

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS. POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCLICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO
SCRIPTURÆ SAGRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES
ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM
SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILÈ ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIMQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANter
SIMILIS, PRETER EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS NIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES PRIMA.

IN QUÀ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
A TERTULLIANO AD GREGORIUM MAGNUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS LXVI.

JOANNES II PAPA, AGAPETUS I PAPA, SYLVERIUS PAPA, S. LAURENTIUS
NOVARIENSIS, S. P. BENEDICTUS.

TOMUS UNICUS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM

IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRES LA BARRIÈRE D'ENFER,
OU PETIT-MONTROUGE.

1847

C 550.1

HARVARD COLLEGE LIBRARY

1875, March 22.

Request of
James Walker, D. D., L. L. D.
(H. U. 1814.)
President of Harv. Univ.

7490
4165
1-51

Anal.

SANCTI

BENEDICTI

MONACHORUM OCCIDENTALIUM PATRIS

OPERA OMNIA,

EX MEMORATISSIMIS EDITIONIBUS MARTEVE, QUI SANCTI ABBATIS REGULAM
ERUDITISSIME COMMENTAVIT, MARGARINI DE LA BIGNE, LUCE HOLSTENII, CARDINALIS MAM,
MABILLONII ACCURATISSIME EXPRESSA, MULTIS MENDIS PURGATA,
NOTIS QUOTIES OPUS FOIT ILLUSTRATA,

PRÆCEDENTE

SANCTI BENEDICTI VITA EX LIBRO II DIALOGORUM SANCTI GREGORII MAGNI EXCERPTA, CUM GRECO TEXTU
MAXIMA CURA I MENDATO ET ANNOTATO.

SIMUL EXCUSA SUNT

JOANNIS II, AGAPETI I ET SYLVERII

SUMMORUM PONTIFICUM

NECNON

SANCTI LAURENTII

NOVARIENSIS EPISCOPI

SCRIPTA UNIVERSA.

EX COLLECTIONIBUS MANSI ET MARGARINI DE LA BIGNE MUTUATA.

TOMUS UNICUS.

PRIX : 6 FRANCS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER,
OU PETIT-MONTROUGE.

1847

ELENCHUS OPERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

	<u>JOANNES PAPA II.</u>	
① Epistolæ		Col. 9
	<u>AGAPETUS PAPA I.</u>	
② Epistolæ		31
	<u>SYLVERIUS PAPA</u>	
③ Epistolæ		79
	<u>S. LAURENTIUS NOVARIENSIS</u>	
④ Homiliæ		87
Liber de muliere Chanaanæ		16
	<u>S. PATER BENEDICTUS</u>	
Vita S. Benedicti græco-latine scripta.		125
Regula commentata		215
Opuscula genuina et supposititia.		933
Monumenta S. Benedicti operibus annectenda.		941

ERRATA.

Col. 38 media, lege *EPISTOLA olim IV.* — Col. 43 desinente, lege *EPISTOLA olim II.* — Pag. 4-46, lege *EPIS-
TOLA olim III.* *EPISTOLA olim VI.* *EPISTOLA olim VII.* — Col. 77 summa, lege *EPISTOLA olim V.* — In textu Græco
Vitæ S. Benedicti, quoties occurrerit vox *συνήθεια*, tali per lapsum calami accento notata, lege *συνήθεια*.

JOANNES PAPA II.

Notitia ex libro Pontificali.

(Quæ in editione Mansi ad marginem e regione textus notata erant, nos ad calcem columnarum nostrarum, cifris superioribus præmissis, exscripsimus. Edit.)

Joannes ^a qui et Mercurius, natione Romanus, ex A patre Projecto de Cælio monte, sedit annos duos ^b menses 4 dies 6. Fuit autem temporibus Athalarici regis et Justiniani Augusti. Eodem tempore vir religiosus ^c Augustus Justinianus summo amore Christianæ religionis misit fidem suam scriptam ^d chirographo proprio ad sedem apostolicam per episcopos Hypatium et Demetrium. Ipsis diebus obtulit Christianissimus imperator B. Petro apostolo scyphum aureum circumdatum gemmis prasinis et albis, et

alios calices argenteos 2, scyphum (a) pensantem libras 5, calices (b) argenteos singulos pensantes libras 6, et alios calices argenteos 2, pensantes libras 15; palliola (c) vero auro texta 4. Hic fecit ordinationem in urbe Romæ unam per mensem Decembrem, presbyteros 13, episcopos per diversa loca num. 21. Qui etiam sepultus est in basilica B. Petri apostoli, vi calendas Julias (d), post consulatum iterum Lampadii. Et cessavit episcopatus dies sex.

^a Joannes cognomento Mercurius, Romanus, anno, ut constat ex vetere inscriptione apud Sanctum Petrum ad Vincula, post consulatum Lampadii et Orestis, qui est 131 Christi nati, imperatoris Justiniani 5, et Athalarici regis Italiæ 6, circa finem anni illius electus est Romanus pontifex. Hujus temporibus Amalaricus rex Hispaniarum Arianus, propterea quod Clotildem filiam Clodovei catholicam sibi matrimonio junctam, ob diversitatem religionis male tractasset, occiditur a Childeberto quarto Clodovei filio, fratre Clotildis, ad quem ipsa sudarium proprio sanguine infectum miserat. Interfecto Amalarico regi Ariano Theudis rex Arianus successit, qui, pace Ecclesiæ Dei concessa, conveniendi ac de fide decernendi licentiam episcopis Hispaniæ indulxit. Origenistæ sæpius damnati rursus invalescentes, corruptique monachis Palestinæ, totum ferme Orientem depascentes, edictis imperatorum non potuerunt extinguï: adeo ut horum causa quintum œcumenicum concilium congregare opus fuerit. Justinianus imperator conjunctionem et seditionem Constantino- poli contra se motam illam quam Procopius lib. 1 de Bello Persico describit, feliciter sedavit et compressit. Ab episcopis ex visione quadam victoriam pollicentibus admonitus, Vandalicum bellum diu cogitatum duce Belisario inchoavit, atque spatio trium mensium, rege barbarorum Gelimere bis fugato, copiisque eorum devictis, Carthaginem recuperavit, totamque Africam a tyrannide nonaginta quinque annorum, quibus reges Ariani et barbari eam possederant, liberavit (Procopius libro primo de Ædific. Justin.). Pugnabat miraculose pro imperatore catholico Deus, qui pro fide catholica defendenda et amplianda summo opere laborans, catholicorum et Severianorum, quos adhuc in Oriente esse sciebat, illam collationem fieri curavit, quam infra suo loco editam hic exhibemus, quique missa legatione ad Romanum pontificem, contra monachos Acemetas, Nestorianos et Origenistas, orthodoxam fidem propugnans, auctoritate sedis apostolicæ definiri rogavit, utrum, quod negabatur ab hæreticis, Christus unus de Trinitate esset; utrum in carne natus ac passus esset; et an Maria Dei genitrix dici posset. Athalaricus rex

B Gothorum, corruptis moribus adolescens, postquam hujus pontificis monitu simoniacos bonorum ecclesiasticorum emptores percussisset edicto illo quod marmoreæ tabule inscriptum, ante Sancti Petri atrium cunctis perspicuum apponi curaverat, octavo anno regni sui, qui erat ætatis ipsius decimus sextus, mortuus est. Theodatus vero Theodorici ex sorore Amalafreda nepos, provectoris ætatis, Latinarum litterarum et Platoniarum dogmatum satis peritus, rei autem bellicæ prorsus ignarus, pecuniisque accumulandis enixius intentus, subrogatus est Athalarico, suasu Amalasantæ matris Athalarici, quem ingrattissimus, dum regno potitus est, in carcerem conjecit, et paulo post occidit (Procopius de Bello Gothorum). Hæc cum Justinianus accepisset, adversus Gothum bellum parare, et Francos jam ante, vivente adhuc Athalarico, concitatos contra eosdem commovere cœpit. Sev. Binius.

^b Tribus annis munus pontificium administratum fuisse a Joanne secundo constat ex obitu ejusdem et ex iis quæ supra in principio verbo Joannes, et in fine notarum ad vitam Bonifacii diximus. Sev. Binius.

^c Vide quæ de hac legatione infra in notis concilii Romani sub Joanne, ex Baron. ann. 533, dicturi sumus. Sev. Binius.

^d Intelligit illam fidei professionem quæ continetur in epistola Justiniani ad Joannem papam; non vero illud prolixius edictum cui in Suriana editione præfixa reperitur ejusmodi inscriptio mendosa: *Edictum piissimi imperatoris Justiniani fidei confessionem continens, et refutationem hæreseon quæ adversantur catholicæ Dei Ecclesiæ, Joanni papæ secundo transmissam, ut patet in vita ejusdem papæ ex libro Pontificali.* Hanc inscriptionem mendosam esse dixi, quia constat illud edictum, vel potius libellum, tempore Vigiliï conscriptum esse, quem adversus tria capitula Theodorus Cæsariensis episcopus ab ipso imperatore edi curavit, ut testatur Liberatus in Breviar. cap. 24. Vide quæ infra notabimus sub Vigilio. Sev. Binius.

(a) Cod. ms. Vallicel., argentum.

(b) In eodem cod. calices..... et alios desunt.

(c) Idem cod., pallia olivæ auro texta IV

(d) Idem cod., Junias.

JOANNIS PAPAË II

EPISTOLÆ.

(Ex Mansi Collect. concil.)

EPISTOLA ATHALARICI REGIS

AD JOANNEM.

*Continet confirmationem senatusconsulti adversus
Simoniacos editi.*

Joanni papæ Athalaricus rex.

Si antiquis principibus studium fuit leges exquirere, ut subjecti populi delectabili tranquillitate fruere-
tur, multo præstantius est talia decernere quæ pos-
sint sacris regulis convenire. Absint enim a nostro
sæculo damnosa compendia. Illud tantum possumus
verum lucrum dicere, quod constat divina judicia
non punire. Nuper siquidem ad nos defensor Eccle-
siæ Romanæ flebili allegatione pervenit, cum apo-
stolicæ sedis peteretur antistes, quosdam nefaria ma-
chinatione necessitatem temporis aucupatos, ita fa-
cultates pauperum extortis promissionibus ingravas-
se, ut (quod dictu nefas est) etiam sacra vasa em-
ptioni publicæ viderentur exposita. Hoc quantum fuit
crudelle committi, tantum religiosum est adhibita pie-
tate resecare. Atque ideo sanctitas vestra statuisse
nos præsentî definitione cognoscat, quod etiam ad
universos patriarchas atque metropolitanas ecclesias
volumus pertinere, ut a tempore sanctissimi papæ
Bonifacii, cum de talibus prohibendis suffragiis Pa-
tres conscripti senatusconsultum nobilitatis suæ me-
mores condiderunt.

Quicumque in episcopatu obtinendo, sive per se,
sive per aliam quamcunque personam, aliquid pro-
mississe declaratur, ut execrabilis contractus cun-
ctis viribus exueretur [afferretur, at. efficeretur]. Si
autem in hoc scelere deprehenditur fuisse ver-
satus, nullam relinquimus vocem: verum etiam si
aut repetendum, aut quod acceptum est, non red-
dendum esse crediderit, sacrilegii reus protinus ha-
beatur, accepta restituens compulsione iudicis com-
petentis.

Justissimæ quidem leges ut bonis aperiunt, ita clau-
dunt malis moribus actionem: propterea quidquid in
iilo senatus decretum est consulto, præcipimus in
eos modis omnibus custodiri, qui se quoquomodo
per interpositas quascunque personas scelestis contra-
ctibus miscuerunt.

Et quia omnia decet sub ratione moderari, nec
possunt dici justa quæ nimia sunt: cum de apostolici
consecratione pontificis intentio fortasse prævenit
[pervenerit], et ad palatium nostrum producta fue-
rit altercatio populorum, suggerentes nobis intra tria
millia solidorum cum collectione chartarum cense-
mus accipere, a quibus tamen omnes inidoneos [ido-
neos] rei ipsius consideratione removemus: quia de
ecclesiastico munere pauperibus est potius consulen-

A dum. Alios vero patriarchas, quando in comitatu
nostro de eorum ordinatione tractatur, in supradic-
tis conditionibus atque personis intra duo millia
solidorum iubemus expendere: in civitatibus autem
suis tenuissimæ plebi non amplius quam quingentos
solidos se distributuros esse cognoscant. Reliquos
accipientes et edicti præsentis et senatusconsulti nu-
per habiti pœna constringat, et dantes canonum se-
veritas persequatur.

Vos autem, qui patriarcharum honore reliquis
præsidentis Ecclesiis, quoniam constitutio nostra ab
illicita promissione liberavit, restat ut bona imi-
tantes exempla, sine aliquo Ecclesiarum dispendio
dignos majestate pontifices offeratis. Iniquum est
enim ut locum apud vos habeat ambitus, quem nos
laicis divina consideratione prælucimus. Quapropter
parentes nobis [nos] servientium quascunque perso-
nas aliqua suffragii crediderit ambitione promovend-
um, et ipsum reddere accepta definimus, et quod
est canonibus statutum, eum modis omnibus esse
passurum. Si quis vero quæ dederit aut promiserit,
eodem superstite, timuerit publicare, ab hæredibus
vel proheredibus ejus Ecclesia repetat, cujus suffragio
antistes deprehenditur ordinatus: nota infantiæ nihilominus
superstitibus inurente, reliquos quoque ordines
sub eadem fieri distinctione [distinctione] præcipimus.

Quod si forsitan dolosæ machinationis invento,
sacramentis persona intercedentibus fuerit obligata,
ut salvo statu animæ commissam iniquitatem neque
approbare possit, neque audeat accusare: damus li-
centiam quibuslibet honestis personis in singulis qui-
busque civitatibus apud iudices competentes hoc cri-
men deferre, et quidquid ex ea potuerit reprobatione
colligi, ut approbationem [approbatione] insequentes
animemus: tertiam partem judicatæ rei ille percipiat,
qui tale facinus voluerit publicare; reliqua vero ipsis
ecclesiis proficiant quæ videntur extorta, aut in fa-
brica earum, aut in ministerio nihilominus profutura.
Decet enim ad usus bonos convertere, quæ voluit
perversitas inimice fraudare. Quiescat igitur mali-
gantium prava cupiditas. Quo tendunt qui a fonte
præclusi sunt? Recolatur et timeatur Simonis justa
damnatio, qui emendum credidit totius largitatis au-
ctorem.

Orate igitur pro nobis, edicta nostra custodientes,
quia divinis noscitur convenire mysteriis. Sed quo
facilius principis votum universorum mentibus inno-
tescat, hoc senatui, hoc populis per præfectum urbis
præcipimus intimari, ut generalitas agnoscat nos illos
prosequi qui majestati divinæ potius viderentur ad-
versi. Vos quoque hoc universis, quos Deo propitio
regitis, episcopis intimare; neque sit alienus a culpa
qui potuit cognoscere constituta.

EPISTOLA CASSIODORI

AD JOANNEM PAPAM.

Cum a rege præfectus prætorii constitutus esset, pro bono regimine preces pontificis ad Deum implorat.

Supplicandum vobis est, beatissime pater, ut lætitiã quam per vos, Deo largiente, percepimus, custodiri nobis vestris orationibus sentiamus. Quis enim dubitet prosperitatem nostram vestris meritõs applicandam, quando honorem adipiscimur, qui a Domino diligi non meremur; et permutatione efficaci bona recipimus, dum talia non agamus? Ecclesiasticis siquidem jejuniis fames est exclusa popularis, decoris lacrymis tristitia fœda discessit; et per sanctos viros acceleratum est, ne traheretur diutius quod gravabat. Et ideo salutans officio-itate qua dignum est, precor vivacius oretis pro salute regnantium: quatenus eorum vitam celestis princeps faciat esse longævam, Romanæ reipublicæ hostes imminuat, tempora tranquilla concedat; deinde quod ornat pacem, necessariam nobis copiam de abundantia suæ horreis largiatur; mihi que filio vestro intelligentiæ sensus aperiat, et quæ vere sunt utilia sequar, quæ vitanda refugiam; vigor ille rationabilis animæ nobis consilium præstet; facies veritatis albescat, ne mentem nostram iniuibilet caligo corporea: sequamur quod intus est, ne foris a nobis simus; instruat quod de vera sapientia sapit, illuminet quod cœlesti claritate resplendet: talem denique judicem excipiat publicus actus, qualem filium catholica mittit Ecclesia. In suis nos etiã muneribus virtus sancta custodiat: quia graviores insidias antiqui adversarii tunc subimus, quando ejus dona suscipimus.

Nolite in me tantum rejicere civitatis illius curam, quæ potius vestra laude secunda est. Vos enim speculatores Christiano populo præsidetis, vos patris nomine universa diligitis. Securitas ergo plebis ad vestram respicit famam, cui divinitus est commissa custodia. Quapropter nos decet custodire aliqua, sed non omnia. Pa-citis quidem spiritualiter commissum vobis gregem; tamen nec ista potestis negligere, quæ corporis videntur substantiam continere: nam sicut

^a Hanc Joannis papæ et præcedentem Justiniani imperatoris epistolam, Hothomannus jurisconsultus libro primo capite primo Respons. amicabilium, et cum eo plures alii novatores legulei hæretici germanas esse impie et imperite negant. De hac enim epistola Joannes scribens illustribus viris Avieno, Senatori, Liberio, etc.: *Justinianus, inquit, imperator, ut ex epistolæ ejus tenore cognovistis, de his tribus quæstionibus orta certamina fuisse signavit. Utrum unus ex trinitate Christus et Deus noster dici possit, etc. Quæ si leguleio novatori innotuissent, erubuisset, credo, aliter loqui vel sentire. Doctissimus jurisconsultus Cujacius secundam epistolam Joannis, quam infra subjungo, adeptus, ex eadem cognovit, dictas Justiniani et Joannis epistolas genuinas esse, vereque germanas, secutus hac in re sententiam disertissimi Alciati, qui de his libro primo Parergon cap. 53, hæc scribit: *Sunt et qui suspectam habent Joannis pontificis epistolam quæ sub titulo de Trinitate in Justiniani codice sita est, dicuntque in antiquis codicibus non inveniri: quod, ut arbitror, ideo faciunt, ut illos adjuvent qui pontificis Romani auctoritatem deprimunt: quæ nomine alios quoque auctores ab iis depravatos deprehendi, ut Othonis Frisingensis chronica, et Ligurini**

A homo constat ex dualitate, ita boni patris est utraque refovere. Primum penuriam quidem temporis, quam delicta promerentur, orationibus sanctis amovere. Si quid tamen (quod absit) acciderit, tunc bene necessitas excluditur, quando contra eam sub libertate tractatur.

Monete me quæ sunt gerenda sollicite; bene agere vel correptus exopto: quia difficilius errat ovis quæ voces desiderat audire pastoris, nec facile efficitur vitiosus cui admonitor insisit assiduus. Sum quidem judex palatinus, sed vester non desinam esse discipulus: nam tunc ista recte gerimus, si a vestris regulis minime discedamus. Sed cum me a vobis desiderem et moneri consiliis, et orationibus adjuvari, jam vobis est applicandum, si in me fuerit aliter quam epistabatur inventum. Sedes illa toto orbe mirabilis proprios tegat affectione cultores, quæ licet generalis mundo sit præstita, nobis [vobis] etiã cognoscitur et localiter attributa.

Tenemus aliquid sanctorum apostolorum proprium, si peccatis dividendis non reddatur alienum, quando confessiones illas quas videre universitas appetit, Roma feliciter in suis sinibus habere promeruit. Nihil ergo timeamus, talibus patronis, si oratio non desistat antistitis. Arduum quidem est multorum desideriis satisfacere; sed novit Divinitas magna præstare: ipsa retundat invidios; ipsa nobis faciat cives cœlesti aspiratione gratissimos, et supplicationibus vestris tempera tribuat, quibus superna gratia prædicetur indulta.

EPISTOLA JUSTINIANI IMPERATORIS

AD JOANNEM PAPAM,

Quam Hypatius et Demetrius episcopi legatione imperatoria fungentes Romam attulerunt.

Victor Justinianus, pius, felix, inclytus, triumphator, semper Augustus, Joanni sanctissimo archiepiscopo æmæ urbis Romæ et patriarchæ

Reddentes honorem apostolicæ sedi et vestræ sanctitati, quod semper nobis in voto fuit et est (ut

poetæ carmina quædam. Ego in antiquis plurimis eam ex ære scio, nec ulla suspitione conrecti posse. Quod si unus aut alter codex non habeat, id scriptorum incuriæ tribuendum, qui eam quandoque omiserint, quod non multum ad legalis scientiæ materiam pertinet, non tamen ideo hæsitandum est, quin genuinus germanaque Joannis sit fetus. Sev. Binius.

D Epistola Justiniani ad pontificem scripta est anno Domini 533, sub tertio consulatu ejusdem Justiniani, quando ab eodem imperatore missa est Romam legatio, de qua infra in notis concilii Romani. Etiam si enim hic sine die et consule epistola Joannis intertexta reperitur, tamen infra in quadam epistola imperatoris ad Agapetum expressa habetur data sub tertio consulatu Justiniani. Accedit quod ejusdem epistolæ mentionem fecerit imperator in constitutione quam scripsit ad Epiphanium Constantinopolitanum sub consulatu suo tertio, vii kalendas Aprilis prædicti anni 533. Epistola autem Joannis papæ reddita est ad ipsum imperatorem sub consulatu Paulini, anno Christi 534, quando legati Justiniani Roma dimissi

¹ Ex v. c. corrige sublata parenthesi: *ut ei decet patrem, honorantes vestram beatitudinem.*

deceat patrem), honorantes vestram beâtitudinem. A omnia quæ ad ecclesiarum statum pertinent, festinavimus [festinamus] ad notitiam deferre vestræ sanctitatis: quoniam semper nobis fuit magnum studium, unitatem vestræ apostolicæ sedis et statum sanctarum Dei Ecclesiarum custodire; quæ [qui] hactenus obtinet, et incommote permanet, nulla intercedente contrarietate. Itaque omnes sacerdotes universi orientalis tractus et subjicere et unire sedi vestræ sanctitatis properavimus. In præsentî ergo quæ [hic] commota sunt, quamvis manifesta et indubitata sint, et secundum apostolicæ vestræ sedis doctrinam ab omnibus semper sacerdotibus firme [ferme] custodita et prædicata, necessarium duximus ut ad notitiam vestræ sanctitatis perveniant. Nec enim patimur quidquam quod ad Ecclesiarum statum pertinet, quamvis manifestum et indubitatum sit, quod movetur, ut non etiam vestræ innotescat sanctitati, quæ [quia] (apud est omnium sanctarum Ecclesiarum. Per omnia enim [ut dictum est] properamus honorem et auctoritatem crescere vestræ sedis. Manifestum igitur facimus vestræ sanctitati, quod pauci quidam infideles et alieni sanctæ Dei [sedi] catholicæ atque apostolicæ Ecclesiæ contradicere Judaice atque apostolice ausi [visi] sunt adversus eam quæ ab omnibus sacerdotibus secundum vestram doctrinam recte tenentur, et glorificantur, atque prædicantur; denegantes Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Filium Dei et Dominum nostrum incarnatum de sancto Spiritu, et ex sancta atque gloriosissima semper Virgine Dei Genitrice Maria hominem factum atque crucifixum, unum esse sanctæ et consubstantialis Trinitatis, et coadorandum et conglorificandum Patri et Spiritui sancto, consubstantialem Patri secundum divinitatem, et consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem, passibilem carne, eundemque ipsum impassibilem deitate. Recusantes enim Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Filium Dei et Dominum nostrum fateri unum esse sanctæ et consubstantialis Trinitatis, videntur Nestorii malam sequi doctrinam, secundum gratiam dicentis unum Filium Dei, et alium dicentis Dei Verbum, et alium Christum. Omnes vero sacerdotes sanctæ catholicæ atque apostolicæ Ecclesiæ, et reverendissimi archimandritæ sanctorum monasteriorum sequentes sanctitatem vestram, et custodientes statum et unitatem sanctarum Dei Ecclesiarum, quam habent ab

fuerunt, acceptamque ante sacram in codice Justiniano libro septimo sub titulo De summa Trinitate et fide catholica fortasse intexit. Unde quam inepte Hothomannus objectam in tempore discrepantiam præterdat, atque ex ea utramque epistolam supposititiam esse colligat, nemo non intelligit. Quod ait præter morem et stylum Justiniani imperatoris esse, Romanam Ecclesiam sedem apostolicam nominare, mendacium esse patet ex epistolis Justiniani, quis scripsit ad Hormisdam et Agapetum pontifices. Nihil igitur præterdere potest impostor hæreticus, quod auctoritatem harum epistolarum diminuat atque obscurat. Professio fidei quæ continetur in epistola Justiniani ad pontificem scripta illa est de qua auctor Pontificalis ait: *Misit fidem suam scriptam chi-*

apostolica vestræ sanctitatis sede ¹, nihil penitus immutantes de ecclesiastico statu, qui hactenus obtinuit atque obtinet, uno consensu consentitur et glorificant, prædicantes Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Filium et Verbum Dei et Dominum nostrum ante sæcula et sine tempore de Patre natum, in ultimis diebus descendisse de cœlis, et incarnatum de Spiritu sancto, et ex sancta atque gloriosa Virgine Dei Genitrice Maria natum, et hominem factum, et crucifixum, unum esse sanctæ et consubstantialis Trinitatis, et coadorandum et glorificandum Patri et sancto Spiritui. Nec enim alium Dei Verbum et alium Christum cognoscimus; sed unum atque eundem ipsum consubstantialem Patri secundum divinitatem, et consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem, passibilem carne, eundem ipsum impassibilem deitate. Ut enim est in divinitate perfectus, ita idem ipse et humanitate perfectus est: in una enim substantia deitate nascimur et confitemur, quod Græci dicunt ἐμοούσιον ². Et quoniam unigenitum Filium, et Verbum Dei ante sæcula et sine tempore de Patre natus, idem ipse et in ultimis diebus descendens de cœlis incarnatus de Spiritu sancto, et ex sancta atque gloriosa semper Virgine et Dei Genitrice Maria, homo factus Dominus noster Jesus Christus proprio et vere Deus est; ideo et sanctam atque gloriosam Virginem Mariam proprie et vere Dei Matrem esse dicimus; non quia Deus Verbum principium ex ipsa sumpsit, sed quia in ultimis diebus descendit de cœlis, et ex ipsa incarnatus, et homo factus, et natus est, quem confitemur et credimus (sicut dictum est) consubstantialem esse Patri secundum deitatem, et consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem; ejusdem miracula et passiones, quas sponte in carne sustinuit ³, agnoscentes. Suscipimus autem sancta quatuor concilia, id est trecentorum decem et octo sanctorum Patrum qui in Nicæna urbe congregati sunt; et centum quinquaginta sanctorum Patrum (qui in hac regia urbe convenerunt; et sanctorum Patrum ⁴) qui in Epheso primo congregati sunt; et sanctorum Patrum qui in Chalcedone convenerunt, sicut vestra apostolica sedes docet atque prædicat. Omnes ergo [namque] sacerdotes sequentes doctrinam apostolicæ sedis vestræ ita credunt et consentunt et prædicant, unde properavimus hoc ad notitiam deferre vestræ sanctitatis per Hypatium et Deme-

rographo proprio ad sedem apostolicam per episcopos Hypatium et Demetrium. Unde falsum esse constat quod edictum Justiniani adversus tria capitula tempore Vigilii papæ conscriptum ad Joannem (prout in antiquioribus editionibus mendosa inscriptio eidem præfixa habet) transmissum fuerit. Vide quæ dixi supra in notis ad Vitam Joannis, verbis: *Misit fidem suam*, etc.; item quæ infra notavimus sub Vigilio. SEV. BINIUS.

¹ Ad apostolicam vestræ sanctitatis sedem.

² καὶ ὑπόστασιν ὁμολογοῦμεν.

³ Suscepit, cognoscentes.

⁴ Annullis inclusa in Labbeo ommissa suppleta sunt ex Rom. edit.

trium beatissimos episcopos, ut nec vestram sanctitatem lateant, quæ a quibusdam paucis monachis male et Judaicè secundum Nestorii perfidiam denegata sunt. Petimus ergo vestrum paternum affectum, ut vestris ad nos destinatis litteris, et ad sanctissimum episcopum hujus almæ urbis, et patriarcham fratrem vestrum (quoniam et ipse per eodem scriptis ad vestram sanctitatem, festinans in omnibus sequi sedem apostolicam beatitudinis vestræ), manifestum nobis faciatis, quod omnes qui prædicta recte confitentur suscipit vestra sanctitas, et eorum qui Judaicè ausi sunt rectam denegare fidem condemnat perfidiam: plus enim ita et circa vos omnium amor et vestræ sedis crescet auctoritas: et quæ ad vos est unitas sanctarum Ecclesiarum inturbata servabitur, quando per vos didicerint omnes beatissimi episcopos quæ ad vos relata sunt sinceram vestræ sanctitatis doctrinam. Petimus autem vestram beatitudinem orare pro nobis, et Dei nobis acquirere providentiam. *Item subscriptio* ¹. Deitas te conservet per multos annos, sancte ac religiosissime pater ².

EPISTOLA (olim II) JOANNIS PAPÆ II

AD JUSTINIANUM.

Laudat catholici imperatoris egregiam pietatem debitumque ipsius religionis, quo sedem apostolicam, a qua requirebat evangelicam veritatem, prosequatur. Rogat Augustum, ut quos a recto fidei catholice itinere aberrare sciret, omni studio adhibito revocaret, et inter alios ipsos legatos a monachis Acæmetis Romanæ missos.

Gloriosissimo et clementissimo filio Justiniano Augusto, Joannes episcopus urbis Romæ salutem donat ³.

Inter claras sapientiæ ac mansuetudinis vestræ laudes, Christianissime principum, puriore luce tanquam aliquod sidus irradiat, quod amore fidei, quod charitatis studio, edocti ecclesiasticis disciplinis, Romanæ sedis reverentiam conservatis, et ei cuncta subjecitis, et ad ejus deducitis unitatem, ad cujus auctorem, hoc est apostolorum primum, Domino loquente præceptum est: *Pasce oves meas* (Joan. xxi), quam esse omnium vere Ecclesiarum caput et Patrum regulæ et principum statuta declarant, et pietatis vestræ reverendissimi testantur assatus. Patet igitur in vobis impletum fore quod Scripturæ loquuntur: *Per me reges regnant, et potentes scribunt justitiam* (Prov. viii). Nihil est enim quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in principe; nihil est quod ita nequeat occasui subiacere, quam vera

¹ Intelligit illud apud Contium exstans edictum, quo Eutychetem, Nestorium, eorumque sectarios condemnat ea intentione ut omnem calumniandi occasionem illis adimat, ne, si Nestorium condemnaret, a Nestorianis (ut plerumque fiebat) Eutychianus vel Apollinarianus nominaretur; contra vero, si Eutychetem condemnaret, ab ejusdem sectatoribus Nestorianus appellaretur. Sev. Binius.

² Hoc loco intelligis Justinianum imperatorem ex sententia episcoporum cuncta de fide edicta statuuisse et promulgasse, ipsamque Romanæ Ecclesiæ

A religio: nam cum auctorem vitæ vel luminis utraque respiciant, recte et tenebras respiciunt, et nesciunt subjacere defectui. Quamobrem, gloriosissime principum, votis omnibus exorabitur divina potentia, ut pietatem vestram in hoc ardore fidei, in hac devotione mentis, in hoc integræ religionis studio sine defectu sui in longiora tempora conservet. Hoc enim et sanctis credimus Ecclesiis expedire; scriptum est enim: *Labiis regit rex* (Apocal. xxii); et iterum: *Cor regis in manu Dei est, et ubi voluerit inclinabit titulum* (Prov. xxi): hoc est enim quod vestrum firmat imperium, hoc quod vestra regna conservat. Nam pax Ecclesiæ, religionis unitas, auctorem facti in sublime provectum grata sibi tranquillitate custodit. Neque enim parva ei vicissitudo a potentia divina tribuitur, per quem nullis rugis Ecclesia divisa discernitur, nullis insertis maculis variatur: scriptum est enim quia, *cum rex justus sederit super sedem, non adversabitur ei quidquam malignum* (Prov. xx). Proinde serenitatis vestræ apices per Hypatium atque Demetrium sanctissimos viros, fratres et coepiscopos meos, reverentia consueta suscepinus: quorum etiam relatione comperimus, quod fidelibus populis proposuistis edictum ⁴ amore fidei, pro submovenda hæreticorum intentione, secundum apostolicam doctrinam, fratrum et coepiscoporum nostrorum interveniente consensu ⁵: quod quia apostolicæ doctrinæ convenit, nostra auctoritate confirmamus.

Textus autem epistolæ talis est: Reddentes honorem apostolicæ sedi. *ut supra præcedenti epistola.*

C Liqueat igitur, imperator gloriosissime, ut lectionis tenor et legatorum vestrorum relatio patefecit [patefacis], vos apostolicis eruditionibus studere, cum de religionis catholice fide ea sapientis, ea scriptis [scribitis et publicatis], ea proculatis, ea populis fidelibus publicastis, quæ (sicut diximus) et sedis apostolicæ ⁶ doctrina, et sanctorum Patrum veneranda decernit auctoritas, et nos confirmamus in omnibus. Opportunum est ergo voce proclamare prophetica: *Tibi abundet cælum desuper, et effundant montes jucunditatem, et colles lætitia lætabuntur* (Psal. xcvi). Hæc igitur in tabulis cordis fideliter scribere, hæc ut pupillas oculorum convenit observare: neque enim quisquam est in quo Christi charitas fervet, qui tam rectæ, tam veræ confessionis vestræ D fidei refragator existat: cum evidenter impietatem Nestorii Eutychetisque et omnium hæreticorum damnantes, unam veram catholicam fidem Domini et Dei nostri Salvatoris Jesu Christi magisterio institutam, et prophetis apostolicisque prædicationibus

episcopum velut primarium catholicæ Ecclesiæ antistitem consuluisse, num omnia pie, sancte et orthodoxæ fidei convenienter constituta fuissent. Sev. Binius.

¹ Et alia manu, Divinitas te servet.

² Datum viii id. Junii.

³ In v. c. titulus hisce verbis concipitur: *Constantino Justiniano P. F. Augusto III consuli Joannes episcopus.*

⁴ Sedes apostolica docet.

ubique diffusam, et sanctorum per totum orbem A confessionibus roboratam, Patrum atque doctorum sententiis adanatum, et nostræ doctrinæ consentaneam inconcusse atque inviolabiliter devota Deo et pia mente servatis. Soli etenim professionibus nostris adversantur, de quibus divina Scriptura loquitur, dicens: *Posuerunt mendacium spem suam, et mendacio operiri speraverunt (Isa. xxviii)*; et iterum, qui secundum prophetam dicunt Domino: *Recede a nobis, vias tuas scire nolumus (Jer. m. xliv)*. Propter quod Salomon dicit: *Per semitas propriæ culturæ erraverunt, colligunt autem manibus infructuosa (Prov. iv)*. Hæc est igitur vera vestra fides, hæc certa religio: hoc beatæ recordationis (ut diximus) Patres omnes præsulesque Romanæ Ecclesie, quos in omnibus sequimur, hinc sicut apostolica prædicavit hæcenus, et inconcusse custodivit: huic confessioni, huic fidei quisquis contradictor extiterit, alienum seipsum a sancta communione, alienum ab Ecclesia judicabit esse catholica. Nos enim Cyrum cum sequacibus suis in Romana invenimus civitate, qui de Cumitensi [Acœmetensi] monasterio fuit: quos apostolicis suasionibus ad rectam fidem, et velut oves quæ perierant errantes ad ovile contendimus revocare dominicum, ut agnoscant secundum prophetam linguæ balbutientes loqui: quæ ad pacem sunt. Ad non credentes autem per nos primus apostolorum Isaïæ prophetae [Isaïas propheta] verbum dicit: *Pergite in lumine ignis vestri, et flammæ quam accendistis (Isa. l)*. Sed obduratum est cor eorum (ut scriptum est) ut non intelligerent: et pastoris vocem oves, quæ eorum non erant, audire minime voluerunt. In quibus observantes ea quæ ab ipsorum sunt statuta pontifice, eos minime in nostra communione recepimus, et ab omni Ecclesia catholica esse jussimus alienos; nisi errore damnato, doctrinam nostram quantocius sequi habita regulari professione signaverint. Equum quippe est ut qui nostris minime obedientiam accommodant statutis, ab Ecclesiis habeantur extorres. Sed quia gremium suum nunquam redeuntibus claudit Ecclesia, obsecro clementiam vestram ut si, proprio deposito errore, et prava intentione depulsa, ad unitatem Ecclesie reverti voluerint, in vestra communione receptis indignationis vestræ removeatis aculeos, et nobis intercedentibus benigni animi gratiam condonatis. Deum autem et Salvatorem nostram Jesum Christum exoramus, quatenus longævus et pacificus vos dignetur custodire temporibus in hac vera religione et unitate et veneratione apostolicæ sedis; cujus principatum, ut Christianissimi et pii, conservatis in omnibus. Præterea, serenissime principum, laudamus legatorum vestrorum personas Hypatii et Demetrii fratrum et coepiscoporum nostrorum, quos clementiæ vestræ gratos fore ipsa manifestavit electio. Nam tantæ causæ pondus non nisi perfectis in Christo potuisset injungi; tantæ vero pietatis, tantæ reverentiæ plenus affatus, nisi per amantes minime dignarentur destinare. Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei Patris, et communicatio sancti

A Spiritus sit semper vobiscum, piissime filii. Amen.
Item subscriptio: Omnipotens Deus regnum vestrum et salutem vestram perpetua protectione custodiat, glorio-issime et clementissime filii imperator Auguste. Data Romæ viii kalendas Aprilis, domino nostro Justiniano P. P. Augusto iv et Paulino viris clarissimis consulibus [Anno Christi 534].

EPISTOLA (olim III) JOANNIS PAPÆ

AD SENATORES.

Fidem de Christi divinitate et incarnatione confirmat: Acæmetas monachos Nestorii sectatores vitandos esse monet.

Joannes episcopus Romanus, illustribus ac magnificis viris Avieno, Senatori, Liberio, Severino, Fideli, Avito, Opilioni, Joanni, Silverio, Clementiano, et Ampelio.

Olim quidem, illustres et magnifici filii, ad hoc sententiæ meæ summa constiterat, ut ante jussionem vestram, postquam epistolæ vel dogmatis tenorem cuncta Ecclesia, hoc est sacerdotum senatus, et populi probavit assensus, sub paginali alloquio vestris etiam sensibus intimanda dirigerem; sed consilii ordinem illa res vertit, quia et dogmati per dies singulos divinæ Scripturæ subduntur, et imperfecta destinari non poterant, et ea quæ per legatos directa sunt, prius non poterant in exemplaribus scripta transmitti. Novimus etenim quod, Domino docente, præceptum est, quod pastor diligens gregem salubria ultro non desistat ingerere: quia res quæ ad salutem animæ pertinet, omnibus necesse est sensibus intimari. Proinde, illustres et magnifici filii, quia festinatio non pertulit portitores, ut ea scribi et dirigi potuissent, incontinenti tamen, si dictus divinus favor arriserit, tam epistolæ quam dogmatis exemplaria destinabimus. Nunc tamen, ne quid de vestris sensibus relinquatur ambiguum, quid epistolæ tenor habeat, quod textus dogmatis contineat, breviter insinuare curavi. Justinianus siquidem imperator filius noster, ut ejus epistolæ tenore cognovistis, de his tribus quæstionibus orta certamina fuisse signavit, utrum unus ex Trinitate Christus et Deus noster dici possit: hoc est una de tribus personis sanctæ Trinitatis sancta persona. An Deus Christus carne pertulerit impassibili deitate. An proprie et veraciter Mater Domini Dei nostri Christi Maria semper virgo debeat appellari. Probavimus in his catholicam imperatoris fidem, et ita esse prophetis et apostolicis vel Patrum exemplis evidenter ostendimus: unum enim ex sancta Trinitate Christum esse, hoc est unam de tribus sanctæ Trinitatis personis sanctam esse personam, sive subsistentiam, quam Græci ὑπόστασιν dicunt, in his exemplis evidenter ostendimus.

In libro Genesis per Mosen Trinitas ipsa sic dicit: *Ecce Adam factus est tanquam unus ex nobis (Genes. i)*. Et item Vas electionis Paulus ad Corinthios ita evidenter expressit: *Unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in ipso; et unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum (I Cor. viii)*.

Et in symbolo synodi Nicænæ : *Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, et in unum Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum.*

Item sanctus Augustinus, cujus doctrinam, secundum præcessorum meorum statuta, Romana sequitur et servat Ecclesia, in libro undecimo de Civitate Dei dicit : *Credimus et tenemus, et fideliter prædicamus, quod Pater genuerit Verbum, hæc est Sapientiam, per quam facta sunt omnia, unus unum, æternus coæternus, summus bonus æqualiter bonus; et quod Spiritus sanctus simul et Patris et Filii sit Spiritus, et ipse consubstantialis, et coæternus ambobus, atque hoc totum trinitas sit propter proprietatem personarum, et unus Deus propter inseparabilem unitatem, sicut unus omnipotens propter inseparabilem omnipotentiam : ita tamen, ut cum de singulis quæritur, unusquisque eorum et Deus et omnipotens esse respondeatur.*

Ejusdem in libro secundo contra Maximinum : *Et Pater Deus est, et Filius Deus est, et Spiritus sanctus Deus est, et hi simul tres unus Deus est, nec hujus trinitatis tertia pars est unus, nec major pars duo quam unus est.*

In libro sancti Augustini decimo quinto de Trinitate : *Ratione etiam reddita intelligentibus palam est substantia veritatis, non solum Patrem Filio non esse majorem, nec ambos simul aliquid esse majus quam Spiritum sanctum, aut quoslibet duos in eadem trinitate majus esse aliquid quam unum, aut omnes simul tres majus aliquid esse quam singulos.*

Gregorius Nazianzenus ex sermone de Epiphania Domini : *Cum omnino uno lumine illustramur, simul et tribus; tribus quidem secundum uniuscujusque proprietates, sive substantias, sicut placet aliquibus dicere, sive personas : nihil enim pro vocabulorum diversitate disidendum est, cum ad eundem sensum nominum diversitas provocet et intellectum. Unum autem secundum substantiam vel deitatis ratione : dividitur ergo, ut ita dicam, indivisibiliter, conjungitur divisibiliter, una est in tribus deitas.*

Item ex epistola Gregorii Nysseni ad Ablamium : *Æstimet hæc opera utrum uni assignentur personæ eorum, quam [Forte qui] in sancta Trinitate creduntur, an per tres virtutis effectus.*

Item ex epistola Procli ad Occidentales : *Super hæc etiam confitemur unum ex Trinitate increata atque ineffabili Deum Verbum factum hominem.*

Ejusdem : *Quid enim nos sapimus atque sentimus, quia in ipsa divina natura, qua conjunctus et unicus est Filius Patri sanctoque Spiritui, non dicimus eum deitate passum fuisse, sed carne, quam pro nobis assumpsit ex nobis. Unus igitur ex Trinitate crucifixus est carne qua factus est; non tamen deitate, qua unicus est Patri et Spiritui sancto, perpassus est, ne et illos crucifixos pariter asseramus.*

Illæ igitur ex plurimis pauca digessimus.

Deum vero carne passum hic nihilominus reboremus exemplis.

Ex libro Exodus per Moysen Dominus locutus est : *Et videbitis vitam vestram in ligno pendentem (Exod. xxiv).* Deum autem esse vitam Dominus noster in Evangelio Joannis prædicat dicens : *Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xiv).*

Item propheta dicit : *Si affigit homo Deum suum, quia vos affixistis me (Zach. xii).*

Princeps quoque apostolorum beatus Petrus in Actibus ita dicit, dum impietates Judæorum argueret : *Vos autem virum homicidam peristis dimitti vobis, auctorem vero vitæ peremistis (Act. iii).*

Item Vas electi nis et Doctor gentium sic prædicat : *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I Cor. i).* Dominus autem gloriæ est Deus. Sic Psalmographus ante prædixit : *Quis est iste rex gloriæ (Psal. xxiii)?*

Item in Actibus apostolorum : *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus constituit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo (Act. xx).*

Cyprianus episcopus et martyr in epistola de patientia : *Judicatur judicatus, et Dei sermo ad victimam tacens ducitur.*

Gregorius Nazianzenus : *Et indignimus Deo incarnato et mortificato, ut nos vivamus.*

Ex libro sancti Augustini de Charitate : *Ille enim qui venit per crucis irrisiones carnis perimere corruptionem, et vestatam vinculi mortis nostræ suæ mortis novitate dissolvere, mandato novo fecit hominem novum : res enim vetus erat, ut homo moreretur, quæ ne semper valeret in homine, res nova facta est, ut Deus moreretur : sed quia in carne mortuus est, non in divinitate.*

Cyrillus capitulo xii : *Si quis non confitetur Verbum passum carne (et crucifixum carne), et mortem carne gustasse, factumque primogenitum ex mortuis, secundum quod vita et vivificans est et Deus, anathema sit.*

In epistola Leonis ad Juvenalem : *Verum igitur generationem crucis vera confirmat, quoniam in carne nostra nascitur, qui in nostra carne crucifigitur.*

Ejusdem ex epistola ad Flavianum : *Impassibilis Deus non dedignatus est homo esse passibilis, et immortalis mortis legibus subjacere. Ex hac quoque parte plura ex dogmatis lectionum poteritis agnoscere.*

D Gloriosam vero sanctam semper Virginem Mariam proprie et veraciter Dei Genitricem, Matremque Dei Verbi ex ea incarnati, ab hominibus catholicis confiteri recte esse docemus proprie et veraciter; et idem ipse ultimis temporibus incarnatus, ex sancta et gloriosa Virgine matre nasci dignatus est.

Propterea ergo, quia proprie et veraciter Dei Filius ex ea incarnatus est, ideo proprie et veraciter Matrem Dei ex ea incarnati et nati esse confitemur; et ne Dominus Jesus per honorificentiam vel gratiam Dei nomen accepisse credatur, sicut Nestorius sentit insulsus : veraciter autem ideo ne phan-

* Ansulis inclusa suppleta sunt ex editione Romana, ut pote in Labbeo omissa.

tasma, aut aliquo modo non veram sumpsisse carnem A credatur ex Virgine, sicut asseruit impius Eutyches. Cui rei probamenta ex Patrum traditionibus consequenter sanctus Augustinus in libro primo (cap. 13) Prædestinationis: *Prædestinatus est ergo Jesus, ut futurus secundum carnem filius David esset, in virtute autem Filius Dei simul et filius hominis propter susceptum hominem, et Filius Dei propter suscipientem unigenitum Domini proprie et veraciter diceretur.*

Leporius in epistola quam Aurelius episcopus Carthaginensis, et beatus Augustinus, et synodus Africana firmavit: *Nascitur ergo nobis proprie de Spiritu sancto et Maria semper virgine Deus homo Jesus Filius Dei.*

Gelasius ex libro adversus Nestorium et Eutychem: *Propterea quod ex te nascitur sanctum, vocabitur Filius Dei (Matth. 1).* *Ex te nascitur, ait, ut proprietatem de matre sumendam nostræ conditionis exprimeret.* His igitur evidenter ostensum est, illustres et magnifici filii, quid speraverit imperator, quid Romana sequatur et colat Ecclesia. Atque igitur Christum Dominum nostrum unum esse, ut sæpe diximus, sanctæ Trinitatis ex duabus naturis cognoscendum, hoc est in deitate et humanitate perfectum, non antea existente carne, et postea unita Verbo, sed in ipso Deo Verbo initium ut esset accipiens: inde enim vero ex materno corpore caro sumpsit initium, salva proprietate vel veritate utriusque naturæ, hoc est divinitatis atque humanitatis, Dei Filium Dominum nostrum Jesum Christum catholici confitemur, omni posthac commutationis confusione submotæ. Neque enim naturas in eo aliter agnoscimus, nisi differentiam intelligentes et constantes divinitatis atque humanitatis. Sed nec duas personas in Christo intelligimus per id quod dicimus duas naturas, ut adunationis divisionem facere videamur; et sit, quod absit, quaternitas, non trinitas, sicut Nestorius sentit insanus; nec confundimus easdem unitas naturas, cum unam personam Christi constiterat, ut Eutyches impius credit. Tomum vero papæ Leonis, omnesque epistolas, nec non et quatuor synodos, Nicænam, et Constantinopolitanam, et Ephesinam primam, et Chalcedonensem, sicut Romana hactenus suscepit et veneratur Ecclesia, sequimur, amplectimur atque servamus. Hoc est enim nostræ fidei firmamentum, hæc fidei nostræ petra firmissima. Hæc autem, illustres et magni filii, agens gratias sollicitudini vestræ intimare curavimus: plenius tamen directis exemplaribus poteritis agnoscere. Acæmetas vero, qui se monachos dicunt, qui Nestoriani evidenter apparuerunt, Romana etiam eos damnat Ecclesia; a quibus vos propter canonem qui cum excommunicatis Christianum nec loqui nec communicare permittit, diligentia pastoralis admonere non desino, ut eorum etiam simplicem collocationem vitetis, nihilque vobis cum eis aestimetis

* Hujus epistolæ in codice Lirinensi hujusmodi est inscriptio: *Præceptum Joannis papæ ad presbyteros, diaconos, et cunctum clerum liegensis Ecclesiæ.*

esse commune. Quod ideo facio, ne res silenti inveniatur, si hæc ad ves ram minime, Christianissimi filii, notitiam pertulissem. Incolumem magnitudinem vestram Deus noster custodiat, domini filii, merito illustres atque magnifici.

EPISTOLA (olim IV) JOANNIS PAPÆ

AD EPISCOPOS GALLIÆ

Contumeliosum Galliæ episcopum episcopatu privatum in monasterium redegit ad pœnitentiam: Ecclesiam ejus sancto Cæsario Arelatensi episcopo commendavit.

Dilectissimis fratribus universis episcopis per Gallias constitutis Joannes

Innotuit nobis a fraternitate vestra missa relatio, in qua Contumeliosus multis legitur criminibus involutus. Et quia hujusmodi persona sacris non potest inhærere mysteriis, ab hodierno vel officio eum nostra censet remove auctoritas, ut in monasterio constitutus delicti veniam a Domino petere non omitat. Nihil est enim impossibile ejus clementiæ qui potest cuncta relaxare quæ facta sunt. Sed ne ejus Ecclesia destituta videatur, in ejus loco visitatorem dari præsentis auctoritate decernimus, qui a se ita noverit omnia exhibenda, ut nihil de ordinibus clericorum, nihil de ecclesiastica facultate præsumat, sed ea quæ ad sacrosancta mysteria pertinent exsequatur. Prædictum autem Contumeliosum, ut habeat pœnitendi licentiam, petitorium dare vobis censemus, ubi errorem suum evidenter allegans sub die profiteatur et consule. Dominus vos incolumes custodiat, fratres carissimi. Data vii idus Aprilis, Flavio Paulino juniore viro clarissimo consule [Anno Christi 534]

EPISTOLA (olim V) JOANNIS PAPÆ

AD PRESBYTEROS ET DIACONOS CONTUMELIOSI EPISCOPI.

Joannes presbyteris, diaconibus et cuncto clero Ecclesiæ in qua fuit Contumeliosus episcopus.

Pervenit ad nos a fratribus et coepiscopis nostris missa relatio ubi Contumeliosus de criminibus suis confessus legitur atque convictus. Et quia hujusmodi sceleribus implicatus sacerdotii non potest ministeria jam tractare, necessaria vobis solatia credimus visitatoris adjungere; et ideo in Ecclesia ejus visitatorem dari nostra decrevit auctoritas, ut Ecclesia suo privata præsule summi nequeat pontificis solatiis indigere: cui vos in omnibus parere decernimus, ad ea tantummodo quæ sacris sunt gerenda mysteriis, ita tamen ut nihil de ecclesiastica facultate præsumat, et clerus in eo quo nunc est ordine constitutus nullis gradibus promoveatur, donec proprium sacerdotem possit habere. Omnem vero hanc sollicitudinem Cæsario fratri et coepiscopo nostro injungimus, ad ejus curam cuncta quæ necesse sint pertinere censuimus. Dominus vos incolumes custodiat, dilectissimi filii. Data vii idus Aprilis, Paulino juniore viro clarissimo consule [Anno Christi 534].

Quo indieto didicimus quo in loco episcopus fuerit Contumeliosus. JAC. SIMONDS.

EPISTOLA (olim VI) JOANNIS PAPÆ

AD CÆSARIUM ARELATENSEM,

Cum subjectis canonibus ab eo missis ad examinandam causam Contumeliosi episcopi.

Dilectissimo fratri Cæsario Joannes.

Charitatis tuæ litteras animo libenti suscepimus, in quibus corporeas necessitates allegans, etiam quæ sacrius ¹ ille qui lapsus est fecerit, indicasti. Dolemus de amissione pontificis, rigorem tamen canonum servare necesse est. Atque ideo prædictum ab episcopatus ordine nostra suspendit auctoritas. Neque enim fas est pollutum criminibus sacris ministeriis deservire. Sed te ordinante in monasterio dirigatur, ubi delictorum memor in pœnitentia lacrymas effundere non omittat, ut ab eo qui omnibus miseretur Domino nostro Jesu Christo misericordiam valeat promereri. In cujus locum visitatorem constituite, donec proprium Ecclesia quæ evacuata est ejus sacerdotio merere valeat sacerdotem. Communibus tamen precibus exorare Deum nostrum debemus, ut puros cunctos præstat antistites. Si qui tamen pontificatus immemores criminibus se fortassis involverint, et eorum personas vulgus cognoscat: facilius enim a delictis cavent, si non videant etiam hominibus secreta esse quæ fecerint. Quæ vero de his canones præcipiunt, subter adjecimus, ut quæ faciendæ sunt possitis agnoscere. Deus te incolumem custodiat, frater carissime [Anno Christi 534].

EPISTOLA AFRICANORUM EPISCOPORUM

AD JOANNEM DATA, SED AB ACAPETO EJUS SUCCESSORE ACCEPTA.

Pontificem de dubiis quibusdam consulunt.

Domino beatissimo et honorabili sancto fratri et consacerdoti Joanni, Reparatus, Florentinianus, Datianus, et cæteri 217 episcopi, qui in universis conciliis apud Justinianam Carthaginensem [Carthaginem] fuimus.

Optimam consuetudinem præteriti temporis, quam violenta captivitas per annos centum, dolentibus cunctis, abstulerat, iterum servare cupientes, ad universalem totius Africæ synodum fidei devotione convenimus, in illa Justinianæ Carthaginensis [Carthaginis] basilica congregationis nostræ primitias Domino consecrantes, unde nostros patres tyrannus Himericus expulerat. Hæc basilica Fausti apud nos dicitur, multis martyrum corporibus insignita, quorum Deus exaudivit orationes, ut daret hujus rei fiduciam sacerdotibus. Ibi igitur quantum singuli lacrymantibus gaudiis flere potuerint, cogitandum potius beatitudini vestræ dimittimus: in omnibus

¹ Hoc est, exsecratus. HARD.

² Citantur ista in v. c. ex epistola 217 Patrum synodi Carthaginensis anno 534.

³ Sancto Spiritu fervens.

A enim lætitiæ spiritualis unus fuit affectus, agere gratias omnipotenti Deo, cujus gratia peccatoribus sine meritis operum datur, et antidotum fidei salutari nuper reconciliatis hæreticis obtinetur.

Definitionibus autem Nicæni concilii publica lectione transcursis, inter alia de quibus nancisci debuit, disputatione requiri jam cœperat quomodo Arianorum sacerdotes ad catholicam fidem suscipi oporteat, utrumne in suis honoribus, an in laica communione, sic omnibus nobis unanimiter subito placuit sciscitari primitus beatitudinis vestræ sententiam. Potest enim sedes apostolica, quantum speramus, tale nobis interrogantibus dare responsum, quale nos approbare concorditer explorata veritas faciat. Ex omnium quidem collegarum tacitis motibus nemini placere sensimus ut in suis honoribus Ariani suscipiantur. Verumtamen convenire charitati credidimus, ut quid habeat sensus noster in publicam notitiam nemo perduceret, nisi prius vel consuetudo nobis, vel diffinitio Romanæ Ecclesiæ proderetur. Hac igitur nostræ salutationis epistola per fratres consacerdotes nostros Caium et Petrum, et per filium nostrum Liberatum diaconum continuo destinavimus, et ⁴ auctoritatem vestræ beatitudinis et gratiam debitæ obsequiis honorantes: talis quippe es, qualem sancta sedes Petri merebatur habere pontificem, dignus veneratione, plenus dilectione, loquens veritatem sine mendacio, nihil faciens arroganter. Unde etiam libera charitas universæ fraternitatis requirendum putavit consilium tuum. Respondeat, obsecro, mens illa sancto Spiritui ⁵ serviens affabiliter et veraciter ⁶. Non solum enim de sacerdotibus, sed de ipsis quoque parvulis apud eos baptizatis, utrum soleant vel debeant ad clericatum, si petierint, applicari consulimus. Multis enim facere istas frequenter petitiones concedimus, nec negamus, donec habito vobiscum diligentiore tractatu, legatio nostra revertatur. Illud etiam beatitudini tuæ credimus intinandum, fratres aliquantos ex nostro collegio, relictis sine causa plebibus suis, ad transmarinas navigare sæpius regiones. Hos diutius Ecclesia toleravit, accusantes [excusantes] eos violentiam temporis mali. Petimus nunc ut quicumque forsitan episcopus, aut presbyter, sive diaconus, aut cujuslibet inferioris ordinis clericus sine nostra epistola venerit, et non approbaverit se pro utilitate sanctarum Ecclesiarum fuisse directum, similis hæretico judicetur: neque vestra communione dignus existat, ut in omnibus et per omnia beatitudinis vestræ disciplina laudetur. *Et alia manu*: Vegetem [Vegetum] te, nostrique memorem præstat omnipotens Deus, domine frater

⁴ In illo v. c. hæc inseruntur: *Potest enim sedes apostolica quantum speramus tale nobis interrogantibus dare responsum*, etc. ut supra.

APPENDIX

AD SCRIPTA JOANNIS PAPÆ II.

EPISTOLA ¹ (olim I) JOANNIS PAPÆ II

AD VALERIUM EPISCOPUM.

Docet Christum Dominum, secundum deitatis naturam, Patri æqualem, secundum vero humanam naturam, minorem esse.

Reverendissimo fratri Valerio episcopo Joannes.

Scripta tuæ sanctitatis suscipiens, plena ea fidei regula, qua plurimum polles, inveni, et Deo gratias retuli quod anima et corpore te bene vigere didici. Sane ea quæ significasti quosdam dicere quod non sit Filius æqualis Patri, et quod in Evangelio scriptum sit: *Pater major me est* (Joan. xiv), scias non recte intelligere tales fidei regulas, nec rectam fidem penes se habere. Paulus apostolus ² non secundum deitatis naturam Christum creatum insinuat, sed secundum humanæ naturæ substantiam eundem creatum affirmat, ipso Ephesiis conscribente: *Renovamini, inquit spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis* (Ephes. iv). Et ad Hebræos: *In eo enim in quo passus est ille et tentatus, etiam potest his qui tentantur auxiliari* (Hebr. ii). Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, considerate apostolum et pontificem confessioni nostræ Jesum, fidelem existentem ei qui creavit eum. Et ad Colossenses: *Nunc autem deponite et vos universa, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpiaque ex ore vestro non procedant. Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem secundum imaginem ejus qui creavit eum* (Coloss. iii). Nunquid qui universam creaturam, visibilia, propria potestatis virtute procreavit ac fecit, seipsam antea vel postmodum (quod dicere nefas) creavit, vel facere potuit? Filius minor ³ est Patre in assumpti hominis forma, æqualis vero Patri est in deitatis naturæ substantia, eodem protestante: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x). Et iterum: *Qui me videt, videt et Patrem* (Joan. xiv). Et iterum: *Qui me odit, odit et Patrem* (Joan. xv). Et iterum: *Ut sint in nobis unum, sicut et nos sumus unum* (Joan. vi). Et iterum: *Tu in me, et ego in eis* (Joan. xvii). Et iterum: *Omnia tua mea sunt*. Et iterum: *Ego in Patre, et Pater in me* (Joan. xiv). Et iterum: *Pater in me manens facit opera hæc*. Et Joannes evangelista ait: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. i); et iterum ipse ad Parthos: *Tres sunt, inquit, qui testimonium perhibent in terra, spiritus, aqua, et sanguis: et tres unum sunt. Et tres sunt qui testimonium perhibent in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus: et hi tres unum sunt* (Joan. v). Nos itaque in natura deitatis, quia unum sunt Pater et Filius, nec Patrem credimus aliquo tempore precesisse, ne major sit Filio; nec Filium postea natum esse, ut deitate Patris minoretur. Si æqualis ⁴ Patri Filius non est, cur ita de illo Joannes evangelista testatus est: *Propterea, inquit, persequerantur Judæi Jesum et querebant eum occidere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo* (Joan. v). Et Paulus apostolus: *Hoc sentite in vobis,*

A quod et in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens (Philipp. ii). Et in Salomone: *Qui genuit me requievit in tabernaculo meo. Et Ecclesiastico: Sicut est ab initio, ita usque in sæculum, neque adjectum est ei, neque minuetur illi. Ipse est enim dominus creaturæ suæ, qui nihil eguit ab aliquo* (Eccles. xiv). Et in psalmo lxxii: *Quid enim mihi est in cœlo? et a te quid volui super terram? Hæc omnia Filium non inferiorem natura demonstrant, sed et æqualitatem deitatis annuntiant: quoniam qui utraque locutus est, verum dicit, quia Veritas mentiri non potuit. Taliter, frater carissime, semper age, cæterosque omnes agere mone, ut abolito hoc qui natus videbatur errore, in laudem et gloriam Dei per totum mundum una fides sit, et una eademque confessio; ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris* (Philipp. ii). Data nonis Augusti, Justiniano et Athalarico viris clarissimis consulibus ⁵.

CANONES JOANNI ASCRIPTI.

Hi tituli canonum quos nobis superscriptus sanctus et dominus meus Joannes papa sedis apostolicæ cum præfata auctoritate direxit.

Ex epistola Siricii papæ urbis Romæ Emerio [Himerio] episcopo Tarraconensi inter cætera ad locum, capitulo vii. *Et quia aliquanti, de quibus loquimur, et tua sanctitas retulit, ignoratione lapsos esse se desunt, id est, ut ad uxores proprias redierint, his ea condicione misericordiam dicimus non negandam, ut sine ullo honoris augmento, in hoc quo detecti sunt, quandiu advixerint, officio perseverent, si tamen post hæc continentem se studuerint exhibere. Hi vero qui illiciti privilegii excusatione nituntur ut sibi asserant veteri hoc lege concessum, noverint se ab omni ecclesiastico honore, quo indigni sunt, apostolicæ sedis auctoritate dejectos; nec unquam posse veneranda attractare mysteria, quibus se ipsi, dum obscenis cupiditatibus inhiant, privaverunt. Et quia exempla præterita cavere nos præmonent in futuro, quilibet episcopus, presbyter atque diaconus, quod non optamus, deinceps fuerit talis inventus, jam nunc sibi omnem per nos indulgentiæ aditum intelligat obseratum. Quia ferro necesse est excidantur vulnere quæ somentorum non enserint medicinam.*

Ex canonibus Apostolorum cap. xxv. — (Quod episcopus, aut presbyter, aut diaconus, si pro criminibus damnati fuerint, minime communionem priventur.) — *Episcopus, presbyter aut diaconus, qui in fornicatione aut perjurio captus est, deponitur, non tamen communionem privetur; dicit enim Scriptura: Non vindicabit Dominus bis in idipsum* (Nahum i).

Ex canonibus superscriptis cap. xxix. — *Quod officium pristinum damnati pro criminibus usurpare non debeant. — Si quis episcopus, presbyter aut diaconus, depositus juste super certis criminibus, ausus fuerit attractare ministerium dudum sibi commissum hic ab Ecclesia sibi abscindatur.*

¹ Idem cap. 6.

² S. Leo epist. 15.

³ Prædix nonas.

⁴ Falsa consulum adnotatio.

⁵ Anno Christi 553.

⁶ Quæ de hac causa subjiciuntur, non omnia ex uno, sed ex diversis codicibus deprompta sunt: ex Corbeliensi nimirum, Pithœanis duobus, Lirinensi et aliis; sed potissimum ex Rhemensi, qui plura cæteris continebat. Jac. Saxonius.

⁷ Hanc adulterinam multa probant.

⁸ Ithacius adv. Varimadum seu Marivadum cap. 4.

⁹ Idem Ithacius cap. 5.

¹⁰ Annullis inclusa, quæ deerant in Labbeo, supplata sunt ex cod. 574 Palat. Vatic.

⁴ Ex canonibus Neocæsariensibus xcv. — De presbyteris qui fornicati sunt. — *Presbyter, si fornicatus fuerit, aut adulterium perpetraverit amplius, pelli debet et ad poenitentiam redigi.*

Ex canonibus Antiochenis capitulo iv. — De damnatis et ministrare tentantibus. — *Si quis episcopus damnatus a synodo, vel presbyter aut diaconus a suo episcopo, ausi fuerint aliquid de ministerio sacro contingere, sive episcopus juxta præcedentem consuetudinem, sive presbyter aut diaconus, nullo modo liceat ei nec in alia synodo restitutionis spem aut locum habere satisfactionis. Sed et communicantes ei omnes abjici de Ecclesia, maxime si posteaquam didicerunt adversum memoratos prolata fuisse sententiam, eisdem communicare tentaverint*

Ex canonibus superscriptis capitulo xv. — De episcopis ab ejusdem provinciæ episcopis consonanter exclusis. — *Si quis episcopus de certis criminibus accusatus condemnatur ab omnibus episcopis ejusdem provinciæ, cunctique consonanter eandem contra eum formam decreti protulerint, hunc apud alios nullo modo judicari, sed firmam concordantium episcoporum provinciæ manere sententiam.*

Tituli infra scripti ad hoc de canonibus excerpti sunt, ut unusquisque breviter possit agnoscere quod clerici post crimina capitalia non possint ad honorem pristinum revocari.

Ad locum, de synodo Nicæna (Can. ix), id est 318 episcoporum. Si qui forte indiscrete ad sacerdotium proceci, postmodum vel ipsi aliquid de se criminis professi sunt, vel ab aliis revicti, abjiciantur.

Incipiunt tituli canonum Gallicani.

De synodo Valentiniæ civitatis episcoporum 18, et Julius Gratiano in Etiquio consulis (Can. iv). *Nec illud, fratres, scribere alienum ab Ecclesiæ utilitate censuimus, ut sciretis quicumque sub ordinatione vel diaconatus, vel presbyterii, vel episcopatus, mortali crimine dixerint se esse pollutos, a supra dictis ordinationibus submovendos, reos scilicet vel veri confessione, vel mendacio falsitatis. Neque enim soli ab his potest, si in ipsos se dixerint, quod dictum in alios puniretur, cum omnis qui sibi fuerit mortis causa homicida sit. Divina vos pietas in æternum protegat, fratres dilectissimi.*

Item ad locum de synodo Aurelianensi episcoporum 30. Si diaconus aut presbyter crimen capitale commiserint, simul ab officio et communione pellantur.

Item ad locum de synodo Justinianensi. Si quis diaconus aut presbyter, post acceptam benedictionem leviticam, cum uxore sua incontinens invenitur, ab officio abjiciatur.

Item de synodo Epaonensi episcoporum 34. Si quis diaconus aut presbyter crimen capitale commiserit, ab officii honore depositus in monasterium detrudatur, ibi tantummodo quandiu vixerit communione sumenda.

Ecce manifestissime ^b constat, quia secundum quod et tituli anti- uorum Patrum a sancto Joanne papa transmissi, et trecentorum decem et octo episcoporum sententia, sed et canones Gallicani continere videntur, clerici in adulterio deprehensi, aut ipsi confessi, aut ab aliis revicti, ad honorem redire non possunt. Et quia forte non deerunt, quibus promissa pietate superscripta sanctorum Patrum severitas minime placeat, sciant se et trecentorum decem et octo episcoporum præcepta, et sancti papæ auctoritatem, et illorum pontificum qui ordinationibus trecentis decem et octo episcopis reliquos canones

statuerunt, sententias reprehendere vel damnare. Sed forte major in illis est pietas quam in supradictis trecentis decem et octo episcopis: major in illis misericordia quam in sancto Joanne apostolico papa; major charitas quam in reliquis sanctis sacerdotibus qui hoc pro exemplo vel remedio Ecclesiarum suis definitionibus deliberaverunt. Et ideo aut plena [prona] voluntate præceptis illorum consentiant; aut si non fecerint, omnibus se contrarios et inimicos esse cognoscant. Quæ est ista justitiæ inimica benignitas, palpare criminosos, et vulnera eorum usque ad diem judicii incurata servare? Quod si etiam durissimam eos poenitentiam per plures annos agere videremus, sic nos ipsi et saluti eorum consulere, et canonum deberemus statuta servare. Cum vero in aliquibus nec compunctionis humilitas, nec instantia orandi vel plangendi appareat, nec B. David imitentur, qui dixit: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lac ym's meis stratum meum rigabo* (Psal. vi); et illud: *Cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum fetu miscebam* (Psal. ci), nec eos jejuniis vel lectioni vacare videamus; possumus cognoscere, si ad honorem pristinum redierint, cum quanta negligentia et cum quanto tempore et inimica animæ securitate permaneant, credentes quod sic eis non acta digne poenitentia dimiserit Deus, quomodo sacerdotes indulsisse videntur. Vere dico quia illi [ipsi] quibus cum periculosa et falsa misericordia indulgere videmur, cum ante tribunal Christi pro tantis peccatis damnandi advenerint, contra nos ipsos causas dicturi sunt, dicentes: *Quod dum aut asperitatem linguæ eorum expavimus, aut falsa blandimenta et periculosas adulationes ipsorum libenter accepimus, nos eos, dum illis inutiliter indulgemus, in peccatis permanere, aut ipsa peccata etiam augere permiserimus, non recordantes illud quod in Veteri Testamento scriptum est, quia uno peccante contra omnes Dei ira deservit* (Num. xvi). *O pietas! o misericordia! uni parcere, et omnes per exemplum malum in discrimen adducere! Non ita suadet sanctus ac beatissimus Cyprianus martyr dicens (Libro de Lapsis): Qui peccantem verbis adulantibus palpat, peccandi fomitem subministrat, nec reprimit delicta illius, sed fovet; et iterum: Imperitus est medicus, qui lumentes vulnerum sinus manu parcente contractat, et absconditum in profundis recessibus virus dum servat exaggerat.* Unde et sanctus Joannes Constantinopolitanus episcopus arguit dicens: *Imperitus est medicus qui ante digestam putredinem superinducit vulnere cicatricem.* Et ideo diligentius perpendite, si aut potest, aut debet fieri, ut, tantorum ac talium quos supra memoravimus sacerdotum canones contemnes, aliter quam illi statuerunt observare vel agere præsumamus: præcipue cum si illorum trecentorum decem et octo episcoporum, qui per omnes Ecclesias concilia fieri præceperunt, tam sancta decreta negligimus, non illos solos dispiciemus, sed, sicut supra jam dictum est, et Africanos pontifices, et omnes reliquos, qui ipsis ordinationibus per totum mundum pro ecclesiastica disciplina aliquid statuerunt, cum peccato animæ nostræ contemnemus. Ego me in hoc periculo mittere omnino non audeo, quia nec talia sunt merita mea, ut aliorum peccata in me excipere præsumam; nec tantam eloquentiam habeo, ut ante tribunal Christi contra tantos ac tam sanctos sacerdotes qui canones statuerunt, causas dicere possim. Videat unusquisque qui aliter sentire vel observare disponit, qualiter possit in die judicii reddere rationem. Ego, in quantum Deus vires dare dignatur, studere volo eorum præceptionibus obedire, quia cum in his non rixam, sed

^a Sic appellat, ut ante monuit, concilium primum Arausicum a loco ubi celebratum est. JAC. SIMONDS.

^b Citatur initium hujus tractatus a Gratiano deo. 50, cap. 25. Si quis diaconus; et perperam tribuitur

Hormisæ. Quisnam vero sit auctoris veteres libri non indicant. Casari fortasse non immerito videri possit.

JAC. SIMONDS.

Illic totus cano suppletus est ex eod. Vatic. cod.

pacem et qualemcunque partem habere desidero. Et hoc diligenter attendendum est, quod si, secundum quod supra scriptum est, illi clerici qui ad uxores proprias redeunt, ad integrum ab officio suspenduntur, et si etiam digni, aut inermptarum mariti, qui utique rem licitam faciunt, clerici tamen ordinari non possunt, aut si ordinati fuerint, dejiciuntur, a de quibus et Faustus episcopus sanctus in epistola sua dixit: *Perdit gratiam consecrati, qui adhuc officium vult exercere mariti*; cum hæc ita sint, qua conscientia quisquam dicere poterit, quod ille qui adulterium commiserit iterum ad honorem relire possit? Hoc loco si aliquis fuerit qui dicat: Ergo negas misericordiam Dei qui dixit: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (Ezech. xxxiii)? et illud: *Nunquid qui cadit non adjiciet ut resurgat* (Psal. xl)? et illud: *Peccator in quacunque die conversus fuerit, omnes iniquitates illius oblivioni tradentur* (Ezech. xxxiii). Ad hæc libera voce respondere et possumus et debemus: Absit a nobis ut de istis sententiis videamur vel leviter dubitare. Definitissime enim credimus quod qui usque ad finem vitæ suæ pœnitentiam egerit, non solum indulgentiam accipiat, sed etiam ad præmia æterna perveniat. Propter regulam tamen ecclesiasticam, et propter antiquorum Patrum statuta, quæ absit a nobis ut reprehendere aut discutere audeamus, eum quem credimus ad vitam æternam post actam pœnitentiam venire, ad honorem clericatus secundum sanctorum Patrum præcepta novimus non debere reverti. In tantum ut in canonibus scriptum sit: *Ne ullus unquam pœnitens clericus ordinetur*. Et si ille qui ultro petit pœnitentiam, quamvis perfecte agat, non potest aut episcopus, aut presbyter ordinari, ita ut, etiamsi per ignorantiam ordinatus fuerit, et postea convincitur pœnitentiam accepisse, dejiciatur: ille qui invitatus ad pœnitentiam agendam in monasterium mittitur, et utique qui aliud quam pœnitentiam dicendus est, qua conscientia ad sacerdotium redire permittitur? Nemo mihi alia quælibet contra auctoritatem sedis apostolicæ, aut contra trecentorum decem et octo episcoporum præcepta, vel reliquorum canonum statuta objiciat, quia qui quid contra illorum definitionem, in quibus Spiritum sanctum locutum esse credimus, dictum fuerit, recipere non solum temerarium, sed etiam periculosum esse non dubito. Valde enim metuo et contremisco illam damnationem quam Heli sacerdos propter stultam indignitatem accipere meruit (1 Reg. iv). Qui pro eo quod filios suos negligen- ter castigavit, ut eos nec cedere, nec excommunicare voluerit, ipsi filii una die occisi sunt, et triginta millia de populo interfecta sunt, et arca testamenti in captivitate ducta est, et ipse retro cadens fractis cervicibus mortuus est, et nomen ipsius de libro vitæ deletum est. Et contra Phinees, qui pro eo quod zelo Dei commotus duos adulteros pariter interfecit, totum populum de Dei inacidia liberaverit (Num. xxv). Nec hoc ideo dico, ut sicut ille fecit,

etiam nunc per mortem corporum sacerdotes Domini debeant vindicare; sed quia melius est ut unusquisque parvo tempore, donec vivit in hoc mundo, verecundiam vel confusionem sustineat, quam postea ad supplicia æterna perveniat; et multo ei utilius est propter aliorum exemplum, quandiu vivit, remotus ab honore pœnitentiam agat, et remedium sibi in die necessitatis acquirat. Quicumque parvitati meæ in hac causa voluerit onerosus existere, aliud ei responsum dare non delibero, nisi quod suprascripti canones continere videntur. ^b Hoc ideo dico, quia dum cito crimina capitalia committentibus indulgemus, plurimi, qui nec Deum metuunt, nec sensus disciplinæ ecclesiasticæ expavescent, sine ullo pudore ac reverentia, per indignas familiaritates extraneorum mulierum, et seipsos decipiunt, et famam Christianæ religionis blasphemari etiam ab extraneæ religionis hominibus faciunt. Et ideo justum est, ut dum eis secundum omnium canonum statuta redeundi ad honorem aditus clauditur, tandem aliquando tam gravi malo finis congruus imponatur. Quia quando, diabolo persuadente, aliqui clericorum in aliquod peccatum, et præcipue in adulterium, lapsi fuerint, quam expedit de animabus statuta canonum cogitant, per falsam pietatem ita totis viribus elaborant, ut aut nec mittantur in monasteriis. Si autem, certe post non longum tempus, importunitate nimia, et disciplinæ ecclesiasticæ inimica, extorquere conantur ut redeant ad honorem; qui chartulam istam cum suprascriptis titulis canonum non fuerit aspernatus, nec eam pro rusticitate sermonis despexerit, contra inimicos ecclesiasticæ regulæ multum eum poterit adjuvare, ut libera fronte dicat, sicut jam suprascriptum est, se contra tam sanctas antiquorum Patrum constitutiones venire nullatenus posse. Ego hæc cum omni humilitate suggerens, absolvo apud Deum conscientiam meam. Quicumque autem aut importunitate, aut adulatione, aut falsis blandimentis inclinatus fuerit, ut censuram ecclesiasticæ disciplinæ non teneat, videat qualiter se ante tribunal Christi expediat, ubi contra eum omnes qui canones statuerunt causas sunt sine ulla dubitatione dicturi. In quorum dominorum meorum sacerdotum manibus chartula ista pervenerit, si eam aliis sacerdotibus non solum ad legendum offerre, sed etiam ingerere transcribendam noverint, timeant ne inde reddant in die iudicii rationem. Nec illud crelinus omitendum, ut iis qui pro scelere suo a præsidibus seu a rectoribus populi fuerint interempti, et sepulturam in cœmeterio Christianorum habere, et offerentium pro ipsius oblationis juxta canonum indicamur licentiam non negari. Violatores vero sepulcri licet Augustorum principum capitaliter damnet sententia, tamen si qui in hoc facinore fuerint reperti superstites, ab ecclesiastica communione priventur: quia nefas est ut eis Christianorum non obsecratur consortium, qui temeritatis ausu humatorum cineres reddere præsumperunt inquietos.

^a Codex Corbeiensis, quibus et dominus Faustus in epistola. Pithœanus alter [nec non c. H], de quibus et sanctus Faustus in epistola. Floriacensis, de quibus et sanctus Faustus episcopus in epistola. JAC. SIMONDUS.

^b Hucusque codex Corbeiensis, et Pithœani ambo [cum c. H]: cætera ex unico sunt Rhemensis.

^c Locus in ms. corruptus.

ANNO DOMINI DXXXVI.

AGAPETUS PAPA I.

Notitia ex libro Pontificali.

Agapetus ^a natione Romanus, ex patre Gordiano

presbytero, clericus ad sanctos Joannem et Paulum,

^a Anno Christi 555, ipsa hieme, Agapetus archidiaconus apprime eruditus in locum Joannis pape

subrogatus fuit, ut constat ex epistolis Agapeti ad Justinianum imperatorem et Reparatum Carthaginiensem

sedit menses 11 dies 18^a. Hic in ortu episcopatus sui ^b libellos anathematis, quos invidia dolo extorserat Bonifacius presbyteris et episcopis contra canones et contra Dioscorum, in medio ecclesie congregatis omnibus incendio consumpsit, et absolvit totam Ecclesiam ab invidia perfidorum. Hic missus est a Theodato ^c, rege Gothorum, ad dominum Jus-

sem episcopum, hoc anno rescriptis. Novella constitutio nona, quæ est Justiniani imperatoris hoc anno sub consulatu Belisarii ad Joannem pontificem, sexto calendas Maii data quidem legitur, sed mendose, ut infra copiosius ostendemus. Justinianus imperator, cognita Agapeti ordinatione, more antecessorum suorum fidei catholica professionem transmisit. Ab Africana Ecclesia per legationem ad Joannem prædecessorem hujus destinatam consultus, qua ratione Ariani ad Ecclesiam redire volentes recipiendi forent, respondit, non aliter quam secundum canones et ecclesiasticas constitutiones antiquitus observatas, ad poenitentiam et communionem admittendos esse, prout videre est ex epistolis Agapeti ad concilium Carthaginense, Reparatum episcopum et Justinianum imperatorem hac de re transmissis. Hujus temporibus, callido occultoque consilio impiissimæ feminæ Theodoræ Augustæ Justiniani conjugis, Anthimus episcopus Trapezuntinus, Eutychiæ hæreseos occultus seclator, monstrum horrendum, post obitum Epiphaniæ orthodoxi præsulis, in sedem Constantinopolitanam intruditur, Alexandria vero defuncto Timotheo, favore ejusdem feminæ, Theodosius subrogatur.

Quos cum Severus ille perditissimus hæresiarca, tempore Justini sede et urbe Antiochena expulsus, suæ farinae homines esse cognosceret, seque ejusdem theodoræ potentia Antiochenæ Ecclesie restituendum fore speraret, egressus e latebris ad ipsam Theodoram, et Anthimum patriarcham, in hæresi propaganda collegam, convolvavit, Anthimum ibidem in hæresi et impietate Eutychiæ confirmavit. Quo cum per ruinorem Justiniano imperatori innotuisset, coram ipso se expurgans disertis verbis professus est se in omnibus assensurum et facturum polliceretur quodquid Romana Ecclesia credendum proponeret. Scholam sacræ theologiæ Romæ erexisset, teste Cassiodoro in præfat. lib. Div. Lect., nisi bellico tumultu impeditus fuisset. Justinianus indigna nece Amalasantæ, quam Theodatus rex ingrattissimum strangulando vel obruncando occiderat, provocatus, bellum Gothicum jam ante cogitatum, duce Belisario, inchoavit, Romanoque imperio Siciliam subjugavit. Quare Theodatus tanto terrore percussus est, ut ad pacem obtinendam universam Siciliam, vel, si aliter fieri non posset, totius Italiæ regnum imperatori per Petrum Justiniani legatum offerret. Quæ deinceps acciderint infra dicemus.

SEV. BINIUS.

^a B. Ronius Agapetum plus uno integro anno sedisse probat ex epistolis ad eum scriptis, et ab eodem rescriptis.

SEV. BINIUS.

^b Vide notas in vitam Bonifacii, et concilium Romanum II, sub eodem Bonifacio secundo celebratum, supra.

SEV. BINIUS.

^c Cum Theodatus rex barbarus passus esset dispendium in Dalmatia et Sicilia, timeretque futurum ut translata hieme Belisarius, qui in Sicilia hiemabat, Italiam invaderet, ad immensam vitæ suæ periculum antevertendum, per Petrum Justiniani legatum egit, ut imperator Siciliam universam, et, si ea contentus non foret, totius Italiæ regnum acciperet, et vitæ utriusque regis et reginæ parceret. Dimisso

legatum Augustum in legationem, quia eodem tempore imperator dominus Justinianus Augustus indignatus est Theodato regi, eo quod occidisset reginam Amalasantam ^d, filiam Theodorici regis, commendatam sibi, quæ eum regem fecerat. Qui Agapetus pergens Constantinopolim, x calendas Maii ingressus, susceptus est cum gloria. Et primum cœpit

legato, rex ad pugnandum ineptissimus, senatoribus et Agapeto pontifici, teste Liberato in Breviario cap. 2, graviter interminatus est, se eos, uxores eorum, filios et filias interempturum, nisi egissent apud imperatorem, ut destinatum exercitum suum ab Italia amoveret. Hac aliaque quadam de causa, universam Ecclesiam concernente, pontifex legationem suscipiens, Constantinopolim proficiscitur. Cui cum itineris expensæ deessent, vasa sacri arcario regio oppignorare debuit, quæ eadem opera Cassiodori recepit. In itinere positus mutum simul et claudum magnam astantium admiratione in partibus Græciæ curavit. Gregor. 3 dial., cap. 3: *Ingressus Constantinopolim primum honorifice suscipiens*, inquit Liberatus, *directos sibi ab imperatore, sprevit Anthimi præsentiam, eumque ad salutandum suscipere noluit. Deinde viso principe causam agebat susceptæ legationis. Imperator autem pro multis faci expensis ab Italia destinatum exercitum avertere nolens* (ideo fortas e quod victoria quadam per Gothos in Dalmatia contra imperatorem parta, Theodatus elatior factus, oblatam permissionem revocavit), *supplicatio es papæ noluit audire: sed potius Belisario jam in Siciliam trajicere parato, cœptam expeditionem perficere præcepit. Qui improvise agmine perveniens in Campaniam, Neapolim, teste Procopi, valde munitam obsedit. His ita peractis, pontifex legationem illam, cujus causa a Deo missus fuerat, exsequitur: principio ab imperatore, qui propter Anthimi hæretici ordinationem suspicionem hæreseos incurrerat, secundam fidei professionem infra inter epistolas exstantem extoruit. Deinde vocatos in judicium Accephalorum principes Anthimum, Severum, Petrum et Zoarum, quos episcopi et archimandrita orthodoxi oblatis libellis de hæresi accusaverant, condemnavit: ea conditione addita, ut si Anthimus, prævia fidei confessione, erroris abjuratione, et deicti commissi poenitentia ad Ecclesiam redire vellet, episcopus pristinus Trapezuntinæ Ecclesie illi integre servaretur. Quod cum hortatu Severi Accephalorum capitis Anthimus præstare recusaret, pontifex eum simpliciter ab episcopatu deposuit, et in locum ejusdem Mennæ magni nominis orthodoxum, genere Alexandrinum, xenodochii majoris præpositum, concilii Chalcedonensis professorem subrogavit. Quæ ut universis episcopis innotescerent, encyclicas literas de Anthimi depositione et Mennæ substitutione ad orientales episcopos scripsit. His peractis, inquit Liberatus in Breviario, capite 22, *constituens papa apud imperatorem apocrisarium Ecclesie suæ Pelagium diaconum suum, dum in Italian reverti disponit, Constantinopoli obiit; atque o prælio ad coram vocatus, consecutus est præmium æternæ vitæ, pro quo obtinendo, brevi temporis spatio Ecclesie præsidens plurima beneficia contulit. Unde quæ hoc loco scribit Anastasius de Anthimo in judicium vocato, viso et audito, deque eodem post factam discussionem condemnato, erronea esse videntur, ideo quod præter Nicephorum acta synodalia concilii Constantinopolitani infra subsequencia testantur, ipsam neque neque citatum, neque visum, ab Agapeto penitus rejectum et condemnatum fuisse. Hac ex Liberato, Cassiod., Niceph. et actis synod. Baron. anno 536, n. 1 et sequentibus.**

(a) Cod. Luc. Amalasantam.

^d Anno 536 defunctum esse omnes fatentur. Sed cum xii calendas Octobris ejus memoria celebratur.

habere altercationem cum piissimo principe imperatore domino Justiniano Augusto de religione. Cui beatissimus Agapetus episcopus constantissime fidei apostolicæ responsum reddidit de domino Jesu Christo, Deo et homine, hoc est, de duabus naturis in Christo. Et dum contentio versaretur, ita Dominus adfuit, ut episcopum Constantinopolitanum nomine Anthimum, inveniret Agapetus papa hæreticum. Cumque contentio verteretur cum Augusto et Agapeto papa, dixit ei imperator Justinianus: Aut consenti nobis, aut exsilio deportari te faciam. Tunc beatissimus papa Agapetus respondit cum gaudio, dicens ad imperatorem: Ego quidem peccator ad Justinianum imperatorem Christianissimum venire desideravi, nunc autem Diocletianum inveni. Qui tamen minas tuas non pertimesco. Et dixit ei iterum Agapetus venerabilis papa: Tamen, ut scias tu eum idoneum non esse religioni Christianæ, episcopus tuus confiteatur duas naturas in Christo. Tunc accersito ex præcepto Augusti episcopo Constantinopolitano nomine Anthimo, et discussione facta, nunquam voluit confiteri in doctrina catholicæ responsionis ad interrogationem beati papæ Agapeti duas

in Ecclesia, quod hic de tempore obitus et sedis vacantis refert Anastasius fide caret. Quam historiam de Agapeto refert Sophron. in Prato spirituali cap.

A naturas in Domino Jesu Christo. Quem cum vicisset sanctus papa Agapetus, glorificatus est ab omnibus Christus (a). Tunc piissimus Augustus Justinianus gaudio repletus humiliavit se sedi apostolicæ, et adoravit beatissimum Agapetum papam. Eodem tempore ejecit Anthimum a communione, et expulit in exsiliū. Tunc piissimus Augustus Justinianus rogavit beatissimum papam Agapetum, ut in locum Anthimi episcopum catholicum consecraret nomine Mennam. Qui Agapetus papa omnia obtinuit pro quibus missus fuerat. Post dies vero aliquantos iracundia correptus, defunctus est Constantinopoli. Cujus corpus in loculo plumbeo translatum est Romam, usque in basilicam Beati Petri apostoli, ubi et sepultus est xxi calendis Octobris. Hic fecit ordinationem in urbe Roma, diacones 4, episcopos per diversa loca numero 11. Et cessavit episcopatus mensem unum dies viginti octo.

Ex Gratiani decreto desumptum.

Agapetus papa, vas catholicum, evangelii tuba, præco justitiæ, sacra altaris sedisque velamina, sacrilegis Anthimi infecta fabulis, suis catholicis precibus delevit.

150, apud Baron. invenies anno prædicto, n. 60 et seqq.

Sev. Binius.

(a) Idem cod., Christianis.

AGAPETI PAPÆ I EPISTOLÆ.

EPISTOLA JUSTINIANI

AD AGAPETUM.

More majorum suorum apud pontificem Romanum recens electum fidei suæ professionem edit, eandem quam supra ad Joanne. papam II miserat.

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei imperator Cæsar Flavius Justinianus, Alemanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor, ac Triumphator semper Augustus, Agapeto sanctissimo archiepiscopo almæ urbis Romæ et patriarchæ.

Ante tempus in hac regia urbe nostra quorundam de causa fidei exstitit morbosa contentio; quam nos congrue respuentes interposito edicto repressimus. Et quia studii nostri est emergentes hujusmodi causas ad apostolicæ sedis vestræ referre judicium, ejusdem fidei quam sequendam duximus, tenorem epistolæ nostræ insertum, ad beatæ memoriæ prædecessorem vestrum Joannem per Hypatium et Demetrium venerabiles episcopos missa legatione direximus. Quam pro integritate fidei memoratus prædecessor vester libenti gratulatione suscipiens, suo ac totius Ecclesiæ Romanæ firmavit assensu. Cujus epistolæ nosræ tenor hujusmodi est:

Victor Justinianus, Pius, Felix, Inclytus, Triumphator, semper Augustus, Joanni sanctissimo archiepiscopo almæ urbis Romæ et patriarchæ,

Reddentes honorem apostolicæ sedi et vestræ sanctitati, quod semper nobis in voto fuit, et est, ut decet patrem, honorantes vestram beatitudinem, omnia, quæ ad Ecclesiarum statum pertinent, festinamus ad notitiam deferre vestræ sanctitatis: quoniam semper magnum nobis fuit studium unitatem vestræ apostolicæ sedis, et statum sanctarum Dei Ecclesiarum custodire, quæ hactenus obtinet, et incommote permanet, nulla intercedente contrarietate. Petimus ergo vestrum paternum affectum, ut vestris ad nos destinatis litteris, et ad sanctissimum episcopum hujus almæ urbis et patriarcham vestrum fratrem, quoniam et ipse per eosdem scripsit ad vestram sanctitatem, festinans in omnibus consequi sedem apostolicam beatitudinis vestræ, manifestum nobis faciatis, quod omnes qui prædictam fidem recte constituentur suscipit vestra sanctitas, eorum qui Judaice ausi sunt rectam denegare fidem, condemnat perfidiam. Plus enim ita et circa vos omnium amor, et vestræ sedis crescit auctoritas, et quæ ad vos est unitas sanctarum Ecclesiarum inturbata servabitur: quoniam per vos didicerint omnes beatissimi episcopi horum quæ ad vos relata sunt sinceram vestræ sanctitati doctrinam. Petimus autem vestram beatitudinem orare pro nobis, et Dei nobis acquirere providentiam. *Exemplar subscriptionis.* Divinitas te servet per multos annos, sancte ac religiosissime pater. Data viii iduum Juniarum, Constantiнопoli,

Domino nostro Justiniano perpetuo Augusto mi consule¹.

EPISTOLA PRIMA AGAPETI PAPÆ I
AD JUSTINIANUM.

*Justiniani fidei libellum, quatenus conformis est
sacris canonibus, confirmat.*

Agapetus episcopus Justiniano Augusto.

Gratulamur, venerabilis imperator, quod tanto catholice fidei ardore succenderis, ut omnibus piissimæ vitæ vestræ temporibus piam sollicitudinem circa servandam augendamque Ecclesiarum concordiam elementer exhibeas, et uam fidem, suaque per omnia firmitate consimilem omnibus populis Christianis cupias prædicari. Nec mirum in ejusmodi clementiam vestram placita Deo cogitatione persistere, cum non alius imperii vestri beator sit proventus, quam religionis augmentum. Quapropter libenti hoc et prophetica voce cantabo: *Repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exultatione (Psal. cxxv)*, quod florentissimum principatum vestrum divinis quotidie inspicimus beneficiis adornari. Cupis enim, venerabilis imperator, ut tuæ pietatis epistolam de fidei vestræ expositione nuper ad beatæ memoriæ prædecessorem nostrum Joannem Romanæ sedis antistitem, per Hypatium atque Demetrium episcopos destinatam, et a præfato præsule roboratam nostra quoque auctoritate firmemus: laudamus, amplectimur: non quia laicis auctoritatem prædicationis admittimus, sed quia studium fidei vestræ patrum nostrorum regulis conveniens confirmamus atque roboramus. Per quod jam et unitas provenit Ecclesiæ, et reliqua catholice membra Ecclesiæ ad ejus compagem Christianitatis constantia reditura confidimus. Cujus professionis vel epistolæ vestræ tenorem inferius annectentes, studium, quod circa Deum integro geritis, nostra auctoritate firmamus, prædicantes hujusmodi fidem omnibus patrum nostrorum regulis convenire, et apostolicæ sedis concordare dogmatibus: constituentes ut si quis nostræ catholice fidei contraire tentaverit, quam pro submovenda hæreticorum suspitione paternis regulis consonantem præsentis definitione firmamus, sanctæ communionis efficiatur extraneus. Unde et Cyrum, ejusque sequaces, jam ante pro hac insania ab Ecclesiæ catholice communionem suspensos, et in sua hactenus perfidia permanentes, nisi sub satisfactione canonica do-

ctrinam apostolicam fuerint consecuti, nullatenus patimur eos sacre communioni restitui: sed etiam ut hæreticos anathemati subijcimus, ut qui nostris constitutionibus parere contempserit, ecclesiasticum statum puritatemque non maculet.

Textus autem epistolæ hic est: In nomine Domini nostri Jesu, etc., ut supra col. 5-35. (a) Quamobrem petimus sanctitatem vestram, ut in memoratam epistolam vestra auctoritate firmetis, et Cyrum vel sequaces ejus a communionem habeatis alienos, donec statutis sanctitatis vestræ obtemperent. Exemplar subscriptionis. Divinitas te servet per multos annos, sancte ac religiosissime pater. Data pridie iduum Martiarum Constantinopoli Flavio Belisario viro clarissimo consule (b). Is fuit annus Christi 535.

Huc igitur, ut prædictum est, confessioni, et huic fidei quisquis contradicere præsumperit, a catholice communionem se noverit alienum. Datum xv calendæ Aprilis, Constantinopoli Flavio Belisario viro clarissimo consule [An. Chr. 535] (c).

Constitutiones de fide a Justino imperatore sanctitatis, pontificis auctoritate confirmantur illa: quæ sacris canonibus inveniuntur. Unde sicubi aliquid de rebus ecclesiasticis et causa fidei constituisse legitur, id instinctu Epiphaniæ Constantinopolitani episcopi et Romanorum pontificum fecisse credi debet. Sæv. BINUS.

EPISTOLA IV,
AD JUSTINIANUM.

Justiniano gratias agit, quod sibi de electione in pontificem fuerit gratulatus; illius fidem laudans, ad catholicam fidem tuendam hortatur; lapsos episcopos cum honoribus recipi non posse respondet.

Agapetus episcopus Justiniano Augusto.

Licet de sacerdotii mei primitiis, pietatis divinæ muneribus ad referendas essem gratias multipliciter obligatus, susceptis tamen, venerabilis imperator, per Heraclium venerabilem presbyterum filium nostrum vestræ serenitatis affatibus, quos æterni fructus ubertate plenissimos destinastis, votorum meorum sunt in Domino gaudia geminata, quod adunatis felicitatis vestræ proventus, tali mentis gloriosæ proposito terrena vobis regna subijcitis, ut simul cœlestia conquiritis. Cujus rei non sunt ambigua documenta, quando ita vestris, quæ direxistis oraculis, catholice professionis lumen irradiat, ut etiam beatis operibus enitescat. Siquidem illa est in Deo nostro plena et firma credulitas, quam spiritualium

¹ At ista non cohærent, ut dicimus in notis.

(a) Inclusa parenthesi reliqua sunt epistolæ Justiniani ad Agapetum.

(b) Reponendum, post consulatum Belisarii V. C., nempe anno 536, ut legitur in ms. Vaticano, teste Em. Norisio in Dissert. de Uno ex Trinitate carne passo, loco, *Fl. Belisario V. C. consule*, id est 535, ut hic legitur. Hoc enim anno mense Martio Agapetus nondum erat pontifex, et ejus ordinatio, quemadmodum card. Norisius recte disserit, in Januarium e euntem retrahenda foret, ut imperator ex Thracia ad eundem scribere potuisset; cum tamen Agapetus primæ ad se a Justiniano missæ epistolæ responderit diebus Octobris anni Christi 535, ut patet ex epistola 4 ejusdem sub exordio: *Licet de sacerdotii mei pri-*

mitiis, etc.; perperam hic in titulo hujus epistolæ dicitur: *Epistola missa ab imp. Justiniano more majorum ad pontificem Rom. recens electum, cum professione fidei*: siquidem jam ante annum Romæ Agapetus sederat pontifex, aliasque ad eundem litteras imperator miserat. *Pagius ad an. Chr. 535, n. 5.*

(c) Post consulatum Belisarii V. C. Hoc caractere consulari in laudato codice Vaticano a card. Norisio lecto designatur annus 536. In editionibus Conciliorum gravi allucinatione scriptum est, *Constantinopoli Fl. Belisario V. C. consule*, cum collectores non observassent die 18 Martii currentis anni quo Belisarius consulatum gessit, nuntiari fuisse Constantinopoli, qua in urbe discrete signatur hæc epistola Agapeti. *Pag. ad dictum anm., n. 7.*

simul fructuum commendat ubertas, sicut Vas electionis annuntiat dicens: *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur (Galat. v)*. Quod enim majus fidei vestræ poterit opus existere, quam quod tantis apostolicam sedem charitatis et munificentiae titulis elevastis, ut ipsa etiam desideria sperantium transieritis? Et quidem hoc in vobis olim, sicut ego quoque probavi, per Dei gratiam semper floruit institutum, ut possibilitatis vestræ meritum quantitas ostenderet præstitorum, et ad hos proventus indeptæ momenta potentiae tenderetis, ut benignitas vobis ingenua vota poscentium aut præveniret, aut vinceret. Hinc est, quod usque ad principalis coronæ fastigia, et ultra nunc usque prosperis vestra tranquillitas successibus gloriatur, neque unquam cælestibus fraudabitur adjumentis; quia scriptum est: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (Rom. viii)*. Unde ego quoque piissima vestræ liberalitatis eloquia, cum devotione gratulantis Ecclesiæ, sicut præcepistis, divinis scripta feci mysteriis adhærere, ut supernæ inajestatis obtutibus indefessis semper precibus ingerantur, et ad impetranda vobis retributionis vestræ præmia sit commemoratio sempiterna. Atque ideo, domine clementissime Æli, obsequium salutationis uberrimæ reverenter exsolvens, specialis vos sinibus charitatis amplector, sperans ut de mea devotione, quantum in me est, in iis quæ pro ecclesiasticæ pacis unitate præcipitis, vos vobis potius quæ sunt catholica promittatis, juxta hoc quod dicit Apostolus: *Ita quod in me est, promptum est et vobis (Rom. i)*. Nec in aliquo eorum in quibus licite possumus obedire, mansuetudinis vestræ nos adhortationibus credatis absistere, quia, sicut gentium Doctor asseruit: *Spem habeo crescente fide vestra, et in vobis magnificari, secundum regulam nostram (II Cor. x)*; et ideo immensas Deo nostro gratias exhibeo, quod pro populi multiplicatione catholici tanto charitatis ardore fervetis, ut ubicunque vestrum propagatur imperium, regnum mox incipiat proficere sempiternum. Cujus studii benevolentia vehementius insistentes, etiam nos in acquirendis eis, quos Arianam significatis vitare velle perfidiam, paternæ traditionis existimatis declinare posse censuram, scilicet ut et in his honoribus, in quibus fuerunt apud hæreticos, perseverent et promoveantur ad alios. Quapropter bonum hoc equidem, et summa laude præcipuum, quod omnes ovili dominico per veram fidem cupitis aggregare: sed non oportet nobis eos qui non recte ingredi moliantur excipere, beato Paulo apostolo commoneute: *Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum (II Cor. vi)*. Quantam autem paternarum constitutionum, si sic recipiantur (quod absit), incurrant offensionem, ne quid pietatem vestram latere contingeret, ipsas quoque regulas credidi subnectendas, quæ specialiter censuerant, ne quis talium reconciliatus, aut ecclesiastici ordinis proventus augetur, ut desideret honores ulterius

A posidere, quos se dubitare jam non debet culpabiliter amisisse: ex quibus pietas vestra melius poterit æstimare, si quo modo tam aperta et synodalia sedis apostolicæ licet infringere constituta, cum sententia clamet Apostoli: *Si tamen quæ destruxi ea iterum reedificæ, prævaricatorem me ipse constituo (Galat. ii)*. Et ideo securus cum ipsius apostoli voce profiteor quia *confido in vobis, et in Domino, quod nihil aliud sentiat (Galat. v)*. Etenim, sicut idem doctor asseruit: *Certus sum et ego de vobis, quod pleni estis bonitate, repleti omni scientia, ut possitis invicem monere (Rom. iv)*. Si igitur hi de quibus indicastis ad fidem rectam legitime veniæ festinant, nostræ fidei regulas sequi non abnuant, dicente Domino: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et sequatur me (Matth. xvi)*. Quod si adhuc vituperandi [recuperandi] honoris ambitionibus excitantur, et pro lucro sanctæ fidei humanæ gloriæ pati damna formidant, ipsi pronuntiant necdum se a vitis et errore discedere, et nos magis velle suis excessibus implicare. De talibus ergo dicit Apostolus: *Emulantur autem vos non bene, sed excludere vos volunt ut eos æmulemini (Galat. iv)*. Quæ cum ita sint, sancto studio vestro, quod Ecclesiam catholicam cupitis ampliari, nihil ex hoc, si tales in clero non recipiantur, credatis imminui, Apostolo præmonente: *Quid enim si quidam eorum non crediderunt? Absit (Rom. iiii)*. Nam licet simili studio charitatis pro multiplicatione fidelium ille beatus Petrus cælestis regni janitor traheretur, qui ut Judæorum plures acquireret a doctrina et tramite regulari in non respuendo omni Judaismo descenderat, huic tamen ille junior vincit in Domino Paulus se retulit obviasse dicens: *Sed cum vidissem quod non recte ingrederentur ad veritatem Evangelii, dixi Petro coram omnibus: Si tu, cum sis Judæus, gentiliter vivis, quomodo gentes cogis judicare (Galat. ii)?* Hæc ergo per omnia Deo cordi vestro assidente pensatis, agnoscere poteritis, non occasione nos excusationis inquirere, sed ea quæ pro officii nostri ratione transcendere non possumus, vobis humiliter intimare, dicente Apostolo: *Non enim possumus aliquid contra veritatem, sed pro veritate (II Cor. xiii)*. Unde et de Stephani episcopi persona simul et causa non credatis alicujus nos studio defensionis impelli. Absit a quorumlibet mentibus Christianis, ut in quacunque persona, aut innocentiam redarguant, aut crimen absolvant. Sed universa quæ apostolicæ sedis nuper hac sunt parte disposita, illo semper studio manaverunt, quæ principatui beati Petri vos quoque cupitis per omnia reservari, scilicet ne in his qui sedis ejus audientiam postulassent, sperata ipsius reverentia alterius sententia proveniret. Et ideo quia clementia vestra salubriter offerre dignata est, ut a legatis nostris omne negotium tractaretur, hanc operam his quos incontinenti dirigimus Deo auctore mandamus, ita tamen ut jam nunc communione nostra vir religiosus Achilles pro vestra jussione debeat gratulari. At vere de sa-

cerdotio perfruendo, cum ad nos universa quæ legati nostri cognoverint plenissima eorum fuerint relatione perlata, consideratis sanctorum canonum regulis, quas servari præcipitis, sequenda firmiter censebuntur. Quod autem clementia vestra fratris et coepiscopi nostri Epiphaniæ dignata est excusare personam, quia in prædicti Achillis consecratione vestra potius jussio quam illius ordiatio prævenisset; credimus quod et ipse cognoverit jure culpatum, qui præter alia quæ deliquit, hoc certe excusare vix poterit, quod tam piissimo et clementissimo principi, beati quoque Petri privilegia defensanti, non vel opportune vel importune suggesserit quid in hac parte sedis apostolicæ reverentiæ deberetur. De quo simul negotio, sed et de Justiniana civitate, gloriosi natalis vestri conscia, nec non de nostræ sedis vicibus injungendis, quid, servato beati Petri quem diligitis principatu, et vestræ pietatis affectu, plenius deliberari contigerit, per eos quos ad vos dirigimus legatos (Deo propitio) celeriter intimamus. Superest ut, sicut a beato Petro indesinenter exposcimus, de salute et prosperitate vestri semper imperii gratulemur. Datum idibus Octobris [anno Domini 531].

PRIMUM EXEMPLAR PRCUM

JUSTINIANI IMPERATORIS AD AGAPETUM PAPAM.

Catholicam fidem apud pontificem proficitur.

Prima salus est, recte [rectæ] fidei regulam custodire, et a constitutis Patrum nullatenus deviare: et quia non potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia, dicentis: *Tu es Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi). Et hæc quæ dicta sunt rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica extra maculam semper est catholica servata religio. De qua spe et fide minime separari cupientes, et Patrum sequentes constituta, anathematizamus omnes qui contra sanctam Romanam et apostolicam Ecclesiam, etc., *ut supra post epistolam Bonifacii papæ II, tom. LXV, col. 45.*

Imperator ex præcedentis epistolæ pontificiæ censura prudentior factus, non amplius privatam a se editam fidei professionem, sed publicam misit illam, quam olim Hormisdæ pontifex miserat per legatos Constantinopolim subscribendam ab iis qui catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ communionem consequi vellent. SEV. BINIUS.

OBSERVATIO P. ANTONII PACI,

ad ann. Christi 535, n. 6.

Justinianus tertio a memorata epistola die, professionem fidei a se signatam, ad Agapetum destinavit. Cardinalis Norisius observat in laudæo codice Vaticano pag. 45, grandioribus litteris legi: Exemplar piissimi domini nostri Justiniani imperatoris, quem dedit Agapeto Constantinopoli de Fide, et incipere: Prima salus rectæ fidei, etc. Labbeus undecim prioribus

A Libelli versibus recitatis, addit etc., *ut supra post epistolam Bonifacii II, pag. 735, 736, quo loco ait a callido veteratore eum libellum confictum. Baronius vero num. 55 dicit eam professionem fidei esse illam ipsam quam Hormisdas per legatos Constantinopolim missos, tradidit iis qui communionem cum apostolica sede expeiebant. Ilunc errorem corrigat cardinal. Norisius ex laudato ms., in quo libellus ibidem recitatus idem omnino est cum relato a Labbeo p. 857, 858. Professio fidei ab Hormisdæ impetrata legitur annexa epistolæ 51 Hormisdæ ad episcopos Hispaniæ, et antea epistolæ 9 ad Joannem Nicopolitanum. Hæc autem prioribus quidem verbis similis est libello a Justiniano oblato, sed postea hoc ipso est brevior, ac tota in anathematizandis hæreticis, eorumque fautoribus consistit; cum tamen in libello Justiniani catholica doctrina contra Nestorum et Eutychem plene exponatur. Hic libellus Justiniani in codice Vaticano signatur: dat. xvii calend. Aprilium P. C. (id est post consulatum) Belisarii V. C. In prioribus editionibus legebatur: Fl. Belisario V. C. consule, quem errorem Binius ac Labbeus expunxerunt, apud quos pro xviii calend. reponendam xvii calend. Aprilis, anno Christi 536.*

SECUNDA = FIDEI CONFESSIO

QUAM JUSTINIANUS OBTULIT PONTIFICI AGAPETO CONSTANTINOPOLI, DUM PER APPROBATIONEM ORDINATIONIS ANTHEMI IN SUSPICIONEM HÆRESOS VENERAT.

Exemplar libelli piissimi domini Justiniani imperatoris, quem dedit Agapeto papæ ad Constantinopolim de fide. — Fidem catholicam proficitur, et hæreticos anathematizat.

In nomine Domini Dei nostri Jesu Christi, imperator Cæsar Flavius Justinianus, Alemanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor, ac Triumphator, semper Augustus, Agapeto sanctissimo ac beatissimo archiepiscopo almæ urbis Romæ et patriarchæ.

Prima salus est rectæ dei regulam custodire, et a Patrum traditione nullatenus deviare: quia non potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia dicentis: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi). Hæc quæ dicta sunt rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica inviolabilis semper catholica custoditur religio. De hac igitur fide non cadere cupientes, et Patrum sequentes in omnibus constituta, id est trecentorum decem et octo sanctorum Patrum qui in Nicæa sunt congregati et sanctum anathema, sive symbolum fidei exposuerunt, et centum quinquaginta sanctorum Patrum qui in Constantinopolitana civitate convenerunt, et id ipsum sanctum anathema dilucidaverunt, atque manifestaverunt, et sanctorum Patrum qui in Ephesina prima synodo congregati sunt, et sanctorum Patrum qui in Chalcedone convenerunt, et quæ in unaquaque ipsorum de fide continentur sequentes dogmata, per quæ omnis auferatur hæresis impugnans

* Post obitum Epiphaniæ episcopi Constantinopolitani, studio et favore Theodoræ Augustæ Anthimus hæreticus, et Eutychanus occultus in locum defuncti subrogatus fuit. Cui ordinationi cum imperator, hæresis illius adhuc ignarus, consensisset, suspicionem hæresis apud Ecclesiam incurrit. Dum ergo pontifex ordinatione Dei hac de causa Constantinopolim

venisset, post causam Theodati regis propositam, hanc fidei professionem ab imperatore evexit. Nota consulari in fine addita mendosa est, siquæ corrigenda: Data xviii calendæ Aprilis, Constantinopoli, post consulatum Belisarii viri clarissimi. SEV. BINIUS.

sanctam et apostolicam Ecclesiam, et probantes per omnia, atque amplectentes epistolas beatæ memoriæ Leonis omnes quas de fide Christiana conscripsit, et contentes unum eandemque Christum Dominum Filium unigenitum in duabus naturis, id est, in divinitate et humanitate, inconfuse, incommutabiliter, inseparabiliter agnoscendum, nusquam sublata differentia naturarum propter unionem, magisque salva proprietate utriusque naturæ et in unam personam atque substantiam concurrentes, et non in duas personas partitum atque divisum, sed unum eundemque Filium unigenitum Deum Verbum Dominum Jesum Christum, sicut ante prophetæ de eo, et ipse nos Jesus Christus erudit et sanctorum Patrum nobis symbolum tradidit: omnes hæreticos anathematizamus, qui præter hæc quæ dicta sunt sapuerunt atque sapient, et præcipue Nestorium hæreticum Constantinopolitanæ civitatis quondam episcopum damnatum in synodo Ephesina a beatæ memoriæ Cœlestino papa urbis Romæ et sancto Cyrillo Alexandrinæ civitatis antistite; et cum eo anathematizamus Eutychem et Dioscorum Alexandrinæ quondam civitatis episcopum, damnatum a synodo Chalcedonensi, quam amplectentes sequimur. His conjungentes Timotheum parricidam, Ælurum cognominatum, ejusque discipulum et sequacem in omnibus Petrum Alexandrinum similiter condemnatos. Adversamur autem et Acacium quondam Constantinopolitanæ civitatis episcopum cohæreticum, et sequacem horum factum, nec non et participatorem. Quorum enim quis communionem amplectitur, eorum et similem sententiam in condemnatione consequitur: simili modo et Petrum Antiochenum condemnamus cum sequacibus suis, et omnibus superscriptis. Quapropter, sicut præfati sumus, sequentes in omnibus sedem apostolicam, quæ ab ea statuta sunt prædicamus. Et profitemur ista inconcussa servari, et compellere ut juxta tenorem libelli istius omnes faciant episcopi, ut sanctissimi quidem patriarchæ ad vestram faciant sanctitatem. Metropolitanis vero patriarchis, et alii ut suis faciant metropolitanis, quatenus per omnia sancta catholica nostra Ecclesia suam habeat firmitatem. *Alia manu*: Divinitas te servet per multos annos, sancte ac religiose pater. Datum decimo octavo calendis Aprilis, Constantinopoli, Flavio, Belisario (a) viro clarissimo consule ¹.

EPISTOLA II.

AD EPISCOPOS AFRICANOS.

Gratulatur quod ab hæreticorum manibus evaserint incolumes, et ad ea de quibus Joannem consultuerant respondet.

Agapetus episcopus Reparato, Florentiniano, Da-

(a) Legendum xvii cal. Apr., C. P., post cons. Belis., nam mensis Aprilis non plus quam dies 17 ante calendis habet. Pagius ad an. Chr. 536, n. 4. Pagii emendationem vindicat vetus collectio Avellana in cod. Vatic. quæ ita pariter legit, ut hic Pagius. Vide Ballerinos in dissert. prævia ad tom. III ope-

tiano, et cæteris episcopis per Africam constitutis.

Jamdudum quidem, fratres amantissimi, de prosperitatibus vestris repletum est gaudium os nostrum, et lingua nostra exultatione (Psal. cxv). Sed et nunc cum litteras charitatis vestræ ad prædecessorem nostrum datas accepimus; pridem gaudia concepta renovamus, benedicentes Dominum sempiternum, qui liberavit nos ab inimicis nostris, et de manu omnium qui nos oderunt (Luc. 1). Vobiscum enim recte nos dicimus, cum quibus et tribulati sumus. Nam cum unum corpus ubique sit Ecclesia, et apud nos quoque principalia compatiebantur et membra. Vester enim mœror nostra fuit semper afflictio, et de vestrorum omnium gemitu, imperante charitate visceribus, frequentabamus sæpe singultus. Quæ cum ita sint, redeuntibus Calo et Petro fratribus et coepiscopis nostris, atque Liberato diacono ² filio nostro proferimus sincerissimam consilii vestri charitatem: quoniam sicut et sapientes facere decebat et doctos, et immemores principatus apostolici non fuistis: sed quæstionis illatæ volentes vincula dissolvere, ab ejus sede requisivistis (sicut decebat) aditum, cui potestas est indulta claustrorum. Unde nos ea quæ de ejusmodi negotio in penetralibus Patrum constituta posuerunt libenter aperimus, et presentibus alloquiis translata subnectimus, ut sine dubitatione possitis agnoscere, transcendendi postros Jamdudum terminos non keere. Itaque si vitare volumus offendiculum, quod a senioribus annuntiatum est, hoc sequamur. Carent enim excusatione quos præmonitiones contingit excedere, et acerbitationem cumulat excessum, quos ignorantia non tuetur. Hinc est ut quia in tantum Deus omnipotens erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui (Luc. 1), ut de omnibus quorum iniquitati subjacimus reconciliatione tractemus, ita sollicite remedia debeamus adhibere, ne incolumitatis nostræ sit incommodum quod curantur, aut medicina subeat maculam de vulnere, cui tribuere vult salutem. Sed ejusmodi (sicut et nobis cautissime visum est) præstemus officium in observatione pastorum, ne cum perdita volumus congregare, pereamus, et cum sub nimia relaxatione absolvimus, obnoxii (quod avertat Dominus) cadamus in culpam: maxime cum priorum nostrorum sententia, redeuntes ad nos ex Arianis, quolibet modo, in qualibet ætate illius pestilentia labe pollutos, tanta charitate in fide complexa est ejusmodi justitia, et sub dilectione redarguit, tanta ratiocinatione de ambitu honoris exclusi, ut erubescerent aliud magis querere quam redire. De eo vero quod piissima compunctione requisistis, utrum ad officium suum debent suscipi, aut eos non oportet omnino promoveri, an alimoniorum saltim utilitatibus adjuvantur,

rum S. Leonis Magni, pag. clxii.

¹ Anno Chr. 536, quia nullus hoc anno novus creatus fuit consul.

² Prioris Romæ protectionis meminit Liberatus, capite 20 Breviarii.

laudamus hortamur, amplectimur, ut revera ejus promotionem aut officium in quo fuerint abnegantes, canonum vos reverentia judicent omnes appetere potius quam gerere cupiditatis ardorem. Venientes igitur ad fidem sincerissimam, nutriat humanitas, consoletur, prompta sit omnibus misericordia, in cuius remuneratione dictum est: *Beati misericordes, quia ipsi misericordiam consequentur (Matth. v)*. Illud quoque quod catholicos, qui præsumunt aut militant Ecclesiæ, sipe sacerdotum suorum lit eris suscipi a nobis minime debere mandatis, et canonibus est congruum, et disciplinis prodesse judicamus, ac fidei, qui permanendo in Ecclesiis in quibus militant, et ministerii sui poterunt assiduitatis in Dei Salvatoris nostri amore fervescere, et quæ in pervagatione reprehensibilia sunt, vitare. (a) Data v idus Septembris.

EPISTOLA III.

AD REPARATUM.

Gratias agit, quod sibi de electione in pontificem fuerit literis gratulatus, simul significans se ejus consultationibus respondisse, idemque per legatos præstiturum. Interea hortatur, ut quæ pro fide catholica scripsit divulgari curet.

Agapetus Reparato episcopo Carthaginensi.

Fraternitatis tuæ literis indicasti post epistolam decessori meo dirigendam, inter navigii suscipiendi moras, quas hiemis continuatæ generabat asperitas, ordinationem nostram tibi omnipotentis Dei beneficio nuntiatam, et gratulatum te fraternitatis affectu, quia pontificatus mihi divinitas indulsit officium, quod de sinceritate tua non sumus admirati. Sic enim te nobis alloqui directi præsentavit affectio, ut cum dilectissimas tuas litteras legerem, te videro. Quapropter ipsa te, quam vidi, mente complectens, postulo misericordiam divinitatis, ut et in vobis quietis reparata gratia fructificet, et Deus omnipotens, qui mihi sacerdotis dedit donum, concedat et meritum. Præterea ad ea quæ Caius atque Petrus fratres et coepiscopi nostri, sed et Liberatus diaconus filius noster, ut apud nos agerent verbo a fraternitate tua sibi injuncta direxerunt, congruum putavimus verbo dare responsum, quod per legatos nostros (si Domino placuerit) reddere non moramur. Universa præterea, quæ inimicorum perversitas invaserat, charitati tuæ metropolitana jura reparantes, hortamur, ut ea quæ tuo vel aliorum nomine rescripsimus, universis debeas innotescere, metropolitani quippe auctoritate suffultum: ne quis se excusabiliter asserat ignorare quod sedis apostolicæ principalitas canonum consideratione perscripsit. Data v idus Septembris post consulatum Paulini viri clarissimi.

EPISTOLA VI.

AD CÆSARIUM EPISCOPUM ARELATENSEM.

Quod prædia juris Ecclesiæ nullo titulo alienari debeant.

Dilectissimo fratri Cæsario Agapetus.

(a) In hac ac sequenti epist., Quinto idus Novembris legendum contendit Pagius ad ann. Chr. 535, num. 4.

Tanta est, Deo propitio, et ad ea libentissime concedenda quæ alimoniis proficiunt pauperum, et circa tuæ fraternitatis affectum, nostra devotio, ut onerosum nobis nullatenus esse judicemus, quod annui vestris desideris postulatis. Sed revocant nos veneranda Patrum manifestissima constituta, quibus prohibemur prædia jure Ecclesiæ, cui nos omnipotens Dominus præesse constituit, quolibet titulo ad aliena jura transferre. Quæ in re vestræ quoque sapientiæ credimus esse gratissimum, quod in nullo contra præcæ definitionis constituta vel regulas, pro quolibet occasione, vel sub cujuscunque personæ respectu, venire præsumimus. Nec tenacitatis studio, aut sæcularis utilitatis causa hoc facere nos credatis, sed divini consideratione judicii necesse nobis est, quidquid sancta synodalis decrevit auctoritas inviolabiliter custodire. Quod ut charitati tuæ indubitanter elucescat, ad locum de hoc articulo, ex constitutis Patrum fecimus revelari, quæ eum præsentibus pariter assibus vobis credimus dirigenda: Deus te incolumem custodiat, frater charissime. Data xv kalendas Augustas post consulatum Paulini junioris viri clarissimi [Anno Christi 535].

EPISTOLA VII.

AD CÆSARIUM EPISCOPUM ARELATENSEM.

De Contumelioso, cum ad sedem apostolicam appellasset.

Dilectissimo fratri Cæsario Agapetus.

Optaveramus, frater amatissime, ut episcopi Contumeliosi opinione integra permanente, nec tibi dudum fieret necessitas judicii, nec nobis causa censendi: maxime quia in supra scripti viri accusatione communis honoris reverentia quodammodo videtur incursata [incurata]. Unde quatenus præsumptione, sicut asserit, innocentie ad appellationis voluit auxilium convolare, orationibus assiduis hoc innitatur, ut eum cognitionis literatæ beneficium gratulationi omnium restituat absolutum. Delegaturi enim, Deo nostro adjuvante, sumus examen, ut secundum canonum venerabilium constituta, sub consideratione justitiæ, omnia quæ apud fraternitatem tuam de hujusmodi negotio acta gestave sunt, diligentissima investigatione flagitentur. Neque enim prædictum virum convenit eventu prius habitæ cognitionis argeri, quippe cum et ipse iudicium petierit. Non avertatur voluntas animi a precibus infirmorum, cum in necessitate fuerint, ne nobis, quod avertat Dominus, ea quæ leguntur in Proverbiis, dici possint: *Qui obturat aurem suam, ut non audiat infirmum, et ipse invocabit Dominum, et non erit qui exaudiet eum (Prov. xxi)*. Quid est enim infirmius episcopo Contumelioso, qui in tribulatione positus et de præteriti iudicii pudore confunditur, et cognitionis quæ futura est expectatione turbatur? quia quamlibet ei, quod optandum est, puritas forte suffragetur innocentie, non potest iudicii sollicitudinem non habere. Et nos quidem, quamvis culpatus

a nobis Emeritus defensor memoratum episcopum reversum ad Ecclesiam suam charitatis tuæ voluntate firmaverit, usque ad exitum iudicii quod delegaverimus, episcopum Contumeliosum, reddita sibi modo propria substantia, suspensum interim volumus ab administratione patrimonii ecclesiastici, et celebratione missarum : quia id quod sibi viderat iudicio fuisse sublatum, gloriosus, si ei veritas suffragatur, iudicio receperit, quam usurpationibus occupavit. Melius autem fecerat fraternitas tua, si posteaquam sedis apostolicæ appellatione interposita desideravit examen, circa personam ejus a tempore sententiæ nihil permisisset imminui ; ut esset integrum negotium, quod interposita provocatione quaereretur. Nam si in executionem mittitur prima sententiæ, secunda non habet cognitio quod requirat. Addendum, quia etiam non esset prædictus episcopus iudicationi refragatus, privatam magis

(a) Hæc cum alieno sensu legantur, sic emendamus ex Reg. cod. ms. : *Suspensio igitur, sicut præfati*

potuit secundum canones expetere secessionem, quam severitatem religionis excipere. (a) Suspensus igitur, sicut præfati sumus, episcopus Contumeliosus habeat tantum, quam præsumpsisse dicitur, celebrationem missarum, et patrimonio ecclesiæ in gubernatione archidiaconi ejusdem ecclesiæ constituto, ita ut alimonia sufficienter episcopo non negentur, visitatoriam in ejus loco præcipimus ordinari personam, et patienter expectare iudices, quos inspirante nobis Domino constituerimus audire. Præterea, ne quid esset quod charitati tuæ videatur incognitum, studio dilectionis constitutorum fecimus capitula subter adnecti, ut scientia communicemur canonum, sicut participamur affectu. Deus te incolumem custodiat, frater charissime. Data decimo quinto calendis Augusti post consulatum Paulini junioris viri clarissimi [Anno Chr. 535].

sumus, episcopo Contumelioso ab ea tantum, quam præsumpsisse dicitur, celebratione Missarum, etc. Hæc.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ,

τῆς διὰ Ῥωμαίων γραφεῖσας γραμμάτων, ἃ τινὰ παρέβησαν, διὰ τὴν ἀπειρίαν αὐτῶν.

Τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ Πέτρῳ Ἀγαπητός.

Ἐβουλόμην μὲν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, διὰ τὴν τῆς ἡμετέρας ἀγάπης συνάφειαν, πάντας τοὺς τοῦ κυρίου ἱερεῖς κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν ἀνεπιλήπτους εὐρίσκεισθαι, καὶ μηδένα ἢ διὰ χάριν, ἢ διὰ φόβον, τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ἐκκλίνειν· ἀλλ' ἐπεὶ πολλὰ πολλάκις παρακολουθεῖ, ἃ τινὰ μεταμέλειαν τίττειν δύναται, καὶ νικᾷ τὰ πλημμελήματα τῶν ἁμαρτανόντων τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ὑπερτίθεται ἡ τιμωρία, ὡς ἂν τόπον εὐρεῖν ἢ διορθώσιν δύνασθαι, παραίνασαι ἐναγκαῖον ἐκρίναμεν, ἵνα τὰ παραληθθέντα, καὶ τὸ λοιπὸν, ἀκαράβητα φυλαχθῆται· ἔχρη μὲν γὰρ τὴν ἡμετέραν ἀγάπην, μεμνημένην τῶν πατρικῶν παραδόσεων, μηδένα συγχωρεῖν τὰ κεκλυμένα ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ εἴ τις τολμῆρος φανεῖται, πάσῃ δυνάμει ἐναντιωσάμενος. Παραγνόμενοι τογμορῶν εἰς τὸ κομίστατον τοῦ γαλιανότατου ἡμῶν βασιλέως, τοῦ ἡμετέρου υἱοῦ, εἵρομεν τὴν καθίδραν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας, παρὰ τοὺς θεσμοὺς τῶν κανόνων, ὑπὸ Ἀνθίμου τοῦ τῆς Τραπεζουντιῶν Ἐκκλησίας ἐπισκόπου οὐ προσήκοντως ὑφαρπασθεῖσαν, οὕτως τὴν ψυχὴν, οὐ κατὰ τοῦτο μόνον τὸ μέρος, ἀλλ' ὅπερ καὶ μεῖζον ἐστίν, ἐν τῇ τῆς ἀληθοῦς πίστεως ὁμολογίᾳ ἐπεθυμήσαμεν ἐκ τῆς ἀπωλείας ἐπαναγαγεῖν, ἀλλὰ τῇ εὐτυχίῳ ἐπιστάμενος πλάνῃ, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν ἐπανελθεῖν κατεφρόνησεν. Ὅθιν, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἀγάπην, τὴν ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ μεταμέλειαν ἀναμνησόμενοι, ἐν τῷ μεταξὺ οὐδὲ καθολικοῦ, οὐδὲ ἰερείως ὀνόματος ἄξιον εἶναι ψηφίζομεν, μέχρις ἂν πάντα τὰ παρὰ τῶν πατέρων παραδοθέντα, δι' ὧν ἀληθῶς τῆς θρησκείας ἡ πίστις, καὶ ἐπιστήμη φυλάττεται, κατὰ τὴν προσήκουσαν πληροφάνειαν διέξῃται. Τοὺς δ' ἐτέρους ὁμοίως τῆς αὐτοῦ ἀπονοίας τοὺς τῇ ψῆφῳ τῆς ἀποστολικῆς καθίδρας κατακρίθοντας, παρακλησῶς ἡ ἡμετέρα ἀγάπη ἀποστραφῶν, ὧν αὐτὸς ἐκ τὸν ἡμέτερον ἐποίησεν. Τῆς δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει καθίδρας τὴν ὕβριν βοηθοῦντες τοῦ Θεοῦ τῇ ἀποστολικῇ ἀνθεντικῇ, καὶ τῶν πιστοτάτων βασιλέων τῇ βοη-

INTERPRETATIO EPISTOLÆ SYNODALIS,

scriptas per litteras Latinas [et Græco] quæ, quod ignota essent, omisæ sunt.

Dilecto fratri Petro Agapitus.

Vouissemus quidem, fratres dilecti, propter conjunctionem nostræ charitatis, omnes Domini sacerdotes, juxta apostolicam traditionem (1 Tim. III), irreprehensibiles invenisse ; et neminem aut per gratiam, aut per metum ab ecclesiasticis canonibus declinare. Sed quoniam multa multoties subsequuntur quæ pœnitentiam parere possunt, et Dei misericordia delicta peccatorum vincit ; et idcirco differtur pœna, ut reformatio [emendatio] locum invenire possit ; monere necessarium judicavimus, et ut assumpta de cætero imprævaricata custodiantur. Oportebat enim, vestram charitatem, memorem patrum traditionum, neminem permittere prohibita facere ; sed si quis audax appareret, tota virtute resistere. Cum itaque pervenimus ad comitatum serenissimi nostri imperatoris filii nostri, invenimus sedem Constantinopolitanæ Ecclesiæ, contra omnem canonum honestatem, ab Anthimo Ecclesiæ Trapezuntiorum episcopo inconvenienter usurpata, cujus animam non solum secundum istam partem, sed, quod majus est, in confessione veræ fidei a perditione reducere desideravimus ; sed Eutychis errori insistens ad viam veritatis venire contempsit. Unde cum ipsius in fide pœnitentiam isto modo expectemus, neque catholico, neque sacro nomine dignum esse sententiavimus, donec omnia a Patribus tradita, per quæ veræ religionis fides et disciplina custoditur, secundum congruentem satisfactionem suscipiat. Cæteros vero similis contumaciæ ipsius, et sententiæ apostolicæ sedis condemnatos similiter charitas vestra aversetur, quorum ipse seipsum participem fecit. Constantinopolitanæ vero sedis injuriam, apostolica auctoritate adjuvante, et adjutorio fidelissimorum imperatorum emendabimus. Et modum quemdam admiratum sumus, quod istud opus ita aperte contrarium de-

θεία διωρθώσαμεν. Καὶ τρόπον τινὰ τελευτάκαμεν, ὅτι τοῦτο τὸ ἔργον οὕτω φανερώς τοῖς πατρικοῖς ψήφισμασιν ἐναντίον ἢ ὑμετέρα ἀδελφότης, οὐ μόνον εἰς γνώσιν ἡμετέραν ἐν γαίῃ ἠμελίησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπιληψίμῳ ἐθεβαίωσε συναίνεσι. Εὐχαριστοῦμεν δὲ τῷ Θεῷ, οὕτως τῷ πνεύματι τὰ κακὰ πρὸς τὸ βέλτιον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τρέπεται, καὶ αἱ μικροὶ παραβάσεις, εἰς ὄφελος, καὶ ἀφορμὴν μεγάλης γίνονται χαρᾶς. Τοῦτο δὲ, ὑπὲρ τοῦ διεγείραι τὰς ὑμετέρας ὁμοφυχίας τὴν ἀγαλλίασιν σημαίω, ὅτι Μηνᾶν τῶν ἀδελφῶν, καὶ συνεπίσκοπον ἡμῶν, ἄνδρα πολλοῖς ἐπαίνων τρόποις κεκοσμημένον, ἢ ῥηθεῖσα Κωνσταντινουπόλειως Ἐκκλησία, ἐπίσκοπον εἰδέξατο, ᾧ τινι εἰ καὶ παρά τοὺς λοιποὺς, ἢ τῶν γαλινοτάτων ἐπιπέλασε βασιλείων ἐπιλογῇ, ὅμως τοσαύτη παντός τε τοῦ κλήρου, καὶ τοῦ ὄχιου συναίνεσις προσέγγισεν, ὥστε παρ' ἑκάστου καὶ δὴλεγοῖναι πιστεύεσθαι καὶ γὰρ οὕτε τῇ εἰδήσει, οὕτε τῇ ζωῇ, τινὶ ἢν ἀγνώστος, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀκραιότητι τῆς πίστεως, καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν τῇ σπουδῇ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς εὐσεβοῦς διοικήσεως τῇ ὑπηρεσίᾳ, οὕτω τοῦ προλεχθέντος ἀνδρὸς ἢ δόξα διελαμπεν, ὥστε αὐτῷ βραδύτερον δοκεῖν παραγεγονῆναι οὐπὲρ ἤξιόταται. Καὶ τοῦτο δὲ πιστεύομεν τῇ αὐτῷ ἀξίᾳ προστεῖναι, ὅπερ ἐκ τῶν χρέων τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, οὐδένα ἄλλον οἰαδῆποτε ἀνατολικῆ ἐκκλησία εἰδέξατο ἐπίσκοπον ταῖς χερσὶν τῆς ἡμετέρας καθεδρᾶς χειροτονηθέντα, καὶ τοῦτον ἢ εἰς ἀποδείξει ἐπαίνου αὐτοῦ, ἢ εἰς κατέλυσιν τῶν ἐχθρῶν τῆς ἐστάσεως εἰς τοσοῦτον πρᾶγμα προέβη, ὥστε ἐκείνους αὐτὸν εἶναι δοκεῖν ὅμοιον, ὅς ἐν τούτοις ποτὶ τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ τῶν ἀποστόλων τὸν πρῶτον χειροτόνησεν ἢ ἐπιλογῇ. Κοινῇ τοιμαροῦν, ἀδελφοί, χαρὰν εὐσεβεῖ ἀγαλλίασει ὑποδέξασθε, καὶ ὁπάσον ἡμεῖς τῆς ἀποστολικῆς ἡμῶν καθέδρας ἀποδέχασθε τὴν χριστῶν, τῇ συνίθει σημαίω: εἰς ἀντιγραφῇ, ἔχοντες διπλὴν εὐφροσύνης αἰτίαν, ὅτι καὶ τὰ φαῦλα διωρθώθη ἄνευ παρολκῆς, καὶ ἀντὶ τούτων τὰ εὐκαταῖα παρακαλυψήσεται, τοῦ λοιποῦ περιπατῆτες, ἵνα μὴ αἰδῆσι τοῖς κληρικοῖς θεσπίσασιν ἐναντίον τι δι' ἑμῶν, ὅπερ ἀπίστως γένηται, ἢ τῇ ὑμετέρας στεργεῖσιν συναίνεσι. Ἐπειδὴ καθάπερ συγγνώμης ἀξία ἐστὶν ἢ πλάγη τοῦ ἀπὸς ἁμαρτανεῖν, οὕτως ἢ συχνὴ παράβασις, πᾶσι συνίσταται ἀπατεῖ.

Ὁ Θεὸς ἐβρῶμῖνον σε φυλάξει [Αἱ διαφυλάττει] ἀδελφὸν τιμῆσιν.

Αἰβέλλος τῶν μοναχῶν

Κατὰ Ἀνθίμου καὶ Σεβήρου.

Τῷ δεσπότῃ ἡμῶν τῷ ἁγιωτάτῳ, καὶ μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, καὶ οἰκουμένης πατριάρχῃ Ἀγαπιτῷ, παρὰ Μαριανῶν πρεσβυτέρου, καὶ ἐξάρχου τῶν μοναστηρίων τῆς βασιλείδος, καὶ λοιπῶν ἀρχιμανδριτῶν τῆς αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐνδημούντων ἐν αὐτῇ ἱεροσολυμητῶν καὶ ἀνατολικῶν ἀρχιμανδριτῶν, καὶ μοναχῶν.

Τὰ συνέχοντα τὰς ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας κατανοοῦντες, καὶ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ ἐναερνομένους κατὰ ταύτας ὀσημίραι ὀρώντες, τὸν τοῦ Θεοῦ Γρηγορίου ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ὀδυρμῶν ἐναίριως προοιμαζόμεθα, πρὸς τὴν ὑμετέραν μακαριότητα λέγοντες·

Ἐσκεν τὴν παρούσαν ζωὴν ἐπιλειπομένη καθόλου ἢ τοῦ Θεοῦ κτεμενία, ἢ ἐν τοῖς πρὸ ἡμῶν χρόνις τὰς ἐκκλη-

A cretis Patrum vestra fraternitas non solum ad notitiam nostram adducere neglexit, sed et reprehensibili consensu confirmavit. Sed regramur Deo, cuius spiritu mala ad melius ut plurimum vertuntur, et parvæ transgressiones ad utilitatem et occasionem magni fuerint gaudii. Hoc autem pro excitanda vestræ conspiritualitatis lætitia significo, quod Menam fratrem et coepiscopum nostrum, virum multis laudum modis ornatum, prædicta Constantinopolitana Ecclesia episcopum suscepit : cui licet præter cæteros serenissimorum Imperatorum electio arri-serit, similiter tamen et totius cleri ac populi consensus accessit, ut a singulis eligi crederetur. Etenim alicui neque scientia, neque vita fuit ignotus, sed et fidei integritate, et sacrarum Scripturarum studio, atque etiam piæ administrationis officio sie prædicta viri opinio resplenduit, ut ipsi tardius venire videretur quo dignus habitus erat. Et hoc dignitatē suæ additum esse credimus, quod, a temporibus Petri apostoli, nullum alium unquam Orientalis Ecclesia suscepit episcopum manibus nostræ sedis ordinatum. Et forsi an vel ad demonstrationem laudis ipsius, vel ad destructionem inimicorum instans res tanta pervenit, ut illis ipse similis esse videatur, quos in his quandoque partibus ipsius apostolorum priini electio ordinavit. Commune itaque gaudium, fratres, pia exultatione suscipite, et quantum vos apostolicæ sedis nostræ iudicium comprobatis, consueta rescriptione significate; habentes duplicem exultationis causam, et quod mala sine mora corrigantur, et quod pro his optata subsecuta fuerint : de cætero præcaventes, ne rursus canonicis sanctionibus quid contrarium per vos (quod non credo) fiat, vestro accedente consensu, quandoquidem sicut error ejus qui semel peccavit, venia dignus est, sie frequens transgressio motum austeritatis deposcit.

Deus in bona convalescentia te custodiat, frater honorandissimo.

LIBELLUS MONACHORUM

AGAPETO OBLATUS CONTRA ANTHIMUM, SEVERUM, etc.

Domino nostro sanctissimo et beatissimo archiepiscopo antiquæ Romæ, et œcumenico patriarchæ Agapito, Marianus presbyter et primas monachorum regis civitatis, et cæteri archimandritæ ejusdem, et archimandritæ et monachi Hierosolymorum, ac orientales in eadem (α) synodo congregati.

Ea quæ sanctas Dei Ecclesias opprimunt considerantes, et inimicos Dei quotidie adversus eam insolere conspicientes, lamentationem divi Gregorii in his proœmium facimus, opportune ad vestram beatitudinem dicentes :

Visa est cura Dei penitus dereliquisse presentem vitam, quæ temporibus ante nos Ecclesias custodie-

(a) Melius civitate.

σίας φυλάττουσα. Καὶ δὴ τοσούτου βεβάπτισται ἡ ἐκείνου ψυχὴ ὑπὸ συμφορῶν, ὥστε τὰ μὲν ἴδια τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀλγεῖνά μὴδὲ ἐν κακοῖς εἶναι λογίζεσθαι, τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἴντα, πρὸς μόνον δὲ βλέπειν τὰ κοινὰ τῶν ἐκκλησιῶν πάθη, ὧν εἰ μὴ γένοιτό τις ἐν τῷ παρόντι καιρῷ σπουδὴ πρὸς διόρθωσιν, πρὸς παντελῆ ἀνεπιστάσιον κατὰ μικρὸν προσλεύσεται. Πολυτρόπως μὲν οὖν ἤδη ταῦτα ἐκδειγασάμενοι, οὐχ ἤττον δὲ καὶ νῦν τὰς μεγάλας, καὶ ἀνυπόιστους ἐπιβουλάς, τὰς κατὰ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας ἐξαπλώσομεν. Οἱ ἀπὸ τῆς μανίας Διοσκόρου, καὶ Εὐτυχίως καταγόμενοι ἀποσχίσται, καὶ ἀτίφαλοι, οὐκ εἶδαντες τίνος αὐτοὺς παρακινήσαντος εἰς ἀπόνοιον, ὡσπερ τῆρος παρρησίας ἐπιλημμένοι, τῇ νόσῳ ἑαυτῶν ἐμπομπήσουσιν παρασυνάγοντες, καὶ παραβαπτίσματα καινοτομοῦντες, ὡς εἰς ἐπιτροπῆς τοῦτο ποιοῦντες, καὶ ὄνομα ἐπισκόπων ἑαυτοῖς ἐπιφημίζοντες, τοῖς καθ' ἡμᾶς τόποις, φανερῶς ἐπιπολάζειν, ἀδελῶς πάντα τολμῶντες, οὐ κατ' ἐκκλησιῶν μόνον, οὐ κατὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας τροφίμων, ἀλλ' ἤδη καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως, καὶ τῆς ὑμετέρας τιμίας κεφαλῆς, ὡς πεφανέρωται τῇ ὑμετέρᾳ μακαριότητι, τοσαῦτα τῶν εἰρημίνων ἢ μανία. Εὐρόντες γὰρ κατὰ τὴν οἶκον σχῆμα ἔχοντα εὐκτηρίον, ἐν ᾧ μοναχοὶ τινες οἰκοῦσι τῶν τῆς ἐκείνων ἀθεμίτου συμμορίας, τὴν εἰκόνα τοῦ φιλοθέου ἡμῶν βασιλέως, τῇ μανίᾳ τυφλῶντες, τὸ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου πεπράχασιν, ὃς μὴ δυνάμενος τῷ κτίστῃ, κατὰ τοῦ πλάσματος τὴν αὐτοῦ ἐπιδεικνύται μανίαν ὀρμησας γὰρ εἰς εἴς αὐτῶν, ὃ περίφημος ἐν κακοῖς Ἰσαάκιος ὁ Πέρσης, ὃ μαργαίνεια τοῦ χρώμενος, καὶ ἑξαπατῶν τὰς καρδίας τῶν ἐθελόντων παρ' αὐτοῦ ἑξαπατᾶσθαι, καὶ ἐγκαλιόμενος (c) εἰς τὰ Βηθλὴν ἐπὶ πενήτηντα ἡμέρας, ὡς οἱ τοῦτου συμμύστασι καὶ ταῦτα ποιεῖν οἱ αὐτὸν παρασκευάζοντες πρὸς διαφθορὰν καὶ ἑξαπάτην τῶν ἀπλουσιῶν διαφημιζοῦσιν, ἐτυπτε ῥάβδον κατὰ τῆς κεφαλῆς τὴν εἰκόνα, ἐπιθεγγόμενος τινὴ κατὰ τοῦ ὀρθοδόξου βασιλέως ἡμῶν, μᾶλλον δὲ κατὰ τοῦ Θεοῦ, δι' ὃν καὶ τὴν εἰκόνα ἐτυπτε, τὰ μὴτε ἀκοῆ χωρητὰ μὴτε διανοῆς δεκτὰ. καὶ κλασθεῖσιν ἐν τῷ τύπτειν τῆς ῥάβδου, ὡσπερ ἐξυπορούμενος τί ἕτερον πράξει εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ εἰκόνα, ἐπιβλῶν ἀτιμώτερον, διασπάρξει τὴν γεγραμμένην συνδόνα, καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ διαρράξει ἐκ ταύτης πῦρ παραδίδωκε. Τί τοίνυν οὐκ ἂν ἐπράξει κατὰ τοῦ ὀρθοδόξου βασιλέως, εἰ τοῦτου μετ' ἐξουσίας ἐν χερσὶν εἶχεν ὁ βίαιος οὗτος καὶ ἀλόγιστος ἀνὴρ, ὅπουγε τῆς ἐν σκεδῶν γραφῆς ἀψύχου οὐκ ἐφείματο; καὶ διὰ τὸ τοῦ παρ' αὐτοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρὸς τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων ἡμῶν ἀπολογούμενος. ἐρμῶδιον λέγειν, « Ἔως τίνος κερκαλιόμεθα, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσῃτε; βοηθησάμεθα πρὸς ὑμᾶς ἐπιπαύμεθα, καὶ οὐ σώσῃτε; » Εἰ γὰρ ταῦτα φρονούντες, καὶ προσέχοντες, ὁμοτιμῶς συνδιώγειν ἡμῖν κατὰ πάντα καιρὸν καὶ τῆσιν ἐπιτρέπονται, σκοπεῖτε, μακαριώτατοι, ὅτι μὴ συμβαινόντων ἡμῶν οἷς ἐκείνοι φρονοῦσι μὴδὲ ἀναστρελλομένων τῆς ταύτων παροιρίας, τὰ λαθεῖν αὐτοὺς ἐξουσίας συνάξαι, ἢ τὸ συγχωρεῖσθαι αὐτοῖς τὰ αὐτὰ τραυματῶν οὐδὲν ἕτερον ἔστιν, ἢ ἀλθεσιτέρους τῷ καθ' ἡμᾶς ὀνόματος νομισθῆναι, καὶ ἀδικωτέρους, καὶ βιωτέρους ἀπεργασθῆναι καθ' ἡμῶν. Εἰ γὰρ ὡς εἰ-

bat. Et jam tantum cujuslibet anima immersa est a calamitatibus, ut ne quidem proprii dolores vitæ nostræ inter mala esse putentur: tot et tanta sunt communia mala Ecclesiarum, ad singula respiciendo; quorum nisi aliqua in præsentī tempore fieret diligentia ad reformationem, ad omnimodam desperationis confusionem paulatim perveniretur. Cum multus itaque modis jam hæc enarraverimus, non minus vero et nunc magnas et incredibiles insidias adversus Dei Ecclesiam factas exponemus. Schismatici et Acephali, qui a furore Dioscori et Eutychis descendunt (nescimus quis eos ad amentiam moverit), veluti quadam audacia freti, suo proprio morbo triumphant synagogas facientes et parabaptismata innovantes, et tanquam ex eversione hoc facientes, et nomen episcoporum sibi ipsis in locis nostris diffamantes, aperte ingruescunt, et licenter omnia audent; non contra Ecclesiam solas, non contra alumnos Ecclesiæ, sed etiam contra ipsum piissimum imperatorem nostrum, et vestrum honorabile caput, sicut tanta prædictorum insania vestræ beatitudini manifesta fuit. Nam venientes ad quamdam domum figuram oratorii habentem, in qua monachi quidam de iniquo contubernio illorum habitant, imaginem piissimi imperatoris, furore excæcati, illud patris eorum diaboli fecerunt, qui cum non possit contra creatorem, adversus figmentum suam ostendit furiam. Irruit enim unus ex eis, qui in malis excellens est, Isaacius Persus (a), qui magia quadam utens seduxit corda volentium ab eo decipi, (b) et in urendo καυτηρικῶς (c) usque Veronam ad quinquaginta dies (quia consecrati istius, qui hortantur ipsum facere hæc, ad corruptionem et deceptionem simpliciorum diffamant); percussit virgæ imaginem, dicens quædam contra caput veri et orthodoxi imperatoris nostri (imo vero contra Deum, propter quem imaginem percussit), quæ nec aure percutibilia, nec mente susceptibilia sunt; et virga inibi verberanda constituta est, et tanquam exaffluens aliquid affud inhonoraliter facere volens in imaginem veri Dei, dilaceravit tunicam inscriptam; et quod ex ipsa ab eo dilaceratum fuit, igni tradidit. Quid igitur non saltem fecisset contra orthodoxum imperatorem, si homo cum potestate habuisset in manibus tanta violentus et irrationabilis vir, ubi nec tunica scripta inanimatae repercit? Jam illud propheta ad Deum et ad vos, ac ad piissimum imperatorem nostrum dicere convenit: *Usquequo clamabimus, et non exaudietis? Injuria affecti clamabimus ad vos, et non exaudietis (Habr. 1)*? Si enim qui hæc sapiunt et faciunt, simul nobiscum omni tempore ac modo degero permittuntur, considerate, beatissimi, quod nobis non occurrentibus his quæ illi sentiunt, neque istorum ebrietate dimissa, ipsos accipere potestatem congregandi, aut ipsos permittere talia audere, nihil aliud est quam veriores putare, quam dogma nostrum, et iniquiores ac violentiores efficere contra nos. Si enim illi, tan-

(a) Al. Persa.

(b) Locus obscurus. Verti oportuit: et encaustica

arte inurebat in cadibus Verinæ per quinquaginta dies.

(c) Vetus interpres legit καυτηρικῶς. HARDOUINUS.

σεβούντες ἐπὶ αὐτοῖς διδάσκων ὡς φρονεῖσι, καὶ κηρύττειν ἐν παρρησίᾳ τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέπονται δόγμα, ἅλῃον ὄτι κατέγνωσται ὁ τῆς ἐκκλησίας λόγος, ὡς τῆς ἀληθείας παρ' αὐτοῖς εὐσεβείας. Δύο γὰρ ἐναντίους λόγους, ἀληθεῖς εἶναι περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, φύσιν οὐκ ἔχει, φησὶ ὁ μέγας Γρηγόριος. Ἐπειδὴ οὖν ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας, εἰς πολλοὺς οἴκους τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων εἰσδύνοντες, ἀποπέτικα διαπράττονται, αἰχμαλωτίζοντες γυναικαίρια τινα σεσωρευμένα ἀμαρτίας, ἀγῶνιμα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, πάντοτε μακθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἰδέναι θυνάμενα, ἀλλὰ μὴ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἰδιωτικοῖς οἴκοις, καὶ ἐν προαστείαις θυσιαστήρια, καὶ βαπτιστήρια ἀνοργίζοντες τῷ ἀληθινῷ θυσιαστηρίῳ καὶ τῇ ἀγίᾳ κολυμβήθρᾳ, πάντων ἡμῶν κατεφρόνησαν διὰ τὴν ἀπονεμομένην αὐτοῖς προστασίαν, παρὰ τῶν ἔντε τῷ δεσποτικῷ οἴκῳ, καὶ τῶν ἄλλῳ τρόπῳ τῶν θυναστευόντων, μὴ ὑπομείναι, μακαριώτατοι, μὴ χρεῖσασθαι τῇ συνήθει παρρησίᾳ εἰς διέβρωσιν τοῦ τοσοῦτου κακοῦ, ἀλλ' ὡς περ ἐδ' πρότερον ἐπὶ Ἀνθίμῳ διακρίσθη, καὶ τὸν διὰ δωρῆς προβάτου περιμαλύψαι τὸν λύκον ἐπιχειρήσαντα, καὶ ὑπερβῆσαι τὴν θύραν τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμών, καὶ κινῶν, καὶ ληστρικῶς ἐπιθέντα εἰς τὸν προβάτου μάνδρας ἀπογυμνώσαντες τῆς δωρῆς ἐπ' ἑαυτὸν ἐπεδείξατε, πόρρω που τῆς μάνδρας ἀπελάσαντες· οὕτω καὶ νῦν ἐπαγρυπνεῖσθε, καὶ διδάξατε τὸν εὐσεβέστατον ἡμῶν βασιλεῦσα, ὅτι οὐδὲν κέρδος αὐτῷ, καθὰ φησὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος, τῆς λοιπῆς αὐτοῦ περὶ τῆς ἐκκλησίας σπουδῆς, εἰ τὸ τοιοῦτον κακὸν ἐπὶ καθιερῶσι τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως, διὰ τῆς παρρησίας αὐτῶν κατεχῶσιν, καὶ συγχωρηθεῖεν ὅτι οὗτοι πρὸς διαφορὰν τῆς ἐκκλησίας ἐμφολεῖον τοῖς δεσποτικοῖς καὶ ἰδιωτικοῖς οἴκοις, καὶ τὰ ἄδισμα ἐν ταῦτοις κρῖνται. Καὶ ταῦτα μὲν τῶς φέρομεν, καίπερ ὑπὸ τῆς δεσπῆς κατακαμπτόμενοι, εἰ καὶ ἀνύποιστα, ἑλπίδας ἔχοντες εἰς τὸν φιλόθεον Θεὸν τὸν καιρῷ εὐθέτω τῶν ὑμῶν περυσίῳ ἡμῶν ἀναδείξαντα, ὅτι ὡς περ Πέτρον τῶν μῆτρων, τὸν τῶν Ἀποστόλων κερυφαῖον, τοῖς ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ καθιέρωσι τῆς Σίμωνος γουτιῆς ἐξήπισταίμεν, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἔκτιστοις ἐπὶ καθιέρωσι καὶ ἀποδείξει γὰρ Πέτρον, καὶ Πέτρον, καὶ Βασίλειον, καὶ τὰ ἅμια αὐτοῖς φρονεῖσθε, καὶ παντοίαις πειρασμοῖς τιμαῖς πρὸς ἰστημίαν Θεοῦ, βλασφημίας τε καὶ ὑπεροφίας, δύναμιν ἡμῶν ἐπιχωρηθήσιν, συνειπαχύνοντες ἡμῶν καὶ τοῦ πιστοτάτου, καὶ θεοφυλάκτου ἡμῶν βασιλέως, τούτους ἐξελίσσει πάσης ἔξω ἐκκλησίας, καὶ πόλεως, ὡς ἐπιθούλους, καὶ λυμῆτας· οὐ μόνον τῶν ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως ταύτης. Πρὸς γὰρ τὴν αὐτῆς κωνσταντινουπόλεως ἔργον τούτων ὁ μισθολογὸς, πᾶσαν ἀνάστατον πεποιθεὶς τῶν εὐκοιμῆτων, καὶ ἁμῶν σὺν τῶν γῶν κατεμῆλυνε, καὶ πόλεις φραγῆς, καὶ θορύβους συντάραξεν. Ἐξελίσατε ἑν' αὐτούς, εὐ ἴσμεν, εἰ τὸν εὐσεβέστατον ἡμῶν βασιλέα, καὶ τῶν τούτου φιλοχριστῶν ἄρχοντας διδάξατε, ὡς μακροχρόνιον ἐν ἀνάθεματι ἐν μέσῳ ἔχοντες τῆ ἀνάθεμα, ὡς περ ἐπίθεξεν ἡμῶν ἡ παλαιὰ γραφὴ ἐπὶ Ἀχαρ, καὶ Ἰονάθαν, τοῖς ἐν γυνάσει, καὶ ὄγνοισι ὑποκισθῆναι τῷ ἀνάθεματι, καὶ ταῦτα τῶν κωνσταντινουπόλεως συνακλιθῆναι τούτοις, ἀγνωστῶν ὅτι ἐν μέσῳ αὐτῶν ἦν τὸ ἀνάθεμα. Ἰταμῶνατε τὸ φιλόθεον αὐτοῦ κράτος, προσαγαγῆναι τῷ Θεῷ, καὶ τοῖς παρ' αὐτῶν τῆς ὁρθῆς ἀπαχθῆναι πίστεως, ἢ τοῦτο μὴ ἀνεχομένου, τοῖς κατὰ

A quam pie sapientes docere sicut sentiunt, et predicare cum fiducia dogma suum permittuntur, manifestum est quod reprehensa est Ecclesiam ratio, cum apud eos veritas sit. Nam duas contrarias orationes veras esse de eadem re natura non habet, ut inquit magnus Gregorius. Quoniam igitur ex hac causa in multas domus eorum qui in excellentia sunt intrant, et indecentia faciunt, captivitas mulierculas quasdam peccatis coarervatis, quae variis ducuntur desiderii, et semper addiscunt, et nunquam ad cognitionem veritatis venire possunt: verum etiam in propriis domibus et suburbis altaria et baptisteria erigunt in oppositum veri altaris et sancti fontis, et omnia simul contempserunt propter attributum eis patrocinium ab his qui in domo Domini et aliquo B alio modo potentes sunt; nolite pati, beatissimi, non uti solita fiducia ad reformandum tantum malum: sed sicut prius contra Anthimum insurrexistis, et lupum qui conabatur cooperiri per pellem ovium, et transcendere ostium ecclesiasticorum ordinum, sanctionum et canonum, et qui latrocinanter mandata ovium transcederat, pella demudastis, et ipsimet demonstrastis, ac procul a mandra expulistis: sic et nunc iterum vigilate, et ostendite piissimo imperatori nostro quod nullum lucrum si erit (ut inquit divinus Gregorius) studio reliquo suo circa Ecclesias, si tale malum in destructionem sanctae fidei per ipsorum fiduciam prevaleret, et permittentur adhuc isti ad corruptionem Ecclesiam nidificare in domibus dominorum, et in propriis, et iniqua in ipsis facere. Hinc quidem duntaxat portamus, licet incredibilia, et a diris doloribus incurvati, spem habentes ad clementissimum Deum, qui in tempore opportuno vestram adventum nobis ostendit, quod sicut Petrum magnum apostolorum principem his qui Romae erant in depositionem praestigiarum Simonis Goetici misit: sic et vos misit in depositionem et expulsiorem Severi, Petri, et Zoari, et eorum qui similia eis sapient, et qui omnigenis honoribus circumferuntur ad inhonorationem Dei, blasphemiasque ac elationes; debet vobis potestatem, cooperulante vobis piissimo et Deo custodite imperatore nostro, istos expellere de omni Ecclesia tanquam insidiatore et violatore non solum sanctissimarum Ecclesiarum, sed et politica istius. Nam cum hos ad suam multitudinem convenientia organa insidiator homi invenisset, totum orbem terrarum commotum fecit, et sanctorum sanguine terram contaminavit, et civitates jugulationibus et tumultibus conturbavit. Expellite igitur istos. Scimus bene, si piissimum imperatorem nostrum et ipsius Christo amabiles principes informastis, quod communicant anathemati, in medio habentes anathema: sicut ostendit vobis antiqua Scriptura in Achar et Jephthai (Josue vii; I Reg. xiv), qui scianter et ignoranter inciderunt in anathema: et haec ignorando in periculo fuerunt perire cum eis, quoniam in medio eorum fuit anathema. Et si commemorastis a suo Deo amato atque dilecto imperio adducere Deo eos qui ab ipsis a recta fide abducti sunt: aut si hoc non

τῆς ἐκκλησίας ἐπιβούλους, ἀπόσασθαι. Ὡς γὰρ οὐ διέλαθε τὴν σὴν μακαριότητα, καίπερ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως κελύσαντος, μήτε παρασυναΐξει, μήτε παραβαπτίσει, Ζωάρης ὁμῶς γούν τῆς τοιαύτης καταφρονήσας κελύσιως κατεβάπτισεν ἐν τῇ τοῦ πάσχα ἡμέρᾳ οὐκ ὀλίγους, ἐν οἷς ἦσαν καὶ παῖδες τῶν τῷ δεσποτικῷ παραμενόντων οἴκῳ, ὡς κατέθετο ὁ ἀπ' αὐτῶν δυναθεὶ Θεοῦ χάριτι ἐκπασθῆναι, καὶ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν ἐπαναδραμεῖν, καὶ ἐν ἄλλοις δὲ τόποις, καὶ οἴκοις τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων τὰ αὐτὰ τούτους πέπρακται. Ἀλλ' εἰ οὗτοι μόνον τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν διατάραττον, καὶ παρελύπουσιν, ἐστίασαμεν ἂν μέχρι τούτων τὸν ὄδυρμόν· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὑπὸ τῶν δοκούντων ἐντὸς ταύτης εἶναι, καὶ εἰς ἀρχιερέων τάξιν τελεῖν, παντοῖως ἐκπορθεῖται, καιρὸς τὸ τοῦ ψαλμοῦ περὶ αὐτῶν εἰπεῖν, (Εἰ ὁ ἐχθρὸς ὠνειδίσει με, ὑπὸκρυψα ἔν, καὶ εἰ ὁ μισθὸς με ἐπ' ἐμὲ ἐμεγαλορρήμονησεν, ἐκρύβην ἂν ἀπ' αὐτοῦ· σὺ δὲ ἄνθρωπε ἐσώψυχε, ἡγμένων μου καὶ γνωστέ μου, ὅς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐγλύκανάς μοι ἐδίσματα, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ ἐπορεύθημεν ἐν ὁμοιοῖα.) Τοιοῦτοι πεφάνησιν ἐνίοι τῶν ἐνδιατριβόντων κατὰ τὴν μεγάλην, καὶ βασιλίδαν, καὶ πρώτην τῶν πόλεων, ὄνομα μὲν ποιμένων ἐπιφαιρόμενοι, τὸ δὲ ὄλον, λύκοι ἀρπαγῆς, ὧν μάλιστα ὑπάρχει Ἀνθίμος ὁ Τραπεζοῦντος, καὶ ἄλλοι ἄλλων πόλεων. Οὗτος γὰρ καὶ οἱ ὅμοιοι τούτῳ ἔξ αἰρετικῶν Ἀκεφάλων ὄντες πρὸς μικρὸν ὑποκρινάμενοι τὴν ὀρθοδοξίαν ταῖς ἐκκλησίαις εἰσέβησαν, ὥσπερ τινὲς Αἰγυπτιακαὶ μάστιγες, οἱ τινες, μεθὰ μὲν ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις ἰθιλοῦτες σχολάζουσι, τούτῳ μόνον καλῶς φρονούντες, ἵνα μὴ τὰς κατακρηθίσας αὐτοῖς λυμαινωταί, τὸ δεύτερον καιρὸς ἐφρόνησεν ἐν πλῆθει θιλάγειν τοσούτῳ ἐν τῇ βασιλευσσίᾳ, ἵνα πολλοὺς συγκρατῆσάσῃ τῷ ἴδιῳ βαρᾶθρῳ. Ἐξασπῆσας γὰρ ὁ εἰρημῖνος Ἀνθίμος οὐ τὴν εὐαγγελικὴν, ἀλλὰ τὴν πεπλασμένην ζωὴν, ὡς τὸ τέλος εἰδεῖν, ἀπολεπόν τὴν ἐμπιστευθίσαν ἐκκλησίαν αὐτῷ τῶν Τραπεζοῦντων ἐπιθετῆσθε τῆς πόλεως, πρὸ τούτων φανερῶν δουρικτῶν ἐκπεμπένων τὴν ἐσχηματισμένην τῆς οἰκίας πολιτείας ἐγχεράτωσιν, καὶ πορισμὸν ἐκ τούτου ποιούμενος τῆς εὐσεβείας. Συνεπακάσας οὖν διὰ ταύτης, ἠδυνήθη καὶ ταῖς βασιλείαις εἰσδύνασι, ὥσπερ ἐπαύξεν προσδεθῶν τὴν ἀστυλὴν ἐκκλησίαν τῆς οἰκίας ζωῆς, καὶ συνδιατηθεὶς ἐπὶ πολλοὺς χρόνους, καὶ ταῖς ἐμφαλεύουσαι ἐνταῦθα αἰρετικαῖς, καὶ τὰ ἐκείνους χαρισμένα πράττων, καὶ λέγων, ὅλα γούσιν τὴν ὁμοίαν αὐτοῖς αἰρετικὴν μακίαν, ἐπειδὴ τὸν τῆς ἐστίας μνήμησιν Ἐπιφάνιον, ἐν ἰσχύοις θιλάγειν διακείμενον, μαχωνάται τι, ὅπερ ἀντικρὺς τὸν αὐτοῦ διὰ τῆς διαφθορῆς σκοπὸν. Ὡσπερ γὰρ ἐπιτεγόμενος πᾶσι παραστῆσαι τῆς μακρᾶς ἐνταῦθα προσεδρείας αὐτοῦ τὸν δόλον, καὶ τὸ πολλοῖς ἀπορούμενον, καὶ τοῖς συνωτῆροις μόνον ὑποκτεύμενον εἰς φανερόν καὶ ἄκων ἐνέγκαι ἐξειδίασθη· πρὸ πολλοῦ γὰρ προὔτειν (εἰς) τὴν μοιχικὴν ἀρπαγὴν τῆς βασιλίδος ἐκκλησίας. Τοῦτο οὖν ἠδυνήθη διὰ τῆς ἐκείνων συνήσεως καὶ τὸν εὐαγῆ θρόνον τῆσδε ἀρπάσαι τῆς πόλεως, καὶ εἰς τοσαύτην διοικῆσιν προαχθῆναι, τῆς θείας ἀμιλήσας ἐκκλησίας, καὶ χήραν καὶ ἀνεκδρον μέχρι τοῦδε ταύτην καταλιπόν, ἐξ οὗ καὶ τὸν δόλον τῆς πεπλασμένης πολιτείας προφανῆ πᾶσιν ἀπέδειξε. Μικρᾶς γὰρ ἀντέχεσθαι ἐκκλησίας ὑπερφανήσας εὐθὺς εἰς τοσούτον ἀσύγκριτον ἐκκλησίαν ἐκείνην· ἑαυτὸν ἐπέδωκεν, ὡς ἑαυτὸν ὄντα ταύτης ἐπιμαλίσθαι· ἐπειδὴ οὖν δικαίως

A valeat facere, insidiatores Ecclesiae repellantur. Non enim latuit tuam beatitudinem, quod quanquam piissimus imperator noster mandaverit non reconventiculare neque rebaptizare, Zoaras tamen tale præceptum despexit, et parabaptizavit in die Paschæ non paucos: inter quos erant pueri eorum qui permanent in domo herili, sicut deposuit ille qui ab ipsis gratia Dei potuit evadere et aufugere, et ad Dei Ecclesiam refugere: in aliisque locis et domibus in excellentia existentium, hæc et similia istis facta fuerunt. Verum semper isti soli Dei Ecclesiam perturbaverunt et contristaverunt; et nos usque ad istos solum utique continuimus. Sed quoniam et ab his qui intus eam esse videntur, ac in ordine pontificum existere, omnino expugnatur, tempus est dicere de eis illud psalmi: *Si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem utique; et si qui me odit, magnificasset, abscondissem me utique ab eo: tu autem homo aequaliter animatus, dux meus: et cognitor meus, qui in idipsum dulcorasti mihi escam, in domo Dei ambulavimus cum consensu* (Psal. lvi, 13, 14). Tales fuerunt nonnulli commorantium in magna et regia urbe prima civitatum, nomen quidem pastorum portantes, totaliter autem sicut lupi rapaces: quorum maxime existit Anthimus Trapezuntinus, et alii aliarum civitatum. Iste enim et similes huic ex hæreticis Acephalis existentes, ac paululum religionis pietatem simulantes, in Ecclesias se intruserunt, tanquam quedam Ægyptiaca flagella, qui nullo modo propriis Ecclesiis vacare voluerunt, et hoc solum bene sapientes, ut non devastent sibi adjudicatas, aliud male sapuerunt degere in tanta multitudine in hac regia urbe, ut multos sibi amplectantur proprio barathro. Instituit enim prædictus Anthimus non evangelicam, sed fictam vitam, ut finis probavit; et relinquens Ecclesiam Trapezundarum sibi creditam, transcendit in aliam istius civitatis, ante hos proximos annos, ostentando omnibus configuratam continentiam suæ politiæ, et acquiratam ex his faciens pietatem. Cum ergo per hanc subriperit, potuit et imperialia ibidem inducere, ut augere videretur subdolosam opinionem vitæ suæ, conversatusque est multa tempore cum hæreticis ibidem nidificantibus, placita illis faciendo et dicendo, videlicet hæreticam furiam similes eis committendo. Cum autem vidit sanctæ memoriæ Eploubanium in extremis jacentem, machinatus est quid corruptum, quod contra propositum ipsius excogitaverat. Ut enim conaretur omnibus ibidem præbere dolum suæ longæ præstolationis, illud quod multis incertum est, et solum prudentioribus suspicandum, ad certum et invite afferre conatus est. Ante enim multum tempus præcogitavit adulterium et raptum hujus imperialis Ecclesiæ. Hoc ergo potuit, per illorum contubernium et venerabilem sedem hujus civitatis rapere, et in tantam dæcesim adducere: cum proprio neglecterit Ecclesiam, et viduam ac sine viro eousque ipsam derelinquendo, ex quo dolum suæ fictæ conversationis perspicuum omnibus ostendit. Etenim cum parvam Ecclesiam suscipere super-

οὕτως ἐπιτετιμῆται παρ' ὑμῶν, καὶ ἐκβέβληται τοῦ θρόνου τῆς βασιλείδος ταύτης πόλειως τοῦ πιστοτάτου ἡμῶν βασιλέως τὴν δικαίαν ὑμῶν ἐπὶ τούτων ἀναγκάστειν προσδέξαμένου, καὶ συνπαμύνατος τοῖς τε θείοις κανόσι καὶ τῇ καθολικῇ πίστει, οὐ βούλεσθε δὴ τὴν παντελῆ τούτου ἀπόλειαν, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτόν. Μειεῖσθε γὰρ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν ἰδόντα καλῶσαι οὐ δικαίως, ἀλλ' ἁμαρτωλοῦς εἰς μετάνοιαν, καὶ πάντοις πατρικοῖς σπλάγγνοις, εἰ ἐπιγνοῦς τὴν οἰκίαν ἁμαρτίαν ἐπιστρέψαι, προσδέξασθε ὀραζόμεν τὴν ὑμέτεραν μακαριότητα, εἰ καὶ τολμηρὸν τι ποιῶμεν, κατὰ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσιου ἀγίας τριάδος, καὶ τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου, καὶ τῆς σωτηρίας καὶ νίκης τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως, μὴ περιθεῖν τοὺς θεοὺς κανόνας, ὑπὸ τούτου κατακατουμένους, μηδὲ περιφρονουμένην παρ' αὐτοῦ τὴν παραδοθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσαν ἐν ἅπασι τοῖς πρὸ αὐτῆς διαλάμψασιν ἐν τῷ ἀποστολικῷ ὑμῶν θρόνῳ, πράξαι ἐπ' αὐτῷ, ἔτι καὶ ἕν κατὰ τῆς τῶν κανόνων ἀθεντίας νεανευομένην καὶ προτιμῶσαν τὴν μετὰ τῶν εἰρημένων αἰρετικῶν συνδιαγοργίῃ τῆς ἰδίας ἐκκλησίας, ὅπερ ὁ ἐν ἀγίοις Κελεστίνος ἐπὶ Νεστορίῳ τῷ δυσσεβεί φάινεται διαπραξάμενος, προθεσμίαν αὐτῷ παρεχόντες, ὡσπερ οὖν κληθῆνος Νεστορίῳ, ἧς ἐντός ἐάν μὴ ἀπειρήσας τὸν εἰρημῶνον λίβηλλον τῆ ἀποστολικῆ ὑμῶν καθίδρα ἐπίδῃ, τῇ τε ὑμέτερα μακαριότητι, καὶ τῷ ἀγιωτάτῳ τῆς βασιλείδος ἀρχιεπισκόπῳ, καὶ τῆς αἰρετικῆς νόσου ἑαυτὸν ἀπαλλάξῃ, καὶ ἐπὶ τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ Τραπεζούντος ἐκκλησίαν ἐξορηγήσῃ, ὄρισας, ἀγιώτατοι, ἀλλότριον μὲν αὐτὸν εἶναι, καὶ γυμνὸν πάσης ἀρχιερατικῆς ἐξίως τε καὶ ἐνεργείας, τῷ κρίματι ὑποβαλόντα ἑαυτὸν, τῶν εἰρημένων αἰρετικῶν, καὶ τὴν μερίδα τούτων ἀσπασάμενον, ἔτερον δὲ ἀντὶ τούτου τῇ ἐκκλησίᾳ Τραπεζουניתῶν προχειρισθῆναι. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον οὗτος, ἀλλὰ καὶ ἔτεροι ἐπίσκοποι τε, καὶ κληρικοὶ, καὶ ἀρχιμανδρίται ἐναριθμητοὶ, ἐπιβουλαῖς χρώμενοι, κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, καὶ διὰ τοῦτο καὶ μόνον τῆδε τῇ πόλει ἐνδιὰτριβόντες ταραχὰς παρέχουσιν καὶ ταύτη, καὶ ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις, κατ' οὐδένα τρόπον παραιτοῦνται, δεδραμένα καὶ τοὺς τοιοῦτους ἀπαντας, πρὸς ὑμᾶς ἀχθῆναι, καὶ εὐθύνως ὑποσχέσθαι τὰς τοὺς καθῆαι προποιήσας, δῆλον ἔστι καὶ ἐπὶ τοῦ προσηρημένου Ἀνθίμου, καὶ τούτων δὲ πάντων, γρηγορούσης τῆς δικαιοκρισίας τῶν παρ' ὑμῶν καλῶς φυλαττομένων κανόνων, ἵνα μικρὸν ἀναψύξῃ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία τούτων ἐλευθερουμένη, καὶ μάθωσιν εἰ τῇ ποιμαντικῇ καὶ τῷ κλήρῳ προσελθῆ ἐν τούτῳ τῷ τρόπῳ βουλόμενοι, ὡς οὐκ εἰς τέλος παρασιωπήσεται κύριος, ἀλλ' ἀπαγρυπνήσει ἐπὶ τοὺς τοιοῦτους ποιμένας, ἐφ' οὓς κατὰ τὸν προφήτην καὶ παρωξύνθη ὁ θυμὸς αὐτοῦ. Οὗτοι γὰρ οὗτοι, ποιμαίνοντες οὐ τὰ πρόβατα, ἀλλ' ἑαυτούς, καὶ βδελυσσόμενοι κρέμα, καὶ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες παρ' οὐδὲν ἔθεντο τὴν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπιβουλὴν, καὶ τὴν τῶν ἀγίων πατέρων βλασφημίαν, ἣν ἐκδικοῦντες, μακαριώτατοι, προσδέξασθε τὴν ὑμέτεραν ἐκείαν καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσαν ὑμῖν ἐξουσίαν, ἐπ' αὐτοῖς κινήσαντες, καθαρῶσαι τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν τῶν λύκων, ἐπαφέντες αὐτοῖς οὐ τὴν ποιμαντικὴν, ἀλλὰ τὴν παιδευτικὴν ὑμῶν ράβδον. Κῶν γὰρ μετανοεῖν ἐπαγγέλλονται, ἢ προλαβοῦσα αὐτῶν ζωὴ ἄλλοτε. ἄλλως τοῖς καιροῖς καὶ οὐ τῇ ἀληθείᾳ συμμεταβαλλομένη, πιστεύεσθαι τὰ ποιμνία

diverit, statim in tantam et incomparabilem illi Ecclesiam seipsum porrexit : tanquam sufficientem existentem ipsius curam habere. Quia igitur iste iusto a vobis punitus fuit, et de sede hujus regis urbis ejectus, et fidelissimus imperator noster justam vestram super hunc indignationem suscepit, ipso etiam adjuvante divinos canones et catholicam fidem; et non vultis omnimodam hujus perditionem, sed ut convertatur (imitamini enim Christum Deum nostrum, qui venit vocare non justos, sed peccatores ad penitentiam [Math. ix]), et omnino paternis visceribus suscipitis, si recognoverit proprium peccatum, et convertatur; adjuramus vestram beatitudinem (licet audax quid faciamus) per sanctam et consubstantialem Trinitatem, ac per principem apostolorum Petrum, et salutem ac victoriam piissimi imperatoris nostri, non contemnere divinos canones, qui ab ipso pessundantur; neque Ecclesiam ei traditam, quæ ab ipso despicitur; sed sequendo in omnibus eos qui ante vestram beatitudinem in sede vestra claruerunt, facere in ipso adhuc et nunc contra auctoritatem canonum invalecentem, et qui prætulit vitam degere cum hæreticis, quam cum propria Ecclesia, ea quæ sanctum Coelestinum contra Nestorium liquet fecisse, assignando ei terminum, sicut et ille Nestorio; intra quem nisi occurrens prædictum libellum apostolicæ vestræ sedi porrexit, ac vestræ beatitudini, et sanctissimo archiepiscopo urbis regis, et a morbo hæretico seipsum liberaverit, atque ad Ecclesiam Trapezundarum sibi credi am proficiscatur, diffinito, sancissimi, ipsum alienum esse et nudum ab omni pontificali dignitate atque efficacia, et seipsum submittere condemnationi prædictorum hæreticorum, et partem illorum accepisse, alterum vero pro isto Ecclesiæ Trapezuntinæ ordinandum esse. Verum quoniam non solum iste, sed et cæteri episcopi, clerici et archimandritæ in magno numero, qui insidias adversus Dei Ecclesiam antuntur, et propter hoc ætiam in hac civitate commorantur et et universis Ecclesiis perturbationes dare nullo modo recusant; rogamus et universos tales ad vos adduci, et posnas sustinere canonibus condecetes, quippe et in prædicto Anthimo et istis omnibus vigilante iusto iudicio canonum a vobis bene custoditorum, ut paulatim refrigeretur Dei Ecclesia, ab istis liberata; et cognoscant qui ad pastorem curam et clerum hoc modo venire volunt, quod non in finem tacebit Dominus, sed evigilavit super tales pastores, super quos secundum prophetam exacerbatus est furor ejus (Ezech. xxiv). Isti enim, isti pascunt non oves, sed seipsos; et iudicium abominantes, et omnia recta pervertentes, ad nihilum posuerunt insidias, quæ sunt contra Ecclesiam, et blasphemiam contra sanctos Patres. Quam defendentes, beatissimi, suscipite nostram supplicationem, et potestatem vobis a Deo datam in ipsos moventes, purgate Dei Ecclesiam, et a lupis liberate, immittentes ipsis non pastorem, sed disciplinativam virgam vestram. Nam etsi promittunt se penitentiam acturos, præterita vita ipsorum,

τούτοις οὐκ ἐπιτρέπει, τοὺς δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν ἀρνησαμένους, καὶ ἔξω ταύτης δικαίως καταστάντας αἰρετικούς, Σευήρον, καὶ Πέτρον, καὶ Ζωήραν, καὶ τοὺς τὰ κοινὰ τούτων φρονούντας, ἐφ' οἷς τὴν ὑμετέραν χριστιανικὴν ἐξεδέχετο ὁ εὐσεβιστάτος βασιλεὺς, ἥδη κατακεκριμένους, ὑπὸ τε τοῦ ἀποστολικοῦ ὑμῶν θρόνου, καὶ τῶν ἄλλων πατριαρχικῶν θρόνων καὶ πάσης ἀρχιερωσύνης, μὴ ἀνιχομένους κανονικῶς τῇ τοῦ Θεοῦ προσελθεῖν ἐκκλησίᾳ ἐξελάσαι παντὸς οἴκου δημοσίουτε καὶ ἰδιωτικοῦ συμφέρου ὑμῶν γινομένου ὑπὲρ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης, καὶ τοῦ εὐσεβιστάτου ἡμῶν βασιλείως, ᾧ πᾶσα σπουδὴ καὶ φροντίς, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν περὶ ταύτης πρὸ τῶν ἄλλων γίνεται, παύσαι πᾶσαν ταραχὴν γινομένην ταῖς ἐκκλησίαις παρ' αὐτῶν, καὶ πάσαν αὐτῶν ἐπιτροπιδασκαλίαν συνιδεῖν τε, μακαριώτατοι, καὶ προτρέψαι τὴν φιλόθεον ἡμῶν δεσπότην, ἐφ' ᾧ νομοθετήσῃ, ὥσπερ τὰ τοῦ Νεστορίου τοῦ δυσσεβοῦς, οὕτως καὶ τὰ Σευήρου τοῦ φρενολήπτου ψυχροφάρα συγγράμματα, βλασφημούντα, εἴς τε τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἁγίαν σύνοδον, καὶ τὸν τόμον τοῦ ἐν ἁγίοις πενήθῃ ἡμῶν καὶ ἀρχιεπιστοπικοῦ Λίοντος κυρτὸν παραδοθῆναι. Διὰ γὰρ τούτων, ἀμπίστολον τὴν πίστιν ἐν ταῖς τῶν ἀπλουστέρων ψυχαῖς ποιῶν ἰσπούδακε, καὶ μυκτηρίζεσθαι παρὰ τοῖς ἔθνεσι τὸ μέγα καὶ σεπτὸν ἰνομα τοῦ Χριστιανισμοῦ πεποίηκε. Καὶ γὰρ τούτου χάριν εἰς τε τὴν Ῥωμαίων πρὸς ἡμᾶς ἐξαπεστεύλαμεν, καὶ τῇ ὑμετέραν δὲ εὐκαίαν εὐαγγελισθέντες παρουσίαν, ἐξειδέμεθα ταύτην, τοιαύτας παρὰ τοῦ εὐσεβιστάτου ἡμῶν βασιλείως ὑποσχέσεις δεξάμενοι, ὅτι τὰ παρ' ἡμῶν ἐπ' αὐτοῖς κανονικῶς ψηφισθέντα σπουδάζει ἡ αὐτοῦ εὐσέβεια παντὶ τρόπῳ πύρρει παραδοθῆναι, καὶ τῆς χρονίας τούτων ταραχῆς πάντα τὸν κόσμον λοιπὸν ἐλευθερῶσαι, τὰς δὲ προσηγορίας τῶν εἰρημίων ἐπισκόπων, κληρικῶν, καὶ μοναχῶν, καιρῶ δέοντι ἐξονομάσομεν, παριστόντες, πῶς οἱ μὲν τὰ Νεστορίου, οἱ δὲ τὰ Ἐδουχίου φρονούντες, ἐφ' ἑκάτερα διασπᾶν τὴν ἐκκλησίαν ἐπιχειροῦσιν.

ΣΠΟΓΡΑΦΑΙ.

Ἄγαπης, ἀλλ' ἑοῦ πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης, καὶ ἑταίρος τῶν ἁγίων μοναχῶν, ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἄγαπης πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Στραγγίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἄγαπης πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς ἁγίας μάρτυρος Εὐφημίας ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἄγαπης πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Θαλασσίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Παῦλος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Ῥωμαίων ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἄντωνιος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ ἁγίου Εὐσεβίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Στέφανος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Ὀλυμπίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἀναστάσιος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Ῥωμαίων ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Δημήτριος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Δωκῶν ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Κυριακὸς πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Εὐφρημίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Legere, τῶν τῆς τοῦ Δίου. HARDUINUS.

A quæ alio et alio tempore et non cum veritate commutatur, non permittit committere eis vere, qui Ecclesiam Dei negaverunt, et hæreticis, qui extra ipsam juste constituti sunt, Severo videlicet, Petro, et Zoaræ, et qui similia his capiunt, super quos iudicium vestrum piissimum imperator suscepit; jamque condemnatos ab apostolica sede vestra, et ab aliis patriarchalibus sedibus, nec non ab omni pontificio, cum non patientur canonicè venire ad Ecclesiam Dei, expelli ab omni publica et privata domo, piissimo imperatore nostro pro pace Ecclesiarum idem vobiscum sentiente, cui omnis cura et studium die noctuque de hæ re ultra omnes est: et cessare facere omnem turbationem ab ipsis factam Ecclesiis, atque omnem alienam doctrinam: simul videre, beatissimi, et hortari Deo amatum dominum nostrum, ut sanciat, sicut illa impij Nestorii, ita et illa Severi mente capti animæ corruptibilia conscripta, in sanctam Chalcedonensem synodum edita, et in Tomum sancti Patris nostri Leonis archiepiscopi blasphemantia, igni tradere. Nam per ista dubiam fidem in animas simpliciorum facere studuit, et subannari fecit apud gentes magnum et venerabile nomen Christianismi. Etenim hujus gratia et Romam ad vos misimus, et vestrum exoptatum adventum enuntivimus, et ipsum suscepimus. Tales a piissimo imperatore nostro promissiones accepimus, quod ea quæ a nobis canonice sententiata sua pietate omnimodo studet mandare executioni, et totum mundum deinceps liberare a temporali horum turbatione. Appellationes vero predictorum episcoporum, clericorum, et monachorum, tempore opportuno donemur, exhibentes quemodo hi quidem ea quæ Nestorii sunt, hi vero quæ Eutychie sententia, ab utraque parte divellere Ecclesiam conantur.

SUBSCRIPTIONES.

Marianus misericordia Dei presbyter et archidiaconus, ac primas venerabilium monasteriorum, rogans subscripsi.

Agapitus presbyter et prior monasterii Studii, rogans subscripsi.

Dionysius presbyter et prior monasterii sanctæ martyris Euphemie, rogans subscripsi.

Agapitus presbyter et prior monasterii Thalassii, rogans subscripsi.

Paulus presbyter et prior monasterii Romanorum, rogans subscripsi.

Antonius presbyter et prior monasterii Sancti Eusebii, rogans subscripsi.

Stephanus presbyter et prior monasterii Olympii, rogans subscripsi.

Anastasius presbyter et prior monasterii Romanorum, rogans subscripsi.

Demetrius presbyter et prior monasterii Phocæ, rogans subscripsi.

Dominicus presbyter et prior monasterii Euphemii, rogans subscripsi.

Ζώϊλος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν Θεω- A
δότηου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰουλιανὸς ἑλέω Θεοῦ πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μον-
νης Εὐφραμίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Στέφανος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν Προ-
μότου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ζήνων πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῆς ἁγίας
Θεοτόκου τῆς ἐν τῇ πηγῇ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τοῦ
Καλάμου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Δάδας πρεσβύτερος, και ἡγούμενος τῶν Καίουμα ἀξιώ-
σας ὑπέγραψα.

Ῥόδων πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Θεοδώρου
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Γεννάδιος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Κυριακοῦ
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Θεόδωρος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν Μα-
ρωνίων ἐν συκαῖς [Συκῆν] ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Σίλας πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν Ἠλία
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Παῦλος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Σαμουηλοῦ
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Θεοδώρου
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Κυρίων πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν Αλ-
γυπτίων, ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Βασίλειος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν Κυ-
ρακωνῶν ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης πρεσβύτερος τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Θωμᾶ ἐν
τοῖς Μοδέστου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Μάρκος ἡγούμενος μονῆς Θεοδώρου καὶ ἐκσκευτῶν, C
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Θλαδωνὸς πρεσβύτερος, και δευτεράριος Μοδέστου
διοριστάτης πρεσβυτέρου, και ἡγουμένου τῆς μονῆς
ἐπίκλην τῶν Λυκαίων ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Μαρίνος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Παυλοῦ
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Θεοδόσιος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Τρυφῶνος
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Θεοδόσιος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῆς
ἁγίας Θεοτόκου πληθίου ἐπὶ Ἰερὸν ὑπέγραψα.

Κοσμάς πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν Στου-
δίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Πέτρος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς ἐπίκλην
Ἱερουσαλὴμ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἐλευθέριος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς ἁγίου
Κυριακοῦ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Ἀβρα-
μίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Θεόδωρος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Ἰωβ
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Τρυφῶν πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Ἐλπίδιου
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Στέφανος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν
Κώνστα, ἀξ ὑπέγρ. χειρὶ δικαίου Ἰακώβου κατ' ἐκτρο-
πὴν ἐμὴν γραψάντος, προτάξας τῇ ἰδίᾳ μὲν χειρὶ τῶν τί-
μων σταυρῶν.

Βαβύλας πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τοῦ ἁγίου

Zoilus presbyter et prior monasterij Theodoti, ro-
gans subscripsi.

Julanus Dei miseratione presbyter et prior mo-
nasterij Euphemii, rogans subscripsi.

Stephanus presbyter et prior monasterij Promoti,
rogans subscripsi.

Zenon presbyter et prior monasterij Sanctæ Dei
Genitricis in fonte, rogans subscripsi.

Alexander presbyter et prior monasterij Calamij
[Calamii], rogans subscripsi.

Dadas presbyter et prior de Caiuma, rogans sub-
scripsi.

Rhodon presbyter et prior monasterij Theodori,
rogans subscripsi.

Gennadius presbyter et prior monasterij Cyriaci,
B rogans subscripsi.

Theodorus presbyter et archimandrita monasterij
Maronii in Sycis, rogans subscripsi.

Silas presbyter et prior monasterij Heliæ [Eliæ],
rogans subscripsi.

Paulus presbyter et prior monasterij Samuelis, ro-
gans subscripsi.

Joannes presbyter et prior monasterij Theodori,
rogans subscripsi.

Cyriion presbyter et prior monasterij Ægyptiorum,
rogans subscripsi.

Basilys de Cyracona presbyter et prior monaste-
rii de Cyracona, rogans subscripsi.

Joannes presbyter S. Thomæ apostoli in illis Mo-
desti, rogans subscripsi.

Marcus prior monasterij Theodori disceptatoris,
rogans subscripsi.

Flavianus presbyter et secundarius Modesti Deo
amantissimi presbyteri, et prioris monasterij Lycao-
num, rogans subscripsi.

Marinus presbyter et prior monasterij Paulini, ro-
gans subscripsi.

Theodorus presbyter et prior monasterij Trypho-
nis, rogans subscripsi.

Theodotus presbyter et prior monasterij sanctæ
Dei Genitricis Mariæ prope Sanctum Job, rogans sub-
scripsi.

Cosmas presbyter et prior monasterij Studii, ro-
gans subscripsi.

Petrus presbyter et prior monasterij nominati [ἐπι-
D κλην] Hierusalem, rogans subscripsi.

Eleutherius presbyter et prior monasterij Sancti
Dominici martyris, rogans subscripsi.

Alexander presbyter et prior monasterij Abraami,
rogans subscripsi.

Theoderus presbyter et prior monasterij Job, ro-
gans subscripsi.

Tryphon presbyter et prior monasterij Elpidii, ro-
gans subscripsi.

Stephanus presbyter et prior monasterij de Con-
sta, rogans subscripsi manu Jacobi diaconi, qui scri-
psit secundum commissionem meam, et ego protendi
propria manu mea honorabilem crucem.

Babylas presbyter et prior monasterij Sancti Da-

τούτοις οὐκ ἐπιτρέπει, τοὺς δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν ἀρνησαμένους, καὶ ἔξω ταύτης δικαίως καταστάντας αἰρετικούς, Σευήρον, καὶ Πέτρον, καὶ Ζωήραν, καὶ τοὺς τὰ ἑσθιασθέντων φρονούντας, ἐφ' οἷς τὴν ὑμετέραν χριστιανικὴν ἐξεδέχεται ὁ εὐσεβιστάτος βασιλεὺς, ἥδη κατακεκριμένων, ὑπὸ τε τοῦ ἀποστολικοῦ ὑμῶν θρόνου, καὶ τῶν ἁγίων πατριαρχικῶν θρόνων καὶ πάσης ἀρχιερωσύνης, μὴ ἀνιχομένους κανονικῶς τῇ τοῦ Θεοῦ προσελθεῖν ἐκκλησίᾳ ἐξέλθαι παντὸς οἴκου δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ συμφέρου ὑμῖν γινομένου ὑπὲρ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης, καὶ τοῦ εὐσεβιστάτου ἡμῶν βασιλέως, ὃ πάσα σπουδὴ καὶ φροντίς, νύκτωρ τε καὶ μὲθ' ἡμέραν περὶ ταύτης πρὸ τῶν ἄλλων γίνεται, παύσαι πάσαν ταραχὴν γινομένην ταῖς ἐκκλησίαις παρ' αὐτῶν, καὶ πᾶσιν αὐτῶν ἐπιροδοσκαλίαν συνιδεῖν τε, μακαριώτατοι, καὶ προτρέψαι τὴν φιλόθεον ἡμῶν δεσπότην, ἐφ' ᾧ νομοθετήσει, ὡς περὶ τὰ τοῦ Νεστορίου τοῦ δυσσεβοῦς, οὕτω καὶ τὰ Σευήρου τοῦ φρονολήτου ψυχροφάρα συγγράμματα, βλασφημοῦντα, εἰς τε τὴν ἐν Καλιεδόνει ἁγίαν σύνοδον, καὶ τὸν τόμον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ ἀρχιεπισκόπου Λέοντος περὶ παραδοθῆναι. Διὰ γὰρ τούτων, ἀμφὶ ὅλον τὴν πίστην ἐν ταῖς τῶν ἁπλοστέρων ψυχαῖς τοῖσιν ἐσπούδασι, καὶ μυκτηρίζεσθαι παρὰ τοὺς ἰθνησι τοὺς μάγα καὶ σιπτόν ἰνομα τοῦ Χριστιανισμοῦ πεποίηκε. Καὶ γὰρ τούτου χάριν εἰς τε τὴν Ῥωμαίων πρὸς ἡμᾶς ἔκαπεστίλαμεν, καὶ τῇ ὑμετέραν δὲ εὐκταίαν εὐαγγελισθέντις παρουσίαν, ἐξεδεξάμεθα ταύτην, τοιαύτας παρὰ τοῦ εὐσεβιστάτου ἡμῶν βασιλέως ὑποσχέσεις δεξάμενοι, ὅτι τὰ παρ' ἡμῶν ἐπ' αὐτοῖς κανονικῶς ψηφισθέντα σπουδάζει ἡ αὐτοῦ εὐσέβεια παντὶ τρόπῳ πέρατι παραδοῦναι, καὶ τῆς χρονίας τούτων ταραχῆς πάντα τὸν κόσμον λοιπὸν διλυθεῖν, τὰς δὲ προσηγορίας τῶν εἰρημίων ἐπισκόπων, κληρικῶν, καὶ μοναχῶν, καιρῶ δέοντι ἐξονομάσομεν, παριστάντες, πᾶς οἱ μὲν τὰ Νεστορίου, οἱ δὲ τὰ Εὐτυχίου φρονούντες, ἐφ' ἑκάτερα δικοσπῶν τὴν ἐκκλησίαν ἐπιχειροῦσιν.

ΥΠΟΓΡΑΦΑΙ.

Ἐπισκοπὸς, ἁγίου Θεοῦ πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιεπίσκοπος, καὶ ἑσθιασθέντων ἐκκλησιῶν μακαριστῶν, ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Ἀγαπίτος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Στουδίου ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Διονύσιος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς ἁγίας μάρτυρος Εὐφημίας ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Ἀγαπίος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Θαλασσίου ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Παῦλος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Ῥωμαίων ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Ἀντωνῖος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ ἁγίου Εὐδελίου ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Στέφανος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Ὀλυμπίου ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Ἀναστάσιος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Ῥωμαίων ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Δημήτριος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Δοκῶν ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Κυριακὸς πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Εὐφημίου ἀξιόσας ὑπέγραψα.

Legē, τῶν τῆς τοῦ Δίου. HARDUINUS.

quæ alio et alio tempore et non cum veritate commutatur, non permittit committere eis vere, qui Ecclesiam Dei negaverunt, et hæreticis, qui extra ipsam juste constituti sunt, Severo videlicet, Petro, et Zoaræ, et qui similia his capiunt, super quos iudicium vestrum piissimum imperator suscepit; jamque condemnatos ab apostolica sede vestra, et ab aliis patriarchalibus sedibus, nec non ab omni pontificio, cum non patiantur canonicè venire ad Ecclesiam Dei, expelli ab omni publica et privata domo, piissimo imperatore nostro pro pace Ecclesiarum idem vobiscum sentiente, cui omnis cura et studium die noctuque de hæc re ultra omnes est: et cessare facere omnem turbationem ab ipsis factam Ecclesiis, atque omnem alienam doctrinam: simul videre, beatissimi, et hortari Deo amatum dominum nostrum, ut sanciat, sicut illa impij Nestorii, ita et illa Severi mente capti animæ corruptibilia conscripta, in sanctam Chalcedonensem synodum edita, et in Tomum sancti Patris nostri Leonis archiepiscopi blasphemantia, igni tradere. Nam per ista dubiam in animas simpliciorum facere studuit, et subianari fecit apud gentes magnum et venerabile nomen Christianismi. Etenim hujus gratia et Romam ad vos misimus, et vestrum exoptatum adventum enuntivimus, et ipsum suscepimus. Tales a piissimo imperatore nostro promissiones accepimus, quod ea quæ a nobis canonica sententiata sua pietas omni modo studet mandare executioni, et totum mundum deinceps liberare a temporali horum turbatione. Appellationes vero prædictorum episcoporum, clericorum, et monachorum, tempore opportuno denominabimus, exhibentes quemodo hi quidem ea quæ Nestorii sunt, hi vero quæ Eutychis sententiæ, ab utraque parte divellere Ecclesiam sonantur.

SUBSCRIPTIONES.

Marianus misericordia Dei presbyter et archidiaconus, ac primas venerabilium monasteriorum, rogans subscripsit.

Agapitus presbyter et prior monasterii Studii, rogans subscripsit.

Dionysius presbyter et prior monasterii sanctæ martyris Euphemie, rogans subscripsit.

Agapius presbyter et prior monasterii Thalassii, rogans subscripsit.

Paulus presbyter et prior monasterii Romanorum, rogans subscripsit.

Antonius presbyter et prior monasterii Sancti Eusebii, rogans subscripsit.

Stephanus presbyter et prior monasterii Olympii, rogans subscripsit.

Anastasius presbyter et prior monasterii Romanorum, rogans subscripsit.

Demetrius presbyter et prior monasterii Phocæ, rogans subscripsit.

Dominicus presbyter et prior monasterii Euphemii, rogans subscripsit.

Ζώϊλος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν Θεω-
δότην ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰουλιανὸς ἐλέω Θεοῦ πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μον-
ῆς Εὐφραμίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Στέφανος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν Προ-
μότου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ζήνων πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῆς ἁγίας
Θεοτόκου τῆς ἐν τῇ πηγῇ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τοῦ
Καλάμου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Δάδας πρεσβύτερος, και ἡγούμενος τῶν Καίουμα ἀξιώ-
σας ὑπέγραψα.

Ῥόδων πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Θεοδώρου
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Γεννάδιος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Κυριακοῦ
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Θεόδωρος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν Μα-
ρωνίων ἐν συκαῖς [Συκῆν] ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Σίλας πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν Ἠλία
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Παῦλος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Σαμουηλοῦ
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Θεοδώρου
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Κυρίων πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν Αλ-
γυπτίων, ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Βασίλειος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν Κυ-
ρακωνῶ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης πρεσβύτερος τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Θωμᾶ ἐν
τοῖς Μοδέστου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Μάρκος ἡγούμενος μονῆς Θεοδώρου ἀπὸ δεσποτέρων, C
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Φλαβιανὸς πρεσβύτερος, και δευτεράριος Μοδέστου
θεολογιστάτου πρεσβυτέρου, και ἡγουμένου τῆς μονῆς
ἐπίκλην τῶν Λυκαίων ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Μαρίνος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Παυλίου
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Θεοδότος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Τρύφωνος
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Θεοδότος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῆς
ἁγίας Θεοτόκου πληθίου αἰῶν ἰσὺς ὑπέγραψα.

Κοσμάς πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν Στου-
δίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Πέτρος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς ἐπίκλην
Ἱερουσαλὴμ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἐλευθέριος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς ἁγίου
Κυριακοῦ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Ἀβρα-
μίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Θεόδωρος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Ἰσὶδ
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Τρύφων πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς Ἐλπίδιου
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Στέφανος πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τῶν
Κώνστα, ἀξ ὑπέγ. χειρὶ δικαστοῦ Ἰακώβου κατ' ἐπετρο-
πὴν ἐμὴν γράψαντος, προτάξας τῇ ἰδίᾳ μου χειρὶ τὰν τί-
μιον σταυρὸν.

Βαβύλας πρεσβύτερος, και ἡγούμενος μονῆς τοῦ ἁγίου

Zoilus presbyter et prior monasterii Theodoti, ro-
gans subscripsi.

Julanus Dei miseratione presbyter et prior ma-
nasterii Euphemii, rogans subscripsi.

Stephanus presbyter et prior monasterii Promoti,
rogans subscripsi.

Zenon presbyter et prior monasterii Sanctæ Dei
Genitricis in fonte, rogans subscripsi.

Alexander presbyter et prior monasterii Calami
[Calamii], rogans subscripsi.

Dadas presbyter et prior de Caiuma, rogans sub-
scripsi.

Rhodon presbyter et prior monasterii Theodori,
rogans subscripsi.

Gennadius presbyter et prior monasterii Cyriaci,
B rogans subscripsi.

Theodoros presbyter et archimandrita monasterii
Maronii in Syclis, rogans subscripsi.

Silas presbyter et prior monasterii Heliæ [Eliæ],
rogans subscripsi.

Paulus presbyter et prior monasterii Samuelis, ro-
gans subscripsi.

Joannes presbyter et prior monasterii Theodori,
rogans subscripsi.

Cyrius presbyter et prior monasterii Ægyptiorum,
rogans subscripsi.

Basilus de Cyracona presbyter et prior monaste-
rii de Cyracona, rogans subscripsi.

Joannes presbyter S. Thomæ apostoli in illis Mo-
desti, rogans subscripsi.

Marcus prior monasterii Theodori disceptatoris,
rogans subscripsi.

Flavianus presbyter et secundarius Modesti Deo
amantissimi presbyteri, et prioris monasterii Lycao-
num, rogans subscripsi.

Marinus presbyter et prior monasterii Paulini, ro-
gans subscripsi.

Theodoros presbyter et prior monasterii Trypho-
nis, rogans subscripsi.

Theodotus presbyter et prior monasterii sanctæ
Dei Genitricis Mariæ prope Sanctum Job, rogans sub-
scripsi.

Cosmas presbyter et prior monasterii Studii, ro-
gans subscripsi.

Petrus presbyter et prior monasterii nominati [ἐπι-
D κλην] Hierusalem, rogans subscripsi.

Eleutherius presbyter et prior monasterii Sancti
Dominici martyris, rogans subscripsi.

Alexander presbyter et prior monasterii Abraami,
rogans subscripsi.

Theodorus presbyter et prior monasterii Job, ro-
gans subscripsi.

Tryphon presbyter et prior monasterii Elpidii, ro-
gans subscripsi.

Stephanus presbyter et prior monasterii de Con-
sta, rogans subscripsi manu Jacobi diaconi, qui scri-
psit secundum commissionem meam, et ego protendi
propria manu mea honorabilem crucem.

Babylas presbyter et prior monasterii Sancti Da-

Δακτύλ τοῦ ἐν τῷ στυλῷ, καὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῷ
μικρῷ βῆθει, καὶ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρίου πλησίον
τοῦ στυλοῦ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Ἀναστα-
σίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἀθίμιος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Νέωνος
ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς ἐπίκλην
τῶν Χρισίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Μαριᾶ
πλησίον τῆς Ἀετίου κιστέρνης, ὑπέγραψα.

Φωκάς πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς ἐπίκλην
τῶν Ἰωάνη πλησίον τοῦ δευτέρου, ὑπέγραψα.

Ζώσιμος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Εὐ-
τυχίου τοῦ Λυκαόνων πλησίον τῶν Ματρώνης ὑπέ-
γραψα.

Ἰ Τιμόθεος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν
Ἀστερίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Πολυχρόνιος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ
Ἀθρίου, ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Σεβηριανὸς πρεσβύτερος ὑπέγραψα ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐπιτρα-
πεὶς παρ' αὐτοῦ.

Στρατόνικο; πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ
ἁγίου Δομετίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἀνδρίας Διάκονο; Θεοῦ πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης
μονῆς τῶν Ῥωμαίων ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Μαρτύριος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Πέτρου
ἡτο; Οὐάλεντος καὶ Δαυδάτου πλησίον τῶν ἁγίων Ἀπο-
στόλων ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἀνδρέας πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς διακειμένης
ἐν τῷ σθασιμῷ οἴκῳ τῆς ἁγίας θεοτόκου πλησίον τοῦ
ἁγίου Λουκά ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Μάρκος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ ἁγίου
Κυριακοῦ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰάκωβος πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς
Ἀβιβου Σύρου Συριατικῆ ὑπέγραψα.

Ἄττικος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῶν Εὐ-
κρατάδων ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰωσήφ πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς ἁγίας
θεοτόκου ἐν τῷ λιθοστρώτῳ ὑπέγραψα.

Παῦλος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος ἀξιώσας ὑπέ-
γραψα.

Ἀναστάσιος πρεσβύτερος, καὶ δευτεράριος μονῆς τοῦ
ἁγίου Φιλίππου τοῦ ἐν τῷ βρεφτροφίῳ ὑπέγραψα διὰ τὸ
μὴ παρῆναι τὸν ἡγούμενον.

Γεώργιος πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τῶν
Κύρου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Κυριακὸς πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τῶν
Σύρων ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ζώσιμος πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τῶν
Μαξιμίμου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἐλπίδιος πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τῶν
Βασιανοῦ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Πολυχρόνιος πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς
τῶν Κρητικῶν ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Παῦλος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς ἁγίας
Ἐρμιόνης ἀξιώσας ὑπέγραψα.

A nielis existentis in stylo et sancti Joannis [prædicavj]
in parvo profundo, et sancti Andree apostoli prope
stylum, rogans subscripsi.

Joannes presbyter et prior monasterii Anas...sii
prope Agogum, rogans subscripsi.

Anthemius [Eleutherius] presbyter et prior mo-
nasterii Neonis, rogans subscripsi.

Joannes presbyter et prior monasterii quod appel-
latur Charisii, rogans subscripsi.

Joannes presbyter et prior monasterii Mara prope
Aetii cisternam *, rogans subscripsi.

Phocas presbyter et prior monasterii quod dicitur
Jonæ juxta Secundum, rogans subscripsi.

Zosimus [Cosmus] presbyter et prior monasterii
Eutychie Lycaonum, prope villam Matronæ, sub-
scripsi.

Timotheus presbyter et prior monasterii Asterii,
rogans subscripsi.

Polychronius presbyter et prior monasterii Æthrii,
rogans subscripsi.

Severianus presbyter et prior subscripsi pro ipso,
cum commissum sit mihi ab ipso.

Stratonicus presbyter et prior monasterii Sancti
Dometii, rogans subscripsi.

Andreas Dei miseratione presbyter et archiman-
drita monasterii Romanorum, rogans subscripsi.

Martyrius presbyter et prior monasterii Petri sive
Valentini [Valentis] et Daudati prope SS. Apostolos,
rogans subscripsi.

Andreas presbyter et prior monasterii Jacentis in
venerabili domo sanctæ Dei Genitricis prope Sanctum
Lucam, rogans subscripsi.

Marcus presbyter et prior monasterii Sancti Cyrilli,
rogans subscripsi.

Jacobus presbyter et archimandrita monasterii
Abibi Syrus, Syriace [Syristi] subscripsi.

Atticus presbyter et prior monasterii Ecratada-
rum, rogans subscripsi.

Josephus presbyter et prior monasterii Dei Geni-
tricis in Lithostroto, subscripsi.

Paulus presbyter et prior, rogans subscripsi.

Anastasius presbyter et secundarius monasterii
Sancti Philippi in Brephtrophio, subscripsi eo quod
non adesset prior.

Gregorius presbyter et archimandrita monasterii
Cyri, rogans subscripsi.

Dominicus presbyter et archimandrita monasterii
Syriorum, rogans subscripsi.

Zosimus [Cosmus] presbyter et archimandrita mo-
nasterii Maximini, rogans subscripsi.

Elpidius presbyter et archimandrita monasterii Ba-
siani, rogans subscripsi.

Polychronius presbyter et archimandrita monaste-
rii Cretensium [Criticorum], rogans subscripsi.

Paulus presbyter et prior monasterii Sanctæ Er-
mionis, rogans subscripsi.

* Mariae prope Aetiam cisternam : al. stream cist.

Εὐσέβιος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τῆς ἐπι-
κλῆν Συμεὼν ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ζωτικὸς πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ ἁγίου
Ἀνδρίου πλησίον τῆς Ζατοργίνου πόλεως ἀξιώσας ὑπέ-
γραψα χειρὶ Μάρκου πρεσβυτέρου καὶ δευτεραρίου,
ἐμοῦ προτάξαντος τὸν τίμιον σταυρὸν.

Θεόδωρος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς τοῦ
ἁγίου Λαυρεντίου ἐπ' ἐμοῦ συστάσης ὑπέγραψα.

Δομητιανὸς πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς
Μαρτυρίου, καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς ἁγίας
πέλειως μοναχῶν ὑπέγραψα.

Ἠσύχιος πρεσβύτερος μονῆς τοῦ μακαρίου Θεοδοσίου
καὶ ὑπὲρ πάντων.

Κασσιανὸς πρεσβύτερος λαύρας τοῦ μακαρίου Σάββα
καὶ ὑπὲρ πάντων.

Χυρικὸς πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος τῶν πυργίων
τοῦ Ἰορδάνου καὶ ὑπὲρ πάντων.

Νίσταβος πρεσβύτερος λαύρας τοῦ ὁσίου Φερμίνου καὶ
ὑπὲρ πάντων.

Τερέντιος πρεσβύτερος νέας λαύρας καὶ ὑπὲρ πάντων
τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπέγραψα.

Διόντιος μοναχὸς, καὶ ἡγούμενος, καὶ τοποτηρατὴς
πίσσης τῆς ἐρήμου ὑπέγραψα.

Τραϊανὸς πρεσβύτερος τῶν πυργίων τοῦ Ἰορδάνου καὶ
ὑπὲρ πάντων.

Πολύευκτος διάκονος μονῆς τοῦ Ἀββᾶ Θεοδοσίου καὶ
ὑπὲρ πάντων.

Θεόδωρος διάκονος, καὶ μοναχὸς τῆς νέας λαύρας καὶ
ὑπὲρ πάντων.

Σύριχος μοναχὸς, καὶ διάκονος τῆς αὐτῆς νέας λαύρας
καὶ ὑπὲρ πάντων.

Ἀναστάσιος διάκονος μονῆς τοῦ Ἀββᾶ Μαρτυρίου καὶ
ὑπὲρ πάντων.

Μάμας μοναχὸς μονῆς τοῦ Ἀββᾶ Μαρτυρίου καὶ ὑπὲρ
πάντων.

Ἰουλιανὸς μοναχὸς τοῦ Ἀββᾶ Θεοδοσίου καὶ ὑπὲρ
πάντων.

Ἰωάννης πρεσβύτερος μονῆς Ἰδίας ἐν τῇ πεδιάδι καὶ
ὑπὲρ τῶν ἐν αὐτῇ.

Θεωνᾶς πρεσβύτερος τοῦ ἁγίου Ἰρους Σινᾶ, καὶ ἀπο-
κρισιάρχου τοῦ τοῦ ἔρους τῆς ἐκκλησίας Φαράν, καὶ λαύρας
Ραϊθού ὑπὲρ πάντων τῶν ἐκεῖσε μοναχῶν ἀξιώσας ὑπέ-
γραψα.

Στρατηγὸς διάκονος, καὶ μοναχὸς μονῆς τοῦ μακαρίου
Ἰωάννου καὶ ὑπὲρ πάντων τῆς ἐκεῖσε μοναχῶν.

Ἰωάννης μοναχὸς μονῆς τοῦ Ἀββᾶ Μαρτυρίου καὶ ὑπὲρ
πάντων ἐκεῖσε μοναχῶν.

Παῦλος μοναχὸς, καὶ ἀποκρισιάρχου μονῆς τοῦ μακα-
ρίου Μάρωνος δευτέρως Συρίας.

Σεβηριανὸς πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς
Ζωῆρα τῶν θερμῶν Συριαστὶ ὑπέγραψα.

Κασσις πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τῶν
Λουκᾶ Συριαστὶ ὑπέγραψα.

Ἰωάννης πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τοῦ
κυροῦ Θωμᾶ Συριαστὶ ὑπέγραψα.

Συμεωνὸς διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχου μονῆς τοῦ μα-
καρίου Ἰακώβου δευτέρως Συρίας καὶ ὑπὲρ πάντων.

Eusebius presbyter et prior monasterii quod voca-
tur Symeon, rogans subscripsi.

Zoticus presbyter et prior monasterii Sancti An-
dreæ prope Saturninam portam, rogans subscripsi,
manu Marci presbyteri et secundarii, me protendente
honorabilem crucem.

Theodorus presbyter et prior monasterii S. Lau-
rentii, a me Dei gratia fundati, subscripsi.

Domitianus presbyter et archimandrita monasterii
Martyrii, et pro omnibus monachis qui sunt in eremo
sanctæ civitatæ, subscripsi.

Hesy chius presbyter monasterii Theodosii, et pro
omnibus, etc.

Cassianus presbyter Lauræ beati Sabbæ, et pro
omnibus, etc.

Dominicus presbyter et prior monasterii de Turri-
bus Jordanis [lauræ Pyrgiorum], et pro omnibus,
etc., subscripsi.

Nestabus presbyter Lauræ Sancti Firmiani, et pro
omnibus, etc.

Terentius presbyter Novæ Lauræ et pro omnibus
qui in eremo sunt subscripsi.

Leontius monachus et prior et vicarius totius
eremi, subscripsi et pro omnibus, etc.

Trajanus presbyter Turrium Jordanis, et pro om-
nibus, etc.

Polyeuctus diaconus monasterii abbatis Theodosii,
et pro omnibus, etc.

Theodorus diaconus et monachus Novæ Lauræ, et
pro omnibus, etc.

Cyricus monachus et diaconus ejusdem Novæ
Lauræ, et pro omnibus, etc.

Anastasio diaconus monasterii abbatis Martyrii,
et pro omnibus, etc.

Mamas monachus monasterii abbatis Martyrii, et
pro omnibus, etc.

Julianus monachus abbatis Theodosii, et pro om-
nibus, etc.

Joannes presbyter proprii monasterii in campestris,
et pro omnibus qui in ipso sunt, etc.

Theonas presbyter sancti montis Sinai, et legatus
ecclesiæ Pharan et lauræ Rhaithu, pro omnibus mo-
nachis ibidem, rogans subscripsi.

Strategius diaconus et monachus monasterii Beati
Joannis, et pro omnibus ibidem monasteriis sub-
scripsi.

Joannes monachus monasterii abbatis Martyrii, et
pro omnibus ibidem monasteriis subscripsi.

Paulus monachus et legatus monasterii beati Ma-
ronis secundæ Syriæ, subscripsi.

Severianus presbyter et archimandrita monasterii
Zoaræ de Thermis, Syriacæ subscripsi.

Cassisa presbyter et archimandrita monasterii Lu-
cæ, Syriacæ subscripsi.

Joannes presbyter et archimandrita monasterii
Cyri [Domini] Thomæ, Syriacæ subscripsi.

Symeones [Simeonius] diaconus et legatus monaste-
rii beati Jacobi secundæ Syriæ, et pro omnibus, etc.

Ἰωάννης διάκονος, καὶ ἀπεκρισιάρχης μονῆς τοῦ μακαρίου Θεοδώρου διευτήρας Συρίας καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν ὑπέγραψα.

Σέργιος πρεσβύτερος περιουσιάρχης τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν ἐπιχειρῶν τῆς πρώτης Σέβρας ἑπαρχίας ὑπέγραψα.

Στέφανος πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος μονῆς Εὐξερῶν ὑπὲρ πάντων.

Ἰωάννης πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς Θωμᾶ Συρίστῃ ὑπέγραψα.

Θωμᾶς πρεσβύτερος, καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς Ἀαρὼν Συρίστῃ ὑπέγραψα.

Φαυστίνος μοναχὸς, καὶ ἀπεκρισιάρχης μονῆς τοῦ ἁγίου Στεφάνου Μασουζᾶ Ἰαμνίας, καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἐκεῖσε κληρικῶν καὶ μοναχῶν.

Θεόδωρος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχης τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ἐρενδελανῶν ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Joannes diaconus et legatus monasterii beati Theodori secundae Syriae, et pro his qui in ea sunt monachis subscripsi.

Sergius presbyter austrator sanctarum ecclesiarum gentilium Syrorum primae provinciae, subscripsi.

Stephanus presbyter et prior monasterii Euxerii, et pro omnibus, etc.

Joannes presbyter et archimandrita monasterii Thomae, Syristi [id est Syriace] subscripsi.

Theonas [Thomas] presbyter et archimandrita monasterii Aaron, Syristi subscripsi.

Faustinus monachus et legatus monasterii Sancti Stephani Mauze [at Nanze] Jamniae, pro omnibus clericis et monachis ibidem existentibus.

Theodorus diaconus et legatus sanctae Ecclesiae Barendelenorum, rogans subscripsi.

EPISTOLA SIVE LIBELLUS ORTHODOXORUM EPISCOPORUM ORIENTALIUM,
CONTRA ANTHIMUM, SEVERUM, ALIOSQUE AGRYPHALOS, OBLATUS AGAPITO.

Τῶν δεσπότην ἡμῶν τῶ τὰ πάντα ἁγιωτάτω, καὶ μακαριωτάτῳ πατρὶ πατέρων τῶ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Ῥωμαίας καὶ πατριάρχῃ Ἀγυπτῶ παρὰ τῶν ἐπισημοῦντων κατὰ ταύτην τὴν βασιλεύδα πᾶσι ἐπισκόπων τῆς τε ἀνατολικῆς διοικήσεως, καὶ τῶν ὑπὲρ τοὺς ἁγίους Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τόπους καὶ ἀποκρισιάρχων, καὶ λοιπῶν κληρικῶν:

Ἐξ οὗ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὑπὲρ τῶν ἐπισημοῦντων ἡμῖν γερῶν, τῆς δὲ αὐτῶν ἐν παντὶ καρῆς μετὰ παρρησίας ἀληθοῦς δημοσιουβείσης ὁμολογίας τῆ ἀοράτου καὶ φοβερᾶ αὐτοῦ δυνάμει ἐπὶ τῶν σεβασμιῶν ἡμῶν ἰκανοκρίσατο κεφαλὴν τὸν τοῦ κερυφαίου τῶν ἀποστόλων θρόνον καταπιστεύσας ἡμῖν, μακαριώτατος, καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας ἡμῶν, καὶ κατεύθυνε τὰ διαθήματα ἡμῶν, καὶ ἐπέπλησε τὸ στόμα ἡμῶν ἄσμα κατὸν ἡμῶν τῶ Θεῷ ἡμῶν, πολλοὶ ἠπίσαν ἐπὶ κύριον, καὶ κατὰ τὸ ψαλμικὸν λόγιον, καταγυμνάσθητε ὑπὸ τῆς πνευματικῆς ἡμῶν αἴγλης, δι' ἧς, ὡς λύχνος ἐλάμπων ἐπὶ λυχνίας ἁγίας τὸ ζεφάδες τῶν ἐν σκοτίᾳ καθημένων, καὶ τυφλῶν ἐφωτίσατε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας αὐτῶν διανοίξαντες. Διὰ τοι τοῦτο, τεθαρρήκοτες πιστεύοντες τε τῶ θείῳ λόγῳ τῶ διαγορεύοντι, Ἐν καρῆ οὐ δειλιάσει καρδία ἄδρασμῆν ἐπὶ διανοίᾳ συνείσεως, πείρα τε μαθόντες ἀκριβεῖς ἡμᾶς φύλακας εἶναι τῶν ἀποστολικῶν θησαυρῶν ἐξωστρακισάντες ἀρτίως Ἀνθιμον τὸν πρόσχημα εὐσεβείας περιβαλόμενον, τὸν δὲ δύνανεν αὐτῆς ἀρνησάμενον, τὸν τὴν ἀρμυροθεῖσαν αὐτῷ νόμφην ἐξωθήσαντα, καὶ λαθεῖν ἑτάραν κατατολήσαντα παρὰ τοὺς θείους κανόνας, γνώσκοντες δὲ καὶ τὸν θεοφύλακτον ἡμῶν βασιλεῖα, καθάπερ Χριστοῦ μαθητὴν δεδοκιμασμένον ἔχοντα ψυχὴν κοινῶν ἡμῖν τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου τούτου γενόμενον, καὶ σπουδάσαντα μὲν ἐκ προοιμιῶν τῆς αὐτοῦ βασιλείας μέχρι τοῦ νῦν, τὸ τῆς ἐκκλησίας, ἅπαν σῶμα φυλάξαι ὑγιῆ, καὶ ἀκέραιον καὶ πάσης νόσου αἰρετικῆς ἐλεύθερον, καὶ διὰ τοῦτο νομοθετῆσαι τὰς ἁγίας, καὶ ἱεράς τέσσαρας συνόδους, ἐν ταῖς ὅτε δάποτε γενομέναις θείαις μυσταγωγίαις, μεγαλοφώνως ὑπὸ τῶν ἱερῶν κερύβων, ταύτας

Domino nostro per omnia sanctissimo et beatissimo patri patrum archiepiscopo Romanorum et patriarchae Agapito, ab episcopis Orientalis dioecesis, et ab his qui sunt sub sanctis locis Christi Dei nostri, nec non ambasiatoribus et caeteris clericis in hac regia urbe congregatis.

Ex quo Christus Deus noster, pro debitis vobis praemiis propter ipsius in omni tempore, cum vera fiducia, sua invisibili ac terribili virtute divulgatam confessionem super venerabile caput vestrum requiescere fecit, cum sedem apostolorum vobis, pater beatissime, commisit, et firmavit super firmam petram pedes vestros, et direxit gressus vestros, et implevit os vestrum cantico novo hymno Deo nostro: speraverunt in Domino (Psal. xxxvi), secundum psalmicum eloquium, clarificati a spirituali splendore vestro, per quem tanquam lucerna resplendens super sancto candelabro caliginem eorum qui in tenebris sedent, et caecos illuminastis, et oculos mentis ipsorum aperuistis. Propterea confisi et credentes divino eloquio dicenti, In tempore non timebit cor confugiens ad intellectum: et experientia intellectus cognoscentes vos esse diligentes custodes thesaurorum apostolicorum, exosavimus (a) modo Anthimum, habitum pietatis circumferentem, potentiam vero ipsius negantem (1^a Tim. 11); qui convenientem sibi sponsam dimisit, et aliam contra divinos canones accipere ausus est. Cognoscentesque et (b) Deo custoditum imperatorem nostrum, tanquam Christi discipulum, approbatam animam habere, et participem vobis huius boni operis fuisse, qui a primordiis regni sui usque nunc studuit custodire omne corpus Ecclesiae sanum et perfecte integrum, et ab omni morbo haeretico liberum: et propter hoc statuit quatuor sanctas synodos in divinis ac sacris initiationibus, quando sunt, magna voce a sacris praedicatoribus praedici; qui fortit-

(a) Fortis, exsulavimus.

(b) Sic mss. ubique.

κινουμένους, τειχιζούσας τῶν πιστῶν τὰς καρδίας, καὶ τὰς τῶν αἰρετικῶν συμπιγνύουσας, ἐλπίζοντα δὲ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν αὐτοῦ φιλευθροπίας, καὶ οἰόμενον καθάπερ τοὺς ἐξ ἀπλότητος ὑπαχθόντας τῇ πλάνῃ εἰὼς ἔστιν ἐπιστρίψαι τῷ χρόνῳ, οὕτω καὶ τοὺς ταύτης εὐρετάς, μάλλον δὲ τοῦ διαβόλου μαθητάς, καὶ μηδέποτε τὴν ἀλήθειαν ἐπιγνόντας, τὴν τῶν ἑξαρχῆς αἰρετικῶν ἐκβολὴν ὑπερτίθεσθαι (ul. ὑπεκτίθεσθαι Hard.), δεόμεθα, μακρυώτατοι, ἀναμνησάσαι τὸν μνημονικώτατον, καὶ θεοφύλακτον ἡμῶν βασιλέα τῆς ἱερᾶς ἐκείνης φωνῆς λαγούσης, « Πᾶν δὲ βδελύγμα ἐμίσησε κύριος, » ὁ πρῶτος, καὶ μίσον, καὶ ὑστατὸν ἔστι Σευήρος ὁ ἀλιτήριος, ὁ κατὰ Θεοῦ λαλήσας ἀδικίαν αἰ, ποτὶ μὲν τὰ Ἑλλήνων μυστήρια μνηθεῖς, καὶ ταῦτα τιμίσας, ποτὶ δὲ τὰ Εὐτυχούς διδάξας, καὶ Μάκην, ἐν ᾧ δὲ τῷ βίῳ τῇ τῶν Χριστιανῶν πίστει φράσας ἐββῶσθαι, καὶ τὴν Νεστορίου τοῦ ἀνθρωπολάτρου προσηγορίαν, εἰς ἐφόδιον τῆς ἀπάτης τοῖς ἐξ ἀπλότητος πρὸς ὑποδοχὴν ἔχουσιν ἴτοιμα τὰ ὅσα, ἐπινοήσας τὰ ἐκείνων ἐπιπὼν ἑναργῶς Νεστοριανούς τε καλέσας τοὺς τῶν βιβλίων δογματικῶν κήρυκτάς, οὐ φεισάμενος μήτε τοῦ βασιλεύσαντος αὐτὸν, ἀναθεματικῶν ἀδυναμῶν πάντα τὸν κόσμον ἐπλήρωσεν, ἀποφήνασθαι κατατολιμῆσας αὐτὸς, ἐδυνάμενος κληρωσάμενος μετὰ τῶν προσχρησάντων αὐτῷ τῆς χειροτονίας σκίαν κατὰ τῆς εἰρημίνης οἰκουμένης ἁγίας συνόδου τῆς ἐν Χαλκηδόνι, καὶ τῶν ἱερῶν, καὶ θεοφιλῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἐν ἁγίῳ τὴν μνήμην πάπα Λέοντος τοῦ γενόμενου φωστῆρος καὶ στύλου τῆς ἐκκλησίας, τοῦ στήριξαντος τοὺς πιστοὺς τῇ βασιλικῇ τρίβῳ πορεύεσθαι, ὡς λικτεῖσθαι τὸ τῇ θεῷ γραφῇ βῆθιν, πληρωθῆναι ἐπ' αὐτῷ, « καὶ ἐπιστρέψαι εἰς βῆθρον ἐν εἰργασατο. » Ὅθεν ἀπορῶντες, πῶς ἐν αὐτῶν κυρίως καλέσοιμεν Ἑλλήνων ὁμόφρονα. Εὐτυχούς ὁμόδοξον, ὁμότροπον Νεστορίου, ἐκ τῆς κυριώτερας, καὶ ἐπιστήμου προσηγορίας ἰνομάσοιμεν, τὸ ἐντεῦθεν ὄργον αὐτῶν σὺν ἀληθείᾳ τοῦ διαβόλου κελύοντες. Παρέντες τοῖσιν τὸ πλῆθος ὑπ' αὐτοῦ τολμῶντων τὰ τε κατὰ τὴν ἑἴαν αἵματα τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ἐκχυθέντα ὑπὸ τοῦ κατὰ πατριαν ἐστασιασμένου ὑπ' αὐτοῦ Ἰουδαϊκοῦ συσταντος ἕτε στρατεύματος, καὶ ἄλλα δὲ τῶν εἰρημίων πολὺ χαλεπώτερα διὰ τὸ μῆκος οὗ διηγήματος, ἐκτενέομεν, ἀγιάτατε, ἐπειδὴ « νῦν καιρὸς ἐνπροδεδεκτος, νῦν ἡμέρα σωτηρίας, » βωδῶμεν, βοηθήσοι ἡμῖν, καὶ ταῖς φρονεθῆσαις ὡσαις ψυχαῖς, ἅς παριστάμε νομίσαστε νοπῶς, καὶ δεικνύσαι ἡμῖν ὡς διὰ Χριστὸν παρεδόθησαν τῷ θανάτῳ, ὑπὸ τοῦ πολυκακέλου θηρός, ἵνα μὴ καὶ αὐθὶς ἐκ τῆς φανερωθείσης πᾶσιν αὐτῷ μαργανίας, καὶ Μανιχαϊκῆς πλάνης, ἣ θαρβῶν ὁ δειλαῖος οὗτος, κατετάλησεν εἰς τὰς καθαρὰς βασιλείους εἰσθύναι αὐλάς, μηδὲν τέπην ἐφελαν ἔχειν, ἢ τὸ βῆραθρον εἰς κατέλυμα ἀκατήφει, καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, τὴν μετὰ χριστοῦ ἡμῶν βασιλείας φιλοτιμηθείσας εἰρήνην, ταῖς ἀπανταχῶ τῶν πιστῶν ἐκκλησίας, ἀπὸ κλάθηναι σκουδάσαστε κόβρω που καὶ τῆς ἐσχολίας αὐτῆς, φεισάμενοι τῶν τὰς συνουσίας πρὸς αὐτὸν ποιουμένων ψυχῶν, καὶ νοκουσῶμεν διὰ τῆς ἐντέλειας τοῖς κατ' αὐτοῦ ἀκατέ-

A cāni corda fidelium, et hæreticorum compungunt, sperans ipse ex elementia secundam naturam suam, et putans, quod sicut eos qui ex simplicitate errore subducti sunt decet in tempore converti, sic et hujus inventores, imo diaboli discipulos, et nunquam veritatem agnoscentes, jactum (a) hæreticorum a principio præviare et præmeditari. Rogamus, beatissimi, rememorari memorato ac Deo custodito imperatori nostro illam sacram vocem dicentem : *Omnem abominatorem odit Dominus (Psal. c)*, quæ prima, media, et ultima est. Severus facinorosus, qui *contra Deum semper locutus est iniquitatem (Psal. xi)*; et quandoque quidem Græcorum vanidicorum mysteriis imbutus, ipsa honoravit; quandoque vero Eutythis insaniam docuit, et in tota vita dixit bene valere fidei Christianorum; et appellationem Nestorii anthropolatræ, ad decipiendum eos qui in simplicitate paratas habent aures, suscipiendam excogitavit, evidenter illa illius dicendo; Nestorianoque vocabat magistros rectorum dogmatum, et nec illi pepercit qui baptizavit ipsum; invalidisque anathematis implevit totum mundum, ac arroganter decernere ipse præsumpsit, et validiores ortitus est cum his qui adhærebant ei in ordinando σκίαν (b) contra predictam sanctam œcumenicam Chalcedonensem synodum, et contra sacras ac Deo dilectas epistolas sanctæ memoriæ Leonis papæ, qui fuit illuminator et columna Ecclesiæ, quique firmavit fideles ambulare in recta semita, sicque illud rellinquetur divinæ Scripturæ dictum Impleri : *et incidit in foveam, quam fecit (Psal. vii)*. Unde dubitantes quomodo ipsum propriè vocemus, idem cum gentibus sententem, ejusdem opinionis cum Eutyche, ejusdemque moris cum Nestorio, magis propria et insigni appellatione nominabimus ipsum ibidem, cum veritate organum diaboli vocantes. Prætereuntes igitur multitudinem eorum quæ præsumpta sunt ab ipso, et sanguinem sanctorum virorum in Eoa (c) effusum ab estaslasmeno Judæico (d), de fratria tunc sub ipso militante, ac alia multa difficiliora prædictis propter longam narrationem; supplicamus, sanctissime, cum *nunc sit tempus acceptabile, nunc dies salutis (II Cor. vi)*, clamamus, adjuva nos, et sanctas animas occisas (*Apocal. xi*), quas astare cogitate prudenter, et ostendere vobis, quod propter Christum traditæ sunt morti a bestia multi capitis, ne rursus ex sua omnibus manifesta mangania et Manichæo errore, quo confidens iste iniquus ausus est intrare mundas regias aulas, cum nullum locum debeat habere, aut barathrum (e) conversandi ad destructionem. Et cum in presentii pax donata sit omnibus fidelium ecclesiis cum usitis laboribus et sudoribus vestris, ac Deo amantissimi imperatoris nostri, parentes ipsi extremitati animarum facientium conventiones ad ipsam, et communicantiam per interpellationem, anathematibus contra ipsam prolatis, studetis longe expellere

(a) Hoc est *expulsionem*.

(b) Hoc est, qui umbram ordinationis illi commoderunt contra, etc.

(c) Hoc est in Oriente.

(d) Hoc est, ab exercitu Judæico, per sodaliti; confiato, tunc sub ipso, etc.

(e) Pro, nisi barathrum.

μασι τὸν ἀκάθαρτον, τὸν ἀποκήρυκτον, τὸν ἀναθέμασιν ἔγγράπτους, καὶ διπνεύειν, ὑπὸ τοῦ ἀποστολικοῦ ὑμῶν θρόνου, καὶ τοσοῦτων ἀρχιερέων, καὶ ἐν οὐρανῷ παρὰ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ ἀγγέλων, κατὰκριτον ἤδη γενόμενον, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἐκτίτην καὶ θεῖαν φωνήν, μετ' ἐκδικίου τοῦ βδελυροῦ ἄλλου τοῦ Πέτρου, τοῦ καὶ τὴν ἑαυτοῦ προσηγηρίαν μίχρι τοῦ νῦν οὐκ ἐρυθρίασαντος ψεύσασθαι τῷ αὐτοῦ μαθητῷ, καὶ τὰ τῆς ἀποστασίας καθ' ἐκάστην ῥήματα φθιγγαμένου· καὶ μετὰ Ζωόρα δὲ, τοῦ παντελῶς ἀκυήτου τῆς θείας γραφῆς, καὶ πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας, καὶ τάξεως, μετὰ δὲ παύρησias οὐκ ἴσμεν τῆς ὄθεν χορηγουμένης αὐτῷ καταπατοῦντος τὴν κρατοῦσαν ἐκκλησιαστικὴν εὐκοσμίαν τε, καὶ κατάστασιν, ἐκ τῶν καθ' ἡμέραν παρασυνάξεων, καὶ παραβαπτισμάτων ὑπ' αὐτοῦ τελευτωμένων, οὗ τὴν συναγωγὴν, γύναια κόμοις, καὶ μύθαις, ἀσιγλαίαις τε, καὶ ἀκολασίαις ἐνδοξομένη πλεοῦσι. Πιστάντες τὸν εὐσεβέστατον ἡμῶν βασιλεῖα, θῆρας αἰμοδόρους, ἀρνασι μὴ συγχωρεῖν συναυλιζεσθαι, ἡρετωμένον σαφῶς τὸ τῷ θεῷ Ἀποστόλῳ ῥηθῆναι, ἵς οὐδεμία μετοχὴ δικαιοσύνης, καὶ ἀνομίαι, ἢ κοινωνία ζωῆς πρὸς σῶτος, ἢ μερῶς πιστῶ μετὰ ἀπίστον. Οἶα δὲ αἶα διδραματούργηται νῦν καὶ παρὰ Ἰσαακίου τοῦ ἱέρσου, βουλομένους ἡμᾶς ἀδαρῆται λέγειν, οὐκ ἴσταν, οὐδὲ θεοῦ ἀπλλάχθαι, διαγρομένους ἅ τὰς ἀνομίαις αὐτοῦ χερσὶν ἐπιθεῖν οὐκ ἐφριξε δρᾶν. Ἐν γὰρ καταγωγῆ τινὶ τιμίας εἰκόνας ἀνακειμένους τοῦ τῶν εὐσεβῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος σκέπτρων κρατοῦντος, ὡσπερ ἀμυλλώμενος ὁ προελχθεὶς δεδωκεν, καὶ ἀλάστορ ἀνὴρ, εἰ μὴ καὶ κατὰ τὸν ῥηθησόμενον νεώτερον τρόπον βλασφημήσει τὸ θεῖον, ἀνατίνας τὴν βακτηρίαν, ἐν ἣ τὸ ἄτιμον αὐτοῦ σχηματίζεται γῆρας στήριξεν, πληρῶν τὴν πεπλανημένην ἐπίθεσιν, ἐμπροσθεν τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταγρομένων ἀπάγεσθαι, ἔτυπεν ἀπειδῶς τὸ τοῦ φιλοχρίστου βασιλέως ὁμοίωμα, αἵρετικῶν ἀποκαλῶν τὸν ἡνωμένον οὕτω Θεῷ, καὶ φρουρούμενον ὑπ' αὐτοῦ, τὸ τῆς ἀληθείας φυλάττοντα κήρυγμα, καὶ οὐκ ἔπαυσε τὸν θυμὸν μίχρι τοσοῦτου, ἕως οὗ καὶ τὴν φέρουσαν τὸ περιφανὲς ἐκτύπωμα συνδύνα διῆρῆξε, καὶ μέρος κατέαξεν ἐξ αὐτοῦ, ὃ καὶ πυρὶ παραδίδωκε. Τὸ γὰρ ὅλον ἀφανίζειν οὐκ ἴσχυσεν, φυλαχθέν ὑπὸ τῆς προνοίας τοῦ κρείττονος εἰς ἐλεγχον ἀκριβῆ τοῦ φοιχοῦ τοῦδε τολμήματος, καὶ τοῦ μίσητος κέντων κατηγορήματος. Μάρτυρες ἰσθήσαντες ἀνδρες, ὡς ἔγνωτε, ἀγνώτατοι, σαφῆ τὴν ἀληθῆσαν συνήγορον ἔχοντες. Ἐπειδὴ τοῖνον ἐκ παραδόξου οἱ προῤῥηθέντες ἀρεσιάρχα ἀνταλλαζόμενοι τὴν ὀρεῖουσαν αὐτῶν ἐκβολὴν γενέσθαι σὺν ἀτιμίαι, πρὸ χρόνου πολλοῦ τὸ ἐν τοῖς βασιλικαῖς ταμείοις οἰκεῖν παύρησιαν δεδώκασι τοῖς κατ' ἄλλον τρόπον Θεὸν ἀρνοῦμένοις, ἐγκαταλείψαντες αὐτοῖς πολλῶν ἐνόματι ὀρθοδοξίας ἐπιπλάστου, καὶ κινδυνεύουσι οἱ πιστοὶ πανταχοῦ γῆς, μηκέτι ἐν ὁμοσίαις πορεύεσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, ἐξάρτατε ταχέως ἀπ' ἡμῶν τοὺς πονηροὺς, προσεγγικατε συνήθως ταύτην τὴν θυσίαν, τῇ θεῷ καὶ σωτῆρι ὑπὲρ τῆς φυλαχθασομένης ὑμῶν ἀγαθῆς ἀπολογίας ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει τῇ φοβερᾷ ἐλευθέραν παντὸς θεοῦ, καὶ τρικυμίας ἀρετικῆς, τὴν κρατοῦσαν εὐκοσμίαν ἐκκλησιαστικὴν φυλάξατε κατάστασιν βεβαιούντες, καὶ αὐθις τὰς κατ' αὐτῶν πρῶην ἐξενεχθείσας ἐκ τοῦ ἀποστολικοῦ ὑμῶν θρόνου ἐνδύσμενοι, καὶ δικαίαις, καὶ εὐσεβεῖς ἀποφάσεις εἰσαγοόμενοι τῷ ἐνομοκώτῳ βασιλεῖ ἡμῶν, καὶ τὰ ἐπίνοιον

A ipsum pollutum, et abdicatum; qui anathematibus scriptis, et apertius ab apostolica sede vestra, et a tantis pontificibus, et in caelo ab angelis electis suis jam condemnatus est; qui secundum evangelicam illam et divinam vocem cum iniquo et facinoroso alio Petro suo discipulo appellationem propriam usque nunc mentiri non erubuit, et verba apostasie quotidie locutus est: nec non cum Zoara, qui omnino divinam Scripturam, et omnem sacrum ordinem et missam ignorat: sed cum audacia (nescimus unde) sibi tradita pessundat ecclesiasticum ornatum atque statum, per conventicula et parabaptismata, quae quotidie temerarie aguntur; cujus synagogam mulierculae, comessionibus et ebrietatibus, luxibusque et adulterationibus deditae implent. Persuasimus B autem et piissimo imperatori nostro, non permittere aggregari bestias sanguinis edaces cum agnis, cum clare et aperte sciat illud divinum Apostoli dictum, quod nulla participatio est justitiae ad iniquitatem, vel communicatio lucis ad tenebras, vel pars fidei cum infidei (II Cor. vi). At vero si ea quae ab Isaacio Persa nunc perpetrata sunt, sine lacrymis dicere non valemus, non est possibile neque metum abjicere, si narrare volumus, quae suis iniquis manibus facere non horruit. Nam in quodam diversorio reposita honorabili imagine praesentis piissimi imperatoris, praedictus scelestus et arrogans vir, tanquam certans ut secundum novioremodum dicendi blasphemaverit Deum, extendens baculum, in qua inhonoratam senectutem suam firmare fingit, impiensque simul-tum C stellionatum in conspectu eorum qui ab ipso seducti sunt, percutiebat sine venia similitudinem Christo amantissimi imperatoris, haereticum denominando sic Deo unitum, et ab ipso custoditum, et veritatis praedicationem custodientem. Nec a furore cessavit, donec divisit tunicam habentem nobilem effigiem; et partem pro se tenuit, quam et igni tradidit; totum exterminare non valuit. Nam conservatum fuit a meliori [numinis] providentia in redargutionem manifestam et notam homicidialis temeritatis, et majoris omnibus accusationibus: testes fuerunt viri (sicut novistis) sanctissimi, manifestam veritatem advocatam habentes. Quoniam igitur praeter opinionem haeresiarchae submutaverunt dejectionem, quae cum ignominia debebat esse, et ante tempus multum dederunt audaciam habitandi in regalibus cellis, his D qui per alium modum Deum negant, multis designatis et annumeratis ipsis nomine factae orthodoxiae; et periculum est fideles nunquam ambulare in domo Domini cum consensu, tollite a nobis cito malos; offerre consueta sacrificium hoc Deo et Salvatore, pro conservanda nobis defensione in futuro tremendo iudicio; liberum ab omni timore, et haeretica trifluctuatione armatum, ecclesiasticum conservate statum confirmantes; rursusque suggerite justissimo imperatori nostro pias ac justas sententias contra ipsos prius ab apostolica sede vestra prolatas; statuendo illa impia scripta tradere igni, et habentes in publicum prodere, juxta imitationem eorum qui zelant

ἀσκή συναγματοῦ νομοθετῆσαι πυρὶ παραδόσθαι, καὶ τοὺς ἔχοντας δημεύσει καθυποβάλλεσθαι, κατὰ μίμησιν τῶν τὰ Μανχαϊκὰ κητῆσθαι ζηλούντων, καὶ τὰ Νεστορίου τοῦ δυσσεβοῦς, καὶ τὰ Εὐτυχούς τοῦ παράφρονος, καὶ Διοσκόρου τοῦ αὐτῶν πατρὸς, καὶ ὑπερασπιστοῦ. Ὁ τῶν γὰρ τοῖς εἰς αὐτοὺς μάτην ἐλπίζουσιν, πάντα προσδοκία καταργηθήσεται. Ἀξιούμεν δὲ, ἀγνώτατοι καὶ τῇ κατὰ Ἄνθιμον θείᾳ καὶ ἱερᾷ ὑμῶν ψήφῳ, πέρας ἐπιθεῖναι τέλος, καὶ τοῖς πατρικοῖς ἡμῶν κανόσι ἀρμόδιον, ἐναπᾶν ἐκ τοῦ μίσου ἀνέλθε σκάδαλον, καὶ ἀπὸ τῶν μικρῶν τῶν πιστεῖοντων εἰς τὸν κύριον, καὶ τὴν εὐκαταίαν ζωὴν ἀποσῶσθε παρὰ πάντων ἡμῶν φυλάξῃ κύριος τὸν θρόνον ὑμῶν, καὶ τοῦ φιλοχρίστου ἡμῶν βασιλέως, ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ, τὰ τοῦ Πέτρου μνημῆματα σώζοντα, καὶ σώσαντα ἡμᾶς ἐκ τῶν θλιβόντων, καὶ τοὺς

missuere Manichæa, et illa impii Nestorii, et Eutychis iasensati, ac Dioscori patris et protectoris eorum. Sic enim evacuabitur omnis exspectatio in his qui frustra sperant in eos. Rogamus etiam, sanctissimi, finem perfectum imponere divinæ ac vestre sententiæ, contra Anthimum, paternis vestris decretis convenientem, ut omne de medio extinguatur scandalum a parvulis in Dominum credentibus, et optatam vocem audieatis ab omnibus nobis: Custodiat Dominus sedem vestram, ac piissimi imperatoris nostri, tanquam dies cœli; quæ Petri imitationes salvatis, et nos a tribulationibus salvatis (a), eosque qui non odiunt confundistis.

μισούντας ἡμᾶς κατασχύναντα.

B

ΥΠΟΓΡΑΦΑΙ.

Θαλάσσιος ἐπίσκοπος τῆς Βηρυτιῶν πόλεως ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Μίγας ἐπίσκοπος τῆς Βερόροιαν πόλεως ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ἐπίσκοπος Γαβάλων ὑπέγραψα Συριασί.

Ἀθίριος ἐπίσκοπος Μαρίας ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Χρυσόφορος ἐπίσκοπος Πορφυριῶνος ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἀρχέλαος ἐπίσκοπος Κορυκοῦ ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Δαυίδος ἐπίσκοπος Κιρκισίου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος τῆς ποτε Βαροῦσον [Lege, Βαρκοῦσων *Harā*], νῦν δὲ Ἰουστινιανουπόλεως ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἀναστάσιος ἐπίσκοπος Ἰωτάβης, ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Δόμνος ἐπίσκοπος Μαξιμιανουπόλεως ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ἐπίσκοπος Ζωορων ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Μάγνος πρεσβύτερος, καὶ ἀποκρισιάρης τῆς κατὰ Θεόπολιν ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἡράκλειος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρης τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἀθανάσιος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρης τῆς κατὰ Τύρον ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Παῦλος ἀναγνώστης, καὶ ἀποκρισιάρης τῆς ἐν Ταρσοῦ ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Θυμᾶς διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρης τῆς κατὰ Ἰουστινιανουπόλιν ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἀγάπιος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρης τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἱερᾶς πόλεως μετροπόλεως Εὐφρατῆσις ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ὑποδιάκονος, καὶ ἀποκρισιάρης τῆς κατὰ Βόστραν ἁγίας ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Τρόφιμος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρης τῆς κατὰ Σελεύκειαν Ἰσαυρίας ἁγιωτάτης ἐκκλησίας ἀξιώσας ὑπέγραψα.

(a) Vel salvat: ei mox confundit.

SUBSCRIPTIONES.

Thalassius episcopus Berytiorum civitatis, supplicando subscripsi.

Magnus episcopus Berrhœorum civitatis, supplicando subscripsi.

Joannes episcopus Gabalorum, subscripsi. Syriace.

Ætherius episcopus Mariaminæ [Mariamnes], supplicando subscripsi.

Christophorus episcopus Porphyriosis, supplicando subscripsi.

Atchelaus episcopus Coryci, supplicando subscripsi.

Davithus episcopus Circesi [Cirsensii], subscripsi. Syriace.

Alexander episcopus quondam Vercusiorum [Barcusorum Pagrasorum], nunc vero Justinianopolitanus, supplicando subscripsi.

Anastasius episcopus Jotapæ, supplicando subscripsi.

Domnus episcopus Maximianopolitanus, supplicando subscripsi.

Joannes episcopus Zoororum, supplicando subscripsi.

Magnus presbyter et ambasiator Theopolitanæ ecclesiæ, subscripsi.

Heraclius diaconus et ambasiator ejusdem ecclesiæ, subscripsi.

Athanasius diaconus et ambasiator ecclesiæ Tyri subscripsi.

Paulus Lectorarius et ambasiator ecclesiæ Tarsi, subscripsi.

Thomas diaconus et ambasiator ecclesiæ Justinianopolitanæ, subscripsi.

Agapius diaconus et ambasiator sanctæ ecclesiæ sacræ civitatis [Hierapoleos] metropoleos Euphratensis, supplicando subscripsi.

Joannes subdiaconus et ambasiator sanctæ ecclesiæ de Bostra, subscripsi.

Trophimus diaconus et ambasiator sanctissimæ ecclesiæ Seleuctæ de Isauria, supplicando subscripsi.

Εὐσέβιος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς κατὰ Ἄμιδαν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας ἐπιστάμενος τὰ ἀνωτέρω εἰρημίνα κατὰ Σεύηρου, Πέτρου, καὶ Ζωόρα, καὶ Ἀνθίμου ὑπέγραψα.

Μάρκος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ἐμισῆς ὑπέγραψα.

Συμεώνης διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς κατὰ Ἄγιόπολιν ἁγίας ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Σέργιος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς κατὰ Πτολεμαίδα ἁγίας ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Κοσμάς μοναχός, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς κατὰ Ἀνταράδον ἁγίας ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἡσαΐας διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς κατὰ τὴν Ἀρεθουσίαν ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἰουλιανὸς διάκονος, καὶ ξηνοδόχος τῆς Παλμυρίων ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἰονᾶς διάκονος καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς Ἰλιουπολιτῶν ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἀβράμιος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Συμεώνης πρεσβύτερος τῆς κατὰ Κύπρον Κωνσταντίας ἁγίας ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ἀναγνώστης, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς κατὰ Σελύκιαν Συρίας ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Μαρτύριος ἀναγνώστης τῆς ἐν Βηρυτῶν ἐκκλησίας ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Ἀρσένιος ἀναγνώστης τῆς κατὰ Μαριάμμην ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Σέργιος πρεσβύτερος, καὶ περιουσιάρχιος τῆς Γενδάρου ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Συμεώνης διάκονος τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως ὑπέγραψα.

Ἀναστάσιος πρεσβύτερος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς Καισαρείων ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἀλέξανδρος υποδιάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς Καισαρείων ἐκκλησίας Παλαιστινῶν ὑπέγραψα.

Ἰωάννης διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς κατὰ Ἐλευθερόπολιν ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Θεοδοσίος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς ἐκκλησίας τῆς Ραζαίων ὑπέγραψα.

Πάμφιλος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς κατὰ Νεάπολιν ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Εὐνόμιος πρεσβύτερος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς κατὰ Πέτρον ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Ἀναστάσιος διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Βίκτωρ διάκονος, καὶ ἀποκρισιάρχιος τῆς κατὰ Ἀρείοπολιν ἐκκλησίας ὑπέγραψα.

Φιλόμνος ἀναγνώστης τῆς Ταρσειῶν ἐκκλησίας, ἀξιώσας ὑπέγραψα.

Καὶ μετὰ τὴν ἀναγνώσασιν τῶν λιβέλλων ὁ θεοσεβέστατος ἀναγνώστης, καὶ νοταρίων σκουνοδοκίριος τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης προκομίσας τὸ ἄκρον τῆς γραφείσης παρὰ Ἀγαπητοῦ τοῦ τῆς ἁγίας μνήμης συνοδικῆς ἐπιστολῆς, ἀνέγνω διὰ Ῥωμαϊκῶν λέξεων τὴν δὲ ἑρμηνείαν ταύτης ἀνέγνω Χριστόδωρος διάκονος, καὶ νοτάριος σηκρητάρχιος ἔχουσαν ὁ τως.

Eusebius diaconus et ambasiator sanctissimæ ecclesie Amidanæ, sciens superius edicta contra Severum, Petrum, et Zaoram, ac Anthimum, subscripsi.

Marcus diaconus et ambasiator sanctæ ecclesie Emisenæ, subscripsi.

Symeones diaconus et ambasiator sanctæ ecclesie Hagiopolitanæ [Ægyropolitianæ vel Areopolis], subscripsi.

Sergius diaconus et ambasiator sanctæ ecclesie Ptolemaidis, subscripsi.

Cosmas monachus et ambasiator sanctæ ecclesie Antaradenæ, subscripsi.

Esaias diaconus et ambasiator Arethusianæ ecclesie, subscripsi.

Julianus diaconus et hospitalarius ecclesie Palmyrenæ, subscripsi.

Jonas diaconus et ambasiator Helenopolitanæ [Heliopolitanæ] ecclesie, subscripsi.

Abraamius diaconus et ambasiator ejusdem ecclesie, subscripsi.

Symeonius presbyter sanctæ ecclesie Constantiensis in Cypro, subscripsi.

Joannes lector et ambasiator ecclesie Seleuciæ Syriæ, subscripsi.

Martyrius lector ecclesie in Beryto, supplicanda subscripsi.

Arsenius lector ecclesie Mariamniæ [Mariammes] subscripsi.

Sergius presbyter et iustrator monasterii Sandari [Gindari], supplicando subscripsi.

Simeones diaconus sanctæ resurrectionis Christi, subscripsi.

Anastasius presbyter et ambasiator ecclesie Casariæ, subscripsi.

Alexander subdiaconus et ambasiator ecclesie Casaræ Palæstinæ, subscripsi.

Joannes diaconus et ambasiator ecclesie Eleutheropolitanæ, subscripsi.

Theodosius diaconus et ambasiator ecclesie Gazæorum, subscripsi.

Pamphilus diaconus et ambasiator ecclesie Neopolitanæ, subscripsi.

Eunomius presbyter et ambasiator ecclesie Petri, subscripsi.

Anastasius diaconus et ambasiator ejusdem ecclesie, subscripsi.

Victor diaconus et ambasiator ecclesie Areopolitanæ, subscripsi.

Philumenus lector ecclesie Tarsenæ, supplicando subscripsi.

Et post lectionem libellorum, Menas venerabilis lector ac secundicerius notariorum antiquæ Romæ protulit actum synodalis epistolæ scriptæ a sanctæ memoriæ Agapito, et legit per dictiones Latinas : interpretationem autem legit Christodorus diaconus et notarius secretarius, quæ sic habet.

APPENDIX.

EPISTOLA V^a.AD ANTHIMUM CP. EPISCOPUM¹.

Oscendit in Christo duas perfectas esse naturas: Anthimum contrariam asserentem damnans.

Agapetus Anthimo episcopo salutem.

Multo gaudio essem repletus², si te talem circa Ecclesiæ pacem et gloriosissimi imperatoris atque populi doctrinam reperissem, qualem te in primordio esse audivi. Sed nunc, quia didicimus a reverendissimis fratribus, te contra statuta Patrum, imperatorem et reliquos populos docere, ita ut negata humanæ naturæ³ atque animæ veritate, tantum Dominum nostrum Jesum Christum unius asseras esse naturæ, tanquam Verbi deitas ipsa se in carnem animamque verterit, et tanquam concipi ac nasci, nutrirî et crescere, crucifigi ac mori, sepeliri ac resurgere, et ascendere in cœlum, sedere ad dexteram Patris, venire ad judicandos vivos et mortuos, divinæ tantum voluntatis fuerit, quæ nihil horum in se sine carnis recipit veritate: quæ natura unius naturæ Patris, natura est Spiritus sancti, simulque impassibilis, simulque incommutabilis, sempiternæ Trinitatis indivisa unitas, et unius voluntatis æqualitas. Unde si aliquis malæ voluntatis homo, aut infidelis quisque discipuli, ne convincatur deitatem passibilem sentire, atque mortalem, et tamen Verbi incarnati, il est Verbi et carnis unam ausus fuerit pronuntiare naturam, manifeste in apertam et Deo odibilem transit insaniam, qui mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum, simulatorio credit omnia egisse, nec verum in ipso corpus, sed phantasticam ejus corporis speciem, oculis apparuisse cernentium. Quæ impietatis mendacia quoniam olim fides catholica detestatur, et talia assertionum sacrilegia concordibus per totum mundum beatorum Patrum dudum sunt damnata sententiis; non dubium est, eam nos fidem prædicare atque defendere, quam sancti apostoli docuerunt, et hactenus eorum suorumque successorum sequens sancta hæc Romana et apostolica Ecclesia doctrinam tenuit ac tenet, docuit et docet. Si quidam⁴ enim ita sunt obcæcati, et a lumine veritatis alieni, ut Verbi Dei a tempore incarnationis denegent veritatem, ostendant in quo si Christianum nomen usurpent,

A et cum Evangelio veritatis qua ratione concordent, si per Virginis partum aut caro sine deitate, aut deitas est orta sine carne. Sicut enim negari non potest (evangelista dicente) quod *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1): ita negari non potest (beato apostolo Paulo prædicante) quod *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi* (II Cor. v). Quæ autem reconciliatio esse posset, qua humano generi repropitiaretur Deus, si hominis causam Mediator Dei et hominum non susceperet? Qua vero ratione veritatem Mediatoris implet, nisi quia qui in forma Dei æqualis est Patri, in forma servi particeps esset et nostri, ut mortis vinculum unius prævaricatione contractum unius morte, qui solus morti nihil debuit, solveretur? Effusio enim justî sanguinis Christi tam fuit dives ad pretium, ut si universitas captivorum in Redemptorem suum crederet, nullum diaboli vinculum retineret. Quoniam (si ut Apostolus ait) *ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia* (Rom. v). Et cum sub peccati præjudicio nati potestatem acceperint ad justitiam renascendi, validius factum est donum libertatis, quam debitum servitutis. Quam itaque sibi in hujus sacramenti præsidio spem relinquunt, qui in Salvatore nostro negant humani corporis veritatem? Dicant quo sacrificio reconciliati, quo sanguine sunt redempti? *Quis est* (ut Apostolus ait) *qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis* (Ephes. v)? aut quod unquam sacrificium fuit sacratius, quam quod verus et æternus pontifex altari crucis per immolationem suæ carnis imposuit? *In conspectu Domini pretiosa mors justorum fuit* (Psal. cxv); nullius tamen insontis occisio redemptio fuit mundi. Acceperunt justî, non dederunt coronas. De fortitudine fidelium exempla nata sunt patientiæ, non dona justitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo sine persolvit, cum Filius hominis unus solus Dominus noster Jesus Christus, qui vere Agnus erat immaculatus, exstiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes sunt etiam suscitati. De quibus ipse dicebat: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum* (Joan. xii). Fide etenim justificans impios, et creans justos, ad humilitatis retracta

¹ Hæc qua Anthimus de hæresi Eutylichiana redarguitur, quæque Agapeto ascribitur, imposturæ suspitione laborat. Nam cum Anthimus per litteras Severi, cum quo Constantinopoli diutius egerat, de hæresi diffamaretur, homo callidus se juramento expurgavit, atque coram ipso imperatore professus est, se in omnibus assensurum iis quæ sedes apostolica sentienda proponeret. Accedit quod etiam ex falsa omnino consulum nota Justiniani quartum cum Theodato² seu potius Theodoro collega detegitur impostura; cum reperitur ipsa epistola data calendis Maii anni 534, quo Joannes³ prædecessor Agapeti adhuc vivebat. Imo ipse stylus ab aliis Agapeti epistolis longe diversus hanc epistolam alterius paren-
² Deodato habet c. Just.
³ Obiit 26 Junii anni 535.
⁴ Præcedens epistola, quod nec Baronius nec Binius ante adverterunt, tota desumpta est ex primo ac sec. capitulo epistolæ 97 Leonis papæ I. (Fermè, dicendum erat regio collectorum, cujus est hæc observatiuncula.)

D sobolem esse satis indicat. Vide Baron. anno 535, n. 88. Sev. Binius.

¹ Falsam hanc multa probant; neque enim tantum suspitione imposturæ laborat.

² Hormisdas ep. 80.

³ S. Leo ep. 97 quod advertere debuerant Baronius, Binius, aliique, ut monnit R. C.

⁴ Idem S. Pontifex eodem loco.

⁵ Deodato habet c. Just.

⁶ Obiit 26 Junii anni 535.

⁷ Præcedens epistola, quod nec Baronius nec Binius ante adverterunt, tota desumpta est ex primo ac sec. capitulo epistolæ 97 Leonis papæ I. (Fermè, dicendum erat regio collectorum, cujus est hæc observatiuncula.)

participium, in illo acquirit salutem in quo solo homo se invenit innocentem, liberum habens per gratiam Dei de ejus potentia gloriari, qui contra hostem humani generis in carnis nostræ humilitate congressus, his victoriam suam tribuit, in quorum cor, ore triumphavit. Licet ergo in uno Domino Jesu Christo vero Dei atque hominis Filio, Verbi et carnis una persona sit, quæ inseparabiliter atque indivisæ habeat actiones communes, intelligendæ tamen sunt ipsorum operum qualitates. Et sic veræ fidei contemplatione cernendum est ad quæ provehatur humilitas carnis, et ad quæ inclinatur altitudo deitatis: quid sit quod caro sine Verbo non agit (*Luc. 1*); et quid sit quod Verbum sine carne non efficit. Sine Verbi enim potentia nec conciperet Virgo, nec pareret; et sine veritate carnis obvoluta pannis infantia non jaceret (*Luc. 11*): sine Verbi potentia non adorarent Magi puerum stella indice declaratum (*Matth. 2*); sine veritate carnis non juberetur transferri in Ægyptum puer, et ab Herodis persecutione subduci: sine Verbi potentia non diceret vox Patris missa de cælo: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite* (*Matth. 3*); et sine veritate carnis non protestaretur Joannes: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (*Joan. 1*): sine Verbi potentia redintegratio non fieret debitum, et vivificatio mortuorum; et sine veritate car-

nis nec cibus jejuno, nec somnus esset necessarius fatigato: postremo sine Verbi potentia non se Dominus Patri prosteretur æqualem (*Joan. 1*); et sine veritate carnis, non idem diceret Pater se esse minorem (*Joan. 14*); cum catholica fides utrumque suscipiat, utrumque defendat, quæ secundum confessionem beati Petri apostoli unum Christum Dei vivi Filium et hominem credit et Verbum. Christus vero Deus¹ noster: ita inter Deum et hominem mediator apparuit, ut in unitate personæ copulans utramque naturam, et solita sublimaret insolitis, et insolita solitis temperaret. Quid igitur? Cum Christus sit Deus et homo², loquitur homo, et calumniaris Deo? Ille in se naturam commendat humanam, tu in illo audes deformare divinam. Gemina ergo est substantia Christi, divina scilicet, quæ æqualis est Patri; humana vero qua minor est Patre. Utrumque autem simul non duo, sed unus Christus, ne sit quaternitas, non trinitas, Deus. Sicut enim unus est homo in anima rationali et carne, sic unus est Christus Deus et homo: ac per hoc Christus Deus, anima rationalis et caro. Christus in his omnibus. Christum in singulis confitemur. Deus te convertat in bonum, frater, et rectæ fidei normam te in omnibus tenere, et docere concedat. Amen. Data calendis Maii, Justiniano IV et Theodato viris clarissimis consulibus³.

¹ S. Augustinus ep. 3, citatus a S. Leone ep. 97, Theodoro conc. Chalced., etc..

² Id. Aug. tract. 78 in Joan.

³ An. Chr. 534, cum Paulino consulatum gessit imperator, nec facti ulli nomen Theodati Gothorum tyranni præferunt.

ANNO DOMINI DXXXVI.

SILVERIUS PAPA.

Notitia (ex libro Pontificali).

Silverius^a natione Campanus, ex patre Hormisdæ^b episcopo Romano, sedit annum unum, in menses quin-

que et dies undecim^c. Hic levatus est a tyranno Theodato sine deliberatione decreti. Qui Theodatus

^a Cum in fine anni Christi 536, Romani Agapetum papam mortuum esse cognovissent, Theodatus rex per vim et metum, ut ait Anastasius, intravit Silverium Campanum. Hunc Romanus clerus a se antea improbatum paulo post recepit et approbavit, ut schisma evitaretur. Quo die et mense creatus fuerit non satis constanter affirmari potest, ut infra patet. Dum hæc Romæ gererentur, Constantinopoli ea contigerunt inter Augustam et Vigilium, quæ cap. 22 Breviarii sui Liberatus enarrat his verbis: *De Agapeti decessu au tiens Romana civitas, Silverium subdiacōnum, Hormisdæ quondam papæ filium, elegit ordinandum; Augusta vero vocans Vigilium Agapeti diaconum, profiteri sibi secreto ab eo flagitavit, ut si papa fieret, tolleret synodum, et scriberet Theodosio, Alexandrino episcopo, Anthimo, et Severo, et per epistolam suam eorum firmaret fidem, promittens dare ei præceptum ad Belisarium ut papa ordinaretur, et dari centenaria septem. Libenter ergo suscepit Vigilium promissum ejus amore episcopatus et auri, et facta professione Romam profectus est, ubi veniens invenit Silverium pupulum ordinatum. Hæc Liberatus.*

Hujus temporibus Theodosius Alexandrinus episcopus cum sedisset annum unum et menses quatuor, in exilium missus est, eo quod concilio Chalcedonensi subscribere recusasset. Substitutus est ei Paulus episcopus orthodoxus, qui idem de homicidio accusatus, in exilium ejectus fuit, subrogato in locum ejus Zoito. Sev. BINIUS.

^b Haud dubie legitime ex præcedente legitimo matrimonio natus, alioquin ad tantam dignitatem plane inhabilis fuisset. Sev. BINIUS.

^c Annis quatuor sedisse, et quintum inchoasse, constabit ex tempore obitus infra.

Qui pauciores annos illi tribuunt tempus sedis ejus computant usque ad intrusionem Vigilii, sed absurde id faciunt, cum Silverius sede pontificia dejectus, et in exilium relegatus, usque ad consummatum martyrium verus et legitimus pontifex permanserit, actusque pontificios quos potuit exercuerit. Quoniam die aut mense anni quingentesimi trigesimi sexti creatio Silverii contigerit, non facile quis definire poterit, propterea quod certus dies obitus Agapeti ignoratur. Vide Baron. an. 536, n. 122. Sev. BINIUS.

corruptus pecuniæ dato, a talem t morem induxit A clero, ut qui non consentirent in ejus ordinatione, gladio punirentur. Sacerdotes quidam non subscripserunt in eum, secundum morem antiquum, neque decretum confirmaverunt ante ordinationem. J m autem ordinato Silverio sub vi et metu, propter adnationem Ecclesiæ et religionis, postmodum subscripserunt presbyteri. Post menses vero duos, ut divino exstinguitur Theodatus b tyrannus et levatur rex Vittigis. Eodem tempore Vittigis ambu'avit Ravennam, et cum vi tulit filiam Amalasanthæ reginæ sibi uxorem. Ob hoc indignatus dominus imperator Justinianus Augustus c, quia reginam sibi commendatam occidisset Theodatus, misit Belisarium patricium cum exercitu, ut liberaret omnem Italiam a captivitate Gothorum. Tunc veniens patriciu supra- scriptus in parte Siciliæ, fuit ibidem aliquantum temporis. Audiens autem quod Gothi sibi fecissent regem d contra votum domni Justiniani Augusti, venit in partes Campaniæ juxta civitatem Neapolim, et coepit obsidere eam cum exercitu suo, quia noluerunt cives Neapolitani aperire ei. Eodem tempore pugnando patricius contra civitatem introivit, et ductus furore, interfecit Gothos et omnes cives Neapolitanos e, et misit prædam, ut nec ecclesiis parceret prædando, ita ut uxoriibus presentibus maritos eorum gladio interficeret, et captivos filios et uxores nobilitum exterminaret, nullis parcens, nec sacerdotibus, nec servis Dei, nec virginibus sanctimonialibus. Eodem tempore bellum fuit maximum ve-

Quod Anastasius hic scribit de simoniaco ingressu Silverii factum esse colligitur: tum quod Liberatus qui his temporibus vivebat, adeoque majore fide dignus, verbis supra recitatis, ne verbo hujus rei meminit: tum maxime, quod Silverius sedi suæ invasori Vigilio in libello sententiæ quem de ipsius damnatione conscripsit, crimen simoniæ potenter objicit, quod sane non ita libere egisset, si ejusdem criminis ipse reus exstitisset. Sev. Binius.

Anno tertio Theodati regis, qui est Christi 537, occupata Neapoli nobilissima urbe Gothi Vitigem ducem exercitus e Dalmatia evocatum, virum strenuum, bellicis sudoribus ubique spectatum, regem acclamant, ideo quod Theodatus rex maxime ignavus, et de proditione totius regni suspectus fuerit, cum nobilissimæ urbis excidium, totiusque Italiæ præsidium munitissimum nequidquam curaret. Quod cum Theodatus damnatione alicujus malefici Judæi cognovisset, ex urbe profugus, dum Ravennam versus abiret, præventus a militibus quos Vitiges miserat, occisus est, cum regnasset annos tres, ut testatur Procopius. Vitiges Romam progressus filium Theodati regis Theodogisium ibidem projecit in carcerem. Ad conciliandum omnium animos dum literas scripsisset, atque Silverium papam cum toto senatu ad fidelitatem admonuisset, relicto Romæ quatuor millium præsidio, ne a Belisario urbis obsidione machinante intereluderetur, ipse cum toto suo exercitu urbe egressus, vicinorum Gothorum auxilium imploravit. Interea Belisarius urbem obsidione cinxit, quam Romani metuentes, ne paterentur ea quæ passi erant Neapolitani, suasu Silverii pontificis Belisario se dederunt. Claves portarum, v ac tumque Leuderem ducem Gothorum, qui capi quam turpius fugere malebat, tanquam insignia victoriæ Belisarius Constantinopolim misit. Ita urbs Roma Romanis imperatoribus restituta fuit, cum annis sexaginta Odoacri Erulorum, Theodorico, ejusque

niente Vittige contra Belisarium patricium, et contra urbem Romam. Ingressus autem Belisarius patricius in urbem Romam quarto idus Decembris f, custodiis et munitionibus, vel fabricis murorum, ac reparatione fossati, circumdedit civitatem Romanam, et munivit. Nocte ipsa qua introivit Belisarius patricius, Gothi qui erant in civitate, vel foras muro, fugerunt, et omnes portas apertas dimiserunt, et fugerunt Ravennam. Et post colligens Vittiges rex multitudinem Gothorum regressus est contra Romam, ix kalendas Martias g. Et fixit castra ad pontem Milvium, et coeperunt obsidere civitatem Romanam. Tunc patricius Belisarius, qui pro nomine Romano erat, includit se Romæ intra civitatem. His diebus obsessa est civitas, ut nulli esset facultas exeundi, vel introeundi. Tunc omnes successiones (a) privata vel ecclesiæ, incendio consumptæ sunt, homines vero gladio interempti sunt. Quos gladius, gladius; quos fames, fames; quos morbus, morbus interficiebant. Nam et ecclesiæ ei: corj ora sanctorum martyrum, exterminata sunt a Gothis. Intra civitatem autem grandis fames erat, ut aqua venundaretur pretio, nisi nympharum remedium subvenisset. Eguæ autem maximæ erant contra civitatem. His diebus Belisarius patricius repugnando contra regem Vittigem vel multitudinem Gothorum, protexit Romanos, vel civitatem custodia sua liberavit, et nomen Romanum. Tunc obsessa est civitas annum unum, et portus Romanus a Gothis. Patricius vero Belisarius pugnando vicit Gothos. Et postmodum fugerunt Gothi successoribus Gothorum regibus paruisset. Sev. Binius.

Originem belli Gothici supra neci Amalasanthæ tribuimus ex Procopio.

Errat Anastasius. Nam post Neapolim occupatam Gothi a Theodato deseruerunt, et Vitigem elegerunt, ut supra ex Procopio enarravi. Sev. Binius.

Procopius l. 1 de Bello Gothorum scribit Belisarium Neapolim deditioe accepisse, ideoque cives ejusdem urbis humaniter tractasse. Verum a majoribus invenimus traditum eundem Belisarium ob nimiam cædem ibidem perpetratam a Silverio Romano pontifice, cum Roma politus est, acriter fuisse reprehensum, et poenite tiam agere compulsam, ut auctor Miscellæ Paulus diaconus testatur l. xvi hist. Sev. Binius.

Hac de re Evagrius lib. iv, cap. 18, hæc scribit: Civitas Belisario sine pugna tradita est, et Roma de novo Romanis subjicitur post annos sexaginta, quibus ab Erulis et Gothis occupata fuisset, nono die Apellii. hoc est ad quintum idus Decembris, undecimo anno imperii Justiniani: qui est annus Christi 537 post devictum ab Odoacere Erulorum rege Augustulum sexagesimus. Sev. Binius.

Anno nimirum Christi 538, qua obsidione hoc mirandum est primo, quod integro anno obsidionis nunquam illo loco urbem expugnare conati fuerint, ubi murus ab alto divisus est, et quasi jam jam casurus deorsum inclinabatur. Secundo magis mirandum est, quod hostes Romanæ Ecclesiæ Ariani nihil contumeliæ aut damni intulerint ipsis apostolorum basilicis extra urbem positis: sinentes illic catholico ritu, teste Procopio, libere sacra peragi, aliter sane quam recentis hæretici nostri temporis, a quibus nihil prius cogitatum est unquam, quam ut sacra monumenta sanctorum Deo dicata incendiis et rapinis devastent et amoliantur. Sev. Binius.

(a) Ms. Luc. Possessiones.

Ravennam post annum unum. Eodem tempore tanta A fames fuit per universum mundum, ut Datus episcopus civitatis Mediolanensis relatione sua hoc evidenter narraverit, quod in partibus Liguriæ mulieres filios suos comedissent penuria famis, de quibus retulit ex ecclesiæ suæ fuisse familiæ. Eodem tempore ambulavit patricius Belisarius Neapolim, et ordinavit eam, et postmodum venit Romam; qui susceptus est a domino Silverio benigne. Et abiit Belisarius patricius in palatium Pincianum (a) vi Idus Maias, indictione xy. Tunc erat Vigilius diaconus apocrisiarius Constantinopoli. Dolens autem Augusta pro Anthimo patriarcha, quod depositus fuisset a S. Agapto papa, quia hæreticum eum reperisset, et in loco ejus constituisset Mennam servum Dei; tunc Augusta consilio usa * cum Vigilio diacono misit epistolam Romam ad Silverium papam, rogans et obsecrans: Ne pigrisiter ad nos venire, aut certe revoca Anthimum in locum suum. Et cum legisset B. Silverius litteras, ingemuit, et dixit: Modo scio quia causa hæc finem vitæ meæ adducit. Sed beatissimus Silverius fiduciam habens in Deo et B. Petro rescripsit, dicens: Domina Augusta, ego rem istam facturus nunquam ero, ut revocem hominem hæreticum in sua nequitiæ damnatum. Tunc indignata Augusta misit jussiones suas ad Belisarium patricium per Vigilium diaconum, ita continentes: Vide aliquas occasiones in Silverium papam, et depone illum de episcopatu, aut certe festinus transiite eum ad nos. Ecce ibi habes Vigilium archidiaconum et apocrisiarium nostrum charissimum, qui nobis pollicitus est revocare Anthimum b patriarcham. Tunc suscipiens jussionem Belisarius patricius, dixit: Ego quidem jussi nem facio, sed is qui interest in nece Silverii papæ, ipse reddet rationem de factis suis Domino

* Hanc eandem historiam Procopius de Bello Gothico lib. 1 et Liberatus in Breviario cap. 22 recensent. Ea quæ ab Anastasio et Procopio prætermissa sunt videre poteris apud Liberatum allegato loco. SEV. BINIUS.

b Adde promissionem duorum auri centenariorum, si remoto Silverio se Vigilium ordinari curaret. SEV. BINIUS

c Quod hæretica femina petierat, ambitiosus diaconus procurarat, Belisarius, Pilato de erior, impie ad eodum consummarat. Pœnituit quidem Belisarius in Christum Domini manus sacrilegas injecisse, cum ad expiandum facinus, et divinum nomen placandum, Romæ ecclesiam origi curaret: sed quia suo ipsius testimonio edixit at futurum ut rationem redderet Christo Domino quisquis neci pontificis cooperaretur, accidit ut qui impia jussa Augustæ implebat, ne in feminæ offensam incurere, exsequendo sacrilegum ab imperatrice mandatum, imperatorem sibi valde infensum reddiderit, meritoque e summa gloria ad summam miseriam et pauperatē dejici meruit. Quid Silverius exsul pontifex in Vigilium pseudopontificem, munera et officia veri pontificis usurpantem, constituerit, patebit infra ex epistola Silverii ad Vigilium. SEV. BINIUS.

d Liberatus inquit Silverium duobus viginti defensoribus et servis traditum sub eorum custodia inedia defecisse. Hanc ob causam pestis, fames, et bella exorta fuerunt, de quibus Baronius anno 539. SEV. BINIUS.

A Jesu Christo. Et urgente jussione exierunt quidam falsi testes, qui dixerunt: Quia nos multis vicibus invenimus Silverium papam scripta hujusmodi mittentem ad regem Gothorum: Veni ad portam quæ vocatur Asinaria juxta Lateranas, et civitatem tibi trade, et Belisarium patricium. Quod audiens Belisarius, primo non credebat; sciebat enim quod per invidiam hæc de eo dicebantur. Sed dum multi in eadem accusatione persistere, pertimuit. Tunc fecit Belisarius patricius B. Silverium papam venire ad se in palatium Pincis, et ad primum et secundum velum retinuit omnem clerum. Ingressis itaque Silverio cum Vigilio solis in Mausoleo, Antonina patricia sedebat in lecto, et Belisarius patricius sedebat ad pedes ejus. Et dum vidisset eum Antonina patricia, dixit ad eum: Dic, domne Silverii papa, quid fecimus tibi et Romanis, ut tu velles nos in manus Gothorum tradere? Et adhuc ea loquente, ingressus subdiaconus regionarius Joannes regionis primæ (b) tulit pallium de collo ejus, et duxit eum in cubiculum; et exspolians eum, induit eum monachicam vestem, et abscondit eum. Tunc Sixtus subdiaconus regionarius regionis sextæ, videns eum jam monachum, egressus foras, nuntiavit ad clerum, dicens: Quia dominus papa depositus est, et factus est monachus. Quod audientes fugerunt omnes. Quem suscepit Vigilius archidiaconus, in sua quasi fide, et misit eum in exilium c ad Pontianas, et sustentavit eum pane tribulationis et aqua angustię d. (e) Qui deficiens mortuus est confessor factus. Qui etiam sepultus est in eodem loco, xii calendas Junii e ibique occurrit multitudo male habentium, et salvatur. Hic fecit ordinationem unam per mensem Decembrem, presbyteros 13 (d), diaconos 5 (e), episcopos per diversa loca num. 19 (f). Et cessavit episcopatus dies sex (g) f.

* Anno Christi 540. Nam anno Christi 539, mense Junio litteras dedit ad Vigilium. Unde si verum est, quod ait Anastasius, ipsum mense Maio diem obiisse, non alio quam 540 anno Christi eum defunctum esse affirmare necesse est. Unde constat quod supra dixi, eum quatuor annis et amplius fortasse ab obitu Agapeti hucusque sedem pontificiam tenuisse, ad consummatum usque martyrium: semper legitimum pontificem permansisse, eaque munia pontificis quæ potuit exercuisse, constat ex sententiis e carceribus et vinculis illius in Vigilium pronuntiata. SEV. BINIUS.

d Nisi dicamus Vigilium post obitum sanctissimi Silverii seipsum in ordinem redeisse, seque pontificatu, quem per intrusionem occupaverat, abdicasse, non video qua ratione post obitum Silverii sedes apostolica sex diebus vacare potuerit. Valde itaque probabile est quod simul ac Silverium defunctum miracula edere audivit, seipsum sede apostolica abdicavit, ob simoniæ, expulsi et occisi Silverii, contempti anthematis, crimina a se commissa, donec iterum secreta machinatione Belisarii universi cleri consensu legitime eligeretur. Baron an 540 num. 4, 5 et 6. SEV. BINIUS.

(a) Ms. Luc., v.

(b) Idem, primæ regionis.

(c) Idem, in Ponzas.

(d) Idem, 14.

(e) In eodem deest Diaconos 5.

(f) Idem ms., 18.

(g) In eodem deest dies sex.

SILVERII PAPÆ EPISTOLÆ.

I EPISTOLA PRIMA SILVERII PAPÆ.

AD VIGILIUM PSEUDOPAPAM.

*Vigilio ambitionem sedis apostolicæ et simoniæ crimen admissum exprobrat, eumque sententia anathematis condemnat.*¹

Silverius episcopus Vigilio.

(a) Multis te transgressionibus irretitum sacerdotalis jamdudum novit generalitas: et quia, cruentis humano sanguine manibus decessoribus nostris pervicacia tua subripiens, leviticis præsumpseris excubare ministeriis², plerique noverunt fidelium. Nam quia contra jura canonicæ temporibus sanctæ memoriæ Bonifacii papæ, ipso vivente, successor ejus designari conabaris, nisi tibi amplissimi senatus obviasset justitia, tunc providentia pastoralis ac pontificali auctoritate [tua a pontificali honore] tua exsecranda jam debuerant auspicia detruncari. Sed dum parvum vulnus in te [aute] neglectum est, insanabile accrevit apostema: quod nisi ferro alterius abscindatur, fomentum sentire non potest [potes] medicinam: quippe qui nequissimi spiritus audacia ambitionis phrenesim concipiens, in illius apostolici medici, cui a limas ligandi solvendique collata et concessa potestas est, versaris contumeliam, novumque scelus erroris in apostolicam sedem rursus niteris inducere, et in morem Simonis, ejus discipulum te ostendis operibus, data pecunia, meque repulso, qui, favente Domino, tribus jam jugiter emensis temporibus ei præsideo, tempora mea nitaris [niteris] invadere. Habeto³ ergo cum his qui tibi consentiunt pœnæ damnationis [perpetuæ] sententiam, sublatumque tibi nomen et munus ministerii sacerdotalis agnosce, sancti Spiritus judicio et apostolica a nobis auctoritate damnatus. Sic enim decet fidem sanctorum Patrum in Ecclesia servari catholica, ut quod habuit amittat, qui improbabili temeritate quod non-acceptit assumpserit.

Data octavo calendæ Julii, principiæ Basilio⁴. Cælius Silverius papa urbis Romæ, huic decreto anathematis in Vigilio pervasore [Vigilium pervasorem] facti ad omnia statuta consensum præbens, subscripsi, pariter quatuor episcopi subscripserunt, id

¹ Surrepsisse videtur adjecta nota consularis, quia tempore Silverii neque Belisarius, neque Basilius ullum consulatum egerunt, inquit ad oram Binii: verum mihi potius hæc arguere videntur impostoris audacem insuetudinem qui Basilius anno 544 consuetum celeberrimum duobus minimum annis præverterit. At de hisce Mercatoris aberrationibus chronologicis jam sæpius conquesti sumus. PHIL. LABBE.

² Hæc epistola nomine Silverii ad Amatorem episcopum Augustodunensem, fortasse qui his temporibus sanctitate celeberrimus exstitit, rescripta, ab aliquo otioso ex Anastasii scriptis consarcinata videtur. Nota consilium mendaci insignita a veritate historica valde abhorret, ut constat ex Liberato diacono hujus temporis scriptore fidelissimo. Indignam itaque judicantes, quæ sub ipsius Silverii nomine edatur, loco insolito, et inconsueta hac inscriptionis nota, cum hic exhibere placuit. SEV. BINIUS.

A est Terracinensis, Fundanus, Firmanus, et Minturnensis. Data ista chartula per Anastasium subdiaconum.

EPISTOLA AMATORIS,

EPISCOPI AUGUSTODUNENSIS, AD SILVERIUM PAPAM¹.

Ad levandam inopiam exsilii mittit pontifici munuscula, petens de statu exsulis certior fieri:

Beatissimo Silverio Amator episcopus.

A quibusdam, pater dilectissime, illis a partibus adventantibus audivimus vos a sede sancti Petri injuste pulsum, exsilio destinatum. Quod nimis grave ferentes, misimus parva munuscula, id est argenti libras triginta ad vestram vestrorumque sustentationem: quæ petimus, ut ita grato animo suscipiatis, sicut grata mittuntur intentione. Precamur quoque ut per vestram epistolam nobis remandare non dedignemini qualiter circa vos sit actum, vel modo agitur, ut certam rationem de vobis scire et fratribus valeam nuntiari. Quid enim putas de nobis fieri, pater summe, cum de summo pastore et vicario sancti Petri talia fiunt? Vos tamen nolite multum tritari, sed confortamini semper in Domino: quoniam potens est divinitas² immensæ tempestatis incerta bono serenitatis amovere. Ora pro nobis, beatissime papa.

EPISTOLA II SILVERII PAPÆ³NOMINE CONFICTA AD AMATOREM⁴.

Amatoris charitatem laudat: quæ contra se acta sunt exponit. De falsis testibus contra episcopum non suscipiendis.

Dilectissimo atque amantissimo Amatori episcopo Silverius.

O quam bona est charitas, quæ absentia per imaginem⁵, præsentia sibi metipsi exhibet per amorem. Divisa tangit [jungit], confusa ordinat, inæqualia sociat, imperfecta perficit. Quam recte prædicator egregius vinculum perfectionis vocat (*Coloss. iii*); quia virtutes quidem cæteræ perfectionem generant, sed tamen eas charitas ligat, ut ab amantis mente dissolvi jam nequeant. Hac itaque virtute, frater charissime, plenum te reperio, dum non solum de

Eadem quoque pars erat inscriptionibus plurimis censuram ascribere, ut pretiosæ merces a villibus ὑποβολιμαίου mercatoris centunculis separarentur. PHIL. LABBE.

¹ Suspectæ fidei epistolam cum alia probant, tum styli barbaries.

² Damnatio Vigili inscribitur in c. Justelli. Vide notas concilii Romani II, sub Bonif. II.

³ Felix III, ep. 6 ad Acacium CP. ep.

⁴ Idem Felix III. cit.

⁵ Hanc quoque suspectæ fidei censent viri docti, nec immerito, cum iisdem atque sequens vitis laboret.

⁶ Ennodius ep. 24 lib. IV.

⁷ Bar. Binio, aliisque exsecrata.

⁸ Greg. ep. 50, lib. IV.

(a) De hujus et sequentis epistolæ suppositione vide Pagium ad Au. Ch. 639, n. 3 et 4.

me sciscitando et visitando curam habes, sed etiam bonis tuis me fulcire et sustentare non desinis. Quanta autem mala in me peracta sunt, nec enarrare, nec scribere tibi per omnia possum. Ante omnia vero patricia infesta mihi erat¹, eo quod non restituebam Anthimum dudum patriarcham Constantinopolitanum, quem sanctæ memoriæ Agapetus prædecessor meus suis meritis damnavit. Urgente quoque ejus fessione, exierunt quidam falsi testes, dicentes adversum me crimina, quorum nunquam particeps fui. Sed dum multi in eadem accusatione persistent, timuit Belisarius patricius noster², et mandavit me ad se venire paellice pro quibusdam ecclesiasticis dispositionibus in palatium Plicis³, et ad primum et secundum velum retinuit omnem clerum et populum qui mecum veniebat, et nullum permisit introire nisi me solum, et Vigilium diconem meum. Me vero vi retento et ante prædictam patriciam deducto, miserunt in exsilium, in quo modo sustentor pane tribulationis, et aqua angustiarum. Ego tamen propterea non dimisi, nec dimitto officium meum: sed cum episcopis, quos congregare potui, eos qui talia erga me egerunt, anathematizavi⁴, et una cum illis apostolica et synodali auctoritate statui, nullum unquam taliter decipiendum, sicut deceptus sum; et si aliquis deinceps ullum unquam episcoporum ita deciperet, anathema maranatha fieret in conspectu Dei et sanctorum angelorum. Similiter sanctorum Patrum roborantes decreta statuimus (licet sæpiissime jam statutum fuerit) nec falsos, nec inimicos suspectos accusatores vel testes unquam super episcopos suscipi, eisque nocere nul-

latus posse: quia falsam aut suspectam, aut odiosam vocem, aut funestam, potius interdici quam andiri sanctis Patribus placuit. Summopece, charissime, tales cavendi sunt⁵, et avertendi atque rejiciendi, si nocentes apparuerint: quia non solum ecclesiasticæ, sed etiam sæculi leges tales non suscipiunt, sed repellunt. Unde scriptum est: *Os impiorum devorat iniquitatem* (Prov. xix). Et Dominus per prophetam loquitur, dicens: *Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocenter ages. Cum electo electus eris, et cum perverso perverteris* (Psal. xvii). Et Apostolus inquit: *Pervertunt mores bonos colloquia mala* (I Cor. xv). Idcirco, ut jam prælibatum est, mali semper cavendi, et bonis atque benevolis est inhærendum, ut periculum desidii, quantum possumus, devitemus, et ne pestis hæc latius divulgetur, severitate qua possumus abscindamus: quoniam non temeritas intervenit presumptionis, ubi est diligentia pietatis. Agat semper unusquisque vestrum hæc informatione⁶, apostolica fultus auctoritate, juxta vires suas, et fraterna dilectione, ac sancta religione mores proprios conservare, et in communi alterutrum adjuvare, et in charitate permanere, et Dei voluntati indesinenter studeat inhære, ut simul laudantes Dominum, indefessas illi gratias semper agamus. Vale in Christo, charissime semper, et prædicta prout melius poteris, Domino opem ferente, adimplere, et reliquos fratres apostolica auctoritate informare studeo. Data ix kalendas Decembris, Justiniano quintum⁷, et Belisario [Vulsiario] viris clarissimis consulibus.

¹ Jussu Augustæ Theodoræ.

² Anastasius aut quis alius auctor pontificalis.

³ Alias *principis*, ut in c. Just.

⁴ Sent. illa in Vigil. lata merito suspecta, ut paulo ante observavimus.

⁵ Hæc jam sæpe sæpius ab Isidoro in fictis epistolis decantata.

⁶ S. Leo ep. 2, 4, 92.

⁷ S. Bonifac. Mog. archiep. 17.

⁸ Consulium nota falsa.

ANNO DOMINI DXL.

S. LAURENTIUS NOVARIENSIS EPISCOPUS.

Notitia Margarini de la Bigne.

Hunc esse suspicor Laurentium priorem, qui ex Novariensi factus sit Mediolanensis archiepiscopus vigesimus quintus, ad annum Christi 507, cujus encomia videtur celebrare Ennodius (a). In Dictione missa Honorato episcopo Novariensi in dedicatione basilicæ Apostolorum. Qui etiam Honoratus administrato Novariensi episcopatu annis triginta octo (qui-

bus in Mediolanensi throno sederunt post Laurentium priorem, S. Eustorgius ann. 7, S. Magnus, ann. 3, S. Datius ann. 22, S. Vitalis ann. 4, S. Auxanus ann. 2), ad archiepiscopatum Mediolanensem evectus sit, non ita multo ante Longobardorum in Italiam adventum.

(a) *Veni, inquit, piissime Domine, etc., evocatus sanctorum sacerdotum merito, electi seorsim presentis patris nostri Laurentii conscientia, qui tot plenus dotibus ad Ecclesiæ fastigium crevit, quot fecissent summum singula quæque pontificem in quo vernal boni*

operis princeps et honestatis mater verecundia, religio- nis sanctæ nutrix patientia, Deum semper placatura pietas, et quæ Ecclesiasticis membris non sermone vitæ instituta tribuet, sed exemplis, etc.

S. LAURENTII HOMILIÆ

(ex Biblioth. PP. Lugd.)

HOMILIA PRIMA

De pœnitentia.

Duo sunt tempora ab Altissimo præstita, in quibus datur duplex hominibus remissio peccatorum. Est namque remissio publica et est remissio privata. Publica tempus suum habet, privata suum exercet tempus. In publica fons est indulgentiæ, in privata fructus est pœnitentiæ. In illa donum Dei, in ista labor hominis. In illa baptisma, in ista pœnitentia. Et quæ sunt ista tempora debent agnosci. Tempus primum est ab Adam usque ad Christum. Tempus secundum est a Christo usque ad consummationem sæculi. Hæc sunt duo tempora. In primo quid est? Peccatum Adam, quod Christus solvit. In secundo? quid? peccata propria, quæ labor hominum et sollicitudo extinguit: illud generale est, hoc speciale. Adverte quod dicitur: Peccatum Adam quod in filiis ejus permansit, divina clementia abstulit, Sarcinam illam in se suscepti Salvator, et evertit: quando? In primo tempore. Ubi? In fonte baptismatis, fluvioque Jordanis. Ibi cœnabat Baptista, digitoque ostendebat cœlestem Principem, dicens: *Ecce Agnus Dei, ecce, qui tollit peccata mundi* (Joan. 1). Peccatum mundi quid est? Delictum Adam per traducem seminis ad filios devolutum. Agnus igitur Dei Christus; tinctus in flumine, tulit noxiam sarcinam a Patre in filios derivantem. Nefas illud pessimum, a serpente suggestum, in fonte intinxit, in flumine aboluit, in carne cremavit. Tulit debitum unius, et donavit indulgentiam cunctis. Caput curavit et sana sunt omnia membra. Verum ab hoc fonte vel indulgentia generali aliud jam exoritur tempus: commissa peccata non aqua delet, sed pœnitentia remittit. Et hoc tempus utrumque psalmista David in quinquagesimo psalmo notavit. Primum tempus posuit, ubi per Christum loquitur in persona Adam. Et quid dicit? *Incerta, inquit, et occulta sapientiæ tuæ manifesta mihi*. Et quæ sunt ista? Incertum fuit salvari a lam lapsam in mortem, sed manifesta facta est, et redemptio ejus in carne et remissio ejus in aqua, vidi in spiritu quomodo clementia tua missa per unigenitum, et patrem recepit de crimine, et filium donavit salutem. Ecce incerta sapientiæ tuæ, quæ mihi tua dignatio revelavit? Quid ergo Adam? Ipse est qui per Christum exultat in David dicens: *Domine, asperges me hyssopo, et mundabor* (Psal. 51). Culpa enim mea me obruit, imo crimen prævaricationis lædavit. Sed, *asperges me hyssopo*, id est aqua viva, et mundabor. *Asperges me aqua Filii tui sacro sanguine mixta, et mundabor. Lavabis me, et super nivem dealbabor?* Lavabis me in illo venturo fonte et mystico flumine in quo, non solum crimen meum extinguetur, sed et candor meus quem recepturus

A sum, etiam super nivem excellet. Futurum est, Genitor, ut mittas Filium tuum unigenitum, qui auferat malum de mundo, quod per me introductum est, et non fraudentur filii in facinore patris. Ille aperiet viam salutis, ille reserabit remissionem fontis, et crimen meum aboluit in aqua et Spiritu. Asperget me gratiæ tuæ guttis, et mundabor. *Lavabit me ignifero lumine, et super nivem dealbabor*. Hæc est primo tempore remissio generalis: videamus quid in secundo. Item Psal. ni declarant: *Usquequaque lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me* (Ibid.). Ecce tempus, et tempus superius Adam, inferus David. Ibi lavacrum est aquæ, ubi dicit: *lavabis me et super nivem dealbabor*. Hic lacrymæ sunt pœnitentiæ, ubi dicit David, *usquequaque lava me ab injustitia mea et a delicto meo munda me*. Illud publicum, hoc privatum. Illud gratiæ, hoc clementiæ. Illud omnium, hoc singulare. Illud mysticum, hoc morale. Abluitur Adam corpore Christi, ut veterem abjiciat hominem et induat novum. Abluitur David in corde compuncto, ut reformet in se speciem quam crimen fuscavit. Ille renovatur in fonte, iste reparatur in fletu. Illum gratia curavit, istum genitus reformavit. Qui commissum suum hirsuto corpore dolet; et lugens peccati sui ante se pingit imaginem, ita asserens: *Usquequaque lava me ab injustitia mea*. Quare usquequaque? Quia iniquitatem meam agnosco, et delictum meum contra me est semper. Tanquam si ita diceret: *Sanaveras me, Domine, jam ante in patre meo Adam, quando membra illius in te suscepta tinxisti in fonte, abluisti in flumine*. Liber existebam beneficio tuo, nec potui indulgentiam mihi gratiam retinere. Iterum enim in me ipsum erravi. A patris delicto liber effectus, proprium commisi delictum, de publico ereptus laqueo, privatum incurri. Non est jam fontis nec aquæ præsidium. Quid faciam, aut unde piabor? Nunquid mereor iterum indulgentiæ tuæ imbre perfundi, general que lavacri flumine dilui? Absit. Non ego jam aquæ munus repetam quod abluui. Semel petam quod semel concessum est. Ex mea me inopia redimo, ex meo me labore perfundo. Est in me exiguus quidam humor, qui non me more torrentis infundit, sed modico sudore inrorat. Laboris mei me guttis abluui quæro, verborumque scintillis virus in me conceptum exuri desidero. *Usquequaque lava me ab injustitia mea*: non jam aqua, sed opere lava me; non baptismatis fonte, sed pœnitentiæ roro. *Quia delictum meum contra me est semper*. Vidi me: cognovi factum meum, stat ante me delictum quod me deformavit. *Usquequaque lava me ab injustitia mea, quia cognovi quod feci*: quod ego cognovi, tu dignanter ignosce. Despice, tu, quod ego inspicio. Sufficit me videre hoc. Tibi displicui: *averte faciem*

me sciscitando et visitando curam habes, sed etiam A latenus posse: quia falsam aut suspectam, aut odionis tuis me fulcire et sustentare non desinis. Quanta autem mala in me peracta sunt, nec enarrare, nec scribere tibi per omnia possum. Ante omnia vero patricia infesta mihi erat¹, eo quod non restituebam Anthimum dudum patriarcham Constantinopolitanum, quem sanctæ memoriæ Agapetus prædecessor meus suis meritis damnavit. Urgente quoque ejus fussione, exierunt quidam falsi testes, dicentes adversum me crimina, quorum nunquam participes fui. Sed dum multi in eadem accusatione persistenter, timuit Belisarius patricius noster², et mandavit me ad se venire pacifice pro quibusdam ecclesiasticis dispositionibus in palatium Plucis³, et ad primum et secundum velum retinuit omnem clerum et populum qui mecum veniebat, et nullum B permisit introire nisi me solum, et Vigilium diconem meum. Me vero vi retento et ante prædictam patriciam deducto, miserunt in exilium, in quo modo sustentor pane tribulationis, et aqua angustiarum. Ego tamen propterea non dimisi, nec dimitto officium meum: sed cum episcopis, quos congregare potui, eos qui talia erga me egerunt, anathematizavi⁴, et una cum illis apostolica et synodali auctoritate statui, nullum unquam taliter decipiendum, sicut deceptus sum; et si aliquis deinceps ullum unquam episcoporum ita deciperet, anathema maranatha fieret in conspectu Dei et sanctorum angelorum. Similiter sanctorum Patrum roborantes decreta statuimus (licet sæpiissime jam statutum fuerit) nec falsos, nec inimicos suspectos accusatores vel testes C unquam super episcopos suscipi, eisque nocere nul-

lam vocem, aut funestam, potius interdicti quam audiri sanctis Patribus placuit. Summopese, charissime, tales cavendi sunt⁵, et avertendi atque rejiciendi, si nocentes apparuerint: quia non solum ecclesiasticæ, sed etiam sæculi leges tales non suscipiunt, sed repellunt. Unde scriptum est: *Os impiorum devorat iniquitatem* (Prov. xix). Et Dominus per prophetam loquitur, dicens: *Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocenter agēs. Cum electo electus eris, et cum perverso perverteris* (Psal. xvii). Et Apostolus inquit: *Pervertunt mores bonos colloquia mala* (I Cor. xv). Idcirco, ut jam prælibatum est, mali semper cavendi, et bonis atque benevolis est inhærendum, ut periculum desidie, quantum possumus, devitemus, et ne pestis hæc latius divulgetur, severitate qua possumus abscindamus: quoniam non temeritas intervenit præsumptionis, ubi est diligentia pietatis. Agat semper unusquisque vestrum hæc informatione⁶, apostolica fultus auctoritate, juxta vires suas, et fraterna dilectione, ac sancta religione mores proprios conservare, et in communi alterutrum adjuvare, et in charitate permanere, et Dei voluntati indesinenter studeat inhærere, ut simul laudantes Dominum, indefessas illi gratias semper agamus. Vale in Christo, charissime semper, et prædicta prout melius poteris, Domino opem ferente, adimplere, et reliquos fratres apostolica auctoritate informare studeto. Data ix kalendas Decembris, Justiniano quintum⁷, et Belisario [Vulsiario] viris clarissimis consulibus.

¹ Jussu Augustæ Theodoræ.

² Anastasius aut quis alius auctor pontificalis.

³ Alias *principis*, ut in c. Just.

⁴ Sent. illa in Vigil. lata merito suspecta, ut paulo ante observavimus.

⁵ Hæc jam sæpe sæpius ab Isidoro in fictis epistolis decantata.

⁶ S. Leo ep. 2, 4, 92.

⁷ S. Bonifac. Mog. archiep. 17.

⁸ Consulium nota falsa.

ANNO DOMINI DCL.

S. LAURENTIUS NOVARIENSIS EPISCOPUS.

Notitia Margarini de la Bigne.

Hunc esse suspicor Laurentium priorem, qui ex D bus in Mediolanensi throno sederunt post Laurentium priorem, S. Eustorgius ann. 7, S. Magnus, ann. 3, S. Datus ann. 22, S. Vitalis ann. 4, S. Auxanus ann. 2), ad archiepiscopatum Mediolanensem erectus sit, non ita multo ante Longobardorum in Italiam adventum.

(a) *Veni, inquit, piissime Domine, etc., evocatus sanctorum sacerdotum merito, electi seorsim presentis patris nostri Laurentii conscientia, qui tot plenus dotibus ad Ecclesiæ fastigium crevit, quot fecissent summum singula quæque pontificem in quo vernet boni*

operis princeps et honestatis mater verecundia, religio- nis sanctæ nutrix patientia, Deum semper placatura pietas, et quæ Ecclesiasticis membris non sermone vitæ instituta tribuet, sed exemplis, etc.

S. LAURENTII

HOMILIÆ

(ex Biblioth. PP. Lugd.)

HOMILIA PRIMA

De pœnitentia.

Duo sunt tempora ab Altissimo præstita, in quibus datur duplex hominibus remissio peccatorum. Est namque remissio publica et est remissio privata. Publica tempus suum habet, privata suum exercet tempus. In publica fons est indulgentiæ, in privata fructus est pœnitentiæ. In illa donum Dei, in ista labor hominis. In illa baptisma, in ista pœnitentia. Et quæ sunt ista tempora debent agnosci. Tempus primum est ab Adam usque ad Christum. Tempus secundum est a Christo usque ad consummationem sæculi. Hæc sunt duo tempora. In primo quid est? Peccatum Adam, quod Christus solvit. In secundo? quid? peccata propria, quæ labor hominum et sollicitudo extinguit: illud generale est, hoc speciale. B Adverte quod dicitur: Peccatum Adam quod in filiis ejus permansit, divina clementia abstulit, Sarcinam illam in se suscepit Salvator, et evertit: quando? In primo tempore. Ubi? In fonte baptismatis, fluvioque Jordanis. Ibi clamabat Baptista, digitoque ostendebat cœlestem Principem, dicens: *Ecce Agnus Dei, ecce, qui tollit peccata mundi* (Joan. 1). Peccatum mundi quid est? Delictum Adam per traducem seminis; tinctus in flumine, tulit noxiam sarcinam a Patre in filios derivantem. Nefas illud pessimum, a serpente suggestum, in fonte intinxit, in flumine aboluit, in carne cremavit. Tulit debitum unius, et donavit indulgentiam cunctis. Caput curavit et sana sunt omnia membra. Verum ab hoc fonte vel indulgentia generali aliud jam exoritur tempus: commissa peccata non aqua delet, sed pœnitentia remittit. Et hoc tempus utrumque psalmista David in quinquagesimo psalmo notavit. Primum tempus posuit, ubi per Christum loquitur in persona Adam. Et quid dicit? *Incerta*, inquit, *et occulta sapientiæ tuæ manifesta mihi*. Et quæ sunt ista? Incertum fuit salvari A iam lapsum in mortem, sed manifesta facta est, et redemptio ejus in carne et remissio ejus in aqua, vidi in spiritu quomodo clementia tua missa per unigenitum, et patrem recepit de crimine, et filium donavit salutem. Ecce incerta sapientiæ tuæ, quæ mihi tua dignatio revelavit? Quid ergo Adam? Ipse est qui per Christum exultat in David dicens: *Domine, asperges me hyssopo, et mundabor* (Psal. 1). Culpa enim mea me obruit, imo crimen prævaricationis lædavit. Sed, *asperges me hyssopo*, id est aqua viva, *et mundabor*. *Asperges me aqua Filii tui sacro sanguine mixta, et mundabor*. *Lavabis me, et super nivem dealbabor?* Lavabis me in illo venturo fonte et mystico flumine in quo, non solum crimen meum extinguetur, sed et candor meus quem recepturus

A sum, etiam super nivem excellet. Futurum est, Genitor, ut mittas Filium tuum unigenitum, qui auferat malum de mundo, quod per me introductum est, et non fraudentur filii in facinore patris. Ille aperiet viam salutis, ille reserabit remissionem fontis, et crimen meum aboluit in aqua et Spiritu. Asperget me gratiæ suæ guttis, et mundabor. *Lavabit me ignifero lumine, et super nivem dealbabor*. Hæc est primo tempore remissio generalis: videamus quid in secundo. Item Psalmi declarant: *Usquequaque lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me* (Ibid.). Ecce tempus, et tempus superius Adam, inferus David. Ibi lavacrum est aquæ, ubi dicit: *lavabis me et super nivem dealbabor*. Hic lacrymæ sunt pœnitentiæ, ubi dicit David, *usquequaque lava me ab injustitia mea et a delicto meo munda me*. Illud publicum, hoc privatum. Illud gratiæ, hoc clementiæ. Illud omnium, hoc singulare. Illud mysticum, hoc morale. Abluitur Adam corpore Christi, ut veterem abiciat hominem et induat novum. Abluitur David in corde compuncto, ut reformet in se speciem quam crimen fuscavit. Ille renovatur in fonte, iste reparatur in fletu. Illum gratia curavit, istum genitus reformavit. Qui commissum suum hirsuto corpore dolet; et lugens peccati sui ante se pingit imaginem, ita asserens: *Usquequaque lava me ab injustitia mea*. Quare usquequaque? Quia iniquitatem meam agnosco, et delictum meum contra me est semper. Tanquam si ita diceret: *Sanaveras me, Domine, jam ante in patre meo Adam, quando membra illius in te suscepta tinxisti in fonte, abluisti in flumine*. Liber existebam beneficio tuo, nec potui indultam mihi gratiam retinere. Iterum enim in me ipsum erravi. A patris delicto liber effectus, proprium commisi delictum, de publico ereptus laqueo, privatum incurri. Non est jam fontis nec aquæ præsidium. Quid faciam, aut unde piabor? Nunquid mereor iterum indulgentiæ tuæ imbrem perfundi, generalis que lavacri flumine dilui? Absit. Non ego jam aquæ munus repetam quod abluui. Semel petam quod semel concessum est. Ex mea me inopia redimo, ex meo me labore perfundo. Est in me exiguus quidam humor, qui non me more torrentis infundit, sed modico sudore inrorat. Laboris mei me guttis abluui quæro, verborumque scintillis virus in me conceptum exuri desidero. *Usquequaque lava me ab injustitia mea*: non jam aqua, sed opere lava me; non baptismatis fonte, sed pœnitentiæ roro. *Quia delictum meum contra me est semper*. Vidi me: cognovi factum meum, stat ante me delictum quod me deformavit. *Usquequaque lava me ab injustitia mea, quia cognovi quod feci*: quod ego cognovi, tu dignanter ignosce. Despice, tu, quod ego inspicio. Sufficit me videre hoc. Tibi displicui: *averte faciem*

tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele. Quare? quia delictum meum contra me est semper. Scriptum est in corde meo, exaratum est sub oculis meis, fixum est in conscientia mea. Ablue, tu, quod ego scripsi, exime quod ego depinxi. Hæc in figura plorata sunt; hæc induxi in speculum quinquagesimi psalmi, in quo ad aspectum nostrum et primi temporis et secundi gemina imago resultat: primi in Adam, secundi in David. Licet ambo, sive Adam, sive David primi temporis spatio concludantur. Spiritus est sanctus qui loquitur in prophetis, et tempus utriusque a se distinguit, et prævaricationis venia signetur in Adam, poenitentiae manus exsolvat in David; sermo namque propheticus, et præcedentem faciem temporis et sequentem depingit in psalmo. Vobis igitur (dilectissimi) sermo iste componitur, ad vos dirigitur ista assertio. Vobis hæc disputatio clarum profectum habitura ingeritur; in quibus calor fidei peccato forte interveniente perfrixit. Mens perdit obstupescit, spes depravata liquescit, omnisque futurorum intentio aperiata torpescit, dum secum unusquisque perpendit, sibique reputat, ac intra se loquitur ita: Quid facturus sum modo, quid superagendum est mihi, aut quid restat sperandum? Redemptus fui, et factus sum servus; liber fueram, factus sum servus peccati; perdidit gratiam largitoris, amisit beneficium redemptoris; claro corpore egressus de fonte, cœno meiterum immundo perfudi, limoque fœdavi. Purus de gratia Dei, factus sum de propria intemperantia perditus. Error meus de filio famulum, de intimo inimicum, de hærede exterum [Suppl. fecit]. Violavi symbolum meum, corrupti pactum in ipso vestibulo fontis conscriptum. O quam infelix conditio! O quam miseranda consilia! Operibus diabolicis me renuntiatum sponderam, et implere non valui! Malis quibus carui, in ipsis relapsus contaminor! Evangelicam tunicam rursus in pellicia commutavi. Stulam meriti, quam mundam texueram, labe vitiorum fuscavi et novum hominem ite:um vetustate contexi. Quid nunc requiro, aut quid exspecto adhuc: ubi quæro fontem, aut ubi invenio baptismum? Nunquid est respectus ad aquam? nunquid recipiet me adhuc unda, ut me reformet in utero aquæ et pariat innocentem? Aut forte quærere debeo adhuc dexteram sacerdotis, quæ me mergat in fontem; et inde iterum purificet! Hæc tecum loqueris; tu hæc tecum tractas, conscientia tua onere prægravatus! Sed quæ sunt hæc verba tua, O homo, cognosce te esse imaginem Dei. Sapientem te fecit Deus, providum animo, mente mysticum, sensibus sublimem, et vult te non perdere sed salvare; non perimere, se l protegere: quare tu desperas, quando ille non despicit? Conscientiam tuam formidas, et ad caput indulgentiæ non festinas? Quid putas esse fontem qui concepit, aut quid æstimas esse undam aquæ quæ te peperit? Nunquid aqua est media, aut unda in causa? Absit! sed discite mysterium. Prudentia tua fons, et in te intellectus tuus aqua est inundans, habens aspectum cordis, ut videas temetipsum. Ac-

cepisti mentem altiora petentem; sta in altitudine mentis tuæ quasi imago Dei, et de speculo hoc deifici operis profunda rimaberis. Habes arbitrium et sensum de Deo concessum. Delibera apud te, cum sis imago Dei, quomodo non possis extinguere. Si est in te prudentia, si habes consilium, et proprium mentis arbitrium, Deus in te est. Ipse tibi erit poenitentia, et fons et baptismum, et remissio, qui nunquam in te nec desinit nec deficit. Quid ambigus æstus: quid resolveris animo, et inter inepta tædia conscientia tua fatigatus torpescis? Peccasti post fontem, lapsus es post baptismum, fecisti crimen post indulgentiam generalem: quid nunc? perit jam spes? nunquid intercepta est retributio? Non est ita homo! Quid circumduceris? signum accepisti de fonte, non desperationis sed miserationis, non defectiois sed remissionis, non ut unquam desperes. Signum acceperunt Judæi: quale? circumcissionis. Signum acceperunt et Christiani: quale? miserationis. Ecce signum in Judæis: circumcisio carnis; in Christianis circumcisio cordis. Sed satis hæc illa præstantior. In illa sanguinis incisionis, in hac aqua remissionis. Ibi plaga carnis, hic palma pietatis. Ibi observantia rigida, hic indulgentia regia. Et hoc utrumque signaculum Christus pendens in patibulo prænotavit, quando de vulnere suo et aquam eduxit et sanguinem (Joan. 1). Ut sanguinis signaculum daret Judæis, aquæ vero indicium gentibus Christianis. Signum ergo tu accepisti de fonte, non Judaicum sed evangelicum. Ex illa die illaque hora qua egressus es de lavacro, ipse tibi es fons jugis et diuturna remissio. Non opus habes doctore, non dextra sacerdoti. Mox ut ascendisti de sacro fonte, vestitus es veste alba, et unctus es unguento mystico: facta est super te invocatio, et venit super te trina virtus, quæ vas novum hac nova perfudit doctrina. Exinde te ipsum statuit tibi iudicem et arbitrium; deditque tibi notitiam ut possis ex te discere bonum et malum; id est inter meritum et peccatum. Et quia non poteras, manens in membris corporisque compage, liber existere a peccato, immunisque esse a noxa, post baptismum remedium tuum in te ipso statuit, remissionem in arbitrio tuo posuit, ut non quæras sacerdotem cum necessitas flagitaverit; sed ipse jam, ac si scitus perspicuusque magister, errorem tuum intra te emendes, et peccatum tuum poenitudine ablueas. Itaque desinat duritia, cesset desperatio, desinat ignavia, fons nunquam deficit, aqua iustus est, ablutio in arbitrio est, sanctificatio in solertia est, remissio in rore lacrymarum. Nolite solvere in seguitiam: fons est in homine conservatus perpetua poenitudo. Ibi est poenitentia ad vocem Baptistæ, qui sic vociferatur in eremo, et penetrabili clamore desertas hominum mentes exaggerat dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum* (Math. 3).

Nemo potest superni imperii habere apicem, habere fastigium, nisi fuerit poenitentia suffragio fultus. Ad regni superni penetrabilia non pervenit quis-

quam, nisi egerit pœnitentiam. Repetit adhuc Baptista : *Ego (inquit) baptizo vos aqua in pœnitentiam, sed alter est post me veniens, qui vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.* Noli tu jam querere neque Joannem, neque Jordanem : ipse tibi esto Baptista. Pollutus es post lavacrum, vitiosa sunt viscera tua, contaminata est anima ? tinge te in aqua pœnitentiæ, ablu te abundantia lacrymarum, exuberet fons compunctionis in oculis tuis : exundent aquæ vivæ in libris tuis. Para te venienti Domino, et ipse te baptizabit in Spiritu sancto et igni, *habens ventilabrum in manu sua (Ibid.)* : quod est inspectio vel ponderatio pœnitentiæ ac peccati. Ipse perpendit in te utrumque pondus, ipse inspicit in te molem et molem : unam pœnitentiæ, et unam pestilentie. Et pœnitentiæ quidem fructus, ac si triticum, congerit in tuum profectum ; peccata vero tua, quasi pestilentie paleas, comburit igni inextinguibili (*Luc. 11*). Hæc est privata remissio, intimo corde provocata, et pœnitentia acquisita. Multa sunt repetenda, plurima replicanda. Genus hominum fragile est, et lubrico semper gressu incedit. Natura corporalis obnoxia est rebus contrariis : passionibus etenim diversis ac vitiis subjacet : nec tantum de propria puritate, quantum de divina pietate dirigitur. Et, si hodie quis confidat de merito, de robore animi, de vigore viscerum, crastino fallitur ac decipitur. Sic enim protestatur Apostolus dicens : *et qui se putat stare, videat ne cadat (I Cor. 11)*. Carcer est vero qui animæ fortitudinem premit et claritatem contaminat. Laqueus est semper imminens jugiterque insidians ; laqueus est pestifero lapsu protensus in via. Et inde est quod clamat propheta : *In via hac qua ambulabam, occultaverant laqueum mihi (Psal. xxxix)*. Et iterum : *Juxta semitam, scandalum posuerunt mihi (Psal. cxxxix)*. Implicatur plerumque anima in hoc corporeo laqueo, et si velit, et si noñt, nec liberatur sponte, priusquam divino suffragio per pœnitentiam supplicans, ut ait iterum propheta : *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captione dentibus eorum : Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium : laqueus contritus est, adjuvante Domino, et nos liberati sumus (Psal. cxxiii)*. In laqueo hærebat anima : erepta est non suis viribus, sed divino præsidio. Et quis est iste laqueus, nisi caro quæ animam in proposito suo bene currentem vexat semper, carpit jugiter, capit frequenter ? est enim unus stimulus per membra insidians. Dico, quomodo in oculis est laqueus gravis. An non cognovisti quemadmodum anima (non dicam, sæpe, sed semper) captivatur in aspectu ? Unde avaritia insidiatur, unde libido incenditur, nisi de corporali aspectu ? Vidisti laqueum fortem ! neq̄ immerito scriptum est : *Nequius oculo quid est factum in homine (Eccl. xxxi)* ? Et iterum : *Intrabit mors per fenestras (Jer. 1x)*. Et lingua tua laqueus est insanabilis ; spargit enim venenum maledictionis, blasphemie, susurationis, detractionis ; et non solum corda, sed etiam exulcerat animam. Et inde est quod obsecrat ille præsul pœnitentiæ dicens : *Pone, Domine custodiam*

ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis. Nec minus interserit alter : *quis dabit cogitationi meæ flagellum, aut quis imponet super labia mea signaculum?* certe ut tunc loquar quando non est tacendum, et quod prompserit lingua non mordeat, sed nutriat animam ; sonabit vox adversa in auribus, et homo interior stimuletur in ira, concitatur in cæde. Vides quia et in auribus laqueus permanet ? et inde illa Scripturæ commonitio sonat : *Sepe aures tuas spinis ; noli audire linguam nequam (Eccl. xxviii)*. Laqueus est in manibus : ut dictum est : *Iniquitatem manus vestræ concinnant.* Et iterum : *Ut quid mihi jejunastis quando subditos vobis compungitis, et percutitis pugnis humilem (Isai. lvi)* ? Quid dicam de noxio pedum incesso, cur : uque cruore infecto, ut est illud : *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem (Psal. xlii, Rom. 11)*. Has namque insidias corporales, hos laqueos singulorum membrorum de corpore eruendos, sententiis suis decernit Salvator : *Si oculus tuus dexter, si manus tua vel pes scandalizat te (Matt. v ; Marc. ix)* : id est animam tuam divina desiderantem, cœlestia cogitantem, depravant. Si laqueis suis te implicant, aut fraude sua nituntur visus eruere : absconde non manum aut pedem, sed pestilentiam tibi per hæc membra morbumque illatam. Quamobrem dictum est : *Si oculus tuus dexter te scandalizat, si manus dextera vel pes : nisi quia omne quod bonum est dextrum dicitur, similiter malum appellatur sinistrum ? Et est pars dextra, et est pars sinistra. Dextra suos retinet probatos ; sinistra suos æque reprobos.* Ad dextros quid dicit Christus ? *Venite, benedicti Patria mei, possidere regnum paratum vobis ab origine mundi (Matt. xxiii)*. Quid ad sinistros ? *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.* Vides quia ta distensio est in sinistro et dextro ? quid igitur si oculus tuus dexter scandalizat ? disce quid est quod quando committis peccatum, oculo tibi ministrante, dulce tibi et dextrum videtur. Et dextrum hoc tunc corrigitur in sinistrum, quando residente Domino et discutiente peccata cœperis inter multos alios et ipse audire : *Discedite a me, maledicti, peccatores injusti, in ignem æternum.* Scandalizavit te oculus, subripuit, delinquis, per visum te implicavit ? *erue eum.* Quid jubet eruere ? oculum, an peccatum ? Oculum suggerentem commissum. Nunquid oculus peccavit quia vidit ; an magis animus deliquit quia concupivit ? Cæterum si per cuncta peccata vel scandala non animi cupiditas reprimenda est, sed effodiendus est oculus quia vidit, nullus jam habiturus est oculos.

Non est quisquam (ut arbitror) cui oculi remanebunt, quia non est inter mortales qui non concupiscit, aut scandalizatur, aut peccat. Homo, inculpaveris oculum ad gratiam tibi concessam, cujus beneficio lumen vides ? ornatus est capitis, sperculum est membrorum, totiusque corporis fenestra gratissima ! Noli hunc inculpate quia cernit, sed in culpa quæ cernit ; sed in culpa tibi ipsi, quia concupisti ! Erue, non oculum de capite, sed errorem de corde ; evelle, non aspectum corporeum,

sed concupiscentiæ crimen: non est usum oculum delere, sed crimen evelere. Dexter fuit oculus quando tibi obduxit scandalum: hoc est quod dicit quando te inquinavit et polluit. Sed erue cum contraria fortitudine. Noli te vulnerare cogitare, sed ad vincendum te præcinge. Esto armiger pœnitentiæ, et protinus evertes peccatum. Dulce fuit vitium cum delectavit animam; sed fiat tibi nunc dulcior pœnitudo, quæ non solum delectet, verum etiam nutriat animam. Concupisti malum, vicit te cupiditas, perpetrasti nefas! erit animus tuus dexter oculus, id est dulcedo pœnitentiæ. Erue oculum istum, sinistro conspectu consertum, qui te non illuminat, sed contenebrat, et de dextro transfert te in sinistrum. Sed dicis: malum hoc quod asseris a me extirpandum, oculus iste nefandus, intus est! Non videtur in pectore, habetur in corde conscientie fixus, quali arte valebo eum eruere qui nec manu contingi potest, nec digito erui aut evelli? Vis ostendam tibi manum, et digitum, et artem qua possit evelli? Quando percussisti pugnis humilem, induxisti in te peccati oculum, quando porrexisti manum tuam ad sublevandum humilem, ad satiationem inopem, eruisti de corde tuo nequitie oculum qui te scandalizavit. Vides quali manu, digitoque et arte noxius in te evellitur oculus qui de dextro dirigit in sinistrum? Dulcia sunt vitia dum in actu sunt, sed sunt protinus amara post actum. *Mel*, inquit, *stillat ex labiis meretricis* (*Prov. v.*), et hoc dulce. Ad tempus quidem ungit gulam, impinguat fauces, novissime vero convertitur in amaritudinem fellis; et quod fuit dulce ad tempus, fit amarum in fine. Festina igitur, et ne tardus existas ad corrigendum te de sinistro in dextrum. Cecidisti per oculum: contaminavit te aspectu suo? Abluat te aqua sua. Induxit in te laqueum? eruat te de laqueo: habet enim in se magnum lacrymarum auxilium. Impulit te obscenis sordescere actibus, turpique mucrone caput abscedit, id est avaritia aut libidine? Age, tu exerce te contra talem oculum; erige te contra aspectum tuum, agita cordis tui venas quæ tendunt ad oculum, et dic illi: *Ocule, ad te recurro, tibi imputo!* exiit quod implicasti. Tu me vulnerasti, tu me sana; tu me polluisti, tu me purifica: ablue quod inquinasti, erige quod elisisti, corripe quod evertisti, absolve quod per scandalum obligasti. Tu vidisti, ego concupivi; tu inspexisti et ego peccavi. Vidisti aurum, vidisti possessiones aliorum et prædia: cæcavit ambitio. Cœpi velle quod meum non erat, cœpi auferre aut argumento invadere aliena. Tali me scandalo obcæcasti. Quid dicam de feminea specie, quantum intuenso eam collapsa est anima, effeminata sunt viscera, et quasi concupiscentiæ sagitta percussus de quodam præcipitio corruisti? Da modo liquorem tuum, et dele peccatum meum. Irriga me imbribus tuis? irruant aquæ tuæ et obruant crimina mea. Hæc loquere eum oculo tuo qui te scandalizavit. Præterea percipe te in futurum iudicium. Punge venam cordis tui pœnitentiæ stimulis, et de imo corde atque de intima mente educa aquam vivam in capite fluentem.

A Fit caput tuum fons remissionis et fluvius indulgentiæ; et exinde non solum per dextrum oculum, sed et per sinistrum gemini rivi currant, fluantque tibi ambo oculi pariter, sancta is rorem ac indulgentiæ imbrem. Vult enim indulgentissimus cognitor, ut fletus purget quod visus polluit, et quod lædavit cupiditas, reformet compunctio: ut eruas de corde pestiferum oculum plangens et ingemiscens et dolens sicut dolens Jeremias propheta, cum populum plange et transmigratum, sic dicens: *Quis dabit capiti meo aquam, aut oculis meis fontem lacrymarum* (*Jer. ix*)? Et ille quidem populum deploravit capitivum: tu autem ingemiscere pro anima quam cupiditas violavit, et oculus dexter fecit degenerem. Sic eruenus est oculus, sic abscindenda est manus, vel noxia membra. Nam ubi avaritia, ibi manus dextra demibus venenatis armata ut percussat, ut affligat, ut auferat aliena. Ubi libido, ibi dexter oculus noxio aspectu armatus, qui modicum delectat et multum nocet. *Qui viderit* (inquit) *mulierem ad concupiscendum eam adulteravit eam in corde suo* (*Matth. v.*). Vidit oculus, concupivit caro? peccavit anima. Flevit iterum oculus? abluta est caro, absoluta est anima. Avaritia infandum est vitium in hominibus: radix est una in præcordiis fixa ex qua pullulant omnia mala. Quid est avaritia? *Cupiditas radix omnium malorum* (*I Tim. vi.*). De ista radice exsurgunt mendacia, oriuntur peiuria. Qui enim est aut detractor, aut emptor; qui lucri gratia habet de cupiditate tractatus, nonne plerumque pejerat, sæpe mentitur? sine hoc vitio negotiator aut rarus aut nullus est. Et quid dico negotiatorem, impostorem usum commerciis? Videamus quæ res facit prædones, aut unde erumpant proditores. Nonne de avaritia prædo fuit rex Achab, quando per factionem dolose mulieris, falsa sub proditione iustum trucidavit ut vineam ejus violentus invaderet? Avarus fuit et Judas cum proderet Christum Judæis (*Matth. xxvi.*), cum acciperet ab eis trigenta argenteos. Tolle avaritiam et non est discordia; aufer avaritiam, et solus amor regnat; desinat avaritia, et cessat ambitio. Tolle cupiditatem, et nemo dicit: hoc meum, aut hoc tuum. Fraus inde germinat, dolus inde consurgit, factio inde concinnatur: iræ quoque, insidiæque, homicidia, bella ipsa, sive publica, sive intestina, cupiditatis et avaritiæ fructus sunt; ut si quando vel armis vel argumentis, alter alterum vel superaverit vel truncaverit, res ejus velut victor diripiat suamque avaritiam suppleat. Et hoc est quod Scriptura testatur Apostolus, dicens: *Radix omnium malorum avaritia* (*I Tim. vi.*). Disce diligenter quid sit in homine. Duas habet in se duorum malorum fixas radices: quibus repugnando intra vexatur et carpitur. Et quæ sunt istæ radices? Una est avaritia, et una est luxuria. Avaritiæ radix ubi est? In cupidine mentis. Luxuria ubi est? In voluntate membrorum. Cupiditas namque mentis in avaritia inardescens armat manus pedesque, et facit in his forense peccatum, et crimen extra corpus: radix vero luxuriæ, quæ succis membrorum nutritur venarumque humoribus irrigatur, co-

git ipsa viscera in obscena cupiditate delinquere, et facere peccatum intestinum. Igitur, est peccatum avaritiæ, et est peccatum luxuriæ in membris. Duo sunt in homine capitalia crimina: unum intus, et unum foris; unum in membris, et unum extra membra. Est peccatum luxuriæ in membris, et est peccatum avaritiæ extra membra. Et ut credas hoc ita esse quod dicitur, audi eundem Apostolum prosequentem: *Omne peccatum quodcumque fecerit homo extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat* (1 Cor. vi). Sed dicis: si pedes currunt ad prædam, si manus diripiunt, quomodo potest absque corpore esse peccatum? Non est quidem dubium quod omne peccatum membris ministrantibus perpetratur: sed aliud est per membrum committere, et aliud in membra delinquere. Per membra enim quod committitur, in hoc animus delectatur; carnis autem voluptas hoc nec sentit nec recipit. Et ideo dictum est: *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est*; libidinis vero faces, ardenteque furias intrase continet caro, ex radice luxuriæ pullulantes. Dulcibus namque illecebris ad medicum excitatus vel expressus humor, trahit ad se ex imis viscerum venarumque medullis totius corporis voluptatem. Quod ubi Apostolus intentissime inspexit, absolute dixit sententiam dicens: *Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat*. Væ mihi! quid acturus sum, homo fragilis! qua virtute valebo tantæ atrocitati resistere! duorum in me consistentium venena qua forte possum vitare? Si radix avaritiæ (multiforme crimen) exulcerat animam; si radix luxuriæ ignitas ministrat libidinum faces, quibus viscerum medullas exurit, quid faciam? quæ virtus in me? aut quæ substantia mea? Vivunt in me duo serpentes pariter, avaritia et luxuria. Mordent semper, exulcerant jugiter, collidunt frequenter, et stare contra tales bestias propria virtute non possum. Si aquæ jam adminiculum non est, si Spiritus sanctus deest, quis me liberabit de corpore mortis hujus? quis me eruet ab hac nequitie mole morsuque ferali? Homo, noli diffidere: res in promptu est, vita in manu est, virtus in voluntate est, victoria in arbitrio est. Si voluisti, vicisti; si nolueris, victus relinqueris. Qui vult vincere conatur ut vincat; qui desperat, amisit victoriam. Quid times cupiditatis crimen, vel avaritiæ facinus? Noli timere! Radix ista omnium malorum, id est avaritia, habet aquam propriam. Et aqua ista, quæ est, nisi eleemosyna? Non audisti quid scriptum est? *Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccata* (Eccl. xxiii). Magna hæc sententia, desinat querela, desinat dubitatio. Nam ubi eleemosyna, ibi aqua; et ubi aqua, ibi Spiritus; et ubi Spiritus, ibi remissio. Desinat desperatio: aqua, et ablutio, et remissio in eleemosyna largientis est. Ne differas abluere inquinatum corpus et animam fontibus eleemosynæ, ut redeas rursus in præmissi baptismatis formam: *Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccata*. Tanquam si ita et dictum esset: sicut aqua exstinguit ignem ardentem, sic eleemosyna discerpit avaritiam: funera hominum-

que crimina vincula funesta dirumpit. Vidisti aquam eleemosynæ! Vis scire quod et luxuria et libido in aqua est? Peccatum corpus incestat, nunc aquam habet contrariam. Ubi? nonne in oculis? et merito de corpore. De oculis stillat aqua quæ totius corporis contractus dissolvit et abluit fœditatem. Nam sicut peccatum quod extra corpus est eleemosyna fulminat et exstinguit, sic vitium libidinis quod membra incestat lacrymarum ubertas exstirpat. Ergo peccatum quod extra corpus est proprium habet fontem eleemosynæ, et flagitium quod intra corpus committitur suum habet fontem ex oculis profluentem: ut scias tu quia eleemosyna flammam avaritiæ restinguit, et libidine fuscata viscera profusis iterum sletibus albenent meritumque receperat. Sed quando verba innui? Accipe evangelica documenta; accipe duos duorum criminum indices. Habes publicanum, habes et meretricem: publicanum in avaritia, meretricem in luxuria. Criminum præules facti sunt divitiarum misericordie indices: vis scire quomodo isti duo vicerunt, et criminosa contagia evaserunt? Salvatus est publicanus: qua manu? nonne per eleemosynam? Recepta est meretrix: quo præsidio? nonne per lacrymas? Sed causam replicemus. Agnitus, inquit, Dominus Jesus perambulat in Jerico: et ecce vir nomine Zachæus (Luc. xix), homo peccator, avarus, dives ex rapinis, et hic quærebat videre Dominum Jesum, ut sciret qualis esset; nec poterat eum videre, turbam obstirpatione seclusus; modicæ namque staturæ erat. Contigit invenire eum arborem sycocomorum; ascendit festinus, et vidit. Quid vidit? Salvatorem sæculi. Bene festinavit, optime ascendit; quod dum avidus cupit videre Salvatorem, salutem ipsam quam ignorabat invenit. Et quid dicam vidit? ante visus est quam videret. Tran-ivit (inquit) Dominus Jesus, vidit illum, dixitque ei: *Zachæe, festina, descende, hodie namque in domo tua me manere oportet*. Domine, quid est hoc quod dicis? Nunquid non sunt fideles, quid ad talem hominem applicas? Publicanus est Zachæus: imo princeps publicanorum, peccator est et prædo; videre te voluit tantum: nunquid de sola visione jam debet salvari? Ascendit in arborem ut videret; si autem necdum vidit actusque necdum ingemuit, nunquid confessus est maculam suam, aut flagitia replicavit? Nunquid flevit ante te, aut fecit eleemosynam in peccatis suis? est adhuc homo profanus; et dicis illi: *Hodie in domo tua me manere oportet? vix adhuc vel videre te meruit, et jam angulos ejus visitas hospitiumque amplecteris! verum hoc officii tui est, et indulgentissimæ curæ; qui non venisti justos invitare, sed peccatores corrigere. Manes cum publicanis, manducas cum peccatoribus, jungeris cum injustis, ut hac societate quasi arte quadam eos convertas, et corrigas ad salutem*. *Zachæe, descende, inquit, quia hodie apud te me manere oportet*. Et quid Zachæus? descendit confestim de arbore, jam verbo Domini emendatior. Aspectus enim emendavit prædonem; et solo sermone mutavit sensum ejus. Descendit, perniciousiter prope-avit,

exsultans paravit hospitium; suscepit vitæ præsumptionem, et factus est filius Abrahæ. Mansit apud illum Christus, inspiravit illi ignem secretorum, ignem fidei, Spiritus sancti occultum ardorem, ut amore Dei et calore fidei flagrans, talia verba depromeret: *Domine, ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus*. Audisti quid dixit? Ecce dimidium bonorum meorum dispergo pauperibus. Tanquam si ita diceret: modo vidi, modo cognovi. Salvator, non ex me, sed ex te facta est correctio mea; persensi prædas meas, pensaviactus pestiferos quos in avaritia perpetravi. Oro, obsecro, adjuva me miserum et peccatorem! Ecce ergo quod abstuli; reficio indigentes quos læsi, ecce vestio quos nudavi; et si quid alicui fraude abstuli, in quadruplo reddam. Vidisti largitionem raptoris? instat adhuc dicendo: Adesto, Domine; ego in quadruplo reddo quæ inique abstuli. Tu cura criminosa, tu suscipe votum meum, et sana vulnera mea. Eruat eleemosyna, quæ obruit avaritia. Indignantur quidem, imputare conantur Domino cur ad peccatorem diverterit, et in domo publicani mansitaret voluerit: sed quid Dominus ad eos? Nunquid vos ita? nolite sic de me sapere: an nescitis quoniam publicanorum sum et peccatorum salvator? Amen dico vobis quod hodie salus facta est domui Zachæi, quoniam et hic filius est Abrahæ. Salus illi facta est quoniam Salvatorem et vidit et cognovit, et recepit, et præceptum ejus implevit. Non audistis quid dixit? Dimidium substantiæ meæ do pauperibus, et si cui aliquid defraudavi, reddo quadruplo! Quid vos indignamini talem operarium? Tam mature conversum possum repellere, et non libenter recipere, et hunc despiciere tam cito translatum de malo in bonum, de præda ad palmam? Non vidisti quia publicanus factus est indigentium præsul et homo forensis meruit esse filius Abrahæ? Non meministi quia *Filius hominis venit quærere quod erraverat, salvare quod perierat* (Matt. xvii)? Aspiciate, publicani; intueamini, peccatores; pertendite, avari, fures, atque raptores. Videte exemplum Zachæi: inspicite qualem invenit fontis venam aquarumque fluentia: quibus se per eleemosynam sponte perfudit, sordesque suas omnes in publica functione contractus distruxit. In Zachæo sententia illa absoluta processit: *Sicut aqua exs inguit ignem, eleemosyna purgat peccatum* (Eccl. iii). Pusillus corpore, factus est præclarus opere; flagitiosus conceptus felix subito de eleemosyna nascitur. Modicus ascendit arborem ut videretur a Christo, et vulgaretur in mundo. Arbor optabilis, satubri medicamine plena, quæ in solo aspectu subvenit peccatori, et sanctificavit profanum. Non talis inventa est arbor ista qualis illa principalis de qua dictum est, *qua die manducaveritis ex ea, morte moriemini* (Gen. iii). In illa serpens decepit simplices, in ista Salvator subvenit peccatori. Imitare et tu Zachæum, ascende in arborem animæ tuæ. Arbor est in te alta, fides tua, et specula excelsa. Sta in cacumine hujus arboris hujusque speculæ, ut valeas videre Deum Christumque transeuntem, sicut vidit

A Zachæus. Ille ascendit in arborem, quia non poterat videre præ turbis; te non turba hominum retinet, aut caterva excludit, sed habet inter visitorum silvam et cogitationis catervas quæ mentem tuam obumbrant, et aspectum aperiunt. Sed tu convelle de corde tuo silvam istam male umbrantem. Repelle noxias cogitationes, et conscientiæ strepitum. Relinque in animo tuo unam arborem limpidam fructiferam, crucis stigmata præferentem: in quam ascendens, videas et ipse Christum sicut vidit Zachæus, et dicat tibi: *Amen dico vobis quod salus hodie homini ista facta est, quoniam et hic filius est Abrahæ*. Compungere protinus in affectu verborum ejus, et concipe animo cum magna alacritate facere eleemosynam. Porridge modicum, et promerere multum. Eroga terre: a, et exige sempiternam, sicut fecit Zachæus, qui dum terrenam dispergit substantiam, non solum congestam molem fontibus eleemosynæ diluit, sed et jam hæres regni cœlestis et filius Abrahæ esse proneruit. Vidisti elegantissimum documentum; vidisti Zachæum nefas avaritiæ eleemosynæ imbribus expiantem. O quam singulare salutis compendium, erogare pauperibus, et ablui de peccatis! Eleemosyna subito conversum hominem de peccatis, non solum purificavit, sed etiam coronavit et fecit de publicano paradisi civem. Si suppleta est ratio, si cumulata est de stipendiis pauperum remissionis mensura: et sufficit tibi exemplum publicani qui miserabiles actus transacti temporis per eleemosynam quasi per flumen in indulgentiam traxit atque nundavit, seque avaritiæ laqueo per erogationem eripuit. Accipe nunc aliud pietatis exemplum in muliere meretrice propositum, ut possis evadere luxuriæ crimen et fornicationis capturam. Retine quod præmissimus, quia duo sunt in homine capitalia crimina, avaritia et luxuria, et docuimus quod avaritiæ crimen calcaverit publicanus. Audistis enim quia erogavit esurientibus, et evasit; pavit panperes, et meruit esse quod non erat. Nunc de luxuria erit sermo in meretrice memoratus. Mulier, a te exigimus quod multis prosit. Meretrix, da nobis exemplum, ut sciamus quomodo stuprata membra tua non sunt a Deo despecta, sed magis recepta. Dic nobis, criminosa, quatenus effecta es casta! noli tacere, publicana, sed prode nobis beneficium Christi, et doce nos quo genere facta es de meretrice virgo. Audite causam, discite curam, quia princeps misericordiæ mirabilia fecit. Accipit meretricem, purgavit publicanum, clarificavit corruptam. Pharisæus quidam nomine Simon Christum rogavit in domum suam; et paravit illi convivium, ut ederet apud illum. Ingressus, inquit, Dominus, dignanter discubuit. Et hoc quoque miranda humanitas, ut Deus in domo Pharisæi et discumberet et ederet! Apud Zachæum mansit, apud Pharisæum manducavit. Et hoc quare, nisi quia publicanorum erat et amicus et salvator? Sed discumbente illo, etiam edente in domo Pharisæi, quid factum est? Ecce mulier peccatrix quæ erat in illa civitate, ubi cognovit quia intravit

Christus, et recubuit in domo Pharisæi, subito quasi A meretrix audax intravit in domum, et attritam publicis aspectibus frontem obtulit Salvatori. Audacter intravit; non jam meretrix, sed modesta; non libidinem expletura, sed lucem visura. Intravit non ad libidinis formam, sed ad indulgentiæ fontem. Intravit non ubi jam ultra sordesceret, sed ubi contractas deponeret sordes et stuprata viscera Domino miserante purgaret. Supergressa est a vita nec respexit ad Pharisæum, sed recto limite direxit ad fontem, pudore privata et pœnitudine armata. Et quid fecit? contulit se ad pedes Christi in toto recumbentis: stetit anxia; curatoque corpore, pedes Domini tenet rea, et remedium elicit. Utitur, animo loquitur, tacet et gemit silenter; insat importune, pœnitudine stimulata; subrigit ad cœlum animum, aspectumque desigit in terra. Illum solum videt quem tenet, illi pandit peccatum suum, illi peccata detegit, et criminosis feresat conscientiam. Cor suum supra pedes ejus mistum cum fletibus fundit. Capillis etiam mollibus lacrymis perfusos pedes quasi linteo quodam detergit. Nec solum lacrymis abluere satis est et crinibus tergere, insuper de alabastro quod in manu tenebat unguento perfudit; ut pedes quos rigaverat, unguento liniret. Atque in his tribus speciebus, immunda mulier, in lacrymis et capillis et unguento, quasi fontem baptismi sui de pedibus Christi extraxit. Nam in fonte baptismi quid aliud est quam aquam, et chrisma, et vestis alba? Huic mulieri pro aqua fletus fuit, pro chrismate unguentum, pro veste capilli. O mulier peccatrix, multa adinventio tua! Quis tibi monstravit talem, aut invenire aut proponere artem, ut congesta in te crimina momentaneis lacrymis vinceret, crinibus raderet, unguento stirpares? Quid ergo? *Intravit*, inquit, *mulier peccatrix, cum alabastro unguenti, stetit juxta pedes Christi.* Et quid Salvator? Nunquid ignorabat eam? nunquid nesciebat quod esset publica? hoc nefas est dicere. Verum ubi vidit compunctam, jam non repulit quasi publicanam aut spevit importunam; sed recepit dolentem, et amplectitur pœnitentem. Non ei imputavit ut erat imputandum. Non ei dixit Dominus: Meretrix, adultera, fornicaria, fluida, tu venis ad me, tu proximasti, tu ausa es pedes meos manibus pollutis contingere? non vides massam malorum tuorum? calent adhuc in te crimina, membra tua fervorem libidinis spirant, corpus tuum criminosis maculis plenum est! Animam ipsam intus contaminationis tuæ funesta sarcina premit; et tu tantis sceleribus depravata, ausa es venire ad me? Non illi sic Christus nec imputavit, nec dixit. Qui etsi dixisset, illa talis mulier parata erat sine dubio contraria respondere. Si dixisset illi Christus: Immunda mulier, fœdissima, contaminata, cessa, a me discede, nullam habeo cum meretricibus causam; habuit illa respondere, ut hoc illi opponeret: Domine rex cœlestis, redemptor mundi, quæ sunt hæc? quid descendisti de cœlo propter justos tantum? Et quanti sunt justi? sic peccatores repudias? Ubi populus

tuus, aut quos medicus venisti curare, nunquid sanus? Absit! sanis non est opus medicus, sed meretricibus opus est medicina. Publicani te pulsant, ut curam accipiant: peccatoribus venisti porrigere manum, elisos erigere, cæcis reddere visum. Medice, non me repellas vulneratam, et si me repellis, ego non recedo, sed jure meam de te exigo sanitatem, quia sanare venisti saucios, non repellere. Teneo pedes tuos, nec ante discedo quam percepero curam. Omnipotens, suscipe importunam, et noli despiciere pulsantem meretricem. Ecce pretium tibi offero pro redemptione mea: porrige ad me aspectum tuum. Et quid est quod offero? Indigens sum, inops sum, nihil habeo in substantia præter lacrymas, et hoc satis tibi est. Scio ego quod grata sit ista oblatio. B Non quæris pecuniam, sed exigis pœnitentiam: nec libamina tantum quæris, quantum lacrymis delectaris. Sacrificium tibi est cor contribulatum, et spiritus compunctus. Suscipe itaque pretium pœnitentiæ meæ, et da mihi præmium indulgentiæ tuæ. Pastor bone, dic mihi, quæso, nunquid non sum de ovibus tuis? Sed erravi de grege, et facta sum sicut ovis perdita: quære ancillam tuam, et fac me de meretrice pudicam! Noli me despiciere, non sum soia, multas habeo compares, et quam maxima pars ovium tuarum in me est. Pastor excelsæ, quære oves dispersas et scabie contractas. Collige eas in unum, et imple ovile tuum. Tu namque dixisti: *Habeo et alias oves quæ non sunt ex hoc ovili; hæc oportet me aggregare ut fiat unus grex et unus pastor.* Quæ sunt istæ oves quæ non sunt de mandra tua? nunquid non meretrices et publicani? nunquid peccatores, adulteri, et injusti? Cæterum si hos repudiaveris vel excluderis, qui remanebunt qui impleant ovile tuum? Prophetæ et apostoli, martyres, virgines et continentes? Quanti sunt ad integrum populum! Si igitur præscribitur peccatoribus, pauci intus, et multi foris erunt. Sed quoniam redemptor es generalis, et pastor communis, qui venisti non perdere sed salvare, collige et scabie corruptas oves, et dispersas reduc ad caulas cœlestes. Fac de omnibus unum gregem et esto omnibus unus (sicut promissisti) et Salvator et Pastor. Obsecro te ego mulier ut indigna, et tacita intra me prece deponso, sciens te esse errantium medicum. Dolorem meum verbis ingemino, et actionem meam secretis singultibus premo. Esto mihi advocatus: suscipe causam meam, et solve compedes meos. Multum est quod merui tangere pedes tuos. Ego fletibus pœnitentiæ perfundo pedes tuos. Tu lumen indulgentiæ, dele crimina mea. Tango te, Salvator, ego immunda mulier, et osculor pedes tuos: non ut inquinem quod tango, sed ut abluer ab eo quem tango. O meretrix, magna est fides tua, mira conversatio, clara confessio! Non te jam dicimus meretricem, sed omnium meretricantium medicam: de te enim capiunt multi recuperationis exemplum. Sed cœpti capituli ordinem replicem. Pharisæus interea qui rogaverat Dominum, ubi videret velut indignam mulierem, ait intra se: *Hic si esset propheta*

ta, non sineret hanc mulierem tangere se, cujus s iret infamiam. Illo sic intra se perpen lente et prosperum actum obscurare nitente, cogitatum ejus comprehendit Dominus, et detexit: *Simon, inquit, habeo tibi aliquid dicere. At ille respondit: Magister, dic. Fenerator aliquis duos habebat debilores; unus debebat quingentos denarios, alter quinquaginta: isti dum non haberent unde redderent, dimisit utrique. Dic, quæso, quis d: istis duobus diligere plus debuit? respondit Simon, et dixit: Quantum ego æstimo, ille cui plus donavit. Dixit ei Dominus: recte judicasti. Simon hospes Pharisæe, collige ad te parabolam istam; nescis quia propter te illam protuli? cur indignaris, cur venenum veras in pectore tuo? cur contra factum bonum subrigis caput serpentis? Indignum judicas me suscipere mulierem fornicariam lacrymarum fontibus inundantem: sed facis hoc quasi incredulus Pharisæus, dum non vis me esse aut credere Deum! Amice, fecisti rem bonam; parasti mihi convivium, et prandium exhibuisti: sed quid ad istam mulierem? Anima ejus plus est quam tua humanitas, amor ejus vicit tuum convivium. Non vidisti quid fecit? *Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lacrymis rigavit pedes meos. Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos. Oleo non unxisti caput meum; hæc pedes meos unguento perfudit: propter quod dico tibi, remissa sunt illi infinita. Pharisæe, ex malo fermento indignaris. Angit te quod salvaverim peccatricem, et a peccatis absolverim: et quid hoc ad te? Mala intentio tua; nunquid non licet mihi facere in meis quod volo? an oculus tuus nequam est quia ego bonus sum (Matt. xx)? Sed, si tibi placet, collige ad te parabolam meam; aperi oculos tuos et vide. Tu fecisti convivium, et meretrix coronata est. Quare? quia multum dilexit, multum ploravit, multum pœnituit. Plus valuit apud me fletus meretricis quam tua fercula. Et inde duplo tibi prælata est fornicatrix; quando tu quinquaginta, illa quingentis compensata est nummis. Nec inmerito de vobis prædictum est, *Quia meretrices et publicani præcedent vos in regno Dei. Et conversus Dominus Jesus dixit ad mulierem: Fides tua te salvam fecit, vade in pacem (Matt. xxi).* Ecce quomodo patuerunt proposita in duobus exemplis. Ecce quomodo crimina contrariis collisa sunt armis. Avaritiæ tela retrudit eleemosyna; luxuriæ crimina lacrymæ restrinxerunt. Feneravit publicanus, et factus est justus; flevit fornicaria, et facta est sancta. Quid tu ad hæc, libidinose, provocatus exemplis desperas? Forte dum duplices tibi ipsi; desine desperare, et disce quid agas.**

Quando vis orare pro luxuria quæ est in te, aut erogare aliquid pro peccatis, scio quia resistit tibi conscientia tua et revolvit tibi infinitum numerum peccatorum. Obstrepit tibi silenter, dicens: Quid est quod oras, aut quid est quod erogas? Clades est intra te; scelerum te cumulus urget; et quanta est obsecratio tua, vel erogatio? Quando sic objurgat conscientia tua, tu noli terreri; sed op pone illi pu-

blicanum, objice meretricem, et dic: Cessa, conscientia; noli mihi obstrepere, noli obsistere. Est accessus ad Deum, et locus remeandi ad Christum.

Impius fuit publicanus, sed non desperavit: feneravit publicanus, et factus est intimus; flevit meretrix, et facta est felix. Ut quid me corripis, conscientia? Ut quid me confundis, et depravare contendis? Si Deus recipit, quis est qui rejicit? si Deus justificat, quis est qui condemnat? Christiane quid, tardas: publicanum vides antequam adhuc pœniteret receptum, et ambigis: quid metuis? Vitio libidinis quo corpus polluitur et membra maculantur, si toto animo gemueris, absolveris.

Homo, si cor tuum vides, vides uno momento per solas lacrymas ablutum, et dubitas? Sed dicis: Ecce compon tus oravi, aut flevi pro his quæ male gessi; aliquatenus merui a Domino indulgentia absolvi; post hoc, ut est ipsa conditio, si rursus peccavero, quid facturus sum? Nonquid iterum flere debeo, aut indulgentiam flagitare? aut nunquid est adhuc repetere remedium? Respondeo tibi: si quidem radix peccati in membris tuis aresceret, vel ab animis tuis discederet, recte hoc diceres. Si enim simul carnis quiesceret, securus esses nec peccatum faceres, nec pœnitentiam quæreres; sed semper quasi angelus illibatus incederes. Quod si te naturalis concupiscentia urget et pungit libido, quid facturus es fragilis? Vlaceris subinde, flecteris frequenter et facis aliquid quod Deus non vult.

Facis illud quod forte tu ipse horrescis, ut ait Apostolus: *Nen quod volo ago, sed quod odi hoc facio (Rom. vii, 15).* Quid nunc? ecce orasti, et annuit Dominus. Adjuvit pius, indulsit misericors, evasisti peccatum. Sed qui jam absolutus est a stimulo carnis, ecce iterum cogit conditio cadere post viciam impetratam, delinquere post indulgentiam, et post lacrymas iterum lapsus incurrere.

In hoc plane jam magnum intervenit odium, et inestimabilis difficultas. Conari quidem debes toto animo, et pugnare pertinaciter contra carnis stimulos et concupiscentiam cordis, ut vincas et non pecces. Sed si forte contra votum tuum conditio carnis vicerit, et cupiditas straverit in peccatum, quid facturus es? debes jam despiciere aut desperare salutem? Noli sic cogitare: surge iterum, homo, surge; noli timere, noli jacere. Est qui recipiat et qui te non despiciat, si surgis.

Mox ut surgis, mox ut te erigis, jam non errorem tuum Deus, sed animum respicit; nec peccatum computat, sed pœnitentiam pensat. Odit plane si te viderit negligentem, aut resolutum, aut pigrum, si te viderit non laborantem in pœnitudine, sed remanentem in crimine. Talis namque est Deus erga homines. Odit peccantem, amplectitur pœnitentem. Ergo cecidisti? noli diffidere aut differre, sed surge. Si per singulos dies erraveris, per singulos dies convertere, et emenda: hoc est enim quod a te exspectat et exigit Deus. Aut non audisti quomodo ejus vox resonat? per Jeremiam prophetam? *Nunquid qui cadit*

non resurget? aut qui adversus est non revertetur? A Hoc non de uno casu dicit, sed totius temporis lapsus testatur. Si enim contigerit sæpe cadere, plerumque delinquere, clamat ille semper et dicit: Surge, homo. Quid dicit? *Nunquid qui cadit non resurget?* Surge, peccator, et converte ad me, quia nolo mortem peccatoris. Quantum et quoties peccaverit, convertat se a via sua maligna, et vivet. Hoc ita dicit, ut non tu per multas ruinas ac si despectus, ac si desperatus deficias, sed subrigas te sollicitior, ac per singulos lapsus stes contra peccatum. Opponas illi lacrymas, objicias eleemosynam, interseras orationis excubias, ut pondus peccati, poenitudinis pondere obruas et evertas. Sic persistentem nunquam deserit divina clementia. In isto agone positus homo non per latam incedit viam, sed angusto itinere pergit. Latam B plane tenet viam qui non vult resurgere de ruinis: angustam conficit semitam qui, quoties peccaverit, redarmatur, et plangit, et tenet semper poenitentiam in via angusta quæ ducit ad vitam, huic dicitur sine dubio: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

HOMILIA II.

De eleemosyna.

Fratres charissimi, omnis Scriptura divinitus inspirata et salubriter ordinata (ut ait Apostolus [1 Tim. iii]), utilis est ad audiendum, apta ad instruendum, necessaria ad retinendum, suavis ad perfrendum. Sed inter multa utilia et salutaria præcepta quæ scripta sunt in divinis paginis, nulla est aliam efficacem, tam valida et velox nostrorum vulnerum medicina, quam præceptum eleemosynæ. Siquidem eleemosyna non solum peccata purgat, et vulnera conscientia curat, sed etiam animam ipsam de morte revocat, regnorumque cælestium facit esse consortem. Hujus præceptionis vel operis auctor est justissimus Tobias, cæcus corpore, et clarus opere; tentatus ad tempus, et non mortificatus; temporali aspectu paulisper privatus, et perpetuo bonorum operum lumine plenus. His talibus monitis filium perstruebat: *Fili, de substantia tua fac eleemosynam, et ne avertas faciem tuam ab omni paupere, sic fiet ut a te non avertatur facies Dei (Tob. iv)*. Tulit etiam scrupulum de animo trepide vel dubie largientis, ut sive de multo, sive de modico, quispiam largiri non desinat: *Fili, secundum quod tibi est facito: si largior est substantia, largius eroga; si modica, porrige modicum*. Et noli dubitare dum erogas, noli diffidere, dicens: ne forte non sufficiat nobis; sed esto lætus dum erogas, quia hilarem datorem diligit Deus. *Premium bonum thesaurizas tibi, quod de te subrigat in die necessitatis; quoniam eleemosyna de morte liberat, et non permittit intrare in tenebras*: præmium est vitæ perpetuæ. Probasti eleemosynæ efficaciam, vidisti fidum ac singulare solatium. Hæc namque si fuerit fideliter imperita, non solum peccatum evertit, sed etiam mortem exstinguit. Quam validus est ignis quando ardet! et tamen validior est adhuc aqua quæ ignem exstinguit. Quid igitur peccatum? ignis

habet vigorem; eleemosyna aquæ habet liquorem. Sic comparatum est. Stat materia contra materiam, stat aqua contra ignem, stat eleemosyna contra peccatum. Audistis quid scriptum est? *Sicut ignem ardentem exstinguit aqua, sic eleemosyna exstinguit peccata (Eccl. iii)*. Homines cum simus in lubrica natura plerumque peccantes, non cesset anima justitiæ aqua exuberans. *Radix omnium malorum, quid est? Avaritia (1 Tim. ix)*. Radix omnium bonorum quid est? Eleemosyna. Et qui nunc vulneratus es per avaritiam, cura te per eleemosynam. Mortuus es per avaritiam? vivifica te per eleemosynam. Exulcerata est peccatis anima tua? unge eam pietatis ac justitiæ opere. Audisti commonitionem justii? *Eleemosyna de morte liberat, et non permittit intrare in tenebras (Tob. xii)*. Implicavit te cupiditas, habes multa piacula? *Jaces avaritia præditus, depravatus luxuria? derogasti, blasphemasti, quia plurimis sæpe mentius es, plerumque pejerasti? his nequitia partibus, alisque similibus obruta est mens, convulsa est conscientia? quid modo? Nunquid desperandum est inter hæc? Non sic jubet Dominus. Sed quid præcipit? Facite, inquit, eleemosynam, et sunt in vobis omnia mundi (Luc. x)*. Noli temetipsum in talibus desperare; sed *declina a malo, et accelera facere bonum (Psal. xxxvi)*. Deus te non despicit; et tu desperas? Errasti in avaritia? emenda te in eleemosyna. Polluit te immunditia? purificet justitia. Si enim ex animo erogaveris, non solum mundaberis peccato, sed etiam laudat te propheta justitiamque tuam prædicat, dicens: *Jucundus homo qui miseretur et fenerat; hic enim in sæculo non commovebitur. Quare? quia dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi, cornu ejus exaltabitur in gloria (Psal. cxl)*. Si sic sapit homo peccator, et intelligit sollicitus pro se; si alii indigentes et adjuvat miseros, addit illi propheta ampliores laudem, dicens: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus (Psal. xl)*. Nec liberat tantum, sed liberatum conservat, vivificat ac beatificat. Si justum invenerit eleemosyna, cumulat eum meritis; si peccatorem, absolvit a peccatis; si ægrotum, sublevat a doloribus. *Dominus (inquit) adjuvet eum super lectum doloris ejus (Ibid)*. Quem? illum scilicet qui intelligit super egenum et pauperem. Hæc quæ diximus Davidica sunt. Ecce Salomonis adhuc validiora solatia; quæ misericordiæ medicina fovent ægrotantes, fulciunt titubantes. *Conclude (inquit) eleemosynam in ore pauperum, et ipsa exorabit pro te in die malo (Eccl. xxx)*. Quid est hoc quod dicit? fiat apertum. Habes multarum offensionum et peccatorum congestam molem. Quam cum solus non potes ab animis tuis depellere, noli tædiari, adest auxilium. Si vis, prope sunt adjuutores. Aperi oculos tuos, et respice in pauperes, ipsi enim sunt in tali opere adjuutores. Eroga quantum valuerit manus tua: conclude eleemosynam in sinu pauperum, et ipsa te eruet. Fac eleemosynam, moles illa criminum quam timebas, momento minuitur et a conscientia labitur. Studiosus

agricola vicinos suos ad opus plerumque invitat, ut agris suis vineis tempore opportuno adhibeat competentem culturam: ne si neglexerit, dum solus non evincit aut praevalet, aut ager spinis sordescat, aut vinea sarmentis silvescat. Ille adjuutores sibi adjungit operarios, et multiplicat in terrena cultura, et tu agrum cordis tui vineamque animi, dum solus colere vis, relinquis desertam? Homo, adverte quod dicitur. Spiritualis est ista, non carnalis cultura. De eleemosyna conduc operarios. Quos? caecos, claudos, debiles, et alios his similes. Hi sunt operarii parva mercede conducti; qui purgant agrum cordis tui, et renovant vineam, ut flant in te (per culturam eleemosynae) et ager frugifer, et fructifera vinea. Conclude eleemosynam in ore pauperum, etc. Dies malus vel malorum quis est, nisi dies iudicii, dies terribilis futuri examinis. Provide tibi, homo; compone vineas tuas, colloca te hic in ore pauperum. Conclude eleemosynam tuam in esurientium victu, ut dies ille tremendus non tibi in metu veniat, sed in voto. Ille namque dies properat qui strictis hominibus amarus emergit, misericordibus vero optabilis est et affabilis. Conclude eleemosynam in ore pauperum, et ipsa exorabit pro te in die malorum. Tu taces, et eleemosyna quam fecisti deprecatur pro te. Quod in silentio fecisti, in ore pauperum publicatur. Bonum quod latenter fecisti, in lingua indigentium praedicatur. Remissio delictorum tuorum in ore eorum resultat. Conclude eleemosynam in ore pauperum, et ipsa pro te mitigat iram Dei. Mitigat iram, dum abluit crimina; os pauperum corrigitur tibi in baptisma, et venter esurientium satius indulgentiae tibi aquam exundat. Parum est quod eis impartitur, et multum est quod ab eis nascitur. Hortatur ipse Dominus per prophetam: *Frange esurienti panem tuum (Isai. LVIII)*. Quid pro hoc recepturus? accipe evangelicam sponsonem: *Venite, benedicti Patris mei; possidete regnum paratum vobis ab origine mundi (Matth. xxv)*. Quare? non quia superbi aut divites fuistis, aut potentes in mundo praediis; sed quia *esurivi, et dedistis mihi manducare*. O commutatio! Panem dedisti esurienti, et percepisti regnum. Quantam pecuniam profudit homo in hoc mundo, ut aut mancipia aut praedam comparet! Regnum supernum tibi vendit Christus tam vilissimo pretio, et comparare dissimulas! Noli diffidere: frange esurienti panem tuum, nutri indigentem, vesti nudum, fove peregrinum, et posside regnum, non terrenum, sed supernum. Clamat Pater de praecedente volumine: *Frange esurienti panem tuum*: respondet et Filius de evangelica pagina, *esurivi, et dedisti mihi manducare*. Concordat sibi uterque sonus. Quod Pater anticipavit in prophetis, hoc Filius in sua persona susceptum implevit. Factus est pauper, ut tam pauperes foveret quam divites commoveret. Factus est pauper, ut culpas divitum in pauperibus emendaret, et vitia eorum in eleemosynis expiaret. Ob hoc dicit: *Esurivi, et dedisti mihi manducare*; et quia me refecistis, recipite e contrario regnum. Quale regnum? In regno justo quod Chri-

stus donat; quod est paradisus. Et in paradiso quid est? Lignum vitae. Et in ligno vitae quid? Manna absconditum. Hoc ipse Dominus in alia scriptura promittit: *Vincti dabo lignum vitae, et manna absconditum quod est in paradiso Dei (Apoc. II)*. Qui sunt autem victuri, quam illi quibus dixit: *Venite, benedicti Patris mei; possidete regnum paratum vobis ab origine mundi: esurivi, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere; nudus fui, et dedistis mihi indumentum*? Ecce palma et praemia. Pro pane modico quem dedisti, accepisti manna absconditum: potum porrexisti, et paradisum recepisti. Si ergo *videris usurientem, frange illi panem tuum (Isai. LVI)*; si *videris nudum, da illi vestimentum*; et hoc cum feceris, non donas, sed debitam solvis. Quid jubet Dominus? *Si videris (inquit) nudum, vesti, et hoc tu cum fenore facis. Qui jubet te hoc facere, tibi vult mederi, et vicem tibi rependit ille qui utrumque rependit. Videt enim ille in paupere quidem corporis nuditatem, in te autem animi foeditatem. Ergo si videris nudum, vesti. Et quando illum texeris, ornasti animam tuam, peccato spoliante nudatam. Tu illum textisti corporea tunica, ille de te expulit foeditatem. Mox veste tua cum texeris viscera indigentium, reformat ille in te baptismatis vestem, et retextit tunicam quam acceperas ex aqua et spiritu. Non enim potest homo munera lavacri illibata servare, nec parus semper persistere, noxia sibi incumbente natura. Verum cum saepissime lubricus incedat, et offensas incurrat, opera faciunt indulgentiam, poenitentia reformat puritatem, oratio praestat abolere remissionis fontem. Lacrymae abluunt fuscam tunicam; eleemosyna reddit candorem. Haec exercens erit tibi intra te quotidiana oblatio, quotidiana remissio. Ille est fons refrigerii; ille est remissio tuorum criminum, qui dixit tibi: *Esurivi, et dedistis mihi manducare; nudus fui, et dedistis mihi indumentum*. Noli tu intendere mendicum aut peregrinum, captivum aut nudum; sed Christum, qui in his loquitur, contemplare. An non audisti quid ait: *Quandiu fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis*? Sed dicit: *Christus Dei Filius qui in pauperibus pascitur, cur non magis ipso opulentat inopes, exaltat humiles, erigit indigentes, cum ipse sit omnium provisor et largitor*? Qui hoc opponit, audiat e diverso. Forte aestimas, homo, esse illi aliquid impossibile? Non aestimes, homo; sed audi quid est. Si enim omnes homines fecisset aequales, ubi erat fidei exercitium, ubi experimentum virtutis? Si fecisset omnes divites, omnes licenter delinquentes. Et si ita esset, unde veniret remedium, aut unde maneret remissio? unde erat indulgentia exspectanda? Providentia ergo divina aperuit nobis peccantibus medicinae armarium, ut faceret (sicut scriptum est) et divites et pauperes, et humiles et excelsos: ut quoniam divites per exuberantiam rerum proni sunt ad vitia, ac per intemperantiam plerumque labuntur, haberent conjunctos sibi indigentes, velut fontem lavacri: aut (ut plus dicam) velut flumen Jordanis, ubi Christus tinctus est. in quo per ele-*

mercyam largitatem diurna superent delicta. Et quidem in Jordane semel tinctus sanctificavit aquas : in pauperibus autem semper manet, et assidue abluit crimina largientium. Dedit itaque Christus nobis velut indulgentiæ indices. Quos? cæcos, claudos, debiles, paralyticos; quin etiam orphanos et viduas, peregrinos, proselytos et advenas, atque hujusmodi homines omni auxilio indigentes; ut in his, quicunque sunt opulentiores, pium prædant affectum : spectantur faciles ad ægra ac debilia corpora, animasque vexatas; faciant sibi debiles amicos (juxta evangelicam doctrinam) de infideli mammona (id est de brevibus rebus), ut cum defecerint hic, recipiant eos in æterna tabernacula (Luc. xvi). Et idcirco, divites, nolite despiciere inopes, nolite respuere indigentes, scientes quod amici sunt animarum et medici vulnerum interiorum. Ager est juxta te; sparge semen tempore competentem, et esto fidus, quia non te fallit ista cultura. Hic seris, et albi metes; spargis modicum, et colliges multum. Quidquid dederis colligitur ibi in superno cellario: quidquid porrexeris proficit in futuro. Nunquid non potest Christus ditare mendicum? nunquid non valet modo illuminare cæcum, curare claudum, stringere paralyticum, mundare leprosum? valet quidem, sed dissimulat in te; ut per hos aliorum debilitates excludat, et ægritudines effugiat. Nam cum sint debiles, sunt tamen delinquentium medici: non ipsi, sed ille qui dixit, *quandiu fecistis his, mihi fecistis*. Christus est in eis medicus, qui per eos sanat divitum delinquentium vulnera; ut cum tempus exspectatum venerit, et pauperes suos exaltet in gloria, et divites justis operibus delictos recipiat (sicut dixi) in æterna hospitia. Unde (fratres dilectissimi et optandi amici) retinete hæc, et super hæc adhuc discite alia. Necessum enim patuit mea doctrina: replicanda est evangelica forma, ut inde pandamus quod perfectum est; eleemosynæ perfectionis typum nondum ostendimus. Typum eleemosynæ suis præceptis decrevit Salvator: *Attendite* (inquit) *ne justitiam vestram faciatis coram hominibus*. Si mercedem speratis cœlestem, humanum debetis declinare aspectum. Sufficit illum videre opus in secreto, qui operæ pretium reddit in publico. Quid queris, hominem scire quod Deo reservas? aut quid opus est homini videre quod Deus remunerat? Sufficit conscientia tua, habes testem operis tui. In te patet illi quod latet homini. Si plaudis, non places: si hominibus placere vis, displices illi qui docuit. Si displices, minorasti justitiam, vulnerasti gratiam, violasti mercedem. Denique sic subjungit idem doctor: Si hominibus placere vultis, mercedem non habebitis apud Patrem cœlestem. In simili negotio etiam pronuntiavit Apostolus: *Si hominibus placeam, Christi servus non essem*. Cum igitur facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sed tace, et supprime intra te factum tuum. Noli tibicinare, ne vulneres opus tuum: noli prodere quod fecisti. Operæ pretium perdidisti, si laudari ab hominibus voluisti. Sufficit tibi hoc; habes mercedem tuam. Tales ho-

mines hypocritas appellavit sermo divinus. Sic, inquit, faciunt hypocritæ in synagogis et in vicis. Erogant publice, ut publice præferantur, non a Deo, sed ab hominibus. Dedit itaque Dominus pulchram ac verendam operis formam, quando tales prohibet imitari, et jubet in silentio operari. Et quid dico in silentio? nunquid quando facis eleemosynam aut opus aliquod gratum, potest latere? absit. Nam te tacente, ipsa opera clamant et publicant factum tuum: te enim ignorante, præferunt multi justitiam tuam, et eleemosynam prædicant. Geminatur tibi gratia, quia silenter egisti. Ab hominibus accipis plenam laudem, quia tacuisti a Deo perfectam mercedem; quia quod jussit fecisti. Quid jussit aut quid præcepit? ut non tuba caneres ante te: id est, ut non ipse præferas, sed alii. Nam et fructifera arbor non loquitur quidem, et tamen ex fructu cognoscitur. Et apes quando cerarum cellas intexunt, quando mel conficiunt et dulci distendunt nectare favos, non in publico opus exercent, sed sub vili cortice clusæ laborant, et inde postmodum gratia dulcoris erumpit in publico; nec immerito dictum est quia *brevis in volatilibus apis* (Eccl. 1), et tamen primatum dulcoris habet fructus ejus. Retine ergo præceptum modicum: Fac eleemosynam, absconde penes te. Sit intra te cella tua, ut quod tu tegis ab aliis prædicetur et tunc remunerabitur a Christo qui dicit: *Quando facis eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua* (Matth. v). Discutiendus sermo, requirenda sententia. Quid est hoc? nunquid dispar est homo intra se in uno corpore, ut sit alter in dextera, alter in sinistra? absit! Idem homo est qui habet et dextram et sinistram. Et quomodo potest fieri, ut ignoret sinistra quid faciat dextera? nam etsi manus duæ sunt in corpore, dextera lævaque, sed animus unus est in homine, qui tegit utrumque latus in dextera et sinistra. Liquet igitur et non est ambiguum, quod in hoc præcepto altius aliquid introducit et sublimius intelligitur. Duplex est plane homo intra se. Et cum sit unus, divisus est tamen in dextera et sinistra. Divisus? quomodo? non animo, sed opere; non mente, sed moribus. Habetque bonum et malum: bonum in dextera, malum in sinistra. Præcipit Dominus, *nesciat sinistra quid faciat dextera*: quod a nobis sic intelligi solet tanquam si ita dictum sit: Sinistra facit malum; non illi consentiat dextera; id est, si corpus tuum delinquere cogit, non illi assentiat anima. Quid est in homine dextera? nonne pars animæ? quia est sinistra? nonne pars corporis? Disce quid introducit: *nesciat sinistra quid faciat dextera*. Nunquid quando bonum geritur caro ignorat, aut quando malum facit caro, anima nescit? non est ita. Aliter intellige de sinistra et dextera. Tale est, quod dicit: Quando bonum aliquid conatur facere dextera, id est anima, non illam impediatur sinistra, quæ est caro; sed tanquam dormiente sinistra festinet dextera furtivo more operari bonum, et expellere malum de membris, quod dicitur *instrum*: hic est sensus, et hic est intellectus dextræ et sinistræ. Exponatur apertius, et luceat sermo in

opere. Sinistra tua, id est caro, erravit? dextra, quod est anima, emenda errorem. Potuit enim in homine dextrum fieri utrumque latus, sed ideo dispar factus est in utroque, ut tam boni quam mali in se fermentum retineret. Boni fermentum in dextra, mali in sinistra; quod sic distingui potest: sinistra tua induxit te in peccatum? dextra tua eruat te de peccato. Sinistra peccavit in aspectu? dextra propitiet in secreto. Sinistra fecit prædam? dextra faciat eleemosynam. Quod illa fecit imprudenter, hæc emendet silenter. Sinistra rapuit vestitum? dextra vestiat nudos. Illa percussit crudeliter? ista sublevet et sanat humiliter. Illa conegessit impietatem? ista sit plena pietate. Illa impressit vulnera? ista imponat medicinam et adhibeat curam. Reatus est in sinistra? remissio sit in dextra. Malum quod sinistra ingessit, dextra repellat; venenum illius ista extinguat. Et quid plura? ignis est in sinistra, et est aqua in dextra. Quando flagrat in sinistra ignis peccati, pluat in dextra justitiæ aqua, et nihil est tunc quod noceat. Dum impleas illud quod dictum est, *Sicut aqua extinguit ignem, sic eleemosyna extinguit crimina* (Eccl. III). Hic manifestum est, quia nec peccatum desinit in homine, nec fons, nec remissio deficit unquam. Sed divisus homo in sinistra et dextra; ipse sui arbiter est, aut perdit, aut invenit: quid tu ad hæc? times forte ne sinistra superet? Noli vereri: plus valet, si voluerit dextra. Et si inimica est sinistra quæ damnat, sed amica est dextra quæ salvat. Et si illa inquinat, protinus ista sanctificat. Validior est aqua in dextra quam ignis in sinistra. Nam exuberaverit illa, mox istius damna subigitur. Scito itaque quia etsi flamma est delicti in corpore, sed fons est divinus in corde: flammæ membra ministrant, fontem mens exprimat. Sic fiet ut quod inquinaverit sinistra, sanctificet dextra. Sinistra diurnum habet inquinamentum, et dextra diurnam habet absolutionem; ut quod pollutur in sinistra, purificetur in dextra. Homo sapiens intelligit hæc. Esto providus, esto proficuum sanctis; quoniam continuo venturus est supernus iudex discutere actus servorum suorum, et nudare secreta. Sanctis quomodo feneratur cœlestis, venit erogatam pecuniam exigere cum usuris. Et quæ est ista pecunia, quam evangelica observantia? verba sunt vitæ seminata. Venit sator ille seminis sui colligere fructus, pecuniæque suæ exigere pensas. Si fecisti quod mandatum est, tibi dicit: *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium Domini tui* (Matth. xxv). Vis scire qualis quantusque sit iste qui venit? par est trinæ virtutis, princeps est angelorum, imperator est supernæ militiæ, Dominus est cœlorum, gubernator est terrarum; super cherubin sedet, et abyssi profunda rimatur. Qui carne vestitus, fecit quidem remissionem generalem in baptisate, in aqua et Spiritu; sed venturus est nunc exigere debitum, non illud quod prius indulsit, sed quod post lacrum aquæ ab unoquoque contractum est, et non est penitentiæ deletum. Habet iudex iste in manu

A sua stateram in qua perpendit inter duo pondera, unum meriti, et unum peccati. Prævide te, homo: senti pondus tuum, antequam veniens ille in sua statera te suspendat. Considera statum tuum, et esto tibi ipse statera. Sat tibi de corpore tuo statera. Duæ manus tuæ, duo sunt calculi hinc atque inde in statera pendentes. Vides quomodo ipse tibi es statera? perpende cor tuum et conscientiam. Perpende animam tuam membraque ipsa in statera, prius quam divinum examen incurras; sit animus tuus arbiter factorum tuorum, ponderumque inspector tuorum. Inspice diligenter quid tenet dextra, aut quid gerit sinistra. Habes scilicet malum in sinistra conditum, meritum in dextra collectum. Vide quid plus est in opere tuo, aut quæ pars in actibus tuis exuberat; sinistra an dextra; et vult te collidere. Noli cedere, quia scriptum est tibi: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum* (Rom. XII). Molesta tibi est sinistra, et quærit te subdere. Intrat opportune, vexat te vehementer, collidit frequenter, et capit jugiter; pravo pondere urget animam, et morsus ferales infligit, dentes in te concupiscentiæ carnalis infligit, internaque læra tua vitiorum suorum unguibus sulcat. Quando videris tu quod pars ista inimica concrevit in malo, armisque hostilibus stipata sinistra quærit te expugnare, castraque pectoris tui conatur evellere; tu noli ferreri, sed redi in sensum tuum, et ibi invenies adiutorem Deum. Si tamen illum times et futurum ejus iudicium reformida: in hoc loco, in isto certamine non ignoret sinistra, sed sciat magis quid faciat dextera tua. Sciat quod ignorat; advertit diligenter quando strepit sinistra in malis: id est quando multiplicat caro partes adversas contra virtutem animæ, et exaggerat crimina. Stet dextera tua obnoxia contra partes pestilentiæ, contra arma hostilia, contra effeminata vitia, contra peccata et crimina; stet dextera tua armata, id est, fides robusta, spes, stabilitas amore copulata. Obducatur scutum fidei, inducat lorica spei, objiciat justitiæ hastam, intendat orationis arcum, erigat eleemosynæ tropæum; et confestim non solum cedit per adversa, sed etiam cadit elisa. Jacet in vulnere et succumbit victoriæ. Quæ diximus, evidentius repetamus. Hostiliter te stimulavit caro? strinxit conditio, ut delinqueres? peccasti? crebro offendisti? pressa est mens horrore? tristis est anima usque ad mortem? Superfluit mensura criminum in sinistra, claudicat in scientia, nutat statera tua, et dextera tua lance suspensa totum pondus divergit in sinistram? Cum videris, dic ad animam tuam: Anima, ubi es? quid actura es inter hæc? quare non clamitas? malum vides imminere, et taces? cur non vigilas? mortem cernis incumbere, et tu non aspicias? ubi resides pigra? ubi jaces resupinata? dextera tua dormitat, et non illam excitas? pateris ut te vincat sinistra, et portionem tuam jungas cum perituris? quid factura es, superata a carne, cum cœperis cum ipsa experiri supplicia? sinistra satagit, et debet dormire dextera? ibi plena est mensura, et hic debet existere vacua? sinistra valet in

vitiis, cur non magis dextera in virtutibus viget? cur non magis minuitur tibi peccatum, et hic additur meritum? quare non liquescit nequitia, et augetur iustitia? Judicium Dei vides imminere, et stupes? thronus tremendi iudicis in flammis ardet rotis (*Dan. vii*), ut Daniel ait, et non trepidas? fluvius currit flammens, qui globos flammaram volvit, et tu soluta jaces? an nescis quod fluvius iste peccatoribus permeat, et non in pœnitentibus murmurat? Non audisti quid annuntiat Isaias: *Ecce dies Domini insanabilis, venit dies iræ et indignationis ponere orbem terræ desertum, et peccatores perdere ex eo* (*Isai. xiv*). Plange tua scelera; corrige te confestim, et transfer te de sinistra ad dextram. Non est ambiguum, aperte sonuit quia Deus peccatores exterminat. Peccatores dixi: tu, si pœnitentiam egeris, jam non te perdit, sed protegit. Si compunctus fueris a peccatis, jam non te damnat. Minaci quidem voce et terribili tuba testificatur propheta, dicens: *Ecce dies Domini insanabilis venit ponere orbem terræ desertum, et peccatores perdere ex eo*. Vorum non ideo Deus minatur ut perdat, sed testificatur ut corrigat, increpat ut componat, objurgat ut eripiat: insurgit, non perimentis metu, sed miserantis affectu. Cæterum si percutiat urbem et perdat peccatores, ubi populus integer quem sibi acquisivit sanguine suo, et passione redemit? Sed dicis: Ostende mihi, quæso, quo tenore possum exonerare sinistram, et cumulare dextram. Hoc quod interrogas non est incognitum. Nunquid latet aspectum tuum, aut ars est quam nescis? ubi videris quia dominatur tibi lex peccati, imperant vitia, crebrescunt crimina, omnis sarcina declinat in latus sinistrum, noli cedere atque quiescere, sed incita temetipsum; recurre ad arma contraria, et præcinge te in dextera tua, implens illud quod cecinit David psalmista: *Accingere, inquit, gladio tuo, quem vicit sinistra, quem superavit segnitia, quem stravit nequitia; accingere gladio tuo circa femur, potentissime*. Qualem gladium? *specie tua et pulchritudine tua*. Tibi hoc dicit, qui criminibus cedis; ad te loquitur, qui criminibus vinceris! Te comonnet et compungit, peccator! vicit te pars sinistra, percipiet te in factum tuum. Plora compunctus, ut possis recipere speciem cordis tui, et pulchritudinem corporis. Quid vult esse? errasti in lumbis? offendisti in femore? manifestum est quia ubi lumbus, ibi libido, et ubi femur, ibi fornicatio. Quid ergo? fœdasti femur tuum carnali libidine? reforma illud pulchritudine spiritali. Stuprasti lumbos tuos in fornicatione? noli diffidere, sed extrue bellum contra sinistram et contra corporeum peccatum, contra stuprum vel adulterium. Femur te fœdavit? femur te reformet atque recuperet. Accingere, inquit, gladio circa femur, potentissime. Te corripit sermo propheticus, quia peccasti. Fuisti profusus in libidine? esto potentissimus in virtute. Laxasti membra tua in luxuria? restringe vivacitate armorum. Arma lumbos cordis tui, orna femur animæ tuæ, ut corporei femoris eximas fœdita em, evellasque de visceribus tuis plagas. Accingere gladio tuo

A circa femur tuum, potentissime. Quis est iste gladius? Ipse dicit, *specie tua et pulchritudine tua*. Et quæ est ista species, quam virtus animi, et in ea, plena pœnitudo? quæve est pulchritudo, quam lacrymæ oculorum, et largitas elemosinæ? Et quid deinde? *Intende, inquit, prospere procede et regna*. Aperta sententia est. *Intende*, peccator, quia peccasti; *prospere*, quia pœnituisti; *procede et regna*, quia triumphasti. *Procede* confidenter, quia plorasti pro peccato; *viciisti* reatum ut pervenires ad regnum, *procede et regna*. Plange hic, ut plaudas alibi. *Procede, inquit, et regna*. Propter quid? *propter veritatem et mansuetudinem et iustitiam*. Quando sinistra infert et ingerit tibi candentes stimulos avaritiæ, luxuriæ, arrogantiae vel libidinis, sta contra sinistram tuam, succinctus veritate, armatus mansuetudine, ornatus iustitia, et cum viceris sinistram, tunc *educet te mirabiliter dextera tua*. Tunc vincit dextera et silet sinistra, cum fugit impietas, et floret rediviva pietas; cadunt crimina, et crescunt merita. Quidquid malum minuit in sinistra, meritum augetur in dextera. Sic te agente, *deducet te mirabiliter dextera tua*, juxta verbum Davidicum. Subduc pondus ex adverso latere, remove plagas de sinistra, ut in die iudicii deducat te mirabiliter dextera tua. Imple mensuram iustitiæ; quomodo? orando, vigilando, lacrymando, erogando, jejunando: quin etiam parcimonie pulsando, negligendo delicias, et nutriendo disciplinam; fugiendo festivas dapes, et frugalitatem ferendo; deponendo pinguedinem, et diligendo pallorem. Quando statim exerces virtutem, exultat dextera tua, et latet sinistra: deficiente enim nequitiae sarcina in sinistra, sanctificatio dexterae tuæ præponderat, et ipsa te deducet mirabiliter in salutem. Unde, frater eharissime, non tædium superet, non subducat ignavia; non inter spem et metum alternis motibus æstuantem desperatio frigida perfundat, sed magis concealedat cor tuum dum dubitas, ferveat spiritus tuus in te cum anceps inter utrumque laboras, id est, ut inter spem et metum meditatione tua exardescat ignis. Erige te in calore cordis tui, et, in zelo pectoris concitatus, abutere dextera tua, et æmulare sinistram, dicens ei: Quid mihi et tibi est, sinistra? desine, cessa, conquiesce; noli mihi suadere ut errem; noli me subdere, ut offendam. Cur implicatum tenes, et non permittis exsolvi? noli me capere saporibus tuis, qui brevi tempore dulces et postmodum semper amari: tales sunt saporibus tuis, qualia dormientium somnia. *Surrexerunt e somno, et oblitii sunt quæ viderunt*; sic tuus vapor, sic tua delectatio: in delictis parum inungit fauces, et postmodum urit animam delectatio tua. O sinistra! dolores facis prolixos, nisi fueris repressa, dulce tuum sit amarum; fœvus tuus in fel convertitur. An non audisti sententiam Salomonis, qui dixit: *Vias quæ a dextris sunt novit Dominus; perversæ autem sunt quæ a sinistris* (*Prov. iv, 27*)? Nescis tu quia *angusta via est quæ ducit ad vitam*? Cur me frangis et flectis ad latam? Cur me ducis ad spatiosam viam quæ mihi aperit

fauces inferni, in quibus picea flamma ardet, et pœnalis caligo exæstuat? Sinistra pars tua planctum ingemuit, provisio tua tartareas habet tenebras. Cellarium tuum corruptas habet species; thesauri tui liquidis ardoribus pleni sunt. Aspis est in opere tuo, antiquissimus ille serpens hydra, multorumque spirans venenorum. Ut spargit pestem auctor scelerum, nequitiae armiger! Sinistra in parte tua, scandala quibus dictum est: *D'cedite a me, maledicti, in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo et angelis ejus.* Ignis ardebit in parte tua, diabole, aspis antique, auctor nequitiae: tibi præparatus est ignis et angelis tuis; quid hoc ad homines pertinet? Sinistra tua nihil valet. Nihil valet pars sinistra; corrigunt se homines a peccatis, et vivunt. Desinunt delinquere, et carent doloribus; renuntiant tibi, et regnant cum Christo; remansisti solus cum angelis tuis. Diabole, quid regis sinistram partem? ad te corrigo, verbum tibi imputo, te castigo: quid gloriaris de parte sinistra? flamma illa gehennæ tibi, non hominibus flagrat; camini tartarei tibi sunt præparati et angelis tuis.

Quare? quia adversarius Dei es, semper erras, et nunquam emendas; semper impius et seductor, semper prodigus et profanus; atrox in malis, et inimicus in bonis; et quia nunquam te pœnitentem, ideo periturus. Quid hoc ad hominem pœnitentem, suaque peccata confitentem? plus est pœnitentia quam tua pestilentia. Plus sunt lacrymæ hominum, quam tui insidiosissimi laquei. Amplius est eleemosyna quam tua inquinamenta. Sollicitudo solvit peccata, vigilia vincit nequitiam, compunctio eradiat crimina. Inimice diabole, fallax, quid fingis terrorem? parum est, quod vereor donec convertar ad Christum, qui me salvavit. Video peccata mea, et pauca considero commissa mea; et horreo donec convertar ad Dominum. Stant ante me facinora mea quasi turris ferrea ac murus æreus, donec memetipsam videam, et donec sitiens amplectar Christum indulgentiæ fontem, teneamque pedes ejus qui dixit: *Nolo mortem peccatoris, quantum convertat se a via sua mala, et vivat.* Si hoc fecero; murus æreus momento collabitur, turris ferrea fulminata dispergitur. Aries enim pœnitentiæ subvertit peccata et subruit crimina. Cadent ante fletum pœnitentis, quasi caduca folia a vento concussa, aut quasi plumæ volitantes vento impulsæ. Adest Dominus oranti, præsto est excubanti erogantique Christus, protector excelsus, munificus atque liberalis indultor; et tota illa peccatorum sarcina quam verebaris, ut cera liquecit, ut fumus fugatur, ut vapor exinanitur, aut quasi lanugo combusta deperit. Postquam sic castigaveris sinistras partes, et cum eisdem partibus ipsum diabolum prostraveris, converte te ad dexteram, et loquere illi, multiplicans ad eam exhortatoria verba, sic dicens: *Dextera mea Deo sacrata, salvatrix animæ meæ, firmatrix cordis, munimen corporis, tu noli dormi-*

* In Ms. legitur titulus hoc modo: *Incipit liber primus sancti Laurentii episcopi de muliere Chan-*

re, sed vigila. Opus tuum dulce est, actio tua melliflua est, vigilantia tua vivificat. Expande te ad preces pariter cum sinistra; erige te ad superna subsidia. Commove venas tuas, et conquire remedia, confunde inimicum, et contere peccati ministrum. Quomodo eum confundis, aut quo itinere conteris, nisi in opere Dei, in observatione evangelica, in ordinatione disciplinæ, in ordinatione largitatis? Dextra, fac opus justitiæ: respice famelicos, vesti nudos, visita ægrotos, suscipe peregrinos, solve compeditos, fove captivos, consolare compunctos: si sic feceris, eruisti me de mœnore, liberasti de muscipula. O dextra, non vides? sævit sinistra, et supplicia congerit? sinistra te vincit, et dormis! serpens te mordet, et duras non vides partes adversas turbatas, et insurgentes turbines? venti spirant adversi, mare insurgit super te, peccati pelagus urget animam tuam, strident in membris tuis iniquitatum procellæ; et non excitaris, sed negligis! non stimularis, sed torpes! Dextera gubernatrix, sta in puppe, et dirige proram: extende vela, arma navem. Ecce pericula imminet, ecce scopuli ante te, ecce horrendi cautes, naufragia in latebris instant, et non vigilas! esto pervigil, esto amator bonorum operum, esto bellatrix pœnitentiæ, te enim triumphante, vivo ego in virtute Dei, et evado noxias partes; extende ad justitiam, imple pugillam tuam cœlesti semine: jacta semen pœnitentiæ, et collige fructus indulgentiæ. Noli dormire, dextra, sed fac opera quæ a te Christus expectat. Emenda errorem meum, dele dolorem meum, collige meritum quod dispersi, repara quod amisisti, sed integra quod minoravi. Flammam fornacis criminum, et tu siccas operis tui fontem? peccata prævalent, et tu subtrahis pietatis præsidia? Da rorem tuum, et refrigera in me quod æstuat in calore. Timeo namque ne dormientem sinistra superet, et rapiat me. Diripiendo ad funera, sic te excitantem dextram, et objurantem sinistram, suscipit Christus et amplectitur. Dirumpit vineula tuâ, et deducit tanquam lumen justitiæ tuam, et iudicium tuum meridiano splendore illustrat: ut dextra ejus visitatus, gratiaque donatus, sed munere accumulatus, non tristis abscedas aut inutilis, sed gaudeas cum justis ad dextram venientibus in æterna requie permansuris.

LIBER DE MULIERE CHANANÆA.

Multi quidem configunt venti sæviuntque procellæ; sed vestrum conventum non dissolvit tentatio, nec studium violavit. Non cessat Ecclesia, quæ semper pugnat, et semper triumphat; tentatur et non superatur. In quantum pulsatur et premitur, in tantum prævalet et augetur: circum sæviunt undæ, sed non movetur lapis.

Sermocinantibus nobis, somnus recessit à vobis; nox se transfudit in diem. O conventus forensis! potest enim et hic esse conventus Ecclesiæ. Fecit nox in foro Ecclesiam, et mentis vestræ strepitus armavit industriam: cessavit omnis pigritia, con-

næa. Confer annotationem opusculo subjectam, paulo post initium. EDIT.

quievit ignavia. Quis hoc non volvat animo, aut quis A non miretur, eo quod non solum nostri permanserint nobiscum, sed etiam incogniti congregati venerunt, et proficit tentatio in utilitatis augmentum? Nam sicut pluvia descendens nutrit semina germinantia, sic tentatio, cum examinaverit, animam salvat. Verbum Domini est immobile, et portæ inferni non prævalebunt ad eum. Seipsum vulnerat impugnator Ecclesiæ; plebem vero fidelem insigniorem ostendit. Vires collidit proprias qui æmulatur Ecclesiæ; nobis vero triumpho confert dignitatem. Justus erat et antea Job; sed justior postmodum de agone emersit. Sanus validus factus est æger validior: clarus in opere factus est, in opinione præclarior. Nunquam igitur in tentatione formides. Si enim fueris in propria virtute fundatus, nunquam B tibi oberit tribulatio, quæ patientiæ declarat virtutem. Sicut enim fornax cum examinat, augmentum facit in specie auri, sic tentatio addit animæ pulchritudinem. In quo enim noxia est flamma in specie auri? aut in quo humiliat tentatio patientiam, quæ tollit tristitiam, et auget lætitiā, et facit animam hominis in examinata specie refulgere?

Introduxit tentationes, ut excludat adversarios, qui me existimant inimicum. Congregati sunt maligni in unum; sed quid illi in confusione, et quales nostri in compassione? ubi sunt illi? num apparent? aspicio in foro, eo per plateas, et nullum video. Frondes fuerunt, et ceciderunt a vento; plumbum luit, et liquefactum est; hi vero refulgeant in specie auri. Quis eos quam criminosa eorum conscientia C effugavit? Sciunt enim ipsi quid fecerint. Nam et Cain cum cœperat proprium perimere fratrem, perpetrato scelere, timens ac tremens super terram incessit: sic et isti non manibus quidem, sed mente malignati sunt; et illi quidem operati sunt necem, Dominus autem condonavit salutem. Hæc enim locutus sum propter vos, ut exsulet mens vestra in Domino, et nunquam in tentationibus trepidet. Petra est immobilis. O homo, quid status vereris? *Super hanc*, inquit, *petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferorum non prævalebunt ad eam* (Math. xvi, 18). Quandoquidem extranea, quandoquidem autem intestina sunt bella; sed nullus potest stabilitatem quassare structuræ. Quod autem expendo tempus, in exprobratione malorum; nec enim fas est insultare diutius inimicis, et filios despiciere scientes.

Igitur hesterno nobis Paulus apostolus adornavit convivium, hodie autem Matthæus: hesterno corarius, hodie publicanus; hesterno blasphemus, hodie raptor. Sed non in blasphemia permansit blasphemus, nec raptor in rapina permansit. Factus est enim Paulus verus apostolus et utilis doctor; factus est enim et Matthæus Evangelii prædicator. Memorabo priora peccata, ut posteriora merita enitescant: ut discas tu quid sit converteri de malo in bonum, ne aliquando desis in propria vita. Doctores igitur nostri prius in criminibus sorduerunt, et inde conversi in meritis sonuerunt. Quid blasphemus et

publicanus facti sunt? Nonne caput rapinæ et lex violentiæ? Quid est publicanus? prædo sine pudore, medicus exterminii. Nonne immanior est furibus publicanus? fur namque vel timens furatur: hic autem confidenter delinquit; sed hic publicanus repente apostolus; quomodo aut quo tenore? *Transiens Dominus vidit eum sedentem in teloneo, dixitque illi: Sequere me. Et surgens secutus est eum* (Math. ix, 9). O virtus sermonis! venit crucis palma, et fecit militem de captivo, et lutum protinus convertit in aurum. Venit crucis palma, et surgens publicanus secutus est Christum; de profundo mœroris gurgit super omne decoris fastigium sublimatur. Nemo igitur desperans salute fruitur, non est enim malum in membris vestris naturaliter insitum: de arbitrio nos gratiam libertatemque acquirimus. Publicanus enim factus est evangelista, blasphemus factus est doctor, latro paradisum meruit, seductor factus est verissimus adorator. Non est quidquam in criminibus, quod non penitentiâ resolvatur. Et ideo Dominus ipsius criminis destruxit fastigia, ut nullus vitam suam etiam in sexta ætate desperet.

Ne dicas intra te: Peccavi, et quid faciam? habes imitabilem [F. inimitabilem] medicum qui resecat morbum, et sanat omnem languorem; habes medicum qui adest gemitibus, et nutu imperat sanitatem. Ex tanta te de improvviso materia finxit et vivificavit ut esses: nunc factum te et nutritum poterit oblivisci? non erat antea homo, et figuravit illum ex limo. Requiric forte qualitatem: nescio ego, ipse scit artem suam. Nunquid non eras terra? sed accepit partem terræ potens illè opifex, et fecit prius corpus tuum, in quo disposuit et distinxit varia membra, manus et pedes; caput etiam, in quo oculi et aures, os et odoratus, frons et genæ, et reliqua membra inferius. Ille ergo artifex qui sic te proprio finxit arbitrio, non potest tua auferre peccata? Noli sensus ejus rimari, noli nodos examinare virtutis, noli querere quomodo fecit, sed mirare de facto.

Sed dicis: Feci peccata multa et magna. Et quis est de hominibus qui non preceat? Tu dic: Erravi super omnes homines, sufficit mihi in sacrificio ista confessio; dic tu prius iniquitates tuas, ut justificeris, cognosce quoniam peccator es: habe tristitiam, cum converteris: esto ac si desperatus et mœstus, sed et lacrymas compunctus effunde. Nunquid aliud aliquid fuit in meretrice, quam lacrymarum effusio? et ex hac profusione invenit præsidium, et accepta fiducia accessit ad fontem Dominum Jesum.

Sed veniamus ad causam. Quid ergo evangelista? *Et inde transiens Jesus venit in partes Tyri et Sidonis; et ecce mulier Chananæa* (Math. xv). Miram rem ait evangelista. Ecce mulier caput peccati, arma diaboli, expulsio paradisi, doli mater, corruptio legis antiquæ. Ecce mulier veniebat ad Dominum Jesum, mulier alienigena de gentibus, novella plantatio. Mirum negotium! Chananæa sequitur; Judæi fugiunt, domestici derelinquunt, alienigena hæret! Ecce mulier de finibus illis egressa clamabat dicens: *Miserere*

mei, Domine, fili David. Mulier hæc evangelista efficitur. Probavit enim divini consilii sacramentum, quando et virtutem divinam obsecrat, et carnis naturam confitetur, dicens: *Miserere mei, fili David.* Considera pulchram mulieris mentem; vide quid dicit. Non est in actibus, inquit, meis, non mihi de conversatione justitia: ad misericordiam tuam confugio, ubi non resedit, nec requiritur locus salvandi. Et quomodo ausa est mulier legis ignara, tam iniqua, sic abrupte accedere ad fontem salutis? non petiit Jacobum, non rogavit Joannem, non accessit ad Petrum; sed hoc intermittens, quid dicit? Non est mihi necessarius fidejussor; suscipit in se poenitentiae patrocinium, et sola currit, tenet enim in voce ac dicit: *Miserere mei, Domine, fili David.* Ideo descendisti, ideo carnem suscepisti, ut et ego loquar ad te, et cum fiducia petam. Cherubin aspectu ejus tremunt in caelo, et in terra mulier non formidat. Angeli metuunt in excelsis, et mulier non veretur; instat importune, et voce sua exaggerat, dicens: *Miserere mei, Domine, fili David.* Non habeo opus sponsoris: per me accedo, per me obsecro, miserere mei. Quid tibi opus est? misericordiam quaero. Quid pateris? dolorem quem non suffero. Quid habes? filia mea captiva tenetur. Quid illi est? male a dæmonio vexatur. Et quid nunc? miserere mei, Domine. Pignus meum consumitur, et pars corporis violatur. Opinio, inquam, exiit de filia mea; noli me videre peccatricem et miseram: tu es Deus qui secreta consideras. *Filia mea male vexatur.* Quid desideras? ut liberetur de plaga. Miserabilis luctus consumpsit uterum meum, et animam meam perturbabat saeva tempestas. Quid faciam nescio. Patitur misera, nec sentit tormenta: nec mortem scit timere, nec vitam sperare. *Miserere mei.* Jacet confusa, et causam tormenti ignorat. Me aspice, Domine, me exaudi, vide diurna vulnera mea. Illa patitur, et ego deficio: passio ejus pavorem incutit cunctis, facta sum omnibus spectaculum: quid faciam, aut quo vadam? non possum ab illa quoquam divelli, non potest sola derelinqui. Non enim deforis venit, sed intus est expugnator, in se habet hostem et gladium; navis est quæ de se concitat tempestatem, non invenio nomen passionis ejus. *Miserere mei, Domine, fili David.* Utinam defuncta fuisset filia mea, quam sic viveret! Si enim mortua fuisset et sepulta, exacto jam tempore oblita fuisset, nec meminissem vulneris aut doloris. Nunc vero cadaver semper in domo est: causa mea, sepulcrum ejus; augetur quotidie vulnus meum, et crescit opprobrium. Quomodo? video oculis meis; istorum aspectu, torqueri manus, crinium vittas exsolvi ac spargi, spumas ex ore diffundi, dare mugitum horrendum, sævire intus invisibilem inimicum, improvisum hostem et pugnam manifestam. *Miserere mei, Domine, quoniam filia mea erat, et facta est dæmonis esca.* Non audeo illi proximare, non possum contingere, prohibet me pavor, expellit ipsa passio dira. *Miserere mei, Domine, fili David.* Qui ex vobis patres fuerunt, adju-

vent verba mea: quæ matres, lacryment una mecum. Non sufficio exponere dolorem, quem mulier ista sustinuit. *Miserere mei, Domine, fili David.* O prudentia feminae! non utitur hominibus seducto-ribus, non secuta est vates fallaces, non quaesivit inanes ligaturas, aut ad falsa confugit praesidia: sed omnem relinquens diaboli cultum, venit ad Dominum Jesum omnium salvatorem, et dicit: *Miserere mei, filia mea male vexatur.*

Vidisti sensum mulieris probantis sapientiam ejus: sed vide aliud novum et inexpertum negotium. Petit et obserrat, et lamentum suum producit in clamorem: et amator omnium Deus non ei respondit verbum. Tacet sicut vitæ, et pius medicus contulit medicinam, et abnegat curam. Quid est hoc, Domine? nescio, si non suscipis pulsantem mulierem! O sapientia medici! Dominus, inquit, non respondit ei verbum. Quapropter, nisi ut detegeret sapientia ejus virtutem? Propterea dicunt discipuli: *Dimitte illam, quia clamat post nos.* Sed humanus Deus vitam mulieris virtutemque pulsabat. Et quid ait? *Non sum missus, nisi ad oves quæ perierant domus Israel.* Nihil proficiunt, nec ipsi apostoli suggerentes. Verus medicus differt magis curam, exulcerat vulnus, et potestatem suam arte quadam excusat, ut latentia panderet sacramenta. *Non sum, inquit, missus, nisi ad oves quæ perierant domus Israel.*

Hinc hunc considerate sermonem, et ad verba mea dirige intellectum, quoniam profundam volo comparisonem exsolvere. *Non sum missus, nisi ad oves perditas Israel.* Quid est hoc verbum? quæ est ista excusatio tua? et multa in te mysteria revelasti, ut unum tantummodo angulum liberares, et integrum relinqueres orbem? Pontum, et Asiam, et Ægyptum, Ciliciam et Cappadociam, et reliquas nationes relinqueres, et de Israel tantummodo curares? relinques terram desertam, nationes despectas, et solus Judæis factus es liberator? Non vides injurias Patris tui in falsis simulacris, et in dæmonum cærimonis exerceri? Annon hæc etiam prophetæ vulgaverunt? Quid dicit affinis tuus David? *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (Psal. xi).* Quid Esaias, qui seraphin oculis suis respexit? *Exsurget virga de radice Jesse, qui dominatur omnibus, et in eum fines terræ sperabunt (Esai. ii).* Quid Jacob patriarcha dicit? *Non deficiet princeps ex Juda, nec de senioribus ejus dominator, donec veniat, cui destinatum est; et hic est expectatio gentium (Gen. xlix, 10).* Quid etiam Zacharias propheta? *Propter vos, inquit, claudentur portæ cære, quoniam ab ortu solis usque ad occasum glorificabitur nomen Domini, in omni loco effluent libamina ante ipsum (Zach. i, 10, 11).* David ipse quid iterum dicit? *Omnes gentes, plaudite manibus, quoniam Deus excelsus terribilis et rex magnus super omnem terram (Psal. xlii, 1).* Denique quando natus es in carne, quos vocasti? nonne Magos? Nunquid prophetas venisti vocare, qui ipsam salutem gentibus cecernerunt? Apostolos etiam cum mitteres,

quid eis dixisti? *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti (Math. xxviii, 19).* Et nunc quando misera hæc mulier acribus doloribus et stimulis coarctata rogat te et obsecrat pro filia sua, ut eam a funesta passione absolvas, modo dicis: *Non sum missus, nisi ad oves perditas domus Israel.* Venit ad te centurio, rogans pro puero suo, et dixisti: *Ego veniens curabo eum.* Pendenti latroni paradisum reparasti, paralytico imperasti dicens: *Surge, tolle lectum tuum et ambula.* Lazarus de monumento te vocans redivivus surrexit, varia quoque languorum genera verbo sanasti, latrones liberasti, meretrices virginibus prætulisti, solam hanc miseram Chananæam respuisti deprecantem. Quid est hoc verbum miraculi inauditum? Nunc intendite, ut sciatis, quale compendium incipit revelare. Quando liberatus Israel a plagis Ægyptiorum, et a Pharaone extractus transit populus per desertum, præcepit ei Dominus in lege ut non communicarent Chananæis nec convenirent cum eis, quoniam sine lege erant, idola immunda colentes. Præcepit ergo Deus in lege Judæis ut non mercarentur cum eis, nec connubia in semine eorum miscerent, ne per hæc a suis legitimis privarentur, et profanis idolorum cultibus jungerentur. Aspice, et considera, et intende quæ dico, quia adhuc in tectura est tela. Mulier ista Chananæa erat de gente immunda, quibus non licebat communicare cum eis. Quid ergo? sub lege venerat Dominus, ut adimpleret, et non solveret legem. Igitur si ad momentum audisset mulierem, dicerent Judæi: Ideo te non audimus nec sequimur, quoniam solvis legem. Præcipit enim lex abstinere a Chananæis. Propter hoc tacet Dominus: propter hoc non respondit mulieri. Vide quomodo servat legem, ut Judæos confunderet, dicens: *Quisnam vestrum me arguit de peccato?* Ecce non respicio ad mulierem Chananæam; ecce clamat sine causa; ecce obsecrat, et non exauditur: ecce quomodo teneo legis formam, ne dicatis quoniam præterivi legem. Ideo non credimus in te. Non ex me sed ex vobis est error. Obmutescite itaque propter observantiam legis: ecce nationes ad me veniunt, ecce populus quem non novi, mihi servire festinat: nolite argumentosis occasionibus uti. Ecce a non cognoscentibus me cognitus sum, et a cognitis ignoratus: ecce alienigenæ obsecrant, et domestici sæviunt. Hæc est itaque prima causa, quod distulit Dominus respondere mulieri.

Interea persistit in clamore mulier, dicens: *Adjuva me, Domine.* Et ipse tantum respondit: *Non licet tollere panem filiorum, et mittere canibus.* O prudentia medici! multis difficultatibus suspendit mulierem, ut duplici postremo honore cumlaret, dicens: *Non licet tollere panem filiorum, et mittere canibus.* Qui sunt filii? quos vides. Confundens eos hoc dicit, quia fuerunt filii, et facti sunt canes, de quibus Paulus dicit: *Videte canes, videte malos operarios, videte interfectores.* Nos autem qui velut canes eramus, de gentibus facti sumus filii in eorum ra-

A dice, quos ita exhortatur Paulus: *Filii mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Accusat ergo Judæos, cum dicit: *Non licet tollere panem filiorum, et mittere canibus.*

Sed quid respondit mulier? *Etiam, Domine, potes, si volueris.* O mulier violenta! Dominus dicit: *Non licet;* et illa dicit: *Etiam, Domine, potes, si volueris.* Oblita est verecundiæ, et intermisso pudore conatur vincere Dominum. Dominus dicit: *Non licet tollere panem filiorum, et mittere canibus;* et illa respondit: *Etiam, Domine, sum quod dicis.* Canem me vocas, canis sum: agnosco nomen meum: confundis me tu; sed ego non recedo a te. Canis sum, sequar te, quasi canis: porriga mihi aliquid. Non quaero panem filiorum: da mihi vel micæ, quoniam et catuli manducant de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. O certamen pietatis! o prudentia femine! Canem me dicis, Domine: sum ego. Ergo nutri me velut canem: non possum relinquere mensam domini mei. Canem me appellas: porriga micæ. Dixisti causam meam, distulisti petitiones meas, manifestasti conditionem meam: adjuva me nunc, quoniam et *catuli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* O mulier! accepisti subito laudem, et inventa es electis electior. Ideo tacet Dominus, ideo distulit et protraxit, ut mentem tuam perpenderet, et vivam de te produceret vocem. Si enim, statim ut cœpisti petere, accepisses, recessisses, et nemo fidem tuam probasset, nullus mentis tuæ cognovisset arcanum. Num autem quia intelligis Dei virtutem, et sic te cognoscis ut dicas: *Etiam catuli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum;* laudo te ego et dico: *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis.*

Audiant hæc inertes et improbi qui dicunt: *Oravimus, et non impetravimus.* Quid loqueris, homo? instanter ora, importune obsecra, siquidem pulsanti aperiatur. Sed dicis: *Depræcatus sum semel, iterum, et ter, et quater, et septies, et decies, et vicies, et non exaudivit Deus.* O stulta inventio! et quid nunc, quia nos es exauditus, jam recedis a Domino, et desistis a prece? aut non vides perseverantiam mulieris Chananææ, quomodo magis aporiata insistit, et repulsa importunius obsecrat; nec ante cessavit quam quod quaesivit invenit? Sunt multi quidem qui intrant in ecclesiam, et strepunt in oratione, confuse atque intemperata voce dispergunt verba sua, et egressi foras oblitii sunt omnia. Ili sunt qui labiis hinniunt, et corde non concipiunt. Si tu ipse dicta tua et preces ignoras, quomodo te exaudit Deus? Dicis: *Inclinavi genua mea, et oravi.* Genua tua inclinasti in terram; et mens tua foris per diversa discurrit. Corpus quidem intus, sed cogitatio foris; lingua tua pecunias numerat et usuras. Diabolus malus et invidus inimicus, quando oramus, tunc magis incumbit et obstreperit. Non nos pulsant cum securi jacemus in lectulis: venimus ad orationem, et ille nos cogitationum stimulis turbat. Hujus versutias cogitantes revertimur ad mulierem

Chananzæam, quæ sic obsecrat : *Miserere mei, Domine, fili David, filia mea male a dæmonio vexatur.* Dic et tu, Miserere, Domine, quia anima mea pulsatur a dæmonio. Magnus dæmon est peccatum animæ. Nam dæmon exstinguitur; peccatum vero stat, nisi satisfactionibus absolvatur. Grandis sermo est, Miserere mei, Deus; brevis quidem, sed virtute plenus. Nam etsi foris fueris, clama, et dic, Miserere mei, Deus. Clama, non voce, sed mente; nam et tacentes exaudit Deus, nec tam locus quæritur, quantum sensus. Hieremias in carcere confortatur; Daniel inter leones exsultat; tres pueri in fornace tripudiant; Job nudus sub divo triumphat; paradysum de cruce latro invenit. Quid ergo si fueris in publico foro? ora intra te: noli quærare locum; locus ipse es. Ibi, ubi fueris, ora. Si fueris in balneo, ora, et ibi templum est. Si steteris ante judicem, ora; insurgit judex contra te, ora. Mare ante te est, et post te sequitur Pharaos, ora. Nihil loquitur Moyses, et Dominus ei dixit: *Quid clamas ad me?* Os ejus tacet, et præcordia clamant. Et tu cum steteris ante judicem furiosum, ubi sunt crudeles ministri, ora intra te, et turbine illi protinus resolventur. Judex contra te est, tu te ad Dominum confer; proximat te pœnis affligere, tu ora intrepidus, et sedabitur insania. Nunquid homo est Deus, ut laborè quærat per loca diversa? Deus est qui adest ubique. Si quæris hominem, dicitur tibi: Non est hic, aut non illi vacat. Non est sic in causa Dei: hoc tantum est ut dicas, Miserere mei, Deus; et ipse prope est, ut te liberet: et adhuc loquente te dicit, Ecce adsum.

Quid ergo Chananzæa? *Utique, Domine, nam et catuli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* Et quid Deus? *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis.* Ubi sunt disceptatores iniqui? Nunquid dixit, Exspecta mulier, donec oro Patrem meum. Sed quid dixit? *Fiat tibi sicut vis.* Quantum elegantior illa in fide, tantum Christus eminentior in virtute, qui gratiam suam sensibus ejus infudit. *O mulier, magna est fides tua.* Quomodo magna? non vidisti mortuos resurgentes, non vidisti leprosos mundari; non cognovisti legem, non audisti prophetas; sed audisti impropria, et meruisti repulsam; refutavi te, et non recessisti a me. *O mulier, magna est, fides tua.*

Mortua est mulier, et laus ejus speciosa est plusquam margaritis intexta corona. Quocumque ieris, audies Christum prædicantem: *O mulier, magna est fides tua.* In Gothorum concilio, in Sidoniorum vel Persarum conventu, clamat hodie Dominus Jesus et dixit, *O mulier, magna est fides tua.* Et quid deinde? *Fiat tibi sicut vis.* Non dixit: Sano filiam tuam; sed, *Fiat tibi sicut vis:* id est, tu ipsa sana filiam tuam; tibi eam trado; tu eam cura, in tuo arbitrio pono et medicinam: vade in pace, et pone super eam manus tuas, et fiat tibi sicut vis, cum tua voluntate a passione purgetur. Non jussit, non imperavit dæmonem ut exiret, sed fiat tibi sicut vis. Voluit enim ut ipsa mater sanaret filiam suam, et dæmonem effugaret. Ubi sunt qui dicunt, non virtute, sed prece

A omnia impetravit? Si minor est Patre, quomodo dicit: *Fiat tibi sicut vis:* et sanata est filia ejus ex illa hora? Veniebat enim mater deforis, sed antequam veniret, sanata est. Intravit et invenit filiam suam ab immundo dæmone liberatam. Consummata est voluntas ejus, et facta est sanitas; et pro eis omnibus gratias agamus Deo vivo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIO.

LAURENTIUS episcopus, cujus libellum seu homiliam mox retuli ex ms. codice Germanensi, is est quem laudat Sigebertus Gemblacensis monachus in lib. de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 120. *Laurentius Mellifluus scripsit librum De duobus temporibus, id est uno ab Adam usque ad Christum, altero a Christo usque ad finem sæculi. Declamavit etiam homilias ore quasi mellito: unde agnominatur Mellifluus.* Laurentii liber De duobus temporibus typis vulgatus est in tomo VI Bibliothecæ Patrum, præfixo hoc titulo: *Sancti Laurentii episcopi Novarum homilia de Pœnitentia.* Quæ homilia in exemplari nostro subjicitur superiori libro seu homiliae cum hac inscriptione: *INCIPIIT LIBER SECUNDUS SANCTI LAURENTII DE DUOBUS TEMPORIBUS. Duo sunt tempora ab Altissimo præstituta, etc.* Nemo igitur ambigere debet eum esse Laurentium qui Sigeberto cognominatur *Mellifluus*, quique utriusque libri seu homiliae est auctor. At quis iste Laurentius episcopus? Margarinus Binius suspicatur esse Laurentium priorem, qui ex Novariensi factus sit Mediolanensis episcopus vigesimus quintus ad annum Christi 507, cujus encomia videatur celebrare Ennodius Ticinensis episcopus in dictione missa Honorato Novariensi in dedicatione basilicæ Apostolorum. Binius facile assentio, quibusdam adductis conjecturis, quæ tum ex libro seu sermone hic edito, tum ex Ennodii dictione prima in Natali Laurentii episcopi Mediolanensis desumuntur. Laurentius quippe in sermone de muliere Chananzæa, quem de nocte in foro habuit, mentionem facit quorundam adversariorum suorum, quorum improbitate non solum ipse vexatus sit, sed etiam alii partium ipsius fautores. Atqui Ennodius in dictione primâ Laurentium laudat ob patientiam malorum, quæ ipsi ex adversariorum factione semel et iterum contigerunt: primum quidem cum ab hostibus expugnata civitate inter suas et populi injurias stetit infractus, tum in exilium missus, ac demum urbi suæ redditus est; deinde vero cum Romam in synodum accitus anno 502 pro absoluteione Symmachi papæ, adversantium procellas sustinuit. Expugnatio illa et direptio urbis Mediolanensis, simulque Laurentii exilium contigere per Odoacrem, uti Sirmondus opinatur, quando Tufa duce adversus Theodericum Ostrogothorum regem rebellavit. Theoderico victoria potito, Laurentius Mediolanum rediit, urbemque ex pristinis ærumis recreavit. Tum vero superiorum homiliam de muliere Chananzæa habuisse mihi videtur, cujus reditum ita celebrat Ennodius in dictione prima: *Cum ex alto benignis oculis cælestis Dominator aspexit, Mediolanensium urbi lux est propriis redditæ sacerdotis. Tunc cum raris habitator, tunc cum error in domibus, et per dulcica cubiculorum limina confusa discursio; tunc cum ubique pavor et luctus, et Dea templa ferarum habitationi deputata sordebant; cum marcens incuria splendidissima dudum atria situ vetustati humoris obnubet, lætitiâ cæteris tuo dedisti de reditu, tu regressus ad lacrymas, etc.* Melliflui etiam nomen quadamtenus inferius indicat Ennodius ubi ait Laurentium in synodo Romana minantium impetus blandimentorum melle domuisse. Porro in homiliis suis Laurentius in id potissimum incumbit, ut peccatoribus fiduciam obtinendæ a Deo remissionis ingeneret; sicque de pœnitentia loquitur, quasi eam solis humani arbitrii viribus ascribere videatur.

ANNO DOMINI DXLIII.

S. P. BENEDICTUS

MONACHORUM OMNIUM OCCIDENTALIUM

CAPUT ET SOSPITATOR.

PROLEGOMENA.

Vita S. Benedicti

(Ex libro II Dialogorum S. Gregorii Magni excerpta).

Ἄνθρωπος τις ὑπέρχε, τῇ πολιτείᾳ μὲν εὐλαβέστατος, χάριτι δὲ Θεοῦ κεκοσμημένος. τοῦνομα Βενέδικτος· ἔς ἐκ παιδιόθεν τῇ τῆς καρδίας καθαρότητι ἑλαμπρύνετο, καὶ τῇ τοῦ σώματος ἀγνείᾳ κακώτατος, ἐν οὐδενὶ θελήματι σαρκῶ τὸ παράπαν τὴν ψυχὴν κατυποτάξας· ἄλλ' ἔτι ἴσθητος ὢν, καὶ ἰσχυρῶν τῷ σώματι ὄπερ ἠδύναθ' ἰσχυρῶς δράσαι ἠδύνατο, ἐκουσίως ἐβδελύξατο, καὶ λοιπὸν ὡς ξηρὸν τοῦτον τὸν κόσμον μετὰ τοῦ ἄσθους αὐτοῦ ἠλογίζετο. Ὅστις δίκην ἰωσφόρου ἀστέρος ἐκ τῆς Νουρσίας χώρας, τῇ τῶν Ῥωμαίων χώρα ἀνέτειλε· τῇ δὲ τῶν ἑλευθερικῶν γραμμάτων διδασχῇ παραδοθεὶς ὑπέρχεν. Ἄλλ' ἐν τούτοις πολλοὺς ἀπέπεινε διὰ τὰ φαρτὰ πάθη κατωσῆσας, ἐκείνους ὃν ἔθετο πῶδα ἐν τῇ τῶν μαθημάτων διατριβῇ, εὐσεβείᾳ λογισμῶ τοῦτον ἀθεύχουσαν· ἵνα μὴ αἰεὶ ἠνέκιστον κρημνὸν ὄλων καταπέσειεν. Βδελυξάμενος τοίνυν τῶν γραμμάτων τὴν διδασχῇ, καταλείψας τὸ ἐν οἴκῳ καὶ τὰ πατρῶα αὐτοῦ πράγματα, μόνῳ Θεῷ ἀρέσκει ἐπιδομήσας, τοῦ ἁγίου καὶ μονήρους βίον τὸ σχῆμα ἐπέποιήσεν. Ἀπίστα τοίνυν τῆς τῶν γραμμάτων παιδείᾳ, γινώσκων ὡς μὴ γινώσκων, καὶ σοφὸς ὡς ἄσοφος. Τούτου τοῦ σεβασίμου ποτρός τὰ κατὰ Θεὸν κατορθώματα, ἐγὼ μὲν σαρκικοῖς ὀφθαλμοῖς οὐ τεύξασμαι, ἀλλ' ἄπερ ἀκήκοα παρὰ τισσάρων αὐτοῦ τὸν ἀρεθμὸν ματηθῶν διαγνομένων, ταῦτα ἐρῶ· Κωνσταντίνου λέγω δὲ εὐλαβιστάτου πᾶν ἀνδρὸς, ὅστις αὐτοῦ τὴν ποιμαντικὴν ἁρμοσίαν διδίδετο· Βαλεντίνου, τοῦ πολλοῖς ἔτεσι τὴν ἐν Λατεράνῃ εὐλαβιστάτην μονὴν διύθυναντος· Συμπλεκίου, τοῦ τὴν αὐτοῦ συνοδίαν μετέπειτα κατὰ διαδοχὴν τῷ αὐτῷ ποιμαναντος· Ὀνωράτου, τοῦ νυνὶ τοῦ καλλίου αὐτοῦ ἐν ᾧ πρέτερον διήγει, προσετώτος.

¹ Colb. σφρηγγωτάτω σώματι.

² Reg. ἀπέραντον κρημνόν.

³ Colb. καταπέσειεν.

⁴ Colb. τὴν Λατεραίων.

⁵ Colb. τρίτου. Reg. habet τρίτον, quidquid dicat Gussanv. in nota marg.

⁶ Simili loquendi modo utitur infra l. iv, c. 47. Joannes . . . adolescens qui aetatem suam intellectu et humilitate, dulcedine et gravitate transibat. Et hom. 14 in Evang., ibi pueri qui hic annos suos moribus transcenderunt.

⁷ Nursia urbs olim episcopalis in Sabinis, intra montes sita et ad Apennini radices, sub frigido caelo; hinc de ea canit Maro l. vii Æneid.:

Quos frigida misit
Nursia.

A Fuit vir vitæ venerabilis, gratia Benedictus et nomine, ab ipso suæ pueritiæ tempore cor gerens senile. ^a Ætatem quippe moribus transiens, nulli animi voluptati dedit: sed dum in hac terra adhuc esset, quo temporaliter libere uti potuisset, despexit jam quasi aridum mundum cum flore. Qui liberiori genere ex provincia Nursiæ ^b exortus, Romæ liberalibus litterarum studiis traditus fuerat. Sed cum in eis multos ire per abrupta vitiorum cerneret, eum quem quasi in ingressu mundi posuerat, retraxit pedem: ne si quid de scientia ejus attingeret, ipse quoque postmodum in immane præcipitium totus iret. Despectis itaque litterarum studiis, relicta domo rebusque patris, soli Deo placere desiderans, sanctæ conversationis habitum quæsit. Recessit igitur scienter nescius, et sapienter indoctus. Hujus ego omnia gesta non didici, sed pauca quæ narro, quatuor discipulis illius referentibus agnovi: Constantino ^c scilicet reverentissimo valde viro, qui ei in monasterii regimine successit; Valentiniano ^d quoque, qui annis multis Lateranensi monasterio præfuit; Symplicio, qui congregationem illius post eum tertius rexit; Honorato etiam, qui nunc adhuc cellæ ejus, in qua prius conversatus fuerat, præest.

C ^e De Constantino et Simplicio hic memoratis Paulus Diac. de gestis Langob. l. iv, c. 18: Post beatum Benedictum Constantinus, post hunc Simplicius; post quem Vitalis; ad extremum Bonitus congregationem ipsam rexit. Quod confirmat abbatum S. Benedicti successorum seriem a S. Greg. hic assertam, contra Baronium, qui ad an. 581 primum S. Benedicti successorum instituit, simulque Lateranensis monasterii abbatem, Valentinianum, cum quatuor præcesserint. Primus tamen rexit Lateranense monasterium, quod post dirutum Cassinense cœnobium sub Bonito abbate teste Paulo Diac. loco laudato, constructum est.

^d Germ., Valentino, Big., Valentino. Consentit Græcus interpretes.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

A

CAPUT PRIMUM.

Περὶ τοῦ κλασθέντος μαγιδίου, καὶ διὰ προσευχῆς τοῦ ἁγίου σώου γεγονότος.

Οὗτος τοίνυν ὁ ἰσχυρὸς ἐν ἀρεταῖς διαλάμπας πατὴρ Βενέδικτος, ὡς ᾗδη καταλείψας τὴν τοῦ βίου ματαιότητα, ἐπιθυμίαν θείαρστον εἰσδέχεται τῇ ψυχῇ οἰκῆσαι τὴν ἔρημον ἢ δὲ τούτου τροφὸς πῆς αὐτὸν ἠερμῶς ἠγάπα, μὴν τῷ ἱερῷ τούτῳ ἠκολούθησε νεανίᾳ. Ὅπόταν δὲ τὸν τόπον κατέλαβον, τὸν ἐπιχωρίως ὀνομαζόμενον Ἐνφείδε, πολλοὶ εὐλαβέστατοι ἄνδρες, τῇ πρὸς αὐτὸν πνευματικῇ ἀγάπῃ ἐλκόμενοι, ἐκείσε παραγεγόμενοι, ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Πέτρου ναῷ σὺν αὐτῷ διέτριβον ἢ ἡ προλεχθεῖσα τοῦ αἰδιμίου τούτου πατρὸς Βενέδικτου τροφὸς ἐπὶ τὸ καθαρίσαι σῖτον ἐκ τῶν πόρρωθεν οἰκουσῶν γυναικῶν, ἐν χρῆσει μαγιδιῶν [μαγιδίων] ἠτήσατο ὅπερ λαβοῦσα, ἐπάνω τῆς τραπέζης ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἔθετο. Ὑπὸ τοῦ μισοκαλοῦ σὺν δαίμονος ῥιπὴν ἐκλάσθη, καὶ εἰς μέρη δύο εὐρέθῃ διαχωρισθῆν. Ὑποστρέψασα οὖν ἡ τοῦ ἁγίου τροφὸς, καὶ εὐρούσα τὸ αὐτὸ μαγιδιὸν εἰς δύο διαιρηθῆν μίρη, σφοδρῶτατος ἤρξατο κλαίειν, ὅτι ἐν τῷ χρῆσει ληφθῆν παρ' αὐτῆς σκυῖος κηλασμένου ἰώρα. Βενέδικτος δὲ ὁ σπουδαϊότατος καὶ Θεοῦ θεράπων, ἦνικα τὴν ἑαυτοῦ τροφὸν κλαίουσαν ἐθεάσατο, τῷ πόνῳ καὶ τοῖς δάκρυσιν αὐτῆς συμπαθήσας, λαθῶν μὲθ' ἑαυτοῦ τὰ ἀμφότερα τοῦ κηλασμένου μαγιδίου μίρη, ἑαυτὸν μετὰ δακρύων ἐν τῇ πρὸς Θεὸν δεήσει ὑπέστρωσεν. Ὅστις ἀπὸ τῆς εὐχῆς ἀναστάς, πλησίον ἑαυτοῦ τὸ σκυῖος κείμενον, ἀκέραιον εὔρεν, ὥστε μὴδὲ ἔχνος ἐν αὐτῷ τοῦ κλάσματος εὐρεθῆναι· εὐθέως δὲ τὴν τροφὸν αὐτοῦ παρακλητικῶς τε καὶ παραινετικῶς λόγοις ἐπαλείψας, τοῦ μὴ ἀθυμεῖν ἐν ταῖς συμβαινούσαις συμφοραῖς, ἀκέραιον αὐτῇ τὸ μαγιδιὸν ἀποδίδωκεν, ὅπερ κηλασμένον ἦν λαθῶν. Τοῦτο τὸ ἐξαίσιον θαῦμα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ πᾶσιν ἐγένετο γνώριμον ὥστε οἱ τοῦ τόπου ἐκείνου οἰκῆτορες ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας τὸ εἶθῆν μαγιδιὸν ἐκρέμασαν, πρὸς τὸ θεαθῆναι ὑπὸ πάντων τῶν εἰσιόντων καὶ ἐξόντων εἰς δοξᾶν μὲν Θεοῦ, ἔπαυον δὲ τοῦ γνωσθῆναι αὐτοῦ δούλου Βενέδικτου, καὶ τοῦ γνωσθῆναι πᾶσι τὴν ἐν αὐτῷ οἰκούσαν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας θείαν χερίν. Ὅπερ σκυῖος πολλοῖς ἔτεσιν ἐν αὐτῇ τῇ εἰσόδῳ τοῦ σεβασμίου ναοῦ κρεμάμενον διήρκεσεν ὥστε καὶ μέχρι τῆς τῶν Ἀργυβαρδῶν ἐλευσίως ὑπὸ πάντων ἐθεωρεῖτο. Ἀλλ' ὁ φιλοθεὸς τε καὶ μεσόδοξος Βενέδικτος, πλειόνως τοῖς σωματικῶς ἑαυτὸν ἐπεδίδου κόποις, βέλτιον εἶναι λογιάμενος τούτοις ἐντυγῆν, ἢ περὶ τοῖς ἀνθρωπίνους ἐπαίνους ἐπαίρεσθαι. Εἶτα τὴν ἰδίαν λάθρα καταλειπὸν τροφὸν, ἐν τοῖς τῆς ἔρημίας τόποις σχολάζειν ἠρετίστο· καὶ καταλαθῶν [F. κατέλαθεν] τόπον τινα, ἐν ἐπιχωρίως ὀνομαζομένῳ Λάκκῳ, ὅς ἀπὸ πεσσαράκοντα μιλίων τῆς τῶν Ῥωμαίων διάκειται πόλεως, ἐν ᾧ πληθὺς ὑδάτων ἀναβλύζειν εἶδεν, εἰς οὐπερ λάκκου ἢ τῶν ὑδάτων πληθὺς εἰς διεξόδους

De capisterii fracti reparatione

Hic itaque cum jam relictis litterarum studiis p-tere deserta decrevisset, nutrix quæ hunc arcu-ius amabat, sola secuta est. Cumque ad locum venisset qui Enfide a dicitur, multisque honestioribus viris charitate se illic detinentibus, in beati Petri apostoli ecclesia demorarentur, prædicta nutrix illius ad pur-gandum triticum a vicinis mulieribus præstari sibi capisterium b petiit, quod super mensam incaute de relictum, casu accidente fractum est, sic ut in dua-bus partibus inveniretur divisum. Quod mox rediens nutrix illius, ut ita invenit, vehementissime flere cœ-pit, quia vas quod præstitum acceperat, fractum vi-debat. Benedictus autem religiosus et pius puer cum nutricem suam flere conspiceret, ejus dolori compassus, ablatis secum utrisque fracti capisterii partibus, sese cum lacrymis in orationem dedit: qui ab oratione surgens, ita juxta se vas sanum reperit, ut in eo inveniri fracturæ nulla vestigia potuissent. Mox autem nutricem suam blande consolatus, ei sa-num capisterium reddidit, quod fractum tulerat. Quæ res in eodem loco a cunctis est agnita, atque ir-tanta admiratione habita, ut hoc ipsum capisterium ejus loci incolæ in ecclesiæ ingressu suspenderent: quatenus præsentibus et secuturi omnes agnoscerent, Benedictus c puer conversationis gratiam a quant-perfectione cœpisset, quod annis multis illic ante omnium oculos fuit, et usque ad hæc Langobardo-rum tempora super fores ecclesiæ pendit. Sed Be-nedictus plus appetens mala mundi perpeti d quan-laudes, et plus pro Deo laboribus fatigari quam vita-hujus favoribus extolli, nutricem suam occulte fu-giens, deserti loci secessum petiit cui Sublacus e vocabulum est, qui ab Romana urbe quadraginta se-re millibus distans, frigidam atque perspicuas ema-nat aquas. Quæ illic videlicet aquarum abundantia in èxtenso prius lacu colligitur, ad postremum vero in amnem f derivatur. Quo dum fugiens pergeret, monachus quidam Romanus g nomine, hunc euntem reperit, quo tenderet requisivit. Cujus cum deside-rium cognovisset, et secretum tenuit, et adjutorium impendit, eique sanctæ conversationis habitum tra-didit, et in quantum licuit, ministravit. Vir autem Dei ad eundem locum perveniens, in arctissimum specum se tradidit, et tribus annis, excepto Romano monacho, hominibus incognitus mansit: qui videli-cet Romanus non longe in monasterio sub Adendati h patris regula degebat. Sed pie ejusdem Patris sui

¹ Uterque cod. Reg. sc. et Colb. πολλοῖς ἐν ἀρεταῖς.

² Idem cod. πάντῳ θερμῶς.

³ Mss. Ἐρηδί.

⁴ Hic ponitur titulus περὶ τοῦ κλασθέντος, etc. in Colb. ms.

⁵ Reg. μαγιδιῶν, quod etiam sæpe in Colb. legitur. Infra tamen occurrit μαγιδίων, in Reg.

⁶ Reg. σώων... μαγιδίων.

⁷ Mss. Ἀργυβαρδῶν.

⁸ Germ. Beccens. et secundus Aud., Fide. Alii,

Enfidus, Effide. Vulgo Afide in Æquicolis, duobus mill. a Sublaco.

^b Ventilabrum a καπύω flo. Cribrum esse putavit interpres Gallicus.

^c Obscure et corrupte plerique editi: a quanta Bene-l. puer conversationis gratia perfectione cœpisset.

^d Gussanvillæus, in vitis tribus German. Regio, Norm. etc., addit, ab hominibus quærere.

^e Nunc Subiaco, in Æquicolis.

^f Nimirum Anienem.

^g S. Romanus colitur die 27 Marti.

^h Aliter Deodati, aut Theodati.

ρύακων ἀποφέρεται. Ἐν δὲ τῷ⁹ πορεύεσθαι¹ τὸν τοῦ **A** θεοῦ ἄνθρωπον, μοναχὸς τις, Ῥωμανὸς τῷ ὀνόματι τοῦτον πορευόμενον θασαύμενος, καὶ ἐν ᾧ τόπῳ ἀπέψι² καταμαθῶν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ἐγνωκώς, τὸ μὴ μυστήριον ἐν αὐτῷ ἐρύλαξε, βοήθειαν δὲ καὶ³ συνδρομὴν παρέσχεν αὐτῷ, ἐν οἷς ἂν ἡ χρεία ἀπέψι. Ἄμφιάσας⁴ αὐτὸν καὶ τὸ τῶν μοναχῶν ἅγιον σχῆμα, καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν διεκόνει αὐτῷ ἐν ταῖς σωματικαῖς χρείαις. Ὁ δὲ θεόφρων οὗτος ἀνὴρ, ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἐν στενοτάτῳ σπηλαίῳ ἑαυτὸν καθεῖρξε, καὶ ἐν τρισὶ χρόνοις, πλήν Ῥωμανοῦ τοῦ μοναχοῦ, τοῖς ἀνθρώποις ἄγνωστος παντελῶς ὑπῆρχεν⁵ ὅστις Ῥωμανὸς, οὐ μῆκοθεν ἐν μοναστηρίῳ ὑπὸ τὸν τοῦ Ἀδιδωδάτου⁶ πατρὸς κανόνα διήγειν. Ἄλλ' εὐσεβῶς ὁ αὐτὸς τοῦ οἰκίου ἀββᾶ τὴν ὄψιν ὑπέκλιπτε, τῇ ὥρᾳ τῆς ἐσιτιάσεως, καὶ διὰ ῥητῶν τινῶν ἡμερῶν τῷ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπῳ Βενεδίκτῳ ἄρτον ἐκόμιζεν⁷ ἐκ δὲ τοῦ μοναστηρίου Ῥωμανοῦ ἰδὸς⁸ οὐχ⁹ ὑπῆρχε φέρουσα ἐν τῷ τοῦ ὀσίου σπηλαίῳ, διέτι ὑψηλότατος ὑπὲρ ἄνωθεν κρημνὸς ὑπῆρχεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ κρημνοῦ ἐν μακροτάτῳ σχοινίῳ ὁ Ῥωμανὸς κατέγειν αὐτῷ τὸν ἄρτον Ἰωστο. Ἐν ᾧ σχοινίῳ σεμνὸν¹⁰ κώδωνα ἔθετο, δι' αὐτοῦ ἔσμαιων τῷ ἁγίῳ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν καὶ τὴν τοῦ ἄρτου παροχήν. Ἄλλ' ὁ τῶν εὐσεβῶν ἐχθρὸς καὶ τῆς ἀρετῆς ἐπιβουλὸς τε καὶ βάσκανος δαίμων, τῷ μὲν Ῥωμανῷ διὰ τὴν τῆς ἀγάπης συμπαθεῖ φιλοφροσύνην ἀντίκειτο, Βενεδίκτῳ δὲ τῷ σεβασμίῳ ἐβθίνοι, διὰ τὴν τῆς χρείας ἔνδοξον, καὶ πρὸς Θεὸν εὐχάριστον γνώμην. Βουλόμενος ὡν ταύτην ἀμβλῆσαι¹¹, καὶ εἰς ῥαθυμίαν αὐτὸν ἀγαγεῖν, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἐν ἣ κατὰ τὸ συνῆθες ὁ Ῥωμανὸς τὸν ἄρτον διὰ τοῦ εἰρημένου σχοινοῦ τῷ ὀσίῳ ἐπέδιδον, ὁ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐχθρὸς, βίβλας λίθον τὸν κώδωνα συνέτριψεν. Ὁ τιμωτάτος δὲ Ῥωμανὸς ταῖς πρεπούσαις κατὰ Θεὸν ἐπινοίαις, οὐκ ἀπέστη τοῦ θεαρίστου ἐκείνης διακονίας. Ὅτε δὲ ἠδόκησεν¹² ὁ παντοδύναμος Θεὸς τὸν μὲν Ῥωμανὸν τοῦ κόπου τῆς θεοφιλίου ἐκείνης ὑπηρεσίας καταπαῦσαι, τὴν δὲ τοῦ μακαρίου πατρὸς Βενεδίκτου πολιτείαν εἰς πολλῶν ὠφέλειαν ἐπιδειξάι, μὴ συγχωρήσας ἐπὶ παλὺ τῷ μοδίῳ κρύπτεσθαι τὴν ἐξ αὐτοῦ¹³ ἀπαστράπτουσαν τῶν θαυμάτων θείαν χάριν, τοῦτον ὑπεράνω¹⁴ τῆς λυχίας ἔθετο, ὅπως λάμψῃ πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. Πρεσβυτέρῳ γάρ τινι μῆκοθεν διάγοντι τοῦ σπηλαίου, ἐν ᾧ ὁ ἀοιδίμος ἡσύχαζε Βενεδίκτος, ἐτοιμαίαν ἑαυτῷ θαυμάτων βρωμάτων πεποιηκότι, ἐν τῇ τοῦ ἁγίου πάσχα ἑορτῇ, δι' ὀπτασίας ὁ κύριος ὀφθῆναι κατέκλεψε, λέγων· « Ἰδοὺ σὺ, πρεσβύτερε, ἔδεσμάτων πολυτέλειαν ἑαυτῷ ἐτοιμάζεις, ὁ δὲ δοῦλός μου Βενεδίκτος ὑπὲρ ἐκείνου¹⁵ τῷ σπηλαίῳ διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ ἀγάπην λιμῶ συνέχεται. » Ὅστις παρευθὺ ἀναστὰς ἐν αὐτῇ τῇ¹⁶ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου πάσχα, μεθ' ὧνπερ ἑαυτῷ ἦν πεποιηκώς ἔδεσμάτων, ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐπορεύθη, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ἐν τοῖς τῶν ὁρέων κρημοῖς, ἐν ταῖς διορυγαῖς τῶν κοιλάδων, ἐν ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς ἐζήτηι, ὃν ἐν τῷ σπηλαίῳ εὐρῶν ἠσπάσατο. Γενομένης δὲ εὐχῆς παρ' ἀμφοτέρων, εὐλογησαντες τὸν Θεὸν ἐκάθησαν, θείας λόγους τὰς ἑαυτῶν ἐκτρέφοντες ψυχάς. Ἀναστὰς οὖν ὁ πρεσβύτερος παρεκάλει τὸν ἅγιον, λέγων· « Δεῦρο, πάτερ, μεταλάβωμεν τροφῆς, ὅτι σήμερον πάσχα ἐστί. » Πρὸς δὲ ἀποκριθεὶς ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, εἶπεν· « Οἶδά ὅτι πάσχα

A oculis furabatur horas, et quem sibi ad manducandum subripere poterat, diebus certis Benedicto panem ferebat. Ad eundem vero specum a Romani cella iter non erat, quia excelsa desuper rupes eminebat; sed ex eadem rupe in longissimo fune religatum Romanus deponere panem consueverat; in qua^a etiam resti parvum tintinnabulum inseruit, ut ad sonum tintinnabuli vir Dei cognosceret quando sibi Romanus panem praeberet, quem exiens^b acciperet. Sed antiquus hostis unius charitati invidens, et alterius refectio, cum quadam die submitti panem conspiceret, iactavit lapidem, et tintinnabulum fregit. Romanus tamen modis congruentibus^c ministrare non desit. Cum vero jam Deus omnipotens et Romanum vellet a labore quiescere, et Benedicti vitam in exemplum hominibus demonstrare, ut posita supra candelabrum lucerna claresceret, quatenus omnibus qui in domo Dei sunt lueret, cuidam presbytero longius manenti, qui refectioem sibi in Paschali festiuitate paraverat, per visum Dominus apparere dignatus est, dicens: Tu tibi delicias praeparas, et servus meus illo in loco fame cruciatur. Qui protinus surrexit, atque in ipsa solemnitate Paschali cum alimentis quae sibi paraverat, ad locum tetendit, et virum Dei per abrupta montium, per concava vallium, per defossa terrarum quaeisivit, eumque latere in specu reperit. Cumque oratione facta, benedictentes Dominum omnipotentem consedisent, post dulcia vitae colloquia, is qui advenerat presbyter dixit: Surge, sumamus cibum, quia hodie Pascha est. Cui vir Dei respondit, dicens: Scio quia Pascha est, quia videre te merui. Longe quippe ab hominibus positus, quia die eodem Paschalis solemnitas esset ignorabat. Venerabilis autem presbyter rursus asseruit, dicens: Veraciter hodie Resurrectionis Dominicae Paschalis dies est; abstinere tibi minime congruit, quia et ego ad hoc missus sum, ut omnipotentis dona Dei pariter sumamus. Benedicentes igitur Dominum sumserunt cibum. Expleta itaque refectioe et colloquio, ad ecclesiam presbyter recessit.

¹ Reg. πορευθῆναι τὸν.

² Idem τόπῳ ἀπέψι.

³ Ita mss., ἀτ εὐλλί καὶ συντροφῆν.

⁴ Uterque cod. ἀμφιάσας αὐτῷ καὶ τό.

⁵ Colb. addit ἀγιωτάτου.

⁶ Mss. εἰσοδος.

⁷ Reg. μικρὸν κώδωνα.

⁸ Idem ἀπαλῆναι.

⁹ Εὐδόκησεν in duob. mss. et paulo post φιλοθέου ἐκείνης.

¹⁰ Reg. τὸν δι' αὐτοῦ. Colb. τὴν δὲ αὐτοῦ.

D ¹¹ Sic mss. unica voce, cum in ed. legatur, ὑπὲρ ἄνω.

¹² Reg. ἐν ἐκείνω.

¹³ Idem, αὐτῇ τῇ ὥρᾳ καὶ ἑορτῇ τοῦ πάσχα μεθ' ὧν κερ' ἑαυτῷ ἦν.

^a Becc. et secundus Aud., in quo etiam resti.

^b Secundus Carnut. primus Aud. Bigot. Lyr., quem accipiens ederet.

^c Germ. Gemet. aliique Norm., horis congruentibus.

ιστίν, ὅτι θεωρῆσαι σε ἤξιώθην. Ἡ γὰρ ὁ ὅσιος, ὅτι ἀλλθῶς τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἢ ἰορτῆ ὑπάρχειν. Ὁ δὲ εὐλαβίστατος πρεσβύτερος πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον εἶπεν· Ἐπ' ἀληθείας, πάτερ, σήμερον τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν ἡ ἡμέρα ἰστί, καὶ νηστεύειν σε οὐδαμῶς ἀρμόζει. Καὶ γὰρ ἐγὼ ἐπὶ τούτῳ πρὸς σὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἰστάλην ἵ ὡς τῶν θιασῶν αὐτοῦ ἀμφοτέροι μεταλάβωμεν· Ἐυχριστήσαντες οὖν τῷ Θεῷ, μετίσχον ἑκάτεροι τροφῆς. Τελισθίσις δὲ τῆς πνευματικῆς εὐφρασίας, καὶ τῆς τῶν γραφῶν ἐπιφαλοῦς διαλέξεως, ἀσπασαμένοι αὐτὸν ὁ πρεσβύτερος¹, ἀνιχώρησι, δεξάζων τὸν Θεὸν ἐπὶ τῆ τοῦ δικαίου ἀταμοσύνη.

Ἐν αὐτῷ οὖν τῷ καιρῷ βοσκοὶ τινες τοῦτον ἐν τῷ A σπηλαίῳ κρυπτόμενον ἰωρακότες, ἀμφιάσμασι δερματινοῖς ἐνδεδυμένοι, ἐδόκουν θηρίον τι βλέπειν, καταλαβόμενοι δὲ αὐτὸν Θεοῦ δούλον ὑπάρχειν, τὴν ἑαυτῶν θηριώδη γυνῶν ἀποβαλόντες, εἰς συμπάθειαν μετετρέπησαν. Διείδον οὖν ἢ περὶ αὐτοῦ ἔθος φήμα ἐν τοῖς γειτουιάουσι τόποις. Ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν πλείστοι παρέβησαν² πρὸς αὐτὸν τὰς τοῦ σώματος χρείας ἐπιφερόμενοι· ὁ δὲ ὅσιος πατὴρ τοῖς πνευματικῶς τούτους μᾶλλον διέτριφε διδάγμασιν.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ τοῦ ἐπαναστάντος αὐτῷ σαρκικοῦ πολεμίου.

Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν ἡσυχάζοντι τῷ ἁγίῳ, ἰδοὺ ὁ πειραστὴς παραγίγνεται, ἐν σχήματι ὄρνιου μέλανος, ὅπερ ἐπιχωρίως³ κόσσυφον προσαγορεύουσι, καὶ τῷ B ἡγιασμένῳ αὐτοῦ προσώπῳ περιπίπτασθαι ἤρξατο ἀναιδῶς, ὥστε δύνασθαι ταῖς χερσὶ κρατηθῆναι, εἰ ὄλωσ τούτο ὁ ἅγιος ἤθελεν. Ὁ δὲ θεοφόρος οὗτος ἀνὴρ τὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐνέδραν κατανοήσας, τῷ σημείῳ τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ ἑαυτὸν κατοπίσας, τὸν ἐν σχήματι ὄρνιου φαινόμενον αὐτῷ δαίμονα ἄφαντον πεποίηκε. Τοσοῦτος δὲ πειρασμὸς τῆς σαρκὸς ἐπετίθη τῷ ἁγίῳ κατὰ τὴν ζωοποιῶντος ὄρνιου ἀναχώρησιν, ὅς οὐ πάποτε⁴ τῷ ἁγίῳ ἐγεγόνει· γυναῖκα γὰρ τίνα ἦν ποτε ἰωρακὸς ἦν ἐν τῷ κυριῷ τῆς νεότητος αὐτοῦ· ὁ ἀπαθὴς οὗτος καὶ τίμιος ἀνὴρ, ταύτην ὁ τῆς πορνείας δαίμων σχηματίσας, ταῖς τοῦ δικαίου παρεστῆσαντο νοητοῖς ὀφθαλμοῖς· τοσαύτην δὲ τῆς σαρκὸς πύρωσιν ἐν αὐτῷ ἀντικειμένος ἀνῆψεν, ὥστε περὶ βραχὺ σαλευθῆναι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ψυχικῆς ἀκηδίας, καὶ ἐπὶ τὸν κόσμον παλινδρομῆσαι· ἀλλ' ἢ τοῦ Θεοῦ σωτήριος χάρις τοῦτον ἐνισχύσασα, νικητὴν κατὰ τῶν παθῶν ἀνίδειε. Τῷ γὰρ βελτίονι καὶ σώφρονι λογισμῷ ἑαυτὸν ἐνθιμίσας, τῆς τοῦ ἐχθροῦ πανουργίας⁵ περιφρονῆσεν. Ἀναβιβάσας δὲ ταῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, κινδῶν τε καὶ ἀκανθῶν πλήθος συνείργεν θιασάμενος, καὶ ἀπεκδυσάμενος τὸ ἱμάτιον, γυμνὸν ἑαυτὸν ἐν τοῖς τῶν κινδῶν καὶ ἀκανθῶν ἕξυτάτοις κέντροις ἔρριψε, καὶ ἐπὶ πολλαῖς ὥραις ἐν αὐτοῖς κλισθεῖς ἔχαρτερῶν. καὶ ἅπαν τὸ ἑαυτοῦ σώμα ἄμασι περιβρέμενον βλέπων, γυναῖκας ὑπενίγκας τὰς τούτων ἀληθόνας, λυτρωθεῖς τε τοῦ τοιοῦτου θανατηφόρου λογισμοῦ, τῷ Θεῷ μεγάλῳ⁶ δέμενον εὐχριστῶν· καὶ ἀπὸ τότε λοιπὸν, ἐν παντὶ τῷ τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνῳ, ὁ ἐν σχήματι γυναίου φανείς αὐτῷ δαίμων τῆς πορνείας,

Eodem quoque tempore hunc in specu latitantem etiam pastores invenerunt : quem dum vestitum pelilibus inter fruteta cernerent, aliquam bestiam esse crediderunt : sed cognoscentes Dei famulum, eorum multi ad pietatis gratiam a bestiali mente mutati sunt. Nomen itaque ejus per vicina loca innotuit cunctis : factumque est ut ex illo jam tempore a multis frequentari cœpisset, qui cum ei cibum afferrent corporis, ab ejus ore in suo pectore alimenta reserebant vitæ.

CAPUT II.

De tentatione carnis superata.

Quadam vero die dum solus esset, tentator adfuit. Nam nigra parvaque avis, quæ a vulgo merula nominatur, circa ejus faciem volitare cœpit, ejusque vultui importune^b insistere, ita ut manu capi posset, si hanc vir sanctus tenere voluisset : sed signo crucis edito recessit avis. Tanta autem carnis tentatio avo eadem recedente secuta est, quantam vir sanctus nunquam fuerat expertus. Quamdā namque aliquando feminam viderat, quam malignus spiritus ante ejus mentis oculos reduxit : tantoque igne servi Dei animum in specie illius accendit, ut^c se in ejus pectore amoris flamma viv caperet, et jam etiam pene deserere eremum voluptate victus declinaret. Cum subito superna^d gratia respectus ad semetipsum reversus est, atque urticarum et veprium juxta densa succrescere fruteta conspiciens, exutus indumento nudum se in illis spinarum aculeis et urticarum incendiis projecit : ibique diu voluntatus, toto ex eis corpore vulneratus exiit, et per cuius vulnera eduxit a corpore vulnus mentis ; quia voluptatem traxit in dolorem. Cumque bene pœnaliter foris arderet, exstinxit quod intus illicite ardebat. Vicit itaque peccatum, quia mutavit incendium. Ex quo videlicet tempore, sicut post discipulis ipse perhibebat, ita in eo est tentatio voluptatis edomita, ut tale aliquid in se minime sentiret. Cœperunt postmodum multi jam mundum relinquere, atque ad ejus magisterium festinare. Liber quippe a tentationis vitio, jure jam factus est virtutum magister. Unde et per Moysen præcipitur (Num. viii, 24 seq.), ut levitæ a viginti quinque annis et supra ministrare

¹ Reg. πρὸς σὲ ἀπεστάλην.

² Reg. ὁ γίγνων.

³ Idem παρέβαλλον.

⁴ Reg. κόσσυφον.

⁵ Ibid. οἷος οὐδ. ποτε.

⁶ Uterque cod. περιερόνησεν.

⁷ Mss. δέμενεν.

^a Primus Theoderic. et Bigot. quæ a vulgo.

^b Abest importune a Compend.

^c Ita mss. Germ., Norm., Compend. et alii melioris notæ. At excusi : ut dum in ejus pectore amoris flamma vim caperet.

^d Primus Carnot., Prat., Gemet., subito sup. gratiæ respectu. Ita etiam primus Theod. subrogata voce aspectu pro respectu. Big. Tum subito sup. gratia repletus.

οὐδαμῶς τούτω παρενοχλῆσαι ἐτόλμησε, καθὼς αὐτὸς A debeant: a ab anno vero quinquagesimo custodes
 ἃ ἐν πειρασμοῖς ἀπέτητος πατὴρ τοῖς ἑαυτοῦ μετέπειτα vasorum flant.
 διαγῆσατο μαθηταῖς. Πολλοὶ οὖν τὰ τοῦ κόσμου τερπνὰ
 καταλείψαντες πρὸς αὐτὸν παρέβαλον, οἰκοδομῆς χάριν πνευματικῆς, καὶ ἐδιδάσκοντο παρ' αὐτοῦ ἀνδρείως τῆς
 τῆς πονηρίας ποικίλαις δυνάμεσιν ἀντιτάττεσθαι. Ὅθεν διὰ Μωϋσείως κελυόμεθα, τοὺς Λεβίτας ἀπὸ πέμπτου καὶ
 εἰκοστοῦ τῆς οἰκίας ἡλικίας χρόνου, πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν ἐγχειρίζεσθαι, ἀπὸ δὲ πεντηκοστοῦ χρόνου, φύλα-
 κας τοῦτους τῶν σκευῶν εἶναι.

ΠΕΤΡ. Ἐκ τῆς νυνὶ λεχθείσης μοι μαρτυρίας, θαυ-
 μαστὴ τις ἐπίγνωσις μοι διαλάμπει, ἀλλὰ δυσωπῶ
 τοῦτό μοι σαφῶς ἐρμηνεύσαι.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἀλλο, Πίετρε, πᾶσι καθίσταται, ὡς ἐν τῇ
 νεότητι τῆς σαρκὸς ἢ τοῦ σώματος πύρωσις, καὶ ὁ βρασ-
 μὸς τῶν παθῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐνοχλεῖν εἴωθεν ἀπὸ δὲ
 χρόνου πεντηκοστοῦ ἢ φυσικῶς ἢ προσοῦσα τῷ σώματι
 θερμῇ συστάλλεται. Σκεπὴ δὲ ἱερά καὶ τῷ Θεῷ ἀνακειμένα
 εἰσι τῶν πιστῶν τὰ νοήματα. Οἱ δὲ ἐκλεκτοί, ἐφ' ὅσον ἐν B
 τῇ τῶν παθῶν κλύδωνι χειμάζονται, ὑπηρεσίας καὶ
 κόπας σωματικοῖς ἢ ἀναγκαῖον αὐτοὺς εἶσι διαμεῖναι.

Ἦνικα δὲ παλαιωθείσα τῶν παθῶν ἡ νεότης, καὶ εἰς τὸν γαλήνης λιμένα κατανήσῃ, καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀποδράση
 θερμῇ, τότε φύλακας τῶν σκευῶν καθίστανται ἢ, διότι ψυχῶν διδάσκαλοι γίνονται.

ΠΕΤΡ. Ὁμολογῶ καὶ ἀρίσκομαι ἐπὶ τοῖς λεχθεῖσιν, ἀλλ'
 αἰτῶ, ἵνα τῆς ἢ προτεθείσης μαρτυρίας τὸ δυσερμηνεύτου
 φανερώσῃ, καὶ περὶ τῆς ζωῆς τοῦ δικαίου τούτου, καὶ τῆς
 ἐνάρξεως τῆς αὐτοῦ πολιτείας τὴν διήγησιν ἡμῖν ποιήσασθαι.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τοῦ προσερχθέντος αὐτῷ φαρμάκου ἐν ποτηρίῳ C
 ὑελίνῳ.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐκποδὸν ἦδη γεγονότος ἀπὸ τοῦ ἢ ἁγίου τοῦ
 ῥήθηντος πειρασμοῦ, ὡς εἴ ἀκαθῶν λυτρωθεῖς ὁ τοῦ Θεοῦ
 ἄνθρωπος, οὕτω διέμεινεν ἀταράχῃ λογισμῶ καὶ λοιπὸν
 ὑπὸ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριτος καλλιερμηθείσης
 αὐτῷ τῆς καρδίας, εὐφορώτερον διδασκαλίας τὸν καρπὸν
 ἀπεδίδου, ὡς ἐκ τούτου ἐξέκωστον γενέσθαι πᾶσι τὴν
 περὶ αὐτοῦ ἐξιοθαύμαστον ἢ φήμην. Ἦν δὲ μοναστήριον οὐ
 μακρὰν τοῦ σπλαιίου τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς Βενεδίκτου,
 ἐν ᾧ ὁ τῆς ἐκείσε συνοδίας ἐτελεύτησε προστάς. Πάντες
 οὖν οἱ ἐκείσε ὄντες ἀδελφοί, ὁμοθυμαδὸν πρὸς τὸν μακά-
 ριον παραγενόμενοι, ἐλετάρουν αὐτὸν, ὅπως γίνηται αὐ-
 τοῖς πρὸς Θεὸν ὁδηγὸς καὶ ποιμὴν. Ὁ δὲ τὴν ἐκπαίδουθεν
 συναμασάσαν αὐτῷ θεομίμητον ταπεινώσειν καταλείψαι
 μὴ ἀνασχόμενος, τὴν τοιαύτην αὐτῶν παράκλησιν ἀπε- D

¹ Ita mss. Ed. habent οὐσα. §

² Reg. ἀναγκαῖον εἶσιν αὐτοὺς διαμεῖναι. Colb. ἀναγ-
 καῖον εἶσιν αὐτοῖς διαβῆναι.

³ Hæc quæ desunt in ed. Vatic. suppeditarunt mss.
 Restitui debuisse s. tis probat textus Lat.

⁴ Mss. προλεχθείσης... διήγησιν ποιήσης μοι.

⁵ Colb. ἁγίου τοῦ ῥήθην τοῦ πειρασμοῦ. Et paulo post,
 ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ χάριτος.

⁶ Reg. μνήμην.

⁷ Hic interpres liberius exspatiatur extra Latini
 textus metas; quod ipsi non insolens.

⁸ Hic loquendi modus millies occurrit apud Greg.
 Vide hom. 17 in Evang., ut ex eadem salis peira lam-
 bere debeant. Lib. 11, ep. 33, Tua fraternitas ad me
 ante æstivum tempus debeat venire, id est, veniat. Idem
 recurrit adhuc eadem in epistola, et bis in 34. Eo-
 dem loquendi modo usus Gregorius Turon.: Immisit,
 inquit, ei cogitationem, ut prætermissa eremo, ad se-
 culum reverti deberet, l. de Vit. Pat. c. 9, et Beda

Petrus. Jam quidem prolati testimonii mihi ali-
 quantum intellectus interlucet: sed tamen hoc ple-
 num ἢ exponi postulo.

Gregorius. Liqueat, Petre, quod in juventute carnis
 tentatio ferreat, ab anno autem quinquagesimo calor
 corporis frigescat: vasa autem sacra sunt fidelium
 mentes. Electi ergo cum adhuc in tentatione sunt,
 subesse eos ac servire necesse est, et obsequiis labo-
 ribusque fatigari: cum vero jam mentis ætate tran-
 quilla calor recesserit tentationis, custodes vasorum
 sunt, quia doctores animarum sunt.

Petr. Fateor, placet quod dicis: sed quia prolati
 testimonii claustra reserasti, quaeso ut de vita justii
 debeas ea quæ sunt inchoata, percurre.

CAPUT III.

De vase vitreo crucis signo rupto.

Gregorius. Recedente igitur tentatione, vir Dei
 quasi spinis erutis exulta terra de virtutum segete
 feracius fructus dedit. Praeconio itaque eximiae con-
 versationis celebre nomen ejus habebatur. Non longe
 autem monasterium c fuit, cujus congregationis Pa-
 ter defunctus est, omnisque ex illo congregatio ad
 eundem venerabilem Benedictum venit, et magnis
 precibus ut eis præesse deberet, petiit. Qui diu ne-
 gando distulit, suis d illorumque fratrum moribus
 se convenire non posse prædixit: sed victus quan-
 doque precibus assensum dedit. Cumque in eodem
 monasterio regularis vitæ custodiam teneret, nullique
 ut prius per actus illicitos in dexteram lævamque
 partem deflectere a conversationis itinere liceret:

l. 1 Hist. c. 23: Augustinum remittunt, qui a B. Greg.
 obtineret, ne tam periculo am peregrinationem adire
 deberent. In privilegio Adonati papæ monasterio
 S. Martini Tur. concessio: Supplici roce precatus est,
 ut privilegium... ei concedere deberemus, id est, con-
 cederemus. Tom. 1 Con. ii. Gallæ, p. 507. Porro similia
 leguntur l. xxiii Moral. c. olim 6, nunc 11, num. 21,
 et referuntur a Paterio c. 4 in lib. Numer.

^b Val. cl., planius. Ita quoque duo Throd.

^c Monasterii i lius vestigia etiamnum supersunt ad
 Vi. um Varronis (vulgo Vicovarro) in sinistra Anienis
 ripa, inter Sublacum et Tibur, ut plures notaverunt,
 D. Mabillonius in suo Itin. Ital., sed fusius D. Bern.
 Montfaucon, qui in Diarii Ital. cap. 22, pag. 340,
 monasterii et loci in quo situm est ichnographiam
 suppediat.

^d Primum Carn., suos illorumque fr. mores conve-
 nire non posse. Germ., Norm. et pl., suis illorumque
 fr. moribus concenire non posse.

σεισατο, ἀμαρτωλὸν ἑαυτὸν λέγων καὶ ἀνάξιον, ἐπαγαγὼν ἅ
καὶ τοῦτο· «Ὅτι τὰ ἐμὰ ἦθη οὐ συμφωνοῦσι τοῖς ἡθεσιν
ὑμῶν.» Νικηθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς συμπαθοῦς φιλαδελφίας, μόλις
τῇ τούτων εἴξε παρακλήσασαι. Ἐν δὲ τῷ τὸν μακάριον ἐν τῇ
αὐτῇ μονῇ ἐπαγρύπνως φυλάττειν τὴν τοῦ μοναστηρίου
κατάστασιν, καὶ μὴ συγχωρεῖν αὐτοῖς τοῖς οικείοις θελή-
μασι φέρεσθαι, ὡς ἐθέασαντο¹ τὴν τοῦ ὀσίου ἀγιότητά τε
καὶ ἀκριβεστάτην ἀσκησιν μὴ συνάδουσαν τῇ ἑαυτῶν
πανηρία, ἤρξαντο ἑαυτοῖς διαμάχεσθαι, καὶ μεταμελίσ-
θαι, ὅτι τοιοῦτον ἑαυτοῖς ἀκριβεστάτον καὶ ἀσκητικώτα-
τον ἄνδρα ἡγούμενον ἐζητήσαντο· ἐκείνων μὲν οὖν ἡ στρε-
βλότης τῷ τοῦ μακαρίου διεμάχετο νόμῳ· τοῖς σχολιοῖς
γὰρ ἦθεσι βδελυκτὴ ὑπάρχει ἡ τῶν δικαίων πολιτεία.
Γινώσκοντες οὖν οἱ στασιώδεις ἐκείνοι, ὅτι ἡ αὐτῶν φιλοτάρα-
χος γνώμη κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν οὐκ ἐτελέσθη, φάρμα-
κὸν τι θανάσιμον οἶνον συμμειζάντες, ἐν ποτηρίῳ τε ὑέλινω
βαλόντες, ἀνακειμένῳ τῷ πατρὶ κατὰ τὸ σονῆδες ἐν τῇ τῆς
ἑστιασείως ὥρα, τὸ τοιοῦτον θατατηζόν·² ποτὸν ἐπιδύ-
ναι τῷ ἁγίῳ ἐτόλμησαν· ὁ δὲ σημιόφορος καὶ μέγας πάτερ
Βενέδικτος ἐκτείνει τὴν χεῖρα, τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιοῦ
σταυροῦ πεποιήκει, καὶ παρακτικὰ τὸ σκεῦος διαβρέσας
πέτακεν ἐπὶ τῆς γῆς· οὕτω δὲ συνετρίβη, τῇ τοῦ τιμίου
καὶ πανσέπτου³ σταυροῦ δυνάμει, ὡς νομίζειν τοὺς θεα-
σαμένους λίθῳ τὸ ἐλιθῆναι ἐκεῖνο συνθλασθῆναι ποτήριον.
Ἔγω οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ὅτι τὸ ποτὸν θανάσιμον
ἦν, ὅπερ ὑπενέγκαι οὐκ ἠδυνήθη πεποιήκτος τοῦ ἁγίου τὸ
σημεῖον τῆς ζωῆς ἡμῶν. Εὐθέως οὖν ἀναστὰς ἰλαρῶ τῷ
προσώπῳ καὶ γαληνῶ τῷ λογισμῷ, προσκαλεσάμενος τοὺς
ἀδελφοῦ· εἶπε πρὸς αὐτούς· «Ἐλεήσει ὑμᾶς, τέκνα, ὁ παντοδύναμος Θεός· διὰ τι ἐν ἐμοὶ ποιῆσαι ταῦτα ἠεθέλησατε·
οὐχὶ πρόην εἶπον ὑμῖν, ὅτι οἱ ὑμέτεροι τρόποι τοῖς ἐμοῖς ἡθεσιν οὐ συγκέρονται· ἀπέλθετε, καὶ κατὰ τὰ ἦθη ὑμῶν
πατέρα ἑαυτοῖς ἐκζητήσατε· ἐγὼ γὰρ μεθ' ὑμῶν εἶναι οὐ δύναμαι.» Τότε μετὰ πάσης προθυμίας ὁ ἅγιος τὸν τοπον
κατέλαβεν ἐνθα τὸ πρῶν κατ' αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀρχῆθεν αὐτοῦ φίλην ἡσυχίαν ἀσπαζόμενος, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν ὑψηλοῖς κατοικοῦν-
τος καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶντος Θεοῦ μόνου φρουρούμενος, καὶ ἑαυτῷ προσέχων, κατώκησε μεθ' ἑαυτοῦ.

ΠΕΤΡ. Ὀλίγον, θεοῖ ῥήμον δέσποτα, ἀσάφει καθίστακέ
μοι τὸ εἰρημένον· τί γὰρ ἐστὶ τὸ ἑκατόκω μεθ' ἑαυτοῦ;

ΓΡΗΓ. Ἐφ' ὅσον ὁ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ
ἀδελφοῦς ὁμοψύχους τε καὶ ἐν πνεύματι μὴ ἐν ῥημάτι, ἀλλὰ
καὶ τῆς πολιτείας αὐτοῦ μακρὰν ὄντας, καὶ μὴ βιαζομέ-
νους ἑαυτοῦ ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ταπεινῇ ὁδῷ βαδίζοντες,
πολλάκις δὲ τῆς οἰκίας ἀμελήσαντας σωτηρίας αὐτοῦ
ὄρων, λίαν ἐσπλαγχνίζετο ἐπ' αὐτούς, καὶ ὑφ' ἑαυτὸν σκέ-
πειν⁴ τε καὶ ποιμαίνειν ἐσπυδεν· ἡνίκα δὲ καθ' ἑκάστην
ὑπὲρ τῆς ἐκείνων διορθώσεως ἐκοπία, ἑώρα δὲ ἑαυτὸν τῆς
πρὸς Θεὸν ἀναβάσεως ἐλαττούμενον, πλεονάκις ἑαυτὸν
κατελίμπανεν, ἐκείνους δὲ οὐχ' ἠύρισκιν⁵· ἐπεὶ ποσάκις
διὰ κινήσεως λογισμῶν ἀπρεπῶν, ἔξωθεν ἡμῶν ἑαυτῶν
ἀπαγόμεθα, καὶ ἡμεῖς μὲν ἐσμεν, μεθ' ἑαυτῶν δὲ οὐκ
ἐσμεν· τὰ γὰρ καθ' ἑαυτοῦς μὴ σκοποῦντες, εἰς ἕτερα

¹ Reg. οἱ δὲ ὡς ἐθέασαντο.

² Idem ποτήριον.

³ In Colb. additur καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.

⁴ Colb. κατοικήσασαι.

⁵ Ita mss. licet in editis legatur σκέπειν, usurpato
σκέπτω pro σκίπτωμα.

⁶ Idem. ἕρισκιν.

⁷ Excusi pler., fortitudo, quem errorem Bollandiani
retinuerunt in textu, emendarunt in notis. Omnes
mss. Angl., Gallic., etc., habent fortitudo.

⁸ Germ. duo, Theod. et Norm., longe alio sensu,
aliquid. Omnes in Bened. conspirasse persuadet quod
infra legitur: Si sanctus vir contra se unanimiter

suscepti fratres insane sevietes semetipsos prius
accusare cœperunt, quia hunc sibi præesse poposce-
rant: quorum scilicet tortitudo^a in norma ejus re-
ctitudinis offendebat. Cumque sibi sub eo conspice-
rent illicita non licere, et se dolerent assueta
relinquere, durumque esset quod in mente veteri
cogebantur nova meditari, sicut pravis moribus
semper gravis est vita honorum, tractare de ejus
morte aliqui^b conati sunt, qui inuito consilio venum-
num vino miscuerunt. Et cum vas vitreum, in quo
ille pestifer potus habebatur, recumbenti Patri, ex
more^c monasterii, ad benedicendum fulset oblatum,
extensa manu Benedictus signum crucis edidit, et
vas quod longius tenebatur, eodem signo rupit:
sicque confractum est, ac si in illo vase mortis, pro
cruce lapidem^d dedisset. Intellexit protinus vir Dei,
quia potum mortis habuerat, quod portare non po-
tuit signum vitæ: atque illico surrexit, et vultu
placido, mente tranquilla convocatos fratres allocu-
tus est, dicens: Misereatur vestri, fratres, omnipo-
tens Deus; quare in me facere ista voluistis? Nun-
quid non prius dixi vobis, quia vestris ac meis
moribus minime conveniret? Ite, et juxta vestros
mores Patrem vobis querite, quia posthac me ha-
bere minime potestis. Tuncque ad locum dilectæ
solitudinis rediit, et solus in superni spectatoris^e
oculis habitavit secum.

Petr. Minus patenter intelligo, quidnam sit, Ha-
bitavit secum.

Gregor. Si sanctus vir contra se unanimiter con-
spirantes, suæque conversationi longe dissimiles,
coactos diu sub se^o teneri voluisset, fortassis sui
vigoris usum et modum tranquillitatis excederet^f,
atque a contemplationis lumine suæ mentis oculum
declinasset. Dumque quotidie illorum incorrectione
fatigatus minus curaret sua, et se forsitan relinque-
ret, et illos non inveniret. Nam quoties per cogita-
tionis motum nimium extra nos ducimur, et nos
sumus, et nobiscum non sumus, quia nosmetipsos
minime videntes, per alia vagamur. An illum secum
fuisse dicimus, qui in longinquam regionem abiit,
portionem quam acceperat consumpsit, et uni in ea

D conspirantes, etc. Et penè in fine capituli: Vir itaque
sanctus propter quem custodiendum staret qui omnes
unanimiter se persequentes cerneret? Verum veneni
vino infusi fortasse non erant conscii omnes.

^c Comp. non habet, ex more.

^d Bigot. primus, Aud. et plur. Norm., inspec-
toris.

^e Secundus Carn., sustinere.

^f Ita mss., cujus verbi loco, excusi habent, ab-
sunderet.

^g In Gilot., et non sumus. Gussanv., et nobiscum
sumus. Melius in Vatic., cui favent Germ., Carnot.,
Norw. et pler. mss., et nos sumus.

περιφροσμένα¹. καὶ γὰρ ἐκεῖνον ἐξω ἑαυτοῦ εἶναι λέγομεν, ἅτιν ἐν χώρῳ μακρὰν βυθίσαντα, καὶ τῆς οἰκίας οὐσίας τὸ μέρος καταφρόνῳ, καὶ ἐν τῶν ἐκείσε πολιτῶν προσκολληθέντα, χεῖρους τε βοσκήσαντα, οὓς εἰς κερὰτα ἐπιθιώνας, ἑαυτὸν δὲ λιμῶν τῆκενον· ὅστις ἤρξατο ἐν ἑαυτῷ διαλογίζεσθαι περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὡνπερ ἀπόλασε. Γέγραπται γὰρ περὶ αὐτοῦ, ὅτι· εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν, εἶπε, Πόσοι μίσθιοι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς μου περισσεύουσιν ἄρτων; Ἐὶ τοῖνον μεθ' ἑαυτὸν [melius ἑαυτοῦ] ἦν, πῶς εἰς ἑαυτὸν ἐπανήκεν²; τοῦτον γοῦν τὸν τῆς εὐλογίας φερώνυμον πατέρα μεθ' ἑαυτοῦ κατοικεῖν εἶπον, ὅτι ἐπαγρύπῳ φυλακῇ ἑαυτὸν διαπαντὸς περισκόπει, τῷ τοῦ κτίστου ἀκοιμήτῳ ὀφθαλμῷ³ ἐκαστοτὸς ἑαυτὸν θεώμενον ἐπιστάμενος·⁴ καὶ τὰ οἰκία ἑαυτοῦ ἐξεύζοντα κατὰ τὸν θεοπάτορα Δαυὶδ προφήτην, τὸν λέγοντα· Ἐπροσώμῳ τὸν κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντὸς, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ.⁵

ΠΕΤΡ. Πῶς οὖν περὶ τοῦ μακαρίου Πέτρου γέγραπται τοῦ Ἀποστόλου, ὅτι ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου διὰ τοῦ ἀγγέλου ἐξέλθη; ὅτι ἐν ἑαυτῷ γενόμενος, εἶπε· Νῦν οἶδα ἀληθῶς, ὅτι ἐξαπίστευε κύριος τὸν ἀγγέλον αὐτοῦ, καὶ ἐρύσατό με ἐκ χειρὸς Ἡρώδου, καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων.⁶

ΓΡΗΓ. Δυσὶ τρόποις, Πέτρε, ἐξω ἡμῶν ἑαυτὸν ἀπαγομέα, ἢ διὰ τῶν ἐπισφαλῶν τε καὶ μοχθηρῶν διαλογισμῶν ὑφ' ἑαυτῶν συμπίπτουσι, ἢ δι' ἐπισκοπῆς τῆς θείας χάριτος ὑπὲρ ἡμῶν⁷ ἑαυτῶν ἀνιστάμεθα. Ἐκεῖνος γοῦν ὁ τοῦ χερου βοσκήσας, διὰ τῆς τοῦ οἰκείου νοῦς ἀμελείας τε καὶ ἀκαθαρσίας, ὑφ' ἑαυτὸν ὑποπέπτωκεν· οὗτος δὲ ὁ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου λυθείς, καὶ ἐκ τῆς φυλακῆς ἐξελθὼν, τοῖς νοσοῦσι· ὑπ' αὐτοῦ φωτισθεὶς ὀφθαλμοῖς ἤρπαγεν ἐν ἐκστάσει, καὶ οὐκ ἐξω ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτοῦ γέγονεν. Οἱ ἀμφοτέρω τούτων εἰς ἑαυτοὺς ἐπανήθησαν· ἐκεῖνος μὲν ἐκ τῆς τῶν ποιητῶν ἔργων πλάτης ἀναστήσας, ἐν τῇ οἰκίᾳ καρδίᾳ συνήγαγεν ἑαυτὸν· οὗτος δὲ διὰ τῆς τοῦ ἀγγέλου ὀπτασίας ἐν ἐκστάσει γενόμενος εἰς τὸ αὐτὸ ἐπανήθη, εἰς ὅπερ τῇ ἐπεγράσει τῆς φυσικῆς κοινωνίας τὸ πρότερον ἠπύρην. Ὁ οὖν προουρισμένος ὑπὸ Θεοῦ πατὴρ Βενεδικτος ἐν τῇ τῶν ἡδῶν ἐσύχῳ καὶ μονοτρόπῳ σεμνότητι κατέκασε μεθ' ἑαυτοῦ δηλαδὴ, ὅταν ἑαυτὸν ἐν τῇ τῶν λογισμῶν ὀπτασίας τὸ μέγιστος εἰς ὑψος ἤρπασεν, ἑαυτὸν, τουτέστι· ὑφ' ἑαυτοῦ κατέλιπεν.

ΠΕΤΡ. Ἠνέφκται μοι ὁ λέγεις, ἀλλ' αἰτῶ ἀποκριθῆναί μοι, τίνας χάριν τοὺς ἀπᾶξ αὐτῷ ἐμπιστευθέντας ἀδελφοὺς κατέλειπεν, ὡς τὴν φροντίδα ἀνεδέξατο.

ΓΡΗΓ. καθὼς ἐγὼ, Πέτρε, ὑπολαμβάνω, ἐνωθέντες ὁμοψύχως ἐκεῖ οἱ φρατρασται ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν λύμῃ, ὑπομνήσε πολλῆς δέον ἐστὶ⁸ πρὸς τὸ ὑπομένειν τὴν τῶν κακῶν ἀντιλογίαν, μάλιστα ἐν μὴ προσγίνεται τις κατηγορία, εἰ συμβῆ ἐν αὐτοῖς ὀλίγους εὐρεθῆναι ἀγαθούς. Ἐπεὶ εἶθα παντάπασιν καρπὸς ἐκ τοῦ κόπου οὐκ ἔστιν ἐπιζόμενος, ἀνόητος ἢ συνοικήσις ὁμοῦ συμβαίνει γίνεσθαι ἀγῶνων τε καὶ ἰδρώτων εἰς μοχθηρούς καὶ ἀδιόρθωτους

A civium adhæsit, porcos pavit, quos et manducare siliquas viderit, et esuriret, qui tamen cum postmodum cepit cogitare bona quæ perdidit, scriptum de illo est: In se reversus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus (Luc. xv. 17) | Si igitur secum fuit, unde ad se rediit? Hunc ergo venerabilem virum secum habitasse dixerim, quia in sua semper custodia circumspectus, ante oculos Conditoris se semper aspiciens, se semper examinans, extra se mentis suæ oculum non divulgavit.

Petr. Quid ergo quod de apostolo Petro scriptum est, dum de carcere ab angelo eductus fuisset? Qui ad se reversus dixit: Nunc scio vere quia misit Dominus angelum suum, et eripuit me de manu Herodis, et de omni expectatione plebis Judæorum (Act. xii, 11).

Gregor. Duobus modis, Petre, extra nos ducimur: quia aut per cogitationis lapsum sub nosmetipsos recidimus^b, aut per contemplationis gratiam super nosmetipsos levamur. Ille itaque qui porcos pavit, vagatione mentis et immunditia sub semetipsum cecidit; iste vero quem angelus solvit, ejusque mentem in exstasim rapuit, extra se quidem, sed super semetipsum fuit. Uterque ergo ad se rediit, quando et ille ab errore operis se collegit ad cor, et iste a contemplationis culmine ad hoc rediit, quod in intellectu communi et prius fuit. Venerabilis igitur Benedictus in illa solitudine habitavit secum, in quantum se intra cogitationis clausura custodivit: nam quotiescunque hunc contemplationis ardor in altum rapuit, se procul dubio sub se reliquit.

θεοπροσει κυβερνήσει διατήρησεν· ὁσάκις γὰρ τοῦτον τῆς ὑφ' ἑαυτοῦ κατέλιπεν.

Petr. Placet quod dicis: sed quæso respondeas, si deserero fratres debuit, quos semel suscepit.

Gregor. Ut ego, Petre, existimo, ibi adunati æquanimitèr portandi sunt mali, ubi inveniuntur aliqui qui adjuventur boni. Nam ubi omnimòdo de bonis fructus deest, sit aliquando de malis labor supereructus; maxime si e vicino causæ suppetant, quæ fructum Deo ferre valeant meliorem. Vir itaque sanctus propter quem custodiendum staret, qui omnes unanimiter se persequentes cerneret? Et sæpe agitur

¹ Idem, περισκοπούμεθα.

² Ibid. ἐπανήθη; et paulo post, ἐπώνυμον πατέρα.

³ Colh τὸν ἀκοιμητὸν ὀφθαλμῶν

⁴ Multa de suo hic addidit interpres, quæ operum esset indicare omnia. Certe hujus versus Ps. xv. Providebam Dom. in consp. meo semp. quon. a dex. est mihi ne commovear, Græce prolatis, nulla in Latino textu sunt vestigia.

⁵ Reg. una voce ὑπεράνω, hic et inferius

⁶ Reg. πολλῆς χρεια ἐστὶ. Et paulo post, προσγίνονται τῷ

^a Primus Aud. et Lyr., non elongavit.

^b German., extra nosm. ducimur: quod optime representat Gr. interpres. Gemet., sub nosmetipsos ducimur. Primus Aud. Big. Lyr. cum Theod., recedimus.

γνώμην κεκτημένους κάματον πολὺν· ἀλλ' οὖν διάκονος A
εὐρίσκειται. Μέγα οὖν ὑπάρχει, ἐὰν οἱ ὁ τῶν σχολῶν δια-
κείμενο· τῷ θεῷ δυνήσονται προσαγαγεῖν καρπὸν κρείτ-
τονα. Ὁ μακάριος οὖν ἐκεῖνος ἀνήρ τινοσ χάριν¹ σὺν αὐ-
τοῖς εἶχε κατοικήσει, ὁπόταν πάντας ἐκεῖνους ὁμοψύχους
καταδιώκοντας αὐτὸν ἰώρα· διαφόρος οὖν τολοῦνται τινα
ἐν ταῖς τῶν δικαίων ψυχαῖς, ἀπερ ἀδύνατόν ἐστι² σιωπῇ
παραδραμεῖν. Ὅταν γὰρ θεάσωνται τῶν οἰκείων κόπων τὸ
ἀκέρδεις καὶ ἀνόητον³, ἐν ἑτέρῳ τόπῳ μεταναστεύουσιν,
ἐν ᾧ καρποφορῆσαι δυνήσονται. Καθάπερ καὶ ὁ τῆς ἀλη-
θείας κήρυξ, ὅστις ἀναλύεσθαι ἐπόθει, καὶ σὺν Χριστῷ
εἶναι ὁ εἰπὼν, Ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστός, καὶ τὸ ἀποθανεῖν
κέρδος⁴· ὁ τοῦς ἀγῶνας τῶν παθημάτων οὐ μόνον αὐτὸς
ὑπομείνας, ἀλλὰ καὶ ἑτέρον ταῦτα ὑπομείνειν διδάξας
ἐν Δαμασκῷ ποτε διωγμὸν ὑπομείνας, ἵνα δυνήθῃ ἐκφυ-
γεῖν, τείχος, σχοινοῖον, καὶ σφυριδίον ἐζητήσῃ, καὶ αὐτὸν B
λαθραῖως κατενεχθῆναι ἠθέλησεν⁵. Μὴ τὸν μακάριον Παῦ-
λον θάνατον λέγομεν δεδοκίμαι, ὅς ἑαυτὸν διὰ τὸν πρὸς
Ἰησοῦν Χριστὸν πόθον, μαρτυρίῳ ἐπέδωκεν· ἀλλ' ἔως μὲν
ἐν Δαμασκῷ ὑπῆρχεν, οὐ πᾶν ἑαυτὸν καρποφοροῦντα
ἰώρα. Ὅθεν λοιπὸν ἀναγκαῖον ἐλογίσαστο μεταναστεύσαι ἐν
ἑτέροις τόποις, ἐν οἷς καρποφορίαν πλεονάζουσιν σὺν καμᾶτῳ πολλῷ τῷ Χριστῷ προσήγαγεν. Ὡς ἄριστος οὖν
ἀγωνιστῆς ὑπὲρ Χριστοῦ οὐκ ἠνείσχετο ἐνδὸν τῶν κλειθρῶν Δαμασκού μένειν, ἀλλὰ τοῦ ἀγῶνος τὸ στάδιον ἐξή-
τησεν, ἐν ᾧ τὸν ἐχθρὸν ἐνίκησεν. Ὅθεν καὶ ὁ θεόφρων πατὴρ Βενέδικτος, ἐὰν ἀσμένως προσέχῃς τοῖς ῥήθησομένοις,
τάχιν γνώσῃ, ὅτι ζῶν πολλοὺς ἐν διαφόροις τόποις κατέλιπε μαθητάς, καὶ τούτους κατὰ τῆς τοῦ ἐχθροῦ πλάνης
ἐνεύρωσέ-τε καὶ διανίστησεν.

ΠΕΤΡ. Οὕτως ἐστὶ καθὼς διδάσκει, καὶ ἡ προσενη-
θεῖσα ἀρμόδιως μαρτυρικὰ δηλοῖ ταῦτα οὕτως ἔχειν· ἀλλ'
ἐιδυσσωπῶ, ὅπως ἐν τῇ προτέρᾳ τῆς τοῦ δικαίου πολιτείας·
ψυχῳφελεῖ διηγήσει ἐπανέλιθωμεν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐν τῷ τὸν μακάριον ἐκεῖνον ἄνδρα, ἐν τῷ C
προεξημένῳ σπαλαῖφ θείαις ἀρεταῖς ἐξαστράπτειν δυνά-
μει τε καὶ σημείοις, αἷς ἵποσει δι' αὐτοῦ ὁ Θεός, καὶ εἰς
ὑψος ἀγγελικῆς δόξης ἀναβιβασθῆναι, πολλοὶ ἐντεῦθεν ἐν
αὐτῷ τῷ τόπῳ παραγεγόνασαν, αἰτούμενοι ὑπὸ τὴν αὐτοῦ
θεόδοτον ποιμανθῆναι χάριν. Ὁ δὲ φιλόθεός τε καὶ φιλό-
ψυχος πατὴρ Βενέδικτος, δώδεκα αὐτοῦ μοναστήρια τῇ
τοῦ Χριστοῦ δυνάμει συνεστήσατο, ἐν αἷς ὤρισεν δώδεκα
¹ μοναχοὺς ἐν ἑκάστῃ μονῇ εἶναι· ὀλίγους δὲ μεθ' ἑαυτοῦ
κατέχευεν, οὗς ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ διδασκαλικὴν² παιδαγω-
γίαν ποιμανθῆναι ἔκρινεν. ἤρξαστο οὖν λοιπὸν πλεῖστα,
καὶ ἐκ τῆς Ῥωμαίων πόλεως εὐγενέστατοι καὶ σπουδαῖοι
³ πρὸς αὐτὸν φοιτῶν, καὶ τοὺς ἑαυτῶν υἱοὺς δι' αὐτοῦ τῷ
θεῷ προσφέρων. Τότε τοίνυν τῆς καλῆς ἐλπίδος τὰ τέκνα
Ἐβίτζιος⁴ καὶ Μαῦρος πρὸς αὐτὸν ἀπετάξαντο, καὶ Τέρ-
τουλλος δὲ ὁ πατρικίος Πλάκιον παρέδωκεν· ἐξ ὧν ὁ D
Μαῦρος μακροτέρως ὑπάρχων, ἵναι τοῖς ἀγαθοῖς συνήζησεν ἤθεσιν, ἤρξαστο λοιπὸν συνεργὸς τοῦ διδασκαλοῦ
γίνεσθαι· ὁ δὲ Πλάκιος⁵ νέος ἔτι ὑπάρχων ἀσκατικὸς τὴν πόνοις ἑαυτοῦ νεότητι κατεδάμαζεν.

¹ Reg. cod. χάριν εἶχε κατοικεῖν. ὁμοψύχως κατα-
διώκοντας, etc.

² Ibid. ἔστι σιωπῆσαι ἢ παραδραμεῖν.

³ Mss. καὶ ἀνόητον.

⁴ Colb. ἐκέλευσεν. Reg. κατενεχθῆναι τοῦ τείχους
ἐκέλευσε. Μὴ τὸν... λέγομεν δεδοκίμαι ὡς ἑαυτὸν διὰ τὸν
εἰς Χριστὸν πόθον μαρτυρίῳ ἐπέδωκεν.

⁵ Mss. δις δέκα.

⁶ Reg. διδασκαλίαν καὶ παιδαγωγίαν ἔκρινεν.

⁷ Idem σπουδαῖοι ἄνδρες.

⁸ Ibid. Ἐβίτζιος.

⁹ Reg. Πλακίτας.

in animo perfectorum (quod silentio præterendum
non est), quia cum laborem suum sine fructu esse
considerant, in locum allum ad laborem cum fructu
migrant. Unde ille quoque egregius prædicator qui
dissolvi cupit, et cum Christo esse, cui vivere Chri-
stus est, et mori lucrui (Phil. 1, 23), qui passionum
certamina non solum ipse appetit, sed ad toleranda
hæc et alios accendit, Damasci persecutionem pas-
sus, ut posset evadere, murum, funem, sportamque
quæsit (Act. 1x), seque latenter deponi voluit. Nun-
quidnam Paulum mortem dicimus timuisse, quam se
ipse pro amore Jesu testatur appetere (II Cor. 11,
22)? Sed cum in eodem loco minorem sibi fructum
adesse conciperet et gravem laborem, ad laborem
se alibi cum fructu servavit. Fortis etenim præiator
Dei teneri intra claustra noluit, certaminis campum
quæsit. Unde idem quoque venerabilis Benedictus,
si libenter audis, citius agnoscis, quia a non tan-
tos ipse indociles deseruit, quantos in locis aliis a
morte animæ suscitavit.

Petr. Ita esse ut doees, et manifesta ratio, et pro-
latum congruum testimonium declarat. Sed quæso
ut de vita tanti Patris ad narrationis ordinem redeas.

Gregor. Cum sanctus vir diu in calem solitudine
virtutibus signisque succresceret, multi ab eo in
eodem loco ad omnipotentis Dei sunt servitium con-
gregati: ita ut illic duodecim^b monasteria cum om-
nipotentis Jesu Christi Domini opitulatione construe-
ret, in quibus statutis Patribus duodenas monachos
deputavit; paucos vero secum retinuit, quos adhuc
in sua præsentia aptius^c erudiri judicavit. Cœpere
etiam tunc ad eum Romanæ urbis nobiles et religiosi
concurrere, suosque ei filios omnipotenti Deo nu-
trios dare. Tunc quoque bonæ spei suas soboles,
Equitius^d Maurum, Tertullus vero patricius Placidum
tradidit; e quibus Maurus junior cum bonis polleret
moribus, magistri adjutor cœpit existere; Placidus
vero puerilis adhuc indolis gerebat annos.

^a Hic mirari juvat mss. eodicum invicem pugnan-
tium varios sensus. Germ. secundus Theod. Beccensis.
Gemet. et secundus Aud. habent: quia vivos ipse in-
dociles, etc. Val-cl., quia si hos ipse ind. Consentiant
duo Carnotenses. Prat. Lyr. Big. primus Aud., quia
vivos ipse indocibiles deseruit.

^b Eorum nomina suppeditantur Act. SS. Ord. S. P.
Bened. Tom. I, p. 8, in calce.

^c Val-cl., alius erud.

^d C. Germ. cum Gemet. et pler. Norrk., Equitius.
Primus Theod., Euticius.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

A

CAPUT IV.

Περὶ τίνος μοναχοῦ ἰδῶτος· τὴν μονὴν καὶ σχολάζοντος εἰς γηέννας θεωρίας.

Ἐν ἐνὶ δὲ τῶν αὐτῶν μοναστηρίων, ὧν περίε συνιστήσατο ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων Βενέδικτος, ἦν τις μοναχὸς ὑπὸ ῥαθυμίας ὀχλούμενος· ὅστις τῇ τῆς προσευχῆς καιρῷ στήναι σὺν τοῖς ἀδελφοῖς οὐκ ἱκαρτέρει, ἀλλ' ἠνίκα πάντες οἱ ἀδελφοὶ εἰς γουνακισίαν ἑαυτοῦς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐστρώνυσεν, ἐκείνος ἐξήρχετο ἔξω. καὶ τῇ ἀργολογίᾳ καὶ ῥαθυμίᾳ ἑαυτὸν ἐξεδίδου. Ὁ δὲ τούτου ἀββᾶς πολλάκις αὐτὸν νοθεύσας, καὶ μηδὲν ἀνύσας, πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπον τοῦτον ἀπέργαγεν· ὅστις αὐτοῦ τὴν μεταίτιότητα σεμνῶς τε καὶ πεπνυμένως δαίλεψεν, καὶ τῇ νοθευσίᾳ τοῦτον σταριζᾶς ἀπέλευσεν· ὁ δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑποστρέψας, μόλις δύο ἡμέρας ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ νοθευσίᾳ διήμεινεν, ἐπει τοί γε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ εἰς τὸ δυσκολακίῳ ἔθος ὑπεστρέψας, πλάσσειναι τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς ἤρξατο. Ὁ δὲ τούτου ἀββᾶς θεωσάμενος αὐτὸν ὑπὸ τοῦ τῆς ἀκηδίας δαίμονος ἰκνηθῆντα, αὐτὸς πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπον παραγγελλόμενος, διεγύρατο αὐτῷ τὰ κατὰ τὸν ἀδελφόν· ὁ δὲ ἅγιος εἶπε πρὸς αὐτόν· « Ἐγὼ ἐλθὼν δι' ἑαυτοῦ ἰδιοθροῦμαι αὐτόν. » Ἐλθόντος οὖν αὐτοῦ εἰς τὴν μονήν, καὶ τῇ ὠρισμένῃ ὥρᾳ ἠνίκα ἐπληρώθη ὁ τῆς ψαλμωδίας ὕμνος, καὶ ἑαυτοῦς οἱ ἀδελφοὶ εἰς προσευχὴν δεδώκασι γόνυ κλίναντες, εἶδεν ὁ ἅγιος, καὶ ἰδοὺ νεανίσκος εἰς αἰθιῶψι τῷ εἶδει κρατήσας τὸ πτερύγιον τοῦ ἱματίου τοῦ ἀδελφοῦ ἐκείνου τοῦ ἐν τῇ προσευχῇ καρτερῆσαι μὴ δυναμένου, εἶλεν αὐτὸν ἔξω τῆς ἐκκλησίας. Τότε ὁ ἅγιος τῷ προστάτῃ τῆς μονῆς ἐκείνης, Πομπησιανῷ τούνομα, καὶ Μαυρῷ τῷ δούλῳ τοῦ Θεοῦ μυστικῶς εἶπεν· « Οὐχ ὁράτε τίς ἐστὶν ὁ τὸν μοναχὸν τοῦτον ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἔλκων; » οἱ δὲ ἀποκρίθητες· εἶπον· « Οὐχί, πάτερ, » πρὸς οὓς ὁ ἅγιος εἶπεν· « Εὐξέσμεθα ὅπως καὶ ὑμεῖς θεάσθηθε ὃν οὗτος ὁ μοναχὸς ἀκολουθεῖ. » Ὡς δὲ εὐξάντο ἐπὶ δύο ἡμέρας, Μαῦρος ὁ μοναχὸς ἰδεάσατο, Πομπησιανὸς δὲ ὁ τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου πατήρ θεωρήσας οὐκ ἠδυνήθη· τῇ δὲ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ πληρωθείσας τῆς εὐχῆς ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος ἐξελθὼν ἐκ τοῦ εὐκτηρίου ἐστῶτα ἔξω τὸν μοναχὸν εὗρε, καὶ τοῦτον διὰ τὴν τύφλωσιν τῆς καρδίας αὐτοῦ τῇ ῥαθυμίᾳ ἐνύπνευ· ὅστις ἀπ' αὐτῆς τῆς ἡμέρας ἠλευθερώθη ἐκ τῆς συνεχούσης αὐτὸν ῥαθυμίας τοῦ δαιμόνος, καὶ λοιπὸν ἐν τῇ προσευχῇ προθύμως σὺν τοῖς ἀδελφοῖς μέχρι συμπληρώσεως διήμεινεν, μηκέτι τοῦ ἐχθροῦ ἐκείνου τῷ ἀδελφῷ προσψαύσαι τολμήσαντος, ὡς οἶα ὑπὸ τοῦ ἁγίου τῇ πληγῇ τῆς ῥαθυμίας μαστερωθείς.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

CAPUT V.

Περὶ τοῦ ἐξελθόντος χειμάρρου διὰ προσευχῆς αὐτοῦ ἐκ πέτρας ζωσσης.

De aqua viri Dei oratione in montis vertice ex petra producta.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων τοίνυν μοναστηρίων, ὧν περ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ συνιστήσατο ὁ ἐν ἁγίοις πατήρ Βενέδικτος, τρία ἔξ αὐτῶν ὑπεράνω τῶν τοῦ ὄρους ἦσαν κρημῶν, καὶ σφόδρα ὑπῆρχε τοῖς ἀδελφοῖς ἐπιμέλοισιν ὁ δεινῶς κατέρχεσθαι εἰς τὸν λάκκον, καὶ τὴν τοῦ ὕδατος κορίζεσθαι χρεῖαν· ἡ γὰρ πάροδος διὰ τοῦ ἐπικινδύνου μέρους τοῦ ὄρους ἦν, ὥστε σὺν φόβῳ πολλῷ κτείνεαι αὐτοῦς καὶ ἀνέρχεσθαι. Τότε συνελθόντες οἱ ἐν τοῖς τρισίν ἐκείνοις μοναστηρίοις κατοικοῦντες μοναχοὶ πρὸς τὸν δούλον τοῦ

Ex his autem monasteriis quæ in eodem loco construxerat, tria sursum in rupibus montis erant, et valde erat fratribus laboriosum, semper ad lacum descendere, ut aquam haurire debuissent: maxime quia e devexo montis latere erat grave descendentibus in timore periculum. Tunc collecti fratres ex eisdem tribus monasteriis, ad Dei famulum Benedictum venerunt, dicentes: Laboriosum nobis est propter aquam quotidie usque ad lacum descendere.

¹ Reg. διαβόλου.

² Colb. δι' ἑαυτόν. Et paulo infra, ἐν τῇ μονῇ; quod etiam habet Reg.

³ Colb. περὶ τοῦ θαύματος τῆς πηγῆς. In Reg. idem est ac in editis argumentum.

⁴ Colb. ὁ ἅγιος πατήρ ἡμῶν Βενέδικτος. Et postea: τῷ τοῦ ὄρους ἦσαν κρημῶν.

⁵ Reg. τὸ δεινῶς Colb. τοῦ δεινῶς.

⁶ Gemet., hora orationis psalmodiæ sese fratres.

⁷ Additur, ulterius, in duob. Aud. Bec. et Lyr.

⁸ Hoc est, haurirent. Conferj notam a supra col. 133.

Θεοῦ Βενέδικτον παρεγένοντο, παρακαλῶντες αὐτὸν καὶ λέγοντες· « Πάτερ τίμιε, δύσκολον ἡμῖν ἐστι διὰ τὴν τοῦ ὄρους ἀμειψόμενον διάβασιν εἰς τοῦ λάκκου κατήχασθαι, καὶ τὴν τοῦ ὕδατος χρείαν ποιεῖσθαι ἐπάνω γὰρ οὐκ ἔστι μέτοιχσαι¹ τὰ μοναστήρια, ἵνα μὴ τινες τῶν ἀδελφῶν ὀλισηθέντες βίαιῳ θανάτῳ περιπέσωσιν. » Οὐς κραινατικοῖς τε καὶ παρχλητικοῖς λόγοις ἀπαλείψας ἐπέλυσεν. Αὐτῇ δὲ τῇ νυκτὶ παραλαβὼν νεανίαν τινὰ μετ' ἑαυτοῦ Πλάκιον τοῦνομα, οὗ καὶ τὸ πρὶν μυεῖαν ἐποιεσάμην, ἀνῆλθεν ἐν τῷ αὐτῷ τοῦ ὄρους δυσέτατο κρημνῷ, καὶ αὐτίθι ἐν τῇ πρὸς Θεὸν δεήσει προσκατερήσας, ἀναστὰς ἀπὸ τῆς προσευχῆς, καὶ τρεῖς ἀράμενος λίθους, ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ἀπὸ διαστήματος ἔθετο. καὶ πάντων ἀγροούντων τὸ γεγονός θαῦμα ἐν τῷ ἑαυτοῦ ὑπίστρεψε κίλλιψ. Τῇ δὲ ἐπαύριον παραγίνοντο πρὸς αὐτὸν οἱ προειρημένοι ἀδελφοὶ διὰ τὴν προτίρην τοῦ ὕδατος αἴτησιν· ὁ δὲ ὅσως πρὸς αὐτοὺς εἶπεν· « Ἀνέλθετε, τέκνα, ἐν ἐκείνῳ τῷ κρημνῷ², ἐν ᾧ εὗρησθε τρεῖς λίθους ὑπὲρ ἐν ἀλλήλων κειμένους, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ὀρύξατε³ δυνατὸς γάρ ἐστι ὁ παντοδύναμος Θεὸς· καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ ὕψει τοῦ ὄρους ἕδωρ ὑμῖν θαψίλος παρασχεῖν. καὶ τῆς ἐπιμοχθον δυσκολίας τῆς ὁδοῦ βράδιον ποιῆσαι. » Οἱ δὲ ἀπελθόντες· ἐν τῷ τοῦ ὄρους κρημνῷ εὗρον οὕτως καθὼς ὁ Πατὴρ εἶπεν, ἐν ᾧ τόπῳ ἢ τοῦ ὄρους ἄνωδρος σκληρότης ἐμάδας τινὰς καὶ ἰερώτας ὕδατος ἀνίπτεμην. Ποίσαντες οὖν ὄρυγμα μέγα παρατὰ ὕδατων πλήθος ἀνέβλυσεν, ἄπερ μίχρη⁴ τὴν τοῦ ἁγίου θεματούργιον εἰς τὸ θανάτῳ πᾶσι δεικνύοντα· ἢ δὲ τῶν ὕδατων περισσεία ὑπὸ τὸ ὄρος διατρέχουσα φαίνεται.

ΚΕΦΑΛΑ. ζ'.

Περὶ⁵ τοῦ ἐπιστόντος ἐν τῇ λίμνῃ σιδηροῦ ἐργαλείου.

Ἄλλοτε πάλιν ἀνὴρ τις τῷ μὲν γέ.ε. Γότθος, πτωχὸς δὲ τῷ πνεύματι, ἐν ἐπιστροφῇ μετανοίας πρὸς τὸν ἡμισμῆνον Βενέδικτον παρεγένετο, ὃν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ προθύμως ὑπέδεξατο. Ἐν μᾶ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκάλευσεν ὁ ἄγιός τινι τῶν ἀδελφῶν δοῦναι αὐτῷ σιδηροῦν ἐργαλεῖον, ὅπερ ἐπίχωριος· ὀνομάζεται ξυλοκόπιον⁶, πρὸς τὸ ἐκκαθάραι ἀκαθάρτη καὶ φρυγανώδη τόπον, εἴ πως δυναθῶσι γεωργῆσαι κῆπον τοῖς ἀδελφοῖς· ὁ δὲ τόπος ἐκεῖνος, ὃν ἐπὶ τῷ καθάρῳ Γότθος εἰδέξατο, ὑπεράνωθεν τοῦ λάκκου ἦν· ἠνίκα δὲ ὁ Γότθος τὰ τῶν ἀκαθῶν δάση, τῇ τοῦ πατρὸς πισθόμενος· ὑπάκοῃ, δυνάμει ἐξέκοπτε, τὸ σιδηροῦν ἐργαλεῖον ἐκ τοῦ συμβεβηκότος· ἐν τοιούτῳ βαθεῖ τοῦ λάκκου πίπτωκεν, ἐν ᾧ οὐκ ἦν πρᾶσιχία τῆς εὐρέσεως αὐτοῦ. Ὁ δὲ προβήθεις Γότθος πρὸς Μαῦρον τὸν μοναχὸν ἔδραμεν, καὶ τὸ συμβᾶν ἀνήγγελεν αὐτῷ, καὶ ὑπὲρ τοῦ σφάλματος· μετανοίαν ἐζητεῖτο. Ὁ δὲ μοναχὸς Μαῦρος σπουδαίως⁷ τοῦ γεγονέν· ἀγγέλλει τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ θεματούργος οὗτος ἀνὴρ ταῦτα ἀκούσας, ἦλθεν εἰς τὸν τόπον ἐν ᾧ ἦν περὶ τὸ σιδηροῦν, καὶ ἄρας τὸ μονοῦθριον⁸ ἐκ τῶν τοῦ Γότθου χειρῶν, καὶ τούτου τὸ μέρος ἐν ᾧ ἦν καθηλωμένον τὸ ἐργαλεῖον ἐν τῷ λάκκῳ χαλάσας, εὐθέως ἐκ τοῦ βυθοῦ τοῦ ὕδατος τὸ ἐργαλεῖον ἀνελθόν, ἐπέσθη ἐν τῷ ἑαυτοῦ τόπῳ. Ὅπερ ἀκαθάρτησιν ἐργαλεῖον ἐπέδωκεν ὁ ἄγιος τῷ Γότθῳ, εἰπὼν· « Ἰδοὺ τὸ ἐργαλεῖον, δεξάμενος τυτοῦ, ἐργάζου, καὶ μηδὲν λυπηθῆ:

A et idcirco necesse est ex eodem loco monasteria mutari. Quos blande^a consolans dimisit, et nocte eadem cum parvo puerulo nomine Placido, cujus superius memoriam feci, ejuudem montis rupem ascendit, ibique diutius oravit. Et oratione completa, tres petras in loco eodem pro signo posuit, atque ad suum cunctis illis nescientibus^b monasterium rediit. Cumque die alia ad eum pro necessitate aquae praedicti fratres rediissent, dixit: Ite, et rupem illam in qua tres super invicem positas petras inveneritis, in modico cavate: valet enim omnipotens Deus etiam in illo montis cacumine aquam producere, ut vobis^c laborem tanti itineris dignetur auferre. Qui euntes, rupem montis quam Benedictus praedixerat, jam sudantem invenerunt. Cumque in ea concavum locum fecissent, statim aqua repletus est, quae tam sufficienter emanavit, ut nunc usque ubertim defluat, atque ab illo montis cacumine usque ad inferiora defluet.

ἕδωρ ὑμῖν θαψίλος παρασχεῖν. καὶ τῆς ἐπιμοχθον δυσκολίας τῆς ὁδοῦ βράδιον ποιῆσαι. » Οἱ δὲ ἀπελθόντες· ἐν τῷ τοῦ ὄρους κρημνῷ εὗρον οὕτως καθὼς ὁ Πατὴρ εἶπεν, ἐν ᾧ τόπῳ ἢ τοῦ ὄρους ἄνωδρος σκληρότης ἐμάδας τινὰς καὶ ἰερώτας ὕδατος ἀνίπτεμην. Ποίσαντες οὖν ὄρυγμα μέγα παρατὰ ὕδατων πλήθος ἀνέβλυσεν, ἄπερ μίχρη τὴν τοῦ ἁγίου θεματούργιον εἰς τὸ θανάτῳ πᾶσι δεικνύοντα· ἢ δὲ τῶν ὕδατων περισσεία ὑπὸ τὸ ὄρος διατρέχουσα φαίνεται.

CAPUT VI.

De ferro ex profundo aquae ad manubrium reverso.

Alio quoque tempore Gothus quidam pauper spiritu ad conversionem venit: quem Dei vir Benedictus libentissime suscepit. Quadam vero die ei dari ferramentum, jussit, quod ad falcis similitudinem^d falcenstrum vocatur, nec de loco quodam vepres abscederet, quatenus illic hortus fieri deberet. Locus autem ipse quem^e mundandum Gothus susceperat, super ipsam laci ripam jacebat. Cumque Gothus idem densitatem veprium totius virtutis annisu succideret, ferrum de manubrio prosiliens in lacum cecidit, ubi scilicet tanta erat aquarum profunditas, ut spes requirendi ferramenti nulla jam esset. Itaque ferro perduto, remeandus ad Maurum monachum cucurrit Gothus: damnum^f quod fecerat nuntiavit, et reatus sui egit poenitentiam. Quod Maurus quoque monachus mox Benedicto famulo Dei curavit indicare. Vir igitur Domini Benedictus haec audiens accessit ad lacum^g: tulit de manu Gothi manubrium, et misit in lacum: et mox ferrum de profundo rediit, atque in manubrium intravit. Qui statim ferramentum Gotho reddidit, dicens: Ecce labora, et noli contristari.

consolatus. Alii, blande consolatus,

^b In plerisque excusis, illis nescientibus.

^c Gemet., et vobis lab.... dignanter auferre.

^d Gemet., quod a falcis similitudine.

^e Secundus Theod. Val.-cl. et plur., quem ad mundandum.

^f Id praescribitur Regulæ S. P. Ben. c. 46.

^g Guss., ad locum.

¹ Reg. μετοιχισσι.

² Reg. τῷ τόπῳ τοῦ κρημνοῦ.

³ Mss. ὑπερεχέεται.

⁴ Colb. Περὶ τοῦ Γότθου καὶ τοῦ ξυλοκόπιου

⁵ Reg. ξυλοκόπιον. Colb. ξυλοκόπην

⁶ Idem, σπουδαίως.

⁷ Uterque ms. μονοούργιον.

^a Gemet. et plerique Norm. cum Germ., blande

ΚΕΦΑΛ. Ζ'

A

Ἐπὶ Μαύρου μοναχοῦ τοῦ ἐπὶ τῶν ὑδάτων πεζεύσαντος.

Ἐν μᾶ τῶν ἡμερῶν, τοῦ σημειοφόρου ¹ τούτου ἀνδρὸς Βενεδικτοῦ ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἡσυχάζοντις κελίῳ, ὁ προλεχθεὶς μοναχὸς Πλάκιδος ἐπὶ τῷ ἀπλήσῳ ὕδαρ εἰς τὸν λάκκον παραγάγωνε· τὸ σὺν σκεῦος ἐν ᾧ τὸ ὕδαρ ἀντλήσαι ἠθούλετο ἐκ τῆς χειρὸς-αὐτοῦ πιστὸν, διὰ τῆς τοῦ ὕδατος ῥύμης ἐπεφίετο· θέλων δὲ ὁ ἀδελφὸς ἐκ τοῦ ὕδατος ἀφάρπασαι τὸ κεράμιον, καὶ αὐτὸς ὀλισθήσας, πέπτωκεν ἐν τοῖς ὕδασι καὶ ὑπὸ τῆς τῶν ὑδάτων σφοδρότατης κινήσεως, ἐπὶ τὰ ἔνδον τοῦ λάκκου, σχεδὸν εἰπεῖν, ὡσεὶ τῶξου βολὴν ὁ μοναχὸς Πλάκιδος ἐφίετο. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ πιστὸς θεράπων Βενεδικτος ἔνδον τοῦ ἑαυτοῦ κελίου σχολάζων, εἰργῶ τὸ συμβῆναι, καὶ τὸν ἑαυτοῦ μαθητὴν Μαῦρον συντόμως καλίσας εἶπε πρὸς αὐτόν· « Ἀδελφε Μαῦρε, σπεῦσον ὅτι ὁ ἀδελφὸς Πλάκιδος εἰς τὸν λάκκον ἀπέπεσε, καὶ ἡ τῶν ὑδάτων κίνησις μακρὰν αὐτὸν ἀπέγαγεν. » Ἐκυμαστὸν πρῶγμα ², καὶ μετὰ Πέτρον τὸν Ἀπόστολον ξὴν ἐπιτροπὴν αἰτηθεῖσα γὰρ κατὰ Μαύρου τοῦ μοναχοῦ πιστῶς καὶ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Βενεδικτοῦ παρασχεθεῖσα, συντόμως ἐβάδιζε τῆ τοῦ πατρὸς κελύσει, καὶ ἐν τῷ τόπῳ γενόμενος, ἐν ᾧ ἐν τοῖς ὕδασι ὁ Πλάκιδος ἐφίετο, ἀδυστάκτω τῆ πίστει καὶ ταῖς τοῦ πατρὸς εὐχαῖς θαρρῶν, ἐπέβη τοῖς ὕδασι, καὶ ὡς ἐπὶ ξηρᾶς δερομαῖως ἐβάδιζεν ἕως τοῦ τόπου ἐν ᾧ διὰ τῆς τοῦ ὕδατος ῥύμης ὁ Πλάκιδος ἐπεφίετο· καὶ δραξάμενος τῶν τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τριχῶν ὀξυτάτω δρόμῳ ὑπίστρεψεν· ὅστις εὐθὺς ἐπὶ τὴν ξηρὰν ³ ἔλθων, καὶ ἐν ἑαυτῷ γενόμενος καὶ ἐπιγινώσκων ὅτι ἐπάνω τῶν ὑδάτων ἔδραμα, καὶ ὅτι αὐτομολῆσαι τοῖς ὕδασι ἀδύνατον αὐτῷ ἦν, εἰ μὴ ἡ τοῦ σημειοφόρου πατρὸς εὐχὴ τοῦτον ἐνίσχυσε ⁴, θαυμάσας ἐτρόμασε (sic) τὸ γινόμενον, καὶ ὑποστρέψας πρὸς τὸν πατέρα τοῦ ταλασθῆν θεῖον τεράστιον ἀνήγγειλεν αὐτῷ. Ὁ δὲ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ Βενεδικτος· τοῦτο τὸ θαῦμα, οὐ τῆ ἑαυτοῦ ἀγιότητι, ἀλλὰ τῆ ἐκείνου ὑπακοῇ ἐπεγράφετο· ὁ δὲ Μαῦρος τὴν τοῦ ἁγίου τιμιωτάτην κέλυσιν ἐρασεν τοῦτο πεπραχέναι· ἔλεγε γὰρ μὴ εἶναι ἑαυτὸν ἐν αὐτῇ τῇ δυνάμει, ἢ ἦν ὅτι ἐπέβη θεομιμῶν ταπεινολογίᾳ ⁵ καὶ προσφιλεστάτῃ ἀμφιλογίᾳ, ἐπάνω τῆς κεφαλῆς μου τοῦ ἀββᾶ μου τὴν μελωτὴν ἐθεώ-

ΠΕΤΡ. Μεγάλα εἰσὶν σφόδρα ἄπερ λίγαι, καὶ μεγίστην ψυχᾶς οἰκοδομίαν παρέχοντα· ἐγὼ δὲ τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρὸς τὰ θαυμάσια ⁶, ὅσῳ πλείον ἐκπίνω, πλείότερως διψῶ.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Ἐπὶ τοῦ ζυμοθέντος ἐν τῷ ἄρτῳ φαρμάκου.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐν τῷ τίν μακαρίων διαλάμψαι ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις ¹, πολλοὶ διὰ τὸν πόθον τοῦ κυρίου ἡμῶν

¹ Uterque ms. τούτου τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς.
² Mss. πρῶγμα ὅτι καὶ μετὰ Πέτρον τὸν Ἀπόστολον γέγονε· ξὴν ἐπιτροπὴ αἰτηθεῖσα κατὰ Μαύρου τοῦ μοναχοῦ πιστῶς, καὶ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Βενεδικτοῦ παρασχεθεῖσα. Συντόμως. — Phrasis, ut est in textu, in gravi mendo cūbi. Legendum enim esset, αἰτηθείσης γὰρ... καί... παρασχεθείσης εὐχῆς, συντόμως, etc., nisi manus scriptorum lectio praeferatur. EDIT.
³ Collb. τὴν πέτραν.
⁴ Reg. ἐνίσχυσε καὶ θαυμάσας τὸ γεγονός ἐτρόμαξεν καὶ ὑποστρέψας. Collb. habet quoque ἐτρόμαξεν.
⁵ Collb. θιολογία.
⁶ Mss. θαύματα
⁷ Excusi male πόνοις ἐκείνοις.
⁸ Nam primis Ord. nostri saeculis novitii vestem.

CAPUT VII.

De Mauro ejus discipulo qui super aquas pedibus ambulavit.

Quadam vero die dum idem venerabilis Benedictus in cella consisteret, praedictus Placidus puer sancti viri monachus ad hauriendam de lacu aquam egressus est : qui vas quod tenuerat in aquam incaute submittens, ipse quoque cadendo secutus est. Quem mox unda rapuit, et pene ad unius sagittae cursum eum a terra introrsus traxit. Vir autem Dei intra cellam positus, hoc protinus agnovit, et Maurum festine vocavit, dicens : Frater Maure, curre, quia puer ille qui ad hauriendam aquam perrexerat, in lacum cecidit, jamque eum longius unda trahit. Res mira, et post Petrum apostolum innotuit. Benedictio etenim postulata atque percepta, ad Patris sui imperium concitus perrexit Maurus; atque usque ad eum locum quo ab unda deducebatur puer, per terram se ire existimans, super aquam cucurrit, eumque per capillos tenuit, rapido quoque cursu rediit. Qui mox ut terram tetigit, ad se reversa post terga respexit, et quia super aquas cucurrisset agnovit, et quod praesumere non potuisset ut fieret, miratus extremuit factum. Reversus itaque ad Patrem, rem gestam retulit. Vir autem venerabilis Benedictus hoc non suis meritis, sed illius obedientiae deputare coepit. At econtra Maurus pro solo ejus imperio factum dicebat : seque conscium in illa virtute non esse, quam nesciens fecisset. Sed in hac mutuae humilitatis amica contentione accessit ar- biter puer qui ereptus est; nam dicebat : Ego cum ex aqua traherer, super caput meum melotem ab- batis videbam, atque ipsum me ex aquis educere considerabam.

γὰρ μὴ εἶναι ἑαυτὸν ἐν αὐτῇ τῇ δυνάμει, ἢ ἦν ὅτι ἐπέβη θεομιμῶν ταπεινολογίᾳ καὶ προσφιλεστάτῃ ἀμφιλογίᾳ, ἐπάνω τῆς κεφαλῆς μου τοῦ ἀββᾶ μου τὴν μελωτὴν ἐθεώ-

Petr. Magna sunt valde quae narras, et ad multorum aedificationem profutura : ego autem boni viri miracula quo plus bibo, eo plus sitio.

CAPUT VIII.

De pane veneno infecto per corvum longius projecto.

Gregorius. Cum jam loca eadem in amorem Domini Dei nostri Jesu Christi longe lateque ferverent,

D seculari servabant. Vide c. 58 Reg. S. P. Bened., sub finem, et notationem ad vitam Lanfranci, pag. 20, de Floro in vita S. Mauri, Mabill. Act. t. 1, p. 9.
¹ Val-cl., extimuit.
² Secundus Carnot., in hac humilitatis mutuae amicae contentione. Duo Theodor., in hac humilitatis mutuae amicae contentione.
³ Per melotem hic intellige cucullam. Paulus Diacon. nomine Theodemari abbatis ad Car. Magnum scribens : Illud, inquit, vestimentum quod a Gallicanis monachis cuculla dicitur, et nos cappam vocamus, quod proprie monachorum designat habitum, melotem appellare debemus, sicut et hactenus in hac provincia a quibusdam vocatur. Mabill. ibid.

Ἰησοῦ Χριστοῦ, μήκωδεν πρὸς αὐτὸν παρεγίνοντο, καὶ τὴν τοῦ βίου μεταίωτα κατωλπάνοντες ὑπὸ τὴν χρηστὸν τοῦ κυρίου ζυγὸν τὸν ἑαυτῶν καθυπέτασαν τράχηλον. Ὁ δὲ τοῦ φθόνου γεννήτωρ, καὶ τῶν εὐσεβῶν ἀρχαῖος ἐχθρὸς, μὴ δυνάμενος φέρειν τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἀπαστραμτούσας τῶν θαυμάτων μαρμαρυγὰς, καὶ ὄρων ἑαυτὸν ἠττώμενον ὑπὸ τῆς τοῦ ἁγίου θεοσδότου δυνάμεως, ἐνσκήψας [F. ἐνσκηψή] ἐν ταῖς τῶν ἀτάκτων ψυχασφάροις διανοίαις, καθὼς συνῆθε αὐτοῖς ἐστι φρονεῖν ταῖς ἐτέρων κατωρθώμασιν ὁ γὰρ τοῦ καθαρεύοντος ἔπαινος, τῶν ὑπὸ βασκακίας μολυνομένων ὄνειδος τυγχάνει. Ὅθεν τῆς αὐτοῦ γεινναζούσης ἐκκλησίας πρεσβύτερός τις Φλορέντιος τούνομα, ὁ τοῦ ἡμετέρου ὑποδιακόνου Φλορέντιου πάππος, τοῦ παγκάκου δαιμόνος τὸ μῖσος καὶ τὸν φθόνον ἐν ἑαυτῷ ὑποδείξαμενος, ἤρξατο σκώπτειν τε καὶ βασκαίνειν ταῖς τοῦ ὁσίου ἀνδρὸς ἀρεταῖς, ἐπιζῶν ἐκ τούτου πολλοὺς ἀποσπᾶσαι ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου ψυχοφειλῆς διδασχῆς. Ὡς δὲ τῆς φρενοβλαστῆς ἐπιπίδος ἀπέτυχε, καὶ ἰθαῦροι πολλοὺς ὑπὸ τῆς αὐτοῦ φήμης ἐλίκου, καὶ πρὸς αὐτὸν φοιτῶντας, καὶ ταῖς αὐτοῦ διδασχαις πληθυνομένους, καθάπερ ὑπὸ βελῶν τετρασωκόμενος ὁ Φλορέντιος, τὴν μὲν τοῦ ὁσίου πατρὸς πολιτείαν διέβαλεν ¹, ἔπαινετὴν δὲ ζωὴν ἑαυτῷ ἐπισπᾶσθαι δι' ἀσκητικῶν ἀγώνων σὺδαμῶς εἰλετο. Ὅστις ὑπὸ τοῦ διαβόλου σκοτισθεὶς τοὺς τῆς καρδίας ὀφθαλμοὺς μέχρι τούτου ἐχώρησεν, ἵνα τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ δηλητηρήσῃ θανατώσῃ φουράσας γὰρ ἄλευρον, εἴτα ζυμώσας ἄρτον, καὶ ἐν αὐτῷ ἐγκρύψας θανατηφόρον ζάρμακον, καὶ ὀπτήσας, ὡς δῆθεν εὐλογίας χάριν τῷ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπῳ ἀπίστευεν. Ὁ δὲ διορατικὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ τὸν μὲν ἄρτον εὐχαρίστως ἰδέξατο ὁ μὲν τοι δὲ διέλαθεν αὐτὸν ὁ ἐν τῷ ἄρτῳ κρυπτόμενος ² δόλος. Ἐν δὲ τῇ ὥρᾳ ἐν ἣ εἰώθει ὁ ἁγίος τροφῆς μεταλαμβάνειν, ³ ἔδρων, τὸ δὴ λεγόμενον κόραξ, ἐν τῇ σύνεγγυς ὕλη τὴν ὀκκισιν ἔχον, κατὰ τὸ συνῆθε ἤρχτο πρὸς τὸν ἅγιον, καὶ ἐκ τῶν τιμῶν αὐτοῦ χειρῶν ἄρτον πρὸς τροφὴν ἑαυτῷ εἰδέξατο. Ὁ δὲ ἱερός ἐκεῖνος ἀνὴρ λυθὼν τὴν θανατηφόρον ἄρτον, ὄνπερ ἦν αὐτῷ ἀποστειλάς Φλορέντιος ὁ πρεσβύτερος, ἔθηκεν ἐνώπιον τοῦ κόρακος, καὶ ἐκίλευσεν αὐτῷ, λέγων· Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος λαβὲ τὸν ἄρτον τούτον, καὶ ἐν τοιούτῳ τόπῳ ρίψω αὐτὸν, ἵνα μηδεὶς ἀνθρώπων εὐρήσῃ αὐτόν. Τότε ὁ κόραξ ἀνεγμήσας τῷ στόματι καὶ ἠπλωμέναις ταῖς πτέρυξιν, περὶ τοῦ αὐτοῦ περιέπτασθαι καὶ κράζειν ἤρξατο, καὶ τοῖς κινήμασι μνησὺν τὴν ἐν αὐτῷ οὖσαν διαβολικὴν σκευωρίαν. Πρὸς ὃν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πάλιν ἤρξατο λέγειν· Ἐδρον τούτον, ἄρον ἀμερίμωτος, καὶ ἐκεῖ αὐτὸν ἀπόθου εἶνα εὐρεθῆναι οὐ δύναται. Τότε ὁ κόραξ τὴν τοῦ ἁγίου κίλευσεν ἐπλήρου, καὶ ἐν φόβῳ πολλῶν λαβὼν τὸν ἄρτον τῷ στόματι, ἀπᾶλλε, καὶ τούτον ρίψας ἐν τόπῳ ἀδῶν παντελῶς τοῖς ἀνθρώποις. μετὰ τρεῖς ὥρας ὑπέστρεψε, καὶ ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου χειρῶν τὴν εἰωθειᾶν τροφὴν εἰδέξατο. Ὁ δὲ ἀπλούστατος καὶ κατὰ πάντα ἐπιμωσάτατος ἀνὴρ

¹ Mss. τοῦ ὁσίου ἀνδρὸς πολιτείαν διέβαλεν.

² Reg. ὁ ἐντὸς κρυπτόμενος

³ Reg. πατήρ.

⁴ German. duo Aud. et pler. Norm., percussus.

⁵ Gilot. et Vatic., vocare. Aliiani, vacare.

A saecularem vitam multi relinquerent, et sub leni Redemptoris jugo cervicem cordis edomarent, sicut mos pravorum est invidere aliis virtutis bonum quod ipsi habere non appetunt, vicinæ ecclesiae presbyter, Florentius nomine, hujus nostri subdiaconi Florentii avus, antiqui hostis malitia percussus ^a, sancti viri studiis coepit emulari, ejusque conversationi derogare: quosque etiam posset, ab illius visitatione compescere. Cumque jam se conspiceret ejus profectibus obviare non posse, et conversationis illius opinionem crescere, atque multos ad statum vitae melioris, ipso quoque opinionis ejus praconio indesinenter vocari ^b, invidiae facibus magis magisque succensus, deterior fiebat: quia conversationis illius appetebat habere laudem, sed habere laudabilem vitam nolebat.

B Qui ejusdem invidiae tenebris creatus, ad hoc usque perductus est, ut servo omnipotentis Dei infectum veneno panem quasi pro benedictione transmitteret. Quem vir Dei cum gratiarum actione suscepit, sed eum quæ pestis lateret in pane non latuit. Ad horam vero refectiois illius ex vicina silva corvus venire consueverat, et panem de manu ejus accipere. Qui cum more solito venisset, panem quem presbyter transmiserat, vir Dei ante corvum projecit, eique praecipit, dicens: In nomine Jesu Christi Domini nostri tolle hunc panem, et tali eum in loco projice, ubi a nullo hominum possit inveniri. Tunc corvus aperto ore, expansis aliis circa eundem panem coepit discurrere, crocicare, ac si aperte diceret, et obedire se velle, et tamen jussa implere non posse. Cui vir Domini praecipiebat iterum atque iterum, dicens: Leva, leva securus, atque ibi projice ubi inveniri non possit. Quem diu demoratus, quandoque corvus momordit, levavit, et recessit. Post trium vero horarum spatium abjecto pane rediit, et de manu hominis Dei annonam quam consueverat accepit. Venerabilis autem Pater contra vitam suam inardescere sacerdotis animum videns, illi magis quam sibi doluit. Sed praedictus Florentius, quia magistri corpus necare non potuit, se ad exstinguendas discipulorum animas accendit: ita ut in horto cellæ, cui Benedictus inerat, ante eorum oculos nudas septem puellas mitteret, quæ coram eis sibi invicem manus tenentes ^c, et diutius ludentes, illorum mentes ad perversitatem libidinis inflammarent. Quod vir sanetus de cella conspiciens, lapsumque adhuc tenerioribus discipulis pertimescens, idque pro sua solius ^d per-executione fieri pertractans, invidiæ locum dedit, atque oratoria cuncta quæ construxerat, substitutis praepositis ^e adjunctis fratribus ordinavit, et paucis secum monachis ablatis habitationem mutavit loci. Moxque ut vir Dei ejus odia humiliter declinavit, hunc omnipotens Deus terribiliter percussit. Nam cum praedictus presbyter stans in solario ^f Benedictum discessisse

^a Ita mss. magno consensu Gussani. cum cæteris fere editis, manus tendentes.

^d Hic etiam mss. codices consentiunt; quod paulisper mutantes ed. habent pro sui solius.

^e Plerique Norm., sub statutis.

^f Solarium editus erat locus in quo veteres libris

Ἄλλ' ὁ προλαχθεὶς Φλορέντιος τοῦ ἁγίου τὸ σῶμα θανατώ-
σαι μὴ ἰσχύσας, ἑτέρον πάλιν κακονοίαν τε καὶ σατανι-
κὴν πανουργίαν κατὰ τῶν τοῦ ἁγίου μαθητῶν ἐτεκτίνατο.
Αὐτῶν γὰρ ἐν τῷ κήρῳ ἐργαζομένων, ὁ τοῦ διαβόλου ἐρ-
γᾶτος Φλορέντιος ἐπέτα κήρας ὡραίας τῷ εἶδει, καὶ γυμνάς
ὄλῳ τῷ σώματι ἐν τῷ κήρῳ ἀπέστειλε, καὶ ταύταις προσ-
εταξέ τοῦ στρηναῖν καὶ παίξιν ἐνώπιον τῶν μοναχῶν,
βουλόμενος καὶ ἐν τούτῳ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἀχρειώσαι παρ-
θενίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ ἡ παμπόνηρος αὐτοῦ διήμαρτε
ἀφροσύνη. Τὴν γὰρ τούτου διαβολικὴν ἐπίνοιαν θεασάμενος
ὁ τοῦ Χριστοῦ μιμητὴς Βενέδικτος, καὶ φοβηθεὶς τὴν τῶν
μαθητῶν ψυχικὴν βλάβην, ὑπὲρ δὲ μόνου τοῦ καθ' ἑαυτὸν
φθόνου λογιζάμενος, ταῦτα τὸν μικρότατον ἐκείνου Φλο-
ρέντιον πράττειν, θέλτιν ἔκρινεν ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων διὰ
τῆς ἑαυτοῦ ἀναχωρήσεως τὴν τῶν οἰκείων μαθητῶν πολιτεύεσθαι ἰ
σωτηρίαν. Καλέσας οὖν τοὺς τῶν μοναστα-
ρίων ἀδελφοὺς ἰ καὶ οἰκονόμους, αὐτοῖς ἐγκαταστήσας, παραθέμενός τε αὐτοὺς τῷ Θεῷ, λαβὼν μετ' ἑαυτοῦ ὀλι-
γους τινὰς τῶν μοναχῶν ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ κελί.υ, τὸ μῖσος καὶ τὴν ἐκείνου δυσμῆκίαν ταπεινοφρόνως
ἐκκλίνας. Ἀλλ' ὁ μὲν Φλορέντιος ἠνόμησεν ἁμαρτήσας διακενίς, ὁ δὲ Θεὸς τὸν οἰκείον θεράποντα λυτρωσάμενος εἰς
πολλῶν σωτηρίαν διεψύλαξε, πατάξας τὸν ἀλιτήριον. Τοῦ γὰρ θεοστυγοῦς ἐκείνου Φλορέντιου ἐπὶ τῇ τοῦ μακα-
ρίου ἀνδρὸς ὑποχωρήσει ἀγαλλισθῆντος, καὶ ἐν τῇ ἡλιακῇ ἰ τοῦ οἴκ.υ, ἐν ᾧ κατώκει, ἰστώτος, ἀθρόον ἰ σὺν τῷ
βῆθῆτι ἡλιακῷ ἀρ' ὕψους μεγάλου πέπτωκεν, ἀξίαν τῆς ἑαυτοῦ πουηρίας δίκην τίσας, καὶ θάνατον ὀλέθριον ἀπεινεγκάμη-
κας. Τοῦτο θεασάμενος ὁ ἀνωτέρω πολλὰκις μνημονευθεὶς Μαῦρος ὁ τοῦ ἁγίου πατρὸς φοιτητὴς, ἤδη τῷ ἁγίῳ ἀπίχοντι
ὀδοῦ διάστημα σημειῶν δέκα ἀπέστειλε πρὸς αὐτόν, λέγων ἰ Ἰπόστρεψον, πάτερ, ὑπόστρεψον, ὁ πρεσβύτερος γὰρ ὁ
μάτην σε καταδιώξας τέθνηκε. ἰ Ταῦτα ἀκούσας ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Βενέδικτος, ἑαυτὸν ἐν μεγάλῳ πένθει κατέτηξεν,
διὰ τὸν ἐξῆκεν οὐκίστον θάνατον ἰλυπῆθη δὲ ἐπὶ τῷ οἰκίῳ μαθητῇ, ὡς δῆθεν ἐπιχαρήντι τῷ τοῦ Φλορέντιου
ἰλεσῶν πτωματι, ἐντειλάμενος αὐτῇ μετανοεῖν ὑπὲρ τοῦ τοιοῦτου σφάλματος, ὡς χαραποικηθέντι ἰ ἐπὶ τῷ τοῦ Φλο-
ρέντιου θανάτῳ.

ΠΕΤΡ. Θαυμαστά εἰσιν ὄντως ναὶ ἐκπλήκτοντά ἰ με Β
ἄπερ εἶφες. Ἐπὶ γὰρ τοῦ ὕδατος τοῦ διὰ τῆς τοῦ μακαρίου
προσευχῆς, ἐκ τοῦ ὄρους ποταμῶδον βλύσαντος τὸν Μοῦ-
σῆν κατανοῶ, ἐν δὲ τῇ σιδηρῷ ἐργαλείῳ, τῷ ἐκ βυθοῦ
τῶν ὕδατων τοῦ λάκκου ἀνελθόντι, Ἐλισσαῖον ὄρω ἰ ἐν τῇ
τοῦ ὕδατος πορείᾳ Πέτρον νοῶ ἰ ἐν δὲ τῇ τοῦ κόρακος ὑπα-
κοῇ. ἰ ἡλιαν-βλέπω. Ὡς οὖν ὑπολαμβάνω, ὁ ἀνὴρ οὗτος χα-
ρισματος τοῦ πνεύματος πάντων τῶν δικαίων τούτων
ἀνάπλωσ ὑπῆρχεν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Βενέδικτος, Πέτρε,
ἐνός ἰ πνεῦμα εἶχεν, ὅπερ διὰ τῆς δωρηθείσης ἀπολυτρώ-
σεως πάντων τῶν ἐκλεκτῶν τὰς καρδίας ἐπλήρωσε. Περὶ
οὗ ὁ εὐαγγελιστὴς ἰωάννης εἶρηκεν ἰ Ἐν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν
ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.
Περὶ οὗ πάλιν γέγραπται, ἰ Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ
πάντες ἐλάβομεν ἰ καὶ γὰρ οἱ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι ἅγιοι
ἠξιώθησαν παρὰ κυρίου χαρισμάτων δύναμιν δεῖξασθαι.
οὐ μὴν δὲ καὶ ἄλλοις παραδοῦναι. Αὐτὸς δὲ σημεῖα δυνά-
μειος δέδωκεν τοῖς ὑποταγμένοις, ὅστις ἑαυτὸν δοτῆρα
τοῦ κατὰ τὸν ἰωάννην σημείου ὑπέσχετο τοῖς ἐχθροῖς
δοῦναι, ὅπως ἐνώπιον τῶν ὑπερηφάνων ἀποθανεῖν κατα-
ξιώσῃ, καὶ ἐπ' ὄψει τῶν ταπεινοφρόνων ἀναστήναι, ἵνα
ἐκείνοι μὲν, ὅπερ καταλείψαι ἰ ὄφελον, θεάσωνται, καὶ

A cognosceret et exsultaret, perdurante immobiliter tota
domus fabrica, hoc ipsum in quo stabat solarium ce-
cidit, et Benedicti hostem conterens exstinxit. Quod
viri Dei discipulus, Maurus nomine ἰ, statim venera-
bili Patri Benedicto qui adhuc a loco eodem vix de-
cem millibus aberat, aestimavit esse nuntiandum, di-
cens : Revertere, quia presbyter qui te persequeba-
tur, extinctus est. Quod vir Dei Benedictus audiens,
sese in gravibus lamentationibus dedit, vel quia ini-
micus occubuit, vel quia de inimici morte discipulus
exsultavit. Qua de re factum est, ut eidem quoque
discipulo poenitentiam indiceret, quod mandans talia,
gaudere de inimici interitu praesumpsisset.

B Petr. Mira sunt et multum stupenda quæ dicis.
Nam in aqua ex petra producta, Moysen (Num. xx.);
in ferro vero, quod ex profundo aquæ rediit, Eli-
sæum (IV Reg. vi, 7); in aquæ itinere, Petrum
(Matth. xiv, 29); in corvi obedientia, Eliam (III
Reg. xvii, 6); in luctu autem mortis inimici, David
video (II Reg. i, 11; xviii, 33). Ut perpendo, vir iste
spiritu justorum omnium plenus fuit.

Gregor. Vir Dei Benedictus, Petre, unius Dei spi-
ritum habuit ἰ qui per concessæ redemptionis gra-
tiam electorum corda omnium implevit, de quo
Joannes dicit : Erat lux vera quæ illuminat omnem
hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 9). De
quo rursus scriptum est : De plenitudine ejus nos
omnes accepimus (Ibid., 16). Nam sancti Dei homines
potuerunt a Domino virtutes habere, non etiam aliis
tradere. Ille autem signa virtutis dedit subditis, qui
se daturum signum Jonæ promisit inimicis (Matth.
xii, 39) : ut coram superbis mori dignaretur, coram
humilibus resurgere : quatenus et illi viderent quod
contemnerent, et isti quod venerantes amare debu-
issent. Ex quo mysterio actum est, ut dum superbi

D tempore valetudinis gratia in sole apricari solebant.
Hinc a sole Græce dicitur ἡλιακόν.

ἰ Alius a S. Mauro Æquitii filio videtur, cum illo
emigranti Patri Benedicto semper adhæserit, ex
actis S. Placidi, num. 11. Verum actis illis interpo-
latis vix fides debetur. Censuit interpret eum esse
Maurum cujus supra meminit S. Greg.

ἰ Val-cl. Lyr. et primus Awd., unum sp. habuit.
Duo Theoder. Compend. et plerique Norm., unius
spiritum onisso Dei.

ἰ Mas. πραγματεύεσθαι

ἰ Reg. μοναχούς.

ἰ Idem. ἐν τῷ σιλωαρέῳ.

ἰ Colb. ἀθρόως

ἰ Mss. ὡς οἱ αἰα. χαραποικηθέντι.

ἰ Idem καὶ πάντῳ ἐκπλ. quod majori fide Lat. textuum
representat.

ἰ Reg. ἐνός πνεύματος ὑπῆρχεν, ὅπερ.

ἰ Uterque ms. ὄφελον θεάσωνται. Sic etiam infra
scribitur ὄφελον in utroque.

οὗτοι ὅπερ σεβόμενοι ἀγαπήσαι ὄψελον. Ἐξ οὐπὲρ μυστηρίου γέγονε τοῦτο, ἵνα οἱ μὲν ὑπερήφανοι θεάσωνται τὴν τοῦ θανάτου ἐξουδίωσιν, οἱ ταπεινόφρονες δὲ τὴν δόξαν τῆς κατὰ τοῦ θανάτου ἐξουσίας.

ΠΕΤΡ. Δυσωπῶ οὖν σε, σεβάσμιε δίσποτα, μετὰ ταῦτα ἔν ποίοις τόποις ὁ ἄγιος ἐκείνος ἀνὴρ μετώκησε, καὶ τίνας ἐν αὐτοῖς δυνάμεις διεπράξατο, γνῶρισον ἡμῖν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ὁ ὁσιώτατος οὗτος ἀνὴρ ἐν ἑτέροις μετακλήσας τόποις οἴκησεν μὲν ἠλλάξεν, ἐχθρὸν δὲ οὐχί. Μεγάλους γὰρ μετέπειτα καὶ βαρύτερους πολέμους ὑπὸ τοῦ τῆς κακίας εὐρετοῦ ὑπέμεινεν. Ὅσον δὲ τὸς τῶν πειρασμῶν νυφάδας ὁ ἀδάμαστος ὁ οὗτος ἀνὴρ καθ' ἑαυτοῦ ἐκινουμένης ἰώρα. τοσοῦτον ἔσπευθεν ἀνταγωνιστὴν ἀήτητον ἑαυτὸν ὀφθῆναι, κατὰ τῶν ἐκείνου μηχανημάτων τῶ τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ θυρεῷ καθυπλιζόμενος. Κάστρον τοίνυν ὅπερ Κάσενον λέγεται, ἐν τῶ ὑψηλῷ τοῦ ὄρους πλαγίῳ ἡιάκειται, ὅπερ ὄρος τῆ ἑαυτοῦ ἐκτάσει τὸ εἰρημίον ἐγκολπιζεται κάστρον, καὶ ἕως τριῶν μιλίων ἢ τοῦ ὄρους ἀπῶρεια ὑπέκειται, ὥστε παρὰ τοῖς ἀγνοοῦσιν ὡς ἀσπίρα φαίνεται. Ἐν ᾧ παλαιότατον ἱερὸν ἑλληνικὸν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὠκεοδομημίον ὑπῆρχεν ἔν τούτῳ ὑπὸ τῶν τοῦ λαοῦ ἀπλουστέρων ὁ Ἀπόλλων ἐσέβητο¹. Κύκλω δὲ τοῦ μισρωτάτου ἐκείνου ναοῦ πλήθος βωμῶν ἐτύγγχανε. Καὶ ἕως τότε τῶν ἀπίστων ἀνῆρχετο ἐκείσε πλήθος πολλῷ, θυσιᾶς τε καὶ σπονδαῖς, καὶ κίσεως τῶ αὐτῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀγάλματι λατρεύοντες ἔ δὲ τῶν νῶν πεφωτισμένοις, καὶ τῆς εὐσεβείας ζηλωτῆς Βενέδικτος ἐπὶ τὸν τόπον παραγενόμενος, καὶ θαρσαλίῳ² τῶ φρονήματι εἰσελθὼν, τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος συνέτριψε, τοὺς βωμοὺς κατέστρεψε, καὶ τὰ ἄλλα ἐπέπρησε, καὶ ἐν αὐτῷ τῶ νῶ τοῦ Ἀπόλλωνος εὐκτήριον ἡγιασμένον τοῦ ἀγίου Μαρτίνου πεποιήκεν. Ἐνθα δὲ ὁ βωμὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ἵδρυτο, σεβάσμιον εὐκτήριον ἡγιασμένον τοῦ Ἰωάννου συνεστήτατο. Ἐντεῖθεν λοιπὸν τὸ ἐκείσε κατοικοῦν τοῦ λαοῦ πλήθος τῆ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ ἀδαγόμενον πρὸς Θεὸν ἐπιστρέφεται. Ἀλλὰ ταῦτα μὴ ὑποφρίμων ὁ σχολιὸς τῶν πιστῶν ἐχθρὸς, οὐκέτι λοιπὸν ἀφανῶς, ἢ δι' ἐνυπνίων, ἀλλὰ φανερώς ἑαυτὸν τοῖς τοῦ πατρὸς ἰσχυραῖς ἐπιδείκνυτο, καὶ μεγίστης φωνῆς ἰδοῦναι, βίαν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἀγίου ὑπομεινθέναι, ὥστε καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τῶν φωνῶν αὐτοῦ ἀκούειν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοῖς σωματικαῖς ὀφθαλμοῖς τοῦτον οὐκ ἰθεώρου. Πρὸς οὗς ὁ τῆς ἀληθείας δ. δάσκαλος εἶλεγε· Πιστεύσατε, τέκνα, ὅτι τοῖς αἰσθητοῖς μου ὀφθαλμοῖς τὸν ἐχθρὸν³ φοβερόν τινα, καὶ σπινθηρακώδη ταῖς φαντασίαις φαινόμενον ὄρω, ὅστις διὰ τὸ τοῦ στόματος καὶ τῶν ὀφθαλμῶν φλόγας πυρὸς ἐκπέμπει. Εἴ τι οὖν ὁ δόλιος ἐφθιγγετο, ἄγιον. Ἦνίκα δὲ μηδαμῶς αὐτῷ ἀποκρινόμενον τὸν τοῦ

¹ Mss. ὁ ἀδάμας οὗτος.

² Reg. ἐπιμαῖτο.

³ Mss. cod. θαρσαλίῳ. Forte θαρσαλίῳ.

⁴ Mss. εὐκτήριον τοῦ ἀγίου Ἰωάννου.

⁵ Colb. τῶν ἐχθρῶν τ ν x καὶ ὡς σπινθ.

⁶ Uterque ms. Gr. τὸν δίκαιον.

^a Becc., aspicerent; suffragatur Gr. interpt.

^b Ita secundus Carnot Germ. Lyr. In cæteris fere eodem sensu et servata eadem interpunctione: ad alia demigrans, locum non hostem mutat. In Becc., ad alia demigrans loca, locum non hostem mutat.

^c Eius descriptionem accuratissimam habes, hinc-

A aspiciunt despectum mortis, humiles contra mortem acciperent a gloriam potestatis.

Petr. Quæso te post hæc, ad quæ loca vir sanctus migraverit, vel si aliquas in eis virtutes postmodum ostenderit, innotesce.

Gregor. Sanctus vir ad alia demigrans b loca non hostem mutavit. Nam tanto post graviora prælia per tulit, quantum contra se aperte pugnante ipsum malitiæ magistrum invenit. Castrum c namque quod Cassinum dicitur, in excelsi montis latere situm est, qui videlicet mons distenso sinu hoc idem castrum recepit, sed per tria millia in altum se subrigens, veit ad aera cacumen tendit: ubi vetustissimum B fanum fuit, in quo ex antiquorum more gentium a stulto rusticorum populo Apollo colebatur. Circumquaque etiam in cultu dæmonum luci succreverant, in quibus adhuc eodem tempore infidelium insana multitudo sacrificiis sacrilegis insudabat. Hinc itaque vir Dei perveniens, contrivit idolum, subvertit aram, succendit d lucus, atque in ipso templo Apollinis e oraculum beati Martini, ubi vero ara ejusdem Apollinis, fuit oraculum sancti Joannis f construxit, et commemorantem circumquaque multitudinem prædicatione continua ad fidem vocabat e. Sed hæc antiquus hostis tacite non ferens, non occulte vel per somnium, sed aperta visione ejusdem Patris oculis sese ingerebat, et magnis clamoribus vim se perpeti conquirebatur, ita ut voces illius etiam fratres audirent, quamvis imaginem minime cernerent. Ut enim discipulis suis venerabilis Pater dicebat, corporalibus ejus oculis idem antiquus hostis terrimus et succensus apparebat, qui in eum ore oculisque flammantibus sævire videbatur. Jam vero que diceret audiebant omnes: prius enim hunc vocabat ex nomine. Cui cum vir Dei minime responderet, ad eum mox contumelias erumpebat. Nam cum clamaret, dicens: Benedicte, Benedicte, et eum sibi nullo modo respondere conspiceret, protinus adjungebat: Maledicte, non Benedicte, quid tecum habes? quid me persequeris? Sed jam nunc spectanda h sunt contra Dei famulum antiqui hostis nova certamina, cui pugnam quidem volens intulit, sed occasiones victoria: ministravit invitus.

D ἤκουον πάντες. Πρώτερον μὲν γὰρ ἐξ ὀνόματος ἐκάλει ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ἰθείασατο, εὐθίως ταῖς κατὰ αὐτοῦ λοιδο-
ris Italici p. 120 et seq., et Diarii Ital. pag. 3:1 et seq.

^d Norm. et Val-cl., succidit. Cui lectioni favere videtur verbum Gr. ἐπέπρησε, nisi forte legendum sit ἐπέπρησεν, succendit.

^e Idolorum templa non dirui, sed lustrata prius, ad Dei cultum consecrari probavit S. Gregor. Vide lib. olim ix, ep. 71, nunc l. xi, ep. 76.

^f Idem est ac oratorium. Utrumque hic dicitur Græce εὐκτήριον.

^g Hoc exemplo utitur S. Thom. opusculo 19, c. 4, ut probet religiosus viris licere concionari et verbum Dei populis annuntiare.

^h Germ. et plur. Norm. expectanda.

ρίαις τὴν μαρωτάτην αὐτοῦ ἐκίνησε γλώτταν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ φίλον ταῖς ὕβρεσιν ἐβαλλεν· εἶτα πάλιν ἐβόηεν τὸν ἔχρον λέγων, « Βενέδικτε, Βενέδικτε »· αὐτοῦ δὲ μὴ ἀποκρονομένου, παρακατὰ προσθεῖς ἔλεγε· « Κατηραμένε, καὶ οὐκ εὐλογημένε, τί ἔχεις μετ' ἐμοῦ; τί με καταδιώκεις; » Ὑπομνητῆα εἰσὶν οὕτως τὰ κατὰ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἔχθρον νέα ἀγωνίσματα, ἃ τινι πολέμους τοιοῦτους παρήγαγεν· ἀλλὰ τῇ ὑποθέσει τῆς νέας διακίτησεν ὁ βίος [Forte βίαιος].

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

A

Περὶ λίθου καμμεγέθους διὰ προσευχῆς αὐτοῦ ἐλαφροῦ γενομένου.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τῶν ἀδελφῶν, κτιζόντων τὴν τοῦ κελλίου οἰκίαν¹ ἐνθα τὸν ἅγιον ἡσυχάζειν ἔχρην, λίθος ἐν τῷ μέτρῳ ἔκειτο, ἐν ἧν τῷ κτίσματι θεῖναι οἱ ἀδελφοὶ ἐβούλοντο. Ἐν δὲ τῇ ἔλθειν ἐπὶ τὸ κνήσαι τὸν λίθον τρεῖς τὸν ἀριμὴν τοὺς ἀδελφούς, τοῦτον ἀπὸ τῆς γῆς ρουφίαι οὐκ ἴσχυσαν. Πλείστοι δὲ πάλιν συνελθόντες, καὶ μηδὲν ἐνήσαντες², διέμεινεν ὁ λίθος ἀσύλευτος, ὥστε δοκεῖν αὐτοῖς ἐβρίζωμενον ἐν τῇ γῇ αὐτὸν εἶναι. Τοῦτο δὲ πᾶσι φανερόν γέγονεν, ὅτι ἐπάνω αὐτοῦ αὐτὸς ὁ διάβολος ἐκαθέζετο, ἐν τοσούτων ἀνδρῶν χεῖρες κινῆσαι οὐκ ἴσχυον. Ἐν ἀπορία δὲ γενόμενοι οἱ ἀδελφοὶ πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ἀπέστειλαν, ἐπὶ τῷ αὐτὸν σκυλίαντα³ ἀποδιῶσαι τὸν ἔχθρὸν διὰ τῆς ἰαυτοῦ πρὸς Θεῖον πρᾶξεως, ὅπως τὸν λίθον ἄρα δυνηθῶσι. Ὅστις εὐθὺς παραγεγονώς, καὶ εὐχὴν ποιήσας, ἐπίστρεψε τοῖς μαθηταῖς ἄρα τὸν λίθον. Τοσαύτη δὲ εὐκόλῃ σπουδῇ ὁ λίθος ἦρθη, ὥστε νομίζειν αὐτοὺς μηδὲν βάρος αὐτὸν ἰσχυκίνα, τὸ πρῶτον ἀκίνητον ὄντα.

ΚΕΦΑΛ. Ι.

Περὶ τῷ εὐρεθέντος χαλκοῦ ζώδιου, ὅθεν ἐξηλθεν ἐν φαντασίᾳ τὸ πῦρ.

Ἐδοξεν οὖν τῷ ἁγίῳ τοῖς δικαίως ἐπιτρέψαι μαθηταῖς, ἵνα ἐν τῷ τόπῳ ἐκίνησιν, ἐν ᾧ ὁ λίθος τὸ πρῶτον ἔκειτο, τὴν γῆν ἰρύξωσι· κατὰ τὸ προσταχθῆναι αὐτοῖς οὖν, βαθὺ ὄρυγμα πεποιηκότες, εἰδῶλον χαλκοῦν εὐρον ἐκίεσι, ὅπερ ἐν τῷ μαγειρείῳ ρίφιν, ἀφηνιάδιον πῦρ ἐξηλθεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς πάντων τῶν μοναχῶν εἰδείε ταῖς ἰαυτοῦ φαντασίαις, ὡς ὅτι ἔπειν τὸ τοῦ μαγειρείου κτίσμα κατακαύθη. ἤρξαντο οὖν οἱ ἀδελφοὶ ἐν θερμῷ πολλῶ ὕδωρ ἐπιχέειν. ὡς δὴθεν σβεννύοντες τὴν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἔχθρου φαντασιώδη φλόγα γεγονῶσαν. Λιπθόμενος δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τοὺς ἀδελφούς ἐν θερμῷ πολλῶ γεγονότας, καὶ τὴν αἰτίαν παρ' αὐτῶν ἔγνωκώς, ἐν τῷ μαγειρείῳ παραγέγονε, καὶ τὸ πῦρ ὅπερ ἔλεγον οἱ ἀδελφοὶ ὄραν, αὐτὸς ἔφασκε μηδαμῶς τοῦτο θεωρεῖν, εὐθὺς δὲ τὴν κεφαλὴν τῷ Θεῷ κατὰ τὸ συνήθες εἰς προσευχὴν κλίνεις, εἶδετο ὑπὲρ τοῦ ἀπελθεῖν⁴ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀδελφῶν τὴν φανεῖσαν αὐτοῖς τοῦ ἔχθρου φαντασιώδη χλεῖψιν. Ἄνακτας δὲ ἀπὸ τῆς προσευχῆς, τοὺς ἀπατηθέντας τῶν ἀδελφῶν ὀφθαλμούς ἐβρίζωμινους ἐν τῇ τοῦ σώματος φυσικῇ δράσει ἀποκατίστησε διὰ τῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεῖον ἰκσίας, ὥστε οὐκ ἐθεάσαντο τὸ τοῦ μαγειρείου κτίσμα ταῖς τοῦ διαβόλου φλογαῖς καίόμενον⁵· ἀλλ' ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ὥρατο ἄφλεκτον καὶ ἀσάλευτον.

CAPUT IX.

De ingenti saxo per viri Dei orationem levato.

Quadam die dum fratres habitacula ejusdem cellæ construerent, lapis in medio jacebat quem in ædificium levare decreverant. Cumque cum duo vel tres movere non possent, plures adjuncti sunt, sed ita immobilis mansit, ac si radicatus in terra teneretur: ut palam daretur intelligi, quod super eum ipse per se antiquus hostis sederet, quem tantorum virorum manus movere non possent. Difficultate igitur facta, ad virum Dei missum est ut veniret, et orando hostem repelleret ut lapidem levare possent. Qui mox venit, et orationem faciens benedictionem dedit, et tanta lapis celeritate levatus est, ac si nullum prius pondus habuisset.

CAPUT X.

De phantastico coquinæ incendio.

Tunc in conspectu viri Dei placuit ut in eodem loco terram foderent. Quam dum fodiendo altius penetrarent, æreum illic idolum fratres invenerunt. Quo ad horam casu in coquinam projecto, exire ignis repente visus est, atque in cunctorum monachorum oculis quia omne ejusdem coquinæ ædificium consumeretur ostendit. Cumque jaciendo aquam, et ignem quasi extinguendo perstreperent, pulsatus eodem tumultu vir Dei advenit. Qui eundem ignem in oculis fratrum esse, in suis vero non esse considerans, caput protinus in orationem flexit, et ens quæ phantastico reperit igne deludi, revocavit fratres, ut oculos suos signarent monuit, ut et sanum⁶ illud coquinæ ædificium assistere cerneret, et flammæ quas antiquus hostis fixerat, non viderent.

¹ Reg. οἰκοδομῆν ἵθα ἡσυχάζειν ἔχρην.

² Reg. ἀνύσαντες. Colb. ἐνήσαντες.

³ Reg. σκυλίαντα.

⁴ Colb. περὶ τοῦ χαλκοῦ εἰδῶλου. Ἐδοξεν, etc. Codex hic in argumentis capitum semper ab editis, et a ms. Regia discrepat.

⁵ Reg. ἀπελθεῖν ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν τὴν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν φαντασιώδη χλεῖψιν. Colb. habet ἀπελαθῆναι pro ἀπελθεῖν.

D ⁶ Reg. καίμενον ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, ἀλλ' ὥρατο λοιπὸν ἄφλεκτον.

^a Cellæ vocabulum hic pro ipso monasterio usurpārī liquet, quod etiam in his dialogis sæpissime occurrit.

^b Gussanv., qui favent primus Theod. Gemel. et plurimi Norim., fratres ad oculos suos, ut et sanum, etc.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ΄.

A

CAPUT XI.

Περὶ τοῦ συντριβέντος παιδὸς ἐν τῷ συμπτώματι.

De puerulo monacho parietis ruina contracto, et ejus oratione sanato.

Πάλιν οἰκοδομούντων τῶν ἀδελφῶν τοῖχον, καὶ εἰς ὕψος τὸ κτίσμα ἄγειν σπουδόντων, ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων εἰς τὸ ἑαυτοῦ κελλίον σχολάζων ἦν ἐν τῇ προσευχῇ ὥστε ὁ παμμίαιρος ἰχθρὸς ἐπιχαιρέμενος τῷ δοκῆν ὄφθη, καὶ ὅτι πρὸς τοὺς ἐν τῇ οἰκοδομῇ ἐργαζομένους ἔπορεύετο, ἐμύησεν. Ὅπου γινούσθε θεοφόρος ἀνὴρ διὰ μνήσεως ταχυτάτως τοῖς ἀδελφοῖς ἐσήμασε λέγων· Ἐπίκουροι, προσέχετε ἑαυτοῖς ὅτι πρὸς ὑμᾶς τῇ ὥρᾳ ταύτῃ ὁ πειράζων διάβολος ἔρχεται. Ὁ δὲ τὴν ἀγγελίαν τοῖς ἀδελφοῖς ἀγαγὼν, μήπω ταύτην ἐξαγγέλλει φθάσας¹, ἰδοὺ τὸ πνεῦμα τὸν κτερόμενον τοῖχον κατέστρεψε², καὶ ἵνα μοναχὸν ἔτι νέον ἄγοντα τὴν ἡλικίαν, υἱὸν γενόμενον χοριαίου³ τινός, τὸ γινούσθε συμπτώμα συνέτριψεν. Οἱ δὲ τοῦ ἁγίου μαθηταὶ τοῦτο ἰωρακότες καὶ⁴ πρὸς αὐτὸν γινόμενοι, οὐ τοσοῦτον διὰ τὴν τοῦ τοίχου καταστροφὴν, ὅσον διὰ τὸν τοῦ ἀδελφοῦ κίνδυνον, τῷ σεβασμίῳ πατρὶ Βενεδίκτῳ μετὰ δακρύων προσήλθον, τὸ συμβᾶν ἀναγγέλλοντες. Ὁ δὲ συμπαθέστατος πατὴρ προσέταξεν τούτων πρὸς ἑαυτὸν ἐνεχθῆναι, ὄντως ταῖς χερσὶν ἄραι οὐκ ἴσχυσαν, καθ' ὅτι οἱ πεπτωκότες λίθοι ἀπὸ τοῦ τοίχου οὐ μόνον αὐτοῦ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀστά συνέτριψαν. Ἀδυνάτως οὖν ἔχοντες ταῖς χερσὶν, ὡς εἶπται, τοῦτον ἄραι, ἀναγκάειον ἠτήσαντο⁵ ἐν σαγῶ ἀνακλῆσαι αὐτὸν, καὶ οὕτως πρὸς τὸν σημειοφόρον ἀγαγεῖν Βενεδίκτον. Παραυτὰ δὲ ἐπέλευσεν αὐτὸν ἀναθῆναι ἐν τῷ ἑαυτοῦ ψιθίῳ ἐν ᾧ εὔχουσαι εἴδωται⁶ καὶ ἐκβαλὼν ἔξω τοὺς ἀδελφούς, καὶ τὴν θύραν τοῦ κελλίου ἀπακλείσας, ἑαυτὸν εἰς προσευχὴν ἐκδίδωκε⁷ καὶ κλίνας γόνυ τὸν Θεὸν ἱκέτευεν ὑπὲρ τῆς τοῦ συντριβέντος ἀδελφοῦ ἰάσεως. Καὶ ἦν ἰδεῖν

Rursus dum fratres parietem, quia res ita exigebat, paulo altius aedificarent, vir Dei in orationis studio intra cellae suae claustra morabatur. Cui antiquus hostis insultans apparuit, et ei quod ad laborantes fratres pergeret indicavit. Quod vir Dei per nuntium celerrime fratribus indicavit, dicens: Fratres, caute vos agite, quia ad vos hac hora malignus spiritus venit. Is qui mandatum detulit, vix verba compleverat, et malignus spiritus eundem parietem qui aedificabatur evertit, atque unum puerulum monachum ejusdani euralis filium opprimens, ruina contrivi. Contristati omnes ac vehementer afflicti non damno parietis, sed contritione fratris, venerabili Patri Benedicto studuerunt celoriter cum gravi luctu nuntiare. Tunc idem Pater Benedictus dilaceratum puerum ad se deferri jubet. Quem portare non nisi in sacco^a portaverunt: quia collapsi saxa parietis, non solum ejus membra, sed etiam ossa contriverant. Praecipitque vir Dei statim eum in cella sua in psiathio^b, quod vulgo matta vocatur^c, in quo orare consueverat, projici, missisque foras fratribus cellam clausit: qui orationi instantius quam solebat incubuit. Mira res, eadem hora hunc incolumem, atque ut prius valentem ad eundem iterum laborem misit, ut ipse quoque parietem cum fratribus perficeret, de cujus se interitu antiquus hostis Benedicto insultare credidisset.

C ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκίνη θάυμα ἀληθῶς φράσας καὶ ἐπιστάσεως ἄξιον· μετὰ γὰρ τὴν τῆς προσευχῆς τελείωσιν, παραυτίκα ὁ νεανίας μόνος ἐκίστη ὕψους ὅλη τῷ σώματι. Ὁ δὲ ἄγχιος τοῦτον πάλιν ἀπίστευτε πρὸς τοὺς ἀδελφούς, ἐπὶ τῷ σὺν αὐτοῖς ἐργάζεσθαι ἐν τῇ τοῦ συμπεπτωκότες τοίχου οἰκοδομῇ. Ὁ δὲ ἰχθρὸς προσδοκῆσας τῇ ἑαυτοῦ κατὰ τὴν ἐνεργείαν, διὰ τοῦ παρ' αὐτοῦ ἐπωρηθέντος κινδύνου θανάτου ἐπαγαγεῖν τῷ ἀδελφῷ, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ κατασχῆναι, καὶ χλεύην, ἤπερ τῷ μακαρίῳ ἠτοίμασεν ἑαυτῷ ἐπιστάσαστο, ὄνειδος τε καὶ καταφρόνησις παρὰ τοῖς τοῦ ἁγίου μαθηταῖς γινόμενος⁸. Ἐνετίθειν λοιπὸν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος· προφητείας χάριν παρὰ Θεοῦ ἐκομίσαστο τοῦ προλέγειν τὰ μέλλοντα, καὶ μνηνεῖν ὡς ἐνεστώτα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

CAPUT XII.

Περὶ τῶν μοναχῶν τῶν μεταλαμβανόντων τροφῆς παρὰ τὸν κανόνα.

De monachis qui extra cellam comederant:

Παράδοσις κανονικὴ ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἐν τῇ μονῇ ὑπῆρχε νομοθεθεῖσα. ἵνα ἀποστελλομένων ἀδελφῶν εἰς διακονίαν, μήτε βρώσεως, μήτε πόσεως μεταλάβωσι, μέχρις ἂν ἐν τῇ μονῇ ὑποστρέψωσι¹ καὶ οὕτως ὁ κανὼν ἀκριβῆς παρ'

Coepit vero inter ista vir Dei prophetas etiam spiritu pollere, ventura praedicere, praesentibus etiam absentia nuntiare^d. Mos etenim cellae fuit, ut quoties ad responsum^e aliquod egrederentur fratres, ci-

¹ Additur ἀδελφούς in utroque ms.² Mss. τοῦ δὲ τὴν ἀγγελίαν... ἀγαγόντος, καὶ μήπω ταύτην διαγγέλλει φθάσας.³ Reg. ἐχάλασε.⁴ Colb. χοριαίου.⁵ Tria verba haec nostris mss. dehebentur; deerant enim in excusis ante ed. Guss. qui ea legerat in ms. Regio, in quo legimus et ipsi, nec non in Colb. Alii excusi habent, ἰωρακότες οὐ τοσοῦτον.⁶ Mss. ἠτήσαντο, — quae vera est lectio. Edit.⁷ lidem φοιτηταῖς γινόμενος.⁸ Aliqui ex Norm., in sacco, ut etiam in plurimis editis.^b Psiathium, cujus apud Hieronymum, Cassianum, et alios frequenter fit mentio. est storea seu teges ex junco. Pro lecto, stragulo, ac sedili monachis erat. Psiathium quoque sibi substernebant oraturi. SupraD ad cap. 2, lib. 1 laudavimus Hieron. in praef. ad Reg. S. Pachomii de Tabennensibus sic loquentem: *Nihil habent in cellulis praeter psiathium, etc.*^c Haec verba Mabillonio videntur lemma seu interpretatio e margine in textum invecata. Sane in Graeco interp. non leguntur, et a multis codicibus absunt. Verum in antiquissimis mss. habentur, nimirum in Gemet. aliisque Norm., Carnot. primo. qui saeculo nono exaratus videtur; in primo Theod. et in Comp. pend. In laudatis tamen codicibus aliquando legitur *matta et natta pro matta*. In Reg. S. P. Bened. c. 55, *matta* inter stramenta lectorum numeratur.^d Al., narrare.^e Hoc est, ad negotium. Vide Reg. S. P. Bened. cap. 51, ubi id constituitur de fratribus qui pro quolibet responso egrediantur. Consule etiam notam b, initio Moral., col. 1.

αὐτῶν ἐφυλάττετο. Ἐν μὲν οὖν τῶν ἡμερῶν, τινὲς τῶν ἀδελφῶν εἰς διακοκίαν ὑπὸ τοῦ τιμίου τούτου ἀνδρὸς ἐστάλησαν· συνίθη οὖν τους σταλθέντας μοναχοὺς διάστημα πολὺ τῆς ὁδοῦ διακύνσαντας, καὶ μὴ φθάσαντας ἐπαναλῦσαι ἐν τῇ μονῇ ὀψίως ἤδη γενομένης, καὶ τῆς ὥρας καταπειγούσης, καταλῦσαι πρὸς τινα σεμιστάτην παρθένον, καὶ ἐν τῷ κελίῳ αὐτῆς μεταλαβεῖν τροφῆς. Ἀπίστειλαν δὲ ἕνα τῶν ἀδελφῶν πρὸς τὸν ἡγιασμένον πατέρα Βενέδικτον πρὸς τὸ αἰτήσασθαι εὐχὴν κατὰ τὸ ἔθος, ἵνα μεταλάβωσι τροφῆς· ὁ δὲ προγνωστικὸς ἐκεῖνος πατὴρ ἠρώτησεν αὐτὸν, ἂν λέγων· « Πού μεταλάβετε τροφῆς; » ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, « Οὐδαμοῦ, πάτερ· » πρὸς οὓς ὁ ἅγιος ἔφη· « Ἴνα τι οὕτω ψεύδεσθε; οὐχὶ ἐν τῷ κελίῳ τῆσδε τῆς παρθένου καταλύσατε, καὶ τροφῆς μεταλάβετε; οὐχὶ τούτων χακείνων τῶν ἐδεσμάτων ἐγύσασθε; οὐχὶ τοσαῦτα ποτήρια ἐπίετε; » Τῇ ἐπαύριον δὲ ἐπανελθόντων τῶν μοναχῶν ἕκ τῆς προσταχθείσης αὐτοῖς διακοκίας, σοφῶς ἅ τε καὶ ἐπιστημόνως ὑπὸ τοῦ πατρὸς διελεγχθέντες, τὴν τε οἰκίαν τῆς γυναικὸς καὶ τὰ εἶδη τῶν βρωμάτων, καὶ τὸ μέτρον τῶν ποτηρίων φανερώσαντες, ἑαυτοὺς καταγνόντες πρὸς τοὺς τιμίους αὐτοῦ πόδας ἔπεσαν, ἡμαρτηκίαια ὁμολογούντες· αὐτὸς δὲ ὁ πραότατος πατὴρ εὐθὺς τὸ σπάλμα αὐτοῖς συνεχώρησε, πληροφορηθεὶς τοῦτο. ὡς ἀπόντος αὐτοῦ, οὐ μὴ τοῦ λοιποῦ παραβῶσι τὴν παραδοθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἐντολήν, ὄνπερ ἐν πνεύματι ἁγίῳ συμπάροντα αὐτοῖς καὶ ἀποῦσιν ἔργωσαν. ⁷

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΓ'.

Περὶ τοῦ σαρκικοῦ ἀδελφοῦ Βαλεντινοῦ μοναχοῦ.

Ἀνὴρ τις ὑπῆρχε, κοσμικὸς μὲν τῷ σχήματι, σπουδαίος δὲ τοῖς τρόποις καὶ λίαν φιλομόναχος, ἀδελφὸς τυγχάνων Βαλεντινοῦ μονάζοντος, οὗ καὶ τὸ πρότερον μνείαν ποιήσαμεν. Ὃς τις κατ' ἐνιαυτὸν παρέβαλε πρὸς τὸν σημειοφόρον πατέρα Βενέδικτον ἐπὶ τὸ ἀπολαύειν τῆς τούτου ψυχωφελοῦς διδασκαλίας, καὶ ἐπισκεψέως χάριν Βαλεντινοῦ τοῦ ἑαυτοῦ ἀδελφοῦ. Οὗτος τοῖνον ὁ ἀνὴρ νομοθεσίαν ἑαυτῷ ἦν δεδωκώς, ἵνα ἐξερχόμενος ἐκ τῆς ἑαυτοῦ οἰκίας μηδαμῶς μεταλάβῃ τροφῆς, μέχρις ἂν τῆς τοῦ ἁγίου ἀξιωθῇ εὐχῆς, ἣν καὶ διεφύλαττεν. Ἐν μὲν οὖν ἰδεύοντος αὐτοῦ ἐπὶ τὸ μοναστήριον, αἰνιδίον γέγονε τις αὐτῷ συνοδοιπόρος, ἄγνωστος παντελῶς, ὅστις ἐπιφέρειτο ἐδεσμάτων ποικιλίαν. Βραδυτάτης οὖν ὥρας παρελθούσης, εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ συνοδοιπόρος· « Δεῦρο, ἀδελφε. γευσώμεθα, μήπως ἀτονήσωμεν ἐν τῇ ἰδῷ; » πρὸς ὃν ἀποκριθεὶς εἶπεν· « Ἀπίστω, ἀδελφε, οὐ μὴ ποιήσω τοῦτο, διότι πρὸς τὸν σεβάσιμον πατέρα Βενέδικτον νῆστις ἔχω συνίθειαν ἀπέρχεσθαι· ταύτην τὴν ἀπόκρισιν δεξιόμενος πρὸς ὀλίγον ἡσύχασεν· ὀδεύσαντος δὲ ὀλίγον τῆς ὁδοῦ διάστημα, πάλιν ὁ συνοδοιπόρος τούτου τροφῆς μεταλαβεῖν προετρέπετο, ὁ δὲ ὑπακούσας τούτου οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλὰ τὴν πορείαν νῆστις διήνυσεν. Πάλιν οὖν διάστημα πλείστον ὀδεύσαντες, ἐκ μήκους δὲ τοῦ μοναστηρίου ὄντες, ἦλθον ἐπὶ τινα τόπον τερπνῶν, ἐν ᾧ πηγὴ διαυγεστάτου ὕδατος ὑπῆρχε, καὶ λιβάδιον εὐκνήεις. Τότε ὁ συνοδοιπόρος τούτου ἀδελφὸς προ-

lum potumque extra cellam misime sumerent. Cumque hoc de usu regulæ sollicitè servarent, quadam die ad responsum fratres egressi sunt, et in eo tardiori compulsi sunt hora demorari. Qui manere juxta religiosam feminam noverant, cujus ingressi habitaculum sumpserunt cibum. Cumque jam tardius ad cellam rediissent, benedictionem Patris ex more petierunt. Quos ille protinus percontatus est, dicens: Ubi comedistis? Qui responderunt: Nusquam. Quibus ille ait: Quare ita mentimini? Nonquid illius talis feminæ habitaculum non intrastis? nunquid hos atque illos eihos non acceperistis? nunquid tot calices non bibistis? Cumque eis venerabilis Pater et hospitium mulieris, et genera ciborum, et numerum portionum diceret, recognoscentes cuncta quæ egerant, ad ejus pedes tremefacti ceciderunt, et se deliquisse confessi sunt. Ipse autem religionem culpam percipit, perpendens quod in ejus absentia ultra non faceret, quem præsentem sibi esse in spiritu scirent.

CAPUT XIII.

De fratre Valentiniani monachi, quem vir Dei in via comedisse cognovit.

Frater quoque Valentiniani ejus monachi, cujus superius memoriam feci, vir erat laicus, sed religiosus. Qui ut servi Dei orationem perciperet, et germanum fratrem videret, annis singulis de loco suo ad cellam ejus jejunos venire consueverat. Quadam igitur die dum iter ad monasterium faceret, sese illi alter viator adjunxit, qui sumendos cibos in itinere portabat. Cumque jam hora tardior excrevisset, dixit: Veni frater, sumamus cibum, ne lassemur in via. Cui ille respondit: Absit, frater, hoc non faciam, quia ad venerabilem Patrem Benedictum jejunos semper pervenire consuevi. Quo responso percepto, ad horam conviator tacuit. Sed cum post hoc aliquantulum itineris spatium egissent, rursus admonuit ut manducarent. Noluit consentire qui jejunos pervenire decreverat. Tacuit quidem qui ad manducandum invitaverat, et cum eo jejunos adhuc pergere ad modicum consensit. Cumque iter longius agerent, et eos tardior hora fatigaret ambulantes, invenerunt in itinere pratium et fontem, et quæque poterant ad reficiendum corpus delectabilia videri. Tunc conviator ait: Ecce aqua, ecce pratium, ecce amœnus locus, in quo possumus refici et parum quiescere, ut valeamus iter nostrum postmodum incolumes explere. Cum igitur et verba hæc auribus, et loca oculo

¹ Reg. λέγων, « Οὐ μεταλάβετε τροφῆς; » ὁ δὲ ἀπεκρίθη, « Οὐδαμοῦ, πάτερ· » πρὸς ὃν ὁ ἅγιος ἔφη, « Ἴνα τι οὕτω ψεύδεθ; οὐχὶ ἐν τῷ κελίῳ τῆσδε παρθένου, » εἰς. Colb. ἵνα τι οὕτως ψεύδεσθα.

² Colb. δεσποίνης.

³ Mss. ἀδελφῶν. Sed corrupte in Guss. post hoc verbum legitur ἐκ τῆς προσταχθείσης. Optima lectio est Colb.

⁴ Reg. σαφῶς.

⁵ For. an διελεγχθέντων.

⁶ Reg. καὶ τὴν μέτρον τῶν ποτηρίων. — Mox legendum videtur φανερώσαντος. EDIT.

⁷ Reliqua dialogorum desunt in Colb.

⁸ Reg. διεδεστάτου.

⁹ Ita mss. miro consensu, vel culpam percipit. In Gilot. Vatic. et Guss., culpam penitentiam præcepit. Lectioni mss. optime respondet Græca interpretatio.

τραπομένοσ ελεγεν· ἰδοὺ ὕδωρ, ἰδοὺ λιβάδιον, ἰδοὺ ἐπι-
τάδειοσ τόποσ, ἐν ᾧ δυνασόμεθα τροφῆσ μετασχεῖν καὶ
ἀναθῆναι εὐλίγον, ὅπωσ τὴν ὁδὸν ἡμῶν ἀκόπως ἀνύσωμεν. »
Ἄρροθίεσ οὖν τῆ τοῦ τόπου τερπνότητι, καὶ δολιασθείσ τῆ
τοῦ συνοδοιπόρου τρισσῶ συμβουλίᾳ, ἀναπεσῶν καὶ συν-
εστιασθείσ αὐτῶ ἀνακτάσ ἔρχετο τῆσ εἰσ τὸ μοναστήριον
ἀπαγούσασ ὁδοῦ. Ὑψίασ δὲ γενομένησ κατέλαβε τὸ τοῦ
ἁγίου πατρός κελλίον, καὶ δὴ μνηθείεσ ἐδέχθη ὑπὸ τοῦ
σεβασμίῳ ἀνδρός Βενεδίκτου¹. Πισῶν οὖν ἐπὶ τὴν γῆν,
εὐχῶν ἠτάσαστο λαβεῖν. Ὁ δὲ προορατικὸσ ἐκείνοσ ἀνὴρ τὸ
παράπτωμα ὑπερκατὰ τὴν ὁδὸν αὐτῶ συνέβηεν², ὠνει-
δίσει, λέγων· Τι ἴσασ, ἀλίπτε, ὅπερ ὁ ἐχθρόσ σοι διὰ τοῦ
συνοδοιπόρου κατεργάσαστο; τὸ πρῶτον πλανῆσαι σε οὐκ
ἴσχυσε, εἰσ τὸ δευτέρον δολιάσαι σε οὐκ ἠδυνῆθη, εἰσ τὸ
τρίτον ἐνίκησε καὶ ἐν οἷσ ἠθέλησε κατέλαβε. Τότε ἐκείνοσ
τοῖσ τοῦ ἁγίου ποσὶ προσκυλινοῦμένοσ, τοσοῦτω μέλλον³
ὅσσο ἑαυτῶ⁴ ἐπίγυῳ ἠμαρτηκίεσαι, καὶ ἐν τῆ τοῦ πατρός
ἀποουσία γενομένην αὐτῶ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ συμφορᾶν, ἐπί-
γυῳ σαφῶσ ἐν τοῖσ τοῦ πατρός ὀφθαλμοῖσ ταύτην πεπραχίεσαι.

ΠΕΤΡ. Ἐγὼ τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρός τὰσ πράξεισ Β
ἀκούων, ἐν μὲν τῶ προορᾶν τὰ μέλλοντα, καὶ τὰ ἐν κρυφῆ
δρῶμενα εἰσ φανερόν ἄγειν, τοῦ Ἐλισσαίου τοῦ πνεῦμα
ἐν αὐτῶ ἰπάρχειν ὀρώ, ὅτι ἀπάντι τῶ μαθητῆ, ὡσ πα-
ρών τὰ κατὰ αὐτοῦ δειγνῶ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ Τοτίλα τοῦ ῥηγὸσ πεiràσαντοσ τὸν ἁγίον.

ΓΡΗΓΟΡΙΟσ. Δέον ἴσασ, Πέτρι, ἡσυχάζειν σε τίωσ,
ὅπωσ ἀκούσῃσ⁵ τὰ μέγιστα. Ἐν τοῖσ τῶν Γόθων καιροῖσ,
ὁ τούτων ῥῆξ Τοτίλασ τὸ ὄνομα, ἀκηκόωσ τὰ τοῦ ἁγίου
κατορθώματα, καὶ ὅτι προφητικῶ χαρίσματος ἀνάπλωσ
τυγχάνει, ἐπὶ τὸ μοναστήριον ὤρμησεν εἰθεῖν. καὶ δὴ
μήκοθεν τοῦ μοναστηρίου στάσ, τὴν ἑαυτοῦ παρουσίην
τῶ μακαρίῳ ἐμῆνυσεν. Ὁ εἰ ἁγίοσ ἐπίστρεψε τοῦ πρῶ-
τε-ἴσασ αὐτὸν πρὸσ αὐτόν. Ἐκείνοσ δὲ λογισάμενοσ ἐν
ἑαυτῶ ἀδύνατον εἶναι φθερόν ἄνθρωπον ὄντα προφητικῆσ
χάριτοσ μετασχεῖν⁶, τοῦτον πεiràσαι ἐτόλμησεν. Ἐνα
δὲ τινα τῶν αὐτοῦ σπαθρίων, Ῥίγωνα λεγόμεν.ν, ἡμ-
φίασε τοῖσ ἑαυτοῦ ἱματίοισ, καὶ τοῖσ ὑποδήμασιν ὑπέδη-
σεν, καὶ τοῦτον ἐν τῶ ἑαυτοῦ ὀνόματι πορευθῆναι πρὸσ
τὴν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ ἐκείλωσεν, ὡσ δῆθεν πεiràζων
αὐτόν, παρασχόμενοσ αὐτῶ δορυφόροσ πλείονασ. Σύν
αὐτοῖσ δὲ καὶ κόμητασ ἀπέστειλε, τουτίσσι Βουλιτερίκον,
Ῥουδερικόν, καὶ Βρονδίον, ἐκ δεξιῶν τε αὐτοῦ καὶ ἐξ
εὐωνύμων πλήθη ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν πορευθῆναι
προσέταξεν⁷, οἰόμενοσ διὰ τῆσ ἐπιπλάστου ταύτησ καὶ
ψευδοῦσ θεωρίασ ἀπατήσαι τὸν τοῦ Θεοῦ δούλον. Ὡσ δὲ
τὸ μοναστήριον κατέλαβεν ὑπὸ τῆσ τῶν στρατιωτῶν τε
καὶ ἀξιωματικῶν δορυφορούμενοσ τάξεισ, συνέβη τὴν
ἁγίον ἔν τει ὑψηλῶ τόπῳ καθήμενον θεωρεῖν τοῦτον ἐρ-
χόμενον⁸ καὶ ἀπὸ διαστήματοσ ὄντοσ αὐτοῦ ἐξ ὑπερ ἢ
τοῦ ἁγίου φωνῆ ἠδύνατο παρ' ἐκείνου ἀκουσθῆναι, ἔκρα-
ξεν ὁ ἁγίοσ, λέγων· Ἀπόθου, τέκνον, ἀπόθου τοῦτο ὅπερ

A lis blandirentur, tertia admonitione persuasus, con-
sensit et comedit : vespertina vero hora pervenit ad
cellam. Presentatus autem venerabili Benedicto Pa-
tri, sibi orationem dari petiit : sed inox ei vir sanctus
hoc quod in via egerat impropertavit, dicens : Quis
est, frater, quod malignus hostis, qui tibi per cou-
viatorem tuum locutus est, semel tibi persuadere non
potuit, secundo non potuit, et tertio suavit, et te ad
hoc quod voluit superavit? Tunc ille reatum infirmæ
suxæ mentis agnoscens, ejus pedibus provolutus,
tanto magis cœpit culpam deflere et erubescere,
quanto se cognovit etiam absentem in Benedicti Pa-
tris oculis deliquisse.

τὴν ἁμαρτίαν τοῦ ἑαυτοῦ ἀσθινοῦσ λογιμοῦ γνωρίεασ,
ἠέρετο θρηνεῖν τε καὶ αἰδεῖσθαι τὸ ἑαυτοῦ σφάλμα,
ἀποουσία γενομένην αὐτῶ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ συμφορᾶν, ἐπί-
γυῳ σαφῶσ ἐν τοῖσ τοῦ πατρός ὀφθαλμοῖσ ταύτην πεπραχίεσαι.

Petr. Ego sancti viri præcordiis Elisæi (IV Reg. v)
spiritum video inesse, qui absentis discipulo præsens
exsistit.

CAPUT XIV.

De simulatione regis Totilæ deprehensa.

Gregorius. Oportet, Petre, ut interim silens, qua-
tenus adhuc majora cognoscas. Gothorum namque
temporibus, cum rex eorum Totila sanctum virum
prophetiæ habere spiritum audivisset, ad ejus mona-
sterium pergens, paulo longius subsistit, eique se
venturum esse nuntiavit. Cui dum protinus manda-
tum de monasterio fuisset ut veniret, ipse, sicut per-
fidæ mentis fuit, an vir Dei prophetiæ spiritum ha-
beret explorare conatus est. Quidam vero ejus spatharius
Riggo dicebatur, cui calceamenta sua
præbuit, eumque indui vestibus regibus fecit, quem
quasi in persona sua pergere ad Dei hominum præ-
cepit. In cujus obsequio tres qui sibi præ cæteris
adherere consueverant, comites misit, scilicet, Vult,
Ruderic, et Blidin, ut ante servi Dei oculos ipsum
regem Totilam esse simulantes, ejus laeribus obam-
bularent; cui alia quoque obsequia atque spatharios
præbuit^d, ut tam ex eisdem obsequiis quam ex pur-
pureis vestibus rex esse putarentur. Cumque idem
Riggo decoratus vestibus, obsequentium frequentia
comitatus monasterium fuisset ingressus, vir Dei
eminus sedebat. Quem venientem con-
spiciens, cum
jam ab eo audiri potuisset, clamavit, dicens : Pone,
fili, pone hoc quod portas : non est tuum. Qui Riggo
protinus in terram cecidit, et quia tanto viro illudere
præsumpsisset, expavit : omnesque qui cum eo ad

¹ Ms. τοῦ ἁγίου πατρός σεβασμίῳ.

² Ms. παρὰ τὴν ὁδὸν συνέβη.

³ Ms. τοσοῦτον καλλίον.

⁴ Ms. ἑαυτὸν ἐπίγυῳ.

⁵ Ms. ἀκούσῃσ τὰ ῥήματα.

⁶ Ms. μετέχειν.

⁷ Ms. ἐπίστρεψε.

⁸ Duo Gemet., persuasus t.

^b Spatharii munus erat spatham sive ensem princi-
pali gerere, ejusque latus cusodire MABILL.

^c Calcei olim varii erant pro cujusque statu ac
conditione, nam plebei calceis albis, senatores
rubris, reges purpureis utebantur, ut observavit
Hæftenus. MABILL.

^d In vet. editis, cui alia quoque obs. quasi spathariis
præberent.

ἐνδίδουσαι, οὐκ ἔστι γὰρ σὸν ὁ Ὅστις Ἑβραίων ταῦτα ἀκούσας παρ' αὐτοῦ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν ἐξίστη, μετανοῶν ἐφ' αἷς ἰδρασιεν, ὅτι τοιοῦτον ἄγιον, καὶ διορατικώτατον ἄνδρα διαχλευσάσαι ἀπειτόμησε. Πάντες οὖν οἱ σὺν αὐτῷ ὄντες, τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν γῆν προσκύνησαν. Ἀναστάντες δὲ οὐδαμῶς τῷ ἁγίῳ πλησιάσαι ἐτόλμησαν, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἱαυτῶν ῥῆγα ὑπέστρεψαν ἐρέμοντες, καὶ ἱαυτοὺς μεμφομένοι ἐπὶ τῇ οἰκίᾳ κουφότητι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΕ'.

Περὶ ἧς ἐξέθετο προφητείας τῷ αὐτῷ ῥῆγι.

Τότε δὲ ἱαυτοῦ ὁ αὐτὸς ῥῆξ Τουτίλας πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον παραγγέλονεν ὁ ὄν ἡνίκα μάκαθιν καθεζόμενον ἐθείαστο, οὐδαμῶς ἐτόλμησε προσγγίσει αὐτῷ, ἀλλ' ἱαυτὸν ἐπὶ τὴν γῆν ῥίψας, ἐθέτο τῆς παρὰ τοῦ ἁγίου τυχεῖν συγχωρήσεως. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ θεράπων τοῦτον δις καὶ τρίς προσφωνήσας ἀναστῆσαι, καὶ θεασάμενος τῷ φόβῳ αὐτὸν συσχεθέντα ἢ μὴ ἀνίσταμενον, Βενέδικτος ὁ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκίας δι' ἱαυτοῦ ἀναστῆσαι τὸν ῥηθέντα ῥῆγα Τουτίλαν κατήϊωσε, καὶ τοῦτον περὶ τοῦ ἱαυτοῦ δέληξε πράξων. Καὶ ἐν ὀλίγοις ῥήμασι πάντα τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβεβηκέναι ἢ προμήνυσε, λίγων ὁ Παλλὰ κακὰ ἐποίησας καὶ ποιεῖς, λοιπὸν ἀπόστη ἰ τῆς ἀνομίας, καὶ μετανοήσῃς καὶ ὀφείποτε ἢ καὶ γὰρ ἐν Ῥώμῃ μέλλεις εἰσίναι, καὶ θάλασσαν περάσαι ἔχεις, ἐνία ἔτη βασιλεύσεις, τῷ δεκάτῳ δὲ ἔτι τελευτήσεις. Ταῦτα ἀκούσας ὁ τῶν Γότθων ῥῆξ, καὶ τῇ ἀπροδοκίῳ τοῦ μακαρίου προφητείας ἔθαμβος γενόμενος, ἔρριψεν ἱαυτὸν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εὐχὴν αἰτήσας, ἀνεχώρησε τῆς μονῆς καὶ ἀπὸ τότε τῆς ἱαυτοῦ ὀμότητός τε καὶ ἀπεσθραπίας μετεποιήθη, διὰ τῆς τοῦ θεοῦ διδασκαλίας, καὶ ἰσωφελούς παραινέσεως. Καὶ οὐ μετὰ πολὺν χρόνον ἐν Ῥώμῃ εἰσῆλθε, καὶ ἐν Σικελίᾳ παραγγέλονεν δεκάτῳ δὲ ἔτι τῆς αὐτοῦ βασιλείας, ἢ θεία δίκη τοῦτον ζῆν οὐκ ἔλπειν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου προφητείαν, τὸ βασιλεῖον μετὰ τῆς ζωῆς ἀπώλειεν. Ὅθεν λοιπὸν ὁ τῆς καινουσίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος πρὸς τὸν μέγαν Βενέδικτον κατὰ τὸ συνῆδες ποραβαλῶν διὰ γὰρ τὴν τῆς πολιτείας αὐτοῦ ἀγνωσύνην σφόδρα τοῦτον ἠγάπα ὁ σεβασμῶς Βενέδικτος καθεστέντων ὄντων αὐτῶν, καὶ λόγου κινήθης περὶ τε τῆς ἐν τῇ πόλει εἰσόδου τοῦ ῥῆξ Τουτίλα, καὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων πόλεως ἀπωλείας, λέγει πρὸς τὸν μακαρίον ὁ ἐπίσκοπος ὁ Διὰ τοῦ ῥῆγος τούτου ἢ πόλις Ῥώμη καταλυθήσεται, πρὸς τὸ μηκέτι οἰκηθῆναι παρὰ ἀνθρώπων. Πρὸς ὅν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀπεκρίθη ὁ ἢ τῶν Ῥωμαίων πόλις ὑπὸ ἐθνῶν οὐ μὴ καταλυθήσεται, ἀλλ' ἀνάγκαις ἢ ἀστραπαῖς τε καὶ σεισμοῖς σαλευθεῖσα τακῆσεται ἐφ' ἱαυτήν. Καὶ ἰδοὺ τὰ μυστήρια τῆς τοῦ Θεοῦ βουλῆς πάντων πρόκειται καὶ γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ μεγίστῃ πόλει τὴν περικαλλῆ ταύτης κόσμωσιν οὐχ' ἐξώμεν, ἀλλὰ

hominem Dei veniebant, terræ consternati sunt. Surgentes autem, ad eum propinquare minime presumpserunt, sed ad suum regem reversi, nuntiaverunt trepidi in quanta velocitate fuerant deprehensi.

De prophetia eidem regi Totilæ et Canusinae civilis antistiti facta.

CAPUT XV.

De prophetia eidem regi Totilæ et Canusinae civilis antistiti facta.

Tunc per se idem Totila ad Dei hominem accessit : quem cum longe sedentem cerneret, non ausus accedere sese in terram dedit. Cui cum vir Dei bis terve diceret : Surge, sed ipse ante eum de terra erigi non auderet, Benedictus Christi-Jesu famulus per semetipsum dignatus est accedere ad regem prostratum : quem de terra levavit, et de suis acibus increpavit, atque in paucis sermonibus cuncta quæ illi erant ventura prænuñtiavit, dicens : Multa mala facis, multa mala fecisti, jam aliquando ab iniquitate compescere. Equidem Romam ingressurus es, mare transiturus, novem annis regnabis, decimo morieris. Quibus auditis rex vehementer territus, oratione petita recessit, atque ex illo jam tempore minus crudelis fuit : et non multo post Romam adiit, ad Siciliam perrexit ; anno autem regni sui decimo, omnipotentis Dei judicio regnum cum vita perdidit. Præterea Canusinae antistes Ecclesie ad eundem Dei famulum venire consueverat, quem vir Dei pro vite suæ merito valde diligebat. Is itaque dum cum illo de ingressu regis Totilæ et Romanæ Urbis perditione colloquium haberet, dixit : Per hunc regem civitas ista destruetur, ut jam amplius non inhabitetur. Cui vir Domini respondit : Roma gentibus non externi habitur, sed tempestatibus co-ruscis, et turbini-bus, ac terræ motu fatigata, in semetipsa marcescet. Cujus prophetiæ myris erit nobis jam facta sunt luce clariora, qui in hac urbe dissoluta moenia, eversas domos, destructas ecclesias turbine cernimus, ejusque ædificia longo senio lassata, quia ruinis crebrescentibus prosternantur, videmus. Quamvis hoc Honoratus ejus discipulus, cujus mihi relatione compertum est, nequaquam ex ore illius audisse se perhibet ; sed quia hoc dixerit, dictum sibi a fratribus fuisse testatur.

σεβασμίῳ ἀνδρὸς προφητείας ἡλίῳ λαμπρότερα ἐν ὀφθαλμοῖς πάντων πρόκειται καὶ γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ μεγίστῃ πόλει τὴν περικαλλῆ ταύτης κόσμωσιν οὐχ' ἐξώμεν, ἀλλὰ

D transmissio (Totilas)... ad Campanos et Samnites dicitur. Casinum autem Campaniæ vicinum, in Samnitibus situm est.

In hac expeditione Siciliæ S. Placidum S. P. Benedicti discipulum martyrium passum, ejusque monasterium flammis devastatum fuisse non levis est conjectura, quam aperuimus l. II. Vitæ Cassiodori, c. 7, pag. prioris ed. 266 et seq., ubi etiam quæ ad Totilam pertinent prosecuti sumus.

Canusium, vulgo Canosa, urbs Apuliæ Pentopolis ad Aufidam fluvium, a Cannis excisis 5 millibus distans. Porro hic Canusinus episcopus. Sabinius vel Savinus vocatur in Actis S. Placidi.

¹ Ms. παρεγένετο.

² Ms. συσχεθέντα μὴ ἀνίστασθαι... Χριστοῦ δούλος.

³ Ms. συνδαινεύειν.

⁴ Ms. ἀλλ' ἀνάγκαις τε καὶ ταραχαῖς... ἐφ' ἱαυτήν.

* Participium aoristi parum usitati καθέσθην, a verbo καθέζομαι. Edit.

^b Pler. editi, conquiesce.

^b Inde apparet hunc Totilæ cum S. P. Benedicto congressum accidisse anno octavo belli Gothici pene exacto (quod anno Christi 542 respondet), cum Totilas jam annum integrum regnasset. Nam undecim annis Italiæ principatu potitus est : cui calculo favet Procopius in lib. III de Bello Goth. : *Anno Tiberino*

καταχυσθίντας αίκους, ἐκκλησίας ἱερουσαλήμ δια τῶν ἐπιγεγονότων σεισμῶν κατανοοῦμεν, καὶ τὰ κρίματα αὐτῆς καλειθόντα· ὑπὸ γὰρ τῶν συμπτωμάτων, καὶ τῶν συνεχῶν σεισμῶν ἢ τῶν οἰκοδομημάτων ποικιλία κατεβρύσθη. Ταύτης τῆς θεοσδότου τοῦ ὁσίου ἀνδρὸς προφητείας τὴν ἐξηγήσειν ἐποιήσατο πρὸς με Ὁσωρᾶτος ὁ τοῦ ἁγίου φοιτητῆς· ἔλεγε δὲ ταῦτα ὁ αὐτὸς εὐλαβίστατος Ὁσωρᾶτος οὐ παρὰ τοῦ ἁγίου ἀκροῖναι, ἀλλὰ παρὰ ἀδελφῶν ἀληθεύοντων πιστωθεὶς ἑμαρτύρει ταῦτα.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΓ'.

Περὶ τοῦ δαιμονιούτου¹ κληρικοῦ, καὶ διὰ προσευχῆς αὐτοῦ ἰαθέντος.

Ἐν αὐτῷ τοῖνον τῷ καιρῷ κληρικός τις ἐκ τῆς Ἀκκουῶν ἐκκλησίας ἐτύχαιεν ὑπὸ δαίμονος ἀκαθάρτου ἐνοχλούμενος· ὁ δὲ τούτου ὁσίου ἀποστόλου Κωνσταντίνου ἐν διαφόροις τῶν ἁγίων κοιμητηρίοις πολλὰς τούτου ἀπέστειλεν, ὅπως δυναθῆ ἰάσεως τυχεῖν· ἀλλ' οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ μάρτυρες τῆς ἰάσεως τὸ δῶρον τούτῳ παρασχέειν οὐχ' εἴλοντο, ἐκιδείξαν πάσι θελήσαντες τὴν ἐν τῷ μακαρίῳ Βενεδίκτῳ ἐπιπολάζουσαν θείαν χάριν τῶν ἰαμάτων. Ἀπηνέχθη τοῖνον ὁ ἀσθενῶν πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ δούλον Βενεδίκτον, ὅστις τῷ κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ τὰς δεήσεις προσενέγκας, τὸ ἀκαθάρτον πνεῦμα ἀπ' αὐτοῦ ἀπέλασας, ὕλην τούτου τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀποκατέστησε, εἰπὼν αὐτῷ· Ἐκεῖθε, ἰδοὺ ὕγιος γέγονας, κρία μὴ φάγης, μηδὲ ἱερατικῷ βαθμῷ ἐπιβῆς· οἶαν δ' ἂν ἡμῶν² ἱερατικῶν ἀξίωμα ἐφ' ἑστέων διεξασθαι τολμήσεις, εὐθὺς ὑπὸ τὴν ἰξουσίαν τοῦ ἀκαθάρτου δαίμονος ἀνελημμένος ὑποβλήσῃ. Ἐπακλιθὼν δὲ εἰς τὰ ἴδια ὁ ἰαθεὶς, ἐπελάθετο τῆς παρὰ τοῦ ἁγίου δοθείσης αὐτῷ ἐντολῆς, καὶ μετὰ ἐτῶν πολλῶν περιόδον, ἕνικα ἰθαύασατο τοὺς προτιρεύοντας ἐν τῷ ἱερατικῷ καταλόγῳ ἐκ τούτου τοῦ βίου μεταστάντας, καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἐλάσσοντας ἐν ἱερατικῷ προβαίνοντας τάγματι, λήθην, ὡς εἶρηται, ὑπομείνας τῶν παρὰ τοῦ ἁγίου πρὸς αὐτὸν γενομένων κωθεσιῶν, ἱερατικῷ ἐπίθε τάγματι· παραντὰ δὲ εἰς αὐτὸν ὁ δαίμων, ὡςπερ ἀνάμνησις θῆρ ἰσχυροῦς, ἀνηλιῶς τούτου διασπάρατε μέχρι θανάτου.

ΠΕΤΡ. Ὁ προσηρατικός τοῦ Θεοῦ οὗτος ἄσθρακος, ὡς ἔωρα, ἀποκεκρυμμένα μυστήρια διέγνωνεν, ὅστις ὑπὸ Θεοῦ φωτισθεὶς, τουτονὶ τὸν κληρικὸν διὰ τούτου τῷ διαβόλῳ παραδοθέντα συνῆκε, πρὸς³ τὸ μὴ αὐθις τολμήσαι τούτον ἱερατικῇ ἐγχειρισθῆναι ἀξία.

ΓΡΗΓ. Διὰ τί ἀγνοεῖν εἶχε τὰ τῆς θεότητος μυστήρια ὁ τοῦ Χριστοῦ τὰ προστάγματα φυλάττων; καθὼς γίγρραπται· (Ὁ προσκαλλόμενος τῷ κυρίῳ ἐν πνεύμα ἴσταν.)

ΠΕΤΡ. Εἰ ἐν γίνεται⁴ σὺν τῷ κυρίῳ πνεῦμα ὁ τῷ Θεῷ προσκαλλόμενος, τί ἴσταν ὅπερ πάλιν ὁ αὐτὸς πάσσοφος κάρυ⁵ εἶρηκεν, φάσας· Ὁ τίς ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ ἴσταν ἀσύμφωνόν μοι εἶναι δοκεῖ, εἰ ὁ σοῦς σὺν τῷ κυρίῳ ἐν πνεύμα γενόμενος τὰ μέλλοντα ἀγροῖσει.

ΓΡΗΓΟΡ. Οἱ ἅγιοι ἄνδρες, ἐφ' ὅσον σὺν τῷ κυρίῳ ἐν

¹ Forte δαιμονιῶντος.

² Ms. εἰα γὰρ ἡμῶν. . τολμήσης.

³ Ms. πρὸς τὸ μὴ ἀτομολῆσαι τούτον.

⁴ Ms. διατι ἐν γίνεται.

⁵ Aquinum, urbs episcopalis cis Casinam 5 mill. pass. S. Thomæ celeberrimi Ecclesie doct. patria.

⁶ Coititur S. Constantii 4 Septembris.

⁷ Hoc est martyrum conditoria et monumenta, seu sacras aedes eorum reliquiis asservandis aut memorie dicatas.

⁸ Euliti pene omnes, ad sacrum ord. accedere presumpseris, reluctantibus omn. mss. In secundo Carn., sacrum ord. temerarie præs. Cæterum tam minores quam majores ordines hic possunt intelligi :

CAPUT XVI.

De clerico a dæmonio ad tempus liberato.

Eodem quoque tempore quidam Aquinensis^a Ecclesie clericus dæmonio vexabatur, qui a venerabili viro Constantio^b ejusdem Ecclesie antistite per multa fuerat martyrum^c loca transmissus, ut sanari potuisset. Sed sancti Dei martyres noluerunt ei sanitate^d donare, ut quanta esset in Benedicto gratia demonstrarent. Ductus itaque est ad omnipotentis Dei famulum Benedictum : qui Jesu Christo Domino preces fundens, antiquum hostem de obsessio homine protinus expulit. Cui sanato præcepit, dicens : Vade, et posthac carnem non comedas ; et ad sacrum ordinem nunquam accedere præsumas ; quacunq[ue] autem die sacrum ordinem temerare præsumperis^e statim juri diaboli iterum mancipaberis. Discessit igitur clericus sanus, et sicut terrere solet animum poena recens, ea quæ vir Dei præceperat, interim custodivit. Cum vero post annos multos omnes priores illius de hac luce migrassent, et minores suos sibimet superponi in sacris ordinibus cerneret, verba viri Dei quasi ex longo tempore oblitus postposuit, atque ad sacrum ordinem accessit : quem mox is qui reliquerat diabolus tenuit, eumq[ue] vexare quousque animam ejus excuteret, non cessavit.

Petr. Iste vir Dei Divinitatis, ut video, etiam secreta penetrauit, quia perspexit hunc clericum idcirco diabolo traditum, ne ad sacrum ordinem accederet.

Gregor. Quare Divinitatis secreta non nosset, qui Divinitatis præcepta servavit, cum scriptum sit : *Qui adhæret Domino, unus spiritus est* (1 Cor. vi, 17) ?

Petr. Si unus sit cum Domino spiritus qui Domino adhæret, quid est quod iterum idem egregius prædicator dicit : *Quis nobis sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit* (Rom. xi, 34) ? Valde enim esse inconueniens videtur ejus sensum cum quo unus factus fuerit^f, ignorare.

Gregor. Sancti viri in quantum cum Deo unum

D nam in Sacramentorum libro legitur : *Incipit ordo ad sacros ordines benedicendos* ; cui titulo subjungitur : *Majores gradus ante Evangelium ; minores vero post Commun. dantur*, etc. Deinde sequitur : *Ordinatio ostiarii*, et ita de cæteris minoribus ordinibus. His succedunt ordinationes diaconi, presbyteri, et episcopi.

^a Vulgati addunt *est cum eo*. His non accensemur editionem Mabil., qui mss. codices magna fide representat. Abest *cum eo* a mss. et a vers. Græca.

^b In excusis, *cum quo unus unum factus fuerit*. Hic variant mss. Nam Prat. habet, *cum quo unum fuerit*. Consentiant duo Gemet. At primus Theod. Lyr. et Becc., *cum quo unum factus fuerit*.

εἰσι, τὸν νοῦν κυρίου οὐκ ἀγνοοῦσιν, ὁ γὰρ αὐτὸς ἰ' Ἀπόστολος λέγει· «Τίς οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ οἰκοῦν ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνω, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.» Ἰνα οὖν ἑαυτὸν ἐπιδείξῃ τὰ τοῦ Θεοῦ μὴ ἠγνοῦμέναι μυστήρια, προσέθηκεν· «Ἡμεῖς δὲ οὐχὶ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου τούτου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ.» ὅθεν εἴρηκε πάλιν· «Ἄφθαλμοί· οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἠνέθη, ἃ ἤτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπᾶσθαι αὐτὸν, ἡμῶν δὲ ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ.»

ΠΕΤΡ. Εἰ τῷ Ἀποστόλῳ αὐτὰ τὰ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχοντα, διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἦσαν ἀποκεκαλυμμένα πῶς πρὸ τούτων ὄν προειμένῃ λέγειν, προφθασίς εἶπεν· «Ὁ βῆλος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ.» ἢ ἢν δὲ μοι ταῦτα λέγοντι ἑτέρᾳ ὑπεσίρχεται ἐρώτησις· καὶ γὰρ Δαυὶδ ὁ προφήτης τῷ Θεῷ ἐντυγχάνων εἶπεν· «Ἐν ταῖς χεῖλεσί μου ἐξήγγιλα πάντα τὰ κρίματα τοῦ στόματός σου.» Εἰ οὖν τὸ γνῶναι τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα μεῖζόν ἐστι τοῦ ἀναγγεῖλαι, πῶς ὁ μακάριος Παῦλος ἀνεξερεύνητα τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα ἀναγγεῖλει, ὁ δὲ Δαυὶδ οὐ μόνον ταῦτα γνῶναι, ἀλλὰ καὶ ταῖς χεῖλεσιν ἀναγγεῖλαι μαρτυρεῖ;

ΓΡΗΓ. Ἐν ἑκατέραις ταύταις σου ταῖς ἐρωτήσεσιν ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρημένοις ὡς ἐν συντόμῳ ἀπεκρίθην, λίγων, ὅτι εἰ ἅγιοι ἄνδρες, ἐφ' ὅσον μετὰ τοῦ κυρίου ἐν εἰσιν, τὸν νοῦν κυρίου οὐκ ἀγνοοῦσιν. Πάντες γὰρ οἱ διὰ προσευχῆς ἀπερισπάστου τῷ κυρίῳ ἀκολουθοῦντες, δηλονότι ἢ ἐν τῇ εὐχῇ ὄντες σὺν τῷ κυρίῳ εἰσιν· οἱ δὲ τῷ ἐφοκίῳ τοῦ γινώσκου τούτου καὶ ἐπικίρου σώματος τοῖς πάθεσιν βαρούμενοι, σὺν τῷ κυρίῳ εἶναι οὐ δύνανται. Τὰ ἀπόκρυφα οὖν τοῦ Θεοῦ κρίματα, ὅταν ἠνωμένοι τῷ κυρίῳ εἰσιν, ἐπίσταται· ὅταν δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος ἀσθενείας κώλυμα ὑποστώσι, καὶ ἀπὸ Θεοῦ πρόσκαιρον ἀπασχοληθῶσι τὸν νοῦν, τὰ κρίματα τοῦ κυρίου ἀγνοοῦσι, καὶ τὰ ἀπόκρυφα αὐτοῦ μυστήρια ἄδηλα αὐτοῖς καθίστανται· καὶ λοιπὸν τότε ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ εἶναι λέγονται. Ἐνίκα δὲ τῷ Θεῷ τῇ διανοίᾳ ἐνωθῶσι διὰ τῆς τῶν θείων γραφῶν ἀναπτύξεως, καὶ κρυπτῶν μυστηρίων ἀποκαλύψεως, ὅσον παρὰ Θεοῦ κομιζονται τὸ μέτρον γινώσκουσι ἢ καὶ αὐτὸ οἶδασί τε καὶ προμηνύουσι. Τὰ μυστήρια τοίνυν, ἅπερ παρὰ τῷ Θεῷ ἐν ἀποκρύφῳ εἰσιν, ἀγνοοῦσιν, ἃ δὲ ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει, γινώσκουσιν· ὅθεν καὶ Δαυὶδ ὁ προφήτης φησὶν· «Ἐν ταῖς χεῖλεσί μου ἐξήγγιλα πάντα τὰ κρίματα» ἢ παραυτὰ προσθεὶς ἐπάγαγε «τοῦ στόματός σου» ἢ μονουχί λέγων πρὸς Θεόν· Ἐκείνα ἐγὼ κρίματα γνῶναι τε καὶ ἀναγγεῖλαι ἠδυνήθην, ἅπερ λαλῆσαντά σε πρὸς με ἔγνων, ἐπεὶ ἐκεῖνα ἅπερ αὐτὸς οὐ λέγεις, παρ' ἡμῶν ἄδηλα ὑπάρχουσι καὶ ἀνέκφραστα. Συμφωνεῖ λοιπὸν ἢ τε προφητικῶ καὶ Ἀποστολικῆ μαρτυρία, ὅτι καὶ ἀνεξιχνίαστὰ εἰσι τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα, καὶ τὰ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ προερχόμενα τοῖς ἀνθρώποις χεῖλεσιν εἶσονται προφερόμενα· καὶ γὰρ ὑπὸ ἀνθρώπων ἐκεῖνα λαλῆθῆναι τε καὶ γνωσθῆναι δύνανται, ἅπερ ὁ Θεὸς ἀποκαλύψει, καὶ πάλιν ἐκεῖνα εἰσι πᾶσ' ἡμῶν κρυφὰ τε καὶ ἀφανῆ, ἅπερ αὐτὸς τοῖς ἑαυτοῦ ἀνεψίχοις κρίμασιν ἐκ ἀδύλων ἔθετο.

A sunt, sensum Domini non ignorant. Nam idem quoque apostolus dicit : *Quis enim scit hominum quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis qui est in ipso? Ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei* (1 Cor. II, 11). Qui, ut se ostenderet nosse quæ Dei sunt, adjunxit : *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est* (Ibid., 12). Hinc iterum dicit : *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se; nobis autem revelavit per Spiritum suum* (Ibid., 9).

Pe. r. Si ergo eidem apostolo ea quæ Dei sunt, per Dei Spiritum fuerant revelata, quomodo super hoc quod proposui ^a, præmisit dicens : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus* (Rom. XI, 33)! Sed rursus mihi hæc dicenti alia suboritur quæstio. Nam David propheta Domino loquitur, dicens : *In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui* (Psal. cxviii, 43). Et cum minus sit nos-e quam etiam pronuntiare, quid est quod Paulus incomprehensibilia esse Dei judicia asserit, David autem hæc se omnia non solum nosse, sed etiam in labiis pronuntiasse testatur?

Gregor. Ad utraque hæc tibi superius sub brevitate respondi, dicens, quod sancti viri in quantum cum Domino unum sunt, sensum Domini non ignorant. Omnes enim qui devote Dominum sequuntur, etiam devotione cum Deo sunt, et adhuc carni corruptibilis gravati pondere, cum Deo non sunt. Occulta itaque Dei judicia in quantum conjuncti sunt, sciunt; in quantum disjuncti sunt, nesciunt. Quia enim secreta ejus adhuc perfecte non penetrant, incomprehensibilia ejus judicia esse testantur : quia vero mente ei in hærent, atque in hærendo, vel sacris Scripturæ eloquiis vel occultis revelationibus in quantum accipiunt agnoscent, et noverunt hæc et pronuntiant. Judicia itaque quæ Deus tacet nesciunt, quæ Deus loquitur sciunt. Unde et David propheta cum dixisset : *In labiis meis pronuntiavi omnia judicia* (Psal. cxviii, 43), protinus addidit, *oris tui*, ac si aperte dicat : Illa ego judicia et nosse et pronuntiasse potui, quæ te dixisse cognovi. Nam ea quæ ipse non loqueris, nostris procul dubio cognitionibus abscondis. Concordat ergo prophetica apostolicaque sententia : quia et incomprehensibilia sunt Dei judicia, et tamen quæ de ore ejus prolata fuerint, humanis labiis pronuntiantur : quoniam sciri ab hominibus et prolata per Deum possunt, et occulta non possunt ^b.

¹ Ms. αὐτὸς κύριος διὰ τοῦ ἀποστόλου λέγει.

² Ms. δῆλον ὅτι.

³ Ms. ἀποκαλύψων.

⁴ Ms. γινώσκουσιν αὐτὰ οἶδασί τε.

^a Ita Germ., duo Gemet. et plerique Norm. Suffragatur versio Græca. In excusis ut in nonnullis mss. legitur, *proposuit*.

^b Gilot. Vatic. et vet. ed., *prolata prodi possunt, et occultari non possunt*.

ἮΕΤΡ Ἐν τῇ προσθήκῃ τῆς ἐπιτομῆς τῶν προφ-
ρητικῶν μαρτυριῶν τὸ δυστημένυτον, λέγω δὲ τοῦ τε
προφήτου Δαυὶδ καὶ τοῦ Ἀποστόλου, τῆλαυγῶς δισσάφη-
σας· ἀλλὰ δυσωπῶ εἰ ὑπολιεσπταί τι περὶ τῆς ἀνεπι-
λέπτου πολιτείας τοῦ ἁγίου ἐκείνου ἀνδρός, δεψιλῶς φράσον ἡμῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ τῆς ἐρημώσεως τοῦ μοναστηρίου αὐτοῦ προφητείας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἄνῆρ τις ὑπῆρχεν εὐγενέστατος, ὁμῶν-
μος δὲ τοῦ μακαρίου Βενέδικτος ¹, ὅστις ὑπὸ τῆς αὐτοῦ
θεοσόφου δ' δασκαλίας παιδαγωγηθεὶς, τὴν τοῦ βίου κα-
ταλείψας τερπνύτητα πρὸς Θεὸν ἐπανίδραμε· καὶ διὰ τὴν
ἐν τῷ ἁγίῳ οὖσαν μεγίστην τῆς πολιτείας τὴν ἀρετὴν, τὴν
τῆς πνευματικῆς βάρβροσις πρὸς αὐτὸν ἐκτήσαστο ἀσά-
λειαν. Τούτου κατὰ τὸ συνῆθες πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄν-
θρωπον παραγεγονότος, καὶ ἐν τῷ κελίῳ εἰσεληλυθότος, εἶ-
ρε τὸν θεσπέσιον πατέρα πικρῶς κλαίοντα καὶ ὀδυρόμε-
νον· ἐπὶ παλὴ δὲ ἰστώσ, καὶ θεασάμενος τὴν τῶν ἀκατα-
σχέτων αὐτοῦ θαυρῶν φορὰν, ἐν ἀμυχανῇ γέγονεν, μὴ
ἰωρακῶς τούτου, καθὼς συνῆθες αὐτῷ ἦν, ἐν τῇ τῆς προσ-
ευχῆς ὥρα ἐν ἡσυχίᾳ θαυρούει, ἀλλ' ὀλιμωγῆς καὶ θρη-
νῶδεις στεναγμοὺς ἐκπέμποντα. Ἐμφορῆς δὲ καὶ ἔντρομος
γινομένης, τί ἂν ἦν τὸ αἴτιον παρὰ τοῦ ἁγίου μαθεῖν ἐπι-
ζῆτεῖ τοῦ τοσοῦτου ὀδυρμού, πρὸς ἐν ὁ θεόσοφος ² πατὴρ
ἀπεκρίθη, λέγων· Ἐ "Ὀλον τοῦτο τὸ μοναστήριον ὅπερ διὰ τοῦ
Θεοῦ ἠκοδόμησα, καὶ πάντα ὅσα τοῖς ἀδελφοῖς ἠτοίμασα,
τῆ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ κρίσει τοῖς ἔθνεσι παραδίθη-
σαν· μέλις δὲ διὰ προσευχῆς τὸν Θεὸν ἐξέλωσάμην τοῦ
χαρισθῆναι μοι τὸς ψυχὰς τῶν ³ ἐν κυρίῳ μου ἀδελφῶν
τῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ οἰκοῦντων. Ἐ Βενέδικτος μὲν ἐκείνος
ὁ τῷ ἁγίῳ παραβαλὼν, τῆς τῶν μελλόντων προφητείας
καρ' αὐτοῦ δεξάμενος τὰ ἐνέχυρα, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς
μονῆς θυμάζων· ἡμεῖς δὲ ὀρωμεν ἀρετίως ὑπὸ τοῦ γένους ⁴
τῶν Λογγοβάρδων καταλυθὲν τὸ μοναστήριον αὐτοῦ· ἀνα-
παυσμένων γὰρ τῶν ἀδελφῶν μεσονυκτίῳ, ἄφνω εἰσπηδή-
σαντες ἐν τῷ μοναστηρίῳ οἱ Λογγοβάρδοι, πάντα τὰ ἐν τῇ
μονῇ διαρπάσαντες, οὐ συνεχωρήθησαν παντελῶς τινος
τῶν ἀδελφῶν ἐπιχειρεῖς γενέσθαι· ἡ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ
Θεοῦ προσευχὴ ἐφρούρει τούτους, πρὸς τὸ πᾶσι
δειχθῆναι τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ τῆς θείας δυνάμεως χάριν· ὁ
γὰρ πιστὸς ἐν ἐπαγγελίᾳ Θεοῦ, ὅπερ τῷ ἑαυ-
τοῦ γρησῖοι θερίζοντι Βενέδικτῷ ὑπέσχετο ἐπλήρωσεν· εἰ
γὰρ καὶ τὰ ὑπάρχοντα τῆς μονῆς ἐκ συγχωρήσεως Θεοῦ
δηήρασαν, ἀλλ' οὖν ὁμοῦς ἡ τῶν ψυχῶν περιποίησις ὑπὸ
κυρίου ἰδωρήθη αὐτῷ. Οὕτως ἔγνωμεν καὶ τὸν μακάριον
Παῦλον τὸν Ἀπόστολον ὑπὲρ τοῦ πλήθους τῶν συμπλωτῶρων
αὐτοῦ ἐκδυσωπήσαντα τὸν Θεὸν ἐν τῇ κατὰ τὸν πλοῦν
ζαλώδει ἀνάγκῃ, καὶ τῆς δεήσεως μὴ ἀποτυγχάνοντα· εἰ
γὰρ καὶ τὰ μάλιστα τοῦ ἐν τῷ πλοῦν ἔντος φόρετου ἡ
ἀποβολὴ γίγονεν, ἀλλ' οὖν ἡ ἐ τῶν ψυχῶν ἐπικερδὴς σωτηρία
παρὰ Χριστοῦ ἐχαρίσθη αὐτῷ.

¹ Ms. Βενέδικτου. Porro Græcus hic interpretis mi-
nime exprimit Theoprobii nomen et plurima in Latino
non obscure contenta. Verum ei ab hoc textu recedendi
sæpe religio non fuit. Pro omissis etiam plu-
rima de suo attexit.

² Ms. θεοφόρος πατήρ.

³ Ms. τῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν μου τῶν.

⁴ Ms. ἔθνος τῶν Λογ. Quam diversam lectionem non
annotarem, nisi alia mendose in ed. Guss. irrepisset,
scilicet ἔθους.

* In primo Aud., Bigot. et Lyr., rationis tuæ.

† In duob. Gemet., de prophetia destructionis mo-
nasterii sui; quod in Græca interpret. fideliter ex-
pressum.

‡ Prat. et primus Gemet., exercitū.

§ Hæc videntur pugnare cum hujusce libri prologo,
ubi Gregorius dicit, Valentinianum annis multis La-

Peir. In objectione inæx quæstionculæ patuit causa
rationis *. Sed quæso te, si qua sunt adhuc de hujus
viri virtutibus, subjunge.

CAPUT XVII.

De destructione monasterii ^b viri Dei ab ipso prædicta.

Gregorius. Vir quidam nobilis Theoprobis no-
mine, eju-dem Benedicti Patris fuerat admonitione
conversus, qui pro vitæ suæ merito magnam apud
eam familiaritatis fiduciam habebat. Ille cum qua-
dam die ejus cellam fuisset ingressus, hunc amaris-
sime flentem reperit. Cumque diu subsisteret, rjusque
non finire lacrymas videret, nec tamen ut vir Dei con-
sueverat orando plangeret, sed mœrendo, quæram
causa tanti luctus existeret, inquisivit. Cui vir Dei
illico respondit: Omne hoc monasterium quod con-
struxi, et cuncta quæ fratribus præparavi, omnipotentis
Dei judicio gentibus tradita sunt. Vix autem
obtinere potui ut mihi ex hoc loco animæ concederentur.
Cujus vocem tunc Theoprobis audivit, nos
autem cernimus, qui destructum modo a Langobardorum
gente ^c ejus monasterium scimus. Nocturno
enim tempore et quiescentibus fratribus, nuper ^d il-
lic Langohardi ^e ingressi sunt; qui diripientes omnia,
ne unum quidem hominem illic tenere potuerunt:
sed implevit omnipotens Deus quod fidei famulo
Benedicto promiserat, ut si res gentibus traderet,
animas custodiret. Qua in re Pauli (Act. xvii)
vicem video tenuisse Benedictum, cujus dum navis rerum
omnium jacturam pertulit, ipse in consolatione vitam
omnium qui eum comitabantur, accepit.

D *teranensi monasterio* (quod post Cassinense dirutum
constructum est) præfuit se. Unde manifestum est ab
annis plurimis eversum fuisse Cassinense cœnobium;
prindeque non nuper. Verum, ut observat Mabillonius
ad hunc locum, nuper nonnunquam de longiori
tempore dicitur, ut probat Carol. Stephan. in Dictionario.
Imo, inquit Mabillonius, Greg. ipse hanc vocem
in hunc sensum sæpius usurpat. Vide l. iii, c. 8, in
quo ita loquitur: Vir quoque venerabilis vitæ Constanti-
us Aquinæ civit. episcopus fuit, qui nuper prædecessoris
mei tempore beatæ memoriæ Joannis papæ defunctus
est. Joannes hic Papa tertius an. 573 diem clausit.
Ergo jam a viginii annis Constantius obiit, quod
tamen Gregorio dicitur nuper. De tempore ever-
sionis Cassin. monasterii consule Mabill. ad hunc
locum.

* Pler. e. l. habent illi Longobardi. In Germ. et aliis
leg. illic Langob.

ΚΕΦΑΛ. Η΄.

A

CAPUT XVIII.

Περὶ τοῦ ἀποκρύψαντος τὸ φλασκίον ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ἐκ προεργασίας τοῦ ἁγίου ἡλεγχθέντος.

Ἐν ἑτέρῳ τοῦτον καιρῷ Ἐξιδαρᾶτος ὁ ἡμέτερος, ἐν αὐτῷ ἐπιστρέψαντα γνώσκεις, ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ κυρίου αὐτοῦ πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον, ἐπιμερόμενος οἶνον γέμιστα δύο ξύλινα σπύδα, ἅπερ τῇ κακῇ διαλέκτῳ φλασκία κληθεῖνται ὅστις τὸ μὲν ἐν ἀπόταγι πρὸς τὸν ἅγιον, τὸ δὲ ἕτερον κατὰ τὴν ὁδὸν ἐκρύψεν· ὁ δὲ διαρκατὸς ἐκείνος ἀνὴρ, ἐν οὐδὲν τῶν ἐκείνου πρακτέων οὐκ ἔλαθε, τὸ μὲν ἐν φλασκίῳ μετ' εὐχαριστίας ἰδίεσκε, ἀπολύσας δὲ αὐτὸν παραγγέλλων αὐτῷ λέγων· Ἐλπίε, τέκνον, ἐξ ἐκείνου τοῦ φλασκίου, ὅπερ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐκρύψας, μακίτη πῆρε λακπὸν ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ κένωσον αὐτὸ τεταραμμένος, καὶ εὐρύσεις ὅπερ ἐνδοὺν ἔχει. Ὁ δὲ σφόδρα κατασχυνθεὶς ἐνώπιον τοῦ ὁσίου βυλῶν μετανοῶν, ὑπίστρεψεν ἰδὼν δὲ ἐν ᾧ τέκνον ἦν τὸ αὐτὸ ἀποκρύψας φλασκίον, θέλων δοκιμάσαι εἰ ἀληθῆ εἶσι τὰ κατὰ τοῦ ἁγίου ῥηθέντα πρὸς αὐτὸν, ἔβλεπε τὸ σπύδος ἔνα κενώσῃ αὐτὸ· καὶ ἰδοὺ παρκατὰ ὄρεα ἔβηθε, σὺν τῷ κενωθέντι οἶνῳ. Θεοσάμενος οὖν ὁ προλεχθεὶς Ἐξιδαρᾶτος τὸ σφάλμα ὁ πεποιθὺν, καὶ ἔμπροσθεν γεγονώς κατακλυθεὶς μετανοῶσεν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ΄.

Περὶ τοῦ λαθόντος κατὰ μοναστήριον ἔγχειμα, καὶ ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἡλεγχθέντος.

Ἐμπόρην ἦν οὐ μακρὰν τῆς τοῦ ἁγίου μονῆς, ἐν ᾗ πλὴν πλῆθος ἀνδρῶν εἰδωλομανῶν ὑπᾶρχεν. Οὗτοι οὖν ὑπὸ τῆς τοῦ μακαρίου ψυχωφελοῦς διδασκαλίας φωτισθέντες, ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ σωτήριον πίστιν ὑπίστρεψαν. Ἐν αὐτῷ τοῦτον τῇ ἐμπορίῳ ἀσκητήριον ἐτύγγαζον εὐλαβῶς τε καὶ σεμνῶν παρθένων, ὧν διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀνομιάν, τοὺς οἰκίους μαθητὰς πρὸς οἰκοδομὴν, καὶ νεοθεσίαν αὐτῶν εἰσέει ἀποστέλλαν. Ἐν μίᾳ οὖν τῶν ἡμερῶν κατὰ τὸ συνῆδες, ἐπίστευεν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τινα μοναχὸν εἰς τὸ τῶν παρθένων ἀσκητήριον πρὸς ψυψικὴν αὐτῶν ἀφίλειαν· ἐκεῖνος δὲ ὁ ἀποσταλὴς μοναχὸς μετὰ τῆν τοσαύτην παραινέσει τὴν κατὰ τοῦ τιμίου πατρὸς γνομίμην, παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν αἰε παρθένων ἔγχειμα ἔλαθε, καὶ ἐν τῷ ἑαυτοῦ κόλπῳ ταῦτα κατέκρυψεν. Ἐν δὲ τῷ παραγενέσθαι αὐτὸν πρὸς τὸν πατέρα, διελέχθη αὐτὸν περὶ τούτου, αὐστηρῶς ἔφη πρὸς αὐτὸν· Ἀδελφε, πῶς ἠνομία εἰσῆλθεν ἐν τῷ κόλπῳ σου; Ἐκεῖνος δὲ ἐκπλαγίς ὑπὸ τοῦ φόβου, καὶ τῇ ἀπροσεξίᾳ ἐπιλαθόμενος τοῦ οἰκίου σφάλματος περὶ οὗ ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς διελέχθητο, ἠγνῆσι τι πρὸς αὐτὸν ὁ πατὴρ ἔλεγε. Πρὸς ἃν ὁ ἅγιος ἔφη· Ἐγὼ γε ἐγὼ οὐκ ἤμην αὐτόθι παρῶν, ἔτε κατὰ τῶν ἱερῶν παρθένων ἰδίεσκ τὰ ἔγχειμα, καὶ ἐν τῷ κόλπῳ σου ταῦτα κατέκρυψας; ὁ δὲ ταῦτα ἐκούσας τοῖς ἔχουσιν τοῦ ἁγίου προσκυλινομένου, ἑαυτὸν ἡμαρτανίαν ἔλεγεν· ἅπερ δὲ ἦν λαθὼν κατὰ τῶν παρθένων ἔγχειμα, ταῦτα ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ κόλπου ἐκείνου, ἐνώπιον τοῦ ἁγίου βίβας γνώσεως περὶ τοῦ πταισματος τούτου μετεμείβετο.

ΚΕΦΑΛ. Κ΄.

D

CAPUT XX.

Περὶ τοῦ μοναχοῦ τοῦ κατὰ δάκνοικον ἐξουθενούντος τὸν ἅγιον.

Ἐν μίᾳ τῶν ἡμερῶν κατὰ τὴν ὥραν ἐν ᾗ τὸν ἅγιον τῆς

1 Ms. φλάσκι λέγονται. Ὅστις.
2 Deest negatio in ms.
3 Ms. εἰδωλοματῶν.
4 Ms. τοῦ ἰδίου σφ.
5 Duo Theod. et Val-cl., quas a vulgo.
6 Prius Theod. et secundus Carnot., volens pro-

De fiasco abscondito, et a viro Dei per spiritum cognito.

Quodam quoque tempore Exhiberatus noster, quem ipse conversum nosti, transmissus a domino suo fuerat, ut Dei viro in monasterium vino plena duo lignea vascula quæ vulgo a fiascones vocantur, deferret: qui unum deulit, alterum vero pergens in itinere abscondit. Vir autem Domini, quem facta absentia latere non poterant, unum cum gratiarum actione suscepit, et discedentem puerum monuit, dicens: Vide, fili, ne de illo fiasco quem abscondisti bibas, sed inclina illum caute, et invenies quid iatus habet. Qui confusus valde a Dei homine exivit. Et reversus volens adhuc probare quod audierat, cum fiasconem inclinasset, de eo protinus serpens egressus est. Tunc prædictus Exhiberatus puer, per hoc quod in vino reperit, expavit malum quod fecit.

CAPUT XIX.

De mappularum receptione ab eodem cognita.

Non longe autem a monasterio v. cus erat in quo non minima multitudo hominum ad fidem Dei ab idolorum cultu Benedicti fuerat exhortatione conversa. Ibi quoque quedam sanctimonialia feminae inerant, et crebro illuc pro exhortandis animabus fratres suos mittere Benedictus Dei famulus curabat. Quadam vero die misit ex more; sed is qui missus fuerat monachus, post admonitionem factam, a sanctimonialibus feminis rogatus mappulas accepit, sibi que eas abscondit in sinu. Qui mox ut reversus est, cum vir Dei vehementissima amaritudine cepit increpare, dicens: Quomodo ingressa est iniquitas in sinum tuum? At ille obstupuit, et quid egisset oblitus, unde corripitur ignorabat. Cui ait: Nunquid ego illic præsens non eram quando ab ancillis Dei mappulas accepisti, tibi que eas in sinum misisti? Qui mox ejus vestigiis provolutus, stulte se egisse pœnituit, et eas quas in sinu absconderat, mappulas projecit.

Quadam quoque die dum venerabilis Pater vesperare quod. Primus Carn., volens hoc probare.

7 Primus Theod., non magna.
8 Hic de mappulis in sacro ministerio adhiberi solitis, quarum in epistolis occurret infra mentio. non agitur; sed de sudariis et lintels, emungendis nartibus, purgandæque pituitæ, ac sudori abstergendo aptis.

συνήθους ἔχρην μεταλαθεῖν τρόφῃς, ἰσπείρας λοιπὸν βα-
θίας εὐσεως, συνίθα τινὰ μοναχὸν υἱὸν γενεῶτα θεοφί-
λορὸς τινος, ἐνώπιον τῆς τοῦ ἁγίου τραπέζης τὸν λύχρον
κατέχην. Ἐσθιοντες δὲ τοῦ ἁγίου, ὁ δαίμων τῆς ὑπερη-
φανείας ἤρξατο αὐτὸν ἐνοχλεῖν, καὶ ἐπάρατος λογισμοὺς
ἐπὶ ἑκατέρῃ [sic pro ἑκατέρῃ], καὶ ἀλαζονευόμενος ἐν
ἑαυτῷ, ἔλεγε· «Τίς ἐστίν οὗτος ὃς ἐγὼ παριστῆμενος ὑπε-
ρετώ, καὶ λύχρον ἐπὶ χεῖρας βασιτάων δουλεύω; καὶ ἴνα
τί τούτῳ ἐγὼ ὡς δούλος καθυπουργῶ;» Ταῦτα δὲ αὐτοῦ
κατὰ δάκρυον διαλογιζομένου, ὁ τῷ προορατικῷ¹ κατηγ-
λαϊσμένος χαρίσματος πατὴρ Βενέδικτος, διελθὼν αὐτὸν
σπλάγχχνος πατρικῶς, εἶπε· «Ἐργάρισον τὴν καρδίαν σου,
ἀδελφε· ἴνα τί ἀλαζονείας λογισμῶν ἐν σοὶ ἀναφύονται; πρὶ-
σεχε σεαυτῷ.» Καλέσας οὖν τοὺς ἀδελφούς· ἐκέλευσε παρ-
αυτὰ τὸν λύχρον ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀρθῆναι. Ὁ δὲ ἐξέλ-
θων ἔξω ἐκάθητο σὺν δάκρυσιν²· ὅστις πῦρ τῶν ἀδελφῶν
ἁγίου πρὸς αὐτὸν ἀγκυλιχθεῖς, ἀπεργύμνωσεν αὐτοῖς τὴν
ἑαυτοῦ κατὰ διάνοιαν διαβολικὴν πλάνην, καὶ πῶς τῷ τῆς
ὑπερηφανείας ἐρυσσίδῳ πνεύματι, καὶ ὅποια³ ἀνθρώπου
τοῦ Θεοῦ ῥήματα ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ μελετῶν ἐκορυ-
φοῦτο. Ὅθεν λοιπὸν πᾶσι φανερῶν⁴ γέγονεν ὁ ἐν τῇ καρδίᾳ
ρατικῇν ἰθαύμαζον καθαρότητα, ὅτι τὰ ἐν τῇ διακονίᾳ ὑπὸ

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ΄.

Περὶ τοῦ εὐρεθέντος ἀλεύρου ἐν καιρῷ λιμοῦ ἔμπροσθεν
τῆς τοῦ ἁγίου κίλλης.

Ἐν ἄλλῳ τοίνυν καιρῷ ἐν τοῖς τῆς Καμπανίας μέρεσι,
λιμὸς γέγονε καὶ τῶν ἀναγκαίων βρωμάτων πάντων στε-
νωσις Ἐπάνη οὖν σίτου καὶ τῷ τοῦ ἁγίου φροντιστηρίῳ
ὑπῆρχε καὶ λείψις τῶν ἄρτων· ὥστε μὴ πλείους πίντε
ἄρτων εὐρεθῆναι ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἐστιάσεως.
Ἰδὼν δὲ αὐτοὺς ὁ τίμιος πατὴρ σκυθρωπάζοντας τὴν ὀλε-
γψυχίαν αὐτῶν τῇ ἑαυτοῦ πραοτάτῃ διορθῶσαι, καὶ ἀλη-
θεῖ ὑποσχίσει διαστήσας, ἔλεγεν· «Ἴνα τί περιλυποὶ ἐστε
ἐνεκεν τῆς τῶν ἄρτων λείψεως; σήμερον μὲν οὖν λείψιν
ἔχετε, αὔριον δὲ πλεθμονὴν τῶν ἀναγκαίων ἀφθόνως
ἔχετε.» Καὶ τῇ ἐξῆς ἡμέρᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ οἰκονομίᾳ ἀλεύρου
μοδίους διακοσίους ἔμπροσθεν τῆς πύλης τοῦ μοναστη-
ρίου ἐν σακκίοις⁵ εὗρον· ἅπερ ὁ πρύτανης πάντως Θεὸς
τίσει ἐπιπερομένοις ἐνεοίησεν, καὶ τὴν τούτων ἀπόθεσιν
ἐνώπιον τῆς τοῦ μοναστηρίου πύλης ἐποίησεν, οἱ τινες τὸ
παράπαν ἀγνωστοὶ τοῖς ἀδελφοῖς ὑπῆρχον. Ἀγαλλιασθέν-
τες οὖν ἐπὶ τῇ παραδόξῳ τοῦ ἁγίου θαυματοποιίᾳ, τῷ
Θεῷ δόξαν ἀνέπεψαν, μαθόντες λοιπὸν μὴ δυσφορεῖν ἐν
λιμῷ, εἴποτε τύχοι τοῦτον συμβῆναι, ἐνίχειρον⁶ ἔχοντες τὴν τοῦ ἁγίου πρὸς Θεὸν κατῆρησιαν.

¹ Ms. προνοητικῶ.

² Ms. uno verbo σύνδακρυς.

³ Ms. καὶ ὅποια κατὰ τὸ ἀνθρώπου.

⁴ Ms. φανερός γὰρ ἰός.

⁵ Forte σακκίους. Observat Cangius ex Sim. Logo-
theta σακίων esse sacculum.

⁶ Forte ἐνίχειρον.

⁷ Defensores olim duplcis generis erant, politici
nimirum, et ecclesiastici: hi ecclesiarum, pauperum
ac viduarum; illi urbium, locorum ac provinciarum
causas ac negotia curabant. Vide Haefsenum ad hunc
locum, et Angelum de Nuce in cap. 57, lib. iv Cliron.
Cassii. MABILL. De defensoribus jam agimus, et infra
uberius sumus dicturi quæ loca exploratis iudicibus
poteris adire.

tina jam hora corporis alimenta perciperet, ejus
monachus cujusdam defensoris^a filius fuerat, qui ei
ante mensam lucernam tenebat. Cumque vir Dei
ederet, ipse autem cum lucernæ ministerio astaret,
cepit per superbiam spiritum^b in mente sua tacite
volvare, et per cogitationem dicere: Quis est hic
cui ego manducanti assisto, lucernam teneo, servi-
tium impendo? Quis sum ego, ut isti serviam? Ad
quem vir Dei statim conversus, vehementer cepit
cum increpare, dicens: Signa cor tuum, frater,
quid est quod loqueris? signa cor tuum. Vocatis quo-
statim fratribus, præcepit ei lucernam de manibus
tolli, ipsum vero jussit a ministerio recedere, et sibi
hora eadem quietum sedere. Qui requisitus a fratri-
bus quid habuerit in corde, per ordinem narravit
quanto superbiam spiritu intumuerat, et quæ contra
virum Dei verba per cogitationem tacitus dicebat.
Tunc liquido omnibus patuit quod venerabilem Be-
nedictum latere nil posset, in cujus auribus tacitæ
etiam cogitationis verba sonuissent^c.

αὐτοῦ κεκρυμμένος ἰός, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πατρός προδιο-
ρητικῶν κοινῶν ἐχθροῦ φύματα, τοῦτον λαθεῖν οὐ δύναται.

CAPUT XXI.

De ducentis farinæ modis famis tempore ante viri Dei
cellam inventis.

Alio quoque tempore in eadem Campaniæ regione
fames incubuerat^d, magnaue omnes alimentorum
indigentia coangustabat. Jamque in Benedicti mona-
sterio triticum decrat: panes vero pene omnes con-
sumpti fuerant, ut non plus quam quinque ad refe-
ctionis horam fratribus inveniri potuissent. Cumque
eos venerabilis Pater contristatos cerneret, eorum
pusillanimitatem studuit modesta increpatione corri-
gere, et rursus promissione^e sublevare, dicens:
Quare de panis inopia vester animus contristatur?
Hodie quidem minus est, sed die crastina abundanter
habebitis. Sequenti autem die ducenti farinæ modii^f
ante fores cellæ^g in saccis inventi sunt, quos omni-
potens Deus quibus deferentibus transmisisset, nunc
usque manet incognitum. Quod cum fratres cerne-
rent, Domino gratias referentes, didicerunt jam de
abundantia nec in egestate dubitare.

^d Bocc., cepit puer superbiam spiritus.

^e Carnotenses, in cujus aure etiam verba cogitationis
sonuissent.

^d Anno sc. 538, ex Præcipio, l. ii de Bello Goth.
ubi famem per totam Italiam grassatam esse refer-
tur.

^f Additur blanda jo Bigot. primo Aud. at Prat.

^g Hic ad memoriam revocetur quod S. Pauline
contigisse narrat Gregorius Turon. lib. de Glor. in
Confess. c. 107, nimirum plures naves vino tritico-
o onustas ex inopinato advenisse, veluti divinitus
advectas, ut largis Paulini elemosynis præmium re-
penderetur, Terasiæque uxoris fides confirmaretur.
Consule locum indicatum.

^h Compand., fores ecclesiam cellæ.

ΠΕΤΡ. Εἰπέ, δυσωπῶ, τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας **A** διαπαντός ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ ἦν, ἢ ἐν διαφόροις καιροῖς ἐν αὐτῷ ἐνίηρμι ;

ΓΡΗΓ. Τῆς προφητείας τὸ πνεῦμα, Πέτρε, τῶν προφητῶν τὸν νοῦν οὐ πάντοτε εἰσθεὶν λαμπρύνει· καθάπερ γὰρ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος γέγραπται ὅτι ἐ δπου θελεῖ ἰ πνεῖ, οὕτω γνωστόν ἐστιν, ὅτι καὶ ὅτε θελεῖ πνεῖ· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὅπερ ὁ προφήτης Νάθαν παρὰ τοῦ βασιλέως Δαυὶδ αἰτηθεὶς εἰ τῷ Θεῷ φῖλον ὑπάρχει οἰκοδομῆσαι αὐτὸν τὸν καινὸν κυρίου, πρῶτον μὲν συνεβούλευσε. μετέπειτα δὲ ἐκάλυσε· τοῦτό ἐστιν ὅπερ Ἐλισσαῖος ὁ προφήτης κλάυσαν τὴν γυναῖκα ἰδεάσατο, τὸ δὲ πρᾶγμα ἤγγασε, πρὸς δὲ τὸν καλῶσα αὐτὴν παῖδα ἔλιγεν· « Ἄφες αὐτήν, ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτῆς κτερόδυνός ἐστιν, καὶ κύριος ἀπέκρυψεν ἐκ' ἐμοῦ, καὶ οὐκ ἐφανέρωσέ μοι. » Ὅπερ ὁ πρῶτα ἐστὶν πάντων Θεὸς ἐκ μεγίστης εὐσπλαγχνίας οἰκονομικῶς κατασκευάζει· τῆς γὰρ προφητείας τὸ πνεῦμα ποτὲ μὲν παρέχων, ποτὲ δὲ σφοδρῶς ἀφαιρούμενος, τῶν προφητεούντων τὸν νοῦν διεγείρει μὲν ἐν τῷ ὕψει, διατηρεῖ δὲ πάλιν ἐν τῇ ταπεινώσει, ἵνα καὶ δεχόμενοι τὸ πνεῦμα ἐπηγνώσκωσι τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτοῖς ἔμπνευσιν, καὶ πάλιν ὡσαύτως ἀφαιρούμενοι, οἰκονομικῶς μάλωσον, ἀφ' ἐαυτῶν τί εἰσιν.

ΠΕΤΡ. Οὕτως εἶναι καθολογῶ, καὶ μεγάλως πεπληροφόρημα· λεπάρῳ δὲ ἵνα τὸ ἄλλειον τῆς διηγήσεως τῶν κατορθωμάτων τοῦ σιθασμίου πατρὸς Βενεδίκτου ἀναπλωρῶσθε, καὶ εἰ τι δ' ἂν ὑπαντᾷ τῇ σῇ ἡγιασμένη ψυχῇ, διέκλιθέ μοι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΒ'.

Περὶ τοῦ κατ' ἑναρ **ΧΡΗΜΑΤΙΣΜῶ**, ἔκκειν τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἐν **Τετράκτινῳ** μονῆς.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐν ἑτέρῳ καιρῷ ὁ τῶν καὶν **ΠΕΡΑΤΕΣΜΕΝΟΣ** πατὴρ Βενεδίκτος παρεκλήθη ὑπὸ τινος **ΠΑΤΕΡ** καὶ εὐλαβεστάτου ἀνδρός, ὅπως διὰ τῆς αὐτοῦ **ἘΠΙΤΡΟΠΗΣ** καὶ συνδρομῆς, ἐν τῷ ἑαυτοῦ **ΧΑΡΙῶ** πλυσίων **ἈΠΟΚΟΜΙΣΜῶ** τῆς **Τετράκτινῳ** πόλεως, ἵνα ἀποστειλῆς τινὰς τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν, οἰκοδομῆσαι αὐτοῖς **ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΝ**. καὶ δὴ εἰσὼς τῆ αὐτοῦ παρακλήσει, καλέσας αὐς ἔδοξεν αὐτῷ ἀποστειλῆαι, ὧρσεν αὐτοῖς, πατέρα **ΚΑΚΟΠΩΤΗΣ** δὲ καὶ οἰκονόμου **Β**, ἀπέλυσεν αὐτοῖς ἐν εἰρήνῃ, οἷς καὶ ὑπέσχετο διαβεβαιούμενος, καὶ λέγων· « **Ἀπὸλλοιτε ἄδελφοί, καὶ τῆς τῆ ἡμέρας ἐγὼ παραγίνομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὑποδεκόμενοι ὑμῖν ἐν ποίῳ τόπῳ τὸ εὐκτεριον ὄφελαι** οἰκοδομηθῆναι, καὶ ἐν ποίῳ τόπῳ τὸ εὐκτεριον τῶν **Ἀδελφῶν**, καὶ ἐν ποίῳ τόπῳ τὸ εἰς ὑποδοχὴν τῶν **ἔξω**, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἄπερ ἡ χρεία ἀπαιτεῖ γενέσθαι. » Οἷτινες τὴν τοῦ ἁγίου **ἐὐχὴν** λαβόμενοι εὐθὺς **ἔπερῶσαν, καὶ συναγαγόντες** **C**

Petr. Dic, quæso te : nunquid non credendum est huic Dei famulo semper prophetiæ spiritum adesse potuisse? an per intervalla temporum ejus mentem prophetiæ spiritus implebat?

Gregbr. Prophetiæ spiritus, Petre, prophetarum mentes non semper irradiat : quia sicut de sancto Spiritu scriptum est : *Ubi vult spirat* * (Joan. III, 8) ; ita sciendum est, quia et quando vult aspirat. Hinc est enim quod Nathan (II Reg. VII, 5) a rege requisitus si construere templum posset, prius consensit **b**. et postmodum prohibuit. Hinc est quod Elisæus eupsentem mulierem cernebat, causamque necisset, ad prohibentem hanc puerum dicit : *Dimitte eam, quia anima ejus in amaritudine est, et Dominus celavit a me, et non indicavi mihi* (IV Reg. IV, 27). Quod **B** omnipotens Deus Rex magnæ pietatis dispensationem disponit : quia dum prophetiæ spiritum aliquandat, et aliquando subtrahit, prophetantium mente et elevat in celsitudine, et custodit in humilitate ; **u** et accipientes spiritum inveniant quid de Deo sint, et rursus prophetiæ spiritum non habentes cognoscant quid sint de semetipsis.

Petr. Ita hoc esse, ut asseris, magna ratio clamat. Sed, quæso, de venerabili Patre Benedicto quidquid adhuc animo occurrit, exsequere.

CAPUT XXII.

De fabrica monasterii Tarracinensis per visionem ab eis disposita.

Gregorius. Alio quoque tempore a quodam fideliviro fuerat rogatus ut in ejus prædio juxta Tarracinensem **c** urbem missis discipulis suis construere monasterium debuisset. Qui roganti consentiens, deputatis fratribus Patrem constituit, et quis ei secundus esset **d** ordinavit. Quibus euntibus spondidit **e** dicens : *Ita, et die illo ego venio, et ostendo vobis in quo loco oratorium, in quo refectorium fratrum, in quo susceptionem hospitem, vel quæque sunt necessaria, ædificare debeatis.* Qui benedictione percepta illico perrexerunt, et constitutum diem magnopere præstolantes, paraverunt omnia quæ bis qui cum tanto Patre venire potuissent, videbantur esse necessaria. Nocte vero eadem qua promissus illucescebat dies, eidem servo Dei quem illic Patrem constituerat, atque ejus præposito vir Domini in somnis apparuit, et loca singula ubi quid ædificare debuissent **f**

a Ms. θάλλει.
b Interpres per eum qui ab abbate seu Patre secundus esset, intellexit œconomum. Qua ratione, vide supra in nota 5 ad cap. B. seu cap. 2.
c Ms. ὄφελον.
d Et loci multum dissentit a Gregorio Zaccarino. Ille enim de præparatis ad excipiendum S. P. Benedictum et ejus comites loquitur ; hic vero de necessariis ad ædificium inquirendis et suppeditandis, ut jam observavit Guesen.
e Redundare videtur conjunctio **Ita**. Edit.
f Gemet. et pler., *aspirat*.

b Val-cl., *concessit*.
c Tarracina Anxur prius dicta, colonia et urbs Latii ad Ufentis fluvii ostia. Tarracinensis autem monasterii vix ulla exstant vestigia. Unitum fuit monasterio Cassin., auctoritate Agapiti II, postquam fuerat longo tempore dirutum. Locus census adhuc quemdam persolvebat Cassin. monast. sec. superiori. Vide Iter Italicum Mabill., pag. 100 et seq.
d Longip., *et quis eis secundus esset*.
e Lyr. et primus Aud., *respondit*.
f Al., *ædificari debuisset*, ut legitur in pl. Norm.

τὰ πρὸς τὴν τῆς οἰκοδομῆς χρείαν ἅπαντα, καὶ τὸν τόπον περικαθάραντες ἡτοιμάσαν πάντα, ἵνα τοῦ τιμίου πατρὸς παραγενόμενον κατὰ τὴν οἰκίαν ὑπόσχεσιν τὴν τοῦ κτίσματος διάταξιν ποιήσεται. Τῇ δὲ νυκτὶ ἐκείνῃ ἀπερωσκύθη τῆς ἡμέρας ἐν ἣ τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν ὁ ἄγγελος καθυπέσχετο, ὡφθη τῷ ἐκείνῃ παρ' αὐτοῦ προβληθῆναι ἡγουμένην καὶ τῷ οἰκονόμῳ αὐτοῦ, ἐν ὁράματι ὑποδεικνύων αὐτοῖς τοὺς τῆς οἰκοδομῆς τόπους, καὶ σχεδὸν εἰπεῖν πάντα μετὰ ἀκριβείας ἃ ἐχρῆν γενέσθαι αὐτοῖς διατάξαι αὐτοῖς. Ἀναστάντες ὁὖν ὁ τε ἀδελφὸς τῆς μονῆς, καὶ ὁ τούτου οἰκονόμος μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης ἄλλοις πατέρῳ τὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου φανίσαν αὐτοῖς ὀπτασίαν διαγέσαστο. Πιστωθέντες ὁὖν διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ φανίσας αὐτοῖς ὀπτασίας, ὁ τε πρῶτος τῆς μονῆς σὺν τῷ οἰκονόμῳ τὴν τοῦ Χριστοφόρου ἀνδρὸς σωματικὴν ἐξεδέχοντο παρουσίαν. Ὡς δὲ παρήλαθαι οἱ τῆς ὀρθοθέσεως προθεσμίαν ἡμέρα ἐν ἣ ἔδει αὐτὸν πρὸς αὐτοῦ ἀσθητῶς παραγενέσθαι, καὶ τῆς προσδοκίας ἀποτυχόντες, ἠλυπήθησαν σφόδρα. Παραγενόμενοι δὲ οὐ παραγγέλλον, καὶ λυπούμενοι ἐνεκάλουν αὐτῷ, λέγοντες· « Πάτερ ὅσι, καθὼς ὑπέσχεο τὴν σὴν ἀρχὴν ἐξεδεχόμεθα, ἵνα ὑποδείξῃς ἡμῖν τὴν τῶν οἰκοδομημάτων τοποθεσίαν. » Πρὸς οὗς ὁ τοῦ Θεοῦ φίλος ἁπεκράδεις, εἶπε· « Διακί, ἀδελφοί, διακί ταῦτα οὕτω λέγετε πρὸς με; οὐχὶ καθὼς ὑπέσχεομαι παραγγέλλω πρὸς ὑμᾶς; » Ἐκείνων δὲ εἰπόντων, « ὅτι φύσει, πάτερ, οὐ παραγγέλλω πρὸς ὑμᾶς, » αὐτοῖς ἀπεκρίθη λέγων· « Μὴ οὐκ ὤφθη ὑμῖν ἀμφοτέρως καθυπέσχεο; καὶ ὑπέδειξα πῶς ὀρεῖται ἡ τοῦ μοναστηρίου κτισθῆναι τοποθεσία; ἀπέλαθε, καὶ καθὼς διὰ τῆς ὀπτασίας ἠδυσσασθε, καὶ τῇ χειρὶ ὑμῶν ὑπέδειξα, οὕτως οἰκοδομήσατε. » Οἱ δὲ ταῦτα ἀκούσαντες, καὶ λίαν θαυμάσαντες, ἐν τῷ προλαχθῆναι χωρίῳ ὑπέστρεψαν, καὶ πάντα τὰ τοῦ μοναστηρίου οἰκοδομήματα, καθὼς διὰ τῆς ὀπτασίας ἐτυπώθησαν, οὕτω καὶ ἐοικοδόμησαν.

ΠΕΤΡ. Διδαχθῆναι ὅλω ποῖα τάξει γενέσθαι δύναται, ἵνα μήκοθεν ἀπέλθῃ ἀπόκρισις πρὸς καθυπέσχετο ἑνδρας, ἔπειρ ὁ ἄγγελος δι' ὀπτασίαν ἤκουσαν καὶ ἐγνώρισαν.

ΓΡΗΓ. Ἴνα τί ἐρευνοῦν διατάξεις, Πάτερ, περὶ τοῦ κατὰ τάξιν γεγονότος κελφαίου; ἢ ἄγνοοίς ὅτι ἡ τοῦ πνεύματος φύσις κινητικὴ ἐστὶν ὑπὲρ τὸ σῶμα; ἀληθῶς τῆς γραφῆς μαρτυρούσης ἀκηκόαμεν, ὅτι ὁ προφήτης Ἀμβακούμ ἐκ τῆς Ἰουδαίας ὑψωθείς ἄνω εἰς τὴν τῶν Χαλδαίων γῆν σὺν τῷ ἀρίστῳ ᾧ ἦν ἑαυτῷ ἡτοιμάσας, πρὸς τὸν προφήτην Δανιὴλ παραγίγοντι, καὶ τούτον ἐμπλήσας ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ πάλιν ἑαυτὸν εὔρειν; Εἰ ὁὖν ὁ προφήτης Ἀμβακούμ ἐκ τσοῦτου μεγίστου διαστήματος ὑπὸ Θεοῦ μετάρσιος γεγονώς, καὶ ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπή σωματικῶς Δανιὴλ τῷ προφήτῃ ἀρίστον παραγινόμενος προκικόμικε², τί θαυμάστον εἰ ὁ πατήρ Βενεδίκτος διὰ προσευχῆς ἐν πνεύματι ἁγίῳ μετάρσιος γίγνεται, καὶ τοῖς θυσιῶν ἦγον τῷ ἡγουμένῳ καὶ τῷ αὐτοῦ οἰκονόμῳ ὡφθη, καὶ περὶ τῆς οἰκοδομῆς τῆς μονῆς διατάξαι, ἐν τρόπῳ δὲ ὁ προφήτης τὴν σωματικὴν τροφήν ἐπιτερόμενος πρὸς Δανιὴλ τὸν προφήτην σωματικῶς παραγγέλλει, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ πατήρ Βενεδίκτος ἐν πνεύματι πρὸς τοὺς μαθητὰς παραγγέλλει, βρῶσιν ἀθάνατον αὐτοῖς ἐπιτερόμενος, τουτίσται τὴν τῆς μονῆς σύστασιν καὶ οἰκοδομήν;

ΠΕΤΡ. Τῇ δεξιᾷ χειρὶ τῆς ψυχωφελούς³ καὶ σωτηριώδους διαγέσεως ἐκμαζόμενος τὴν ἐν τῇ διανοίᾳ μου ἐνοῦσαν δεξιάν ἐκμάζουσαν τὴν τῆς ἑρωτήσεως προθυμίαν ἐπειργάσω, ἀλλ' ἤθελον γινώσκαι ὅποιος ὑπάρχει ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν τῇ καινῇ συντυχίᾳ.

¹ Ms. ἀναστάς ὁὖν

² Ms. τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος.

³ Ms. ἔχομαι.

⁴ Ms. τῆς σῆς ψυχ.

⁵ Ita magno consensu mss. Praetulerunt editores, ne quidom excepto Mabill. sicut per visionem vidistis.

A subtiliter designavit. Cumque utriusque a somno surgerent, sibi invicem quod viderant, retulerunt. Non tamen visioni illi omnimodo fidem dantes, virum Dei sicut se venire promiserat, exspectabant. Cumque vir Dei constituto die minime venisset, ad eum cum mœrore reversi sunt, dicentes: Exspectavimus, Pater, ut venires sicut promiseras, et nobis ostenderes ubi quid edificare deberemus, et non venisti. Quibus ipse ait: Quare, fratres, quare ista dicitis? Nunquid sicut promisi, non veni? Cui cum ipsi dicerent: Quando venisti? respondit: Nunquid utrisque vobis dormientibus non apparui, et loca singula designavi? Ite, et sicut per visionem audistis^a, omne habitaculum monasterii ita construite. Qui hæc audientes, vehementer admirati, ad prædictum prædium sunt reversi, et cuncta habitacula sicut ex revelatione^b didicerant construxerunt.

πρὸς αὐτὸν τὴν αἰτίαν ἔχουν μαθεῖν δι' ἃ πρὸς αὐτοὺς οὐ παραγγέλλον, καὶ λυπούμενοι ἐνεκάλουν αὐτῷ, λέγοντες· « Πάτερ ὅσι, καθὼς ὑπέσχεο τὴν σὴν ἀρχὴν ἐξεδεχόμεθα, ἵνα ὑποδείξῃς ἡμῖν τὴν τῶν οἰκοδομημάτων τοποθεσίαν. » Πρὸς οὗς ὁ τοῦ Θεοῦ φίλος ἁπεκράδεις, εἶπε· « Διακί, ἀδελφοί, διακί ταῦτα οὕτω λέγετε πρὸς με; οὐχὶ καθὼς ὑπέσχεομαι παραγγέλλω πρὸς ὑμᾶς; » Ἐκείνων δὲ εἰπόντων, « ὅτι φύσει, πάτερ, οὐ παραγγέλλω πρὸς ὑμᾶς, » αὐτοῖς ἀπεκρίθη λέγων· « Μὴ οὐκ ὤφθη ὑμῖν ἀμφοτέρως καθυπέσχεο; καὶ ὑπέδειξα πῶς ὀρεῖται ἡ τοῦ μοναστηρίου κτισθῆναι τοποθεσία; ἀπέλαθε, καὶ καθὼς διὰ τῆς ὀπτασίας ἠδυσσασθε, καὶ τῇ χειρὶ ὑμῶν ὑπέδειξα, οὕτως οἰκοδομήσατε. » Οἱ δὲ ταῦτα ἀκούσαντες, καὶ λίαν θαυμάσαντες, ἐν τῷ προλαχθῆναι χωρίῳ ὑπέστρεψαν, καὶ πάντα τὰ τοῦ μοναστηρίου οἰκοδομήματα, καθὼς διὰ τῆς ὀπτασίας ἐτυπώθησαν, οὕτω καὶ ἐοικοδόμησαν.

Petr. Doceri velim quo fieri ordine potuit ut longe ireret, responsum dormientibus diceret, quod ipsi per visionem audirent et recognoscerent.

Gregor. Quid est quod perscrutans rei gestæ ordinem ambigis, Petre? Liqueet profecto, quia mobilioris naturæ est spiritus quam corpus. Et certe Scriptura teste novimus quod propheta ex Judæa sublevatus (*Dan. xxiv, 52*), repente est cum prandio in Chaldæa depositus, quo videlicet prandio prophetam refecit, seque repente in Judæa iterum invenit. Si igitur tam longe Habacuc potuit sub momento corporaliter ire et prandium deserre, quid mirum si Benedictus Pater obtinuit quatenus iret per spiritum, et fratrum quiescentium spiritibus necessaria narret, ut sicut ille ad cibum corporis corporaliter perrexit, ita iste ad institutionem spiritualis vitæ spiritaliter pergeret?

Petr. Manus tuæ locutionis tersit a me, fateor, dubietatem mentis; sed velim nosse in communi locutione qualis iste vir fuerit.

[Fortasse quod per visionem videre, non audire dicamur. At infra paulo post legitur: quod ipsi per visionem audirent.

^a Nonnulli ed., ex relatione.

^b In vet. ed., nobiliora, quem errorem retinuerunt Bolland. contra mss. Angl., Norm., etc., fidem.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΓ'.

A

Περὶ τῶν χωρισθειῶν παρ' αὐτοῦ τῆς κοινωρίας μοναστηρίων.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Σπανίως, Πέτρε, καὶ αὐτὴ ἡ συνήθης αὐτοῦ διαλεκτικὸς ἠστόχει θείας δυνάμεως· ὑπὸ γὰρ τῆς τῶν σημείων ἐνεργείας ἡ τοῦ μακαρίου φωνὴ βριθομένη, ἐνεργῆς ὑπάρχει καὶ οὐ διάκονος. Ὁ γὰρ τῶν ἑαυτοῦ καρδίου ἐν τοῖς ὑψηλοῖς ἀνατείνας οὐδαμῶς ἐκ τῶν προερχομένων ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ λόγων, κινῶν τινα ἢ διακίπτοντα εὐρίσκεισθαι (εἰς). Εἰ δὲ καὶ συμβέβηκε ποτε σὺν ἀπειλῇ φθίγγεσθαι αὐτὸν, λίαν δυνατὸς ἦν ὁ τούτου λόγος· διότι οὐ μετὰ δειλίας, ἢ σπέφους, ἀλλὰ δι' ἀποφάτως σοφῶς ἐπιτίμα. Ἐπεὶ οὖν οὐ μακρὰν τοῦ μοναστηρίου αὐτοῦ δύο τινὲς παρθέναι ἀσκήτριαι εὐγενεστάτου γένους τυγχάνουσαι ἐν τῷ ἑαυτῶν ἀναστρέφοντο οἴκῳ, ἀνὴρ δὲ τις σπουδαῖος καὶ εὐλαβὴς τῶν λειτουργιῶν τῆς αὐτῶν χρεῖς τε καὶ οἰκονομίας συνήθως διακίνη· ἀλλ' ἡ τοῦ γένους εὐγένεια οὐ πάσι συμβαίνει προξενῶν γίνεσθαι τῆς τοῦ νοῦ ψήφους, ἵνα ἑαυτοὺς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ βδελυξάμενοι μηδὲν πλέον ἑαυτοὺς τῶν ἄλλων ἀγῆσασθαι εἶναι. Τοῦτο δὲ εἰ ἔγνωσαν καὶ διὰ μελίτης ἐποιούοντο, οὐκ ἂν αἱ προῤῥηθεῖσαι ἱεραὶ θύλαι τῶν ἑαυτῶν¹ ᾗλώσαν διχὰν ξηροῦ κατὰ τοῦ σπουδαιοτάτου ἐκείνου ἀνδρὸς τοῦ τὴν ὑπερσίαν προθύμως αὐταῖς τῶν ἀναγκίων τοῦ σώματος χρεῶν προσπορίζοντος, εἰς ὕβρεις ᾗτήσαν, καὶ εἰς θυμὸν τούτου ἐκίνησαν. Ὁ δὲ εὐλαβὴς ἐπίσκοπος ἀνὴρ μακίρι λοιπὸν δυνάμενος ὑπενύγμα τὴν ὑπερβύλλουσαν τῶν θαλιῶν εἰς αὐτὸν² γενομένην ἀτιμίαν, πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπον παραγέμετο, καὶ τὴν τῶν παρθένων ἐσταλίτῃσεν ἀχάριστον γνώμην, καὶ πόσας ὕβρεις παρ' αὐτῶν ἰδέετο ἀνέητο τῷ ἁγίῳ. Ὁ δὲ σημειοφόρος πατὴρ Βενέδικτος ταῦτα ἀκούσας περὶ τῶν παρθένων, ἰδέησεν αὐταῖς, λέγων· Ἐδορθώσαθε ἑαυτὰς καὶ τὴν γλώσσαν ὑμῶν σωρηθήσατε, ἵνα ἐὰν μὴ δεαρθώσηθε, ἀκοινωνήτους ὑμᾶς ποιῶ. Ταύτην οὖν τὴν τῆς ἀκοινωνήσεως ἀπόφασιν, οὐχ' ὡς δεσμῶν αὐτὰς ἐν τῷ τοῦ ἐπιτιμίου χωρισμῷ ἀπέστειλεν, ἀλλὰ σοφῶς τε καὶ πατρικῶς τὴν ἐπίνοιον ἀχάριστον προαίρεσιν βελτιῶσαι βουλόμενος· ἐκεῖνα δὲ τῆς οἰκίας ἀφροσύνης οὐκ ἀπέστησαν, οὐδὲ λόγον ἐποίησαντο τῆς τοῦ ἁγίου παρακλήσεως. Μετ' ὀλίγου οὖν ἡμέρας αἱ προῤῥηθεῖσαι παρθέναι τέλει τοῦ βίου ἐχρήσαντο, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐτάφησαν. Ἦνικα δὲ ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ τῆς θείας λειτουργίας αἱ συναῖξεις ἐπιτελοῦντο, καὶ κατὰ τὸ σύνθημα ὁ διάκονος ἔκραζεν· Ἐἰ τις οὐ κοινωνεῖ, ἐξέλθῃ τῆς ἐκκλησίας ἐξω, ἢ τροπὸς τῶν ῥηθειῶν παρθένων, ἥτις ὑπὲρ αὐτῶν συνήθως προσφορὰν τῷ κυρίῳ,

¹ Ms. τὴν ἑαυτῶν... κατὰ τοῦ δικαιοτάτου.

² Ms. γενομένην.

^a Carnot et Prat., *excommunicatio*; quod prius in Germ. scriptum. De hac excommunicatione fuse disputat Gussany. asseritque genus esse maledictionis, non vero censuram canonicam. Consulendi sunt Regulae S. P. Bened. commentatores, maxime ad capp. 23, 24, 25 et seq. Sane mens Gregorii fuit huic excommunicationi vim canonicam tribuere, ut ex his liquet: *Cumque... diaconus clamaret*, etc., infra.

^b Carnot., sed interpretando; German. Longip. et plerique Norm., *intendiando*. Secundus Theod., *intendiando quod est comminando*. Aliqui Norm., *intendiendo*.

^c Ex hoc loco patet non solos episcopos aut clericos tunc in ecclesiis sepultos fuisse. Idem liquet

CAPUT XXIII.

De sanctimonialibus quae post mortem per ejus oblationem communioni Ecclesiae sunt redditae.

Gregorius. Vix ipsa, Petre, communis ejus locutus a virtutis erat pondere vacua: quia cujus cor sese in alta suspenderat, nequaquam verba de ore illius incausum cadebant. Si quid vero unquam non jam decernendo, sed minando diceret, tanta vires sermo illius habebat, ac si hoc non dubie atque suspense, sed jam per sententiam protulisset. Nam non longe ab ejus monasterio duae quaedam sanctimoniales feminae nobiliori genere exortae, in loco proprio conversabantur; quibus quidam religiosus vir ad exterioris vitae usum praebat obsequium. Sed sicut nonnullis solet nobilitas generis parere ignobilitatem mentis, ut minus se in hoc mundo despiciant, quam plus se caeteris aliquid fuisse meminerunt; necdum praedictae sanctimoniales feminae perfecte linguam suam sub habitus sui freno restrinxerant, et eundem religiosum virum qui ad exteriora necessaria eis obsequium praebat, incautus saepe sermonibus ad iracundiam provocabant. Qui dum diu ista tolleraret, perrexit ad Dei hominem, quantasque pateretur verborum contumelias, enarravit. Vir autem Dei haec de illis audiens, eis protinus mandavit: dicens: Corrigite linguam vestram; quia si nos emendaveritis, excommunico a vos. Quam videlicet excommunicationis sententiam non proferendo intulit, sed minando^b. Illae autem a pristinis moribus nihil mutatae, intra paucos dies defunctae sunt, atque in ecclesia sepultae^c. Cumque in eadem ecclesiarum missarum solemnia celebrarentur, atque ex more diaconus clamaret: Si quis non communicat, de locum, nutrix earum quae pro eis oblationem Domino offerre consueverat, eas de sepulcris suis progredi et exire de ecclesia videbat. Quod dum saepius cerneret, quia ad vocem diaconi clamantis exibat foras, atque intra ecclesiam permanere non poterant, ad memoriam reduxit quae vir Dei illi adhuc viventibus mandavit. Eas quippe se communionem privare dixerat, nisi mores suos et verba corrigerent. Tunc servo Dei cum gravi moerore indicatum est, qui manu sua protinus oblationem dedit. dicens: Hoc et hanc oblationem^d pro eis offerri Domino facite, et ulterius excommunicatae non erunt. Quae dum oblatio pro eis fuisset immolata, et a dia-

ex cap. 50 et seqq. l. iv Dial. Jus sepulturae in ecclesia, pecunia comparatum, vide ejusdem lib. c. 52. Fidelium corpora jam a iv saeculo in ecclesiis sepulta aliquando fui se probat Ambrosius: *Nondum, inquit, erant hujusmodi Dei templa in quibus fidelium Domini reliquiae condantur*, l. i de Abraham, c. 9, n. 80, p. 308 novae ed.

^d Gabriel Albaspinæus in l. i, observatione 10, duo probat ad hunc locum illustrandum apprime idonea. Primum oblationes olim fuisse instar modi seu facultatis cujusdam, qua jus communionis comparabatur, quando illae ab ecclesia altari expositae et representatae Deo a sacerdotibus erant. Alterum, post mortem jus communionis a quo vivus quis excederat, posse reoperari, si modo extremum vitae diem in poenitentia terminasset. *Nabil. tom. I Act.*

προσέφερε, τὰς εὐτάς δύο παρθένους ἐκ τῶν ἀνημάτων αὐτῶν προερχομένας, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐξερχομένας ἰδεῶραι. Ὡς δὲ πολλάκις τοῦτο γινόμενον ἰδεάσατο, καὶ πρὸς τὴν τοῦ διακόνου ἐκφώνησιν ἐπίκαια ἐξερχομένας ἐκ τῶν μημάτων, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μείνει μὴ δυναμένας, εἰς μνήμην ἰλλοῦσα ἢ ἐπιθεῖσα τούτων τροφός, ὅτιπερ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐτι ζώσας αὐταῖς ἐδήλωσε,

καὶ τὰς τῶν θείων μυστηρίων μεταλήψεως ταύτας σταρῆσαι εἶπεν, ἐὰν μὴ τὰ ἑαυτῶν ἦθη καὶ τοὺς λόγους δεορῶσάντων¹, μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ δοῦλον² Βενέδικτον παραγίνεται, καὶ οὐκ ὀδυρμῶ πολλῶ πρὸς τοὺς ποσὶν αὐτοῦ κυλινομένη, τὴν οἴκτου καὶ φρίκης μεστὴν ἐκείνη θεωρίαν, ἥνπερ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς οἰκείοις ἰδεάσατο, ἀκηγγέλει τῷ πατρὶ. Ὁ δὲ ἅγιος ταῦτα ἀκούσας, καὶ ὑπὸ τῆς συνουσίας αὐτῶ συμπαθείας κινήθεις, λαθὼν μίαν προσφοράν ἔδωκεν³ ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς, αἰτῶν πρὸς αὐτήν· « Ἀπέλθε, καὶ ταύτην τὴν προσφοράν ὑπὲρ αὐτῶν τῶ κυρίῳ προσενεχθῆναι ποιήσον, καὶ τοῦ λοιποῦ οὐκ ἔσονται ἀκαινώθητοι. » Τῆς τοίνυν προσφορᾶς ὑπὲρ αὐτῶν προσενεχθείσας τῷ κυρίῳ, καὶ τοῦ διακόνου κατὰ τὸ σύνθετος κρέκοντος, ἵνα εἰ μὴ μεταλαμβάνοντες ἐξέλθωσι τῆς ἐκκλησίας, οὐκ ἔτι λοιπὸν ἰθεωρήθησαν ὑπὸ τῆς τούτων τροφῆς ἐκβαίνουσαι τῆς ἐκκλησίας. Ὅθεν πιστεύομεν ἐκτὸς πάσης ἀμφισβήτησεως, ὅτι ἕνεκα ἢ παρὰ τοῦ ἁγίου δοθεῖσα προσφορά ὑπὲρ αὐτῶν ἐβύθη, παραυτὰ τῆς συγχωρήσεως ἠξιώθησαν, καὶ τὴν τῆς οἰκίας κοινωνίας μετάληψιν παρὰ κυρίου διὰ τοῦ μακαρίου Βενέδικτου ἰδέξαντο.

ΠΕΤΡ. Θανμαστὸν σφόδρα ἐστὶν εἰ [redundat ei] τοῦτον τὸν σεβασμὸν καὶ ἀγώτατον ἄνδρα⁴ ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ὄντα καὶ φθαρτῇ σαρκὶ ἰσφύειν ψυχᾶς λύσαι ἐν αὐτῷ⁵ λοιπὸν τῇ ἀόρατῷ κριτηρίῳ τεταγμένος.

ΓΡΗΓΟΡ. Μὴ τί οὖν, Πέτρι, ἐν ταύτῃ τῇ σαρκὶ ἔτι οὐκ ἔστιν ὁ παρὰ Θεοῦ ἀκούσας, « Ὁ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένος καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς » καὶ ὁ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένος καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; » ὁ αὐτὸς καὶ νῦν τῆν τάξιν ἐπικρατοῦσιν, δεσμεύοντες καὶ λύοντες, οἱ τὸν θρόνον τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου καὶ ποιμένος τῆ πίστεως καὶ τοῖς ἄθεσι κοσμοῦντες. ἵνα οὖν δοῦναι τσαύτης γήϊνος ἄνθρωπος καταξιώθῃ, ὁ οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴς ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν κατέλθῃ, καὶ ἵνα ἡ σὰρξ ἐκ τοῦ πνεύματος κρῖναι δυναθῆι, ταῦτα αὐτῇ παρασχεῖν ἠξίωσε, ὁ Θεὸς ὃν γέγονε διὰ τοὺς ἀνθρώπους σὰρξ. Ἐξω δὲ αὐτοῦ ἡ ἀσθένεια ἡμῶν· οὐ γὰρ ὑπ' αὐτῆς ἢ τοῦ Θεοῦ δυναστεία⁶ ἐσθίνησεν.

ΠΕΤΡ. Μετὰ τῆς τῶν σημείων δυνάμεως καὶ ἡ τῶν ῥημάτων ἀπολογία προσέφωρε ἐξερωνήθη.

ΚΕΦΑΛ. ΕΔ'.

Περὶ τοῦ μοναχοῦ τοῦ παρὰ γράμην τοῦ ἁγίου εἰς τοὺς γονεῖς ἀπελθόντος, καὶ ἐπὶ τελειωθέντος.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἄλλοτε πάλιν μοναχὸς τις νεκρικῶς βιών, τῆς μονῆς τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ὑπάρχων, τοὺς ἑαυτοῦ κατὰ σάρκα γονεῖς ὑπὲρ μέτρον ἀγαπῶν, καὶ ἐν τῇ⁷ οἰκίᾳ αὐτῶν συνεχῶς ἄνευ τῆς τοῦ ἁγίου πατρὸς παραθέσεως ἀπερχόμενος, συνίθη ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ κατὰ τὸ συνήθες αὐτῶ πρὸς τοὺς γονεῖς παραγενέσθαι· εἰσελθόντος δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐτελεύτησεν. Εἶτα κηδεύσαντες αὐτὸν, καὶ ταφῇ παραδόντες, τῇ ἐξῆς ἡμέρᾳ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἔξω εὐρον ἐρριμμένον. Καὶ τοῦτο πάλιν θαύματα, εὐθὺς ὑπὸ τῆς γῆς ἐκβρασθῆν ὡς τὸ πρῶτον ἰδεάσαντο. Ταῦτα οὖν ἐωρακότες οἱ αὐτοῦ κατὰ σάρκα γονεῖς, πρὸς τὸν συμπαθίστατον πατέρα Βενέδικτον μετὰ μεγίστου⁸ κλυθμοῦ

conco juxta morem clamatum est, ut non communicantes ab ecclesia exirent, Illæ exire ab ecclesia ultoribus visæ non sunt. Qua ex re indubitanter patuit quia dum inter eos qui communione privati sunt, minime recederent, communionem a Domino per servum Domini receperant.

Petr. Mirum valde, quamvis venerabilem et sanctissimum virum, adhuc tamen in hac carne corruptibili degentem, potuisse animas solvere in illo jam invisibili judicio constitutas.

Gregor. Numquidnam, Petre, in hac adhuc carne non erat, qui audiebat: Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis: et quae solveris super terram, soluta erunt et in caelis (Matth. xvi, 19)? Cujus nunc vicem in ligando et solvendo a obtinent qui locum sancti regimini fide et moribus tenent b.

Sed ut tanta valeat homo de terra, caeli et terræ Conditor in terram venit e caelo, atque ut judicare caro etiam de spiritibus possit, hoc ei largiri dignatus est, factus pro hominibus Deus caro: quia inde sortexit ultra se infirmitas nostra, unde sub se infirmata est firmitas Dei.

Petr. Cum virtute signorum concorditer loquitur ratio verborum.

CAPUT XXIV.

De puero monacho quem caputium terra projecit.

Gregorius. Quadam quoque die dum quidam ejus puerulus monachus parentes suos ultra quam deberet diligens, atque ad eorum habitaculum tendens, sine benedictione de monasterio exiisset, eodem die mox ut ad eos pervenit, defunctus est. Cumque esset sepultus, die altero projectum foras corpus ejus inventum est, quod rursus tradere sepultura curaverunt. Sed sequenti die iterum projectum exterius atque inhumatum sicut prius invenerunt. Tunc concite ad Benedicti Patris vestigia eurrentes, cum magno fletu petierunt ut ei suam gratiam largiri dignaretur. Quibus vir Dei manu sua protinus com-

¹ Ms. διορθώσωσιν.

² Ms. φίλον.

³ Ms. δίδωκεν.

⁴ Ms. ἄνδρα ἔτι ἐν ταύτῃ τῇ φθαρτῇ σαρκὶ ὄντα, ἰσφύειν.

⁵ Junctorem hunc monachum frequenter ad parentes invisendos exiisse significat interpret, quod in Gregorio non legitur.

⁶ Ms. μεγάλῃ παρακλήσεως καὶ.

⁷ Hic aliqua desideratur conjunctio. Edit.

^a Val-ek et primus Carnot., ligandi et solvendi.

^b Neque vero hinc concludat aliquis ministrorum peccata sacramentorum effectui obicem ponere. Non enim ipsi per se sanctificant, sed ille cujus sunt ministri. GUSMAN.

ἀποσείδραμον, δίδωμι· ὅπως διὰ τῆς ἐνοῦσης ἐν αὐτῷ Α θείας χάριτος οὐκ ἐπιτρέψῃς τὴν σὸς ἀδελφῶς θανάτου, προστάξῃ τοῦτον ὑπὸ τῆς γῆς κατασχέσθαι. Ἐωρακὼς οὖν ὁ μακάριος τὴν κατὰ θύον αὐτῶν καρδίαν, λαβὼν ἀπὸ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος μερίδα μίαν δίδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτῶν, εἰπὼν πρὸς αὐτούς· Ἐπίθεται, καὶ τοῦτο δεσποτικὸν σῶμα ἐπάνω τοῦ στήθους αὐτοῦ βαλόντες τῇ προσκοῦσῃ ταφῇ παραδίδοτε. Τοῦτο οὖν πεποιηότες οἱ τοῦ τιθεμένου γονεῖς, οὐκέτι ὑπὸ τῆς γῆς ἐξέρριψαν τὸ ταφὴν σῶμα, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου πρόσταξιν, ἔμεινε κατασχεθὲν ὑπὸ τῆς γῆς. Ὁρᾷς, Πέτρε, ποίας κατακρίσεως παρά Ἰησοῦ Χριστοῦ ἠξιώθη ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ· ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ ἢ γῆ ἀπέβριψεν, δίδωμι τὴν τοῦ μακαρίου Βενεδίκτου εὐμίαν οὐκ ἔσχεν.

ΠΕΤΡ. Θαυμάζω ἄλλως, καὶ σφόδρα ἐκπλήσσομαι.

ἘΞΗΛΑ. ΚΗ΄.

Περὶ τοῦ ἐξεληθόντος μοναχοῦ τῆς μονῆς, οὗτος ἐν τῇ ὁδῷ δράκων ὑπῆρτησεν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἦν τις ἐκ τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς τοῦ ὁσίου πατρὸς Βενεδίκτου, ὅστις τῶ τῶν λογισμῶν ἐμβασμῶν ὑπὸ τοῦ τῆς ἀκαθαρτίας δαίμονος κυριευθεὶς, τῇ τοῦ κανόνος ἀκριβεστάτῃ παραδόσει στοιχίσει· οὐδαμῶς ἤθελεν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τοῦτον νοθεύων οὐ διαλείπει, καὶ συνεχῶς παιδεύων οὐκ ἠμέλησεν. Ἐκεῖνος δὲ οὐκ ἔλαστο τῆς τοῦ πατρὸς ὑπακοῦσαι παρανομίας, ἀλλὰ καὶ ἀναπαύσας τῷ ἁγίῳ προσπίπτων οὐκ ἐπαύετο, ἵνα ἰαθῇ ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ γονεῖς πορευθῆναι. Ἐν μιᾷ οὖν ἡμέρᾳ ὁ σεβάσιμος πατὴρ ὑπὸ τῆς αὐτοῦ παρακλήσεως ὀχληθεὶς, ἐν θυμῷ ἐκίλευσεν ἵνα τῆς μονῆς ὑποχωρήσῃ. Ὅστις εὐθὺς ἦν ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἐξῆλθε, κατενώπιον αὐτοῦ ἐν τῇ ὁδῷ δράκοντα ἀνεωγμένον τῷ στόματι εὖρε, καταπίειν τοῦτον θέλοντα. Ἦρξατο οὖν αὐτὸς τρέμειν, καὶ ψαλαῶν μεγίσταις φωναῖς κράζων εἶπε· Δράμετε, δράμετε, ὅτι ὁ δράκων οὗτος καταφαγεῖν με θέλει. Δραμόντες δὲ ἄμφω δύο ἀδελφοί, τὸν μὲν δράκοντα οὐκ ἐθεωρήσαντο, τρέμοντα δὲ, καὶ ψαλαῶντα τὸν μοναχὸν εὐρόντες, εἰς τὸ μοναστήριον ὑπέστρεψαν. Ὅστις εὐθὺς ὑπέσχετο μηδέποτε ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἐξίεναι, ἢ ἀποστῆναι. Ἀπὸ οὖν τῆς ὥρας ἐκεῖνης ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὑποσχίσει ἵπέμεινε, καὶ ταῖς τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς εὐχαῖς πρῶτον μὴ ὄρων ἠκολούθει, τοῦτον οὐδαμῶς τοῦ λοιποῦ ἐθίασατο.

¹ Ms. ἐρριμύθου τὸ ταφὴν σῶμα εἶδον· ἀλλὰ.

² Ms. χριστοῦ ἐν πείρᾳ γέγονεν ἐκεῖνος.

³ Ms. στοιχίσει. Et paulo post διελπει... οὐκ ἐτίετο.

⁴ τῶν ἡμερῶν.

⁵ Ms. ἀνεωγμένον τὸ στόμα ἔχοντα εὖρε καταπίειν αὐτὸν θέλοντα· ἤρξατο οὖν ὁ αὐτός.

⁶ Vox ista significat palpsans, non palpitans, ut in latino legitur. Ex vocum similitudine forsitan hollucinatuz est interpres hic et paulo infra; aut corrupto yas est codice in quo palpsans, et palpsantem, legerat. Ex Gussanov.

⁷ In Vatic. legitur tantum, δραμόντες δὲ καὶ ψαλαῶντα. Omissa revocavimus ope ms. Colb.

⁸ Multis exemplis probat Menardus in notis ad Sacr. p. 267 et 268, nunc nota 680, olim sacrum corpus Christi super pectus quorundam defunctorum in sepulcro fuisse positum. Solemnis hic mos erat in sepeliendis episcopis. Neque id interdicit concilla Carthag. III, can. 6, et Antissiodorensis c. 12, cum prohibent eucharistiam dari mortuis; hoc enim intelligi debet de communione quæ concedi

amissionem dominici corporis dedit^a dicens: Ite, atque hoc dominicum corpus super pectus ejus cum magna reverentia ponite, et sic sepulturæ eum tradite. Quod dum factum fuisset, susceptum corpus ejus terra tenuit, nec ultra projecit. Perpendis, Petre, apud Jesum Christum Dominum cujus meriti iste vir fuerit, ut ejus corpus etiam terra projicerit, qui Benedicti gratiam non haberet.

Petr. Perpendo plane, et vehementer stupeo.

CAPUT XXV.

De monacho qui de monasterio discedens, draconem in itinere invenit.

Gregorius. Quidam autem ejus monachus mobilitati mentem dederat^b, et permanere in monasterio non volebat. Cumque eum vir Dei assidue corripere, et frequentes admoneret, ipse vero nullo modo consentiret in congregatione persistere, atque importunitis precibus ut relaxaretur immineret, quadam die idem venerabilis Pater, nimietatis ejus tædio affectus, iratus jussit ut discederet. Qui mox ut monasterium exiit, contra se assistere aperto ore draconem in itinere invenit. Cumque eum idem draco qui apparuerat devorare vellet, cœpit ipse tremens et palpitans magnis vocibus clamare, dicens: Currite, currite, quia draco iste me devorare vult. Currentes autem fratres draconem minime viderunt, sed trementem atque palpitantem monachum ad monasterium reduxerunt. Qui statim promisit nunquam esse a monasterio recessurum, atque ex hora eadem in sua promissione permansit: quippe qui sancti viri orationibus contra se assistere draconem viderat, quem prius non videndo sequebatur.

τευχισθῆς, τὸν κατίναντι αὐτοῦ ἐστῶτα δράκοντα, ὄντως

non debet mortuis, cum uictum sit a Deo: accipi'e et manducate. Unde liquet eos solos accipere posse qui manducare valcant. Plurimi locum hunc illustrarunt, Hæstenus, Mabilionius, Bultellus, etc., in suis ad Vitam S. Bened. lucubrationibus. Ex hoc facto, quod a S. Basilio quoque usurpatum fatetur Gussanvilleus, demonstrari contendit, non omnium priscorum exempla in nostros mores indiscriminatim esse inducenda. Vide Basili vitam ab Amphilochio, ut vulgo creditur, scriptam. Consule etiam Confessionem Gregorianam auctore Theodoro Petreio Campensi carthusiano Coloniensi lib. III, cap. 6, num. 3, ubi egregie pugnat contra Petrum Martyrem scribentem adversus Gardinerum object. 38. Benedicti jussu eucharistiam in os mortui fuisse injectam. Censet autem laudatus auctor eucharistiam positam quidem fuisse supra pectus mortui, sed postea continuo ablatam.

^b Gussanov. et cæteri fero ed., mobilitati mentia deditur erat.

^c Primus Carn., Occurrite. In extusis, Succurrite.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ.

A

CAPUT XXVI.

Περὶ τοῦ λαθίντου παιδὸς ἀπὸ τῆς λέπρας.

De puero a morbo elephantino curato.

Νομίζω μὴδὲ τοῦτο στήθῃ ἄξιον ὑπάρχειν, ὅπερ Ὀλουε-
τρίῳ ἀνδρὶ ἁ' Ἀντωνίῳ τὸν ὄνομα διαγουμίνῳ ἤκουσα, ὅστις
Πατρὸς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ παιδὰ ἐπίχυσεν ἑλεφαντίας ὑπο-
κινύοντα, καὶ λαθὸν τῶν τριχῶν αὐτοῦ πεπρωπιῶν, τὸ
ἔρμα αὐτοῦ ἐφυσίθη. Ἔστα προιούσης τῆς νόσου λαθεῖν
οὐκ ἰδύνατο. Πρὸς δὲ τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ
ἑαυτοῦ πατρὸς ἀπεστάλη, καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ὑγίᾳ ὁ παῖς
ἐποκατασταθεὶς, τῷ οἰκίῳ γεννιότερι μετὰ πάσας σπου-
δῆς ἀπεδόθη.

Sed neque hoc silendam puto, quod illustri viri
Antonio a narrante cognovi, qui siebat patris sui
puerum morbo elephantino fuisse correptum b, ita
ut jam pilis cadentibus cutis intumesceret, atque
incrementem sanie c occultare non posset. Qui ad
virum Dei ab eodem patre ejus missus est et salut
pristinæ sub omni celeritate restitutum.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ.

CAPUT XXVII.

Προὶ τῶν εὐριθίντων ἐν νομισμάτων διὰ προσευχῆς
τοῦ ἁγίου.

De solidis per miraculum debitori redditis.

Καὶ τὰ περὶ Περεγρίνου τοῦ μαθητοῦ τοῦ μακαρίου ἁ-
β' πρὸς Βενεδίκτου διηγηθέντα μοι οὐδαμῶς ἠγούμαι δίκαιον
στην ἁ' παραδοῦναι. Εἴρηχι γάρ μοι ὁ αὐτός, ὅτι ἐν τῇ
ἡμέρᾳ ἀνὴρ τις πιστὸς ἀνάγκῃ χρέους συνειχόμενος, καὶ
ὑπὸ τοῦ χρεοφιλῆτος τὸ δάνειον ἁ' ἀπαιτούμενος, καὶ μὴ
ἔχων τὸ πῶθεν ἀποδοῦναι, μεγίστην ἑαυτῷ εὐεργεσίαν γε-
νέσθαι ἐπίστευσεν, εἰ πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον παρα-
γίνοιται. Καὶ δὴ πορευθεὶς προσέειπεν τοῖς τοῦ ἁγίου κοι-
νῶν. τῶν συνήχουσαν αὐτοῦ τοῦ χρέους τῶν δώδεκα
νομισμάτων ἀνάγκῃ ἀπαγγέλλων. Ὁ δὲ σιδάσμιος πατὴρ
τυμπαθῶς πρὸς αὐτὸν πραίτη τῇ φωνῇ εἶπεν ἁ' Ἀδελφε,
τυγχώρησον, ὅτι οὐδαμῶς ἔχω δώδεκα νομίσματα ἁλλ'
ἔπιθι, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ὑπόστρεψον πρὸς με, οὐ
γὰρ ἔχω σήμερον ὅπερ σοι παρασχέιν ὀφείλω ἁ'. Ἐν δὲ
ταῖς ἑξῆσι ἡμέραις ἐκείνως ἦν ὁ πατὴρ σχολάζων ἐν τῇ
προσευχῇ. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ παρεγένετο ὁ ἀνὴρ ἐκείνος, ἁ'
ἵστας ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ χρέους συνείχεται, πρὸς τὸν τοῦ
Θεοῦ ἄνθρωπον. Ἐρακά (sic) αὖν ὑπῆρχεν ἐν τῷ μοναστη-
ρίῳ, ἥτις ἦν ὀσπρίου κλήρας ὑπεράνω δὲ ταύτης αἰ, νίδειον
διὰ τῆς τοῦ θεοφόρου πατρὸς εὐχῆς, τρισκίδικα νομίσματα εὐρίθησαν. Ἐπεὶ ὁ σημαιοφόρος Βενεδίκτος ἐξέλευ-
σεν ἐνεχθῆναι, καὶ τῷ τεθλιμμένῳ δοθῆναι ἀνδρὶ, εἶπὼν πρὸς αὐτόν ἁ' Ἀπελθε, τέκνον, καὶ τὰ μὲν δώδεκα νομί-
ματα ἀπόδος τῷ χρεοφιλῆτῃ ἁ', τὸ δὲ ἐν νόμισμα κάτεχε σκευτῶν διὰ τὰς ἀναγκαίαις σου χρείαις.
Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἡμῖν ἐπανασείῃ ἁ' αὐθις διαγου-
μίνος τὰ τοῦ σημαιοφόρου πατρὸς θεῖα τεράστια, ἅπερ
παρὰ τῶν αὐτοῦ φοιτητῶν τῶν ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ ἀνωτέρω
ἐκτεμνουμένων, ἀκοῇ παρεθήρα. Ἦν τις ἀνὴρ ὅστις εἶχεν
ἕτερον ζηλοτυπούντα αὐτῷ, καὶ ἐχθρῶδώς πρὸς αὐτὸν
ἐκκείμενον. Ὅσῳ μισόκαλος δαίμων ἐπὶ τοσοῦτον ἐμμενῶς
τοῦτον συνώθησεν, ὥστε θανατηφόρον ἐπινοήσασθαι κατ'
αὐτοῦ δηλητήριον, καὶ τοῦτο ἀγνοοῦντα τὸν ἄνδρα πειν
παρασκευάσεν ἁ', ἵνα τοῦτον τῆς προσκαιροῦ ζωῆς θάττον
ἐπιπλάσῃ. Καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ τὸ δηλητήριον πεποκῶς οὐ
πέθνηκε ἁλλ' ἐκχυθείσας ἐν ὄλῳ τῷ σώματι ἁ' αὐτοῦ τῆς
ἑλεφαντίας τὸ εἶδος, ἐλευθὸν θέαμα τοῖς ἀπάντων ὀφθαλμοῖς προέκατο. Ἔστα πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ἀπι-
εχθεὶς, τὴν προτέραν ὑγίαν ταχέως ἀπέλαβε. Τῇ γὰρ σημαιοφόρῳ αὐτοῦ διεῖξ ἀψάμνος τοῦ σώματος αὐτοῦ
ἴασαν ἀπὸ τοῦ δέρματος αὐτοῦ τὴν τῆς ἑλεφαντίας νόσον ἐφυγάδισεν.

Neque illud taceam quod ejus discipulus Peregrinus nomine narrare consueverat : quia die quadam
fidelis vir quidam necessitate debiti compulsus, unum
sibi fore remedium credidit, si ad Dei virum per-
geret, et quæ eum urgeret debiti necessitas, indi-
caret. Venit itaque ad monasterium, omnipotentis
Dei famulum reperit, et quia a creditore suo pro
duodecim solidis graviter affligeretur, intimavit. Cui
venerabilis Pater nequaquam se habere duodecim
solidos respondit, sed tamen ejus inopiam blanda lo-
cutione consolatus, ait : Vade, et post biduum re-
vertere, quia desst hodie quod tibi debeam dare. In
ipso autem biduo more suo in oratione fuit occupa-
tus. Cumque die tertio is qui necessitate debiti af-
fligebatur, rediret, super arcam monasterii, quæ erat
frumento plena, subito tredecim solidi sunt inventi.
Quos vir Dei deferri jussit, et afflicto petitori tribul-
dicens, ut duodecim redderet, et unum in expensis
propriis haberet.

Sed ad ea nunc redeam, quæ ejus discipulis in li-
bri hujus exordio prædictis referentibus agnovi. Qui-
dam vir gravissima adversarii sui æmulatione labo-
rabat, cujus ad hoc usque odium prorupit, ut ei ne-
scienti in potu venenum daret d. Quod quamvis vitam
auferre non valuit, cutis tamen colorem mutavit,
ita ut diffusa in corpore ejus varietas lepræ morem
imitari videretur. Sed ad Dei hominem deductus sa-
lute[m] pristinam citius recepit : nam mox ut eum
contigit, omnem cutis illius varietatem fugavit.

ἁ' In excusis Ἀντωνίῳ
β' Ms. δίκαιον στήθῃσι.
γ' Ms. δανιστοῦ.
δ' Ms. ὄφελον.
ε' Ms. τῷ δανιστῇ.
ς' Ms. ἐπανέλωμεν.
ζ' Ms. παρὶκίλισεν.

ἁ' Ms. ἐκχυθείσας τῷ σώματι ὄλου.
β' Germ., Antonio. Consentit Compend.
γ' Gossanv., corruptum.
δ' Duo Carnoi., primus Theod. et Val. cl., atque in-
crescente sanie, occulit.
ε' Primum Aud. et l. γ., venenum misceres.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ.

A

CAPUT XXVIII.

Περὶ τοῦ ῥιφέντος ἀνακασταρίου (Sic) ἐν τῷ ἑλαίῳ, κατ' ἐπιτροπὴν αὐτοῦ, καὶ μὴ κλασθέντος.

De ampulla vitrea in saxis projecta et non fracta.

κατ' ἐκεῖνον τοῖνον τὸν κερὸν καθ' ἐν τῇ Καμπανίᾳ λιμὸς συνέχευε βαρύτερος, ὁ τοῦ Χριστοῦ πιστὸς καὶ φρόνημος οἰκονόμος οὐκ ἐπαθετο πᾶσι τοῖς ἰνδῆσι τὴν πρῶπουσαν συμπαθῶς διακομὴν τῶν ἀνεγκλήτων τοῦ σώματος χρεῶν ποιοῦμενος¹ ἕως οὗ πάντα ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἐξέλεπον², καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ ὑπολειθεὶν ἐν τῷ κελλαρίῳ τῆς μονῆς, εἰ μὴ βραχὺ τι ἑλαίου ἐν ὑάλινῳ σκεύει. Εἰς δὲ τις ὑποδιάκονος, τὴν προστηρηθῆσαν Ἀγαπατὸς, ἦλθε πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ φίλον, πάνυ αὐτὸν δυσωπῶν, ὅπως ἑλαίου ἄλλογον ἐπιτρέψῃ δοθῆναι αὐτῷ³. ὁ δὲ θεοφύλιος οὗτος ἀνὴρ ὅς ἦν πάντα ἐν τῇ διακονίᾳ θείανος διανύμενος καὶ σκοπεύων ἐν τῇ γῆ, ἵνα ἐν τῷ οὐρανῷ τερηθῶσιν, ἐκεῖνο τὸ βραχὺ τοῦ ἑλαίου, ὅπερ ἐν τῷ κελλαρίῳ τῆς μονῆς ἐναπέμικται, ἐκάλυψε τῷ αἰτούντι δοθῆναι. Ὁ μοναχὸς δὲ ὁ τῶν τοῦ κελλαρίου διακόνων ἐργαστηριζόμενος, ὑπέκουσε μὲν τῆς τοῦ πατρὸς κείνουτος, ἀλλὰ πληρῶσαι ταύτην οὐχ ἔβλετο. Μετ' ἄλλογον οὖν ἐπαρώτασεν ὁ πατὴρ τὸν κελλαρῆρον, εἰ τὸ βραχὺ ἐπέμει ἑλαίου δίδωμι τῷ αἰτῶσαντι. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ὡμολόγησε μὴ δεδωκῆναι αὐτῷ, εἰπὼν πρὸς αὐτόν· «Ὅτι ἐάν ὄλοντο ἑλαίου ἐκεῖνον παρασχῶσθαι τῷ ἀνδρὶ κείνῳ, παντάπασιν τοῖς ἀδελφοῖς ὁ αὐτὸν παραμυθία οὐχ ὑπολειθῶσεται. Ὅτε θυρωθεὶς ὁ πρῶτος ταυτοῦ ἐκεῖνος ἀνὴρ προσέταξε τοῖς ἀδελφοῖς, ὅπως τὸ ῥιφέν ὑάλινον σκεῦος, ἐν ᾧ τὸ ἄλλογον τοῦ ἑλαίου ἀπέμικται, διὰ τῆς θυρίδος ῥίψωσιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τι τῶν τῆς παρακοῆς ἐναπορεῖται. Ἐγένετο τοῖνον καθὼς ὁ μακρὸς προσέταξεν. Ἰπὸ δὲ τῆς θυρίδος ἐκεῖνον σκεῦος⁴ ἦν λίθων πολλῶν καὶ μεγάλων, ἐφ' ὧν ῥιφέν τὸ εἰρημένον ὑάλινον τοῦ ἑλαίου σκεῦος οὕτω δέμιται ὡς, ὡς μὴ ῥιφέν ποτε. Οὔτε γὰρ ἀπὸ ὑψους ἀνεκλάσθην συντερίθη, οὔτε τῷ ἑλαίῳ ἐξεχύθη. Ἐπέτρεψεν οὖν ὁ τιμὸς οὗτος πατὴρ τούτο ἐνεχθῆναι, καὶ καθὼς ἦν ἀίραται, τῷ αἰτούντι δοθῆναι. Τότε συναχθέντων τῶν ἀδελφῶν, ἐνώπιον πάντων τὸν παρακούσαντα μοναχὸν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτοῦ καὶ παρακοῆς δέδικχε.

B

C

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

CAPUT XXIX.

Περὶ τοῦ γεμισθέντος πίθου ἑλαίου διὰ προσευχῆς αὐτοῦ.

De dolio vacuo, oleo repleto.

Τούτου δὲ γεγονότος, ἅμα τοῖς ἀδελφοῖς ἐκεῖνον ὁ σεβάσμιος πατὴρ εἰς προσευχὴν δίδωκεν. Ἐν δὲ τῷ τόπῳ ἐκεῖνῳ, ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἐν τῇ προσευχῇ ἵστατο, πίθος κενὸς ὑπῆρχε τῷ σκευάσματι κικαλυμμένον. Ἐν δὲ τῷ τὸν ἅγιον πατέρα προσκαρτερεῖν ἐν τῇ προσευχῇ, ἔρξατο τὸ πνεῦμα τοῦ αὐτοῦ πίθου¹ κενεῖσθαι, τοῦ ἑλαίου πληθυνθέντος ἐν τῷ πίθῳ. Οὕτως κενεθίς τε καὶ ὑψωθέντος, τὸ αὐξήσθαι ἑλαίου τὸ τοῦ πίθου στόμα ὑπερβλύσαν ἅπαν τὸ ἕδαφος ἐκλήρωσεν, ἐν ᾧ ἦν εἰς προσευχὴν κῆψος ὁ ἅγιος. Τούτο δὲ θαυμάσιμος ὁ θαυματουργὸς πατὴρ Βενέδικτος τῇ εὐχῇ θεοῦ ἐπέθετα. Τὸν δὲ ἄπιστον ἐκεῖνον καὶ ἀπίστον ἀδελφῶν ἐπαρτικῶς ἐνουθεύσαντες εἰπὼν· «Τίκνον, κτίσται πιστὸν ἀδίστακτον καὶ ταπεινοφροσύνην ἐξέκιν τοῦ μοναχικοῦ ἐπαγγελίματος.» Ὁ δὲ ἀδελφὸς ἐκεῖνος πρὸς τὸν καὶ σωτηριωδῶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς κενεθῆναι, ἠδέσθη²· ὁ γὰρ κείνῳ οὗτος πατὴρ τὴν ἰσχὺν τῆς ἐκεῖνου νοθεύσεως, ἤπερ ἰδίδαται, ταύτην τῇ τοῦ

D

¹ Ms. ἐξέλεπον.
² Excusi ὄρος.
³ Ms. πίθου et infra τοῦ πίθου στόμα.
⁴ De ampulla chrisimatis simile aliquid narrat Opuscula. l. II de Schismate Donatist.. c. 19. novæ edit.

Et quoque tempore quo alimentorum inopia Campaniam graviter affligebat, vir Dei diversis indigentibus monasterii sui cuncta tribuerat, ut pene nihil in cellario nisi parum quid olei in vitreo vase remaneret. Tunc quidam subdiaconus Agapitus nomine advenit, magnopere postulans ut sibi aliquantulum olei dari debuisset. Vir autem Domini, qui cuncta decreverat in terra tribuere, ut in celo omnia reservaret, hoc ipsum parum quod remanserat olei, jussit potenti dari. Monachus vero qui cellarium tenebat audivit quidem jubentis verba, sed implere distulit. Cumque post paululum si id quod jusserat datum esset inquireret, respondit monachus se minime dedisse; quia si illud ei tribueret, omnino nihil fratribus remaneret. Tunc iratus, aliis præcepit ut hoc ipsum vas vitreum in quo parum olei remansisse videbatur, per fenestram projicerent, ne in cella aliquid per inobedientiam remaneret. Factamque est. Sub fenestra autem eadem ingens præcipitulum patebat saxorum molibus asperum. Projectum itaque vas vitreum venit in saxis^a, sed sic mansit incolume ac si projectum minime fuisset: ita ut neque frangi, neque oleum effundi potuisset. Quod vir Domini præcepit levare, atque, ut erat integrum, potenti tribuit. Tunc collectis fratribus, inobedientem monachum de infidelitate sua et superbia coram omnibus increpavit.

Qua increpatione completa, sese cum eisdem fratribus in orationem dedit. In eo autem loco ubi cum fratribus orabat, vacuum erat ab oleo dolium^b et coopertum. Cumque sanctus vir in oratione persisteret, cœpit operimentum ejusdem dolii oleo excrecente sublevari. Quo commoto atque sublevato, oleum quod excreverat, ora dolii transiens, pavementum loci in quo incubuerat^c inundabat. Quod Benedictus Dei famulus ut aspexit, protinus orationem complevit, atque in pavementum oleum defluere cessavit. Tunc disfidenter inobedientem fratrem latius admonuit, ut fidem habere disceret et humilitatem. Idem vero frater salubriter correptus erubuit: quia venerabilis Pater virtutem omnipotentis Dei, quam admonitione intimaverat, miraculis ostendebat; nec erat jam ut quisquam de ejus promissionibus dubitare posset, qui in uno eodemque momento

projecta casum sentire non potuit... illæsa inter sax consedit.
^a Primus Carn. et primus Gemet., *vacuus... dolium*
^b Prior Theod. Longip. et secundus Gemet., *in cubuerant*, scil. S. Benedictus, ejusque fratres.

προτοδικάμου Θεοῦ χάριτι τοῖς θείοις θαύμασι πᾶσα ἄ-pro vitreo vase pene vacuo plenum oleo do:lum red-
 υπεδίκνυς, καὶ οὐκ ἦν λοιπὸν ταῖα ποτε τῆς αὐτοῦ συνο- didisset.
 διάς ἐν ταῖς τοῦ ἁγίου ὑποσχίσεσι δαδαῖν, ἢ ἀπιστεῖν
 τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις, καὶ μάλιστα ἰωρακότες τὴν ἐν μιᾷ καιροῦ βοπῆ γενομένην παρὰ Θεοῦ ὑπερέλλουσαν
 ἐπίσκηψεν. Ἰκίρ γὰρ ὑάλινον σκαῦος ὀλίγον πάνυ ἔλαιον ἔχοντος, πῖθον ὑπερέδύσαντα ἔλαιον ἀπέδωκεν.

ΚΕΦΑΛΑ. Α'.

CAPUT XXX.

Περὶ τοῦ δαμονοῦντος μοναχοῦ, καὶ διὰ μαξίλλης ἰ τοῦ
 ἁγίου ἰαθέντος.

De monacho a demone liberato.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, κορευομένης ἂ τῷ ὀσίῳ ἐπὶ τὸ τοῦ
 ἁγίου Ἰωάννου εὐκτήριον, ὅπερ ἐν αὐτῷ τῷ ὕψει τοῦ
 ἄρουρος φηκοδομημένον ἦν, ὁ καμπύνηρος ἰχθύρις ἐν σχή-
 ματι ἰπικιατροῦ εἰς συνάντησιν αὐτῷ ἐξῆλθε τὸ κέρατον καὶ
 τριπέδουλον ἰ ἐπιφερόμενος. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ θεράπων ἠρώτη-
 σεν αὐτὸν, λέγων ἰ Πού ἀπέρχῃ; ἰ ἐκείνος δὲ ἀποκριθεὶς
 εἶπεν ἰ Ἰδοὺ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς περιύομαι, ποτὶν αὐτοῖς
 δοῦνακ. ἰ Ἐπορεύθη οὖν ὁ σημιογράφος Βενέδικτος, καὶ
 κατὰ τὸ συνᾶδες αὐτῶ, ἔστα εἰς προσευχὴν, ἣν πληρώ-
 σας ταχέως ὑπέστρεψε. Τὸ δὲ πονηρὸν πνεῦμα ἔνα τῶν
 τοῦ ἁγίου μοναχῶν προβεθεκότα εἶρῶν ἰ, ὕδαρ ἀν-
 τλούνητα, παραυτὰ ἐισῆλθεν εἰς αὐτὸν, καὶ σπαράξαν
 αὐτὸν ἀνελκῆς ἰδασαύκεν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀπὸ
 τῆς εὐχῆς ὑποστρίψας, καὶ τοῦτον οὕτως ἰλεσιῶς βασι-
 νιζόμενον θασαύμενος, μόνον αὐτῷ κώσσον δέδωκεν ἐν τῇ
 σκαῦνῃ, καὶ παραυτὰ τὸ ἐκείνηρον πνεῦμα ἀπ' αὐτοῦ
 ἐξῆλθε, καὶ οὐκ ἔτι τοῦ λοιποῦ εἰς αὐτὸν ὑποστρέψαι ἐτόλμασεν.

Quadam die dum ad beati Joannis oratorium, quod
 in ipsa mantis celsitudine situm est, pergeret, ei an-
 tiquus hostis in mulomedici specie ὀ oliviam factus
 est, cornu et tripedicam ἂ ferens. Quem cum requi-
 sisset, dicens : Quo vadis ὀ? ille respondit : Ecce ad
 fratres vado potionem eis dare. Itaque porrexit ve-
 nerabilis Pater Benedictus ad orationem; qua com-
 pleta concitus rediit. Malignus vero spiritus unum
 seniorein monachum invenit aquam haurientem, in
 quem statim ingressus est, enique in terram proje-
 cit, et vehementissime vexavit. Quem cum vir Dei
 ab oratione rediens tam crudeliter vexari conspiceret,
 ei solummodo alapam dedit, et malignum ab eo
 spiritum protinus excussit, ita ut ad eum redire ul-
 terius non auderet.

ΠΕΤΡ. Ἦθελον γινώσκαι, ταῦτα πάντα τὰ θαύματα τῆ
 τῆς προσευχῆς δυνάμει ἐποιεῖ διαπαντός, ἢ μόνῳ τῷ
 τῆς προγνώσεως θελήματι ἐπιτελεῖ αὐτά;

Petr. Velim nosse, si hæc tanta miracula virtute
 semper orationis impetrabat, an aliquando etiam solo
 voluntatis exhibebat nutu.

ΓΡΗΓΟΡ. Οἴστων ἐκενοσίῳ θελήματι καὶ πόθῳ τῷ Θεῷ
 προσκολληθέντι, ἠέκκι τῶν πραγμάτων ἡ ἀνάγκη ἀπαίτη
 τὴν τῶν θαυμάτων ἐπιδείξειν, πολυτρόπως ἐπιτελεῖσθαι
 ποτὶ μὲν γὰρ ἐκ δεήσεως γίνονται, ποτὶ δὲ κατ' ἐξουσίαν.
 Καθάπερ ὁ εὐαγγελιστὴς ἰωάννης λέγει ἰ Ὅσοι γὰρ, φησὶν,
 ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γινέ-
 σθαι. ἰ Οἱ οὖν διὰ τῆς ἐξουσίας τοῦ Θεοῦ τέκνα ὑπάρ-
 χουσι, τί θαυμαστὸν ἰάν σημεῖα ὑπὸ τῆς ἐξουσίας ποιῆ-
 σαι δύνανται; ὅτι ἂ δὲ κατ' ἑατέρῳ τρόπῳ θαυμάσια
 ποιοῦσιν, μαρτυρεῖ Πέτρος ὁ τὴν Ταβιθαῖν θνηοῦσαν δι'
 εὐχῆς ἀναστήσας, Ἀνανίαν τε καὶ Σαπφείραν ψευσαμέ-
 νους διελέγξας, καὶ τῷ θανάτῳ παραδοῦς. Οὐδὲ γὰρ εὐξα-
 σθαι αὐτὸν γέγραπται ἐν τῇ ἐκπνεύσει αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον
 τὸ πταίσμα, ὅπερ πεποιθήκασι διελέγξαι. Συμβέβηκε δὲ,
 ὅτι ποτὶ μὲν κατ' ἐξουσίαν ποιοῦσι, ποτὶ δὲ ἀπὸ δεήσεως.
 Ἐξ ὧν ἐκείνοις μὲν τὴν ζωὴν, διελέγξων, κατ' ἐξουσίαν
 παρεπήρε, καὶ ταύτην πάλιν δι' εὐχῆς τὴν ζωὴν περι-
 ποιήσατο. Ἐν δυοῖ τοίνυν τρόποις θαυμάτων τὴν τοῦ
 γνησίου δούλου τοῦ Θεοῦ Βενέδικτου δύνανται προτιθημι, ἐν
 οἷς λαμπρότερον τοῦτον ἀναδείκνυμι. Καὶ ποτὶ μὲν τοῦ-
 του γινώσκωμεν λαβόντα θεθεῖν ἐξουσίαν, ποτὶ δὲ δι' εὐ-
 χῆς ἰσχύσαντα, θαυματοργίας ἐπιτελεῖν.

Gregor. Qui devota mente Deo adhærent, cum re-
 rum necessitas exposcit, exhibere signa modo utro-
 que solent, ut mira quæque aliquando ex prece fa-
 ciant, aliquando ex potestate. Cum enim Joannes
 dicat : Quoiquot autem receperunt eum, dedit eis po-
 testatem filios Dei fieri (Joan. 1, 12): Qui filii Dei ἂ
 ex potestate sunt, quid mirum si signa facere ex po-
 testate valeant? Quia enim utroque modo miracula
 exhibeant, testatur Petrus (Act. 13), qui Thabitham
 mortuam orando suscitavit, Ananiam vero et Sap-
 phiram (Act. 5) mentientes morti increpando tradi-
 dit. Neque enim orasse in eorum extinctione legi-
 tur, sed solummodo culpam quam perpetraverant
 increpasse. Constat ergo quod aliquando hæc ex po-
 testate, aliquando vero exhibent ex postul.ione,
 dum et istis vitam increpando abstulit, et illi reddi-
 dit orando. Nam duo quoque fidelis famuli Dei Be-
 nelicti facta nunc replico, in quibus aperte clareat,
 aliud hunc accepta divinitus ex potestate, aliud ex
 oratione potuisse.

ἰ Μαξίλλα vel μαξίλλα Alapa est maxilla seu genis
 inflexa, ut probat Cangius, et ex sequentibus liquet.
 ἂ Ms. πορευομένου τοῦ οἴσιου.
 ἰ M. τριπέδουλον.
 ἂ Vulgati enrupte τέρων.
 ἰ Ms. ὅτι ἑτέρῳ τρόπῳ.

Versione Græca quæ veteriarrinum seu equorum medi-
 cum habet. Sane hic apparatus omnis veterinarii de-
 scribitur, tripedica seu triplex pedica qua pedes equo-
 rum impediuntur, et cornu quo agris jumentis potio
 seu medicina infunditur.
 ἂ In Germ. et Longip., quibus concinit ed. Gil.,
 tripedicam. In primo Theod., tripedicum.
 ὀ Germ. et pene omnes mss., ubi vadis?
 ἂ Germ. et nonnulli Norm., quod si filii Dei.

ἂ Longip., sedens in mulo in medici specie. Consen-
 sit Val. el. Huac locum restituimus ex mss. et ex

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ΄.

A

CAPUT XXXI.

Περὶ τοῦ γενησίου τοῦ ἀσπύτου ἐκ τῶν δεσμῶν λυθέντος, ἃντος ἐπαλάσσαντος τοῦ ἁγίου.

De rustico ligato et solo aspectu dñi Del soluto.

* Ἦν τις τῶ γίνε· Γόθως, τῇ δὲ προσηγορίᾳ Τζαλλᾶς ἐπονομαζόμενος¹, τῆς τῶν Ἀρειανῶν ἀβίου δυσπιστίας ὑπέρχων. Ὅστις ἐν τοῖς χρόνοις Τοῦρα τοῦ τῶν Γόθων ῥήγος, οὐδὲ πρὶν μνείαν ἐποιησάμεθα, θυμῷ ἀνυποστάτῃ κατὰ τῶν τῆς ἁγίας² καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας σπουδῶν ἀνδρῶν ἐπακρούει, καὶ τῇ ἑαυτοῦ συντρέφῃ ἀμύθη συνήθειᾳ χροῖμενος, ἰάν τινα κατὰ προσώπων ἐθέσαστο, εἴτε κληρικῶν εἴτε μοναχῶν, παραχρημα τούτου διεχειρίζετο, τῷ δὲ ξέρου ἐποδῶν θανάτῳ. Ἐν μὲν οὖν τῶν ἡμερῶν τῇ ζῆσει τῆς οικείας ἀμύθητι ἐκκαυθεῖ, καὶ ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων συγχύσεως τῶν νῦν κλαπεί, τινὰ χωρικῶν τῇ τύχῃ εὐρηκῶς, τοῦτον ἀμυθάτοις ἐθέλει βασιάνει, καὶ διάφοροι κριτηρίοις³ ἐμάστιξ. Μηκέτι οὖν τὰς βασιάνους ὁ χωρικὸς ὑποφέρων, ἀπατοῦμενος ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἐκείνου καὶ βαρῆρου τὰ διαζέροντα αὐτῷ πράγματα, τῷ δούλῳ τοῦ Θεοῦ Βενεδικτῷ ἔρη παραθήσθεσ ἀντά. Τοῦτο⁴ ἴσως πραγματευσάμενος πρὸς τὸ ἐκφυγεῖν αὐτὸν τὴν τῶν βασιάνων τιμωρίαν, καὶ τῆς ζωῆς κερδῶναι τὴν σωτηρίαν. Τότε ὁ αὐτὸς Τζαλλᾶς ἐπαυσε τοῦ βασιάνειν αὐτὸν, προσέειπε δὲ τοῖς βραχίονας αὐτοῦ λῶροις ἰσχυροῖς δεσμοῦθέντας σπυγχνῶναι, καὶ τοῦτον ἐμπροσθεν τοῦ ἑαυτοῦ ἵκπου ἤρξατο ἀνάγειν πρὸς τὸ ὑποδείξαι αὐτῷ τίς ἐστὶ Βενεδικτός, ὃ τὰ πράγματα αὐτοῦ ὑποδείξάμενος. Ὅστις χωρικὸς τοῖς βραχίονσι δεδεμένος ἐμπροσθεν αὐτοῦ προτρέχων ἀπήγαγε τὸν ἀλάξονα Τζαλλᾶν εἰς τὸ τὸ ἁγίου ἡγρόρος μοναστήριον⁵ εὐρῶν [F. εὐρῶν] δὲ τὸν μακάριον μένον κατέναντι τῆς εἰσοδοῦ τοῦ κελίου καθέζεσθαι, καὶ ἀκαγνώστῳ. Τῷ δὲ αὐτῷ Τζαλλᾶ ἐκλουθούντα, καὶ θυμαχοῦντι, εἶπεν ὁ χωρικὸς· Ἐἴδου οὗτός ἐστιν ὁ πατήρ Βενεδικτός, περὶ οὗ εἶπὸν σοι. Ἐκείνος οὖν ὁ ὑπερέφαντος, ζῆοντι τῷ θυμῷ, καὶ διεστραμμένῳ τῷ βλέμματι, γνάμπε ἀνυγιούς γεγώς⁶ ἐν τῷ τὸν ἁγίου ὄραν, εἶδεν τῷ ἑαυτοῦ πρόσω τούτου ἐκπλίττειν. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀντὶ προσέχων μεγίσταις ἤρξατο κράζειν φωνῆς, καὶ λέγειν πρὸς τὸν ἁγίου· Ἄνάστα, ἀνάστα, καὶ τὰ τοῦ χωρικοῦ τούτου πράγματα, ἀπὶρ εἰδωλας, ἀπόδος. Οὕτως τῇ φωνῇ εὐθείᾳ· ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τοῦς ἑαυτοῦ ἤρεν οφθαλμοῦς ἀπὸ τῆς ἀκαγνώσεως, καὶ θεωρῶσας τὸν ἱκαρμένον ἐκείνον Τζαλλᾶν, σὺν αὐτῷ δὲ μόνον τὸν χωρικὸν δεσμοῦ ἐστῶτα. προσέειπεν τοῖς δεσμοῦθέντων αὐτοῦ βραχίονσι τοῖς λῶροις, καὶ τὸ παντὸς ἐπίεικτα ἀνύματος ἠκολούθει κλυστήριον. Παραντὴ γὰρ τοῦ⁷ τὸν μακάριον τὸ ἑαυτοῦ ἠπτεται θεωρῶσιστου ὄμμα εἰς τὸν δεσμῶν, τοσούτη ταχύ τὴν παρακολούθησε τῆς τῶν λῶρων λύσεως, οἷα οὐκ ἄν πολλῶν ἀνδρῶν σπουδῆ ἐπιτελεῖσαι ἠδύνετο. Θεωσάμενος οὖν ὁ Τζαλλᾶς τὸν ὑπ' αὐτοῦ δεθέντα χωρικὸν διὰ τῆς τοῦ ἁγίου ἐξουσίας ἀνευ χειρῶν λυθέντα, ἔντρομος γεγε-

Gothorum quidam Zalla a nomine perfidiæ fuit Arianae, qui Totilæ regis eorum temporibus, contra catholicæ Ecclesiæ religiosos viros ardore immanissimæ crudelitatis exarsit; ita ut quisquis ei clericus monachusve ante faciẽm venisset, ab ejus manibus vivus nullo modo exiret. Quadam vero die avaritiæ suæ astu succensus, in rapinam rerum inhians, dum quemdam rusticum tormentis crudelibus affligeret, eumque per supplicia diversa lanfaret, victus pœnis rusticus, sese res suas Benedicto Dei famulo commendasse professus est, ut dum hoc a torquente creditur, suspensa interim crudelitate ad vitam horæ raperentur^b. Tunc idem Zalla cessavit rusticum tormentis affligere, sed ejus brachia loris fortibus astringens, ante equum suum cepit impellere, ut quis esset Benedictus qui ejus res suscepere demonstraret. Quem ligatis brachiis rusticus antecedens, duxit ad sancti viri monasterium, eumque ante ingressum cellæ solum sedentem reperit et legentem. Eidem autem subsequenti et sævientī Zallæ rusticus dixit: Ecce iste est de quo dixeram tibi Benedictus Pater, Quem dum fervide spiritu cum perversæ mentis insaniam fuisset intuitus, eo terrore quo consueverat, acturum se existimans, magnis cepit vocibus clamare, dicens: Surge, surge, et res istius rustici redde quas accepisti. Ad cujus vocem vir Dei profusam oculis levavit a lectione, eumque intuitus, mox etiam rusticum qui ligatus tenebatur, attendit: ad ejus brachia dum oculos deflexisset^c, mire modo tanta se celeritate coeperunt illigata brachiis lora devolvere^d, ut dissolvi tam concite nulla hominum festinatione potuissent. Cumque is qui ligatus venerat, cepisset subito adstare solutus, ad tantæ potestatis vim tremefactus Zalla ad terram corruit, et cervicem crudelitatis rigidæ ad ejus vestigia inclinans, se orationibus illius commendavit. Vir autem sanctus a lectione minime surrexit, sed vocatis fratribus, eum introrsus tolli, ut benedictionem^e acciperet, præcepit. Quem ad se reductam, ut a tantæ crudelitatis insaniam quiescere deberet, admovuit. Qui fractus recedens, nil ulterius potere a rustico præsumpsit, quem vir Domini non tangendo, sed respiciendo solverat. Ecce est, Petre, quod dixi: quia hi qui omnipotenti Deo familiariter serviunt, aliquando mira facere etiam ex potestate possunt. Qui enim ferocitatem Gothi terribilis sedens repressit, lora vero nodosque ligaturæ quæ innocentiis brachia astringerant, oculis dissolvit, ipsa miraculi celeritate indicat, quis

¹ Ms. προσαγορευόμενος.
² Ms. τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλ. ἐρῶν ἁγίων.
³ Ms. ἀλλοίαις ἐμάστιξιν.
⁴ Ms. τούτοις πραγματευσάμενος.
⁵ Ms. ἀνυγιούς τυχῶν.
⁶ Ms. τῷ τὸν μακ.
⁷ Hæc phrasis prorsus mendosa sic corrigenda videtur: Παραντὴ γὰρ τῷ τὸν μακ τ. ε. ε. θ ο ε. τ. δ. τοσούτη ταχύ τις παρ. τ. τ. λ. λυσις, οἷαν, etc. Edit.

^a In Germ. Longip. Val-cl., Galla. Nostræ lectioni favet Græcus interpres.
^b Hic dissentiunt tum mss., tum ed. In Becc. legimus, horæ repararentur. In primo Aud. utraq. loco est repararentur et raperentur. Sequimur Germ. et potiores.
^c Big., defixisset.
^d Germ. Longip. et Norm., dissolvere.
^e Hoc est cibum, ut intellexit et expressit Zaet. Id explicat Mabill. de Eulogia, seu cibo benedicto.

οὐς ἔπεισε ἐπὶ τὴν γῆν καὶ τὸν ἑαυτοῦ τράχηλον, τὴν τῆ A ex potestate acceperat habere quod fecit. Rursum
 κλαζονίᾳ ἑπαρμένον, ἱκεταμένον ὑπὸ τὰ τίμια ἴχνη quoque quale quantumque miraculum orando voluit
 τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ὑπέσχεαι ταῖς αὐτοῦ εὐχαῖς obtinere, subjungam.
 λαυτὸν παραθέμιμος. Ὁ δὲ ἅγιος ἀνὴρ οὐδαμῶς ἀπὸ τῆς
 κωκυρώσεως ἀνίστη, ἀλλὰ κολίσας τοὺς ἀδελφοὺς ἐπᾶραι τοῦτον ἔσω προστάξεν, [ὅπως] μετὰ λέξιν ερωτῆ. Ὁ δὲ
 ἰς ἑαυτὸν ἰδὼν ἐνοουθεῖται ὑπὸ τοῦ ἡγιασμένου πατρὸς τοῦ καύσασθαι τῆς τοσαύτης ἀμότητος τε καὶ ἀκαθω-
 ρίας. Ὅστις Τζαλλᾶς συγκινησμένος ἀπὸ τῆς μονῆς ἐπιστρέψας, οὐδὲν τὸ παράπαν ἀπὸ τοῦ χωρικοῦ τοῦ λω
 ποῦ ἐζήτησεν, ἐν ὃ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος οὐκ ἐγγίζων, ἀλλ' ἢ μόνον βλέμματι ἔλυσεν. Ἰδοὺ τοῦτό ἐστιν, Πίτερ, ὅπως
 ἴσῃν, ὅτι οὗτοι οἱ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ μετὰ καίρησις λαθρεύοντες, ποτὶ μὲν θαύματα δι' ἔξουσίας ποιῶσαι
 δύνανται, ποτὶ δὲ δι' εὐχῆς τῶν τῶν σημείων κληθῶν ἐνεργοῦσιν. Ὁ γὰρ τὴν θαυμάσια τοῦ Γέθου μακίαν καθε-
 ζόμενος ὑποτάξας, τὰ λῶρα δὲ καὶ τοὺς τῶν δεσμῶν κόμβους, ἄπερ' τοῦ ἄδωου τοὺς βραχίονας συνίστηγεν,
 διὰ τῆς τῶν οἰκτιῶν ὀφθαλμῶν ὀράσεως λύσας, δαλαὶ διὰ τῆς τοῦ θαύματος συντομίας, ὅτι ἀπὸ ἔξουσίας
 Ἰλαβε σχεῖν ὅπως ἐποίησεν. Καὶ ὅσα δὲ θαύματα καὶ ὅποια δι' εὐχῆς ἄδυναστα ποιῶσαι, προσθήσω τῷ διαφέ-
 ματι.

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ'.

Περὶ τοῦ ἀναστάντος νεκροῦ διὰ προσευχῆς τοῦ ἁγίου.

Ἐν μιᾷ ὅν ἡμέρᾳ ἐξῆλθε σὺν τοῖς ἀδελφοῖς ὁ μακά-
 ριος ἐργάσασθαι ἐν τῷ ἀγρῷ. καὶ τις γαπόνος εἶχεν υἱὸν
 πρὸ βραχίος θανάτου, οὗ τινος τὸ σῶμα ἐν ταῖς ἀγκά-
 λαις φέρων, καὶ τῆ τῶν δακρύων πλημμύρα συγκινημένος
 εἰς τὸ μοναστήριον παραγγέλλον, καὶ τὸν πεφωτισμένον
 πατέρα Βενεδίκτου ἐπεζήτη. Ἐρρίθη σὺν αὐτῷ, ὅτι περ
 μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ ἀγρῷ ἐργάζεται καὶ βραδύνας
 ἔχει. Τοῦτο σὺν ἀκούσας ἐνώπιον τῆς τοῦ μοναστηρίου
 πύλης τὸ σπᾶνωμα τοῦ τελευταίου αὐτοῦ υἱοῦ ἀποθί-
 μος, καὶ τῆ ἀπορρήτῳ λύπῃ πιεσθεὶς, πρὸς τὴν τοῦ
 σεβασμίου πατρὸς ζήτησιν ἑαυτὸν συντόμως ἠ δρόμῳ
 ἐπέδωκε. καὶ ἰδοὺ ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος
 ἐκ τοῦ ἔργου ἦν καταπαύσας, καὶ λοιπὸν σὺν τοῖς ἀδελ-
 φοῖς ἐπὶ τὸ μοναστήριον ὑπέστρεψε. Τοῦτον ἰωρακός
 ὁ τοῦ τεθνεώτος παιδὸς πατῆρ, ἤρξατο σὺν δακρύσι βοᾶν
 πρὸς τὸν ἅγιον, καὶ λέγειν· Ἐ ἀπόδος μοι τὸν υἱόν μου,
 ἀπόδος μοι τὸν υἱόν μου. Ὁ δὲ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ἐκ-
 πλαγίς ἐπὶ τούτῳ ἔστα λέγων· Μὴ τοιγε, ἄνθρωπε,
 ἐγὼ τὸν υἱόν σου ἐπῆρα· πρὸς ἐν ὃ τοῦ παιδὸς πατῆρ
 ἀπεκρίθη· Ἐ ἀπέθανεν ὁ υἱός μου, σεβάσμιε πάτερ, ἀλλὰ
 δεῦρο, ἀνάστησον αὐτόν. Τοῦτον τῶν ζημάτων ἀκούσας
 ὁ θαυματουργὸς ἱεῖνος πατῆρ, καὶ σφόδρα λυπηθεὶς,
 εἶπεν· Ἀναχωρήσατε, ἀδελφοί, ἀναχωρήσατε, ταῦτα οὐχ
 ὑπάρχουσιν ἡμεῖρα, ἀλλὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἰσί.
 Τί ἡμῶν, ἀδελφοί, φορτία θέλετε ἐπιτεθῆναι, ἄπερ οὐκ
 ἰσχύομεν βαστάσαι; Ὁ δὲ τοῦ τεθνηκότος παιδίου πατῆρ
 ὑπὸ τοῦ σφοδρότατου πόνου πληττόμενος ἐν τῇ ἑαυτοῦ
 αἰτήσῃ διέμεινε, διαβεβαιούμενος καὶ ὁμνῶν ὅτι· οὐ μὴ
 ἀποχωρήσω, ἕαν μὴ τὸν υἱόν μου ἀναστήσῃ. Ἐρώτησεν
 σὺν αὐτῷ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, λέγων· Πού ἐστὶ τὸ
 σῶμα τοῦ παιδίου; Ὁ δὲ ἀποκρεθίς, εἶπε· Πρὸς τῆ
 πύλῃ τοῦ μοναστηρίου κεῖται, τίμιε πάτερ. Τίτι παρα-
 γινόμενος ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐπὶ τὸν τόπον μετὰ τῶν
 συνόντων αὐτῷ ἀδελφῶν, ἔκλιε τὰ γόνατα εἰς προσευχὴν
 καὶ ἐπάνω τοῦ σώματος τοῦ παιδίου τὴν τιμίαν αὐτοῦ
 κεφαλὴν ἐπικλίνας, καὶ αὐθις ἀναστὰς τὰς χεῖρας εἰς τὸν
 οὐρανὸν ἐξέτενε, λέγων· Ἐ κύριε ὁ Θεός, μὴ ἐπιβλήψῃς ἐπὶ
 τὰ ἁμαρτίαις μου, ἀλλ' ἐπὶ τὴν πίστιν τοῦ ἀνθρώπου τούτου τοῦ διομένου ἀναστᾶναι τὸν υἱόν αὐτοῦ, καὶ ἀπόδος

¹ Ms. μετὰ τῶν ἡμερῶν.

² Ms. συντόμως δρόμῳ.

³ Ms. ἐπίστρεψας, καὶ τούτους.

⁴ Ms. ἐπὶ τούτο.

⁵ Ms. ἐπιθεῖναι.... βαστάζειν.

B

CAPUT XIII.

De mortuo suscitato

Quodam die cum fratribus ad agri opera fuerat
 egressus. Quidam vero rusticus defuncti filii corpus
 in ulnis ferens, orbitatis luctu astuans, ad monaste-
 rium venit, Benedictum patrem quæsivit. Cui cum
 dictum esset quia idem Pater cum fratribus in agro
 moraretur, protinus ante monasterii januam corpus
 extincti filii projecit, et dolore turbatus, ad inve-
 niendum venerabilem Patrem sese in cursum con-
 citus dedit. Eadem vero hora vir Dei ab agri opere
 jam cum fratribus revertebatur. Quem mox ut or-
 batus rusticus aspexit, clamare cœpit: Redde filium
 meum, redde filium meum. Vir autem Dei in hac
 voce substitit, dicens: Nunquid ego filium tuum tibi
 abstuli? Cui ille respondit: Mortuus est, veni, re-
 suscita eum. Quod ut mox Dei famulus audivit, valde
 contristatus est, dicens: Recedite, fratres, recedite;
 hæc nostra non sunt, sed sanctorum aposto-
 lorum. Quid nobis onera vultis imponere, quæ non
 possumus portare? At ille, quem nimis corcebat
 dolor, in sua petitione persistit, jurans quod non re-
 cederet, nisi ejus filium resuscitaret. Quem mox Dei
 famulus inquisivit, dicens: Ubi est? Cui ille respon-
 dit: Ecce corpus ejus ad januam monasterii jacet.
 Ubi cum vir Dei cum fratribus pervenisset, flexit ge-
 nua, et super corpusculum infantis inculcavit, sese-
 que erigens, ad cœlum palmas tendit dicens: Do-
 mine, non aspicias peccata mea, sed fidem hujus
 hominis, qui resuscitari filium suum rogat, et redde
 in hoc corpusculo animam quam abstulisti. Vix in
 oratione verba compleverat, et regrediente anima
 ita corpusculum pueri omne contremuit, ut sub
 oculis omnium qui aderant, apparuerit concussione
 mirifica tremendo palpitasse. Cujus mox manum te-
 nuit, et eum patri viventem atque incolumem dedit.
 Liqueet, Petro, quia hoc miraculum in potestate non
 habuit, quod prostratus petiit, ut exhibere potuisset.

⁶ Ms. πρὸς τὴν πύλῃν.

⁷ Norm. et secundus Carnot., *Recede, frater.....*
Quid nobis onera vis, etc. Huic lectioni non favet,
 Græcus interpres, sed alteri quam retinemus.

τῷ σώματι τοῦτο ἦν ἕρας ψυχῆν. Ἡ οὐκὰ δὲ τῆς τοῦ ἁγίου εὐχῆς πληρωθεῖσης, ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι εισῆλθε, καὶ τὸ τοῦ παιδίου σῶμα ὅλον ἰδονήθη καὶ τρίμων τῇ χειρὶ ἐψηλάφα, ὡστε ὑπὸ πάντων τῶν αὐτοῦ παρῶντων θεαθῆναι τὴν τοῦ ἁγίου ἐπὶ τῷ παιδί γενομένην φρικτὴν θαυματουργίαν· ὅστινος τῆς χειρὸς λαβόμενος ὁ ἅγιος τῷ πατρὶ ζῶντα καὶ ὀλόκληρον παρίδωκε. Τοῦτο οὖν, Πέτρε, τὸ θαῦμα ἐν τῇ ἰαντοῦ ἐξουσίᾳ οὐκ ἔσχεν, ἀλλὰ εἰς προσευχὴν ἰαντὴν ὑποστρώσας ἤτετατο, ἵνα δυναθῇ τοῦτο ποιῆσαι.

ΠΕΤΡ. Πάντα οὕτω καθὼς λέγεις εἶναι ὁμολογῶ. Ἐμπροσθεν γὰρ τοὺς λόγους οὗς προέβου, ἔργοις ἐπίστωσας· Ἀλλ' αἰτῶ σε, ἵνα εἴπῃς ἐκείνους ἅγιοι ἄνδρες πάντα ἅπερ θάλουσι δύνασθαι, καὶ εἰ εἰς πάντα ἐπιτυχάνουσιν, ἅπερ λαβεῖν ἐπιθυμοῦσιν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΓ'.

Περὶ οὗ παρεκάλεσε σχολαστικὰ ἡ αὐτοῦ ἀδελφὴ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τίς ἔστιν, Πέτρε, ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ τοῦ Παύλου ὑψηλότερος; ἀλλ' οὗτος περὶ τοῦ σκόλοπος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τρίς τὸν κύριον παρεκάλεσε, καὶ οὐκ ἐρίστε τυχεῖν οὐκ ἠδυνήθη¹. Ἐκ τούτου οὖν καὶ περὶ τοῦ σιδικασμοῦ πατρὸς Βενεδίκτου διηγήσομαι σοι ὅτι ὑπῆρχε τι ὅπερ ἠθίλησεν, ἀλλ' οὐδαμῶς ἠδυνήθη ἐκπληρῶσαι. Ἀδελφὴ ὑπῆρχε τῷ μακρίῳ κατὰ σάρκα, ἡ ὄνομα Σχολαστικὰ, ἡ τις εὐδοκίᾳ τοῦ παντοδύναμου Θεοῦ ἡγιασμένη ὑπῆρχεν ἐκ νεότητος αὐτῆς. Αὕτη οὖν ἀπαξ τοῦ ἱερατικῷ ἔθους εἶχε πρὸς τὸν μακρίον αὐτῆς ἀδελφὸν παραγγίεσθαι, πρὸς ἣν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, οὐ μίχιδεν ἔξω τῆς πύλης ἐν κτήματι τοῦ μοναστηρίου κατῆρχετο. Ἐν μιᾷ οὖν ἡμέρᾳ² παρεγγίετο πρὸς αὐτὴν κατὰ τὸ συνῆθες ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ἅμα τῶν ἰαντοῦ μαθητῶν. Πᾶσαν δὲ τὴν ἡμέραν ἐν ταῖς τῶν ἱερῶν λογίῳ, καὶ τῶν θεοκνεύστων γραφῶν διηγήσει σχολάζουσας, ὅψιας γενομένης, καὶ λοιπὸν ἔτι σκοτίας οὐσας³, ἀνακισσάσας, τροφῆς μεταλάμβανον. Ἐν δὲ τῷ αὐτοῦ ἑσθίειν, καὶ ἐν τῇ τῶν θεοκνεύστων γραφῶν ὁμιλίᾳ ἐγχεροῦναι, τὸ πολὺ τῆς νυκτὸς μέρος διέδραμεν. Ἡ οὖν ἱερωτάτη καὶ τιμίᾳ ἐκείνῃ παρεγγίετο καὶ κατὰ σάρκα αὐτοῦ ἀδελφὴ ἤτετατο αὐτὸν, λέγουσα· Παρακαλῶ σε, ἀδελφε μου, μὴ ἐίσῃς με τῇ νυκτὶ ταύτῃ, ἵνα μίχῃς πρῶτος περὶ τῆς ἑπουρατικῆς χαρᾶς, καὶ τῆς αἰδίου διαλεχθῶμεν ζωῆς. Πρὸς ἣν ὁ μακρίος ἀπεκρίθη· Ἐἴ ἴσταιν ὁ λέγεις, ἀδελφε; ἔξω τοῦ κελίου μου οὐδαμῶς μένει δύναμαι. Τουαύτη οὖν εὐδία τοῦ ἄερος ὑπῆρχεν, ὡς μηδὲ μὴ ἔχουσι νεφέλης φαίνεσθαι. Ἡ δὲ ἡγιατάτη ἐκείνη παρθέτος θεασαμένη τὸν ἀδελφὸν μηδαμῶς εἴκανα τῇ ἰαντῆς παρακλήσει, πλέξασα τοὺς ἰαντῆς δακτύλους, ἐπάνω τῆς τραπέζης τὰς χεῖρας ἔθετο· ὑπερῶν δὲ τῶν χειρῶν τὴν ἰαντῆς κερκὴν κλίνασα, τὸν παντοδύναμον Θεὸν ἰδυσώπει. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἀναστῆναι τὴν αὐτῆς κεφαλὴν ἀπὸ τῆς τραπέζης τοσοῦτον ἀστραπῶν καὶ βροντῶν ἤχος, καὶ ὑετοῦ τοσοῦτον ἐπακροῦσθαι ἐκχυσί, ὡστε μίτε τὸν σιδάσμιον τοῦ Θεοῦ ἁνθρώπου Βενεδίκτου, μίτε τοὺς σὺν αὐτῷ παραγενομένους ἀδελφοὺς δύνασθαι τῆς τοῦ οἴκου φλῆς βραχὺ τι ἔξω προελθεῖν. Ἡ δὲ ἡγιατάτη ἐκείνη θύλακα τὴν κεφαλὴν ἐν ταῖς χερσίν, ὡς ἦν ἐπὶ τῆς τραπέζης κλίνασα θαυρῶν ποταμούς ἔειχεν, δι' ἃν τὴν τοῦ ἄερος εὐδίαν εἰς πλῆθος ὑετῶν μετέ-

Petr. Sic cuncta esse, ut asseris, constat patenter quia verba quæ proposueras, rebus probas. Sed quæro te, ut indices si sancti viri omnia quæ volunt possunt, et cuncta impetrant quæ desiderant obtinere.

CAPUT XXXIII.

De miraculo Scholasticæ sororis ejus.

Gregorius. Quisnam erit, Petre, in hac vita Paulo sublimior, qui de carnis suæ stimulo ter Dominum rogavit (II Cor. XII), et tamen quod voluit, obtinere non valuit? Ex qua re necesse est ut tibi de venerabili Patre Benedicto narrem, quia fuit quidam ejus voluit, sed non valuit implere. Soror namque ejus Scholastica nomine, omnipotenti Domino ab ipso infantia tempore dedicata, ad eum semel per annum venire consueverat. Ad quam vir Dei non longe extra januam in possessione monasterii descendebat. Quadam vero die venit ex more, atque ad eam cum discipulis venerabilis ejus descendit frater: qui totum diem in Dei laudibus sacrisque colloquiis ductus, incumbens jam noctis tenebris simul acciperent cibos. Cumque adhuc ad mensam sederent, et inter sacra colloquia tardior se hora protraheret, eadem sanctimonialis femina soror ejus eum rogavit, dicens: Quæro te ne ista nocte me deseras, ut usque mane de celestis vitæ gaudiis loquamur. Cui ille respondit: Quid est quod loqueris, soror? Manere extra cellam nullatenus possum. Tanta vera erat cœli serenitas, ut nulla in aere nubes appareret. Sanctimonialis autem femina, cum verba fratris negantis audisset, insertas digitis manus super mensam posuit, et caput in manibus omnipotentem Dominum rogaturam declinavit. Cumque de mensa levaret caput, tanta coruscationis et tonitruus virtus, tantaque inundatio pulvis erupit, ut neque venerabilis Benedictus, neque fratres qui cum eo aderant, extra loci limen quo consederant, pedem movere potuissent. Sanctimonialis quippe femina caput in manibus declinans, lacrymarum fluvios in mensam fuderat, per quas serenitatem aeris ad pluviam traxit. Nec paulo tardius post orationem inundatio illa secuta est, sed tanta fuit convenientia orationis et inundationis, ut de mensa caput jam cum tonitruo levaret: quatenus unum idemque esset momentum, et levare caput, et pluviam deponere. Tunc vir Dei inter coruscas et tonitruos atque ingentis pluvie inundationem videns se ad monasterium non posse remeare, cœpit conqueri

¹ Ms. καὶ τὸ σῶμα τοῦ παιδίου ὅλον,

² Ms. ἐπὶ τὸ παιδίον.

³ Ms. οὐκ ἠδυνάτο.

⁴ Ms. ἥτις χάριτι.

⁵ Ms. μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν.

⁶ Ms. ὅψιας δὲ γενομένης καὶ λοιπὸν ἤδη σκοτίας.

• Observa ex hoc loco monachis prædica ad vietum

assignata, in ipso Benedictini ordinis exordio: ita ut, non mendicando, non manibus laborando ad vitam necessaria parare cogentur. Id ex S. Gregorii epistolis alibi ostendimus. Nonnullos ex fidelium oblationibus, ut ipsi clerici, vixisse liquet ex epistola 3, l. III, olim 2, indict. 41. Ipse Greg. monasteria quæ condidit redditibus dotavit, altero Gregorio teste, scilicet Turonico l. x Hist.

βαλει, ὥστε μετὰ τὴν εὐχὴν ἢ τοῦ ὕδατος ἐπικολούθησι κίνησις ¹. Τοσαύτη δὲ τῆς εὐχῆς ἦν ἡ δύναμις, ὥστε τὴν ἑαυτῆς κεφαλὴν ἐκ τῆς τραπέζης μετὰ τοῦ τῆς βροντῆς ἤχου ἀναστῆσαι, καὶ ἐν μιᾷ κνιροῦ ῥοπῇ τὴν τῶν ἀφοτέρων γενέσθαι συνκλιεσιν, τὴν τε τῆς κεφαλῆς τῆς ἱερᾶς καρθίνου ἀνάκνισιν, καὶ τὴν τοῦ ἕτου ἐπιπέγειν. Ὁ δὲ μακάριος κατανόησας μὴ δύνασθαι ἑαυτὸν ἐπὶ τὸ μοναστήριον ἐπιστρέφειν, δὲ τὴν τῶν ἀστραπῶν καὶ βροντῶν ταραχὴν, καὶ τὴν τοσαύτην τοῦ ἕτου ἐπίκλυσιν, λυπηθεὶς εἶπε πρὸς τὴν ἑαυταῦ ἀδελφὴν ² « Συγχωρήσῃ σοι ὁ παντοδύναμος Θεός, ἀδελφῆ. Τί ἐστιν ὁ ἐποίησας; » πρὸς ὃν ἀποκριθεῖσα, εἶπεν ³ « Ἰδοὺ παρεκάλεσά σε, καὶ ὑπακούσαι μου οὐκ ἠθέλησας. Παρακάλεσα τὸν κύριόν μου, καὶ εἰσήκουσέ μου ἄρτιως λαπὸν ἐάν δύνασαι ἐξέλθε ⁴, καὶ μετὰ κατελείψας εἰς τὸ μοναστήριον ἀπάλθε. » Αὐτὸς οὖν ἔξω τοῦ οἴκου προκίνομαι μὴ δυνάμενος, ἐκουσίως ἐν τῷ τόπῳ μένει μὴ ἀνασχόμενος, ἀκουσίως ἔμεινε παρ' αὐτῆ. Ἦῤῥα δὲ τὴν νύκτα ἐκίπνῃ ἀγρυπνοῦντες διετίλασαν ἐν τοῖς τῆς πικνοῦ ζῆσι ῥήμασι, καὶ τοῖς τῶν θεοκνεύστων γραφῶν θαυμάσιον ἑαυτοὺς ἐμπλήσαντες. Ἰδοὺ οὖν περὶ τούτου εἴρηκα θαλῆσαι αὐτὸν ποιῆσαι τι καὶ μὴ ἰσχύσαι. Ἐάν δὲ οὐχ εὐρίσκαμεν τῶντων διαστάσαντα. Αὐτὴν γὰρ τὴν εὐδίαν ἤθελε διαμῆναι, ἄνεκρ συνίησθαι εἶναι, ὅτι ἀπὸ τῆς ⁵ μονῆς κατήλθε πρὸς τὴν ἀσιωτάταν αὐτοῦ ἀδελφὴν. Ἀλλὰ τὸ ἐναντίον γέγονεν, ὅπερ ἠθέλησε διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἱερωτάτῃ καρθίνῃ καὶ ἀδελφῇ θαῦμα. Θαυμαστὸν γὰρ ὄντως ἐστίν, ὅτι ἡ καρθίνο ἐν ἐκείνῃ τῷ κνιρῷ πλεῖστον αὐτοῦ ἔδυνάθη, ἥτις μεγάλως τὸν ἀδελφὸν ἐπεκίθε θεώσασθαι. Κατὰ γὰρ τὴν Ἰωάννου φωνὴν ⁶ « ὁ Θεὸς ἐκρίτω ἴστων. » ἀκακία οὖν πάνυ τῇ κρίσει πλεον ἔδυνάθη ἐκείνη, ἥτις πλεον ἀγάπησεν.

ΠΕΤΡ. Ὁμολογῶ, καὶ πάνυ μοι ἀρέσκει ὁ λόγος.

ΚΕΦΑΛ. ΑΔ'.

Ἐπερ τῆς ψυχῆς τῆς αὐτῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Σχολαστικῆς, πῶς αὐτὴν εἶδεν, ὥστε περιστράν εἰς οὐρανὸς ἀνατεταμένῃν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τῇ οὖν ἔξῃς ἡμέρῃ ἡ αὐτῇ σεβάσμιος παρθίνο εἰς τὸ ἑαυτῆς κελλίον ἀνεχώρησιν. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ ἀσθρῶπος ἐν τῇ μοναστηρίῳ αὐτοῦ ὑπέστρεψε. καὶ ἰδοὺ μετὰ τρίτην ἡμέραν ἐν τῇ ἑαυτοῦ κελλίῳ ἴστων, ἰπάρας ἐν τῷ ἀίρει τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδε τῆς ὁσίας αὐτοῦ ἀδελφῆς τὴν ἀκίαν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος αὐτῆς ἐν εἰδει περιστράς ἐξελθούσας, καὶ ἐπὶ τὰ τοῦ οὐρανοῦ μυστήρια ἀνακρθεῖσας. Ὅστας τῇ τοσαύτῃ δόξῃ αὐτῆς συγχαρόμμος, τῷ παντοδυνάμῃ Θεῷ ἐν ἡμοῖς καὶ αἰνοῖς εὐχαριστίας ἐπέθεκε, καὶ τὴν αὐτῆς τελείωσιν τοῖς ἀδελφοῖς ἐμνησεν. Οὗς καὶ ἀπίστευτον εὐδίως, ἵνα τὸ σεμνὸν αὐτῆς καὶ εἰμον σῶμα εἰς τὸ μοναστήριον ἀγάγωσιν, καὶ ἐν τῷ μνήματι ὃ ἦν ἑαυτῷ ἐτοιμάσας ⁷, θάψωσιν. Ὡν γὰρ ὁ σούς ἐν ἀγίῳ κνεύματι τνωμένος ἦν ἐπ' ἀλλήλοισ, καὶ ⁸ πρὸς Θεὸν δεκπαντὸς ἀνατεταμένως ὑπῆρχεν ⁹, τούτων

ΚΕΦΑΛ. ΑΕ'

μερὶ τῆς ψυχῆς Γερμανοῦ ἐπισκόπου πάλλως Καπίως.

Ἐν ἄλλῳ τοίνυν κνιρῷ Σερβανδὸς δίακονος καὶ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου τοῦ δακτικμοῦ ἐν τοῖς μέρεσι τῆς

contristatus, dicens : Pareat tibi omnipotens Deus, soror; quid est quod fecisti? Cui illa respondit : Ecce te rogavi, et audiri me noluisti; rogavi Dominum meum, et audivit me. Modo ergo si potes, egredere, et me dimissa ad monasterium recede. Ipse autem exire extra tectum non valens, qui remanere sponte noluit, in loco mansit invitus. Sicque factum est ut totam noctem pervigilem ^a ducerent, atque per sacra spiritalis vite colloquia sese vicaria relatione satiant. Qua de re dixi eum voluisse aliquid, sed minime potuisse : quia si venerabilis viri mentem aspiciamus, dubium non est quod eandem serenitatem voluerit in qua descenderat permanere; sed contra hoc quod voluit, in virtute omnipotentis Dei ex feminis pectore miraculum invenit. Nec mirum quod plus illo femina, quae diu fratrem videre cupiebat, in eodem tempore valuit : quia enim juxta Joannis vocem, *Deus charitas est* (I Joann. iv, 16), juxta valde iudicio illa plus potuit, quae amplius amavit.

τοῦ σεβάσμιου τούτου πατρός τὸ θέλημα κατανοήσωμεν, ἡθελε διαμῆναι, ἄνεκρ συνίησθαι εἶναι, ὅτι ἀπὸ τῆς ⁵ μονῆς κατήλθε πρὸς τὴν ἀσιωτάταν αὐτοῦ ἀδελφὴν. Ἀλλὰ τὸ ἐναντίον γέγονεν, ὅπερ ἠθέλησε διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἱερωτάτῃ καρθίνῃ καὶ ἀδελφῇ θαῦμα. Θαυμαστὸν γὰρ ὄντως ἐστίν, ὅτι ἡ καρθίνο ἐν ἐκείνῃ τῷ κνιρῷ πλεῖστον αὐτοῦ ἔδυνάθη, ἥτις μεγάλως τὸν ἀδελφὸν ἐπεκίθε θεώσασθαι. Κατὰ γὰρ τὴν Ἰωάννου φωνὴν ⁶ « ὁ Θεὸς ἐκρίτω ἴστων. » ἀκακία οὖν πάνυ τῇ κρίσει πλεον ἔδυνάθη ἐκείνη, ἥτις πλεον ἀγάπησεν.

Petr. Fateor, multum placet quod dicis.

CAPUT XXXIV.

De anima sororis ejus vicia qualiter e corpore egressa.

Gregorius. Cumque die altero eadem venerabilis femina ad cellam propriam recessisset, vir Dei ad monasterium rediit. Cum ecce post triduum ^b in cella consistens, elevatis in aera oculis vidit ejusdem sororis suae animam de ejus corpore egressam, is columba specie caeli secreta penetrare. Qui tanta ejus gloriae congaudeo, omnipotenti Deo in hymnis et laudibus gratias reddidit, ejusque obitum fratribus denuntiavit. Quos etiam protinus misit, ut ejus corpus ad monasterium deferrent, atque in sepulchro quod sibi ipse paraverat, ponerent. Quo facto contigit ut quorum mens una semper in Deo fuerat, eorum quoque corpora nec sepultura separaret.

τὰ κνιρῃ σώματα οὗτοι ἡ τωτῆ χωρίσει ἔδυνάθη.

CAPUT XXXV.

De mundo ante oculos ejus collecto, et de anima Germani Capuanæ civitatis episcopi.

Alio quoque tempore Servandus ^c diaconus atque abbas ejus monasterii quod in Campaniæ partibus ^d

¹ Ms. χύσις.
² Ms. τὸν Θεόν μου ἄρτιως δὲ λαπὸν ἐάν δύνασαι.
³ Ms. μονῆς ἐσθῆθεν.
⁴ Ms. ἀκνίματα.
⁵ Ms. ἦν αὐτὸς ἐτοιμάσας.
⁶ Ms. ἀκακία τνωμένος ὑπῆρχεν.
^a Duo Carnot., Bigot. et Becc., *pervigilias*, eni lecto.

favet Græc. interpres.
^b Die 10 Februarii, quo Scholastica colitur.
^c Servandus diaconus et abbas cujus hic mentio præfuit monasterio S. Sebastiani in urbe Alatriæ, quæ quinto lapide Verulis, Cassino triginta distat, ex actis S. Placidi num. 11. De Liberio patricio legisis Hæctennum in hunc locum. ΜΑΡΤΥ.

Καμπανίας ὑπὸ Λιβερίου τοῦ τρικαῦτα Πατρικίου κτισ-
 θέντος, πρὸς τὸν μακάριον πατέρα Βενέδικτον ἐπισκίψους
 χάριν ἐν τῷ μοναστηρίῳ παρέβαλεν, ἔθος ἔχων ταῦτο
 ποιεῖν. Καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ ἀνήρ διδασχῆς οὐρακίου ἀνάπλευσ.¹
 ὑπῆρχεν. Ἐαυτοὺς οὖν τοῖς μελετήτοσι τῆς αἰωνίου ζωῆς
 ῥήμασιν ἀρδεύσαντες, ἦδη τὰ τῆς ἡδυτάτης βρώσεως
 ἀπέλασαν, τῆς ἰπουρανίου πατρίδος ἀκορίστῳ πόθῳ
 ὀρεγόμενοι. Καὶ ἐν τούτοις αἰ ἐντροφῶντας ἑαυτοὺς ἐβ-
 ρων, κόρον τῆς τοιαύτης πνευματικῆς τρυφῆς μὴ εἰσδε-
 χόμενοι· ὅτε δὲ καὶ αἰσθητῆς τροφῆς ἢ τοῦ σώματος χρείαν
 ἀπῆται στενάζοντες ταύτην μετελαμβάνον. Τοῦ δὲ καιροῦ
 ἀσυχάζειν ἀπαιτούντος, ἐν τῷ ἑαυτοῦ πύργῳ ὁ εὐλαβέ-
 ρατος πατὴρ Βενέδικτος ἀνῆλθε. Ὡσαύτως δὲ καὶ Σερβα-
 δὸς ὁ διάκονος ἐν τοῖς αὐτοῦ καταγωγείοις εἰσῳκίσθη, ἐν ᾧ²
 ῥόπῳ τὰ κατώγια τοῖς ἀνωγείοις³ διὰ τοῦτο κρεσσέν-
 ῃσθασαν, ἵνα ἐν συντόμῳ ἢ ἀνοδος γίνηται. Ἐντικρυσ-
 θὲ τοῦ πύργου ὄψημα ἕτερον ὑπῆρχεν, ἔθθα τῶν ἀμφο-
 τέρων οἱ μαθηταὶ ἠσύχαζον. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ θεράπων
 Βενέδικτος, ἔτι τῶν ἀδελφῶν ἀναπαυομένων τῇ παννύχῳ
 τῆς νυκτερινῆς προσευχῆς ὡρα ἀπακτας προφθάσας ἐν
 τῇ ἑαυτοῦ θυρίδι ἑστῶς, καὶ τὸν παντοδύναμον Θεὸν
 ἠσῳπῶν, ἀφιδίον ἐν τῇ τῆς νυκτὸς ἀορία⁴ ἀκαβλίψαθ,
 ἴδθ, καὶ ἰδοῦ φωτοχυσία ἐφάνη πολλή οὐρανῶθεν, ὡστε
 ἀπάν τὴν τῆς νυκτὸς σκοτίαν φυγαδεύθῆναι. Τοσοῦτη
 δὲ φωτὴ ἢ νύξ ἔκτειν καταλαμπρύνθη, ὡστε καὶ τῆς ἡμέ-
 ρας τὸ φῶς ὑπερβάλλειν, ἐκ τοῦ οὐρανῶθεν καταλάμψαν-
 τος φωτός. Θαύματος δὲ πλήρες μυστήριον ἐν τῷ τῆς
 ὀπτασίας ἐκείνης ὡρα ἐξηκολούθησεν, καθὼς ὁ αὐτὸς
 πατὴρ μετέπειτα διηγήσατο. Εἶδον γὰρ, ἔφασκεν, καὶ
 ἰδοῦ ὁλος ὁ κόσμος, ὡς ὑπὸ μίαν τοῦ ἡλίου ἀκτίνα ἔκ-
 τινῆσθαι ὀφείσει. Ἐτι δὲ ταύτη τῷ φωτὸς τῇ λυμπρότατι
 ἔκτειν προσέχων, εἶδθ Γερμανοῦ τοῦ Καπύς ἐπισκόπου
 τὴν ἁγίαν ψυχὴν ἐν πυρίνῃ σφαῖρα ὑπὸ ἁγγέλων ἐν τῷ
 οὐρανῷ παραλαμβανομένην. Τότε ὁ τίμιος πατὴρ Βεν-
 δικτος τῆς φοβερῆς ταύτης ὀράσεως κοινῶν τε καὶ μάρ-
 τυρα προσηγορεύσθαι θέλων Σερβαδῶν τὸν διάκονον, μετὰ
 κραυγῆς ἰσχυρῆς δις καὶ τρις τῆσιν ἐκάλεσεν. Ἐκείνος
 δὲ ταρραχθεὶς ἐπὶ τῇ ἀσυνῆθει τοῦ πατρὸς κραυγῆ, ἐκ-
 τινῆσθαι καὶ ἀπουδαῖος ἀνῆλθεν. ἠθεάσατο δὲ οὐ τὸ πᾶν
 τῷ ὀράσει, μέρος δὲ βραχὺ τοῦ φωτός ἐκείνου ἑώρα-
 κεν. Αὐτοῦ δὲ ἐκπλαγέντος ἐπὶ τῷ θαύματι, ὁ τοῦ Θεοῦ
 ἄνθρωπος κατέστειν αὐτῷ ἄπερ ἐθέλατο διηγήσατο. Παρ-
 κητὰ δὲ ἐν τῷ κάστρῳ Κασίνῳ τῷ σπουδαιοτάτῳ ἀνδρὶ
 Θεοπρίπῳ ἀπέστειλεν ὡπως ἐν Κασίνῳ⁵ τῇ πόλει πέμψθ,
 ἠνύσθ αὐτῷ. Τοῦτου δὲ γεγονότος ὁ ἀποσταλείς λοιπὸν
 λίγα εὔρειν. Ἐρευνήσας δὲ καὶ ἀπερῶεις μαθῶν, ἔγραψθ
 Θεοῦ ἄνθρωπος ἰθείασατο τὴν πρὸς οὐρακῶν αὐτοῦ ἀνοδον.

ΠΕΤΡ. Θαυμαστὸν πρᾶγμα σφῆδρα, καὶ λίαν⁶ ἐκπλήτ-
 τῶν με· ἀλλὰ τοῦτο ὅπερ ἐρρήθη ἑρωτῶ, πῶς ἐνώπιον τῶν
 ἰσθαλμῶν τοῦ δικαίου, ὡσεὶ ὑπὸ μίαν τοῦ ἡλίου ἀκτίνα,
 ἔπαντα τὸν κόσμον συναχθῆναι πρὸ τῆς κοινῆς ἀναστά-

Liberio quondam patricio fuerat constructum^a, ad
 eum visitationis gratia ex more convenerat. Ejus
 quippe monasterium frequentabat; ut quia idem
 quoque vir doctrinae gratia ecclesis influebat, dulcibus
 sibi invicem vitæ verba transfunderent, et suavem
 cibum celestis patriæ, quia adhuc perfecte gaudente
 non poterant, saltem suspirando gustarent. Cumque
 hora jam quietis exigeret^b, in cujus turris superioribus
 se venerabilis Benedictus, in ejus quoque inferioribus
 se Servandus diaconus collocavit: quæ
 videlicet in loco inferiora superioribus^c erivus con-
 tinuabat ascensus. Ante eandem vero turrim largius
 erat habitaculum in quo utriusque discipuli quiesce-
 bant. Cumque vir Dei Benedictus, quiescentibus
 adhuc fratribus, instans vigiliis, nocturnæ orationis
 tempora prævenisset, ad fenestram stans, et omnipotentem
 Deum deprecans, subito intempesti noctis
 hora respiciens, vidit fusam lucem desuper cunctas
 noctis tenebras effugasse, tantoque splendore clarescere,
 ut diem vinceret lux illa quæ inter tenebras radiasset.
 Mira autem res valde in hac speculatione secuta est^e:
 quia, sicut post ipse narravit, omnia etiam
 etiam mundus velut sub uno solis radio collectus,
 ante oculos ejus adductus est. Qui venerabilis Pater,
 dum intentam oculorum aciem in hoc splendore
 coruscæ lucis insingeret, vidit Germani Capuani
 episcopi animam in spherâ^d ignea ab angelis in cœlum
 ferri. Tunc tanti sibi testem volens adhibere miraculi,
 Servandum diaconum iterato his terque ejus nomine,
 cum clamoris magnitudine vocavit. Cumque
 ille fuisset insolito tanti viri clamore turbatus, recedens,
 respexit, partemque jam lucis exiguam vidit.
 Cui tantum hoc obstupescenti miraculum, vir Dei per-
 ordinem quæ fuerant gesta narravit, statimque in
 Cassinum castrum religioso viro Theoprobo manda-
 vit ut ad Capuanam urbem sub eadem nocte transiret,
 et quid de Germano episcopo ageretur agnosceret
 et indicaret. Factumque est, et reverentissimum
 virum Germanum episcopum is qui missus fuerat
 jam defunctum reperit, et requirens scitiliter
 agnovit eodem momento fuisse illius obitum quo
 Dominus ejus cognovit ascensum^e.

αὶ τὰ περὶ Γερμανοῦ τοῦ ἐπισκόπου σαφῆς διαφῆς καὶ
 τὰ ἐν ἁγίαις Γερμανῶν τῶν ἐπισκόπων ἐν κυρίῳ τελειώ-
 ἐν αὐτῇ τῇ βότρ⁶ ἢ τελειώσας ἀπὸ τοῦ γέσων, ἐν ᾧ δὲ τοῦ

Petr. Mira res valde, et vehementer stupenda.
 Sed hoc quod dictum est, quia ante oculos ipsius
 quasi sub uno solis radio collectus omnis mundus
 adductus est, sicut nunquam expertus sum, ita nec

sopori dare debuissent; turris erat eodem in loco constituta, quæ super totius cellæ habitaculum imminēbat; in cujus turris, etc. Hæc absunt a mss. et ab aliis editis. In Græca quoque vers. non leguntur.
^a Compend., Mira autem valde res eandem speculationem secuta est.
^d Germ., in spera. Colitur autem S. Germanus: die 30 Octobris.
^e Primus Aud., Lyr., Becc., Prat., Bigot., habent abcessum.

¹ Ms. ἀνάπλευσ.
² Ms. καταγωγείοις... ἀνωγείοις.
³ Ms. κατώγια τοῖς ἀνωγείοις.
⁴ Ms. ὄρα.
⁵ Ms. Κασίνος.
⁶ Ms. αὐτῇ τῇ ὄρα καὶ βότρ.
⁷ Ms. ἐκπλήττομι. Forte ἐκπλήττομαι.
^a Primus Theod., constitutum.
^b In edit. Gussanv. post exigeret, legitur: ut so

τους; ἀλλ' οὐδέ καταλείβεται τούτο δύναμαι, ποιῆ τάξει γνίσθαι ἰσχύει, ἵνα πᾶς ὁ κόσμος ὑπὸ ἀνθρώπου ἑὸς ἑραθῆ.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἀσφαλῆς πάτρι, Πάτερ, ἐπερ λέγω. Ὑψῆ τῆ θεωμένη τὸν κτίσταν, πᾶσα ἡ κτίσις ἑστη ἀυτῆ ἔστιν. Ὅστις οὖν ἄλλοθεν τι τοῦ φωτός τοῦ κτίσταν διείσατο, μικρὸν αὐτῷ γίνεται πᾶν μέρος τῶν κτισμάτων, ὅτι αὐτῆ ἡ τοῦ φωτός θεωρία ἔνδον ἢ ἐν τῷ νοεῖν ἐμπλατύνεται, καὶ τοσοῦτον πρὸς Θεὸν ἐραπτοί τὸν νοῦν, ὥστε λατῶν ἀνώτερος παντός τοῦ κόσμου κατίσταςθαι, γίνεται δὲ αὐτῆ ἡ τοῦ θεωροῦντος ψυχὴ καθ' ἑαυτῆν. Ἡνίκα δὲ ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ φωτὶ ἀρξεται ἀρκάζεσθαι, ὑπεράνω αὐτῆς ἐν τοῖς ἰνδοτέροις πλατύνεται. Ὅταν δὲ ἑαυτῆν πλατυθεῖσαν διείσῃται, ἐπιγνώσκει ὅσον ἢ βραχὺ ἔστιν ὅπερ ἐν τῇ ταπεινώσει οὐσα κατασχίειν οὐκ ἔδύνατο. Ὁ τοῖων ἀνὴρ οὗτος; ὁ τῆν τοῦ πυρὸς σφαίραν θεασάμενος, καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐν τῷ οὐρανῷ ὑποστρίφοντας, προθύμως τοῦτο θεωρήσας οὐκ ἔδύνατο, εἰ μὴ ἐν τῷ φωτὶ τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχε. Τί οὖν θαυμαστόν εἰ καὶ τὸν κόσμον ὅλον ἐνώπιον αὐτοῦ συναχθέντα εἶδεν, ὅστις ὑψωθείς ἐν τῷ νοεῶν φωτὶ ἔξω τοῦ κόσμου ὑπῆρχεν; ὅτι δὲ συνελθὼν ἅπας ὁ κόσμος ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ εἶρηται, οὐχὶ ὁ οὐρανός καὶ ἡ γῆ ἢ παρίστη ἐπὶ τὸ αὐτό; ἀλλὰ τοῦ θεωροῦντος ἡ ψυχὴ ἐπλατύνθη, ἥτις πρὸς Θεὸν ἀρπαγίσεια ἄνευ δυσκολίας θεωρήσας ἠδυνήθη ἕκαστον ὅπερ ἔνδον τοῦ Θεοῦ ἔστιν. Ἐν αὐτῷ οὖν τῷ φωτὶ τῷ ἐν τοῖς ἔξωθεν ὀφθαλμοῖς ἔξαστράψαντι φῶς ἰνδοτέρον ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς νοεοῖς ὀφθαλμοῖς ὑπῆρχεν. Ὁ γὰρ τῆν ψυχῆν θεασάμενος ἐν ταῖς εἰσιν πάντα τὰ κατώτερα μέρη.

ΠΕΤΡ. Ὅρῶ ἑαυτὸν μὴ ἐπιγνώσκα ἀκριβῶς ἄπειρ εἴρηκας. Διὰ γὰρ τῆν ἐμὴν βραδυτάτα, ἡ ἐξήγησίς σου τοσοῦτον ἐπλεόναυεν ἢ ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἀρτίως σαφῶς ἐν τῇ ἐμῇ διακονίᾳ ἐξήκεις, αὐτὰ ὅπως ἐν τῇ τῆς διαγίσεως τάξει ἱκανέλης.

ΚΕΦΑΛ. Δς'.

Περὶ τοῦ συγγραφέντος παρ' αὐτοῦ μοναχικοῦ κανόνος. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἠδέως, Πάτερ, ἔτι περὶ τοῦ σεθεσμίον ταύτου ἐσθρὸς πολλὰ διαγούμην, ἀλλὰ σπουδῆ τὰ μὲν τῶν αὐτοῦ παρατρέχω, διὰ τὸ εἰς τὰ τῶν ἄλλων πεπραγμένα με σπειδεῖν τοῦτο ἢ δὲ σε ἀγνοεῖν οὐ θέλω, ὅτι σὺν τοῖς θαύμασι, δι' ὧν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐν τῷ κόσμῳ ἰδοξάσθη, καὶ διδασκαλίᾳ λόγου οὐ μετρίως διέλαμψε. Διευπώστοτο γὰρ τοὺς τῶν μοναχῶν κανόνας διακρίσει ἐξαιρέτῃ καὶ λόγῳ φωτισθεῖ. Οὕτινος ἴαν τις θελήσειεν ἀκριβῶς τάτι εἶθαι καὶ τῆν πολιτικῶν καταμαθεῖν, δύναται ἐν τῇ αὐτῇ συγγραφῇ τοῦ κανόνος πᾶσαν τῶν τῆς διδασχῆς αὐτοῦ διαγωγῆν ἐπιγνώσκει. Ὁ γὰρ ἄγνος ἐκείνος ἀνὴρ οὐδαμῶς ἠδυνήθη ἄλλως πως δεδῆξαι ἢ παιδεύσαι εἰ μὴ καθὼς ἔζησεν.

¹ Ms. στανῆ αὐτῆ ἔστιν ὅστις οὖν ἄλλοθεν τι τοῦ φωτός τοῦ κτίσταν διείσατο.

² Ms. ἐν τῷ νοεῖν.

³ Corrupte in editis βραχὺς ἔστιν; unde ms. lectionem praefereendam duximus.

⁴ Ms. παρίστη ἐπὶ.

⁵ Ms. ἰδειχθα πᾶσαν αὐτῆ.

⁶ Ex ms. emendavimus edit.

A conficere scio quonam ordine fieri potest, ut mundus omnis ab homine uno videatur.

Gregor. Fixam tene, Petro, quod loquor : quis animæ videnti Creatorem angusta est omnis creatura. Quamlibet etenim parum de luce Creatoris aspexerit, breve ei fit omne quod creatum est : quia ipsa luce visionis intimæ, mentis laxatur sinus, tantumque expanditur in Deo, ut superior existat mundo : sit vero ipsa videntis anima etiam super semetipsam. Cumque in Dei lumine rapitur super se, in interioribus ampliat; et dum se sub se conspicit exaltata, comprehendit quam breve sit quod comprehendere humiliata non poterat. Vir ergo Dei, qui intuens globum igneum, angelos quoque ad cælum redeantes videbat, hæc procul dubio cernere non nisi in Dei lumine poterat. Quid itaque mirum si mundum ante se collectum vidit, qui sublevatus in mentis lumine extra mundum fuit? Quod autem collectus mundus antecus oculis dicitur, non cælum et terra contracta est, sed videntis animus est dilatatus, qui in Deo raptus videre sine difficultate potuit omne quod infra Deum est. In illa ergo luce quæ exterioribus oculis fuit, lux interior in mente fuit, quæ videntis animum cum ad superiora rapuit, ei quam angusta essent omnia inferiora monstravit.

ἰδέσθαι αὐτῆ, πᾶσαν αὐτῆ στανῶ-

C Petr. Videor mihi utiliter non intellexisse quæ dixeras, quando ex tarditate mea tantum crevit expositio tua. Sed quia hæc liquido meis sensibus infudisti, quæso ut ad narrationis ordinem redeas.

CAPUT XXXVI

Quod regulam monachorum scripsit.

Gregorius. Libet, Petro, adhuc de hoc venerabili Patre multa narrare : sed quedam ejus studiosè prætereo, quia ad aliorum gesta evolenda festino. Hæc autem nolo te lateat, quod vir Dei inter tot miracula, quibus in mundo claruit, doctrinæ quoque verbo non mediocriter fuit. Nam scripsit monachorum regulam, discretionè præcipuum, sermone luculentam. Cujus si quis vellent subtilius mores vitamque cognoscere, potest in eadem institutione regulæ omnes magisterii illius actus invenire : quia sanctus vir nullo modo potuit aliter docere quam vixit.

¹ Prat. et primus Gemet., et dum sub se mens conspicit. Sequimur Germ. et alios melioris notæ.

² Germ. et Val-cl., qui intueri.... ex quibus forsitan editoribus constare placuit, qui in turri; quod tamen legitur in primo Carn. Sequimur mss. Augl. Norm. primum, Theod. secundum Carn., etc.

³ Pler. cum Germ., quia ad sup.

⁴ Duo Gemet., totidem Carnot. et Prat., sermons luculentis.

ΚΕΦΑΛ. ΔΖ.

A

CAPUT XXXVII.

Περὶ τῆς ἑαυτοῦ ἐξόδου, ἣν τοῖς ἀδελφοῖς προείρηκέν.

De prophetia sui exitus fratribus denuntiata.

Ἐν τῷ χρόνῳ ἐν ᾧ ἤμελλεν ὁ ἀγίγιμος οὗτος ἀνὴρ ἐκ ταύτης τῆς προσκαιροῦ ζωῆς ἐκδημεῖν¹, τὸς συνοῦσιν αὐτῷ μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἐκ μήκουσ οἰκοῦσι τῆς ἀγίας αὐτοῦ τελευτῆς τὴν ἡμέραν ἐμήνυσε. Καὶ τοῖς μὲν παροῦσι διεμαρτύρητο λέγων, μυστικῶς ἐν ἑαυτοῖς κατέχειν τὰ ἐν τοῖς ὡσιν αὐτῶν ἀκουσθέντα· τοῖς δὲ ἀποῦσιν ἐμήνυσε ὅποιον αὐτοῖς σημεῖον γενίσσεται, ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐκ τοῦ σώματος μάλῃ ἐξίναται. Πρὸ οὖν ἑκτῆς ἡμέρας τῆς αὐτοῦ παντίμου τελευτῆς, ἀνεωχθῆναι τὸ ἑαυτοῦ μνημεῖον ἐκέλευσε, καὶ εὐθείως πυρετῷ σφοδρότατῳ περιπεσόν, τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἐκκλίσεως λοιπὴν αἰ τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἐλεπτόντο. Ὁρῶν δὲ ἑαυτὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὡς εἰπεῖν, ἐκ τοῦ λαβρωτάτου πυρετοῦ ἐκλιμπάνοντα, τῇ ἑκτῇ ἡμέρᾳ βασταχθῆναι² ἑαυτὸν ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ ἀπενεχθῆναι πεποιήκην. Ἐκεῖ οὖν τὴν ἑαυτοῦ ἐξόδον τῇ ὑποδοχῇ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος, τε καὶ αἵματος ἐστήριξε, καὶ ἐν μίσῳ τῶν μαθητῶν ἑστῶς, τε καὶ αὐτῶν χειρῶν τὰ ἀδύνακτα μέλη ὑποστηρίζομενος, ψάσας ἐν τῷ οὐρανῷ τὰς χεῖρας, ἕστη κατὰ ἀνατολῆς, καὶ τὴν ἡγιασμένην καὶ καθαρωτάτην αὐτοῦ ψυχὴν σὺν τῇ προσευχῇ εἰς οὐρανοὺς ἀνεσφαιρίσεν³. Ἐν αὐτῇ οὖν τῇ ἡμέρᾳ δυοῖν ἀδελφοῖς, τῷ μὲν ἐνὶ ἐν τῷ ἑαυτοῦ κελίῳ ἠσυχάζοντι, τῷ δὲ ἐτέρῳ μήκειον δίκουσι, ἀποκαλύψαι μίαν καὶ ἰθαμίλλος ἴφασιν. Εἶδον τοῖσιν ἑκάτεροι, καὶ ἰδοὺ ὁδὸς ἀπὸ τοῦ κελίου αὐτοῦ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ κατατεινομένη. ἐκ σφαιρῶν ἰματίων ὅλη ἐστρωμένη. καὶ λαμπρὰς ἀμέτρητοι ἐν αὐτῇ κατὰ ἀνατολῆς ἐνορθίνως καίομεναι. Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ εὐσχημῶν, καὶ παιδρὸς τῷ σχήματι ὑπερέκωνθεν ἑστῶς ἤρῳτα τούτους, λίγων ἑ τὸν ἑστῶν ἢ ὁδὸς κ.τ.η, ἣν κατανοεῖτε θαυμάζοντες; αὐτῶν δὲ ἀγνοεῖν ὁμολογούντων, ἔφη πρὸς αὐτούς· Ἄττη ἐστὶν ἡ ὁδὸς, δι' ἧς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄγαθον ὡς Βασιλεὺς ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνέρχεται. Τότε σὺν συνᾶκαν τὴν τοῦ ἀγίου ἀνδρὸς τελείωσιν. Καθὰπερ γὰρ οἱ παρ' ἡμῶν μαθηταὶ ἰθείασαντό, ἁμῶς καὶ οἱ ἀπόντες διέρωσαν ἐκ τοῦ προλεχθέντος αὐτοῖς σημεῖου. Ἐτάφη δὲ τὸ ἡγιασμένον αὐτοῦ σῶμα ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ἐν ᾧπερ τὸν Ἀπόλλωνος βωμὸν κατέστρεψεν, καὶ τὸν εὐκτηρίον οἶκον τοῦ προδρόμου συνιστήσατο. Ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ ὑπὸ τὸν λάκκον, ἐν ᾧ τὸ πρὶν κατώκησεν, ἕως τοῦ παρόντος, εἰς μετὰ πέπτως οἱ αὐτοῦ μνημεῖον ἠσυχάζονται, μερίστη θαυμάτων χάρις διαλάμπει.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ.

CAPUT XXXVIII.

Περὶ ἰαθείας γυναικὸς διὰ προσευχῆς τοῦ ἀγίου.

De inania muliere in ejus oratione sanata.

Ἵπερ γὰρ διηγοῦμαι πρᾶγμα ἀρτίως αὐθι γέγονε. Γυνή τις τῶν κατὰ φύσιν ἐκστάσα φρονῶν, ἐν ὄρεσι καὶ κοιλίᾳσιν, ὕλαις τε καὶ πεδίοις νυκτοῦ τε καὶ μεθ' ἡμέραν πλαζομένη ἐπλανᾶτο. Ἐνὶ δὲ καὶ μόνον ἀνεκλίνοτο, ἐνθα ταύτην ἡ ἀτομία καθύδεν ἠνάγκαζεν. Ἐν μίᾳ σὺν ἡμέρᾳ ἦνικα κατὰ τὴν ἔρημον ἐπλανᾶτο, ἐν τῷ τοῦ μακαρίου ἀνδρὸς Βασιλείου σπηλαίῳ ἰδηγηθεῖσα, ἀγνοοῦσα εἰσῆλθε καὶ ἐμεινεν, πρῶας δὲ γενομένης ὡς ἡγῆς τῷ φρονήματι ἐξῆλθεν, ὡς ἔτι οὐδεμίαν βλάβην φρονῶν ποτε ὑπέ-

Nuper namque est res gesta quam mirro; quia quaedam mulier et mente capta, dum sensum funditus perdidisset, per montes et valles, silvas et campos die noctuque vagabatur; ibique tantummodo quiescebat, ubi hanc quiescere lassitudo coegisset. Quadam vero die dum vaga nimium erraret, ad beati viri Benedicti specum devenit, ibique nesciens ingressa mansit. Mane autem facto ita sonato sensu egressa est, ac si eam nunquam insaniam capitis ulla tenuisset; qua

¹ Ms. ad. h. i. πρὸς τὴν θείαν.

² Ms. ἐκέλευσε βασταχθῆναι.

³ Ms. ἀνέπεψεν. Ἐν αὐτῇ οὖν ὄρα.

⁴ Ms. καὶ καθ' ἡμέραν.

⁵ Ms. τῶν ἡμερῶν.

⁶ Pratel., pro silentio.

⁷ Pratel. et primus Gemet., senulcrum.

⁸ Secundus Gemet., dolore.

⁹ Sec. ndus Carnot., Bigot. et Becc., *viderunt namque viam stralam.... quae*, etc.

¹⁰ Ita Germ., Val-cl., duo Carnot. et uterque Theoder. Aliorum codicum non una est lectio. In Compend. Bigot., Lyr. et primo Aud. legitur: *in quo prius Sublacu habitavit*. In primo Gemet., *in quo prius cui vocabulum est Sublacis, hab.* In altero Gemet., *in quo prius hab. cui Sublacus vocab. est.*

μεινεν. Ἦτις ἐν καρτῇ γρόμφῳ τῆς ζωῆς αὐτῆς ἐν τῇ δωρη-
θεισῇ αὐτῇ ὑγιαίει διαμένειν.

ΠΕΤΡ. Τί τοῦτο εἶναι λέγομεν, ὅτι ἐν τοῖς τῶν ἁγίων
μαρτύρων λειψάνοις θεωροῦμεν γινόμενον; πλείον γάρ,
σ/εδὸν εἰπεῖν, θαυματοργίαι ἐπιτελοῦνται ἐν τοῖς ἐκ-
τηρίοις, ἐν οἷς λείψανα ἐπ' ἰνόματι αὐτῶν κατατίθενται,
ἤπερ ἐν ᾧ τὰ τούτων κατέκεινται σώματα. Πληροτέτως
μὲν οὖν κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν εἶναι πιστεύουμεν, ὡς
καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτῶν σώμασιν ἐκεῖ δὲ μᾶλλον μετὰ

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐνθα τὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων σώματα κει-
νται, διαταγῆς, Πέτρε, οὐκ ἔστιν, ὅτι πολλὰ σημεῖα δύ-
νάται ἐπιδείξει, ὡσπερ καὶ ποιοῦσιν. Τοῖς γάρ καθαρῶ
τῷ λογισμῷ προσερχομένοις, ἀμέτρητα θαύματα ἐπι-
δεικνύουσι. Δεῖ δὲ τὸ ἐν διαταγῇ ὑπάρχειν τοὺς ἄσθε-
νέστερον τῷ λογισμῷ διακειμένους, ὡς μὴ παρεῖναι τοὺς
ἁγίους ἔνθα τὰ αὐτῶν ὀλεῖως οὐ κατέκεινται σώματα, καὶ
ὡς ἐκ τούτου τοὺς προσερχομένους μὴ εἰσακούσθαι,
ἐκεῖ μᾶλλον αὐτοὺς ἀναγκαῖον ἔστι μεγάλα σημεῖα ἐπι-
δείξει, ἔνθα περὶ τῆς αὐτῶν παρουσίας ὁ ἀσθενὴς λογι-
σμός ἐπιστάζει. Ὡν δὲ ὁ νοῦς ἰδρακνόμενος ἐν τῷ Θεῷ
ὑπάρχει, οὐτοὶ ἐν τῷ τῆς πίστεως ἀξιώματι ὄντες, γινώ-
σκουσιν ὅτι εἰ καὶ μὴ κείνται αὐτῶν ἐκεῖσε τὰ σώματα,
πλὴν ὁμως τοῦ τὰς εὐχαῖς εἰσακούσθαι μὴ ἀπολιμπά-
νισθαι αὐτοὺς. Ὅθεν τοίνυν καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια ὁ κύριος
ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἵνα πιστὸν τοῖς μαθηταῖς προσθῆ
εἶπεν· «Εἰ μὴ ἐγὼ ἀπέθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἔρχεται πρὸς
ὑμᾶς.» «καρὸν» οὖν ὑπάρχει, ὅτι τὸ παράκλητος πνεῦμα
ἐκ τοῦ πατρὸς προέρχεται, καὶ ἐν τῷ Υἱῷ διαμένει. Τίνας
οὖν χάριν ἑαυτὸν ὁ υἱὸς παρεῖναι λέγει, ἵνα ἐκεῖνος
ἔλθῃ ὅστις οὐδέποτε ἀπ' αὐτοῦ ἐχωρίσθη; Οἱ μαθηταὶ ἐν
σοφίᾳ τὸν κύριον ὁρῶντες, τοῖς σωματικοῖς ἔφθαλμοῖς
τεῦτον πάντοτε θεωρεῖν ἐπεθύμουν. Ὁρθῶς οὖν αὐτοῖς
ἐξέφθῃ· «Εἰ μὴ ἐγὼ ἀπέθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἔρχεται.»

«Εἰ μὴ τὸ σῶμα ἀποκρύψω, τί ἐστὶν ὁ τοῦ πνεύματος πῶτος οὐ δεικνύω, καὶ εἰ μὴ ἐμὲ καταλείψετε σωμα-
τικῶς θεωρεῖν, οὐδέποτε μανθάνετε πνευματικῶς με ἀγαπᾶν.»

ΠΕΤΡ. Ἀρτὰς ὁ λέγεις.

ΓΡΗΓΟΡ. Ὀλίγον λοιπὸν ἐκ τῆς συντυχίας παυσώμεθα,
καὶ ἐν εἰς τὰ τῶν λοιπῶν θαύματα τὸν λόγον ἐν τῇ διη-
γήσει παρεκτείνωμεν, δύναμιν τοῦ λέγειν διὰ τῆς σιγή-
σεως ἀνακαινίσωμεν

¹ Ms. τοὺς ἀσθενεστέρῳ λογισμῷ.

² Hoc loco animadvertat lector, verba illa, φανερόν οὖν
ὑπάρχει, ὅτι τὸ Παράκλητος Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς προέρ-
χεται, καὶ ἐν τῷ Υἱῷ διαμένει, id est, *Aperte igitur patet,
quod Paracletus Spiritus a Patre procedit, et in Filio
permanet*; longe aliter legi apud Gregorium Latine,
nempe: *Cum enim constet, quia Paracletus Spiritus
a Patre semper procedat et Filio*. Ex quo manifeste
apparet, a Græcis postea Zachariæ papæ versionem
fuisse depravatam, ut bene notavit Joannes diaconus
lib. iv de Vita ejusdem B. Gregorii, cap. 75, de Dia-
logis loquens, his verbis: *Quos libros Zacharias,
sanctæ Ecclesiæ Romanæ episcopus, Græco Latinoque
sermone doctissimus, temporibus Constantinii imperato-
ris, post annos ferme 175, in Græcam linguam conver-
tens, Orientalibus Ecclesiis divulgavit*; quævis astuta
Græcorum perversitas in commemoratione Spiritus
sancti a Patre procedentis, nomen Filii suaptim radens,
abstulerit. Hæc Joannes diaconus. Hanc censuram at-
texere curarunt Romani sub Sixto V editores, et alii

A omni vitæ suæ tempore in eadem quam acceperat sa-
lute permansit.

Petr. Quidnam esse dicimus, quod plerumque in
ipsis quoque patrociniis martyrum sic esse senti-
mus, ut non tanta per corpora, quanta beneficia
per reliquias ostendant, atque illic majora signa fa-
ciunt, ubi minime per semetipsos jacent?

Grego. Ubi in suis corporibus sancti martyres ja-
cent, dubium, Petre, non est quod multa valeant si-
gna demonstrare, sicut et faciunt, et pura mente
querentibus innumera miracula ostendunt. Sed quia
ab infirmis potest mentibus dubitari, utrumne ad
exaudiendum ibi præsentia sint, ubi constat quia in
suis corporibus non sint; ibi necesse est eos majora
signa ostendere, ubi de eorum præsentia potest mens
B infirma dubitare. Quorum vero mens in Deo fixa est,
tanto magis habet fidei meritum, quanto illic eos novit
et non jere corpore, et tamen non deesse ab exau-
ditione. Unde ipsa quoque Veritas, ut fidem discipuli-
lis augeret, dixit: *Si non abiero, Paracletus non
veniet ad vos* (Joan. xvi, 7). Cum enim co. stet quia
Paracletus Spiritus a Patre semper procedat et Fi-
lio, cur se Filius recessurum dicit, ut ille veniat, qui
a Filio nunquam recedit? Sed quia discipuli in carne
Dominum cernentes, corporeis hunc oculis semper
videre sitiebant, recte eis dicitur: *Nisi ego abiero,
Paracletus non veniet*; ac si aperte diceretur: *Si cor-
pus non subtrahet, quis sit amor d Spiritus non
ostendo; et nisi me desideris corporaliter cernere,
nunquam me discetis spiritualiter amare.*

Petr. Placet quod dicis.

Gregor. Aliquantum jam a locutione cessandum est,
ut si ad aliorum miracula enarranda tendimus, lo-
quendi vires interim per silentium reparemus.

deinceps. Vide quæ de hoc argumento in præfat. one
jam præmisimus num. 26.

³ In scriptoribus sacris mediæ ætatis, per sancto-
rum patrociniis sæpe intelliguntur reliquias; quod
pluribus probat Cangius. Sufficiat modo Caroli Magni
capitulum quod prohibet servis Dei ad bellum per-
gere: *nisi illis tantummodo qui propter div. ministe-
rium, missarum scilicet solemnia adimplenda, et san-
ctorum patrociniis portanda, ad hoc electi sunt*. Tom.
II Concil. Gall., pag. 255; cap. 3, tit. 2, Capitulum
selectorum Car. M. Per patrociniis reliquias intellexit
Zacharias, λειψάνους, λειψάνων. Significantur quoque per
patrociniis sanctorum, ipsorum miracula. Dynamius
patricius in Vita S. Maximi Regiensis ep.: *Corpus B.
antistitis est humatum in eccl. B. Petri... quæ postea
ipsius nomine, appellata est ob crebra ejus patrocini-
nia.*

^h Primus Carnot., ut fidem salutis.

^c Germ. Norm. et plur., ex Patre.

^d Al., quid sit amor.

PRÆFATIO IN REGULAM S. BENEDICTI.

Quanto apud omnēs in prælio S. Benedicti Regula fuerit hæcenus, nulli non exploratum esse existimo. Hæc sui vel solo auctoris nomine omni commendatione major, non solum in conciliis *Regula sancta* dicta est, ab eodemque quo sacri canones Spiritu condita; et in omnibus monachorum promulgata cœnobiiis, verum etiam ab ipsis sæculi principibus singulari studio perlecta, proflentibus se *ex tam prudentibus sancti Patris præscriptionibus ad populos suæ fidei conceditos valde accommodata medio* percipere. Quapropter nullum mihi dubium est quin a piis religio-isque lectoribus cum ea qua par est animi reverentia ac religione suscipiatur, perlegatur, ac memoriæ commendetur.

At vero quam hic exhibeo ejusdem Regulæ expositionem quo vultu, quoque animo accepturi sint, re in ancipiti est: maxime cum id genus argumenti loties hæcenus tractatum sit, ut qui illud iterum retrahere cogitaverit, is jam actum age re prorsus censeatur. Verum qui me ab hac scribendi ratione deterere debuerat magnus commentatorum numerus, is ad hæc opus suscipiendum me potius induxit. Nam etsi et ex antiquis et ex recentioribus non pauci, tam auctoritate quam vitæ merito gravis ini scriptores (quales sunt ex antiquis Smaragdus, Hildemar, Bernardus Cassinensis; ex recentioribus vero Menardus et Hæcenus, viri doctrina et sapientia præcellentes), id magna cum laude exsecuti sunt, unum tamen ad perfectam et absolutam Regulæ notitiam desiderandum videbatur. Cum enim veterum Regulæ commentatorum exemplaria aut perrara sint, aut in obscuris bibliothecarum forulis, pene incognita, cum blattis et tineis rixentur; ex recentioribus vero nonnulli adeo alienam a mente S. Benedicti doctrinam tradiderint, ut nihil minus quam ejus Regulam explicuisse videantur, illos e tenebris ernere, hos vero aliquo modo revincere, viris aliquot pietate doctrinaque conspicuis operæ pretium visum est. Quapropter cum ejusmodi commentarium pro modulo meo paucis abhinc annis proprios in usus adornassem, lidem mihi auctores fuerunt ut id publici juris facerem: ut tam ex auctoritate veterum, quorum hic testimonia de verbo traduntur, quam ex praxi, quæ legum optima est interpret, appareat quam longe a vero ac genuino sancti Benedicti sensu aberraverint, qui laxiores docent et approbant opiniones; simulque perspicui possit quid de his sentiendum sit quorum severæ sententiæ, minusque Regulæ discretionem præcipuæ conformes, proferrantur.

Nonnullos fortasse moveat frequens ac numerosa veterum auctorum propriis verbis expressio, quæ festinantibus ad ulteriora lectoribus, aut auctorum lectione imbutis fastidium non raro generare solet. Verum cum Regulam S. Benedicti auctoritate et praxi veterum hic fulcire et exponere fuerit animus,

A fieri vix potuit quin auctoritates et testimonia eorum magno numero non congererem; quæ scribendi ratio etsi animum minus recreet, longe tamen efficacior ad persuadendum videtur, quod unum hic præ oculis habui; neque enim delectandi lectoris, sed edificandi gratia hæc a me scripta sunt; atque ultimam id in aliquibus saltem experiri liceat! Si enim vero commentationes nostræ quidpiam durius, austeriusve, seu restrictius videbuntur exhibere, nemo mihi jure succenseat, qui non meam doctrinam refero, sed sanctorum exempla veterumque testimonia simpliciter expono; non eo quidem animo ut eastruam et configam observationes quæ tantillum ab exacta et litterali Regulæ intelligentia pro tempore et loco, cogente necessitate, recesserunt. Nam etsi non ad unguem, ut dicitur, eam totam custodimus, etsi qua pro sui claustrii ritu vel mutati vel præmittant, a regulari tamen omnino professione non discedant, donec tamen sobrie et juste et pie pro suorum moribus vivere non desistant (*S. Bern. de Præc. et Disp., cap. 16*). Sed e re nostra non erit fortassis alienum, si de his qui suam in Regulam S. Benedicti impenderunt operam brevis disseramus.

Hos inter primus occurrit S. Benedictus abbas Anianensis, omnibus ordinis monastici alumnis singulari veneratione colendus, ab antiquis Benedictus secundus merito appellatus; et certe post sanctum legislatorem nulli secundus. Is, testante Ardone ejus discipulo, *omne desiderium suum in observationem Regulæ converterat, suumque hoc permaxime erat studium, ut nihil intellectui ejus excederet.... et ut videret contentiosis nulla frivola cassaque a B. Benedicto edita fore, sed suam ex aliorum sultam esse Regulam, anum collectis regularum sententiis composuit librum, cui nomen Concordia Regularum dedit, ita ut B. Benedicti præcederet sententia, ei vero rationabiliter convenientes jungerentur deinceps.*

Eu opere non parum profecit Smaragdus, abbas S. Michaelis in agro Virdunensi, in condendo suo super Regulam sanctam commentario, quem non solum ex variis antiquarum regularum sententiis, sed ex diversis insuper SS. Patrum dictis, suppresso auctorum nomine, contexuit, opus tanto scriptore dignum, quamvis in assignando vero et genuino illius parente non omnes consentiant. Nonnulli enim Rabano Moguntinensi archiepiscopo illud ascribunt; sed quam perperam, probat noster Mabillonius in veterum Analectorum tomo II, cujus ad probationes hanc etiam addere licet, quod sub Smaragdi veri auctoris nomine citetur a Gratiano. Eundem librum Smaragdo Ardoni, Benedicti Anianensis discipulo, tribuit Menardus; et quidem consentiunt nomen, ætas, tempusque auctoris, atque usus Concordiæ Regularum; at r. fragatur abbatialis dignitas, quam commentarii scriptori tribuunt codices mss., nec assecutus est Smaragdus Anianensis. Alii denique Sma-

ragdam abbatem Luncburgensem hujus commentarii agnoscunt auctorem, qui etiam exstat in Parisiensi S. Germani bibliotheca sub nomine S. Dunstani scriptus; sed illi tardius vixerunt, decimo scilicet sæculo, quam ut eis possit tribui fetus quem longo ante tempore emissum fuisse constat.

Smaragdum excipere debet Hildemar, Francigena monachus, qui Ludovici Pii imperatoris temporibus florebat. Is ab Angelberto Mediolanensi archiepiscopo accersitus in Italiam, et ad Rampertum Brixiensem episcopum missus, vitæ severioris normam in monasterio SS. Faustini et Jovitæ restituit. Ibi optimum omnium (si quid iudico) commentarium in Regulam S. Benedicti composuit, quem Paulus Diacono jam ante annos sexcentos ascripserunt Leo Marsicanus et Petrus Diaconus, astipulantibus Bernardo Cassinensi, et Petro Boherio. At Paulo Diacono recentiore esse exinde manifestum est, quod citatur in eo celebratum Aquisgranum sub Ludovico Pio concilium, cum tamen Paulus sæculo viii vivere desierit. Eundem Ruthardo Hirsaugiensi monacho, Rabani et Strabi auditori ascribit Trithemius; Ruthardo monasterii Eremitæ B. Mariæ in Helvetiis Meruardus. At neque Germanus, neque Helvetus fuit auctor, qui monasterii sui in *Francia* non semel facit mentionem. Eundem etiam in Augiensi monasterio reperit Mabillonius noster cum hac inscriptione: *Incipit Expositio Basilii abbatis super Regulam S. Benedicti abbatis primitus*. At genuinum Hildemari fetum esse probant Gallicani codices mss. plurimi, maxime vetustissimus ex bibliotheca S. Benigni Divionensis, ab annis circiter octingentis exaratus, cui hæc prælititur inscriptio: *Incipit Traditio super Regulam S. Benedicti, quam magister Hildemar monachus tradidit et docuit discipulis suis*. Cui favet epistola ipsius Hildemari, quæ capite 38 integra refertur. Adde quod in caput 14, agens de sanctorum festivitibus, in exemplum adducit festa SS. Ambrosii, Protasii et Gervasii, Naboris, Nazarii et Celsi, sanctorum diocesis Mediolanensis, cui præerat Angilbertus, qui Hildemarum ex Francia advocaverat. Denique in Romanis monasterii sancti Pauli Consuetudinibus, ante annos sexcentos descriptis, sub nomine Hildemari hic commentarius laudatur, ut nulli dubium superesse debeat quin vulgata Pauli diaconi nomine commentatio Hildemari genuino auctori sit vindicanda.

Non multo post, sub finem nimirum sæculi noni, Hlogboldus Elnouensis monachus, Remensibus scholis a Fulcone archiepiscopo præfectus, ex diversis SS. Patrum sententiis in unum collectis, expositionem in Regulam S. Benedicti composuit, quæ ms. asservatur in percelebri S. Amandi apud Belgas monasterio.

Subsequentibus duobus sæculis x et xi, vix ullum Regulæ Benedictinæ interpretem reperire est. Nam qui recensentur S. Dunstanus et S. Athelwoldus, non tam Regulam exposuisse quam recognovisse et emendasse, aut in Anglicum idioma transtulisse dicendi

sunt. Exeunte tamen sæculo xi, beatus Theozo, olinnis Gualberti discipulus, et abbas S. Pauli de Razzolo, scripsit in eandem Regulam commentarium, quod ms. habetur in locupletissima magni ducis Etruriæ bibliotheca.

Paulo fecundius existit sæculum xii, in quo quatuor tam pietate quam doctrina insignes Regulæ nostræ expositores sese nobis obiciunt: Rupertus abbas Tuitiensis cœnobii juxta Coloniam Agrippinam, vir in divinis Scripturis a Spiritu sancto per visum eruditus; Petrus Diaconus monachus Cassinensis et bibliothecarius; S. Hildegardis, prima Montis-Sancti Ruperti Bingensis in diocesi Moguntinensi abbatissa, Bernardo abbati Clarenvallensi bene nota, cujus scripta ab Eugenio Papa III coram eodem S. Bernardo, episcopis et cardinalibus lecta, in conventu Trevirensi confirmata sunt; ac tandem magister Stephanus Parisiensis. Et quidem duo priores, Rupertus scilicet et Petrus, quatuor hac de re libros scripserunt, S. Hildegardis unicum est brevem, Stephanus Parisiensis item unicum, quem Rosfredo Insulano, SS. Marcellini et Petri presbytero cardinali, Cassinensis cœnobii abbati, ejusque fratribus, inscripsit: quod opus manu exaratum asservatur in Uriniensi Germaniæ monasterio prope Augustam Vindelicorum.

His subjicere possemus Edmundum Stoughton Glasconia monachum, et Guillelmum Peraldum ordinis Prædicatorum et episcopum Lugduensem, qui expositiones in Regulam S. Benedicti scripsisse traduntur in Possevini apparatu sacro. Sed Guilelmi lucubratio aliud nihil est quam optimus tractatus de professione monachorum, tres in partes divisus, qui Parisiis anno 1512, cum tractatu Joannis Nider De reformatione religiosorum, prodit in lucem. Exstat ms. in bibliotheca S. Germani a Pratis sub nomine Guillelmi Pictaviensis: in Gemmeticensi et Lyrensi absque auctoris nomine.

Vento ad scriptores Cassinenses Bernardum, Nicolaum et Richardum de S. Angelo, quibus annumerare possumus Petrum Boherium, episcopum Urbevetanum, ut pote qui aliquando Cassini et Sublaci versatus est.

Bernardus natione Gallus, in *Scripturis sanctis studiosus et eruditus, regularis disciplinæ zelosus amator, ingenio subtilis, consilio promptus, sententia solidus, eloquio apertus et compositus*, ut ait Trithemius, monachus primum et abbas monasterii S. Honorati Lerinensis, in Gallia; deinde jussu Urbani Papæ IV in locum cujusdam Theodini monachi Cassinensis, Acerarum episcopi electi, de mandato Manfredi Tarentini principis abbas annuagesimus nonus monasterii Cassinensis creatus anno 1263, quemadmodum scribit Arnoldus Wion, ac postea S. R. E. cardinalis, ad preces et petitionem Thomæ decani et fratrum Cassinensium, scripsit egregium super Regulam S. Benedicti commentarium, quem tanti fecere posteri, ut illum pene ad verbum transcripserit in suo primo commentario Petrus Boherius, cumque Joannes de Précis, abbas S. Germani Parisiensis, Gallico idio-

mate donaverit; cujus versione etiam aliquoties usus fuit.

Nicolaus de Fractura, Arnoldo Wion dictus Nicolaus de S. Germano, I. V. doctor monachus primum Cassinensis, deinde abbas monasterii S. Vincentii juxta Vulturnum, anno Domini 1299 scripsit expositionem satis perspicuam et doctam secundum jura canonica et civilia super Regulam S. P. N. Benedicti, ut testatur idem Arnoldus. Colex quoque usus sumus ita designat: *Explicit Expositio Regulæ S. Benedicti secundum Nicolaum abbatem S. Vincentii; decretorum doctorem, quam exposuit in monasterio Cassinensi, sub anno Domini 1299, sub abbate Gallurdo, qui eo tempore monasterio Cassinensi præsidebat.*

Hic liber est scriptus, exponens sit benedictus,

Ut rosa flos forum, sic est liber iste librorum.

Tres Richardos de S. Angelo Regulæ nostræ commentatores reperio. Unum Cassinensem abbatem, teste Placido Cassinensi monacho in Supplemento Virorum illustrium sui monasterii, qui anno 1240 a Gregorio IX creatus est cardinalis. Alterum monachum Cassinensem et postea tempore Cælestini papæ V abbatem S. Justinæ de Padua, cujus opus laudat aliquando Paulus Augustinus a Janua. Tertium monachum item Cassinensem et præpositum Vallisleris, ac Capellanum Landulfi S. Angeli diaconi cardinalis, cui etiam librum suum dedicavit. Duorum priorum lucubrationes mihi percurrere non licuit, sed tantum tertii, in cujus commentario intacta aliquot capita tanquam omnibus nota, aut a peritioribus exponenda, uti se ipse explicat, reperi, scilicet ab octavo ad decimum nonum.

Petrus Boherius, decretorum doctor, primum abbas monasterii S. Aniani in diocesi S. Pontii Thomeriarum, et postea episcopus Urbevitanus, post medium sæculum XIV duplicem in Regulam S. Benedicti edidit expositionem: unam ad petitionem fratrum suorum, quam præsentibus in capitulo provinciali abbatibus obtulit corrigendam et emendam. De ea ita scribit Trithemius: *Petrus Boherius scripsit super Regulam S. P. Benedicti opus certe laboriosum et commendabile, in quo ipsam Regulam iuri et canonibus pene in singulis verbis concordare ostendit. Sed cum in ista SS. Patrum scita aliquo modo neglexisset, alteram jam factus episcopus ex variis SS. Pachomii, Basilii, Hieronymi, Cassiani, et ex Vitis Patrum sententiis composuit, quam in sacra S. Benedicti spelunca corpore collocatus, ministrato candelæ lumine, cum tremore subscribendam incipit. Hunc secundum commentarium Carolo Franciæ regi nuncupavit, in cujus præliminari ad eundem Carolum episcopi hæc leguntur: *Oro igitur, heros noster et inclite princeps, eandem monachorum excipe Regulam, per me tuæ majestatis oratorem humillimum, in specu ubi ipse Benedictus eam edidisse, et in qua diu mansisse penitentiae gratia legitur, sanctorum Patrum dictis sacrificis noviter commentatam. Ipsamque enim dextera scripta tua, cum tu ea minime reges, porrige, precor, abbati venerabili S. Dionysii,**

A suoque sacro conventui, meis in Christo Patribus, veraque charitate et professione parili fratribus præamandis. Eandem etiam Sublacensibus monachis Petrum transmisisse docent versus initio libri ipsius appositi.

Cassinenses proxime sequuntur plures ex Germania doctissimi gravissimique scriptores, qui suas in exponenda S. Benedicti Regula curas adhibuerunt. In his Joannes Castellensis in palatinatu superiori monachus prope Ambergam, de quo Trithemius: *Joannes monachus Castellensis in diocesi Eistetensi, vir in divinis Scripturis valde studiosus et sæcularis litteraturæ non ignarus, ingenio subtilis et disertus eloquio, edidit venerandæ lectionis non parva volumina, de quibus ista feruntur: In Regulam S. Benedicti libri duo, etc.* Idque juxta Wionem anno 1390. Ejus expositio ms. asservatur in monasterio S. Petri Salzbürgensis, ad cujus calcem habetur glossa in Regulam eodem auctore, quæ forsitan pro secundo illius libro habenda est. Joannes Keck Tegernsensis in Bajoria monachus, vir imprimis doctus, qui etiam interfuit concilio Basileensi, ubi coram summo pontifice orationem habuit, eruditum etiam composuit in Regulam S. Benedicti commentarium, quem Gaspari de Grandesen abbati nuncupavit, exstatque ms. in bibliotheca Tegernsensi. Symbolam quoque contulit Joannes Ultpacher, Mellicensis in Austria monachus, cujus lucubratio ms. asservatur in Weingartensi bibliotheca, cum hæc inscriptione: *Commentarius in Regulam S. Benedicti, auctore Joanne Ultpacher Mellicensi monacho, post reformationem monasterii sui, hoc est post annum 1423, quo reformatum est Mellicense monasterium. Exstat etiam in bibliotheca Tegernsensi commentarius alterius Joannis, Mellicensis item monachi, Schlippacher dicti, cujus titulus ita effertur: *Manuale viaticum super Regulam S. P. N. Benedicti, editum per venerabilem Patrem et magistrum Joannem Schlippacher in cenobio Mellicensi monachum professum. Hoc fecit et vives.* Eo usus est Chrysostomus abbas Altahe Superioris in expositione quam, ut ipse ait, *ex diversis qui super eandem scripserunt Regulam viri egregii, videlicet Bernhardo abbate Cassinensi, Stephano Parisiensi, Uildemaro abbate, domino reverendissimo Joanne cardinali dicto de Turrecremata, nec non magistro Joanne Keck Tegernsensi, Joanne Castellensi, et Joanne Schlippacher Mellicensi, dictæ Regulæ professoribus collegit.* Ea habetur etiam in monasterio Scheyrensi anno 1491, scripta in die S. Marci evangelistæ. Joannes Trithemius abbas Spanheimensis, vir pietatis et doctrinæ non vulgaris, suum commentarium ediderat paulo post annum 1484, quo primum creatus est abbas. Hoc opus reconditorem viri eruditionem multigenamque SS. Patrum lectionem exhibet; sed quod satis doleri non potest, decurtatum, septem tantaxat continens capita cum prælogo, in quibus vix aliquid ad accendendum fovendumque religiosæ disciplinæ studium ac fervorem aptius aut fortius desideres.*

His adijcere possemus auctores Hispanos non paucos, qui eo quoque stylo admoverunt. Nam præter Joannem cardinalem de Turrecremata dictum, si Manriquo credimus, in capitulo generali congregationis reformatæ ordinis Cisterciensis anni 1557, inunctum est Lu'ovico de Estrada, insigni verbi Dei concionatori, ut commentarios in S. Benedicti Regulam ederet, quibus abbates in capitulis privatis ad illam exponendam uti possent; quos cum in generalibus conciliis anni 1560 Hispana lingua representasset, jussus est in Latinam vertere, dignos qui legerentur universum per orbem, ut loquitur Manriquus. Ex eadem congregatione Lu'ovicus Bernardus de Quiros, reformator generalis XXXI, scripsit quoque Republicæ monasticæ, sive Commentariorum in Regulam S. Benedicti libros duodecim; quos tamen non exstare asserit Nicolaus Bravus, ejusdem congregationis abbas monasterii Olivæ, in notis litteralibus, quas pro genuina Regulæ intelligentiæ et conscientiæ obligatione typis mandavit Olivæ anno 1648, una cum Lacinia adversus Joannis Caramuelis placita.

Ex congregatione vero Vallisoleana duos habemus superiores generales, quorum unus Latino, alter Hispanice scripsit in Regulam S. Benedicti. Primus Antonius Perezius, qui postea fuit Urgellensis episcopus ac postmodum archiepiscopus Tarraconensis; secundus Alphonsus de San-Vitores, vir non exigui meriti.

Denique, ut paucis absolvam, commemorare nihil juvat Theobaldum Artaldum, Petrum Crespetium Cælestinos, et Matthiam Lambertum Alensium monasterii priorem, qui tres Regulæ Gallicæ expositiones ediderunt; nec non et Joannem Berthelium, Joannem Craesbreckum, Columbanum Urancem, pluresque alios, quorum catalogum texuit Benedictus Hæftenus in Disquisitionibus monasticis. Joannem vero Caramuelum quod attinet, tametsi aliquoties ejus verba protulimus, tantum abest ut nobis commendatur, quin potius omni oblivione dignus videatur. Alta est ratio Gerardi Belgæ monachi, cujus præsumptivæ devotionique commentariolum cum notis edidit Gabriel Bucelinus in monasterio S. Galli. Neque etiam sua laude privandum existimo Julianum Warnerium strictioris observantiæ Cisterciensis ordinis generalem, cujus præter Gallicum librum De antiqua praxi Regulæ S. Benedicti, Parisiis anno 1645 impressum, commentarium insuper in eadem Regulam citat Julianus Parisius, abbas Fulcardi Montis. Sed neque Pauli Augustini a Janua congregationis Cassinensis monachi, qui eandem Regulam ad mss. Cassinenses recognovit et doctissimis notis exornavit, opus prorsus spernendum videtur. His omnibus duos cæteris longe anteponeudos adjicio, Hugonem Menardum, et Benedictum Hæftenum, viros æternæ memoria dignos. Primus ex monacho S. Dionysii in Francia, zelo strictioris observantiæ congregationi S. Mauriciana nomen, doctrinam cum pietate ita conjunxit, ut non solum inter perfectissimos monasticæ vitæ cul-

tores numerari debeat, verum etiam et doctissimis ævi nostri scriptoribus æquiparari possit, ecclesiastica, monastica, profanaque eruditione fertissimus. Inter alia quæ præcipua edidit, Benedicti abbatis Anianensis Regularum Concordiam publici juris fecit, quam ad plures mss. codices exegit et notis exquisitissimis illustravit. Quo ex fonte hauserunt quicumque momenti alicujus opus aliquod in Benedictinam Regulam post eum scripserunt: maxime vero Carolus Cointus, Oratorii Domini Jesu presbyter, in observationibus ad eandem Regulam, quam in Annualium ecclesiasticarum Francorum tomo I integrum inseruit.

Benedictus vero Hæftenus, Affigeniensis monasterii præpositus, in rebus monasticis quanto reversatus fuerit, probant duodecim monasteriarum Disquisitionum libri, opus imprimis laudandum et utile; cui nonnulla si detraxeris correxerisve, nescio an præstantius aliquid in S. Benedicti Regulam exquiras. Edidit insuper commentarium in vitam S. Benedicti, et alia non pauca, quæ sinceram pietatem nec vulgarem eruditionem ex æquo spirant. Ejus Disquisitiones monasticas compendio redactas Augustæ Vindelicorum typis mandari curavit Carolus Stengelius abbas Anhusanus, cujus epitome iis præsertim sufficere posset, quibus per otium minimo vacat prolixas Hæfteni lucubrationes studiosè perlegere. Vivos supersitesque Regulæ commentatores silentio prætermittere animus fuit, ne quis forsitan eorum famæ vel modestiæ non satis a me consultum existimaret. Sed neque defunctos omnes hic a me commemoratos fuisse affirmo, quorum plurimos præsertim manu exaratos curam diligentiamque nostram fugisse non diffiteor.

Ex his omnibus commentarios sex nondum editos ante aliquot annos typis mandare cogitaverat noster Mabillonius, et ex illis continuam et quasi concatenatam Regulæ commentationem facere. Verum cum me aliquid in Regulam S. Benedicti meditari recessisset, ipse, majoribus et utilioribus occupatus, auctor fuit ut saltem illorum concordiam satagerem edere. Id quod tam ex illis quam ex editis longe pluribus, aliisque probatis auctoribus innumeris ita præstare conatus sum, ut quidquid in his alicujus momenti existeret, in hoc uno commentario nostro præne totum comprehendere. His omnibus addidi praxim qualem in antiquis monachorum regulis, vetustissimis recentioribusque cœnobiorum statutis, consuetudinibus et ordinariis sive manu exaratis sive impressis, et in variis sanctorum actis ac historiis deprehendere potui. Qua in re si quid erravi (quod est humanum), aut forte incautius excidit, candidos lectores precor, ut pro sua benignitate peccatis indulgeant, mendas corrigant et emendent, paratum me semper inventuros certiora docentibus statim et ex animo consentire.

Denique ut in hoc opere nihil quod meum erit desiderari posset, sanctæ Regulæ textum ad mss. codice plurimos emendare studui, maxime ad vetustis-

simum omnium ante annos mille uncialibus litteris scriptum, cujus varias lectiones ex bibliotheca Bodleiana, quæ est Oxonii in Anglia, transmisit ad nostrum Mabillonium V. Cl. Eduardus Bernardus, et ad Narbonensem ante annos nongentos exaratum, cujus varias item lectiones, uti et alterius monasterii S. Sabini Tarbeiensis annorum sexcentorum excepti noster Claudius Stephanotius. Alios etiam quinque consului, nempe duos Parisienses S. Germani a Pratis, tertium S. Cornelii Compendiæ, quartum S. Petri Conchensis, quintum B. Mariæ Lyrensis. Sub idio quoque fuerunt relati a vetustis commentatoribus sacra Regulæ textus, ab Hildemaro præser-

tim et Smaragdo Floriacensis monasterii, quorum characteres ad annos minimum octingentos accedunt. Quibus præire debuit Benedicti abbatis Anianensis Concordia Regularum. Nec insuper haberi visum est antiquas editiones, Venetianæ anni 1489 et Parisiensem, aliasque recentiores Balduini Moreau, Hugonis Menardi, Benedicti Haefleni, et Pauli Augustini a Janua Cassinatis monachi; quod ipsi Regulam ad plures codices mss. diligentissime correxerint: quorum tam editiones quam variantes lectiones non parum lucis et adjumenti conatibus meis attulerunt. Hæc paucis lectores præmonendos existimavi.

TESTIMONIA VETERUM

DE REGULA S. P. BENEDICTI.

Ex libro II Dialogorum S. Gregorii papæ, c. 36.

Hoc autem nolo te lateat, quod vir Dei (Benedictus) inter tot miracula quibus in mundo claruit, doctrinæ quoque verbo non mediocriter falsit. Nam scripsit monachorum Regulam discretionem præcipuam, sermone luculentam. Cujus si quis velit subtilius mores vitamque cognoscere, potest in eadem institutione Regulæ omnes magisterii illius actus invenire; quia sanctus vir nullo modo potuit aliter docere quam vixit.

Ex Concilio Augustodunensi sub S. Leodegario anno 670 celebrato, can. 15.

De abbatibus vel monachis ita observare convenit, ut quidquid Canonicus Ordo, vel Regula S. Benedicti docet, et implere, et custodire in omnibus debeant. Si enim hæc omnia fuerint legitime apud abbates vel monasteria conservata, et numerus monachorum Deo propitio augebitur, et mundus omnis per eorum orationes assiduas malis carebit contagiis.

Ex S. Ambrosii Autperti libro De Conflictu vitiorum in fine tom. VI operum S. Augustini novæ edit.

Juxta regulam Patrum vivere semper stude, maxime autem secundum S. confessoris Benedicti: non declines ab ea in quoquam, nec illi aliquid quippiam; totum enim quod sufficit habet: cujus verba utque imperia sectatores suos perducunt ad cæli palatia.

Ex Ludovici Pii imperatoris exhortatione ad Eigilem abbatem Fuldensem electum, in ejus Vita, auctore Candido, sæculo IV Bened., part. 1.

S. Benedictus Regulam monachorum Spiritu sancto repletus cum magna discretionem conscripsit.

Item ex eodem ibidem.

Regulam vero vir Dei Benedictus luculento sermone conscripsit, in qua nihil doctrinæ latentis, nihil obscuritatis comprehendit; quapropter non indiget expositione, sed admonitione. Hæc est enim augusta porta et arcta via quæ sequentes se ducit ad Deum. Hæc sane in tantum discretionem, mensuram et charitatem te docet habere, ut etiam cum charitate hortatus prævaleas ipsa vitia reserare, agere cuncta propter pusillanimes mensurate, discretionem S. Jacob cogitare, et semper in his omnibus fragilitatem tuam tibimetipsi ad memoriam revocare.

Ex Concilio Duziacensi II, celebrato anno 874.

Beatus gratia et nomine Benedictus, S. Spiritu in-

B spiratus consona sacris Scripturis et aliorum orthodoxorum Patrum prædicationibus in sua Regula didicit.

Item ex eodem Concilio.

S. Spiritus per B. Benedictum eodem spiritu quo et sacri canones editi sunt, Regulam monachorum edidit.

Ex epistola Leonis archiepiscopi Ravennatis ad Daurandum monachum.

S. Benedictus ab eodem Spiritu sancto edoctus, cum se de hac luce revelante Deo sciebat esse transiiturum, ad petitionem discipuli sui Mauri, hanc Regulam suis beatis manibus describens, eique tradidit, ut perfecte sciret qualiter se supraque discipulos imbueret.

Item ibidem.

Tu vero, charissime, noli sequi reprobatum (sensum), sed imitare Regulam electam ab electo divo Benedicto editam, a sancto pioque Spiritu dictatam, et a præclaro doctore pontifice summo iudicatam, et a perfectis viris imitatam, quæ sectatores suos ad regnum celorum perducit.

Ex Joanne monacho in Vita S. Odonis abbatis Cluniacensis.

Thesuros in Regula observatione latentes monachis explicavit, nullumque illius apicem, prudenti inconsultum, proficiente inutilem, credenti difficilem, penitenti asperum esse, suo et multorum exemplo docuit.

Ex V. Benedicti abbatis Clusensis exhortatione, quæ refertur in ejus Vitæ cap. 4.

Quapropter hortor fraternitatem vestram ut postpositis quibusdam superstitionibus et humanis institutis, quæ ad rem non pertinent, et a vera religione abhorrent, Regulæ S. P. N. Benedicti studis, in qua omnis evangelica et apostolica perfectio constat, animum ad purum intendatis.

Ex Petri Damiani opusculo 13, cap. 7.

Sancta Regula quasi ampla quædam capax et speciosa domus facta est, ad omnia hominum genera capienda, pueros videlicet et senes, fortes et debiles, deliciosos et multimoda inæqualitate diversos.

Ex Gaufridi abbatis Vindocinensis sermone de S. A fratrem suum novitium Igniacensem, Velerum Analect. tom. I, p. 349.

Fuerunt ante sanctum Benedictum abbates et abbatum institutiones, sicut ante Christum legislator exstitit Moyses: bonam quidem et sanctam Judaeo populo Moyses attulit legem; sed, sicut Christus Christiano populo contulit meliorem, ita sancti viri ilius temporis secundum datam sibi a Deo gratiam monachorum leges statuerunt; sed Pater et legifer noster Benedictus, sicut a Deo majorem gratiam percepit, ita meliorem legem instituit: nam quidquid illi minus vel amplius faciendum praedixerunt vel fieri permisissent, ipse post illos correxit.

Ex S. Brunonis Signinensis episcopi lib. vi Sententiarum, cap. 2, serm. 4.

Quid dicam de B. Benedicto, qui tam egregium nobis puteum fecit (per puteum intelligit Regulam), cujus aqua saluberrima atque dulcissima omnibus sitiensibus et bibere volentibus refectio proficit et salutis; nullus post apostolos et evangelistas puteus factus est qui tot homines satiasset et a mortis periculo cunctisque animae passionibus liberasset.

Dictum Richardi prioris Fontanensis in diocesi Eboracensi, relatum in epistola Turstini archiepiscopi Eboracensis ad Guillelmum Cantuariensem pontificem.

Quidquid B. Benedictus instituit, ita totum Spiritus sancti providentia destinatum est, ut nihil utilius, nihil sanctius, nihil felicius exogitari posset.

Ex Guerrici abbatis sermone 4 de S. Benedicto.

Moyses ad duritiam cordis Judaeorum dedit eis justificationes non bonas, praeter pauca moralia; S. Benedictus solam puritatem evangelicam simplicemque morum tradidit disciplinam. Ille tam multa scribit intellectu difficilia, factu impossibilia, vel inutilia; iste rectissimam vitae scribit Regulam, sermone luculentam, discretione praecipuam.

Ex Gaufridi notarii S. Bernardi ac postea abbatis Clarevallensis homilia in evangelium Ecce nos.

Quod B. Patris nostri Regula docuit, hoc nobis fecit o Evangelii commendat; nec aliud sonuit veritatis praeco quam Veritas ipsa praedocuit.

Ex Odonis Cantuariensis monachi epistola ad Adam

O admirabile mysterium, et admirabile sacramentum! Primum testamentum dedit Deus in cordibus hominum, quod vocatum est lex naturalis; quod si servassent, secundo non indigerent. Sed quia novitatum amatores sunt homines, per inveterationem primo testamento neglecto, secundum dedit in circumcissione, quod propter sui novitatem paulo libentius amplexati sunt quidam. Sed hoc iterum inveterato atque neglecto, tertium dedit in baptismo, quod praedestinatum est, ut stet in aeternum. Sed quia longa consuetudine inveteratum coepit ab hominibus paulatim in negligentiam duci, quartum dedit in cuculla, ad cujus novitatem amator novitatum pene totus iam confluxit mundus. Post hoc quintum non erit, quia in hoc novo et mirabili modo omnium gentium benedictiones continentur. Quidquid enim religionis et sanctitatis in tribus praecedentibus testamentis continetur, totum in testamento Benedicti constringitur.

Ex S. Hildegarde in Vita S. Disibodi.

Is enim S. Pater Benedictus Regulam quam spiritualibus hominibus esset accommodata, e sanctorum Vitae Spiritu sancto docente et ostendente condidit.

Ex ejusdem commentario in Regulam S. P. B.

Ipse S. P. Benedictus in timore et pietate, in charitate et castitate doctrinam suam scripsit; adeo nihil eidem doctrinae addendum vel auferendum est, quia ei nihil deest, quoniam a Spiritu sancto facta et completa est.

Ex sancti Antonini parte II, tit. 15, cap. 12, § 2.

Regula S. Basilii saepe intricata est. Regula S. Augustini multa generalis et ad particularia parum descendens. Regula S. Francisci brevis, et propterea multa ibi praecipua scrupulis plena; sed Regula sanctissimi Benedicti singula quaeque clare describit.

Ex Thomae Galei libro qui inscribitur Religiosus cap. 1.

In errogatus Cosmus de Medicis, magnus Etruriae dux, cur assidue Regulam S. Benedicti versaret in manibus, respondit istud se facere, quod scilicet ex tam prudentibus S. Patris praescriptionibus, ad populos suae fidei concreditos valde accommodata media caperet. Is est qui sub eadem Regula ordinem Equitum instituit.

S. P. BENEDICTI REGULA, CUM COMMENTARIIS.

PROLOGUS.

I Ausculta ^a, o fili, praecipua magistri, et inclina aurem cordis tui: et admonitionem plii Patris libenter excipe, et efficaciter comple: ut ad eum per obedientiae laborem redeas, a quo per inobedientiae desidiam recesseras. Ad te ergo nunc meus sermo dirigitur ^b, quisquis abrenuntians propriis voluntati-

bus ^c Domino Christo vero Regi militaturus, obedientiae ^d fortissima atque praecleara arma assumis. Imprimis, ut quidquid agendum inchoas bonum, ab eo perfici instantissima oratione deposcas: ut qui nos jam in filiorum dignatus est numero computare, non debeat ^e aliquando de malis actibus nostris contri-

^a Mss. antiquiores, *obsculta.*

^b Oxon., *dirigetur.*

^c Al., *voluptatibus.*

^d Deest *obedientiae* in Oxon.

^e Al., *debet.*

stati. Ita enim ei omni tempore de bonis suis in nobis A ad Christum. Qui timentes Dominum de bona B observantia sua non se reddunt elatos; sed ipsa in se bona, non a se posse, sed a Domino fieri existimantes, operantem in se Dominum magnificant, illud cum propheta dicentes: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam (Psal. cxviii)*. Sicut nec Paulus apostolus de prædicatione sua sibi aliquid imputavit dicens: *Gratia Dei sum id quod sum (I Cor. xv)*. Et iterum ipse dicit: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur (II Cor. x)*.

Exsurgamus ergo tandem aliquando, excitante C nos Scriptura ac dicente: *Hora est jam nos de somno surgere (Rom. xv)*. Et apertis oculis nostris ad deificum lumen, attonitis auribus D audiamus, divina quotidie clamans quid nos admoneat vox, dicens: *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra (Psal. xciv)*. Et iterum: *Qui habet aures audiendi, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis (Apoc. ii)*. Et quid dicit? *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos (Psal. xxxiii)*. *Currite dum lumen vitæ habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant (Joan. xi)*.

Et quærens Dominus in multitudine populi cui hæc clamat D operarium suum, iterum dicit: *Quis est homo qui vult vitam, et cupit videre dies bonos (Psal. xxxiii)*? Quod si tu a diendis respondeas, Ego, dicit tibi Deus: *Si vis habere vitam, prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum. Diverte a malo, et fac bonum; inquire pacem et sequere eam*. Et cum hæc feceritis, *oculi mei super vos, et aures meæ ad preces vestras (Isai. lxv)*; et antequam me invocetis, dicam vobis: *Ecce adsum*. Quid dulcius nobis hac voce Domini invitantis nos, fratres charissimi? Ecce pietas sua demonstrat nobis Dominus via vitam.

Succinetis ergo fide vel observantia F bonorum actuum lumbis nostris et calceatis pedibus G (Ephes. vi) per ducatum Evangelii H pergamus itinera ejus, ut mereamur eum qui nos vocavit in regno suo videre. In cujus regni tabernaculo si volumus habitare, nisi illic bonis actibus curritur I, minime pervenitur. Sed interrogemus cum propheta Dominum, dicentes ei: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo. (Psal. xlv)*? Post hanc interrogationem, fratres J, audiamus Dominum respondentem et ostendentem nobis viam ipsius tabernaculi, ac dicentem: *Qui ingreditur sine macula et operatur justitiam, qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua, qui non fecit proximo suo malum, qui opprobrium non accepit adversus proximum suum (Psal. cxxxvi)*. Qui in lignum diabolum aliqua suadentis sibi, cum ipsa suasionem sua a conspectibus cordis sui respuens, deduxit ad nihilum, et parvulos cogitationis ejus tenuit, et illi it

Urbem et Dominus in Evangelio ait: *Qui audit verba mea hæc et facit ea, similibo eum viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram: venerunt flumina, flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et non cecidit; fundata enim erat supra petram (Math. vii)*. Hæc complens Dominus, expectat quotidie, his suis sanctis monitis, factis nos respondere debere. Ideo nobis propter emendationem malorum, hujus dies vitæ ad inducias relaxantur, dicente Apostolo: *An nescis quia patientia Dei ad penitentiam te adducit (Rom. ii)*? Nam pius Dominus dicit: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech. xviii)*.

Cum ergo interrogassemus Dominum, fratres, de habitatore tabernaculi ejus, audivimus habitandi K præceptum: sed si c. m. p. e. amus habitatoris officium, erimus hæredes regni cælorum. L Ergo præparanda sunt corda et corpora nostra sanctæ præceptorum obedientiæ militaturam M; et, quod minus habet in nobis natura possibile, rogemus Dominum ut gratiæ suæ jubeat nobis adjutorum ministrare N. Et si fugientes gehennæ pœnas ad vitam perpetuam volumus pervenire, dum adhuc vacat, et in hoc corpore sumus, et hæc omnia per hanc lucis vitam O vacat implere, currendum et agendum est modo quod in perpetuum nobis expediat.

Constituenda est ergo a nobis dominicæ scholæ servitium, in qua institutione nihil asperum, nihilque grave nos constituros speramus. Sed et si quid paululum restrictius, dictante æquitatis ratione, propter emendationem vitiorum, vel conservationem P charitatis processerit; non illico pavore perterritus refugias viam salutis, quæ non est nisi angusto initio (Math. vii) incipienda. Processu vero conversationis et fidei, Q dilatato corde, inenarrabili dilectionis dulcedine, curritur via mandatorum Dei: ut ab ipsius nunquam magisterio discedentes, in ejus doctrina usque ad mortem in monasterio perseverantes, passionibus Christi per patientiam participemus R, ut et regni ejus mereamur esse consortes.

Al., iratus.
b Oxon., irritatus a malis.
c Al., exhortante.
d Oxon., exclamat.
e Al., persequere.
f Oxon., fidei vel observantiæ.
g Al., calcatis in præparatione Evangelii pacis pedibus; al., calcatis in præparatione Evangelii factis.
h Per ducatum Evangelii deest apud Hildem.

1 Al., curratur.

1 Oxon., fratres charissimi.

k Oxon., habitantis.

l Hæc usque in finem desiderantur in cod. Oxon.

m Al., militanda.

n l. r., adjutorio ministrari.

o Al., viam.

p Al., conversationem.

q Al., participemus.

COMMENTARIUS.

Ausculat, o filii.] Omnes hic S. P. Benedictus alloquitur suæ sanctæ Regulæ cultores, quos quatuor potissimum de causis suavi filii nomine compellat dicens: *Ausculat, o filii.* Primo quia tot filiorum spiritalis pater existit, qui per suum sanctum institutum Deo peperit monachos; nam, ut dicit S. Dorotheus (*Doctrina* 4, n. 6), « Filios vocant sancti viri eos quos a pravitate et malitia ad vitam em et bonam frugem sermone et prædicatione converterunt, ut Apostolus ait: *Filii, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* » Unde et S. Basilius eos tanquam veros parentes vult agnosci, qui nos hoc pacto Deo genuerunt: *Parentes, inquit, eos qui talis est (id est monachus) veros agnoscat, a quibus per Evangelium in Christo Jesu natus est (Regul. sus. cap. 8).*

Secundo quod ius sectando Regulam, sectentur et vitam; et ex receptissima SS. Patrum regula ii veri sanctorum filii censi debeant, qui eorum imitantur exempla: *Hi filii sanctorum sunt,* inquit Hieronymus, *qui exercent opera eorum (Epist. ad Heliod.);* et Augustinus: *Omnis homo cujus opera facit, ejus filius est; si ergo opera Dei facimus, Dei filii sumus (Serm. 286).* Unde et Christus in Evangelio Judæos, qui se tantopere Abraham filios prædicarent, nec ejus tamen fidem et vitam sectarentur, increpans ait: *Si filii Abraham estis, opera Abraham facite (Joan. viii),* et Augustinus iterum seu quavis alius: *Similitudinem Patris actus indicent sobolis, similitudo operis similitudinem indicet generis (In append. serm. 312).*

Tertio ut singularem erga omnes vereque paternum demonstrat affectum, et ut, si qui fortassis adhuc pueri sensibus essent (neque enim hic eos solos qui jam monasticæ perfectionis culmen attigerunt, sed et eos maxime qui illud scandere incipiunt, imo eos qui id sibi proponunt, alloquitur), quos disciplinæ rigore ita deterreat, ut ejus jugum tanquam asperum ac grave nimis refugiant, hos tam suavi, tam mihi compellatione, ad illud fortiter subeundum accendat. Sic non insolito apud homines more parvulos, et omnes quoscumque ad ea quæ concupiscunt pertrahere desiderant, filios appellare consueverunt. Quo etiam vocabulo usos nonnunquam veteres monachos, forte in signum puerilis illius simplicitatis quam veri monasticæ perfectionis æmulatores profitentur, constat ex Vitæ Patrum passim.

Quarto denique suus S. Benedictus appellat filios, ut pote qui non ut dominus supremum in eos imperium exercere, sed tanquam pater eos regere, et ad æterna cœli gaudia perducere cuperet.

Præcepta magistri.] Præcepta dicit ea quæ tota passim continentur in Regula, ut sunt voluntaria paupertas, abstinencia a carnibus, silentium sere perpetuum, et alia his similia, quæ sæcularibus quidem sunt monita, nobis vero monachis evaserunt in præcepta: « Omnia S. Benedicti instituta, inquit S. Bernardus (*De Præcepto et dispens. cap. 1*), exceptis sanc nonnullis de spiritalibus, verbi causa, charitate, humilitate, mansuetudine, quæ non tam constat ipsum instituisse quam Deum, et ob hoc penitus non sunt mutanda; de cætero reliqua universa non profitentibus monita tantum, seu consilia censenda sunt, cum tamen profitentibus in præcepta, prævaricantibus in crimina fiant; sive ut vestra vobis reddam, illis voluntaria vel facticia, istis necessaria et tanquam naturalia non immerito reputantur.

Et inclina aurem cordis tui.] Id est intellige quæ jam dicturus sum; auris quippe cordis est intelligentia: « Auris ab audiendo vel hauriendo vocatur, inquit Smaragdus; auris autem corporis hominis voces; cordis autem auris intellectum haurit sermonis; » et sane frustra pulsatur auris corporis, nisi sonus verborum exterior ad interiorum cordis intelligentiam perveniat; vel etiam auris cordis est affectus, desiderium et promptitudo audiendi; ita ut cordis aurem inclinare aliud nihil sit quam tota men-

tis aviditate, toto desiderio, maxima animi attentione præcepta docentis audire.

Et admonitionem pii Patris libenter excipe.] Libenter, id est sponte et animo, magno cum gaudio, sic denique pii Patris monita excipe, ut nulla unquam ea delere possit oblivio.

Quærun autem quis ille magister cujus audire præcepta, quis pius ille Pater cujus consilia libenter excipere jubet S. legislator? Respondent nonnulli alium prorsus non esse ab ipso Spiritu sancto, quo afflante ac dictante suam S. Benedictus exaravit Regulam. Et certe quis æstimet tantæ humilitatis virum quale fuisse S. Benedictum nullus sane dubitaverit, pii Patris ac magistri titulum sibi adsciscere voluisse? Maxime cum Christus in Evangelio patrem sibi super terram vocare discipulis prohibuerit, neve magistri appellarentur; unum scilicet in cœlis nobis esse patrem, unum magistrum. Audiendus hæc in re Petrus Damiani de S. Benedicto loquens in hæc verba (*Opusc. 13, cap. 6*): « Quod in ipso libri principio manifeste colligitur, si ad quem sua verba Spiritus sanctus dirigit, subtiliter attendatur: Spiritum sanctum dico; neque enim vir sanctus tantæque cultor humilitatis protinus in hæc verba prorumperet, magistræ cathedram, et præcipue pii Patris sibi privilegium usurparat, dicens: *Ausculat, o filii, præcepta magistri, et inclina aurem cordis tui, et admonitionem pii Patris libenter excipe;* sed ille servum propriæ vocis organum fecit, qui similiter in ipso vaticinii incipientis exordio clamare per Isaiam cepit: *Filios enutrivit et exaltavit.* » At licet S. Benedictus pro summa quæ in eo enituit humilitate, et pii patris, et magistræ titulum respuerit, hunc tamen omnes pro summa ejus sanctitate, et in rebus monasticis experientia et doctrina ipsi facile concedunt, atque inter alios S. Gregorius papa (*Lib. iv, cap. 4*), seu quavis alius auctor commenta in libros Regum, ubi cum ætissimæ vitæ magistrum optimum appellat.

Et efficaciter comple.] Hoc est sperata quæcumque offendes difficultate; offendes enim, audita Domini præcepta exsequere. Tria ergo a discipulis hic requiritur arctissimæ vitæ magister optimus et doctor; nam, sicut tria sunt præcipue docentis munia, ut scilicet doceat, delectet et flectat, ut scribit Augustinus (*Lib. iv de Doctrina Christi, cap. 12*); ita tria sunt etiam discipulorum auditorumque officia, ut nempè auscultent docentem, libenter excipiant delectantem, et efficaciter compleant id ad quod flectit orator, quæ tria respexisse visus est S. Augustinus loco citato, cum de docente sic ait (*Ibid., cap. 15*): *Agat ergo, cum ista dicit, ut intelligenter, libenter, obedienter audiatur.* Verum, sicut docere et delectare parum est, si etiam flectat orator, ita etiam intelligere et memoria retinere quæ semel audita sunt nihil prodest, nisi opere compleantur; non enim auditores legis, sed factores justificabuntur. Satiùs omnino fuisset, vitam vitæ, nisi ambulemus in ea, nunquam agnovisse; cessat quippe tunc omnis excusatio, et reos nos propria conscientia constituit: *Si non venissem, inquit Christus, et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent.* Audiamus plane terribilem Apostoli sententiam: *Melius enim erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo quod traditum est illis sanc o mandato (II Petr. ii);* Deus sane per prophetam dicit, quod verbum suum non revertetur ad se vacuum, sed prosperabitur, et faciet illud, ad quod misit illud (*Isa. lv*). Ut ergo verbum Domini non redeat ad se vacuum, bonis operibus illud implere satagamus: Non revertetur ad me vacuum, inquit S. Bernardus (*Serm. 71 in Cant., n. 13*), vel jejunum, sed quasi prospere in omnibus agens, saturabitur bonis actibus eorum qui in dilectione acquiescent illi. Denique usu loquendi sermo impletus tunc dicitur, cum fuerit mancipatus

effectui, quod videlicet tandiu inanis, et macer, ac quidammodo famelicus sit donec onere compleatur. » Merito ergo S. Hieronymus (*Ep. 14 ad Celant.*): « Nec sufficere tibi putes mandata Dei memoria tenere, et operibus oblivisci, sed ideo illa cognosce, ut facias quicquid 7 faciendum didiceris; non enim auditores legis iusti erunt, sed factores legis iustificabuntur; » et S. Benedictus; *efficaciter comple.*

At forte movebit aliquem quod omnes hic S. P. Benedictus alloquitur, qui exstiterunt Regulæ sanctæ profitescentes, quas ita tamen ad unum duntaxat sermonem dirigeret, dicit: *Ausulta, o fili, præcepta magistri*, etc. Sed individuum hac loquendi ratione sanctos inter monachos commendat unitatem, quorum cor unum et anima una, quorum, inquam, etsi multa sint corpora, non tam multa sunt corda; et de quibus, ut dicit S. Augustinus (*In Psal. cxxxii*), egregie Psaltes regius cecinit: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum?* et S. Basilii (*Const. monast. cap. 19*): « Homines ex variis generibus et locis moti ad tantam similitudinis perfectionem conglutinati sunt, ut anima una in multis corporibus consideretur, et multa corpora unus animi organa spectanda exhibeantur. » Atque hæc nobis expositionem subministrat S. Odo Cluniacensis abbas, cujus hæc verba (*Serm. de sancto Bened.*): « Monachorum gregem sicut voluntarij auditu auris obediens quasi una persona (*supple* esset), propter unum cor alloquens filium nominat. » Vel etiam quia, sicut omnes per totum orbem Christi fideles non nisi unum mysticum corpus, scilicet Ecclesiam efficiunt, ita et omnes monachi, licet numero multi, natione longe diversi, non nisi unum constituunt corpus, cujus alii capitis, alii pedum, alii manuum vices referunt, ut docet S. Dorothæus (*Doct. 6*): « Quid vobis videntur esse cœnobija? inquit; nonne unum videntur esse corpus et invicem membra? (qui autem administrant et gubernant, capitis loco habentur; qui vero speculantur et corrigunt, oculoꝝ vicem tenent; at qui sermone prosunt, oris munere funguntur; qui obediunt, aurium loco putantur; qui opéra exercent, manibus comparantur; qui reddunt responsa, et hæc atque illuc ad ministeria dirigitur, vicem exsequuntur pedum. »

Ut ad eum per obedientiæ laborem redeas a quo per inobedientiæ desidiam recesseras. Quid dulcius hac voce, fratres charissimi? Ecce hic præclare dux noster nobis et proponit certamen, modum certandi, meritumque vincendi, ut loquitur Tribemius. In eo namque quod ait *laborem*, certamen denotat; *obedientiæ*, modum; *redeas*, meritum. » Et quid nobis suavius, quod utilius reditu ad Deum proponi posset? imo quid Deo ipsi optabilius? « Quid enim, inquit S. Augustinus, Dominus querit a te, nisi te? Quia in omni creatura terrena nihil melius fecit te, querit te a te, quia tu perdideras te. » Sed qua ad ipsum redibimus via? non alia plane ab ea quam hic, sicut alibi S. legislator indicat dicens: *Scientes se per hanc obedientiæ viam ituros ad Deum*. Hæc est via, ambulemus in ea; unde Petrus Damiani (*Serm. de Exalt. S. Cruc.*): « Depulsus est homo, inquit, ab illa felici hæreditate, exsiliū sortitus est pro patria, mortem pro vita, pro gloria ignominiam: si vis ergo ad tuam hæreditatem reverti, tuam abnega voluntatem. Abnegatio igitur voluntatis hæreditatis est reperiatio: » et S. Bernardus (*Serm. 64 de divers.*): « Ille est virtus quæ animam perfecte Deo subditam, sub umbra alarum ipsius secure facit vivere. »

Quod autem non obedientiam simpliciter, sed obedientiæ laborem dicit, declarat non adeo facilem, sed multum laboriosam rem esse obedientiam; quod confirmat S. Gregorius papa homil. 52 in Evangelium hæc scribens: « Fortasse non est laboriosum relinquere suam, sed valde laboriosum est relinquere semetipsum; minus quippe est abnegare quod habet, valde autem multum abnegare quod est. » Hinc plane vox illa cœlestis: *Milior est obedientia quam vi-*

clina (*1 Reg. xv*); quia, inquit, S. Gregorius, « per victimas aliena caro, per obedientiam propria voluntas inactatur. » Sed ne nos tantus labor deterreat, propositum labori præmium intueamur, et facile videbitur omne difficile: promittitur autem reditus ad Deum, *ut ad eum per obedientiæ laborem redeas. O merces! O præmium!*

A quo per inobedientiæ desidiam recesseras.] A Deo recessimus cum per divini mandati prævaricationem in Adam omnes peccavimus, vel cum propriis nos reatibus et inobedientiis principi tenebrarum mancipavimus. Signanter vero dicit *inobedientiæ desidiam*; quibus verbis docet eos vere desides censendus esse et pigros qui, transgredientes mandata Dei, nec Deo nec propriæ laborant salutis; licet enim multi multa operentur, hæc nisi ad Deum puro ac sincero mentis affectu referant, non opera, sed operum destructionem rectius existimaveris. Præclare omnino Guillelmus abbas monasterii S. Theodorici ad Carthusiensis monachos scribens (*De Vit. solit. ad fratres de Monte Dei, cap. 8*): « Otiosum non est vacare Deo, imo negotium negotiorum omnium hoc est; quod quicumque in cella non agit fideliter et ferventer, quodcumque agit, quod propter hoc non agit, scilicet ut Deo serviatur, in eo quod agit, otium. »

Ad te ergo nunc meus sermo dirigitur, qui quis abrenuntians propriis voluntatibus. Sicut nullus in Ecclesia fidelis admittitur quin prius diabolo, pompis et operibus ejus abrenuntiaverit, ita nec ullum in caustro monachum qui propriis non abrenuntiet voluntatibus, S. P. Benedictus introduci voluit, ut post Hildebrandum recte notavit Bernardus Cassinensis. Ex his ergo liquet quem sibi scopum in Regula S. legislator, quem sibi finem proposuerit, obedientiam scilicet seu propriæ voluntatis abnegationem, ut docet imprimi S. Petrus Damiani, cum dicit (*Opusc. 13, cap. 6*): « Videamus cum scribere incipit (S. Benedictus) quibus verba dirigit, ad quod hominum genus omnem vim securitatis elocutionis intendit; ait enim: *Ad te ergo nunc meus sermo dirigitur*, etc. » Refert hic integrum Regulæ textum, tum subdit: « Quantum ergo ex S. viri verbis colligere possumus, magis ad discendam obedientiam quam ad peragendam penitentiam Regulæ hujus schola cognoscitur instituta, non ut, sive peccatores, sive justos excludat, vel unum genus hominum respiciat, sed quia omnem vim et intentionem ad edocenda obedientiæ præcepta constituat. »

Et sane cum cœnobarum monachorum fortissimum genus sibi disponendum proposuerit S. Pater, non alium prorsus ab ipso cœnobarum sine intendere debuit; quis autem ille sit docet apud Cassianum abbas Johannes his verbis (*Collat. 19, c. 8*): « Finitis cœnobiæ est omnes suas mortificare et crucifigere voluntates; » et Severus Sulpicius (*Dial. lib. 1, c. 5*): « Hæc illorum prima virtus parere alieno imperio; » ita dem S. Hieronymus de Cœnobiis scribens (*Epist. 22*): « Prima, inquit, apud eos confederatio est obedire majoribus, et quicquid jusserint facere. » Eadem habet Regula S. Posthumio ab angelo tradita, n. 1, prout exstat in ejus Vita, cap. 8. Hinc vix ullum in tota S. P. Benedicti Regula caput exstat in quo obedientiam aliquo modo non commendat, ut facili negotio demonstrare possemus, nisi id muneris ante nos obisset vir doctissimus Benedictus Hæsternus in Disquisitionibus monasticis l. II Catech. monast., part. 2, disquisit. 12. Unde etiam Christus, Dominus apud S. Brigittam (*Revel. lib. iv, c. 127*): « Ille, inquit, est monachus Benedicti, qui plus obedit Regulæ quam carni. » Ex quibus omnibus liquido patet, quam apposite ad hunc locum Joannes Tribemius dixerit: « Ante omnia tanquam titulum audientis præmittit abnegationem propriæ voluntatis, quia nihil partis habet in hac Regula, qui adhuc propriis deservit voluntatibus; monachus enim qui non dimisit propriam voluntatem, non est quod dicitur; imo irritator est Dei: priam namque instrumentum monachi, est abdicatio propriæ volun-

latis, sine quo nullus monachus est. Relinque igitur propriam voluntatem, si vis monachus fieri. »

Domino Christo vero regi militaturus.] Ergone milites sumus, aut militia est professio nostra? Ita plane; nam *militia est vita hominis super terram*, quod potiori jure de monachorum vita affirmaveris, quorum omnis vita in conflictu et tentatione transigitur. Quare Scriptura: *Fili, inquit, accedens ad servitium Dei sta in jurtitia, et prepara animam tuam ad tentationem*; quod usque adeo verum est, ut Petrus Ble-sensis dixerit (*Epist. 134*): « Scio quia sine tentationibus vix hora dimidi claustralis vita transigitur. » Hinc adversus superfluas sæculi cupiditates voluntaria paupertas, illinc adversus male delectantes carnis illecebras inviolata castitate, isthinc adversus superbas dæmonum suggestiones humili obedientia, adversus inconstantis animi levitatem stabilitate, denique adversus omnia vitia morum conversione jugiter decertandum, ut plane de nostris cœnobis dicere sit: *Castra Dei sunt hæc*. Quid enim sic ea cum Petro Venerabili vocare vetat? « Claustrarium, inquit (*Lib. 1, epist. 20*), communiter viventium cohabitatio castrorum ad pugnam ordinatorum multitudi videtur comparari, ubi quisque tanto securius adversus adversarium dimicet, quanto sibi vicinius adjuturum de commilitonibus dextera sperat; » et alibi ad S. Bernardum **10** scribens (*Lib. 1, epist. 2*): « Promittitis secundum Regulam B. Benedicti vos in castris cœlestibus militaturos. » Porro his in castris duplicis generis sunt milites, ut observat Hæftenus (*Lib. II Disq. catech. monast. part. 2, disq. 3*): alii qui in acie pugnant, alii qui ad singularem certamen descendunt. Prioris generis sunt cœnobitæ sub regula vel abbate militantes; posterioris anachoretæ, qui bene instructi fraternam ex acie ad singularem pugnam eremi descendunt.

Obedientiæ fortissima atque præclara arma assumis.] S. Benedictus obedientiæ arma fortissima appellat, quia revera nihil obedientia fortius, cujus præsidio monachus loquitur victorias, « dum de diabolo per obedientiæ bonum, de mundo ac de seipso triumphat in Christo, » inquit Petrus Blesensis (*Epist. 134*); hinc et S. Gregorius (*In lib. Reg. l. IV, cap. 10*), seu quisvis alius: « Cum hominibus pro Deo subjicimur, superbos spiritus superamus: cæteris quidem virtutibus demones impugnamus; per obedientiam vincimus: victores sunt ergo qui obediunt, quia dum voluntatem suam alis perfecte subjiciunt, ipsi lapsi per inobedientiam angelis dominantur. » Merito ergo S. Joannes Climacus (*Grad. 4*): « Quemadmodum, inquit, arbores a ventis agitatae altiores radices agunt, ita qui sub obedientia decertant, fortes et invincibiles rediuntur. »

Sed non solum fortissima, verum etiam præclara obedientiæ arma dicuntur, quia præclaros nos et illustres ex reportatis de tot ac tantis hostibus victoriis efficiunt, mirandum Deo, et angelis, et hominibus spectaculum factos; vel quia virtute nihil pulchrius: « Quæcumque virtuosas sunt, inquit Boherius, possunt dici præclara; » citatque Hieronymum ad Galatiam hæc scribentem: « Summa quidem apud Deum nobilitas est, præclarum esse virtutibus. »

Imprimis.] Id est ante et super omnia, vel, ut explicat Smaragdus, *in primis*, id est in initio conversationis et inchoationis boni operis; quo tamen loquendi modo reliquum vitæ ipsiusque operis tempus haultquaquam excludit.

Ut quidquid agendum inchoas bonum, ab eo perfici instantissima oratione deposcas.] Quod S. Pater non sic dicit, quasi aliquid boni a nobis incipi posse, ut quondam voluerunt Scimpelagiani, sentiret; nam et discipulus jubet bonum aliquid in se cum viderint, Deo applicent non sibi, et inra Deum ipsum ita loquentem inducit: *Et antequam me invocetis dicam, Ecce adsum.*

Ut qui nos jam in filiorum dignatus est numero computare, non debeat aliquando de malis actibus nostra contristari. Illic reddit rationem cur bonum ali-

quod inchoando, illud a Deo perfici instanti oratione postulare debeamus, scilicet ne Deo non orantibus nobis gratiam justissime subtrahente, male operemur, et sic malis actibus nostris eum contristemus, qui nos jam in filiorum numero computare dignatus est: ubi duplici nos motivo ad orandum impellit, uno amoris, altero gratitudinis: **11** amoris, quo ut veri filii malis actibus Deum offendere et contristare timeamus; gratitudinis, in eum qui nos in filiorum dignatus est numero computare; quibus verbis etiam et immensam erga nos Dei bonitatem, et summam hominis dignitatem commendat: bonitatem Dei, qui nos in filiorum dignatus est numero computare, de qua Joannes apostolus: *Videte, inquit, qualem charitatem dedit nobis Deus, ut filii Dei nominemur et simus*; et Smaragdus in hunc locum: « Magna dignatio Dei Patris! nos in servorum esse numero non mereremur, ille nos in filiorum numero computare non dedignatur: grandis, inquam, dignatio est, ut cum simus naturaliter filii iræ, et ab infantia peccatores, filii Dei misericorditer vocemur. » Summam vero hominis dignitatem, ut qui natura sumus filii iræ, per gratiam sicut divine consortes naturæ. Utrumque agnoscebat venerabilis Gerardus Clarevallensis monachus et frater S. Bernardi albatis, qui, ut ipse refert, extremum exhalaturus spiritum, exclamabat (*Serm. 26 in Cant., n. 11*): « Quanta dignatio Dei, Patrem hominum esse! quanta hominum gloria, Dei filios esse et hæredes! nam si filii, et hæredes. »

Quod autem hic dicitur Deus contristari, non sic capiendum quasi immutabilis per naturam, apud quem non est transmutatio, aut vicissitudinis obumbratio, passionibus obnoxius foret: sed quia homines hic alloquitur, humano etiam loquitur modo, et quoniam contristati solent homines a quibus injuriam acceperunt recedere, eosque solitis privare beneficiis, sic cum peccatores deserit Deus, et quas solet effundere subtrahit gratias, tunc contristari dicitur, sicut irasci cum punit.

Ita enim ei omni tempore de bonis suis in nobis parendum est.] Parendum, id est serviendum, ei, scilicet Deo, ei quidem de bonis suis, idque omni tempore. *De bonis, inquit, suis*; quidquid enim boni habemus, ab eo tenemus cujus misericordia sumus: unde et vulgata illa sententia: Cum Deus coronat merita nostra, coronat dona sua; et S. Bernardus (*Serm. 23 super Cant.*): « Hominis justitia Dei indulgentia est; » et ex Petro Damiani (*Serm. 12*): « Dicuntur justitiæ Domini opera justorum, unde et ipsi justii appellantur, quia omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est a Patre luminum: quid enim habes, quod non accepisti? » Ergo de bonis et donis Domini serviamus illi: serviamus de corpore, quod ab eo benigne concessum est, ut membra ejus quæ sunt super terram mortificantes, superflua ejus desideria ressecantes, carnem spiritui subjicientes, suave Christi jugum et onus ejus leve fortiter subeamus; serviamus ei de anima, quam sola voluntate creavit, ut summas ejus perfectiones jugi meditatione contemplantes, ejus beneficia memoria retinentes, ipsamque: incero atque intimo cordis intuitu compescientes, divinæ majestati jugiter inhæreamus; serviamus ei de præceptis, de consiliis, de internis illis illustrationibus motionibusque quas anima misericorditer inspirat, ut voluntates ejus fideliter exsequentes, debitum servitutis obsequium **12** exhibeamus. Idque, ut ait S. P. Benedictus, *omni tempore*, quod Smaragdus et alii communiter post eum interpretes intelligunt sive in prosperis, sive in adversis, hoc est per totam vitam. In quo redarguas eos qui ad tempus credunt et in tempore tentationis recedunt, qui cum non nihil temporis sub suavi Christi jugo in monasterio egerint, aut ad officium dignitatemve aliquam assumpti fuerint, tunc secum factum esse putant, nec se ad communia fratrum exercitia astringi, quod cum gravi animi dolore quibusdam in

crōnobiis videmus. At non sic plane S. Benedictus, non sic sed omni, inquit, tempore de bonis suis in nobis Domino parendum est. Ergo « sine timore de manu inimicorum nosrorum liberati serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris, » ut is sit terminus obedientiæ qui est vitæ, ut cum S. Bernardo loquar. Notanda prorsus hunc in locum Hildemari verba: « Egregia, inquit, admonitio est, cum dicitur: Omni tempore, quia ubi dicitur servitus Dei, monetur ea omni tempore esse; nam hominis servitus non potest omni tempore esse, sed per intervallum temporis. »

Ut non solum ut iratus pater non aliquando filios exhereditat. Irascitur Deus cum punit, punit vero cum improbos filios pius pater exhereditat: gravissima prorsus pœna, ut qui hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi per adoptionem filiorum effecti sunt, in pœnam admittæ in patrem offensæ, celesti priventur hæreditate.

Sed itec ut metuendus Dominus irritatus malis nostris, ut nequissimos servos perpetuam tradat ad pœnam, qui eum sequi noluerint ad gloriam. Similiter Deus hic irritatus dicitur, cum nequissimos servos perpetuam tradit ad pœnam, non solum propter peccatum, sed propter peccatum ex malitia commissum; « Plus enim est irritatus quam iratus, inquit Hildemarus; nam ille irritat, id est provocat, qui ex studio malæ voluntatis alterum facit irasci. Nam irasci lacere potest, qui simpliciter peccat. »

Exurgamus ergo tandem aliquando. Justa ac legitima ex præmissis illatio; si enim malis actibus nostris contristatur Deus, si pater iratus filios exhereditat, si metuendus Dominus nequissimos servos perpetuam tradit ad pœnam; quid, nisi hæc serio cavenda, inferendum est? Quare exurgamus ergo, inquit, tandem aliquando; qua loquendi ratione denotat nullum non esse pœnitentiæ tempus; etsi enim bonum sit viro, cum portaverit jugum Domini ab adolescentia sua, non ideo tamen omnis prorsus spes est abijcenda, si vel ad virilem ætatem aut ad senectutem usque suam quis distulerit conversionem: nam et paterfamilias hora etiam undecima operarios ad vineam mittendos conducit, quos in præriorum retributione pares facit iis qui pondus et æstum diei pertulerint; quamvis periculosum sit omnino diutius ad Dominum conversionem differre, ut docet S. Augustinus serm. 87, de Scripturis, insinuatque hic S. P. Benedictus, 13 qui non simpliciter dicit ut surgamus, sed ut exurgamus, id est sine mora surgamus, ut exponit Hildemarus, sive, ut aiunt Bernardus Cassinensis et Petrus Boherius, surgamus cum effectu.

Excitante nos Scriptura ac dicente: « Hora est nunc de somno surgere. » Jam nunc, id est eo ipso quo loquor tempore, sine ulla prorsus dilatione: quia, ut dicit apud Cassianum abbas Germanus (Colat. 17, cap. 5), « ad profectum spiritualium rerum, virtutemque tendentibus periculosa ac noxia est et parva dilatio; » et, ut ait S. Ambrosius (In c. 1 Luc.), « nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. »

De somno surgere. Somno hic torpor negligentiae designatur, ut exponit S. Gregorius papa (L. v Mor., cap. 22).

Et apertis oculis ad Deificum lumen. Lumen Deificum est ipse Salvator Christus, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quique de seipso dicit: Ego sum lux mundi. Lumen Deificum est ipsa sacra Scriptura, de qua Psaltes regius: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Lumen Deificum est superiorum magistrorumque doctrina, nam qui docti fuerint, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates (Danielis XII). Denique lumen Deificum est interna Spiritus sancti inspiratio. Apertis ergo oculis ad Deificum lumen, scilicet ad Christum, cujus exempla vitæque viam salutis demonstrant; ad sacram Scripturam, cujus veritas nos docet; ad au-

periorum monita, quorum nos exhortationes illuminant; ad ipsam S. Spiritus inspirationem, cujus interioræ illustrationis mentis nostræ tenebras fugant: apertis, inquam, oculis, id est relicta veteri conversatione, mentisque torpore discusso, vitis peccati-que penitus deletis; « tunc enim dicitur quis aperire oculos, cum liberatur a peccato, quia per peccatum dividitur aliquis a lumine, scilicet Christo, » inquit Richardus de S. Angelo. Recte autem postquam dixit: Hora est de somno surgere, subiungit: Et apertis oculis, etc.; quæ prima hominis a somno excitati operatio est aperire oculos.

Attonitis auribus. Scilicet mentis. Attonitis, id est attentis, « quasi ad verba tonantis attentis, vel attonitis, id est ad tonantem intentis, » inquit Bernardus Cassinensis, et post eum Boherius; seu potius attonitis, id est territis, et præ stupore ad tantam vocantis nos Dei benignitatem mirantibus.

Audiamus divina quotidie clamans quid nos admonet vox. Vocem divina duobus possumus modis intelligere: 1° in neutro genere, quasi diceret res divinas, seu Deum sapientes, ita ut divinus sit: Audiamus quid vox quotidie clamans res divinas nos admoneat; 2° in feminino, referendo divina ad vox, quasi diceretur: Audiamus quid vox divina quotidie clamans nos admoneat. Clamat autem vox divina per verbum Patris, scilicet Christum, cujus verba in Evangelio; clamat per ora prophetarum, quorum oracula in sacris paginis; clamat per ora apostolorum, quorum doctrina in 14 eorum Epistolis in Ecclesia quotidie legitur; clamat per vitam et exempla sanctorum, quorum actus in collatione ante completorium recitantur; clamat per exhortationes SS. doctorum, juxta illud: Qui vos audit me audit; clamat per creaturas, quarum beneficio res divina, immo Deus ipse nobis innotescit; clamat denique per os David dicens:

Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nil enim obdurato corde deterius, cujus sinceram nobis similitudinem præsentat S. Bernardus his verbis (Lib. 1 de Consid., cap. 2): « Quid est cor durum? ipsum est quod nec compunctione scinditur, nec pietate molitur, nec movetur precibus: minis non cedit, flagellis duratur. Ingratum ad beneficia est, ad consilia infidum, ad judicia sævum, inverecundum ad turpia, impavidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium ad divina, præteritorum obliviscens, præsentia negligens, futura non providens; ipsum est cui præteritorum præter solas injurias nihil omnino non præterit, præsentium nihil perit, futurorum nulla nisi forte ad ulciscendum prospectio seu preparatio est, et ut brevi cuncta horribilis mali mala complectar, ipsum est quod nec Deum timet, nec hominem reveretur. » Fœda sane, genuina tamen, et viva obdurati cordis imago, quam in se perversa peccandi consuetudine, coelsti deleta, exprimit peccator; ex quo fit, ut tanquam montes Gelboe nec rorem divinæ gratiæ, nec pluviam excipiat, nec ulla Solis justitiæ illustrationes; aut, si quis forte divinus radius illuxerit, non emolliat, sed lutosum potius cor obduret, sicut patris a Mose miraculis obduruit Pharaon. Ergo ne nos tante calamitatis tam profunda abyssus obdurbeat, hodie si vocem Domini audieritis nolite obdurare corda vestra. Quantæ enim temeritatis et insanitiæ est, ait S. Bernardus (Serm. 23 de divers.), si forte dum alloquitur nos Dominus majestatis, nos insensati avertamus aurem, et ad nescio quas animi ineptias convertamus! Quanta est hæc injuria, et quam graviter vindicanda, cum vilissimum vermis clamantem ad se audire dignatur creatorem universitatis? Quanta vero, et quam ineffabilis divinæ dignationis bonitatis, quæ quotidie conspicit nos infelices, avertentes aures, obdurantes corda, et nihilominus clamavit ad nos!

Et iterum: Qui habet aures audiendi audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis. Aures audiendi sunt ma-

gnum audiendæ veritatis, eum sincera illius sectandæ voluntate, desiderium. Quid Spiritus, scilicet Spiritus sanctus, dicat Ecclesiis, id est cunctis Christi fidelibus, ex quibus tanquam vivi lapidibus unâ constructitur Ecclesia. Notat porro Rabanus (*Sæper Mat.*) quod « quoties hæc admonitioneula, » nempe: *Qui habet aures audiendi audiat, »* vel in Evangelio, vel in Apocalypsi Joannis interponitur, mysticum est, quod dicitur, atque ad audiendum descendumque salubre insinuat. »

Et quid dicit? Venite, filii, audite me.] Venite, charitatis nimirum gressibus; « Pedes tui, inquit S. Augustinus (*In psal. xxxiii*), charitas tua est; duos pedes habet, noli esse claudus. Qui sunt duo pedes? **15** duo præcepta charitatis, Dei et proximi; his pedibus curre ad Deum, accede ad illum, qui et ut curreres ipse hortatus est. »

Timorem Domini docbo vos.] Recte omnino, quia, ut dicit S. Ambrosius (*Lib. 1 in hexam.*), « qui timet Dominum declinat errorem, ad virtutis semitam vias suas dirigit; nisi enim quis timuerit Deum, non potest renuntiare peccato; » et S. Bernardus (*Serm. 56 in Cant.*): « In veritate didici nihil æque efficax esse ad gratiam promerendam, retinendam, recuperandam, quam si omni tempore coram Deo inveniaris non alium sapere, sed timere. »

Currite.] Apposite admodum postquam vocentem nos ad se induxit Spiritum sanctum, monet ut curramus ad eum, qui vocavit nos; neque enim gradu lento, sed velut gigantes ad currendam viam exsultantes ad Deum accedere oportet, ut potè qui omnis moræ sit impatiens.

Dum lumen vitæ habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant.] Hæc verba duplicem possunt sortiri intellectum, mysticum et litteralem. Secundum mysticum sensum lumen vitæ est ipsa gratia, per quam veræ via vitæ nobis immutescit; ve lumen vitæ est ipse Christus Dominus, vera lux mundi, vera animæ nostræ vita; quod lumen habemus cum per gratiam intus eum in anima possidemus, et per sinceram animi conversationem ejus sectamur vestigia, sicut ipse dicit: *Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Tenebræ autem mortis sunt ipsa cæcitas cordis, per quam in infelicem peccati foveam mortemque consequenter æternam miseræ cadimus, propter quod et mortis tenebræ nuncupatur; vel tenebræ mortis sunt ipsa mors animæ peccatum, sic dicitur, quod infelices nos in tenebris exterioribus, ubi erit fletus et stridor dentium, expellat, atque a vera luce Christo separet; vel tandem tenebræ mortis sunt diabolus, nani, ut ait S. Augustinus (*In psal. xlviii serm. 2*), « Mors diabolus est, non quia ipse mors est, sed quia per illum mors. » Dicitur autem tenebræ mortis, quod totus sit tenebrifer, ipsasque inferorum inhabitet tenebras; et ita hoc sensu cum S. P. Benedictus ait: *Currite dum lumen vitæ habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant,* idem est ac si diceret: dum vobis divina suppetit gratia, dum adest Christus habitans in cordibus vestris per Spiritum sanctum, qui datus est vobis, currite per bona opera, certam vocationem vestram facientes, ne forte per vestram culpam neglecta gratia subtrahatur, atque a vobis forsus Christus abcedat, sicut vos cordis cæcitas in profundum vitiorum mergat, et diabolus, ipsiusque peccatum vos comprehendens, tanquam infideles servos in æternas ejiciat tenebras, quod Deus avertat.

Juxta litteralem vero sensum, lumen vitæ est præsens tempus, seu ipsa qua vivimus vita; tenebræ mortis mors naturalis, quæ fit per separationem animæ a corpore; et sic currite dum lumen vitæ habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant, cum illa sententia concinit: *Dum tempus habemus operemur bonum, ne forte immatura morte præoccupati frustra poenitentiae locum quaeramus.*

16 *Et quaerens Dominus in multitudine populi, cui hæc clamat, operarium suum.]* Illic commendat S. P. Be-

nedictus in igne vocationis monasticæ beneficium, de quo tria præsertim his verbis insinuat: **1°** quod ipse Dominus nos viles servos servosque peccati vocare et quaerere dignetur, et *quaerens Dominus;* **2°** quod nos tot ac tanti, nobis forte melioribus hæc in causa prætulerit, *in multitudine populi;* **3°** idque et in tanti patrifamilias operemur vinea, et ei serviamus cui servire regnare est, *operarium suum.*

Porro tribus nos potissimum modis piissimus Dominus quaerere ac vocare solet, quos Cassianus exprimit his verbis (*Gollat. 3, cap. 4*): « Primus ex Deo est, secundus per hominem, tertius ex necessitate. Ex Deo quidem est quoties inspiratio quardam inmissa in cor nostrum nonnunquam etiam dormientes nos ad desiderium vitæ æternæ et salutis ex-citat, Denique sequi, et ejus inhærere præceptis compunctione saluberrima cohortatur. Secundus vocationis modus est, quem fieri per hominem diximus, cum vel exim; his quorundam sanctorum, vel monitis instigati, ad desiderium salutis accendimur.

B Tertius vocationis modus est, qui ex necessitate descendit, cum divitiis mundi hujus, vel voluptatibus obligati, ingruentibus repente tentationibus, quæ vel mortis pericula comminantur, vel amissione bonorum, ac proscriptione percipiunt, vel charorum morte compungunt, ad Dominum, quem sequi in rerum prosperitate contemptissimus, saltem invidi proferare compellimur. »

Quocumque nos modo Deus vocet, magna sane est vocantis dignitas: at nihil prorsus ita commendat vocationis monasticæ gratiam, ac illud quod insinuat S. Benedictus his verbis: *In multitudine populi operarium suum.* Operarium suum inquit in singulari, quasi nos, non tanquam paucos ex paucis, sed velut unum ex tota populi multitu dine, quæ totum terrarum orbem replet, elegerit: cujus quidem beneficii magnitudinem contemplans Petrus Damiani sic exclamat (*Opusc. 52, cap. 2*): « Cum vos omnipotens Deus mundo subtraxit, ac sub monastice arce latibulum ut viveretis induxit? » Magna est equidem tua, Deus bone, misericordia, quod animas octo ex omni pereunte hominum multitudine salvæ dignatus sis; magna, quod unicum Loth una cum duobus filiis ex conflagentibus Sodomorum flammis eripueris; magna, quod duos homines ex tota populi Israelitici gente, percipientibus aliis in solitudine, promissam in terram introduxeris: ut major ausim dicere, major longe est ea misericordia, qua nos præ magno aliorum numero electos in sacra religionis claustra transtulisti. Illi etenim et justî erant, et si dicere fas sit, de te semper bene meriti, in omnibus hactenus fideles, et majora in posterum pollicentes; nos vero peccatores, injusti, infideles, nihil nisi peccatum et miseriam promittentes. Quid retribuimus Domino pro omnibus quæ retribuit nobis? Ultra non serviamus **17** peccato, sed in novitate vitæ serviamus ei qui nos ideo quaesivit, vocavit, elegit, ut sacra religionis hortum excolentes, omnis generis virtutum flores, honosque tandem aliquando fructus, in horto cælesti recondendos producamus.

Iterum dicit: Quis est homo qui vult vitam.] Vitam utique beatam, eamque æternam; nam, ut dicit S. Augustinus (*Serm. 84*), « vita non est nisi beata; et beata vita esse non potest, nisi æterna, ubi sunt dies boni, nec multi, sed unus; » vel etiam vitam, id est Christum Dominum, qui est via, veritas et vita, de quo devote S. Bernardus (*Serm. 75 in Cant.*): « Et quid est tam cordium vita, quam Dominus meus Jesus Christus, de quo aiebat qui eo vivebat: *quia cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum eo in glor. a!* »

Et cupit videre dies bonos.] Dies boni sunt æternitas beata, de qua S. Augustinus (*Serm. 84*), « Dies ille nescit ortum, nescit occasum; illi diei non succedit

crastinus, quia non præedit hesternus; » nam præsentis dies temporis malos vocat Apostolus dicens: *Redimentes tempus quoniam dies mali sunt* (Ephes. 5); et certe, ut ait S. Augustinus, « non ergo sunt mali dies quos agimus in corruptela hujus carnis, in tanta et sub tanta sarcina corruptibilis corporis, inter tantas tentationes, inter tantas difficultates, ubi falsa voluntas, nulla securitas gaudii, timor torquens, cupiditas avida, tristitia arida? » Unde et paulo post addit: « Quid est diu vivere, nisi malos dies malis diebus addere? »

Quod si tu audiens respondeas: Ego.] Et quis ita non responderet? « Da mihi hominem latronem, inquit S. Augustinus (Serm. 231), sceleratum, fornicatorem, maleficum, sacrilegum, omnibus vitiis inquinatum, omnibus flagitiis seu facinoribus obrutum, qui non velit beatam vitam vivere? Scio, omnes vultis beate vivere, sed unde homo beate vivat, hoc non vultis vivere. »

Dicit tibi Deus: Prohibe linguam tuam a malo.] Recte omnino vitam disique bonos cupienti indicit prohibere linguam a malo, quia si quis putat se religiosum esse non refrenans linguam, hujus vana est religio, et qui verbo non offendit, hic perfectus est et vir.

Et labia tua ne loquantur dolum:] « *Disperdet enim Deus universa labia dolosa,* » inquit propheta; et Salomon: *Animæ dolosæ errant in peccatis* (Prov. XIII). Dolus autem, ut dicit S. Augustinus (In psal. 5), est cum aliud agit, et aliud simulatur. In hoc « quid est, inquit (Lib. L Homil., hom. 1), aliud loqui dolum, nisi aliud labiis promere, cum aliud claudatur in pectore? »

Diverte a malo, et fac bonum.] Hoc est enim brevium nostræ salutis, ut ait Boherius, de quo et S. Benedictus abbas Anianensis, ut scribit Ardo discipulus ejus (Sæc. IV Bened., part. 1) in illius Vita, n. 50: « Quibusdam vero hoc inculcare solitus erat: Si plurima tibi impossibilia esse præcepta noscuntur, hoc exiguum serva præceptum: Declina a malo et fac bonum; quæ sententia et ita familiaris existit, ut tempore mortis collectis omnium Patrum sententiis unum ex ea vellet conscribere librum. »

18 *Inquire pacem et sequere eam.*] Tanquam unicum ac singulare bonum S. Pater subjungit: *Inquire pacem;* magnam enim est pax vera et sincera bonum, cujus ope filii Dei evadimus, ut ipse dicit: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur;* et « merito, inquit S. Bernardus (Serm. 1 de omn. sanctis), filii nomine vocabuntur qui filii opus impleverint. »

Et sequere eam.] Neque enim quærere sufficit, nisi et inventam æquaris; imò fugientem persequaris. Vel *sequere eam* in tempore futuro, id est sequeris seu assequeris eam tanquam fructum et præmium impensum in quærendo labori: quo sensu usurpata a S. Benedicto prophetæ verba intellexisse videtur S. Augustinus cum dixit (Lib. L Homil., hom. 1): « Ut quæramus pacem præcipitur nobis, ut autem sequamur eam promittitur nobis. »

Et cum hæc feceritis, oculi mei super vos.] Quæ quidem non sic accipienda sunt, quasi incorporeus per naturam Deus corporea haberet membra, ut olim voluerunt Anthropomorphitæ; sed hæc figurate dicta sunt, et secundum nostrum loquendi modum; « quibusque autem nominatis Dei membris, quæ in nobis visibilia et corporea sunt, potentias operationum oportet intelligi, » inquit Augustinus (In psal. 11); et sic oculi Domini aliquando pro ejus cognitione, ut cum S. Benedictus dicit oculos Domini in omni loco speculari bonos et malos; aliquando pro justo ejus in malos judicio, ut cum dicitur in psalmo: *Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum;* aliquando pro pia in bonos misericordia, ut cum propheta dicit: *Oculi Domini super justos,* etc., quo sensu oculi Domini hic accipiendi sunt, quibus utinam miseros nos peccatores respiciat!

Et aures meæ ad preces vestras.] Similiter « aures

A Dei non membrum corporeum, sed potentiam, quæ exaudit, regulariter debemus accipere, » inquit præfatus Augustinus (In psal. 11); et sic aures meæ ad preces vestras idem sonat ac exaudiam preces vestras.

Et antequam me invocetis dicam vobis: Ecce adsum.] « Quid est ecce adsum? inquit iterum S. Augustinus (In psal. 11); ecce præsens sum, quid vis? quid a me quæris? quidquid tibi dederò vilius est quam ego: meipsum habe, me frui, me amplectere. »

Quid dulcius nobis hæc voce Domini invitantis nos, fratres charissimi? Hic apposite Hildemarum: « Consuetudo est, ait, sanctorum prædicatorum post doctrinam aut exhortationem, aut orationem, subungere, quod frequentissime Paulus apostolus fecisse legitur; S. vero Benedictus, quia, sicut non distabat longe a sanctorum merito, ita etiam noluit distare doctrinam, propterea post doctrinam exhortationem subjungit; » nempe: Quid dulcius nobis hæc voce, B fratres charissimi, etc.

Fratres charissimi.] Charissimos fratres hic vocat, quos prius filios appellaverat, ut se tanquam unum ex illis esse velle demonstraret, juxta illud S. Gregorii papæ (Lib. 1, epist. 24): Præfatus « honore suspensio æqualem se subditis bene viventibus deputet. »

19 *Ecce pietate sua demonstrat nobis Dominus viam vitæ.*] Pietate sua, id est misericordia sua; et bene quidem, « quia non tenetur de necessitate nobis demonstrare viam vitæ, » inquit Richardus de S. Angelo; et quia, ut dicit Hildemarum, « nullus suo merito salvatur, sed pietate et misericordia Dei salvatur; » vel ecce pietate sua, quam scilicet tam suaviter nos ad vitam vocando, media ad ipsam conducentia docendo, sequere ipsum præmittendū, ostendit: hæc enim ad præmissa verba referri declarat vox demonstrativa eccle.

Viam vitæ.] Vita Deus est, via ad vitam charitas, a qua utinam nunquam recedamus!

Succinctis ergo fide vel observantia bonorum actuum lumbis nostris.] Demonstrata via vitæ, quid adhuc hæremus immoti, aut quid superest, nisi ut alacriter ambulemus in ea? quod ut expediti præstamus, recte omnino S. Benedictus ait: *Succinctis ergo fide vel observantia bonorum operum lumbis vestris,* alludens ad illud Apostoli ad Ephesios: *Statesuccincti lumbos vestros in veritate,* etc. Sed quia ad spiritalem hic cursum nos invitavit, ita et ad spiritalem lumborum præcincionem: et quoniam ex ea, quod ex lumbis carnales delectationes prodeunt, SS. Patribus luxuriam lumbi sæpissime significant, per lumborum præcincionem carnalium voluptatum mortificationem, ipsamque virginitatem vulgo intelligunt, juxta illud S. Gregorii (Homil. 13 in Evang.): « Lumbos præcingimus cum carnis luxuriam pro continentiam coaretamus. » Sed quia, ut idem S. pontifex loquitur (Lib. xxviii Mor., cap. 4), « alia est luxuria carnis, qua castitatem corrumpimus; alii vero luxuria cordis est, qua de castitate gloriamur, » ideo duplici nos cinulo præcingi voluit S. Benedictus, fide scilicet, et bonorum operum observantia; fide, qua Deum bonorum omnium auctorem, ipsiusque proinde castitatis agnoscamus; bonorum operum observantia, quibus petulantes carnis motus reprimamus, forte respiciens ad illud Isaïæ: *Et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorum renum ejus* (Isai. xi); per bonorum operum observantiam justitiam, quæ non nisi bonis operibus exerceatur, denotans; quod et aliis verbis in Evangelio Dominus præcipit dicens: *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris;* et in umbis enim accinctis virginitas, in lucernis ardentibus bona opera designantur, inquit S. Augustinus.

Apposite autem bonis operibus præiicit fidem, ipsique fidei bonorum operum observantiam subjungit: Redemptori etenim nostro unum sine altero placere nequaquam potest; unde et sponsa in Canticis: *Ful-*

cite, nquit, me floribus, stipate me malis: ad quæ verba S. Bernardus (*Serm. 81 in Cant.*): « Fidem florem, fructum actum intellige; nec incongrue, ut opinor, id tibi videbitur, si advertas quomodo instar floris necessario præcedentis fructum, bonum quoque opus fide oportet præveniri; alioquin sine fide impossibile est placere Deo, Paulo attestante, magis autem æque ipso docente: *Omne quod non est ex fide peccatum est*. Itaque nec sine flore fructus, nec sine fide opus bonum: sed et fides sine operibus **20** mortua est, sicut inutiliter flos apparet, ubi non sequitur fructus. » Et item alibi Scriptura: *Si recte offers, et recte non dividis, peccasti*: ad quæ iterum S. Bernardus, cum prius dixisset fidei opera esse jungenda, subjicit (*Serm. 24 in Cant.*): « Recte quidem quodcumque horum offers; recte autem ab alterutro ea non dividis: noli esse rectus oblator, et pravus divisor. Quid dividis actum a fide? inique dividis fidem perimens tuam; nam fides sine operibus mortua est, munus mortuum offers Deo. Si enim quædam anima fidei ipsa devotio est, quid fides quæ non operatur ex dilectione, nisi cadaver exanime? Bene honoras Deum munere felido? Bene placas fidei interfector? Credis in Christum? Tac Christi opera; ut vivat fides tua, fidem tuam dilectio animet, probet actio. Se nec opera quamvis recta rectum cor efficiere sufficienti sine fide: quis enim rectum dicat hominem non placentem Deo? Sine fide autem impossibile est placere Deo: qui non placet Deo non potest illi placere Deus; nam cui placet Deus, Deo displicere non potest. » Id ipsum confirmat S. Gregorius papa hac similitudine (*Libro III Registri, cap. 35*): « Sicut rami sine virtute radicis areliunt, ita opera quantumlibet bona videantur, nulla sunt, si a soliditate fidei disjunguntur. »

Et calceatis pedibus.] Pedes animæ affectiones vulgo significant, quos calceare di iurur, cum variis virtutibus exornamur: et bene calceatis pedibus, ne forte viam vitæ percurrrens, offendas ad lapidem pedem tuum, tentationum succumbendo.

Per ducatum Evangelii.] Id est doctrinam Evangelii sequentes ducent.

Pergamus itinera ejus.] Scilicet Christi Domini tam misericorditer nos vocantis, cujus itinera sunt voluntaria paupertas: quia cum esset dives, pro nobis factus est pauper; abnegatio propriæ voluntatis, quia factus est pro nobis obediens usque ad mortem; in tribulationibus et angustiis humilis patientia, quia passus est, nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia ejus: arcta quidem et aspera hominibus itinera, sed eo tutiora, quo paucioribus pervia, et ad cœleste regnum compendiosiora. Vel pergamus itinera ejus, scilicet Evangelii, cujus mentionem facit: de cujus itineribus ita scribit Boherius: « In dyceatu Evangelii quatuor sunt itinera ad regnum Dei quæque tendentia, præcepta videlicet, mandata, sermonia, exempla: in præceptis justitia, in mandatis charitas, in testimoniis fides, in exemplis perfectio invenitur. »

Ut mereamur eum qui nos vocavit in regno suo videre,] cujus visio totam hominis facit beatitudinem; unde et S. Philippus ad Christum dicebat: *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.*

In cujus regni tabernaculo si volumus habitare, nisi illuc bonis actibus cœstritur, minime pervenitur.] Statuit hic bonorum operum necessitatem, sine quibus in regni cœlestis tabernaculo minime pervenitur. Notanter vero addidit, *currando*, **21** redarguens eorum torporam et desidiam qui communium vita contenti, in via vitæ cito deficiunt, quibus pro magno reputatur si vel retrorsum non redeant, vixque viam ingressi, quasi nimium fatigati derequite cogitant. At plane non sic S. Benedictus, non sic; sed *nisi illuc curritur, inquit, minime pervenitur*. Certe gravis nobis restat via, a terra ad cœlum magna est distantia, tantumque ad conficiendum itineris spatium soli nobis hujus dies vitæ brevissimi conceduntur, ut exsultemus sicut gigantes ad cur-

rendam viam. Imitemur ergo sanctorum exempla, qui, ut scribit Petrus Venerabilis (*Lib. I Mirac. cap. 20*), « bona quæ faciunt pro nihilo ducentes, ad majora toto desiderio conscendere semper intendunt. » De quibus etiam S. Bernardus: « Nunquam, ait, justus arbitratur se comprehendisse, nunquam dicit sufficit; sed semper esurit sitiisque justitiam, ita ut si semper viveret, semper quantum in se est justior esse contenderet, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur. » Audiamus et illam Guillelmi abbatris S. Theoderici ad fratres de Monte Dei exhortationem piissimam (*Cap. 2*): « Nolite negligere, nolite tardare, grandis enim vobis restat via, altissima est professio vestra, cœlos transit, par angelicæ est, angelicæ similis puritati; non enim vovistis solum omnem sanctitatem, sed omnis sanctitatis perfectionem et omnis consummationis finem: non est vestrum circa communia præcepta languere, neque hoc solum attendere quid præcipiat Deus, sed quid velit, probantes quæ sit voluntas Dei bene benefacens, et perfecta: aliorum est Deo servire, vestrum adhærere; aliorum est Deum credere, scire, amare, revereri; vestrum est sapere, intelligere, cognoscere, frui. » Porro ne deficiamus in via, sed sic curramus ut comprehendamus, sciendum est nonnulla esse quæ et cursum promovent et adjuvant, nonnulla quæ retardant et impediunt. « Tria sunt quæ faciunt currere, » inquit S. Bernardus in libro de Amore Dei, quem sermonibus super Cantica subjunxit noster Mabillonius, « timor videlicet, desiderium, et amor: timor fugiendo, desiderium appetendo, amor proximum amando. Quatuor quoque sunt quæ impediunt cursum istum; trigus, calor, via laboriosa, nimietas currentis; quæ sunt alio nomine diffidentia, concupiscentia, asperitatis impatientia, nimia confidentia. »

Sed in'errogenus cum propheta Dominum dicentes ei: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?] « Tabernaculum cum proprie accipitur belli res est: unde et contubernales milites dicuntur, tanquam simul habentes tabernaculum, » inquit S. Augustinus (*In psal. xiv*); sed tabernaculum hic a S. Benedicto sumitur pro cœlesti patria.

Aut quis requiescet in monte sancto ejus?] Quod prius tabernaculum appellaverat, hoc montem sanctum nuncupat, forte propter laborem et difficultatem scandendi cœli, nam *regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*.

Post hanc interrogationem, fratres, audiamus Dominum respondentem et ostendentem nobis viam **22** *ipsius tabernaculi, ac dicentem: Qui ingreditur in macula.*] Mundis enim corde promittitur regnum cœlorum: *Beati mundo corde, inquit Christus, quoniam ipsi Deum videbunt.*

Et operatur justitiam.] Secundum S. Anselmum (*Lib. Cur Deus homo*), « justitia est animi libertas tribuens unicuique secundum propriam dignitatem: majori reverentiam, pari concordiam, minori disciplinam, Deo obedientiam, sibi sanctimoniam, inimico patientiam, ergo operosam misericordiam. »

Qui loquitur veritatem in corde suo.] Quia, ut dicit S. Augustinus (*In psal. xiv*), « nonnulli in labiis habent veritatem, et in corde non habent, tanquam si aliquis ostendat viam sciens in ea esse latrones, et dicit: Si hac iteris, a latronibus tutus eris, et contingat ut vere non ibi latrones inveniantur; verum ille locutus est, sed non in corde suo; aliud enim putabat, et nesciens verum dixit: ergo parum est verum loqui, nisi etiam in corde ita sit. »

Qui non egit dolum in lingua sua.] Ad quæ verba iterum S. Augustinus: « Lingua agitur dolus, cum aliud ore profertur et aliud pectore legitur. »

Nec fecit proximo suo malum.] Proximus est omnis homo, quem cum diligere teneamur, ab omni malo illi inferendo abstinere debemus.

Qui opprobrium non accepit adversus proximum suum.] Id est non libenter aut timere credidit

criminatori, » ut ait S. Augustinus (*In psal. xiv*). A. Aliam hujus versiculi expositionem ex S. Hieronymo tradit Illidemar: « Ille, inquit, non accipit opprobrium adversus proximum suum, qui nullum læsit, neminem nocuit, neminem scandalizavit, ut ab illo debuisset accipere opprobrium. »

Qui malignum diabolum aliqua suadente sibi cum ipsa suasionem sua a conspectibus cordis sui respiciens deduxit ad nihilum. Hactenus viam cœlestis tabernaculi demonstravit S. Benedictus; sed quia armatum in nostram perniciem diabolum continuas itineri nostro in-idiis struere noverat (ideo enim diabolus dicitur, qui Græca criminator, Hebraice deorsum fluens interpretatur, ut cum Smaragdo notant Bernardus Cassinensis et Boherius, quod ad crimina nos provocet, et montem sanctum Dei scandere volentes deorsum fluere efficiat), consequenter subjungit ut a conspectibus cordis malignam respiciamus, perverasque ejus sollicitationes ad nihilum deducamus, denegando cum contemptu consensum, ostendens in hominis esse potestate tentanti diabolo resistere, nec nisi volentem ab ipso superari, juxta illud S. Cæsarii (*Serm. 37 in append. Serm. S. August.*): « Aligatus est tanquam innexus canis catenis, et neminem potest mordere, nisi eum qui se illi mortifera securitate conjunxerit. Latrare potest, sollicitare potest, mordere omnino non potest, nisi volentem; non enim cogendo, sed suadendo nocet; nec extorquet a nobis consensum, sed petit. »

Et parvulos cogitatus ejus tenuit, et allisit ad **23** Christum. Parvulos cogitatus, id est exorientes inimici suggestiones compressit, ne forte crescentes comprimentur, ac tandem prævaleant, juxta illud poetæ: *Principiis obsta, sero medicina paratur*. Hinc S. Hieronymus (*Epist. 22*): « Nolo sinas cogitationem crescere; dum parvus est hostis, interfice; nequitia, ne zizania crescant, elidatur in semine. » Istud argumentum fuse tractat Petrus Damiani eo in opusculo quod de sæe congregationis institutionis scriptum est (*Cap. 13*), ubi inter alia hæc habet: « In primis, filii quicumque manus ad confidendum paras cum invisibili hoste consere, satage mentem tuam ab omni suggestionum obrepentium impetu pervigili custodia communire, et sicut quisquillas, et quæque purgamenta, quæ de operibus manuum tuarum decidunt, in ignem protinus abjicis, ita nihilominus cogitationum motus in Deum projice; et quoniam ignis consumens est, illi superflua cordis tui ad consumendum trade, memrans illud apostolicum: Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum; et prophætæ: *Facta cogitatum tuum in Domino, et ipse te entriet*. » Pone tentationem quasi serpentem: nempe si ab ipso auditum statim repellitur, sana sunt omnia, nihil omnino corrumptur, nihil eorum quæ intus sunt inquinatur; si autem seculum fuerit admissus, tametsi quavis instantia postmodum abire cogatur, de veneno tamen ejus vel squamis necesse erit aliquid vel perexiguum remanere: ergo sollicitus esto, ut tentationi principio nascenti velut armatus et intrepidus occurras, et parvulos orientum cogitationum motus ad petram, quæ est Christus, allidas, » immensum ejus erga te amorem sapiissime meditando, et collata hominibus benellicia revolvendo; sic enim universas inimici cætervas funditus proteres: « Quod si lupus in te forte repentinus insurgit, arripe petram, inquit iterum Petrus Damiani (*Opusc. 52, cap. 6*), et protinus fugit. Quæ est autem petra, nisi Christus? » Vide S. Ambrosium, lib. vi in Hexam., cap. 4, et Cassianum, lib. vi Institut., cap. 13.

Qui timentes Dominum de bona observantia sua non se reddunt elatos, sed ipsa in se bona, non a se posse, sed a Domino fieri existimantes, operantem in se Dominum magnificant. Quia vero non dormit neque dormita: adversarius, et, ut optime notavit S. Bernardus (*Serm. 54 in Cant.*): « Si non potest impedire actionem, tentat intentionem, suadens quatenus effectum gratiæ arroges tibi; » ideo postquam a malo decli-

nare, bonum facere, justitiam sectari, diabolicas suggestiones spernere, volentem ingredi Dei tabernaculum præcepit, caute omnino subjecit: *Qui de bona observantia non se reddunt elatos, sed ipsa in se bona, etc.* Quibus verbis tria docet: 1º de bona observantia elationem fugere; 2º Deum, non se boni operis auctorem agnoscere; 3º consequenter Deum in se operantem magnificare.

Qui timentes Dominum de bona observantia sua non se reddunt elatos, seipsum magni aliquid esse existimantes, cum tamen nihil sunt; sed potius infra omnes sese deprimentes, ut **24** faciebat S. Bernardus, cum tanta esset vite sanctimonia, quantum in eo etiam nunc catholicis orbis miratur, ita nihilominus de se scribebat (*Epist. 250*) ad alterum Bernardum priorem Portarum: « Clamat ad vos monstruosa vita mea, mea ærumnosa conscientia; ego enim quædam chimæra mei sæculi, nec clericum gerere nec laicum; nam monachi jamdudum exui conversationem, non habitum. » Et S. Gregorius papa de se item ad Anastasium episcopum Antiochenum sic scribens (*Lib. 1, epist. 7*): « Quod vero me os Domini, quod lucernam dicitis, quod multis prodesse perhibetis, hoc quoque mihi ad iniquitatum mearum cumulum accedit, ut cum vindicari in me iniquitas debuit, laudes pro vindicta recipiam. »

Sed ipsa in se bona non a se posse, sed a Domino fieri existimantes. Ut enim egregie dicit S. Bernardus (*Serm. 54 in Cant.*): « Quid odiosius illa voce: *Manus nostra excelsa, et non Dominus fecit hæc omnia!* » Longe aliter sentiebat, qui tamen plurimum libero hominis arbitrio tribuit, Joannes Cassianus, cum dicebat (*Lib. xii, c. 16*): « Non solum namque ipsam perfectionem oportet credere nostra industria nos vel labore possidere non posse; sed ne hæc quidem ipsa, quæ illius exercemus obtentu, id est labores, conatusque nostros, ac studia, sine divinæ protectionis auxilio, inspirationisque ejus, castigationis atque exhortationis gratia pericere, quam scilicet cordibus nostris, vel per alium solet, vel per semetipsum, nos visitans, clementer infundere. » Ubi Cassianus quatuor agnoscit gratiarum genera: protectionis, qua nos ab hostium insidiis tuetur; inspirationis, qua veluti sopitam mentem intus ad bonum excitat; castigationis, qua nostrum a terrenis omnibus animam avertit; exhortationis, qua per sanctos doctores ad bonum operandum accendit. Quibus creationis, redemptionis, conservationis beneficium, divinumque ad omnes etiam naturales actus concurrunt addideris, quo pacto jam bonæ observantiæ gloriam nobis usurpare, Deo negare, presumemus? Alias merito nobis Apostolus inquit: *Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti?* Et S. Bernardus (*Serm. 13 in Cant.*): « Quidquid hic favoris captas, quod ad Deum non retuleris, ipsi furaris; tibi enim unde gloria, pulvis pulvis, tibi unde? De vite sanctitate? Sed Spiritus est qui sanctificat, Spiritus dico, non tuus, sed Dei; et si prodigiis et signis effulgeas, in manu tua fixus, sed virtute Dei. An blanditur popularis favor, quod verbum bonum et forte bene deprompseris? Sed Christus donavit os et sapientiam; nam lingua tua quid, nisi calamus scribæ? Et hoc ipsum nullo accepisti. » Et antea: « Quis credat parieti, si se dicat parturire radium, quem suscipit per fenestram? Aut si glorientur nubes quod imbres generent, quis non irrideat? Mihi liquido constat, nec de canalibus oriri rivos aquarum, nec de labiis vel dentibus verba prudenter, etsi sensus ultra corporeus non attingat. Nec laus calami laudabilis est pictura sive scriptura, nec gloria linguæ aut laborum sermo bonus: tempus est ut et propheta loquatur: Numquid gloriabitur, inquit, securis **25** contra eum qui secit in ea, aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur? Quomodo si elevetur virga contra elevantes se, et exaltetur baculus, qui utique lignum est; sic contra Dominum omnis qui gloriatur, si non in Domino gloriatur. »

Operantem in se Dominum magnificent.] Id est cum gratiarum actione omnem boni operis laudem et gloriam in Deum remittunt, ne forte gratiarum cesset fluxus, si non fuerit refluxus, et, ut S. Bernardi verbis utar (*Serm. de Nat. B. Mar.*), « suæ reddantur origini fluenta gratiæ ut uberius fluant; alioquin nisi ad fontem redeant, exsiccantur. »

Illud cum propheta dicentes: Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.] Docet hic S. Benedictus ex verbis prophetæ quomodo operantem in nobis Dominum magnificare debeamus, scilicet omnem bonorum operum gloriam Deo ascribendo, ut qui omnia opera nostra in nobis operatus est, omnem inde laudem et honorem referat. « Deus solus omnia creavit, inquit S. Bernardus (*Serm. 15 in Cant.*); solus de hoste triumphavit, solus captivos liberavit, et socium habebit in gloria? et brachium, inquit, meum auxiliatum est mihi, torcular calcavi solus, et de genibus non est vir mecum. Quid ergo mihi cum victoria, si nec sui in prælio? Impudentissime mihi arrogo vel gloriam absque victoria, vel victoriam sine pugna. »

Sicut nec Paulus apostolus de prædicatione sua sibi aliquid imputavit dicens: Gratia Dei sum id quod sum.] Confirmat exemplo Apostoli, quod præmiserat; ubi quod ait Apostolum nihil sibi imputasse de prædicatione sua, tribus modis potest intelligi: 1° de ipsa prædicatoris dignitate, ad quam ex blasphemo et persecutore assumptus est: 2° de exercitio ipsius prædicationis per tot terrarum plagas Evangelium annuntiando; 3° de ipsius prædicationis fructu, tot Christo fidelibus acquisitis; et sic quolibet sensu nihil sibi Paulus de prædicatione sua imputavit; nam etsi apertus sim, inquit, *Apostolus quidem per voluntatem Dei (I Cor. 1)*, sive, ut dicit alibi, *Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem*, et si plus omnibus laboravi, non ego autem, sed gratia Dei mecum (*Gal. 1*); denique si tantum Domino populum acquisisse videor, *Ego quidem plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit (I Cor. xv)*, et sic gratia Dei sum id quod sum.

Et iterum ipse dicit: Qui gloriatur in Domino gloriatur.] Gloriari in Domino est omnem boni operis gloriam ei attribuere, ut cum Paphnutio abbate apud Cassianum (*Collat. III, c. 15*), bona nostra demeritis, atque inde laude nos efferentibus dicere posimus: « Non liberum arbitrium, sed Dominus solvit compeditos; non nostra virtus, sed Dominus erigit elisos; non lectionis industria, sed Dominus illuminat cæcos, quod Græce dicitur *κύριος σπορά τῶν πλοῦς*, id est Dominus sapientes facit cæcos; non nostra cautio, sed Dominus custodit advenas; non nostra fortitudo, sed Dominus allevat sive suffulcit omnes qui corruunt, etc.; » atque ita illud S. Bernardi usurpare licebit (*Serm. 15 in Cant.*): « Securus glorior, 26 si teste conscientia de gloria Conditoris nihil mihi usurpo; securus planc, quia jam non contra Dominum, sed in Domino. »

Unde et Dominus in Evangelio ait: Qui audit verba mea hæc, et facit ea, similabo eum viro sapienti.] Desumpta ex Evangelio Christi Domini verba suo S. Benedictus adaptat proposito, dicens: Unde et Dominus in Evangelio ait: Qui audit verba mea hæc, scilicet, qui ingreditur sine macula, etc., *similabo eum viro sapienti*, nimirum Christo, qui est Patris sapientia, qui *ædificavit domum suam, de qua Scriptura: Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem; ædificavit, inquam, sibi domum, nempe Ecclesiam, supra petram*, id est super seipsum, nam petra erat Christus. *Venerunt flumina, flaverunt venti*, scilicet persecutionum per tyrannos, per hæreticos, per falsos fratres; vel prosperitatum sub principibus Christianis; *impegerunt in domum illam*, quia non minus prosperitate quam adversitate qualitur Ecclesia; *et non cecidit*: perseveravit enim usque ad consummationem sæculi: *fundata enim erat supra petram*, scilicet

A Christum, de quo Apostolus: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est.*

Hæc complens Dominus.] Id est adeo misericorditer suaviterque nos præveniens, ad vitam invitans, tabernaculi viam demonstrans.

Espectat quotidie his suis sanctis monitis factis nos respondere debere,] obedientes scilicet monitis, et ea quæ suadet impigre exsequentes, ne forte nobis cum propheta exprobet dicens: Vocavi, et non erat qui responderet; locutus sum, et non audierunt, feceruntque malum in oculis meis, et quæ nolui egerunt (Isai. LXVI).

Ideo.] Nimirum, ut sanctis Domini monitis respondeamus factis.

Nobis propter emendationem malorum hujus dies vitæ ad inducias relaxantur.] Et qui haec tenent vitii ac peccatis vitam deturpavimus, in posterum ingrediamur sine macula; qui exhibuimus membra nostra servire iniquitati ad iniquitatem, eadem exhibeamus servire justitiæ ad justitiam.

B *Dicente Apostolo: An nescis quia patientia Dei ad poenitentiam te adducit?] Confirmat Apostoli verbis quod præmiserat: propter emendationem malorum hujus dies vitæ ad inducias relaxantur. Nam, ut ait Hildemarum, « quod B. Benedictus vocat inducias, Paulus dixit patientiam; et quod B. Benedictus dixit emendationem, Paulus dicit poenitentiam; et quod dixit relaxantur, Paulus dicit adducit. » Igitur patientia Dei sunt induciæ, quas ad emendationem malorum benignissime nobis concedit ju lex justus, fortis et patiens; ut enim dicit S. Casarius (*Serm. 29 in append. S. August.*), « Quando nos prolixis temporibus peccavimus, et nihil mali a Domino sustinemus, patientia est, non negligentia; non ille perdidit potentiam, sed nos ad poenitentiam reservavit. » Tanta provocati benignitate festi emus agere poenitentiam, 27 alioquin quid in extremo positi judicio respondebimus Deo si neglexerimus? « Non est, inquit, S. Augustinus (*Serm. 22 de Script.*), quod in fine dicatur Domino: Non me permisisti bene vivere, aut dilationem correctionis non mihi dedisti, aut non ostendisti quid appeterem, quid vitarem: videte quia tacet, videte quia differi, videte quia blanditur, hortatur, minatur. »*

C *Nam plus Dominus ait: Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat;] sive, ut ait Petrus apostolus: Patienter agite propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti; et Paulus: Deus vult omnes homines salvos facere; et item ipse Dominus per Prophetam: In quacunque die ingemuerit peccator, omnium iniquitatum ejus non recordabor.*

Cum ergo interrogassemus Dominum, fratres, de habitatore tabernaculi ejus;] nimirum cum propheta dicentes: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?

Audivimus habitandi præceptum.] Id est, quid illud habitare cupientibus præcipiatur, cum post interrogationem responsum est: Qui ingreditur sine macula, etc.

Sed si compleamus habitatoris officium, erimus hæredes regni cælorum.] Habitatoris officium potest duobus modis intelligi: 1° pro officio jam inhabitantium, quorum est Deo jugiter adherere, illum laudare, benedicere, amare; 2° pro officio nondum quidem inhabitantium, sed tamen habitare ardentem desiderantium, quorum est ingredi sine macula, operari justitiam, etc.; atque ita si compleamus habitatoris officium, erimus hæredes regni cælorum; si secus, minime: unde egregie S. Basilius (*In proœmio ad Reg. fus.*): « Nos vero id quidem de nobis dicimus, quod regnum cælorum expectamus, ea vero non curamus unde illud acquiritur.... Sed quis cum sationis tempore domi desederit, aut dormierit, tempore messis sinum suum manipulis implevit? Quis vitem vindemiavit quam non plantavit? Eorum suat fructus quorum sunt et labores; honores et coronæ eorum sunt qui certando vicerunt: quis coronabit eum qui ne aggressus est quidem adversarium? »

D *Ergo,] ut hæredes regni cælorum simus,*

Præparanda sunt corda et corpora nostra.] Scilicet A corda per bonam voluntatem, corpora per sanctam exercitationem, ut exponit Bernardus Cassinensis; vel, corda ad bene et humiliter intelligenda, corpora videlicet cum patientia toleranda, ut habet Richardus de S. Angelo: Vel corda propter Deum, qui corda scrutatur; corpora propter homines, ut ædificentur, et sic provideamus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus, ut colligatur ex Hildemaro. Vel denique corda et corpora, ut totos nos Deo consecremus, qui totum se nobis consecravit, *totus siquidem mihi datus, totus in meos usus expensus est*, inquit S. Bernardus (*Serm. 3 de Circumcis.*, n. 4); ut totum demus ei qui regnum suum nosti am constituit hæreditatem; nam, ut dicit Venerabilis Beda (*Serm. 18 de Sanctis*): « Res ista, o homo, id est regnum cælorum; aliud non querit pretium, nisi teipsum: tantum valet, quantum es tu, da te, et illud habebis. »

28 *Sanctæ præceptorum obedientiæ.*] Obedientiam vocat sanctam, quia sanctos nos efficit, sanctis similes, sanctorumque participes.

Militatura.] Militatura, inquit, ad exprimendum obedientiæ laborem.

Et quod minus habet in nobis natura possibile.] Illud quod potest hic sumi adverbialiter, ut sensus sit: et quia ad regni coelestis consecutionem, et ad præparanda corda et corpora nostra sanctæ præceptorum obedientiæ militatura, in nobis natura humana per peccatum depravata et corrupta minus habet possibile, id est ex se nihil potest; nam, ut observat ad hunc locum Bernardus noster, minus apud Tullium sæpe significat non.

Regnum Dominum ut gratiæ suæ jubeat.] Id est velit, ut explicat Bernardus, adjutorium ministrare, quod a nobis quidem habere non possumus, sed tamen petentibus conceditur, juxta illud: *Petite et accipietis.*

Et si fugientes gehennæ pœnas ad vitam perpetuam volumus velociter pervenire.] Duplici hic nos motivo ad boni prosecutionem excitat: uno timoris gehennæ, altero spei vitæ perpetuæ consequendæ; et revera quid dñri refugiet Christianus, multo minus monachus, si perennes illas damnatorum pœnas serio meditatur, in quibus, ut loquitur Petrus Damiani (*Opusc. 50, cap. 12*), « sit miseris mors sine morte, finis sine fine, delectus sine defectu, quia et mors vivit, et finis semper incipit, et delictus defectus nescit; » sive, ut loquitur Petrus Blesensis (*Epist. 151*), in quibus « finis semper incipiet, mors non morietur, nec defectus deficiet, ut damnati hominis conditio semper in doloris materiam, et mortis æternæ pabulum recidivet; » de quibus denique S. Bernardus sic exclamans ait (*Serm. 42 de Divers.*): « O regio dura et gravis, regio extimescenda, regio fugienda, terra oblivionis, terra afflictionis, terra miseriarum, in qua nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat: locus lethifer, in quo ignis ardens, ubi frigus rigens, vermis immortalis, fetor intolerabilis, mallei percussiones, tenebræ palpabiles, confusio peccatorum, innodatio vinculorum, horribiles dæmonum facies! Totus tremo atque horreo ad memoriam istius regionis, et concussa sunt omnia ossa mea. » Ex alia parte quis non assurgeret ad promissum æternæ felicitatis præmium, in qua, ut ait S. Bernardus (*Serm. 53 in Cant.*), « nihil formidatur, nihil fastiditur, nihil deficit; tuta habitatio paradisi, dulce pabulum verbum, opulenta magna nimis æternitas; » de qua idem alibi S. doctor (*Declam. in Evangel.*): « Oculis non vidit, nec auris audivit, Deus, quæ præparasti diligentibus te. Pax enim est quæ exsuperat omnem sensum, pax super pacem, indeficiens exultatio, torrens voluptatis infinitæ, flumen lætitiæ, gaudium plenum; cogita quidquid vis, quidquid potes exopta, excedit omnem cogitatum, desiderium omne exsuperat illa felicitas, æternitas illa, beatitudo illa; » et item alibi (*Serm. 31 in Cant.*): « Quibus appareat Deus, nihil videre desiderabilius vo-

lunt, nihil possunt delectabilius. Quando ergo illa vel fastidiet aviditas, vel se subtrahat suavitas, vel fraudabit veritas, vel deficiet æternitas, quid si in æternum extenditur videndi copia pariter et voluntas, quomodo non plena felicitas? « Vide Petr. Damian. opusc. 50, cap. 15. »

Dum adhuc vacat, et in hoc corpore sumus.] Id est dum sani, rationem habentes, malum declinare, bonumque facere valemus: nam, ut recte S. Basilius ait (*In præf. ad Reg. fus.*), « Nunc tempus est acceptum, inquit Apostolus, nunc dies salutis; hoc sæculum respicientiæ est, futurum vero retributionis; hoc operationis ac studii, illud præmii; hoc patientiæ, illud consolationis; nunc adjuvat Deus a via mala recedentes; tunc terribilis erit, et humanarum actionum judex infallibilis. » Ut ergo in futuro nobis sæculo retribuatur Deus, ut debitis nos absolvat tormentis, dum tempus habemus operemur bonum. « O homo, qui desideras regnum Dei possidere, exclamat S. Augustinus (*Serm. 251, in append. Serm.*), seu quisvis alius, cur fecisti malum? Dum potes emenda, dum tempus habes clama ad omnipotentem Deum; dum datur spatium luge, dum licentia est poenitentis; festina dum potes, dum anima versatur in corpore; dum adhuc vivis futurum remedium require tibi, priusquam te profundum absorbeat pelagus, priusquam te malignus rapiat infernus, ubi nulla datur indulgentia, ubi nullus ingreditur ad veniam. »

Et hæc omnia per hanc lucis vitam vacat implere.] Lucis vita est vita monastica, quam hic intelligi a S. Patre Benedicto facile mihi persuaserim, nam et hic monachos alloquitur. Illic vitæ opponitur vita sæcularis, mera nox, de qua S. Bernardus suos alloquens (*Serm. 5 in vigil. Nat. Domini*): « Amion etiam cuiquam nostrum caliginosa nox erat, cum tanquam sine Deo in hoc sæculo viveremus, cum ambularem post concupiscentias nostras, cum sectaremur carnis illecebras, cum obtemperarem desiderii sæcularibus, cum exhiberemus membra nostra arma iniquitatis peccato, cum servivemus iniquitati ad iniquitatem, in quibus nunc merito erubescimus tanquam operibus tenebrarum? »

Currendum et agendum modo quod in perpetuum nobis expediat.] Currendum, inquit, et agendum modo, id est nunc, ut si juvenis sis, ad extremum vitæ terminum, quo præ nimia senectutis languore currere vix vacat, poenitentiam non differas: modo, ut si senex, saltem vel extrema vitæ tempora Deo Optimo Maximo etiam vel minima remuneranti devoteas. Præclare omnino Petrus Venerabilis (*Lib. v Ep.*): « Relinquit, inquit, terrena antequam vos ipsa relinquat; et si primas partes hostiæ, hoc est vite vestræ, Deus noluitis offerre, saltem caudam, id est finem dierum vestrorum, ipsi devote offerite. » Modo ergo si senex sis; sed modo etiam si juvenis, ut ulterius cursum non differas, ne forte morte præoccupatus, quod modo licet, et potes, cum optaveris implere non vacet. « Præveniendus est, inquit S. Augustinus (*Serm. 154, in append.*), seu quisvis alius, dies qui prævenire consuevit: ipse se seducit et de morte sua ludit, qui hoc cogitat: Potest mihi indulgentia temporis subvenire; **30** non est hoc: primum quia periculosissima est in ultimum diem promissa securitas; deinde stultissimum, ut causa quæ de necessitatibus æternis agitur, inutilitatibus vitæ deficientis committatur extremis. Odibile est apud Deum quando homo sub fiducia poenitentiae in senectutem reservata liberius peccat. Credite, charissimi, difficile est ut callida dissimulatio ordinandæ consummationis obtinere digna sit facultatem: apud illum cordis interpretem ars non admittitur ad salutem. » Ita S. Augustinus (*Serm. 295, in append.*), seu quisvis alius, qui et alibi conversantem ad extremum vitæ curriculum differentem sic adoritur: « Dicit aliquis homo: Juvenis sum, licet quod me delectat, et postea poenitentiam ago, hoc est, percussio me gladio crucis, et postea ad in di-

cum vado, et nescit quod in unius horæ puneto vulnus accipitur, et vix longo tempore ad sanitatem pristinam revocatur, etc.)

Constituenda est ergo a nobis dominici schola servitii. [Schola secundum propriam nominis accentionem est locus in quo liberalibus litterarum studiis adolescentes vacare solent. Schola etiam, ut observat Menardus noster, est conclave in quo monachi aliquid agunt, legunt, et dormiunt; quod probat ex concilio Turonensi secundo can. 15 (In not. ad conc. Reg. cap. 15, § 2): «Nec liceat monachis cellas habere communes, sed schola labore communi construatur, ubi omnes jaceant, aut abbate aut præposito gubernante;» ex Regula cujusdam cap. 12: «Focos vero in schola poenitentes, si fuerint, bini per hebdomadas faciant;» ex Regula S. Casarii cap. 3: «De iis tamen habitu mutando, vel lecto in schola habendo sit in potestate prioris.» Hic vero schola a sancto Benedicto accipitur usurpatque ad significandam regulam, unde et mox eam institutionem vocat; neque omnino insolitum est apud veteres scripta sacra institutaque sanctorum scholas appellare; nam et S. Hieronymus, referente Boherio, in epist. ad Evagrium librum Exodi vocat scholam medici, ubi leges datæ a Deo populo Israel sunt descriptæ; et interrogatus apud Casianum Joannes abbas, cur, relicta anachoresi, cœnobia in instituta esset amplexus, respondit, «velut imparem se anachoreticæ disciplinæ, et sublimitate tantæ perfectionis indignum ad juniorum scholas revertisse, si tamen vel ipsorum instituta secundum professionis meritum posse implere.»

Porro hæc schola dicitur *dominici schola servitii*, quia tota est in ediscendo supremæ majestati debito obsequio, unde et discipulis alloquens ait: Sub uno Domino æqualem servitutis militiam bajulamus.

In qua institutione nihil asperum, nihilque grave nos constituturos speramus. Hic aliquem audire mihi videor S. P. Benedictum ita adorientem: Siccine, sancte Pater, nihil asperum, nihilque grave vocas, corpus castigare, delicias non amplecti, jejunium amare, voluntatem propriam odire, usque ad impossibilia obedire? Ubi est quod capite 58 de disciplina suscipiendorum fratrum dicturus es: Probeur in omni patientia; et: Prædicentur eis omnia dura et aspera? et quæ conventio inter, nihil asperum nos constituturos? **31** speramus, et prædicentur eis, non aliqua aut multa, sed omnia dura et aspera? Sed et nunquid jugum tuam appellas Regulam? Cui S. Pater responderet: Est plane Regula quam propono jugum, sed Christi, quod ipse pronuntiat et leve et suave, quod, ut ait S. Casarius (In append. S. Aug. serm. 28), *levare consuevit, non premere, et magis nos portat quam portetur a nobis.* De quo et S. Bernardus (Epist. 72): «Num vere leve est, quod portantem non gravat, sed levat? Quid eo levius onere quod non solum non onerat, sed et portat omnem cui portandum imponetur?» Et revera ut hic cum S. Bernardo seu quovis alio loquar (Tract. de Charit., c. 12): «Quid suavis homini, quid jucundius, quam mundum contemnere, et se reputare sæculo-celsiorem, atque in bonæ scientiæ vertice consistentem, et mundum habere sub pedibus, nihil in eo videre, quod appetat... fallaces divitias, et honores perniciosos, et damnabiles delicias conculcare? Quid, queso, tranquillius quam suam animam sic stabilire, ut nullis motibus carnalis concupiscentiæ agitetur, carnem rere pudicitiam tepecentem compellat ancillari, ut eam ad exercitium militiæ spiritualis promptissimam habeat adjutricem? etc.»

Sed aliquas hic inserere rationes juvat, cur S. Benedictus nihil asperum aut grave in Regula constitutum se asserat. Prima est, quia tot ac tantis intentionibus, ut nihil sit durum quod non emolliant, nihil amarum quod in dulcedinem non convertant, unde et si sit Regula jugum, plane *computrescit ju-*

gum a facie olei, ut cum propheta loquar, «... utique exultationis et lætitiæ, qua fidelem Deus recreat animam.

Secunda est, quod non servis, sed filiis datur, qui non formidine, sed dilectione aguntur; qui Christo nihil sibi carius aliquid existimant; porro ubi dilectio, nulla vitæ asperitas. «Ilac postquam imbutus fueris, scribebat olim ad Gislebertum eremitam Petrus Venerabilis (Lib. 1, ep. 20), erit tibi cella tua toto mundo latior, jejunium relectio, vigiliæ somnus opus otium, labor requies;» et Guillelmus abbas S. Theodorici ad fratres de Monte Dei (Cap. 8, n. 25): «Panis furfureus, et simplex aqua, et olera, et legumina simplicia, nequaquam res delectabiles sunt; sed in amore Christi et desiderio internæ delectationis, ventri bene morigerato gratanter ex his satisfacere posse valde delectabile est.» Denique S. Bernardus (Serm. 85 in Cant.): «Ubi amor est, labor non est, sed sapor.»

Tertia est, quod etiam servis timore conductis, salutem et vitam æternam vere desiderantibus, avissimaque hominis serio meditantibus, vel amarissima dulcia evadunt; atque mitigari posse monasticæ vitæ asperitatem docebat olim S. Bernardus nepotem suum Robertum, ad eum sic scribens (Epist. 1): «Vigilias times, et jejunia, manuumque laborem; sed hæc levia sunt meditati poenas perpetuas: recordatio deinde tenebrarum exteriorum facit non horrere solitudinem. Si futuram cogitas de verbis otiosis discussionem, non valde displicebit silentium; fletus æternus et stridor ille dentium ante cordis oculos reductus pares tibi reddet mattam et culcitram.» Simili prorsus modo Joannes Trithemius: **32** «Si quem terrent aspera claustrum, cogites tormenta inferni; si matutinas vigiliis onerosas extimescas, scito quoniam ibi nunquam dormiunt, neque quiescunt; si duritiam lectulorum refugis, considera quia lectulus eorum est ignis qui non exstinguetur; si cibi et potus parcitatem, cogita quoniam cibis illorum vermis immortalis est, et luctus, et vix; si expavescis custodiam claustrum, memorare clausuram inferni, quoniam non egredientur inde usque in sempiternum, etc.»

Quarta est, quod consuetudine vilescent omnia: unde quod in malam partem aliquando scribebat S. Bernardus (Lib. 1 de Consid., cap. 2), apposite hic ad nostrum propositum convertere possemus: «Quid non invertat consuetudo? quid non assiduitate duratur? quid non usu cedat? quantis quod præ amaritudine prius e. horrescebant, usu ipso male in dulcedinem conversum est! Audi justum quid lamentetur de hujuscemodi: Quæ prius tangere nolebant anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt. Primum quidem tibi importabile videbitur aliquid; processu temporis si assuescas, judicabis non adeo grave, paulo post et leve senties, paulo post nec senties, paulo post etiam delectabit.»

Quinta est, quod sic omnia temperavit aptavitque sanctus legislator, ut et ait quod fortes capiant, et infirmi non refugiant; sic nimirum cuncta disposuit, ut nullus sit qui regulam facili negotio observare non possit. Hinc S. Petrus Damiani (Opusc. 13, cap. 17): «Regula sancta, inquit, quasi ampla quedam capax et spatiosa domus facta est ad omnia hominum genera capiendâ, pueros videlicet et senes, fortes et debiles, deliciosos et multimoda morum inæqualitate diversos.»

Sed et si quid paululum restrictius dictante æquitatis ratione propter emendationem vitiorum et conservationem charitatis processerit, non illico pavore perterritus refugias viam salutis. Quia qui mittit manum ad aratrum, et respicit retro, aptus non est regno cælorum; et pavidi in lege non admittuntur ad prælium, ne illi paveant, et alios pavere faciant. Viam vero salutis appellat Regulam suam, quia facientibus eam æterna regna patebunt, juxta illud S. Fulgentii (Lib. de Fide, cap. 3): «Omni vorenti. et reddenti quod

vovit, ipse quoque Deus reddit cœlestis regni præmia, quæ promisit; et vel, si vis, viam salutis vocat vitam ipsam monasticam, quæ est compendiosa ad cœlum via.

[*Quæ non est nisi angusto initio incipienda.*] Postquam promisit S. Benedictus nihil asperum in Regula se constituendum, ne forte insolitæ vitæ asperitas a sancto proposito delicatis tirones deterreret, si præter conceptam spem disciplinæ monasticæ rigor non nihil difficultatis faceretur, hos adversus solitas novitiorum tentationes præmunit, aliquid molestiæ conversionis initio experturos asserens, cuius exemplo forte permotus Guillelmus abbas S. Theoderici, inter cætera instituti novitii documenta istud præscripsit (*Ad fratres de Monte Dei, cap. 7*): « Præmuniendus est assidue contra tentationes acris in solitarium novitium deservientes, **33** cum servum Dei gratis Deo servientem non cessat sollicitare vitia mercede oblatae delectationis, diabolo suggerente, carne concupiscente, sæculo concupiscenda ingere. » Nos etiam operæ pretium fore existimamus, si in gratiam novitiorum, difficultatum tentationumque quas initio conversionis experiri solent, causas ob oculos posuerimus, ut ipsi adversus eas se præmuniant, si forte aliquando insurrerint: hæc autem considerari possunt aut ex parte religionis, aut ex parte diaboli, aut ex parte sæculi.

Ex parte religionis assueti sæculi deliciis novitios terret vitæ regularis austeritas, quia, ut dicit S. Augustinus (*Serm. 186 in append.*), seu quisvis alius, « Non sine violentia fieri potest ut de abundantia et deliciis ad famem et sitim, ad abstinentiam et crucem transeat, ut somno prius atque otio amicam carnem contritione vigilisque conficiat; non, inquam, sine violentia fieri potest ut unusquisque iracundiam patientiam, superbiam humilitatem commutat, amore paupertatis divitiarum ac sufficientiæ affluentiam superet, violentiam sobrietate, luxuriam castitate condemnet, et homo subito in virum perfectum transformetur, et quodammodo alter credatur ex altero; » quæ tamen omnia præcipiunt exiguntque sacræ religionis leges. Hinc S. Bernardus (*Serm. 33 in Cant.*): « Primordia, inquit, nostræ conversionis, juxta communis quidem experientiarationem, primus exagitat timor, quem intrantibus statim horror vitæ ingerit arctioris, et insuetæ austeritatis disciplinæ; » et alibi (*Serm. 93 de Divers.*): « Cum aliqui simplices ad conversionem veniunt, severitatem Regulæ expavescent. Si fiat eis sermo de mundi contemptu, de virtutum vitiorumque conflictu, si anxietas vigilandi, assiduitas orandi, parcimonia jejunandi ab ipsis requisitor, dicunt conquerendo inter se: Quid est hoc? quis tot et tanta implere sufficit? » Hinc denique Petrus Blesensis ad R. Clericum, qui religionis moverat ingressum, scribens: « Quia te, inquit, mundi voluptatibus hæctenus immersisti; importabilia tibi videntur ciborum mutatio, vestimentorum asperitas, jugum obedientiæ, censura silentii, regularitas morum, austeritas disciplinæ. »

Ex parte diaboli longe fortior sustinenda est pugna: « Quemmodum enim latrones, verba loquor Chrysostomi (*Homil. 1 ad pop. Ant.*), non ubi ferunt, et paleæ, et calamus; sed ubi aurum, et argentum, ibi fodiant, et continuo vigilant; sic et diabolus his maxime instat, qui spiritualia attingunt negotia; ibi insidiæ ubi virtus. » At licet omnes omnino monachos impugnet, diabolica versutia, multo tamen magis furit in noviter conversos, quos adolescentes delectatosque a se defecisse dolet: « Nequam hoste, inquit Petrus Venerabilis agens de novitiis Cluniacensis monasterii (*Lib. 1 Mir., cap. 15*), quamvis universis generaliter insidiarentur, noviter tamen conversis amplius infesti instabant. Dolebant quidem veteranorum profectibus invidentes, sed tirorum superaddita conversione, quasi recenti suscepto vulnere, acris indignabantur, et velut longi temporis desperatione, prioris prædæ spolia postponentes,

contra ea quæ ab oculis rapiebantur longe vehementius accendebantur; hinc adversus **34** novitios bella valida commovebant; hinc tentamentorum diversis telis armati, totis eis conatibus insistebant. » Sic nimirum egredientem ex Ægypto Dei populam Pharaon, vera dæmonis figura, vehementius excandescens persequeretur, et Sataanas ipse exiens ab homine quem ab infantia tenuerat, gravius affligendo discerpebat. Sed lubet omnes hostis versuti technas ob oculos ponere; qua in re præ omnibus hic audiendus est S. Joannes Climacus graphicè nobis eas representans his verbis (*Grad. 2*): « Suggestant nosia dæmones post rerum humanarum abdicationem, et beatos prædicemus eos qui in egentes sunt benigni, nosque miseros dicitur, quod hujusmodi omni virtute destituti sumus. Consilium autem hostium est, ut nos per demissionis speciem aut ad profanum sæculi vitam retrahant, aut in religione perseverantes ad desperationis liquorem adigant; » et alibi (*Grad. 3*): « Nec te iste dolus et astus latronum illorum lateat; suggerunt enim nobis ne ab hominum turbis secedamus, quod magnum gloriæ præmium simus relaturi, si feminam contemplati ab illa tamen nos abstinemus. » Et sub finem eusdem gradus: « Per insomnia cacodæmones nos perturbare conantur, dum nobis domesticorum imagines representant, et vel lamentantes exhibent, vel morituros, vel causa nostra afflictos, et incommodis mactatos exhibent. » Ita plane referente S. Athanasio (*in Vit. S. Antonii, c. 4*) S. Antonium tentabat: « Si quo modo posset ab arrepto eum instituto detrahere, immittebatque ei memoriam possessionum, sororis defensionem, generis nobilitatem, amorem rerum, fluxam sæculi gloriam, escæ variam delectationem, et reliqua vitæ remissionis blandimenta, postremo virtutis arduum finem, et maximum perveniendi laborem, nec non et corporis fragilitatem suggererat, et ætatis spatia prolixæ, etc. » Vide Anonym. Ratisponensem, tom. IV Analectorum, et librum de Doctrina S. Stephani Grandimon-tensis.

His plane non cedit quod ex parte sæculi certamen procedit: hinc amici, illinc cognati, isthinc fratres parentesque infirmum adhuc in bono proposito tironem aggrediuntur, modisque omnibus revocare conantur, quorum insultus egregie admodum, et more suo eloquenter describit S. Hieronymus ad Heliodorum his verbis (*Epist. 1*): « Neque vero nescio qua te dicas nunc compede præpediri: non est nobis ferreum pectus, nec dura præcordia; non ex silice natos llyrcanæ nutriere tigres; et nos per ista transivimus. Nunc tibi blandis vitula soror hæret læcritis; nunc illi cum quibus adolexisti vernulae aiunt: Cui nos servituros relinquis? Nunc gerula quondam jam anus, et nutritius secundus post naturalem pietatem pater clamitat: Morituros expecta paulisper, et sepeli. Forsitan et laxis uberum pectibus mater arata rugis fronte antiquum referens mammae lallare congeminet: dicant si volunt et grammatici: In te omnis domus inclinata recumbit. Facile rumpit hæc vincula amor Dei, et gehennæ timor. » Tales fuere olim, cum fugit ad monasterium, S. Blaitmalci principis, et postea abbatissæ Hilensensis et martyris labores; nam, ut scribit Walfridus Strabus ejus vitam metricè referens:

35 Fama ut forte volans patris pervenit ad aures,
Hinc stupor atque dolor mentem cinxere parentis.
Subtractum dolet hæredem, mittitque senatum;
Agmina, prætores, populum, præcepta, maniplos;
Duxque comesque ibat, propterante episcopos ætat,
Abbatumque cohors, vicini carne propinqui;
Hoc solum piteute manu, si qualibet arte
Efficerent reducem vitata pericula mentem
Corde subire alio. O talis quam cæca voluntas!

Talia fuerunt, eruntque in futurum multorum aliorum certamina: sed, ut aiebat præfatus S. Hieronymus ad suum Heliodorum: « Licet parvulus et collo pendeat nepos, licet sparso crine et scissis vesibus

ubera quibus te nutrierat mater ostendat; licet in limine pater jaceat, per calcatum perge patrem, sicca oculis ad vexillum crucis evola: solum pietatis genus est in hac re esse crudelem. » Hujusmodi crudelitate agebatur S. Columbanus (*Jonas in Vit. S. Col. n. 8, sæc. II Bened.*) cum obstanti matri, et limini ostii inhærenti, postularet ut se ad monasterium ire sine- ret, illaque ejulans et pavimento prostrata denegaret se permissuram: « Ille enim limen matremque transiliens, poposcit matrem ne mœrore solveretur, dicens se nunquam deinceps in hac vita videndum. » Ad hujusmodi crudelitatem nos etiam hortatur propheta cum dicit: *Obliviscere populum tuum et domum patris tui, et concupiscet Rex decorem tuum; ad quod attendens S. Hieronymus exclamat (Epist. 10, ad Furiam): « Grande præmium parentis oblitii: Et concupiscet Rex decorem tuum. »*

Processu vero conversationis, et fidei, dilatato corde, inenarrabili dilectionis dulcedine curritur v'a mandatorum Dei, juxta illud Spiritus sancti in Proverbiis (*Cap. IV*): *ducam te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris, non arcubuntur gressus tui, et currens non habebis offendiculum; et Ecclesiastici VI: In pere ipsius (sapientie) exiguum laborabis, et cito edes de generationibus illius; et apud Apostolum: Omnis autem disciplina in præsentem quidem videtur non esse gravior, sed minoris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitia (Heb. XII).* Sed lubet hic sancti Benedicti textum excutere: *Processu, inquit, conversationis et fidei.* Hæc verba duplicem sensum sortiri possunt: nam primo *processu conversationis* ita potest intelligi, ac si diceretur, successu temporis, usu ac exercitio, bonaque regularis observantiae consuetudine facilia reperies quæ difficilia, latissima quæ prius videbantur angusta. « Nuditatem pedum, inquit Petrus Damiani (*Opusc. 15, cap. 21*), et exiguitatem vestium, lecti duritiam, ciborum asperitatem, aquæ potum, et cætera hujusmodi incipientes quidem non sine quadam formidine perhorrescimus; perseverantes autem, et longanimiter insistentes, faciliora et tolerabiliora deputamus: asperitatem quippe frequentia mitigat, rigorem consuetudo commendat. » Et Petrus Blesensis ad Alexandrum novitium scribens (*Epist. 157*): « Non te deterreat conversationis primitiæ, **36** novum obedientiæ jugum, inconsuetus ordinis rigor, et austeritas disciplina: quidquid aspectum nunc videtur, obedientia sibi convertet ad lucum; quæ nunc amariora sunt, usu mediantia dulcescent; his enim qui de tenebris progrediuntur ad lumen lux imprimis molesta est, donec oculi luminis assuescant. » Eadem ratione Robertum nepotem excitabat S. Bernardus (*Epist. 1*): « Subito procedenti de umbra ad solem, de otio ad laborem, grave cernitur omne quod incipit; sed postquam ab his dissuescere, et ad illa paulisper assuescere ceperit, usus tollit difficultatem, invenitque facile esse quod impossibile ante putavit, Solent etiam fortissimi milites audita buccina ante congressum trepidare; at ubi ad prælium ventum fuerit, spes victoriæ, timor ne vincantur intrepidus reddit. » Denique idem docet Glossa Ordinaria cum moraliter explicans Elisei miraculum quo per modicam farinulam immissionem amarum ex coloquintide pulmentum dulcorasse dicitur, « Per hoc, inquit, significatur quod hominibus delicate nutritis in sæculo vita religiosa videtur amara in principio; sed sicut pulmentum per immissionem farinæ factum fuit sapidum, sic per Dei gratiam et bonam assuefactionem vita religiosa, quæ prius dura videbatur, non solum portabitur, sed etiam suavis efficitur. » Unde et S. Bernardus ad Hugonem novitium scribens ait (*Epist. 351*): « Non ætatem lenem ordinis asperitas terreat; memento quod asperior carduus pannum facit levio- rem, conversatio conscientiam, aderit Christi suavitas, et propheta: farinula pulmentum incomedibile condietur. »

Altero sensu *processu conversationis*, id est virtutis,

A sive cum nonnihil in virtute profeceris: atque ita exponit Smaragdus: « Processu, inquit, dicit conversationis augmentum virtutum, et profectum animæ, in quibus monachus quotidie augmentari debet, et crescere. » Et quidem recte, neque enim solus exercitiorum regularium usus, virtute deficiente, tollet religionis difficultatem, quæ potius augebit languor et tepiditas. Processu ergo virtutis nihil difficultatis senties, levia videbuntur omnia, eunctasque cacodæmonum artes dissipabis, qui et timidi longe fugient a te, ut egregia hæc similitudine docet S. Bernardus (*Serm. 60 in Cant.*): « Aiumt florescentibus vineis omne reptile venenatum cadere loco, nec ullatenus novorum ferre odorem florum: quod vobis attendant novitii nostri, et fiducialiter agant, cogitantes qualem spiritum acceperunt, cujus primitiæ demones non sustinent. » Hæc nimirum primitiæ sunt virtutum flores, quos in novitio perhorrescit ac refugit hostis antiquus.

Dilatato corde.] Id est cum ipsa delectabit justitia: nam, ut ait S. Augustinus (*In psal. cxviii, cordis dilatatio est justitiæ delectatio*). Dilatatur autem hoc modo cor monachi, cum Deo totus adhærens, unus sit cum eo spiritus, et habitantem in se per gratiam possidet Creatorem. Quidni enim dilataretur, quem Deus magnus, infinitus, immensus inhabitat?

Inenarrabili dilectionis dulcedine. Dilectionis, ait, dulcedine, quia, ubi amor est, ibi non labor, sed sapor est, ut loquitur **37** S. Bernardus; et quidem *inenarrabili*, quod eam liceat experiri, sed a nullo possit exprimi: hac dulcedine recreatus propheta totus in stupore psallebat: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te!* hac dulcedine, « hoc musto inflammantur, et hoc præclaro poculo quotidie inebriantur etiam corda fidelium et animæ convertentium, dicebat olim S. Augustinus (*In append. Serm. S. August. serm. 182*), seu quivis alius; quod frequenter fieri videmus, quando pro desiderio salutis suæ parentes et patriam fugiunt, exeunt nullo compellente de terra et cognatione sua, et mortui huic mundo alios spiritualiter animarum inquirunt parentes, et liberi sub jugo veniunt, et pauco ante elati atque sublimes humilia affectant, superba fastidiunt, et cupiunt esse quod ante desperaverant, et odia incipiunt quod fuerant: presentium hospites, futurorum appetitores, æternam illam patriam contempta temporalium falsitate suspirant. Hoc itaque musto spiritales animæ inebriatæ et penitus commutate abstinentiam delicis, vigiliis dulcibus omnibus, paupertatem divitiis anteponunt, arduum contra vitia laborem jocundissimam computant voluptatem, dulcescunt eis vitia, et quæ prius fuerant pretiosa vilescunt, d. l. gunt inimicos, et benefaciunt his qui se oderunt, non convincuntur indignantibus, non irritantur opprobriis, non stanguntur injuriis: prorsus horum nihil sentiunt propter fervorem Spiritus sancti. » Tanta est amoris divini suavitas, vis, potentia, ex qua etiam sequitur.

Ut ab ipsius magisterio nunquam discedentes, in ejus doctrina usque ad mortem in monasterio perseverantes.] Quia nihil prodest bene incepisse, nisi in bono ad mortem usque perseveremus: unde apud Cassianum Pinus abbas juvenem quem in monasterio susceperat instituens, ait (*Lib. IV Instit., cap. 37*): « Bene coepisse nihil proderit, nec pleno fervore renuntiationis arripuisse principia, si hæc congruus etiam finis similiter non commendaverit atque concluderit, Christique humilitas atque paupertas, quam nunc coram ipso professus es, usque ad extremum vitæ quemadmodum arrepta est a te non fuerit custodita. »

Passionibus Christi per patientiam participemus.] Id est cum Christo simul patiamur; ubi ostendit S. Pater proprium monachorum esse pati et crucem ferre: si enim *tota vita Christiani, si secundum Evangelium vivat, crux est et martyrium*, quanto magis monachi.

cujus singularis scopus est abnegare semetipsum, et omnes mortificare cordis voluntates? **A** tuis! Quanta patiuntur pro sua iniquitate latrones! Quanta patiuntur pro suis sceleribus perditii, pro sua

Ut et regni ejus mereamur esse consortes.] Quia si compatimur, et conregnabimus, et si socii fuerimus passionum, simul et consolationis erimus. O consolatio! « Multi multa patiuntur propter pecuniam perituram, et tu non vis pati propter vitam mansuram! aiebat olim S. Augustinus. Sic recusas laborare pro Dei promissis, quasi non laborares pro cupiditatibus

38 nequitia luxuriosi, pro sua avaritia negotiatores mare transmeantes, ventis, tempestatibus corpus et animam permittentes, sua relinquentes, ignota quaerentes! » Et nos pro aeterna felicitate, ut cum Christo in perpetuum regnemus, non patiemur? Ergo sequamur Christum, ut ipsum aliquando consequamur. Amen.

CAPUT PRIMUM.

De generibus vel vita monachorum.

Monachorum quatuor esse genera manifestum est. Primum cœnobitarum : hoc est monasteriale, militans sub regula vel abbate. Deinde, secundum genus est anachoretarum, id est eremitarum, horum qui non conversionis ^a fervore novitio, sed monasterii probatione diuturna, didicerunt ^b contra diabolum multorum solatio jam docti pugnare : et bene instructi fraterna ex acie ad singularem pugnam eremi, securi jam sine consolatione alterius, sola manu vel brachio, contra vitia carnis vel cogitationum, Deo auxiliante, sufficiunt pugnare.

Tertium vero monachorum teterrimum genus est sarabaitarum, qui nulla regula approbati, experientia magistri ^c, sicut aurum fornacis; sed in plumbi natura moliti, adhuc operibus servantes sæculo fidem, mentiri Deo per tonsuram noscuntur. Qui bini, aut

terni, aut certe singuli, sine pastore, non dominicis, sed suis inclusi ovilibus, pro lege eis est desideriorum voluptas : cum quidquid putaverint vel elegerint, hoc dicunt sanctum; et quod noluerint, hoc putant non licere.

B Quartum vero genus est monachorum quod nominatur gyrovagum, qui tota vita sua ^d per diversas provincias ternis aut quaternis diebus per diversorum cellas hospitantur, semper vagi, et nunquam stabiles, et propriis voluptatibus ^e, et gulæ illecebris servientes, et per omnia deteriores sarabaitis. De quorum omnium ^f miserrima conversatione melius est silere quam loqui. His ergo omissis, ad cœnobitarum **39** fortissimum genus disponendum, adjuvante Domino, veniamus.

^a Oxon., conversationis.

^b Al., qui didicerunt.

^c Al., magistra.

^d Al., totam vitam suam.

^e Oxon., voluntatibus.

^f Al., de horum omnium.

COMMENTARIUS.

Monachorum.] Monachus dicitur ille qui segregatus ab omni hominum frequentia, in solitudine poenitentiam lacrymis vacat, et Deo totus adhærens, unus cum eo spiritus efficitur, ut vel ipsa nominis ejus etymologia indicat : nam monachus a verbo græco *μονος*, id est unus, dicitur; hinc canon ille concilii Nicæni a Gratiano citatus : « Placuit omnibus residentibus in sancta Nicæna synodo ut monachorum conversatio et vita secundum etymologiam nominis ab omnibus discrepet (*Monachus* enim Græce, Latine singularis dicitur) : unde monachus per omnia singulariter agere oportet. » Et S. Hieronymus ad Heliodorum scribens (*Epist.* 1) : « Interpretare vocabulum monachi, hoc est tuum; quid facis in turba, qui solus es? » et ad Rusticum monachum (*Epist.* 4) : « Quid desideramus urbium frequentiam, qui de singularitate censemur? » et ad Paulinum (*Epist.* 13) : « Si cupis esse quod diceris, id est solus, quid facis in urhibus, quæ utique non sunt solorum habitacula, sed multorum? » Ex Eugenio etiam papa, a præfato Gratiano citato, monachus idem est quod *unus tristis* : « Agnoscat, inquit, nomen suum; *μονος* enim Græce, Latine est unus; *ἄχος* Græce, Latine *tristis* sonat : Inde dicitur, id est *unus tristis*. Sedent ergo *tristis*, et officio vacet. » Cui interpretationi alludit S. Hieronymus adversus Vigilantium hæc scribens : « Monachus non docentis, sed plangentis officium habet, qui vel se, vel mundum luceat, et Domini pavidi præstoletur adventum. » Aliter etymologiam monachi deducit auctor lib. de Ecclesiastica Hierarchia (*Cap.* 6), nimirum a verbo Græco *μοναχ*, id est *autas*, « quod ex pura seriptura Dei, abdicata rerum

C temporalium diversitate, debeat cum eo quod unum est unum fieri, et ad sacram unitatem aggregari. » Simili modo et sanctus Augustinus in psalmum cxxxii, ubi arguens Donatistas : « Merito, inquit, illis displicet nomen monachorum, quia illi nolunt habitare in unum cum fratribus, sed sequentes Donatum, Christum dimiserunt. » Alias monachorum etymologias et appellationes videsis apud Menardum in notis ad conc. Regul. capite tertio, § 1, et apud Haestenum lib. iii *Disquis. monast.*, tract. 4 *integrò*.

Quatuor esse genera manifestum est.] Scilicet cœnobitarum, anachoretarum, sarabaitarum, et gyrovagorum; ex quibus tria priora agnoscit S. Hieronymus ad Eustochium scribens (*Epist.* 22); quartum enim ejus tempore nondum exortum fuerat. Eadem etiam videtur indicasse S. Joannes Climacus cum dixit (*Grad.* 1) : « Triplex omnino est omnis religiosæ vitæ ratio : ut vel solus et solitarius decedendo vivas, vel **40** cum uno alterove sodali, vel ut in cœnobio cum pluribus per patientiam conquiescas. Primo enim denotat anachoretas, qui soli; secundo sarabaitas, qui bini aut terni; tertio cœnobitas, qui cum pluribus degunt. Sed et apud Cassianum abbas Piamon eadem tria monachorum genera in *Ægypto* extitisse testatur (*Collat.* 18, *cap.* 4) : « quorum duo sunt optima, inquit, tertium vero tepidum et omni modis evitandum. » Quartum addit ejusdem collationis cap. 8 suis temporibus exortum, eorum nempe « qui, in primordiis fervore quodam brevi cœnobii perfectionem videntur expetere, sed continuo tope facti, dum cristinos mores ac vitia reseccare contemnuunt, nec jugum humilitatis ac patientiæ diutius sus-

tinere contenti sunt, subdique seniorum imperio dedignantur, separatas expetunt cellas, ac solitarii sedere desiderant, ut ita scilicet a nemine lacessiti, patientes, mansueti, ac humiles possint ab hominibus aestimari. Quos etiam perperam cum gyrovagis confundit Alardus Gazrus explicans hunc Cassiani locum; nam gyrovagi semper vagi, nunquam stabiles existunt; hi vero cellas expetunt, et solitarie sedere desiderant. Propius ad sarabaitas accedere dixeris, a quibus in hoc tantum discrepare videntur, quod sarabaitæ nulla unquam regula approbati, experientia magistri dicuntur; hi vero prius in monasterio, cujus excussere jugum, vixerunt.

At vero S. Isidorus eremitas ab anachoretis distinguens, sex recenset monachorum genera, cœnobitarum, eremitarum, anachoretarum, eorum qui anachoretarum imagine sibi blandiuntur, quos modo describebat Cassianus, circellionum (hi sunt gyrovagi), et sarabaitarum.

Septimum genus addit S. Valerius citatus a S. Benedicto Anian nisi in Concordia Regularum (Cap. 3, § 7), eorum qui ex famulatio et servitio monasterii, tondebantur invitati ab abbatibus, paucis tunc ad conversionem accedentibus: quo in genere recenseri possent ii quos quidam Mediani monasterii abbas circueus civitates, quoscumque invenire potuit, qui volebant monachari, secum adduxit, et eos tonsuratos non corde, sed habitu tantum monachavit, ut scribit Richerus in Vita S. Hilulfi cap. 18.

Octavum hic subjungere possemus, eorum qui, ut dicit S. Fructuosus in Regula monastica communi cap. 1, « ob metum gehennæ in suis sibi domibus monasteria componere solent, et cum uxoribus, filiis, et servis, atque vicinis cum sacramenti conditione in unum se copulare, et in suis sibi, ut diximus, villis ex martyrum nomine ecclesias consecrare, et eas falso nomine monasteria nuncupare. Nos tamen hæc non dicimus monasteria, sed annuarum perditionem, et ecclesiæ subversionem. » De quibus omnibus si cœnobitas et anachoretas exceperis, melius est silere quam loqui, nam reliquos non tam monachos quam monachorum larvas et monstra verus dixeris, unde etiam S. Augustinus duo tantum monachorum genera assignat.

Primum cœnobitarum.] a communi vita, quam profitentur, sic dictorum; nam Græce κοινός, Latine communis exprimitur, et βίος vita.

Primum inter monachorum genera dicitur cœnobitarum genus, sive institutione, sive utilitate, sive naturali rerum ordine.

Primum institutione, ut pote quod a primis Ecclesiæ temporibus sumpsisse dicitur exordium; nam, ut tradit apud Cassianum abbas Piamon (Collat. 18, c. 5), « talis tunc erat omnis Ecclesia, quales nunc per paucos in cœnobis invenire difficile est; sed cum post apostolorum excessum tepescere cœpisset multitudo credentium, hi quibus adhuc erat apostolicus fervor, memores pristinae illius perfectionis, discedentes a civitatibus suis, illorumque consortio qui sibi vel Ecclesiæ Dei remissionis vitæ negligentiam illicitam esse credebant, in locis suburbanis ac secretioribus commanere, et ea quæ ab apostolis per universum corpus Ecclesiæ generaliter meminerant instituta privatim exercere cœperunt; atque ita coalluit ista, quam diximus, disciplinam qui se ab illorum contagio sequestraverant, disciplina; qui paulatim tempore procedente segregati a credentium turbis, ab eo quod a conjugis abstinere, et a parentum se consortio mundique istius conversatione discernere, monachi sive monachos, singularis ac solitaria vitæ districto nomine nominati sunt; unde consequens fuit ut ex comunione consortii cœnobitæ, cellæque ac diversoria eorum cœnobis vocarentur. Istud ergo fuit antiquissimum monachorum genus, quod non modo tempore, sed etiam gratia primum est, quodque per annos plurimos solum inviolabile usque ad abbatem Pauli vel Antonii duravit

etatem. » Quamquam huic Cassiani sententiæ non subscribent, qui S. Pachonium primum cœnobitarum patrem faciunt. Sed Turrecremata (Tract. 8 in Reg. S. Bened.) altius repetens cœnobitarum cunas, a cuneis prophetarum exordium sumpsisse asserit, probatque hæc S. Hieronymi auctoritate: *Filii prophetarum quos monachos legimus, etc.*

Secundo cœnobitæ primi sunt utilitate, nam vita communis, ut postea demonstrabimus, præstat anachoreti, quæ quo sublimior, eo periculosior.

Tertio naturali etiam rerum ordine primum est genus cœnobitarum, quia non nisi prius in cœnobio probatos recipit eremus.

Hoc est monasteriale.] Videtur hic S. P. Benedictus cum cœnobis monasteria confundere: nonnihil tamen inter utrumque discriminis affert apud Cassianum abbas Piamon (Collat. 18, c. 10): « Licet, inquit, a nonnullis soleant interdum monasteria pro cœnobis appellari, tamen hoc inter est, quod monasterium nomen est diversorii, nihil amplius quam locum, id est habitaculum significans monachorum; cœnobium vero etiam professionis ipsius qualitatem disciplinamque designat: et monasterium potest etiam unus monachi habitatio nominari; cœnobium autem appellari non potest, nisi ubi plurimorum cohabitantium degit unita communio. » Et sane monasterii vocem ad solam unius monachi habitationem designandam frequenter usurpavit in 42 sanctorum Patrum Vita constat: unde S. Athanasius in Vita S. Antonii (Cap. 21): « Erant, inquit, in monte monasteria tanquam tabernacula; » et Rufinus refert (Lib. II de Vit. Pat., c. 25) fratres congregatos « sub una die monasterium construxisse. » Quod de cœnobio quis erdat? Et ibidem eisdem sæculo nuntium remittere cupienti, et requirenti ab abbate Ammonio cellam vacantem: « Tunc ille, inquit: Ego inquiram, sed donec inveniam hic esto in hoc monasterio,.... et relinquens ei omnia pariter cum monasterio, ipse procul ab eo parvissimam cellulam reperit atque in ea se constituit, fratrique qui nuper advenerat, nec intelligenti, ex integro cum omnibus quæ in eo fuerant, cessit monasterio. » Eodem sensu monasterii vocem usurpat S. Nilus in Hist. cædis SS. Patrum in Sina, cap. 9 apud B. II. 13 Januar.

Militans sub regu a, vel abbate.] Particula vel bifariam potest hic sumi disjunctive et copulative: disjunctive, quia, ut ait Bernardus Cassinensis, « quando monachi non super se habeant abbates, sed præpositos, et decanos, et priores; militant tamen sub regula, sed sequuntur regulam secundum præpositum imperia. » Et Hildemarus: « Forte, inquit, quod B. Benedictus plenus fuit spiritu prophetiæ, et vidit spiritum prophetiæ istud tempus, in quo sunt multa monasteria sine abbatibus regularibus, ideoque posuit: *Militans sub regula vel abbate,* » fatetur tamen uterque particulam vel hic sumi posse copulative pro et, quo sensu etiam eam capiunt reliqui interpretes communiter; et sic nomine abbatis intelligitur quicumque superior quocumque nominetur vocabulo, sive præpositus, sive decanus, sive prior.

Deinde secundum genus est anachoretarum.] Anachoretæ, quorum principes Paulus et Antonius fecerunt S. Hieronymus et Cassianus, et quorum in Vetèri Testamento Elias et Elisæus, in Novo autem Testamento Joannes Baptista aliquas nobis exhibuerunt unbras, « hi sunt qui habitant per deserta, » inquit S. Hieronymus (Epist. 22); sive, ut ait apud Cassianum abbas Piamon (Collat. 18, cap. 4), qui « prius in cœnobis instituti, jmq; actuali conversatione perfecti, solitudinis elegere secreta; » qui « nequaquam contenti hac victoria qua inter homines occultas insidias diaboli contulerant, aperta certamine ac manifesto conflictu dæmonibus congrederi cupientes, vastos eremi recessus penetrare non timent; » unde et anachoretarum nomen acceperunt; « ab eo enim quod procul ab hominibus recesserint nuncupantur, » ut dicit S. Hieronymus

(*Epist. 22*); ἀναχωρεῖν enim Græce Latine *secedere* A hujusmodi reclusæ sub regimine et disciplina abbatis monasterii vivebant, ut probat noster Mabillonius in observationibus præviis ad Vitam S. Wiboradæ. Quæ lex viros perinde ac mulieres æque constrin-gebat, qui sive intra, sive extra monasterium inclusi, aut alias solitarie viverent, proprio tamen monasterii unde egressi fuerant, abbati subjecti remanebant, ut inter alia colligitur ex Vita S. Ayberti monachi Crispiniensis n. 1 (*Boll. 7 April.*), qui, accepta a Lamberto abbate licentia, et reclusionem ingressus est, in qua, quandiu vixit, sub imperio Crispiniensis abbatis Domino militavit. Qui autem perpetuæ reclusioni haud erant addicti, hi certis temporibus ad suum monasterium accedere solebant, cujus rei luculentum habemus exemplum Adhegrini Cluniacensis monachi apud Joannem monachum in Vita S. Odonis (*Lib. 1, n. 22, sec. v Bened.*), qui ex licentia abbatis per triginta et amplius annos in eremo degens, et dominicis tantum diebus, aut præcipuis festiuitatibus ad monasterium S. Petri, quod Cluniacum dicitur, quia duobus fere millibus prope est, descendere consueverat. Denique perpetuo reclusis solitariorum regulam scripsit Grimlaicus, in cujus cap. 15 agit de modo et ordine recludendi solitarii.

[*Id est eremitarum.*] Cum eremitis anachoretas confundit S. P. Benedictus; aliquid tamen inter utrosque discrimen constituit S. Isidorus (*Lib. II de Div. Offic., c. 15*). Vult nempe eremitas eos esse qui, procul ab hominibus recedentes, deserta loca et vastas solitudines sequi et habitare perhibentur, etc. Anachoretas autem illos qui, jam cœnobiali conversatione perfecti, includunt semetipsos procul ab hominum conspectu remoti. Verius tamen utrosque non nisi unum monachorum genus efficere dixeris; nam et quos hic describit S. Isidorus eremitas, hos S. Hieronymus, Severus Sulpicius, et Cassianus anachoretas appellant. Nec tamen inficias ibo quin duas tresve in speciebus hoc monachorum genus dividi possit; nam, ut dicit B. Petrus Damiani (*Opusc. 15, c. 52*), et eremitarum ordo bipartitus est, quorum videlicet alii cellulas incolunt, alii passim per eremi deserta gradientes, certas ædes habere continent. Sed qui per eremum spatiando discunt, anachoretæ; qui vero cellulis contenti sunt, usitato vocabulo eremitæ dicuntur, quibus nomen commune factum est speciale. Atque hi etiam postremi in duplici existit re differentia: ut enim observat Menardus (*In not. ad conc. Regul., c. 3, § 6*), quidam infra monasterii septa in cellis includebantur, ut patet ex Justiniani Novella 5: *Nisi quidam illorum in contemplatione et perfectione degentes, vitam remotam habeant in hospitio, quos vocare anachoretas, id est descendentes; et hesychastas, id est quiescentes consueverunt*; ubi hospitium sumitur pro cella, ibi enim agitur de iis qui in monasteriis includuntur. Id etiam planum est ex capone 41 sextæ synodi, quæ ait hujusmodi inclusos ἀναχωρητικὴν παιδοτροφείῃσθαι διαγωγήν, id est anachoreticam exercere vitam. Quidam vero extra monasterii septa inclusi erant, de quibus hoc capite agit S. Isidorus.

Porro a primo reclusionis genere exclusæ non fuerunt iisæ mulieres, quæ in virorum monasteriis inclusas vixisse non raro reperimus apud auctores. Talis erat apud Meldos Otgerii ducis Carmentriacensis soror (*Sæc. IV Bened. part. 1, p. 659 nomine Gibelina amori Dei gratia sæculo XI reclusa in Faru- niano monasterio, ex Fulconii abbatis Notitia de præfato Otgerio*). Talis apud Virodunum S. Popponis mater B. Adelwif (*Apud Boll. 25 Jan.*), quæ cum, imposito sibi velo, cœnobiticam primum vitam professa esset, apud S. Vitonum succedente etiam tempore solitaria esse cepit, ibique reclusa cursum vite, diabolo cum virum suarum copiis triumphato, in pace peregit, ut de ea scribit Everhelmus in Vita S. Popponis n. 18. Talis denique apud S. Gallum sancta Wiborada (*Sæc. v Bened.*), quæ quadriennio primum juxta ecclesiam S. Georgii inclusa, postea ad S. Gallum ab episcopo vocata, ibidem ad finem usque vite, quam martyrio absolvit, perseveravit, et quam 44 episcopus cum paucis prosequens, et benedicens clausulam observavit, attestante Hartwanno monacho S. Galli in ejus Vita n. 15. Porro

[*Horum qui non conversionis fervore novitio.*] Quod est dicere, inquit Hildemarus, non tantum vadunt ad eremum quando incidit illis cogitatio eundi ad eremum; neque enim omni credendum est vento, aut omnis ex Deo spiritus est, nam et Satanas nunquam in angelum lucis se transformans, multa quibus exsequendis impares sumus, sub pietatis specie suadere conatur. Vel conversionis fervore novitio, id est non initio conversionis, quo tempore fervere solent monachi, talis quippe fervor valde suspectus est et mutationi obnoxius, nec anachoreticæ vitæ idonei solent esse incipientes: unde et in Vita Patrum legitur (*Lib. v, libello 10, n. 110*), quod quidam frater renuntians sæculo, et accipiens habitum monachi, statim reclusit se dicens: Solitarii esse volo. Audientes autem vicini seniores venerunt, et ejecerunt eum, et fecerunt circumire cellas fratrum, et pœnitentiam coram singulis agere, et dicere: Ignoscite mihi, quia non sum solitarius, sed adhuc initium monachi nuper assumpsi.

[*Sed monasterii probatione diuturna.*] Hoc nimirum exigebat priscorum monachorum disciplina, ut in eremo non admitterent, nisi diu probatos in cœnobio: De iudo monasteriorum hujusmodi volumus egredi milites, quos eremi dura rudimenta non tercant, inquit S. Hieronymus ad Rusticum monachum scribens (*Epist. 4*). Idem docet apud Cassianum abbas Piamon supra citatus. Idem statutum legitur in concilio Veneto anno 465, can. 7; in concilio Toletano VII, can. 3; in sexta synodo canone 41. Idem videre est in Vita S. Euthymii abbatis n. 89, tom. II Monumentorum Eccles. Græcæ, et in Vita S. Theodosii Cœnobiarchæ, cap. 2, apud Boll. XI Januar. Et certe, ut pulchre quidam 45 dixit, sicut flos fructum, ita vita cœnobitica anachoreticam præcedere debet.

Sed quæret aliquis quanta et qualis fuerit isthæc in cœnobio probatio, quæ diuturnam solum indeluite præscribit S. Benedictus? S. Isidorus in libro de Ecclesiasticis Officiis rem determinat his verbis: Sed isti examinatione cœnobiæ probati in omnibus disciplinis monasterii per triginta annos ad hanc contemplationem per obedientiam eliguntur. At vero Franciscus Georgius in libro de Harmonia mundi loquens de Rachele et Lia uxoris Jacob, probationis tempus ad annos decem et octo, aut viginti ad summum restringit. Pro Rachele, inquit, suspirat et servit Jacob, et tamen primo Lia conjungitur, eo quod spiritualis homo pro quiete et visione, quæ est in contemplatione, suspirat, pro qua subiit jugum servitutis Dei; nihilominus ut Lia et vitæ activæ conjungatur, primo necesse est ante-

quam deveniat ad perfectionem contemplativam. Ideo A Patres illi antiqui decreverunt ne quis admitteretur ad vitam solitariam et contemplativam, nisi exercitatus per decem et octo vel viginti annos in operibus charitatis et servitiis monasterii. » Ex quo loco suspicari licet scriptorum incuriam apud Isidorum irrasisse mendum, et pro 20 positum fuisse 30; nam et Possevinus lib. v Bibliot., cap. 57, citans hunc Isidori locum, absolute legit viginti. Illud etiam prolixum temporis spatium ad quadriennium reducit sexta synodus, edito hoc canone: « Qui sive in urbibus, sive in vicis in clausuris solitario volunt vivere, prius ingrediantur monasterium, et ea perdiscant quæ ad hanc anachoreticam conversationem requiruntur. Triennium integrum cœnobii præposito in timore Dei subjaceant, et postquam in omnibus, uti decet, obedientiam expleverint, examinentur a præ- B sule, utrum sponte sua et ex toto corde propositum hoc amplecti desiderant, et sic professionem hujus instituti faciant, nec sic tamen statim includantur, sed annum adhuc extra clausam permaneant, ut eorum intentio certius innotescat (Car. 41). »

Hujus instituti rationem familiari, sed tamen apta similitudine hanc reddidit S. Joannes Climacus (Grad. iv): « Ut periculum tironi imperito militique gregario seipsum duello committere, sic viro religioso ante capta experimenta, et multam in edomandis animi affectibus exercitationem, plena periculi alea est in solitudinem secedere; ut enim ille de vita, sic iste de salute æterna periclitatur. » Eodem argumento utebatur S. Theodosius Cœnobiarcha (In ejus Vit. c. p. 2; Boll. 11 jan.). Adde quod anachoresis in jugerum cœlestium contemplatione consistit, ad quam nisi prævia in cœnobiis activa vita, perveniri non potest, ut docet inter alios apud Cassianum abbas Nesteros collat. 14, c. 2; et in Regula Solitariorum Grimlaicus his verbis: « Ad fastigium contemplativæ vite quisquis conatur ascendere, semetipsum debet prius per multa experimenta in activa vita probare. » Jam vero quia non omnes qui in cœnobiis conversantur etiam multo tempore, ideo meliores evadunt, aut anachoreticæ vitæ 46 judicantur idonei, nunc videndum est qui et quales ad eam e cœnobiis transferendi sunt, id quod indicat S. Benedictus cum addit:

Didicerunt contra diabolum multorum solatia jam docti pugnare. Quod perinde est ac si diceret, qui vitis omnibus superatis, virtutibus cunctis quantum patitur humana fragilitas imbuti, jam diabolum non timeant; tales enim contra diabolum didicerunt pugnare, et revera tales requirit cremus: « De ludo monasteriorum hujusmodi volumus ingredi milites, quos eremi dura rudimenta non terreat, inquit S. Hieronymus (Epist. 4), qui specimen conversationis suæ multo tempore dederint, qui omnium fuerint minimi, ut primi omnium fierent, quos nec esurles aliquando, nec saturitas superaverit, qui paupertate lætantur, quorum habitus, sermo, vultus, incessus, doctrina virtutum est; » et Cassianus (Lib. v Instit., c. 36): « Qui in cœnobiis primum diutissime commorantes, omnique patientiæ ac discretionis regulæ diligenter edocti, humilitatis pariter ac nuditatis virtute possessa, atque ad purum vitiorum universitate consumpta, durissimis dæmonum præliis congressuri penetrant eremi profunda secreta; » et alibi (Lib. viii Inst. c. 17): « Eremum perfectos omnique vitio purgatos oportet expetere, et excoctis ad purum in congregatione fratrum vitis, non pusillanimitatis perfugio, sed divini contemplationis obtentu et desiderio intus sublimioris intrare, qui non nisi in solitudine a perfectis solummodo poterit apprehendi. » At omnium luculentissime S. Joannes Climacus (Grad. 27): « Signa et argumenta, seu exercitatus eorum qui non sine causa solitudinem sequuntur, hæc sunt: mens nullis perturbacionum fluctibus agitata, cogitationes cassæ, reptus in Deum, suppliciorum æternorum præsens semper memoria,

A mortis instantis consideratio, inexpetibile orandi studium, custodia sui inexpugnabilis, veneris extinctio, appetituum ignorantia, mundi mors, nullum cibi desiderium, fons discretionis, lacrymarum facultas, loquacitatis exterminatio, et si quid hoc genus est, quod turbis est ingratum et infestum. » Et ante hæc: « Nemo iræ et elationi animi, et simulationi, seu hypocrisi (et aliis hujusmodi vitis) obnoxius audeat in solitudinem vestigium ponere. » Et iterum rationem reddens: « Qui morbis animi laborat, et tamen vitam solitariam audet aggredi, perinde facit ac qui in alto mari ex navi desilit in fluctus, et in tabula existimat se sine periculo in portum evasurum; » et quia, ut ait Cassianus, solitudo « eorum qui minus emendati sunt, vitia non solum servare, verum etiam exaggerare consuevit. » Sed de his satis.

Notanda sunt autem sancti Benedicti verba: *Multorum solatio*; non dicit eximii alicujus Patris, aut singularia alterius socii adjutorio, sed *multorum*, inquit, *solatio* jam docti: quia, ut dicebat apud Cassianum S. Antonius (Lib. v Inst. c. 4): « Qui post cœnobitale propositum fastigia nititur sublimioris perfectionis attingere, et apprehensio discretionis examine proprio jam potens est stare judicio, atque ad arcem anachoreticam pervenire, minime debet ab uno quamvis summo universa virtutum genera expetere 47; alius enim scientiæ floribus exornatur. » Iter discretionis ratione robustius communiter, alter patientiæ gravitate fundatur, alius humilitatis, etc.; » ex quibus inferebat « monachum spiritualia velle condere cupientem, velut apem prudentissimam, debere unamquamque virtutem ab his qui eam familiariter possident deservare, et in sui pectoris vase recondere. »

Et bene instructi fraterni ex acie ad singularem pugnam eremi, etc. Ex hoc ergo loco constat quod diximus in prologo, et cœnobiticam et anachoreticam vitam perpetuam esse militiam, cum hoc tamen discrimine, quod ista periculosior sit, illa facillior et tutior: quod quidem describens eleganter describit Petrus Venabilis ad Gisleberrum eremitam sic scribens (Lib. 1, epist. 20): « Claustralium communiter viventium cohabitatio casorum ad pugnam ordinarum multitudo videtur comparari, ubi quisque tanto securius adversus adversarium dimicat, quanto sibi vicinijs adjutorium de commilitonis dextra sperat; in illo enim prælio non solum de sua quilibet præliator virtute præsumit, sed etiam de aliorum dextera lævaque compugnantium viribus quandoque magis quam de suis confidit: laborant ibi singuli, et salutem suam insidiantes perimere, et conditores modis omnibus defensare; nec minus intelligunt in morte sociorum periculum, quam in vita inimicorum sentiunt detrimentum. At solitudinis singulare certamen tanto periculosius agitur quanto serius alienum auxilium dimicans præstolatur; quodque periculo accrescit, non, ut in acie fieri solet, multi contra multos; nec, ut in duello, unus contra unum, sed inagitato præliandi more solus contra plurimos, et numero, et virtute præstantes dubia sub sorte contendit. »

Ex hoc etiam sanctæ Regulæ testimonio infert B. Petrus Damiani S. Benedictum non modo permisisse, sed et suasisse suis anachoresim; nam postquam prædicta S. Regulæ verba retulit, ita concludit (Lib. vi, ep. 12): « Ex quibus manifeste colligitur quia doctor amicus de monasterio fratrem quemlibet ad eremum condescendere non modo non prohibuit, verum insuper monuit et docuit, insuper etiam quibusdam persuasionibus incitavit: auctoritatem quippe dat, ut diuturna prius frater probatione discat in monasterio qualiter in eremo contra callidi tentatoris argumenta configat... In illis itaque S. Regulæ verbis, quæ supra posuimus, perspicue declaratur quia S. Benedictus, dum in monasterio hominem ponit, ad eremum dirigit; hic quidem collocat, sed illic cohortatus invitat, e. c. » Quæ fuse prosequitur. Et sane Camaldulensis ordo, et ipse sub Regula S. Be-

medicti militans, suos habet eremitas, quin etiam hodie in monte Serrato multæ visuntur anachoretarum cellulae quæ a Benedictinis inhabitantur; sed et multos olim in monte Vosago anachoretas ex nostris egisse colligimus ex Vita S. Pauli episcopi Virodunenensis, n. 2, ubi hæc legitur (Sæc. II Bened.): « Domino præduce tandem eremum quæ Vosegus nominatur, Christi servus... ingreditur. Hujus eremi solitudinem plurimi anachoretarum cellulis divisi feruntur inhabitasse, præter sabbatum et dominicam, mutuis visibus et alloquiis disjuncti, nisi quos aut corporalis infirmitas, vel animæ salutis causa visitari per aliquos coegisset: quorum optabilem conversationem Paulus... adipisci satagebat. »

Ad eremum tamen nullus secedebat, nisi prævia abbatis licentia, fratrumque accedente consensu; utrumque enim requirebatur, ut multis posset exemplis probari. Luculentum nobis exhibet Vita S. Bavonis confessoris (Sæc. II Bened.), qui veniens ad Frortbertum abbatem, « petiit eum sibi humiliter cellulam, in qua familiariter Domini misericordiam profacioribus suis deprecaretur largiri. Ut vero pius pater monasterii ejus petitionem audivit, cum gaudio eum suscepit, et ejusdem fratribus monasterii juxta præceptum pii Patris Benedicti convocata omni congregatione ejus patefecit preces, » ejus votis fratres annuerunt. Similiter S. Baronius (Sæc. II Bened.) « sui Patrem cœnobii seculis deprecari cepit precibus, ut ejus permissu Gallicum genitale solum sibi liceret deserere... sicque demum anachoreticam vitam ducere. Post plurimam tandem indesinentemque petitionis suæ instantiam, ejus pastor cum omni grege, licet invitæ suo satisfacere desiderio, » Ita etiam S. Guthbertus referente Beda (In ejus Vita, cap. 17): « Postquam in monasterio multa annorum curricula explevit, tandem diu concupita, quasita, et petita s. litudinis secreta, comitante præfati abbatis sui simul et fratrum gratia, multum letabundus adiit, » Et S. Madalgitus (In append. ad sæc. IV) « cupiens arctiorem remotaque arripere ivendi formulam, cum magna humilitate expetiit, ut sibi liceret remotum et quietum locum perquirere... quique quod devote expetiit, gratuita fratrum benignitas ei cum magna dulcedine concessit, » ut scribit Hariulfus in ejus Vita, n. 5. Denique S. Willfridus episcopus Eboracensis, et abbas Ripensis Celino præposito petendæ eremi concessurus licentiam, rem prius fratribus reulit, ut auctor est Eddius in ejus Vita, n. 60. Et sane æquum videtur ut qui de consensu fratrum in monasterio solent admitti, ab eo haudquaquam recedant nisi accedente totius congregationis benevola concessione: apud veteres tamen solum abbatis consensum satis fuisse probari posset ex Severo Sulpicio, cujus hæc verba (Lib. I Dial. I 5): « Haud procul ab eremo Nilo contigua multa sunt monasteria: habitant in uno loco plerumque contenti... Ex his si qui majorem virtutem in mente conceperint, ut acturi solitariam vitam se ad eremum conferant, non nisi permittente abbate discedunt. » Unus e nostris, S. Tillo monachus Solemniacensis, absque abbatis aut fratrum voluntate clandestino discessit monasterium deseruit, et eremum petiit.

Tertium vero monachorum teterrimum genus.] Nigris coloribus tertium monachorum genus depingit S. Benedictus, unde et illud vocat teterrimum, id est « nigerrimum, obscurissimum, horribile, agreste, vel ferum, » inquit Smaragdus. Eodem modo S. Hieronymus (Epist. 22): « Tertium genus est quod Remotholi dicunt teterrimum atque neglectum. » Et apud Cassianum abbas Piamon (Collat. 18, cap. 7): « Emergit post hæc illud teterrimum et infidele monachorum genus, vel potius noxia illa plantatio rodiniva concrevit, quæ per Ananiam et Saphiram in exordio Ecclesiæ apostoli Petri severitate succisa est. » Ubi quod ait ab Anania et Saphira originem dixisse, idem asserunt S. Isidorus lib. II de Eccles. Off., c. 15; et Venerabilis Beda in cap. V Act.

A *Est sarabaitarum.*] Qui « ab eo quod semetipsos a cœnobiorum congregationibus sequestrarent, ac siffillatim suas curarent necessitates, Ægyptiæ liguæ proprietate, sarabaitæ nuncupati sunt, » inquit Cassianus (Coll. 18, c. 7); cui concinere videtur illa lectio quam ex Apologia Henrici IV imperatoris, ubi hic locus citatur, profert Menardus: « Sarabaitarum, id est sibi viventium, » et Smaragdus: « Sarabaitæ autem interpretantur renuitæ, eo quod majorum exempla et virtutem sequi renuant: » Hinc S. Odo abbas Cluniacensis (Collat. 3, n. 22): « Nos miseri, aiebat; non sumus monachi, ut falso naminamur; sed sarabaitæ, id est renuitæ, qui jurgularis disciplinæ renuimus; » et Bernardus Casshensis: « Sarabaitæ quasi renuitæ dicuntur, quoniam gloriam sanctam respuentes militare renuunt sub pastore »

Qui nulla regula approbati.] Ut pote qui nullam approbant, sed potius ne arguantur eam lugunt, ut inquit Boherius.

B *Experientia magistri.*] Nam et ipsi sine pastore vivunt, in quo omnem cœnobitarum, qui sub regula e abbate militant, disciplinam abjicere solent; unde Cassianus eorum mores apprime describens: « Cœnobiorum, inquit, nullatenus expetunt disciplinam, nec seniorum subduntur arbitrio, aut eorum traditionibus instituti suas discunt vincere voluntates, nec ullam sanæ discretionis regulam legitima eruditione suscipiunt. »

Velut aurum fornacis.] Id est monasterii, in quo cœnobitæ igne observantiæ regularis probantur, ut inde puriores evadant.

Sed in plumbi natura mollii.] Sarabaitas plumbo similes facit, quod applicatum igni non modo mollescit, sed et totum effluit; quia simul ac vel parvæ difficultatis ignem sentiunt, omnino resolvuntur, et in vanas effluunt voluptates, unde et pro lege eis est desideriorum voluptas.

Adhuc operibus servantes sæculo fidem.] Quem in loco Smaragdus: « Quid est enim adhuc operibus servare sæculo fidem, nisi ea facere monachum, usæ egit in sæculo adhuc in sæculari habitu positus? Sæculo fidem servat, qui: ejus voluntatem facere non cessat; fidem sæculo servat, quæ a se nec desiderio, nec opere ab illo separat; sed tantum per tonsuram et religionis habitum Dei sese mentitur filium; in habitu enim et religio: exterioris a nescientibus Domino videtur esse mentitus. » Quæ egregie competunt sarabaitis, qui non aliter ac in sæculo vivunt.

Mentiri Deo per tonsuram noscuntur.] Quia, ut dicit apud Cassianum abbas Piamon, « ad publicum tantummodo, id est ad hominum faciem renuntiantes, aut in suis domiciliis sub privilegio hujus nominis (scilicet monachi) iidem obstricti occupationibus perseverant, » 50 aut construunt sibi cellulas, easque monasteria nuncupantes, suo in eis jure ac libertate consistunt, nequaquam evangelicis præceptionibus succumbentes, ut nulli scilicet quotidiani victus sollicitudine, nullis rei familiaris distentionibus occupentur. »

Qui bini aut terni aut certe singuli.] Similiter S. Hieronymus (Epist. 22): « Hi bini, vel terni, nec multo plures simul habitant; » et apud Cassianum abbas Piamon: « Illi autem qui distractionem, ut diximus, declinantes, bini vel terni in cellulis commorantur, » etc.: in hoc aliquam anachoreticæ et cœnobiticæ vitæ speciem præ se ferentes, neutram autem in rei veritate tenentes: non primam, propter societatem, quam respuit anachoresis; non secundam, defectu multitudinis, quam, ut vere et religiose exerceatur, exigit cœnobitica vita.

His autem sarabaitarum latibulis haud multum absimiles sunt cellæ extra cœnobia, seu prioratus, aut præposituræ, in quibus duo tresve fratres, sine ordine, sine disciplina conversantur, quasque ideo Synagogas Satanae nuncupat S. Bernardus ad Guerinum abbatem

scribens (*Epist.* 254), quemque quod eas destruere, magnopere commendat. Et merito quidem: nam, ut dicit Joannes de Turrecremata (*Tract.* 13 in *Reg. S. Bened.*), « in parvis prioratibus religio annihilatur; ibi enim vitio proprietatis appropinquatur, meritum obedientiæ minuitur, continentia facile periclitatur. Qui solus est in prioratu, vel cum uno socio, ut frequenter, fere est proprietarius, quæ habet pro majore parte habens sibi. Obedientia ipsius minus meretur, cui nullus aliquid jubet, et ideo facti quod facere libet. Continentia etiam facile periclitatur, quia opportunitas precandi habetur. » Illic salubris illa cujusdam diaconi admonitio ad S. Leobinum monachum et postea episcopum Carnotensem (*In ejus VII. sæc. S. Bened.*): « Præmoneo ne parve socias cellulas, quia dum singuli præponere sibi cupiunt, nulli obedientia ministratur. » Cui periculo ut obviarent congregati in concilio Aquisgranensi abbates, sanxerunt (*Can.* 44) ut in hujusmodi cellis « abbas provideat ne minus de monachis ibi habitare permittat quam sex. » Quomodo novum extendere visus est Petrus Venerabilis cum statuit, « ut, ubicunque facultas loci permiserit, exceptis decanis, duodecim fratres constituantur, addito tertio decimo priore, plenamque ordinem teneant; » et Cistercienses, cum definiere (*Stat.* 41) ut « duodecim monachi cum abbate decimo tertio ad cœnobia nova mittantur. » Ita in eorum institutis cap. 12, et in Institutionibus dist. 4, cap. 6, quod confirmant in libro Antiquarum definitionum, dist. 3, cap. 3, ubi statuit, « ut minora monasteria tam monachorum quam monialium, in quibus non possunt congrue sustentari saltem tredecim monachi, vel moniales, ibidem assidue residentes, ut per omnia possint communia statuta ordinis observare, Patres abbates conjungant, et uniant aliis de consilio fundatorum, et capituli generalis. » Et Fulsienses in suis Constitutionibus (*Cap.* 1): « Ut talesterium genus monachorum, quod dicitur sarabatarum, in hac congregatione vitetur, statuitur, ut posthac nullum monasterium congregationi oblatum recipiatur aut exstruatur, quod redditus 51 ad tredecim aut duodecim minimum fratres alendos non habeat, aut habiturum probabiliter speretur. » Similiter et Carthusienses in nova statutorum collectione (*Part.* II, c. 21, n. 3): « Quia ex levi et indiscreta receptione domorum novarum, minus sufficienter dotatarum . . . multa scandala et vituperia nostro novinus ordini provenisse, et deteriora in posterum, nisi salubre remedium apponatur, non immerito formidamus; statuitur ut nulla domus recipiatur de cætero, nisi prius pro sustentatione prioris ac duodecim monachorum, ac pro aliis oneribus portandis, dotetur sufficientibus redditibus vel possessionibus assignatis. » Hunc numerum quem minimum hic determinant, pro majori assignant statuta Guigonis his verbis (*Cap.* 78): « Numerum habitatorum hujus enim monachorum quidem tredecim est, non quod semper tot simus; nunc enim non sumus tot, sed quod tot, si Deus miserit, suscipere instituitur. Sed et si talis aliquis unus, cujus utilitas et honestas videatur vix posse recuperari, misericordiam postulari, addetur et quartus decimus, si tamen facultas domus tolerare posse putabitur. » Idem habent antiqua Carthusiensium statuta, cap. 25. Et certe scribit Hildemarum duodecim in deserto succedere monachos, quamvis in civitatibus minime. Turrecremata vero (*In cap. 17 Reg. S. Bened.*) congregationem non esse dicendam, ubi minus quam duodecim monachi habitant. Cæterum concilio Epæonense vetat (*Cap.* 10) cellas novas aut congregatiunculas monachorum absque episcopi notitia institui. »

Porro si tantum sit periculum ubi tres quatuorve soli habitant monachi, quanto majus ubi solus aliquis sine socio, sine teste, sine priore, suis relictis voluntatibus conversatur? Plane existimari vix potest: quare, ut huic malo remedium aliquod afferrent summi pontifices, Gregorius IX in bulla ad monacho-

A Benedictinos, quæ exstat apud Mathæum Parisium, et nominatim in alia ad Cluniacenses, quam non multo post renovavit Nicolaus IV. decernit ut « nec in prioratu aliquo unus solus monachus commoretur; sed ei qui solus est unus vel plures socii adjungantur, si loci suppeditant facultates: alioquin monachus revocetur ad claustrum, proviso quod in eo divina celebrentur honeste; » et iterum post eos Benedictus XII in sua Constitutione: « Ordinamus etiam et volumus, Lateranensis concilii de monachis singulis per villas, vel oppida, et parochiales ecclesias non ponendis, et supradictam Clementis prædecessoris editam in concilio Viennensi constitutionem, ne ipsi si guli monachi in singulis sibi commissis administrationibus vel prioratibus habitare præsumant, firmiter observari. » Idem habet concilium Londouense anno 1200. Idem constitutiones Richardi episcopi Sarum anno 1217, et Constitutiones Richardi Dunelmensis episcopi anno 1220, apud Spelmannum tom. II Conc. Angl.

B *Sine Pastore.*] Eo utique qui dicit: *Ego sum Pastor bonus*, a quo se carnaliter viveudo segregant. Vel sine pastore, « id est sine abbate, qui in monasterio Christi vicem videtur agere, qui dicit: *Ego sum Pastor bonus*, » inquit Smaragdus, ut pote cujus imperia et auctoritatem 52 refugium suo arbitratu ac actione viventes, ut loquitur S. Hieronymus (*Epist.* 22).

C *Non dominici, sed suis inclusi ovilibus.*] Quem in locum Smaragdus: « Domini ovilia sanctorum monachorum sunt monasteria, qui recte a summo Pastore Christo reguntur, et in loco pascuæ collocantur. » At nimis angusta sunt hæc immensæ sarabatarum mentis instabilitati: ideo non dominicis se patiuntur includi ovilibus, sed, ut ait S. Hieronymus, « habitant quamplurimum in urbibus et castellis. » Nam, quod ait auctor Sermonum ad Fratres in eremo (*Serm.* 21), eos habitare in cavernis seu petrarum foraminibus, gratis confictum videtur. « Tales fuerunt, inquit, illi sarabatae, de quibus tertio scripsit nobis Pater Hieronymus, quorum genus est omni affectu vitandum. Ipsi denique in Ægypto erant in foraminibus petrarum habitantes, induiti porcorum et boum pellibus, tantum cincti funibus, palmarum spinas ad calcaria portantes ad cingulum ligatas, discalceati et sanguine cruentati, cavernas exuentes ad festum Cœnopægiæ pergebant Hierosolimam, et Sancta sanctorum intrantes pauperatent: et abstinentiam prædicabant animi affectu servare: barbas postmodum in conspectu hominum sine redemptione evellere festinabant, et sic acquisita fama et lucro, ad propria remeabant, solitarie gaudentes, et epulantes supra id quod explicare possumus. » Sane nullum tunc temporis erat Hierosolymis templum Judæorum, nec aliquid horum reperitur apud Hieronymum aut Cassianum qui sarabatarum mores satis accurate descriperunt. Idem tamen pene de verbo ad verbum videre est in antiquis Lectionibus Celsi Rhodigiani lib. xxvii, cap. 6.

D *Pro lege eis est desideriorum voluptas.*] Ideo pastorem habere refugium, ut liberius quod libuerit impleant, « non contenti abbatis cura atque imperio gubernari, inquit apud Cassianum abbas Piamon, sed hoc præcipue procurantes, ut absoluti a seniorum jugo, exercendi voluntates suas, et procedendi, vel quo placuerit evagandi, agendive quod libitum fuerit habeant libertatem. » Ex quo sequitur quod ait S. Hieronymus: « Inter hos sæpe sunt jurgia, quibus suis viventibus cibo non patiuntur se alicui esse subiectos: revera solent certare jejuniis, et rem secreti victoriæ faciunt. Apud hos affectata sunt omnia, laxæ manicæ, caligæ follicantes, vestis crassior, crebra suspiria, insatiata virginum, detractio clericorum, et si quando dies festus venerit, saturantur usque ad vomitum. »

Cum quidquid putaverint vel elegerint, hoc putant sanctum, et quod noluerint, hoc putant non licere. Notanter S. Benedictus ait quidquid elegerint, non

quidquid eis præcipitur: in quo iterum discrepant a crenobitibus, quorum est alieno parere imperio; non quod placuerit eligere. Sed miseri non advertunt quod ait abbas Piamon apud Cassianum: *Hos arbitrii sui tunc vivos ad inferna demergit.*

Quartum vero genus est monachorum quod nominatur 53 gyrovagum.] Hi sunt quos e mentito eremitarum nomine, nigris vestibus indutos, capite ornatos, urbes obeuntes, cum sæcularibus ac mulieribus converfantes, in monasteria retrudi, aut in solitudinem abigi præcepit sexta synodus can. 42; quos S. Isidorus (*S. Isid. lib. II de Eccl. Off. c. 15*) *Circelliones*, S. Augustinus (*Aug. in ps. cxxxii*) *Circelliones* et *Circumcelliones*, Bernardus Cassinensis *Circumcelliones* appellat, eo quod cellas semper vagi et nunquam stabiles circumirent; de quibus Synegius episcopus: « Vagantur quidam apud nos vacillivi. Hi certam quidem legem habere volunt, qui quam habebant antea reliquerunt, eo vagantes ubi majus compendium est. »

Qui tota vita sua per diversas provincias,] id est per diversas regiones diversaque regna; neque enim eos capere possunt angustissimi cœnobiorum carceres; imo minus lata sunt spatiosissima solitudinis loca: nec una ad vagandum provincia contenti, per diversas discurrunt, ut verissime cum Bernardo Cassinensi, de toto mundo claustrum sibi fecisse diceret. At vero quis eorum artes sic vagandi, sic discurrendo explicet? Juvat hic Augustinum graphice omnino eas depingentem proferre (*Lib. de Opere monach., c. 28*): « Tam multos, inquit, hypocritas sub habitu monachorum usquequaque dispersit, hystis scilicet humani generis, circumeuntes provincias, nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes. Alii membra martyrum, si tamen martyrum, vendunt; alii fimbrias et phylacterias sua magnificant; alii parentes aut consanguineos suos in illa vel illa regione se audisse vivere, et ad eos pergere mentuntur; et omnes petunt, omnes exigunt, aut sumptus lucrosæ egestatis, aut simulatæ pretium sanciant. »

Per diversorum cellas.] Cella vocabulum diversimode potest accipi: 1° Pro eo omni in quo aliquid reconditur et absconditur; nam cella dicitur a colando. 2° Pro secretiori aliquo tempore loco, in quem ingredi non cuilibet fas erat, ut pote ubi Dei sedes existeret. Sic Varro (*Lib. IV de Ling. Lat.*): « Et ideo, inquit, in ædibus sacris ante cellam, ubi sedes Dei sunt, Græci dicunt *ἱερὸδοιον*. » 3° Pro loco in quo dormire solent monachi, sicut in Regula S. P. Benedicti, cap. 22: *Candela in eadem cella ardeat usque mane.* 4° Pro cubiculis monachorum, quæ singula singulis assignata fuisse, etiam apud veteres constat ex Justiniani novella 5 de Monachis; unde conc. Turonense secundum: « Nec cellas eis liceat habere communes, ubi bini maneant, sed singulares jaceant. » 5° Pro parvis anachoretarum habitaculis, quia ibi remoti ab omni hominum commercio absconditi latent, ut Deo revelent vias suas. 6° Pro monasterio sive cœnobio, unde Scholasticam sororem suam alloquens S. Benedictus, « manere, inquit, extra cellam nullatenus possum; » et S. Gregorius, lib. I, ep. 54: « Oratorium B. Mariæ, quod nuper in cella fratrum ædificatum est, ubi Marinianus abbas præesse cognoscitur. » Tandem pro parvo monasterio, quod majori subest, et vulgo prioratus seu præpositura nuncupatur, de quibus est canon 44 concilii 54 Aquisgranensis: « Ut abbatibus liceat habere cellas, in quibus aut monachi sint aut canonici, et abbas provideat ne minus de monachis habitare permittat quam sex. » Hic vero cellæ vocabulum potest intelligi tribus posterioribus acceptionibus; certum est enim gyrovagos illos et anachoretas visitasse, et cœnobitas, sive in majoribus monasteriis, sive in minoribus egissent, quin et urbes circumvisse patet ex can. 42 sextæ synodi.

Terminis aut quaternis diebus hospitantur,] id est

quandiu laute, ut hospites pertractantur, ut exponit Boerius. Sciunt nimirum eam esse monasteriorum consuetudinem, ut hospites aliquantis post adventum diem, humanius et solito lautius excipiantur; quibus evolatis ad communem fratrum vivendi rationem redeunt, ut de Nitriensibus narrat Palladius, apud quos « prope ecclesiam positum est xenodochium, in quo venientem hospitem toto tempore accipiunt, etiamsi biennium aut triennium voluerit manere, donec velit sponte sua recedere, permittentes ei una hebdomada manere in otio, aliis deinceps diebus occupant eum in operibus, aut in hortis, aut in pistrino, aut in coquina. » Quandiu ergo in otio remanere permittuntur, quasi lautioribus cibis excipiuntur, tandem hospitantur: at ubi ad communem cœnobii disciplinam sunt regendi, valefaciunt, et mox de vicinis monachis ut monasterii positione interrogant: ubi cum se levaverint, ponant vel appicent velut lassi, » ut, quitur Magister in R gula cap. I.

Semper vagi, nunquam stabiles,] sive, ut dicit S. Basilius (*Constit. monast. c. 9*), « instabiles locum mutant ididem, modo ad hos, modo ad illos fratres se gerunt, et irrequieto acti impetu se in circumlystris assidue monasteriis occupant; » quorum mens « magis corpore stabilis aut firma subsistit, seipsum iterum S. Basilius (*Ibid.*), « horum volucris animus continenter flabris veluti quibusdam pulsat horum consilia assimilia vesperationum volatibusunt; quippe qui in directum nunquam feruntur sed tortuoso et incerto volatu sine illucque tempererrant ac circumaguntur. » Ac de his maxime illigenda videntur illa S. Hildgardii in Regula Benedicti verba: « Ante tempora B. P. Benedicti la certa regula monachi confirmati, diversa incœdine ac instabilitate hac et illac vagabantur; to magisterio et certa locutione earentes; quæpter ipse vitia instabilitatis morum illorum despons, ut vita eorum a fidelibus monachis deviterinonet. »

Et propriis voluptatibus, et gula illecebris serientes.] *Propriis voluptatibus*, ut pote qui « per simulationem charitatis libidinosi obsequuntur, » ut ait S. Basilius *Constit. monast. c. 9*). *Et gula illecebris*: idemque semper discurrunt, nec plus ternis quateve diebus in monasteriis hospitantur, quia « pro hospitum adventu, inquit Regula Magistri cap. I, a diversis videntur quædam noviter sum, et pro gaudio supervenientium exquisiti pulmentaria apparari, et animalia 55 pulia sibi curant quotidie a diversis hospitibus preventu cubello occidi... per occasionem itineris stinus suas latiori coena vel prandio inquinatas. hinc peculis magis quam pedes fomentari derant; et post exinanitam a fametico hospite mens, et miculas ipsas panis post viam detersas, quam sine verecundia hospiti ingerentes, si calix casu defuerit, rogatur hospes in ipsa patella ut eat; et postquam ex utraque parte nimietate cibi potus percalcati usque ad vomitum fuerint, totuboriozæ viæ imputant quod gula lucravit... Ideo magis eligunt ambulare, et noviter per diversospites mutatos, et varias refectiones, ut per oceanum sitientis viæ reprimatæ pocula sumant. Hæc agunt, ut gula suæ magis quotidie peregrinari autur quam anime. » Hactenus Magister, quæ viago euidam Philippo nomine exprimat S. Isid. Petusiota (*Lib. I, ep. 41*): « Loca subinde conans pinguiorem potius, ut videtur, mensam, quamfirmiorem ac solidiorem eruditionem quærens. »

Circa sanRegulæ textum obiter hic notandum est, S. Patrem simpliciter dicere gyrovagos gula servire; *cella illecebra*: dicitur autem illecebra, inquit, maras, eo quod illiciat in aliud peccatum: verrata, ex gula nascitur saturitas, ex nimia saturi aliquando fornicatio. » Hæc ergo loquendi ratio S. Benedictus indicat soli gula, nisi

aliis etiam vitis subiaceamus, servire nos non poss. Unde et S. Gregorius : « De ventris ingluvie inota lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, habetudo sensus circa intelligentiam propagatur. »

Et per omnia deteriores sarabaitis,] quia, ut dicit Hildemarus, « sarabaitæ sibi cellas ædificant; gyrovagi vero non ædificant cellas, sed discurrunt per diversa loca : sarabaitæ, quamvis mali, tamen labore manuum suarum vivunt; gyrovagi labore aliorum : illi non dant aliis malum exemplum; isti vero, quia currunt per diversa loca, ideo exempla mala tribuunt : illi quia in uno loco stant, non vident bona exempla; isti quia vadunt, vident bona exempla, et nolunt illa imitari : sarabaitæ multa nesciunt agere; isti vero scientes malum esse discurrere per loca propter gulum, et tamen non emendantur. »

De quorum omnium,] scilicet gyrovagorum, de quibus hic sermo est.

Miserissima conversatione.] Miserrimam vocat gyrovagorum conversationem, ut pote eorum in animis nihil firmitatis, ut loquitur S. Basilii (Const. monast. c. 9), nihil solidi, nihil quod distincte conveniat ordinis, nihil denique prudentiæ inest gravitatis : contraque summa curiositas, mornerversitas, levitas, inconsiderantia, dolus, hypocrisis, mendacis et veteratoris orationis plenissima contentio in his redundat; in enim et lingua rudesunt, et ventre intemperantes. »

Melius est silere quam loqui,] ne se aliis veniat 56 in exemplum. Si ergo silentio obanda est miserissima gyrovagorum conversatio, quo magis fugienda! Sane devitandos imprimis evadit S. Basilii in loco a nobis toties citato : itexpellendos ejiciendosque cum ad nos veniunt auctus S. Joannes Climacus in Scalæ gradu 27, ubi loquitur : « Notavi ego dæmones sæpe vagabundos solitarios, et qui nullo consilio solitudinem sunt ressi, excitare, ut ad veros et justos anachoretas perveniant, et pugiles Christi per illos erroneos vel dicunt a studiis pietatis impediunt. Hos tu vagoneone vir, observa, nec recusa hosce inertes pie cõsistere; forsasse enim ex tristitia hac circumcurre et vagari desinent. »

Hic ergo omissis,] scilicet sarabaitis gyrovagis, imo et anachoretis.

Ad cœnobarum fortissimum genus dixerunt adjuvante Domino veniamus.] Cœnobarum vitam aliis omnibus anteponebat. Et sane tutio utilioreque omnibus eam prædicant quotquot rebus asceticis scripsere doctores et magistri. Eisdem quod sarabaitas gyrovagosque attinet, nemo videt eis longe præferendos esse cœnobarum. Anachoretis major apparet difficultas : enim vero ex cœnobarum ad eremiticam translationem modo permittat, sed et suadet S. Benedictus, et S. Petro Damiani superius vidimus, consequenter ferendum videtur, etiam anachoreticam vitam cœnobarum præcellere : qui enim ex perfecta ad minus partem vitam transitum persuasisset ?

Respondet Bernardus Cassinensis Benedictum non persuasisse, sed tantum permisisse cœnobarum ad eremum transmigratiorem. Deinde ex naturæ suæ conditione perfectior videatur anachoretis, ut pote quæ in jugi Dei contemplatione versatur, communiter tamen loquendo tanquam periculosa, minus secunda, minusque utilis, et communi, quæ in monasterio exercetur, postponenda est. Atque ita docere solent omnes SS. doctores, et istis quidem fulti rationibus, quas hic in gratiam cœnobarum deducere non erit fortassis otiosum.

Primo. Quia dominicum illud de non cogitando de crastino præceptum in cœnobarum facillime, in solitudine vero nunquam adimpletur; imò necessaria corporis exquirenda et præparanda sibi sufficit anachoreta; « Nemo quod corporis quidem necessitatem attinet sibi ipsi sufficiens esse, inquit S.

Basilii (Reg. fus. c. 7), sed ad necessariorum subministratiorem alii aliorum opera indigent. »

Secundo. Propriam cœnobarum non sequitur voluntatem, sed ad illius exemplum qui pro nobis factus est obediens usque ad mortem, humiliter abbati subiectus in omnibus obtemperat : at vero eremita cum supra se neminem habeat cui subiciatur, neminem imperantem qui obsequatur, obediencie merito privatur. Quas quidem duas rationes tanti faciebat abbas Joannes, ut eas omnibus deserti utilitatibus anteferebat, uti ipse testatur apud Cassianum (Collat. 19, cap. 6) sic loquens : « Si mihi in cœnobarum constituto ab illa puritate cordis aliquid fuerit imminutum, 57 ero solius evangelici præcepti compensatione contentus, quod certum est omnibus illis eremi fructibus non posse postponi, ut scilicet de crastino nihil cogitem, et usque ad finem subiectus abbati illum aliquatenus videar æmulari de quo dicitur : Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mereturque illius verbum humiliter dicere, quia non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris. » Et S. Cuthbertus et ipse anachoreticam vitam ducens, teste Venerabili Beda in ejus Vita (Sæc. II Bened.), c. 23, « hoc quoque fratribus solebat intimare, non conversationem ejus quasi singulariter celsam mirarentur, quia contemptis sæcularibus curis securus vivere mallet; sed jure, inquit, est cœnobarum vita miranda, qui abbas per omnia subijciuntur imperiis, ad ejus arbitrium cuncta vigilandi, orandi, jejunandi, atque operandi tempora moderantur, quorum plurimos novi parvitatem meam longe et munditia mentis et culmine gratiæ prophetis antecire. »

Tertio. « Dilectionis Christi ratio, inquit S. Basilii (Regul. fus. cap. 7), non permittit ut quisque quod suum est sperdet; dilectio enim, inquit, non querit quæ sua sunt : at solitaria vita unicum scopum habet, ut quisque quod suum est querat. »

Quarto. Facilius in eremo cadit monachus quam in cœnobarum; libentius enim ad solitarium accedit cum omnium monachorum cœnobarum tentator, eumque omni alieno destitutum auxilio facili superat negotio. Hac potissimum ratione sanctorum quendam ab eremo deterret S. Bernardus, ad hanc ejus objectionem sic respondens (Epist. 115) : « An non mihi mea pudicitia tutior erit in eremo, ubi in pace cum paucis, aut solo conversans sol placeam cui me probavi? Nequaquam; nam volenti perperam agere, et desertum abundantiam habet, et nemus umbram, et silentium solitudo; malum quippe, quod nemo videt, nemo arguit; ubi autem non timetur reprehensor, securius accedit tentator, licentius perpetratur iniquitas. In conventu vero bona, si qua facis, nemo prohibet; malum vero facere si vis, non licet; mox etenim a pluribus comperitur, arguitur, emendatur. » Accedit quod jam notavit Petrus Venerabilis (Lib. I epist. 20) : « Non enim ut in acie fieri solet, multi contra multos, nec ut in duello unus contra unum, sed inusitato præliandi more solus contra plurimos et numero et virtute præstantes dubia sub sorte contendit » anachoreta. Hac ratione Victorianus abbas Assanensis in Hispania (In ejus Vita, n. 19, Boll. 12 Januar.), cum quosdam videret monachos, qui « foris vitam solitariam debebant in diversis oratoriis cellisque, eos ad cœnobarum revocavit, certamque eis vivendi regulam ac normam præscripsit, bonum esse prædicantem et jucundum habitare fratres in unum, ubi sit cor unum et anima una; necessarium esse junctis viribus adversus antiquum et vatum hostem pugnare, plurimumque momenti afferre spiritualibus athletis, si mutuo sese exhortationibus et exemplis ad strenuè dimicandum excitent, magnas quidem hostis vires esse, sed multum eas debilitari plurium simul repugnantium virtute, non facile expugnari fidelium castra quæ sunt charitate vallata. »

58 Quinto. Tardius a peccato resurgit eremita, quia multis obnoxius vitis, ea non agnoscit;

2° quia licet ea cognosceret, non tamen facile emendaret, cum a quo reprehendatur habeat neminem : « In solitudine, inquit iterum S. Basilii (*Reg. fus. c. 7*), et illud accedit, quod non facile defectum et erratum suum agnoscit, qui solus est, cum non habeat a quo in mansuetudine, et affectu misericordiae arguatur, et corrigatur; reprehensio enim sæpe etiam ab inimico fiat, emendationis desiderium offert viro bono. » At vero « qui inter multos peccat, a peccato facile abducitur per condemnationem, quæ a pluribus concorditer inferitur, magis veretur, ut competat illi illud Pauli : sufficit illi qui hujusmodi est increpatio quæ fit a pluribus. »

Sexto. « Mandata Dei a pluribus unitis facilius perficiuntur, ab uno autem non ita; dum enim is unum exsequitur, aliud impeditur; dum infirmos visitat, a susceptione hospitiū retrahitur (S. Basil. *ibid.*). »

Septimo. « Qui solus est spiritualia dona recipere non valet, sed secundum proportionem fidei, quæ in unoquoque est, et subministrationis spiritus, quæ est in vitæ communicatione, cujusque proprium donum commune fit eis qui una conversantur; nam alii datur sermo sapientiæ, alii vero sermo scientiæ, alii fides, etc., quorum quodque non magis qui accipit, sui ipsius, quam aliorum gratia habet; ut necesse sit in vita communi Spiritus sancti operationem, quæ in unoquoque, est ad omnes pertingere. Qui igitur separatus vivit unum aliquid donum habet, idque per otium in seipso defossum inutile reddit.... qui vero multorum in convictu constitutus est, et proprio dono fruitur, licet communicando illud multiplicet, etiam quæ aliorum sunt velut propria lucrifacit (*Ibid.*). »

Octavo. « Utilior est vita communis ad conservationem eorum donorum quæ a Deo donata sunt, » inquit iterum S. Basilii (*Ibid.*). At vero in solitudine non modo gratuita dona, sed virtutes multo labore in cœnobio acquisitas facillime deperdit, cujus rei periculum fecerat S. Bernardus cum diceret (*Serm. 64 in Cant.*): « Quantos ex monasteriis spiritu ferventes eremi solitudo suscepit, et aut tepefactos evomuit, aut tenuit contra eremi legem non modo remissos, sed etiam dissolutos; sicque apparuit vulpeculam affuisse ubi tanta facta est vastatio vineæ, id est vitæ; et conscientiæ hominis detrimentum: cogitabat si solus degeret multo se copiosiores fructus spiritus percepturum, quippe qui in communi vita tantum spiritualis gratiæ fuisset expertus; et bona visa est sua cogitatio sibi, sed rei exitus indicavit magis eandem illi cogitationem vulpem demolientem fuisse. » Et ante ipsum S. Joannes Climacus (*Grad. 4*): « Animadverti alios per obedientiæ disciplinam perfectos, cura præsidis ad promptum peccatorum lugendorum sensum, ad miram mansuetudinem, continentiam, diligentiam, invictam constantiam, et ardorem spiritus redactos; quibus insidiantes cacodæmones persuadere student aptos jam illos esse ad solitudinem, per quam ad supremum virtutis et apathiæ gradum possint eniti, atque infelices isti sic delusi, fida portus religiosi statione relicta, in altum solitudinis pelagus abrepti, ingruente tempestate, gubernatorum ope destituti, impuri demum calisque maris hausti fluctibus, miserandum in modum perierunt. »

Nono. Inter cætera præsertim superbiæ obnoxius est solitarius: « In solitudine, inquit S. Hieronymus (*Epist. 4*), facile obrepat superbia, si parumper jejunaverit, hominemque non viderit, putat se alicujus esse momenti, oblitusque unde et quo venerit, intus corde, lingua foris vagatur; » et S. Basilii (*Reg. fus. c. 7*): « Periculosa est vita solitaria, quod solitarius sibi ipsi complacet; cum enim neminem habeat qui opus ejus probare queat, ad mandati divini perfectionem se pervenisse putat. »

Decimo. Vix unquam eremita ad summum perfectionis apicem ascendisse potest, quia, ut dicit S. Basilii (*Ibid.*), « solitarius quantum in bonis ope-

ribus promoveat non intelligit, cum omnis illi in mandatis Dei operandi materia sublata sit; ubi enim animi humilitatem ostendet, cum neminem habeat quo se humiliorem possit exhibere? etc. »

Undecimo. Nullum est solitudinis exercitium quod in cœnobio implere non possit: unde Petrus Blesensis in libro contra depravatorem: « Habebas in claustro secretum solitudinis, locum pœnitentiæ, pacem animæ, contemplationis arcanum, gaudium in Spiritu sancto, consilium in hæsitatione, in tentatione remedium, in omnibus efficax beneficium medicinæ. Ibi virtutum schola est, summus ibi modestiæ usus, morum regularitas, legendi libertas, fraternitatis affectio, omnium communicatio, disciplinæ vigor, lex obedientiæ, vinculum charitatis, et mutua obsequela. »

Duodecimo. Tandem copiosior in cœlo merces cœnobitiæ servatur, ut discimus ex visione cujusdam Patris, quam refert Rufinus his verbis (*Lib. III de Vit. Pat. n. 141*): « Quidam ex Patribus in exstasi positus vidit quatuor ordines ante Deum: et primus quidem erat hominum infirmantium, et gratias agentium Deo; secundus vero erat eorum qui hospitalitatem sectantur, et in hoc stant et ministrant; tertius vero illorum qui solitudinem sectantur, et non vident homines; quartus vero illorum qui propter Deum et obedientiam solliciti et subjecti sunt Patribus. Erat ergo tribus illis ordinibus hic ordo superior, qui obedientiam exhibebat, et utebatur torque aurea, et majorem gloriam præ cæteris possidebat. Dixit autem senex ei qui sibi hoc in exstasi demonstrabat: Quare hic ordo quartus majorem cæteris gloriam habet? Ille autem respondit ei dicens: Quia omnes isti alii habent aliquam requiem adimplendo quamvis in bonis operibus voluntates suas. Obediens autem propriam voluntatem relinquens pendet in Patris voluntate jumentis, et ideo majorem præ cæteris gloriam est sortitus. »

His atque aliis hujusmodi rationibus convicti asceticæ vitæ magistri, anachoresi non modo non inferiorem, sed et longe utiliore vitam cœnobiticam prædicarunt; unde et abbas Joannes apud Cassianum (*Coll. 19, c. 3*) cum viginti annos in solitudine exegisset, ad cœnobium libens et gaudens reversus est: S. P. Benedictus et multi alii ab anachoresi incœperunt, 60 in cœnobio vitæ finem fecerunt; eosque qui ita agerent plurimum commendat S. Joannes Climacus, uti testantur hæc ejus verba (*Grad. 4*): « Quisquis in solitudine versatus suam ipsius imbecillitatem cœpit recognoscere, indeque ad cœnobium demigrans seipsum ultro obedientiæ auctorat et addicit, hic cæcus ante, repente sine labore cœpit Christum respicere. » Quapropter cum SS. Patres cœnobio ad eremum transigrare permittunt aut suadent, non id omnibus indifferenter, etiam si qui aliquantum in via virtutis profecisse videntur; sed illis duntaxat qui ad tantum perfectionis gradum ascenderunt, ut de eorum casu tinendi nulla vel levisima appareat umbra, permissum esse asserendum est: alioquin si vitiis obnoxii secreta solitudinis expeterent, non modo non permittendi, sed et si jam petissent revocandi ad monasterium forent. Sic S. Joannes Climacus narrat, quod cum aliquando quosdam inviseret anachoretas, aliquosque iræ obnoxios reperisset: « His ego, inquit, pie suasi ut cœ solitudine ad monasteria migrarent, ne ex hominibus in dæmones verterentur; » et S. Isidorus, qui, ut supra vidimus in lib. II de Divinis Officiis, cap. 15, nullum ante permittit ad eremum transire quam viginti minimum annos in monasterio cum fratribus exegerit, in Regula sua omnem prorsus reclusionem excludit: « Nullus, inquit (*Cap. 5*), separatam cellulam a cœtu remotus expetet, in qua sub studio reclusionis, aut latentis vitio serviat, et maxime vanæ gloriæ, aut mundialis opinionis famæ; nam plerique proinde reclusi latere volunt, ut pateant, ut qui viles

erant aut ignorabantur, foris positi sciantur, atque a publico separatur, tanto minus laet. »

CAPUT II.

Qualis debeat esse abbas.

Abbas qui præesse dignus est monasterio, semper meminere debet quod dicitur, et nomen Majoris factis implere. Christi enim agere vices in monasterio creditur, quando ipsius vocatur prænominem^a, dicente Apostolo: *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater (Rom. 1)*. Ideoque abbas nihil extra præceptum Domini (quod absit) debet aut docere, aut constituere, vel jubere: sed jussio ejus vel doctrina, fermentum^b divinæ justitiæ in discipulorum mentibus conspergatur.

61 Memor sit^c semper abbas, quia doctrinæ suæ vel discipulorum obedientiæ, utrarumque rerum in tremendo judicio Dei facienda erit discussio. Sciatque abbas culpæ pastoris incumbere quidquid in ovibus paterfamilias utilitatis minus potuerit invenire. Tantum^d iterum liber erit, ut si in quieto vel inobedienti gregi pastoris fuerit omnis diligentia attributa, et morbidis earum actibus universa fuerit cura exhibita, pastor earum^e in judicio Domini absolutus, dicat cum Propheta Domino: *Justitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam et salutare tuum dixi (Ps. xxxix)*: ipsi autem contemnentis spreverunt me. Et tunc demum inobedientibus curæ suæ ovibus pœna sit eis prævalens ipsa mors.

Ergo cum aliquis suscipit nomen abbatis, duplici debet doctrina suis præesse discipulis; id est omnia bona et sancta factis amplius quam verbis ostendat; ut capacibus discipulis mandata Domini verbis proponat^f: duris vero corde et simplicioribus, factis suis divina præcepta demonstret^g. Omnia vero quæ discipulis doctuerit esse contraria, in suis factis indicet non agenda, ne aliis prædicans ipse reprobis inveniat (I Cor. ix), nequando dicat illi Deus peccanti: *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, et projecisti sermones meos post te (Psal. xliix)*. Et qui in fratris tui oculo festucam videbas, in tuo trabem non vidisti (Matth. vii).

Non ab eo persona in monasterio discernatur. Non magis plus ametur quam alius, nisi quem in bonis actibus aut obedientia invenierit meliorem. Non præponatur ingenuus ex servitio convertenti, nisi alia rationabilis causa existat. Quod si ita justitia dictante abbati visum fuerit, et de cujuslibet ordine id faciat; sine allas, propria teneant loca: quia sive servus, sive liber (I Cor. xii), omnes in Christo unum sumus:

et sub uno Domino æqualem servitutis militiam bajulamus: *quia non est personarum acceptio apud Deum (Act. x)*. Solummodo in hac parte apud ipsum discernimur, si meliores ab aliis in operibus bonis et humiles inveniamur. Ergo æqualis sit ab eo omnibus charitas: una præbeatur in omnibus^h, secundum merita, disciplinaⁱ. In doctrina namque sua abbas apostolicam⁶² debet illam semper formam servare, in qua dicit: *Argue, obsecra, increpa (I Tim. iv)*, id est, miscens temporibus tempora, terroribus blandimenta: durum magistri, pium patris^j ostendat affectum: id est indisciplinatos et inquietos debet durius arguere; obedientes autem, et mites, et patientes, ut in melius proficiant, obsecrare; negligentes autem et contemnentis, ut increpet et corripiat, admonemus.

Neque dissimulet^k peccata delinquentium: sed mox ut cœperint oriri, radicitus ea, ut prævalet, amputet, memor periculi Ileri sacerdotis de Silo (I Reg. ii). Et honestiores quidem atque intelligibiles^l animos, prima vel secunda admonitione verbis corripiat; improbos autem et duos corde, ac superbos, vel inobedientes, verberum vel corporis castigatione in ipso initio peccati coerceat, sciens scriptum: *Stultus verbis non corrigitur*. Et iterum: *Percute filium tuum virga, et liberabis animam ejus a morte (Prov. xxiii)*. Meminere debet semper abbas quod est, meminere quod dicitur, et scire quia cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Sciatque quam difficilem et arduam rem suscepit regere animas et multorum servire moribus. Et alium quidem blandimentis, alium vero increpationibus, alium suasionibus, et secundum uniuscujusque qualitatem vel intelligentiam, ita se omnibus^m conformet et aperit, ut non solum detrimenta gregis sibi commissi non patiatur, verum in augmentatione boni gregis gaudeat.

Ante omnia, ne dissimulans aut parvipendens salutem animarum sibi commissarum, plus gerat sollicitudinem de rebus transitoriiis, et terrenis, atque caducis; sed semper cogitet quia animas suscipit regendas, de quibus et rationem redditurus est; et ne causetur de minore forte substantia, meminerit scriptam: *Primum querite regnum Dei et justitiam ejus: et hæc omnia adjicientur vobis (Matth. vi)*. Et iterum: *Nihil deest timentibus eum (Psal. xxxiii)*.

Sciatque quia qui suscipit animas regendas paratⁿ

^a Oxon., pronomine.

^b Oxon., fermento.

^c Al. omittit sit.

^d Al. tantumdem.

^e Al. eorum.

^f Al. proponere.

^g Al. monstrare.

^h Al. omnibus.

ⁱ Oxon., disciplinæ.

^j Al. diri magistri, pii patris.

^k Hildem., ante omnia neque dissimulet.

^l Al. intelligibiliores.

^m Conc., se omnibus.

ⁿ Al. sciatque qui suscipit animas regendas parat.

se ad rationem reddendam. Et quantum sub cura sua A discussionem pastoris de creditis ovibus, cum de fratrum se habere scierit numerum, agnoscat pro certo quia in die iudicii ipsarum omnium animarum redditurus est Domino rationem, sine dubio addita et suæ animæ: et ita semper timens 63 futuram

* A. monitionibus.

COMMENTARIUS

Abbas qui præesse dignus est monasterio.] Abbas nomine S. Benedictus vocat eum qui fratribus in monasterio præficitur: quo nomine etiam, ut notat Boherius, « aliquoties appellantur sacerdotes, quandoque prælati: » imo etiam ipsi cœnobiorum antiquiores aut solitudinis incolæ, licet nullis præsent monachis, ut passim videre est in *Vitis Patrum*; atque ita S. Paulus primus cremita abbas Paulus dicitur. Est autem abbas vox Hebræa, quæ Latine pater significat: « Si quæris quid sit abba, inquit S. Augustinus (*Serm. 156 de Script.*), respondetur tibi: Pater, abba enim Hebraice pater dicitur. »

Semper meminere debet quod dicitur.] Ut nominis significationi respondeat vita cœnasilis; et sicut Pater vocatur, patrem revera erga inferiores se exhibeat, « paterno more filios, id est monachos suos nutriat, paterno more diligat, et cum necesse fuerit paterno more castiget, arguat, obsecret, etc., » sicut loquitur Smaragdus.

Et nomen majoris factis implere.] Ut enim ait S. Gregorius, « tanto debet actionem populi actio transcendere præsulis, quantum distat a grege vita pastoris: oportet namque ut metiri se sollicite studeat, quanta tenendæ rectitudinis necessitate constringitur sub cuius æstimatione populus grex vocatur. Sit ergo necesse est cogitatione mundus, actione præcipuus, discretus in silentio, utilis in verbo, singulis compassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus, bene agentibus per humilitatem socius, etc.: » quæ iusius sequentibus capitibus prosequitur, quæque ultima verba pene iisdem terminis repetit in libro *Registri*, cap. 24.

Christi enim agere vices in monasterio creditur.] Id est Christi personam exhibere, seu ejus potestatem in subditos habere, et auctoritatem exercere; « quia, inquit Richardus de S. Angelo, quando in abbates eliguntur, vocantur a Deo tanquam Aaron, et postquam sunt vocati, recipiunt potestatem et vicem Christi a papa, qui gerit vicem veri Dei. »

Quando ipsius vocantur prænomine.] Id est eodem quo Christus vocatur nomine, nempe abbas et patris. Non dixit simpliciter nomine; sed prænomine, quod onus nominis, seu dignitatem significat. ut exponit Bernardus Cassinensis.

64 Dicente Apostolo.] Paule scilicet, qui semper intelligendus venit, quoties solum *Apostolus*, aut *Magnus Apostolus*, sine addito inter legendum occurrat: « Quis loquitur? inquit Petrus Venerabilis (*Lib. vi, ep. 24*): Magnus Apostolus. Si interrogas quis magnus? Respondeo, non est interrogandum. Ubi *Apostolus Magnus* additur, Paulus intelligitur.]

Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater.] Cum pater et abbas eandem sortiantur nominis significationem, queritur cur utrumque posuerit *Apostolus*, cum alterutrum haud dubium sufficere posset. Respondet Hildemar: « Abbas Hebraice et Syriaca lingua est: Græca vero et Latina pater dicitur. Cui cognovit B. Paulus gentes suas epistolæ esse lecturas, ideo dicit: Abba, Pater, ut unaquæque gens haberet hoc nomen, quod est Pater. » Forte etiam, quia Christus utrumque sua in passione usurpaverat, cum orans ad Patrem dixit: Abba, Pater; nimirum locutus est Græce et Hebraice; quia non est distinctio Judæi et Græci apud eum.

Ideoque.] Si vicem Domini in monasterio abbas agere creditur.

Nihil extra præceptum Domini.] Id est contra, ultra, vel præter præceptum Domini, quod divinis continetur in Scripturis, in Regula, in vitis, et scriptis SS. Patrum.

Debet aut docere.] Verbo vel exemplo; quia duplici debet doctrina suis præesse discipulis.

Aut constituere.] Id est statuta aut decreta sancire.

Vel jubere.] Id est imperare. Quæ tria posuit S. Pater, « qui, ut dicit Bernardus Cassinensis, in istis tribus quasi tota pendet potestas abbatis, ut doceat sana, constituat justa, jubeat licita, possibilia et honesta. »

Sed jussio ejus, vel doctrina fermentum divinæ justitiæ in discipulorum mentibus conspergitur.] Fermentum aliquando in bonam, aliquando in malam partem sumitur; quia licet corrumpat farinæ massam, eam tamen corrumpendo sapidam reddit. Tunc ergo fermentum divinæ justitiæ in mentibus discipulorum abbatis doctrina conspergitur, cum divinam justitiam sapidam, suavem, et delectabilem discipulis reddit; vel si fermentum sumatur pro charitate, et dilectione Dei, ut nonnullis placet, doctrina et jussio abbatis divinæ justitiæ fermentum sit, cum divinam justitiam dura licet imperantem amabilem facit.

Memor sit semper abbas quia doctrinæ suæ, vel discipulorum obedientiæ, utrarumque rerum in iudicio Dei facienda erit discussio.] Ne contra præceptum Domini abbas aliquid præsumat, hunc sapienter omnino S. Pater admonuit, ut memior sit semper quia doctriæ suæ, vel discipulorum obedientiæ, simul in tremendo Dei iudicio facienda erit discussio: quæ quidem verba, ut ait Smaragdus, non indigent expositione, sed potius abbatibus et monachis fortissimum incutiunt 65 pavorem. Tria nihilominus hic inquit Hildemar: Primum est, cum abbatis doctrinæ simul et discipulorum obedientiæ facienda erit discussio, cur solum abbatem, et non simul discipulos monuit esse memores futuræ discussionis. Dixit enim: *memor sit semper abbas, nec addidit, et monachi.* Respondet idem Hildemar: « Dixit solummodo abbatem memorem esse, ut ille sollicitus sit de doctrina sua, et discipulos reddat sollicitos de obedientia sua. Altero vero modo idcirco dixit abbatem solummodo memorem esse debere, eo quod ille tam de doctrina sua quam de obedientia discipulorum suorum redditurus est rationem Deo in die iudicii, et propterea dixit obedientia discipulorum utrum sit perfecta, an imperfecta obedientia, sicut tota doctrina abbatis si plus fuerit, an minor illa doctrina, quam debet. »

Secundum est cur *semper*? Respondetque: « Quia voluit S. Benedictus ut nunquam a corde abbas discussio ista recedat. » Hinc tanta S. Patris sollicitudo extremi iudicii in memoriam abbatis revocandi, ut vix unquam de eo loquatur in Regula, quin illud ejus menti intimet, et revera nihil ita præsumptionem abbatis coercere, eumque intra sui limites officii continere potest, sicut jugis memoria futuræ discussionis. Præclare admodum Xistus philosophus (*Citatur a Boherio in 1 comm.*) in libro *Sententiarum Morali*um ait: « Cum præes omnibus, memento quia et tibi præest Deus; et judicare homines scito, quia et ju-

dicaberis a Deo : majus periculum judicantis quam A vigilare circa gregem suum suo dignetur judicio
ejus qui judicatur. »

Tertium est cur dixerit *tremendo*; satis fuisset enim dicere : *In die judicii* ? Et respondet : « Ideo dixit, tremendo, ut timorem incuteret legentibus hanc legem. » Et quia revera tremendum erit et terribile illud judicium : « Quid enim tam pavendum, inquit S. Bernardus (*Serm. 8 in psal. xc.*), tam plenum anxietatis, et vehementissimæ sollicitudinis excogitari potest, quam judicandum astare illi tam terrifico tribunali, et incertam adhuc expectare sub districto iudice sententiam? » Et S. Hieronymus (*Lib. II cont. Pelag.*) : « Quis intrepidus vadit ad iudicium Dei, habens conscientiam peccatorum? » Sane de seipso S. doctor loquens ait (*In Matth.*) : « Quoties diem illum considero, toto corpore contremisco. » Si ergo sanctus et justus pavebit, impius et peccator ubi parebunt ?

Sciatque abbas culpæ pastoris incumbere quidquid in ovibus paterfamilias utilitatis minus potuerit invenire. In quem locum Hildemarus : « Ac si diceret, inquit, sicut paterfamilias inquit diligenter pastorem ovium suarum de negligentis earum, inquit quare mortua est ovis mea, quare lupus rapuit illam?... Quod si pastor illi potuerit mittere rationem de infirma, vel mortua ove, tunc liberabitur; si vero non potuerit, pœnæ subiacebit. Ita et Dominus faciet eum abbat. Paterfamilias est Dominus; pastor vero est abbas; oves autem intelliguntur monachi; tempus quo missurus est rationem abbas, intelligitur vita futura, in qua debet abbas mittere rationem de negligentis monachorum suorum. »

66 Quod autem dicit : *quidquid in ovibus, etc.*, id est non solum de spiritali negligentia, verum etiam de temporali eorum necessitate missurus erit rationem, inquit iterum Hildemarus; et revera qui dicit, *quidquid*, omnino nihil omittit, nec minus abbas suis temporalia providere tenetur, quam spiritalia, cum vix ista sine illis valeant exercere.

Utilitatis minus potuerit invenire. Terribilis plane sententia; si enim culpæ pastoris incumbat quidquid in ovibus minus utilitatis paterfamilias invenerit, quid si ægras, quid si mortuas, aut a voraci lupi dehte discerpas repererit? Pellem haud dubium pro pelle reddet. Scriptum est, quia filius non portabit iniquitatem patris; ad pater profecto portabit iniquitatem filii. « Illic est quod cum Israeliticus ille populus initiatus es et Beelphegor in deserto, inquit Petrus Damiani (*Lib. IV, ep. 15*), et in scorta Moab turpiter corruisset; iratus furore Dominus adversus Israel dixit ad Moysen : Tolle cunctos principes populi, et suspende eos in patibulis contra solem, ut avertatur furor meus ab Israel. Quid est quod populus in luxuriæ voragine labitur, et in eorum præpositos vindicatur? Subditi delinquent, et principes in patibulis suspenduntur; scilicet alius est qui peccat, alius ille qui vap lat. Cur hoc, nisi quia culpæ subditorum in præpositorum redundant opprobrium, et quod ab ovibus eratur, negligentis pastoris ascribitur? Et vide quam formidolosa sit conditio præsentium, ut non modo pro suis, sed et pro subditorum puniantur offensis. » Attendant ergo pastores omnesque animarum rectores saluberrimam Gregorii Magni ad Columbum episcopum scribentis admonitionem (*Lib. II Regist., cap. 33*) : « Studeamus cor nostrum terre orum pastorum imitatione succendere, qui hiemales noctes imbribus geluque constricti ducunt sæpe pervigiles, ne vel una ovis, et non forte utilis pereat; quam etsi insidiator ore voraci momorderit, quomodo satagunt? quibus cordis anhelant æstibus? in quas voces, ut eruant captum pecus angustia stimulante prosiliunt, ne a gregis domino quidquid per incuriam perdidit ex gatur? Vigilemus ergo ne quid pereat, et si captum forte quid fuerit, vocibus divinorum eloquiorum ad gregem Dominicum reducamus, ut ille qui Pastor pastorum est.

Tantum iterum liber erit, etc.] Quem modo deterruit periculo futuræ discussionis ac rationis de subditorum delictis reddendæ, hunc jam, ne respondeat animo, consolatur dicens : *Tantum iterum liber erit, ut si inquieto et inobedienti gregi pastoris fuerit omnis diligentia attributa, et morbidis earum actibus universa fuerit cura exhibita; alludens ad illa prophetæ verba : Si autem annuntiante te ad impium ut a viis suis convertatur, et a via sua non fuerit conversus, ipse in iniquitate sua morietur; porro tu animam tuam liberasti (Ezech. xxxiii).* Tantum ergo liber, id est inculpatus erit, si inquieto, id est improbo, et ingrato, et impatienti, ut explicat Boherius; sive in bono proposito non

67 permanenti; quemadmodum enim dicit Bernardus Cassinensis, « quies mentis est illa firmitas boni propositi in qua monachus perseveranter intelligit, et quiescit. » Vel etiam inquieto, id est vagari atque huc et illuc extra claustrum discurrere querenti. Nam, ut hic observant commentatores Smaragdus, Hildemarus, et Bernardus Cassinensis, duplex est inquietudo : una mentis, quam in instabilitate, et in non perseverantia in bono proposito constituit Bernardus Cassinensis; corporis altera, quæ in perpetuo intra vel extra monasterium discursu potest reponi. Si ergo inquieto et inobedienti gregi pastoris fuerit omnis diligentia attributa; *omnis*, inquit, voce universalis utens : « ut spiritalem et corporalem diligentiam plene notet, » ait Bernardus Cassinensis et ante eum Hii emarus; utramque enim erga fratres exhibere tenetur abbas : spiritalem, ut de virtute in virtutem proficiant, quantum in se est exhortationibus, increpationibus, bonis exemplis efficiendo; corporalem, victum et vestitum sufficientem et honestum providendo, loca vitæ olivariæ apta ad constructionem monasterii seligendo, ipsa monasterii officinas regulariter ædificando, omnia denique sic disponendo, ut nullus sit fratribus murmurandi locus. Hanc expositionem sequitur in primo commentario Petrus Boherius, licet eam in secundo reprobet his verbis :

« Quidam exponunt hic diligentiam in spiritalibus et temporalibus, propter universale *omnis*, quod non placet, quoniam de spiritali animarum cura hoc caput loquitur. Et nota plane quod hæc duo universalis signa, *omnis* scilicet et *universa*, animum præsentis exci aut ad diligentiam. »

Et modo bidis eorum actibus. Id est negligentibus, nam « morbidi actus sunt opera negligenter facta et cætera vitia, » ut loquitur Hildemarus. Sive, ut dicit Bernardus Cassinensis, « actus morbidi sunt illi qui ex mente procedunt infirma. »

Universa fuerit cura exhibita. Quæ idem sonant ac præcedentia verba : *Omnia diligentia attributa* : quæ tamen S. Benedictus « replicavit causa exaggerationis verborum, » inquit Hildemarus. Porro recte dixit *universa cura*, non *curatio*; quia, ut notat apposite Bernardus Cassinensis, « Virtus curandi ægrum non semper est in medico, ut æger relevetur; et ideo dixit *universa cura*, non *curatio*; nam Deus, qui curam commisit abbati, sibi curationem reservavit, etc. »

Pastor earum in iudicio Dei absolutus. A sententia nimirum quæ debetur damnatis, aut a negligentis monachorum liberatus, ut exponit Bernardus Cassinensis. *Dicit*, id est dicit, cum propheta Domino : *Justitiam tuam non abscondi in corde, veritatem et salutare tuum dixi.* Justitiam hic, secundum Hildemarus et Bernardum Cassinensem, sumit pro generali virtute, quæ ad omnes virtutes atinet; quamvis et pro speciali virtute etiam sumi posse iste asserat. Porro S. P. Benedictus, juxta eundem Bernardum, « tria hic dicit, justitiam non abscondere, veritatem proferre, et salutare dicere. Justitiam abscondit, qui terrores sacræ Scripturæ, et comminationes prædicando subditis **68** non ostendit.... Dicit veritatem, qui promissa regna cælestia virtuosos et bene agentibus

bus infallibiliter adipiscenda prædicat et docet. Salutare etiam dicit, qui promissam salutem docet adipiscere. Intellige hic de salutari, in quo continetur ipse Salvator Dominus Jesus Christus, de quo Psalmista, *salutare tuum da nobis*, etc. »

Ipsi autem contemnentis spreverunt me.] Id est doctrinam meam.

Et tunc demum inobedientibus curæ suæ ovibus.] Hæc verba duobus modis intelligi possunt: 1º *Inobedientibus curæ suæ ovibus*, id est quæ factis non respondent curæ quam exhibet; 2º *curæ suæ ovibus*, id est ovibus quæ sunt sub cura ejus.

Pœna sit eis.] Id est erit eis. Hæc phrasîs est Hebraica, per quam redundat sæpe pronomen *is*, ut *cujus participatio ejus in idipsum*.

Prævalens ipsa mors.] Id est divina vindicta, ut exponit Richardus de S. Angelo; et hæc perpetua, quæ dicitur *prævalens*, id est *ultra iniquitates eorum pœnalitates valens*, inquit Bernardus Cassinensis. Unus est Boherius qui in utraque expositione locum hunc non de æterna, sed temporali morte intelligendum putat. Sic enim ad præfata S. Benedicti verba: « Ego, inquit (*In 1 comment.*), credo quod magister vult dicere quod prævalet mors temporalis inobedientibus, quam pœna æterna, ut fiat trictus post verbum *sit eis*. » Quæ quidem expositio non videtur omnino abjicienda, quia, ut dicit idem Boherius, « quanto plus hæc vita prolongatur eis, tanto plus pœna æterna crescit, et melius eis est mors festina, quam contra bonum obedientiæ perdurare. » Alii tamen communiter interpretes mortem hic æternam intelligunt. Et sane S. P. Benedictus hic loqui videtur de pœna in futuro judicio retribuenda, quæ mortem temporalem supponit, et quam sequitur æterna. Quidquid sit, certum est inobedientes monachos utramque, et temporalem, et æternam mortem promereri, ut pote qui abbatem ejusque doctrinam contemnendo, non hominem sed Deum ipsum spernunt. Ipse enim dicit doctoribus: *Qui vos spernit me spernit*; et per prophetam: *Nolunt te audire, quia nolunt audire me*. In quæ verba S. Bernardus (*Serm. 42 in Cant.*): « Vides, inquit, quæ majestas contemnitur? non te putes me solum sprevisse; Dominus locutus est, et dixit prophetæ, dixit et Apostolis: *Qui vos spernit, ait me spernit*. Non sum apostolus, non sum propheta; et prophetæ tamen, et apostoli vice fungor, et quibus non æquor meritis, eorum implico et curis, etsi ad meam confusionem, etsi ad grande periculum mihi, super cathedram Moysi sedeo, cujus tamen non vindico mihi vitam, nec exterior gratiam. »

Ergo cum aliquis suscipit nomen abbatis, cupiendi debet doctrina suis præesse discipulis.] Hoc est verbo claudere debet et exemplo, utrumque enim in abbate atque in omni prælato requirit imprimis S. Isidorus (*Lib. III de Sum. Bono*): « Tam doctrina quam vita claudere debet ecclesiasticus doctor, nam doctrina sine vita arrogantem reddit; vita sine doctrina inutilem facit. » Hinc plane Exodi xxviii, sacerdoti jubetur portare superhumerales et rationale ad invicem connexa atque conjuncta. Id quod exponens S. Bruno Siganiensis episcopus, ait (*Comm. in Exod.*): « Dicamus quid significet quod sic alterutrum junguntur, ut a se separari non valeant; tunc enim rationale et superhumerales sibi junguntur, quando pontificis prædicatio et operatio bene simul conveniunt; sicut per rationale doctrina et prædicatio, ita per superhumerales onus et operatio designatur. Si enim episcopus bene docet, et male operatur; aut si e contra bene operatur, et male docet, ejus superhumerales et rationale non junguntur. » Porro quod ille de episcopo, id de abbate et quocunque alio prælato asserendum est. Unde S. Bernardus ad Balduinum abbatem scribens (*Epist. 201*): « In his duobus mandatis, inquit, verbi scilicet et exempli summam tui officii ac conscientiæ securitatem pendere intellige. » Et certe, ut optime arguit S. Hieronymus: « Sancta rusticitas solum sibi prod-

est; et quantum edificat exemplo et vitæ merito Ecclesiam Christi, tantum nocet, si destruentibus non resistat; et innocens absque sermone conversatio, quantum exemplo prodest, tantum silentio nocet; nam latratu canum, et baculo pastorum deterrenda est rabies luporum. » Et e contra « nihil est turpius quam si bonum quod quisque prædicat, ex opere negligat, » inquit S. Isidorus (*Lib. III de Sum. Bono*, c. 56). Quapropter apud Rufinum abbas Pœmen dicebat (*Lib. III de Vit. Pat. n. 185*): « Homo qui alios docet, et non facit ea quæ docet, similis est fontis alto, qui omnium res lavat, et omnes satiat potu, seipsum autem lavare non potest, sed habet et immunditias, et sordes humorum. » Ex quibus patet quam merito celebratum sæculo VII concilio Aurelianense statuerit, « ut si quis abbas cautus in regimine, et humilis, et castus, soliusque misericors, et discretus non fuerit, ac divina præcepta verbis et exemplis non ostenderit, ab episcopo in cuius consistit territorio, et a vicinis abbatibus, et cæteris Dominum timentibus a suo arceaturo honore, etiamsi omnis congregatio viliis suis consentiens abbatem eum h. here voluerit. »

Id est omnia bona et sancta factis amplius quam verbis ostendat.] Quod ita exponit Hillemarus: Utrumque vult S. Benedictus, id est doctrinam verborum et operum; sed quia sunt multi qui non possunt utrumque peragere, id est doctrinam verborum et operum, ideo dicit: *Factis amplius*; ac si diceret: Utrumque debet peragere; sed quamvis utroque modo debet præesse, tamen magis factis, etc. » Recte omnino Sapiens: Longum iter est per præcepta, breva et efficax per exempla; et S. Gregorius (*Lib. II Pastor., cap. 5*): « Sit rector ratione præcipuus, et viam vitæ subditis vivendo d. nuntiet, et grex, qui pastoris vocem moresque sequitur, per exempla melius quam per verba gradiatur; » et alibi (*Lib. I Reg., cap. 24*): « Qui loci necessitate exigitur summa dicere, hac eadem necessitate exigitur summa monstrare; illa namque vox libentius auditorum cor penetrat, quam dicentis vita commendat; quia quod loquendo præcipit, ostendendo adjuvat, ut fiat; hinc enim per prophetam dicitur: Super montem excelsum ascende tu qui evangelizas 70 Son. » Et S. Basilii agens de monasterii præposito (*Reg. fus. c. 45*): « Aimi humilitatem ita debet ex charitate Christi custodire, ut etiam si ipse taceat, operum exemplum quovis sermone potentius ad doctrinam fratrum sit expositum. » Talem se exhibuit Christus Dominus, de quo legimus quia cœpit facere et docere; talem se exhibuit et Apostolus, qui dicebat: Imitatores mei estote; tales requirebat prælatos, cum ad Timotheum scribebat: *In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in gravitate.*

Ut capacibus discipulis.] Id est « memoriosis, accommodatis, intelligibilibus, qui ea quæ a magistris audiunt, velociter capiunt, et inemoriter retinent, et operibus complent, » inquit Smaragdus.

Mandata Domini verbis proponat.] Talibus enim, qui suapte ad Deum feruntur, verba sufficiunt.

Duris vero corde.] Id est « contumacibus, rigidis, et incorrigibilibus, » ut exponit iterum Smaragdus.

Et simplicioribus.] Id est « illiteratis, et penè nullam in Scripturis divinis vel memoria, vel intelligentiam habentibus, » uti prosequitur idem Smaragdus.

Factis suis divina præcepta demonstret.] Præcepta hic documenta seu consilia intelligit, « quia non semper præceptum hic, vel in Evangelio positum vim habet necessitatis, » inquit Boherius. Duris ergo corde non sola verba sufficiunt, sed operibus insuper sunt cogendi, juxta illud Petri Damiani (*Opusc. 15*): « Ad perfectionis culmen præcepta quidem movent, sed exempla compellunt. »

Omnia vero quæ discipulis docuerit esse contraria in suis factis indicet non agenda.] Malo namque exemplo perversos negligentesque in malo confirmaret, et bo-

nos facili negotio perverteret; imo utrosque, ut verius loquar, vere occideret: « Sane et crassæ oves perpaucae sunt, inquit S. Augustinus (*Lib. de Pastor., c. 4*), id est solidæ in cibo veritatis utentes pascuis bene de munero Dei; sed mali illi pastores non parcunt talibus: parum est quod illas languentes, et infirmas, et errantes, et perditas non curant; etiam istas fortes et pingues necant, quantum in ipsis est; et illi vivunt de misericordia Dei, tamen quantum ad malos pastores attinet, occidunt. Quomodo, inquis, occidunt? Male vivendo, malum exemplum præbendo. . . . Attendendo enim ovis etiam fortis plerumque præposito suo male viventi, si declinet oculos suos a regulis Domini, et intendit in hominem, incipit dicere in corde suo: Si præpositus meus sic vivit, ego quis sum, qui non faciam quod ille facit? etc. » Quæ fuse prosequitur S. doctor ostendens malum pastorem etiamsi ovem ab incæpto bovo opere non avertat, tamen vere censendum esse homicidam.

Ne aliis prædicans ipse reprobus inveniat.] Quæ verba duplicem sortiri possunt expositionem: 1º Ne forte reprobus inveniat, id est reprehensibilis, alienus a Deo, ab ejus proinde gloria 71 æternaque felicitate excludendus; 2º ne forte reprobus inveniat, id est ne forte ejus doctrina a discipulis reprobetur; nam, ut dicit S. Augustinus (*Libro IV de Doctr. Christ., cap. 27*), « abundant qui malæ suæ vitæ defensionem ex ipsis suis præpositis et doctoribus quærunt, respondentes corde suo, aut etiam si ad hoc erumpant ore suo, atque dicentes: Quod mihi præcipis cur ipsi non facis? Ita fit ut eum non obedienter audiant, qui se ipse non audit, et Dei verbum, quod eis prædicatur, simul cum ipso prædicatore contemnunt. » Hinc S. Hieronymus ad Nepotianum scribens: « Non confundant, inquit, opera sermonem tuum, ne cum in ecclesia loqueris, tacitus quisque respondeat: Cur hæc quæ dicis ipse non facis? » Concinit Cassianus in libro de Spiritu iræ (*Lib. VII Instit., cap. 5*), ubi sic loquitur: « Oportet illum qui alterius vulnere mederi cupit, omni languoris morbo alicui sanumque subsistere, ne ille ad evangelicum dicatur ei: *Medice, prius cura teipsum*, ac videns festucam in oculo fratris sui, trabem in oculo suo non videat. » Et S. Casarius in Regula ad sanctimoniales (*Cap. 7*): « Abstinentiam, quam lingua prædicat, proximæ fauces, vel vicinus stomachus sentiat, ne forsitan subditi audientes tacitis cogitationibus dicant: O quam pulchre abstinentiam prædicat plenus venter! » Denique S. Bernardus ad Balduinum abbatem scribens (*Epist. 201*), postquam illum hortatus est ut quod aliis onus portandum imponit, prior ipse portet, rationem reddens ait: « Alioquin subsannabit te sapiens, ut pote pigrum illum cui labor sit manum porrigere ad os; arguet te et Apostolus dicens: Tu qui alios doces teipsum non doces; sed et notaberis vitio Phariseorum, qui alligant onera gravia et importabilia, et imponunt ea in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere. Sermo quidem vivus et efficax exemplum est operis, facile faciens suadibile, quod dicitur, dum monstrat facibile quod suadetur. » His omnibus accedit quod scribit Petrus Damiani (*Opusc. 15, cap. 27*): « Optime vigiliæ prædicat, qui post longum psalmodiæ decursum signum excitandis fratribus pulsat; eloquentissime dum tacemus silentium commendamus; fructuose de extremitate vestium disputat, qui se pannorum conscissione deformat; indumentorum vero juxta divitem nitore conspicuus frustra cum Joanne pilos prædicat camelorum; ultor injuriæ patientiam non suadet; qui cumulandi pecuniarum questibus inardescit, ignem avaritiæ in alieno pectore non exstinguit; qui crebra vagatione raptatur, de remorandi censura frivolus disputator habetur; qui autem cellulam perpetuus incolit, ad stabilitatis præconium de toto corpore linguam facit, et cum os taceat, muta membra melius, quia et simplicius, clamant. »

Hæc potissimum ratione quotquot scripsere vitæ

A cœnobiticæ leges, ante omnia irreprehensibilem abbatem, qui imponendam aliis regulam primus adimpleret, voluerunt. Hæc ratione Orientalis Regula ita orditur (*Reg. Orient. cap. 1*): « Ut neque seniores in regendis fratribus inaniter laborent, neque disciplina juniorum vacillet, quæ abbatis conversatione stabilita firma sit, oportet abbatem irreprehensibilem esse, severum, patientem, 72 jejunum, pium, humilem, ut doctoris et Patris locum impleat, seipsum præbens formam bonorum operum. » Hæc ratione S. Fructuosus Bracarensis episcopus inter alias abbatis dotes: « Tanta, inquit (*Cap. 20*), debet sermonis et vitæ consonantia esse, ut id quod docet verbis, confirmet operibus; sedulis, et his acuto præcedens gladio, quidquid alios informat verbo, ipse gerat studio, ut nec sermonem operatio destruat, nec econtra operationem bonam sermo inconveniens frangat. » Vide S. Casarii epistolam ad Oratoriam Abbatissam.

Si vero priori sensu ista S. Benedicti verba: *ne forte aliis prædicans ipse reprobus inveniat*, sumantur, quasi diceret: ne forte alios sua prædicatione conversos ad æternam felicitatem perducens, ipse ab ea rejiciatur, alludere videtur ad illud Christi Domini: *Qui solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regnum cælorum*, id est nullus, juxta SS. Patrum expositionem.

Nequando dicat illi Deus peccanti.] Id est dicenti et non facienti, ut loquuntur commentatores; scienti enim bonum, et non facienti peccatum est illi.

Quare tu enarras justitias meas?] Id est virtutem, viamque vitæ ostendis, et prædicas.

Et assumis testamentum meum per os tuum.] Testamentum Dei sunt verba sacræ Scripturæ, quæ in Vetus et Novum Testamentum dividitur, quæ ideo testamentum dicitur, quia testis est mentis seu voluntatis divinæ.

Tu vero odisti disciplinam.] Id est regularem observantiam; quia, ut dicit Smaragdus, « Prælati sanctam disciplinam odit, quando secundum regulam præcepta vivere contemnit. » Vel odisti disciplinam, id est Christi doctrinam, quemadmodum exponit Boherius, cui concinit Illidemar: « Disciplina est omnium mandatorum Dei custodia. » Vel disciplinam, id est correctionem, quæ a Deo infligitur, juxta Trithemium hunc Regulæ locum ita exponentem: « Qui suos subditos propter eorum excessus corrigat, et tamen vult ut patientes sint; sed quam cito ipsum a Deo propter sua peccata corripit contigerit, non solum non patiens non est, sed etiam contra Deum murmurat; hic talis absque dubio disciplinam odit, et sermones Christi projicit post se, quia non vult videre vitam suam quasi malam, sed se reputat justum. » Addit Trithemius: « Secundo disciplinam odit prælatus, quando a subditis dedignatur avitari. »

Et projecisti sermones meos post te.] « Post se sermones Domini projicit prælatus quando quæ de divinis Scripturis subditis prædicat, implere ipse dissimulat, » inquit Smaragdus. Vel etiam: Projecisti sermones meos post te, idem est ac odisti disciplinam, ut modo exponebat Trithemius: « quod enim diligimus, inquit Bernardus Cassinensis, ante oculos mentis frequenter habemus, juxta illud: Ubi amor, ibi oculus; quod vero odimus, libenter a nobis projicimus. »

Et qui in fratris tui oculo festucam videbas, in 73 tu trabem non vidisti.] Id est, qui minima in fratre videbas, et increpabas peccata, in te crimina non solum non puniebas, sed nec ab aliis videri patiebaris, cum potius in alios benignus, in te rigidus esse debuisses. Audi salutare S. Joannis Chrysostomi monitum (*Homil. 43 in Matth.*): « Circa vitam tuam esto austerus, circa alios benignus; audiant te homines parva mandantem, et magna facientem. »

Non ab eo persona in monasterio discernatur.] Scilicet « an sit antiquus vel juvenis, servus et liber, » inquit in commentario Boherius; sive, ut habet in

secundo, « an sit parvus et magnus, senex vel juvenis, vicinus vel advena, clericus vel laicus; » Christi enim vices in monasterio agere creditur, apud quem non est personarum acceptio, sed in omni gente in his qui timent illum, acceptum est illi. Illic S. Jacobus apostolus in Epistola (Cap. II) ait: « Fratres, nolite in personarum acceptance habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriæ; etenim si introierit in conventum vestrum vir aureum anulum habens in veste candida, introierit autem pauper in sordido habitu; et intendatis in eum qui indutus est veste præclara, et dixeritis ei: Tu sede hic bene; pauperi autem dicatis: Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum; nonne judicatis apud vosmetipsos, et facti estis iudices cogitationum noxiarum? » Quod quantum sit malum, indicat S. Ambrosius super Malachiam scribens in hæc verba: « Inter omnia peccata sacerdotum maximum est, quod non causas, sed personas considerant, et despecto justo paupere, injustos divites honorant. » Ex quibus liquet quam merito jure S. P. Benedictus veterit, ne personas in monasterio abbas discernat aut accipiat.

Acceptio autem personæ, secundum Hugonem a S. Victore, « est quædam fatua reverentia exhibitæ alicui sine causa debita, sed propter timorem vel utilitatem. » Quam definitionem ex S. Thoma (2-2, q. 63, a. 1, in corpore) ita explicare possumus: « Personarum acceptio opponitur justitiæ distributiæ; consistit enim æqualitas justitiæ distributiæ in hoc quod diversis personis diversa tribuuntur secundum proportionem ad dignitates personarum. Si ergo aliquis consideret illam proprietatem personæ propter quam id quod ei confertur est ei debitum, non est acceptio personæ, sed causæ; unde Glossa super illud ad Ephesios VI: *Personarum acceptio non est apud Deum*, dicit quod Deus iudex justus causas discernit, non personas; puta si aliquis promoveat aliquem ad magisterium propter sufficientiam scientiæ, hic attenditur causa debita, non persona; si autem aliquis consideret in eo cui aliquid confert, non id propter quod id quod ei datur, esset ei proportionatum, vel debitum, sed solum hoc quod est iste homo, puta Petrus vel Martinus, hic est acceptio personæ; quia non attribuitur ei aliquid propter aliquam causam quæ faciat eum dignum, sed simpliciter attribuitur personæ; ad personam autem refertur quæcunque conditio non faciens ad causam propter quam sit dignus hoc loco; puta si aliquis promoveat aliquem ad prælationem vel magisterium, quia est dives, vel quia 74 est consanguineus, est acceptio personæ, etc. » Porro locum potissimum habet in tribus personarum acceptio: in affectu, puta cum plus cæteris quis amatur, quia pulcher est, aut hilaris, non quia sanctus; quod prohibet S. Benedictus cum dicit: *Non unus plus ametur quam alius*. In honoribus tam spiritualibus quam temporalibus exhibendis, ut in 2 et 3 articulo ejusdem quæstionis probat S. Thomas, quod excludit S. Benedictus cum dicitur, ut non præponatur ingenuus ex servitio convertenti, in iudiciis, ut videre est in 4 art. præfatæ quæstionis, cui refragatur sanctus Pater, statuens ut *una præbeat omnibus secundum merita disciplina*. Sed hæc paulo fusius exponenda sunt.

[*Non unus plus ametur quam alius*.] Hæc sententia, sicuti etiam sequentes, ut notant commentatores, præcedentem explicant; quod enim prius quasi generatim dixerat: *Non ab eo persona in monasterio discernatur*, jam quasi explicando singulariter exponit dicens: *Non unus plus ametur quam alius*, omnem omnino extrudens a monasterio amicitiam peculiarem, que, ut loquitur S. Theresia (*Lib. de Via perf.*, c. 4), tanquam pestis in prælatis merito reprobat; hæc est enim fons et origo infinitorum prope malorum; inadvertentiæ janna, rixarum inter fratres fomes, dum alii se alteri sæpe sapius indigno ab abbate postponi non ferentes, pactum secum invicem ineunt, rixas dissensionesque adversus abbatem

A ejusque familiares disseminant: alii de abbatis amicitia sibi ipsis plus æquo fidentes, fratres contemnant; quod quantum sit malum nemo non videt, ut merito S. Ferreolus præscripserit (*Reg. c. 37*), ut nullus abbati ita familiaris existat, ut cæteris plus aliquid præsumat. Ratio autem potissima hæc est, quod cum abbas omnes æqualiter amare teneatur, et ejus amor sit finitus, quidquid amoris plus uni tribuit, alteri sine dubio detrahit; habet enim hic locum celebris illa S. Bernardi sententia (*Serm. 13 in Cant.*): *Solet amorem amor expungere*.

Porro quod in abbate vetat hic S. Pater, hoc multo magis in omnibus monachis prohibitum esse censendum est, idque satis indicat cum *Regula* cap. 69 cavet ne quis alium in monasterio monachum defendere præsumat, quod amicitia peculiaris proprium est, quia exinde, inquit, gravissima occasio scandalorum oriri potest. Et certe nihil antiquius fuit omnibus asceticæ vitæ magistris, quam hujusmodi amicitias præscindere: quorum monitis ut obsequamur, haud erit abs re si aliqua hic eorum dicta hanc in rem exprimamus.

Inter alios S. Basilii monachos instituens sic loquitur (*Serm. 1 de Instit. monach.*): « In communi vero contubernio amicitias partiales et sodalitates non patitur charitatis lex; necesse enim omnino est divisas affectiones communem concordiam in multis incommodare; quamobrem æqualiter se diligere inter se omnes debent, idemque adversus universum fratrum cœtum charitatis modus tenendus est. Si vero quis inventus fuerit majori propensione monachum fratrem, vel propinquum, vel alium quemvis quavis de causa diligere, hunc castigare oportebit. » Et alibi (*Serm. 2 de Instit. monach.*): « Omnes æquali dilectionis mensura se debent diligere; injus ita quippe

75 est in conventu privatas actiones et sodalitates reperiri; qui enim unum præ aliis diligit, de se indicat quod perfectam non habeat erga alios charitatem... Ex amicitia singulari et sodalitate suspiciones et invidiæ oriuntur; ubique enim æqualitatis defraudatio, initium et occasio odii et invidiæ iis est qui ea defraudantur. Propterea præceptum a Domino accipimus imitari bonitatem ejus qui similiter solem facit oriri super justos et injustos; quemadmodum Deus æqualiter lumen omnibus communicat, sic Dei imitatores æqualem et communem omnibus dilectionis radium præbent. » Basilio subscribit S. Dorotheus (*Doctr. 21*): « Bonum est, inquit, monacho proficere cupienti non admodum affici erga coætaneum suum; solet enim hujusmodi consuetudo, et longa amicorum atque coætaneorum familiaritas stertum et servens animi propositum plerumque extinguere. » Et S. Cæsarius in exhortatione ad Cæsariam sororem suam: « Attende, o anima sancta, et diligenter intellige quanta mala de inordinata societate nascentur: familiaritas enim cujuslibet, si frequens esse creperit, non nisi corruptionem seminat, vitia pullulat, cupidinem concupiscit, ignominiam parit, rabiem concitat, porrigit furiam, lasciviam pascit, petulantiam nutrit, casus exaltat, ruinas ædificat, ripas erigit, præcipitia aperit, periculum navigat, naufragiis velificat, perditioni gaudet, interitum fovet, confusionem meretur, etc. » quæ fuse prosequitur. His ad Io. Pe. rum Blesensem (*Lib. de Amicit.*, c. 4): « Amicitia sequens vagæ affectionis impetum ad illicita indiscrete raptatur, nec modum tenens, nec serviens honestati, sed spiritu vertiginis ducitur. » Vide Cassiani collat. 16, cap. 28; S. Laurentii Justiniani lib. de Discipl., etc., cap. 22; S. Theresiæ librum de Via perfect. cap. 4; Julii Nigroni tractatum 13.

Nisi quem in operibus bonis aut in obedientia invenit meliorem. | Obedientiam hic S. Benedictus ab operibus bonis disjungit. 1° Quia obedientiam non se persequitur actus bonus, ut quando aliquid præcipitur impossibile, monachus obediens aggreditur illud, sed non perficit; unde nec bonum aliquid opus inde sequitur. 2° Quia obedientia exercet...

potest non solum exsequendo man. latum, sed etiam abstinendo ab eo quod prohibitum est. 3° Quia licet omnino obedientia esset actus bonus, non tamen inde sequeretur omnem actum bonum esse obedientiam, sicuti sunt actus omnes quos electione propria efficitur absque ullo majorum imperio, ut lacrymæ, compunctio, oratio, etc. his similia.

Ergo licet omnes æqualiter ab abbate sint diligendi, meliores tamen in obedientia et in bonis actibus plus cæteris amari S. Pater permittit. Ita S. Wandregisilus S. Ausbertum monachum suum « cepit carius diligere, sicut monastica docet norma, nitore religionis pollentem omnimodis diligendum, » inquit Aigradus: (*In Vita S. Ausberti* n. 10, sæc. II *Bened.*); eoque respexisse videtur S. Petrus Venerabilis scribens ad Innocentium papam (*Lib. II, epist. 3*): « Omnes quidem præcepto dominico sunt diligendi, sed juxta quod vita et actus exigit, in amoris dilectione alii aliis sunt præferendi. » Et certe, 76^m: optime hunc ad locum Smaragdus disserit, « Juste ille ab homine diligitur homo, qui bonis operibus et sancta obedientia honoratur a Deo: necesse est, inquam, ut amore tali diligatur homo, qui ab immortalibus diligitur Deo. » Boherius tamen sic hunc locum intelligit, quasi solos actus bonos, non fratres illos exercentes S. Benedictus plus amari permitteret. « Excipit autem, inquit, quoad actus, non quoad personas; quia licet meliores actus magis sint diligendi, tamen omnem proximum puto æqualiter ut proximum diligendum; ad hoc v. d. dicit, ad quod diligit quis seipsam: sic econtra dici consuevit quod odio habentur peccata, non homines. » Verum cum actus bonus aliud nihil sit quam homo illum exercens, nec aliquid ab eo distinctum videatur, non potest actus diligi quin diligatur homo. Et sane si causa motiva dilectionis sit bonitas, ubi plus bonitatis, ibi et dilectionis amplius aliquid reperiri oportet. Diligendus quidem est peccator secundum id quod in eo bonum existit, puta quia creatura Dei est, ad imaginem ejus factus, ejus sanguine pretioso redemptus, gratiæ et beatitudinis capax; at plus videtur justus diligendus, qui præter ea, multa etiam operatur bona, gratia Dei ornatus, et ab eo singulariter dilectus. In exhibitione tamen honoris ac gratiæ abbas sic se gerere debet, ut non tam personam quam virtutem respexisse videatur, ut omnem auferat a negligentibus invidentiæ occasionem.

Non præponatur.] Id est altiori non constituatur, quam quo ingressus est loco, aut digniori præficiatur officio vel ministerio, sive, ut dicit Smaragdus, non præponatur in ordine vel in ministerio.

Ingenuus.] Nimirum ille qui liber fuit ab initio, inquit Richardus de S. Angelo, sive nobilis.

Ex servitio.] Id est « ex servili conditione nato, et ex servitute ad religionem veniente, » ut ait Boherius. Quemadmodum enim supra citatus notat hic Richardus, « Nobilitas amittitur propter monachatum; » id quod ex hoc loco colligit Boherius hæc addens: « Ex isto paragrapho colligitur quod propter ingressum religionis servitus et mundana nobilitas evanescent, quia in sede, in amore vel officio nulli defertur nisi secundum merita vitæ. » Et revera vera et sincera libertas non tam in generis nobilitate quam in vitiorum extirpatione consistit. Bene enim Cassianus (*Lib. V, c. 13*): « Oportet nos quoque primum libertatem nostram carnis subjectione monstrare. » Hinc Diogenes dicere solitus erat: Inter servos et dominos malos præter vocabula nihil interesse, nisi quod mancipia servire t dominis, et domini cupiditatibus.

Convertentur.] Id est ad conversionem venienti; quasi dicitur: Si servus et ignobilis hora prima ad conversionem veniens monasterium ingressus fuerit, huic nobilis et ingenuus hora secunda accedens non præferatur.

Nisi alia rationabilis causa existat.] Rationabilis isthæc causa: ex duplici capite rep. t. 1° ex vitæ merito, 2° ex naturali aliqua industria, vel pe-

nitia in aliqua arte, vel officio, qua 77^m quis præ alio pollet: nam, verbi gratia, si junior aliquis frater secundum sæculum ignobilis in cantu peritus existat, ad cantandum in ecclesia seniori et ingenuo minus in cantu perito præferri debet; vel, ut Hildemarus utar exemplo, si in monasterio a Grecis monachis inhabitato inexistat omnium junior Latinam linguam apprime callens, et hospes Latinus adveniat, hic cum hospite, licet omnium novissimus, loqui debet. In officiis autem ac ministeriis exterioribus requiritur aptitudo et peritia ad hujusmodi munia exsequenda; in spiritalibus insuper vitæ meritum.

Sin alias propria teneant loca.] Nam, ut pie ac vere dicit devotus Girardus Belgæ monachus, « Idolum in templo Dei, qui alio titulo in monasterio honoratur, quam quo quisque alter ab altero colli præcipitur, aut pro vitæ sanctitate præ aliis digne suscipitur. »

Quod si ita justitia dicitur abbati visum fuerit.] Justitia hic, ut observat Hildemarus, pro speciali virtute, quæ unicuique reddit quod suum est accipitur; vel, ut dicit Boherius, dicitur justitia, id est ratione, sive etiam Deo, qui est vera justitia.

Et de cujuslibet ordine id faciat.] Notat hic Hildemarus varios esse in monasterio ordines: 1° eorum qui laici ad conversionem veniant; 2° clericorum et sacerdotum; 3° monachorum peregrinorum. Et de quolibet eorum ordine alios aliis præferre potest, nam clerici etiam presbyteris et monachis peregrinis præponi possunt.

in alias propria teneant loca.] Prout nimirum convertuntur.

Quia sive servus sive liber, omnes in Christo unum sumus.] Alludit hic S. Benedictus ad illa Apostoli verba: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis: non est Judæus neque Græcus; non est servus neque liber; non est masculus neque femina, sed omnes vos unum estis in Christo Jesu.* Omnes ergo in Christo unum sumus, hoc est unum corpus, ut exponunt Hildemarus et Smaragdus; quod iste confirmat ex illis Apostoli verbis (*I Cor. XII*): *In uno Spiritu omnes nos, et in uno corpore baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi, etc.* Cujus quidem corporis caput est ipse Christus, sub quo nos invicem membra. Vel in Christo unum sumus, conditione videlicet, creatione, redemptione, vocatione, ac celestis gloriæ promissione. Præclare S. Cæsaricus (*Serm. 116 in append. Serm. S. Aug.*): « Et nos, et omnis populus unius Domini servi sumus, uno pretio redempti, pari conditione in huic mundum intravimus, simili quoque exitu migraturi sumus, et si bene agimus, ad unam beatitudinem pariter veniemus. »

Solummodo in hac parte apud ipsum discernimur.] Ad gratiam vel gloriam consequendam.

Si meliores ab aliis in operibus bonis et humiles inveniamur.] Juxta illud S. Augustini (*Serm. 117 in append. Serm.*) seu cujusvis alterius: « Non est apud Deum nisi meritum discretio.... Apud Deum anima uniuscujusque 78 non est discernenda nobilitate, sed opere; nec genere, sed actione. » Et S. Gregorii *Lib. I Reg. cap. 72*: « Apud Deum non gradus elegantiarum, sed vitæ melioris actio comprobatur. » Unde et Ari-toteles dicebat (*I Polit.*): « virtus et militia determinant servos et liberos, nobiles et ignobiles. » Porro S. Benedictus bonis operibus humilitatem adjungit; quia, ut apprime scribit S. Gregorius, « qui sine humilitate virtutes congregat, quasi in ventum pulverem portat; » et Smaragdus: « In his duobus rebus semper electi a reprobis discernuntur, id est in vera cordis humilitate et boni operis actione. »

Quæruni hic cur S. Benedictus supra dixerit: Non unum plus ametur quam alius, nisi quem in obedientia et operibus bonis invenerit meliorem; hic vero nos solum a Deo discerni, si meliores aliis in operibus bonis, et humiles inveniamur; ubi pro obedientia supponit humilitatem. Respondetur ab humilitate non distinguunt obedientiam, quæ primam

ejus gradum const'ruit ex Regulæ cap. 5; aut si distinguuntur, ita plane connexos, ut neutra alterius pati possit absentiam.

Ergo æqualis sit ab eo omnibus charitas.] Simile est illud S. Orsiesii S. Pachomii discipuli in exhortatione ad monachos: « Cunctis exhibeas æqualitatem, ne forte quem tu diligis, Deus oderit; et quem odisti, Deus diligat. » Unam hic movent difficultatem, ex eo quod qui superius bonos alios plus diligere permisit, æqualem hic omnibus esse charitatem velit. At difficultatis nodum solvere haud difficile est, duplicem cum Hildemaro, Bernardo Cassinensi, et Boherio charitatem distinguendo, unam cordis, alteram cordis simul et operis. Charitatem cordis erga omnes æqualiter habere abbatem oportet, quia omnium salutem optare, et quantum in ipso est procurare debet; at vero charitatem cordis simul et operis omnibus æqualiter impendere non tenetur; nam, ut dicit Boherius: « Charitas operis aliter tractat bonum, et aliter secundum merita tractat malum; aliter firmum, aliter debilem; aliter abundantem, aliter indigentem. » Aliam ad hanc difficultatem solutionem adhibet Hildemarus, ut nimirum omnibus æqualis sit charitas, omnibus, inquam, æqualiter bonis. Cui concinit Nicolaus de Fractura hunc locum ita exponens: « Hic vult dicere, si omnes æquales fuerint in sancta conversatione, omnibus æqualem exhibeat charitatem; sin autem, prout unicuique eorum erit. »

Una præbeatur omnibus secundum merita disciplina.] Id est correctio sive punitio, ubi nimirum eadem est culpa, juxta illud S. Hieronymi: « Nullus accipias personam, non divitias, non potentias; quantumcunque sit potens, vel nobilis, si peccaverit, corripere eum, et comedisti azyma sinceritatis in inanitudine. » Plane usque adeo exosa fuit priscis Patribus in correptionibus et judiciis ferendis personarum acceptio, ut negligentem hac in re præpositum, et judicantem non secundum rei veritatem, sed secundum personas, de solio deponi præcipiat S. Pachomius (*Regul. art. 94*), donec corrigatur.

79 *In doctrina namque sua.*] Doctrina hic pro correptione sumitur.

Apostolicam illam debet semper formam servare, in qua dicit: Argue, obsecra, increpa.] Quæ verba sic explicat citatus a Smaragdo S. Hieronymus: Argue peccantes, contestare ne peccent, increpa resistentes; et S. Prosper: Argue coæquales, obsecra seniores, increpa juniores; Richardus de S. Angelo: Argue admonendo, obsecra comminando, increpa de poenam procedendo. At omnium optimam, ut existimat Smaragdus, apostolicæ sententiæ expositionem tradit S. Benedictus, cum subdit:

Id est miscens temporibus tempora, terroribus blandimenta.] « Ac si diceret, inquit Smaragdus, temporibus argutionis misce tempora obsecrationis; » quamvis aliter hunc locum explicent Hildemarus et Bernardus Cassinensis: Abbas nimirum miscet temporibus tempora, cum propter furorem aut aliam alicujus fratris passionem, a' iud in tempus differt increpationem, quam ille iratus aut perturbatus ferre non posset, et tunc non modo non prodesse, sed etiam obesse plurimum posset. Egrege enim citatus ab Hildemaro S. Gregorius: « Perturbati, inquit, quid audiant ignorant; sed ad se reducti tanto libentius exhortationis verba recipiunt, quanto se tranquillius toleratos erubescunt; menti autem furore ebriæ omne rectum, quod dicitur, perversum videtur: unde et Nabal ebrio culpam suam Abigail laudabiliter tacuit, quam digesto laudabiliter dixit. » Quapropter si quando tacere et parcere videntur superiores, non semper negligentis, sed aliquando prudentis eorum silentium ascribendum est, juxta illud S. Odonis abbatis Cluniacensis (*Lib. III Collat., n. 44*): « Sane qui propterea non objurgat, quia vel aptius tempus expectat, vel metuit ne increpati deteriores flant, et invalidos pejus noceant, hoc non est negli-

gentia, vel cupiditatis occasio, sed consilium charitatis: nam, ut in *xx Moralium* libro dicitur, Sancti viri cum vident quosdam sua verba despicerere, dum eos intelligunt divinitus deseri, gementes conticescunt; unde est illud: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* scriptum est: *Noli arguere derisorem, ne oderit te.* Tacent ergo sancti viri, non ut eorum odium timeatur, sed ne illi odiendo peiores fiant. » His concinit S. Bernardus, seu quilibet auctor tractatus de Passione Domini, cap. 19, ubi sic loquitur: « Sunt quandoque malorum vitia arguenda, quandoque tacite sufferenda, secundum quod unicuique, qui talis est, videris expedire; quia non omnes ægroti uno genere medicinas curantur. » Verum si sic miscere debent prælati temporibus tempora, ut correctionem in illud tempus differant quo fructuose eam sustinere possint subditi; non minus tenentur et ipsi ea expectare tempora quibus eum utiliter queant inferre, ut nunquam perturbato adhuc animo peccantes puniant, ne forte plus vindictæ quam rationi et justitiæ tribuere videantur: « Sane quia mox ut inferitur injuria [egregium B. Petri Damiani monitum (*Opusc. 18, dissertat. 3, cap. 4*)], perturbatur animus, vix rectum **80** illico valet promulgare iudicium: sicut enim intuitus visum aqua dum quiescit admittit, si turbatur obtundit; sic humanus animus in ipso perturbationis articulo inoffensam recti iudicii regulam et lineam non attendit, unde necesse est ut in posterum sententia differatur, quatenus æquata justitiæ lance, iudicium quod perturbata nequiverat, mens quieta suspendat. » Et recte quidem; nam, ut ait S. Basiliius (*Reg. sus. c. 50*), « qui animo commoto et iracundo fratrem arguit, non illum peccato liberat, sed seipsum delictis involvit. »

Aliam etiam hujus loci expositionem tradit Boherius: miscens temporibus tempora, id est habens rationem temporum, quibus committuntur culpæ: aliter enim abbas corrigere debet restatis tempore, aliter Quadragesimæ: nam negligentis quadragesimales durius emendari debent.

Terroribus blandimenta.] Recte B. Petrus Damiani (*Opusc. 51, cap. 14*): « Si peccatus tuum arca Dei est, sicut profecto dignum est, non in eo sola sit virga, quæ feriat; sed et manus, quod in fraternæ mentis palato dulcescat; non in eo sit zelus amaritudinis, qui deterreat; sed zelus potius charitatis, qui salubriter corrigat, sicque correptionis aculeus vulnus delinquentium pungat, ut et mansuetudinis oleum leniori quoque fomento dulcescat. » Et certe eodem prorsus modo exhibere se debent abbates erga subditos, quo Deus ipse, cujus vices agunt, se gerit erga homines. Porro ipse Deus, ut loquitur S. Odo Cluniacensis abbas (*Lib. I Collat., n. 3*), « modo nos asperis incitationibus terret, modo blandis consolationibus refuset; terrorem fomentis miscet, fomenta terrori, ut et corda peccatorum indicatis terroribus ad humilitatem inclinet, et humilem mœrorem enarratis consolationum fomentis attollat, quatenus dum utraque circa nos mira arte magisterii temperantur, nec desperare inveniantur terræ, nec incaute securi. » Vide S. Gregorii papæ lib. II Pastor., cap. 6.

Dirum magistri, pium patris ostendat affectum.] Juxta illud S. Gregorii (*Lib. IX, ep. 8*): *Boni te dulcem, pravi sentiant correctorem.*

Id est indisciplinatos et inquietos debet durius arguere, etc.] Clara prorsus et perspicua apostolicæ sententiæ expositio, cui proinde nihil superaddendum videtur: obiter tantum hic notabo Hildemarum, quem sub Petri diaconi Bernardus Cassinensis, sub nomine Pauli diaconi Boherius hunc ad locum citant, observare, indisciplinatos esse tribus modis: 1° Alii nec intelligunt nec verecundantur disciplinam, et in peccatum labuntur; 2° alii intelligunt et verecundantur excommunicationem, sed consueudine et cupidine peccati illud committunt; 3° alii, qui sive intelligant, sive non, dicunt se nolle disciplinam sus-

cipere: quasi diceret: Alii sunt indisciplinati ex ignorantia, alii ex negligentia, alii ex contemptu.

Neque dissimulet peccata delinquentium.] Aliquando abbas delinquentium peccata dissimulat, ne forte suis videatur **81** minus inusuetus aut dulcis; at in hoc maxime crudeliter se demonstrat. « Crudelis est, inquit S. Basilius (*Reg. brev. interr.* 4), qui tacet, et non arguit, quemadmodum qui venenum sineret in eo qui morsus est a venenata bestia, nec illud auferret; » et Augustinus (*Serm.* 45, *de Script.*): « Scriptum est: Qui abjicit disciplinam infelix est. Bene potest addi ad istam sententiam: Sicut qui abjicit disciplinam infelix est, sic disciplinam qui negat crudelis est. » *Vide* S. Basil. *Regul. fus. disp.*, cap. 24 et 25.

Sed mox ut cœperint oriri, radicibus ea ut prævalent amputet.] Apposite S. Joannes Climacus (*Grad.* 5): « Dum vulnus recens est et adhuc calet, facilem habet curationem; ubi vero tempore inveteraverit, et neglectum corruptumque est, difficile curatur, multoque labore, igne, ferro, pharmaco et canterio indiget. » Idipsum mira arte suos olim discipulos docuit unus ex præcis Patribus (*S. Dorothei Doct.* 11, n. 5). Ille nimirum cum aliquando una cum eis resideret in loco multis variisque cupressis consito, uni ex eis præcepit ut admodum parvam cupressum manu avelleret: quod ipse nullo negotio unica tantum manu avoluta præstavit. Dein majusculam ostendit, quam ambabus manibus avulit; postea etiam tertiam, quam non sine magno labore extraxit; quartam rursus aliis majorum avelli præcepit, quod omni nisu omnique labore adhibito vix tandem præstare potuit. Quintam denique ostendit, quam ipse eradicare haud potuit; hinc alterum jussit ut fratrem adjuvaret, atque hanc ambo vix abstraxerunt. Tunc senex conversus ad omnes discipulos suos dixit: Sic sunt passiones et affectus nostri, dum parvuli sunt et recente, summa facilitate et quiete eos excutere et extirpare poterimus; si vero eos tanquam parvulos neglexerimus, paulatim convallescent; et quo magis convaluerint, eo majore opus erit labore.

Memor periculi Heli sacerdotis de Silo.] Ut omnem in arguendis puniendisque culpis ab abbate socordiam amoveret S. Benedictus, proponit Heli sacerdotis exemplum, qui delinquentes filios redarguit quidem; sed quia non eo quod debuerat modo punivit, arca Domini capta est, ipse retro decidens occubuit; ex quo S. Petrus Damiani ita infert (*Opusc.* 17, cap. 2): « Si ergo Heli propter duos duntaxat filios, quos non ea qua digni erant invectione corripit, cum eis simul, et cum tot hominum multitudine perit; qua arbitramur dignos esse sententia qui in aula ecclesiastica et solis judicantium præsentibus, et super non ignotis pravorum criminibus tacet? »

Et honestiores quidem atque intelligibiles animos prima et secunda admonitione verbis corripiat.] Honestiores hic commentatores post Smaragdum intelligunt honorabiliores: honestus enim dicitur quasi honoris status. Sed Hildemarum honestiores eos appellat qui imitabilem vitam habent. Recta expositio; hic enim honestiores et intelligibiles animos S. Benedictus opponit improbis, duris corde, superbis, et inobedentibus, quorum vita non modo non imitabilis, sed etiam penitus execranda.

82 *Improbos autem.*] Improbi, secundum Smaragdum, sunt imprudentes, probitate mentis carentes; secundum Hildemarum ii qui per sex gradus ascenderint, nempe: 1º admonitionem secretam duplicem, 2º publicam correptionem, 3º excommunicationem, 4º jejunium nimium, 5º flagellum, 6º orationem fratrum; quos enim rex ista non emendant, merito dixeris improbos. Menardus autem, « improbus est monachus impudens pertinax in malitia; » additque: « S. Fructuosus apud Canisium scribit improbum appellari a S. Benedicto contumacem; aliquando tamen improbum dici eum qui, et i sæpe corripitur, non tamen contradicit regulari disciplinæ. »

Et durus corde.] Duri corde et improbi nihil aut

vix inter se distant. Hildemarus (*In Comment. ad c. 23 Regul.*): « Duri corde sunt qui, sive admoneantur, sive excommunicentur, non emendantur, neque etiam erubescunt, sed obstinata mente non timentes verecundiam atque excommunicationem, impetus sui cordis sequuntur. » Smaragdus vero durus corde vocat « pertinaces, vel contumaces, et incorrigibiles; » Boherius, indomitos.

Et superbos, et inobedientes verberum et corporis castigatione in ipso in initio peccati coerceat.] Juxta illud S. Aureliani: « Superbis vero, inobedentibus, et iracundiam protrahentibus nunquam parcendum est donec corrigantur. » De verberum inflictione diximus in lib. II de Antiquis monachorum Ritibus, cap. 11. Corporis vero castigationem vocant nimia jejunia, incarcerationem, et his similia; quamvis Smaragdus in excommunicatione, in verbis, et verberibus, castigationem corporis reponat.

Sciens scriptum: Stultus verbis non corrigitur.] Nimirum Proverb. xviii, ubi legitur: *Non recipi stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ versantur in corde ejus.* Quem ergo non emendant verba, saltem emendent verbera.

Et iterum percute filium tuum virga, et liberabis animam ejus a morte.] Nempe æterna, juxta illud Prov. xiii: *Noli subtrahere a puero disciplinam; si enim percusseris eum virga, non morietur: tu virga percutes eum, et animam ejus de inferno liberabis.* Felix percussio, quæ tot percussioibus liberat.

Porro ex hac bonorum et improborum in correctionibus discretionem, colliges non levis sanctificari homines, sed hominibus loca; nullamque exstare tam sanctam congregationem, quæ suo in sinu malos aliquos non complectatur, ut egregie docet apud Cassianum abbas Piamon (*Coll.* 18, c. 16): « Nec perverfos, inquit, atque execrabiles quosque sanctorum virorum numero insertos latitare miremur; quia dum in hujus sæculi area conculcamur atque conterimur, necesse est etiam paleas igni perpetuo deputandas inter electissima frumenta misceri. Denique si vel Satan inter angelos, vel Judam inter apostolos, vel Nicolaum pravissimæ hæreseos inventorem inter diaconos reminiscamur electos, hoc quod nequisissimi homines sanctorum ordini deprehenduntur inserti, mirum esse non poterit. » Item docet S. Augustinus in serm. 15 de Scripturis, **83** ubi etiam inquirenti cur bonis et religiosis Deus malos misceri permittat, ita reponit: « Responde mihi, in fornace aurificis palea quid facit? Puto non esse ibi sine causa paleam, ubi aurum purgatur: videamus quæ ibi sint omnia; fornax est, palea est, aurum est, ignis est, artifex est; sed illa tria aurum, palea, ignis in fornace; artifex ad fornacem. Attende et istum mundum: mundus fornax est, palea homines mali, aurum homines boni, ignis tribulatio, artifex Deus; attende et vide, aurum non purgatur, si non palea uratur.

Meminere debet semper abbas quod est, meminere quod dicitur.] Duo hic dicit, meminisse debet abbas quod est, scilicet homo, mortalis, fragilis, peccator, etc.; deinde quod dicitur, id est abbas, pater, prælatus. Primum tamen quod est, ut ex propria fragilitatis et miseræ recollectione humiliatus, de sua non extollatur dignitate; deinde quod dicitur abbas, Christi vices gerens, a quo singulares et speciales gratias expectare debet, quarum adjutorio commissum sibi officium exsequatur, ut animum non despondeat.

Et scire quia cui plus committitur, plus ab eo exigitur.] Cum enim augentur dona, rationes etiam crescant donorum.

Sciatque quam difficilem et arduam rem suscepit regere animas.] Quia, ut dicit S. Gregorius, ars est arrium regimine animarum. Et sane si quis vix suam potest animam regere, alienam quomodo reget? Si corporalia aut temporalia tot exigunt curas, tot labores, quis sufficiet animabus curandis?

Et multorum servire moribus.] Hæc verba ex commentatorum sententia priorum sunt expositiua; ut idem sit regere animas, et multorum servire moribus, id est sic se aptare, et talem reddere subditorum moribus, ut bonos foveat, prava corrigat, superbos humilet, infirmos confortet, fortes dirigat, errantes in viam veritatis et justitiæ reducat, ut loquitur Trithemius, *totque habeat animos quot in suo regimine filios*, ut dicit Regula cujusdam ad Virgines cap. 1.

Porro ex hoc Regulæ S. Benedicti loco non male deducitur abbates et alios quoscunque prælatos eorum vere dici debere servos, quorum sibi cura commissa est, ut pote quorum *servire* moribus jubentur. Et sane si prælati spirituales sint animarum medici, meminisse omnino debent proprium medicorum esse non dominari, sed servire ægrotis. Hinc S. Basilii (*Regul. sus., cap. 50*): « Præpositum, inquit, officii dignitas non extollat, ne et ipse ab humilitatis et modestiæ felicitate decidat, et inflatus incidat in laqueum diaboli; sed hoc certo sciat, quia multorum cura suscepta simul exigit, ut multis serviat. »

Et secundum uniuscujusque qualitatem vel intelligentiam ita se omnibus conformet et aptet.] Quod utique præstabit, « quando cum magno magnus, cum parvo parvus efficitur, quando infirmis efficitur infirmus, ut infirmos salvos **84** faciat; quando forma factus regi, humilibus humilitatis ostendit formam, obedientibus obedientiæ præbet exempla; similiter abstinentibus, et vigilantibus, et orantibus, et in omnibus bonis virtutibus cunctis sibi subjectis normam præbet salutis, » ut loquitur Smaragdus.

Ut non solum detrimenta gregis sibi commissi non patiatur, verum in augmentatione boni gregis gaudeat.] Gregis augmentum hic intelligit non tam numero quam virtute ac bonis moribus. Quid enim prodest multitudo monachorum, ubi virtutum deficit numerus pullulataque multitudo vitiorum? Multiplicasti gentem, inquit propheta Domino, sed non multiplicasti lætitiâ. Sane multo æquius esset paucos, sed bonos habere monachos, quam plurimos malos; quorum exemplo corrumpuntur boni, omnisque regularis disciplina pessumdat; ut merito inter relaxationis in ordine nostro causas, quorundam abbatum negligentiam, qui non quos aut quales, sed quod haberent monachos curabant, assignavit Mabillonius noster, quod erratum anno imperii 11 in edito brevi Capitularium reprehendit Carolus Magnus his verbis (*Præf. ad sæc. iv, part. 1, n. 140*): « Quam utilitatem conferat Ecclesiæ Christi, quod is qui pastor vel magister, cujuscunque venerabilis loci esse debet, magis studet in sua conversatione habere multos quam bonos, et non tam probis quam multitudine delectatur? Non multitudo hominum, sed multitudo bene viventium cœnobii sanctificat: imo, sicut paucitas monachorum obest quominus exacte regulæ disciplina custodiatur, ita non minus multitudo monasticæ observantiæ nocet; vix enim in tanta multitudine fieri potest ut aliqui non reperiantur mali, quorum perversis moribus boni et religiosi corrumpuntur. Deinde ubi multi sunt, nonnulli existunt quibus justis licet de causis aliquæ exemptiones sunt concedendæ, ex quibus sensim et sine sensu rigor observantiæ regularis enervatur. Quod præsensisse videtur auctor Vitæ S. Stephani Obazinensis abbatis libro 1 n. 16 (*Tom. IV Misc. Baluz.*), ubi hæc scribit: « Dum minima quæque prætendimus, majora negligimus; sed et diuturna temporis longinquitate lassati, et cohabitantium multitudine prægravati, a pristino vigore defecimus, et remissius nos negligentiusque tractamus; dumque infirmis condescendere volumus, eorum potius negligentiam sectari quam eos ad perfectionem trahere festinamus. » Adde quod in tanta fratrum multitudine vix abbas omnium spiritalibus necessitatibus sufficere possit, cum præsertim eas per se cognoscere sibi haudquaquam vacet.

Signanter vero S. Benedictus dixit, *gregis sibi*

A commissi, quia, inquit Hildemar, « non est suus ille grex, sed Domini et sibi commissus; unde quia suus non est, sed sibi commissus, ideo debet diligenti cura illum tractare. »

Ante omnia ne dissimulans.] Id est negligens; nam, ut dicit Boherius, in multis locis ponitur dissimulatio pro negligentia.

Aut parvipendens.] Hoc est contemnens. Magnum noveris esse quod sequitur; nam, ut aiunt Smaragdus et Hildemar, parvipendere **85** idem est ac magnum aliquid animo superbo despiciere, seu parum æstimare.

Salutem animarum sibi commissarum.] Magnum utique salutis animæ, pro qua Christus mortuus est.

Plus gerat sollicitudinem de rebus terrenis ac transitoriis, atque caducis.] Supple, quam de animabus. Non omnem omnino curam rerum temporalium abbati S. Pater adimit, sed nimiam tantum ac superfluum; de qua S. Augustinus (*Serm. 101, de Script.*), « Quid pejor sollicitudine vitæ, quæ pervenire non permittit ad vitam? Quid miserius quam curando vitam amittere vitam? » Hujusmodi sollicitudines hic in abbate reprobant, perversorum quorundam occurrens cupiditati, de quibus graphice Petrus Ble-sensis (*Epist. 154*): « Sunt abbates, inquit, quærentes potius quæ sua sunt quam quæ Jesu Christi; a fructibus eorum cognoscetis eos. Hi, animarum cura posthabita, summam sui officii reputant si in suam et suorum perniciem possessiones ecclesiæ suæ per fas et nefas culturis et ædificiis magnificent et dilatent; animarum vero curam, quæ a spiritu timoris conceperant fructum salutis, quasi aborsum perniciosè procurant; ut eis merito aptetur verbum prophetæ dicentis: *Secuerunt prægnantes Galaad ad dilatandum terminos suos* (Amos 1). Hi sunt quos agitat spiritus hujus mundi, spiritus vertiginis et erroris. Melius est donum tuam augere moribus quam possessionibus; melius est cœlum implere quam horreum. » Quod tamen non sic dictum velim, quasi liceret abbati negligere temporalia, sine quorum adminiculo nec spiritualia nec æterna vix comparari possunt. Unde et S. Theresia dicebat (*De modo visit. monast., n. 2*): « Ut spiritalia de bono in melius semper proficiant, maximi est momenti etiam in monasteriis indigentibus ac reddito carentibus, magnam rei temporalis curam gerere. » Recte autem S. Gregorius (*Lib. 1 Regit., c. 24*): « Quisquis regendis fratribus præest, vacare funditus a curis exterioribus non potest; sed tamen curandum magnopere est, ne ab his immoderate deprimat; unde recte per Ezechielem dicitur: *Sacerdotes caput suum non radant, neque comam nutriant, sed tonsentes attondeant capita sua*. Quid signant capilli in capite nisi uberior cogitationes in mente? qui dum super cerebrym insensibiliter oriuntur, curas vitæ præsentis expriment; quæ ex neglecto ac torpenti sensu, quia inopportune prodeunt, quasi nobis non sentientibus procedunt. Quia ergo cuncti qui præsumt habere quidem sollicitudines exteriores debent, nec tamen eis vehementer incumbere, sacerdotes recte et caput prohibentur radere, et comam nutrire, ut cogitationes carnis de vita subditorum nec a se funditus amputent, nec rursus ad crescendum nimis relaxent; unde bene dicitur: *Tondentes tondeant capita sua*, ut videlicet cura temporaria sollicitudinis et ad quantum necesse est prodeant, et tamen recidantur citius, ne immoderate excrescant, etc. » Immoderatas hujusmodi curas abjecerat S. Gertrudis abbati-sa Nivalensis (*Sæc. 11 Bened., p. 465*), quæ, ut scribit Anonymus in ejus Vita, cap. 3, « bonis ac fidelibus dispensatoribus for. s. **86** fratribus, infra vero septa monasterii spiritalibus sororibus curam familiarem commendavit, quatenus diebus ac noctibus in agone sancto, vigiliis ac orationibus, sanctis lectionibus et jejuniis contra spiritalis nequitia potuisset dimicare. »

Porro cum abbas non omnem rei temporalis cu-

ram adicere teneatur, sed tantum superfluum, ut diximus, quæritur an possit et debeat usque ad lites ad conservationem bonorum monasterii suscipiendas eam extendere? Sane sicut in rebus majoris momenti rapioribus bonorum monasterii cedendum non censeo, sic pro minutis servos Dei iudicio contendere non probo. Lites in omnibus omnino damnare videtur S. Augustinus pluribus in locis. Easdem in monachis maxime improbat S. Bernardus (*Homil. 4, sup. Missus est, n. 10*): « Video alios, inquit, quod non sine dolore videri debet, post aggressam Christi militiam rursus sæcularibus implicari negotiis, rursus cupiditatibus terrenis immergi, cum magna cura erigere muros, et negligere mores, sub prætextu quoque communis utilitatis verba vendere divitibus, et matronis salutationes; sed et contra imperatoris sui edictum concupiscere aliena, et sua cum lite repetere, non audientes Apostolum ex imperio Regis tubicinantem: *Hoc ipsum, inquit, delictum est in vobis, quod causas habetis: quare non magis fraudem patimini?* Itane mundum sibi, et se mundo crucifixerunt, ut qui antea vix in suo vico vel oppido cogniti fuerant, modo circumneutes provincias, et curias frequentantes, regum notitias principumque familiaritates assecuti sunt. » Et iterum ad Odonem abbatem fratresque Majoris Monasterii scribens (*Epist. 387*): « Hoc autem dicimus tutius esse omni Christiano, et maxime monacho, possidere quidpiam minus, quam cum lite amplius; » et paulo ante: « Sed fors n dicitis: Nos nemini injuriam facimus, tenemus nostra, parati, si quis ex adverso est, subire iudicium. Recte. Sed quid si alius responderit, et dixerit: Hoc ipsum delictum est in vobis quod causas habetis? Quare non magis fraudem patimini? Quid si legerit et alius? Si quis abstraxerit tua, ne repelas; quinimo, percutienti in dextram maxillam præbe et alteram; auferenti tunicam præbe et pallium. » Eadem erat mens Petri Bl-sensis cum ad H. Radigensem abbatem ita scriberet (*Epist. 102*): « Contra edictum cælestis imperatoris est non solum concupiscere, aut rapere aliena; sed sua etiam cum lite repetere. Apostolus ad Timotheum dicit: *Servum Dei non oportet litigare*; et idem: *Hoc ipsum delictum est in vobis, quod iudicia habetis, et non potius fraudem patimini*; » et a'ibi ad G. abbatem Majoris Monasterii (*Epist. 117*), qui priorem S. Cosmæ traxerat in iudicium: « Si votum professionis illius cui obligatus es diligenter attenderes, quæ sursum sunt, non quæ super terram propensiore studio procurares, juxta doctrinam Apostoli: *Servum Dei non oportet litigare*; cum ipse alibi dicat: *Hoc ipsum delictum est in vobis, quod causas habetis, et non potius fraudem patimini*. » Unde postea epistolam concludens addit: « Cessa igitur, imo cessent omnes religiosi a talibus, quibus conscientia 87 sanctorum vulneratur, denigratur bonorum opinio, scandalizatur ordo, animæ jugulantur; qui enim pro terra litigant aut pro pascuis, indigni sunt in terra viventium aut loco pascuis collocari. » His accedunt antiquæ regulæ monachorum: Regula S. Posthumii ab angelo tradita n. 18: « Non patiaris conjugatum iudicio contendere tecum; melius est enim monacho fraudem et injurias sustinere, quam ut audiat vox militis Christi in clamore. » Regulæ susus disputatæ a S. Basilio (*Cap. 9*): Contestari oportet insensatos cognatos (bona sæculo renuntiantium injuste retinentes), ne sacrilegii peccatum committant, juxta mandatum Domini, quo dixit: *Si peccaverit adversum te frater tuus, vade, argue ipsum, etc.* At iudicio contendere contra ipsos apud extranea tribunalia, vetuit pietatis doctrina, ubi a Domino dictum est: *Volenti tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimite et pallium*; et in Apostolo: *Audet quisquam vestrum, negotium habens cum altero, iudicium experiri sub injustis, et*

non sub sanctis. Addit tamen: « Et sub illis (scilicet sanctis) in iudicium vocare poterimus, sed ita ut pollor sit salus fratris quam copia pecuniarum; nam et Dominus postquam dixit: *Si te audierit*, subiecit: *Lucratus es, non pecuniam, sed fratrem tuum.* Potest autem aliquando fieri ut manifestandæ veritatis gratia, vocante nos ad præscriptam iudicii diastam eo qui primus adversum nos inique agere cepit, consentiamus; sed tanquam provocationi obtemperantes, et non proprio iræ aut contentionis affectui obsecundantes, sed veritatem patefacientes; nam hoc pacto et adversarium etiam invitum a malis eripiemus, et ipsi mandata Dei non transgrediemur. » Regula S. Aureliani ad monachos (*Num. 39*): « Lites nullas habeatis, obedientes præcepto Aposoli, ubi dicit: *Servum Dei non oportet litigare, sed mansuetum esse.* » Regula S. Stephani institutoris ordinis Grandimontensis (*Cap. 24*): « Vobis præcipimus ut de rebus vobis datis vel dandis nunquam scriptum causa placitandi faciatis, nec etiam placitare præsumatis; » et infra (*Cap. 31*): « Firmissime vobis præcipimus ut nunquam propter vestra vel aliena cum aliquo placitare sive iudicio contendere præsumatis, nec causas, nec controversias aliorum in manu vestra recipiatis. Quid plura? vobis presentibus vel absentibus placita, vel huiusmodi conflictus sæculares nullatenus agantur in locis vestris. » S. Patris præcepto pro votis pariter non diu post ejus mortem sanctissimi illius discipuli, cum « locum de Mureto, in quo Deo fideles serviebant, diuque cum sanctissimo Patre suo servierant, monachi vici de Ambasiaco abbatie S. Augustini de Lemovicis calumniari cœperunt; sed qui potius auferenti tunicam pallium volebant dimittere, quam inde ad placita et litigandi consuetudinem traherentur, habere locum alium vigilanter perquirere curaverunt, ubi caput religionis suæ convenienter constituerent. » Denique Carthusienses monachi in tertia statutorum compilatione inter ea quæ reprehensione digna existimant, istud recensent (*Cap. 3, n. 6*): « Quia nonnulli sunt in acquirendo nimis avidi, alii in alienando improvidi, alii vero ad litigia proni in 88 suum et domorum suarum non modicum detrimentum. » Quapropter non multo infra hoc edunt statutum (*Num. 14*): « Quantum poterimus lites et processus fugiamus; servos enim Dei litigare non licet; et si interdum ad id nos impellit necessitas, pacem cum adversariis via amicabilem vel arbitrari, si fieri poterit, queramus, vel oblatam amplectamur, ad vitandum discursus varios, lites eventus dubios, et expensas; ex his enim multa domibus et personis ordinis incommoda eveniunt. » Præteream pene S. Fructuosi, qui in Regula monastica communi (*Cap. 3*), talenti vult in abbatem eligi, qui « omnem causandi usum radicatus a suo corde repellat, et, si fas fuerit, per nullam occasionem in iudicio cum hominibus contendat; sed si quis eum incitaverit, et tunicam tulerit, qualiter contendat ad vocem contingo dominicam, et pallium relinquat. Si certe aliquis insecutor monasterii accesserit, et aliquid auferre conatus fuerit, et per vim tollere voluerit, uni de laicis causam injungat, et ipsi fidelissimo Christiano, quem vita bona commendat, et fama mala non reprobat, qui et res monasterii absque peccato iudicet et quarat; et si usus jurandi est*, hoc faciat sine juramento et poena, et non tantum pro rerum lucro, sed ut persecutorem humilem et mansuetum ad veniam postulandam reducat. Quod si persecutor in sua perseveraverit contumacia, et plus lucra dilexerit quam animam, statim causator cum eo contendere dimittat. Abbas vero absque ullo usu causandi, et eraso rancore stomachi simpliciter in suo monasterio cum suis monachis vivat, et nullam cum sæcularibus causandi licentiam habeat. » His omnibus addi potest celebrati anno 813 concilii Moguntini

* Vide *Vitam secundam S. Oswaldi episcopi Eborac.*, n. 56, sæc. v *Bened.*, p. 752.

Ista definitio (Can. 12): « Hoc tamen omnino volumus, ut monachi nullatenus ad sæcularia placita veniant, nec ipse abbas sine consensu episcopi sui cum necessitas exigit; tunc per iurisdictionem et consilium episcopi illuc vadat; nequaquam tamen contentiones aut lites aliquas movere præsumat, sed quidquid quærendum est aut respondendum, per advocatos suos hoc agat. » Felices sane hujus temporis monachi, cum tales inveniant advocatos, quibus secure credi possint res monasterii, nec eos misera cogit necessitas sub fasce rerum temporalium, quas per semetipsos procurare oportet, gemere; cum pro suis potius et alienis peccatis gemere deberent: quamvis nos ab hoc scrupulo relevet S. Anselmus, qui aliquando consultus a quodam fratre qui diceret: « Relicto sæculo veni ad ordinem monachorum, sperans me ibi posse penitus intendere vitæ perenni et Deo. Ecce autem ex præcepto abbatis mei sæcularibus negotiis intendo; et dum res Ecclesiæ contra sæculares defendere tuerique desidero, placito, litigo, etc., » inter alia ita respondit: Monachus « obedientiæ, quæ sibi injuncta est, ita studeat, ut et res Ecclesiæ contra omnes viriliter justeque tueatur et protegat, et de alieno per injustitiam sub dominium Ecclesiæ nihil redigere satagat; si in hujusmodi conversatur et vivit, quamvis pro talibus missas perdat, nonnunquam loquatur cum fratres in claustro tacent, et quædam similia horum faciat; vel dimittat, » 89 quæ ipsum nec faciunt, nec dimittunt. Obedientiæ virtus, quam exercet, hæc cuncta consumit, et vas integrum suum servans, farinam de sua mola fluentem, quæ illum æternaliter pascit, totam ac puram colligit atque recondit, etc. » Et hæc quidem ei qui invito ac repugnanti animo sæcularibus negotiis applicatur. Addit vero: « Et quid de illo sentiendum est qui se ultro ad dispositionem villarum offert, atque ut id quod cupit ad effectum perveniat, clam sibi adjuutores advocat, munera pollicetur, gratiam spondet? » Refert Anselmus: « Nihil hoc ad propositum monachi pertinet. » Et quærenti: « Nonne hic talis licet hoc quod dixi cupiat, tamen sine licentia prælati sui nihil facere tentat? » respondet: « Licentia multos deceptit. Obedientia enim et inobedientia contraria sunt; harum media licentia est. Igitur quem obedientia non constringit claustra monasterii egredi, vult tamen exire, regulæque restrictionem licenter declinare, quavis velit sine licentia id præsumere, et idcirco actum suum licentia qua nititur possit defendere, peccatum tamen habet ex illicita voluntate; nec enim postquam mortuus mundo claustrum subiit, ad mundi negotia vel voluntate ullatenus redire debuit. Quia tamen ipsum velle suum non nisi permisus facto implere voluit, obedientia, quam in hoc amplexus est, ipsum factum excusabit; sed velle quod contra obedientiam habuit, periculosum, nisi penituerit, illi erit. Quod nonnulli minus attendentes, licentia quam pro implenda voluntate sua expetunt, sæpe falluntur. » Hactenus Anselmus, cujus mentem utinam omnes assequantur et sequantur! Quomodo vero ipse in litibus et placitis se gereret, vide si lubet in ejusdem Vitæ libro 1, pag. 792, apud Surium.

Sed semper cogitet quia animas suscepit regendas, de quibus rationem redditurus est.] Simile est illud Orsiesii in exhortatione ad monachos: « Discamus quod oportet nos stare ante tribunal Christi, et de singulis non solum operibus, sed et cogitationibus judicari, et post rationem vitæ nostræ etiam pro aliis qui nobis crediti sunt reddituros esse similiter rationem. » Formidanda prorsus prælatis omnibus sententia, quæ vel ipsas vitæ monasticæ columnas commovet, viros omni sanctitate insignitos terruit. Hæc nimirum percussus Petrus Venerabilis ad Guigonem Carthusiæ priorem ita scribebat (Lib. 1, ep. 24): « Ille plus quam dicere possum metuens, et horrendum esse incidere

A in manu Dei viventis sciens, gemino coarctor periculo, dum me mihique commissos attendo. Nam, sicut B. Gregorius ait: In illo tremendo iudicii examine unicujusque testimonium vix sibi soli sufficiet, quanto minus sibi et proximo? Quomodo ergo tot millibus ubique terrarum diffusis, quos raro vel nunquam videre datur, ante Christum vivorum et mortuorum iustum judicem adero? Qualiter secundum B. P. Benedictum de numero commissorum rationem reddere prævalebo, qui de propriæ vitæ studio requisitus mutus forsitan apparebo? » etc. Hæc etiam multo se magis commotum fuisse 90 indicat S. Bernardus his verbis (Serm. 3 de Adv.): « Longe graviore et periculosiori debito tenentur stricti, qui pro multis animabus reddituri sunt rationem. Quid ego infelix, quo me vertam, si tantum thesaurum, si pretiosum depositum istud, quod sibi Christus sanguine proprio pretiosius judicavit, contigerit negligenter custodiri? Si stillantem in cruce Domini sanguinem collegissem, essetque repositus penes me in vase vitreo, quod et portari sæpius oporteret, quid animi habiturus essem in discrimine tanto? Et certe id servandum accepi, pro quo mercator non insipiens, ipsa utique Sapientia, sanguinem illum dedit. Sed et habet thesaurum istum in vasis fictilibus, et quibus multa plura quam vitreis imminere pericula videantur. »

B Et ne causetur de minori forte substantia.] Causari, uti observat noster Menardus, nonnunquam accipitur pro excusare et defendere. Ne ergo causetur de minori forte substantia, quasi diceret: Non excuset aut defendat suam negligentiam erga animas quas suscepit regendas, aut nimiam rerum temporalium sollicitudinem suam prætextu inopiæ aut minoris substantiæ.

Meminerit scriptum: Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis.] Recte igitur S. Basilius (In Const. monast., c. 35): « Si enim ubi duo vel tres congregati sunt in nomine Christi, in medio ipsorum est Christus, multo magis ubi plures, et ubi multorum hominum congregatio. Aut igitur nihil nobis necessarium præsentem Christo deerit, quandoquidem neque Israelitis in solitudine necessaria defuerunt; aut si defuerit ad nostri probationem, satius erit egere et esse cum Christo, quam sine illius societate omnibus hujus vitæ bonis abundare. » Ista S. Basilius verba sequentem etiam sententiam mirifice illustrant.

Et iterum: Nihil deest timentibus eum.] Nam, ut ait Smaragdus, « qui Deum habet per quem cuncta creata sunt, et in quo manent et constant omnia, nihil minus de spiritali aut terrena potest habere substantia. » Hujus rei terulum fecerat S. Hugo Aduensis monachus, qui, ut legimus in ejus Vita, n. 16, « asserebat sub ostentatione communis et veræ fidei, quoniam si in quocunque locorum observatus fuerit prædicti Patris (Benedicti) tenor regularis institutionis, nullius indigentia passuros penuriam, qui ibi habitaverint. Quod etiam plurimis in locis, in quibus custoditur, hodie dignoscitur expertum; nec minus in illis in quibus frigescentia tepuit, egestas et inquietudo cubile locavit. » Id ipsum deplorabat anonymus Vitæ S. Stephani abbatis Obazinensis scriptor, ejus discipulus, cum scriberet: « Nunc autem dum pro terrenis et caducis rebus plus quam decet solliciti sumus, et de cælestibus non cogitamus, fit ut nec istis, nec illis aliquatenus abundemus, quoniam cælestia bona primum, id est potissimum querere jussi, cæterorum, quæ restant, sollicitudinem divinæ providentiæ committere debuissemus. » Et hæc quidem forte ratione S. Guillelmus abbas Divionensis, ut scribit in ejus Vita Glaber, 91 Rodulfus cap. 15 (Apud Boll. 1 Jan.): « Tribus monasteriorum utilitatibus præpositis illud sæpius inculcabat, ut in exactione sibi commissorum forent providi, ne forte nimis tenues pro census reditu affligerentur dicebat

• Vide S. Bern. serm. 3 de Assumptione B. Mariæ.

enim se magis velle largiri egenti quam exigere A quidpiam ab indigente. » Optima sane monitio iis qui rei temporalis curam gerunt, quam ut sequantur plurimum obsecramus.

Sciatque quia qui suscipit animas regendas, etc.] Terribilis prorsus sententia, et quæ plus timoris exigit quam expositionis.

Et ita semper timens futuram discussionem Pastoris de creditis oculis, cum de alienis ratiociniis cavet, red- ditur de suis sollicitus, etc.] Sicque fit ut, quod ait S. Gregorius citatus a Petro Blesensi epist. 132 (*Pastor. part. III, adm. 5*), tot sibi coronas multiplicat quot Deo animas lucrificat.

CAPUT III.

De adhibendis ad consilium fratribus.

Quotiens aliqua præcipua agenda sunt in monaste- rio, convocet abbas omnem congregationem, et dicat ipse unde agitur. Et audiens consilium fratrum, tractet apud se; et quod utilius judicaverit, faciat. Ideo a tem omnes ad consilium vocari ^a diximus, quia sæpe juniori ^b Dominus revelat quod melius est. Sic autem dent fratres consilium cum omni humilitatis subjectione, ut non præsumant procaciter defendere quod e's visum fuerit; sed magis in abbatis pendeat arbi rio; ut quod ^c salubrius judicaverit esse, ei cuncti obediant. Sed sicut discipulis ^d convenit obedire magistro, ita et ipsum provide et juste concedet cuncta disponere.

^a Flor., *vocare.*

^b Flor., *juniore.*

^c Flor., *et quod.*

^d Al., *discipulos.*

In omnibus igitur omnes magistram sequantur regulam: neque ab ea temere declinetur ^e a quoquam. Nullus in monasterio proprii sequatur cordis voluntatem; neque præsumat quisquam cum abbate suo proterve vel foris ^f monasterium ^g contendere. Quod si præsumperit, regulari disciplinæ subiaceat. Ipse tamen abbas cum timore Dei et observatione regulæ omnia faciat, sciens se procul dubio de omnibus ^h92 judiciis suis æquissimo judici Deo rationem redditurum. Si qua vero minora agenda sunt in monasterii utilitatibus, seniorum tantum utatur consilio, sicut scriptum est: *Omnia fac cum consilio, et post factum non pœnitebis* ^h (*Eccli. xxxii*).

^e Al., *devietur.*

^f Al., *proterve intus vel foris.*

^g Al., *monasterio.*

^h Al., *pœniteberis.*

COMMENTARIUS.

Quotiens aliqua præcipua agenda sunt in monasterio, convocet abbas omnem congregationem, et dicat ipse unde agitur; et audiens consilium fratrum, tractet apud se, et quod utilius judicaverit esse, ei cuncti obediant.] His in verbis, ut notat Boherius, quinque præsertim complectitur S. legislator: 1. Ut in rebus dubiis majorisque momenti congreget abbas omnes monachos, convocet abbas omnem congregationem. 2. Ut tractandas res ipse exponat, et dicat ipse unde agitur. 3. Ut fratrum de re proposita sententiam deposcat, et audiens consilium fratrum. 4. Audito fratrum consilio, ipse secum deliberet, tractet apud se. 5. Quod melius judicaverit, opere exsequatur: quæ quidem omnia sigillatim expendenda sunt.

Quotiens aliqua præcipua agenda sunt in monasterio. Præcipua vocant ea quæ majoris sunt momenti, spectantque ad totam congregationem, ex quibus quinque potissimum recenset Hildemarus, suntque: 1. Susceptio novitiorum. 2. Ejectio e monasterio. 3. Pœnitentia sive excommunicatio pro graviore culpa injungenda, qualis aut quandiu durare oporteat. 4. Donum rei cujuscunque, quæ sit alicujus pretii. 5. Mutatio gravis alicujus rei. Quibus addi possunt collationes beneficiorum, venditiones rerum monasterii, conductiones sive locationes immobilium bonorum, et alia hujusmodi bene multa.

Convocet abbas omnem congregationem.] Congregationis nomine intelligitur cœtus monachorum sub abbate aut superiore viventium; quibus non annumerantur novitii, ut pote qui nondum sunt congregationis corpori sociati, et libere ad sæculum possunt reverti: sed neque fratres laici, sive conversi, sive commissi, sive quovis alio nomine vocentur, qui ad exteriora tantum monachorum servitia sunt recepti.

Porro licet nullum ab hujusmodi negotiorum tractationibus excudat S. P. Benedictus, omnem enim congregationem convocari præcipit, ad has tamen

C non solent nec debent vocari interdicti, suspensi, excommunicati, incarcerati, et qui in pœnam gravis alicujus errati, aut aliquo qualicunque modo voce activa et passiva privantur. De absentibus ⁹³ vero major est difficultas. De his ita discurrit in primo comment. Boherius: « In contractibus faciendis de jure non vocantur absentes; in electionibus prælatorum, réceptionibus seu creationibus monachorum, et collationibus beneficiorum, absentes sunt vocandi, dummodo vocari possint commode et sine periculo. Et si nescitur ubi moram trahant, citari debent per edictum publicum in ecclesia, vel loco ubi morari consueverunt; nisi tamen consuetudo habeat ipsos ad capitulum non vocari. Et quod sic vocandi sunt, verum intellige, cum præmissæ receptiones, creationes, sive collationes simul spectant ad abbatem et conventum. »

Convocabantur autem sonitu alicujus instrumenti, puta crepitaculi aut campanulæ, quæ apud Bursfeldenses (*Cærem. Bursfeld. dist. 1, cap. 15*) cum hoc pulsatur discrimine, « ut pro capitulo tractatum duo fiant signa; pro capitulo vero quotidiano unum tantum. » De notione autem capituli in quo fiebant hujusmodi convocationes, *vides* Bened. Haestenum lib. VIII, tract. 1, disq. 1.

Et dicat ipse unde agitur.] Convocatis fratribus, abbas rem cujus causa congregavit eos, exponit; quia, ut ait Plato (*In Phædro*), « in omni re consulendi principum, nosse id de quo consilium institutum; aut tota via aberrare necessum est. » Antequam vero tractandum negotium exponat, ex Hildemaro, « oculis corporeis fixis in terra, et oculo cordis in Deum, rogare debet Deum dicens: Domine, rogo clementiam tuam, ut per quem vis manifestare, dignare indicare. » Divino implorato auxilio, negotium explicet, allatis utrinque rationibus, sic tamen ut suam ipse non aperiat sententiam, ut omnis tollatur ad-

lationi aut assentioni occasio, ut libera et integra etiam timidioribus quid sentiant exponendi licentia detur, et ne forte inveniatur male feriatu aliquis, maligno discordiæ spiritu agitatus, qui ut aliquam procreet abbati molestiam, cognito ejus desiderio, in contrariam abeat sententiam. Cui plane incommode obviat Constitutiones congregationis Montis Oliveti, decernentes (*Part. II, c. 3*), ut « caveat tam generalis quam particularis abbas, ne in proponendis in capitulo rebus, nutu, verbis, aut aliquo modo demonstrant quid fieri sibi magis placeat; sed proponant tantum, et audiant omnes, et communi consilio prudenter omnia tractent, ac statuunt quod major pars utilius judicabit. Si secus, primo publice corripiatur, secundo, per sex menses suspendatur. »

Et audiens consilium fratrum.] Juxta illud Scripturæ: *Qui sapiens est audit consilia* (*Prov. XII*). Non patiens ab aliis eorum interrumpi sermones, qui cœperint loqui, donec ex integro consilium expresserint: nec ipse indignè ferens aliquos suæ contrariam promere sententiam.

Tractet apud se.] Licet aliud nihil ab abbate videatur desiderare S. Benedictus quam ut fratrum exquirat auctoritate, concessa, liberam ei postea quidquid libuerit exsequendi potestatem tribuens, idque ipsum exigere videatur naturæ consilii, antiquus tamen in ordine *94* Benedictino mos invaluit, ut auditis abbas fratrum sententiis, eas non ipse solus, sed cum senioribus sive presentibus quibusdam fratribus expendat, quæve sit auctoritas discernat, ac tandem quid sit faciendum dijudicet, ut patet ex antiquis regulæ commentatoribus Smaragdo et Hildemaro. « Quod consilium unusquisque dederit libenter audiat, et postea in secreto cum senioribus tactum fratribus qui utilius quæve inutilius consilium dedit, subtiliter et acute discernat, » inquit Smaragdus. Item paulo fusius exponit Hildemarus. Hic tradit in primis abbatem auditis fratrum sententiis, cum senioribus tribus quatuorve diebus tractare debere, cumque illis fratrum expendere consilia, deinde librat omnium consiliis, iterum convocatis in capitulo fratribus dicere: *Tractavimus consilia vestra, nec potuimus invenire melius aliquid quam istud; quare volo ut fiat; cui omnes debent obedire.* Aut si nullum ex omnibus fratrum consiliis aptum potuerit invenire, suum ipse proferre; cui si fratres non assentiant, tandem et suum et fratrum excutere consilium, librat utriusque rationibus, et tunc demum quod melius perspexerit facere. In hujusmodi autem examine expendat abbas « quid liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, quid expediat secundum utilitatem, » ut ait Innocentius III.

Et quod vilius judicaverit esse faciat.] Ita ut bono melius, meliori præferat optimum. Itaque consilium fratrum in dubiis rebus ab abbate exposci jubet S. Benedictus, non consensus; resque ita se habebat temporibus Smaragdi atque Hildemari, qui tantummodo volunt abbatem cum senioribus librare atque expendere fratrum consilia, non expectato eorum nec seniorum consensu. Idem docet S. Bernardus ad monachos Majoris Monasterii sic scribens (*Epist. 387*): « Quid quod abbas statuerit cum consilio seniorum stare non debet, si non omnes consenserint? Itane in regula vestra manifestam super hoc sententiam aut non attenditis, aut contemnitis? Mandat siquidem ut fratres ad consilium vocati singuli sic respondeant quod senserint, quatenus defendere non præsumant quod responderint, sed abbas auditis singulorum sententiis, quam potissimum elegerit ei omnes sine contradicitione acquiescant, etc. » Postea tamen aliquos tam late abbatum potestati limites apponere visum est: unde nonnulli nunc occurrunt casus, in quibus haud potest per suo libito absque fratrum assensu quidquam disponere. Octo præsertim recenset Joannes Trithemius in quibus sine fratrum consensu potestas ejus nulla est. 1. Non

potest res monasterii immobiles, ut agros, prata, et hujusmodi vendere, nisi conventus consentiat. 2. Non potest res monasterii absque voluntate et consensu conventus alicui hæreditario jure, et perpetuo concedere. 3. Non potest monachum ad professionem recipere, non consentiente conventu. 4. Non potest gravare monasterium cum pignoribus et aliis cautionibus, saltem magnam summam recipiendo pecuniarum super aliqua bona monasterii, absque evidenti necessitate *95* et fratrum suorum consensu, sicut nec res immobiles a monasterio alienare. Quintum casum aliqui addere volunt, quod non liceat abbati dimittere monachum ad aliud ejusdem ordinis monasterium, se imbi stabilendum absque consensu conventus, dicentes quod sicut congregationem auget sine ipsorum voluntate non potest, ita nec minuire. 6. Non potest aliqua statuta ipsis imponere quæ se ultra regulam extendant, nisi consentiant illi. 7. Non potest aliquem ad confraternitatem totius monasterii accipere spiritualiter. 8. Non potest præbendarios perpetuos recipere ad monasterium sine voluntate conventus. Hactenus Trithemius: sunt forte et alii plurimi casus, de quibus consulendæ sunt cujusque congregationis constitutiones.

Ideo autem omnes ad consilium vocari diximus, quia sæpe juniore Dominus revelat quod melius est.] Ut experimento sedididisse testatur S. Cyprianus his verbis (*Epist. 10*): « Per nocturnas enim visiones, per dies quoque impletur apud nos Spiritu sancto puerorum innocens ætas, quæ in extasi videt oculis, et audit, et loquitur ea quæ nos Dominus monere et instruere dignatur. » Ita Danieli duodecim duntaxat annos nato senum presbyterorum fraudem et dolum Dominus revelavit. Hinc Paulus apostolus, *Sic juniore, inquit, revelatum fuerit, senior taceat* (*I Cor. XIV*). Quia ergo juniore sæpe Dominus revelat quod melius est, juniores etiam novissimos ad consilium vocari voluit S. Benedictus: qua etiam ratione eos veteres monachi in suis collationibus, ut testatur Cassianus (*Collat. 16, c. 12*), admittebant: quamvis in nonnullis monachorum congregationibus soli sacris ordinibus initiati, ut minimum subdiaconi, capitularibus tractationibus intersint. Atque ita apud Carthusianos ex nova collectione statutorum, II parte, cap. 4. Sed et hoc apud eos recens est, nam Statuta Guigonis cap. 37, Antiqua Statuta, II parte, cap. 7, omnes monachos absolute convocari volunt.

Sic autem dent consilium fratres cum omni humanitatis subjectione.] Hactenus S. Pater abbatem ducit quo pacto fratres ad consilium adhibere debeat; jam vero qualiter ipsos proprium sensum exprimere deceat exponit, dicens: *Sic autem dent consilium fratres: sub hac nimirum forma quam tradidit Hildemarus hunc regulæ textum, Dicat unde agitur, explicans: « Tunc debent respondere monachi hoc modo: Auctoritas vestra est interrogandi, et nobis data est licentia respondendi; nunc autem rogamus ut quod dicturi sumus non proacaciter esse dictum recipiatis, quod respondemus, quia cum vestra licentia dicimus. »* Quibus abbas respondere debet: « Nostra est licentia ut dicatis. » Tunc unusquisque quod sentit exponat.

Cum omni humilitatis subjectione.] Id est modeste et humiliter; quod utique præstatibit quisquis non nisi vocatus venerit, interrogatus locutus fuerit, alios loquentes cum contemptu non irriserit, eorum verba superbe et tumultuose non interruperit; « quia superbus, ut ait S. Bernardus (*De grad. humil. cap. 16*), primus in conventibus residet, in consiliis *96* primus respondet, non vocatus accedit, non jussus se intromittit, reordinat ordinata, relicta facta. » Vel etiam humilitatis subiectio, ut observat Hactenus (*Lib. III, tract. 5, disq. 7*), in hoc potissimum spectatur, si interrogatus frater non absoute et auctoritative, quasi decretoriam præferens sententiam dicat: *Sic agendum est: Sic fieri debet: Hac mea resolutio; sed: Ita mihi videtur: Credo quod sic*

fieri posset, etc., adiciendo illud quod peritissimis quoque theologis et jurisperitis familiare est: Salvo meliori iudicio.

Ut non presumant procaciter defendere quod eis viam fuerit.] Hoc enim humilitati, cum qua dari consilium iussit, repugnat. « Quæ major potest esse superbia, inquit S. Bernardus (*Serm. 2, de Resurrect.*), quam si unus suum iudicium præferat universæ congregationis iudicio, quasi solus haberet spiritum Dei? » Neque vero sic capienda sunt, S. Benedicti verba, quasi omnino sententiam suam tueri prohiberet; imo licet ad objecta respondere, quodque sibi visum fuerit sanius, validissimis, quoad fieri potest, rationibus firmare, dummodo omnis absit obstinatio aut pertinacia. Sed quid si insurgat loquenti contrarius aliquis? Audi Hildemarum: « Quod si alter e latere surgit dicens: Quia hoc quod dicis nec bonum, nec verum est, hic debet ille alter caute vigilare, ne in procacitatem cadat; id est debet dicere abbati: Si vobis placet, ego mittam rationem quam de hac re sentio, et non debet contra illum fratrem qui sibi contrarie dixit aliquid contrarium dicere. Si vobis placet, ego mittam rationem quam de hac re sentio, et non debet contra illum fratrem qui sibi contrarie dixit aliquid contrarium dicere. Quod si abbas dederit licentiam, dicat rationem humiliter illius rei ita: Tantas habet congruentias, et tantas contrarietates. Si autem abbas non dederit licentiam dicendi rationem, ille vero taceat. »

Sed magis in abbatis pendeat arbitrio, ut quod salubrius esse iudicaverit, ei cuncti obediant.] Etsi contrarium ipsi senserint; neque indigne ferant si quando suum viderint deseri iudicium, sed potius aliorum prævalere gaudeant; ut tacitus quisque illud sibi apud se usurpare queat S. Bernardi ad Ogerium scribentis (*Epist. 87*): « Agnosceas siquidem meæ sapientiæ siccitatem, imo insipientiæ meæ semper suspectam habens temeritatem; cum non sit quod fieri laudo, nec audeo, nec debeo indignari, deiderans quemque consultius agere. Quoties vero mea sententia eligitur ac tenetur, gravi fateor onere me premi sentio, rei finem semper pavidus, et nunquam securus exspectans. » Eadem erat mens haud dubium abbatis Pœmenis, de quo referunt (*Apophthegm. Pat. tom. I Mon. Eccl. Græcæ, p. 618*), « quod nunquam voluerit dare consilium suum, post alterius sententiam responsum, sed magis laudibus illud prorsus extulerit. »

Sed sicut discipulis convenit obedire magistro, ita et ipsum provide et juste concedere cuncta disponere.] Quod adicit, ne forte abbas quasi libera utens potestate, spreto fratrum consilio, injuste disponat aliquid. Sane sicut abbatem fratrum adhaerere sententiæ non astringit, sic non decet eum ab eorum sententia, maxime **97** cum in unam conveniunt, facile recedere.

In omnibus igitur omnes magistrum sequantur regulam.] Hactenus abbatem et fratres singillatim; nunc utrosque simul admonet ut in omnibus omnes magistrum sequantur regulam, non solum in dandis consiliis, de quibus hic præsertim, sed in omnibus aliis monasticis observantiis. Porro qui dicit omnes, nullum excipit; ergo nec abbates. Recte omnino Petrus Blesensis (*Epist. 131*): « Nulli prælato aut subdito voluntatem sequi licet; nam et monachorum legislator quasi edicto præcipit generali, ut omnes magistrum sequantur regulam, et ab hac lege nec abbas nec prior excipitur. » Et S. Bernardus (*De Præc. et disp. c. 4*): « Omnes, inquit, magistrum sequantur regulam; nemo ergo suam voluntatem: ubi sane nec abbatem excipi puto. » Unde etiam congregati in concilio Aquisgranensi abbates sanxerunt (*Can. 1*), « ut abbates regulam per singula verba discutientes pleniter legant; et intelligentes Domino opitulante efficaciter cum suis monachis implere stu leant. » Neque vero hic solum desidiosos deliciososque abbates, qui, spreto communi fratrum via, sibi ipsis in cameris indulgent, S. P. Benedictus arguit; sed illos insuper qui jure antiquitatis, aut

alicujus quod exerceat officii sese a regulis exemptos existimant: quasi vero ætas aut dignitatis gradus absolveret, et non potius monachos stringeret. Si juniores ea jubentur agere quæ majorum cohortantur exempla, eos prorsus hac vivendi ratione majores absolvunt a regulæ observatione, eruntque inutiles omnes quæcunque regulæ, quas nec seniores, nec ipsi juniores observare tenebuntur.

Quod vero S. legislator ait in omnibus, intelligi debet non solum in magnis, sed etiam in parvis; qui enim dicit in omnibus nihil omnino excipit: ubi tacite redarguit eos qui nonnullas observantias tanquam minimas despiciunt: quasi vero parvum aliquid foret apud Deum; parvum quo Deus honoratur, parvum quo æternum gloriæ pondus acquiri potest. Præclare S. Augustinus (*Lib. IV de Doctr. Christ., cap. 18*), « Quod minimum est, inquit, minimum est; sed in minimo fidelem esse magnum est. Nam sicut ratio rotunditatis est ut a puncto medio omnes lineæ pæres in extremo ducantur, eadem est et in magno disco, quæ in nummulo exiguo: ita ubi parva recte geruntur, non minuitur justitiæ magnitudo. » Audant qui regulæ observantias tanquam minimas contemnunt, audiant S. Bernardum ad Lotharium imperatorem scribentem (*Epist. 159*): « Verendum est ne minimorum neglectus impedimentum sit maximorum; » et Scripturam: *Qui spernit modica paululum decidet*. Nullus ergo dicat: Hæc regula nihil est, hæc observantia parva, istud præceptum festuca est. O festuca quidem initio, sed quæ processu temporis in trabem evadit! *Festuca nutrita fit trabes*, inquit S. Augustinus (*Serm. 19, de Script.*). Certe terret me Bernardus cum dicit (*Serm. 1, in Conv. S. Pauli*), « Cavete ne quis parva reputet, quamlibet parva scienter delinquere convincatur. Nemo dicat in corde suo: Levia sunt ista, non curo corrigere, non est magnum si in his maneam venialibus **98** minimisque peccatis: hæc est enim dilectissimi impenitentia, hæc blasphemia in Spiritum sanctum, blasphemia irremissibilis. » Sed domus parva sunt peccata, nunquid ideo spernenda? « Noli despiciere peccata tua, quia parva sunt, inquit S. Augustinus (*Serm. 292, in append. Serm. S. Aug.*) seu quisvis alius, nam et pluviarum guttæ sunt, et flumina implent, et moles trahunt, et arbores cum suis radicibus tollunt. Tu qui dicis quia parvum peccatum est, velim scire quoties tale peccatum admisit, si tot parvulas plagas in corpore tuo, tot maculas aut scissuras in vesibus tuis fieri velis? Cum ergo nec in corpore tuo plagas, nec in veste scissuras vel maculas fieri acquiescis, qua conscientia hoc facere in anima tua non metuis? Ac sic quicumque hoc fecerit, plus amat vestem aut carnem tuam quam animam. » Et paulo post: « Et quia, sicut dixi, in anima nostra facti sumus ad imaginem Dei, si in tabula aut lignea aut lapidea faceres imaginem tuam, et aliquis impudens homo vellet illam imaginem aut lapidibus frangere, aut aliquibus sordibus inquinare, velim scire si contra illum non moveretur animus tuus? etc. » Tandem, ut hanc rem brevi absolvam, unum his addo S. Bernardi verbum (*Serm. in Cena Domini*): « Hæc, inquit, nemo contemnat aut parvipendat. Impossibile est enim cum eis salvari, impossibile est ea dilui, nisi per Christum Jesum, et a Christo. Nemo, inquam, perniciose securitate dormitet, declinans in verba mañitiæ ad excusandas excusationes in peccatis; quoniam nisi laverit ea Christus, non habebimus partem cum eo. » Plura de hac materia qui desideraverit, adeat si lubet Julium Nigronum tract. 10 inter asceticos; Benedictum Hælfenium lib. II tract. 8, disp. 8; Dionys. Carthusianum de Relect. claustr. cap. 6; Dacriani Speculum monach. sub finem

Nec ab ea temere declinetur a quoquam.] Temere, id est sine causa legitima. An vero sola abbatis dispensatio sufficiens sit a regula declinandi causa legitima? Respondeo legitimam esse, dummodo accedat necessitas aut utilitas; alioquin illa dispensatio aliud

nihil erit quam colorata prævaricatio. Ita docet S. Bernardus (*Lib. III de Consider.*, c. 4) « Ubi necessitas urget, inquit, excusabilis dispensatio est; ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est; utilitas dico communis, non propria; nam cum nihil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dispensatio est. » Et Petrus Blesensis ad E. priorem de monasterio scribens (*Epist.* 131): « Si vero alleges te per abbatem tuum a monasticæ legis observantia relaxatum, scias quod licet abbati dispensatio credita sit, ea tamen statuere aut sustinere non permittitur, quæ lucrum impediunt charitatis. »

Nullus in monasterio proprii sequatur cordis voluntatem. Hæc est enim quæ infernum creavit: *Tolle propriam voluntatem*, inquit S. Bernardus (*Serm.* 3, *de Resurrect.*), *et infernus non erit.* Quod vero dixit, in monasterio, non sic capiendum, quasi extra monasterium propriam liceret adimplere voluntatem; sed monasterium hic sumit pro ejus habitatoribus; illa scilicet figura qua continens pro contento accipitur.

99 *Neque præsumat quisquam cum abbate suo proterve aut foris monasterium contendere.* In nonnullis codicibus recentioribus legitur, *proterve intus aut foris*; sed *intus* non reperitur in codicibus Cassinensibus, neque in Oxoniensi, neque apud Hildemarum, neque apud Smaragdum; imo neque in codice quem propriis manibus scripsit S. Benedictus, ut docet idem Smaragdus, nec sane requiritur. Itaque juxta nostram lectionem sensus est, quod non omnem in monasterio contentionem S. Benedictus prohibuerit, sed protervam, superbam et contumacem; extra monasterium vero et protervam et amicam. Ita Smaragdus: « Sciendum est, inquit, quia cum contentionem cum additamento *proterve* vetuit, amicam et pacificam contentionem concessit; est enim amica et proficua contentio quæ frequenter inter duos homines pro qualitate intervenientis causæ efficitur: sicut inter B. Benedictum et Maurum ejus discipulum pro puero Placido quondam fuisse legitur. . . Foris nec protervam, nec amicam concessit, quia si in publico etiam amica contentio fiat, magistro inde nociva est despectio, et discipulo mortifera nascitur elatio. » Et sic forte intelligendus est S. Odo abbas Cluniacensis, cum ait (*Lib. I Collat.*, n. 20): « Quod magistri a subditis reprehendi non debeant, bene bobus calcitrantibus inclinata illa testamenti, quæ rectores significat, arca figuravit: quam quia casuram credens Oza levites erigere voluit, mox sententiam mortis accepit in humero percussus, quo ex præcepto legis eam ferre debebat; quia nimirum cum subditi contra prælatos, quorum imperia ferre debebant, manum submissionis mittunt, a sorte viventium reprobantur. » Idem docet Gaufridus Vindocinensis *lib. IV, epist.* 22.

Quod si præsumperit, regulari disciplinæ subjaceat. Simile est illud Regulæ S. Pachonii (*Art.* 118): « Si inventus fuerit unus ex fratribus aliquid per contentionem agens, vel contradicens majoris imperio, increpabitur juxta mensuram peccati. » Regularem autem disciplinam in eo constituunt, ut is qui deliquit, semel et iterum secreto admonetur; deinde si non emendaverit objurgetur publice; postea si neque sic correxerit, excommunicationis vindicta plectatur; tandem non emendatus excommunicatione corporali, vindictæ subjaceat; denique si flagellum non emendaverit, adhibeatur oratio fratrum; postremo, omnibus frustra tentatis, expellatur de monasterio. Ita fere Smaragdus, Hildemarum, et Bernardus Cassinensis, quorum sententiam confirmare videntur Consuetudines S. Benedicti Anianensis tom. IV *Analectorum editæ*; atque hoc vocabant *transire per gradus*. In Regula S. Donati ad virgines regulari subditi disciplinæ idem est ac carceri mancipari; nam capite 2, quod totum ex regula S. Benedicti cap. 3 desumpsit, sexu masculino in femininum mutato, postquam dixit: *Quod si præsumperit disciplinæ regulari subjaceat*; quasi explicans quid illud sit, subjungit: *Id est in*

cella detrudatur, donec penitendo humilietur. Erit forte qui regularem disciplinam hic accipiat pro flagelli verberere. **100** Ita Venusinus abbas in Vita S. Petri abbatis Cavensis n. 28 (*Boll. 4 Mart.*): « Ante altare eum ducens, regulari disciplinæ subdidit, atque tam acriter verberare cœpit, ut inter dolores exclamaret. » Certe disciplinam in Regula S. Benedicti pro corporali aliqua vindicta sumi patet ex ejusdem Regulæ cap. 65, ubi vitiosum præpositum verbis admoneri præcipit usque quater, *et si non emendaverit*, addit, *adhibeatur ei correptio disciplinæ regularis*.

Ipse tamen abbas cum timore Dei et observatione regulæ omnia faciat. Primo cum timore Dei, quia, ut dicit citatus a Boherio Cassiodorus, « semper bene geritur, si cœlestis metus humanis moribus apponatur. » Deinde cum observatione regulæ, ut ostendat non minus abbatem quam monachos regulæ subdi.

Sciens se procul dubio de omnibus judiciis suis æquissimo judici Deo rationem redditurum. Quod frequenter abbati S. Pater ingerit, præsertim cum aliquid ei potestatis concedit, ut de accepto et concessio honore haud extollatur, ac semper cogitans quale suscepti onus, in Dei timore permaneat.

Si qua vero minor agenda sunt in monasterii utilitatibus. Vel etiam detrimento. Minora vocat ea quæ fere usu quotidiano eveniunt, et ad omnem congregationem non pertinent, sed ad speciales tantummodo personas, eorumque officia, sive, ut vocabantur, obedientias; ut sunt eligere præpositum, sicut habetur Regulæ cap. 65, *cum consilio fratrum ipse ordinet sibi præpositum*, decanum, cellerarium, etc., emere hoc aut illud ad ornandam ecclesiam, et alia hujusmodi. Vel etiam minora possunt dici ea quæ nunc ex jure absque ullo fratrum consensu abbas potest exsequi.

Seniorum tantum utatur consilio. Seniores hic vocat non omnino decrepitos, aut ordine monasterii primos, sed prudentes, discretos, expertosque fratres, quorum in electione non tam ætas quam maturitas consideranda est: quamvis in iis non sit spernenda senectus, maxime si cum judicio et discretione juncta sit; nam, ut dicit vulgatus S. Ambrosius (*In I Tim.* v): « Apud omnes utique gentes honorabilis est senectus, unde et Synagoga, et postea Ecclesia seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur in Ecclesia. » Ubi ergo æqualis est morum maturitas, discretio, prudentia, et in senes et in juvenes, debet senex juniori præponi. Jam vero si quæras quoniam potissimum virtutes in senioribus debeant requiri, respondet Hildemarum: In istis senioribus tria debent inquiri: fides, spes, charitas: fides, qua sub silentio tegant omnia; spes æternorum præmiorum, qua roborati pro tuenda veritate omnia sustinent; charitas, qua omnes idem sapiant. His adde cognitionem boni et mali, qua possint illud prosequi, et istud persequi; summam prudentiam, summamque discretionem.

De numero vero seniorum Boherius existimat duos sufficere, et **101** revera satis esse in minori congregatione non negaverim; at vero in majori tres quatuorve consulendos existimarem. Atque ita se habuisse apud veteres monachos colligitur ex his Hildemari verbis: « Cum tres aut quatuor locuti fuerint, alius inter illos sine vocatione accedat absque verendia. » Apud Cassinenses seniores sunt: Prior claustralis, decani, magister novitiorum, et cellerarius; in congregatione Montis Oliveti: Vicarius, cellerarius, magister novitiorum, procurator, et senior secundum professionem. Fullenses vero in suis Constitutionibus hæc statuunt (*Cap.* 3): « Seniorum appellationem intelligimus præter subpriorem cujusque monasterii duos sacerdotes, ubi decem vocales sunt; aut unum sacerdotem, ubi minor est numerus, quos superior tanquam virtute, judicio, usuque rerum præstantiores e conventu suo elegerit, ut eorum consilio adjuvetur; quibus, quotiescunque de rebus temporalibus agitur, accedet cellerarius. »

Sicut scriptum est : Omnia fac cum consilio, et post factum non poenitebis.] Ita S. Basilius (*Reg. Brev. interrog. 104*) : « In universo, inquit, generatim negotio meminisse debet antistes necessario Scripturæ dicentis : *Cum consilio fac omnia.* » Hinc S. Vitalis, ordinis ejusdem S. Basilii abbas, inter alia ad successorem suum hortamenta : « Quæ autem facienda contingunt, ait, tam spiritalia quam corporalia, non secundum proprium arbitrium et voluntatem, sed cum conscientia fiant, et consilio majorum, et eorum qui digni sunt reverentia. » Similiter et Petrus Ble-sensis ad abbatem S. Launomari scribens : « Omnia cum consilio fac; castorum enim consiliorum mater Sapientia in libro nominis sui dicit : *Ego in consiliis habito, et intersum cogitationibus eruditus.* Probatos autem in religione tecum habeas in consilio, in obsequio, in contubernio, tuæ custodes honestatis et testes. » Hac in re laudant imprimis S. Fulgentium, qui, ut dicit anonymus ejus discipulus in illius Vita, cap. 29 (*Apud Boll. 1 Januar.*), « in omni consilio Bysaceno de rebus majoribus ipse primus consulebatur; in monasterio proprio de rebus etiam minimis

A abbatem Felicem simpliciter consulebat. » Tum venerabilem Eigilem abbatem Fuldensem, qui, teste Candido in ejus Vita n. 22 (*Sæc. iv Bened. part. 1*), « audiebat libenter consilium fratrum, et eorum collocutionibus sæpissime fruebatur; sciebat enim scriptum : *Omnia fac cum consilio*; atque ideo non se sublimiorem, nec prudentiorem cæteris aestimabat, neque etiam inani tumore tractabat se consolatione alterius non indigere. » Sed inter alios maxime spectandus S. Stephanus abbas Obazinensis, qui, ut legitur in ejus Vita lib. II, n. 14 (*Tom. IV Misc. Baluz.*), « Nihil quamvis parvum sine alterius consilio facere voluerit : quod si res in promptu esset, nec dilationem admitteret, ipse vero in presenti non haberet nisi aliquem ex simplicibus fratribus, aut unum forte ex familia, non tamen vel ab illo consilium quaerere dubitabat. »

Cæterum ut hoc caput paucis absolvam, S. Benedictus res majoris momenti omnium fratrum consilio; minora seniorum duntaxat; sed minima quæ omni fere momento eveniunt, solius abbatis prudentiæ submittit.

CAPUT IV.

Quæ sint instrumenta bonorum operum.

1. **102** Imprimis Dominum Deum diligere ex toto corde, tota anima, tota virtute (*Luc. x*).
2. Deinde, proximum tanquam seipsum.
3. Deinde, non ^a occidere (*Matth. v*).
4. Non adulterari ^b (*Levit. xix*).
5. Non facere furtum (*Exod. xx*).
6. Non concupiscere (*Deut. v*).
7. Non falsum testimonium dicere (*II Petr. ii*).
8. Honorare omnes homines (*Luc. ix*).
9. Et quod sibi quis fieri non vult, alii ^c non faciat C (*Tob. iv*).
10. Abnegare semetipsum sibi, ut sequatur Christum (*Matth. vii*).
11. Corpus castigare (*I Cor. ix*).
12. Delicias non amplecti (*II Petr. ii*).
13. Jejunium amare (*Dan. i*).
14. Pauperes recreare (*Tob. iv*).
15. Nudum vestire (*Isai. lviii*).
16. Infirmum visitare (*Matth. xxv*).
17. Mortuum sepelire (*Tob. i*).
18. In tribulatione subvenire (*Eccl. vi*).
19. Dolentem consolari (*Eccl. vii*).
20. A sæculi actibus se facere alienum (*II Tim. ii*).
21. Nihil amoris Christi præponere (*Matth. x*).
22. Iram non perficere (*Matth. v*).
23. Iracundiæ tempus non reservare (*Ephes. iv*).
24. Dolam in corde non tenere (*Prov. xii*).
25. Pacem falsam non dare (*Psal. xxvii*).
26. Charitatem non derelinquere (*I Petr. i*).
27. Non jurare, ne forte ^d perjuret (*Matth. v*).
28. Veritatem ex corde et ore proferre (*Psal. xlv*).
29. Malum pro malo non reddere (*I Thess. v*).
30. Injuriam non facere; sed et factam patienter sufferre (*I Cor. vi*).
31. Inimicos diligere (*Matth. v*).
32. Maledicentes se, non remaledicere, sed magis ^e benedicere (*I Petr. iii*).
33. Persecutiones pro justitia sustinere (*Matth. v*).
34. Non esse superbum (*Tob. iv*).
35. Non violentum ^f (*I Tim. iii*).
36. Non multum edacem (*Eccl. xxxvii*).
37. Non somnolentum (*Prov. xx*).
38. Non pigrum (*Prov. xxiv*).
39. Non murmuratum (*Sap. i*).
40. Non detractorem (*Prov. iv*).
41. Spem suam Deo committere (*Psal. xxx*).
42. Bonum aliquod in se cum viderit, Deo applicet; non sibi (*Jac. i*).
43. Malum vero, semper a se factum sciat et sibi reputet (*Ose. xiii*).
44. Diem judicii timere (*Job 31*).
45. Gehennam expavescere (*Luc. xii*).
46. Vitam æternam omni concupiscentia spirituali desiderare (*Psal. lxxxiii*).
47. Mortem quotidie ante oculos suspectam habere (*Matth. xxiv*).
48. Actus vitæ suæ omni hora custodire (*Deut. iv*).
- D 49. In omni loco Deum se respicere, pro certo scire (*Prov. v*).
50. Cogitationes malas cordi suo advenientes mox ad Christum allidere (*Psal. xxxvi*).
51. Et seniori spirituali patefacere (*Eccl. ix*).
52. Os suum a malo vel pravo eloquio custodire (*Psal. xxxv*).
53. Multum loqui non amare (*Prov. x*).
54. Verba vana aut risui apta non loqui (*Matth. xii*).

^a Hild., non occides.

^b Al., adulterare

^c Al., alio;

^d Hild. omittit ne forte perjuret.

^e Hild. omittit sed magis benedicere

^f Barb., violentum.

55. Risum multum aut excussum non amare (EccI. A 63. Zelum non habere, invidium non exercere vi).
56. Lectiones sanctas libenter audire (Luc. xi).
57. Oratori frequenter incumbere (Luc. xviii).
58. Mala sua præterita cum lacrymis vel gemitu quotidie in oratione Deo confiteri, de ipsis malis de cætero emendare (Psal. vi).
59. Desideria carnis non persequere; voluntatem propriam odire (Gal. v).
60. Præceptis abbatis in omnibus obedire (Hebr. xii), etiamsi ipse aliter 104 (quod absit) agat, memores illud dominicum præceptum, *Quæ dicant, facite: quæ autem faciunt, facere nolite* (Matth. iii).
61. Non velle dici sanctum antequam sit; sed prius esse quod verius b dicatur (Matth. iii).
62. Præcepta Dei factis quotidie adimplere (EccI. vi).
63. Castitatem amare (I Tim. v).
64. Nullum odire (Luc. xii).
65. Contentionem non amare (II Tim. ii).
67. Elationem fugere (Psal. cxxx).
68. Seniores venerari (Levit. xix).
69. Juniores diligere (I Tim. v).
70. In Christi amore pro inimicis orare (Matth. v).
71. Cum discordante ante solis occasum in pacem redire (Eph. iv).
72. Et de Dei misericordia nunquam desperare (Ezech. xviii).

Ecce hæc sunt instrumenta artis spiritualis: quæ cum fuerint a nobis die noctuque incessabiliter adimpleta, et in die iudicii reconsignata, illa merces nobis a Domino recompensabitur quam ipse promisit: *B quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quæ præparavit Deus his qui diligunt eum.* Officina vero, ubi hæc omnia diligenter operemur c claustra sunt monasterii, et stabilitas in congregatione.

a Hoc instrumentum deest in textu Hildemari.
b Flor., quo verius. Na b., qui et verius.

c Deest apud Hild. ubi hæc omnia dillicenter operemur.

COMMENTARIUS.

Antequam singula capituli hujus instrumenta expendamus, nonnulla de his generatim præmittenda videntur. Et primo quidem illud notatu dignum occurrit, quod istud de bonorum operum instrumentis caput sit veluti breviarium compendiumque ipsius Regulæ, totiusque perfectionis, cujus nihil illi defecturum arbitror, quem hoc caput constiterit observasse: unde tot constat instrumentis quot Regula capitibus; ut qui illud opere impleverint, omnia simul implese videantur.

Deinde observandum est tanto apud veteres caput istud fuisse in prætio, ut illud de verbo ad verbum suæ ad Virgines Regulæ cap. 3 inseruerit S. Donatus Bisuntinus episcopus: quod et præstitit Magister 105 Regulæ etiam capite 5, sub hoc titulo: *Quæ est ars sancta quam docere debet abbas discipulos in monasterio*, verbis tamen subinde mutatis et instrumentis nonnullis omissis. Similiter et Grimtaicus in Solitariorum Regula capite 25 cum hac præfatione: *« Cum ergo omnium sanctarum Scripturarum pagine instrumentis bonorum operum sint referatæ, et per earumdem sanctarum Scripturarum campos inveniri possint arma quibus vitia comprimantur et virtutes nutriantur; necesse tamen est huic Regulæ sententiam cujusdam Patris inserere de instrumentis bonorum operum; in qua sub magna brevitate quid solitarii agendum, quidve vivendum sit continetur. Oportet enim eos imprimis Deum diligere, etc. »* Hæc eadem instrumenta a S. P. Benedicto emendicata, ejus tamen nomine suppresso, et cum præfatione prædicta verbo tenus refert Theodulfus Aurelianensis episcopus in suo Capitulari cap. 24. Referuntur etiam in antiquo ordine Romano ex canone Theodori A-glorum episcopi in ordinatione abbatis, uti observat Menardus noster.

Tertio. Patrus Boherius, Menardus, et post utroque Hacftenus, existimantur hæc omnia bonorum operum instrumenta ex epistola prima S. Clementis in suam Regulam translata fuisse a S. Benedicto. Idem credidit olim etiam Amalarius in supplemento ad libros iv de Divinis officiis (t. II Anaclet., p. 142). Verum non S. Benedictus a S. Clemente, sed Clementis subornator fidorus Mercator ex Regula S. Benedicti totum hoc caput accepit, uti probat noster

Mabilonius in observationibus ad præfatam Amalarii supplementum.

Quarto. Occasione tituli hujus capituli isthæc occurrit difficultas: Cum ea quæ hic continentur sint ipsa bona opera, quomodo instrumenta bonorum operum dicuntur? nihil enim est sui ipsius instrumentum. Ad hanc difficultatem multæ possunt adhiberi solutiones. Primo enim, ut observat Menardus, hic per hujusmodi bona opera intelligere possumus certam methodum perfectionis acquirendæ, seu, ut loquitur S. Benedictus, artem spirituales ad quam illa omnia, quæ hic commemorantur, viam muntunt: ac proinde recte illius instrumenta dici possunt. 2° Virtutes et bona opera possunt etiam appellari instrumenta bonorum operum, quia sese mutuo indigent, se invicem adjuvant. Ita c per amorem Dei gignitur proximi, et per amorem proximi amor Dei nutritur, s ut loquitur S. Gregorius (Lib. vii Moral., cap. 10). Ita oratio jejunium, et jejunium orationem adjuvat; et sic unum alterius est instrumentum: licetque respectu sui dici nequeat instrumentum bonorum operum, potest tamen respectu aliorum. 3° Quæcumque hoc continentur in capite, considerari possunt aut ut præcepta, vel ut consilia: habita autem ratione definitionis instrumenti, quæ est: id quo utitur principalis causa, hæc omnia consilia vel præcepta possunt dici moralia instrumenta, quibus lectis vel auditis utitur Deus, vel ipse S. Benedictus, ut nos ad bona opera exercenda moveat; et hæc forte acceptione regulas et collationes Patrum appellavit *instrumenta virtutum*, Regulæ cap. ultimo. 4° Si ipsam 106 instrumenti etymologiam expendamus, instrumentum dicitur ab eo quod instruit; et sic hæc omnia dici possunt instrumenta bonorum operum, ut pote quæ nos bona opera edocent.

Quinto. Denique observat Hildemarus capituli hujus titulum duobus modis posse concipi. 1° Simpliciter dictum, quasi diceret S. Benedictus: Hoc in capite discemus quæ sint instrumenta bonorum operum. 2° Interrogativè, *Quæ sint instrumenta bonorum operum?* ad quam interrogationem respondetur: *Imprimis, etc.*

Imprimis Dominum Deum diligere ex toto corde, tota anima, tota virtute.] Primum inquit instrumentum

diligere Deum, hoc est eum primum et maximum in lege mandatum : primum dignitate, primum utilitate, primum necessitate. Dignitate, quia, ut dicit apud Cassianum (*Collat. 11, c. 12*) abbas Chæremon, « nihil pretiosius, nihil perfectius, nihil sublimius, nihil charitate perennius ; » et Sanctus Cæsarius (*Serm. 107 in Append. Serm. S. Aug.*) : « Charitas oleo comparatur ; nam quomodo oleum omnibus humoribus superius esse cognoscimus, ita charitas omnibus virtutibus sublimior comparatur. » Utilitate, quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum ; bonum utique, Deum possidendum ; ut enim ait S. Augustinus (*Lib. 1 de Doct. Chr., cap. 29*), « Deus vult se diligi, non ut sibi aliquid, sed ut eis qui diligunt æternum pretium conferat, hoc est ipse quem diligunt. » Unde et S. Ambrosius (*Lib. 1 in Hexam., c. 12*) : « Charitas est, inquit, quæ nos superioribus necit cœloque inserit. » Tandem necessitate, et quidem æternæ salutis, quæ sine Dei dilectione haudquaquam obtineri potest, Apostolo ad Corinthios scribente : *Etsi habuero prophetiam, et noverim omnia mysteria, et omnem scientiam ; etsi hæc uero omnem fidem, ita ut montes transferam : charitatem autem non habuero, nihil sum ; etsi distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas ; etsi tradidero corpus meum, ita ut ardeam : charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest (1 Cor. xiii).*

Ab hac vero dilectionis lege nullus eximitur, nullus aliquo potest excusari prætextu : « Potest mihi aliquis dicere : Non possum jejunare, inquit S. Cæsarius (*Serm. 225 in Append. Serm. S. Aug.*), non possum vigilare ; nunquid potest dicere : Non possum amare ? Potest dicere : Non possum res meas totas pauperibus dare, et in monasterio Deo servire ; nunquid potest dicere : Non possum diligere ? » Et certe, ut optime observat S. Thomas (*1 2, q. 109, a. 3*), « diligere Deum super omnia est quiddam conaturale homini, et cuiuslibet creaturæ, non solum rationali, sed etiam irrationali, et etiam inanimatæ secundum modum amoris, qui unicuique creaturæ competere potest. » Unde etiam apposite S. Basilius (*Regul. fus. cap. 2*) : « Dilectio Dei, inquit, doceri non potest ; neque enim luce gaudere, et vitam affectare ab alio quopiam didicimus ; neque diligere parentes aut nutritores alius nos docuit : ad hunc itaque modum, vel certe multo magis divinum hoc desiderium non potest aliunde per externam doctrinam disci ; sed constitutioni hominis seminaria quædam indita est ratio, quæ in seipsa haberet causas et affectus familiariter diligendi. »

107 Quia tamen nihil sit aut fieri debet a rationali creatura sine causa, quibus ad amorem divinum rationibus moveri possimus, breviter explicandum est.

Primam rationem paucis exponit S. Bernardus cum dicit (*De Dilig. Deo, c. 1*) : *Causa diligendi Deum Deus est, hoc est summa bonitas, summus amor, summe amabilis, quem diligere omni creaturæ conaturale est.*

Secunda est propter summum ejus erga nos amorem ; nam, ut dicit Gilbertus de Hoilandia (*Serm. 42, in Cant.*), *improbis sui provocator est amor* : nullo pretio, nulla mercede compensari potest, uno rependitur amore ; nec aliud a nobis exigit Deus, qui nos ad hoc unum dilexit, ut eum diligamus ; « nam cum amat Deus, non aliud vult quam amari, inquit S. Bernardus (*Serm. 83, in Cant.*), qui prope non ad aliud amat quam ut ametur ; sciens ipso a more beatos qui se amaverint. » Cum ergo prior ipse dilexerit nos, « dignus plane est qui redamur, præsertim si advertatur, quis, quos, quantumque amaverit, » ut loquitur iterum idem S. doctor (*de Dilig. Deo, cap. 1*).

Tertia diligendi Dei causa procedit ex summis ejus in nos beneficiis, quibus suum S. Bernardus amorem ita excitabat (*Ibid. c. 5*) : « Quid ergo ego, qui Deum meum teneo vitæ meæ non solum gratuitum largitorem, largissimum administratorem, pium consolatorem, sollicitum gubernatorem ; sed insuper etiam

A copiosissimum redemptorem, æternum conservatorem, ditatorem, glorificatorem ? »

Quarta inter alias magnis nos urget stimulis gratia redemptionis, pretioso Christi sanguine comparata. « Sed est quod me plus movet, inquit idem S. Bernardus (*Serm. 20, in Cant.*), plus urget, plus accendit, super omnia, inquam, reddit amabilem tibi mihi, Jesu bone, calix quem bibisti, opus redemptionis nostræ ; hoc omnino amorem nostrum facile vindicat totum tibi ; hoc, inquam, est quod nostram devotionem et blandius allicit, et justius exigit, et arctius stringit, etc. »

Quinta causa est, quia qui Deum diligit unus cum eo efficitur. Præclare iterum S. Bernardus (*Serm. 5, in Cant.*), « Nevenim suspicari amor, sed ne despiciat quidem : omnes ex æquo intuetur qui perfectie se amant, et in seipso celsos hinc milesque contemperat, nec modo pares, sed unum eos facit : tu Deum forsitan ab hac amoris regula excipis putas ? Sed qui adhæret Deo, unus spiritus est. Quid miraris ? ipse factus est tanquam unus ex nobis. »

Sexta causa est, quia proprium monachorum opus est Deum diligere : unde Gilbertus de Hoilandia suos alloquens ait (*Serm. 19, in Cant.*) : « Aliorum alia sunt officia, vestrum speciale munus est amor. »

His atque aliis hujusmodi stimulis, qui passim occurrunt apud auctores, excitandus est in nobis amor Dei, quibus qui non excitatur, hunc non obdormire, sed prorus mortuum esse merito dixeris ; nam « dignus plane est morte qui tibi, Domine Jesu, recusat vivere, et mortuus est : et qui tibi non sapit, desipit ; et qui curat esse, nisi propter te, pro nihilo est, et nihil est, » inquit S. Bernardus.

Porro licet modus diligendi Deum sit diligere sine modo, ut loquitur **108** idem S. doctor (*De Dilig. Deo, cap. 1*), aliquem tamen nobis hic præfixisse videtur S. Benedictus, cum dixit Deum diligendum esse *ex toto corde, tota anima, tota virtute* ; quem modum ita exposit S. Augustinus (*Lib. 1 de Doct. Christ., c. 22*) : « Hæc est regula dilectionis divinitus constituta : Diliges proximum tuum sicut teipsum ; Deum vero ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente ; ut omnes cogitationes tuas, et omnem vitam, et omnem intellectum in illum conferas, a quo habes ea ipsa quæ confers. Cum ait : Toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitam nostram partem relinquit quæ vacare debeat, et quasi locum dare, ut alia te velit frui ; sed quod quid aliud diligendum venerit in animum, illic rapiatur, quo totus dilectionis impetus currit. » Aliter S. Bernardus hunc locum explicat (*Serm. 20, in Cant.*) : « Mihi, inquit, videtur, si alius competitoris sensus in hac trina distinctione non occurrat, amor quidem cordis ad zelum quendam pertinere affectionis ; animæ vero amor ad industriam seu judicium rationis ; virtutis autem dilectio ad animi posse referri constantiam vel vigorem. Dilige ergo Dominum Deum tuum toto et pl. no cordis affectu ; dilige tota rationis vigilantia et circumspicione ; dilige ex tota virtute ; ut nec mori pro ejus amore pertimescas, etc. » Et infra : « Ergo nec abduci blanditiis, nec seduci fallaciis, nec injuriis frangi, toto corde, tota anima, tota virtute diligere est. » Neque certe minus amandus Deus ; nam, ut dicit Gilbertus de Hoilandia (*Serm. 19, in Cant.*), « Si infra vires tuas amor se cohibet et contrahit, iniquus est ; et si juxta vires, exiguus. » Quid ergo ? Iterum cum eodem Gilberto dicat unusquisque nostrum (*Ibid.*) : « Diligam te, bone Jesu ; diligam te, virtus mea, quem non possum gratis diligere, nec possum tamen satis diligere ; dirigantur in te ex integro studia mea, nec alieno deducantur et distrabantur affectu. At quam exigua sunt etiam cum integra sunt in te studia nostra ? quomodo ergo diminuam, quod cum integrum est, tam exile est ? totus in te, Deus bone, desiderio lerar. »

Deinde proximum nunquam seipsum. Ut hoc insu mentum breviter expiciam, tria mihi inquirenda

propono : 1° quis noster proximus dicendus sit ; 2° A quis noster in eum affectus esse debeat ; 3° quæ instrumenti hujus necessitas vel utilitas.

Primum explicat S. Augustinus (*Serm. 108, in Append. Serm. S. August.*) sequi quis alius his verbis : « Si forte quilibet quærat quis sit proximus, sciat omnem Christianum recte proximum dici, quia omnes in baptismo filii Dei sanctificamur, ut filii simus spiritaliter in charitate perfecta. » Angusta proximi notio, quam alibi paulo fusius S. doctor extendit : « Proximus inquit, est omnis homo ; proximus tuus est qui tecum natus est ex Adam et Eva : omnes proximi sumus ratione nativitatis, et alter alteri frater, illa spe cœlestis hereditatis proximum tantum debes putare omnem hominem etiam antequam sit Christianus. » Neque his quoque dilectio is limitibus contentus, proximo notionem ad ipsos etiam angelos extendit in libris de Doctrina Christiana (*Lib. 1, c. 30*), ubi postquam statuit eum dici proximum cui præbendum est, aut a quo nobis præbendum est officium misericordiæ, ita infert : « Manifestum **109** est hoc præcepto, quo jubemur proximum diligere, etiam S. angelos contineri, a quibus tantæ misericordiæ officia impendantur. »

Jam vero qualis debeat esse nostra in proximum dilectio docet idem S. Augustinus his verbis (*De Mor. Eccl. cath. l. c. 28*) : « Qui ergo diligit proximum, agit quantum potest ut sanus corpore sanusque animo sit ; sed cura corporis ad sanitatem animi referenda est. » Et alibi (*De Doctr. Christ., c. 22*) : « Quisquis ergo recte proximum diligit, hoc cum eo agere debet, ut et ipse toto corde, tota anima, tota mente diligit Deum. » Verum cum tanta sit humanæ infirmitatis necessitas, ut qui omnes homines diligere tenemur, omnibus tamen subvenire non possimus, quid in tanta necessitate potissimum agere debeamus, ita describit S. doctor (*ibid., c. 28*) : « Omnes homines æque diligendi sunt ; sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est qui pro locorum et temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictus tibi quasi quadam sorte junguntur. Sicut enim si tibi abundaret aliquid quod dari oporteret ei qui non habet, nec duobus d. ri potuisset, si tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigentia, vel erga te aliqua necessitate superaret, nihil justius faceres quam ut sorte eligeres cui dandam esset quod dari utrique non posset : sic in hominibus quibus omnibus consulere nequeas, pro sorte habendum est, prout quæque tibi colligatus temporaliter adhærere poterit. »

Necessitas hujus instrumenti repetitur ex necessitate amoris Dei, ejusque legem servandæ : neque enim Deum diligere, ejusque legem custodire poterimus aliquando, nisi invicem dilexerimus. Hinc S. Bernardus (*Serm. 33, de Divers.*) : « Hæc est professio fidei Christianæ, ut qui vivit, jam non sibi vivat, sed ei qui pro omnibus mortuus est ; nec mihi dicat quis : Ei vivam, sed non tibi ; quandoquidem non solum pro omnibus vixit, sed et pro omnibus mortuus est. Quomodo enim ei vivit qui negligit sic ab eo dilectos ? quomodo ei vivit qui legem ejus non implet, qui mandatum ejus non servat ? Quæris legem, quæris mandatum ? Hoc est, inquit, præceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos ; et Apostolus : Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Noli ergo putare gratuitum bonum, quod exhibes proximo, ut liceat et dissimulare, si velis : debitor es, sacramenti cautione, et propria professione teneris. » Adde quod dilectio proximi dici potest insignis disciplinatus Christi, sicuti ipse ait : *In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Ex quo S. Basilium ita argumentatur (*Reg. fus., c. 3*) : « Demonstratio- nis loco, quo ipsius agnoscamur discipuli, non miracula exigit, et virtutem portenta faciendi (quantum horum etiam in Spiritu sancto largitus est operationem), sed quid ? In hoc, inquit, cognoscent

omnes, quod discipuli mei sitis, si charitatem habueritis inter vos mutuam. »

Deinde non occidere.] Apposite ad hæc verba Menardus : Mirabitur, inquit, quispiam, cur monachis, quorum professio est perfectionis studium, tam dira crimina prohibeantur. Sed quamvis rara hæc sint in monasteriis, non tamen est abs re illa prohibuisse, ut suæ recordentur fragilitatis monachi, nec se ob statum religiosum jam perfectionem attigisse existiment, seque ultra peccati metas pervenisse. Et sæpe SS. abbates Ermenoldus, Bercharius, Gerardus a parricidis monachis, culeo et simia dignis, impie trucidati sunt ; quin et S. P. Benedicto a perfidis filiis vinum veneno mixtum propinatum fuisse testatur S. Gregorius. Unde non sine ratione inter canones sub Edgardo rege datos de modo imponendi pœnitentiam apud Spelmannum, iste legitur (*Num. 28*) : « Si quis missalis sacerdos, vel monachus hominem occiderit, ordinis amittat dignitatem, et jejuset decem annos, scilicet quinque annos pane et aqua, et per alterum quinquennium tres dies in qualibet septimana ; in reliquis autem cibo fruatur, et donec vixerit crimen luceat diligenter (*Tom. I Conc. Angl., p. 465*). »

Verum non unum est ferri homicidium, aut solus homicida censendus est, qui occidit corpora, sed multo magis qui animas. Qui etiam odit fratrem suum homicida est, inquit Joannes ; et Sapientia : *Os quod mentitur occidit animam.* Sed et ille qui detrahit fratri suo jure homicida censendus est : unde Grimlaicus in Regula solitariorum, quasi explicans istud instrumentum, ait (*Cap. 25*) : « Deinde non occidere, id est non detrahere ; quia, ut ait Apostolus, qui detrahit fratri suo homicida est. » Et S. Bernardus (*Serm. 17, de Divers.*) : « Fugit vita quos odit, et quos vita fugit mori necesse est. An non et ipse moritur qui venenum bibit, quod ei maleduca lingua detractoris propinat ? siquidem ei furtim dilectionis vita subtrahitur. » Denique et ille homicida est qui alios sive verbo, sive exemplo ad peccatum impellit : nam « qui in conspectu populi male vivit, quantum in illo est eum a quo attenditur occidit, » ut loquitur S. Augustinus (*Lib. de Past. c. 4*).

Non adulterari.] Adulterii nomine omne fornicationis genus prohibet, non solum carnalis, sed etiam spiritalis ; cujus quinque species apud Cassianum (*Collat. 14, cap. 11*) enumerat abbas Nesteros, scilicet : 1. Idololatriam, de qua apud Jeremiam arguitur Jerusalem, quod fornicata sit in omni colle sublimi, et sub omni ligno frondoso. 2. Omnem gentilitium superstitionem in auguriis et observationibus dierum et temporum. 3. Superstitiones Judaicas in caeremoniis legalibus. 4. Hæresim. 5. Quæ in cogitationum pervagatione consistit : quia omnis cogitatio non solum turpis, sed etiam otiosa, et a Deo quantumcumque discedens, a perfecto viro immundissima fornicatio deputatur. » De qua S. Augustinus Deum alloquens (*Lib. II Confes., c. 6*) : « Fornicator anima cum avertitur a te, et quærit abs te quæ pura et liquida non invenit, nisi cum redit ad te ; » et alibi (*Cont. Adim., c. 7*) : « Est autem animæ fornicatio aversio a fecunditate sapientie, et ad conceptum temporalium illecebrarum corruptionumque conversio. » Sextam speciem addit S. Ferreolus (*Reg. c. 25*), quam in verbo turpi reponit. « Interrogo vos, inquit, fratres, quid ille minus adulterio facit, cujus communio lingua peccato ? quid luxuria minus exercuit, qui os castum sermonis corruptione violavit ? Et ut hanc spurcitiam cunctis etiam caverna metus damnationis imponat, statulimus **111** hujus culpæ reum communionem dominicam, vel osculum fratrum sex anni mensibus non habere. »

Si hæc ille pro verbo turpi, quid decernit pro lapsu carnali ? Nimium ut flagello subdatur, Regula capultimo. Aliam pœnam instituit Regula Cujusdam ad Monachos (*Cap. 18*) : « Si quis, ait, ex fratribus In- gubriori lapsu, id est fornicationis ceciderit, ejicien-

mus est de congregatione fratrum, et usque ad diem A mortis, sive in alia regione poeniteat. » Et concilium Agathense citatum in excerptis Egherti Eboracensis episcopi cap. 68 (*Apud Spelman. tom. I Conc. Angl.*), « Si quis monachus adulterium aut furtum fecerit, quod potius sacrilegium dici potest, id censuum ordinando, ut virgis cæsus tanti criminis reus nunquam officium clericatus excipiat; si vero jam clericus in id facinus fuerit deprehensus, nominis ipsius dignitate privetur. » Et synodus Germanica in Liptinensi confirmata cap. 6: « Quisquis servorum Dei vel ancillarum Christi in crimen fornicationis lapsus fuerit, in carcere poenitentiam faciat in pane et aqua: et si ordinatus presbyter fuerit, duos annos in carcere permaneat antea flagellatus: si autem clericus vel monachus in hoc peccatum inciderit, post tertiam verberationem in carcerem missus, unum annum poenitentiam ibi agat. Similiter et nonne velate eadem poenitentia teneantur, et radantur omnes capilli capitis ejus. » Denique canones sub Edgardo rege Angliæ d.ii de modo imponendi poenitentiam n. 30 (*Apud Spelman. tom. I Conc. Angl. ad ann. 967*): « Si missalis sacerdos, sive monachus lascivum coitum concupiscat, vel conjugium violaverit, jejUNET decem annos, et semper deficiat; » et n. 31: « Si missalis sacerdos, sive monachus, vel diaconus legitimam uxorem habuit, priusquam ordinem induerat, et relicta ea sacros ordines ingrediatur, postea tamen libidine pruriens eam denuo clam suscepit, jejUNET eorum quilibet ta quam pro homicidio, et luceat in super vehementius; » et n. 32: « Si missalis sacerdos, vel monachus, vel diaconus, vel laicus, vel clericus cum monia fornicaverit, jejUNET quilibet, prout ordini suo convenit, tanquam pro homicidio; et quoad vixerit a carne abstineat; monialis autem decem annos, sicuti et sacerdos missalis, et semper factum luceat. » De monialibus hæc singulariter statuit S. Gregorius papa ad Januarium episcopum scribens (*Lib. III Reg., cap. 9*): « Si qua autem earum vel per anteriorem licentiam, vel per impunitatis pravam consuetudinem, ad lapsum adulterii deducta est, aut in stupri perducta fuerit voragine, hanc post competentis severitatis vindictæ, in aliud districtius virginum monasterium in poenitentiam redigi volumus; ut illis orationibus atque jejuniis varet, et sibi poenitendo proficiat, et metuendum cæteris arctioris disciplinæ præstet exemplum. » Denique hic præterire non possum factam Gaufridi abbatis Viudocinensis, cujus cum quidam monachus Cællæ S. Clementis de Credonio lapsus carne fuisset, ad dictæ Cellæ priorem ita rescripsit (*Lib. IV, ep. 4*): « Presentibus litteris tibi præcipimus ut camerulam illam in qua sordidat ille et sordidus pravam exeruit actionem, omnino et festinanter destruas, et extraneam a claustro, et a curie B. Clementis facias eum. » Cæterum hæc 112 mirari non debemus, cum adulterium sive apud gentiles, sive apud Judæos, sive etiam apud Christianos capite damnatum fuisse observet Gazæus ad Cassiani collat. 13, cap. 5.

Non facere furtum.] Quia fures regnum Dei non possidebunt, ut ait Apostolus: unde et tam gravibus semper poenis furtum damnaverunt antiqui monachorum Patres. Poenæ breves apud S. Basilium ita decernunt (*Num. 9*): « Si quis tulerit aliquid a fratre, et occiderit, careat benedictione. » Regula S. Pachomii (*Art. 121*): « Si quis tulerit rem non suam, ponetur super humeros ejus, et ager poenitentiam publice in collecta, stabi-que in vespere læo; si autem in furto deprehensus fuerit, triginta novem verberabunt eum, et foris dabant ei edere panem et aquam tantum, et opertum cilicio et cinere per singula orationum tempora cogent eum agere poenitentiam. » Cujus priorem periodum describit Regula Orientalis. Similiter in furto deprehensus subdit Angelto Regula tertia S. Patrum (*Cap. 13*): « Si quis vero monachus furtum fecerit, quod potius sacrilegium dici

Legendum videtur *junior*. Edit.

potest, id censuum ordinandum, ut jejunior * virgis cæsus tanti criminis reus nunquam a sicin clericatus excipiat; si vero jam clericus ad id facinus fuerit deprehensus, nominis ipsius dignitate privetur: cui sufficere potest pro actus sui levitate, impleta poenitentiae satisfactione, communio. » Quæ pene totidem verbis ex concilio Agath. citantur in excerptis Egherti Eboracensis episc. cap. 68, apud Spelmanum. Regula S. Cæsarii ad Virgines (*Cap. 24*): « Si forte, ut se habet humana fragilitas, in tantum nefas aliquam de sororibus ausæ fuerint diabolo instigante prorumpere, ut furtum faciant, aut in se invicem manus mittant, justum est ut legitimam disciplinam accipiant, a quibus regulæ instituta violantur; necesse est enim ut in eis impleatur illud quod de indisciplinatis filiis per Salomonem prædixit Spiritus sanctus: *Qui diligit filium assidue illi flagellum*; et iterum: *Tu virga cum cædis, animam ejus de inferno liberabis*. Disciplinam ipsam in præsentia congregationis excipiant, secundum illud Apostoli: *Peccantes coram omnibus corripere*. » Hoc S. Cæsarii decretum explicare videtur Regula S. Ferreoli hoc statuto (*Cap. 39*): « Furti consensum, si adhuc vocare monachum possumus, quasi adulterum secundum flagellum subdi, et magna censi afflictione jubemus, dantes illi unam cum fornicatione sententiam; quia et ipse luxuriatus est eum furaretur. » Denique alii SS. Patres fures ex congregatione prorsus expellendos esse censuerunt, ut videre est in lib. v de Vita Patrum, libello 10, num. 18, et in Vita S. Pachomii, li. 58, apud Bollandum 14 Maii. Illis omnibus adde monachorum S. Andreæ Viennensis Constitutionem anno 1000 editam, qua decernunt, « ut qui cenobita deinceps sacrilegium facere ausus fuerit, subripiendo de refectorio scyphum, aut cullum, aut manile, aut quodlibet utensile refectorii, ultimum maneat ubique velut fur, et sacrilegus, donec sacrilegium emendetur, et insuper talis satisfactio fiat, ut cæteri metum habeant. Similiter quicumque de dormitorio aut kenam, aut sagnm, aut capitale, vel quamlibet supellectilem sine licentia regulari subriperit, in omni loco careat consortio fratrum velut fur et sacrilegus, donec sacrilegium restauretur; et præcipue talis fiat satisfactio, ut cæteri metum habeant. Si vero hæc constitutio profanata fuerit, adhibeatur episcopus, et conventus virorum boni testimonii, et audacia stultorum confringatur, et domus Dei ad obsequium sacræ regulæ reformetur. »

Cum autem furtum sit contractatio rei alienæ in vi'o domino, non solum furtum committit qui pecunias aut res temporales subripit, « sed etiam, ut ait Bernardus Cassinensis, qui vel se, qui Deo dedicatus est, ab ejus servitio subtrahit, vel etiam alium verbo vel exemplo retrahit, et ad diaboli servitium trahit, alienam rem invito domino contractando, sine dubio furtum facit. » Similiter, ut loquitur Boherius in primo comm., « in monasteriis furtum dispensator committit, si sibi appropriet quod debet fratribus ministrare; vel etiam si reservat monasterio superflua pauperibus ea subtrahendo. » Denique, ut dicit Hildemar, « furtum facti qui rem sibi ab abbate delegatam, id est deputatam, vel datam, aliis sine licentia tribuit. »

Non concupiscere.] Concupiscere aliquando in bonam, aliquando in malam partem sumitur; in bonam partem, ut cum David canit: Concupivit anima desiderare justificationes tuas; in malam, ut cum dicitur: Concupiscencia cum conceperit, parit peccatum. Atque postremo hoc sensu hic a S. Benedicto prohibetur; quo nomine tamen non primos concupiscentiæ motus, qui in nobis etiam cum gratia ad ægonem reflecti sunt, sed tantum consensum ad illos intelligere debemus.

Non falsum testimonium dicere.] Istud instrumentum violat non solum qui contra veritatem aliquid profert, sed etiam qui, cum falsum aliquid audierit in

alterius præiudicium, læcet. Item qui aliter ea quæ audit, aut videt, interpretatur quam sunt. Item qui vitam sanctam proficitur in publico, et iniqua agit in occulto. Denique qui ea quæ verbis promisit, operibus im lete negligit.

Tribus autem personis obnoxium faciunt falsidicum testem: Deo, cuius presentiam contemnit: iudici, quem mentiendo fallit; Innocenti, quem falso testimonio lædit. « Propter hoc, inquit Richardus de S. Angelo, triplex poenitentia ei debetur: pro primo contemptu poenitentia septem annorum ut vi. quæst. 1. *Quæcunque*; pro secunda elusione verberibus castigabitur (v. q. 5. *Illi qui*); pro tertia læsione secundum modum læsionis debet puniri. Argument. iii, quæst. 9. *Decernimus*. » Quæ tamen de falso testimonio coram iudice publice prolato intelligenda censeo.

Honorare omnes homines. Juxta illud Petri apostoli: *Omnes honorate*. Sed cum honor s. i. proprio virtutis præmium, quo pacto omnes jubemus honorare homines, cum tot mali, totque improbi ubique terrarum existant? Hanc difficultatem solvit Hildebrandus, S. Benedicti verba sumendo in suppositione accommodata, ut scilicet omnes **114** homines honoremus, qui honorandi sunt. Præterea observare licet cum S. Thoma (2-2, q. 65, a. 3), homines honorari posse ex quadruplici motivo: 1° propter propriam virtutem; 2° propter virtutem alterius, scilicet Dei, seu communitatis; 3° propter signum virtutis, ut est senectus; 4° propter participationem divinæ bonitatis; et sic omnes homines honorare debemus, quia nullus est in quo non insit aliqua divinæ bonitatis participatio, saltem secundum aliquid. Jam vero si quis quærat quid sit honor, aut in quo consistat, respondet S. Thomas (1-2, q. 2, a. 2) esse signum et testimonium quoddam illius excellentiæ quæ est in honorato.

Pro eo autem quod S. P. Benedictus habet *Honorare omnes homines*, Magister legit *honorare patrem et matrem*; quod S. Pater qui alia hic recensuit Decalogi præcepta, consulto iacuit, quasi doceret ita monachos parentibus suis obnoxiosos esse debere, ut ne de his quidem cogitarent. Sciebat nimirum inordinatum parentum amorem non his omnibus esse lapidem offendiculi, eos in quos ceciderit haud dubium contriturum; quæneque propterea a suis cœnobiis arcere omni opera studuerunt, quotquot pene fuerunt vitæ monasticæ institutores; ut nunquam, aut vix unquam parentes visere permittant, uti testantur præclaræ eorum hæc de re leges, quas hic referro otiosum non iudicamus. Ita S. Antonius (*In Reg. c. 7*): « Neque revertaris, inquit, invisere consanguineos tuos carnales, nec faciem tuam illis videndam præbeas, nec adeas ad illos. » Regula tertia SS. Patrum (*Cap. 13*): « Pro custodienda fama specialiter statuimus ut nullus monachus in infirmitate positus, relicto monasterio, parentum studio commendetur; quia magis eum sæcularium spectaculorum visu aut auditu pollui censemus, quam ab ægritudine posse purgari. » Eodem modo abbas Pœmen in *Apothegmatis Patrum (Tom. I Monum. Eccl. Græc., pag. 637)*: « Ne propter necessitates abieris ad domum paternam. » Et Evagrius in *Monachicis*, n. 5: « Ne corripiaris curis parentalibus, aut cognatorum amicitias; quoniam et assiduos cum eis congressus vita, ne forte a cella quiete te auferant, et ad sua traducant negotia. » Sed omnium maxime S. Basilii pluribus in locis, præsertim vero in *Constitutio* onibus monasticis (*Cap. 21*), ubi inter alia hæc habet: « A cognatis sane, amicis ac parentibus tantum affectu separatim esse convenit, quantum mortuis videmus cum vivis nihil esse commercii; » et alibi (*Reg. fus. c. 52*): « Quibus semel in consortio fratrum locus datus est, a præposito permitti non debet, ut ad alia mentis intentum avertant, aut sub prætextu visendi cognatos a fratribus secedant, et sine testium conscientia vitam agant, vel curam cognatorum secundum carnem suscipiant; » et ad interrogationem (*Reg. Brev. interr. 188*): « Quomodo venientes ad nos domesticos aut

A parentes aspiciamus? » respondet: « Quemadmodum Dominus ostendit ac docuit, cum nuntiaretur illi ac diceretur: *Eree mater tua et fratres tui sunt foris volentes te videre*; quibus quasi vehementer increpans respondit dicens: *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei?* » et ad interrogationem sequentem: « S. parentes rogaverint, ut domum ad ipsos adeamus, nunquid ipsis auscultandum? » respondet: « Si hoc ad edificationem **115** fidei petant; si quis talis sit qui possit cum illis ad hunc modum abire, cum approbatione mittatur. Si vero propter humanum aliquod officium præstandum audiat Dominum dicentem ad eum qui dixerat: *Permitte mihi ire et renuntiare iis quæ domi sunt: Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei*. Quod si de eo qui renuntiare tantum voluerat, tale iudicium est, quid de hujus iudicio dicendum est? » Multo severior plane S. Stephani ordinis Grandimontensis censura (*In Regul. c. 34*): « Si forte, inquit, pater vester, vel quislibet amicus vester sæcularis prope cellam vestram graviter ægroans, et peccata sua confiteri, et res suas disponere in presentia vestra desiderans, mandet vobis ut eum visitetis, ejus presentiam nullatenus adeatis, si tamen clericos necessitati suæ sufficientes cum eo athesse contingat. Quod si illuc ire præsumentes in itinere moriamini, nequaquam Deo de vobis rationem reddemus. » His omnibus addo Carthusiasium monachorum statuta: « Monachi causa devotionis, pietatis, recreationis, visitationis parentum, aut quavis alia causa terminos suos nullatenus exeant; » et alibi: « Omnes personæ ordinis vitent et fugiant parentum visitationes, et carnales affectiones; alioquin pro modo culpæ puniantur; » et iterum alibi: « Curas propinquorum suorum quorumlibet fratrum nostris (conversis) interdiciamus omnino, et ne ipsos sine licentia procuratoris aut prioris mercenarios conducant. »

Ex his omnibus liquet quantum monachos a parentum conspectu abhorreere voluerint. SS. Patres. Rationem offert S. Basilii his verbis (*Reg. fus., c. 52*): « Nam præterquam quod illis nihil utilitatis affereremus, nostram etiam vitam tumultuatione et disturbance complebimus, et peccatorum operationes inveniemus. » Quod clarius et subtilius alibi S. doctor explicat hoc modo: « Qui vero sæcularium amicitiam diligenter complectitur, perpetuoque cum illis conversari desiderat, affectus etiam illorum per continuum convictum animæ suæ familiares faciet, iterumque mundano sensu animum replens, a bona aspersione excidet, et spirituali sensu relicto, prioris vitæ vomitum animo remanet, atque ab inimico per carnalem cognitionem spiritalem conversationem interurbante vulnerabitur... Diabolus enim conspiciatus nos omnem exuisse hujus sæculi curam, et ad cælum constanter properare, in eo sedulus est, ut indita nobis de cognatis nostris cogitatione hoc efficiat, ut curam illorum suscipiamus, mentemque circa sæcularis sollicitam habeamus, ut pote quæ sit illorum substantia, et an sit sufficiens vel minus, quidve lucri illis ex contractibus accedat, et quomodo opulentiam suam auxerint, aut quid damni per vitæ hujus calamitates acceperint, et quantum de substantia facultatum decesserit; efficitque hoc pacto, ut successibus illorum congratu emur, et si quid infortunii sit, doleamus: ad hæc, ut inimico quoque animo erga inimicos illorum simus, cum jubeamur nullum habere inimicum; congaudeamusque amicis plerumque illis, qui nulla digni sunt spiritali familiaritate, et lætetur propter injusta et iniqua illorum lucra... Accidit autem sæpe numero, **116** ut propter cogitationes curandis cognatis addictas ausit religiosus et sacrilegium committere, ut cognatorum egestati medeatur; nam quæ in sustentationem sanctorum, qui Deo se consecrarunt, reponuntur, sacra et vere anathemata estimantur, et profanè usui eximuntur: qui ergo aliquid ex illis suffuratur, ex eorum numero est qui sacrilegia committere non verentur. » Ha-

tenus S. Basilii, cujus teatun, licet prolixum, relatu tamen dignissimum judicavimus, ut inde pateret quam aliena sit a vitæ monastica propositio in incerta parentum conversatio. Hoc periculum agnovit Paschasius Radbertus, cum laudans S. Adalarium (*In Vita S. Adal. n. 15. Sæc. iv Bened., part. 1.*), quod parentes patriamque fugisset, subdit: « Audiant hujusmodi virum nostri concives monachi, qui lentè requiescunt umbrarum delibuti fuligine; audiant qui post se secularium greges trahunt: audiant, inquam, quod non tam salutis suorum se deliniri parentum affectibus. Christus ergo matrem nescit et ignorat fratres, ut veram nobis mentis ostendat fraternitatem: *Si quis, inquit, fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, soror, et mater est*: deinde revocat discipulum ab officio funeris, ne patrem liceat sepelire debito carnis jure. » Noverat et Ludovicus Pius imperator, homo sæcularis, cum in exhortatione ad Eigilem abbatem Fuldensem diceret (*In Vita Eigilis, n. 12. Sæc. iv Bened., part. 1.*): « Multi monachorum juxta ejusdam patris sententiam sæcularibus actibus et forensibus negotiis involuti, dum propinquitati prodesse cupiunt, suas animas perdiderunt. » Hæc verba, quæ etiam citat S. Isidorus in Regula sua cap. 5, confusionis rubore suffundere debent monachos nonnullos quibus plus cordi sunt suorum res parentum quam parentibus ipsis; qui a sæculo separati cognatorum curis amplius implicari volunt quam in sæculo existentes aut fecissent aut facere potuissent; qui denique plus consanguineos diligunt, quam diligantur ab ipsis. Longe alia erat præstantissimorum illorum monachorum intentio, qui omnem prorsus parentum memoriam ita deleverant animo, ut de his nequidem cogitarent. Talis erat evimius ille monachus cui, ut scribit Evagrius, cum denunciata esset mors patris sui, « nuntianti dixit: De me blasphemare, meus quippe Pater immortalis est; » quia Deus est. Talis et ille qui a percipiendam morientis patris hereditatem invitatus, respondit: Ego ante eum mundo mortuus sum; mortuus viventis heres esse non potest. » Talis Theodo us ille insignis S. Pachomii discipulus, cujus cum mater episcopi literis fulta, videndi filii gratia ad monasterium venisset, matri conspectum constanter renuit. Talis denique Marcus Silvani abbatis discipulus, qui aliquando jussu: ad matrem exire, « gestabat vestem e variis panni argenti consutam, eratque fuligine coquinæ tinctus. Lectur propter obedientiam exiens clausit oculos et dixit: Salvos vos volo; nec vidit quemquam, nec mater eum agnovit. » Vide Vitam S. Pachomii cap. 28; Rufinum lib. iii de Viis Patrum. n. 32 et 154; Cassiani collat. 5, cap. 3; Vitam S. Vulmari abbatis, n. 7; Sæc. iii Bened., ubi similia referuntur exempla.

117 Sed quia nonnulli specioso pietatis velamine prurientem visendorum consanguineorum cupidinem obtegent, his non abs re eritonestissimum ejusdem monachi casum ob oculos ponere. Rem narrat S. Bernardus testis oculatus in hæc verba (*Serm. 64, in Cant.*): « Vidi ego hominem currentem bene; et ecce cogitatio (quidni vulpecula fuit?): Quantis, inquit, bonum quo solus fruor, si essem in patria, possem utique impertiri fratribus, et cognatis, notis et amicis! Amant me, et facile acquiescent suadenti. Ut quid perditio hæc? Vado illuc, et salvo multos ex illis, et me pariter; nec verendum in loci mutatione, etenim dum bene faciam, quid prodest ubi, nisi quod illic procul dubio satius, ubi fructuosius degam? Quid plura? It, et perit miser, non tam exsul ad patriam, quam canis reversus ad vomitum. Et se perdidit infelix, et suorum acquisivit neminem. » Videtur S. Hieronymum de Vita Malebi monachi.

Jam vero si quis objiciat Apostolum dicentem: Si quis suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infidelis deterior, respondet S. Basilii (*Const. Monast., c. 21*): « Apostolus locutus est ad sæculares, ad eos qui divitias externas

A et crassas habent, possuntque cognatorum egestatem solari.... Hæc ad viventes pertinet, non ad mortuos; sunt enim mortui liberi ab universo debito isto. Tu vero mortuus es, et crucifixus toti mundo; renuntians enim divitiis terrenis, paupertatem amplexus es, teque ipsum offerens Deo, illius factus es penitium. Ut mortuus igitur, liber es ab omni collatione in cognatos; ut pauper, nihil habes quod supplices: et ipsum quoque corpus, quod ex omnibus lucrificasti, nec ipsum est in tua potestate situm, et tanquam Deo oblatum ad humanos usus transferri fas non est »

Quid ergo parentibus dabimus? Respondet idem S. Basilii (*Ibidem*): « Precabimur cognatis optima, justitiam, pietatem, æque eadem quæ nos pretiosa judicavimus; nam ista nos decet illis præari, et illis utile est, ut per nos hæc acquirant. » Denique ut tandem instrumentum istud absolvam, addit Petrus Blesensis (*Epist. 20*): « Licet debeam parentibus affectionem naturalem, illud tamen non debeo, ut pro eis me peccam, aut pro eis ab honestatis proposito me reflectam. Vaccæ siquidem quæ in Bethsanes deferebant arcam Domini, licet eas traheret naturalis quædam affectio vitulorum, ad eos tamen colla sum minime reflectebant. » Vide S. Hieron., epist. 1 ad Heliodorum.

Et quod sibi quis fieri non vult, alii non faciat.] Et vicissim, quod sibi vult fieri, alteri faciat; utrumque enim hoc instrumento continetur, quod ideo affirmativum dici potest, et negativum, ut ait Bernardus Cassinensis (*Lib. iii de Vit. Pat., n. 153*), solumque illud observanti sufficere potest ad salutem, quemadmodum docet apud Rufinum quidam Pater; ut potest quod omnia dilectionis præcepta complectatur, ut fere docet S. Gregorius papa in lib. x Mor., cap. 4, hic ab Hiljemaro citatus. Porro tanti fuit non solum apud Christianos, sed etiam apud paganos istud effectum, ut in ædibus suis et in publicis operibus illud incolpi **118** juberent; id quod de Alexandro Severo ceteri Lampridius in ejus Vita.

Abnegare semetipsum sibi, ut sequatur Christum.] Quid sit abnegare semetipsum discimus ex S. Basilio (*Regul. fus., cap. 6*): « Abnegatio nostri, inquit, est omnimoda præteritorum oblivio, et a nostris desideris sece sus: » quod his verbis exprimit Grimaicus in Regula Solitariorum cap. 2: « Ad perfectionem non sufficit cuiquam sua derelinquere, nisi etiam seipsum abneget. Sed quid est semetipsum abnegare, nisi voluntatibus propriis renuntiare? Seipsum abnegare est, ut qui superbus erat sit humilis, qui iracundus studeat esse mansuetus, qui luxuriosus sit castus, qui antea ebriosus sit sobrius, qui invidus et malevolus sit benignus et benevolus; nam si ita quisque renuntiat omnibus quæ possidet, ut suis non renuntiet moribus, non est pro certo Christi discipulus; qui enim suis abrenuntiat, sua abnegat; qui vero pravus moribus abrenuntiat, semetipsum abnegat. » Vel etiam abnegare semetipsum est, non solum illicita relinquere, pravos mores exuere; sed etiam a licitis abstinere, corpus castigare, orcum ferre; quo sensu intelligendus est Petrus Damiani, cum relatis Evangelii verbis: *Si quis vult venire post me abneget semetipsum*, etc., dicit (*Serm. 47*): « Audi consilium, non præceptum; si enim præceptum esset, quicumque effectui non manciparent, cruciatibus possent expectare perpetuos: sed cum dicit: Si quis vult, in nostra posuit voluntate, utrum ex æquo cum eo currere festinemus. Grandis profecto labor, sed præmium incomparabile; » nam semper est præceptum pravos exuere mores, illicita fugere, vitia relinquere, nec unquam licet contrarium agere.

Verum non tantum B. Benedictus dixit: *abnegare semetipsum*, sed addit *sibi*: quod Menardus explicat « apud se, in sua conscientia, non coram hominibus. » Adhucque: « Et hæc phrasis est S. Benedicti familiaris, ut cap. 7 Regula: dicens sibi cum prophæ-

ca; et cap. 52, ut frater, qui forte sibi peculiariter vult orare, etc.) Vel etiam illud sibi sic potest intelligi, quia aliis abnegare semetipsum nunquam licet, sibi vero quantum discretionis leges patiuntur, semper decet: totum se Deo, totum proximo se dare debet: at vero sibi semetipsum negare potest et debet, si perfecte vivere desiderat. Vel denique sibi, id est pro se, ad propriam utilitatem; quia quidquid premii aut mercedis ex hac sequitur abnegatione, sibi, non aliis cedit.

Subdit S. Benedictus: *Ut sequatur Christum*, id est ut eum imitetur. Hic venit in mentem quod ait S. Bernardus (*Serm. 62 de Divers.*): « Quidam sunt qui non sequuntur Christum, sed fugiunt; alii non sequuntur, sed præeunt; nonnulli sequuntur, sed non assequuntur, alii vero sequuntur, et assequuntur. Non sequuntur, sed fugiunt, qui nondum peccare desistunt... Non sequuntur, sed præeunt, qui magistrorum sententias suas præferunt... Sequuntur et non assequuntur, qui segniter ac remisse agunt, et usque ad finem non perseverantes de medio itinere revertuntur... Sequuntur et consequuntur; qui viam humilitatis ejus devoto mentis affectu perseveranter imitantur: hujusmodi vere sequuntur Dominum. Qui mihi ministrat me sequatur, id est me imitetur: quo fructu? ut ubi sum ego, inquit, ibi sit et minister meus: fructus itaque hujus imitatio nis mansio est æternæ beatitudinis »

Corpus castigare. Delicias non amplecti.] Summam hoc duplici instrumento S. Pater mortificationis perfectionem complectitur, quæ tota sita est in sustentia laborum et abstinentia deliciarum, de quibus S. Augustinus (*Serm. 58 de Script.*): « Duo sunt, inquit, quæ in hac vita veluti laboriosa præcipiuntur a Domino: continere et sustinere; jubemur enim continere ab his quæ in mundo dicuntur bona, et sustinere ea quæ in hoc mundo abundant mala. Illa continentia, ista sustentia vocantur duæ virtutes quæ mundant animam et capaces faciunt Divinitatis. »

Primo, itaque jubemur corpus castigare, ad instar Apostoli, qui, ut ipse dicebat, corpus castigabat et in servitutem redigebat; cujus exemplum perfecte imitabatur B. Raingardis, mater B. Petri Venerabilis, de qua hæc ipse refert (*Lib. II, ep. 17*): « Vigiliis et jejuniis inhumanæ corpori persecutionem indixit, et in tantum his et aliis laboribus vires et carnes exhausit, ut carnibus exinanita, cute ossibus inharerente, mihi post aliquos annos Marrinacorum advenienti, ut filio mater alludens, secreto diceret: Gratias Deo, quia superflua mundi amisi; veteres carnes, quibus a cæculo servieram, perdidisti; jam novas induam, quibus nova Deo obsequia impendam. »

Notant autem hæc commentatores recte præcipi a S. P. Benedicto corpus castigare, non occidere; quia cum discretionem est affligendum, ut possit reliquias vite monasticæ exercitiis sufficere. Sed ista discretio non ex carnis prudentia, sed ex superioris charitate procedere debet; alioquin unicuique liceat illud usurpare quod, Palladio querenti cur ita corpus maceratione attereret, respondit senex Dorotheus Thebanus: « Illud me occidit, ego quoque ipsum occidam (*Pallad. in Lysus, c. 2*). »

Deinde delicias non amplecti; nam « alioquin diverso itinere ambulat Christianus miles, si gaudia et delectationes quarit, cui dux suus vias amaritudinis ostendit, » inquit S. Odo (*Lib. I Collat., n. 54*). Neque desunt variæ rationes quibus servus Dei ab amplectendis deliciis avertiatur, cui vel illud Grimalici sufficere debet (*In Reg. Solit., c. 4*): « His qui militanti Deo fugiendæ sunt delicia; quas qui habere volunt, sine dolore non quærunt, sine difficultate non inveniunt, sine cura non servant, sine anxia delectatione non possident, sine gravi dolore non perdunt. »

Delicias autem corporales, inquit abbas Joannes (*Rufin. lib. II de Vit. Pat., c. 1*), non solum illas puteis, quibus hominis sæculi fruuntur, sed abstinenti deliciae credendæ sunt, omne quidquid cum

A cupiditate sumperit, etiamsi illud velle sit, et quod in usu abstinentibus esse solet: aqua denique ipsa, vel panis, si cum cupiditate sumantur, id est non ut necessitati corporis, sed ut animi desiderio satisfaciatur, hoc etiam abstinenti deliciarum vitio dicitur.

120 Verum, ut optime notat Hildemar, S. Benedictus hic non omnino vetat delicias, sed tantum ne eas amplectamur; quia nonnunquam necessitatis aut honestatis causa his utendum est, ut cum quis in hospitio cum potenti aliquo reficit: at eas amplecti, id est diligere: nunquam licet. His uti debemus, sed non frui; et quidem uti tanquam non venies, ut perfectos illos imitentur de quibus S. Odo abbas Cluniacensis (*Lib. I C. II., n. 39*): « Sic utuntur temporali subsidio, sicut viator vitium aut umbra, aut lecto: pausat corpore, sed mente ad aliud tendens recedere festinat. Sic et hi gressum cordis in transitoriis sibi refugium, ne delectatione itineris sequantur a statione æternæ mansionis; in propriis autem gaudere desiderant, et idcirco in loco peregrinationis felices esse recusant. »

Jejunium amare.] Non dixit simpliciter *jejunare*; quia multi sunt qui charitatis causa, verbi gratia, propter hospitem, aut infirmitatis gratia, nec possunt, nec debent jejunare; et iterum alii sunt qui sine fructu, quia invitati, et cum murmure jejunant: sed quod perfectum est, *jejunium amare*, et quidem non solum carnis, sed quod majus est, cordis. « Oportet enim, ut ait Cassianus, exteriore homine jejunante, interiorem quoque similiter a cibus noxiis temperare. » Sed quia tunc vere jejunamus cum ea quæ subtrahimus corpori, pauperum cedimus refectio ni, apte omnino S. Benedictus addit:

Pauperes recreare.] Juxta illud Scripturæ: *Pauperi porrigite manum tuam, ut perficiatur propitiatio et benedictio tua (Eccli. VII)*. Quam profusi fuerint in recreandis pauperibus veteres monachi, nec lingua dicere, nec intellectus capere potest. Præsertim vero non sine aliquo animi stupore legere valemus quod de egregiis illis sub Serapione abbate militantibus Christo refert Rufinus (*Lib. II de Vit. Pat., c. 18. Idem scribit Pallad. in Laus., c. 76*): « Hoc autem, inquit, moris erat non solum ipsis, sed et omnibus pene Ægyptiis monachis, ut messis tempore eloquent ad metendum operam suam, atque ex ea mercede octog. nos unusquisque modios frumenti plus minus conquireret, et horum partem plurimam pauperum usibus offerant; unde non solum regionis ipsius indigentes alantur, sed et Alexandriam naves frumento onustæ dirigantur, vel in carcere conclusis, vel relictis peregrinis, atque egentibus prorogandæ. Neque enim intra Ægyptum sufficiunt pauperes, qui possint misericordiæ eorum fructus et largitates absumere. » An vero ad hos, aut universum ad omnes monachos respexerit S. Isidorus, cum agens de monachis dixit (*Lib. II de Divin. Officiis, c. 15*): « Quilibet necessario victui superest ex operibus manuum et epularum restrictione, tanta cura egentibus distribuitur, ut nihil remaneat quod abundaverit. »

D Quanta autem sollicitudine pauperum curam haberi vult S. Benedictus, patet non solum ex hoc capite et multis aliis sanctæ Regulæ locis, ut cum cap. 51 C. iterarium jubet omni sollicitudine pauperum curam gerere; cap. 53, pauperum et peregrinorum susceptioni sollicitam curam adhiberi; cap. 55, vetera vestimenta reponi in vestiario propter pauperes; cap. 58, professionem emissurum res quas habet **121** distribuere pauperibus vel monachis; sed et iam ex ejus Vita c. 28.

S. Patris in pauperes misericordiam pie æmulati sunt posteri ejus filii, ut passim testantur eorum hæc de re statuta, ex quibus celebre est inter alia istud concilii Aquisgranensis (*Can. 49*): « Ut de omnibus in elemosynam datis tam ecclesiæ quam fratribus, decimæ pauperibus dentur. » Cujus canonis sensum aperit Hildemar in Regula: caput 53 hæc scribens: « Verum quia de hospitibus diximus, dicendum est

nunc unde hospites pauperes, aut unde divites pasci debemus: omnia enim, id est quidquid venerit in monasterium, id est aurum, argentum, res, ferrum, arbores, vinum, poma, animalia, et reliqua, sive de omnibus quae in monasterio laborantur, decimae de his omnibus ad hospitale pauperum dari debent solummodo, id est ut non alii, hoc est servi, vel nobiles, sed solummodo pauperes pascantur. » Quod confirmat Petrus Damiani his verbis: « Ut copiosiora in pauperum alimentis proficiant, dantur in monasteriis et eremis decimae quorumcumque proventus, et non modo pecorum, sed et ornicum pariter, et ovorum. » Et mss. S. Benigni Divionensis Consuetudines de officio eleemosynarii (Cap. 45): « Habet enim decimam totius annonae, quae defertur in granario, tam de prope quam de longinquo; et etiam de illa quae relinquitur decanis, vel propter sementem, vel propter illa quibus indigent: decimatur enim quando tota est insimul, tam de illa quae defertur, quam de illa quae remanet. Eodem modo habet decimam totius vini, quo dictum est de annona. » Denique vetus codex mss. de Observantia Regulae juxta formam Cluniacensem, part. III, cap. 24, ab Haesteno citatus: « Habet autem eleemosynarius, praeter ea quae propria sunt eleemosynariae, decimum panem de omnibus qui coquuntur in furno monasterii; decimam annam vini provenientis in vineis ecclesiae; et similiter de agnis aliisque pecoribus; nec non et de caseis, qui sinit per curtes, decimam ipse levat. » Verum primam hujusmodi pie consuetudinis originem non concilio Aquisgranensi debemus, quam potius confirmasse credendum est, non instituisse; nam longo ante tempore S. Filibertus abbas Gemmeticensis (Sæc. II Bened., pag. 822) monasterii sui « studebat omnes species decimare.... ipsam igitur decimam in captivorum redemptionem et pauperum alimoniam deputabat; in tantum ut monachos suos propter hoc cum onustis navibus partibus transmarinis transmitteret, et greges captivorum per eum redempti laudarent potentiam Christi, » ut loquitur anonymus in ejus Vita, n. 21. Neque hic stetit effusa nostrorum in pauperes et egenos pia misericordia; quos longe alia et aequae largiores in gratiam pauperum eleemosynas in dies distribuisse facile cognoscat qui vel antiqua S. Adalardi abbatis Corbeiensis statuta, et collectas ab Udalrico Cluniacensis monasterii consuetudines, aliasque permultas levi saltem oculo contueri voluerit. Scribit etiam Antonius Xepesius in aliquibus ordinis nostri monasteriis Hispaniae, non solum decimam bonorum partem in usus pauperum cedere, sed etiam quintam; laudatque inter alia Galliae et Asturiae monasteria, 122 quae in fame et lue grassante sunt vera et certa egenorum horrea. Certe in praecitis S. Adalardi statutis, praeter multa alia, haec lego (Lib. I, c. 6): « Insuper disponimus dare ipsi supra memorato hospitalario de omni argento quidquid ad portam venerit quintam partem per manus portarii senioris. » Ampliora etiam misericordiae viscera erga pauperes ostendit S. Isidorus, cum tertiam bonorum monasterii partem ad usus egenorum assignat (Reg. c. 18): « Omne, inquit, quod in monasterium in nummo ingreditur, sub testimonio seniorum accipiendum. Eadem pecunia in tribus partibus dividenda est; quarum una erit pro infirmis et senibus, et pro aliquo coemendo in diebus sanctis cultus ad victum fratrum; alia pro egenis, tertia pro vestimentis fratrum et puerorum, vel quibusque ad necessitatem monasterii coemendis. » Insuper capite sequenti et decimo, quidquid residuum mensae fuerit, pauperum usibus reservandum praecipit. Obtinuit et haec in omnibus fere ordinis nostri monasteriis consuetudo. Certe nostri Divionenses S. Benigni ex mss. Consuetudine, c. 45, et Cluniacenses ex Udalrico lib. II, c. 25, quidquid panis et vini mensae redundabat, et de aliis cibis mediocritatem pauperibus dispensabant. Pietatem suam in omnibus omnino alimentis extendit postea Petrus Venerabilis,

edito hoc statuto: « Quidquid de mensae quotidiana a fratribus superest, eleemosyna communis accipiat. » (Stat. 35.) Idem statutum anno 1200, sub Hugone V abbate renovatum est, et anno 1444 in capitulo provinciali Anglorum monachorum Northamptonie celebrato sancitum. Idem etiam sub gravissimis penis reperimus in concilio Oxoniensi anno 1222, apud Spelmanum (Tom. II Conc. Angl. p. 489) his verbis: « Omnia victualia religionis apponenda sine subtractione aliqua eis apponantur, tam in conventu quam alibi, ubi reficiuntur; et de omnibus apposisis totum residuum sine diminutione ita cedat in eleemosynam, per eleemosynarium egentibus fideliter erogandum; ita quod nec abbas, nec prior, nec eleemosynarius possit contra hoc dispendere; et quicumque statutum istud, vel illud de indumentis admittere vel observare noluerit, si sacerdos fuerit, a celebratione divinarum; si minoris ordinis vel monialis, a communione Domini corporis usque ad plenam satisfactionem suspendatur. » Et Benedictus papa XII in sua Constitutione, cap. 18: « Quidquid de administratis (eibus) supererit, eleemosynae applicetur per illum qui ad hoc fuerit deputatus; nec aliquis alius per se, vel per alium de refectionario seu infirmitorio, vel alio loco in quo monachi comedunt, aliquid extrahere, vel alibi deferre, seu alteri usui applicare praesumat; quod si fecerit, pro qualibet vice per duos dies panis et aquae solummodo poenitentiae subdatur. »

At quid de amplissimis nostrorum Cluniacensium eleemosynis referam, qui vel uno die septemdecim egenorum millibus stipem erogasse memorantur? Quid de aliis Germaniae monasteriis? Sed salus est alienam haec in causa linguam audire, quam domesticam: « Sunt in sola Germania, inquit Dominicus Gravina ordinis S. Dominici, caenobia monachorum, quae octo et decem millia aureorum in pauperes 123 erogant; xenodochia passim occurrunt, quorum infirmi eorum expensis passim recreantur. Ter generales eleemosynae sexcentis et amplius distribuuntur; breviores vero anniversariorum tempore juxta fundatorum intentionem profunduntur; certis quoque anni temporibus quinque vel sex millia hominum, saepe quatuor millia etiam foventur. Quis secretas recenscat iis secreto datae, qui mendicare erubescunt, virginibus praesertim nobiles, viduis afflictis, pauperibus sed nobiles viris? In his quoque charitatis affectus propensior, quorum fortunae vel dejectione, vel flammis, aliave innumeris calamitatibus absumptae. » Haec ille in laudem nostrorum. Non vacat hic omnes omnium caenobiorum, multo minus singularium abbatum erga pauperes eleemosynas recensere; at certe nonnulla quorundam facta praetermittere non possum, quorum exemplum posteris ad edificationem inservire potest, et utinam ad imitationem!

Hos inter excellenti imprimis S. Ansbertus abbas Fontanellensis, qui, ut scribit Aigrasus in ejus Vita, n. 21 (Sec. II Bened., pag. 1054), « in praefato venerabili Fontanellensi monasterio, inter felicia bonitatis suae gesta, etiam xenodochium imbecillium ac decrepitorum pauperum, ad instar duodeni apostolici numeri constituit, deputatis eisdem rebus quae sufficienter praebent alimoniam; alias quoque duas constituit in eodem monasterio pauperum Christi debiliam mansiones, quos in octogenario ex multis saeculo numero singillatim octonos habitare fecit, quibus si ne indigentia quotidianum largiri victum perenniter censuit. Horum vacatio nulla erat alia nisi hortis constitutis diurnis nocturno in domo Dei residere, orationi ac vacationi divinae devoto insistere, et tempore S. sacrificii pro salute et salvatione populi Christiani Ecclesiaeque catholicae ubique diffusa victimam salutarem offerre. » Huic accensendus videtur S. Petrus abbas (Avenis), qui teste Venosino in ejus Vita, n. 7 (Boll. 4 Mart.). egenos et catervatim pascere ac vestire consueverat, ac vacuos ac alendos tanto studio quaerere, ut etiam pro invenendis civitates

exploraret. » Nec minoris censendum est pretii quod de suis Centulensibus scribit Hariulfus in Chron. lib. II, cap. 2 : « Morum quidem divitiis plenam, sed rebus sæculi non valde locupletem vitam ducebant : non quod eis prædiorum, ac reddituum, seu villarum a S. Richario collata deesset copia ; sed quod omnes redditionum impensas in pauperum magis quam in suas utilitates conferbant. » At omni prorsus laude dignum existimamus Guillelmi abbatis S. Benigni Divionensis factum, quo tumbam S. martyris undique auro atque argento vestitam, ob recreationem pauperum famis tempore dissipaverit, capsam auream, nitidissime gemmis ornata, cum tribus tabulis et duobus thuribulis argenteis, crucibusque, atque omne ornamentum in auro et argento vendidit. Simile aliquid narrat Matthæus Parisius de Leofrico, declino abbate S. Albani in Anglia (*In Vitis viginti trium abbat. S. Albani*). « Iste, inquit, invalescente fame miserabili in omnibus partibus Angliæ, thesaurum ad fabricam ecclesiæ diuante reservatum, cum columnis tabularibus in terra, ut dictum est, 124 inventis, cum materie etiam, et vasis aureis et argenteis, tam sæpe mensæ quam ecclesiæ deputatis, in pauperum expendit sustentationem.... Dicebat enim fideles Christi, maxime pauperes Dei esse ecclesiam, et templum, et ipsum specialiter edificandum, et conservandum. » Consimili etiam pietate Gaufridus, abbas decimus sextus ejusdem monasterii, et cæterum B. martyris Albani, quod ipse operuerat auro, et argento, et gemmis pretiosis, discooperuit, ut eisdem spoliis pretiosis miseriam pauperum alleviaret (*Ibidem*). » His addo S. Odilonis abbatis Cluniacensis exemplum, qui, referente Jotsalio monacho in ejus Vita cap. 7 (*Bolland. 1 Janu.*), « in usus pauperum confregit plurima vasa ecclesiastica et ornamenta insignia ; inter quæ etiam imperialem Henrici imperatoris coronam ; indignum judicans talia denegare pauperibus Christi, pro quibus effusus est sanguis Christi. » Eadem erat mens et animi propositio in pauperes S. Hugonis abbatis item Cluniacensis, cum diceret, aurum et argentum « melius impensa quam servata rutilare ; et juxta Ambrosii testimonium, tunc vere calicem ecclesiæ, cum calix a fame vel ab hoste redimit, quos sanguis calicis a morte liberavit. » Vide acta S. Eusebiæ n. 12, sæc. II Bened., p. 988 ; et Vitam S. Athelwoldi cap. 29, sæc. V, ubi similia facta referuntur. Superest ut hanc de charitate nostrorum in egenos materiam concludat singularis Divionensium S. Benigni consuetudo, quæ Cluniacensibus etiam communis existit, ostenditque non solum diffusam in pauperes eorum curam, sed sollicitam etiam mulierum præventionem : « Hoc quoque pertinet ad eleemosynarium, inquit mss. Consuetudines S. Benigni cap. 45, ut semet in hebdomada totam villam perlustret, assumptis secum famulis suis, visitans illos qui pauperes alicubi jacent ægroti ; et si masculus est, ipse visitaturus intrat ; si femina, stat ad ostium, et famulam suam mittit ad eam ; et dato eisdem quod melius potest, consolatur ipsos ; et si quilibet desiderat præter quod dedit eis, si commodum ullo modo est, ei inquit, et postea mittit per famulos suos. Est autem consuetudo, quatenus mulieres quæ in domibus sunt, ubi infirmi jacent, mox ut viderint cum venientem, exeant omnes ; nunquam enim quando quælibet mulier intra domum fuerit, ingredietur. » Denique nullis potest exprimi verbis quanta majorum nostrorum charitas effulserit in sublevandis egenis, recipien- tis peregrinis, redimendis captivis, consolandis ægrotis, quando liberam bonorum suorum dispensationem habuerunt, hoc est adusque sæcularium abbatum tempora, qui sibi hæc omnia usurparunt. Ex quibus patet quam exitialis bono publico sit hujusmodi sæcularium abbatum institutio, qui in privatum commo- dum convertunt, quod infinite miserorum multitudini esset profuturum.

* Hanc coronam ob sui memoriam Henricus ei destinaverat, ut scribit Petrus Damiani.

Porro quod S. P. Benedictus hic jubet pauperes recreare, ad eos potissimum spectat quibus hæc provincia demandata est ; cæteri enim qui nec proprii corporis habent potestatem, nihil nisi precibus yalent. In distribuendis autem eleemosynis, probarem maxime quod præscribit S. Cæsarius in Regula ad sanctimoniales (Cap. 59) : « Hoc etiam moneo, inquit, 125 propter nimiam iniquitatem, ad jaenam monasterii quotidianæ vel assidue eleemosynæ non fiant ; sed quod Deus dedit ut possit usus monasterii remanere, abbatis per provisorum ordinet pauperibus dispensari. » Idem statuisse videtur S. Aurelianus in Regula cap. 44.

Cæterum, ut observat Smaragdus, est et aliud duale eleemosynæ genus, quo debent maxime monachi pauperes recreare ; quorum unum infirmis et tribulatis, aliud vero stultis et nescientibus est adhibendum : qui enim infirmo per compassionem communicat, et tribulato consolationis consilium subministrat, sine dubio pauperes recreat. Similiter et qui doctrinam stultis, et scientiæ verbum ministrat ignaris, eleemosynarii dignus est laudari præconiis. Alter Richardus de S. Angelo : « Pauperes recreare, inquit, hoc est unum genus eleemosynarum ; secundum est dimittere a quo læsus fueris : tertium est delinquentes corrigere, et errantes ad viam reducere veritatis. » Quod idem exstat in Regula Solitariorum cap. 55.

[*Nudum vestire.*] Instrumentum istud, sicut et prius, non est omnium, sed abbatibus tantummodo et eorum quibus id muneris ab eo commissum est ; quamvis in cœnobiis in quibus certis stans temporibus nova fratribus vestimenta distribuuntur, veteribus in pauperes erogandis, qui sua vestimenta postea pauperibus danda sollicitè conservat, is quantum in se est, nudum vestire censendum est.

Verum, ut optime observat Smaragdus, non una est corporis nuditas, est et alia multo periculosior et peior, animæ scilicet, cujus vestimenta sunt virtutes, de quibus Lucas : Induit me vestimento salutis : et sic nudum spiritualiter vestit, qui vitiosum virtutibus nudum, ut exuat vitia et induat virtutes, charitative admonet, inquit Bernardus Cassinensis.

[*Infirmum visitare.*] Hoc instrumentum de infirmis intra monasterium existentibus maxime est intelligendum ; nam, ut observat Hildemarus, officina ubi hæc omnia operanda sunt claustra sunt monasterii, et stabilitas in congregatione, neque ad omnes pertinet, sed ad infirmarium, cui infirmorum cura specialiter commissa est ; ad Cellerarium, cui ex Regula cap. 31, hæc charitatis officia incumbunt ; et ad abbatem, qui ex eadem regula curam maximam habere debet, ne a servitoribus negligenter infirmi : cæteri vero cum omnes diurnas horas alicui exercitio assignatas habeant, absque Superioris licentia visitare non debent infirmos. Atque hæc est antiqua veterum monachorum praxis, quam exprimit Regula S. Pachomii his verbis (*Art. 24*) : « Egrotantem absque concessu majoris nullus audeat visitare. » Abbas tamen, ut ait Hildemarus, cum frater aliquis valde infirmus annuntiat, dicat in capitulo : « Qui vult infirmum visitare, vadat hodie, et visitet ; » forte loquens juxta sui temporis morem.

Visitantem vero istud imprimis observare debet, quod tradit S. Ephræm : « Si ægrotum visitas, vide ne inimicus inter vos otiosiloquium suggerat, aut detractiones, ne tuæ mercedis jacturam patiaris ; 126 cum moris sit diabolo uni nocere per auditum, alteri vero per linguam ; sed ex sacris Scripturis consolari oportet potius laborantem, et passione Salvatoris nostri Jesu Christi. » Et hæc erat praxis Farfensium nostrorum praxis, quam ex mss. eorum consuetudinibus in specimen aliorum hic describere non erit fortassis otiosum : « Si aliquis frater de claustrum voluerit infirmum aliquem visitare, requirat a priore licentiam, sine qua nullus debet intrare ; cumque

** Lege visitans, ut postulat syntaxis. Edit.

licentiam habuerit, inci. i. in psalmum, *Dominus, ne in furore, ipsumque dicat in itinere.* Post psalmum dicat: *Pater noster: Saluum fac seruum tuum: Mitte ei, Domine, Oratio, Omnipotens sempiternae Deus salus aeterna.* Cum pervenerit ad infirmum, dicat: *Benedicite.* Deinde interroget eum de infirmitate sua, qualiter laboret, et qualem praesentiam habeat, et bonam exercitationem adhibeat; de corporalibus vero nihil interroget. Si autem frater infirmus de aliqua necessitate complaxerit, ad priorem veniens dicat: *Pater vestram licentiam ad infirmum illum veni; sed de talibus rebus quaerimoniam audivi. Ad priorem autem pertinet de talibus, si visum fuerit, providentiam habere.*

Porro docet Smaragdus quatuor potissimum de causis infirmos visitari debere: « Visitare, inquit, debemus infirmos, quia in ipsis Dominum visitamus; ipse enim inter caetera nobis diciturus est misericordiae opera: Infirmus sui et visitastis me. Visitemus et causa compunctionis infirmos, ut cum Paulo: **B** Quis infirmatur, et ego non infirmor? dicere possimus. Visitemus et causa vicissitudinis, ut cum fuerimus infirmi, visitemur a sanis. Visitemus et causa dilectionis, quae scriptum est: Non te pigeat visitare infirmos. »

Denique quomodo qui corporaliter non potest, spiritualiter infirmos visitare queat, explicat his verbis Grimalicus (*Regul. Solit. cap. 25*): « Infirmum, vel in carcere positum ille procul dubio visitat, qui in lecto vel in tenebris vitiorum videt aliquem jacere, et morbo suae iniquitatis laborare, eumque suae exemplo operationis, atque antidoto salubris exhortationis roborat, quam in bona actione titubare ac debilitari cernebat. »

Mortuum sepelire.] Hoc instrumento non ea tantum charitatis officia, quae ad defuncti fratris sepulturam singulariter spectant, praecipuntur; sed etiam ea quae praecedere, aut subsequi solent orationum piarumque operum suffragia: unde Grimalicus in *Regula Solitatorum* hoc instrumentum explicans dicit (*Cap. 25*): « Mortuum ille sepelit, qui pro eo devote seduleque preces ad Dominum fundit. » Deinde ostendens quo pacto etiam spiritualiter mortuos sepeliri possimus, addit: « Non solum mortuum sepelit, sed et eum, ut ita dicam, a morte quodammodo suscitatur, quando videt aliquem funibus peccatorum suorum obstrictum, et in tenebris suae iniquitatis quodammodo sepultum, eumque ad confessionem ac poenitentiae lamenta per sacrae admonitionis studium provocat, atque, ut ad viam salutis redeat, salubriter instigat. » Mortuum etiam spiritualiter sepelit monachus, cum foras non vagans, intra cellae limites ipse se recondit: ex eorum enim numero **127** censi potest quibus Apostolus ait: *Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Et cellam esse sepulcrum docet Petrus Venerabilis, ad Gilbertum monachum scribens in haec verba (*Lib. 1, ep. 20*): « Tu autem, ut vere te mundo ostendas mortuum, ipsum adhuc vivens intrasti sepulcrum. » Et hoc maxime attendere debent omnes monachi; qui si cellae angustiis nimis arctati foras prorumpere praesumunt, mortuum sepulcro extrahunt, nec minus intolerabilem omnibus, quam putridum cadaver extra sepulcrum, inspirant odorem.

In tribulatione subvenire.] Tribulatio suscitatur aliquando exterius ab homine, aliquando a daemone, aliquando a proprio corpore, ut dicit Smaragdus: ex quacunque autem o iatur causa, tribulatio celerissime subveniendum est.

Dolentem consolari.] Alii dolent et affliguntur pro peccatis praeteritis; alii pro vitandis futuris; alii ut afflictione liberati laudes decantent Redemptoris; alii et in hoc et in futuro saeculo dolent, ut fuisse ac docte demonstrat S. Odo abbas Cluniac. in lib. 1 Collat., cap. 5. Quibus autem verbis afflictum adorari atque consolari valeamus, ex eodem libro capite 4 colligere

possumus, ubi etiam docet Deum nos juste, misericorditer et utiliter affligere.

A saeculi actibus se farere alienum.] Nam, ut dicebat S. Pachomius (*In ejus Vita cap. 46*), « nimis anima illa probatur infelix, et omni lacrymarum fonte plangenda quae saeculo renuntians, iterum saeculi actibus implicatur, et inutilibus dudum curis exuta, rursum redit ad duram servitutis obsequia. » Hinc S. Augustinus (*Lib. 1 de Doctr. Christ. cap. 20*), « cujus animus, inquit, non moritur huic saeculo, neque incipit configurari veritati, in graviores mortem morte corporis trahitur, neque ad communionem celestis beatitudinis, sed ad lucida supplicia reviviscet. » Et Petrus Blesensis (*Epist. 137*): « Conversacionem eorum damnabilem reputa, qui pro claustrum saeculum deserunt, et in claustrum mores saeculi deferunt. » Et alibi (*Serm. 42*): « Certe Achan filius Charmi, quia tulit de anathemate Jerico, lapidatus est; cujus expressam similitudinem gerunt hi qui saecularia abdicantes, etsi non opere, tamen affectu et desiderio saecularibus se immergunt. » Et paulo post: « Quantumcunque efficiaris religiosus, in claustrum totum perdis, si aliquid tenuisti de saeculo. » Hinc etiam S. Bernardus ad monachos S. Bertini scribens ait: « Bene fecistis alienando vos magis ac magis ab actibus saeculi huius, quae est munda et immaculata religio; modicum quippe fermentum, fratres, totam massam corrumpit, et muscae morientes exterminant oleum suavitatis. Quid prodest tanti corporalis pariter, et spiritualis laboris, atque exercitii fructum vilissimam aliquam consolatione, imo desolatione minus acceptabilem fieri, aut certe periclitari? etc. » Et sane, ut optime dicebat S. Joannes Climacus (*Grad. 3*), « fieri non potest ut altero oculorum caelum, altero terram respiciamus. »

Huius autem instrumenti ratio est: 1° Quia qui saecularium actus exercet, ad eorum pravae mores, habitus, et vitia facile devolvitur. **128** 2° Quia major ipsis saecularibus eisdem actus perpetuandi praebet occasio, ne dicam audacia, dum ea vident a monachis incunctanter fieri, quae prius nec contingere audebant. 3° Quia saeculares actus in habitu religioso viventibus in saeculo viris probris virtutis fastidium generant, atque a recto proposito retrahunt. Qua de re vide Petri Damiani lib. vi, epist. 52. 4° Quia implicitus actibus saeculi monachus contemptui se praebet mundo; nam, ut dicit S. Ambrosius (*Epist. 6*), « quomodo potest observari a populo qui nihil habet discretum a populo, dispar a multitudine? Quid enim in te miretur, si sua in te recognoscit? si nihil in te aspiciat quod ultra se inveniat? si quae in se e: ubescit, in te quem reverendum arbitratur offendat? » 5° Quia, ut dicit S. Joannes Climacus (*Grad. 3*), « per fugam patriae nos caelestium rerum studio vendidimus. » Non ergo deceat actibus caelestibus venditos actibus saeculi mancipari. *Vide Cassianum lib. iv de Institutis Renunt. cap. 34 et sequentibus, et Vitam S. Theresiae cap. 37.*

Nihil amoris Christi praepone.] Istud instrumentum necessariam habet cum primo connexionem; qui enim Deum ex omni corde, omni anima, omni virtute dilexerit, hic nihil amoris Christi praepone poterit.

Iram non perficere.] Quod ait iram non perficere, ostendit varios esse gradus irae, quos recensent Cassianus collatione 5, cap. 11, et Joannes Climacus gradu 8. Plura etiam de ira disputat idem Cassianus in libro vii de Spiritu irae, quem vide, si lubet. Quomodo etiam fieri possit, ut non irascatur monachus, docet S. Basilii in brevibus Regulis interrogatione 2. Plura de ira dicere supersedemus, cum raro videas monachos in schola humilitatis huic vitio subjacere. « Si autem quis iracundus frequenter irascitur sine causa, inquit S. Pachomius, et proter reum inanem et vacuum, per sex vices commonebitur, et in septima facient eum surgere de ordine sessionis

suae, et inter ultimos cui orabitur, docebuntque enim, ut ab hac mentis perturbatione mundetur: cumque tres testes digno testimonio adduxerit, qui pro eo polliceantur nequaquam simile quid esse facturum, recipiet sessionem suam; alioquin si permanserit in vitio, moretur inter ultimos, perdito priore loco.

Iracundiæ tempus non reservare.] Iracundia ab ira discernitur sicut habitus ab actu; neque enim qui semel irascitur, eo ipso potest dici iracundus, licet sit vere iratus. Iracundus autem dicitur, qui semper irascitur, et ad levem responsionis auram velut folium a vento commovetur. Porro iracundiæ tempus ille reservat, qui certum aliquod temporis spatium statuit animo, quo possit ulcisci, injuriæ illatæ memoriam mente retinens.

Dolus in corde non tenere.] Quia, ut dicit S. Augustinus (*De Morib. Eccl. cath. cap. 16*), ubi dolus, *charitas nulla est*. Quid autem sit dolus supra explicavimus in prologo.

Pacem falsam non dare.] Sed veram; quia falsa pax non est **129** pax; et si veri pacifici filii Dei vocabuntur, falsi pacifici filii diaboli merito appellandi sunt.

Charitatem non derelinquere.] Quid sit charitas, docet S. Augustinus cum dicit (*Lib. III de Doctr. Christ. cap. 10*): « Charitatem voco motum a mihi ad fruendum Deo propter ipsum, et se atque proximo propter Deum. » Porro qui charitatem derelinquit, Deum ipsum amittit, quia Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.

N. n. jurare, ne forte perjuret.] Hunc Regulæ locum allegavit olim Halynardus ex monacho et abbate S. Benigni Divionensis episcopo Lugdunensis, ne Henrico imperatori fidei sibi debita sacramentum præstaret, recusans potius episcopatum quam emittere juramentum. Quod autem hic vetat S. P. Benedictus, velant et alii monachorum Patres. Ita S. Antonius: « Ne jurato, inquit, penitus vel veritatem vel dubium. » S. Cæsarius: « Non jurent, quia Dominus dixit: *Nolite jurare omnino, sed sit sermo vester, est est, non non.* » S. Aurelianus: « Non juretis, quia Dominus dixit: *Nolite jurare;* et alia Scriptura: *Vir multum jurans implebitur iniquitate, nec decedet de domo ejus plaga.* » Juramentum etiam prohibent S. Ferreolus in Regula c. 23; Regula Tartanensis, c. 19; Regula Cujusdam ad Monachos, c. 8; S. Cæsarius iterum in Regula ad virgines, cap. 2; S. Leander in lib. de Institut. one Virgin., cap. 19; Concilium Aquisgran., cap. 43. Sed et lib. II legis Longobardorum, titulo 4°, prohibetur episcopis, presbyteris, clericis, monachis, et sanctimonialibus, jurare etiam in judicio citatis, ut observat noster Menardus in notis ad Conc. Reg., cap. 7, § 13. Quinimo S. Fructuosus (*Regula Monast. comm. c. 5*) non patitur laicos bonorum monasterii sui defensores et patronos in judicium vocatos jurare. Vide secundam Vitam S. Oswaldi, num. 56; sæc. v. Benedict., pag. 752.

Quare autem a monachis vitari juramentum voluerit S. P. Benedictus, ipse indicat dicens, *ne forte perjuret*: quæ etiam ratione S. Augustinus, referente Possidio (*In Vit. S. Aug. cap. 25*), « Ne quisquam facili juratione etiam ad perjurium decidisset, et in ecclesia populo prædicabat, et suos instituerat, ne quis juraret, nec ad modicum quidem. Quod si prolapsus fuisset, unam de statutis perdebat portionem; numerus erat enim suis secum commorantibus et convivantibus poculorum præfixus. » Unde et S. doctor objicienti quare Dominus, qui juravit, ipse juramentum nihilominus prohibuerit, ita respondet (*Serm. 507*): « Non est peccatum verum jurare, sed quia grande peccatum falsum jurare, longo est a peccato falsum jurandi, qui omnino non jurat; propinquat falsæ jurationi qui vel verum jurat. Dominus ergo, qui prohibuit jurare, supra ripam noluit te ambulare, ne pes tuus in angusto libatur, et cadas. Sed Domi-

nus juravit, inquit. Securus jurat qui mentiri nescit: non te moveat quia Dominus juravit, quia forte non debet jurare nisi Dominus. Tu autem quando juras quid facis? Testem Deum adhibes; tu ipsum, ipse seipsum; sed homo, quia in multis falleris, plerumque adhibes testem Veritatem ad tuam falsitatem. » Quid ergo? « Juramentum aliud nullus **130** proferat nisi *crede mihi*, quod in Evangelio legitimus Dominum mulieri Samaritanæ affirmasse; aut certe, seu aliud, quod monachorum est consuetudo jurandi, » inquit Ordo conversationis Monast. Vide S. August. serm. 182 de Scripturis, et S. Thom. 2. 2. q. 89.

Veritatem ex corde et ore proferre.] Quod hic S. Pater dicit, non sic capiendum est, quasi veritatem aliquando tacere non liceret; illud enim nonnunquam non modo expedit, sed etiam necessarium ad bonum et utilitatem aliorum judicatur. Verum hoc præsertim instrumento mendacium interdicitur, quod nunquam fuit, nec erit aliquando licitum; quamvis contrarium censuerint Plato lib. III de Repub., hac in re plane non divinus; Origenes lib. VI Stromatum, et apud Cassianum abbas Joseph collat. 17, cap. 17; quorum doctrinæ refragantur S. Augustinus in lib. de Mendacio, et in lib. Contra Mendac.; S. Thomas 2. 2. q. 110, a. 3, et multi alii. Et certe ita exosa fuit abbatis Josephi sententia, ut hanc ob rem aliosque errores Cassiani collationem 17 censura affecterit olim Facultas theologica Parisiensis, ut ex veteri ms. observat Adalardus Gazenus in commentario ad prædictæ collationis caput 22. Sed et gravisimi monasticarum legum conditores durissimis volunt pœnis mendacium in monachis multari. Ita S. Pachomius (*Art. 119*): « Qui, inquit, mentitur, et odio quemquam habere deprehensus fuerit... audet et Pater monasterii, et vindicabit juxta mensuram opusque peccati. » S. Cæsarius in Regula ad monachos (*Cap. 3*): « Mentiri qui inventus fuerit, disciplinam legitimam accipiat. » S. Columbanus (*In Pœn. n. 22*): « Si aliqui contendens mendacium, et distinctionem confirmat, duos dies unum paximationem et aquam. » Et infra (*Num. 26*): « Si quis dixerit mendacium ne sciens, quinquaginta verbera; si sciens et audax, in pane et aqua; si denegatur mendacium ejus, et ille contendit, septem dies in pane et aqua. » S. Fructuosus (*In 1 Reg. cap. 16*): « Mendacem, furem, percussorem quoque, et perjurum, quod Dei servum non decet, corripi primum a senioribus verbis oportet, ut recedat a vitio. Post hæc, si nec sic se emendare distulerit, tertio coram fratribus convenietur, ut desistat tantisper errare. Si nec sic se emendaverit, flagellatur acerrime, et trium mensium spatio excommunicationis vindictam suscipiens, sub pœnitentiæ districtione solus recludatur in cella; de vespere in vesperi ex hordeacei panis sex unciis, et aquæ mensura parvula sustentandus. » Denique Regula Cujusdam ad Monachos (*Cap. 8*): « Mendacium et juramentum, sive verbum otiosum per omne corpus fraternitatis damnandum est. Si quis ex fratribus cum quo aliquid horum inventum fuerit, mittendus est in carcerem, et pœniteat usquequo a vitio corrigatur, quia os quod mentitur occidit animam... Si quis ex fratribus post examinationem carceris carere hæc vitia non poterit, ejiciendus est a fratribus, et damnandus est. »

Jam vero si quæras quid sit mendacium, respondet S. Augustinus (*Lib. Cont. Mendac., c. 12*), « esse falsam cum voluntate fallendi significationem. » Ex quo colliges non omnes qui veritatem non dicunt aut fallunt, mentiri, sed eos solos qui voluntatem habent fallendi.

131 Malum pro malo non reddere.] Quia, ut citatus ab Hildewaro Origenes ait: « Pejor est ille qui vicem reddit, quam ille qui malum in primis facit. » Illoc instrumentum perfecte implevit S. Hugo abbas Cluniacensis, qui proprii fratris interfectori non modo pepercit, sed etiam ad mortem quæsitum in mona-

strio suscepit, et sanctæ conversionis habitum induit.

Injuria non facere, sed et factam patienter sufferre.] Injuria duplex est, alia quæ ad probationem, alia quæ ad contumeliam et famæ detrimentum. Hanc velat S. Benedictus ut malam; illam præcipit ut bonam, utilem, et necessariam, cum venientem ad conversionem injuriis affici, et ad probationem admissum probari in omni patientia mandat: quamvis non omnium sit illam inferre, sed abbatis, aut eorum cui hoc munus ab eo commissum est, qui et ipsi summa prudentia et discretione, habita ratione temporum, locorum et personarum, in irrogandis injuriis uti debent.

Utraque tamen undecumque tandem accedat, patienter toleranda est, ut hic et cap. 7 S. Benedictus præcipit, jubens ut monachus quibuslibet irrogatis injuriis *tacita conscientia patientiam amplectatur*; quemadmodum eximius illæ monachus qui, ut refert Rufinus (*Lib. III de Vit. Pat., n. 80*), « quanto plus illæ gaudebat, idcirco: lati sunt qui nobis occasione præbent ad profectum nostrum; qui autem beatificabant nos, conturbant animas nostras. Scriptum est: quoniam hi qui beatificant vos, decipiunt vos. » Et S. Benedictus abbas Anianensis (*In ejus Vita, n. 31. Sec. IV. Bened.*), qui injuriis sibi facientibus munera destinabat. Sane apud Athenienses sapientiæ studio non putabantur idonei qui injurias æquo animo ferre non possent: unde et ad portam civitatis sedebat senex sapientiæ studiosus, qui omnes ingredientiæ experiendi causa conviciis affligebat: potiori ergo jure monachi veræ, ut pote divinæ, sapientiæ devoti, injurias illatas patienter sustinere debent, si quod profitentur re ipsa esse desiderant. Quapropter abbas Zacharias coram fratribus aliquid ad morum ædificationem dicturus, projectum in terram pallium conculcavit, dicens: « Nisi quis sic fuerit conculcatus, monachus esse non potest. » Vide Rufinum l. III de Vit. Pat., n. 77 et sequentibus.

Inimicos diligere.] Ad plenam hujus instrumenti explanationem, inquirendum 1º quis noster inimicus censendus sit; 2º quid a nobis exigit inimicorum dilectio; 3º quibus induci possimus rationibus ad eos diligendos; 4º aliquas adversus inimicorum dilectionem objectiones solvere oportebit.

Quis dicendus sit inimicus noster discimus ex S. Basilio (*Reg. brev. Inter. 176*): « Proprium, inquit, inimici est nocere, et insidiari: quisvis ergo quocumque modo cuiquam nocet, inimicus rite dicatur, proprie vero qui peccat; nam quantum in ipso est, variis ille modis nocet, et insidiatur tam conjuncto sibi, quam ei cui intercidit aliquid cum ipso commercio. »

Quid etiam inimico debeamus, docet idem Basilio eodem loco subjiciens: **132** « Quoniam vero ex corpore et anima compositus est homo, secundum animam quidem diligamus tales, arguentes eos, et admonentes, et quovis modo ad conversionem inducentes: juxta corpus vero benefaciamus illis, si necessarium penuria laboraverint. »

Præcipua autem et potissima ratio hujus instrumenti repetitur ex Christi præcepto, et præmio inimicorum dilectioni promisso. Ait enim: *Diligite inimicos vestros, ut sicut filii Patris vestri, qui in celis est*; quod expendens S. Cassarius (*Serm. 225 in Append. Serm. S. August.*): « Elige, inquit, modo quod tibi placuerit; si inimicos dilexeris, non solum amicus, sed etiam filius Dei esse mereberis. »

Altera ratio procedit ex minis adversus eos qui non diligunt inimicos. *Si enim non dimiseritis hominibus, inquit iterum Christus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* « Ad tam magnum tonitruum, qui non expergiscitur, non dormit, sed mortuus est, » ait S. Augustinus (*Enchir. c. 74*).

Quod si quis objiciat præceptum istud esse impossibile, respondet S. Basilius (*Reg. brev. Inter.*

A 176): « Non hoc nobis præcepisset bonus ac justus Dominus, nisi simul et vires perficiendi dedisset; quod et in natura necessario reconditum esse patefecit: nam benefactores suos et bestialiter diligant: quid autem habet amicus quo tantam afferat utilitatis, quantum afferunt inimici? Conciliant enim nobis felicitatem illam de qua Dominus dicit: *Beati estis cum persecuti vos fuerint, et probris affecterint, dixerintque omnia mala adversum vos mentientes propter me: gaudete et exultate, quoniam merces vestra multa est in caelis.* »

Quod si quis adjiciat animas interfectorum in Apocalypsi cap. VI ad Deum clamare vindictam effusi sanguinis sui, reponit S. Augustinus (*Serm. 221 in Append. Serm. S. Aug.*) seu quivis alius: « Sciendum est quia illi sancti jam in conspectu creatoris sui consistentes, vident voluntatem illius, et ideo ab ipso accipiunt, quod ipsam velle voverunt, et de ipso bibunt, quod de ipso sitiunt. Petunt autem vindictam duobus modis, et hoc causa charitatis, ut scilicet qui ad vitam æternam prædestinati sunt, convertantur a malo ad bonum; qui vero præsciente Deo damnandi sunt, moriantur, et peccare desistant, et per hoc minorem poenam in inferno habeant. »

Maledicentes se non remaledicere, sed magis benedicere.] Juxta illud Petri apostoli: *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto; sed contrario benedicentes* (1 Pet. III); quod et Paulus fecisse se testatur dicens: *Maledicimur, et benedicimus.* Et certe cum os monachi divinis sit laudibus et benedictionibus consecratum, nihil indignius quam ex eo maledictionis verbum audire: nam, ut recte ratiocinatur Magister (*In Reg. c. 11*), « sicut non potest fons uno foramine aquam proferre simul amaram et dulcem, sic nec os. Cum de lingua nostra benedicimus Domino, quomodo possumus per eandem linguam maledicere homines? » Deinde, ut ait S. Dorotheus (*Doctr. 17, n. 6*): « Te credere oportet antidota quædam esse, et pharmaca medicinalia contra animæ tuæ superbiam, quidquid ignominie, infamie, opprobrii, quidquid denique **133** contumeliæ et injuriæ tibi evenierit, et pro conviciantibus proque injuriis inferentibus Deum precare non aliter quam pro medicis, verissime persuasus eum qui contumeliam et ignominiam odio habet, odio quoque humilitatem habere. »

Persecutionem pro justitia sustinere.] Non dicit simpliciter persecutionem sustinere, nam multi malefici, ut homicidæ et latrones, persecutionem patiuntur sine præmio; sed addit pro justitia, quod proprium est justorum, quibus propterea Christus in Evangelio regnum cælorum promittit. Sane si illius membra sumus qui injuste pro injustis et per injustos persecutionem passus est, eadem et nos libenter sustineamus, aliquin recusat esse in corpore, qui odium non vult sustinere cum capite, inquit S. Cassarius (*Serm. 224, in Append. Serm. S. Aug.*).

Non esse superbum.] Quia superbus Deus resistit, humilibus autem dat gratiam: unde etiam superbos montibus Gelboe, super quos nec ros nec pluvia cadit, et collibus, quos sponus cælestis transiit, eleganter comparat S. Bernardus (*Serm. 54, in Cant.*). Eisdem etiam per calanum foris quidem nitentem, sed intus vacuum designari asserit S. Odobas abbas Cluniacensis (*Lib. II Collat., n. 14*); et S. Joannes Cluniacus ait (*Grad. 23*) monachum superbum alio demone non indigere, ipse enim jam sibi dæmon est, et hostis factus. Ex quo apparet quam probe Petrus Blesensis dixerit, quod « cum detestabilis sit ubique superbia, detestabilior est in professore humilitatis; quod enim est rubigo in ferro, quod in veste tineæ, quod fel in lacte, quod venenum in melle, hoc est superbia in habitu monachali. »

Est autem superbia « perveræ celsitudinis appetitus; perversa autem celsitudo est, deserto eo cui debet animus inhaerere, principio sibi quodammodo

lieri, atque esse principium, » inquit S. Augustinus (Lib. xiv de Civit. Dei, c. 15). Additque: « Hoc fit cum nimis sibi placet, cum ab illo bono immutabili deficit, quod ei magis placere debuit quam ipse sibi. »

Non vinolentum.] Vinolentus ex Bernardo Cassinensi est, « qui nimia aviditate, vel nimia frequentatione, vel nimia quantitate, non contentus temperantia parcitate, vinum potat vinosus. » Vel, ut ait Smaragdus, « vinolentus dicitur qui et satis bibit, et difficile inebriatur: » quod omnino vetat S. P. Benedictus, quia, ut ait propheta, *fornicatio, vinum, et ebrietas, auferunt cor;* et Salomon in Proverbiis, *luxuriosa res vinum;* ut merito Apostolus dixerit: *Nolite inebriari vino, nisi forte vino amoris divini;* beatus enim quem introduxerit in cellam vinariam, et ordinaverit in eo charitatem. Porro ex 10 excerpto lib. II Pœnitent. Egberti episcopi Eboracensis (Apud Spelm. tom. I Conc. Angl.), « Si quis clericus aut monachus ebriosus fuerit, tribus mensibus in pane et aqua pœniteat. »

Non multum edacem.] Hoc S. Benedictus instrumentum prohibet non modo excessum in cibo, sed et omnem superfluum alimentorum sumptionem. Non enim dicit: *Non nimis a lacem, sed non multum,* necessaria naturæ concedens, resecans superflua. Imo omnia damnat hic gula vitia, quæ quique numero recenset S. Gregorius his verbis (Lib. xxx Mor., c. 15): « Quinque modis nos gula vitium tentat: aliquando namque indigentia; 1° & tempora prævenit, aliquando vero tempus non prævenit, sed cibos lautiores querit; aliquando quælibet sumenda sint, præparari accuratius expetit; aliquando autem et qualitati ciborum, et tempori congruit, sed in ipsa quantitate sumendi mensuram moderatæ refectionis excedit; aliquando in ipso æstu immensi desiderii dederit peccat. » Quibus omnibus occurrit S. Benedictus in Regula. Primo enim ne quis canonicam horam edendi præveniat cap. 43 vetat. 2° Lautioribus cibis interdicit, dum abstineri a carnibus voluit ab omnibus, cap. 36 et 39. 3° Accurate præparatos cibos cavet, cum ab omnibus, etiam coquorum subtilitates ignorantibus hebdomadatim exerceri coquinæ officium sancti cap. 35. 4° Excessum in quantitate damnat capite 39 et 40. 5° Denique nimium abscondit desiderium, cum rebus necessariis deficientibus, Deum benedicendum esse asserit, non murmurandum, c. p. 40. Vide Guillelmi abbatis S. Theoderici librum de Vita Solit. ad fratres de Monte Dei, cap. 11, n. 52; Cassianum toto libro v Institutionum, et Joannem Climacum grad. 14.

Non somnolentum.] Somnolentus vocat plus æquo somno indulgentes; quæ res non modo in monachis damnanda, sed in omni penitus homine reprobanda: quia, ut dicit S. Joannes Climacus (Grad. 20), « multus somnus improbus est convictor, qui dimidium vitæ tempus, vel eo amplius ignavis et inertibus subducit et furatur: » unde et S. Arsenius (Rufin. lib. III de Vit. Pat., n. 241) somnum vocabat *malum servum*, contra quem maxime « in ipso religionis et tuncini exordio pugnandum » esse docebat præfatus Joannes Climacus (Grad. 49).

Porro somnolentia causas habet, alias physicas seu naturales, alias morales. Physicas recenset idem sanctus his verbis: « Una quidem est ratio somni, sed plurimas veluti cupiditas habet causas: ex natura, inquam, ex cibo, a dæmonibus, aut fortasse etiam ex summa et nimia jejunii inedia, qua debilitatum corpus per somnum deinceps conatur se redde- cere, et recreare. Quemadmodum frequens et larga epotatio ex consuetudine nata est, ita multos et longus somnus. »

Morales describit S. Basilus (Regul. brev. In- terr. 52), cum ad interrogationem: « Quæ causa est insensitivæ et immodicæ dormitionis, et qua ratione poterimus eam a nobis depellere? » respon- det: « Sane huiusmodi dormitatio nascitur quoties-

cumque animum nostrum in contemplatione rerum divinarum sinimus lenteacere, ac Dei iudicia contemnimus. » Deinde remedium proferens subiungit: « Ipsam vero depellimus quotiescunque ejusmodi, ut par est, de Dei majestate cogitationem excipimus, et desiderium illius perficiendæ voluntatis. » Et S. Joannes Climacus (Grad. 7): « Quando vadis cubitum, sit tibi ipse cubitus in lectulo tuo forma habitus corporis in sepulcro jacentis, et minus dormies.... Sempiterni inferorum incendii memoria te cum vesperi proficiscatur cubitum, tecumque mane consurgat, et nunquam somnolentia te occupabit tempore precum et psalmodum. »

Non pigrum.] Licet piger dicatur quasi *pedibus æger*, ut observat 135 Smaragdus, tanquam tardus ad incedendum; pigritia tamen non tam in corporis otio ac torpore, quam in animæ desidia et salutis negligentia attenditur: unde idem Smaragdus: « Recte, inquit, pigri vocabulo denotatur, qui vult regnare cum Christo, et non vult operari pro illo. » Sane Christus non quietos et otiosos, sed laborantes et operatos ad se rediendos vocat; etiam *monachi*, ut ait Gerardus Belga, *sint jumenta Christi, ad quid pigrum jumentum, quod nec pabulum meretur, nec stabulum?*

Non murmuriosum.] Ita etiam Regula S. Ferreoli cap. 7 decernit « ut nullus in congregatione murmur, seu detractio, quod familiarissimum habent monachi, contra abbatem aut quemlibet alium de fratribus audiat: ne ira Dei, quæ sæpe ob hæc culpam miserabilem populum condemnavit, in perditionem similiter murmurantium turbæ excitetur; et terram repromissionis, quam nos recte accipimus, locum futuræ beatitudinis perdat murmuratio propria, quæ debeat sponcione divina. » Eadem ratione murmurium prohibent S. Isidorus in Reg. cap. 6, et S. Fructuosus in Regula monastica communi cap. 5. Illud etiam sub gravissimis poenis vetant alia monachorum regulæ. Regula sancti Macarii cap. 12:

« Si quis autem murmuraverit..... digne correptus secundum arbitrium senioris, vel modum culpæ, tandiu abstineat quandiu vel culpæ qualitas poposcerit, vel se pœnitendo humiliaverit, vel emendaverit, ita ut correptus non audeat usquam recidere. » Regula S. Pachonii (Art. 164, in Cod. Regul.): « Qui habet consuetudinem murmurandi, et quasi gravi opere se apprimi querit, docebitur eum quinquies quod sine causa murmuret, vel ostendit perpicuam veritatem. Si post hæc inobediens fuerit, et est perfecte ætatis, ita eum habebunt, ut unum de ægrotantibus, et ponetur in loco infirmorum, ibique ab- tur otiosus, donec redeat ad veritatem. » Denique Regula Cujusdam ad Monachos (Cap. 6): « Si quis frater murmurans invidias fuerit, hic ipse mitemus est in carcerem, et opus ejus abiciatur: pœnitentiam agat secundum examen senioris: si permittatur, ei satisfaciatur; si autem hoc frequenter fecit, ejiciendus est de monasterio. » Adeo illi grave peccatum murmurium reputabant. Certe si vel debitas peccatis nostris poenas pensarem, non esset quod quereremur aliquando. « Quis ergo grunnit amplius, inquit olim S. Bernardus (Serm. 22, de Divers.), dicens: Nimium laboramus, nimium jejunamus, nimium vigilamus, cum nec millesimæ, im- nec minimæ parti debitorum suorum valeat responde- re? » Et S. Odo abbas Cluniac. (Lib. III Collat., n. 57): « Si æquitas iudicii consideretur, murmuratio cessabit, quia valde injustum est, ut reus iudicem incuset, cum digna factis æque receperit. » Et Grun- laicus in Regula Solitariorum cap. 65: « Dicit non murmurare qui mala patitur, etiamsi ignorat cur mala patitur; et per hoc jusse se pati arbitretur, quod ab illo iudicatur, cuius nunquam iudicia injusta sunt. »

Non detractorem.] Non sine causa S. Bernardus detractores comparat vulpibus, quæ demoliantur vineas; et Petrus Damiani locustis, 136 quæ alienas fruges corrodunt, cum detractio aliud nihil sit quam

respectu altius gloriæ minuendæ mordax in a'ium delatio; unde et Cassianus *perniciosam fratrum devotionem* eam vocal. Quantum vero sit illa vitium ac peccatum, nec melius nec eloquentius aperire possumus quam S. Bernardi verbis (*Serm. 65. in Cant.*): « Nunquid non vipera est lingua ista? ferocissima plane, nimirum quæ tam lethaliter tres inficiat uno flatu. Nunquid non lancea est ista lingua? profecto et acutissima, quæ tres penetrat uno ictu: lingua eorum gladius acutus, gladius equidem anceps, imo triceps est lingua detractoris. Non vero hujusmodi linguam ipso etiam mucrone quo Dominicum latius confossum est, crudeliorum dicere verearis; fodit enim hæc quoque corpus Christi, et membrum de membro, nec jam exanime fodit; sed facit exanime fodiendo. Ipsis quoque nocentior pinis, quas illi tam sublimi capiti furor militaris imposuit; sed etiam clavis ferreis, quos sanctissimis manibus illis, et pedibus consummata Judaicæ gentis iniquitas infixit: nisi enim hujus, quod nunc pungitur et transfoditur, corporis vitam sui vitæ corporis prætulisset, nunquam illud pro isto mortis injuriæ, crucis ignominia tradidisset. » His concinere videntur illa Gilberti de Hoilandia verba: « Horret magis Christus asperitatem morum, et *linguæ stimulos*, quam aculeos spinarum; in his præsertim qui in silentio vocati sunt simplicitatem, in charitatis negotium, et otii quietem, in humilitatis scholam, in subjectionis votum et vinculum unitatis. »

Nemo ergo jure miretur, si ad tam graves pœnas detractores olim damnarunt antiqui monachorum Patres, quales eæ sunt quas eorum in regulis legimus. Nam, verbi gratia, S. Pachomius statuit (*Art. 84*), ut « qui facilis est ad detrahendum, et dicit quod non est, qui in hoc peccato deprehensus fuerit, monebunt eum secundo; et si audire contempserit, separabunt eum extra conventum septem diebus, et panem tantum cum aqua accipiet, donec polliceatur atque confirmet se ab hoc vitio recessurum, et sic dimittetur ei. » S. Basilius facta interrogatione (*Regul. brev. interr. 26*): « Qui detrahit fratri vel detrahentem auscultat, qua animadversione dignus est? » respondet: « Exterminandi sunt ambo a cæterorum societate. » Et pene incerti auctoris apud eundem Basilium: « Si quis inventus fuerit detrahens aliquibus, vel audiciens detrahentem, et non increpans eos, aut indicans archimandritæ, excommunicetur. » S. Columbanus in Pœnitentia hæc habet: « Si quis detraherit abbatem suum, septem dies unum paximatum (id est habebit pro victu, cum solerent duo paximata pro diem habere, ut observat Menardus noster); si fratrem suum, viginti quatuor psalmos; si sæcularem, duodecim psalmos. » Denique Regula Cujusdam ad Monachos (*Cap. 26*): « Si quis seniori suo detraherit, non seniori detrahit, sed Domino, cui opus facit senior: si vero hoc frequenter faciat, abscondatur a fraternitate, ac sollicitudine fraterni corporis; si vero pœnitent, remittenda sunt peccata sua. »

Quia vero non modo detrahentes, sed eos etiam libenter audientes **137** pœnitentiæ subiciebant; nec ita raro hoc virus irrepit etiam apud servos Dei, saluberrimum hic S. Bernardi consilium proponere non erit forsitan abs re (*Serm. 17. de Divers.*): « Facile, inquit, lingua labitur, nec minus facile illabitur cordi, ita ut multis inter loquendum minus proferunt quod propriam prohibuerint, dum non caverint alienam. Utilis est frater qui tibi loquitur, sapiens est, religiosus, ac timens Deum; plus dico, angelus est, et angelus lucis: etiam sic cave tibi ne audias unde lædaris. Nec personam tibi velim esse suspectam, sed linguam, præsertim in sermone communi. Bona quidem personæ simplicitas, sed in hac parte serpentis astutiam non amittas. »

Neque tamen eo ipso detrahere semper aliquis dicendus est, quo malum de alio refert; occurrunt enim aliquando casus, in quibus et licet, et opus est: duos præsertim notat S. Basilius his verbis (*Reg. brev. interr. 23*): « Duo ergo existimo tempora, in quibus

A liceat aliquid mali de altero dicere; scilicet et quando necesse habet aliquis consulere una cum aliis, qui ad hoc idonei sunt iudicati, quo pacto corrigendus sit is qui peccatum commisit; et rursus cum necessitas poscit ut periculo consulatur aliquorum, qui sæpe numero ex ignorantia commiseri possent cum malo tanquam cum bono; cum Apostoli præceptum sit ne quis cum hujusmodi se commisceat, nequando capiat quis laqueos animæ suæ, etc. »

Spem suam Deo committere.] Bonum est enim sperare in Domino, quam confidere in homine. Sed quid a Domino sperare? « Est spes veniæ, gratiæ et gloriæ, » inquit S. Bernardus (*Serm. 46. de Divers.*). Quo motivo? « Huic securus me credo, qui salvare me velit, noverit et possit, » addit idem S. doctor (*Serm. 20. in Cant.*). Quo fructu? « Quemcumque locum calcaverit pes vester, vester erit. Pes vester utique spes vestra est, quantumcumque illa processerit, obtinebit; si tamen in Deum t-ta figitur, ut firma sit, et non titubet, » reponit iterum S. Bernardus (*Serm. 15. in psal. xc. et serm. 32. in Cant.*).

Bonum aliquod in se cum viderit, Deo applicet, non sibi.] Huc referenda sunt quæ supra dixi in profectum: ne tamen istud instrumentum intactum reliquisse videar, illud exponam præclaris hæc S. Bernardi verbis (*Serm. 84. in Cant.*): « De magnis bonis mala oriri non minima solent, cum facti exiti de bonis Domini, utimur denis inquam non datis, non damus gloriam Deo. Ita profecto qui maximi videbantur pro accepta gratia, pro non reddita minimi reputantur apud Deum. Ego autem vobis parco; usus sum modestioribus vocibus *maximo, minimoque*, sed quod sentio non expressi. Discrimen involvi, ipse nudabo: *optimum, pessimumque* dixisse debuimus; nam vere et absque dubio eo quisque pessimus, quo optimus es, si hoc ipsum quo optimus est ascribit sibi: nempe pessimus est hoc. Quod si dicat quis: Absit, agnosco, gratia Dei sum id quod sum; sculet autem captare gloriam pro gratia quam accepit, nonne fur est et latro? audiat qui ejusmodi est: Ex ore tuo te iudico, serve nequam. Quid nequius servo usurpante sibi gloriam domini sui. » Eadem est doctrina S. Gregorii papæ, quam etiam præ clara hæc sibi i udine illustrat: « Qui vitia **138** superavit, cum de victoria superbiunt, ipso hoste super se ruente intereunt. Eleazar namque in prælio elephantem feriens stravit, sed sub ipso quem exstinxit occubuit: quid ergo iste significat, quem sua victoria oppressit, nisi eos qui vitia superant; sed sub ipsis quæ subjiciunt superbiendo succumbunt? quasi enim sub hoste, quem prosternit, moritur, qui de culpa, quam superat, elevatur. »

Malum vero semper a se factum sciat, et sibi reputet.] Ita Petrus Damiani ad Desiderium abbatem Cassinensem scribens: « Noli, inquit (*Lib. II. epist. 11*), quod plerique faciunt, tantummodo si quid est in te virtutis attendere, ut vitia quasi post tergum posita negligas iudicare: imitare naturalis in pavone diversitatis exemplum, qui nimirum pullinos, et velut ignobiles pedes præ oculis semper habet: insignem vero caudæ pulchritudinem post se spectabilem præbet; videt in pedibus rusticum aliquid, quod despiciat, post tergum vero gerit, unde valeat quasi præ cæteris avibus superbiere. Te quoque quodammodo quod in te virtutis est lateat. Si quid vero vitiosum et correctionis est dignum, ab aspectus tui iudicio non recedat. »

Diem iudicii timere.] Qui iudicii diem non timet, hic iudicio carere merito dicendus est, et reprobus: « Irremediabile namque peccatum est, inquit S. Augustinus (*Serm. 154. in Append. Serm.*) seu quisvis alius, sic aliquem vitium, et cupiditatibus frena laxare, ut se rationem Deo non meminerit redditurum: puto quia magna sibi jam peccati pœna metum ac memoriam futuri perdidisse iudicii. »

Gehennam expavescere.] Et quis non expavesceret, cum vel quique sanctorum etiam maximi sola ge-

hennæ cogitatione toti tremuerunt? Quis nostrum S. Bernardo sanctior? et tamen quis non contremiscens eum contremiscens audire potest? « Contremisco, inquit (Serm. 16, in Cant.), a dentibus bestiarum infernalis, a ventre inferi, a rugientibus præparatis ad escam: horreo vermem rodentem, et ignem torrentem, fumum et vaporem, et sulphur, et spiritum procellarum: horreo tenebras exteriores. Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, ut præveniam fletibus fletum, et stridorem dentium, et manuum pedumque dura vincula, et pondus catenarum prementium, stringentium, urentium, nec consumentium? » Simili pavore pravas cogitationes pellebat S. Pachomius, ut legimus in ejus Vita cap. 29.

Vitam æternam omni concupiscentia spirituali desiderare. Quis, ut dicit S. Bernardus (Serm. in festo S. Martini), Deus « propterea rectum fecit hominem etiam ipso corpore, et os homini sublime dedit, cum prona utique spectent animantia cætera terram, ut attollens ad sidera vultus, illo suspiret, ubi tam beatam et perennem conspicit mansionem: nonne cum pie, et fideliter intuentibus nobis vehementissimum quoddam incentivum amoris, et provocatio flagrantissimi desiderii est visio ipsa tam lucidissimæ mansionis, etc. » Vide ejusdem Serm. 12 et 19, de Diversis, et 33 in Cantica.

Mortem quotidie ante oculos suspectam habere.

139 Quam utilis sit quotidiana sequensque meditatio mortis, quam mortem quotidianam vocat S. Joannes Climacus (Grad. 6), idem ipse describit elegantibus his verbis: « Quemadmodum ex omni genere ciborum panis est maxime necessarius, ita ex omnibus actionibus mortis meditatio. Mortis recordatio in his qui in communi fratrum converantur, parit labores et piæ exercitationes, imo vero contemptus desiderium et dulcedinem: his vero qui extra turbas in solitudine degunt, affert curarum omnium neglectum, et suggerit perpetuas preces, mentisque custodiam.... Vera mortis et efficax meditatio gulam omnino necat, gula autem victa, jacet simul omnia vitia victa. » Et sub finem ejusdem gradus: « Fieri non potest, inquit non nemo, fieri non potest, ut præsentem diem satis pie religioseque transigamus, nisi illum ipsum diem lotius vitæ supremam ultimamque existinemus: et sane permixtum est quomodo et pagani scriptores (Plato et Seneca) aliquid id genus pronuntiarint, qui studium sapientiæ nihil aliud esse dixerunt, quam meditationem mortis. » Eadem videtur fuisse mens et sententia Evagrii, cum dixit: « Ita semper paratus esse debet monachus, quasi sequenti die sit moriturus; rursusque ita corpore suo uti, ac si per multos annos cum eo victurus. » Eadem et S. Antonii, cujus Regula n. 41 hæc scribit: « Cogita apud teipsum, et dicito: Ulque non manebo in hoc mundo, nisi præsentem hac die, et non peccabis Deo. » Eadem leguntur in Regula abbatis Isaiæ, n. 12. S. Pachomius etiam mortis memoriam frequenter commendabat, dicebatque (In ejus Vita c. 46): « Qui semper hæc cogitat, puritatem mentis obtinet, humilitatem cordis acquirit, vanam gloriam respuit, omni sæculari prudentia carere contendit. »

Placere usque adeo necessariam mortis memoriam duxerunt antiqui Patres nostri, ut quo firmius monachorum menti adhereret, in ecclesia aut clauastro apertum semper haberi sepulcrum voluerint, quod olim ordini Benedictino in usu fuisse testatur Haftenus (In com. ad vit. S. Ben., c. 37). Vide Joannem Clim. grad. 7, et Petr. Dam. opusc. 15, c. 23.

Actus vitæ suæ omni hora custodire. Hoc instrumentum sequitur ex præcedenti; fieri enim haud potest ut, mortem cogitans, vitam tuam non custodias. Porro quam necessaria sit nostri custodia pulchre omnino docet S. Bernardus, cum explicans illud Canticozum: Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias, ait (Serm. 48 in Cant.): « Quod si lilium est ipsa anima, juxta sponsi verbum, videat quam

vigilem sollicitamque esse oporteat super custodia sui, septa undique spinis hinc inde aculeos intendentibus... plenus est mundus spinis. in terra sunt, in aere sunt, in carne tua sunt: vide ergo quomodo caute ambules inter spinas. » Et iterum alibi (Serm. 82, de Divers.): « Solent dicere homines hujus sæculi: Bonum castrum custodit qui corpus suum custodit; nos autem non sic; sed æterquilinum vile custodit, qui corpus suum custodit.... custodiendum magis animæ castrum, quoniam æterna ex ipso vita procedit; sed castrum in terra inimicorum situm undique impugnatur, et idcirco omni custodia, id est ex omni parte vigilanti sollicitudine est muniendum, 140 inferius, superius, ante et retro, a dextris et a sinistris. Inferius impugnat concupiscentia carnis, quæ militat adversus animam, quia caro concupiscit adversus spiritum. Superius imminet iudicium Dei horrendum; horrendum est enim incidere in manu Dei viventis... Retro mortifera delectatio est, quæ oritur ex recordatione peccatorum præteritorum. Ante instantia tentationum. A sinistris vero arrogantium fratrum murmurantium inquietudo. A dextris obedientium fratrum devotio: possunt enim hi quoque, nisi caveatur, duobus nocere modis: aut bonis omnium actibus invidendo, aut singularem gratiam amovendo, etc. »

In omni loco Deum se respicere pro certo scire. Nihil efficacius ad omnes vitæ actus custodiendos, quam Deum in omni loco se respicere pro certo scire: « quando enim negligens potest fieri qui intuentem se Deum nunquam desinit intueri, qui sic eum super se videt intentum, ut omnia interiora ejus et exteriora omni hora considerare non cessat, omnes non solum actus, sed etiam ipsos subtilissimos animæ motus perscrutetur atque dijudicet? » inquit S. Bernardus (Serm. 2 in psalm. xc). Hinc et S. Basilius (Reg. brev., interr. 21): « Qui hoc facit (hoc est a Deo se respici cogitat), vel horum similia, neque vagabitur unquam, neque habebit otium vanis cogitationibus indulgere, vel aliquid cogitare quod non ad ædificationem fidei pertinet, et ad aliquam animæ utilitatem spectet: quanto magis nihil audebit, quod adversum sit Deo, et non ei placeat cogitare! »

Potest tamen aliter hic Regula locus intelligi, ut Deum nos respicere idem sit, ac nostra curare, nostræ salutis intendere, ut illi soli intendamus, qui nobis tam amanter intendit, juxta illud apostoli Petri: *Omni sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi est cura de vobis (1 Petr. v).* Quanta vero sit illa ejus cura optime explicat auctor tractatus de Charitate, c. 23, apud S. Bern. tom. V.

Cogitationes malas cordi suo advenientes mox ad Christum allidere, et seniori spiritali patefacere. Cogitationes malas cordi nostro advenientes allidere ad Christum, est contra illarum illecebras Christi auxilium implorare, ut victor possit existere; spem suam Christo committere, in illo fideliter credere, et firmiter sperare, et de triumpho victoria non sibi placere, sed Christo gratias agere, inquit Smaragdus. Vel, ut ait Bernardus Cassinensis, allidere ad Christum per memoriam passionis ejus, et per orationem devotam; ipse enim est serpens æneus, quem qui respexerit, mortifero serpentis infernalis morsu haudquaquam perit. Quod autem S. Benedictus addit: *Seniori spiritali patefacere, explicabimus ad cap. 7;* hic solum annotasse sufficit seniorem illum spiritalem intelligendum esse cum Boherio cujusque monasterii superiorem, qui licet aliquando sit minor ætate, major tamen et senior ratione jurisdictionis merito est dicendus: quamvis Richardus de S. Angelo seniorem spiritalem interpretetur sacerdotem confessorium.

141 *Os suum a malo vel pravo eloquio custodire.* Quia os justi meditari debet justitiam. Porro « malum eloquium est, quod non est bonum; pravum, quod plus est nocivum quam malum, » inquit Hillemarus.

Multum loqui non amare. Nam in multo loqui non

effugies peccatum. Non tamen hic omnino prohibet malum loqui; nonnulli enim aut charitatis lege, aut ratione officii, ut abbates et cellerarii, ad hoc vel inviti coguntur; sed *multum loqui non amare*, pestiferam illam damnans loquendi aviditatem, quam abbas Agatho (*Apud S. Doroth. doct. 4, n. 9*) magno comparabat incendio, quod cum exardescit, omnes ab aspectu suo procul ahire compellit.

Verba vana aut risui apta non loqui. Ut enim pie ac devote, et quidem veraciter dixit Gerardus Belgæ monachus, « nunquam insulsiore joci etiam lepidissimi, quam in ore monachi, quando neque sic quidquam indignius aut abominabilius, quam in vestitu tam lugubri gestus mimici, et mores simi. » Hinc Regula Tarnatensis cap. 18: « Qui joculari aliquid vel risui aptum in conventu fratrum proferre præsumperit, vel qui cum junioribus verba otiosa narrare voluerit, aut habere amicitias vitæ infirmæ, increpationi, ut dignus est, subiacebit. »

Risum multum aut excusum non amare. Multo magis monachus decent lacrymæ quam risus; unde et Magister in Regula sua: « Si viderit fratrem satis promptum in risum, moneat eum præsens præpositus dicens: Quid agis, frater? cum gravitate fac quod facis, quia conversionis tempus non est lætitiæ ad ridendum, sed poenitentis ad lugenda peccata. » Similiter ante eum S. Basilii (*Reg. brev., interr. 31*): « Cum Dominus eos damnet qui in hac vita rident, admodum perspicuum est, nullum omnino locum dari fideli in quo rideat, et maxime in tam magno numero eorum qui per transgressionem legis Deum inhonorant, et in peccato moriantur, super quos mœrere et gemere oportet. » Et post eos Smaragdus in hunc locum: « In valle lacrymarum sumus, et ideo non ridere, sed lugere debemus; lacrymas enim pro peccatis nostris, lacrymas pro dissolutione corporis, lacrymas pro desiderio Redemptoris, et societate omnium angelorum, et omnium habere debemus sanctorum, lacrymas ut a pœnis inferni et a laqueis liberemur diaboli. »

Neque tamen omnem omnino risum prohibet hoc loco S. P. Benedictus, sed nimium aut excusum, tanquam *animi negligentis, et dissoluti spiritus indicium*, ut loquitur S. Bernardus (*De præc. et disp., c. 8*); nam *subridere placide, et animi lætitiâ judicare indecorum non est*, inquit S. Basilii (*Reg. fus., c. 17*), quod scriptura illa ostendit quæ dicit: *Corde exhilarato vultus foret*. Qualis ergo debet esse monachorum risus? Profecto qualem in S. Malachia describit S. Bernardus (*Serm. de S. Malach.*): « Risus aut indicans charitatis, aut provocans; rarus tamen et ipse, equidem interdum eductus, excusumque, qui ita nuntiaret cordis lætitiâ, ut ori gratiam non minueret, sed augeret; tam **142** modestus, ut levitatis non posset esse suspectus; tantillus tamen, ut hilarem vultum ab omni tristitiæ nœvo vel nubilo vindicare sufficeret. » Adde quod ait S. Dorothæus (*Doctr. 19, n. 24*): « Cum ridendum est, cave ne in tuo risu dentes exeras. »

Illiusmodi ergo risum permittit S. Benedictus, quæcumque alium probet, vetantque cum eo non solum S. Basilii et Magister a nobis supra citati, sed etiam Regula Pauli et Stephani, tanquam discordiarum et scandalorum occasionem, cap. 37. S. Joannes Climacus grad. 7, n. 6, et grad. 26, n. 35; et S. Leander in libro seu Regula de Institutione virginum, in qua integrum cap. 41 inscribit *Quod peccatum sit virgini ridere* (*Tom. IV Analect., p. 462*). Sed et olim in ordine nostro « Circatores hoc observabant, si aliquem ridentem, vel aliquid susurrantem conspexerant, statim tabulis notabatur, et benignissime corripiebatur tempore opportuno, et in Consuetudinibus S. Benedicti Amianensis legitur.

Porro notat hic Trithemius quatuor præsertim hominum genera risum dedecere: virgines propter verecundiam; mulieres propter honestatem; infirmos

A propter defectum, quia validus risus eos offendit; et monachos propter eminentiam status.

Lectiones sanctas libenter audire. Non dixit libenter legere; sed libenter audire, quia, ut notat Bernardus Cassinensis, nonnulli sunt qui propter defectum visus, aut aliam infirmitatem non possunt legere. Vel etiam, ut ait Trithemius, quia tempore S. P. Benedicti aliqui admitterantur ad habitum, litterarum penitus ignari, qui omnes ne sacra lectionis fructus privarentur, eas saltem aliis legentibus jubentur audire. Vel etiam libenter audire, liberum et voluntarium cordis assensum his quæ leguntur præbendo, eaque opere exsequendo: quid enim prodest multa legere, multaque discere, nisi multa faciamus? Scienti bonum, et non facienti, peccatum est illi.

Hic autem non quasi libet S. Benedictus monachis lectiones permittit, sed *sanctas*, hoc est sacram Scripturam, passiones SS. martyrum, vitas et collationes Patrum, scripta SS. doctorum, quæ ad morum ædificationem conducunt, quorum omnium lectio monachis summæ est utilitas, maxime juvenibus, quibus eam commendat Guillelmus abbas S. Theoderici ad fratres de Monte Dei scribens in hæc verba (*De Vit. solit. cap. 14*): « Tutius proponuntur legenda et meditando Redemptoris nostri exteriora, et ostenditur in eis exemplum humilitatis, provocatio charitatis, et affectus pietatis; et de Scripturis sanctis, et SS. tractatibus Patrum moralia quæque et planiora. Proponenda sunt ei gesta et passiones sanctorum, ubi nec laborandum sit in planitie historiali, et semper aliquid occurrat, quod novit animum excuset ad amorem Dei et contemptum sui. Porro alia historiarum delectant quidem dum leguntur, sed non ædificant, quin potius mentem inficiunt, et in tempore orationis, vel spiritualis meditationis, inutilia quæque vel noxia faciunt scaturire de memoria, etc. »

143 Procul ergo a manibus nostris gentium libri, procul poetarum aut philosophorum fallacia, ut pote quæ mentem a vera beatitudine avertunt, nisi forte ad eorum ineptias confutandas, et ad mysteria nostræ fidei confirmanda, juxta illud S. Augustini (*Lib. II de Doct. chr., cap. 40*): « Philosophi autem qui vocantur, si qua forte vera et fidei nostræ accommoda dixerunt, maxime Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiam tanquam injustis possessoribus in usum nostrum vindicanda; » cui concinit Petrus Damiani his verbis (*Opusc. 52, c. 9*): « Thesaurum tollit Ægyptiis, unde Deo tabernaculum construat, qui poetas et philosophos legit, quibus ad penetranda mysteria cœlestis eloquii subtilis convalescat. » Sed hæc omnium non sunt, sed doctorum duntaxat, et eorum quidem non etiam omnium, sed quibus id ab abbate præcipitur. Cæterum simplici monacho his nani operam danti merito cum Petro Venerabili ad Petrum Pictaviensem scribente (*Lib. I, ep. 9*) dicere possemus: « Quid inani studio cum comœdis recitas, cum tragœdis deploras, cum metricis ludis, cum poetis fallis, cum philosophis falleris? Quid jam non philosophiæ, sed, quod pace tua dictum sit, tantam stultitiæ operam impendis? Stultitiæ, inquam, nam et hoc veri philosophi dictum est: Nonne stultam fecit Deus sapientiam mundi? Curre ergo, fili mi, ad propositum tibi a cœlesti magistro totius philosophiæ unicum fructum, regni cœlorum beatitudinem, quam adipisci non poteris, nisi per verum spiritum pauperitatem . . . nam si secundum Apostolum volueris esse sapiens, stultus esto ut sis sapiens, neque te logicæ garulitatem, physicæ curiositatem, vel aliud quodlibet scire gloriaris, nisi Christum et hunc crucifixum. Vel cum Paschasio Ratherto ad Odilmannum (*Præf. lib. III, super Thren. Jeremias*): « Non nostri operis est, frater et consenex, falsas poetarum fabulas jam volvere, vel milesias, quoniam nostra institutio alios reposcit mores; neque philosophorum perscrutari libros, quia in altero ludus et oblectatio est, in altero vero difficultas et sudoribus admixtus labor; verum

D

magis threnis nos decet, et lamentis indesinenter insistere. » Sane de B. Alcuino referunt (*In ejus Vita* n. 19), quod « legerat juvenis libros antiquorum philosophorum, Virgiliique mendacia, quæ volebat jam nec audire, nec discipulos suos legere, Sufficiens, inquit, divini poetæ vobis, nec egetis luxuriosa sermone Virgilii vos pollui sacundia; » quæ totidem verbis de S. Maiolo scribit Syrus in ejus Vita lib. 1, c. 14. *Vide* Vitam S. Odonis, sæc. v Bened., et S. Hugonis abbatis Cluniac., auctore Hildeberto Cœnoman., n. 18, apud Bollandum 29 April.; et Regul. S. Isid. cap. 9.

Orationi frequenter incumbere.] Exemplo S. Martini, de quo Severus Sulpitius scribit (*In ejus Vita* lib. 1), quod « nunquam hora ulla vel momentum præterit, quo non aut orationibus incumberet, aut insisteret lectioni; quanquam etiam inter legendum, aut si quid aliud forte agebat, nunquam animum ab oratione laxabat; nimirum, ut fabriferrariis mos est, qui inter operandum pro quodam laboris levamine incudem suam feriunt, ita Martinus etiam, dum aliud agere videretur, semper **144** orabat. » Et certe, ut optime dicebat Evagrius (*Tom. III Mon. Eccl. Græc. p. 95*), « semper quidem operari, vigilare, jejunare non fuit nobis præceptum; at sine intermissione orare lex sanxit. »

Quia vero oratio proprium est monachorum negotium, haud erit fortassis eis injucundum breviter hic demonstrare, quid sit, quæ ejus vis et efficacia, quæ necessitas, quæ ad eam dispositiones, quoque sit faciendâ modo.

Quid sit oratio docet S. Augustinus seu quisvis alius (*Serm. 75 in append. Serm.*) his verbis: « Oratio est ascensio animæ de terrestribus ad cœlestia, inquisitio supernorum, invisibilium desiderium. » Et S. Joannes Climacus (*Grad. 28*): « Oratio, si ejus naturam seu qualitate spectes, est familiaris conversatio, et conjunctio hominis cum Deo. » Similiter Guillelmus S. Theoderici (*De Vit. Solit. c. 14*): « Oratio est hominis Deo adhaerentis affectio, et familiaris quadam et pia collocutio, et statio illuminatæ mentis ad fruendum quandiu licet. » Denique auctor tractatus de Interiori Domo (*Cap. 27*) apud S. Bernardum: « Oratio est mentis devotio, id est conversio in Deum per pium et humilem affectum: humilem ex conscientia infirmitatis propriæ; pium ex consideratione divinæ clementiæ. »

Orationis efficaciam elegantius describere haud possumus, quam S. Joannes Climaci verbis (*Grad. 28*): « Oratio, inquit, si vim et efficaciam ejus spectes, est mundi conservatio, Dei reconciliatio, mater lacrymarum et iterum filia, propitiatio peccatorum, propugnaculum adversus impetum afflictionum, bellorum oppressio et extinctio, officium angelorum, omnium spirituum alimentum, futura lætitiæ, ætio sempiterna, virtutum scaturigo, gratiarum divinarum conciliatrix, profectus spiritualis, nutrimentum animæ, mentis illustratio, securus desperationis, spei demonstratio, tristitiæ solutio, divitiis monachorum, thesaurus solitariorum, iræ diminutio, speculum religiosi profectus, » etc.

Necessitatem ejus præsertim in monacho paucis demonstrat Joannes Trithemius (*Exercit. Spir. l. monach., cons. 6*), cum dicit: « Sicut nobis necessarius est semper habitus ad vitam carnis, sic omnino necessaria est continua oratio ad sanitatem mentis. » Hinc Joannes Baptista de Lezana (*De Discip. mon. c. 3*): « Facilius, inquit, crederem hominem sine anima, quam religionem perfectam sine oratione consistere; nec minus improprie cadaver hominem, quam regularem sine oratione perfectum religiosum appellare licet. »

Ad dispositiones quod spectat, aliæ sunt remotæ, aliæ proximæ: remotæ sunt cordis mundities, sæcularium negotiorum fuga, passionum et affectionum mortificatio; proximæ, locus, tempus, attentio, etc., quæ paucis ex Patribus probanda sunt.

A Primo ergo ad bene orandum requiritur sincera cordis puritas; nam licet oratio sit Dei donum, et « divini muneris largitatem sub regula concludere nostrum non sit, » ut ait Gilbertus de Hoilandia (*Serm. 17 in Cant.*); « si quid tamen ad hæc potest humana industria cooperari, illud primum observate: Lavamini, mundi estote. » Et sane si oratio sit familiaris cum Deo conjunctio, qua ratione orare poterit, qui peccato ab eo averitur? **145** Recte equidem Petrus Damiani ad Alexandrum papam scribens (*Lib. 1, ep. 15*): « Si quilibet ignotus cubiculum regis irrumpat, eique præsens tanquam familiaris assistat, regis tamen alloqui non profuerit, quia ebarus ei per anterioris notitiæ gratiam non habetur; ita et nos infelices et miseri, quod quidem de mei similibus loquor, sæpe soli in angustæ collæ remotione consistimus, sois divinæ majestatis obtutibus tremantes adstantes, peccatis tamen obstantibus, vel intimi splendoris iginiculum, vel compunctionis gratiam non meremur; sic itaque velut ante Regis videmur astare præsentiam; sed quia per vitæ rectitudinem sibi noti non sumus, colloquutionis internæ dulcedinem non gustamus. »

B Secundo, ad bene orandum disponit sæcularium negotiorum abdicatio, ut scribamus « sapientiam in tempore otii, nam qui minoratur actu, inquit præfatus Gilbertus (*Loco citato*), recipiet eam. » Unde et Petrus Damiani (*Loco supra citato*): « Mens terrenis obtenebrata negotiis, frustra se in contemplationis colmen attollere nititur, dum actionum sæcularium merito quasi congestis lapidum ruderibus aggravatur; sicut enim aluta calcei, postquam per limosa loti fluentia transierit, non admittit arvinam, sic mens humana, nisi ab humore fuerit curæ sæcularis exuta, non percipit supernæ pinguedinis gratiam; » etc.; et Gilbertus de Hoilandia (*Serm. 1 in Cant.*) scribens in illud Canticum, *In lectulo meo per noctes quæstivi quem diligit anima mea*: « In turba, inquit, in publico vix tangitur Jesus; ideo sponsa, quæ non tantum tangere, sed amplexari et attractare desiderat, devitans publicum, elegit secretum et lectuli et noctis. »

C Tertio, sincera passio et carnis mortificatio, ut familiari hac similitudine demonstrat Petrus Damiani (*Loco cit.*): « Sicca chorda clarum harmoniæ sonitum, humida reddit obtusum, tympanum quoque surdum sonat, si quilibet eum humor humectat: sic necesse est, ut mens humana a carnis voluptate sit arida, quatenus in Dei omnipotentis auribus ejus oratio sit arguta. »

Quarto, aptus quærendus est locus ad orandum, nimirum remotus, et ab omni tumultu secretus; nam et Christus orare volentem intrare cubiculum ostiumque claudere jubet.

Quinto, « non modo locum, inquit S. Bernardus (*Serm. 86 in Cant.*), sed et tempus observare oportet eum, qui sibi orare voluerit. Tempus seriatim commodius aptiusque; maxime autem cum profundum nocturnus sopor indicit silentium, tunc plane liberior erit puriorque oratio: *Consurge in nocte*, inquit, *in principio vigiliarum tuarum, et effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini Dei tui.* Quam secura ascendit de nocte oratio, solo arbitrio Deo, sanctoque angelo, qui illam superno altari suscipit presentandam! quam grata et lucida verecundo colorata rubore! quam serena et placida nullo interturbata clamore, vel strepitu!» etc.

Sexto, summa requiritur attentio; nam, ut ait S. Cyprianus (*De Orat. Dominic.*), « quæ est ista signitia alienari et rapi cogitationibus ineptis et profanis cum Dominum deprecaris, quasi sit aliud quod magis debeas cogitare, quam **146** quod cum Deo loqueris? quomodo te audiri postulas, cum te ipse non audias? Vis esse Deum memorem tui cum rogas, quando tu ipse minor tui non sis? Hoc est ab hoste in lotum non cavere, hoc est, quando oras Deum, majestatem Dei negligentia orationis offendere. »

Denique quod proprium est hujus instrumenti, ad bona orandum, oratio debet esse frequens et assidua, ut multis nos Scriptura locis edocet: et certe «perparum orat, quisquis illo tantum tempore, quo genua flectantur, orare consuevit,» inquit abbas Isaac apud Cassianum (*Collat. 10, cap. 14*).

Mala sua præterita cum lacrymis vel gemitu quotidie in oratione Deo confiteri, de ipsis malis de cætero emendare. Simile aliquid præscribit S. Antonius (*In Regul. n. 25*): «Contristare, inquit, diu noctuque pro peccato tuo, accende lampadem oleo oculorum tuorum, nempe lacrymis.» Et iterum (*Num. 30*): «Ne gloriaris, neque rideas omnino: da operam ut lugeas ob peccatum tuum, sicut luget is penes quem aliquis mortuus est.» Et item (*Num. 44*): «Coge te ipsum ut ores perpetuo cum lacrymis, ut forte miseretur tui Deus, et exuat te veteri homine.» Sed S. Benedicti textum expendamus.

Quinque potissimum hic præcipit S. Pater. Primo peccatorum confessionem, quæ, ut dicit S. Bernardus (*Epist. 113*), «peccatoris est vita, justii gloria, et peccatori necessaria, et justum nihilominus decet.»

Secundo vult confessionem illam peccatorum esse præteritorum, cupit enim non esse præsentia: præterita autem vocat ea quæ in sæculo ante conversionem commissa sunt: quæ semel facta, nullum ab eo committi voluit, cujus angelica prorsus esse vita debuisset, ut observat Hildemar. Vel etiam quia, ut loquitur Bernardus Cassinensis, «utilis est memoria præteritorum peccatorum, quia ex illa tollitur præsumptio, et humilitas conservatur, et virtus bonæ operationis acquiritur, sicut ex appositione limi terra magis secundatur et fructificat.» Eadem similitudine utitur Candidus in Vita Egidii abbatis Fuldensis n. 26.

Tertio, idque cum lacrymis vel gemitu, quod Deum summæ bonitatis et infinitæ clementiæ offenderit, quod diaboli servum per peccatum se constituerit, quod æterna cœli gaudia per modicam momentaneamque delectationem amiserit, et nunquam finiendæ gehennæ incendia meruerit. Et bene cum lacrymis, quia «sicut ignis stipulam depascit, ita lacrymæ sinceræ quidquid sordium vel apparet vel non apparet abluunt et delent,» ut dicit S. Joannes Climacus (*Grad. 7*).

Neque vero S. Benedictus simpliciter dixit cum lacrymis; sed apposite addidit *vel gemitu*; quia multi sunt quos lacrymarum gratia Deus non donat, qui interim tamen salubriter gemere possunt, quemadmodum B. Alcuinus (*In ejus Vita, n. 14 sæc. iv Bened., part. 1*), qui «secretissimam orationem semper in die . . . cum manuum diutina crucis extensione . . . multis cum gemitibus (nam lacrymas peccato habere poterat) fundebat.» E contra vero S. Benedictus abbas Anianensis, de quo Smaragdus scribit (*In ejus Vita n. 56, ibid.*): «Quis unquam solum nisi flentem reperit? quis ad eum subito ingrediens siccas ejus **147** reperit genas? et non prorsus aut humi prostratum, aut cœlo erectis manibus stantem; aut ne sacri voluminis nimis humectarentur fletibus paginæ, pugnis recipientem lacrymas invenit?» Vide Vitam S. Filiberti n. 6 et 12, S. Ansberti n. 9, S. Cuthberti cap. 16, sæc. ii Bened., S. Adalardi auctore Paschasio n. 25, et Valæ ejus fratris l. i, cap. 10, ubi similia referuntur.

Quarto, id fieri quotidie S. Benedictus præcipit, quia «nec reis in carcere gaudium ullum, nec veris monachis in terra lætitia debet esse (S. Joan. Climac., grad. 7).» In his tamen aliqua discretione utendum est: unde suos alloquens S. Bernardus dicebat (*Serm. 11 in Cant.*): «Suadeo vobis amicis meis reflectere interdum pedem a molesta et anxia recordatione viarum vestrarum, et evadere in itinera planiora serenioris memoriæ beneficiorum Dei, ut qui in vobis confundimini, ipsius intuitu respiratis. Volo vos experiri illud quod propheta consulit dicens: *Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui.* Et

A quidem necessarius dolor pro peccatis; sed si non sit continuus, sane interpeletur lætiori recordatione divinæ benignitatis, ne forte præ tristitia induretur cor, et desperatione pereat. Miscemus abantho mel, ut salubris amaritudo salutem dare tunc possit, cum immitte temperata dulcore tibi poterit, etc.

Quinto, denique de ipsis malis de cætero emendare, quia «ista est vera poenitentia, quando sic convertitur quis ut non revertatur, quando sic poenitet ut non repetat,» inquit S. Aug. seu quivis alius (*Serm. 117 in append.*). Et certe, ut ait ad hunc locum Smaragdus, «qui plangit peccatum, et iterum admittit peccatum, quasi si quis lavet laterem crudum, quem quanto magis laverit, tanto amplius lutum facit.» Apposite omnino Petrus Dam. (*Opusc. 52, cap. 22. Vid. lib. ii, epist. 13, et S. Bern. Serm. 3 in Cant.*): «Serpens, cum bibere concupiscit, ante venenum evomit; hausta vero sufficienter aqua, ad locum ubi vomerit redit, vomitumque resumit: nos etiam, cum celestis eloquii sumentis desideramus haurire, per conatum puræ confessionis omnia vitiorum et lapsuum venena debemus evomere, sed absit ut revertamur ad vomitum!»

Desideria carnis non perficere. Juxta Hied Petri apostoli: *Charissimi, obsecro vos tanquam advenas et peregrinos, abstinere vos a carnalibus desideriis, quæ militanti adverent animam.*

Voluntatem propriam odire. Voluntas propria, ut ait Smaragdus, et citatus a Bernardo Cassinensi et Bohario Petrus Diaconus, est ea quæ privata, et singulariter sua est, quam nullus alius approbat, nullus justam esse proclamat. Vel, secundum S. Bernardum (*Serm. 2 Temp. Pasch.*): «Voluntatem dico propriam, quæ non est communis cum Deo et hominibus, sed nostra tantum, quando quod volumus non ad honorem Dei, non ad utilitatem fratrum, sed propter nosmetipsos facimus, non attendentes placere Deo et prodesse fratribus, sed satisfacere propriis motibus animarum.» Hujusmodi voluntatem hic jubemur odire, et quidem merito, nam, et ait S. Petrus Damiani seu quivis alius (*Serm. de S. Bened.*): «Nullum aliud onus est gravius homini, quam homo ipse: quis enim tyrannus crudelior, quæ sævit potentias homini, quam hominis ipsius **148** voluntas? Nunquam ab ea requiescere, nunquam solvere licet: et quo amplius te ad obediendum tibi moveris fatigari, eo magis urget, instigat, et onerat, pietatis immemor, misericordiam nesciens: hoc enim proprium habet propria voluntas, ut quo obediens obedientior fuerit sibi, eo amplius eum crudelioribus vinculis invecet. r

Neque hic solum præsentia hæc in sæculo statim in nos tyrannidem exercet propria voluntas, sed multo amplius in futuro, ut pote quæ æternam nobis damnationem acquirat: utro S. Bernardus (*Serm. 11 de divers.*): «Caveamus a propria voluntate tanquam a vipera pessima et nequissima, quæ sola deinceps damnare possit animas nostras;» et alibi (*Serm. 2 Temp. Pasch.*): *Cesset propria voluntas, et infernus non erit.* Et apud Cassianum (*Coll. 24, c. 25*) abbas Abraham: «Perditio nostra est oblectatio vitæ præsentis, et, ut expressius dicam, evasatio desideriorum voluntatumque nostrarum. r

Præceptis abbatis in omnibus obviare. Juxta Hied Scripturæ: *Facies quemcumque dixerint, qui præsent loco quem eligerit Dominus, et dixerint te juxta legem ejus, sequarique sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram neque ad sinistram; qui autem superbiens nolens obedire mandatis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decresio judicis, morietur homo ille, et auferet malum ex loco suo (Deuter. xvii).* Et sane, quemadmodum rationatur S. Basilus (*Constitut. monast. c. 20*): «Si qui artificii cooptant manuario ex illis, qui ad præsentem vitam nobis usui sunt, seipsam committunt, omnibus modis illi obtemperat, nec aliqua in re jussu illius contradicit, neque vel modice illum deserit, sed perpetuus est in cæcis præceptoris, et cibum ac potum reliquamque dietam

non aliter expectat, quam juxta illius definitum A præscriptum; quanto magis qui ad pietatis et sanctimonie disciplinam accedentes semel hoc sibi ipsis persuaserunt, quod apud istum præceptorem talem scientiam acquirere valeant, omnem obtemperantiam et exactissimam obedientiam præpositis suis exhibebunt, et non exigent præceptorum rationem, sed opus illorum perficient, nisi forte quantum eos quidquid ad salutem conducat ignorant, honesta et competenti reverentia interrogare et instrui de-
cet! »

Quod autem S. Benedictus ait in omnibus obedire, caute est intelligendum. Nam primo, quoad peccata, nulla debetur prælatis ea præcipientibus obedientia, ut docent inter alios S. Basilius in Regulis brev. inter. 114, S. Bernardus Serm. 41 de diversis et epistola 7, Petrus Ble-ensis epist. 151, et S. Theresa in Fundationibus suorum monasteriorum cap. 17.

Secundo, nec potest abbas monachis quidquam quod non sit in Regula, aut saltem secundum Regulam imperare, nec ei eo casu tenentur fratres obedire. Ita docet Petrus Venerabilis ad S. Bernardum scribens in hæc verba (*Lib. 1, ep. 28, sub finem*): « Sicut eos qui, oblectamenta mundi fugientes, ejus aspera ad majus meritum discrete amplectuntur, omnino scimus esse laudandos; sic illos qui alios ad id quod non proposuerunt, et quod non expedit, violenter cogere volunt, dicimus non esse prorsus 149 audiendos. » Et S. Bernardus in epistola ad Simonem abbatem S. Nicolai (*Epist. 84*): « Invitandi sunt ad arctiorem vitam, non cogendi, quibus utique semel in ordine Cluniacensi præesse consensisti. » Rationem alibi hanc reddit S. doctor (*De Præc. et disp. c. 4*): « Non parum prælati præscribitur voluntati, quod is qui proficitur, spondet quidem obedientiam, non tamen omnimodam, sed determinate secundum Regulam, nec aliam quam S. Benedicti, ut oporteat eum qui præest non irena suæ laxare voluntati super subditos, sed præfixam ex Regula sibi scire mensuram, et sic sua demum imperia moderari circa id solum quod rectum esse constitit, neque quodlibet rectum, sed hoc tantum quod prædictus Pater instituit, aut certe quod sit secundum quod instituit; sic se quippe habet professio: *Promitto, non quidem Regulam, sed obedientiam secundum Regulam S. Benedicti, non secundum voluntatem præpositi,* » etc.

Tertio, sicut nihil ultra, ita nihil contra aut citra Regulam abbas jubere potest, v. g., sano manducare carnes, a nocturnis abesse vigiliis, aut aliquid hujusmodi, nec tali fratres tenentur obtemperare mandato: « Ergo nec prælati jussio, inquit iterum S. Bernardus (*De Præc. et disp. c. 5*), vel prohibitio non prætereat terminos professionis; nec ultra extendi potest, nec contrahi citra: nihil mo prælatus prohibeat horum quæ promisi, nec plus exigat quam promisi; vota mea non augeat sine mea voluntate, nec minuat sine certa necessitate. » Ratio est quia « absque necessitate remissio voti non dispensatio, sed prævaricatio est, » ut loquitur idem S. doctor.

Etiam si ipse, quod abbat, altiter agat.] Obedientes apostoli Petri præcepto: *Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discotis*: in his enim jus et potestas imperandi residet, a qua nec malis moribus excidunt, nec minus quam boni, Christi in nos vices gerunt: unde apposite ad hunc locum Petrus Damiani (*Opusc. 15, c. 20*): « Nolite, ait, de vestrorum priorum perperam forte viventium meritis disputare, et non qua via gradiuntur, sed cujus vice funguntur attendentes, illis in Christo humiliter obedite. »

Memores illius dominicæ præceptum: « *Quæ dicunt facite; quæ autem faciunt facere nolite.* » Quo respexisse videtur Petrus Blesensis, cum dixit (*Epist. 151*): « Si autem vite nequioris est abbas, ei tamen ex charitate obedire oportet; scriptum est enim: *Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite.* »

Non velle dici sanctum antequam sit, sed prius esse quod verius dicatur.] Sanctitatem appetere, bona opera exercere omnes debemus, cum id ante omnia Deus jusserit: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum*; at vero velle dici sanctum non est Christianorum, multo minus monachorum, sed paganorum; nisi forte fraternæ charitatis intuitu: « est enim cum utiliter humanas laudes recipimus, inquit S. Bernardus (*Serm. 83 de divers.*), fraternæ duntaxat charitatis intuitu, et ad salutem eorum qui nobis propterea facilius acquiescunt, » sicut fecit Apostolus, qui prædicationes et revelationes ipse prædicavit: at vero extra 150 causas hujusmodi, qui laudes humanas appetit similis est nudo cuidam, qui laceram et attritam vestem aut quodvis aliud tandem invenire cupit, quo nuditatem et ignominiam contegat, inquit S. Dorotheus.

Quod vero additur, *sed prius esse quod verius dicatur*, non sic capiendum est, quasi post acquisitam sanctitatem appetere laudes humanas licitum esset; sed nos voluit prius esse sanctos, ut si quando vel invitati tales prædicemur, verum tunc dicatur.

Præcepta Dei factis quotidie adimplere.] Quid per præcepta Dei hic debeamus intelligere, eleganter explicat Petrus Venerabilis ad S. Bernardum sic scribens (*Lib. 1, epist. 28*): « Divina mandata dicimus non solum ea quæ per seipsam in carne Divinitas apparens hominibus tradidit, aut ea quæ per apostolos teneri constituit, sive illa quæ ante susceptam carnem per patriarchas vel prophetas mandavit; sed etiam illa quæ post apostolos viri apostolici, apostolica vestigia secuti, unanimes multorum consensu servari præceperunt: idem enim divinus Spiritus, qui priorum Patrum cordibus se infundens humanæ salutis congruentia per eos dedit præcepta, per hos quoque, qui recentiores videntur, hominum salutem operari salubria jubendo non destitit. »

Castitatem amare.] Propter summam ejus excellentiam, quæ « Deo nos familiares et, quantum humana natura patitur, similes efficit, » ut loquitur S. Joannes Climacus (*Grad. 15*), aut saltem angelis ipsis, juxta vulgatam Patrum sententiam, in primis S. Bernardi abbatis, ad Henricum Senonensem episcopum de castitate ita scribens (*Epist. 42*): « Quid castitate decorius, quæ mundum de immundo conceptum semine, de hoste domesticum, angelum denique de homine facit? Differunt quidem inter se homo pudicus et angelus, sed felicitate, non virtute; sed et si illius castitas felicitas, hujus tamen fortior esse cognoscitur. » Idem sentiebat Petrus Venerabilis, qui in epistola ad Margaritam et Pontiam, neptes suas, sic disserit (*Lib. vi, epist. 39*): « Non patientia, non humilitas, non charitas, non quælibet alia virtus soror dicitur angelorum, sed virginitas; hinc B. Hieronymus: *Bene ad virginem angelus mittitur, quia semper angelis est cognata virginitas*; profecto in carne præter carnem vivere, non terrena vita est, sed celestis; unde in carne angelicam gloriam acquirere, majus est meritum quam habere; esse enim angelum felicitatis est, esse vero virginem virtutis est. » Et infra: « Quid pluribus exsequar laudem castitatis? Castitas etiam angelum fecit, et qui eam servavit angelus est. »

Notandum vero S. Benedictum non præcisè dixisse *virginitatem amare, sed castitatem*; quia paucorum est illa virtus, quam in omni non modo corporis, sed etiam cordis incorruptione reponunt. Et sane S. Basili, cujus castitatem tantopere commendat S. Gregorius Nazianzenus in orat. funebri ad ejus laudem, dictum fertur: *Et mulierem ignoro, et virgo non sum*; et ipse ad Chilonem discipulum scribens ait: « Et quidem flagitium vitavi fornicationis, at munditiæ virginis florem 151 arcana cordis cogitatione fœdavi. » At vero castus esse etiam post amissam virginitatem nullus non potest.

Porro quod jubemur *amare*, summo proinde studio jubemur custodire; in quo plane redarguendus

venit error quorundam, qui, ut scribit Boherius, cum nullibi in Regula de castitate aliquid legant, monachum castitatem hand vovere affirmaverunt, quasi vero monastica professio castitatis, ut paupertatis et obedientiæ votum non includeret. Et nonne nos puderet in castris Christi morantes non caste vivere? cum in antiquis militum, maxime Romanorum, castris castitas servaretur, ut scribit Bernardus Cassianensis: unde et *castris* nomen ortum, quod milites in eo degentes castrati viderentur.

Ad servandum autem pretiosum castitatis thesaurum plurima conferunt, quæ isthic etiam congerere non erit fortassis penitus otiosum. In his recentest imprimis jejunium, otiositatis fugam, novissimorum recordationem, frequentem Eucharistiæ perceptionem, orationem, humilitatem, Dei præsentiam, patientiam, et solitudinem fugamque mulierum: de quibus pauca subjicio.

Primo ergo, qui incorruptam servare castitatem desiderat, jejunio ante omnia corpus affligere debet, vulgare est enim proverbium: *Sine Cerere et Baccho friget Venus*; et contra. Hinc S. Ambrosius (*Lib. 1 de Pæn.*): « Libido, inquit, gravis ignis est, et ideo non debemus illi alimenta præbere. Luxuriæ pascitur libido conviviis, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate flammatur. » Et S. Joannes Climac. (*Grad. 14*): « Qui servit ventri suo, et interim conatur spiritum luxuriæ vincere, perinde facit atque is qui incendium vult oleo superare. » Quapropter, « Sanctissimi principes monachorum cupientes amputare libidinis causas, victum nobis parcum et tenuem constituerunt ad certam mensuram, quo corpus sustentetur ad necessitatem, et non incressetur ad libidinem, » ut scribit Trithemius (*Homil. 21*).

Jejunii autem nomine cuncta macerationis genera vulgo intelligunt, quibus usi persæpe leguntur sancti, ut fœdos libidinis æstus extinguerent. Ita monachus quidam omnes ad lucernæ flammam sibi digitos incendisse dicitur, ne libidinis flamma cor suum ardere permitteret (*Lib. v de Vit. Pat., libello 5, n. 37*). Ita S. Benedictus (*S. Greg. 1. 11 Dialog., c. 2*) carnis tentatione afflictus, in spinas et vepres corpus nudum provolvit. Ita S. Bernardus (*In ejus Vita l. 1, c. 3*), quod curiosius feminam aspexisset, stagno gelu constricto collo tenus se immersit. Alii flagellis, ciliciis, vigiliis, chameunis, ferreis catenis carnis tentationes impugnaverunt, et vicerunt. Vide Regulam B. Aelredi ad Virgines, cap. 26 et 27.

Secundo. Quia non minus castitati quam ipsi animæ inimica est otiositas: « Qui thesaurum magnum in fragili corpore portatis, inquit Trithemius (*Homil. 21*), otium fugite, semper aliquid boni facite, ut quoties tentator diabolus accesserit, utiliter vos occupatos inveniat. Enimvero qui otiosus est, insidiis patet tentantis; qui autem occupatur in opere bono, aditum clausit omnem insidiis. » Certe terrere nos debet quod scribit S. Joannes Climacus (*Grad. 2*): « Multos vidimus in sæculo præ curis, **152** sollicitudinibus, nugis, vigilisque, corporis sui furiosam tyrannidem fugisse, qui postquam ad religiosæ quietis et secretæ vitæ silentium se contulerunt, per refractarios corporis motus misere sunt inquinati et polluti. »

Tertio. Ad tuendam servandamque castitatem plurimum valet novissimorum, maxime inferni meditatio: id quod sordida cogitatione impugnatu alicui fratri familiari hac similitudine edocuit quidam senex (*Lib. v de Vit. Pat., libello 5, n. 30*): « Mulier quando vult ablaetare filium suum, aliquid amarum superungit uberibus suis, et cum venerit infans ex consuetudine lac sugere, sentiens amaritudinem refugit: mitte ergo et tu amaritudinem in cogitatione tua. » Petenti vero fratri quam amaritudinem poneret, respondit cogitationem mortis et tormentorum quæ in futuro sæculo peccatoribus reservantur.

Quarto. Inter alia servandæ castitatis media, suadent frequentem sacrosanctæ Eucharistiæ percep-

tionem, ut pote quæ sit frumentum electorum, vinum germinans virgines. Sedat enim, cum in nobis manet Christus, sævientem membrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi exstinguit, inquit S. Cyrillus (*Lib. iv in Joan., cap. 17*). Unde et S. Bernardus suos alloquens (*Serm. in Cæna Domini*), « Si quis, ait, vestrum non tam sæpe modo acerbos sentiat iracundiæ motus, invidiæ, luxuriæ, aut cæterorum hujusmodi; agat gratias corpori et sanguini Domini, quoniam virtus sacramenti operatur in eo. » Vide Cassiani collat. 22, cap. 6.

Quintam servandæ castitatis rationem suo exemplo edocet Sapia, cum dixit: *Cognovi quod non possim esse continens, nisi Deus dei: adii Dominum et deprecatum sum* (*Sap. viii*). Quotiens ergo motum carnis inordinatum senseris, quotiens hostem adesse invisibilem ad nocendum perceperis, mox ad pendentem in cruce Filium Dei confugito. Hortatur etiam Aelredus (*In Regul. c. 25*), ut ad B. Virginem Mariam potissimum recurramus.

Sexto. Castitatem. « Seniores aiunt apprehendi non posse, nisi prius in corde humilitatis fundamenta fuerint collocata, » inquit Cassianus (*Lib. vi Instit. c. 18*). Et S. Gregorius (*Lib. vi Moral. c. p. 25*): « nul'am dicit esse castitatem, quam non commendat humilitas mentis. » Cui concinit illud S. Bernardi (*Lib. de Amore Dei, n. 30, tom. III*): « Castitas superba non castitas est, sed ornatum diaboli prostibulum. »

Septimo. Perfectæ castitatis statum perpetuo tenere poterimus ex Cassiano (*Lib. vi Inst., c. 21*): « Si Deum non solum secretorum nostrorum actuum, verum etiam cogitationum cunctarum diurnum pariter nocturnumque inspectorem esse et conscium cogitemus, ac pro omnibus quæ in nostro corde versantur, sicut pro factis et operibus nostris rationem nos ei reddituros esse credamus. »

Octavo. « Quantum quis in lenitate ac patientia cordis, tantum in corporis puritate proficiet; quantoque longius iracundiæ propulerit passionem, tanto castitatem tenacius obtinebit: non enim æstus corporis declinabit, nisi qui animi motus ante compresserit, quod apertissime Salvatoris nostri ore laudata beatitudo declarat: *Beati miles, quoniam **153** ipsi possidebunt terram*. Non ergo aliter nostram possidebimus terram, id est non alias ditioni nostræ rebellis hujus corporis terra subdetur, nisi mens nostra prius fuerit patientiæ levitate fundata, nec poterit adversus carnem suam libidinis bella comprimere, nisi prius armis mansuetudinis instruat. »

Denique castitas amans ad solitudinis, nec efficacius aut magis præsens adversus omnes carnis impressiones remedium existimaverunt SS. Patres, quam fuga mulierum, ut hostem quasi fugiendo vincamus; tutam castitatem non credentes hoste præsentem. Ita S. Casarius (*Serm. 295 in append. Serm. S. August.*): « Contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam; nec tibi verecundum sit fugere, si castitatis palmam desideras obtinere. Unde, fratres charissimi, ab omnibus Christianis, præcipue tamen clericis, sive monachis indigna et inhonesta familiaritas fugienda est, quia sine ulla dubitatione qui familiaritatem non vult vitare suspectam, cito dilabitur in ruinam. » Et paulo post: « Quod autem libidinem fugiendam esse suggerimus, apostolus Paulus evidenter ostendit, qui cum omnibus vitis prædicaverit resistendum, dum contra libidinem loqueretur, non dixit resistite, sed fugite fornicationem, ac sic contra reliqua vitia, Deo auxiliante, debemus in præsentem resistere, libidinem vero fugiendo superare, licet alibi in Scripturis divinis legimus: *Noli, in faciem virginis intendere, ne te scandalizet vultus ejus*. » Idem docent S. Hieronymus scribens adversus Vigilantium sub finem, et Cassianus lib. vi Institutionum, cap. 5; quibus concinit illud Goffridi abbatis Vindocinensis (*Lib. iv, ep. 41*): « Ubi inordinate sæcularis est assiduitas, diu deesse non creditur grandis iniquitas,

maxime in loco in quo sexus femineus habitare permittitur, per quem etiam religioſe perſonæ ſuſpectæ habentur. » At conſtantioreſ etiam animoſ terred debent hæc S. Bernardi verba (*Serm. 65 in Cant.*) : « Cum femina ſemper eſſe, et non cognoscere feminam, nonne plus eſt quam mortuum ſuſcitare? » Nec me minus moveat, quæ nonnulliſ ex pricis monachis dicebat (*Joan. Moachus in Prato ſpirit., c. 227*) : « Filioli, ſal ex aqua eſt, et ſi appropinquet aquæ, continuo ſolvitur et deficit; et monachus ſimiliter ex muliere eſt; itaque ſi appropinquet mulieri, ſolvitur et ipſe, atque in id deſinit, ut jam monachus non ſit. » Et Petrus Damiani (*Opusc. 52, cap. 5*) : « In quodam monte Orientis lapideſ ſunt igniferi, qui maſculus et femina nuncupantur, et dicuntur pyroboli, qui nimirum cum a ſe invicem procul ſunt, non accenduntur. Si vero femina appropinquatur maſculo, protinuſ ex eiſ igniſ egreditur, ita ut omnia quæ circa montem ſunt flammis vaporantibus exurantur. Ab ipſiſ ergo lapidibuſ edocemur, ut ſi conſumiſ libidiniſ incendio volumuſ, muliebriſ aſpectuſ faciem declinemuſ, ne de conſpecta forma flammaſ proſiliat, quæ in nobiſ non montiſ, ſed mentis fruteta pervadat. »

Nemo ergo jure miretur tantam in pricis monachis feminas vitandi ſollicitudinem, ut non ſolum eiſ monaſterii ſui, ſed nec oratoriſ ingreſſum permitterent, imo nec ſui conſpectum aut congreſſum facile concederent.

154 Certe prohibitum olim in virorum monaſteriiſ feminis adituſ paſſim teſtantur antiquæ monachorum regulæ : Regula tertiaſ SS. Patrum (*Cap. 4*), « familiaritatem omnium mulierum, inquit, tam parentum quam extranearum pro conſtodienda vita, vel cavendiſ laqueiſ diaboli ab omnibuſ monaſteriſ, vel culturiſ monachorum; ſeu frequentationem monachorum a monaſteriſ puellarum, ſicut regula edocet, prohibere cenſemur; neque ulla mulier in interiuſ atrium monaſterii ingredi audeat. Quod ſi cum conſilio vel voluntate ablatiſ monaſterium, vel cellulaſ monachorum quædam fuerit Ingreſſa, merito ipſe abbaſ et nomen abbaſiſ deponat, et inferiorem ſe omnibuſ præſbyteriſ recognoſcat; quia talis ſancto gregi præſepni debet, qui eoſ immaculatoſ Deo offerre procuret, non per quolibet familiaritateſ diabolo ſociare feſtinet. » S. Baſiliuſ (*Serm. 1 de Inſtit. monach.*) : « Muliereſ a monaſteriorum ingreſſu proruſ arceantur. » S. Caſariuſ in Regula ad Monachos cap. 41 : « Muliereſ in monaſterio nunquam ingrediantur. » Regula S. Ferreoli (*Cap. 4*) : « Nulla penituſ mulier ad monaſterium, etiamſi pro dilectione expetere videatur, accedat. Similiter eam etiam religioſiſ feminis vel puelliſ, ne qua forte occaſio miniſ intelligentibuſ relinquantur, accedendiſ licentiam amputamus : quia non poſteſ habitatio in longum eſſe ſecura, inimico proximo et hoſte vicino. » Denique Regula Tarnateſiſ monaſterii (*Cap. 20*) : « Feminæ veſtrum non frequentant habitaculum, ſed cum pro devotione ſua, vel pro amore religioniſ veſtræ expetierint monaſterium, non eiſ concedatur interioreſ monaſteriiſ januaſ introire; ſed in oratorio, aut in hoſpitaliſ domo reddatur illiſ honor et gratia. » Hæc veterum monachorum diſciplinam conſirmant conciliuſ Turoneſiſ (*Cap. 17*) hiſ verbiſ : « Mulier intra ſepta monaſteriiſ nullatenuſ introire permittatur; ſi abbaſ in hæc parte aut præpoſituſ negligentiſ apparuerit qui eam viderit, et non ſtatim ejeceſcit, excommunicetur. » Conciliuſ Antiffidoreſe (*Can. 26*) : « Si quiſ abbaſ mulierem in monaſterio ſuo ingrediſ permiſerit, aut feſtivateſ aliquas ibi ſpectare præcepit, tribuſ menſibuſ in alio monaſterio recludatur, pane et aqua contentuſ. » Similiter Romanuſ ſub S. Gregorio (*Apud Baron. ann. 601*) cavet : « ne in ſervorum Deiſ reſciſibuſ et eorum receptaculiſ illa populariſ conventuſ præbeatur occaſio, vel mulierum fiat novuſ introituſ, quod omnino non expedit animabuſ eorum. » Idem jubet S. ponti-

A ſex ad Caſtorium Ariminenſem epiſcopum ſcribens (*Lib. IV Reg., cap. 43*); et ad Valentinuſ abbatem (*Ibid. lib. III, cap. 44*), qui feminas in ſuo admieſerat monaſterio : « Hujuſ te præceptiſ ſerie, inquit, comonemus, ut neque muliereſ in monaſterio tuo deincepſ qualibet occaſione permittaſ aſcendere, neque monachos tuos commatres ſibi facere; nam ſi hoc denuo ad aures noſtraſ pervenerit, ſic te ſeveriſſimæ noveris ultioniſ ſubdendum, ut emendationiſ tuæ qualitate, cæteriſ ſine dubio corrigantur. » In antiqua etiam formulaſ condendiſ privilegiſ ſtatuitur (*Exſtat Sæc. IV Bened., part. 1, pag. 744*), ut « mulierum aſceſſuſ intra portaſ monaſteriiſ nullatenuſ fiat. » Hiſ omnibuſ accedunt civileſ imperatorum legeſ, Juſtinianiſ novella 153 : « Non ingrediantur omnino neque mulier in monaſterio virorum, neque vir in muliebriſ, vel obtentuſ memoriæ **155** defunctiſ illiſ reconditiſ, vel ob aliam cauſam; et maxime ſi quiſ fratrem forte, aut ſororem, aut quempiam ex genereſ conjunctiſ ſe in monaſterio habere dicat; monachiſ etenimſ cognatio in terra non eſt, ut poteſ qui cæleſtem vitam affectent. » Quam legem etiam ad defunctoſ extendiſ, decernentiſ « ne virum recundantur in muliebriſ monaſteriorum ſepulcriſ, neque muliereſ in virorum monaſteriſ ſeu aſceteriſiſ deſodiuntur. »

Dicta hæc tenent conſirmat antiqua monachorum praxiſ, quos nunquam in monaſterioſ feminas introduxiſſe conſtat, ut infinitiſ prope exempliſ demonſtrari poſſet : imo nonnulliſ eoſ progreſſiſ ſunt, ut nec animalia ſexuſ femininiſ, puta vaccaſ, capraſ, et alia hujuſmodiſ nutrirſ in monaſteriſ ſuiſ patenterent; qualiſ fuit S. Plato Sacundioniſ monaſteriiſ hegumenuſ, teſte Theodoro Studita in ejuſ Vita n. 23; qualiſ et ipſe Theodoruſ Studita, ut videre eſt in ejuſ Teſtamento, quod refert Baroniuſ ad ann. 826.

Eandem diſciplinam ultro amplexiſ ſunt poſterioreſ monachorum ordineſ aliæque religioſæ congregatioſ. Hanc ſuiſ Guiguſ Carthuiſiſ prior præſcribit hiſ verbiſ (*In ſtat. c. 21*) : « Muliereſ, terminoſ intrare noſtroſ nequaquam ſiniſ, ſcientoſ nec Sapientem, nec Prophetam, nec Judicem, nec hoſpitem Dei, nec filioſ, nec ipſum Deiſ formatuſ manibuſ protoplaſtumuſ poſuiſſe blaſphemiaſ evadere et fraudeſ mulierum.... Nec poſſe hominem aut ignem in ſinuſ abſcondere ut veſtimentaſ illiſ non ardeant, aut ambulare ſuper prunaſ plantiſ illæſiſ, aut picem tangere, nec inquinari. » Et nova Carthuiſiſ Statuta (*Secunda part., c. 6, n. 22*) : « Omnibuſ perſoniſ ordinisſ inhiſbemur, ne infra domorum noſtrarum clauſuraſ, vel clauſurarum limitationeſ ſoſſatiſ vel ſigniſ quibuſcunquę designataſ muliereſ ingrediſ permittant; ſed potiuſ quantum poterunt ſe opponant, et defendant, quantum in eiſ eſt, ne intrent; qui vero culpabileſ, vel negligenteſ fuerint in præmiſſiſ, ſi prioreſ fuerint, ſint extra ſedeſ ſuaſ ubique in conventuſ uſque ad ſequentiſ capituluſ generale, in quo etiam clament culpaſ ſuaſ; alii vero de ordine uſque ad idem capituluſ ſint in diſciplina generali, et obedientiaſ, ſi habeant, amittant. » Idem renovant (*II part., c. 20, n. 3*) in novaſ collectioneſ ſtatutorum Pariſiſiſ impreſſa anno 1582, prohibentiſ que auctoritateſ ſummorum pontificumſ Juliiſ II et Piiſ V, « ſub pœniſ privationiſ officiolorum quæ in præſentia obtinent, et inhabilitatiſ in poſterum ad illa et ad alia omnia, et ſuſpenſionis a diviniſ ipeoſ factiſ ſine aliaſ declarationeſ incurrendiſ. » Nec miniſ ſeveriſ videntur Ciſtercienciſ, cum in antiquiſ definitionibuſ hæc ſcribunt (*Diſt. 3, cap. 5*) : « Ingreſſuſ mulierum intra ſeptaſ abbatiarum noſtrarum omnino interdicitur, niſi ſuper hoc domiaſiſ papæſ privilegium habuerint ſpeciale, excepto quod, cum major eccleſiaſ noviterſ dedicatur, per novem dieſ cauſaſ devotioniſ eccleſiaſiſ viſitare poterunt; ſed nunquam tunc vel aliaſ occaſioneſ aliquaſ intra ſeptaſ monaſteriiſ pernoctare : ſicubiſ contra præſumptuſ fuerit, diſcooperiantur altaria, et diviniſ officiumſ minime in

ecclesia celebretur, quando ibidem fuerint **156** mulieres : faciens autem, vel consentiens, et procurans per litteras apostolicas, vel quoquo modo, si abbas fuerit, omni feria sexta sit in pane et aqua usque ad sequens capitulum generale, ibidem veniam petiturus, et graviter puniendus ; si vero prior, vel subprior, vel cellerarius fuerit, ab officio deponatur, et tribus diebus uno eorum in pane et aqua peragat levem culpam ; alii vero monachi et conversi poenam similem sortiantur, et ultimi omnium sint per annum. » Hujus decreti praxim (*Exstat in Nomastico Cister.*, p. 500) saltem aliqua ex parte videre est in capitulo generali Cisterciensis ordinis anni 1205, in quo hæc recitantur : « Abbas de Pontiniaco, qui contra formam ordinis reginam Francie cum aliis ejusdem sexus non paucis in suum monasterium introduxit ad audiendum sermonem in capitulo, ad processionem in claustrum, ad refecturium, et pernoctandum duobus noctibus in infrascripto, sumpta occasione quod ex rescripto domini papæ, et ex permissione domini Cistercii eidem dominæ patebat aditus illius monasterii, cum eo usque procedendum nec dominus papa, nec abbas Cistercii indulerint, sed nec etiam aliquid tale cogitaverint ; et quia tam enorme factum sustinuit in totius ordinis Cisterciensis injuriam ; licet absque omni retractatione depositionem mereretur in instanti, tamen ad instantiam et petitionem domini Remensis, cui negare quidquam nec volumus, nec debemus, et aliorum etiam episcoporum, ei parcitur in præsentem. Verum ne omnino impunita remaneat tanta præsumptio, extra stallum abbatis maneat usque ad Pascha, nec celebret nisi de necessitate sui officii, et sex diebus sit in levi culpa, tribus scilicet diebus in Cistercio, et tribus in Pontiniaco, uno eorum in pane et aqua hinc et inde. » Cassinenses (*Cassin. Declar. in Reg. S. B.*, cap. 53) etiam sub poena excommunicationis ipso facto incurrendæ prohibent, duci aut recipi intra septem regulia monasterii mulieres, sive laicas, sive religiosas ; Coelestini (*In Const.* c. 11, § 3) sub poena privationis officiorum, perpetuæ inhabilitatis ad illa et alia in posterum obtinenda, et aliis poenis in canonicis sanctionibus et Rom. pontif. bullis expressis. Denique Constitutiones congregationis montis Oliveti pauca hæc habent (*Part. II*, c. 53) : « Mulieres nunquam (inviolabiliter servata bulla Pii V super hoc edita) in monasterium ab abbate admittantur. »

Porro quæ hæcenus a nobis dicta sunt de mulierum in monasteria virorum ingressu prohibito, idem e converso asserendum de viris in cœnobis virginum : illis nimirum interdictum fuisse omnem aditum, ut patet ex supra citata Justiniani novella 133, ex S. Isidoro in lib. II de Eccl. officiis cap. 15, ex Vita S. Liobæ cap. 1, in quo refertur duo in Angliæ loco, qui dicitur Winbrunno, fuisse cœnobis, virorum unum, feminarum alterum, et quorum ab initio fundationis suæ utrumque ea lege disciplinæ ordinatum est, ut neutrum eorum dispar sexus ingrederetur ; nunquam enim virorum congregationem femina, aut virginum contubernia quisquam virorum intrare permittebatur, exceptis solummodo presbyteris, qui in ecclesiis earum ad agenda missarum officia tantum ingredi solebant, et consummata oratione statim ad sua **157** redire. » Et cap. 2, S. Tetta, ejusdem monasterii abbatis, dicitur « non tantum laicis aut clericis, verum etiam ipsius quoque episcopis in congregationem earum » negasse ingressum, excepto nimirum altaris officio. Idem videre est in privilegio Joannis papæ IV, pro sanctimonialibus ejusdem cœnobii B. Mariæ in Gallia, in quo inter alia summi pontifex vult, ut « episcopus, quem mater spiritalis, paterque monasterii, vel cuncta congregatio voluerit, ad celebranda missarum solennia in congregatione abbatisse vel etiam reliquarum juniorum, sacraudi etiam tabulas altaris, in quibus missæ debeant celebrari, habeat facultatem * in eodem monasterio ingrediendi, ad officium scilicet sacerdotalis

ministerii, et tales secum ipse pontifex introducat quæ vita et religio sancta commendat : quo peractio officio, nihil contingens, nihilque ambuens per concupiscentie stimulum, vel rapinæ pravitatis iugenia, sed gratis per omnia agens, ad propria mox regredi non moretur. » Ubi quod ait : *Tales secum ipse pontifex introducat, etc.*, intelligendum videtur de aliis altaris ministris, ut colligimus ex Regula S. Casarii ad virgines, c. 35, et S. Donati cap. 55, in quibus hæc lego : « Nullus virorum in secreta parte in monasterio et in oratoriis introeat, exceptis episcopis, provisoro et presbytero, diacono, subdiacono et uno vel duobus lectoribus, quos et ætas et vita commendat, qui aliquoties missas facere debeant. Cum vero antea lecta restauranda sunt, aut ostia, vel fenestræ sunt componendæ, aut aliquid hujusmodi reparandum, artifices tantum et servi, ad operandum aliquid, si necessitas exegerit, cum provisoro introeant ; sed nec ipsi sine licentia aut permissu matris. » Addit S. Casarius cap. 34 : « Matronæ etiam sæculares, vel puellas, seu reliquæ mulieres, aut viri adhuc in habitu laico similiter introire prohibeantur. » Quid quod nec medicos virginum monasteria ingredi permittat S. Gregorius papa ? Vide conc. Matisconense I, cap. 2, Forojulense ann. 791, cap. 12, et novissime Tridentinum, sess. 25, de Regul. c. 5.

Quæ autem ex Regula S. Casarii et sancti Donati, ex privilegio Joannis papæ IV, et ex Vita S. Liobæ modo protulimus, ea non solum probant denegatum prorsus in asceteria virginum viris aditum, sed etiam, quod majus est, in earum oratoria seu ecclesiis, quod confirmatur ex concilio Epaonensi anno 517, cap. 38, Arelatensi anno 813, cap. 7, Turonensi III, eodem anno, cap. 20. Idem vice versa de monachorum ecclesiis asserendum est, in quibus nullus omnino mulieribus quibuscumque, etiam religiosis, patebat ingressus, ut colligitur tum ex Regula S. Aureliani ad monachos, cap. 15, quæ feminas sive consanguineas, sive notas, aut alias ad *Oratorium ingredi* non permittit, imo nec viris laicis ; ex cap. 14 ; ex concilio Antisiodorensi cap. 26, quod cavet ne abbas in monas erio mulierem admittat, aut *festivitates aliquas ibi spectare præcipiat* ; ex concilio Romano, in quo S. Gregorius papa prohibet, ne episcopus missas in cœnobio monachorum celebret, ne forte « in sermone Dei recessibus et eorum receptaculis illa popularis **158** præbeatur occasio conventus, vel mulierum licet novus introitus, quod omnino nec expedit animabus eorum ; » ex supra citata Justiniani novella, quæ nequidem ad celebrandum tertium, novum, quadragesimum, et annum defunctorum diem, ad monasteria virorum feminis permittit ingressum ; ex Gregorio Turonensi, referente S. Romanum abbatem Condatisensem, ut mulieribus ad suum sepulcrum, quod Deo revelante moverat miraculis corpuscaturum, pateret accessus, voluisse extra propriam ecclesiam sepultura donari, « Non potest fieri, inquit, ut ego in monasterio sepulcrum habeam, a quo mulierum arceat accessus. » Atque hic fuit communis ordinis Benedictini usus, generalisque pene omnium monasteriorum nostrorum consuetudo : quod ne quis a nobis gratis confictum e se existimet, quasi singularem quorundam, et quidem paucorum cœnobiorum praxim, pro generali consuetudine traducere vellemus, rem si non de omnibus, saltem de præcipuis et insignioribus monasteriis certissimè testimoniis demonstrare non erit fortassis ingratus, et utinam aliquando utile !

Atque ut a monasteriis ab ipso S. P. Benedicto constructis exordium ducamus, quamvis non legamus S. Patrem mulieres ab ingressu ecclesiarum exclusisse, nihilominus tamen cum neque in ejus Vita, neque in ejus Regula hunc illis permisisse scribitur, non levis conjectura est, ejus ecclesias mulieribus penitus inaccessas fuisse : saltem id sibi persuasisse videntur olim Cistercienses, cum exemplo S. legis-

* Sic pro *copiam, facultatem*, nisi malis accusare typographos. Edr.

toris oratori aditum feminis denegarunt, ut ipsi A testantur in Exordio parvo Cisterciensi, cap. 42. Conjecturam nostram corroborat supra citatum a nobis S. Gregorii decretum, quo interdicitur episcopis in monachorum ecclesiis missas celebrare, ne forte hac occasione mulierum fletus in eas *novus introitus*, quæ verba denotant rem ante prorsus inusitam, alioquin non diceretur *novus*. Certe inaccessam feminis tempore Constantini papæ, hoc est initio sæculi VIII, Romanam S. Anastasii ad Aquas Salvias ecclesiam, constat ex actis quæ referi Baronius ad ann. 643, ubi S. martyris reliquiæ extra monasterium in aliam S. Joannis ecclesiam energumens liberandæ gratia delatæ dicuntur, eo quod in *ipsum monasterium*, id est monasterii basilicam, *mulier non ingreditur*. Sed quidquid sit de monasteriis a S. Benedicto institutis, de eo quod post mortem pretioso corporis sui thesauro ditare dignatus est, Floriacensi scilicet, nulla controversia esse potest, post Adrevaldi testimonium in lib. 1 Mirac. S. Benedicti, cap. 28, ubi agens de reliquiis SS. Dionysii et Sebastiani Floriacensi monasterio concessis, sic loquitur (*Sæc. II Bened., pag. 384*): « Porro quia antiqua auctoritate sancitum erat feminas extra exteriores portas monasterii haudquaquam transitum introitus habere, hi qui a longe sanctorum memorias secuti fuerant, ad preces convertuntur, ut permitteretur eis poscentibus causa orationis ecclesiam in qua sanctorum reliquiæ depositæ erant, ingredi, votaque sua persolvere: quod quia adversum erat religioni monasticæ, nullo omnino pacto impetrare valuerunt. His vero in prece perdurantibus, cospere etiam quique nobiliores causas **159** tanti rumoris excitati, ad tam venerabile undequaque confluerent spectaculum, junctisque precibus vix extorquere quoquo modo ab abbate et fratribus potuerunt, ut extra portam monasterii, ad occidentalem plagam, in loco nemoribus consito tentorium extendi juberet, quo memoriam sanctorum certo tempore, hoc est vigilia Dominici diei, deferrentur, » etc. Hæc verba *Ex antiqua consuetudine, et quia adversum erat religioni monasticæ, non obiter transcurrenda sunt*.

Ejusdem fuisse Castronsis S. Benedicti monasterii Gallie Narbonensis consuetudinem discimus ex Aimone lib. II de Transl. S. Vincenti, c. 4 (*Sæc. IV Bened., part. 1*), ubi refert S. martyris corpus illic translatum non statim in basilica S. Benedicti fuisse repositum, sed « servandum, inquit, venerandumque in ecclesia sive Genitricis Dei ante ipsius cœnobii portam collocaverant, ob devotam maxime feminarum frequentiam, quibus monasterii ipsius aditus ex antiqua Patrum ejusdem loci consuetudine denegatur. » Additque: « Deceverunt tamen novam basilicam in ejus honorem monasterio vicinam exstruere, ad quam utriusque sexus personis devotus liber sit accessus. » Vide ejusdem libri cap. 17.

Idem institutum in monasteriis a se institutis, qui eodem cum S. legislatore nostro gaudebat nomine, eodemque agebatur spiritu, S. Benedictus abbas Anianensis propagavit, ut colligimus ex anonymi ejusdem sermone (*Exstitit in append. ad Vit. S. Benedicti abb. Ania., serc. IV, part. 1*), ubi agens de basilica Anianensis monasterii, hæc dicit: *Hic locus est in tanta prioribus habitus est religione, ut mulieribus ad ipsum arceretur accessus, ne qualibet occasio sanctos regularis observantia corrumpere moras, » etc. Quam locum idem referimus, quia cum plurima Anianensi cœnobio monasteria fuerint subdita, haud dubitamus similem in omnibus viguisse disciplinam. Idem iudicium ferendum est de cunctis monasteriis a S. Columbano fundatis, aliisque, ad quæ e suis colonie monachorum transmisit, ut patet quem Theodoricus, agente Brunehilde, Laxevo expulit, eo quod sceleratos homines in interiora monasterii recusaret admittere, teste Jona in ejus Vita, n. 33, sive, ut ait anonymus in Vita S. Agili abbatis Neobœnensis cap. 7, « eo quod accessum feminarum a*

præfato monasterio propellebat; » quovis postea ejusdem S. Agili gratia, merque, Theodoricus scilicet et Brunehildis, « testamenta nihilominus de præfato cœnobio regali conscripserunt munificentia, quibus deinceps quiete servi Dei per labentia manerent tempora in divini cultus perseverantia *amoto feminarum accessu*. » Quam disciplinam servarunt postea usque ad medium sæculum nonum, quo « Hubertus clericus, Bosonis filius, monasterium in commemoratione S. Petri Luxovio constitutum, cujus claustrum aditus mulieribus nunquam patuerat, hostili modo ingressus, cum illicitis mulieribus per aliquot dies remorari non trepidavit; » qua de re eum arguit Benedictus papa III in epistola ad episcopos in regno Caroli constitutos.

S. Columbano præverat S. Joannes Reomensis, qui, ut legimus in ejus Vita, n. 10, nequidem sæculares viros sacris mysteriis interesse sineret, **160** multo minus feminas; perseverantem hic ritus, saltem quoad feminas, usque ad secundam S. Joannis translationem, tempore Caroli Magni factam, quo « ipsa rei novitate sexus uterque promiscue ingredi permittebatur ecclesiam, » ut scribit anonymus in historia præfata translationis n. 8 (*Sæc. I Bened., pag. 635*). « Processu vero temporis, addit idem scriptor (*Ibidem*), ejus loci fratres religioso sancivere consilio atrium cœnobii a frequentia feminarum perpetuo coercere, regulari professioni non integrum fore arbitantes, muliebri frequenter vel aspectui inanescere, vel alloquio implicari. »

Haud præcise a Reomensis distat Besuense S. Petri cœnobium, quod temporibus Pippini regis Anglæ ejusdem Theodardi uxori non tam custodiendum quam diripiendum traditum cum fuisset, *ab ingressu sacrosanctæ basilicæ apostolorum, prohibentibus monachis, aliquandiu temperavit*, postea vero audacior facta, temeritatis pennis divinitus dedit. Auctor Joannes monachus in Chronico Besuensi.

Consimilis existit in Calmeliacensi cœnobio religio, agente potissimum S. Theofredo abbate, ut tradit anonymus in ejus Vita, n. 9 (*Sæc. III Bened., p. 1*): « Oratorium tanta honestatis cautela providebat, ut... femine accessus procul haberent sedem circa templi januam. » Ita etiam monasterii « Garactensis ecclesie sarcophagum cum cineribus almi tenet Pardulfus, quæ ad testimonium illius castissimæ vitæ feminam nullam admittit, » ut scribetur anno 1183 Gausfredus, prior Vosionensis. Hæc in memoriis revocant id quod de S. Fiacrio referunt (*Vita S. Fiacri, n. 6, serc. II*), scilicet « ab illo tempore, quo mulier virum Dei accusavit apud episcopum, mulieres in ejus monasterium, » hoc est monasterii ecclesiam, non intrasse, quod quidem hactenus saltem aliqua ex parte observatum, nulla cancellos sacelli sancti confessoris transgredi impune presumentem.

Quid de Majori Monasterio dicam? ejus basilicam feminis penitus inaccessiblem docet historia translationis S. Gorgonii n. 8 (*Sæc. IV Bened., parte 1*), ubi S. reliquiæ « in aperto extra mœnia monasterii loco pro utriusque sexus concursu ad tempus » delatæ describuntur. Idem de Turonensi S. Martini ecclesia dicendum est, in qua canonici eam quam a monachis acceperant disciplinam aliquandiu, etiam abjectis monasticis institutis retinuerunt, ut apparet ex epistola (*Exstitit in Spic. tom. II, pag. 375*) Leonis papæ septimi ad Hugonem principem et abbatem.

Stupenda prorsus atque omni admiratione digna videtur hæc in re S. Carilei constantia (S. Sigitardus in Vita S. Carilei, n. 28, serc. I Bened., p. 649): cum enim ejus conspectu aliquando frui desiderasset Ultrigoda regina, misit eam ob rem ad S. virum tantis, hoc retulit responsi: « Ite, optimi juvenum, et domine vestre hæc mea verba referte. Si quid prævaleo, pro ea exorabo; certum tamen habet, quandiu in corpore fuero, faciem me mulieris nequaquam visurum; neque hoc cœnobium, quod Domino præcipiente construxi, ingressui mulieris un-

quam patebit. » Quod de ecclesia intelligendum esse manifestum est ex lib. Mirac., n. 12.

In Landeveneco etiam monasterio idem viguit feminis interdictum, **161** testante S. Winwaloei vita tertia apud Bollandum, in cuius n. 4 hæc leguntur (*Boll. 3 Mart.*): « Hujus loci hoc privilegium fuit, ut ex quo tentus est primum a sanctis Dei lege a S. Guingaloeo sancita, femineus illum nunquam temeraret introitus. » Idem de Deensi cœnobio constat ex Ermentario in historia translationis S. Filiberti, ad prædictum monasterium circa medium sæculum nonum factæ (*Sæc. iv Bened., part. 1*), in qua « dubitatur utrum femineus sexus cum cæteris fidelibus admitti debeat, necne, ut pote cujus frequentatio postquam monachi ibi habitare ceperant, nulla omnino exstisset. Decerniturque saniori consilio quatenus accessus eis communis tribuatur usque ad expletionem unius anni, » inquit Ermentarius n. 30. Vide n. 72.

Jam vero si gradum faciamus ad nostra Normanniæ et Picardiæ monasteria, idem institutum in præcipuis receptum fuisse non minus constabit, ut in Fontanellensi S. Wandregisili, in Madriacensi S. Leufredi, in Flaviacensi S. Gremari. De Fontanellensi etsi non ita eluceat, tamen non obscure colligitur ex lib. Mir. S. Wandregisili cap. 1, in quo mulier ex pago Calatensi ob violatum festi diei S. Wandregisili religionem divinitus punita, « poposcit se flebili cum voce ad S. Mariæ basilicam, quæ vicina erat Fontanellæ cœnobio, ejusque ditionis perducî, » cumque S. confessoris ecclesiam aspexisset sanata est. Ut quid enim S. Wandregisili patrocinium rogatura, non ejus in ecclesiam, sed in B. Mariæ vicinam se duci poscit, nisi quia feminis erat inaccessa? De Madriacensi res citra controversiam esse debet ex Mir. S. Leufredi cap. 4 (*Sæc. iii, part. 1, p. 593*), ubi « femina cæca juxta monasterium adveniens cum cognovisset nullum aditum feminis illuc ingrediendi patere, misit candelam ad memoriam viri Dei per quemdam hominem. » Et in ejus vita n. 6, in loco possessionis suæ oratorium adhuc laicum stituisse dicitur, « ubi nullus introitus nec accessus feminis dabatur. » Similiter de Flaviacensi, in quo S. Gremarius ecclesiam ex jussu angeli construxit, hæc conditione, ut « mulieribus nullus unquam ad eam accessus patebit, » inquit Vitæ scriptor, n. 24. Similem disciplinam in suo monasterio instituisse Elizabeth abbatem Centulensem auctor est anonymus in lib. 1 Mir. S. Richarii, n. 4, et Hariulfus in Chron. Centul. lib. iii, cap. 4.

Sed jam tempus est ut in Belgium pertranseamus. Ibi insigni ora haud dubium monasteria censi debent Elnonense S. Amandi, Sithivense S. Bertini, et Laubiense, in quibus omnibus olim ecclesiæ feminis haudquam patebant (*Spicil. tom. IV*). De Elnonensi luculentum habemus testimonium in Supplemento Mitonis de vita S. Amandi cap. 6, ubi S. præsulis corpus translatum dicitur ex S. Petri basilica (*Sæc. ii Bened., p. 726*); « quæ quoniam pro sui parvitate tanti præsulis tumulo visa fuit incongrua, atque etiam secundo sexui propter monachorum habitacula inaccessa, frequenti religiosorum virorum conventu visum est aliam magnitudine præstantem debere ædificari, quæ ex utroque sexu a confluenti illo sufficeret multitudini populari, nimirum extra monasterii ambitum. » De Sithivensi nihilominus constat ex lib. 11 Miracul. S. Bertini, cap. 12, a tempore **162** S. Abbatibus usque ad annum 938 (*Sæc. iii Bened., part. 1*), quo Adala, Flandriæ comitissa, « cum sæpissime magno infirmitatibus esset aggravata, desiderare cœpit ut in hoc monasterio ei licentiam monachi darent intrare, ut coram altari S. Bertini pro salute deprecatura liceret se prosternere. » Qua licentia a monachis obtenta, « feria secunda Paschæ introduxerunt eam episcopi in eodem monasterio non sine tremore maximo, quoniam hoc illa prima facere præsumpserrat, quod antea reginarum nulla concupiscere vel

A audebat. » Nec deinceps id permissum est ad sæculum usque decimum quartum. Denique de Laubiensi testatur Folcuinus in libro de Gestis abbatum Laubiensium, cap. 4 (*Spicil. tom. VI*), in principalem S. Petri basilicam illicitum fuisse, nisi certo tempore, feminis accessum, id quod Folcuini tempore, qui obiit anno 990, adhuc usus obtinebat: quapropter S. Ursmarus aliam in montis verticem, ad quam populus confluere posset, construxit.

Eandem in Anglia viguisse consuetudinem, agente præsertim S. Cuthberto, egregio Turgotti testimonio comprobatur in libro 11 Historiæ Dunelmensis, cap. 17, in quo sic loquitur: « In nullam pene ecclesiarum quas confessor beatus (S. Cuthbertus) sive ante, sive in tempore fuæ, vel post, sui sacri corporis præsentia illustravit, ulla usque hodie feminis esse constat intrandi licentia. » Deinde causam reddit: tum subdit: « Omnibus ergo et viris et feminis consentientibus omne suis et in præsentî et post futuris temporibus muliebre interdixit consortium, earumque ab ecclesiæ suæ ingressu penitus amovit introitum. Unde in insula sedis episcopalis ejus facta ecclesia,.... jussit ut illo missas et verbum Dei auditura mulieres convenirent, ne propius ecclesiæ, in qua ipse cum monachis conversabatur, unquam accederent. Quæ consuetudo usque hodie diligenter observatur, in tantam, ut nisi metus hostilis vel concrematio loci compellat, nec in cœmeteria quidem ipsarum ecclesiarum, ubi ad tempus corpus ejus requieverat, mulieribus introire liceat. » Hæc Turgottus sub finem sæculi xi scribebat. Sed præclara sunt ea quæ de Thorneiensi monasterio refert Guillelmus Malmesburiensis (*Lib. iv de Pont. Angl., sub fin.*): « Ibi solitudo ingens ad quietem data monachis, ut eo tenacius hæreant superis, quo castigati mortales conspiciantur. Femina si ibi videtur, monstro habetur; maribus advenientibus quasi angelis plauditur. Cæterum ibi nullus nisi momentanee conversatur. »

Quam in Anglia hauserat disciplinam S. Bonifacius, C hanc in Germaniam profectus, in monasteriis a se constructis ibidem refudit, ecclesiarum aditu feminis prorsus interdicto, maxime vero in Fuldensi omnium nobilissimo, cujus basilica uni S. Liobæ ob reverentiam S. martyris patebat, ut testatur Rudolphus monachus in Vita S. Liobæ cap. 22 (*Sæc. iii Bened., part. ii, pag. 256*), his verbis: « Interdum etiam et ad monasterium Fuldensium monachorum causa orationis venire solebat, quod nec prius, nec postea ulli unquam seminarum concedi potuit, quia loco illi, ex quo a monachis habitari cœptus est, femineus negabatur ingressus: tantum autem **163** huic soli concessus est, propter hoc quod S. martyr Bonifacius eam senioribus eorum commendavit, corpusque illius ibi sepeliendum decrevit. » S. ribitque Brouverus (*Lib. 1 Antiq. Fuld., c. 8*) hæc caput a majoribus tam sancto cultum fuisse, « ut privilegiis a Marino papa sæculo ix abbati Hadamaro, et a Silvestro sæculi x ætate Erkembaldo, et a Joanne Richardo subinde, aliisque ab aliis pontificibus postea concessis, et nominatim insertum sit, et religiose a posteris observatum. » Id quod probat tum de Lotharii regis uxore, cui die S. Pentecostes sacris interesse in primario monasterii templo non licuit; tum etiam de conjugate Frederici imperatoris, « cui, quia regina in comitatu ejus erat, urbem Fuldam intrare non licuit. » Addit Brouverus emolita seniel ista disciplina per Bonifacium papam IX, rogatu Joannis Merlavii abbatis, « anno 1398 templum Fuldense fulmine de cœlo tactum, 7 die Junii conflagrare, id quod in pœnam violatæ disciplinæ accidisse posteri crediderunt. » Hæc tamen summi pontificis concessio non nisi festum S. Bonifacii alioque dies festos nonnullos respiciebat, alioqui etiam Trithemii tempore necdum feminis patebat in ecclesia Fuldensi aditus, uti ipse testatur in Vita Rabani.

Hanc circa templa monachorum religionem omnibus in locis, ut potuit, S. Bonifacius induxit: unde

rogatus a B. Altone ecclesiam sui monasterii consecrare (Sæc. III, part. II, p. 218), « cum illo adveniens more solito vellet ita consecrare, ut nulla mulier deberet illud intrare, postulavit B. Alto ne tali pacto suum oratorium consecraret. Dixit maxime opus viris scriptis ad opera varia procul egressis, ut uxores eorum domi remanentes orent pro se suisque viris; cui petitioni consentiens, mox S. Bonifacius ecclesiam quidem consecrando tam feminis quam viris fecit esse communem; sed fontem quemdam in eodem loco juxta ecclesiam positum ea benedixit ratione ut mulieri nulli liceret ad eum accedere et haurire. »

His omnibus duo superaddo exempla, unum de Stabulensi monasterio ex lib. Mir. S. Remacii episcopi Trajectensis, cap. 20, in quo mulier contracta ad sancti reliquias adducta dicitur (Sæc. II, pag. 501), quæ « quia non facile apud nos nisi certa ex causa feminæ admittuntur, ante fores cœnobii deponitur, » inquit anonymus scriptor. Alterum de Andagiensi cœnobio eruitur ex lib. Miræ S. Hucberti, cap. 6, ubi hæc lego (Sæc. IV, part. I, p. 298) : « Tunc temporis sub venerabili Sevoldo tanta in loco erat religionis reverentia, ut quibusque sæcularibus difficilis esset ibi conveniendi licentia, nullusque ingrediendi aditus concederetur feminis, nisi in annuali festo ipsius pontificis. » Sevoldus porro Andagiense monasterium rexit annis 19 ab a. 836.

Ex dictis hæcenus satis demonstratum patet, non singularem quorundam, sed generalem pene omnium monasteriorum fuisse consuetudinem feminas a templis monachorum arcendi; quam in ipso nascentis ordinis sui exordio arripuerunt Carthusienses Cisterciensesque monachi, retinentque etiam nunc summa cum laude ubique Carthusienses, 164 in ipso vero Cisterciensi cœnobio, aliisque forsitan nonnullis Cisterciensibus; nam passim nunc eorum ecclesiarum patent feminis, quas in Pontiniacensi solis Anglicanis mulieribus ob reverentiam S. Edmundi olim aperiebant, teste Matthæo Parisio ad annum 1250.

Camalduleuses non modo ecclesiam claudunt feminis, sed nec accessum quidem ad silvam, in qua sita erat, permittunt. « In circuitu autem dictæ eremi (Camaldulensis), inquit Hieronymus monachus Camald. in serm. de S. Romualdo n. 63, est pulcherrima silva lignorum abietum per spatium unius miliaris Italici; quam silvam abietum nulla mulier potest ingredi sub pœna excommunicationis latæ per dominum papam sententiæ. »

At non modo monasterii aut oratorii introitum feminis olim denegarunt veteres monachi; sed nec eas etiam ad colloquium admittendas esse censuerunt: unde rogatus aliquando S. Pachomius a quodam, ut filium energumenum liberaret, respondisse fertur (In ejus Vita cap. 36) : « Non est nobis consuetudo cum mulieribus loqui. » Et S. Carilefus ad missos ab Ultragotha regina ejus conspectu frui desiderante : « Certum habeat, quandiu in corpore fuero, faciem me mulieris nequaquam visurum (In ejus Vita n. 28, sæc. I). » Et apud Cassianum (Lib. II, c. 17) : « Hæc est antiquitus Patrum permanens nunc usque sententia... Omnimodis monachum fugere debere mulieres, et episcopus, etc. » Episcopus quidem propter manuum impositionem; feminas propter periculum. Sed quia nonnunquam aliud suadet necessitas, tunc quidem non nisi breviter, idque raro cum eis loqui permittit S. Basilii in constitutionibus monasticis cap. 4, et quidem præsentis socio; « solum enim ad solam accedere, inquit, nulla religionis ratio permittit: melius est enim esse duo quam unus; simul enim et fidelius et tutius res geritur. » Idem decernit Regula S. Ferreoli (Cap. 4) his verbis : « Quemlibet fratrum evidens causa colloquium cum feminis duntaxat honestis habere compulerit, sciente vel permittente abbate, et adhibitis testibus, id est junctis duobus ex fratribus, accipiant licen-

tiam colloquendi; ita tamen ut abbas causam de qua collocutio exstiterit non ignoret. » Idem etiam sub gravissimis pœnis S. Columbanus (In Pœnitentiâ, n. 31) : « Qui solus cum sola femina, sine personis certis familiariter loquitur, maneat sine cibo, vel duobus diebus in pane et aqua, vel ducentis plagis. » Et S. Fructuosus (In Reg. monast. comm. cap. 15) : « Quod si de supra taxatis quispiam solus cum sola fabulare deprehenditur, centum ictibus extensus publice verberetur; et qui talia facere præsumit, cum cautione admoneatur. Quod si abusive habuerit monachorum præcepta, et hanc secundo geminaverit culpam, verberatus denuo carceri mancipetur, aut si pœnitere noluerit, foras projiciatur. » Eundem morem etiam viguisse apud nostros Cluniacenses colligitur ex Joanne monacho in lib. I de Vita S. Odon., n. 56.

Denique his omnibus addendum est quod inter Patrum Apophthegmata legitur (Tom. I Mon. Eccl. Græc., p. 517) : « Hæc in Sceti consuetudo invaluerat, ut si accessisset mulier ad loquendum fratrem, vel alteri necessario suo procul invicem 165 sedentes colloquerentur. » Vide quæ supra retulimus ex mss. Consuetudinibus S. Benigni Divionensis de officio elemosynarii, p. 124, et in lib. V de Antiq. monachorum Ritibus, de fratribus in viam directis, quæ omnia declarant quam horrerent Patres nostri quarumcumque feminarum vel levissimam conversationem, et quantum nos ab earum colloquio, quod quidem prodesse nihil, obesse plurimum potest timere debeamus. Et utinam æque abhorreamus ac S. Joannes abbas Gorziensis, qui adhuc laicus (In ejus Vita n. 16, sæc. V Bened.) « tantum pudicitiae virtus mentem ejus totam pervaserat, ut quo foris loco mulierem sedisse conspexerat, nullo pacto, illa recedente, eodem ipse vel fatigabundus succederet. » Sed de his satis, si tamen hæc de re satis dici potest. Vide S. Basil. Regulam ex versione Ruffini interrogat. 197 et 198; Vitam S. Paterni episcopi n. 9, sæc. II Bened., pag. 1102; et S. Hugonis episcopi Gratianopolit. n. 15, apud Boll. I April.

Nullum odire.] Recte enim S. Basilii (Serm. 2 de Instit. mon.) : « Si Deus, ut dicit Joannes, charitas est, necesse est omnino diabolum esse odium. Quemadmodum igitur, qui charitatem habet, is Deum habet; sic et qui odium habet, diabolum in se ipso nutrit. » Quare de monachis monasterii Alexandriæ narrat Joannes Climacus (Grad. 4), « quod si quis ex illorum contubernio aliorum osor deprehenderetur, hunc pastor in se junctum ab aliis cœnobii, tanquam reum in exsilium amandabat; cumque conviciatus e-set aliquando quidam frater alteri, ex templo conviciatorem ejici præcepit, dicens non debere duos dæmones esse in cœnobio, unum visibilem, et alterum invisibilem. »

Zelum non habere, invidiam non exercere.] Zelum scilicet amaritudinis malum, qui separat a Deo et ducit ad infernum, de quo cap. 72. Et invidiam, per quam mors intravit in orbem terrarum. Vid. Cass. coll. 18, cap. 17; et Regulam S. Ferreoli, cap. 9.

Contentionem non amare.] Contentio, ex S. Basilii (Regul. brev. interr. 66), est, quodcumque quis ne altero inferior videatur, facere aliquid studet. » Hanc idem S. doctor tanquam meditationem et viam ad rebellionem, a monasteriis amandari jubet; unde et in pœnis quæ sub ejus nomine exstant inter ejus opera n. 21 (Serm. 2 de Instit. mon.), ista habetur : « Si quis de Scripturis contentiose disputat, careat benedictione. » Et in Regula S. Pachonii (Art. 118) lego : « Si inventus fuerit unus e fratribus aliquid per contentionem agens, vel contradicens majori imperio, increpabitur juxta mensuram peccati sui. » Quæ totidem verbis exstant in Regula Orientali cap. 14 (Tom. I Mon. Eccl. Græc., pag. 561). Quid ergo? « Si quis locutus fuerit de qualibet re, aiebat abbas Mateos, ne contendas cum eo sed si recte disserit,

dic: Etiam; si vero male, dicto: Tu scis quomodo loquaris; neque concerta cum illo de rebus quas protulit; atque hæc est humilitas. » Hinc S. Columbanus in Pœnitentiâ: « Qui fratri, inquit, aliquid iudicanti responderit: Non ita est ut dicis, præter seniores junioribus dicentes simpliciter, suppositione silentii, aut quinquaginta percussioibus (supple plectatur.) Nisi hoc tantum licet cœquali fratri suo, si veracius est aliquid **166** quam ille dicit, et recordatur: Si bene recolis, frater; et alter hoc audiens non affirmet sermonem suum, sed humiliter dicit: Spero quod tu melius recorderis, ego per oblivionem in verbo excessi, pœnitet me quod male dixi. Ecce verba filiorum Dei... Cæterum qui se excusaverit, non filius Dei spiritalis, sed Adam carnalis iudicetur. Qui si non cito ad portum requiei humilitatis Dominicæ confugerit, nimirum contradictionum aliis aperiens, in superbia persistens, de libertate sanctæ Ecclesiæ in cellula ob pœnitentiã agendam separetur. »

Elationem fugere.] Cujus quatuor species enumerat S. Gregorius papa (*Lib. xxviii Moral., c. 7*): 1° eorum qui bonum a seipsis habere existimant; 2° eorum qui bonum quidem sibi datum agnoscent, sed de suo datum, et pro suis meritis accepisse credunt; 3° eorum qui se jactant habere quod non habent; 4° eorum qui despectis cæteris, singulariter videri appetunt habere quod habent.

Seniores venerari.] Seniores vocat non solum decrepitos, sed antiquiores, et primos ordine, dignitate, officio, meritis et virtute, quos omnes venerari jubet. « Veneratio autem seniorum, ex Smaragdo, debet esse in verbis et in factis: in verbis, ut eis pauca et rationabilia verba humiliter loquatur, et cum reverentia: In factis autem, ut illo transeunte junior augeat, illo iterum jubente sedeat, illo loquente audiens taceat, interroganti humiliter respondeat, jubenti obediat, inclinato capite benedictionem petat, et in omnibus, ubi rationabiliter res postulat, junior monachus seniori obediat: » juxta illud Regulæ SS. Pauli et Stephani cap. 3: « Juniores senioribus sincera subjectione obediant, neque tument cervicem in quocunque respondeant, aut fastidienti animo et negligente aure imperantibus obedire detrectent, sed unanimiter, et concorditer tam in spiritali opere quam in terreno labore omnes fidei intentione occurrant. »

Juniores diligere.] Duplici ratione junioribus exhibendam esse dilectionem hic docet Smaragdus: 1° quia fratres, 2° quia senioribus sunt obedientes, eisque humiliter serviunt, scriptum est enim: *Serwus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua, quasi fratrem sic eum tracta.* Hinc Regula SS. Pauli et Stephani (*Cap. 2*): « Seniores, inquit, junioribus affectum paternum impendant, et cum imperandi necessarium fuerit, non tument animositate et clamoris vocibus, sed fiducialiter, tranquilla simplicitate, et auctoritate bonæ vitæ ad peragendam communem utilitatem quæ fuerint opportuna injungant. »

In Christi amore pro in m. c. s. orare.] Simile aliquid in Regula abbatissæ Isaïæ legitur (*Cap. 49*): « Si dum sederis in cella tua meminieris quod aliquis tibi mala fecerit, surge statim, et ora pro illo in corde tuo, et p.reat illi Deus: ita enim passio quam ejus causa patiens evanescit. »

Cum disco dante ante solis occasum in pacem redire.] Illo S. Pater alludit ad illud Apostoli ad Ephes. iv: *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Quem locum tribus modis interpretari **167** possumus. 1° Litteraliter, ut ante materialis solis occasum cum discordantibus in pacem redeamus, ne forte interveniente nocte diabolus, aptum tempus nactus, ea quæ contigerant magis ac magis inflammet. Atque ita Apostoli locum exponunt S. Ambrosius in psalm. iv; S. Isidorus Pelusiota lib. ii, epist. 189; Evagrius in tom. Mt Monum. Eccl. Græcæ, pag. 72. 2° Allegorice, per solem intelligendo Christum Dominum

A verum justitiæ solem, qui tunc nobis occidere dicitur, cum gratiæ sua radiis in peccata discordiam subtrahit. Ita Cassianus lib. viii de Ira, cap. 9. 3° Tropice, solem sumendo pro ratione, et quæ pro eo quod omnes cordis cogitationes discretionemque perlustret, sol merito nuncupatur, ut loquitur Cassianus loco citato. Ira ergo vitio non exstinguatur, ne, ea occidente, perturbationem tenebrarum cum auctore suo diabolo universam cordis noctem decerpent sensum. »

Quocunque sensu sumatur, certo nihil indignius in sermo Dei discordia: nam « sicut factus est in pace locus Domini, sic in discordia locus fieri diabolo manifestum est, » ut S. Bernardi verbis utar (*Serm. 3 de Dedo. eccl.*): unde et qui monachis leges traderunt, nihil antiquius habuisse videntur quam ut dissensiones etiam sub gravissimis penis a claustris eliminarent. Ita S. Cassianus (*Regul. ad Monachos, c. 24*): « Si, inquit, forte, ut se habet fragilitas humana, in tantum nefas aliqui de fratribus ausi fuerint diabolo instigante prorumpere, ut... in se invicem convicium mittant, justum est ut legitimam disciplinam accipiant, a quibus regula instituta violantur. » Per disciplinam autem intelligit flagellationem. S. Ferreolus (*In Reg. c. 39*): « Illos igitur monachos, quos vel unius diei finis discordas invenerit, qui neque ad vesperam lites trahunt, et ante non excludunt odium quam sol cognoscat occasum, qui decenti Apostolo per inobedientiam contradicunt, statuimus tandiu abstantia macerandos, quandiu ad veram se concordiam nitrona satisfactione convertant. » S. Columbanus (*In Pœnit.*): « Si quis iracundiam, vel tristitiam, vel invidiam tenet contra fratrem suum, ut tempus tenuerit (id est quandiu servaverit iracundiam), erit pœnitentia ejus in pane et aqua: si vero prima die confessus fuerit, viginti quatuor psalmos. » Scribit etiam S. Joannes Climacus de monachis monasterii Alexandriæ (*Grad. 4*), « quod qui se reconciliari non paterentur, ab mensa tantisper arcebantur, quoad positus odii amicitiam redintegrarent, aut omnino a contubernio sodalitatia eiciebantur. » Cassinenses (*In Declar. ad cap. 70*) vero similitates inter se exercentes, et recan illi invicem recusantes a divinis suspendunt, officio et grade privant, ac tandem in similitate portuaciter romanentes carceri mancipant.

Et de Dei misericordia nunquam desperare.] Apposito omnino S. Benedictus, præmissa pro inimicis oratione et cum discordantibus reconciliatone, dixit de Dei misericordia nunquam desperare: hæc enim haud dubium obtinebant qui aliis misericordiam impenderint: *Beati misericordes, inquit ipsa misericordia Veritas, quoniam ipsi misericordiam consequuntur.* Ut autem de misericordia Dei non desperemus, multas nos movere possunt rationes, quas videre **168** est apud S. Bernardum in epist. 385, et serm. 58 in Cantica.

Ecce hæc sunt instrumenta artis spiritualis.] Hæc instrumenta artis spiritualis S. Pater exposuit; sed quia epifoci non satis est optima reperisse instrumenta, nisi tandem eis ad opus sibi propositum utatur: « ob hoc enim, inquit Cassianus (*Collat. i, cap. 7*), quis ferramenta cujuscumque artis inchoare sibi ac preparare festinat, non ut ea possideat otiosa, nec ut emolumentum illius fructum, qui speratur ex ipsis, in nuda instrumentorum possessione constituat, sed ut eorum ministerio peritiam finemque illius disciplinæ, cujus hæc adjuncta sunt, efficaciter apprehendat, » ideo nos hæc S. Benedictus clausula, ut prædictis instrumentis opus nobis commissum exerceamus, hortatur dicens: « Ecce hæc sunt instrumenta artis spiritualis quæ vobis propositi, propriis quæ, ut ita dicam, in manibus tradidi. »

Quæ cum fuerint a nobis die noctuque incessanter adimpleta.] Die noctuque, id est semper, vel. ut exponit Trithemius, prosperitatis et adversitatis tempore.

Ilia merces nobis a Domino recompensabitur, quam A ipse promittit, quod oculus non vidit, etc.] O merces! quis tibi det oculus ea perfrui? Certe, si ejus intuitu pro viribus in arte spiritali haud enitatur prolicere, merito in nos hæc S. Odonis verba retorqueri poterunt (Collat. 3, n. 18). « Omnes qui ad usum hujus vite quaslibet artes exercent, sic eas utique gerunt, sicut a magistris didicerunt; et illis a ensilibus utuntur, quæ illi actui cui sunt intenti conveniunt, ut nautæ, autores, et fabri; at nos soli monachi instrumenta bonorum operum, quæ S. Benedictus ad percipiendam cælestem vitam construxit abjicimus; soli professionis nostræ desertores, lineas, quas per magistris nobis ostendit, nunc ad dextram, nunc ad sinistram transgredimur; nec bonorum operum instrumentis, sicut a magistris tradita sunt, uti dignamur. »

Officina autem ubi hæc omnia diligenter operentur.] De hæc officina S. Joannes Climacus (Grad. 26): « Officinam, inquit, fullonicam appellamus religiosum cœnobium, quod sordes animæ, et crassitudinem, et deformitatem dedolat, et abstergit. »

Clastra sunt monasterii.] Ut non sit necessitas in cœnobio: quibus verbis perstringit levitatem eorum qui de loco ad locum, de monasterio ad monasterium, vel etiam de communi vita transeunt ad solitariam, in qua ex his instrumentis plurima haud valent exerceri.

Et stabilitas in congregatione.] Id est perseverantia in cœnobio: quibus verbis perstringit levitatem eorum qui de loco ad locum, de monasterio ad monasterium, vel etiam de communi vita transeunt ad solitariam, in qua ex his instrumentis plurima haud valent exerceri.

160 CAPUT V.

De Obedientia.

Primus humilitatis gradus est obedientia sine mora. B Hæc convenit his qui nihil sibi a Christo charius aliquid existimant propter b servitium sanctum quod professi sunt, seu propter metum gehennæ, vel gloriam vite æternæ; mox ut aliquid c imperatum a majore fuerit, ac si divinitus imperetur, moram pati oesciunt d in faciendo. De quibus Dominus dixit: *In auditu auris obedivit mihi (Psal. xxvii).* Et iterum licit doctoribus: *Qui vos audit, me audit (Matth. x).*

Ergo hi tales relinquentes statim quæ sua sunt, et voluntatem propriam deserentes, mox exoccupatis manibus, et quod agebant imperfectum relinquentes, vicino obedientiæ pede, jubentis vocem factis sequuntur: et veluti uno momento prædicta magistri jussio, et perfecta discipuli opera in velocitate timoris Dei, ambæ res communiter citius explicantur; quibus ad vitam æternam gradiendi amor incumbit. Ideo angustam viam arripiunt, unde Dominus ait: *Angusta via est quæ ducit ad vitam (Matth. vii):* ut non suo arbitrio viventes, vel desideriis suis et vo-

luptatibus e obedientes, sed ambulantes alieno judicio et imperio, in cœnobiis degentes, abbatem sibi præesse desiderant. Sine dubio hi tales illam Domini imitantur sententiam, qua dicit: *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me (Joan. v).*

Sed hæc ipsa obedientia tunc acceptabilis erit Deo et dulcis hominibus, si, quod jubetur, non trepide, non tarde, non tepide, aut cum murmure f, vel cum responso volentis efficiatur: quia obedientia quæ majoribus præbetur, Deo exhibetur. Ipse enim dixit: *Qui vos audit, me audit (Matth. x).* Et cum bono animo a discipulis præberi oportet, quia *hilarem datorem diligit Deus (II Cor. ix).* Nam cum malo animo si obediat discipulus, et non solum ore, verum etiam in corde si murmuraverit; **170** etsi impleat jussio- nem, tamen acceptam jam non erit Deo, qui cor respicit murmurantis h. Et pro tali facto nullam consequitur gratiam, imo pecuniam murmurantium incurrit, si non cum satisfactione emendaverit.

a Al., de obedientia discipulorum. Al., de obedientia discipulorum qualis sit.

b Lyr., et propter.

c Cass. et Flor., mox aliquid.

d Cass. et Flor., nesciant.

e Oxon., voluntatibus.

f Al., murmurio.

g Cass. cum quibusdam mss., obedit.

h Oxon. et Flor., murmurantem.

COMMENTARIUS.

Primus humilitatis gradus est obedientia sine mora. D Non levi hæc verba continent difficultatem: qui enim capite septimo obedientiam in tertio humilitatis gradu collocavit, hic eam in primo constituit. Difficultatis nodum duobus modis extricat Petrus Boherius dicendo: 1º Obedientiam recte dici primum humilitatis gradum, non quidem ordine, sed excellentia et dignitate: quam solutionem etiam adhibet Bernardus Cassimensis. Et sane tanta est Obedientiæ virtus, ut etiam victimis præferatur. 2º obedientiam esse primum humilitatis gradum extrinsecum, timorem vero intrinsecum: quam responsionem hausit ex Smaragdo hæc ad questionem ita reponente: « Timor est primus in corde, obedientia in actione. » Tertiam solutionem advenit Menardus monaster: « Obedientia, inquit, non est primus humilitatis ordine, sed utilitate potior. » Et certe, teste S. Gregorio, « Obedientia sola virtus est, quam menti cæteras virtutes inserit, insertasque custodit. » Quartam sub-

ministrat Joannes Craëbeeck, cum dicit obedientiam primum esse humilitatis gradum, non quidem absolute, sed primum inter eos quos religiosus in monasterio existens exercere et ascendere incipit: nam duos primos ante conversionem, sive antequam corpori congregationis sociaretur ascendisse debuit; quod probat auctoritate S. Bernardi in tractatu de Gradibus humil., gradu 10. Quintam superaddo, scilicet humilitatis nomine aliud nihil a S. Patre intelligi, nisi ipsam obedientiam, quam humilitatis vocabulū nuncupat, quod dux illæ virtutes ita invicem sint connexæ atque concatenatæ, ut neutra sine altera possit existere. Atque ita S. Benedictum videtur intellexisse Hildemarum, ad hunc locum hæc scribens: « Videndum quæra dicitur humilitatis, eam clavis illius capituli de obedientia dicit; potuit enim dicere: Primum obedientiæ gradus est; sed idem dixit humilitatis, quia istæ tres virtutes, id est charitas, humilitas, obedientia, adeo sunt conjunctæ, ut una sine altera

esse nequeat : nam ubi obedientia est, ibi est humilitas et charitas. » Et hoc sensu *primus humilitatis gradus* idem sonat atque *unus obedientiæ gradus*; quæ expositio videtur antiquissima, testante Hildemaro, *primum* hic pro *seco*, secundum quorundam sententiam, accipi. Et sane secundum tertiumve obedientiæ gradum deinceps S. Pater non assignat; sed neque SS. Patres **171** aliam admisisse videntur obedientiam, præter eam quæ moræ esset impatiens; unde et eam definiunt *persuasionem sine discussione* (S. Antioch., *homil.* 39), reunique inobedienciæ censuerunt eum qui vel minimam in ex-equendo mandato moram faceret : « Si quis, inquit S. Columbanus (*Regul.* c. 2), verbum audiens statim non surrexit, inobediens iudicandus est. » Simile aliquid legitur in Regula Cujusdam ad monachos (*Cap.* 29) : « Si quis ad vocem compulsoris sive invitantis ad aliud quodeunque, non statim surrexerit, hic inobedienciæ reus est : petat veniam, et iterare non præsumat, quoniam oportet unumquemque ad propriam vocem invitantis assurgere, velut si carbō ignis ardentis descendisset super eum. Si obedientia hæc non fuerit, quam diximus, mortua est, et non acceptabilis apud Deum. » Alia, sed magis lepida similitudine demonstrat S. Basilius, quam prompta et velox debeat esse monachorum obedientia : interrogatus enim « cum quali affectione obedire oportet ei qui ad mandati executionem nos sollicitat et urget? » respondet : « Cum tanta quanta parvulus vocanti se ad refectionem nutricia obedit, et quilibet cui vita clara sit, ei qui sibi ea quæ ad v. vendum necessaria sunt largiatur obedit; imo multo majore, quo vita æterna nobilior est ea quæ nunc est. »

Hæc. nimirum obedientia sine mora, [*contenit his qui nihil sibi a Christo charius aliquid existimant.*] Quis enim nisi divino succensus amore ita ad nutum superioris obedientiam exhibeat, ut nulla interposita mora obtemperet?

Propter servitium sanctum quod professi sunt, etc.] Hic tres proponit rationes, quibus quasi totidem stimulis excitatur monachus ad obediendum sine mora. Prima est *propter servitium sanctum quod professi sunt*, id est propter professionem, qua se coram altari in perpetuum servus supremo omnium Domi no addixerunt. Eodem stimulo suos S. Bernardus excitabat ad repellendas illicitas cogitationes, « Tunc, i. quiens (*Serm.* 33, *de divers.*), hæc debes cogitare, qui sacerdos es, qui clericus es, qui monachus es? Cultor justitiæ dei. et in se quidquam iniquum admittere? Decet servum Christi, amatorem Dei, tale aliquid vel ad modicum meditari? » Eadem oratione Gilbertus eremitam ad perfectionem hortabatur Petrus Venerabilis (*Lib.* 1, *ep.* 20) : « Cellam tibi propono, ut secundum antiqui cuiusdam patris dictum ipsa sola eloquentius omnibus magistris tacendo te doceat; hanc certe non audire non poteris, quando eam quotidianum salutis tuæ monitorem habebis. » Porro S. Benedicti professionem monasticam non simpliciter *servitium*, sed *servitium sanctum* appellat, tum quia sanctum efficit monachum, tum quia per eam sancti sanctorum Domini servitio consecratur, tum etiam « quia sancto proposito ex Spiritu sancto inchoatum est, » ut dicit Trithemius. Secunda ratio est *propter metum gehennæ*; quo nomine non modo æternam, sed insuper temporalem pœnam intelligit Hildemarus; quamquam de sola sempiterna gehenna dictum S. P. Benedicti capiendum censent Bernardus Cassinensis et Boherius. Tertia ratio est **172** *propter gloriam vitæ æternæ*, quæ quantos hominibus ad recte vivendum, et monachis ad obediendum stimulos addere possit, nemo non videt.

Mox ut aliquid imperatum a majore fuerit.] A majore, inquit, quia non solum abba i aut præposito, sed etiam prioribus sive antiquioribus obedire debent; præmisso tamen abbatis aut præpositorum imperio, ut notat Boherius; quamvis hic Majoris nomine abbatem proprie intelligendum esse existimarem.

A *Ac si divinitus imperetur, moram, pati nesciunt in faciendo.*] Ad instar Ægyptiorum Tabennensiumque monachorum, de quibus Cassianus (*Lib.* iv *Instit.*, c. 10) : « Sic universa complere quæcunque fuerint ab eo præcepta, tanquam si a Deo sint cœlestis edita, sine ulla discussione festinant, ut nonnunquam etiam impossibilia sibi et imperata ea fide ac devotione suscipiant, ut tota virtute, et sine ulla ordiis hæsitacione perficere ea, aut consummare nitantur. » Ex Regula etiam SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii, superiori tanquam Domino cum omni lætitiâ obediendum est.

De quibus Dominus dicit : « Obauditū auris obediret mihi. »] Id est, statim ut audivit, obedivit.

Et item dicit doctoribus : qui vos audit me audit.] Doctoribus, inquit, ne forte quis solis apostolis aut discipulis hæc dicta existimaret.

Ergo hi tales.] Qui nihil sibi Christo charius aliquid existimant.

B *Relinquentes statim quæ sua sunt.*] Id est quæ ad propriam utilitatem sibi ab abbate et Regula concessa sunt, ut exponit Hildemarus; nam monachi suum nihil habent, cum nec corpora, nec voluntates in sua illorum potestate. Vel quæ sua sunt, scilicet *opere vel custodia*, ut loquitur Boherius in secundo commentario, id est quæ agebant, sæque tradita erant custodiæ. Vel tandem quæ sua sunt, hoc est *quæ sibi magis eligunt, magisque placent*, juxta Bernardum Cassin. et Boherium in primo com.

Et voluntatem propriam deserentes.] Per voluntatem propriam hic delectationem et voluptatem, quam in operando percipimus, intelligit Hildemarus : unde etiam Bernardus Cassinensis hæc verba præcedentium esse expositiua asserit, ut idem sit, *Et voluntatem propriam deserere, et quæ sua sunt relinquere.*

Mox exoccupatis manibus, et quod agebant imperfectum relinquentes.] Ita Marcus monachus, ut jubentis pareret imperio, litteram O imperfectam dereliquit, multaque hujusmodi exempla in sanctorum actis passim occurrunt : sed nunquam perfectius opus efficitur quam cum propter obedientiam imperfectum relinquitur.

Vicino obedientiæ pede jubentis vocem factis sequuntur, etc.] Hæc verba expositione non indigent, sed praxi. **173** Ex dictis porro hactenus de obedientia sine mora, satis damnata manet monachorum quorundam agendi ratio, qui ante discutere volunt superiorum jussa, quam adimplere; de quibus S. Bernardus (*Serm.* 41 *de divers.*) : « Multos videmus post præcipientis imperium multas facere quæstiones : Cur, quare, quamobrem magis sapius interrogare, crebras ingeminare querelas : quæres quare hoc præcepti? unde hoc venit? quis hoc adinvenit consilium? Inde murmuratio, inde verba murmurationem et indignationem sonantia, et redolentia amaritudinem; inde frequens excusatio, simulatio impossibilitatis, advocatio amicorum; » cum tamen, ut ait Guillelmus abbas S. Theoderici (*De Vit. solit.* n. 14), « perfecta obedientia sit, maxime in incipiente, indiscreta, hoc est non discernere cur vel quare præcipiatur, sed hoc tantum niti, ut fideliter et humiliter fiat quod a majore præcipitur. » Hinc Petrus Blesensis (*Epist.* 134) : « Sine omni delectu, sine omni exceptione fiat Regula professor quod injungitur sibi; quid vero, vel quale, vel quantum sit quod injungitur non discernat; alioquin præsumit comedere de ligno scientiæ boni et mali; censura enim discretionis est pater spiritalem, qui omnia dijudicat, et ipse a nemine judicatur : nihil ergo discernat, sit indiscretus ut intelligat, sit stultus ut sapiat. » Nam ut idem alibi dicit (*Epist.* 131) : « Species contumaciæ est de modo mandati inquirere, hæsitare, discernere, aut differre; in contractu enim obedientiæ non habet disputatio aut discussio locum : nam si in discussionem seu suspicionem ea quæ tibi sunt mandata deduxeris, ad lignum scientiæ boni et mali manum prævaricationis extendis.

Nimis delicata est hæc obedientia, transiens in delib-
berativum genus causæ: non est hoc in auditu auris
obedire; non est hoc regularis obedientia sine mora,
sed astuta tergiversatrix, et aperta superbia. » Longe
aliter sentiebat abbas Pynulfus, cum adolescentem
fratrem instituens diceret (*Apud Cassian. lib. iv,
cap. 41*): « Stultum te secundum Apostoli sententiam
facias in hoc mundo, ut sis sapiens: nihil scilicet
discernens, nihil adjudicans [*An leg. abjudicans?*] ex
his quæ tibi fuerint imperata, sed eum omni simplici-
tate et fide obedientiam semper exhibeas; illud
tantummodo sanctum, illud utile, illud sapiens esse
judicans, quidquid tibi vel lex Dei, vel senioris exa-
men indixerit: tali namque institutione fundatus,
sub hæc disciplina poteris durare perpetuo, et de
cœnobio nullis tentationibus inimici, nullis factioni-
bus devolveris. »

Quibus ad vitam æternam gradiendi amor incumbit.
Hæc verba non ad præcedentem periodum, sed ad
subsequentem referunt Smaragdus et Hildemarus.

Ideo angustam viam arripiunt. Cujus signa et indi-
cia demonstrat S. Joannes Climacus (*Grad. 2*) his
verbis: « Angustæ viæ vestigia tibi prodebet ventris
afflictio, statio pernox, aquæ etiam bibendæ modus,
panis seu mensæ frugalitas, ignominie poculum re-
purgans animum, sarcasmorum, irrisionum, iudi-
briorum tolerantia, voluntatum propriarum abdicatio,
offensionum patientia, nulla adversus nostri
contemptum obmurmuratio, exanillatus contumelia-
rum impetus; si lædentem **174** te fortiter tolere-
s, si obtractantem æquo animo sustineas, si contemptus
non irascaris, si damnatus te humilias. » Brevius
S. Benedictus viam angustam ostendit, cum subdit:

*Ut non suo arbitrio viventes, vel desiderii suis et
voluptatibus obedientes, sed ambulantes alieno iudicio
et imperio, in cœnobiis degentes.* Quibus verbis, ut
observat Boherius, tria professionis nostræ vota in-
cendit. In eo enim quod dicit, *nec desiderii suis vel
voluptatibus obedientes*, morum conversionem desi-
gnat. *Sequentia ambulantes alieno iudicio et imperio*,
obedientiam denotant. *In cœnobiis degentes*, stabili-
tatem.

Abbatem sibi præesse desiderant. Haud dubitantes,
eos valde deceptos, qui sibi præidentes, nullo viæ
duce sibi opus esse existimant, ut loquitur S. Joannes
Climacus (*Grad. 1*): unde et S. Dorotheus dicebat
(*Doct. 5, n. 1*): « Nihil miserabilius, nihilque quod
facilius decipi et expugnari queat, his qui nullum
habent ducem, nullumque in via Dei moderatorem
et institutorem quæruunt: quid enim, ait Scriptura
divina? Hi quibus non est gubernatio decidunt ut
folia. » Eadem erat mens S. Bernardi, ad Ogerium
ita scribens (*Epist. 87*): « Qui se sibi magis-
trum constituit, stulto se discipulum subdit: et
quidem quid alii sentiant ignoro; ego de me ex-
pertus sum quod dico: et facilius imperare et se-
curius possum præesse aliis multis quam soli mihi. »
*Vide notas ad hunc Bernardi locum in editione
Mabillonii.*

*Sed hæc ipsa obedientia tunc acceptabilis erit Deo,
etc.* Perfectæ deinceps obedientiæ conditiones S.
Pater describit, ex quibus prima est, ut mona-
chus non trepidè obediatur, ubi Smaragdus: « Trepidare,
inquit, est timere et dubitare; » ex quo concludit:
« Ille obedientiam facere trepidat, qui in Domini
adjutorio firmiter non sperat, » hoc est qui de fu-
turo, aut rei eventu formidat et dubitat. Non sic
plane Abraham, non sic, qui proprium jussu immo-
lare filiam, in spem contra spem credens, divini
mandati executionem fortiter est aggressus. Hujus et
nos exemplo nihil terreat, nihil moveat, et ut verbis
S. Bernardi utar (*Serm. 41 de divers.*), « si tribula-
tio intonat, si persecutio resultat, si peccatores tibi
laqueum ponunt, si maligni tuum iter impediunt, tu
obedientiæ viam ne deseras; sed dic: *Paratus sum
et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.* Quid
enim superius enumerata pariunt utilitatis, si forti-

A ludo desit, quæ in arce constantiæ virtutes collocat,
et eo vallo munit quo furentium impetus aspirare
non possit? Manum tuam misisti ad fortia? agendum
est instanter, et constanter obediendum. »

Secunda perfectæ obedientiæ conditio est obedire
non tarde; quia, ut dicit S. Bernardus (*Ibidem*):
« Velociter currit sermo Dei, et velocem habere
desiderat sequentem. Vides quanta velocitate currat
ille qui dicit, *Viam mandatarum tuarum cucurri?*
Fidelis obediens nescit moras, fugit crastinum, igno-
rat tarditatem, præcipit præcipientem, parat oculos
175 visui, aures auditui, linguam voci, manus
operi, itineri pedes, totum se colligit, ut imperantis
colligat voluntatem. »

Tertia, non tepide: tepidos enim Deus evomit ex
ore suo. Hinc Gilbertus de Hoilandia (*Serm. 17 in
Cant.*): « Mortuus est, inquit, qui vel tædii, vel de-
sperationis mole obruitur, in quo nihil est vividæ
devotionis, fervidi spiritus, qui etsi legis præcepto
non deserat, et intra Regulæ gremium se concludat,
frigido tamen et moribundo languet affectu, in opere
sancto nihil suave sentiens. »

Quarta, non cum murmure; qui enim murmurat,
operis boni mercedem perdit.

Quinta, ne cum responso nolentis efficiatur. Hinc
S. Macarius (*Reg. c. 4*): « Non responsum contra
præceptum usurpes. » Et S. Basilus (*Constitut. mo-
nast. c. 25*): « Sicut faber aut ædificator unoquoque
artis suæ instrumento pro suo utitur arbitrio, nec dicit
instrumentum quod nolit implere usum ad quem
ab artifice usurpatur, sed obsequitur manui ducen-
tis; ita addecet religiosum veluti instrumentum suo
artifici ad consummationem spiritualis ædificii in
omnibus obedire, quæ præceptor bene ab ipso ad-
ministrari posse arbitrabitur. » Et alibi (*Reg. sus.
c. 28*): « Detrectare, et contradicere multorum ma-
lorum specimen habet, ut pote fidei morbidæ, spei
hæsitantis, fastus, ac morum arrogantium. »

*Quia obedientia quæ majoribus præbetur, Deo exhibetur,
etc.* Quidquid ergo (verba sunt Bernardi
[*De Præcepto et disp. cap. 9*]) vice Dei præcipit homo,
quod non sit certum tamen displicere Deo, haud se-
cus accipiendum est, quam si præcipiat Deus. Quid
enim interest utrum per se, an per suos ministros,
sive homines, sive angelos, hominibus innotescat
suum placitum Deus? » etc.

*Et cum bono animo a discipulis præberi oportet,
quia hilarem datorem diligit Deus.* Hinc S. Bernardus
(*Serm. 41 de divers.*): « Serenitas in vultu, dulcedo
in sermonibus multum colorant obedientiam obse-
quentis: unde et gentilis ille poeta sic ait: *Super
omnia vultus accessere boni.* Quis enim locus obe-
dientiæ, ubi tristitia cernitur ægritudo? Ostendunt
plerumque voluntatem animi signa exteriora, et dif-
ficile est ut vultum non mutent, qui mutant volun-
tatem: nubilosa corporis compositio, et facies tene-
bris obfuscata, devotionem ab animo recessisse de-
signant. » Hilarem plane datorem se exhibebat Ge-
rardus Cluniacensis, de quo Petrus Venerabilis (*Lib.
1 Mir. c. 8*): « Expertus sum, inquit, ipse magnam
in hac virtute ejus constantiam, cui cum sæpe gra-
via, quæ aliis vix injungere auderem, facillime im-
ponerem, alacriter injuncta suscipiebat, et alacrius
adimplebat. »

Nam cum malo animo. Id est tristi, invito, aut
murmuranti.

Obediat discipulus, etc. Hæc plana sunt.
Et pro tali facto nullam consequitur gratiam. Hinc
colliges quantum sit murmuratio peccatum, cujus
causa præmio et mercede privantur ipsa etiam
optima obedientiæ opera.

Imo et penam incurrit murmurantium, etc. Quia-
tuplici **176** in Scripturis pena reperitur Deus mul-
tasse murmurium: 1° lepra, ut in Maria sorore Mo-
sis; 2° igne cœlesti, tabernacula murmurantium
devorante; 3° hiatu terræ, Core, Dathan et Abiron
absorbente; 4° ignito serpente, murmurantes filios

Israel occidente; 5^a exclusione a terra promissionis. Quorum «terrorem cum evacuatione præmii obedientie incutit B. Benedictus murmurantibus,» inquit Bernardus Cassinensis, ejus expositionem rejicere videtur Boherius hunc in locum sic disserens: «Quidam hoc exponunt de quintuplici poena, quam quidam murmurantes acriter pertulerunt in Veteri Testamento, ut fuit lepra incurio, etc... Sed absit quidem quod Magister, qui dulcem nobis assignavit Regulam, rigorem veterem et non gratiam in hoc tempore gratiæ fuerit imprecatus,» etc. Ejus sententia astipulari videtur Richardus de S. Angelo, ita scribens: «Poena istorum erit ad arbitrium abbatis, cum hic non sit statuta, vel dicas quod procedet contra istos secundum modum positum infra de excommunicatione culparum. Similiter Nicolaus de Fractura: «Poena erit ista: secundum Domini nostri præceptum debet admoneri semel et iterum, et secundo Boherite a senioribus suis; si non emendaverit, obijgetur publice coram omnibus; si vero neque sic correxerit, si intelligit qualis poena sit, excommunicationi subjaceat; sin autem improbus est, vindictæ corporali subjaceat: sic delinit Magister infra de Excommunicatione culparum.» Videtur tamen hic S. Benedictus loqui de poena a Deo inferenda, sicut de mercede ab eo eroganda, qui murmuriosi privantur, ac proinde Bernardi sententia præferenda, quam ab Hildemaro et Smaragdo accipere potuit. Et certe S. Pater hic agit de poena murmurantibus non solum ore, sed etiam corde debita: at unus Deus cordis secreta agnoscit, non abbas, aut quisvis alius homo: non ergo de poena regulari superiori arbitraria hic locus intelligendus est, sed de vindicta Dei justa, occultiora quæ lumen oculorum ejus non latent judicantis: quod tamen non sic capi-

A. velim, quasi Deus omne murmuratum lapsa, igne celesti, terræ hiatu, etc., puniret; sed horum tantum terrorem incutit S. Benedictus, ut ait Bernardus Cassia. Neque tamen inficias ibi poena regulari placendum esse murmuranti cum foras prorumpit; nam et illud excommunicatione ferit S. Benedictus infra cap. 23, variisque poenis illud affecerunt antiqui monachorum Patres, ut patet ex supra dictis ad cap. 4, et insuper ex Cassiano, S. Basilio, et S. Columbano. Cassiani verba hæc sunt (*Lib. iv de Inst. c. 6*): «Sin vero quoddam ex eo murmurantis vitium, vel pravae cujuslibet inobedientie culpam processisse deprehenderit, exuentes eum monasterii quibus indutus fuerat vestimentis, et antiquis restitutum, quæ fuerant sequestrata, depellunt.» S. Basiliius (*Reg. fus. c. 20*) murmurantium opus ab aliorum laboribus seponi gravissimis imperat verbis, vetatque illud in communi fratrum usum converti. Similiter S. Columbanus (*Reg. c. 3*): «Si quis, inquit, murmuraverit, et ipse tanquam non ex voto obediens, inobediens putandus est; idcirco opus ejus abiciatur, donec bona illius voluntas agnoscat.» Et octava synodus 177 hic a Boherio citat: «Alienus sit ab unitate fratrum, qui murmuraverit; et opus ejus abiciatur, qui murmurans exstiterit, ne poenam murmurantium incurrat, de qua ait Apostolus: Neque murmuraveritis sicut quidam murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore;» quibus concinit S. Joannes Chrysostomus his verbis (*Homil. 8, in epist. ad Phil.*): «Mellus fuerit nihil operari, quam operari cum murmuracione: sepe maluit ministerio privari, quam murmuracionem sustinere; gravis enim, gravis, inquam, est murmurator, et vicinus blasphemiae.»

CAPUT VI.

De Taciturnitate.

Faciamus quod ait propheta: Dixi, Custodiam vias **C** meas, ut non delinquam in lingua mea: posui ori meo custodiam: obmutui, et humilitatus sum, et sicut a bonis (*Psal. xxxviii*). Hic ostendit a propheta, si a bonis eloquiis interdum propter taciturnitatem debet tacere; quanto magis a malis verbis propter poenam peccati debet cessare ^b! Ergo quamvis de bonis et sanctis et edificacionum ^c eloquiis, perfectis discipulis propter taciturnitatis gravitatem, rara loquendi concedatur licentia, quia scriptum est ^d: *In multilo-*

quo non effugies ^e peccatum (*Prov. x*). Et alibi: *Mors et vita in manibus linguæ* (*Prov. xv*). Nam loqui et docere, magistrum concedet; tacere et audire, discipulo ^f convenit.

Et ideo, si qua requirenda sunt a priore, cum omni humilitate et subjectione reverentia ^g requirantur, ne videatur posse loqui quam expedit ^h. Scurrilitates vero vel verba otiosa et risum moventia, æterna clausura in omnibus locis damnamus: et ad talia eloquia discipulum aperire os non permittimus.

^a Al. hinc ostendit.

^b Al., cessari.

^c Narb., sanctæ edificacionis: Hild., sanctis ad edificacionem.

^d Apud Hild. scriptum est docem:

^e Narb., effugietur.

^f Al., discipulum.

^g Oxon., cum summa reverentia: Ms. Conch., cum **D**

omni humilitate et subjectione. Lyr., Faron., cum omni humilitate et reverentia. Ass., Andr., Hadr., Ebrul., Paris. 1, cum omni humilitate, et subjectione, et reverentia. Narb., cum modo in summa reverentia.

^h Hæc verba ne videatur plus loqui quam expedit, quæ exstant in Oxon., desiderantur poene in omnibus mss. Sed et Hildem. hunc locum exponens ait: non est in Regula, sed subaudito est.

178 COMMENTARIUS.

[Faciamus quod ait propheta.] Acute observat hic Hildemarus, et post eum Bernardus Cassinensis et Nicolaus de Fractura S. Benedictum suos discipulos alloquentem non simpliciter dixisse *faciamus*, sed *faciamus*; nimirum miscet se fratribus suis; nec aliud ab ipsis requirit, quod ipse primus ante alios non paratus sit exsequi.

[Dixi, Custodiam vias meas.] Id est omnes vitæ actus, de quorum custodia diximus cap. 4.

[Ut non delinquam in lingua mea.] Difficile ergo membrum hominis lingua, quæ ne delinquat tall indiget custodia; difficile prorsus: «quis enim, ut S. Bernardi verbis utar (*Serm. 17, de d'berb.*), numeret quantas modicum linguæ membrum contrahat sordes, quam multiplex in labiis incircumcisus immunditia coaguletur? quanta sit pernicitas oris incircumscripti? Est enim lingua dissoluta in sermonibus otiosis, est lingua impudica, est et magiloqua;

quarum prima lascivie, sequens arrogantie facultas. Est etiam lingua dolosa, et item lingua maledica; quarum altera in falsioquam et adulatorium subdividitur; altera vero nunc in facie contumeliam irrogat, nunc detrahit in occulto. » Et Petrus Damiani (*Opusc. 9, c. 27*): « Dicit Apostolus: Omnia quidem serarum genera in lingua reperuntur. Ibi quippe est levitas volucrum, ibi ferocitas bestiarum, ibi fraus virulenta serpentium: volatiles enim sunt qui proferunt in caelum os suum, et quorum os locutum est vanitatem, quasi volucrum levitatem; feroces sunt bestie qui exacerant ut gladium linguas suas; serpentes periremo sunt, de quibus dictum est: quia venenum aspidum sub labiis eorum. »

Posti ori mea custodiam.] Non parietem, sed custodiam, sive ostium, aut janua, quae aliquando clauditur, aliquando aperitur.... ut tempore suo laeet, et tempore suo qua dicenda sunt dicat, » inquit Hildemar. Vel etiam, ut ait Bernardus Cassibensis, « Custodia dici potest silentii clausura, sive ostium in quo virtus taciturnitatis est ad custodiam quaedam clavis; unde majores nostri solent dicere, quod silentium est clavis religionis. »

Obmutui et humiliati sum.] Quae duo, ut notat Hildemar, simul conjuncta, quasi diceret: *Non superbe tacui; sunt enim nonnulli aut per superbiam, aut per iram tacentes, de quibus S. Gregorius (Lib. xxiv Moral., cap. 30): « Aliquando superbi proterva quae sentiunt, nequaquam produunt; et hi quorum loquacitas vix composcitur, nonnunquam ex sola amaritudine intimi rancoris obmutescunt, qui per dolorem mentis precacitatis suae verba subtrahentes cum male loqui soleant, pejus tacent; quia cum peccantes aliquid de correctione audiunt, indignantes etiam responsionis verba respondent. »*

179 *Et sicut a bonis.*] Ex quo S. Benedictus inferi:

Hic ostendit propheta si a bonis eloquiis interdum propter taciturnitatem debet tacere, quanto magis a malis verbis propter poenam peccati debet cessare!] Propheta verba ad silentii commendationem adaptat S. Pater, licet in proprio et genuino sensu de praedicatoribus, peccatorum vitia cum coeere nequeant, silentibus intelligenda videantur: verum, ut ait S. Gregorius (*Lib. II Regist., c. 104*): « In intellectu sacrae Scripturae respici non debet quicquid sanae fidei non resistit; sicut enim ex uno auro alii murentulas, alii anulos, alii dextralia ad ornatum faciunt; ita ex una Scripturae scientia expositores quique per innumeros intellectus quasi varia ornamenta componunt, quae tamen omnia ad decorum caelestis sponsae proficiunt. »

Duo vero ex prophetae verbis concludit S. Pater: unum, a bonis eloquiis propter taciturnitatem, id est silentii dignitatem, est enim cultus justitiae; alterum, a malis verbis propter poenam peccati silentium; si enim de verbo otioso reddideri sumus in die iudicii rationem, quanto magis de malo!

Ergo quamvis de bonis et sanctis et edificationum eloquiis.] Quatenus sint hujusmodi eloquia affino modo discerni possumus ex his quae scribit Petrus Venerabilis ad Petrum Pictaviensem in haec verba (*Lib. II, ep. 22*): « O quoties, jarois clausis, nullo nobiscum admissio mortalem, illo tantum teste, qui de se cogitantibus aut conferentibus nunquam deest, formidolosus sermo habitus est de cordis humani occultitate atque duritia, de diversis peccatorum laqueis, de variis demonum insidiis, de abyso iudiciorum Dei, quam terribilis in conspectu super filios hominum, quod quibus vest misereret, et quos vult indurat, et quod nocet homo utrum amore an odio dignus sit, de incerta et formidabili vocatione nostra, de dispensatione salutis humanae per incarnationem filii Dei ac passionem facta, de tremendo ultimi iudicii die, de incomprehensibili divini examinis severitate, qua in perpetuum malos punit, et de inenarrabili misericordia, qua aeterna bonis praemia reddit. Ho-

rum et similitum a mundano strepitu semota collatio mihi quodammodo in medio hominum eremum referebat, et Domini tabernaculum representabat, ad quod a mundi tumultibus velut Moyses a Judaeorum lapidibus confugi-bam. » Et ad Pontium fratrem suum (*Lib. I, ep. 18*): « Fuerat cohabitatio tua necum fore decessante, quo tempore quanta inter nos de divinis collata, quam fervens de spiritualibus sermo, quam frequens de praesentium contemptu collatio, qualis de aeternorum appetitu hortatio fuerit, et ipse nosti, et ego non in toto oblitus sum. Efflueret inter nos eo ardore fervor charitatis, ut tui te solo impulsu naturae coeperam diligere, jam te non nossem nisi ex Deo, et in Deo amare. » Haec et hujusmodi dicuntur bona et sancta, et edificationum eloquia. Haec decent servos Dei colloquia, et ut Gerardi Beige monachi verbis utar (*In Comm. super Reg. S. Bened. c. 42*): « Haez una recreatio **180** digna monachis in Patrum exemplis; cui autem nihil videtur aeque deliciosum, quam audire de saeculi roemeribus, profecto ille vere dignoscitur terrae etiam-nem esse et saeculi filius. » Belle omnino Gilbertus de Hofflandia (*Serm. 18, sup. Cant.*), « Memento, aiebat, os tuum caelestibus oculis et oraculis consecratum; sacrilegum puta, si quid non dulce, non divinum, non de divina pagina sonet. »

Perfectis discipulis.] Perfectis, inquit. Imperfectis ergo et stultis nulli unquam praeterquam in necessarii tam spiritualibus, tum corporalibus loquendi licentia concedenda est, ut exponit Hildemar. Quam vero perfecti discipuli censendi sint declarat Boherius his verbis: « Perfecti dicuntur qui renuntiant omnibus substantiis suis, et vitam Christi sequuntur, quales debent esse utique coenobitae.... Vel etiam dicuntur perfecti, qui jam tentationum pericula evaserunt, apud quos non est nisi gratularum actio, et vox laudis. Deinde qui etiam non utuntur concocis a lege perfecti probantur. » Discipulorum autem nomine Nicolaus Bravus intelligit « maxime juniores, et eos qui vel canitie vel officii auctoritate discipulatum nondum excessisse videntur. » Sed absit ut, dum juniores sub silentio tenemus, liberam senibus, aut alias ad aliquod officium evectis loquendi licentiam permittamus; cum ipsi potius silentii, aliarumque virtutum exempla adolescentioribus demonstrare debeant. Adeo ineptam explicationem revocavit ipse S. Benedictus in fine hujus capituli, ubi prohibens scriptilitates, et ad talia, inquit, eloquia discipulum aperire os non permittimus; ubi sicut et capite 3, sub discipuli nomine complectitur omnes omnino monachos, quos hic perfectos discipulos appellat, quia non modo perfectionem, sed perfectionis perfectionem voverunt.

Propter taciturnitatis gravitatem.] Id est eminentiam; dignitatem, et utilitatem silentii:

Rara concedatur loquendi licentia.] In quem locum S. Hildegardis: « Scilicet tunc cum aliqua in conciliis, aliqua in negotiis, seu in majoribus necessitatibus agenda sunt in invicem, et non singulatum loquendo data licentia, et modice, ac breviter quae opus; et deinde facto signo omnes in silentio secundum consuetum morem siliant. Quoniam idem Benedictus licentiam hanc a tota hora in qualibet die non praefixerat, sed eam in potestate sua, quemadmodum oportuit, habebat; nam licentiam hanc non dabat sine justa aliqua necessitate, seu aliqua pia utilitate compulsus. Attamen quia inhumanum est hominem in taciturnitate semper esse, et non loqui, idem Pater in potestate et discretionem abbatis dimittit, quemadmodum alia plurima ei concedit, ut discipulis suis horam competentem provideat, qua ipsi haec quae honesta et necessaria sunt ad invicem loquantur, et ne in indiscreto silentio tadio afflicentur; quoniam post hujusmodi loquendi invicem permissionem, convenientius et severius ad taciturnitatem admoneri et coerceri poterunt. » Hactenus

S. Hildegardis, cujus ex verbis tria colligere possumus. A 18 lib. i Hist. Neubrig. Vide S. Stephani Obaz. Vitam, lib. 1, n. 9.

181 Primum, nullum ex Regula fixum ac statum esse mutui colloquii tempus assignatum, sed quasi perpetuum monachis indictum esse silentium; unde Gilbertus de Hoilandia (*Serm. 7 in Cant.*): « Monachorum est, inquit, non colloquium, sed silentium. » Et sane Ægyptiorum monachorum vestigiis quantum potuit S. Pater inhæsit, qui, ut testatur Cassianus, perpetuo silebant; nam « finitis, inquit Cassianus (*Lib. II, cap. 15*), psalmis, et quotidiana congregatione, sicut superius commemoravimus, absoluta, nullus eorum vel ad modicum subsistere, aut sermocinari audebat cum altero; sed nequidem per totum diei spatium e cella sua progredi, aut deserere opus quod in ea solitus est exercere, præsumit; quod ita explent fores ingressi, ut nulla inter eos sermocinatio penitus audiat. »

Refert etiam Palladius de abbate Theona (*Laus. cap. 50 et 85*), quod triginta quinque annis siluerit; et de quadam virgine, quod annis viginti quinque nemini collucta sit. « Dicebant etiam (*Tom. I Mon. Eccl. Græc., pag. 377*) de abbate Agathone per tres annos illum lapidem ore gestasse donec silere didicisset. » Sed hos omnes superavit Joannes cognomento Silentarius, qui ex episcopo factus monachus, totos quadraginta septem annos in silentio exegit. Quid de Virgine Deipara loquar, quæ, ut notat doctor mellifluus (*Serm. in Dominic. infra oct. Assumpt.*), non nisi quater in toto Evangeliorum decursu locuta legitur? Hujusmodi exempla ad imitationem proposita discipulis haud dubium voluit esse: sanctus Pater, cum nullum in Regula tempus loquendi proposuit; cujus votis ut obscundarent dilectissimi filii continuum pene in cœnobiis silentium observare studuerunt. Hos inter enituisse præ omnibus Cluniacenses monachi, qui sibi quasi in perpetuum ore præcluso, manus in linguas commutasse videbantur, adinventis signis* quibus, dum lingua taceret, quæ necessario requirenda erant invicem exprimebant. At non sine admiratione legere possumus quod de Cisterciensium silentio scribit Guillelmus abbas S. Theoderici in libro i de Vita S. Bernardi, cap. 7. « Denique in valle illa plena hominum, in qua nemini otiosum esse licebat, omnibus laborantibus, et singulis circa injuncta occupatis, mediâ die mediæ noctis silentium a supervenientibus inveniebatur præter laborum sonitus, vel si fratres in laudibus Dei occuparentur. Porro silentii ipsius ordo et fama tantam etiam apud sæculares homines supervenientes sui faciebat reverentiam, ut et ipsi non dicam prava, vel otiosa, sed aliquid etiam quid ad rem non attineret, ibi loqui vererentur. » Hæc confirmat ipse S. Bernardus cum suos hortatur, ut bonum sibi invicem darent consilium; et hæc sibi proposita objectione: « Quod ego consilium dabo fratri, cui nec unum quidem verbum dicere fas est absque licentia? » respondet, ut consulat fratri « non verbo, neque lingua, sed opere et veritate, » bono scilicet exemplo.

Simili fere silentii severitate hujusæ sæculi principio se devinxerunt strictioris observantiæ in Hispania sanctimonialis ordinis Cisterciensis. Sed omnem prorsus hominum cogitationem superare videtur quod de Fontis-Ebraldi sanctimonialibus scribit Willelmus Malmesburiensis (*Lib. v de Regibus Angl.*): « Præter cæterarum libere verborum abdicationem, quantum illud est, quod in nullo **182** loco loquantur præter in capitulo, proposita a magistro perennis taciturnitatis regula, quia semel laxato silentio feminæ pronæ sunt ad mussitandum frivola; » quamvis postea, hoc est anno 1450, hæc silentii strictio auctoritate summi pontificis ita temperata est, « ut liceat loqui post preces, ut vocant, primas; deinde post signum ad laborem factum, » quemadmodum observat Joannes Picardus in notis ad cap.

Secundum. Quamvis nullum Regula determinate designet tempus quo fratres inter se conveniant, convenientius tamen ipsis interdum mutuis colloquiis animi relaxandi indulgentiam esse concedendam; *inhumanum est enim hominem in taciturnitate semper esse, et non loqui*, inquit S. Hildegardis, atque ita senserunt S. Antonius (*In Constit. monach. c. 12*), et S. Basilii, insignes ambo vitæ monasticæ cultores: « Utile fuerit loqui, si de virtute opportuno tempore disseratur, » inquit S. Basilii. Et S. Antonius, referente S. Athanasio (*In ejus Vita c. 15*), « dicebat ad omnem quidem mandatorum disciplinam Scripturas posse sufficere, sed et hoc optimum fore, si mutuis se invicem fratres sermonibus consolarentur. » Atque eam fuisse S. Benedicti mentem patet, tum ex hoc capite, quo aliqua, licet rara concedit eloquia, vultque ori exemplo prophetæ apponi custodiam sive ostium quod aliquando aperitur, aliquando clauditur, ut ait Hildemar; tum ex capite 48, in quo mentionem facit horarum incompetentium, quibus fratri ad fratrem se adjungere haudquam liceat, quod supponit horas competentes, quibus fratribus loqui indultum sit. Et revera capite 31 jubet ut *horis competentibus dentur quæ danda sunt, petantur quæ petenda sunt*, quod de hujusmodi mutui colloquii horis intellexerunt antiqui Patres nostri; unde et cellerarius et camerarius iis interesse tenebantur, cum fratres in claustro invicem loquebantur, ut qui aliqua indigerent, præsentem eos haberent, et libere ab eis petere et accipere valerent. Atque hunc esse Regula genuinum sensum patet ex S. Adalardo tum in lib. II Statutorum, c. 6, ubi hæc habet (*Tom. IV Spicil.*): « Cum vero horæ incompetentes transierint, et tam loquendi quam conjungendi tempus advenerit, etc. » tum ex ejusdem capituli de admonitionibus in congregatione, in quibus 43 est, « de horis incompetentibus, id est de silentio: » competentibus ergo licebat loqui.

Nec est quod aliquis dicat, ex eo quod S. B. prohibet, ne frater jungatur ad fratrem horis incompetentibus, haudquam erui posse dandas esse horas competentes, quibus licite possint fratres invicem jungi et miscere colloquia, quasi idem essent *jungi et loqui*, cum et S. Pater utrumque distinguit *infra* cap. 26, ubi de communicantibus cum excommunicatis ita habet: « Si quis frater præsumperit sine jussione abbatis fratri excommunicato quolibet modo se jungere, aut loqui cum eo, vel mandatum ei dirigere, similem sortiatur excommunicationis vindictam. » Non, inquam, id obstat. Nam si quod sit discrimen, illud unum est, quod *jungi* de longa et proluxa confabulatione dicatur; *loqui* vero de transiente et brevi sicut de longa intelligatur. Et sane S. Benedictus qui illo **183** capite omne cum excommunicatis colloquium prohibet, capituli titulum ita effert: *De his qui sine jussione abbatis junguntur excommunicatis*; non dicit *junguntur vel loquantur*; quia utrumque sub verbo *junguntur* intelligitur. Ad

det aliquis locum ex cap. 49 de observatione Quadragesimæ, in qua S. Pater præcipit aliquid subtrahi de loquacitate aliorum temporum; confirmaturque ex perpetua ordinis praxi, cujus exemplum videre est in Vita S. Frodoberti abbatis Cellensis (*Sæc. II Bened., p. 630*), ubi quandoque cum discipulis colloquium familiare habuisse dicitur. Hinc fit ut tædio non afficiantur monachi, et severius post hæc silentium observetur, ut docet S. Hildegardis. Pertimescendumque est ne si diutius aut silentio, aut oratione occupetur animus, tandem deficiat, sicut arcus, qui, cum nimis aut diutius distenditur, vel debilitatur, vel frangitur. Nec refert quod Regula cap. 42 jubet omni tempore silentio studere monachos; nam multum differunt *semper silere*, et *omni tempore silentio studere*; semper silere est nunquam loqui, at

* Hæc signa habes in libro v de Antiquis Mqn. ritibus, c. 18.

vero potest aliquis etiam loquendo silentio studere, puta necessaria duntaxat proferendo, idque breviter, et submissa voce : quamvis laudemus, beatosque prædicemus eos qui possunt valentque ita perpetuo silere, ut nullo hominum consortio indigeant; atque ut hoc nobis aliquando donum Deus concedat, obnixè deprecamur.

Tertium, ex abbatis pendere arbitrio assignare dies, horas, tempus seu spatium, locum, modumque colloquii. Communis tamen ordinis usus obtinuit, ut non nisi privatis diebus abbas colloquium permitteret, dominicis festisque diebus duodecim lectionum continuo silentio consecratis. Et certe inter quinque capitula quæ receptis concilii Aquisgran. capitulis addiderunt Centuriatores (*Tom. II Capitul. Baluz., p. 1092*) quartum ita habetur : « Ut in hebdomada Paschæ in claustris non loquantur, sed lectio divina ab omnibus teneatur, similiter in hebdomada Pentecostes, et in omnibus diebus dominicis, seu in Natali Domini, et in omnibus SS. festis præcipuis. » Similiter antiquæ Consuetudines SS. Benigni Divionensis (*Cap. 64*) : « Per octo dies Paschæ, et Pentecostes, et Natalis Domini, et in Rogationibus, et in omni secunda, quarta, et sexta feria Quadragesimæ, et in omnibus 12 lectionibus, nulla fit locutio in claustris. » Quæ totidem verbis existit in veteri Corbeiensis Ordinario ms., quibus concinit liber Usuum Beccensium, loquelam in claustris privatis duntaxat diebus indulgens. Econtra Statuta Guignoni (*C. 7, n. 9*) dominicis colloquium post novam permittunt; quibus antiqua Carthusiensium statuta adjiciunt festa capituli; sed in Nova Statutorum Collectione excipiuntur Nativitas, Cœna Domini, Pascha, et Pentecostes cum festis infra hebdomadam in Quadragesima contingentibus : præterea singulis septimanis spatium mentum concedunt.

Horam duplicem in die ad colloquium designatam esse apud Cluniacenses discimus ex Uldarico, scilicet æstate post capitulum et nonam; hieme post capitulum et sextam. Idem videre est in antiquis S. Benigni Divionensis Consuetudinibus, et Ordinario Corbeiensis passim. **184.** At secundam postea subtraxit Petrus Venerabilis, edito statuto, « ut de usitatibus in claustris binis locutionibus secunda omni totius anni tempore subtrahatur. » Usus Beccenses, habita temporum ratione, volunt ut « Omnibus privatis diebus, quibus post capitulum tertia dicitur, semel tantum, id est post capitulum loquantur in claustris, nisi ab octavis Paschæ usque ad idus Septembris, quo tempore privatis diebus post nonam loquuntur in claustris. Quando vero tertia ante capitulum dicitur, his in claustris loquuntur, post capitulum et post sextam. » In quibusdam vero Angliæ monasteriis hora ad colloquium stata erat post prandium; sed « cum quidam post prandium proniores sunt ad loquendum quod non prodest, quam quod ædificat audientes, ad ampliandum cultum justitiæ, qui in silentio reperitur, statutum est, quod parlamentum quod post prandium in quibusdam claustris fieri consuevit, penitus interdicator, et loco ipsius vacetur uberius meditationibus et lectionibus repetendis, » inquit abbates ordinis nostri in editis anno 1249 statutis. Casalini jejunii diebus post vespervas, diebus prandii post cœnam loquebantur. Plurimi nec diem, nec horam assignatam habebant, quorum res omnes ex uno abbatis nutu pendebant.

Quanto vero temporis spatio mutui colloquii hora protraheretur, non una fuit omnium consuetudo monasteriorum. De Cluniacensibus, qui binas in die locutiones habebant, audiendus imprimis Uldaricus. De prima quæ fiebat post capitulum sic disserit (*Lib. I, cap. 18*) : « Eo tempore quo primum ad monasterium veni, sacerdos qui privatam missam cantare voluit, potuit eam interim finire; quod tamen modo raro contingit, quia multitudo fratrum acervavit; a

quibus dom ad utramque missam offertur, dum pax datur et accipitur, dum in capitulo de uno aut altero hoc et illud reclamatur, dum tantis in refectorio servitur, non minima pars expenditur diei; quæ tamen singula, ordine nostro salvo et integro, remanere non possunt; propter quod hora loquendi necessario magis est brevis; et si minus aliquantulum loquimur, in hoc ordinis quidem nemo sensit ullum esse detrimentum. » Cum ergo nullus existat qui infra mediam horam privatam missam cantare haud queat, ultra hoc temporis spatium, quod postea etiam abbreviatum est, prima locutionis hora non extendebatur. Secunda etiam ex eodem Uldarico longe brevior erat : « Nona autem, inquit (*Ibidem*), ad quam sunt se levaturi, adeo tarda erit, ut postquam in refectorio biberint, et iterum loquendi licentiam habuerint, eandem loquendi horam, et hoc intervallum ante vespervas non immerito potius dixerim nullum quam parvum : sæpius autem priusquam omnes in claustris coeant, et aliquis fratrum vel unum verbum faciat, pulsatur signum ad vespervas, et ecce loquendi finis. » Et alibi (*Lib. I, cap. 40*) de eadem locutione, cum fieret post sextam : « Non solum post capitulum, sed etiam post sextam habemus loquendi licentiam; quamquam illud spatium solet esse brevissimum; nam non amplius erit quam ut sacerdos et cæteri ad majorem missam servituri lavent manus, et sint se ad induendum parati. »

185 Cistercienses ex Jacobo de Vitriaco integram in colloquio horam insumebant : « Silentium, inquit (*Lib. II Histor. Occid. cap. 14*), per totam fere diem observantes, mutuis colloquutionibus et collationibus unam sibi horam reservant, invicem consolantes, et invicem instruentes. » Quod ita explicat Julianus Varnier (*De Ant. Praxi Regul. S. B., cap. 16*), non quasi singulis diebus unam horam ad mutuam colloquutionem reservarent; sed quod, cum abbas fratribus loquendi licentiam indulgeret, integram in id exercitii horam impenderet. Et de hac hora intelligendus S. Bernardus, ubi superbum monachum describens, hæc habet (*In Tract. de Grad. humil., c. 14*) : « Cum autem pulsato signo necesse est interrumpi colloquium, horam longam breve queritur intervallum. » His in colloquiis, ut id obiter observem, aliquando sermo agebatur de litteris : « Si de litteris sermo exoritur, inquit S. Bernardus, vetera proferuntur et nova; volant sententiæ, verba resonant ampullosa; aliquando de religione : Quod si de religione agitur, statim visiones et somnia proferuntur, deinde laudat jejunia, etc.; aliquando de rebus jocosis : Si ad ludicra sermo convertitur, in his quanto assuetior, tanto loquacior invenitur. Ex hinc colliges hujusmodi colloquia non fuisse communia, hoc est omnibus simul in unum coeuntibus, sed inter se ad proprium libitum divisis, aut ad nutum abbatis; alioquin S. Bernardus, qui fuisset præsens, si communia exstitissent, ludicra nequaquam passus fuisset. Quam frequenter autem illa hora occurreret nos latet : sanctimoniales Strictioris Observantiæ ordinis Cisterciensis in Hispania (*In Constit. c. 2 et 11, apud Henric. in Litiis Cist., p. 26*) semel in hebdomada extra Adventum aut Quadragesimam junctæ recreationem habent ante vel post vespervas ad nutum abbatis; dummodo dies ille non sit communionis. Similiter in antiquis Fuliensium Constitutionibus, cap. 6 : « Semel tantum in hebdomada die festo fratribus aliquod ex his intervallis, quibus absunt a choro, pio et religioso colloquio consumere » permittitur.

Idem fere vigeat apud insignes illos eremitas quibuscum vivebat S. Dominicus Loricatus. Hi nimirum, teste Petro Damiani (*In Vit. S. Domin. c. 6*), « tenebant per totam hebdomadam districta censura silentium, quod utique dominica die post vespervum, cibumque solventes, habebant loquendi invicem usque ad completionis officium libertatem. »

* In editis vero an. 1634, singulis diebus per spatium unius circiter horæ a superiore assignandæ.

Tantam indulgentiam suis non videntur indulsisse Cassinenses, quorum Declarationes in Regulæ cap. 6, hæc habent: « Ad effugiendam enervationem, prælati et alii superiores non concedant solatia aut recreationes, nisi alternis hebdomadibus, excepta tamen Quadragesima et Adventu, quibus temporibus nefas est talia cogitare, nedum permittere. » In impressis tamen anno 1642 Declarationibus, pro *alternis hebdomadibus*, habetur *singulis hebdomadibus*; et insuper tam novæquam antiquæ Declarationes ad cap. 48 hortantur superiores, ut benigni sint ad recreationes fratribus, præcipue solemnitatibus duplicibus, quæ non occurrunt in Adventu aut Quadragesima, concedendas.

Camaldulenses (*Lib. 1 Constit. Camald.*) cum dispensant a silentio per mediam duntaxat horam per viridarium, aut aliquam aliam monasterii partem, in qua perpetuum non vigeat silentium, colloquium permittunt. Casalini quotidie **186** a cœna ad completorium, vel diebus jejunii a vespera etiam ad completorium colloquebantur, ita tamen ut illo tempore possent ad cellas secedere, et lectioni atque orationi vacare: post prandium vero sub silentio per mediam horam deambulabant in horto.

Bursfeldenses nec diem, nec horam, nec tempus seu spatium colloquii determinatum habuisse videntur, sed in Cærimoniali hoc tantum decernunt (*Dist. 3, cap. 10*): « A solo abbate et priore, seu etiam superiore in prioris absentia, loquendi licentia in monasterio aut extra concedatur, nisi forte alicui alteri pro vice aliqua speciali super hoc ab abbate et priore fuerit concessa potestas. Dans loquendi licentiam fratribus dicat: *Benedicite*; et illi respondeant: *Deus*; et ex tunc licitum erit de permissis ad invicem conferre usque ad iteratam silentii impositionem, quæ fieri solet per hæc verba: *Adjutorium nostrum in nomine Domini*. Nulli ergo absque licentia loqui fas est, sed habita licentia, aut facultate loquendi, non loquatur nisi præmissis: *Benedicite*, et responso: *Dominus*. »

De colloquii loco variæ fuerunt monasteriorum consuetudines; nam S. Adalardi in Statutis lib. II, cap. 6, dormitorium assignat; Clunianenses, Divionenses, Parisienses, Beccenses, et alii communiter monachi cum Carthusiensibus loquebantur in claustro; Camaldulenses in viridario. At raro extra monasterium recreationis gratia deambulantes monachos veteres offendes.

Quod spectat ad modum sive ordinem in colloquio tenendum, illud non incipiebant nisi præmissis: *Benedicite*. « Post capitulum, inquit ms. S. Petri supra Divam Ordinarium, sedeant omnes in claustro ad colloquium. Audito itaque tympano pergant ad sextam; qua cantata, revertantur ad colloquium, dicatque ultimus in ordine novitius: *Benedicite*, et sic loquantur de consuetudinibus, de bonis et ædificationis eloquiis. » Apud Bursfeldenses et Carthusianos non ultimus, sed ipse qui colloquio præerat, *Benedicite* dicebat. Hi etiam antequam quidquam loqui inciperent, aliquam lectionem præmittiebant. « Quando post nonam in ecclesia dictam diebus capituli in claustro convenimus, inquit in nova Collectione Statutorum, tunc antequam sedeamus, qui præest conventui dicit: *Benedicite*. Deinde sequitur lectio de Statutis vel Evangelii; qua finita, colloquium habemus, in quo nullus consulere debet secreto, vel susurrare, vel dicere aliquid quod nolit ab omnibus intelligi vel audiri. Eandem disciplinam observare videntur sanctimoniales Strictioris Observantiæ ordinis Cisterciensis in Hispania, quarum Constitutiones volunt (*Cap. 11*), ut « ubi abbatias licentiam recreandi vel colloquendi dederit, sint colloquia religiosa, ad quod servire poterit pius aliquis liber. »

Data autem semel loquendi licentia, duo, vel tres, pluresve simul a superiore jungebantur; quibuscum, non cum aliis, de rebus honestis et piis sermonem invicem miscebant. Ita præscribunt antiqua S. Adalardi

Statuta (*Lib. II, cap. 6, tom. IV Spicil.*): « Quando loqui licet, quia locutio semper ibi (in dormitorio) servanda est, sive duo, seu tres, seu etiam plures, sicuti fieri **187** solet quando de capitulo surgunt, jungantur. » Vel promisce, ut ferebat animus, quibuscumque enpiebat unusquisque loquebatur: et hæc videtur fuisse Cluniacensium, Carthusiensium, imo et Cisterciensium, ut supra collegimus ex S. Bernardo, consuetudo. Tunc qui aliqua re indigebant, hanc potissimum eo tempore petebant, ut de Cluniacensibus scribit Udalricus, et Carthusiensibus suis præscribit Guido his verbis: « Post nonam convenimus in claustro de utilibus locutori: in hoc spatio incaustum, pergamenum, pennas, cretam, libros seu legendos seu transcribendos a sacrista; a coquinario vero legumina, sal, et cætera hujusmodi poscimus, et accipimus. » Vel denique omnes uno in loco residentes, se invicem loquentes auscultabant, ut velle videtur S. Hildegardis. Atque ad hos potissimum spectat præclara illa S. Basilii admonitio (*Serm. 2 de Instit. monach.*): « Inutilis sermo, et quæ ex mutuis colloquiis oritur importuna elatio non proferatur, sed si quid utile ad ædificationem animarum, hoc solum convenit loqui; et hæc ipsa quæ utilia sunt, eum ordine, et decenti tempore, et ab his a quibus dici oportet. Si quis de inferioribus sit, expectet donec invitetur ad loquendum a superiore; susurrationes vero atque ad aures locutiones, et per nutus significationes submoverentur, quia susurratio suspicionem detractionis habet, et quæ per nutum sit significatio, dolum alicujus rei latere indicat: fratri porro ex his talibus nascuntur odia et suspiciones. Quoties vero inter se colloquium habere necesse est, modum vocis necessitas definiat, ut scilicet illi qui prope est, dulciori voce loquantur; eum autem qui longe est, altiori voce appellent, ut qui dat alicui consilium, aut aliquam de re aliqua exhortationem habet, majori et asperiori voce utatur, ut nihil contumeliosum in conventu reperiat. »

¶ An vero de hujusmodi colloquio intelligendus sit hic locus ex Vita S. Pachonii: « Consuetudo autem illis erat jam inde ab initio, circa vesperam, manuali opere ac cœna peractis, in unum simul consistere ad scrutandas Scripturas, ab omni alia sollicitudine tunc liberi, præterquam ab ea quæ salutem eorum concernebat. »

¶ Porro utrum isthæc colloquia recreationes aut alio nomine appellare liceat, parum refert, cum non tam ad delectationem quam ad infirmorum solatium indulta sint. Certo, sicut corpus recreare dicimus, cum post longum jejunium vilissimis cibis vescimur, ita cum post prolixum silentium de bonis et ad ædificationem eloquiis loquimur, hoc exhaustum animi recreare, nihil vetat appellare, dummodo absit omnis de seculo, de regibus, principibus, prælatis, aliisque hujusmodi, quæ passim volent omnes tam veteres quam recentes monachorum constitutiones, sermo. Recte omnino ms. liber de Doctrina novitiorum (*Cap. 14*): « Nunquam loquaris de seculo, vel de guerris; nec audias referentis, cum illud sit venenum mortiferum animarum. » Vide Petri Damiani opusc. 49, cap. 10.

¶ Cæterum extra hujusmodi colloquia, de quibus hactenus fuse disseruimus, quæque erant rara, perpetuum monachi silentium servabant, **188** gravissimis etiam subjicientes poenis illud temere violantes. De his poenis adversus silentii infractores Regula Cujusdam ad Monachos ita decernit (*Cap. 16*): « In omnibus nihil loquendum; nisi quod necessitas poposcerit. Si quis præter hanc disciplinam, cum clamore et acerbioris sermone responderit, notetur usquequo corrigatur. Si autem hoc vitio curari non poterit, ejiciatur ab unitate fratrum. » Poenæ incerti auctoris apud S. Basilium, n. 15: « Si quis vesper post *Pater noster* inveniat colloquens, excommunicetur. » Liber Antiquarum Definitionum ordin. Cisterciensis (*Dist. 7, c. 5*): « Qui scienter de silentio

infra abbatiam intus vel foris rapto se recognoverit, et culpabilis inventus fuerit, uno die sit in pane et aqua, et in capitulo verberetur; qui vero passim et ex consuetudine illud fregerint, si sæpius correpti non emendaverint, omni sexta feria sint in pane et aqua usque ad congruam emendationem, et ad nutum proprii abbatis ultimi omnium habeantur. Similiter Constitutiones sanctimonialium Strictioris Observantia ejusdem ordinis in Hispania (Cap. 12): « Pœnitentia injungenda illi quæ silentium solverit, est disciplina, et aqua et panis humi, in quo abbatissa raro dispenset. » Statuta vetustissima Gallica pro monialibus B. Mariæ Sopwell in Anglia, a Michaele S. Albani abbate ante annos trecentos renovata: *Pur ceo que vous estes tenuz par la reule de Saint Beneyt à la silence tenir en l'Eglise, en l'encloistre, en le refectour, et en le dortour: vous commandons que la silence doiz tenuë en les lieux avant dits: Et si nulle enfreyne la silence, preigne sa veigne en chapite, et preigne discipline regulere, reconnoissante sa voutpe. Et si tiels que enfreyne silence ne voille de gree prendre sa beyne, soit clame par gardeyne del ordre, et mise à plus rude penance. Et si abynne que aucune tence, oue autre desordinement, soit celle mise en silence par tice, et teigne la penance tres jour.* Denique Carthusienses in Nova Collectione Statutorum (ii part., c. 14, n. 7): « Qui absque licentia silentium fregerit, culpam suam recognoscat, et disciplinam cum virgis accipiat in dominica proxime sequenti. . . Si assuetus fuerit in frangendo, vino privetur, aut ad terram comedat, vel alia pœna arbitrio prioris puniatur. » Et alibi (Cap. 8, n. 5): « Dicentes autem culpas suas de fractione silentii debent exprimere locum, vias et qualitates personarum; et tenentur disciplinas cum virgis a presidente recipere. . . Et omnes priores servent, et servare faciunt istud statutum de disciplinis pro fractione silentii dandis; alias visitatores super hoc provideant. »

Quia scriptum est: *In multiloquio non effugies peccatum.* (Nam multiloquium, ut ait S. Joannes Climacus (Grad. 11), sedes est vanæ gloriæ, per quam seipsam ostentare, et in scenam ac theatrum solet deducere. Multiloquium est ignorantia argumentum, fenestra obtrectationis, scurrilium nugamentorum magistra, sinistra mendacii, compunctionis abstersio, auctrix et conciliatrix ignavia, somni nuntia, meditationis distractio, custodia cordis abolitio, fervoris divini frigidarium, orationis languor seu potius extinctio.) Quid autem sit multiloquium explicat S. Augustinus his verbis (Lib. iii contra Cresc. cap. 4): « Multiloquium **189** est superflua locutio, vitium scilicet loquendi amore contractum. Plerumque autem loqui amant etiam qui nesciunt quid loquantur, vel quomodo loquantur. » Et alibi (Lib. i Retract., in prol.): « Absit ut multiloquium deputem, quando necessaria dicuntur, quantalibet sermonum prolixitate dicantur. » Ostendens cum solum multiloquii villo laborare, qui multa sine necessitate; non eum qui justa ex causa, ratione sui officii, aut alterius necessitatis loquitur multa.

Et alibi: *Mors et vita in manibus linguæ.* Potest enim occidere, aut vivificare, et eum qui loquitur, et eum cui loquitur, et eum de quo loquitur.

Nam loqui et docere magistrum concedet. Illi enim per Prophetam dicitur: *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum (Isai. LVIII).* Apposite autem S. Benedictus ait loqui et docere: « Id est ad hoc debet loqui ut doceat, inquit Bernardus Cassinensis: neque enim verba magistri debent esse nisi doctrina, quia qui alios admonet ad tabiturnitatem, debet habere sermonem edificativum, ratione comptum, et suo tempore suaque congruitate prolatum; unde non dixit B. Benedictus tantum: *Magistrum loqui concedet, sed loqui et*

docere, ut sit sua loquela instructio discipuli, et doctrina edificatio ejus. »

Tacere et audire discipulo convenit. Hinc Scriptura: *Audi, inquit, tacens, et pro reverentia accedet tibi bona gratia (Eccli. xxxii).* Plane primus philosophia nuncupator et creditor Pythagoras accedentes discipulos nihil ante docuit quam tacere; primaque apud eum meditatio futuro sapienti erat linguam omnem coercere: unde et quinquennii silentium discipulis imponebat; quod illi, ut profanam discerent philosophiam, muti cum gaudio persolvebant. Multo nos potiori jure, ut pote cœlestis philosophia discipulos, tacere concedet; nisi forte monachi mores et professionem exuere animus sit: « Vita enim monachi, inquit Joannes Monachus (Lib. ii Vita S. Odonis, n. 11, sæc. v), usque adeo est aliquid donec sub silentio esse studuerit: eo vero renitio, quidquid bene et honeste se agere putaverit, secundum institutionem Patrum nihil erit. »

Et ideo si qua requirenda sunt. Corporalis spirituales necessitatis.

A priori. Id est superiore, inquit Nicolaus de Fractura, sive abbate, qui nomine prioris intelligitur in omnibus Regula locis, in quibus vox prior sumitur singulariter, et absolute, et non respective, ut probat Menardus. Hic tamen prioris vocabulum non solum pro abbate, sed etiam « pro quocunque seniore, vel priore tempore » usurpari æstimat Boherius; Joannes vero Craesbreeck pro eo qui prior est ordine, loco, ætate, doctrina, alicujus artis peritia, quilibet scilicet senior, prudentior, doctior; Nicolaus Bravus pro eo qui præest conventui, sive sit abbas, aut præpositus, aut quivis alius professione antiquior. Posset etiam intelligi de præposito, juxta illud Regulae Cujusdam ad virgines (Cap. 22): « Nulla monacharum per semetipsam de propria **190** necessitate abbatissæ suggerat, sed omnes per præpositam quidquid necessitatum fuerit abbatissæ studeant intinare. »

Cum omni humilitate et subiectione reverentia requirantur. Ad quem locum Bernardus Cassinensis: « Tria, inquit, ponit in verbis utilibus observanda, videlicet humilitatem, subiectionem, et reverentiam. Humilitas interius monachum disponit; subiectio subditum esse in gestis exterioribus ostendit, ordinat, et disponit; et reverentia sermonem debito condimento componit. » Vel etiam cum humilitate et subiectione reverentia, id est ut quidquid responderit, ratum fixumque teneatur, nihil prorsus objiciens. Ex ms. autem Regula incerti auctoris cap. 3: « Hors tibi ad opus exercendum deputatis quidquid ministris tuis et tibi necesse fuerit, invicem brevi sermone desintenda est querimonia. . . Cum autem tibi necessitas inenimbit loquendi, auctoritas cujusdam sancti Patris jubet ut dicas prius tertio: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam*: quo perdicto, mox cum omni celeritate, festinanter, cum fervore charitatis redde responsum leviter, et sine risu, humiliter, et pauca verba et rationalia loquaris. »

Scurrilitates vero. Quid sit scurrilitas discimus ex S. Hieronymo, stultiloquium inter et scurrilitatem discrimen ita explicante: « Inter stultiloquium et inter scurrilitatem apud Paulum (In epist. ad Ephes. c. 4) hoc interest, quod stultiloquium nihil in se sapiens et corde hominis dignum habet. Scurrilitas de prudenti mente descendit, et consulto appetit quædam vel urbana verba, vel turpia, vel rustica, vel faceta; quam nos jocularitatem alio verbo possumus appellare, ut risum moveat audientibus. » Ex quibus habemus scurrilitatem posse in bonam malamque partem accipi, ut pote quæ et in urbana, et in turpi verba se effundat. Sed hic a S. Benedicto sumi in malam partem constat ex communi et universali omnium sententia; unde Bernardus Cassinensis scurrilitatem describens ait: « Scurrilitas est

verbum turpe, turpisque joci, vel improbum, vel A irrisione dignum. »

Hujusmodi scurriliter aeterna clausura damnat S. Benedictus, et ante eum S. Basilus, S. Hieronymus, S. Nicetius, et alii. S. Basilus (*Const. monast. c. 13*), « Vitandæ sunt, inquit, omnes omnino in sermone facetiæ, et scurriliter dicacitas; siquidem fieri solet plerumque, ut qui sese in rebus hujusmodi occupant, si rectam rationem deserant; quippe cum ex eo illud fiat, ut animus ad ridicula diffundatur, et in tacita secum cogitatione gravitatis severitatisque nervos omnes elidat. » Sanctus Hieronymus ad Nepotianum scribens (*Epist. 2*): « Omnes delicias, et lepores, et risu dignas urbanitates, et cæteras ineptias amatorum, in concediis erubescimus, in sacculi hominibus detestamur; quanto magis in monachis et in clericis, quorum et sacerdotium proposito, et proposito ornatur sacerdotio! » S. Nicetius abbas et postea episcopus (*Apud Gregor. Turon. l. de Vit. Pat., c. 17*): « Cavenda est scurrilitas, dilectissimi, et omne verbum otiosum, ut sicut corpus omne purum exhibere debemus Deo, ita etiam et os non ad aliud nisi ad laudem Dei. » His adde gravissimam S. Bernardi sententiam (*Lib. II de Consid. c. 13*): « Inter sæculares nugæ, nugæ sunt; in ore sacerdotis (nec minus monachi) blasphemias. Interdum tamen si incidant, ferendæ fortassis, referendæ nunquam. Magis interveniendum caute et prudenter nugacitati. Præmendum sane in serium quid, quod non modo utiliter, sed libenter audiant, et supersedeant otiosis. Consecrasti os tuum Evangelio, talibus jam aperire illicitem, assuescere sacrilegium est, etc. »

Non mirum est igitur, si gravissimis pœnis tam in monachis quam in clericis damnatas scurriliter legamus; nam, verbi gratia, concilium Carthaginense IV (*Can. 60*), Clericum scurrilem, et in verbis turpibus jocularum ab officio retrahendum edicit; et inter excerpta ex lib. II Pœnit. Egberti episcopi, vigesimum septimum ita habetur: « Si quis presbyter, diaconus, aut monachus otiositatem, stultiloquium, scurrilitatem, garrulitatem, somnum, pigritiam, torporem, et his similia dilexerit, triduo pœnitat. » Quibus accedunt antiquæ monachorum regulæ; quas inter Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii ita decernit (*Cap. 15*): « Si aliquis deprehensus fuerit in risu, vel in scurrilitate sermonis, sicut ait Apostolus, quæ ad rem non pertinet, jubemus hujusmodi duarum hebdomadarum spatium, in nomine Domini omni flagello humanitatis coerceri. » Regula Tarnatensis (*Cap. 13*): « Qui jocularum aliquid, vel risui aptum in conventu fratrum proferre præsumpserit, vel qui cum junioribus verba otiosa narrare voluerit, aut habere amicitias ætatis infirmæ, increpationi ut dignus est subiacebit. » Regula S. Ferreoli, postquam jocos, plausus et cachinnos prohibuit, maxime in oratorio et ad mensam, addit (*Cap. 24*): « Quod si quis non custodierit, præsentem denuntiatione communitus, triduum eum jejunii mulctatio castiget. » Denique Regula S. Donati ad virgines (*Cap. 28*): « Fabulas otiosas proferens ad alteram, et statim semetipsam reprehendens, venia tantum sufficit. Si autem se non reprehenderit, tractantes eas superpositione silentii, aut quinquaginta percussioibus pœniteant. » His addere possemus gravissimas pœnas, quibus scurriliter aliquando Judex justus Dominus mulctavit, ex quibus lugubre prorsus exemplum nobis exhibet Durandus, ex monacho Cluniacensi episcopo Tolosanus, quod videre est in Vita S. Hugonis auctore Raynaldo, n. 18, apud Bollandum, 29 Aprilis.

Porro ad vitandam omnem scurrilitatis occasionem Cassinensis vetant teneri aves aut animalia ad jocum et levitatem promoventia; omne quoque ludi genus interdicit. « Ludos etiam cujuscunque sint generis, jocos, et fabulas, et verba obscena, et choreas ita prohibent Cælestini (*In Const. c. 12, § 3*), ut si quis secus fecerit, per mensem in carceribus

A detineatur, et alias pro culpæ merito ad arbitrium superioris corrigatur. » Fulvienses vero (*In Const. c. 6*) aves, canes, aut aliud animal ad delicias comparatum alentes jejuni in pane et aqua plectunt; qua etiam pœna dissolutiones, manuum injectiones, impulsiones, et hujusmodi jocos puniunt Cassinenses.

192 Scurrilitatem tamen nomine non prohibentur honesti joci, quibus nonnunquam usos fuisse pios viros legimus, et quales erant Petri Venerabilis, quos laudat S. Bernardus ad eum sic scribens: « Placet, fateor, jocus, est enim et jucunditate gratus, et serius gravitate; nescio siquidem quomodo inter jocandum ita dispositis sermones vestros in judicio, ut et jocus levitatem non deoleat, et auctoritas conservata hilaritatis non minuatur gratiam. »

Et verba otiosa.] Verbum otiosum S. Basilio (*Regul. brev. cap. 23*) est « omne verbum quod ad propositum in Domino usum non facit. » S. Hieronymo (*In Math. xii*), « quod sine utilitate et loquentis dicitur et audientis; si omissis seriis, de rebus frivolis loquamur, et fabulas narremus antiquas. » S. Gregorio (*In Pastoralis, III parte, cap. 15*), « quod ratione justæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret. » Hujusmodi verba una cum scurrilitatibus sub eadem clausura damnat S. Benedictus, a quibus nos aliunde satis detertere deberet terribilis Christi sententia dicentis, quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii. Quam ad sententiam attendens Petrus Damiani (*Lib. v, ep. 2*), « Dum hæc, inquit, Evangelii verba considero, quid aliud quam quoddam nobis commercium propositum esse pendo? quia nimirum et momentaneo risu perpetuus fletus eruitur, et temporali fletu perpetua lætitia comparatur. » Hac sententia deterrabantur Pachomiani, apud quos, teste Rufino (*Lib. ut de Vit. Patr. 35*), impossibile erat aliquid verbum otiosum loqui. Hac deterrabantur SS. Serapion, Macarius, Paphnutius, et alter Macarius, quorum in Regula lego (*Cap. 15*): « Si quis ex fratribus sermonem in congregatione otiosum emisit, ne reus sit concilii, præcipimus eum triduo a fratrum congregatione vel colloquio esse alienum, ut nullus cum eo jungatur. » Multo severior videtur Regula Cujusdam ad Monachos (*Cap. 8*): « Mendacium, inquit, et juramentum, sive verbum otiosum per omne corpus fraternitatis damnandum est. Si quis sit ex fratribus cum quo aliquid horum inventum fuerit, mittendus est in carcerem, et pœnitentia usquequo a vitio corrigatur... Si quis ex fratribus post examinationem carceris cavere hæc vitia non poterit, ejiciendus est a fratribus, et damnandus est. »

Et risum moventia.] Inter quæ et scurrilitatem hoc discriminis afferunt Hildemarum et Bernardus Cassinensis, quod scurrilitas ad lasciviam pertineat, verba risum moventia etiam aliquando ad sapientes spectant. De his egimus supra ad cap. 4.

Eterna clausura in omnibus locis damnamus, etc.] Hic iterum cum Hildemaro Bernardus Cassinensis et Boherius observant verbum otiosum a S. Benedicto appositam fuisse custodiam, scurrilibus, otiosis, et risum moventibus murum, perpetuum velut obicem. Quod addit: *In omnibus locis*, ostendit utilia ac necessaria verba non omnibus esse in locis damnata, quamvis nec in omnibus licita; quare pro capitis hujus clausula operæ pretium fortassis erit, quibus potissimum in locis loqui monachis esset prohibitum brevi disserere.

Duo præsertim loca apud veteres monachos adeo sacra erant, ut in 193 iis solvere silentium nemini liceret, oratorium scilicet et refectorium. Ita S. Euthymius, referente Cyrillo (*In ejus Vita n. 17, tom. II Monum. Eccl. Græc.*), « suadebat honestum amplecti silentium in templo Domini, neve quis loqueretur in synaxi fratrum dum sacra peraguntur mysteria; sed nec in refectorio fratribus ad cenam collectis linguam laxare, verum in utrisque manere in eodem silentio. » Ita Regula Cujusdam ad Monachos (*Cap. 16*):

« Silentium, inquit, in omnibus sectandum est, et tace-
 cendi disciplina per omnia facienda est, maxime au-
 tem juxta missam et mensam. » Ita etiam S. P. Be-
 nedictus summum ad mensam silentium præscribit
 cap. 58, et ad oratorium cap. 52, ubi sub nomine
 oratorii intelligenda est etiam sacristia: unde inter
 S. Adalardi capitula tertium habetur *De silentio in
 secretario, seu in ecclesiis*. Existimat etiam Benedi-
 ctus Hæftenus silentium a S. Benedicto institutum
 fuisse in dormitorio, quod ex eo colligit quod nemini
 post completorium loqui permittat S. Pater, et vix
 alio tempore solerent fratres dormitorio habitare.
 Contrarium tamen videtur in Statutis S. Adalardi lib.
 II, cap. 6. Sed neque id apparet ex Consuetudinibus
 S. Benedicti Anianensis (*Tom. IV Analect.*), in quibus
 decernitur « in oratorio summum silentium... in
 sacristia magnum silentium... in refectorio summum
 silentium... in claustris hora lectionis summum silen-
 tium, » nulla dormitorii facta mentione. De nonnul-
 lis tamen monasteriis ibidem additur: « Vidimus
 etiam illud observabile, si quis ad perfectionem
 taciturnitatis venire desideret, quod nullus fratrum
 in quolibet loco loqui aliquid præsumebat, præter
 duo ad hoc deputata. » Quænam porro essent illa
 duo loca locutioni destinata ibidem non exprimitur,
 sed observata dignissimum prorsus existimo quod
 subjicitur: « In ecclesia nullum præter officium di-
 vinum, et verba orationis. Si alicui cuilibet loqui ne-
 cessitas erat, tacto vestimento abbatis, vel cujuslibet
 fratris, annuit ad illa loca; expositisque paucissimis
 verbis, vel rationabilibus, statim abscesserunt, timen-
 tes ne propter necessaria verba, in nociva et inuti-
 lia inciderent. » Cujus observantiæ praxim, si bene
 memini, videre est in Vita Notkeri Balbuli sæc. v,
 hancque fortasse respicit locus ex libro Mirac. S.
 Dunstani II, 20: « Ille sciens moris non esse mona-
 chos in oratorio loqui, digitis innuit ipsum ibi nequa-
 quam debere loqui, » etc., quæ obiter dicta sint. Ve-
 nio ad Cluniacenses, quorum antiquas consuetudines
 describens Udalricus, sic loquitur (*Lib. II, c. 3*): « Ta-
 les in claustro sunt officinæ, in quibus traditum est a
 patribus nostris et præfixum ad perpetuum silentium
 teneatur; in ecclesia, dormitorio, refectorio, et in
 coquina regulari; in his locis tam in die quam in
 nocte, si vel unum verbum quocumque audiente loquitur,
 non facile veniam absque judicio meretur. » Eadem
 leguntur in mss. Benigni Divionensis Consuetudinibus
 cap. 51. At multo plura silentio addicta fuisse
 loca patet ex sequenti Petri Venerabilis statuto (*Stat.
 19*): « In infirmeria Cluniacensi, quæ quinque habita-
 culis sub uno tecto divisus distinguitur, tali discre-
 tione silentium teneatur, ut in ea parte in qua fratres
 defunguntur, quæ media est, et in illa quæ superior a
 parte meridiana est, silentium et collocutio antiquo
 194 more servetur; in tribus vero aliis claustris regu-
 laribus silentium teneatur. Sic in cella novitiorum,
 et adjacenti claustro, sive officinis, exceptis novitiis
 et eorum magistris, qui ubi et quando loqui solent,
 loquentur; exceptis etiam episcopis et abbatibus su-
 pervenientibus, majori priore, et subprioribus ordi-
 nis custodibus, qui in partibus ipsius cellæ novitio-
 rum, et ipsi loqui poterunt, et in præsentia tantum-
 modo eorum alii. In operatoriis vero universis con-
 tinuum teneatur silentium, excepto uno tantum ma-
 gistro uniuscujusque operatorie domus, et exceptis
 operatoriis novæ ecclesiæ, et operatoriis ipsorum.
 Teneatur insuper claustris silentium in cœmeterio, et
 claustro cœmeterii, in sacristianis omnibus, et via
 quæ ad domos superiores ducit, quæ juxta majorem
 ecclesiam sunt, et in adjacentibus locis, exceptis su-
 prædictis abbatibus et prioribus, quibus in partibus il-

lis loqui supradicto modo licebit. » Tantam tamen
 silentii restrictionem in parvis cellis seu prioratibus,
 ut vocant, haud exigebat idem Petrus Venerabilis;
 nam statuto 42 decernit, « ut ubi duodecim fratres
 esse non potuerint, saltem in refectorio, et dormito-
 rio semper; in claustro vero ab hora vespertina usque
 ad horam tertiam alterius diei perfectum silentium
 teneatur. Nam quod universaliter in omnibus eccle-
 siis semper et ubique teneri debeat, certum est. »

In Anglicano S. Albani monasterio, post medium
 sæculum XI, Paulus abbas ejusdem loci « silentium
 omnimodum in ecclesia, in claustro, in refectorio, et
 maxime in dormitorio inviolabiliter observari consti-
 tuit, » ut scribit Matthæus Parisius (*In Vita viginti
 trium abbatum S. Albani*), qui etiam paulo post addit:
 « In infirmeria silentium, præcipue autem in capella,
 et ubique post completorium teneri constituit. » Ead-
 em loca, infirmitorio excepto, silentio perpetuo de-
 putant summi pontifices Innocentius III et Grego-
 rius IX, in editis pro Benedictinis constitutionibus.
 Similiter S. Stephanus, ordinis Grandimontensis in-
 stitutor, in Regula cap. 47, id quod post Innocen-
 tium IV renovavit Clemens V, statuta pœna, ut « qui-
 cunque frater fractione dicti silentii considerate facta
 reus inventus fuerit, pro transgressione qualibet, sine
 misericordia et dispensatione, sit una die in pane et
 aqua, et in capitulo verberetur, nisi prius completa
 parte penitentiae potus aquæ, et aliorum cibarium
 abstinentiæ de vera humilitate penitentis, et de ipsius
 firmo proposito emendandi priori vel ejus locum ten-
 enti fore cum eo super residuo penitentiae videbitur
 dispensandum; et si sæpius sic correctus non
 emendaverit, ex tunc pro qualibet transgressione per
 duos dies in solo refectorii, aliis comedentibus, ser-
 dens pane grosso familiae et aqua contentus existat-
 ac illis duobus diebus in capitulo vapulet; nec supe-
 ris a priore vel alio præside valeat dispensari, maj-
 ori pœna per priorem ulterius puniendus, si hoc me-
 ruit protervitas contumacis. » Prædictis quatuor locis
 silentio destinatis Cistercienses addunt scriptoria (*Lib.
 antiq. Defini., dist. 7, cap. 5*), ubicumque ex consue-
 tudine scribunt monachi. Addendus insuper focus
 communis, in quo, ex antiquo ordinis nostri more, in-
 violabile silentium servabatur, ut patet ex Hildemaro,
 antiquissimo Regule commentatore, in 195 hoc ca-
 put ita scribente: « Si hiemis tempus fuerit, et pro-
 pter frigus convenerint omnes in unum ad calefa-
 ciendum se, silentium debet ibi esse, et nullus debet
 ibi loqui. » Et ex S. Dunstani Concordia: « A ca-
 lendis Novembris concedatur fratribus accessus ad
 ignem dum necessitas compulerit, et frigiditas nimis
 incubuerit, quod tamen sub silentio fiat. »

Quod spectat ad recentiores congregationes, Cas-
 sinenses volunt (*Declar. Casin. ad Reg., c. 52*), ut
 « Servetur semper silentium in choro, in dormitorio
 et in refectorio, etiam extra horam refectionis, et in
 quadam parte claustris circa capitulum, excepto si
 in dictis locis oporteret aliqua loqui breviter, et sub-
 missa voce. Hujusmodi etiam silentium servetur ad
 dignem communem fratrum. » Galasini renovant in
 Innocentii Papæ III Constitutionem, qua præcipitur
 « silentium observari in quatuor locis regularibus,
 scilicet in ecclesia, claustro, refectorio, et dormito-
 rio. » Idem videre est in editis anno 1536 Statutis
 reformatiis pro monasterio S. Porciani, et anno
 1549 pro monasterio S. Columbæ. Fulgensium Con-
 stitutiones cap. 42 addunt: *In capitulo*. Denique in
 nova collectione Statutorum Carthusiensium decernit-
 ur (*Parte II, c. 14, n. 9*), ut « silentium ubique, sed
 maxime in ecclesia, capitulo, refectorio, claustro et
 rasura strictius servetur.

CAPUT VII.

De Humilitate.

Clamat nobis divina Scriptura, fratres, dicens : **A**mnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur (Luc. xiv). Cum hæc ergo dicit, ostendit nobis omnem exaltationem genus esse superbiæ. Quod se cavere Propheta indicat, dicens Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me (Psal. cxxx). Sed quid? Si non humili sentiebam, sed exaltavi animam meam, sicut ablactatus a super matre sua^b, ita retribuēs in animam meam.

Unde, fratres, si summæ humilitatis volumus culmen attingere, et ad exaltationem illam cœlestem, ad quam per præsentis vitæ humilitatem ascenditur, volumus velociter pervenire : actibus nostris ascendentibus^c, scala illa erigenda est quæ in somnio^d Jacob apparuit (Gen. xxviii), per quam ei descendentes **196** et ascendentes angeli monstrabantur. Non aliud sine dubio descensus ille et ascensus a nobis intelligitur, nisi exaltatione descendere, et humilitate ascendere. Scala vero ipsa erecta, nostra est vita in sæculo : quæ humilitate corde a Domino erigitur ad cœlum. Latera enim ejusdem scalæ, dicimus nostrum esse corpus et animam ; in qua latera^e diversos gradus humilitatis vel disciplinæ evocatio^f divina ascendendos inseruit.

Primus itaque humilitatis gradus est, si timorem Dei^g sibi ante oculos semper ponens, oblivionem omnino fugiat^h ; et semper sit memor omnium quæ præcepit Deus : et qualiterⁱ contemnes Deum, in gehennam pro peccatis incidunt^j ; et vitam æternam quæ timentibus Deum præparata est, animo suo semper evolvat^k. Et custodiens se omni hora a peccatis et vitiis, id est cogitationem, linguæ, oculorum^l, manuum, pedum, vel voluntatis propriæ : sed et desideria carnis amputare festinet^m.

Æstinet se homo de cœlis semper a Deo respici omni hora, et facta sua in omni locoⁿ ab aspectu Divinitatis videri, et ab angelis omni hora renuntari. Demonstrat nobis hoc Propheta, cum in cogita-

tionibus nostris ita Deum semper præsentem ostendit, dicens : *Scrutans corda et renes Deus* (Psal. vii). Et iterum : *Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt* (Psal. xciii). Et item dicit : *Intellexisti cogitationes meas a longe* (Psal. cxxxviii) ; et, *Quia cogitatio hominis confitebitur tibi* (Psal. cxxxviii). Nam, ut sollicitus sit circa cogitationes suas perversas, dicat semper utilis frater in corde suo : *Tunc ero immaculatus coram eo, si observavero me ab iniquitate mea* (Psal. xvii).

197 Voluntatem vero propriam, ita facere prohibemur, cum dicit Scriptura nobis : *Et a voluntatibus tuis avertere* (Eccli. xxviii). Et iterum : Rogamus Deum^q in oratione, ut fiat illius voluntas in nobis (Matth. vi). Docemur ergo merito non facere nostram voluntatem, cum cavemus illud, quod dicit sancta^r Scriptura : *Sunt viæ quæ videntur hominibus rectæ ; quarum finis usque ad profundum inferni demergit* (Prov. xvi). Et cum item cavemus^t illud, quod de negligentibus dictum est^u : *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis* (Psal. li). In desideriis vero carnis ita nobis Deum credamus semper esse præsentem, cum dicit Propheta Domino : *Ante te est omne desiderium meum* (Psal. xxxvii). Cavendum ergo ideo malum desiderium, quia mors secus introitum delectationis posita est. Unde Scriptura præcipit, dicens : *Post concupiscentias tuas non eas* (Eccli. xviii). Ergo si oculi Domini speculantur bonos et malos, et Dominus de cœlo semper respicit super filios hominum (Psal. xxxiii), ut videat si est intelligens, aut requirens Deum : et si ab angelis nobis deputatis quotidie die noctaque Domino factori nostro^x opera nostra nuntiantur, cavendum est ergo omni hora, fratres, sicut dicit in psalmo Propheta, ne nos declinantes in malo et inutiles factos (Psal. liii), aliqua hora aspiciat Deus, et parcendo nobis in hoc tempore, quia pius est, et exspectat^y nos converti in melius, ne dicat nobis in futuro : *Hæc fecistis*^z, et tacui (Psal. xliv).

^a Al., ablactatum.

^b Al., matrem suam.

^c Deest apud Hild. ascendentibus.

^d Al., somno.

^e Al., in quæ latera. Al., inter quæ latera. Al., in quibus. Al., in quibus lateribus.

^f Ita omnes mss. ; sed Hild. cum editis, vocatio.

^g Deest apud Hild. et in uno ms., Dei.

^h Hild., oblivionem præceptorum Dei omnino fugiens.

ⁱ Afflig., elationem omnino fugiat monachus.

^j Oxon., Concord., Flor., ut qualiter.

^k Oxon., gehennam de peccatis incidunt. Flor., in gehenna de peccatis incidunt. Cassin., Conc., Regula Magistri ms., gehenna de peccatis incidunt ; quam lectionem præfert Menardus. Boherius tamen ita scribit : « Smaragdus et Italici habent : Gehennam de peccatis incidunt. Prima littera magis plana, minori indiget glossa. » Nihilominus Italica nihil habet difficultatis, nec sine fundamento vulgatam lectionem rejicit Menardus, tanquam ab imperito correctore profectam.

^l Recentiores, revolvat.

^m Deest oculorum in Conc., Flor. et mss. Cassin.

ⁿ Menardus hæc verba amputare festinet amputanda existimat : existant tamen in cod. Oxon.

^o Al., omni loco, omisso in.

^p Hæc verba, quoniam vanæ sunt, desunt in Oxon., Cassin., Conc., Hild., Lyr. Compend. et aliis ; ea tamen exponit Hildemar.

^q Oxon., avertit.

^r Deest Deum in Conc. et Flor.

^s Deest sancta in Cass., Conc. et Flor.

^t Al., videntur ab hominibus. Hild., Sabin., Conchens., Lyr., putantur ab hominibus. Oxon., putantur hominibus.

^u Cass., pavemus. Flor., pavemus.

^v Oxon., scriptum est.

^w Quinque mss. cum quibusdam editis, voluptatibus.

^x Cass., factorum nostrorum.

^y Smar., exspectans. Lyr. et Ebrul., exspectando.

^z Conchens., hæc fecistis.

Secundus humilitatis gradus est, si propriam quis **A** non amans voluntatem, desideria sua non delectetur implere: sed vocem illam Domini factis imitetur, dicentis: *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me* (Joan. vi). Item dicit Scriptura: *Voluntas ^a habet penam, et necessitas parit coronam.*

Tertius humilitatis gradus est, ut quis pro Dei amore, omni obedientia se subdat majori, imitans Dominum, de quo dicit Apostolus: *Factus est ^b obediens usque ad mortem* (Phil. ii).

Quartus humilitatis gradus est, si in ipsa obedientia duris **198** et contrariis rebus, vel etiam quibuslibet irrogatis injuriis, tacita conscientia patientiam amplectatur ^c: et sustinens, non lassescat vel discedat, dicente Scriptura: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. xxiv). Item, *Confortetur **B** cor tuum, et sustine Dominum* (Psal. xxvi). Et ostendens fidelem ^d pro Domino universa etiam contraria sustinere debere, dicit ex persona etiam sufferentium: *Propter te morte tota die afficimur: estimati sumus ut oves occisionis* (Psal. xliii).

Et securi de spe retributionis divinæ, subsequuntur gaudentes, et dicentes: *Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos* (Rom. viii). Et item alio loco Scriptura: *Probasti nos, inquit, Deus; igne nos examinasti, sicut igne ^e examinatur argentum; inducisti nos in laqueum; posuisti tribulationes in dorso nostro* (Psal. lxxv). Et ut ostendat sub prioribus debere nos esse, subsequitur, dicens: *Imposuisti homines super capita nostra.* Sed et præceptum Domini in adversis et in injuriis, per patientiam adimplentes, qui percussi in maxillam ^f, præbent et aliam; auferenti tunicam, dimitunt et pallium (Matth. v): angariati ^g milliario, vadunt et duo (Luc. vi); cum Paulo apostolo falsos fratres sustinent, et persecutionem ^h: et maledicentes se benedicunt (II Cor. xi).

Quintus humilitatis gradus est, si omnes cogitationes malas cordi suo advenientes, vel mala a se absconce commissa, per humilem confessionem abbati ⁱ non celaverit suo. Hortatur ^j nos de hac re Scriptura, dicens ^k: *Revela Domino viam tuam, et spera in eum* (Psal. xxxvi). Et item dicit: *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus* (Psal. cv). Et item Propheta: *Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitias meas non operui ^l. Dixi: Pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino;*

et tu remisisti impietatem cordis mei (Psal. xxxi).

Sextus humilitatis gradus est, si omni vilitate vel extremitate contentus sit monachus; et ad omnia quæ sibi injunguntur, **199** velut operarium matrum et indignum se judicet, dicens sibi cura Propheta: *Ad nihilum redactus sum, et nescivi: ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum* (Psal. lxxii).

Septimus humilitatis gradus est, si omnibus se inferiorem et viliozem, non solum sua lingua pronuntiet, sed etiam intimo cordis credat affectu, humilians se, et dicens cum Propheta: *Ego autem sum vermis, et non homo; opprobrium hominum et abjectio plebis* (Psal. xxi); *exaltatus s. m. et humiliatus, et confusus* (Psal. lxxxvii). Et item: *Bonum mihi, quod humiliasti me, ut discam mandata tua* (Psal. cxviii).

Octavus humilitatis gradus est, si nihil agat monachus, nisi quod communis monasterii regula, vel majorum cohortantur exempla.

Nonus humilitatis gradus est, si linguam ad loquendum prohibeat monachus; et taciturnitatem habens usque ad interrogationem non loquatur, monstrante Scriptura: *Quia in multiloquio non effugitur ^m peccatum* (Prov. x). Et quia *vir linguosus non dirigitur super terram* (Psal. cxxxix).

Decimus humilitatis gradus est, si non sit facilis ne promptus in risu, quia scriptum est: *Stultus in risu ⁿ exultat ^o vocem suam* (Ecclesi. xxii).

Undecimus humilitatis gradus est, si cum loquitur monachus, leniter et sine risu, humiliter cum gravitate, vel paucis verbis ^p et rationabilia loquatur; et non sit clamorosus in voce, sicut scriptum est: *Sapiens verbis innotescit paucis.*

Duodecimus humilitatis gradus est, si non solum corde monachus, sed etiam ipso corpore humilitatem videntibus se semper indicet; id est, in opere ^r, in oratorio, in monasterio, in horto, in via, in agro: vel ubicunque sedens, ambulans, vel stans, inclinato sit semper capite, deflexis in terram aspectibus, reum se omni hora de peccatis suis existimans, jam se tremendo judicio Dei ^s representari æstimet; dicens sibi in corde semper illud, quod publicanus ille evangelicus, fixis in terram oculis, dixit: *Domine, non sum dignus, ego peccator, levare oculos meos ad caelos* (Luc. xiii). Et iterum cum Propheta: *Incurvatus et humiliatus sum usquequaque* (Psal. cxviii).

^a Cass., Regula Magistri, Flor., Conc., Conch., Comp., Dunstanus, voluptas.

^b Oxon. et alii mss. addunt Patri.

^c Oxon., tacite conscientiam amplectatur. Narb., tacite conscientiam amplectatur. Flor., tacite conscientie patientiam amplectatur. Sabin., tacite conscientia per patientiam amplectatur. Quidam mss. cum editione Parisiensi et Guidone Juveneri, tacite conscientiam amplectatur, omisso patientiam, quod etiam reprobat Hildemarus, asserens verbum amplectatur tam servire dativo casui quam accusativo, et ita recte dici amplecti injuriis atque amplecti injurias: quare nec patientiam hic amplectatur.

^d Narb., fidem.

^e Deest in quibusdam igne.

^f Cass., in maxilla.

^g Flor., angarianti.

^h Al. deest et persecutionem.

ⁱ Flor., abbatem... suum.

^j Al., hortans.

^k Al., dicit.

^l Al., non abscondi.

^m Al., peccati mei.

ⁿ Effugietur, edit. effugies.

^o Oxon. in risum.

^p Narb. exaltavit.

^q Deest in Oxon. verba.

^r Cassin., Flor., Conc. et quidam alii, in opere Dei.

^s Sabin., judicii die. Cass. et Flor., judicio, omisso Dei.

200 Ergo his omnibus humilitatis gradibus ascensis, monachus mox ad charitatem Dei ^a perveniet illam, quæ perfecta foras ^b mittit timorem: per quam universa, quæ prius non sine formidine observabat, absque ullo labore velut naturaliter ex consuetudine ^c

A incipiet custodire; non jam timore gehennæ, sed amore Christi et consuetudine ipsa bona et delectatione ^d virtutum, quæ Dominus jam in operarium suum mundum a vitiiis et peccatis, Spiritu sancto dignabitur demonstrare.

^a Deest apud Hild. *Dei*.

^b Al., *foris*.

^c Conc. et Flor., et consuetudine.

^d Hild. *dilectione*.

COMMENTARIUS.

Hoc caput, quod S. Benedictus subjungit silentio, Prophetæ secutus exemplum, qui ait: *Obmutui et humiliatus sum*, quanto apud veteres fuerit in pretio, exinde patet, quod et S. Donatus et Magister suis in Regulis illud integrum inseruerint; quod venerabilis Benedictus Clusensis S. Michaelis monasterii sæculo XI abbas illud « ut unusquisque memoriæ commendaret persuaderet, dicens ibidem virtutum summam constare, unde quis facile queat ad celsitudinem cœlestem scandere, » teste Willelmo ejus discipulo; quod in pleno concilio Carisiaco anno 858, præsentibus S. Carilei monachis lectum sit, ut ad meliorem frugem reducerentur; denique quod Grimlaicus postquam multa de humilitate in solitario Regula disseruit, sic tandem concluderet: « Si cui de humilitate altius libuerit perscrutari, ad Regulam S. Benedicti percurrat, ibique duodecim humilitatis gradus satis luculenter expositos inveniet. » Est autem humilitas virtus, qua quis verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit, sive, ut citatus a Boherio S. Augustinus ait: « Virtus, per quam animus in nullo se efferens, nihilque boni sibi ascribens, exterius etiam dejecti præfert habitum. »

Clamat nobis divina Scriptura, fratres.] Clamat, non simpliciter admonet; surdos enim noverat homines ad humilitatis et abjectionis prædicationem, quos ad alta semper ferri probe sciebat.

Qui se exaltat humiliabitur.] Ut præclara hac similitudine explicat S. Augustinus (*Serm. 22, de Script.*): « Sicut deficit fumus deliciant. Qui sunt qui sicut fumus deficiunt, nisi superbi non confitentes peccata sua, sed defendentes? Quare fumo comparati sunt? Quia fumus erigit se, extollit se tanquam in cœlum, sed quanto sit superior, tanto facilius evanescit et disperit. Rursus considerate quod dixi: solidior est fumus igni proximus, et terræ proximus, nondum sic evanescit, nondum sic **201** est dispersus in ventos: quando autem attenuatur, evanescit, et disperit? quando se multum extulerit. Quia ergo superbus sic se erigit contra Deum quomodo fumus contra cœlum, restat ut ille deficiat, ut tanquam in ventos suæ vanitatis elatione dissipatus intereat, quemadmodum disperit fumus elatus tumida, non solida, magnitudine inflatus. Sic est enim fumus: vides magnam molem, habes quasi quod videas, et non habes quod teneas. » Quomodo autem humiliantur qui se exaltant, et vicissim exaltentur qui se humiliant, Hildemarum et post eum Bernardus Cassinensis ita intelligunt, ut qui hoc in sæculo se exaltant, humiliantur in futuro; et vicissim: verum non solum in futuro, sed etiam in præsentem Deus superbos humiliat, in grave aliquod peccatum eos cadere permittens, « sicut medicus sapiens in remedium majoris morbi patitur infirmum in leviolem morbum incidere, » ut angelici Doctoris exemplo utar (*2-2, q. 162, a. 6, ad 3*), frequentius autem in luxuriam: et vicissim etiam humiles hoc exaltat in sæculo; hinc pie Petrus Venerabilis (*Lib. 1 Mir., cap. 20*): « Sancti, inquit, inter abdita latibulorum opera sua semper celare laborant; sed ea si homines taceant, lapides clamant. »

Cum hæc ergo dicit, ostendit omnem exaltationem genus esse superbiæ.] Supponit hic S. Benedictus plura

esse superbiæ genera, et revera quatuor assignare videtur doctor mellifluus his verbis (*Serm. 47, de Divers.*): « Est superbia cordis, superbia oris, superbia operis, et superbia habitus. Superbia cordis est, quando homo in oculis suis magnus est, contra quam Sapienter orat dicens: *Extolentiam oculorum meorum ne dederis mihi*; et alibi: *Væ qui sapientes estis in oculis vestris*. Superbia oris vel linguæ, quæ et jactantia dicitur, est quando homo non solum magna de se sentit, sed etiam loquitur; unde et Psalmista: *Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam*. Superbia operis est, quando homo exteriori quadam superbia, ut magnus appareat, agit, de qua idem Psalmista ait: *Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam*. Superbia habitus est, quando homo ut gloriosus videatur, pretiosis se ornat vestibus; unde Paulus: *Non in veste pretiosa*; et Dominus: *Qui in mollibus vestiuntur in domibus regum sunt*, ubi superbia abundat. »

Superbia autem quæ Cassiano est « sævissima bestia, et superioribus cunctis (vitiis de quibus locutus fuerat) immanior, perfectos maxime tentans, et propemodum jam positos in consummationem virtutum morsu diriore depascens, » a verbo *supereo* dicitur, ut superbiere idem sit ac *super se, super alios, super mensuram debitam ire*; unde S. Isidorus (*De Sum. Bono., cap. 38*): « Superbus, inquit, dicitur est, qui super vult videri quam est: qui enim vult supergredi quod est, superbus est. »

Quod se cavere Propheta indicat, dicens, etc.] Ut nos humilitatis sequi vestigia, superbiamque fugere persuaderet, ad Christi comminationem Prophetæ subjungit exemplum, de se dicentis: *Domine, non est exaltatum cor meum*, etc. Quibus verbis, ut observat Bernardus Cassinensis, duplicem declarat habere se humilitatem: interiorem **202** cum dicit: *Non est exaltatum cor meum*; exteriorem cum addit: *Neque elati sunt oculi mei*, etc. Quod ex Smaragdo est dicere: « Nihil meis meritis reputavi, nihil scientiæ meæ contuli; sed si aliquid boni habui, totum gloriæ Dei dedi; nolui quasi mirabilis innolescere hominibus, nec quasi vi aliquid super vires meas, unde me apud imperitos jactarem. Aliter: In magnis enim ambulare est magna de se unumquemque sentire. In mirabilibus est, mirabile de se aliquid existimare. »

Sed quid? si non humiliter sentiebam, etc.] Quod ait: *Sicut ablactatus, etc.*, duobus modis intelligit Hildemarum: 1. Sicut puer ablactatus cum solidum cibum comedere non potest, mortis subit periculum, ita et ego pro tuæ beatitudinis dulcedine mortis amaræ discrimen incurram, si non humiliter sensero: quam expositionem sequitur Bernardus Cassin. 2. Sicut mater infantem ablactatura, mamillis amaritudinis aliquid imponit, ut, ea degustata, lactare refugiat, ita mihi pro felicitatis dulcedine amaritudinem tribuas.

Unde, fratres.] Fratres vocat non solum monachos, inquit Boherius, sed omnes etiam fideles, quos ad cœlestem patriam venire peroptat.

Si summæ humilitatis volumus culmen attingere.] Summæ dicit humilitatis, magnum aliquid humilitatis virtutem esse demonstrans. Et revera humilitas

pro Christo suscepta regiam præfert dignitatem, ut loquitur Gilbertus de Hoilandia (*Serm. 18, in Cant.*), cujus etiam magnitudo ex ipso Christi exemplo, et in hanc virtutem amore colligi potest, ut merito S. Bernardus dixerit (*Serm. 45, in Cant.*): « Magna humilitatis virtus, cui etiam Deitatis majestas tam facile se inclinat. » Et iterum (*Epist. 42*): « Nescio quo pacto familiarius semper humilitati propinquare solent Divinitas. Denique illa se induit, ut apparet hominibus; substantiam, formam, habitumque gestavit humilem, ipsius nobis commendans virtutis excellentiam, quam speciali sui voluit honorare præsentia. » Culmen autem humilitatis Bernardo Cass. est charitas perfecta, quæ foras militat timorem, de qua ad gradum 12; Boherio vel charitas, vel cælestis patria, vel ipse Deus, qui est exemplum et doctrina totius humilitatis.

Et ad exaltationem illam cælestem.] Hæc verba priorum possunt esse expositiva, exaltatio enim cælestis et summæ humilitatis culmen idem sonant, nempe cælestem patriam, ut mox explicabat Boherius.

Ad quam per præsentis vitæ humilitatem pervenitur, etc.] Hæc est enim ad eam via, quæ sicuti sola, ita et securissima; unde Joannes Climacus dicebat (*Grad. 25*): « Si superbia ex angelis dæmones quosdam effecit, haud dubie etiam humilitas ex dæmonibus facere potest angelos.

Actibus nostris ascendentibus scala illa erigenda est, etc.] Hoc in scala ascendentes aut descendentes angeli dicuntur, nulli subsistentes aut residentes; « quatenus, inquit S. Bernardus 203 ad Garinum scribens (*Epist. 254*), palam daretur intelligi, inter perfectum et defectum in hoc statu mortalitatis vitæ nihil medium inveniri; sed quomodo ipsum corpus nostrum continue aut crescere constat aut decrescere, sic necesse sit et spiritum aut prolificere semper per ad deficere. »

Non aliud sine dubio descensus ille et ascensus a nobis intelligitur, nisi exaltatione descendere, et humilitate ascendere.] Quibus quadrat illud S. Cypriani (*De Zelo et Livore*): « Humilitate ad summa crescimus; » et S. Hieronymi ad Desiderium scribentis (*Epist. 154*): « Scis dogma nostrum humilitatis tenere vexillum, et per ima gradientes ad summa scandere; » denique S. Augustini seu cujusvis alterius (*Serm. 297 in append. Serm.*): « Humilitatis passibus ad cæli culmina conscenditur; quia Deus excelsus non superbia, sed humilitate attingitur, de quo scriptum est: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam; unde et in Psalmis dicitur: Excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit. Alta posuit pro superbis; humilia vero respicit, ut attollat; alta, id est superba, cognoscit ut dejiciat.

Latera vero ejusdem scalæ dicimus nostrum esse corpus et animam.] Quem in locum Smaragdus: « Sapienter, inquit, nostrum corpus et animam hujus scalæ duo dicit esse latera; quia ex utroque omnis homo compositus constat, et pro amore Christi et vita æterna, ex utraque substantia quæ prævalet, agit bona; et ut in resurrectionis gloria in utraque substantia laboris sui recipiat præmia, in utraque substantia sollicite satagit Domini custodire mandata. » Ut autem hæc duo coaptentur latera, dolari debent; dolatur autem anima, ut post Bernardum Cassinensem ait Boherius, cum corpori suo compatiens de sua voluntate subtrahit, quod ejus impenditur necessitati ac sustentationi; dolatur et corpus, cum subtrahit sibi de potu, de cibo, de somno, de necessitate.

In qua latera diversos humilitatis gradus.] Varios humilitatis gradus varii assignaverunt, quos, si lubet, vide apud Haeftenum lib. vi, tract. 4, disq. 64. Sed in iis recensendis assignandisque nullus S. P. Benedicto feliciter aut melius scripsit, qui suam de humilitate doctrinam a Cassiano, lib. iv cap. 39, acceptam præmio ornavit, debitum in ordinem disposuit, singulosque gradus illustravit, quibus undecimum duo-

decimumque gradum adjeicit. Cujus scalam tanti fecere posteriores, ut variis eam commentariis illustrarint.

Divina evocatio ascendendos inseruit.] Recentiores legunt Divina vocatio, atque ita Bernardus Cassinensis, cui « divina vocatio est electio, qua Deus eligit per gratiam quos per fructum boni operis misericorditer perducit ad gloriam; » sive, ut loquitur Boherius, « prædestinatio, quia quos vocavit, hos et prædestinavit; per hos enim gradus tantum prædestinati ascendunt ad superos. » Et hac forte de causa S. Joannes Climacus (*Grad. 25*) dixerit solam esse virtutem humilitatis, quam dæmoniorum nullus queat imitari. Nostra vero lectio omnium est antiquorum, uno forte excepto Hildemaro. Quid autem 204 sit evocatio ita explicat Smaragdus: « Evocatio dicitur quando ad summum bellum non solum milites, sed etiam cæteri vocantur; unde evocare, educere seu provocare intelligitur; quod verbum apte satis hoc loco est positum, quia ut ad bellandum contra diabolum duodecim gradibus humilitatis armati fortiter consurgamus, quotidie a Domino evocamur, educimur et provocamur, » etc.

Hactenus visionem Jacob mystice exposuit S. Benedictus, eamque humilitati adaptavit, quod alii cum ipso fecisse reperiunt. Alias ejusdem visionis apud alios expositiones offendes. S. Gregorius hanc exhibet (*Lib. v Moral., cap. 22*): « In itinere dormire, inquit, est in hoc præsentis vitæ transitu a rerum temporalium amore quiescere.... Angelos vero descendentes et ascendentes cernere, est civis supernæ patriæ contemplari, vel quanto amore auctori suo semetipsum transcendendo inhæreant, vel quanta compassione charitatis nostris infirmitatibus condescendant. Et notandum valde est quod ille dormiens angelos conspicit, qui in lapide caput ponit... Caput quippe in lapide ponere, est mente Christo inhære, » etc. Aliter Hildemarus: « Per scalam intelligitur Scriptura divina, per angelos ascensores et descensores intelliguntur prædicatores sancti; tunc enim ascendunt sancti, quando de Divinitate prædicant, sicut Joannes facit dicendo: In principio erat Verbum; et descendunt cum de humanitate prædicant, ut cum idem Joannes dicit: Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, » etc. Aliter etiam Petrus Boherius in primo commentario: « Potest intelligi hæc scala religio monachalis..., latera cujus sunt claustrum monasterii et stabilitas collegii: gradus sunt vita, instituta, et doctrinæ sanctorum Patrum; angeli ascendentes sunt boni monachi, qui per observantiam regularium mandatorum recto cursu perveniunt ad celsitudinem perfectionis; descendentes quoque angeli sunt mali monachi, qui per præmissorum transgressionem ad ima mundi, et utinam non inferni, descendunt. »

De primo humilitatis gradu.

Primus itaque humilitatis gradus est, si timorem Dei sibi ante oculos semper ponens.] Primus ergo humilitatis gradus, cui S. Bernardus peccandi consuetudinem opponit, S. P. Benedicto est timor Dei: « Primus, inquit Smaragdus, ordine, quia primus est in cogitatione, in corde et voluntate. » Primus, quia initium sapientiæ omnisque virtutis timor Domini, ut loquitur Propheta; primus denique, quia, ut dicit Cassianus (*Lib. iv, cap. 39*), « principium nostræ salutis, ejusdemque custodia timor Domini est; per hunc enim et initium conversionis, et vitiorum purgatio, et virtutum custodia his qui imbuuntur ad viam perfectionis, acquiritur; qui dum penetraverit hominis mentem, contemptum rerum omnium parit, oblivionem parentum, mundicie ipsius gignit horrorem. »

Hunc vulgo distinguunt in servilem, mercenarium, et filialem. « Primus 205 S. Bernardo est (*Serm. 2 Dom. post oct. Epiph.*) ne cruciemur in gehenna, secundus ne exclusi visione Dei privemur tam ineffabili gloria, tertius timor replet animam omni sol-

licitudine timidam, ne forte deseratur a gratia. » Utrumque hic indicat S. Benedictus, primum cum ait, *qualiter contemnentem Deum in gehennam pro peccatis incidunt*; secundum cum addit, *et vitam eternam quæ timentibus Deum præparata est*; tertium cum præmisit, *semper sit memor omnium quæ præcipit Deus*. Atque hunc præsertim hoc loco præscribit S. Benedictus, pro primo utilitatis gradu assignans non simpliciter *timorem*, sed *timorem Dei*; quod ideo dixit, inquit Hildemar, *quia est et timor aliorum*: est timor ignis, est timor morbi, est timor mortis, etc.; licet quæ Dei timorem in servilem, mercenarium, et filialem distinguant, proprie tamen loquendi unus est filialis: nam servilis aut mercenarius ad timorem aliorum rectius reduci possunt, nec tam timere Deum quam gehennam aut gloriæ amissionem videntur.

Oblivionem omnino fugiat.] Hoc est, illud peccatum fugiat, quod est oblivio, inquit Hildemar, cuius medicina est iugis meditatio.... quasi diceret aliis verbis, Non sit obliviosus, » omnium scilicet quæ iugit memoria mandare debet, timoris perpetuæ pœnæ, gaudii celestis patriæ, laboris præsentis vitæ, etc.

Et semper sit memor omnium quæ præcipit Deus.] Memor, inquam, sed recordatione efficaci, quæ timori filiali propria est; nam qui *timent Dominum custodiunt mandata illius*.

Et qualiter contemnentem Deum in gehennam pro peccatis incidunt.] Contemnitur Deus aut in se, aut in suis: in se, quia ei pro beneficiis gratia non redditur, quia sicut Dominus non timetur, quia sicut pater non amatur, quia sicut Deus et Creator non adoratur, quia debitum servitium non impenditur sibi, quia contra ipsum continue peccatur; in suis, quia prælato non obeditur, quia dixit: *Qui ros spernit, me spernit*; et aliis modis quando charitatis opera immisericorditer omittuntur, inquit Bern. Cass.

Et vitam eternam quæ timentibus Deum præparata est, etc.] De qua Psalmista: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te!*

Et custodiens se omni hora a peccatis et vitis, etc.] Quamvis peccatum et vitium ad idem significandum promiscue soleant usurpari, aliquid tamen inter utrumque discriminis qui rectius loquuntur: ferre norunt. Ita peccatum ad boni omissionem, vitium ad commissionem mali referunt Hildemar, Bernardus Cassinensis et Boherius. Hic etiam illam inter utrumque differentiam adducit, quod tam omissum bonum quam commissum malum ad peccatum spectet; ad vitium vero peccandi consuetud. Brevius et melius dici possent actus esse peccata, habitus vitia. Sed Smaragdus hunc locum exponens ita habet: « Quod dicit a peccatis custodire se omni hora, subauditur a pravis operibus, quæ sunt cogitatione, locutione, et opere... Quod vero dicit custodire a vitis, subauditur a septem principalibus, 206 id est a gula, fornicatione, avaritia, ira, tristitia, acedia, vana gloria, et ab octava eorum genitrice superbia, et ab omnibus prorsus illorum nocivis ramusculis, » etc.

Sed et desideria carnis amputare festinet.] Quia, ut ait S. Odo (*Lib. II Collat., n. 6*), « omnimodis execrabilis videtur, si religionis professores, quibus, ut ait Apostolus, eloquia Dei credita sunt, carnalibus desideriis contigit ancillari: relictiis cœlestibus, terrenis inhiare; contempto Deo, mammonæ servire. »

Asimet se homo de cœlis semper a Deo respici omni hora, etc.] Ut divinum nobis incutiat timorem, divinam nobis incutit et omni hora et in omni loco præsentiam; quia *videri sic, et a tali, et semper, et ubique, magnus terror est*, inquit Bernardus Cassinensis. Probaturque verbis Prophete dicentis, *scrutans corda et renes Deus*. Ubi per corda cogitationes, per renes cogitationum rimas, sive initium et intentionem unde ipsæ cogitationes oriuntur intelligi vult Hildemar; sed rectius cum Smaragdo, Bernardo Cassin., Boherio et Trithemio per corda cogitationes, per renes

A corporeas delectationes interpreteris; vigent quippe in renibus delectationes venereæ. Aliter etiam Boherius: « Scrutans corda et renes, id est fideles et Judæos: Judæi dicuntur renes, a quibus Christus descendit secundum carnem; unde in psalmo, *Usque ad noctem increperunt me renes mei*, id est Judæi, a quibus descendi secundum carnem, persecuti sunt me usque ad mortem. »

Et iterum Dominus novit cogitationes hominum quantum vanæ sunt.] Quem in locum Hildemar: « Nunquid solummodo homo cogitationes habet malas et non bonas? Quid est cum bona meditatur, cum Deo placere cogitat, nunquid non est bona cogitatio? Vere bona est hæc cogitatio, sed Propheta dixit, *Hominum quoniam vanæ sunt*, ac si diceret, Quantum ad homines attinet, vanæ sunt, quia hominum sunt; nam quantum ad Deum attinet, bonæ sunt, quia ex Deo sunt: quoniam homo nihil boni habet a se, sed si aliquid boni habet, a Deo habet. »

Et item dicit: Intellexisti cogitationes meas a longe.] Id est antequam fiant; neque enim hic attenditur loci distantia, sed temporis.

Et quia cogitatio hominis confitebitur tibi.] Id est cognoscetur a te. Nam « quia cogitatio nota est Deo, inquit Hildemar, ipsa notitia dicitur Deo confiteri. » Quam expositionem sequitur Bern. Cassinensis, et confirmat Guido Juvæalis, hunc regulæ textum ita Gallice reddens: *La pensée de l'homme se montrera à toi et te fera hommage, car elle ne peut fuir ta connaissance*. Aliter tamen Smaragdus: « Cogitatio hominis, ait, tunc Deo confitetur, quando peccata præterita humiliter satisfactione ab illo damnantur; quia dum unusquisque divina illuminatione prævenitur, statim molestis turpium cogitationum pulsatur, sed eas Domino confiteri humiliter non veretur. »

207 *Nam ut sollicitus circa cogitationes suas per-versas.*] Ut nempe non exeant in deliberationem, sicuti ait Hildemar.

Dicit semper utilis frater in corde suo.] Utilis frater Trithemio « ille est, qui omnibus prodesse, et nulli desiderat obesse, qui nihil sapit, nisi quod Deo placere cognoscit, qui totam spem suam ponit in Domino, sine cujus auxilio se nihil posse facere certissime credit; » et Nicolao de Fractura « quem ponit de cogitationibus suis perveris dicitur utilis frater. »

Tunc ero immaculatus coram eo si observavero me ab iniquitate mea.] Licet iniquitas vulgo pro peccato sumatur, hic tamen pro sola cogitatione prava debere accipi censent Smaragdus et Bernardus Cassin., idque postulare videtur sensus verborum S. P. Benedicti; nam ut sollicitus sit utilis frater circa cogitationes pravas, vult eum semper dicere: *Tunc ero immaculatus coram eo, si observavero me ab iniquitate mea*, quasi diceret, inquit Smaragdus: « Tunc immaculatam potero ducere vitam, si me non maculaverit cogitatio prava; neque enim potest sine macula vivere, cujus iniqua cogitatio polluit mentem, sed ille tantum bene immaculatus vivit, qui se ab iniquitate prave cogitationis custodit. »

Voluntatem vero propriam ita facere prohibemur, cum dicit Scriptura nobis: Et a voluntatibus avertere.] Quod tam de bona quam de mala intelligunt voluntate Hildemar et Bernardus Cassin. Et certe ipsa bona voluntas cessat esse bona, cum efficitur propria, etiamsi bona appetere videatur; unde et Dominus illa reprobatur jejunia, in quibus reperitur voluntas nostra.

Et iterum rogamus Deum in oratione, ut fiat ejus voluntas in nobis.] Id est in nostra, inquit Hildemar. Recte omnino ad B. Benedicti mentem S. Augustinus seu quivis alius (*Serm. 65 in Append. serm.*): « Certe cum dicimus, *Fiat voluntas tua*, docemur semper ad Dei, non ad nostram respicere voluntatem; quia in nostra voluntate aliquoties contraria sunt; in Domini voluntate vita est semper et bonitas. »

Sunt viæ quæ videntur hominibus recte, etc.] Hunc

Scripturæ locum ita explicat citatus a Boherio abbas Moyses : « Scripturæ Judæorum vel gentilium inducunt monacho quamdam complacentiam plusquam codices fidei Christianæ, expositiones etiam sacre Scripturæ novum dantes intellectum videntur ei recte, multiplicata jejunia, et orationes ultra usum communem cœnobii recte dijudicat; persequi vero extra cœnobium piæ causæ, puta monasteriorum, mo. achorum, desolatorum, monialium, rectum ai videtur et sanctum; quod tamen illusionem sæpe diabolicam procuratur; et ideo istæ viæ quæ videntur rectæ usque ad infernum demergunt. » Sed Smaragdus textum illum intelligi posse existimat de illis « qui nunc electi esse videntur, sed quia non sunt a Domino, reprobantur; » additque : « Potest et de 208 illis non inconuenienter intelligi, quos vitia sub simulatione virtutum decipiunt.... Intelligitur et de hæreticis, quorum dogma illis videtur rectum, sed a catholicis viris discernitur, et iudicatur esse pravum, quia sequaces suos ducit ad tartarum. » Hildemarus vero locum interpretatur de vitio sub specie late virtutis; vel quando bonum pro meliori, et melius accipitur pro optimo; et iterum de bonis illis quæ sunt absque benedictione patris spiritalis, ut sunt jejunare, vigilare, etc., quæ S. Benedictus præsumptioni deputat, et vanæ gloriæ, non mercedi.

In desideriis vero carnis ita nobis Deum credamus esse præsentem, cum dicit Propheta Domino : « Ante te omne desiderium meum. » Quem Propheta versiculum S. Augustinus de bono desiderio, hunc S. Benedictus de malo intelligit, nimirum de desiderio carnis, quod cum spiritu rectæque rationi repugnet, non potest esse bonum, nisi forte occasionaliter, in quantum illius procurat bonum, qui sibi resistit. Hildemarus et Bernardus Cassinensis tam de bono quam de malo interpretantur; quibus favet vox universalis Omne : Ante te omne desiderium meum, hoc est, notum tibi est. Vel etiam ante te omne desiderium meum, id est subditum est voluntati tuæ, nec aliud desidero quam quod me desiderare jubes.

Ergo si oculi Domini.] Oculi Domini Smaragdo respectio est divina, qua semper respicit super bonos, ut eos ab insidiis inimici defendat, a peccatis custodiat, et bonis jugiter operibus persistere faciat; vel juxta Cassianum (Lib. viii, cap. 4) in oculis Dei immensitatem perspicacia, qua universa perustrat et respicit, et quod nihil eum ex his quæ ex nobis geruntur, gerendæ sunt, seu cogitantur, lateat, scire possumus. Absit enim ut corporeum aliquid in Deo existimemus, ut quondam voluerunt ambrosio philæ, quorum errorem refutat Theodoretus quæst. 20 in Genesim. De his agunt Sozomenus, lib. viii, cap. 11; Cassianus, collat. 10, cap. 2 et sequentibus; Gennadius, de Viris Illustrib., cap. 33; Niceph., lib. ii, cap. 14.

Speculantur bonos et malos.] Speculantur ergo oculi Domini bonos et malos, ut bonis bona e. malis retribuat mala, -ut illis pro bonis operibus præmia, istis pro pravis actionibus pœnam tribuat sempiternam; istos ut exaudiat et salvet, illos ut perdat et damnet, sicut scriptum est : Oculi Domini super justos, et aures ejus ad preces eorum; vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum, inquit Smaragdus.

Et Dominus de cœlo semper respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum.] Particula aut ex Hildemaro hic sumitur copulativa pro et, ut is sit intelligens Deum, qui et requirens.

Et si ab angelis nobis deputatis quotidie die noctuque Domino factori nostro opera nostra nuntiantur.] Nuntiant ergo cœlestes illi spiritus opera nostra Deo, 209 unde et angeli, id est nuntii dicuntur, non quasi nesciat ille, sed « ut officium suum et ministerium impleant, quia nuntii sunt, » inquit Haimo Halberstensis. Vel, ut ait Origenes : « Offerunt sancti angeli Dei, non quasi nesciat is qui omnia novit antequam fiant, sed ut testes efficiantur sanctitatis atque pie-

tatis justorum. Iterum tanquam descentes impietates et injustitias injustorum, atque etiam ipsius diaboli; hæc namque demonstrans atque significans Dominus dicit de illis bonis servis, hoc est angelis : Venientes autem nuntiaverunt Domino suo omnia quæ facta fuerant. » Vel etiam, ut addit Menardus noster : « Nuntiant opera nostra mala, ut a Deo accipiant quomodo et quando sunt castiganda ad emendationem; et ideo renuntiatio illa angelorum timenda, et congrua emendatione eorum correptio prævenienda. »

Modum annuntiandi exponit Hildemarus his verbis : « Cum unusquisque angelus sive bonus sive malus gaudet de nostris bonis, vel tristatur de nostris malis, ipsum gaudium, quia Deo notum est, vel ipsa tristitia, quia cognita est Deo, ipsius gaudii vel tristitiæ notitia Deo dicitur ab angelis nostra facta nuntiare. »

Porro cum de angelis nobis deputatis hic in plurali loquatur S. P. Benedictus, videtur in ea fuisse sententia, quæ duos unicuique hominum angelos deputatos suis e tenet, quorum unus bonus ad custodiam datus, alter malus ad exercitium. Plane de bono angelo nulla est apud catholicos controversia; constat enim multis Scripturæ testimoniis suam quemque hominum habere custodem; de malo vero non ita pro certo habetur, tum quia parum solidum hæc sententia fundamentum in Scriptura habere videtur, tum quia liber Pastoris, cujus auctoritate hæc opinionem acceperunt veteres scriptores, inter apocrypha a Gelasio recensetur, tum etiam quia si Deus malis deputasset hominibus angelos, auctor peccati aliquo modo censeretur.

Non defuere tamen ex antiquis Patribus qui ita docerent. Ita Origenes homilia 10 in Lucam, Gregorius Nyssenus in Vita Mosis, Cassianus collatione 8, cap. 17, et collat. 13, cap. 12; Beda in cap. xii Actuum apost.; Hildemarus et Bernardus Cassin. in hunc locum, sed et multi haud ignobiles theologi, quos inter Petrus Lombardus lib. i Sent., dist. 11. Et sane Apostolus datum sibi angelum Satanae, qui se colaphizet, testatur. Vide Maldonatum in cap. xviii Matthæi.

Quandonam vero illi nobis deputentur varias fuisse opiniones scribit Hildemarus : « Unusquisque, inquit, homo habet angelum bonum et malum sibi deputatum; malum quippe a die natiuitatis, bonum autem angelum, secundum quorundam opinionem, a die natiuitatis; alii autem dicunt a die baptismatis; nonnulli vero dicunt a discretione boni et mali unicuiquemque hominem bonum angelum habere. » Idem habent Bernardus Cassin. et Boherius. Ex his tribus opinionibus prima probabilior videtur, quæ a Smaragdo his verbis, quæ desumpsit ex S. Hieronymo (In cap. xviii Matth.), tuctur : « Magna dignitas animarum, ut unaquæque 210 anima habeat ab ortu natiuitatis in custodiam suam angelum delegatum. »

Caveendum est ergo omni hæv, spætes, etc.] hæc omnia plana sunt, nec expositione indigent, sed meditatione.

De secundo humilitatis gradu.

Secundus humilitatis gradus est, si propriam quæ non amans voluntatem.] Secundus humilitatis gradus, cui libertatem peccandi opponit S. Bernardus, est ut quis propriam non amet voluntatem; ut quid enim amaret, cui abrenuntians Domino Christo vero Regi militaturus obedientiæ fortissima atque præclara arma assumpsit, quam in monasterio sequi prohibetur, quam odio habere præcipitur, cujus potestatem se haudquaquam habere cognoscit? Merito autem propter humilitatis gradus odium propriæ voluntatis reponitur; quia, ut dicit S. Joannes Climacus (Grad. 25), « humilis corde suam voluntatem semper tanquam deceptricem execratur. » Et postea : « Crux est, et gravæ onus humili, quando sibi credere cogi-

tur, uti superbo quando alterius sententiæ stare jubetur. » Hinc præclara illa senioris cujusdam sententiæ a Boherio in secundo comm. relata: *Mea namque tristitia est, si propriam [fecero voluntatem.*

Desideria sua non delectetur implere.] Recte inde consequitur, ut qui propriam non amat voluntatem, is desideria sua non delectetur implere. Implentem vero desideria recte onagro comparat S. Odo abbas Cluniac., explicans illud Scripturæ (*Lib. 1 Collat., n. 33*): *Quasi pullum onagri liberum se putat: « Onager, inquit, dicitur asinus agrestis; agrestia autem animalia libertatem amant, et ire quo volunt, et quiescere quando volunt: qui ergo implere mala quæ desiderat per effrenatam libertatem quærit, pullo onagri similis esse concupiscit; talis videlicet, quia ad aliud non reservatur, sub disciplina quasi agrestis bestia non restringitur. » Porro ad odium propriæ voluntatis triplici nos stimulo excitat S. P. Benedictus: exemplo Christi, comminatione pœnæ propriam voluntatem sequentis, et coronam quam illius abnegandæ felix parit necessitas.*

Sed vocem illam Domini factis imitetur dicentis: Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me.] « Idcirco enim, ut ait apud Cassianum (*Coll. 24, c. ultimo*) abbas Abraham, Dominus noster ac Salvator, ut nobis amputandarum voluntatum nostrarum formam traderet, *Non veni, inquit, facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me; et iterum: Non sicut ego volo, sed sicut tu: quam virtutem illi specialiter exercent, qui in cœnobiis commorantes senioris reguntur imperio, qui nihil omnino arbitrio suo agunt, sed voluntas eorum ex voluntate pendet abbatis. » Quapropter, ut hic Hildemari verbis utar, « debet monachus, cum aliquid durum aut contrarium sibi imperatum fuerit, dicere: Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me, id est: Non veni adimplere voluntatem carnis, sed Dei, cujus instinctu huc missus sum. Sive etiam: Non veni facere voluntatem meam, id est carnis, hoc est quod mihi leve et suave est, sed abbatis mei, qui me misit in hanc obedientiam. »*

Et item Scriptura dicit: « Voluntas habet pœnam et necessitas parit coronam. »] Illic locus nullibi in Veteri aut Novo Testamento reperitur; sed Scripturæ vocabulum ad alias etiam quam sacras Scripturas significandas nonnunquam usurpant scriptores. Ita S. Valerius: « Quoniam Scriptura testatur, quod omne peccatum quod remissus indisciplinatusque admisit frater, ad negligentem protinus revertatur seniorum. » Petrus Venerabilis: « Accedat et peccator Theophilus, qui, ut Scriptura apud plures jam usitata narrat, post quadraginta dierum pœnitentiam Christi corpore suscepto facie refusit ut sol. » Milo episcopus Mindensis ad Gorzienses monachos scribens: « Nam licet in divina pagina legatur quod exhibitio operis probatio sit veræ dilectionis. » Quæ verba sunt ex S. Gregorio, non ex Scriptura sacra: eodem ergo sensu Scripturæ vocem usurpat hic sanctus Benedictus; quamvis ea quæ profert implicita variis in sacra Scripturæ locis reperiantur. Sed reperiat necne, sane præclara et omnium monachorum mentibus altius insculpanda sententiæ est, Voluntas habet pœnam, et necessitas parit coronam.

Voluntas habet pœnam.] Quod duobus modis ex Hildemaro potest intelligi. 1° Voluntas abnegata habet pœnam tam ex parte naturæ, cui ad amputandas voluntates magnus superandus est labor, quam ex parte falsorum fratrum, qui obedientem monachum infestare non cessant. 2° Voluntas propria superiori haud subjecta habet pœnam, et quidem perpetuam: est enim murus ferreus, qui hominem a Deo separat atque divellit, ut dicebat apud S. Dorotheum abbas Pastor (*Doctr. 5, n. 4*). Vel etiam temporalem, primo ab eo qui eam implere delectatur, quem justo Dei judicio propria inde conscientia cruciat. Nam, ut ait S. Bernardus (*Epist. 11*), « Hoc ad æternam

justamque Dei legem pertinuit, ut qui a Deo noluit suaviter regi, pœnaliter a seipso regeatur; quique sponte jugum suave et onus leve charitatis abjecit, propriæ voluntatis onus importabile pateretur invitus. » Secundo a prælati, qui propriam in subditio plecit voluntatem: quo sensu locum istum Regulæ videtur intellexisse Richardus de S. Angelo, in eum ita scribens: « In hoc habet pœnam, quia nos renuntiamus propriæ voluntati in ipsa susceptione ordinis; postmodum promittimus obedientiam, et renuntiationem sive promissionem nostram servare debemus; si vero contrarium facimus, pœnam habet, et erit arbitraria, cum hic non statuat. »

Et necessitas parit coronam.] Necessitas scilicet propriæ voluntatis amputandæ tam in rebus malis, ut non peccemus, quam in bonis, quas sine benedictione Patris spiritalis facere prohibemur, parit coronam, quam reddet nobis aliquando justus judex.

212 Porro hunc gradum humilitatis non scandunt, qui aut importunitate, aut pusillanimitate licentiam a superiore extorquent ea faciendi etiam bona quæ desiderant; nam *extorta seu coacta licentia, licentia non est, sed violentia*, inquit S. Bernardus (*Epist. 87*), frustraque sibi de abbatis permissione blandiuntur, qui non tam vocem quam voluntatem attendere debuerant. Vide Petri Vener. epistolam ad Gislebertum eremitam, lib. 1, epist. 20.

De tertio humilitatis gradu.

Tertius humilitatis gradus est, ut quis pro Dei amore, omni obedientia se subdat majori.] Recte enim sequitur, ut qui propriam non amans voluntatem desideria sua haud delectatur implere, omni obedientia se subdat majori: quod duobus modis ex Hildemaro intelligi potest. 1° Referendo vocem universalem omni ad obedientiam, ut sensus sit, quæcunque jusserit abbas, sive contineatur in Regula, sive non, ea impigre monachus exsequatur. Atque ita hunc S. Benedicti locum intellexit S. Bernardus (*De Prac. et Disip., cap. 6*): « In eadem Regula, inquit, tertius gradus humilitatis præscribitur, ut omni obedientia monachus se subdat majori. Dicens quippe omni, non vult nos in obediendo mensura esse contentos professionis, non attendere promissi debitum, non de pacto sumere modum; sed transire alacriter etiam vultum, et obedire in omnibus. » Similiter Petrus Boherius in secundo comm.: « Omni obedientia, id est nihil suæ discretionis, sed judicio ejus universa committat, ac monita ejus sitiens libenter auscultet. » Eodem modo etiam Menardus. 2° Referendo terminum omni ad majori, quasi diceret, Omni majori se subdat et obedit. Majoris autem nomine non solum abbas, qui Major monasterii in conc. Carth. iv, can. 13, appellatur, intelligendus esset, sed etiam quicumque alius supra se positus, ut præpositus, decanus, alicujus obedientiæ seu ministerii præfectus, verbigratia, sacrista, cellerarius, aut alicujus artis magister, vel etiam antiquior ordine professionis; imo etiam inferior, quem sibi ex humilitate superiore arbitratur. Atque hunc esse Hildemari sensum, quem Bernardus Cassinensis et Boherius in primo Comm. sequuntur, satis indicat his verbis: « Altero modo intelligitur, id est ut in omni obedientia cupiat, vel habeat majorem, id est magistrum. »

Imitans Dominum, de quo dicit Apostolus: Factus est obediens usque ad mortem.] Eandem obedientiæ formam præscribit monachus S. Basilii (*Reg. Brev. interr. 116*), cum facta interrogatione: « Usque ad quem modum obedire oporteat, qui placendi Deo regulam implere cupit? » respondet: « Apostolus hoc ostendit, ubi nobis obedientiam Domini, qui factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, ita proposuit, ut præmiserit illud: *Hoc autem sentite in vobis quod et in Christo Jesu.* » Idem ergo sentire debet humilis monachus, quod et in Christo Jesu, atque ejus exemplo obedire **213** etiam usque ad mortem: id quod duobus item modis cum Hildemaro

accipere possumus. 1° Usque ad mortem, id est toto vitæ tempore, quo sensu S. Bernardus ait (*De Præcepto et Disp.*, cap. 6) : « Est sane quidam obedientiæ limes secundum tempus, ipsa temporis extremitas, ut is sit terminus obedientiæ qui et vitæ : hunc nobis maxime unigeniti Dei commendat exemplum, qui factus est Patri obediens usque ad mortem. » 2° Usque ad mortem, ut si necesse sit obedientiæ causa ipsam mortem subire, non refugiat. Uterque sensus optimus est, et monachum imprimis decet; sed hic solis hiis competit qui nihil sibi a Christo charius aliquid existimant, et pro ejus amore omni obedientia se subdunt majori; in amore enim Christi nec modus ponitur nec mensura, ut loquitur Boherius in primo comm. Porro huic humilitatis gradui, decimum superbiæ, rebellionem opponit S. Bernardus.

De quarto humilitatis gradu.

Quartus humilitatis gradus est, si in ipsa obedientia duris et contrariis rebus, vel etiam quibuslibet irrogatis injuriis tacita conscientia patientiam amplectatur.] Supremam obedientiæ perfectionem hoc in quarto humilitatis gradu S. Benedictus constituit. In secundo quidem propriæ voluntatis odium jubens, ad obedientiam monachum disposuerat; in tertio omni se majori subdere docens, obedientem reddiderat; hic vero dura, contraria, irrogatasque injurias in obedientia æquo animo amplecti præcipiens, obedientem omni ex parte perficit. Porro quamvis dura, contraria, irrogatæ injuriæ, ad idem significandum promiscue nonnunquam usurpentur, hic tamen aliquid inter utrumque discriminis proferunt antiqui Regulae commentatores. Hildemaro, « dura sunt illa quæ ad materia rei atinent, verbi gratia, sicuti est petram levare, aut aliquid immensæ magnitudinis portare vel agere. » Idem docent Bernardus Cassinensis et Boherius. Turcremata vero dura intelligit res graves et difficiles ad exsequendum : sic nimirum leges et imperia dicuntur dura, in quibus occurrit major difficultas : hinc populus Roboam rogabat ut minueret aliquid de imperio patris sui durissimo. Dura quoque locum habent in imponendis pœnitentiis, ut sunt humi cubare, jejuniis corpus atterere, flagris cædere, etc.

Contraria ex præfato Hildemaro « sunt quæ ad voluntatem atinent, si hoc quod sibi imperatur, non sibi placuerit. » Sive, ut ait Bernardus Cassinensis, et ex eo Boherius (*Lib. vi, tract. 5, disp. 7*), « contraria sunt quæ ab ipsius facientis voluntate discordant. » Paulo fusius Benedictus Hæftenus : « Contraria, inquit, duobus modis intelligo : 1° quæ rationi repugnare videntur, ut si jubearis vestem suere et rursus dissuere, plantare herbas, pangere arbores et denuo evellere, ire cubitum et mox surgere, strato, aquam haurire et fundere in sole; 2° quæ repugnant inclinationi obedientis, ut si solitudinis et celiæ cultori imponatur cura hospitum, officium cellarii, aut contra pronus ad discurrendum per domum, et garrandum cum hospitibus, mandatum accipiat in cella residenti, tacendi, et studendi. »

Injuriæ vero sunt opprobria, irrisiones, verba contumeliosa, et his similia.

Atque his in tribus tota pene, imo tota abit monachorum vita, ut vel minimam rerum asceticarum notitiam habenti exploratum est. Audiendus hanc in rem Petrus Damiani : « Sæpe, inquit, frater de cella ad cellam jubetur habitaturus abscedere, nec aliquid utensilium quæ suo etiam labore paraverat permittitur asportare; sæpe optantes in remotione quiescere, ad peragendum opus compelluntur exire; aliquando claves cellarum foribus subtrahuntur, et quam longo tempore nisi per singulos dies dominicos, non redduntur; aliquando districtam sibi victus continentiam indicentes coguntur remissius vivere, volentesque redicere compelluntur econtrario jejunare; sæpe post sagmarios frater procul ire præcipitur;

sæpe distrahendi vel emendi gratia ad nudinas destinatur. » Hinc abbas Zacharias projectam sub pedibus cucullam conculcans dicebat : Nisi ita conculcatus fuerit homo, non potest esse monachus. Hinc S. ipse Benedictus venientem ad conversionem injuriis appeti voluit, nec ante admitti in claustro monasterii quam irrogatas sibi injurias patienter sufferre visus fuerit; admissa omnia dura et aspera prædicari, eumque in omni patientia probari. A qua lege nec ipsos ægrotos aut moribundos aliquando solvebant; cujus rei insigne habemus exemplum in Vita S. Bernardi (*Lib. vii, cap. 26*), qui positum in extremis quemdam fratrem conversum Clarevallensis monasterii, virum miræ simplicitatis et innocentæ, de proxime sibi retribuenda gloria coram omnibus præfidentem, ita adorsus legitur : « Signa cor tuum, frater, signa cor tuum : quid est quod locutus es? unde tibi subrepere potuit tantæ præsumptionis audacia? Enimvero tunc ille pauperculus et miserabilis homo qui cum nihil aut prope nihil haberes in sæculo, necessitate forsitan magis quam timore Dei cogente, ad nos confugisti, multis precibus tandem aditum impetrando? Nos vero causa Dei collegimus inopem, et parcm te fecimus in victu, et vestitu, cæteris commoditatibus, his qui nobiscum sunt sapientibus atque nobilibus viris; et factus es quasi unus ex illis. Quid igitur tribuisti Domino pro omnibus istis? Et ecce non sufficit ingratitude tuæ gratis te accepisse tot beneficia de manu Domini, nisi et regnum ipsius hæreditario jure vindices tibi, quod nullus unquam regum vel principum quantislibet auri et argenti molibus potuit comparare. » Quod si ita moribundum S. abbas impetebat, quomodo putas sanos et valentes? Certe suam mentem et morem satis indicat, cum fratribus suis congratulans, quod sub increpationis velamine eorum viiutes tegeantur, ait (*Serm. 4, in psal. xc*) : « Si scire vultis quantum in hac absconsione lucratur, credo nullum hic esse qui si quartam partem eorum quæ facit, in sæculo actitaret, non adoraretur ut sanctus, reputaretur ut angelus; nunc autem 215 quotidie tanquam negligens arguitur et increpatur. » Longe ergo ab eorum erat sententia, qui viros pios et sanctos sine fictione aut mendacio increpari a superiore non posse affirmant: quæ si vera forent, omnes ironiæ, allegoriæ et metaphoræ dicenda essent mendacia: nam qui fratrem, verbi gratia, legentem solito altius in refectorio increpando vocat declamatorium, superbum, minus honesto legentem, non magis mentiri censendus est quam is qui virum pessimum ironice appellat optimum; hæc enim omnia non assertive proferuntur, sed increpative. Hæc obiter dicimus, de quibus qui plura desideraverit, adeat librum de Officiis et perfectione monachorum, cap. 12. Redeo ad S. Benedicti textum, qui, ut notat Hildemarus, non simpliciter jubet ut dura, contraria, injuriasque patienter perferamus, sed, quod majus est, amplectamur, id est cum gaudio et amore suscipiamus; « nos enim eam rem, inquit, quam diligimus amplectimur, quia non solum monachus debet adversa sufferre aut tolerare, sed etiam cum gaudio sufferre. » Talis erat insignis illa sanctimonialis Tabennensiotarum monasterii, quæ, teste Palladio (*Laus. cap. 41*), « non murmuravit, non parvum vel magnum quid est locuta, etsi contumeliis afficeretur, et pugnis tunderetur, et maledictis appeteretur, et plurimi eam abominarentur. » Talis S. Wilhelmus Gellonensis monasterii fundator et monachus, qui « interdum casus, et injuriis læsus, neque resistebat, neque comminabatur, gaudebat plane in subjectione. » Talis Benedictus Cluniacensis monachus, de quo Petrus Venerabilis (*Lib. i Mirac., c. 20*) : « Multas a quibusdam, quia inferre verbera non audebant, verborum injurias tollerabat. Recordor ego sæpius falsis aut quasi nullis accusationibus in communi fratrum conventu a talibus impetitum innumeris vocibus, quasi reus existeret in terra prostratum, cum nihil prorsus deliquisset, culpabilem se

tantummodo respondisse; hunc enim mo. em habebat, ut quandocunque culparetur, nunquam fere culpam diffiteretur. »

Et sustineas non lassescas.] Id est animo ne despondeat. « Necessae sunt enim, verba sunt Hildemari, ut istud lassescat ad animam referatur, non ad corpus; quia perfectus monachus licet lassetur corpore pro fragilitate, tamen mente desiderat semper implere. »

Vel discedat.] Sed istud discedat ex Bernardo Cassinensi « pertinet ad utrumque, ad corpus videlicet vel ad mentem; quia si propter praedicta monasterium dimittit, vel opus injunctum praetermittit, hoc est discedere corporaliter. Item si murmurans in corde suo proponit obedientiam non implere; hoc est discedere mentaliter. » Brevius Boherius, non discedat a Deo, vel a patientia.

Dicente Scriptura: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Et item: Confortetur cor tuum, et sustine Dominum.] Quem in locum Bernardus Cassinensis, « Sustine, inquit, Dominum, quasi diceret: non est quodlibet aliud pondus quod portas; sed ipsum Dominum obediendo toleras et portas; ipse vero dulce pondus est, quia onus ejus leve, et jugum **216** ejus suave. Ipsum ergo sustine, ipsum patienter porta; nam tu ab ipso sustentaris, tu ab ipso salvaris. »

Et ostendens fidem pro Domino, etc.] Ut nos magis ad quartum hunc humilitatis gradum scandendum, et universa etiam contraria alacriter sustinenda excitaret, ad Scripturae testimonium addit exempla, vocesque sanctorum martyrum, quorum verba Scriptura nobis eorum nomine proponit dicens: *Propter te morte afficimur, quod ita Gallice reddit Guido Juvenalis: Nous pensons en la mort, et mortifions nos membres. Tota die, id est omni vitae tempore, ut exponit Hildemarus, estimati sumus sicut oves occisionis.* Tribus praesertim de causis ovibus se sancti martyres comparant: 1° quia sicut ovis occidenti non resistit, ita nec ipsi resistunt, nec malum pro malo rependant; 2° quia, sicut ovis suis etiam percussoribus lanam tribuit, ita et SS. martyres suos adversarios, ubi se locus obtulerit, adjuvant beneficiis; 3° quia, sicut ovis lac de visceribus imparit, ita et illi viscera misericordiae et compassionis suis exhibent inimicis. Horum hic nobis proponit exemplum S. Benedictus, ut illud imitemur in adversis, et sicut oves coram tendente obmutescamus: unde lepide hunc in locum Bernardus Cassinensis, et post eum Boherius: « Sicut ovis quæ deputata est occisioni, ad hoc nutritur, ad hoc pascitur, ad hoc conservatur, ut postmodum occidatur, sic et monachus ab aliis æstimatur, et in se debet æstimare quod non aliud pascitur in refectorio, non ob aliud sibi servatur in infirmitorio, non ad aliud conservetur in claustro, nisi ut sit Christi hostia, Christi victima, et sub obedientiae gladio moriatur. »

Et securi de spe retributionis divinae subsequuntur gaudentes, etc.] Prosequitur S. Pater voces SS. martyrum, in quibus novum patientiae stimulum advertimus in proxima spe retributionis divinae; qua exultati *subsequuntur, gaudentes*; « grata est enim ignominia crucis ei qui crucifixo ingratus non est, » ut dicebat S. Bernardus (Sermon. 25, in Cant.). *Et dicentes: Sed in his omnibus, scilicet dæris, contrariis, irrogatisque injuriis, superamus, id est usque ad mortem perseveravimus, ex Hildemaro, et Boherio; propter eum qui dilaxit nos, cum adhuc illius essemus inimici: et in hoc novum patientiae stimulum agnosce; si enim eum qui nos tanto persecutus est amore, tantisper dilexerimus, quid ejus causa non tolerabimus adversi?*

Et item alio loco Scriptura: Probasti nos, inquit, Deus.] Et istæ voces sunt adhuc SS. martyrum. *Probasti nos, Deus, inquit, non simpliciter probasti sumus; quia nulla accedit hominibus probatio, nisi a Deo volente aut permitte. Igne nos examinasti sicut igne examinatur argentum. O pietas! o*

clementia! igne nos examinasti, non consumpsisti; ad hoc enim tribulationis ignem immittit Deus, non ut pereamus, sed ut puriores evadamus, et ut ab omnibus sordibus mundati, venire mereamur ad diadema regis æterni, ut loquitur Smaragdus.

217 *Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro.*] Quem in locum Smaragdus: « Induxisti nos in laqueum propter exaggerationem dicit tribulationis, ut intelligas omne genus tribulationis in hoc sæculo super electos venire; quia omne genus gloriae a Domino in futuro sperant recipere. » Laqueus iste SS. martyrum est carcer, et vincula quibus constringuntur. Porro has SS. *sufferentium* voces merito sibi vindicare possunt monachi, et dicere Christo: Induxisti nos in laqueum. Laqueus eorum ex Bernardo Cass. et Boherio, est claustrum monasterii, in quo per stabilitatem et professionem monasticam non minus stringitur monachus quam captum animal laqueo; « sed hujusmodi quidem vinculum libertatem animæ operatur, et claudit inferni ostium, » inquit Boherius. Isto nos Christus Dominus (gratias Deo) laqueo illaqueavit, cum nos inextricabili sæculi laqueo liberavit.

Et ut ostendat sub priore debere nos esse.] *Sub priore*, id est sub abbate, secundum Smaragdum, Hildemarum et Bernardum Cassinensem. Hic tamen addit: « vel sub priore, id est sub præpositis, decano, et aliis locum tenentibus prioratus. »

Subsequitur dicens: Imposuisti homines super capita nostra.] Et istæ iterum sanctorum sunt martyrum voces, quas hic ad propositum explicans Bernardus Cassinensis: « Nota, inquit, quod non dicit tantum: posuisti homines super nos, sed super capita nostra; posuisti homines, non angelos, natura justos, puros, stabiles, et a Deo confirmatos, sed homines de limo terræ plasmatos, de vili semine conceptos, fragiles, peccatores, aliud docentes, et aliud facientes. Super capita nostra: in capite est imaginatio rationalis et memorativa, ut et sic omnia sint sub ejus imperio captivata. Item in capite sunt quinque sensus corporis, qui per veram obedientiam et superioris imperium captivantur: hoc est enim imponere hominem super capita nostra, videlicet ille homo qui est capitaneus monachorum. »

Sed et præceptum Domini in adversis et injuriis per patientiam adimplentes, qui percussus in maxillam, præbent et aliam.] Ubi Smaragdus: « Qui in injuriis irrogatis non reddit malum pro malo, ille maxillam percutienti unam præbet et aliam. Apud Cassianum (Collat. 16, cap. 22) abbas Joseph per aliam intelligit, non *sinistram maxillam*, sed *aliam dextram maxillam*, Interiore scilicet; ita « ut si exterior dextra tua impetum ferentis exceperit, interior quoque homo per humilitatis assensum dextram suam præbeat verberandam, compatiens exterioris hominis passioni, et quodammodo succumbens atque subjiciens suum corpus ferentis injuriæ, ne exterioris hominis cæde, vel tactus intra moveatur interior. » Hildemarus quoque locum istum explicat de animi præparatione ad sufferendum percussorem, ejusque si ita placuerit plagas iterato excipiendas; aliasque hujus loci mysticas expositiones adducit, sicuti et Boherius, quas **218** consulto prætermittimus. Potest tamen et in sensu literali accipi, magnamque indicat perfectionem, dummodo non ex superba mente, et quasi aliis insultandi et provocandi gratia, ut illi de quibus Cassianus collat. 16, cap. 20, sed humiliter corde suam ipsius abjectionem sitiente exerceatur.

Auferenti tunicam dimittunt et pallium.] Quod ita exponit Smaragdus: « Ille qui maledictum non reddit pro maledicto, auferenti tunicam dimittit et pallium. » Aliter Bernardus Cassinensis: « Hoc est, subtrahenti sibi de utilibus seu superfluis dimittit etiam de sibi necessariis: Dimittit dico, id est ad dimittendum paratus est. » Sed Hildemarus hunc locum ad litteram capiens, « si quis, inquit, adversator, et probator patientiæ sive impatientiæ nostræ voluerit a

nobis aliquid nostrum tollere, et de nostro jure in seum jus transferre, nos non solum debemus illi relinquere ea quæ improbe petiit, sed etiam illa quæ ipse non petierat dimittere. » Vide Vitam S. Macarii Egypt. abbatis cap. 4, apud Boll. 15 Januarii.

Angariati milliario vadunt et duo. Angariati milliario, id est milliariam facere coacti, sive mille passus; nam milliarium mille passus terminat; passus autem quinque pedes continet, ut notat Hildemarus. *Vadunt et duo*, ita ut tria vadant milliaria. Tria posuit, quia ternarius numerus pro perfectione ponitur in Scripturis, ob honorem sanctæ Trinitatis, ut ostendat perfectam debere esse monachorum perfectionem, inquit Hildemarus. At vero secundum Smaragdum, « qui non vincitur a malo, sed vincit in bono malum, angarianti milliario voluntarie pergit d. o. »

Cum Paulo apostolo falsos fratres sustinent et persecutionem. Falsi fratres Bernardo Cassinensi « sunt mala opera facientes, ad peccatum suis suggestionibus, suorum exemplorum corruptionibus simpliciores vel minores inducentes, murmuratores, detractores, conspiratores, etc. » Qui tamen portandi eorumque sive corporum, sive morum infirmitates patientissime tolerandæ sunt.

Et maledicentes se benedicunt. Benigne respondendo, Deum pro eorum conversione orando, et bonum eis exemplum præbendo.

Porro huic quarto humilitatis gradui S. Bernardus opponit nonum superbæ, scilicet fictam confessionem, qua quis reum se confitetur, non quidem humilitatis ergo, ut puniatur, sed ut sanctus reputetur, sive ne ab aliis arguatur.

De quinto humilitatis gradu.

Quintus humilitatis gradus est, si omnes cogitationes malis cordi suo advenientes, vel mala a se absconse commissa per humilem confessionem abbati non celaverit suo. Unde et apud Cassianum 219 (Coll. 2, c. 10) abbas Moyses: « Humilitatis, inquit, hæc erit prima probatio, si unicuique non solum quæ agenda sunt, sed etiam quæ cogitantur seniorum reserverentur examini. » Et quidem recte omnino postquam in quarto humilitatis gradu patientiam in duris, contrariis, et irrogatis injuriis reposuit S. P. Benedictus, in quinto humilem constituit confessionem; quia difficile est ut qui patitur injuriam, aliquo indignationis aut murmuratōnis motu adversus inferentem non feratur, ad quem superandum non parum confert humilis confessio.

At gravis hic oritur difficultas, qua de confessione loquatur S. Benedictus: de sacramentali, an de usitata illa et laudata a spiritalis vitæ magistris, quæ consilii causa a monachis usurpatur. Quæ in re satis divisas videt commentatorum sententias. Nam Bernardus Cassinensis, Richardus de S. Angelo, Boherius, Joannes de Turrecremata, Matthias Lambertus, Columbanus Uranx, de sacramentali confessione sanctum Benedictum interpretari videntur. Quidam de utraque locutum fuisse existimant. Atque ita Theobaldus Artaldus Coelestinus in Gallica expositione Regule Benedictinæ, Joannes Craesbeeck, Antonius Perez, ad quam sententiam inclinat Benedictus Hæftenus, ita tamen ut magis in eam propendat, quæ de sola, quæ consolatiois aut directionis gratia fit, confessione textum Regule intelligit. Et hanc solam sanioeremque opinionem amplectitur Menardus; « nam in confessione sacramentali, inquit, non solum occulta mala, sed aperta revelanda sunt. » Et sane hanc confessionem solis abbatibus (neque enim alios nominat) faciendam esse S. P. Benedictus præcipit, ex quibus illius ætate, et etiam multo post permulti hæc erant sacerdotes, nec proinde sacramentalem poterant excipere confessionem. Adde, quod notat Nicolaus Bravus, omnia quæ hic S. Pater adducit Scripturæ testimonia, ad confirmandam confessionem hanc, desumpta esse ex Veteri Testamen-

to, nec posse ad litteram intelligi de confessione sacramentali.

Porro quæ hic S. Benedictus instituit de humili ad abbatem conscientia manifestatione, eadem præscripta offendes in Regula S. Antonii, n. 25, in ejus Vita, cap. 29; in Regula abbatis Isaia, cap. 6; in Regulis fusius disputatis S. Basilii, cap. 26; apud Cassianum, lib. IV Institut., cap. 9, et collat. 2, cap. 10; apud S. Dorotheum, doctrina 5; in Regula vivendi monachis a S. Davide præscripta, apud Bollandum, 1 Martii; in Regula S. Isidori, cap. 14; in Regula S. Fructuosi, cap. 15; in Regula Magistri, cap. 15; in Regula S. Donati, cap. 25; in Regula Cujusdam ad virgines, cap. 6. Et quidem hæc in Regula ter singulis diebus fieri præscribitur, scilicet post secundam, post nonam, et ante completorium; quod usu receptum fuisse olim in virginum monasterio Evoriacæ dicto, vulgo Faræ monasterio, testatur relata a S. Benedicto Anianensi historia in Concordia Regularum cap. 15, § 12. Vide Vit. S. Pachomii n. 85, apud Boll. 14 Maii.

Eadem praxis apud nostros passim laudata et commendata reperitur, maxime vero in Vita S. Benedicti abbatis Anianensis, n. 33 (Sæcul. IV, p. 1); in 220 Vita B. Alcuini, n. 8, et in Vita S. Adalardi, auctore S. Gerardo, n. 41, ubi omni prorsus admiratione dignum videtur quod de eo ilibde « scribitur: « Ipse vero, scilicet S. Adalardus, tantam memoriam filiorum habebat in visceribus paternis, ut non solum mores inspiceret, sed etiam numerum et nomina eorum semper haberet descripta in manibus suis, quatenus non sibi excideret pro quibus rationem redditurus esset Deo, et pro quantis. Ideo maximam gerens curam eorum, nullum ex eis in hebdomada relinquebat inallocutum, ne scilicet inimicus inveniens vacantes, zizania superseminaret cordibus eorum. » Erant vero Corbeizæ monachi sub S. Adalardo non minus trecentis, nec amplius quadringentis.

Hortatur nos de hac re Scriptura dicens: Revela Domino viam tuam, et spera in eum. Hæc in Scripturæ auctoritate quatuor hujusce confessionis conditiones S. P. Benedictus indicat: 1º Ut sit clara, aperta, absque ulla verborum obscuritate, cum dicit *Revela*; hoc enim revelari dicitur, quod aperte declaratur. 2º Ut fiat abbati non tanquam homini, sed tanquam Deo, aut ejus vicario; Christi enim vicæ in monasterio agere creditur, cum addit *Domino*. 3º Ut fiat de propriis delictis, tentationibus, pravis cogitationibus, nulla facta aliorum mentione, cum subjungit *viam tuam*. 4º Cum firma spe obtinendæ vitæ, *Et spera in eum*.

Et item dicit: Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. In qua proinde firmiter sperandum.

Et item Propheta: Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitias meas non operui. Dixi: Pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei. Quibus in verbis quatuor iterum denotat observanda hæc in confessione: 1º ut nihil omnino superiorem celet, quia vix congruum medicus ægrotto potest asserere remedium, nisi integram morbi cognitionem habeat, *Non operui*; 2º ut priusquam ad superiorem accedat, morbi sui qualitatem consideret, ejus causas, naturam, effectusque perquirat, ut amplioem de eo abbati notitiam tribuat, quod colligitur ex verbo *Dixi*, id est mecum statim; 3º ut il faciat cum voluntate et intentione se accusandi, *Pronuntiabo adversum me*; 4º idque cum humilitate, quod indicat vox *injustitias*.

Et hæc quidem S. Benedictus ex parte illius qui conscientiam superiori non testat: quid vero ex parte ipsius superioris, cui pervasæ cogitationes et mala absconse commissa revelantur, exigat, prætermisit; quia humilem hic duntaxat intendit reddere discipulum; sed illud aliunde repetere lectoribus haud erit fortassis ingratum.

Hæc S. Fructuosus quatuor potissimum ex parte

abbatis requirit (*In Regul. cap. 13*), scilicet, ut « consolatione, oratione, castigatione, sive etiam exercitatione idonei operis, » fratri tentato, aut alias afflicto medeatur : quæ **221** pene eadem videre licet in Regula Magistri, in qua præscribitur (*Cap. 15*), ut « cum de aliquo fratre nuntiatum fuerit a præpositis abbati, convocet mox universam congregationem, et dicat omnibus abbas : Venite, fratres, subveniamus per dilectionem invicem nobis apud Dominum.... Ergo unanimes pro hoc fratre nostro oremus ad Dominum, ut dignetur in eo signatæ crucis suæ, vel jussione potentæ suæ diaboli tentationes compescere. » Ecce abbas totiusque congregationis pro fratre tentato orationem, cujus praxeos egregium habemus exemplum in Vita S. Anastasii Persæ monachi, qui aliquando recordatione artis magicæ, quam in sæculo exercuerat, tentatus, cum rem abbati manifestasset, ille « admonerat eum, et confortabat in Domino, secundum quæ data illi fuerat in Domino gratiam; et faciens orationem pro eo coram omnibus fratribus in ecclesia, effugavit ab eo pugnam diabolicam (*Apud Boll., 22 jan.*) » Addit Magister : « Cum ergo oratum pro eo ab omnibus diutissime fuerit, surgens abbas cum omnibus, et complens, mox exeuntes singuli opus, quod faciebant, reprehendant; et relicto apud se illo solo fratre qui malo cogitationis laborat, proferat codices, et adversus necessitatem vulneris ejus similis divina medicina legatur. Nam et per dies quibus ille frater interrogatus ab abbate forte responderit non transisse, illis horis quibus contingit legi sive per hiemem, sive per æstatem pertinentia codicum ad ipsam cogitationis necessitatem legatur ipsa decada de qua est ipse frater. Verbi gratia, si suaserit fornicationem, legatur illi ex diversis codicibus, ubi castitatem diligit Deus; si mentionem suadet frequenter, legatur illi in diversis, ubi præcepit veritatem.... Unde oportet abbatem multum de lege instructum, aut ut testimoniis omnia doceat, aut pertinentia ad locum legenda consignet. » Ecce consolationem : Ideo enim dimissis omnibus fratribus solum tentatum retineri apud se jussit; ideo congruentes ejus morbo lectiones indicavit faciendas; ideo instructum lege divina abbatem requisivit, qui Scripturæ testimoniis omnia doceat, id est consoletur. Deinde paucis interjectis subjungit : « Alia die mane interrogetur ab abbate, si cogitatio inimica cessavit, aut non; quod si responderit non cessasse, supponatur jejuniis ab omnibus. Quod item si alia die reinterrogatus responderit non transisse, refectibus omnibus mensis subtrahatur vinum.... Si tertio die reinterrogatus responderit non transisse, item oleum mensis subtrahatur cum vino, ut multorum labore et abstinentiæ cruciacione nullus pereat, sed omnes evadant. » Ecce corporis afflictionem, quam inter alia tentationis remedia assignaverunt quotquot de vita spiritali moribusque dirigendis tractavere scriptores, cujus exitum habemus documentum in Vita S. Eupraxiæ virginis, quæ ineunte sæculo v vivere desiit in virginum monasterio inferioris Thebaidis (*Boll., 13 Mart.*) : « Hæc autem erat consuetudo in monasterio, inquit anonymus scriptor n. 14, si quando contigerat aliquam sororem tentari a diabolo per somnum, mox diaconissæ (id est abbatissæ) pandebat; illa vero cum lacrymis Deum postulabat, ut diaboli tentatio ab **222** ea recederet, jubebatque ut lapides portaret, et sub stratum suum supponeret, et cinerem super cilicium spargeret, et ita dormiret usque ad decimum diem. » Denique ita concludit Magister : « Et hoc debet frater moneri, ut cum cogitatio aliqua ei advenerit, mox fixis in terra cum cervicæ genibus, vel signo crucis in fronte depicto, debet ad Dominum convolare, ut dignetur suos milites a diabolo defendere. » Solebant veteres monachi signo crucis technas diaboli dissipare, ut passim occurrit in eorum actis. His omnibus addendum quod

A præscribit Tarnatensis monasterii Regula (*Cap. 8*) : « Qui cogitationum impugnationes consolationis suæ causa secretius confietur, non oportet eum despici, nec aliis publicari; sed quantum in ipso est blanda exhortatione foveri. » Et Regula Cujusdam ad Virgines : « Abbatissa vel præposita... crimina minora vel maxima nullatenus manifestent, nisi solo justo iudici, qui omnium consentientium crimina lavat. Illa enim quæ confessa est sua vulnera verecunde, non ad opprobrium recipiendum, sed ad salutem reintegrandam confessa est, justum habens testem Deum, a quo et mereri expectat. Ea vero senior quæ recipit (confessionem) cum gravitate et moderatione penes se occultando, honestissime teneat, ne dum alterius vulneri medicinam infundit, suæ mentis corumpat nitorem. » Et hæc maxime attendere debent abbates, ut si quam in se fiduciam ab inferioribus desiderant, sibi revelata perpetuo tegant silentio.

De sexto humilitatis gradu.

B *Sextus humilitatis gradus est, si omni vilitate et extremitate contentus sit monachus.*] Ut aliquem ex hominibus ad abbatem confessione, de qua superiori gradu, fructum percipiat monachus, ad omnia debet esse paratus: unde consequenter S. P. Benedictus in sexto humilitatis gradu requirit, ut omni vilitate et extremitate contentus sit: quibus in verbis tria nobis in præsentem investiganda occurrunt: 1° quid sit vilitas; 2° quid extremitas; 3° cur S. Pater non simpliciter vilitate aut extremitate contentum esse debere dixerit, sed præmiserit omni.

Etsi vilitas et extremitas promiscue soleant usurpari ut ea accepisse videtur S. Gregorius papa in l. iv Dialog., cap. 55, aliquid tamen inter utrumque discriminis afferunt insigniores Regulæ commentatores Hildemarum, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Boherius, et Turrecremata. Nam vilitas, ex Bernardo Cassinensi, « pertinet ad omnem utilem suum necessarium usum, extremitas ad omnem statum, gradum, opus et locum. »

C Vilitas ergo attenditur in omni utili seu necessario usu, sive, ut distinctius loquitur Hildemarum, « attinet ad cibum, vel potum, et vestitum, calceamentum, ad lectum, vel etiam ad habitationem. » Ubi vilitatem ad tria potissimum redigit: ad victum, ad vestitum, ad habitationem; **223** quæ passim laudantur apud auctores asceticos. De vilitate in victu dicemus infra ad caput 55 aut 59, de vilitate in vestitu ad cap. 55; et interim videsis S. Greg. homil. 40 in Evangelium, et S. Bernardum hom. 4 super Missus est, n. 10. De vilitate habitationis non sine magno animi dolore hic dicere cogor, considerans quam procul dissiit sumus ab his temporibus quibus non alia monachi domos inhabitabant præter eas quas proprijs sibi manibus paraverant (*Ruffin. lib. ii de Vitiis Pat. c. 23*), easque vel uno die constructas; attendens ad magni tot monachorum Paris, sancti scilicet Martini, exemplum, qui, referente Severo Sulpicio (*Lib. i de Vit. S. Mart.*), « ipse ex lignis contextam cellulam habebat, et multi quidem ex fratribus in eundem modum, plerique saxo superjecti montis cavato receptacula sibi fecerant; » recolens felices illos dies quibus S. Ebrulfus abbas Uicensis una cum sociis (*In ejus Vita, n. 8, sæc. i Bened.*) « nomen Domini invocantes, pro quantitate habitantium de virgulis et frondibus construxere tugurium, quod claustrum parvulo ejusdem materiæ circumcingentes, manserunt ibi; » quibus S. Sigirannus abbas Longoretensis (*In ejus Vita, n. 10, sæc. ii*) parvulum ex lignis habitaculum ædificasse legitur; quibus nostri Floriaceuses tecta monasterii stipula cooperiebant. Sed o tempora! o mores! quis jam aliqua nonnullorum monasteriorum ædificia contuens, ea monachorum, hoc est pauperum, sæculi vanitatibus renuntiantium habitacula crederet, et non principum palatia?

• Non enim ipsi per se, sed mediantibus præpositis malum cogitatum abbati prodebant.

Sed non hac primæ ætate hoc virus monachorum cordibus irrepsit; cum inter præcipuas, quibus olim ordo monasticus occubuit regularisque discipline observantia labefacta est, causas, recenseatur nimia ædificiorum magnificentia (*Mabil. præf. ad sæc. 4*): cui morbo mederi cupientes monachi Fuldenses, porrecto ad Carolum Magnum imperatorem libello supplicii, ostularunt (*Num. 12*), et ut ædificia immensa atque superflua, et cætera opera inutilia omittantur, quibus fratres ultra modum fatigantur, et familiæ foris disperant; sed omnia juxta mensuram et discretionem fiant. Unde Ludovicus Pius imperator, Caroli filius et successor, in exhortatione ad Eigilem electum Fuldensis monasterii abbatem (*In Vita Eigilis n. 12. Sæc. 4 Bened.*): « Immensa, inquit, ædificia, Pater, et opera non necessaria, quibus familiæ foris et intus fratrum congregatio fatigatur, ex hinc penitus ad mensuram dimitte; et memento quam sæpe hujus nimietatis querimonia genitoris mei ac nostras aures inquietabat. » Longe modestior erat in construendis monasterii ædificiis magnus Benedictus abbas Anianensis (*Sæc. iv Bened., parte 1*): « non enim ornatis parietibus tegulisque rubentibus, vel pictis laquearibus, sed stramine vilique materia cooperire, vel facere domos decrevrat: licet enim multiplex numerus fratrum augetur, ille semper viliora et humiliora appetebat, » inquit Ardo in ejus Vita, n. 14. Scio tamen aliquos sanctissimos viros sumptuosa olim sibi construxisse cœnobîa; sed hæc magnatum aut principum frequentius sumptibus, atque in hoc compassum est animalibus, ut loquitur Guillelmus abbas S. Theoderici ad fratres de Monte Dei scribens (*De Vita solitar., c. 12*), ubi præclara et lectu quidem dignissima dicit, quæ prætermittimus, ne longius materiam protraxisse videamur. Hæc retulisse hactenus **224** sufficiat ad memoriam antiquæ filii simplicitatis et humilitatis quam in ædificiis præferbant, quos imitari tenemur, patres nostri; quæ tamen in eos cadere nolumus, qui, pene emortuam excitantes in cœnobîis regularem disciplinam, collapsæ restaurant ædificia, quatenus solida atque in æternum, si fieri possit, duratura pietati ædificia et congruas locorum dignitati ac celebritati ædes restituant; congruas, inquam, locorum dignitati. Neque enim decorum fuerit basilicis augustissimis, quas regum aliorumque fidelium pietas monachis erexit, ac superbissimis principum mausoleis, rudes circumponere casas: quanquam ab his etiam lucis longe abesse debeat vana et inanis ornamentorum ostentatio; alioquin merito redundabit in nos illud Hieronymi ad Heliodorum (*Epist. 4*): « Filius hominis non habet ubi caput reclinet, et tu amplas porticus et ingentia tectorum spatia metiris. » Et certe nulla unquam a nobis delere debet oblivio quod scribit præcæditus Guillelmus abbas S. Theoderici: « Credite, fratres, et utinam vobis experiri non contingat quia pulchritudines istæ et forenses honestates cito virile propositum enervant, et masculinum animum effeminant. Nam etsi ipso sæpe usu sopiuntur earum delectationes, etsi sint aliqui qui utantur hujusmodi quasi non utentes; tamen contemptu melius quam usu extirpantur et vincuntur hujusmodi affectiones; » vixque dici potest quantum vanitatis superba ædificia inspiciunt humilitatis professoribus. Plane id aliqua ex parte expertus est olim S. Pachomius, qui cum oratorium ædificari fecisset (*Paralipomena de S. Pach., apud Boll., 14 Maii*), et porticibus et columnis super bases dispositis insigniter ornatum, non parum amabat illud ædificium, sibi que plaudebat, quod insigne opus ad finem perduxisset; sed cum hanc animi sui affectionem animadvertisset esse diabolica fraude ortam, ut propter extracti oratorii pulchritudinem lætitia effertur, fones parari, eosque columnis aptari jussit, et instituta primum oratione, fratrum usus opera, columnas omnes ad terram inclinari, atque ut sic curvæ manerent, imperavit. Ad fratres deinde conversus,

A oro, inquit, vos fratres, ne manuum vestrarum opera ad ostentationem pulchra admodum esse unquam velitis. Simile periculum pertimescebat haud dubium S. Wlstanus episcopus Wigorniensis qui, ut ejus in Vita legitur (*Apud Boll. 19 Febr.*), « Cum monasterii Wigorniensis novam ecclesiam perfecisset, et veterem ecclesiam, quam S. Oswaldus construxerat, subruere videret, lacrymas fundendo dixisse fertur: Nos miseri sanctorum opera destruimus, ut nobis laudem comparemus. Non noverat illa felicitum virorum ætas pompaticas ædes construere; sed sub qualicumque tecto seipsum Deo immolare, subjectoque ad exemplum atrahere; nos e contra nitimur ut animarum negligentes curam accumulamus lapides. » Vide Petri Damiani lib. viii, epist. 2; Vitam S. Roberti abbatis Molismensis n. 8; Hieronymum Camaldul. in serm. de S. Romualdo, n. 12, apud Boll., 7 Febr.

B Extremitas ex Bernardo Cassinensi pertinet ad quatuor: ad statum, gradum, opus, locum. Ad statum, ut extrema omnium conditione, **225** hoc est sua, quæ si bene attendatur est omnium humillima, sit contentus; ut in sua professione perseverans Ecclesiæ dignitates, aut ministeria non ambiat; a quibus non dicam recedere, sed abhorrere, si sic loqui fas est, debet quisquis vel minimum humilitatis gradum attingit. Nota est omnibus antiqua priscorum monachorum sententia (*Cass. lib. xi, cap. 17, vid. cap. 14, et lib. vii, de Vit. Pat., c. 35*): *Omnimodis monachum fugere debere mulieres et episcopos*, ne scilicet ab eis assumpti in clerum, ad ecclesiastica munera proveherentur.

C Ad gradum, ut monasterii dignitates et officia non requirat, juxta illud S. Basilii (*In Const. monast. c. 25*): « Dignitates plane non competi appetere religiosus; si namque in hac vita laborum ac virtutum præmia requirit, miseram sciat esse mercedem, ubi æterna temporaneis commutata mittit: si vero maluerit hic quidem certare, in cœlo autem coronas reportare, debet non solum non affectare dignitates, sed oblatas quoque recusare ac spernere, ne dignitas hujus vitæ futuram imminuat, etc. » Sed hæc doctrina minus sapit superbo monacho, qui, ut ait S. Bernardus (*De Grad. humil. cop. 16*): « Si cum tempus advenit, non promoveatur ad prioratum, abbatem suum aut invidiam judicat, aut deceptum. » Hujusmodi homines alibi deflet idem S. Bernardus his verbis (*Homil. 4, sup. Missus est*): « Video, quod multum doleo, post spretam sæculi pompam nonnullos in schola humilitatis superbiam magis addiscere, ac sub aliis mitis humilisque magistri gravius insolescere, et impatientes amplius fieri in claustro, quam fuissent in sæculo; quodque magis perversum est, plerique in domo Dei non patiuntur esse contempti, qui in sua non nisi contemptibiles esse potuerunt: ut quia videlicet, ubi a pluribus honores appetuntur, ipsi locum habere non meruerunt, saltem ibi honorabiles videantur, ubi ab omnibus honores contemnantur. »

D Ad opus, ut abjectissimas artes et obedientias, verbigratia, in coquina servitoribus ministrare, sordidos pannos lavare, cloacam purgare, non modo non fugiat, sed et libens amplectatur, attendens ad illam S. Basilii sententiam (*In Const. monast. c. 24*): *Decet religiosum etiam viliora opera cum multa diligentia et animi promptitudine amplecti, scientem non esse exigui, sed magni momenti, et spiritale, cœloque dignum, et cœlestem nobis mercedem afferre, quidquid propter Deum geritur. Proinde etiam si sequenda sint jumenta oneraria, communi necessitati servientia, contradicere non debet, si cogit quam placiter Domino obedierint apostoli pulum adducere jubenti; ac reputet fratres esse Domini, quorum gratia nos curam jumentorum suscipimus... tantum hujusmodi ministerium negligentia causa non faciat; sed in omni diligentia seipsum custodiam, ut et sibi ipsi et iis cum quibus agit, prosit. Ubi vero*

aliquod viliorum operum obeundum est, scire oportet, et Servatorem ministrasse discipulis, nec humilia opera designatum esse. Denique magni esse momenti, si homo fiat imitator Dei, et per humilia ista ad sublimitatem humilitationis hujus ascendat: quis autem dixerit etiam humile esse, cujus operationem Deus ipse usurpavit. » Ita plane sentiebat S. Radegundis, quæ ex potentissima Franciæ regina monasticam 226 in Pictaviensi virginum cœnobio professam (Venant. Fortunat. in ejus Vita, n. 25. Sæc. 1 Bened.), « vicibus suis scopans monasterii plateas, simul et angulos, quidquid erat fœdum purgabat, et sarcinas quas alii horrent videre, non abhorrebat evehere, secretum etiam purgare, opus non tardans, sed occupans; ferens fetores stercoreis credebatur se minorem sibi, si se non nobilitaret vilitate servitii, ligna supportans brachiis, focum flatibus et forcipibus admoventis, calens, nec læsa se retrahens, extra suam habdomadam inlirmitatibus serviens, etc. » Quibus fere similia (Sæc. 11 Bened.) de Eastervino abbate Wiremutensi ex ministro Egfridi regis re'ert Beda in lib. 1 de Vita S. Benedicti Biscopi, n. 8. Sed ista non capit superbus, qui « si mediocris ei aliqua obedientia injuncta fuerit, indignatur, aspernatur, arbitrans se non esse minoribus occupandum, qui se ad majora sentit idoneum S. Bern. de Grnd. humil. c. 16).

Denique ad locum, ut si jusserit abbas antiquiorem aliquem in ultimo congregationis ordine et loco sedere, libens assentiatur; futurum est enim aliquando ut sint novissimi primi et primi novissimi; quod certe maxime pertinescere debet superbus, qui, ut loquitur S. Bernardus (Ibidem), « primus in conventibus residet, in consiliis prius respondet, non invitatus accedit, non jussus se intromittit. »

Jam vero cur non simpliciter vilitate aut extremitate, sed omni vilitate et extremitate contentum esse debere monachum dixerit, ita explicat Hildemar, Bernardus Cassinensis, et Turrecremata; quia nimirum nonnulli ciborum, non vestimentorum vilitate sunt contenti; nonnulli vestimentorum, sed non ciborum; nonnulli utrorumque, sed non habitationis. Item nonnulli vilitatem tolerant, at extremitatem pati non queunt. Vel etiam « omni vilitate et extremitate dixit, inquit Hildemar; quia et corpus et mentem comprehendit; id est sicut in corpore existit vel extremus, ita debet esse et in mente; nam si corpore videtur vilis et extremus, et non in mente, jam non est monachus, sed hypocrita. » Et certe id satis indicat vox contentus, quæ interiorem mentis inclinationem et voluntatis assensum designat: unde Hildemar: « Si abbas, inquit, præpositus jusserit ut sedeat in ultimo loco, et ille cum tristitia ierit; prævaricator hujus præcepti est: et quia prævaricator hujus præcepti est, perfectus monachus non est: » de sua enim abjectione et non gaudere, et non gloriari, minus est a perfecto, ut dicit S. Bernardus (Epist. 250). Porro ad conservandam vilitatem duos nobis versiculos hosce proponit alter Bernardus, scilicet Cassinensis:

Spernere mundum, spernere nullum, spernere sese,
Spernere se sperni, quattuor ista beant.

Et ad omnia quæ sibi injunguntur vilit operarium malum et indignum se judicet. Non modo vilitate et extremitate contentum vult esse monachum S. P. Benedictus, sed ipsa etiam vilitate et extremitate indignum se reputare; ita ut quæcunque sibi vilita in victu, vestitu, etc., ministrantur, etiam viliora sibi debere existimet; quocunque constitatur loco licet humili, etiam altiori quam mereatur constitutum reputet; quæcunque injungatur obedientia 227 vel abjectior, digniorem tamen meritis agnoscat. Sicut enim qui a furca redimitur (exemplum est Hildemari), si ab eo a quo redemptus est dominum vilis ei aliqua opera injungatur, non audeat respondere se nolere adeo vili se non occupandum labore, majori-

bus dignum, sed cum omni animi demissione mandatum suscipit: ita et monachus a sæculi vinculis divina benignitate ereptus, quodcumque jusserit abbas in nomine Domini, cujus vices gerit, quodcumque opus humile injunxerit, non secus ac magnum favorem suspiciat.

Dicens sibi cum propheta: Ad nihilum reductus sum et nescivi.] « Id est nescientem me esse cognovi, stultum et parvulum deputavi, et velut insipientem desepi, » inquit Smaragdus. Vel ut loquitur Turrecremata, Nescivi, « id est abscondi, quia vera humilitas bona sua sibi abscondit. »

Ut jumentum factus sum apud te.] Quæcunque vel vilissima suscipiens et deferens onera. Pollicita equidem comparatio jumentis et monachi: « Es quidem et tu jumentum Domini, inquiebat olim Petrus Venerabilis ad Gisbertum Inclusionem scribens (Lib. 1, ep. 20); sed clausus stabulo ejus recubas, et ruminas pabula ejus. Sunt illi (cœnobitæ) equi fortes parati in diem belli, in quibus eques cœlestis residens fortiter expugnat, et perimit principem mundi; aguntur isti freno obedientiæ, concitantur stimulis disciplinæ, anhelant et sæpe latera cruentati viam mandatorum Dei discurrunt, nec, nisi cursu consummato brachium comprehendant, quiescunt. Hi pondus diei et æstus tolerant, jugum obedientiæ forti cervice sustentant, jacula iracundiæ fortiter ab hostibus et proximis intorta patientiæ scuto repellunt. » Et hoc quidem apprimè noverat abbas Noster, qui in Vitis Patrum (Libro 7, libello 15, n. 30) de seipso dicit: « Quando intravi in initio in congregationem, dixi animo meo: Tu et asinus unum estote; sicut enim asinus vapulat et non loquitur, injuriam patitur et non respondet; sic et tu quemadmodum in psalmo legitur: Ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum. »

Et ego semper tecum.] Id est in operibus tuis, inquit Richardus de S. Angelo; vel ego semper tecum sum per conformitatem voluntatis, et per infatigabilem constantiam, ut loquitur Turrecremata cum Bernardo Cassinensi et Boherio.

Porro ad huic humilitatis gradum, cui S. Bernardus septimum superbiæ, scilicet præsumptionem opponit, ascendendum, non parum adjumenti confert septimus humilitatis gradus de quo nunc agendum est.

De septimo humilitatis gradu.

Septimus humilitatis gradus est, si se omnibus inferiorum et viliorum non solum sua lingua pronuntiet, sed etiam intimo cordis credat affectu.] In hoc potissimum gradu SS. Patres humilitatis virtutem constituunt. Ita nimirum S. Basilius: « Humilitas est, inquit, omnes seipso 228 superiores existimare. » Et alibi (Reg. brev., inter. 198): « Humilis omnes terrenos honores respiciens ultimum se judicat. » S. Ambrosius: « Hæc est enim humilitas, si nihil sibi quis arroget; sed inferiorem se esse existimet. » S. Joannes Chrysostomus (Homil. 33, super Genes.):

« Non eis tantum, qui ætate nobis sunt majores vel etiam æquales, honorem exhibeamus: non enim est humilitas quod facere debes necessitate; vera autem est, quando cedimus iis qui nobis videntur esse minores, et eos veneramus qui videntur magis indigni quam nos: quod si recte sapimus, nullos etiam nobis minores arbitrabitur; sed nos excelli ab omnibus hominibus dicemus. » Denique S. Bernardus (Serm. in oct. Epiph.): « Sicut enim grandis et gravis est superbia, præferre se æquali aut æquare prælato, ita magna humilitatis est inferiorem se exhibere etiam ipsi inferiori: sicut enim summa et intolerabilis superbia est superiori se præponere, ita inferiori se subdere summa et plena justitia est. » Quibus ex verbis S. Bernardi habemus, non solum veram humilitatis virtutem, sed summam et, ut ita dicam, virtutum virtutem, sanctorum perfectionem, summam et plenam justitiam hoc in gradu constitui: unde idem alibi S. doctor ait (Serm. 13 in Cant): « Magis

et rara virtus profecto est, ut magna licet operantem, A magnum te nescias, et manifestum omnibus tuam te solum latere sanctitatem; mirabilem te apparere, et contemptibilem te reputare: Hoc ego ipsis virtutibus mirabilis iudico. » Et alibi ad monachos Alpeus scribens (*Epist. 143*): « Recta facere, et inutilem se reputare apud paucos invenitur; ideo multi admirantur: hoc, inquam, hoc prorsus de illustribus reddit illustriores, sanctiores de sanctis ..... hæc virtus me iudice præfertur protracta jejuniis, anticipatis vigiliis, omni denique corporali exercitio, tanquam vere pietas, quæ ad omnia valet.

Ad hæc forte stupebit aliquis, quærens num, illæsa veritate, ita de se sentire et prædicare queat, et qua tandem ratione id fieri possit, ut monachus Deo charus, Deo semper intentus, virtutum gratia ornatus, homicidæ, adultero, blasphemio et apostatæ inferiorum et viliores se iudicet. Cui respondebit S. Basilius (*Const. monast. c. 2*): « Non mendacium dices, si te peccatorem esse dixeris; nam si recte intellexeris, eo ipso peccabis, si te sine peccato esse dixeris. » Et S. Joannes Chrysostomus (*Homil. 33, in Genes.*): « Si recte sapimus, nullos etiam nobis esse minores arbitramur; sed nos excelli ab omnibus hominibus dicemus. Et hoc dico, non de nobis, qui innumeris submersi sumus peccatis; sed etiam si quis sibi plurimorum bene peccatorum conscius sit, nisi apud se sentiat quod omnium sit postremus, nulla ei futura utilitas est ex omnibus suis bonis operibus. »

Quomodo autem illæsa id veritate fieri queat duobus modis explicant regulæ commentatores Hillemarus, Bernardus Cassinensis et Biberius. Primo nimium propter latentia in nobis mala, et latentia in aliis bona; quibus concinit S. Thomas his verbis (*2-2, q. 161, a. 6, ad 1*): « Potest aliquis absque falsitate se credere et pronuntiare omnibus vilior in secundum defectus occultos, quos in se cognoscit, et dum Dei, quæ in 229 aliis latent: unde Augustinus dicit in lib. de Virginitate: *Existimate alios in occulto superiores, quibus estis in manifesto inferiores.* » Et certe ut hic citatus dicit alibi S. Augustinus (*Lib. 83, quest. 71*): « Illud cogitandum nullum esse hominem, qui non possit habere aliquid bonum, etiam lateat, in quo possit esse superior; quæ cogitatio ad contumendam et odmandam superbiam valet. Nec arbitreris quoniam bona tua eminent et apparent, et ideo alterum nulla habere, quæ lateant majoris forte ponderis, quibus te superat nescientem. » Et hæc forte ratione suos S. Bernardus alioquin inter alia hæc dicit (*Serm. 36, de Divers.*): « Tu ergo non magnopere cogites quæ tibi videris habere, nisi forte interdum, ut gratias agere possis, et te noveris debitorem ei qui dedit; seu gratia consolationis, cum id necesse fuerit, ne qualibet ex causa tristior fias. De cætero ea semper magis attende, quæ alius habet, tu non habes; quod hæc cogitatio te in humilitate custodiat, et a descensu tepiditatis elonget, magis autem et accendat desiderio proficiendi. Vide autem quanta e regione mala cogitatio illa parturiat, qua sedule veras in animo quod tibi habere videris, et alterum quempiam æstinas non habere: hinc enim elevaris in superbiam, dum te præponis alteri; hinc proficere negligis, dum te magnum quempiam arbitraris; hinc denum incipis deficere, dum tibi alterius comparatione etiam nimis egisse videris. » Eadem etiam forte mente interroganti cuidam fratri abbatem Pœmenem (*Lib. III de Vit. Pat., n. 131*): « Quomodo possum me minorem videre ab eo qui homicidæ est? » respondit: « Si videns hominem qui forte occidit alium, dicis in temetipso: iste quidem hoc solum peccatum fecit; ego autem omni hora homicidium committo, meipsum interficiens. Et cum irater requireret quomodo hoc possit fieri, respondit: Hæc sola iustitia hominis, ut semetipsum reprehendat; tunc enim iustus est, cum sua peccata condemnat. »

Se unde, propter incomprehensibilia iudicia Dei.

Terribilis enim Deus in consiliis super filios hominum, ut quos sæpe sanctiores ex-timamus, los a Deo reprobatos; deteriores vero prædestinatos infallibilis scientia Dei cognoscat. Nam quis, verbi gratia, Saulen a Deo electum, ejusque mandato in regnum consecratum; Saulum autem minus spirantem ac necem intuens; illum de libro vitæ delendum, istum vas electionis Deo factum credidisset. Cum ergo nullus hominum sciat utrum amore an odio dignus sit; nulli se præferat, quinimo coriarii illius Alexandrini æmuletur virtutem, qua celeberrimum toto orbe Antonium abbatem superavit. Cum enim vir sanctus in cella aliquando oraret, cœlestis ad eum vox advenit dicens (*Ruffin. lib. III de Vit. Pat., n. 130*): « Antoni, necdum ad mensuram coriarii istius, qui in Alexandria est, pervenisti. » Quo auditio venerabilis senex Alexandriam properat, ad dictum coriarium se confert, eum rogat, ut opera sua sibi denuntiet; cui ille respondens ait: « Nescio aliquando me aliquid boni perpetrasse; unde et ex cubili proprio mane surgens, antequam in opere meo resideam, dico, quod omnis hæc civitas a minore usque ad majorem ingrediatur in regnum. » 230 Dei propter justitias suas; ego autem solus propter peccata mea pœnam ingrediar sempiternam, quod verbum antequam sero quiescam ex cordis veritate recenseo. » Quod audiens S. Antonius addidit: « In veritate, fili, sicut bonus artifex sedens in domo tua, cum requie regum Dei adeptus es; ego autem velut sine discretione omne tempus meum in solitudine terens, necdum verbi tui assumpsi mensuram. »

Secundam hanc rationem eleganter illustrat S. Bernardus his verbis (*Serm. 37, in Cant.*): « Quid si in eo discordaret a veritate, ut minorem se inferioremque putaret quam veritas haberet? Excusaret eum sua procul dubio ignorantia, et minime reputaretur superbus, nec tam inveniretur iniquitas ejus ad odium, quam humilitas fortassis ad gratiam. Si enim in quonam statu unumquemque nostrum habeat Deus liquido cognosceremus, nec supra sane, nec infra cedere deberemus, veritati in omnibus acquiescentes: nunc autem quia consilium hoc posuit tenebras latibulum suum, et sermo absconditus est a nobis, ita ut nemo sciat si dignus sit amore an odio, justius tutiusque profecto, juxta ipsius Veritatis consilium, novissimum nobis locum eligimus, de quo postmodum cum honore superius educamur, quam præsumimus altiore, unde cedere mox oporteat cum rubore. Non est ergo periculum quantumcumque te humiliter, quantumcumque reputes minorem quam sis, hoc est quam te veritas habeat. Est autem grande malum horrendumque periculum, si vel modice plus vero te extollas, si vel uni videlicet in tua cogitatione te præferas, quem forte parem tibi veritas iudicat, aut etiam superiorem. Quemadmodum enim si per ostium transeas, cujus superliminare (ut ad intelligentiam loquar) nimium bassum sit, non noceat quantumcumque te inclinaveris; noceat autem si vel transversi digiti spatio plusquam ostii patitur mensura erexeris, ita ut impingas, et capite quassato collidaris; sic in anima non est plane timenda quantalibet huminatio; horrenda autem nimiumque pavenda vel minima temere præsumpta erectio. Quamobrem noli te, homo, comparare majoribus, noli minoribus, noli aliquibus, noli uni. Quid scis enim, o homo, si unus ille, quem forte omnium vilissimum atque miserimum reputas, cujus vitam sceleratissimam ac singulariter fœdissimam horres, et propterea illum putas spernendum, non modo præ te qui forte jam sobrie, et juste, et pie vivere te confidis; sed etiam præ cæteris omnibus sceleratis tanquam omnium sceleratissimum; quid scis, inquam, si melior illis et te et illis mutatione dextera Excelsi in se quidem futurus sit, in Deo vero jam sit? Et propterea non mediocre, non vel penultimum, non ipsum saltem inter novissimos eligere locum nos voluit; sed recumbe i. iquit in novissimo loco, ut solus videlicet omnium

novissimus sed eas, teque nemini non dico præponas, sed nec comparare præsumas.

Tres alias rationes addit Benedictus Hæftenus (*Lib. vi, tract. 6, disq. 5*), ob quas vel sceleratissimi nos inferiores iudicare debemus, ex quibus prima repetitur ex gratiis et beneficiis nobis collatis, quibus si alter donatus fuisset, longe **231** sanctior nobis evasisset; nos vero illo multo pejores, si iisdem, quibus ille afflicti fuisset tentationibus. Secunda ex consideratione summorum atque virtute clarissimorum virorum: si enim, sepositis malorum vitiiis, insignes tantummodo bonorum virtutes attendamus, quanto nos pietatis superant intervallo, quotque nobis desint virtutes, jam non auri oculos levare, omnibus nos inferiores facile iudicabimus. Hac potissimum ratione Petrus Venerabilis Gilbertum eremitam ad humilitatem hortatur in l. i, epist. 20. Tertia ex reddenda pro acceptis beneficiis ratione: dum enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Si ergo consideremus quanta pro acceptis a Deo beneficiis rependere teneamur, et quam pauca revera rependimus, quomodo nos vel omnium minimos non existimabimus?

His de hoc septimo humilitatis gradu satis prolixè tractatis, ad alios gradus gradum accelerare deceret, hi gradum hic sistere nonnulla cogent, quæ circa S. Regulæ textum supersunt expendenda. Non enim simpliciter dicit, ut se omnibus inferiorem et viliozem pronuntiet; sed ut id insuper ita esse credat; quia multos videas qui se omnium peccatores maximos prædicant, ad infernum usque depriment; quos si vel minimo tetigisset verbo, excandescentes injuriæ sibi fieri conqueruntur; quos non tam humiles, quam humilitatis larvas dixeris. Talis erat monachus ille apud Cassianum (*Collat. 18, cap. 11*), qui cum se plurimum verbis depressisset, ita ut nec communem spirare aerem dignum se clamaret; admonitus a Serapione ne vagaretur otiosus, sed in cella consisteret, ferre laud potuit, nec dissimulare dolorem. Notat porro S. Bernardus (*Serm. 16, in Cant.*) alios esse, qui jactanter et impudenter vitia et malefacta confitentur; alios qui dolose et quasi poenitendo ea commemorant; sed gloriam intentione captantes; alios denique qui non quia sunt humiles, sed ut humiles appareant sua aliis peccata declarant, quos omnes S. doctor reprobat et damnat.

Deinde S. P. Benedictus non solum dixit, ut omnibus inferiorem et viliozem se credat, sed intimo, inquit, cordis credat affectu, hoc est talem se foris exhibeat, qualem se intus existimat, talem se ab aliis tractari gaudeat, qualem ipse se prædicat: hæc enim est vera cordis humilitas, quam adeo commendavit Christus, cum dixit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*. Corde dixit; non verbo aut lingua; corde dixit, non iudicio aut cognitione; corde dixit, qualis ipse fuit, cui, ut loquitur S. Bernardus (*Serm. 42, in Cant.*), placuit minimum reputari, qui se summum non ignorabat. Et sane quid prodest se peccatorem prædicare? quid omnibus inferiorem et viliozem se credere? Talem et ipsi dæmones habere possunt humilitatem, quam ipsa nostri cognitio exigit, et habere nos cogit veritas, humilitatem scilicet oris et intellectus, non humilitatem cordis; humilitatem veritatis, non humilitatem amoris. Quid igitur? « Vera est humilitas cordis retinenda, inquit apud Cassianum (*Collat. 18, c. 11*) abbas Piamon, quæ non de affectata corporis atque verborum, sed ex intima mentis humilitate descendit, quæ tunc denum evidentissimis patientiæ **232** suæ fulgeli indicis, cum quis non ipse de se crimina ab aliis non credenda jactaverit, sed ab aliis arroganter ingesta et irrogatas injurias mansueta cordis æquantimitate toleraverit. » Talem a Cælantia S. Hieronymus requirebat, cum diceret (*Epist. 50*): « Humilitatem sequere, non quæ ostenditur, aut simulatur gestu corporis, aut fracta voce verborum, sed quæ puro affectu cordis exprimitur: aliud est enim virtutem habere, aliud virtutis similitudinem; aliud

est rerum umbram sequi, aliud veritatem. Multo deformior est superbia, quæ sub quibusdam humilitatis signis latet; nescio enim quomodo turpiora sunt vitia, cum virtutum specie celantur. » Vide S. Doroth. doctrinam 2.

Humilians se.] Non solum lingua, sed insuper cordis affectu.

Et dicens cum propheta: Ego autem sum vermis.] Sicut enim omnibus vilior animalibus vermis, nasceas ex putredine, et in putredine, sine strepitu gradiur, et vilipenditur, et conculcatur; sic ego omnium vilissimus, ex peccato et in peccato natus, ex peccato et in peccato vivens, ab omnibus contemni et conculcari desidero.

Et non homo.] Quis enim hominem dixerit eum, qui tot se peccatis commaculans ratione se caruisse demonstrat?

Opprobrium hominum.] Utpote totus ex peccato, totus in peccato. Vel opprobrium hominum, id est quia vermis sum et non homo, opprobrium hominum esse cupio, et abjectio plebis, sicuti S. Arsenius, quem cum Theophilus episcopus una cum iudice interogasset, sermonem ab eo audire cupiens, paulisper tacuit; deinde, si dixero, inhi, custodietis? quod cum spondissent: *Ubique, ait, audietis Arsenium, nolite appropinquare.*

Exaltatus sum.] Scilicet in sæculo. ubi honoratus vixi, uti exponunt Hildemarum et Bernardus Cassinensis. Vel, ut dicit Richardus de S. Angelo, *Exaltatus in superbia: vel in baptismo recepta peccatorum remissione.*

Et humiliatus et confusus.] Cognita vilitate propria et peccatis, quæ postea miser commisi.

Et item bonum mihi quia humiliasti me, ut discam mandata tua.] Sed licet humiliatus confundar, gratias tibi tamen, o bone Jesu, quia cum me humiliasti, didici mandata tua, quæ olim elatus spernebam.

De octavo humilitatis gradu.

Octavus humilitatis gradus est, si nihil agat monachus, nisi quod communis monasterii regula.] Hic locus multos potest sortiri sensus. Primo enim Hildemarum contendit vocabulum *communis* ad vocabulum *monasterii* referri; et ex Bernardo Cassinensi commune monasterium est cœnobium, in quo vivitur in communi a multis. Et sic hoc sensu octavo humilitatis gradu **233** præcipitur, ut monachus sive cœnobita suo contentus statu, temere non appetat anachoretarum vivendi rationem: « Superbus enim, ut ait Cassianus (*Lib. xii, c. 30*), ipsam disciplinam cœnobii perhorrescit, ac veluti fratrum consortio de perfectione retrahatur, ac de bono patientiæ atque humilitatis aliorum vitio et impedimento revocetur, habitationem solitariæ cellæ desiderat, » quam supra vires quo propiciens humilis, in aliis quidem veneratur, sed pro se appetere non præsumit.

Secundo, verbum *communis* cum *regula*, uti vulgo accipitur, conjungendo; et regulæ communes in cœnobio, quæ toti congregationi proponuntur, distinguendo a particularibus, quæ quibusdam tantum scriptæ sunt, ut cap. 21, de Decanis; cap. 31, de Cellerario; cap. 65, de Præposito; cap. 66, de Ostiario; sensus hujus loci esse potest, ut monachus communibus adhærens regulis, particularibus se non intromittat, verbi gratia ut privatus aliquis frater, cui nulla ab abbate commissa est obedientia, ad portam monasterii non pergat responsa venientium accepturus aut redditurus, quod est ostiarii; utilitates necessitatesque monasterii non curet, quod spectat ad cellerarium; hospitii lecta non præparet, etc., hujusmodi, quæ non leves aliquando simultates in monasteriis generant.

Tertio, si per *regulam monasterii* intelligatur non solum ea, quæ a S. Legislatore scripta est; sed cum Bohemio in secundo commentario *commune statutum*, vel *usus cœnobii* (habita enim ratione regionum ac locorum, in quibus sita sunt monasteria, multa

observare necesse est, quæ non sunt hæc in Regula contenta, ut satis innuit S. P. Benedictus, cap. 40, 48 et 55), hujusce loci sensus erit, ut monachus monasterii sui ritus, et usus receptos probatosque sequens, aliorum cœnobiolorum statuta non ambiat, ut verbi gratia ubi cervisia defectu vini ministratur, vinum sibi nolit dari; aut ubi vinum datur, cervisiam sibi ministrari haud requirat, atque hunc sensum huic loco aptare videtur S. Bernardus in lib. de Præcepto et dispensatione cap. 16.

Quartus denique hujus loci sensus est, ut non solum aliorum ritus et usus monasteriorum non sectetur, sed ita suæ regulæ adhaereat, ut communibus fratrum exercitiis contentus, nihil contra aut supra eam faciat, omnem omnino vitans singularitatem: quo sensu S. Benedictus hic intellexit Nicolaus de Fractura: «Hoc, inquit, vult dicere littera ista, monachus in congregatione positus non aliter pauperem vitam gerat, vel etiam pomposam in victu, vel in v. situ, quam alii fratres gerunt; sed in omnibus illorum moribus se conformet: dummodo a semitis regulæ non recedat; quia turpis est illa pars quæ suo non congruit universo. » Et quia nihil perniciosius est in cœnobiis singularitate, nihilque adeo execrati sunt quotquot existerunt vitæ monasticæ veri cultores; nonnullas hic rationes quibus ab ea deterreri possimus breviter subjungere non erit fortassis otiosum.

Prima ratio petitur ex illo cœnobi S. Leonis papæ effato (Serm. 3, de Jejun. septimi mensis): «Sacratius est quod publica lege celebratur, quam quod privata Institutione dependitur. 234 Nihil in tali populo inordinatum, nihilque diversum est, ubi ad unum pietatis vigorem omnia sibi totius corporis membra consentiunt. »

Secunda ratio est, quia quidquid contra communis monasterii regulam præsumitur, a maligno spiritu esse dignoscitur, ut docet inter alios Cassianus (Collat. 13, cap. 3), eleganterque describit S. Bernardus his verbis (Serm. 33, in Cant.): «Quoties, verbi gratia, suggestit anticipare vigiliam, quo ad solemniam fratrum illudaret dormitanti? quoties produci jejunia, ut divinis obsequiis eo inutilem redderet, quo imbecilem? quoties bene proficientibus in cœnobiis invidens, obtentu quasi majoris puritatis eremum petere persuasit, cognoverunt miseram tandem, quam verum sit sermo, quem frustra legerant: Vre soli, quoniam si ceciderit non habet sublevantem? quoties ad opus manuum plus quam opus fuerat incitavit, et fractum viribus cæteris regularibus exercitiis reddidit invalidum? etc. »

Tertiam rationem indicat Cassianus his verbis (Lib. v, cap. 23): «Quidquid extra consuetudinem præsumitur usumque communem, ut vanitatis, et gloriæ, atque ostentationis morbo pollutum antiquissima Patrum traditio notavit, nec quemquam ex his quos merito scientiæ ac discretionis enituisse pervidimus, vel quos ad imitandum gratia Christi vel splendidissima luminaria omnibus prælocavit, esu panis, qui apud eos vilis habetur et facilis, abstinnisse cognovimus; nec eorum quempiam, qui hanc regulam declinantes præermissis panis usu, leguminum, vel olerum, seu pomorum refectionem sectati sunt, inter probatissimos habitum aliquando conspeximus; sed ne discretionis quidem aut scientiæ gratiam consecutum. » Eandem rationem adducit lib. i, cap. 3, et lib. ii, cap. 18; et S. Basilii Regul. brev., interrog. 138; et S. Bern. de Grad. humil. cap. 14.

Quarta ratio secundum Boherium est, quod singularis monachus abnegatam in professione propriam voluntatem iterum sibi vindicat, contra id quod promissum sit; quo nomine apud suos conqueritur S. Bernardus (Serm. 19, in Cant.): «Non vultis esse communi contenti vita, non sufficit vobis regulare jejunium, non solennes vigiliæ, non imposita disciplina, non mensura quam præstat vobis in vestimentis et alimentis: privata præfertis communibus; qui

vestri curam nobis credidistis, quid rursus de vobis vos introninistis? Nam illam, qua toties Deum conscientis vestris testibus offendistis, propriam scilicet voluntatem ecce nunc iterum magistræ habetis, non me; illa vos naturæ docet non parcere, rationi non acquiescere, non obtemperare seniorum consilio vel exemplo, non obedire nobis. » Eadem ratione singularitatem in suis damnabat S. Euthymius, ex ejus Vita, n. 17, tom. II Mon. Ecclesiæ Græcæ; S. Basilii in Brevibus Regulis, interrog. 137 et 138; et iterum S. Bern. serm. 71, in Cant.

Quinta ratio est, quod totam singularitatem perturbat congregationem: unde cum de B. Simeone Stylita fratres ad abbatem questi essent, quod per continuos septem dies jejunasset; hic illum increpans 235 ait (In Vita S. Sim. Stylit. cap. 3): «Unde nobis adventi iste homo destruere volens reuam monasterii? Fili, quid dicunt fratres de te? non tibi sufficit jejunare sicut nos? etc. » Vide S. Bern., sermone de Humberti monachi obitu, et Petr. Blesens. serm. 50.

Sexto denique, Petrus Damiani exemplo Christi hortatur (Opus. 47) «ne peregrinæ adventionis præsumas superinducere novitatem; nam et ipse qui Magister est angelorum in cœlo, morem in terra tenuit quem invenit; nec dedignatus est terrenam servare consuetudinem, qui venerat exhibere cœlestem. Nam, ut infinita præteream, cur sibi caput æ pedes unguento conspergi mulieris ministerio passus est, nisi quia Palestinæ atque Judaicæ regionis morerat, ut ejus accolæ crebrius ungerentur? »

Vel majorum cohortantur exempla.] Majorum nomine Smaragdus intelligit Patres tam Veteris quam Novi Testamenti, ut monachus « exemplum accipiat humilitatis a Christo, devotionis a Petro, charitatis a Joanne, obedientiæ ab Abraham, patientiæ ab Isaac, tolerantia a Jacob et Job etc. » Eandem in sententiam abit Petrus Diaconus; sed et Hildemarcs majores intelligit eos quorum vitam sancta Scriptura manifestat.

Secundo, majorum exempla idem Hildemarcs dicit esse « de quibus in ultimo capitulo dicit, id est Regula Basilii, collationes Patrum, atque instituta monachorum; » in quibus non nihil quo ad exteriorum hominis mortificationem, amplius quam in Regula S. P. Benedicti reperitur.

Tertio, nonnulli, ut notat præfatus Hildemarcs, a quorum ipse sententia non recedit, majorem nomine interpretantur eremitas, quorum exemplis in solitudinem secedere, ibique variis pietatis officiis, diversis poenitentis operibus sese exercere, post sufficientem in cœnobio probationem et abbatis benedictionem, singularitas non est. Soli namque singulares hæc in parte cœnendi sunt, qui cum ipsas monasteriorum observantias nunquam bene expleverint, temere majores viribus aggrediuntur, et ad singulare certamen etiam abbate reluctante produnt.

Quarto, Boherius: «hic autem, inquit, intelligo majores abbates, et alios seniores viventes, vel etiam dormientes in Christo. » Et sane abbates superioresque monasteriorum apud antiquos frequenter appellari majores pro comperio est. Et hanc etiam sequi expositionem videntur Richardus de S. Angelo, et Turcremata.

Quinto, Menardus majores intelligit seniores et antiquiores ejusdem congregationis monachos; «quia, inquit, seniores ex longo vitæ regularis usu sunt in ea magis obfirmati, et, ut ait D. Hieronymus, hos lassus fortius ligat pedem; inest in eis morum gravitas et maturitas, animi motus pacatior, carnis ardor et cæterorum sensuum pene sopitus, nec præcox, ut in juvenibus, sed concocta prudentia. Sunt præter ea veteris disciplinæ, regularis observantiæ, et eorum quæ ab antiquis 236 Patribus statuta sunt tenaciores, quod summum est in vita religiosa bonum, etc. »

Sexto, majores etiam dici queunt illi in quibus majores refulgent virtutum exempla, quorum tenetis venerabilis, non diuturna, neque amorum numero

computata, quorum cani sunt sensus et viâ immanulata. Aque ita sentire videtur Bernardus Cassinensis, qui postquam docuit posse monachum media panis libra abstinere, vinum aqua multa diluere, ad nocturnos surgentem ante lectum silenter orare, frequenter confiteri, cum lacrymis Deo preces effundere; sic tandem excludit: « Illic non facit, nec contra regulam, nec extra regulam, et in istis major est ista non faciente. » Quanquam existimet securius esse talia superiori suggerere; quæ quidem non accedente ejus benedictione sine præsumptione fieri haud posse censet Boherius. In his tamen quæ minoris sunt momenti, nec sunt in conspectu fratrum, superioris licentia haberi præsumitur. Postremo hoc sensu majoris verbum accepisse videntur Petrus Damiani mox citandus, et Joannes Caramuel

Cæterum posteriora hæc S. Benedicti verba, quibus imitanda proponit SS. Patrum exempla, duobus modis dicta esse docet Hildemar: 1° humilitatis gratia, sicuti ultimo capite, ubi tendenti ad perfectionem proponit doctrinam SS. catholicorum Patrum, Regulam S. Basilii, vitas et instituta Patrum; quamvis desideranti perfecte vivere omnino nihil desit in ejus Regula; 2° quia licet interiorum hominum mortificationem integram præscribat, quoad exteriorum tamen amplius aliquid in sanctorum relict exemplis.

Hæc sunt præcipua quæ gradum hunc humilitatis octavum spectant, cui S. Bernardus quintum superbiæ singularitatem opponit, ubi certe notandum est, eos singularitatis nota haud esse culpandos, qui in eis cœnobiis degentes, in quibus strictior regulæ observantia non nihil relaxatur, præter communem aliorum fratrum vivendi rationem regulæ saluta generosa pertinacitate custodiunt; quin potius cæteros omnes merito singulares esse dicendo, utpote præter communem regulam agentes.

Sed neque eos qui cum abbatis benedictione aliquid supra regulam facere tentant, cum id consulat ipse S. P. Benedictus, nosque ad id hortentur sanctorum exempla et dicta. « Si vero, inquit S. Basilus (Reg. brev., inter. 1:8), quisquam putet se pluribus opus habere, vel in jejunando, vel in vigilando, sive quacunque alia in re; causam suam palefaciat iis quibus communis fratrum concessa est cura, et quod ab illis decretum fuerit custodiat. » Et Petrus Damiani: « Illud te præcipue, et sub districta proprus animadversione præmoneo, ne quorumlibet te fratrum offendant privata jejunia; novi enim quorundam mihi similia vitia. Nonnulli enim aliis jejuantibus tanto livoris atque invidiæ felle torquentur, ut illorum salutem sibi in perniciem vertant, et, ut ita loquar, per alieni profectus scalam ipsi in præcipitium corruant. Non, inquit, licet **237** agere nisi quod communis monasterii regula vel majorum cohortantur exempla. Quibus facile respondeo, quæ si regula a regendo dicitur, potius ad distractionem jejunii quam ad dissolutionem vel ventris pertinere videtur ingluviem; atque ideo illi inter eos non immerito majores sunt judicandi, eorumque exempla sectanda, qui per angustam gradientes portam, sub sobrietatis legibus et arctioris crucis Christi noscuntur vivere disciplina. » Hactenus Petrus Damiani; quæ utique in cœnobiis aliquando experiri non liceat: nunc enim eo dejevimus, ut singularitatis nota inurantur ii qui ad majora pietatis et poenitentiae opera assurgere student; e contra regulam prævaricantes, atque a Patrum institutis recedentes, licet aliquis nonnunquam a superiore extorqueant dispensationes, veri utique singulares, patientissime tolerantur, charitative seu potius immisericorditer excusantur, aliquando etiam laudantur, cum in hos magis inclamandum fuisset.

Cæterum, quos ad majora supra regulam aggrediendi Deus vocat, duo monet hic Bernardus: 1° ut totam adamussim regulam custodiant; neque enim ferequis est ille qui vigilat in lecto, dormit in cho-

ro; cumque aliis psallentibus ad vigilias tota nocte dormitet; post vigilias aliis in claustro quiescentibus, solus remanet in oratorio (S. Bern. de Grad. humil. c. 14); 2° ut occulte, quantum fieri potest, aliorum fugiens oculos, quæ sibi permittantur faciat.

De nono humilitatis gradu.

Nonus humilitatis gradus est, si linguam ad loquendum prohibeat monachus. Postquam superiori humilitatis gradu monachorum actus repressit S. P. Benedictus, consequenter in præsentem eorum verba compescit. Et quidem ad humilitatis virtutem pertinere silentium pro comperto est; nam cum superbiæ proprium sit peccata sua excusare, bene sive male acta jactare, iniulta sibi a Deo talenta prædicare; ad humilitatem e contra pertinet peccata propria agnoscendo, nihil in se boni perspicendo, semper latere desiderando, linguam ad loquendum prohibere; unde Grimlaicus (In Reg. solit. c. 61): « Taciturnitas, inquit, virtus est humilitatis, et indicium gravitatis, nutrit virtutum, et custos animarum. »

Et taciturnitatem habens usque ad interrogationem non loquatur. Ita etiam S. Basilus (Serm. de Abdic. rerum): « Interrogatus decenti et humili voce responde; non interrogatus, tace. Si alter interroget, os tuum comprime; ne a procaci corde impulsâ lingua tua friat alii quem eorum qui se in pietate exercet, et te vinculis criminum constringat. » Sed et in monasterio Hermopolim dicto, « tanta erat taciturnitas cum abstinentia, ut nullus auderet nisi cum justa interrogatione vel recto responso reddere verbum, » ut testatur Paphnutius in Vita S. Onuphrii cap. 3 (Lib. 1 de Vit. Pat.). Fuitque lex ista communis apud omnes fere veteres monachos, quam videre est in Regula S. Ferreoli cap. 29; **238** in prima Regula S. Fructuosi, cap. 12, et in secunda, cap. 5; in Regula Magistri, cap. 8; in Regula Solitariorum, cap. 61; apud Ruffinum in lib. ut de Vitis Pat., n. 186, et in lib. v de Vitis Patrum, libello 10, n. 58.

Sed huic S. Benedicti decreto duplicem aliam Regulæ locum opponit Hildemar; unum ex cap. 6, ubi absque ulla interrogatione necessaria a priori requiri S. Pater permittit; alterum ex quinto humilitatis gradu, quo perversas cogitationes et mala absconse commissa per humilem confessionem abbati non interroganti revelare jubemur.

Difficultatis nodum solvit idem Hildemar cum Bernardo Cassinensi et Boherio, quadruplicem distinguendo interrogationem. *Est enim interrogatio mentis, in conscientie reprehensione, de qua quinto humilitatis gradu. Et est interrogatio necessitatis, quæ fit in corporali provisione, de qua cap. 6. Et est interrogatio utilitatis, quæ fit in morum vel conscientie instructione. Tandem est interrogatio superioris pro subditi obsequio vel rei alicujus inquisitione.* Ergo ubi reprehendit conscientia, ubi insurgit aliqua necessitas, ubi gravis exoritur utilitas, interrogatus censetur monachus, et licite potest loqui.

Duas alias ad hanc objectionem solutiones adhibuit Boherius, scilicet: 1° ut monachus non loquatur in conventu seu in præsentia seniorum ad spiritalem collationem congregatorum; quod maxime decet juvenes, et quod vidi, inquit, a multis regularibus observari; 2° ut non interrogatus, id est non jussus non loquatur publice per verbi divini prædicationem; quod monacho non licet, ut discimus ex hoc synodi Constantinopolitanae decreto a Gratiano relato: « Monachorum vita subjectionis habet verbum et disciplinam, non docendi, vel præsidendi, vel pascendi alios. » Et ex hoc Alexandri pape canonone: « Juxta Chalcedonensis tenorem optimi concilii, monachis quamvis religionis ad normam S. Benedicti intra claustrum morari præcipimus; vicos, castella, civitates peragrare prohibemus, et a populorum prædicatione omnino cessare censuimus. » Et novissime concilium Tridentinum (Sess. 5, in decret. de Ref., c. 2):

Regulae cujuscunque ordinis, nisi a suis superioribus de vita, moribus et scientia examinati et probati fuerint, etiam in ecclesiis suorum ordinum prædicare non possint: cum qua licentia personaliter se coram episcopis præsentare, et ab eis benedictionem petere teneantur antequam prædicare incipiant. In ecclesiis vero quæ suorum ordinum non sunt, ultra licentiam suorum superiorum, etiam episcopi licentiam habere teneantur, sine qua in ipsis ecclesiis non suorum ordinum nullo modo prædicare possint. » His accedit S. Bernardi auctoritas (*Serm. 64, in Cant.*): « Publice prædicare nec monacho convenit, nec novitio expedit, nec non misso licet. » Gilberti de Hoilandia (*Serm. 18 in Cant.*): « Nemo prædicationis officium assumat, nemo sibi sumat honorem nisi vocatus a Deo. » Et certe recte argumentatur auctor Sermonum ad Fratres in eremo, cum dicit (*Serm. 23*): « Officium vestrum est non solum carnem jejuniis, abstinentia esæ et potus affligere, quantum valetudo naturæ permittit; sed etiam mundum continere, et non doctor's **239** appetere cathedram, sed in cilicio et cinere perseverare in e uno debemus. » Vide Petri Hlesensis epist. 13. Cæterum quam hic tradit hujus loci Regule explanationem Petrus Boherius, eandem sequitur Julianus Warnier in eo quem conscripsit libro de Antiqua et vera Regula S. Benedicti præxi, cap. 35.

Monstrante Scriptura quia in multiloquio non effugitur peccatum. Hanc sententiam supra exposuimus.

Et quia vir linguosus. Vir linguosus ex S. Augustino dicitur (*In psal. cxxxix*) ille qui sine justa loquitur necessitate: « Necessitas sit in locutione tua, et non eris vir linguosus ne non dirigaris, » inquit S. doctor.

Non dirigitur. Id est, non prosperabitur.

Super terram. Videlicet viventium, nam in terra morientium mali sæpius prosperantur.

De decimo humilitatis gradu.

Decimus h militatis gradus est, si non sit facilis ac promptus in risu. Cum levitas manifestum sit superbiæ signum, risumque ex inani gloria nasci doceat S. Joannes Climacus (*Grad. 26*); merito inter humilitatis gradus S. P. Benedictus reponit, ut non sit facilis ac promptus in risu monachus. Ubi observat Hildemar, quod licet facilis ac promptus idem fere significent, hoc tamen inter utrumque discriminis afferri possit, quod facilis sit ille qui cito movetur, promptus qui intentus est risui vel paratus, id est qui totam ad rem mentem applicat, quales sunt scurræ, qui aliud nihil cogitant quam ridere aut risum excitare. Valde autem differunt cito moveri in risum, quod sæpe contingit invitis; et risui esse intentum, quod summæ signum est levitatis. Notat præterea Nicolaus de Fractura, non simpliciter prohibitum hinc S. Benedicto risum, cum homo naturæ sit risibilis; sed facilem ac promptum, cui, ut ait S. Ferreolus (*Cap. 24 Regulae*), *publicanum* (*) commutat ex monacho, quemque ideo triduano jejuniis mulctat. Et certe terrere nos debet quod scribit S. Lænder in lib. de Institut. virginum cap. 11: « Quale sit cor virginis plerumque in risu monstratur; peque enim impudenter rideret, si cor castum haberet; speculum cordis facies hominis; non ridet lascive, nisi quæ corde lasciva est. » De risu jam multa diximus, quæ hic non repetimus, pluraque addi possent, quæ viris penitentibus et mundo crucifixis haud credimus cessare.

Quia scriptum est: Stultus in risu exaltat vocem suam. Unde et citatus hic a Boherio Socrates dicebat: « Non rideas, neque irascaris multum; quia is a duo sunt opera fatuita is. » Et S. Ephræm: « Noli dissolutis labiis risum proferre; amentia namque est cum strepitu ridere. »

240 De undecimo humilitatis gradu.

Undecimus humilitatis gradus est, si cum loquitur monachus.] Interrogatus scilicet, eo quo diximus modo.

Leniter.] Id est suave, inquit Nicolaus de Fractura; sive ut dicit Smaragdus, « temperate vel placide. Lenitas enim de fonte dulcedinis pariter procedit et pacis; hinc Salomon, *verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos.* » Richardo autem leniter loqui, est loqui plano modo, vel breviter, quia prolixitas inducit confusionem. Hildemaro vero, cum quis ita loquitur, ut ab eo solo, quem alloquitur, audiatur.

Sine risu.] Quia, « si nihil ita competi humilitati quam luctus animi, certum est nihil illi adeo adversari quam risum (S. Joan. Clim. grad. 7). »

Humiliter.] Magna, tumida et ampullosa verba devitans: « Humilitate enim comprimitur verborum amplitas, » ut loquitur Bernardus Cassinensis, pro qua lectione Boherius habet *ampullositas*.

Cum gravitate.] Sive honeste, « in gravitate enim continetur honestas, » inquit præfatus Bernardus. Vel cum gravitate, id est ita ut pondus insit sermonibus, juxta illud Eccli. xxviii: *Verbis tuis facito stateram.*

Vel pauca verba.] Qui enim multis utitur verbis lædet animam suam. Idem præcipit S. Ferreolus in Regul. cap. 29.

Et rationalia loquatur.] Quia qui inconsideratus est ad loquendum sentiet mala. Inconsideratus autem censetur ille qui absque necessitate aut justa utilitate loquitur.

Et non sit clamor in voce.] Juxta illud S. Ambrosii (*Lib. 1 de Offic., c. 17*): « Ipsum vocis sonum libret modestia, ne cujuscquam offendat aurem vox fortior. » Merito autem inter humilitatis gradus S. Benedictus inseruit ne monachus clamor sit in voce; nam et SS. Patres clamorem inter superbiæ signa reponunt. Ita Cassianus superbum describens (*Lib. xii, c. 27*): « Ira quoque stimulis acris insurgatur; deinde post hæc excelsa vox, sermo rigidus, amara et turbulenta responsio, etc. » Et iterum (*Ibid. cap. 29*): « Inest primitus in loquela ejus clamor. » Et S. Gregorius (*Lib. xxxiv Moral., cap. 20*): « cunctis apud se cogitatione tumentibus inest clamor in locutione. »

Quid autem sit clamor eleganter explicat S. Basiliius his verbis (*Reg. brev., inter. 151*): « Vocis modum audientium necessitas ipsa definit. Igitur si submissior sit, tanquam segnior prope accedit ad susurrum, ac propterea damnanda est; si vero supra necessitate sit altior quam is qui audit submissius loquentem possit audire, tunc clamor existit, qui damnatus est, excepto si lenitudo audientis tanta sit, ut necessario cogamur uti clamore. » Quibus autem pœnis sit clamor, ibi non exprimit; sed S. Fructuosus Bracarenensis episcopus (*In Regul. c. 15*), « qui hujusmodi est, inquit, et sæpe castigatus non fuerit emendatus, flagellis verberibusque curandus **241** est et acriter emendandus. » Et Regula Cujusdam ad monachos (*Cap. 16*): « Si quis præter hanc disciplinam cum clamore et acerbior sermone responderit, notetur usquequo corrigatur. Si autem hoc vitio curari non poterit, ejiciatur ab unitate fratrum. »

Sicut scriptum est.] Non quidem in sacra Scriptura, nisi forte quoad sensum; sed, ut observat Meuardus, exstat in sententiis Sixti, sent. 134.

Sapiens verbis innotescit paucis.] Quem in locum Joannes Caramuel: Aliquando, inquit, non sine acumine exponebam sic: Sapiens ex solis verbis innotescit paucis hominibus: sed ex operibus nulli non innotescit. » Contra manifestum Regulae sensum, quæ hic pauca nos verba loqui jubet, ut simus v. l. ces ad audiendum, tardi ad loquendum; nam et natura quæ duas quidem concessit hominibus aures.

(*) Menarous non *Publicanum*, sed *planum*, id est scurræ legentium censet.

unicam dedit linguam, quo aa. e. a. intelligi duplo A
 plus esse audiendum quam loquendum, uti ob-
 servat S. Basilii in lib. de vera Virgin.

De duodecimo humilitatis gradu.

*Duodecimus humilitatis gradus est, si non so.um
 corde monachus, sed etiam corpore humilitatem viden-
 tibus se semper indicet.* [Humilitatis scalam duodecimo
 tandem gradu S. Pater absolvit: quo non solum
 corde, sed e iam corpore humilitatem indicari jubet.
 Et quidem corde propter Deum; corpore propter proxi-
 mum, qui ex motu corporis exteriori, de interiori
 animi, quem non videt, statu iudicat humilem aut
 superbium: humilem, cum omnes corporis actus ad
 modestiam compositos apprehendit; superbium, cum
 inconditis suspicit. Vide Juliani Pomerii lib. III de
 Vita contemplativa, cap. 8, et Cassian. lib. XII,
 c. p. 27.]

Id est in opere, in oratorio, etc.] Distinctius hic
 exprimit, quod quæi generatim præmiserat, ut hu-
 militatem corpore videntibus se semper indicet, sci-
 licet in opere, sive humano sive divino; in oratorio,
 etiam extra divini cursum officii; in monasterio, etc.,
 vel ubicunque, in omni scilicet loco; *sedens, ambu-
 lans, stans*, in omni scilicet corporis actu; *semper*,
 et non tantum aliquando; *inclinato suo capite, deflexis
 in terram aspectibus*: fixam enim animo superbiam
 demonstrat, qui fixis in terram oculis incedere con-
 temnit. Terram autem hic Bernardus Cassinensis
 mystice intelligit corpus nostrum, et in quo, inquit,
 debemus ad eundem carnis vilitatem, nostram fragi-
 litatem, et peccandi pronitatem: hoc est enim in
 terram aspectus figere, prædicta oculata fide con-
 siderare. » Nicolaus de Fractura mystice et littera-
 liter. Et quidem mystice secundum eum et debemus
 in terram aspectus figere, pro eo quod de terra, id
 est de B. Maria Veritas, id est Christus orta est....
 vel debemus oculos in terram semper affigere, ut
 consideremus materiam **242** de qua sumpti sumus,
 et ad quam resoluti finaliter debeamus. » Litteraliter
 vero, ut inclinato capite hanc, quam terimus pedibus,
 terram semper a piciamus. Et hic videtur esse genuinus
 S. Regulæ sensus, a SS. Patribus adeo commendatus,
 et a perfectis monachis toties ad praxim redactus:
 « Monachum oportet oculos ad terram habere dejectos,
 autnum ad cælum erectum, » inquit S. Basilius
 (*Serm. de Asceti*): Et S. Dorotheus (*Doctr. 19*):
 « Honesta ac modesta, Deoque et hominibus grata
 monachi compositio hæc est: Primum oculos tuos
 cohibe, ne huc illucque circumferantur, sed quæ
 ante te sunt tantum intueri ac spectare velint. »
 Quod ad religiose observabat Silvanus monachus
 (*Lib. v de Vit. Pat., l. b. llo 11, n. 28*), ut hortum
 rigaturus, cucullo caput legeret, ad pedes tantum
 attendens ne arbores aspiceret. Plurima hujusmodi
 occurrunt exempla apud auctores, quale est illud
 abbatis Isidori, qui profectus Alexandriam ad Theo-
 philum archiepiscopum, reversusque et interrogatus
 a fratribus quomodo se haberet civitas, respondit:
Ego hominis faciem non vidi præterquam archiepiscopi.
 Item Elladii monachi, qui cum annos viginti in cella
 exegisset, sursum oculos non levavit, ut videre te-
 tetum ejus (*Tom. 1 Mon. Eccles. Græcæ*). Notum est
 omnibus quod de S. Bernardo legitur in ejus Vita
 lib. III, cap. 2 (*Lib. v de Vit. Pat., libell. 4, n. 16*).
 At stupendum prorsus videtur quod de Sara virgine
 referunt, eam omnium annos sexaginta super fluminis
 alevam habitasse, nec unquam inclinatum, ut flumen
 ipsum a piceret (*Lib. v de Vit. Pat., libell. 7, n. 19*).

Reum se omni hora existimans. [Quia vero stu-
 pide statuarum aut animalium instar oculos ad ter-
 ram defixos habere monachum non sapit; jam qua
 mente istud Regulæ præceptum observare debeamus
 describit, nonnullas inserens rationes, quibus quæi
 totidem stimulis ad illius praxim excitari posimus.
 Primam proponit his verbis: *Reum se omni hora de
 peccatis suis existimans.* Quomodo enim, inquit S. Ber-

nardus (*Serm. 36 in Cant.*), non vere humiliabitur
 anima, cum se perceperit oneratam peccatis, intri-
 catam curis, carnalium desideriorum fæce infectam,
 curvam, infirmam, etc.? Unde huic extolentia oculo-
 rum? Unde levare caput? » Illic pia illa regis Ma-
 nassis oratio: *Domine, multiplicatae sunt iniquitates
 mee, et non sum dignus intueri altitudinem cæli vrb
 multitudinis iniquitatum mearum.*

Secunda ratio continetur his verbis: *Jam se trem-
 endo Dei judicio repræsentari aestimet.* Quis enim
 coram districto iudice erecta cervice iudicandus ap-
 pareat? Certa: Si mente cernerent homines quale
 iudicium imminet mundo, sensus humanus non va-
 nitate dispergeretur, » inquit S. Hieronymus.

Tertia repetitur ab exemplo Publicani, in quo etiam
 Pharisæi propter superbiam includitur humiliatio.
 Quare si cum Pharisæo nolumus humiliari, cum Pu-
 blicano fixis in terram oculis dicamus: *Domine, non
 sum dignus ego peccator levare oculos meos ad cælum.*
 Quod duobus modis intelligit Hildemarus: 1° levare
 oculos in cælum, æthereum scilicet, sive sidereum;
 2° in cælum, id est in sanctos, qui cæli nomine sæ-
 pissime vocantur, ad quorum contemplationem se
 dignum non credebat.

243 Quarto ad Publicanum S. Benedictus Regii
 Prophetæ adjicit exemplum, de se ipso perhibentis
 testimonium, qui *incurvatus et humiliatus sum usque-
 quaq e.* Incurvatus sum corpore, humiliatus mente;
 quia nihil proficit exterioris hominis incurvatio, nisi
 accedat interior mentis humiliatio. Vel, ut dicit Ni-
 colaus de Fractura: « Incurvatus sum, per peccatorum
 accumulationem; humiliatus sum, per peccatorum
 confessionem. »

Plures hisce aliæ rationes possent addi, quibus ab
 inconsiderato revocemur intuitu, de quibus videtur
 Benedictum Hæstenum lib. VI, tract. 7, disq. 4. Obiter
 hic observo quod in ms. S. Benigni Divionensis Con-
 suetudinibus legitur, cap. 3, ubi de novitio instruendo:
 « Quocunque incedit, semper demisso capite
 incedit; et si aliquando visus fuerit erecta cervice,
 non negligitur innotat s. » Idem habet Uldarius lib.
 II, cap. 11. Quamvis, ut ait S. Bernardus (*De Grad.
 humil., cap. 10*), et duobus ex causis inculpabiliter
 oculos levare, vel ut petas auxilium, vel impensas.
 Levavit oculos David in montes ut peteret; levavit
 et Dominus super turbas ut impenderet; alter mise-
 rabilius, alter misericorditer, ambo inculpabiliter.
 Tu quoque si locum, tempus et causam considerans,
 tua vel fratris necessitate oculos levare, non solum
 non culpo, sed et plurimum laudo; hoc enim excu-
 sat miseria, illud commendat misericordia. Sin alias,
 non prophetæ, non Domini, sed Dinæ, aut Evæ, imò
 ipsius Satane imitatorems te dixerim. »

*Ergo his omnibus humilitatis gradibus ascensis, mo-
 nachus mox ad charitatem Dei perveniet illam.* Ergo
 via ad charitatem humilitas. Via utique vera et sola;
 unde S. Augustinus: « Cogitas magnam fabricam
 construere celsitudinis? de fundamentum prius cogita
 humilitatis, ... hoc in te fode fundamentum humili-
 tatis, et pervenies ad fastigium charitatis. » S. Ber-
 nardus (*Epist. 42*): « Ut castitas seu charitas detur,
 humilitas meretur, etc. » Et quidam ex antiquis
 Patribus (*Ruffin. lib. III de Vit. Pat., n. 126*): « Hu-
 militas præcursor est charitatis; sicut Joannes erat
 præcursor Jesu, omnes trahens ad eum; ita et humi-
 litas attrahit ad charitatem, id est ad ipsum Deum
 quia Deus charitas est. »

Quæ perfecta foras mittit timorem.] « Deditur enim
 charitas timoris commercium, cogi nesciens,
 quæ nescit compepsi, inquit Gilbertus de Moillandia
 (*Serm. 19, in Cant.*). Ideo charitas perfecta foras
 mittit timorem, velut inutilem et supervacuum; sed
 non timorem illum qui castus permanet in sæculum
 sæculi. Est enim timor quem foras mittit charitas;
 et est timor quem foras mittit veritas; et est timor
 quem intromittit et charitas et veritas. Primus cau-
 tus; secundus castus, sed non permanens in sæculum

seculi; tertius et castus, et permanens. Primus vetur penam, secundus offensam, tertius totus libera quædam et secunda reverentia est, etc.]

Per quam universa, quæ prius non sine formidine observabat, absque ullo labore, et velut naturaliter ex consuetudine incipit custodire.] 244. Describit hic effectus perfectæ illius charitatis quæ foras pellit timorem, per quam scilicet universa, quæ prius non siq̃ formidine pœnæ aut laboris observabat, jam absque ullo labore incipiat custodire, qui enim amat aut non laborat, aut ipsum amat laborem, inquit S. Augustinus (*De S. Viduitate*). Et iterum: « Nullo modo sunt

A onerosi labores amantrum; sed ipsi delectant, sicut venantium, aucupantium, piscantium. »

Non jam timore gehennæ.] Quem expulit charitas. *Sed amore Christi et consuetudine ipsa bona, et delectatione virtutum,] quam intronmittit ipsa charitas.*

Quæ Dominus in operarium.] Quem quæsit in multitudine populi, ut in officina monasterii spiritalem artem instrumentis bonorum operum munus exerceat; mundum a vitiis et peccatis, igne nimirum charitatis, ad cuius culmen pervenit; Spiritu sancto præveniente et adjuvante; dignabitur demonstrare, et postmodum æternam gloriam retribuere. Faxit Deus.

CAPUT VIII.

De Officiis divinis in noctibus.

Hiemis tempore, id est a calendis Novembris^a usque ad Pascha^b, juxta considerationem rationis, octava hora noctis surgendum est; ut modice^c amplius de media^d nocte pausetur^e, et jam digesti surgant. Quod vero restat post vigiliis a fratribus, qui psalterii vel lectionum aliquid indigent, meditationi

inserviat. A Pascha autem usque ad supradictas calendis Novembris^f, sic temperetur hora vigiliarum agenda; parvissimo^g intervallo, quo fratres ad necessaria naturæ exeant, custodito, mox matutini, qui incipiente luce agendi sunt, subsequantur.

^a Cass., Flor., *novembris.*

^b Cass., Flor., Hi. d., Conch., Comp., *in Pascha.*

^c Comp., *ut in ea modice.*

^d Al., *dimidia.*

^e Flor., Conch., *pausetur.*

^f Cass., Flor., *Novembres.*

^g Recentiores, *ut parvissimo.*

COMMENTARIUS

Hiemis tempore, etc.] Licet annum quatuor in partes æquales sive tempestates dividere soleant, hiemem scilicet, quæ juxta S. Isidorum viii calendis Decembris incipit; juxta Græcos et Romanos, « quorum, inquit Hildemarus, in hujusmodi disciplinis potius 245 quam Hispanorum auctoritas sequi consuevit, » vii idus Novembris; ver, quod juxta prædictum Isidorum viii calendis Martii, juxta Græcos et Romanos vii idus Februarii; æstatem quæ juxta Isidorum viii calendis Junii, juxta Græcos et Romanos vii idus Maii; et autumnum, qui juxta Isidorum viii calendis septembris, juxta Græcos et Romanos vii idus Augusti, exordium ducit. Tamen ex justa rationis consideratione, convenientius existimavit S. P. Benedictus in ordinandis divinis officiis duas tantum in partes annum dividere, scilicet a calendis Novembris usque ad Pascha, et a Pascha usque ad prædictas calendis. Priorem partem hiemem vocat, *hiemis tempore*, inquit, licet in ea aliquid autumnii verisque contineatur, vel quia aliarum tempestatum non nisi aliquæ partes; hiems vero tota et integra in ea comprehenditur, et a majori parte denominatur totum. Vel quia a calendis Novembris incipit, quo mense hiems initium capit.

Id est a calendis Novembris.] Calendæ proprie loquendo sunt primi mensis cujusque dies: sed cum calendæ a decimo quarto aut decimo sexto die mensis præcedentis incipiant numerari, merito hic queri posset qui ratione iste locus a calendis Novembris intelligendus sit; an scilicet a die 16 Octobris, quo incipiunt numerari Novembres calendæ, eo nimirum modo quo cap. 48 calendis Octobris pro die 14 Septembris usurpat; an vero a prima die Novembris, in quem incidunt ipsæ calendæ. Hildemarus ad usum forte sui temporis respiciens, existimat per calendis Novembris intelligendam esse dominicam primo mensis Novembris diei proximiorum, sive primo Novembris die, sive ante, sive postea contingat; ita ut si feria 2, 3 aut 4, calendæ eveniant, institutus a S. Benedicto ordo dominica præcedente incipiat; si vero feria 5, 6 aut sabbato, a dominica sequente Optima

sane explicatio, dummodo tempore S. P. Benedicti si fuerit in Ecclesia officii divini recitandi usus, qui ab ævo Hildemari ad nostrum usque perseverat. At cum nobis id non constet, nec aliunde appareat S. Benedictum diem Octobris 16 hic intellexisse; calendis Novembris in naturali et genuino sensu accipientes, primum hujus mensis diem intelligendum censemus.

Usque ad Pascha.] « Pascha, inquit Hildemarus, antiquitus Ecclesia quarta decima luna celebrabat, quocunque die occurreret; quem ritum SS. Patres in Nicæna synodo prohibuerunt, consultantibus non solum lunam paschalem et mensem inquirere, sed etiam diem Resurrectionis dominicæ observare, etc. » Hic locus si in rigore sumatur, fœde allucinat Hildemarus in eo quod ait, quarta decima luna, quocunque accidisset die, antiquam Ecclesiam celebrasse Pascha. Et quidem in ipsis Ecclesiæ nascentis primordiis, Judæis ad fidem conversis priscum quarta decima luna Martii Pascha celebrandi morem sequi permissum est; at ob honorem dominicæ Resurrectionis subsequente quartam decimam Martii lunam dominica semper in Ecclesia paschalis festivitas celebrata est. Certe ante concilium Nicænum illud in Arelatensi can. 1 decretum fuerat, 246 ut eodem die, hoc est dominica, per universum orbem Paschæ Domini festum celebraretur; id quod longe antea Victor papa, coacto Romæ concilio, mandaverat sub pœna excommunicationis, reclamantibus licet Asianis, maxime Policrate Ephesino episcopo. Quod decretum de celebrandâ Pascha die dominico in concilio Antiocheno anno 341, can. 1, instauratum, plurimas in Hibernia turbas, quæ sæculis secutis contigerant ea de causa, minime prohibuit, de quibus oratione ad S. ec. III Bened., parte 1.

Juxta considerationem rationis octava hora noctis surgendum est.] Quænam sit hora ista noctis octava non consentiunt commentatores. Bernardus Cassinensis respiciens ad usum sui temporis, diem naturalem in horas 24 dividendi, mentem suam ita explicat: « Istud quod dicit Pater, scilicet juxta considerationem rationis, tempus æquinoxii attendisse

videtur, quod post medium Septembris mensis esse dignoscitur; et ita post illud æquinoctium Septembris, November habet in nocte horas 14. Considerato ergo quod November habet 14 horas in nocte, ut dixi, dividat noctem per medium, et remanent in qualibet parte noctis septem horæ; facta autem jam hora octava modicum erit amplius de media nocte, quando surrexerit horologium excitante qui habet horologium custodire, et accensis lucernis ecclesiæ, quæ poterant propter prolixitatem noctis fuisse obscuratæ, ac pulsatis campanis ad dormientium fratrum excitationem, potuit transire dimidia octavæ horæ antequam surrexerint fratres. Et secundum intellectum istum potest accipi quod dixit: Juxta considerat onem rationis octava hora noctis surgendum est; et ideo sequitur, ut magis quod dixerat declararetur: ut modice amplius de media nocte pausetur: satis est modicum amplius hora dimidia, vel parum plus. Hæc tamen Bernardus Cassinensis, ex cuius mente hora post nostram duodecimam media surgendum foret: vult enim ut facta sive incipiente hora octava noctis, quæ mense Novembri statim post mediam noctem currere incipit, horologii custos excitatus surgat, in oratorium pergat, lampades forte exstinctas aut saltem valde obscuratas accendat, tandemque ad excitandos dormientes fratres signum pulset, atque in eo dimidiæ horæ spatium insumat, post quam excitati fratres surgant, media scilicet post nostram duodecimam elapsa; quod confirmat exponens illa verba: *Ut modice amplius de media nocte pausetur*, ubi ait: « Satis est modicum amplius hora dimidia, vel parum plus. »

In eandem abit sententiam Guido Juvenalis in versione Gallica Regulæ S. Benedicti, horam noctis octavam tempore hiemis circiter intra mediam noctem et horam primam constituit.

Sed neque multum ab ea recedere videtur Joannes de Turrecremata, qui etiam octavam noctis horam secundum proportionem ad tempus calendarum Novembris sumendam existimat; quo tempore, ut modo dicebat Bernardus Cassinensis, octava noctis hora nostra duodecima incipiens ad nostram primam desinit. In hoc solum differt a Bernardo, 247 quod non assignet qua parte horæ octavæ, initio, an medi) spatio, an vero in fine surgendum sit: Bernardus vero statim post mediatam octavam surgendum esse asserit.

Neutri tamen S. Benedicti sensum attigisse videntur; quem etiam multo amplius fugit Hispana congregatio Vallisoletana, quæ, referente et probante Antonio Perezio, horam noctis octavam ad mediam noctem statuit, eo quod a calendis novembris a quarta pomeridiana ad mediam noctem horæ octo intercipiuntur. Quamvis hæc improbet eorum praxim, qui duabus tantum post horis surgunt.

Hos omnes decepti sui temporis usus, diem naturalem in horas viginti quatuor æquales dividendi; cum tamen veteres maxime Judæi, Romani, et Itali, ut historiæ et mathematicorum libri testantur, artificialem diem, hoc est totum illud spatium temporis quod ab ortu solis ad occasum intercipitur et noctem, sive tempus illud quod solis inter occasum et ortum elabitur, in horas sive partes duodecim æquales partirentur, modo breviores, modo prolixiores, pro brevitate aut prolixitate noctis aut diei: nam æstate, qua breviores sunt noctes, horæ diurnæ prolixissimæ, nocturnæ brevissimæ, et e converso hiemis tempore; unde horas illas vocabant inæquales, non quod inter se non essent æquales, sed quod respectu diei sequentis vel præcedentis, aut diurnæ horæ respectu nocturnarum, excepto æquinoctio, essent inæquales: quam consuetudinem per sæcula duodecim in Ecclesia viguisse scribit Paulus Lefort, Cisterciensis monachus, eo in libello quem de antiquis et modernis horis conscripsit cap. 2, § 3 (*De prima vivendi ratione Cisterc. part. III, cap. 1, § 1*). Imo auctor est Julianus Parisius horis inæqualibus usus fuisse: Cistercienses usque ad annum 1429, quo in generali capitulo constituerunt

ut in singulis ordinis monasteriis feriatis diebus hora post mediam noctem secunda; solemnibus et dominicis diebus prima vigiliis sacrista pulset

Quæ cum ita se habeant, octava noctis hora modo citius, modo tardius incipiebat pro noctium diversitate. Et quidem mense Novembri, quo nox juxta præsentem nostrum horarum usum, horas habet quatuordecim, hora noctis octava secundum ritum antiquum incipiebat paulo ante quadrantem post nostram horam primam, et desinebat paulo post quadrantem nostram horam secundam subsequenter. Mense Decembri, quo prolixiores noctes horas sexdecim habent, horæ octava incipiebat paulo post quadrantem post horam nostram primam, et desinebat paulo ante tertium quadrantem post nostram horam secundam.

Jam vero quia, ut ait Hildemarum, « dubium est an inchoante octava, an media, an prope finem ipsius horæ octavæ surgendum sit, » ut fixum aliquod tempus, quo diebus singulis regulariter surgatur (talem namque fuisse S. P. Benedicti voluntatem existimandum est) assignetur; cum eodem Hildemaro asserendum videtur, « quanto minores sunt noctes, tanto prope finem ipsius horæ debere signum tangi, » 248 et contra quanto majores, tanto prope initium; ita ut circa mensem Martium, quo octava noctis hora circiter hora nostra prima evoluta incipit, et elapsa secunda desinit, octava mediata surgendum sit ad signum vigiliarum primum, post quadrantem pulsetur signum secundum, elapsa vero integra hora octava tangatur tertium et ultimum; inter signorum enim intervalla mediam horam explicari vult Smaragdus, qui, ut dicit Joannes Bona (*De Divin. Psalm. mod. c. 4, § 3, n. 2*), monastici spiritus purissimos latentes in ipso fonte potarat. Mense autem Decembri, quo majores sunt noctes, et tardius incipit hora octava, paulo post eandem inchoatam surgatur, primumque vigiliarum signum tangatur, ultimum vero octava hora mediata, hoc est circa horam nostram secundam, qua communiter in omnibus ordinis nostri monasteriis nocturni celebrantur. Et sic intelligendum puto, quod ait S. P. Benedictus *juxta considerationem rationis*, ut citius quando prolixiores sunt noctis horæ, tardius cum breviores surgatur: unde quando Smaragdus dicit, ut dormiatur « hora septima noctis tota, et octava dimidia; tunc pulsato signo omnes pariter surgant, et sic illa quæ restat dimidia hora de octava inter signorum explicetur intervalla, ut ab hac hora nona noctis inchoetur psalmi laus ipsa nocturna, » ita capiendum est: Cum breviores sunt noctis horæ, puta mense Martio; nam quando prolixiores existunt, ut mense Decembri, octava inchoante, aut saltem paulo post surgendum est, et elapsa media, quæ in nostram horam secundam incidit, dato ultimo signo, incipienda nocturna laus; si tamen S. Benedictus media ante ultimum vigiliarum signum fratres surgere voluerit, quos vestitos dormire jubet, ut sint parati, et facto signo abque mora surgentes, festinent se prævenire ad opus Dei, quamvis id haud negaverim tum propter Smaragdi auctoritatem, tum quia id colligitur ex antiquo Ordine conversationis monasticæ S. Benedicto perpetram ascripto, sed tamen vetusto; tum quia id non obscure insinuat ipsa Regula cap. 48, plura ad horas divini officii signa præscribens. Et sane modice amplius de media nocte duntaxat pausare debent monachi, quod modicum non jam modicum, sed jure maximum videbitur; si ultra integram horam cum dimidia extendatur, cum ad hoc sufficere mediam asserat Bernardus Cassinensis. Et hæc nobis certior videtur de assignata a S. P. Benedicto hora surgendi sententia, quam confirmat Hildemarum iterum, cum sibi objiciens, quod Decembri et Januario nox horas decem et octo habeat; respondet S. Patrem ad æquinoctium, quo diebus paræ sunt noctes, respexisse.

Ut modice amplius de media nocte pausetur. Et hoc loco manifestum est eos a præstituta Regula

hora recedere, qui media nocte surgunt, ut sunt A Bursfeldenses in Alemania, Vallisoletani in Hispania: nam, quod ait Antonius Perez, modicum pro nihilo reputari; modicum eat, et pro nihilo reputari debet.

Et jam digesti surgunt.] Quod ait *digesti*, interpretantur nonnulli *decoctis cibis*, juxta illud Hieronymi ad Eustochium: « Ad orationem **249** tibi surgenti nocte non indigestio ructum faciat, sed inanitas. » At cum S. Benedictus hic loquatur de tempore hiemis, quo fratres unicam ad nonam refectionem accipiunt, hæc præcautio non videtur fuisse necessaria. Itaque *digesti* hoc loco significare videtur, ut sufficienti somno refectioni, jam læti et alacres surgant.

Quod vero restat post vigiliis, a fratribus qui psalterii vel lectionum aliquid indigent, meditationi inserviat.] Hic locus sua difficultate non caret; unde et varie a variis intelligitur; nam quod ait: *meditationi inserviat*, Bernardus Cassinensis tribus modis exponit: « 1° pro studio et Scripturarum pertractatione; 2° pro psalmodiarum silenti sibi decantatione; 3° si Deus dederit, pro attenta contemplatione gehennæ ad timendum, gloriæ ad desiderandum, Dei ad amandum, sanctorum ad imitandum, peccatorum ad fugiendum. »

Ex tribus hisce expositionibus primam et tertiam admisisse videtur S. Hildegardis, hunc in locum sic scribens: « Post noctis vigiliis, id est psalmis nocturnis finitis, intervallum habere per meditationem orationum aut lectionum designavit. »

Aliter Joannes Craesbeek hunc locum explicat, scilicet, « ut quem forte imprudentem et negligentem aliquid de psalmis vel alia divini officii pars in communi synaxi præterit, id privatim suppleat. » Nova quidem explicatio, et sua novitate merito rejicienda. Adit tamen: « Vel qui cupit aliquam lectionem publice recitandam discere, seu cogitatione aut memoria percipere, vel sacræ Scripturæ studere, vel alia ratione spiritum ad pietatem exercere, id faciat secum meditando, non cum aliis conferendo, quia tempus silentii est. »

At vero Nicolaus Bravus meditationem hic interpretatur non de spiritus contemplatione; sed « de exercitio circa psalmos et lectiones, aliaque similia addiscenda. » Attendens scilicet ad usum et morem suæ congregationis, quem fuscus describit Joannes Caramuel his verbis: « Tempore quod interest laudibus et primæ, licitum est senioribus ad suas cellas reverti; novitii vero et juniores (tales audiunt qui non habent quinque professionis annos), quia creduntur psalterii lectione indigere, congregati in cubiculo prope calefactorium præparato (quod Hispanice vocant *La Lamparilla*), meditantur psalmos, mandantque memoriæ. Iste juniorum conventus actus communalis est, cui præstet majoris missæ hebdomadarii, sine cuius licentia nullus potest discedere ex illo loco. Cum auditur signum præparatorium ante primas, advenit magister novitiorum, qui lectiones coram recipit, et videt quantum singuli memoriæ traxerint. Ecce ad litteram praxi mandatur Regulae textus. »

Menardus etiam meditationem hic exponit pro studio psalterii et lectionum, « ut discant rudiores recte legere, et pronuntiare lectiones, et psalterium, atque etiam interpretari, imo et ipsum psalterium memoriæ mandent si possint, » quod confirmat ex Vita S. Gervasii **250** abbas Aquiscinctensis, qui instituit ut post vigiliis pueri ad lucernam psalmos, et lectiones, et similia edicerent, et ex Concordia Dunstani cap. 2. Possetque insuper stabiliri ex antiquis Germaniæ Consuetudinibus mss., in quibus n. 33 hæc habentur: « Quod vero restat post vigiliis a fratribus, qui Psalterii et lectionum, seu *cantus* aliquid indigent, meditationi inserviat, sicut præcipit Regula, usquequo aliquid iudicium lucis appareat; » ex Statutis Lanfranci, quæ decernunt (*Cap. 1*), ut post nocturnos « infantes cum luminariis in capitulo diligenter a magistris custodiantur, canentes

quod necessarium erit; » ex Consuetudinibus Cluniacensis monasterii, in quibus Udalricus exprimens quid per intervallum ageretur, « pueri, inquit, sedent in capitulo, et per aliquem præcipientem cantum addiscunt; » denique ex Vita S. Gildasii abbatis Ruyensis n. 42 (*Sæc. 1 Bened., pag. 450*): « Nocte quadam dum puerilos monachi ad mensam sederent, et psalmos firmarent, adversarius adfuit. »

Tandem Guido Juvenalis in Gallica versione sanctum Benedictum ita intelligit, ut qui legere, prævidere et quærere aliquid opus habent id evsequantur: alii vero contemplationi seu rerum divinarum meditationi vacent, Regulae textum contra fidem omnium mss. ita corrumpens: *Quod vero restat post vigiliis, a fratribus (nisi qui Psalterii, vel lectione aliquid indigent) meditationi inserviat.*

Ut autem in tanta opinionum varietate etiam quid sentiam aperiam: Primo, existimo S. Benedictum eam non præscripsisse meditationem quæ in rerum divinarum contemplatione consistit, quam vulgo orationis mentalis nomine intelligimus; tum quia non videtur credibile eum tanto temporis intervallo mentes discipulorum applicasse; qui in conventu omnino breviori orationem jubet; tum quia si ita esset, his qui psalterio et lectione indigent, aliud tempus ad meditationem assignandum fuisset, quod tamen haud facit; tum denique quia in antiquis monachorum regulis nullam orationi mentali horam indictam fuisse legimus, cum in omni loco et tempore caelestia jugiter meditentur.

Secundo, existimo S. P. Benedicti sensum hic loci non esse, ut qui in psalmis aut lectionibus sua negligentia in communi synaxi aliquid omiserit, post vigiliis, omissum repetat; quamvis id non omnittendum foret: nam hæc sententia sua novitate destruitur.

Tertio, nec puto S. Patrem præcepisse ut cantum ignari tunc temporis discerent, propter silentii nocturni religionem, quam ea ratione non violare impossibile fuisset, nisi cum Bernardo Cassinensi intelligamus de *psalmodiarum silenti sibi decantatione*: licet eam fuisse communem et pene generalem ordinis nostri per x, xi et xii sæculum consuetudinem pro comperto habeatur.

Quarto, dico S. Benedictum hoc loco duo attigisse, lectiones et psalmos: multum autem in eam propendeo sententiam, quæ tenet S. Patrem præscripsisse ut rudiores cantandas sive recitandas publice lectiones privatim præviderent, et Psalterium ipsum memoriter discerent **251**, maxime cum nondum inventa arte typographica, mss. codices multis referri mendis in infinitos errores inter legendum juniores et imperitos inducerent, morisque fuerit apud veteres monachos Psalterium memoriter discere; nam *meditari* apud antiquos sæpe sumitur pro simplici lectione, ut in secunda Regula SS. Patrum cap. 5, sive pro studio; unde antiqua versio Gallica ms. Conchensis monasterii hunc Regulae textum ita vertit: *Le temps qui reste après vigile soit occupé à dire Psalter ou à étudier.*

Quinto, non solum Psalterium, sed alios insuper Scripturæ libros ex mente S. Benedicti memoriæ commendandos esse existimo, maxime cum nonnullas lectiones ad opus Dei memoriter recitari voluerit, communisque apud veteres monachos usus obtinuerit, Scripturam memoriæ mandandi. Addo præterea occultos illius variosque sensus rimandos: nam Scripturæ sacræ studium apud eos præcipuum fuisse constat; unde etiam Hildegardis nolenti vigilare fratri, et nihil se adjuvante Domino indigere dicenti, « Abbas, inquit, talem propositionem debet proponere, quam ille frater non possit solvere, ut humilietur, » aliquid scilicet Scripturæ locum perdifficilem cujus sensum frater ille negligens et superbus ignorat.

Sexto, denique non sic credo Scripturæ studium aliaque quæ diximus à S. Benedicto præcipi, ut orationi vacare valenti, quod Deus dat exsequi, perit-

cum non fuerit, maxime cum prolixius orare volentem in oratorio remorari infra permittat. Atque ita Ordo Eduensis monachus usu habuisse dicitur (*In Vita S. Hugon.*, n. 11, *sæculo v*) « post expletionem matutinalis synaxis, ut B. permittit Benedictus in oratorio peculiaris orationis gratia remorari. »

Quod vero S. Pater ait *a fratribus qui Psalterii vel lectionum aliquid indigent*, sic intelligit Menardus, ut fratres qui Psalterio aut lectione non indigent, liberis hoc per intervallum horas habeant, quia non omnia diei momenta S. Pater minutatim prosecutus est, neque ordinavit quid inter laudes et primam fieri debere, neque tempore jejunii quid a vesperis ad collationis lectionem. Sed Hildebrandus, ut modo dicebamus, censet ei qui nihil se indigere credit talem ab abbate Scripturæ quæstionem esse proponendam, quam ille difficile solvat. Verum cum Regulæ textum non solum de prævidendis lectionibus et Psalterio memoriter addiscendo, sed etiam de studio scrutandisque Scripturæ locis difficilioribus explicuerimus; nullusque sit qui his non indigeat, omnes æqualiter hic Regulæ locus tangere dicendum est; possetque ita intelligi: A fratribus qui omnes indigent Psalterio et lectione, meditationi inserviat: nam verba illa *qui indigent* notant causam hujus præcepti. An vero ita intellexerit Nicolaus de Fractura, cum facta sibi objectione, « quod si non indigeat psalmis vel lectione intendere, nunquid in lectis ad pausandum se ponent? » respondet: « Dicis quod non, quia etsi non indigeant psalmis, vel lectionibus, seu orationibus quoad doctrinam eorum, indigent tamen ipsis 252 quoad salutem animarum ipsorum; et propterea dicit Hieronymus ad Rusticum monachum: Nunquam de manu tua cadat Psalterium. » Cæterum hic præterire non possum quod de piis Sanctigallensis monasterii Notkero, Raptero et Tutilone monachis scribit Ekkehardus junior (*In Vita Notkeri*, n. 4, *sæc. v Bened.*): « Erat tribus illis inseparabilibus consuetudo, permisso quidem præteritis, in intervallo laudum nocturno, convenire in scriptorio, collationesque tali horæ aptissimas de scripturis facere. »

Ex dictis hæcenus constat perfectum S. Benedicti discipulum post nocturnas vigiliis lectum non posse repetere; id quod tum antiquis tum recentioribus monachis sub magna restrictione cautum videmus: nam S. Chrysostomus monachorum sui temporis vitam describens (*Homil.* 59, *ad popul. Antioch.*), « cum matutinas orationes et hymnos celebraverint, inquit, ad Scripturarum lectionem convertuntur. » Idem de Ægyptiis monachis asserit Cassianus in lib. II, cap. 12. Refert etiam Rufinus (*Lib. III de Vit. Pat.*, n. 199) nonnullos fratres, quatuor nocte horis somno, quatuor psalmis, quatuor labori manuum operam dedisse, S. Cæsarius in Regula ad virgines, qualis est apud Bollandum Jan. 12, præscribit ut ipsæ vigiliæ sic temperentur, ut quæ sane sunt post vigilias somno non opprimantur; et S. Aurelianus (*Regul. cap. 28*), « post matutinas orationes, inquit, ad somnum reverti non liceat. » In antiquo etiam Ordine conversationis monasticæ legitur (*Cap. 2*): « Post expletionem vero nocturnæ laudis, in illo intervallo summum silentium fiat tam in voce quam in incessu, sive sono alicujus rei, ut liceat unicuique sine alterius inquietudine peccata Domino confiteri, et veniam et remissionem pro ipsis flendo Deum postulare. » Et in Consuetudinibus S. Benedicti abbatis Anianensis (*Tom. IV Annal.*): « Post matutinas horas non redeat ad lectulos, nisi quando plenarium officium celebratur, vel contigit ante horam surrexisse, excepto infirmis vel pro lassitudine non valentibus, quorum imbecillitas a priore consideranda est. » Crodogangus etiam Mettensis episcopus (*Spec. tom. I*), ne quis post nocturnas vigiliis, nisi forte infirmus, et hoc cum licentia, dormiat, sub poena excommunicationis vetat in Regula Canoniceorum, cap. 15. S. Romualdus usque adeo post nocturnas vigiliis somnum

exosum habuit, ut, Petro Damiani referente (*In Vit. S. Rom.*), « si quis ei confiteretur post duodecim psalmodum vigiliis, vel maxime circa diluculum obdormisse, nequaquam posset eo die cum ejus licentia missarum solemnias celebrare. » Idem Petrus Damiani haec suis legem præscripserat (*Opusc. 15, cap. 17*): « Post nocturnum officium repelere arcubium omnino non licet; unde nos, ut hæc regularis observantia posset facilius custodiri, hoc instituimus, ut quotidie signum primitus ad vigiliis sonet; deinde expleto ex more Psalterio, vel quantum ratio temporis considerata permittit, sonante iterum signo, nocturnale peragatur officium, ut juxta diluculum, quo videlicet tempore gravior incumbit acedia, stantes nos et canonicis inveniat occupatos officiiis. » Statuta Lanfranci (*Cap. 1 § 1*) decernunt, ut post nocturnas vigiliis fratres in choro sedeant, infantes in capitulo cum suis magistris cantum addiscant, atque interim prior, accensa lucerna, videat num omnes ordinate 253 sedeant, omniaque monasterii membra perlustrans, si quem dormientem reperiat, excitatum signo reverti in chorum præcipiat. Eadem pene disciplina vigeat apud Cluniacenses, quorum antiquæ Consuetudines apud Udalicum præscribant (*Lib. I, cap. 41*), ut privatis diebus, si nullæ sint octavæ, postquam semel surrexerint, ad lectos non redeant; deinde factæ interrogationi quantum duraret ipsam intervallum? responderetur sic temperari, ut per illud prior claustralis omnes monasterii officinas percurrere possit; tum ut fratres de ecclesia B. Mariæ simul exeuntes, postquam corporeis naturæ necessitatibus, si qui indigeant, providerint, in chorum revertantur; ubi caput cooperti sedeant; ibique quidquid voluerint aut potuerint faciant: nihil enim tunc temporis fratribus agendum præscribitur. Poterant autem si vellent surgere, altaria circumire, et ibi peculiariter orare. Ubi merito corrigas Haefstenum, qui ex eo quod conqueritur Petrus Venerabilis quod multa adhuc nocte in hymnis laudum cantetur: *Aurora lucis rursus: Aurora jam spargit polum*, et similia; existimat jam olim Cluniacenses intervallum illud non servasse. Non enim queritur Petrus Venerabilis quod nullum servaretur intervallum; sed quod auroram usque non extenderetur. Ait autem Udalicus fuisse aliquando cum intentus oraret, aliquando psalmos ruminaret, aliquando somno oppressus, vellet nollet, dormiaret; additque non nullos Cluniaci fuisse dissimiles. Hæc in memoriam revocant quæ a S. Joanne Gorziensi somnum hoc in intervallo fugaret (*In ejus Vita*, n. 80, *sæc. v Bened.*), scilicet « in morem apud psalmos tacito murmure continue revolendo, nunc circa altaria, nunc paululum residendo, mox exurgere et aliquandiu stare; itemque egressus cella tempus noctis inspicere; deinde lucernis aut emungendis, aut rescindendis assistere; tum etiam scholas canentium revisere; interdum retibus texendis quod noctis superasset expendere. »

Cistercienses etiam constat post nocturnas vigiliis lectos non repetisse ex libro Usuum Cist. c. 74, quo statuitur, ut « post vigilias vel post officium defunctorum, si dicendum fuerit, accenso lumine a servitore ecclesiæ ante armarum et in capitulo, sedeant fratres in ipso capitulo, et legant qui voluerint, nec sedeant in angulis nisi legentes: qui taliter habeant capita in capitibus, ut possit agnosci si dormiant, an non. » Et hæc quidem hæc; nam æstate in claustro sese recipiebant, ex cap. 84; unde S. Bernardus singularem monachum describens (*De Grad. humil.*), *aliis in claustro quiescentibus*, inquit, *solum remanet in oratorio*: ubi quod dicit *quiescentibus* non de corporea, sed de spiritali quiete intelligendum est, ut patet ex Aelredo abbate hom. de duobus discipulis euntibus in Emmaus, et ex Gilberto de Hoiilandia Serm. 23, in Cant. Denique apud primos B. Stephani abbatis Obazinensis discipulos (*Tom. IV Misc. Baluz.*), « illud quod post vigiliis intervallum restabat, non quieti aut somno deputabatur,

peculiaribus orationibus aut operibus manuum in-
serviabat, ut legitur in ejus Vita, n. 7.

Istud autem institutum antiquis monachis, ut vidimus hactenus, inviolabile **254** duplici ex causa commendat Joannes Cassianus: 1° ne purificationem nostram nocturnis orationibus acquisitam invidus hostis illusioni somni contamine; 2° ne somnus ille inertiam in monacho parturiant, ac per totum diem vigorem ejus obtundat, cordis pinguedinem exhauriat, et debilem reddat eum adversus insidias inimici. Adde quod ait Smaragdus: « Scriptum est in lectulo meo! Quæsi vi quem diligit anima mea; quæsi vi eum et non inveni eum: non enim in lectulo carnalium voluptatum dilectus Christus invenitur, sed in laboribus sanctis, excubiis sacris et orationibus invenitur crebris: non in somni torpore, sed in vigiliarum oratione, et orationis invenitur compunctione. » Et illud Petri Damiani (*Opusc. 15, cap. 17*): « Absit tunc nos sopori vel ignavia cedere qua videlicet hora constat Redemptorem nostrum destructo mortis imperio surrexisse, ne si tunc dormiamus, quando oriente sole corporeo etiam interior noster homo lucem debet innocuidam expectare, quod absit, Iritis nobis videatur illa congruere: *Discipuli ejus nocte venerunt, et nobis dormientibus furati sunt eum.* »

Non defuerunt tamen ex priscis monachis, quamvis pauci, qui post nocturnum officium somno indulgere permiserunt, puta S. Isidorum in Regula cap. 6, et Magistrum item Regula cap. 44. Idque usu receptum fuisse circa finem sæculi sexti in Reomensi S. Joannis monasterio colligimus ex libro de Translatione et miraculis ejus, n. 1; sed et S. Galli abbas discipulos post laborem matutinalis officii *quiescendi gratia lectos revisisse* auctor est Walfridus in Vita S. Galli cap. 26 (*Sæc. II*). Similiter S. Gernarius abbas Flaviacensis *completo officio revertens in dormitorium in stratu suo collocare se consueverat*, ut habent ejus acta n. 14. Idem vixisse in Longoretico monasterio discimus ex Visione Baronti, n. 7, sæculo II Bened. in Paulicensi sanctimonialium ex Vita S. Austribertæ, n. 15, sæc. III, part. I; in Lindisfarnensi ex Carmine Ethilvulfi monachi cap. 10, 21, 22; in monasterio S. Corbiniani ex ejus Vita auctore Aribone n. 3, denique in Suessionensi B. M. Parthenone alii in ecclesia vigiliis et orationibus insistentibus, alii post nocturnum officium dormire permittiebantur ex Vita S. Drausii episc., n. 17, apud Bolland., 5 Martii. Sed hæc meræ indulgentiæ, et præter Regulam S. Benedicti, quæ nullum post vigiliis somnum concedit.

De tempore quod laudes inter et primam intercipitur, aliqua posset esse difficultas: nam S. Pater nullum tunc definit exercitium. Item de dominicis diebus, in quibus maturius ad vigiliis monachos surgere jussit, laudesque vigiliis immediate subjungit; num privatis diebus saltem brevi illo spatio, quod est inter laudes et primam, ac diebus dominicis post nocturnum officium ex mente S. Benedicti lectum revisere possimus.

Sed cum cæ rationes et causæ, propter quas somno post vigiliis interdixere Patres nostri, adversus eum qui post laudes capi posset, militare constet; æqualiter utroque tempore prohibitum esse asserendum est. Et sane cum matutinae laudes ad solam auroram celebrari debeant, **255** nec minus hora dimidiata absolvi queant, tam breve a finitis laudibus ad primam (quæ orto iam sole incipitur) spatium intercedit, ut vix dormiendi locum reperias. Quapropter S. Benedictus abbas Anianensis (*In ejus Vita, n. 52*) « tempore siquidem ætatis post expietum matutinarum officium, mox egredi ab ecclesia propter somnolentiam jussit, seseque calcantes lotis faciebus ad ecclesiam concite redeant, et juxta præfatum ordinem (*Quem scilicet ante vigiliis instituerat, cap. 31*) altaria cum reverentia circumant, sancti quæse aquis perfundant,

et sic deinceps ad loca constituta accedant, diurnum expleturi honeste officium. » In capitulis etiam monachorum Sangallensium anno 817 editis præscribitur (*Cap. 31*), « ut intervallum post matutinos, et ante primam hiemis vel ætatis tempore eo proteleatur spatio, quo se fratres apte parare et convenienter orando altaria circuire possint, ut clara luce vel orto sole, exeuntes a prima, vel lectioni vacent, vel injunctam sibi obedientiam subeant. » In antiquo ordine conversationis monasticæ, ut « ex hac matutina laude summum et præcipuum fiat silentium in orando et legendo. » Concordia Dunstani, cap. 2, a calendis Octobris ad Pascha matutinis laudibus ad lucis crepusculum persolvendis primam sine ullo vacuo intervallo subjicit; et cap. 5 decernit, ut a Pascha tota ætate, finitis matutinis, « egredientes ecclesiam fratres calcant se, lavent, peractisque in ecclesia tribus orationibus, sedentes in claustro vacent lectioni usque dum primæ signum auditum fuerit: » quamvis, si nondum dies illuxerit, de licentia prioris lectum repetere permittat. Statuta etiam Lanfranci a calendis Novembris ad Pascha matutinis laudibus et subsequentibus SS. commemorationibus primam subjiciunt, sic ut clarescente die omnia finiuntur; si vero quid noctis superfuert, nullus, præter sanguine minutos, ad lectum revertatur; sed sicut primo intervallo vigiliis inter et matutinas laudes ita se gerant, Eadem forte disciplina vigeat apud Cluniacenses, quorum antiquæ Consuetudines de tempore hiemis apud Udalicum ita habent (*Lib. I, cap. 41*): « In privatis diebus, et si nullæ siant octavæ, postquam semel surgimus, non redimus ad lecta. » Denique liber Usuum Cisterciensium decernit (*Cap. 74*) hieme, ut « si forte post matutinas dies nondum claruerit, accenso lumine a fratribus, fiat intervallum; et fratres qui voluerint sedeant in claustro, sed non legant: » ætate vero (*Cap. 84*) « post matutinas dicant laudes pro defunctis, quibus dictis, et facto intervallo sicut festis diebus, calcant se diurnalibus, et sumant cultellos, quod et faciant quoties calcant se diurnalibus consuete; deinde aspersi aqua, et facta oratione, secundum tempus dicant primam. » Econtra autem Regula B. Aelredi ad virginem a calendis Novembris ad caput quadragesimæ *matutinas laudes cum horæ primæ hymnis* consequenter persolvendas *albescente aurora, præscribit* (*Cap. 14 et 15*); a Pascha vero ad prædictas calendas, matutinis expletis usque ad plenum solis ortum, orationibus vacent et psalmis, et tunc dicatur prima.

Neque tamen inficias ibi aliam fuisse nonnullorum consuetudinem et praxim. Inter alios magister ætate matutinas laudes una cum **256** vigiliis jungi jussit, ut iis celebratis, qui vellent ad primam usque pausarent. Statuta Lanfranci a calendis Octobris usque ad calendas Novembris decernunt (*C. 1, § 1*), ut « privatis diebus post matutinas revertantur ad lectos suos. » Idemque tota ætate usu receptum fuisse patet ex eo quod indulgent, ut « diebus Rogationum, dictis matutinis pro defunctis, fratres ad lectos redeant, et qui volunt plus solito dormiant. » Ergo solebant ætate dormire; nam hieme illi prohibiimus supra vidimus. Idem reperimus etiam apud Udalicum in antiquis Cluniac. Consuetudinibus (*Lib. I, cap. 22*), in quibus item de Rogationibus statutum legitur, et insuper, ut per octavas S. Martini, Nativitatis Domini et Epiphaniæ dormiatur: quo forte respexit S. Bernardus cum Roberto nepoti, qui ad Cluniacenses transierat, exprobrans ait (*Epist. 1*): « Securus nunc, projectis armis, capis matutinos somnos, cum illa hora Christus surrexerit. »

Verum præterquam quod hoc speciale fuit illis congregationibus, idque pro ætate tantum atque, ut plurimum, ad libitum; manifestum est a communi in hoc regula dispensatum fuisse; quam dispensationem tamen numero salmorum decursu, quos præscripto a S. Benedicto officio adiciebant, satis compensabant.

De dominicis crepus major videtur difficultas. Ut quid enim maturius surgere, et matutinas laudes cum vigiliis uno tenore decurrere, nisi ut postea festis corporibus aliqua concedatur requies? Adde quod veteres monachi, teste Cassiano, quos in multis S. Benedictus æmulatus est, sabbato post nocturnas vigiliis duabus circiter horis dormirent; et ex Regula Pauli et Stephani (*Lib. 1, cap. 8*), « mane dicta prima nullus se in lecto recubitet, *excepto die dominico aut festis diebus*, in quibus vigiliarum labore, et præteriti diei solito amplius fatigati paululum post primam qui ex vobis voluerint membra ponant in lectulis, quod non omni tempore idipsam, sed tantum æstivis mensibus liceat. » His accedit suffragium S. Hildegardis, quæ illa S. Regulæ verba commentans: *Data benedictione incipient matutinos*, sic loquitur: « Hic intervallum ad meditationem orationum seu lectionum non ostendit; nec in his diebus fratres, finitis matutinis, ad quiescendum ad lectos redire prohibet; sed si tempus permiserit, ita ut maturius surrexerint, quia in prolixitate nocturni et divini servitii fatigati sunt, in arbitrium eorum ut ad lectos redeant silenter ponit. »

Nihil tamen minus, cum eadem pro omnibus pariter diebus valeant rationes, quas supra adduximus, dominicos dies sub eadem lege comprehensos esse, nec in iis somno post vigiliis indulgendum esse ex mente S. P. Benedicti asserendum est. Hinc canon 5 concilii Aquisgranensis, « ut nullo unquam tempore post vigiliis causa dormiendi, nisi contigerit eos ante horam constitutam surgere, ad lectos redeant suos; » narratque Browerus (*Lib. II Antiq. Fuld., cap. 16*) Ludovicum Pium imperatorem apud Gregorium papam obtinuisse monachis in civitatibus, et matricularibus ecclesiarum locis consistentibus, qui cum magno labore et studio divinum servitium toto anni tempore peragunt, post vigiliis æstivalium **257** nocturnarumque in festis 12 lectionum somno reflectere corpus. Porro si id ex Regula licuisset, a summo pontifice dispensationem requirere haudquam necesse fuisset. Quapropter quod S. Benedictus dominicis diebus nocturnis vigiliis sine ullo intervallo jungit matutinos, non sic capiendum est, quasi laudes accelerare voluisset, et consuetam illarum horam mutare; sed potius nocturnos ad auroram usque produxisse dicendus: nam matutini, quos laudes appellamus, semper ad auroram, sive ut loquitur S. P. Benedictus *incipiente luce* dicendi sunt: unde et matutini diei sunt a voce *matuta*, id est aurora, eo quod ad auroram celebrari debeant: quare Hildemarum illum S. Regulæ textum, *qui incipiente luce agendi sunt*, commentans, hæc scribit: « In hoc loco manifestat B. Benedictus cum dicit, *matutini qui incipiente luce agendi sunt*, quia omni tempore, id est tam quotidianis diebus quam in dominicis et festis diebus matutini incipientes luce agendi sunt. » Idem docet ad cap. 11 idem cum eo etiam Bernardus Casanensis, et Nicolaus de Fractura ad cap. item 11; quorum sententiam confirmat praxis, quæ cum videro est apud anonyum Sangermanensem qui, principatu Caroli Magni translationem S. Germani Parisiensis episcopi describebat, in qua, n. 7, refert (*Sæc. III Bened., part. II*) contractum quemdam « *mane facto.... clericis* (id est monachis), juxta morem diei dominici matutinarum officia consummantibus » curatum fuisse; apud Aimonium in lib. II Mirac. S. Germani, cap. 10, ubi fratribus « *matutinale, orto jam crepusculo*, Paschalis sacrosanctæ festivitatis officium celebrantibus, » Normanni adesse dicuntur; apud Hildegarium in Vita S. Faronis, cap. 113 (*Sæc. II*): « *Nocte quadam cum jam nova aurora claro suo crepusculo dilucidaret, ac concinentes monachi resonarent ecclesiam quodam versu, Deus miseretur nostri et benedicat nobis,* » etc., qui versus dicitur ad matutinos: hic tamen locus non prorsus evincit pro die dominica: clarior est ille, qui desumitur ex lib. I de Gestis SS. Rotonensium, cap. 6 (*Sæc. IV, part. II*):

A « *Cum aurora diei claresceret, et monachi matutinas psallerent, et Dominum una voce laudarent, ventum est ad illum psalmum qui appellatur Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo,* » etc., qui psalmus ad solas dominici diei laudes, aut in festis 12 lectionum dicitur. At nihil luculentius hæc in rem proferri potest, quam locus ex Vita S. Adonis ex abbate episcopi Viennensis, quam ex antiquo breviario Viennensi edidit noster Mabillonius, cujus in n. 8 hæc leguntur (*Sæc. IV Bened., part. II*): « *Temporius fratres ad vigiliis nocturnas surgere compellebat, ubi et ipse solito præsens lectiones et responsoria protrahendo decantari faciebat, quousque diei luce appropinquante matutinæ laudes agerentur.* » Eodem modo Venerabilis Benedictus abbas Clusensis monasterii, ut scribit Vuillelmus, ejus discipulus, in ejus Vita, cap. 15, « *observabat lectiones terminando, processionisque protrahendo, ut ad diem usque divinum opus procederet, ne quid post matutinas ad lectum revertentibus invida hostis fraud subriperet, quod castitatis floculos suaveolentes adureret, et ita solemne gaudium fœdando a sacra communiione absterret.* » His omnibus accedit **258** Joannis monachi egregium testimonium in Vita S. Odonis lib. 1, n. 16: « *Ecce enim sunt evoluti haud plusquam sex anni, dum ante ejus corpus (scilicet S. Martini) vigiliis in excubiis diversus ordo ecclesie celebraret; contigit ut ipse ibidem interesset. Verum quia ejusdem officii antiphonæ, uti omnibus patet, breves sunt, et ejus temporis longiores noctes, volente officium a luce usque protrahere, unamquamque antiphonam per singulos psalmorum versus repetendo canebant,* » etc. Hæc omnia confirmant antiquæ Consuetudines Germaniæ mss. in quibus n. 24 decernitur ut in cœna Domini, « *nocturni ita temperentur, ut in tenebris compleantur;* » ex quo colligas alio tempore non completos in tenebris, sed ad lucem usque productos fuisse, alioquin frustra diceretur, ut nocturni in tenebris compleantur. Et liber I sumum Cisterciensium, cap. 68, « *solet sacrista, cum se viderit temporius quam debuerat surrexisse, cantorem signo præmonere ut duodecimam lectionem faciat prolongare; et tunc qui eam legerit, non eam finiat usque ad nutum sacristæ vel sonitum horologii;* » quare enim lectio duodecima prolongetur non video, nisi quia nondum solita matutinarum hora advenisset.

Nec refert quod S. P. Benedictus Dominicis festisque diebus temporius ad vigiliis surgere præcipiat, et prolixissimæ sint hiemis noctes. Nam primi istud de maturius surgendo præceptum, solas « *x Hildemaro respicit æstatis noctes; hieme enim citius solito non esse surgendum asserit; sed et ita considerandum est, inquit* (*In cap. 11*), in hiemali tempore, ut ita surgant juxta numerositatem fratrum, et prolixitatem lectionum, ut incipiente luce agantur matutini. » Et Bernardus Casanensis (*In cap. 11*): « *Hoc tamen quod dicit, dominicis diebus citius esse surgendum, attinet proprie ad tempus æstivum, in quo si ita tarde surgeretur, sicut quando grandes sunt noctes, esset negligentia magna, nec inciperentur matutinæ laudes incipiente luce, quia in lectionibus secundæ vigiliæ appareret aurora: tempore vero hiemali satis sufficit octava surgere hora, quia tunc 12 lectiones, cum 12 responsoriis, cum psalmodia 12 psalmorum, et tribus canticis, cum hymno Te Deum laudamus, et Evangelio cum debita modulatione dicto, matutinæ laudes incipiente luce poterunt inchoari.* »

Deinde etiamsi media hora citius solito surgeretur, cum diebus solemnibus majori cum gravitate et modulatione divinum celebretur officium, facili negotio totum illud intervallum, licet hieme prolixum, poterant implere; maxime si consideremus, quantum prolixitatis apud majores nostros lectiones cantarentur: nam, v. g., S. Cæsarius in Regula ad monachos, cap. 20 ad singulas lectiones *et ia folia legi*

præcipit. Similiter S. Aurelianus in ordine psalendi « unus frater legat paginas aut tres, aut quatuor, inquit, quomodo mensura fuerit libri; si minute scriptus aut majore forma, ternas paginas; si minor, quatuor: » quapropter ne somnus in tanta lectionum proficitate subreperet, aliquid operis de sparta aut de canape, aut aliquis hujusmodi labor 259 manuum exerceri, diebus vero dominicis festis stare præcipit, in Regula, cap. 29, quod item præscribunt Regula S. Cæsarii ad virgines, cap. 13, et Tarnatensis cap. 6: ex quo apparet non adeo breves fuisse eorum lectiones; alioquin frustra eo tempore arreptum esset opus continuo dimittendum. Et ut de nostris etiam aliquid dicamus, apud Cluniacenses adeo magnæ erant hiemali tempore vigiliarum lectiones, ut in una Septuagesimæ hebdomada integrum Geneseos librum in choro percurrerent, totanique Isaiæ prophetiam intra sex privatas vigilias, teste Udalrico; quo etiam referente discimus fratrem qui lectiones terminaret, cum unam tantum ad duas privatas vigilias Epistolam ad Romanos legisset, increpatum fuisse in capitulo, quod lectiones breviores fecisset. At quod de S. Joanne Gorziensi scribit Joannes Meitensis omnem nunc excederet fidem, nisi id referret testis oculatus et sincerus; eum scilicet « sub una quondam lectione Daniele totum dum tertius lecturus assurrexisset, explevisse. » Illis omnibus suffragari videtur Boherius in primo commentario ad cap. 11, sic scribens: « In majoribus noctibus majores lectiones recitari consueverunt, et psalmi ac responsoria spatiosius decantari. »

Præterea docet Menardus S. Benedictum ad singulos psalmos Ægyptiorum monachorum more orationes interposuisse; id quod etiam decernunt S. Isidorus in Regula 7; S. Fructuosus cap. 5, et Magister cap. 33. Adde quod S. Pater psalmos cum antiphonis cantari præcipit: quod de inserendis singulis psalmorum versiculis antiphonis, ut supra vidimus in ecclesia Turonensi, non sine fundamento interpretari posset aliquis. Quæ cum ita se habeant, nemo jam non videt qua ratione etiam in nocte prolixiori vigilias ad auroram usque producere possent; alioquin si matutinas laudes una cum nocturnis mediis adhuc in tenebris persolvissent, non septies exemplo prophetæ, sed sexies laudem Deo dixissent, ut notat iterum Hildemarum ad cap. 11. Unde nec S. Hildegardis absolute dicit diebus dominicis indultum fuisse a S. P. Benedictino post matutinas somnum; sed tantum si tempus permiserit, ita ut matutinus surrexerint; quo casu, ut dicit Hildemarum, « tunc si dies non fuerit, debet prior signum tangere, ut dormiant; » tuncque, ut existimo, laudes a nocturnis separabant: quia non nisi incipiente luce ex Regula dicendæ sunt. Atque ex dictis hactenus patet quod diebus dominicis vigilie prolixiores, et nocturna synaxis in lucem usque producta matutinum

A soporem non admittunt, ut scribebat Stephanus Tornacensis ad novitium Pontinniacensem, qui Cisterciense institutum deserere cogitabat.

Cæterum nemini durum aliquid aut austerum nimis his in vigiliis videri debet, consideranti aniquum veterum monachorum fervorem, qui, ut docet Cassianus, sabbati et dominicæ noctes fere insomnes agebant, si forte duas postremas horas excipias, in quibus qualicumque requie corpus reliciebant; quas nec monacho indulgendas esse censebat S. Arsenius (Tom. I Monum. Eccles. Græcæ), dicens: ei sufficere unam horam dormire, modo is pugilis nomen mereatur. Cujus rei vestigium aliquid in Cluniacensi monasterio 260 olim advertimus, ubi in die natali SS. Petri et Pauli vigilie nocturnæ pridie clara adhuc die incipiebantur, nec nisi postridie ortu jam sole absoluebantur (Udalr. l. 1, c. 41).

B A Pascha autem usque ad supradictas calendas Novembris sic temperetur hora vigiliarum agenda: parvissimo intervallo, quo fratres ad necessaria naturæ exeant custodito, mox matutini, qui incipiente luce agendi sunt, subsequantur.

Hiemis tempore octavam noctis horam ad surgendum S. Benedictus assignat; quod vero æstivum spectat nullum tempus fixum determinat; sed sic horam temperari imperat, ut parvissimo custodito intervallo, mox incipiantur matutini. Verum cum breviores sint æstatis vigilie, nec nisi breve præscribat intervallum, in eadem circiter horam omni tempore incidant.

C Quantum vero esse debeat illud intervallum, S. Pater non dicit, brevissimum tantum requirens. Porro in cap. 6 monachorum Sangallensium dicitur, « ut intervallum post nocturnum in æstivo tempore usque dum psalmi quinque dici possunt proleatur. » Et in mss. Germanicæ Consuetudinibus n. 28, « ab octavis Paschæ usque in calendis Novembris.... matutini mortuorum ad parvissimum intervallum inter nocturnum et regulares matutinos compleantur; nisi forte lux prævenierit, et tunc differendi erunt, usquequo de omnibus sanctis perficiantur. » Ex Regula autem sufficere debet, ut fratres ad naturæ necessaria exire possint, hoc est ad purgandum ventrem; ubi Boherius in primo commentario, « nota, inquit, quod intrantes domum necessarium vultus suos debent abscondere cum capitibus quantum valent, nec intrantes dormitorium absque caputibus esse convenit in capite, ut Patres nostri asseruerunt, et ordo servat Præmonstratensium. »

Denique quare incipiente luce matutini agendi sunt docet Regula ms. incerti auctoris, quam ex codice bibliothecæ reginæ Suevicæ eruit noster Mabilonius, in cujus cap. 3 hæc leguntur: « Matutinorum solemnitas incipiente luce celebranda est, qui matutina luce radiante Dominus et Salvator noster ab inferis resurrexit.

CAPUT IX.

Quanti psalmi dicendi sint nocturnis horis.

Hiemis tempore, præmisso ^a in primis versu ^b, D *Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me* 261 *festina* (Psal. LXIX); in secundo ^c dicendum est: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam* (Psal. L). Cui subjungendus est tertius psalmus, et *Gloria*. Post hunc,

D psalmus nonagesimus quartus cum antiphona ^d, aut certo decantandus ^e. Inde sequatur Ambrosianum ^f: deinde sex psalmi cum antiphonis. Quibus dictis, dicto versu, benedicat abbas. Et sedentibus omnibus in scamnis, legantur vicissim a fratribus in codice super analogium tres lectiones, inter quas et tria re-

^a Oxon. Flor., hiemis tempore superscripto.

^b Oxon., In primis versum, in secundum dicendum omissis psalmi LXIX verbis. Flor., in primis versus, id est, *Deus, in adjutorium, etc., cum gloria*. In multis dicitur *Domine, ad adjuvandum me festina*.

^c Al., *tertio*; al. *tertium*.

^d Oxon. cum septem mss. addit *vnite exsultemus*.
^e Cass., *decantando*. Haest., *indirectum decantandus*.

^f Sabin. Dion., *Ambrosianus hymnus*

sponsoriam cantantur ^a. Duo responsoria sine Gloria dicantur ^b: post tertiam vero lectionem, qui cantat dicat Gloria ^c. Quam dum incipit cantor dicere, mox omnes de sedilibus suis surgant ob honorem et reverentiam sanctæ Trinitatis.

Codices autem legantur in vigiliis tam Veteris Testamenti quam Novi divinæ auctoritatis; sed et ex osi-

^a Al., cantentur; in Oxon. deest.

^b Hæc verba, duo responsoria sine gloria dicantur, desunt in multis mss.

^c Al., gloriam.

^d Oxon., a nominatis doctorum, et orthodoxis, catholicisque Patribus. Flor., a nominatis, et orthodoxis, catholicisque Patribus. Cass., a nominatissimis, et orthodoxis catholicisque Patribus. Ita etiam S.

tionem earum quæ a nominatissimis doctoribus orthodoxis et catholicis Patribus ^d factæ sunt. Post has vero tres lectiones cum responsoriis suis, sequantur reliqui ^e sex psalmi cum alleluia ^f canendi. Post hos lectio apostoli sequatur ex ^g corde recitanda, et versus, et supplicatio litaniz ^h, id est, Kyrie eleison: et sic fluantur vigiliæ nocturnæ.

Germ. ms. Ebrul., Faron, Vict. ms., sed omisso Patribus. Comp., a nominatissimis doctorum orthodoxis Patribus.

^e Oxon., Qui.

^f Ebrul., cum albis.

^g Oxon., inde.

^h Vict. ms., et litanias.

COMMENTARIUS.

Hic tempore præmissio in primis versu Deus, in adiutorium, etc.] Hic est versiculus ille a priscis monachis adeo celebratus, quem ad universa quæ agrediebantur, et era usurpabant, eujus vim et efficaciam describit Cassianus collat. 10, cap. 10. Hunc S. P. Benedictus ad omnia divini cursus officia præmitti primus instituit; quem ritum ab eo acceptum pontificia auctoritate postea firmavit, atque ab universali Ecclesia recipi curavit S. Gregorius Magnus, ut docent Pamelius annot. 15 in Cypr. lib. de Orat. Dominica, et Polydorus 262 Virgil. lib. vi de Invent. rerum, c. 2, quanquam ritus hujus auctorem Damasus suavis S. Hieronymi faciat Navarrus de Orat. c. 3, n. 64. Sed epistola illa S. Hieronymi, unde id desumit, quæ tom. I Concil. habetur, ut commentitia et adulterina jure exploditur.

Hunc versiculum, quem ad implorandum divinum auxilium adhibere solemus, merito S. Benedictus nocturnis vigiliis præmitti voluit, quia hoc potissimum tempore variis cacodæmonum infestationibus agitati, illo præsertim opus habemus. « Cum enim insonuerit signum spiritualis tubæ ad orationem vocans, invisibiliter conveniunt inimici. Et alii quidem cum expectati fuerimus, nos ut iterum decumbamus lectulo hortantur: Exspecta, inquit, dum compleantur principales hymni, sicque demum proficisceris. Alii cum ad orationem assistere cœperimus, nos in somnum præcipitant. Alii suadent ut in ecclesia colloquamur. Alii præter consuetudinem ventrem immodice stimulant. Alii mentem nostram in turpes cogitationes pertrahunt. Alii super parietem reclinare nos ut debiles admonent; nonnunquam etiam oscitare immodice faciunt. Nonnulli risum nobis movent, ut per hunc ad indignationem contra nos Deus provocetur. Alii per summam desidiam festinare nos in versuum pronuntiatione impellunt. Alii contra psalmodiam protrahere voluptatis causa hortantur. Nonnunquam vero ori etiam assidentes nos: ita illud claudunt, ut vix aperiri posse videatur (S. Joan. Clm., grad. 18). »

In secundo ter dicendum est: Domine, labia mea aperies, etc.] Quia, ut dicit S. Augustinus (Lib. II contra duas epist. Pe ag., cap. 8), nemo potest laudare Deum, nisi Deus aperiat labia. Sed cum oratio plus cordis sit quam laborum, cur labia et non corda petimus aperiri? Respondet Joannes Bona (De Divin. Psalm. cap. 16, § 4) laborum usum non esse tantum ad eloquium, sed etiam ad osculum: unde « Ecclesia, dum dicit, Domine, labia mea aperies, non tam petere videtur divinum auxilium ad laudes ejus digne annuntiandas, quam mysticam laborum purificationem ad castissimum dilecti osculum recipiendum. »

Illum autem versiculum ter repeti S. Benedictus instituit, idque vel ob majorem nocturni officii ma-

jestatem et solemnitatem, vel ob memoriam ternæ illius orationis, quam in horto tertio Christus oravit; vel ad excitandum pietatis affectum, orationis quæ vehementiam et perseverantiam; vel ad honorem SS. Trinitatis, et imitationem cœlestis illius trisagii, quo Deum trinum et unicum cœlites adorant: quæ omnia fuse prosequitur Hæftenus lib. VII, tract. 6, disq. 2; vel etiam propter necessitatem divini auxilii ad laudes Deo debite concinendas; vel tandem ad demonstrandum quam stricto labia silentio claudere debeamus, quæ non nisi post trinam divini numinis invocationem, idque ad laudandum Deum aperiri necesse sit.

Porro hunc versum pronuntiando, digito signum crucis in os formamus, ut eadem aperiatur clavi, qua pridie obseratum fuerat. Narrat enim Beletus (In explic. divini offic. cap. 24) primis Ecclesiæ temporibus sacerdotis crucis signum sese munisse, vocem comprimentes ad tempus usque matutinum, quo in laudem Dei prorumpentibus: unde Honorius Augustodunensis (Gem. animæ lib. II, cap. 1) « signa, 263 inquit, militibus per tubas dantur, Christianis signa campis dantur, qui quasi milites convenientes imperatori salutant, dum per versus Domine, labia mea aperies laudes Christi inchoant. Dum enim in nocte dormitum eunt, signaculo crucis quasi sigillo se muniunt, quæ nunc aperitur, dum ora in nocte clausa ad laudem Dei solvunt. »

Cui subjungendus est tertius psalmus et gloria.] Hunc etiam psalmum nocturnis præmitti voluit S. Benedictus, vel quia de somni surrectione dicit, ut aiunt Hildemarus et Durandus, vel quia de resurrectione Domini agens, dum illum audit monachus, pervigilem se et devotum ad vigiliis cusodit, ut docent Bern. Cass. et Turcremata, vel quia per illum « contra adversantes dæmones, mundum videlicet et carnem, divinum invocatur auxilium, » ut ait idem Bernardus. Ipsum etiam præmitti voluit, ut negligentioribus tempus sit occurrendi ad invitorium, sicuti ad laudes psalmum LXVI præmisit, ut omnes occurrant ad quinquagesimum.

Et gloria.] Quæ merito psalmo tertio, in quo agitur de Christi resurrectione, subjungitur, quia in ea Dei gloria specialiter predicatur, inquit Bernardus Cassinensis. Porro circa hunc glorificationis hymnum tria sunt observanda: 1° a quo sit compositus; 2° quis illius pronuntiandi modus; 3° quis illius usus.

Quod spectat ad primum, « Illud certissimum est, hymnum glorificationis ab apostolis compositum, a Patribus Nicænis auctum, ab universa Ecclesia receptum, omni reverentia cantandum esse, » inquit cardinalis Bona (De div. Psalm. cap. 16, § 6). Manavit ergo ad nos apostolica traditione; atque craverunt qui ex Theodoro I. II Hist. Eccles., cap. 24;

Soromeno lib. III, cap. 19; Tripartita lib. IV, cap. 35; clarius ex Nicephoro lib. IX, cap. 24, Flavianum monachum Antiochenum hujus hymni faciunt auctorem. Cum enim catholici imperante Constantio Patrem cum Filio pari gloria celebrarent, et Ariani ambiguis locutionibus Filium Patre inferiorum ostendere conarentur; Flavianus, ut aiunt isti, coacta monachorum caterva, primus omnium clara voce cantavit *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*. Sed hunc hymnum Flavianus antiquiorem evincunt SS. Athanasii et Basilii auctoritates. S. Athanasius in lib. de Virg.: « Cum surrexeris a mensa, inquit, rursus gratias agendo ter dicas: *Misericors et miserator Dominus escam dedit timentibus se: Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*; rursusque post peractam glorificationem preces tuas absolvas. » S. Basilii vero in libro de Spiritu sancto, capp. 7: « Quapropter glorificationis hymnum Patri simul cum Filio offerimus; sed nonne hoc nobis sufficit, quod hæc Patrum sit traditio? » Idem docet cap. 27 et 29 ejusdem libri, ubi agit de traditionibus apostolicis. Eiusdem quoque hymni sit mentio in Vita S. Eugenii, quæ sub Commodiano imperatore floruit: « Et angeli transeuntes hymnum Deo dicebant: hoc solum intelligebatur, quod nomen Jesu Christi et Spiritus sancti in ipsis laudibus resonabat: *Gloria et honor Patri, et Filio, et Spiritui sancto, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.* »

264 Quapropter quod Walfridus in libro de Rebus eccles. cap. 25 asserit a magno Nicæno concilio compositum fuisse, intelligendum est de appendice *Sicut erat*, etc., quam revera eo in concilio additam fuisse docet cardinalis Bona, idque ad obstruendum sacrilegum os Arianorum blasphemantium, et asserentium fuisse tempus cum Filius non erat cum Patre; id quod testari videtur concilium Vasense, seu Vasatense, verius Vasionense, in Gallia paulo post Nicænum, tempore Constantii imperatoris, sub Julio papa celebratum, licet ejus canones existant cum Vasionensi II, sub Leone Magno hac sanctione edita: « Quia non solum in sede apostolica, sed etiam per totum Orientem et totam Africam vel Italiam, propter hæreticorum astutiam, qua Dei Filium non semper cum Patre fuisse, sed a tempore cœpisse blasphemant, in omnibus clausulis post *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto, Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, Amen* dicitur: etiam nos in universis ecclesiis nostris hoc ita dicendum esse decernimus. » Quanquam hæc verba totum Orientem addititia esse existimet Menardus, cum nusquam repereris apud Græcos *Sicut erat in principio* fuisse in usu. Sed et Walfridus cap. 25 ait Græcos non dicere *Sicut erat in principio*, sed hoc modo *Et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen*.

Modus illum exprimendi varius fuit et multiplex. 1º *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*. 2º Ex S. Basilio lib. de Spir. sancto cap. 27: *Gloria Patri, et Filio, cum S. Spiritu*. 3º *Gloria et honor Patri, et Filio, et Spiritui sancto*: qui modus exprimitur in Vita S. Eugenii supra citata, et decernitur in concilio Toletano IV, can. 14, his verbis: « In fine psalmorum non sicut a quibusdam hucusque *Gloria Patri, sed Gloria et honor Patri* dicatur, David propheta dicente: *Afferite Domino gloriam et honorem.* » 4º Ariani verbis Apostoli ad suæ hæreseos patrocinium abutentes, ita eserebant: *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto*, ut constat ex Theodoro I. I Hist. eccl., c. 24, ubi Leontius patriarcha Antiochenus, ut dissimularet hæresim, cum esset in synaxi, hæc ejusdem hymni verba *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto* submitte dicebat; reliqua vero *in sæcula sæculorum* clare et distincte. 5º Vigilius papa epist. I etiam quorundam reprehendit errorem, qui subducta una conjunctiva syllaba, perfectum SS. Trinitatis vocabulum minuire conabantur, dicentes *Gloria Patri et Filio Spiritui sancto*.

Quod spectat ad appendicem, Joannes Bona asserit

(De Divin. Psalm. cap. 16, § 5) a Nicæno concilio additum *Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, Amen*; quod etiam vidimus statutum in concilio Vasionensi. Et tamen in Vita S. Eugenii, in Liturgia S. Joan. Chrysost. et apud Joannem Moschum in Prato spiritali c. 119, sola hæc habetur clausula: *Nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, Amen*; quam solam apud Græcos in usu fuisse auctor est Walfridus cap. 25. Quidam etiam hæc verba tantum addebant: *In sæcula sæculorum, Amen*, ut videre est in conc. Tolet. IV.

265 Nunc de usu hujus versiculi aliquid proferendum. In fine cujusque psalmi a nobis decantari solet, huncque ritum S. Hieronymo quidam perperam ascribunt, cum illa epistola, unde id deducunt, tanquam falsa ab eruditis viris merito explodatur: nam in ea dicitur ita cani in Oriente, quod falsum esse convincit istud Cassiani testimonium (Lib. II, cap. 8): « Illud autem quod in hac provincia (Massiliensi) vidimus, ut uno cantante in clausula psalmi omnes astantes concinant cum clamore, *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*, nusquam per omnem Orientem audivimus; sed cum omnium silentio, ab eo qui cantat finito psalmo orationem succedere. » Aliquando prolixiores psalmi dividebantur, ut præcipit S. Benedictus, et in fine cujuslibet divisionis addebatur *Gloria Patri*; id quod decernit concilium Narbonense his verbis (Can. 2): « In psallendis ordinibus per verbum psalmum *Gloria* dicatur omnipotenti Deo, per majores vero psalmos, prout fuerint prolixiores, pausationes fiant, et per quamque pausationem *Gloria Trinitatis Domino* decantetur. »

Aliquando duo sub una *Gloria* dicebantur psalmi, ut præscribit Regula S. Benedicti, sed id fieri prohibet Regula Magistri cap. 33. In Oriente hæc Trinitatis glorificatione antiphonas tantummodo terminare solebant, ut scribit Cassianus. Denique in fine ultimi responsorii cujuscunque nocturni a S. Benedicto decernitur dici, atque in responsorii crebrius a Romanis usurpari asserit Walfridus cap. 25. De hoc versiculo tractatum Anagogicum edidit Joannes Gerson, quem consule, si lubet, tom. III de Hymno gloriæ.

Post hunc psalmus nonagesimus quartus.] Invitatorius appellari solitus, quem Regula Magistri *Responsorium hortationis*, S. Isidorus in officio Mozarabo *Sonum* vocat. Hunc in ipso divini officii exordio ante S. Benedicti tempora recitatum fuisse constat ex S. Athanasio testante (*Serm. de Deipara*) Christianos ad precum principium invitantes invicem et adhortantes, clamare solitos verba hujus psalmi.

De illius usu ita scribit cardinalis Bona (*De Divin. Psalm. cap. 16, § 8*): « Marcus Gazæus Diaconus, qui vivebat anno Domini 450, processionem describit Christi fidelium psalmum *Venite exultemus* concipientium, et in versiculorum psalmi intercisione dicentium alleluia; quæ modulatio quamdam in vitorii speciem representat. Scribit quoque Amalarius hunc psalmum se audisse Constantinopoli in ecclesia S. Sophiæ in principio missæ celebrari. Solet Ecclesia Romana invitatorium omittere in solo officio Epiphaniæ; qui ritus antiquissimus est, teste Alcuino et Hugone; tum quia totum officium est de vocatione gentium, ut docet Bonaventura, et ea verba frequentius iterantur: *Venite adoremus eum*; tum quia idem psalmus in tertio nocturno cantatur; inconveniens autem esset bis in eodem officio eundem psalmum recitari. Nos vero, qui ex præscripto regulæ nostræ in tertio nocturno tria cantica et Veteri Testamento psallimus, ipsa etiam Apparitionis die invitatorium more solito decantamus. » Hactenus cardinalis Bona. Constat tamen ex Amalarii Supplemento (*Analect. tom. II*) omissum fuisse olim etiam apud Benedictinos in 266 Epiphania hunc psalmum, et in secundo nocturno decantatum.

Cum antiphona.] Antiphonam hic vocat invitatorium huic psalmo præmitti solitum, verbi gratia, *Regem confessorum Dominum venite adoremus*, quod Amala-

rius (*De Ord. Ant. cap. 69 et 70*) vocat invitoriam antiphonam : id quod confirmat Ordo Rom., in quo ad vigiliis Paschæ legitur : *Infra albas Paschæ super Venite dicitur antiphona* : « *Surrexil Dominus vers.* » Repetitur autem aut ex toto, aut ex parte ad singulos psalmi versiculos ; idque a tempore S. Benedicti, ut scribit Boherius in secundo commentario.

Aut certe decantandus.] Particula aut copulative pro et hic cum videtur, quasi diceret *cum antiphona, et certe decantandus* ; nam psalmus iste omnino morose pronuntiari debet ex Regule cap. 43, et semper in Ecclesia magna cum solemnitate fuit decantatus. Existimat tamen Bernardus Cassinensis in directum esse dicendum : sic enim ad hunc locum scribit : « *Aut certe decantando, supple in directum, et sine antiphona, sicut tertius psalmus ; quod in æstate faciunt in partibus Gallicanis.* » Similiter in Petri Diaconi textu legitur : « *Aut certe decantando sine antiphona in directum.* » Confirmat Amalarius in supplemento ad lib. iv de Offic. divinis : « *Invitoriarum æstivis diebus hebdomadalibus sine modulatione antiphonæ solet dici.* » Et certe Paulus Augustinus a Janua observat in Regul. cap. 12 particulam *de interdum* esse negativam, ut idem sit decantare ac non cantare, sed simpliciter sine vocis modulatione recitare.

Inde sequatur Ambrosianum.] Id est hymnus, quem S. Pater Ambrosianum nuncupat, tanquam aliquid vere Ambrosianum, sive divinum, ac celeste, divinitusque inspiratum, ut exponit Smaragdus, et post eum citatus a Bernardo Cassinensi Petrus Diaconus ; vel ab Ambrosio præsule, hymnorum magistro, ut item exponit idem Smaragdus, quia hymni a S. Ambrosio compositi ejus tempore frequentius cantari cœperunt, ut ipse testatur in fine concionis de Basilicis non tradendis hæreticis. Postrema explicacionem illustrat Amalarius in præfato Supplemento sic scribens : « *Certum autem probatur quodammodo S. Benedictus consuetum morem S. Ambrosii in nonnullis ecclesiasticis elegisse, verbi gratia, de hymnis quos Ambrosianos appellat.* » Et Walfridus in lib. de Rebus eccles. (Cap. 25) : « *S. Benedictus hymnos Ambrosianos nominans, vel illos vult intelligi quos confecit Ambrosius, vel alios ad imitationem Ambrosianorum compositos ; unde cardinalis Bona de Cisterciensibus suis loquens (De Divin. Psalm. cap. 18, § 4), « quod D. Benedictus hymnos Ambrosianos vocet, inquit, hymnos omnes ab Ambrosianis pœcepimus iisdemque prorsus omni tempore quibus et illi, quorum catalogum inveniet curiosus lector apud Radolfum Tungrensem. » Plura de hymnis habes apud eundem cardinalem in lib. de Divin. Psalm. cap. 16, § 9.*

Deinde sex psalmi cum antiphonis.] Guillelmus Durandus antiphonam dici putat (*Ration. lib. v, cap. 2*) per respectum ad psalmum, id est ante psalmum sonans. Sed proprie antiphona est cantus reciprocos, a voce Græcæ ἀντιφωνεῖν, quod est contra clamare, aut vicissim et ex adverso 267 respondere. Porro inter responsorios et antiphonas hoc differt, quod in responsoriis unus dicit versus, in antiphonis autem versibus alternant (*S. Isid. lib. vi Orig. c. 19*) : id quod aliquis ita explicare posset : Ad singulos psalmorum versus antiphonas cantant, quia revera ita in usu fuisse apud veteres docet eruditus vir Josephus Themasius.

An vero ita intellexit Hildemar? cum scribit : « *Antiphonas primum Græci composuerunt, duobus choris alternatim concinentibus, quasi duo Cherubim. . . Apud Latinos autem primum idem B. Ambrosius antiphonas instituit, Græcorum exemplum imitatus ; ex hinc in cunctis occidentis regionibus earum usus crebuit.* »

Quibus dicit, dicto versu.] Versus a vertendo dicitur, vel quia ab officio psalmorum ad lectiones vertimus, vel quia « *quando versum audimus, faciem illico vertimus ad altare, ut omnis cogitatio, quæ*

A foras exivit per evagationem, revertatur ad Deum per devotam introversionem, » ut loquitur cardinalis Bona (*De Divin. Psalm. cap. 16, § 13*).

In nono autem capitulo monachorum Sangallensium decernitur « *ut versus in usquequoque concursu alius, et distinctius, atque protractius honeste dicantur.* » « *Dicitur autem clara et acuta voce, inquit præfatus cardinalis (Ibid.), ut eo audito excitentur pigri et revertantur ad cor. Dicitur noctu ante lectionem, ut qui psallendo laboravit, sedeat jam et requiescat, et ad lectionem doctrinam vigilantem audiendam eleveur, ne forte sedenti importuna irreparata dormitatio, etc.* »

Benedicet abbas.] Non signo quidem crucis, inquit Boherius, sed verbo benedictionis. Quæ autem sint illa benedictionis verba explicat Smaragdus his verbis : « *Id est post versum a cantante dictum, dicat abbas : Præcibus omnium sanctorum suorum salvet et benedicat nos Dominus, vel aliquam ejusmodi benedictionem.* » Hæc est brevis illa precatio quam absolutionem vocamus, et præcedit oratio dominica, sequiturque benedictionis petitio a lectore : quæ omnia sub benedictionis nomine complecti videtur Bernardus Cassinensis hunc in locum sic scribens : « *Nam abbas, antequam legatur lectionem, dominicam præmittit orationem. Postmodum aliquam aliam orationem præmittit, videlicet : A vinculis peccatorum nostrorum, etc. Lectore vero benedictionem postulante per illum, scilicet Jube, domne, benedicere, tunc dat benedictionem abbas.* » Quæ quidem omnia narratim S. Benedictus haud exposuit, quia ex usu satis nota esse existimavit ; si tamen usus fuerit S. Benedicti tempore lectionibus præmittere orationem dominicam, quam Boherius uti et absolutionem præter Regulæ præscriptam additas esse censet. Et certe Cistercienses utramque omittunt, ut scribit Joannes Bona de Divina Psalm. c. 18, § 4. Videtur tamen usus ille antiquissimus, ad quem forte respexit capitulum 5 monachorum Sangallensium, decernens « *et dicitis sex psalmis primis ad nocturnum, genua non inflectant, sed stantes orant.* »

C Lector autem benedictionem petens dicit : *Jube, domne, benedicere*, cujus ritus antiquitatem probat Greterus tom. II de Cruce in orat. De 268 hæc petenda benedictionis formula ita scribit Petrus Damiani (*Lib. de Dominis vobiscum, cap. 2*) : « *Lectorus magne humilitatis gratia non a sacerdote, sed ab eo cui sacerdos jusserit, se postulat benedici dicens : Jube, domne, benedicere. Sacerdos autem ut tantæ humilitatis vicem reddat, non subiecto cuiquam benedicendi delegat officium, non per semetipsum benedictionem dare præsumit, sed prius ut a Deo, qui est super omnia benedictus, prærogetur, exposcit.* »

Sedentibus omnibus in scamnis.] Nota quam vilem et humilem velit esse oratori suppellectilem, qui sedentibus non superba subœllia, sed sola concedit scamna. Ita veteres monachi *sedilibus humillimis insidentes ad vocem psallentis* a Cassiano describuntur (*Lib. II, cap. 12*). Ita etiam de nostris legitur in D lib. II de Gestis SS. Rotonensium cap. 5. Porro licet Petrus Boherius hunc locum exponens dicat in hæc expresse Regula non contineri, num standum an sedendum sit quando psalmi canuntur, ex his tamen S. Benedicti verbis satis apposite intulit Menardus, instituti nostri monachis inter psallendam esse standum : qui enim jubentur sedere dum leguntur lectiones, prius stetisse psallendo necesse est, quod confirmat ex Reg. cap. 60 : *Concedatur ei post abbatem stare et benedicere, et ex cap. 63 : Sic accedat ad pacem, ad communionem, ad psalmum imponendum, in choro standum.* Nam licet stare non semper pro corporis erectione, sed pro presentia aliquando sumatur, ut cum dicitur *omni de hic stantibus*, nihil tamen vetat hic illo sensu accipi : si enim sedissent, naturali loquendi ratione dixisset : *Concedatur ei post abbatem sedere, et sic accedat ad pacem . . . in choro sedendum, etc.* Atque hæc fuit veterum monachorum

praxis, quam videre est apud S. Athanasium in libro de Virginitate: « Media nocte surgit, et psalmos dicit, quantum potes stans; » apud S. Joannem Chrysostomum de Vita monachorum sui temporis ita scribentem (*Homil. 14, in I. Timoth.*): « Cum ante lucem gallus emittit vocem, omnes cum reverentia discusso sopore consurgunt, a suo excitati praelato; adstantque sacro choro, protinus expansis manibus sanctos concinunt hymnos; » apud Cassianum, referentem (*Lib. II, cap. 12*) eum qui psalmos, alia audientibus et sedentibus, psalleret, stando decantasse; in Regula Magistri (*Cap. 47*): « Oportet psalterium immobili corpore, inclinato capite stare, et laudes Domino moderate canere; » apud S. Vincentium Ferrerium: « Pulsatis matutinis, et factis vespis, et inclinationibus, psallendo ita super pedes tuos, non appodiatas. » Testatur etiam Boherius in hunc locum in monasterio Sublacensi et Specus, ubi S. Benedictus primo poenitentiam egit, fratres in psalmis omnino non sedisse, ut se vidisse pluries asserit: quanquam dicat in magnis Galliae cœnobiiis advertisse dum psalmi explentur fratres sedere; interdum fratrum medietatem in uno psalmo sedisse, aliam alternatim in alio. Quod de Sublacensi Boherius, hoc de Cassinensi asserit Bernardus Cassinensis: « Usque hodie, inquit, in psalmis canendis non sedent fratres in monte Cassinensi, licet alibi videam sedentes alternatim per vices, quod et ego non vitupero: istud tamen ut pote magis consonum intentioni P. N. Benedicti magis laudo. »

269 Inter magna illa Galliae monasteria, in quibus fratres sedentes in choro vidisse se Boherius affirmat, recenseri merito posset Cluniacense, in quo si quis sedere voluerit inter psalmodiam, inquit Udalricus, observat ne sedeat juxta alium sedentem, sed ita ut unus stet, et sedeat alter, et invicem exhibere debent occasionem sedendi; » Divionense S. Benigni cujus antiquæ Consuetudines mss. eandem cum Udalrico præscribunt, hoc solum addito, quod unus per duos psalmos sedeat, et alter stet; et Cisterciense in ejus libro Usuum decernitur (*Cap. 68*), ut nec sedeat aliquis ex quo incipitur *Dus* in adjutorium usque post hymnum, et tunc plicatis manibus super genua sedeant simul primum psalmum, et secundum stent, et sic percurrant cæteros. » Bursfeldenses etiam ad psalmos alternatim sedent. Nos vero ad omnes horas diurnas semper stamus, quod magis consonum est intentioni S. Benedicti, ut dicit Bernardus Cassinensis. De non sedendo ad opus Dei integrum edidit Petrus Damiani opusculum 39; quod, si lubet, consule.

Legantur vicissim a fratribus in codice super analogium tres lectiones.] Cum S. P. Benedictus lectiones in codice legi præcipiat, recte ex hoc loco Haftenus infert psalmos sine libro memoriter ex mente S. legislatoris esse cantandos: optime enim distinxit inter duos hosce loquendi modos; *legantur*, et *dican- tur*. Priori utilis S. Pater cum de psalmis, posteriori cum de lectionibus agit. Et sane id vincit antiqua veterum monachorum consuetudo, psalterium aliosque sacræ paginæ libros memoriæ commendandi: « Volens renuntiare sæculo, inquit S. Pachomius (*In Regul. art. 26*), . . . manebit paucis diebus foris ante januam, et docebitur orationem dominicam, et psalmos quantos poterit discere. » Et alibi (*Art. 80*): « Omnino nullus erit in monasterio qui non discat litteras, et de Scripturis aliquid teneat, quod minimum est, usque ad Novum Testamentum et Psalterium. » S. Basilii (*In Animadv. num. 4*): « Si quis integra corporis valetudine orationes facere, aut psalmos memoriæ mandare neglexerit, excusans excusationes in peccatis, hic a cæterorum consortio segregetur, aut hebdomadam unam jejundet. » S. Ferreolus: « Omnis qui nomen vult monachi vindicare, litteras ei ignorare non liceat; quia etiam psalmos totos memoriter teneat; neque se quacunquē excusatione defendat quominus sancto hoc studio capiatur. » S.

A. Hieronymus Rusticum monachum instituens (*Epist. 4*): « Nunquam de manu et oculis tuis recedat liber; discatur Psalterium ad verbum. » Et alibi de Aegyptiis monachis loquens (*Epist. 22*): « Quotidie aliquid de Scripturis discitur. » Et iterum (*In psal. cxxxiii*): « Solent monachi hoc inter se habere certamen, ut plures ediscant Scripturas, et in eo putent se esse meliores, si plures ediderint. » Et certe sæculo IV in quodam parthenone S. Eupraxiæ se suscipi roganti, respondit abbatissa (*In ejus Vita Boll. 13 Mart.*): « Filia, si vis hic permanere, litteras habes discere et Psalterium. » S. Apollinaris (*In ejus Vit. apud Boll. 5 Janu.*), quæ sæculo v obiit, in monacham consecrari desiderans, parentes rogavit, « unam adducerent monacham, ut eam doceret Psalterium, et legere; » qui « paucis post diebus adduxerunt ad eam monachas, 270 quæ eam docerunt Psalterium, et legere Scripturas. » S. Sabas in monasterio Flavianiæ admissus (*In ejus Vit. n. 4, tom. III Mon. Eccl. Græc.*), « brevi tempore Psalterium, reliquasque didicit cœnobiacæ regulæ constitutiones. » Anastasius Persa monachus (*In ejus Vit. n. 12, Boll. 22 Januar.*) ad conversionem veniens, cuidam fratri traditus legitur, « qui docuit eum litteras, simul et placitæ Dei doctrinam, simul cum psalterio. » De nostris patet ex dictis cap. superiori, et in lib. I de Antiquis monach. Ritibus c. 6. Sed quid quod ab ipsis presbyteris et episcopis exigeretur ut Psalterium discerent? Certe S. Gregorius (*Lib. XII Regist., ep. 6*) Rusticum diaconum electum in episcopum, eo quod psalmos ignoraret, noluit ordinari, nisi prius diligenter inquisitum esset quantos psalmos minus teneret. Idem S. doctor (*Lib. IV, ep. 45*) Andreæ Scholastico ita scribit: « Sed nec Joannem presbyterum psalmorum nescium præsumpsimus ordinare; hæc enim res minus sui profectus habere studium demonstrabat. » Unde mirari subit quod scribit Walfridus Strabus (*Lib. de Reb. eccl., cap. 25*), psalmodiæ memoriter exercendæ ante sua tempora usum rariorem fuisse, « ut de novissimis pene Romanorum præsulibus, inquit, et qui hæc ducentis annis nostra tempora præcesserunt, quasi memorabile quiddam et singulare scribatur, si qui eorum prædictis in rebus eminentiores cæteria viderentur. . . . De Gregorio autem tertio velut inauditum quiddam, et novum refertur, quod omnes psalmos memoriter tenuerit. »

Ut autem ad propositum revertamur, cum omnes veteres monachi Psalterium ex corde discerent, ut hactenus demonstratum est, et alioquin rariores illo tempore forent codices manu exarati (nam, verbi gratia, in Ceatulensi monasterio, in quo trecenti minimum erant monachi cum centum pueris, non nisi septem psalteria habebantur, ut constat ex librorum ejusdem monasterii catalogo anno 851 facti), manifestum est psalmos a nostris ex corde decantatos fuisse: unde etiam antiquæ Germaniæ Consuetudines mss. præscribunt (*Num. 13*), ut lectori provideatur ab oratorii provisorio candelæ, abbati ab armarie, eo quod prius psalmos in tenebris sine lumine, ac profunde sine libro cantarent.

Lectiones autem a fratribus vicissim recitari voluit S. Benedictus, « id est per vices, alternatim, vel mutuo, id est tunc iste, tunc ille; nunc hinc, nunc inde, » inquit Smaragdus; sive, ut ait Bernardus Cassinensis, « alternative sibi succedendo, » ita ut nunquam duas unus et idem legat lectiones, unde et ad singulas petitur benedictio, quam iterare necesse non esset, si unus et idem plures consequenter legere deberet lectiones. Et certe id postulabat summa S. Patris discretio, ne forte nimium laborarent in legenda, maxime cum proluxiores tunc temporis essent lectiones, nec ita facile esset legere in codicibus manuscriptis. Vide lib. II de Antiquis monachorum Ritibus cap. 4.

Super analogium.] Quid sit analogium describit in prima expositione Boherius his verbis: « Vocatur hæc analogium locus altus supra chorum, ubi stant libri sanctæ prædicationis, ut sunt legendarii, sive lectio-

narii, qui continent sermones SS. doctorum. » Apte omnino si nominis **271** etymon attendamus: *ἀνά* Græce sursum Latine, et *λόγος* sermo dicitur; unde etiam S. Isidorus (*Lib. xv Orig., cap. 4*), « analogium, inquit, inde dictum est, quod sermo inde prædicetur, nam *λόγος* Græce sermo dicitur, quod et ipsum altius situm est. » Aliis tamen analogium est pulpitum, quod supponitur libro. Glossæ Isidori: « Lectrum analogium super quo legitur. » Et rursus: « Pulpitum, analogium, lectrum. » Unde Gregorius Turonensis describens analogium basilicæ S. Cypriani martyris (*Lib. 1 de Gloria martyr., c. 94*): « Analogium, in quo libro superposito cantatur; aut legitur. » In antiqua delineatione monasterii S. Galli tria habebantur in choro analogia; duo ex utraque parte ad legendum in nocte, et tertium paulo inferius in medio choro ad Evangelium.

Inter quas et tria responsoria canantur. De responsoriis ita scribit S. Isidorus (*Lib. 1 de Offic. eccl., cap. 8*): « Responsoria ab Italis longo ante tempore ~~scilicet~~ reperta, et vocata hoc nomine, quod uno cantante chorus consonando respondeat: ante autem id solus quisque agebat; nunc unus, interdum duo, vel tres communiter choro in plurimis respondente. » Ruperto vero, « responsoria dicuntur, quia respondent lectionibus, tristia tristibus, læta lætis; vel quia choro re-pondente cantantur. » Ita etiam fere Nicolaus de Fractura.

Quod autem dicit S. Isidorus (*Lib. viii, cap. 8*) responsoria ab Italis fuisse inventa, auctor est tamen Sozomenus S. Joannem Chrysostomum responsorias captiores instituisse ad æmulationem Arianorum, qui in cœtus distri-uti, alternatim et ad modum responsoriorum canebant, et corollaria adiciebant in gratiam suæ sectæ composita.

Duo responsoria sine GLORIA dicantur. Post tertiam vero lectionem, qui cantat dicat GLORIA. « Priscis temporibus non cantabatur Gloria post versum, sed repetebatur responsorius, » inquit Amalarius (*De Ordine antiph., cap. 2*), sed B. Benedictus saltem in tertio responsorio decantari voluit, narratque Walfri-
 C *fridus (De Rebus eccl., c. 25)* crebrius a Romanis in responsoriis usurpatum fuisse; sed et concilium Tolletanum iv redarguit eos qui in responsoriis non adhibebant Gloria Patri; statuitque cum hac discretionem esse canendum (*Can. 15*), « ut in lætis sequatur Gloria, in tristioribus repetatur principium; id quod est adhuc in usu, unde nec dicitur in officio defunctorum ex conc. Aquisg. c. 66, nec a dominica Passionis usque ad Pascha; quia tunc temporis vituperium et injuriæ Trinitatis in personam Filii recitantur, inquit Boherius; licet hoc contra regulam esse asserat Hildemarum in cap. 14, atque in suo monasterio semper dici Gloria in fine responsorii, præterquam in triduo ante Pascha, quo, juxta definitionem concilii in Francia celebrati, Romanum dicebant officium.

Codices autem legantur in vigiliis tam Veteris Testamenti quam Novi divinæ auctoritatis. Hic aperit S. Pater unde lectiones in nocturnis recitandæ desumi debeant, scilicet a codicibus Veteris ac Novi Testamenti divinæ auctoritatis: divinæ, inquit, auctoritatis, id est quos tanquam vere canonicos **272** agnoscit Ecclesia, quales sunt ii quorum indicem contexit Tridentina synodus (*Sessio 4*). Horum per anni circulum legendorum ordinem distribuisse fertur Gelasius papa in concilio Romano cum septuaginta episcopis, quod probant ex Gratiani decreto dist. 15, cap. *Sancta Romana Ecclesia*. Ea tamen quæ hac de re habentur in dicto Gratiani decreto, in ejus mss. haud reperiuntur; scribitque Theodemarus ante Gregorium papam in Ecclesia Romana Scripturas non esse lectas.

Sed et expositiones earum quæ a nominatissimis doctoribus orthodoxis et catholicis Patribus factæ sunt. « Non dixit a nominatis, » inquit Hildemarum, sed a nominatissima; quia fuerunt multi nominati, et ta-

amen in eorum libris inventus est error; et ideo dixit a nominatissimis, ac si diceret, illorum doctorum legant expositiones quorum in libris non invenitur error, sicut est Augustinus, et Gregorius, sive Ambrosius, et cæteri alii Patres catholici. » Nicolao de Fractura doctores nominatissimi sunt Gregorius, Augustinus, Hieronymus, Ambrosius. Addit tamen: « Alii enim doctores, ut est Hilarius, Basilius, Joannes Chrysost., Gregorius Nazianzenus, Beda presbyter, nominatissimi similiter possunt dici, ex eo quod eorum dicta sunt ab Ecclesia approbata, etc. »

Hujusmodi expositiones in Ecclesia legi, dummodo sincerus et optimus fiat earum delectus, tanquam pium et utile satis approbat S. Gregorius, Joanni Ravennensis Ecclesiæ subdiacono sic scribens (*Lib. x, ep. 22*): « Illud quod ad me quorundam relatione perlatum est, quia reverendissimus frater et coepiscopus meus Marianus legi commenta B. Job publice ad vigiliis faciat, non grate suscepti; quia non est illud opus popolare, et rudibus auditoribus impedimentum magis quam provectionum generat. Sed dic ei ut commenta Psalmorum legi ad vigiliis faciat, quæ mentes sæcularium ad bonos mores præcipue informant. » Ex quibus verbis observare licet nondum in Ecclesia ordinata fuisse lectionaria, ut vocant, ex SS. Patrum homillis compilata; sed in arbitrio episcoporum et prælatorum fuisse, assignare libros unde lectiones desumerentur. Primus id feliciter aggressus esse videtur Carolus Magnus imperator, qui per manum Pauli diaconi Cassinensis duo volumina ex SS. Patrum homillis et sermonibus per anni circulum legenda confecit, cum hoc titulo: *Opus præclarum omnium homiliarum et postillarum venerabilium ac egregiorum doctorum Gregorii, Augustini, Hieronymi, Ambrosii, Bedæ, Herici, Leonis, Maximi, Joannis episcopi, atque Origenis integraliter de Tempore et de Sanctis per totius anni circulum, cum quibusdam eorum sparsim interpositis sermonibus hinc inde suis locis collectis, et coaptis temporibus in partem hiemalem ac æstivalem divisum.* Quod quidem opus ab Alcuino adornatum Paulus Diaconus jussu Caroli Magni eliminavit. Exstat (*Tom. I Anal.*) ea de re epistola Caroli omnibus religiosis lectoribus suæ dittonis, quam publici juris fecit noster Mabillonius, in qua asserit « ad nocturnale officium compilatus quorundam casso labore, licet recto intuitu, minus tamen **273** idonee lectiones. » Antequam vero prædictum lectionarium Paulus concinnaret, auctorum eorum quorum homiliæ recitabantur in divinis officiis, nomina haud præcinebantur, uti Carolus in præfata epistola est auctor.

De passionibus SS. martyrum ne quidem mentionem facit S. Benedictus. Usus tamen in nonnullis Ecclesiis jam invaluerat ante ejus tempora eas in Ecclesia publice legendi; ejus rei præclarum habemus S. Augustini testimonium in serm. 2 de S. Stephano, ubi sic loquitur (*Serm. 315*): « Cum aliorum martyrum vix gesta inveniamus, quæ in solemnitatibus eorum recitare possimus, hujus passio in canonico libro est. » Et certo in concilio Carthaginensi iii, sub finem sæculi iv celebrato, permissum fuerat legi *passiones martyrum, cum anniversarii dies eorum celebrantur.* In Regula etiam S. Cæsarii ad virgines apud Boll. n. 69 (*Jan. 12*), decernitur, ut « quando festivitates martyrum celebrantur, prima missa de Evangeliiis legatur, reliquæ de Passionibus martyrum. » Idem habetur in Regula S. Aureliani in ordine psallendi; et in Regula S. Ferreoli cap. 18. Gravis igitur existit error Agobardi episcopi Lugdunensis, qui in opusculo de veteri ritu canendi psalmos, et de correctione antiphonarii nihil divinis in officiis audiri debere propugnat, nisi sacram Scripturam, ne, inquit, ignem alienum offeramus Deo. Errandi occasionem præbere potuit concilii Laodiceni canon 59, quo prohibetur alios quam sacros et canonicos libros, quos sigillatim recenset, legi.

Post has vero tres lectiones cum responsoriis suis,

sequantur reliqui sex psalmi cum alleluia canendi.] Ad instar sancti illius angeli, qui cum in conventu Aegyptiorum monachorum undecim psalmos decantasset, duodecimum sub alleluia responsione consummans, ab universorum oculis repente subtractus est (*Cassian. lib. II, cap. 5*).

Post hos lectio Apostoli.] Pauli scilicet, qui semper intelligendus est cum vox *Apostoli* sine addito auditur.

Ex corde recitanda.] Id est memoriter, et sine codice, « in hoc ostendens, inquit S. Hildegardis, quod cum fratres lectionibus et meditationibus inserviunt, ea quæ in divina Scriptura necessaria habent, memoria commendunt, ita ut cum opportunum tempus insiterit, aut cum necessitas se immerserit, absque materialiter scripto illa in medium proferant, quemadmodum et prædictas lectiones (scilicet quæ cap. 9 et 10 præscribuntur) ex corde et memoriter, id est sine libro, quoniam breves sunt, recitabunt, ne in brevitate earum impedimentum sustineant, si aut codicem ad legendum, aut lumen ad videndum in promptu non habuerint, etc. » Cujus expositionem confirmat Regula Magistri cap. 44: « Lectionem vero cui jussum fuerit, ut ex animo recitet non ex codice legat, nisi in vigiliis solummodo, hoc est quod constituimus, ut frequentius aliqua meditentur, et memoria teneant Scripturas fratres, ut quando in quovis loco, quod ex deesse (*Sic*) 274 textum lectionis vel paginæ, si opus fuerit, memoria recitetur. » Ex quibus

A patet quam male quidam exponant *ex corde*, id est cum magno devotionis affectu, maxime cum contrarium ex sequenti capite eluceat.

Supplicatio litaniarum.] Per supplicationem Bernardus Cassinensis et Boherius in utraque expositione inclinationem aut genuflectionem intelligunt, forte quia ad litaniam olim genua flectebant, sicuti præscribitur in capitulo 7 monachorum Sangallensium, « ut finitis cursibus, incæpturi *Kyrie eleison* genua flectant, et non ante surgant quam SS. Trinitatis vocabulis predictis, presbyter dicat, *Per omnia sæcula sæculorum. Amen.* »

Quid autem sit litaniam exponit ipse S. P. Benedictus cum subjicit, *id est Kyrie eleison*; quo sensu sumitur in Græcis SS. Jacobi, Basilli, et Chrysostomi liturgiis. De hac voce ita definit concilium Vasionense sub Leone Magno (*Can. 2*): « Et quia tam in sede apostolica quam etiam per totas Orientales atque Italiæ provincias dulcis et salubris consuetudo intromissa est, ut *Kyrie eleison* frequentius cum grandi affectu ac compunctione dicatur; placuit etiam nobis ut in omnibus ecclesiis nostris ista consuetudo sancta, et ad matutinum, et ad missas, et ad vespèram Deo propitiante intromittatur. » Vide Joan. Bona de Divina Psalm. cap. 44, § 4.

Et sic finiantur vigiliæ nocturnæ.] Per collectam sive orationem, quæ semper divinum terminabat officium.

CAPUT X.

Qualiter ætatis tempore agatur nocturna laus.

A Pascha autem usque ad calendas Novembris a, omnis (ut supra dictum est) psalmodiæ quantitas teneatur: excepto quod lectiones in codice, propter brevitate noctium, minime legantur b; sed pro ipsis tribus lectionibus, una de Veteri Testamento memo-

riter dicatur c, quam breve responsorium subsequatur; et reliqua omnia, ut dictum est, impleantur; id est, ut nunquam minus a duodecim psalmorum quantitate, ad vigiliis nocturnas d dicatur e: exceptis tertio et nonagesimo quarto psalmo f.

a Cass., *novembres.*

b Sabin., *excepto quod lectiones sine codice legantur.*

c Oxon., *memoria legatur.*

d Oxon., *noctis.*

C e Ita Oxon.; sed alii fere omnes codices mss., *dicantur.*

f Al., *psalmis.*

COMMENTARIUS.

275 A Pascha autem usque ad calendas Novembris, etc.] A Pascha, inquit, scilicet Resurrectionis, ad differentiam aliarum solemnitatum Domini nostri Jesu Christi, inquit Boherius, quas etiam quædam provinciæ Paschata vocant. Ita in antiquis Germaniæ Consuetudinibus mss., feria v in Coena Domini Pascha appellatur.

Pro ipsis tribus lectionibus una de Veteri Testamento memoriter dicatur.] Huc spectare videtur illud D Guigonis Carthusiæ prioris statutum (*Cap. 5*): « A Pentecoste usque ad Novembris calendas, una, nisi festum intersit, lectione sicut cæteri manachi contenti sumus. » Quod dicit a Pentecoste, ostendit toto tempore Paschali plures recitatas fuisse lectiones, et revera tres olim in omnibus passim monasteriis legebantur, uti observavimus in lib III de Antiquis monachorum Ritibus, cap. 18, quod etiam exemplo Romanæ Ecclesiæ tota ætate præstitisse Cassinenses constat ex Theodemari abbatis epistola ad Carolum Magnum. Scribit etiam Amalarius in Supplem. quod « in quibusdam monasteriis monachorum propter consuetudinem Romanam, ne penitus ab ea discrepent, ut historiam Veteris Instrumenti plenius in ecclesiis legant, ætatis tempore feria tantum 2, 3 et 4, tres lectiones aguntur; et aliis tribus diebus nisi sancti alicujus memoria fuerit, propter observationem Regulæ S. Benedicti una contentum est. » Sed

Cistercienses adeo mordicus S. Regulæ legibus adhæserunt, ut toto ætatis tempore nullum omnino trium lectionum festum habeant, ut scribit cardinalis Bona (*De Divina Psalm. cap. 48, § 4*).

Hæc lectio, quam pueri apud Cluniacenses legebant ex Udalrico l. III, c. 8; apud Carthusienses cantor hebdomadarius ex Nova Collect. Statut., part. I, c. 16, ex Regulæ præscripto memoriter, hoc est ex corde, sine libro recitanda est; adeoque brevis esse debet, brevior tamen aut prolixior pro brevitate aut prolixitate noctium. « Si quem autem movet, inquit Theodemarus (*Epist. ad Carolum Magn.*), quare B. Benedictus in ætatis tempore quotidianis diebus ad nocturnale officium unam tantum de Veteri Testamento lectionem legi præceperit, cognoscat necdum eo tempore in Romana Ecclesia, sicut nunc legantur, sacras Scripturas legi morem fuisse; sed post aliquod tempus hoc institutum esse sive a papa Gregorio, sive, ut ab aliis affirmatur, ab Honorio. »

Unicam hic quæstionem movet Hildemarum, et post eum Bernardus Cass., Boherius, et Turrecremata, cur nimirum S. Pater unam duntaxat lectionem mensibus Septembris et Octobris præscriperit, qui tamen æquales cum Martio et Aprili, in quibus tres instituit lectiones, habent noctes; aiuntque hoc votissimum factum esse ad sublevandos 276 fratres

ab illis magnis laboribus quos in colligendis frugibus et vindemlis subire coguntur. Arde quod quadragesimale tempus, in quod Martius et Aprilis solent incidere, ad solitum pensum aliquid addi postulabat: quanquam, si S. Benedicti attendatur intentio, nihil præter Regulam egerint bonæ voluntatis fratres, qui tres Septembri et Octobri lectiones in codice recitant, sicuti prædicti commentatores sentiunt.

Quam brevis responsorium subsequatur.] Breve utique, quod ex uno alicujus psalmi versiculo componi solt, ut notat Boherius.

Ut nunquam minus a duodecim psalmorum quan-

titate ad vigiliis nocturnas dicatur.] Eundem psalmorum numerum tanquam sacratum et cælestis acceptum etiam in dominica S. P. Benedictus retinuit; eundem præscribit concilium Turon. II, can. 18; eundem persolvebant ad vigiliis et ad vesperinam synaxim Ægyptii monachi ex Cassian. I, II, cap. 5 et 6; eundem S. Pachomio pro suis monachis ab angelo injunctum fuisse tradit Palladius in Laus. c. 38; eundem et alii monachi observabant ex Regula Solitariorum. Deinde etiam, ut docet Hildemar, obtinuit consuetudo per Ecclesias Africanas et Occidentales, ut duodecim psalmos ad vigiliis nocturnas decantarent.

CAPUT XI.

Qualiter dominicis diebus vigiliæ agantur.

Dominico die ^a temporius ^b surgatur ad vigiliis. In quibus vigiliis tenentur mensura, id est modulatis, ut supra disposuimus, sex psalmis et versu, residentibus cunctis disposite, et per ordinem in subselliis, legantur in codice, ut supra diximus, quatuor lectiones cum responsoriis suis. Ubi tantum in quarto responsorio dicatur a cantante *Gloria*. Quam dum incipit, mox omnes cum reverentia surgant. Post quas lectiones, sequantur ex ordine alii sex ^c psalmi cum antiphonis, sicut anteriores, et versus ^d. Post quos iterum legantur aliæ quatuor lectiones ^e cum responsoriis suis, ordine quo supra. Post quas dicantur tria cantica de prophetis ^f, quæ instituantur abbas: quæ cantica dum **277** *alleluia* ^g psallantur. Dicto etiam

versu, et benedicente abbate, legantur aliæ quatuor lectiones de ^h Novo Testamento, ordine quo supra.

^B Post quartum autem responsorium, incipiat abbas hymnum *Te Deum laudamus*, Quo perdicto ⁱ, legat abbas lectionem de Evangelio, cum honore et tremore ^j, stantibus omnibus. Quæ perfecta, respondeant omnes, *Amen*. Et subsequatur mox abbas hymnum *Te decet laus*. Et data benedictione, incipiant ^k matutines. Qui ordo vigiliarum, omni tempore, tam æstatis quam hiemis, æqualiter in die dominico tenentur: nisi forte (quod absit) tardius surgant ^l, aliquid de lectionibus breviandum est aut responsoriis: quod tamen omnino caveatur ne proveniat. Quod si contigerit, dignè inde satisfaciat Deus in oratione per eujus avenerit neglectum.

^a Oxon., *Dominicis diebus*.
^b Ita in Oxon., Narb., S. Germ. ms., Bern. Cass., Bober. Sed alii communiter, *tempertus*; quam vocem etiam usurpant aliquando quidam scriptores non infimæ Latinitatis.
^c In Oxon. deest *sex*.
^d Al., *versu*.
^e Oxon., *dicantur tria cantica*, omissis intermediis.
^f Al., *prophetarum*.

^C ^g Ebrul., *cum albis*.
^h Flor., *Veteri*.
ⁱ Al., *dicto*.
^j Cass., Flor., *Aff., timore*.
^k Flor., Ebrul., Faron., *Lyr., Aff.*, editio Veneta, *incipiat*; quam lectionem probat Menardus. In codice Narb. hæc perodus ita effertur; *Et subsequatur mox abbas hymnum: Te decet laus, te decet laus. Et de benedictione incipiant*, etc.
^l Al., *surgatur*.

COMMENTARIUS.

Speciale sacris dominicarum vigiliis caput concecravit S. P. Benedictus. Hoc nimirum decebat noctes illas reverendissimas, ut eas vocat S. Columbanus; hoc postulabat præcipua inter alias hujus diei solemnitas et prerogativa: hæc est enim dies quam fecit Dominus, in qua lætari et exultare omnes Christi fideles David invitat. « In hac die, inquit Boherius in primo comm., mundus sumpsit exordium, in hac per resurrectionem et mors interitum, et vita accepit principium. Hæc est dies consecrata, dies Domini vocata, dies plena gratia, dies felix, dies chara, dies dulcis, non amara. » De ea pluribus in serm. 167 et 280, in Appendice S. Aug., ubi quanta hæc die hominibus beneficia collata sint plene ostenditur, ac proinde quali cum reverentia celebrari debeat.

Dominico die temporius surgatur ad vigiliis.] Quia solemnitas prolixiusque est dominicarum vigiliarum officium, fratres solito citius surgere præcipit S. P. Benedictus, maxime propter brevitatem noctium æstivalium, in quibus, si consueta vigiliis hora celebrarent, matutinas non incipiente luce, ut præscribit Regula, sed clara jam die decantarent. Neque enim omne tempus istud S. Benedicti de matutinis

surgendo statutum respicit; sed, si credimus Hildemaro, Bernardo Cassinensi, et Joanni de Terrocremata, solam æstatem. Unde etiam S. Pater postquam præcedenti capite de vigiliis matutinis **278** egit, hoc decretum consequenter edidit, in quo vigiliis eodem tenore subjungit matutinas incipiente luce dicendos, ad quod sufficit hieme octava noctis hora surgere.

Quantum vero solito temporius fratres surgere debeant S. Pater non aperit; at si mens ejus et intentio attendantur, habita ratione brevitatibus aut prolixitatis noctium, ita temperanda accelerandaque est hora surgendi, ut matutini nocturnis vigiliis absque ulla medio intervallo conjugandi, incipiente luce, agantur. In Parisiensi autem S. Germani monasterio ante mediam noctem fratres olim surrexerunt colligimus ex Aimonio ejusdem loci monacho in lib. II Mir. S. Germani, cap. 1, ubi quædam mulier dicitur « permessa in atrio ejusdem ecclesiam ipsa nocte requiescere; sed priusquam mediam noctis spatium transmitteret, evigilans, quasi quodam medicamine delibuta, per seipsam aggreditor ecclesiam, fratribus jam ex more vigiliarem solemniam celebrantibus. »

Quæ quidem verba de aliquo die dominice aut festo intelligi necesse debent, cum aliis diebus non ita cito surgerent. Idem fore de Floriacensi colligitur ex Adelerio in lib. Mir. S. P. Benedicti, in Centulensi epist. S. Richarii tempore Gervini abbatis piscini, quidam prior Revavardus nomine, antea infirmus, in festivitate S. Vigoris confessoris, « cum fratribus hora noctis duodecima in nocte intravit in eborum sanus et hilaris, » quemadmodum scribit Joannes de Capella in Vita S. Gervii n. 7 (Ball. 3 Mart.). Hæc quo olim fuisse communem monasteriorum consuetudinem dicimus ex Amalarii Supplemento, in quo hæc habet : « Omnibus enim dominicis Resurrectionis diebus recte a monachis circa mediam noctem surgitur. » Et prius dixerat S. P. Benedictum id accipere a S. Ambrosio, « cui, inquit, semper consuetudo fuit dominicis diebus ante horam noctis medianam surgere : quod hymnus ejus demonstrat : *Surgamus omnes omnia, Et nocte quæramus pium.* » In Cisterciensi vero anni 1420 capitulo generali statutum est ut dominicis festisque diebus una hora citius solito surgatur. Burefeldenses, qui privatis diebus hora duodecima, hoc est media nocte surgunt, dominicis festisque 12 lectionum hora undecima aut etiam maturius id præstant ex Carcerum. cap. 3. Similiter Casabini dominicis festisque simplicioribus media circiter ante mediam noctem ; in majoribus autem et summis hora undecima præcise ex Cæroniali ms. cap. 3.

In quibus vigiliis teneatur mensura.] « Quæ in omnibus habenda est, inquit Nicolaus de Fractura, sine qua nemo recte vivit ; unde dantur quidam verus magistras sculpti in corona regis Franciæ.

Sicut in omne quod est, mensuram ponere prodest, Sic sine mensura non stabit regia cura.

Et dicitur mensura quasi mentis cura. » Quid autem sit teneatur mensura, exponit dicens :

Id est modulatis, ut supra disposuimus sex psalmis 279 et versu.] *Modulatis*, id est suaviter decantatis ; nam, ut ait Smaragdus, « modulatio dicitur dulcedo vel suavitas cantus, quæ fit in modulata canora voce ; » vel etiam *modulatis* secundum Bernardum Gassinensem, id est ad antiphonæ tonum decantatis : « Hæc autem modulatio, inquit, est quædam modi imitatio, quæ habet fieri secundum tonum antiphonæ competentem. » Voluit ergo S. Bernardus ad opus Dei cantum adhiberi, non ad aurium delectationem, sed ad excitandam in suis devotionem. De cantu ecclesiastico hic plura dicendi locus foret ; at solum id observare libet quod refert Rabanus (Lib. II de Instit. Cleric., c. 48) : « Primitiva Ecclesia ita psallebat, ut modico flexu vocis faceret resonare psallentem, ita ut pronuntiant vicinior esset quam psallenti propter carnales autem, non propter spirituales consuetudo mutandi est instituta, ut quia verbis non compunguntur, suavitate modulaminis moveantur. » De utilitate cantus ecclesiastici vide Joannem Bona, de Divina Psalmodia, cap. 17.

Residentibus cunctis disposite et per ordinem in subselliis.] « Id est in humilibus sellis, quæ etiam scamna dicuntur, » inquit Boherius. Hic autem Smaragdus aliquam videtur ponere distinctionem inter sedes, cathedras et subsellia, ut sedes sint regum, cathedra doctorum, subsellia cæterorum hominum.

In quarto responsorio dicatur Gloria.] In antiquis Germanicæ Consuetudinibus mss. præscribitur, ut cunctisque nocturnæ quartum responsorium post Gloria a capite repetatur, et excelsius cantatur.

Quam dum incipit mox omnes cum reverentia surgant.] Quid sit cum reverentia surgere explicat Hil-

danus in his verbis : « Non debent festinanter surgere, sed honorifice et inclinato capite tandiu debent incurvi sistere quoadusque dicat cantor Spiritus sancto. » Eodem modo Bernardus Cassinensis reverentiam istam explicat de supplicatione et inclinatione, quæ quidem talis esse debet, ut manus super genua poni possint ; et « qui plus aut minus fecerit, inquit Hildemaros, debet decipi per gradus. » Quid sit decipi per gradus diximus sibi.

Post quas lectiones sequantur ex ordine alii sex psalmi, etc.] « B. Benedictus ad perfectionis vite culmen aspirans, inquit Joannes Baleonus (Explic. divini offic., c. 23), sex psalmos in nocturno primo cantari, et quatuor lectiones cum quatuor responsoriis instituit, totidemque in secundo, ut per hæc nobis duplicem vitam, contemplativam et activam, aperte innumeret ; nam senarius numerus psalmorum vitam nobis indicat activam, in qua sane conveniens est sex opera misericordiæ exercere, si ad perfectionem vite contemplativæ feliciter pervenire velimus, quæ itidem ut per quatuor Evangelia, ita hic per quatuor exprimitur lectiones. »

Tria cantica de prophetis, quæ instituerit abbas.] Addit Nicolaus de Fractura cum consilio sui capituli ; quæ cantica tempori aut festivitati quæ celebratur debent congruere : aliquando 280 tamen canticorum loco psalmos decantatos fuisse reperimus. Ita in ms. Consuetudinibus S. Germani a Pratis in festo Dedicationis, ubi pro canticis assignantur psalmi *Lætatus sum, Nisi Dominus, et Lauda, Jerusalem.* Quid autem differant canticum et psalmus docet S. Isidorus his verbis (Lib. I de Offic. eccl., c. 4) : « Canticum vox humana est ; psalmus vero qui canitur ad psalterium. » Vide Joannem Bona, de Divina Psal., cap. 16, § 12.

Dicto versu, et benedicente abbate, legantur alie quatuor lectiones de Novo Testamento ordine quo supra.] Non tamen de Evangelio, alioquin fratres statura præceperet.

Incipiat abbas hymnum Te Deum laudamus.] Cujus auctores Ambrosium et Augustinum vulgus facit, dum hic ab illo baptizaretur, sicuti prænotatur in Dacii Chronico, lib. I, cap. 10. Verum cum illud Chronicon stylo Dacii tempora non reddeat, et alioquin falsa plurima contineat, illius factus non esse apud eruditos quosque pro certo habetur, ac profunde quæ de composito ab Ambrosio et Augustino hymno *Te Deum laudamus* narratur, dubiæ omnino, ne dicam nullius, sunt fidei. Quis autem illius sit auctor hactenus incompertum est. Solus a Smaragdo et aliis quibusdam creditur Ambrosius. Sed in Abbonis abbatibus Floriacensis epistola nondum edita tribuitur S. Hilario, ut docuit me, qui ex nostris novæ operum hujus sancti editioni adornandæ laborat.

Hujus hymni præter S. Benedictum meminere S. Casarius in Regula ad monachos, c. 24, et S. Aurelianus in Ordine psalm., qui illum ad matutinas laudes decantari decernunt. Hunc vulgatus Alcuinus in lib. de Offic. per ferias vocat *hymnum dominicalem* ; forte quia a S. Benedicto et antiquis monachis omnibus omnino dominicis, ne quidem Adventus et Quadragesimæ exceptis, præter communem Ecclesiæ consuetudinem decantaretur : quod cum episcopi in Galliæ et Italiæ conciliis congregati minime probarent, interpellarentque abbates monachosque nonnullos cur in dominicis Adventus et Quadragesimæ *Te Deum laudamus* ad vigiliis psallerent, et responderent se pro nulla re illud agere, nisi ex B. Benedicti nominatissimi atque excellentissimi Patris præceptione, cujus etiam actus simulque dicta a summo Romanorum pontifice, videlicet Gregorio, haberentur descripta ac laudabiliter roborata. His denique converti episcopi ** usus monachorum authentico ex

* Non video quomodo hæc phrasim explicari possit, nisi forte legatur in *modulato canore vocis*. Edit.

** Phrasim evidenter mendosa. Quid si legeretur : *Hic campertis usus, etc., voce episcopi abstracta?* Edit.

more viguit, quemadmodum scribit Rodulfus Glaber (*Lib. in Hist., cap. 3*). Neque tamen id solis S. Benedicti monachis singulare exstitit, cum talem consuetudinem a quibusdam canonicorum ecclesiis observatam fuisse doceat Amalarius in Supplemento ad lib. iv de Divinis Officiis (*Tom. II Anal.*); qui tamen in libro de Ordine Antiph., cap. 2, dicit, se interrogasse Romanæ Ecclesiæ magistrum, « si cernerent per dominicas noctes *Te Deum laudamus*; » responsumque sibi esse: « Tantum in Natalitibus pontificum *Te Deum laudamus* canimus. »

Quo per dicto, legat abbas lectionem de evangelio.]
281 Idque cum planeta, orario, duobus candelabris, et thuribulo, ex Hildemaro, et Ruperto l. ii in Regulam S. Benedicti, cap. 7, quem ritum retulimus in l. ii de Antiquis monach. Rit., c. 1. Lectionem etiam S. Evangelii abbati, aut eo absente præpositis per vices committit Magister in Regulæ cap. 46, qua de observatione laudatur Gervinus, abbas Centulensis, ab Hariulfo in Chron. l. iv, c. 28. Multis tamen jam abhinc sæculis usus invaluerat, ut non abbas, sed sacerdos hebdomadarius Evangelium legeret: cujus consuetudinis rationem reddit Smaragdus his verbis: « Dicit enim: Incipiat abbas hymnum, lectionemque Evangelii legat. Tamen non hæc omnes debent valentque facere abbates: sunt enim qui aut impediendo culpa non debent, aut impossibilitate nocente non valent. Igitur sunt abbates qui nec sacerdotis nec levitæ funguntur ministerio, et ideo nec sacrosanctum legere possunt Evangelium; cantoribus non ge-tant officium, et ideo non possunt Ambrosianum alte boando hymnum incipere, gregem tamen cum superno juvamine possunt gubernare sibi commissum, et propterea eliguntur ad abbatis ministerium peragendum. » An vero ita se res habuerit apud primos vitam monasticæ patres, aut tempore S. Benedicti, nos latet: constat tamen eos in synaxi frequenter Evangelium legisse, ut pote qui privatis diebus unam de Novo Testamento, dominicis et sabbato duas lectiones haberent, nec ita frequenter apud eos essent sacerdotes aut levitæ. An etiam absolute necessaria sit ad legendum in vigiliis Evangelium ordinatio, quæstio esse posset; quam solvit Boherius dicens: « Hæc lectio, quæ fit in vigiliis, potest competere non solum non ordinato, imo et mulieri; » et citat. art. ext. de pœnit. et remiss. cap. Nova et 20, q. 1, *Sanctimoniales*. Vide 16 c., q. 1.

Quare autem ad vigiliis S. Evangelium legi jussit S. Pater, declarat S. Hildegardis his verbis: « Dominicis autem diebus, et in aliis solemnitatibus post nocturnos Evangelium legi præcipiens, intelligi vult quod omni tempore, videlicet tam in nocte quam die nuntium Dei audiri, et compleri, et per illud Deo serviri debet; et ut etiam audito Evangelio monachi illius Evangelii recordarentur: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te*; et etiam hoc intendit, ut si quis pro raritate sacerdotum, seu præ-occupatione alicujus impedimenti eo die missam habere, vel missæ interesse non poterit, lectum et auditum Evangelium sibi sufficiat. »

Cum honore et tremore stantibus omnibus.] Hæc verba, cum honore et tremore, possunt referri ad hæc præcedentia, legat abbas lectionem de Evangelio, vel ad subsequenda, stantibus omnibus. Ad priora referunt Hildemarus et Boherius in primo comm. Ad posteriora Bernardus Cassinensis et Nicolaus de Fractura: « Cum honore, inquit Nicolaus, quia omnes debent stare pedibus rectis, et capitibus amotis de capite, dum legitur lectio de Evangelio; cum tremore, quia cum magno tremore debemus intelligere et audire pœnas et præmia quæ nobis per Evangelium promittuntur. » Boherius econtra: « Cum honore, **282** inquit, quia indutus vestimentis sacerdotalibus, quæ capite discooperto, quia in pulpit

A contra altare erecto, et cum lumine et incenso. » Similiter Hildemarus: « Cum planeta, orario, et candelabris duobus, et thuribulo. »

Stantibus omnibus.] Juxta antiquam atque ab apostolis traditam consuetudinem, cujus meminit Liturgia S. Marci: « State audiamus S. Evangelium. » Missa S. Basilii: « Legitur Evangelium stantibus omnibus cum timore et reverentia. » Constitutiones apostolicæ apud Clementem (*Lib. II, cap. 57*): « Cum legitur Evangelium, presbyteri et diaconi, universæque populus cum silentio stent. » S. Germani Theoria mystica: « Verbum Dei est, audiamus recti S. Evangelium. » Rodulfus, in Vita Rabani, n. 42 (*Sæc. IV, part. II*): « Cum in ecclesia publice missarum agerentur solemnia, et lectio legeretur Evangelii stantibus omnibus juxta morem cum silentio et reverentia. » Idipsum ab Anastasio papa auctoritate apostolica firmatum scribit Anastasius Bibliothecarius in illius Vita, et Micrologus in lib. de Observ. eccl., c. 9. Exstat hæc de re ejus constitutio in Gratiani decreto (*De Cons. dist. 1, c. Apostolica*) his verbis concepta: « Apostolica auctoritate mandamus, dum sancta Evangelia in ecclesia recitantur, sacerdotes et cæteri omnes præsentibus non sedentes, sed venerabiliter curvi in conspectu S. Evangelii stantes, dominica verba attente audiant et fideliter adrent. »

Hujus ritus rationes esse possunt: 1° honor et reverentia S. Evangelii; 2° quod non deceat alios sedere stante S. Evangelii lectore, « qui sive abbas ipse, sive alius quilibet sacerdos ille sit, Domini nostri Jesu Christi personam gerit, » ut loquitur Rupertus (*Lib. II in Regul. S. B.*); 3° ut hæc nostri corporis dispositione demonstramus, nos tanquam veros Dei servos ad ejus, quæ proferuntur, exsequenda mandata semper esse paratos.

Qua perlecta, respondeant omnes Amen.] Quæ vox est Hebraica, duplicem habens significationem: unam optantis, id est *fat*, quo sensu sumitur ab Ecclesia in fine collectarum; alteram affirmantis, id est *verum est*, quæ in significatione a S. P. Benedicto usurpatur, « quia, inquit Boherius, omnes debent ad verba Dei attendere, et ea per *amen* asserere vera esse, ut mens audientis concordet voci docentis. » Unde merito cum Smaragdo possit redarguere eos qui impudenti temeritate S. Patrem insimulare ausi fuerunt, quasi omnino inepte et incongrue *amen* in fine Evangelii præcepisset dici. Certe in missa Mozarabum in fine Epistolæ, prophetiarum et Evangelii respondetur *amen*. Sed et Alexander Alensis de eadem praxi ita scribit (*De Offic. missæ in IV parte Sum.*): « Perlecto Evangelio, dicunt assistentes *Amen*, faciat nos Deus perseverare in doctrina Evangelii; alii dicunt *Deo gratias*, in gratiarum actionem pro beneficio tantæ doctrinæ et tam salutaris. » Et Joannes Beletius, doctor Parisiensis, qui quingentis circiter abhinc annis vivebat (*In Explic. di- ini officii, c. 39*): « Lecto jam Evangelio, quisque debet dicere *Amen*, vel, ut alii volunt, recitato Evangelio statim dicamus oportet *Deo gratias*, quemadmodum post quamlibet lectionem sive capitulum; sed melius est ut dicatur *Amen*. » Obiter **283** hic referre juvat quod notat Boherius in secundo comm., S. Isidorum, Hispanensem episcopum, in officio missæ instituisse ut ad quamlibet petitionem orationis dominicæ clerus responderet *Amen*; sed ad hanc, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, responderet *Qui es Deus*.

Et subsequatur mox abbas hymnum TE DEUM LAUS.] Qui idem esse creditur cum illo qui apud Clementem Romanum in Constitutionibus apostol. exprimitur his verbis (*Lib. VII, cap. 49*): *Te decet laus, te decet hymnus, te decet gloria, Deum Patrem per Filium in Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen*. Et tamen appellatur Ambrosianus hymnus in lib. I Mir. S. Ri-

* Legendum videtur *Stantes audiamus*, vel saltem sic distinguendum: *State, audiamus*, etc. ERR.

eharii abbatis, cap. 6, ab auctore antiquo descripto A (Sec. II Ben.).

Et data benedictione incipiant matutinos.] Quid sit ista benedictio non consentiunt interpretes. Primo enim Columbanus. Uranx significari existimat benedictionem quæ datur cum incipiendo matutinos dicitur, *Deus, in adiutorium*, quod tum signum crucis formetur per quod benedictio dari consuevit; postea vero ait hac benedictione designari psalmum LXVI, in cuius principio et fine dicitur, *Benedicat nos Deus*. Quod sine fundamento profertur. Secundo, « Quidam eadem, inquit in secundo comm. Boherius, et etiam Gratianus in canone, voluerunt hanc benedictionem intelligere de illa quæ datur ingredientibus et egredientibus coquinæ officium; sed illa nempe datur finitis matutinis, ut patet infra de septimanariis coquinæ. » Tertio, « Dabatur tunc forsitan, addit idem Boherius, benedictio quæ hodie episcopis vel privilegiatis abbatibus est iure specialiter reservata; nam tunc etiam magis erat communis. » Sed huic sententiæ refragatur Bernardus Cassinensis his verbis : « Benedictio non est illa quam pontifices solemniter faciunt, quia cuilibet abbati non competit illam dicere vel dare; sed benedictio illa appellatur oratio, quæ post Evangelium dici consuevit. » Aliud tamen a collecta esse benedictionem videat indicare Amalarius in Supplemento sic scribens (Tom. II Anal.) : « Benedictio autem quæ post collectam recitante abbate Evangelium dicitur, et sic incipiunt matutinos, ostendit orationes nostras, etc. » Sed vereor ut legendum sit *per collectam*, non *post collectam* : nam benedictionis nomine orationem sive collectam intelligendam esse contendunt S. Hildegardis, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Boherius in primo comm., Joannes de Turrecremata, Antonius Perez, Theobaldus Arnaldus, Nicolaus Bravus, Benedictus Hæftenus, denique Joannes Bona cardinalis, qui mentem suam ita exprimit (*De Divin. Paal.*, cap. 16, § 17) : « Dubitavi sæpius, sator, quidnam intelligeret B. Pater per benedictionem, quam dari vult antequam laudes incipiantur. Nam omnes monachi collectam currentis officii legunt, post quam immediate subsequuntur laudes. Sed inveni tandem qui nodum solveret Amalarium Fortunatum : Episcopus, inquit (*Lib. II, cap. 9*), vel sacerdos dicit, *Oremus*, ac deinde subsequitur *benedictio*. Utroque nomine benedictionis et orationis vocatur oratio sacerdotis. De benedictione dicit Apostolus : *Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicit amen super tuam benedictionem, quia nescit quid dicas?* Hanc benedictionem vocat Ambrosius orationem, dicens : « Imperitus audiens quod non intelligit, nescit finem orationis, et non respondet *amen*, id est *verum*, ut confirmetur *benedictio*. » Idem paulo post confirmat auctoritate S. Augustini, benedictionem pro oratione usurpantis (*De Dono persever.*, c. 23) : « An quis sacerdotem super fideles Dominum invocantem, si quando dixit, *Da illi, Domine, in te perseverare usque in finem*, non solum voce ausus est, sed saltem cogitatione reprehendere, ac non potius super talem ejus benedictionem et corde credente, et ore confitente respondit, *amen*. » Certe ipse S. Pater Benedictus preces et orationes super coquinæ hebdomadarios, infra c. 35, et super lectorem mensæ dicendas, cap. 38, benedictionem appellat (*Constit. Mont. Oliv.*, I part., c. 11). An vero ista benedictio dicenda sit ab abbate S. Pater non exprimit, quare in congregatione montis Oliveti dicitur ab hebdomadario.

Qui ordo vigiliarum omni tempore tam æstatis quam hiemis æqualiter in die Dominico teneatur.] Quod dicit æqualiter, intelligi debet quoad numerum lectionum, psalmorum, responsiorum, etc., non vero quoad quantitatem seu morositatem rerum dicendarum, ut exponunt Bernardus Cassinensis et Boherius; nam licet duodecim dici lectiones tam æstate quam hieme debeant, non tamen ita prolixæ æstate atque hieme.

Nisi forte, quod absit, tardius surgant, aliquid de lectionibus breviandum est, aut responsoriis.] Idem fere decernitur in Regula S. Cæsarii ad virgines apud Bollandum (*Jan. 12*) : « Si vero evenerit ut tardius ad vigiliis consurgant, singulas paginas, aut quantum visum fuerit abbatissæ legant, in cuius potestate erit ut, quando signum fecerit, quæ legit sine mora consurgat, ut canonicus missarum numerus possit impleri. » Quæ totidem pene verbis etiam exstant in Regula S. Aureliani in ordine psallendi. Sed sicut lectiones breviabant, si quando tardius surrexissent, ita e converso, cum citius, prolongabant; unde liber Usuum Cisterciensium : « Solet sacrista, cum se viderit temporarius quam debuerant surrexisse, cantorem signo præmonere, ut duodecimam lectionem faciat prolongare. » Atque inde facile colligas, lectiones olim sicuti nunc exstant in nostris brevioribus distinctas non fuisse; sed neque earum prolixitatem aut brevitatem definitam; verum proferebatur sacræ Scripturæ, aut alicujus S. Patris codex, in quo continuatim ita legebant, ut ubi unus desivisset, alter legere inciperet. Ita antiquæ Germaniæ Consuetudines mss. : « A calendis Novembriis, inquit, privatis diebus, ad nocturnos, tres lectiones *continuatim* agant ex prophetis et cæteris bibliothecæ libris consuetum est : si natalitia SS. supervenerint, non aliud ob id agant. » Ergo Scripturam aliosque bibliothecæ libros *continuatim* legebant, hoc est sine ulla divisione aut distinctione lectionum, quas ad nutum abbatis terminabant, ut modo legebamur in Regulis S. Cæsarii et S. Aureliani : « Quantum abbati visum fuerit, tantum legatur; quando signum fecerit, qui legit sine mora consurgat. » Quale esset illud signum 285 non declarat. Veteres monachi in *Ægypto*, qui majores psalmos intercidebant, plausu manus super sedem edito finem cantandi faciebant : « Si quispiam juniorum, inquit *Cassianus* (*Lib. II, cap. 11*), vel pro fervore spiritus, vel pro eo quod necdum institutus est, cœperit modum decantationis excedere, psallentis progressio senioris intercitur plausu, quem dans manu sua in sedili quo sedet, cunctos facit ad orationem consurgere. » Nec dubito quin eodem prorsus modo lectiones terminarent. In regia Caroli Magni basilica lectiones terminabantur ad sonum gutturis ab ipso imperatore prolatus, ut videre est in lib. I de Ecclesiastica Cura Caroli Magni, in cuius cap. 7 hæc leguntur : « Finem vero lectionis sono gutturis designavit (Carolus imperator), ad quem universi ita intenti suspensi erant, ut sive finita sententia, sive in media distinctione, sive subdistinctione significaret, nullus sequens superius aut inferius inciperet quantumcunque incongruum initium vel finis videretur. » In plurimis tamen monasteriis usus obtinuerat ut pridie lectiones terminarentur ab uno aliquo cui hæc cura demandata erat, qui singulis indicabat lectoribus quid quantumque quis legere deberet. Hic erat ut plurimum cantor sive armarius : « Lectiones ab armario pridie ante sint terminatæ et correctæ, » inquit mss. Consuet. Germaniæ. Et lib. Usuum Cisterc. (*Cap. 11*) : « Prima dominica Septuagesimæ... incipiat lectio Genesis, vel aliorum librorum, ut diximus, ibi ubi cantor lectiones vigiliarum usque ad quadragesimam debere finire præviderit. » Et infra (*Cap. 16*) : « Librum Jeremiæ prophetæ his diebus tam in ecclesia quam in refectorio dividat cantor. » Vide Udal. I. I, c. 4. Finem vero lectionum aut cera apposita, aut ungue codici impresso notabant : « Nullus ad terminum vel ceram apposuit, vel saltem unguibus quantumcunque signum impressit; sed cuncti omnia quæ legenda erant ita sibi nota facere curaverunt, ut quando inopinato legere juberentur, irprehensibiles apud eam invenirentur, » inquit præfatus lib. de Cura eccles. Caroli Magni : quæ verba indicant contrariam apud alios consuetudinem.

Redeo ad S. Benedicti textum, qui non modo lectiones, sed etiam responsoria breviari imperat :

quod qui fieri possit, non facile est discerere. Existimat Bernardus Cassinensis breviori posse minus protrahendo, et cum minori nota, aut etiam in directum sine cantu recitando, addens tamen: *Qui melius videt, melius dicat.* Eadem est sententia Nicolai de Fractura. Censet nihilominus Boberius futurum nihil incommodi, si his in casibus lectionum aut responsoriorum minuatur numerus. Sed refragatur Hildemarum bis verbis: « Non attinet ad numerum lectionum brevietur, sed ad quantitatem lectionum, ut quamvis duodecim sint, tamen breviores sint quam debet. » Duodecimum ergo sacram numerum lectionum retinere voluit S. P. Benedictus, quem etiam olim observabant Ecclesie Gallicanæ ut patet ex liturgia Gallic., l. II, p. 106.

Quod si contigerit, digne inde satisfaciat Deo in oratorio per eujus evenerit neglectum. Qualis **286** esse debeat illa satisfactio subicitur S. Benedictus, sed eam sperniunt aliquo modo commentatores: « Postquam completum fuerit matutinum, inquit Hildemarus, et postquam exierint, sive intraverint hebdomadarii coquinæ, ille per eujus evenerit neglectum tandiu debet stare in curvum ante altare, quoadusque fratres exeant foras. » Et Boberius: « Erat ibi prostratus in terram tandiu, donec arbitrio abbatis fuerit satisfactum; vel non imponet in chore utique psalmum et antiphonam, donec, etc.; vel erit forsitan hæc

oratori punctio, quia non stabit in ordine suo in choro, sed in loco in quo aspici valeat ab omnibus confusivè. » In ms. libro Usuum Becensis monasterii decernitur: « Si contigerit ut tam tarde surgatur ad vigiliam ut collecta de laudibus possit dici luce diei, debent omnes sacristæ satisfacere ibi in oratorio, ubi beatus jubet Benedictus. Dum dicitur ad laudes *Kyrie eleison*, prosternantur in choro et jaceant ibi donec dicat sacerdos post collectam *Per Dominum*. Post hanc satisfactionem non faciant aliam, quam qui facere voluerit, in capitulo debet emendari. » Bernardus Cassinensis et Nicolaus de Fractura existimant hoc in abbatis arbitrio esse relictum. Quidquid sit, certe duo hic dicit S. Benedictus: 1° ut digna sit satisfactio, *digne inde satisfaciat*, id est secundum gravitatem aut levitatem negligentie; nam cujus major est negligentia, ex Hildemaro non solum ad matutinum, sed etiam ad primam vel tertiam satisfacere debet: cujus minor, ad matutinum duntaxat: gravitas autem negligentie, ex eodem Hildemaro, repetitur vel ex temporis prolixitate, quo tardius surrexerunt, vel ex affectu et intentione fratris negligentis; 2° ut satisfactio fiat in oratorio, « ut quis in omnibus fratribus negligenter agens deliquit, inquit Smaragdus, ab omnibus satisfaciens videatur, et pro ejus delicto omnibus Cunctipotentis impleretur misericordia. »

CAPUT XII.

Quomodo matutinorum solemnitas agatur.

In matutinis dominico die in primis dicitur sexagesimus sextus psalmus sine antiphona in directum. Post quem dicatur quinquagesimus cum *Alleluia*. Post quem dicatur centesimus septimus decimus et

sexagesimus secundus. Inde *benedictiones et laudes*, lectio una de Apocalypsi ex corde, et responsorium, et ^a Ambrosianum, versus ^b, canticum de Evangelio, Imania ^c; et completum est.

^a Particula *et* desideratur in Flor. et duobus mss.

^b Oxon., versum.

Oxon., Imania. Barb., Imania. Cass., Flor. et

quidam alii, *Imania*. Nonnulli ab hac voce *lectio* reliquum caput exprimunt in accusativo.

COMMENTARIUS.

287 *In matutinis.* Id est laudibus, quas matutinorum nomine appellabant veteres, a voce *matuta*, hoc est aurora, eo quod ea oriuntur inciperentur. Nunc vero matutinorum nomine intelligimus vigiliis nocturnas, quas etiam ita appellatas olim fuisse probat Menardus noster ex conc. Turon. II, can. 18, et Mabillonius in lib. II de Antiqua Liturgia Gallicana. Atque ita Beda in Vita S. Cuthberti cap. 45 (Sæc. II Bened.): « Omne, inquit, nocturnæ sive matutinae psalmodia tempus stando persolvit; » anonymus in Vita S. Austrebertæ n. 45 (Sæc. III, part. 1): « Quodam die matutinis expletis, cum sorores lassæ corporibus post laborem se in lectis collocassent. »

Dominico die in primis dicatur psalmus sexagesimus sextus. Nulla hic mentio versus *Deus, in adjutorium*, quem ideo juxta Regulam prætermittendum censent Menardus et Hæftenus lib. VII, tract. 7, disq. 2: moti præsertim hac loquendi ratione S. Benedicti, in primis. Crediderim tamen cum Boherio esse præmittendum; nam etsi de eo taceat S. Pater, cum tamen omnibus illud horis præmiserit, in animum inducere motum non queo, ad solos matutinos præterminasse, præsertim cum nulla ratio id persuadeat; nam quod dicunt implicitè contineri in duobus primis versiculis psalmi sexagesimi sexti, similes rationes de aliis horis profertur possent.

Psalmus sexagesimus sextus. Hunc psalmum, quo a Deo illuminari super nos vultum suum rogamus, in primis dici voluit, ut sicut corporeo tunc sole incipimus illustrari, ita a vero Sole justitiæ Deo nos

nostra illuminatur ad cognoscendam et sequendam viam veritatis et justitiæ. Et quia præcipuum animæ nostræ lumen in SS. Trinitatis fide præsertim suum est, hanc in tribus personis invocamus dicentes: *Benedicat nos Deus*, scilicet Pater; *Deus noster*, scilicet Filius; *benedicat nos Deus*, scilicet Spiritus sanctus: ubi obiter notandum est Filium inter alios dici *nestrum*, quia licet Pater ac Spiritus sanctus vere noster sint Deus, tamen propriissime Filius est noster per naturæ assumptionem, qua caro nostra et frater noster fieri dignatus est, uti observat Bernardus Cassinensis.

Sine antiphona in directum. Quid sit dici sine antiphona, exponit dicens in *directum*, ut ibi nulla fiat certi toni modulatio, inquit præfatus Bernardus et Boherius.

Post quem dicatur quinquagesimus cum alleluia. Psalmum quinquagesimum cum alleluia decerni præcipit, eodemque modo sequentes alios dicendos esse censet Hildemarus, licet id tacerit S. P. Benedictus, cum omnes penè sint alleluati. Nec mysterio vacat quod psalmum quinquagesimum ad poenitentiam et luctum pertinentem **288** cum alleluia, voce utique exultationis et lætitiæ, præcantari voluerit: hoc namque indicat poenitentia lumentum habere semper annexum interioris lætitiæ jubilum, ut docet Bernardus Cassinensis. Val etiam respexit ad sequentes psalmos, qui cum sint omnes fere alleluati, noluit quinquagesimum ab eis discrepare: atque ita sentire Paulum Diaconum asserit idem Bernardus,

quantis quæsi sub nomine Pauli Diaconi citare solet, A Hildemarum in omnia tenet.

Post quem dicitur centesimus septimus decimus.] Qui agit de Christi resurrectione, quam die dominica colimus; ac proinde sicut a S. Benedico, Ita a SS. Casario et Aureliano in matutinis dominicarum dici præcipitur.

Et sexagesimus secundus.] Qui, ut notat Bernardus Cassianensis, duo continet huius horæ maxime congrua, nempe *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo*; et, in matutinis meditabor in te. Quæ forte ratione eundem sanctis virginibus mane recitandum præscribit S. Athanasius in lib. de Virginitate, uti et Clemens in Constit. 1. vi, c. 59, et S. Aurelianus in Ordine psallendi. Eundem mane solitos fuisse decantare veteres monachos auctor est Cassianus lib. iii, c. 3.

Iude benedictiones.] Benedictiones etiam ad matutinos dici decernunt S. Cæsarius in Regula c. 21, S. Aurelianus in Ordine psallendi, et Magister in Regula c. 39. Benedictionis etiam ad matutinos dicendæ fit mentio apud Greg. Turon. 1. de Vit. Pat., c. 6. Quid autem sint benedictiones explicat Bernardus Cassianensis his verbis: *Benedictiones sunt canticum trium puerorum in Daniels. Hoc est canticum illud quod virginibus illucescente die cantandum S. Athanasius instituit, quod Alepinus Hymnum hymnorum vocat in lib. de Psalmorum Usa.*

Et laudes.] Quid hic sint laudes aliquo modo colligitur ex S. Aureliano in Ordine psallendi, ubi præscribitur, et post benedictionem, *Laudate Dominum de caelis: Cantate Domino canticum novum: Laudate Dominum in sanctis eius.* Et revera tres hosce psalms sub uno Gloria dicendos hic a S. Benedico per laudes intelligi docent commentatores; eosque in plurali laudes appellat, sive quia plures sunt psalmi, ut dicit in primo comment. Boherius; sive quia plures ad laudes Creatoris invitamur. Hos psalmos mane recitabant Aegyptii monachi, testante Cassiano lib. iii, c. 6. Sed et S. Cæsarius in Regula ad monachos c. 2 præcipit ut ad matutinos dicant *Benedictionem; Laudate Dominum de caelis.*

Circa hanc S. Benedicti institutionem ita scribit Petrus Damiani (Opusc. 10, cap. 2): *Matutinam quinque laudibus constat, quatuor videlicet psalmis, et uno cantico; et congrue dum diurna lux erumpit, Deo laudes offerimus, quia sub exterioris lucis specie Solem iustitiæ nostris dilucescentem cordibus exspectamus, et tanquam adventanti sponso tota gaudens atque tripudians occurrit Ecclesia, sic quinque laudibus, ac si totidem acceptis lampadibus adornata; et velut ultima jam exultationis clamore in cordis aure concepto: Ecce sponsus venit, exite obviam ei, consequenter 229 species tenus impleatur: Tunc surrexerunt, inquit, omnes virgines illæ et ornaverunt lampades suas. Quod autem in huius matutinae laudis officio canticum quotidie psalmis adiungitur, utriusque vitæ, contemplativæ scilicet et activæ, mysterium reholore videtur. Psalterium quippe vas in modum delta factum per decem chordas plectro pulsante crispatur; canticum vero solo duatazæ vocis organo exprimitur. Quapropter illud, quia manibus indiget, operationem, ac per hoc denotat vitam activam; istud vero, quia ad jubilum pertinet, contemplativam. Et quoniam contemplationi paulisper et raptim vix ad momentum insistere possumus, jugiter autem in activæ conversationis administratione versamur, jure pluribus psalmis unum tantummodo*

canticum interponimus: sicut autem a plæ opovalionis exercitio ad contemplationis cultum accendimus, et post speculationis intimæ brevissimum punctum, mox ad ejusdem vitæ activæ ministerium declinamus, nimirum ut contemplatio nostra ab activa vita incipiat, et in eadem necessario terminetur; sic psalmis canticum nec præponimus, nec omnino supponimus; sed altrinsecus positum hoc semper per multum collocamus. Porro autem quia per quatuor totius videlicet anni tempora, corpus nostrum ex quatuor nihilominus compositum elementis actionis exercitio fatigamus, idcirco quatuor psalmos in huius matutinalis officii celebratione concinimus. Quia vero in speculationis excessu usum solammodo, quod profecto Deus est, quærimus, unum æque canticum decantamus.

LECTIO UNA DE APOCALYPSI EX CORDE.] Id est memoriter, sine codice recitanda: quæ lectio, ut docet Hildemarum, semper in omnibus Dominicis quocunque solemnitate in eas incidente, etiam Nativitatis aut Paschæ, debet esse de Apocalypsi. Quod si quis obiciat lectionem dierum ac temporum solemnitati respondere debere, fatetur quidem rem ita esse, sed tamen ex Apocalypsi facili negotio posse erui lectiones quilibet festivitati congruentes. Idemque esse intelligendum cum S. Pater lectionem ex Apostolo recitandam instituit.

Et responsarium.] An dicendum cum Gloria S. Pater non aperuit; quapropter varius fuit hac in re diversorum usus. De Cisterciensibus suis ita loquitur Joannes Bona (De Divin. Psalm. cap. 18, § 4): *Ad responsoria post capitulum non adiungimus Gloria Patri; horum enim nullam Regula mentionem facit.* Verum, etsi Regula taceat, ad mentem tamen S. P. Benedicti dicendum esse assertit Hildemarum; quia S. Benedictus semper in fine ultimi responsorii Gloria dici voluit: cum autem istud responsorium solum sit et unicum, censetur esse et primum et ultimum, ac proinde cum Gloria decantandum. Ita fere ratiocinatur Hildemarum ad cap. 44.

Canticum de Evangelio.] Quodam sit istud canticum, Zachariæ an Mariæ, S. Benedictus non declarat; et licet communis jam usus et universalis Ecclesiæ invaluerit dicendi canticum Benedictus ad matutinos, a quo recedendum non censeo, invenio tamen apud veteres monachos etiam cantatum fuisse Magnificat, Ita S. Aurelianus in 229 ordine psallendi præscribit ad matutinos cum multis aliis dici et post benedictionem *Laudate Dominum de caelis; Cantate Domino canticum novum; Laudate Dominum in sanctis eius, cum alleluia; Magnificat anima mea Dominum, aut cum antiphona, aut cum alleluia, hymnum Gloria in excelsis Deo, et capitulum.* Ubi obiter notandum est hymnum angelicum Gloria in excelsis Deo etiam a S. Casario præscribi in Regula monachorum cap. 21, et ante ab Athanasio in libro de Virginitate. Similiter Alexander Acemetus abbas instituisse dicitur, ut et obsequi absoluta aculubia, lectionibus servatis, ministeriis peractis, hymnologiam SS. Angelorum nocte ac die septuagies septies decantarent; ea est autem Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in haminibus bona voluntas.

Et completum est.] Scilicet cum benedictione, id est benedicamus; aliter enim populus, vel monachorum cætus non debet juxta Agathense concilium ab ecclesia relaxari, inquit Boherius in secunda expositione.

CAPUT XIII.

Privatis diebus quatitèr matutini agantur.

Diebus autem privatis matutinerum solemnitas ita agatur: id est ut a sexagesimo sexto psalmo dicitur

* Docet ut in Flor., Hild. et Comp.

tur ^a, sine antiphona, subtrahendo modice sicut dominica ^b: ut omnes occurrant ad quinquagesimum, qui cum antiphona dicatur. Post quem alii duo psalmi dicantur secundum consuetudinem: id est, secunda feria quintus et tricesimus quintus; tertia feria quadragesimus secundus et quinquagesimus sextus; quarta feria sexagesimus tertius et sexagesimus quartus; quinta feria octogesimus septimus et octogesimus nonus; sexta feria septuagesimus quintus et nonagesimus primus; sabbato autem centesimus quadragesimus secundus et canticum Deuteronomii, quod dividatur in duas *Glorias*. Nam cæteris diebus canticum unumquodque ^c die suo ex prophetis, sicut

^a Deest dicatur in Hild.

^b Oxon., die dominico.

^c Flor., unumquemque.

^d Sabin., Apocalypsi.

^e Oxon., litaniaz, al., letania.

psallit Ecclesia Romana, dicatur. Post hæc sequantur *laudes*; deinde lectio una Apostoli ^d memoriter recitanda, responsorium, Ambrosianum, versus, canticum de Evangelio, litania ^e: **291** et completum est. Plane agenda matutina vel vespertina non transeat ^f aliquando nisi in ultimo per ordinem oratio dominica, omnibus audientibus, dicatur a priore, propter scandalorum spinas quæ oriri solent, ut conventi ^g per ipsius orationis sponsonem, qua dicunt, *Dimitte nobis sicut et nos dimittimus* ^h; purgent se ab huiusmodi vitio. Cæteris vero agendis ultima pars ejus orationis dicatur: ut ab omnibus respondeatur, *Sed libera nos a malo*.

^f Oxon., transeat.

^g Quinque mss., ut *conversi*. Bern. Cass., ut *conventi*. Sabin., ut *cum venerint ad ipsius*, etc.

^h Flor., Concb., Dion., Boher., addunt *debita nostra*.

COMMENTARIUS.

Diebus autem privatis matulinorum solemnitas ita agatur, id est ut sexagesimus sextus psalmus dicatur sine antiphona, subtrahendo modice sicut dominica. Subtrahendo modice, id est non ita celeriter, seu etiam minus alte cantando, inquit Bernardus Cassinensis. Nimirum sicut ad vigiliis psalmum xciv protrahendo et morose voluit dici, ita ad matulinos psalmum lxxvi.

Ut omnes occurrant ad quinquagesimum. Non quidem jam inceptum, sed inchoandum; ita ut finita *Gloria* psalmi lxxvi, omnes jam occurrerint, tardiusque venientes satisfaciant, uti post Hildemarum exponit Bernardus Cassinensis.

Qui cum antiphona dicatur. De antiphonis ad reliquos psalmos nihil dicit S. P. Benedictus: hinc Joannes Bona de Cisterciensibus suis loquens (*De Divin. Psalm. cap. 18, § 4*), « ad laudes, inquit, unam donat taxat dicimus antiphonam, ad cujus tenorem omnes psalmos modulamur. »

Post quem alii duo psalmi dicantur secundum consuetudinem. Quam ipse instituit, sive, ut loquitur Bernardus Cassin., « secundum consuetudinem monachorum qui tunc in ipso monasterio Cassinensi erant, » non autem aliarum ecclesiarum.

Id est feria secunda, etc. Feriæ apud antiquos erant dies festi, a feriendis victimis, quas his diebus offerebant, sic dicti. Sed B. Benedictus per ferias hic intelligit dies privatos, sicuti a Silvestro papa ordinatum legimus in lectionibus quæ ad vigiliis ejus festi recitantur: « Sabbati et dominici diei nomine retento, reliquos hebdomadæ dies feriarum nomine distinctos, ut jam ante in Ecclesia vocari cœperant, appellari voluit; quo significaretur quotidie clericos, abjecta cæterarum rerum cura, uni Deo prorsus vacare debere. »

Quintus et trigesimus quintus, etc. Hic quærentur cur interurbato psalmodum ordine, hos diversis e locis psalmos S. Pater elegerit. **292** Respondet Bernardus Cassin. et ex eo Boherius: 1° auctoritatem stantentis sufficere, cum homo spiritu omnium justorum plenus non sine rationabili causa ac mysterio hos præsertim ad matulinum psalmos elegerit: 2° cum Hildemaro in quolibet istorum psalmodum aut expresse, aut sub mysterio aliquid contineri quod ad horam matulinalem pertineat: id quod fusius demonstrat Hildemarus.

Nam cæteris diebus canticum unumquodque die suo sicut psallit Ecclesia Romana dicatur. Id est eadem cantica quæ psallit Ecclesia Romana dicantur; vel sicut Ecclesia Romana aliquod canticum quotidie psallit, ita et nos, sive eadem, sive alia.

Lectio Apostoli memoriter recitanda. Quanti sit meriti huic Regule statuto obtemperare, disces ex lib. iii Revelat. S. Gertrudis, c. 82.

Plane agenda matutina vel vespertina, etc. Quid sit agenda docet Boherius his verbis: « Agenda nomen est substantivum; sic enim appellantur horæ canonicæ in quibusdam regionibus. » Et Menardus: « Agenda est officium alicujus horæ, officium divinum, cursus divini officii, anniversaria celebritas, opus Dei, ut infra hoc capite: cæteris agendis; S. Gregorii Antiphonarius: *In agenda mortuorum antiphona: Requiem æternam*; Anastasius Bibliothecarius in Leone secundo: *Sed et ne Mauri episcopi anniversarias seu agenda celebraretur.* »

Non transeat aliquando, nisi in ultimo per ordinem oratio dominica omnibus audientibus dicatur, etc. Plurima hic et notatu dignissima præscribit S. P. Benedictus. Primo, ut ad omnes canonicas horas sub finem officii dicatur oratio dominica, idque propter excellentiam haud dubium hujus orationis, quam tribus potissimum momentis commendat Boherius: 1° a dignitate, quia Magister magistrorum eam composuit; 2° a brevitate, et hoc multiplici, inquit, de causa; nam ideo est brevis, ut melius sciatur, ut facilius retineatur, ut ferventius dicatur, ut dicentem non tædeat, ut per ignorantiam nemo se excuset, ut Dominum cito audire inuat, ut plus affectu quam voce designetur orationem debere fieri; 3° a fecunditate, quia omnes petitiones in se comprehendit. Quod ultimum caput ita exponit S. Augustinus (*Serm. 64, in append.*) seu quivis alius: « Hæc oratio compendiosis verbis, id est septem petitionibus omnes species orationis comprehendit, quibus Deum interpellamus aut pro appetendis bonis, aut pro vitandis malis, aut pro delendis commissis. » Quæ tria fuse et apte ex SS. Patribus explicat Alardus Gæzæus ad Cassiani collat. 9, c. 18. Et has forte ob prærogativas « mos apostolorum fuit, inquit S. Gregorius, ut ad ipsam solummodo orationem (dominica) oblationis hostiam concederent. » S. Clemens in Constit. apost. l. vii, c. 25 (*Epist. 63*), monet Christianos ut eam ter in die recitent. In concilio Toletano iv, can. 9, jubentur presbyteri ac cæteri clerici orationem dominicam, quia quotidiana est oratio, quotidie dicere. Denique in concilio Rhemensi **293** c. 2, legimus: « Nulli Christiano licere orationem dominicam aut non tenere memoriter, aut non intelligere, aut non frequentare. »

Secundo, præscribit S. Benedictus ut oratio dominica alta dicatur voce ad laudes et vespas: id quod in concilio Gerundensi anno 517 celebrato

(*Can. 10*) decretum legitur his verbis : « Item nobis semper placuit observari, ut omnibus diebus post matutinas, et vesperas oratio dominica a sacerdote proferatur; » atque Durandus (*Lib. v Ration., cap. 2*) in primitiva Ecclesia post quamlibet horam absque alia oratione alta voce pronuntiatam fuisse, quod adhuc, inquit, Ecclesia Lateranensis dicitur observare. Eandem alta voce in ecclesia cantatam fuisse innuit abbas Isaac apud Cassianum (*Collat. 9, cap. 22*), cum exponens illa verba, *Et dimitte nobis debita nostra*, etc., sic loquitur : « Tantum remittitur nobis quantum nos remiserimus eis, qui nobis quacunq; malignitate nocuerant; quod formidantes nonnulli cum in ecclesia hæc oratio ab universa plebe concinitur, hunc locum taciti prætermittunt, ut semetipsos obligare potius quam excusare sua professione videantur. » Ubi quod dicit orationem ab universa plebe concini, respicere videtur illud S. Gregorii (*Lib. vii, ep. 63*) : « Oratio dominica apud Græcos ab omni populo dicitur, apud nos autem a solo sacerdote, » scilicet in missa.

Tertio, ut dicatur *c. priore*, « id est abbate, inquit Boberius, vel ipso etiam absente a priore claustrali, vel ab ipso tandem qui facit majus officium in altari; quia nimirum ille est prior omnium in officio altaris. » Ita etiam Alardus Gazæus in suo ad Cassianum comm. lib. viii, cap. 9, per priorem intelligit sacerdotem hebdomadarium; sed verius cum Bernardo Cassinensi abbate seu chori præsidem intellexerim, qui hoc in Cassinensi monasterio suo tempore abisse in dissuetudinem asserit.

Propter scandalorum spinas quæ solent oriri.] Quid sint scandalorum spinæ explicat Smaragdus his verbis : « Scandalorum autem spinæ hoc in loco intelliguntur iræ, rixæ, dissensiones, detractiones, æmulationes, vel aliquæ contentiones, commotiones, quæ inter fratres solent oriri; a quibus inter se pacem habentes, charitatemque continuam conservant, mane et in vespere monachi se debent purgare. »

Ut conventi.] Id est persuasi vel attracti, inquit Smaragdus, vel ut dicit Hildemar : « Conventi, id est victi, fracti, superati, compulsi. » Vel tandem, ut ait Menardus : « Conventi, id est interpellati, nempe per orationis pactum et sponsonem; nam convenire est interpellare, » quod probat auctoritate Nonii Marcelli c. 4.

Per ipsius orationis sponsonem, etc.] Id est pactum quod Deus nobiscum, et nos cum Deo quasi fecisse dicimur, ut ipse dimittat nobis si dimiserimus, non dimittat si non dimiserimus. Hic respexisse videtur

S. Benedictus ad eos qui, ut dicebat modo abbas Isaac apud Cassianum, cum dominica oratio ab universa plebe concineretur, locum hunc taciti prætermittent, ne semetipsos obligare potius quam excusare sua professione videretur.

294 Porro circa hanc orationis dominicæ petitionem notandum, quod Pelagiani, qui se justos existimabant, orationem quidem dominicam recitabant; sed hanc petitionem, *Dimitte nobis debita nostra* non pro se, sed pro aliis dicebant; aut, si dicebant, tantum humilitatis causa; quos ideo damnavit concilium Milevitanum seu potius Carthagin. can. 7 et 8, et merito quidem: quis enim justificabitur in conspectu Domini vivens? « Quotidie vel cogitatione, vel verbo delinquimus, inquit Patres concil. Toletani iv, can. 9; quotidie hanc orationem effundere in conspectu Dei debemus. Quisquis ergo sacerdotum vel subdiaconum clericorum hanc orationem dominicam quotidie aut in publico, aut in privato officio præterierit, propter superbiam judicatus honoris sui ordine privetur. » Vide S. Aug. epist. 157, 176, 178, novæ editionis.

Purgent se ab hujusmodi vitio.] Scilicet rancoris, iracundiæ, dissidii, contentionis, sicuti locum istum explicat Hincmarus Rhemensis episcopus ad Rotrudem sic scribens (*Apud Flodoard. l. iii Hist. Rhem., cap. 27*): « Scitis quia Regula quam professæ estis, propter scandalorum spinas, quæ oriri in monasterio solent, orationem dominicam in matutinis et vespertinis officiis, ita ut omnes illam audiant, a priore orari præcipit, ut timentes convenientiam qua dicimus: *Dimitte nobis debita nostra* sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, omnem rancorem de corde nostro pellamus. » Duabus porro de causis orationem dominicam alta voce decantari voluisse S. Benedictum post Hildemarum docet Durandus (*Lib. iii Ration., cap. 3*), scilicet propter simplices, et astutos. Propter simplices, ut audientes orationem dominicam, illam memoria retineant; sed hanc rationem merito refellit Hæftenus l. vii, tract. 8, disq. 3. Propter astutos, qui si taciti orationem dominicam recitarent, petitionem de dimittendis peccatis præmitterent, ne forte duplixi se vinculo ligarent.

Cæteris vero agendis.] Id est horis canonicis. *Ultima pars ejus orationis dicatur, ut ab omnibus respondeatur, Sed libera nos a malo.*] Solis matutinis vespertinisque horis orationem dominicam alte pronuntiare voluit, quia nec oriri, nec occidere solem super iracundiam nostram desiderabat.

CAPUT XIV.

In natalitiis sanctorum qualiter agantur vigiliæ.

In sanctorum vero festivitibus, vel omnibus solemnitatibus, sicut diximus dominico die agendum, ita agatur: excepto quod psalmi aut antiphonæ vel le-

ctiones, ad ipsum diem pertinentes, dicantur. Modus autem suprascriptus teneatur.

COMMENTARIUS. 295

Natalitia sanctorum vocat hic S. P. Benedictus festivitates eorum; quas tribus potissimum de causis in Ecclesia celebramus. Primam assignat S. Augustinus (*Serm. 220, in append.*) seu quivis alius his verbis: « Quotiescunque sanctorum martyria celebramus, toties laudes Salvatoris edicimus; et quoties eorum asserimus passiones, toties Christi gloriam prædicamus: » ita propheticum votum adimplentes: *Laudate Dominum in sanctis ejus*. Alteram causam indicat S. Cæsarius, cum dicit (*Serm. 225, in append. Serm. S. Aug.*): « Solemnitates martyrum exhortationes sunt martyriorum, ut imitari non pigeat quod celebrare delectat. » Tertia causa est ad eorum apud Deum imploranda patrocina; quæ tria videtur notasse S. Bernar-

dus cum in SS. festivitibus tria nobis esse consideranda docet (*Serm. in vigil. SS. Petri et Pauli*), scilicet *auxilium sancti, exemplum ejus, confusionem nostram*.

Quare autem obitus sanctorum vocentur natalitia eorum, omnibus notum; nempe, quia « tunc inciperunt nasci ad vitam, cum vitam deposuerunt pro vita, » ut loquitur Petrus Damiani (*Serm. 23*).

In sanctorum vero festivitibus vel omnibus solemnitatibus.] Licet festivitas et solemnitas idem ferent, ac promiscue pro invicem soleant usurpari, hoc tamen inter utrumque discriminis afferri posse censet Hildemar, quod festivitas ad natalitia sanctorum, solemnitas ad Christi mysteria attineat:

ubi etiam observat haud vacare mysterio, quod S. Benedictus solemnitatibus praemiserit terminum universalem omnibus, ad festivitates praetermiserit: *In SS. festivitatibus*, inquit, *vel omnibus solemnitatibus*; quia non omnes sanctorum festivitates, sed tantum praecipuae; omnes vero Christi solemnitates debent ab Ecclesia celebrari. « Solemnitates autem Christi, ex eodem », sunt Nativitas, Circumcisio, Apparitio, Presentatio in templo, Circa Domini, Pasceven, Sabbatum sanctum, Pascha, Ascensio, Pentecosten. Festivitates vero SS. quae praecipuae habentur, sunt duodecim Apostolorum, S. Joannis Baptistae, S. Laurentii, S. Martae in medio Augusti, S. Martini, S. Caeciliae, S. Agathae et S. Agnetis, et S. Benedicti in Quadragesimae diebus; et in calendis Novembris celebratur festivitas omnium SS. Ista omnes, quia per totum annum celebrantur, ideo sunt praecipuae. Deinde praecipuae sunt omnium SS. qui in illa civitate requiescunt, ubi eorum corpora humata sunt. » Haec tenet Hilodemarus. Abter Bernardus festivitates a solemnitatibus ita videtur distinguere, ut solemnitates ad Christi sive sanctorum festa praecipua; festivitates vero ad alia minus praecipua, de quibus officium 13 lectionum celebratur, pertinere videtur. Sed Hilodemari sententiam, quam sequuntur Boherius et Monardus, quam etiam indicat Amalaricus in Supplemento, praefeream.

298 *Sicut dicitur dominico die agendum, ita agatur.* Quem in locum Boherius: « Hoc, inquit, adverbium sicut notat identitatem in principis et finibus vigiliarum; in mediis vero similitudinem ut sequitur, quia ad numerum et dicendi modum refertur. » Quasi diceret, hoc idem sit principium vigiliarum quod in dominica; nempe Deus, in adjutorium; Domine, labia mea aperies: psalmus tertius et nonagesimus quartus; idem sit finis nimirum *Te Deum; Te decet laus*. Psalmi vero, antiphonae, lectiones, responsoria, non ad dominicam, sed ad ipsam diem pertinentes dicantur; ita tamen ut sicut dominica duodecim psalmi totidemque lectiones dicantur, totidem etiam in SS. festivitatibus omnibusque solemnitatibus dicantur.

Excepto quod psalmi, aut antiphonae, vel lectiones ad ipsam diem pertinentes dicantur.] Haec verba ad ipsam diem pertinentes duplicem sortiri possunt explanationem, scilicet ad ipsam diem festum qui celebratur et coitur, vel ad ipsam diem feralem in quem incidit tale lectum. Atque hunc postremum sensum, teste Bernardo Cassinensi, magna animorum confectione defendendum omnino nonnulli monachi, hoc praecipue nixi fundamento, quod integrum in septimana Psalterium recitari jubent S. Benedictus. Sed huic opinioni duo opponit idem Bernardus Cassinensis: 1° contrariam consuetudinem, quae legum optima est interpres; 2° quod S. Benedictus praecise non praecipiat dici integrum per hebdomadam Psalterium, sed centum quinquaginta psalmos, uti se ipse explicat. Potuisset addere S. Benedictum, cum Psalterium omni hebdomada decurri praecipit, non absolute locutum fuisse, sed hypothetice,posito scilicet quod festa non eveniant, quae illis temporibus rariora erant.

Ceterum haec Bernardi sententia, quae vulgaris est, et pene omnium, his posset iusuper argumenta firmari. 1° Quod non magis dicendi sunt psalmi

feriales, quam lectiones et antiphonae; nam eodem prorsus modo de his loquitur S. Benedictus. Porro quod nec lectiones, nec antiphonae feriales dici debeant in vigiliis sanctorum, facili negotio demonstrari potest. Nam quoad lectiones, duodecim in festis praescribit S. legislator, ita ut quaeque ultimae semper sint ex Novo Testamento; in feriis vero blemalibus tantum tres, in aestivis unicam duntaxat ex Veteri Testamento. Quare itaque ubi quatuor accipientur lectiones ex Novo Testamento in his feriis in quibus Veteri legi Testamentum consuevit. Similiter quoad antiphonas, quas S. Pater dominicis ad primum secundumque nocturnum assignat, in feriis tantum ad primum: unde si antiphonae feriales in sanctorum vigiliis dicantur, non reperio dicendas in secundo nocturno sicut in dominica, cujus tamen modum omnino servari S. Pater instituit. *Modus autem suprascriptus teneatur.* 2° Quod Cistercienses, qui Regulam S. Benedicti ad litteram sibi servandam proposuerant, in festis SS. ad omnes horas diurnas psalmos quidem feriales retinuerunt, sed ad nocturnos auctoritate hujus capituli convincti mutaverunt; unde cardinalis Bona: « In vespere, inquit, 297 nunquam psalmos feriales mutamus ad mentem Regulae, quae in festivitatibus psalmorum mutationem pro nocturnis tantum vigiliis permittit. » 3° Quod cum Aquisgranuense concilium, nimis facilem quorundam abbatum ordinem a S. Benedicto in officio institutum mutandi libertatem cohibere desiderans, statuerit (Can. 3), ut officium quod in Regula S. Benedicti continetur, celebrent monachi, feriales tamen psalmos huc retinuerit, ut facili negotio potest colligi ex Amalarici Supplemento paulo post praedictum concilium scripto. 4° Quod cum pontifex dispositum a S. P. Benedicto ordinem psalmodiae haud mutare voluerint, ut docet Walfridus Strabo lib. de Reb. eccl. c. 25, nullo tamen probari potest exemplo aut facto psalmos feriales in aliquo orationis Benedictini monasterio ad vigillas nocturnas sanctorum aliquando fuisse decantatos. Ad vigillas dico, nam de solis vigiliis agitur hoc capite, non de horis diurnis, in quibus feriales psalmos cantant Cistercienses. Ista argumenta alicujus mihi videntur esse ponderis, quam nihilominus libero cujusque judicio, haud gravatim committo.

Modus autem suprascriptus teneatur.] In numero scilicet rerum dicendarum. Ex quo patet ad mentem Regulae nulla de sanctis trium lectionum festa celebrari debere, sed tantum duodecim. Recte ergo Boherius in secundo commentario scripsit: « Quidam faciunt tres de quibusdam sanctis, et licet lectiones et responsoria recitentur de sanctis, psalmi tamen feriales dicuntur; sed talis quidem mixtura huic non concordat Regulae; nec etiam probatur sanctorum festivitas nisi dicantur duodecim lectiones, ut in dominica, ad quam hic magister notanter remittit, qui etiam cupiunt hanc ad litteram servare Regulam, habent hoc modis omnibus emendare. » Et haec ratio in Cassinensium Declarationibus anno 1520 scriptis legimus, « de sanctis non debere fieri aliter quam duodecim lectiones aut commemorationem, praeter quam infra octavas, quo tempore tres debent lectiones tantum dici. » Quaedam vero apud auctores incoeperint festa trium lectionum non laeti.

CAPUT XV.

Alleluia quibus temporibus dicatur.

A sancto Pascha usque ad Pentecosten ^a, sine intermissione dicatur alleluia, tam in psalmis quam in responsoriis. A Pentecoste ^b autem usque ad caput ^c

Quadragesimae omnibus noctibus cum sex posterioribus psalmis tantum ad nocturnas dicatur. Omnia vero dominica extra 298 Quadragesimam cantentur,

^a Al. Pentecosten, omisso ad.

^b Plures mss., a Pentecosten.

^c Al., in caput; al. caput.

matutina^a, prima, tertia, sexta, nonaque, cum **A** responsoria vero nunquam dicuntur cum alleluia, alleluia, dicantur; vespera vero cum antiphona^b; nisi a Pascha usque ad Pentecosten^c.

^a Oxon., a matutinis; Flor., matutinos. Notat etiam Hildem. quosdam codices legere ad matutinos, quod ipse reprobat. Comp., matutina, et., matutinae.

^b Oxon., ante sana.

^c Al., usque Pentecosten.

COMMENTARIUS.

Speciale S. Benedictus caput instituit de alleluia, tanquam de voce divina, vereque angelica, nec nisi ab angelis, aut certe ab hominibus vite puritate angelicos spiritus imitantibus decantanda. Hac mirum voce caelestes illi spiritus Deum in caelis perpetuo collaudant, sicuti qui audivit eos, testatur Joannes evangelista (*Apocal. xix*). Hanc inter homines primus decantasse perhibetur Aggaeus propheta, qui, ut scribit Epiphanius (*De Vit et mort. proph.*), alleluia cantavit anno ante Christum 517, cum novam templi structuram vidit, ut adimpleretur quod venerabilis ille Tobias propheticis spiritu praedixerat: *Ex lapide candido et mundo omnes plateae Jerusalem sternentur, et per vicos alleluia cantabunt* (*Tob. xiii*). Hanc in nova lege non modo clerici aut monachi celebrarunt, sed ipsi etiam reliqui Christi fideles, testante S. Hieronymo (*Epist. 17*): « Quocumque te verteris, arator sive tenens alleluia decantat. » Hoc signo sanctimoniales ad collectam vocabantur, et scribit idem S. Hieronymus (*Epist. 27*). Quin et ipsi infantes in hanc vocem linguam primum solvere decantantur, ut ex eodem colligitur (*Epist. 7*).

Quid autem sit alleluia, quidve significet, paucis docet S. Augustinus (*Serm. 243, in append.*) seu quivis attus: « Quid est alleluia? inquit, verbum Hebraeum est. Alleluia, Laudate Dominum; alleluia, Laudate Deum. » Hebraicam tamen vocem retinuit Ecclesia, idque « propter sanctionem auctoritatem quamvis interpretari potuisset, » ut loquitur idem S. doctor (*Lib. II de Doct. Chr. cap. 11*). Quae quamvis adeo celebris apud Christianos exstitit, atque a SS. Patribus tantopere commendata, perversorum tamen jacula non latuit, suos passa adversarios, maxime vero Vigilantium, qui, ut scribit S. Hieronymus (*Advers. Vigil.*), nunquam nisi in Pascha alleluia cantandum esse dicebat; cujus fortassis in erroris odium toto fore anno alleluia decantari voluerit S. Benedictus edito hoc capite.

A sancto Pascha usque ad Pentecosten.] Quasi diceret, ab initio Paschae usque ad finem Paschae: totum enim paschale tempus, ut scribit Hildemar, Pascha dicebatur.

Usque ad Pentecosten.] Et ejus octavam, ut interpretatur idem Hildemar.

299 *Sine intermissione dicatur alleluia, tam in psalmis.*] Hoc est in fine psalmorum, inquit Beherius.

Quam in responsoriis.] Atque etiam in antiphonis et versibus, nam eadem est ratio, quae confirmat praxim, ubi quod antiphonas spectat, aliquando in fine, aliquando initio ponebatur alleluia, verbi gratia: Alleluia. Sancti tui, Domine, etc. Alleluia. In relamento, etc. Solenne autem fuit toto hoc temporis intervallo ob Christi resurrectionem per universam Ecclesiam alleluia cantare, ut patet ex his S. Augustini verbis (*Epist. 55*): « Ut autem alleluia per hos solus dies quinquaginta cantetur non usquequoque observatur; nam aliis diebus varie cantatur alibi atque alibi; ipsis tamen diebus ubique. »

A Pentecoste autem usque ad caput Quadragesimae.] Hoc est ad dominicam primam Quadragesimae, qua incipiebat quadragesimalis observatio, saltem in Occidente; necdem enim quatuor praecedentibus diebus servabant jejunium, quod ex S. Gregorii papae institutione originem ducere creditur.

Omnibus noctibus cum sex posterioribus vernalis

tantum ad nocturnas dicantur.] Scholae privatae diebus, sicuti praescribitur cap. 9. Nam dominicis sex posterioribus paschae cum antiphona sicut dicitur in cap. 11, sola cantata cum alleluia cantanda.

Omnis vero dominica extra Quadragesimam cantata, matutina, prima, tertia, sexta, nonaque cum alleluia dicantur.] Quam in locum Hildemar: « Sunt, inquit, qui intelligunt matutina genitricem esse, ut sensus sit cantata in matutino; quia cantica pro primis esse dicta intelligunt et dicunt. Illa vero cantica quae ad vigiliis jussit dici in dominica nihil impediant, eo quod jam dixerat superius; sed melius est ut cantica sit nominativa; similiter sit nominativa etiam matutini. » Notandum vero est quod ait S. Benedictus, *extra Quadragesimam*; quia mos semper obtinuit ut in Quadragesima non caneretur alleluia, « quod universalis Ecclesiae consensus in cunctis terrarum partibus roboravit, » inquit conc. Tolet. IV, can. 10. Extra Quadragesimam vero variae fuerunt Ecclesiarum consuetudines; nam in Africa, teste S. Isidoro (*Lib. I de Divin. Offic., c. 13*), solis dominicis ac quinquaginta post Resurrectionem diebus alleluia cantabatur pro significatione futurae resurrectionis et laetitia. Additque: « Verum apud nos, secundum antiquam Hispaniarum traditionem, praeter dies juniorum et Quadragesimam, omni tempore cantur alleluia. » S. Benedictus autem nequidem juniorum dies excipit. Nunc vero generalis Ecclesiae consuetudo est ut in Septuagesima dimittatur alleluia; id quod inde factum existimat Hildemar, quia olim quadragesimale jejunium inciperet a Septuagesima; ex quo acciderit ut cessante consuetudine hac dominica incipiendi jejunii, antiquus tamen in Septuagesima dimittendi alleluia ritus remanserit. Idem asserit Bernardus Cassinensis, atque nonnullus suo adhuc tempore observare 300 jejunium quadragesimale a Septuagesima, quod tamen de sola carnis abstinencia intelligendum esse indicant sequentia haec ejus verba: « Quibus illis temporibus licet comedere carnes, et ex tunc incipient abstinere. » Et revera inceptum fuisse a Septuagesima quadragesimale jejunium patet ex Alcuini epist. ad Carlolum Magnum.

Valde tamen hujus consuetudinis auctorem faciunt Gregorium Magnum, qui, ut habet de eo brevitarium Romanum, « constituit ut extra id tempus quod continetur Septuagesima et Pascha, alleluia diceretur. » In synodo etiam Aquingranensi (*Can. 50*) statutum est, « ut alleluia in Septuagesima dimittatur » a monachis; quod tamen non ita semper usquequoque receptum fuit, ut ab omnibus in Septuagesima dimitteretur. Hoc enim retinuisse Cistercienses constat ex lib. Usuum Clau. cap. 10 et 15, et ex illa Petri Abaelardi exprobratione (*Epist. 5*): « Alleluia nec in Septuagesima communi Ecclesiae more intermittitur, sed usque ad Quadragesimam retinetur. » Retinuerunt certe usque ad annum 1604, quo, ut scribit Joannes Craesbeck, decreto capituli generalis Hildem deponere coeperunt; quamvis Cistercienses Reformatae Congregationis in Hispania in capitulo generali anni 1557 illud jam dimisissent, et docet nos Angelus Marique in serie abbatum Palatiensis monasterii, ad abbatem 54. Retinebant et alii Benedictini monachi adhuc tempore Radulphi Tungrensis, auctoris non ita antiqui, cui ipse testatur his verbis: « Benedictini autem et Ambrosiaci servant alleluia usque ad dominicam Quadragesimae. » Retinere et Burfordenses ex

eorum Ordinario cap. 15. Neque hoc mirum videri debet in strictioris observantiæ æmulatoribus monachis, cum Ambrosiani et nonnullæ Ecclesiæ temporibus Gregorii septimi papæ, uti observat Menardus noster, *alleluia* ad Quadragesimam usque cantarent. Sane in novissimo breviario Ambrosiano a S. Carlo edito legitur sabbato ante dominicam i Quadragesimæ dimittendum esse *alleluia*, et ejus loco assumendum, *Laus tibi, Domine*. Scribit porro Amalarius in Supplemento (*Analect. tom. II*) S. P. Benedictum hanc consuetudinem traxisse ab officio Ambrosiano.

Quare autem in Quadragesima dimittatur *alleluia*, docet concilium Toletanum iv his verbis (*Can. 11*): « Cognovimus quosdam Hispaniæ sacerdote: qui in Quadragesimæ diebus *alleluia* decantant, quod deinceps interdiximus fieri, statuentes ut in omnibus prædictis Quadragesimæ diebus, quia tempus est non gaudii, sed mœroris, *alleluia* non decantetur. »

Sed quæret aliquis cur dimisso *alleluia*, decantemus *Laus tibi, Domine*, quod idem significat. Respondeo benedicendum esse Dominum in omni tempore: nos autem retinere Latinum idioma, quia, ut

A dicit Amalarius, lingua Latina humilior est Hebræa, convenientior proinde temporibus luctus et poenitentiae. Sane *alleluia* vox est lætitiæ et exultationis, nihil in ea nisi gaudium redolet: unde refertur in lib. iv Revelat. S. Gertrudis cap. 27, omnes hac in dictione vocales reperiri, præter solam vocalem O, quæ dolorem significat. De hac voce videsis 301 Menardum, Hæstenum lib. vii, tract. 8, disq. 1, et Joannem Bona de Divina Psalm. cap. 16.

Vespera vero cum antiphona. Responsoria vero nunquam dicantur cum alleluia nisi a Pascha usque ad Pentecosten. Sive sit festum alicujus sancti, sive quælibet alia solemnitas; qui enim dicit nunquam nullo tempore permittit. Ergo nec die Nativitatis dominicæ, nec in ejus Apparitione. « Unde nos, inquit Hildemarum, ipsum responsum, quia in Epiphania canitur cum *alleluia*, ob hoc dimisimus, quia Regula præcipit ut nunquam dicantur responsoria cum *alleluia*, e.c. » Præscribit tamen Regula Magistri (*Cap. 45*) ut « In Natali Domini usque ad Epiphaniam omnes antiphonæ vel responsoria die noctique cum *alleluia* psallantur. »

CAPUT XVI.

Qualiter divina opera per diem agantur.

Ut ait propheta, *Septies in die laudem dixi tibi* (*Psal. cxviii*). Qui septenarius sacratus numerus a nobis sic implebitur, si matutini ^a, primæ, tertię, sextę, nonę, vespere, completoriique tempore, nostrę servitutis officia persolvamus, quia de his horis diurnis ^b dixit: *Septies in die laudem dixi tibi*.

^a Al., si matutino.

^b Deest in Oxon. et quibusdam aliis diurnis.

Nam de nocturnis vigiliis idem ipse propheta ait: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi* (*Ibidem*). Ergo his temporibus referamus laudes Creatori nostro super judicia justitię suę; id est matutinis, prima, tertia, sexta, nona, vespera, completorio ^c, et nocte surgamus ad confitendum ei.

^c Narb., completoria.

COMMENTARIUS.

Agit præsertim hoc capitulo S. P. Benedictus de canonicarum horarum numero, de quibus priusquam Regulę textum expendamus, nonnulla præmittenda sunt. Certo mos semper in Ecclesia viguit, certis stansque horis Deo quotidie laudes persolvendi, licet diversas diversa tempora aut loca habuerint consuetudines. Nam his tantum in 302 die conveniebant Ægyptii monachi, pro nocturnis scilicet vigiliis et pro vespere ex Cassiani lib. ii, c. 2, reliquum diei tempus in cella manibus operando transmittentes, nec tamen psalmodiam intermittentes. Idem in monasterio S. Juliani cognomento Sabæ vigeabat institutum ex Theodoretii Philotheo cap. 2. In monasterio etiam S. Publii Zeugmatensis die incipiente cantabant matutinos, eodemque desinente vespertinos.

Tabennenses monachi tres quotidie persolvebant horas canonicas, vigiliis nocturnas, nonam, et vespere, ut docet Palladius in Lausiaca c. 38. Totidem sabbato et dominica celebrabant Ægyptii monachi, in quibus præter nocturnas vigiliis et vespere, *hora tertia sacræ communionis obtentu*, ut scribit Cassianus (*Lib. iii, cap. 2*) conveniebant.

In vita S. Eupraxiæ, quæ seculo iv florebat (*Boll. 13 Mart.*), fit mentio nocturnę psalmodiæ, tertię, sextę, nonę, et vespere. Easdem horas etiam persolvebant Afri, ut testatur S. Cyprianus (*De Orat. sub fin.*), quamvis in iis expendendis postea remissiones existiterint, ut eorum hac in re segnitium illis exprobrarint Donatistę, uti observat S. Augustinus (*Epist. 55*). Easdem quoque ab apostolis celebratas fuisse patet ex Cassiano (*Lib. iii, cap. 3*).

In Constitutionibus apostolorum sex horę cau-

C nicę recensentur, scilicet matutinum, tertia, sexta, nona, vespera, et gallicinium. Totidem recenset S. Hieronymus in Epitaphio Pauli: « Mane, hora tertia, sexta, nona, vespere, noctis medio per ordinem Psalterium cantabant. » Per mane autem intelligit diluculum, ut patet ex his ad Eustochium verbis: « Horam tertiam, sextam, nonam, diluculum quoque et vespere nemo est qui nesciat. » Eundem statuit numerum in epistola ad Lætiam de Institutione filii: « Assuescat exemplo ad orationes et psalmos nocte consurgere, mane hymnos canere, tertia, sexta, nona hora, stare in acie quasi bellatricem Christi, accensaque lucerna reddere sacrificium vespertinum. » Denique Regula Cujusdam ad Monachos decernit (*Cap. 30*), ut « tribus conventibus diei, totidemque noctis tempore in ecclesia » conveniatur.

S. Aurelianus ad Regulę calcem scripsit ordinem psalmodiæ a suis monachis servandum, in quo septem notat horas canonicas, mentionemque facit tertię, sextę, nonę, lucernarii, duodecimę, nocturnorum et matutinorum. Eundem numerum horarum, licet diversis temporibus persolvendarum, in suo monasterio observatum fuisse docet Cassianus (*Lib. iii cap. 3, 4 et 5*); celebrabant enim nocturnas vigiliis, matutinos, qui ad auroram dicebantur; alios matutinos, qui nostrę primę respondebant, quosque suo tempore institutos fuisse testatur, tertiam, sextam, nonam, et vespere. Similem etiam numerum in monachis sui temporis agnovit Cassiodorus, cum scribens in psalmum cxviii, exponensque illum versiculum: *Septies in die laudem dixi tibi*, sic loquitur: « Si ad litteram hunc numerum vetinus adver-

tere, septem illas significat vices quibus se monachorum devotio consolatur, id est, matutinas, tertiam, sextam, nonam, lucernarium, completorios, nocturnos. »

303 Similes horas instituit Regula S. Isidori, cap. 7. Denique S. Basilius septem etiam horas recenset in serm. 1 de Institutione monachorum, ubi sic discurret: « Is maxime horarum modus tenendus est, qui a sanctis viris ad orationem descriptus est. Etenim eximius ille David ait: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia iustitiæ tuæ*; quem sane quoque Paulus et Silas secuti reperiuntur, qui, in carcere positi, circiter mediam noctem Deum ambo collaudarent. Addit deinde idem propheta: *vespere, mane et meridie*. Quin et Spiritus sanctus circiter horam diei tertiam adfuit, sicut in Actis accipimus... Porro nona dominicæ passionis memoriâ refert... Verum quoniam item hoc est apud eundem David: *Septies in die laudem dixi tibi super judicia iustitiæ tuæ*, tempora autem illa quæ diximus orationis, septenarium numerum non conficiunt, bipartito dividenda est oatio meridianâ, ita videlicet ut pars una cibum præcedat, altera subsequatur, quo perpetua hæc nobis formula sit Deum septies per singulas dierum conversiones laudibus celebrandi. »

Hactenus S. Basilius, qui licet videatur horas septem admittere, revera tamen non nisi sex agnoscit; nam sextam, quam meridianam vocat, in duas dividit, nulla facta primæ aut completorii mentione. Alibi vero (*Regul. Fusior. c. 57*) quinque per diem assignat horas, tres per noctem, scilicet per diem matutinum sive diluculum, tertiam, sextam; nonam, et eucharistiam completa die; per noctem vero petitionem noctis initio, mediam noctem, et ante diluculum; quæ forte tribus vigiliarum nostrarum nocturnis respondent. Nulla facta primæ aut completorii mentione, nisi forte quis cum Menardo dicat petitionem de qua hic S. Basilius esse completorium; quæ tamen completa jam die incœptaque nocte dicebatur, cujus nec meminit in supra citato serm. de Institutione monach., nec quisquam, saltem quem sciam, ante eum in Oriente. Quidquid sit, certe ex dictis hactenus patet ante S. Benedictum a nullis celebratas fuisse septem simul horas canonicas, quas nunc observat Ecclesia; nam licet essent omnem jam instituta; hinc omnes tamen eodem dicebantur in loco, aliis primam, aliis completorium prætermittentibus. Septem horas in die naturali persolvebant nonnulli, ex quibus sex ut plurimum in die artificiali, septimam nocte decantabant. At vero S. P. Benedictus prophetæ secutus exemplum, septem in die artificiali horas instituit, et nocte ad confitendum Deo sitas surgere voluit. Qui autem post eum supervenerit legislatores, hunc etiam numerum auxerunt; nam S. Fructuosus episc. Bracaren. in prima Regula (*Cap. 2 et 3*) undecim horas constituit primam, secundam, tertiam, sextam, nonam, duodecimam, vesperam, initium noctis, synaxim ad mediam noctem, synaxim post mediam noctem, et matutinum. In secunda (*Cap. 10*), quindecim, primam, secundam, tertiam, quartam, quintam, sextam, septimam, octavam, nonam, decimam, undecimam, vesperam, mediam noctem, gallicantium; decimam quintam non expressit, attamen tot instituisse patet ex textu.

Denique prætermittere hic nequeo quod de instituta psallendi ratione **304** ab Alexandro Acometo in monasterio ad Euphratem ædificato scribitur anonymus (*Bol., 15 Jan.*): « Primum in Regula sanctæ institutionis normam apostolicam suscipit, statuitque tertiam, sextam, nonam, et simul nocturnum. Deinde expendit quid Deus exigit, et invenit ubique septimum numerum prædicari, quemadmodum dicitur: *Septies in die laudem dixi tibi*; et illud statuit exsequi; quod et perfecti, septies interdiu, et noctu septies concepiens preces, septennio hunc secutus est tenorem. » Postea vero nec his contentus jugem psalmodiam instituit; quam etiam in pluribus ordinis nostri monasteriis viguisse probat noster Mabillonius (*Præfat. ad sæc. iv, part. ii*).

A Ex dictis hactenus satis refutata manet Neomarsariensis Ecclesiæ clericorum temeritas, qui Basilio Magno aliquando vitio vertere ausi sunt quod status certisque horis Deo laudes persolveret, dicentes moris id non fuisse magno Gregorio Thaumaturgo appellato; quos ille epist. 65 confutat. Sed et impietas Lampetii hæretici, ex cœno Massalianorum exorti, eos qui definitis horis divina celebrarent officia adhuc legi servite asserentis, uti videre est in Bibliotheca Photii, n. 52, de Synodo Sidetana. Sed ad Regulæ textum veniamus

Ut ait Propheta: Septies in die laudem dixi tibi.] Quasi semetipsum aut alium quemlibet interrogando S. P. Benedictus in hujus capituli titulo dixerat: *Qualiter, id est quoties, divina opera per diem agantur?* Postea quasi respondendo, inquit Hildemarus, et post eum Bernardus Cassinensis, reponit: *Ut ait propheta: Septies in die laudem dixi tibi*, prophetica verba, sicuti aiunt prædicti auctores, non sensum quo adaptans proposito: nam propheta numerum definitum pro indefinito assignat, ut idem sit septies quod semper, econtra vero S. P. Benedictus.

Qui septenarius sacratus numerus, etc.] Septenarium numerum sacratum appellat ob innumerata quæ in sese includit sacramenta; ex quibus aliqua revelat S. Bruno Signiensis episcopus his verbis (*Lib. iv Sent., c. 13, serm. 2*): « Constat non solum apud nos, verum etiam apud sæculi sapientes, septenarium numerum sacratissimum ac perfectissimum esse, quoniam et omnia tempora, et omnes numeri in eo continentur. Constat enim ex pari id est quatuor, et ex primo impari id est tribus: omnis autem numerus aut par est, aut impar. Omnis ergo numerus ex septenarii partibus constituitur, et per hoc alii numeri in hoc uno numero continentur. Hinc est quod Judæi septem diebus comedunt azyma, hinc est quod septem diebus celebrant festivitatem, hinc est quod manus sacerdotum quando ordinantur septem diebus unguunt et consecrantur, hinc est quod pontifex tangens in sanguine diglum septies projicit contra propitiatorium et fores tabernaculi, hinc est quod leprosus concluditur septem diebus, hinc est quod Maria soror Moysi septem diebus mansit extra castra, hinc est quod muri Jericho septies circumdantur et corrunt, hinc est quod septies in die laudem Domino dicimus, hinc est quod non solum septies sed etiam septuagies **305** septies nostris debitoribus dimittere jubemur, hinc est quod templum Solomon septem annis ædificatur et septem diebus dedicatur. Hoc septem Ecclesiæ, septem candelabra, septem lucernæ, septem sigilla, septem angeli tuba canentes, septem panes turbam multam in deserto reficientes, et septem gratiæ Spiritus sancti significare videntur. »

Vide Menardum ad hunc locum, et Joannem Bona de Divina Psalm. cap. 2, § 5.

Quia de his horis diurnis dixit: Septies in die laudem dixi tibi.] Quem Prophetæ versiculum de die artificiali late sumpto, prout aurora et crepusculo circumscribitur, S. Pater intelligit; hunc de die naturali, qui lucem et tenebras simul involvit, exponunt S. Basilius serm. 1 de Institutione monach., Cassianus et alii.

Nam de nocturnis vigiliis idem ipse Propheta ait: Media nocte surgebam ad confitendum tibi.] Nocturnas vigilias auctoritate divina confirmat, Prophetæ adducens exemplum, qui media nocte surgebat ad confitendum Deo: quod tamen S. Pater non sic proponit quasi nos vellet media nocte surgere, quibus modice amplius de media nocte permittit; sed tantum ut ostenderet monachos nocte surgere debere, ut exponunt Hildemarus et Bernardus Cassinensis. *Vid. l. 1 de Antiq. monach. Ritibus, cap. 1.*

Ergo his temporibus referamus laudes Creatori nostro.] Non solum ore, sed etiam corde, imo corde amplius: nam, ut ait Hildemarus, « Ille, laudes Deo refert qui hoc quod ore dicit, corde cogitat. Et propterea vigilanter S. Benedictus subiunxit, cum dicit:

his temporibus referamus laudes, et statim adiecit **A** Creatori nostro, ac si diceret: Ita laudes referamus, ut Creator noster cognoscatur: nam sunt multi qui videntur laudes referre, sed non referunt Deo; quia hoc quod ore dicunt, corde non intendunt. »

Super *judicia justitiæ suæ.*] Super, id est propter, inquit Hildemar; his enim verbis quare Deo referre laudes debeamus tam in die quam in nocte manifestat; viximur propter *judicia Dei*: quoniam sint autem illa *judicia non aperit, sed dicit esse incomprehensibilia, attamen justa*; sunt enim *judicia justitiæ suæ*; quæ cum clara et aperta Boherio non videantur, *judicia justitiæ Dei* asserit esse *judicia Filii Dei, qui est justitia Patris.* Et revera quæ passus est a Judæis Christus *judicia justitiæ Dei septem canonicis horis Ecclesia honorare intendit, ut patet ex his versibus, quos refert Boherius*:

In matutino damnatur tempore Christus;
Quando urrexit primam canit ordo fidelis;
Tertia cum canitur, tunc est cruciamentum passus;
Sexta sunt tenebræ per mundi climata factæ;
Emissus uona est divinus spiritus hora;
Vespere clauduntur Christi sacra membra sepulcro;
Christo bisena custodia ponitur hora.

Hos tamēn tanquam historicæ veritati ininus conformes haud omnino **306** probat cardinalis Bona (*de Div. Psal. cap. 2, § 5*); nam resurrectio ante primam horam facta est, et quod de hora duodecima dicunt, in Evangelio non legitur: præferendi sunt ergo vulgarissimū illi glossæ in cap. 1 de Celebr. missarum:

Hæc sunt septem propter quæ psallimus horis:
Matutina ligat Christum, qui crimina purgat;
Prima replet spūis; causam dat tertia nostris.
Sexta cruci necit; laus ejus nona bipertit;
Vespera deponit; tumulto completa reponit.

Multas alias pias institutionis septem horarum canonicarum adducunt causas, qui de officii ecclesiasticis tractatus ediderunt auctores, quas omnes hic referre præsentis non est otii; unam duntaxat pro capitis hujus conclusione proferam ex Petro Damiani (*Opusc. 10, cap. 4*): « Septem sunt levia minimaque peccata, inquit, in quibus non solum peccator, sed etiam justus quisque quotidie labitur, etiamsi in excelso jam perfectionis culmine stare videatur; quæ profecto sunt: Cogitatio, ignorantia, inconstantia, necessitas, infirmitas, oblitio, subreptio.... Propter hæc igitur septem levia parvaque peccata, quæ pro fragilitatis humanæ debilitate cavere non possumus, hoc ex magisterio Spiritus sancti a piis Ecclesiæ doctoribus institutum est, ut vota nostra per unumquemque diem septies persolvamus. Hæc sane septem canonicarum horarum officia quasi septem baptismatum lavaera in sanctæ Ecclesiæ sunt gremio constituta, ut septem offensionum maculas, quas ex quotidiana vitæ hujus conversatione contrahimus, totidem, ut ita loquar, orationis quotidianæ fluentis vitæ expiare curemus, quatenus assiduam corruptibilis vitæ pulverem satisfactionis aura decutiat, et mundanæ conversationis lutum superflue orationis frequens unda detergat. »

CAPUT XVII.

Quot psalmi per easdem horas canendi sunt.

Jam de nocturnis vel matutinis digessimus ordinem **C** psalmodiæ; nunc de sequentibus horis videamus. Prima hora dicantur psalmi tres, singillatim, et non sub una Gloria. Hymnus ^b ejusdem horæ, post versus *Deus, in adjutorium meum intende* ^e, antequam psalmi incipiuntur. Post expletionem vero trium psalmodiorum, recitetur lectio una, versus, et *Kyrie eleison*, et missæ sint ^d. Tertia vero, sexta, et nona, eodem ordine ^e celebretur oratio, id est versus, **307** hymni ^f earumdem horarum terni psalmi ^g, lectio et versus, *Kyrie eleison*, et missæ ^h sint. Si major con-

gregatio fuerit, cum antiphonis; si vero minor, in directum psallantur ⁱ.

Vespertina autem synaxis, quatuor psalmi cum antiphonis terminetur, post quos psalmos lectio recitanda est, inde responsorium, Ambrosianum ^l, versus, canticum de Evangelio, litaniam ^k et oratio dominica, et fiant missæ. Completorium ^l autem trium psalmodiorum dictione terminetur. Qui psalmi directanei sine antiphona dicendi sunt; post quos hymnus ^m ejusdem horæ, lectio una, versus, *Kyrie eleison*, benedictio ⁿ, et post missæ fiant.

^a Al., dicendi.

^b Al., Hymnum.

^c Deest in Oxon., Cassin. et Flor., *intende*.

^d Oxon., Narb., Flor., et missas. Vict. p. et missa est.

^e Oxon., Flor., *idem eo ordine.* Lyr., Comp., *item eo ordine.*

^f Oxon., *versum hymnum.*

^g Narb., *ternos psalmos, lectionem Kyrie eleison, et missas.*

^h Oxon., Narb., *missas.* Flor., *missæ sunt.*

ⁱ Narb., *psalletur.* Hild., Conch., *psallatur.* Vict. 175., *canantur.*

^l Flor., *Ambrosianus*

^k Oxon., *litanix.* Cass., *letanix.* Flor. cum aliis quibusdam, *letania.*

^l Narb., *completorios.* Flor., *completorios.*

^m Narb., *hymnum... lectionem unam, versus, Kyrie eleison, benedictionem.* In Flor. etiam legitur *hymnum... lectionem unam.*

ⁿ Al. *benedictiones.*

COMMENTARIUS.

Jam de nocturnis vel matutinis digessimus ordinem psalmodiæ, nunc de sequentibus horis videamus. Prima hora dicantur tres psalmi singillatim, et non sub una gloria.] Sed sub triplici, ut ad quemque psalmum glorificetur Trinitas. Totidem psalmos ad tertiam, sextam, nonam, et completorium, quinque scilicet horas S. Pater assignat: « Ut quinque sensus nostri corporis tribus animæ virtutibus excellere admoveamur, ut ex toto corde, tota anima, tota mente diligamus Deum », inquit Amalarius in supplemento (*Tom. II Anal.*)

Hymnus ejusdem horæ, etc., Kyrie eleison, et missæ sint.] Hæc omnia clara et aperta sunt, nec quidem in se difficultatis continent, nisi forte duo extrema verba *missæ sint*, in quibus exponendis non consentiunt omnes. Ut autem in re dubia et obscura lucis aliquid afferamus, prænotandum *missæ* vocabulum valde esse æquivocum, et ad multa significanda usurpari

Primo enim, *missa* vidgo sumitur pro incremento Christi sacrificio, quod in altari offerunt sacerdotes; quo sensu accipitur infra, cap. 35: *In diebus autem*

solemnibus usque ad missas sustineant; et cap. 38 : A Post missas et communionem ingrediatur lector ad legendum

Secundo, missa sumitur pro festo alicujus sancti. Ita statuta S. Adalardi : 308 Isti sunt dies in quibus eis ab opere dominico parcendum est... Nativitas Domini... Missa domnæ Balthildæ; antiquæ Germaniæ consuetudines ms., n. 50 : « Diebus dominicis et festis ab ipsis calendis Octobris usque in missam S. Martini. » Et infra : « A missa vero S. Martini usque in Purificationem S. Mariæ, etc. » Vide vitam S. Gulaci, n. 32, sec. III, part. I.

Tertio, missa sumitur pro hora canonica, sive pro cursu divini officii. Sic apud Cassianum (Lib. II, cap. 13) : « Quare post missam nocturnam dormire non oporteat. » Et alibi (Lib. III, cap. 5) : « Missa canonice celebrata, usque ad lucem post hæc vigiliæ extendunt. » Et concilium Agathense (Can. 30) : « Hymni matutini vel vespertini diebus omnibus decantentur, et in conclusione matutinarum vel vespertinarum missarum post hymnos capitella de psalms dicantur. »

Quarto, missa sumitur pro lectione. S. Aurelianus in Ordine psallendi : « In Natali Domini et in Epiphania tertia hora noctis surgite : dicite unum nocturnum, et facite sex missas de Isaiâ propheta; iterum dicite secundum nocturnum, et legantur aliæ sex de Evangelio. In Epiphania ita : In primo unum nocturnum, deinde de Daniele propheta facite illas sex missas... In martyrum festivitatibus tres aut quatuor missæ sunt : primam missam de Evangelio legite : reliquas de passionibus martyrum, etc. » Magister in Regula (Cap. 46) : « Eo ordine quo missæ a clericis celebrantur, id est cum minor clericus apostolum perlegerit, sequitur major diaconus Evangelia sancta lecturus. »

Quinto, missa apud antiquos dicta reperitur pro oratione seu collecta, eo quod mittatur ad Deum. Ita in concilio Milevitano (Can. 12) : « Placuit etiam et illud, ut preces, vel orationes, seu missæ, quæ probatæ fuerint in concilio, sive præfationes, sive commendationes, seu manus impositiones ab omnibus celebrentur. » In concilio Toletano 4, can. 13 : « Componuntur ergo hymni, sicut componuntur missæ sive preces vel orationes. » Et apud Cassianum (Lib. II, cap. 7) : « Qui necdum bene finito psalmo, in orationem procumbere festinamus, ad celebritatem missæ quantocius properantes. »

Sexto, denique, missa pro dimissione dicitur, sicut apud Tullium, v. de Orat., collecta pro collectione; apud Tertull., l. III cont. Marc., proha pro probatione; apud Cyprianum, remissa pro remissione.

Ex illis : ex missæ significationibus controversia hic tantum esse potest de duabus postremis. Nam : 1° certum est hic missam non sumi pro sacrificio eucharistico, ut voluit aliquando vir quidam doctus, quem merito refellit Menardus hunc in locum; neque enim, saltem ex consuetudine, missa post completorium dicebatur. 2° Certum est etiam non sumi pro festo, nam dies festi neque quotidie, neque ad horas singulas eveniunt. 3° Neque pro integra hora canonica, aliquo pacto divino officio, S. Benedictus jam celebratum iterum celebrari præciperet. 4° Neque pro lectione, nam cap. 48, post primam et post nonam non lectioni, sed operi manuum vacandum esse instituit.

309 Tota ergo difficultas versatur circa duas postremas missæ acceptiones, an scilicet orationes dicendas S. Benedictus his verbis præceperit, an absolutionem seu dimissionem faciendam; utraque enim sententia suæ assertores habuit, ut d'Ascamps ex Hildemaro : « Missæ sint, inquit, duobus modis intelligunt sapientes. Fiant missæ id est absolutiones. Sive alio modo dicuntur missæ missiones, ut attentione ad illam orationem, eo quod per officium sacerdotis orationes populi diriguntur ad Deum; unde dicit sacerdos : Exaudi, Domine, vocem populi tui,

et reliqua. » Ex duabus hisce opinionibus posteriori suffragatur Hildemarus, cum postrema hujus capituli verba, et missæ fiant, commentans, addit : « Id est orationes, sive supplicationes monachorum ad Deum transmissæ. » Hildemarus sequuntur insigniores Regulæ commentatores pene omnes. Smaragdus : « Quod in aliis locis dicit et completum est, ut in clausula et missæ sunt dicit. Et missæ sunt repetit, orationes enim officii, quæ a nobis sunt completæ, Deo sunt missæ, quia in illius honore sunt celebratæ. Aliter orationes id est collectæ, quæ in fine cursus a sacerdote dicuntur, missæ, id est Deo transmissæ, vocantur. » Bernardus Cassinensis : « Quod vero ait missæ sint, sic intelligas, quod quando oramus ad Deum orationes mittimus, et ab ista missione dicitur missa. Unde quod dicit missæ sint, idem est ac si diceret : Post Kyrie eleison dicitur oratio quæ mittitur ad Deum. Unde cum agit de vespere in hoc capitulo, dixit duas orationes faciendas, puta quando dicit in littera oratio dominica, id est Pater noster, et missæ fiant. » Nicolaus de Fractura : « Et missæ sunt, supple orationes, et psalmodiæ missæ sint ad Dominum. » Boherius in primo comment. : « Quotiescunque Deum oramus, orationes nostras ad Deum mittimus, et a tali missione orationes, quas in fine horarum dicimus, ut sunt preces, oratio dominica, versus subsequens, oratio specialis ipsius horæ vel diei, cum conclusione debita, missæ nominantur, ut hic; unde quando dicit, Et missæ fiant, idem est ac si diceret : Post Kyrie eleison, orationes fiant quæ ad Deum mittantur. » Et in secundo comm. : « Et missæ, id est orationes quæ mittuntur ad Dominum, ut Pater noster, illiusque horæ oratio. » Joannes de Turcremata : « Et missæ sint, id est dicantur orationes quæ missæ dicuntur hic a S. Patre, eo quod in illis ad Deum expræse preces mittamus dicentes : Omnis. Omnipotens sempiternus Deus; vel Deus qui; vel hujusmodi. » Theobaldus Artaldus Cœlestinus in Gallica expositione Regulæ Benedictinæ hæc verba et missæ sint ita reddit : Et soient dites messes, c'est-à-dire l'oraison dominicale, le Credo, les prières, et la collecte propre à icelle heure, lesquelles par singulière efficacité sont envoyées à Dieu le Souverain, etc. Joannes Craesbeeck : « Missæ sint, hoc est orationes fiant, et mittantur ad Deum tum a singulis privatim, et submisse dicentibus Pater noster, etc.; tum communiter uno sacerdote collectam clare recitante; dicuntur enim orationes nostræ missæ, » etc. Hugo Menardus : « Missæ hoc loco collectæ sunt seu orationes, quæ juxta Cassianum ad finem cujusque psalmi dicebantur a sacerdote, quarum 310 mentionem tantum facit in fine horarum S. P. Benedictus brevitate causa, tanquam rei suis monachis vulgaris et tritæ, quemadmodum postea agit de brevi oratione veluti obiter et per transennam, tanquam de re monachis nota, quæ majori explicatione non indigeat. Vel certe dicendum S. P. Benedictum juxta aliorum morem quem supra declaravimus rejecisse ejusmodi collectas ad finem cujusque horæ, ita ut plures dicendæ sint non una, atque ob eam rationem dixisse : Missæ sint, non missa sit. » Joannes Caramuel : « Missæ sunt orationes illæ quas in fine dicimus ante Benedicamus Domino. » Et infra : « Missæ sunt collectæ illæ ultimæ officii, nempe oratio correspondens diei, et si quæ tunc fiebat confessorum aut martyrum commemorationes. » Idem habet in Nomenclature. Denique Carolus Coitius in tom. I Annalium Eccles. Francorum (Ann. 514, n. 32) : « Horæ igitur prima, tertia, sexta, et nona, sic clauduntur : Post Kyrie eleison dicitur oratio dominica, eo quo supra expositum est modo, tum missæ, seu collectæ. »

Hinc tot gravissimorum auctorum sententiam confirmat usus ac praxis missæ vocabulum usurpandi ad significandas collectas sive orationes, ut videre est in secunda Regula SS. Patrum, cap. 6, ubi agens de divinis officiis hæc habet : « Operam vero disun-

singuli fratres ut tempore quo missæ sunt sive die sive nocte, quando diutius standum est ad orationem, non deficiant. » Quem locum explicat alius textus ex Regula S. Macarii, cap. 15 : « Operam Deo dabunt singuli tempore quo missæ in vigiliis observandis sunt, quando omnes conveniunt, ne deficiant. » Ita etiam Cassianus lib. II, cap. 7 : « Nedom bene finito psalmo in orationem procumbere festinamus, ad celebritatem missæ quantocius properantes. » Ita S. Casarius (Apud Boll. 12 Jan.) quod in Regula ad Virgines præscripserat, ut a calendis Octobris ad Pascha duo flant nocturni, et « post nocturnos legantur orationes tres; » in Regula ad Monachos, cap. 20, sic exprimit : « Vigiliis mense Octobri duos nocturnos faciant, et tres missas. Ab una missa legat frater folia tria, et orate; legat alia tria, et orate; legat alia tria, et levelet se : » quasi diceret : « Duos faciant nocturnos et orationes tres : post primam orationem legat tria folia, et fiat secunda oratio; legat alia tria folia, et fiat tertia oratio; legat alia tria, et levelet se. Eodem sensu missam accepisse videtur Gregorius Turonensis (Lib. VI Hist. Franc., cap. 46), cum dixit Chilpericum regem quædam confecisse « opuscula, vel hymnos, sive missas, quæ nullo ratione suscipi possunt. »

Cum igitur constet missæ vocabulum apud antiquos scriptores, maxime auctores regularum monasticarum usurpatum fuisse ad significandas orationes; nihil vetat hic eo sensu a sancto Patre Benedicto acceptum fuisse, præsertim cum constet eum ad opus Dei orationes admisisse, ut patet ex capite 57, ubi præscribit, ut semper ad orationem ultimam operis Dei commemoratio omnium absentium fiat; quæ verba non solum orationes eum admisisse probant, sed etiam plures; unde etiam hic non simpliciter dicit, ut missa sit, sed ut missæ sint, et missæ fiant. Quapropter his assentiri non possum, qui missam hoc capite a S. Benedicto 311 pro dimissione dictam velint; quæ si vera essent, non missæ sint, aut missæ fiant dixisset, sed missa sit aut missa fiat, neque enim missæ vocabulum in plurali ab aliquo auctore adhibitum videmus ad significandam dimensionem, sed semper in singulari. Multo minus probare possum S. Hildegardis, Antonii Perez, et Benedicti Haefleni sententiam, qua dicunt præter dominicam, aliam a S. Benedicto orationem admisisse non fuisse. Nam, præter quam quod semper ad orationem ultimam operis Dei omnium absentium commemorationem fieri jussit, vigiliis diebus domini is festisque duodecim lectionum benedictione terminari voluit; quæ benedictio ex S. Hildegarde, Perezio, et Haefleno collecta erat. Præterea scribit Amalarius in Supplemento (Tom. II Anal.), quod « in omnibus officiis tam clerici quam monachi persolutis, orationem Domino recte offerunt ultimam, quæ per Dominum nostrum Jesum Christum Deo Patri commendatur. » Cujus rei præm videre est apud nostros Aduenses, quibus Regula Benedictinæ observantiam tanto studio commendarat S. Leodegarius, in concilio Augustodunensi; scilicet in Vita S. Mederici abbatis, qui sæculo septimo florebat, in cujus num. 7 anonymus agit de quodam monacho qui « statim ut synaxis oratione consueta finienda esset, et antequam genua flecteret ab ecclesia exiret. » Et certe credibile non est S. Benedictum a communi veterum monachorum consuetudine recessisse, qui omnes ad officium divinum orationes adhibebant, ut de Aegyptiis constat ex Cassiano l. II, c. 7; de Pachomianis ex Palladio Lausi. c. 58 (Vide vitam S. Pach. c. 22, et Reg. cap. 121 et 126), quibus angelus « constituit ut per totum diem facerent duodecim orationes, et cum ad vespertinum lumen venirent, et in nocturnis vigiliis duodecim, et hora nona tres, » tot scilicet quot psalmos. Orationes etiam præscribit S. Casarius in Regula ad Monachos cap. 20; S. Aurelianus in Or-

dine psallendi; S. Isidorus in Reg. c. 7; S. Fructuosus cap. 3; Magister in Reg. cap. 33, 35, 36, 37; S. Columbanus in Pœnitentia; S. Macarius in Regula c. 15. Vide concil. Milevit. c. 12; Carthag. II, c. 25, et Agathense can. 30, in quibus agitur de Collectis quæ proinde ante S. Benedicti tempora in Ecclesia erant in usu

Haecenus dictis confirmare possem ex lectione quæ reperitur in vetustissimis Regulae S. Benedicti manuscriptis codicibus, Oxoniensi ante annos mille exarato, Narbonensi ante nonngentos, et Floriacensi ante octingentos, in quibus non legitur et missæ sint, sed tantum et missas, quasi diceret S. Benedictus post tres psalmos recitare lectio una, versus Kyrie eleison, et orationes seu missas. Nec est quod dicat aliquis missas ibi exprimi in accusandi casu, cum reliqua scribantur in casu nominandi : nam id frequenter occurrit in illis codicibus, maxime in Narbonensi et Floriacensi, in quibus sæpe legitimus hymnum pro hymnus, lectionem pro lectio.

Nec me multum movet quod dicit S. Hildegardis, nullam a S. Benedicto collectam esse de-ignatam, « quatenus fastidium orantibus tollatur, et ne præmissa oratio dominica in neglectum ducatur. » Cum 312 contrarium experientia constet, nec brevissima collectæ fastidium generare queant, nisi ei quem totius tradet officii. Quapropter si quod oppositæ sententiæ argumentum aliud magis urgeat expendendum est. Unicum duntaxat habet fundamentum ex cap. 9 et 12 desumptum, in quorum primo S. Benedictus nocturnarum vigiliarum ordinem instituit, postquam de psalmis et lectionibus disseruit, sic tandem concludit : Versus, et supplicatio litaniæ, id est Kyrie eleison, et sic finiatur vigilia nocturna, sic tandem ubi agit de matutinis, post canticum de Evangelio addit : litania, et completum est; ex quibus ita inferunt : Eodem modo sumitur hoc capite et missæ sint, quo capite 9, et sic finiatur vigilia nocturna, et cap. 12, et completum est. Porro his loquendi formulis nullæ præscribuntur orationes aut collectæ : ergo nec cum dicit Et missæ sint.

Huic-objectioni ut fiat satis, respondeo primo satis probabile esse S. Benedictum Aegyptiorum monachorum morem secutum fuisse, qui ad singulos psalmos orationes interponebant, ut constat ex Cassiano; quem morem licet non explicite, tamen implicite et sanctus Pater, ut docet Boherius, præscripsit in eo quod eorum admittat ad vigiliis duodecim psalmos cum alleluia in fine decantari præcepit : quo decreto eorum ritum approbaverit, iterumque approbare videtur cap. 20, ubi de reverentia orationis, et hæc quoad vigiliis. « Quod autem inter ipsos matutinos, inquit iterum Boherius, vel in fine ipsius solemnitalis orationum fieret interjectio, per Patres ordinatum, ut puto, reperit; sicque etiam nec institutu procuravit. » Igitur satis probabile est S. Benedictum ad nocturnos, et ad laudes orationes psalmis inseruisse, quas ad alias horas diurnas in finem officii rejecerit, ac propterea ad vigiliis nulla facta orationum mentione, dixisse, sic finiatur vigilia nocturna, ad matutinos seu laudes et completum est; ad alias vero horas et missæ sint, et missæ fiant. Hanc opinionem aliquo modo roborat Regula Magistri, quæ magna ex parte constat ex Regula S. Benedicti ritibusque Benedictinis, in cujus cap. 33 vetat ne duo psalmi sub uno dicantur gloria, ne forte orationes inter ipsos dicendæ omittantur : « Caveatur, inquit, ne psalmi aliquando combinentur, quod non licet; sed singulos debere defini cum Gloria; ut nec orationes inter ipsos agendæ periantur. » Idem etiam præscripsit S. Isidorus, cum Regula cap. 7 hæc statuit, « recitantibus monachis post consummationem singulorum psalmorum prostrati omnes humi pariter adorabunt. »

Respondeo secundo S. Benedictum plura subti-

* Legere mallem sub uno.... Gloria. Edit.

uisse, anquam usu quotidiano fratribus satis nota : A nam, verbi gratia, cap. 9 et 10, in quibus agit de vigiliis nocturnis, nullam facit mentionem orationis dominicæ; sed neque cap. 12, in quo matutinorum diei dominicæ ordinem instituit. Nullam etiam hoc capite mentionem facit commemorationis faciendæ pro absentibus ad primam, tertiam, sextam, etc. Quod si quis dicat alibi hæc præscribi, nimirum cap. 13, ut ad matutinos et vesperas alta voce dicatur oratio dominica, in cæteris vero agendis **313** submissa voce; et cap. 57, commemoratio absentium: repono et ego plures ibidem orationes S. Benedictum indicisse, cum dixit: *Semper ad orationem ultimam operis Dei commemoratio omnium absentium fit.* Certe si orationes aut collectas a S. P. Benedicto admissas fuisse negemus, eo quod nullam earum videatur fecisse mentionem, cum divini officii ordinem disponit, dicendum erit pariter sex primas orationis Dominicæ petitiones prætermisisse in omnibus horis, præter laudes et vesperas, quod eas explicite non præscribat S. Pater.

Respondeo tertio, istas loquendi formulas, *finiantur vigilia nocturnæ, et completum est*, duobus modis accipi posse præcipitur enim aliquid finiri, vel ita ut nihil amplius addatur; vel ita ut pauca duntaxat dictis aut factis adjiciantur; sic quotidie aliter multa nimis loquenti dicimus ut finiat, non quasi velimus eum nulla insuper verba facere; hoc enim sæpe nec expedit, nec etiam vellemus. Atque posremo hoc sensu accipienda esse verba **B. Benedicti, et sic finiantur vigilia nocturnæ**, manifestum est, siquidem his quæ supra assignavit adjicienda est oratio dominica. Idem de aliis, et *completum est*, debet dici. Et certe ea duobus modis intellexerunt qui ex fratribus nostris novam S. Augustini editionem adornarunt, in prævia admonitione aut secundam Regulam S. Augustini, quæ in appendice primi tomii rejecerunt: *Completum est*, inquit, id est peractum sic erit officium, vel addeat finalis oratio, qualis ea scilicet quæ in antiquis missalibus ad *complendum* vocatur. Hæc tamen omnia pro nostro modulo satis male digesta aliorum sanctorum iudicio subjicimus.

Tertia vero, sexta, nona eodem ordine celebretur oratio.] Oratio hic pro hora canonica sumitur, ut observavit Boherius; ut sensus sit: oratio tertia, sexta, et nona eodem ordine celebretur quo prima, cujus seriem modo disposuit, quod clarius exprimit antiqua editio Veneta, quæ ita legit: *Tertiæ, sextæ, nonæ eodem ordine celebretur oratio.* Et S. P. Benedictus amplius exponit addens:

Id est versus,] scilicet *Deus, in adiutorium, etc.*

Hymni earundem horarum, terni psalmi, etc.] Hæc omnia ex dictis hactenus plana sunt.

Si major congregatio fuerit.] Quid sit congregatio exponit Hildemarum his verbis: *Congregatio est ubi duodecim fratres sunt: bene congregatio duodecim fratres sunt, quia possunt illi suam legem implere; verum: amen et hoc in deserto; nam prope civitatem non est bonum tantum duodecim monachos sub uno abbate; quia si miserris eos ad singula officia, non etiam plene sufficiunt ad honestatem diversorum hominum qui ad monasterium veniunt.* Similiter Bernardus Cassinensis congregationem constituit in duodecim fratrum conventu, *quia, inquit, decem secundum jura faciunt populum; super decem vero ponitur decanus, et super decanum ordinatur præpositus,* et super utrumque abbas. Idem asserit Boherius, atque talem fuisse **314** primam congregationem monachorum, scilicet apostolorum, *in qua fuit abbas Salvator noster, præpositus Simon Petrus, decanus Judas Scarioth.*

Jam vero quæ sit major congregatio, quæve minor, inquirendum est. *Si plures quam duodecim sunt, inquit Bernardus Cassianus, est tredecim, aut quatuordecim aut ultra, major congregatio est; si vero infra duodecimum numerum, minor congregatio dici*

debet. Similiter Nicolaus de Fractura ad hæc verba: *Si major congregatio fuerit, addit: Ut puta tredecim, vel quatuordecim, vel plures, quia duodecim faciunt congregationem, etsi interdum quoad jus eligendi tantum faciant congregationem.* Boherius autem triplicem distinguit congregationem: simplicem, quæ est duodecim monachorum; majorem, quæ supra duodecim; et minorem, quæ infra descendendo usque ad duos non computato prælato. Eodem modo Theobaldus Artaldus et Joannes Craesbeek eam congregationem majorem agnoscunt, quæ duodecimum monachorum numerum superat. At vero cardinalis de Turrecremata: *Major congregatio, inquit, dicitur ab aliquibus a triginta et supra; minor vero congregatio, si minus a triginta fuerint fratres descendendo usque ad duodecim, nam minus a duodecim non videtur congregatio regularis.* Hæc sententia magis arridet. Nam S. Benedictus in Regulæ c. 21 decanos in sola majori congregatione instituit, verum supra duodecim aut quindecim monachos, vel circiter, sufficiunt abbas et præpositus. Major ergo congregatio haud potest esse, nisi ubi duo minimum existant decani, singuli supra decanos monachos constituti, et super utrosque abbas et præpositus, hoc est viginti quatuor. Atque ita sentit Hildemarum in cap. 21 scribens; additque secundum usum eam esse majorem congregationem in qua sunt quadraginta et triginta monachi.

Cum antiphonis; si vero minor in directum psallatur.] Quid sit cum antiphona psallere, quid in directum, explicat Hæstenuus his verbis (*Lib. vii, tract. 4, disq. 3*): *Voluit S. Benedictus per psalmodiam cum antiphona designare eam divini officii partem quæ sit cum nota et melodico concentu; quod ipse satis indicat: cum enim dixisset modulatis, ut supra diximus, sex psalmis, id ipsum paulo post exprimens ait: Post quas lectiones sequantur ex ordine alii sex psalmi cum antiphonis, sicut anteriores.* Unde manifestum est cum antiphona psallere idem S. Benedicto esse atque psalmos modulari... Jam vero haud erit difficile explicatu quid sit in directum psallere, sive directaneæ; quod ipse S. Pater exponit sine antiphona, hoc est sine notis, modulatione, aut tono; ita ut æquali vocis tenore recte omnia absque ascensu vel descensu pronuntiantur. Et certe S. Benedictus hic opponit psalmodiam cum antiphona psalmodiæ in directum: nisi forte quis dicat psallere cum antiphona idem esse ac singulis psalmis, imo etiam singulis psalmorum versiculis antiphonas interponere; psallere vero in directum easdem omittit, psalmosque uno tenore cantare. Utramque **315** hanc loquendi rationem distinguit Boherius ad hunc locum sic scribens: *Ne nimio labore paucos opprimat in psallendo, hic eos relevat a duobus, scilicet brevitate, quia sine antiphonis, et a cantus proclamatione, quia in directum psalmi psalluntur.* Simul indicans orationem et causam cur minorem congregationem ab antiphonis et cantu exemerit, nempe ne nimio labore pauci opprimantur; quod enim sit a multis, facilius adimpletur. Et certe in minori congregatione, ubi minor solet esse substantia, necesse est quosdam frugibus colligendis foras exire, aliisque monasterii utilitatibus vacare, paucis in choro remanentibus, quibus grave esset has horas cantu solemniter persolvere. Possunt tamen, si hæc eis Deus dederit voluntatem. Neque enim hoc sancti Benedicti de minoribus horis in directum dicendis decretum præceptivum est, ut dum Hildemarum annotavit Bernardus Cassianus, Boherius, et Turrecremata; sed tantum permissivum: quod etiam solas diei minores horas respicit; unde nocturnas vigiliæ, matutinum, et vesperas minor congregatio perinde ac major cum cautu persolvere debet; quia tunc omnes congregati ab externis officiis liberi hæc facile possunt implere.

Vesperina autem synaxis.] Id est vespertinum officium, quod synaxis nomine ab antiquis monachis nuncupatum fuisse constat ex Cassiano l. ii, c. 11.

[*Quatuor psalms cum antiphonis terminetur.*] Quinque ut ad matutinos, decurrunt clerici juxta illud concilii Bracarenensis: «Placuit omnibus communi consensu, ut unus atque idem psallendi ordo in matutinis vel vespertinis officiis teneatur, et non diversarum atque privatarum, neque monasteriorum consuetudines cum ecclesiastica sint permixtæ.» Quare autem quinque a clericis, quatuor vero a monachis psalmi explicentur, exponit Petrus Damiani his verbis (*De cons., dist. 5 c. Convenit, opusc. 10, cap. 4*): «Vesperum non eundem psalmorum modum apud diversos ordines habet: nam apud clericos quidem quinque psalmos amplectitur; apud monachos autem quatuor solum expletur. Neutrum tamen ratione vacare dignoscitur, si dignæ discussionis indagine perquiratur. Nam de quinque vespere psalmis hæc eadem non absurde redditur ratio: quæ et superius absoluta de matutinis habetur. Nam quia humani generis iudex nocte venturus sit ipso docente cognoscimus, sed qua noctis hora, videlicet utrum media nocte, an galli cantu, an mane veniat, quia ipso prohibente sicut fur venturus est, ignoramus; recte ergo sicut in matutina, ita et in vespertina laudis officio sponsum suum sancta electorum ecclesia præstolatur, quæ per numerum est quinque prudentum virginum congrue designata; cui nimirum cum quinque psalmos bonis operibus ornata conjubilat, accensis quasi totidem lampadibus in ejus occursum lætabunda festinat. Qui vero quatuor psalmos instituit, ad hoc nisi fallor spectasse credendus est, quia sicut sunt quatuor vigiliæ militares, ita nihilominus et quatuor principalis noseuntur esse virtutes, justitia scilicet, fortitudo, temperantia, atque prudentia; **316** in quibus utique per nocturnam motus talis hujus vitæ caliginem jugiter vigiliandum est, et in procinctu spiritualis militiæ in cujus arma juravimus pro castris nostris longanimiter standum, et infatigabiliter devertendum. In hoc igitur vespertinae laudis officio per quatuor quos modulatur psalmos instruemur, ut erga quatuor virtutum custodiam pervigiles excubemus.» Aliter Joannes Beletus (*E. plic. Divin. offic. c. 52*): «In vespere, inquit, a nobis cantantur quinque psalmi, qui sumus imperfecti; ut videlicet quod per quinque sensus corporales commissum est, per quinque psalmorum cantionem penitus dimittatur.... monachi vero, in quo se perfectiores esse ostendunt, tantum quatuor dicunt. Quidquid enim quadratum est in quacunque parte vertatur, manet semper idem firmum ac solidum. Ad eundem sane modum perfectus quocunque loco, aut quocunque tempore semper idem atque immobilis permanet.»

[*Post quos psalmos lectio recitanda est.*] Ex corde scilicet sicut ad laudes, alioquin non recitanda diceret, sed legenda.

[*Canticum de evangelio.*] Nempe *Magnificat*, ut est

A probabile; de quo Petrus Damiani sic discursit (*Opusc. 10, cap. 4*): «Canticum quoque B. Genitricis non incongrue vespertino copulatur officio: illa siquidem velut emenso jam longo præteriti sæculi die, sub ipso scilicet mundi vesperscentis occasu, mox ut lumen æterni verbi felices vulvæ flore concepit, protinus in vocem divinæ laudis erupit, *Magnificat*, inquit, *anima mea Dominum*. Adinstar ergo illius quæ mater est Domini, et tota universæ Ecclesiæ, quæ Christianorum utique mater est, quæ et idipsum lumen portat in mente, quod illa dudum gestavit in ventre, advesperascente jam die digna Deum laude magnificat, et de collatis beneficiis gratias agens, spiritus ejus in Deo salutari suo gratulabunda exsultat.»

[*Completorium autem.*] Ita ultimam diei horam canonicam S. Benedictus appellat, qua cuncta diei complemus officia. Ita etiam S. Isidorus in *Regul. c. 7*. Sed in lib. 1 de offic. eccles., cap. 21, *completas* vocat, nonnulli Patres *completam*. S. Columbanus *Regul. c. 7, initium noctis*; Fructuosus Bracar. episc., *primam noctis horam*, forte quia dicebatur in *crepusculo vespertino*, ut videre est apud Eddium (*Sæc. iv, part. 1*) in Vita S. Wilfridi, c. 64, sive *instante noctis articulo*, ut in Hist. transl. S. Genulfi (*Sæc. iv, part. 2*), n. 25. Et hæc forsitan erit hora quam S. Basilius *petitionem* appellat.

[*Trium psalmorum dictione terminetur.*] Apposite ad hunc locum S. Ambrosius (*Lib. v in Hexam., c. 12*): «Quis, inquit, sensum hominis gerens non erubescat sine psalmorum celebritate diem claudere; cum etiam minutissimæ aves solemnem devotione, et dulci carmine ortus dierum et noctium prosequantur?» Quare autem trium psalmorum dictione terminetur, ita explicat Petrus Damiani (*Opusc. 10, cap. 5*): «Ex debito reddendæ rationis super tribus psalmis sancta nos Trinitas expedit, sub cuius nimirum signaculo peractum diem completorium claudit: sicut enim prima horæ **317** officium, ut prætaxatum est, SS. Trinitatis fidei dedicatur; ita et completorium in ejusdem SS. Trinitatis assertionem concluditur, ut cui totius diei cursus militare dignoscitur, in eum peractæ tandem lucis clausula terminetur.»

[*Qui psalmi directanei sine antiphona dicendi sunt.*] Id est sine cantu aut sine antiphonarum inter psalmos aut psalmorum versiculos interpositione, aut sine utroque simul, ut supra diximus; idque vel quia non satis superest temporis ad completorium antequam cubitum eant solemniter celebrandum, vel quia tempus illud est tempus fletus et mœroris, juxta illud: Ad vespertinum demorabitur fletus; cui non competit lætitia cantus.

[*Post quos hymnus ejusdem horæ, lectio una.*] An ex corde recitanda, aut in codice legenda?

Versus, *Kyrie eleison, benedictio*, etc. | De quibus vide lib. 1 de Antiquis monachorum Ritibus, c. ultimo.

CAPUT XVIII.

Quo ordine ipsi psalmi dicendi sunt

In primis semper diurnis horis ^a dicatur versus, *Dena, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina*; et *Gloria*. Inde hymnus ^b uniuscujusque horæ. Deinde prima hora dominica dicenda ^c quatuor capitula psalmi centesimi octavi decimi. Reliquis vero horis, id est, tertia, sexta, vel nona,

D terna capitula suprascripti psalmi centesimi octavi decimi dicantur. Ad primam autem secundæ seriæ, dicantur tres psalmi, id est, primus, secundus, et sextus: et ita per singulos dies ad primam, usque ad dominicam ^d, dicantur per ordinem terni psalmi, usque ad nonum ^e decimum psalmum. Ita sane, ut

^a Cass. et quidam alii omittunt hæc verba, semper diurnis horis.

^b Flor. hymnum.

^c Oxon., dicenda sunt.

^d Al., usque dominica; al., usque dominicam.

^e Al., usque nonum.

nonus psalmus et septimus decimus dividantur in binas *Glorias*^a. Et sic fit^b ut ad vigiliis dominica^c semper a vicesimo incipiatur.

Ad tertiam vero, sextam, et nonam secundæ ferie novem capitula, quæ residua sunt de centesimo decimo octavo psalmo, ipsa terna per easdem horas dicantur. Expenso 318 igitur psalmo centesimo octavo decimo duobus diebus, id est dominico et secunda feria; tertia feria jam ad tertiam, sextam, vel nonam psallantur terni psalmi, a centesimo nono decimo usque ad centesimum vicesimum septimum; id est psalmi novem. Quique psalmi semper usque ad dominicam^d per easdem horas itidem^e repetantur: hymnorum nihilominus, lectionum, vel versuum dispositione uniformi^f, cunctis diebus servata. Et ita scilicet ut semper^g dominica a centesimo octavo decimo incipiatur^h.

Vespera autem quotidie quatuor psalmodiarum modulatione canatur. Qui psalmi incipiuntur a centesimo nono, usque ad centesimum quadragesimum septimum: exceptis his qui in diversis horis ex eis sequestrantur; id est a centesimo septimo decimo, usque ad centesimum vicesimum septimum, et centesimo tricesimo tertio, et centesimo quadragesimo secundo. Reliqui omnes in vespera dicendi sunt. Et quia minus veniunt tres psalmi, ideo dividendi sunt qui in numeroⁱ suprascripto fortiores^j inveniuntur;

^a Flor., partiantur in binos; al., partiantur in binas glorias.

^b Al., et sic fit; al., et sic si.

^c Oxon., Cass. 1, Paris., dominicas.

^d Al., usque dominica; al., usque dominicam.

^e Narb., iidem.

^f Flor., dispositionem uniformem . . . s ruatam.

^g Oxon., Cass., Conch., semper.

^h Oxon., incipietur.

ⁱ Al., ex numero.

^j Oxon., potiores.

id est centesimus tricesimus octavus, et centesimus quadragesimus tertius, et centesimus quadragesimus quartus. Centesimus vero sextus decimus, quia parvus est, cum centesimo quinto decimo conjungatur. Digesto ergo ordine psalmodiarum vespertinorum, reliqua, id est, lectiones, responsoria^k, hymni, versus, vel cantica, sicut supra taxavimus, impleantur. Ad completorium^l vero iidem psalmi repetantur quotidie; id est, quartus, nonagesimus, et centesimus trigesimus tertius.

Disposito ordine psalmodiæ diurnæ, reliqui omnes psalmi qui supersunt, æqualiter dividantur in septem noctium vigiliis, partiendo scilicet qui inter eos prolixiores sunt psalmi, et duodecim per unamquamque constituantur^m noctem. Hoc præcipue componentes, ut si cuiⁿ forte hæc distributio psalmodiarum displicuerit, ordinet, si melius aliter judicaverit: dum ordinem id attendatur, ut omni hebdomada Psalterium ex integro, numero centum quinquaginta psalmodiarum 319 psallatur. Et dominico die semper a capite repetatur^o ad vigiliis: quia nimis iners^p devotionis suæ servitium ostendunt monachi, qui minus a Psalterio cum canticis consuetudinariis per septimanæ circulum psallunt: cum legamus^q sanctos Patres nostros^r uno die hoc strenue implere, quod nos tepidi^s utinam septimana integra persolvamus.

^k Flor., responsum, hymnus, versus vel canticum.

^l Flor., completorios, et ita antiquiores Cass.

^m Oxon., Flor., constituens.

ⁿ Al., si cui.

^o Hild., repetantur. Flor., reprendatur.

^p Flor., inertem.

^q Al., dum legamus; al., quia legimus; al., quando legamus; al., dum quando legamus; al., dum quanti legimus.

^r Deest in Hild., nostros.

^s Deest in Oxon., quod nos tepidi.

COMMENTARIUS.

In primis semper diurnis horis dicatur versus Deus in adiutorium, etc.] Ab hoc versiculo omnes, sive diurnas, sive nocturnas horas S. P. Benedictus incipit; cum tamen clerici, uti observat Boherius, tribus modis horas suas soleant incipere; idque ut triplici quod vulgo committitur occurratur peccato; nempe vigiliis nocturnas a versu Domine, labia mea aperies contra peccata oris; completorium a versu Convertite nos contra peccata cordis; reliquas horas a versu Deus, in adiutorium contra peccata operis.

Prima hora dominica dicenda quatuor capitula psalmi centesimi octavi decimi.] Octonarios psalmi cxviii S. Benedictus capitula appellat; Cassianus, l. ii, c. 11, intercisiones; Amalarius, l. iv de Eccl. Off., c. 2, repetitiones; Petrus Damiani, opusc. 1, cap. 3, incisiones. Huic psalmo dominica ad primam Symbolum S. Athanasii vulgo appellatum, quod Eusebio Vercellensi nonnulli ascribant, adjicimus; illi quoque quotidie recitantur monachi Carthusienses ex nova collectione Statutor., part. 1, cap. 13, n. 12; olimque in aliquibus ecclesiis singulis diebus cantabatur, ex Honorio Augustod., l. ii de Gemma animæ, cap. 59. De hoc Symbolo vide quæ diximus in l. i de Aliquis monachorum Ritibus, cap. 4.

Ad primam autem secundæ ferie dicantur tres psalmi, id est primus, secundus et sextus.] (Prima mona-

chorum, inquit Petrus Damiani (Opusc. 40, cap. 3), præter dominicam diem convenienter a capite videtur inchoare Psalterii, ut cum libri principio apte concordet diei quoque nascentis origo.)

Et ita per singulos dies ad primam usque ad dominicam dicantur per ordinem terni psalmi, etc.] De instituto toto hoc capite a S. Benedicto ordine plura digessit Amalarius in Supplemento, tom. II Analect., quod si lubet consule. Quare autem adeo celebratum a clerici psalmum cxviii S. Pater ad primam quotidie 320 decantari non præceperit, has Hæftenus rationes sive conjecturas affert (Lib. vii, tract. 7, disp. 3): (Prima, quod pulcherrimum psalmum, ut pluris fieret, noluerit quotidie repeti, sicut pretiosiora ornamenta non ponuntur in dies. Secunda, vitare voluerit illud, quod ex repetitione subnasci posset fastidium, et nonnulla esset hic variatio. Tertia, hoc pacto psalmodiam fecerit breviorum.) Fuit nihilominus etiam hic psalmus a monachis celebratus. ut videre est in Vita S. Benedicti Anianensis; et Wetino monacho inter alia ab Angelo commendatus, ex ejus visione, n. 4, sæc. iv, part. 1.

Quique psalmi semper usque ad dominicam per easdem horas itidem repetantur, hymnorum nihilominus, lectionum, vel versuum di positione uniformi cunctis diebus servata.] (Quantum ad numerum, inquit Bohe-

rius, quia quantum ad qualitatem aliquoties talia immutantur. » Ac si diceret, addit Hildemarus, quot psalmos, quot hymnos, quot versus, quot lectiones in uno die dico, tot dico in alio. » Ex quibus, maxime ex Boherii testimonio, apparet mutatos olim ad minores diei horas canonicas hymnos pro vari tate temporum ac festorum, id quod observant etiam nunc Cistercienses ad tertiam et completorium, teste cardinali Bona (*De Divin. Psalm. cap. 18, § 4*).

Vespera autem quotidie quatuor psalmorum modulatione canatur.] Id est *dulci decantatione*, ut loquitur Bobrius: nam modulatio est canis dulcedo; quæ quidem modulatio debet fieri secundum tonum præinceptæ antiphonæ competentem.

Et quia minus veniant tres psalmi, ideo dividendi sunt, qui in numero superscripto fortiores inventiuntur.] Id est *longiores, aut prolixiores, vel majores*, inquit Boherius. Hanc porro psalmorum dividendorum consuetudinem S. Benedictus ab Ægyptiis monachis accepit, qui, ut refert Cassianus (*Lib. II, cap. 11*), psalmos pro numero versuum duabus vel tribus intercisionibus, cum orationum interjectione divisos distinctim particulatimque consummabant. » Hujusmodi etiam divisiones præscripsit concilium Narbonense anni 589 (*Can. 2*).

Ad completorium vero iidem psalmi repetantur quotidie, id est quartus, nonagesimus, et centesimus trigesimus tertius.] Utpote nocturno tempori magis competentes.

Disposito Ordine psalmodiæ diurnæ, reliqui omnes psalmi, qui supersunt, æqualiter dividantur. . . Et duodecim per unamquamque constituantur noctem.] Cujus insituti rationem hanc reddit Petrus Damiani (*Opusc. 10, cap. 6*): « Quoniam ad continuæ orationis instantiam excitat nos evangelica tuba dicens: *Quia oportet semper orare et nunquam deficere*; et Apostolus: *Sine intermissione orate*; ut hoc non solum in die, sed et in nocte præceptum evangelica impleat disciplina, diligentissime procuratum 321 est, ut duodenis psalmis nocturnæ vigiliæ transigantur. Durum quippe fuit, ut ægroti, sive prægnantes, ac quælibet ætatum sexuumve diversitas, sicut in die, per nocturna quoque horarum intervalla conurgeret, atque ad ecclesiam festinaret. Ut ergo laborem ecclesiæ magistra discretio temperaret, exquisitum atque altioris consilii dispensatione statutum, ut juxta nocturnarum horarum numerum, nihilominus ad vigiliis duodenis decurreret ordo psalmorum; ut quodammodo tota nox in oratione videretur expensa, dum totidem psalmos orando persolveret, quot videlicet hori. et ipsa constaret. »

Notat porro Hildemarus quosdam olim, hujus occasione textus: *Duodecim psalmi per unamquamque constituantur noctem*, aliquo præoccupatos impedimento, v. g. existentes in via, i. l. in vigiliis quibus prolixiores occurrunt psalmi, hos in breviores mutare voluisse, dicendo, v. g., psalmos graduales, etiam se hoc audere asserentes juxta Regulæ præceptum, scribentis: *Duodecim psalmi per unamquamque constituantur noctem*. Sed « hi tales, inquit Hildemarus, conveniunt in eo quod digesto ordine psalmodiæ diurnæ, reliqui omnes psalmi, qui supersunt, æqualiter dividantur in septem noctium vigiliis, partiendo scilicet qui inter eos prolixiores sunt psalmi; qui cum mutant, non dividunt; et cum non dividunt, transgressores sunt hujus præcepti. »

Hoc præcipue commonescentes, ut si cui forte hæc distributio psalmorum displicuerit, ordinet si melius aliter judicaverit.] Egregium sane humilitatis exemplum, quod vir omnium justorum spiritu plenus institutum a se cum tanta diligentia ac discretione ordinem alieno subjecit iudicio. Sed « sive causa humilitatis, sive causa concessionis hoc verbum dixit magister noster; tutius est ut nullus abbas vel monachus illam sibi præsumptionem assumat, quod aliter disponat ipsum ordinem psalmodiæ, quam ipse hæc disposuit, qui

A Spiritu Dei plenus erat, » inquit Bernardus Cassinensis. Et certe si magnum est in S. P. Benedicto humilitatis indicium, quod institutum a se ordinem aliter permittit disponi, non minus superbiæ signum id præsumere: unde nec summi pontifices illum unquam mutare voluerunt, ut observat Walfridus in lib. de Eccl. Rebus, c. 23. Et quia nonnulli novitiam amatores id aliquando præsumperant, in concilio Aquisgran. anno 802 celebrato statutum est, « ut in monasteriis S. Benedicti Regulam servantibus officium S. Benedicti facerent sicut Regula docet. » Et in altero anni 817, « ut officium quod in Regula S. Benedicti continetur celebretur monachi. » Cujus statuti mentionem facit Chronicon Moiscense bis verbis: « Anno tertio Ludovici factum est concilium magnum Aquisgran. in mense Augusto; et præceptum est, ut monachi omnes cursum S. Benedicti cantarent ordine regulari. » Sed et Paulus V, pontifex maximus, qui nostra ætate breviarium pro omnibus sub Regula S. P. Benedicti militantibus instituit, eandem Psalterii dispositionem illibatam servari voluit; ut merito eos increpet Hildemarus, qui ordinatam 322 a S. Patre psalmorum dispositionem mutare præsumperant; qua de re etiam queritur Walfridus in lib. de Eccles. Reb. v, c. 25, quamvis pauci tantum monachi, et non omnes Romanum suscepissent officium, ut constat ex Supplemento Amalarii, ejusdem ætatis scriptoris, qui monachorum officia a clericalibus diversa tum fuisse testatur. Vid. Bened. Hæstani l. vii, tract. 5, disq. 4 et 5. Cæterum observo hic cum Hildemaro et quibusdam aliis verba S. Benedicti solam psalmorum dispositionem tangere, non autem hymnorum, versuum, lectionum, etc.

Dum omnimodis id attendatur, ut omni hebdomada Psalterium ex integro numero centum quinquaginta psalmorum psallatur.] Notat hic Bernardus Cassinensis et post eum Boherius S. P. Benedictum absolute non præscripsisse, ut Psalterium integrum, hoc est ut quilibet psalmus omni hebdomada psallatur; sed addidisse, *Ex integro numero centum quinquaginta psalmorum*: quia propter occurrentes festivitates aliqui sunt psalmi qui per hebdomadam decantari non possunt, licet a numero psalmorum nunquam recedendum sit. Ita illi ad suum propositum. Sed brevius et facilius dixisse potuissent, istud S. Benedicti decretum de Psalterio hebdomadam recitando hypothetice esse intelligendum, posito scilicet quod festa, quæ ejus tempore non ita frequenter occurrerant, non eveniant: quod autem adjecit, *ex integro numero centum quinquaginta psalmorum*, alio respicere videtur, psalmorumque numerum dedita opera designasse, ne quis supposititios, peregrinos, et apocryphos psalmos interjiceret, juxta concilii Laodiceani can. 59, *Non oportet psalmos privatos in ecclesia dici*; nam fuerunt olim psalmi sub titulo Salomonis, et quorundam aliorum, inquit Theodoros Balsamon, quos quidem privatos concilium appellat, quod non essent auctoritate Ecclesiæ recepti. Psalmos et odas Salomonis inter apocryphas scripturas recenset S. Athanasius in Synopsi sacre Scripturæ: de quibus etiam agit Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus in canone, et collocat inter Scripturas quibus contradicitur. Sed et ipse Athanasius in Synopsi inter Davidicos psalmos mentionem facit centesimi quinquagesimi primi, qui reperitur etiam in antiquis Psalteriis mss. exstare editus in polyglotta. Multi etiam hæretici psalmos composuerunt, inter quos Hierax, quemadmodum docet S. Epiphanius l. II Panarii, hæresi 67. Valentinus quoque, ut videre est apud Tertullianum, lib. de Carne Christi. Denique Donatistæ psalmos humano ingenio elaboratos in suis ecclesiis canebant, ut docet S. Augustinus in epist. 55, novæ editionis.

Ex hoc porro S. Benedicti loco Hildemarus eos qui Benedictinum officium in Romanum mutare præsumunt, ut Regulæ violatores arguit, eo quod non omni hebdomada totum psalterium persolvunt, puta

In hebdomada Paschæ et Pentecostes, in quibus Romani solito brevius decantant officium.

Quia nimis iners devotionis suæ servitium **323** ostendunt monachi.] Imo obligationis; nam quod erat devotionis ante claustrum ingressum, obligationis ac debiti evasit post monasticam professionem, ut observat Boherius.

Quiminus a Psalterio et in canticis consuetudinariis per septimanæ circulum psallunt, cum legamus SS. Patres uno die hoc strenue implisse.] Quod ait uno die non sic capiendum est, quasi seimet et uno tantum die Psalterium recitassent, sed cum dicit uno die, inquit Hildemar, quasi diceret per singulos dies, aut saltem frequenter. Quem SS. Patrum fervorem æmulatos fuisse non paucos reperimus. Ita S. Winwaleus et ter quotidie quinquagenos psalmos psallebat, modo in crucis figuram, modo flexis genibus. Ita S. Neotus abbas in Anglia immersus fonti, et solitus erat ad rigoris incrementum totum ex integro Psalterium persolvere. Idem de S. Aldelmo referunt in ejus Vita, n. 4 (Sæc. iv Bened., part. ii). Ita Geolfridus abbas Romæ etiam proficiscens, et exceptis canonicis orationum horis, quotidie bis Psalterium ex ordine decantare curavit, ut scribit Beda in Vita S. Benedicti Biscopi, lib. ii, n. 21. Ita S. Sequanus abbas, ex ejus Vita, n. 2; S. Austrudis abbatissa Laudunensis, ex ejus item Vita, n. 18, nihil cibi aut potus prægustare solebant quin integro Psalterium recitassent, quæ de re etiam laudatur Gervinus abbas Centulensis in Chron. Cent. l. iv, c. 26 (Specul. t. IV). Ita denique S. Maurus, teste Fausto in ejus Vita, S. Albericus, abbas Cisterciensis, teste Henriquez in ejus Vita, n. 3 (Boll. 26 Jan.), etiam ante vigillas nocturnas sæpe Psalterium percurrerant. Quid integras congregationes commemorem, quibus solemne fuit in singulis diebus Psalterium decantasse? id quod de Hoemburgensibus S. Odilæ sanctimonialibus legitur in ejus Vita, n. 21: «Eventit et ut quadam die, sicut consuetudo in eodem monasterio erat, scilicet ut quotidie secundum ordinem virium jejunarent, et Psalterium decantarent.» Qualem etiam disciplinam apud omnes S. Romualdi eremitas viguisse discimus ex Hieronymo Canaldul. monacho in sermone de S. Romualdo, n. 67, apud Boll., 7 Februarii: «Convocatis Pater S. Romualdus omnibus et singulis eremitis, docebat eos ut per totum anni circulum tribus diebus in septimana in solo pane et aqua jejunarent, Psalterium cum canticis quotidie dicerent, silentium inviolabiliter servarent, disciplinas flagellorum in cella facerent.» De eremitis quoque Fontis Avellani ita scribit Petrus Damiani (Opusc. c. 14): «Consuetudo est ut cum duo fratres simul commorantur in cella, duo persolvant in die Psalteria, unum pro vivis, alteram pro defunctis. Et illud quidem quod est vivorum, cum illis dicitur additamentis quæ B. Romualdus apposuit. Quod vero pro defunctis, cum novem lectionibus dicitur; tribus nimirum per quinquagenos psalmos. Qui autem solus moratur, Psalterium quidem vivorum totum per singulos dies adimplet; defunctorum autem sive medium, sive totum, juxta quod virium possibilitas administrat. Horarum autem canonicarum psalmodia omnino, sicut fit in monasterio, ita hic per ordinem tota nihilominus adimpletur.» Sed **324** quod de S. Dominico Loricato refert idem Petrus Damiani omnem pene superat fidem: «Est inter nos qui nonnunquam uno die continuato cum n. cte novem Psalteria mediando decurrat; et interim pene semper utraque manu scopis armata nudum corpus afficiat... Illic mihi aliquando fraterna familiaritate conquestus est, quia

A cum novem sic Psalteria sæpe modulando perficeret, ad decimum nunquam potuerit pervenire.» Denique generalis olim in toto ordine Benedictino usus obtinebat integrum in die Parasceves Psalterium recitandi, uti ostendimus in lib. iii de Antiq. monach. Rit., c. 14.

Quod nos tepidi utinam septimana integra persolvamus.] Quibus postremis verbis, paternaque increpatione S. Benedictus stimulus addit discipulis, ut aliquid ad solitum suæ devotionis servitium addant; unde satis mirari non possum quosdam monachos, eo quod parvum B. Mariæ officium aliquando recitare cogantur, conqueri, quasi nimis prolixa graveatur psalmodia, cum vix ulla olim existerit monachorum congregatio, quæ quotidie illud persolvendum non susceperit, tantaque olim apud nostros augendi officii increverit devotio, et ut in quibusdam monasteriis ultra tria in quantitate Psalteria ad institutum a S. Patre divini operis cursum adjecerint, ut scribit Boherius: quod certe patet ex his quæ retulimus in lib. i de Antiq. monachor. Ritib., c. 2, 3, 4, 9 et 11. Scio eundem aliquos prolixitate illam in psalmodia non ita probasse, ut sunt Guillelmus abbas S. Theoderici in epistola ad fratres de Monte Dei, et Petrus Bleasensis ad monachum quemdam Carthusianum, quem ad Cluniacenses transire meditantem ita dehortatur (Epist. 86): «Quid, quæso, dulcedinis aut devotionis invenies apud eos quibus versa est in nauseam numerosa atque confusa iteratio, atque farsura psalmodum. Paulus dicit: Psallam spiritu, psallam et mente. Si psallentibus non adsit devotio, licet eundem psalmum millies repant, non est hic psalmus jucunda decoraque laudatio.» Sed postea zeli sui fervorem paulo temperavit, ad M. abbatem de Evesham sic scribens (Ep. 97): «Fateor quod psalmodiæ prolixitas, si ex devotione procedit, saluberrima est; si acediam habet sociam, occupatio tamen est honesta; si vagos excursus mentis omnino non reprimat, per eam saltem studiis honestioribus assuescit.» Cæterum longe alia erat mens Petri Damiani, cujus unum testimonium sufficere potest ad obtinendum os adversariorum. Ita porro sese explicat ad Cluniacenses monachos scribens (Lib. vi, epist. 5): «Cum tam districtum atque ferventem sanctæ vestræ conversationis ordinem recolo, non ad inventionis humanæ studium, sed S. Spiritus magisterium inesse perpendo: nam tanta est in servandi ordinis continua jugitate prolixitas; tanta præsertim in ecclesiasticis officiis protelabatur instantia, ut in ipso Cancri sive Leonis æstu, cum longiores sunt dies, vix per totum diem unius saltem vacaret horæ dimidium quo fratribus in claustris licuisset miscere colloquium. Hoc autem tam continui laboris exercitium ad hoc est, ut reor, solerti satis ac provida magisterii arte provisum, ut levium atque **325** infirmorum fratrum fragilitatem reprimat, et delinquendi propemodum occasionem tollat, quatenus, etiamsi velint, præter cogitationem peccare vix possint. Fragilium igitur imbecillitati consulitur, dum in persolvendo continui ordinis pensum totum non modo diurni, sed et nocturni temporis spatium profigatur.»

Antequam caput istud absolvam, observabo cum Boherio in secundo comm., hujus capitis initio, quosdam olim existimasse S. Patrem Benedictum Gallicano usum esse Psalterio; quod ex iis locis colligebant, quæ S. Pater citat ex Psalterio in Regula, in quibus varæ reperiuntur lectiones quæ non existant in Romano, bene autem in Gallicano.

CAPUT XIX.

De disciplina psallendi.

Ubique credimus divinam esse presentiam, et oculos Domini in omni loco * speculari bonos et malos: maxime tamen hoc sine aliqua dubitatione credamus, cum ad opus divinum assistimus. Ideo semper ^b memores simus quod ait propheta: *Servite Domino in*

* In Oxon. et Hild. deest in omni loco.

^b Deest in Hild. semper.

A timore; et iterum, Psallite sapienter; et, In conspectu angelorum psallam tibi. Ergo consideremus qualiter oporteat nos ^c in conspectu divinitatis et angelorum ejus esse: et sic stemus ad psallendum, ut mens nostra concordet voci nostræ.

* Al. deest nos.

COMMENTARIUS

Hactenus de divinis officiis satis fuisse S. Benedictus, singulas illius horas assignando, singulas horarum partes distribuendo, psalmorum ordinem disponendo: unum restare videbatur, quod esset horum omnium velut anima, et sine quo vix aut ne vix quidem cuncta prodesse; qua scilicet psallendum sit disciplina; idque presenti hoc capite exsequitur. Isthæc autem psallendi disciplina in duobus potissimum sita est, ex quibus unum exteriorem hominis compositionem spectat, alterum interiores animi dirigit affectus. De hoc secundo præsertim agitur hoc capitulo, de primo plurima jam tetigimus tu in ante dictis hactenus, tum in libro 1 de Antiq. mon. Rit., cap. 2. Unum hic solum addo Benedicti papæ XII decretum, ut in monachorum **326** ecclesiis, monasteriis, sive locis cum gravitate, et modestia, humiliter, et devote, horis debitis ad divina officia universi et singuli monachi debeant convenire; ipsaque cum devotione sincera, tractim, distincte, convenienter, et debite celebrent; non transcurrendo, aut syncopando, et quoad alia quæ his impedimentum afferrent, servando silentium; quinimo ad divina intentis præcordiis attendendo: transgressores vero præmissorum debitæ subjaceant disciplinæ (*In Const. pro Bened. cap. 27*). Huc referri potest præclarum S. Bernardi monitum (*Serm. 47, in Cant.*): « Vos moneo, dilectissimi, pure semper et strenue divinis interesse laudibus. Strenue quidem, ut sicut reverenter, ita et alacriter Domino assistatis, non pigri, non somnolenti, non oscitantes, non parcentes vocibus, non præcidentes verba dimidia, non integra transientes, non fractis et remissis vocibus muliebri quiddam balba de nare sonantes; sed virili, ut dignum est, sonitu et affectu voces S. Spiritus deponentes. » Et alibi (*Epist. 312*): « Cantus si fuerit, plenus sit gravitate, nec lasciviam resonet, nec rusticitatem: sic suavis, ut non sit levis; sic mulceat aures, ut moveat corda. Tristitiam levet, iram mitiget: sensum litteræ non evacuet, sed fecundet. Non est levis jactura gratiæ spiritualis levitate cantus abduci a sensuum utilitate, et plus sinuandis intendere vocibus quam insinuandis rebus. » Recte omnino; nam ab humili prorsus et simplici monachorum psallendi disciplina alieni sunt omnes cantus figurati, musicorum voces seu potius clamores, musicalia omnia instrumenta, a quibus abhorruere quotquot unquam solidæ pietati et religiøsæ simplicitati studuerunt monachi; unde merito a suis olim ecclesiis organa extruserunt nostri Casalini; edito hoc statuto (*Constit. mss. Casalis Ben. c. 6b*): « Prohibemus etiam in nostra congregatione organa, interdicens fratribus nostris tam organorum quam aliorum instrumentorum pulsationem; quibus inhibemus ut nec addiscant, nec doceant eorum usum. Similiter caveatur omnis cantus figuratus. » Quod decretum a Cassinensi congregatione accepisse videntur, siquidem in ejus antiquis declarationibus prohibetur de novo fieri organa sine licentia capituli generalis, nec nisi in præcipuis diebus pulsari permittuntur; et hoc per alios quam per mo-

nachos, quibus tam organorum quam aliorum musicorum instrumentorum, pulsationem interdicitur; inhibentque ne addiscere, nec alios docere possint. In Constitutionibus etiam monachorum Fuldensium (*Cap. 19*) hæc leguntur: « In nulla divini officii aut missarum parte liceat cantu figurato, aut symphonico, vel musico uti, nec organis aut alio quovis genere instrumenti. Longissimeque absint hæc omnia a monasteriis nostris, nec in ea re dispensari possit. » Certe organorum usus apud veteres monachos raro invenies. Aliqua in novo Wintoniensi monasterio Eusebio constructis dicitur in vita metrica S. Athelwoldi (*Sæc. v Bened. p. 630*); sed hoc in cathedrali ecclesia, quæ monachis Benedictinis olim Wintoniæ commissa erat. Similiter Ramesiensi basilicæ comes Aldermannus (*Chron. Rames. ii part., cap. 28, sæc. v, pag. 756*), « triginta libras ad fabricandos cupreos organorum calamos erogavit, qui in alveo suo super unam cochlearum denso ordine foraminibus **327** insidentes, et diebus festis follium spirine tortiore pulsati prædulcem melodiam et clangorem longius resonantem ediderunt. » Sed hoc comitis liberalitate non monachorum expensis. Denique in ms. Chronico Cavensis monasterii (*Apud Boll., ad Vit. S. Petr. abbatis Cavens., 4 Mart.*) organorum mentionem reperi in dedicatione ecclesiæ ab Urbano II facta; sed hoc in summa festivitate, et præsertim summo pontifice. Cæterum in nostris Galliis dubito an visa fuerint in monachorum ecclesiis organa ante trecentos aut ad summum quadringentos annos. Porro erravit Navarrus dum asseruit tempore S. Thomæ Aquinatis organorum usum nondum receptum fuisse: nam præter ea quæ diximus, anno 757 « delata sunt organa de Græcia, missa ab imperatore cum certis muneribus domno Pippino regi, » ex Chronico S. Benigni Divionensis. Sed de his, quæ obiter dicta sunt, satis venio ad Regulæ textum.

[*Ubique credimus divinam esse presentiam.*] Licet Deum ubique presentem esse sit res per se nota, ut vix Deum concipiamus quin eum ubique presentem intelligamus, non defuere tamen qui vel ipso naturæ lumine destituti, divinam immensitatem limitibus circumscribere voluerunt. De Platonici et Stoici ita scribit Tertullianus (*In Apolog.*): « Deum posuerunt extra mundum Stoici, qui figuli modo extrinsecus torqueat molem hæc; intra mundum Platonici, qui gubernatoris exemplo intra mundum remaneat, quem regat. » Judæi quoque, referente S. Hieronymo (*In Isai. c. LVVI*), aut saltem rudiores inter ipsos, Deum concludebant in templo Jerosolymitano. Hæretici quoque non pauci divinam immensitatem impugnarunt, scilicet Valentiniani, Gnostici, Manichæi, et alii, ut referunt Irenæus, Tertullianus, Epiphanius, Augustinus; nostra vero ætate Vorstius Calvinianus in eundem scopulum impetit, Deumque voluit substantialiter solo in cælo esse; in aliis vero virtute tantum, et potentia: imo refert Erasmus dubitasse sine Deo in antro scarabei aliique obscurioribus locis, quamvis id in operibus Erasmi nullibi revera

legatur. Quibus omnibus reclamationat Deus: *Cælum et terram ego impleo.*

Quomodo autem Deum ubique præsentem intelligamus, præclare exponit S. Gregorius hic ab Hildemaro citatus his verbis: « Deum autem ubique esse dicitur, quia ipse manet intra omnia, ipse extra omnia, ipse super omnia, ipse infra omnia. Et superior per potentiam, et inferior per sustentationem: exterior per magnitudinem, et interior per subtilitatem. Sursum regens, deorsum continens, extra circumdans, interius penetrans. Nec alia ex parte superior, alia inferior; aut alia ex parte exteriori, atque ex alia manet interior; sed unus idemque totus ubique, præsidendo sustinens, circumdando penetrans, penetrando circumdans, unde superius præsidens, inferius inde sustinens, et unde exterius ambiens, inde interius replens; sine inquietudine superius regens, sine labore inferius sustinens; interius sine extenuatione penetrans, exterius sine extensione circumdans. Est itaque inferior, et superior sine loco, est amplius sine latitudine, est subtilis sine attenuatione. »

328 *Et oculos Domini.* « Oculus Dei, inquit Hildemarus, dicitur illa vis divina qua cuncta videt, sicut auris dicitur illa vis divina qua cuncta audit. » Sive, ut ait Bern. Cass., « Oculorum ejus speculatio est infallibilis, et plenissima scientiæ ipsius cognitio. »

Speculari bonos et malos. « Bonos ut corrigantur, ait iterum Hildemarus, sicut respexit Petrum; malos ut puniantur, et condemnentur, sicut respexit legatur castra Ægyptiorum, solis adiustar, qui et ceram liquefacit et lutum indurat. »

Maxime tamen hoc sine aliqua dubitatione credamus. Quod ait maxime non sic capiendum est, quasi Deus magis uno esset in loco, quam alio; sed ad nos referri debet, non ad Deum ipsum, ut post Hildemarum docet Bernardus Cassin. Et certe, « licet semper videamur, sed tunc etiam præsentiam et ostendimus nos quasi facie ad faciem cum Deo loquentes, » inquit alter Bernardus abbas Clarevallensis.

Cum ad opus divinum assistimus. Ad opus divinum, ait, « quo quidem nomine, loquitur iterum S. Bernardus (*Serm. 47, in Cant.*), laudum solemniam, quæ Deo in oratorio quotidie persolvuntur, P. Benedictus ideo voluit appellare, ut ex hoc elarius aperiret quam nos operi illi velit esse intentos. »

Ideo semper memores simus quod ait Propheta: Servite Domino in timore; et iterum: Psallite sapienter. Quid sit psallere sapienter varie a variis exponitur. Primo enim S. Basilius (*In Regul., apud Rufin., cap. 57*): « Si quis, inquit, ita animam suam intendat ad singula verba psalmodiarum, sicut gustus intentus est ad discretionem saporis ciborum, iste est qui complet hoc quod dicitur: Psallite sapienter. » Basilio concinere videtur Hildemarus his verbis: « Ille psallit sapienter, qui quod ore dicit, corde cogitat. » Et Bernardus Cassinensis: « Psallite sapienter. hoc est sapide, id est cum devotionis sapore, ut toto posse cogitetur quod psallendo habetur in ore. Quidam enim psallunt, sed insipienter, quia corde vagante, solus est in eis strepitus labiorum. Ille etiam insipienter psallit, qui modulatione vocis solum audientibus placere intendit. » Idem habet Boherius. Huc etiam faciunt illa S. Bernardi verba (*Serm. 7, in Cant.*): « Laudem ergo cum cæli cantoribus in commune dicentes, utpote cives sanctorum et domestici Dei, psallite sapienter. Cibum in ore psalmus in corde sapit; tantum terere non negligat fidelis et prudens anima quibusdam dentibus intelligentiæ suæ, ne si forte integrum glutiat, et non mansum, frustretur palatum sapore desiderabili et dulciori super mel et favum. » Et certe si juxta eundem Bernardum (*Serm. 85, in Cant.*), ille sapiens est, cui Deus sapit, ille psallere sapienter dicendus, cui Deus psallendo sapit. Eandem explicationem etiam sequi videtur Magister in Regula, cap. 47.

Aliter Regula Patrum a S. Benedicto Anianensi, et a Smaragdo hic citata: « Sapienter psallit qui voci

laudanti noxiis operibus non contradicit, et qualiter oporteat divinæ potentie famulari sollicita **329** cura omnique studio prosequatur. » Cui consonat illa Prosperi Aquitanici sententia 72: « Recte in Dei laudem psallit, ejus opera cum voce concordant. Nam finito carmine vox tacet, vita autem in bonis actibus permanens nunquam reticet ejus gloriam, quem in se gaudet operari. »

Denique Nicolaus de Fractura: « Nemo, inquit, sapienter facit quod non intelligit: ideo cum psallimus, sapienter psallamus, id est cum omni puritate animi, et intellectu eorum quæ sursum sunt. »

Et: « In conspectu angelorum psallam tibi. » Quem locum duobus modis explicat Hildemarus. « Uno modo, inquit, intelligitur, quia cum psallimus Deo, assistentibus angelis psallimus, quia Deus non est sine suis nuntiis, atque ministris. Altero modo intelligitur, quod si nos intendimus corde quod ore dicimus, nostra intentio intentioni angelorum jungitur. »

Ergo consideremus qualiter oporteat nos in conspectu Divinitatis et angelorum ejus esse. Ne forte cadat in nos terribilis illa S. Bernardi exprobratio (*Serm. 7 in Cant. Vide epist. 78 ad Sugerium abbatem*): « Doleo aliquos vestrum gravi in sacris vigiliis deprimi somno, nec cæli cives revereri, sed in præsentia principum tanquam mortuos apparere, cum vestra ipsi alacritate permoti vestris interesse solemnibus delectentur: vereor ne vestram desidiam quandoque abominantes cum indignatione recedant, et incipiat unusquisque vestrum sero cum gemitu dicere Deo: Longe fecisti notos meos a me, posuerunt me abominationem sibi. Quapropter attendite principes vestros cum statis ad orandum, vel psallendum, et state cum reverentia, et disciplina... Usurpemus officium, quorum sortimur consortium: ut in ore infantium et lactentium perficiatur laus, dicamus eis: Psallite Deo nostro, psallite; atque audiamus eos vicissim respondentes: Psallite Regi nostro, psallite. »

Et sic stemus ad psallendum. Quem in locum Bernardus Cassinensis: « Non dixit sedeamus ad psallendum; sed stemus dixit, ut indicet corpus erectum esse debere, ut erectam etiam notet mentem: unde usque hodie in psalmis canendis non sedent fratres in Monte Cassinensi, etc. » sed de his superius diximus ad cap. 9.

Ut mens nostra concordet voci nostræ. Et hoc est potissimum quod toto hoc capitulo intendebat S. Benedictus; ideo enim præmisit divinam adesse præsentiam cum ad opus divinum assistimus, in conspectu angelorum nos psallere, Deo serviendum esse cum timore, psallendumque sapienter, ut tandem concluderet: Sic stemus ad psallendum ut mens nostra concordet voci nostræ. Idem monent S. Basilius (*In Admon. in Regul. cap. 9*): « Ne dissonans sit a sono vocis tuæ sensus tuus; sed in linguæ verba vigil intendat. » S. Augustinus (*Regul. cap. 7*): « Psalmis et hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde quod profertur in voce. » S. Isidorus: « Quando celebrantur psalmodiarum sacramenta spiritualia, refugiat monachus risus et fabulas; sed hoc meditetur corde quod psallitur ore. » Regula Magistrum (*Cap. 47*): « Quod sonat in voce, ipsum sit in mente **330** psallentis. » S. Bernardus: « Nihil aliud dum psallitis, quam quod psallitis cogitatis. » Talis erat S. Adalardus, abbas Corbeiensis, qui, referente Paschasio Ratberto in ejus Vita, n. 27 (*Sæc. iv, part. 1*): « Si ad Dei intrasset officium, ut idem jucundæ animo solitus erat dicere, mox omnes cogitationes, et causas rerum temporalium ante ostium reponerat, et secum totus ingrediebatur, ut totus Deo ac sibi adesset. » Tales erant nostri Meldenses S. Faronis, quorum probata ad Deum attentio Otgerii militis conversionem perfectam operata est, uti habetur in ejus Vita, n. 49 (*Ibidem*). Tales Sancti-Gallenses, quorum devotionem ad opus Dei experimento didicisse leguntur imperatores Ottho et Conradus, apud Ekkehardum, in lib. de casibus S. Galli. Talis denique in Cluniacensi Bened.

...

dictus monachus (*Petr. Ven. lib. 1 Mir., cap. 20*), A moris est, se. summa cum intentione atque devotione cantabat. Ubi si quid quod non intelligeret offendisset, ad glossas statim oculum convertebat.

CAPUT XX.

De reverentia orationis.

Si cum hominibus potentibus volumus aliqua suggerere, non præssumimus nisi cum humilitate, et reverentia: quanto magis Domino Deo universorum^a, cum omni humilitate^b, et puritatis devotione^c supplicandum est? Et non in multiloquio, sed in paritate

^a Flor., omnium sanctorum.

^b Al., cum omni humilitatis; al., cum cordis humilitate.

cordis, et compunctione lacrymarum nos exaudiri sciamus. Et ideo brevis debet esse et pura oratio, nisi forte ex affectu inspirationis divinæ gratiæ^d protendatur. In conventu tamen, omnino brevietur oratio; et facto signo a priore, omnes pariter surgant.

^c Hild. et Hadr., et puritate devotionis.

^d Al. deest gratiæ.

COMMENTARIUS.

Si cum hominibus potentibus volumus aliqua suggerere, etc.] Familiaris quidem comparatio, sed eo ad persuadendum efficacior, quo familiaris magis ac nota. Eadem utuntur Tertullianus, in lib. de Orat.; S. Basilius, in Regul. brevior., interrog. 201; Cassianus, collat. 23, c. 7; Evagrius, in Monachicis, n. 11, tom. III Monum. 331 Ecl. Græc.; S. Eligius, hom. 9; Haymo Halberstatensis, l. de Varietate, c. 20; Magister, in Regula, c. 48; Grimlaicus, in Regula Solit., c. 31, ubi etiam integrum fere hoc caput describit.

Quanto magis Domino Deo universorum cum omni humilitate, et puritatis devotione supplicandum est.] Cum omni, inquit, humilitate, id est corporis et animæ, ait Hildemar: addit Bernardus Cassinensis, et oris; utraque enim necessaria est, utramque etiam laudat S. P. Benedictus cap. 7.

Merito autem orare volenti S. Pater virtutem commendat humilitatis, quia Deus respicit in orationem humilium, et non spernit preces eorum: unde S. Joannes Climacus (*Grad. 7; vide S. Bern., serm. 25 de Divers.*): « Dum das operam precibus, sta coram iudice tremebundus, non secus ac reus, ut humili corporis statu foris, et animi intus, iusti iudicis iram exstinguas: non enim potest animam tanquam viduam dolenter coram se stantem, et importune, quamvis ipse infatigabilis, precibus fatigantem spernere. » Addit S. Benedictus *et puritatis devotione*, quam in cordis simplicitate constituit Bernardus Cass., juxta illud: *In simplicitate cordis querite illum*. Et certe « nulla debet esse in oratione duplicitas; non unus in ore, alter in corde inveniatur, » inquit in Regula Magister (*Cap. 48*), sed pura ad Deum intentio, « ut qui orat præsentis Christi videatur pedes tenere, » ut loquitur idem Magister.

Et non in multiloquio.] Idem docet S. Basilius: « Ne longitudinem verborum protrahas ante eum; quia non in multiloquio, sed in purissima mente placabitur Deus. » Et abbas Macarius a fratribus interrogatus quomodo lo esset orandum, respondit (*In admonit. Ruffin. Lib. III de Vit. Pat., n. 207*): « Non sunt necessaria nobis superflua verba, sed extendere tantum manus, ac dicere debemus: Deus, quomodo vis, et sicut tibi placet, ita fiat. Si autem tentat o irruerit, aut impugnat, dicendum: Deus, auxiliare nobis; ipse enim scit quæ nobis expediant. » Quin et ipse Christus in Evangelio, « Urantes, inquit, nolite multum loqui sicut e: hñci; putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur, nolite ergo assimilari eis. » Quid autem sit in multiloquio orare, et quid differant multiloquium et diuturna precatio, erudite admodum docet S. Augustinus his verbis (*Epist. 130*): « Neque enim, ut nonnulli putant, hoc est orare in multiloquio, si diu-

tius oretur. Aliud est sermo multus, aliud est diuturnus affectus: nam et de ipso Domino scriptum est, quod pernoctaverit in orando, et quod prolixius oraverit: ubi quid aliud nobis præbebat exemplum in tempore precator opportunus, cum Patre exauditor æternus? » Et paulo post: « Absit enim ab oratione nostra multa locutio, sed non desit multa precatio, si fervens perseverat; nam multum loqui est in orando rem necessariam superfluis augere verbis: multum enim precari est eum quem precamur diuturna et pia cordis excitatione pulsare; nam primumque hoc negotium plus actu quam affectu. » Et sane, ut præclare docet Ilugo de S. Victore (*De modo orandi, cap. 4*): « Homo qui rogatur per narrationem nostram docetur, ut 332 sciat quid velimus; per supplicationem pulsatur ut annuat quod petimus. Sed in illa quæ ad Deum sit oratione narratio ne essaria non est, nisi forte homo ad hoc narret ut ipse petitionem suam melius intelligat; ut et per orationem suam admonitus quid petat consideret, et per considerationem petitionis suæ exercitatus devotius oret. »

Sed in puritate cordis.] Quia soli mundo corde Deum videntur. « Ut autem eo fervore ac puritate qua debet, emitti possit oratio (ita loquitur Cassianus [*Collat. 9, c. 3*]), hæc sunt omnimodis observanda. Primum, sollicitudo rerum carnalium generaliter ab-cindenda est. Deinde nullius negotii causæve non solum cura, sed ne memoria quidem penitus admittenda; detractiones, vaniloquia, seu multiloquia, « curritates quoque similiter amputanda; iræ præ omnibus sive tristitiæ perturbatio funditus eruenda; concupiscentiæ ac philargyriæ noxius fomes radicitus evellendus: Et ita his ac similibus vitiiis extrusis penitus et abscessis, quæ hominum quoque possunt patere conspectibus, talique, ut diximus, respurgii emendatione præmissa, quæ simplicitatis et innocentiae puritate perficitur, jacienda sunt primum profundæ humilitatis inconcussa fundamenta, quæ scilicet turrim intratam cæles valeant sustinere; deinde superponenda virtutum spiritualium constructio; ab omni discursu atque evagatione lubrica animus inhibendus, ut ita paulatim ad contemplationem Dei ac spiritualis intuitus incipiat sublimari. Quidquid enim ante orationis horam anima nostra conceperit, necesse est ut orantibus nobis per ingestionem recordationis occurrat. Quamobrem quales orantes volumus inveniri, tales nos ante orationis tempus præparare debemus, etc. »

Et compunctione lacrymarum.] Quid sit compunctio, docetur apud S. Augustinum his verbis (*De Spiritu et anima, cap. 50*): « Compunctio est quædam ex consideratione malorum suorum cor interno dolore tangitur. » Aliter liber de modo vivendi ince-

opera S. Bernardi (Cap. 10) : Compunctio cordis est humilitas mentis, veniens de recordatione peccati et timore iudicii. Illa compunctio perfecta, quæ pellit a se omnem delectationem carnalium rerum, et toto studio mentis figit intentionem in contemplatione Dei. Quibus verbis quasi duo distinguit compunctio generata, quorum unum est in *merore pro nostris excessibus*, alterum in *exultatione pro divinis muneribus*, ut loquitur S. Bernardus (Serm. 66 in Cant.) : quæ Grimaldus in Regula solitariorum (Cap. 30) vocat irriguum superius, et irriguum inferius.

Porro ex S. Gregorio (Lib. xxiii Moral., cap. 13) « quatuor sunt qualitates quibus viri iusti anima in compunctione vehementer afflicta : cum aut malorum suorum reminiscitur, considerans ubi fuit ; aut iudiciorum Dei sententiam metuens, et secum quærens cogitat ubi erit ; aut cum mala vitæ præsentis solerter attendens, mœrens considerat ubi est ; aut cum bona supernæ patriæ contemplatur, quæ quia necdum adipiscitur, ingens conspicit ubi non est. » Idem videre est in præfatio libro de Modo vivendi, cap. 10, et in Regula solitar., cap. 29. Alias compunctionis causas 333 enarrat Cassianus collat. 9, cap. 26. Vide Petri Damiani opusc. 15, cap. 26.

Et ideo brevis esse debet et pura oratio.] Quantum ad tempus et quantum ad verba, inquit Bernardus Cassin. et Boherius. Idem monet vulgatum Syntagma doctrinæ S. Athanasii ad monachos : « Per diem frequenter ora, et assidue ; attamen sine longa orationis extensione, sine clamore, aut multiloquio inani. » Idque monachorum Ægyptiorum exemplo, qui, ut dicit Cassianus (Lib. II, cap. 10), utilius censebant breves quidem orationes, sed creberrimas fieri : de quibus etiam S. Augustinus in epistola ad Probam (Epist. 130) : « Dicuntur fratres in Ægypto crebras quidem habere orationes, sed eas tamen brevissimas, et raptim quodammodo jaculatas, ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiones moras evanescat atque hebetetur intentio ; ac per hoc etiam ipsi satis ostendunt hanc intentionem sicut non est obtundenda, si perdurare non potest, ita si perduraverit, non cito esse rumpendam. »

Quare autem ita brevibus delectarentur orationibus, præter eam quam modo protulit S. Augustinus rationem, addit Cassianus (Lib. II, cap. 10), « ut insidiantis diaboli jacula, quæ infligere nobis tunc præcipue cum oramus insistit, succincta brevitate vitemus. » Et apud eundem abbas Isaac (Collat. IX, cap. 36) : « Frequenter quidem sed breviter est orandum, ne immorantibus nobis inserere aliquid nostro cordi insidiarius possit inimicus. » Duas huiusmodi brevitate rationes profert Magister, quas illius suppresso nomine hic exscribit Smaragdus (Cap. 48) : « Ideo diximus brevem fieri orationem, ne quis per occasionem proluxæ orationis obdormiat ; aut forte diu jacentes diabolus eis ante oculos diversa ingerat, vel in corde aliud subministret. » Addit S. Hildegardis : « Ne forte psalmodiæ postea insistentes minus ipsi psalmodiæ intendant, cum per præmissam ac proxiimam orationem fatigati fuerint. »

Verum ex S. Benedicto non modo brevis, sed etiam pura debet esse oratio. Pura autem illa est quæ Deum ipsum petit, aut aliquid propter Deum, cuiusmodi sunt ea quæ recenset S. Bernardus, in sententia 17. Vide eisdem serm. 107 de diversis.

Nisi forte ex affectu inspirationis divinæ gratiæ pretendatur.] Sicut enim non est obtundenda animi intentio, si perdurare non potest ; ita si perseveraverit non est cito rumpenda, ut modo dicebat S. Augustinus : quapropter « tandiu debemus in oratione prostrati jacere, donec Domino juvante cogitationes vanas comprimamus. Si autem videmus nos superari agitationibus, etiam non delectamur in oratione jacere, surgendum est, deinde legendum, aut psallendum, aut operandum est, » inquit Hildemar.

Porro S. Benedicto concinit Aelredus in Regula cap. 14.

In conventu tamen omnino brevietur oratio, et facta signo a priore, omnes pariter surgant.] Hic locus difficilis et obscurus est, quo in explicando non consentiunt auctores 334, quorum proinde opiniones diversas, ut quæ arriserit possit eligi, referre animus est.

In primis Smaragdus S. Benedictum intellexisse videtur de ritu monachorum Ægyptiorum, qui psalmi orationes interponebant, quod vel ex eo maxime patet, quod ad hunc Regulæ textum exponendum, aliud nihil quam ipsa Cassiani verba, quibus ille ritus exprimitur, proferat. Hildemar., antiquus Regulæ commentator, mentem suam ita explicat : « In conventu omnino brevietur oratio ; non enim dicit de illa oratione, quam presbyter dicit, vel capitulo ; sed de oratione uniuscujusque, qua in conventu unusquisque monachus orat ; nam statutum est quanta capitula debet presbyter dicere, vel orationem in conventu. » Postea vero explicans sequentia verba,

et facta signo a priore omnes pariter surgant, duas refert sententias : « Sunt enim, inquit, qui intelligunt illud signum esse cum dicit presbyter per omnia sæcula sæculorum, quatenus tu surgens respondeas amen, sive sit in te inspiratio divina, qua posis diutius orare, sive non.... Iterum sunt alii, qui istud signum, ad quod præcipit Regula esse surgendum, intelligunt istud signum esse ultimum, quod tangitur ad vigiliam, ad matutinum, ad primam, ad tertiam, sextam, nonam, vesperum atque completorium ; quatenus, cum tactum fuerit, paratus sit monachus stans in choro ad respondendum dicto Deus, in adjutorium meum intende, Domine ad adjuvandum me festina. » Moris quippe fuit in ordine nostro, ut inter divini officii signa fratres orando circumirent altaria, quod ad vigiliam nocturnam maxime præstabant, ut ostendimus in l. I de Antiq. mon. Ritibus, c. 1, ac de illa oratione sanctæ Regulæ textum illi capiebant. Eo etiam sensu Bernardus Cass. et R. charnus de S. Angelo intellexisse videntur, uti et S. Hildegardis, quæ hunc in locum sic scribit : « Quoniam ante singulas horas canonicas orationem dicit admonetur, quia cum in sequentibus juheat quod hospiti pacis osculum non prius offeratur nisi oratione præmissa ; multo magis cum omnipotens Deus salutandus est oratio præmittenda est, et brevis, ne forte psalmodiæ minus intendant, cum per præmissam et proluxam orationem fuerint fatigati. » His accedit Theobaldus Artaldus Cælestinus, in sua expositione Gall. cæ Regulam sic reddens : *L'Oraison qui est faite au convent, c'est à dire depuis que après le son de la cloche les frères sont assemblés en l'église pour accomplir le divin service, soit du tout abrégé, sans avoir regard à l'affection de vote d'aucuns particuliers, qui se doit rendre commune en la présence de la religieuse communauté.*

Priorem tamen sententiam secutus fuisse videtur Paulus Augustinus « Janua monachus Cassinas, cum, profato Regulæ textu, Et facta signo a priore omnes pariter surgant, ita infert : « Ergo in ultima parte officii genua flectebant. » Ah hac sententia non inultum recedit cardinalis de Turrecremata, S. Benedictum exponens « de oratione uniuscujusque, quam unusquisque apud se orat cum toto conventu, sicut in fine officii religiosi prostrati, aut inclinati soliti sunt facere orationem 335 aliquam usque ad signum quod sit a præfato ; » cuius sententiæ astipulatur Matthias Lamberus, in Gallico commentario ; eaque Hildemaro magis arrisit.

Nicolaus Bravus ex utraque expositione « integrat unam, quæ tam de principio, quam de fine horarum intelligat Regulam, » hoc est de oratione quæ præmitti solet officio, et de ea quæ illud sequitur. Et certe præmissam fuisse orationem, eamque completo officio repetitam, vero simile est : an vero de ea oratione hic loquatur S. P. Benedictus non ita liquet.

Alter Nicolaus, de Fractura dictus, mentem suam non satis explicat, cum ait Regulam non esse intelligendam de psalmodia, aut de aliis quæ ad divina officia sunt ordinata, (sed de oratione, qua orat unusquisque in conventu.)

Petrus Boherius in primo comment. diversorum relatis sentiis, in eam propendit quæ S. Benedictum intelligit de brevi et secreta oratione, quæ præmitti solebat horis canonicis: at vero in secundo commentario mentem suam clarius exprimens ita discurre: «Intelligo siquidem hunc textum de communi oratione, quæ inter psalmos intercudit more Patrum Ægypti, Thebaidis, et Palæstinæ provinciarum. Has, inquit, orationes hoc modo incipiunt, atque consummant, ut finito psalmo non statim ad curvationem genuum corruant, sed antequam flectant genua paulisper orant, et stantes in supplicatione majorem temporis partem expendunt; itaque post hoc puncto brevissimo projicientes se humi, velut adorantes tantum divinam clementiam, summa velocitate consurgunt, ac rursus erecti expansis manibus, eodem modo quo prius stantes oraverant, suis precibus immorantur: humi namque diutius procumbentes non se solum cogitationibus, aiunt, verum etiam somno gravius impugari. Et de illa nimirum oratione etiam hunc textum intelligo, quæ fit in horis diurnis non vique inter psalmos, sed post *Kyrie eleison*, quæ missæ aliter nuncupantur.» Hactenus Boherius ex cuius sententia S. Benedictus ad nocturnas vigiliæ et laudes orationes psalmis Ægyptiorum monachorum more interposuerit; quas ad horas diurnas in finem officii rejecerit, uti jam supra vidimus, de qua oratione S. P. Benedictum hic fuisse locutum existimat.

Eandem sententiam amplectitur Menardus noster, probatque his duobus argumentis: 1° quod S. P. Benedictus veterum monachorum instituta ut plurimum secutus sit, maxime quæ a Cassiano descripta sunt, quorum aliqua aut penitus tacuit, aut velut obiter tetigit, tanquam omnibus magis nota, qualis est ille Ægyptiorum monachorum ritus, quem commendat S. Athanasius in lib. de Virginitate: «Ad quemlibet psalmum preces et genuum flexio cum lacrymis addatur.» Et S. Pachomius, in Regul. art. 126: «Per domos singulas vespere sex orationes psalmosque complete.» 2° Quod idem ritus aliis etiam monachis communis existerit, utpote quem præscribunt S. Isidorus in Regulæ c. 7, S. Fructuosus in Regulæ c. 3, Magister in Regulæ c. 33, quæ quidem **336** Regulæ magna ex parte ex Benedictina constat fuerunt. His adjiciendum est S. Columbani Pönitentiale, in quo inter alia hæc præscribuntur: «In communi autem omnes fratres omnibus noctibus in tempore orationum in fine omnium psalmorum, genua in oratione, si non infirmitas obfuerit, flectere æquo animo debent, sub silentio dicentes, *Deus, in adjutorium meum intende, Domine, ad adjuvandum me festina*; quem versiculum postquam ter in oratione decantaverint, æqualiter a flexione orationis surgant.» 3° Addere posset quod in antiquis Psalteriis mss. in fine singulorum psalmorum habentur etiam orationes descriptæ. Exstat hujusmodi Psalterium in nostro Parisiensi S. Germani monasterio: tale etiam erat quod Molisino Cistercium detulit S. Robertus, servaturque hactenus in monasterio Cisterciensi.

4° Quod narrat S. Gregorius papa (*Lib. II Dialog., cap. 4*) de negligentia illo monacho, quem castigavit S. Benedictus, qui quotidie cum constituta hora expleta psalmodia sese fratres in orationem dedissent, exhibet ab opere Dei, forasque vagabatur. Hic enim locus non potest intelligi de integro opere Dei, ut vult Hæftenus, nam expleto opere Dei omnes cum summo silentio egredi oratorio jubentur infra c. 52. Sed aut de singulis psalmis quibus subiungebatur oratio, ut ad nocturnos et laudes, aut de omnibus quidem psalmis in quorum fine S. Benedictus orationes rejecerit, quæ totum officium terminarent, quo tempore frater ille negligens exire solebat. Et certe huic vitio videntur obnoxii fuisse olim aliqui monachi, cui mederi voluerit Regula secunda SS. Patrum, decernens (*Cap. 6*), «ut tempore quo missæ fiunt, sive die, sive nocte, quando diutius ad orationem standum est, non deficient, vel superfluo foras recedant.» Idem habet Regula S. Macarii c. 15, et Regula S. Pachonii (*Art. 11 in cod. Regul.*): «Quando in collecta orant fratres, nemo egrediatur absque jussione majorum.» Sed hujusmodi leges non magni pendeat negligens ille monachus, S. Mederici abbatis discipulus (*In ejus Vita, n. 7, sæc. III Bened., part. 1*), qui «statim ut synaxeos oratio consueta finienda esset, et antequam genua flecteret, ab ecclesia exiret;» cujus ille morbum p. ne benedicto sanavit.

Denique Benedictus Hæftenus (*Catechism. monast., part. 1, disq. 6, § 2*) hunc locum intelligit de oratione mentali et secreta, quæ expleto opere Dei fieret in conventu, nixus maxime S. Gregorii testimonio, quod modo retulimus, et explicimus; eamque una hora integra perdurasse existimat in suo ad Vitam S. Benedicti commentario, c. 4, quod an sit orationem breviate, judicare quilibet potest. Ejus sententia hoc argumento stabiliri potest, quod S. Benedictus superiori capite egisse videatur de toto officio divino, hic vero de oratione, quæ non in multiloquio, sed in compunctione lacrymarum peragitur. Quamvis ipse alibi aliter censuisse videatur: nam referens varia divini officii nomina, «dicitur, inquit (*Lib. I, tract. 2, disq. 1*), divinum officium conventus, quod nimirum ad illud fratres conveniant. .. Et hoc modo intelligendum crediderim S. Benedictum, cum ait: In conventu tamen omnino brevietur oratio.» Quæ ve o adversus Menardi sententiam, cui favet Smaragdus, profert, non magni videntur momenti, et facili negotio resolvi queunt.

337 Cæterum non est hic prætereundum quod notat Hildemar, nimirum in eo quod dicitur, *In conventu autem omnino brevietur oratio* satis ostendi, aliis temporibus esse monachis orandum pro sua cuique devotione, brevius aut prolixius, prout Deus dederit; quod cum negligenter monachi, statuta fuerunt in singulis congregationibus tempora quibus omnes fratres orationi vacarent: unde Boherius: «Puto, inquit, ad relevandum nostri magistri intellectum, introductam inde illam trinam orationem, quæ in pavimento chori positæ terræ genibus ante inceptionem horæ nocturnæ, ac primæ, ac post finem completorii in certis Galliarum monasteriis celebratur, quæ communiter trium *Pater noster* interstitio terminatur.» Quæ ex Benedicti Anianensis instituto processisse patet ex eius Vita. n. 52.

CAPUT XXI.

De decanis monasterii.

Si major fuerit congregatio, eligantur de ipsis fratres ^a boni testimonii et sanctæ conversationis, et

constituantur decani: qui sollicitudinem gerant super decanias suas ^c in omnibus, secundum mandata Dei

^a Al., est.

^b Oxon., Conc., Hild., fratribus.

Oxon. et Conch. deest suas.

et præcepta abbatis sui. Qui decani tales eligantur A reprehensibilis, correptus semel, et iterum, et tertio, in quibus securus abbas partiatur a onera sua. Et non eligantur per ordinem, sed secundum vitæ meritum et sapientiæ doctrinam. Quique decani si ex eis aliqua forte quis inflatus superbia repertus fuerit

^a Conc., Flor., Lyr., Comp., *partiat.*

^b Oxon., Sabin. cum aliis sex mss., *succedat.*

COMMENTARIUS.

Ea est virorum prudentissimorum agendi ratio, ut in rebus duris et arduis propriis disfidant viribus, et oneris quod sibi portantum incumbit, saltem partem aliquam in alienos deponant humeros: quapropter cum ars artium sit regimen animarum, nihilque tam arduum ac difficile existat quam multorum servare moribus; præpositum in 338 monasterio, aliosque, ubi fratrum major est numerus, decanos S. P. Benedictus una cum abbate eligi curavit, quibus ille securus onera partiretur, ut ab iis adjutus, et ipse æquo animo impletet officium sibi commissum. Horum de nomine primum, deinde Regulæ textum exponendo de munis agendum.

Itaque decani vocabulum nomen est militiæ, a castris in claustra translatum; nam et erant decani decem militibus præpositi, qui nunc caput contubernii vocantur, inquit Vegetius (*De Re milit. cap. 8*); unde S. Isidorus (*Lib. III Orig. c. 3*): « Et decani eo quod decem militibus præficiantur. » In monasteriis vero decanus dicebatur qui novem monachis decimus præesset, ut docet S. Hieronymus (*Epist. 22*); vel potius qui esset decem præpositus, ut habet S. Augustinus (*Lib. I de Mor. Eccl. c. 31*), et maxime junioribus, ut colligitur ex hoc Cassiani loco: « Alii traditur seniori, qui decem junioribus præest; quos sibi creditos ab abbate instituit pariter et gubernat secundum illud quod ordinatum in Exodo legitur per Moysen. » Et hac forte ratione Guido Juvenalis in Gallica versione Regulæ S. Benedicti hujus capituli hunc ita reddidit: *Des maîtres des novices ou des maîtres des moeurs.* Idem etiam vocabulum translatum est ad judicia; nam decanus est iudex, ut ostendit Menardus ex l. II Leg. Visigoth., tit. I, l. 26. Decani quoque in Ecclesia dicebantur qui sepeliebant defunctorum corpora, ut probat idem Menardus ex Justiniani novell. 45 et 59. Inter canonicorum dignitates etiam celebre est nomen decani, qui totius est capituli caput. Apud Cluniacenses etiam decani dicebantur majoris prioris suffraganei in temporalibus, qui erant villarum provisores, de quibus Udalricus J. III, c. 5.

An vero decanorum officium prout hic a S. P. Benedicto instituitur, viguitque apud antiquos, diu remanserit in nostro ordine, omnino nos latet. De illis quidem est articulus 11 libelli supplicis monachorum Fuldensium ad Carolum imperatorem, item concilii Aquisgr. can. 55 et 56, at vero nulla eorum mentio in Concordia Dunstani, Statutis Lanfranci, aut Cluniacensis monasterii Consuetudinibus, quæ agunt tantum de abbate, priore majore, decanis villarum professoribus, priore claustrali, circatoribus, et puerorum magistris. In ordine etiam Cisterciensi decani nomen inauditum fuit, inquit Joannes Craesbeek; officium tamen quod in priore conventuali residere videtur non inusitatum. Apud Cassinenses olim unus duntaxat post abbatem erat decanus: et post hunc vicedecanus, ut scribit Nicolaus de Fractura; sed cum Cælestinus papa V suos in Cassinensi monasterio introduxisset, et mutavit nomen decani, qui post ipsorum adventum vocatus est prior, inquit Richardus a Paulo Augustino a Janua citatus ad Regulæ c. 55. Et certe in Fossatensi S. Mauri monasterio priores etiam appellabantur decani, ut patet ex lib. Mirac. S. Baboleni abbatis c. 5 (*Sæc. II Bened., p. 595*), ubi Robertus ejusdem monasterii modo prior, modo de-

canus appellatur. Sed hi proprie non erant decani prout a S. P. Benedicto ordinati sunt, quos tandem resituerunt Cassinenses edito hoc 339 statuto (*Declar. Cass. ad cap. 21*): « In unoquoque monasterio pro decem quibusque monachis unus tantum constituatur decanus, ut eorum numerus recte sit nomini competens. » In novis tamen Declarationibus non pro decem, sed pro quinque quibusve monachis professis viventibus unum constituatur decanus, ita tamen ut ipsi decani numerum 300 non excedant, sicuti præscribitur in brevi Pauli V dato die 21 Martii anno 1608. Notat insuper Hæftenus (*Lib. III, tract. 6, disq. 4*) pro decanorum nomine alia subintroduta vocabula; nam et apud alios usus obtinuit ut decani dicantur priores ordinis. Primus dicitur absolute prior, secundus subprior, alii deinceps priores, prior tertius, prior quartus. » Et certe in antiqua versione Gallica Regulæ S. Benedicti, quæ est monasterii S. Petri de Conchis, principium hujus capituli ita veritur: *Se il est en monastier grant congregation de moines, soient esleux aucun d'eulx, qui soient de bonne conscience et de sainte conversation, et soient establi doyens, c'est à dire prieurs.* Hos Regula Magistri, cap. 11, vocat præpositos; S. Benedictus, sequenti cap. 22, se iores.

Si major congregatio fuerit.] Quid sit major congregatio diximus cap. 17.

Eligantur.] Ab abbate simul et conventu, inquit Boherius; quia cum per decanos ordinetur omnis utilitas monasterii, eorum electio inter præcipua, quæ cum agenda occurrunt, teneret abbas omnem convocare congregationem, censenda est. Vel potius a solo abbate, ad quem pertinet omnis ordinatio sui monasterii, qui cum possit eligere per se præpositum; multo magis decanum. Et plane si in decanorum electione fratrum teneretur assensum requirere, tales aliquando eligerentur, quibus non confidens, nec secure partiretur onera sua.

Eligebantur autem decani uti et præpositi, non ad vitam, sed ad tempus solum, ut patet ex Vita S. Liobæ, c. 3, ubi de monasterio S. Teitæ (*Sæc. III Bened., part. II*): « Erat in illo virginum monasterio sanctimonialis quedam propter disciplinæ studium, et arctioris vitæ observantiam, qua cæteris præesse videbatur, sæpe præposita ordinata, frequenter autem decana ex more constituta, etc. » Postea tamen in conc. Aquisgr. statutum est (*Can. 56*) « ut præpositus, decanus, cellerarius de eorum ministerio nisi causa utilitatis, aut necessitatis non removeantur. » Quibus tamen verbis non tam perpetuitatem in officii stabi, quam nimis facilem mobilitatem amoveri existimo. Vide Innoc. III Constitut., cap. *Cum ad monasterium.*

De ipsis.] Fratribus scilicet, in quo et manifestat, inquit Hildemarus, quia non debent esse aliunde. » Validam tamen fore electionem, si de alieno fieret monasterio, censet Richardus de S. Angelo, quamquam non expediat.

Fratres boni testimonii.] Quod et locum habet quando illi debent eligi, qui non sunt in gremio, inquit præfatus Richardus, quia non sunt eligendi, nisi eos reddat notos laudabile testimonium. »

340 *Et sanctæ conversationis.*] Quod et locum habet, addit idem Richardus, quando eliguntur illi de gremio, quia ex transacta vita sua possumus scire

quid de sequenti conversatione præssumamus. » Sed sive de gremio, sive aliunde, et boni testimonii et sanctæ conversationis. Boni autem testimonii Nicolans de Fractura intelligit *quantum ad actus*: sanctæ conversationis *quantum ad mores*.

Et constituantur decani.] Id est ordinentur. Ordinationis vero formulam describit in Regula Magister his verbis (Cap. 11): « Convocatis eisdem decem fratribus ab abbate, præsentem omni congregatione, in oratorio susceptione virgæ decem illis præponatur voce abbatis, testimonio Scripturæ dicentis: *Reges eos in virga*, id est in timoris vigore. Item dicente Apostolo: *Quid vultis? in virga veniam ad vos an in charitate?* Nam et Moyses divinæ virgæ virtutis commisso sibi populo per profundum maris salutis viam ostendit. » Ubi observare licet antiquum morem ordinandi decanos per virgæ traditionem; quo modo etiam ipsi abbates et præpositi omnes atque prælati ordinabantur, sicuti observat Menardus in Conc. Regul. c. 28, § 2.

Qui sollicitudinem gerant super decanias suas.] Id est super decem fratres quibus præponuntur: quamvis secundum usum etiam quindecim fratribus unus decanus præfici possit juxta Hildemarum; imo etiam paucioribus quam decem, ut observant etiam nunc Cassinenses. Magister duos decem fratribus præponit in Regul. cap. 14.

In omnibus.] Non solum quæ placent, sed etiam quæ propriis repugnant affectibus.

Secundum mandata Dei, et præcepta abbatis sui.] Ne forte exutos se credant ab ejus potestate, a quo quidquid habent potestatis obtinent; cui semper subdiciuntur, quem in arduis consulere, et ei suæ sollicitudinis rationem debent reddere. Sicut ergo superius abbati frenum imposuit, ne quoslibet eligeret pro nutu, sed fratres boni testimonii; ita hic decanis, ut non ea quæ libuerit agant, sed quæ Deus mandat, et abbas præcipit. Atque in rebus novis præceptum abbatis debet exposcere; in aliis vero quotidianis sive communibus commissio officii habetur pro præcepto abbatis sine licentia, inquit Boherius. Sed juvat hic aliunde hanc decanorum sollicitudinem ex regulis et SS. Patrum institutis ac scriptis repetere.

Primo itaque secundum Smaragdum: « Decani sollicitudo et eruditio hæc erit erga unumquemque quem sibi ab abbate traditum susceperit, ut doceat eum primitus suas vincere voluntates; in quibus illum diligenter exercens, illa ei semper de industria imperet, quæ senserit animo ejus esse contraria; quia multis experimentis hoc doctum est, nunquam posse monachum suas concupiscentias refrenare, nisi prius per obedientiam mortificare didicerit suas voluntates. » Ita Smaragdus Cassianum exscribens (Cap. 12). Simili modo S. Fructuosus: « Decani, qui super decanias sunt constituti, tantam sollicitudinem gerant super quos delegatos 341 habent fratres, ut nullas proprias faciant voluntates, non loquantur nisi interrogati, suo arbitrio nihil faciant nisi mandati, alibi non pergant non ordinati, etc. »

Secundo, « cum decem numero fratres sub sua cura suscipiant, inquit Magister (Cap. 11), hanc eis debent sollicitudinem exercere, sive in die, sive in nocte, sive in quovis opere, cum eis ut sint primo præsentem, et cum eis operantes in quovis opere, ut cum sedent, ambulat, vel stant, diligenti sua observantia, vel curioso intuitu diaboli ab eis debent actus compescere. »

Tertio, addit Magister (*Ibidem*): « propter quod omni hora fratribus præsentem sunt, os eorum et gestum a peccato custodiant, et diversa in eis vitia vel prava compescant, id est si audierit præpositus fratrem non interrogatum loqui, moneat eum dicens: *Quid agis, frater, quod regula prohibet?* habeto taciturnitatem usque ad interrogationem. »

Quarto, decanorum muneris erat fluctuantes fratres vis tunc consolari, instruere, ut docet S. Hieronymus (*Epist. 22*): Manebant separati, sed junctis

cellulis usque ad horam nonam: ut institutum erat, nemo pergebat ad alium, exceptis his decanis quos diximus, ut si cogitationibus forte quis fluctuaret, illius consolaretur alloquiis. » Hinc S. Fructuosus (Cap. 12). « Non celent, inquit, fratres decanis suis quidquid per singulos dies cogitaverint; decani vero sint eis quasi rectores et custodes, tanquam pro ipsis Domino reddituri rationem. »

Quinto, incorrigibiles ad abbatem deferebant, vel ad præpositum, quiet ipse eos deferebat ad abbatem: « Decanorum officium, inquit Hildemar, est solummodo custodiire subditos; et si per suam admonitionem non possunt corrigere, tunc debent nuntiare abbati. » Et S. Fructuosus (Cap. 12): « Negligentias cunctorum ipsi prævideant, et emendandi potestatem habeant, et quod ipsi non valuerint emendare, præposito non morentur accusare; qui et ipsi præpositi sic hoc distincte et rationabiliter agant, ut abbates suos nullo modo præsument inquietare, excepto quod utrique non valuerint emendare. »

Sexto, mensis eorum fratrum præerant. Ita decernit Magister (Cap. 11): « Mensæ eorum præsentem sint, ut tacite cum eis et moderate manducant. » Et Cassianus de Ægyptiis et Tabennensiotis (*Lib. iv, cap. 17*): « Tantum silentium ab omnibus exhibetur, ut cum in unum tanta numerositas fratrum refectio obtentu cor sederit, nullus nec mutire quidem audeat, præter eum qui decaniæ suæ præest. » Quem in locum Alardus Gazæus ita scribit: « Hinc apparet in uno refectorio fuisse distinctas, et divisas fratrum decurias sive decanias; et unicuique decaniam suam assedissem præsedisse decanum aut decurionem; quod et S. Hieronymus indicat ad Eustochium scribens: *Unaquæque, inquit, decuria cum suo parente pergat ad mensam, quibus per singulas hebdomadas vicissim ministrant.* »

Septimo, vestimenta fratribus providebant: « Vestimenta fratrum sub sua cura præpositi contineant, » inquit Magister. Et Cassianus (*Lib. iv, cap. 10*): « Indumenta 342 vicaria præpositi unusquisque suæ decaniæ subministrat, cum illa quibus vestiti sunt sorduisse conspexerit. » Vicaria autem hic vocat alterna, quæ per vices mutabantur.

Octavo, suorum operibus præerant, ut patet ex S. Hieronymo (*Epist. 22*): « Opus diei statutum est, quod decano redditum fertur ad œconomum. » Et ex S. Augustino (*Lib. i de Mor. Eccl. cap. 31*): « Operantur manibus ea quibus et corpus pasci possit, et a Deo mens impediri non possit, opus autem suum tradunt eis quos decanos vocant. »

Nono, ad suos nocte decumbant: « Lectis eorum, inquit Magister (Cap. 11), lectos præpositi habeant prope, propter aliquam, ut diximus, vitiorum culpam in eis emendandam, et ut reverentius præsentem majore dormiant. » Et sic capiendum se veni cap. 22 S. Benedictus: « Deni aut vicini cum senioribus suis, qui super eos solliciti sint, paucem. »

Denique Cassinenses declarant (*Declar. Cass. ad c. 21*) ad officium decanorum « pertinere esse sollicitos quod regularis observantia teneatur in monasterio, fratrum sibi per prælatum deputatorum confessionibus audiant, officinas monasterii horis competentibus visitent, ipsorum fratrum etiam corrigant excessus, nisi notabiles inveniant prælato reservandos, eis etiam particulares licentias juxta facultatem eis a prælato traditam concedant; diligentem insuper curam habeant quod cæremoniæ congregationis, et ordinata per capitulum, seu prælatum observentur: invigilent ut divinum officium devote dicatur, studeant communibus fratrum exercitiis, aut capitulo culpam interesse. »

Qui decani tales eligantur, in quibus securus abbas partiatu onera sua.] Hic tria occurrunt notanda. Primum, quod ut tales eligantur, quibus abbas securus partiatu onera sua, sex in eis requirunt Hildemar, Bernardus Cassinensis et Boherius, quæ sunt: « 1° bonum testimonium, et hoc quantum ad affabi-

lritatem et amicitiam; 2° bona conversatio, et hoc quantum ad munditiam, vitæ puritatem et sanctitatem; 3° ardor in profectu animarum; 4° discretio in regimine fratrum; 5° obtemperantia in mandatis Dei, et obedientia et reverentia in præceptis abbatibus sui; 6° ut propter obedientiam abbatibus præcepta Dei nullatenus parvipendat. Quibus adde vitæ meritum, et sapientiæ doctrinam, quæ prædicta sex continent, ut docet Hildemar; quibus si quid defuerit in decano, jam non securus abbas ei partiatur onera sua. Adde etiam humilitatem; nam si repertus fuerit superbus, jubetur dejici. Porro prædicta sex Nicolaus de Fractura ad tria reducit: ætatis maturitatem, gravitatem morum, et scientiam litterarum.

Secundum, permittit quidem S. P. Benedictus abbati parti onera sua, sed non deponere: « Minime securum abbatem hic facit et liberum a laboribus, inquit Gerardus Belga monachus, sed tales eligere jubet ut securus sit in collaborantibus, in quos quidem præcipit ut partiatur onera sua, id est quæ unus ipse necessario perfert omnia, etiam aliis credat, vel singula, vel plura subinde pro salute singulorum feliciter procuranda. Interim in omnibus passim abbati perterribilem judicem et tribunal minatur, ne sufficere putet si bonus decanus, si diligens præpositus a se constituatur, etc. »

Tertium, partiatur onera sua, inquit S. Benedictus, non honores; quia revera plus onerantur quam honorantur, inquit Bernardus; aliisque præesse pondus est oneris, non honoris, ut cum Hildemaro loquar.

Et non eligantur per ordinem, scilicet quo ingressi sunt monasterium. Idem olim legibus civilibus prohibitum est in electione abbatibus, C. l. 46. De episcopis et clericis, etc. Igitur etiam ultimi omnium sint, modo digni, possunt eligi; nam et abbates fieri possunt. Debet tamen annum ætatis vigesimum quintum attingisse, et sacerdotium suscepisse, ex Benedicti XII Constituti. c. 29.

Sed secundum vitæ meritum, et sapientiæ doctrinam. Debet ergo decanus litterarum scientia esse instru-

ctus, nec minori forte quam abbas, cujus idem fere pondus sustinet; et hac forte ratione Magister decanos a laboris parte eximit Regul. c. 11.

Quique decani si ex eis aliqua forte in inflatus superbia repertus fuerit reprehensibilis. Sed si tales eligantur quales descripsimus et requirit S. Benedictus, quomodo aliquis ex eis aliqua inflatus superbia reperietur? Respondet Hildemar; duobus modis id fieri posse: 1° quia quidam sunt hypocritæ, qui sanctitatis speciem præ se ferentes privati, postmodum ad dignitates aut officia assumpti, larvam deponunt, et quales intus fuerint palam faciunt; 2° quosdam revera tales esse ante adeptum honoris gradum, quales requirit S. Benedictus; sed in primaria humilitate ac sanctimonia non permanere; quia nimirum difficile est attolli, et non extolli, et quia honores mutant mores.

Correptus semel et iterum atque tertio. Neque enim judicari debet superbia inflatus, qui post triam admonitionem corrigitur, ut aiunt Bernardus Cassinensis et Boherius. Ita vero præcedere debet correctio tria, ut secundum Hildemarum his secreta, tertio publice admonetur, vel, juxta Boherium, tertio publice, et servato inter utramque monitionem intervallo; magno, vel parvo, secundum criminis gravitatem et superioris arbitrium.

Si emendare noluerit, dejiciatur, etc. Si tamen reprehensibilis sit in his quæ ad officium ejus spectant, ex Hildemaro; nam si in aliis quæ ad ipsum spectant pertinent reperitur reprehensibilis, censet Hildemar; adhibendam esse correptionem disciplinæ regularis; tum fratrum pro eo orationem, ac tandem dejiciendum. Sed Boherius existimat etiam in obedientia sua non offendentem, contra regulam alias peccantem, esse ejiciendum, sicuti de præposito statuit S. legislator.

Et de præposito eadem constituimus. Cum proportionem tamen, nam præpositus quater præmonendus, postea disciplinæ regulari subdendus, ac tandem a ministerio expellendus.

CAPUT XXII.

Quomodo dormiant monachi.

344 Singuli per singula lecta^a dormiant. Lecti-steria^b, pro motu conversationis, secundum dispensationem abbatibus sui accipiant. Si potest fieri, omnes in uno^c loco dormiant: si autem^d multitudo non sinit, deni, aut viceni, cum senioribus qui super eos solliciti sint, pausent. Candela jugiter in eadem cella ardeat usque mane.

Vestiti dormiant, et cincti cingulis^e aut funibus; et cutellos suos ad latus suum^f non habeant dum

^a Oxon., singula lectula; recentiores, singulos lectos.

^b Narb., lectis stramina.

^c Hild., in unum. Narb., cum pluribus mss., in unum locum.

^d Al., sin autem.

^e Oxon. et Regula Donati, cingellis.

^f Oxon., ad latus eorum. Narb., ad latus suos.

^g Oxon., vulneret dormientes. Narb., vulnerent dor-

dormiunt, ne forte per somnium vulnerentur dormientes^g: et^h ut parati sint monachi semper; et facto signo absque mora surgentes festinent invicem se prævenire ad opus Dei, cum omni tamen gravitate et modestia. Adolescentiores fratresⁱ juxta se non habeant lectos^j, sed permixti^k cum senioribus^l. Surgentes vero ad opus Dei, invicem se moderate cohortentur, propter somnolentorum excusationes

mientem. Flor., vulnerantur dormientem.

^h Particula et in sensu superflua est, inquit Hild.

ⁱ Deest apud Hild. integra hæc periodus: Adolescentiores fratres juxta se non habeant lectos, sed permixti cum senioribus.

^j Al., lecta.

^k Al., mixti; al., mixtim; al., permixtim.

^l Narb. addit jaceant.

COMMENTARIUS.

Quoniam dormientibus nobis vigilat adversarius, artesque prope infinitas exercet, ut fidelibus monachis fessis quiescentibus noceat, septem hoc capitulo cautelas adversus insidias verapellis adhibet S. Benedictus, uti notavit Bernardus Cassinensis. Prima

est singularitas lectorum; secunda vicinitas bene conversantium fratrum; tertia multitudo fratrum in eodem loco dormientium; quarta sollicitudo et vigilantia seniorum; quinta accessio lucernæ ardentis; sexta quod vestiti jaceant, et non nudi; septima

separatio minorum et permixtio seniorum : quæ omnia consequenter exponenda sunt.

345 *Singuli per singula lecta dormiant.*] Hæc prima est cautela, quam cum S. Benedicto adhibent S. Athanasius : « Dum dormiunt, unusquisque seorsim discumbat, ac suum quisque habeat sūcharium ; sacculum scilicet absconditum, ut quando per noctem preces fundendæ, parati promptique sint ; » abbas Isaias : « Ne cubet cum alio sub eodem stragulo ; » S. Aurelianus : « Omnes divisis maneant lectulis ; » S. Ferreolus : « Duo quamlibet proximi et amici propter secretam orationem, quæ melius ad Dominum nullo teste dirigitur, ut an mo et uno lectulo non teneantur... Quisque strati sui, ut supra diximus, erit solus ipse possessor, habens secum meliori commutatione pro dormitorio fratrum Dominum vigilantem ; » S. Isidorus : « Duobus in lecto uno jacere non liceat ; » S. Fructuosus : « Duo in uno lecto non jaceant, nec dormire extra cubile proprium cuiquam licentia patrat. Intervallum singulorum lectorum singulis cubitis intercedat, ne dum ad invicem proximant corpora, nutriant libidinis incentiva ; » Magister (Cap. 11) : « Singulos præcipimus non binos per lectum dormire. » Quibus accedit conc. Turonense (Can. 14) : « Ut sinistra existimationis aditus amputetur, nullus sacerdotum aut monachorum colligere alium in suo lecto præsumat. » Ex quo mirari subit quæ ratione Regula Cujusdam ad Virgines præscribat (Cap. 14), « Ut binæ et binæ præter infirmas et seniores in lectulis dormiant, » quanquam hujus statuti periculis providisse videatur adiciens : « Sic tamen ut ad invicem non loquantur, neque ad invicem, id est facie ad faciem respiciant, sed una post aliam quiescens dormiat... ut una ex illis semper senior sit, de cujus religione non dubietur. Juveniles vero nullatenus signal quiescere censemus. »

Notat porro hic Bernardus Cassinensis istis S. Benedicti verbis : *Singuli per singula lecta dormiant, splendendum esse vel quiescant*, quia perfectus monachus non semper in lecto jacens dormit, sed lacrymis interdum stratum suum rigat, ut Propheta ad in-tar nos hortatur S. Ferreolus in Regula c. 33. Et certe sancti nocturnas vigiliis orationibus et precibus prævenire solebant, sicut de S. Mauro refert Faustus in ejus Vita, quod aliquando quinquagenos, aliquando centenos psalmos, aliquando psalterium integrum recitaret ante nocturnæ orationis synaxim ; et Gervinus abbas Centulensis piissimus (Chron. Centul. l. iv, c. 26), ubi somni parum percipisset, de grabato sese excutiens, domum orationis intrabat, omnes aras orando, gemendo, genuaque flectendo circumibat ; atque ut vigiliarum horam advenire sentiret, ne ab æditibus aut janitoribus observaretur, lectum ullo sine strepitu repetebat.

Lectisternia.] Quid sint lectisternia non consentiunt Regulæ commentatores. Hildemarus : « Sternia, inquit, duobus modis dicuntur ; id est domus ubi lecti sternuntur, seu etiam locus ubi unus lectus stratus existit. » Similiter Smaragdo : « Lectisternia dicuntur ubi homines jacere sedereque consueverunt. » Ita etiam Nicolaus de Fractura : « Lectisternia, id est loca in quibus jacere solent monachi ; » et cardinalis de Turrecremata : « Lectisternia autem, id est loca vel locellos **346** in quibus lecti sternendi sunt. » Quibus consentit Bernardus Cassinensis ita scribens : « De hoc vocabulo, lectisternia, dicunt quidam quod idem est quod lectus stratus, hoc est lectus cum suo stramento ; alii dicunt lectisternium esse domum in qua lecti sternuntur ; sed rei veritas est quod lectisternia sunt loca in quibus sedere et jacere solemus : nam regulariter monachus et lectum in quo quiescat, et locellum in quo sedendo legat habere debet. » Bernardum in primo comment. exscribit Boherius ; in secundo vero : « Lectisternia, inquit, id est lecturum stramenta, » de quibus c. 55, ad quod remittit : « Stramenta lectorum matta, sagum, lana, et capitale. » Denique Richardus de

S. Angelo : « Lectisternia, id est ordines, seu ordinationes lectorum. » Ad quem accedit Theobaldus Artaldus hunc locum Gallice ita reddens : *Ils doivent avoir et garder les lieux et situations de leurs couches.*

Ex his omnibus sententiis duæ omnino videntur probabiles. Prima, quam refert Bernardus Cassinensis, qua lectisternia dicuntur lecti strati, seu lecti cum suo stramento. Eam sequitur Menardus hunc in locum ita scribens : « Lectisternia sunt lecti. Sidonius epist. 15, l. 4 : *Epulum multiplex et capacissima lectisternia para.* Acta S. Findani, c. 4 : *Pro lectisterniis lapides velatos inter fratres pansans occulte corpori supposit.* » Concinit antiqua versio Gallicæ Regulæ S. Benedicti : *Les lits soient appareillés comme il appartient à leur conversation ;* et versio Guidonis : *Et aient les couches garnies de ce qu'il faut selon la manière de leur conversation ;* aliæque plures expositiones Gallicæ. Secunda est quam tradit in secundo comment. Boherius, ubi lectisternia interpretatur *lectorum stramenta* ; quo sensu eam vocem aliquando usurpat S. Gregorius : « Ancillis Dei, quas vos græcè lingua monastrias dicitis, lectisternia emere disposui ; quia in lectis suis gravi nuditate in hujus hiemis vehementissimo frigore laborant. » Et alibi ad Joannem abbatem de monte Sina s. ribens (Lib. xii, ep. 16) : « Cognovimus lectos vel lectisternia in Gerontocomio, quod illic ab Isairo constructum est, deesse ; propterea misimus mœnas 15, ræchanas 30, lectos 15. » Atque ita Joannes de Precis, abbas S. Germani a Pratis, hunc Regulæ locum Gallice reddidit : *Et doivent prendre tels draps, et telles couvertures comme l'abbé établit.* Utraque expositio proba est et probanda ; sed rejicienda videtur utraque Hildemari interpretatio, Smaragdi, Bernardi Cassinensis, Nicolai, et cardinalis Turrecrematæ : nam S. Benedictus nec domum in qua multi sternuntur lecti singulis monachis concedit ; nec singulis singulas domos, in qua unus lectus sternant induget ; sed omnes uno vult dormire in dormitorio.

Pro modo conversationis.] Obscura locutio, quam diversimode reddunt commentatores. Hildemarus pro modo conversationis intelligit : *Secundum qualitatem vitæ uniuscujusque* ; quod clarius exponit Bernardus Cassinensis : *Secundum illum modum in quo ipsi conversantur in monasterio bene vel male, tepide vel ferventer.* Et in hoc secundam adversus insidias inimici cautelam constituit, ut nimirum malis boni, tepidis ferventiores vicini dormiant, ut horum exemplo illi eruditi ad **347** meliorem frugem se transferant. In eandem sententiam abit Nicolaus de Fractura : cui Boherius in primo comm. aliam adjicit, ut pro modo conversationis idem sit ac *secundum qualitatem loci in quo conversantur* ; quia revera in frigidis regionibus pluribus, in calidis paucioribus indiget stramentis. Turrecremata pro modo conversationis explicat pro modo vitæ, antequam atis, debilitatis, aut necessitatis, seu alterius causæ : quæ omnes expositiones bonæ videntur e legitime ; sed his non cedit ea quam profert Joannes Craesbeeck, qua lectisternia pro modo conversationis intelligit, *quæ conversationi et instituto monachorum conveniunt* : id quod quædam versio Gallicæ reddit, *à la monastrique* ; et altera, *conformément à leur profession* ; ac prout cum monasticum institutum omnes carnis illecebras abdicet, vitæ austeritatem prædicet : « Lectisternia monachorum, inquit, esse debent non molia, non pretiosa, quasensibus blandiuntur, carnem delictant, alliciunt, et ad longos iteratosque somnos invitant ; sed dura et vilia, quæ naturæ quidem et necessitati sufficiunt, carnem domant, lascivire prohibent. » Et certe talis fuisse veterum monachorum lectos exploratum habent qui vel minimam rerum asceticarum notitiam consecuti sunt. Notat porro Gazzus (Comm. in Cass., coll. 1, cap. 2) viros olim religiosos : 1º aut humi cubare solitos ; 2º aut in stratis junceis ; 3º aut in ciliiciis : quos tres dormiendi modos videre est in una S. Antonii Vita, qui, ut scribit S. Athanasius,

« quieti membra concedens, junco contexto atque apud semetipsos; sed in communibus locis alterius
 cilicio utebatur; nonnunquam etiam supra nudam
 humum jacebat. » De S. Hilarione etiam refert
 S. Hieronymus (*In ejus Vita*), quod « super nudam
 hominum statumque junceam usque ad mortem cubi-
 tavit. » Et de seipso S. doctor (*Epist. 22*): « Si
 quando repugnantem somnus imminens oppressisset,
 nuda humo vix ossa hærentia collidebam. » Denique
 de S. Martino ita canit S. Paulinus (*Lib. IV*):

At si quando brevi cessasset lumine somno,
 Nuda humus ad tenuem sat erat subjecta soporem.

Plurima hujusmodi exempla offendens in actis san-
 ctorum et maxime nostrorum, ut in Vita S. Mauri
 auctore Faust^o, n. 8; S. Placidi auctore Gordiano,
 n. 5; S. Marcuffi, n. 15; S. Paterni, S. Samsonis,
 S. Radegundis auctore Fortunato, n. 22; S. Severi,
 n. 15; et S. Fidoii, n. 10, sæc. i Bened.; S. Bavo-
 nis, n. 11; S. Vandregesili, n. 8; S. Tillonis, n. 8,
 sæc. II, et aliorum prope infinitorum. Atque ita sua-
 det Syntagma doctrinæ S. Athanasii ad monachos et
 clericos: « Te monachus, te sacerdotem adhortor
 humi ut dormias, si vales. » Vide infra, c. 55.

[*Si potest fieri omnes in uno loco dormiant.*] Juxta
 veterum monachorum morem, quem in omnibus
 pene eorum regulis advertere licet. Ita Regula S.
 Posthumii ab angelo tradita, quæ refertur in ejus
 Vita, c. 8 (*Lib. I de Vit. Pat.*): « Procul ab invicem
 contextas vites sternite, cum ad dormiendum sece-
 ditis: interstitium unius habeatur cubitus, nedum ad
 invicem proximant corpora, nutriantur libidinis in-
 centiva. » S. Cæsarius Arelatensis episcopus (*Regul.
 ad Virg., c. 7*): « Nulli liceat semotim eligere man-
 sionem, nec habeat cubiculum, aut armariolum, aut
 aliquid hujusmodi, 348 quod peculiariter claudi
 possit; sed omnes divisim lectulis in una maneant
 cellula: quæ vero senes sunt et infirmæ, ita illis
 convenit obtinere vel ordinari, ut non singulæ
 singulas cellas habeant, sed in una recipiantur om-
 nes, ubi et maneant. » S. Aurelianus (*Regul. ad
 Mon. c. 8; ad Virg. c. 6*): « Nulli liceat cellam, aut
 armariolum, aut aliquid hujusmodi, quod peculiar-
 itarius claudi possit, habere. » S. Ferreolus (*Cap. 16*):
 « Totam congregationem mansio et domus una con-
 cludat. » S. Isidorus (*Cap. 14*): « Fratres omnes, si
 possibile est, in uno conclavi commorari deceat. Quod
 si difficile fuerit, certe vel decem, quibus unus est
 præponendus decanus quasi rector et custos. »
 S. Fructuosus (*Cap. 17*): « Intervallum singulorum
 lectulorum singulis cubitis intercedat; ne dum ad
 invicem proximant corpora, nutriant libidinis in-
 centiva. » Magister (*Cap. 29*): « In uno alio, vel in tri-
 clinio lecta in ordine circuitu ordinant; in quo cir-
 cuitu lectum abbas in medio habeat, ut omnem taciturnitatem
 vel reverentiam in circuitu considerans,
 omnium ovium suarum gregem intra unum ovile
 collectum quasi diligens vel sollicitus pastor atten-
 dat. » Regula Cæsardam ad Virgines (*Cap. 14*): « Om-
 nes, si fieri potest, una domus ad dormiendum capi-
 at, præter si infirmitas, aut senilis ætas poposcerit,
 aut culpa damnaverit, aut novitas probata non fue-
 rit, ut in cella separentur. »

Idem constat ex concilio Turon. II (*Can. 14*): « Nec
 liceat monachis cellulas habere communes, ubi aut
 bini maneant, aut peculiares reponi possint; se-
 l sebola labore communi construat, ubi omnes jace-
 ceant, aut abbate, aut præposito gubernante. » Ex
 Justiniani imperatoris novella 5: « Neque enim vo-
 lumus in ullo monasterio sub ditione nostra consti-
 tuto, sive plurimorum hominum est, sive paucorum,
 monachos qui ibi sunt divisos ab alterutris esse, et
 propriis habitationibus uti; sed communiter quidem
 eos comedere et sancimus, dormire etiam omnes in
 communi, unoquoque quidem in propria statura ja-
 cente, in domo vero una collocatos; aut si forte non
 sufficit ob multitudinem monachorum domus una,
 in duas forsitan, aut plures, non tamen seorsim et

apud semetipsos; sed in communibus locis alterius
 sint honestatis et castitatis. » Et ex novella 133,
 monachi « neque clam testibus vivant, sed et com-
 munitè cibum capiant, et in communi loco cœnent,
 et undique bene compositam persequantur vitam,
 testesque sint invicem mutua honestatis. » Atque est
 Vita S. Eugendi abbatis Jupensis (*Nam. 24, sæc. I
 Bened., p. 575*), qui « destructis mansionum radice-
 bus, uno cubito socium xenodochio quiescere locit. »

Idem postea renovavit anno 1322 concilium Oro-
 niense, edito hoc decreto. (*Apud Spalim. tom. II Conc.
 Angl.*): « Provida delicti eversione: consensus, ut tam
 monachi quam canonici regulares et moniales in uno
 dormitorio pariter dormiant et quiescant, singulis
 personis singulis propriis lectis assignatis. » Et
 Benedictus papa XII: « Omnes monachi, vel si mul-
 tudo non sint eorum, saltem quando plures est
 ipsis commode poterunt, in una domo dormiant et
 jaceant, juxta regularia et canonica instituta, nisi
 per separatas cameras vel per cellas, exceptis his
 quibus in cameris et cellis 349 infirmitati permi-
 tetur propter senectutem, vel invaletudines corpo-
 rales, vel ex aliis rationabilibus causis. »

Neque vero id solis existit monachis singulari;
 nam et canonici idem olim præscriptum legimus in
 concilio Turonensi (*Can. 23*): « Canonici et clerici
 civitatum, qui in episcopis conversantur, considera-
 vimus ut in claustris habitantes simul omnes in uno
 dormitorio dormiant, simulque in uno refectorio re-
 sciantur. » In Meldensi sub Sergio II (*Can. 52*):
 « Canonici in civitate vel monasteriis, sicut consti-
 tutum est, in dormitorio dormiant, et in refectorio
 comedant. » et apud Chrodegangum in Regula Ca-
 nonicorum cap. 13 (*Spicil. tom. I*): « Omnes in
 uno dormiant dormitorio, præter illos quibus epis-
 copus licentiam dederit. »

Ex dictis hactenus habemus, 1° monachos olim
 uno simul in loco dormisse, quem ideo dormitorio
 appellabant. 2° Ita tamen ut se invicem non tangere-
 rent, ut ex Regulis S. Posthumii, et S. Fructuosi
 manifestum est. Et certe divisim dormiebant lectulis.
 3° Nullo nisi forte propter infirmitatem aut neces-
 sitatem extra communem dormitoriam pernoctasse:
 qui enim dicit omnes nullum excipit. 4° Ergo nec ab-
 hatem, qui in Regula Magistri medius inter fratres
 tanquam pastor inter gregem dormire jubetur; et in
 antiquis consuetudinibus Cluniacensis monasterii
 apud Udalicum (*Lib. III, cap. 4*), « In medio dormi-
 torii est lectus ejus prope murum, sonitum ipse facit,
 quo fratres diluculo ad surgendum excitantur. »
 In Regula etiam S. Aureliani decernitur (*Cap. 35*),
 ut « Sanctus abbas extra congregationem non ma-
 neat. » In Regula S. Isidori (*Cap. 14*): « Abbatem
 cum fratribus pariter in congregatione commorari
 oportet. » Ex concilio quoque Francofordiensi (*Can.
 13*), « Abbas cum suis dormiat monachis secundum
 Regulam S. Benedicti. » Et ex concilio Londoniensi
 anno 1102: « In eadem domo cum suis monachis
 manducet, aut dormiat. » Et certe S. Benedictum in
 turri fratrum dormitorio contigua quiescere constat
 ex l. II Dial. S. Greg. papæ, c. 35. S. Mummolus
 abbas Floriacensis in communi fratrum dormitoris
 recubuisse legitur apud Adrevaldum in hist. Transl.
 S. Benedicti, n. 15, sæc. II. Idem de Eastervino
 abbate Wiremutensi scribit Beda in Vita S. Benedi-
 cti Episcopi, n. 8.

Causæ hujus institutionis tres assignari possunt,
 ex quibus prima repetitur ex ratione vitæ conobiti-
 cæ, quæ nihil singulare permittit, sed omnia vult
 esse communia: unde Justinianus imperator (*Novel.
 133*): « Nullus omnino quidquam habeat proprii,
 sed diu noctuque in communi vivat, et noctes eam-
 dem inter ipsos cum diebus observantiam habeant. »
 Secunda, ut testes alterutri sint honestatis et castitatis;
 ut loquitur idem imperator (*Novel. 5*). Tertia est
 propter furentes dæmonum insultus, nocturno
 maxime tempore monachis infestorum, et horribili

specie aliquando apparentium; quorum aspectus vix ferre posset solitarius, fratrum societate et precibus destitutus. Quibus forte de causis mansiunculas olim monachorum destruxit S. Eugendus abbas Jurensis, destruique præcepit Justinianus imperator in novella 133, ac novissime Benedictus papa XII in sua Constitutione pro monachis Benedictinis, c. 26; **350** cui paruerunt Anglicani monachi ex statuto capituli anni 1341; Bursfeldenses ex Cærem. dist. 3, c. 22; et Cluniacenses in capitulo ann. 1458, sub Joanne Borbonio celebrato.

Nunc vero per universas fere monachorum congregationes usus invaluit dormitoria plures in cellas dividendi, suamque unicuique monacho assignandi. Idque ad vitandam sæcularium curiositatem, qui nunquam per nostra pervagantur dormitoria; ut fratres orationi ac spiritali lectioni liberius vacent; variis poenitentiae operibus, quæ oculos hominum fugiunt, sese exercent; tum etiam propter honestatem majoremque silentii ac solitudinis observantiam; sive etiam ut aliquam cœlestis domus imaginem monasteria referant, sicuti de Carthusianis belle dicebat Petrus Blesensis (*Epist.* 86): « Ad exemplar siquidem domus illius de qua scriptum est: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt; habet unusquisque cellulam et mansiunculam suam, ut contemplationi et orationi liberius vacet.* »

Neque vero ita recens aut nova est isthæc institutio, quasi antiquis monachis non fuerit in usu; nam Ægyptii, teste S. Hieronymo (*Epist.* 22), « manebant separati, sed junctis cellulis: » unde Cassianus (*Lib. II, cap. 12*): « Cum fuerint, inquit, canonicarum orationum functiones ex more finitæ, unusquisque ad suam recurrentes cellulam, quam aut solus, aut cum alio tantum inhabitare permittitur, etc. » Idem institutum imitati sunt in Galliis Lerinenses monachi, ut discimus ex Euclerii epist. ad Hilarium de Laude vitæ solitariæ, ubi inter alias Lerinensis insulæ laudes hæc scribit: « Hæc nunc habet sanctos senes illos qui divisis cellulis Ægyptios Patres Galliis nostris intulerunt. » Eandem disciplinam arripuisse Agaunenses monachos patet ex vetustissimo scriptore Vitæ S. Romani abbatis Jurensis apud Bollandum (*28 Feb.*), in cujus præfatione, quam Joanni et Armentario monachis Agaunensibus inscribit, postquam Joannem præfatum Joanni Baptistæ et evangelistæ comparavit, de Armentario ita subdit: « Alter vero in modum natalis arcæ dum illic in cœnobio etiam, *claustrum peculiari cellæ* contentus, mundi turbine impactus irridet. » De Jurensi monasterio constat ex Vita S. Eugendi ejusdem loci abbatis (*Sæc. I Bened.*), qui « relictato archimandritarum more, utilius omnes univit in medium: destructis namque mansionum ædiculis, uno secum xenodochio quiescere fecit. » Ergo prius ibidem erant mansionum ædiculæ, in quibus quisque manebat, quas ille destruxit. Sed eas postea reparatas fuisse colligimus ex monacho Fontanellensi in Vita S. Vandregisili, qui eo in monasterio agens, « quadam nocte attentissime precibus insisteret divinis auribus offerendis in cella sibi constituta. » Similiter in Elisangiensi a se constructo monasterio « quadam nocte juxta morem cilicio obvolutus in cella sua dum ad refocillandum quieti membra dedisset, in excessum mentis subito raptus » legitur. De discipulis S. Martini audiendus est Gallus in dialogo 3 apud Severum Sulpicium (*Lib. III de Vit. S. Mart.*): « Contigua flumini habebamus habitacula. » clarius idem Sulpicius in lib. 1: « Tunc ille (S. Martinus) convocatis fratribus, refert **351** quid diabolus indicasset, sollicitosque esse præcepit per cellulas singulorum quisnam hoc casu fuisse affectus. » In Regula etiam Tarnatensis monasterii lego (*Cap. 7*): « Cellulam alterius præter abbatem et præpositum, nisi dato signo, est illicitum introire; quia ipsis tantum conceditur fratrum secreta cognoscere, et qualiter se unusquisque agat occulta inspectione perquirere. »

S. Gallus oratorium construxisse dicitur (*Walfrid. in Vit. S. Galli, c. 26*) « mansiunculis per gyrum dispositis ad commanendum fratribus. » S. Willibrordus « venit ad suum gratia visitandi monasterium, et post orationes et salutationes fraternas, et admonitiones pacificas, circuevit *singula fratrum habitacula*, si quid in illis emendandum fuisset, pius pastor explorare voluit, » inquit Alcuinus in ejus Vita (*Nim. 18*). Denique Trithemius de prima Hirsaugiensis monasterii fundatione anno 830 facta, de cellis agens (*Chron. Hirsaugiense*): « Monachorum tabernacula, inquit, per gyrum claustrum disposita, quantum ad consuetudinem istius temporis attinebat, satis pulchra et ordinata fuerunt; quanquam si nostri monachi similibus includerentur cellulis, se mancipatos vinculis et tenebris clamitarent. Factum hoc autem priscorum imitatione. » Hujusmodi cellas habent nostra ætate Carthusienses monachi, quibus illi forte non tam ad dormiendum quam ad legendum utebantur. Vide Menardi notas ad Concord. Regul. cap. 53, § 1. Nihil dico de Sinaitis monachis, de quibus S. Nilus (*Hist. cœdis SS. Pat. in Sina, c. 5*): « Faciunt autem habitationes suas non sibi invicem propinquas, sed satis procul distantes, ut qui viginti et eo amplius stadia absint alius ab alio: » nam hi proprie erant eremitæ. De Pachomianis vero illud solum decernitur in Regula ab angelo tradita (*Apud Boll. 14 Maii*): « Facies autem diversas cellulas, et ternos per unam cellulam habitare constituas. » Cæterum variis incommodis quæ ex cellularum separatione nasci possunt, ac periculis satis occurrunt quæ eas novissimis temporibus invexerunt monasticæ congregationes, de quibus vide Hæften. lib. XII, tract. 3, disq. 3, 4 et 5.

Sin autem multitudo non sinit, deni aut vicini.] Idem habet Regula S. Isidori, c. 14, et Justiniani novella 5. Sed multo plures in Gemneticis monasterio sub S. Filiberto abbate capiebant dormitoria (*Vita S. Filib. n. 7, sæc. II Bened.*): ibi enim « duplex vergens ad austrum ducentorum nonaginta pedum longitudine, quinquaginta in latitudine, eminebat domus quiescendi obtentu. »

Cum senioribus.] *Id est decanis,* inquit Richardus de S. Angelo: id quod confirmat Nicolaus Bravus ex Regula S. Isidori c. 14.

Qui super eos solliciti sint.] Vigiliis noctis custodientes, uti exponunt Hildemarum Bernardus Cass. et Boherius; quia « cum dicit solliciti sint, inquit Hildemarum, præcipit illos vigilare in dormitorio; quia nemo potest esse sollicitus in nocte, nisi vigilaverit; quia nos cum solliciti esse volumus pro aliqua re, vigiliamus. » Cui concinit Justinianus imperator (*Novel. 133*): « Neque enim semper omnes dormiunt, sed manifestarium est, quod dum hi dormiendo occupati sunt, illi vigilant, et prorsus quidam dormientes inspicunt. » Sed Nicolaus de Fractura (*Vide I. I de Antiq. mon. Rit., cap. 1*) **352** hanc sollicitudinem in eo constituit, « ut surgant de nocte videre si vestiti, cincti cingulis et funibus, vel alias regulariter dormiant fratres. »

Candela jugiter in eadem cella ardeat usque mane.] Simili prorsus modo S. Eugendus statuerat olim (*In ejus Vit. n. 21*), « ut lumen Dei, sicut in oratorio, indeficiens » arderet in dormitorio. Et S. Isidorus (*Cap. 14*): « Lux nocte dormientium locum illustret, ut depulsis tenebris testimonium pateat singularis quietis. » Et Regula Cujusdam ad Virgines (*Cap. 14*): « In schola qua dormitur per totam noctem lucerna ardeat. » Idem etiam præscribit Regula Magistri c. 29.

Candelæ autem nomine hic intelligitur « vel lampas cum oleo accensa, vel cereus cum cera et lychno, vel etiam sepum in quodam vase aptatum, » inquit Bernardus Cassinensis; cui concinit Nicolaus de Fractura.

Porro licet unius duntaxat candelæ mentionem facere videatur S. Benedictus, duæ tamen vel plure,

ubi non sufficit una toti illustrando dormitorio, debent accendi, ut clare fratres in lectis singulis videantur, inquit Bernardus Cassin. Imo tradit Boherius in Cassinensi monasterio, ubi centum monachi residere consueverant, septem lampades tota nocte in dormitorio ardere consuevisse; quod etiam asserit Nicolaus de Fractura: neque id in dormitorio tantum, sed et in cella, ut vocant, *necessariarum*, ad quam fratres ventris purgandi gratia pergunt; et in omnibus omnino locis in quibus fratres de nocte transire necesse est, ut tam corporis quam animæ offensivula vitentur: id quod in multis Galliarum monasteriis observatum vidisse se testatur Boherius: « Nam in claustro, inquit, in ingressu dormitorii, et oratoriæ post completorium, et in prima pulsatione nocturnarum vigiliarum certæ accenduntur candelæ. » Sane in Parisiensi S. Germani monasterio (*Jacob. Broil. in add. ad ms. hist. S. Germ. a Pratis*) « antiquitus erant quinque lampades in dormitorio, ut omnibus fratribus cellis carentibus servirent, præter alias quatuor lampades in diversis locis dispositas: harum una erat in cella magni prioris, altera in cella subprioris, tertia in valetudinario, et quarta in collocutorio, » id quod anno 1377 confirmavit curia Parlamenti Parisiensis. In Croylandensi etiam monasterio unum in capitulo, tria in claustro, quatuor in dormitorio erant luminaria ex Ingulfi statuto mox citando. Ea etiam fuit ordinis Benedictini consuetudo, ut pueri, novitii, alique juniores monachi noctu sine accensis lucernis, et comitibus magistris incedere non permetterentur, quemadmodum hic scribunt Hildemarus, Bernardus Cassinensis et Boherius, patetque ex diversis monasteriorum consuetudinariis.

Porro ex Regula Orientali c. 28, et ex Regula Magistri cap. 29, ad hebdomadarios pertinebat accendere candelam. Hebdomadarios vero intelligo coquinæ: unde et Udalricus agens de pueris, ait (*Lib. III, cap. 8*): « Quando in coquina obsequuntur, magistri eorum solent providere, ut opportune accendant luminaria dormitorii, et necessariarum, et ad nocturnos. »

353 Accendendi horam assignat Magister his verbis (*Cap. 29*): « In quo atrio pendeat candelus, qui quotidie a cellerario factus, ab hebdomadariis ad seram ante completorios incendatur, ut videant diversi quomodo se collocent. » Hildemarus vero, habita temporum ratione, ætate quidem qua majores sunt dies, post capitulum, id est post collationis lectionem; hieme autem, quando incipient jam nocte completur capitulum, dum ibidem sedent, lucernam vult accendi. Smaragdus quotidie ante completorium, Bernardus Cassinensis quando propter solis occasum dormitorium incipit obscurari. Sed juvat hic Ingulfi abbatis Croylandensis decretum hanc in rem referre: « Hieme accedente a festo S. Bartholomæi ad festum S. Michaelis statim post terminatam campanam collationis famuli ecclesiæ accendant tria luminaria in claustro, et quatuor in dormitorio: videlicet duo in dormitorio, et alia duo in necessariarum domo. Sed luminare in capitulo antequam campana collationis incipiat pulsari, debet accendi, et continuo ardere usquequo matutinis finitis dormitorium ascenderit monachi universi. Hieme vero recedente a festo Purificationis B. Mariæ usque ad festum S. Guthlaci idem modus illuminationis universorum luminarium prædictorum in omnibus observetur. A festo vero S. Michaelis usque ad festum Purificationis accendantur omnia ista luminaria prædicta antequam monachi ad regularem potationem refectorium ingrediantur; et sic maneant accensi omni tempore anni usque ad ortum solis, præter lampadem pendentem in capitulo, qui debet extinguï postquam conventus dormitorium ascenderit, matutinis in ecclesia consummatis. A festo quippe S. Guthlaci usque ad festum S. Bartholomæi per totam ætatem in ipso solis occasu sacrista, seu subsacrista

A in dormitorio debet accendere luminaria supradicta, ita quod sæcularis tempore nocturno non habeat occasionem dormitorium introeundi; et sic debent ardere usque clarus dies illucescit. Quod si de negligentia sacristæ aliqua dictorum luminarium defecerint statutis temporibus inaccensa, ipse sacrista sit in crastino in refectorio ad panem et aquam absque misericordia. Quod si parvipendens hanc justissimam nostram ordinationem defecerit in illuminatione, vel continuatione de aliquo luminarium prædictorum, comedat in refectorio per quindenam integram sextis feriis in eisdem septimanis pane et aqua tantum contentus. Quod si tertio contigerit aliquis defectus luminarium prædictorum, ab officio amoveatur, et per biennium sequens maneat inhabilis ad omne officium exsequendum. Quod si de famulorum negligentia id accidisset, pro qualibet vice debent amittere corrodia sua per hebdomadam. Quod si bis vel ter acciderit, severior accedat correctio, seu duplicetur poenitentia ante dicta. » Hactenus Ingulfus, cujus integrum statutum referre libuit, ut inde pateret omnibus quanti majores nostri res vel minimas facerent.

Ardere autem candela debet usque mane, id est quousque de die videri valeat tota domus, ut exponunt Bernardus Cass. et Nicolaus de Fractura. Et tamen Magister in Regula statuit, « ut postquam se omnes percollocaverint, **354** a supradictis tutetur, si forte indigentia olei in monasterio sentiat. » At longe aliter sensit Petrus Venerabilis, cum decrevit (*Statut. 49*): « Ne quis fratrum nostrorum, in propriis saltem locis sine lumine noctibus dormiat. Qui si adeo pauper fuerit ut propriam lucernam in dormitorio suo providere non possit, illam quæ in ecclesia fuerit accipiat, et in dormitorio transferat. »

Hujus institutionis causas tres asserit Richardus de S. Angelo. Primo, « ut decanus quando accedit visurus utrum monachi honeste dormiant sive jaceant, ut moris est, aperte valeat hoc inspicere. Secundo, ut monachi libere accedant ad requisita ventris cum egent. Tertio, ut ostendatur sub isto typo luminis temporalis illa lux de qua legitur in Joannis cap. 1: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* »

Vestiti dormiant.] Vestitos olim dormisse monachos constat non solum ex Regula S. Benedicti, sed etiam ex Regula S. Pachomii ab angelo tradita, ex Regula Magistri c. 2, ex Regula Cujusdam ad virginem cap. 14, ex Regula Solitar. cap. 50. S. Benedicti statutum renovarunt Gregorius IX et Benedictus XII in suis constitutionibus pro monachis Benedictinis.

Sed quæret fortassis aliquis quibus induti vestibus dormirent? Non una fuit omnium hac in re consuetudo; nam in præfata Regula S. Pachomii decretum est, ut « induantur noctibus lebitones lineos, præcincti lumbos, habeantque singuli meloiem, id est caprinam pellem confectam albam, sine qua neque comedant, neque dormiant. » S. Paternus primum monachus, postea episcopus, « veste tantummodo qua in die usus est, ea per noctem contentus est, » ut scribit Fortunatus episcopus in ejus Vita, n. 9. Similiter S. Fulgentius in episcopatu vitam monachi retinens, « nec deposito saltem cingulo somnum petivit;... et in qua tunica dormiebat, in ipsa sacrificabat; et in tempore sacrificii mutanda esse potius corda quam vestimenta dicebat. » S. Benedictus nihil hoc capitulo definit; sed ex cap. 55 saltem tunica et cuculla indutos quiescere debere monachos Benedictinos colligimus: sufficere enim ait monacho duas tunicas et duas cucullas habere propter noctes et propter lavare ipsas res. Quamvis Turrecremata illum in locum sic scribat: « Licet nobis prima facie ita videatur, nihilominus quia hoc grave est et durum, antiquæ consuetudini ordinis, quæ ut interpres legis habenda est, standum in hac parte consulimus. » Verum præterquam quod istud non

decretali S. Benedictus, nisi quia grave est, certum est non unam huius ordinis consuetudinem. S. Hildegardis hoc caput exponens: « Vestiti, inquit, dormiant, scilicet simplici et sola veste que proxima ad cutem hominis est, ne nudi jaceant, que lana fuit, et non duplici veste induti, quia hoc pati non possent: cincti cingulis aut funibus; ne vestis quo induti dormiant, ab eis diffluat, et ne ita nudi appareant. » Quæ explicatio videtur laxior. Ex lib. Usuum Cisterc. (Cap. 82) « sine cuculla, tunica, caligis jacere non debent. » 255 Bursfeldenses ita decernunt (Circum. dist. 3, c. 25): « Omnia observent quæ capitulum Regulæ 22 tradit observanda, dormientes videlicet vestiti, ita tamen ut pro qualitate loci vel temporis hujusmodi possit temperari vestitus; locis videlicet et temporibus frigidis pluribus; calidis vero paucioribus seu levioribus utendo indumentis. Pro habitu autem super ori cuculla utantur regulari, clausa sine manicis, nisi fuerint itinerrantes, quibus conceditur scapularibus aut dormitionis tempore, non minus tamen omnes quiescentes tunica et caligis vestiantur sub habitu regulari. » Cassinenses declarant (Cap. 22) « hoc modo vestitos dormire fratres, cum scapulari scilicet cum caputo sicut in die super tunicellam propter munditiam, quod habet quasi formam cuculle secundum Clementinam. » Constitutiones Montis Oliveti: « Nocturno tempore inspiciat abbas si monachi cum biretulis laneis induti tunicella, scapulari, cinguloque cincti dormiant; iisque nocturnum scapulare conficiendum curet: secus dormientem primam aqua et pane jejunare precipiat; secundo arctiori poena emendare procuret. » Paulo laxiores sunt Constitutiones Cælestinorum, quæ solum volunt (Cap. 10, § 15) ut « monachi ipsi nudi non dormiant, sed vestiti et cingulo accincti, et sine cultello juxta Regulæ dispositionem; et propter evitandam immunditiam, et in æstate calorem, lana saltem intertula, et parvo scapulari sine induti; » et Fulgentium (Cap. 22), ut « nemo sine cuculla et caputo dormiat (cum ex iis constet vestitus monachi) nec discinctus. » Non prætereundi sunt (arthusiani (Part. II, c. 23, n. 31), qui « vestiti cilicio, tunicella, caligis, cingulo, et parva cuculla, » hoc est « minimo scapulari dormiant ex Nova Collectione statutorum. De pedum indumentis audiendus est Hiltemarus (In cap. 55): « Sciendum est quia, si necessitas est caloris, potest ille monachus sine pedalibus jacere; ita tamen ut ad nocturnas statim non surgit debeat illos induere, et sic cum illis ire debet in ecclesiam.... Si potest fieri ante debet sine femoralibus jacere, quam sine pedalibus. » Hic venit in mentem quod de S. Hugone episcopo Gratianopolitano scribit Goigo in ejus Vita, n. 31 (Boll. 1 April.): « Dolebat nonnullos in religioso habitu ad sanctitatis injuriam tibiis dormire nudatis. »

Et cincti cingulis aut funibus. Quid sit cingulum, quid funis, explicat his verbis Hiltemarus: « Funis est qui de canaba fit vel lino in rotundum; cingulus autem corrigia est de lana vel lino, sed non in rotundum sicut funis, sed in latum sicut tricia. » Et revera S. Stephanus abbas Obazinensis laneo utebatur cingulo ex ejus Vita l. II, n. 34 (Tom. IV Misc. Baluz.).

Et cultellos ad latus suum non habeant dum dormiunt, ne forte per somnum vulnerentur dormientes. Ergo cultellos seu gladiolos ad latus olim deferrebant monachi per diem, quos ad seram antequam lecto decumberent, deponebant, et mane surgentibus resumebant, ut videre est in antiquis Cluniacensis monasterii Consuetudinibus (Lib. II, cap. 10): « Ad sonitum qui diluculo fieri solet in dormitorio ad excitandos fratres, facit (novitius) id ipsum quod ad signum nocturnorum; quantocius surgit.... cultelli sui secum portandi cavet oblivisci. » Et postea: « Quo-

ties post vespas conatur, 356 cæna facta, dormitorio ascendit, cultellum deponit, diurnalibus culteis detractis; nocturnales induit, etc. » Quod de parvis cultellis ad panem, aliaque comestibilia, aut aliquid hujusmodi sociandum, est intelligendum: nam « magno gladios nobis habere non licet, inquit Boherius, imo tenentes inter septa monasterii sunt eo ipso excommunicati, nisi licentiam expressam habuerint suorum prælatorum, » ex decretali Clementis V *Ne in agro dominico*. Porro ad hanc S. Benedicti locum respicit Magister cum dicit (Cap. 14): « Bracice fratrem in nocte uti idem prohibemus, ne dum se regyret, per somnum exiens per thesaurum mureo cultelli carni ejus sigatur. »

Et ut parati sint monachi semper. Ad opus Dei scilicet. Hæc periculus ad superiora verba refertur *Vestiti dormiant, et cincti*; est enim hic verborum transpositio, quibus rationem reddit quo vestites dormire velit monachos, scilicet et parati sint semper ad opus Dei festinasse. Porro licet unicam hæc rationem afferat, alio tamen respectu conestit interpretet. Magister nos adducit (Cap. 11): 1° « Ideo, inquit, vestites et cinctos dormire diximus fratres, ut cum hora operis Dei sternerit, et oratorii iudex sonaverit, noctu mox convalescant. » 2° « Inde ergo vestiti et cincti debent fratres dormire, quia non licet fratrem nuda membra sua contigere, non exinde immunditiæ libidinem in animam ingeratur, cum membrorum auditus tactu contingitur, seminarum illico cordi desideria titillantur, unde per somnum conquinantur membra aorditate. » 3° Et maxime idem vestiti et cincti debent fratres dormire, ne quærentes in obscure res suas, vel cingula, ab ingredientibus oratorium sollicitis, vel paratis fratribus, cum adhuc illi lectos suos per negligentiam in obscure subvertendo et dissipando revolvent, aliquot orationes perdant, aut psalmos. »

Et facto signo abaque mora surgentes. Sicuti præscribit Regula S. Pachonii (Art. 73): « Audito signo excitantis, aut voce psallentis, omnes surgant, currentes ad orationem. »

Festinent invicem se prævenire ad opus Dei, cum gravitate tamen et modestia. Quæ « notabilem gressum et incessum levitatem refrenet, » inquit Bernardus Cassinensis.

Adolescentiores fratres juxta se non habeant lectos, sed permixti cum senioribus. A quibus gravitatem et honestatem addiscant. Simile aliquid decernit S. Basiliius (Serm. de Abdic. rerum): « Quandoquocunque capiendi somni causa cubandum, cave ne vestimenta inter se mutuo sibi vestra propinquent, potiusque medius inter vos aliquis senex semper adhibeatur. » Et recte quidem: nam, ut ait Gerardus Belgæ monachus piissimus: « Sicut carbonis ad carbonem, sic incendii motus inter juvenes; proin miceri oportet (sed frigidus) senes, non qui sunt ipsi sicut oleum ad ignem. Illos autem censeo temperate frigidus quos constat vere exsangues esse, vere mortificatos. »

Surgentes vero ad opus Dei, invicem se moderate cohortentur propter somnolentorum excusationes. 357 Nullum tamen verbum ore proferentes, quia hoc prohibetur cap. 42: « Sed aut sonitu oris, aut pedis in terra, aut tactu lecti ab-que eo quod dormiens tangatur, » inquit Terrecremata. Apposite autem ad hunc locum Regula Albatii Isaiæ (Cap. 57): « Si pigritatur corpus tuum dum ad orationem surgendum est, dicito illi: Visne requiem capere modico hoc tempore, deinde abire ad longum supplicium? nonne præstat ut parum hic labores, tum requiescas illic cum sanctis in æternum? tunc enim recedit a te pigritas, et adveniet tibi divinum auxilium. » Porro quam benigne excitantes nos ad vigiliis excipere debeamus, docet S. Basiliius in Regul. Brev. interrog. 43 et 44.

CAPUT XXIII.

De excommunicatione culparum.

Si quis frater contumax, aut inobediens, aut A superbus, aut murmurans, vel in aliquo a contrarius existens b sanctæ Regulæ, et præceptis seniorum suorum, contemptor repertus fuerit, hic secundum Domini nostri præceptum admoneatur semel, et

^a Hild, in aliqua causa.

^b Oxon., contrario consistens.

secundo secrete c a senioribus d suis. Si non emendaverit, objurgetur publice coram omnibus. Si vero neque sic correxerit, si intelligit qualis poena sit, excommunicationi subiaceat. Si autem improbus est, vindictæ corporali subdatur.

^c Al., secrete.

^d Al., a majoribus.

COMMENTARIUS

Si quis frater contumax, aut inobediens, etc.] Sex aut quinque causas casusve pro diversa lectionum interpunctione assignat, in quibus excommunicationis poena inuri debeat. Prima est, si quis frater contumax sit. Quid vero sit contumax ita exponunt auctores. Hildemar: « Ille, inquit, est contumax qui contemnit facere in prima fronte quod imperatur: verbi gratia cum dicitur illi, Fac hoc, et ille contumax dicit, Non facio. » Bernardus Cassinensis et Boherius: « Contumacia dicitur illa qua quis citatus ut veniat, non comparet; aut si comparuerit, in iudicio non procedit: hic autem aliter assumitur contumacia, quando videlicet correptus de aliqua specie mali, superbe respondet, et resistit in facie corrigenti. » Nicolaus de Fractura: « Sciendum 358 est quod multiplex est contumacia, et multipliciter quis dicitur contumax, cum jussus restituere non restituit. Item si citatus ternis edictis, vel uno peremptorio pro omnibus, ad iudicium non venit; vel si venit, illicitatus discessit. Item si jussus respondere, non respondit; vel quia respondit, si obscure respondit; quod idem est ac si non responderet. Item si venit ad iudicium, et non comparet, seu latitat post contumaciam, habetur ac si non venisset. Hic vero aliter accipitur contumacia, videlicet cum quis secrete correptus resistere nititur corrigenti. » Richardus de S. Angelo: « Tribus modis aliquis dicitur contumax: 1º si vocatus non venit; 2º si venit et non velit obedire; 3º si recedit illicitatus. » Ita illi secundum jura. Denique Benedictus Haestenius (Lib. viii, tract. 4, disq. 3): « Dicitur autem volunt contumacem sive a contemnendo, sive, ut aliis placet, a timore, hoc est superbia. Jurisconsultis contumax dicitur, qui tribus propositis edictis, vel uno pro tribus, quod vulgo peremptorium appellatur, iudicisque literis evocatus, presentiam sui facere contemnit. Apud monachos autem qui non tantum non comparet, sed qui non parat. »

Secundo, aut inobediens. Quem a contumacia distinguit Hildemar, in eo quod omnis contumax est inobediens, sed non e converso omnis inobediens est contumax: nam etsi jussionem aut præceptum non impleat, non tamen superbe respondet aut resistit in facie. Hæc vero inobedientia qua de hic agit S. Benedictus, « illa est, inquit Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, et Boherius, qua quis non vult facere satisfactionem sibi secrete injunctam. » Non vero illa, addit Boherius, quæ contradictione opponitur obedientiæ professionis, quia per illam totaliter receditur a Deo. » Inobedientem ergo his secrete admonitum et tertio publice objurgatum S. Benedictus excommunicari præcipit. Econtra S. Pachomius (Art. 89): Si perfecta ætatis sit, decies admoneri ut a viliis desistat; post hæc audire nolentem monasterii legibus increpare; S. Basilii (Reg. fus., c. 47): inobedientiæ rationem nolentem reddere e fratrum contubernio ejici. Simile aliquid habetur apud Cassianum (Lib. iv, c. 6). Et certe Si quis non obedit verbo nostro per epistolam, inquit Apostolus, hunc notate, et ne commisceamini cum illo

(II Thess. iii). Sed S. Columbanus (Pœnitentiali) solum decernit, ut « si quis frater inobediens fuerit, duos dies unum paximatium et aquam » tantum accipiat.

Tertia, aut superbus, quocunque superbiæ genere.

Quarta, aut murmurans, hoc est, qui non tantum superbo et præfracto animo tacite inobediens est, sed per apertum murmur virus suum in alios diffundit, et eorum animos ad contradictionem excitat, » inquit Haestenius. Sed Bernardus Cassinensis et Boherius S. Benedictum hic intelligunt de levi et quasi consueto murmure, non de illo quod alios ad commotionis peccatum trahit. De murmure quod S. Benedictus excommunicatione ferit, et post eum Regula Magistri c. 12, et Cujusdam ad virgin. c. 18, diximus ad cap. 4 et 5, ubi varias quibus apud veteres monachos plecteretur poenas retulimus.

359 Vel in aliquo contrarius existens S. Regulæ, et præceptis seniorum suorum, contemptor repertus fuerit.] Quintum hic sextumque casum reponit Bernardus Cassinensis, in quibus excommunicationis medela adhibenda est: scilicet quintum: Si in aliquo contrarius existat quis S. Regulæ; sextum: Si præceptis seniorum suorum contemptor repertus fuerit, sub hac interpunctione Regulæ textum scribens: Vel in aliquo contrarius existens S. Regulæ, et præceptis seniorum suorum contemptor repertus fuerit. Cui favent nonnulli codices mss. et antiqua versio Gallica, quæ hunc locum ita reddit, ou qu'il soit contraire en aucune chose à la sainte règle, et qu'il soit trouvé despitant les commendemens de ses anciens. Sed si valeret talis interpunctio, non præceptis, sed præceptorum seniorum suorum contemptor legendum esset. Similiter Turresremata quintum casum, si quis contrarius existat Regulæ et præceptis; sextum in contemptu seniorum constituit, cum hac interpunctione Regulæ textum scribens: Vel contrarius existens S. Regulæ et præceptis, seniorum suorum contemptor repertus fuerit; cui concinit versio Gallica Guidonis Juvenalis. Sed non ita recte. Melius qui cum Menardo et Haesteno ita legunt: Vel in aliquo contrarius existens S. Regulæ, et præceptis seniorum suorum, contemptor repertus fuerit. Quibus in verbis unam et quintam excommunicationis causam constituent. Atque ita S. Columbanus in Pœnitentiali: « Qui vero suum præpositum aut Regulam blasphemaverit, foras repellendus est, nisi ipse dicat: Pœnitentiam me quod dixi. Si autem non se humiliaverit, quadraginta diebus pœniteat, quia superbiæ morbo detinetur. » Et iterum: « Si quis contradicit mandatum, aut Regulam frangit, duos dies unum paximatium. » Regula vero S. Pachonii ita habet (Art. 91): « Qui contemnunt præcepta majorum, et regulas monasterii, quæ Dei præcepto constitute sunt, et parvipendunt seniorum consilia, corripientur juxta ordinem constitutum donec corrigantur. » Idem legitur in Regula Orientali cap. 49.

Hic secundum Domini nostri præceptum admoneatur semel et secundo secrete a senioribus suis.] Si tamen honesto et intelligibili animo sit; nam duos corde in

ipso initio peccati durius coercere oportet, ut ex A
Regulæ cap. 2 hic observat Hildemarus.

Si non emendaverit, objurgetur publice coram omnibus.] A prælato scilicet, qui solus habet potestatem publice delinquentes corripendi; aut etiam a senioribus cum ejus potestate. Regula Cujusdam ad virgines præscribit (Cap. 18), ut « secreto a senioribus semel vel his corripatur. Si non emendaverit, tunc simul ab omni congregatione objurgetur. »

Si intelligit qualis pœna sit.] Sive, ut loquitur Regula Cujusdam ad virgines: Si ejus antea intellectus viguit, excommunicationi subjaceat. Igitur S. Benedictus post trinam admonitionem incorrigibilem excommunicationi subjicit. Eandem disciplinam instituit S. Basilius in 360 Regulæ brev. interrog. 3, in Constitut. Monast. c. 50; Regula Orientalis cap. 32, Regula Magistri c. 12, et Regula Cujusdam ad virgines cap. 18.

Quid vero excommunicationis nomine hic intelligat S. Benedictus, ita exponunt commentatores. B
Hildemarus: « Cum dicit excommunicationi, subaudiendum est simpliciter tantum; id est illi excommunicationi subjaceat qui a mensa separat monachum. » Similiter Bernardus Cassinensis: « Hæc excommunicatione non dicitur major, neque separatio a sacramentis, sed separatio a mensæ participatione, de qua dicitur in sequenti capitulo; quia istæ culpæ non computantur inter graviores. » Et Boherius: « Nota quod ista excommunicatio non est anathema, quæ a solo fertur episcopo cum certa solemnitate; nec major excommunicatio, quæ separat a corpore Christi et Ecclesia, id est communione fidelium; quia illa non debet fieri pro minoribus culpis, de quibus hic; nec etiam minor excommunicatio, quæ separat a sacramentis Ecclesiæ; sed est ista excommunicatio separatio a mensa fratrum, et chori ecclesiæ communi participatione, de qua loquitur sequenti capite. » Contra Menardus: « Hæc est propria excommunicatio, quam majorem vocant theologi; nam ex parte excommunicati præcedit contumacia, et contemptus, et gravitas culpæ; ex parte excommunicantis trina admonitio. » Cui consentit Joannes Craesbeeck. Vetus versio Gallica ita reddit textum: *Soit excommunié, c'est-à-dire mis hors de la communauté des autres.* Sed mea quidem sententia S. Benedictus hoc capite loquitur de excommunicatione in genere, de eadem in specie dicitur duobus capitibus consequentibus. An vero pro gravioribus culpis excommunicatione, quæ proprie sit ecclesiastica censura, fratres suos iniuri voluerit, discutiendum erit ad caput 23. Interim antiquam excommunicandi formulam ex Regula Magistri accipio (Cap. 13): « Cum suggestum fuerit abbati meritum inobedientis, jam non dicendus frater, sed hæreticus legis; jam non dicendus filius Dei, sed operarius dæmonis, qui dissipando sanctorum facta, velut quædam scabies est recreata in grege. Convocet eum abbas præsentibus suis præpositis, vel cætera congregatione circumstante; et interrogati ab abbate præpositi ejus quid peccaverit, vel quoties monitus de ipso vitio non emendaverit, respondeant quid eum accusant. Quo audito vitio, talem abbatis contra se audiat vocem: O misera anima, quod es responsum datura Deo, quem per inobedientiam quotidie irritas, cum accesseris adorare eum? quare sub dominio Dei servis potius mammonæ? quid mentiris Deo, alter Judas? Ille Judas iniquitatis pretio justitiam vendidit, tu Christianum nomen laceras malefactoris. Ille Judas per pacem falsam Domino scandalum generavit, tu sub nomine sancti servitii Deo magis rebellis existis. Ille Judas falsus tradidit Magistrum discipulus, tu sub nomine sancto magis diabolum factis sequeris Christianus. Astarte enim

habet nostra monitio, vel tuus spiritus, cui cum carne per propriam voluntatem repugnans, Deo ante tribunal tremendi iudicii dicens: Domine, nolo intelligere 361 ut bene ageret; iniquitatem meditatus est, astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non audivit, sed magis gloriatus est in ea, potens fuit in iniquitate. Cum hæc accusatus fueris in iudicio, post nostram simul et ipsius tremendi iudicis audias vocem dicentis tibi: Tu es qui odisti disciplinam, et projeristi sermones meos post te. Si videbas furem, simul curres cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundavit malitia, et lingua tua concinnavit dolum. Sedens adversus fratrem tuum detrahebas, et ponebas scandalum. Tota die in justitiam cogitavit lingua tua: sicut novacula acuta fecisti dolum; dilexisti malitiam super benignitatem; iniquitatem magis quam loqui æquitatem. Dilexisti omnia verba præcipitationis in lingua dolosa. Hæc fecisti et tacui: Existimasti iniquitatem quia eram tibi similis; arguam te, et statuum finem contra faciem tuam, ut destruat te Deus in finem: evellet te, et emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium. Tunc etiam et omnes justi de sua gloria in iudicio videbunt te, cum ab eis fueris sequestratus ad sinistram inter hædos, et super te ridebunt ipsi dicentes: Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem sibi, sed prævaluit in vanitate sua, et non fuit timor Dei ante oculos ejus; quoniam dolose egit in conspectu ejus, et dixit ut insipiens in corde suo: Non requireret Deus, avertit faciem suam ne videat usque in finem. Et ignoravit quia inimici qui mentiantur Domino, erit tempus eorum in penam æternam. Quid ad hæc dicturus es Deo? quas afferre ei habes miser excusationes in peccatis? cum tua te primo impugnaverint mala, et gehenna expectaverit ut incendat. Post hanc increpantis vocem ante congregationem abbatis, statim exigi jubeatur ab oratorio et communi mensa; et extraneus deputetur: et cum inimicus Dei designatur, non debet ex illa hora jam C fratribus esse amicus. »

Si autem improbus est.] Improbus Bernardo Cassinensi est « protervus, aut in malitia perseverans; » Boherio, « improbus dicitur faciens contra legem, vel importunus, vel in malo perseverans; » Joanni Craesbeeck, quem nec opprobria, nec animæ pericula movent. Joannes de Præcis abbas S. Germani Parisiensis hunc locum Gallico ita reddit: *S'il ne l'entend, et est rebelle.* Versio ms. S. Petri Conchensis: *S'il est obstiné.* Versio Guidonis Juvenalis: *S'il est deshonté ne tenant conte de cela.* Recentiores: *S'il est endurci.*

Vindictæ corporali subdatur.] Quod duobus modis intelligitur: id est jejuniis nimis, aut certe flagellis, inquit Hildemarus, Bernardus Cassinensis et Boherius. Jejunium autem nomine omnis corporalis castigatio capienda est ex S. Hildegarde, quæ hunc locum ita exponit: « Vindictæ corporali subdatur, id est verberibus, aut aliis corporalibus castigationibus casigetur. » Et merito quidem; nam, ut ait Joannes Craesbeeck: « Improbi quos nec opprobria, nec animæ pericula movent, non excommunicatione, sed verberum acerbitate ad instar irrationabilium pecorum, quæ nullo rationis iudicio ducuntur, sed flagello impelluntur, cogendi sunt; ut qui 362 malitia sua excæcati et obdurati nullis rationibus cedunt, illos corporum afflictio et cruciatus commoveat et ad mentem revocet. » Consonat Regula Magistri: « Excommunicati vero fratres, si ita superbi existerint, ut in superbia cordis perseverantes, in tertia die hora nona satisfacere abbati noluerint, custoditi usque ad necem cædantur virgis; et si placuerit abbati, de monasterio expellantur, etc. »

CAPUT XXIV.

Qualis debeat esse modus excommunicationis.

Secundum modum culpæ excommunicationis vel A
disciplinæ mensura debet extendi : qui culparum
modus in abbatis pendeat iudicio ^a. Si quis tamen
frater in levioribus culpis invenitur, a mensæ parti-
cipatione privetur. Privati ^b autem a mensæ consor-
tio, ista erit ratio : ut in oratorio psalmum, aut an-

^a Conc. Comp., *pendet iudicio*. Sabin. Conch., *pendet arbitrio*.

^b Narb., *privato*; al., *privatis*; al., *privatus*.

^c Narb., *imponat neque responsorium dicat, neque lectionem*.

^d Al., *sibi*.

tiphonam non imponat neque lectionem ^e, recitet,
usque ad satisfactionem. Refectionem autem cibi ^d,
post fratrum refectionem ^e solus accipiat ^f. Ut si,
verbi gratia, fratres reficiunt ^e sexta hora, ille frater
nona; si fratres nona, ille vespera ^h, usque dum sa-
tisfactione congrua veniam consequatur.

^e Hild. deest *post fratrum refectionem*.

^f Hild. Conc., *solus percipiat*. Editi addunt *men-
sura vel hora qua præviderit abbas ei competere*; quæ
verba desiderantur in omnibus mss.

^g Concl. deest *reficiunt*.

^h Oxon., *vespertina*.

COMMENTARIUS.

Secundum modum culpæ excommunicationis vel B
disciplinæ mensura debet extendi.] De excommunica-
tione quasi in genere dixit superiori capite S. P. Be-
nedictus, de eadem velut in specie isto et sequenti,
in quibus agit de levioribus et gravioribus culpis;
neque enim unam eandemque omnium culparum
pœnam vult esse, ut contendebant olim Stoici, qui
cum omnia hominum peccata esse æqualia assererent,
æquali etiam vindicta censebant esse perstringenda;
quorum errorem a Joviniano hæretico postea suscita-
tum confoderunt S. Hieronymus l. II adversus Jovi-
nianum, et S. Augustinus epist. 167; quorum etiam
doctrinam secutus S. Benedictus 363 ait: *Secundum
modum culpæ, id est juxta quantitatem aut qualita-
tem culpæ; a quibus pœnæ modum repetendum esse
docent Hildemarum, Bernardum Cassinensem, Nicolaum
de Fractura, Richardum de S. Angelo, et Boherium.
Excommunicationis vel disciplinæ debet extendi men-
sura*. Id est quantitas vel qualitas pœnæ; ut tandiu
maneant excommunicatus, quandiu deliquit, idque
majori vel minori excommunicatione pro delicti gra-
vitate. Et bene S. Pater ait *excommunicationis vel
disciplinæ, quas licet idem esse asserat Richardus,
ab excommunicatione tamen disciplinam distinguunt
Hildemarum, Bernardum Cass. et Boherium: nam
disciplinæ nomine virgam intelligit Hildemarum; jeju-
nium et virgam simul Bernardus et Boherius.*

Qui culparum modus in abbatis pendeat iudicio.]
Quæ verba non sic capienda sunt, quasi ex abbatis
penderet iudicio, ut culpa levis sit gravis, aut gravis
levis; tales sunt enim eo ipso quo commissa sunt
independentem ab ejus iudicio: sed quod ejus sit
prudentiæ et iudicii discernere et æstimare an talis
culpa, tali aut tali circumstantia affecta, gravis sit
aut levis. Item non sic capienda quasi ex abbatis
penderet voluntate pro suo libito culpis pœnas in-
jungere; sed quod ejus sit agnoscere et dijudicare
qualis sit culpa, gravis an levis; qua semel cognita,
indictam a S. Benedicto inferat pœnam, non aliam.
Atque ita S. P. Benedictum explicare videtur Hil-
demarus. Porro huc referri posset quod statuit etiam
S. Basilius (*Serm. 4 de Instit. mon.*): « Illius qui in
aliquo delicto deprehensus fuerit pœna sit secundum
modum peccati: scilicet ut vel non permittatur cum
aliis interesse ad psalmodiam, vel non suscipiatur ad
communione orationis, vel repellatur a participa-
tione mensæ; qua in re qui erit communis disciplinæ
moderator pœnam etiam committetur. »

*Si quis tamen frater in levioribus culpis invenitur, a
mensæ participatione privetur.*] S. Benedictus ne le-
vissimas culpas inultas reliquit, ne forte neglectæ
tandem graves evaderent; noverat enim quod ait S.
Chrysostomus (*Serm. 8 in I Cor.*): « Parum deficiens,
multum in progressu deficiet; etenim si corpus gla-
dio vulnus accipit, corrumpitur; ædificium si parum

delihcit, dissolvitur; si radix parum scinditur, inu-
tilis est; quare hoc parum non est parum, sed prope
totum est. Cum igitur parum deliquerimus vel tor-
puerimus, ne spernamus illud parum, quoniam id
quod neglectum est magnum fit: vestimentum frangi
incipiens et neglectum, tandem scinditur; et tectum
cum paucæ regulæ ceciderunt, neglectum integram
domum pessumdat: hæc igitur considerantes nun-
quam parva spernamus, ne in magna dilabamur. » Ut
autem S. Benedicti mentem plenius attingamus, in-
quirendum est quænam leves culpæ censi debeant;
nam graviores sequenti capitulo investigabimus. Ita-
que « levioris culpæ reus est, inquit S. Isidorus (*Cap.
16*), qui otiosus esse dilexerit, qui ad officium; vel ad
collationem, vel ad mensam tardius venerit; qui in
choro horis riserit fabulæ vacaverit; qui relicto
officio vel opere, extra necessitatis 364 causam for-
as discesserit, qui torporem aut somnum amaverit,
qui sæpius juraverit, qui multiloquus fuerit, qui mi-
nisterium cujuslibet operis injunctum sibi sine be-
nedictione susceperit, ac peracto opere benedictionem
minime postulaverit, qui injunctum opus negligenter
et tardius expleverit, qui casu vas aliquod frigerit,
qui damnum rei parvæ intulerit, qui codice negligenter
usus fuerit, qui alicubi ad momentum secesserit,
qui occulte litteras ab aliquo vel quodlibet munus
acceperit, vel epistolam suscipiens occultaverit, qui
sine abbatis consensu rescripserit, vel quemlibet
parentum vel sæcularium sine jussu senioris aut vi-
derit, aut cum eo locutus sit; qui seniori inobediens
fuerit, qui contumaciter seniori responderit, qui erga
seniorum linguam non represserit, qui lascivus in
lingua fuerit, qui inhoneste in excesserit, qui jocaverit,
qui satis riserit, qui cum excommunicato locutus
fuerit, oraverit, aut comederit; qui illusionem no-
cturnam Patri non patefecerit. Hæc igitur et similia
triduana excommunicatione emendanda sunt. » His
fere similia sunt ea quæ refert Cassianus l. IV, cap.
16.

D Hildemarum vero et Bernardum Cassin. inter le-
viores culpas spiritualia peccata recensent; inter
graviores carnalia. Spiritualia autem peccata vocant
ea quæ superiori capite retulit S. Benedictus, contumaciam,
inobedientiam, superbiam, murmurium, etc.; carnalia,
fornicationem, adulterium, et his similia.

Boherio leviores culpæ sunt peccata venialia; Tur-
recremata, « transgressionem regulæ aut constitu-
tionum quoad ea quæ non sunt de essentia religionis,
nec ad actus pertinent virtutum, sed quæ ad cære-
monias pertineant, ut est fractio silentii, tarde venire
in chorum et rectorium, et similia; aut sunt de
numero eorum quæ de suo genere sunt levia peccata,
sicut est verbum otiosum, vaniloquium, risus im-
moderatus, et similia. » Certe de S. Benedicto Ania-

nensi abbate referunt (*Ardo in ejus Vita, n. 32, sac. iv, part. 1*), quod « tanta erat ejus sollicitudo, ut si vel modica grana leguminum, vel exiguae porri comæ, cauliumque folia ab eo neglecta invenirentur, mox digna excommunicationis animadvertetur sententia ejus probaretur esse delictum. » Qualis autem esset illa excommunicationis sententia pro levioribus, explicat S. Pater, scilicet a mensæ participatione privetur, non autem ab oratorio; nam dum fratres in refectorio comedunt, ipse sit in ecclesia, ex statutis Lanfranci cap. 17. Ejusdem pœnæ meminerunt S. Basilus in serm. 1 de Institutione monach.; S. Casarius in Regul. ad virg. c. 11; Regula Cujusdam ad virg., c. 19; et Regula Magistri, cap. 13.

Privati autem a mensæ consortio ista erit ratio.] Id est rationabiliter isto modo procedetur, inquit Bernardus Cassinensis, sive, ut ait Hildemarum, *Rationabilis causa est.*

Ut in oratorio psalium, aut antiphonam non imponat.] Sed neque aliquid simile, ut sunt responsoria, hymni, etc., quia idem judicium est in ipsis, inquit Boherius.

365 *Neque lectionem recitet.*] Neque missam celebret, si presbyter; neque ad eam offerat, si solum monachus sit, ut post Hildemarum docent Bernardus Cassin., Nicolaus de Fractura et Boherius, Quia, inquit, cui minus prohibetur, prohibetur et majus; quorum sententiam confirmant Statuta Lanfranci his verbis: « Ad levis culpæ satisfactionem adjudicatus frater a communi mensa separatur... In ecclesia missam non celebret, epistolam, vel lectionem, evangelium non legat, responsorium non canat, antiphonam super psalmos non imponat, nec aliquid hujusmodi nisi cum cæteris agat, ad candelabrum, vel ad thuribulum non se revestiat, ad offerendam, vel ad pacem non accedat. » Et Cæremoniate Bursfeldensium (*Dist. 1, c. 8*): « Missus in culpam leviorum ita se habere debet quemadmodum ipsa sibi regula prescribit. In quam tamen nullus mittatur, nisi tale quid commiserit, quod pro sui enormitate videatur districtiori animadversione puniendum. Itaque existens in pœnitentia hujusmodi, antiphonam aut psalmum non imponat, lectionem non recitet, neque invitatorii officium faciat, non osculetur textum Evangelii, nec communitet, aut celebret, vel ministret publice in conventu, quæ tamen in privato facere non prohibetur. » Antiquæ Consuetudines Clunacensis monasterii apud Udalricum l. ii, c. 18, et ins. S. Benigni Divionensis c. 52, solum habent: « Non offert, non osculetur textum evangelii, non accedit ad pacem. » Sed ab hac pœnitentia abstinebant in festis duodecim lectionum, ex prædictis Lanfranci statutis, Cons. Clunac. et S. Benigni, donec privati dies redirent; in quibus privati diebus etiam privatim missas celebrare poterant, ut habet Cærem. Bursfeldensium, et docet Petrus Boherius in primo commentario.

Usque ad satisfactionem.] Id est donec ab excom-

municatione solvatur; quomodo autem solveretur dicitur postea ad cap. 44.

Refectionem autem cibi post fratrum refectionem solus accipiat.] Id est, sine servitore sibi ministrante, sine consortio fratris secum comedentis, in aliquo diversorio a communi fratrum refectorio separato, vel in communi refectorio post fratrum refectionem, uti exponit Bernardus Cassinensis. Ex antiquis etiam definitionibus Cistere. (*Dist. 7, c. 5*): « Extra refectorium ubi abbati visum fuerit secundum regulam comedant. Nec post refectionem servitorum cum aliis eant ad biberes. » Et tamen Hildemarum asserit quod S. Benedictus non tollit illi locum in ordine, quod non de refectorio intelligendum puto, sed de choro, in quo tandiu debet in loco suo stare, inquit Hildemarum, usque dum fratres genucunt ad supplicationem litaniæ: quo tempore in deputatum ab abbate locum pergens, ibidem prostratus jacet dum completur opus Dei, ut dicitur infra ad cap. 44, quamvis Lanfranci Statuta decernant (*Cap. 17*), ut « in monasterio, et in capitulo, in loco ubi solet esse, sit aut ultimus omnium, aut inter utrumque secundum quod culpa fuerit, et abbas præceperit.

Editi fere omnes addunt: *Mensura, vel hora qua præviderit abbas ei 366 competere.* Quia si improbus sit, non solum virgis castigandus, sed nimis etiam jejuniis affligendus; alioquin si vere sit delicti pœnitens, eodem cibo et potu, quo alii reficere debet: neque enim S. Benedictus « tollit illi locum in ordine, inquit Hildemarum, vel cibum, aut potum, præter si ille jam ex hac excommunicatione non se emendaverit. » Unde et Statuta Lanfranci (*Cap. 17*): « Ad levis culpæ satisfactionem adjudicatus frater a communi mensa separatur, usus cibi et potu quibus alii fratres, nisi ei nominatim fuerit interdictum. » Et Boherius in primo commentario asserit talem vino non esse privandum; in secundo vero ita scribit ad cap. 25: « In leviori autem culpa ciborum non mutatur mensura, sed hora retardatur. »

Ut si, verbi gratia, fratres reficiunt sexta hora, ille frater nona; si fratres nona, ille vespera.] Similiter Regula Magistri (*Cap. 13*): « Quod si forte propter levitatem culpæ non ei voluerit abbas duplicare jejunia; si fratres sexta reficiunt, ille ad nonam horam de uno pulmento, et panis cibarii sibi fragmentum et aquæ a præposito suo pro misericordia porrigitur. Si inculpabiles fratres hora nona reficiunt, illius supra dicta refectio protrahatur in vesperum, ut sentiat quid ei malorum culpa contulit, quid per negligentiam bonorum amisit. »

Usque dum satisfactione congrua veniam consequatur.] Congrua autem satisfactio ex Hildemaro et Smaragdo tunc erit, quando secundum modum culpæ peracta fuerit pœnitentia; qua in re semper attendendum est qua intentione, aut quomodo deliquerit, aut quo animo pœniteat; citius absolvendus, si humiliter ac verecunde satisfacit; tardius, si negligentet ac tepide.

CAPUT XXV.

De gravioribus culpis.

Is autem frater qui gravioris culpæ noxa tenetur, suspendatur a mensa simul et ab oratorio. Nullus ei fratrum in ullo jungatur consortio neque in colloquio. Solus sit ad opus sibi injunctum, persistens in pœnitentiæ luctu, sciens illam terribilem Apostoli sententiam dicens, traditum hujusmodi hominem

Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini. Cibi autem refectionem solus percipiat mensura vel hora qua præviderit abbas ei competere. Nec a quoquam benedicatur transeunte, nec cibus qui ei datur.

^a Al., ullo; al., in nullo.

^b Hild., tradite.

^c Oxon. et Lyr. deest Satanæ

^d Al., in interitu

^e Al., in diem Domini. Hild., in die judicii.

^f Al., quam viderit; al., qua prædixerit.

COMMENTARIUS

De poenis quibus excommunicati pro gravioribus A culpis plecterentur dicturis ante videtur inquirendam quam graviores poente censeri debeant. Et quidem eo in numero primum reponi posse eas existimo quas veteres monachi plagis emendabant, aut expulsionem purgabant, quasque refert Cassianus in verbis (*Lib. IV, cap. 16*): « Re-idea vero quæ apud nos indifferenter admissa, a nobis quoque reprehensibilis sustinentur; id est aperta convicia, manifesti contemptus, contradictiones tumidae, libera et effrenata processio, familiaritas apud feminas, iræ, rixæ, simulates, et jurgia, operis peculiaris præsumptio; phylargyriæ contagio, affectus atque possessio rerum superfluarum, quæ a cæteris fratribus non habentur, extraordinaria ac furtiva cibi relectio, et his similia, non illa increpatione quam diximus, spiritali; sed vel plagis emendantur, vel expulsionem purgantur.

Secundo, quas enumerat in Regula S. Isidorus sic scribens (*Cap. 16*): « Graviori autem culpæ obnoxius est, si temulentus quisque sit, si discors, si turpiliquis, si feminarum familiaris, si seminans discordias, si iracundus, si altæ et erectæ cervicis, si mente tumidus, vel jactanti incesso immoderatus, detractor, susurro, vel invidus, si præsumptor rei peculiaris, si pecuniæ contagio implicatur, si aliquid præter regularem dispensationem superfluum possideat; si fraudator rei acceptæ, vel commissæ sibi, aut minus commissæ. Inter hæc si se de rebus secum allatis extulerit; vel de eis per inobedientiam murmuraverit, si rei majoris damnum intulerit, si furatus fuerit, si perjuraverit, si falsum dixerit, si contentiones et rixas amaverit, si manifestum conviciam fratri intulerit, si personam innocentis falso crimine maculaverit, si contumaci animo seniores despexerit, si rancorem adversus fratrem tenuerit, si peccanti in se et postea supplicanti veniam non concesserit, si cum parvulis jocaverit, si cum altero in uno lecto jacuerit, si extra communem mensam privatim vel furtim quippiam sumperit, si alicubi extra consultum præpositi vel abbatis discedens medio die vel amplius commoratus fuerit, si ut otiosus sit falsam infirmitatem prætenderit. Hæc et similia juxta arbitrium Paris diuturna excommunicatione purganda sunt, ut qui graviter peccare noscuntur, acriori severitate coercentur. »

Tertio, si Regula commentatores consulamus, Hildemarus in cap. 22 et 24 graviores culpas docet esse peccata carnalia, ut sunt fornicatio, homicidium, furtum et similia; et in cap. 25, mortalia delicta, criminalia peccata. Similiter Smaragdus, Bernardus Cassinensis, Nicolaus 368 de Fractura, Turrecremata et Guido Juvenalis per graviores culpas intelligunt peccata mortalia, qui nullus secundum canones, nisi peccato mortali obnoxius, majore excommunicatione feriendus est; nihilque addunt specialius, nisi quod Bernardus Cassinensis ait: « Ego tamen sic teneo quod indistincte hic loquitur Pater de illis mortalibus peccatis quæ per actum et perpetrationem cognoscunt, et quæ judicat abbas non leviores, sed graviores esse culpas. »

Denique Joanni Craesbeeck, « graviores culpæ sunt trium votorum monasticorum violatio, et alia graviora peccata, quæ hominem æternæ mortis reum constituunt, cujusmodi multa recenset Apostolus (*Gal. v*): Manifesta sunt autem, inquit, opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, etc. »

Tales ergo culpæ quomodo emendandæ sint, declarat hoc capitulo S. Pater his verbis:

Is autem frater qui gravioris culpæ noxa tenetur, suspendatur.] Id est excommunicetur.

A mensa simul et ab oratorio.] Id est Sacramentis et hominum pariter participatione, inquit Boherius in 2. comm.; ex cujus mente dandum foret S. P. Benedictum non regulari simpliciter et monastica,

sed vere ecclesiastica excommunicatione percutere voluisse gravioribus culpis obnoxios: quam quidem opinionem sequentibus argumentis quis confirmare posset.

Primo, S. Benedictus eodem prorsus modo quo Ecclesia adversus excommunicandos procedit; nam ex parte excommunicandi requirit contumaciam, contemptum, et gravitatem culpæ; ex parte excommunicaturi trinam monitionem præviā, ut patet ex Regula c. 25; quævis, ut notant aliqui commentatores, non semper præcedere debeat trina monitio; nonnulla enim sunt crimina in quibus lapsus ipso facto est excommunicatus.

Secundo, S. Benedictus excommunicatum hoc præsertim capite iisdem omnino privat, quibus ecclesiastica ligati excommunicatione privantur; quæ forte ratione asserit Hildemarus sacros canones, qui hominem ab Ecclesia separant, ex hoc capite tractos fuisse. Ex certe excommunicato negat communem mensam, oratorii ingressum, fratrum colloquium, benedictionem transeuntium, affensus consortium, sive cohabitationem; a quibus excommunicatione notatos prohibet Ecclesia; ut patet ex doctis hisce versibus, quos refert S. Thomas.

Si pro delictis anathema quis efficitur,
Os, orare, vale, communio, mensa negetur.

Et licet communio, quatenus sacramentorum participationem involvit, minus expresse hoc nominetur in capitulo, ab ea tamen satis privati intelligitur, cum ab oratorio in quo solet suscipi suspenditur. Et plane si pro levioribus culpis excommunicati nec celebrare nec communicare publice poterant, ut superiori capite vidimus ex Hildemaro, Statensis Lanfranci, Bernardo Cassin. etc., a fortiori majori perculsus excommunicatione 369, nec publice, nec privatim, celebrare aut communicare poterit.

Tertio, de excommunicatione tanquam de maxima omnium poena loqui videtur S. Benedictus cum ait (*Cap. 25*): *Si intelligit quanta sit poena, excommunicationi subjaceat.*

Quarto, hujusmodi traditum Satanae in interitum carnis asserit. Quid vero sit tradi Satanae explicat S. Augustinus his verbis: « Omnis Christianus qui a sacerdotibus excommunicatur, Satanae traditur. Quomodo? Quia extra Ecclesiam diabolus est, sicut in Ecclesia Christus; ac per hoc quasi Satanae traditur qui ab ecclesiastica communione revoletur; unde illos quos tunc Apostolus Satanae traditos prædicat, excommunicatos a se esse demonstrat. »

Quinto, cum excommunicato communicantem similem cum eo excommunicationis vindictam sortiri voluit, quod tantum cavendum constat cum majore excommunicatione devincto.

Sexto, accedit communis commentatorum aliorumque sententia, qui S. Benedictum hoc præsertim capite de ecclesiastica excommunicatione locutum censent. Ita Hildemarus, Bernardus Cassin., Boherius in utroque comm., Turrecremata, Guido Juvenalis, Matthias Lambertus in cap. 25, Joannes Craesbeeck in cap. 25, Alardus Gazæus in comment. ad Cassiani lib. II, c. 16; Antonius Perezus, in cap. 25; Theophilus Raynaudus, lib. de Monitoriis eccles. p. II, c. 1, n. 6; Hugo Menardus ad Concord. Regul. c. 50, § 1, et c. 32, § 1, et c. 34, § 1; Benedictus Hælienus lib. VII, tract. 4, disp. 1, quibus addere potuissemus S. Bernardum, serm. 44 in Cant., in quorum omnium referendis testimoniis nimis essem: unus omnium ad instar sufficere Hildemarus, ut pote antiquissimus; nec infimus inter Regula commentatores. Itaque scribens in hoc caput sic loquitur: « Hoc capitulum generavit illam sententiam Pauli apostoli, in qua dicit: *Tradite hujusmodi hominem Satanae in interitum carnis*; inde etiam sacri canones qui hominem ab ecclesia separant tract

sunt. » Et iterum : « Scindum est quia istud capitulum de canonica auctoritate tractum est; nam in Veteri Testamento ita præcipitur, ut si leprosus fuerit, maneat extra castra; si autem non fuerit, maneat in castris. Illa lepra significat illa peccata pro quibus extra Ecclesiam fieri debet. Similiter et pollutio majorum peccatorum tenet figuram sicut lepra; per castra autem intelligitur Ecclesia. » Et ad cap. 27 : « Magnum studium debet esse abbati de illo excommunicato, ne contingat ante mori, quam reconcilietur; quia si ante, quod absit, mortuus fuerit, secundum canonicam auctoritatem pro eo sacrificium offerri non debet, etc. » Quod confirmari posset exemplo sanctimonialium quas S. P. Benedictus excommunicavit.

Econtra tamen S. Hildegardis, Columbanus Uranx in ms. comm., Silvanus Razzi Camaldulensis monachus, Julianus Parisius in libro de Prima vivendi Ratione Cisterc. part. II, c. 6, sect. 1; Nicolaus Bravus, Joannes Bona cardinalis de Divina Psalmod. c. 3, § 4, n. 1, censent **370** S. Benedictum non de ecclesiastica, sed de regulari tantum excommunicatione locutum fuisse, his præcipue nixi fundamentis.

Primo. S. Benedictus, licet non presbyter, excommunicasse legitur in lib. II Dialogor. S. Gregorii papæ. Sed hoc non urget, cum simplex abbas etiam non presbyter nec benedictus, modo sit legitime institutus et confirmatus, possit excommunicare. Quid quod simplex monachus Theodosius Juniores imperatorem excommunicasse legitur (*Cassiod. Histor. eccles. Tripart. l. x, c. 27*)? cujus excommunicationem certe non contempsit imperator, licet omnino eam inprobet S. Odo abbas Cluniacensis lib. I Collat.

Secundo. Regula S. Benedicti non fuit ab initio approbata ab Ecclesia, cujus est hujusmodi excommunicandi potentiam dare. Huic argumento respondet Haefienus tacite approbatam fuisse ab Ecclesia Regulam S. Benedicti, nec opus fuisse tunc expresso apostolica sedis diplomate, quod necdum hoc sibi reservasset Ecclesia, sed satis fuisse episcopi in cujus diocesi monasteria ædificabantur approbationem. Certe longe alia est hodierna Ecclesiæ disciplina a disciplina illorum temporum.

Tertio. Gravior esset monachorum conditio, si pro quavis graviore culpa, hoc est pro quovis mortali peccato excommunicentur. Sed non eo ipso quo quis in graviores culpas incidisset, nisi forte ob materiæ gravitatem, excommunicatione feriebatur; nam triplex ex parte excommunicantis præcedere debet monitio; et ex parte excommunicandi contumacia et contemptus. Deinde hoc statuto non præceptum abbati dedit S. Pater, sed potestatem, qua ille cum summa discretionem ac prudentiam debet uti, nec pro quolibet peccato mortali statim excommunicare, maxime cum olim eo ipso quo fuisset quis excommunicatus, ad sacerdotium inhabilis evaderet. Quapropter abbatem monet Hildegardis prudenter attendere, num ille qui deliquit sit presbyter, aut possit tandem aliquando ad sacerdotium evectus, aliquam Ecclesiæ conferre utilitatem; eo enim casu, nisi forte talis esset ejus culpa, quæ redderet inhabilem ad sacrum ordinem, abstinere deberet ab excommunicatione, « quia, inquit, si in majori culpa excommunicatus fuerit, si presbyter est, non debet missam cantare; si autem non est presbyter, nec debet esse. » Idem docet in cap. 23.

Quarto. S. Benedictus tam sanctimonialibus quam monachis Regulam scripsit, quarum tamen abbatissæ non possunt excommunicare. Sed non omnia quæ Regula sancta præscribit sanctimonialibus conveniunt, ut sunt ea quæ de sacerdotibus et de excommunicatione leguntur, quod tamen non impedit quominus ea quæ suo statui conveniunt, in delinquentes decernere queant earum abbatissæ, ut sunt privare a mensa, a sororum consortio excludere, et cætera hujusmodi, quæ in Bethleemico monasterio Paulam

A egisse memorat S. Hieronymus his verbis (*Epist. Paulæ*): « Quam linguosam, garrulam, procacem, rixisque perspexerat delectari, et sæpius communitam nolite converti, inter ultimas, et extra conventum sororum ad fores triclinii orare faciebat, et separatim cibum sumere, ut quam objurgatio non correxerat, emendaret, **371** pudor. » In Regula Cujusdam ad virgines decernitur (*Cap. 6*), ut « hæc sorores quæ pro gravibus culpis in penitentia detinentur, in ecclesia cum cæteris quæ communicant non stent, sed in alia ecclesia secreta cursum cantent. » Sed de his satis. Utriusque sententiæ argumenta proponimus, ut liberum sit unicuique quam voluerit amplecti sententiam. Ad Regulæ textum revertor.

Nullus ei frater in ullo jungatur consortio neque in colloquio.] Nam « cum inimicus Dei designatur, non debet ex illa hora jam fratribus esse amicus, » ut loquitur Magister (*Cap. 13*). Ita etiam S. Aurelianus (*Cap. 36*): « Nulli liceat loqui cum illo qui fuerit excommunicatus, præter eum quem S. abbas custodem dederit. » S. Isidorus (*Cap. 17*): « Ad excommunicatum nulli liceat ingredi citra imperium senioris: cum excommunicato neque orare, neque loqui cuiquam licebit. » S. Fructuosus Bracarensis episcopus in prima Regula (*Cap. 14*): « Cum excommunicato nullus loquatur, neque qualibet eum compassione vel miseratione refovet. » Et in secunda (*Cap. 14*): « Absque ullo solatio vel colloquio fratrum jaceat, nisi quem abbas vel præpositus cum eo præceperit auctoritas ut loquatur. »

Solus sit ad opus sibi injunctum] Solus, inquit, et quidem incarcerationis; hæc enim inter alias delinquentium graviter poenas fuisse, ut peccans carceri manciparetur, constat ex Justiniani imperatoris novella 133. « Si quis delinquat, hunc quidem si medicare delictum sit, et admoneto, et seorsim includito, tempusque illi penitentia assignato; ut meliore ratione percepta ad se ipsum redeat, neque depensus jam et exhaustis laboribus amittat; sin vero major lapsus fuerit, pro modo peccati adhibetor etiam emendationis diligentia, et item vehementiorem admonitionem, et fortiozem penitentiam expetito; » ex S. Joanne Climaco ejusdem monasterii carcerem ita describente (*Grad. 4*): « Locus erat ab ipso monasterio uno duntaxat lapide seu milliari sejunctus, carcer dictus, omni consolatione destitutus: nullus ibi culinæ fumus cernebatur, non vinum, non oleum in cibum adhibebatur; non aliud quid præter panem et minuta oluscula. In hoc qui post religiosam professionem in peccatum prolapsi erant, ita concludebat (abbas) ut pedem efferre nunquam possent; nec plures simul jungebat, sed singulos seorsim, aut ut plurimum binos, manebantque ibi; donec præses de singulis divinitus edoceret. » Idem constat ex Regula S. Cæsarii ad monachos (*Cap. 23*): « Qui pro aliqua culpa excommunicatus fuerit, in una cella recludatur, et cum uno seniore ibi legat, donec jubeatur ad veniam venire; » ex Regula monastica communi S. Fructuosi episcopi (*Cap. 14*): « Cum excommunicator aliquis pro culpa, mittatur solitarius in cellam obscuram in solo pane et aqua; » ex Regula Cujusdam ad virgines (*Cap. 19*): Excommunicata vero soror, quæ culpis gravioribus existentibus, aut cellula recluditur, aut a consortio congregationis separatur; » ex concilio Aquisgranensi (*Can. 40*), in quo decernitur ut his qui quolibet modo, tamen graviter delinquant, « domus semota.... habeatur, qua in hieme **372** ignis possit accendi, et at ium juxta sit in quo valeant quod eis injungitur operari; » ex Statutis Lanfranci (*Cap. 17*), quæ præscribunt ut gravioris culpæ reus accepta disciplina, deposito cultello, capite caputio cooperto, ad locum huic negotio deputatum pergat, præcedente fratre qui clavem ipsius loci servat; ex Pætro Venerabili, de Mattheo priore S. Martini de Campis et postea episcopo Albanensi ita scribente (*Lib. II Mirac. c. 9*): « Delinquentes Cluniacensi more, prout justum videbatur,

D

sanguinolentis verberibus, ferro, compedibus, et diversi generis vinculis coercerent; *tenebroso plerosque carceri mancipabat, fame valida et siti, carnis ac spiritus superbiam conterebat; aliquando quoque, quod semel tantum, quia sic oportuit, fecisse dicitur, sepultura perpetua cohibebat.* Hoc tunc fecit quando cuidam spiritaliter mortuo *caveam subterraneam velut sepulcrum paravit, in quo concludens eum, etc.*; ex Bernardo Cassinensi sub finem hujus capituli: « In nonnullis monasteriis frater qui sic excommunicatur pro gravioribus culpis, in aliquo loco includitur, et nulli eundi ad eum potest accessus, et talem locum carcerem appellant, excommunicatis taliter deputatum. » Idem ex eo scribit Boherius in primo comment., additque: « Apud nos vero non omnes sic excommunicatos incarceramus, nec omnes non excommunicatos a carceribus eximimus; sed cum videntur hujusmodi culpabiles esse incorrigibiles, vel fugitivi, eos incarceramus aliquando, vel in perpetuum, vel in longum, vel in breve tempus. »

Nec tamen interim manerent otiosi, sic inclusis aliquid operis injungebatur, sicuti statuit concilium Aquigran. can. 40, patetque ex S. Joani et Climaco loco a nobis supra relato, hæc addente (*Grad. 4*): « Præfatus autem eis virum quendam eximium cui Isaacus nomen, qui a sibi commissis precum assiduarum pensum exigebat, et prope nunquam a votis cessare permittebat. Suppedibat eis magnam palmarum copiam, e quibus ad vitandum otium calathos texebant. » Et ex Regula Magistri (*Cap. 13*): « Ab hac excommunicationis hora soli posito et sequente ei aliqua opera propter otiositatem a præposito suo consignetur.... Quidquid vero extra opus assignatum peculiariter vel ultro effecerit, dispergatur, vel dissipetur. » Ita Hugo Dervensis monachus propter fugam ab aliis semotus jussus est *formam crucis dominicæ... formose componere*, ex lib. Mirac. S. Bercarii abbatis n. 22. Et hoc est quod S. Benedictus ait: *solutus sit ad opus sibi injunctum.*

Persistens in poenitentiae luctu.] Luctum poenitentiae jungit S. Pater, ut cognoscatur, inquit Bernardus Cassinensis, quia illa est poenitentia fructuosa, qua quis lacrymis et gemitibus lavat peccata.

Sciens illam terribilem Apostoli sententiam dicentis traditum hujusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini.] Cujus sententiae tres affert expositiones Hildemar. Prima est eorum qui tradi Satanæ intelligunt detrudi in carcerem; eo quod Satanæ **373** contrarius interpretetur, et carcer omnino carni contrarius cognoscatur. Secunda eorum qui dicunt Apostolus hujusmodi hominem tradidisse in potestatem diaboli, ut illius vexandi haberet potentiam. Tertia eorum qui tenent Paulum hominem illum jussisse occidi. Ex quibus sola secunda ad mentem Apostoli esse videtur; nam interitus carnis, hic non mortem, sed afflictionem ac poenitentiam significat, ut docet Bernardus Cassinensis.

Cibi autem refectioem solus percipiat, mensura vel hora quæ præviderit abbas ei competere.] Mensura hic non pro quantitate solum, sed etiam pro qualitate ciborum accipienda est; solebant enim graviter de-

linquentibus et excommunicatis non solum de annona aliquid subtrahere, sed et alios a communi fratrum refectioem viliores cibos præbere, puta panem et aquam. Ita S. Pachomius (*Art. 84*) facilem ad detrahendum, et secundo monitum, non se corrigentem septem diebus cum pane et aqua separat a fratrum conventu. S. Isidorus decernit (*Cap. 17*) ut « cujus biduana vel triduana fuerit illata excommunicationis suspensio, sola panis et aquæ in vespertinum sit adhibenda refectio. » S. Fructuosus in prima Regula (*Cap. 16*): « Trium mensium spatio excommunicationis vindictam suscipiens, sub poenitentiae districtione solus recludatur in cella, de vespere in vespere ex hordeacci panis sex uncias, et aquæ mensura parvula sustentandus. » Et in secunda Regula (*Cap. 14*): « Cum excommunicatur aliquis pro culpa, mittatur solitarius in cellam obscuram in solo pane et aqua, ut in vespera post coenam fratrum medium accipiat paximatum, et non ad satietatem aquam. » Regula Magistri (*Cap. 15*): « Quod si forte propter levitatem culpæ non ei voluerit abbas duplicare jejunia, si fratres sexta reficiunt, ille ad nonam de uno pulmento, et panis cibarii sibi fragmentum et aqua a præposito suo pro misericordia porrigatur. » Concilium Tarraconense (*Can. 1*): « Si vero religiosus vel monachus in cella monasterii inclusus poenitentiae lamentis incumbat, ubi singulari afflictione panis et aquæ victum et abbatis ordinatione percipiat. » Ex quibus omnibus colligitur consuetam excommunicatorum refectioem fuisse in solo pane et aqua; solo, inquam, pane, ex quidem vili, cibario, hordeaceo, aqua vero permōdice, idque ad vesperam solum.

Nec a quoquam benedictur transeunte.] Similiter Regula Magistri (*Cap. 13*): « Tacito omnium pertranseat aspectu, petenti benedictionem nullus respondeat: Deus. »

Nec cibus qui ei datur.] Ita etiam Magister (*Ibidem*): « Quidquid ei porrigitur a nullo signetur. » Et S. Fructuosus in Regula monastica communi (*Cap. 14*): « Medium accipiat paximatum, et non ad satietatem aquam, et hoc ab abbate exsufflatum, non sauctificatum. »

Hæc sunt poenæ præcipuæ quas in delinquentes S. Benedictus infligi voluit. Fuere in usu et aliæ apud monachos quam plurimæ; ut sunt flagellatio, et e monasterio ejectio, de quibus postea; abrasio coronæ seu capitis decalvatio, conspurcatio sputamenti in facie, ut in Regula **374** S. Fructuosi Bracarenensis episcopi cap. 16. Imo notat Mabillonius noster (*Pref. in sæc. iv Bened., part. 1, n. 139*) quosdam exstitisse abbates qui cum eorum judicio Regula culparum remedia credat ac poenas, errata monachorum suorum oratione oculorum ac membrorum mutilatione punirent; unde Carolus Magnus in capitulari anni 789 pro monachis edito, cap. 16, præcepit, « ut disciplina monachis regularis imponatur, non sæcularis; id est non orbentur, non mancationes alias habeant, nisi ex auctoritate regulæ. » Et concilium Francofurtense anno 794, cap. 18: « Abbates qualibet culpa a monachis commissa, nequaquam permittimus cæcare, aut membrorum debilitatem ingerere, nisi regulari disciplinæ subjaceant. »

CAPUT XXVI.

De iis qui sine jussione abbatis ^a junguntur ^b excommunicatis,

Si quis frater præsumpserit sine jussione abbatis fratri excommunicato quolibet modo se jungere, aut

loqui cum eo, vel mandatum ei ^c dirigere, similem sortiatur excommunicationis vindictam.

^a Deest in Flor., Comp. et Lyr., *abbatis.*

^b Al., *jungunt se.*

^c Deest in Conc. *et.*

COMMENTARIUS.

inter alias quas superiori capite descriperat excommunicatorum pœnas, S. Benedictus dixerat, ne quis ei fratri in ullo jungeretur consortio, neque in colloquio. Igitur ne quis falsa pietate, aut commiseratione indiscreta motus contra aliquid præsumeret, sapienter subjunxit :

Si quis frater præsumpsit sine iussione abbatis fratri excommunicato quolibet modo se jungere, aut loqui cum eo, vel mandatum ei dirigere, similem sortiatur excommunicationis vindictam.] Quod ex antiqua veterum monachorum disciplina desumpsit, apud quos, et si quis, ut ait Cassianus (*Lib. II, cap. 16*), pro admisso quolibet delicto fuerit ab oratione suspensus, nullus cum eo prorsus orandi habet licentiam, antequam submissa in terram penitentia reconciliatio ejus, et admissi venia coram fratribus cuncta publice fuerit ab abbate concessa; ob hoc namque tali observantia semetipsos ab orationis ejus consortio segregant atque discernunt, quod credunt eum qui ab oratione suspenditur, secundum Apostoli sententiam tradi Satanæ; et si quis orationi ejus antequam recipiatur a seniore inconsiderata pietate permotus communicare **375** præsumpsit, complicem se damnationis ejus efficiat, tradens scilicet semetipsum voluntarie Satanæ, cui ille pro sui reatus emendatione fuerat deputatus, in eo vel maxime gravioris criminis incurrens, quod cum illo se vel confabulationis, vel orationis communione miscendo, majorem illi generet insolentia fomite, et contumaciam delinquentis in pejus enutrit. Idem etiam postea statuit Magister in Reg. c. 13, eandemque Ecclesia servavit severitatem, adversus communicantes cum excommunicatis, ut patet ex can. apostolorum, ex Callixti papæ epist. 2 ad Episcopos Gallia, ex episcopo Antioch. an. 341, can. 2; ex conc. Carthag. IV, can. 74; ex conc. Later. sub Innocentio II, can. 3. Vide Grat. II, q. 8.

Notat vero Hildegardus quatuor modis fieri posse ut aliquis cum excommunicato communique: 1º ignorans eum esse excommunicatum; 2º ignorans legem prohibentem communionem cum excommunicato; 3º ei participans animo provocandi eum ad humilitatis satisfactionem; 4º communicans cum eo, ut eum in malitia confirmet; 5º ut det illi fugiendi consilium, et medium exsequendæ fugæ subministret. Ex quibus casibus qui primo et secundo modo participant, ut immunes a culpa, ita etiam immunes esse debent a pœna; sic tamen ut novitiorum magister, qui probationis tempore legem non edocuit discipulos, indictam hic pro illis subeat pœnam. Qui vero tertio modo cum excommunicato participavit, si presbyter est aut esse potest, in minori culpa judicari debet (si enim majorem subiret excommunicationem, inabilis esset ad suscipiendos aut exercendos sacros ordine). Sin minus eandem excommunicationis vindictam sortiri debet; sed ita ut paucis diebus, verbi gratia, duobus vel tribus maneat excommunicatus. Qui vero quarto et quinto modo communicant, eandem omnino excommunicationis vindictam sustineant; hoc est tandem excommunicentur, quando ille, quocum communicaverunt, fuit

A et debet esse excommunicatus, ita ut illo excommunicationis vinculo soluto, ipse remaneat ligatus. Ita Hildegardus temporis sui disciplinam representans. Similiter Bernardus Cassianensis et Boberius observant tribus modis aliquam participare cum excommunicato: 1º Simpliciter cum eo loquendo, bibendo, comedendo, comitendo, operando; 2º ut communique ei cooperations et consilii; 3º ut communique ei auctoritate vel defensione. Quibus duobus postremis modis qui participant excommunicato, eandem sortiuntur excommunicationis vindictam; qui vero primo tantum modo, minorem dumtaxat incurrit excommunicationem. Sed in hoc illi loquuntur secundum recentiora jura; nam tempore S. P. Benedicti nulla nisi major agnoscebatur excommunicatio, a qua posteris sæculis nihil relaxant Ecclesie, prædicto casu minorem tantum inferens excommunicationem, que nec a suffragis, nec a consortio fidelium, nec a conferendis alteri sacramentis excludit, sed a sola sacramentorum participatione. Imo alia etiam accessit ex concilio Constantiensi moderatio, ut excommunicatio etiam minori non sit locus ex participatione cum excommunicato, nisi ille fuerit publice et nominatim denunciatus.

376 Nec mirum videri debet Ecclesiam aut monachos tantam in communicantes excommunicatis adhibuisse severitatem; hoc enim exigebat rectus ordo disciplinae, sive ad incutiendum aliis excommunicationis timorem, sive ad excommunicatos raboris suffundendos, atque hac confusione ad humilitatis satisfactionem provocandos. Alioquin si aliorum perfui possent consortio, magis ac magis indurati excommunicationis pœnam spernerent, imò alios sibi communicantes pervertere possent. Periculosum namque solatium tribuens, inquit Cassianus (*Lib. II, cap. 16*), cor ejus magis ac magis facit indurari, nec humiliari eum sinat, ob quod fuerat segregatus; et per hoc vel incorporationem senioris non magni pendere, vel dissimulatè de satisfactione et venia cogitare.

Notat tamen in secundo comment. Boberius hanc legem a S. Benedicto non sic latam fuisse, quasi vellet ut jungens se excommunicato excommunicationis pœnam ipso facto incurreret, et sed, inquit, ostendit textus quia pœna reus dignus sit, et peccati merito possit. Similiter Richardus de S. Angelo. « Non credo, ait, quod ipso facto incurrat ipsam dictam vindictam excommunicationis, cum istud verbum sortiatur tempus futurum designet; propter quod dico quod debet excommunicari per albatem. » Addit tamen: « Vel dicas quod ipso facto incurrat ipsam vindictam, ut magis timeantur quæ hic dicuntur. »

Sunt etiam nonnulli casus in quibus licite quis potest participare cum excommunicato, qui hoc comprehenduntur versiculo :

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

D Cujus explanationem videre est apud auctores qui ea de re tractaverunt.

CAPUT XXVII.

Qualiter debeat abbas sollicitus esse circa excommunicatos.

Omni sollicitudine curam gerat abbas circa delinquentes fratres: quia non est opus sanis medicis, sed male habentibus (*Math. IX*). Et ideo uti debet omni

^a Narb., mala.

^b Tres MSS., consiliatores.

^c Al., Sempetas. Al., Senpectas. Al., Sempetas.

modo, ut sapiens medicus, immittere quasi cecutos consolatores ^b sympectas ^c, id est seniores sapientes fratres, qui quasi secrete consolentur fratrem flu-

Al., Sempetas. Al., Sinpectas. Al., Sempetas. Editiones recentiores, Senipetas. Quidam antiqui diti, Senipetas.

ciuantem, et provocent eum ^a ad humilitatis satisfactionem. Et consolentur eum ^b, ne abundantiori **377** tristitia absorbeat: sed, sicut ait idem apostolus, confirmetur in eo charitas, et oretur pro eo ab omnibus (II Cor. 11).

Magno opere enim debet sollicitudinem gerere abbas, et omni sagacitate et industria curare ^c ne aliquam de ovibus sibi creditis ^d perdat. Noverit enim se infirmarum curam suscepisse animarum, non super

^a Oxon. et Cass. deest eum.

^b Hild. deest et consolentur eum.

^c Oxon., Flor., Hild., Boher., curare.

^d Al., subjectis.

sanas tyrannidem: et metuas prophetam comminationem per quem dicit Deus: *Quod crassum videbatur assumebatis, et quod debile erat projiciebatis* (Ezech. xxxiv). Et Pastoris boni pium imitetur exemplum ^e, qui relictis nonaginta novem ovibus in montibus, abiit unam ovem quæ erraverat quaerere (Luc. xix): cujus infirmitati in tantum compassus est, ut eam in sacris humeris suis dignaretur imponere ^f, et sic reportare ad gregem.

^e Al., Dominus.

^f Sabin., et Pastor bonus pium misit exemplum, quæ Hild., imponeret.

COMMENTARIUS.

Omni sollicitudine curam gerat abbas circa delinquentes fratres.] Propter delictum excommunicatos, ut apposite supplet Richardus de S. Angelo. Attendant hic abbates quanta sollicitudine S. P. Benedictus velit eos fratris excommunicati salutem curare, circa quam non simpliciter curam aut sollicitudinem habere præcipit, sed, uti post Hildemarum et Bernardum Cassinensem observat Boherius, omnem omnino sollicitudinem exhibere, idque ^c per se, per alios, verbis, exemplis, monitionibus, terroribus, blandimentis, afflictionibus, consolationibus, remissionibus spiritalibus et temporalibus, ne nimis remisse tractatus similia vel pejora iterum committendi materiam habeat, aut nimis crudeliter afflicto de misericordia desperare contingat, ^d inquit Bernardus Cassinensis.

Quia non est opus sanis medicus, sed male habentibus.] Hic ostendit S. P. Benedictus abbates aliosque prælatos non tam propter bonos quam propter malos imperfectosque monachos, imo fere unica propter tales esse superiores; et in hoc præcipuum eorum onus esse, quod talibus præfecti sint, uti egregie docet S. Bernardus ad Rainaldum abbatem de prælationis munere nimis anxium scribens in hæc verba (Epist. 73): *Hoc autem onus animarum est et infirmarum; nam quæ sanæ sunt portari non indigent, ac per hoc nec onus sunt. Quoscunque igitur de tuis inveneris tristes, pusillanimes, murmuratos, ipsorum te patrem, ipsorum te noveris esse abbatem. Consolando, exhortando, increpando agis opus tuum, portas onus **378** tuum, et portando sanas quos sanando portas. Si quis vero ita sanus est, ut magis juret te quam juvet a te, hujus te non patrem, sed parvam; eonitem, non abbatem cognoscas. Quid igitur causeris te aliquorum qui tecum sunt magis gravi consorcio quam frui solatio, cum solus omnium datus sis solatium tanquam omnibus sanior, omnibus fortior, qui omnibus sufficias per Dei gratiam solatiari, et a nemine omnium indigeas confortari. Denique in quantum gravis, in tantum lucraris; in quantum juvaris, in tantum tibi præmia minuis, &c.*

Et ideo uti debet omni modo ut sapiens medicus.] Eandem comparisonem instituit S. Basilii in Regulis brev., interrog. 23. Sapiens vero medicus, inquit Boherius, ille reputatur, ^c si morbos noverit prævidere, et qui propter multiplicata recidiva in desperationem patientem hujusmodi non inducit; et qui secundum diversitatem personarum et temporum diversam medicinam novit propinare, quia novis morbis nova convenit antidota preparari.

Immitere quasi occultos consolatores sympectas.] Sympecta vox obscura et explicanda difficultis, qua in exponenda variant commentatores. Nonnulli enim vulgarem lectionem retinentes, *senipetas* intelligunt senium petente, sicuti Romani proficiscentes *Romipetas* vocat Callixtus papa q. 24, c. 3; et demones

B noctipeta dicuntur in Vita S. Posthumii. Quam expositionem confirmare videtur S. Pater cum subjicit: *Id est seniores sapientes fratres*. Verum cum huic loci non refragentur omnes codices mss. antiqui, quæ non *senipetas*, sed *senpectas*, *sempectas*, *simpectas* legunt, et celeberrimos Regulae commentatores, Sinaragdus, Bernardus Cassin., Boherius in utroque comment., qui vocem hanc non Latinam, sed Græcam esse assunt: manifestum est in recentioribus editis corruptum esse Regulae textum, idque inicitia aut incuria amanuensium, qui cum ignorarent quid sit *sympecta*, sive, ut legitur in mss., *sempecta*, existimaverunt ex duabus litteris *ni* unicum a scriptoribus *m* factam fuisse, quod facile credi potuit ex nonnullis mss. in quibus *m* vix distinguitur a *ni*; cumque nescirent quid sibi vellet *senipetas*, additam fuisse litteram *c* existimaverunt, legeruntque *senipetas*. Verum *senipeta* non est verbum Græcum, sed *sympecta*.

Quid vero per *sympectas* intelligit S. Benedictus, ^c nec alibi quicquam positum aut expeditum valui reperire, ^d inquit Boherius. Attamen *συμπητας* vox Græca interpretatur *collator*, cujus mentio est apud Palladium in Vita Serapionis Sindonitæ: *Narrant vero Patres quod assumens quemdam sympectem monachum συμπητην ἀσκητην, vendidit eum in quadam civitate nimis gentilibus.* Ex quo loco Benedictus Hæftenus infert (Lib. viii, tract. 4, diq. 5) S. P. Benedictum voluisse ^c submitti aliquos socios et familiares, cum quibus olim forsitan ^c ludere fuerat solitus (frater excommunicatus), et qui actionem ejus fuerint *consortes*, ut ita grati et amici efficaciorum ei exhibeant consolationem. Sed hæc parum concinere videntur sequenti S. Patris expositioni, *id est seniores sapientes **379** fratres*. Rectius forsitan per *sympectas* aliquis intelligeret seniores aliquem fratrem qui cum abbate conspiraret ad excommunicatum colludendum, dolo bono capiendum, et ad debitum officium reducendum: atque ita intelligit Paulus Augustinus a Janua. Porro ex Ingulsi Historia quinquagenarius in ordine *sempecta* vocandus est.

Id est seniores sapientes fratres.] Itaque nimirum vocem illam S. Pater interpretatur, personæ potius quam vocis rationem habens; quia, inquit Bernardus, hoc nomen quocunque modo legatur, non potest hæc tria nomina significare. Immittat ergo seniores sapientes fratres, ut maturitas sit in senes, amor in fratre, cautela debita sive discretio in sapiente, ut aiunt Bern. Cass. et Boherius.

Qui quasi secreta consolentur fluctuantem fratrem.] Julianus Paris in lib. de Prima vivendi Ratione Cisterc. (Part. II, c. 6, sect. 3) eam tradidit fuisse consuetudinem, ut cum aliquis pœna culpæ gravioris propter peccatum, abbas omnibus indiceret faciendam pro eo orationem, designaretque unum aut alterum qui eum visitarent, consolarentur, et ad humilitatis satisfactionem provocarent. Verum huic consuetudini, quæ fuit Cisterciensis, repugnant antiqui Regulae

commentatores, Hildemar, Bernardus Cassin., Boherius, qui hæc verba quasi *secrete* exponunt *tanquam ab abbate non missi*: « Quasi non ab abbate, sed a se ipsis venisse illi fratri excommunicato loquantur, » inquit Hildemar. Et Bernardus Cassinensis: « Istud secrete hic importat quod non videantur ab ipso missi specialiter abbate, ne forte nimis de misericordia præsumens in sua duritia perseveret. » Idem fere iisdem verbis habet Boherius. Verum cum haud lateat excommunicatum neminem nisi ex abbatis licentia secum loqui posse, ne de abbatis clementia præsumat, huiusmodi sympætæ erit discretionis pie ac sapienter decipere incautum. « Potest autem, inquit Bernardus Cass., dicere sic: Frater, ego multum compati tibi, et multum desiderarem salutem animæ tuæ, et diligo te in Christo Jesu; et ideo compatiendo tibi ego obtinui a domno abbate quod liceat me loqui tibi. Hæc autem quæ dicturus sum dico ex me, et rogo te quod si tu aliquando loquaris abbati reconciliatus, sibi non dicas quod tibi dixerim verba ista; et tunc incipiat suas consolationes et alia verba ad animam lucrandam apta. » Hanc autem sollicitudinem cellerario, si prudens sit, committi posse asserit Hildemar, in cujus monasterio illius erat excommunicatis cibum ministrare.

Et consolentur eum, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur.] Ne sic desperans in æternum pereat.

Sed, sicut ait Apostolus, confirmetur in eo charitas.] Quod Bernardus Cassinensis exponit *eum charitate firmare*. Similiter Haestenius (*Lib. viii, tract. 4, disq. 5*): « Ita, inquit, in charitate confirmetur, ut non vacillet circa statum suum immutandum, aut a bono proposito deficiat, et præfracte rebellis efficiatur: quæ ex consolationis defectu suboriri possunt. » Sed hæc expositio supponit excommunicatum esse in charitate, **380** quod esset probandum. Rectius Hildemar: « Confirmetur in eo charitas, » inquit, id est habetur et teneatur erga illum charitas, ne frangatur; sive, ut ait Richardus de S. Angelo, confirmetur in eo charitas « diligendo fratrem, et non ipsius vitia; » et Boherius in secundo comm.: « Confirmetur in eo charitas, scilicet fraternitatis, ut dignus sit aliorum consortio. » Hanc charitatem equit illum nos habere demonstrabimus, si quod sequitur exsequamur.

Et oratur pro eo ab omnibus.] Ut convertatur ad Dominum, quam orationem distinctam ab illa de qua sequenti capite S. P. Benedictus, asserunt Hildemar, Bernardus Cass., Boherius. Ita etiam Haestenius (*Lib. viii, tract. 4, disq. 5*): « Id non de publica oratione, sed de privata intelligendum, aut vult ut omnes pro excommunicato apud prælatum intercedant, ut ab excommunicatione absolvatur. »

Porro sicut immittebantur ad consolandum excommunicatum seniores fratres, ita etiam aliquando ad increpandum, et probandum si vera esset ejus penitentia, ut patet ex Regula S. Fructuosi episcopi, cap. 14.

Magnopere enim debet sollicitudinem gerere abbas circa delinquentes fratres.] Ut cognoscant abbates quanti redemptas pretioso Christi sanguine facere debeant animas, repetit quod hujus capituli initio dixerat: *Omni sollicitudine curam gerat abbas circa delinquentes fratres.*

Et omni sagacitate et industria curare, ne aliquam de ovibus sibi creditis perdat.] Ac proinde si de alieni: fuga timeat, eam in carcerem mittat, catenis, compedibus aut vinculis stringat, ut ex hoc loco infert Hildemar. Notat autem Bernardus Cass. quosdam codices non *curare*, sed *currere* scribere; et revera ita legitur codex Anglicanus, Smaragdus Floriacensis, Hildemar, et Boherius, et quidem recte: nam proprium pastoris est post ovem errantem currere; debet autem « non corpore, sed mentis et intelligentiæ gressibus currere, ne aliquam de ovibus suis perdat per suam negligentiam, tarditatem, vel segnitiam, » ut loquitur Smaragdus.

Noverit enim se infirmarum curam suscepisse animum, non super sanas tyrannidem.] Ita etiam de prælati Ecclesiæ S. Augustinus (*De Mor. Eccl. cathol., c. 32*): « Non enim sanatis magis quam sanandis hominibus præsumunt. » Additque: « Perpetienda sunt vitia multitudinis ut curentur, et prius toleranda quam sedanda pestilentia. » Et S. Bernardus bouos describens prælatos (*Serm. 25 in Cant*): « Medicos se, non dominos agnoscetes, parant confestim adversus phrenesim animæ non vindictam, sed melam. »

Et metuat prophetæ comminationem, etc.] Hæc non indigent expositione.

CAPUT XXVIII.

De iis qui sapienter correpti non emendaverint *.

381 Si quis frater frequenter correptus pro qualibet culpa, si etiam excommunicatus, non emendaverit, acrior ei accedat correptio, id est, ut verberum vindicta in eum procedat. Quod si nec ita correxerit, aut forte (quod absit) in superbiam^b elatus etiam defendere voluerit opera sua, tunc abbas faciat quod sapiens medicus.

Si exhibuit fomenta, si unguenta^c adhortationum, si medicamina Scripturarum divinarum, si ad ultimum ustionem^d excommunicationis, vel plagas

virgarum^e, etiam si viderit nihil suam prævalere industriam: adhibeat etiam (quod majus est) suam et omnium fratrum pro eo orationem: ut Dominus, qui omnia potest^f, operetur salutem circa infirmum fratrem. Quod si nec isto modo sanatus fuerit, tunc jam utatur abbas ferro abscissionis, ut ait Apostolus: *Auferte malum ex vobis (I Cor. v)*. Et iterum: *Infidelis si discedit, discedat: ne una ovis morbida omnem gregem contamine* (I Cor. vii).

* Al., emendare noluerint.

^b Al., in superbia.

^c Hild., sive unguenta.

^d Nab., Sab., ultionem.

^e Oxon., Flor., vel plagarum virgæ. Cass., plaga-

rum virgæ. Conc., plagas virgæ.

^f Oxon., Cass., omnipotens est.

^g Flor., contagiet. Hild., contagiet, id est contamine.

COMMENTARIUS.

Si quis frater frequenter correptus.] Hoc est bis secrete monitus, et tertio publice oburgatus, ut exponunt Hildemar, Bernardus Cass. et Boherius. Licet

ex Nicolao de Fractura, *frequentia in duabus vicibus consistere videtur.*

Pro qualibet culpa.] Minori scilicet vel majori, ut

Inquuntur Beñ. Cass., Richardus de S. Angelo, et A. Boherius. Levis enim culpa, ut ait Bernardus, per contemptum gravis efficitur.

Si etiam excommunicatus.] Minori aut majori sententia, inquit Boherius in 4. comment., et indicare videntur ista verba, *pro qualibet culpa.*

Acrior ei accedat correptio.] Ubi querunt interpretes, **382** quomodo excommunicato acrior accedere possit correptio, cum maxima omnium poena sit excommunicatio. Quam difficultatem duobus modis solvere possumus. 1° Dicendo verberum vindictam una cum excommunicatione acriorem esse poenam, quam solam excommunicationem: et hoc voluerit Bernardus Cassinensis, cum ait: « Quidquid additur acius, iudicatur; non quod sic periculosius, vel majus, sed quia magis timentur diversæ poenæ quam una. » 2° Quia « verberum vindicta est acrior, et sensibiliior corpori, » inquit Boherius; sive, ut ait Richardus de S. Angelo, « dicas quod S. Benedictus vertit se ad conditiones delinquentium, qui magis dolent si percipiuntur externis, id est in corpore, quam si percussi sunt in internis, id est anima per excommunicationem. »

Id est ut verberum vindicta in eum procedat.] De verberibus, sive, ut nunc loquuntur, de disciplina diximus in lib. II de Antiquis monachorum Ritibus, c. 11.

Quod si nec ita se correxerit, etc., tunc abbas faciat quod sapiens medicus.] Hic observat Hillemarus sapientis prudentisque esse medicum non statim mutare aut multiplicare temere remedia; sed iisdem semper uti donec inutilia reddantur, atque ad alia transeundi cogant necessitas. Ex quo infert abbati tanquam sapienti animum medico non ita prope transeundum ab uno gradu ad alium, nec verbi gratia statim ut aliquem privatim monuit, hunc publice objurgare debere; aut ut publice objurgavit, statim excommunicare; sed aliquandiu expectare, si forte sua patientia delinquentem ad poenitentiam adducat.

Si exhibuit fomenta, si unguenta exhortationum, etc.] Quosdam hic veluti gradus describit per quos ad ferri præcisionem, hoc est ad ejectionem e monasterio medicus spiritalis tandem ascendere debeat. Sex præcipue notant Hillemarus, Bern. Cass. et Boherius (Vide Cons. Bened. tom. IV Anal.), scilicet 1° binam admonitionem secretam, 2° publicam objurgationem, 3° excommunicationem, 4° jejunium, 5° verberum vindictam, 6° orationem: quos omnes hic assignatos esse asserunt. Primum gradum his aiunt verbis contineri, *Si exhibuit fomenta, si unguenta exhortationum*; nam fomenta levia sunt medicamenta, quæ sæpe cum oleo fiunt; similiter et unguenta, quæ odorem reddunt, unde hic pro monitionibus secretis, quæ nihil asperi, nihil duri, nihil nisi leve continent, ponuntur: « Castigationes cum pietate et mansuetudine recte fomenta vocantur; exhortationes vero cum dulcedinis lenitate unguenta dicuntur, » inquit Smaragdus. Sed tamen Richardus de S. Angelo per fomenta medelam, quam pro gravioribus culpis c. 25 præscribit sanctus Benedictus, pro unguenta exhortationum consolationes per inmissos symptæctas, qui provocent ad humilitatis satisfactionem, intelligit, hoc est lenitatem cum asperitate.

Si medicamina Scripturarum divinarum.] Hæc quia terrent non incongrue objurgationem publicam significunt, secundumque gradum repræsentant.

383 *Si ad ultimum usionem excommunicationis.*] En tertius gradus, quem sanctus Pater usionem excommunicationis appellat, qui revera urit animam; « sed ustio ista a peccati rubigine humilem purgat animam, superbam vero in plumbi convertit naturam, » inquit Smaragdus. De triplici hoc gradu ita discurret sanctus Bernardus (Serm. 44, in Cant.): « Necessarium habet spiritalis medicus etiam vinum servidi zeli cum oleo mansuetudinis, cui sane convenit non modo consolari pusillanimes, sed etiam corrigere inquietos: si enim viderit illum qui vulneratus est, id est qui peccavit, blandis ac lenibus hortamentis,

quæ in eum prærogata sunt, minime emendatum, magis autem abutentem sua mansuetudine, et patientiam negligentem fieri, et in peccato suo etiam securius obdormire; frustrato tam suavium oleo monitionum, oportebit sane mordacioribus uti medicamentis, et vinum compunctionis infundere, duris videlicet cum eo increpationibus agere; et si causa requirit, et duritia tanta est, etiam censura ecclesiasticæ baculo percellere contemptorem. »

In tertio autem gradu quartum scilicet jejunium contineri docent, et certe una cum excommunicatione solet jungi; nam S. P. Benedictus excommunicatos tibi refecionem mensura vel hora qua præviderit abbas eis competere sumere præcipit.

Vel flagas virgarum.] En quintus gradus, de quo in lib. II de Antiquis monachorum Ritibus.

Adhibeat etiam quod majus est suam, et omnium fratrum pro eo orationem.] Sextum gradum tanquam efficacissimum omnium remedium præscribit orationem omnium fratrum, quia, ut ait S. Leo (Serm. 3 de Jejun. sept. mensis), « Plenissima peccatorum obliuescit abolitio, quando totius Ecclesiæ una est oratio et una confessio: si enim duorum vel trium sanctorum pio consensu omnia quæ poposcerint Dominus præstanda promittit, quid negabitur multorum milium plebi unam observantiam pariter exsequenti, et per unum Spiritum concorditer supplicanti? »

Eosdem fere gradus correctionis offendes in Regula Cujusdam ad virgines cap. 20. Vide Regulam Orientalem cap. 52 et sequentibus.

Quod si nec isto modo sanatus fuerit, tunc jam utatur abbas ferro abscissionis.] Ita etiam sanctus Basilius (Regul. fus. c. 28): « Qui ad obediendum mandatis Dei segniter est affectus, principio tanquam infirmo membro condolendum est ab omnibus, et a præposito tentandum an suis ipsam laudibus ab eorum infirmitate restituere valeat; perdurantem vero in ea inobediencia emendationemque respuentem severius coram omnibus fratribus arguere oportet, et cum omni adhortatione ut medelam suscipiat inducere. Quod si post multam correptionem nec pudorem induerit, nec seipsum curaverit, tanquam (ut in proverbio est) sui ipsius corruptorem, et veluti corruptum, ac prorsus inutile membrum multis cum lacrymis ac lamentis ad exemplum medicorum a communi corpore amputetur; etiam illi si **384** quod membrum incurabili morbo corruptum invenerint, ne ad ulteriora malum illius proserpat, propter vicinitatem proxima quæque corrumpens, incisionibus illud et ustionibus auferra solent; quod et nobis erga eos necessario faciendum est, qui inimico animo præditi, ut impedimento sint mandatis Domini, juxta mandatum Domini dicentis: Si oculus dexter tibi obstaculo fuerit, erue eum et projice abs te. »

Ut ait Apostolus: Auferte malum ex vobis.] Apostolico confirmat testimonio quod hic statuit, ejusque verba suo proposito adaptat: Auferte malum ex vobis, ejiciendo scilicet extra monasterium: ita enim placuerat antiquis illis vitæ monasticæ Patribus, eos qui nulla arte emendari poterant, expellere a monasterio, ut patet ex loco sancti Basilii modo relato, et ex Regul. brev. interrog. 44, et ex Cassian. I. IV, c. 16. Ita etiam Regula Orientalis decernit (Cap. 35), ut « Si quis fuerit tam durus, tam alienus a timore, ut tot castigationibus et tot remissionibus non emendet, projiciatur de monasterio. » Regula sancti Fructuosi (Cap. 8): « Si se corripere non permiserint, foras projiciantur. » Et iterum (Cap. 14): « Quod si in malo perseverans perduraverit, et propria voluntate poenitentiam agere noluerit, et sæpe ac sæpe contumax, et murmurator patule contra seniores vel fratres in facie perstiterit, et cum propinquis se vindicare maluerit, in collationem deductus exuatur monasterii vestibus, et induatur quas olim adduxerat sæcularibus, et cum confusionis nota a monasterio expellatur. » Et item (Cap. 15): « Verberatus deo in carceri mancipetur, aut si poenitere noluerit, foras projiciatur. »

tur.) Regula tertia S. Augustini attributa (Cap. 25) : « Convictus debet emendationem sustinere vindictam; quam si ferre recusaverit, etiamsi ipse non abcesserit, de vestra societate projiciatur: non enim hoc sit crudeliter, sed misericorditer, ne contagione pestifera plurimis perdat. » Ita etiam Justinianus imperator (Novell. 135) : « Si delictum atrocius sit quam quod medela reparari possit, tunc prorsus e monasterio ipsum expellito. » Item quoque Gregorius papa IV in epist. ad episcopos Gallie, etc., *De privilegiis Floriacensis monasterii* (Misc. Baluz. tom. II) : « Permittimus etiam ut, si alicujus de ipsis fratribus onerosa conversatio fuerit, ipse potius cum suo detrimento discedat quam alios inquinet. » Hujus rei praxim videre est in Vita S. Sabini n. 41 et 41, tom. III Monum. Eccles. Græc.; in Vita sancti Aigulfi abbatis et martyris, n. 13, s.r.c. II Bened., et alibi passim apud auctores. Imo, juxta sextam synodum cap. 12, abbas vitiosus e monasterio ejici poterat.

Porro circa ejusmodi ejectionem quo veniunt observanda. Primum non eam semper fuisse perpetuam, sed aliquando solum ad tempus, ut notat Menardus noster ad Concord. Regul. c. 51, § 3. Secundum ejectionem ejusmodi monachum sub episcopi cura remansisse, ut præscribitur in concilio Meldensi can. 39 : « Monachus de monasterio sine consultu et præsentia episcopi aut vicarii ejus ad hoc regulariter deductus non ejiciatur; cujus dispositione et auctoritate de cætero vita et conversatio ejus ejectione, ne perditus perpetuo fiat, si aliquo modo salvari potest, ordinari debet atque decerni. »

Nunc vero alia viget in monasteriis consuetudo, scilicet non ejiciendi rebelles incorrigibilesque monachos, sed solum incarcerationi; id quod olim præscripserat sanctus Isidorus his verbis (Cap. 15) : « Quamvis frequentium gravissimorumque vitiorum voragine sit quisquam immersus, non tamen a monasterio projiciendus; sed juxta qualitatem delicti coercendus est; ne forte qui pote at per d uturnam

A penitentiam effugere, dum projicitur, ore diaboli devoretur. » Et Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 20) : « Quod si nec sic corrigi voluerit, intra septa monasterii sub penitentia tenore ab omnibus præter custodiis segregata, tandiu castigetur diversis correct quibus, usque dum ejus humilitas omnibus vera credulitate pateat, quoniam et invitis sæpe salus præstat. » Idem approbasse videtur S. Gregorius, seu quisvis alius in libros Regum (Lib. IV, cap. 9), ita scribens : « Qui sunt in monasteriis tepidi, medendi sunt quasi agri, non sunt ejiciendi ut mortui. » Accedunt nova statuta Cartusianorum (Parth. II, cap. 9, n. 5) : « Nullus pro quocunque crimine de ordine expellatur, sed pro modo criminis et delicti, carceri perpetuo vel ad tempus intrudatur. » Atque ita Paulus sæculo XI abbas S. Albani in Anglia, « contumacibus carcerem tetrum et fortem constituit præparari, » ut scribit Matth. Paris. in lib. de Vit. viginti trium abbatum S. Albani. Eadem lex fuit sanctimonialibus posita, quarum cum una ex monasterio Metensis S. Petri, detracto velo, ejectione esset, recipi jussa est, et intra monasterium in ergastulo poni decreto synodi Metensis anni 888, can. 9. Possunt tamen e iam nunc incorrigibiles, servatis servandis, ex bulla Urbani VIII expelli ex monasteriis.

Et iterum infidelis, si discedit, discedat. Hæc dicit Apostolus de infidei cum conjugis fidei matrimonio conjuncto, quam si propter fidem relinquit, discedere permittit. Ejus verba suo proposito S. Benedictus adaptat: Infidelis si discedit, aut sponte de monasterio egrediens, aut iniuste projectus, uti exponit Hildemarus, discedat.

Ne una ovis morbida totum gregem contamine. Sive, ut loquitur Justinianus imperator (Novell. 133) : « Ut cum seipsum a melioribus ad deteriora contulerit, ipse solum inprobis suæ fructum capiat, neque vitiorum suorum aliquid cæteris contagione affricet, quemadmodum peste laborantia et incurabili ægrotantia solent perora. »

CAPUT XXIX.

Si debeant iterum recipi fratres exeuntes de monasterio.

386 Frater qui proprio vitio egreditur aut projicitur de monasterio, si reverti voluerit, spondeat prius omnem emendationem vitii pro quo egressus est; et sic in ultimo gradu recipiatur, ut ex hoc ejus

humilitas comprobetur. Quod si denuo exierit, novæ tentio ita recipiatur. Jam postea sciens omnem sibi reversionis aditum denegari.

COMMENTARIUS.

Frater qui proprio vitio egreditur aut projicitur de monasterio. Cum nullus sit adeo scelestus, aut tam grandis peccator, quem victrix tandem gratia ad meliorem frugem revocare non possit, quemque vere revertentem ad Deum omnino abjicere, non modo durum, sed et impium foret: cum superiori capite S. P. Benedictus incorrigibiles expelli e monasterio præscripserit, statim docet, an, quoties et quomodo recipi debeant qui proprio vitio egrediuntur aut projiciuntur de monasterio. Proprio autem vitio egredi, Richardo de S. Angelo idem est ac *propria voluntate*; Boherio in secundo tom. : *Sua quidem vitiosa voluntate occasione proprietatis in ejus forsans peccatore bullientis*; minus quidem, uti videtur, proprie: melius et rectius in primo comment. : « Scias, inquit, quod ideo dicit proprio vitio, ut excludatur egressus virtuosus, qui sit quando petita licentia, licet non obtenta, quando spiritu Dei ducitur frater de arciori religionem intrandam; et ut excludatur transitus a monasterio in eremum: sed loquitur quando frater timore disciplinæ, vel animi inconstantia, vel levitate, vel propter mundanas voluptates

egreditur sine licentia de monasterio ad sæculum redeundo, ut se celet abbati, et talis dicitur fugitivus. » Aliter Hildemarus proprium vitium exponit, quod ita fugitivo aut projecto est proprium, ut nulli sit alteri commune: « Proprium, inquit, vitium est illud, ubi cum perpetratur, alius non intermiscetur, sed solus unus illud malum peragit. » Si enim vel alterum secum vitii conscium habeat, jam non erit proprium, sed commune: atque ideo a Bernardo Cassinensi *contagiosum* appellatum, de quo ex eodem Bernardo et Hildemaro tacet hoc capite sanctus Benedictus. Hic nimirum quinque distinguit causas, pro quibus aliquis egredi de monasterio potest. 1° Quidam propter relaxatam in proprio cænobio vitæ regularis disciplinam exeunt, ad aliud observantiæ strictioris transituri. 2° Alii, studio majoris perfectionis aut contemplationis, eremum appetunt. 3° Alii levitate et inconstantia, aut timore disciplinæ egrediuntur. 4° Alii propter superbiam, contumaciam aut aliud vitium projiciuntur, aut propria temeritate exeunt. 5° Denique propter vitium contagiosum, hoc est commune, pro quo cum alio expel-

luntur. Et primi quidem et secundi non solum, si revertantur, suscipiendi, sed etiam cum honore et amore amplectendi, ut eorum exemplo alii aedificentur. Tertii et quarti eo modo recipiendi, quem hic describit S. Benedictus. De contagiosis omnino silere S. Benedictum docent Hildemarus et Bernardus Cassinensis: de quibus idem ferendum iudicium, etsi id non scribat sanctus Pater, ac de tertio egressi, aut projectis: hoc est, ut etiam post primam egressionem aut ejectionem revertentes non recipiantur; aut si motus abbas misericordia suscipiendos censuerit, recipiat quidem, sed habitaturos in tali loco, hoc est in monte, aut locis ubi haud queant alios ad peccatum trahere et maculare, et « si ita voluerint agere, inquit, ut supra diximus, recipiantur tandem, donec possit illos cognoscere abbas, et eis credere sine difficultate: » alioquin, si ita noluerint, nec recipiantur. Fatetur tamen idem Hildemarus maximam monasteriorum Franciæ partem hunc locum aliter intellexisse, nec inter proprium aut commune vitium distinxisse, sed simpliciter pro qualicumque vitio egressos usque tertio recepisse, nec eos quos post secundam aut tertiam fugam reciperent, in ea qua ante fugam digni erant, poenitentia detinuisse. « Sed tamen, addit, illi faciunt melius, qui secundum priorum sensum faciunt; eo quod sapientiores et acutiores sunt qui ita intelligunt; nam et ego ita facio in nostro monasterio, et ita hortor ut ceteri faciant, sicuti sapientiores intelligunt et faciunt. »

Porro crimina capitalia propter quæ meretur monachus, si non emendaverit, et monasterio ejici, ex Nicolao de Fractura sunt, « sacrilegium, homicidium, adulterium, fornicatio, falsum testimonium, rapina, furtum, superbia, avaritia, concupiscentia; et si longo tempore tenetur iracundia; et ebrietas, si assidua sit, in eorum numero computantur. » Carthusiensis in antiquis statutis « confesum coram testibus vel convictum de incontinentia, de manu violenta, de furto, de proprietate, rebellione, inobedientia, infamatione criminis, quod quis objicit alteri, nec probare potest, de magisterio conspirationis, nec non de frequenti seminatione discordiæ, » etiam professum a toto ordine faciunt alienum.

Spondeat quidem omnem emendationem vitii pro quo egressus est. Istæ autem « omnis emendatio comprehenditur specialiter in duobus, ut debita fiat satisfactio, et vitii non sit iteratio, » inquit Bernardus Cassinensis. Idem habet Hildemarus. Vult ergo S. Benedictus non simplicem in redeunte vitæ in melius de cetero in tituendæ spem, sed etiam sinceram pro culpis ante **388** et post fugam aut ejectionem commissis satisfaciendi voluntatem: unde Hildemarus hunc locum exponens: *Spondeat omnem emendationem vitii pro quo egressus est*, idem esse assentit « ac si diceret, in ipsa poenitentia suscipiatur, quam dignus erat habere quando projectus est, vel egressus est, » etc. Imo etiam in majori propter fugam et delicta quæ eam comitari solent.

Et sic in ultimo gradu recipiatur, ut ex hoc ejus humilitas comprobetur. Ita etiam Regula S. Pachomii (Art. 79): « Qui absque commotione fratrum recesserit, ac postea poenitentia venerit, non erit in ordine suo absque majoris imperio. » Regula sancti Fructuosi (Cap. 20): « Si certe ipsi apostata ab omnibus fuerint expulsi, et huc illucque vagantes, diversis locis instabiles atque vacillantes, suo monasterio reverti se petierint necessitate compulsi, in fornace probentur; et cum probati fuerint, suo monasterio reformentur; et non prima; sed ultima cathedra recipiantur. » Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 21): « In extremo loco inter poenitentes recepta tandiu examinatur, usque dum probabilis ejus vita inveniat. » Statuta Guigonis (Cap. 77): « Si quis habitatorum loci hujus vel auferit, vel pulsus fuerit, et ductus poenitentia redierit, promittens sua-

rum emendationem perversitatem, et ejus proprie vitii propter quod pulsus fuerat vel auferat, tractabit prior causam ejus communi consilio, et sicut vel fratrum numerus, vel domus utilitas, vel etiam salus ipsius postulare videbitur, faciet ei: et si consilium recipiendi placuerit, ad probationem humilitatis in ultimo constituetur loco. » Antiqua statuta Carthusianorum (Part. II, c. 32, n. 26): « Omnes autem criminosi clerici vel laici postquam reconciliati fuerint, omnium quos invenerint semper ultimi erunt, sine spe restitutionis in primum gradum. » Paulo indulgentiores in Nova Collectione statutorum (Part. II, c. 25, n. 31): « Qui cum semel reconciliati fuerint, inquirunt quantum ad locum annos quos extra ordinem nostrum expulerunt; illique tantum anni quos in ordine fecerunt, redduntur eis. Si autem bis reconciliati fuerint, omnium quos invenerint ultimi semper erunt. » Instituta capit. general. ord. Cisterc. (Cap. 64): « Fugitivus, si infra undecim dies redierit, restitui potest in ordine quem prius habuerat; si vero ultra undecim dies redierit, recipi quidem potest, ita tamen quod in eo gradu in quo ultimus recipitur, semper permanebit. » Hanc multam nonnihil auget Instituciones cap. gener. ejusdem ord., in quibus hæc lego (Dist. 10, cap. 5): « Omnes fugitivi qui modo extra ordinem sunt vel a modo exierint, nisi infra septem dies post egressum redierint, omnium quos invenerint ultimi semper erunt; et monachi qui his exierint, nunquam promoveantur in abbates. Fugitivi vero qui infra septem dies redierint, ultimi erunt ad minus per annum. »

Quia vero hic agitur de receptione fugitivo una sponte revertentium, haud erit fortassis ingratus lectoribus antiquum ordinem eos in monasterio recipiendi hic referre, quem tam ex mss. libris quam ex editis depromimus.

Ex mss. Consuetudinibus Romani S. Pauli et Furfensis monasterii.

389 Frater fugiens de monasterio, dum reverti voluerit, nudus et discalciatus veniat in capitulum; in brachia tenens cucullam, et manu virgam ferens; acceptoque judicio, eat foras in aliquo loco, et vestiat se, et calciat, revertensque in capitulum, petat veniam ante abbatem, et ipso jubente, eat sedere sicut regula præcipit. Si abbas desit, ipsi revertere iudicium. Cum autem ventus fuerit, ipse frater subducatur se a conspectu ejus donec tali in loco veniat ubi petat veniam suam satisfaciendo, et quod ei præceperit, id faciat: una nocte jaceat in hospitale antequam recipiatur. Si fugerit de aliqua cella, et ibi reversus fuerit, recipiatur ut est supra dictum; et quando venerit ad caput monasterii, similiter id faciat. Si fugerit de aliqua cella, et ibi non reversus fuerit, et venerit ad caput monasterii, recipiatur ut est superius prænotatum, donec vocetur prior de cella, et audiantur querelæ amborum, et ubicunque fuerit culpa inventa, emendetur; post hæc, si priori deditur, revertatur ipse frater ad ipsam cellam.

Ex mss. Consuetudinibus S. Benigni Divionensis, cap. 52.

Fugitivi vero monasterii cum redierint, hoc modo debent satisfacere: si veniunt post capitulum, debet eleemosynarius eos suscipere donec in crastino fratres fuerint in capitulo: quibus congregatis, postquam aliquantulum de ordine suo loculi fuerint, mittitur eleemosynarius, ut eos adducat. Illi autem in auditorio nudati et discalciati, cuculla plicata in sinistra, acceptoque manipulo virgarum in dextera, sic debent venire in medium capituli, positisque cucullis ad sinistram, et virgis ad dexteram, coram domno abbate vel priore humiliter veniam petant in medio eorum. Deinde, dicto eis ut surgant, sedent ad terram, resumptis cucullis tantum super genua;

* Id est accepta flagelli disciplina.

tunc si dominus abbas adfuerit, quare illi iudicium placuerit dabitur eis; si vero non adest, non dabitur eis iudicium, sed dicit eis, qui tenet capitulum: Istud iudicium domni abbatis est, ille expectandus est: et, et circumdate vobis vestimenta vestra, ac redite. Quo facto, petunt iterum venias suas, et præcipitur eis ut eant sessum ultimi omnium; et sic semper sunt et in choro, et in capitulo, et in omnibus locis, extremi videlicet omnium, etiam novitiorum, quousque dominus abbas faciat eis misericordiam. Qui autem habitum abiecerunt, eodem quidem modo suscipiuntur, excepto quod habitum secum in capitulo non deferunt, sed ponitur ante pedes ejus qui tenet capitulum; et postquam, ut dictum est, nudi satisfecerint, dicitur eis a præside, ut si volunt habitum, quem voluntate propria reliquerunt, sponte sua accipiant. Quando autem dominus abbas venerit, si, ut dictum est, eo absente suscepti sunt, tam illi quam isti non debent **390** venire in præsentia illius, donec ipse præcipiat; sed vel in infirmary, vel in alio loco manere, donec ipse pro eis mittat; et tunc non nudantur, neque discalceantur, sed staminias (Sic) suas præparant, ut si domno abbati placuerit, nudi suscipere iudicia parati inventiantur. Cum autem capitulum ingrediuntur, non ad sedes suas, sed recto tramite ante domnum abbatem gradiuntur, et venias petere non morantur.

Eadem fere leguntur in mss. C. consuet. Cluniae.

Ex ms. libro Usuum Becensium.

Quando frater qui proprio vitio egressus fuerat, vel de monasterio projectus, poenitens revertitur; si abbas et conventus eum suscipere voluerint, quandiu foris erit, in elemosynæ hospitio erit, de cellerario victum habebit. Si pannos non habet, camerarius inveniet. Cum vero recipi debuerit, in capitulum veniet nudus et discalceatus, succinctus staminia, ferens cucullam plicatam super sinistrum brachium, et virgas in manibus. Et accipiens veniam prostratus, ponet ex una parte virgas, ex altera cucullam: iustus ab abbate surgat, statimque redibit ad suscipiendam disciplinam, et trahet cucullam super genua sua. Post iudicium vestiet staminiam suam et cucullam; et reducetur ubi induatur cæteris vestimentis suis: postea revestitus revertetur in capitulum ad locum ubi fuit prius, et accipiet plures venias prostratus toto corpore per singulas dicens: *Mea culpa*, donec abbas dicat, Sufficit. Tunc suscipiet sententiam gravi culpæ, et exibat capite aperto capitis. Et frater sibi deputabitur, qui cum duceat ad locum ad hoc destinatum, ubi erit quandiu abbas secundum modum culpæ iudicaverit: quando vero vocatus in capitulum venerit, nihil cuiquam dicet, nec quisquam sibi; sed accipiet veniam, et surget injusus; et mox præparabit se ad suscipiendum iudicium, et sic reducetur in priorem locum. Die quo in capitulum veniet, habebit omnes cibos quos conventus habuerit; si non venerit, non habebit præter panem et aquam, nisi abbas jusserit. Ad omnes horas nocte et die sedebit foris ad ostium oratorii, et in fine horæ jacebit in terra, sicut S. Benedictus jubet, aperto capite, pronus omnium pedibus exeuntem. Similiter faciet ad prandium et ad cenam, quando conventus venerit de refectorio, et quando post versum exierit de oratorio; et cum omnes exierint, revertetur in locum suum. Ad capitulum et ad collationem non satisfaciet, nec ad introitum, nec ad exitum; sed erit in loco suo usque in sequentem horam. Cum vero abbas de tam gravi poena dimiserit, veniens in capitulum, accipiet veniam, et quæret iudicium. Post hæc cum abbas dixerit quod dimittet eum de gravi culpa, accedens frater discooperiet caput, et corruet ad pedes ejus; et absolutus sedebit ultimus in capitulo et choro; et erit in levi culpa: antiphonam non imponet, responsorium non cantabit, lectionem non leget, nec manducabit cum fratribus; ad omnes canonicas **391** horas prostrabit se in choro ante gradus, ubi bene-

A dictio accipitur, dum incipitur *Kyrie eleison*, et surget sacerdote dicente in fine collectæ *Per Dominum*. Factus duodecim lectionum, si concedat abbas, non faciet satisfactionem istam. Quando vero dominus abbas eum de levi culpa in capitulo dimiserit, prosteret se ad pedes ejus, et de mo absolutus sedebit ubi abbas jusserit. Si ultimus fuerit inter benedictos fratres, et eos si qui sunt qui nondum sunt professi, sedebit quandiu abbas jusserit. Hoc totum de utraque culpa fiet de fratre qui in monasterio vel extra fecerit quod talibus poenis debet emendari. Si autem abbas tam longe absuerit a provincia, ut ejus reditus ad præsens non expectetur, et aliquis frater hujusmodi redierit, prior consilio fratrum poterit eum suscipere eo ordine quo dictum est. Nam aliter non debet ab quo n. titia et jussu abbas præsumere cuiquam gravis vel levis culpæ poenam imponere. Nullus alius licet ullo modo attentare audeat, nec fratrem quilibet verberari a deo jubere debet, nisi abbas, et hoc in præsentia sua.

Ex Statutis Lanfranci, cap. 17.

Fugitivus de monasterio monachus, si revertum ad monasterium suscipiendum eum esse abbas iudicaverit, hoc modo suscipiatur. In hospitali domo aliquantis diebus primum maneat; ad claustrum, vel ad officinas claustrum, vel ad monasterium nisi jussus nullatenus accedat, et interim poenitentiam suam, et humilitatis, et patientiam aliquod documentum ostendat. Nullus frater secum conversetur, nullus ei in aliquo consortio vel colloquio conjugatur, nisi ei ab abbate, vel a priore, vel ab eo qui servat ordinem, jubatur. Ea vero die qua in capitulum intraturus est, in locutorio vestimentis suis se exuat; staminiam, si habitum non reliquit, circumposito e colloquio circumcingat, sinistro brachii cucullam plicatam, et in dextera manu virgas sumat; et sic nudis pedibus, nudo desuper corpore, duente eum frater cui injunctum fuerit, in capitulum veniat. Quo ingressus in loco ubi prosterni solet, statim se prosternat. Interrogatus more solito, culpam dicat; deinde sedens corporalem disciplinam ad imperium abbatis suscipiat: qua suscepta, cuculla tantum ibi induta, sicut venit, sed non ferens virgas, in locutorium redeat, ibi se calecat, et regulariter induat, et in capitulum rediens, tandiu se prosternat donec ab abbate dicatur ei: Sufficit. Injurgatur ei satisfactio gravi culpæ, et in ipsa satisfactione habeat se, sicut superius dictum est, cum de gravi culpa ageretur. Si abjectus monachi vestimentis in seculari habitu ad monasterium redit, servatis circa eum cæteris, quæ superius dicta sunt, seculari veste, in qua reversus est, circumcingatur, sicut supra de staminia dictum est, et non portans cucullam, capitulum ingrediatur, et post susceptam disciplinam, cuculla a camerario ante ipsum posita ab eo suscipiatur, et ibi statim induatur.

Ex Constitutione Benedicti papæ XII, cap. 24.

392 Ad ecclesias etiam, vel monasteria, seu loca hujusmodi redeuntes, ad communionem aliorum monachorum sive fratrum donec satisfactionem hujusmodi fecerint, nullatenus admittantur; quæ subijcitur esse talis, videlicet quod a porta regulari, parlatorio, seu alio loco consueto per claustrum cum magistro novitiorum, vel alio ad hoc deputato, ad capitulum veniat in staminia, vel nudus, secundum quarundam ecclesiarum, monasteriorum, et locorum religiosorum morem, femoralia et caligas sine pedibus tantum habens; cucullam, seu scapulare vel focum in brachiis, ac ferulam in manibus suis ferens, cum quibus, ibi prius venia recepta, et sua recognita culpa, coram omnibus publice verberetur. Demum vero per abbatem vel alium prælatum principalem, si sit ibi, aut priorem, vel alium post abbatem, seu per principalem prælatum hujusmodi poenitentia sui poena levis aut gravis culæ sibi qualitate demeriti

imponatur secundum morem cujuslibet ecclesie, A
monasterii, seu loci laudabiliter observatum. Proviso
attentius, quod modum peccati modus correctionis
nequaquam excedat.

*Ex antiquis Carthusiensium Statutis; part. II, cap. 34,
num. 30.*

In reconciliacione fugitivorum qui non sunt crimi-
nosi, talis forma servetur: Redeuntes in prius cla-
menti culpam suam presente conventu misericordiam
postulantes, et emendationem promittentes, et tam
monachi quam conversi; si infra quinque dies redie-
rint, statim reconciliantur ordini et conventui, et
quindecim in capitulo recipiant disciplinas, et quin-
decim diebus comedant ad terram in refectorio super
asserem nudum, cum exceptionibus supradictis, et
sint novitii: prior tamen suus cum consilio conventus
possit eos restituere, quando sibi videbitur, in pristi-
num gradum. Si vero ultra quinque dies redire
distulerint, ad minus per hebdomadam sustententur
extra cellam et extra conventum: qua completa, B
prior cum consilio conventus poterit eos, quando sibi
placuerit, conventui plenarie reconciliare. Porro isti
a prima die sustentationis per quadraginta dies sus-
tineant in victualibus 393 disciplinas; postquam
vero conventui sociati fuerint, per viginti dies disci-
plinentur: monachi scilicet post vespas, laici die-
bus ferialibus post matutinas, et festivis post vespe-
ras, ut dictum est de criminosis, et per viginti dies
comedant ad terram in refectorio, sicut criminosi, et
per annum sustineant predictam generalem ordinis
disciplinam, nec habeant obedientiam, nec vocem in
conventu, nec contra aliquem, ut supra dictum est
de criminosis, donec per capitulum generale conce-
datur. Qui cum semel reconciliati fuerint, amittent
quantum ad locum annos, quos extra ordinem no-
strum expenderunt, illique tantum anni, quos in
ordine fecerant, reddentur eis. Si autem bis recon-
ciliati fuerint, omnium, quos invenerint, semper
ultimi erunt. Post tertiam reconciliacionem, sciant
omnes tam clerici quam laici, omnem sibi reconci-
liationis aditum secundum B. Benedicti dicta denegari.

*Ex ms. Statutis S. Stephani Grandimontensis, alio-
rumque ejus successorum pastorum a Guillelmo Pet-
licerii primo abbate Grandimontensi collectis, cap. 11.*

Quicumque fateri ordinis nostri ultra dies tres exi-
verit de ordine, nunquam recipitur ulterius in ordine,
nisi per capitulum generale. Et novitii, qui infra
annum sue probationis a nostro ordine exiverint,
ulterius in nostro ordine minime admittantur, nisi de
consensu capituli generalis. Fugitivi ab ordine per
annum verberentur in capitulo omnibus diebus domi-
nicis, et in omni sexta feria sicut in pane et aqua, et
sedeant in solio [f. solo] refectorii refectiois tempore,
et in ecclesia ad horas, et in capitulo dum capi-
tulum tenebitur, in inferioribus sedibus stent per
annum.

*Ex ms. Constitutione Clementis V papae pro ordine
Grandimontensi.*

Fugitivi autem de dicto ordine, si ad ordinem
ipsam reversi fuerint, per triennium ad aliquam ad-
ministrationem vel officium in eodem ordine habere
non possint, nec prior vel definitorum secum super
hoc durante dicto triennio valeant dispensare.

* In Nova statutorum Collectione part. II, cap. 2°,
ita habetur: « Qui vero ultra quinque dies redire
distulerint, de cetero quandocunque redierint non
recipiantur nisi ad carceres; a quibus tamen, si crimi-
nosi non fuerint, nec secundo jam fugerint, priores
eorum de consilio conventus poterunt illos educere,
quando videbitur expedire. Educi vero viginti in
capitulo recipiant disciplinas, et per viginti dies co-
medant ad terram, et per annum generalem ordinis

Ex Constitutionibus Fulvensium cap. 29.

Quod si redire voluerint, sic accipiantur: carcere
conclusi per quantum tempus superiori congregatio-
nis visum fuerit, triduum singulis hebdomadis in
pane et aqua jejunent, et semel quaque hebdomada
virgis cardantur. I gressi vero de carcere ad infimum
locum abjiciantur; si clerici sunt, clericorum; si
conversi, conversorum, omni praecisa spe restitutio-
nis in pristinum locum, et simul jure suffragii 394
quinquennium priventur. Quas poenas superior con-
gregationis pro ratione circumstantiarum et personae
possit augere vel mitigare, etc.

Ex dictis hactenus de ordine suscipiendorum eja-
ctorum aut fugitivorum, constat: 1° aliquod ante
tempus in eleemosynaria aut hospicio exegisse, quam
in monasterium admitterentur, 2° admissos in capi-
tulo nudos virgarum plagas excepisse, 3° gravioris
culpa poenas postea sustinuisse, ac proinde aut in
carcere, aut in cella saltem a communi fratrum con-
sortio semota permansisse; cuius rei praxim videre
est in Vita S. Sabae, qui Jacobo cuidam, quem ut
homicidam sui, eo quod sibi tentationis superandae
gratia testiculis amputasse, laura egerat, postea
tamen poenitenti in mandatis dedit, ut in propria
cellula quietem silentiumque teneret, nunquam prodiret,
neque neminem reciperet, cum nemine con-
grederetur, nisi cum uno illo qui ei ministraturus
esset; in lib. Mirac. S. Bercharii, abbatis Dervensis,
in quo Hugonem monachum, monasterio fuga elap-
sum et reversum abbas cum fratribus in remoto
diversorio cum sibi necessariis manere constituerunt,
ubi ad votum coacta ei, etiam superflua, quod dictum
grave est, ministrantibus, formam crucis dominice
jubent, ut noverant eum posse, formose componere;
et ex lib. 1 Mirac. S. Bertini, cap. 3, ubi de quodam
monacho Benjamin dicto refertur (Sec. II. Bened.),
quod post fugam, poenitentia ductus, ad portam ec-
clesiae humiliter accedebat quotidie; et ad Pater mon-
asterii, videns ejus humilitatem, a Domino cor ejus
intellexit visitatum, et ad portam eum collocavit, praebendo
victum quotidianum. Postea vero, probata
ejus poenitentia sincereque virtute ex miraculo sancti
Bertini, fratres statim sine mora eum in priorem
revocare locum.

Porro licet habitu monastico statim ut redierant
revestitos fuisse appareat, aliquibus tamen saltem in
locis eis denegabatur, ut patet ex praefato lib. Mirac.
S. Bercharii, ubi praedi tunc Hugo, Dervensis mon-
achus, tandem morbo correptus, et auxilium fratrum
statim revocare cepit, ut eum quam citissime habitu
monastico renovarent. Antiqua etiam Cartusien-
sium statuta decernunt (Part. II, cap. 31, n. 41), ut
« omnibus expulsi et fugitivi, si fieri potest com-
mode, habitus auferatur, vel ad minus detrunctetur,
exceptis fugitivi, qui ad alium ordinem litteras acci-
piant de non repetendo: clericus ergo cucullam,
laicus caputium deponat et barbam. Sed ex tertia
statutorum compilatione (Cap. 10, n. 6) et apostatae
aute omnia ad reassumendum habitum ordinis com-
pellantur. In synodice etiam canonibus Nicephori
P.C. decimus quartus ita habetur (Tom. III Mon. Eccl.
Graec.): « Monachum, qui habitum dimisit, et po-
tea conver- sus est, oportet iterum vestimento monachali
quod exuit, induere absque precibus constitutis.»

Quaeret aliquis quid de rebus ab hujusmodi in saeculo
acquisitis faciendum esset? Item delin-
ti-
sustineant disciplinam, nisi ex aliqua causa rationa-
bili prior has poenas moderandas judicaverit... Fu-
gitivi autem criminosi, qui vel crimine commisso
fugerint, vel in fuga crimen commiserint, quando-
cunque redierint, nunquam nisi ad carceres reci-
piantur, a quibus non possunt nisi per capitulum
generale aut R. Patrem educi. Educi vero crimi-
nosorum poenam, de qua dictum est, sustineant.

nianus ad monasterium pertinere; sed Petri abbatis Cavensis exemplum proponere malumus. Hic ut scribit Venusinus abbas in ejus Vita, n. 21, monachum apostatam revertentem **395** cum magno gaudio recepit; ea vero omnia, quæ attulit, contempsit; ingentem foveam fieri jussit, in qua delata omnia igne concremavit. Sed de his satis: ad Regulae textum revertor.

Quod si deo exierit, usque tertio recipiatur; jam vero postea sciat sibi omnem reversionis aditum denegari. Idem habetur in Regula (Cujusdam ad virgines, cap. 21. Hæc lex fugitivum quidem constringit, non abbatem; ita ut ille quartam receptionem exigere non possit, licet illam ei misericorditer concedere iste queat. Atque ita docent explicitè sanctum Benedictum Hildebrandus, Bernardus Cass., Boherius in secundo comm., Turcremata, Theobaldus Arialdus, Matthias Lambertus, Joannes Craesbeck, Nicolaus Bravus, quibus accensendum est Petrus Venerabilis, qui ad sanctum Bernardum scribens idem argumentum fuse et elegantè prosequitur, ac tandem relato Regulae textu, *Sciat sibi omnem reversionis aditum denegari*, ita concludit (Lib. 1, epist. 28): « Non, inquit, denegatur: sed sciat sibi denegari. In qua sententia cum nihil præcæpti inveniat, non obicem misericordiæ posuisse, sed terrorem temerariis intentasse cognoscitur. Ergo desinite talia loqui, et non Scripturas vestro sensui, sed sensum vestrum Scripturis applicate, et converti veraciter cupientes absque ulla re ractione etiam millies super capite, alioquin Deo contrarii, et Regulae adversarii inveniemini. » Sed hæc subtiliora existimat Menardus, simpliciorè que S. Benedicti sensum esse, ut ei qui tertio de monasterio exierit, revertenti omnino negatur ingressus; id quod confirmat ex Regula Magistri, qui S. Benedicti sententiam explicans ait: « Frater, si exierit frequenter de nostro monasterio, usque ad tertium reversus resuscipitur: amplius non jam, quia talis apud Dominum ejus agnoscitur divini servitii fides, qualis apud homines pedum instabilitas constitit: et ut quid in monasterio jam opus sit, quem Deus non possidet? Ideoque post tertiam correptionem juste monasterio sit ut ethnicus et publicanus. » Et ex Petro Blesensi, qui epist. 88 asserit S. Benedictum misericordiam ad tertium numerum coarctasse. Eandem sententiam sequitur Benedictus Hæftenus l. viii. tract. 4, disq. 8. Id quod observant etiam nunc Carthusienses, quorum in Statutis ita legitur (*Nova Collect. Stat., part. II, cap. 25, n. 28*): « Decernimus et declaramus, apostatas criminosos post tertiam apostasiam non esse amplius requirendos, sed nec in ordine recipiendos. » Eremitæ sancti Augustini ex eorum Const. ut. p. 6, c. 14, Carmelitæ disceat ex eorum item constitut. part. III, c. 35, n. 9. Nec misericordiæ jam qua hujusmodi revertenti omnino præcluditur, cum abbas possit post tertiam remissionem exhibere, inquit Menardus, n. auctatque ejectus sub cura episcopi, qui salutem illius curare debeat. Cistercienses tamen recipiebant quidem, sed non ad habitum: « Fugitivi, inquit institutiones Capit. gener. ord. Cisterc. (*Dist. 10, c. 4*), qui juxta Regulam usque tertio recipiuntur, si plus quam ter exierint, nullatenus ad habitum monachi vel conversi admittantur in ordinem. Abbas transgressor hujus sententiæ **396** omni sexta feria sit in pane et aqua usque ad capitulum generale, et inde veniam petat. » Et antiquæ Definitionis ejusdem ordinis (*Dist. 11, c. 5*): « Fugitivi, qui juxta Regulam usque tertio recipiuntur, si plus quam ter apostataverint, et penitentes redire voluerint, et satisfacere pro delicto, omnino recipiantur vel in domibus propriis, vel in locis aliquibus earum, si aliud canonicum non obsistat, semel tantum ad victum, et non ad habitum regularem; sed ad alium sicut abbati visum fuerit expedire, quem quidem habitum si recipere noluerint aut portare, eisdem temporaria deigentur. Si vero suscepto illo

habitu, iterum ad sæculum regressi fuerint, vel ali-quid tale commiserint, pro quo monachus teneatur emitti, nullus eis de ordine teneatur ulterius providere. Eis autem in habitu sibi constituto vel tradito existentibus, horis vigiliarum venire teneantur ad ecclesiam extra chorum, et jejunia conventus prosequantur. Conversi vero in familiarium habitum radducti teneantur ad observantias conversorum. » Atque ita etiam recipiendos esse asserit Boherius: « Intellege, inquit, quod hic dicitur de non recipiendo fugitivum ultra tertiam vicem, scilicet in communi consortio fratrum, sed bene in ergastolo. »

Hactenus de fugitivis aut ejectis monachis sponte redeuntibus: quid vero de obstinatis, in peccato perseverantibus, et reditum ne quidem cogitantibus? De his nullum hic protulit verbum S. P. Benedictus: unde apparet hanc in illos servari legem voluisse, quam superiori capite sancivit: *Infidelis si discedit, discedat*. Et certe si putredæ carnes abscissionis ferro sunt reseranda, multo minus repetendæ videntur.

Constat nihilominus jam olim ab ipso sancto S. Benedicti tempore, ne dicam antea, requisitos et ad proprium monasterium reductos fuisse: « Fugitivum monachum, inquit sanctus Ferreolus (*Regul. c. 20*), desertentem disciplinam et perdentem se, velut contemptorem placuit revocari. » Et S. Fractuus (*Regul. c. 20*): « Cum aliquis per vitium lapsus fuerit a monasterio, in aliud non recipiatur cœnobium, neque in humanitatis charitatem, neque in pacis oculos; sed continuo vincitur post tertium manibus reducat proprium. » Ita quoque Justinianus imperator (*Nov. l. 125*): « Si quis monachus monasterium reliquerit, et ad secularem vitam transierit, hic mitia primum et honoris, si quem habet, deudatur, per locorum episcopum, et provinciæ præsidem in monasterium remittitur, et res quas postea habere monstratus fuerit, ad monasterium in quod immititur, peruenit. Si deinde quoque monasterium relinquat, tunc præses eum provincie in qua juvenis fuerit, detinet, et sub ecclæ sibi cohorti communito. » Idem decrevit concilium Aurelianense: « Ipsi autem monachi, qui fuerint pervagati, ubi inventi fuerint, cum auxilio episcopi, tanquam fugaces sub custodia revocentur; et rem se ille abbas futurum esse cognoeat, qui hujusmodi personas non regulari adversone distinguat, vel etiam qui monachum susceperit alienum; » Toletanum vii: « Quicumque ex sacerdotibus **397** vel ministris vagante monachos repererit, aut si las est, in propriis locis cœnobio suis rectoribus eis reformet, aut si difficile est, pro sola honestate vigore suæ potestatis erudiendos inclinet. » Constantinopolitanum ii: « Si quis qui præest monasterio, eos qui ei subjecti sunt monachos cum multa diligentia non requirat, vel inveniens non recipiat, statuit synodus eum segregationi subijci. » Quænt canonem de fugitivis intelligit Balsamon. Vide concilium Lambethense an. 1281, apud Spelmanum. His adde Gregorii papæ IX constitutionem pro monachis Benedictinis: « Statuimus ut præsidentes capitulis celebrandis secundum statutum concilii generalis, seu Patres abbates, seu priores fugitivos et abjectos de ordine suo requirant sollicite annuatim. Qui si in monasterio suo recipi possunt, secundum ordinem regularem abbates seu priores eorum, monitione præmissa, ecclesiastica censura compellantur ad receptionem eorum, salva ordinis disciplina. Quod si hoc regularis ordo non patitur, auctori auctoritate nostra provideatur ut apud idem monasterium in locis competentibus, si absque gravi scandalo fieri poterit; alioquin ex aliis religiosis domibus ejusdem ordinis ad agendam illi penitentiam talibus vitæ necessaria ministrantur. Si vero hujusmodi fugitivos inobedientes invenerint, eos excommunicent, et tandem laiciant ecclesiarum prælatis excommunicatos publice denunciari, donec ad mandatum ipsorum humiliter revertantur. » Denique Constitutiones Ricardi episcopi

scopi Sarum anno 1217 ed. tæ (Apud Spelm. tom. II Conc. Angl.): « Cum quidam apostatæ salutis suæ immemores, abjecto timo e Dei, de ordine suo egredi sine licentia sanctorum prælatorum, et in sæculo sæculariter conversari, abjecerunt religionis habitum, non venter; præcipimus archidiaconis, decanis etiam, monitione præmissa competenti, ut tales ad claustrum per ecclesiasticam censuram redire compellant: quod si nec sic ad re-assumendam religionem induci possint, jubemus eos comprehendi, et ad poenitentiam

A in carcerem retineri. » Tandem canones Synodici Nicephori P. C. n. 25 (Tom. III Monum. Eccles. Græc.): « Si monachus, habitu sancto neposito, carnem comederit, uxorem duxerit, oportet eum converti, nolentem anathemati submitti, et invitum monasticis vestibus indui, atque in monasterio concludi. » Cæterum antiquam hujus rei praxim videre est apud Joannem Diaconum in lib. I de Vita sancti Gregorii papa, cap. 14, et apud Ardonem in Vita S. Benedicti Anianensis n. 24.

CAPUT XXX.

De pueris minori ætate, qualiter corripiantur.

Omnis ætas vel intellectus proprias debet habere mensuras. Ideoque quotiens pueri, vel adolescentiores ætate, aut qui minus intelligere possunt quanta pœna

sit **398** excommunicationis; hi tales dum delinquant, aut jejuniis nimis^a affligantur, aut acribus^b verberibus coercentur, ut sanentur^c.

^a Flor. cum quibusdam antiquis mss. *nimis*.

^b Conc., Cass., Flor., Hild., Conch., Comp.,

acris., Ebrul., Lyr., *acrius*.

^c Narb., *salventur*.

COMMENTARIUS.

[*Omnis ætas ve. intellectus.*] Hic notat Menardus ætatem ab intellectu seu capacitate intelligendi distinguere: nam etsi pueris mens sit immaturior, sunt tamen nonnulli grandiores, aut duræ cervicis, aut imbecillioris intellectus, quos virga agere solet, non ratio, nec excommunicationis vis.

[*Proprias debet habere mensuras.*] « Id est iudicii disciplina non uniformiter est omnibus exhibenda, sed secundum uniuscujusque ætatem vel intellectum cum magno est moderamine inferenda. Aliter enim parvuli, aliter adolescententes et juvenes, aliter senes, aliter vero in decrepita positi debent judicari ætate, » inquit Smaragdus.

[*Idecque quotiens pueri.*] Pueritia a septimo anno incipit, et decimo quarto completo desinit.

[*Vel adolescentiores ætate.*] Adolescentia ab anno decimo quarto ad vigesimum octavum peragitur. Porro acute notat hic Bernardus Cassinensis S. P. Benedictum duas hic ætates comprehendisse, integram unam, scilicet pueritiam, inceptam alteram, nempe adolescentiam; nec simpliciter dixisse *adolescentes*, sed *adolescentes iores*, quia ætas pueritiæ proxima de pueritiæ levitate magis reliet.

[*Aut qui minus intelligere possunt quanta pœna sit excommunicationis.*] « Ille, inquit Hildemarus, non intelligit qui non verecundatur, nec turpitudinem habet pro excommunicatione. » Ubi S. Pater « omnem comprehendit ætatem, uti observat Bern. Cass., et istos in ea, ite 23 supra improbus appellavit, quos vindictæ corporali subjacere decrevit. »

[*Hi tales dum delinquant.*] Et delictum exigit.

[*Aut jejuniis nimis affligantur.*] Quod ex Hildemaro duobus modis fieri potest: aut aliquid de cibo et potu subrahendo eadem qua cæteri hora refectentibus, aut eandem quam alii sumunt reflectionem in vesperam,

B aut alterum diem differe. do. Additque quosdam esse qui nimium jejunium « intelligunt mediam libræ panis solummodo, et unum staupponem aquæ in hieme, in æstivo tempore duos; alios vero quartam partem libræ panis et aquam sicut super oves. Sed isti, inquit, qui quartam partem libræ panis dicunt, non bene discernunt. » Verum istud *nimis* non stricte pro excessu in jejuniis **399** accipiendum reor; sed late, quasi diceret *duris jejuniis*, servata tamen discretionem.

[*Aut acribus v. verberibus coercentur.*] Ita etiam sanctus Pachomius (Art. 97): « Omnes pueri qui non timent confundi pro peccato, et correpti verbo non emendaverint, verberentur quandiu disciplinam accipiant, et timorem. » S. Isidorus (Cap. 17): « In minori ætate non sunt coerendi sententia excommunicationis, sed pro qualitate negligentia congruis emendandi sunt plagis, ut quos ætatis infirmitas a culpa non revocat, flagelli disciplina compescat. » Magister (Cap. 14): « Infantulus usque ad quindecim annos non excommunicari, sed præcipimus vapula i pro culpis. » S. Fructuosus (Cap. 6): « Quod si in aliquo, quæ diximus deprehensi fuerint, continuo ab ipso suo decano virga emendantur. » Sed S. Basilii pueros ita puniri præscribit (Regul. sus., cap. 15): « Cibum, inquit, usurpavit intempèstive? majore diei portione jejunus maneat. Immodeste et turpiter comedit? tempore refectiois cibo prohibitus, cogatur alios scite vescentes contueri, ut et abstantia puniatur, et gravitatem discat. Otiose quid locutus est? Convicium dixit proximo suo? mentitus est? aut aliorum quid eorum dixit quæ prohibita sunt? et jejuniis et silentio castigetur. »

[*Ut sanentur.*] Nam, ut ait Scriptura, *Stultitia colligata est in corde pueri, et virga disciplinæ effugabit eam* (Prov. xxii).

CAPUT XXXI.

De cellerario monasterii qualis sit.

Cellerarius^b monasterii eligatur de congregatione D sapiens, maturis moribus, sobrius, non multum edax^a, non elatus, non turbulentus, non injuriosus^d, non tardus, non prodigus, sed timens Deum,

qui omni congregationi sit sicut pater. Curam gerat de omnibus, sine jussione abbatis nihil faciat. Quæ jubentur custodiat: fratres non contristet. Si quis frater ab eo forte aliqua irrationabiliter postulat,

^a Oxon., Narb., *qualis debeat esse*.

^b Al., *Cellararius*.

^c Al., *audax*.

^d Al., *non jurgiosus*.

non spernendo eum contristet, sed rationabiliter cum A
humilitate a male petenti denegat.

Animam suam custodiat, memor b semper illud apostolicum, quia qui bene ministraverit, gradum bonum sibi acquirit (I Tim. iv). Infirmorum, infan-
tium, hospitem pauperumque cum omni sollicitudine curam gerat, sciens sine dubio quia pro his 400 omnibus in die c iudicii rationem redditurus est. Omnia vasa monasterii cunctamque substantiam, ac si altaris vasa sacra respiciat. Nihil ducat negligendum; neque avaritiæ studeat, neque prodigus sit, aut extirpator d substantiæ monasterii: sed omnia mensurate faciat, et secundum jussionem abbatis.

Humilitatem ante omnia habeat: et cui substan-

a Hild. deest, cum humilitate.

b Narb., memoret. Al., memorans.

c Cass., Narb., Flor., in diem.

d Flor., Hild., et stirpator. Conch., Comp., Lyr. et quidam alii., aut stirpator.

e Al., et cum substantia.

f Hild., tribuatur. Edit. Paris., dirigatur.

B e Oxon., Hild., Haef., sine aliquo typho. Conc., sine aliqua typho. Al., sine aliquo verbo.

h Cass. addunt istis: expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris.

i Al., et dentur.

COMMENTARIUS.

Cellerarius monasterii.] Ita nimirum S. Pater vocat eum cui curam et administrationem rerum temporarium committit, a cella, seu cellario, in quo reservantur ac celantur ea quæ ad vitæ sustentationem pertinent. Nonnulli cellarium custodem cellarii appellunt, alii œconomum, quidam provisorem, aliqui procuratorem nominant, cujus vocis sit mentio in Tripartito libro Mir. S. Roberti abbatis Casæ Dei, auctore Bertrando, dist. 1, n. 3.

Eligatur.] Non a t: p-natur ad libitum abbatis; sed eligatur, id est constituitur, qui melior ex omnibus repertus fuerit; alias personarum esset acceptio, non electio: « Quid est enim electio, inquit Hildemarum, nisi separatio optima a meliore, vel melioris a bono, aut boni a malo? »

De congregatione.] Quia, ut ait idem Hildemarum, non aliunde debet eligi: « Ubi c laicos excludit, et illos qui mores et 401 actus religionis et fratrum ignorant, » inquit Bernardus Cassinensis, atque, ut addit Nicolaus de Fractura, « clericis ac religiosis oppido sunt infesti. » Nihil tamen vetat aliquando piis laicis a Deum timentibus vii ad exsequenda servorum Dei extra monasterium negotia, ut non sit necesse cellerariis toties progredi foras, et cum sæcularibus conversari, quia non omnino expedit animabus eorum. Vide vitam S. Joannis abbatis Gorziensis, n. 85 et 86, sæc. v.

Sed quæret aliquis a quo fieri debeat hujusmodi cellerarii electio, quando, et quomodo? Respondet Boherius: « Per abbatem pariter et conventum, cum hujus officium sit de præcipuis causis. » Atque ita Regula S. Fructuosi (Cap. 6): « Eligatur cellerarius bonæ patientiæ probatus, quem communis elegerit collatio. » Sed Bernardus Cassinensis hanc electionem asserit fieri non debere c secundum ordinem juris, sed secundum discretionem abbatis, convocato aliquo concilio seniorum aliquorum. » Eodem modo Nicolaus de Fractura, Turrecremata, Matthias Lambert, Joannes Craesbeeck maturo dicunt iudicio ab abbate eligendum cum consilio saltem seniorum. Sicque observant Cassinenses, ad verbum eligatur ita declarantes (Declar. Cass., c. 31): « A prælato scilicet de consilio seniorum Patribus proponendus; sit autem decanus, et omnino moribus gravis. » Sed Constitutiones Montis Oliveti præscribunt (Part. II, cap. 31), ut cellerarii monasteriorum eligantur in banchetto per vota secreta, de consensu majoris par-

tis ipsius. Generalis vero abbas pro quolibet monasterio ad hoc munus duos idoneos nominabit, ex quibus electus censeatur qui plura vota habuerit. »

Isthæc autem electio singulis olim annis apud nostros celebrabatur, ut docet nos Mabillonius his verbis (Præf. ad sæc. IV Ben., part. I, n. 126): « Officium istud (obedientiam vocabant veteres) in animum committi antiquus mos est in ordine nostro usitatus. » Cujus sententiam confirmat anonymus in Vita S. Salabergæ (Sæc. II Ben.): « Famulaque Christi, cui obedientiæ causa eodem anno juxta tenorem Regulæ ad cellarium custodiendum sororibusque ministrandam ordo evenerat. » Idem colligitur ex Vita S. Joannis Gorziensis n. 75. Auctor est tamen Hildemarum, decanos et cellerarios plures in annos continuari debere: « Cellerarius, inquit (In cap. 32), et decanus non dicitur ut per vicem sibi succedant, sed usque dum non potest meliorem invenire, semper ille debet esse in decania sua, aut ille in cellario suo, etiamsi per decem annos meliorem non potest invenire, ille solus agat illud ministerium. » Bernardus etiam Cassinensis et Boherius docent cellerarios, decanos præspositosque non sibi succedere per vices. Sed ex Constitutionibus Cong. Montis Oliveti cellerarius « per quadriennium tantum duret, quo elapso, per alios quatuor annos idem munus in eodem monasterio exercere non possit. » De aliis obedientiis dicemus sequenti capite.

Electiois modus erat omnino sollemnis: eadem enim benedictione qua prior ordinabatur absolveturque cellerarius, ut patet ex Udafrico, l. III, c. 18, et ex Insa. Consuet. S. Benigni, c. 38.

402 Sapiens.] Ut domus Dei a sapientibus sapienter administraretur, ubi sapiens ex Bernardo Cassinensi, « et prudentiam, et scientiam, et intelligentiam importat, nec solummodo debet esse sapiens in rebus ordinandis humanis, sed et maxime philosophus, id est amator sapientiæ in divinis. » Quid vero sit esse philosophum in divinis, ita explicat Hildemarum: « Philosophia cælestis est discernere inter vitia et virtutes; deinde amare virtutes, et odire vitia, ac deinceps ipsas virtutes, quas cognovit, operibus exercere studeat, eo quod nihil valet sapere, et cognoscere bonum, et illud non diligere, atque amando non operari: talis enim est qui sapit bonum et illud non diligendo operatur, qualis est ille qui portat panem et vinum, et exinde nec mauducat, nec

libit. » Et tamen Richardus de S. Angelo ait : « Non credo quod requiratur in isto scientia divinarum Scripturarum, sed scientia solummodo naturalis, ut sit maturus moribus, et sobrius, prout hic sequitur. »

Maturus moribus.] Moribus, inquit, non ætate; quia, ut hic notant Bernardus Cassinensis et Nicolaus de Fractura, cum cellerarius per monasteium frequenter discurrere debeat, et singulas ejus officinas perustrare, ægre injunctum sibi officium implet, si multa foret gravatus ætate. Ex Constitutionibus vero Montis Oliveti (*Part. n, cap. 31*) debet esse « saltem viginti octo annorum, et decem ante annis in religione professus. »

Sobrius.] Sobrius Smaragdus intelligitur cautus, vel consideratus, in cibo et potu frugalis et parcus, verbo et opere temperatus; » a Boherio temperatus in victu et in aliis; » a Menardo non temulentus. » Alii Hildemarus: « Ille dicitur sobrius, qui temperatus est, id est nec plus nec minus quam oportet agit. » Eodem modo S. Benedictum interpretantur Bernardus Cassinensis et Nicolaus de Fractura. Et certe quod parcitatem in cibo et potu S. P. non hic intelligat ex sequentibus verbis, *non multum edax*, colligitur. Sit ergo cellerarius sapiens, maturus moribus, et sobrius, « ut per sapientiam cuncta disponat, per maturitatem morum levitatem indebitam fugiat, et per sobrietatem seipsum temperet in actibus et in verbis, » inquit Bernardus Cassinensis.

Non multum edax.] Et hoc potissimum vitium in cellerario vitari volebant veteres monachi; unde Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii et aliorum Maerii: Abbas, inquit (*Cap. 12*), « decernere debet quomodo debeat esse qui cellarium fratrum continet; debet talis tantummodo eligi, qui possit in omnibus gulas suæ suggestionibus dominari, et evangelico ordine fratribus suis victum gubernare. » Et Regula Magistri (*Cap. 16*): « Cellerarius vero ipse frater ordinatur, qui probatus fuerit ab abbate fidelis et abstinens esse, quem nunquam vicit aliquando aliqua desideriorum gula, vel qui non multum amat manducare aut bibere. » Id tamen maxime vitare debet, cum extra monasterium cum sæcularibus manducat: quia de re vi et Joannis Gerziensis exemplum.

403 Non elatus.] Elatus dicitur in superbia elevatus, audax, jactans et arrogans, » inquit Smaragdus. In hoc tamen superbiam ab elatione distinguit Hildemarus, quod elatio in spiritualibus, superbia in spiritualibus simul et temporalibus fiat.

Non turbulentus.] Turbulentus ex Hildemaro dicitur ob-curus, non sincerus, non hilaris, furibundus; veluti aer dicitur turbulentus cum non est serenus, id est lucidus. Sive aqua dicitur turbulenta cum non est limpida et lucida; ita homo dicitur turbulentus cujus vultus obscurus est, id est non hilaris aut suavis. » Eodem fere modo Bernardus Cassin., Nicolaus de Fractura et Turrecremata.

Non injuriosus.] Ad injurias inferendas contumeliasque irrogandas promptus.

Non tardus.] « In obediendo scilicet mandato superioris, nec in constitutam ammonitionem fratribus etiam tribuendo, » inquit Boherius.

Non prodigus.] Id est, non largus, aut profusus, consumptor et dilapidator honorum monasterii, ne forte ex ejus profusione totius monasterii ruina manaret. Ita autem se gerere debet, ut annui sumptus monasterii non excedant redditum; quin imo nec totum expendat, ut semper supersit aliquid pauperibus erogandum, fortuitisque casibus opportune possit o. curri.

Sed timens Deum.] Quod est veluti antedictorum corollarium, ad quod illa omnia referri debent. Qui enim Deum timere, prædicta omnia facili negotio observabit.

Qui omni congregationi sit sicut pater.] Ut cum charitate cuncta administret, omnes fratres tanquam filios dilgat, eisque necessaria affatim subministret, nullum negligens, nullum spernens; et quia patri est omnium quæ familiam spectant curam suscipere, apposite subjungit:

Curam gerat de omnibus, sine jussione abbatis nihil faciat.] Quæ du, licet inter se pugnare videantur (n in curam gerere de omnibus laud potest, cui nihil sine jussione facere permittitur), facile tamen conciliantur ex consequentibus.

Quæ jubentur custodiat.] « Quod idem est, inquit Smaragdus, ac si diceret: Quod superius dixi de omnibus illi curam agere; de his, quæ custodire jussus fuerit, curam gerat; de cæteris vero rebus sine jussione abbatis nihil faciat. » Eodem modo ratiocinatur Boherius in secundo comm. Quænam vero sint illa quorum curam abbas cellerario committere debet, colligi potest ex Regula S. Isidori, in qua hæc scribuntur (*Cap. 19*): « Ad eum qui cellario præponitur pertinebit sollicitudo eorum quæ in promptuarii sunt. Iste præbebit hebdomadarius quidquid necessarium est victui monachorum, hospitum et infirmorum. Isto præsentente dispensantur ea quæ mensis deferendi sunt. Is etiam quidquid residuum sumptui fuerit pro pauperum usibus reservabit. Huic quoque hebdomadarius, expleta hebdomada, vasa sibi tradita exhibebit, ad perspicendum utique si negligenter habi a non **404** sunt; ac denuo succedenti hebdomadario eorum isto tradantur. Ad hunc quoque pertinent horeæ, greges ovium et pecorum, lana et linum, aviaria; sollicitudo cibaria ad ministrandi pistorbibus, jumentis, bobus et avibus; Industria quoque calceamentorum, cura pastorum seu piscatorum. » Et ex Regula Orientali quæ dicitur (*Cap. 25*), ut cellerarius « omnia utensilia, quæ in monasterio sunt, id est vestem, vas, ferramentum, et quidquid usibus quoque idianis necessarium est, custodiat, et unamquamque rem proferens cum fuerit necessarium, ab eo iterum ad reponendum cui utend » consignaverit recepturus. Ad victum vero fratrum proferat et tradat septimanarius, ad condiendos cibos det necessaria secundum quotidianæ expensæ consuetudinem, neque profuse, neque avare; ne vitio ipsius vel monasterii substantia gravetur, et fratres patiantur injuriam. Sed et necessitatem infirmorum fratrum ac laborem cum iderans, nihil agrotantium desideriis neget ex his quæ habuerit, quantum illis necesse fuerit: advenientibus diversis fratribus escas parabit. Hæc erit cura custodis cellarii, recurrens semper ad seniorum consilium, et requirens de omnibus, et præcipue de his quæ proprio intellectu non potuit adimplere. » Quæ postrema verba hunc sanctæ Regule locum illustrent, ut scilicet in his quæ dubia sunt, nec proprio potest adimplere intellectu, sive, ut loquitur Lanfrancus (*Stat. c. 9*), *in majoribus causis*, sine abbatis jussione nihil faciat. Optimum quoque erit quod ait Bernardus Cassinensis, si scripturam ei tradat, in qua distincte continentur ea quorum ei curam committit, sive, ut loquitur Hildemarus, quæ curare habet, « debet illi abbas constituere isto modo, v. g.: Sub cura tua sint infantes, hospites, infirmi, pauperes; servi etiam, qui ad usum horti, vel coquinae sunt deputati, stomati, et illa generalitas monachorum. Deinde debet illi constituere hospitum curam isto modo, v. g.: Si venerint episcopi, aut abbates, aut comites, tali modo illis servire stude: si autem venerint clerici, canonici, tali modo servitium eis exhibe. Si certe venerint monachi, tali modo illos recolige. Et postremo debet illi dicere: Si in his tibi dubietas venerit, me interroga, etc. » Additque, si talis sit cellerarius, qualem hic describit S. Benedictus, posse abbatem cuncta ejus arbitrio committere.

Ut autem possit abbas agnoscere an quæ jubentur fidei er custodiat cellerarius, debet ab eo certis

temporibus rerum gestarum et administrate substantia rationem repetere; id quod singulis mensibus faciendum præscribit sanctus Fructuosus: « Quod per singulos menses expensum fuerit, per omnium capita mensium rationem suo abbati faciat (præpositus, qui substantiam monasterii dispensandam accipit), et hoc cum tremore, et simplicitate, et vera cordis humilitate tanquam redditurus Domino rationem. » Et instituta Capitul. gener. ord. Cisterciensis (Cap. 78): « Major cellerarius semel in mense, vel sæpius, si abbas voluerit, de omnibus, quæ accipit, abbati, vel quibus iusserit, computet. » S. J. Institutiones eorum indefinite tantum decernunt, **405** ut « major cellerarius, quando abbas voluerit, de omnibus quæ accipit et expendit, abbati vel quibus iusserit computet. » Cassinenses vero volunt ut quilibet cellerarius computa, rationes, debita, et credita monasterii quater in anno, hoc est per singulos quosque tres menses ostendat prælato et superioribus, qui omnes eadem manu sua subscribant. Idque juxta Gregorii papæ IX constitutionem, in qua hæc lego: « Ut domorum status certior habeatur, singulis tribus mensibus coram abbate seu priore, si ibi non est abbas, et senioribus reddant officiales de suis officiis rationabilem computationem de omnibus expensis, et fideiiter faciunt abbates et priores bis in anno, scilicet in calendis Octobris, collectis annuis fructibus; et in calendis Aprilis. statutum domus suæ in capitulo, vel coram senioribus, et etiam coram visitatoribus cum venerint plearie manifestent. Abbas autem, vel prior, sive præpositus, qui in prædictis ratiocinationis gravia debita suppresserit fraudulenter, ab administratione quam obtinet penitus repellatur. » Ex constitutione etiam Benedicti papæ XII, cap. 3, abbates, priores, seu administratores singulis annis in capitulo generali rationem debent reddere; cellerarii vero et alii officiales ter in anno coram abbate et conventu. Simile aliquid habetur in Statutis Nigrorum Monachorum anno 1238 Londini editis. Vide Ottobonis legati in Anglia Constitutiones apud Spelmannum ad annum 1218. Ad Regule textum revertor.

Fratres non contristet. Quod ita exponit Hildegardus: « Nulli debet acrius responsum dare, sed eis bonum sermonem in omnibus tribuere; » sive, ut ait Bernardus, « Nihil faciat vel dicat per quod possint rationabiliter contristari; » verbi gratia, « In denegando quæ debet dare, vel in dando tardus quam debeat, » ut loquitur Boherius.

Si quis autem frater ab eo forte aliquid irrationabiliter postulet, non spernendo eum contristet, etc. Ita S. Benedictus, in monasterio S. Sejuani cellerarius, et post ea abbas Anianensis (*In ejus Vita, n. 9, sæc. iv.*), « juxta præceptum Regule totis viribus sese componere, ac licita precibus sine mora studebat largiri; male petentibus denegare, impossibilia exquirentibus blande excusare. » Et ante eum sanctus Leobinus factus cellerarius (*Sæc. i Bened.*), « ita se reddidit providum, ut nec superpetenti daret aliquid superfluum, nec indigenti congruum subtraheret alimentum. » Quid autem sive petendo, sive distribuendo observari deceat, docent sequentes verba Boherii in primo comm.:

In poscente novem, sex in donante notanda,
Causa, locus, modus, locus, et penuria, tempus,
Atque nobilitas, cum conditione petentis,
Mens hilaris, festina manus, assidue facultas
Dulcor affatus, discretio dantis, et ordo.

Animam suam custodiat. Quæ verba ita exponit Smaragdus: « Non offendat in his quæ non sunt danda dando, aut quæ respondenda **406** non sunt respondendo. » Cui concinere videtur Bernardus Cassinensis his verbis: « Hoc attinet ad fidelitatem specialiter, ut videlicet sit fidelis cum erator et dator; alias enim animam suam male custodiret. » Additque: « Præterea animam suam bene custodit,

quando nec ipse in officio sibi commissum peccat, nec alios peccare permittit. Hoc autem verbum ad omnia illa quæ contra Deum sunt vitanda, et cum Deo sunt facienda, large potest extendi. » Unde etiam Cassinenses in suis declarationibus ad hæc verba: « Cellerarii, inquit, non sic se immergant temporalibus, quin vacent spiritualibus; sed sic transeant per bona temporalia, ut non amittant æterna. » Et Bursfeldenses (*Dist. 2, cap. 5*): « Cellerarius quamvis exempto Mithæ, cujus suscepit officium, circa multa sollicitari et turbari necesse habent, non tamen se prorsus a conventualibus alienare, aut silentium et quietem cellaræ penitus abjicere et abhorreere; sed potius quantum sinit opportunitas, necessariis expeditis ad opus Dei et conventum, sed et ad cellam quasi ad quietissimum et tutissimum portus sinum recurat, ut legendo, orando, meditando, turbulentos animi sui motus ex cura et dispositione exteriorum surgentes sedare possit, et spiritualibus consolationibus refrigerari. » Similiter Constitutio Fuliensis (*Cap. 31*): « Ne cura temporalium rerum sic obrui se sinat cellerarius, ut in spiritualibus langueat; cum illarum tanquam administrarum ancillarum debeant. Quare deo operam ut quam rarissime absit a choro et officio divino, a meditatione et aliis exercitiis regularibus, quæ quidem illius officium non impediunt. » Eadem ratione Regula Magistris præscribit (*Cap. 16*), ut « quotidie cellerarius cum septimanariis coram abbate in oratorio cum congregatione communicet, » ne forte prætextu rerum gerendarum a celesti pane sumendo abstineret; quo magis omnibus illi get, ut in fortitudine cibi illius ambulet feliciter per in via et iniquosa rerum temporalium, neve contabesceret cor illius intra se, si oblivisceretur comedere panem suum.

Memor illius apostolici, quæ qui bene ministraverit gradum bonum sibi acquirit. Ita etiam Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii et alterius Macarii: « Studere debet qui huic officio deputatur, ut audiat, quia qui bene ministraverit, bonum gradum sibi acquirit, et animæ suæ lucrum facit. »

Infirmorum, infantium, hospitiarum pauperumque cum sollicitudine curam gerat. Quatuor hæc potissimum curæ ac sollicitudini cellerarii S. P. Benedictus committit. Primo infirmis, quorum curam ante omnia et super omnia adhiberi voluit, ut sicut revera Christo, ita eis serviat; præcipitque abbatem attendere ne a cellerariis aut servitoribus negligantur. Eadem mente Orientalis Regula præscribit (*Cap. 25*) ut cellerarius « nihil argotantum desiderii neget, ex his quæ habet et, quantum necesse fuerit. » Et antiquæ Cluniacensis monasterii consuetudines apud Udalricum (*Lib. iii, c. 18*): « Si quis fratrum adeo est infirmus ut de lecto surgere non possit, ad hunc **407** quotidie summo diluculo simul cum infirmario venit cellerarius, et de omnibus quæ habere potest sciscitatur ab eo, quid sit, quod sibi videatur, ut præparet ad ejus recreationem. » Et iterum (*Lib. iii, c. 11*): « Si quis dederit nobis decem solidos, aut pauciores, hi semper cellerario sunt deputati ad hoc tantum ut fratribus infirmioribus vel aliquantulum delicatis, absque hoc quod generaliter omnibus datur, aliquam possit impendere charitatem. » Mirum prorsus est quanta sollicitudine hanc regulæ partem observaret B. Raingardis in Marcianensi monasterio olim sanctimonialis et celleraria, quæ, ut scribit venerabilis ejus filius Petrus abbas Cluniacensis (*Lib. ii, ep. 17*), « Scripserat in mente sua quo unaquæque corporali incommodo laboraret, et morbus earum vel qualitatem sollicita adnotaverat, ut posset unicuique absque errore subvenire, cum nihil eam talium coningeret ignora e. » Noverat eas ut nobiles et delicatas, ut fragiles et infirmas, pro sexu, pro loco, pro usu multis egere; et ideo mentem, ne quid eis deesset, multo sollicitabat angore. Occupabat eam servilium cura officiorum, et ancillarum Dei se famulam esse gavisus, vilia quæque ministeria procurabat. Variabat

D

in corde suo diverso apparatus ciborum, et talium inexperta coquinæ disciplinam addiscere cogebatur. Huic assa, illi elixa, salsa isti, insulsa alteri providere, sollicita circa frequens ministerium satagebat; præparabat ipsa, coquebat ipsa, inferabat ipsa; et ut nihil sibi de mercede periret, nihil sibi de labore imminui patiebatur. Collegerat uno suo in corde animos singularum, et quod unaquæque magis affectaret agnosceret, effectu operis omnium affectibus consonabat.

Secundo, infantes, et ut considerans in eis ætatis fragilitatem, et corporis teneritudinem, quæ necessaria sunt paterno ministret affectu, uti loquitur Smaragdus.

Tertio, hospites, quibus adventibus *ecce parabit* ex Regula Orientali cap. 25. Sive, ut præscribit S. Isidorus (Cap. 19), et ipse præbebit hebdomadariis quidquid necessarium est victui monachorum hospitum et infirmorum. Observat etiam hic Hildemarus moris fuisse apud veteres monachos ut cellerarius hospitum curam gereret; successu vero temporis propter nimiam eorum multitudinem, alios ad id muneris constitutos fuisse, illudque, quod Regula S. Benedicti cellerario injungit de cura hospitum, intelligendum esse quando dicuntur in refectorio manducaturi. Cujus sententiam confirmare videntur Statuta S. Adelardi lib. II, cap. 3.

Quarto, pauperes, quibus ex Regula S. Isidori quidquid residuum fuerit reservabit. Sed et juxta Regulam Magistri (Cap. 19), et Cellerarius elemosynam faciat cum jussu abbatis in præsentia ejus. In absentia vero liceat ei pe eni pauperi elemosynam exhibere, propter præceptum Domini, quod dicit: *Omni petenti te tribue*; et item: *Da, ne cui non dederis, ipse sit Christus.*

Utrumque autem e hospitum et pauperum omni prorsus admiratione dignam sollicitudinem gerebat B. Rainardus (Petr. Vener. lib. II, ep. 17), et Hos h. norifice **408** suscipiens, istis sollicitè providens; ut nec illis congrua, nec istis deessent necessaria. Cura tamen propensior circa pauperes erat, quorum egestas in corde mulieris sanctæ præponderabat, ut quos major premebat indigentia, major illis adhiberetur præ aliis diligentia. Ea de causa si quid de commissa obedientia superesse poterat, in usus eorum devote expendebat. Erogabantur frequentes elemosynæ, vestes pro posse parabantur, aut emebantur novæ, aut veteres sororibus subreptæ dabantur, omnibus secundum Evangelium petentibus absque quæstione quidquid cibi vel indumenti undequaque corrodere poterat, tribuebat: quosdam vero, quos filios ludens vocabat, quotidianum victum et sumptibus reliebat: pansabat in eis mens dedita Deo, et velut ab antiquis mundi laboribus requiescebat, nunc tandem repertas invenisse se locum Domini, tabernaculum Deo Jacob; quidquid enim in pauperes dispergebat, sibi totum conrogari gaudebat, sciens proprium lucrum esse, quod ab aliis erebatur subsantæ detrimentum. Egregium plane charitatis in pauperes sanctæ mulieris exemplum quod utinam bene imitentur cellerarii.

Omnia vasa monasterii cunctamque substantiam, ac si altaris vasa sacra conspiciat. Hæc verba non secundum omnimodam similitudinem accipienda esse docent antiqui Regulæ commentatores, Hildemarus, Bernardus Cassinensis, et Boherius, sed respective, ut sic tractetur secundum sui valorem, sicut sacra vasa secundum sui dignitatem. Verum, ut mihi videtur, non ita recte ad mentem S. P. Benedicti veterumque monachorum, qui res monasterii habebant non tanquam indifferentes, sed ut sanctificatas ac Deo vere sacratas, sicuti patet ex Regula SS. Patrum Serapionis, Macarii, Paphnutii et alterius Macarii: et Nosse debent etiam fratres, quia quidquid in monasterio tractatur, sive in vasis, sive in ferramentis, vel cætera omnia esse sanctificata. Si quis de fratribus aliquid negligenter tractaverit, partem

A se habere noverit cum illo rege qui in vasis domus Dei sanctificatis cum suis bibeat concubinis, et qualem meruit vindictam. Ita etiam S. Basilius ad interrogationem (Regul. brev. interr. 143), et Quomodo qui opus faciunt, curam gerere debent instrumentorum sibi commissorum? respondet: et Ut eorum quæ dedicata et consecrata sunt Deo. Et ad interrogationem (Ibid., interr. 144), et Si quid ex incuria amiserit aliquis, aut ex contemptu abusus fuerit? respondet: et Prorsus qui ab his fuerit tanquam sacrilegus: qui vero amiserit, tanquam sacrilegii auctor judicetur, cum omnia Domino sint dedicata, et Deo consecrata. Eadem omnino mens erat aliorum Egyptiorum monachorum, qui, referente Cassiano (Lib. IV, c. 20), et non solum scriptos non esse suos; sed et omnia quæ sua sunt, credunt Domino consecrata; propter quod si quid fuerit monasterio semel illatum, ut sacrosanctum cum omni decernunt reverentia debere tractari: et item utensilia ac vasa coquinæ et tanta sollicitudine curaque suscipientes custodiunt, ne quid ex eis imminuatur et pereat, ut credant pro minimis quibusque vasis tanquam pro sacrosanctis rationem non solum dispensatori prærenti **409**, sed etiam Domino reddituros, si forte aliquid eorum negligentia fuerit imminutum. Hæc omnia confirmat concilium Aurelianense c. can. 7 (Apud Burchard. I. III, c. 129): et Omnia quæ Deo offeruntur consecrata habentur in vincis, terris, silvis, utensilibus, vestimentis, precibus et reliquis possessionibus; et quæ ecclesiis, sine dubio Christo, qui sponsus earum est, offeruntur. Ex hac porro doctrina recte inferitur quod sequitur.

Nihil ducat negligendum. Ex va is substantiaque monasterii tanquam parvum nulliusve momenti. Certe vix cogitari potest quam religiosi fuerint in rebus minimis prisci monachi, quod vel uno exemplo a Cassiano relato stupebit aliquis. Narrat siquidem (Lib. IV, cap. 20) quod cum quidam frater coquinæ ministerio deputatus, tria lenticulæ grana ad terram decidere visisset, ad abbatem delatus ab œconomis, et velut inversor neglectorque sacri peculii judicatus, ab oratione suspensus sit. Nec minus profecto movet quod de Benedicto Anianensi abba et scribit Ardo ejus discipulus (In ejus Vita n. 32, sæc. IV Bened.): et Tanta erat ejus sollicitudo, ut si vel modica grana leguminum, vel exiguum porri coma, cauliumque folia ab eo neglecta invenirentur, nox digna excommunicationis animadvertetur sententia, cujus probatur esse delictum. Sin autem quis ei quam ad lavandum porrigeret, et ut scilicet largius quam decet effunderet, peccatum incurere fatebatur, eo quod d secretionis non incederet calle. Simile aliquid legimus de sancto Stephano abbate Obazinensi in ejus Vita lib. II, n. 53 (Tom. IV Misc. Baluz.): et Si vero per porticum ambulans, vel in quocunque loco olera sive legumina per incuriam elapsa, terræque sparsa conspiceret, mox ea incurvus granatim, quantumque modica colligebat, vocatisque quorum culpa decidebant, pro sua eius negligentia durius arguebat.

Neque avaritiæ studet. Huc spectat quod in concilio Francofordiensi sub Carolo Magno decernitur (Can. 4): et Ut cellerarii in monasteriis avari non eligantur, sed tales electi sint quales Regula S. Benedicti docet. Huc etiam referri potest quod præscribit Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii: et Cellerarius debet talis eligi, qui possit in omnibus gula sua suggestionibus dominari, et evangelico ordine fratribus suis victum gubernare, qui timeat Judæ sententiam, qui ab initio fuit lur.

Neque prodigus sit aut exstirpator substantiæ monasterii. Dando quæ dare non debet.

Sed omnia mensurate faciat. Media incedens via avaritiæ inter et prodigalitatem, ut etiam præscribit Regula Orientalis (Cap. 25): et Ad victum vero fratrum proferat ac tradat septimanariis ad condiendos c. b. s., det necessaria secundum quotidianæ expensæ.

consuetudinem, neque profuso, neque avaro, ne vitio illius vel monasterii substantia gravetur, vel fratres patiuntur injuriam. » Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 4): « Avaritiae et cupiditatis pestem omnino fugiat. Similiter sicut non avara, sic non sit prodiga, id est sicut dono omnipotentis Dei sub avaritiae vitio occultando subtrahere non debet; sic nec sine justa dispensatione nimis feneratorum communem substantiam non debet diripere, sed omnia per discretionem temperando pensare. » Denique Petrus Damiani (Opusc. 13, c. 19): « Cellerarius debet officium sibi commissum tanta dispensationis arte peragere, ut manum et aperientem substringat, et stringendo discretus aperiat: quatenus in eo et parca sit largitas, et parca sit largi. Summopere cavendum est ne paritatem tenacitas, largitatem effusio mentiat; saepe enim vitium virtutis se specie palliat; quantoque quasi bonum esse quod malum est cernitur, tanto difficilius emendatur. Bonus autem administrator sic dispensat necessaria corporum, ut saluti etiam consulat animarum, quia et parcendo sobrietatem nutrit, et largiendo murmurationis vitium ne oriatur obsistat. »

Humilitatem ante omnia habeat. [Cujus et exemplum a'quod omnibus demonstraret, antiqua fuit ordinis nostri consuetudo, ut cum in capitulo hoc regulae caput legeretur, cellerarius pronus coram omnibus veniam peteret de omnibus excessibus in commissis sibi obedientia perpetratis: « Lecta vero in capitulo et exposita praedicta sententia, inquit Lanfrancus (In Stat. c. 9), cum dictum fuerit a prore, loquamur de ordine nostro, statim prostratus in loco ubi mos est dicat: Istam obedientiam quae mihi iuncta est, mea culpa negligenter et tepide, et multa aliter quam oportet tracto, et in ea in multis offendo Dominum et nostro reiores, mea culpa, et requiro inde absolutionem ve tram et senium. Quo dicto absolvat eum qui capitulum tenet de his offensis quas ibi enumeravit, et de omnibus reliquis quae in eo sunt, ad cujus absolutionis finem responso ab omnibus cum omni devotionis affectu, ut mos est, amen, vadat ad pedem ejus, et deinde jubetur ire sessum, etc. » Idem sed in sequenti capitulo praestabant Cluniacenses, ut patet ex Udalrico: « In sequente rursus capitulo veniam petit, sequere reum de multis negligentibus per occasionem obedientiae confitetur. Absolvit eum prior, et imp rat ut psalmum quinquagesimum cum collecta pro eo ad sanctam Mariam communiter ab omnibus canitur. » Eodem fere modo loquuntur piss. Consuetudines S. Benigni Divionensis c. 38.

Et cui substantia non est quae tribuatur, sermo responsionis porrigatur bonus. Idem praescribit Regula Cujusdam ad virgines, cap. 4, et sanctus Dorotheus in doctrina 4, n. 46; et merito quidem, « quia sermo superbus et malus etiam bonos viros convertit ad malum, sermo vero humilis et bonus etiam malos mutat in melius, » ut dicebat abbas Macarius (Apud Rufin. l. in de Vit. Pat., n. 127). Debet ergo cellerarius mansuetus esse et lenis, ut libera sit omnibus ad eum accedendi facultas; multi enim maxime juniores sunt timidi, qui ad morosum et iracundum vix audent accedere, ac proinde multam rerum necessarium penuriam ferre cogentur. Egregium hujusce lenitatis exemplum praebuit B. Raingardis (Petrus Vener. lib. II, epist. 17): nam cum saepe paupertas civitatis ejus divitis non responderet, tristabatur, dolebat; et quia satisfacere universis pro voto non poterat, magno tormentorum supplicio torquebatur: **411** et cum a non habente multa exigerentur, secundum Regulam patientiam servabat in corde, mansuetudinem referebat in sermone; nec inanis ab ea recedere poterat, quam mentis hilaritate ac verborum jucunditate replebat. In qua virtute ita praecellit, ut sorores omnes ea defuncta attestarentur, nunquam per viginti fere annos, quibus inter eas conversata est, verbum aliquod durum ab ejus ore vel leviter se audisse. Si semper hilaris, semper jucunda, non

A solum nihil nubilum praeferebat; sed et si quas tristitiae nebulas in perturbatis mentibus a'quando offensusset, sereno verborum lumine exturbabat. » Vide vitam S. Antonini abbatis Surrentini n. 8, saec. IV. Porro in Regula Cujusdam ad virgines praescribitur (Cap. 4), ut « quavis quod petitur non sit unde tribuatur, nullatenus respondeat se non habere, sed dicat fideli voce: Dominus dabit. »

Sermo bonus super datum optimum.] Quod cum mala voluntate, aut cum tristitia, vel iracundia tribuitur.

Fratribus constitutam annonam.] Quid hic sit annona explicat Smaragdus his verbis: « Annonam dicit alimentum ciborum, et omnium victum monachorum: hora enim nona veteres comedere solebant, et ideo a tempore ipso horae nonae, quo illi cibos sumebant, omnis victus hominis non incongrue nomen accepit annona; ab actu enim et tempore multa derivantur nomina. » Eodem fere modo loquuntur Hildemar, Bernardus Cassin., Petrus Diaconus, citatus ab Augusto a Janua; Richardus et alii.

Sine aliquo typo et mora offerat.] Typus, sive, ut legit Hildemar, « typhus dicitur lanugo, id est herba viridis, quae quae superna at, quae neque in radicibus, neque in cremetibus aliquid habet, sed tantummodo aspectum habere dignoscitur, vel ostenditur; » et quae, ut alii Smaragdus, « se ab aqua inflat, unde etiam altitiosorum et sibi placentium tuor typus vocatur. » Typus etiam, si vim nominis attendamus, idem est ac figura: « τυπος enim Graecus est sermo quem nos figuram dicimus, seu formam, » inquit Smaragdus. Et Hildemar: « Interpretatur tumor vel figura. » Ex quibus Bernardus Cassinensis ita infert: « Considerari possunt tria, videlicet quod non debet cum tumore seu inflatione superbiae; et quod non debet sub aliqua indecenti figura verborum; et quod moram noxiam, vel notabilem, vel scandalizantem in dando evitet. Hoc enim est sine typo et mora dare. » In Regula etiam SS. Pauli et Stephani statuitur, ut « hi quibus in singulis rebus custodia commissi est, convenienti devotione et charissima humilitate quae necessaria sunt sine mora et fastidio jubente seniore ministrent; nec per superbiam inflationem differendo occasionem faciant querelam, per quas murmuratio contra eorum laborem, qui nobis in assignatis rebus charitate deservunt, non debet excitari. » Typi etiam dicuntur febres frigidae; eoque forte respexit versio Gallica quae Constitutionibus sanctimonialium Vallis Gratiae praemittitur, hunc locum ita reddens, *sans agir avec fro deur chagrine et 412 dédaignense*; Guido Juvnais vertit, *sans facherie*; altera versio, *sans chagrin*; alia vero, *sans arrogance*. Non desunt etiam qui typum hic pro excusatione interpretantur; alii qui typum et moram idem esse existimant.

Memor divini eloquii, quid mereatur, qui scandalizaverit unum de pusillis.] Nimirum expedit ei ut suspendatur in collo ejus niola asinaria, et demergatur in profundum maris. Terribile prorsus iudicium! Iamvis haud minus terere debeat quod respondet sanctus Basilius (Regul. brev.) ad interrogationem « Quid si ex negligentia res necessarias patri non tribuerit? » Scilicet « Persecutum est hoc iudicium ex verbis Domini cum dixit: *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo et angelis ejus: esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi potum, et quae sequuntur, et quoniam maledictus qui facit opus Dei negligentem.* »

Si congregatio major fuerit, solatia ei dentur.] Ita etiam Regula Tarnatensis: *Ubi utilitas poposcerit, solatia non denegentur.* Solatium hic vocat adjuutores fratres, unum aut plures, a quibus nonnihil levaminis accipiat cellerarius. Hic in statuto S. Adalardi l. II, c. 3, cellerarius junior appellatur. Apud Cluniacenses cellerarius tres quatuorve habebat suffraganeos, ut patet ex Udalrico: « Hi sunt quos cellerarius suf-

fraganeus habet. Primus, qui per omnia vices agit A
ejus absentis, et de omnibus respondet, de quibus
solet et ipse respondere. Secundus est qui annonam
recipit quem et granatarium vocamus. Et cap.
sequenti: « Tertius est suffraganeus ejusdem cello-
rarii, qui vinum recipit et custodit. » Et sequenti ca-
pite: « Et hortulanus debet cellerario esse subje-
ctus. » Eodem fere modo loquuntur mss. Consuetu-
dines S. Benigni-Divionensis (Cap. 38), scilicet: « Hi
autem sunt quos habet suffraganeos: granetarius,
custos panis et vini, et hortulanus. Est quoque pri-
mus horum quidam frater, qui ad solatium ei datus
est, et per omnia vicem agit ipsius absentis; et de
omnibus respondet, de quibus et ipse solet respon-
dere. Frater etiam, qui pisces comparat, sub eo est.
Hic potest post vesperas de monasterio exire, et ad
obedientiam illam ire, quæ huic negotio deputata est.
Hi omnes nequaquam debent obsistere præcepto et
voluntati cellerarii, nisi tale quæcipiat, quod sit
damnum ecclesiæ. » Horum omnium officia descripta
habes tum in prædictis Consuetudinibus, tum apud
Udalricum.

Horis competentibus, etc.] Horæ competentes Sma-
ragdo sunt « horæ convenientes, et congruentes,
quando a rumque licet utrisque, id est, et petenti
petere, et dare donanti. Nam quando vel lectioni, vel
orationi debent vacare, silentiumque tenere (inquit)
nisi causa necessitatis nec petere uni, nec donare
licebat alteri. » Simili fere modo Bernardus Cassi-
nis horas competentis vocat, « quando fratres non
sunt in aliis vade necessariis occupati; non enim
sunt **413** horæ competentes ad petenda necessaria
de nocte; vel quando fratres psalmodiæ vel lectioni
vacant; unde illis horis, nisi necessitas urgeat, non
debet cellerarius aut alii officiales inquietari. » Ad-
ditque: « Dicunt antiqui Patres nostri quod cellerarius
debet habere certam sedem, et ibi debent eum inve-
nire subofficiales sui, ut non queratur per monas-
terium. » Ubi respicere videtur ad illa verba Hilde-
mari: « Ferunt quia apud antiquos mos fuerit, quia C
cellerarius in cathedra in loco suo noto sedebat, et

habebat discipulos, quos dirigebat ad singulis aliquid
dandum. Ideo e im in uno loco sedebat, ut omnes
qui necesse habebant aliquid ab illo petere, semper
presentem invenirent. » Apud Cluniacenses illa di-
cebantur competentes horæ quibus animi relaxand.
gratia mutuis sese colloquiis fratres recreare debe-
bant. Ita discimus ex Udrico, cujus hæc verba
(Lib. III. c. 11): « Quoties loquuntur in claustro, ca-
merarius, vel ejus junior, qui cameræ animi portat,
nunquam debet desistere; tunc enim auditurus est a
singulis quid ille, aut ille opus habeat; et nec ad ipsos
pueros venire negligit, ut ab eis si quid sit quo in-
digeant, sciscitetur. Ergo ea vice dat quicquid est
dandum, ne si fratres, qui ab eo ad aliam horam, qua
silentium est, quæsierint, silentium tenere non pos-
sint. » Et alibi agens de his quæ non licet facere nisi
ad horam loquendi, ita habet (Lib. II. c. 20): « Si
quid opus habeat a camerario querere, tunc maxime
querit. » Idem præscribit Divionense S. Benigni
Consuetudines c. 43. Quod nec obscure insinuant
Hildemarum et præcitati Smaragdus et Bernardus
Cassinensis, cum horas competentes esse asserunt,
quando silentium tenere fratres non debent, sive
legere, aut orationi vacare; item sit judicium de tem-
pore laboris, et comestionis, quo strictum s. a. tribus
silentium indictum est.

*Dentur quæ danda sunt, et petantur quæ petenda
sunt.*] Illic tacite omnia superflua ac statum monasticum
contraria S. P. Benedictus re erat, cellerarium astrin-
gens ad solas res necessarias distribuendas; *dentur
quæ danda sunt*, et fratres ad petenda quæ petenda
sunt, et non alia.

Ut nemo perturbetur neque contristetur in domo Dei.] Hoc est in monasterio; « Vere enim monasterium
domus Dei est, inquit Richardus de Sancto Angelo,
quia ibi semper oratur. » Addit Nicolaus de Fractura:
« In quo Deo servimus. » Vel etiam, « domus Dei
bonorum monachorum sanctissima corda, et eorum
sunt purissima habitacula, in quibus mundissimum
Domino suo, habent habitaculum, » ut loquitur Sma-
ragdus.

CAPUT XXXII.

De ferramentis vel rebus monasterii.

414 Substantiæ monasterii in ferramentis vel ves-
tibus, seu quibuslibet rebus provideat b abbas fratres
de quorum vita et moribus securus sit c; et eis singula,
ut utile judicaverit, consignet custodienda d atque
recolligenda. Ex quibus abbas brevem e teneat: ut

dum sibi in ipsa assignata fratres vicissim f succedunt,
sciatur quid dat aut quid recipit. Si quis autem
sordide aut negligenter res monasterii tractaverit,
corripitur; si non emendaverit, disciplinæ regulari
subjaceat.

a Oxon., Conc., Flor., Cass., *Substantia*.

b Oxon. et Lyc., *providet*.

c Hild. deest, *sit*.

d Oxon., *Constituenda*.

e Al., *breve*.

f Oxon., Cass., Conc., Conch. Hadr., *vicibus*.

COMMENTARIUS.

Substantiæ monasterii.] Quid substantiæ nomine D
hic intelligatur, explicat Bernardus Cassinensis his
verbis: « Substantia pro rebus illis quibus vivimus
et subsistimus, vel quæ ad nostram substantiam sunt
cooperativa intelliguntur. » Quod quasi exponeat Ri-
chardus de Sancto Angelo ait: « Puta granum, mile-
num, hordeum, et similia. » Rectius tamen meo ju-
dicio Boherius in secundo com. substantiam hic
interpretatur pro rebus mobilibus monasterii; quod
et in consequentibus fatetur ipse Bernardus; indicat-
que haud obscure sanctus P. Benedictus cum sub-
iecit:

In ferramentis.] « Videlicet utilibus ad laboran-

dum, » inquit Richardus de S. Angelo. Ubi ferramen-
torum nomine omnia intelligit instrumenta quibus
inter laborandum fratres utuntur, « sive sint ex fer-
ro, sive ex ære, sive etiam sint vasa de ligno, » ait
Bernardus Cassinensis. Et Hildemarum: « Ferramenta
attinent ad sappam, ad securem, seu dotatoria, et
reliqua his similia. »

Vel vestibus.] Hunc locum non ita recte videtur
intelligisse Hildemarum, cum dicit: « Vestes attinent
ad vestimenta illa quæ debent in operam habere,
quando operantur aliquid quod eis a priore injun-
ctum fuerit; » nam S. Benedictus hic loquitur de quibuslibet
vestibus.

Sen quibuslibet rebus.] « Ut privilegiis et aliis munimentis. **415**, vasis argenteis, libris, ornamentis ecclesiasticis, biadis, vinis et aliis pretiosis, quæ non debent extra monasteria poni, » inquit Boherius. Recite.

Provideat abbas fratres de quorum vita et moribus securus sit.] Quos magister vult « fide divina constringi, ut timore vel testimonio Dei fideliter possint commissa implere; » et quorum ex Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 47) « et sollicitudo animi vigeat, et conscientiæ firmitas sit probata. » Et certe quod de his, postquam egit de cellerario S. Pater immediate pertractat, haud obscure insinuat (Cap. 43), « quia ipsidem omnino qualitatibus eos esse constitutos convenit, quibus ille, ut loquitur Gerardus Belga monachus, hoc est, ut sint sapientes, maturis moribus, etc. »

Et eis singula ut ut le judicaverit.] Utile, inquam, monasterio quidem, non sibi, inquit Boherius; et hoc, « habito scilicet consilio cum omnibus fratribus, vel saltem cum senioribus; » uti id in explicat juxta sui temporis morem.

Consignet custodienda atque recolligenda.] Finis scilicet labore manuum. Vult igitur sanctus Benedictus hoc capite primo unum ab abbate institui custodiendi instrumentorum; idque juxta præcorum monachorum consuetudinem, quam videre est in Regula sancti Pachomii (Art. 66 in cod. Regul.), quæ id munus ei qui post præpositum secundus est, committit. « Cum ad domos suas pervenerint, ferramenta, quibus opus fecerant, et gallicas tradent ei, qui secundus est post præpositum domus; et ille inferet ea vespere in cellulam separatam, ibique concludet. » In Regula SS. Pauli et Stephani (Cap. 53): « Euntes in quaecumque opus, ferramenta necessaria is qui inter ipsos vadit prior, a custode ferramentorum mane annumerata suscipiat, et uni de minoribus ex his qui cum eo ituri sunt, quem ad hoc idoneum viderit, custodienda assignet. Quo opere completo, ab ipso sollicitè ipse recipiat, et custodi contradat ut nihil depereat oblivione solita, et negligentia plurimorum. » In Regula sancti Isidori (Cap. 49): « Strumentorum custodia et ferramentorum ad unum, quem Pater monachorum elegerit, pertinebit; ut ea operantibus distribuat, receptaque custodiat. » In Regula sancti Ferreoli (Cap. 7): « Ferramenta vel utensilia quælibet arificum sub uno reconducenda sunt conclavi, et custodia unius fratris industrii et providi; quique segregatim illa idoneo collocans loco, prout res expedit, poscentibus ad operandum fratribus tribuet, atque ad vespere suis ea colligens loca, curam habeat, ne quid de his aut pereat, aut per negligentiam arginet, vel qualibet occasione vilescat. » Denique in Regula Magistri (Cap. 17): « Ferramenta monasterii in uno contineantur cubiculo, et uni fratri cujus diligentiam abbas agnoverit, eorum conservandorum curam committat; qui quotidie fratribus ad faciendam opera consignet ad numerum; et a disjungentibus similiter munda ipse recipiat et reponat. » Sanctus vero Basilus (Regul. fus. cap. 41) de cura ferramentorum sive utensilium ita decernit: « Cura instrumentorum, utensilium præcipue **416** quidem uniuscujusque operis artificem concernit, ut arti suæ deputata custodiat. Si vero contigerit aliquando ut aliquid illorum negligatur, tanquam commune omnium bonum ab iis competenter colligatur, quorum primum conspectui obiectum fuerit: licet enim illorum usus sit separatus, et quibusdam peculiariter deputatus, utilitas tamen ipsorum communis est: nam si quisquam tanquam ad se nihil pertinentia aliarum artium instrumenta contempserit, animi alienati notam habebit. Neque tamen convenit artifices instrumentorum suorum dominium sibi ipsis vindicare; ita ut nolint ipsorum usum præposito fratri ad quamcumque rem ille velit permittere; vel sibi ipsis id potestatis usurpare, ut illa vel vendant, vel commutent, aut alio quocumque modo abiciant, vel alia ad ea quæ habent acquirant. »

Deinde vult S. Benedictus alterum ab abbate constitui fratrem qui curam gerat vestimentorum: cujus exemplo sanctus Fructuosus hæc statuit (Cap. 4): « Quidquid in veste vel cultu est monachorum, non peculiariter apud unumquemque habendum, sed sub manu unius fratris spiritualis in una cella reconducendum est; quique, cum necessitas poposcerit, petenti cuique congrua statura mutatoria tribuat. » Illic apud nostros dictus est camerarius, cujus officium ex antiquis Farsensis monasterii Consuetudinibus mss. accipit:

« Ipse camerarius debet procurare cum alio fratre omnium vestimenta fratrum, emere, atque invenire, et distribuere ad unumquemque prout concedet, et in loco est constitutum: videlicet ut omnibus fratribus det per singulos duas staminas, similes femoralia, duas tunicas, et duas cucullas cum latis manicis, duas pelliculas cum strictis manicis, et tectum cum laigis; caligas distribuat nocturnas et diurnales, pedules ad arcendum figus. Duo paria dentur ex nocte, et duo ex die, et ad unumquemque vagna cum couteilo, præter se ipsos, qui duo habeant, et corrigia ad cingendum. Tabulæ, acus, pecten, cum indumento, capellum in capite, qui alio nomine capitum vocatur. In lectulo ad unumquemque deputetur bæna cum pellucula investita, sagum laneum, capitale. Vestimenta sive calciamenta dum rumpitur, seu suttur *, unusquisque frater lavet imbricis; deinde ante ostium auditorii deferat, et camerarius accipiat, et deportet ad sartores, ut emendant. De fratribus nullus debet pergere ad ipsos, nec aliquam emendationem facere de vestimentis secundum suam libitum, nisi quæ consuecra fuerint monasterii, et camerarius ordinaverit: quæ alium fecerit, districtè dijulicetur ab omnibus fratribus, ut cæteri metuant; nam et ipse frater semper sollicitus sit, ut cuiuscumque viderit vestimentum, et ex fratribus quod aliquam reprehensionem habeat, ut emendeur vel auferatur; quia ad ipsum respicit, si neglexerit. Lecta cum priore frequenter provideat, ne alicui aliquid veniat. Paleas vel fenum ipse cum sarcoibus habere faciat octo dies ante festum Principis apostolorum in singulos lectos. Linteamina opportuna manibus sive pedibus ipse provideat: similiter mantiles et sectorii: Videat ut semper **417** præcepta abbatis custodiat: similiter faciat prioris, vel decani, seu illius qui ordinem tenuerit, quod abbas ab ens fuerit: et nulla habeat sub sua cura absconsæ tam ille quam secretarii vel cellerarii, quæ non sint præcognita priori vel decano. Similiter de omnibus obedientibus, quia si ad judicium venerit, et aliquid inventum fuerit ab aliquibus ex ipsis fratribus, ipsi proprium deputabitur, et in pœna mergitur, sicut ex monasterio beati Gregorii papæ contigit de Justo monacho, et e multis aliis cœnobiiis jam experti sumus. In coquina regulari, sive familiare, omnia utensilia, sive cæcavi præparentur ab ipso, præter bancos et scutellas, quæ dentur a cellerario et p. apposito. » Eiusdem etiam officium descriptum habes in mss. Consuetudinibus Sancti Benigni c. 43: in Statutis Lanfranci c. 7, et apud Udalicum l. iii, c. 44. Ex quo etiam discimus ad eum quoque pertinuisse monasterii pecuniâ servare: id quod confirmat Mildemarus; cum explicans illud sancti Benedicti, *Ne dissimulas aut parvipendens salutem animarum*, hæc scribit (Comm. in Regul. S. B. cap. 2): « Abbas habet vestiarium plenum divitiis, et videt fratrem necessitatem habentem: iste talis timens ne suum vestiarium minoretur, non succurrit fratri patienti necessitatem, aut eas infirmorum non restat propter avaritiam; hic talis manifestat se plus studere rebus terrenis quam de salute fratris. » Et Joannes Diaconus in lib. 1 de Vita sancti Gregorii papæ, c. 40, ubi referens insignem in naufragum pauperem sancti Patris charitatem, hæc habet (Sæc. 1 Bened.): « Cui liberalissimus Pater, accersito vestiario, alia sex numismata dari præcipiens, cognovit in vestiario nihil numismatum unde posset

* Sensus et syntaxis exigunt ut legatur, *rumpuntur*, et, *dissimuntur*. Ed. r.

consolari naufragum remansisse. » Idem videre est A in Regula sancti Isidori c. 19.

Præter ferramentorum veltiumque custodes, alteri etiam committebatur cura conservandorum diplomatum, privilegiorum, chartarumque monasterii; qui omnia debito in ordine disposita, tutissimo in loco inclusa servabat; apud Floriacenses quidem in *turricula*, ex Tortarii lib. de Mirac. S. Benedicti, c. 27; in Croylandensi monasterio in chartaria *arcu lapideo per totum contexta* ex Ingulfi historia Croylandensi (*Ad ann. 1094*): quorum exemplaria pluribus in locis aliquando deponebant, ut videre est in Chronici Ramesiensis parte secunda, cap. 7. In typico seu Regula Irenæ Augustæ cap. 19, hæc cura committitur vasorum sacrorum custodi.

Alteri insuper libri custodiendi dabantur. Huic obedientiæ custodem sacrarii sanctus Isidorus deputat (*In Reg. c. 9*), præscribens, ut « omnes codices custos sacrarii habeat deputatos, a quo si gulos singuli fratres accipiant, quos prudenter lectos vel habitos semper post vesperam reddent. » Apud nostros hoc officium præcentori demandari solebat, quem propterea *armarium*, ab armario in quo libri recondebantur, appellabant. Illud in Fuldensi monasterio olim exercuit Gerlohus presbyter ex Rabani carmine 16, in Tolosano B. Mariæ S. Gerardi prætea episcopus Bracarenensis (*Misc. Baluz. tom. III*), qui « quia divinæ Scripturæ pabulo refici magnopere exoptabat, armarii, in quo libri divini reponabantur, custos factus **418** est, in cuius officii obedientia annis multis perduravit, » inquit Bernaldus in ejus Vita n. 1. Sed ex Regula Magistri cap. 17, custos ferramentorum et libros et diplomata sub sua cura habebat.

Quod de sancto Geraldo scribit Bernardus eum in armarii obedientia annis multis perdurasse, non sic capiendum est, quasi ad vitam officia monachis essent commissa, cum potius singulis annis renovata fuisse constans sit traditio, quam colligere licet ex sancto Hieronymo de Tabernaculis referent (*Præf. in Reg. sancti Pach., n. 8*), quod singulis annis mense cui vocabulum est mesore, id est Augusto, « disponuntur monasteriorum capita, dispensatores, præpositi, ministri, prout necessitas postulaverit; » ex Leone Ostiensi docente morem fuisse apud Cassinenses (*Chron. Cass. l. 1, c. 31*) ut pridie calendas Septembris omnium in circuitu monachorum conventus fieret, in quo « sequenti die ordinabantur et describebantur, atque destinabantur in obedientias per singulas prout opportunum erat provincias; » ex Vita sancti Joannis Gorziensis (*Num. 73, sæc. v Bened.*), quem Einoldus abbas *diversis exercere mutationibus* non destitit; cuius etiam diversa officia describit Joannes abbas Mettensis his verbis: « Jussus præpositus, paret (continuo.) Præpositura deposita, decanus esto; jugum quietus admittit. Eo abiens cellarium cura, manum illico profert. Alio ibi succedente, vestes fratrum serva; nihilo plus reluctatur. Sic hospitibus, sic, si ita contigit, infirmis, sic quibusque aliis imperatis summa cum alacritate moræ nescius ministravit; » ex Vita sancti Guidonis abbatis Pomposiani (*Boll. 31 Mart.*), quem Guillelmus abbas « per omnia officia monasterii, per series temporum constituit, » uti scribit anonymus in secunda itius Vita n. 5 (*Spicil. tom. VI*); ex Fulcino de gestis abbatum Laubensium cap. 19, ubi obedientiarum commutationem annuam aliquid *regulari* esse asserit; ex Ekkeharde in lib. de Casibus sancti Galli cap. 15, ubi hæc scribit: « Quot annis more Romano officia apud nos mutari solent. » Benique ex Hildemaro, qui fratres in inferioribus ministeriis sibi per vices succedere debere asserit. Poterant tamen, si ita probasset abbas, plures per annos in eodem officio continuari, præsertim cellerarii, decani, et præpositi; ut docet idem Hildemarus, decerniturque in Statutis reformatoriis monachorum Benedictinorum provincie Narbonensis a Gregorio IX approbatis, cap. 1, his verbis (*Spicil. t. VI*): « Et renuntient absolute,

omni excusatione, dilatione ac contradictione remotis, etiam non requisiti (scilicet singulis annis post redditam suæ administrationis rationem) in manu abbatis administrationibus suis, nihil penes se vel alium penitus retinentes. Abiatis tamen eos restituunt, quos invenerint fideliter ministrasse, ut sic servetur et devota humilitas in subjectis, et utilis providentia in prælatis. »

Porro isthæc officialium institutio ab antiquis monachis in oratorio celebrata fuisse videtur: nam et claves obedientiæ suæ desuper altare accipiebant, quemadmodum præscribit sanctus Aurelianus in Regula ad monachos, in cuius cap. 21 sic lego: « Quibus claves de cellario, cannava, horreo, pusticio, et oratorio tradenda sunt, probata **419** sint personæ, et desuper altari vel Evangelio vas accipient, scientes se reddiuros Deo rationem de ministerio sibi credito; » quæ verba desumpsisse videtur ex Regula sancti Cæsarii ad virg., cap. 50, ubi hæc leguntur: « Quæ cellario, sive cannava, sive vestibus, vel codicibus, aut positio, vel laupendio præponuntur, super Evangelium claves accipiant, et sine murmuratione servant reliquis. » Eadem verba suæ item ad virgines Regula cap. 62 inseruit sanctus Donatus. His accessit Typicum seu Regula Irenæ Augustæ pro sanctimonialibus; quæ ritum instituendi officiales describens, ita habet: « Quoties opus fuerit quamdam institui ad quoddam officium, claves quidem ante sacrum adytum ponentur, et una cum illis verba eju dem officii ex præsentii imperii mei typico transumpta. Trisagio autem dicto, accedat quæ ad illud officium designata est; et facta triplici genuflectione, acceptisque clavibus, caput postea præfectæ inclinabit, prius procedens ad pedes ejusdem, et postea surgens. Illa vero eam instituet hæc verba dicens: *Immaculata et gratia plena Deipara designat te ad officium illud.* In quibus vero officii claves non sunt, ad institutionem sufficientem eisdem institutionis verba ad præfecta prolata, et acceptio descriptorum de singulis officiis statutorum ex loco, qui ante sanctum adytum situs est, ut dictum est. Oportet autem, ut unquamque officialium specialia statuta commissi sibi officii e loco ante sanctum adytum sito accipiat; ut consideret, et unde officium desumat, et cui polliceatur se illud administraturam. »

Istas autem obedientiæ suæ claves ad zonam appensas deferre solebant, ut colligimus ex Vita S. Maximini abbatis Micacensis n. 25 (*Sæc. I Bened., p. 587*): « Cum ergo, ut jam præfatum est, sanctus vir a cingulo solutus clavibus januas aperuisset, etc. » Sed de his satis: ad Regulae textum revertor.

Ex quibus abbas breve tenet. Breve hoc loco « appellatur scriptura memorialis, quam debet abbas habere in chartulario suo, » inquit Bernardus Cassinensis. Hujusce vocis apud veteres varia fuerunt acceptiones, de quibus audiendus est Baronius: « Ea vox, ait (*At ann. 142, n. 10*), penes antiquos diversæ reperitur esse significationis: nam apud Optatum Milevitanum brevis dicitur charta illa in qua conscripta essent bona ecclesiastica, quam nos usitatus dicere solemus in venturum: alio nomine idem Optatus vocat commemoratorium. Eandem vocem in eundem sensum usurpat sanctus Augustinus contra Cresconium, et Gregorius papa. Sed et Cassiodorus pro regis jussionibus; nam Theodoricus ad Gemellum scribens, ait: Admonitio nostra non decrit, ut instructor reddaris dum in scriptis brevibus definita suscepit. Verum apud Laupridium eadem vox pro matricula, seu catalogo, in quo nomina scriberentur, accipitur, sicut et in codice Justiniano et citatis aliis locis superius. » Hactenus Baronius. Breves etiam, seu brevia dicuntur Romanorum pontificum litteræ, apostolica auctoritate datæ. Præterea in monasteriis brevis dicebatur charta in qua altaris ministri alique officiales chori notabantur; quo sensu sumitur in cap. 3 **420** Monachorum ad Augiam directorum, « ut sint equidem quotidie sex

per brevem deputati fratres sacram offerentes oblationem, etc. » Denique brevis dicebatur schedula illa quam ad annuntiandum fratrum defunctorum obitum ad diversa mittebant monasteria, atque ita passim accipitur apud Udalicum, et in antiquis ordinariis ritualibusque mss. Sed hoc loco brevis, sive, ut loquitur S. Benedictus, breve significat chartam bonorum monasterii memorialem, de qua hæc declarant Cas-inenses (*Decl. Cass. in cap. 32*): « Quilibet officialis intra mensem a die publicationis suæ faciat inventarium de rebus monasterii, quæ pertinent ad suum officium. Et prælati habeat apud se inventarium universale omnium rerum tam mobilium quam immobilium monasterii, ne perdantur; quod etiam visitoribus exhibeatur. » Et Benedictus papa XII, in sua pro monachis Benedictinis constitutione præscribit (*Cap. 43*), ut ab omnibus superioribus fiant inventoria et registra « in quibus scribatur quot monachi in quolibet loco ipsarum administrationum juxta ipsius loci facultates possint et debeant commorari; et in quo statu quilibet recipit ecclesiam, monasterium, vel prioratum, seu administrationem, et inter alia quæ exstent, vel deficient animalia, et qualia, quanta blada, vina, et cætera victualia, et moneta, vasella aurea, vel argentea; et quæ, et quot, et quibus ecclesia, monasterium, prioratus administratio, seu locus hujusmodi debent; et quæ, et quot, et a quibus debentur eisdem, et sub quibus obligationibus debent, et debetur eisdem; et quæ, et quot, alia bona mobilia, vel vasa sive ornamenta, vel suppellectilia et similia inibi fuerint. »

Ut dum sibi in ipsa assignata fratres vicissim succe-

dunt.] Hæc verba confirmant annuam, quam supra diximus, obedientiarum mutationem, quæ etiam amplius patet ex cap. 53, quo præscribitur, ut ad hospitium coquinam ad annum ingredientur duo fratres. Ex Bernardo tamen Cassinensi « Cellerarius, seu decani, aut præpositi non succedunt per vices. » Ita ille, habita ratione ad usum sui temporis.

Si quis autem sordide aut negligentè res monaste-ii tractaverit, corripatur; si non emendaverit, discipline regulari subiaceat.] Hoc est, ducatur per sex gradus, de quibus supra, ex Hildemaro in cap. 3, ex Bernardo Cass. et Nicolao de Fractura hic. In Regula vero Orientali decernitur (*Cap. 43*), ut « in quacunque omnino arte, quæ exercetur a fratribus, si quid perierit; et per negligentiam fuerit dissipatum, increpetur a Patre minister operum; et ipse iterum increpet alium, qui opus perdidit, duntaxat juxta voluntatem et præscientiam principis, absque quo nullus increpandi fratrem habebit potestatem. » In Regula S. Cæsarii ad virgines: « Si quæ vero vestimenta, calcamenta, utensilia negligentè expendenda vel custodienda putarint, tanquam interversores rerum monasterialium severius corrigantur. » Denique in Regula Magistri: « Qui vero frater non mundum ferramentum a terra de agro revocaverit, accusatus 421 ad mensam a custode ferramentorum, pœnæ nomine in refectone in portionem panis sui unam quadrantem minus accipiat usque ad satisfactionem vel emendationem promissam; quia exinde arruginat ferramentum, cum mundum non fuerit positum. »

CAPUT XXXIII.

Si quid debeant monachi proprium habere.

Præcipue hoc vitium peculiare radicitus amputandum est de monasterio, ne quis præsumat aliquid dare aut accipere sine jussione abbatis, neque aliquid habere proprium, nullam omnino rem, neque codicem, neque tabulas, neque graphium, sed nihil omnino ^a: quippe quibus nec corpora ^b sua, nec voluntates licet habere in propria potestate ^c. Omnia vero necessaria a Patre monasterii sperare; nec

C quidquam liceat habere quod abbas non dederit aut permisit.

Omniaque omnibus sint communia, ut scriptum est: nec quisquam suum aliquid dicat aut præsumat (*Act. iv*). Quod si quisquam huic nequissimo vitio deprehensus fuerit delectari, admonitus semel et iterum, si non emendaverit, correptioni subiaceat.

^a Oxon. deest omnino.

^b Hild., propria corpora.

^c Oxon., Hild., Ebrul., Faron., Vict. uterque, voluntate.

COMMENTARIUS.

Cum ea sit pecuniæ aliarumque rerum temporalium natura, ut picis ad instar vix tangi possint quin hæreant manibus, apposite omnino sanctus Benedictus postquam de cellerario aliisque substantiæ monasterii administris egit, ne forte prætextu administrationis commissæque sibi obedientiæ aliquid sibi proprium vindicare præsumerent, de amputanda a monachis proprietate consequenter tractat: quam hoc capite primum a corde, deinde ab opere, tandem ab ore eliminare conatur. Sibi enim in titulo quasi proponens, si quid debeant monachi proprium habere? respondet:

Præcipue hoc vitium radicitus ampute ut de monasterio.] Radicitus, id est a corde, quod est fons, radix, et 422 origo omnis mali omnisque cupiditatis; « ut nec in intentione, nec in voluntate remaneat aliquid de proprietate, per quod possit ad actum aliquem pulsare, » inquit Bernardus Cassin. Et recte omnino: nam, ut ait Cassianus, « non solum pecuniarum est cavenda possessio, verum etiam voluntas ipsa ab

D animo penitus extrudenda: non enim tam effectus philargyriæ vitandus est, quam affectus ipsius radicitus amputandus est; nihil enim proderit pecunias non habere, si voluntas in nobis fuerit possidendi. » Verum non solum voluntas desideriumque habendi, sed etiam vel minimus, in his quæ nobis ad usum conceduntur, affectus resuscandus est. Quis enim non irideat mona hos post amplas sæculi divitias abjectas natiis detineri, tantoque his affectu inhærere, quanto, si non majori, avarus thesauris? Et tamen id jam de nonnullis ævi sui monachis deplorabat Cassianus his verbis (*Collat. 4, c. 6*): « Nonnullos mundi hujus maximas facultates, verum et non solum multa auri atque argenti talenta, verum etiam prædiorum magnificentiam contemnentis, post hæc vidimus pro scapello, pro graphio, pro acu, pro calamo commoveri.... Nam et plerumque nonnulli tanto zelo codicem servant, ut eum ne leviter quidem vel contingi ab aliquo patiantur, et inde occa siones impatientiæ ac mortis incurrunt: unde monentur stipendia cha-

nitatis ac patientiæ acquirere; cumque omnes divitias suas pro Christi amore disperserint, pristinum tamen affectum in rebus minimis retentantes. et propis nonnunquam mobiliter irascentes, veluti qui non habet apostolicam charitatem ex omnibus infructuosi sterilesque inveniuntur. »

Ne quis præsumat aliquid dare aut accipere sine jussione abbatis, neque aliquid habere proprium.] Tria hic prohibet S. legislator. Primum aliquid sine jussione abbatis cuiquam dare: id quod, ne falsa pietas deciperet, etiam erga pauperes intelligendum esse docet illud S. Isidori (Cap. 5): « Non est præsumendum sine conscientia abbatis egenis vel quibuslibet conferre de eo quod regulari dispensatione noseitur monachus possidere. » Imo nec de his quæ ab abbate pauperibus eroganda constituta sunt, ex Regula S. Basilii (Regul. brev., interrog. 87): « Dare aut accipere etiam secundum mandatum non est cuiuslibet, sed illius cui commissum est cum approbatione munus dispensandi. Proinde hic erit qui sive vetus, sive novum (vestimentum) habita ratione temporis cuiusque dabit et accipiet. » Et alibi interrogatus (Interrog. 100) « venientes ad ostium, et petentes quomodo dimittemus, et si debet unusquisque porrigere panem, vel quodcumque aliud, aut oportet ad eum qui præest pertinere, » respondet: « Is cui dispensatio credita est cum consideratione debet hoc facere. Si quis autem præter illius voluntatem facere hoc præsumit, tanquam inquietus et indisciplinatus confundatur, usquequo discat loci sui ordinem custodire, secundum quod Apostolus dixit: unusquisque in quo vocatus est in eo permaneat. »

Porro hoc nomine S. Pater vetat non solum quidquam dare; sed **423** et permutare, aut mutuo commutare; idque juxta priscorum monachorum disciplinam, quam videre est in Regula S. Pachomii: « Mutare de his quæ a præposito acceperit cum altero nemo audebit, nec accipiet melius, et dabit deterius aut e contrario dans melius, deterius accipiet. » In Pænis incerti auctoris apud S. Basilium (Art. 58. *Idem habetur in Reg. Orient. c. 9*): « Si quis permutet aliquid cum aliquo, aut quid largiatur præter voluntatem archimandritæ, careat benedictione. » In Regula Tarnatensi: « Nihil de his quæ perciperit ei sit licitum commutare, nec pro abiectione viliora, nec pro commodio meliora; sed quæcunque fuerint attributa, cum gratiarum actione suo tantum usui vindicabit. » In Regula S. Isidori: « Cum alio quoque fratre quippiam commutare, nisi abbas vel præpositus jusserit, nulli licebit. » Et in Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 17): « Ea quæ sibi fuerint ab abbatis commendata, id est necessitatem præsentem, aut in vestimento, aut in qualibet re, nihil exinde aut dare aut commodare cuiquam præsumat, nisi tantum ab abbatis illi fuerit ordinatum. » In rebus tamen minoris momenti possunt fratres sibi invicem commodare, verbi gratia, acum, cultellum, tabulas, etc. hujusmodi, quemadmodum docet Hildemarus.

Secundo, prohibet S. Pater quidquam accipere sine jussione abbatis. Ita etiam S. Pachomius: « Nemo ab altero accipiet quidquam nisi præpositus jusserit. » Regula Orientalis (Art. 58): « Sine seniorum verbo et auctoritate, nullus fratrum quidquam agat, neque accipiat aliquid, neque det. » Pænis incerti auctoris apud S. Basilium (Cap. 31; *idem habetur in 2 Regula SS. Patr. c. 1*): « Si quis foras dederit aliquid, aut acceperit præter voluntatem archimandritæ, excommunicetur. » Et S. Fructuosus: « Munus quodlibet, sive epistolas nemo monachus accipiat. »

Hoc etiam nomine S. Benedictus vetat quidquam ab alio mutare sine prælati licentia: id quod similiter prohibet Regula SS. Pauli et Stephani his verbis (Cap. 27): « Nec inter se fratrilus liceat, ut id quod de communi quisquam acceperit, nisi permissu prioris, cum alio fratre quasi peculiari amore mutare, ne hæc occasione nascatur amor illicitus. »

Tertio, S. Benedictus prohibet ne quisquam aliquid habeat possideatque proprium: quod certe adeo monasticæ professioni est annexum, ut sine proprietatis abiectione monachus esse non possit, uti sentiebat olim sanctus Fulgentius. Nam « dicebat frequenter, nec debere, nec posse monachum judicari, cui voluntas habere privatim pecuniam persuaserit. » Et S. Isaac apud sanctum Gregorium (Lib. III Dial., c. 14): « Monachus qui in terra possessionem querit, monachus non est. » Eadem mente S. Basilius, ad Senatorem quemdam, qui sæculo renuntians aliquid sibi de propriis facultatibus retinuerat, dixit: *Et Senatorem perdidisti, et monachum non fecisti (Apud Cass. l. VII, c. 19)*. Et revera quotquot existierunt aliquando veri monasticæ vitæ cultores, quotquot Regularum conditores de abdicanda proculque amandanda proprietate leges aut sanxerunt, aut servaverunt. Præclarum hanc in rem exemplum habemus in discipulis sancti Gerasimi abbatis, qui, ut scribit Cyrillus in Vita sancti Euthymii, « nihil **424** possidere tantæ eis erat curæ, quantæ nihil aliud.... erantque adeo remoti ab omni sollicitudine, et a negotiis humanis ita disjuncti, ut nihil haberent præter ea quibus induebantur, adeo ut non esset secundus amictus.... Hæc autem lex est optime tradita a Gerasimo (Tom. II Monum. eccles. Græc.), ut exeuntes cellas dimitterent apertas, ut liceret ei qui vellet ingredi, et quod vellet accipere ex illis vilibus, et ad usum necessariis, nemine prohibente. » Et in discipulis sancti Martini, de quibus Severus Sulpicius (In ejus Vit. c. 7): « Nemo, inquit, ibi quidquam proprium habebat, omnia in medium conferebantur, non emere, aut vendere, ut plerisque monachis moris est, cuiquam licebat. » Denique in Tabennensibus monachis, de quibus in Vita sancti Pachomii, n. 38 (Apud Boll., 14 Maii): « Auri argentei nullus inter eos usus. Quin etiam reperti sunt, qui cum finem facerent vivendi, quid aurum argentumve omnino esset ignorarent. Soli videlicet, quibus administrandi necessaria officium erat impositum, pecuniæ rationes noverant: et hi ipsi postquam ad monasterium erant reversi, nihil retinissent in manibus, ne ad diem quidem unum, sed redditam sibi pecuniam servabat œconomus, donec eos rursus contingeret egredi. Hujusmodi institutionis decreta videre est in ipsa S. Pachomii Regula, qua præscribitur (Art. 47) ut « nemo in cella sua habeat præter ea quæ monasterii lege præcepta sunt, nec paucos nummos, nec proprium aliquid extra habitum suum. Si quid inveneris, absque contradictione auferes. » Et iterum (Art. 65): « Nihil in cella sua absque præpositi jussione quidquam condet, nec poma quidem. » Item ad amputandam omnem proprietatis occasionem (Art. 46): « Si quis transferret de domo in alteram domum, excepto ea quæ usui quotidiano ad habitum necessaria sunt, secum transferre non poterit. » Similia statuta in aliis monachorum Regulis advertere licet, quas hic singulatim referre etsi videatur prolixum, haud erit fortassis lectoribus ingratum. Itaque Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii decernit (Cap. 7): « Si dives est, et habens multas divitias in sæculo, et converti voluerit; debet primo Dei voluntatem implere, et consequi præceptum illud præcipuum, quod adolescenti divi i dicitur: *Vende omnia bona tua, et da pauperibus, et tolle crucem tuam, et sequere me*. Deinde instruendus est ab eo qui præest patre, ut nihil sibi relinquat nisi crucem Christi quam tenet. »

Regula secunda SS. Patrum (Cap. 1): « Ante omnia habentes charitatem, humilitatem, patientiam, mansuetudinem, vel cætera quæ docet sanctus Apostolus, ita ut nemo quidquam sibi vindicet, sed sicut scriptum est in Actibus Apostolorum, habeant omnia communia. »

Regula tertia SS. Patrum (Cap. 2): « Abbati nulli liceat sibi quidquam proprie vindicare (multo minus monachis), cum omnia Deo propitio in illius maneant potestate. Si quis vero quod in Regula junioribus

prohibetur, sibi aliquid ex successione parentum, seu quolibet donato retinere præsumpserit, et non omnia in communi posuerit, a fratribus arguatur. Si in vitio persistit, in notitiam episcopi deferatur; qui si ab episcopo correptus, nec sic emendaverit, deponatur. »

425 Regula S. Macarii (Cap. 24) : Novitius (si aliquam in cellula voluerit inferre substantiam, in mensa ponatur coram omnibus fratribus, velut Regula continet. Qui si susceptus fuerit, non solum de substantia quam intulit, sed etiam nec de seipso ab illa judicabit hora. Nam si aliquid prius erogavit pauperibus, aut veniens in cellulam aliquid intulit fratribus, ipsi tamen non est licitum ut aliquid habeat in sua potestate. »

Regula Orientalis (Cap. 3) : « Nemo suum quidquam vindicet, neque ullus aliquid peculiariter usurpet, sed habeant omnia communia. »

S. Basilii interrogatus (Reg. brev., interrog. 85), « Si oportet aliquid habere proprium in communi fratrum societate, » respondet : « Hoc contrarium est testimoniis illis quæ habentur in Actis de his qui crediderunt, in quibus scriptum est : *Neque quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat*; quare qui suum esse dicit aliquid, is seipsum reddit alienum ab Ecclesia Dei, et a charitate Domini, qui quidem et verbo, et re docuit ponendam esse animam suam pro inimicis suis, nedum res externas. » Vide ejusdem Constitutiones monast. c. 35.

Doctrina sancti Orsiesii abbatis de institutione monachorum (Cap. 22) : « Cui ministerium aliquod et dispensatio est credita monasterii; et si ex ea lucrum faciat, scelus patetur et sacrilegum quidquam ex ea contingere, et in propriam vertere quietem, quasi despiciens eos qui non habent, et felici paupertate sunt divites, ut non solum ipse perierit, sed et cæteros provocet ad pereundum. » Et infra : « Qui autem vixerunt in cœnobio, et de communi in suos aliquid averterunt usus : vae eis cum de corpore extierint, dicitur illis : *Mementote quia recepistis bona in vita vestra.* »

Consensoria monachorum (Cap. 8) : « Non poterit proprie retinere quod per pactum ad omnes pertinet, et Deo utique est consecratum. »

Regula incerti auctoris (Cap. 2) : « Nemo sibi aliquid vindicet proprium, sive in vestimento, sive in quacunque re : apostolica enim vita optamus vivere. »

Regula sancti Cæsarii ad virgines (Cap. 15) : « Nemo sibi aliquid judicet proprium, sive in vestimento, sive in quacunque alia re. »

Regula sancti Aureliani ad monachos (Cap. 5) : « Nihil occulte accipiat, sed si propinquus aut amicus aliquid in vestimento, aut in auribus, vel aliud quodcumque dederit aut transmiserit, in potestate sit abbas; et si illi cui transmittitur necesse fuerit, tribuatur; sin vero ille nihil indiget, in commune redactum cui necessarium est, tribuatur. »

Regula S. Ferreoli (Cap. 10) : « Illud etiam statui debere perspeximus, ut nullus monachorum aliquid sibi proprium absque societate fratrum audeat vindicare : ita ut etiam in his quæ sua sunt nihil amplius credat sibi juris esse quam cæteris; quia cum seipsum alterius subdidit potestati, omnia secum in alienam potestatem transmisit. Quidquid ergo secum rerum detulerit expedito consortio monachorum, ac ubi corpori congregationis membrum factus adhæserit, statim cognoscat omnia in **426** communionem transiisse; et hoc tantum judicet proprium, quidquid cum fratribus possederit indivisum, etc. »

Regula sancti Columbani (Cap. 4) : « Nuditas et facultatum contemptus prima perfectio est monachorum. »

Regula Tarnatensis (Cap. 2) : « Nulli liceat sequestratam eligerè mansionem, nec armarium, aut aliquid simile quod peculiariter claudi possit per-

A mittatur habere proprium. » Et iterum (Cap. 14) : « Nihilque habere vos proprium reputetis. »

Regula sancti Isidori (Cap. 5) : « Monachi in communi viventes nihil peculiare sibi facere audeant neque in suis cellulis quidquam quod ad victum vel ad quamlibet rem aliam pertineat, sine regulari dispensatione habere vel possidere præsument. In Pentecoste autem, qui est dies remissionis, omnes fratres sub divina professione se alligent, nihil peculiare apud conscientiam suam habere. »

Regula sancti Fructuosi (Cap. 8) : « Peculiaritas aut in utensilibus, aut in vestimentis, aut in quibuslibet rebus vilissimis saltem et abjectis omnimodo vitetur : quia abominatio monachis est et infamium quidquam possidere superfluum aut reservare proprium vel occultum, quod non longe ab Anania et Saphura exemplo segregatur. »

Regula Cujusdam ad monachos (Cap. 17) : « Nihil possidendum a quoque proprium et specialiter inter monachos, sed sint eis omnia communia. »

B Regula Magistri (Cap. 82) : « Si quod ergo peculiare inventum in aliquo fuerit, grandi eum abbas et diuturna excommunicatione condemnet, ut exemplo illius vindictæ nullus hoc audeat imitari : hoc enim ne sit in aliquo, frequenter omnes scrutentur a præpositis suis; et si in aliqua re fuerit visus sibi frater multum gavi ei aut plaudere, tollatur ei, et alio detur, et alterius illi quodvis fuerit, ut proprium in eo non extollatur voluntas. »

Regula solitariorum (Cap. 6; vid. cap. 41) : « Hi ergo qui sæculum perfecte derelinquant, nihil debeant possidere præter Dominum, etc. »

Typicum Irenæ Augustæ pro sanctimonialibus monasterii SS. Deiparæ Gratiæ plenæ (Cap. 50, in Græcis Analectis) : « Summæ paupertati operam date, non tantum in pecuniis usque ad obolum, sed et in cibo et in potu usque ad minimum quodlibet. Quo enim hujusmodi nostrum præceptum non violetur, hortamur præfectam ut quoties et quando voluerit vos perlustret, et nihil plus habere sicut quam a cœnobitica regula concedatur. »

His accedunt summorum pontificum decreta : Innocentii III, Gregorii IX, Nicolai IV, et Benedicti XII, ex quibus omnium hic Innocentius unum proferre sat erit (Cap. Cum ad monasterium) : « Prohibemus, inquit, d. stricte in virtute obedientiæ, sub actione divini iudicii, ne quis monachorum proprium aliquo modo possideat; sed si quis aliquid habeat proprium, totum in continentem resignet. Si vero post hoc proprietatem aliqua fuerit deprehensus habere, regulari modo prædico de monasterio expellatur, nec recipiatur ulterius, nisi penitent secundam monasticam disciplinam. » **427** Et sub finem : « Nec testimet abbas quod super habenda aliqua proprietate possit cum aliquo monacho dispensare, quia abdicatio proprietatis, sicut et custodia c. stitatis, adeo est annexa regulæ monachali, ut contra eam nec summus pontifex possit licentiam indulgere. »

D Idem videre est in Concilio passim, præsertim in Aurelianensi l. can. 21; Autissiodorensi can. 25, Lateranensi sub Alexandro III, et aliis plurimis. Sed de his satis. Ad textum revertor.

Nullam omnino rem, neque codicem, neque tabulas, neque graphium, sed nihil omnino.] Nullam omnino rem, « quasi diceret : dummodo s. t. res, istam tibi excludo; et omnino, id est omnibus modis, hoc est per nullum modum habeas : » inquit Bernardus Cassinensis.

Quippe quibus nec corpora sua, nec voluntates licet habere in propria potestate.] Reddit his verbis rationem cur monachus possidere proprium haud debeat : nam si nec voluntatis propriæ, nec sui corporis potestatem habere liceat, multo minus rerum temporalium : Quod vero nec voluntas, nec corpora, nostra sint in potestate, vel inde maxime patet, quod per sæculi fugam, Deique dilectionem nos ipsos vendidimus, ut loquitur S. Johannes Climacus (Grad. 3) :

quapropter sicuti res vendita haud amplius est ejus qui vendidit illam, ita nec nos nostri sumus, sed Dei, cui per monasticam professionem venditi sumus. Eadem ratione proprium a monachis amputandum censuit S. Ferreolus; « quia, inquit, cum seipsum alterius subdidit potestati, omnia secum in alienam potestatem transmisit. » Et Magister: « Ideo aliquid peculiare habere denegatur; quia nemo serviens Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit, ut cum omnibus rebus suis alieno enim se imperio subdidit, non sit res ubi propria ejus voluntas extollatur. »

Porro acute hic notat Hæstæus triplicem hoc capite a S. Benedicto præscriptam esse abdicationem, tribus votis respondentem: rerum temporalium, quæ per paupertatem abnegamus; corporum, quæ per castitatem Deo consecramus; et voluntatis propriæ, quam per obedientiam Deo immolamus. Et hanc ultimam abdicationem a suis fratribus ante omnia exigit V. Wala Corbeiensis abbas, qui, ut scribit Paschasius in ejus Vita, l. 1, c. 21 (Sec. 4 Bened., part. 1), « quam sæpe cunctos generaliter, non minus quam plurimos specialiter de voluntate liberi arbitrii, et potestate proprii corporis, juxta professionem monasticæ disciplinæ satis argumenose monebat, ne nostrum aliquis voluntatem propriam sequeretur; aliquid, aiebant, quomodo rationem pro aliquo redditurus ero, nisi et potestatem sui corporis, et voluntatem liberi arbitrii mihi relinquat. Quod si ipse sibi in sua se retinuerit potestate vel voluntate, noverit rationem se redditurum, non solum pro suis, verborum, aut cogitationum, vel gestorum factis; verum etiam quia contra professionem monasticæ legis, in sua se retinuit potestate vel voluntate cordis. Tanto profecto, inquit, liber ero, quanto 428 non mihi debita potestas concessa manet, neque voluntas sui relaxatur arbitrii. »

Omnia vero necessaria a Patre monasterii sperare. Plurima hunc in locum observanda occurrunt. Primo per monasterii Patrem: 1° intelligi posse Deum ipsum, qui communis omnium pater est, in quo oculi omnium sperant, et dat escam illorum in tempore opportuno, aperitque manum suam, et implet omne animal benedictione; 2° abbatem, qui vires ejus in monasterio agit, ipsis vocatur prænomine, dicente Apostolo: Acceptis spiritum adoptionis in quo clamamus, Abba Pater: quo sensu monasterii Patrem hic intellexit Richardus de S. Angelo; 3° cellerarium, qui ex Regulæ cap. 51, *omni congregationi sit sicut pater.*

Secundo, per *omnia necessaria*, hic non solum intelligi victum aut vestitum, si stricte sumantur, sed ea omnia quæ ad vitam monasticam decenter convenienterque age dam requiruntur: quæ sanctus Pater exposuisse videtur, cum cap. 55 ait: « Et ut hoc vitium peculiare radicibus amputetur, dentur ab abbate omnia quæ sunt necessaria, id est cuculla, tunica, pedules, caligæ, brachiale, cultellus, graphium, acus, mappula, tabulæ; ut omnis auferatur necessitatis excusatio. »

Tertio, abbatem et cellerarium in necessariis administrandis valde sollicitos esse debere; quia, « sicut sancium est ut nihil proprium habeant, ita justum est ut omnes quæ necessaria fuerint a sancto abbate accipiant, » inquit sanctus Casarius in Reg. ad monachos (Cap. 16). Et citatus hic ab Hildemaro Gregorius: « Si vult pastor suis discipulis proficere, magnum studium debet habere de temporalibus necessitatibus præhendendis. » In quibus etiam distribuendis attendere debet quod ait Trithemius (De Propr. monach., cap. 9): « Quæ sine culpa potest concedere, non debet cum periculo denegare: suscepti enim infirmorum curam, non fortium. »

Quarto, quod sicut omnia necessaria a Patre monasterii sperare, ita superflua rescicere oportet: « Ab abbate igitur necessaria speranda sunt, inquit Trithemius (Ibid., c. 5), non superflua; quia ubi necessitas

A ad usum monachorum permittitur, superfluitas ut crimen condemnatur; et sicut abbas necessaria fratribus denegans, graviter a Deo reprehenditur, ita si concesserit superflua, tanquam prævaricator sancti ordinis condemnatur. » Hinc concilium Tridentinum (Sess. 25, de Regul., c. 2): « Mobilium usum ita superiores permittant, ut eorum suppellex statui paupertatis quam professi sunt conveniat, nihilque superflui in ea sit, nihil etiam quod sit necessarium eis denegetur. » Jam vero si quæras quid sit superfluum? respondet Joannes de Fano (In discursu super observ. paupert. Frat. Minor.): « Superfluum est illud quo sublato reliquum sufficit. Duarum altera superfluit, quando una illarum sufficit; multum superfluit, quando parum satis est: pretiosum abundat, si vile satisfacit. »

Quinto, observat Hildemarus sanctum Patrem Benedictum non dixisse omnia necessaria a parentibus, vel ab amicis, sed a Patre monasterii speranda esse. Et certe indignum est abjectis sæcularibus curis, relictis 429 sæcularibus charis, monachum quasi fastidientem monasticam paupertatem, ad parentum aut amicorum thesauros recurrere; quos pauperibus distribuendo in cœlestes thesauros concedere deberet.

Nec quidquam liceat habere quod abbas non dederit aut permisit. Quod sic non capiendum, quasi possit abbas fratribus permittere proprium, cum nec summus pontifex id queat, ut supra dicebat Innocentius III.

Omniaque omnibus sint communia. Utpote quibus « Deus communis est, communis pietatis negotatio, communis salus, communia certamina, communes labores, communes quoque coronæ, » ut loquitur sanctus Basilius (Constitut. monast. cap. 19).

Nec quisquam suum esse aliquid dicat aut presumat. Hæc enim S. P. Benedictus proprietatis vitium ex corde et opere monachi eliminare aggressus est: jam vero illud etiam in ore ejus condemnare videtur, dicens: *Nec quisquam suum esse aliquid dicat*: ad quem locum illustrandum Joannes Trithemius (De Propr. monach., c. 6): « Non dicit abbas suum aliquid, non codex meus, non ager, non villa, non census; sed si tale coram hominibus dicere oporteat, *noster*, non *meus* dicat. Et enim cum res monasterii communitatis sint, et communitas præsupponit multos, nulli videatur ridiculum si monachus aut abbas, singularis persona dixerit *nostrum*. Ad co ununitatem dicti sermonis refertur intentio; neque puerilia sunt hæc, quæ SS. Patres antiquissimos tam studiose constat observasse, ut poenitentiam in transgressores præscriberent. » Ad SS. Patres quod spectat ex antiquis eorum institutis ac regulis apparet quanta sollicitudine frigidum illud verbum *meum* in communi sermone vitarent. De Ægyptiis Tabennensisque audiendus est Cassianus (Lib. iv, c. 15): « In aliis quoque monasteriis, in quibus aliqua remissius indulgentur, hanc regulam videmus strictissime nunc usque servari, ut ne verbo quidem audeat quis dicere *suum* aliquid; magnumque sit crimen, ex ore monachi processisse codicem meum, tabulas meas, graphium meum, tunicam meam, caligas meas; proque hoc digna poenitentia satisfactorius sit, si casu aliquo per subreptionem, vel ignorantiam hujusmodi verbum de ore ejus effugerit. » Ex sancto etiam Basilio (Reg. fus., cap. 32): « Doctrina veritatis oratione illud meum ac tuum inter fratres dici vetat. » Idem videre est in aliis monasticis regulis passim. In Regula sancti Augustini (Cap. 1): « Non dicatis aliquid proprium. » In Regula sancti Aureliani (Cap. 25): « Nullus presumat quidquam suum dicere. » In Poenitentiali sancti Columbani: « Meum et tuum dixisse sex plagis. » In Regula a sancto David monachis tradita (Apud Boll., Mart. 1): « Omnia omnibus communia, et nihil meum, nihil tuum dicebant; quisquis enim dicebat meum es hoc, vel istud, duræ poenitentiae subji-

ciabatur. » In Regula S. Fructuosi (Cap. 4) : « Nec quisquam e monachis suum asserens dicat, coix meus, tabula mea, et reliqua : quod verbum si de ore ejus effugerit, pœnitentiæ subjacebit, ne velut propria quælibet in monasterio habere videatur. » In Regula Cujusdam (Cap. 17) : « Qui autem dixerit, **430** meum est hoc, aut illud, peccavit coram Deo, nisi tantum per obreptionem sermonis; sed pro hoc ipso tamen veniam petat a Deo, et cœvet de reliquo, et ne iterare audent. » In Ordine Conversationis monasticæ (Cap. 10) : « Nullus ex fratribus suum aliquid dicat, aut rem aliquam, aut membrum corporis, sed semper nostrum : hoc solum oportet dicere proprium, *mea culpa*. » Apud Udalricum (Lib. II, c. 20) : « Nihil appellat singulariter suum, sed omnia dicit nostrum, nisi de patre et matre; de his solis solet licenter dici *meus* et *mea*. » Consuetudines S. Benigni Divion. c. 31 habent : « Omnia dicit nostrum, nisi de patre, vel matre, vel de peccato. »

Quod si quisquam hoc nequissimè vitio deprehensus fuerit delectari, admoneatur semel et iterum; si non emendaverit, correptioni subjaceat. Quod S. Pater alibi exprimit his verbis (Cap. 55) : « Et si cui inventum fuerit quod ab abbate non acceperit, gravissimæ disciplinæ subjaceat. » Quid vero sit gravissimæ disciplinæ subijci, ita exponunt Regulæ commentatores, Hildemarus : « Si per furtum habuit illam rem, si grandis est, sicut jam diximus, id est quatuor valens denariis; eo modo in minori culpa judicandus est. Si autem major est, tunc debet res incendi; et ipse in graviori culpa judicandus est. » Bernardus Cassinensis : « Gradibus non servatis, excommunicationem intelligo gravissimam disciplinam, ut sicut de notorio proprietario dictum est puniatur. » Econtra Boherius in primo comm. : « Dic, inquit, quod prius semel et iterum debet proprietarius admoneri secreto, et inde graviori, id est publicæ correctioni subijci, et postea per reliquos gradus deduci. » At non multo post ita habet : « Dic subjaceat gravissimæ disciplinæ, id est corporali vindictæ, quod erit arbitrium. » In secundo vero commentario ad verba gravissimæ disciplinæ subjaceat, addit ex Cassiani l. IV, cap. 16, *plagarum scilicet, vel expulsiõnis*. Sed Bernardi sententiam sequi videtur Nicolaus de Fractura. Ita nimirum illi S. Benedictum explicant. Pro conclusione autem hujus capituli haud erit abs re de proprietariorum poenis paulo fuisser disserere; quod tunc præstitisse nos credimus, postquam antiqua regularum monasticarum statuta, conciliorum, Romanorumque pontificum decreta, ac tandem recentiorum etiam congregationum constitutiones hanc in rem protulerimus.

Itaque in Regula tertia SS. Patrum decernitur, ut abbas proprietarius « a fratribus arguatur; si in vitio persistit, in notitiam episcopi deferatur; qui si ab episcopo correptus, nec sic emendaverit, depœnatur. » Poenæ incerti auctoris apud S. Basilium : « Si quis possidet aliquid in monasterio, vel extra monasterium, sit excommunicatus. » Et iterum : « Si quis foras dederit aliquid aut acceperit præter voluntatem archimandritæ, excommunicetur. » S. Columbanus in Poenitentiali : « Operis peculiari præsumptio, centum plagis. Possessio alicujus rei, quam non necessitas generaliter fratribus concessit, amissione ejusdem, et centum plagis coerceatur. Necessarium vero ac licitum **431** aliquid facere, dare, accipere sine jussione duodecim plagis, nisi ratio aliqua defendat, ut supplet satisfactio remittat. » S. Donatus (Regul. c. 8) : « Si quæ hoc nequissimo vitio deprehensa fuerit delectari; tribus superpositionibus pœniteat. » Regula Cujusdam ad monachos (Cap. 17) : « Si quis in hoc vitio existat insanabilis, expellendus est ab universis fratribus; quoniam in vitium philargiæ gravissimum est præ omnibus vitiis. » Regula Cujusdam ad virgines quasi explicans S. Benedicti mentem (Cap. 17) : « Quod si huic vitio aliqua sororum delectari fuerit deprehensa, et post primam, secun-

dam, vel tertiam correctionem emendare noluerit, disciplinæ regulari subjaceat. » Denique Regula Magistri (Cap. 82) : « Si quod ergo peculiare inventum in aliquo surrit, grandi eum abbas et diuturna excommunicatione condemnet, ut exemplo illius vindictæ nullus audeat imitari. » Et hæc ex veterum monachorum regulis : venio ad summorum pontificum decreta.

In primis S. Gregorius Constantium quemdam, in abbatem cujusdam monasterii electum, ordinari recusavit, eo quod peculiaritatis studeret, et solus pergere præsumpsisset, quemadmodum ipse testatur (Lib. X, epist. 22). Innocentius autem III, in sua decretali ita habet (Cap. Cum ad monast.) : « Si quis aliquid habeat proprii, totum in continentem resignet. Si vero post hoc propriam aliquid fuerit deprehensus habere, regulari modo prædicto de monasterio expellatur, nec recipiatur ulterius, nisi pœniteat secundum monasticam disciplinam. Quod si proprietarius apud quemquam inventa fuerit in morte, ipsa cum eo in signum prodicionis extra monasterium in sterquilino subterretur (sic), secundum quod B. Gregorius narrat se fecisse in dialogo. » Gregorii factum offendes in lib. IV Dialog., cap. 55. Simile reperies in Vita S. Leufredi, abbatis Madriacensis. n. 25. Ab Innocentio haud discrepare videtur Gregorius IX, cum in constitutione pro monachis Benedictinis statuit, ut « monachi proprietarii excommunicentur ab abbatibus suis; et si in morte inventus fuerit proprietarius, ecclesiastica careat sepultura. Nulli autem prorsus nisi pro officio sibi commissio arcam cum clave habere liceat absque licentia abbatis sui; et quoties abbas hanc petierit, eidem tradatur. Et si aliter habeat, eo ipso proprietarius reputetur. Excommunicationis sententiam in proprietarios abbates semel in anno, scilicet in Ramis palmarum solemniter in capitulo publicabunt; et si post alias inventus fuerit monachus habere proprium, bailivam, si quam habet, amittat; nec infra annum sibi alia committatur; nec tunc, nisi proprio restituito, et peracta pœnitentia competenti. Abbas qui scieverit proprium concesserit monacho, vel punire contempserit, suspendatur ad tempus secundum Regulam S. Benedicti. » Et in bulla ad Cluniacenses : « Monachis proprietariis etiam poena juxta morem Cisterciensis ordinis infligatur, et in proprietarios excommunicationis sententia promulgetur, nisi monachus proprietarius deposita restituerit, quæ suis fuerint monasteriis resignanda. » Hanc poenam paulo mitigasse videtur Nicolaus IV, in bulla item ad Cluniacenses : « Poena, inquit, **432** insuper monachis proprietariis infligatur, videlicet ut per annum ad statum novum redigantur; et infra dictum annum assidue coram conventu comedant in terra sedentes. Et in depositariis, si monachis proprietariis deposita restituerint, quæ sunt suis monasteriis resignanda, monitione præmissa, excommunicationis sententia promulgetur. » Benedictus vero XII, in sua constitutione, c. 16, proprietarios monachos, ad quodcunque officium seu beneficium obtinendum declarat inhabiles.

Jam vero ad concilia quod spectat, Autissiodorensis II ita habet (Can. 23) : « Si monachus peculiari habere præsumpsit, ad agendam pœnitentiam in alio monasterio detrudatur. » Londoniense, sub Lanfranco anno 1075 celebratum (Apud Spel. et in Vit. S. Lanf., c. 42) : « Si quis vero aliquid proprii sine præfata licentia habere in morte fuerit deprehensus, nec ante mortem id reddiderit, cum pœnitentiæ et dolore peccatum suum confessus; nec signa pro eo posentur, nec salutaris pro ejus absolutione hostia immoletur, nec in cœmeterio sepeliatur. » Item Londoniense alterum anno 1200 (Ibid.) : « Si peculium habuerit, nisi ei ab abbate fuerit pro injuncta administratione permissum, a communione removeatur altaris; et qui in extremis cum peculi inventus fuerit, nec oblatio pro eo fiat, nec inter fratres recipiat sepulturam. » Tridentinum vero

(Sess. 25, de Regul. c. 2) : In proprietate et deprehensus, aut convictus, biennio activa et passiva voce privatus sit; atque etiam juxta Regulæ et ordinis constitutiones puniatur. Quænam autem sint illæ ordinis constitutiones, jam aperiendum est.

In primis hanc apud Cistercienses legem reperio in lib. Institutionum cap. gener. ord. Cist. (Dist. 6, c. 16) : Monachus vel conversus in furto vel proprietate deprehensus, ultimus omnium per annum erit ad minus, et quantum ultra visum fuerit abbati; et omni sexta feria per annum sit in pane et aqua, et quadraginta diebus grossiori pane vescatur. Conversus ad terram comedat, et illis quadraginta diebus in claustris sedeat, et operetur in silentio quod ei fuerit imperatum; nec loquatur nisi cum abbate, vel cum eo qui conventum tenet, et cum magistro conversorum, et de confessione. Et omnibus horis canonicis intersit, et omnibus capitulis, quibus intererit, per annum verberetur; et monachus quadraginta diebus vapulet in capitulo monachorum. Et si furtum excesserit valorem viginti solidorum, tam monachus quam conversus, ablato ei habitu, ad portam emittatur. Et si conversus fuerit recipiendus, non recipiatur nisi in familiarem, ita quod per annum grossiori pane vescatur, et lineis non utatur. Si autem in hoc statu iterum commiserit furtum, vel incarceretur, vel de ordine emittatur penitus. Monachus vero si recipiatur, culpæ gravioris in primis poenitentiam agat, et nihilominus poenam monacho superius inflictam sustineat, ab officio altaris per annum absteineat, licet furtum vel proprietatem committatur in re parva, vel vili. De poena tamen temperanda pro re minima erit in discretione abbatis. Et alio in loco (Dist. 6, cap. 5) : Proprietarii singulis annis in Ramis palmarum... ab eo, qui præest.

433 capitulo, cum stola, et candela accensa, et baculo pastorali, si abbas fuerit, auctoritate Dei omnipotentis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et B. Mariæ, et omnium SS. excommunicentur. In antiquis vero Definitionibus ejusdem ordinis ita habetur (Dist. 7, c. 6) : Proprietarii, quos, ipso facto quo hujusmodi criminibus implicantur, capitulum generale decernit in excommunicationis laqueum incidisse, singulis annis in Ramis palmarum post habitum sermonem in omnibus capitulis ordinis, ab eo qui præest capitulo, cum stola, candela accensa et baculo pastorali, si abbas fuerit, auctoritate Dei omnipotentis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et B. Mariæ, et omnium SS. et totius ordinis excommunicati denuntientur. His adde statutum capituli generalis anni 1227 : Conversus qui subito defunctus inventus est habere quinque denarios, et non fuit confessus, imo in sacra solemnitate Nativitatis dominicæ accessit ad sacram communionem, non facta confessione, remaneat prout est extra cœmeterium tumulatus. Non possim hic præterire factum S. Stephani, abbatis Obazinensis, ordinis Cisterciensis (Tom. IV, Miscel. Baltus.), cujus cum Petrus prior aliquos solidos ex simplicitate potius quam ex cupiditate occultasset : hoc cum abbati compertum esset, in tantum commotus est, ut eum ab officio suo deponeret, et in quadam cella remotiore habitare præciperet; ubi per aliquos annos in multa afflictione degens, tandem vocante Domino a terrenis ad cœlestia, a labore ad requiem, a peregrinatione ad patriam feliciter emigravit. Hæc quoad Cistercienses, quorum antiquas Definitiones dist. 7, cap. 7, videsis.

Antiqua Carthusiensium statuta adversus proprietarios ita definiunt (Part. II, cap. 22, § 13) : Singulis annis a Circumcisione usque ad Quinquagesimam conversi et redditii : monachi vero a Quinquagesima usque ad Ramos palmarum quidquid habent ostendunt, et exponant voluntati prioris; et in ipsa dominica Ramis palmarum omnes tam monachi quam conversi et redditii convenient in capitulo monachorum, ibique, non præmissis alio sermone, tractate de consuetudinibus ordinis, et excommunicentur a priore, et a singulis sacerdotibus omnis tam præsens quam absens, qui occultandi animo retinuerit aliquid ultra (a) duodecim denarios valens, donec illud ostendat et exponat priori. Vel si quid a præterito die Ramis palmarum sine licentia donando, seu aliter alienaverit, vel etiam commodaverit ultra summam prædictam, donec confiteatur priori, indulto tantum spatio præsentibus ad confitendum usque ad diem cœnæ, et absentibus usque ad octavam diem reversionis ad domos suas. Quicumque itaque exinde retinuerit, aut de donatis, alienatis, sive accommodatis ultra valorem trium solidorum domum gravaverit, nec fuerit, ut dictum est, confessus, tanquam de proprio judicetur, si convictus fuerit, et de ordine expellatur. Si vero infra prædictam summam deliquerit, prioris arbitrio puniatur. Quicumque seras clandestinas habuerit, sit extra cellam, et extra conventum. Statuta reformatoria abbatum de Samnhyaco, et de Maceris 434 ordinis Cisterciensis, et priorum de Ligeto, et de Gladeris Carthusiensis ordinis, auctoritate Gregorii papæ X, pro ordine Grandimontensi, hanc in proprietarios poenam decernunt (Cap. 4) : Statuimus ut omni anno Dominica in Ramis palmarum abbas, in loco ubi fuerit, et quilibet prior conventualis, in cella ubi præsidet, excommunicet in capitulo omnes proprietarios, stolis ad collum appositis, et extinctis candelis, et si quis in fine proprietarius inventus fuerit, in sterquilinio subterretur. Statuta vero monachorum Benedictinorum provincie Narbonensis, anno 1226 a Gregorio IX approbata ita habent (Specil. tom. VI) : Si autem monitus retinere præsumperit aliquid, a domo propria penitus expellatur, et in alio monasterio retrudatur, nec aliqua ratione in proprio monasterio recipiatur usque ad nutum capituli generalis. Apud quem vero proprietarius in morte inventus fuerit, in signum suæ conditionis in sterquilinio subterretur. Statuta reformatoria Nigrorum monachorum ab Othone legato anno 1238 promulgata (Apud Matth. Paris. in Hist.) : Statuimus quod prælati, vel saltem in anno publice in conventu in omnes proprietarios excommunicationis ferant sententiam; alias eos, si non resipuerint, punientes, maxime per ignominiam sepulturæ. Alia statuta anno sequenti in capitulo generali edita (In addit. Matth. Paris., pag. 412) : Proprietarii et omnes qui aliis falso crimen imponunt, singulis annis, in secunda feria primæ hebdomadæ Quadragesimæ, in capitulis a suis prælati excommunicati publice denuntientur cum stola et baculo pastorali. Statuta etiam capituli provincialis anno 1343 Northamptoniæ celebrati, cap. 6, proprietarios feria secunda post dominicam primam Quadragesimæ; Bursfeldenses item feria quinta in Cœna Dorniani

excommunicari decernunt. Constitutiones vero Congregationis montis Oliveti statuunt (Part. I, cap. 33), ut proprietarii, et abbates, ac superiores non punientes proprietarios, tanquam effractores voti, præter excommunicationem, a qua non nisi ab abbate generali, et in articulo mortis ab alio absolvi possint, incurrant, in poenam carceris arbitrio abbatis generalis, et jejunii in pane et aqua per annum bis in hebdomada quarta et sexta feria, et inhabilitationis a quocunque munere per sex annos, quæ poenæ a nemine remitti possint. Constitutiones Cœlestinorum (Tract. I, c. 20, § 16) : Si quis proprietarius repertus fuerit, videlicet si officialis in

(a) In novis statutis, part. II, c. 5, habetur : Ultra valorem trium solidorum Turonensium. Quos qui retinuerint ipso facto excommunicati in Ramis palmarum in capitulo denuntientur.

tribus tarenis in pecunia, vel sex in valore; si vero subditus fuerit, ab uno parvo denario, usque ad Carolenum, tot diebus poenam sustineat gravis culpa, in quot denariis proprietarius invenitur. Si vero ultra excedens summa fuerit, ad abbatis arbitrium infra tres menses poenam sustineat gravis culpæ, omnique actu legitimo sit privatus, et proprio careat officio,

et per triennium ad officia quæcumque sit inhabilis; præter poenas a sacro Tridentino concilio injunctas. Denique Constitutiones Fuldensium (Cap. 33): « Qui monachus in proprietatis crimen lapsus esse deprehensus fuerit, cum aliis poenis gravissimis puniatur, tum monasterium pro careere per annum habeat, ita ut ex eo pelem non efferat. »

CAPUT XXXIV.

435 Si omnes æqualiter debent * necessaria accipere.

Sicut scriptum est ^b: *Dividebatur singulis prout cuique opus erat*: ubi non dicimus, ut personarum * (quod absit) acceptio sit, sed infirmitatum consideratio. Ubi ^d qui minus indiget, agat Deo gratias, et non contristetur; qui vero plus indiget ^e, humilietur pro infirmitate et ^f non extollatur pro misericordia:

et ita omnia membra erunt in pace. Ante omnia, ne murmurationis malum pro qualicumque causa in aliquo qualicumque verbo vel significatione appareat. Quod si deprehensus fuerit ^g, districtiori disciplina ^b subdatur.

* Al., debent.

^b Flor., scriptum est.

^c Oxon., quod personarum.

^d Narb., Iliid., Ebrul., cum Regula Donati, ubi.

^e Oxon. deest indiget.

^f Deest pluribus mss., etc.

^g Al., Quod si deprehensus fuerit

^b Narb., disciplina.

COMMENTARIUS.

Sicut scriptum est: *Dividebatur singulis prout cuique opus erat*, etc. | Eandem Regulam ducent sequuntur S. Basilii in Regulis brevior., interrog. 155, S. Augustinus in Regula cap. 1, Regula Tornatensis, c. 14, et S. Leander in lib. de Institut. Virg., cap. 13.

Ubi non dicimus ut personarum, quod absit, acceptio sit, sed infirmitatum consideratio. | Huc respexit Gregorius IX in sua pro monachis Benedictinis Constitutione præscribens, ut « abbas det singulis et unicuique prout opus fuerit, ut non sit personarum acceptio, sed infirmitatis consideratio habebatur. » Isthæc vero consideratio, ut scribit Boherius, debet attendi in omni infirmitate naturæ, juventutis, senectutis, vitæ, morum. Et recte quidem. Nam, ut dicit Grimalicus (In reg. Solit., c. 47), « habenda est inter nobiles et ignobiles, inter sanos et infirmos, inter senes et juvenes magna discretio: non enim possunt hi qui de deliciis veniunt, et hi qui in deliciis nunquam fuerunt, æqualem tenere rigorem abstinentiæ, neque sani et infirmi æqualiter possunt abstinere. » Vide S. Basilii Regulam ex versione Ruffini cap. 10.

Ubi qui minus indiget, agat Deo gratias. | Pro collata sibi fortitudine, et virtute abstinentiæ.

436 Et non contristetur. | Murmurando quod aliis minus aliquid accipiat, quasi divino munere haud contentus. Sive, ut loquitur S. Augustinus in Regula (Cap. 5): « Quæ infirmæ sunt ex pristina consuetudine, si aliter tractantur in victu, non debet aliis molestum esse, nec injustum videri, quas fecit alia consuetudo fortiores. Nec illas feliciores putent, quia sumunt quod non sumunt ipsæ, sed sibi potius gratulentur, quia valent quod non valent illæ: et si eis quæ venerunt ex moribus delicatis ad monasterium, aliquid alimentorum, vestimentorum, stramentorum, o. erimentorum datur quod aliis fortioribus et ideo felicioribus non datur, cogitare debent quibus non datur, quantum de sua sæculari vita illæ ad istam descenderint, quamvis u. que ad aliarum, quæ sunt corpore fortiores, frugalitatem pervenire nequiverint. Nec illæ debent conturbari, quod eas vident amplius (non quia honorantur sed quia tolerantur) accipere, ne contingat detestanda perversitas, ut in monasterio, ubi quantum possunt sunt pauperes laboriosæ, fiant pauperes delicatæ. » Eodem fere modo loquitur Regula Tornatensis cap. 16; S. Isidorus Regul. cap. 20, et sanctus Leander de Institutione virg. cap. 8.

(Qui vero plus indiget, humilietur pro infirmitate.)

Et « sanos, et adorantes antepone[n]dos sibi non dubitet; » ut ait sanctus Isidorus (Cap. 20). Simili prorsus ratione S. Leander virgines instituens: « Illa, inquit (Cap. 8), quæ infirmitatis obtentu meretur aliquid lenius, sit præ cæteris humilis; doleatque se non posse quæ aliæ possunt, et abstinentiam tempore laxatam non reputet virtuti, sed infirmitati. » Et S. Fulgentius Ruspensis episcopus (In ejus Vita, apud Boll., 1 Januar.): « Quibuscumque plus cæteria consulebat, eos humilitatem custodire amplius admovebat, dicens eis: De substantia communi quisquis aliis plus accipit, omnium sit debitor, quorum est illa substantia: debitorem porro sola juvat humilitas. » Et certe qui non humilietur, considerans ac perpensens istud Hippocriti verbum? « Tanto quis plus elongatur a Deo, qui nullo indiget, quanto plus indiget? »

Et non extollatur pro misericordia. | Quæ sibi impenditur, quasi proprio merito illam meritis esset accipere. Recte omnino Bernardus Cassin.: « Fatuus est, inquit, qui superbit ex eo quod pellis ovina est sibi necessaria contra frigus. »

Et ita omnia membra erunt in pace. | Et ita, id est, si et abbas sine personarum acceptio[n]e considerans infirmitates indigentium, et non malam voluntatem invidentium, singulis ut necesse fuerit necessaria distribuatur; et qui minus indiget Dei dono contenti, non murmurent, sed potius gratias agant; qui autem plus indigent humilietur pro infirmitate, et non extollantur pro misericordia: omnia membra, id est tam abbas, qui est caput, quam fratres, qui membra sunt corporis monastici, erunt in pace, et Deus pacis erit cum eis.

Ante omnia ne murmurationis malum, etc. | Hæc **437** verba ex Hildemaro et inferiores respiciunt et superiores, ut non murmurent, si quid eis desit, aut aliis minus aliquid accipiant, sed magis benedicant Deum, ut loquitur S. Benedictus cap. 40: superiores, quatenus, sic omnia temperent æque disponant, ut et animæ salventur, et quod faciunt fratres absque ulla murmuratione faciant. Hoc autem loco S. Pater satis exprimit quanta sollicitudine murmurationis malum a claustris arceri desideret: *Ante omnia*, inquit. Magnam noveris esse quod sequitur; id enim isthæc præmissa duo verba demonstrant. *Ne murmurationis malum*. Non dicit simpliciter *murmuratio*, sed *ne murmurationis malum*; ne quis crederet parum aliquid esse. *Pro qualicumque causa*, minori scilicet vel majori. *In al quo qualicumque verbo*.

Attende, non dicit tantum *in verbo*, sed addit *in aliquo* A intelligunt, aut exaggerando culpam in privata sive publica correptione, aut uno prætermisso gradu ad aliud transeundo, verbi gratia post primam correptionem secretam, prætermissa secunda, transeundo ad publicam. Ita exponunt Hildemar, Bernardus Cassinensis et Boherius. De murmurantium poena diximus alibi.

Quod si deprehensus fuerit quis, districtiori disciplinae subdatur.] Districtiorem disciplinam hic

CAPUT XXXV.

De septimanariis coquina.

Fratres sibi invicem serviant ut nullus excusetur a coquinae officio, nisi aut ægritudine ^a, aut in causa ^b gravis ^c utilitatis qui occupatus fuerit: quia exinde major merces et charitas ^d acquiritur. Imbecillibus autem procurentur solatia, ut non cum tristitia hoc faciant, sed habeant omnes solatia secundum modum congregationis aut positionem loci. Si major congregatio fuerit, cellerarius excusetur a coquina, vel si qui, ut diximus, majoribus utilitatibus occupantur ^e. Cæteri sibi sub charitate invicem serviant. Egressurus de septimana, sabbato munditias faciat. Lintea ^f cum quibus sibi fratres manus aut pedes tergunt ^g, lavet. Pedes vero tam ipse qui egreditur quam ille qui intraturus est, omnibus lavent. Vasa ministerii sui munda et sana cellerario reconsignet ^h. Qui cellerarius item ⁱ intranti **438** consignet, ut sciat

^a Flor., ægritudo. Al., ægritudo sit.

^b Hild., Dunst., causa.

^c Al., grandis.

^d Al. deest et charitas.

^e Hild. deest vel si qui, ut diximus majoribus utilitatibus occupantur.

^f Al., linteamina.

^g Al., tergent. Al., terserint.

^h Cassin., consignet.

ⁱ Al., iterum.

l Al., quot dat et quot recipit.

quid dat l, aut qui recipit. Septimanarii autem, ante unam horam refectionis, accipiant super statutam annonam, singulos biberes, et panem ^k, ut hora refectionis sine murmuratione et gravi labore serviant fratribus suis. In diebus autem solemnibus usque ad missas ^l suslineant.

Intrantes autem et exeuntes hebdomadarii in oratorio mox matutinis finitis dominica ^m, omnium genibus provolvantur, postulantes pro se orari ⁿ. Egrediens autem de septimana dicat hunc versum: *Benedictus es, Domine Deus, qui adjuristi ^o me, et consolatus es me.* Quo dicto tertio, accipiat ^p benedictionem egrediens. Subsequatur ingrediens, et dicat: *Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina.* Et hoc idem tertio ^q repetatur ab omnibus. Et accepta benedictione, ingrediatur.

^k Oxon., singulus sibi bibere et pane. Cassin., Conc., Flor., singulas biberes et panem.

^l Al., ad missam.

^m Al., die dominico.

ⁿ Flor., orare.

^o Oxon., iurasti.

^p Faron., accipiant benedictionem egredientes. Concord., Flor., Cassin., Sancti Germ. ins., accepta benedictione egrediens.

^q Al., tertio dicto.

COMMENTARIUS.

[Fratres sibi invicem serviant.] Fratres, inquit S. P. Benedictus, non sæculares aut laici: dedecet enim monachos humilitati addictos ac penitentiae, frequenti famulorum ad sibi serviendum uti ministerio: unde Fuldenses olim monachi porrecto ad Carolum Magnum imperatorem libello supplicii enixe flagitaverunt, et ut ipsa monasterii ministeria per fratres ordinentur, id est pistrinum, hortus, braciarium, coquina, agricultura, et cætera ministeria, sicut apud decessores nostros fuerunt (Vide S. Bonif. epist. ad Zachar. papam): quia devotius ac dignius per fratres omne exercebitur officium quam per laicum aut seruum malevolunt. Quod illi adeo enixe postulaverant, in universis ordinis monastici monasteriis haud multo post instituere conati sunt abbates sub Ludovico Pio Aquisgranensi congregati, edito statuto (Can. 4), et ut in coquina, in pistrino, et cæteris officinis propriis operentur manibus monachi. Et certe si omnia monasterii utensilia ac si altaris vasa sacra conspicienda sunt, haud profanis, sed per vitæ religiosæ propositum, sanctificatis manibus tractari debent. Procul ergo omnes illi servitorum **439** laicorum greges, quos non sine aliquo animi rubore nostra ætate in cœnobiiis cernimus, heu quam longe distamus ab illis temporibus, quibus ne quidem pedem in coquinam inferre, dum illic fratres operarentur, laicis licebat: quorum opera si quid aut afferendum, aut referendum opus esset, per fenestram allata, reddendæ porrigebantur, uti his expressis verbis præscri-

bunt Statuta S. Adalardi: « De laicis hæc est una et definita sententia, ut quandiu ibi aut pulmentaria præparantur, aut præparata ministrantur; si ve quando fratres prius generaliter, sive quando postmodum reficiuntur, nullus ingrediatur. Si vero talia aliqua, aut prius præparanda, aut postmodum mundanda, vel curanda fuerint, quæ laicis deputata sint; fenestra, aut ostium, aut locus extra coquinam talis constitutus sit, ubi fratres vel præparanda suscipiant, vel mundanda referant, ubi ea illi vel ponere, vel posita recipere possint, ut tamen nullam occasionem pro qua coquinam ingrediantur habeant. » Eadem sub pœnis sævissimis disciplina vigeat apud Cistercienses, in quorum capitulo generali anni 1195 definitum est (Instit. Cist. dist. 6, c. 13), ut « sæculares non serviant in coquina conventus, nec in infirmatoriis: quod si in domo aliqua factum fuerit, prior et cellerarius, quandiu factum fuerit, sint in pane et aqua omni sexta feria. Abbas vero si hoc scierit, et non emendaverit, culpam hanc in capitulo generali fateatur, nec ad mensam abbatis infra abbatiam aliquis sæcularium ministret, nisi forte in hospitio comedentis. » Hanc tamen constitutionem postea temperavit capitulum generale anni 1237, statuens, et ut in abbatibus in quibus non essent nisi octo conversi, admitterentur ad hujusmodi ministerium sæculares. Nec minori religione a refectorii, dum mensæ sternerentur, ingressu laicos arcebat Cluniacenses, quorum antiquæ consuetudines hæc legunt (Lib. III, c. 21):

« Refectorarius habet sub se tres alios fratres.... lecto missæ majoris evangelio, apportant vinum, ut per justitias partiantur. Verum quidquid apportaverint, quidquid tale fecerint, semper tamen id cavent, ut nullus famulus pro illorum invitatione in refectorio compareat. » Eadem habent mss. Consuetudines S. Benigni Divionensis cap. 42. In Regula etiam S. Isidori decernitur, ut « tempore quo refectionis debitum solvitur, claustra monasterii observentur, nec ullus extraneus intente se præsumat, ne qui etem fraternam præsentiam sua impediatur. » Quid? quod in Regula S. Aureliani non solum coquinæ aut refectorii, sed ne ipse quidem monasterii accessus viris sæcularibus liber relinquitur: « Provisores vero monasterii, si in habitu laico fuerint, nec ipsi permittantur intrare: pro his utilitatibus quas in hæc Regula statuimus (Cap. 19) cum marcionibus, aut carpentariis, si aliquid necesse fieri, aut reparari, aut certa aliqua ratione abbati facienda, introeant. De cætero nullam licentiam aut libertatem habeant introeundi. » Quod S. Aurelianus ait si in habitu laico fuerint, in memoriam revocat antiquam monasterii S. Galli consuetudinem qua laici etiam potentissimis haud fas erat dominicis diebus processionem in claustrum sequi, nisi habitu monastico indutus, ut testatur Ekkehardus 440 junior his verbis: « Vidi ego ante tempora que a Gallis patimur, monachorum schismatis, comites aliosque potentes loci milites, pro dilectione festis diebus crucem nobiscum per claustrum sequendi; juvenes et senes quosdam ad cingulum barbato monachicis indutos roccis nobiscum quaque ivimus ingredi. » De cætero autem claustrum « ab antiqua patrum memoria tantæ venerationi est habitum, ut nemini vel potentissimorum sæculi canonicorum seu laicorum introitus, vel etiam introspectus eis licuerit. » Hanc disciplinam suis in cœnobiis etiam instituerat S. Columbanus abbas; unde inter alia accusationis capita, quibus querebatur de sancto viro Theodoricus rex, illud erat (In Vita S. Columb. n. 19, sæc. II Bened.): « Cur intra septa secretoria omnibus Christianis aditus non pateret. » Ad quod S. abbas respondit: « Se consuetudinem non habere, ut sæcularibus hominibus et a religione alienis famulorum Dei habitationis pandat introitum, sed opportuna opt. que loca ad hoc habere parata, quo omnium hospitum adventus suscipiatur. » Eandem institutionem etiam in Farfensi monasterio viguisse colligimus ex Vita S. Paldonis n. 7, ubi Thomas Farfensis abbas nobiles adolescentes, conversionis gratia Gallias petentes, ad suam legitur invitasse monasterium, sic eos alloquens: « Ad monasterium cui deservio revertimini mecum, et propter ardorem vestri desiderii, quamquam extra usum monasterii introitus vos recipiam, ut simul cum fratribus edatis, simul dormiatis, simul orationi vacetis simulque ad opus manuum exeat, ut his exercitiis probati, sciatis quibus modis propositum monachi adimpleri valeatis. » Sed revertor ad propositum. Quod si laicorum hominum ministerio uti in monasterio haud decet monachos, multo minus clericorum aut aliorum religionorum, id quod expresse vetat Benedictus papa XII in sua pro monachis Benedictinis Constitutione his verbis (Cap. 18): « Cæterum ut viam scandalis præcludamus, prohibemus expresse ne in ecclesiis, vel monasteriis, seu locis, aliis conventualibus ejusdem ordinis seu religionis, clerici sæculares, vel laici, seu alterius monasterii monachi, vel religiosi alterius religionis ad victum monachis ministrandum de cætero deputentur. »

Ergo quia nec laicis licet nec clericis, fratres sibi invicem serviant: *Invicem dico*, id est per vices singulis sibi hebdomadis succedendo, ut ex consequentibus patet; communisque apud omnes monachos usus passim obtinuit. Sicuti videre est in Regula Magistri (Cap. 18): « Superius diximus decadam fratrum sub sua cura duos præpositos continere: quod decem fratres in coquinæ servitio vicibus combinati septem exoleant dies. Et cum vicibus istis unius de-

A eadæ fuerit adimpletum servitium, consignatis omnibus a cellerario utensilibus, sibi alia in exercitatione decada succedat. Qua expleta, succedant sigillatim per singulas septimanas. » In Regula S. Donati ad Virgines (Cap. 67): « Sorores sibi invicem serviant in omni ministerio corporali, tam in coquina, vel quidquid quotidianus exegerit usus, vicibus sibi, excepta matre seu præposita, succedere debent. » In Regula 441 Sancti Ferreoli: « Temporibus dispositis vicibusque discretis, de ciborum præparatione solliciti serviant sibi invicem; atque alterarum sub æqualitate ministerii dominantur. » Apud S. Basilium (Serm. I de Instit. monach.): « Ministerium in communi conventu alternis vicibus fiat, duo secundum ordinem in hebdomada una omne studium ad usum requisitum expleant. » Apud S. Hieronymum in præfatione ad Regulam S. Pachomii: « In hebdomadarum ministerio sibi succedant per ordinem. » Apud Cassianum (Lib. IV, c. 19): « Per cunctam namque Mesopotamiam, Palæstinam, et Cappadociam, ac totum Orientem, singulis hebdomadibus vicissim fratres ad hæc officia sibi reddenda succedunt, ita ut secundum cœnobiis multitudinem ministrorum quoque numerus deputetur. » Denique in Vita S. Mariani ad S. Germanum Autissiodorensis monachi, sæculo V, ad quem Olinthus iam monachus dixisse fertur: « Sors mea est ad me sam fratribus ministrare et alimoniam parare. » Soli, aut saltem fere soli Egyptii monachi contrariam inierant consuetudinem: « Apud Egyptios enim, ut scribit Cassianus (Lib. IV, c. 22), quibus maxima cura est operis, non est hebdomadarum mutua vicissitudo, ne sub occasione hujus officii omnes ab operis canone impediatur; sed uni probatissimo fratrum cellarii vel coquinæ cura committitur, qui perpetuo donec vires vel ætas admittit, jugiter opus illud exerceat. » Et tamen S. Hieronymus de Egyptiis monachis loquens: « Unaquæque decuria, inquit (Epist. 22), cum suo parente pergit ad mensas, quibus per singulas hebdomadas vicissim ministrant. » Sed S. Hieronymum de solo menæ servitio, non de coquinæ officio forte intellexeris.

Ut nullus excusetur a coquinæ officio. Quod omnibus fratribus S. Pater imponit coquinæ officium, illud uni soli committebant Egyptii monachi, ut modo docet Cassianus. Solis etiam junioribus injungit Regula SS. Pauli et Stephani, cujus hæc verba (Cap. 22): « In omnibus obsequiis, et ministeriis, in quibus fratres juniores sibi vicissim succedunt, unusquisque bona voluntate susceptam hebdomadam vicis suæ in quolibet ministerio hilariter absque murmuratione cum gratia Dei impleat. » Similem in suo monasterio, sed contra Regulam S. Benedicti consuetudinem instituerat V. Turketulus, abbas Croylandensis: hic enim testatur Ingulfo (In Hist. Croyl.) « dividens totum conventum in tres gradus, ut quilibet gradus suum statum agnosceret, et teneret, statuit videlicet, quod juniores ab ingressu monasterii usque ad annum vigesimum quartum in ordine, subeant omnia opera chori, claustrum, et refectorii, canendo, legendo, serviendo, et omnes regulares observantias secundum magistri sui doctrinam custodiendo, etc. » Quam legem postea renovavit ipse Ingulfus, ejusdem monasterii factus abbas.

Nisi aut ægritudine, aut in causa gravi utilitatis quis occupatus fuerit. Quod quasi generaliter dixerat jam solita S. Pater discretionem temperat, a coquinæ officio ægrotos, et gravioribus utilitatibus occupatos eximens. Et certe inhumanum 442 foret infirmos huic officio deputare. Sed quæret aliquis quænam sit meritoque dici debeat causa gravis utilitatis? Respondet Hildemarum eam esse, quam agnoscunt fratres, dimissa concordia, haud murmurant; quod propter eam talis frater excusetur a coquina: quapropter hæc utilitas grandis sive magna ex Bernardo Cassinensi debet esse abbati manifesta, et fratribus non incognita, ne forte possit esse alicujus

discordiæ causa, videlicet quod hic excusaretur, alio laborante. »

An vero inter hujusmodi gravioribus utilitatibus occupatos abbas recenseri debeat, forte dubitabit aliquis: at mihi nullus videtur dubii locus, si vel minimum ad S. Benedicti mentem attendatur: quis enim in monasterio gravioribus causis occupetur illo, qui rerum omnium curam suscepit? Et certe si cellerarius solis temporalibus curis detentus excusetur, quidni excusabitur et abbas, ad quem et temporalium et spiritualium sollicitudo respicit? Sed quod subicit S. P. Benedictus, illud claris enucleatisque verbis expressit S. Casarius in Regula ad virgines, in qua sic loquitur (Cap. 42): « In omni ministerio corporali, tam in coquina, vel quidquid quotidianus exigit usus, vicibus sibi, excepta matre, vel præposita, succedere debent. » Casarius in sua item ad virgines Regula exscribit S. Donatus cap. 67. Similiter S. Aurelianus in Regula ad monachos (Cap. 22): « In omni, inquit, ministerio, sive in ordine psallendi, aut legendi, vel operandi, vicibus sibi succedant, absque S. abbate, et nimis senibus, et perparvulis, infantibus, et certe ita infirmis ut surgere omnino non possint: non compellantur facere pro eo quod non prævalent. »

Neque tamen inficias lbo, aliter in nonnullis Regulis contineri, aliamque in quibusdam ordinis nostri monasteriis viguisse rationem: maxime autem in Regula S. Ferreoli, cujus hæc verba (Cap. 38): « Abbas tribus per annum vicibus, id est in die Natalis Domini, similiter in primo Paschæ, nec non in festiuitate peculiaris Patroni sancti, ac beatissimi venerandi semper martyris Ferreoli, aut certe quidem ad quorum nomina sanctorum idem locus consecratus fuerit, coquinam cibos congregationi paratu us introeat, ibi que suscepto junioris ministerio, serviendo mensis humilitatis formam ministret in ferculis, sanctæ huic abjectioni se libenter inclinans, quæ majorem illum producit cæteris, dum reddit æqualem. » Et Regula Magistri (Cap. 25): Quotiesque hebdomadarii in servitio mensurarum negligenter mensis deervunt, alia die hora refectoris levet se abbas, et cum uno de præpositis aut duobus, si grandis fuerit congregatio, ipsi facient servitium ad omnes mensas, ut doceat eos quomodo faciant. » Nostros vero quod spectat S. Salaberga, Laudunensis abbatisa (In ejus Vit. n. 24, sæc. II Bened.) « coquinam, vel reliquas causas [Forte curas], quæ monasticis rebus peragi solent, vicissim suis hebdomadibus ministrabat. » S. Benedictus, abbas Anjanensis teste Ardone ejus discipulo, in ejus Vita, num. 14, « laborantibus fratribus ipse aliquando collaborare, aliquando autem eorum ad vescendum decoquere victum, librumque **443** etiam pariter circa coquinam occupatus scribere satagebat; lignaminem vero sæpe propter penuriam bium humeris propriis cum discipulis deferebat. » De Eigili etiam, Fuldensi abbate, ita scribit Candidus in ejus Vita, n. 24 (Sæc. IV Ben., part. I): « Hic quoque, sicut semper facere consueverat, cum consilio et consensu fratrum suorum constituit atque decrevit, ut fratres qui extra monasterium ministeria prævidere noscuntur, fratribus infra monasterium commanentibus per singulas anni septimanas juxta ordinationem præpositi vel decanorum in cibo, et potu, atque aliis quibuslibet commodis monasticæ vitæ congruentibus, super indictam sibi annonam ad honestam consolationem non coacti, sed ut eos sumptus permitteret spontanea voluntate servirent; ita tamen ut ipse primo omnium hujus servitutis initium in die Natalis Domini ad exemplum cæteris cum gaudio suscepisset. » Idem præstabat olim in Cluniacensi monasterio abbates, ut docet Udalricus lib. I, cap. 46, idque ipsum communis ordinis nostri usus obtinebat. Et certe probandi laudandique in primis abbates qui, cum sibi per otiam licet, in hisce humilitatis exercitiis suis fratribus exemplo præeunt; nec suam inde pudent

minui auctoritatem, aut delecere dignitatem, unde totam suam gloriam quæsierunt viri sanctissimi, in sæculo olim clarissimi, et in populis principes, ut de SS. Guillelmo, ex potentissimo duce, Gellonensi monacho; Carolomanno, ex Austriæ rege monacho Cassinensi; de SS. reginis Franciæ Radegunde et Balthide, ut alios plurimos interim sileam, legimus. Vide Vitam S. Galleri, abbatis Pontisarenensis, num. 11, apud Boll., 8 April.

Neque prætereundum est quod de monachis, S. Vincentii de Vulturno habetur in Vita S. Thomæ abbatis Farfensis (Sæc. III Ben.); quod scilicet congruis temporibus ad Farfense monasterium veniebant, « et hebdomadas suas in coquina officio sicut et alii fratres in ipso faciebant monasterio. »

Porro nullum hoc capite discrimen ponere videtur S. Benedictus inter coquinæ hebdomadarios et mensæ ministros: utrosque tamen distinguit cap. 38, ubi, agens de hebdomadario lectore, ait: *Postea autem cum coquina hebdomadarii, et servitoribus reficiat.* Quem in locum Boherius in primo comment.: « An enim isti servitores per septimanas serviant, an per dies non curo, quia nec in Regula hoc reperio, sibi tamen vicissim hujus servitutis officium impendent. » Ubi manifeste servitores ab hebdomadariis coquinæ, qui per totam septimanam serviebant, distinguit. Apud Cluniacenses tamen, Divionenses S. Benigni, et Cistercienses, hebdomadarii coquinæ utrumque munus obibant. De Cluniacensibus audiendus est Udalricus (Lib. II, c. 35): « Finita hora postquam fratres sunt refectorii, celeriter exeunt, ut fabas administrant, quas qui prior est coquorum, si tamen bene noverit, et hujus est valetudinis, cum cocleario ad hoc facto mittit in scutellas; alii portant ad mensas, a principali mensa incipientes. De oleis e contrario fieri solet; quæ ita administrant, ut a novissimo incipient. » Idem habent mss. Consuetudines **444** S. Benigni, cap. 33, adduntque: « Et non solum ipsi, sed et omnes, qui scutellas in refectorio portant, hanc diligentiam debent habere, ne scutellam ita bassam portent, ut intus possint anhelare, nec aliquam psalmodiæ missitationem interim faciant, ut fundum ipsius nec sordidum sit provideant, ut tutelam frocci ab ipsa custodiant, ut digitum ne intus intingant, caveant. » Generale tamen et pittantiam tam ex Udalrico quam ex prædictis consuetudinibus, non ipsi ex debito, sed cellerarius et alii quibus innuebat ipse, ministrabant. Generale autem, quod dominica, fer. 3, 5, et sabbato serviebant, illud vocabant, quod singulis in singulis scutellis porrigebatur. Pittantia vero, quæ fer. 2, 4, 6, illud quod duobus in una scutella ministrabatur ex eodem Udalrico.

De Cisterciensibus ita liber Usuum, cap. 108: « Ubi quatuor hebdomadarii coquinæ fuerint, duo una die, et duo alia vicissim serviant. » His tamen adjungebatur cellerarius ex cap. 76, in quo sic legitur: « Cellerarius, et coci prævideant, ut ambo pulmentaria priusquam campana pulsetur (si sic tamen viderit expellere) per mensas disponant. » Quem morem forte respicit locus ex Vita S. Stephani, abbatis Obazinensis, lib. II, num. 19, quo cellerarius ex ejus præcepto refectorium præparasse, et mensas mantilibus ornasse dicitur (Miscell. Baluz., tom. IV).

Præterea tam apud Cluniacenses quam apud Cistercienses a coquinæ hebdomadarii distinctus erat refectorarius, qui, adjutus ab aliis fratribus, si necesse esset, quotidie refectorium parabat, mantilibus, cochlearibus, cullellis, pane et vino mensas sternebat, cujus officium fustius descriptum habes apud Udalricum, lib. III, cap. 21, in Consuetud. S. Benigni, cap. 42, et in lib. Usuum Cister., cap. 118.

[Quia exinde major merces et claritas acquiritur.] Quia exinde, scilicet vel ex ægritudine, aut ex causa gravis utilitatis, major merces acquiritur, si et illa patienter portetur, et ista debita devotione persolvatur; vel exinde, id est ex eo quod omnes sibi in-

vicem serviunt, major merces et charitas acquiritur, ac proinde nullus ab hoc officio excusandus, ut nec mercede privetur. Qualis autem et quanta sit illa merces exprimit S. Basilius his verbis: « Magnum opus ministrare, regnumque cœlorum procurans. Sagena est enim virtutum omnia in se mandata Dei comprehendens; et primo humilitatem omnem in se virtutem comprehendentem, et bonorum infinitam multitudinem afferentem; deinde et illud: *Esurivi et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere.* Et paulo ante renuntianti sæculo auctor est, ne patiatur alterum sua exsequi ministeria, ne privatus mercede, eam recipiat alter, illiusque divitiis dicitur.

Ut autem et certa merces in futuro, et charitas in præsentem sæculo acquiritur, non perfunctorio, aut tepide ministerium istud persolvi debet; nam bonum gradum non simpliciter ministranti promittit Apostolus, sed bene ministranti: porro ut bene ac debite ministretur, tria potissimum a coquina hebdomadarii requirit S. Adalardus in 445 Statutis. 1° Ut continuum inter laborandum silentium custodiant. 2° Ut pro necessariis tantum modo rebus loquantur ministri. 3° « Ut ipsum silentium cum fructu alterius mercedis ab omnibus illis ibi servari possit; psalmi, inquit, sine intermissione canendi sunt. » Docet postea quem in psallendo modum observare debent. Ista disciplina vigeat apud Cluniacenses, teste Udalrico lib. II, cap. 55, ubi assignat psalmodiam in coquina recitandam. In mss. etiam S. Benigni Consuetudinibus cap. 35 hæc lego: « Ibi in coquina summum silentium, nulla vox, et pauca signa, excepta psalmodia, quæ canitur. » Præterea utile erit silentium et psalmodiam pio aliquo atque interiori animi affectu condire, ad instar egregii illius coqui monasterii Alexandria de quo S. Joannes Climacus (*Grad.* 4): « Non possum facere quin vobis exponam eoque illius loci rarissimam, et planesingularem virtutem; nam cum in culinæ ministerio perpetuo occupatum viderem, et sibi tamen semper præsentem jugiter lacrymarum fonte inundatum, rogavi ne mihi aperire gravaretur, qua ratione tantam a Deo gratiam impetrasset. Coactus ille mea importunitate respondit: Non homini unquam sed Deo ministrare visus, omni me, inquit, quiete indignum arbitratus sum; et per contemplationem ignis præsentis, assiduam futuri inferorum incendii memoriam excitare consuevi. » Similem animi dispositionem in serviente requirebat S. Basilius (*Regul. Brev.*, inter. 160), cum interrogatus « cum qua animi affectione fratribus oportet ministrare, » respondebat: « Perinde ac si Dominus ipsi ministraretur; qui dixit: Quatenus fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. » Non minori ædificatione digna sunt ea quæ ad sequentem interrogationem, « cum qua humilitate aliquis accipere debet quod sibi ministratur a fratre, » respondet, scilicet, « cum ea qua servus cui a Domino suo ministraretur, et ea quam Petrus apostolus ostendit, cum ei Dominus ministraret, in quo et docerem de illorum periculo, qui recusant quominus sibi ministraretur. » Hæc responsio etiam mihi revocat in memoriam, quam Silvanus S. Pachonii monachus (*Paralipomena de S. Pachom., apud Boll., 14 Maii*) fratribus interrogantibus, cur inter edendum perpetuo fletet, fecisse dicitur, nimirum: « Prohibere vultus ne plangam, cum tot mihi homines sanctos ministrare videam, quorum ego pulverem pedum abstergere dignus non sum? »

Imbecillibus autem procurentur solatia. Imbecilles ex Hildemaro dicuntur: 1° licet minus proprie, delicati, quibus quasi a natura est, huiusmodi officium non posse exercere; 2° illi qui ex infirmitate surgunt; 3° claudi, et qui non possunt sine baculi adjutorio incedere: imbecillis enim dicitur quasi sine baculo. Imbecilles etiam Smaragdus et Bernardus Cassinensis sunt fragiles, delati, vel debiles corpore: quod ad idem aut fere idem redit. Brevius et forte rectius Richardus de S. Angelo imbecilles vocat *monachos qui*

A sunt modicæ potentie. Huiusmodi ergo imbecilli bus procurentur solatia, id est socii, unus aut plures. prout exigit necessitas. Huc vero respexisse videtur S. Adalardus (*In Statut. Specil. tom. IV*), cum non omnes ordine suo ministrare decrevit, 446 ne forte simul omnes aenes, aut omnes juniores coquinæ servitium exercere contingeret.

Sed habeant omnes solatia secundum modum congregationis, aut positionem loci. In quem locum ita Smaragdus. « Quod autem dicit secundum modum congregationis, secundum numeri modum et quantitatem intelligitur monachorum. Secundum enim multitudinem congregationis, et numerus ministrorum, aut minor, aut amplior deputetur. Quod autem dicit, ac positionem loci, intelligitur ædificatio, vel constructio monasterii. Constructio enim monasterii, si congruo ponitur loco, ubi secundum hujus Regulæ capitulum omnia in claustra contineat necessaria, minus coquus aliorum indiget adjutorio. Si vero in arcto loco et angusto vel arido ponitur situ, ubi nec aquam sine labore, nec hortum habere possint sine penuria, plura cocis administrentur solatia. » Eodem fere modo loquuntur Hildemarum, Bernardus Cassin., Nicolaus de Fractura, Richardus de S. Angelo, Boherius in utroque comm., Turcremata, Mathias Lambertus, et Menardus.

Si major congregatio fuerit, cellerarius excusetur a coquina. Cellerarium a coquina eximit S. Pater quia majoribus utilitatibus occupatur; quapropter si proprio motu aut ex devotione istud officium secundum ordinem vicis suæ exercere voluerit, difficile, ei permittendum esse decernit S. Adalardus his verbis (*Stat. lib. I, cap. 3*): « Senior autem cellerarius tam interius quam exterius, id est, vel in refectorio, vel in coquina, vel in his habitaculis quæ ad coquinam pertinent in omnibus, et pro omnibus sollicitudinem gerat, neque sibi aliter agendo, loquendo intemperanter vel se vel ea quæ agit tractare præsumat, nisi secundum quod religioni nostræ omnino conveniat. Nec querendum, nec exigendum ab eodem cellerario est ut ipse, ac si propria devotione, in præparandis pulmentis se ingerat, et præfatam sollicitudinem ob hoc in aliquo postponat, sed potius secundum Regulæ auctoritatem aliud solatium, si opus fuerit, requirat, ut ipse quidem super hiinc et inde ad ea quæ Dei sunt providenda liber remaneat. Hæc ideo non dicimus ut ejus devotioni, quando absque offendiculo præfatæ sollicitudinis fieri potest, obsistamus; sed ne dum se in his quæ ad eum eo tempore non pertinent, ac si devotius immergit, certam sibi impositam providendi necessitatem postponere præsumat. » Apud Cistercienses (*Lib. Unum Cist., c. 117*) vero pertinebat ad cellerarium « præparare pulmenta cocis utriusque coquinæ, et mittere sal in pulmentis generalibus, et hæc per scutellas dividere, nisi ubi abbati aliquando visum fuerit, quod non possit fieri... Panem et vinum, vel siceram hora competenti in refectorio ad distribuendum præparare; illis qui ad prandium usque ad tertiam partem panis comedunt, ad cœnam de grossiori pane, ubi habetur, superaddere; comedentes fratres tam ad prandium quam ad cœnam semel ad minus invi-ere. »

Egressurus de septimana sabbato munditias faciat. 447 Quid per munditias hic intelligat S. P. Benedictus varie exponunt commentatores. Hildemarum omnium fere antiquissimus mentem suam ita exprimit: « Intentio S. Benedicti fuit, ut omnia in ipsa hebdomada faciat; sed nunc quia labor grandis est, eo quod non possunt in coquina servire, et iterum porticus scopare, et cœteras munditias facere, idcirco dividitur isto modo; id est in die sabbati scopator coquina, et lavantur lapidea, et scutella, sive etiam scamna. In altera vero sequenti hebdomada scopant totos porticus, id est ante coquinam et ante refectorium. Capitulum vero et dormitorium ante vestiarium debet camerarius scopare, et ante basilicam basilicanus. Refectorium vero cellerarius debet scopare;

si labor illi fuerit, debet petere adiutorem a decano. » A Hildemarus igitur munditias in verrando monasterio et ablucendis coquinae vasculis reponit. Sed Bernardus Cassinensis munditias in tribus omnino constituit : 1° « Munditias istæ, inquit, sunt vasorum ; 2° scopatio domorum ; 3° ablutio linteaminum, cum quibus tergunt manus et pedes. » Idem sentiunt Boherius et Joannes de Turrecremata. At vero Matthias Lambertus S. Benedictum intelligit de sola vasculorum munditie ; S. Hildegardis de sola scopatione ; quam postremam sententiam tuetur Menardus his verbis : « Munditias faciat, id est verrat monasterium ; unde Magister cap. 19 Regulae : Munditias monasterii exerceant. Munditias facere est verrere. Plautus in Stichus : Munditias volo facere, afferte scopas. Neque hic locus S. P. Benedicti comprehendit vasa et lanceas, nam quotidie tergendæ sunt. » In mss. etiam Cons. S. Benigni cap. 35, munditias facere idem est « quod bene lavare cum scopis lavatorum claustris, et mundare pavementum necessarium. Quæ munditiæ in Quadragesima inter sextam et nonam fieri debent ; alio autem tempore post nonam, aut post prandium, si dies jejunii fuerit. »

Ad praxim vero hujus capituli respicere videtur quod præscribit Regula Magistri his verbis (Cap. 19) : « In eadem hebdomada servitium ad mensas ipsi adimpleant, omnem diligentiam monasterii ipsi exerceant : ipsi omnes fratres in hebdomada ipsa discalceent, adjunctis in solatio de decada sua fratribus, cum quibus et discalceent, e. ipsa calcearia faciant, et facto mane sedentibus ad ordinem fratribus ipsi consignent. Simul et in eadem hebdomada munditias monasterii exerceant, refrigeria lavent, ligna conscindant, aquam faciei tradant, ad communionem intrantibus fratribus aquam manibus ipsi ministrent. Mappas, et sabana, et facitergia, vel res sordidas fratrum ipsi lavent illis horis in quibus non coquent. Candelas monasterii a cellerario factas, quotidie ipsi incendunt et tumentur. Mox enim cum in hebdomadam, ut diximus, prima die post primam dictam intraverint, primum opus servitii sui munditias oratorii exhibeant, et matras oratorii pavimento terendant ; quod in totis septem diebus hebdomadæ suæ post matutinos dominicos hoc opus primum servitii sui oratorio exhibeant. » Vide Udal. lib. II, cap. 35 ; lib. Usuum Cist., cap. 108 ; Cæremon. Bursfeld. dist. 2, cap. 15.

448 Lintea cum quibus sibi fratres manus aut pedes tergunt, lavet.] Hic particula aut sumitur copulative pro, et.

Pedes vero tam ipse qui egreditur quam ille qui intraturus est, omnibus lavent.] Ita nimirum ut ille qui egreditur pedes lavet, qui vero ingreditur tergat, ex Hildemaro, Bernardo Cassinensi, Turrecremata, lib. II Consuetud. Clun. cap. 55, Consuetud. S. Benigni cap. 55, et Cæremoniali Bursfeldensium dist. 3, cap. 21. De hoc ritu est capitulum 10 monachorum ad Augiam directorum : « Ut in sabbato quando munditias facere solent, pedes cum silentio lavent, ne detur occasio loquendi. Ibidem vero sedentes collationem complent, et sic accedunt ad completorium. » Item et canon. 25 concilii Aquisgr. : « Ut in Quadragesima sicut et in alio tempore vicissim sibi pedes lavent, et antiphonas huic officio congruentes decantent. In Cœna vero Domini pedes fratrum, si valet abbas, lavet, et osculetur ; demum propria manu poculum eis porrigat. » Et canon. 21 : « Ut mandatum, si tempus cœnæ est, tam fratrum quam etiam peregrinorum post cœnam fiat. »

Ritum ita describit lib. Usuum Cisterc. cap. 108 : Hebdomadarii coquinae redditus cellerario vasis, « præparent quæ ad mandatum necessaria sunt. Mox autem ut signum pulsaverit, induti scapularibus deponant cucullas in capitulo, et sic veniant in claustrum. Incipient ergo abbat antiphonam Postquam, vel cantore, absente abbate ; prior intrantium in coquina abluat pedes abbat, et junior tergat ; hoc modo percurrentes cæteros in sinistra parte. Junior vero

excurrentium pedes lavet, et prior tergat, similiter percurrentes cæteros in dextra parte. Et ne hic ordo perturbetur, si duo abbates fuerint, minor abbas in dextra parte sedeat. Qui citius percurrerint, in alteram partem transeunt alios adjuvent, qui quotiens ante eum qui collationem tenet, transeunt, reverenter inclinant. Qui pedes lavat, et cui lavantur, post abluitionem invirem se inclinent. Similiter qui tergit, et cui tergantur. Porro nemo se discalceat donec abbas se discalceat ; discalcenti vero observent quantum possunt ne pedes nudi appareant, sed sub cuculla reconlantur. Nec sedentibus manicæ defluant, sed apte eas ante se component. Ante lectionem omnes sint recalceati.

Ex dictis hactenus tria sunt observanda. 1° Hanc pedum lotionem quam mandatum vocant aliquibus in locis factam fuisse sub silentio ; ut ex cap. Monachorum ad Augiam directorum apparet ; in aliis cum cantu, ut ex conc. Aquis. et ex lib. Usuum Cist. colligitur. 2° Factam fuisse ante completorium ex cap. Monachorum ad Augiam directorum, idque post cœnam ex conc. Aquisgr. Scribit tamen Boherius in monasteriis Cassinensibus et Specus fieri solitam ante vespertas, excepto Quadragesimæ tempore. 3° In claustris ex libro Usuum Cisterc. et ex statutis S. Germani a Pratis ; ante capituli arcum ex Consue. S. Benigni Divion. cap. 55.

Hunc porro ritum, quem ex Regula nostra S. Fructuosus in sua c. 9 **449** transcripsit, S. P. Benedictus ab antiquis monachis acceperat, apud quos ut scribit Cassianus (Cass. lib. IV, cap. 19), post cœnam, non sabbati, ut vult S. Benedictus, sed dominicæ, qui fratribus hebdomada præterita servierant, iis pedes lavabant. In præcipuis tamen festivitibus earumque vigiliis, non sabbato, sed feria quinta præcedenti solebant nostri mandatum celebrare. Ex his in mss. sancti Benigni consuetudinibus recensentur « sabbatum ante Pentecosten, ante natale Domini, et Assumptionem B. Mariæ et Dedicacionem ecclesiæ, et festum omnium Sanctorum, Purificationem quoque B. Mariæ, et solemnitatem SS. Trinitatis, et natale S. Mauricii, si tamen in sabbatis, aut dominicis diebus evenerint. » In libro etiam Usuum Becensium istud statutum reperio : « Si vigilia Natalis Domini sabbato contigerit ; feria quinta ante mandatum debet fieri. Pro nulla alia vigilia mutatur mandatum, si evenerit sabbato. Quod si ipsa festivitas Natalis Domini, vel aliqua de his qui primam processionem habent, sabbato eveniant, quia videlicet invitatorium a quatuor vel a tribus dicitur ; similiter feria quinta ante debet fieri mandatum. Et si Annuntiatio sabbato evenerit, fiet mandatum feria quinta. » Et in mss. Statutis S. Germani a Pratis : « Si festum duplex die dominico evenerit, non fiet sabbato præcedenti mandatum in claustris, sed fiet die Jovis præcedentis. » Primum qui huic mutationi locum dederit in antiquo Corbeicensi ordinario ms. prohibetur S. Odilo, abbas Cluniacensis, qui, ut ibidem dicitur, sanxit ut mandatum « feria quinta præcedente Pentecosten a fratribus celebretur. In Nativitate etiam Domini, natalique summorum apostolorum Petri et Pauli, et Assumptione B. Mariæ, si in sabbatis, aut in dominicis diebus evenerint, hoc idem fieri quinta feria censuit. » Quibus S. Hugo addidit « festum Vinculorum B. Petri, et festivitatem omnium Sanctorum, et transitum B. Martini, Purificationem quoque B. Mariæ, et Dedicacionem ecclesiæ, si extra Quadragesimam evenerint, et solemnitatem SS. Trinitatis. »

Vasa ministerii sui munda et sana cellerario reconsignent. Qui cellerarius item intranti consignet, ut sciat quid dat, aut quid recipit.] Idem decernunt S. Isidorus in Regula, cap. 19, et Magister, cap. 16. Ex mente autem S. P. Benedicti cellerarius, ut ait Hildemarus, ab egredientibus « tria debet requirere in vasculis, hoc est munditiam, integritatem, atque numerum ; munditiam, si munda sunt ; inté-

gritatem, si sana sunt; numerum, si tota sunt. »

Quærit vero hic Boherius quandonam cellerarius intrantibus hebdomadariis vasa coquinæ reconsignare debeat? Respondetque. Aut statim ut egre diens reddiderit, aut saltem ante completorium, aut demum dominica, finitis matutinis. Certe veteres monachi a quibus S. P. Benedictus hunc canonem in eam Regulam iniecit, feria secunda, qua eam incipiunt hebdomadam, post matutinos hymnos huiusmodi utensilia sibi succedentibus consignabant (*Cassian. lib. iv, cap. 49*). Ex libro autem Usuum Cisterc. « statim post vespas, si dies jejunii fuerit (*Cap. 108*); aut post 450 refectionem servitorum, si Quadragesima; vel post cenam eorundem, si dies fuerit prandii, vasa, et cætera quæ in coquina receperunt, cellerario reddant, et cellerarius intranti. Quod si aliqua de his quæ reddenda sunt, desunt, in capitulo satisfaciant; et quæ defuerint notificent. » Horum vasorum seu utensilium numerum et nomina offendas apud Udalicum, lib. II, cap. 36, et in mss. *Cous. S. Benigni cap. 35*.

Obiter hic notandum ad eos, qui ex coquinæ exercitio exhibent, pertinuisse sequenti hebdomada communem focum hiemis tempore præparare, ut discimus ex his Hildemari verbis (*Comm. in cap. 6*): « Abbas debet locum deputatum habere, ubi se calefaciant, et illi debent facere focum, qui hebdomadam coquina dimiserunt. » Et ex Udalrico (*Lib. I, cap. 41*): « Quod si tanta est hiemis asperitas, est officina in qua grandis focus ab ipsis fratribus qui fuerunt coqui prioris septimane præparatur; et illic omnes tam majores quam minores licenter accedunt, cum summa tamen gravitate, sicut dignum est in tali hora. » Apud Cistercienses tamen huic muneri deputatur infirmarius, ad quem pertinebat « ignem in calefactorio per hiemem post vigiliis, vel post matutinas, vel primam facere (*Lib. Usuum Cisterc., cap. 416*). » In Corbeiensi monasterio fratres vice sua hiemale calefaciebant domum, ex Vita Watæ abbatis lib. I, cap. 11 (*Sæc. IV Ben., part. I*). In Regula vero Cujusdam ad virgines præscribitur (*Cap. 42*), ut « focos in schola pœnitentes, si fuerint, binæ et binæ per hebdomadas faciant. »

Circa focum communem tria hic observanda veniunt: 1° Quod ex Concordia Dunstani, cap. 2, cæteris Novembris fratribus concederetur *accessus ignis*; 2° quod sub silentio fratres se calefacerent, ex Hildemaro supra citato, 3° *Honeste, et non nudis pedibus præsentis aliquo*, ut scribit liber Usuum Cisterc., cap. 72.

Septimanarii autem ante unam horam refectionis.] Hæc verba, ante unam horam, ita intelligit Bernardus Cassinensis, « ut si fratres reficiant ad sextam, isti debent recipere mixtum post tertiam; si fratres ad nonam, isti ad sextam; si fratres ad vespas, isti ad nonam. » Cujus sententiam exponens Benedictus Haestenus (*Lib. X, tr. 4, dist. 9*): « Ne autem, inquit, nimium anticipetur hæc mixti sumptio, tam Bernardum Cassinensem quam S. Legislatorem prædictis locis intelligendum arbitror labente aut fere finita hora ultima ex tribus æquinoctialibus respondentibus uni horæ canonicæ; ita ut qui post tertiam jubetur mixtum sumere reficientibus fratribus hora sexta, illud sumat sub finem horæ quintæ; et qui ad sextam, aliis comedentibus nona, mixtum sumat circa finem horæ octavæ, sive paulo ante nonam; et sic de reliquis. » Mentem suam confirmat ex Smaragdo, qui hunc locum exponens, ita habet: « Quod autem dicit ante unam horam refectionis, subintelligitur in una hora illa antequam fratres reficiantur; » ex libro Usuum Cisterc. quo præscribitur (*Cap. 73*), ut « si dies fuerit prandii, ad mixtum percutiatur signum in ecclesia tribus ictibus ante sextam: si autem jejunii, totidem post sextam: » per horam sextam horam canonicam, quæ canitur in templo ante refectionem intelligens, non horam diurnam; et ex 451 Cærotoniali Bursfeld., in quo hæc leguntur

(*Dist. 3, c. 17*): « Omni tempore decantata in ecclesia hora illa, post quam immediate reficere debent fratres, sive sexta fuerit, sive nona: si dies talis fuerit, quo mixtum præsumere solent, lector mensæ et servitor in sumptione illius festinent prævenire refectionem fratrum, ne illa forte propter eos retardetur. » His omnibus addere potuisset Hildemarum, qui S. Benedictum ita explicat: « Cum dicit ante unam horam, non dicit propter terminum horæ, sed propter congruum intervallum, ut possint rationabiliter accipere hoc quod insumum est; quia sic alibi dicit de lectore: Accipiat mixtum priusquam incipiat legere, v. rbi gratia, si tempus est quando ad nonam reficiunt fratres, cum canitur missa ad octavam; et post missam vadunt omnes qui debent accipere mixtum, id est hebdomadarii coquinæ, lector, hospitalarii, et qui infirmis servant pariter, et inveniunt quartam libræ panis præparatam, et singulos biberes. »

Huic opinioni ultro assentire, ni refragari viderentur ea, quæ subjungit S. Benedictus, *In diebus autem solemnibus usque ad missas sustineant*. Quæ verba supponere videntur aliis diebus ante missam, sive ante horam qua diebus solemnibus missa finitur (nam tempore S. Benedicti privati diebus probabiliter non cænebatur missa publica) mixtum esse sumendum; una scilicet, aut circiter, hora ante refectionem. Et certe quotquot viderim in Regula S. Benedicti versiones Gallicæ, hunc locum ita reddunt: *Une heure avant la réfection*. Opinionem nostram sequitur Carolus Cointius, Oratorii presbyter doctissimus (*Annal. eccles. Franc., ann. 544*); confirmatque capitulum quinque monachorum ad Augiam directorum, quo decernitur ut legentibus fratribus, « hora qua præviderit præpositus competere, sive qui in vice ejus constitutus, id est senior decanus, velset signum tintinabuli, ut hebdomadarii, et cæteri serviores juxta præceptum Regule accipiant supra statutam annonam mixtum, ut non sit eis grave jejunium, dum ministranti, sustinere. Lector vero post sextam, antequam accedat ad legendum. » Ubi distinguitur hora qua hebdomadarii servitores sumerent mixtum, ab ea qua lector mensæ.

Accipiant super statutam annonam.] Hæc verba duobus modis intelligi possunt; vel ita ut panis et vinum de statuta libra panis et hemina vini sumantur, vel ita ut ad statutam panis ac vini annonam aliquid superaddatur; ut idem sit *super*, ac *præter*, *insuper*. Priorem sensum sequuntur Menardus, Carolus Cointius, dissertator Gallicus de hemina vini et libra panis Benedictina, cum quibusdam Regule versionibus Gallicis. At sententiam in altera dissertationis editione retractavit dissertator, num. 32, ubi contrahit *super* a Græco *ὑπὲρ* formatum, unde etiam *insuper* proprie significare id quod superabundat. Idem sentit Matthias Lambert, et monachus Cisterciensis in Gallica expositione Regule S. Benedicti, quorum primus Regule textum ita Gallice reddidit, *entre la portion ordonnée*, alter vero, *pardessus la portion qui leur est assignée*. Eodem modo etiam S. Benedictum explicat Theobaldus Artaldus Coelestinus; confirmaturque ex praxi, quam videre est 452 apud Hildemarum, et maxime apud Udalicum: « Ad mixtum, inquit, non accipiunt nisi quod S. Benedictus præcipit, quartam partem panis *absque libra sua*; et de vino similiter; » et ex Regula S. Cassarii ad virgines, quæ jubet ut « quæ coquant, singulis illis meri pro labore addantur; » et certe S. Benedictus biberes et panem non indulget nisi propter graviores labores; cum vero propter laborem aliquid concedit, illud solet consuetæ annonæ superadditum esse, ut cap. 39, 40 et 41. Adde quod in sententia Menardi et dissertatoris, qui tantopere heminam contrahunt, si de hemina vini assumendi essent biberes, vix aliquid superesset ad prandium, et ad cenam; nec magnum S. Pater concessisset solatium, quod certe non impediret quo minus cum gravi labore servirent. Neque eam tamen indulgentiam habuit Regula.

Orientalis (Cap. 6. *Idem habet Regula S. Pachonii*, art. 41), statuens, ut « qui coquinat, antequam fratres reficiant, non gustabit quidquam. » Sed neque Regula Magistri (Cap. 21), volens ut post communionem ab Oratorio hebdomadariis exeuntibus dicat abbas : « Videat fratres ne ante orationem communem mensam præbandam aliquid de cibo aut de potu suasionem diaboli præsumatis, etc. »

Singulos biberes.] Biberes, ut aiunt Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Boherius, et Turrecremata, « sunt parva vascula, quæ plena sufficiunt ad unum haustum moderatum. » Suffragatur epistola Theodemari ad Carolum Magnum Augustum : « Direximus etiam mensuram unius calicis, quam obsecuturi fratres iuxta sacræ Regulæ textum solent accipere. »

Et panem.] In quali pondere non exprimit. Frustulum designat Antonius Perez, sive, ut loquitur Smaragdus, *modicum panis*; quod modicum Boherius ita explicat, *ut ultra quartam partem libræ propensæ non ascendat*. Atque ita communis ordinis nostri usus olim obtinebat ut coquinæ hebdomadariis cum vino quarta pars libræ panis ad mixtum indulgeretur, ut patet ex Hildemaro, Udalrico, Bernardo Cassinensi, Boherio et aliis. Camaldulenses buccellam panis, et vini cyathum concedunt; Cassinenses tantum vini quantum potest capere unus scyphus, cum quo in refectorio bibitur, et circa uncias duas panis; Fulienses, quatuor ad summum panis uncias omni tempore, præterquam in diebus jejunii ecclesiastici, quibus ad summum duas uncias cum vini scypho permittunt. Bursfeldenses quartam libræ panis partem, et de potu tertiam partem mensuræ cui libet in die competentis. Apud Cisterciensium monachorum mixtum erat *quarta pars libræ panis, et tertia pars eminæ vini*; conversorum vero *medietas libræ panis sui, vel major quantitas grossioris, et aqua* (*Antiq. Definit., dist. 14, cap. 5, et Inst., dist. 14, cap. 14*); quod non satis distinctum Joannes Craesbeck; sed neque Benedictus Haeflenus, hunc antiquarum definitiorum ordinis Cisterc. locum profrens lib. x, tract. 4, disq. 7.

Scribit præterea Boherius vidisse se « in Francia dare hujusmodi servitoribus legumina, vel olera, in parva tamen quantitate, et modica, respectu prandentium, quod non reprobo, » inquit. Sed hoc 453 præter Regulam S. P. Benedicti; quamvis id aliquando permittant Bursfeldenses, in quorum Cæremomiali reperio (*Dist. 3, c. 17*) : « Diebus quibus uti licet mixto, poterit abbas, quibus necessarium viderit, loco mixti pulmentarium aliquid indulgere. » Addit Boherius : « Vidi in quibusdam magnis monasteriis dare panem sine certa mensura hujusmodi præstantibus; sed magister novitorum, quia ibi consueverunt pueri confluere, faciebat signum sufficientiæ; et tunc uno momento omnes pariter recedebant. »

In diebus autem solemnibus usque ad missas sustineant.] Hujus exceptionis varias rationes afferunt antiqui Regulæ commentatores. Imprimis Hildemarus mentem suam ita explicat : « Consuetudo namque fuit in illa terra, sicut et hodie faciunt canonici, post missam statim incipere sextam. Voluit itaque B. Benedictus tollere hanc consuetudinem; ideo dixit usque ad missam sustineant, ut dum ante missam non audeat lector manducare, facto intervallo propter illum illa consuetudo rumpetur. » Aliter Smaragdus : « Quod autem dicit usque ad missas sustineant, intelligitur usque ad missam principalem, quæ ab omnibus solemniter canitur. Nam sunt perique monachorum ministeriales, qui mane audiunt missam, et comedunt, et pergunt quo voluit, et dicunt se missas audisse, et ita comedisse : quod vitium prævidens, et prohibens B. Benedictus dixit : In diebus solemnibus usque ad missas sustineant. » Boherius vero in primo commentario : « Forte quia habent spectare lectorem mensæ in hujusmodi mixto. Lector enim in fine missæ majoris jejuni recipit li-

centiam, et benedictionem legendi; et tunc exponere Solemnibus, id est dominicis. Vel forte quia illis diebus majorem missam quisque ex integro, et jejunius audire debet. Vel quia illis diebus solemnibus quique fideles tenebantur ad aliam ecclesiam concurrere, et communionem secundam recipere, vel accipere. » Sed aliam hujus exceptionis causam nullam existimo, quam ut sacram eucharistiam in missa solemnij jejuni perciperent. Atque ita docet præfatus Boherius in secundo commentario ad verbum *ad missas* sic scribens : « Ut integre ipsas jejuni audiant, et in eis pure communicent, ac devote. » Quod confirmatur ex cap. 38, quo præscribitur ut lector mensæ dominica *post missas et communionem* ingrediatur ad legendum. Ex quibus duobus locis haud obscure colligitur antiquos ordinis Benedictini monachos saltem diebus dominicis festisque, ut vocant, de præcepto sacram percipisse eucharistiam. De Augiensibus res absque controversia est ex capitulo 4 Monachorum ad Augiam directorum : « Ut in dominicis diebus omnes pariter secundum quo ingressi sunt ordine in monasterium, sic accedant ad pacem, ad communionem, præter illos qui pro nimia senectute, vel infirmitate, inter illos stare non possunt, qui tamen separatim communicant. Si quis vero hoc spiritali dono, id est corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi se privaverit, Pater monasterii, qui præsens semper esse debet dum communicant, 454 cur hoc illi venerit scire debet omnino. » De aliis vero Germaniæ monachis ita præscribunt Germaniæ Consuetudines mss. n. 21 : « Communionem dominicam tempore duodecim lectionum, pacem, oblationem quoque tempore suo nullus prætermittere audeat absque permissione prioris. » Et certe citra omnem dubitationem videtur S. Pater Benedictus priscorum monachorum æmulatus fuisse exempla, qui, teste Cassiano (*Lib. III, c. 2*), sabbatis dominicisque diebus *sacræ communionis obtentu* hora tertia convenire solebant; quique, ut scribit S. Joannes Damascenus (*In Vita SS. Barlaam, et Iosap., lib. 1 de Vit. Patr.*), « procul inter se constructis ædiculis dominicis diebus ad unam et eandem ecclesiam pergunt ac divina mysteria, hoc est incrementum puri corporis et pretiosi sanguinis Christi sacrificium percipiunt. » Ubi Sinaitas monachos designasse videtur, de quibus S. Nilus in Historia cædis SS. Patrum in Sina (*Apud Boll. 13 Jan.*) : « Diebus autem dominicis ad unam veniunt ecclesiam, et inter se conveniunt post unam hebdomadam.... Divinis itaque communicant sacramentis, et se invicem excipiunt convivio exercitationis eorum quæ convenit eloquiorum. » Idem de S. Gerasimi discipulis narrat Cyrillus in Vita S. Euthymii n. 89 (*Apud Boll. 20 Jan.*). De Pachomianis audiendus est Palladius, seu potius angelus in Regula S. Pachomio tradita (*Lausiac. 38*) : « Ingredientibus autem ad Christi communionem sabbato et dominica zonas solvant, et pellem ovillam deponant, et cum sola cuculla ingradientur. » Atque ad hunc morem referendum est quod interrogatus a Paphnutio S. Onuphrius (*Lib. 1 de Vit. Patr.*) : « Pater benigne, die dominico et sabbato communionem percipiebas ab aliquo? » Respondit : « Omnī die dominico, vel sabbato angelum Domini paratum invento sacrosanctum corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi secum deferentem; » et quod de S. Severo abbate Agathensi scribunt : « Tantum diebus dominicis post perceptam eucharistiam sumebat escam. » Nimirum cum S. abbathe Theona sibi persuasum habebant justius esse, « ut cum hac cordis humilitate qua credimus et factemur illa sacrosancta mysteria nunquam pro merito nos posse contingere, singulis ea dominicis diebus ob remedium nostrarum ægritudinum præsumamus, quam ut vana persuasionem cordis elati, vel post annum dignos eorum participio nos esse credamus. » Ubi quosdam redarguit, qui in monasteriis consistente, dignius ac devotius se communicaturos ex-

simabant, si differrent in **summa**: quibus cum Am-
 brosiis, seu quovis alio dicere potuisset (*De Sacra-
 mentis*): « Si quotidianus panis est, cur post annum
 illum sumis, quemadmodum Græci in Oriente facere
 consueverunt? Accipe quotidie quod quotidie tibi
 prosit; sic vive ut quotidie merearis accipere. »

Non deficiere tamen qui etiam frequentius, imo
 quotidie divinis mysteriis participarent. Mucus mu-
 nasterii abbas Petri monachus (*Lib. x de Vit. Pat.*,
 c. 17) *tertio singulis hebdomadibus communicabat*.
 S. Simeon Stylita (*Lib. i de Vit. Pat.*) quotidie *d-*
vinum cibum percipiebat. De abbate Apollonio ita
 scribit Rufinus (*Lib. ii de Vit. Pat. c. 7*): « Con-
 suetudo autem erat apud eum ut fratres qui cum ipso
 manebant non prius cibum sumerent quam commu-
 nionem dominicam **455** perciperent circa horam
 diei nonam; et post hoc sic interdum usque ad
 vesperam permanebant.... Sed et hoc monebat, ut
 si fieri posset quotidie monachi communicarent my-
 steriis Christi, ne forte qui se longe facit ab his,
 longe fiat ab eo. » In Regula etiam Magistri decer-
 nitur (*Cap. 16*), ut quotidie cellerarius cum septi-
 manariis coram abbate in oratorio cum congrega-
 tione communicet; » et in Regula Solitariorum
 Grimlaicus (*Cap. 36*): « Non mea, inquit, opinione,
 sed SS. Patrum assertione hæc utraque reor posse
 fieri; id est et missas quotidie celebrare, et sacro-
 sancta corporis et sanguinis Domini mysteria quotidie
 cum tremore et timore sumere. » Sed et ut de
 nostris etiam mentionem faciamus, S. Dunstanus in
 sua Concordia (*Cap. 1*) præscribit ut « post pacem
 fratres quotidie (nisi qui crimine se aliquo vel carnis
 fragilitate reos cognoverunt) regulari studio prorsus
 intenti, eucharistiam accipere non renuant, atten-
 dentes illud quod ait B. Augustinus in libro de Ver-
 bis Domini, quod videlicet in oratione dominica non
 annum, sed quotidianum poscimus panem. » In
 mss. quoque Germaniæ Consuetud. num. 28 legitur:
 « quotidie tamen cant cuncti ad pacem et ad com-
 munionem per totam hebdomadam Paschæ. »

Postea vero, retrigescente in dies monachorum
 fervore, res primum in statum revocanda fuit. Qua-
 propter inter Statuta Petri abbatis Sylvæ Majoris
 istud reperitur (*Anno 1188*): « Monemus omnes et
 singulos nostros subditos qui non sunt in sacerdotio
 constituti, ut in quolibet die dominico corpus Domini
 recipiant reverenter. » Præterea aliquot post annis
 (*Anno 1198*) idem Petrus hortatur, « ut cum diaconus
 et subdiaconus ad quamlibet missam majorem
 conventualem fuerint restituti, corpus Domini suscipiant
 reverenter. » Remissior postmodum evasit
 Clemens V summus pontifex, cum in concilio Vien-
 nensi sequentem edidit sanctionem (*Cap. Ne in agro*):
 « Singulis mensibus tam in monasteriis quam extra
 subalta occasione quacunque ad confessionem saltem
 semel accedant omnes et singuli monachi, et in prima
 dominica mensis cujuscumque in monasteriis semper
 communicent, nisi ex causa forte quam abbati,
 priori, aut penitentiarii monasteriorum non differant
 intimare, eorumque judicio vel abstineant, vel
 accedant. » Eandem constitutionem ediderat antea
 Gregorius papa IX, renovavitque postea Benedictus
 XII in suis pro monachis Benedictinis item Consti-
 tutionibus, saltem quoad communionem, quam *in*
altari majori fieri præscribit. Atque eo respexisse
 videntur monachi Grandimontenses, in quorum mss.
 Consuetudinibus, auctore Guillelmo Pellicerii abbate,
 hæc leguntur (*Cap. 93*): « Communicare debent
 fratres clerici et conversi in Natali Domini, Epiphania,
 Pascha, Pentecoste. De Consec. dist. 2, cap.
 Et si non frequentius, et cap. A quibusdam, et cap.
 Sæculares. Et ex institutione Grandimontensis ordi-
 nis fratres in festo Ascensionis Domini, Assumptionis
 beatæ Mariæ, et omnium SS., et prima dominica cu-
 juslibet mensis, et in omnibus diebus dominicis dia-
 conatum et subdiaconatum facientes. » Similem
456 fere observantiam de Cassinensibus suis refert

A Bernardus Cassinensis, cum nunc Regulæ locum ex-
 priens, sic loquitur: « Religiosi vero tenentur ad minus
 prima die mensis communicare secundum Statuta
 domini Gregorii papæ IX; et confessionem facere
 generalem. Consuetudo tamen nostra est certis fe-
 sivitatibus generaliter communicare, quæ plures
 sunt quam sint menses in anno, ut servetur Sta-
 tutum; et ultra hoc singulis diebus dominicis com-
 municant ministri altaris; et quoties abbas celebrat
 in conventu ministri de consuetudine communicare
 debent, secundum quod etiam fit in Ecclesia Ro-
 mana, quando scilicet habet summus pontifex cele-
 brare. » Nunc vero Cassinenses singulis diebus do-
 minicis communicare solent (*Decl. Cass. editæ anno*
1642). Ita quippe ad Regulæ cap. 38 declarant:
 « Ex eo quod hic B. P. Benedictus dicit: *Post missas*
et communionem, et infra in eodem capitulo: Propter
communione sanctam, ostenditur quod quolibet die
dominico fratres communicabant. Ideo mandamus
*quod tam sanctum et antiquum religionis institu-
 tum servetur in singulis nostræ congregationis mo-
 nasteriis; nisi forte ob reverentiam alicujus festi so-
 lemnis differatur, aut præveniat hujusmodi com-
 munionis. » In antiquis vero declarationibus ita lege-
 batur: « Ostenditur quod quolibet dominico hæc
 fratres communicabant, quod ut fiat hortamur, præ-
 sertim tempore quadragesimali et Adventu Domini,
 et in festis præcipuis; non tamen astringimus præ-
 terquam in prima dominica mensis cujuscumque juxta
 Clementinam *Ne in agro*, nisi forte ob reverentiam
 alicujus festi solemniter differatur, aut præveniat
 hujusmodi communio juxta concessionem domini
 Eugenii papæ IV. »*

De ritu et modo accedendi ad sacram communi-
 onem diximus in lib. II de Antiq. monach. Ritib.
 Obiter hic observabo veteres monachos non genufle-
 xos, sed propter reverentiam diei dominicæ, quæ
 genuflexiones haut permittebat, erectos communi-
 casse, ut patet ex Regula Magistri (*Cap. 21*), quæ
 de modo disserens, quo debent hebdomadarii co-
 quine et cellerarius communicare, « post modicam,
 inquit, orationem erecti communicent, et confir-
 ment. » Quem hanc non bene intellexit dissertator
 Gallicus de hemina vini et libra panis, cum in
 secunda editione hunc Magistri textum intellexit de
 communiione charitatis et precum. Nam præterquam
 quod integrum Regulæ Magistri caput 21 legenti alia
 non potest oriri expositio: quor quæ de commu-
 nione sacramentali, hæc verba *communicent et confir-
 ment* rem omnino determinant; *confirmare* enim
 apud ecclesiasticorum rituum auctores aliud nihil
 sonat quam Christi percipere calicem. Itaque *com-
 municent et confirment* idem est ac Christi corpus et
 sanguinem accipiant.

*Intrantes et exeuntes hebdomadarii in oratorio mos
 matutinis finitis dominica omnium provolvantur geni-
 bus.*] Hic acute Hillemarus, « Bene, inquit, dixit
 genibus, et non in terra, eo quod non est auctoritas
 canonica **457** genua flectere in die dominica. »
 Et Bernardus Cassinensis: « Non intelligas genufle-
 ctionem, sed supplicationem, quæ debet fieri ante et
 retro ad omnem partem; et ista est provolutio quasi
 per omnem partem volutu; non enim die dominica
 flectere genua de consuetudine licet. »

Postulantes pro se orari.] Idem post cannam conve-
 nientes in unum ad concinendos ex more ante que-
 tem hymnos, præstabant in Oriente veteres monachi,
 quemadmodum scribit Cassianus (*Lib. iv, c. 19*).

*Egredientes autem de septimana dicant hunc versum:
 Benedictus es, Domine Deus, qui adjuvisti me et con-
 solatus es me.*] Idque ad gradum presbyterii et in-
 curvi, uti diximus ex Ulalrico l. II, cap. 55; libro
 Usuum Cisterc. cap. 108, et Cæremionali Bursfeld.
 dist. 2, cap. 15.

Quo dicto tertio.] Scilicet ab egrediente, et ter re-
 petito integraliter a choristis, inquit Boherius.

Recipiat benedictionem ingrediens.] Benedictionem cap. 11 S. Benedictus appellat orationem seu collectam, quæ nocturnas vigiliis terminat: ita hic benedictionem vocat preces et orationes quæ super hebdomadarios recitantur, quæque ex Boheris proferri debent ab abbate, priore, vel hebdomadario: ex Udalrico. lib. II, cap. 35, Consuet. S. Germani a Pratis, Nicolao de Fractura, et Cærem. Bursfeldensium, a sacerdote hebdomadario.

Quæ autem esset illa benedictio non liquet. Hildemarum hanc profert: *Concede, quæsumus, omnipotens Deus, ut huic famulo tuo pro hujus hebdomadæ expleto officio merces tribuatur æterna. Per Christum.* Aliam ex ms. codice S. Victoris assert Menardus, his verbis contentam: *ÿ Mirifica misericordias tuas. ñ Qui salvos facis sperantes in te a resistentibus dexteræ tuæ. ÿ Mitte ei, Domine, auxilium de Sancto. ñ Et de Sion tuere eum. ÿ Saluum fac servum tuum, ñ Deus meus, sperantem in te.* Sequitur oratio: *Deus, qui dixisti, Venite omnes qui laboratis et onerati estis; hunc famulum tuum ministrationum suarum præmio refice sempiterno. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat, etc.* Eamdem describit Smaragdus in suo Comment. sed in plurali numero. In Breviario Cassinensi tempore Oderisii abbatis manu exarato ista habetur: *ÿ Salvo sic servos tuos. ñ Deus meus. ÿ Mitte eis auxilium de Sancto. ñ Et de Sion. ÿ Domine exaudi orationem meam. ñ Et clamor meus ad te veniat.* ORAT.: *Deus, cui humilium semper accepta sunt vota animarum, respice super horum servorum tuorum fratrum nostrorum obsequia, et ad tuam eos sic pertingere gratiam, ut qui hæc hebdomadam servorum fratrum suis devota mente compleverunt, plenissimam a te veniam consequantur. Per. Eamdem indicant Udalricus et Consuet. S. Germani. Eadem et nos utimur.*

Ad benedictionem ingredientium quod spectat, sequentes describunt præfati auctores: Hildemarum: *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut famulus tuus istius hebdomadæ suscepum officium mente devota perficiat. Per Dominum.* Codex ms. S. Victoris: *ÿ Faciem tuam, Domine, illumina super servum tuum.*

ÿ Et doce eum justificationes tuas. ÿ Fiat servus tuus intendentes. ñ In operationem servus tui. ÿ Apud Dominum misericordia. ñ Et copiosa apud eum redemptio. *Adjova, quæsumus, omnipotens Deus, famulum tuum in obsequio ministrantem fraterno, et sine murmuratione illi misericorditer propriæ ministrationis mercedem concede perpetuam. Per Dominum nostrum.* Eamdem orationem in numero plurali enuntiat Smaragdus. Denique Breviarium Cassinense: *Salvo sic servos tuos. Mitte eis.* ORAT.: *Misericors, ac piissima Deus, qui ubique famulos tuos tueris et adjuvas; horum servorum tuorum fratrum nostrorum in bonum accuncta votum, auge desiderium, ut rec o corde fratribus impendant servitia. Per. Eamdem innuit Udalricus et lib. Consuet. S. Germani.*

Regula Cujusdam ad virgines hæc ab ingredientibus dicenda præscribit (Cap. 12): *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui sicut cælum et terram; et Adjova nos, Deus salutaris nostræ.* At vero Regula Magistri (Cap. 19) ita ingressuros introduci decernit: *Introituri, fratres, in hebdomadam, post primam in oratorio dictam adducantur a præpositis suis ante abbatem; et fiat de eis majoris suggestio dicens: Jube, domine abba, vocari universam congregationem, et orari pro his fratribus qui ingrediuntur in hebdomadam coquina, ut mereantur commendati orationibus vestris diaboli impedimenta non timere, et congregationi Dei omnia sine culpa perficere.* Post hæc verba prosternant se illi duo fratres orationi ante abbatem, quod et retro omnis congregatio una cum abbate facere debet; et postquam levaverint se omnes, illi duo dicant hunc versum: *Custodi nos, Domine, ut pupillam oculi; sub umbra alarum tuarum protege nos.* Postquam vero oratum pro eis ab omnibus fuerit, surgentes supradicti duo fratres, osculentur genua abbatis, et pacem suis tradant præpositis, vel omni congregationi; quibus post datam pacem præpositi sui dicant: *Ite, fratres, in nomine Domini Jesu Christi, intrate in hebdomadam; et petita benedictione omnia facite, dicentes per exercenda omnia: Benedicite, ut cum benedictum fuerit, quodocunque feceritis, maledictus diabolus impediendi ibi non habeat potestatem.*

CAPUT XXXVI

De infirmis fratribus.

Infirmorum cura ante omnia et super omnia adhibenda est, ut sicut revera Christo, ita eis servitur; quia ipse dixit ^a: *Infirmus sui, et visitastis me.* Et, *Quod fecistis* ^b *uni de his minimis meis*, mihi fecistis. Sed et ipsi infirmi considerent, in honorem ^c Dei sibi serviri: et non superfluitate sua contristent fratres suos servientes sibi; qui tamen patienter portandi sunt, quia de talibus copiosior merces ^d acquiritur. Ergo cura maxima sit abbati ne aliquam negligentiam ^e patiantur. Quibus fratribus infirmis sit

cella super se ^f deputata, et servitor timens Deum, et diligens ac sollicitus.

Balnearum usus infirmis quotiens expedit offeratur: sanis autem, et maxime juvenibus, tardius concedatur. Sed et carniæ esus infirmis ^g omninoque debilibus pro reparatione concedatur. At ubi meliorati fuerint, a carniæ more solito omnes abstineant. Curam autem maximam habeat abbas ne a cellerariis ^h aut servitoribus ⁱ negligantur infirmi: quia ad ipsum respicit quidquid a discipulis delinquitur.

^a Al., dicturus est.

^b Al. deest. meis.

^c Hild., in honore. S. Donatus, in timo e.

^d Al., merces et caritas.

^e S. Donatus, ne aliqua negligentia.

^f Al., per se. Al., desuper. Al., supra se.

^g Oxon. et Conc., infirmis omnino debilibus. Flor. cum quibusdam mss. et editis, infirmis omnino debilibusque. Sed nostra lectio est Cassinensium et Hildemari, eamque approbant Menardus et Hæftenus.

^h Flor., Cellariis, antiqui solent legere cellerariis.

ⁱ Al., a servitoribus.

COMMENTARIUS.

Infirmorum cura ante omnia et super omnia adhibenda est. etc.] Nihil fortius aut expressius S. P. Be-

nedictus præscribere poterat ad commendandam infirmorum curam, vixque aliud simile in cunctis SS.

Patrum regulis reperire est, nisi forte in illis quæ S. Benedicti textum transcripserunt, ut sunt Regula Donati ad virgines, et Grimalci ad solitarios. Et quidem in Regula S. Antonii legitur (Num. 2): «Cum surrexeris mane singulis diebus, inquire de ægrotis qui apud te sunt.» Et iterum (Num. 34): «Visita ægrotos et infirmos, et imple mensuras seu vasa eorum aqua.» In Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii: «Si is qui talis est fuerit infirmitate obsessus, providendum est ab eo qui præest qualiter ipsa infirmitas sustentetur.» In Regula S. Pachomii (Art. 20): «Qui ægrotaverit, a præposito domus ducetur in triclinio ægrotantium; quod si opus fuerit palliolo, aut tunica, aut cæteris quæ ad operandum, vel ad vescendum necessaria sunt, ipse præpositus a ministris accipiet, et dabit ægrotanti.» In Regula S. Cæsarii ad monachos (Cap. 17): «Infirmi tractentur, **460** ut citius convalescant.» In Regula S. Aureliani ad monachos (Cap. 53): «Cura illis vel studium impendatur donec convalescant.» Regula Tarnatensis præscribit (Cap. 21) ut persona præponatur strenua quæ ægrotis cum pietate serviat, et quæ convenientem disciplinam regulariter custodiat, et quæ convenientem infirmis rationabiliter expendat. Idem habet Regula S. Isidori cap. 20. Regula vero S. Fructuosi (Cap. 10): «Ægroti omni miseratione et compassione fovendi sunt, eorumque languores congruo relevandi sunt ministerio.» In altera autem Regula (Cap. 7) infirmi «tanto ministerio foveantur, ut nec propinquorum affectus, nec urbium delicias requirant: sed quod necesse habuerint celerarius et præpositus prævideant.» Denique Regula Magistri (Cap. 70): «Frates qui se voluerint ostendere quam pleni sunt charitate, cum certamine ægrotos fratres visitent, consolentur et serviant.»

At plus his omnibus S. P. Benedictus. Neque enim simpliciter curandos jubet infirmos, sed eorum cura, inquit, *ante omnia et super omnia adhibenda est, ut sicut revera Christo, ita eis serviatur.* Multa quidem in sua Regula *ante omnia* facienda, aut fugienda præscribit; et solam infirmorum curam, ut notat Hildemar, *ante omnia et super omnia adhibendam esse* voluit; eo quod, inquit, nulla res ita agenda est cum tanto studio quomodo obsequium infirmorum; nec ipsa ecclesia agenda est cum tanto studio quanto domus infirmorum.

Porro quod dicit *ante omnia et super omnia*, sciendum est, addit Hildemar, quia ante omnia attinet ad tempus, super omnia ad studium, ut antequam cætera cura infirmorum fiat, et super omnia id est cum majori dilectione, et diligentia, atque studio, quam cætera. Eodem modo Bernardus Cassinensis: «Intelligas ante omnia et super omnia, id est ante omnia opera infirmorum adhibetur cura; et super omnia, id est cum majori dilectione, frequentatione, et assiduitate, et attentione quam cætera.» Idem habet Boherius. Ut autem hanc infirmorum curam amplius commendaret, addit:

Ut sicut revera Christo ita eis serviatur. Revera, inquit, quia res vera est, sicut Bernardus Cassinensis et Boherius, *Christo servi in fratre infirmo*; unde et pie exclamat S. Bonaventura (*Stimulus Amoris part. II, cap. 7*): «Cur, anima, tota die anxialis post Christum? Inducabo tibi, sponsa, quem diligit anima tua: certe in infirmitate jacet, ibi angustiat, ibi dolore torquetur: curre, et sibi ministra, sibi que compatero infirmanti. Non interrogemus eum de cætero, nec dicamus ei: ubi jaces, ubi cubas in meridie? quia jam novimus locum; scimus enim eum in infirmitate jacere, non autem restat nisi præstare obsequium.»

Quia ipse dixit: Infirmus sui et visitasti me, et quod fecistis uni de his minimis meis, mihi fecistis. Ad quam Salvatoris sententiam attendens S. Basilius (*Apud Ruff. cap. 30*), interrogatusque «quali affectu debemus infirmis fratribus ministrare,» respondet: «Sicut ipsi Domino offerentes obsequium, qui dixit quia

quæcumque feceritis uni ex his minimis fratribus meis, mihi fecistis.» Eo **461** haud dubium respiciebant Ægyptii monachi, de quibus S. Hieronymus (*Epist. 22*): «Si quis cœperit ægrotare, transfertur ad exedram latiore; et tanto senam ministerio confertur, ut nec delicias urbium, nec matris querat affectum.» Et Tabennenses, de quibus idem Hieronymus (*Præfat. in Regulam S. Pachomii*): «Ægrotantes miris sustentantur obsequiis, et ad omnem copiam præparatis cibis.»

Sed et ipsi infirmi considerent in honorem Dei sibi servi. Talesque se exhibeant, quales esse decet eos qui Christi vices gerunt et in quibus Christo ministratur.

Et non superfluitate sua contristent fratres suos servientes sibi. Ut S. P. Benedicti mentem plenius attingamus, observandum variis ac diversis modis multifariaque, ut ita loquar, superfluitate infirmos contristare posse servientes sibi fratres. Primo superfluitate mœstitiæ, cum infirmitatis pondere gravati, nimium se morosos exhibent, ac de infirmitate plus æquo tristantur, longe ab illo venerabili scœno dissiti, qui eum frequenter infirmaretur corpore, et langueret, contigit ut uno anno nulla eum valetudo contingeret, et propterea seibat, et graviter seibat dicens: *Reliquisti me, Domine, et nolivisti me præsentem hoc anno visitare* (*Ruff. lib. III de Vit. Pat., num. 158*). Tales salutari alterius senis monito sunt conveniendi. Hic, ut scribit Roffinus (*Ibid., n. 157*), «infirmum discipulo suo dixit: *Non contristeris, fili, ex infirmitate, vel plaga corporis tui; summa enim religio est ut in infirmitate quis agat Deo gratias. Si ferrum es, æruginem amittis: si vero aurum es, per ignem probatus a majoris ac majora procedis. Ne anxieris ergo, frater; si enim Deus te vult in corpore torqueri, tu qui sis, qui molestus feras? Sustine ergo, et roga Deum, ut quæ ipse vult, illa concedat.*» Neque vero hic necesse est S. Theodori Siceotæ exemplum proponere (*In ejus Vit., num. 95; apud Boll., 22 April.*), qui vulnere afflictus in corpore, «illud sibi a Deo datum fuisse dicebat ut ei assidue gratias ageret.»

Secundo superfluitate querelarum, cum morbi impatientes, etiam tristitia addant murmurum, quandoque etiam injurias. «Hi tanta sollicitudine admoneantur, inquit S. Fructuosus (*Cap. 7*), ut de ore eorum nec quantuluscunque vel levis sermo murmurationis procedat; sed in sua infirmitate cum hilari mente sine intermissione, et tulta (sic) murmurationis occasione, et vera cordis compunctione semper Deo gratias agant; et frater qui eis ministrat nullo pacto offendere audeat. Quod si aliquis, ut diximus, ex ore eorum murmurationis processerit scrupulus, ab abbate increpentur, et ne talia supradicta facere præsumant admoneantur, ita ut ille eos accuset qui hoc ministerium injunctum habet.» Acute vero notat Ilugo Victorinus, seu quivis alius, ægrotantes religiosos, tam perfectos quam imperfectos, quatuor de causis solere conqueri: scilicet de infirmitate, de medicina, de cibo, et de ordine. Et quidem imperfecti conqueruntur de infirmitate, «quia pondus infirmitatis inviti portant (*Lib. I de Claustr. animæ, cap. 12*); de medicina, quod non subveniatur eis, ut ipsi dicunt, charitate fraternæ; de cibo autem, eo quod non sufficienter, vel quomodo, **462** vel quando volunt ministraretur eis; de ordine autem, impatentes ordinis gravitati infirmitatis suæ causant; et sic quod bene egerant male perdunt. Perfectiores vero contristari solent de morbo, eo quod fratrum labori interesse nequeant; de medicina, quod dispendium patitur Ecclesia pro infirmitate eorum; de cibo dolent, eo quod delicta comedant nihil operantes, et quod aliquis eis serviat et ipsi nulli serviant; de ordine vero, quia a conventu fratrum separati delicatius tractantur. Si autem a lectulo fratrum in choro psallentium voces audierint, tunc psalmos ruminant, orantes in cubiculo cordis

clausis ostiis; et licet totam noctem pervigilem dixerint doloribus suis agitati, illos tamen beatos iudicant qui per partem noctis Deo servientes laborant. Spondam lecti non egrediuntur, et tamen illos qui tedium clausi benigne ferunt, felices esse putant: nihil de ordine implere se fatentur; sed, nisi flor, implent totum. Infirmiatis claustris coarctantur, disciplinantur anxietatem virginitatis et spinis dolorum; jejulant, vigilant, laborant, quia cibum, somnum, quietem infirmitas negat; et tamen si paretor lectulus suavior, si cogantur sine caligine dormire, quasi aliquid criminale fecerint, in huiusmodi vitam timent libere. Tales indigent consolatione, ne molestia corporis vel interioris hominis afflictione deficiant. Imperfecti vero considerare debent in honorem Dei sibi serviri, non quidem a servis aut sibi inferioribus personis sed a fratribus. Et quid dico a fratribus? cum a ministris tanquam a Deo obsequia suscipienda esse asserat sanctus Basilius [In Regula ex vers. Ruff., cap. 50], idemque docuerit S. Antonius, cum elephantiacis, qui sibi servienti ab annis jam quindecim Eulogio monacho multas intulerat injurias, exprobrans dixit (Lib. vii de Vit. Pat., c. 49): « Nescis quod qui tibi ministrat Christus est? quemadmodum ausus es contra Christum talia loqui? nam propter Christum se iste servitio et obsequiis subjugavit. »

Tertio sua superfluitate contrastant infirmi fratres sibi servientes, cum oblata sibi ab eis remedia sumere recusant; id quod ex præfata tristitia, murmuratione, atque impatientia aliquando procedit; aliquando ex minus mortificati animi affectu, propter a-peritatem atque acritudinem remedia respuente; aliquando ex indiscreto, aliquando ex pio majoris poenitentiae desiderio. Sed hi quantum incurrant periculum, apostoli Petri, ut docet S. Basilius (In Regula ex vers. Ruff. cap. 30), ostendit exemplum; quos proinde etiam invitos ad suscipienda solatia cogere oportet ex Regula sancti Augustini, cap. 12, S. Cesarii ad Virgines, cap. 39, et S. Donati, cap. 12. Et certissime confidunt, addit S. Casarius, quod quid, dispensante, aut jubente seniore, qualibet hora percipient*, in illa repausatione Christum accipient. »

Quarto servientibus sibi fratribus superflui sunt infirmi qui ea requirunt remedia quae difficile aut vix possunt reperiri; quos tangit istud Guigonis, prioris Carthusiae, statutum (Stat. Guig., c. 38, Antiq. Stat. Cart., part. 1, c. 44): « Infirmi, secundum B. Benedicti dicta, ne superflua vel impossibilia petendo, vel forte murmurando servientes sibi contristant, diligentius admoneantur attendere, **463** ut memores arrepti propositi, ut sanos a sanis, ita aegrotos ab aegrotis saecularibus debere cogitent discrepare, nec illa in eremis, quae vix in urbibus inveniantur, exposcere. » Quod plane aprinine novrat abbas Isaac, qui morbo periculoso laborans, oblata sibi a fratre pliculum in quam pruna missa fuerant deustare noluit dicens: « Certe, frater, cuperem in hoc morbo versari per annos triginta. »

Quinto, cum ea petunt remedia quae, propter pretium, monasticæ quam voverunt paupertati repugnant. His prorsus S. Bernardus diceret, quod olim ad fratres de S. Anastasio scripsit (Epist. 321): « Unum a me petit venerabilis abbas vester, quod mihi minime bonum videtur, credo autem quod et ego spiritum Dei habeam, et consilium Dei in hoc. Scio equidem quod in regione habitatis infirma, et multis aliqui ex vobis laborant infirmitatibus; sed meminit quis dixerit, Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi; et, cum infirmior, inquit, tunc fortior sum. Comparatio utique infirmitati corporum, sed timenda multo magis, ampliusque cavenda infirmitas animarum; propterea

A minime competit religioni vestrae medicina quae quaerere corporales, sed nec expedit saevi. Nam de villis quidem herbis, et quae pauperes deccant, interdum aliquid sumere tolerabile est: et hoc aliquando solet fieri: at vero species emere, quaerere medicos, accipere potiones, religioni indecens est, et contrarium puritati, maximeque ordinis nostri, nec honestati congruit, nec puritati; haec enim omnia gentes inquirunt: scimus autem quia qui in carne vivunt, Deo placere non possunt; spiritualia proinde spiritualibus comparanda, et quaerenda potio humilitatis, et clamandum in toto corde: *Sana animam meam, Domine, quia peccavi tibi.* Huic sanitati, fratres dilectissimi, operam date, hanc sectamini, hanc serrate, quia vana salus hominum. » Et Fastredus, tertius Clarevallensis abbas (Inter epist. S. Bernardi epist. 397): « In tui excusationem affers stomachi et capitis dolores, quodque communes tibi cibi officiant. Tota erras via, si credas monachum saecularium medicinas sequi posse. Ad monasterium enim venimus, ut corpori incommoditates, et non commoda et voluptates quaeramus. Si S. Paulo fortitudinem addebat infirmitas, quare domo medium tantorum bonorum causam exturbare niteris? Crede mihi, pater mi, saepius S. Bernardum putes ex farina confectas, addito oleo et melle, cum scrupulo edentem vidi ad stomachum calefaciendum. Dumque eum de hac austeritate accusarem, mihi respondit: *Fili mi, si monachi obligationem nosset, omnis buc ella quam edis lacrymis irriganda foret; in hoc enim monasterium intramus, ut peccata nostra et populi deploremus, et panem quem suis laboribus paraverunt comedentes, horum peccata comedimus, ut ea tanquam propria ingeamus.* Addebatque praeterea: *Nec sufficit monacho infirmitatem allegare; sancti enim Patres majores nostri valles humidas et decliviores monasteriis extruendis indagabant, ut saepe infirmi monachi, et mortui ante oculos habentes, securi non viverent.* » Quanti ex

B

C

D

* Forte legendum: ... quod quidquid... percipient. Ecclt.

tum es, ad mortem quantocius properare. Hæc erat olim S. Bernardi sententia, hæc Guignonis mens et opinio; unde et in statutis « medicinis, inquit (Cap. 39), excepto cauterio et sanguinis minutione, per raro utimur. » Vide lib. de Officiis et perfectione monachorum, cap. 22.

Sexto, superflui sunt infirmi, qui sibi noxia requirunt remedia; quibus cum frigida conveniunt, appetunt calida, et e contra; qui us S. Pachonius (Art. 20): « Non poterit, inquit, languidus ingredi cellam vescentium, et comedere quod desiderat, nisi a ministro, qui huic rei præpositus est, ducatur ad vescendum. » Et S. Augustinus (Regul. c. 12): « Si autem velit, et forte non expedit, suæ cupiditati non obediatur; aliquando etiam si noceat, prodesse creditur quod delectat. » Denique Fulensium (Constitutiones (Cap. 36): « Egri, ut medicis suis spiritualibus ad animæ salutem, sic medicis corporalibus et infirmario ad salutem corporis sancte obediant. »

Septimo, inter superfluos etiam reponendi sunt qui inutilia petunt remedia, aut certe pro levibus adeo morbi, ut absque ulla medicorum opera sola possint curare patientia: quos admodum perstringit Petrus Blesensis his verbis (Lib. in Job., cap. 1): « Si invenerit religiosus circa se pulsam velocem, aut urinam incensam, aut hebetem appetitum, consulti medicos, examinat species, electuaria facit, nullis utitur balsamisque, quæ 465 non sint condita ex cinnamomo, gariophilo, et nucæ muscata. O quam odiosum est in homine, quod qui semper de hierarchia cœlesti debuerat loqui, de hierapicra, et hieralogadi (Sic) d sputare discit. Religiosus iste discipulus potius est Epicuri quam Christi. Hoc capiti, inquit, hoc oculis, hoc stomacho, hoc hepatis nocet. Butyrum convertibilis est natura, cervisia ventos facit, cicutiles melancholici sunt, porri choleram accendunt, pisa guttam generant, faba constipat, lentes excæcant, caseus universaliter est pessimus. Diu ad orationem stare nervos debilitat, jejuna cerebrum turbat, vigilare desiccant. Nunquid invenimus istæ differentia in Evangelio aut Prophetis? Certo non habet hoc institutum B. Benedicti; sed miseris hoc revelat caro et sanguis. » Hactenus Petrus Blesensis. Quid vero de his diceret, qui nullo affecti morbo, præservativa, ut aiunt, medicamenta sumunt? Haud dubium cum S. Bernardo exclamaret (Bernardus Apol. ad Guill., c. 8): « Delicata nimis medicina est prius alligari quam vulnerari; membrum non percutimus plangere, et necdum suscepto ictu admovere manum, fovere unguento ubi non dolet, emplastrum adhibere ubi cæsuræ non est. »

Octavo denique superfluis accensendi sunt qui sanitatis gratia ad domum paternam transfugiunt: quibus aliud nihil opponam quam istud regulæ tertiæ SS. Patrum decretum (Cap. 13): « Id etiam pro custodienda fama specialiter statuimus ut nullus monachus in infirmitate positus, relicto monasterio, parentum suorum studio commendetur; quia magis eum secularium spectaculorum visu aut auditu pollucensemus, quam ab ægritudine posse purgari. » Sed de his satis. Ad textum redeo.

Qui tamen patienter portandi sunt.] Si forte paulo molestiores sese exhibuerint: « convenit enim sanis infirmos portare, magis quam ab infirmis portari; necesse est enim ut patienter portemur infirmos, ut iterum infirmi patienter portemur a sanis, » inquit Smaragdus. Addit S. Augustinus (Regul. c. 12): « Si latens est dolor in corpore famulæ Dei, dicenti quod sibi doleat, sine dubitatione credatur. »

Quia de talibus.] Scilicet moro is, superfluis aliisque omnibus infirmis.

Copiosior merces acquiritur.] « Pro patientia, pro labore, pro bona intentione, pro sancta devotione, » inquit Bernardus Cassinensis: unde interroganti cui-

dam fratri, cujus ex duobus opus majus esset, quorum unus sex diebus jejunaret, alter infirmis præstaret obsequium, respondit senex (Lib. vii de Vit. Pat., cap. 19): « Si ille qui sex dies jejunat per mares se suspenderet, non erit similis illi alteri in conspectu Dei. » Nimirum dum alios curamus, nos ipsos sublevamus; et dum aliorum corpora purgare satagimus, animæ sordes ipsi emundamus, Deoque longe acceptiorem efficimus. Præclarum sane est quod de Joanne minore Thebæo, abbatis Ammonis discipulo, refert Rufinus (Lib. iii de Vit. Pat., num. 153). Hic nimirum « duodecim annis i si seni infirmanti fecit obsequium; senex tamen cum vidisset eum laborantem, nunquam illi sermonem blandum locutus est. Cum autem transiret de corpore, sedentibus aliis senibus, 466 tenuit manum ejus et dixit ei tertio: Salveris, salveris, salveris; et tradidit illum senibus dicens: Iste non homo, sed angelus est, qui tot annis mihi infirmanti, nec tamen bonum sermonem a me audiens, ferit obsequium. » Vide S. Dorothei doctrinam 14.

Ergo cura maxima sit abbati ne aliquam negligentiam patiantur.] Ex dictis initio hujus capituli S. Pater concludit: Ergo si infirmis tanquam Christo servandis est, cura maxima sit abbati ne aliquam negligentiam patiantur. Hanc curam ad deo potissimum capita reducant commentatores: ad ea quæ ad corporis sanitatem restaurandam, et ad ea quæ ad promovendam animæ salutem pertinent. Ita Bernardus Cassinensis, Boherius in utroque commentario, Joannes de Turrecremata, Matthias Lambertus, Joannes Craesbeck, Benedictus Haftenus. De his quæ ad corporis curam attinent se ipse S. Pater in consequentibus explicat; istud tantum obiter observandum occurrit quod habet Gregorius IX in sua ad monachos Benedictinos constitutione: « Infirmis autem fratribus in cibariis, in lectis, in servitoribus et aliis necessariis, secundum quod eorum requirit infirmitas, et continetur in Regula, præcipimus provideri. Et iis omnibus, si infirmarius inventus fuerit in defectu, per proprium abbatem, vel priorem abbas, vel prior per visitatorem eum ad locum accesserint, pœna puniatur condigna. » Vide Constitutionem Othoboni legati in Anglia anno 1248, apud Spelm. tom. II Concil. Angl., pag. 287.

De cura autem animæ nihil quidem hic definit S. Benedictus, sed totum abbatis prudentiæ ac discretioni reliquit: videtur: hanc vero Bernardus Cassinensis in eo constituit; « ut infirmi de peccatis peniteant, et sacramenta recipiant, ut officium regulare audiant, ut visitentur, consolentur, admonentur. »

In primis ergo sollicitum esse abbatem oportet, ut cum periculose ægrotare cœperit infirmus, viam ejus sacrosanctis penitentia, unctionis extremæ et eucharistiæ sacramentis munit. Cum cœperit, inquam, periculose ægrotare: alias enim non solebant infirmi carnes pro infirmitate comedentes missam celebrare neque sacra communione eucharistiæ refici, cujus præclarum habemus statutum in antiquis Consuetudinibus m. s. S. Benigni Divionensis: « Illi autem qui pro reparatione carnis in domo infirmorum ad tempus habitantes carnibus utuntur, a sacra communione perceptione abstinent. Illi vero qui ex toto, et semper, ubi habitant, nec carnibus utuntur, dominicis diebus et in majoribus festivitibus, si voluerint, possunt communicare ad (a) sanctum Benedictum. Tamen illi qui carnibus utuntur sicut omnes communicant, si forte intervenerit aliqua de illis quinque præcipuis solemnitatibus. » Idem legitur in mss. Consuetudinibus Cluniacensis monasterii, cap. 51, quibus accedunt Farfenses item Consuetudines: « Frater exiens de domo infirmorum, post satisfactionem factam in capitulo, potest ipso die canere missam, si velit, quâ quoad fuerat in cellula infir-

(a) Hæc erat infirmorum capella.

morum. **467** ibi non permittimus canere missam. » In hoc etiam capiendus est locus ex Statutis Laufranci (C. p. 24), quo præscribitur ut a die quo sacrum percipit vaticum, « nisi melioretur infirmus, carnem non comedat; » quia tunc quotidie communicabat, ut vidimus in lib. v de Antiquis monachorum Ritibus. Nimirum carnes comedentes a groti tanquam excommunicati tractabantur, a communi fratrum habitaculo separati, sacrosanctis Ecclesie sacramentis privati, ab omni, ut aiunt, exercitio conventuali alieni; quibus nec fratrum se cœtui jungere licebat, nisi prius in capitulo solemniter fuissent reconciliati.

Secundo ex Bernardo Casinensi curam gerere debet abbas ut infirmi officium regulare audiant; nam, ut dicit Hildemar, ante infirmos semper omnia officia canenda sunt. Atque ita olim communis ordinis nostri usus obtinebat ut infirmis prope testimonium et statutis comprobari posset. Insigne nobis suppeditat Victor papa III, in lib. II Dialogorum, ubi hæc scribit: « Quidam frater Joannes dicebatur, qui ætate et ægritudine pressus, extremum vitæ spiritum traheret. Cum igitur quadam die aliqui ex fratribus more solito decantaturi matutinas laudes ad eum venissent, ille eos voce qua potuit compescuit dicens: Nolo, inquit, ut mihi canonicas horas amplius decantetis, quia dominus abbas cum multis fratribus albis vestibus indutus ad me modo gratia visitandi venerunt, mihique matutinale officium decantantes, post paululum se huc venturos, meque secum assumpturos esse dixerunt, etc. » additque: « Hæcque retuli in quadam veteri pagina imperiti satyris exarata reperi. » Simile est illud quod de S. Benedicto Biscopo refert Beda Venerabilis, quod scilicet agrotans « quia nullatenus ad orandum surgere, non facile ad explendum solitæ psalmodiæ cursum linguam vocemque poterat levare, didicit vir prudens, affectu religionis dicente, per singulas diurnæ sive nocturnæ orationis horas aliquos ad se fratrum vocare, quibus pœnos consuetos duobus in choris resonantibus, et ipso cum eis, quatenus poterat psallendo, quod per se solum nequiverat, eorum juvenam suppleret. » Eadem disciplina in aliis etiam Angliæ monasteriis vigeat; nam in Croylandensi Turketulus abbas, ægrotante Clarenhaldo monacho, ab eo « die nocteque non recedebat, sed juxta recubans, regulare servitium in auribus ægroti decantabat, » quemadmodum scribit Ingulfus, abbas ejusdem cœnobii (*Ingulf. in Hist. Cr. gl., anno 974*). In Gemmeticensi pariter Ilagondi præcentori in vigilia S. Valentini ægrotanti fratres suggerebant (*Baldericus Dol. episc. in Histor. Transl. S. Vul., apud Boll. 14 Febr.*): « Non poteris ad ecclesiam pergere, quocirca te oportet hic seorsim vespere celebrare; hic tecum remanebimus, et prout poterimus solemnizabimus. » Hæc omnia confirmat Udalicus, l. b. III, cap. 29, ubi fratri ad infirmum excubare volenti permittitur, « maxime si est hujusmodi, qui infirmo horas cantet regulares, et venienti ad extrema legat passiones; » et liber Usuum Cisterciensium, cap. 68, quo item sacerdoti matutinas infirmis cantaturo, post inchoatum hymnum choro egredi permittitur.

Hæc autem præstabit aut in ipso infirmi cubiculo aut in oratorio, **468** quod « domus infirmorum pro se debet habere, in quo missam saltem jacendo possint audire, et communionem accipere, » ut loquitur Hi demarus, scilicet cum abstinerent a carnibus, aut una ex quinque præcipuis festivitatibus contingere, quibus tantum infirmis carne vescentibus agni immaculati carnem edere permittebatur, ex prædictis. Idque cum ea esset infirmi debilitas, qua strato exsurgere non sineret ægros; alioquin sive die, sive nocte simul in præfato oratorio divinæ servitium pensum persolvebant, ut videre est apud Udalicum, lib. III, cap. 25; in mss. S. Benigni Consuetud., cap. 46; in libro Usuum Cisterc., cap. 92; in Cæremon. Bursfeld., dist. 3, cap. 30; sed maxime in Farsensis monasterii Consuetudinibus, in quibus

hæc omni admiratione digna continentur: « Infirmi fratres, ut missi fuerint in domo infirmorum pro sua ægritudine, ad nocturnale obsequium mox ut signum sonuerit, surgant et ipsi, veniantque in oratorium S. Mariæ, faciant orationem prout Dominus melius dederit, residentibus (sic) demum in loco suo; dumque iterum pulsatur signum, muniant se signo S. crucis, et incipiant canticum graduum. Illi fratres, qui non valent surgere, cantant famuli servientes eis, et educant illos sustentantes ulnis suis in ecclesia, atque collocent ut melius poterint. Ingratum nulli apparere debet hoc factum, quia sæpe vidimus in eodem die fratrem finire ex hac luce, et ad Christum transire, et jam in ipsa ecclesia exhalare spiritum. Quis de talibus dubitet quod non statim ad regnaolorum penetrabunt? Divina opera dulcia sunt volentibus, amara videntur nolentibus. Ita debent opus Dei per omnia agere sicut illi in monasterio, præter quod leviter atque cursim dicant, intervallum non agant, Deus auribus dimittant, expleto opere Dei revertantur dormitorium. Illi vero qui ita nimietate infirmitatis detinentur, quod nullo modo consurgere valeant, mox ut in monasterio fuerint celebrata nocturnaliter obsequia, annuat ille qui ordinem tenet duobus fratribus, qui illis divinum opus decantant. »

Tertio, vult Bernardus Cassinensis ut visitentur infirmi, eoque abbas consoletur. De visitatione infirmorum diximus supra ad cap. 4: unum duntaxat hic addam statutum ex Consuetudinibus Farsensis cœnobii: « Undecunque revertitur D. abbas, debet ibidem venire et inquirere unumquemque quod habeat, sive morum animæ, sive corporis valetudines, vel si aliquid necessitatis aut negligentia a servitoribus, vel a cellerariis patiantur; et ut inspicat si aliquid ex eis bene convalescit, licentiam det redeundi in claustrum. »

Quarto, ut *admoneantur* propriæ nimirum consuleri salutem, ne prætextu infirmitatis omnem abjiciant regulæ observantiam. Sub admonitionis autem nomine intelligendæ sunt etiam reprehensiones et correctiones: unde etiam Udalicus: « Circatores, inquit (*Lib. III, c. 27*), frequenter visitant domum infirmorum, et diligenter explorant quomodo ipsi se habeant infirmi; et iterum infirmarius, si quam viderit negligentiam, maxime in loquacitate, reclamant in capitulo; prior autem de capitulo **459** mittit ad eos, et ipse postmodum venit semel ad eos, et secundo castigans, talisque infirmus esse potest, ut si non emendaverit, aliquando etiam virgam experitur. » Et liber Usuum Cisterciensium (*Cap. 92*): « Quod si quis talis fuerit qui cæteros inquietare, aut de ista infirmorum institutione murmurare, aut in aliquo transgredi præsumat, corripiatur; quod si sæpe correptus non emendaverit, si ita videtur abbati, judicetur ejus perversitas in capitulo, ubi vocalis coram omnibus arguatur: quod si nec se correxerit, si ejus permittit infirmitas, regulari etiam disciplinae subiaceat. »

Præterea ad curam animæ infirmorum refertur possunt præclaræ illæ leges quas olim observare cogebantur; ex quibus hic aliquas describere laudem erit fortassis ingratum. In primis corabant ut singulis diebus inis æ sacrificio interessent infirmi: « Surgentibus vero illis, inquit Farsenses Consuetud., ut supra, ex lectulis suis, luce diei apparente, vel ortu jam sole, lavent manus et facies suas, et conveniant in oratorium S. Mariæ, et audiant missam ab illis sacerdotibus qui illic primo mane conveniunt. At ubi minus sunt, veniat frater qui super eos sollicitus est, in claustrum, et annuat fratri quem ipse velit, exeat, et dicat, et qui communicare vult, faciat. Nullo quippe tempore præterire debent quod ipsi infirmi sacrum per singulos dies non audiant. Legere autem aut missas canere nulli ex ipsis liceat facere quandiu illuc fuerint, præter psalmos memoriter, aut si voluerint psalterium. » Udalicus (*Lib. III, c. 27*): « Ad utramque missam matutinalem et majorem venit ad ecclesiam; ad missam majorem non

nisi usque post Evangelium intersit. » Et lib. Usuum Cisterciensium (Cap. 92): « Horas diei simul congregati cantent; dehinc qui voluerit eat in ecclesiam ad horas: ad missam vero quotidie nisi multum graventur.... Qui communicare voluerit, extra chorum pacem accipiat ab aliquo de conventu communicaturo.... Et hoc tantum ad missam matutinalem. »

Præterea omnes canonicas horas tam diurnas quam nocturnas propriis temporibus simul recitare tenebantur; unde etiam mss. S. Benigni Consuetud. præscribunt (Cap. 46) ut infirmarius « ad nocturnos, factis orationibus, accipiat sconsam, et circumeat lecta omnium infirmorum, ut cognoscat si quis eorum nondum surrexit, et propter quod remanserit. » Pro refectione tamen sextam aut novam præveniebant, eaque de causa non nisi ad Evangelium usque majoris missæ intererant.

Ad mensam eandem observabant disciplinam quam conventus in refectorio: « Versum ad mensam dicere debent sicut conventus in refectorio, inquit Farfenses Consuet., per unamquamque ministracionem, ut data eis fuerit, semper benedicant. Ipsorum procurator quot vicibus cum scutellis intraverit januam, tot vicibus *Ben dicite* semper dicat, aliis respondentibus *Dominus* cum « mni gratulatione atque dilectione, versum post cibum ibi dicant. » Consuetudines S. Benigni addunt: « Ibi autem cum summo silentio comedunt, nec alter alteri inter prandendo loquitur. Verumtamen si necesse fuerit, facto ab 470 aliquo sonitu cum cullello super mensam, statim accedit unus famulorum, et modeste dicit ei ille, ut afferat quod indigerit. Quo expleto, statim famulus reexit; nequaquam enim debent ibi esse famuli dum comedunt. Priori autem vel infirmario, et, sicut supra victum est, famulis loqui possunt; sed neque famulis, neque infirmario ea hora nisi de necessitate sua. Sicut sunt priores ita in ordine sedere debent. In sexta feria et in istis diebus quibus carnis non vescuntur datur benedictio ad generale sicut in refectorio. Et sciendum quod nullus debet inde surgere, nisi summa cogente necessitate, nec mappulam suam picare quandiu ibi quilibet etiam minimus comedit. Ad initium prandii, et ad finem legitur ab aliquo eorum, vel a puero, si ibi est, brevis lectio corde tenus; qua finita, versus dicitur, et *misere mei, Deus* ab omnibus qui stare possunt; ibidem ante cathedras stando cantatur. »

« Finito prandio, ita proseguuntur Benignianæ Consuetudines, tanquam passim expectare stant, vel sedendo, vel tale qui agendo, donec audiant conventum excurrentem de refectorio: quo audito si meridiana sit, statim vadunt ad lectos; si non sit, sedent cum silentio, sicut cæteri claustrales, nisi cum infirmario vel cum camerario, vel aliis quibus licet loquantur de necessitate sua. » Idem fere habet Udalricus lib. 3, cap. 27. Nimirum æque strictum penè servabant silentium ac cæteri in conventu. Quam in re severiores omnino existenterunt olim Cistercienses, quorum liber Usuum (Cap. 92) hæc scribit: « Infirmi de infirmatorio possunt loqui cum infirmario; sed non nisi in certo loco ad hoc determinato, et hoc silenter, et tantum de necessariis. In quem qui ingredi voluerit, signo ab infirmario licentia postulata et accepta ingrediatur. Ubi quandiu unus aliquis cum infirmario fuerit, alius ingrediendi non habeat licentiam. Qui autem ita infirmus fuerit ut continue jaceat, aut subita infirmitate gravatus, utpote febrium, aut aliqua alia gravi lecto jacere compellitur, interim ibi cum infirmario, et infirmarius quin eo, si opus fuerit, loqui poterunt: at ubi melioratus huc et illic deambulare poterit, silentium more solito teneat, nisi forte alicui adhuc magna infirmitate detento abbas loqui ad lectum amplius judicaverit expedire. » In Cæremoniali etiam Bursfeldensium (Dist. 3, c. 30) sic legitur: « Non possunt infirmi liberam se habere facultatem loquendi ubi, quando, quibus, et de quibus voluerint; maxime si

A qui non sunt continue discumbentes in lectis, sed huc illucque deambulant. In infirmatorio enim cum infirmario de necessariis et consolatoriis duntaxat loqui permittuntur. Aliorum autem quispiam non sine licentiæ obtentu loqui audeat cuiquam eorum, nisi forsitan decumbenti et gravi infirmitate laboranti. Quæ tamen locutio nocturnis horis, et quando opus Dei agitur in ecclesia, temperanda est cum eisdem; cum cæteris vero omnino diffugienda, casu necessitatis excepto. Non clamose, sed silenter debent loqui. » Ubi quod de silentio dum opus Dei percelebratur servando decernitur, antiquæ est consuetudinis, 471 de quo Divionenses S. Benigni Consuet. (Cap. 46): « Dum regularis hora in monasterio canitur, nemo ibi, nec infra cunctas monasterii officinas loqui permittitur, nisi illi infirmi qui non valent surgere, loquuntur cum abbate aut priore de necessariis rebus. Alio modo neque prior neque abbas loquuntur. » Addunt tamen paulo post: « Nulla lex illi qui ex toto languescit, nec in cibo, nec in verbo. »

B Ad hanc silentii legem referri potest quod habent eadem Benignianæ Consuetudines (Ibidem): « Quando camerarius, sacrista, cellerarius, vel reliqui intus vel foris obedientiis occupati domum infirmorum ingrediuntur, mox sicut aliqui claustralis omni lege regulari stricti, postposita suarum obedientiarum excusatione, efficiuntur; neque se ullo modo intrantur de obedientiis suis absque licentiâ; in tantum ut neque camerarius absque licentiâ debeat adire cameram, neque sacrista sacristariam. Fratres tamen sub ipsis positi eorum consilio in omnibus agendis maxime debent uti. »

C Etsi infirmis legere fas non esset, pius tamen lectio audire haud erat illicitum; nam ægrotante Agathone abbate cum altero sene (Monument. Eccl. Græc. tom. I, pag. 378), « recumbentibus illis e cella quidam frater legens recitabat e libro Genese. » In nostris vero qui lecto exsurgere valebant, saltem Regulæ lectionem in capitulo, et collationis ante completorium auscultabant; ita nihilominus ut congregatis fratribus se non adjungerent. « Quamvis in capitulum non pergat, inquit Divionenses S. Benigni Consuetudines (Cap. 46), tamen intra ecclesiam B. Benedicti, prope ostium manens, quod in capitulo legitur auscultat, scilicet sententiam Regulæ, vel de Evangelio, et expositionem, et rursus ad collationem; sed cum ad hoc ventum fuerit ut de negligentis fratrum agatur, ad hoc audiendum non debet esse curiosus. » Ne tamen interim manerent otiosi in infirmatorio: « Possunt peccata sua viro spirituali confiteri ante et quando fratres sunt in capitulo, inquit antea prædictæ Consuetudines. »

D Denique valde laudandum est quod habent Farfenses: « Exeuntes completorio, aquam benedictam ipsi ægri quotidie accipiunt, quam ibi ante januam preparatam inveniunt. Et illorum custodes singulorum lectis aquam benedictam aspergant, lateras secum ferentes; qui postquam omnes jam requiescunt, prospicere debent qualiter unusquisque agat. » Idem legitur in Benignianis et in mss. Cluniacensis monasterii Consuetudinibus. Sed de his satis. Quæ vero ad corporis valetudinem restaurandam præscribat sanctus Pater, jam inquirendum est.

Quibus fratribus infirmis sit cella super se deputata. Id est ab aliis officinis monasterii separata, inquit Bernardus Cassinensis et post eum Boherius; nam, licet ex vitæ cœnobiticæ institutione omnes simul monachi debeant habitare, in uno simul refectorio manducare, in uno simul dormitorio quiescere, infirmis tamen fratribus par erat separatim providere habitaculum. Idque pietas exigebat tam propter sanos, qui ex eis non modicum paterentur 472 impedimentum, quam propter ægros, qui in separato loco paulo liberius tractari queunt. Atque ita placuit precibus vitæ monasticæ Patribus, ut videre est in Regula S. Pachonii art. 20; S. Cæsarii ad virginem, cap. 30; S. Aureliani ad monachos cap. 55, et ad virginem.

cap. 37; Cujusdam etiam ad virgines cap. 15, apud Hieronymum epist. 22, in concil. Agathensi cap. 28, et in Vita S. Eugendi abbatis Jurensis apud Boll. t. 1. Janar.

Porro cum dicit S. Benedictus infirmis sicut cella deputata, non est intelligendum de una tantummodo mansione, ait Hildemar, sed de claustrum, hoc est domo ubi diversae sunt mansiones, quatenus qui manducat sine fastidio sit vomentis, aut ad exitum sedentis, vel etiam morientis. Eodem fere modo loquuntur Bernardus Cassinensis, Boherius, Joannes de Turrocremata, et Matthias Lambertus. Hujusmodi cellam videre est in antiquissima monasterii S. Galli delineatione, in superiori monasterii parte sitam, atque ab aliis officinis omnino separatam, ad instar alicujus alterius monasterii constructam cum suo claustrum; in cujus parte orientali habetur pisale (forte pyrae) et dormitorium; in meridionali ecclesia sive oratorium ex utraque inferiori et superiori parte desinens in orhem, cum unico altari ad occidentem. Haec ecclesia in recta linea cum majori basilica, cui contigua erat, respondebat; ita ut ex ea infirmi divina possent audire officia; in occidentali erant camera, et refectorium cum coquina infirmorum, minuendumque sanguinem, ac balnearum domo; denique in septentrionali domus magistri infirmorum, et locus valde infirmorum. His contiguae erant aliae duae domus, quarum una flebotomatis et putationis deputata erat; altera cubiculum valde infirmorum, domum medicorum, armarium pigmentorum, ipsius medici mansionem continebat, supra quam exstabat herbularius, seu hortus simplicium. Tale erat ineunte saeculo IX in Sangallensi monasterio infirmorium; in quo unum abbati soli destinatum domicilium desideraret Hildemar; sic enim agens de infirmorum cella loquitur: « Quam cellam debet abbas facere talem ubi et ipse in infirmitate sua jaceat; quatenus et hospitibus ad se venientibus possit loqui, si tanta fuerit necessitas, sine impedimento infirmorum, et cum ipsis infirmis qui de lecto possunt surgere, manducare valeat. »

Haec in cella ita manebant aegroti donec convalescerent, ut nulli regulari exercitio una cum conventu eis interesse liceret: « Postquam frater manducaverit vel hiberit in domo infirmorum illa die et nocte usque crastinum ad primam vel ad tertiam, prout tempus expositum, extra conventum esse debet, » inquit Benignianae Consuetudines (Cap. 46); imo si quando necessitas cogeret ut monasterii claustrum ingredi- re ut aliquis, sic pertransibat ut ab aliquo in conventu manente non videretur, id quod, praeter Consuetudines S. Benigni, praescribit liber Usuum Cisterciensium his verbis: « Infirmis non licet ingredi ecclesiam, nisi quando in ea opus Dei celebratur, nec in claustrum demorari, nec cum monachis, 473, qui conventum tenent, significare, sed, quantum possunt, ne ab ipsis, vel ab aliis hominibus videantur, obserent. »

Hujus instituti causa haec erat, amor uniformitatis, odium singularitatis, ne forte ab aliis infirmi discreparent, dum stantibus illis isti sedere viderentur, atque ut ex hac separatione cogerentur, aut saltem moverentur sola necessitate, non desiderio remissionis vitae monachos infirmorium petere debere.

Et servitor timens Deum, et diligens, ac sollicitus.] Imo plures si res exigit, inquit Boherius. Idem discernit Regula S. Augustini cap. 15, S. Casarii ad virgines cap. 30, Tarnatensis cap. 21, S. Isidori cap. 20, et S. Fructuosi cap. 10. Apposite vero hunc locum exponens Hildemar, advertit quia S. Benedictus enim dicit servitor, non dicit ut canonicus aut laicus sit, sed monachus. Non enim, inquit, ille legem laicis aut canonicis constituit, sed monachis. Vide quomodo potest esse manus, aut pedes, aut oculus corpori servire, si non fuerit in corpore, ita quomodo potest canonicus, aut laicus, qui non est membrum

monasterii, monacho, id est alieno membro servire? Addit tamen: « Verum si nec assitas fuerit ut vestimenta infirmorum propter immunditiam, sicut solet in infirmo, contingere, potest laicus vel canonicus lavare vestimenta sordida. Similiter si necesse fuerit carnes asferre, laicus, vel canonicus asferre debet. » Apud Cluniacenses et Divionenses tres his officii deputati erant famuli. Hildemari observationi concinit istud Petri Venerabilis statutum (Stat. 24): « Infirmis ipsis, vel quibuslibet in infirmarya commendentibus, nullus, ut firri solebat, famulorum laicorum serviat; sed monachi tantummodo, aut conversi barbati. » Ita in Gemeticensi monasterio sub S. Filiberto abbate (Vit. S. Filib. n. 16, Saec. II), « monachus languentibus serviebat ex more. » In nonnullis vero monasteriis, maxime sanctimonialium, sorores infirmis hebdomadam infirmantibus serviens erat. Ita in Troclarensi, in quo S. Segolena (Saec. III) « infirmantibus suis vicibus serviebat. » Sed S. Eugendus (Saec. I) jubebat ut infirmis « in necessitate servirent quos aegroti potissimum praegerant; quemadmodum habent ejus acta, num. 21. Infirmaryi munia offendet apud Udalric. lib. III, cap. 25; in lib. Usuum Cisterc. cap. 116, et in Caeremoniali Bursfeld. dist. 2, cap. 10.

Balnearum usus infirmis quoties expedit offeratur.] Offeratur, inquit; quia non debet ut petat infirmus expectari, sed sibi offerri, inquit Bernardus Cassinensis: nam praeveniendi sunt infirmi, quos non decet remedia sibi postulare, sed significata abbati sua infirmitate, in ejus charitatis brachiis omni cum fiducia requiescere. Quod autem de balnearum usus infirmis concedendo hic statuit S. P. Benedictus, de balneis privatis et domesticis intelligendum, non de publicis; neque enim ita expedit monachis vagari foras, raroque offendet aliquos tum veteres, tum recentiores monachos, apud 474 quos aliquod honestatis aut religionis studium vigerit, hujusmodi balneis usos fuisse: « Natationes, et lotiones corporum in mari, fluminibus, stagnis, vel similibus aquis tanquam parum honestas, periculosas omnino omnibus personis nostri ordinis prohibemus; inquit Carthusienses (Part. II, c. 11) in Nova Collect. Statut. Et Cistercienses: « Si quae vero moniales ad balnea extra monasteria processerint, irremissibiliter priventur habitu regulari: licentiam autem ut praedicta petant balnea, sententiam excommunicationis incurrant. » Huic statuto occasionem forte dederit S. Hieronymus ad Laetam scribens in haec verba (Epist. 7): « Mihi omnino in adulta virgine lavacra displicent, quae seipsam debet erubescere, et nudam videre non posse; si enim vigiliis et jejuniis macerat corpus suum, et in servitute redigit, si flammis libidinis, et incentiva ferventis aetatis extinguere cupit continentiae frigore, si appetitis sordibus turpare festinat naturam pulchritudinem, cur e contrario balnearum fomentis sopitos ignes suscitatur? »

Sanis autem, et maxime juvenibus, tardus concedatur.] Haec fuit constans et sana sanctorum Patrum doctrina. S. Athanasius (Syntag. doctrin. ad Mon., etc): « Si morbus exigit, inquit, una aut altera vice lavationem adhibe; sospes autem balneo non indiget. » S. Hieronymus (Epist. 4): « Balnearum fomenta non querant, qui calorem corporis juniorum cupit frigore extinguere. » S. Isidorus, agens de monachis (Lib. II, de Offic. eccles., cap. 15): « Lavacris utantur nunquam delectatione corporis, sed raro propter necessitatem languoris; » et in Regula (Cap. 20): « Lavacia nulli monacho adeunda studio lavandi corporis, nisi tantummodo pro necessitate languoris. » S. Casarius in Regula ad sanctimoniales (Cap. 20): « Lavacia cujus infirmitas exposcit minime deturgetur... si autem nulla infirmitate compellatur, cupiditati suae non praebeat assensus. » S. Corder (De Inst. virg., c. 10): « Balneo non pro studio

vel nitore utaris corporis, sed tantum pro remedio salutis. Utere, inquam, lavacro quando poscit infirmitas, non quando suaserit voluntas.... Non te illiciat lavare sæpius carnis voluptas, sed infirmitatis imperet necessitas. » S. Petrus Damiani (*Opusc. 15, cap. 18*): « Balneis, si fuerint incolumes, non utantur. » Et quidem ea de re laudant S. Tattonem, in Vita S. Paldonis, num. 17; S. Pardulfum, in ejus Vita, num. 5; S. Opportunum abbatissam, in ejus Vita, num. 8, sæc. III; et S. Popponem, in ejus item Vita, num. 59, apud Boll., 25 Januar.

Non defuere tamen ex priscis monachis qui balnea etiam quandoque frequentarent; nam et S. Augustinus virginibus illud *sevel in mense* concedit; sed neque S. Benedictus illud sanis omnino negat, sed tantum, inquit, *tardius concedatur*; quod tardius ita exponit Hildemarus (*In Regul. cap. 12*): « Alii sunt qui istud tardius tribus vicibus intelligunt in anno debere fieri præparata, id est in Nativitate Domini, et in Pascha, et in Pentecosten; alii sunt qui duabus vicibus, id est in Nativitate et in Pascha, quod rectius est. » Alium tamen tradit idem Hildemarus hujus loci sensum, ut nimirum inquinatis ex aliquo manuum opere balnea concedantur, quamvis tardius, et juvenibus plus tardius. Sed conformior **475** est prior sensus antiquæ ordinis nostri consuetudini, cuius proxime videre est in Vita S. Juniani abbatis (*Sæc. I Ben.*), de quo Wisinus Boetius: « Balnea corpori vix in anno semel adhibebantur; » in Vita S. Amati abbatis Habendensis (*Sæc. II Ben.*), « qui balnearum fomentis bis tantum ibidem utebatur in anno, ante sanctum videlicet Natalis Domini diem, eju que sacræ Resurrectionis Pascha; » apud Bedam de S. Edildrida abbatissa ita scribentem (*Lib. IV, Hist. Angl. c. 19*): « Hæc quoque in calidis balneis præter imminentes solemnibus majoribus, verbi gratia, Paschæ, Pentecostæ, Epiphaniæ lavari voluerit. » Ritus descripsimus in lib. III de Antiquis moechorum Ritibus, cap. 2. Præterea lotione usus fuisse propter nocturnam illusionem colligi posse videtur ex Hildemari comment. in Regul. cap. 22, et ex Regula S. Isidori, in qua præscribitur (*Cap. 14*), ut « qui nocturno delusio phantasmate fuerit, tempore officii in sacrario stabit, nec audebit eadem die ecclesiam introire antequam sit lotus, et aquis, et lacrymis. » Atque ad has consuetudines referre oportet quod de balneario reperitur apud Cassiodorum in lib. Divin. Lect. c. 29, in Ingulfii Histor. Croylandensi, in antiqua monasterii S. Galli Delineatione, in antiquis Farsensis monasterii Consuet., et alibi passim. Vide Hæft. lib. II, tract. 5, disq. 7.

Sed et carniæ esus infirmis omninoque debilibus pro reparatione concedatur. Idem præscribunt S. Athanasius in Syntagmate doctrinæ ad monachos, etc.; S. Casarius in utraque Regula ad monachos, cap. 24, et ad virgines in recapitulatione, cap. 17; S. Aurelianus in utraque item ad monachos (cap. 51, et ad virgines, cap. 35); S. Fructuosus in Regula, cap. 5, et alii nonnulli. Ubi etiam quædam observanda sunt circa carniæ esum.

Primo, auctor est Hildemarus hanc fuisse in Francia consuetudinem, ut ante infirmis carnes non præberentur, quam ipsi ab ægitudine surgent; tantumque illis postea ministratas usque dum pristinas vires recuperassent: quas ubi restaurassent, revertentibus ad refectorium cellerarius per duos tresve dies delicatiora cibaria ministrabat. Sed hanc consuetudinem postea abrogatam fuisse saltem in quibusdam monasteriis patet ex mss. Consuetudinibus S. Benigni Divionensis, in quibus hæc leguntur (*Cap. 46*): « Quisquis fratrum ita coperit infirmari, ut conventum tenere non possit, nisi infans sit, prius in capitulum veniam petit; surgensque hæc verba ei qui capitulum tenet dicit: Infirmus sum, et non possum sequi conventum. Tunc dicit ei qui capitulum tenet, ut extra chorum quiescat donec videat utrum ejus melioretur valetudo. Cum vero biduum

A vel triduum transferit, si non melior ejus valetudo fuerit, iterum veniam petit, et dicit quia valde infirmatur; et tunc jubetur ut eat in infirmary. Alii: quando prius invitat eum prior quam petat secundam veniam. Postquam illuc intraverit secundo die vel tertio, si necdum aliquantulum convalescit, prior ad horam prandii ad eum vadit, carnes sibi apportari facit, et ipse ante ponit, et ut comedat præcipit: si vero prior ut veniat congruum non fuerit, per infirmary mittit. » Quæ verba ostendunt **476** quam cauti et religiosi fuerint in concedendis carniæ majores nostri. Simile aliquid habent Udalricus lib. III, cap. 27, et Lanfrancus in Statutis, cap. 23.

Secundo, notandum quod subjiciunt præfata Consuetudinis, Udalricus, et Lanfrancus: « Ab illa hora nuquam absque baculo incedit, et nisi caput capello coopertus. » Hunc ritum, qui sanctis Patribus placebat, perstrinxit nihilominus S. Bernardus his verbis (*Apolog. ad Guill., cap. 8*): « Ad discernendum inter sanos et male habentes, baculos in manibus portare jubentur ægrotantes, plane necessarios, ut quam pallor in vultu marcesque non indicat, baculus sustentans mentiat in valetudinem. »

Tertio, quod præscribunt Cassinensium Declarationes (*Cap. 36*), ut infirmi « nec bis in die carnes comedant, nisi de consensu medicorum; quibus etiam sufficere credimus, inquirunt, uncias octo pro qualibet persona. » Hæc postrema verba in edictis Romæ anno 1642 Declarationibus expuncta sunt.

Quarto, quod S. Benedictus non solum infirmis, sed etiam omnino debilibus carniæ esum concedit. Illos licet inter se confundat Smaragdus, ad Regulæ cap. 59, sic scribens: « Quod autem dicit debiles ægrotos, non duas, ut perique arbitrantur, sed unam tantum significat esse personam. Ergo debilis ægrotus dicitur, qui longa et dura ægitudine prorsus est ad debilitatem perditus; » ab aliis tamen non male distinguuntur; nam licet omnes ægroti sint debiles, non tamen omnes debiles ægroti. Debiles autem tribus modis intelligi posse docet Hildemarus: « Uno infantes, qui quo minores sunt, eo magis sunt debiles. Secundo modo senes, qui quo magis sunt senes, eo magis sunt debiles. Tertio etiam modo sunt debiles etiam majores juvenes, qui pro alqua incommoditate corporis, aut qui præ nimio calore, aut pro spasmo, vel pro aliqua, sicut diximus, incommoditate, sunt a semetipsis debiles. » Hæc tamen vero debiles eos facit qui neque sani, neque ægroti possunt dici, sed medium inter utrumque tenent: et ex his alii ab ægitudine surgentes pristinas vires nondum restaurarunt; alii vero ita dispositi sunt ad ægitudinem, ut nisi citius eis succurratur, morbus instet.

Quinto, quod S. P. Benedictus carnes quidem infirmis omninoque debilibus permittit, non ad delicias, sed *pro reparatione*, uti seipse explicat: quapropter si ea sit morbi natura, quæ absque carniæ esu facile reparari queat, ab his abstinere debet infirmus. Hinc Liber Usuum Cl-terc. (*Cap. 92*), « si quis habet infirmitatem quæ nec multum eum debilitet, nec comedendi turbet appetitum, ut puta infirmitas, incisio membrorum, aut aliquid hujusmodi; hic talis nec super culticram jaceat, nec consueta jejunia solvat, nec cibos refectorii mutet. » Neque etiam quod S. Pater sit *pro reparations* ita stricto sumendum, quasi infirmis, de quorum reparacione, instante morte, desperatur, denegandus esset carniæ esus: nam licet vires non repararet, eas tamen atque sustentat, vitamque aliquantisper producit.

Sexto, istud S. P. Benedicti statutum permissivum esse, non præceptivum: **477** quapropter « infirmi si a carne penitus abstinuerint, non propter hoc regulam violant; carniæ namque vesci in regula non est præceptum monachis, sed permissum, » inquit Goffridus Vindocinensis. Nec defuere plurimi ex

precis monachis qui etiam ægroti carnibus abstinent. De Condatiscensibus audiendum est in primis anonymus, in Vita sancti Lupicini abbatis, num. 2 (Boll., 21 Mart.): « Cum nullus in Condatiscensi præsertim cœnobio hodie usque, in Christi nomine, de animali quidquam, exceptis lactibus, aut de alitibus, præter ova, infirmans duntaxat audeat degustare, iste tamen scrupissime, ne stillam quidem olei, aut, lactis pulcullæ saltem suæ permisit infundi. » Idem de monachis Grandimontensis ordinis perhibet Jacobus de Vitriaco (Hist. Occid. cap. 19): « Nunquam carnes postquam professiones fecerunt de cætero licet eis manducare, quantacunque ægritudine prægraventur. » Et certe exstat hac de re decretum in Regula S. Stephani præfati ordinis institutoris his verbis contentum (Cap. 57): « Omnes tam sanos quam ægros a carne et sanguine, tam volucrum quam quadrupedum, vos semper abstinere jubemus. » Simili disciplina suos informaverat S. Stephanus abbas Obazinensis, antequam ordini Cisterciensi eos subiceret, ut docet anonymus Vitæ scriptor (Lib. II, num. 14, Miscel. Baluz., tom. IV): « Inter cæteras mutationes etiam esus carniū secundam regulam est allatus, qui hactenus mauserat fratribus nostris incognitus: quod gravissime vir sanctus ferebat, in tantum ut diceret ipse commotus, quod carnificinam introduxissent in domum Dei, cum videret propter infirmos aliquod ex animalibus jugulari, cumque ei capitulum regulæ pro infirmis opponeretur, ille tærebat, quia nec istud ei placere, nec regulæ auctoritas poterat displicere. » Ex Cisterciensibus tamen sanctus Guillelmus Bituricensis archiepiscopus « ex quo sæculum dereliquit, nonquam carnes aliquæ infirmitatis necessitate seu alicujus virtus persuasionis comedit. » Istud institutum hactenus summa cum laude retinent monachi Carthusienses; quam licet abtinentiam in prima ordinis conditione servaverint, ut docet Petrus Venerabilis et innuit Guigo V, Carthusiæ prior in Statutis, cum scribit (Cap. 38): « Propter hos solos (infirmos) si tanta fuerit ægritudo, pisces emere solemus; » hanc tamen in capitulo generali anni 1254 primum suscepisse cum obligatione videntur, ut testantur ejusdem capituli litteræ a Rod. Tarenasiensi archiepiscopo, et F. Gratianopolitano episcopo subsignatæ, quibus « spontanei et voluntarii, non coacti, tam pro se quam pro suis conventibus unanimiter et concorditer, in pleno et generali capitulo esui carniū perpetuo abrenuntiaverunt, adjicientes quod si quis illorum, sive prior, sive monachus contra hujusmodi statutum præsumptione temeraria, quod absit, venire præsumpserit, a societate et communione totus ordinis, et ab ipso ordine amotum se noverit penitus et exclusum. » Hujusmodi tamen pœnas in novis Statutis ita temperant (Part. II, cap. 4, num. 32), ut prior, vicarius, et procurator carnes comedens, aut comedentibus consentiens « ipso facto, tanquam ipsius suæ professionis calumniator et transgressor, obedientiam 478 perdat, et vocibus ac locis debitis, et cæteris obedientiis ordinis careat in æternum. Si vero simplex monachus, aut alia quævis persona ordinis exstiterit, voce, loco, ac obedientiis carens, perpetuo ad capituli generalis voluntatem carceri mancipetur. » His omnibus addendi sunt eremitæ Camaldulenses, de quibus in Historiæ Camaldulensis lib. II, cap. 74, hæc lego: « Cum Petrus Quirinus eremita dispensationem super esu carniū pro ægrotantibus eremitis hortaretur, exhorrescens Petrus (Delphinus) generalis ejus consilium, utpote contra antiquissimam loci institutionem, testatum illi per litteras fecit quod carnes, si quando

A in sacro loco appositæ sunt aut delatæ, vermibus semper viscæ sunt magno miraculo scaturiro. »

At ubi meliorati fuerint, a carnibus more solito omnes abstineant.] In quem locum Hildemarus: « Ideo dixit more solito, inquit, quia consuetudo erat monachis a carnibus abstinere, non tantum quadrupedum, sed etiam volatiliū, sicut faciebat primitiva Ecclesia, cujus morem monachi sequi omnino debent. Et ideo non dixit specialiter quibus carnibus sed generali nomine carnibus, in quibus carnibus, intelligendum est non tantum de quadrupedibus, sed etiam de volatilibus accipiendum est. » De volatilibus apertus infra, interim Hildemari sententiam obiter indicasso sufficiat.

Jam vero quod ad antiquam ordinis nostri praxim spectat, in Statutis S. Lanfranci sic lego (Cap. 25): « Qua vero die sanitate recepta ad conventum redire voluerit, si carnem comederit, prius rarus ad horam, quæ ante capitulum cantur, chorum introeat; et post ipsam horam in conventu missa dicitur, ad ipsam non offerat. Ingressu capitulum, cum indictum fuerit de ordine loqui, primus surgat, et in eo loco ubi consuetudo est, prostratus veniam petat. Interrogatus, et respondens ut fieri solet, jussus surgere, hæc et similia verba dicat: Domine, infirmitate mea gravatus in domo infirmorum diu fui; in cibo, et potu, et aliis multis offendi; et contra ordinem nostrum feci, et inde peto absolutionem vestram. Hoc dicto absolvat eum abbas dicens: Omnipotens Dominus absolvat vos ab his, et ab omnibus aliis vestris delictis; conventu respondente, amen, offerat se frater ille ad pedem abbatis; postea reversus ad locum ubi se prostravit, gratias referens abbati et toti conventui, quia ministrata sunt ei quæ infirmitati suæ fuerant necessaria, tres genuflectiones more solito faciat. Ipsa die, et deinceps quantum opus fuerit, jubeatur mixtum accipere. Si vero carnem non comedit, in dispositione abbatis sit, qua hora in conventum petita licentia redire, et quomodo se de cætero habere debeat. » Simile aliquid habent Udatricus lib. II, cap. 27, et Consuet. S. Benigni, in quibus additur, ut eis qui carnes comederint, loco poenitentiarum, injungatur ut septem psalmos cantent, vel, si nesciunt, septies orationem dominicam; Benignianæ Consuet. addunt vel septies Miserere mei, Deus. Ex Cæremoniali etiam Bursfeldensium infirmi in conventum redire non debent, nisi ex abbatis licentia, et petita in capitulo 479 de negligentis venia; et quidem ex libro Usuum Cisterc. jejuni, nisi in via dirigendi sint.

Curam autem maximam habeat abbas, ne a cellerariis aut servitoribus negligantur infirmi.] Cellerariorum nomine Bernardus Cass. et Boherius omnes intelligunt officiales quibus ratione obedientiæ infirmis aliquid ministrare incumbit. Ab his ergo caveat abbas ne negligantur infirmi, qui « quidquid petierint eis dandum est, etiamsi emere opus sit, inquit Farfensis monasterii Consuetudines; regula enim præcipit ante omnia, et super omnia adhibendam infirmis esse curam, et sollicitudinem. » Hic redit in memoriam quanta S. Pachomius (Vita S. Pachom., n. 34, Boll., 14 Maii) severitate fratrem perstrinxerit qui postulanti infirmo carnes denegerat.

Quia ad ipsum respicit quidquid a discipulis delinquitur.] Juxta illud Gregorii Magni (Lib. III Regist., c. 23): « Scio quod subjectorum culpæ propositorum deprimit vitam, et cum in subjecto peccatum non corrigitur, in eum, qui præest sententia retorquetur. »

CAPUT XXXVII.

De senibus, vel infantibus.

Licet ipsa natura humana trahatur ad misericordiam in his ætatibus, senum videlicet et infantum, tamen et regulæ auctoritas eis prospiciat. Conside-

retur semper in eis imbecillitas, et nullatenus eis districtio regulæ teneatur in alimentis: sed sit in eis pia consideratio et præveniant horas canonicas.

• Al. deest humana.

COMMENTARIUS.

Ex legitimo quidem ordine postquam de infirmis fratribus egit S. P. Benedictus, de senibus et infantibus consequenter tractat. Horum enim teneritudo, et illorum, ut ita loquar, in dies deficientia ad ægritudinem proxime accedit: imo, si Terentio fides sit, senectus ipsa morbus est (*Terent. in Phorm.*). Unde et Regula Magistri (*Cap. 28*): « Justo iudicio infantuli, et senio proveci, et infirmi æquali debent refectio-nun iudicio relaxari. »

In ipso autem huius capituli titulo, ubi particula vel sumitur copulative pro et, S. Pater ante nominat senes, quam infantes; et quia plus est debiliior senectus quam infantia, inquit Hildemar-us; senectus 480 enim deliciente minuitur robore; infantia autem crescendo vires a sumit. Et senectus plus est fragilis quam infantia; quia et infans, si non habet necessaria, nescit murmurare. Bene ergo prius senes dicit, et postea infantes, ut majus studium sit de senibus quam de infantibus. Eodem fere modo ratiocinantur Bernardus Cassin. et Boherius.

Antequam vero regulæ textum attingamus, inquirendum videtur, quos infantum, quos senum nomine S. Pater intelligat. Et quidem ex hominis ætate hic distinguit Hildemar-us. Prima est infantia ad annum usque septimum, secunda pueritia usque ad decimum quartum, tertia adolescentia usque ad vigesimum octavum, quarta juvenus usque ad quinquagesimum sextum, quinta senectus usque ad septuagesimum tertium, sexta decrepita.

Paulo aliter Boherius cum S. Isidoro infantiam facit usque ad annum septimum, pueritiam ad decimum quintum exclusive, adolescentiam ad vigesimum quartum, juventutem usque ad quinquagesimum, senorem ætatem, quam etiam gravitatem vocat, et a juventute senectuteque secernit, ad septuagesimum, et senectutem usque ad finem vitæ. Alias etiam ætatum distributiones forte offendens apud auctores; sed quidquid sit, certe si infantiam hic stricte sumas, ab ea indulgentiæ lege, quam hoc capite S. Benedictus instituit, excludendi essent, qui septimum attingent annum: at cum S. Pater infantes cum pueris passim in Regula confundat, ut cap. 70, ubi ait: *Infantum vero usque ad quindecim annorum ætates disciplina diligentia ab omnibus et custodia sit.* Infantum nomine hic etiam pueros intelligi manifestum est; unde etiam Boherius in secundo comment. ad verbum *infantum* addit: « Id est puerorum quidem; quoniam infantes non regula, sed matre indigent. » Eodem modo Hildemar-us: « Hoc notandum est, inquit, quia non solum de illis infantibus dicit Regula qui usque septem annos, sed etiam post septem: hoc est usque septem debet esse maximum studium, et augmentatio in alimentis; post septem vero minus, et prout viderit robur in illis esse. » Bernardus tamen Cassinensis infantes hic facit ad annos usque duodecim duntaxat: « Sed de quibus, inquit, infantibus loquitur hic Regula? puto quod non solum usque ad septem annos, sed etiam post septem usque duodecim; sed sicut magis ascendunt ad robur, ita paulatim eis subtrahatur, ne carnis petulantia cum robore nimis superbiat. » Id quod accepisse videtur ex Regula Magistri (*Cap. 28*), in qua legitur: « Infantes ad hanc relaxationem tales permittimus, qui intra duodecim

annos degunt: ampliori vero qui fuerint, ad formam teneantur majorum. »

Ad senes quod spectat, Vallisoletani in Hispania suis in Constitutionibus hæc declarant: « Ad evitandum dubium quod occurrere posset, quinam ita censeantur senes, ut a Regulæ austeritate in cibo, potu, et labore manuum eximantur; declaramus tales habendos qui sexaginta compleverint annos. » Verum cum nonnulli reperiantur quorum adeo viridis et firma est senectus, ut junioribus etiam fortiores existant, merito Boherius hoc putat superioris arbitrio relinquendum 481 esse; et Cassinenses designant senes « non tam ætate quam imbecillitate juxta prælati considerationem intelligendos esse. » Vel, ut Joannes Craesbeeck loquitur, « senes intelligi he videntur li qui adeo exacta et decrepita sunt ætate, ut præ senio communia religionis onera ferre non valeant; et propterea a communi mensa, a communi lege jejunandi, templum frequentandi, manibus laborandi, etc., merito eximuntur, qui emeriti recte dici possunt. »

Licet natura humana trahatur ad misericordiam in his ætatibus, ænum videlicet et infantum; tamen et regulæ auctoritas eis prospiciat. Id est propitia eis inspiciat, inquit Boherius.

Consideretur semper in eis imbecillitas, et nullatenus eis districtio regulæ teneatur in alimentis. Hoc est sive in qualitate, sive in quantitate ciborum, ut loquitur Turcremata. Adde sive in refectio-nis hora, juxta illud Basilii Magni: *Refectio-nis tempus, et mensura, et qualitas pueris competenter discernatur (Regul. sus. cap. 15)*: a fortiori senioribus. Atque ita ante alios relinquant, in majori quantitate cibos sumant, consueta solventes jejunia, et pluries in die comedentes, id enim unica refectio-nis laud posset ætas infirma; et delicatior accipiant alimenta. De hora refectio-nis senum et infantum alibi dicendi sese offeret occasio; de juniorum solutione, refectio-nis numero, et qualitate ciborum ex antiquorum monachorum statutis et exemplis pauca subjicienda sunt.

Et quidem ad primum quod attinet, de Ægyptiis monachis sic loquitur S. Hieronymus (*Epist. 22*): « Vinum senes tantum a cipiunt; quibus et parvulis sæpe sit prandium, ut aliorum fessa sustentetur ætas, aliorum non frangatur incipiens; » et de Tabennensibus (*Præfat. ad Regul. S. Pachom.*): « In cœna similiter mensa ponitur propter laborantes, senes, et pueros, æstusque gravissimos. » Simili modo S. Isidorus sua in Regula (*Cap. 12*): « Qui vetustate corporis consumpti, aut teneræ ætatis fragilitate deventi sunt, non sunt quotidianis exercendi jejuniis; ne aut senescens ætas antequam moriatur deficiat, aut crescens priusquam proficiat cadat, et ante intereat, quam bonum facere discat. » Et Regula monastica communis S. Fructuosi (*Cap. 6*): Pueri a S. Pascha usque ab octavo calendæ Octobris manducant per singulos dies quatuor vices; a octavo calendæ Octobris usque ad calendæ Decembris tres vices; a calendæ Decembris usque ad S. Pascha in potestate sit ipsius cellerarii. Denique Regula Magistri (*Cap. 28*): « Infantuli quarta, sexta, et sabbato in diebus tamen minoribus, hoc est in hiemis tempore jejuniunt, aliis vero diebus ad sextam relinquant horam. In

statu vero diebus quarta, sexta, et sabbato infantum sexta hora reficiant; aliis vero diebus tertia recreentur. »

De qualitate ciborum audiendus est iterum S. Fructuosus in Regula monastica communi (Cap. 8): « Eos vero senes quos quietos, simplices, humiles et obediētes, in oratione frequentes... agnoscimus, pia miseratione sicut infantulos fovendi, sicut patres honorari mandamus; ita **482** et a pistrino, et coquinatum vice excusentur, et ab agro et duro labore quieti vacent, excepto quod aliqua leviora opera eis injungantur, ne fessas aetas ante tempus frangatur: Cibi tamen quibus reficiantur teneri et molles ex industria ad hebdomadarius coquantur; et carnes, et vinum propter imbecillitatem moderate eis præbeantur, et omnes in una mensa copulenter, æqualiter cibo et potu uno reficiantur. » Ex capitulo etiam Monachorum ad Augiam directorum cum pueris *nulla discretio servatur* in alimentis. An vero ex mente S. Benedicti pueris carnes ministrari queant, dubium esse posset. Hildemarum sui temporis morem sequens **B** sicpe ita explicat: « Debet etiam bona vestimenta illis dare abbas, et pisces ad manducandum, vel lac, aut butyrum. Carnes vero per tempus quadrupedum, id est in Nativitate Domini, vel in Pascha, aut Pentecosten, seu in solemnitatibus sanciorum, aut prout viderit infantem debilem esse, propter debilitatem illius frequentius illi debet dare carnes. Illis autem infantibus, sicut diximus, omnia necessaria tribuere debet, ut nullam indigentiam habeant; quia si in abundantia fuerint nutriti, cum fuerint majores non illam requirunt. Hoc notandum est, quia juxta tempus ætatis suæ debet illis tribuere carnes quadrupedum, eo quod plus indiget, et opus est cum in tertio anno est carnes manducare; deinde in quarto minus, in quinto plus minus; deinde usque decimum vel undecimum carnes quadrupedum minus manducare debent. In infirmitate autem vel debilitate debet carnes quadrupedum dare quantum necesse est. Deinde vero usque ad quintum decimum annum alium cibum debet illis dare. Post quintum vero decimum annum non præveniant majores. » Similiter Boberius in primo comment. « Carnes quadrupedum vel volatiliū sunt eis ministrandæ, cum habeant amplius de nutrimento, et per consequens de sustentatione, quam alii cibi. » Idem habet Bernardus Cassinensis. Et ante hæc omnia inter selecta Theodori Cantuariensis archiepiscopi capitula, Spicil. tom. IX, ita habetur: « Infantes monasterii quatuordecim annis carnem manducant. »

Verum aliud suadet concilium Aquisgranense statuens (Can. 57), ut infantes oblatis carnem non nisi causa infirmitatis manducant; » deinde Vita S. Angilberti (Num. 10, sæc. iv Bened.), ubi refert Hariulfus centum in Centulensi monasterio pueros scholasticos crudeliter sub eodem habitu et victu cum aliis monachis vixisse: ex quo loco aliisque noster Mabillonius (In not. ad hunc locum) constare asserit pueros oblatos in monasteriis eodem habitu, eisdemque cibis usos fuisse. Certe in monasterio S. Galli Salomon abbas tribus in anno diebus in scholarum arduibus carnibus veteri pueris concessit sæculo x, teste Ekkehardo juniore lib. vi de Casibus S. Galli, cap. 4, quod signo est antea abstinuisse omnino. Præterea Udalricus docet (Lib. iii, c. 8) pueros in eodem

A refectorio cum aliis manducare; id quod habent etiam Benignianæ Consuetudines mss. His accedit Boberius in secundo commentario, ubi quod in primo dixerat retractans, sic loquitur: « Percontari libet quænam sit ista distinctio Regule, quæ istis relaxari jubetur? Nunquid vescantur carnibus **483** contra regularem vigorem? Non puto quidem, quia de eis nihil Magister in ipsis sicut de infirmis excipit, debilibus, et ægrotis: et quanquam hæc quidem ætates possint dici debiles, tamen ratio hujus textus cessat in eis; quia carnes utique comeduntur pro reparatione et melioramento naturæ; quoniam infantia semper melioratur et senectus diminuitur. Relaxabuntur ergo eis jejunia, ministrabuntur frequentius piscium, et aliarum rerum liquamina, et horas edendi prævenient etiam regulares. » Adducitque postea concilii Aquisgranensis auctoritatem, quod magnum Franco-rum concilium vocat.

Porro cum alimentorum nomine non solum cibos, sed etiam vestes habitationemque intelligendas esse doceat in utroque comment. prædictus Boberius; in his cum pietate prospiciendum est eis. Et quidem quod vestimenta Hildemarum jam audivimus: S. Fructuosus vero in Regula monastica communi præscribit (Cap. 8) ut « vestimentum et calceamentum sic eis (senibus) præbeantur, ut absque furo frigoris ab eis asperitas arceatur. »

Habitationem etiam singularem senibus debuisse concedi docet hoc ratiocinio Hætenus (Lib. i, tract. 5, dist. 12): « Cum tempore S. Benedicti non haberent religiosi singuli distinctas cellas, in quibus dormirent, et in claustro, vel alibi studio lectionis vacarent; magna tum erat ratio senibus particularia assignandi cubacula; tum quod difficile illis esset dormitorium ascendere et descendere; tum quod obtusissimè illis usitatum facile alios excitarent, et nec conveniret ut illi ad nocturnas excitarentur vigiliis; tum quod cum reliquis hieme in claustro degentes durum esset frigus pati. »

C Sed sit in eis pia consideratio, et præveniant horas canonicas. Id est regulares, quibus fratres comedere solent, ut exponunt commentatores, et ipsa nominis significatio demonstrat; nam *κονία* Græce regula Latine, et *κονια* regularis redditur; « ac si diceret aliis verbis, inquit Hildemarum, ætatem alii fratres manducant comedant prius, infantes videlicet et senes: » Expressius Smaragdus: « Si fratres sexta comedunt, illi tertia hora reficiant; si fratres nona, illi sexta cibum accipiant. » Quod non de integra refectio, sed de refectiuncula, quam vulgo jentaculum vocant, intelligendum censet; nam postea etiam cum aliis licet in minori ciborum quantitate reficiebantur. De hac refectiuncula ita Udalricus (Lib. iii, c. 8): Pueri « post majorem misericordiam accipiunt mixtum; aut si est dies jejunii, vel in hieme, talisque dies, in quo non nisi semel comedatur, tunc post tertiam. A calendis Octobris usque ad Quadragesimam, si, ut dixi, semel comeditur, non est illorum prandium de solo pane, sed etiam quæcumque sit apponitur eis. » Additque: « Per totam ætatem in diebus dominicis ad cœnam impendunt illis misericordia de lacte. Si quis eorum adeo est parvus, ut opus habeat, in ipso claustro, ubi sedet, summo diluculo apportatur ei panis et vinum. »

CAPUT XXXVIII.

De hebdomadario lectore.

484 Mensis a fratrum edentium lectio desesse non

debet; nec fortuito casu qui arriperit codicem legere,

^a Oxon., mensis.

^b Casin. ne fortuito. Flor. cum quibusdam mss.

et edit., nec fortuito.

^c Oxon., Conc., quæ.

audent ^a ibi, sed lecturus tota hebdomada, dominica ^b ingrediatur. Qui ingrediens post missas ^c et communionem, petat ab omnibus pro se orari, ut avertat ab ipso Deus spiritum elationis. Et dicatur hic versus ^d in oratorio tertio ab omnibus ^e, ipso tamen incipiente: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.* Et sic accepta benedictione, ingrediatur ad legendum. Summumque fiat silentium ad mensam ^f, ut nullius mussitatio, vel vox, nisi solius legentis ibi audiatur.

Quæ vero necessaria sunt comedentibus et bibentibus, sic sibi vicissim ^g ministrent fratres, ut nullus

^a Oxon. deest *audent*.

^b Oxon., *die dominica*.

^c Flor., Hild., *post missas*:

^d Oxon., *dicat hunc versum*.

^e Oxon., *cum omnibus*.

^f Ca sin., Flor., *deest ad mensam*. Hadr., *ibid.*

^g Oxon., Vict., Germ., Hadr., *vicibus*.

^h Vict. ma. *sonitus alterius signis*.

Indigeat petere aliquid. Si quid tamen opus fuerit, sonitu cujuscunque signi ^h potius petatur quam voce. Nec præsumat ibi aliquis de ipse a lectione, aut aliunde ⁱ quidquam requirere, ne detur ^k occasio: nisi forte prior voluerit pro ædificatione aliquid breviter dicere. Frater autem hebdomadarius ^l accipiat mixtum priusquam incipiat legere, propter communionem sanctam, et ne forte grave sit ei jejunium sustinere. Postea autem cum coquinæ hebdomadariis et servitoribus reficiat ^m. Fratres autem, non per ordinem legant aut cantent ⁿ, sed qui ædificent audientes.

ⁱ Hild., *aliquid*.

^j Al., *referte*.

^k Al., *ne detur*.

^l In pluribus mss., *frater autem lector*.

^m Hild. *deest postea autem cum coquinæ hebdomadariis et servitoribus reficiat*. In Comp. etiam *deest ad servitoribus*.

ⁿ Al. *deest aut cantent*.

COMMENTARIUS.

485 Mensis fratrum edentium lectio deesse non debet.] Cum in solo pane non tantum vivat homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei, merito S. Pater Benedictus de mensura ciborum ac potus dicitur, ante præmisit aliquid de lectione ad mensam, ut utriusque hominis, animalis et spiritualis refectioni provideret; prius tamen spiritualis utpote longe dignioris. Idem institutum apud alios etiam monachos viguit, ut patet ex Cassiano, lib. iv, cap. 57; ex Regula S. Pauli et Stephani, cap. 49; S. Augustini, cap. 5; S. Cæsarii ad monachos, cap. 9, et ad virgines cap. 16; S. Aureliani ad monachos cap. 49, ad virgines, cap. 52; S. Isidori, cap. 10; et Magistri B cap. 24.

Hanc pro lectionem ad mensam adeo necessariam existimavit S. P. Benedictus, ut ad omnes omnino mensas eam frequentari voluerit; ut indicat absoluta et indelimitata ejus lectionis mensis edentium fratrum lectio deesse non debet. Hinc synodus Aquisgranensis (Can. 28): « Servitores non ad unam mensam, sed in propriis locis post refectionem fratrum reficiantur, quibus eadem lectio quæ fratribus recitata est, recitetur. » Cujus statuti proximum videre est apud Cluniacenses, quibus « tempore refectionis nunquam deest lectio utriusque mensis, » ut loquitur Johannes Monachus in Vita S. Otonis, lib. i, num. 50: unde et Udalricus agens de lectore hebdomadario (Lib. ii, cap. 54), « librum, inquit, in quo legendum est, in refectorium portat et reportat qui legit ad servitores. » Idem habent Divionenses S. Benigni Congregationibus institutum amplexi sunt Cassianenses, ubi major est congregatio, Cœlestini, Olivetani; et Fuljenses, ut in eorum Declarationibus sive Constitutionibus videre licet. Atque ita etiam S. Benedictum exposuit in secundo comment. Boherus.

Ejus hoc decretum non ad secundas duntaxat mensas, sed ad ipsos insuper infirmos extendunt insigniores Regule commentatores. Hildemar: « Attendendum est, inquit, quia non dicit de sanorum mensis, vel, ubi generalitas fratrum manducat: et ideo sicut de sanis generaliter in unum comedentibus intelligitur lectionem fieri debere, ita etiam debet intelli de infirmis vel de fleptomatis, de senibus vel infantibus et reliquis aliis fratribus. Hoc tamen sciendum est, si sex fuerint infirmi, aut fleptomati, aut senes cum infantibus, aut reliqui alii, cum manducant, lectio illis debet esse manducantibus, verumtamen leviter. Si autem fuerint viginti infirmi,

in voce legendum est. » Similiter Bernardus Cassianensis et Boherius in primo comment.: « Hæc autem mensæ lectio non solum in refectorio est utilis comedentibus sociis, imo et in infirmario infirmis, fleptomatis, et edentibus senibus, **486** infantibus, et ministris. » Eodem fere modo loquitur Nicolaus de Fractura. Denique Benedictus papa XII in sua pro monachis Benedictinis Constitutione (Cap. 26): « Quotiens plures simul carnes in infirmatorio comedent, versus et oratio in principio mensæ, ac post refectionem hymnus et versus dicitur, et continuum discumbendo silentium observetur, ibique legatur sicut in refectorio continuo aliquid, quod ædificet audientes. » Ipsi etiam minutis duobus post minutionem sequentibus diebus mixtum sumentibus præscribit S. Lanfrancus, ut « lectio ab uno aliquo memoriter recitetur. »

Nec prætereundum quod addit Hildemar: « Sciendum est quia cum abbas foras ambulat debet legi ad mensam ejus, verumtamen breviter, id est parva lectio, non sicut in refectorio semper usque ad finem mensæ, sed ante debet finire lectio. Si vero fratres in labore sunt, et ibi manent, debet pleniter sicut in refectorio illis legi lectio. Si autem non fuerit generalitas, et non manserint, debet parum legi. Similiter si tantum manserint . . . parum legendum est. Similiter si hospes ante horam in refectorio manducaverit: si autem tales et tanti hospites fuerint, id est duo vel tres, parum legendum est, id est leviter; si autem plures, tantum usque prior innuat lectori finem facere. » Hujus rei aliqua ex parte proximum videre est apud Hariulfum in Chron. Centul. lib. iv, cap. 26, ubi de Gervino abbate piissimo scribit, quod in itinere constitutus (Spicil. tom. IV), « cæna apparsa, si accubisset pransurus, lectionis additione vel divina legis meditatione implicari studebat. » Illis accedit quod de decanis villarum provisoribus extra monasterium suis in decanis comedentibus habet Udalricus (Lib. iii, c. 8): « Antequam comedat, dicto versu, legitur quoque aliquid de S. Scriptura, vel per alium, vel per seipsum; et in fine similiter antequam surgat post comestionem. »

Nec fortuito casu qui arripuerit codicem, legere audeat ibi.] Nec fortuito casu, id est improvise, subito, vel repente; ut lectio prævideatur, quia etiam valde periti, et litterati male legunt litteram imprævisam; male vero legens, male pronuntians in pausis, in accentu, in brevibus et longis, in omissione, in adjectione, in mendosa pronuntiatione, non

solum fratres audientes non audiat; verum etiam querelandi causam vel occasionem præstat, inquit Bernardus Cassinensis, quam expositionem accepit ex Smaragdo, et cum eo sequuntur Nicolaus de Fractura, Petrus Boherius, Joannes de Torrecremata, Matthias Lambertus. Sed Hildemarum aliter: « Fortuito casu, inquit, id est subito, vel repente, ac si diceret aliis veritas; nullus tibi legat nisi iussus. » Eodem modo Theobaldus Artaldus. Et hæc expositio ut magis naturalis, magis etiam aridet; quamvis sollicitos maxime in prævidendis lectionibus velim lectores, certumque ad id muneris olim tempus illis assignatum legimus (Cap. 37): « Ad matutinalem et ad majorem missam, inquit Divionenses S. Benigni Consuet. ms., accipiens librum in quo legendum est, et **487** sacerdos in minorem chorum, prævidet lectionem. Quod si juvenis est adhuc in custodia positus, tunc non secretis; sed quantum prævidet, prævidet in majori choro. » Aliquid hujusmodi habet Udalricus lib. II, cap. 34. Et ms. Rituale Affligeniensis monasterii (Apud Hæf. lib. x. tract. 2, disp. 9): « De hebdomadarii lectore hoc sciendum, et quod infra alias missas matutinalem scilicet et majorem, lectionem suam prævidet, et affirmat sedens in posteriori loco ubi videri valet a conventu: et si quidem junior est, aut minus in legendo exercitatus, advocetur aliquis seniorum qui lectionem ejus auscultet, et accentuare doceat secundum usum monasterii observatum. » Id olim in Corbeicensi monasterio præstabat in sacriata, ut eo ligimus ex cap. 6 S. Adalardi de admonitionibus in congregatione, quo præscribitur (Sæc. IV, part. I, pag. 757), « ut in ipsa die dominica, vel in aliis diebus dum foris officium celebratur, in secretario non residat, nisi qui hoc providere debet, vel cui præcipitur, et specialiter nec hebdomadarius lector. » Ergo aliis diebus, dum officium foris non celebrabatur, in secretario residere.

Sed lecturus tota hebdomada dominica ingrediatur.] Ad legendum scilicet.

Qui ingrediens post missas et communionem.] Communionem dicit non illam quam facit sacerdos celebrans, sed illam quam faciunt, seu facere consueverunt fratres diebus dominicis ante altare majus confestim post missam, ut loquitur Boherius. Et recte omnino post communionem sacram ingrediatur, ut ante divino verbo impleatur, quod mox lecturus aliis eructare debet.

Petit ab omnibus pro se orari.] « Quod quidem verbo non petit, sed provolunt ipsa corporali, quæ sit iterum in multis cœnobiiis finita bene dictione, id est oratione, » inquit iterum Boherius.

Ut avertat ab eo Deus spiritum elationis.] Apposito ad hunc locum Petrus Damiani (Opus. VI, II, cap. 18): « Lectoribus vitium arrogantiae familiare est. præsertim si cui lepor eloquentiæ suppetit, dum patentes Scripturæ campos effrænis lingua percurrit, populari favori cor deditum spiritus elationis invadit; et dum alios per recti itineris tramitem dirigit, ipse diverticulum erroris confusionis incurrit: hinc est etiam quod mensæ lectoribus ex more dicitur: Auferat a te Deus spiritum elationis. Ut ergo imminenti forsitan arrogantiae jam ipso lectionis exordio humilitas opponatur, recte tanta subjectionis arte benedictio præstitur, ut lecturo non sacerdos, sed cui ipse jusserit benedicat. »

Et dicatur hic versus tertio ab omnibus, ipso tamen incipiente.] « Et finiente versum, ait Boherus, quia ipso habet ter integraliter versum ipsum dicere, et chorus etiam ter totum repetere. » Similiter Hildemarus: « Non dicit ut ille incipiat tantum illum versum, et alii subsequantur; sed ille totum debet dicere, et alii similiter totum debent repetere. Qui ubi dicit ab omnibus **488** subaudiendum est repetentibus, sicut superius de coquinariis fratribus dicit. » Quam expositionem non contemnamus asserit Menardus.

Domine, labia mea aperies, etc.] Eundem etiam versum a lectore dici præscribit Regula Magistri;

sed paulo aliter hunc versum disponit (Cap. 21): « Dominico die, inquit, quo hebdomadarii coquinae ingrediuntur in septimanam, tunc et iste frater ad sextæ horæ refectionem post versum et orationem mensæ cum abbas in sua cathedra sederit, antequam canister cum consuetis panibus trechez feno descendat, tunc insinuet se voce sua is qui lecturus est, dicens: Jubete, Domini mei; orate pro me, qui ingredier in hebdomadam lectionis mensalis. Mox surgens abbas cum cunctis congregatione fixis in terra genibus orat cum eo; et cum surrexerint dicat novus hebdomadarius hunc versum: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.* Respondentibus secum cunctis. Post versum vero dictum complectente abbate, mox primo abbati, dei de omnibus pacem tradat; deinde in medio omnium mensarum sibi ordinet sellam, et post omnium sessionem ad mensas, petita benedictione, sedeat et ipse in sella cum codice. »

Et sic accepta benedictione ingrediatur ad legendum.]

Quem in locum Smaragdus:] « Quod autem dicit accepta benedictione ingrediatur ad legendum, subintelligitur a fratribus oratione accepta, et a sacerdote benedictionis collecta, ingrediatur ad lectionem perficiendam. Quæ collecta hoc modo, si placet, lectori a sacerdote ante altare datur missa perae a, diciturque: *Averte, quesumus, Domine, ab hoc famulo tuo spiritum elationis, ut humiliter legens, sensum et intellectum capiat lectionis. Per Dominum nostrum, etc.* » Eandem collectam habet Boherius cum his præmittendis versiculis: *Salvum fac servum tuum, et: Mitte ei auxilium de Sancto.*

Aliam benedictionem profert Hildemarus his verbis: « Capitula vero hæc sunt quæ debent dici: *Salvum fac servum tuum: Deus meus, sperantem in te. Aliud: Convertere, Domine, aliquantulum: Et deprecare super servo tuo. Item tertium: Dominus custodiat te ab omni malo: Custodiat animam tuam Dominus. Item oratio: Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum, et auferat a te spiritum elationis, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. R. Amen. » Eadem, omisso secundo versiculo, existat in Breviario Cassinensi tempore Odesii abbatis descripto.*

Item aliam Menardus ex ms. S. Victoris hoc modo: « Hunc versum sequuntur a priore dicendi tres versiculi: *Mitte tibi Dominus auxilium de Sancto. R. Et de Sion tueatur te. Convertere, Domine, aliquantulum. R. Et deprecabilis esto super servum tuum: Dominus custodiat introitum tuum. R. Et exitum tuum: ex hoc nunc et usque in sæculum.* Sequitur oratio: *Averte, quesumus, omnipotens Deus, ab hoc famulo tuo spiritum elationis, et cor ejus divinis instruat lectionibus, quatenus te optulante mercatur perficere officium. »*

489 Divionenses S. Benigni Consuetudines ms. cap. 37 hanc habent: « Sacerdos dicit: *Salvum fac servum tuum: Mitte ei, Domine, auxilium de Sancto: Dominus custodiat te ab omni malo.* Deinde absque salutatione: *Dominus custodiat introitum tuum, et exitum tuum, et auferat a te spiritum elationis. Amen.* » Existat etiam apud Udalricum, lib. II, cap. 34.

Præter hanc benedictionem, solet et alia dari in refectorio priusquam incipiat lectionem, de qua Boherius: « Finito tamen versu in refectorio, stans in medio petit sibi iterum benedici, inclinans donec fuerit benedictio subacta. » Et Udalricus cum Benignianis Consuetudinibus (Lib. II, c. 34): « Cum primum dominus abbas vel prior consederit, petit lector benedictionem, et accelerat lectionem adori. » Et de hac forte benedictione capimus est can. 69 concilii Aquig.: « Ut abbas, præpositus, et decanus quamvis presbyteri non sint, lectoribus benedictionem tribuant; » et can. 67: « Ut lector stando benedictionem postulet. »

Summumque fiat silentium ad mensam.] Duplex hic silentium a S. P. Benedicto in dictum in Regula distinguunt commentatores. Unum simpliciter dictum,

et sine addito, quod non omnem omnino loquutionem prohibet, sed aliam duntaxat, quo sensu sibi dicitur qui alteri ad aurem loqui ut, sicuti Martha in Evangelio Mariæ sorori silentio dixisse refertur: *Magister uocat et vocat te*; ubi silentio idem est ac suppressa voce, ut docet S. Augustinus. Alterum summum, seu cum aliquo hujusmodi addito, quod tam a tam quam suppressam vocem, omnemque omnino sonitum excludit, quale est illud quod hic ad mensam, cap. 42, post completorium, et, cap. 53, in oratorio indicitur. Primum silentium illud est cui omni tempore studere debent monachi; secundum quod caris tantum temporibus, ac locis observare debent. Ita ferme Smaragdus, Hildemar, Bernardus C. sinensis, et Boherius.

Ut nullius mussitatio, vel vox, nisi solius legis audiat. Hæc verba S. Pater addidit, ut ostendat quale hoc capite silentium præscripserit; summum scilicet, vocem omnem, omnemque mussitationem excludens. Quid autem sit mussitatio declarat his verbis Boherius: « Mussitatio est aliquod signum vocis confusæ, ut est tussis simulata, vel quasi excreare volens, vel sibilus honestus. Nonnunquam mussitatio est idem quod leniter vel caute loqui, vel loqui sub silentio. Aliquando mussitare idem est quod murmurare. » Eodem fere modo loquuntur Hildemar et Bernardus Cassinensis.

Hic vero notat Hildemar quosdam hunc S. Regula locum sic intelligere, ut nec priorem, nec inferiorem velint ullo modo loqui ad mensam; litterisque exprimendum esse quod sonitu alicujus signi declarari non potest, cum opus est aliquid petere. Alios vero qui dicant priorem ita suppressa voce loqui posse, ut ab uno tantum audiente intelligatur 490; nec S. Benedictum eam prohibuisse vocem quæ ab uno aulitur, sed quæ ab omnibus. Aitque primam sententiam esse præponendam; nam summum silentium non minus suppressam quam altam vocem supprimat.

Porro quam hic S. Pater de servando ad mensam silentio legem tulit, hanc ab antiquis accepisse monachis pro comperto est. De Ægyptiis S. Hieronymus (*Epist. 22*): « Nullus, inquit, in cibo strepitus est, nemo dum comedit loquitur; » et Cassianus (*Lib. iv. c. 17*): « Apud Ægyptios, et maxime Tabennensitas tantum silentium ab omnibus exhibetur, ut cum in unum tanta numerositas fratrum refectionis obtentu cõsederit, nullus nec nutrire quidem audeat, præter eum qui suæ decanæ præest; qui tamen si quid mensæ superinferri aut auferri necessarium esse perviderit, sonitu potius quam voce significat; tantaque vescentibus eis silentii hujus disciplina servatur, ut cucullis ultra oculorum palpebras demissis (ne scilicet liber aspectus habeat curiosius copiam evagandi), nihil amplius intueantur quam mensam, et oppositos in ea, vel quos capiunt ex ea cibos; ita ut quemadmodum, vel quantum reficiat alius, nullus invicem notet. » De Tabennensibus item Rufinus sic loquitur (*Lib. ii de Vit. Pat., c. 3*): « Est autem eis in capiendo cibo summum silentium; ita ut nec putetur in eo loco esse aliquis hominum, ubi sedetur ad mensam; et omnis eorum conversatio ita est in multitudine posita, quasi esset in solitudine. » Item fere habet Palladius in Laus. cap. 48. In Regula etiam secunda et tertia SS. Patrum, atque S. Macarii præscribitur, ut « ad mensam specialiter nullus loquatur, nisi qui præest, vel qui interrogatus fuerit. » Et in Regula S. Cæsarii ad monachos (*Cap. 9*): « Ad mensam dum manducant nullus loquatur. » In Regula S. Aureliani ad monachos et ad virgines (*Cap. 49 et 52*): « Sedentes ad mensam taceant. » In Tarnatonsi (*Cap. 8*): « Sedentes ad mensam lectionem quæ legitur cum silentio audiant. » In Regula S. Isidori (*Cap. 10*): « Tempore conventuum fratrum omnes discipline gerant silentium, Apostolo obtemperantes, qui dicit: *Cum silentio operantes suum panem manducant.* » In Regula sancti Fluctuosi (*Cap. 5*): « In cibo sit

streptus nullus, nemo comedens loquatur. » In Regula Cujusdam ad monachos (*Cap. 16*): « Silentium in omnibus sectandum est, et tacendi disciplina per omnia facienda est, maxime autem juxta missam et mensam. » Denique idem habetur in Regula incerti auctoris cap. 2, in Regula Donati cap. 35, et Cujusdam ad virgines cap. 9.

Neque etiam solis omnino monachis exstitit singularis isthæc ad mensam silentii disciplina: nam et eam canonicis olim indixit sanctus Aldricus episcopus Cenomanensis in quodam privilegio quod in ejus gestis refertur num. 52 (*Tom. I Misc. Baluz.*): imo etiam viguit apud ethnicos, præsertim Persas, Medos, et Chaldæos, quos ea de causa ita commendat Origenes (*Lib. iii in Job*): « In eccis ac potibus os non aperiant ad loquendum, neque qui ministrant, neque quibus ministratur; sed nutibus omnibus ministrantibus præcipiunt: hanc consuetudinem pro mandato a prioribus accipientes, et velut legem hanc cum sollicitudine observantes; et qui 491 hanc violaverit, tanquam maxima transgressus jura torquetur. »

Quod si tanta apud hujuscemodi homines discipline severitas obtinuit, haud dubium videri debet si inter alii s. monachorum leges, inflicta hujus silentii transgressoribus pœnas legamus, ut in Regula S. Pachonii (*Art. 11, et in Regula Orient. cap. 36*): « Si quis locutus fuerit vel riserit in vescendi tempore, aget poenitentiam; et in eodem loco mox increpabitur, et stabit donec alii surgant. » In pœnis incerti auctoris apud S. Basilium (*Num. 17*): « Si quis in mensa manducans nugatur, excitetur ut exurgat ad orationem. » In Regula S. Ferreoli (*Cap. 24*): « Specièlitter tamen hoc cunctos moneo servandum, mando atque constituto, ut quotiescunque lectio animabus Deo deditis opportuna in ecclesia, vel in refectorio, aut quolibet in loco publice recitatur, nullus risu aut moveatur aut moveat. Similiter etiam eo tempore fabulas fugiendas esse cognoscant. Quod si quis non custodierit, præsentis denuntiatione communibus, triduanum eum jejunii multatio castiget. » In S. Columbani Pœnitentiali: « Si locutus fuerit comedens non necessitate alterius fratris, sex percussionibus. » Et iterum: « Qui comedens loquitur, sex plagis; et ejus vox obstrepit de mensa ad mensam, sex plagis. » In Regula sancti Donati (*Cap. 33*): « Ad mensam quæ loqui præsumperit, vel viginti vel triginta percussiones accipiat. » Denique in concil. Aquisgr. (*Cap. 41*): « Si quis negligenter sonitum fecerit, aut aliud quid excesserit in refectorio, mox a priorè veniam petat. »

Istud tamen ad mensam silentium ita observant veteres, ut ex Cassiano licitum esset decano loqui; ex Regula secunda et tertia SS. Patrum, cap. 7, a quo S. Macarii, cap. 18, ei qui præest; ex Regula S. Benedicti, priori pro ædificatione; ex Pœnitentiali S. Columbani, omnibus pro necessitate alterius fratris. Sed in Regula Cujusdam ad virgines ista legitur (*Cap. 9*): « Ad mensam vero nulla penitus præter abbatissam, vel cui abbatissa præceperit pro communi necessitate ororum, loqui præsumat... Portaria vero, quæ pro necessariis causis alloquum expetierit abbatissæ, loqui permittatur; quia forsitan talis supervenerit necessitas, quæ moram habere non debeat... Festis vero Domini diebus, id est Nativitate Domini, vel Paschæ solemnitate, ac Theophania, vel Pentecoste, vel si qua sancti alia Domini vel sanctorum martyrum præcipua sacra celebranda, si ex permissu abbatissæ fuerit, ad mensam loqui non negamus; sic tamen ut pressa non dissoluta voce loquantur, ne garrula voce in sonum prorumpentes magis desidia quam lætitia judicentur. Et ipsa confabulatio talis sit ex colloquio Scripturarum, quæ anime lucrum faciat, non damnum. »

Tandem circa sancti Benedicti verba duplex oritur brevis solvenda difficultas: una an extra refectionis

tempus in refectorio loqui fas sit, altera num extra refectorium comedentes silere debeant edendo.

Ad primam quod spectat, etsi nihil in sanctæ Regule verbis, si præcise in se sumantur, appareat, quo continuo in refectorio silentium extra refectio- nis tempus præcipi iudicetur; et capitulum 5 monachorum Sangallensium decernat tantum « ut in refectorio hora refectionis **492** nullius, nisi lectoris, vox audiat: » tamen communis ordinis nostri consuetudo; summorum pontificum decretis firmata, fuit ut in refectorio perpetuum servetur silentium, ut videre est ex dictis c. 6.

Circa secundam exstat Petri Venerabilis statutum (Stat. 22), « ut silentium ad mensam sicut in regulari refectorio ubique et ab omnibus teneatur; sed si extra refectorium commune comedenti quilibet supervenerit, surget; cumque invitabit, loquetur, et stando quantum necesse fuerit; sed postquam resederit, ut prius tacebit. » Deinde statuti rationem reddens subdit: « Causa huius instituti est Apostolus etiam laicis præcipiens: Unusquisque panem suum cum silentio manducet; etiam S. Benedictus monachis imperans et dicens: Summum fiat silentium ad mensam; etiam antiqui seu moderni temporis religiosi, qui ubicunque comedant, rigorem silentii nullo modo relaxant. » Et Instituta Cisterc. ord. (Cap. 79): « Ordinamus ne monachus sive conversus ad mensam loquatur, nisi forte in via constitutus, si non habuerit qui signa sua intelligat, singula verba dicendo, ut aquam, panem, et vinum, et cætera comestioni tantum necessaria breviter et silenter requirat. Qui vero aliter fecerit, in ipsa refectioe a vino abstineat: quod si vinum non habuerit, uvo pulmento, si duo habuerit, careat. »

Si quid tamen opus fuerit, sonitu cujuscunque signi potius petatur quam voce.] « Percutiendo urceum, vel tabulam, vel alio quocunque signo, » inquit Richardus de S. Angelo. Ita etiam Regula S. Pachonii (Art. 15): « Si quid necessarium fuerit ad mensam, nemo audebit loqui; sed ministrantibus signi sonitum dabit. » Et Regula S. Fructuosi (Cap. 5): « Si quid d. est in mensa, is qui præst. signo dato, vel nutibus silenter petat, et indicet ministranti quid inferri, vel quid auferri sit a mensa necesse. »

Nec præsumat ibi aliquis de ipsa lectione, vel aliunde addunt requirere, ne detur occasio.] Recentiores quidam maligno, quod omnes antiqui prætermittunt. Ex Hildemaro autem, « cum dicit ne detur occasio, subaudiendum est loquendi. » Similiter et Smaragdus « subintelligitur ne detur occasio vel maligno diabolo ad tentandum, vel fratribus ad superflua loquendum. » Eodem fere modo Bernardus Cassin. et Nicolaus de Fractura.

Nisi forte prior.] Prioris nomine Boherius intelligit eum qui mensis fratrum præest, aut cui commiserit abbas; M. nardus vero abbatem.

Voluerit pro ædificatione, aliquid breviter dicere.]

1° Aut interrogando aliquem de ipsa lectione, sicut præscribit Regula Magistri his verbis (Cap. 24): « Tempore ipso refectionis cum legitur Regula, ut solliciti universorum fratrum excitentur auditus; de singulis mensis quos voluerit fratres quid lectum est abbas interroget; ut cum unusquisque frater recitaverit quod audivit, agnoscat plus lectioni illa hora intendisse quam ventri. » 2° Aut difficilem aliquem lectionis locum exponendo, uti habet eadem Regula: « Legat disposite **493** non urgendo, ut apertius occupat ea auditores agnoscant, quæ vos factis oportet adimplere; et ut si qua sunt ambigua aut obscura, et apertius ea non intelligant fratres, aut interrogatus a fratribus, non ultro aliqua abbas exponat. » Id quod in nonnullis Franciæ monasteriis suo tempore observatum fuisse testatur Boherius his verbis: « Ubi vero sunt fratres idiotæ, bene facit si verba notabiliter ædificativa eis breviter explicet; sicque videlicet raro apud nos, et in quibusdam cænobis Franciæ observari: et ita intelligo paragraphum istum:

A Bernardus tamen dicit quod non recedit unquam hoc factum fuisse in monasterio Cassinensi. » Ubi vero fratres intelligentes sunt, ait solo sonitu abbatem eis significare posse, ut ad ædificationis verbi attendat; et lectori, si ita expediat, ut eadem verba repetat, ut memoriæ amplius inhaereant. 3° Aut lectorem errantem corrigendo, per se quidem, vel per alium. Ex Hildemaro enim, Bernardo Cassin. et Boherio convenit, ut abbas cruditum aliquem fratrem constituat, qui coram lectore sedeat, et cum opus fuerit silenter corrigat. 4° Aut aliqua aliunde exhortationis verba profrendo, ut de Alberto abbate Esternacensi scribit Alcuinus (In Vit. S. Willibrordi, n. 34. sæc., in Ben.): In die natali S. Wigii « post vespertinam melodiam pro reverentia sacras diei fratres refectorium reversi sunt, et post illas lectiones præfatus abbas allocutus est. »

¶ Frater autem hebdomadarius accipiat mixtum.] Quid sit mixtum docent Regule commentatores antiqui et recentes. « Quod dicit accipiat mixtum, inquit Smaragdus, panis intelligitur simul et vinum; in multis enim provinciis panis tantum et vinum quod super altare offertur, mixtum vocatur. » Et Hildemarus: « Mixtum enim intelligitur panis et vinum, sicut superius dicit singulos biberes et panem. » S. Hildegardis: « Accipiat mixtum, scilicet prandium, id est panem et potum. » Bernardus Cassin.: « Paulus Diaconus idem esse dicit mixtum accipere, quam mordere quod simul et præ manibus haberi potest, et hoc est sumere singulos biberes et panem. » Richardus de Sancto Angelo: « Mixtum, id est, modicum cibi; panis enim cor hominis confirmat, et vinum lætificat cor hominis. » Petrus Boherius: « Vulgare est Italicorum dicere mixtum illam leviorem comestionem quæ prandium antecedit. » Joannes de Turcremata: « Accipiat mixtum, id est panem cum potu, sicut supra dictum est de servitoribus in capitulo 35 Regule, quod sumant singulos biberes et panem. » Theobaldus Artaldus Cælestinus in Gallica expositione: « Le frère hebdomadaire tiens peut prendre mixte, c'est-à-dire, boire une bonne fois, et manger du pain à l'avenant. » Matthias Lambertus in Gallica item expositione: « Que le frère hebdomadaire prenne de la mission, c'est-à-dire du pain et un trait de boire. » Antiqua versio ms. ex codice Conchensis monasterii: « Prende mixte, c'est une soupe en vin, ou en autre chose. » Joannes Craesbeck ad hæc verba singulos biberes et panem: « Hoc infra, c. 38, dicitur mixtum, forte quod quædam commixtio fiebat dum panis vino, aut alii potui miscetur. » Anonymus Cisterciensis in suis Dialogis Gallicis in Regulam **494** S. Benedicti: « Le frère semainier prendra un morceau de pain, et boira un coup avant que de lire. » Huic tantæ auctoritatis, quibus accidit Joannes Beletus in Explic. Divin. offic. cap. 119, unus oppositor Guido Juvenalis in sua versione Gallica mixtum reddens une fois à boire de vin mêlé d'eau: cujus sententiam tuetur ac propugnat dissertator Gallicus de hemina vini et libra panis, magnæ vir eruditionis; sed nullo, ut mihi videtur, satis solido fundamento.

D Nam quod sit mixtum a S. Benedicto concedi propter communionem, et communicatis non panem cum vino, sed vinum aqua dilutum præberi, refellit Joannes Beletus his verbis: « Statutum est in quibusdam ecclesiis, ut illo die panis et vinum in ecclesia habeantur, et cum homines communicaverint, detur statim unicuique panis buxæ priusquam recedant, et paululum vini, ne forte quipidam de sacramento in ore remanserit, quod exsueudo facile emitti queat. Quæ sane laudata consuetudo omnibus probatur, sumpsitque originem ex institutione B. Benedicti. Istituit namque vir ille sanctissimus ob eandem causam, ut illi qui aliis fratribus debent in prandio post communionem, minis rare, aliquid prius comederent. Atque hoc quidem prandium mixtum appellari solet. » Similis institutio vigeat olim in Sues-

tionens! S. Gervasii cathedrali ecclesia, in cuius antiquo rituali tempore Nivelonis episcopi manu exarato, ad diem sœcerum Paschæ præscriptum legitur, ut eparetur mensa quadam a custodibus ad cornu altaris quod respicit ad aquilonem, et cooperiatur mappa mundissima, quæ vestiatur vasis de auro et argento, in nonnullis autem vasorum vinum infundatur super mappam, præterea plures oblatæ ponantur, ad quas mensam, inquit paulo post, debent omnes qui communicaverint venire ut de oblatis et vino respurgat quisque os suum. » Adde quod mixtum non propter communionem solum, sed etiam ne grave sit sustinere jejunium, datur.

Nec plus urget quod dicit Regulam Magistri morum duntaxat lectori indulgere, cap. 24, nam ternas panis buccellas mero intinctas concedit cap. 27.

Nec est quod quis dicat eos quos citavimus auctores locutos fuisse juxta sui morem monasterii.

Nam præterquam quod contra generalem omnium monasteriorum consuetudinem, ab ongentis et eo amplius annis conservatam, nullus rerum æquus estimator sine auctoritate et ratione insurgere debet; certe Smaragdus et Hildemarus haud multo post synodum Aquisgr. scribebant, in qua synodo status un fuerat (Cap. 29), et ut lectori nihil, nisi quod Regula jubet, deitur. » Quos proinde æquum est credere ad concilii mentem locutos fuisse. Hunc concilii Aquisgranensis canonem renovarunt postea etiam Divionenses S. Benigni Consuetud. mss. in quibus legitur (Cap. 37) : « Idem vero lector hebdomadarius ante generalem refectionem cum coelis juxta præscriptum B. Benedicti de pane et vino tantum prælibat, sicut et cellerarius custosque ecclesiæ, qui consuetudinali er post majorem 495 missam mixtum accipere solent. Sciendum tamen quod nulli in pittantiam debent mensuræ panis et vini, olim ut dictum est, a B. Benedicto constitutæ intermiscere, sicut aliquando auditum est, contigisse, ut alia quedam epularum munuscula a decanis horas canonicas perfectionis causa in prandendo prævenientibus sibi largita præsumerent : quæ res non modo irrationabilis visa est, verum etiam contra institutionem Regulæ prædicti Patris usurpata, in qua præcipitur singulos biberes tantum et panem hebdomadarius coquinæ atque lectori dari super statutam annonam; unde generali definitione sancitur nihil penitus aliud quam quod Regula præcipit in mixto esse sumendum, his videlicet qui percipio generali prandio cum servitoribus rescilunt, in prædictis officiis occupati. » Prolixum istud statutum concilii Aquisgranensis canonem illustrat, nostramque sententiam confirmat. Vide Mabillonii præfationem ad sac. iv Bened., part. 1, n. 167 et seq.

Porro sumentes mixtum ante præmittent benedictionem, et post addebant gratiarum actionem : « Si ambo adfuerint, inquit liber Usuum Cister. (Cap. 73), qui inferioris gradus est dicat *Benedicite*, qui majoris benedicens dicat : *Largitor omnium bonorum benedicat cibum et potum servorum suorum*. Post mixtam dicat sub silentio : *Retribuere dignare, Domine, omnibus bona facientibus propter nomen tuum vitam æternam*. » Simile aliquid habent Bursfeldenses in Careri. dist. 5, c. 17.

Nec prætereundum quod subjicit præfatus liber Usuum Cisterciensium : « Sciendum quod a capite jejunit usque ad Paschæ (exceptis dominicis diebus) et tribus diebus Rogationum, et Quatuor Temporum, et vigiliis Domini et Sanctorum, mixtam non sumitur. » Simile aliquid habent Bursfeldenses loco citato. Et Camaldulenses, qui permittunt (Ad c. 35) « buccellam panis ac vini cyathum, nec quidquam aliud; » addunt expresse, « exceptis tamen diebus juniorum Ecclesiæ; tum nihil sumant. » Communis nihilominus opinio est non solvi jejunium per hujusmodi præstationem, dummodo refectionem non multum antecedit, et in nimia quantitate non sumatur.

Præquam incipiat legere.] Id est paulo antequam

A legat, non vero cum servitoribus, qui una hora ante refectionem fratrum mixtum debent accipere.

Propter communionem sanctam, et ne forte grave sit ei jejunium sustinere.] Reddit rationem quare mixtum sumere lectori permittat, scilicet : 1° propter communionem sanctam, 2° propter jejunii laborem. Sed quod ait propter communionem sanctam varie intelligunt recentiores Regule commentatores. Richardus de S. Angelo, præpositus Vallis Læcis, qui sæculo xiv inæntescribat, duplicem hujus loci addidit expositionem : « Communionem sanctam, inquit, id est sanctam congregationem; quasi dicat, ne deficiat sanctæ congregationi in legendo; quia communio derivari potest a communi, et ubi communitas, ibi congregatio, quæ derivatur a cœcundo, quasi conveniendo in unum, ut 15 dist. canonis generalium 496 in fine. Ergo recte taliter potest exponi; et illud ne, quod sequitur, exponere pro non, et supple quasi diceret, ne deficiat congregationi, ut dicitur est, et non sit grave jejunium sustinere, ut sequitur.

B Vel dicas secundum quod ostendam communionem sanctam, id est ne de corpore et sanguine Domini sumpto projiciat in sputo; quia secundum quod audivi, a tunc quilibet de recipientibus corpus Christi, quod hodie sublatum est; sed ipsum summus certis festivitibus in anno; laici vero semel in anno, ut extra de pe. et re. cap. *Omnis*. Sed hæc expositio non videtur bona, quæ corpus Christi postquam sumptum est statim incorporatur, et projici non potest, nec in recessum diffundi, ut de Cons. dist. 2. *Tribus gradibus*. Sed ut salvemus opinionem eorum qui huc dicunt, dicimus quod hoc faciebant ob reverentiam corporis Christi sumpti, seu ad majorem securitatem, ne posset projici; quia scriptum est : tene certam et mitte incertum. »

Tertiam addit Turcremata : « Propter communionem, scilicet servandam benevolentiam et amorem, quam servare non videtur, qui cum murmure servit fratribus suis. » Similiter Gallicus dissertator de hemina vini et libra panis in secunda libri sui editione, non de communionem eucharisticam S. Benedictum intelligit, sed de communionem precum et charitatis; cujus a lectore signum aliquod S. Pater omnibus dari voluerit, priusquam incipiat legere. Egregium hæc charitatis indicium frustulum panis privatum edere ante lectionem! Et hanc interpretationem ab eruditissimo et in traditione versatissimo viro accepisse auctor dissertator; cui non deferre haudquaquam poterit. Ita prævaluerunt in gratiam viri doctissimi, doctioris fortasse semel præconcepit præjudicia.

Adeo ineptam contra germanum S. Benedicti sensum opinionem singulari tractatu refutavit noster Mabillonius, quem habet sub prelo. Ejus rationes quilibet videre poterit; nos sola traditione, de qua dissertator gloriatur, licet nullum inde protulerit argumentum aliqua auctoritate firmatum, contenti erimus.

Itaque sancti Benedicti textum de communionem eucharistica intelligendum esse constans est omnium qui a tempore sancti Benedicti scripserunt hanc in rem, auctorum sententia. In primis Magister, qui ante mille annos suam scripsit Regulam, ex Benedicti magna ex parte desumptam, sancti Patris mentem et re exprimit, cum dicitur (Cap. 24) ut lector cum primam mensam abbas, cum omnibus accepit merum, et ipse similiter suum merum propter spatium sacramenti accipiat et incipiat legere. » Eodem modo Smaragdus : « Propter communionem, inquit, sanctam dicit, ne aliquid inde spumam excrans, projiciat in sputo. » Smaragdum in suo commentario exscribit Petrus Diaconus; Petrus Bernardus Cassinensis, et Boherius in primo comment. His accedit Nicolaus de Fractura hunc in locum sic discernens : « Hoc vult dicere hic Magister, cum quilibet die apud veteres communicarent fideles, et maxime sancti monasterii, mixtum hujusmodi licite sumebant 497 qui habebant legere fratribus comedentibus, ne quod abati spumando in lectore; sicut frequenter a

lectoribus consuevit, aliquid de corpore Christi, id est communione sancta cum sputo emitteret, quod per omnia est vitandum. Similiter Petrus Boherius, qui in primo comment. Smaragdum et Petrum Diaconum exscriperat, in secundo S. Benedictum intelligit de communione, quam qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit. His omnibus accenseri potest Hildemarum antiquum Regulæ commentator qui massæ et communionis vocabula hoc capite secundum proprietatem a S. Benedicto posita esse asserit, hoc est pro sacrificio et communione eucharistica, uti se ipsum explicat. Prætermittere haud possum antiquissimum scriptorem Amalarium, qui in suo ad librum de Divinis Officiis supplemento (Analect. tom. II), S. Benedictum nostro sensu intelligit: « De reverentia, inquit, corporis ac sanguinis Domini in nullo dissentire credatur idem S. Benedictus a scriptis B. papæ Clementis, quibus iubetur ut discernatur a carnali spiritualis cibus communionis; ut si quis communicat hora tertia, non statim indifferenter terrenum præsumat cibum ob reverentiam mensæ cœlestis, sed expectare debeat horam sextam; qui circa vero sextam, suslinere curet nonam, ne gustus cœlestis ob terrenum vilescat. Sanctus vero Benedictus lectorem iubet cibari ante moram lictionis recitandæ, propter, inquit, communionem sanctam; quod apostolicis decretis contrarium non est, et c. » Supervacaneum est iterum referre Joannis Beletii doctoris Parisiensis, qui annis abhinc circiter quingentis scribebat, testimonium; quod superius relatum lector videre potest. Denique his omnibus superaddi queunt vetustissimæ Versiones Gallicæ. Antiqua ex ms. Conchensi propter communem ita reddit: *Pour la sainte communion, c'est-à-dire pour le corps de nostre Seigneur, que l'en seult recevoir à la messe.* Expositio Theobaldi Artaldi Cœlestini: *Pour la sainte communion, que le liseur a reçû naguères en la messe,* etc. Versio Guidonis Juvenalis: *Pour la sainte communion, qu'il a reçû, afin qu'il ne demeure rien entre les dents ou ailleurs, qu'on peut gecter en lisant pour les fleumes qui viennent.* Expositio Matthiæ Lamberti: *A cause de la sainte communion, de peur qu'en crachant il advienne quelque irreverance à icelle pour les fleumes qu'il pourroit jeter en lisant.* His accedit antiquissima omnium versio Germanica ante annos nonagenas a Kerone sancti Oihmari discipulo facta, quæ communionis vocabulum ita vertit *Kemeinsamit*, tum majoris explicationis gratia addit *scilicet corporis et sanguinis Christi*. Prætereo recentiores commentatores Antonium Perez et Joannem Craesbeeck, qui etiam ex hoc loco inferunt quotidianam apud veteres monachos eucharistiæ per-

ceptionem; et Nicolaum Bravum, Hugonem Monardum, Carolum Cointium, aliosque non paucos.

Hæc omnibus auctoritatibus præponderare non debet sententia Richardi de Sancto Angelo minus germana et nimis, ut ita loquar, contorta; qui et nostram absolute non negat, multo minus cardinalis 499 de Turrecremata auctoris recentioris; uti et dissertatoris quæ nulla veterum auctoritate fultur. Sane *communio sanctæ* vocabulum apud aliquos auctores alium in sensum usurpari non credimus quam ad significandam communionem eucharisticam. Quod si alicubi in alio sensu communicatio reperitur, semper cum aliquo addito ponitur, verbi gratia, *charitatis aut precum*. Cæterum hanc nostram expositionem confirmat veterum monachorum præaxis ante S. P. Benedictum, qui post communionem minimum panem cum vino percipere solebant, ut docet scriptor Hist. monast. Orient. (Lb. 1, cap. 8, pag. 123), vir doctissimus, et in traditione ecclesiastica et monastica versatissimus; quibus addere possemus S. Joannis Chrysostomi exemplum (Niceph. lib. XIII, cap. 9), qui ut screatum coliberet, divinis celebratis mysteriis, cum vestibus sacris excretur, pastillum comedere solebat.

Altera concedendi mixti causa est, ne forte grave sit lectori jejunium suslinere; durum enim esset si comedentibus aliis ad nonam aut vesperam jejunus ille legeret. Sed quæritur num aliis diebus, quibus nec jejunatur nec communicatur, licite possit lector accipere mixtum? Verum in hoc ejusque congregationis praxim et consuetudinem sequendam esse existimo; nec in communi ordinis nostri usu apud antiquos aliquid vidisse me memini, quod istis diebus lectori mixtum auferat.

Postea autem cum coquina hebdomadaria et servitoribus reficiat. Et quidem iisdem cibis quibus alii fratres ex Regula S. Pachomii art. 15, et Orient. li cap. 38; iisque ab abbate aut a præpositis prius signatis ex Regula Magistri cap. 24. Et hoc non ad unam mensam, sed in propriis locis ex conc. Aquisgr., can. 28.

Fratres autem non per ordinem legant aut cantent, sed qui adfuerint audientes. Ad hunc locum referri potest quod in lib. Usuum Beccensium legitur: « Ad Pascha et ad Pentecosten tota hebdomada debet esse lector in refectorio cantor ipse, et sequenti hebdomada ad collationem. Aliis vero, ut supra dictum est, omnibus festis quibus invitorum quatuor dicunt, ipsa tantum die lector debet esse in refectorio. Hujusmodi festa totiens contingunt in anno: Natalis Domini, Pascha, Pentecosten, Assumptio sanctæ Mariæ, festum sancti ipsius loci, Dedecatio ecclesiæ, festum Omnium Sanctorum. »

CAPUT XXXIX.

De mensura ciborum.

499 Sufficere credimus ad refectionem quotidianam tam sextæ quam nonæ, omnibus mensis a cocta d. o pulmentaria, propter diversorum infirmitates: ut forte qui ex uno potuerit edere, ex alio reficiatur. Ergo duo pulmentaria cocta fratribus omnibus sufficiant: et si fuerit unde poma aut nascentia leguminum, addatur et tertium d. Panis libra una propensa sufficiat in die, sive una sit relectio, sive

D prandii et cœnæ. Quod si cœnaturi sunt, de eadem libra tertia pars a cellerario reservetur reddenda cœnaturis f.

Quod si labor forte factus fuerit major, in arbitrio et potestate abbatis erit, si expediat, aliquid augere g, remota præ omnibus crapula, et ut nunquam subripiat monacho indigeries: quia nihil sic contrarium est omni h Christiano quomodo crapula, sicut

^a Ita Oxon. cum editis communiter. Sed Cassin., Conc. Flor., Hild., Vict., Paris., Ebrulf., Far., S. Germ. ms., Conch., Lyr., Comp., Dunst., Bern. Cassin., Boher., Guido Juven., Hæft. cum omnibus mss. quæ vidit, Edit. Colon., Paris., Balduini, Moreau cum omnibus quæ contulit mss., legunt omnibus mensibus. S. Germ., omnibus diebus.

^b Oxon., illo.

^c Oxon. cum recentioribus, fuerint inde.

^d Oxon., tertius. Hild., tertio.

^e Oxon., Cassin., Comp., servetur.

^f Oxon., Flor., cœnandis.

^g Qui iam mss., augeti.

^h Oxon., homini.

ait Dominus noster: *Videte ne graventur corda vestra in crapula* (Luc. xxi) ^a. Pueris vero minori ætate non eadem servetur quantitas, sed minor quam ma-

^a Oxon., Hild., Hæst., *crapula*.

^b Cassin., *omni modo*. Flor., *omnino omni modo*.

COMMENTARIUS.

Sufficere credimus ad refectionem quotidianam. Non dicit S. P. Benedictus ad singulas refectioes; sed ad refectionem quotidianam, « id est cujuslibet diei, inquit Boherius, 500 juxta illud quotidiano pascebatur alimento; » sive duplex sit sextæ et vespere refectio, sive una duntaxat nonæ; ut ad duas diebus prandii refectioes amplius aliquid non detur quam ad unicam cœnam tempore jejunii. Ita cum Boherio S. Benedicti hoc cap te mentem explicuisse videtur ins. Regula incerti auctoris, quam ex vetustissimo colline bibliothecæ reginæ Sueciæ eruit Romæ noster Babilonius; in ejus siquidem cap. 6 sic habetur: « S. Benedictus ait credimus in refectioe quotidiana sive una sit refectio, sive prandii et cœnæ, panis libra una et duo pulmentaria cocta sufficere; et si fuerint inde poma vel nascentia leguminum, addatur et tertium. » Clarus etiam forte Bernardus Cassin. cum exponens hæc verba *addatur et tertium*, sic loquitur: « Non intelligit autem quod debeant dari pulmenta cocta nisi duo, sed quod tertium sit crudum. Et hoc illo tempore dicunt expositores fieri debere, quando conventus comedit semel tantum; quando enim comedit bis, tertium quod est crudum secundum expositores reservatur ad cœnam. » Istud Bernardi Cassinensis, quod in suo item commentario transcribit Boherius, testimonium haud obiter est transcurrentium: ex eo quippe patet non hanc fuisse singularem illorum opinionem, sed constantem aliorum expositorum sententiam. Eadem fuit mens Nicolai de Fractura, qui paulo post Bernardum scripsit suum commentarium. Illic enim explicans hæc verba *addatur et tertium*, sic loquitur: « Per hoc non dicitur quod dari debeant pulmentaria cocta nisi duo; tertium vero, si fuerit, addatur crudum, maxime illo tempore quando conventus semel in die comedit; quia si bis in die comederet, tertium quod est crudum reservaretur ad cœnam. » Idem etiam longè antea non obscure innuerat Hildemarum, hunc locum sic commentans: « Refectio quotidiana var. e intelligitur. Alii sunt qui intelligunt, ut sicut in diebus privatis, ita etiam in solemnibus et in Pascha intelligitur; id est ut duo pulmentaria cocta debeant esse in solemnibus sicut in diebus privatis, propter illud quod patres nostri in privatis diebus manducabant ad no am, et in solemnibus ad sex am; et ita tantum manducabant ad sextam et seram, ut non plus quam in diebus privatis manducarent ad nonam: quia solummodo illum cibum quem ad nonam manducabant, manducabant ad sextam et seram. » Ita Hildemarum, cujus verba præfatæ sententiæ satis consonant; ne quid tamen dissimulem addit: « Sed meliores aliquantulum, sive tria pulmentaria cocta; nam numerum augebant. » Verum quidquid sit de illa pulmentariorum additione, quæ præter Regulam erat, ut patet ex Theodemaro mox citando; ex hoc saltem loco habemus veteres monachos non plus ad sextam et seram simul comedisse solemnibus diebus; quam tempore jejunii ad unam nonæ refectioem; et in hoc potissimum jejunii solutionem constituisse, quod meliores cibos duabus sextæ et seræ refectioibus, licet non in majori quantitate sumerent. Ex quorum exemplo inferri potest non plus cibi ad sextam et seram simul quam ad unicam nonæ refectioem a S. Benedicto fuisse indultum; sed quæ 501 diebus jejunii ad nonam concessit duo pulmentaria cocta, et tertium ex pomis et leguminibus, eadem aliis diebus ad duas sextæ et seræ refectioes, hoc est duo cocta ad prandium et tertium ex pomis ad cœnam permisisse.

Et certe eodem prorsus modo videtur esse de aliis cibis argumentandum ac de pane. De pane autem tantum S. Pater tribuit ad unam nonæ refectioem quantum ad duas sextæ et seræ: unde quemadmodum tertiam libræ panis partem servari cœnaturis voluit; ita etiam par e-t existimare eum ex tribus pulmentis unum ad cœnam reservari voluisse.

Confirmat hanc sententiam Regula Magistri, quæ Benedictinam fere exscribit, et quasi explicat, ac præsertim hoc capite. Ita vero ciborum mensuram disponit (Cap. 26): « Sufficere namque credimus ad refectioem quotidianam tam sextæ quam nonæ omnibus mensibus cocta duo pulmentaria, et tertium quodcumque fuerit crudum cum pomis. Medius panis pensans libram singulis fratribus in die sufficiat.... Quando ergo ad sextam horam tempore æstivo, vel aliis temporibus reficiunt, tertia quadra ipsius domnici panis a cellerario per omnium annonas in cellario subtracta sera ante illud crudum pulmentarium inferendum mensis ponatur.... ut ipsæ partes cum crudo quocumque pulmentario mixto cum pomis, vel si quid de pulmentariis prandii remanserit fratrum cœnæ sufficiat. »

Eandem item sententiam confirmat primorum Cisterciensium praxis, qui regulam S. Benedicti ad litteram sibi servandam proposuerant; quibusque duplex tantum ad prandium pulmentum, unicum vero ex fructibus aut herbis crudis ad cœnam ministrabatur, ut facili negotio colligi potest ex libro Usuum Cisterci., in cujus cap. 78, *De prandio*, ita habetur: « Porro cellerarius et coci provideant utambo pulmentaria priusquam campana pulsetur, si sic tamen abbas viderit expedire, per mensas disponant. » De tertio autem pulmentario nihil. Capite vero 85, *De cœna*: « Post vespas expleto officio defunctorum, et pulsato signo, sicut superius diximus, accedant ad cœnam. Quod si poma, vel herbæ crudæ, vel aliud tale quid fratribus generaliter distribuendum est, potest cellerarius deferre per mensas ante versum, quando ei vacuum fuerit. » Equidem æstate, mensis tempore, cum laborabant, unum ad prandium pulmentum coctum, alterum etiam ad cœnam coctum habuisse potest ex cap. 81; « ac consequenter, ait Julianus Parisius abbas Fulcardi Montis (*In no. ad cap. 76 lib. Us. Cist.*), aliis diebus, si quando cœnarent, non nisi fructus, olera, aut nascentia leguminum, eaque cruda accepisse. » Idem pariter colligitur ex lib. Institutorum cap. general. Ord. Cisterci. cap. 79, quo decernitur, ut « loquentes ad mensam priverentur vino, aut si non habuerint vinum, uno pulmento, si duo habuerint. » Non ergo duo semper pulmenta ad refectioem habebant.

Adversus hanc quam prop suis hactenus opinionem posset opponi. ¹ quod S. Benedictus duo pulmentaria cocta et tertium ex pomis 502 et leguminibus, si fuerit unde, propter diversorum infirmitates concedit, ut qui ex uno comedere non potest is ex alio reficiatur. Porro male consultum esset diversorum infirmitati, si duobus ad prandium pulmentis indultis, tertium duntaxat ad cœnam eorum concessisset. Fieri enim posset ut quis ex illo tertio gustare non posset, ac proinde in solo pane cœnaret. Adde quod S. Pater tertium pulmentum non ab eo ut concedit, sed tantum si fuerit unde poma, aut nascentia leguminum. Quod si non fuerint, omnibus in solo pane cœna erit. Multo ergo æquius foret ac spiritui discretionis, quo abunde repletus erat, magis consensum, affirmare S. Patrem duo pulmentaria

cocta cum uno crudo ad prandium, totidemque ad A
cœnam concessisse.

Respondeo S. Benedictum satis superque diversorum infirmitati providisse, duo ad prandium pulmentaria cocta concedendo, et tertiam ad cœnam ex pomis aut herbis crudis, quæ vix deficiunt in monasteriis ad ejus mentem ædificatis, hoc est, in quibus nihil deresse debet, in quibus spatiosi horti, monachorum manibus excolendi, contineri debent. Ac si deficerent, satis fuisse addictis poenitentibus monachis in solo cœnare pane. Nec de S. Benedicti mente judicandum esse ex usu et remissione nostrorum temporum; sed ex restrictione et austeritate veterum monachorum, quibus pro magnis erat deliciis ad panem aliquid addidisse. Certe Cluniacenses toto anni tempore, una excepta Quinquagesimæ dominica, in solo pane cœnasse, aut ad maximum fructus erudos ad panem adhibuisse, colligi potest ex Udalrico (*Lib. 1, cap. 49*): « In Quinquagesima, inquit, quia de cætero nec caseum, nec ova comedimus, post vespertas ad cœnam de ipsis ovis coctis in pipere habemus generare; quod toto anno amplius non contingit, ut aliquid ea vice habeamus præter solum panem; et si forte sunt in promptu cruda poma, vel ea quæ in ferramento characterato de conspersione farinæ tenuissimæ fluunt, et ab hominibus Romanæ lingue nebulæ, a nostratibus appellantur oblata. » Idem in mss. S. Benigni Divionensis Consuetudinibus cap. 55, et in Ordinario Corbeiensis monasterii etiam clarius continetur; nam quod Udalricus ambigua voce expressit, perspicuis ibidem verbis enuntiatur: « Toto anno non contingit ut quidquam generaliter ad cœnam habeamus coctum, præter panem solum, nisi vel cruda poma, vel ea quæ ferro characterato, etc. »

Secundo opponi posset capitulum 16 monachorum Sangallesiensium, satiens, « ut reficiendi fratres unum pulmentum cum potu et horto seu pomis, si sunt, ante se inveniant; post quæ et alia dentur quæ Regula mandat. » Illa autem alia haud possunt esse nisi secundum pulmentum coctum. Ergo tria ad singulas refectioes concedit sanctus Benedictus.

Respondeo capitulum istud intelligendum esse de refectioe quæ jejuniis diebus unica sit ad nonam, ad quam tria quidem pulmenta sanctus Pater indulget, aut certe illos monachos locutos fuisse juxta usum sui monasterii.

503 Tertio opponi posset Hildemari testimonium ad hæc verba addatur et tertium sic scribentis: « Hoc autem notandum est, quia in diebus privatis, si non fuerit calor, aut maximus labor, duo debent esse ad sextam pulmentaria cocta et unum crudum, et ad seram tertium coctum, si cœnatus sunt ad æstimationem panis; id est, quia sicut ipse dicit, duas partes libræ panis debet monachus manducare ad sextam, et tertiam ad seram, si cœnatus est; ita etiam de pulmentis intelliguntur, hoc est duo pulmenta cocta habeat monachus ad sextam, et tertium crudum; et ad seram unum pulmentum coctum, quod est jam tertium coctum, sicuti tertiam partem libræ panis. Si autem ad nonam fuerit manducandi tempus, jussit dari duo pulmenta cocta, et unum crudum. »

Respondeo Hildemari forte locutum fuisse secundum usum sui monasterii, et ex hoc testimonio saltem haberi non tria ad cœnam pulmenta, sed unicum dumtaxat concedendum esse. Nec creditu difficile est majores res nostras præscriptæ a S. Benedicto ciborum mensuræ aliquid addidisse, cum hujus rei licentiam de cœnobio Cassinensi testimonium habeamus in epistola Theodemari ad Carolum imperatorem, cujus hæc verba: « Beatus Pater noster instituit duo cocta pulmentaria in quotidiana refectioe fratribus præparari, et tertium de leguminibus crudis aqua infusis; nos vero ex institutione majorum tria cocta pulmentaria aliis diebus; quarta et sexta feria duo tantum reficiendis fratribus præparamus, excepto quod plures ex fratribus nostris pane tantum his die-

bus, herbisque hortensibus vescuntur; quorum plerique etiam nec vinum bibunt. Die vero dominica et in festivitibus præcipuis etiam quartum addimus pulmentum, exceptis secunda, quarta et sexta feriis. » Ubi quod quatuor festivis diebus pulmenta ministrata dicuntur, intelligendum est tam pro prandio quam pro cœna, ut duo ad prandium duoque ad cœnam unicuique præberentur. Neque enim credibile est factis illis temporibus octo diebus festis pulmenta uno die concessa fuisse.

Cæterum istam opinionem confirmat veterum monachorum praxis, qui non plus edebant solvendo jejuniis quam illud servando, contenti hoc casu ad refectiois tempus prævenire ad sextam, aut solito cibos duas in refectiunculas distribuere.

Sunt qui refectioem quotidianam hic intelligunt prout opponitur refectioi dierum solemnium; in quibus, aiunt, meliora et plura debent apponi pulmenta, quam aliis diebus quotidianis: « Alii sunt, inquit Hildemarus, qui quotidianam refectioem intelligunt de diebus privatis, et in solemnibus plus, propter illud quod idem S. Benedictus alibi dicit diebus privatis et dominica; ut sicut illic dicit inter privatos dies et dominicam, cum de officiis dixit, ita et in hoc loco intelligitur divisisse, cum dicit ad refectioem quotidianam; ac per hoc in eo quod dicit ad refectioem quotidianam, datur intelligi, ut ad refectioem solemnium dierum aliquod plus et melius esse debeat. »

504 Sic Regula Cujusdam ad virgines, quæ magna ex parte ex Benedictina sumpta est: « Quotidianis, inquit (*Cap. 10*); diebus sufficere decernimus duo fereula, exceptis pomorum donis, de leguminibus, vel de oleribus conferta, seu farinæ qualibet conspersione... Festivis vero diebus pro reverentia sacre solemnitatis pluribus cibis, id est teris vel quaternis ferculis sunt corpora reficienda: sic tamen ut, si plura sunt cibaria numero, sint minorâ, ut corpora necessario cibo reficiantur, et non nimia saturitate damnentur. » Et certe ea sunt priscorum monachorum consuetudo, ut festis dominicisque diebus paulo liberius exciperentur. S. Casarius in Regula ad virgines (*In Recapit. cap. 16*): « In festivitibus majoribus ad prandium et ad cœnam fercula addantur; et recedentibus de ea dulcemina addenda sunt. » Sanctus Aurelianus in utraque ad monachos et ad virgines Regula (*Cap. 51 et 55*): « Pisces vero certis festivitibus, aut quando sanctus abbas indulgentiam facere voluerit, tunc præcurentur; » et in ordine convivii, quem utriusque Regulæ subjungit: « In festivitibus vero, et quando abbas indulgentias voluerit facere, et cibaria quantum voluerit, et recentes addantur. » Sanctus Isidorus (*Cap. 10*): « Per omnem autem hebdomadam fratres viles olerum cibos, ac pallentia utantur legumina; in diebus vero sanctis interdum cum oleribus levissimarum carnum alimenta. » S. Fructuosus (*Cap. 5*): « Vivant solis oleribus et leguminibus, raroque pisciculis fluvialibus vel marinis; et hoc ipsum quoties se opportunitas fratrum vel festivitatis solemnitatis dederit alicujus, servata in his et similibus causis discretionem. » Denique Magister (*Cap. 26*): « Dominico die vel aliis festis diebus, sed et propter extraneas advenientes personas quovis die quidquid addere abbas in cibo voluerit, ut pote majori, conceditur; vel dulciorum aliqua, secundum testimonium quod legitur in Vita Patrum; ubi pro diebus festis delicatum petierunt a Domino cibum, et apparuit eis cum favo angelus. Tantum est, ut consideret æqualitatem, et fugiat corruptibilem nimietatem. » Sed his indulgentiis quæ in monachis tota hebdomada solis leguminibus vescuntibus, utcumque tolerandæ sunt, parce omnino utendum est; nam et S. Benedictus festos dies neque hoc capite, neque in tota Regula quotidianis opponit. Imo semper meminisse debemus quod ait Regula Cujusdam ad monachos (*Cap. 11*): *ferias monacho non esse super terram*; et Regula ms. incerti alterius auctoris (*Cap. 7*): *Ne dicas hodie*

festivitas est, et libani vinum; et cras Pentecostes, et manducabo carnes; quia non est festivitas apud monachos super terram. Quæ verba desumpta sunt ex Evagrii monachi sententiis ad eos qui in cœnobiis et xenodochiis habitant fratres.

Tam sexta, quam nona.] De vespertina autem quæ sit tempore Quadragesimæ quid? De ea forte hic tacuit, quia postea dicitur, hoc potissimum tempore aliquid de cibo et potu subtrahendum esse, ut notat Boherius: mensuramque ciborum istis temporibus aut in abbatis providentia reliquit, aut suis sola panis libra quam in die concedit, contentos esse voluit; nam et S. Riehmiro abbati (*Ita ejus Vit. n. 15, sæc. III Benedict.*) 505 cum sanctæ Quadragesimæ dies advenirent, erat ei aridus cibus panis tantum hordeaceus, quem etiam manu molebat. » Atque ita S. Isidorus in Regula decernit (*Cap. 10*): « In observatione autem Quadragesimæ sicut feri solet post completum jejunium pane solo et aqua omnes contenti erunt, vino autem et oleo abstinebunt. » Et sane « jejunare eos dicimus, inquit olim Petrus Damiani (*Opusc. 44 et 45, cap. 6*), qui panem cum sale et aqua percipiunt, ubi autem præter hæc aliud aliquid additur, perfectum jejunium non vocatur. »

Omnibus mensis.] Hanc lectionem, quam vulgatæ retinent editiones, et in quibusdam codicibus reperiri docent Hildemarus, Bernardus Cassinensis et Boherius, reprobat idem Hildemarus, et cum eo præfati commentatores, cujus loco substituit *omnibus mensibus*, sicuti existat in Regula Magistri cap. 26. Quam lectionem sequuntur antiquæ versio Gallicæ, inter alias vetus ex ms. Conch., quæ hunc locum ita reddit: *en tous les mois de l'an*; versio Joannis de Præcis cum alia antiqua monasterii S. Remigii Rhemensis: *en tout tems*; Guidonis Juvenalis: *en tout le temps de l'an*; Matthiæ Lambertii: *tous les mois de l'an*; altera recentioris auctoris: *en tous les mois de l'année*. Quam lectionem præfert Menardus, atque S. Benedictum hic occurrere: raris quorundam consuetudini, qui ob calorem plura fercula in ætate quam in hieme quotidie apponi volebant; quod etiam cavet S. Isidorus hoc statuto (*Cap. 10*): « In utrisque temporibus refectionis mensis tribus erit pulmentis. »

Vulgaris tamen lectio non videtur omnino spernenda; nam si legamus *omnibus mensis*, manifestum est S. legislatorem non minus prævidisse quorundam consuetudini, qui plura aut meliora abbatis aliorumque in dignitate posteriorum mensis apponi volunt fercula, quam fratrum; id quod expressis verbis prohibet idem S. Isidorus (*Cap. 10*): « Abbas citra languoris necessitatem cibos in conspectu pariter cum fratribus sumat; nec aliud quam cæteri, nec cultius quam quæ in commune consistunt, præparari sibi quidquam expetatur. » Equalia quippe erunt mensarum omnium fercula, similibusque alimentis cuncti reficiendi sunt fratres. » Et Regula monastica communis sancti Fructuosi (*Cap. 11*): « Excepto in adventu fratrum et languoris necessitate, deliciores cibos non audeant edere abbates, nisi tales quales et fratres. » Concilium Aquisgran. (*Can. 25*): « Ea quam monachi sui habent mensura sint abbates contenti in manducando, in bibendo, in dormiendo, in vestiendo, in operando, si in aliis utilitatibus non fuerint occupati. » Et Oxoniense anno 1222 (*Apud Spelm., tom. II Conc. Angl.*): « Omnes in uno refectorio simul edant; nec per se enilhet, sed communiter omnibus victualia præparentur. » Huc referri potest optimum Cluniacensis monasterii institutum, quod refert Udalricus in hæc verba (*Lib. III, cap. 18*): « Quoties piscium generale datur, statim post sextam, vel si tardius jejunatur, post nonam totum esse debet dispositum, et ordinatum in scutellis super tabula, quæ est in vestibulo cellari, ut prior veniens antequam consideret ad squillam, videre possit quod est in singulis 508 scutellis, si est æquale, et ita divisum ut prioribus non veniant majores et meliores partes; multumque in hoc genere personarum acceptio

vitatur. » Porro si non licet abbati meliores sibi æ plures quam fratribus esse habere, multo minus convivium lauta facere; quæ prohibet Benedictus papa XII in sua pro monachis Benedictinis Constitutione, his verbis: « Prohibemus insuper ne superiores, abbates, priores, et cæteri quicunque ipsius ordinis seu religionis lautis conviviis et comessationibus occupentur; nec in his sumptibus immoderatos et alias excessivos faciant. »

Vel etiam *omnibus mensis*; id est tam secundæ quam primæ, ut explicat Theobaldus Artaldus, re forte servitores, lectores, et alii monasterii utilitatibus detenti, qui ad primam mensam cum fratribus accumbere nequiverunt, sub specio majoris laboris, aliquid sibi cæteris amplius indulgendum crederent. Ita Regula S. Pachonii: « Ministri absque his quæ in communibus fratribus præparata sunt, nihil aliud comedant, nec mutatos cibos sibi audeant præparare; » et capitulum 20 monachorum Sangalsensium: « Ut ministri omnes intus forisve in potu et cibo, vestimentis cæterisque necessariis ea mensura qua cæteri fratres vivunt, contenti sint. »

Est qui Gallicæ vertit à chaque repas; quæ versio si recipiatur, intelligenda erit de prandio, non autem de cœna: « Si enim dicitur *omnibus mensis*, inquit, Bernardus Cassinensis, oportet supplere *prandii*; non enim tot fercula in cœna dantur. » Vel etiam dicendum terminum universalem *omnibus cœnam et prandium* complecti.

Duo pulmentaria et cætera.] Totidem concecit Regula Magistri c. 26, Solitariorum c. 43, Cujusdam ad virgines c. 10. At vero S. Casarius in Regula ad virgines in Recapitulatione c. 16: « Cibaria, inquit, omnibus diebus in jejunio tria, in prandio bina tantummodo præparentur; » et S. Aurelianus in Ordine convivii: « Cibaria quotidie ad refectionem tria, ad prandium duo, et ad cœnam duo. » S. Fructuosus autem mentem suam non satis explicat, cum statuit, ut « in præcipuis solemnitatibus tria pulmenta, et totidem portiones fratribus præbeantur. »

Quid vero pulmentarium nomine intelligendam sit in Regula S. Benedicti paucis est investigandum. « Pulmentum vocatur pulvis, inquit S. Isidorus (*Lib. II Orig., c. 2*); sive enim sola pulvis, sive quid aliud ejus mixtione sumatur, pulmentum proprie dicitur. » Atque hoc sensu secundum S. Hildegardem S. P. Benedictus « pulmentaria cibos in los ostendit, qui ad ignem positi, hæc et illac ligniolo moventur, ne comburantur. » Eodem modo pulmentum hic explicant Theobaldus Artaldus, Cælestinus, alique nonnulli et pietate et doctrina viri graves, habita ratione etymologicæ vocis.

Alii contra non minus doctrinæ conspicui pulmenti seu pulmentarii nomine intelligunt quidquid pani adjicitur ut melius comedatur. Atque ita in communi usu loquendi solet usurpari, ut infantis prope exemplis posset demonstrari. Solus hic Hildemari textus sufficit: 507 « Pulmentaria, inquit, multis modis dicuntur. Dicuntur enim de carne, sicut in lib. Genes. dixisse fertur Isaac ad filium suum cum isset in venationem, et de sua venatione fecisset illi pulmentum. Dicuntur etiam de piscibus, sicuti habes in Evangelio, ubi Dominus post resurrectionem suam apparuit discipulis piscantibus, et interrogavit eos si haberent aliquid pulmentarii; et cum venissent de piscibus in terra, viderunt prunam, et super prunam pisces positi sunt. Dicitur etiam pulmentum de leguminibus, sicuti habes in præfato libro Genesios, ubi dicitur: Coxit Jacob pulmentum, quod fuit de lentibus factum. Pulmentum enim dicitur, sicut tradunt magistri, quidquid pani adjicitur, ut melius ipse panis comedatur, sicuti est caseum, et folia porrorum, et ovum, et cætera his similia. Nam caseum si non coctum manducaveris cum pane, non dicitur pulmentum coctum; si autem coctum fuerit, dicitur pulmentum coctum. In hoc loco pulmentum coctum dicitur est quod de oleribus, de caseo, de ovis, et de farina. »

Atque secundo hoc sensu sumendum esse hoc capi-

panem vocabulum quatuor mihi persuadent: Primo, quod verba in legibus accipi debent in sensu qui est ex communi et recepto usu loquendi convenit, non secundum etymologias eorum; alioquin subditos legibus, qui nec vocum etymologias scire tenentur, et frequenter non possunt, ut pote qui studere prohibentur, infinitis prope transgressionibus reiderent obno ius.

Secundo, quod pulmentum primo sensu pisces non complectitur; at qui prohibitos a S. Benedicto pisces assereret, legi neminem. Certe ipsi Cistercienses qui S. Benedicti Regulam ad litteram sibi servandam propulerunt, etsi solis vesci leguminibus, iisque omnino male arctis solerent, tamen aliquando piscibus usos fuisse constat ex S. Bernardo (*Serm. 30, in Cant.*), qui nonnullorum monachorum de victu querelas perstringens, inter alia redarguit eos quod quererentur: « Pisces de stagno aut de lutosa aqua meæ penitus complexioni non congruunt; » et ex Vita B. Rogerii abbatis Eliantii (*Num. 5 et 10 apud Boll. 4 Jan.*), qui obiit anno 1176, cui cum aliquando « piscis non modicus offerretur, ... requisivit an ex eo singuli fratres portionem possent accipere ordinariam, » jussitque illum in commune olus conventus mitti; aliquando etiam in itinere constitutus pisce miræ magnitudinis relectus legitur.

Tertio, quia pulve pro pane veteres utebantur, ut patet ex Plinio (*Lib. xviii*): « Pulve autem, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum est, quoniam inde et pulmentaria hodie dicuntur. » Sed S. Benedictus hic panem ad pulmenta adjicit. Hoc argumentum esse Nicolai Bravi.

Quarto, quod ex Regula tertium pulmentum determinate debet esse ex leguminibus. Unde merito potest inferri alia duo non absolute ex leguminibus, sed ex quocumque alio obsonio præparari posse. Alioquin sanctus Pater sine conditione dixisset, sufficiant monachis tria pulmentaria.

Cum ergo ex communi usu loquendi pulmentum dicatur quicquid **508** panis, ut facilius comedatur, additur; et alioquin S. Pater solas quadrupedum carnes prohibeat, pulmentarium nomine hic omnia ciborum genera quæ vitæ monasticæ proposito conveniunt, aut ei ratione pretii vel suavitatis nimie non repugnant, intelligenda sunt. Quænam vero monachis conveniant ex SS. Patrum factis, dictis, et Regulis accipiendum est.

Itaque S. Hieronymus de cœnobitis Ægyptiis loquens (*Epist. 22*): « Vivitur pane, inquit, leguminibus, et oleribus, quæ sale solo condiuntur: vinum tantum senes accipiunt. » De anachoretis vero: « Excepto sale et pane, ad desertum nihil perferunt amplius. » Similiter de Ægyptiis monachis disserens Cassianus (*Lib. iv, cap. 22*): « Nec tanta cura inter eos parandorum ciborum vel coctionis impenditur, quippe qui maxime xerophagiis vel homophagiis utuntur, et apud quos sæcta singulis mensibus porrorum folia, lapsana, sal frictum, olive, pisciculi minuti saliti, quos illi mendicia vocant, summa voluptas est. »

De Pachomianis ita loquitur Palladius (*Lansiac. D. cap. 39*): « Alii versantur in mensis parandis, mensæ imponentes panes, olera agrestia, olivas, caseos, et extremas caninum partes, et comminuta olera. » Et certe solitas eorum escas fuisse olera, legumina, olivas, allia, herbasque minutas oleo et aceto conditas colligitur ex Vita S. Pachomii: unde et negligentem eorum redarguens ait: « Quomodo hoc facis, cum statuta vivendi leges, et SS. Patres sabbatis atque dominicis omnibus, olera coqui jubeant fratribus vesci volentibus? »

De SS. Patribus in Sina audiendus est S. Nilus (*Hist. cœdis SS. Pat. in Sina, cap. 5*): « Pauci quidem norunt alimentum ex frumento... multi autem vescuntur crudis oleribus et bacis, mensam minime artificum, et nullis condimentis instructam amplectentes, eorum qui obsonia condiunt, et panem conficiunt, curiositatem multum valere jubentes; ne si

A in curando corpore multum temporis ponerent, negligenter essent in eo in quo potius oportet perseverare. »

Non majorem curam in parandis sibi cibis impendebant monachi ad Jordanem habitantes, de quibus in Vita S. Mariæ Ægyptiacæ num. 5 (*Boll. 2 April.*): « Esca illis indeliciens erant divina eloquia; corpori vero indulgebantur necessaria duntaxat, panis et aqua. »

Sancti Gerasimi discipuli quinque infra hebdomadam diebus nihil « quod esset esculentum nisi panem et aquam, et dactylos » gustabant. Sabbato et dominica « cocto utebantur in cœnobio, et parum vini sumebant. »

Neque vero hæc solis in Oriente degentibus monachis singularia existerunt. S. Fintani in Ilibernia sæculo vi abbatis discipulis communis cibis nihil erat aliud nisi olera agrestia, ex ejus Vita num. 2 (*Boll. 17 Feb.*). De monasterio S. Comgalli Vitæ secundæ scriptor num. 26 sic loquitur (*Bolland. 10 Maii*): « Panis

B jsm, et aqua, atque olera tantum erant in illa cœna; lac enim et cætera alimenta in monasterio S. Comgalli visu et gustu antea incognita erant... Postea suadente episcopo (S. Finbarro) et alii **509** sanctis per rationem charitatis lac receptum est senibus et infirmis. » Postea etiam receperunt pisces, ex eadem Vita num. 34. Ex Regula quoque vive idi monachis a S. Davide præscripta (*Bulland. 1 Martii*), « cibum ad necessitatem magis quam ad saturitatem sumebant; ibi quoque et oleribus et sale contenti, lautiores cibos pro fastidio reputabant. Infirmis tamen, vel ætate propectis, vel longo itinere fatigatis, aliquando lautioris cibi oblectamenta procurabant. »

Jam vero si sanctorum dicta consulamus: S. Basilii (*Regul. fus., cap. 19*): « Oportet, inquit, omnimodo illis uti cibis qui et facilius et vilius comparantur, ne prætextu abstinentiæ quæ pretiosiora sunt queramus, et sumptuosiores cibos ex condimentis pretiosis componamus. Sed si quid est quod in unaquaque provincia facilius et vilius comparatur, et quod in usu hominum communiter habetur, hoc ad usus nostros oportet assumi, et ea tantummodo requiri quæ ad vitam pernecessaria sunt, id est oleum et alia hujusmodi, vel si quæ etiam ad infirmantium solamen adhibentur. » Et paulo antea: « Si quid ergo illud est, quod potest vel brevius vel facilius explere hanc necessitatem corporis in cibis, id potius eligendum est. Sed et Dominus, ut opinor, hoc ostendit cum esurientes in deserto rediit; quia cum utique posset majore miraculo copiosiores eis cibos parare, nihil horum fecit; sed simplicem eis exhibuit victum; et secundum Joannem quinque panes hordeaceos et pisciculos duos apponit. De potu vero nec mentio quidem ulla fuit: ex quo sine dubio designatur quod omnibus sufficiens esse possit aquæ usus et per necessarius. »

Similiter Cassianus (*Lib. v, cap. 25*): « Igitur est cibus eligendus, non tantum qui concupiscentiæ flagrantis æstus temperet minusque succedat, verum etiam qui ad parandum sit facilis, et quem ad comedendum opportuniorem vilioris pretii compendium præstet, quique sit conversationi fratrum usuique communis. »

S. Hieronymus Paulinum monachum de instituenda vitæ ratione ita instruit (*Epist. 13*): « Sit vilis et vespertinus cibus, olera et legumina, interdumque pisciculos pro summis duca deliciis. Qui Christum desiderat, et illo pane vescitur, non querit magno pre de quam pretiosis cibis stercus conficiat. »

His concludunt ea quæ ad eundem Paulinum eorum ad præparandos monachorum cibos apud mittens, scribit Severus Sulpicius (*Spicil. tom. V*) in hæc verba: « Postquam omnes equos tuos coquinae tuæ renuntiasse cognovi, credo quia dedignantur officium vilibus præbere pulmentariis; puerulum tibi ex nostra misimus officina, ductum satis pallentem coquere salam, et ignobles hetas acceci juro

condire, vitæque pulsem esurientium faucibus inferre monachorum, piperis nescium, laseris ignarum, familiarum cymini, et apprime callidum herbis suave redolentibus clamosam urgere mortarium. Unum habet vitium, quod hortorum omnium civilis est inimicus, ita ut si admissus fuerit, proxima quæque metet gladio, nec exsaturabitur unquam cæde malvarum. »

510 Denique Evagrius in Monachicis num. 3 (Tom. III Mon. Eccles. Græc.): « Cibus brevem et nullius pretii, non autem multum ac magna cura egentem cape. Quod si prætextu hospitalitatis de sumptuoso in mentem venerit, eam abijce cogitationem, nec illi adhaereas; per illam quippe insidiatur tibi adversarius, quo te a quiete avertat. »

Venio ad veterum monachorum instituta. Regula S. abbatis Isidori ita habet (Cap. 31): « Si habitaveris cum aliquo fratre, et dicit tibi: Coquito; dic: Quid vis? Et si electionem tibi reliquerit, coquito quidquid tibi venerit ad manus. » Regula S. Aureliani ad monachos (Cap. 51): « Carnes in cibo nusquam sumantur, pulli vel cuncta alilia in congregatione non ministrentur; infirmis tantum provideantur et accipere liceat. Pisces vero certis festivitibus, quando sanctus abbas indulgentiam facere voluerit, tunc procurantur. »

Regula sancti Columbanus (Cap. 5): « Cibus sit vilis et vesperinus, monachorum satietatem fugiens, et potus ebrietatem, ut et sustineat, et non noceat, olera, legumina, farina aquis mixta, cum parvo panis paximatio, ne venter oneretur, et mens suffocetur. » Et tamen sancti Columbanus discipulos aliquando etiam piscibus usos fuisse constat ex Vita sancti Galli cap. 6, sæc. II Bene. lic.

Regula S. Isidori (Cap. 10): « Per omnem autem hebdomadam fratres viles olerum cibos ac pallentia utuntur legumina. In diebus vero sanctis interdum cum oleribus levissimarum carnum alimenta. » Et alibi idem S. Isidorus monachorum vitam describens (Lib. II de Eccles. Offic., cap. 15): « Non solum a carnibus et vino abstinent pro sufficientia demandarum libidinum, sed etiam ab omnibus quæ ventris et gutturis provocant appetitum. »

Regula S. Fruetosi (Cap. 5): « Vivant solis oleribus et leguminibus, raroque pisciculis fluvialibus vel marinis; et hoc ipsum quoties se oportunitas fratrum vel festivitatis solemnitate dederit alicujus, servata in his et similibus causis discretionem majoris. »

Regula denique Cujusdam ad virgines (Cap. 10): « Quotidianis diebus sufficere decernimus duo ferula, exceptis pomorum donis, de leguminibus, vel de oleribus conferta, seu farinae qualibet conspersione. »

Ut autem etiam ex nostris aliqua ponamus exempla, discipuli sancti Amarini abbatis « vix panem paximati ad mensuram cum lympharum potu sumebant. »

Idem de primis sancti Benedicti abbatis Anianensis discipulis narrat Ardo in ejus Vita num. 42 (Sæc. IV Ben. part. I): « Pellebatur aliquoties eorum esuries lacte delato a vicinis mulieribus, quoniam ariditate tabuerant corpora eorum, solo viventis pane et aqua. »

Sanctus Ansegisus abbas Fontanellensis in constitutione de victu et vestitu suorum monachorum assignat fabas, pisa, mel, caseum, ova, porcos saginatos ad adipem et lardum, insuper in Nativitate Domini et Paschate aucupastas, pullipastas, et pullos. Ad potum vero vinum et siceram. Ad infirmorum curam, mel et pignenta. »

Cluniacenses sua pulmenta quotidie conficiebant unum ex fabis, **511** alterum ex oleribus; quibus adjiciebant pittantiam vel generale ex caseo, ovis; sola dominica et feria quinta ex piscibus; idque si tamen a quo pretio inveniri poterant. Quid vero sit pittantia, quid generale, docet Udalricus his verbis (Lib. II, cap. 35, et lib. III, c. 18): « Generale appel-

luntia quod singulis in singulis datur scutellis. Pittantia quod in una scutella duobus: verbi: ratia, aliquando pro pittantia absque scutella unum eradi casei frustum, vel quatuor ova: pro generali ova quinque, caseus nunquam, nisi coc. us. » Feria 2, et 6 pittantiam, aliis diebus generale ministrabant.

Tegerensense etiam in Bajoaria monachi raro piscibus vescabantur, ut testatur Gozpertus ejusdem loci sæc. X abbas (Tom. IV Anal.): « In regione, inquit, australi, sicut scitis, habitantes, mor: monachorum, utd. cet, a carnibus abstinentes, captura piscium raro pascimur; quia piscosas aquas minime habemus. »

Quid vero de Cisterciensibus? Certe audiendus est hic Guillelmo abbas Sancti Theodocii de Clarevallensibus loquens (Lib. I de Vita sancti Bern., cap. 5): « Pulmentaria, inquit, sæpius ex foliis fagi conficiebant. Panis instar prophetici illius ex hordeo, et milio, et vicia erat; ita ut aliquando religiosus vir quidam appositum sibi in hospitio ubertim plorans clam asportaverit, quasi pro miraculo omnibus ostendendum, quod inde viverent homines. » Et Fastredus tertius Clarevallensis abbas, arguens abbatem quemdam qui lautius vivebat (Inter epis. S. Bernardi): « Non est hæc vita quam me et te docuit Pater et prædecessor noster Bernardus felix recordationis; nec modus quem nostri sacri ordinis abbates et monachi sequuntur, qui nos pane ex arena confecto, et herbis sine oleo et abdomine cocis enutrierunt, et fabis pisisque ipso etiam Paschati die festo; quæ austeritas, vel similis in omnibus ordinis domibus observatur. » Et ne domestici testes suspecti fortasse videantur, peregrinos proximius, Stephanum Tornacensem, et Jacobum de Vitriaco; quorum prior ad Robertum priorem Pontinniacensem scribens, sic loquitur: « In sudore vultus sui vescantur pane suo, nec eos lascivire et rixari faciunt otium et alienus cibus: tanta in eo parcimonia, ut duobus tantum pulmentis utantur, quæ aut æger ex leguminibus, aut ex oleribus hortus affert; pisce tanto rarius utuntur, quanto frequentius apud eos audiri solet, quam videri. » Et aliter in Hist. Occid. cap. 14: « Piscibus, ovis, lacte, et caseo non vescuntur communitate; quandoque tamen licet raro pietatis intuitu pro pittantiis et summis deliciis iis utuntur. »

Mira sunt ea quæ de Carthusianis scribit Petrus Venerabilis (Lib. II Mir., cap. 28): « Pane surfureo semper utuntur, vino oleo adaquato, ut merito magis villum quam vinum dicatur. Ab omni carnum esu tam sani quam ægri in perpetuum abstinent. Pisces nunquam emunt, sed forte ex charitate datos accipiunt. Die dominico, et quinta feria tantum, caseum vel ova ad vescendum admittunt. Tertia feria, ac sabbato aut legumine, aut olera cocto utuntur. Omni secunda, quarta, et sexta feria pane et aqua sola contenti sunt. » Et Guibertus abbas (Lib. I de Vita sua, c. 10): « Dominica **512** a dispensatore escas, panem scilicet ac legumen accipiunt, quod unicum pulmenti genus a quocque eorum apud se coquitur... Pisce et caseo dominicis et valde festis diebus utuntur; pisce dixerim, non quem sibi ipsi emerunt, sed quem honorum aliquorum virorum largitione susceperint. » Illis concinunt ea quæ præscribuntur in Statutis Guignonis cap. 53, et in Antiquis Carthus. Statut. part. II, cap. 13 et 14.

Ex dictis hactenus liquet quales debeant esse perfectorum monachorum cibi; nimirum viles, inventi et paratu perfaciles, ut sunt fabæ, pisa, radices, olera, legumina, et tructus terræ: « Exemplum frugalitatis, magisterium parcimonie, inquebat olim sanctus Ambrosius (Lib. III in Hexam. c. 7), est herbarum simplicis victu, olerisque vilis aut pomi contentos esse oportere, quem natura obtulit, quem liberalitas Dei prima donavit. Ille salubris, ille utilis cibus, qui morbos repellet, qui resecat cruditates, nullo humani partus labore, sed divino effusus munere, sine satione frugis, sine semine tam dulcis, tam gratus, ut et repletis voluptati atque usui sit, denique ad primas datus

mensas, ad secundas remansit. » Et hæc quidem ille ad omnes, quid vero ad monachos? Cæterum pisces non nisi raro, eosque vilis pretii, atque pro magnis deliciis monachos comedere deceret. Non possumus hic præterire factum singulare sancti Lupicini abbatis, qui, ut refert Gregorius Turonensis (*Lib. de Vit. SS. Pat. c. 1*), ingressus in domum in qua cibi cucurabantur ad refectendum, vidit diversorum ferulorum apparatus magnum, pisciumque multitudinem aggregatam, dixitque in corde suo: Non est dignum ut monachi, quorum vita solitaria est, tam ineptis utantur sumptibus: et statim iussit preparari æneum magnum; cumque locatus super ignem fervere cœpisset, posuit in eo cunctos simul quos paraverant cibos, tam pisces quam olera sive legumina, vel quidquid ad comedendum monachis destinatum fuerat, dixitque: De his partibus nunc reficiantur fratres; nam non deliciis vacent, quæ eos a divino impediunt opere. » Et placere semper placuit illud sancti Ambrosii (*Lib. vii in Luc*): « Indecorum est homines curare de cibo qui militant de regno. » Quibus hæc non arriserint, audiant non me, sed S. Bernardum (*Serm. 30, in Cant.*): « Qui voluerit animam suam salvam facere perdet eam. Quid hic vos dicitis, observatores ciborum, morum neglectores? Hippocrates et sequaces ejus docent animas salvas facere in hoc mundo, Christus et ejus discipuli perdere; quemnam vos e duobus sequi magistrum eligitis? At manifestum se facit, qui sic disputat: Hoc oculis, hoc capiti, et illud pectori aut stomacho nocet. Profecto unumquodque quod a suo magistro didicit, hoc in medium profert. Num in Evangelio legistis has differentias, aut in prophetis, aut in litteris apostolorum? Caro et sanguis profecto revelavit tibi hanc sapientiam, non spiritus Paris. Est enim carnis hæc sapientia. Sed audi quid de ipsa nostri medici sentiant: Sapientia carnis mors est. Item: Sapientia carnis inimica est Deo. Num Hippocratis seu Galeni sententiam, aut certe de schola Epicuri debui proponere vobis? Christi sum discipulus, **513** Christi discipulis loquor. » Et infra: « Quid vero produs temperare a voluptatibus, et investigandis diversitatibus complexionum, ciborumque varietatibus inquirendis quotidianam expendere curam? Legumina, inquit, ventosa sunt, caseus stomachum gravat, lac capiti nocet, potum aquæ non sustinet pectus, caules nutriunt melancholiam, choleram porri accendunt, pisces de stagno aut de lutosa aqua maxime penitus complexioni non congruunt. Quale est hoc, ut in tunc fluvii, hortis, agris, cellariisve reperiri vix possit quod comedas? Puta te, quæso, monachum esse, non medicum; nec de complexionibus judicandum, sed de professione. Parce, obsecro, primum quidem quieti tuæ; parce deinde labori ministrantium; parce gravamini domus; parce conscientiæ; conscientiæ dicere, non tunc, sed alterius, etc. »

Tandem quod ad ciborum condimenta spectat: « Absit procul saccharum, ut Fulensium monachorum verbis utar (*Const. Ful., cap. 59*), cinnaomum, carophyllum, piper, et aliæ species aromaticæ. Nec cuquam nisi forte propter infirmitatem valetudinis indigentia a superiore permitti possit. » Et recte; nam, ut dicebat Guillelmus, abbas Sancti Theoderici (*De Vit. sol. ad Frat. de Monte Dei*): « De condimentis obsecro, ut comestibiles fiant cibi nostri, non etiam concupiscibiles vel delectabiles. Sufficit enim concupiscentiæ malitia sua; quæ cum vix aut nullo modo pertransire possit ad finem explende necessitatis, nisi per viam quantacunque delectationis, si cœperit accipere irritamentum ab eis qui perpetuum susceperunt bellum adversus ejus oblectamenta, sunt duo contra unum, et sic periclitatur continentia. » Certe S. P. Ben dictus alia non vult ciborum condimenta, quæ cum omnibus etiam minus idoneis facile parari possunt; cibos enim a fratribus coqui præscribit; nec ullum a coquinæ officio excusat.

Propter diversorum infirmitates, ut forte qui ex uno

non poterit edere, ex alio reficiatur.] Ne forte in sola pane quis, unicum præparatum pulmentum fastidens, reficeret. Sed quid cum solum propter diversorum infirmitates deo pulmentum S. Pater indulgeat, ut qui ex uno edere non poterit, ex alio reficiatur, unico contentus esse debet monachus, aut ex utroque refici licebit? Respondet Petrus Boherius: « Quamvis bene faciat si a secundo abstineat, et de tali possibili abstinentia teneatur Deo gratias reddere, non credo tamen fratrem peccare, si de ambobus rationabiliter sumat, cum nec Magister hoc tacite hic prohibuerit, vel expresse. » Similiter Hildebrandus: « Hoc sciendum est, inquit, quia potest ex duobus refici, si valet; eo quod non est ejus intentio de hoc, ut si potest de ambobus edere pulmentis, ex uno tantum edat. Et quod in a sit, manifestatur ubi dicit. Addatur et tertium, quia nequaquam dixit et addi et tertium, si solummodo voluisset edere de uno quemlibet. » Idem etiam sentit Menardus. Et sane, ut ipse ait, « male consultum esset superfluis impensis, cum duplicatis pulmentariis, dapes quæ, verbi gratia, quinquaginta monachis sufficerent, pro **514** centum essent apponendæ: maxime cum singulas lances id continere deberent, quod ad unius monachi satietatem sufficeret; quia illi de una tantum edere liceret. » Quibus verbis omnino refutata manet ridicula prorsus et indigna monacho quorundam opinio, qui existimant quodlibet pulmentum sufficere debere ad congruam cujuslibet monachi refectionem.

Ergo duo pulmentaria cocta fratribus omnibus sufficiant.] Recte ex hoc loco Richardus de S. Angelo infert, « quod vicerecani et alii priores non debent habere pura ferula duobus; quia qui omne dicit, nihil excludit seu excipit. »

Et si fuerit unde poma.] Pomorum nomine intelligit omne fructuum genus, quod ex arboribus aut ex herbis nasci solet; nam « quæ nascuntur de arboribus aut de herba, poma dicuntur, » inquit Bernardus Cassinensis.

Aut nascentia leguminum.] Legumem Gazæ dicitur (*In Cass. lib. v, c. 5*), « quidquid e terra satis et siliquis nascitur; » id quod probat ex Varrone lib. 1 de Re rustica: « Legumina evelluntur e terra, non subsecantur ut fruges; quæ quod ita legatur, legumina dicta sunt; » et ex sancto Isidoro, lib. xvii Orig., cap. 4: « Legumina a legendo dicta; veteres enim meliora quæque legebant, sive quod manu legantur neque sectionem requirant. Leguminum plurima sunt genera, ex quibus faba, lens, pisa, faveolæ, cicer, lupinum, grat ora in usu hominum videntur. »

Quid vero per nascentia leguminum hic intelligat S. Pater, docent commentatores. Smaragdus: « Leguminum, inquit, nascentia eorumdem leguminum intelligi tur germina, quæ cum aceto vel aliis fructibus composita ad comedendum sunt apta. » Hildebrandus: « Nascentia leguminum intelliguntur germinantia, quia mos est illius terre, et Romanæ et aliarum provinciarum, mittere legumina in aqua; et cum germinata fuerint, tunc manducant. » Hildebrandus expliat Bernardus Cassinensis: « Nascentia vero legumina dicuntur secundum expositores legumina nascentia, vel germinantia; quando videlicet ponuntur in aqua, et quasi tenera efficiuntur, sicut illa quæ incipiunt germinare, et comeduntur in partibus Romanorum, vel sic germinata, vel cum aceto. » Boherius vero, relatis Smaragdi et Bernardi sententiis, addit: « Vel dic quod appellantur hic nascentia leguminum illa quæ ex leguminibus, id est seminibus vel granis nata, apta sunt ad comedendum, et non ipsa legumina, sive grana, ut patet in cucurbitis, cucumeribus, raphanis, melonibus, peponibus, pastinacis, lactucis, verdolagis, et hujusmodi. » Nascentia leguminum hic proprie esse existimo recens orta legumina, quæ cum sale, aceto et oleo solent comededi, ut sunt lactucæ, et aliæ hujusmodi herbarum,

quas sic condita: *saludam* vocare solent. Et ita intelligit Turrecremata. Paulo laxior est S. Hildegardis explicatio hujus loci: « Fabas, inquit, et pisa, et alia huiusmodi inamina demonstrat, quæ de agro recentia **515** colliguntur, velut poma de arboribus tolluntur, et illa non cocia, sed a cortice ablata pro tertio cibario fratribus apponi jubet. Pisces quoque, et casei, aut ova in tertio cibario intelligenda sunt. » Hæc parum conveniunt cum ea pulmenti notione quam paulo ante dederat.

Addatur et tertium.] Scilicet pulmentum; et illud quidem *crudum* ex antiquo ordine conversat. monast., cap. 11, ex epi-t. Theodemari ad Carolum Magnum, ex Hildemaro, Nicola de Fractura, Boherio, Turrecremata, et Matthia Lamberto; quibus consonat Regula Magistri, concedens « cocia duo pulmentaria, et tertium, quodcumque fuerit, *crudum* cum pomis. » Menardus tamen existimat liberum esse coctum aut *crudum* tertium pulmentum apponere.

Cæterum, ut observat hic Hildemarus, S. Benedictus neque æstivo tempore ad nonam, neque hieme ad seram poma concessit; alioquin tres, cum duas duntaxat ætate permittat; dux, cum unicum hieme indulgeat, refectioes fierent. Ex quo conjicere possumus, jam illis temporibus saltem aliquibus in monasteriis irrepisse consuetudinem fructus ad seram edendi etiam jejuniis diebus, et ad nonam æstivo tempore. De hac ad nonam fructuum comestione exstat Theodemari, abb. ti. Cassinensis, testimonium in epistola ad Carolum Magnum: « Præter hæc etiam æstatis tempore post nonam, si est aliquid de pomis, et singulas phialas nostris fratribus præbemus. » Quod prohibuisse videtur synodus Aquisgranensis, statuens « ut poma et lactuæ, nisi quando alius cibus sumitur, non comedantur. »

Panis libra una propensa sufficiat in die.] De pondere hujus libræ inter se non consentiunt auctores. Libra est duplex, Romana unciarum duodecim, et mercatoria sexdecim; utraque etiam minor Neapolitana. An vero alterutram adoptaverit S. P. Benedictus non constat. Singulare pro suis discipulis libræ pondus instituisse, communis est sententia. Idque persuadent, 1º quod sanctus Pater discipulum suum B. Maurum dirigens in Gallias, cum sacro Regulæ textu pondus libræ panis eidem deferendum secum tradiderit (*Faust. in Vita sancti Maur., num. 29*); quod, si singulare non existisset, haud necesse fuisset illud eo deferre, cum simile in Gallia reperiri posset; 2º quod, everso a Longobardis monasterio, Cassinense Romanum augustinæ S. Regulæ textum cum relicta sibi a S. Benedicto panis libra secum detulerint; cujus pondus, restaurato postea monasterio, Zacharias papa ibidem restituit (*Leo Ostiensis Chron. Cassin., lib. 1, cap. 2*); quæ sane sollicitudo omnino fuisset inutilis, si Romanam S. Pater libræ adoptasset; 3º quod Carolus Magnus, collapsam passim in Galliæ monasteria disciplinam regularem restituere cupiens, missos Cassinum direxerit, qui institutum a S. Benedicto libræ panis pondus, et hemina vini mensuram sibi deberent. Porro Romanam, non Cassinam imperator mittere debisset, si Romanam S. Benedicti libræ, aut heminam admisisset.

Missam a Theodemaro abbate imperatori libræ statim post ejus **516** obitum in omnibus monasteriis, haud dubium, recipi curavit synodus Aquisgranensis, statuens *ut libra panis triginta solidis per duodecim denarios metiatur*; et quidem *antequam cogatur*, ut præfert canonis titulus. Hæc verba illis temporibus omnino perspicua, nostris valde obscura, plurimis divinandi occasione tribuerunt. Nam Gazus in notis ad Cassiani lib. v, cap. 5, hunc canonem de pretio triginta solidorum intellexit, eique suffragatur Dadinus Alteserra Asect. lib. v. Hæterius de pondere quatuor librarum, hoc est quadraginta octo unciarum, uti se ipse explicat, factus, seu

potius illius Theodemari verbis ad imperatorem scribentis: « Direximus quoque pomis quatuor librarum, ad ejus æqualitatem ponderis magis debeat fieri, qui in quaternos quadros singularum libræ: juxta sacrum Regule textum, possit dividi; quæ pondus, sicut ab ipso Patre est institutum, in hoc est loco repertum. » Accessit concilii Aquisgranensis anni 816 decretum, singulis canonicis quatuor panis libras assignans; et tres monialibus, ex quo infert, non minorem monachis quantitatem panis concessam fuisse. Non defuerunt etiam qui solidos pro uncis interpretantes, præscriptam a con-tili libram esse unciarum triginta asseruerint. Niccolaus livavus fatetur concilii sensum assequi se non potuisse; sed interim Cassinense libræ unciarum triginta tria cum dimidia uti legitimum admiitit. Eandem pro Benedictina agnoscere videntur Jacobus Brolius, monachus S. Germani; Pratis, in Supplemento Antiq. Paris., pag. 88, et Andreas Quercetanus in not. ad Bibliot. Cluniae. Difficultatis punctum attingit, sed divinando, vir doctissimus Antonius Yezepius; censuit quippe eam legem de pondere libræ editam more Francorum, qui libræ numericam viginti solidis computare solent; solidum vero duodecim denariis, quem eundem computandi morem etiam in ponderibus olim adhibuerint. Ex quo observatione intulit libræ cudi panis a synodo assignatam constitisse libræ sesquimedia, ut coctæ panis constaret libræ una Parisino more, quæ pro una libra viginti quinque solidis exigit, et hanc demum esse libræ quam sanctus Benedictus propensam appellat. At difficultatis nodum non modo attingit, sed etiam solvit dissertator Gallicus de hemina vini et panis libra Benedictina. Is enim in libello suo (*Num. 25*), anno 1667 Parisiis exruso, atque iterum anno 1788 recusus, ex vetustis Francorum legibus observat, vigesimam partem uncie denarium esse, duodecim vero denarios solidum efflicere; adeo ut tres uncie quinque solidos, et duodecim uncie libræ viginti solidorum constituent. Idem alius argumentis auctoritatibus confirmat noster Mabillonius in præfatione ad sec. iv. Et sic libra triginta solidorum sesquibræ Romanæ continet, hoc est uncias octodecim; quæ post panis coctionem quatuordecim circiter uncias reddit, si panis primarius est; sexdecim, si secundarius. Et hanc esse libræ Benedictinam, quam, eo quod uncis aliquot Romanæ superet, sanctus Pater propensam vocat, mihi multa perauden-

517 Primo, quod S. P. Benedictus veteres monachos in multis secutus duces, tum hac in parte satis probabiliter amulatus est. Porro de illis ita discurrit apud Cassianum abbas Moyses (*Collat. 2, cap. 19*): « Discutientes continentias diversorum, qui vel solis leguminibus, vel o'eribus tantum, vel pomis vitam jugiter exigebant, præposuere cu ctis illis refectioem solius panis, cujus aequissimum modum in duobus paximatis statuerunt, quos parvulos panes vix libræ unius pondus habere certissimum est. » Hanc libræ fuisse unciarum duodecim colligitur ex paximatorum pondere, quod sex uncis constituisse patet ex Palladio, qui agens de Paulo Simplice sic habet: « Fert Antonius et imponit mensuræ quatuor paximidia sex unciarum, et sibi quidem unum mæfecit. »

Secundo, S. Benedictus, ubi major est labor, constituta a se mensura aliquid superaddi permittit. At vero si tantam panis quantitatem, ut volunt præcitati auctores, quæ duobus tribusve hominibus abunde sufficeret, S. Pater dedisset, nihil certe vel edacissimo homini, quantavis fame laboranti, æstu aut operibus attrito, superaddere necesse foret.

Tertio, S. Benedictus non plus ad duas refectioes quam ad unicam, cum jejuniis est, panis indulget. At qui sexdecim, vel quidecim panis uncias ad

unicam refectioem cum duobus tribusve pulmentis homini penitentem sufficere negat, hic non tam sedare famem quam ventrem non dicam replere, sed contentare cupit.

Quarto: « Apud Gallias, inquit Petrus Damiani (*Opusc. 10, cap. 7*), ut specialis viri relatione didicimus, religiosi cœnobiterum Patres videntes plerumque fratrum traditam a B. Benedicto mensuram refectiois excedere, nec se posse intra præscriptum regularis diarii limitem cohibere, tantum duxerunt, ut constitutis quibusdam horarum officiis, et alios adhuc psalmos apponerent, quatenus victus remissionis excessum augmento valeant compensare psalmodiarum. » Quod si de pane intelligatur, tanta non erat libra Benedictina, quæ singulis ad refectioem quotidianam sufficere non poterat.

Quinto, S. Odonem Cluniacensem abbatem, laudant quod mediam duntaxat in die panis libram ede. et. quæ plane laus magna non foret, si libra Benedictina duobus tribusve hominibus reficiendis sufficeret.

Denique Petrus Damiani (*Opusc. 15, cap. 8*) libram panis monachorum ita describit, ut « novem ornicum, vel tria aserum ova libratis lancibus tantumdem pensent. » Porro novem ornicum sive gallinarum ova uncias sexdecim non multo superant. Hæc omnia argumenta æquum rerum æstimatorem persuadent, Benedictinam panis libram uncias quindecim haud superare.

Huicæ vero assertioni opponet non nemo varia libræ panis monachis distribuendi pondera: nam Cassinenses in Declarationibus aiunt: « Ponderus libræ, ut habuimus a monasterio nostro Cassinensi, fuit unciarum triginta trium. » Simile aut parum absimile olim in Fossatensi S. Mauri monasterio servatum fuisse testantur Petrus Boherius et Jacobus Brolius. Item aliud in Suesionensi S. Medardi, quo etiam vicini **518** eidem monasterio Cœlestini Suesionenses utebantur, unciarum triginta duarum. Aliud inuper in Burdegalensi S. Crucis ex parte Cyprio unciarum viginti octo. Denique pondus quatuor librarum Carolo Augusto a Theodemaro abbate missum.

Hæc omnia p. n. era, quæ tanquam falsa et supposititia suspicari aliquis, ut vera et legitima admittimus. Nam pondus Cassinensium, Fossatensium, Suesionensium et Burdegalensium, pondus erat duarum librarum, quæ duobus dividebantur monachis; et quidem libra Cassinensium, Fossatensium et Suesionensium sexdecim erat unciarum, aut eo amplius ante coctionem; Burdegalensium quatuordecim, coctione facta. Nec est quod quis dicat ista pondera non esse æqualia; nam parum pro nihilo reputatur, nec viros æquos hisce minutis diutius immorari decet, de quibus litigare possunt critici, quibus nihil unquam, nisi probaverint ipsi, placebit. Nec est quod quis hæc at in fracto numero unciarum triginta trium cum dimidia; nam id provenire potuit ex unciarum diversitate, quibus nunc utimur, ab illis quæ sancti Benedicti tempore erant in usu. Et certe pondus æneum in Cassinensi sacrario servatum cum hac inscriptione, *Ponderus libræ panis B. Benedicti*, est unciarum triginta novem regni Neapolitani. Cæterum hujusce divisionis exempla non desunt apud veteres; nam Regula Magistri decernit (*Cap. 26*), ut « medius panis pensans libram unam singulis in die sufficiat. » Coquebatur et, o solidus panis duabus constans libris, cujus mediætas, *pensans libram unam*, uti fratri competebat. Simili modo pondus quatuor librarum a Theodemaro abbate Carolo Augusto missum quatuor dividebatur monachis, quod vel ex ipsa Theodemari epistola constat: « Direximus quoque, inquit, pondus quatuor librarum, ad cujus æqualitatem ponderis panis debeat fieri, qui in quaternas quadras singularum librarum juxta sacræ textum Regule posuit dividi. Quod pondus sicut ab ipso Patre institutum est, in hoc est loco reperiunt. » In quaternas ergo quadras singularum librarum dividebatur, id que juxta sacræ textum Regule. Hac ratione

A varia possunt solvi difficultates, quas occasione diversorum ponderum aliquis movere posset, absque eo quod necesse sit recurrere ad ridiculas prorsus ponderum genealogias, quibus odiosus sæcularibus monachos reddere quis conetur. Certe hæc omnia pondera aliquam præ se ferunt antiquitatem; quibus proinde usi sunt majores nostri, quos adeo modica libra contentos fuisse videmus, ut aliquibus vix sufficeret. Nunc vero Cassinenses, Camaldulenses, Fulvienses, et alii communiter monachorum congregationes tantum unicuique panis opponunt, quantum singulis satis sit. Cistercienses etiam sesquilibrium singulis in refectorio ministrasse colligitur ex lib. II de Via S. Stephani, abbatis Obazinensis, num. 27 (*Tom. IV Miscell. Baluz.*): « Post tertiam feram pistrium ingressi, tantam panum copiam invenerunt, ut totus conventus, qui tunc centum viginti et amplius erant, libram panis et dimidiam, more solito, singuli habuissent. » Et hæc de quantitate panis: nunc de qualitate.

B. 519 Veteres monachi paximatibus communiter vescabantur. Paximati etiam panis meminit Regula sancti Columbani, cap. 3. Paximatium autem nonnullis est panis subincricius; aliis panis bis coctus: hinc frequens in Vita Patrum panis sicci mentio. Qualem vero panem monachorum esse voluerit sanctus Benedictus? Haud dubium quin cibarium et grossiorem, qualem panes es dicit; et quem propriis frater conficerent manibus. Exstat Cisterciensium statutum prohibens primarium panem, quem vulgo candidum vocant, fieri, etiam in præcipuis festivitibus (*Instit. Cist. cap. 14*): « Ne fraires carnis et spiritus fragilitate vicii, grossiorem panem abhorere, et lautiores incipient desiderare, ideo stabilimus ne in cœnobis nostris fiat panis candidus, nec etiam in præcipuis festivitibus; sed grossus, id est cum cribro factus. Ubi autem fumentum defuerit, cum scatio licet fieri: quæ lex infirmis non tenebatur; sed et hospitibus quibus visum fuerit album panem apponimus, et minutis in minutione sua, sicut in sententia eorum descriptum est; cujus panis, albi videlicet qui minutis apponitur, sicut et quotidiani pasta in statero posita, nequaquam plus debet ponderare, sed æqua lance appendi. » Notat vero Julianus Parisius (*De Præca vivendi ratione Cister., part. III, c. 3, sect. 1*), Cistercienses olim triplicis speciei panem habuisse: 1º album, pro infirmis; 2º communem, ex frumento erit rato, aut hordeo, secali, avena, milio, sed in scatio factum; 3º grossiorem ex farina hordei, avenæ, etc. Sed quem per scatium non excernebant. Qui panis dabatur 1º in cœna, iis qui ad tertiam partem libræ ad prandium comedisent; 2º per modum penitentis; 3º in elemosynam. Austerior tamen videtur fuisse prima Cisterciensium institutio; ut enim in Vita sancti Bernardi legitur (*Lib. I, c. 3*), eorum « panis instar prophetici illius ex hordeo, et milio, et vicia erat; ita ut aliquando religiosus vir quidam apposuisset sibi in hospicio ubertim plorans, clam asportaverit, quasi pro miraculo omnibus ostendendum, quod inde viverent homines, et tales homines. » Hujusmodi haud dubium erat Ellantiensium monachorum, in diocesi Rhenensi, panis, scilicet « non solum surfureus, sed et adeo amarus, sed et vix inde pauperes fragmenta recipere dignarentur (*Vita B. Rogerii abbat. apud Boll. 4 Januar.*). » Simile aliquid de pane primorum Fulviensium scribit Ludovicus a S. Malachia; sed editæ anno 1631 eorum Constitutiones tantum habent: « Panis cibarius sit, et communis; hospitibus tamen et ægrotis possit melior dari. »

De Carthusianis audiendus est Guigo in S. autis (*Cap. 31*): « Panis quamvis de tritico, torta est; album enim panem non facimus. » Antiqua Statuta Carthusiensium addunt (*Part. II, cap. 14, § 16*): « Nisi pro infirmis. » Inferius tamen ita subjiciunt (*Cap. 32, § 9*): « Antiqua consuetudo est ut duo genera panum, alterum quod pulchrius sit, monachis, faciamus, et alterum conversis; quæ in re cum priori placuerit ut ita fiat, ei contradicere nullus audeat attentare. »

in mss. etiam Cluniacensis monasterii Consuetudini-
on, et in Benignanis, cap. 40, memorantur panis
duo genera, quorum optimus fratribus ministraretur.
Isto tamen optimo erat adhuc melior infirmis tribuen-
dus.

520 Antequam vero hinc dicendum, observa-
tum Benedictinam libram debere esse *propensam*,
quod nonnulli explicant præponeratam, sive ante
pensatam. Ita Smaragdus, Hillemarus, Bernardus
Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Boherius et alii,
iuxta veterum monachorum morem, qui ante panem
librabant quam mensæ apponerent; cujus rei exem-
plum profert Theodoretus de Publico quodam mona-
chorum patre (*Lib. ix de Vit. Patr., cap. 9*), qui
secedens ad trutinam, panis mensuram diligenter
perpendebat, et si quando invenisset plus quam esset
definitum, ægre ferebat, et eos qui ita facerent
hællones appellabat. Atque hunc fuisse ordinis nostri
usum probant varia, quæ etiam supersunt, librarum
pondera.

Verum *propensa* hoc sensu non est vox Latina;
quare cû libram *propensam* interpretantur libram
præponderantem, profusam et largam. Ita Gazæus in
Cassiani l. b. v, cap. 5; Menardus in hunc locum, et
Mabilionis in Præfat. ad sæc. iv, part. 1, quibus
sævent quædam versiones Gallicæ, quæ hunc locum
ita vertunt: *Une livre de pain à bon poids*.

Nicolaus Bravus ex unica voce *propensa* duas facit
pro pensa, quasi diceretur *pro diaria pensa*: cui divi-
sioni refragantur codices mss. et omnes qui hac de re
actenus tractaverunt.

Quod si cœnaturi sunt, de eadem libra tertia pars a
reservatio reservetur reddenda cœnaturis.] Quod duo-
bus modis fieri potest, aut ex eodem pane tertiam
partem post cœtionem dividendo, aut ex eadem libræ
panis massa duos panes conficiendo. Primum innuere
videtur Regula Magistri, cap. 26, fuitque usitatum
apud Cassinenses ad usque tempora Bernardi abbatis,
qui posteriori induxit, uti ipse testatur his verbis:
« Hoc usque ad tempus meum fuit observatum, quod
quædam distinctio fiebat in tertia parte panis, ut non
essent duo, vel tres panes, sed unus. Sed ego videns
hoc non multum esse decens, libram massæ farinæ
in tres partes divisi, ut tertia pars libræ possit non in
pane fracto, sed in integro reservari. » Hujusce Ber-
nardi institutionis meminuit Nicolaus de Fractura, vige-
natque adhuc suo tempore. Ad non ita stricte S. Be-
nedictum esse intelligendum censet Richardus de
Sancto Angelo hunc in locum sic scribens: « Non ita
intelligendum est stricte quod tertia pars reservetur
pro cœna; sed totum quod remanet conservandum
est, quia multi forte non possent comedere de mane
propter naturæ defectum, et comedunt de sero. » Ita
Cistercienses videntur integram ad prandium libram
ministrasse, et sero ad cœnam quod ex prandio re-
siduum erat; unde liber Usuum (*Cap. 117*) ad celle-
rarium pertinere dicit, « illis qui ad prandium usque
ad tertiam partem panis comedunt, ad cœnam de
grossiori pane, ubi habetur, superaddere. »

Quod si labor forte factus fuerit major, in arbitrio et
potestate abbatis erit, si expedit aliquid augere.] Quod
quidem « augmentum, inquit Bernardus Cassinensis,
521 non puto ad panem tantum extendendum, sed
etiam ad pulmentaria. » Idem censent Boherius et
Turcremata, quorum sententiam usus antiquus ordi-
nis confirmat; licet augmentum ad solam libram
panis restringere videatur Nicolaus de Fractura.

Et recte quidem S. Benedictus ait in arbitrio et
potestate abbatis erit, non in voluntate et arbitrio
fratrum; nam et si pius ac misericors in sublevandis
monachorum laboribus albus esse debeat, solatium
tamen istud tanquam debitum non possunt requirere
fratres, quibus ante omnia propositum esse debuit,
panis ac laboribus ad æternam beatitudinis requiem
viam sibi parare. Unde S. Basilius (*Regul. brev., in-
terrogat. 135*) interrogatus « an bene faciat, qui ve-
hementer laborans, aliquid ipse præter consuetudi-

nam exquirat? » respondet: « Omnino si laborem
suscepit, ut premium consequatur a Deo, hinc ejus
levamentum querere non debet, sed operam dare,
ut ad accipiendum Domini mercedem idoneum se
præparet, sciens se ut ex laboribus premium, sic ex
angustiis etiam solatium a Dei benignitate inventu-
rum. Veruntamen cui commissum est ut illud adim-
pleat, *Dividebatur singulis prout cuque opus erat*,
necessario singulos qui laborant cognoscere debet,
eorumque ut par est necessitati providere. » Eodem
sere modo loquitur Regula SS. Pauli et Stephani cap. 17.

Sed quaeritur quis labor major sit intelligendus?
Joannes Bertelius abbas Luxemburgensis « majorem
laborem vocat quo ita defatigantur corpora, ut inde
imbecillitas ad spiritualium perseverantiam acqui-
tur, et quem pro qualitate conditionis et status dis-
creti rerum administratores considerant esse præter
solutum. » Ut, verbi gratia, tempore æstatis cum de-
ros in agris labores habent monachi. Atque ita Theo-
demarus abbas Cassinensis (*In epist. ad Carol. Mag.*),
« cum vero tempus sectionis seni est, inquit, « in
potionem ex melle ad horam quartam laborantibus
patribus propinquant; » et liber Usuum Cister-
ciensis (*Cap. 84*): Tempore messionis, « unicuique in
die libra panis communis et dimidia dari potest, ubi
opus fuerit, et distribui singulis prout tempus et lo-
cus exegerit. Hoc tempore, exceptis diebus quibus
fratres vacant lectioni, unum pulmentum habeant
ad prandium, et alterum ad cœnam, si fieri potest; »
nimirum præter solitum.

Bernardus vero Cassinensis majorem laborem in-
terpretatur « non solum in agris aut operibus aliis,
sed etiam in officii, sicut est in solemnibus diebus,
quando fratres officiis solemnibus dicendis consueve-
runt amplius laborare. » Similiter Boherius et Tur-
cremata, atque ante hos omnes Hillemarus huic
in locum sic scribens: « In diebus vero solemnibus,
vel quando labor factus fuerit, debet dare ad sextam
tria pulmentaria cocta, et quartum crudum, prout
labor fuerit; ad seram vero unum coctum, sicut ipse
dixit, si labor forte factus fuerit major, in arbitrio
et potestate erit abbatis, si expedit, aliquid augere. »

Et quidem eam fuisse antiquam ordinis consuetudi-
nem, solemnibus diebus ad solitum annonam aliquid
superaddere, plurimis **522** potest testimoniis com-
probari. Egregium suppeditat Theodemari abbatis
epistola ad Carolum Magnum: « B. Pater noster, in-
quit, instituit duo cocta pulmentaria in quotidiana
refectione fratribus præparari, et tertium de lega-
minibus crudis aqua infusis. Nos vero ex institutione
majorum nostrorum tria cocta pulmentaria aliis die-
bus, quarta et sexta feria duo tantum reficiendis
fratribus præparamus... Die vero dominico et in
festivitatibus præcipuis etiam quartum addimus pul-
mentum, exceptis secunda, quarta et sexta feriis. »
Simili modo in Fuldensi monasterio Venerabilis Eigil,
testante Candido ejus discipulo (*In ejus Vita, sæc. iv
Ben.*), in die anniversaria Sturmii abbatis, « ob re-
verentiam tantæ solemnitatis, secundum congruen-
tiam monasticæ vitæ, ad victum fratrum cultus
quid solito jucundiusque fieri demandavit. » In anti-
quis etiam Floriacensis monasterii Consuetudinibus
ad diem Paschæ legitur: « Ad prandium debemus
habere tria fercula, primum ova farsa, secundum
piscis, tertium sarpas et porrectans ab hortulano, et
a pistrinario brasellos et pittantiam de optimo vino a
custode viui, et sero gastellos. » Denique in mss.
Romani S. Pauli monasterii Consuetudinibus ad pas-
chalem refectionem triplex præter solitum potionis
propinatio præscribitur, prima a conversis, secunda
a diaconis, tertia a sacerdotibus ministranda, « non
tam pro gula et ebrietate explenda, quam pro cha-
ritate tenenda, et ob amorem Christi. » Idque fieri
posse arbitrantur auctoritate Hillemari in exposi-
tione Regule.

Remota præ omnibus crapula, etc.] Crapula est sa-
perabundantia sive superfluitas ciborum, diciturque

crapula, quasi cuncta e. n. a. cuius cruditate cor gravatur, et stomachus indigestus efficitur.

Pueris vero minori aetate non eadem servetur quantitas, sed minor quam majoribus.] « Tum quia nec tantum potest comedere puer quam adolescentens et juvenis; tum etiam quia ad prandium jejuni non veniunt, cum horas canonicas habeant prævenire. » inquit Boherius in primo comment. S. Benedicto concinit Magister in Regula, statuens ut « minoribus a duodecim annis minus a libra panis in die sufficiat. » Certe pro totum libram panis paulo levioris fuisse colligi posse videtur ex Hildemari ad cap. 30, ubi agens de jejuniis pueris delinquentibus injungendis, « libra, inquit, viginti duos solidos habet quando erudus est panis, ut cum coctus fuerit habeat solummodo viginti, » hoc est uncias duodecim, cum libra aliorum ex concilio Aquisgranensi esset solidorum triginta ante panis coctionem. Ad hunc locum pertinet quod in Vita S. Hugonis scribit Hildebertus Cenomanensis (*In ejus Vita* n. 12, apud Boll. 29 April.): « Quantæ autem discretionis et misericordiæ fuerit, junioribus carnibus impensa demonstrat benignitas: quibus cum minor libra panis et potus ex consuetudine traderetur, ipse tamen parem eis dare constituit, æquum judicans, ut quos idem diei pondus affligebat et æstus, idem quasi jam denarius solveretur.]

Carnium vero quadrupedum omnino ab omnibus abstineatur conestio; præter omnino debiles et ægrotos.] **523** Qui tamen ex mss. S. Benigni Consuetudinibus in Quadragesima, ut sani, abstinerebant; imo etiam in Adventu et a Septuagesima ad caput jejunii, nisi maxima esset infirmitas.

Hic plurimum torquentur aetorum ingenia, quorum sententiæ tres præsertim in classes dividi possunt: 1° eorum qui remittunt solas quadrupedum carnes a S. Benedicto interdictas esse, volatilibus concessis; 2° eorum qui dicunt, tam sanis quam infirmis vetitas esse volatiliam carnem, solis quadrupedibus istis pro reparatione indultis; 3° eorum qui sustinent tam volatilia quam quadrupedia sanis prohibita, utraque vero infirmis permessa. Rem hic pro certo definire non est animus, sat esse existimanti trium sententiarum momenta promere, ut quam sibi ardire viderit, quisque libere sequi possit.

Prima sententiæ triplici nititur fundamento, aetoritate, ratione et praxi. Nam primo ita Regulæ textum intellexit Theodemarus abbas Cassinensis, Carolo Magno imperi tori scribens in hæc verba: « De volatiliis tam caute prudentissimus Pater noster in sua Regula posuit, ut si velint comedere monachi, cum opportunum est, non subjaceant culpæ: si vero eis a suo tale edulium non præbetur abbate, ut quasi ex debito, hoc non possunt requirere. » Theodemarus suffragatur Rabanus Maurus (*Lib. II de Inst. cleric. sup. 27*): « Avium quoque esum, inquit, credo inde a Patribus permissum esse, eo quod ex eodem elemento de quo et pisces, creatæ sunt: nam in Regula monachorum non invenitur aliarum carniarum esum eis interdictum esse nisi quadrupedum. » Ubi quod ait *Credo*, non cadit super permissionem ipsam, quasi de ea dubitaret; sed super permissionis rationem, scilicet quia de eodem quo pisces e elemento aves creatæ sunt. Istud porro Rabani testimonium commendat, quod fuerat ipse monachus Fuldensis monasterii, quod sub strictiori et severiori Regulæ S. Benedicti observatione S. Bonifacius summatim, misso in Italiam S. Sturmio, qui in melius ordinatis monasteriis puriorem veriorumque Regulæ sensum addiceret, a Fuldensibus monachis postea ad praxim reducendum, ac proinde Rabani loqui laud potuit, præter sensum suo in monasterio intellectum. Eadem fuit sententiæ Dietrici Metensis episcopi, qui aliquando loquens de disciplina quam ipse studens in monasterio S. Galli viderat (*Ekkehard. de Casibus S. Galli, cap. 11*): « Erant, inquit, alii qui solis volatilibus, quod unius cum piscibus creaturæ sint, licite uterentur. » His

accredit sancta Hildegardis, cujus hæc verba: « Carnium esus infirmis omnino, debilibusque pro reparatione concedatur. Carnes tam quadrupedum quam volatiliis intelligi volens, et nullas carnes quas homines comedere solent excipiens. At ubi meliora fuerint, a carnibus more solito abstinere, scilicet a carnibus quadrupedum; quia sani illas et succum earum comedere non solent, sed infirmi. Sani vero carnes volatiliis, quoniam mundæ sunt, nec ardentem libidinem cum dentibus in'erunt, manducabant. » Et infra: « De volatilibus r' licet, quoniam comestione eorum sanis non interdicit, etc. »

524 Secundo non sine ratione, aiunt, S. Pater usus est voce *quadrupedum*; nam si volatilia prohibere voluisset, aut simpliciter dixisset a *carnibus omnibus abstinere*, aut utraque simul nominasset, uti S. Cassarius (*In Regul. ad monach. cap. 24*): « Pullos et carnes nunquam sani accipiant; » et sanctus Aurelianus (*Cap. 51*): « Carnes in cibo nusquam sumantur. Pulli vero vel cuncta alitia in congregatione non ministrentur. » Nunc vero cum S. Benedictus solas quadrupedum carnes nominet, signum est volatilia permisisse; cum enim negatur unum, aliud concessit ur.

Hanc ad rationem respondet Richardus de S. Angelo ita revera se habere, « nisi causa prohibitionis eadem esset in concessis et in prohibito; quia tunc ubi unum negatur, aliud etiam negatur. » Porro eadem est ratio de volatilibus ac de quadrupedibus, nimirum penitentia ac refrenanda concupiscentia: imo major pro volatilibus, in quibus est major voluptas, major suavitas, et a quibus a fortiori debet abstinere monachus omnis voluptatis et suavitatis abrenuntians. Jam vero si quis querat cur quadrupedia potius S. Benedictus expresserit quam volatilia? respondet idem Richardus: « Quod frequenter iuvenes unum ut ista carnibus quam alii; et iura etiam ad ea que frequentius accidunt, adaptantur, ut Digest. de Leg., et senatusconsultus, lib. noni. ad r' l' quod homine quadrupedum intelligantur alie carnes, patet per legem Digest. Si quandiu. Pauper. lib. penultimæ, ubi dicitur quod ubi nominantur quadrupedes, intelligi ur et bipes. » Aliter Hildemarus: « Nunc autem ne forte monachi possint dicere, scimus quidem quod volatiliam carnem non possumus, nec debemus comedere, eo quod majorem dulcedinem et suavitatem habent, quam quadrupedum carnes; tamen carnem quadrupedum possumus et debemus comedere, quia minorem dulcedinem et suavitatem habent gustus. Propter hos tales occurrit sanctus Benedictus, dicendo nominatis, ut carnes quadrupedum omnino comedere monachi non debeant, nisi pro infirmitate vel debilitate sua; quia sicut volatiliam carnes pro sua dulcedine et suavitate gustus quam habent, solent carnis provocare stimulos, ita etiam quadrupedum pro sua fortitudine quam habent, virtutem ipsi carnis stimulis ad perficiendum conferent. »

Alteram rationem reperiunt ex ipsa volatiliis natura, quarum carnes cum sint mundiores, nec tantum habeant nutrimenti, ardentem non inferunt libidinem. Quæ ratio est S. Hildegardis.

Huicce rationi reponeret Hildemarus: « Intellexit ipse sanctus Benedictus plus dulces carnes habere volatilia quam quadrupedia, sicut doctores dicunt, et usus comprobat, in eo quod reges et principes propter majorem dulcedinem et suavitatem gustus post carnes quadrupedum in suis conviviis carnes volatiliis præcipiunt sibi præparari; et ideo propter suavitatem gustus, non propter numerum pedum abstinentes et permitentes a carnibus omnibus abstinere non euntur. » Et infra addit: « Volatiliam carnes pro sua dulcedine et suavitate gustus quam habent, solent carnis provocare stimulos. » hinc: « Stimuli **525** carnis magis solent insurgere, ubi major est dulcedo, et major suavitas gustus in cibum percipitur. » Adde quod nonnulla sunt volatilia in qui-

bus non minus reperies succi quam in quadrupedum A
c rubus.

Tertium rationem petunt ex ipsa volatiliū ori-
cine, quæ ex eodem elemento de quo et pisces,
creata sunt: quam rationem tetigit Habanus supra
citatus, etque causa fuit cur promiscue olim
in Quadragesima cum piscibus aves comedere
nonnulli, testantibus Sorate et Nicephoro (*Socrat.
lib. v Hist. cap. 21; Niceph. Hist. Eccles. lib. xii,
c. 34*); et quidam olim pluris facerent abstinentiam
quadrupedum, quam volatiliū.

Sed huicæ rationi opponunt illud sancti Hieronymi
ad Salvinam (*Epi. l. 9*): « Procul sint a convivii
nis phasides aves, crassi turtures, attagen Ioniens,
et omnes aves, quibus amplissima patrimoniam avo-
lant, nec ideo te carne vesci non putes, si suum
agrestium, leporum, atque cervorum, et quadru-
pedum an mantium esculentiam reprobis; non enim
hæc pedum numero, sed suavitate et gustu compro-
bantur. » Et illud Juliani Pomerii (*Lib. ii de Vit.
Contem. cap. 23*): « Si a quadrupedibus abstinentes
phasianis altilibus vel aliis avibus pretiosis per-
fuantur, non mihi videntur reserare delectationes
sui corporis, sed mutare; nec pro abstinentia, sed
velut pro nescio qua immunditia, vel certe, quod
verius est, pro stomachi nauseantis teneritudine,
delicias illas et minus communes ac viles carnes
abjicere, quo possint aliis non solum carnibus, sed
etiam delicatioribus ac pretiosioribus carnibus suas
voluptates explere. »

Tertio, ex his S. Hieronymi, et Juliani Pomerii
testimoniis inferunt, jam ante S. Benedicti tempora
receptum esse apud monachos carnes volatiliū
ad cibum assumere. Et ne quis dicat eos quo-
rundam perversorum monachorum abusum et
immortificationem relaxasse, non probasse, præ-
terto est S. Hieronionis viri sanctissimi exemplum
(*Lib. v de Vit. Patr., libel. 4, n. 15; et Tom. I
Mon. Eccles. Græc., pag. 428*), ad quem aliquando
in prandio S. Epiphanius avem apposuit; quam ille
recusavit dicens: Ignosce mihi, pater, quia ex quo
recepti sum habitum, non manuceavi quidquam
oculium: non dixit quia hoc monachis vetitum est.
Et certe S. Epiphanius non latebant monachorum
vivendi leges, ut eas a viro sanctissimo violari
vellet.

Jam vero post S. Benedictum innumera proferunt
monasteriorum bene ordinatorum exempla, in quibus
volatiliū esus erat in usu: unde si praxis optima
en legum interpretes, eo cludent permissus a S. Be-
nedicto volatiliū carnes. Hujusmodi exempla
habetis in Vita S. Bertoldi abbatis Bobiensis an-
te re Jana monacho ejus descripto, num. 21 (*Sæc. ii
Ben.*), in quo præpositus monasterii triginta fratribus
viperæ custodiibus *anatem* divisisse legitur; in Vita
S. Judoci (*Sæc. ii Ben.*), qui, ut scribit anonymus
in ejus Vita num. 10, *gallinas stui nutrire consue-
rat*; in Vita S. Cuthberti (*Sæc. ii Ben.*) auctore
Peda cap. 36, qui aliquando hospitibus monachis
anem exhibuisse dicitur; apud Arnulfum S. Eme-
ræmni-Ratisponensis monachum de primis Ratispon-
ensibus scribentem, quod *communiter pauperem
annonam habebant, volatilia manducant* (*Lib. ii Dia-
log.*). Et hæc visse non singularem quorundam
monasteriorum 526 praxim, sed communem
omnium fere consuetudinem, probant ex Regula
Magistri, quæ non diu post S. Marii obitum scripta
fuit, hoc est sæculi vii, et magna ex parte constat
ex Benedictina; nam loquens de gyrovagis monachis,
et rationem reddens quare omni vitæ suæ tempore
ternis quaternisque diebus per diversorum cellas et
monasteria hospitantur, dicit (*Cap. 1*) quod « pro
hospitum adventu a diversis volunt quotiæ noviter
suscepti; et pro gaudio supervenientium exquisita sibi
pulmentaria apparari, et animantia pullorum sibi
curant quotidie a diversis hospitibus pro adventu
cultro occidi. » Atque non ita se habuisse usque ad

tempora Ludovici Pii imperatoris, probant ex addi-
tamento ad cap. 27, lib. ii de Institut. cleric. Itabani,
in quo legitur: « Sola quadrupedia, non volatiliū
monachis interdicta. Hoc autem tempore Pii Ludovici
sic immutatum esse dicitur, ut in omni eorum
pulmento sanguine uti liceat, propter nimiam et
aliis damnosam consumptionem volatiliū, quam
faciebant. » Hæc vero immutatio facta est in con-
cilio Aquisgranensi, in quo statutum est (*Can. 8*).
ut volatilia latus forisve nisi pro infirmitate, nulli
tempore comedant; ita tamen (*Can. 78*) « ut vo-
lata illa in Natali Domini, et in Pascha tantum quatuor
diebus, si est unde, comedant; si vero non fuerit
unde, non requiratur per debitum. Si autem abbas
aut monachi abstinere se voluerint, in eorum sit
arbitrio. » Ita nimirum generalem permissam ad
certos dies restrinxit synodus, non quasi præter
Regulam aliquid indulgens: id quod factum est ad
instar Cassinensium, de quibus Theodemarus abbas
ad Carolum Augustum ita scribit: « Volatilia: un-
quam nisi die Natalis Domini, si est unde, usque ad
dies octo comedimus. Similiter etiam Paschalis festi-
debus. » Hujusmodi consuetudo vigeat etiam in
Parisiensi Sancti Germani monasterio, ut patet ex
diplomate Ludovici et Lotharii imperatorum apud
Almonium (*Lib. v de Gest. Franc. cap. 10*), quo
decernunt ut monachi dentur et annis singulis vola-
tilia cum ovis de duobus festis, id est Paschæ et
Natalis Domini; et in Fontanellensi ex Constituti-
one S. Ansegisi abbatis (*In Chron. Font., Spicil.
tom. III*) de vicu et vestitu monachorum, in qua
assignat ad Nativitatem Domini et ad Pascha *avipatas,
pullipatas, et pullos*.

Ad hæc omnia exempla et ad decretum concilii
Aquisgranensis respondet Boherius: « Nisi Regula
hæc hæc præcessisset concilium, putassem hunc
paragrapum inde sumpsisse causam, unde credo
econtra, ut ipsum videlicet concilium ex fine hujus
capitis male intellecto præberet causam edicti. Absit
enim quod Magister bipedales carnes cœnobitis
concesserit, considerande pedum numerum, et
avidum dulcorem. » Hæc sunt præcipue primæ sen-
tentæ momenta, ad secundam venio.

Secunda sententia, primæ omnino opposita, cum
tertia convenit in eo quod volatilia sanis interdicta
esse asserat; discrepat vero in eo quod etiam infirmis
ea auferat. Et quidem sanis vetita esse volatilia
probant auctoritate omnium qui ab annis circiter
nongeutis super Regulam Benedictinam scripserunt
auctorum, una excepta S. Hildegarde. In primis
Smaragdus mentem suam satis explicat dum adducto
527 præsentis Regulæ textu, S. Aureliani et
S. Fructuosi decretum, quo sanis altitua prohibentur,
profert, quorum testimonio S. Benedicti voverit
obscuram explicat ac perspicuam facit. Similiter
Hildemarum, quamvis aliquando dubius hæsisse
videatur an volatilia S. Peter permisit, tamen
abstinentes laudat; aliisque in locis omni postposito
dubio constanter negat concessas avium carnes, ut
videri est in locis supra citatis, tum hoc capite tum
cap. 56. Idem docent Bernardus Cassinensis, Nico-
laus de Fractura, Richardus de S. Angelo, Petrus
Boherius, Joannes de Turrecremata, Theobaldus
Ardalus, Johannes Cræsbreik, Matthias Lambertus,
Nicolaus Bravus, Hugo Menardus, Benedictus
Haestenus, et alii.

Ratio est a fortiori. Si enim grossiores quadru-
pedum carnes sanctus Benedictus vetuit, multo magis
suaviores dulcioresque volatiliū. Nam mens SS.
doctorum est in minori comprehendere majus: quare
cum minus delicatas esse quadrupedum carnes quam
avium, usus et experientia docuerit, hunc dubium
quia quadrupedia vetando, vetuerit et altitua. Ita
fere argumentantur Hildemarum, Bernardus Cassi-
nensis, Richardus, et alii.

Deinde omnino credendum est, inquit Menardus,
a S. Benedicto tales institui monachos, qui pedum

numero delicias escarum d. iudicent, cum ipse capite
36 Regulae carnis esu exceptis agris monachis
accrat. Nec vero inferri potest quadrupedum inter-
dictione volatiliu esum esse permissum; nam cum
unum prohibetur, non statim alterum permitti con-
cludendum est, ut Levit. xix, cum dicitur, *Non ma-
ledicis surdo, nec coram caeco ponas offendiculum*:
male quidem inferret aliquis ex eiusmodi legibus
permitti non surdis maledicere, et videntibus ponere
offendiculum; quia pote t accedere peculiaris ratio,
ut eiusmodi prohibitio fiat, etiam si alterum expresse
non prohibeatur.

Sed ad id quod ex cap. 36, ubi carnes absolute
interdicuntur, inferitur, respondent alii veteres aves
sub carnis nomine non comprehendisse, imo utrum-
que distinxisse, ut videre est in Regula S. Casarii
(Cap. 24): « Pullos et carnes nunquam sani acci-
pant; » et in Vita S. Pardulli (In ejus Vit. Sæc. 3)
qui « nunquam carniu, neque volatiliu esu usus
esse » dicitur.

Tandem hisce rationibus atque auctoritatibus
accedit præxis omnium fere congregationu in
quibus illibata Regulae observatio viguit. Nihil enim
de volatiliu esu in antiquis Cluniacensis mona-
sterii Consuetudinibus ab Ulalrico collectis, imo
propter eum punitis a iungendis monachis legitur in
Vita S. Odonis; nihil in Statutis Lanfranci, Concordia
Dunelm, libro Usu in Cisterciensium, Declaratio-
nibus Cassiensiu, Camaldulensium, aliorumque
monachorum. Exstant quo non paucæ veterum
Regulae, in quibus volatilia expressis verbis pro-
hibentur, ut sunt Regulae sancti Casarii, sancti
Aureliani, sancti Fructuosi, et S. Ilieriorum.

Jam vero quod etiam infirmis volatilia S. Benedi-
ctus abstulerit, 528 hoc se probare existimant
argumento. S. Pater carnes infirmis concessit solum
pro reparatione, non concupiscentiæ explendæ
gratia; at pro reparatione solæ sufficient quadrupe-
dum carnes; solas ergo concessit. Deinde cum
cap. 36, omnes sanis carnes prohibuerit, et aliquas
agris permisit, hic ostendens quasnam indulsit,
solas quadrupedum nominat; quasi diceret: Omnes a
carnibus abstinere debent, præter infirmos, quibus
quadrupedia concedo. Ita fere ratiocinatur Julianus
Parisius in lib. de Prima vivendi Ratione Ci terc.
part. III, ca. 2, sect. 2.

Sed isti oppositæ tertiæ sententiæ, quæ tenet
omnes tam volatiliu quam quadrupedum carnes
sanis esse vitas, utrasque infirmis esse permissas.
Et quidem prohibitas esse sanis volatiliu carnes
probe argumentis supra relat. Posse vero infirmos
licite volucres edere demonstrat ex communi omnium
veterum consensu. Et quidem non delinquit qui
concessa sanis vitia existimant; at qui ea infirmis
esse denegata ante Julianum Parisium novi neminem;
vixque in animu potest induci, hoc sibi monachos
aliquando persuasisse, ut crederent sanis concessa
esse volatilia; si quando iis vesci fuisset infirmis
illu itum. Remansisset enim aliquid antiquæ tradi-
tionis vestigium, quo ab ausu tali revocati fuissent;
agnoscentes omnimodum quod si ab esu volatiliu S.
Pater interdixisset infirmos, multo magis sanos. Et
sic ab esu quadrupedum abstinentiam violare
cæpissent, ut pote in inoris momentis; nem enim de-
repente sit pessimus, sed a minimo incipit. Et tamen
supra vidimus in monasteriis probe ordinatis vola-
tilium esum cum abstinentiæ quadrupedum.

Neque etiam insolitum fuit apud veteres monachos
infirmis concedere volatilia; exstat hæc de re de-
cretum in Regula S. Casarii ad monachos cap. 24,
et in Regula S. Aurelii ad monachos cap. 31, et
ad virgines cap. 34 et 35, a nobis supra cita unt;
quibus accedit Regula S. Fructuosi cap. 5, omnibus
esum carniu prohibens; et servato tamen modera-
mine pietatis erga ægrotorum necessitudines, vel
longe proficiscentium qualitates, ut et volatiliu
esibus infirmi sustententur, et longinquo itineri

destinati, si aut a principe vel episcopo sperantur,
pro benedictione et obedientia degustare non me-
nuant, servantes apud se de reliquo continentiam
consuetam. » Illis adde Regulam solitariorum cap. 43,
et conc. Aquigr. can. 9.

Confirmatur ex praxi, et quidem non posteriorum
temporum, sed S. Benedicto omnino viciniorum.
Cujus illustre habemus exemplum in Vita S. Juniani
abbatis Maricern Is, qui sancti Benedicti Regulam a
B. Mauro acceperat, eique tribus dimtaxat annis
supervixisse creditur. Illic, ut scribit Ulfinus Boetius
(Sæc. 1 Ben.): « Propter usus monachorum, et
maxime pauperum, cepit enutrire animalia, quibus
posuit humana fragilitas soblevari; nam et pullorum
nutrimenta plurima congregavit, quorum carnis
infirmorum inopiam sustentaret, et ova sump tibus
egentium deservirent. » Aliud exemplum proferi Vita
S. Agnelli abbatis (Sæc. 1 Ben.), qui in constructa
a se xenodochio gallinas infirmis ministrasse 529
dicitur num. 2. De S. Benedicto Anianensi abbate
quoque scribit Ardo (Sæc. 4 Ben.), quod « carni
quadrupedum a die conversionis suæ usque ad
extremum vitæ edere voluit; jus e pullo compositum
sumebat, esu a iqua accessisset debilitas. » Denique
S. Ansegisus abbas Fontanelleus in sua de victu
monachorum Constitutione, ad ipsam infirmorum
domum concedit *mutones, herbices, pullos, et ova*.

Ex his tribus opinionibus de mente S. Benedicti
liberum unicuique cedimus quam voluerit sequi, pro-
bantes interim eos qui volatilia sanis omnino auser-
unt. Nam etsi verum esset ea a S. P. Benedicto non
esse interdicta, non tamen inde sequeretur monachos
ex professione sua penitentia additos libere posse
illis vesci; quæ si non sunt vitata ex vi veterum Re-
gulae, non minus sunt prohibita ex vi professionis mo-
nasticæ, quæ vota illius delicias regum convivii reli-
quit.

Quantam sententiam tradit Boherius in primi
comment., ubi sic discurret: « Nota si vis verum ca-
pere intellectum. Magister ponit tres hominu con-
ditiones in hac Regula. Primi sunt sani, et illi nullis
omnino debent vesci carnis. Secundi sunt debiles
et a groti, quibus pro sustentatione natura solam
conceditur esus carniu quadrupedum, ut hic; et
intelligo hic debiles, decrepitos, vel precedentibus
infirmis debilitatis; ægrotos vero patientes, sed
non confusse, ut capite, ventre, aut renibus; sicque
exponit hic omnino, id est secundum veritatem, vel
id est non fecte. Tertii vero status infirmi, in quibus
suppliciter conceditur pro reparatione natura esus
carni; unde nedum quadrupedibus, imo et car-
nibus bipedalibus quæ sunt magis reparativæ et nu-
tritivæ, vesci possunt. » Idem docuisse videtur Gu-
ido Juvenalis in sua versione Gallica: quonquam ex
eodem Guidone, aut ejus correctore monacho Clare-
vallensi quintam sententiam proferat Haestenus, quæ
censet (Lib. x, tract. 6, disp. 2) « vegetis ac sanis
omnem carnis esum, ægrotis vero quadrupedum
tantum interdictum, adeo ut solis volatilibus in mor-
bo vesci las sit; » carnis quadrupedum non, nisi
ubi sanitati infirmorum conveniant, concessis, id
quod raro contingit. Itæ sententiæ refutationem non
indiget.

Neque vero simpliciter dicit S. Benedictus a car-
nibus quadrupedum esse abstinentum, sed omnino,
inquit, sive ut in quibusdam codicibus legitur, *omni-
modo abstinatur comestio*. « Qui », inquit Bernardus
Cassin., non debent comedi secundum hanc Regu-
lam frustatim carnes incisæ, et hoc est omnino. »
A hinc Boherius: « Et est contra illos qui carnes ca-
pulas in refectorio comedunt, quas vocant morta-
rorum, asserentes forsitan post hujusmodi trita-
tionem carniu speciem minime remanere; quia, ut
dicitur primo Physicorum, in divisione carnis con-
tingit devenire ad carnem minimam; quæ si ultra
dividatur, non remanet species carnis. » Ubi ob-
servare obiter licet quo tandem homines propulerit

carnem edendi cupiditas, ut etiam abstinentiam se violare minime crederent, si minutas ante carnes comederent; quasi **530** vero aliter quam minutas saltem dentium ministerio carnes manducari posseint. Sed huic morbo remedium afferre conatus est Gregorius papa IX hoc edito statuto (*In Constit. pro monac. Benedict.*): « Et sicut interdiximus esus carnum, ita farsaturas de certis carnibus denegamus. »

Quod autem hic de carnibus minutis dicitur, idem de adipe asserendum est: « De pinguedine, inquit Hildemar, scimus quia caro quadrupedum est, manifestum est quia non est manducanda. » Ejus tamen usum monachis indulgit concil. Aquisgran. concedens (*In cap. 36*), « ut fratres aliquid pinguedinis in victu quotidiano habeant, excepta sexta feria, et diebus octo ante Natale Domini, et a Quinquagesima usque ad Pacha. » Quod statutum paulo r. strinxere postea Cluniacenses, in Septuagesima adipem cum alleluia sepelientes, quæ consuetudo in omnibus passim monasteriis recepta fuit, ut videre est in Concordia Dunstani, in Statutis Lanfranci, in mss. Germaniæ Consuetudinibus, et in libro Usuum Berconensium. Imo toto etiam Adventu adipem auferunt Dunstani, Lanfrancus, et Petrus Venerabilis. At quod sextam feriam ab esu pinguedinis eximunt Patres Aquisgranenses non videntur observasse Cluniacenses, quibus postmodum Petrus Venerabilis iussit (*Statut. 10*), « ut universi fratres Cluniacenses omni sexta feria præter Nativitatem Domini, si eadem die occurrerit, ab adipe abstineant. »

Hujus indulgentiæ causa duplex afferri potest. Prima fuit in compensatione volatilium, quorum usum excepta Nativitate et Resurrectione Domini prorsus sustulerat. Ita docet additio ad cap. 27, lib. II, Rabani de Institutione cleric., ubi legitur, « sola quadrupedia, non volatilia monachis interdicta. Hoc autem tempore Pii Ludovici sic immutatum esse dicitur, ut in omni eorum pulmento sanguine uti liceat, propter nimiam et aliis damnosam consumptionem volatilium, quam faciebant. » Altera fuit propter defectum olei, ut discimus ex Ruperto (*Lib. IV, in Reg. S. Ben.*), cum respondens clericis regularibus, hoc nomine se monachis præferentibus, quod usum adipis sponte abjecissent, ait: « Hoc neque illis augere, neque his minuire altitudinem meriti; Ecclesiæ namque Dominus claves regni cælorum in B. Petro tradidit: Ecclesia autem tantam potestatem habens generali synodo monachis, quoniam olei copiam non haberent, non carnes, sed carnibus cognatum indulget adipem. » Eo respectu videtur Grimlaicus in Regula solitariorum statuens (*Cap. 45*), ut « in his regionibus ubi defuerit oleum, si necessitas exposcerit, adipe utantur interdum. »

Quod de carnibus minutis ac de pinguedine, idem de ovis, quæ sunt de pississima gallina: substantia iudicium ferendum est ab iis qui negant volatilia a sancto Benedicto indulta; unde et sanctus Junianus in suo monasterio (*In ejus Vita*) « pullorum nutrimenta plurima congregavit, quorum... ova sumptibus egentium deservirent, » non monachorum. Et tamen Leo abbas Cavensis ova gallinacea hospitibus exhibuisse perhibetur in lib. III Dial. sancti Victoris papæ, cap. 8.

De lacte, butyro, et caseo, in quibus major est difficultas, audiendus **531** est Boherius. « Quamvis siquidem in hac parte prædicer rigorosus, et os meum condemnet me, puto plane quod regulari honestate valentes corpore cænobitæ uti non possint adipe, lacte, ovis, ac caseo; par enim est, inquit canon Gregorii, ut qui a carne animalium abstinemus, ab omnibus quæ sementinam carnis trahunt originem, jejunemus. » Constat tamen veteres monachos, ipsos etiam Cistercienses lacte et caseo frequenter usos fuisse. Et certe, uti observat Hildemar, « lac et caseus non est caro, quanquam de carne exeant, eo quod non caro in lac vertitur, sed ipse cibus vertitur in lac Dei dispositione ad filios Christi nutriendum; »

quemadmodum vinum quod de vite exit non est vitis, nec oleum quod de ligno, est lignum; sed succus terræ, qui et in vinum vertitur et in oleum.

Quid vero censendum est de his qui carnis abstinentiam violant? Hos Petrus Venerabilis corvinos monachos ac ferinos vocat (*Lib. VI, epist. 15*), qui sanguineis dapibus jugiter inhiant; S. Odo incunctanter apostatas appellat (*Lib. III Collat. num. 17*): « An non est apostasia, inquit, de habitu et victu traditiones Patrum contemnere, cum Deus terminos Patrum transgredi interdixerit, despectaque victus qualitate vel quantitate per B. Benedictum præfixa, sanguineas dapes cum filiis Israel desiderare? » Et certe abstinentia a carnibus inter præcipua vitæ monasticæ instituta semper considerata est; unde etiam sanctus Vitalis abbas ordinis sancti Basilii (*In ejus Vita, n. 18 apud Bolland.*) successorem suum instituens, inter alia jubet ut « in monasterio carnes comedi non permittat: » quam legem etiam ad fabros aliosque sæculares operarios intra monasterii terminos laborantes extendebat sanctus Theodorus Siccota (*In ejus Vita n. 63, Boll. 22 April.*), quos ex de causa ad oppidum remittebat. Imo inter objecta Græcorum tempore Michaelis Cæsarum Latinis impropertarunt (*Humberti lib. contr. Græc. calumnias*), quod sanctus Benedictus infirmis carnis esum concedit; et inter querelas quas Innocentius III tempore adversus Latinos renovavit, quinquagesima tertia hæc erat: *Ipsorum monachi carne vescuntur. Quid quod monachis ad Ecclesiæ dignitates assumptis, extra infirmitatis necessitatem, carnibus vesci prorsus illicitum erat? Cujus rei illustre habemus exemplum in persona Hincmari ex monacho Dionysiano archiepiscopi Rhemensis, quem ex morbo recens convalescentem Pardulus Laudunensis episcopus monet, « ne a lardo sive quadrupedibus abstinere, donec sanitas confirmetur, et sic ad siccos, et miseros, tardioresque monasticos cibos redat. »*

Quapropter haudquaquam mirum videri debet si sanctus fructuosus monachum qui abstinentiam « violaverit, et contra sanctionem regulæ usumque veterum, vesci carnibus præsumperit, sex mensium spatio retrusionis et penitentiae » subjacere decernat (*Cap. 5*). Quæ totidem verbis in excerptis ex lib. II Pœnit. Egberti episcopi Eboracensis leguntur (*Apud Spl. tom. I Conc. Angl.*). Et Gregorius IX in sua Constitutione pro monachis Benedictinis: « Si quis, inquit, comedere carnes contra prædicta præsumperit semel vel etiam secundo, regulari subiacet disciplina; si tertio, quarta et sexta feri proximis in pane et aqua jejunet. Quod si in consuetudinem duxerit, subjaceat gravi culpæ. Abbas autem si in hoc deliquerit, secunda, quarta, et sexta feria sit pane et aqua contentus. Si autem in consuetudinem duxerit, nec monitus a diocesano, vel visitatoribus corrigere voluerit, administratione privetur. » Simili fere modo Benedictus XII in bulla ad monachos Cistercienses jubet ut monachus vel conversus abstinentiæ transgressor, « tribus diebus pro qualibet carniū vel dictorum pulmentorum comestione jejunare in pane teneatur et aqua; et quod nihilominus quolibet ipsorum dierum in capitulo regularem accipiant disciplinam. Sed abbas inhibitionis præfate transgressor non ad disciplinam ipsam, sed ad hujusmodi jejunia teneatur. Et si scienter hæc omiserit negligenter scire observari, etiam ex negligentia hujusmodi teneatur ad jejunia prælibata: quæ quidem poenæ nulli remitti valeant, nec super eis vel ipsarum parte aliqua cum aliquo dispensari. Quod si aliqui super esu carniū vel pulmentorum prædictorum sæpe inventi fuerint delinquentes, seu esum ipsum contra ordinationem hujusmodi frequentantes, et per abbates proprios quod a talibus abstinere canonice moniti non desiterint, sint post monitionem hujusmodi per biennium eo ipso inhabiles ad quæcumque officia et administrationes in eodem ordine obtinenda; obtinentes vero illa removeantur, si abbatibus

eorum visum fuerit. » Præterea in libello Antiquarum Definitionum ord. Cisterc. hæc lego (*Dist. 13. c. 2*): « De carnibus edendis seu ministrandis illud irrefragabiliter teneatur, quod in R. Benedicti Regula continetur. Igitur extra infirmitoria nostra carnes nullatenus a personis ordinis comedantur, nisi a transeuntibus magnum mare, quandiu fuerint in mari. Qui contra fecerit, in sententiam excommunicationis incidet ipso facto. Et si officialis fuerit, ab officio depunatur, nec deinceps ad aliquod officium promoveatur sine licentia capituli generalis. Monachus vero vel conversus non officialis pro qualibet vice per mensem privatus moneat habitu regulari. Eidem pœnæ subjaceant moniales, conversi, et capellani earumdem, licet nobis in habitu sint disformes. » Qui abstinentiæ a carnibus transgressionem inter leviores culpas recensent, dubito an pro levi et veniali transgressionem taliter plecti vellent. Certe Casalini abstinentiæ transgressores aut carnes hospitibus in monasterio apponentes, tot diebus jubent in pane et aqua jejunare, abolutionemque a tali peccato abbati reservant ex mss. Constitut. cap. 56. Taceo pœnas divinas, quibus in hujusce statuti infractores supremum rerum Arbitrum non semel ultus est. Aliqua hujusmodi vindictæ exempla offendentes apud Joannem monachum in Vita sancti Odonis. At prætermittere nequeo quod de Laudunensi sancti Joannis monasterio scripsit Hermannus monachus (*Lib. III de Mir. S. Mar. Laudun.*), scilicet quod « nullum quadrupes animal intra murum seu portam abbatiæ intrare poterat, quod non statim in rabiem et in insaniam verteretur. Unde etiam si quando rex, vel episcopus, vel alii principes ad ipsam abbatiam veniebant, omnes equos eorum extra portam oportebat dimittere, et ipsi pedites ad ecclesiam procedebant. »

533 Sed quaeritur num saltem abbas cum fratribus dispensare possit a carnis abstinentia? Quæstionem solvit Petrus Venerabilis, edito statuto (*Statut. 12*), « ut exceptis infirmis, vel omnino debilibus, carnibus nullus vescatur. » Cujus statuti rationem red-

dens ait: « Causa hujus instituti fuit ipsa Regulæ auctoritas, in qua hoc idem præcipitur, et ne sanus, et integris viribus monachus carnem comedat prohibetur. Insuper etiam quia nulla rationabilis causa mutandi hujus capituli inveniri poterat, sicut in quibusdam aliis ejusdem Regulæ olim mutatis capitulis a Patribus inventa est. » Et ad priores custodesque sui ordinis scribens (*Lib. VI. epist. 15*): « Et ne, inquit, tibi recurrere liceat ad id quod solet, ut dicas et hoc capitulum (scilicet Regulæ 39) sicut et alia quædam a sanctis quibusdam Patribus certa ratione mutatum. Respondeo aliter est. Si enim de novitiis suscipiendis, si de opere manuum, si de vestibus et quibusdam aliis similibus a bonis Patribus post sanctum Benedictum mutatum est, non dubia, sed certa et rationabili causa factum est: et causa vel ratio, quia his a me in duabus epistolis domino abbati Clarevalleensi directis studiose descripta est, licet iterare superfluum judico: si adeo studiosus fueris, ibi plene reperies. At hujus capituli prævaricatio qua ratione excusabitur? Qua causa sospes et integris viribus monachus carnibus utens reus non esse monstrabitur? Dic, quaeso, si quid habes, et aliqua vera vel verisimilis ratio est. Carnes tibi si potes vindica. Non habes, non habes, inquam, ut æstimo quid dicas; non habes plane unde perjuriæ nævum, ne dicam noxam expurges: obviat Regula, contradicit justitia. » Cum ergo frangendæ abstinentiæ a carnibus causa rationabilis offerri nulla queat, manifestum est nec abbatem cum monachis circa esum carniū dispensare posse, nisi forte in certis quibusdam casibus extraordinariis, qui vix intra mille annos semel eveniant. Cæterum nondum nobis reperire licuit summorum pontificum bullas monachis Benedictinis ter in hebdomada carnes edendi licentiam facientes; aut si quæ sunt, certis quibusdam monasteriis pro causa rationabili, et hoc forte ad tempus, non vero omnibus et pro semper datæ fuerunt. Imo non pauca occurrunt conciliorum decreta quibus intermissa in cœnobii a carnibus abstinentia restituatur.

CAPUT XL.

De mensura potus.

Unusquisque proprium habet donum ex Deo: alius sic, alius vero sic. Et ideo cum aliqua scrupulositate a nobis mensura victus aliorum constituitur. Tamen infirmorum contuentes ^a imbecillitatem, credimus heminam **534** vim per singulos sufficere per diem. Quibus autem donat Deus tolerantiam abstinentiæ, propriam se habituros mercedem sciunt.

Quod si, aut loci necessitas, vel labor, aut ardor ætatis amplius ^b poposcerit, in arbitrio prioris consistat, considerans ^c in omnibus, ne subrepat satietas

^a Hild., *Considerantes*. Oxon., *cogitantes contuentes*.

^b Conch. *deest amplius*.

aut ebrietas: licet legamus, vinum omnino monachorum non esse. Sed quia nostris temporibus id monachis persuaderi non potest, saltem vel hoc consentiamus, ut non usque ad satietatem bibamus, sed parcius: quia vinum apostatare facit etiam sapienter. Ubi autem loci necessitas exposcit, ut nec supra scripta mensura inveniri possit; sed multo minus ^d, aut ex toto nihil; benedicant Deum qui ibi habitant, et non murmurent. Hoc ante omnia admonentes ut absque murmurationibus sint ^e.

^c Al., *considerantis*.

^d Conch., *sed minus*. Hild., *sed multum minus*.

^e Al. *addunt fratres*.

COMMENTARIUS.

Unusquisque proprium habet donum ex Deo: alius sic, alius vero sic. Ex hoc Aristoteli effato regulam victus aliorum S. P. Benedictus accepit, ut nimirum juxta acceptum a Deo donum unicuique tribuatur: quam pariter normam in Regula sibi ab angelo tradita secutus est S. Pachomius (*In ejus Vita*), singulis juxta vires suas edere concedens et bibere; pro modo

D vescentium laborare compellens, neque comedere modeste, neque jejunare prohibens.

Et ideo cum aliqua scrupulositate a nobis mensura victus aliorum constituitur. Eandem difficultatem olim expertus est Cassianus, uti ipse testatur in lib. V, cap. 5.

Tamen in infirmorum contuentes imbecillitatem. « His

infirmorum imbecillitatem non pro corporis aegritudine, sed pro animi dicit imbecillitate, inquit Smaragdus; non enim abstinentiam exterius corpus valet implere, nisi ei interius animus consenserit abstinere; multi enim abstinere poterant propter concessam salutem; sed non valent propter animi imbecillitatem. » Eodem modo loquitur Hildemarus, Bernardus Cassinensis, Richardus de S. Angelo, Boherius, et alii. Unde merito redarguas Antonium Perizonium, qui se is existimat debilius concessam a sancto Benedicto vini heminam. Sane 535 cum sanctus Pater tarde venientem ad mensam solum reficere jubet, *sublata ei portione sua vini*, non de infirmis debilibusque loquitur, sed de sanis maxime. At de his videtur Haestlerus lib. x, tract. 4, disp. 3.

Credimus heminam vini per singulos sufficere per diem.] De nomine heminae consentiunt inter se viri eruditi; at de mensura ipsa non parum litigant. Jacobus Brolius Parisiensis Sancti Germani monasterii monachus, vir doctus et religiosus, varias diversorum sententiarum refert, nulli tamen certo adhaerens. Prima est Petri Masii abbatis Casalis Benedicti, qui in Constitutionibus sanctae congregationis (*Const. ms. Casalis Ben.*, cap. 57) heminae mensuram ita definit: « Hemina, sicut a quibusdam expositoribus Regulae accipimus, est mensura continens unam libram cum quarta parte alicujus liquoris; et est quasi tertia pars quartae vini Parisiensis. » Secunda est Smaragdi, qui sanctum Isidorum describens (*Isid. l. xvi Orig.*, c. 25): « Hemina vini, ait, appendit libram unam, quae geminata sextarium facit. » Cujus opinionem sequitur Julius Rhodiginus lib. xviii Antiq. Lect. Tertia est Fossatensium, qui quondam duo pondera plumbea ostendebant; unum panis unciarum triginta trium cum dimidia, alterum vini unciarum triginta quinque. Quarta Cassinensium, qui in suis super Regulam Declarationibus asservunt heminam esse « multo plus quam communi necessitati unius monachi sufficiat. » Quinta eorum qui « heminam Benedictinam Dionysiana Parisiorum pintae aequant. » Ac tandem ita concludit: « An vero aeneum vas, quod Fossatenses ostendunt, sit illud B. Mauro a sancto Benedicto datum, non satis constat. » Ex his postremis verbis patet Brolium Fossatensem heminam pro Benedictina non agnovisse, sed nec ulli praedictarum opinionum adhaerisse; cujus proinde mentem non satis assecutus est Gallicus dissertator de hemina vini et libra panis Benedictina, ut illum tam mordaci laceraret censura, quam sane non meruit vir optimus et doctus; qui si quid aliquando erravit, error aut excusandus, aut certe non ita effereendus. Et revera cum nullam amplexatus sit sententiam, si Fossatensem referas mensuram alii dicit: « Et haec quidem sobrio, pulmonisque in integritate conservandi studioso monacho sufficere poterat, cheopina in prandio, et altera in coena non collatione sumpta; » joculariter et ironice locutus fuisse potius credendus est. At num Brolium aliquando legerit dissertator, merito dubitaveris: nam discernens discrimen quod inter ostensas Boherio et Brolio in Fossatensi monasterio mensuras intercedit, absolute dicit Boherio monstratam fuisse mensuram, Brolio contra pondus; deinde datam S. Mauro a B. Benedicto heminam fuisse aeneam; Brolio monstratam fuisse pondus plumbeum. Sed an ista convenient cum Brolii textu judicent aequiores viri. An vero aeneum vas, inquit Brolius, quod Fossatenses ostendunt, sit illud B. Mauro a S. Benedicto datum, non satis constat. Certe ecce vas, et illud aeneum, quod tamen non vetat quominus una cum vase pondera etiam asservata fuerint in Fossatensi monasterio. Et haec obiter dicta sunt, non quasi approbando amplas illas mensuras vini, quas ultro rejicio.

536 Oppositam omnino praefatis auctoribus sententiam secutus est Menardus noster. Illic majori cum examine res discutens, advertit heminam esse semisextarium, eamque constare sex cyathis, cyathum drachmis decem, ac consequenter heminam drachmas

A habere sexaginta; unde cum unciam non existant nisi drachmae octo, intulit heminam non plus prudere quam septem uncias et semis. At Menardus computum de Graecorum, non de Romanorum hemina in eligendum esse existimavit Gallicus dissertator.

Paulo liberalior fuit Nicolaus Bravus, auctor Pisanus; nam uncias omnino decem heminae dedit. Eandem esse heminae mensuram docuit dissertator Gallicus a nobis jam citatus, eo in libello quem de hemina vini Benedictina anno 1667 Parisiis publici juris fecit. Is enim probat heminam esse semisextarium; sextarium sextam congii partem; congium uncias constare omnino centum viginti; cujus rei periculum factum esse assertit ad antiquum congium, qui Romae in aedibus Farnesianis asservatur; ex quo intulit heminam uncias plus quam decem continere haud posse. Sed quidquid sit de congio Farnesiano, qui tamen facta proportione ad veterem uncias Romanas, non omnino inventus est ex aequo respondere, tota dissertatoris disputatio super Romanam, non solum Benedictinam heminam cadit; quod interim monstrandum incumbet.

Mediam, et quidem, ut mihi videtur, tutiorem in itinere nosse Mabillonius, uncias decem et octo diminae Benedictinae heminae tribuens. Is occasione data decem annis post editam dissertationem Gallicam in praefatione prima ad saeculum IV Benedictinum, laudata imprimis dissertatoris eruditione, concedit quidem veterem heminam Romanam decem tantum uncias constare, at de qualibet hemina id dici posse negat, atque pro variis regionibus, variisque temporibus, etiam varias mensuras ac pondera: id quod probat tum ex praeepto Caroli Calvi pro stipendiis clericorum Sancti Petri, qui sanctimonialibus Sussionici Beatae Mariae Parthenonis subjeti sunt, quod singulis sacerdotibus per singulos dies heminam, id est tres libras vini tribuit; tum ex vetustissimo auctore, quem in Rhemensi Sancti Remigii archimonsasterio saeculo IX describebat Bertigarius monachus; qui auctor vetustissimus in tractatu de Ponderibus et Mensuris de hemina sic loquitur: « Apud quosdam cyathi novem heminam facere videntur, quod sunt drachmae nonaginta. Apud quosdam vero ac tabulis quatuor, quod sunt drachmae quadraginta octo. Hemina autem iuxta quosdam appendit libram unam; apud quosdam in vero libram et dimidiam. » Deinde quibusdam aliis de sextario, de chonica, et de congio interjectis, addit: « Sed has mensuras ad votum principum vel judicum esse deprehendimus. » Quod confirmat concilium Aquisgranense anni 816, cap. 122.

Ex his concludit, 1° incertum esse an permanserit Romae ad usque sancti Benedicti tempora antiquae mensurae norma; 2° etiamsi Romae 537 permansisset, dubium esse num tota vignerit in Italia, variae enim pro variis locis ac civitatibus passim habebantur mensurae; 3° etiamsi in tota Italia viguisset, sanctum Benedictum potuisse, et revera instituisse novam vini heminam. Et certe id probant ea argumenta quae superiori capite de libra panis exposuimus; quaeque ex aequo militent pro hemina vini.

Jam vero quantum caperet connexa a sancto Benedicto hemina investigans, supponit conservatam fuisse in Cassinensi monasterio ad usque tempora Caroli Magni: quod facili negotio probari potest. Deinde Carolum Magnum missos direxisse Cassinum, qui praedictam heminae mensuram cum libra panis in Galliae monasteriis promulgandam ad se deferrent; eamque a Theodemaro abbate missam revera accepisse; et ex decreto concilii Aquisgranensis in omnibus Galliae monasteriis tempore Ludovici Pii imperatoris fuisse receptam. Quod probat ex Hildemaro auctore coaevo, qui hunc Regulam sancti Benedicti locum explicans, haec habet: « Unde Carolus rex qualiter ipsam heminam intelligere ac scire potuisset, misit Theodemum ad ipsum monasterium videlicet sancti Benedicti; et ibi reperit antiquam heminam; et iuxta illam heminam datur monachis vinum; si-

militariter et juxta illam habemus et nos. » Ex hoc testimonio cum perspectam omnino sancti Benedicti heminam habuerit Uldemarus, eam paulo largiorem fuisse Romanam demonstrat ex alio ejusdem Hildemari loco ejusdem capituli, ubi exponens sancti Benedicti sententiam crapulae occasionem a monachis amovere volentis, ait minuculam esse mensuram ei qui de sola hemina mensura crapulam sentit, id est qui aut in locutione, vel in ingressu vacillat. » Quod nulli quantumvis infirmo capiti accidere posset, qui unico semisextario Parisiensi in diem uteretur. Ad hoc argumentum quid respondere posset dissertator plane non video; nude et illud in suis repositionibus tanquam nimis incommodum silentio praetermisit. Idem tamen demonstrari posse videtur ex Regula sancti Fructuosi capite 5, quae sextarium inter quatuor fratres dividi jubet, hoc est unicuique mediam heminam tribuit. Nam si adeo parva sui-set heminae mensura, satius omnino fuis-et, vinum prorsus auferre monachis, quam tantillum per diem concedere.

Postea heminae capacitatem amplius discutens rem factis demonstrandam esse asserit; atque imprimis exemplum ex Regula Magistri (Cap. 27) petiit proferre, ex qua tres in hemina calices comprehendit demonstrat. Haec Regula Magistri non suam singulis fratribus heminam sive vas vinarium assignat, sed ex eodem vase omnibus misceri praecipit, primo quidem aestivo tempore singulis singulos merus, id est meri calices, deinde caldos omnibus quaternos extra illum merum; et, cum ad sextam reficitur, ternas sera portiones. Hieme vero ad refectonem sive sextam, sive nonam caldos duntaxat ternos. Ne quis autem in tali institutione abusus subreperet, ipsam calicis mensuram, in qua singuli libenter, determinavit, ne forte plus quam par esset, aliquis vini exhauriret.

538 Calix vero, inquit, seu galleta, per quem erit in diversis v'icibus ministranda, talis sit, qui tertius implet mixtam heminam. Tres ergo hemina calices continebat, quos ubi aliquis ministrasset, mixta, id est jam propinata esset hemina.

Id confirmat ex Regulis sancti Fructuosi et sancti Isidori, qui Benedictinam praeculis habuerunt, ejusque ritus expresserunt, cum suam condiderunt. Nam ex Regula sancti Isidori (Cap. 10) ternis poculis fratrem reficienda est sitis, et S. Fructuosus (Cap. 5), qui privatis diebus semiheminam concedit, in praecipuis solemnitatibus tres fratribus portiones indulget, hoc est integram heminam.

Eandem sententiam amplius confirmat ex Statutis sancti Adalardi abbatis Corbeiensis, qui in Cassinensi monasterio diu versatus fuerat, et Statuta anno 822, hoc est annis post synodum Aquisgranensem quinquies conscripsit. Is in lib. 1, cap. 4 (Spicil. tom. IV), praescribit ut duodecim canonice quatuor sextarii dividantur, ita ut unusquisque accipiat calices duos. Quo ex loco patet sextarium in Corbeiensis monasterio sex calicibus constituisse, ac consequenter heminam tribus; et quidem cervi-ir, quae aqua non diluitur. Ex quibus omnibus infert, cum ad moderatum hantum minus sex vini uncias absumi vix possit, heminam uncias ponderales circiter decem et octo continere. Ac tandem rem totam in ita concludit: « Quae haecenus de hemina Benedictina dixi, non ita accipi velim, quasi rem ipsam me attingisse putem, aut monasticae temperantiae modum ampliari velim. » Et certe non timendus est excessus, aut abusus, si decem vel duodecim vini uncias ad prandium, et sex vel octo ad cenam concesseris.

Id nihilominus timuit dissertator Gallicus: quapropter superiori anno 1688 aetram libelli sui de hemina vini et libra panis Benedictina editionem publici juris fecit, in qua nonnullis quidem mutatis, primam sententiam sine novis probationibus proposuit, nonnulla interim subjungens responsa ad praedictam Mabillonii praefationem, solo veritatis intuitu, uti ipse testatur, non contentiois aut vincendi stu-

dio; quamvis de victoria sibi non semel blandiatur, adeo valide, ut ipse sibi persuadet, res ostendens objectis, ut in posterum nullus sit deinceps insurgendi locus.

Hanc secum am ejus lucubrationem cum legisset praefationis auctor, et requisitus quid de ea sentiret, praecul innata sibi modestia humiliter respondit, non deesse sibi argumenta atque auctoritates veterum scriptorum, quibus tota dissertatoris disputatio cum suis responsis subvertatur; at nolle se heminae ac portationis patronum exhibere. Ejus ego vestigiis libens insisterem, dissertatorisve rationes silentio praetermittens, cum in bona, qua versatur, fide, de heminae mensura valere jubere, illud Ambrosii recolens: *Indecorum quippe est homines curare de cibo, qui militant de regno* (Lib. vii in Luc.), nisi me praesentis argumenti materia ejus responsa discutere cogeret: quod etsi longe viribus impar, profundam viri eruditissimi doctrinam suspiciens, aggrediar, non contentiois studio, aut amplius vini mensurae desiderio; sed solo veritatis illustrandae intuitu, laudans interim in dissertatore abstinentiam anorem, quem omnium monachorum animis ita inspirasse perciperem, ut omnes a vino abstinere perstassisset.

Cum nullum in tota dissertatione novum proponat argumentum, aut si quid novi proposuerit, totum in responsis ad objecta consistat, dissertatio enim interim relinquens, responsiones in quibus plurimum ingenii acumen ac subtilitatis demiratus sum, impugnare mihi proposui. In iis dissertator supponens congii Farnesiani veritatem, et quod inde concluderat, antiquam Romanorum heminam decem duntaxat uncias constituisse, sanctumque Benedictum Italianam heminam fratribus suis, non aliam tributurum; totus est in probando: 1° antiquam Romanam heminam adusque S. Benedicti tempora fuisse in usu; 2° ejus usum in tota Italia viguisse; 3° mutationes in mensura non nisi longo post tempore contigisse. At quibus id momenti demonstraret videamus.

Primo, ut probet antiquas Romanorum mensuras adusque sancti Benedicti tempora in communi usu commercii perseverasse, adducit Fannii carmen de Ponderibus et Mensuris, quod ille Constantini imperatoris tempore scriberet. hoc est ducentis ante S. P. Benedictum annis; quodque postea Priscianus, vivente sancto legislatore, Constantinopoli expolivit, nulla tamen quoad rerum substantiam facta mutatione. Quapropter cum Fannii carmen a Prisciano, vivente sancto Benedicto expolitum, unius heminae duntaxat decem tribuat, signum est Romanam heminam ad eam usque usum receptam fuisse.

Istud argumentum, quod adeo validum existimat dissertator, nullius mihi ponderis esse videtur. Nam primo ex auctoritate Fannii, qui ducentis ante S. P. Benedictum annis scripsit, nihil potest inferri; quamvis enim vixisset ejus adhuc tempore Romana hemina, potuit tamen intra ducentos annos mutari, ut revera mutata est, nec adusque sanctum Benedictum perseverasse. Nec plus urget Prisciani testimonium, qui non novum condidit carmen, sed a Fannio conditum expolivit, mutatis quidem verbis, ut majori cum delectatione illud lector percurreret, sed nulla quoad substantiam rerum mutatione facta, ipso latente dissertatore. Quid autem ad rem Prisciani expolitione? Si quis nunc Fannii carmen expo-ire aggredieretur, ejus verba mutans, substantiam rerum conservans, rectene concluderetur inde Romanas mensuras ad nostra usque tempora usum perdurasse? Idem iudicium ferendum est de Prisciani expolitione, qui Fannium corrigens, locutus est habita ratione ad ejus tempora, non novum opus concludit; quod si concludisset, ipse Constantinopoli scribens, non Romanas aut Atticas, sed Constantinopolitanas descripsisset mensuras.

Verum tantum adest ut dissertatori faveat Priscianus, ut si carmen ejus discutiamus, potius jam mu-

quas sic conditas *saladam* vocare soleamus. Et ita intelligit Turrecremata. Paulo laxior est S. Hildegardis explicatio hujus loci: « Faba, inquit, et pisa, et alia huiusmodi legumina demonstrat, quæ de agro recentia 515 colliguntur, velut poma de arboribus tolluntur, et illa non cocta, sed a cortice ablata pro tertio cibario fratribus apponi jubet. Pisces quoque, et casei, aut ora in tertio cibario intelligenda sunt. » Hæc parum conveniunt cum ea pulmenti notione quam paulo ante dederat.

Addatur et tertium.] Scilicet pulmentum; et illud quidem *crudum* ex antiquo ordine conversat. monast., cap. 11, ex epl. Theodemari ad Carolum Magnum, ex Hillemari, Nicolaï de Fractura, Boherio, Turrecremata, et Matthia Lamberto; quibus consonat Regula Magistri, concedens « cocta duo pulmentaria, et tertium, quodcumque fuerit, *crudum* cum pomis. » Menardus tamen existimat liberum esse coctum aut crudum tertium pulmentum apponere.

Cæterum, ut observat hic Hillemarus, S. Benedictus neque æstivo tempore ad nonam, neque hieme ad seram poma concessit; alioquin tres, cum duas dontaxat æstate permittat; duas, cum unicam hieme indulgeat, refectioes fierent. Ex quo conjicere possumus, jam illis temporibus saltem aliquibus in monasteriis irrepsisse consuetudinem fructus ad seram edendi etiam jejuniis diebus, et ad nonam æstivo tempore. De hac ad nonam fructuum comestione exstat Theodemari, abb. ti. Cassinensis, testimonium in epistola ad Carolum Magnum: « Præter hæc etiam æstati tempore post nonam, si est aliquid de pomis, et singulas phialas nostris fratribus præbemus. » Quod prohibuisse videtur synodus Aquigranensis, statuens « ut poma et lactucæ, nisi quando alius cibus sumitur, non comedantur. »

Panis libra una propensa sufficiat in die.] De pondere hujus libræ inter se non consentiunt auctores. Libra est duplex, Romana unciarum duodecim, et mercatoria sexdecim; utraque etiam minor Neapolitana. An vero alterutram adoptaverit S. P. Benedictus non constat. Singulare pro suis discipulis libræ pondus instituisse, communis est sententia. Idque persuadent, 1° quod sanctus Pater discipulum suum B. Maurum dirigens in Gallias, cum sacro Regule textu pondus libræ panis eidem deferendum secum tradiderit (*Faust. in Vita sancti Maur., num. 29*); quod, si singulare non existisset, haud necesse fuisset illud eo deferre, cum simile in Gallia reperiri posset; 2° quod, everso a Longobardis monasterio, Cassinenses Romanæ auxilientis S. Regule textum cum relicta sibi a S. Benedicto panis libra secum detulerint; cujus pondus, restitutum postea monasterio, Zacharias papa libidem restituit (*Leo Ostiensis Chron. Cassin., lib. 1, cap. 2*); quæ sane sollicitudo omnino fuisset inutilis, si Romanam S. Pater libræ adoptasset; 3° quod Carolus Magnus, collapsam passim in Gallia monasteria discipularem regularem restituere cupiens, missos Cassinum direxerit, qui institutum a S. Benedicto libræ panis pondus, et hemina vini mensuram sibi dearent. Porro Romanam, non Cassinum imperator mittere debuisset, si Romanam S. Benedicti libræ, aut heminam admisisset.

Missam a Theodemaro abbate imperatori libræ statim post ejus 516 obitum in omnibus monasteriis, haud dubium, recipi curavit synodus Aquigranensis, statuens ut *libra panis triginta solidis per duodecim denarios metiatur*; et quidem *antequam cognatur*, ut præfert canonis titulus. Hæc verba illis temporibus omnino perspicua, nostris valde obscura, plurimis divinandi occasionem tribuerunt. Nam Gazæus in notis ad Cassiani lib. v, cap. 8, hunc canonem de pretio triginta solidorum intellexit, eique suffragatur Dadinus Alteserra Asect. lib. v. Hæc tamen de pondere quatuor librarum, hoc est quadraginta octo unciarum, nisi se ipse explicat, fructus, seu

potius illius Theodemari verbis ad imperatorem scribentis: « Direximus quoque panis quatuor librarum, ad cujus æqualitatem ponderis magis debet fieri, qui in quaternos quatuor singularum librarum, juxta sacrum Regule textum, possit dividi; quanta pondus, sicut ab ipso Patre est institutum, in hoc est loco repertum. » Accessit concilium Aquigranensis anni 816 decretum, singulis canonicis quatuor panis libras assignans; et tres monialibus, ex quo inferat, non minorem monachis quantitatem panis concessam fuisse. Non defuerunt etiam qui solidos pro uncis interpretantes, præscriptam a eodem illo libræ esse unciarum triginta asseruerint. Nicolaus Bravus fatetur concilii sensum assequi se non potuisse; sed interim Cassinensem libræ unciarum triginta triam cum dimidia uti legitimum admisit. Eandem pro Benedictina agnoscere videntur Jacobus Brolius, monachus S. Germani, et Pratis, in Supplemento Antiq. Paris., pag. 88, et Andreas Quercetanus in not. ad Bibliot. Cluniae. Difficultatis punctum attingit, sed divinando, vir doctissimus Antonius Ypezius; censuit quippe eam legem de pondere libræ editam more Francorum, qui libræ numericam viginti solidis computare solent; solidum vero duodecim denariis, quem eundem computandi morem etiam in ponderibus olim adhibuerint. Ex qua observatione intulit libræ eundi panis a synodo assignatam constitisse libra sesquimediam, ut coctas panis constaret libra una Parisino more, quæ pro una libra viginti quinque solidos exigit, et hanc demum esse libræ quam sanctus Benedictus propensam appellat. At difficultatis nodum non modo attingit, sed etiam solvit dissertator Gallicus de hemina vini et panis libra Benedictina. Is enim in libello suo (*Num. 25*), anno 1667 Parisiis exsuo, atque iterum anno 1788 recusus, ex vetustis Francorum legibus observat, vigesimam partem unciæ denarium esse, duodecim vero denarios solidum efflicere; adeo ut tres unciæ quinque solidos, et duodecim unciæ libræ viginti solidorum constituent. Idem aliis argumentis auctoritatibus confirmat noster Mabillonius in præfatione ad sæc. iv. Et sic libra triginta solidorum sesquibræ Romanam continet, hoc est uncias octodecim; quæ post panis coctionem quatuordecim circiter uncias reddit, si panis primarius est; sexdecim, si secundarius. Et hanc esse libræ Benedictinam, quam, eo quod uncis aliquot Romanam superet, sanctus Pater propensam vocat, mihi multa persuadent.

517 Primo, quod S. P. Benedictus veteres monachos in multis secutus duces, tum hæc in parte suis probabiliter imitatus est. Porro de illis ita discurrit apud Cassianum abbas Moyses (*Collat. 2, cap. 19*): « Discutientes continentias diversorum, qui vel solis leguminibus, vel cæteris tantum, vel panis vitam jugiter exigebant, præposuere cu etis illis refectionem solius panis, cujus aequissimum modum in duobus paximatis statuerunt, quos parvulos panes vix libræ unius pondus habere certissimum est. » Hanc libræ fuisse unciarum duodecim colligitur ex paximatum pondere, quod sex uncis constituisse patet ex Palladio, qui agens de Paulo Simplice sic habet: « Fert Antonius et imponit mensæ quatuor paximida sex unciarum, et sibi quidem unum madefecit. »

Secundo, S. Benedictus, ubi major est labor, constituta a se mensuræ aliquid superaddi permittit. At vero si tantam panis quantitatem, ut voluit præcitati auctores, quæ duobus tribusve hominibus abunde sufficeret, S. Pater dedisset, nihil certe vel edacissimo homini, quantavis fame laboranti, æstu aut operibus attrito, superaddere necesse foret.

Tertio, S. Benedictus non plus ad duas refectioes quam ad unicam, cum jejuniis est, panis indulget. At qui sexdecim, vel quidecim panis uncias ad

unicam refectioem cum duobus tribusve pulmentis A homini penitenti sufficere negat, hic non tam scdare famem quam ventrem non dicam replere, sed contenterare cupit.

Quarto: « Apud Gallias, inquit Petrus Damiani (*Opusc. 10, cap. 7*), ut specialis viri relatione didicimus, religiosi cenobiorum Patres videntes plerisque fratrum traditam a B. Benedicto mensuram refectiois excedere, nec se posse intra præscriptum regularis diarii limitem cohibere, tantum duxerunt, ut constitutis quibusdam horarum officiis, et alios adhuc psalmos apponerent, quatenus victus remissionis excessum arguendo valeant compensare psalmorum. » Quod si de pane intelligatur, tanta non erat libra Benedictina, quæ singulis ad refectioem quotidianam sufficere non poterat.

Quinto, S. Odonem, Cluniacensem abbatem, laudant quod mediam duntaxat in die panis libram ederet, quæ plane laus magna non foret, si libra Benedictina duobus tribusve hominibus reficiendis sufficeret.

Denique Petrus Damiani (*Opusc. 15, cap. 8*) libram panis monachorum ita describit, ut « novem ornicum, vel tria anserum ova libratis lancibus tantumdem pensent. » Porro novem ornicum sive gallinarum ova uncias sexdecim non multo superant. Hæc omnia argumenta æquum rerum æstimatorem persuadent, Benedictinam panis libram uncias quindecim haud superare.

Huiusmodi vero assertioni opponit non nemo varia librarum panis monachis distribuendi pondera: nam Cassinenses in Declarationibus aiunt: « Pondus libræ, ut habuimus a monasterio nostro Cassinensi, fuit unciarum triginta trium. » Simile aut parum absimile olim in Fossatensi S. Mauri monasterio servatum fuisse testantur Petrus Boherius et Jacobus Brolius. Item aliud in Successionensi S. Medardi, quo etiam vicini **518** eidem monasterio Coenasti Successionenses utebantur, unciarum triginta duarum. Aliud inuper in Burdegalensi S. Crucis ex parte Cyprio unciarum viginti octo. Denique pondus quatuor librarum Carolo Augusto a Theodemaro abbate missum.

Hæc omnia per se vera, quæ tanquam falsa et suppositiva suspicari aliquis, ut vera et legitima admittimus. Nam pondus Cassinensium, Fossatensium, Successionensium et Burdegalensium, pondus erat duarum librarum, quæ duobus dividebantur monachis; et quidem libra Cassinensium, Fossatensium et Successionensium sexdecim erat unciarum, aut eo amplius ante coctionem; Burdegalensium quatuordecim, coctione facta. Nec est quod quis dicat ista pondera non esse æqualia; nam parum pro nihilo reputatur, nec vitios æquos hisce minutis diutius immorari deest, de quibus litigare possunt critici, quibus nihil unquam, nisi prohaberit ipsi, placebit. Nec est quod quis hæc, at in fracto numero unciarum triginta trium cum dimidia; nam id provenire potuit ex unciarum diversitate, quibus nunc utimur, ab illis quæ sancti Benedicti tempore erant in usu. Et certe pondus æneum in Cassinensi sacrario servatum cum hac inscriptione, *Pondus libræ panis B. Benedicti*, est unciarum triginta novem Neapolitani. Ceteram huiusmodi divisionis exempla non desunt apud veteres; nam Regula Magistri dederit (*Cap. 26*), ut « medius panis pensans libram unam singulis in die sufficiat. » Coquebatur etiam o solidus panis duabus constans libris, cujus mediætas, *pensans libram unam*, in fratrum competebat. Simili modo pondus quatuor librarum a Theodemaro abbate Carolo Augusto missum quatuor dividebatur monachis, quod vel ex ipsa Theodemari epistola constat: « Direximus quoque, inquit, pondus quatuor librarum, ad cuius æqualitatem ponderis panis debeatur fieri, qui in quaternas quadras singularum librarum juxta sacræ textum Regule posuit dividi. Quod pondus sicut ab ipso Patre institutum est, in hoc est loco reperitum. » In quaternas ergo quadras singularum librarum dividebatur, idque juxta sacræ textum Regule. Hac ratio

variarum possunt solvi difficultates, quas occasione diversorum ponderum aliquis movere posset, absque eo quod necesse sit recurrere ad ridiculas prosum: ponderum genealogias, quibus odiosos sæcularibus monachos reddere quis conetur. Certe hæc omnia pondera aliquam præ se ferunt antiquitatem; quibus proinde nosi sunt majores nostri, quos adeo modica libra contentos fuisse videmus, ut aliquibus vix sufficeret. Nunc vero Cassinenses, Camaldulenses, Fulvienses, et alia communiter monachorum congregationes tantum unicuique panis opponunt, quantum singulis satis sit. Cistercienses etiam sesquilibrium singulis in refectorio ministrasse colligitur ex lib. II de Vita S. Stephani, abbatis Obazinensis, num. 27 (*Tom. IV Miscell. Baluz.*): « Post tertiam feram pistrinum ingressi, tantam panum copiam invenerunt, ut totus conventus, qui tunc centum viginti et amplius erant, libram panis et dimidiam, more solito, singuli habuissent. » Et hæc de quantitate panis: nunc de qualitate.

B **519** Veteres monachi paximatis communiter vescabantur. Paximati etiam panis meminit Regula sancti Columbani, cap. 3. Paximatum autem nonnullis est panis subincricius; aliis panis bis coctus: hinc frequens in Vitis Patrum panis sicci mentio. Qualem vero panem monachorum esse voluerit sanctus Benedictus? Haud dubium quin cibarium et grossiorem, qualem panes es dicit; et quem propriis fratribus conficerent manibus. Exstat Cisterciensium statutum prohibens primarium panem, quem vulgo candidum vocant, fieri, etiam in præcipuis festivitatibus (*Instit. Cist. cap. 14*): « Ne fratres carnis et spiritus fragilitate victi, grossiorem panem abhorere, et lautiores incipiant desiderare, ideo stabilimus ne in cenobis nostris fiat panis candidus, nec etiam in præcipuis festivitatibus; sed grossus, id est cum cribro factus. Ubi autem fumentum defuerit, cum scatio licet fieri: quæ lex infirmis non tenebatur; sed et hospitibus quibus visum fuerit album panem apponimus, et minutis in minutione sua, sicut in sententia eorum descriptum est; cujus panis, albi videlicet qui minutis apponitur, sicut et quotidiani pasta in statera posita, nequaquam plus debet ponderare, sed æqualitate appendi. » Notat vero Julianus Parisius (*De Præceptis vivendi ratione Cister., part. III, c. 3, sect. 1*), Cistercienses olim triplicis speciei panem habuisse: 1º album, pro infirmis; 2º communem, ex frumento cribrato, aut hordeo, secali, avena, milio, sed in scatio factum; 3º grossiorem ex farina hordei, avenæ, etc. Sed quem per scatum non exercebant. Qui panis dabatur 1º in cæna, iis qui ad tertiam partem libræ ad prandium comedisent; 2º per modum penitentiarum; 3º in elemosynam. Anterior tamen videtur fuisse prima Cisterciensium institutio; ut enim in Vita sancti Bernardi legitur (*Lib. I, c. 3*), eorum « panis instar prophetici illius ex hordeo, et milio, et vicia erat; ita ut aliquando religiosus vir quidam appositum sibi in hospitio ubertim plorans, clam asportaverit, quasi pro miraculo omnibus ostendendum, quod inde viverent homines, et tales homines. » Huiusmodi haud dubium erat Ellantiensium monachorum; in diocesi Rhemensis, panis, scilicet « non solum surfureus, sed et adeo amarus, ut vix inde pauperes fragmenta recipere dignarentur (*Vita B. Rogerii abbat. apud Boll. 4 Januar.*). » Simile aliquid de pane primorum Fulviensium scribit Ludovicus a S. Malachia; sed editæ anno 1631 eorum Constitutiones tantum habent: « Panis cibarius sit, et communis; hospitibus tamen et ægrotis possit melior dari. »

De Carthusianis audiendus est Guigo in Statutis (*Cap. 31*): « Panis quamvis de tritico, torta est; album enim panem non facimus. » Antiqua Statuta Carthusiensium addunt (*Part. II, cap. 14, § 16*): « Nisi pro infirmis. » Inferius tamen ita subjiciunt (*Cap. 32, § 9*): « Antiqua consuetudo est ut duo genera panum, alterum quod pulchrius sit, monachis, faciamus, et alterum conversis; qua in re cum priori placuerit ut ita fiat, ei contradicere nullus audeat attentare. »

in mss. etiam Cluniacensis monasterii Consuetudini-
no, et in Benignonis, cap. 40, memorantur panis
duo genera, quorum optimus fratribus ministraretur.
Isto tamen optimo erat adhuc melior infirmis tribuen-
dus.

520 Antequam vero hinc dicendum, observa-
rum Benedictinam libram debere esse propensam,
quod nonnulli explicant præponerant, sive ante
pensatam. Ita Smaragdus, Hildemar, Bernardus
Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Boherius et alii,
iuxta veterum monachorum morem, qui ante panem
librabant quam mensæ apponerent; cuius rei exem-
plum profert Theodoretus de Publico quodam mona-
chorum patre (*Lib. ix de Vit. Patr., cap. 9*), qui
accedens ad trutinam, panis mensuram diligenter
perpendebat, et si quando invenisset plus quam esset
definitum, ægre ferebat, et eos qui ita facerent
belluones appellabat. Atque hunc fuisse ordinis nostri
usum probant varia, quæ etiam supersunt, librarum
pondera.

Verum propensa hoc sensu non est vox Latina;
quare a'lii libram propensam interpretantur libram
preponderantem, profusam et largam. Ita Gazæus in
Cassiani l. b. v, cap. 5; Menardus in hunc locum, et
Mabillonius in Præfat. ad sec. iv, part. 1, quibus
sævent quædam versiones Gallicæ, quæ hunc locum
ita vertunt: *Une livre de pain à bon poids.*

Nicolaus Bravus ex unica voce propensa duas facit
pro pensa, quasi diceretur pro diaria pensa: cui divi-
sioni refragantur codices mss. et omnes qui hac de re
nactenus tractaverunt.

Quod si cœnaturi sunt, de eadem libra tertia pars a
cellario reservetur reddenda cœnatoriis.] Quod duo-
bus modis fieri potest, aut ex eodem pane tertiam
partem post erectionem dividendo, aut ex eadem libræ
panis massa duos panes conficiendo. Primum innuere
videtur Regula Magistri, cap. 26, fuitque usitatum
apud Cassinenses ad usque tempora Bernardi abbatis,
qui posterior induxit, uti ipse testatur his verbis:
« Hoc usque ad tempus meum fuit observatum, quod
quædam restrictio fiebat in tertia parte panis, ut non
essent duo, vel tres panes, sed unus. Sed ego videns
hoc non multum esse decens, libram massæ farinæ
in tres partes divisi, ut tertia pars libræ possit non in
pane fracto, sed in integro reservari. » Hujusce Ber-
nardi institutionis meminuit Nicolaus de Fractura, vige-
natque adhuc suo tempore. At non ita stricte S. Be-
nedictum esse intelligendum censet Richardus de
Sancto Angelo hunc in locum sic scribens: « Non ita
intelligendum est stricte quod tertia pars reservetur
pro cœna; sed totum quod remanet conservandum
est, quia multi forte non possent comedere de mane
propter naturæ defectum, et comedunt de sero. » Ita
Cistercienses videntur integram ad prandium libram
ministrasse, et sero ad cœnam quod ex prandio re-
siduum erat; unde liber Usuum (*Cap. 117*) ad celle-
rarium pertinere dicit, « illis qui ad prandium usque
ad tertiam partem panis comedunt, ad cœnam de
grossiori pane, ubi habetur, superaddere. »

Quod si labor forte factus fuerit major, in arbitrio et
potestate abbatis erit, si expediat aliquid augere.] Quod
quidem « augmentum, inquit Bernardus Cassinensis,
521 non puto ad panem tantum extendendum, sed
etiam ad pulmentaria. » Idem censet Boherius et
Turcremata, quorum sententiam usus antiquus ordi-
nis confirmat; licet augmentum ad solam libram
panis restringere videatur Nicolaus de Fractura.

Et recte quidem S. Benedictus ait in arbitrio et
potestate abbatis erit, non in voluntate et arbitrio
fratrum; nam et si pius ac misericors in sublevandis
monachorum laboribus abbas esse debeat, solatium
tamen istud tanquam debitum non possunt requirere
fratres, quibus ante omnia propositum esse debuit,
panis ac laboribus ad æternam beatitudinis requiem
viam sibi parare. Unde S. Basilii (*Regul. brev., in-
terrogat. 135*) interrogatus « an bene faciat, qui ve-
hementer laborans, aliquid ipse præter consuetudi-

nam exquirat? » respondet: « Omnino si laborem
suscepit, ut premium consequatur a Deo, hinc eum
levamentum querere non debet, sed operam dare,
ut ad accipiendam Domini mercedem idoneam se
præparet, sciens se ut ex laboribus premium, sic ex
angustiis etiam solatium a Dei benignitate inventu-
rum. Verumtamen cui commissum est ut illud adim-
pleat, Dividebat singulis prout cuisque opus erat,
necessario singulis qui laborant cognoscere debet,
eorumque ut par est necessitati providere. » Eodem
fere modo loquitur Regula SS. Pauli et S. Ephraimi cap. 17.

Sed quæritur quis labor major sit intelligendus?
Joannes Bertellus abbas Luxemburgensis « majorem
laborem vocat quo ita defatigantur corpora, ut inde
imbecillitas ad spiritualium perseverantiam acqui-
rat, et quem pro qualitate conditionis et status dis-
creti rerum administratores considerant esse præter
solutum. » Ut, verbi gratia, tempore ætatis cum de-
ros in agris labores habent monachi. Atque ita Theo-
demarus abbas Cassinensis (*In epist. ad Carol. Mæa.*),
« cum vero tempus sectionis leni est, inquit, « un-
tionem ex melle ad horam quartam laborantibus
patribus propinquant; » et liber Usuum Cister-
ciensis (*Cap. 84*): Tempore messionis, « unicuique in
die libra panis communis et dimidia dari potest, ubi
opus fuerit, et distribui singulis prout tempus et lo-
cus exegerit. Hoc tempore, exceptis diebus quibus
fratres vacant lectioni, unum pulmentum habeant
ad prandium, et alterum ad cœnam, si fieri potest; »
nimirum præter solum.

Bernardus vero Cassinensis majorem laborem in-
terpretatur « non solum in agris aut operibus aliis,
sed etiam in officiis, sicut est in solemnibus diebus,
quando fratres officiis solemnibus dicendis consueve-
runt amplius laborare. » Similiter Boherius et Tur-
cremata, atque ante hos omnes Hildemar hunc
in locum sic scribens: « In diebus vero solemnibus,
vel quando labor factus fuerit, debet dare ad sextam
tria pulmentaria cocta, et quantum crudum, prout
labor fuerit; et seram vero unum coctum, sicut ipse
dixit, si labor forte factus fuerit major, in arbitrio
et potestate erit abbatis, si expediat, aliquid augere. »
Et quidem eam fuisse antiquam ordinis consuetudi-
nem, solemnibus diebus ad solitam annonam aliquid
superaddere, plurimis **522** potest testimoniis com-
probari. Egregium suppeditat Theodemarus abbas
epistola ad Carolum Magnum: « B. Pater noster, in-
quit, instituit duo cocta pulmentaria in quotidiana
refectione fratribus præparari, et tertium de legu-
minibus crudis aqua infusis. Nos vero ex institutione
majorum nostrorum tria cocta pulmentaria aliis die-
bus, quarta et sexta feria duo tantum reficiendis
fratribus præparamus... Die vero dominico et in
festivitatibus præcipuis etiam quantum addimus pul-
mentum, exceptis secunda, quarta et sexta feriis. »
Simili modo in Fuldensi monasterio Venerabilis Eigil,
testante Candido ejus discipulo (*In ejus Vita, sec. iv
Ben.*), in die anniversaria Sturmii abbatis, « ob re-
verentiam tantæ solemnitatis, secundum congruen-
tiam monasticæ vitæ, ad victum fratrum cultus
quid solito jucundiusque fieri demandavit. » In anti-
quis etiam Floriacensis monasterii Consuetudinibus
ad diem Paschæ legitur: « Ad prandium debemus
habere tria fercula, primum ova farsa, secundum
piscis, tertium sapias et porrectam ab hortulano, et
a pistrinario braccellos et pittantiam de optimo vino a
custode viui, et sero gastellos. » Denique in mss.
Romani S. Pauli monasterii Consuetudinibus ad pa-
schalem refectionem triplex præter solum potiois
propinatio præscribitur, prima a conversis, secunda a
diaconis, tertia a sacerdotibus ministranda, « non
tam pro gula et ebrietate explenda, quam pro cha-
ritate tenenda, et ob amorem Christi. » Hæc fieri
posse arbitrantur auctoritate Hildemari in exposi-
tione Regulae.

Remota præ omnibus crapula, etc.] Crapula est su-
perabundantia sive superfluitas ciborum, diciturque

Remota præ omnibus crapula, etc.] Crapula est su-
perabundantia sive superfluitas ciborum, diciturque

crapula, quasi euda e: ula, cuius cruditate cor gravatur, et stomachus indigestus efficitur.

Pueris vero minori ætate non eadem seruetur quantitas, sed minor quam majoribus.] « Tum quia nec tantum potest comedere puer quam adolescentens et juvenis; tum etiam quia ad prandium jejuni non veniunt, cum horas canonicas habeant prævenire, » inquit Boherius in primo comment. S. Benedicti concinit Magister in Regula, statuens ut « minoribus a duodecim annis minus a libra panis in die sufficiat. » Certe puriorum libram panis paulo levioris fuisse colligi posse videtur ex Hildemari ad cap. 30, ubi agens de jejuniis pueris delinquentibus injungendis, « libra, inquit, viginti duos solidos habet quando erudus est panis, ut cum coctus fuerit habeat solummodo viginti, » hoc est uncias duodecim, cum libra aliorum ex concilio Aquisgranensi esset solidorum triginta ante panis cractionem. Ad hunc locum pertinet quod in Vita S. Hugonis scribit Hildebertus Cenomanensis (*In ejus Vita n. 12, apud Boll. 29 April.*): « Quantæ autem discretionis et misericordiæ fuerit, junioribus carnibus impensa demonstrat benignitas: quibus cum minor libra panis et potus ex consuetudine traderetur, ipse tamen parem eis dare constituit, æquum judicans, ut quos idem diei panis affligebat et æstus, idem quasi jam denarius solveretur.]

Carnium vero quadrupedum omnino ab omnibus absterneatur comestio; præter omnino debiles et ægrotos.] **523** Qui tamen ex mss. S. Benedicti Consuetudinibus in Quadragesima, ut sani, abstinebant; imo etiam in Adventu et a Septuagesima ad caput jejunii, nisi maxima esset infirmitas.

Hic plurimum torquentur auctorum ingenia, quorum sententiæ tres præsertim in classes dividi possunt: 1º eorum qui censent solas quadrupedum carnes a S. Benedicto interdictas esse, volatilibus concessis; 2º eorum qui dicunt, tam sanis quam infirmis vetitas volatilium carnes, solis quadrupedibus istis pro reparatione indultis; 3º eorum qui sustinent tam volatilia quam quadrupedia sanis prohibita, utraque vero infirmis permissa. Rem hic pro certo definire non est animus, sat esse existimanti trium sententiarum momenta promere, ut quam sibi arduere viderit, quisque libere sequi possit.

Prima sententia triplici nititur fundamento, auctoritate, ratione et praxi. Nam primo ita Regulæ textum intellexit Theodemarus abbas Cassinensis, Carolo Magno imperi tori scribens in hæc verba: « De volatiliis tam caute prudentissimus Pater noster in sua Regula posuit, ut si velint comedere monachi, cum opportuno est, non subjaceant culpæ: si vero eis a suo tale edulium non præbatur abbate, ut quasi ex debito, hoc non possunt requirere. » Theodemaro suffragatur Rabanus Maurus (*Lib. II de Inst. cleric. cap. 27*): « Avium quoque etium, inquit, credo inde a Patribus permissum esse, eo quod ex eodem elemento de quo et pisces, creatæ sunt: nam in Regula monachorum non invenitur aliarum carniæ esum eis interdictum esse nisi quadrupedum. » Ubi quod ait *Credo*, non cadit super permissionem ipsam, quasi de ea dubitaret; sed super permissionis rationem, scilicet quia de eodem quo pisces elemento aves creatæ sunt. Istud porro Rabani testimonium commendat, quod fuerat ipse monachus Fuldensis monasterii, quod sub strictiori et severiori Regulæ S. Benedicti observatione S. Bonifacius susceperat, misso in Italiam S. Sturano, qui in melius ordinatis monasteriis puriore veriorumque Regulæ sensum addiceret, a Fuldensibus monachis postea ad praxim reducendum, ac proinde Rabanus loqui haud potuit, præter sensum suo in monasterio intellectum. Eadem fuit sententia Dietrici Mettensis episcopi, qui aliquando loquens de disciplina quam ipse studens in monasterio S. Galli viderat (*Ekkhard. de Casibus S. Galli, cap. 11*): « Erant, inquit, alii qui solis volatilibus, quod unis cum piscibus creaturæ sint, licite uterentur. » His

accredit sancta Hildegardis, cuius hæc verba: « Carnium esus infirmis omnino, debilibusque pro reparatione concedatur. Carnes tam quadrupedum quam volatilium intelligi volens, et nullas carnes quas homines comedere solent excipiens. At ubi meliora fuerint, a carnibus more solito abtineant, scilicet a carnibus quadrupedum; quia sani illas et succum earum comedere non solebant, sed infirmi. Sani vero carnes volatilium, quoniam mundæ sunt, nec ardentem libidinem commendentibus inferunt, manducabant. » Et infra: « De volatilibus r ticeat, quoniam comestione eorum sanis non interdicit, etc. »

524 Secundo non sine ratione, aiunt S. Pater usus est voce *quadrupedum*; nam si volatilia prohibere voluisset, aut simpliciter dixisset a *carnibus omnes absterneant*, aut utraque simul nominasset, uti S. Casarius (*In Regul. ad monach. cap. 24*): « Pullos et carnes nunquam sani accipiant; » et sanctus Aurelianus (*Cap. 51*): « Carnes in cibo nusquam sumantur. Pulli vero vel cuncta alitia in congregatione non ministrantur. » Nunc vero cum S. Benedictus solas quadrupedum carnes nominet, signum est volatilia permisisse; cum enim negatur unum, aliud concedi solet.

Hanc ad rationem respondet Richardus de S. Angelo ita revera se habere, « nisi causa prohibitionis eadem esset in concessis et in prohibito; quia tunc ubi unum negatur, aliud etiam negatur. » Porro eadem est ratio de volatilibus ac de quadrupedibus, nimirum penitentia ac refrenanda concupiscentia: imo major pro volatilibus, in quibus est major voluptas, major suavitas, et a quibus a fortiori debet abstinere monachus omnis voluptatis et suavitatis abrenuntians. Jam vero si quis querat cur quadrupedia potius S. Benedictus expresserit quam volatilia? respondet idem Richardus: « Quod frequenter homines utuntur istis carnibus quam aliis; et jura etiam ad ea quæ frequentis accidunt, adaptantur, ut Digest. de Leg., et senatus-consulto, lib. num. ad ea. Et quod nomine quadrupedum intelligantur alia carnes, patet per legem Digest. Si quandi. Pauper. lib. penultimo, ubi dicitur quod ubi nominantur quadrupedes, intelligi ut et bipes. » Aliter Hildemarus: « Nunc autem ne forte monachi possint dicere, scimus quidem quod volatiliam carnem non possumus, nec debemus comedere, eo quod majorem dulcedinem et suavitatem habent, quam quadrupedum carnes; tamen carnem quadrupedum possumus, et debemus comedere, quia minorem dulcedinem et suavitatem habent gustus. Propter hos tales occurrit sanctus Benedictus, dicendo nominatim, ut carnes quadrupedum omnino comedere monachi non debeant, nisi pro infirmitate vel debilitate sua; quia sicut volatiliam carnes pro sua dulcedine et suavitatem gustus quam habent, solent carnis provocare stimulos, ita etiam quadrupedum pro sua fortitudine, quam habent, virtutem ipsis carnis stimulis ad perlicendum conferent. »

Altram rationem reperiunt ex ipsa volatilium natura, quarum carnes cum sint mundiores, nec tantum habeant nutrimenti, ardentem non inferunt libidinem. Quæ ratio est S. Hildegardis.

Huicce rationi reponeret Hildemarus: « Intellexit ipse sanctus Benedictus plus dulces carnes habere volatilia quam quadrupedia, sicut doctores dicunt, et usus comprobat, in eo quod reges et principes propter majorem dulcedinem et suavitatem gustus post carnes quadrupedum in suis convivis carnes volatilium præcipiunt sibi præparari; et ideo propter suavitatem gustus, non propter numerum pedum abstinentes et penitentes a carnibus omnibus abstinere non curant. » Et infra addit: « Volatiliam carnes pro sua dulcedine et suavitatem gustus quam habent, solent carnis provocare stimulos. » hinc: « Stimuli **525** carnis magis solent insurgere, ubi major est dulcedo, et major suavitas gustus in cibum percipitur. » Adde quod nonnulla sunt volatilia in qui-

bus non minus reperies succi quam in quadrupedum A
c ruiibus.

Tertium rationem petunt ex ipsa volatiliū ori-
cine, quæ ex eodem elemento de quo et pisces,
creata sunt : quam rationem tetigit Iliabanus supra
citus, etque causa forte fuerit cur promiscue olim
in Quadragesima cum piscibus aves comederent
nonnulli, testantibus Sorrate et Nicephoro (Socrat.
1b. v. Hist. cap. 21; Niceph. Hist. Eccles. lib. xii,
c. 34); et quidam olim pluris facerent abstinentiam
quadrupedum, quam volatiliū.

Sed huicce rationi opponunt illud sancti Hieronymi
ad Salvinam (Epi. l. 9) : « Procul sint a convivis
mis phasides aves, crassi turtures, attagen lonicus,
et omnes aves, quibus amplissima patrimonia avo-
lant, nec ideo te carne vesci non putes, si suum
agrestium, leporum, atque cervorum, et quadru-
pedum an mantium esulentias reprobes; non enim
hæc pedum numero, sed suavitate et gustu compro-
bantur. » Et illud Juliani Pomerii (Lib. ii de Vit.
Contem. cap. 23) : « Si a quadrupedibus abstinentes
phasianis ululibus vel aliis avibus pretiosis per-
suantur, non mihi videntur reserare delectationes
sui corporis, sed mutare; nec pro abstinentia, sed
velut pro nescio qua immunditia, vel certe, quod
verius est, pro stomachi nauseantis teneritudine,
delatas illas et minus commensas ac viles carnes
abj cere, quo possint aliis non solum carnibus, sed
etiam delicatioribus ac pretiosioribus carnibus suas
voluptates explere. »

Tertio, ex his S. Hieronymi, et Juliani Pomerii
testimoniis inferunt, jam ante S. Benedicti tempora
esu receptum esse apud monachos carnes volatiliū
ad cibum assumere. Et ne quis dicat eos quo-
rumdam perversorum monachorum abusum et
immortificationem tolerargesse, non probasse, præ-
serto est S. Hilariionis vri sanctissimi exemplum
(Lib. v de Vit. Patr., libel. 4, n. 15; et Tom. I
Mon. Eccles. Græc., pag. 428), ad quem aliquando
in prandio S. Epiphanius avem apposuit; quam ille
recusavit dicens : Ignosce mihi, pater, quia ex quo
recepisti meum habitum, non manducaui quidquam
ocisium : non dixit quia hoc monachis velitum est.
Et certe S. Epiphanium non latebant monachorum
vivendi leges, ut eas a viro sanctissimo violari
vellet.

Jam vero post S. Benedictum innumera proferunt
monasteriorum bene ordinatorum exempla, in quibus
volatiliū esus erat in usu : unde si praxis optima
eius legem interpretes, eo cludunt permissas a S. Be-
nedicto volatiliū carnes. Hujusmodi exempla
habetimus in Vita S. Bertulfi abbatis Bobiensis au-
ctore Jona monacho ejus discipulo, num. 21 (Sæc. ii
Ben.), in quo præpositus monasterii triginta fratribus
vineæ custodiendis anatem divisisse legitur; in Vita
S. Ludovici (Sæc. ii Ben.), qui, ut scribit anonymus
in ejus Vita num. 40, gallinas sicut nutrire consu-
verat; in Vita S. Cuthberti (Sæc. ii Ben.) auctore
Peda cap. 36, qui aliquando hospitibus monachis
eam exhibuisse dicitur; quod Arnulfum S. Eme-
rannum Ratisponensium monachum de primis Ratispon-
ensibus scribentem, quod communiter pauperem
canonam habebant, volatilia manducabant (Lib. ii Dia-
log.). Et hæc huic non singularem quorundam
monasteriorum 526 praxim, sed communem
omnium fere consuetudinem, probant ex Regula
Magistri, quæ non diu post S. Marii obitum scripta
fuit, hoc est sæculi vii, et magna ex parte constat
ex Benedictina; nam loquens de gyrovagis monachis,
et rationem reddens quare omni vitæ suæ tempore
ternis quaterneque diebus per diversorum cellas et
monasteria hospitantur, dicit (Cap. 1) quod « pro
hospitum adventu a diversis volunt quoti die noviter
suscipi; et pro gaudio supervenientium exquisita sibi
pulmentaria apparari, et animalia pullorum sibi
curant quotidie a diversis hospitibus pro adventu
cultro occidi. » Atque rem ita se habuisse usque ad

A tempora Ludovici Pii imperatoris, probant ex addi-
tamento ad cap. 27, l. b. ii de Institut. cleric. Italiani,
in quo legitur : « Sala quadrupedia, non volatiliū
monachis interdicta. Hoc autem tempore Pii Ludovici
sic immutatum esse dicitur, ut in omni eorum
pulmento sanguine nisi liceat, propter nimiam et
illis danuosam consumptionem volatiliū, quam
faciebant. » Hæc vero immutatio facta est in concilio
Aquisgranensi, in quo statutum est (Can. 8).
ut volatilia intus forisve nisi pro infirmitate, nulli
tempore comedant; » ita tamen (Can. 78) « ut vo-
lilia illa in Natali Domini, et in Pascha tantum quatuor
diebus, si est unde, comedant : si vero non fuerit
unde, non requiratur per debitum. Si autem abbas
aut monachi abstinere se voluerint, in eorum sit
arbitrio. » Ita nimirum generalem permissivam ad
certos dies restrinxit synodus, non quasi præter
Regulam aliquid indulgens : id quod factum est ad
instar Cassinensium, de quibus Theodemarus abbas
ad Carolum Augustum ita scribit : « Volatilia un-
quam nisi die Natalis Domini, si est unde, usque ad
dies octo comedimus. Similiter etiam Paschalis festi-
debus. » Hujusmodi consuetudo vigeat etiam in
Parisensi Sancti Germani monasterio, ut patet ex
diplomate Ludovici et Lotharii imperatorum apud
Aimouium (Lib. v de Gest. Franc. cap. 10), quo
decernunt ut monachi dentur « annis singulis vola-
tilia cum ovis de duobus festis, id est Paschæ et
Natalis Domini; » et in Fontanellensi ex Constitu-
tione S. Ausegisi abbatis (In Chron. Font., Spicil.
tom. III) de vicu et vestitu monachorum, in qua
assignat ad Nativitatem Domini et ad Pascha ancipitas,
pullipastas, et pullos.

Ad hæc omnia exempla et ad decretum concilii
Aquisgranensis respondet Boherius : « Nisi Regula
hæc huic præcesserit et concilium, putassem hæc
paragaphum inde sumpsisse causam, unde credo
econtra, ut ipsum videlicet concilium ex fine hujus
capitis male intellecto præberet causam edicti. Absit
enim quod Magister bipedales carnes comobis
concesserit, considerando pedum numerum, non
avium dulcorem. » Hæc sunt præcipua primæ sen-
tentæ momenta, ad secundam venio.

Secunda sententia, primæ omnino opposita, cum
tertia convenit in eo quod volatilia sanis interdicta
esse asserat; discrepat vero in eo quod etiam infirmis
ea auferat. Et quidem sanis vitata esse volatilia
probant auctoritate omnium qui ab annis circiter
noncentis super Regulam Benedictinam scripserunt
auctorum, una excepta S. Hildegarde. In primis
Smaragdus mentem suam satis explicitè dum adducte
527 præsentis Regulae textu, S. Aureliani et
S. Fructuosi decretum, quo sanis vitata prohibentur,
profert, quorum testimonio S. Benedicti vocem
obscuram explicat ac perspicuam facit. Similiter
Hillemarus, quamvis aliquando dubius hæsisse
videatur an volatilia S. P. per permisisset, tamen
abstinentes laudat; aliisque in locis omni postposito
dubio constanter negat concessas avium carnes, ut
videri est in locis supra citatis, tum hoc capite tum
cap. 36. Idem docent Bernardus Cassinensis, Nico-
laus de Fractura, Richardus de S. Angelo, Petrus
Boherius, Joannes de Turrecremata, Theobaldus
Arialdus, Johannes Craasbeck, Matthias Lambertus,
Nicolaus Bravus, Hugo Menardus, Benedictus
Hæstenu-, et alii.

Ratio est a fortiori. Si enim grossiores quadru-
pedum carnes sanctus Benedictus vetuit, multo magis
suaviores dulcioresque volatiliū. Nam mens SS.
doctorum est in minori comprehendere majus : quare
cum minus delicatas esse quadrupedum carnes quam
avium, usus et experientia docuerit, h. u. dubium
quæ quadrupedia vetando, veterit et vitata. Ita
fere argumentantur Hillemarus, Bernardus Cassi-
nensis, Richardus, et alii.

Deinde omnino credendum est, inquit Menardus,
a S. Benedicto tales institui monachos, qui pedum

numero delicias escarum d. iudicent, cum ipso capite
 36 Regula carnis esu coemptis agris monachi s
 acrat. Nec vero inferri potest quadrupedum inter
 dictione volatiliu esum esse permissum; nam cum
 unum prohibetur, non statim alterum permitti con
 cludendum est, ut Levit. xix, cum dicitur, *Non ma
 ledices surdo, nec coram ceco pones offendiculum*:
 male quidem inferret aliquis ex eiusmodi legibus
 permitti non surdis maledicere, et videntibus ponere
 offendiculum; quia pote t accedere peculiaris ratio,
 ut eiusmodi prohibitio fiat, etiamsi alterum expresse
 non prohibeatur.

Sed ad id quod ex cap. 36, ubi carnes absolute
 interduntur, inferitur, respondent alii veteres aves
 sub carnis nomine non comprehendisse, imo utrum
 que distinxisse, ut videre est in Regula S. Cesarii
 (Cap. 21): « Pullos et carnes nunquam sani acci
 piant; » et in Vita S. Pardulli (In ejus Vit. Sac. 3)
 qui « nunquam carniu, neque volatiliu esu usus
 esse » dicitur.

Tandem hisce rationibus atque auctoritatibus
 accedit praxis omnium fere congregationum in
 quibus illibata Regula observatio viguit. Nihil enim
 de volatiliu esu in antiquis Cluniacensis mona
 sterii Consuetudinibus ab Ulalrico collectis, imo
 propter eum punitus aliquando monachus legitur in
 Vita S. Olonis; nihil in Statutis Lanfranci, Concordia
 Dunstani, libro Usu in Cisterciensium, Declaratio
 nibus Cassiensiu, Camaldulensium, aliorumque
 monachorum. Exstantque non pauca veterum
 Regula, in quibus volatilia expressis verbis pro
 hibentur, ut sunt Regula sancti Cesarii, sancti
 Aureliani, sancti Fructuosi, et Solitariu.

Jam vero quod etiam infirmis volatilia S. Benedi
 ctus abstulerit, 528 hoc se probare existimant
 argumento. S. Pater carnes infirmis concessit solum
 pro reparatione, non concupiscentie expleta
 gratia; at pro reparatione solae sufficiunt quadrupe
 dum carnes; solas ergo concessit. Deinde cum
 cap. 36, omnes sanis carnes prohibuerit, et aliquas
 agris permiserit, hic ostendens quasnam indulserit,
 solas quadrupedum nominat; quasi diceret: Omnes a
 carnis abstinere debent, praeter infirmos, quibus
 quadrupedia concedo. Ita fere ratiocinatur Johannes
 Parisius in lib. de Prima vivendi Ratione Ci terc.
 part. iii, ca. 2, sect. 2.

Sed isti oppositur tertia sententia, quae tenet
 omnes tam volatiliu quam quadrupedum carnes
 sanis esse vellas, utrasque infirmis esse permissas.
 Et quidem prohibita esse sanis volatiliu carnes
 probat argumentis supra relatis. Posse vero infirmos
 licite volucres edere demonstrat ex communi omnium
 veterum consensu. Et quidem non defuerunt qui
 concessa sanis alitia existimarent; at qui ea infirmis
 esse denegata ante Julianum Parisium novi neminem;
 visque in animum potest induci, hoc sibi monachos
 aliquando persuasisse, ut crederent sanis concessa
 esse volatilia, si quando iis vesci fuisset infirmis
 illi itum. Remansisset enim aliquid antiquae tradi
 tionis vestigium, quo ab usu tali revocati fuissent;
 agnoscentes nimirum quod si ab esu volatiliu S.
 Pater interdixisset infirmos, multo magis sanos. Et
 sic ab esu quadrupedum abstinentiam violare
 crepissent, ut pote in inoris momenti; nem enim
 de repente sit pessimus, sed a minimo incipit. Et tamen
 supra vidimus in monasteriis probe ordinatis vola
 tilium esum cum abstinentia quadrupedum.

Neque etiam insolitum fuit apud veteres monachos
 infirmis concedere volatilia: exstat hac de re de
 cretum in Regula S. Cesarii ad monachos cap. 24,
 et in Regula S. Aureliani ad monachos cap. 51, et
 ad virgines cap. 54 et 55, a nobis supra citatur;
 quibus accedit Regula S. Fructuosi cap. 5, omnibus
 esum carniu prohibens, et servato tamen modera
 mine pietatis erga aegrotorum necessitudines, vel
 longe proficiscentium qualitates, et et volatiliu
 esibus infirmi sustententur, et longinquo itinere

A destinati, si aut a principe vel episcopo sperantur,
 pro benedictione et obedientia degnare non me
 tuant, servantes apud se de reliquo continentiam
 consuetam. » His adde Regulam solitariu cap. 45,
 et conc. Aquisgr. can. 9.

Confirmatur ex praxi, et quidem non posteriorum
 temporum, sed S. Benedicto omnino viciorum.
 Cujus illustre habemus exemplum in Vita S. Juniani
 abbatis Mariceni is, qui sancti Benedicti Regulam a
 B. Mauro acceperat, eique tribus duotaxat annis
 supervixisse creditur. Illic, ut scribit Ulfinus Boetius
 (Sac. i Ben.): « Propter usum monachorum, et
 maxime pauperum, cepit enutrire animalia, quibus
 posset humana fragilitas sollevari; nam et pullorum
 nutrimenta plurima congregavit, quorum carnis
 infirmorum inopiam sustentaret, et ova sump illu
 egentium deserirent. » Aliud exemplum profert Vita
 S. Aguelii abbatis (Sac. i Ben.), qui in constructa
 a se xenodochio gallinas infirmis ministrasse 529
 dicitur num. 2. De S. Benedicto Anianensi abbate
 quoque scribit Ardo (Sac. 4 Ben.), quod « carum
 quadrupedum a die conversionis suae usque ad
 extremum vitae edere noluit; jus et pullo compositum
 sumebat, si aliqua accessisset debilitas. » Denique
 S. Ansegisus abbas Fontanellensis in sua de victu
 monachorum Constitutione, ad ipsam infirmorum
 domum concedit *mutones, herbices, pullos, et ova*.

Ex his tribus opinionibus de mente S. Benedicti
 liberum unicuique cedimus quam voluerit sequi, pro
 bantes interim eos qui volatilia sanis omnino aule
 runt. Nam etsi verum esset ea a S. P. Benedicto non
 esse interdicta, non tamen inde sequeretur monachos
 ex professione sua penitentiae addictos libere posse
 illi vesci; quae si non sunt vetita ex vi verborum Re
 gulae, non minus sunt prohibita ex vi professionis mo
 nasticae, quae vota illius delicias regum convivii reli
 quit.

Quartam sententiam tradit Boherius in primi
 comment., ubi sic discursit: « Nota si vis verum ca
 pere intellectum. Magister ponit tres hominum con
 ditiones in hac Regula. Primi sunt sani, et hi nullis
 omnino debent vesci carnis. Secundi sunt debiles
 et aegroti, quibus pro sustentatione naturae solum
 conceditur esus carniu quadrupedum, ut hic; et
 intelligo hic debiles, decrepitos, vel praecedentibus
 infirmitatibus debilitatos; aegrotos vero patientes, sed
 non continue, ut capite, ventre, aut renibus; sicque
 exponit hic omnino, id est secundum veritatem, vel
 id est non fecte. Tertii vero status infirmi, in quibus
 solum conceditur pro reparatione naturae esus
 carniu; unde nedum quadrupedibus, imo et car
 nibus bipedalibus quae sunt magis reparativae et nu
 tritivae, vesci possunt. » Idem docuisse videtur Gui
 do Juvenalis in sua versione Gallica: quamquam ex
 eodem Guidone, aut ejus correctore monacho Clare
 vallensi quintam sententiam profert Haestenus, quae
 censet (Lib. x, tract. 6, disp. 2) « vegetis ac sanis
 omnem carnis esum, aegrotis vero quadrupedum
 tantum interdictum, adeo ut solis volatilibus in mor
 bo vesci fas sit; » carnis quadrupedum non, nisi
 ubi sanitati infirmorum conveniunt, concessis, id
 quod raro contingit. Haec sententia refutatione non
 indiget.

Neque vero simpliciter dicit S. Benedictus a car
 nibus quadrupedum esse abstinendum, sed omnino,
 inquit, sive ut in quibusdam codicibus legitur, *omni
 modo abstinatur comestio*. « Quis, inquit Bernardus
 Cassin., non debent comedi secundum hanc Regu
 lam frustatum carnes incisae, et hoc est omnino. »
 A hinc Boherius: « Et est contra illos qui carnes ca
 pulatas in refectorio comedunt, quas vocant morta
 rolum, assentes forsan post hujusmodi trituratio
 nem carniu speciem minime remanere, quia, ut
 dicitur primo Physicozum, in divisione carnis con
 tingit devenire ad caruem minimum; quae si ultra
 dividatur, non remanebit species carnis. » Ut ob
 servare obiter licet quo tandem homines populerit

creta carnes edendi cupiditas, ut etiam abstinentiam se violare minime crederent, si minutas ante carnes comederent; quasi **530** vero aliter quam minutas saltem dentium ministerio carnes manducari possent. Sed huic morbo remedium afferre conatus est Gregorius papa IX hoc edito statuto (*In Constit. pro monac. Benedict.*): « Et sicut interdiximus esus carnum, ita farsaturas de certis carnibus denegamus. »

Quod autem hic de carnibus minutis dicitur, idem de adipe asserendum est: « De pinguedine, inquit Hildemar, scimus quia caro quadrupedum est, manifestum est quia non est manducanda. » Ejus tamen usum monachis indulgit concil. Aquisgran. concedens (*In cap. 56*), « ut fratres aliquid pinguedinis in victu quotidiano habeant, excepta sexta feria, et diebus octo ante Natale Domini, et a Quinquagesima usque ad Pascha. » Quod statutum paulo r strinxere postea Cluniacenses, in Septuagesima adipem cum *alleluia* sepelientes, quæ consuetudo in omnibus passim monasteriis recepta fuit, ut videre est in Concordia Dunstani, in Statutis Lanfranci, in mss. Germaniæ Consuetudinibus, et in libro Usuum Berccensium. Imo toto etiam Adventu adipem auferunt Dunstani, Lanfranci, et Petrus Venerabilis. At quod sextam feriam ab esu pinguedinis eximunt Patres Aquisgranenses non videntur observasse Cluniacenses, quibus postmodum Petrus Venerabilis Jussit (*Statut. 40*), « ut universi fratres Cluniacenses omni sexta feria præter Nativitatem Domini, si eadem die occurrerit, ab adipe abstineant. »

Hujus indulgentiæ causa duplex afferri potest. Prima fuit in compensatione volatilium, quorum usum excepta Nativitate et Resurrectione Domini prorsus anatum erat, ita docet additio ad cap. 27, lib. II, Rabani de Institutione cleric., ubi legitur, « sola quadrupedia, non volatilia monachis interdicta. Hoc autem tempore Pii Ludovici sic immutatum esse dicitur, ut in omni eorum pulmento sanguine uti liceat, propter vimiam et aliam damnosam consumptionem volatilium, quam faciebant. » Altera fuit propter defectum olei, ut discimus ex Rupertus (*Lib. IV, in Reg. S. Ben.*), cum respondens clericis regularibus, hoc nomine se monachis præferentibus, quod usum adipis sponte abjecissent, ait: « Hoc neque illis augere, neque his minuire altitudinem meriti; Ecclesiæ namque Dominus claves regni cælorum in B. Petro tradidit: Ecclesia autem tantam potestatem habens generali synodo monachis, quantum olei copiam non haberent, non carnes, sed carnibus cognatum indulsit adipem. » Eo respectu videtur Grimlaicus in Regula solitariorum statuens (*Cap. 45*), ut « in his regionibus ubi defuerit oleum, si necessitas exposcerit, adipe utantur interdum. »

Quod de carnibus minutis ac de pinguedine, idem de ovis, quæ sunt de ipsissima gallinæ substantia iudicium ferendum est ab iis qui negant volatilia a sancto Benedicto indulta; unde et sanctus Junianus in suo monasterio (*In ejus Vita*) « pullorum nutrimenta plurima congregavit, quorum... ova sumptibus egeniis deservirent, » non monachorum. Et tamen Leo abbas Cavensis ova *gallinacea* hospitibus exhibuisse perhibetur in lib. III Dial. sancti Victoris papæ, cap. 8.

De lacte, butyro, et caseo, in quibus major est difficultas, audiendus **531** est Boherius. « Quamvis siquidem in hac parte prædicitur rigorosus, et os meum condemnet me, puto plane quod regulari honestate valentes corpore cœnobitæ uti non possint adipe, lacte, ovis, ac caseo; par enim est, inquit canon Gregorius, ut qui a carne animalium abstinemus, ab omnibus quæ sementinam carnistrabant originem, junemus. » Constat tamen veteres monachos, ipsos etiam Cistercienses lacte et caseo frequenter usus fuisse. Et certe, uti observat Hildemar, « lac et caseus non est caro, quantum de carne exeant, eo quod non caro in lac vertitur, sed ipse cibus vertitur in lac Dei dispositione ad filios Christi nutriendum; »

quemadmodum vinum quod de vite exit non est vitis, nec oleum quod de ligno, est lignum; sed succus terræ, qui et in vinum vertitur et in oleum.

Quid vero censendum est de hiis qui carnis abstinentiam violant? Hos Petrus Venerabilis *corcinos* monachos ac ferinos vocat (*Lib. VI, epist. 45*), qui sanguineis dapibus jugiter inhiant; S. Odo incunctanter *apostasias* appellat (*Lib. III Collat. num. 17*): « An non est apostasia, inquit, de habitu et victu traditiones Patrum contemnere, cum Deus terminos Patrum transgredi interdixerit, despectaque victus qualitate vel quantitate per B. Benedictum præfixa, sanguineas dapes cum filiis Israel desiderare? » Et certe abstinentia a carnibus inter præcipua vitæ monasticæ instituta semper considerata est; unde etiam sanctus Vitalis abbas ordinis sancti Basilii (*In ejus Vita, n. 18 apud Bolland.*) successorem suum instituens, inter alia jubet ut « in monasterio carnes comedi non permittat; » quam legem etiam ad fabros aliosque sæculares operarios intra monasterii terminos laborantes extendebat sanctus Theodorus Siccota (*In ejus Vita n. 65, Boll. 22 April.*), quos ea de causa ad oppidum remittebat. Imo inter objecta Græcorum tempore Michaelis Cæsarum Latinis impropertarunt (*Humberti lib. contr. Græc. calumnias*), quod sanctus Benedictus infirmitas carnis esum concedit; et inter querelas quas Innocentius III tempore adversus Latinos renovavit, quinquagesima tertia hæc erat: *Ipsorum monachi carne vacuunt*. Quid quod monachis ad Ecclesiæ dignitates assumptis, extra infirmitatis necessitatem, carnibus vesci prorsus illicitum erat? Cujus rei illustre habemus exemplum in persona Hincmari ex monacho Dionysiano archiepiscopi Rhemensis, quem ex morbo recens convalescentem Pardulus Laudunensis episcopus monet, « ne a lardo sive quadrupedibus abstineat, donec sanitas confirmetur, et sic ad siccos, et miseros, tardioresque monasticos cibos red a ur. »

Quapropter haudquaquam mirum videri debet si sanctus Fructuosus monachum qui abstinentiam « violaverit, et contra sanctionem regulæ usumque veterum, vesci carnibus præsumperit, sex mensium spatio retrusioni et poenitentia; » subjacere decernat (*Cap. 5*). Quæ totidem verbis in excerptis ex lib. II Poenit. Egberti episcopi Eboracensis leguntur (*Apud Spel. tom. I Conc. Angl.*). Et Gregorius IX in sua Constitutione pro monachis Benedictinis: « Si quis, inquit, concedere carnes contra prædicta præsumperit semel vel etiam secundo, regulari subiacet disciplina; si tertio, quarta et sexta feri proximis in pane et aqua jejunet. Quod si in consuetudinem **532** duxerit, subiacet gravi culpæ. Abbas autem si in hoc deliquerit, secunda, quarta, et sexta feria sit pane et aqua contentus. Si autem in consuetudinem duxerit, nec monitus a diocesano, vel visitatoribus corrigere voluerit, administratione privetur. » Simili fere modo Benedictus XII in bulla ad monachos Cistercienses jubet ut monachus vel conversus abstinentiæ transgressor, « tribus diebus pro qualibet carnum vel dictorum pulmentorum comestione jejunare in pane teneatur et aqua; et quod nihilominus quolibet ipsorum dierum in capitulo regularem accipiant disciplinam. Sed abbas inhibitionis præfate transgressor non ad disciplinam ipsam, sed ad hujusmodi jejunia teneatur. Et si scienter hæc omiserit negligentiter tacere observari, etiam ex negligentia hujusmodi teneatur ad jejunia prælibata: quæ quidem poenæ nulli remitti valeant, nec super eis vel ipsarum parte aliqua cum aliquo dispensari. Quod si aliqui super esu carnum vel pulmentorum prædictorum sæpe inventi fuerint delinquentes, seu esum ipsum contra ordinationem hujusmodi frequentantes, et per abbates proprios quod a talibus abstineant canonice moniti non desierint, sint post monitionem hujusmodi per biennium eo ipso inhabiles ad quæcumque officia et administrationes in eodem ordine obtinenda; obtinentes vero illa removeantur, si abbatibus

Quod de carnibus minutis ac de pinguedine, idem de ovis, quæ sunt de ipsissima gallinæ substantia iudicium ferendum est ab iis qui negant volatilia a sancto Benedicto indulta; unde et sanctus Junianus in suo monasterio (*In ejus Vita*) « pullorum nutrimenta plurima congregavit, quorum... ova sumptibus egeniis deservirent, » non monachorum. Et tamen Leo abbas Cavensis ova *gallinacea* hospitibus exhibuisse perhibetur in lib. III Dial. sancti Victoris papæ, cap. 8.

eorum visum fuerit. » Præerea in libello Antiquarum A Definitionum ord. Cisterc. hæc lego (*Dist. 13. c. 2*) : « De carnibus edendis seu ministrandis illud irrefragabiliter teneatur, quod in R. Benedicti Regula continetur. Igitur extra infirmitia nostra carnes nullatenus a personis ordinis comedantur, nisi a transeuntibus magnum mare, quandiu fuerint in mari. Qui contra fecerit, in sententiam excommunicationis incidet ipso facto. Et si officialis fuerit, ab officio depunatur, nec deinceps ad aliquod officium promoveatur sine licentia capituli generalis. Monachus vero vel conversus non officialis pro qualibet vice per mensem privatus maneat habitu regulari. Eidem penæ subjaceant montales, conversi, et capellani earumdem, licet nobis in habitu sint dissimiles. » Qui abstinentiæ a carnibus transgressionem inter leviores culpas recensent, dubito an pro levi et veniali transgressionem taliter plecti vellent. Certe Casalini abstinentiæ transgressores aut carnes hospitibus in monasterio apponentes, tot diebus jubent in pane et aqua jejunare, abolutionemque a tali peccato abbati reservant ex mss. Constitut. cap. 56. Taceo penas divinas, quibus in hujusce statuti infractores supremus rerum Arbiter non semel ultus est. Aliqua hujusmodi vindictæ exempla offendens apud Joannem monachum in Vita sancti Odonis. At prætermittere nequeo quod de Laudunensi sancti Joannis monasterio scriptis Hermannus monachus (*Lib. III de Mir. S. Mar. Laudun.*), scilicet quod « nullum quadrupes animal intra murum seu portam abbatiam intrare poterat, quod non statim in rabiem et in insaniam verteretur. Unde etiam si quando rex, vel episcopus, vel alii principes ad ipsam abbatiam veniebant, omnes equos eorum extra portam oportebat dimitti, et ipsi pedites ad ecclesiam procedebant. »

533 Sed queritur num saltem abbas cum fratribus dispensare possit a carnis abstinentia? Quæstionem solvit Petrus Venerabilis, edito statuto (*Statut. 12*), « ut exceptis infirmis, et omnino debilibus, carnibus nullus vescatur. » Cujus statuti rationem red-

dens ait : « Causa hujus instituti fuit ipsa Regulæ auctoritas, in qua hoc idem præcipitur, et ne sanus, et integris viribus monachus carnem comedat prohibetur. Insuper etiam quia nulla rationabilis causa mutandi hujus capituli inveniri poterat, sicut in quibusdam aliis ejusdem Regulæ olim mutatis capitulis a Patribus inventa est. » Et ad priores custodesque sui ordinis scribens (*Lib. VI, epist. 15*) : « Et ne, inquit, tibi recurrere liceat ad id quod solet, ut dicas et hoc capitulum (scilicet Regulæ 39) sicut et alia quædam a sanctis quibusdam Patribus certa ratione mutatum. Respondeo aliter est. Si enim de novitiis suscipiendis, si de opere manuum, si de vestibus et quibusdam aliis similibus a bonis Patribus post sanctum Benedictum mutatum est, non dubia, sed certa et rationabili causa factum est : et causa vel ratio, quia bis a me in duabus epistolis domino abbati Clarevallensi directis studioso descripta est, hic iterare superfluum judico : si adeo studiosus fueris, ibi plene reperies. At hujus capituli prævaricatio qua ratione excusabitur? Qua causa sospes et integris viribus monachus carnibus utens reus non esse monstrabitur? Dic, quæso, si quid habes, et aliqua vera vel verisimilis ratio est. Carnes tibi si potes vindica. Non habes, non habes, inquam, ut æstimo quid dicas; non habes plane unde perjurii nævum, ne dicam noxam expurges : obviat Regula, contradicit justitia. » Cum ergo frangendæ abstinentiæ a carnibus causa rationabilis afferri nulla queat, manifestum est nec abbatem cum monachis circa esum carniū dispensare posse, nisi forte in certis quibusdam casibus extraordinariis, qui vix intra mille annos semel eveniunt. Cæterum nerdum nobis reperire licuit summorum pontificum bullas monachis Benedictinis ter in hebdomada carnes edendi licentiam facientes; aut si quæ sunt, certis quibusdam monasteriis pro causa rationabili, et hoc forte ad tempus, non vero omnibus et pro semper datæ fuerunt. Imo non pauca occurrunt conciliorum decreta quibus intermissa in cenobiis a carnibus abstinentia restituatur.

CAPUT XL.

De mensura potus.

Unusquisque proprium habet donum ex Deo : alius C sic, alius vero sic. Et ideo cum aliqua scrupulositate a nobis mensura victus aliorum constituitur. Tamen infirmorum contentes a imbecillitatem, credimus heminam 534 vim per singulos sufficere per diem. Quibus autem donat Deus tolerantiam abstinentiæ, propriam se habituros mercedem sciant.

Quod si, aut loci necessitas, vel labor, aut ardor ætatis amplius b poposcerit, in arbitrio prioris consistat, considerans c in omnibus, ne subrepat satietas

a Hild., Considerantes. Oxon., cogitantes contentiæ.

b Conch. deest amplius.

aut ebrietas : licet legamus, vinum omnino monachorum non esse. Sed quia nostris temporibus id monachis persuaderi non potest, saltem vel hoc consentiamus, ut non usque ad satietatem bibamus, sed parcius : quia vinum apostatate facit etiam sapienter. Ubi autem loci necessitas exposcit, ut nec supra scripta mensura inveniri possit; sed multo minus d, aut ex toto nihil; benedicant Deum qui ibi habitant, et non murmurent. Hoc ante omnia admonentes ut absque murmurationibus sint e.

e Al., considerantis.

d Conc., sed minus. Hild., sed multum minus.

e Al. addunt fratres.

COMMENTARIUS.

Unusquisque proprium habet donum ex Deo : alius D sic, alius vero sic.] Ex hoc Apostoli effato regulam victus aliorum S. P. Benedictus accepit, ut nimirum juxta acceptum a Deo donum unicuique tribuatur : quam pariter normam in Regula sibi ab angelo tradita secutus est S. Pachomius (*In ejus Vita*), singulis juxta vires suas edere concedens et bibere ; pro modo

vescentium laborare compellens, neque comedere modeste, neque jejunare prohibens.

Et ideo cum aliqua scrupulositate a nobis mensura victus aliorum constituitur.] Eandem difficultatem olim expertus est Cassianus, uti ipse testatur in lib. V, cap. 5.

Tamen infirmorum contentes imbecillitatem.] c Hild.

infirmorum imbecillitatem non pro corporis aegritudine, sed pro animi dicit imbecillitate, inquit Smeragus; non enim abstinentiam exterius corpus valet implere, nisi ei interius animus consenserit abstinere; multi enim abstinere poterant propter concessam salutem; sed non valent propter animi imbecillitatem. » Eodem modo loquuntur Hildemar, Bernardus Cassinensis, Richardus de S. Angelo, Boherius, et alii. Unde merito idcirco Antonium Perezium, qui se is existimat debilius concessam a sancto Benedicto vini heminam. Sane 535 cum sanctus Pater tarde venientem ad mensam solum rescere jubet, *ablata ei portione sua vini*, non de infirmis debilibusque loquitur, sed de sanis maxime. At de his videbis Haestenum lib. x, tract. 4, disq. 3.

Credimus heminam vini per singulos sufficere per diem.] De nomine heminae consentiunt inter se viri eruditi; at de mensura ipsa non parum litigant. Jacobus Brolius Parisiensis Sancti Germani monasterii monachus, vir doctus et religiosus, varias diversorum sententiarum refert, nulli tamen certo adherens. Prima est Petri Masii abbatis Casalis Benedicti, qui in Constitutionibus huius congregationis (*Const. ms. Casalis Ben., cap. 57*) heminae mensuram ita definit: « Hemina, sicut a quibusdam expositoribus Regulae accerimus, est mensura continens unam libram cum quarta parte aheni liquoris; et est quasi tertia pars quartae vini Parisiensis. » Secunda est Smaragdi, qui sanctum Isidorum describens (*Isid. l. xvi Orig., c. 25*): « Hemina vini, ait, appendit libram unam, quae geminata sextarium facit. » Cujus opinionem sequitur Julius Rhodiginus lib. xxvii Antiq. Lect. Tertia est Fossatensium, qui quondam duo pondera plumbea ostendebant; unum panis unciarum triginta trium cum dimidia, alterum vini unciarum triginta quinque. Quarta Cassinensium, qui in suis super Regulam Declarationibus assunt heminam esse « multo plus quam communi necessitati unius monachi sufficiat. » Quinta eorum qui « heminam Benedictinam Dionysianae Parisiorum pintae aequant. » Ac tandem ita concludit: « An vero aeneum vas, quod Fossatenses ostendunt, sit illud B. Mauro a sancto Benedicto datum, non satis constat. » Ex his postremis verbis patet Brolium Fossatensem heminam pro Benedictina non agnovisse, sed nec ulli praedictarum opinionum adhasesse; cujus proinde mentem non satis assecutus est Gallicus dissertator de hemina vini et libra panis Benedictina, ut illum tam mordaci laceraret censura, quam sane non meruit vir optimus et doctus; qui si quid aliquando erravit, error aut excusandus, aut certe non ita effereendus. Et revera cum nullam amplexatus sit sententiam, si Fossatensem referens mensuram addidit: « Et haec quidem sobrio, pulmonisque in integritate conservandi studioso monacho sufficere poterat, cheapina in prandio, et altera in coena seu collatione sumpta; » joculariter et ironice locutus fuisse potius credendus est. At num Brolium aliquando legerit dissertator, merito dubitaveris: nam discernens discrimen quod inter ostensas Boherio et Brolio in Fossatensi monasterio mensuras intercedit, absolute dicit Boherio monstratam fuisse mensuram, Brolio contra pondus; deinde datam S. Mauro a B. Benedicto heminam fuisse aeneam; Brolio monstratam fuisse pondus plumbeum. Sed an ita convenient cum Brolii texto judicent aequiores viri. An vero aeneum vas, inquit Brolius, quod Fossatenses ostendunt, sit illud B. Mauro a S. Benedicto datum, non satis constat. Certo ecce vas, et illud aeneum, quod tamen non vetat quominus una cum vase pondera etiam asservata fuerint in Fossatensi monasterio. Et haec obiter dicta sint, non quasi approbando amplas illas mensuras vini, quas ultro rejicio.

536 Oppositam omnino praefatis auctoribus sententiam secutus est Menardus noster. Ille majori cum examine res discutens, advertit heminam esse semisextarium, eamque constare sex cyathis, cyathum drachmis decem, ac consequenter heminam drachmas

A habere sexaginta; unde cum unciam non efficiant nisi drachmae octo, intulit heminam non plus proferre quam septem uncias et semis. At Menardi computum de Graecorum, non de Romanorum hemina intelligendum esse existimavit Gallicus dissertator.

Paulo liberalior fuit Nicolaus Bravus, auctor Hispanus: nam uncias omnino decem heminae dedit. Eandem esse heminae mensuram docuit dissertator Gallicus a nobis jam citatus, eo in libello quem de hemina vini Benedictina anno 1667 Parisiis publici juris fecit. Is enim probat heminam esse semisextarium; sextarium sextam congrui partem; congrui uncias constare omnino centum viginti; cujus rei periculum factum esse asserit ad antiquum congium, qui Roma in aedibus Farnesianis asservatur; ex quo intulit heminam uncias plus quam decem continere laud posse. Sed quidquid sit de congio Farnesiano, qui tamen facta proportione ad veteres uncias Romanas, non omnino inventus est ex aequo respondere, tota dissertatoris disputatio super Romanam, non solum pro Benedictinam heminam cadit; quod interim demonstrandum incumbet.

Mediam, et quidem, ut mihi videtur, tutiorem in itinere nosse Mabillonius, uncias decem et octo diminae Benedictinae heminae tribuens. Is occasione data decem annis post editam dissertationem Gallicam in praefatione prima ad saeculum IV Benedictinum, laudata imprimis dissertatoris eruditione, concedit quidem veterem heminam Romanam decem tantum uncias constare, at de qualibet hemina id dici posse negat, atque pro variis regionibus, variisque temporibus, etiam variasse mensuras ac pondera: id quod probatum ex praecocepto Caroli Calvi pro stipendiis clericorum Sancti Petri, qui sanctimonialibus Sussionici Beatae Mariae Parthenonis subjeti sunt, quod singulis sacerdotibus per singulos dies heminam, id est tres libras vini tribuit; tum ex vetustissimo auctore, quem in Rhemensis Sancti Renigii archimonsasterio saeculo IX describit Bertigarius monachus; qui auctor vetustissimus in tractatu de Ponderibus et Mensuris de hemina sic loquitur: « Apud quosdam cyathi novem heminam facere videntur, quod sunt drachmae nonaginta. Apud quosdam vero aetabulis quatuor, quod sunt drachmae quadraginta octo. Hemina autem juxta quosdam appendit libram unam; apud quosdam in vero libram et dimidiam. » Deinde quibusdam aliis de sextario, de chonice, et de congio interjectis, addit: « Sed has mensuras ad votum principum vel judicum esse deprehendimus. » Quod confirmat concilium Aquisgranense anni 816, cap. 122.

Ex his concludit, 1° incertum esse an permanserit Roma adusque sancti Benedicti tempora antiquae mensurae norma; 2° etiam si Roma 537 permansisset, dubium esse eum tunc vigeret in Italia, variam enim pro variis locis ac civitatibus passim habebantur mensurae; 3° etiam si in tota Italia vigisset, sanctum Benedictum potuisse, et revera instituisse novam vini heminam. Et certe id probant ea argumenta quae superiori capite de libra panis exposuimus; quaeque ex aequo militent pro hemina vini.

Jam vero quantum caperet concinnata a sancto Benedicto hemina investigans, supponit conservatam fuisse in Cassinensi monasterio ad usque tempora Caroli Magni; quod facili negotio probari potest. Deinde Carolum Magnum missos direxisse Cassinum, qui praedictam heminae mensuram cum libra panis in Galliae monasteriis promulgandam ad se deferrent; eamque a Theodemaro abbate missam revera accepisse; et ex decreto concilii Aquisgranensis in omnibus Galliae monasteriis tempore Ludovici Pii imperatoris fuisse receptam. Quod probat ex Hildemaro auctore coaevi, qui hunc Regulam sancti Benedicti locum explicans, haec habet: « Unde Carolus rex qualiter ipsam heminam intelligere ac scire potuisset, misit Theodorum ad ipsum monasterium videlicet sancti Benedicti; et ibi reperit antiquam heminam; et juxta illam heminam datur monachis vinum; et

militer et juxta illam habemus et nos. Ex hoc testimonio cum perspectam omnino sauci Benedicti heminam habuerit Ulfemar, eam paulo largiorem fuisse Romam demonstrat ex alio ejusdem Ulfemari loco ejusdem capituli, ubi exponens sancti Benedicti sententiam crapulae occasionem a monachis amovere volentibus, ait minucendam esse mensuram ei qui de sola hemina mensura crapulam sentit, id est qui aut in locutione, vel in ingressu vacillat. Quod nulli quantumvis infirmo capiti accidere posset, qui unico semisextario Parisiensi in diem uteretur. Ad hoc argumentum quid respondere posset dissertator plane non video; unde et illud in suis responsionibus tanquam nimis incommodum silentio praetermisit. Idem tamen demonstrari posse videtur ex Regula sancti Fructuosi capite 5, quae sextarium inter quatuor fratres dividi jubet, hoc est unicuique mediam heminam tribuit. Nam si adeo parva fuisse heminae mensura, satius omnino fuisset vinum prorsus auferre monachis, quam tantillum per diem concedere.

Postea heminae capacitatem amplius disentiens rem factis demonstrandam esse assertit; atque in primis exemplum ex Regula Magistri (Cap. 27) petiit proferat, ex qua tres in hemina calices comprehendit demonstrat. Haec Regula Magistri non suam singulis fratribus heminam sive vas vinarium assignat, sed ex eodem vase omnibus misceri praecipit, primo quidem aestivo tempore singulis singulos merus, id est meri calices, deinde caldos omnibus quaternos extra illum merum; et cum ad sextam refectur, ternas sera potiones. Hieme vero ad refectionem sive sextam, sive nonam caldos duntaxat ternos. Ne quis autem in tali institutione abusus subreperet, ipsam calicis mensuram, in qua singuli bibent, determinavit, ne forte plus quam par esset, aliquis vini exhauriret. **538** Calix vero, inquit, seu galleta, per quem erit in diversis vasis ministranda, talis sit, qui tertius implet mixtam heminam. Tres ergo hemina calices continebat, quos ubi aliquis ministrasset, mixta, id est jam propinata esset hemina.

Id confirmat ex Regula sancti Fructuosi et sancti Isidori, qui Benedictinam praeculis habuerunt, ejusque ritus expresserunt, cum suam condiderunt. Nam ex Regula sancti Isidori (Cap. 10) ternis poculis fraterna reficienda est sitis, et S. Fructuosus (Cap. 5), qui privata diebus semiheminam concedit, in praecipuis solemnitatibus tres fratribus potiones indulget, hoc est integram heminam.

Eandem sententiam amplius confirmat ex Statutis sancti Adalardi abbatis Corbeiensis, qui in Cassinensi monasterio diu versatus fuerat, et Statuta anno 822, hoc est annis post synodum Aquisgranensem quatuor conscripsit. Is in lib. 1, cap. 4 (Spicil. tom. IV), praescribit ut duodecim canonici in quatuor sextarii dividantur, ita ut unusquisque accipiat calices duos. Quo ex loco patet sextarium in Corbeiensi monasterio sex calicibus constituisse, ac consequenter heminam tribus; et quidem cervicis, quae aqua non diluitur. Ex quibus omnibus inferit, cum ad moderatum haustum minus sex vini uncias absumi vix possit, heminam uncias ponderales circiter decem et octo continere. Ac tandem rem totam ita concludit: Quae haec hemina Benedictina dixi, non ita accipi velim, quasi rem ipsam me attingisse putem, aut monasticae temperantiae modum ampliari velim. Et certe non timendus est excessus, aut abusus, si decem vel duodecim vini uncias ad prandium, et sex vel octo ad cenam concesseris.

Id nihilominus timuit dissertator Gallicus: quapropter superiori anno 1688 a teram libelli sui de hemina vini et libra panis Benedictina editionem publici juris fecit, in qua nonnullis quidem mutatis, primam sententiam sine novis probationibus proposuit, nonnulla interim subjungens responsa ad praedictam Mabillonii praefationem, solo veritatis intuitu, uti ipse testatur, non contentionis aut vincendi stu-

dio; quamvis de victoria sibi non semel laudiat, adeo valide, ut ipse sibi persuadet, res oculos obiectis, ut in posterum nullus sit deinceps insurgendi locus.

Hanc secunam ejus lucubrationem cum legisset praefationis auctor, et requisitus quid de ea sentiret, praeinnata sibi modestia humiliter respondit, non deesse sibi argumenta atque auctoritates veterum scriptorum, quibus tota dissertatoris disputatio cum suis responsis subvertatur; at nolle se heminae ac potationis patronum exhibere. Ejus ego vestigiis libens insisterem, dissertatoris oris rationes silentio praetermittens, cum in bona, qua versatur, fide, de heminae mensura valere juberem, illud Ambrosii recolens: *Indecorum quippe est homines curare de cibo, qui militanti de regno* (Lib. VII in Luc.), nisi me praesentis argumenti materia ejus responsa discutere cogeret: quod etsi longe viribus impar, profundam viri eruditissimi doctrinam suspiciens, aggrediar, non contentionis studio, aut amplius vini mensurae desiderio; sed solo veritatis illustrandae intuitu, laudans interim in dissertatore abstinentiae amorem, quem omnium monachorum animis ita inspirasse perciperem, ut omnes a vino abstinere persuasisset.

Cum nullum in tota dissertatione novum proponat argumentum, aut si quid novi proposuerit, totum in responsis ad objecta consistat, dissertator em interim relinquens, responsiones in quibus plurimum ingenii acumen ac subtilitatis demiratus sum, impugnare mihi proposui. In iis dissertator supponens congii Farnesiani veritatem, et quod inde concluserat, antiquam Romanam heminam decem duntaxat uncias constituisse, sanctumque Benedictum Italianam heminam fratribus suis, non aliam tribuisse; totus est in probando: 1° antiquam Romanam heminam adusque S. Benedicti tempora fuisse in usu; 2° ejus usum in tota Italia viguisse; 3° mutationes in mensura non nisi longo post tempore contigisse. At quibus id momentis demonstraret videamus.

Primo, ut probet antiquas Romanorum mensuras atque sancti Benedicti tempora in communi usu commercii perseverasse, adducit Fannii carmen de Ponderibus et Mensuris, quod Ille Constantini imperatoris tempore scribebat. hoc est ducentis ante S. P. Benedictum annis; quodque postea Priscianus, vivente sancto legislatore, Constantinopoli expoliit, nulla tamen quoad rerum substantiam facta mutatione. Quapropter cum Fannii carmen a Prisciano, vivente sancto Benedicto expoliitum, unius heminae duntaxat decem tribuit, signum est Romanam heminam ad eum usque usum receptam fuisse.

Istud argumentum, quod adeo validum existimat dissertator, nullius mihi ponderis esse videtur. Nam primo ex auctoritate Fannii, qui ducentis ante S. P. Benedictum annis scripsit, nihil potest inferri; quamvis enim viguisset ejus adhuc tempore Romana hemina, potuit tamen intra ducentos annos mutari, ut revera mutata est, nec adusque sanctum Benedictum perseverasse. Nec plus urget Prisciani testimonium, qui non novum condidit carmen, sed a Fannio conditum expoliit, mutatis quidem verbis, ut majori cum delectatione illud lector percurret, sed nulla quoad substantiam rerum mutatione facta, ipso fatente dissertatore. Quid autem ad rem Prisciani expolitio? Si quis nunc Fannii carmen expolire aggrediretur, ejus verba mutans, substantiam rerum conservans, recte concluderetur inde Romanas mensuras ad nostra usque tempora usum perdurasse. Idem judicium ferendum est de Prisciani expolitio, qui Fannium corrigens, locutus est habita ratione ad ejus tempora, non novum opus concinnavit; quod si concinnasset, ipse Constantinopoli scribens, non Romanas aut Atticas, sed Constantinopolitanas descripsisset mensuras.

Verum tantum adest ut dissertatori faveat Priscianus, ut si carmen ejus discutiamus, potius jam mu-

tatas fuisse quam conservatas veteres Romanorum mensuras, variisque pro variis locis ac populis existisse visuri simus : quod vel ex ipso carminis ejus proœmio probari potest : ita enim orditur :

540 Pondera præconis veterum memorata libellis nosse juvat.

Non ergo sui temporis pondera describit Priscianus, sed veterum. Ergo alia tunc temporis habebantur; et revera non multo post addit :

Sed si generatim his pondus inesset,
Serrarent eadem diversæ pondera gentes;
Nunc variant : etenim cuncta non fœdere certo
Naturæ; sed lege valent, hominumque reperis.

Nec amplius concludit, quam magno cum eogio citat, Cassiodori auctoritas, ut probet Theodorici regem, cui ille erat a secretis, in mensuris nihil mutasse. Imprimis citat locum ex epistola quam ille Theodurici nomine scripsit ad Idam ducem (*Lib. iv Variar., epist. 17*), præcipiens ut ecclesiæ Narbonensis possessiones, ab iniquis pervasoribus occupatas, restituendas curet, quia res ab antiquo rege rationabiliter decretas ipse titubare non vult : « Cur enim, inquit (*Ibid., epist. 42*), priora qua-sensus, ubi nihil est quod corrigere debeamus? » Deinde locum alterum ex epistola ad Argolicum Urbis præfectum, qua iubet ut restituantur Marciano atque Maximo, filiis Volusiani, turris circi, et locus amphitheatri, quæ sibi erepta, dum defendenda morti patris vacarent, conquerebantur : quia, inquit, « Nos qui regulas veterum, qui sercimus momenta pietatis, salubri ordinatione censemus, ut si quondam patricius atque magnificus vir Volusianus, pater supplicum, commemorata communi jure possedit, filiis perire non debeant. » Sed quid hæc ad Romanam heminam? Ex his quidem locis habemus, Theodorici cum iustitiæ amantem, nulli fraudem inferri voluisse : at exinde nullus concludet Romanas mensuras ab ipso aut ante eum ab alio aliquo mutatas non fuisse.

Majorem verè similitudinem præ se fert locus ex epistola ad Boetium patricium (*Lib. i, epist. 10*), qua scribit, domesticos protectores equitum et peditum, qui aulæ regie jugiter excubabant, conquestos esse ab arcario præfectorum se pro emolumentis solemnibus integri ponderis solidos non percipere, et in numero gravia dispendia sustinere : quod ille jubet emendari. Tum subjungens nonnulla in laudem arithmeticæ, dicit prædanti antiquorum inventionem factum esse, quod uncia mystico numero duodecies in libra reperitur; ac tandem concludit : « Talia igitur secreta violare, sic certissima velle confunderi, noane veritatis ipsius videtur esse crudelis et fœda laceratio? Exercerant negotiatores in mercibus : amantur late, quæ vendantur angustius : constat populis pondus ac mensura probabilis; quia cuncta turbantur, si integritas eum fraudibus miscetur. Militari certe non debet, quod laborantibus datur; sed a quo fidelis actus exigitur, compensatio immunita præstetur. »

Ex hac epistola demonstratur Romanam libram tempore Cassiodori, uti nunc, duodecim unciis constituisse; Theodericum regem institutis a se vel ab aliis ponderibus vel mensuris insistendum esse voluisse, nulli a publicis præsertim præfectis fraudem faciendam esse; sed ut **541** a quo fidelis actus exigitur, compensatio immunita præstetur. At vero male omnino ex hoc loco infert dissertator, antiquam heminam Romanam etiam B. Benedicti tempore perdurasse, nec Theodericum ipsum, aut alios ante eum antiquas mensuras permutasse.

Denique locus ex alia epistola a Cassiodoro Liguribus scripta (*Lib. xi, epist. 16*), quos sic alloquitur : « In ponderibus atque mensuris vos suggeritis ingravatos, et ideo nostra cura providebit ut nullius vos ulterius ex ea parte vexare possit iniquitas; quia grave scelus esse judicavimus, aut mensuras modum excedere, aut libram æquissimi ponderis justitiam non habere. » Ostendit vitandas esse præ omnibus

exactiones, nihilque ultra institutas mensuras esse exigendum : quod et in parvis et magnis æque mensuris contingere potest. At dissertatorem nihil præterit : imo potius demonstraret jam immutatas ampliusque aliquibus jam in locis mensuras; quod ille vult emendare, an vero emendaverit, non constat. Et sic locus iste contra dissertatorem pugnare videtur. Sed hæc omnibus in locis studet imprimis Cassiodorus impedire exactiones ac fraudes, publicas subditorum calamitates et gravamina non ferens; quod et alibi commendat, canonicario scribens (*Lib. xi, epist. 16*) ut subditos sibi admoneat tributa consueta exsolvere, atque imprimis, ut « nullus quantitatem justæ ponderationis excedat, sitque libra justissima. Modus non erit rapiendi, si pondera fas sit excedi. » Igitur Cassiodorus sive Theodericus, cujus nomine quinque primos epistolarum libros scripsit, aliud nihil voluit quam fraudulentam pondera mensurasque abolere, quibus forte exactores tributorum, quos ipse publicis uti ponderibus et mensuris jubet, subditos suos non parum gravabant. At vero exinde nullus conficiet antiquas Romanorum mensuras, sive ab ipso, sive alio ante eum non fuisse mutatas.

Nec plus proficit dissertator cum posteriores Prisciano et consequenter sancto Benedicto auctores, heminam decem duntaxat uncias fecisse, volens demonstrare; ad id probandum in medium adducit sanctum Isidorum (*Dissert. n. 47*). Nam quodnam sit de mente sancti Isidori hæc in parte ferendum iudicium, docet nos ipse dissertator, asserens sane um Isidorum res ab aliis antiquioribus auctoribus dictas, a se sine ullo examine collectas scripsisse. Et certe sanctus Isidorus, ut ostendit noster Menardus, sibi ipsi contradicit. Qui etiam, quamvis sibi non contradiceret dissertatori, qui Romanæ heminæ uncias omnino decem tribuit, non faveret. Nam S. Isidorus duodecim unciis, et quidem ponderibus heminam facit : « Heminam, inquit (*Lib. xvi Origin., c. 25*) appendit libram unam, quæ geminata sextarium facit. » Unde mirum est virum eruditum adeo invalidum proponere argumentum; quod certe in rudiori scholastico alius ægre ferret. Sed quid? In tuenda mala causa omnia solent adhiberi, ut ipsius dissertatoris verbis utar (*In Resp. ad object., n. 7*).

Hactenus satis demonstratum existimo non potuisse dissertatorem in suis responsis immutatas ad usque sanctum Benedictum Romanorum antiquas mensuras viguisse. At multo minus probat eas eo tempore **542** per totam Italiam usu receptas fuisse. Nam quem ad id astruendum profert, Nicolaum de Fractura, qui annis post sancti Benedicti obitum septingentis quinquaginta duobus scripsit; quem etiam, si non erraverit typographus, integro sæculo antiquiorem facit, is nimis remotus est testis quam ut faciat fidem, cum scripsit quod suo tempore, id est anno 1299, inferioris Italiæ populi « communiter circa mensuram hujusmodi usum sequuntur Romanam. » Potuerunt enim in tanto temporis intervallo populorum illorum leges non semel mutari. O si quis adeo dissitum testem dissertatori produceret, Deus bone, quam longe valere juberet! Sed videamus num illi revera docuerit Nicolaus, quod cum asseruisse dicit dissertator : « Heminam, inquit, est mensura competens ad bibendum in uno prandio; quæ usque hodie in Cassinensi monasterio conservatur. Et facta consideratione, sicut de facto sum expertus, parum plus aut minus potest recipere quam petatum, quod est mensura quardam apud Romanos. Et quod de tali mensura Magister intellexerit, est valde verisimile, ex eo quod in Nursia provincia, unde idem ortus fuit, talis mensura habetur in usu; et homines illius provinciæ in emendo vendendoque, communiter circa mensuram hujusmodi usum sequuntur Romanam. » Ex hoc loco optime infertur Romanas mensuras Nicolai tempore Nursiæ fuisse in usu. At quando Nursiam, Sublaicum et Cassinum, totamque Italiam inferiorem complectetur, tunc Nicolaum in testem veritatis.

quam probare intendebat, remotissimum adducere poterit; interim vero nihil obtinet. Cujus proinde probationes de continuatis adusque S. Benedictum et ultra in tota Italia Romanis mensuris nullæ demonstratæ sunt. Nunc quid de facta a monachis earum immutatione proferri discutiamus.

Ea est, inquit, rerum natura, ut semper regnorum perturbaciones sequatur in monasteriis declinatio lapsusque disciplinæ regularis: quod maxime sæculo viii contigisse narrat, cum permissis clericorum cupiditati monasteriis, exsultantibus eorum abbatibus, rebus necessariis monarchis deficientibus, tota regularis observantiæ disciplina pessum sit; tuncque laxis semel habentis, monachi in omne excessum genus proruerunt. Unde mirum videri non potest, si nonnulli sæculi ix auctores, aut rerum ignari, ad ampliandas mensuras proclives, non examinatis Romanis Italicisque tempore sancti Benedicti mensuris, mutatas sæculo viii aut ix in regnis alienis mensuras, quis præ oculis habebant, pro Romanis Italicisque ac Benedictinis reputaverint. Ita fere argumentatur B et 7 Responsionis numero. Tum quasi impropere præfationis auctori: *Videat, inquit, præfationis auctor cum suo ms. Remensi, nam Bertigarius monachus, qui eo sæculo, id est ix, scribebat, unus ex illis fuerit; nam ex duabus quas refert opinionibus, semper laxiori fuit.* Sed videat ipse dissertator num legerit attente et cum examine quæ asserit, aut ne præcipiti oculo præfationem perlustrarit.

Deflexerint monachi sæculo viii ab exacta Regula observatione, nec ne, per me licet. Vixerit in Remensi sancti Remigii monasterio 543 sæculo ix, Bertigarius monachus, permitto; at non Bertigario longe antiquior auctor, qui tractatum de ponderibus et mensuris composuit, quem quidem Bertigarius tanquam alienum fetum, non suum, Ebone Remensi pontifice, scribebat in Remigiano monasterio.

Quod si verus illius tractatus auctor esset Bertigarius monachus, neque tamen oblineret inde dissertator quod desiderat. Nam dum auctor in eam propendit sententiam, quæ tres sextario libras, heminæ libram et dimidiam tribuit, haud dubium locutus esset secundum usum sui monasterii, hoc est secundum institutum in omnibus Gallie monasteriis usum ab Aquisgranensi concilio, ex cuius decreto Benedictina hemina omnibus in cœnobis recepta fuit; neque enim multo post prælatum concilium vivebat Bertigarius monachus. Idem iudicium ferendum videtur de auctore brevis cuiusdam scripti *de ponderibus*, quod absque nomine auctoris ad calcem Regulae sancti Benedicti in vetusto codice ms. reperit noster Mabillonius in bibliotheca sancti Udalrici apud Augustam Vindelicorum, in quo hæc verba (*Tom. IV Anaclet.*): « Unciae duodecim libram efficiunt... Libra una et semis heminam facit. Duæ heminæ sextarium reddunt, etc. » Eodem modo videtur intelligendus Nicolaus de Fractura, cum dicit: « Hemina est mensura competens ad bibendum in uno prandio. » Nam cap. 35 explicans quid sint biberes quos servitoribus S. Pater Benedictus concessit, ait biberes esse « vasa quæ ad unum et moderatum haustum sufficiunt: » et paulo post addit: « Quod singuli tres biberes sufficere debent monacho in mensa. » Quod si singulis biberibus sex uncias dederis, ut revera capere debent, heminam reperies libram et dimidiam appendentem. Quapropter cum hoc capite heminam explicans Nicolaus ait, ejus mensuram in Cassinensi monasterio servatam, facto experimento parum plus aut minus capere quam petiit, quod est mensura quedam apud Romanos, aut mendium in nomine mensuræ irrepisse necesse est, aut duplex apud Romanos fuisse petiit, unum majus, aliud minus (quod sæpe contingit in mensuris ejusdem nominis), et Nicolaum de minori locutum fuisse; nam et longe erat ab elegendis magnis mensuris, qui paulo post subdit: « Quia vinum plus indulgetur monacho ad confortationem stomachi, quam ad saporis oris, seu

delectamentum naturæ. » Quæ si legisset dissertator; fortassis Nicolaum non appellasset (*Resp. n. 12*) insignem potatorem.

Sed quid etiam si concederemus dissertatori antiquas Romanorum mensuras ad usque tempora sancti Benedicti conservatas fuisse, et idque in tota Italia; quid inde proficeret? cum ipse fateatur S. Patrem specialem heminam suo in monasterio instituisse, ut revera instituit. Quamvis an ita fateatur merito dubitaveris: nam fateatur, et non fateatur: fateatur, cum duodecim pondo uncias heminæ Benedictinæ tribuit, decem duntaxat Romanæ; disfitetur, dum utramque sex ex æquo cyathis constare facit; nisi forte ignotos antiquis cyathos conficere velit. At qua ratione duodecim tantum et non amplius uncias Benedictinam 544 heminam fuisse probat? Quia, inquit, si majorem sanctus Benedictus fecisset heminam, sextarium, non heminam appellasset, ut pote quæ magis ad sextarii quam ad heminæ mensuram accessisset: unde et sanctus Isidorus, qui non multo post sanctum Benedictum scripsit, de hemina, tanquam de mensura unciarum duodecim, locutus est, unicam et pondo libram tribuens (*Lib. xvi Orig., c. 25*). Quid sentiendum sit de sancto Isidoro, docuit nos supra dissertator: sufficiat hic dicere, cum in libris Originum, non de monastica, sed de communi locutum fuisse hemina. Quod vero urget in nomine heminæ, 1º supponit immutatas fuisse veteres Romanorum mensuras; 2º sanctum Benedictum nullam aliam habuisse rationem, ut mensuram a se institutam hoc nomine donaret; 3º hoc mera conjectura est, quæ aliquantuli potest esse ponderis, cum non occurrunt aliunde certæ rationes oppositæ. At superius demonstratum est heminam Benedictinam tribus constare calicibus, ut patet ex Regula Magistri, sancti Isidori, sancti Fructuosi, statuti s. sancti Adalardi, et ex Nicolaus de Fractura, et insuper ex libro Usuum Cisterciensium, cap. 73, apud quos monachorum mixtum erat *tertia pars heminæ vini*. Nam mixtum seu biber unum moderatum calicem capiebat; ac proinde non minus sesquilibra continuasse, ut habent codices Remensis et Augustanus, atque aliunde demonstrari potest.

Verum, inquit, sufficit hemina unciarum duodecim ad præbendos tres illos calices; nam cum constet sex cyathis, si media dividatur, tres ad prandium cyathos, totidemque ad cœnam habebimus. Nam tres illi calices, ex constanti omnium veterum traditione tam profana quam monastica, aliud nihil erant quam tres cyathi; quod patet ex Plinio (*Plin. lib. xxviii. cap. 62*), istud probante auctoritate Democriti, quem librum composuisse ait, ut ostenderet quartum in refectioe cyathum non esse sorbendum; ex S. Augustino qui sobrium hominem cum Manichæorum affectata sobrietate conferens (*Lib. II de Morib. Manich., c. 13*), hunc describit *tres cyathos vini sustentandæ valetudinis gratia sorbentem*; et ex oratione tertia abbatis Isaïæ, qua fratri adolescentiori permittit, ut *ad tertium usque cyathum, si valetudinis ratio postulet, vinum bibat*. Et sic cum sex in nostra hemina habeamus cyathos vini, tres ad prandium, inquit, et totidem ad cœnam, si tantundem aquæ vino admisceamus, duodecim liquoris uncias ad quamlibet refectioem propinamus, ut scilicet quatuor ad singulos hausus absorbeantur, quod satis superque sufficere debet homini sobrio ad quotidianum potum.

Prætereo hic silentio quod duas pondo uncias cyatho tribuat dissertator, cum tamen ex constanti veterum scriptorum auctoritate non constet nisi decem drachmis, id est una uncia cum quarta parte uncie (uncia enim drachmas octo continet), aut ad summum duabus uncias mensuralibus, quæ ponderalibus aliquanto leviores sunt. At quod ait, sufficere homini sobrio uncias potus duodecim ad refectioem perfectam, an discretio legis quadret, aliis iudicandum reinquo. Et quidem id sufficere puerule

aliquando posset, imo quibusdam abstinentiæ gratia a Deo donatis; sed univversam congregationem his legibus 545 constringere nullâ discretionis ac prudentiæ leges permittunt.

Neque vero existimandum antiquos illos auctores, qui ternum ad refectionem cyathum sobrio sufficere asserunt, adeo rigide ad litteram intelligendos esse, quasi triginta duntaxat vini drachmas sobrio concessissent. Sed cyathi nomine integrum calicem haud dubium intelligunt, sicuti etiam nunc intelligere solemus. Id patet ex Regula sancti abbatis Isaïæ, cujus auctoritate gloriatur dissertator: nam quod in citata oratione cyathi, id in Regula scyphi nomine expressit (Cap. 2): *Si ad potum vini coactus fueris, ne bibas plus quam tres scyphos mediocres.* Verum ad id demonstrandum nihil efficacius proferri potest quam citata ab ipso dissertatore Regula sancti Fructuosi (Cap. 5), quæ cum in dies mediam fratribus heminam indulgeat, vult tamen ut in præcipuis solemnitatibus tria pulmenta, et totidem portiones præbeantur. Nam si calix, poculum et potio, ex constanti veterum traditione tam profana quam monastica, idem sonant cum cyatho, sanctus Fructuosus nihil amplius in diebus solemnibus quam in privatis indulisset: nam cum mediam quotidie heminam, quæ sex cyathis constat, concesserit, tres consequenter cyathos, ac prout tres portiones privatis perinde ac solemnibus concessisse fatendum erit. Adde quod si tres cyathi stricte sumpti, sufficiant homini sobrio ad unam refectionem, huncque numerum transgredi sobrietatis sit metas excedere, procul dubio S. P. Benedictus omnium justorum spiritu plenus, regulam scribens discretione præcipuum, temperantiæ leges ignorasse dicendus erit, ut pote qui integram jejuniorum refectioni heminam indulgeat, hoc est sex cyathos, quos continet hemina.

Quæ diximus hactenus confirmat Theodemari abbatis Cassinensis ad Carolum Magnum epistola, in qua apposite ad nostrum propositum hæc lego: « Misimus etiam mensuram potus, unam quæ prandio, et aliam quæ cœnæ tempore debeat fratribus præberi: quas duas mensuras æstimaverunt majores nostri heminæ mensuram esse. » Ex his verbis habemus: 1° heminam apud Cassinenses duas in mensuras divisam fuisse, quarum una prandio, altera cœnæ inserviret; 2° duas hæc mensuras inter se fuisse inæquales, alioquin unam mittere sat fuisset; 3° minorem, quæ ad cœnam tribuebatur, uncias sex aut octo ad minus constituisse, nam et dissertator sex vini uncias ad cœnam concedit, 4° majorem, quæ ad prandium, duplo fuisse majorem. Idem quippe de hemina vini videtur esse judicandum, ac de libra panis, cujus tertiam partem ad cœnam reservari voluit sanctus Benedictus. Et sic duodecim ad prandium, sex ad cœnam uncias vini habentes, heminam unciarum octodecim in epistola Theodemari reperimus. Quapropter concilium Aquisgranense, quod hanc heminæ mensuram in omnibus restituit monasteriis, statuit (Can. 22) ut « ubi vinum non est, unde hemina detur, duplicem mensuram de cervisia bona habeant monachi. » Quæ duæ simul mensuræ cervisiæ, quæ mixtionem aquæ non admittit, tres ad minus calices et quidem amplissimos continere debebant: nam cervisia 546 multo largius ac profusius vino propinari solet, adeo ut duodecim cervisiæ uncias in unoquoque calice admittere necesse sit, cum multi quindecim et eo amplius uno haustu exhauriant. Et sic in duabus cervisiæ heminis reperimus uncias triginta sex, hoc est octodecim in qualibet. Atque ita concilii Aquisgranensis canonem intellexisse videtur, qui nostris temporibus strictiorem ordinis Cisterciensis observantiam in suo monasterio restituit (Abbas B. M. de Trappa); nam cum vinum ea in regione non crescat, duplicem suis fratribus cervicæ heminam ministrari curat, hoc est uncias circiter octodecim vel viginti ad prandium, et tantundem ad cœnam. Cujus exemplum minus apte protulit in medium dissertator, cum iosi omnino non faveat.

At, inquit (Resp. n. 5), hemina apud omnes monastica sobrietatis studiosos, pro vasculo et quidem parvissimo reputata est, ut probat locus ex Vita sancti Hermelandi abbatis (Sæc. III Ben.), ubi minor parvissimo etiam vasculo appellatur. Addere potuisset dissertator heminam apud Cluniacenses unico scypho comprehensam fuisse: nam apud Udalricum (L. b. II, c. 4) reperimus signum scyphi, qui capiti quotidianam vini mensuram. Verum hisce exemplis aliud opponimus Hildemari longe ad persuadendum efficacius, ut pote qui perspectam omnino habebat genuinam sancti Benedicti heminam. Hic autem, explicans eum Regulæ locum qui cavet ne monacho subrepat e rictas, ait minuendam esse mensuram ei « qui de sola heminæ mensura crapulam sentit, id est qui aut in locutione, vel in ingressu vacillat. » Quod plane ei contingere non potest qui tam parvissimo vasculo in diem contentus est.

Cæterum hæc nostra, quam proponimus, heminæ mensura, sobrietatis metas non adeo excedit, ut pro parvissimo vasculo haberi non possit respecta majoris et amplioris vasis, v. g., modii, qui forte necessary esset ad potandam numerosam congregationem. Locus autem ex Udalrico citatus intelligendus est de singulari aliquo scypho amplissimo, quales reperiantur aliqui ad singulares aliquos usus destinati, non de communi. Atque hæc sufficere credimus ad faciendum satis dissertatori. Quod si iterum assurgat, nobis opponendo sanctorum quorundam exempla, qui vinum ita dilutum aqua bibebant, ut vini speciem amisisse videretur, respondebimus omnia hæc singularia sanctorum exempla contra ipsum pro nobis militare: nam si sex tantummodo uncias ad prandium unicuique concedas, certe omnes ita vinum diluere cogentur, ut vini speciem amittat; et sic quod singulare quibusdam laudatur in sanctis, omnibus monachis commune evadet. Sed de hemina satis.

Quibus autem donat Deus tolerantiam abstinentiæ, propriam se habituros mercedem sciant.] Quom locum ita explicat Petrus Damiani (Opusc. 13, cap. 7): « Ac si promulgator sanctæ Regulæ suis auditoribus dicat: Suscipientes quidem quod indulgeo, non peccatis, sed non suscipientes mercedem habetis; admissa atque misericordia, non incurritis poenam; sed propter Deum dimissa 547, pertingitis ad coronam; addit tamen: Et hæc quidem speciali crimine non depressi; alioquin quisquis se meminit illicita perpetrasse, versa nunc vice debet a licitis abstinere; et qui commisit superbe prohibita, debet nunc humiliter abdicare concessa. Plerique enim mollior suaviterque viventes, si aliquando succedunt ut quantumlibet vel parum saltem arctioris rite arripiant institutum, mox ratiocinium sibi defensionis obtendant, dum quispiam eorum sic ait: « Vivo, inquit, ut jubeor, dum rebus concessis utor, legis meæ mandata conservo; » deinde, ut tanquam victor de superiori contendere videatur, in audaciam prosilit: « Nunquid, inquit, Regula ab his et hujusmodi licentiam tollit? Nunquid non mihi hæc illa concedit? Verum quisquis ita contendit, inter voluntatem necessitatemque scriptoris discernere necdum didicit, et alia secundum indulgentiam permitti, alia secundum imperium præcipi non cognovit. »

Sed quæritur num is cui Deus tolerantiam abstinentiæ donat, absque ulla alia abbatis licentia abstinere a vino possit. Affirmativam tenent Hildemarum, Bernardus Cassinensis, Richardus de Sancto Angelo, et Boherius, tolerantiam abstinentiæ etiam ad cibum et vestimenta extendentes. Hildemarus tamen licet abstinere a vino sine consensu abbatis bonum esse existimet, addit nihilominus: « Tamen melius facit monachus, si aliquantulum biberit vinum, causa humanæ laudis vitandæ, quam alii ex toto jejunaverit. » Existimo etiam et ego posse licite et laudabiliter absque alia abbatis licentia quemque abstinere a vino, cum Deus tolerantiam abstinentiæ donat; quia sanctus Benedictus non nisi ad duritiam cordis vinum monacho concedit; a quo, si possit, abstinere per-

cuperet, simili fere modo, inquit Petrus Damiani (Opusc. 13, cap. 7), quo Apostolus de communi amplexu conjugibus dicit: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*; ubi mox addit: *Volo autem omnes homines esse sicut meipsum; sed unusquisque proprium habet donum ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic.* Atque ita sanctus Isidorus in Regula scribit (Cap. 10): « Quicumque ad mensam residens a carnibus vel vino se abstinere voluerit, non est prohibendus; abstinentia enim non prohibetur, sed potius collaudatur. »

Quod si aut loci necessitas, vel labor, aut ardor ætatis amplius poposcerit.] Tres hic exponit causas, pro quibus augeri aliquid ad indultam heminam possit: loci necessitatem, sive, ut explicat Boherius, loci qualitatem, laborem, et ætatis ardorem; de quibus Bernardus Cassinensis sic disserit: « In necessitate loci comprehendit etiam necessitatem personæ; quia potest esse, quod aliqua persona indiget citius, alia persona minus, sicut in loco multum sicco et valde arido, et solis percussione continua fervente, majori egent potus humectatione, sicut patere potest in insulis quibusdam marinis, et specialiter in insula Liriniensi. In labore etiam corporis desiccatur humor humidus, ex labore et sudore consumptus, vel calore naturali magis incitato et fortius agente. Tempore 548 enim ætatis cholera magis regnat, et exterioris invalescit igne calor. » His tribus causis duæ possunt aliæ adjungi, scilicet Sanctorum solemnitates, et hospitium adventus; de quibus Regula Cujusdam ad virginem (Cap. 10): « Potus vero, si sinceræ liquoris, id est cervisiæ, mensura solita tribuatur; si voluntas abbatis fuerit, si labor, vel festus dies, vel hospitium adventus pia precatio exaglavaverit, vini potio agenda est. »

In arbitrio prioris consistat.] Id est abbatis; nam prior, præpositus, ac decanus, sive etiam cellerarius non possunt in aliquo supra Regulam dispensare, aut aliquid aliud agere, nisi quantum conceditur eis ab abbate, inquit Boherius. Ex hoc autem loco patet heminam non ita amplam esse mensuram ac voluerunt nonnulli: quæ si tanta esset, nunquam necesse foret aliquid illi superaddere.

Considerans in omnibus ne subrepat satiety aut ebrietas.] Ex hoc econtra constat heminam non adeo fuisse brevem, ut decent alii; alioquin non esset cur timeretur satiety et ebrietas. Porro sanctus Ferreolus ebrium monachum triginta diebus a vini potione suspendit.

Licet legamus vinum omnino monachorum non esse.] Ubinam hoc legerit sanctus Benedictus inquirunt commentatores. Smaragdus, Petrus Diaconus et Turrecremata existimant hoc a quodam antiquorum Patrum prolatum esse, a quo dictum referunt: « Caro et vinum, sive potus in quo sit ebrietas refutanda sunt a monachis, nec suscipienda, quibus pro Christo crucifixus est mundus et ipsi mundo (Cap. 11). » At quisnam sit ille antiquus Patrum non explicat. In Regula Cujusdam ad monachos id expressis verbis continetur. Verum auctor illius Regulæ sancto Benedicto posterior videtur. Boherius in primo commentario: « Ego, inquit, in Vitis Patrum legi quod quidam narraverunt abbati Pastori de quodam monacho, quia non bibeat vinum; quibus ille respondit, quia vinum omnino monachorum non est. » Similiter in secundo commentario hoc dictum refert abbati Pastori; et insuper saltem implicite Regulæ sancti Pachomii, sancti Basilii, et epistolæ sancti Hieronymi ad Eustochium, ubi loquens de monachorum abstinentia (Epist. 22): « De cibo, inquit, et potu taceo, cum ibi etiam languentes monachi aqua utantur frigida, et coctum aliquid accepisse luxuria sit. » Meuardus etiam dictum ascribit abbati Pastori, uti narratur in lib. iv de Vit. Pat., n. 31, interprete Pelagio. Quamvis an ita revera se res habeat dubitaverint nonnulli, eo quod probabile non videatur hunc librum a Pelagio translatum fuisse ante annum 537, quo in Palæstina et Oriente legationem obibat: quo tempore

A suam sanctus Benedictus scripserat Regulam. Verum ab alio translatum sanctus Benedictus illum legere potuerat. In nuper vulgatis a Joanne Cotelerio sanctorum Patrum sententiis reperio abbatem Xionum cuidam fratri aliquando dixisse: « Vinum ad Monachos non pertinet secundum Deum viventes (Tom. I Mon. eccles. Græc. p. 580). »

549 Quidquid sit, certe si non legerit sanctus Benedictus, potuit saltem in aliis sanctorum Patrum scriptis prædictum effatum vidisse; in quibus saltem implicite legimus vinum monachorum non esse. Ita sanctus Antonius in Regula (Cap. 14): « Ne commoreris, inquit, in loco, ubi vinum exprimitur, nec comedas carnem omnino. » Sanctus Pachomius: « Vinum et liquamen absque loco ægrotantium nullus attingat. » Sanctus Athanasius in vulgato Syntagmate doctrinæ ad monachos (Art. 22): « A vino plane et omnino abstine, vel degusta tantummodo, et Creatorem celebra. Quod si autem, ut Timotheus, propter multos labores in morbum incidas, paululum vini adhibe. » Sanctus Basilius (Regul. sup., cap. 19): « Aquæ potus, ut naturalis et necessitati sufficiens, omnibus propositus est; » et alibi (Serm. de Asceti.): « Potissimum debet se monachus a congressione mulierum abstinere, itemque a vini usu; quia vinum et mulieres apostatate faciunt sapientes. » Sanctus Dorotheus (Doctr. 19): « Vinum absque necessitatis causa, vel extra symbolum ne bibas. »

His concinunt ea quæ de vivendi ratione priscorum monachorum nonnulli scribunt. Sanctus Athanasius (In Vit. S. Anton.): « De carnibus vero et vino tacere melius puto quam quidquam dicere, quando nec apud plurimos quidem monachorum istiusmodi aliquid reperitur. » Sanctus Augustinus (Lib. de Mor. eccles. Cath., cap. 31): « Non solum a carnibus et vino abstinere pro sufficientia domanda rum libidinum, sed ab eis etiam quæ tanto concitatus ventris et gutturis provocant appetitum. » Severus Sulpicius de discipulis sancti Martini (Lib. i de Vita S. Martini): « Vinum nemo noverat, nisi quem infirmitas coegisset. » Vide Vitam sancti Pachomii, num. 50, apud Bolland., 14 Maii.

Sed his indulgentiores fuerunt Nirienses monachi, qui, teste Palladio, vino utebantur. Vinum etiam monachis permittunt sanctus Ferreolus, sanctus Fructuosus, et Magister in suis Regulis; sanctimonialis sanctus Casarius in Regul., cap. 28 (Lans. c. 7): infirmis duntaxat sanctus Leander, in lib. de Institutione virginum, cap. 9. In Regula incerti auctoris vinum bis tantum in hebdomada conceditur (Cap. 2), ut scilicet « sabbato et dominica, sicut consuetudo est, qui volunt, vinum accipiant. » Primi etiam sancti Benedicti abbatis Anianensis discipuli « vinum tantum diebus Dominicis solemnibus percipiebant (In ejus Vita, num. 12). » Menatenses quoque monachi dominicis duntaxat diebus vini singulas portiones percipiebant. Non desuere etiam ex nostris qui vinum omnino non biberent. Tales fuerant olim Fuldenses monachi, quibus, ut scribit V. Eigel in Vita sancti Sturmii, num. 14 (Sæc. iii, part. ii), cum sanctus Bonifacius « sacras exposuisset Scripturas, et quod nusquam vinum monachorum legeret esse, consensu omnium decretum est, ut apud illos nulla portio fortis quæ inebriare possit, sed tenuis cervisia biberetur; quod post plures annos crescente familia propter ægrotos et imbecilles, tempore Pippini regis, synodali decreto, immutatum est. » Tales Lindisfarnenses adusque tempora Ceolwlf regis, qui obiit anno 760. « Hoc eni in fege jam monacho facto efficiente, inquit Simon Danelmensis (Histor. de Regib. Ang., ad an. 854), data est Lindisfarniensis Ecclesiæ monachis licentia bibendi vinum vel cervisiam. »

550 Ante illud tempus non nisi lac vel aquam bibere solebant, secundum antiquam traditionem sancti Aidani, primi ejusdem Ecclesiæ antistitis et monachi. Tales in Armorica Landevenecenses, qui usque ad Ludovici Pii Augusti tempora, quibus Regulam

sancti Benedicti susceperunt, « nesciebant omnes usum vini, » ut scribit auctor Vita: tertie sancti Winwaloei, num. 9 (Bolland., 3 Martii). Tales in saltu Bohemico degentes monachi, de quibus in Vita sancti Godehardi, num. 14 (Bolland., Maii): « De potu, ut omnibus notum est, nihil prorsus ibi nisi sofa aqua habebatur: ipsa etiam hospitibus ad sufficientiam, fratribus ad mensuram dabatur. » Tales Syrienses, apud quos « vinum ibi nemo noverat, nec si etiam gravissimam quisque agritudinem pateretur, » testante Petro Damiani in Vita sancti Romualdi (Cap. 64). Tales denique cupiebat esse sanctus Wunehaldus, qui etiam Mongoniam noluit edificare monasterium, eo quod eo loci esset frequentior vini usus, timens ne relaxaretur inde regularis observantia (Hist. Gallic. ord. S. B., lib. IV, c. 18).

Neque vero hæc adeo stupenda videri debent in religiosis, cum non inferiora visa sint aliquando in paganis. Germani enim, ut scribit Julius Cæsar, vinum a finibus suis etiam lege defendebant, quod imbelles animos generare crederetur. Aristoteles vinum remouet a servis, quod contumaces eos faciat, et liberos insolentes (Arist. æcon. lib. I, c. 4): « Quare apud multas nationes, inquit, etiam ingenii illo abstinent, ut Carthaginenses, dum militant. » Multo ergo nos rubore suffundere debet quod subdit sanctus Benedictus.

Sed quia nostris temporibus id monachis persuaderi non potest. Quos, ut ait sanctus Ferreolus, latere non poterit id quod Apostolus Timotheo scribit dicens: *Vino modico utere propter stomachum tuum et frequentes infirmitates tuas.* Hoc est enim unicum eorum refugium, quibus minus sapit aquæ potus. Verum, ut ait sanctus Bernardus (Regul. cap. 39; serm. 30 in Cant.) « frustra quidam sibi blandiuntur de exemplo Pauli hortantis discipulum non bibere aquam, sed modico uti vino propter stomachum et frequentes suas infirmitates; qui attendere debent, primum quidem Apostolum minime sibi ipsi rem istiusmodi suadere; sed nec discipulum æque exposcere sibi. Deinde non monacho hoc intimari, sed episcopo, cuius vita tenerræ adhuc et nascenti ecclesiæ pernecessaria esset. Timotheus hic erat: da mihi alterum Timotheum, et ego cibo eum, si vis, etiam auro, et potu balsamo. » Et Petrus Damiani (Lib. VI, epist. 23): « Ad hæc respondet languidus noster: *Sed Apostolus, inquit, suo discipulo præcipit dicens: « Noli adhuc aquam bibere, sed modico utere vino propter stomachum et frequentes infirmitates tuas. » Utinam, frater, sic memoriter teneremus reliquas sacræ Scripturæ sententias, quæ jejunium prædicant, sicut hanc unam, quæ rigorem abstinentiæ ex discretionem relaxat: quare non sic reminiscimur quod idem Paulus alibi dicit: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.....* Sed et istud Pauli, quod militum libenter objicis, et alia huic similia, qua d. cretionis arte præcipiat ipse alicubi manifestat, cum*

A dicit: **551** *Hoc, inquit, secundum indulgentiam, non secundum imperium dico, etc.* » Et contra invehens in eos qui ne vino abstinent, agritudinis molestias præcedunt: « At forsitan inquires, doleo caput, languet stomachum. Hæc sunt emplastra mollium, hæc palliatio carnaliter viventium monachorum. Satis macra hæc cernitur excusatio, cum ægrotos et aqua refoveat, et vinum frequenter occidat. Nihil non præcursor Domini aliquando ægrotos elanguit, qui vinum et siceram nunquam bibit? Nunquid Jacobus Alphæi medicos quæsisse legitur, qui iustos liquores ex utero matris ignorasse perhibetur? vero ut a sæculi origine repetamus, mundus hic usque ad sexcentesimum tertium Noe annum prorsus vinum ignorasse cognoscitur, cum per tot curricula temporum obiisse quidem, sed nullus hominum ægrotasse legatur. » Vide ibidem egregiam pro-populariam, in qua aquam inducit loquentem, et delicato nimis monachos increpantem atque suas egregias dotes atque utilitates referentem.

Quia vitium apostatæ facit etiam sapientes. Eodem modo loquitur sanctus Basilius in sermone de Asiæ. Quanam vero ratione id fiat, explicat Smaragdus his verbis: « Apostatæ dicitur a via iustitiæ recedere, a fide transgredi, retroire, vel a bono prævaritari. Verum quomodo vinum apostatæ facit etiam sapientes diligenter attende: Noe enim sapiens, sanctus et antiquissimus vir, quem tantæ moles aquarum non vicerant, a modico vino devictus est, et ab ebrietate dormiens nudatus. Patriarcham vero Lothi vinum apostatæ fecit, quando contra naturam in filias suis impudenter se commisit. Si ergo sanctis et magnificis viris vini ebrietas non pepercit, quanto magis exiguum atque infirmum monachum superabit? » Recte omnino sanctus Hieronymus (Epist. 2): « Quod si absque vino ardeo adolescentia, et inflammor calore sanguinis, et succulento validoque sum corpore, libenter carebo poculo in quo suspicio veneni est. »

Ubi autem loci necessitas exposcit, ut nec supra scripta mensura inveniri possit. Loci necessitas duobus hic modis intelligi potest: 1° si monasterium in his situm sit regionibus in quibus vinum non nascitur; 2° si nullæ sint monasterio vineæ, et tanta sit ejus paupertas, ut commode emi non possit. Ita sere Boherius.

Aut multo minus, aut ex toto nihil. Si tantilla erit hemina vini, ut vult dissertator, quomodo multo minus reperiri possit?

Benedicunt Deum qui ibi habitant, et non murmurant. « Si quis enim murmuraverit ob cibum, inquit S. Basilius, obnoxius est iudicio eorum, qui murmuraverunt in deserto. » Et hoc porro loco non male inferitur S. P. Benedictum non uni Cassinensi cœnobio Regulam scripsisse, sed toti mundo promulgandam spiritu prophetico præviderat. Vide Haesten., lib. II, tract. 6, disq. 3.

CAPUT XLI.

Quibus horis oporteat a reficere fratres.

552 A sancto Pascha usque ad Pentecosten, ad sextam reficiant fratres, et ad seram cœnent. A Pentecoste autem tota æstate (si labores agrorum non habent monachi, aut nimietas ætatis non perturbat)

D quarta et sexta feria jejunent usque ad nonam: reliquis vero diebus ad sextam praveant. Quæ praudii sexta, si opera in agris habuerint, aut ætatis fervor minus fuerit, continuanda erit, et in abbatis sit

^a Al., oportet.

^b Oxon., Flor. et quidam alii omittunt fratres.

^c Conc., Flor., sera

^d Flor., Hild., Conch., Lyr., Paris. 4, a Pentecosten.

^e Flor., operas.

providentia; et sic omnia temperet atque disponat, A qualiter et animæ salventur, et quod faciunt fratres, absque justa * murmuratione faciant.

Ab idibus autem Septembris usque ad caput ^b Quadragesimæ, ad nonam semper reficiant. In Quadragesima ^c vero usque ad Pascha ^d ad vesperam refi-

* Oxon. deest *justa*.

^b Cassin., usque *caput*.

^c Oxon., a *Quadragesima*.

^d Al., in *Pascha*.

ciant. Ipsa tamen vespere sic agatur, ut lumine * incernæ non indigeant reficientes; sed luce adhuc dici omnia consumerentur ^f. Sed et omni tempore, sive cœnæ ^e sive refectionis hora sic temperetur, ut cum luce ^b fiant omnia.

* Flor., Conch. et quidam Cassin., *lumen*

^f Hild., *consumerantur*.

^e Cassin., sive *prandii, sive cœnæ refectionis*.

^b Flor., *luce*.

COMMENTARIUS.

Placens de mensura cibi et potus S. P. Benedictus. Sed quia omnia tempus habent, et inter alias vitæ recte instituende rationes, una ex præcipuis illa est, qua sua singulis assignantur momenta: de refectione postquam dicit sanctus Pater, statim subiungit, quibus horis oporteat reficere fratres. Ubi sic horas refectionis disponit, ut etiam jejuniorum tempora determinet; quibus nimirum servanda, quibusve solvenda. Qua de re quædam fuerit veterum monachorum praxis, ex eorum regulis aliisque scriptis, priusquam ejus textum attingamus, ante referre duximus alicujus operæ pretium.

553 Imprimis Regula sancti Antonii hæc habet (Num. 2): «Jejuna usque ad nonam singulis diebus, excepto sabbato et dominico die. Adveniente vero nova, ne aleas cellam cuiusquam fratrum, et cum sederis ad comedendum, ora prius, tum comede.»

Regula sanctorum Patrum Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Mararii (Cap. 9): «Debet ergo iste ordo teneri, fratres, ut nullo die nisi hora nona reficiant fratres in monasterio, excepta dominica die et quinquagesima die Pentecostes.»

Paulo severior erat monachorum sub sancto Eusebio abbate montis Coryphiæ in Syria sæculo IV, viventium continentia: hic enim, ut legimus in ejus Vita, num. 7 (Bolland., 23 Januar.), «cibum capiebat tertio et quarto quoque die. his autem qui secum habitabant, jubebat vesci alternis diebus.»

Austerior adhuc monachorum in monte Sina de quibus S. Nilus (Hystor. cædis SS. Pat. in Sina): «Alii quidem cibum capiunt in die dominico, totos septem dies jejuni permanentes. Alii vero tempus dimittunt, his in hebdomada alimenta recordantes. Alii vero post unam diem.»

Sed multo remissior apud Gallos; quibus ista per annum jejunia concilium Turoncum ita assignat (Can. 18): «De jejniis antiqua a monachis instituta conserventur, ut de Pascha usque ad Quinquagesimam, exceptis Rogationibus, omni die prandium fratribus preparetur. Post Quinquagesimam tota hebdomada exacte jejument. Postea usque ad calendas Augusti ter in hebdomada jejument, secunda, et quarta, et sexta feria, exceptis his qui aliqua infirmitate contracti sunt. In Augusto, quia quotidie missæ sanctorum sunt, prandium habeant. In Septembri toto, et Octobri, et Novembri, sicut dictum est, ter in septimana. In Decembri usque ad Natalem Domini omni die jejument. Et quia inter Natalem Domini et Epiphaniam omni die festivitates sunt, itemque prandebunt. Excipiunt triduum, quod ad calendium gentiliū consuetudinem Patres nostri statuerunt privatis in calendis Januarii fieri litaniis, ut in ecclesiis psallatur, et hora octava in calendis ipsius Circumcisionis missa Deo offerretur. Post Epiphaniam vero usque ad Quadragesimam ter in septimana jejument.»

Aliquibus ante prædictum concilium annis, sanctus Cæsarius in Regula ad monachos (Cap. 22),

B hanc jejunii legem tulerat: «A sancto Pascha usque ad mensem Septembrem, quarta et sexta tantum jejunandum. A mense Septembri usque ad Domini Natalem, quotidie jejunandum. Iterum ante duas hebdomadas ante Quadragesimam, quotidie jejunandum, excepta dominica, in qua non licet penitus jejunare propter Resurrectionem Domini: Si quis jejunaverit die dominico peccat. A Domini Natalem usque ante duas hebdomadas de Quadragesima, secunda, quarta, et sexta; inde postea usque ad Pascha, omni die jejunandum, absque die dominica: qui die dominica jejunat peccat. Missus vero in jejunio tres; in prandio vero et in cœna duo tantum præparentur. In prandio binas biberes et in cœna accipiant; et in jejunio ternas.» Et in Regula ad sanctimoniales in recapitulatione: 554 «Jejunium a Pentecoste usque ad calendas Septembris quomodo virtutem et possibilitatem viderit mater monasterii, sic studeat temperare. A calendis Septembris usque ad calendas Novembris, secunda, quarta, et sexta feria jejunandum est. A calendis vero Novembris usque ad Natalem Domini, exceptis festivitibus vel sabbato, omnibus diebus jejunari oportet. Ante Epiphaniam jejunandum septem diebus. Ab Epiphania vero usque ad hebdomadam Quadragesimæ, secunda, quarta, et sexta feria jejunandum est.»

In ordine convivii, quem sæpe sanctus Aurelianus Regulae subiunxit, hæc leguntur: «Jejunium vero a calendis Septembris usque calendas Octobris, secunda, quarta, et sexta feria jejunandum est. A calendis Novembris usque Domini Natalem, quotidie jejunandum est, absque sabbato et dominica. Ab Epiphania vero usque Pascha, quotidie jejunandum est, absque majoribus festivitibus, sabbato, et dominica. Post Pascha vero usque Pentecosten, sexta feria tantum jejunandum est. Post Pentecosten mensis Junio, Julio, et Augusto, in potestate abbatis sit de jejunio aut prandio, sicut viderit possibilitatem fratrum, ita studeat temperare.»

Brevius sanctus Columbanus (Cap. 3): «Quotidie jejunandum est, sicut quotidie orandum est.»

Hanc legem ita moderatur Regula Tarnatensis (Cap. 9): «Quando messes et vindemæ colliguntur, bis in die, id est hora sexta et duodecima refectionem accipiunt. Quarta vero vel sexta feria ita moderari opera debent, ut, si fieri potest, statuta jejunia non omittant; sed universa, prout utilitas aut labor exegerit, ita senioris judicio disponantur.»

Regula sancti Isidori jejunia quatuor in classes dividit hæc modo: «Jejuniorum autem hos dies potissimum veteres elegerunt. Primum jejunium Quadragesimæ quotidianum, in qua major abstinentiæ observantia manebit in monachis; quoniam non solum a prandio, sed etiam a vino et ab oleo abstinetur. Secundum jejunium interdiurnum post Pentecosten alia die inchoatum usque ad æquinoctium autumnale protenditur, ternis scilicet diebus per singulas hebdomadas, propter æstivum solis ardo-

* Forte *Novembris*, ut in Regula ad virg. et in Concord. Regul., cap. 50, § 6.

rem. Tertium sequitur quotidianum jejunium ab octavo decimo calendis Octobris usque ad Natale Dominicum, in quo quotidiana jejunia nequaquam solvuntur. Quartum item quotidianum jejunium post diem Circumcisionis exoritur, peragiturque usque ad solemniam Paschæ.

Regula S. Fructuosi episcopi ita habet (Cap. 18): « Jejunia ista oportet tempora observare. A Pascha usque ad Pentecosten reficiendum ad sextam, et monophagia, id est conservanda per diem. A Pentecoste usque ad octavum decimum calendis Octobris interdiana jejunia retinenda sunt, excepto una Quadragesima, quæ festivitatem sanctorum Justæ et Pastoris præcedit, sollicitè conservanda est, in qua usque ad nonam quotidie jejunandum est, et vino penitus abstinendum: servanda tamen abbati 555 discretio est, ut cum hos gravi labore perspexerit onerari ad refectionem singulas portiones tribuat. Ab octavo decimo calendis Octobris usque ad Pascha sollicitè jejunandum est, et in Quadragesima vino et oleo penitus abstinendum.»

Regula Cujusdam ad monachos (Cap. 11) perpetuum præscribit jejunium: « In abstinentia, inquit, ciborum unam regulam observari oportet ab omnibus fratribus, præter senes et infirmos, sive infantibus; et una mensura sit in omnibus, id est ab hora nona usque ad horam alteram a cibis temperandum est, nec ante sive post mensam, quæ communiter ad cenam fratribus apponitur, aliquid ori indulgendum est, nisi infirmitas, sive differentia ætatis, sive corporis aliquid coegerit.»

Regula vero Magistri (Cap. 28): « Omni tempore, ait, in septimana duobus diebus ad sextam reficere debent, hoc est quinta feria et dominica: cæteris aliis in septimana diebus ad nonam horam reficere oportet. Nam erubescamus nos, qui sumus spirituales, fugere hora nona jejunium, cum vetusta consuetudo antiquitas cognoscitur prandia ignorasse. Nam ideo ad nonam horam universis diebus constituta sunt solvi jejunia, ut sit aliquid prolixius, quod Quadragesimæ diebus addatur, id est usque ad vespeream, hoc est post lucernariam. A Sexagesima vero quarta, sexta, et sabbato, post lucernariam semper reficiant: aliis vero diebus usque ad Quadragesimam ad nonam reficiant, ut quod dominicæ Quadragesimæ de quadragesima jejunii subtrahunt quarta, sexta, et sabbato, a Sexagesima in jejunii usque ad vespeream continuatis restituant, ut quadragesima in numero jejunia compleantur.»

Regula solitariorum (Cap. 42): « Ab octavis Paschæ usque ad Pentecosten bis in die reficiant. His ergo diebus quarta et sexta feria usque ad nonam jejunent, quia sicut equis frenas imponenda, ita corpora nostra jejunii sunt infrenanda. A Pentecoste usque ad calendas Septembris quarta, et sexta, septimaque feriæ jejunent usque ad nonam: reliquis vero diebus ad sextam reficiant, et ad vespeream cœnent. A calendis autem Septembris usque ad caput Quadragesimæ ad nonam semper reficiant, nisi forte quis voluerit jejunium usque ad vespeream protelare. In Quadragesima vero usque ad Pascha ad vespeream reficiant.... Præterea quoque si quis voluerit omni tempore jejunare, exceptis dominicis et aliarum festivitatum diebus, non prohibeatur ei; quia sic faciebant sancti Patres nostri Antonius, et Benedictus, nec non Macarius, et cæteri alii.»

Sanctorum etiam in servandis jejuniiis exempla nobis proponit Regula ms. incerti auctoris (Cap. 5, in ms. *biblioth. reginæ Sueviæ*): « A S. Pascha usque ad Pentecosten, inquit, sicut ait sanctus Benedictus, ad sextam reficiendum est, et ad seram cœnandum. De his autem diebus sanctus Isidorus in libro Officiorum ait: Post Pascha autem usque ad Pentecosten, licet traditio ecclesiastica abstinentiæ rigorem prandii relaxaverit, tamen si qui monachorum vel

A clericorum jejunare cupiunt, non sunt prohibendi: quia et Antonius, et Paulus, cæterique Patres antiqui etiam in his diebus 556 in eremo leguntur abstinuisse, neque solvisse abstinentiam, nisi tantum die dominico. A Pentecoste autem usque ad calendas Octobris, si quarta et sexta feria fuerit, sicut sanctus ait Apollonius, non est solvendum jejunium. Sed et sabbati dies apostolis asperisque Paribus jejunio consecrati habentur: secunda autem, et tertia, et quinta feria, si placuerit, ad sextam reficiendum; sin autem ad horam nonam protelandum. A calendis Octobris usque in Pascha, excepto diebus festis usque ad vespeream est refectio prolonganda.»

Regula sancti Donati virginibus ista jejunia præscribit (Cap. 76): « A sancto Pascha usque ad Pentecosten ad sextam reficiant sorores, et ad seram cœnent. A Pentecoste autem tota æstate si labores manuum graves non fuerint, aut nimius fervor ætatis non perturbat, quarta et sexta feria jejunent usque ad horam nonam; reliquis diebus ad sextam prandeant, quæ mensura prandii in abbatiis sit providentia et arbitrio, et sic omnia temperet atque disponat, qualiter animæ salventur et quod faciunt sorores absque ulla murmuratione faciant. A calendis autem Februarii ** usque ad calendas Novembris, secunda, quarta et sexta jejunandum est. A calendis autem Novembris usque ad Natalem Domini, exceptis festivitibus, omnibus diebus jejunare oportet. A sancta vero Epiphania usque ad caput Quadragesimæ quarta et sexta feria jejunandum est. A Quadragesima vero usque in S. Pascha ad vespeream reficiant. Ipsa tamen vespera sic agatur ut lumine lucernæ non indigeant reficientes, sed luce adhuc diei omnia consummentur.»

Regula Cujusdam ad virgines toto Paschali tempore duplicem ad sextam et ad seram refectionem permittit: « A Pentecoste vero, inquit (Cap. 11), si gravis labor non exigat, aut hospitium non cogat adventus, usque ad Quadragesimæ inchoationem ad nonam, id est semel in die, exceptis magnarum solemnitatum eventibus, aut si labor grandis exegerit, ut duobus reficiant vicibus. Ab inchoatione Quadragesimæ usque ad sacratissimam solemnitatem Paschæ, exceptis dominicis diebus, ad vespeream reficiendum est, ut ante noctis inchoationem cum statione lucis reflectionis impleatur hora.»

In Regula etiam sancti Stephani ordinis Grandimontensis institutoris hæc lego (Cap. 57): « A sancto Pascha usque ad Exaltationem sanctæ Crucis bis in die, primo videlicet post sextam, et secundo post vespereas refectionem vobis sumere disponi us, exceptis jejuniiis in hujus temporis spatio constitutis. Verum ab Exaltatione sanctæ Crucis usque ad Pascha vobis jejunare præcipimus, exceptis diebus dominicis, et die natali Domini. Rursus autem a prædicto festo veræ Crucis usque ad initium Quadragesimæ post 9, et exinde usque ad Resurrectionem dominicam post vespereas cibum sumere vobis statuimus. Item a festivitate Omnium Sanctorum usque ad Nativitatem dominicam, et a Septuagesimali usque ad Pascha, cibo quadragesimali tantum vobis uti præcipimus; cæteris vero temporibus ovis et caseis quandoque vesci vobis permittimus.»

557 Denique Statuta Guigonis hæc decernunt (Cap. 33): « Secunda, quarta, sextaque feria pane et aqua, et sale, si cui placet, contenti sumus. Tertia, quinta, et sabbato legumina vel aliquid hujusmodi ipsi nobis coquimus, a coquinario vinum accipimus, et quinta feria caseum vel aliquid cibi lautioris accipientes. Ab idibus Septembris usque ad Pascha, exceptis solemnitatibus, non nisi semel in die manducamus. A Pascha autem usque ad prædictum terminum tertia et quinta feria, nec non et sabbato iterato reficimus.» Ab hac severitate paulo defice-

* In Conc. Regul. cap. 50, § 5, legitur *portiones*.

** *Leas Septembris*.

etiam antiqua Carthusiensium Statuta, in quibus hæc leguntur (*Part. II, cap. 14*): « Natalis Domini, Ascensionis, Pentecostes, sancti Joannis, apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis B. Mariæ, Omnium Sanctorum vigiliis ex antiqua consuetudine in pane et aqua facimus, nisi veniant in festis duodecim lectionum. Sed et quando predictæ vigiliæ occurrunt in dominica, in sabbato ipsa abstinencia fit.... In vigiliis autem beatorum Jacobi, Laurentii, Bartholomæi, Matthæi, Simonis et Judæ, et Andree, semel quidem reficimus. Secunda, quarta, et sexta feria, pane, et aqua, et sale, si cui placet, ex antiqua consuetudine contenti sumus. Quod quia nostris temporibus quasi in dissuetudinem abiit, volumus ut ad minus unam in septimana ab-tinentiam omnes monachi faciant, quos infirmitas, aut senectus, aut debilitas non excusat, vel alia causa quæ priori rationalibus esse videatur. Nec tamen propter hoc antiquam consuetudinem de faciendis abstinentiis irritamus.... Ab Exaltatione sanctæ Crucis usque ad Pascha non nisi semel in die manducamus, exceptis usque ad Quinquagesimam festis capituli, et die susceptionis novi prioris, et die sepulturæ fratrum nostrorum. Et hoc inviolabiliter observetur, exceptis infirmis et valetudinariis, debilibus, senibus, et minutis. Alias vero si prior fregerit vel fecerit frangi, sit extra sedem suam in ecclesia sit novitius per quadraginta dies. Et si vicarius idem fecerit, sit novitius per quadraginta dies. A Pascha usque ad festum Exaltationis tertia, et quinta feria, nec non et sabbato, exceptis præcipuis jejuniis, iterato reficimus; in quo spatio jejunia secundæ et quartæ feriæ non dimittantur omnino. »

Tandem ex primis sancti Stephani abbatis Obazinensis discipulis (*In ejus Vit. lib. I, num. 15, tom. IV Miscell. Batuz.*): « Nullus nisi in die dominico jejunium solvere tam æstate quam hieme præsumebat, nisi aut juvenili ætate, aut gravi infirmitate detineretur. »

His adjiciendum reor antiquum fragmentum de Græcorum jejunio, quod ex nis. codice bibliothecæ Colbergiæ num. 6041 eruit et in Latinum transtulit noster Jacobus Loppin, prout sequitur: « Ordo ex divinis et sacris canonibus atque etiam ex typicis sanctorum et Deiferorum Patrum excerptus ad eos qui vitam Deo gratiam degere cupiunt. Incipiendum est a splendida et prima dominica Paschatis omni cibo vesci per totam novam hebdomadam. A secunda autem die antipaschalis, id est secundæ post Pascha hebdomadis usque ad Omnes Sanctos, quarta et sexta die pisces manducant sæculares: monachi vero oleum. Idem similiter præstantur est die quarta mesopentecostes, id est quartæ 558 post Pascha hebdomadæ. Per hebdomadam portò sancti Spiritus vivendum est, ut in hebdomada nova, sive Paschatis. At a die secunda Omnium Sanctorum, in qua sanctorum apostolorum jejunium orditur, jejunium servamus secunda, quarta, et sexta die, sticcisque vescimur nona hora. Alias vero duas dies, tertiam et quintam nos monachi vescimur oleo, et sæculares piscibus; obsonio vero sabbato et dominica. Sic enim declaratum est de ejusmodi jejunio. Eamdem quoque legem observamus in jejuniis mensis Augusti atque Christi Nativitatis. Verum in solemnitate principum apostolorum Petri et Pauli, siquidem quarta vel sexta die acciderit, nec caseo, vel oleo, aut obsonio vescimur, ut et in festo duodecim apostolorum, si quarta vel sexta die contigerit. Idemque servandum est in sanctorum insignium memoriis. In solis vero dominicis festis jejunium solvimus, quovis die acciderint; oleoque et piscibus his diebus vescimur. Si autem vigilia Nativitatis Christi et Luminum, id est Epiphaniæ, quarta et sexta die occurrerint; post completam liturgiam vino tantum et coctis cibis absque oleo reficimur. Sed si forte sabbato et dominica venerint, post Chrysostomi liturgiam, antidota tantum et vinum sumimus, atque ita ad vesperarum finem permanemus; deinde perfecte reficimur. Cæterum per

A dies duodecim Theophaniorum oleo et obsonio et monachi et sæculares vescimur. Item etiam agimus hebdomada præcedente dominicam carnis privi, atque etiam hebdomada casei dicta. Si quis tamen caseum comederit, non peccabit. At in magna Quadragesima singulis ejus hebdomadis sticcis vescimur, sabbatibus tantum et dominicis oleo et vino utimur. Obsonium autem non comedimus nisi die Annuntiationis, si extra magnam hebdomadam acciderit. Sed in fine magni sabbati post liturgiam refecti, vinum quoque bibimus, et nihil præterea. Si quis vero vel episcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel subdiaconus, aut lector, aut aliquis fidelis oleo et obsonio vescitur feriis quarta et sexta totius anni, exceptis videlicet dominicis festis, extra infirmitatem: si clericus fuerit, deponatur; si laicus, excommunicatur, ut transgressor divinæ legis. Atque hæc quidem scripta sunt ad eos qui sana et firma sunt valetudine. Quod autem spectat ad eos qui infirmi sunt, et fame ob penuriam cruciantur; si etiam in ista magna Quadragesima, per totam Quadragesimam pisces quotidie comederint; Dominus ipsis condonabit in præsentem et in futuro sæculo. Amen. » Sed de aliorum jejuniis satis. Nunc de nostris.

A sancto Pascha usque ad Pentecosten. Id est usque ad octavam Pentecosten, uti explicat Hildemar.

Ad sextam reficiant fratres.] An inchoantem aut absolutam expendendum erit ad cap. 48. Interim hic notare sufficiat Cluniacenses ita prandii tempus disposuisse, ut eo peracto, tunc primum esset media dies, ex Udalrico, lib. 1, cap. 18. Dunstanus vero præscribit ut mediante hora quinta cantetur sexta, dehinc manibus lotis adiant mensam.

559 Ante prædictam vero sextam horam non videmus sanctum Benedictum, aut quemquam alium monachorum magistrum aliquid cibi fratribus suis, saltem omnibus, prægustandum concessisse; nonnulli quidem ad nonam aut vesperam refectorem distulerunt; at qui sextam præveniret invenimus neminem: una est Vita S. Samsonis (*Sec. 1 Bened.*), in cujus num. 16 hæc lego: « Consuetudo erat in hujus monasterii lege, herbas hortinas per poculum ad sanitatem convenientes fricare, ac singulis fratribus in suis vasculis scyphunculo non grandi ad sanitatem particulatim dividere, ut quando de tertia celebranda veniebant, paratum jam poculum hortinis mixtum herbis reperirent. » Ante hanc autem tertiam horam, ut id etiam obiter observem, quidem cibi prægustare religio Britannis erat, ut patet ex Beda in Vita sancti Guthberti, et ex Vita sancti Guthlaci anchoretæ, num. 29, sæc. III Bened.

Et ad seram coenent.] Scilicet vespere. Nullum ergo S. P. Benedictus toto tempore Paschali præscribit jejunium, idque juxta antiquum Ecclesiæ morem, quo a Pascha ad Pentecosten, ob reverentiam dominicæ Resurrectionis, jejunium solvebatur, ut videre est apud Tertullianum, lib. de Corona militis; sanctum Epiphanium, in Compend. doct. Eccles.; S. Augustinum epist. 55; Regulam Magistri, c. 28; Haymonem Halberstatensem, lib. 1 de Variet., cap. 14. Quæ consuetudo pariter apud monachos communiter viguit, ut patet ex Cassiano, lib. II de Noct. orat., cap. 18, et coll. 21, cap. 20; sancto Hieronymo, præfat. ad Regulam sancti Pachomii, et sancto Joanne Climaco, grad. 14: quamvis non defuerint qui hanc legem incunctanter violare non dubitarint. Et certe vidimus supra sanctum Aurelianum hoc tempore feria sexta jejunium præscribentem; sanctum Cæsarium et Regulam solitariorum feria quarta et sexta; Regulam Magistri exceptis dominica et feria quinta, diebus omnibus; Regulam sancti Antonii, sanctorum Scrapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii, sancti Columbani, Tarnatisis monasterii, et Cujusdam ad monachos, singulis diebus, nisi forte dominica tantum. Sed et Petrus Damiani agens de ordine eremitarum Fontis Avella i, ita habet (*Opusc. 14*): « Ab octavis dominicæ Resurrectionis usque ad diem

sanctæ Pentecostes, quatuor dies per hebdomadam jejuniatis propter dominicum vero diem, de ejus reverentia nullus addubitat, tertia et quinta feria bis in die refectis. Illo enim tempore, ut nostis, non prohibentur monachi auctoritate sacrorum canonum jejungere. » Præterea antiqua consuetudo fuit in Rogationibus jejungere, ut patet ex concilio Turon. II, can. 18, et ex Hildemaro in hunc locum, et ex his quæ retulimus in lib. III de Antiquis monachorum Ritibus, cap. 49.

A Pentecoste autem tota æstate, si labores agrorum non habent monachi, aut nimietas æstatis non perturbat, quarta et sexta feria jejument usque ad nonam. Quarta et sexta feriæ jejuniæ retinuit etiam æstate sanctus Benedictus, utpote ab apostolis traditum de quo canon 68 apostolorum : « Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut cantor, sacram Quadragesimam Paschæ, aut quartam feriam, aut Parasceven non jejunaverit, deponitur : præterquam si imberillitate impediatur corporis : sin laicus vit, communione privatur. » Clemens in Constitut. apost. (Lib. V, cap. ult.) : « Post hebdomadam jejunii in omni quarta feria et Parasceve præcipimus vobis ut jejunetis. » Sanctus Ignatius (Epist. 4 ad Phil.) : « Quartis et sextis feriis jejunare non negligatis, ciborum reliquias pauperibus largientes. » Tertullianus (Lib. de Jejun.) : « Cur stationibus quartam et sextam feriam sabbati dicamus, » jejunia suo more stationes appellamus. Sanctus Clemens Alexandrinus (Lib. VII Strom.) : « Novit fidelis ænigmata jejunii horum dierum, quarti, inquam, et sexti. » Sanctus Petrus patriarcha Alexandrinus : « Nemo reprehendit nos observantes quartam feriam et Parasceven, in quibus jejunare juxta traditionem rationaliter nobis præscriptum est. » Sanctus Epiphanius in Synopsi : « Quarta et sexta feria in jejuniis usque ad nonam manere ab apostolis institutum est. »

Quapropter mirum videri haud debet, si tanta jejuniæ istud religione observarent veteres monachi, ut etiam in hospitium adventu illo violare nefas ducerent, nec nisi pro summa necessitate illud solvere præsumerent : « Absque legitimis quartæ sextæque feriæ, inquit Cassianus (Lib. V, cap. 24), quocumque pergehant, quotidianæ statio solvebatur. » Et Sanctus Antonius (In Regula, num. 15) : « Ne frangas jejunium feria quarta et sexta, nisi ob gravem morbum. » Sanctus Macarius (In Regula, cap. 29) : « Quarta et sexta feria qui infringunt jejunium Judæ æstimantur participes, qui Christum tradidit. » Vulgatus sanctus Athanasius (Syntagma Doctr. ad mon.) : « Jejunium quartæ videlicet diei et Parasceves, Pentecoste solum et Epiphaniis exceptis, nisi graviter decumbas, diligenter serva. »

Istius observantiæ causam docet Rufinus, cum agens de S. Apollonio, hæc profert (Lib. II de Vita Patr. cap. 7) : « Jejunia sive legitima, id est quarta et sexta feria, monebat non esse solvenda, nisi grandis aliqua necessitas fieret ; quia quarta feria Judæ de traditione Domini cogitabat, et sexta feria crucifixus sit Salvator. Videbitur ergo qui his diebus sine aliqua necessitate solvit statuta jejunia, vel cum tradente tradere Salvatorem, vel cum crucifixis crucifigere. » Eadem ratione sanctus Maglorius (In ejus Vita, sæc. I Bened.) : « in quarta feria et sexta ab omnium ciborum pabulo existit alienus, quam observationem jejunii in quarta feria explevit, eo quod in ea sacrilegi et rei facii Judæi sanguineum, ut auctorem suum Dominum morti traderent, pactum stulerunt : sexta autem feria, quia id quod de corde conceperant, ipsum cruci affigentes, in hac opere compleverunt. » Eandem etiam rationem profert sanctus Augustinus ad Casulanum scribens, et Richardus de S. Angelo in hunc locum. Verumtamen Hildemarus adhuc altius hujus consuetudinis originem repetens : « Hæc, inquit, consuetudo jejunandi quarta feria et sexta feria, orta est a sanctis Patri

bus, nec non et Judaica consuetudo fuit, sicut Pharisæus dicit : *Jejunio bis in sabbato.* »

561 Istud jejunium sub finem sæculi septimi, saltem a nonnullis, adhuc observabatur, ut patet ex Beda in Vita sancti Cuthberti, cap. 5 (Sæc. II Bened.) : « Erat namque sexta sabbati, inquit, qua plurimæ fidelium ob reverentiam dominicæ passionis usque ad horam nonam solent protelare jejunium. » Sed et idem Beda id laudis tribuit sancto Aidano (Lib. III Hist. cap. 5), quod « ejus exemplis infirmati tempore illo religiosi quique viri ac femine, consuetudine ut fecerunt per totum annum, excepta remissione quinquagesimæ Paschalis, quarta et sexta feria jejunium ad nonam usque horam protelare. »

Et tamen adeo religiosum antiquis jejunium propter labores graviores agrorum, nimisque æstatis calores sanctus Benedictus relaxari permittit. Ex qua indulgentia nata est apud nostros postmodum integra ejus extinctio : « Hoc tamen, inquit Bernardus Cassinensis, in consuetudinem abiit apud multos, quod nunquam a sanctis Patribus noscatur hæc abstinentia habuisse originem. » Et revera in antiquis Floriacensis monasterii consuetudinibus hæc lego : « In prima quarta feria post octavam Pentecostes secundum Patris nostri præceptum jejunare debemus... Aliis quartis feriis loco jejuni aliquid opus manuum aliquando agimus, aut ex præcepto prioris aliquas preces agimus. » Et apud Udalricum (Lib. I, cap. 29) : « Si imbecillitas nostra pateretur, dignum esset eorum edictum præceptoris nostri sancti Benedicti, ut post octavas Pentecostes statim omni quarta et sexta feria jejunium faceremus. Quod si non amplius, tamen utcumque non omitimus facere in uno et primo prædictarum feriarum, in quo post tertiam silemus, et post sextam dormitorium ascendentes simulamus meridianam potus quam gratiam ; quia mox postur signum ut in ecclesiam redeamus, facturi nudis pedibus processionem. Sane, ut præmissum est, primum diem jejunamus, postea in loco jejunii aliquid opus manuum sæpius agitur a nobis. » Rem non ita absolute definitur nisi. Consuetudines antiquæ Romani Sancti Pauli monasterii, quæ omnia abbatis discretioni et prudentiæ relinquunt, ut si velit « propter pusillanimes vel ærum temperies, aut si labor major factus fuerit, » bis in die fratres reficiant.

Sed quod a nostris neglectum est quartæ feriæ jejunium, illud hactenus magna cum religione observant Græci, testante Arcudio in lib. III de Sacramentis, cap. 5, ubi referens illa Theophilacti verba : Judæi in Christum « feria quarta concilium coeperunt, et propterea nos etiam illas ferias jejunamus ; » ait : « Quæ sententia est verissima, per traditionem accepta, ipsoque usu longissimo Ecclesiarum comprobata ; id enim Ecclesia Romana per multa sæcula observavit : Græca usque ad præsens diligenter observat ; neque aliam rationem reddere Græci possunt cur illo die a carnibus et lacticiis abstineant. » Quartæ feriæ jejunium diu retinuit Ecclesia Romana, uti hic dicitur ; processu vero temporis in sabbatum translatum, tandem refrigerante charitate ad solam abstinentiam a carnibus, quæ imperfectum jejunium est, reductum est.

562 Reliquis vero diebus ad sextam præcedunt. Nullam hic eorum mentionem facit S. P. Benedictus, ratus forte satis esse fratribus semel in die reficere, juxta priscorum monachorum morem, qui jejunium solum existimabant, cum ad sextam licet semel tantum in die reficeretur ; id quod maxime constat ex Cassiano, apud quem abbas Theonas ita loquitur (Collat. 21, cap. 25) : « Utergo et diebus festis stultæ consuetudo solemnitati conservetur, et saluberrimus parcimonie modus minime transcendatur, sufficit ut indulgentiam remissionis eorumque progrepatiamur, ut cibus qui hora diei nova fuerat capiendus, paulo citius, id est sexta hora pro festivitatis tempore capiat, ea ratione duntaxat, ut eorum

sancti Hieronymo vel qualitas non mutetur, etc. » Et ex A
sancto Hieronymo ad Eustochium de monachis scriben-
te (*Epist.* 22), quod « a Pascha ad Pentecosten
cœna mutantur in prandia, quo et traditioni Eccle-
siae satis fiat, et ventrem cibo non onerent de. Hiero-
n. » Idem etiam post scriptam S. P. Benedicti Re-
gulam advertere licet in Regula sancti Fructuosi, in
qua hæc lego : « A Pascha usque ad Pentecosten re-
ficiendum est ad sextam, et monophagia, id est unica
refectio conservanda est. » Idem et de nostris Ful-
densibus refert Mabillonius (*Præfat. ad sæc. III, part.*
2, num. 25), quod scilicet abstinere a cœna per to-
tum annum iidem ad ætatem Marwardi abbatis, id
est ad medium sæculum duodecimum, nec ante deci-
mum quartum feminas in ecclesiam suam admise-
runt. » Idemque asserendum esse de his monachis
quæ ad Fuldensium normam vivebant, in quibus in-
stituta est disciplina purior.

Næque tamen de uerunt ex præcis monachis qui
prandiam ad sextam, et vœro cœnam ætate sibi pa-
rent, quod de Talonnensibus imprudens refert sanc-
tus Hieronymus (*Præfat. ad Regulam S. Pachomii*):
« His, inquit, in hebdomada die quarta et sexta ab-
bati ab omnibus jejunatur, excepta Pentecosto: aliis
diebus comedunt, qui volunt post meridiem, et in
cœna similiter mensa ponitur propter laborantes,
senes, pueros, et ætatis gravissimos. Sunt qui secundo
parum comedunt, alii qui prandii sive cœnæ uno tan-
tum cibo contenti sunt, nonnulli gustate paululum
panis creduntur. » Nec desunt etiam qui ita sancti
Benedicti textum intelligant de prandio simul et de
cœna. Sed ad sui temporis usum respectasse credendi
sunt, præsertim cum nulla possit offerri ratio cur
supra a Pascha ad Pentecosten ob reverentiam sacræ
Resurrectionis et adventus Spiritus sancti dixerit, ad
sextam reficiant, et ad seram cœnent, hic vœro postre-
mum istud taceat. Nolim tamen id certo definire, cum
supra ex sancto Hieronymo aliquos viderimus ex an-
tiquis monachis prandium cœnamque permittere;
quod etiam patet ex Cassiano, lib. in, cap. 12, quan-
quam hæc cœna levissima esset, nec nisi propter la-
borantes, senes, pueros, et ætatis gravissimos concessa,
essetque extraordinaria inter monachos ista refectio,
nec omnes ad eam convenire cogentur, ut docet Cas-
sianus. Et certe plures ex antiquis monachis omnino
non cœnasse præter ea quæ diximus, probat Regula
ms. incerti auctoris, cap. 2.

Quæ prandii sexta, si opera in agris habuerint 563
aut ætatis fervor nimius fuerit, continuanda est.]
Quarta et sexta feria perinde ac aliis diebus. In Re-
gula Tarnatensi hæc habentur (*Cap. 9*): « Quando
messes et vindemias colligunt, bis in die, id est
hora sexta et duodecima refectioem accipiunt: quar-
ta vero et sexta feria ita moderari opera debet, ut, si
ferri potest, statuta jejunia non omittant; sed uni-
versa, prout utilitas aut labor exegerit, ita senioris
iudicio disponantur. »

Et in abbatis sit providentia.] An feria quarta et
sexta ad sextam sit prandendum, an ad nonam re-
ficiendum.

Et sic omnia temperet atque disponat, qualiter et
animæ salventur.] Summam hic sanctus Pater abbati
tribuit potestatem; qui enim dicit omnia, nihil omni-
nino reservat: et ex hac forte potestate orta est
apud nostros consuetudo bibendi ætate post nonam,
maxime si semel tantum in die reficerent ad sextam.
Quæ quidem consuetudo antiquissima, per multa
3] n-
s-
ris in monasteriis etiam recte ordinatis sæcula
viguit. Primam ejus mentionem reperi in Regula Ma-
gistri, in qua hæc scribuntur (*Cap. 27*): « In his
ætatibus diebus cum ad sextam reficitur, post dictam
nonam quotidie abbas ætatis de oratorio in sua se-
deat cathedra, et circumstantibus ante eum in ordine
omnibus, ejecto a cellerario vino, misceantur ab heb-
domadaris in consueto vase per singulas mensurarum
decadas omnium singula portiones secundum nume-
rum congregationis et suum. Statim surgens abbas

oret cum omnibus; et post orationem, antequam
soleat, oblatum sibi vas cum mixto signet eum. Mox
secum omnes ad mensas suas jubeat sicut consueve-
runt sedere, et bibens prius ipse, deinde singulorum
mixtum per mensas singulas omnibus faciat propina-
ri. Quibus expleis, surgant iterato, et orent, et
post orationem redeant universi ad opera, quæ di-
miserant facientes. » Et in Capitulis monachorum ad
Augiam directorum (*Cap. 8*): « Ut per totum tem-
pus æstivum dum fratres bis in die reficiunt, post
horam orationis nonam stantes in oratorio cum di-
vino tremore orantes expectant, dum tintinnabuli
sonum præpositus pulsaverit ad refectorium. Quo
audito, omnes illo conveniunt; quamvis etiam aliquis
libere non potuerit, se tamen debet præsentare, ne
locus ejus apparet vacuus. Et si quis præsens ad
dicendum post benedictionem amen non fuerit, subla-
tur ei portio sua de potu. Postquam autem biberint
fratres, vadunt ad capitulum, et quod eis injun-
tum fuerit laborant, etc. » Ejuſdem bibendi post nonam
consuetudinis fit mentio etiam in Consuetudinibus
sancti Benedicti abbatis Anianensis, tom. IV Analect.;
in Capitulis monachorum Sangallensium, cap. 27;
apud Udalricum, in lib. Usuum Cisterciensium, cap.
80, et passim in omnibus ordinibus et consuetudinari-
is monasteriorum nostrorum. Cassinenses ad potum
addebant poma, ut discimus ex epistola Theodemari:
« Ætatis tempore post nonam, si est aliquid de pomis,
et singulas phialas nostris fratribus præhemus. »
Sed poma sustulisse videtur concilium Aquisgr. sta-
tuens (*Can. 10*), « ut poma et lactuæ, nisi quando
aliis sumitur cibis, non comedantur. »

564 Ex eadem quoque potestate abbati a S. P.
Benedicto concessa, aut etiam ex consuetudine bi-
bendi ætate post nonam, orta est et alia diebus je-
junii bibendi post vespas, de qua Regula Magistri
(*Cap. 27*): « His ætatibus diebus cum ad horam nonam
reficitur, sera antequam compleantur omnes
sufficiant portiones: ita tamen ut antequam bibent,
orent; et postquam biberint, reorent; » et infra:
« Illis vero diebus in quibus in biene ad nonam re-
ficitur, post dictam vespas non amplius quam singulis
caldos accipiant: ita tamen ut antequam bibant,
orent; et postquam biberint, reorent. » Id quod
etiam in Quadragesima indulget concilium Aquigra-
nense, statuens (*Can. 12*), « et si necessitas popo-
scerit ob operis laborem post refectioem vesperti-
nam etiam, et in Quadragesima pari modo, et quando
officium mortuorum celebratur priusquam lectio
completoria legatur, bibant. » Vide Udalricum, lib. 1,
cap. 41; lib. Usuum Cisterc., cap. 80, de bibere post
vesperas, et lib. 1 de Antiq. monach. Ritibus, cap. 2.

Et quod faciunt fratres absque justa murmuratione
faciant.] Justa murmuratio ex Smaragdo illa dicitur
quam non voluntarie, aut non sine causa, sed iuvitè
et coacti monachi faciunt.

Ab idibus autem Septembris, etc.] Hic non parum
torquentur commentatorum ingenia in concilio nullo
hoc loco cum cap. 48, ubi S. P. Benedictus præscribit
ut a Pascha usque ad calendas Octobris... post
sextam surgentes a mensa pausent in lectis suis. Non-
nulli, ut refert Hildemar, existimaverunt huic a
S. P. Benedicto locum scriptum esse pro non laboran-
tibus in agris, qui ab idibus Septembris inchoare
debent jejunia; caput vero 48 pro laborantibus in
agris, quibus sanctus Pater permisit usque ad calen-
das Octobris perinde ac tota ætate reficere ad sex-
tam. Ita inter alios Smaragdus: « Quæstio, inquit,
oritur quomodo hic ab idibus Septembris jejuniandum
quotidie dicat, cum in capitulo 48 dicturus sit: a
Pascha usque ad calendas Octobris post sextam sur-
gentes a mensa pausent. Quæ ita solvitur: Si habue-
rint opera in agris, vel vindemiant in vineis, ubi per-
se occupentur, usque ad calendas Octobris ad sextam
reficiant. Sin autem non haberint, ab idibus Sep-
tembris generale jejunium inchoatur. » Alii consue-
runt illis decem et octo diebus qui ab idibus Septem-

bris ad calendas Octobris intercipiuntur, eodem modo gerendum esse ac feria quarta et sexta tota æstate, hoc est ut post sextam dormiant; deinde missam sic decantent, ut ea finita octava hora mediata nona dicatur; qua dicta, reficiant. Et hæc est Hilde-
mari sententia: « Isti, inquit, dicunt proprium sensum sancti Benedicti, qui dicunt ita agendum esse in istis decem et octo diebus, sicut illis diebus duobus de æstate. Ita vero agendum est in illis diebus quando ad nonam manducant, id est sexta cantata vadant dormire. Deinde qui debet tangere signum, cum videt horam congruam, tangere debet signum missæ; deinde missa cantata sit media octava, et cantent nonam, **565** deinde manducant. » Atque eam fuisse Cassinensium praxim suo tempore testatur Bernardus Cassinensis. Sed nodum difficultatis solvisse videtur Petrus Boherius in secundo commentario, ab idibus Septembris explicans a die 13 Septembris exclusive. Et revera post tridie, sive die 14 Septembris incipiunt numerari dies ante calendas Octobris, quos propterea sanctus Pater vocat calendas Octobris. Ex quo corrigendus est idem Boherius in primo commentario dicens: « Ipsa die idus Septembris ad nonam fratres reficiant, quia tunc incipiunt jejunare; » et Statuta Lanfranci, quæ præscribunt (Cap. 1, § 6) ut « ab idibus Septembris privatis diebus agantur continue jejunia quæ Regula præcipit, atque ipsa die iduum incipiant jejunare; » et Consuetudines Romani Sancti Pauli monasterii, in quibus similiter legitur: « Idibus Septembris agant primam sicut prius, denique ipso die incipiunt jejunium quod Regula præcipit. » Vide lib. iv de Antiq. monach. Ritib., c. 8. Hanc nostram explicationem confirmat Carolus Cointius in cap. 48 Regulæ.

Usque ad caput Quadragesimæ.] « Id est usque ad secundam feriam post dominicam primam Quadragesimæ, inquit Menardus, ita ut Quadragesima hoc loco sumatur pro jejunio quadragesimali. »

Ad nonam semper reficiant fratres.] Hac nimirum hora qua veteres Romani ad cibum capiendum vocabantur, uti discimus ex Regula Magistri, quæ propterea ait (Cap. 28): « Erubescamus nos, qui sumus spirituales, fugere hora nona jejunium, cum vetusta consuetudo antiquitus cognoscitur prandia ignorasse, sed semper vesperam, hoc est cœnam suis refectio-
nibus ordinavit. In tantum et annona quæ erogabatur aut laborantibus, aut militibus, ideo annona usque hodie dicitur, quia ad horam nonam diei erogabatur, quando et sumebatur, et ideo usque hodie annona nomen remansit. » Consentit sanctus Isidorus docens (Lib. xx Orig., c. 2) annonæ vocabulum tractum esse a tempore quo Romani veteres ad cibos vocabantur.

Nullum ab idibus Septembris ad Pascha diem a jejunio eximit S. P. Benedictus. Ex communi tamen Ecclesiæ consuetudine ac lege, cui, repugnantibus licet summis abstinentiæ votis, ultro parebant etiam monachi, dominica propter reverentiam Resurrectionis Domini solvendum est jejunium. Quod sanctus Pater Benedictus tanquam omnibus notum et ubique receptum subicit; neque enim eum latere poterat quod ait concilium Carthagin. iv (Can. 84): « Qui dominico die studiose jejunat, non credatur catholicus. » Et concilium Gangrense (Can. 18): « Si quis propter eam quæ existimatur exercitationem (hoc est vitam monasticam) die dominico jejunaverit, anathema sit. » Et Tertullianus (Lib. de Corona milit., cap. 3): « Diebus dominicis jejunare nefas ducimus; » sanctus Ambrosius (Epist. 83): Dominica jejunare non possumus; quia monachos etiam ob istius diei jejunia jure damnamus. » Et sanctus Athanasius (Syntag. doctr. ad mon.): « Sabbato et dominica ne jejunes, præterquam magno Sabbato S. Paschatis... Provide ne quisquam te inducat ad jejunandum omnino Dominica die **566** vel genuflectendum, neque in Pentecoste; nam Ecclesiæ mandatum non est. Præcaveto ne Marcionistæ te decipiant, vel hæresis

alia, sabbato æque ac dominica ut jejunes. » Vide Cassian. lib. iii, cap. 41, et collat. 24, cap. 20.

Eandem ob rationem in præcipuis etiam sancto-
rum festis a jejunio abstinendum esse censuerunt nonnulli vitæ monasticæ Patres. Exstat integrum hæc de re capitulum (Cap. 11) in Regula sancti Isidori his verbis expressum: « Hæc sunt feræ monachorum, in quibus jejunia conquiescant. In primis venerabilis dies dominicus, nomini Christi dicatus, qui sicut propter mysterium Resurrectionis ejus sollemnis est, et ita apud omnes servos ejus celebritatem convivii votivo gaudio retinebit. Item a primo die Paschæ usque ad Pentecosten, quinquaginta scilicet continuis diebus jejunium a sanctis Patribus dissolutum est, propter Resurrectionem videlicet Christi, et adventum Spiritus sancti, ut hi dies non in figura laboris, quod Quadragesimæ tempus significat: sed in quiete lætitiæ laxatis jejunis celebrentur. Placuit etiam Patribus a die Natalis Domini usque ad diem Circumcisionis sollemne tempus efficere, licentiamque vescendi habere. Non aliter et dies Epiphaniæ ex veteri Regula reficiendi indulgentiam consecuta est. Si quidem et dum quisque fratrum convertitur, alii ex aliis monasteriis fratres gratia visitandi concurrunt, pro charitate adimplenda interrumpuntur jejunia, si tamen non fuerint generalia. Præter hæc, alia tempora libere licenterque jejunio non inserviunt. » In concilio etiam Aquisgranensi statuitur (Can. 46), « ut in præcipuis sollemnitatibus, id est Natale et in octavis Domini, in Epiphania, in Pascha quoque, et Ascensione Domini et in sanctorum festiuitatibus, id est sancti Stephani, et B. Joannis evangelistæ, et in natale Infantium, in Purificatione, et Assumptione sanctæ Mariæ. Similiter et in B. apostolorum festis, et in S. Joannis Baptistæ Nativitate, sancti quoque Laurentii atque Martini, seu in natalitiis cujuslibet sancti, cujus honor in qualicunque parochia specialiter celebratur, plenarium officium agatur, et bis reficiatur. » Cluniacenses, ut docet Udalricus (Lib. 1, cap. 39 et 43), jejunium relaxabant infra octavas Natalis Domini, Epiphaniæ, et S. Martini, et in præcipuis sollemnitatibus sanctorum. Illæ præcipuas festiuitates declarat Petrus Venerabilis suis in Statutis, decernens (Statut. 14), « ut jejunia regularia ab idibus Septembris usque ad caput Quadragesimæ a nostris semel in die comedendo seruetur, excepto festo sancti Michaelis et Dedicationis ecclesiæ, et apostolorum extra Adventum et Septuagesimam provenientibus, festiuitatibus abbatum Cluniacensium, octo diebus Natalis Domini, Epiphaniæ prima tantum die, festo sancti Marcelli papæ, et sancti Vincentii martyris, atque Purificationis sanctæ Mariæ. Conversione vero sancti Pauli jejunium non solvetur, quoniam de eodem apostolo a. l. a. aliis annis temporibus festiuitates Ecclesia celebrat. Cathedrali sancti Petri eadem die jejunium relaxabitur, et etiam quia infra Septuagesimam festiuitas illa semper occurrit, tunc vero post missam majorem **567** statim sexta cantabitur, et factio intervallo nona sequitur. » De Carthusianis quoque idem Petrus Venerabilis sic loquitur (Lib. ii Mir. cap. 28): « Semel in die semper comedunt, exceptis octo diebus Natalis Domini, octo diebus Paschæ, octo diebus Pentecostes, Epiphania Domini, Repræsentatione ejus, hoc est Purificatione sanctæ Mariæ; Annuntiatione Domini, quando paschali tempore pervenit; Ascensione Domini, Assumptione, ac Nativitate jam dictæ sacræ Virginis matris ejus, et exceptis festis duodecim apostolorum, sancti Joannis Baptistæ, sancti Michaelis, sancti Martini, et illo, quod in calendas Novembris celebratur, festo Omnium Sanctorum. » Petrus Damianus in suæ congregationis Institutis (Opus. 15, cap. 6) ab idibus Septembris ad Pascha hos solos dies a jejunio eximit, festum sancti Martini, et sancti Andree, hebdomada Natalis Domini, et uno die Epiphaniæ et Hypopanti. » Cassinenses vero (Cassin. cap. 41) dispensant a jejunio in festis sancti Matthæi.

sancti Michaelis, sanctæ Justinæ de Padua, sancti Lucae, sanctorum Simonis et Judæ, Omnium Sanctorum, sancti Martini, sancti Andree quando celebratur extra Adventum, Nativitatis Domini omni tribus sequentibus diebus, Circumcisionis, Epiphaniæ, sancti Antonii abbatis, Purificationis beatæ Mariæ, sancti Matthiæ quando extra Quadragesimam venit, et tituli loci. Novæ Declarationes addunt festa sancti Placidi, omnium sanctorum Monachorum, sancti Mauri, S. Scholasticæ. Denique Fulienses (*Const. Fulianensium*, c. 41) a jejuniis eximunt festa Sanctorum Omnium, Nativitatis Domini, Circumcisionis, Epiphaniæ, Purificationis, et titularis monasterii. Et certe cum jejunia magis sint afflictionis quam exultationis, non conveniunt in diebus lætitiæ, inquit S. Thomas (2-2, quæst. 147, a. 5, ad 3). Unde et veteres solvere jejuniis solebant in martyrum solemnitatibus, quod ne eveniret in Quadragesima, concilium Laodicenum cap. 51 statuit ne martyrum festa in Quadragesima celebrarentur. Laudabiliores tamen qui festa sanctorum spiritualibus potius quam corporalibus gaudiis student celebrare, et animabus potius quam corporibus reficiendis, in hisce festis laborant. Qua de re Cistercienses commendat Petrus Venerabilis, lib. 1, epist. 28, idque acitatur etiam nunc magna cum laude nonnullæ monachorum et monialium congregationes.

In Quadragesima vero usque ad Pascha ad vesperam reficiantur. Id quod singulare non existit monachis, sed omnibus etiam Christianis fuit commune: quæ consuetudo adhuc tempore sancti Bernardi vigeat, uti ipse testatur, fratres suos initio Quadragesimæ sic alloquens (*Serm. 3, in Quadrages.*): « Hactenus ad nonam jejunavimus soli, nunc usque ad vesperam jejunabunt nobiscum pariter universi, reges et principes, clerus et populus, nobiles et ignobiles, simul in unum dives et pauper. » Vide Petrum Bles. serm. 11.

Ipsa tamen vespera sic agatur, ut lumine lucernæ non indigeant reficientes. Idque tres ob causas quæ fert Haestenus (*Lib. x, tract. 1, disq. 3*). 1º Ne videretur imitari Judæos, qui non nisi post solis occasum jejuniis violabant; 2º ne gravius esset extendere 568 jejuniis his qui hora noctis octava surgentes, magnam diei partem in labore, psalmis canendis, aliisque spiritualibus exercitiis impenderent; 3º ne nocturnæ quieti pars noctis notabilis subduceretur, Quartam addit rationem Menardus, scilicet « quia cum lucernæ lux sit suboscuro, daretur occasio maligno, præcipue in amplo refectorio instigandi fratres ad confabulationem, et quedam alia illicita. »

Sed luce adhuc diei omnia consumuntur. Quod faci e præstant circa horam diei ultimam reficientes; nam ante decimam horam, ad quam usque ex cap. 48 labori manuum vacare debent, et post quam satis probabiliter vespers decantabant, nihil cibi percipere debent. S. Gerasimus nec discipulos suos ad lucernam legere permittebat ex Vita S. Euthymii, num. 91 (*Tom. II Monum. Eccles. Græc.*).

Sed et omni tempore, sive cœnæ, sive refectiois, hora sic temperetur, ut cum luce fiant omnia. Hic non parum laborant aliqui in explicanda ratione qua hiemis tempore, cum solvitur relaxaturque jejuniis, cum luce fiant omnia. Menardus existimat « S. P. Be-

A neditum maxime huic constitutioni astringere eos qui in Italia similibusque regionibus habitant, ubi circa solstitium brumale dies non sunt ita breves ac in regionibus borealibus, ut in Anglia, Scotia, Dania, extrema Belgia, et similibus, in quibus ob brevitatem dierum hæc observari non potest institutio. » Verum, uti observat Haestenus (*Lib. x, tract. 1, disq. 5*), et patet ex Cassinensium Declarationibus, etiam in Italia sine manifesta corporum læsione luce adhuc dici, haud potest cœna consummari: unde et ille « crediderim, inquit, nusquam fere ad litteram hunc regulæ textum observari. Quod si omnino Regulam servandam quis urgeat,.... dicere liceret nec ipsas forte dominicas, nec ulla festa jejuniis regulari tempore sancti Benedicti fuisse exempta... Sin autem, quod dominicis prohibitum esset jejunare, velimus cœnasse, dicendum tam modicam fuisse hæc cœnam, ut grave inde non formidarent incommodum. » Ita ille, nihil definiens. Difficultatem vero facile solvet qui observaverit jejuniis relaxari posse tribus modis: 1º bis in die reficiendo; 2º Lautius aliquid solito comedendo; nam et sanctus Petrus Damiani illos jejunare dicebat « qui panem cum sale et aqua percipiunt; ubi præter hæc aliud quid additur, inquit, in eremo jejuniis non vocatur. » 3º Solitam refectiois horam præveniendi. Sic Cabilonense concilium eos in Quadragesima non jejunare asserit, qui ad nonam ederent, ut videre est apud Gratianum, de Consec. dist. 1, cap. Solent. Atque postremo hoc modo veteres monachi jejunium solvere solebant, ut patet ex dictis, maxime ex sancti Hieronymi testimonio ad Eustochium scribentis, quod apud eos « a Pascha ad Pentecosten cœnæ mutantur in prandia, quæ et traditioni Ecclesiæ satis fiat, et ventrem cibo non onerent duplicato. » Vide Regulam Magistri, cap. 53.

His prænotatis explicatu non est difficile quomodo luce adhuc diei omnia consummarent, etiam hieme, cum non jejunarent. Nam, 1º cum 569 sanctus Pater ad cœnam non indulgere videatur nisi tertiam libræ panis partem cum aliquibus ad summum fructibus, hæc absque ullo corporis incommodo et sanitatis periculo consummare poterant ante horam decimam, id est ante nostram horam post meridiem quartam, etiam ad sextam prandentes. 2º Jejunium hora solita reficientes solvere poterant, aliquid solito lautius edendo, verbi gratia, pisces cum aliis diebus in solis leguminibus cœnam acciperent. 3º Ad sextam prandentes, qui privatis diebus ad nonam cœnarent. Atque postremo hoc modo satis probabile est primos sancti Benedicti discipulos dominicis diebus solvisse jejuniis, tum ad imitationem priscorum monachorum, quorum vestigiis in multis inhærerè studuit, tum quia æstate, qua nullum præscribit jejuniis, solum sine cœna prandium concessisse videtur; tum quia Regula Magistri, quæ pene tota est ex Benedictina, aliud nihil instituit: « Illis vero diebus, inquit (*Cap. 27, vide cap. 53*), in hieme in quibus sexta reficiunt, sera penitus nihil cœnent. »

Nicolaus de Fractura S. Benedicti mystice exponens ait: « Cum luce, id est cum Christo, qui vera lux est, sicut ipse de seipso testatur in Evangelio: Ego sum lux vera, etc. »

CAPUT XLII.

Ut post completorium nemo loquatur.

Omnis tempore silentio^b debent studere monachi, maxime tamen nocturnis horis. Et ideo omni tempore, sive jejuniis, sive prandii, si tempus fuerit

prandii^c, mox ut surrexerint a cœna, sedeant omnes in unum^d, et legat unus collationes vel vitas Patrum, aut certe aliquid^e quod edificet audientes; non

^a Flor., completorios.

^b Cassin., Flor. cum tribus mes., silentium.

^c Dpeat in Flor., si tempus fuerit prandii.

^d Al., in unum locum. Al., in uno loco.

^e Narb., aut codicem alium. Al., aut certe aliud.

antem Eptaticum, aut Regnum : quia infirmis intellectibus non erit utile illa hora hanc Scripturam audire : aliis vero horis legantur. Si autem jejunii dies fuerint^a, dicta vespere, parvo intervallo, mox accedant ad lectionem collationum, ut diximus; et lectis quatuor aut quinque foliis, vel quantum hora permittit, omnibus in unum occurrentibus^b, per hanc moram lectionis. Si quis forte in assignato sibi commisso fuerit occupatus, occurrat.

^a Cassin., Conc., Hild., cum quibusdam aliis, fuerit.

^b Narh., omnibus in unum ad complere Psalterium occurrentibus.

A 570 Omnes ergo in unum positi^c, compleant : et exeuntes^d a completoriis nulla sit licentia deinceps cuiquam loqui aliquid. Quod si inventos fuerit quinquam prævaricari hanc taciturnitatis regulam, gravi^e vindictæ subiacet : excepto si necessitas hospitum supervenerit, aut forte abbas aliquid jusserit. Quod tamen et ipsum cum summa gravitate et moderatione^f honestissime fiat.

^c Al., congregati.

^d Lyr., exeunibus, lectio non spernenda.

^e Oton. Cassin., gravi, sed deest in Lyr.

^f Al., deest moderatione.

COMMENTARIUS.

Omni tempore sitentis debent studere monachi, etc.] Hoc S. P. Benedicti statum, quod explicavimus supra, ad cap. 6, nihil absolute determinat, sed solum præparat et disponit discipulos ad proximum decretum : « Eventus a completorio, nulla sit denuo licentia cuiquam loqui aliquid. »

Et ideo omni tempore, sive jejunii, sive prandii.] Id est, sive sit tempus jejunii, sive non; quia jejunantes non prandebant, unde prandium et jejunium opponuntur.

Si tempus fuerit prandii, mox ut surrexerint a cœna.] Cum nimirum cœnant, hoc est, tempore duntaxat pisebali : nam tota æstate non videtur sanctus Pater cœnam concessissæ, ut diximus superiori capite. Igitur mox ut surrexerint a mensa : « Illud mox, inquit Hildemar, non pro continuatione positum est; sed quia noluit sanctus Benedictus, ut grande intervallum fuisset, sed parvissimum inter cœnam et collationem; ideo dixit mox, ac si diceret: Ut surrexerint a cœna, parvissimo intervallo facto donec servitores manducant, mox accedant ad lectionem. » Similiter Bernardus Cassinensis : « Quod, inquit, dicit mox ut surrexerint a cœna, non dicit quod incontinenti postquam surrexerint primi, debeat fieri collatio; sed postquam surrexerint servitores, quoniam omnes ad illam lectionem debent ad completorium convenire. » Eandem sequitur sententiam Joannes Craesbeck, uti et Cassinenses, qui in antiquis Declarationibus hunc ad locum sic scribunt : « Intellige mox largo modo, quia plerumque differunt per horam, vel amplius, ne hujusmodi lectio ob recenentem cœnam sit tardiosa. » Adit Hæftenus (*Lib. 12, tract. 5, dist. 3*) : « Præterea, ut lector, et minister mensæ interea cœnare, omniaque suis locis reponere possint. Denique, ut aliqua animi relaxatio concedatur religiosis, quibus grave forte foret ab una lectione, quam in cœna ad mensam audierunt, ad aliam statim accedere, adeoque utramque facile negligerent. » **571** Sed in contrariam abbas utentiam Petrus Boherius, qui relatis supra citatis Bernardi Cassinensis verbis addit : « Sed ista expositio mihi non placet; nec servitorum expectatio eam juvat, licet contrarium practice saltem audimus. » Et certe si ex sequentibus sancti Benedicti verbis de ejus mente iudicium ferre liceat : parum istud intervallum non poterat esse nisi nullum. Nam paulo post addit : « Si autem jejunii dies fuerint, dicta vespere parvo intervallo mox accedant ad lectionem; » quæ verba prioribus omnino opponuntur. Maxime cum istud diebus jejunii parvum intervallum haud dubium cœna, quæ post vespere agebatur cum duplex esset refectio, consumebat. Nec urget in contrarium cœna servitorum, quam dum fit lectio collationis, accipere possunt. Sane Hildemar nullum vult cervari intervallum, ubi fratres tardius so-

B lito cœnare contingit : « Et hoc notandum est, inquit, si tempore nubili fallitur vespere, si est plus tarde quam aliis diebus, non debet intervallum inter cœnam et collationem expectare, aut facere abbas sicut in aliis diebus, quando moderate agitur; sed mox accedere ad collationem. » Aliquod tamen intervallum servabant Cluniacenses, ut patet ex Udalrico, lib. 1, cap. 48. Nunc vero Cassinenses ex novis eorum Declarationibus cœnant post completorium. Sed non recte.

Sedeant omnes in unum.] Id est simul, sive, ut alii legunt, in unum locum, seu in uno loco. De loci ubi faciendæ sit collatio, diximus in lib. 1 de Antiq. monach. Ritibus, cap. 41.

Et legat unus collationes.] Quales descripsit Cassianus.

Vel vitas Patrum, aut certe aliquid quod ad se audientes.] Quod Smaragdus explicat « de homiliis Patrum, in quibus ædificationes pleniter scriptæ sunt audientium; vel certe de expositionibus libro magis catholico, quæ ab orthodoxis factæ sunt viris, in quibus sancta sufficienter sanctis doctrina reducat monachis. » Similiter Bernardus Cassinensis : « De homiliis sanctorum doctorum, et aliis moralibus et ædificationis documentis. » Et Nicolaus de Fractura : « De homiliis sanctorum Patrum, et aliis moralibus, et de lib. Dialog. B. Gregorii, de vitæ Patrum, et aliis similibus. » Ita sanctus Benedictus abbas Anianensis unum « ex sanctorum doctorum homiliis, quæ in exhortationem monachorum sunt prolatae conjunxit librum; eumque omni tempore in vespertinis collectis legere jus sit. » In codice vero Conchensis monasterii ad calcem ms. Regalæ sancti Benedicti hæc leguntur : « Hi sunt qui leguntur ad collationem : Ephem. Pastoralis, liber de Edificatione claustrum, Vita Patrum, Dialogus Gregorii, Dædema Monachorum. »

Non autem Eptaticum aut Regum.] « Neptatenus, inquit sanctus Augustinus (*Lib. 11 de Doct. Christi. cap. 8*), continet quinque libros Moysi, librum Josue, et Judicum : nam quod spectat ad librum Ruth, magis ad Regum principia videtur pertinere. »

Per hoc autem quod dicit Eptaticum aut Regum, inquit Hildemar, **572** significat illos libros qui similes sunt illis, id est qui sub allegoricis figuris conscripti sunt. »

Et lectis quatuor aut quinque foliis, vel quantum hora permittit.] Hora id est tempus; quod sanctus Pater addidit, quia, inquit Boherius, luce etiam dici debent omnia consummari. Quantum vero duraret hujusmodi temporis spatium, non facile dixerim. Cassinenses quartam horæ partem hæc in lectione insumunt : quod spatium etiam olim haud excessisse censet Hæftenus : « Et vero, ait, jam olim ante octingentos annos brevior videtur fuisse hæc lectio

collationis, adeo ut quondam fortassis horæ non expleverit, quod colligere licet ex Diademate monachorum Samaragdi abbatis, in quo capita non admodum sunt probata: in eam autem rem libellum illum composuerat, in singulis diebus ad collationem ex eo caput legeretur. Verum an in legendis quatuor aut quinque foliis scripturæ non admodum parum nec admodum magnæ, tantillum tempus sufficiat, iudicent alii. Adde quod hanc ad lectionem exhortationes expositionesque nonnunquam adijungebant, ut colligimus ex his Hillemari verbis: «Tempore collationis et in loco collationis nullus debet loqui, nisi aut lector qui legit, aut abbas qui exponit, aut certe talis cui iusserit tradere lectionem.» Que consuetudo originem ducit ex Iustitinis sancti Pachonii. Nam, ut legimus in eius Vita (Num. 79, apud Boll., 44 Maii; vide num. 16), «consuetudo illis erat jam inde ab initio, circa vesperam, manuali opere ac cœna peractis, in unum simul considerare ad scrutandas Scripturas, ab omni alia sollicitudine tunc liberi, præterquam ab ea qua salutem eorum concernebat.» Quidquid sit, saltem tandiu durare debebat quoad licet, servitores; aliique qui primam ad mensam cœnare haud potuerant, variisque officiis occupati, occurrere possent; omnes enim interesse completorio voluit sanctus Pater; unde et subiungit:

Omnes in unum concurrentibus per hanc moram lectionis, si qui forte in assignato sibi commissio fuerit occupatus, occurrat.] Ex hoc loco patet nullum ex sancti Benedicti mente a completorio eximendum esse; ideo enim hanc præmitti voluit lectionem, ut interim variis occupati officiis occurrentes, omnes in unum positi compleant. Omnes, inquit, nullum excipit; non abbatem, inquit Samaragdus, non præpositum, non decanum, qui aliquoties aliis in ecclesiis cantantibus, potibus, aut fabulis, aut consiliis vacant in hac hora; sed omnes in hac collationis hora occurrere, omnes in unum completorium iubet cœnare. Cui tamen legi derogat Lanfrancus in Statutis hæc scribens (Cap. 16): «Completorium vero dum canitur, licet priori et eis qui per licentiam de completorio remanent, de utilibus et necessariis rebus loqui. Simi iter dum regularem noram fratres in ecclesia dicunt, nullus comedat in refectorio, excepto solo completorio; tunc enim licet illis, qui aliqua utilitate impediti ante illam horam se expedire non possunt, et fratribus, qui de foris veniunt, comedere in refectorio. Qui si ante collationem 573 incipientes comedere circa finem completorii cœnam suam commode expleri non valent, licet eis a mensa surgere, et in monasterium ad benedictionem ire, et postea in refectorium ad complementam cœnam redire.» Longe observantiores illi, de quibus in capitulo 9 monachorum ad Augiam directorum sic lego: «Ut ad collationem accesserint, omnes unanimiter occurrant, debiles, et infirmi etiam, si de lecto surgere valuerint, veniunt; quid de cæteris dicendum est? Lector autem tandiu legat, usque dum omnes in unum positi compleant.» Ex mss. etiam sancti Benigni Consuetudinibus (Cap. 46) infirmi ad collationem accedere debebant, quamvis eis capitulum ingredi fas non esset; sed intra ecclesiam B. Benedicti (hæc erat capella infirmorum) prope ostium manentes, quæ legentur auscultabant.

Omnes ergo in unum positi compleant.] Id est completorium dicant, vel compleant hanc scilicet collationis moram, inquit Boherius.

Et exeuntes a completorio, nulla sit licentia dæmo eniquam loqui aliquid.] Quod dicit *exeuntes a completorio*, intelligendum est de completorio officii, non de completorio collationis: «Non debet tamen quilibet postquam surgit et capitulum aliquid loqui: quæ, inquit Hillemarus, aliud silentium eum coniungit.» Hanc vero silentii nocturni legem cum S. Benedicto præscribunt S. Pachomius in Regula, art. 53; S. Aurelianus, cap. 35; S. Isidorus, cap. 14; S. Fructuosus, cap. 17; Regula Cujusdam ad virgines

cap. 9, denique Regula Magistri, ubi sic legitur (Cap. 30): «Factis completorii in ultimo dicent hunc versum: *Pone, Domine, custodiam ostium meum, et ostium circumstantibus labiis meis*; mox ingrediantur silentium, et suis se colloquentes, et tanto silentio redigantur, ut usque ad nocturnos putetur nullus ibi esse de fratribus.»

Quod si inventus fuerit quisquam prævaricari hæc taciturnitatis regulam, graiori vindictæ subjacent.] Qualis autem esse debeat, S. Pater non explicat. In Pœnis incerti auctoris, apud S. Basilium, decretatur (Num. 12), ut «si quis invenitur nocte privatim cum aliquo agere, aut locum ubi dormit mutare præter voluntatem ad hoc designatum, excommunicatur.» Et item (Num. 15): «Si quæ vesperi post Pater noster invenitur colloquens, excommunicatur.» Item præcæditur legitur S. Benedictus in auctoritatis linguæ plus debito indulgentes. De alio violati silentii pœnis vide Hæftenium lib. vi, tract. 3, disq. 13.

Sed queret aliquis quandonam silentium nocturnum obligare incipiat: incepto, an finito completorio, et iterum quandonam desinat. Primum satis explicat sanctus Benedictus cum dicit: *Exeuntes a completorio nulla sit dæmo licentia cuicumque loqui aliquid.* Ergo non obligat nisi finito completorio publice dicto, nec nisi dimissa congregatione, *Exeuntes a completorio*, inquit. Non defuere tamen qui silentii nocturni leges extenderent: Parisiensis S. Germaini silentium a principio completorii 574 psalmo incipiant; S. Dunstanus in sua Concordia præscribit (Cap. 6), ut «omni tempore a pulso vespertinalis synaxis silentium teneatur in claustris, usquequo capitulum finatur.» Idem legitur in antiquis Consuetudinibus, quas in monasterio a se instituit S. Benedictus abbas Anianensis observari curavit: «Impiis, ut a vespertinis usque in capitulum quod sit post primam, summum silentium teneatur.» Ex quibus postrema verbis patet responsionem esse secundum, scilicet nocturni silentii obligationem cessare post primam: quod insuper constat ex Willelmo Balmesburiensi, qui Lanzonem monachum laudat, quod licet tam acutus cruciaretur verbis, nec sedens, nec ambulans, nec jacens, nec stans, ne non quidem somnium tranquillius esse posset; «nonquam tamen verbus est locutus, rogantibus fratribus et solveret silentium, non acquievit, rogans ne monachatus sui pudicitiam libereat, quod nunquam postquam monachicum habitum accepisset, a completorio exiens usque ad sequentis diei primam locutus fuisset.»

Denique hanc silentii nocturni legem etiam extra monasterium observabant, ut patet ex præfatis Benedicti Anianensis Consuetudinibus, in quibus legitur (Lib. II): «Nocturnum silentium semper ab eis custodiri sive intus sive foris sint, quousque in capitulo versum dicant;» ejus rei præxim videre est apud Joannem Monachum in Vita S. Otonis, ubi commendat duos ejusdem sancti discipulos, qui a barbaris ligati, diuque lacessiti, silentium nocturnum nequam violaverunt; etiam barbarorum duce, ut eorum constantiam tentaret, irruente in eos, et laucea mortis metum incutiente.

Excepto si necessitas hospitum supervenerit, aut forte abbas alicui aliquid iusserit.] Quem locum ita exponit Bernardus Cassinensis: «Considerandum est quod temporibus nocturnis tria sunt consideranda in quibus fractio silentii licita potest esse, videlicet dampnum imminens, necessitas urgens, interrogatio superioris superveniens; puta si tu videres ignem accensum subito, ex quo posset dampnum provenire, licet potes petere aquam, et postea etiam eluare. Necessitas etiam est spiritualis vel corporalis, ut pote si videres fratrem infirmitate subito laborantem, loqui poteris ei, et in infirmitate subvenire; aut si infirmus vellet confiteri, poterit audiri, et imponi poenitentia contenti. Interrogatio etiam superioris

in adjunctione alicujus mandati. » Circa hanc abbatibus interrogationem acute notat Hildemarum S. P. Benedictum non simpliciter dixisse aut abbas alicui aliquid jussisset. Sed addidisse si forte; quia in consuetudinem id non est deducendum, sed rarissime, et forte fortuna faciendum; idque, ut ait Boherius, « si abbas motus fuerit ex causa necessaria; alias enim nec loquendi cuiquam hac hora præbere debet licentiam, nec etiam ipse loqui. »

Quod tamen et ipsum cum summa gravitate, et moderatione, honestissime fiat. Hic advertere licet quanta cum circumspectione et religione etiam in adventu hospitem, 575 superveniente necessitate, aut jubente aliquid abbate, nocturnum silentium frangi debeat; nam, ut optime observant Bernardus Cassinensis et Boherius: « Ne vacare credas quod dicendo

gravitatem posuit summam, et dicendo honestatem superlativo usus est gradu, et moderamen posuit inter duo. » In Regula Magistri præscribitur (Cap. 30) ut eo casu, frater « quod opus fuerit ad aurem lente loquatur, ut alter tertius eum non audiat, simul et si frater aliqua necessitate post somnum ante nocturnas compellatur loqui aliquid; prius versum consuetum nocturni dicat sibi lente, id est, Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam; et loquatur quod opus est... Si qui vero de extraneis post completorios perfectos monasterium advenierint, a domesticis fratribus tacito ministerio recreentur, et lente eis responsum reddatur, propter Regule constitutum; et lotis eorum pedibus complentes postmodum sibi lente, et ipsi peregrinorum lectis delegentur dormire. »

CAPUT XLIII.

De iis qui ad opus Dei, vel ad mensam tarde occurrunt.

Ad horam divini officii mox ut auditum fuerit signum, relictis omnibus qualibet fuerint in manibus, summa cum festinatione curratur; cum gravitate tamen, ut non scurrilitas inveniat fomitem. Ergo nihil operi Dei præponatur. Quod si quis ad nocturnas vigiliis post *Gloriam* psalmi nonagesimi quarti (quem propter hoc omnino subtrahendo et morose volumus dici) occurrerit, non stet in ordine suo in choro, sed ultimus omnium stet, aut in loco quem talibus negligentibus seorsum constituerit abbas, ut videatur ab ipso, vel ab omnibus, usque dum completo opere Dei publica satisfactione pœniteat.

Ideo autem eos in ultimo aut seorsum judicavimus debere stare: ut visi ab omnibus, vel pro ipsa verecundia sua emendantur. Nam si foris oratorio remaneant, erit forte talis qui se aut recollocet et dormiat, aut certe sedeat sibi foris, vel fabulis vacet, et detur occasio maligno: sed 576 ingrediantur in intus, ut nec totum perdat, et de reliquo emendetur. Diurnis autem horis, qui ad opus Dei post versum et *Gloriam* primi psalmi, qui post versum dicitur, non occurrerit, lege qua supra diximus, in

ultimo stet: nec præsumat sociari choro psallentium usque ad satisfactionem, nisi forte abbas licentiam dederit permissione sua: ita tamen ut satisfaciat reus ex hoc.

Ad mensam autem qui ante versum non occurrerit, ut simul omnes dicant versum et orent, et sub uno omnes accedant ad mensam; qui per negligentiam suam aut vitium non occurrerit, usque ad secundam vicem pro hoc corripiatur: si denuo non emendaverit, non permittatur ad mensam communis participationem, sed sequestratus a consortio omnium, reficiat solus, sublata ei portione sui vini, usque ad satisfactionem et emendationem. Similiter autem patitur, qui ad illum versum non fuerit præsens, qui post cibum dicitur. Nec quisquam præsumat ante statutam horam, vel postea, quidquam cibi vel potus præsumere. Sed et si offeratur aliquid a prioribus, et accipere renuerit, hora qua desideraverit hoc quod prius recusavit, aut aliud omnino nihil percipiat, usque ad emendationem congruam.

^a Al., occurrerint.

^b Oxon., scurrilitatis.

^c Oxon., Cassin., in nocturnis vigiliis. Conc., in nocturnis. Flor., nocturnis vigiliis.

^d Oxon., Vict. p. addunt, Venite exultemus.

^e Oxon., deest stet.

^f Hild., ab hominibus.

^g Oxon., emendent.

^h Al., si foris oratorium.

ⁱ Al., et datur. Al., et sic datur. Al., ne datur.

^j Oxon., Flor., ingrediantur, et sic postea, perdat,.... emendent.

^k Ebrul., Faron., et Lyr. deest qui post versum dicitur.

^l Al., remissione.

^m Al., ad horam vero refectiois.

ⁿ Oxon., vitio.

^o Flor., usque secunda vice. Cassin., usque secundam vicem.

^p Al., propter hoc. Al., pro hoc vitio.

^q Narb., ad mensam participationis.

^r Al., de vino.

^s Hild., deest et emendationem.

^t Al., Et ne quis præsumat.

^u Oxon., sumere. Al., accipiat.

COMMENTARIUS

Ad horam divini officii mox ut auditum fuerit signum, relictis omnibus qualibet fuerint in manibus, summa cum festinatione curratur. Hunc S. Benedicti locum eleganter explicat Regula Magistri his verbis (Cap. 54): « Cum advenisse divinam horam percussus in oratorio index monstraverit, mox laborantes opus projiciant, artifices ferramenta dimittant, scriptores litteram non integrent, omnis

fratrum manus deserat quod agebat; festinet statim mox cum gravitate pes ad oratorium, sensus ad Deum; ut mox ad primam orationem occurrant, 577 et tanquam apes ad mel intrantium in oratorium fratrum examen ebulliat; ut qui tacitus erat sancti oratorii locus, statim psalmodum clamoribus impleatur; et silentium loci sancti ad relictas migret officinas et opera. Cum vero index in oratorio sem-

per percussus fuerit, mox omnes audientes antequam currant, faciant sibi crucem in fronte, respondentes: *Deo gratias.* » Atque hæc fuit omnium antiquorum monachorum praxis, quam videre est maxime apud Cassianum, ea de re sic discurrentem (*Lib. iv, c. 12*): « Considerantes intra cubilia sua, et operi et meditationi studium pariter impendentes, cum sonitum pulsantis ostium, ac diversorum cellulas percutientis audierint, ad orationem scilicet eos, seu ad opus aliquod invitantis; certatim e cubilibus suis unusquisque prorumpit, ita ut is qui scriptoris officium exercet, quam repertus fuerit inchoasse litteram, finire non audeat; sed in eodem puncto quo ad aures ejus sonitus pulsantis advenerit, summa velocitate prosiliens, ne tantum quidem moræ interponat quantum cæpti apicis consummet effligere; sed imperfectas litterarum lineas derelinquens, non tam operis compendia lucrare sectetur, quam obedientiæ virtutem exsequi solo studio atque æmulatione festinet; quam non solum operi manuum seu lectioni, vel silentio, et quieti cellæ; verum etiam cunctis virtutibus ita præferunt, ut huic judicent omnia postponenda, et universa dispendia subire contenti sunt, dummodo hoc bonum in nullo violasse videantur. » Ejusmodi obedientiæ ad opus Dei præsertim spectantes leges videre est in Regula S. Cæsarii ad virgines (*Cap. 10*): « Quæ signo tacto tardius ad opus Dei, vel ad opera venerit, increpationi, ut dignum est, subiacebit: quod si secundo et tertio admonita emendare noluerit, a communione vel a convivio separetur. » In Regula S. Aureliani (*Cap. 30*): « Signo tacto, omne opus prætermittatur, et sicut apes prudentissimæ ad alvearium, ita veloci festinatione properare contendite. » In Regula S. Isidori (*Cap. 7*): « Dato legitimis temporibus signo ad horas canonicas, festinabunt fratres cum properatione, omnes ad chorum occurrant. » Denique in Regula Cujusdam ad virgines (*Cap. 8*): « Quodcumque vel diurnis vel nocturnis horis ad opus divinum signum insonuerit, mox cum summa festinatione surgendum est, ac si præco regis insonet, omni opere quod in manibus habebatur postposito. » Eamdem observantiam in monasteriis adverterunt etiam monachi ad Augiam directi, ut ipsi testantur in suis Capitulis (*Cap. 1*): « Relictis omnibus quælibet in manibus tenentur, summa cum festinatione currunt omnes, videlicet nullus audeat hanc constitutionem frangere, quamvis in decrepita ætate constitutus: » Eamdem in Cluniacensibus laudat Udalricus (*Lib. II, cap. 22*): « Si ad horam signum audierit regularem; et si est in claustrum, ipsum verbum quod habet in ore, non perlicit; sed continuo tacet, et occurrit ad orationem intere-e. » Denique eam commendat monachi Sancti gallenses capitulo 2, et Gregorius IX in bulla pro monachis Benedictinis.

Monent tamen auctores sobrie S. Regulæ textum esse intelligendum, ut scilicet auditio signo, quælibet fuerint in manibus relinquatur **578** quæ sine periculo aut gravi damno relinquere possunt. Nam si quis, verbi gratia, serviret infirmis, ministraret hospitibus, prepararet coquinam, exhaustiret vinum, hic non debet, relicto opere, statim occurrere. Secus qui scriberet librum, aptaret calcæum, coleret hortum. Quamvis non defuerint etiam qui præfata opera obedientiæ grata dimitterent imperfecta, quorum obedientiam aliquando miraculis illustratam legimus: sed ad intentionem, non ad factum Deum respexisse credimus.

Ergo nihil operi Dei præponatur.] Hoc attendant qui pro levibus, vanis, et inanibus rebus ab opere Dei se dispensant; quicum omnia etiam imperfecta, ut ad opus Dei debite celebrandum convolant, relinquere deberent; imperfectum opus Dei, alios etiam suis discursibus perturbando, derelinquant. Quam procul ab his erat S. Liudger us episcopus (*In ejus Vita, auctore anonymo, cap. 32, sæc. IV Ben., pag. 46; vide cap. 53*), qui accessit tertio ab imperatore Carolo Magno,

venientibus nuntiis dum divinis interesset officiis, aliud nihil respondit quam se proxime peracto officio eos secuturum. Cumque, expleta psalmodia, ad imperatorem accessisset isque rogasset cur tot invitatus nuntiis statim venire desperisset, respondit: « Quia Deum et tibi, o rex, et cunctis hominibus præponendum arbitrabor; hoc enim mihi præcepisti curam episcopalem committens; ideocirco a tuis vocatus nuntiis, Omnipotentis servitium intermittere inconveniens judicavi. At mox divino peracto obsequio, paratior ad regis imperium veni. Quod responsum ejus imperator optimus veneratus: Gratias, ait, habeto, episcope, quia talem te modo reperio qualem antea æstimabam. Fuerunt aliqui qui facta bonitatis tuæ malevole apud me interpretati sunt; sed hos deinceps minus gratos habebō. » Eadem erat mens Bernardi abbatis Tironensis piissimi, cui, ut scribit Gaufridus in ejus Vita, num. 105 (*Boll., April. 14*), « Canonicas horas tam diei quam noctis quælibet sæcularis causa, alicujusve potentissima persona, licet hac frequentissime, quoad vixit, inquietaretur, non abstulit; sed nec aliqua corporis molestia tardior reddidit: hanc solum excipere, qua felix felicem cursum complevit. » Hic non ea repeto quæ scripsi in lib. v de Antiquis monachorum Ritibus de fratribus in viam directis, qui etiam equo ascenso, si audito ad opus Dei signo, pedem e monasterio nondum extulissent, protinus desilientes, ad oratorium simul cum aliis convolabant; aut de fratrum rasura, quam imperfectam ad divini officii signum relinquebant, ut ad ecclesiam convenirent, licet choro psallentium se neutiquam adjungerent, si quid in capite indecorum appareret, quod astantium oculos offendere posset.

Huc referendum est quod in ms. Regula incerti auctoris legitur (*Cap. 8 in ms. bibliot. reginæ Sueciæ*): « Oportet namque secundum SS. catholicorum Patrum auctoritatem, tempore orationis ab humano cessare colloquio supervenientium hospitum. » Quæ quidem verba in memoria revocant antiquam et laudabilem ordinis nostri consuetudinem, summam in omnibus monasterii locis observandi silentia divini tempore officii, cujus mentio fit in ms. sancti Benigni Divionensis Consuetudinibus, in Regula Magistri **579**, cap. 54; in Statutis Lanfranci, cap. 16; et in lib. Usuum Cisterciensium cap. 120.

Quod si quis ad nocturnas vigiliis, etc., non stet in ordine suo in choro, sed ultimus omnium stet, aut in loco quem talibus negligentibus seorsum abbas constituerit.] Quem locum ita explicat Hildemarus: « Hoc autem quod dicit, non stet in ordine suo in choro, sed ultimus omnium stet, aut in loco, etc. id est si talis est frater, qui loco superiore stat, debet in ultimo stare. Si autem ultimus est, aut certe in medio, et post, debet stare seorsum. » Eumdem sensum S. Benedicto ascribunt Bernardus Cassinensis et Boherius. Hunc tamen locum tribus posse modis intelligi docet postea idem Hildemarus. 1º Ut tarde veniens ad opus Dei, si sit ex primis, ultimus omnium stet; si vero ultimus, in loco negligentium. 2º Si tarde veniens chorum adjuvare queat, stet ultimus; si minus, seorsum. 3º Qui majorem commisit negligentiam, stet seorsum; qui minorem, in ultimo loco. Addit nihilominus: « Tamen in Francia nullus eorum stat in ultimo, sed seorsum. » Et antea præmiserat: « Sed tamen in nostro monasterio omnes seorsum stant. »

Quæritur vero quis sit illè locus quem seorsum ab abbate constitui voluit S. P. Benedictus. Hac in re cum nihil definitur, sed totum abbatis discretionem dimiserit, sat erit varias diversorum monasteriorum consuetudines hic referre. Itaque in mss. Fariensis monasterii hæc scribuntur: « Si quis frater post Gloria primi psalmi venerit, eat ante altare ad gradus, et ibi genua sua flectat, et statim surgat, et expectet usque dum absolverit eum prior. Absolutus gyret ante et retro, veniatque in chorum in locum

sum, iterumque veniam petat. Surgente, omnes fratres inclinentur. Si quis pro aliquo infirmitate steterit, et non occurrerit ad *Gloria* primi psalmi, intret in chorum, ut supra dictum est. Absolutus autem exeat foras, et petat veniam super genua, et faciat secundum quod infirmitas ei permittit. Item frater si venerit ad horam post *Gloria* primi psalmi, vel quocumque supervenerit, postea usque ad *Kyrie eleison* sic debet intrare intus, nec totum perdat; et eat in loco constituto donec absolvatur. Quod si perstiterit ad totam horam, si fratres steterint genua super formas, ipse faciat super gradus: expleta hora, discedat absque jussu. » Eadem leguntur in mss. Consuetudinibus monasterii S. Pauli Romae, et clarius explicantur ab Udalrico (*Lib. II, c. 6*) in hunc modum: « Quod si aliquando contigerit ut non occurrat ante *Gloria* psalmi nonagesimi quarti, vel ad quamlibet horam ante *Gloria* primi psalmi, intrans in chorum, et veniens ad gradum altaris, honeste tracinque petit veniam super manus et genua, paululum protendit summitatem crocci, ut super eam teneat manus; et surgens, contra altare altius inclinatur: inde non se movet usque dum hora sit finita: aliis inclinantibus, ipse non nisi contra altare inclinatur; sed si visum fuerit domino abbati, fratrem aliquem **580** ad eum dirigit, ut recedat; cui cum manu immixta paululum inclinatur, et facta ante et retro recedit ad stationem suam, ubi rursus petens veniam, ut prius, inclinatur contra conventum, et conventus contra eum. »

Apud Cistercienses locus negligentibus destinatus erat prebyterii gradus, ut docet Julianus Parisius in lib. de prima vivendi ratione Cister. (*Part. II, c. 6, ac. 1*), patetque ex lib. Usuum Cister. cap. 75.

De Cassinensibus ita loquitur Bernardus Cassinensis: « Ita stet non cum fratribus ad sedilia, sed in medio chori, sicut ordinatum est de quibusdam negligentibus in choro Cassinensi, ubi est rotulus porphyreticus lapidis pretiosi, qui inter varias alias varietates marmoreis lapidibus distinguitur locus esse in quo stans videtur ab omnibus, et etiam abbate, et hoc est esse seorsum, et talis satisfactio publica auccupatur. » Sed nunc apud Cassinenses qui tunc venit, is genuflectit; et facta ab abbate signo, surgit, se excusat, aut excusatione accusi locum ultimum petit.

Caelestinorum Constitutiones hae definiunt: « Cum tardius ad chorum monachi conveniunt, ad altare conversi genuflectant, atque tacite et humiliter submisso capite, propriae tarditatis eos poeniteat: et tandem sic poenitendo perseverent, quousque praesentem vi-tu fuerit, eos pro modo culpae satisfacisse. »

Ut videtur ab ipso vel ab omnibus.] Particula vel hic loci sumitur copulative pro et. Atque in hoc discrepat S. P. Benedictus ab antiquis monachis, qui tarde venientes ad opus Dei non admittentes in oratorium, ut patet ex his Cassiani verbis (*Lib. III, c. 7*): « Is vero qui in tertia, sexta vel nona prorsquam psalmus coeptus finitur, ad orationem non occurrerit, ulterius oratorium introire non audeat, nec semetipsum admiscere psallentibus; sed congregationis in se stans pro foribus praestolatur, donec egredientibus cunctis, submissa in terram poenitentia, negligentiae suae vel tarditatis impetret veniam, sciens nequaquam se posse desideria suae noxam aliter explere; sed ne in ea quidem, quae post tres horas erit secunda sollemnitas admittendum, nisi pro negligentia praesenti confestim vera humilitate submixtus satisfacere festinaverit. In nocturnis vero conventiculis usque ad secundum psalmum praeter tarditatis dilatio, ita duntaxat ut antequam finito eodem psalmo fratres in oratione procumbant, semetipsum congregationi inferere atque admiscere se inquit, eodem procul dubio supplicationi ac poenitentiae quam praediximus subiiciendum, si ultra praestitutam dilationis horam, vel modicum tardaverit. »

Usque dum completo opere Dei publica satisfactione peniteat.] Quem locum ita exponit Bohemus: « Iste

A textus videtur innuere, quod post expirationem operis Dei frater reus aliquam satisfactionem publicam teneatur facere ultra praemissam: et si hoc sit, credo quod erit illa provolutio de qua infra capite proximo. Bernardus tamen videtur sentire in glossa praecedenti, quod huiusmodi **581** satisfactio publica sit illa chori communis separatio. Nihil tamen dicit, quod circa ultimam orationem huiusmodi officii frater reus debet jacere prostratus in medio dicti pavimenti, donec conventus ab oratorio exierit. Idem dicit Cassianus, ut notat hic Smaragdus, et hoc crede verius. In meo tamen monasterio consueverunt seniores tarde ad oratorium occurrentes, vel in aliquo ibi fallentes, statim ibidem flectere genua; et in hoc reputantur satisfacisse; alii vero in capitulo coringuntur oburgationibus vel flagellis. »

Alias alii monachorum Patres in tarde venientes ad opus Dei penas decreverunt. In Regula secunda SS. Patrum (*Cap. 6*) statuitur, ut « ad horam orationis dato signo, si quis non statim praetermisso omni opere quod agit, quia nihil orationi praecedendum est, paratus fuerit, foras excludatur confundendus. » In Regula tertia (*Cap. 6*), ut « ab abbate vel praeposito corripatur, et nisi prostratus veniam petierit, excommunicetur. » In Regula S. Macarii (*Cap. 14*), ut « foras excludatur, et erubescat. » In Regula S. Pachomii (*Cap. 2*), ut « quando ad collectam tubi insonnerit per diem, qui una oratione tardius venerit, superioris increpationis ordine increpetur, et in loco convivii. Noctu vero, quia corporis intimitati plus aliquod conceditur, qui post tres orationes venerit, eodem in collecta, et in vescendi loco, ordine corripatur. » Ordo autem superior is erat (*Cap. 1*): « Solvet cingulum, et inclinata cervice, manibus ad inferiora depressis, ante altare stabit; et a principe monasterii increpabitur. Hoc idem faciet et in conventu fratrum, cum ad vesendum pari et convenierint. » In Regula S. Casarii ad monachos (*Cap. 11*), ut « si tardius venerit, statim de ferula in manus accipiat. » Et in Regula ad virgines (*Cap. 10*), ut secundo ac tertio admonita, « a communione, vel convivio separetur. » In Regula Tarnensi (*Cap. 5*), ut « exclusus pro reatu tanti factiois confundatur. » In Regula S. Fructuosi (*Cap. 13*), ut « ad orationes diurnas qui post primum psalmum non occurrerit, introire in oratorium cum caeteris non audeat; sed poenitentiae delibabitur. Hoc idem sustinebit qui nocturnis orationibus usque ad tertium psalmum tardius venerit, aut post tres dictos psalmos in choro se miscere conatus fuerit. » In Regula Magistri (*Cap. 75*), ut « frater qui nocturnis matutinis et lucernariis primam orationem aut psalmum perdiderit, ejectionem eum ab oratorio cum terrore in capite foris eum apud semetipsum de emendatione abbas moneat. Si secundam orationem vel psalmum perdiderit, ibi in oratorio, praesente congregatione, post psalmum expulsum corripatur acerbe. Si vero post tertiam orationem vel psalmum intraveit, mox una cum praepositis suis foris de oratorio excommunicatus jactetur; et non prius ad veniam revertatur, nisi humilitatis satisfactio ab eo equaliter ante limen oratorii fuerit operata; sed hoc, ut superiori titulo diximus, de intra quinquaginta passus latitudine. In prima vero, tertia, sexta, et nona, qui post iudicis percussus ad primam orationem, et primum psalmum non accurrerit, in oratorio praesentibus omnibus acerbe corripatur. Post secundam vero orationem, vel secundum **582** psalmum qui occurrerit, iam se excommunicatus cum suis exeat praepositis foras. »

D Denique in Regula Cujusdam ad virgines, ut eodem modo satisfaciatur quo in Regula S. Benedicti praescribitur, et insuper (*Cap. 8*), ut « quando caetera, expulso officio, foras egrediuntur, illa in ecclesia pro ipsa tarditate posita, duodecim psalmos supra cursus seriem cantet. Si vero ex toto cursum suum perdiderit, praecipue nocturnis horis, in quibus nullum aliud opus impedit, superpositione damnatur. »

Cæterum præscriptus hic a S. P. Benedicto aliisque SS. Patribus rursus, a monachis etiam ad canonicos transmigravit, pro quibus in concilio Aquisgranensi anni 816 editum hunc canonem reperio (*Can. 131*): « Qui segniter aut tarde ad matutinum aut aliud quodlibet divinum officium peragendum occurrerit, dignum est ut non cum aliis in choro, sed omnium ultimus, ut certe erubescere discat, in loco hujuscemodi negligentibus a prælati constituto stet. Foris vero nullatenus remanere præsumat, ne otio et fabulis vacet, et a Dei laudibus penitus alienus existat. » De canonicis etiam cathedralis ecclesiæ Parisiensis ita scribit Boherius: « Et scias quod vidi istud observari a canonicis B. Mariæ Parisiensis; qui si tarde ad horas veniant, non audent ascendere majorem chorum, sed in inferiori se ponunt. »

Quid quod in aula summi pontificis aliquid simile observari videatur, ut testis oculatus Julius Nigronus affirmat (*In Regulam xv commun. Societ. Jesu, n. 27*): « Vidi, inquit, ego Romæ cardinales ipsos, qui missa pontificia inchoata pervenerant in chorum, exhibita cruci et papæ reverentia stetisse erectos in medio choro, donec a pontifice fuisset facta potestas locis suis residenti. »

Diurnis vero horis, etc. Nisi forte abbas licentiam dederit permissione sua; ita tamen ut satisfaciat reus ex hoc.] In quem locum Boherius: « Hoc est, inquit, dicere: Licet enim reus licentiatius sit ut ascendat chorum psallentium, nihilominus post peractum cursum horæ prosternet se coram omnibus ad pedes abbas, vel prioris, suam negligentiam accusando; et si abbas judicat satisfactum, dimittit ipsum cum benedictione. Sin autem, injunget ei ut ibidem, vel in crastinum iterum, vel iterum veniam petat, modo prædicto, vel quod aliam poenitentiam impleat. Sed ubi fiet hujusmodi satisfactio, sive prostratio secundum Regulam? In choro ubi deliquit, ut clare patet infra de his qui falluntur in oratorio, et infra cap. proximo. Vel forsitan ante januam oratorii, et sentiunt prædicti Fructuosus et Cassianus. Sed hodie apud nos prostrationes et satisfactiones hujusmodi fiunt in capitulo. »

Ad mensam autem qui ante versum non occurrerit, etc. Non permittatur ad mensæ communis participatio- nem; sed sequestratus a consortio omnium reficiat solus.] Sive extra, sive intra commune refectorium post fratrum refectionem, sive in eodem refectorio reficientibus etiam fratribus; sed in loco separato, omnibusque conspicuo, ut **583** majoris confusionis rubore hujusmodi negligens perfundatur: quem postremum sensum, aliis rejectis, sequuntur commentatores Hildemarum, Bernardus Cassinensis, et Boherius in utroque commentario. Hildemari verba hæc sunt: « Quod vero dicit, sequestratus a consortio reficiat solus, sunt qui intelligunt, ut post refectionem fratrum reficiat, aut cum ministris, aut solus: sed hic sensus non est sanus; sed quia, sicut de oratorio dicit, pro verecundia illum separatim stare, ut emendetur, ita pro emendatione intelligendum est, ut sedeat solus ad mensam aliam separatam ab aliis mensis, manducantibus aliis; nam cum solus separatus dicit, non est intelligendum, ut postquam alii manducaverint, ille manducet, sed quando alii manducant, ille separatus manducet, et non bibat vinum. Nam in Francia, in meo monasterio, in medio refectorio manducantibus fratribus manducare vidi talem fratrem negligentem. »

Sublata ei portione sua vini.] Seu cujuslibet alterius liquoris, quo in regionibus ubi vitis non crescit, utuntur.

Usque ad satisfactionem et emendationem.] Quod ita explicat Hildemarus: « Postquam manducaverint et voluerint jam fratres exire, debet ille abbati coram fratribus veniam petere. Si hoc fecerit ad sextam, jam ad vesperum non debet facere. » Et Bernardus Cassinensis: « Et quod ait usque ad satisfactionem et emendationem, illam dicit satisfactionem et emen-

dationem qua prostratus debet ante fratres genua flectere: et hoc secundum Paulum Diaconum. Mihi tamen videtur quod hæc satisfactio debet esse sicut præteriti, petendo veniam ab abbate. Emendatio est, quando se de hac negligentia corrigit, ut vere præsumatur emendatus. » Et hæc quidem S. Benedictus de tarde venientibus ad mensam: quid vero de iisdem alii monachorum Patres?

S. Pachomius (*Art. 12*): « Si quis, inquit, ad comedendum tardius advenerit, exceptio majoris imperio, similiter agat poenitentiam, et ad domum jejunos revertetur. »

S. Basilius interrogatus (*In vers. Rufini cap. 52*), « si necesse est omnes convenire ad horam prandii, eum qui remanet et post prandium venit, quomodo transigenus? respondet: « Si quidem necessitate, vel loci, vel operis remansit a communi ordine, qui præest probabit et ignoscet. Si vero, cum posset occurrere, non satisfacit: fateatur culpam negligentiam suam, et maneat sine cibo usque ad illam horam qua convenitur ad cibum in posterum diem. » Et in Poenit. incerti auctoris apud eundem Basilium (*Num. 23*): « Si quis absit a mensis, non dicta causa, maneat jejunos. »

S. Columbanus (*In Poenit.*): « Si quis non venerit ad orationem supra mensam, et post cibum, duodecim psalmos cantet. »

S. Isidorus (*Cap. 10*): « Refectionis tempore dato signo pariter omnes concurrant; qui autem ad mensam tardius venerit, aut poenitentiam agat, aut jejunos ad suum opus vel cubile recurat. »

Similiter S. Fructuosus (*Cap. 18*): « Ad mensam qui tardius venerit, prohibeatur a cibo. »

584 Denique Magister (*Cap. 73*): « Ad mensæ vero antiphonam vel versum priorem qui non adfuerint, semote, et non signatum, et sine data et accepta benedictione manducant et bibant sine alicujus hominis eloquio usque dum se levant. Et merito sine alicujus eloquio hominis debet reficere, qui ante refectionem cum Deo non est locutus. »

Similiter autem patitur qui ad illum versum non fuerit præsens qui post cibum dicitur.] Poenit. incerti auctoris apud S. Basilium decernunt (*Num. 30*), ut « si quis surgit de mensa præter voluntatem archimandritæ, sistatur ad orationem usque ad tempus lucernarum. » Et Regula Magistri (*Cap. 73*): « Qui posteriori vero mensæ non adfuerit Deo post refectionem gratias reddere, in sequenti refectioe talem poenam in sequestrato suscipiat, qualem ille qui ante refectionem non est locutus cum Deo. »

Versus autem nomine intelligendas esse universas quas post refectionem ad gratiarum actionem recitamus, preces existimo; licet Hildemarus S. Benedictum intelligat de solo versu qui, finita comestione, dicitur in refectorio; nam « ille, inquit, versus qui in ecclesia dicitur, et ille, *Miserere mei, Deus*, non est regularis, eo quod illum non dicit Regula dicere, sed est consuetudo monachorum. »

Ex hoc Hildemari testimonio patet antiquam monachorum et maxime Benedictinorum consuetudinem fuisse, gratiarum actiones post prandium et cenam in ecclesia Deo referendi; quod amplius constat ex Regula S. Fructuosi cap. 5, ex Regula incerti auctoris, cap. 3; ex Ordine conversationis monasticæ, cap. 14; ex capitulo 22 Monachorum Sangalensium; ex Ekkehardo in lib. 1 de Casibus S. Galli, cap. 11; ex Tortario in lib. Mir. S. Benedicti, cap. 44; ex Theodorico in lib. Mir. S. Celsi, num. 5, apud Bolland. 25 Febr.; in lib. Mir. S. Trudperti, num. 3, ex Vita S. Hugonis Aduensis monachi num. 25, ex Mir. S. Dunstani num. 12, et ex lib. Usuum Cisterc. cap. 76.

Nec quisquam præsumat ante statutam horam vel postea quidquam cibi vel potus percipere.] Hæc fuit generalis omnium veterum monachorum praxis, quam videre est, tum apud Cassianum, tum in omnibus æorum Regulis: « Antequam vel postquam legitimam

commanentiaque refectionem percipiant, inquit Cassianus (*Lib. iv, cap. 18*), summa cautione servatur ne extra mensam quicquam cibi potusve ori suo quisquam indulgere præsumat; ut incedentibus per hortos et pomaria, cum passim blandeque per arbores poma pendentia non solum se obijciant pectoribus transeuntium, verum etiam strata per terram conculcanda pedibus se offerant, atque ad colligendum parata facile ad consensum concupiscentiæ illicere valeant intuentes, et opportunitate ac copia quamvis districtos atque abstinentissimos ad sui desiderium provocare; sacrilegium ducatur non modo quidquam in eis degustare, verum etiam et manu contingere absque eo quod palam cunctis in commune reficientibus exhibetur, et ad percipiendum œconomi dispensatione per fratrum obsequia publice ministratur. »

585 Ita S. Pachomius (*Art. 4*): « Nullus uvas aut spicas adhuc immaturas audeat comedere præter ordinem disciplinæ, et omnino de omnibus quæ in agro sunt vel in pomario, nemo comedat separatim a ceteris, nisi prius ab abbate licentiam petierit. »

S. Basilius (*Serm. de Abd. rerum*): « Cave ne clandestinæ conestionis peccatum incurras. » Et alibi (*Regul. jus., cap. 15*) ad multam diem jejunium permanere jubet, « qui alieno tempore cibum sumpsit. »

S. Augustinus (*Cap. 5*): « Quando autem aliqua non potest jejunare, non tamen extra horam prandii aliquid alimentorum sumat, nisi cum ægrotat. »

Regula SS. Pauli et Stephani (*Cap. 17*): « Nulli liceat supra statutam consuetudinem sive in cibo sive in potu præsumere, nisi prioris permissu, cui ordinandi vel considerandi facultas est. »

Utraque S. Aureliani ad monachos et ad virgines Regula (*Cap. 52 et 36*): « Extra mensam communem nec quidquam cibi potusve gustare liceat absque infirmis et illis ætatibus quæ adhuc perennitri indigent. »

Regula Tarnatensis (*Cap. 9*): « Aquam ipsam ante refectionem legitimam bibere non præsumant. » Et iterum (*Cap. 16*): « Si attenuatus abstinentia frater non valeret jejunia suscepta portare, nisi prandii hora completa aliquid accipere iudicet indecorum. Illi vero qui incommodo detinentur, et designatas horas non possunt custodire, licite concedatur percipiant quod possunt. »

Regula S. Isidori (*Cap. 10*): « Nullum esus furtiva contaminatio polluat, aut impudens, vel privatus extra communem mensam appetitus; excommunicatio- nis enim sententiæ subjacebit qui vel occulte vel

A extra ordinariam mensam aliquid degustaverit. Ante refectionis tempus nullus vesci audeat, præter eum qui ægrotat: qui enim tempus edendi antece- serit, subsequentibus poenis abstinentiæ subjacebit. »

Regula S. Fructuosi (*Cap. 5*): « Quilibet ex monachis jejunium solvere non præsumat, nec priusquam in commune reficiant cum ceteris, vel postquam refecerint, quidquam quod ad potandum vel edendum pertinet gustare vel contingere audeat, vel occulte quodlibet peculiariter recondere vel habere præsumat. »

Denique Regula Cujusdam ad monachos (*Cap. 11*): « Nec ante sive post mensam, quæ communiter ad cenam fratris apponitur, aliquid ori indulgendum est, nisi inlirmitas, sive differentia ætatis, sive corporis aliquid coegerit. »

Stipendium porro videtur quanta religione istud Regulæ Benedictinæ statutum observari voluerit S. Benedictus abbas Anianensis; nam, « quamvis regio illa solis ardore esset adusta, et ita vapor ignis velat a clibano procedens incendat potius quam calefaciat; hic suis niulo fervore æstuantibus, vix ante horam refectionis aquæ poculum indulsit (*In ejus Vita num. 32, sæc. iv Ben.*); nam labore defessi, igne perusti, frigidam potius desiderabant aquam quam vinum; nec erga eum quisquam murmurare poterat, quoniam similia patiebatur. » Licet et in hoc mirari desinam,

586 attendens ad illa S. Basilius verba (*Serm. de Abd. rerum*): « Multos ego adverti sæpe qui cum alterius cujusvis generis vitii laborarent, ad sanitatem redierunt postea; qui autem hoc morbo creantur, ut aut in occulto eos edere delectaret, aut ventris ingluvie duci se sinerent, neminem ex omnibus vidi qui convaluerit. »

Sed et si cui offertur a priore, et accipere renuerit, hoc quod prius recusavit, aut aliud omnino non percipiat usque ad emendationem congruam.] Quem ad locum Smaragdus: « Hyperbaton hoc est, quod aliter ordinatum intelligitur ita: Cui aliquid a priore offertur, et renuerit accipere, hora qua desideraverit, subauditur accipere; aut hoc percipiat quod prius recusavit, aut aliud omnino nihil. « Eodem modo sanctum Benedictum intelligit citatus a Bernardo Petrus Diaconus. Verum huic expositioni repugnant nonnullæ versiones Gallicæ, et S. Basilius, a quo S. Pater potuit istud accepisse; nam interrogatus (*Regul. brevium, inter. 154*): « Si quis iratus recusaverit ea sumere quæ ad usum sunt necessaria? » respondet: « Talis dignus est nequidem accipere cum petierit, quousque istud vitium vel potius vitia in ea esse sanata antistes iudicaverit. »

CAPUT XLIV.

De iis qui excommunicantur, quomodo satisfaciant.

Qui pro gravioribus culpis a oratorio et a mensa excommunicatur, hora qua opus Dei in oratorio celebratur b, ante fores oratorii prostratus jaceat, nihil dicens, nisi tantum posito in terra capite, stratus pronus c omnium de oratorio exeuntium pedibus. Et hoc tandin faciat usque dum abbas judicaverit satisfactum esse. Qui dum jussus ab abbate venerit, volvat

D se abbas, deinde omnium vestigiis d, ut orent pro eo.

Et tunc, si fuserit abbas, recipiatur in choro vel in ordine e quo abbas decreverit: ita sane ut psal- mum aut lectionem, vel aliud quid non præsumat in oratorio imponere, nisi iterum abbas jubeat. Et omnibus horis dum completur f opus Dei, projiciat se in terra in loco in quo **587** stat g: et sic satisfaciat,

a Hild., Dunst., Boher. in secundo comment., gravi culpa.

b Al., percelebratur.

c Hild. cum quibusdam, prostratus pronus. Comp., et stratus pronus. Farou., Ebrul., Conch., Lyr., pronus.

d Flor., ipsius abbatis pedibus, deinde omnibus vestigiis. Hild., abbatis pedibus et omnium vestigiis fratrum.

e Al., ordine, sine in.

f Cassin., Flor., percompletur.

g Al., in loco quo stat.

usque dum ei jubeat abbas ^a ut quiescat jam ab hac ^A usque ad jussionem abbatis hoc perficiant ^b, usque satisfactione. Qui vero pro levibus culpis excommunicantur tantum a mensa, in oratorio satisfaciunt :

^a Al., jubeat, iterum.

^b Cassin., et tandiu hoc perficiant.

COMMENTARIUS.

Qui pro gravi culpa ab oratorio et a mensa excommunicatur, hora qua opus Dei in oratorio celebratur, ante fores oratorii prostratus jaceat. Ante fores, inquit, oratorii, non intra oratorium ipsum; « quia, inquit Bernardus Cassinensis, intus non debet intrare, nisi a vinculo excommunicationis absolutus. » Id quod eam confirmat sententiam quæ S. Benedictum de excommunicatione ecclesiastica locutum fuisse cap. 25 existimat. Similem pene penam in negligentes tardeque venientes ad opus Dei stauerant antiqui Mesopotamiæ monachi; si quis enim in eam incurriisset culpam, is, teste Cassiano (*Lib. III, c. 7*), « Oratorium introire non audebat, nec semetipsum admisceret peccantibus; sed congregationis missam stans pro foribus præstulabatur, donec egredientibus cunctis, submissa in terram poenitentiam, negligentiae suæ vel tarditatis impetraret veniam. » Quamvis non a solis prædictis monachis id poenitentiae genus accepit S. Benedictus, sed a primis Christianis, quibus moris erat et poenitentes pro foribus ecclesiae in poenitentiae loca jacerent seu starent, pro diverso ecclesiarum usu. Qua de re vide Menardi notas in Concord. Regul., cap. 33, § 4.

Nihil dicens. « Nisi ab abbate interrogatus, inquit Boherius. Qui abbas consuevit tali prostrato quandoque dicere: Frater, quid dicis? Et accusando se ipsum respondet: Pater, magica est mea culpa. Et si intendit tunc ipsum amplius interrogare, dicit ei: Surge, frater; tuncque frater ibidem pedes stando, capite discooperto et vultu dimisso ad terram, respondet humiliter ei. »

Nisi tantum posito in terram capite. « Quia post peccati opus debet quicumque erubescere, et post confessionem pro admisis sceleribus verecundam frontem humo prostratam demergere, pro eo quod dignam confusionem perpetravit opus, » inquit iterum Boherius.

Et stratus pronus omnium de oratorio exeuntium pedibus se projiciat. Ut qui se per superbiam extulit aliis, per humilitatem calcandum omnium vestigiis se **586** condemnet, » ait Bernardus Cassinensis. « Egrescentes vero dicant ei sub silentio: Misereatur tibi Deus, » ex Statutis Lanfranci, cap. 47.

Et hoc tandiu faciat, usque dum abbas iudicaverit satisfactum esse. Tunc autem convocatis in capitulum fratribus, de eorum ipsum consilio absolvat. Ita sentiunt Hildemarum, Bernardum Cassinensem, Nicolaum de Fractura et Boherium: « Post sextam vel nonam, inquit Hildemarum, cum exit abbas cum congregatione debet vocare congregationem, illo absente, et dicere: Justum est et ratio ut ille frater quiescat a sua satisfactione. Si dixerint: Est justum, quia rectum est ut quiescat, debet vocare coram fratribus illum, et debet illi parcere. » Et Bernardus Cassinensis: « Debet enim ille in capitulo vocari post exhibitam humilitatem prædictam, et ibidem requisito fratrum consilio absolvet eum abbas, et iudicabit eum in oratorio recipi posse. Ipse tamen debet esse exclusus a capitulo, cum abbas petit consilium quid sit agendum; et hoc est quod dicit Pater, Usque dum abbas iudicaverit satisfactionem esse. » Similiter Nicolaus de Fractura: « Et absolvetur iste de consilio fratrum in capitulo per abbatem. Qui tamen extra capitulum debet stare, dum hic cum fratribus abbas deliberaverit, et ut liberius super satisfactione ipsius fratres suam aperiant voluntatem. » Idem confirmat Udalicus lib. III, cap. 3. Sed ex Statutis Lanfranci nullus ad absolvendum excommunicatum assensus fratrum requireretur; verum « qua die precantibus fratribus

decreverat abbas misericordiam ei impendere, » eum et modo referemus absolvet.

Qui dum jussus ab abbate venerit, provolvat se ipsius abbatis pedibus; deinde omnium vestigiis fratrum, ut orent pro eo. « Ita ut supplicationem faciat usque ad terram coram abbate; deinde supplicationem regularem et consuetam ante et retro, et dicat silenter: Orate pro me, fratres; et quilibet submissa voce respondeat: Parcat tibi Deus, » quemadmodum aiunt Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura et Boherius. Hunc ritum pulchre describit Lanfrancus in Statutis (*Cap. 47*), cujus hic verba referre nos pigere non debet: « Qua vero die, precantibus fratribus, decreverit abbas misericordiam ei impendere, eo modo quo superius dictum est in capitulum veniat, prostratus veniam fateatur, et emendationem promittat, et misericordiam quaerat. Jussus surgere, frequenter se prosternat, et eadem verba et similia dicat, cessaturus cum abbas dixerit ei, Sufficiat. Postea jubeatur exuere, et corporalis disciplinae iudicium sustinere. Quo facto, dicat ei abbas: *Motus fratrum nostrorum precibus, et patientia et humilitate vestra, et promissione emendationis vestrae, hanc misericordiam vobis impendo, ut dehinc cum fratribus sitis in refectorio, in loco quem vobis designabimus comedatis, disciplinam corporalem pro hac culpa ulterius non suscipiatis. De cæteris ad comprobandum adhuc humilitatem et patientiam vestram, ita vos habete, sicut frater qui levius culpæ poenitentia esse jubetur, excepto quod incepto Kyrie eleison, 589 ad gradum vos non prosternetis, sed expleta regulari hora, in loco in quo stabitis, sicut B. Benedictus præcipit, flexis ad terram genibus, sicut qui in psalmo fallitur, humiliter satisfaciatis.* Hoc audito, frater ille ad pedes abbatis vadat, et rediens in locum in quo stabat, tres genuum flexiones, ante scilicet, et ad dexteram, et ad sinistram, cum omni devotione faciat, gratias referens fratribus quia pro se rogaverint, et humiliter supplicans quatenus adhuc rogare dignentur. Postea designet abbas ei locum ubi debet esse, et eo præcipiente sessum vadat. »

Et tunc si jusserit abbas, recipiatur in choro, vel in ordine quo abbas decreverit. Quod S. Benedictus ait vel in ordine, Richardus de S. Angelo intelligit « in loco primæ vigiliæ vel secundæ; vel in ultimis, sicut abbati placuerit, ut infra dicitur; vel diaconatu, vel subdiaconatu, vel in minoribus. » Rectius cum Bernardo Cassinensi et Boherio intelligerem de ordine quem servant inter se fratres, ut ille frater stet in loco ultimo, aut ad majus in mediocri. Et ita Udalicus ait (*Lib. III, c. 3*): « Jubetur ut ultimus sedeat, ultimus sit cunctorum in omni loco. »

Ita sane ut psalmum, aut antiphonam, vel aliud quid non præsumat in oratorio imponere. Imponere hic loci Bernardo Cassinensi et Boherio idem est ac incipere; quia, inquit Bernardus, « nunquam talis debet nisi cum aliis mixtim lectionem legere, vel responsorium aut antiphonam cantare. Dico etiam quod nec privatam debet dicere missam, quia non dicit solummodo in choro, sed dicit in oratorio. » Addit Udalicus (*Lib. III, c. 3*): « Interim non communicat, non venit ad pacem, non osculatur textum Evangelii in ecclesia, nec ad lectionem, nec ad cantum, ut alii, notatur. » Menardus tamen et Carolus Cointius existimant imponere hic a S. Benedicto positum esse non pro incipere, sed pro pronuntiare, sive cantu id fiat, sive recitatione.

Et omnibus horis dum completur opus Dei, projiciat se in terram in loco in quo stat. Dum completur opus

Dei, inquit, scilicet sub finem horarum; nam « postquam alii surrexerint, dum dicitur *Benedicamus Domino*, ipse debet se in terram projicere, id est pronus jacere, » inquit Boherius; et Udalricus (*Lib. III, c. 3*): « Post singulas finitas horas, veniam ita super genua petit, non tamen propter hoc conversus ad altare. »

Et sic satisfaciatur usque dum ei jubeat abbas ut quiescat jam ab hac satisfactione.] Et hæc quidem S. Benedictus de satisfactione excommunicatorum pro gravioribus culpis. Cæterum hujus capituli praxim ex *mas. S. Benigni consuetudinibus* accipere lectoribus haud erit fortassis ingratum.

590 *Ex mas. Consuetudinibus S. Benigni Divionensis cap. 32.*

Qui autem illud quod gravi culpa dignum sit, commisit, si quandiu D. abbas abest advenerit, non venit in præsentia illius donec ipse præcipiat; et tunc extra capitulum exiit, et ita venit sicut ille cui in ipso capitulo præcipitur, ut eat et exuat se. Nam si aliquis hujusmodi sit in ipso capitulo, cum audit se inculpari a D. abbate, surgit et veniam petit. Qua petita, præcipitur ei: *Ite, exuite vos, et discalceate, et revertimini sicut mos est.* Et præcipitur camerario ut exeat cum illo. Tunc cingulo tenus nudatus, pedibus discalceatis, assumptoque virgarum manipulo in dextra, et cuculla bene plicata in sinistra, redit in capitulum; statimque de sinistra parte posita cuculla, et virgis juxta se de dextra, petit in medio veniam; dictoque ab abbate: *Quid dicitis?* et eo respondente, *mea culpa*; et iterum abbate dicente, *surgite*, sedet ad terram, resumpta cuculla super genua, et brachiis desuper positis. Quo facto, præcipit D. abbas cui placuit, ut surgat, et verberet illum de virgis quas attulit: dato vero ei quale videbitur D. abbati iudicio, præcipit ut surgat et induat cucullam suam, et dicitur ei: *Ite, induite vos et revertimini.* Indutus autem, ac reversus, petit iterum veniam suam; dictoque ei ut surgat, adjungitur et hoc verbum: *Frater, iie in gravem culpam.* Hoc audito, inclinat profunde, et continuo capello induto, humiliter exit capitulum, et vadit ad locum huic excommunicationi deputatum: ibi manet, ibi dormit, comedit sine mappa, quando et quod præcipit abbas. Cum autem audierit uniuscujusque horæ signum primum, expectato secundo, quo omnes ingressi sunt monasterium, debet stare cucullato capite extra, juxta ostium ad sinistram introeuntem, et ad matutinas similiter, donec conventus *Kyrie* incipiat, et tunc, capello exuto non omnino toto, prostrare se ad terram, et sic manere donec hora sit finita et psalmi familiares, et si fratres debent exire, usque dum fratres potuerint exisse, excepta illa hora post quam fit locutio in claustrum, et cum intraverint capitulum, tunc etiam se similiter prosternunt, et postea ad præfatam mansuoniam recedit: ad utramque missam in angulo manet capituli, qui ecclesiæ proximus adheret; sedet tamen, si vult. Interim dum sic se habet, nullus ei loquitur, nec etiam ille qui ei ministrat, nec cibus benedictur qui ei datur: de industria tamen duorum aut trium seniorum consolatione abbatis nutu mulcetur, qui eum exhortentur ut quicquid ei correptionis temporaliter fuerit irrogatum, gratanter accipiat, ut divinæ clementiæ reconciliari valeat. Qui etiam seniores, sive alii, qui sint de prioribus propriis abbati (proprium enim est eorum), cum viderint idoneum et congruum fore, sive sponte sua, seu nutu abbatis, petunt pro eius absolutione venias suas in capitulo coram abbate; maxime si vere experti sunt et testari possunt quod pro reatu suo spiritum habeat contribulatum, **591** cor contritum et humiliatum. Quod si tunc placuerit ei misericordiam facere, præcipit priori majori, vel minori, ut adducat eum: qui statim ut eodem modo quo prius adductus est, posita cuculla et virgis, petit veniam; ac sedens, iterum resumpta cuculla super

A genua, suscipit quale iudicium placuerit abbati. Inde surgens, abbate præcipiente, induitur sola cuculla, et provolvitur in primis pedibus abbatis, et deinde prioris, et omnium qui ex ea parte sunt. Similiter facit pedibus aliorum qui ex altera parte sunt, et ad ultimum infantum, sed multo renotius quam aliorum, et non tanget vestes eorum; omnes inclinant ei, et levant eum, et debent orare pro eo. Quo expleto, et iterato petita venia, jubetur exire ad induendum se. Indutus ac reversus, adhuc etiam veniam petit; jubetur ut ultimus sedeat, ultimus sit cunctorum in omni loco. Interim non communicat, non vadit ad pacem, non oscular textum Evangelii, in ecclesia nec tantum nec psalmum imponit, nec lectonem legit: a sola coquina, ut in ea serviat, et a mandato non prohibetur; sed non ibit ad scillam. Post singulas horas finitas, veniam in statione sua super genua petit, nec propter hoc convertitur ad altare. Si quando universi fratres propter aliquam processionem albis induuntur, tunc et ipse induitur, alias minime. Ad extremum si D. abbas viderit id expedire, talemque ejus esse humilitatem quas id mereatur, interpellatus a fratribus, in capitulo vocat eum ut surgat et in medium veniat. Quo petente veniam, loquitur convenientia et personæ et causæ, et reddit ei pristinum locum, vel dat alium inferius, si voluerit; suo enim malo merito perdidit locum suum. Vadit ad pedes ejus, sicut etiam quilibet alius tam in ecclesia quam in capitulo, si promoverit eum ad altiore sedem. Notandum autem quod cum restituitur in ordine suo, si est sacerdos, non idcirco cantat missam, vel diaconus Evangelium, vel subdiaconus epistolam, nisi nominatim ei dicitur. Restitutio namque illa quæ fit de ordine, non aliud est nisi ut in choro cantet et legat sicut alii. Et sciendum quoniam in hujusmodi iudicium prior nullum ponit, nec absolvit unquam. Sciendum quoque quod non ponitur aliquis in gravi culpa, nisi sæpius incidit in idem crimen, pro occulta offensa, neque pro ea quæcumque sit, quam ipse sua sponte confitetur. Sed si quis aliquot paucis notum commisit, quod si in publico esset, dignum iudicio gravis culpæ duceretur, ducit eum abbas, sive prior in secretum locum, assumens secum duos aut tres eorum quibus notum est crimen, aut aliorum quos voluerit; atque facit ei grave iudicium, secundum commissi quantitatem, et injungit penitentiam. Si vero quilibet ad aliquam obedientiam degens, commiserit crimen quod manifestum sit, in eodem loco publice coram omnibus qui ejusdem loci habitatores sunt exuetur, et horribiliter verberabitur; inde in conventum reductus, ponetur in gravi culpa. Nec silentium quod omnibus qui ei qui in gravi culpa est loquitur, aut signum facit sine abbatis jussu, dignus est poni in eadem culpa. Si autem occulte **592** deliquerit, multum occulte vapulabit, secundum commissi quantitatem; reductus ad majorem ecclesiam, nunquam postea exiturus de claustrum, nisi forte talis ac tanta videatur ejus correctio, quæ digna videatur, et ostendat eum de cætero nolle peccare. Tamen quocumque mittatur, ad locum ubi peccavit nunquam amplius redire debet. At si forte culpa sua non est de gravioribus malis, ut cum aliquo in audientia popularium inhoneste et irreligiose contenderit, vel aliquid simile: pro hujusmodi, cum venerit dies dominica, ad initium missæ matutinalis concurrente populo ad ecclesiam, stat ipse nudis pedibus prope fores ecclesiæ, et unum codicem grandiusculum tenet in manu: capellum non induit, ut ab omnibus possit agnosci. Nemini loquitur intranti vel exeunti. Famula quidam semper est juxta eum, qui dicat interrogantibus propter quid falsis ei poenitentia sit injuncta. Nec recedit inde usquequo missa finiatur.

Hactenus Divionenses S. Benigni Consuetudines; quibus etiam Cisterciensium praxim ex libro Institutionum capituli generalis ordinis Cisterciensis subjungere visum est.

Ex libro Institutionum capituli generalis ordinis Cisterciensis, dist. 6, cap. 6.

Cum aliquis gravi culpæ subditur, accipiat in ipso iudicio disciplinam: deinde injuncta ei poenitentia gravioris culpæ, ponens statim capitulum in capite, exeat de capitulo in locum quem præviderit abbas: ei competere deputeturque ei senex discretus, qui eum consoletur et provocet ad humilitatem, ne ampliori tristitia absorbeat, jungaturque in capitulo pro eo oratio; et sicut dicit Regula, oretur pro eo ab omnibus. Debet autem abbas attendere et corporis valetudinem, et culpæ modum; nam secundum hoc debet extenuari culpa vel gravari. Refectionem autem percipiat mensura et hora qua abbas ei videri competere, sicut in Regula continetur. Vasa autem quibus utitur, aut frangantur, aut pauperibus erogentur. Ad fores oratorii prostratus jaceat in terram completur opus Dei, non habens capitulum in capite, quod tamen in eundo debet habere. Quoties autem missa vel officium defunctorum sine intervallo sequitur horam canonicam, non prosternatur donec conventus exeat de ecclesia. Cum autem in capitulo recipiendus fuerit ad jussionem abbatis, ad ingressum capituli habeat capitulum in capite. Quo deposito, veniens ante abbatem, prosternat se ante pedes ejus super genua et super articulos manuum, deinde ante priorem, ac percurrens chorum prioris, si prior fuerit, vel abbas loco illius, et chorum abbatis, eodem modo se prosternat ante pedes singulorum, illis non inclinantibus, nec adjuvantibus ipsum, sed quiete sedentibus. Quoties autem ante abbatem transierit, inclinet, et sic ante analogium veniens, stet, **593** non petens veniam donec jussus ab abbate, eat sessum. Nec ponatur ea die in ordine suo, nec aliquid officium exsequatur usque ad jussionem abbatis; sed cum completur opus Dei tam in ecclesia quam in labore, prosternat se in terra, in loco in quo stat, donec jussus ab abbate quiescat ab hac satisfactione.

Qui vero pro levis culpæ tantum excommunicantur a mensa, in oratorio satisficiant. De satisfactione excommunicati pro levi culpa hæc decernunt iuss. Farfensis monasterii, et Romani S. Pauli Consuetudines: « Fratres qui pro levi culpa secundum Regulam separantur a mensa, sic in oratorio satisficiant: Cum post psalmodiam ad preces alii se inclinant vel genua flectunt, ante altare venientes ad gradus se prosternant, donec preces et oratio finiatur; tunc surgentes, inclinantes ante et retro, sic omnibus horis faciant. Si vero festivitas antequam absolvantur venerit, a vespera usque ad aliam vesperam omni communione fratribus socientur, missas etiam qui sacerdotes fuerint, et omne quod ad servitium divinum pertinet celebrare possunt. » Et Lanfrancus in Statutis (Cap. 17): « Ad levis culpæ satisfactionem adjudicatus frater, a communi mensa separatur, usurus cibo et potu quibus alii fratres, nisi ei nominatim fuerit interdictum; refecturus hora nona, si fratres sexta; vel ad vesperam, si fratres hora nona. In monasterio et in capitulo, in loco ubi solet esse, sit aut ultimus omnium, aut iater utrumque, secundum quod culpa fuerit et abbas præceperit. In ecclesia missam non celebret, epistolam, vel lectionem, Evangelium, non legat, responsorium non canat, antiphonam super psalmos non imponat, nec aliquid hujusmodi, nisi cum cæteris agat: ad candelabrum vel ad thuribulum non se revestiat, ad offerendam vel ad pacem non accedat. Circa finem regulariter instituti operis Dei, tam in nocte quam in die, cum incipient Kyrie eleison, prosternat se ante gradum ubi benedictiones accipiuntur; ibique tandiu prostratus jaceat, usquequo dicatur: *Qui tecum vivit*. Si festivitas duodecim lectionum eveniat, tandiu ab hac satisfactione quiescat, quousque privati dies redeant. Dum fratres in refectorio comedunt, ipse sit in ecclesia. » Denique Divionenses S. Benigni Consuetu-

A dines (Cap. 32): « Levioris autem culpæ consuetudo talis est. In oratorio incipiente Kyrie ad omnes horas regulares, reus prosternit se ante presbyterii gradum, tandiu sic ibi jacens, donec hora compleatur. Finita autem hora, surgit, versus altare profunde inclinat, et redit in stationem suam. Dum in hac culpa est, non incipit in choro antiphonam, aut psalmum, aut cantat responsorium, seu legit lectionem, non offert, non osculatur textum Evangelii, seu vadit ad pacem, nisi intervenerint duodecim lectiones, etc. » Vide Udalricum lib. II, cap. 18.

Usque ad jussionem abbatis hoc perficiant, usque dum benedicat ei dicat, Sufficit. Hujusce absolutio- nis ritum ita describit Lanfrancus (Cap. 17): « Cum abbati placuerit ab **594** hac satisfactione eum absolvere, si in monasterio fuerit in conventu, mittat ad illum, cum prostratus fuerit, unum de prioribus qui circa eum sunt, qui ex parte ipsius signum prostrato faciat, et surgat. Qui statim surgens humiliter inclinet abbati, et ad locum suum vadat. Porro si abbas in capitulo sederit, rogantibus fratribus, dicat ei: *Indulta sit vobis hæc levis culpæ satisfactio*, vel aliquid hujusmodi; et ille frater statim surgat, et ad pedes abbatis vadat, et postea in locum suum revertatur. » Similiter Benignianæ Consuetudines, et Udalricus: « Absolvitur autem maxime quando prostratus jacet ad gradum, et unus frater ad eum dirigitur, a quo sibi, quod sit absolutus, innuatur. » Circa hanc excommunicati absolutio nem nonnulla præscribunt Farfensis et Romani S. Pauli monasterii Consuetudines; quæ etiam hic adnotare baud erit fortassis a re alienum: « Nullus prior, inquit, fratri tale debet iudicium imponere quandiu D. abbas fuerit in monasterio; sed etsi supervenerit, interim poterit eos per se, priusquam ad dominum abbatem cognitio causæ superveniat, prior absolvere; quod si non fecerit, et unam coram ipso veniam petierit, postea non poterit eos prior absolvere. Infantem etiam qui steterit ante ipsum, non debet magister vel aliquis, quandiu intus ipse fuerit, mittere in iudicium jejuni. Quoscumque pueros magister in iudicio miserit, prior potest eos absolvere sine licentia magistri. Nullus debet alius quidquam nec signum, nec ullam rem præcipere; sed tantum ille qui tenet ordinem, si ei visum fuerit ut absolvantur, signum magistro faciat, ut absolvantur. Si dominus abbas mittit fratrem in iudicium, si pergit alicubi, obliviscens eum absolvere, prior non valet absolvere eum. Et quando prior miserit in iudicio, decanus non potest absolvere eum, nisi per suam licentiam. »

Hactenus S. P. Benedictus ejusque discipuli de satisfactione excommunicatorum. Quid vero alii? S. Isidorus (Cap. 18): « Satisfactio, inquit, delinquentium hæc est: Fratribus in ecclesia constitutis, peracto poenitentiae tempore, solvet statim cingulum, extra chorum humo prostratus, quousque celebritas expleatur. Cumque jussus fuerit ab abbate, de terra consurget, ingrediensque chorum oret. Post hæc data oratione pro eo ab abbate, et respondentibus cunctis *amen*, surget; atque omnibus pro negligentia veniam poscat, adepturus indulgentiam post hujus emendatoriae satisfactionis censuram. »

S. Fructuosus (Cap. 14): « Cum excommunicatur vel arguitur quisquam pro negligentia sua, exercebit humilitatem quousque percipiat orationem, nec se audebit inter alios commiscere, vel cuiquam occulte jungere; sed omnibus ad orationum studia convenientibus, ille prostratus humo, cingulo operatorioque sublato, poscet veniam negligentiae suæ. Hoc etiam his ab officio egredientibus exhibebit. Similiter quoque et refectionis tempore coram refectorio astabit, vultu deposito et habitu, quousque fratrum compassione solutus, veniam percipiat quam deposcit. »

595 Regula Magistri (Cap. 13): « Qui vero frater gravem culpam admisit, ipse ab utroque excommunicatur, id est ab oratorio et a mensa; et non

ipse ad Indulgentiam majoris perveniat, nisi antelimen oratorii prostratus lacrymabili voce intervallo cessantium a psalmis horarum Deo et omnibus emendatione satisfecerit reposita. »

Denique Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 6) : « Sorores quæ pro gravibus culpis in poenitentia detinentur, in ecclesia cum cæteris quæ communicant,

A non stent; sed in alia ecclesia secrete cursum cantent. Et expleto cursu egredientes ante fores ecclesie, in qua communicant: cursum explant, stare præcipiantur. Et egrediente congregatione, supra humum prostratæ, rogent pro se Dominum exorari.

CAPUT XLV.

De iis qui falluntur in oratorio.

Si quis dum pronuntiat psalmum, responsorium, aut antiphonam, vel lectionem, fallitur ^b: nisi satisfactione ^c ibi ^d coram omnibus humiliatus fuerit.

^a Al. fallunt.

^b Oxon., Flor., fallitus fuerit. Cassin., et sefellorit, Sabin., fallit.

^c Narb., Sabin., Lyr., Comp., Haest., per satisfactionem.

majori vindictæ ^e subiaceat, quippe qui noluit humilitate corrigere quod negligentia ^f deliquit ^g: infantes vero pro tali culpa vapulent.

B ^d Hild. deest ibi.

^e Conc., emendationi.

^f Al., per negligentiam.

^g Al., delinquit.

COMMENTARIUS.

Si quis dum pronuntiat psalmum, responsorium, aut antiphonam, vel lectionem, fallitur; nisi cum satisfactione ibi coram omnibus humiliatus fuerit, etc.] Qualis esse debeat humilitatis satisfactio qua de hoc capite, S. Pater non satis aperit. Et quidem veteres Ægypti Tabennensesque monachi eum gravi plectebant vindicta, qui decantans psalmum vel modicum titubaret; nam, ut scribit Cassianus (Lib. iv, cap. 16), « non aliter negligentiam suam quam publica diluebat poenitentia; cunctisque in synaxi fratribus congregatis, tandiu prostratus in terra veniam postulabat, donec orationum consummaretur solemnitas, impetraturus eam, cum jussus fuisset abbatis iudicio de solo surgere. » S. Columbanus (In Poenit.) vult ut « qui ob tussim in exordio psalmi non bene cantaverit, sex 596 percussioniibus emendare statuatur. » In Statutis Lanfranci pro satisfactione innuitur genuflexio. Nicolaus de Fractura ab eo qui fallitur, exigit ut humilietur « flectendo genua et ponendo caput in terram. » Liber Usuum Cisterciensium decernit, ut « super articulos manuum satisficiant omnes in loco in quo sunt, quoties fallaciam in oratorio incurrerint, non divertentes dextrorsum vel sinistrorsum. » Additque: « Pro nota cantus tantum non solemus satisfacere. » Denique de primis discipulis S. Stephani abbatis Obazinensis hæc in ejus Vita legimus (Lib. 1, num. 16, tom. IV Miscell. Baluz.): « Si quis in ecclesia paululum oculos erexisset vel modicum subrisisset, vel leviter dormitaret, vel librum tenens negligenter cadere sineret, aut sonum aliquem per negligentiam faceret, vel progressus aut incontinentitus psalleret, aut inordinatum motum aliquem exhiberet; continuo aut virgam accipiebat in capite, aut palmam in facie, ita ut sonus percussionis omnium auribus resullaret. Quod maxime pueris minores ætate impendebatur, ut et ipsi corrigerentur, et cæteri terrentur. »

Verum observandum tribus modis fieri posse ut aliquis in oratorio psallendo delinquat: 1º ita ut integrum chorum secum in errore inducat; 2º ita ut aliquos tantum perturbet; 3º ita ut solus ipse fallatur. « In primo casu, inquit Bernardus Cassinensis, consuetudo Cassinensis dat ut se flectat, ita quod caput ponat in terra. In secundo casu sufficit ut se flectat, ita quod caput non ponat in terra. In tertio casu sufficit ut se flectat cum dicitur Gloria Patri. » Ita etiam Hildemar, hæc dubium secundum sui temporis praxim, ait eum qui omnes perturbat debere se humiliare usque ad terram, id est in terra genua flectere; is autem qui solus fallitur, non ita, in-

quit, se debet humiliare sicut ipsi primi, sed tantum corpus suum debet flectere. In lectionibus vero recitandis, qui legens in correcto libro fallitur, pro hoc vadat in loco constituto, et ibi petat veniam; qui vero ex consuetudine male legit, corripatur pro hoc in capitulo.

Nunc vero apud Cassinenses (Deot. Cass. cap. 45) qui modice fallitur, terram tantum digito tangit; qui graviter, genuflectit ante superiorem, donec surgendi sibi signum factum fuerit. Apud Celestinos (Const. Celest. cap. 1, § 7) « levius in choro deficientes detecto capite genuflectunt in scamnis; gravius vero deficientes prostrati in medio chori satisfaciunt ad signum et nutum presidentis. Finito autem divino officio, antequam ab ecclesia discedant, orant genuflexi, dicunt versus, orationes et antiphonas, prout in breviario, et ad signum presidentis omnes pariter surgunt. » Denique apud Fulioses (Const. Ful. cap. 45), qui leviter psallendo peccat, loties terram manu tangit; qui autem solus, audiente choro, cantans erraverit, terram osculatur.

Majori vindictæ subjacet.] Supplet, quam si ibi fuisset humiliatus. Qualis autem debeat esse major illa vindicta, explicat Hildemar, his verbis: « Quod ætem dicit, Majori vindictæ subiaceat, vario intelligitur: sunt qui intelligunt ut in oratorio duabus vicibus 597 vel tribus potere debeat veniam. Hæc sunt alii qui intelligunt, ut in capitulo increpetur: sed iste sensus, ut in capitulo increpetur, sanior est, et per gradus potest duci; quia jam postquam non vult implere hoc quod S. Benedictus dicit, tunc per gradus decendus est sex, ut emendetur, eo quod si de una disciplina exierit, tunc suscipiet illam altera disciplina. »

Infantes vero pro tali culpa vapulent.] Acute hic notat Hildemar, duplicem in hoc capitulo indicari culpam: unam, qua quis psallendo fallitur; alteram, qua post culpam satisfacere negligit. De posteriori hunc locum exponunt Smaragdus, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, et Matthias Lambertus: « Quod vero dicit, Infantes pro tali culpa vapulent, inquit Smaragdus, subintelligitur, nisi ibi coram omnibus humiliati fuerint. » Rectius tamen de priori culpa intelligendum esse Regulæ textum censet Menardus noster; ita ut hæc verba sint altera hujus capituli pars, in qua specialiter agatur de infantibus qui in pronuntiatione erraverint, maxime cum pueri plus ducuntur sensu et metu quam pudore et humiliatione. Idem docet Theobaldus Artaudus, confirmaturque ex praxi Cluniacensium, quam des-

cribit Udalricus his verbis (*Lib. III, c. 8*): « Ad nocturnos, imo ad omnes horas, si quid ipsi pueri offenderint in psalmodia, vel in alio cantu, vel dormitando, vel aliquid tale ullo modo committendo, minime differatur ab-que mora, froco et cuculla exuti, judicantur, et in sola camisia cæduntur, vel a priore, vel a præfato eorum magistro, virgis vimineis levibus et tereibus ad hoc provisus. »

Ex his verbis colligeret forsitan aliquis pueros apud Cluniacenses cæsos fuisse in oratorio: et tamen Hildemarus ait, « quia non debet in oratorio infans flagellari; sed cum flagellandus erit, non in capitulo, sed in schola magistri illorum debent illos flagellare. »

De modo autem quo cæderentur pueri hæc scribit Udalricus (*Lib. III, cap. 10*): « Si ipsi aliquo modo pueri offenderint, maxime cantando, vel legendo negligenter, vel si cantum minus diligenter addiscunt, dignam ab eo (præceptore) disciplinam accipiunt. Summopere tamen observat tam ipse quam alii, quando eos verberat, non solum ne tangant carnem eorum cum manu, sed etiam ne vestis ejus eorum adhæreat vestibus: nunquam namque cum palma eorum percutiantur maxillæ; sed si opus fuerit, magister solus qui eos ducit, potest eorum capillos excutere, alias nunquam. »

CAPUT XLVI.

De iis qui in aliis quibuslibet rebus ^a delinquant.

598 Si quis dum in labore quovis, in coquina, in cellario, in ministerio ^b, in pistrino ^c, in horto, in arte aliqua dum laborat, vel in quocunque loco aliquid deliquerit, aut fregerit quidpiam, aut perdidit, vel aliud quid excesserit ubi ^d ubi; et non veniens continuo ante abbatem vel congregationem, ipse ul-

tro satisfecerit et prodiderit delictum suum: dum per alium cognitum fuerit, majori subiaceat emendationi. Si ^e animæ vero peccati ^f causa latens fuerit: tantum ^g abbati, aut spiritualibus senioribus ^h patefaciat, qui sciant curare sua ⁱ, et aliena vulnera non detegere et publicare.

^a Comp. in aliquibus levibus rebus. Conch., in aliquibus levibus culpis. Sabin., Ilæsti.; in levibus rebus.

^b Oxon., Paris. 1, in monasterio.

^c Vict. ms. deest in pistrino.

^d Oxon., ibi. Hild., Flor., Ebrul., Lyr., ubi et ubi Kero., Conch., ubi vel ubi.

^e Oxon. deest Si.

^f Hild. deest peccati, nec requirit Menardus.

^g Oxon. deest tantum.

^h Al., spiritualibus fratribus aut senioribus. Lyr. omittit senioribus.

ⁱ Conc., Flor., Dion., et sua.

COMMENTARIUS.

Si quis in labore quovis, in coquina, in cellario, etc.] Cellarium est cella penaria, seu repositorium, ita appellatum, « quod in eo colligantur ministeria mensarum, vel quæ necessaria victui supersunt, » ut ait S. Isidorus (*Lib. xv Orig., c. 5*).

In ministerio.] « Id est in domo cujuslibet artis, » inquit Boherius. Quamvis Paulus Augustinus a Janua, Theobaldus Artaldus, et quædam versiones Gallicæ hæc textum intelligant de mensæ ministerio.

In pistrino.] Pistrinum Boherio « est locus ubi farina deponitur, et fit panis. Et hæc quidem parare, inquit, monachorum est. » Nimium per vices olim in quibusdam saltem monasteriis fratres id præstant, ut patet ex Vita S. Samsonis (*Num. 16, sæc. 1 Ben.*): « Frater autem ejusdem presbyteri vicissentibus se per ordinem cæteris monachis hujus monasterii pistor effectus est. » Et in Vita S. Austrebertæ (*Sæc. III Ben.*): « Erat consuetudo ut vicissim a sororibus coquerentur panes. »

599 Aut fregerit quidpiam.] Quanta severitate veteres monachi eos plecterent qui aliquid fregissent docet Cassianus his verbis (*Lib. IV, cap. 16*): « Si quis gillonem fictilem, quem baucatem nuncupant, casu aliquo fregerit, non aliter negligentiam suam quam publica diluet poenitentia; cunctisque in synaxi fratribus congregatis, tandiu prostratus in terram veniam postulabit, donec orationum consummetur solemnitas, impetraturus eam cum jussu fuerit abbatis judicio de solo surgere. » In Regula tamen S. Pachonii (*Art. 70*) solum decernitur, ut « si quis vas fictile fregerit, vel aliquam utilem rem ad usus monasterii, agat poenitentiam. » Sed Regula Magistri (*Cap. 16*): « Vasa, inquit, monasterii si sub aliquo per negligentiam fracta fuerint, non prius qui fregit accedet ad mensam, nisi poenitens abbati satialece-rit per humilitatem ad genua incurvatus. »

Aut perdidit.] Nec minori etiam distractione puniebant eos qui res monasterii perdidissent, ut passim videre est in Regula S. Pachonii (*Art. 75*): « Si aliquis, inquit, aliquid perdidit, ante altare

publice corripietur. Si vero de propriis vesticulis fuerit quod perditum est, tribus hebdomadibus non accipiet, et in quarta, acta poenitentia, dabitur ei quod amisit. » Et infra (*Art. 116*): « Qui minister est, habeat studium ne quid operis pereat in monasterio, in nulla omnino arde quæ exercetur a fratribus: quod si quid perierit, et negligentia fuerit dissipatum, increpabitur a Patre minister operum singulorum; et ipse increpabit alterum qui opus perdidit, duntaxat juxta voluntatem et sententiam principis, absque qua nullus increpandi fratrem habebit potestatem. » Et item (*Art. 120*): « Pelliculam, caligæ, et cingulum, et si quid aliud perierit, qui perdidit increpabitur. » Denique: « Præpositus domus culpæ increpationis subjacebit, si ante tres dies non nuntiaverit Patri, sive in via, sive in agro, seu in monasterio quid perierit, et agat poenitentiam juxta ordinem constitutum. » In Pœnis incerti auctoris apud S. Basilium (*Num. 24*): « Si quis aliquid perdidit, idque non inventum ad archimandritam non detulerit, careat benedictione. » Et apud S. Basilium ipsum (*Regul. brev., interr. 144*): « Prorsus qui abusus sit, is tanquam sacrilegus; qui vero amiserit, tanquam sacrilegii auctor judicetur, cum omnia Domino sint dedicata et Deo consecrata. »

Vel aliud quid excesserit.] Ut sunt ea quæ etiam describit Cassianus his verbis (*Lib. IV, cap. 16*): « Quisquis ad opus aliquod accesserit, vel ad congregationem solitam tardius occurrerit, aut si decantans psalmum, vel modicum titubaverit; similiter si superflue, si durius, si contumacius responderit, si negligentius obsequia injuncta compleverit, si vel leviter murmuraverit, si lectionem operi vel obedientiæ præferens officia statuta segnius fuerit exsecutus, si dimissa synaxi non concitus ad cellam recurrere festinaverit, si cum aliquo vel ad modicum substituterit, vel si ad punctum temporis uspiam secesserit, si alterius tenuerit manum, si cum illo qui cellulæ suæ cohabitator non est, confabulari quantumcumque præsumperit, si oraverit cum illo **600** qui est

ab oratione suspensus, si parentum quempiam vel amicorum sæcularium viderit, vel collocutus eis sine suo fuerit seniore, si epistolam cujuscunque suscipere, si rescribere sine abbate suo tentaverit. Quæ omnia ea præcebat penitentia quam ei qui gillonem fregit et imponebant.

Et non veniens continuo ante abbatem.] Quod ait continuo non ita capi volunt commentatores, quasi dimisso opere imperfecto, statim ad abbatem currere, peccatum confiteri, veniam petere, ac satisfacere delinquens deberet; sed continuo intelligunt hora qua separatus erit ab opere, sive, ut loquitur Boherius, « statim cum commode potuerit, vel saltem cum regulare capitulum post celebrabitur: nam ad illud omnes debent concurrere, » quod postremum innuere videtur Hildemarus cum ait: « Si hodie excesserit, crastino die veniam petat. » Atque ita sentiunt Hildemarus, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Boherius, Turrecremata, et Mathias Lambert. Rectus tamen, meo quidem iudicio, Richardus de S. Angelo continuo interpretatur *incontinenti, sine intervallo*: quam expositionem confirmat praxis, uti videre est in illo Gotho quem suo in monasterio ad conversionem susceperat sanctus P. Benedictus: nam cum vepribus locum mundaret, ut ferrum de manubrio instrumenti prosiens in lacum cecidisset, « ferro perduto, tremehundus ad Maurum monachum occurrit, damnum quod fecerat nuntiavit, et reatus sui penitentiam egit (*Lib. II Dial. S. Gregor. cap. 6*). » In vita S. Liobæ cap. 5 (*Sæc. III Ben.*), ubi soror oratorii custos, cum nocte claves ecclesiæ perdidisset, « ad abbatisam, quæ sororibus adhuc quiescentibus more solito vigiliis insistens, nocturnæ orationis tempora præveniebat, perrexit, et tremens, ac pavore percussa, ad pedes ejus provoluta est, eique culpam negligentia suæ humili satisfactione patefecit. » Et in Vita S. Guidonis abbatis Pomposæ, ubi agitur de quodam Sergio templi etiam custode, qui cum lampades mundaret, una excidit, et fracta est, tunc « territus ille collegit fragmenta, et ante altaris crepidinem condens ea, festinans abiit ad Patrem Guidonem, ut multa ab eo propter damnum illatum ipsi irrogaretur: quod cum factum esset, illico rediit ad altare, et lampadem sanam et integram invenit. » Et certe Hildemarus innuere videtur ante abbati quam congregationi delictum esse deferendum.

Ante abbatem vel congregationem.] Particula *vel*, juxta Boherium, hic sumitur copulative pro *et*. Quod autem S. Pater ait *ante abbatem vel congregationem*, ita Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, et Boherius intelligunt, ut in minoribus et levioribus culpis *ante abbatem*; in gravioribus, unde fratres possent scandalizari, *ante congregationem* delinquens confiteatur culpam; quibus fere concinit Hildemarus, asserens culpas omnes primum abbati esse deferendas; tum, si judicaverit ille, congregati. Verum, salvo saniori iudicio, tam minores quam majores culpas ante abbatem et congregationem esse prodendas existimaverim; nullum enim hujus distinctionis **GD**I vestigium in Regula apparet: quod tamen non sic capiendum velim, quasi continuo, ut quid aliquis fregit, aut perdidit, etc., statim convocanda sit congregatio; sed statim abbati, deinde in proximo capitulo congregationi revelanda. Ita Cassinenses (*Declarat. Cassin. in cap. 46*) declarant « hoc esse servandum quando abbas ibi adesset, aut in loco propinquo, et hoc delinquens scierit; alias satisfaciat ante congregationem in sequenti capitulo. »

Dum per alium cognitum fuerit, majori subiaceat emendationi.] Ita fere Regula Cujusdani ad virgines (*Cap. 16*): « Si soror quæ in his casibus dilapsa, statim abbatisse vel præpositæ puram dederit confessionem, ut compertum fuerit non suæ voluntatis fuisse quod casu accidit: hoc tantummodo sufficiat, ut hoc quod deliquit et perpetravit, si possibile fue-

rit, non denoget, et emendet cum veniæ satisfactione. Si vero non sua confessione, sed alterius prodicione cognitum fuerit, prout culpæ magnitudo poposcerit, penitentia subiacebit; quia culpam per puram confessionem non manifestavit. » Quo ex loco haud obscure colligitur antiquus proclamationum usus, quibus publice ac palam deferuntur ii qui seipsum accusare prætermittunt; de quibus videtur intelligendus S. Isidorus, cum ait (*Cap. 18*): « Reliqui autem excessus monachorum, in collecta abbati vel præposito deferuntur, ut is qui deliquisse cognoscitur, competentî securitate coerceatur. » Vide lib. I de Antiq. monach. Ritibus, c. 5.

Si animæ vero peccati causa latens fuerit, etc.] Mitigat his verbis præcorum monachorum rigorem, qui non solum exteriora delicta, sed etiam occultas animi cogitationes publice revelabant, ut videre est apud S. Basilium serm. 4 de Institut. monach. Porro hunc S. Regulæ locum de confessione sacramentali non male interpretantur S. Hildegardis, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Richardus de S. Angelo, Petrus Boherius, Joannes de Turrecremata, Theobaldus Artaldus, Joannes Craesbeck et Antonius Perezus: unde et S. Pater non solum abbati, sed etiam *spirituali seniori* (quo nomine veteres Græci et recentiores Latini confessorios appellabant) eam fieri voluit, qui olim non omnes abbates erant sacerdotes, nec proinde absolvere poterant; summamque in eis prudentiam summamque secretum requirit, quod proprie ad sacramentalem pertinet confessionem, de qua breviter inquirendum est: 1° quam frequenter ab antiquis monachis adhiberetur, 2° ubi, 3° quo ritu, 4° cui fieret.

Ad primum quod spectat, quotidianas in antiquis monachis peccatorum, saltem venialium, confessiones inuit forte Jonas episcopus Aurelianensis in lib. I de Institutione laicali cap. 16 (*Spicil. tom. I*), ubi sic loquitur: « Moris est Ecclesiæ de gravioribus peccatis sacerdotibus, per quos homines Deo reconciliantur, confessionem facere; de quotidianis vero et levibus quibuscunque perrari sunt qui invicem confessionem faciant, exceptis monachis, qui id quotidie faciunt. » Et certe Rotgarius in Meldeusi S. Faronis monasterio monachus (*Sæc. II Ben.*), « quotidie **692** intentus in renovandis confessionum penitentia » dicitur in Vita sancti Faronis cap. 119; verum Crodegarus in Regula canonicorum cap. 32, solum præscribit, ut « Monachi in unoquoque sabbato confessionem faciant cum bona voluntate, episcopo aut priori suo. » Crodegarus concinit sanctus Dunstanus decernens, ut « Dominicis diebus fratrum unusquisque suæ conscientia reatum Patri spirituali, vel ejus, si absens fuerit, vicario pro humiliter revelat confessionem. Si autem tanta fuerit multitudo, ut ea die omnes ad confessionem venire nequeant, sequenti die, secunda videlicet feria, hoc idem impleant. Schola vero nullo modo hoc, quanquam puerilis, intermittat, sed ut senex, licet nondum tentationibus impugnata, consuevit peragat. Qui autem aliis indigerit diebus, tentatione aliqua animi vel corporis stimulatus, ad confessionis salubre remedium devotus non eo minus venire differat. » Idem ab ipso ordinis sui exordio a Carthusianis observatum fuit, testante Guigone (*Stat. c. 7*): « Omni sabbato, ... quia tota hebdomada in cellis silentium tenemus, peccata nostra priori vel quibus ab eo injunctum est, confitemur. » Quod ita tamen ex licent antiqua Statuta Carthusiensium (*Part. II, cap. 11*): « Omni sabbato, nisi capituli festum occurrat, peccata nostra priori vel quibus ab eo injunctum est, confitemur. Occurrente autem capituli festo in sabbato, die præcedenti, qui sine tali festo occurrit, confitemur. » Adduntque: « Semper confitemur in vigilia Natalis Domini, nisi eadem vigilia occurrat in dominica vel feria secunda: in quo casu confitemur in sabbato sequenti. Providendum est enim ut semper in qualibet hebdomada faciamus confessiones

communes. » Idem etiam institutum viguisse apud Cistercienses discimus ex lib. Institution. cap. Gener. Ordin. Cisterc. (Dist. 6, c. 4), in quo hæc habentur: « Abbates et monachi semel ad minus in hebdomada confiteantur, si copiam habeant confitendi. Conversi vero qui in abbatibus morantur idem faciunt: qui autem in grangiis, quoties eis tenetur capitulum, confiteantur. Nihilominus universi, tam monachi quam conversi semel ad minus in anno abbatibus suis confiteri non omittant, nisi forte eorum copiam habere non possint. » Idem fere habetur in libello Antiq. Desin. dist. 7, cap. 4. Istud tamen præceptum de confitendo abbati semel in anno postea sustulit Clemens VIII. In Statutis quoque abbatum de Sambyaco et de Maceris ordin. Cisterc., et priorum de Ligeto et de Glanderis Carthus. pro ordine Grandimontensi auctoritate Gregorii X papæ factis statutum lego (Cap. 9), « ut frater quilibet, tam clericus quam laicus, semel ad minus in septimana confiteatur, aliquin transgressor aqua potu continuo sit contentus, quousque de sua confessione fuerit locutus. Prior vero quicumque tam necessarium statutum negligens repertus fuerit, ut in se et in aliis ipsam constitutionem cum omni diligentia faciat observari, ab abbate vel visitoribus sine capitulo generali gravissime puniatur. » Et ms. liber de Doctrina novitorum Grandim. (Cap. 3): « Sit confessio tua præmeditata, brevis, frequens, aperta, integra, verecunda, lacrymosa, cum contritione et **603** sine excusatione; et si potes quotidie, bene quidem; sin autem de tertio in tertium diem, vel saltem semel in qualibet septimana salubriter juxta statuta ingressi ordinis studeas confiteri; et studeas semper, ut semel confitearis generaliter annualim, juxta ordinationem concilii generalis Innocentii III. » Denique Bursfeldenses delinunt (Cærem. dist. 3, cap. 6), ut « Presbyteri celebraturi pro tempore mane finitis matutinis laudibus confiteantur, ut ad ordinis sui officium, et ad opus Dei eo expeditiores sint in die: hoc enim regulariter observeat, ut nulla unquam die quis celebrae præsumat, nisi antea devotæ confessionis ac meditationis antidoto juxta uniuscujusque qualitatem et habitum præparatus sit. Ceteri autem aliis horis competentibus confiteri possunt, ita ut tempora confitendi et communicandi in Constitutionibus Clementis V et Benedicti XII constituta non transeant. » In Constitutione autem Clementis V statuitur ut « singulis mensibus, tam in monasteriis quam extra, sublata omni occasione quacunque, ad confessionem saltem semel accedant omnes et singuli monachi. » Idem ante decreverat Gregorius IX in sua pro Benedictinis constitutione, ubi sic loquitur: « Singulis mensibus fiat omnium fratrum generalis confessio, ad quam omnes et singuli sine qualibet excusatione accedant. » Idem etiam legitur in mss. Statutis Petri abbatis Silvæ Majoris circa an 1198 editis. Benedictus vero Papa XII constituit (Cap. 27) ut monachi « non sacerdotes, etsi non sapius, saltem singulis septimanis, confiteantur. » Quo tamen decreto consuetudinibus monasteriorum, in quibus frequentius confiteri solent, derogare non intendit. Ubi Benedictus antiquas priorum monachorum consuetudines, qui singulis septimanis confitebantur, restaurat, uti vidimus apud Cistercienses, Grandimontenses et Carthusienses. Nunc vero Carthusienses ex nova Statutorum collectione (Part. II, c. 7) sæpius confiteri possunt; ita enim habent: « Singulis diebus dominicis, vel sabbato præcedenti, aut semel ad minus in septimana, et præcipuis festis monachi non celebrantes, tam novitii quam professi, confiteantur priori vel ab eo deputatis. Propter hoc tamen non prohibemus quin alias super hebdomadam confiteri possint in capitulo, vel de licentia prioris in cellis. Celebrantes vero multum hortamur ut confessionem sacramentalem frequentent, propter hoc enim quotidie post primam pulsamus pro confessionibus fa-

ciendis, etc. » Cælestini autem constituunt (Const. Cælest. c. 3, § 1), ut sacerdos semel in hebdomada, ceteri monachi et oblati singulis mensibus saltem his confiteantur. Denique apud Fulienses (Const. Ful. cap. 38) « tenentur quique non sacerdotes semel in hebdomada confiteri, et communicare die videlicet dominico. Monenturque clerici et conversi ut frequentius ac saltem semel præter diem dominicum confiteantur. Sacerdotes ter aut frequentius in hebdomada, bis certe non prætermittunt. »

Locus confessionibus excipiendis deputatus in monasteriis communiter fuit capitulum, ut patet ex Consuetudinibus mss. Farlensis monasterii, ex Benignianis, ex Udalrico, ex libro Usuum Cisterciensium. **604** Carthusiani in capitulo confitentur, et cum prioribus licentia in cellis, cum hoc tantum discrimine, quod « quandoocunque in capitulo confitemur, inquirunt in antiquis Statutis (Part. II, c. 11), proximitatem caveamus; in cella autem possumus diffusius confiteri. »

Formam accedendi ad confessionem describit Udalricus his verbis (Lib. II, cap. 12): « Si opus habet ad confessionem pro aliquo excessu venire, accedit ad sacerdotem ad quem potissimum voluerit; et stans ante eum, dextram de manica extractam ponit super pectus, quod est signum confessionis. Surgit sacerdos, quem præcedentem sequitur in capitulum; et primum ante eum petit veniam, toto corpore prostratus: a quo jussus se levare, postquam conderit, loquitur quod habet. Si talis quid ei contigit in nocte quod nos verecunde fragilitatem appellamus, ante confessionem septem pœnitentiales psalmos dixerit, vel si psalmos nescit, dominicam orationem septies, et postquam fuerit concessus, quod sibi jusserit sacerdos. Eo die non lectum Evangelii osculatur, nec ad pacem vadit, nec ad offerendam. » Eadem verba continent Divionenses S. Benigni Consuet. c. 31. De Cisterciensibus hæc scribit liber Usuum (Cap. 70): « Quandiu aliquis confitetur, nullus ibi (in capitulo) remaneat, nisi qui simili occupatur opere. Nam omni tempore lectionis, non tamen nisi ante prandium, et etiam in intervallo ante primum, possunt ibi confiteri. Postquam ergo resederint, dicit prior *Benedicite* et responso *Dominus*, subsequatur prior, *Deus sit nobiscum*; et responso *amen*, confiteatur breviter culpas, pro quibus veniam petit. Quibus dictis, statim subsequatur: *De his et omnibus aliis peccatis me reum confiteor, et veniam deprecor*. Tunc prior, facta super eum absolutione, injungat pœnitentiam. Deinde potest eum confortare, vel monere, vel increpare, prout viderit ei expedire, si voluerit, breviter tamen. » Ex his patet tam apud Cistercienses quam apud Cluniacenses et Benignianos confessionem factam fuisse sedendo. Aliter tamen pueri, de quibus in Benignianis Consuetudinibus dicitur: « Stando confitentur, bisque in hebdomada veniunt ad confessionem. » Quod etiam constat ex Consuetudinibus Farlensis monasterii, in quibus de puerorum confessione hæc præscribuntur: « Cum ad confessionem ducuntur infantes, si D. abbas præsens est, magister eos ad illum usque perducat; ipso surgente, magister ante capituli sedere debet introitum: in loco vere qui infans solet esse capitulum, illic et confessionem debent agere. Prior infans prius accedat: stans confessionem faciat, alter in parte meridiana sedeat super unam sedem eorum. Post confessionem iterum eos magister accipiat. Cum vero priori et decano claustrii voluerint esse confessi, cum magister eos ad ipsum perduxerit, statim ipse recedat; prior in capitulum illos ducat, et post confessionem ad scholam reducat. Cum infantes aliquot de schola sunt exiituri, ad capitulum infantum D. abbas debet venire, et alios infantes exire faciat. Ipse autem et magister cum iis qui exiituri sunt remaneant, et confessionem eorum audiat. Post confessionem magister illos ad alios reducat usque dum ad **605** consecrationem veniunt,

procurare debet ipse postmodum faciant alii quibus A jubetur. »

At majorem tum corporis, tum animi demissionem ostendunt Carthusienses monachi (*Antiq. Stat. II part., cap. 11*), apud quos « prostratus debet esse, ac detecto capite quilibet qua de conficitur. » Et Grandimontenses, in quorum lib. ms. de Doctrina novitiorum (*Cap. 3*) hæc lego : « Cum singula peccata ad memoriam revocaveris, vade ad sacerdotem, et deposito caputo, humiliter genuflecte, et junctis manibus dicas : *Confiteor Deo, et B. Mariæ, et angelis Dei, et B. Stephano confessori, et omnibus sanctis, et vobis, pater.* Et sic incipias dicere illa peccata quæ superius cogitasti : quibus dictis, subjungas ultimo dicens : *De istis et omnibus peccatis meis mortalibus et venialibus confessis et oblitis, quibus offendi Creatorem meum, mea culpa, etc. Ideo deprecor, etc.* »

De persona cui facienda sit confessio præcibit S. Benedictus ut tantum abbati aut senioribus spiritalibus fiat. Unde liberum semper fuisse videtur abbati, aut ab eo deputatis confiteri, ut colligitur ex dictis tum ex Petri abbatis Silvæ Majoris Statutis anno 1198 editis, tum ex aliis mss. Statutis capituli generalis monachorum provincie Rhemensis in archimonsisterio S. Remigii anno 1348 celebrati : quamvis abbati quedam peccata reservata fuisse constet ex prædictis Statutis Petri Silvæ Majoris abbatis. Apud Carthusienses etiam (*Antiq. Stat. part. II, cap. 11*), « qui ex præcepto prioris confessiones audiunt, nulli pro criminali satisfactionem injungunt, sed mittunt eum ad priorem; quia hujusmodi ejus judicio reservantur. In periculo tamen etiam tales possunt absolvere, tali conditione, quod si vixerit, et potuerint, priori confiteantur (*Part. II, cap. 4*). » Criminalia autem peccata in novis Statutis intelligere videntur de mortali certo. Sed in tertia Statutorum compilatione inter criminale et mortale peccatum hoc afferunt discriminis (*Cap. 6*), quod licet omne criminale sit mortale, non tamen omne mortale est

criminale. Criminalium autem peccatorum ingentem textum catalogum, de quibus, ut diximus, nullus nisi a priore, et prior nisi a vicario potest absolvi. Erant præterea nonnulla sibi apostolica peccata reservata, de quibus solus Carthusiæ prior, et ab eo nominati quinquaginta priores absolvere poterant, non tamen per litteras; quia, inquit, *talis absolutio est sacramentalis, non judicialis.* Addunt antiqua Statuta (*Part. II, cap. 11*) : « Prædicatoribus aut Minoribus non poterunt aliqui nostrum confiteri, nisi priorum licentia impetrata, vel nisi ipsi Prædicatores aut Minores ostendant privilegium datæ potestatis a domino papa, expresso nomine Carthusiensis ordiais. » In Regula etiam S. Stephani Grandimontensis lego (*Cap. 50*) : « Si quis vestrum aliquid peccatum, quod absit, incurrat, omnino caveat ne cuilibet exteriori viro, quantumcunque sanctitatis sit, illud confiteatur. »

[*Qui sciunt curare sua, et aliena vulnera.*] Ita fere etiam S. Antonius (*Regul. n. n. 25*) : « Ne propales cogitationes tuas cunctis hominibus, sed solum iis qui possunt salvare animam tuam. » Et S. Basilus (*Regul. brev., in terr. 229*) : « Omnino in peccatorum confessione eadem est ratio, quæ in apertione 606 vitiorum corporis : sicut ergo vitia corporis non quibusvis homines temere aperiant, sed iis tantum qui rationem qua ea curanda sint teneant, eodem modo peccatorum confessio apud vos debet fieri, qui ea possint curare. »

[*Non detegere aut publicare.*] « Quod qui præsumpsit, inquit Boherius, non solum a sacerdotali officio debet deponi, verum etiam ad agendam perpetuam penitentiam debet in arcto monasterio ac carcere mancipari, ex de Pœni. et re. c. *Omnis*, in fine. Olim depositus omnibus diebus vitæ suæ peregrinabat. De Pœnit. dist. 6, c. *Sacerdos.* » Concinit Nicolaus de Fractura, saltem quoad depositionem et retractionem in arcto monasterio.

CAPUT XLVII.

De significanda hora operis Dei.

Nuntianda hora ^a operis Dei, die noctuque ^b sit cura abbati ^c, aut ipse nuntiare ^d; aut tali ^e sollicito fratri injungat hanc curam, ut omnia horis competentibus compleantur. Psalmos autem vel antiphonas post abbatem ordine suo, quibus jussum fuerit, im-

ponant. Cantare autem aut legere ^f non presumat, nisi qui potest ipsum ^g officium implere, ut edificentur audientes. Quod cum humilitate, et gravitate, et tremore fiat, et cui jusserit abbas.

^a Al., nuntiandæ horæ.

^b Nab., dies noctesque. Flor., dies noctesque.

^c Al., abbas.

^d Comp., aut ipsum nuntiare. Al., aut ipse nuntiet.

^e Hil., aut alii.

^f Cassin., Flor., Hæst., et legere.

^g Cone. deest ipsum.

COMMENTARIUS.

Nuntianda hora operis Dei, die noctuque sit cura abbati, aut ipse nuntiare.] Mirari hic subit abbatem variis distentum curis a S. P. Benedicto inatitui ad horas operis Dei significandas. Attamen ut dignitati operis divini personæ ad illud invitantis dignitas responderet, eum ad id muneris eligi decebat, qui prius in monasterio teneret. Adde quod, cum non essent illis temporibus horologia, nec ita facile omnes horæ dignosci possent; ut vitaretur inter fratres omnis murmurandi locus, si forte tardius aut 607 citius advocarentur, provide omnino ac prudenter huic officio deputatur abbas, a cujus nutu et voluntate omnes pendere debent. Nec me latet Petrum Boberium aliter hunc Regulæ textum intellexisse, ita ut nolit constitutum a S. P. Benedicto abbatem pulsatorem campanarum, sed tantum « quod hujusmodi nuntiatio sit sub ejus cura, sicut est de

jure sub cura archidiaconi, licet custos ad pulsandum teneatur. » Sed præterquam quod omnia monasterii officia hac ratione sub cura sunt abbatis. Regulæ textus adeo clarus est, nullam ut relinquat ambagem : præcibit enim ut ipse nuntiet, id quod abbates sanctissimi non pauci strenue expleverunt; quamvis hæc a me non sic dicta velim, quasi absolute Regulæ præcepto teneretur abbas ad significandas horas operis divini; nam S. Pater subjungit :

[*Aut tali sollicito fratri injungat hanc curam.*] Non cuilibet promiscue, sed sollicito fratri, a quo tria imprimis exigit Hildemarus, « intellectum, ut intelligat horas noctis; possibilitatem, ut sanus sit, quantum possit ministerium perficere; studium, ut non sit piger aut somnolentus. » Hæc cura ad cœnoscium in laura S. Sabæ pertinebat, ut patet ex ejus Vita num. 59 (*Sæc. III Ben.*), apud nostros vero ad

sacristam, sive, ut alii loquuntur, ad oratorii custodem: cujus rei exemplum habemus in Vita S. Liobæ cap. 5. Sed quicumque ille sit, is certe debet imprimis attendere ad istud Petri Damiani monitum (*Opusc. 15, cap. 17*): « Noverit significator horarum, quia nulli magis in monasterio est oblivio fugienda quam sibi. Si enim articulum suum cujuslibet synaxis hora vel præventa, vel dilata non teneat, omnem procul dubio horarum succedentium ordinem turbat. Non ergo fabulis vacet, non longa cum aliquo colloquia misceat, non denique quid a secularibus agatur inquirat; sed commissæ sibi curæ semper intentus, semper providus, semperque sollicitus, volubilis sphaeræ necessitatibus quiescere nescientem, sideram transitum et elabentis temporis meditatur semper excursum. Porro psallendi sibi faciat consuetudinem, si discernendi horas quotidianam habere desiderat notionem, ut quondamque solis claritas, sive stellarum varietas noctium densitate non cernitur, illic in quietate psalmodiæ quam tenuerit, quoddam sibi velut horologium metiatur. »

Notat vero Boherius hunc Regulæ textum duobus posse modis intelligi, « vel quod abbas committat alicui fratri curam pulandi, et discernendi quando pulsandum existat; vel solum discernendi quando sit pulsandum. Unde, inquit, vidi in quibusdam monasteriis, quod hæc cura erat primicerii; in quibusdam prioris claustralis, vel subprioris. Talis enim cum tempus erit iudicio suo pulsandi horas canonicas, faciebat signum sacristæ, quod hora erat pulsandi primam, vel tertiam, aut alias horas; vel trahebat quandam medicam campanellam, quæ apud nos *mostata* vocatur, per quam etiam fit signum cum eadem campanella sacristæ vel alio pulsanti, ut a pulsatione quiescat, quia non est de more quod quiescat sacrista a prima pulsatione horarum, donec fiat signum sibi. »

608 Queret aliquis quibus veteres monachi signis uterentur ad convocandos fratres ad opus Dei. Respondeo quatuor potissimum modis id præstitisse. Primo, tuba, et quidem ut credibilis est, cornea potius quam ærea, ut pote qui omnis omnino metalli essent expertes: ut videre est in Regula S. Pachomii ar. 2, et apud S. Joannem Clinacum gradu 19.

Secundo, tubula lignea, ut patet ex Vita S. Theodosii cœnobiarchæ n. 73 et 77, apud Boll. 11 Januarii, ex Prato spirituali cap. 11, ex secunda synodo Nicæna act. 4, et ex Vita S. Nicolai Studitæ, qui sæculo IX florebat, n. 50 apud Boll., 4 Februarii.

Tertio, voce alius decantata, verbi grati *alleluia*; unde S. Hieronymus de monasterio S. Paulæ loquens (*Epist. 27*), « Post *alleluia* decantatum, inquit, quo signo vocabantur ad collectam, nulli residere licitum erat. »

Quarto, campana, ut colligere licet ex Cumeneo albo in Vita S. Columbæ n. 22 (*Sæc. I Ben.*): « Media nocte, pulsante campana, festinus surgens ad ecclesiam pergit. » Et n. 25: « Quadam die sanctus Dei ministro suo campanam subito pulsare præcepit, ejus sonitu fratres incitati, ecclesiam protinus sunt ingressi. »

Quod si campanis uti voluit S. Benedictus, ut est probabile, non magnis utique, sed omnino parvis, ut pote quas a solo abbate sæpe sæpius sene pulsari voluit; unde laudandi sunt Cistercienses, qui in suis Institutionibus hæc legunt (*Dist. 1, cap. 12*): « Campanæ ordinis nostri ita sunt, ut unus tantum pulset eas, et nunquam duo simul. » Contrarius tamen ordinis nostri usus obtinuit, ut plures et magnæ in monasteriis essent campanæ, ut constat ex Vita S. Sturmii abbatis, et ex Vita S. Angilberti.

Queret insuper aliquis quot ad singulas horas canonicas signa pulsanda sint. Inter antiquos Regulæ commentatores Hildebrandus tria ad vigiliis signa pulsanda esse declarat: ad matutinam et primam unicum; ad tertiam, sextam et nonam, duo; ad ve-

speras, tria; ad completorium, unicum. Et quidem de tertia, sexta et nona, exstat concilii Aquisgranensis canon « ut duo tantum signa ad tertiam, sextam, nonamque pulsentur. » De vesperis exemplum habemus in lib. I Mir. S. Bertini cap. 5 (*Sæc. III Ben., part. 1*): « Et cum signum vespertinæ synaxis jam tertium sonaret, etc. » Paulo tamen aliter Einidenses; seu potius totius Germaniæ Consuetudines mss. rem definiunt (*Num. 2*): « Omni tempore, inquit, cum surgendum ad vigiliis fuerit, minimum signum pulsetur, quousque infantes conveniant ad primam orationem, vel certe omnes fratres; et trina peracta oratione ante tria altaria, residentibus omnibus in choro, sequens percutiatur signum; et intervallo facto aliud feriat, datoque alio intervallo, aliud intonetur; subsequente alio spatio, ad ultimum si festivitas duodecim lectionum fuerit, omnia; si non, duo signa nondum percussa, si tot habentur. Hæc autem differentia inter signa operis divinatorum nocturnorum, quando ad opus intonanda sunt, a minore incipitur usque ad majus per ordinem, et longiuscule unum post unum eodem dimittantur ordine..... Diurnis horis duo signa. »

609 Primum percutiatur quousque infantes ad orationem veniant, vel compleant; secundum quoque nutu prioris dimittatur, aut interrogetur antea a custode, si poterit adesse. Hoc fiat tempore æstatis privatis diebus ad tertiam et sextam (nam prior primam annuntiet) principali signo: nona quoque minore denuntiabitur signo ad lavandum, deinde majore.... Vespera eodem modo quo nocturni, uno minus signo, vel intervallo, ut prædictum est. Completa eodem signo, quo et capitulum, et eodem tribus vicibus percusso.... Tempore hiemis post matutinos in privatis scilicet diebus, si lux est, hora prima minimo signo pulsetur: eodem quoque secunda ad calcandum, et lavandum, et ad tres orationes; deinde principale signum, secundum ad tertiam, et postea mediocre. » Vide Bursfeld. Ordin. c. 26.

C *Psalmos autem vel antiphonas post abbatem ordine suo, quibus jussum fuerit, imponent.* Quod ait S. Benedictus *post abbatem ordine suo*, etc., duobus potest modis intelligi: 1º Ut abbate prætermisso, qui post hæc veniant, ordine quique suo psalmos et antiphonas imponent: quo sensu S. Benedictum capit Bernardus Cassinensis, asserens cantandi necessitatem non imponi abbati, cum fieri possit ut cantum ignoret, aut conveniens ad cantum organum non habeat, quamvis in aliis ad regimen et spirituale et temporale longe majoribus sit sufficiens. 2º Ut abbas primus imponent; deinde post eum ordine suo, quibus fuerit jussum. Ita Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii et alterius Macarii (*Cap. 6*): « Astantibus ergo ad orationem nullus præsumat præcepit, qui præest patris, psalmi laudem emittere. Ordo iste teneatur, ut nullus in monasterio ad standum vel psallendum ordine præsumat præcedere. » Et Regula SS. Pauli et Stephani (*Cap. 5*): « Initium versuum psallentium in choro priores, qui in eis stant, incipiant; aut si eis adversatur infirmitas, hi incipient quibus jussit Pater, etc. » Ita etiam sanctum Benedictum intellexisse videntur Cistercienses, apud quos ex libro Usuum (*Cap. 68*): « Abbas incipit primam antiphonam, vel *alleluia* in primo nocturno; » quamvis (*Cap. 78*) « ad vesperas incipit hebdomadarius primam antiphonam. »

Cantare autem aut legere non præsumat, nisi qui potest ipsum officium implere, ut edificentur audientes quod cum humilitate, et gravitate, et tremore fiat, et cui jussit abbas. Quem in locum Bernardus Cassinensis: « Humilitas præsumptionem, gravitas levitatem, tremor irreverentiæ commissionem a cantante vel legente excludit; ut humilitas habeatur in mente, gravitas in gestu exteriori, et tremor in devotione, et abbatis jussio in obediitione Deo et hominibus intotescat. » Cui fere concinit Nicolaus de Fractura.

CAPUT XLVIII.

De opere manuum quotidiano.

610 Otiositas inimica est animæ. Et ideo certis temporibus occupari debent fratres in labore manuum; certis iterum horis in lectione divina. Ideoque hac dispositione credimus utraque tempora ordinari, id est, ut a Pascha usque ad calendas Octobris ^b mane ^c exeuntes, a prima usque ad horam ^d pene quartam laborent quod necessarium fuerit. Ab hora autem quarta usque ad horam quasi sextam lectioni vacent ^e.

Post sextam autem surgentes a mensa, pauvent in lectis suis ^f cum omni silentio; aut forte qui voluerit legere, sibi ^g sic legat, ut allum non inquietet. Et agatur ^h nona temperius ⁱ, mediante octava hora; et iterum quod faciendum est operentur usque ad vesperam. Si autem necessitas loci aut paupertas exegerit ut ad fruges colligendas ^j per se occupentur, non contristentur, quia tunc vere monachi sunt, si labore manuum suarum vivunt, sicut et patres nostri et apostoli ^k. Omnia tamen mensurate fiant propter pusillanimes.

A calendis autem Octobris ^l usque ad caput ^m Quadragesimæ, usque in horam secundam plenam lectioni vacent: hora secunda agatur tertia; et usque nonam omnes in opus suum laborent quod eis injungitur. Facto autem primo signo horæ nonæ, disjungant se ⁿ ab opere suo ^o singuli; et sint parati dum secundum signum pulsaverit. ^p Post refectionem autem, vacent lectionibus suis aut psalmis.

^a Flor., *De opera manuum quotidiana*. Lyr., *Qualiter opera manuum quotidie agantur*.

^b Oxon., *ad calendas Octobres*. Cassin., *calendas Octobres*.

^c Al., *a mane*.

^d Al., *usque horam*.

^e Oxon., Flor., *agent lectioni vacent*.

^f Narb., *in lectulis suis*. Flor., *in lecta sua*.

^g Al. deest sibi.

^h Al., *agatur, sine et*.

ⁱ Flor., *temperarius*. Ebrul., Florent., Bern., Cass., *temporius*.

^j Cass., Flor., *recolligendas*.

^k Narb., *sicut apostoli patres nostri*.

^l Narb., *Ab octavo decimo autem calendas Octobris*. Cassin., *Octobribus*.

^m Al., *caput, emisso ad*. Al., *in caput*.

In Quadragesimæ vero diebus, a mane usque ad tertiam ^q **611** plenam, vacent lectionibus suis, et usque ad decimam ^r horam plenam operentur quod eis injungitur. In quibus diebus Quadragesimæ, accipiant omnes singulos codices de bibliotheca, quos per ordinem ex integro legant. Qui codices in caput Quadragesimæ dandi sunt. Ante omnia sane deputentur ^s, unus aut duo seniores, qui circumeant monasterium horis quibus vacant fratres lectioni: et videant ne forte inveniatur frater accidiosus, qui vacet otio ^t aut fabulis ^u, et non est intentus lectioni: et non solum sibi inutilis est, sed etiam alios extollit ^v. Hic talis si (quod absit) repertus fuerit, corripiatur semel et secundo; si non emendaverit, correctioni regulari subiaceat taliter, ut cæteri timeant. **B** Neque frater ad fratrem jungatur horis incompetentibus.

Dominico item die lectioni vacent omnes: exceptis ^x his qui variis officiis deputati sunt. Si quis vero ita negligens et desidiosus fuerit, ut non velit aut non possit meditari ^y aut legere, injungatur ei opus quod faciat, ut non vacet ^z. Fratribus infirmis vel delicatis talis opera ^{aa} aut ars injungatur, ut nec otiosi sint, nec violentia laboris opprimantur, et effugentur. Quorum imbecillitas ab abbate consideranda est.

ⁿ Flor., *dejungant se*. Oxon., Cassin., *disjungant* omissis se. Narb., *discedant*. Al., *disjungantur*.

^o Flor., *ab opera sua*. Oxon., Cass., Boher., *ad opere*.

^p Oxon. addit, *Mox ut auditum fuerit signum, relictis omnibus qualibet summa cum festinatione curratur*

^q Al., *usque tertiam*; et mox, *usque decimam*.

^r Conc., *undecimam*.

^s Al., *deputetur*.

^t Al., *vacat*.

^u Hild. deest *aut fabulis*.

^v Oxon., *extollat*. Flor., *distullit*. Al., *distollit*.

^x Flor., *excepto*.

^y Flor., *mediare*.

^z Conc. deest, *quod faciat ut non vacet*.

^{aa} Oxon., *tale opus*.

COMMENTARIUS

Otiositas inimica est animæ. Quia in deserto est omnis otiosus; et qui seclatur otium implebitur paupertate (Prov. XXI et XXVIII); et quia multa mala docuit otiositas (Eccles. 33): unde hæc erat apud Ægyptios monachos fixa et ab antiquis Patribus sancita sententia, operantem monachum uno dæmone pulsari, otiosum vero innumeris spiritibus devastari (Cassian. lib. x, c. 25).

Adversus pestiferum hoc virus, cujus varia referunt incommoda cardinalis de Turrecremata in hunc locum, et Haestenus lib. ix, tract. 1, disq. 1, tria potissimum remedia adhibuerunt patres nostri: orationem, lectionem et laborem, ut videre est in Vita S. Marculfi abbatis num. 11, in Vita S. Wallarici et in Regula Solitariorum cap. 39. Iisdem quoque remediis hoc capite utitur S. Benedictus; unde subiungit:

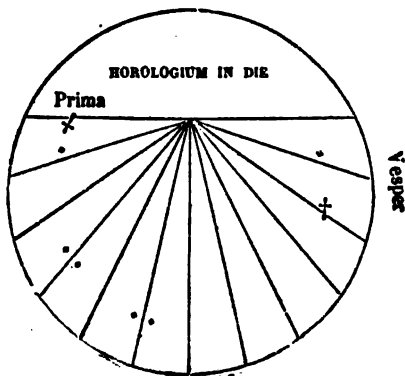
Et ideo certis temporibus occupari debent fratres in labore manuum; certis iterum horis in 612 lectione divina. Occupari debent, inquit: si debent, ergo legitime non excusantur ab opere manuum quotidiano. Ita censet Petrus Boherius in secundo commentario hunc ad locum sic scribens: *Debent, id est tenentur, quoniam monachis necessitatem importat, ut dicetur infra. Sed nonne enim qui sub Regula Pachomii, Basilii, Augustini, et Francisci militant, suis debent etiam manibus operari? Sic, inquam, cum utraque ipsorum Regula de labore manuum expressam fecit mentionem: Omnes quidem Religiosus decet ac convenit sibi victum suis laboribus procurare, ut dicetur inferius. Et probat hoc idem clarius Augustinus in libro de Opere monachorum, ubi respondet dicentibus se habere, aut velle litterarum studiis aut predicationibus insudare.* Et infra refert Basilii

Cassariensis episcopi sententiam ad quemdam Syncreticum (*Cassian. lib. v, cap. 19*): « Qui cum renuntiasset se diceret huic mundo quædam sibi de propriis facultatibus reservat, nolens exercitio manuum suarum sustentari, et humilitatem veram nuditate, et operis contritione, monasteriique subjectione conquirere: *Et senatorum, inquit, perdidisti, et monachum non fecisti.* » Et illud S. Hieronymi ad Rusticum: « Si apostoli habentes potestatem de Evangelio vivere, laborabant suis manibus, ne quem gravarent; et aliis tribuebant refrigeria, pro quorum spiritualibus debébant metere carnalia; cur tu in usus tuos successura non præpares: fscellam enim tepe junco, vel canistrum lentis plecte viminibus. »

Econtra Richardus de S. Angelo hunc Regulæ locum exponens, et facta sibi interrogatione: « Cum moderno tempore monachi Cassinenses, et quidam alii non utantur opere manuum contra statutum ipsius capituli, nunquid dici possunt Regulæ transgressores? » Respondet: « Et est dicendum quod non, propter tria. 1º Quia ad abbatem spectat hoc imperrare, ut infra est ibi, *Laborent quod eis injungitur*; unde cum abbas hoc non injungat, ipsi excusantur; per se enim non debent, quia præsumptioni deputabitur, ut infra cap. proxime dicitur. 2º Quia tempore quo ista ordinatio facta fuit, monasteria non abundabant in divitiis, et sic oportebat fratres necessitate eogente laborare: unde cum hodie abundant, conveniens est ut, deficiente causa, deliciat effectus. Causa fuit necessitas, sicut dixi, effectus vero opus manuum fuit. 3º Quia divina officia dicuntur cum tanta solemnitate hodie, quod dictis officiis, nulla quasi conveniens hora remaneret pro labore manuum: quod forte non fiebat tunc, et majus bonum minori bono præfertur. » Utriusque opinionem inferius expendemus.

Ideoq; hac dispositione credimus utraque tempora ordinari.] Utraque tempora, inquit, id est tam laboris quam lectionis: vel æstatis, hiemis et Quadragesimæ.

Ut a Pascha usque ad calendas Octobris mane exeuntes a prima usque ad horam pene quartam laborent.] Quem locum sic interpretatur Bernardus Cassinensis, ut mane, incipientes lucem, incipient fratres operari ad tertiam 613 usque plenam: « Notabis, inquit, quod a mane, videlicet a principio solis ortus usque ad plenam tertiam juxta hanc Regulam insistent fratres labori; nam hora tertia, sole ascendente, laborare fratribus esset durum, maxime tempore æstivo; idcirco lectioni, refectioi et quieti usque ad nonam deputat totum tempus: illa enim hora, sole declinante, potest melius labori manuum occupari. » Bernardum exscribit suo more Boherius; verum, ut mihi videtur, minus recte: hac enim in sententia quando canabitur prima? Melius ergo Hildemarum mane exeuntes a prima intelligit, ut post cantatam primam et sequens eam capitulum, in quo suus cuique labor distribuitur, hoc est hora prima fere desinente, incipient operari; quam sententiam suam in proposita subsequenti figura ita explicat:

« Cum dicit a mane prima, non dicit, ut prima legitima custodiatur; sed cum dicit a mane prima, quasi diceret mano prima cantetur; deinde inter primam cantatam et capitulum factum, jam prope est prima perfecta, sicut te docet punctus in superiore hac forma, et crux lux est, quando cantari debet prima; punctus quando potest exire de capitulo. Deinde de hoc, quod dicitur *pene quarta*, et *quasi sexta* varie intelligitur. Abbates enim spirituales custodiunt *pene quarta*, id est antequam quarta inchoetur, sicut te docet punctus qui in tertio campo, hoc est, spatio horologii est: ita dum tertia cantatur, quarta inchoatur. Deinde *quasi sexta*: *Quasi sexta* autem, id est antequam sexta incipiat, sicut punctus qui in quinto spatio horologii edocet, ut sexta cantata, tunc incipiat sexta hora. Item abbates sæculares, qui volunt laborare curi-diant ita, ut *pene quarta* intelligant, quasi aliquid de quarta est transactum, sicut punctus qui in quarto spatio horologii, demonstrat. Ita etiam *quasi sexta* intelligunt; hoc est quasi aliquid de sexta transactum sit, sicut punctus qui in sexto spatio est demonstrat.

614. Sed melior est sensus superior, sicut abbates spirituales intelligunt. De octava hora non est dubium, quia quando exeunt de refectorio est plena sexta, deinde dormiunt septima hora, et media octava; deinde media octava surgendum est: vespera vero debet cantari inchoante undecima, sicut crux te docet quæ est in virgula decima; unde sit, si legitime laboraveris, tunc omni tempore quatuor horis debet monachus laborare. »

Ab hora autem quarta usque ad horam quasi sextam lectioni vacent.] Querit hic Richardus de S. Angelo qua de lectione iste S. Regulæ textus sit intelligendus. Respondetque videri sibi ita intelligi debere, « ut monasterium, maxime illud quod convenienter facere potest, habeat duos magistros, ut unus grammaticam et alius theologiam doceat. » Hæftenus (*Lib. ix, tract. 4, diq. 1*) autem S. Benedictum interpretatur: 1º de pia, sive, ut vocant, spiritali lectione; 2º de theologica; 3º de psalmodum lectione.

Post sextam autem surgentes a mensa pavesent in lectis suis.] Nimirum familiaris fuit antiquis monachis somnus meridianus, ut patet tum ex hoc Regulæ Benedictinæ loco, tum ex Regula SS. Pauli et Stephani, qua decernitur (*Cap. 11*), ut « æstatis tempore nulli liceat meridie præter in suo lectulo dormire, nisi forte jubente priore ad nubila pro custodia aræ extra suum lectulum dormiat. » Ex Regula Tarnatensi (*Cap. 9*), in qua legitur: « A sexta quoque hora usque ad nonam vacent quieti aut lectioni. » Ex Regula S. Isidori, quæ hæc habet (*Cap. 6*): « Æstate enim a mane usque ad horam tertiam laborare oportet; a tertia usque ad sextam lectioni vacare; dehinc usque ad nonam requiescere. » Ex Regula S. Fructuosi, quæ vult (*Cap. 6*), ut « peractio sextæ officio, ab oratione pergant ad mensas, refectique congrue iterum facta oratione quiescant, ut fiat silentium usque ad horam nonam. » Denique ex Regula ms. incerti auctoris, in qua scribitur (*Cap. 2*): « Post refectioem hora sexta sicut B. Benedictus cæterique Patres docent, aut requiescendum est, aut legendum. » Cujus rei praxim videre est in l. i Dial. S. Greg. et in Vita S. Maglorii n. 24, sæc. i Bened. Sed et S. Joannes Climacus testatur (*Gradu 27*), quia *difficile est pomeridianis horis somnum arceri.*

Sed circa meridianum somnum nonnulla hic veniunt observanda. 1º Non toto anni tempore a S. Benedicto fuisse indultum, sed tantum a Pascha usque ad calendas Octobris, id est usque diem 14 Septembris, quo incipiunt numerari calendæ Octobris: hinc Statuta Lauranci (*Cap. 1, § 1*): « Calendis Octobris remaneat meridianus, quam facere solent monachi in æstate. » Et Udalricus: « A calendis Octobris..... ex toto dimittitur pavesatio meridianæ. » Id quod ab aliis etiam usu receptum fuisse, constat ex Regula SS. Pauli et Stephani cap. 11, et ex antiquis Carthusiensium statutis. Exstatque peculiaris

ratio cur aestate potius quam temporibus aliis concedatur hæc meridianæ pausatio. Scilicet propter nimios æstatis calores, et propter nocturnæ brevitatem, quam rationem **615** innuunt Magister in Regula cap. 50, et Petrus Damiani Opusc. 15, c. 17.

Secundo, nonnullos hæc S. Benedicti indulgentiam ad alia etiam tempora extendisse; in quorum numero reponi possent monachi Romani S. Andreae monasterii, de quibus S. Gregorius scribit (*Lib. ix, epist. 38*), quod « in die natalitio ejusdem apostoli jam meridiana hora fratres quiescerent; » ac proinde in mense Novembri: nisi forte quis dicat id peculiare illis fuisse hæc die, propter labores solemnitalis, quos in præveniendis vigiliis et celebrandis aliis officiis pertulerant.

Tertio, plerisque præscriptum a S. Patre tempus prævenisse: nam ex communi passim ordinis nostri meridiana incipiebant dominica Palmarum. Nunc vero Cassinenses meridianas incipiunt a festo S. P. Benedicti, quando Pascha incidit in Aprili.

Quarto, cum loci necessitas vel paupertas exigeret ut ad fruges colligendas per se occuparentur, ex toto dimissum fuisse meridianum omnium, juxta illum conc. Aquisgranensis canonem (*Can. 17*): « Si necessitas fuerit fratres occupari in frugibus colligendis, constitutum legendi et meridie pauandi tempus præmittitur. » Huic tamen statuto haud parebant Cistercienses monachi, etiam in agris dormientes, uti colligimus ex lib. Usuum, ubi de tempore secatonis et messionis hæc legitur (*Cap. 84*): « His temporibus solet conventus usque ad sextam laborare, et ante primam, si opus fuerit, exire, et extra monasterium prandere, et dormire, si necesse fuerit, cocus et lector mixtum sumere. » Idem permittit Regula SS. Pauli et Stephani his verbis (*Cap. 14*): « In campo vero quando messis colligitur, si meridie dormire licuerit, non divisi; sed in uno loco aut duobus locis dormiant. »

Quinto, cum S. Benedictus dicat post sextam surgentes a mensa pausent in lectis suis, nullam videtur indulgisse repausationem quartis et sextis feriis, quibus ad nonam reficiunt fratres. Et certe Statuta Lanfranci a meridianis excipere videntur dies jejunii. Communis tamen ordinis nostri usus obtinuit ut sexta nihilominus hora his diebus dormirent monachi, præscribente Aquisgranensi synodo (*Can. 71*), « ut quando fratres æstivo tempore jejunant, post sextam dormiant; » testaturque Petrus Venerabilis (*Stat. 25*), quod « antiquus monachorum mos erat jejuniorum diebus detrimenta usitati somni congruenti dormitione ante mensam compensare: unde Hieronymus: Sæpe vacuo ventre dormiendum est. » Et in Regula Magistri legitur (*Cap. 50*): « Statim post sextam tam post prandium quam in jejunio omnes modice in suis lectis meridentur. » Atque ita Cistercienses in lib. Usuum decernunt (*Cap. 84*), « quod si dies jejunii fuerit, omnibus ordine prædicto celebratis, post sextam, fratribus laicis præcipientibus, intrantes dormitorium pausent, in lectis suis usque ad horam octavam, etc. » Cluniacenses meridianas his diebus potius simulabant quam agebant; quæ causa fuit Petro Venerabili edendi decreti (*Stat. 25*), ut meridianæ jejuniorum, quæ in æstate post sextam fieri solent momentaneæ et simulatiuæ, dimittantur; et pro spatium illius temporis, quod inuiti iter **616** expendebatur, fratres in claustris sederant, et legant, aut missas cantent, aut aliquid necessarium operis agant. Alii aliam inire rationem, dormientes laudes inter et primam, sicuti legitur in Floriacensis monasterii Consuetudinibus (*Cap. 2*): « In omnibus jejunatis quæ veniunt a Pascha usque ad idus Septembris, post matutinas usque ad primam loco meridianæ dormitumimus, et post nonam reficimus. » Idem Rogationum tempore observabant olim Cluniacenses ex Udal. lib. 1, cap. 21.

Sexto, quia vulgo noxius censetur somnus meridianus; quinque, ne sanitati nocent, condiciones

requirit Hæstæus (*Lib. xii, tract. 2, disq. 6*): 1º ut fiat ex consuetudine, 2º non statim post sumptum cibum, 3º non depresso, sed erecto capite, 4º non sit nimius, 5º ne tumultuosa et subita, sed lenis et modesta fiat experfactio. Verum secunda tertique conditio repugnant Regulae, quæ vult ut surgentes a mensa pausent in lectis suis. Et tamen S. Wolphelmus abbas Bruvillensis tempore meridiano non jacendo, sed sedendo dormiebat, ut scribit Conradus in ejus Vita num. 40 (*Bolland. 22 April.*).

Cum omni silentio.] Quantum esse debeat illud silentium eleganter describit S. Adalardus in Statutis (*Lib. ii, c. 6, Spicil. tom. IV*): « Quando vero dormiendi tempus fuerit, sive in die, sive in nocte, sicut silentium funditus in ore, ita in incessu, ut nullus injuriam patiat, summa cautela esse debet. Nemo vestimenta sua excutere, nemo incaute ascendere vel descendere de lecto debet, vel cætera his similia, quæ strepitu vel cujuslibet incommodo sonitum reddant, incaute agere debet. Sed et omni tempore, ut prædictum est, omnis ibi cautela servanda est, vel propter honestatem, vel propter infirmorum requiem, ne si forte aliquis ibidem necessitate coactus requiescere optat, alterius improbitate turbetur. » Vide Udalrici lib. ii, cap. 24.

Aut certe qui voluerit legere, sibi sic legat, ut alium non inquietet.] De hac lectione habemus concilii Aquisgranensis canonem (*Can. 38*), « ut quando fratres post sextam dormiunt, si quis eorum voluerit legere, in ecclesia aut in lecto suo legat. » Huic canonem concinunt Consuetudines S. Benedicti abbatis Anianensis (*Tom. IV Analect.*): « Post cibum autem citius redeunt ad stratus suos, maxime juvenes vel negligentes, quorum mores notantur. Si qui sunt de quibus bene præsumitur, et volunt, liceat illis aliquantulum, sed tamen breviter, vacare orationi in ecclesia: in claustrum autem vel prohibito loco nullus inveniatur, ne forte, quod absit, aliquis fabulis vacet vel otio. » Divionenses S. Benigni na quidem brevem in ecclesia concessum indulgent; sed « nemo, inquit (*Cap. 43*), unquam de dormitorio, postquam ad meridianam vel ad completorium introierit, debet exire, nisi forte hi qui necessarii sunt propter hospites foris, sicut est hospitarius, elemosynarius, granularius, et hujusmodi, si cellerarius vocaverit eos. Quod si factum fuerit, mirabiliter emendari debet, nisi forte alicui multum cognito et maturæ personæ contingat quod sanguinet nasus ejus, vel brachium cum multa affluentia; sic poterit ad meridianam exire ad lavatorium. Nam nocte obseratum ostium dormitorii est, et eundem **617** est ad necessarias. » Et tamen Cluniacenses in claustrum cantare aut legere poterant, ut docet Udalricus lib. ii, cap. 24. Sed et sanctus Anselmus prior Becensis meridiano tempore emendandis libris in claustrum intendisse legitur (*In ejus Vita num. 21, Bolland. 21 April.*). Id quod non permittunt antiqua Carthusienis Statuta, in quibus legitur (*Part. ii, c. 48*): « In æstate cum aliqui operantur, vel emendant libros, non debent sine speciali licentia tempore dormitionis operari. »

Et agatur nona temperius mediante octava hora.] Id est media post elapsam septimam, et ante inceptam nonam, uti exponunt Hildemarum, Bernardum Cassinensem, Nicolaum de Fractura, Petrus Boherius, et Joannes de Turrecremata. Et sic horam integram cum dimidia, hoc est septimam totam et mediam octavam somno inpendebant. Regulae Tarnatiensis, S. Ildori et S. Fructuosi tres quieti meridianæ horas concedunt. Cassinenses a Pascha (*Declarat. Cassin., cap. 48*), sive a festo S. Benedicti ad medium Aprilem una hora, a medio Aprili ad medium Augustum duabus horis, inde ad idus Septembris una hora dormiunt et silent. Ad silentium quod spectat, scribit Hildemarum quod incipi debet ad tertiam, quanvis id Regula non dicat; sed loquitur haud dubium secundum usum sui monasterii.

Si autem necessitas loci vel paupertas exegerit, ut ad fruges colligendas per se occupentur.] Etiam omnia lectione, ut prescribitur supra citatus canon 17 concilii Aquigranensis, et antea Regula secunda et tertia SS. Patrum cap. 5, et Regula S. Macarii cap. 19, atque ut S. Maurus scribere docet Faustus (*In ejus Vita num. 15*), scribens eam cum fratribus ad fruges colligendas longinque a monasterio fuisse egressum, et ad sextam refectioem horam cum iisdem fratribus rediisse; cum tamen ex Regula a quarta ad sextam legere debuissent. Vide Regulam S. Donati ad virgines, c. 20.

Quia tunc vere monachi sunt, si labores manuum suarum vivunt.] Quod sic capiendum non est, quasi veri non essent monachi, qui ruralibus operibus omnia, et alias habentes unde religiose vivant, lectioni et orationi vacant. Sed hoc ad eorum consolationem dixit, quos paupertas ad victum sibi comparandum manuum labore cogit, ut loquitur Hildemarus. Sive etiam, ut aiunt Bernardus Cassinensis et Boherius, « quia melius accedit ad statum monasticum paupertas et occupatio in labore. » Unde et S. Basilii monachos instituens, « Ratio, inquit (*Serm. 1 de Institut. monach.*), querendi victus his qui in huiusmodi vite genere degunt, ea maxime conveniens judicanda est, quae ab Apostolo praescribitur, nimirum ut manibus laborantes honeste suum quisque panem manducet... ut mandatum ejus impleatur, qui jabet in sudore et labore nobis victum ut acquiramus, et honestatis decor reprehensione ac nota vacuus teneatur, cum nulla eos quotidiani victus necessitas adigat in publicum prodire. »

Sicut et Patres nostri et apostoli.] Quod ait Patres nostri interpretantur commentatores Hildemarus, Bernardus Cassinensis, 618 Boherius, Turrecremata, de antiquis monachis Paulo, Antonio, Hilarione, etc.; vel de Patribus Veteris Testamenti, Abraham, Isaac et Jacob. Sed superior sensus est melior, inquit Hildemarus. Hos imitati sunt in Hibernia S. Finiani abbas primi discipuli (*In ejus Vita num. 6, Bolland. 17 Febr.*), « qui manibus suis laborantes, eremitarum more, terram sarculo arabant, et resipientes anima sua nec unam vaccam habebant; et si quando eis aliquid aliquid de lacte vel butyro offerret, jam non recipiebant. » Tales Bancorenses (*Vita S. August. Cant. episcop., saec. 1*), « quorum summa ultra duo milia censebatur; » et tamen « omni labore manuum vivebant. » Tales ex nostris Fuldeneses, quos S. Bonifacius ad Zachariam papam scribens asserit esse viros « strictae abstinentiae, absque carne et vino, absque siccis et servis, proprio manuum suarum labore contentos. » Tales ab eodem Bonifacio instituti Ordorpenses (*In Vita S. Bonif. c. 8, saec. III Ben.*), qui, teste S. Willibaldo, « propriis sibi, more apostolico, manibus victum vestitumque insipienter laborando » acquirebant. Tales Vallisumbrosani, de quibus in Vita S. Aiberti legitur (*Apud Sur. 7 April.*): « Strictae et inviolabiliter observatur institutum et canon S. Benedicti, vivuntque laboribus manuum suarum. » Tales denique primi Roberti de Arbrissello discipuli, ut docet Baldricus Dolensis episcopus in ejus Vita n. 17 (*Bolland. 25 Febr.*).

Non defuere tamen graves viri qui huiusmodi opera in agris, tanquam monasticae observantiae contraria et noxia reprobandent. S. Nonnus Soractensis monasterii praepositus, cum ad colligendas olivae fruges foras mittere abbas voluisset (*S. Greg. lib. 1 Dial., c. 7*), « id fieri cum magna humilitate prohibuit, ne exuentes fratres de monasterio, dum lucra olei quaerent, animarum damna paterentur. » Et Joannes Trithemius suos alloquens (*Homil. 7*): « Est alia, inquit, consideratio, quae animum concitat meum, ne vos externis operibus manuum de facili occupem sine causa rationali et necessitate manifesta: experior enim quod labores huiusmodi operis non conveniunt in vobis observantiae regulari; sed integritatem monasticae disciplinae apud vos magis destruant quam

promoveant. Erubescere dicere, et nihilominus effari compellor, vestros labores extra monasterium et cellam plus destructionis afferre puritati animarum quam salutis. Qui enim labores vestri? nonne vagari et discurrere, comensationibus indulgere et poculis, et reliquum temporis sermonibus occupare vanis et inutilibus? Non habetis in vobis illum Spiritum Dei sanctum fervorem, quo priscos institutionis nostrae monachos legimus quondam inflammato... Tempore jejunii regularis illi statum sibi ab tunc tunc modum aut diligenter custodiebant, aut si praemagnitudine laborum requiescerent, ideo manducabant quatenus labori apti et idonei redderentur: vos autem non manducatis ut laboretis, sed laboris potius ut manducetis, quando ex regula fuerat jejunandum: occasionem ex jejunio sumitis ut jejunium solvatis. Ceterum quam immunde et vilissime nonnulli ex vobis tractent indumenta sua, quis regularis disciplinae studiosus amator aequanimiter ferat? Cujusnam sunt, fratres mei, quae dispendio consumuntur? Christi patrimonium est omne quod pertinet ad monasteria servorum Dei... Labores extra monasterium pro te ea vobis minui, ne gravius mens operando peccaretis. » Eadem videtur fuisse mens Guillelmi abbatis S. Theodorici, cum scribens ad fratres de Monte Dei dixit (*Cap. 22*): « Subdualia exercitia et opera, sicut sensus distrahant, sic saepe etiam spiritum exhauriant; » licet paucis aliquando viris ad animae salutem proficiant, « cum graviore ruralium labore operum sit major contritio corporis usque ad contritionem et humilitatem cordis; et fatigationis suae pressura exprimit saepe vehementioris affectum devotionis, quod etiam in labore jejuniorum, vigiliarum et omnium in quibus afflictio corporis est, crebro fieri manifestum est. » Sed neque S. Benedictus id absolute praescribit (*Cap. 66*), maxime cum nihil necessitatem esse monachis vagandi foras, quia non expedit omnino animabus eorum. Nam, ut ait Rupertus (*Lib. III in Regulam S. Bened., c. 5*), « qui haec dicit, manifestum est quia non vult monachos occupari in illis operibus manuum quae non possunt nisi foris exerceri, sed tantummodo pro necessitate concedit hoc fieri. »

In Quadragesima vero diebus a mane usque ad tertiam plenam vacat lectionibus suis, et usque ad decimam horam plenam operentur quod eis injungitur.] Quem locum exponens Hildemarus ait: « Quod dicit, In Quadragesima usque decimam plenam operentur, ideo plenam dicit, quia tunc in suo monasterio non canebatur missa. Nunc autem quia missa canitur, non possunt fratres usque decimam plenam operari, et missam cantare et cum luce omnia agere; sed considerare debet abbas ut usque ad illud tempus laborent, quatenus missam, et vesperam, et manducave, et omnia cum luce agere possint. Ergo ob hoc non debet esse plena decima, sed incipiente decima canere debent nonam. Deinde nona cantata, statim canenda est missa. Deinde parvo intervallo facta, canenda est vespera. » Ubi respexit ad illum concilii Aquigranensis canonem: « Ut in Quadragesima usque ad nonam operentur fratres, quatenus missa celebrata, congruo tempore reficiantur. » Sed jam nullum huiusmodi disciplinae vestigium apparet; imo Boherii tempore elapsa sexta, missa jam decantata erat, relinquebantque post nonam, ut ipse testatur in primo commentario huic ad locum sic scribens: « Hodie vero apud nos, ac in Romana curia, non tantum horae tardant; imo horae sexta communiter est missa finita, et finitis vesperis, fratribusque ad mensam intrantibus, incipit decima hora intrare, et licet hoc sit contra caput 41, in fine, et de Cons. dist. 1, cap. Solent; non multum tamen elongari videtur a Regula. »

Hactenus S. Be. edictum horae lectioni operique manuum assignantem audivimus: nunc quid affi monasticarum regularum conditores ea de re praescripserint, referre exigit officii nostri ratio.

Itaque S. Antonius generaliter duntaxat ait (*Num. A* 36) : « Coge te ipsum in opere manuum tuarum, et timor Domini inhabitabit in te. » Et infra (*Num. 40*) : « Cum sederis in cella tua, sollicitus esto de rebus hisce rebus perpetuo. **620** Nimirum de opere manuum tuarum, de meditatione tuorum psalmorum, et de oratione tua. » Idem legitur in Regula abbatis Isaiae num. 7 et 11.

Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii et aliorum Macarii hæc habet (*Cap. 10*) : « Dehinc fratres istum ordinem tenere : a prima hora usque ad horam tertiam Deo vacent fratres. A tertia vero usque ad nonam quidquid injunctum fuerit a Patre, sine aliqua murmuratione faciant. »

Regula secunda SS. Patrum (*Cap. 5*) : « Ita meditationem habeant fratres, ut usque ad horam secundam legant, si tamen nulla causa extiterit, qua necesse sit etiam prætermissa meditatione aliquid fieri in commune. Post horam vero secundam unusquisque ad horam nonam quidquid injunctum fuerit sine murmuratione vel hæsitatione perficiat. » Idem habent Regula tertia SS. Patrum c. 5, et Regula S. Macarii c. 10 et 11.

Regula incerti auctoris (*Cap. 2*) : « Operentur a mane usque ad sextam, et a sexta usque ad nonam vacent lectioni, et ad nonam reddent codices; et postquam referent, sive in horto, sive ubicunque necesse fuerit, faciant opus usque ad horam lucernarii. »

Regula S. Casarii ad monachos (*Cap. 14*) : « Omni tempore usque ad tertiam legant, post tertiam unusquisque sibi opera injuncta faciat. » Et ejusdem Regula ad virgines (*Cap. 17 et 18*) : « Omni tempore duabus horis, hoc est a mane usque ad horam secundam lectioni vacent; reliquo vero diei spatio faciant opera sua, et non se fabulis occupent. »

Regula S. Aureliani ad monachos (*Cap. 24*) : « Per totum diem cum manibus operantur, meditatio sancta de corde non cesset, » hoc est ab hora tertia; nam postea statuit (*Cap. 28*), ut « completis matutinis, statim dicatur prima, deinde usque ad horam tertiam omnes lectioni vacent. » Similiter in Regula ad virgines cap. 20.

Regula S. Ferreoli (*Cap. 26*) : « Usque ad horam diei tertiam in omni tempore lectioni monachus tam senior quam extremus vacare procuret; et sic demum in reliqua parte diei deputati operis cura succedat, præter agros tantum, quibus imponi hoc supra propriam voluntatem vel potius virtutem communis infirmitas non permittit. »

Regula S. Columbani (*Cap. 3*) : « Quotidie jejunandum est, sicut quotidie orandum est; quotidie laborandum quotidieque est legendum. »

Regula Tarnatensis (*Cap. 9*) : « Omni tempore duabus horis in die spirituali meditationi vacabunt; æstatis vero tempore matutinis ex more completis, et prima dicta, omnes opera quæ jubentur assumant. Deinde tertia celebrata, ad expedienda quæ suscepta fuerant revertantur.... A sexta quoque hora usque ad nonam vacent quieti vel etiam lectioni. Post horam vero nonam, aut in horto, aut ubi poscit utilitas, usque ad horam lucernarii omnes in unum solatium commodabunt. Hiemis vero tempore, matutinis vel prima transactis, omnibus usque ad tertiam vacare conceditur lectioni; qua consummata, gratanter quod eis injunctum fuerit implere festinent, ut jam dictum est, usque ad horam lucernarii. »

621 Regula S. Isidori (*Cap. 6*) : « Æstate a mane usque ad horam tertiam laborare oportet. A tertia autem usque ad sextam lectioni vacare; dehinc usque ad nonam requiescere. Post nonam autem ad tempus vespertinum iterum operari. Alio autem tempore, id est autumno, hieme, sive vere, a mane usque ad tertiam legendum, post celebratorem tertiam usque ad nonam laborandum est. Post refectionem autem nonam, aut operari oportet, aut legere, aut sono vocis aliquid meditari. »

^a Hic et infra, ubi asteriscos posuimus, ablativum absolutum postulat syntaxis. Ench.

Regula S. Fructuosi (*Cap. 6*) dicta prima ad horam diei tertiam laborem præscribit; dicta tertia lectionem sive orationem; post refectionem quietem et silentium ad nonam. Deinde, si necesse fuerit, ut revertantur ad opus usque dum convenient ad duodecimum officium.

Regula Cujusdam ad monachos generaliter scribit (*Cap. 12*) : « Monachos semper oportet laborare, et sine sollicitudine vitam suam transigere. Omnia quæcunque laboraverint, excepto, ut supra diximus, pane exiguo et vestimento, pauperibus distribuant. »

Regula Magistri (*Cap. 50*) : « Tempore hiemis ab æquinoctio hiemali, quod est octavo calendis Octobris, usque in Pascha, quia frigus est, et mane fratres non possunt aliquid operari, a prima usque ad tertiam lectionem jubet; dicta tertia, laborem usque ad sextam. Sexta cantata, laborem iterum usque ad nonam; qua item persoluta, laborem etiam usque ad lucernariam. « In æstatis vero tempore, id est a Pascha usque æquinoctium hiemale, quod est octavo calendis Octobris, quia magis mane refrigerat, a prima usque in tertiam operantur, ut recenti et suavi vel gravi brevium noctium somno careant. Item post dictam tertiam usque in sextam laborent. » Post sextam et modicum inde secutam quietem, labori vacent iterum usque ad nonam; inde ad inchoatam temperius lucernariam lectioni.

Regula solitariorum præscribit (*Cap. 40*), ut comiti tempore a mane usque ad horam pene tertiam lectioni vacent; ab hora autem tertia usque ad horam quasi nonam laborent quod necessarium fuerit, nisi forte paululum in stratis æstivo tempore pausare voluerint, et semper internisceatur oratio cum opere; a nona quoque hora usque ad vespertinam iterum orationi et lectioni vacent. »

Regula ms. incerti auctoris (*Cap. 2, in codice biblioth. reginæ Sueciæ*) : « A S. Pascha usque ad calendis Octobris post matutinum officium mox prima subsequatur, et usque ad tertiam manibus operandum est simul cum divina meditatione. Post tertiam autem missarum solemnitas celebranda sunt; qua expleta, usque ad sextam lectio divina studenda est. Post sextam autem, si quarta et sexta et septima feria non fuerint, reficiendum est. Post refectionem autem, sicut

B. Benedicticus cæterique Patres docent, aut requiescendum est, aut legendum usque ad nonam. Post nonam autem usque ad vespertas operari et psallere oportet. Post vespertinum autem officium, quibus necesse est, edendi licentia a quibusdam SS. Patribus concessa est. Post hæc, quantum hora permittit, lectio vacanda est; et sic luce adhuc diei completorium persolvendum. » Et sequenti capitulo : a calendis Octobris **622** usque ad Pascha « media nocte solemne officium peragendum est; quo peracto, in divinis precibus tota deinceps nox ducenda est usque mane. Matutinorum solemnitas incipiente luce celebranda est.... Peractum vero matutinorum officium ^a, usque ad horam diei secundam secretius soli Deo orationibus summo cum studio intentissime insistendum....

Expletum ^a autem prædictum officium (primæ), lectio sancta usque ad horam diei tertiam de manibus tuis non recedat.... Expletum ^a vero horæ tertiæ, usque ad horam diei sextam propriis manibus simul cum divinis canticis operari oportet.... Expleto sextæ horæ officio, iterum ut supra cum divina meditatione ad aliquod opus propriis manibus exercendum, prope festiva usque ad horam nonam.... Post nonam autem missarum solemnitas celebranda sunt. Post hæc autem divina lectio in manibus cum compunctione cordis amplectenda est usque ad vespertinum officium.... (Post refectionem) iterum sancta in manibus lectio ascendat usque ad terminum lucis diæi. »

Regula S. Donati ad virgines (*Cap. 20*) : « A secunda hora usque ad tertiam, si aliqua necessitas ut operentur non fuerit, vacent lectioni; reliquo vero spatio diei faciant opera sua; et non se fabulis occupent, propter illud Apostoli : Cum silentio operantes. »

Regula Cujusdam item ad virgines (Cap. 12): « Operatio manuum ab hora secunda sumat exordium, ut in horam nonam finem accipiat. Ab hora vero nona lectio usitetur; et si aliquando proprium aliquid opus faciendum aut vestimentum consuevit, vel laandi, aut quodlibet aliud opus per abbatissæ vel præpositæ commeatum faciet, etc. »

Regula B. Aelredi abbatis ad virgines (Cap. 14) a calendis Novembris ad Quadragesimam post nocturnas vigilias ad auroram usque præscribit lectionem, orationem, aut opus aliquid manuum; abescentia aurora matutinas laudes cum hymnis horæ primæ persolvi, et sic cum alternatione lectionum, orationum et psalmodiarum, tertiam expectari: « Qua dicta, inquit, in opere manuum usque ad horam nonam occupentur. » A Pascha autem ad prædictas calendas (Cap. 15), « dicta prima, sacrificium diurni operis inchoat usque ad horam tertiam. In lectione et oratione usque ad sextam spiritum occupet. Post sextam, sumpto cibo, pauset in lectulo suo usque ad monachum; et sic usque ad vesperam manibus operetur. » In Quadragesima vero (Cap. 18), « dicta post matutinas primæ, usque ad plenam tertiam psalmis ac lectionibus vacet. Tertiam vero horæ laude completa, operi manuum usque ad horam nonam devota insistat, breves per intervalla orationes inserens; dicæque post hoc vespera, corpus reficiet; et sic tempus completorii psallens expectet. »

Denique Statuta Guigonis prioris Carthusiæ (Cap. 20): « Spatium a tertia usque ad sextam hieme, et a prima usque ad tertiam æstate manuum operibus deputatur, quæ tamen opera brevibus volumus orationibus interrumpi;... et quod nonam vespæque determinat, manualibus occupatur operibus. » Idem habent antiqua Carthusiensium statuta; in quibus tamen additur (Part. 1, cap. 41, n. 20): « Porro a spatiis operibus manuum deputatis 623 utilitatem non intendimus excludere lectionis. »

Tandem de S. Stephano abbate Obazinensi primique ejus discipulis in ejus Vita lib. 1, num. 15 (Tom IV Miscel. Bal.), legitur: « Labor manuum tam illi quam fratribus assiduus erat et solito gravior, quibus nec totius diei spatium ad hoc sufficiebat, propter quod ipsam plerumque refectionem usque in vesperam differabant, ne ejus intuitu ex diurnis operibus aliquid minueretur. »

Ex his omnibus apparet quanti apud veteres monachos labor manuum æstimatus fuerit; in quo tot diei horas impendebat. Jam vero nonnullis erit fortassis animus rescire, quibus potissimum operibus tanto temporis spatio occuparetur. De Pachomianis, qui omnium primi cœnobiticam vitam secuti sunt, ita scribit Palladius (Laus. cap. 59): « Exercent omnem artem, et ex his quæ supersunt, ædificant etiam mulierum monasteria et custodias: mane ergo surgentes, ii quibus sua vice hoc munus obtingit, alii quidem sunt occupati in culina, alii vero versantur in mensis parandis, mensæ imponentes panes, et olera agrestia, olivas, caseos, et extremas carniū partes, et comminuta olera. Atque ingrediuntur quidem qui minus sunt robusti hora septima, et comedunt, ut qui imbecilliores snt. Alii nona, alii decima, alii sero vespere, alii post biduum, alii post triduum, alii post quadriduum, alii post quinque dies, adeo ut unumquodque elementum horam propriam significet. Sic autem erant eorum quoque opera: alius quidem laborat in agro colendo, alius in horto, alius in pistrino, alius in æris officina, alius in fabricando, alius in arte fullonia, alius in parandis coriis, alius in consuevis calcæis, alius in pulchre scribendo, alius contexebat magnas sportas, alius canis ros et sportulas. Memoriter autem omnes expronunt Scripturas. »

De Basilianis audiendus est ipse S. Basilus (Regul. fus. cap. 38): « Singulatim, ait, quedam artificia præscribere non est facile, propterea quod apud alios alia juxta negotiationum ejusque loci communitatem

requiruntur. Potest illorum electio quedam generali sermone determinari, ut pote quod nobis conveniant quæcunque vitæ nostræ statum pacatum ac tranquillum retinent, nec multo negotio ad comparandum congruam materiam opus habent, neque multum effugiant molestiæ ad distrahendum ea quæ parantur; et quæ nobis nullum virorum aut mulierum indecorum convictum conciliant. Est autem nobis peculiari hoc spectandum, et frugalitatem ac vilitatem servemus, caventes ne stultis ac noxiis mundi desideriis serviamus operando quæ ab illis affectantur; videlicet in tetrina operi nostro admittere debemus quod juxta vitæ consuetudinem negotiationi servit, non quod ad prædam ac laqueos adolescentium ab impuris ac lascivis excogitatur. Similiter et in tutorio his est per eam artem serviendum qui ad usum necessaria requirunt. Artes vero architectorum, fabricorum, ærariorum, et agriculturæ, licet in se ipsis necessariae sint humanæ vitæ, et multum afferant utilitatis, et propria ipsarum ratione a nobis non sint 624 rejiciendæ; si tamen vel turbas nobis quandoque generare, aut fratrum coadunationem convellere invenerint; tum illas necessario vitabimus, præferentes eas quæ indivulsam nobis et Domino deditam vitam conservant, et neque a psallendi et precandi opportunitate, nec a reliquo disciplina statu pietatis studio incumbentes abstrahant. Alioqui si nihil damni afferant primario vitæ nostræ proposito, multis aliis præferendæ sunt, maxime agricultura, quæ de suo quæ necessaria sunt administrat, et agricolas molestia liberat circa multa operandi, ac sursum deorsum cursitandi, modo si, quemadmodum diximus, nihil vel e vicinis vel domesticis turbarum ac tumultuationis pariat. » Et alibi (Constitut. monastic. cap. 6): « Operari, inquit, addebet religiosum ea quidem quæ sibi conveniant, quæcunque videlicet ab omni negotiatione, et remotioribus occupationibus, turpique lucro aliena sunt; quæ sub lecto nobis manentibus, qualia multa sunt, perfici queunt; ut et opus adimpleatur et tranquillitas conservetur. Si vero propter aliquam necessitatem subdiale opus perficiendum fuerit, ne hoc quidem philosophiam impedit, etc. »

S. Hieronymus Rusticum monachum de ratione vitæ instituendæ instruens (Epist. 4), hæc illi commendat opera: « Vel oscellam, ait, texe junco, vel canistrum lentis plecte viminibus: sarriatior humus, areolæ æquo limite dividantur, in quibus cum olerum jacta fuerint semina, et plantæ per ordinem positæ, aquæ ducantur irriguæ.... Inserantur infructuosæ arbores vel gemmis vel surculis, ut parvo post tempore laboris tui dulcicia poma decerpas. Apud fabricare alvearia, ad quas mittant (*) Salomonis proverbium, et monasteriorum ordinem, ac regiam disciplinam in parvis disce corporibus: texantur et lina capiendis piscibus, scribantur libri, ut et manus operetur cibum, et animus lectione saturetur. »

Denique in Regula S. Ferreoli (Cap. 28) legitur: « Nullus ergo si quominus opera faciat, pu et causam justæ excusationis afferre; quia qui, ut supra diximus, agriculturam exercere non valet, legere, scribere, quod est præcipuum opus, piscium etiam providere capuram, rete texere, calcamenta fratribus præparare, vel reliqua quæ similia sunt facere atque implere potest. » Et in Regula S. Isidori (Cap. 6): « Hortos olerum, vel apparatus ciborum propriis sibi manibus fratres exercent; ædificiorum autem constructio, vel cultus agrorum ad opus servorum pertinebunt. » Videsis vitam S. Sequani, n. 12; S. Galli, cap. 6, et S. Stephani Obazinensis l. 1, n. 15.

Nostros specialius quod spectat, variis eorum fuisse pro temporum, locorum personarumque constitutione labores nemini dubium est. In ipso nascentis ordinis exordio, cum paucos haberent redditus, et ab hominum frequentia remota ad vivendum loca quaererent; ubi primum aliquam ad habitandum elegissent,

(*) Lege mittant, nihil subjevum exigente. Ew,

statim illic monasterium construere cogitabant, quod tam necessitate exigente quam poenitentia amore propriis edificabant manibus, ut Casini fecisse S. Benedictum testatur **625** S. Gregorius lib. II Dialog., c. 9 et 11. Hujus rei egrum habemus exemplum in Guillelmo abbate Hirsaugiensi (*Trieth. in Chron. Hirsaug.*, ann. 1082), qui cum in votis haberet monasterium construere, id novem annis per monachos suos perfecit; quippe cum ferme essent ducenti numero, erant inter eos latoni, fabri, lignarii, ferrarii que et architecti in omni arte et scientia architecturae peritissimi, qui totum opus sine adjutorio saecularium artificum egregio tabulatu, ut hodie cernitur ecclesia, consummarunt. » Et certe, ut ait alter Guillelmus (*Guillel. abbas S. Theo. ad fratres de Monte Dei*, cap. 12), « non a saeculi hominibus decet fieri tabernaculum Dei cum hominibus. Ipsi quibus in altitudine mentis ostenditur exemplar veri decoris domus Dei, ipsi aedificent sibi. Ipsi quibus sollicitudo interiorum suorum contemptum et negligentiam indicit omnium exteriorum, ipsi aedificent sibi formam pauperitatis, et sanctae simplicitatis speciem, et paternae frugalitatis lineamenta. Nulla sic aptabit artificum industria, sicut eorum negligentia. »

Deinde, cum nulla eis tunc esset possessio, non vineae, non pecora, ut de primis Benedicti Anianensis discipulis scribit Ardo, propriis sibi manibus victum comparabant, agros excolentes: quem laborem de sancto Benedicto ascribit S. Gregorius, sancto Mauro Faustus, Gemmeticensibus anonymus in Vita sancti Filiberti, Wiremutensibus Boda in Vita sancti Benedicti Biscopi, Rotonensibus liber II de Gestis sanctorum Rotonensium. Atque huiusmodi praeter aliis labores dilexisse videtur S. Iulianus, qui, testante Wilfrido Boetio, ad regem conestus est de angustia sui monasterii (*Saec. I Bened.*), asserens « nec se habere ubi operis exercitum fieret secundum Regulam iam praedicti Benedicti Patris. »

Praeterea cum quibusdam decessent servi, omnia monasterii ministeria propriis exercebant manibus, molendinum, pistrinum, hortum, aliaque id genus; id quod Fuldenses monachi, porrecto ad Carolum Magnum libello, enixe flagitaverunt, postulantes (*Num. 16*) « ut ipsa monasterii ministeria per fratres ordiantur, id est, pistrinum, hortus, bractiarium, coquina, agricultura, et cetera ministeria, sicut apud decessores nostros fuerunt. »

Insuper, cum ad agros excolendos, ligna aliaque ad vitam necessaria in monasterio alterenda, omniaque monasterii ministeria obeunda, nonnulla viderentur animalia necessaria, horum cura etiam in agris pascentium alicui committebatur, ut patet ex Vita S. Benedicti abbatis Anianensis, in qua haec lego (*Num. 58, saec. IV Bened.*): « In montibus autem in quibus fratres soliti erant alendarum ovium curam habentes habitare, sibi ad orandum exiguum oratorium extruxerunt. »

Tandem, cum varias in monasteriis artes exerceri S. Benedicti Regula permittat, qui aliquam callebant, huic potissimum applicabantur. Camaldulenses, ut docet Petrus Damiani (*In Vita S. Romualdi*, cap. 26), « faciebant omnes opera manuum, alii scilicet coblearia, alii nebant, alii retia necabant, alii cilia. »

Posteaquam vero pia regum ac principum liberalitate sufficienti reditu ditata fuerunt monasteria, non iam cogente necessitate, sed solo amore poenitentiae adeo duris laboriosisque operibus vacabant; aliquando **626** etiam ad expellendum otium levioribus. De Climacensibus audiendus est Udalricus (*Lib. I, c. 30*); cum interrogatus « quod sit opus vestrum et quomodo fiat? » respondet: « Certe, ut non mentiar, quod ego saepius vidi, non erat aliud quam fabas novas, et nondum bene maturas de folliculis suis egerere, vel in horto malas herbas et inutiles, et quae bonas herbas suffocabant, eruere; et aliquando panes formare in pistrino. » De hoc postremo opere alisque in his Germaniae consuetudinibus haec

A lego: (*Num. 33*): « Aliquando, si necesse est, in tempore operis lavant vestimenta sua; hebdomadarii vadunt ad coquinam; fratresque interdum generaliter intrant pistrinum, pastamque propriis manibus praeparant, et temperant ad faciendos panes. »

Aliis expellendo otio, ac pietati fovendae peropportunitatem visum est libros scribere; quem laborem imprimis commendat Cassiodorus ad monachos suos sic scribens (*De Institut. divin. Scrip.*, cap. 30): « Ego fateor votum meum inter vos: quatenus possunt corpore labore compleri, antiquiorum studia (si tamen veraciter scribant) non immerito forsitan plus placere, quod et mentem suam relegendo Scripturas divinas salubriter instruat, et Domini praecepta scribendo longe lateque disseminet, laetificatio, laudanda sedulas, manu hominibus praedicare, digitis linguis aperire, salutem mortalibus tantam dare, et contra diaboli subreptiones illi itas clamor atramentoque pugnare: tot enim vulnera Satanas accipit quot antiquarius Domini verba describit. »

B Uno itaque loco situs, operis sui disseminatione per diversas provincias vadit: in locis sanctis legitur labor ipsius, audiunt populi unde se a prava voluntate convertant, et Domino pura mente deserviant. Operatur absens de corpore suo, etc. » Et Petrus Venereabilis (*Lib. I, epist. 20*) ad Gislebertum eremitam: « Plantari non possunt arbusculae, rigari nequeunt sata, neque aliquid ruralis operis exerceri, reclusione perpetua prohibente; sed quod est utilius prostrato convertatur manus ad pennam, pro exarandis agris divinis litteris paginae exarantur. Seratur in chartula verbi Dei seminarium, quod maturatis segetibus, hoc est libris perfectis, multiplicatis frugibus esurientes lectores repleat; et sic panis caelestis lethalem animae famem depellat: sic plane, sic verbi Domini potestas fieri taciturnus praedicator, et lingua silente in molitorum populorum auribus manus tua clamoribus vocibus personabit. » Eundem laborem singulari opuseculo laudavit Joannes Trithemius, etiam post typographicam inventionem fratres suos ad illum invitans. *Vide Benedicti ejusdem lib. I de Viris illustribus ordinis S. cap. 6.*

C Denique, aliud laboris genus a nostris frequentatim notat Mabillonius (*Praefat. ad saec. I Bened.*, pag. 60): nimirum qui prae corporis infirmitate operosos labores exercere non poterant, his pro Regulae indulgentia polioribus studiis aliorum operis compensare licebat. Quod probat exemplo Lanfranci, qui, ut loquitur Guillelmus Malmesburiensis (*Lib. I de Gestis Pont. Angl.*): « Factus monachus, homo qui ne ciret agresti opere victum quaerere, publicas scholas de dialectica professus est, ut egestatem monasterii scholarum liberalitate **627** temperaret, cum e contra Herluinus abbas coquendis panibus, et limo tractando occuparetur, et S. Bernardi abbas Clarevallensis, cui pro unum laborem commissa est cura divini verbi docendi et praedicandi, uti ipse et statuit in quodam sermone his verbis (*Serm. 10, in psal. xc*): « Quod aliquoties vobis loquimur praeter consuetudinem ordinis nostri, non nostra id agimus praesumptione, sed de voluntate venerabilium fratrum et coabbatum nostrorum, qui id nobis etiam injungunt, quod tamen sibi passim nolunt omnino licere. Nempe aliam mihi rationem et singularem necessitatem esse noverunt; neque enim modo loquerer vobis, si possem laborare vobiscum. Illud forte vobis efficacius verbum fieret, sed et conscientiae meae magis acceptum. Caeterum quando id mihi peccatis meis exigentibus, et onerosi huius, ut ipsi scitis, tantum multiplici infirmitate corporis, et ipsa quoque temporis necessitate negatur, utinam dicens et non faciens in regno Dei vel minimus merear inveniri! »

D Locus hic peropportunitatem se exhibet disquirendum possint monachi a labore manuum quotidiano dispensari, ac litterarum studiis applicari: etsi enim ab ipso vitae caenobiticae principio floruerit apud monachos sacrarum litterarum studia, non deluerunt tamen hac nostra aetate qui sic eos quotidiano ma-

nam labori occupatos velint, ut nulla penitus sit eis A vestigare, conciliorum summorumque pontificum decreta discere, ecclesiasticas historias scrutari, de theologicis dogmatibus disputare, quid hæc ad viros mundo mortuos? Ita se argumentantur qui laborem manuum studiis præferendum esse existimant.

Alii econtra asserunt, primo, ordini monastico haud esse essenziale operari manibus, cum nonnulli inter veteres monachos viri graves, et pietate, et virtutum meritis insignes, ab omni prorsus exteriori labore abstinerint: qualis fuit inprimis S. abbas Paulus in Fertæ, qui mons est in Sceti, degens, haud pauciores quingentis monachos habens; quique, ut scribit Sozomenus (*Hist. lib. vi. c. 29*) « nullum opus faciebat, nec ab ullo accipiebat quidquam præterquam quod cœnus esset; orationi tantum vacabat, trecentas orationes velut tributum quoddam quotidie persolvens Deo; » id quod præter Sozomenum narrat etiam Palladius in Lausiaca cap. 23. Idemque cap. 52 refert de S. Apollino, « qui erat Pater 629 monachorum quingentorum, valde clausus et celebratus in Thebaidæ, quod scilicet ejus opus erat toto diurno spatio preces edere, noctu quidem centies, interdum autem toties flexis genibus. »

Igitur qui negant monachos posse a labore manuum dispensari, et litterarum studiis applicari, utuntur: Primo, antiquorum monachorum exemplo, quibus, ut aiunt, ignota fuerunt litterarum studia, cum tamen plures in die horas labori manuum impenderent.

Secundo, exemplo Christi et SS. apostolorum, quos quidem aliquoties laborasse manibus legimus, studuisse nunquam; ut mirum sit eos qui vitam apostolicam Christique in se acius exprimere sibi proposuerunt, dimisso manuum labore, sterili litterarum studio applicari, maxime cum nulla Ecclesiæ auctoritate legitima dispensatio a labore, studiorumque exercitatio in monachis unquam sit approbata.

628 Tertio, quia præceptum est omnibus impositum vitandi otii; quod certe implere non possunt qui, abjecto labore, studiis monachos applicare volunt, cum eorum pars non minima, ne dicam maxima, talis animi contentionis sit incapax, quam proinde labore manuum destitutam mortali otio torpere necesse sit.

Quarto, quia monachis penitentiae destinatis magis conveniunt labores qui corpus atterunt, quam litterarum studia, quibus animus recreatur, et corpus mortificationis gloria privatur.

Quinto, quia studium pietatis inimicum, devotionem extinguit, compunctionis lacrymas exsiccet, pios animi motus comprimunt. Econtra vero graves manuum labores contritione corporis interiores cordis affectus non raro excitant.

Sexto, quia scientia inflat, ut ait Apostolus, nec sine aliquo animi dolore videre possumus viros doctos, sui ipsius ignaros, de peccata humilium professionis suæ conditione, honores ambire, cathedras concionatorum aucupari, extra metas status sui foras prodire: quod utinam non ita frequens experiremur! At vero labor manuum fastus vite præterita et deliciarum facit obliviscere, et humilitatem cordis contritione corporis acquirit, ut docet inter alios Cassianus.

Septimo, quia studia multa post se trahunt incommoda, quæ certe laboris manuum bono non sunt præferenda: exinde enim omnis regularis observantia disciplina pessum it; quod maxime octavo nonne sæculo apparuit, quo florere cœperunt apud monachos litterarum exercitationes; nam cum illis sæculis a recta vivendi ratione deflexerint monachi, non immerito in litterarum studium disciplinæ regularis ruina refunditur; qua de re conqueruntur Patres concilii Vernensis his verbis (*Can. 3, an. 844*): *In locis sanctis, hoc est monasteriis, alios studio, nonnullos desidia... a sua professione deviare comperimus.*

Octavo denique, sufficere monachis simplicem sacræ Scripturæ, operum sanctorum Patrum ad morum directionem scripturum, piorumque monachorum historiarum lectionem: at vero Ecclesiæ traditionem in-

vestigare, conciliorum summorumque pontificum decreta discere, ecclesiasticas historias scrutari, de theologicis dogmatibus disputare, quid hæc ad viros mundo mortuos? Ita se argumentantur qui laborem manuum studiis præferendum esse existimant.

Alii econtra asserunt, primo, ordini monastico haud esse essenziale operari manibus, cum nonnulli inter veteres monachos viri graves, et pietate, et virtutum meritis insignes, ab omni prorsus exteriori labore abstinerint: qualis fuit inprimis S. abbas Paulus in Fertæ, qui mons est in Sceti, degens, haud pauciores quingentis monachos habens; quique, ut scribit Sozomenus (*Hist. lib. vi. c. 29*) « nullum opus faciebat, nec ab ullo accipiebat quidquam præterquam quod cœnus esset; orationi tantum vacabat, trecentas orationes velut tributum quoddam quotidie persolvens Deo; » id quod præter Sozomenum narrat etiam Palladius in Lausiaca cap. 23. Idemque cap. 52 refert de S. Apollino, « qui erat Pater 629 monachorum quingentorum, valde clausus et celebratus in Thebaidæ, quod scilicet ejus opus erat toto diurno spatio preces edere, noctu quidem centies, interdum autem toties flexis genibus. »

Simili prorsus disciplina suos informaverat Julianus Sabas. Hic enim, ut scribit Theodoretus (*Theod. Philoth. cap. 2*), « illos docuit intus quidem communem Deo offerre hymnodiam: post auroram vero duos exire in solitudinem; et unum quidem flexis genibus offerre eam quæ Domino debetur adorationem; alterum vero stantem Davidicos psalmos psallere quindecim. Deinde facta operis commutatione, alterum quidem surgentem canere, alterum vero humi procumbentem adorare, et id a mane usque ad crepusculum assidue faciebant. »

Atque hanc non fuisse quorundam duntaxat, sed multorum consuetudinem, docuisse visus est abbas Athanasius (*Joan. Mosch. in Prato spirit., cap. 130*), suis exprobrans, quia « sub patribus nostris in studio erat distractiones animi vitare: nostris vero temporibus olla obtinuit, et opus manuum. » Unde merito licet inferre, ergo sub patribus ejus non obtinebat opus manuum.

Neque vero in Oriente tantum viguit hujusmodi observantia: eam siquidem cum vita monastica in Occidentem invexit etiam S. Martinus, testante Severo Sulpicio (*Lib. 1 de Vita S. Martini*), quod ejus in monasteriis « ars ibi exceptis scriptoribus nulla habebatur; cui tamen operi minor ætas deputabatur, majores orationi vacabant. »

Idem institutum secutus est S. Eparchius abbas Enculismensis, qui, ut scribit anonymus in ejus Vita n. 17 (*Sæc. 1 Ben.*), « monachis suis non solum laborare, sed nec panem etiam coquere unquam permisit, nisi tantum orationi insistere. »

Quid ipsod « discipulum ipsius B. Benedicti S. Maurum ad has Galliarum partes pro construendis secundum ipsius doctrinam cœnobis ab ipso directum, legimus hunc morem in monasterio quod in Andegavensi episcopatu construxerat tenuisse: ut qui eis sine proprio labore cuncta necessaria suppeditabant; omisso manuum opere, spiritualibus, ut diximus, exercitiis exercitati, otiosi non essent; sicque sibi numer a sancto traditam Regulam bonam semper operando optime conservarent, » quemadmodum ait Petrus Venerabilis ad S. Bernardum scribens (*Lib. 1 epist. 28*); cui etiam concinit Itupertus abbas Tutiensis in Reg. S. Bened., c. 77

Quod si quis dicat, hos præ magno aliorum numero qui manibus laborabant, esse paucos; respondent paucos quidem nonnullis videri, sed virtutum merito atque auctoritate adeo graves, ut multitudini facili negotio præponderent. Et sane etsi unus supereet Martinus, hic omnibus Orientis monachis non præferendus, saltem auctoritate haudquaquam inferior esset habendus. Ad mentem vero S. Benedicti quod spectat, unicum sancti Mauri iudicium omnium quorumcumque posset præferri, longe præ-

ponderare debet. Nam, ut optime dicit Rupertus (Lib. III in *Regul. S. Bened.*, c. 7) «dubium nobis esse non debet, cum tanti testimonio discipuli, quia magister ejus et Pater monachorum B. Benedictus non ita de opere manuum 630 monachis ordinem scripsit, ut inquiriari vellet otium sanctæ contemplationis, cum locum faciunt munificentiae fidelium divinum.»

Horum judicium confirmavit Aquisgranense concilium sub Ludovico Pio congregatum *de fere omnibus pr. latis Orientalibus et omnibus Occidentalibus*; in quo (*Fragm. hist. Conc. Aqu., tom. I Anal.*) «statuerunt episcopi, concordante domino papa, ut monachi a gravi opere et labore propter honorem sacerdotii cessent, et loco laboris ad horas psalmos quosdam nominatos pro vix et defunctis fidelibus cantent cum orationibus ordinatis.»

Secundo, aiunt non ita peregrina esse in antiquis regulis monachorum studia litterarum, quasi nulla de illis ibidem exstarent præcepta. Nam in Regula S. Pachonii legitur (*Art. 80*): «Omnia nullus erit in monasterio qui non discat litteras, et de Scripturis aliquid teneat, quod minimum est usque ad Novum Testamentum et Psalterium.» In Regula SS. Pauli et Stephani (*Cap. 15*): «Iis qui litteras et psalmos discunt, illis observat ad excipiendum, quibus fuerint deputati; qui pro eis aut de negligentia arguendi sunt, aut in eorum eruditione et studio approbandi, etc.» In Regula S. Aureliani (*Cap. 32*): «Omnes litteras discant.» In Regula S. Ferreoli (*Cap. 11*): «Omnis qui nomen vult monachi vindicare, litteras ei ignorare non liceat; quin etiam psalmos totos memoriter teneat; neque se quacunque excusatione defendat quominus sancto hoc studio capiatur.» In Regula S. Isidori (*Cap. 19*): «Cura mitriorum parvulorum pertinebit ad virum quem elegerit Pater, sanctum, sapientem, atque ætate gravem, informantem parvulos non solum studiis litterarum, sed etiam documentis magisterioque virtutum.» Et antea (*Cap. 7*) vult fratres «de quibusdam divinarum lectionum questionibus disputare» ante completorium. In Regula Magistri (*Cap. 50*): «Alii legant, alii audiant, alii litteras discant et doceant.» Denique in Regulis brevibus sancti Basilii (*Inter. 235*): «Equidem existimo, cui aliorum cura gubernatioque commissa est, eum quæ apud omnes scripta sint, scientia comprehensa habere, ac edisere debere, ut cætos doceat multiplicem Dei voluntatem, singulis per ammonstrando officio suo. De cæteris vero .... unicuique sicut Deus divisit mensuram, quæ officii sui sint studioso discat et persequatur, neque curiose ulterius quidquam inquirat.» Et alibi interrogat (*Inter. 292*) «an conveniat ut inter fratres magister sit puerorum secularium? respondet affirmative: «Si qui eos adducunt, ea mente adducunt, et qui suscipiunt tales sunt qui plane sime confidunt posse se qui sibi adducantur in disciplina et correptione educare.» Quod si seculares docebant, quanto magis monachos, qui alios ex suo instituto litteris imbueri tenebantur? atque in qua ratione id potuissent? His adijcienda est Regula solitariorum, in cujus cap. 20 hæc legimus: «Solitarius itaque debet esse doctor, non qui doceri indigeat; etiam debet esse sapiens et doctus in lege divina, ut sciat unde proferat nova et vetera. Multis modis etiam necessarium est solitariis ut instructi sint in divinis eloquiis: primum, propter astutias et fraudes diaboli, per quas se ipsum solet in cordibus insipientium 631 sæpe demergere. Deinde, ut adventantium quorundam torrida æsentia proximorum fluentis rivis doctrinæ valeat irrigare. Nam et si quos habet discipulos, affatum possit instruere eos. In his denique, et in aliis quibuslibet ehus, scientia Scripturarum valde solitatio necessaria est; quia si ei tantum sit sancta vita, sibi soli proficere poterit, quod sancte vivit. Porro et si doctrina fuerit eruditus, potest cæteros quoque instruere, et hæreticos sive Judæos seu alios

quosque adversarios repercutere vel refutare; qui nisi refutati fuerint convicti, facilia posunt simplicitum corda pervertere. Hujus autem sermo debet esse purus, simplex et apertus, plenus gravitate et honestate, plenus suavitate, gratiaque, et levitate. Ipsius namque speciale officium est tractare de mysterio legis, de doctrina fidei, de disciplina justitiæ: Scripturas divinas legere, percurrere canones, exempla sanctorum imitari, etc.» De mente S. Benedicti haudquaquam dubium est eum fratres suos litterarum studiis applicari voluisse; nam et inter alias abbatis ex congregatione eligendi dotes requirit (*Cap. 64*), ut doctus sit, ut sciat unde proferat nova et vetera; et decanos non per ordinem, sed secundum sapientiæ doctrinam vult institui (*Cap. 21*). Deinde oblatos in monasterio pueros (*Cap. 59*), hoc est aliquando quinquennes, aliquando septuages, aut non multo provectiores, suscipi jubet; quo iam proinde in litterarum studiis institutionem in se suscepit: quæ ratio valet pro Pachoniano, Basiliano, aliisque qui in monasteriis parvulos admittabant. Præterea *fratribus infirmis et delictis*, inquit hoc capite, talis opera aut ars injungatur, ut nec otiosi sint, nec violentia laboris opprimantur. Quem locum exponens Hildebrandus, antiquissimus Regule commentator: «Ars, inquit, est, si sapit cantare, doceat alium cantum, vel etiam si scit grammaticam, tradat aliis, aut alias artes quæ sunt utiles in monasterio; si sapit, doceat alios.» Tandem fratres suos ad sanctorum Patrum doctrinam remittit (*Regule cap. 73*).

Quod autem tam ipse S. Benedictus quam alii veteres monachi laborem præ litterarum studia commendare visi sunt, tria potissimum faciebant. Primum librorum raritas, quæ temporibus illis, quibus nulli nisi manu exarati habebantur, tanta erat, ut aliquando monachorum numerus in cœnobiiis numerum excederet voluminum; qua in re exemplo esse potest Centulense monasterium, in quo trecentii olim cum pueris centum debebant monachi; cum tamen ibidem non essent codices trecenti, ut patet ex catalogo librorum ejusdem monasterii tempore Ludovici Pi confecto, et ab Hariulfo in Chronico Centulensi relato (*In Chron. Centul. lib. III, cap. 3*): unde etiam horis secundum Regulam lectioni deputatis, uno legente alii sapius auscultare cogebantur; eoque respexit S. Benedictus cum dicit (*Cap. 4*) *lectionis sanctas libenter audire*.

Secundum, paucitas sacerdotum: nam cum in ipsis vitæ monasticæ cunabulis, haud ita multi monachorum in clerum a ciscerentur, nec 632 a laicis fere distinguerentur; etsi perutilem scientiam existimarent, non tamen omnino necessariam: quapropter urgente victus sibi comparandi necessitate, longe plures laboribus manuum horas impendebant: alioqui quos sacris altaribus destinabant, scientiis informare omnino satagebant, Domini per prophetam comminationem formidantes: *Quia reputasti scientiam, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi; et illud: Ignorans ignorabitur*.

Tertium, perversa Massalianorum hæreticorum et quorundam vagantium monachorum ductina, qui aut orationis, aut prædicationis obtentu, libere non solum tanquam inutilem, sed etiam ut malum, et evangelicis verbis contrarium in servis Dei damnabant; quorum dogma impium refutarunt S. Epiphanius lib. III *Contra hæreses*, hær. 80, et S. Augustinus e) in opusculo quod hortatu Aurelii Carthagenensis episcopi conscripsit de *Opere monachorum* (*Cap. 30*), «ne boni fratres apostolicis præceptis obedientes, a pigris et inobedientibus etiam prævaricatoribus dicentur; ut qui non operantur, saltem illos qui operantur sibi anteponendos esse non dubitent,» ut loquitur ipse sanctus doctor: quod tamen non sic dicit quasi laborantes absolute non laborantibus judicaret esse meliores; nam et eos qui perfectonis gratia reclusioni se dedunt, non solum laborantibus non posponit, verum etiam eorum,

Inquit (Cap. 23), exercitationem in tam mirabili continentia, quandoquidem habent otium, quo hæc agunt, æque imitandos non superba elatione, sed misericordii sanctitate proponant, non solum non reprehendo, sed quantum dignum est laudare non possum. » Et alios (Cap. 21), « si ministri altaris, si dispensatores sacramentorum » sunt, liberam non operandi potestatem sibi vindicare posse asserit. Sed laborantes perversis illis monachis crinitis et vagantibus, qui laborem in aliis tanquam rem malam improbabant, meliores esse contendit; neque aliud vult toto hoc in libello de Opere monachorum S. doctor; qui si nunc viveret, exurgeretque novus Wiclefus, a diceret: « Omnes monachi S. Benedicti nolentes labore manuum victum querere, non solum ab ordine S. Benedicti, sed, quod rarius est, a discipulatu Christi sunt apostatae, » novum Pharaonem, qui ut electum Dei populum suum servituti subiceret, et a reddendo in deserto vero summoque Deo laudis sacrificio averteret, hunc lateribus manualibusque operibus addicere conaretur, procul a se valere iuberet; laudaretque monachos qui ut liberius Deo vacarent aut publicæ utilitati inservirent, ab omni prostrato labore manuum abstinere; multo minus qui ea de causa litterarum studiis incumbere revocaret.

Tertio, viguisse semper apud monachos litterarum studia non solum ex antiquis regulis, sed ex constanti etiam omnium temporum traditione demonstrare se posse asserunt.

Et quidem sæculo IV, quo præsertim florere cæpit vitæ monasticæ institutum, sanctum Pachomium in divinis litteris apprime versatum sancti Antonii testimonio docet antiquissima ejus Vita apud Bollandum 633 14 Maii: imo dedisse operam ut Græce loqui posset ipse; quo admissum sua in congregatione fratrum natione Græcum, frequentius solari valeret, et alii ejusdem Vitæ scriptor. Quin et ipse Ammonius episcopus ad Theophilum Alexandrinum archiepiscopum scribens (Ammonius, epistol. ad Theoph., n. 4, apud Boll. Maii 14), testatur se annos decem et septem a tum a Theodoro Pachomii discipulo in monasterio susceptum, ab eodem magistris et moderatoribus traditum fuisse, Theodoro scilicet Alexandrino, et Ausonio cuidam, qui secundas ab eo tenebat, ut ab ipso in divinarum Scripturarum intelligentia præclare erudiretur: quod certe non de simplici sacre Scripturæ notitia, quam ex sola lectione sine magistris acquirere posset, sed de perfecta et integra scientia, quam nisi aliorum adjutus magisterio haudquaquam valeret adipisci, intelligere necessum est.

Eodem tempore vivebat alter Ammonius, abbatis Pambo discipulus, vir insigniter doctus (Pallad. in Laus., c. 12), qui « Vetus et Novum Testamentum dicebat memoriter, et in doctorum virorum Origenis, et Didymi, et Pierii, et Stephani scriptis ita erat versatus, ut sexages centena millia versuum percurreret. » Hic magno Athanasio Romam proficiscenti datus est socius, vir, teste Socrate (Lib. IV, cap. 18), adeo « parum curiosus, ut cum Romæ una cum Athanasio forte versaretur, nihil ex magnificæ urbis operibus, præter templum Petro et Paulo dicatum, videre omnino desideraret. » Adeo verum est, quod aiunt nonnulli, scientiam in monachis parera curiositatem, eosque ad curas externas plus æquo effundere. Eodem referri debet quod de Theone abbate, qui triginta annis in domuncula seorsum inclusus silentium exercuit, tradunt Rufinus (Ruf. lib. II de Vit. Patr. cap. 6) et Palladius (Pall. Laus. cap. 50), quod scilicet « erat vir eruditus in triplici gratia sermonum, in scriptis Romanis, Græcis et Ægyptiacis. »

His, præter Basilium Magnum, Gregorium Theologum, Joannem Chrysostomum, Ephrem Diaconum, qui non minus doctrina quam vitæ sanctimonia erum illustrati, addere possemus etiam insignem et admirabilem Ur abbatem montis Nitivæ (Ibid., cap.

9), qui a fratribus visitatus « statim convertebatur ad doctrinam, erat enim valde peritus litterarum; » celebrem Evagrium Diaconum (Ibid., c. 86), qui composuit tres libros sacros monachorum; sed præsertim illustrem Silvaniam virginem, quæ, ut scribit Palladius (Ibid., c. 143), « erat doctissima, doctrinam amore complexa, noctes uberi oleo se illuminata mutabat in dies, omnia antiquorum qui commentariis ediderunt scripta percurrrens, Origenis trices centena millia versuum, Gregorii, et Stephani, et Pierii, et Basilii, et quorundam aliorum præstantis virtutis virorum millia ducenta et quinquaginta non leviter nec temere hæc percurrrens, sed « laborate septies vel octies unumquemque librum perlegens, etc. »

At præ omnibus spectandus videtur S. Hieronymus, non modo ordinis monastici, sed etiam totius orbis Christiani ornamentum. Hic enim in Syriæ solitudinem secedens, insignem illam bibliothecam quam summo studio impendique Romæ sibi paraverat, indeque Hierosolymam asportari fecerat, secum attulit. Porro quibus in eremo studiis vacaret, ipse nos docet his verbis (Epist. 5): « Dum essem, inquit, juvenis, et solitudo sine deserta vallarent, incentiva vitiorum, ardoremque naturæ ferro non poteram; quem cum crebris jejuniis frangerem, mentem tamen cogitationibus æstuabat. Ad quam edomandam cuidam fratri, qui ex Hebræis crederetur, in disciplina deli; ut post Quintilianii acumina, Cicerois flavos, gravitatemque Frontonis, et lenitatem Plinii, alphabetum discerem, et stridentia anhelantiaque verba meditarer. Quid tibi laboris insuperaverim, quid sustinuerim difficultatis, quoties desperaverim, quoties cessaverim, et contentione discendi rursus incepterim; testis est conscientia tam mea qui passus sum, quam eorum qui mecum duxerunt vitam; et gratias ago Domino, quod de suaro semine litterarum dulces fructus carpo. »

Longum hic foret per omnes insignes illos doctissimosque monachos excurrere, quorum consuetudine usus est ipse S. Hieronymus; a'iosve per celebres viros, quorum doctrina sæculo quarto, in omni scientiarum genere floruit solitudo, uberesque fructus in commune Ecclesiæ catholicæ bonum protulit.

In sequenti sæculo v excultas etiam fuisse in terra S. Euthymii literas (Vita S. Euthym., Anal. Græc. tom. I), patet non solum ex magno discipulorum numero qui ad episcopales infulas assumpti sunt, sed maxime ex celeberrimo Gabrieli, qui ab adolescentia ejus magisterio traditis, « litteris adeo deditus erat, ut etiam Latina, Græca et Syra lingua recte loqui et scribere didicerit, » ut tradit Cyrillus Scythopolitanus auctor coævus. Eodem quoque sæculo v viguisse in cœnobii Africa litterarum studia colligi posse videtur ex S. Augustino, qui quo ex bono monacho bonus fiat clericus, requirit ut ei non desit « instructio necessaria, aut personæ regularis integritas. » Nam eum eo tempore communiter monachi in clerum eligerentur, non magis inde inferitur eis et instructio necessaria, et regulari integritate ornatos fuisse. Idem alibi haud obscure innuit S. doctor cum dixit (De Opere monachor., cap. 29): « Multo mallemp per singulos dies certis horis, quantum in bene moderatis monasteriis constitutum est, aliquid manibus operari, et cæteras horas habere ad legendum et orandum, aut aliquid de divinis litteris agendum liberam, quam tumultuosissimas perplexitates causarum alienarum pati, etc. » Quo ex loco clare et manifeste deducitur in monasteriis bene moderatis, præter communem lectionem liberam fuisse horas ad disputandum aut aliquid de divinis litteris agendum; quod plane fieri nequit absque peculiari studio.

Eandem consuetudinem etiam in Galliis obtinuisse, probat Claudiani Mamerti abbatis Viennensis exemplum (Lib. IV, epist. 11. Vid. epist. 5), in cujus epitaphio ita canit Sidonius Apollinarius:

Germani deus et doctor Manerri,
Miraculum voca pompa episcoporum,

Hoc dat crepita membra Claustrans.
Triplex bibliotheca quo magistro
Romana, Attica, Christiana fuisit :

635 Quam totam monachus virente in sevo
Secreta bibi institutione.
Orator, dialecticus, poeta,
Tractator, geometra, musicusque,
Doctus solvere vincula quæstionum,
Et verbi gladio secare sectas,
Si quæ catholicam fidem laceasant.

Circa idem tempus Lupus episcopus in prospero
Abbas Trecentis construxit sibi monasterium, in quo
beatus Polichronius, Viridunensis postea futurus episcopus, eruditus a parentibus, traditus legitur in
Nugonis Flavinianensis Chronico. Eo loci cum Polichronio doctrinæ scientiis imbuti fuerunt Severus Trevirensis, Albinus Catalaunensis, Aveninus Trecentis episcopi, et S. Amilianus : omnes vitæ merito et sanctitate insignes.

Idem de Britannia monachis asserendum esse constat, tum ex vita S. Gildæ abbatis Ruyensis (Sæc. I Bened.), qui sub finem sæculi v abbati Hilado traditur imbuendus, qui suscipiens sanctam pueritiam, sacris litteris cepit instruere illum ; et videns eum formæ specie fulgentem, ac liberalibus studiis instantissime intentum, benigno amore dilexit, etc. »

Sub eodem magistro proficere etiam Samson et Paulus, quorum primus Dolensis, alter Oximensis fuit episcopus ex ejusdem Vitæ n. 3. Et quidem de S. Samsonne constat ex ejus Vita n. 7, ab auctore subæquali scripta, ubi de tilduto sive Eltuto magistro sic disserit : « Ille vero Eltuto de totis Scripturis Veteris ac Novi Testamenti, et omnis philosophiæ generis, geometriæ scilicet ac rhetoriæ grammaticæ, et arithmeticæ, et omnium artium philosophiæ omnium Britannorum peritissimus erat. » Additque : « In cujus monasterio ego fui. » His etiam adiciendus est S. Maglorius, qui, ut habetur in ejus Vita n. 4, « tam artium liberalium quam et divinorum eloquiorum scientiam ab Eltuto edoctus est.

Neque id singulare tantum existit Eltuto, cum circa idem tempus S. Maclovius puer (Vita S. Maclovii, n. 4, sæc. I Bened.) Brendano abbati, « eo tempore viro sanctitate et scientia famosissimo, litteratoriæ imbuendus disciplina traditus sit. Nec mihi dubium est olim Britanniam, ut fidei mysteriis, ita litterarum scientiis institutam fuisse a monachis, agente S. Patricio ejusque discipulis, qui primi in Hibernia verbi divini semina diffuderunt.

Venio ad sæculum vi, quo Benedictinus ordo, in quo thesauros sapientiæ et scientiæ hactenus reconditos crederes, ortum simul et incrementum accepit. Qualis fuerit primorum S. Benedicti discipulorum praxis, aliqua ex parte disere possumus ex his quæ scribit Cassiodorus ad Vivarienses suos monachos, qui a Cassino haud procul dissi, Benedictinis haud dubium prebant institutis. His imprimis commendat sacræ Scripturæ studium, hitoricæ ecclesiasticæ lectionem, SS. Patrum, maxime Hilarii, Cypriani, Ambrosii, Hieronymi et Augustini scripta ; tum hortatur eos ad Dionysii Exigui monachi canones ecclesiasticos assidue legendos. « ne videamini, inquit, tam salubres ecclesiasticas **636** regulas culpabiliter ignorare. » Et paulo post addit (Divin. Inst., cap. 23) : « Et ut vobis in regulis fidei nulla possit nocere subreptio, legite quas habetis in promptu synodum Ephesinam et Chalcedonensem, nec non et Eucyelia, id est epistolas confirmationis supradicti concilii. » Deinde postquam docuit quo studio Scriptura sacra cum expositoribus illius legenda sit, subjungit (Cap. 25) : « Cosmographiæ quoque notitiam vobis percurrendam esse non immerito suademus, ut loca singula, quæ in libris sanctis legitis, in qua parte mundi sint posita, evidenter agnoscere debeatis. » Inter alios vero Julii oratoris libellum de Cosmographia, Marcellini Constantinopolitanam Hierosolymitanamque descriptionem, et Ptolomei Cosmographiam

A laudat ; alteroquo post capite (Cap. 27) : « Illud quoque, inquit, commendandum esse credidimus, quoniam tam in sacris litteris quam in expositoribus doctissimis multa per schemata, multa per definitiones, multa per artem grammaticam, multa per artem rhetoricam, multa per dialecticam, multa per disciplinam arithmeticam, multa per musicam, multa per disciplinam geometricam, multa per astronomicam intelligere possumus. » Postea consolatus quorundam simplicitatem fratrum, qui ad arduum adeo studium haud possunt assurgere, subdit (Cap. 28) : « Verumtamen nec illud Patres sanctissimi decreverunt, ut sæcularium litterarum studia respuant, quia exinde non minimum ad sacras Scripturas intelligendas sensus noster instruitur : si tamen divina gratia suffragante, notitia ipsarum rerum sobriè ac rationabiliter inquiretur, non ut in ipsis habeamus spem proventus nostri, sed per ipsa transeuntes desideremus nobis a Patre luminis proficuum salutemque sapientiam delere concedi.... Multi iterum

B Patres nostri talibus litteris eruditi, et in lege Domini permanentes, ad veram sapientiam pervenerunt, sicut B. Augustinus in libro de Doctrina Christiana meminit, dicens : Non aspiciamus quanto auro et argento et veste suffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus, et doctor suavissimus, et martyr beatissimus ; quanto Lactantius ; quanto Victorinus, Optatus, Hilarius. Nos addimus Ambrosium, ipsumque Augustinum atque Hieronymum, multosque alios innumerabiles Græcos. Hoc etiam ipse felicissimus Dei famulus Moyses fecit ; de quo scriptum est, quod eruditus fuerit omni sapientia Aegyptiorum. Quos nos imitantes cautissime quidem et incunctanter utrasque doctrinas, si possumus legere festinemus ; quis enim audeat habere dubium, ubi virorum talium multiplex præcedit exemplum ? » Hic Cassiodori postremus locus sufficit ad eos refellendos qui primos Ecclesiæ Patres haud alios præter Scripturæ sacræ libros legisse audacter asserunt. Tandem sic concludit : « Quod si quis fratrum nec humanis, nec divinis litteris perfecte possit erudiri, aliqua tamen scientiæ mediocritate suffultus eligat certe quod sequitur :

Rura mihi, et rigori placeant in vallibus omnes.

Quia nec ipsum etiam a monachis alieni hortos colere, agros exercere, et pomorum fecunditate gratulari. Ita tamen ut libros ad suam artem **637** pertinentes legant. Ex dictis tactenus a Cassiodoro incunctanter eruitur, quibus potissimum studiis operam navaret primi sancti Patris Benedicti discipuli, scilicet sacræ Scripturæ, hitoricæ ecclesiasticæ, doctrinæ sanctorum Patrum, ecclesiasticæ disciplinæ, dialecticæ, rhetoriæ, grammaticæ, cosmographiæ, aliisque liberalibus disciplinis ; neque enim in animum induci potest tantum virum, qui monachorum leges apprime noverat, imo qui monasticam vitam et ipse professus creditur, eos ad aliena suæ religioni studia impulsisse. Exemplo esse potest Dionysius monachus, cognomento Exiguus, sed eruditione plane maximus, cujus elogium idem Cassiodorus contexuit. Et certe si in Romano S. Andreae monasterio non florissent hoc sæculo litterarum studia, qua ratione Gregorius Magnus tot verbi divini præcones in Britanniam mittendos exinde extrahere potuisset ? Nam et remanere debebant aliqui in commune monasterii, ipsiusque Ecclesiæ catholice, cui potissimum illi temporibus inserviebant monachi, commodum.

Quam in Italia ehiberant Benedictini monachi doctrinam eandem in Britanniam profecti eructarunt : quamvis in Hibernia jam viguisse litterarum studia modo probaverimus ex Vita SS. Gildæ, Samsonis et Maglorii, qui ab Eltuto abbate liberales artes didicerunt ; et ex Vita S. Maclovii, qui in Hrovdani abbatis monasterio iisdem in studiis profecit. Idem demonstrari amplius posset tam ex Vita S. Constantini, nom. 4, qui ex rege monachus factus, sæculo vi in claustris litteras edoctus, sacerdos or-

ollatur (*Bolland. 11 Martii*); tum ex Vita S. Colum-
bani num. 9, qui Silenis abba is disciplinæ se sub-
iciens (*Sæc. II Ben.*), « omnium divinarum Scriptu-
rarum stultis eum imbuti; » tum ex Vita S. Galli
abbatis cap. 1, qui in Bencorensi monasterio (*Sæc. II
Ben.*), « superna gratia se præveniente, tanto studio
divinas epotavit Scripturas, ut de thesauro suo nova
proferre posset et vetera; grammaticæ etiam regulas,
metrorumque subtilitates capaci consequeretur in-
genio, » ut scribit Walfridus.

Quam vero in Hiberniæ monasteriis S. Colum-
banus deprehenderat disciplinam, eandem secum in
Gallias transtulit, maxime autem in Luxoviense cœ-
nobilium (*Sæc. II Ben.*), ubi sub finem sæculi vi in-
grediens laudabilis Agilus ævum pueritiæ, commi-
tatur Eustasio probatæ religionis viro, sacris lite-
ris erudiendus, cum aliis nobilium virorum filiis, qui
postea ecclesiarum præsules exstiterunt, » quemad-
modum habet anonymus in Vita sancti Agili num.
4. Ex his reverent Agnohaldum Laudunensem,
Acharium Noviomensem, Audomarum Tarvanensem,
et Raguacharium Augustanum episcopos, de quibus
etiam Jonas in Vita sancti Eustasii, num. 5, quo
quidem præceptore adeo profecit Agilus, ut « libera-
libus disciplinis enucleatis imbutus, multos sui fa-
cundia erudierit, plurimos catholicæ fidei puritate
illustravit, nonnullos etiam luculentissimis docu-
mentis, postposita altitudinis pompa, sub professione
sæcra religionis idoneos reddidit. »

Neque vero sæculo duntaxat sexto sub Columbano,
sed etiam septimo **638** sub Walberto, Columbani
post Eustasium successore, Luxovii floruerunt li-
terarum studia (*Sæc. II Ben.*). Eo scilicet abbate,
» tam in religionis apice quam etiam in perfectione
doctrinæ » præ omnibus Galliæ monasteriis Luxo-
viense fulgebat cœnobilium, ut etiam ex aliis cœnobiis
eruditionis gratia monachi destinarentur, sicuti di-
xitur ex Vita S. Frodoberti abbatis Cellensis n. 6.

Hoc sæculo vigeant in præcipuis, si non in omni-
bus Galliæ monasteriis scientiæ: in Longoretico
Francardus, ejusdem loci postea abbas, « erat nutritor
et doctor filiorum nobilium, » ex visione Baronti n.
11. In Pictavini S. Hilarii Aicadrus, postea abbas
Gemmeticensis (*Ibid.*), Anfrido monacho, sapientia
famosissimus, puer ad erudiendum traditus, ex ejus
Vita cap. 4 (*Ibid.*). In Solemniensi, « susceptum
B. Tillonem Elegius sancto Remaco Solemniacensis
monasterii sui abbati tradidit nutriendum atque lite-
ris imbuendum.... qui sic tam sæcularibus quam
divinis institutionibus instruendum.... suis semper
aspectibus at-tare præcepit, » ex Vita S. Tillonis, n. 4
(*Ibid.*). In Stabilensi « liberos suos liberalibus, imo
monasticis instruendos disciplinis, » tradebant sæcu-
lares viri, ex Vita S. Hadelini n. 5 (*Ibid.*). In Gem-
meticensi « erat conventus (S. Filiberti) de mon-
asterio circumquaque ad exhortandas animas fratres
transmittere, » ex Vita S. Filiberti n. 20 (*Ibid.*). Deni-
que SS. Botulfus et Adulfus in Gallia monachi « non
solum doceri, sed ex gratia Dei inter perfectiores
potestatem adepti sunt docendi, » ex Vita S. Botulfi
p. 2 (*Sæc. III Ben.*).

Quo hic de Galliæ monasteriis asserimus, idem de
Anglicanis multis potest exemplis confirmari, nimi-
rum sæculo VII Theodorus ex monacho Cantuarien-
sis episcopus, et Adrianus abbas (*Sæc. II Ben.*)
« quia litteris sacris simul et sæcularibus abundanter
ambo erant instructi, congregata discipulorum ca-
terva, scientiæ salutaris quotidie flumina irrigandis
e-rum cordibus emanabant, ita ut metricæ artis,
astronomicæ, et arithmeticæ, ecclesiasticæ discipli-
nam inter sacrarum apicum volumina suis auditori-
bus contraderent, » ex Vita sancti Theodori num. 5.
Huetbertus etiam abbas (*Ibid.*) in Wirenuthensi cœ-
nobilio « a primis pueritiæ temporibus non solum re-
gularis observantia disciplinæ institutus; sed et
scribendi, canendi, legendi, ac docendi fuerat non
parva exercitatus industria, » ex libro II de Vita S.

Benedicti Biscopi n. 18. Illis adjungendus est Beda
Venerabilis, qui, ut scribit Cuthbertus ejus discipu-
lus in ejus Vita n. 2 (*Sæc. III Ben.*), in Girwensi
monasterio « infantulus bonæ spei et divina et sæ-
culari litteratura diligenter imbutus.... Et cum in
Latina erudiretur lingua, Græcæ quoque peritiam
non mediocriter percepit. Neque vero in sola Lat-
inæ et Græcæ linguæ scientia profecit, sed in omni
etiam artium liberalium disciplina; id quod testantur
varia opæ post se reliquit et hactenus perseverant
omnigenæ doctrinæ monumenta. Porro quam infantu-
lus accepit doctrinam, eandem factus in eodem
monasterio magister fratribus suis postea reddidit.

Viguisse etiam in cœnobiis monachorum Britannicæ
minoris (Armoricæ vocant) litterarum scientias,
colligimus ex Vita S. Judoci (*Sæc. II Ben.*) n. 5.

639 Quod si inde gradum faciamus in Hispaniam,
idem et ibi reperiemus obtinuisse institutum. Nam
cum S. Hildephonsus Toletanus episcopus (*In ejus
Vita num. 2, ibid.*) « sub rudimentis adhuc infantis
degens, divino tactus Spiritu, vita delectatus mona-
chorum, contemptis parentum recriumque affectibus,
Agalicense monasterium petierit, monachumque se in
eo multis fere annis decenter exhibuerit, » ut lo-
quitur Julianus episcopus; et aliunde ex eodem Ju-
liano scripserit (*Num. 3*) « quamplurimos libros in-
culcentiore sermone potissimos, « tantam haud du-
bium doctrinam in Agalicensi monasterio imbibisse
necessum est.

Intantum etiam hoc sæculo Orientem relinquere
non decet; in quo S. Theodorus Siceota defunctus
est anno 615; de quo item Georgius ejus discipulus,
vitam illius scribens ita loquitur (*Bolland. 22 Aprilis*):
« Infans ipsi oblatum sum, qui et in ejus sancto mon-
asterio nutritus a religiosissimo præfecto litteras
didici. » Circa idem tempus Joannes Moschus pres-
byter et monachus in monasterio S. Theodosii abbas
et archimandrita, omnium quæ Jerusalem erant
cœnobiliorum, varia peragravit loca, lustravit que
monasteria; quo in itinere viros etiam doctissimos
et philosophos disciplinæ et studiorum gratia visitavit,
ut ipse testatur in eo quod adornavit, Prælo spiri-
tali cap. 171 et 172. Et hæc sufficere debent pro
sæculo septimo.

Sæculo VIII. S. Bonifacius in Nutscellense cœno-
bium commigrans, sub Wimberto abbate piissimo
eum in virtutibus ac litteris progressum fecit, ut
decedi quoque minus paulo post ipse obiit. Postea
transmittens in Germaniam, cum eum populum ad
verum Christi cultum ad-inxisset, proximas adhibuit
curas ut publicas scholas constitueret, « in quibus, ut
loquitur Mabillonius noster (*Præf. ad sæc. III Bened.*,
n. 38), inculta et essetati gens paulatim duros mores
deponeret, et mansuetioribus sanctoribusque exculta
disciplinis, humanius saperet. Non ignorabat S.
Bonifacius quantum id novitiam fidei interesset: eo
curas suas dirigit, et in Fritislariensi primum asce-
terio, postea in Fuldensi, tum Træjecti ad Rhenum,
aliisque in locis publicas aperuit scholas. Aque ne ad
genus exercitii eo mortuo insuper haberetur, scri-
psit epistolam ad Fulradum, magnæ tunc in regno
Fræcorum auctoritatis, in hæc verba: *De precor
relitudinem regis nostri pro nomine Christi Filii
Dei, ut mihi nunc viventi indicare et mandare di-
gnetur circa discipulos meos, qualem mercedem
postea de illis fa ere volue-it. Sunt enim pene omnes
peregrini, quidam presbyteri, per multa loca ad mi-
nisterium Ecclesiæ et populorum constituti. Quidam
sunt monachi per cellulas nostras et infantes ad le-
gentes (Foris infantibus ad legendas) litteras ordi-
nati sunt; et aliqui seniores, qui longo tempore me-
cum viventes laboraverunt, et me adjuvabant. De
his omnibus sollicitus sum, ut post obitum meum
non disperdantur. Hinc mortuo Wigberto Fritisla-
riensis monasterii abbate, præcipit ut Wigbertus
presbyter et Mezingodus diaconus Regulam inveniunt,
et magistri sint infantium, et prædicent verbum Dei*

fratribus. Florere deinde studia litterarum in cœnobiiis, **640** quantum æruginosa illa ferebant tempora, ut non magis essent asceteria virtutis quam scientiarum. » Hactenus Mabillonius.

Idem postea commendavit Carolus Magnus in Capitulari Aquisgranensi statuens (Cap. 72), ut scholæ legentium puerorum fiant ubi psalmos, notas, cantus, compotum, grammaticam per singula monasteria et episcopia dicant. » Longius hic foret, nec præteritis est otii per omnia excurrere monasteria. At præterire non possum ardorem in litteris hoc sæculo excolendis Benedictinarum virginum studium: « Quæ laus, inquit ite um Mabillonius (*Pref. in sæc. III, num. 47*), etiam Bonifacio auctori tribuenda est. Is quippe in Britannia cum degeret, non tantum viros disciplinis imbuat, verum etiam monachas, quæ tantæ sapientiæ virum, ut scribit Willibaldus, præceptorem expetierunt. Quo præceptore *paginarum transcurrentes seriem, cœlesti instanti scrutinio inhærebant, et sacramentorum arcana mysteriorumque abdita jugiter meditabantur*. In Germaniam ipse profectus, religiosas feminas e Britannia istuc advocavit, ex quibus CUNIBILT et filia ejus BERATHGIT *valde eruditæ in liberali scientia in Thuringorum regione constituebantur magistræ, ex Ottilioni lib. 1, cap. 25*. Præter eas Lioba Bischofheimensi Parthenoni a Bonifacio præfecta, *lectionis studio tanta diligentia incumberebat, ut nisi orationi vacaret, nunquam divina pagina de manibus ejus abscederet. Nam cum ab ipsis infantie rudimentis grammaticæ et reliquis liberalium artium studiis esset instituta, tanta meditationis instantia spiritalis scientiæ perfectionem conabatur assequi, ut consentiente cum ingenio lectione, duplicato naturæ et industriæ bono, eruditissima redderetur*. Atque ut æmelius scias quibus potissimum studiis animum informaret, audi Rodulfum ipsius Vitæ scriptorem hoc modo prosequentem: *Sed et dicta SS. Patrum, et decreta canonum, totiusque ecclesiastici ordinis jura plentitudini perfectionis adjecti. Eo in Parthenone non parvus ancillarum Dei numerus collectus est, quæ ad exemplum beatæ magistræ, cœlestis disciplinæ studiis instituebantur, et in tantum doctrina ejus proficiebant, ut plures ex illis postmodum magistræ ferrent aliarum, ita ut nulla, aut etiam rara in illis regionibus essent monasteria seminarum quæ non discipularum ejus magisteria desiderarent, etc.* »

Sæculo IX, S. Benedictus abbas Anianensis, ab antiquis, propter ardentem promovendæ sanctæ Regulæ zelum, *Benedictus secundus* appellatus, de restituenda regulari observantia cogitans, mox etiam studia litterarum redintegrare adnatis est (*Sæc. IV Ben.*): « Normam utilem, inquit Ardo in ejus Vita n. 27, et monasteriorum salubres consuetudines didicit, suisque eas tradidit monachis observandas. Instituit cantores, docuit lectores, habuit grammaticos et scientia Scripturarum peritos, de quibus etiam quidam post fuere episcopi, aggregavit. » Eo agente congregatum anno 817 Aquisgrani concilium statuit (*Can. 63*), ut *docti fratres* eligantur qui cum supervententibus monachis loquantur; » et (*Can. 45*) ut « Scholæ in monasterio habeantur eorum qui vult oblati. » Et in Consuetudinibus quas in monasteriis a se institutis recipi curavit (*Tom. IV Anal. cl.*), præcipit ut tempore lectionis « prior jubeat alieni doctiori minus doctis fratribus vel docti ina **641** indigentibus lectionem tradere. » Quam altas radices nostris in monasteriis emisit hoc sæculo scientia litterarum, longum esset enarrare: qui plura hac de re desideraverit, adeat Mabillonii præfationem ad sæc. IV Bened., part. 1, n. 173, ubi hoc argumentum fuso et erudite suo more prosequitur.

Sæculo X, Dunstanus et Æthelwoldus episcopi collapsam in Angliâ monasticam disciplinam resarcire cupientes, sopitas etiam in monasteriis scientias ea de causa resuscitare studuerunt: nam, ut testatur Ælfricus apud Spelmannum (*Tom. I Conc. Angl., pag. 618*), « quæ adeo litterarum studium in Angliâ de c-

cerat, et ut sacerdos nullus Anglicus epistolam nosse vel Latine edere, vel e Latino interpretari, usque dum archiepiscopus Cantuaris Dunstanus et episcopus Æthelwoldus hanc in monasteriis resuscitarent. » Eapropter ab Alfredo rege e Gallia evocatus in Angliam fuit Grimboldus, postea abbas Wintoniensis, « ut litteraturæ studium in Angliâ sopitum et pene emortuum sua suscitaret industria, » inquit Willelmus Malmesburiensis (*Lib. II de Gest. Angl. reg., cap. 4*). Eadem ratione, et transmissio S. Oswaldi (*Vita 2 S. Oswald., n. 20, sæc. v Benedict.*) ocuis nuntio, quemdam virum nominatissimum Abbonem, qui liberalium artium notitiam imis hauserat melullis, de cœnobio Floriacensi evocatum, apud Ramesiam scholas regere, et novellas recentis hortuli sui insitiones doctrinæ suæ rore rigare constituit. »

Eodem sæculo Fulco Rhemensis archiepiscopus, qui in Silbiensi seu S. Bertini monasterio fuerat educatus, duplicem in ecclesia sua restituit scholam; et uni Remigium Antissiodori apud S. Germanum; alteri Huchaldum Elnonensem seu S. Amandi in Belgio monachos præfecit.

Sæculo XI, in omnibus passim monasteriis florabant litterarum scientiæ; quæ res adeo perspicua est, ut in ea probanda diutius immorandum non sit.

Sæculo XII ineunte antiquum priscorum monachorum fervorem renovarunt Cistercienses, qui in ipsis ordinis sui cunabulis studiis litterarum operam dare cœperunt; vivente certe S. Bernardo, ut patet ex libro Institutuum capituli generalis Cisterciensis, qui liber complectitur varias definitiones ab initio ordinis. In capitulis generalibus editas usque ad annum 1134, quo ipsa prodiit in lucem, hoc est annis circiter viginti ante S. Bernardi obitum. In eo siquidem exstat integrum caput *de pueris litteras discitentibus* (Cap. 76), quo præscribitur ut « nullus puerorum doceatur litteras intra monasterium, vel in locis monasterii, nisi sit monachus, vel receptus in probatione novitius; quibus tempore lectionis discere liceat. Et notandum quia nullum nisi post quintum decimum ætatis suæ annum in probatione ponere licet. » Hujus statuti praxim videre est in Vita S. Hildegundis virginis, n. 21, ab auctore cœvo scripta (*Boll. 20 April.*): quæ sub virili habitu, mutato proprio nomine in Joseph, S. honaugiense viro unum monasterium ordinis Cisterciensis ingressa, et ad probationem cum aliis novitiis admissa: cum fuisset, dominus abbas Gothelfridus, inquit Vitæ scriptor et convitius, « qui tunc præerat monasterio Schoungiensi **642**, audiens Joseph inter fratres legentem et p-attentem, intellexit quod in studio discendi non modicum neglectus fuerit. Ideoque nescio quo pacto, quo merito, cum ego nuper venissem de sæculo adolescens erudiendus et institutus, ipsum mihi commendavit, ut infra domum probationis quoad possem erudirem, regerem, instruerem. Feci quod potui, etc. » Et certe si non studissent, unde tot viros eruditissimos ad episcopales cathedras, et ad hæreticos profligandos, maxime Albigenses, Ecclesiæ subministrare potuissent?

De subsequentibus sæculis supervacaneum est dicere; sufficienti conciliorum summorumque pontificum decreta ad eos revincendos qui nullas asserunt exstare sanctiones ecclesiasticas quibus permittantur aut præcipiantur monachis studia. Concilii Aquisgranensis supra citata non revocamus statuta. Celebris est edita in concilio Viennensi Clementis V decretalis, in qua inter alia ad propositum nostrum legitur: « Ut ipsis monachis proficiendi in scientia via opportunior non desit, in singulis ipsorum monasteriis, quibus ad hoc suppetunt facultates, idoneus teneatur magister, qui eos in primitivis scientiis instruat diligenter. » Concilii Viennensis decretum amplius explicat Benedictus papa XII in sua pro monachis Benedictinis constitutione, ubi sic loquitur (*Cap. 6*): « Quia vero per exercitium lectionis acquiritur scientiæ margarita, et per studium sacræ paginæ ad cognitionem excellentiæ divini familiaris pervenitur, ac

per cognitionem humani juris animus rationabilior efficitur, et ad justitiam certius informatur; nos cupientes, ut viri ejusdem ordinis seu religionis in agro dominico laborantes in primitivis, ac deinde in divini et humani, canonici videlicet juris scientiis instruantur; constitutioni Clementis papæ V et prædecessoris nostri de monachis in scientiis primitivis instruendis infra monasteria quibus degunt, edicimus in hærentes, illam volumus ac præcipimus firmiter observari: et nihilominus adjiciendo statuimus et ordinamus ut in quibuslibet ecclesiis cathedralibus et monasteriis, prioratibus et aliis conventualibus et solemnibus locis, quibus ad hoc sufficientes facultates ordinis seu religionis hujusmodi, deinceps habeatur magister qui monachos eorum doceat in hujusmodi scientiis primitivis: videlicet *grammatica, logica et philosophia*, proviso attentius ut sæculares instruendi cum ipsis monachis docendis nullatenus admittantur... Præcipimus insuper in virtute obedientie cunctis viatoribus in provincialibus capitulis deputandis, quod omnia et singula de magistris instructoribus, et personis instruendis, et aliis, circa ea superior ordinata auctoritate apostolica, per censuram ecclesiasticam, et alia opportuna remedia (appellatione remota) firmiter observari. Et nihilominus ea quæ super prædicta fecerint et invenerint, præsentibus capitulo provinciali referant; qui etiam auctoritate apostolica præfata, si videatur ei-dem, vel ipsorum majori parti, contra negligentes vel rebelles in præmissis fortius procedere non postponant, etc. (*Spiritalium*. V).

Hoc Benedicti papæ *salutare statutum* renovavit postea **643** Tristandus archiepiscopus in concilio Senonensi anno 1485, art. 3, cap. 1. Et novissime concilium Tridentinum definiit (*Sess. 5, in dec. de Reformat., cap. 1*), ut in monasteriis *sacrorum*, ubi commode fieri queat, etiam lectio sacre Scripturæ habeatur: qua in re si abbates negligentes fuerint, episcopi locorum in hoc, ut sedis apostolicæ delegati, eos ad id opportunis remediis compellant. Quod plane de simplici sacre Scripturæ lectione, quæ ubique commode fieri potest, sed de accurata, quæ obcuriores extricatesque difficultates studiose elucidantur, intelligi debet.

Quarto. Viciunt exemplum Christi et SS. apostolorum, qui nunquam studuisse, aliquando manibus laborasse leguntur, nullum studiis monachorum obicem afferre, cum infusam coëtitus habuerint scientiam, quam ubi similiter acceperint monachi, libenter a studiis abstinebunt. Porro quod de labore apostolorum dicitur, solos Paulum et Barnabam respicere; nam cæteri apostoli nullum egisse opus manuum leguntur post adventum Spiritus sancti, ut docet Rupertus (*Rupert. lib. III in Reg. S. Ben. cap. 5*) et ante eum S. Augustinus (*S. Aug. de Opere monach.*). In quo quod Paulus laboravit, non necessitate, sed, ut ipse ait, ne quod Evangelio poneret impedimentum: « Infirmorum periculis, inquit S. Augustinus, ne falsis suspicionibus agitati, odissent quasi venale Evangelium, tanquam paternis maternisque visceribus tremefactus hoc fecit. » Qua eadem ratione S. doctor hortatur monachos ad laborem: « Miseremini ergo et compatimini, et ostendite hominibus, non vos in otio facilem victum, sed per arctam viam hujus propositi, regnum Dei querere. Eadem vobis causa est quæ Apostolo fuit, ut amputetis occasionem iis qui querunt occasionem, ut qui illorum putoribus præfocantur, in odore vestro bono reficiantur. »

Quinto. Cum non tam corporis quam mentis otiositas timenda sit, præceptum fugiendi otii, aiant, longe salubrius studiis, quæ totum animum applicant, quam labore manuum adimpleri, qui corpus quidem occupat, sed integram quæque vacandi libertatem menti relinquit. Si quis vero pergat objicere non omnes esse capaces studii, respondent: 1º neque omnes capaces esse laboris; 2º in monasteriis distinguenda esse duo religiosorum genera; monachorum, qui divinis altibus sunt destinati; et con-

versorum, qui exterioribus tantum operibus destinantur: atque in locis bene recteque institutis, nullis in monachos admitti, qui jam optimis non sint imbuti studiis, aut saltem studendi capaces existant. Eos vero qui omnino sunt destituti litteris, ad secundum religiosorum genus esse revocandos; quibus non modo non permittuntur studia, sed modis omnibus interdiciuntur: quod si quis forte ex primis nec divinis nec humanis perfecte possit erudiri litteris, præsto esse S. Benedicti præceptum, ut ei in tali casu talis opera aut ars injungatur, ut non permaneat otiosus.

Sexto. Dicunt non minus corpus atteri studiis quam labore, quo valetudinis tuendæ gratia utuntur non pauci, nec unum esse apud monachos carni mortificandæ genus. Mortificatur enim jejuniis, mortificatur vigiliis, mortificatur flagellis, mortificatur aspero vestitu, etc.

644 Septimo. Dicunt longe præstantiorem monachis studia conferre devotionem quam opus manuum, multoque solidiorem in dictis probari pietatem, quam reperitur in illotis; studiis divina cognitione mentem illustrari, coelesti desiderio cor inflammari, pioque animi motus excitari: at vero exercitationem corporalem ad modicum valere, sed pietatem ad omnia utilem esse. Nota est omnibus celebris illa abbas Guillelmi sententia (*Ad frat. de Monte Dei, cap. 22*): *Subdivalia exercitia et opera sicut sensus distrahunt, sic sæpe etiam spiritum exhauriunt*. Cujus rei periculum fecerat Rupertus abbas Tuitiensis, ut ipse testatur his verbis (*Lib. III in Reg. S. B., cap. 12*): « In cœnobis bene ordinatis vix sufficienter ad cursum ordinis complendum dies æstivi, maxime si congregatio major vel numerosior fuerit; et si aliquando molliuntur aliquid de opere manuum, communiter exeuntes ad operandum, quod propter brevitatem impensæ horæ non tam opus dixerim quam operis simulacrum; totum fere quotidianum spiritualis operis exercitium redditur inaspidum, impeditum, et nonnulla suimet particula mutilatum, etc. » Hinc vulgata illa abbatis Irenæi narratio de quodam seno commorante in Seete (*Joan. Mosch. in Prat. spir., cap. 55*), quod scilicet « diabolus viderit noctu sarculos, rastra et cochinos præbentem fratribus: » qui a seno interrogatus, quid hæc essent, respondit: « Distractionem præparo fratribus, ut his occupati fiant negligentes ad orandum et glorificandum Deum. »

Octavo. Cum humilitas sit virtus quæ homo propria sui ipsius cognitione sibi ipsi vilescit; nec aliunde cognitionem illam nisi studiose beneficio, aut singulari Dei dono perfecte possit acquirere, longe majorem aiant, scientias parere humilitatem, quam ignorantia queat adipisci. Et certe, quos in monasteriis humiliores reperi, hos omnium doctissimos, aut studiis scientiisque faventes deprehendi: ut merito de his dici posset, quod in Dionysio Exiguo suo tempore doctissimo laudavit Cassiodorus (*De Institut. divin. Litt. cap. 23*): « Fuit in illo cum sapientia magna simplicitas, cum doctrina humilitas, cum facultate loquendi parcitas. » Porro vulgatum illud Apostoli effatum *Scientia inflat*, intelligendum esse de scientia charitate destituta, qualem monachi non modo non desiderant, sed modis omnibus aversantur. Cæterum et opera manuum suos habere inflatos, et neque in solo rerum corporearum nitore atque pompa, ut ait S. Augustinus (*Lib. II de Serm. Domini in monte cap. 12*), sed etiam in ipsis sordibus luctuositas esse jactantiam, et eo periculosiorem quo sub nomine servitutis Dei decipit: id quod S. benedictum haudquaquam latere potuit, qui propterea loquens de artificibus monasterii, jubet (*Cap. 57*) ut, « si aliquis ex eis extollitur pro scientia artis suæ, eo quod videatur aliquid conferre monasterio, hic talis erigatur ab ipsa arte, et deum pro eam non transcat. »

Novo. Ex omnium penè auctororum consensu constat

ignorantiam omnem penitus in monasteriis enervasse regulæ vigorem, adeo ut mirum sit quoddam lapsum observantia regularis in scientiam litterarum refundere; qua in re non levem viris sanctissimis inurunt injuriam, qui ut eversam inter monachos disciplinam redintegrarent, nullum salubrius adhiberi **645** posse remedium existimarunt, quam si monachos sacris litterarum studiis informarent; id quod feliciter in Gallis exsecutus est Benedictus abbas Anianensis, et in Anglia Dunstanus, Athelwoldus et Oswaldus pontifices sanctissimi, illuc ad id advocatis ex alienis regnis et provinciis doctissimis monachis. Porro qui asserunt octavo nonoque sæculo scientias in monasteriis tantum florere cœpisse, easque ruitæ observantia regularis, quæ circa medium sæculum nonum contigit, causas faciunt, a vero longe aberrant. Nam primo littera longe ante sæculum octavum in monasteriis floruisse supra luce clarius demonstratum est. Secundo, nec verum est, quod lapsum observantia ex studiis litterarum provenisse docent; qui si legissent historias, non studiis, hujus rei causam attribuisset, sed bellis civilibus et incursionibus Normannorum, qui spoliatis incensaque monasteriis, monachos omnes sparsim effugarunt, ut vix ullum exstiterit in universo Francorum regno cœnobium, quod eorum potuerit evadere furorem. Veram et unicam hanc cœcissam agnovit Adso Dervensis abbas, qui sæculo x libellum de miraculis et translatione S. Basoli describebat, ubi aperte docet quod in S. Basoli cœnobio et partim propter incursum barbaricos, partim vero propter frequentes et perpetuos in regno principum discordias, omnis antiquorum Patrum de heretico instituta traditio (*Cap. I sec. iv Bened.*) Additque: « Tunc etiam et alia monasteria sunt suo honore privata, nudata rebus ecclesiarum, et plurimæ subversæ. » Nec magis eis favei quem citant truncatus concilii Vernensis canon; quem, ut plene intelligatur, plenum et integrum hic referre opus est: « In locis sanctis, hoc est in monasteriis, aliis studio, nonnullos desidia, multos necessitate victus et vestimenti a sua professione deviare comperimus (*Cap. 12*). » Hoc in canone studium opponitur necessitati; necessitas vero non opponitur nisi spontaneæ voluntati; studium igitur hic loci non pro litterario exercitio sumitur, sed pro corrupta animi propensione in malum. Atque hunc sensum Vernensis concilii canonem Gallice reddidit qui nuper dissertationem de hemina vini Benedictina vulgavit, vir doctissimus, ubi sic inquit (*In resp. ad object., n. 6*): *Le concile de Vernon tenu sous Charles le Chauve témoigne qu'à l'égard de son temps quantité de moines estoient sortis de leur voye, les uns par un dessein formé, les autres par pure négligence, et la plupart faute d'avoir seulement de quoy vivre et se vestir.* Nec magis audiendi videntur cum eorum monacho tum lapsum qui Origenis errores secuti, Eutycheus hæreses amplexi, Adelli et Eucherii falsas novitates tuiti sunt, Nestorii, ac Severi impia dogmata propugnarunt, aut Anthropomorphitis adhaeserunt, studii litterarum attribuunt. Nam qui id ita asserunt, ipsi sibi manifeste contradicunt, cum ignota antiquis monachis studia fuisse doceant. Melius sane et veritati magis consentaneæ dixissent, si monachorum illorum qui tot in Oriente turbas et scandala excitarunt, casum non in studia, sed in eorum imperitiam refundissent. Et certe si studuisse, adeo stolidos errores tam caeco furore haud secui fuissent. Unde et magni Eutymii discipuli, qui, ut supra demonstratum est, studiis **646** operam navabant, soli etiam fere ex omnibus Palestinæ monachis rectæ fidei adhaeserunt. Absit ergo, absit ut scientiis cœnobiorum inordinationes imputemus; absit ut propensionem ad sacras litteras, quas summi pontifices et concilia monachis commendant, reiectam in monasteriis esse a dæmone dicamus aut regularis observantia subversionem. Longe aliter sentiebat videtur que Adalbero, Augustensis Ecclesiarum episcopus, qui rediens a monasterio S. Galli, ubi omnes tunc scien-

tia vigeant, et quod devotionis gratia visitaret. Interrogatus inter cetera aliquando a suis, inquit Ekkehardus Sanctigallensis monachus (*In Vit. Notkeri Balbul. apud Boll. 6 April.*) essetne nobiscum, ut fama vulgavit, religio cum doctrina, severitas cum disciplina? Ceteri, inquit, quid sentiant nescio, quod mihi animo est pronuntio: Unum ego sanctum, et hunc defunctum quæsi; vivos autem, ut vere fratres fatear, sanctissimos inveni. Doctrinam vero illorum et disciplinam in virtutum eorum operibus videre est. Delectat me tantum memorari, quos quidem ut iterum videam vix exspecto, etc. » Igitur si qui aliquando monachi scientiis dediti prolapsi sunt, id non scientiis, quibus a crimine deterreri potuerant, ascribendum est; sed perversis cordis eorum dispositioni. Neque existimandum meliorem futuram fuisse sortem illorum, si handquaquam studuisse; nam etsi ea non perpetrasent crimina quibus abutentis studio perierunt, majora forsitan commisissent non studentes. Voluntas quidem peccati non utasset objectum, sed non malum cordis dispositionem.

Verimo. Cum omnes jam monachi ex Ecclesie præscripto sacerdotio initiarentur, et præcipuum sacerdotum quam monachorum studium, circa sacram Scripturam versari debeant, ad perfectam ejus intelligentiam consequendam, ne cessarias es etiam aliarum disciplinarum scientias asserunt, probantque imprimis auctoritate S. Augustini, qui in libris de Doctrina Christiana totus in eo versatur. Supponit enim quædam docet quod duabus ex causis solere non intelligi Scripturas (*Lib. II, c. 10*), et si aut ignotis, aut ambiguis signis, id est verbis obteguntur. Deinde, facta distinctione inter signa propria et translata seu metaphorica (*Cap. 11*): « Contra ignota signa propria, inquit, magnum remedium est linguarum cognitio. Et Latine quidem lingue homines quos nunc instruendos suscepimus, duabus aliis ad Scripturarum divinarum cognitionem opus habent, Hebræa scilicet et Græca, ut ad exemplaria præcedentia recurratur, si quam dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas. » Et postea (*Cap. 16*): « In translatis vero signis, si qua forte ignota cogunt hærere lectorem, partim linguarum notitia, partim rerum, investiganda sunt. » Igitur præter linguarum scientiam ad intelligendam Scripturas ex Augustino necessaria est etiam cognitio rerum; « Re. *venim* ignorantia facit obscuras figuratas locutiones, cum ignoramus vel animantium, vel lapidum, vel herbarum naturas, aliarumve rerum, quæ plerumque in Scripturis similitudinis alienius gratia ponuntur. » Addit S. doctor: « Numerorum etiam imperitia **647** multa facit non inteligi, translate ac mystice posita in Scripturis. » Et post pauca: « Non pauca etiam clauda atque obtegit nonnullarum rerum musicarum ignorantia. » Deinde ubi nonnulla dixit de iis quæ Christiano fugienda sunt scientiis, de utilibus et necessariis ad intelligendam Scripturam subjungit hoc modo (*Cap. 28*): « Quidquid igitur de ordine temporum transactionum indicat ea quæ appellatur historia, plurimum nos adjuvat ad sanctos libros intelligendos, etiamsi præter Ecclesiam puerili eruditione discatur; nam et per olympiadas, et per consulum nomina multa quæruntur a nobis, et ignorantia consulatus quo natus est Dominus, et quo passus est nonnullos coegit errare, etc. » Et narratis nonnullis in gratiam et laudem historiæ: « Est etiam, inquit (*Cap. 29*), narratio demonstrationi similis, quæ non præterita, sed præsentia indicantur ignavis. In quo genere sunt quæcumque de locorum situ, naturisque animalium, lignorum, herbarum, lapidum, aliorumque corporum scripta sunt. De quo genere superius egimus, eamque cognitionem valere ad ænigmata Scripturarum solvenda. » Sequenti capite laudat etiam artium mechanicarum peritiam; tum transiens ad liberales artes, seu scientias, quæ ad rationem animi pertinent, laudat in primis dialecticam: « Disputationis disciplina, inquit (*Cap. 31*), ad om-

via genera questionum quæ in litteris sanctis sunt penetranda et dissolvenda plurimum valet: tantum ibi cavenda est libido rixendi, et puerilis quædam contentio decipiendi adversarium. » Et laudata pluribus dialectica, commendat (Cap. 36 et seq.) etiam rhetoricam et arithmeticam, seu numerorum scientiam. Ac tandem sub finem secundi libri dicit (Cap. 40): « Philosophi autem qui vocantur, si qua forte vera et fidei nostræ accommodata dixerunt, maxime Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis tanquam injustis possessoribus in usum nostrum vindicanda. » Dicitis hactenus ex S. Augustino concinunt ea quæ supra retulimus ex Cassiodoro, iisque addere potuissemus S. Epiphanius suffragium, assentientis ei qui plurimas sacræ Scripturæ partes intelligere voluerit, necessariam esse cognitionem libelli quem ipse de ponderibus et mensuris composuit. Sed hæc sufficere credimus in gratiam studiorum.

Jam vero liberum unicuique relinquimus quam ex duabus voluerit amplecti sententiam, ita tamen ut uni studiis operam dare sibi proposuerint, alios velut ignavos et idiotas non contemnant; quia « melior est tunc ille rusticus quam superbus philosophus, qui se neglecto cursu cæli considerat (Lib. 1 de Unit. Christ. cap. 2). » Nec vicissim qui studii laborem præferendum esse censuerint, studentes tanquam elatos, superbos, mente et corde corruptos non despiciant; quia « Si quis futurus est perfectus monachus, indiget et divinarum eloquiorum eruditione, et conversationis integritate, ut tanta dignus factus sit mutatione, ut loquebatur olim Justinianus imperator (Noell. 5); et quia exploratum est « nullum acrius venenum animas et corpora religionarum personarum enecare quam litterarum atque scientiarum ignorantiam, ut aiunt monachi Camaldulenses (Histor. Camald. lib. III, cap. 5). Alioquin dictum sibi audiunt illud Gilberti de Hoilandia Cisterciensis ordinis abbatis 648 celerissimi (Tract. 7, part. 1, num. 6): « Paulus dicit: Fructificantes et crescentes in scientia Dei: isti econtra, propria non contenti inscitia, contemptum aliorum scientiam, et invidiosissimos, sapientiæ studia stultitatem interpretantur, sobriam subtilitatem insaniam et jactantiæ denigrant nota, operantes ipsi cibum qui perit, non qui permanset in vitam æternam. »

In quibus diebus Quadragesimæ accipiant omnes singulos codices de bibliotheca, etc.] Quomam vero ritu audiendum est ab Hilario: « Sciendum est, inquit, quia isto modo dantur libri in capite Quadragesimæ. Ille bibliothecarius qui est monasterii deserit omnes libros cum adjutorio fratrum in capitulum; deinde sternuntur tapetia, et super tapetia ponuntur libri. Capitulo finito, tunc legit bibliothecarius in breve, qui frater habet librum usque ad illam horam. Tunc ille frater ponit librum quem habuit in tapeti, et tunc ille prior, aut cui ille jusserit, accipit librum illum, et interrogat illum fratrem de illo libro sapienter, causa probationis, ut cognoscat utrum attente legerit librum. Si vero ille frater responderit de libro illo, tunc interrogat illum qui liber illi utilis est, et tunc quem postulaverit, dabit illi. Si autem cognoverit abbas non esse aptum, tunc dicit illi: Non est tibi liber iste aptus, sed talis aptus est tibi, et tunc non dabit illi quem quæsit, sed quem cognoverit illi aptum esse. Si autem talis fuerit frater, qui non potuerit rationem de libro ponere secundum interrogationem; tunc si viderit ille abbas, quia negligenter legit librum illum, non dabit alium illi, sed ipsum reddit, et tandiu illum habebit postea, donec illum studiose legerit; et dicit illi: Quia non legisti bene, debuisti ante significare, ut tibi dedissemus tempus interrogandi. Si autem cognoverit abbas illum fratrem studiosum in lectione, et tamen non potuit intelligere, dat illi alium librum. Postquam autem ierint omnes fratres de capitulo, tunc inspicit abbas, et requirit utrum sint inibi omnes libri per brevem. Si forte non invenerit libros totidem, sicuti habet

brevem, tunc quærit diligenter usquequo invenerit. » Eundem pene ritum offendes apud Udalricum l. 1, c. 52, et Lanfrancum in Statutis cap. 1, § 3, in Consuetudinibus Floriacensis monasterii, et in libro Usuum Cisterciensium, cap. 15.

In hoc pene solo differunt, quod Lanfrancus, Udalricus, et Consuetudines Floriacenses libros distribuunt feria secunda post dominicam primam Quadragesimæ, quæ consuetudo obtinebat apud Cassinenses tempore Bernardi abbatis; Usus Cisterciensium dominica ipsa. Sed Boherius feria quarta Cinerum dandos esse asserit, quod nec improbat Bernardus Cassinensis; atque nonnullis in monasteriis ita suo tempore observatum fuisse. Porro acceptos libros cum aliis mutare nemini licitum erat, statuente concilio Aquisgranensi (Can. 19), « ut in Quadragesima libris de bibliotheca secundum prioris dispositionem acceptis, alios, nisi prior decreverit expedit, non accipiant. »

Ante omnia sane.] Quod Richardus de S. Angelo explicat antequam 649 libri assignentur. Et tamen Cisterciensium (Lib. Usuum Cisterc., cap. 15) statim post prædictorum librorum distributionem fratres in capitulo designant, qui juxta Regulam circumeant monasterium.

Deputentur unus aut duo seniores.] Non tam ætate quam virtute et sapientia.

Qui circumeant.] Unde et in Concordia Dunstani, c. 7, circæ dicuntur; in Statutis Lanfranci, c. 4, circumeatores et circæ; in Consuetudinibus S. Benedicti Anianensis tom. IV Analect., et apud Udalricum l. III, c. 7, circatores; apud Petrum Vener. l. 1 Mir., c. 20, circitores; denique in Statutis S. Adalardi lib. II cap. 6, circinnoatores.

Monasterium.] Id est monasterii officinas: « Providentes officinis, inquit liber Usuum Cisterciensium (Cap. 15), claustrum, oratorium, capitulum, dormitorium, calefactorio, refectorio, coquina, auditoriis, non forte aliquis inconvenienter se habere invenitur, et propter hoc officinas prædictas ingredi poterunt, exceptis auditoriis. » Et tamen ex Lanfranci Statutis (Cap. IV): « Officinas monasterii nunquam pro hac cura ingrediantur; sed ostia eorum prospiciant, si forte aliqui fratres per curiam vadant vagantes, aut stent, vel sedeant fabulantes. »

Horis quibus vacant fratres lectioni.] Imo etiam aliis: « Totum claustrum, inquit Udalricus (Lib. III, c. 7), non semel, sed multoties in die circumeant, ut nec locus sit nec hora in qua frater ullus securus esse possit, si tale quid commiserit, non reprehendi et non publicari. » Mss. Consuetudines S. Benigni Divionensis has præsertim horas recensent (Cap. 4): « Illi vadunt post offerendam majoris missæ et minoris quacunque die; et post coenam cum bis reficiunt; et cum semel, post prandium. Vadunt ad officium defunctorum. Surgunt etiam multoties de prandio aut de coena, non omnes, sed aliqui, cum suspicantur se reperituros in cellario seu eleemosynaria aliquid negligentis, aut alicubi prope refectorium, ut, si opus fuerit, statim possint occurrere cum cæteris ad versum post finem prandii. Solent quoque ire ad intervallum quod est post pulsationem cymbali usque ad prandium. » Statuta Lanfranci duo addunt tempora (Cap. 4) ante nocturnos, et sub finem matutinarum seu laudum.

Sed etiam alios extollit.] Hoc est a lectione distrahit, ut expli citatus a Bernardo Cassinensi Petrus Diaconus; vel, ut habet Hildemarus, alios extollit, id est alios occasionem jactantiæ tribuit, cum lectioni attentus, cum otio et fabulis vacantes videntes, illos existimant meliores, cum Pharisæo dicentes: *Non sum sicut ceteri hominum.* Utrumque hunc sensum habes apud Nicolaum de Fractura.

Hic talis, si, quod absit, reperit fuerit.] Notandum in talibus, proclamandum in sequenti capitulo, ut videre est in Consuetudinibus S. Benedicti Anianensis (Tom. IV Analect.): quibus concini Concordia Dun-

am his verbis (Cap. 7): « Quod si invenerit, unlatens illud debet reticere in capitulo venturi diei. » Et Statuta Lanfranci (Cap. 4): « Dum circumvenit, nullum signum faciant, nulli quacunq; occasione loquantur, studiose 650 tantum negligentias et offensiones inspiciant, et tacite prætereunte, de eis postea in capitulo etiam clamores faciant. » Idem habent Divionenses S. Benigni Consuetudines cap. 4.

Ex Hildemaro tamen circatores aliquam videntur habuisse facultatem corrigendi delinquentes: « Isti seniores, inquit, debent potestatem habere corrigendi decanos, et præpositos, etiam ipsum abbatem, quanquam non omnes uno modo: subiectos admonendo, rogando, atque increpando; priores rogando. » De prioribus tamen ita scribit Udalricus (Lib. III, cap. 7): « Domino abbati et priori ita deserunt circatores, ut nequaquam veniant ubi eos noverint esse, quia scriptum est: *Non est discipulus super magistrum.* »

Accedentibus autem circatoribus, qui ex licentia de rebus necessariis colloquebantur, hoc eis significare haud morabantur, testante Udalrico (Ib. d.), quia « obedientiarum, qui non possunt omittere, ut aliquando, aliis silentibus, de obedientiis suis loquantur, si quem circatorum viderint supervenire, continuo assurgunt, et summam demonstrant quæ sit eis necessitas loquendi. » Et Statuta Lanfranci (cap. 4): « Cum autem extra claustrum inveniant aliquos fratres loquentes, simul assurgant eis ipsi loquentes, dicatque eis unus eorum, si ita est, quia per licentiam ibi loquuntur. » Idem habent Divionenses S. Benigni Consuetudines.

Neque frater ad fratrem jungatur horis incompetentibus. » Quid sint horæ competentes, ostendimus ad cap. 6 et 34, ubi demonstravimus eas dici, quibus certis diebus ac temporibus, mutuis colloquiis animum recreare licet, quam expositionem confirmat Boherius hunc in locum sic scribens: « Omnes fere horæ ad hoc incompetentes sunt, nisi fiant conventionaliter hæ conjunctiones, vel a Regula permittantur. » Addit tamen: « Vel forte loquitur hic de operariis, quibus non est licitum conjungi, imo nec alias artes, vel artium cellas ingredi; » quod probat ex Regula sancti Basilii. Ad hunc porro locum pertinet quod in Pannis incerti auctoris apud eundem S. Basilium legitur (Num. 25): « Si duo reperti fuerint simul inter se conversantes, et commoni non verescent, sint excommunicati donec corrigantur. »

Dominico die lectioni vacent omnes.] Aliisque pietatis exercitiis, quæ sub lectionis nomine hic comprehenduntur, quasi diceret, *Non operentur opera corporis, sed animæ*, inquit Boherius. Atque ita Regula S. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii (Cap. 9): « Die autem dominica nihil aliud agant nisi Deo vacent, ne pro aliqua occasione se velint aut alios excusare. Tamen contestor, fratres, quod nulla operatio in die illa sancta comperiat, nisi tantum hymnis, et psalmis, et canticis spirituales dies illa transigatur. » Huc referri debet quod

monachi Fuldenses in libello supplicii ad Carolum Magnam postularunt (Num. 5), ut « in his festivitibus quibus major veneratio convenit, fratribus ab opere ad lectionem et psalmodiam vacare 651 liceat, sicut apud majores nostros licitum est. id est in festivitate sanctæ Mariæ et duodecim apostolorum. »

Exceptis his qui variis officiis deputati sunt.] Sicut sunt servitores coquinae, infirmorum, hospitum, cellerarius. Cistercienses vero a coquendis panibus abstinere, ut colligimus ex Vita S. Stephani abbatis Obazinensis, ubi hæc leguntur (Lib. II, num. 27, tom. IV Misc. Baluz.): « Quodam sabbato cum octo panes expendissemus (in elemosinam) ut posset nihil in crastinum superesset, consilium fuit ut die dominico contra morem solitum coqueremus. »

Si quis vero ita negligens et desidiosus fuerit ut non velit aut non possit mediari aut legere, injungatur ei opus quod faciat, ut non vacet.] Hæc verba periodum immediate præcedentem non respiciunt, quia die dominico non est operandum, sed ad ea quæ toto hoc in capite dicta sunt referri debent. Duo autem hic hominum genera notat S. Benedictus: eorum qui possunt et volunt meliari aut legere, et eorum qui volunt quidem, sed non possunt. Et primos per sex gradus deducendos censet Hildemarus, Bernardus Cassinensis, et Boherius, ac tandem pro expulsiōne opus eis injungendum esse, quod faciant. Prius tamen injungerem opus, et postea per sex gradus ducerem.

Fratribus infirmis vel delicatis talis opera, aut ars injungatur.] Inter artem et operam hoc discrimen affert Hildemarus, quod « omnis ars est opus, non omne opus ars est. Ars est quam non operatur nisi magister; opus est sine arte, veluti fabam mundare, aut granum, etc. » Eodem fere modo loquitur Bernardus Cassinensis. Qua vero de arte loquitur sanctus Benedictus docet Hildemarus, nimirum: si sapit cantare, doceat alium cantum, vel etiam si scit grammaticam, tradat aliis, aut alias artes quæ sunt utiles in monasterio, si sapit, doceat alios. »

Ut nec otiosi sint, nec violentia laboris opprimantur, ut effugentur. » « Hoc est ne fugæ, discessus, aut rebellionis causa ipsis detur, » inquit Bernardus Cassinensis. Simile statutum habetur in Regula S. Ferreoli: « Ut quis non valet insistere operi, det promptius operam lectioni; quicumque agrum non excolit, Deum dupliciter colat, et inter reliqua etiam hæc querat artem, ut paginam pingat digito, qui terram non præscribit aratro. Nullus ergo si quominus opera faciat, putet causam justæ excusationis afferre, quæ qui, ut supra diximus, agriculturam exercere non valet, legere, scribere, quod est præcipuum opus, piscium etiam providere capturam, rete texere, calcamenta fratribus præparare, vel reliqua, quæ similia sunt, facere atque implere potest. » Vide Regulam sancti Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii, cap. 11, et S. Isidori, cap. 6.

CAPUT XLIX.

De Quadragesimæ observatione.

652 Licet omni tempore vita monachi Quadragesimæ debeat observari, tamen, quia paucorum est ista virtus, ideo suademus istis diebus Quadragesimæ, omni puritate vitam suam custodire, omnes pariter negligentias aliorum temporum his

diebus sanctis diluere. Quod tunc digne fit, si ab omnibus vitiis temperemus: orationi cum fletibus, lectioni, et compunctioni cordis, atque abstinentiæ operam demus.

Ergo his diebus augeamus nobis aliquid ad solitum

^a Al., debet.

^b Al., omnes pariter et negligentias.

^c Oxon. deest aliorum temporum.

^d Conc. deest sanctis.

^e Cassin., N. B., For., Conc., Aff., Hadr., tm.

peramus. Ebrul., intus temperamus.

^f Conc., fletibus, omissis cum.

^g Hild. deest cordis.

^h Flor., damus.

pensum * servitutis nostræ, orationes peculiare, ciborum et potus abstinenciam, ut unusquisque super mensuram sibi indictam aliquid propria voluntate cum gaudio sancti Spiritus offerat Deo : id est, subtrahat corpori suo de cibo, de potu, de somno, de loquacitate, de scurrilitate, et cum spiritualis desi-

* Narb. Flor., solito penso. Cassin., a solito penno. Boher., a solito penso.

† Oxon., spectet.

‡ Oxon., Dion., Madr., voluntate.

derii gaudio sanctum Pascha exspectet ^b. Hoc ipsum tamen quod unusquisque offert, abbati suo suggerat, et cum ejus fiat oratione et voluntate : quia quod sine permissione * Patris spiritualis fit, presumptioni deputabitur et vanæ gloriæ ^d, non mercedi ^e. Ergo cum voluntate abbatis omnia agenda sunt ^f.

^d C. ne. deest et vanæ gloriæ.

^e Hild., non mercedis affectui.

^f Al., omnia fiant.

COMMENTARIUS.

Sacrum Quadragesimæ tempus, Christi Domini jejuniis consecratum, ab apostolis institutum, Thelesphori papæ, ut aiunt, decreto confirmatum, in Ecclesia adeo solemne, speciali semper devotione ac poenitentia observare studuerunt monachi. Hoc potissimum tempore ab omni hominum frequentia secedere, remotissimos solitudinis recessus penetrare, 653 dies non paucos sine cibo aut potu transigere, aliisque mortificationis exercitiis corpus macerare solebant, ut mirum non sit S. Benedictum singulari capite de Quadragesimæ observantia egisse. Sed cum ex proximitate Quadragesimæ, magnitudo judicetur poenitentia, ut plenius demonstraret qualis fuerit his diebus monachorum fervor, e re nostra credimus breviter disserere quot ante S. Benedictum diebus Quadragesima duraret.

Etsi Quadragesimæ vocabulum quadraginta dierum numerum indigitare videatur, communis tamen tam Orientalis quam Occidentalis usus Ecclesie fuit, ut non nisi dies triginta sex jejunarent fideles, cum hoc nihilominus discrimine quod Orientales septem hebdomadis, Occidentales sex tantum Quadragesimam celebrarent : illi enim dominica et sabbato, uno dentur Sancto excepto ; isti dominica tantum jejunium solvebant. Res constat ex Cassiani collat. ^C 21, cap. 24 et 27. Postea vero ad perficiendum quadragesimum numerum, quatuor additi fuerunt dies. Quoniam tempore, exploratum non habetur ; certe non ante Gregorii Magni pontificatum, ut pote qui in homilia 16 in Evangelium, quam ad id probandum adducit Amalarius l. 1 de Offic., c. 7, triginta sex solum dies in Quadragesima numeret. An vero sub vitæ finem constituerit, ut quadragesimale jejunium feria quarta post Quinquagesimam aperiretur, suspicabitur non nemo, cum in ejus libro Sacramentorum ea inscribatur *Feria IV, Caput jejunii* : nisi velimus cum Menardo, laciniæ libro Sacramentorum fuisse assentiri. Vide ejusdem notis ad prædium librum p. 52. Venio ad Regulæ textum.

Licet omni tempore vita monachi Quadragesimæ debeat observationem habere. Illic alludere videtur S. Benedictus ad præclaram illam S. Augustini sententiam : « In cruce per totam istam vitam, quæ in mediis tentationibus ducitur, perpetuo debet pendere Christianus ; non enim est in hac vita tempus evellendi clavos... Crux, inquam, ista non quadraginta dierum est, sed totus hujus vitæ, quæ mystico numero quadraginta istorum significatur dierum... Sic semper hic vive, Christiane, si terreno limo gressus non vis immergere : noli de ista cruce descendere. Si autem hoc faciendum est per hanc totam vitam, quanto magis per istos Quadragesimæ dies, quibus non solum agitur, verum etiam significatur hæc vita. »

Ideo suademus istis Quadragesimæ diebus omni puritate vitam custodire, omnes pariter negligentias aliorum temporum his diebus sanctis diluere. Ita fere S. Augustinus seu quisvis alius : « In istis diebus de pelago et fluctibus mundi hujus quasi ad portum Quadragesimæ debemus requiescere, et lectiones divinas in exceptorio cordis nostri cum silentio et pace suscipere, et Deo propitio pro amore vitæ vacare

næ vacantes, quidquid in navicula animæ nostræ per totum annum multis tempestatibus, id est peccatorum fluctibus aut fractum, aut dissolutum aliquid, aut corruptum, aut perditum est, omni sollicitudine ^B 654 in istis diebus reparare studeamus atque componere. »

Quod tunc digne fit si ab omnibus vitiis nos temperemus. Quid enim prodest ab inentia a cibis, nisi adsit abstinencia a vitiis ? « Quod si gula sola peccavit, inquit S. Bernardus (*Serm. 3 in Quadrag.*), sola quoque jejunet, et sufficit. Si vero peccaverunt et membra cetera, cur non jejunent et ipsa ? Jejunet ergo oculus, qui deprædatus est animam ; jejunet auris, jejunet lingua, jejunet manus, jejunet etiam anima ipsa. Jejunet oculus a curiosis aspectibus et omni petulantia, ut bene humiliatus coerceatur in poenitentia, qui male liber vagabatur in culpa ; jejunet auris ne quæ prurienti a fabulis et rumoribus, et quæcumque otiosa sunt, et ad salutem minime pertinentia ; jejunet lingua a detractione et murmuratione, ab inutilibus, vanis atque scurrilibus verbis ; interdum quoque ob gravem temulentiam, et ab ipsis quæ videri poterant necessariæ ; jejunet manus ab otiosis signis, et ab operibus omnibus, quæcumque non sunt imperata ; sed et multo magis anima ipsa jejunet a vitiis, et propria voluntate. »

Observant autem hic Bernardus Cassinensis et Boberius S. Benedictum non dixisse absolute abstinenciam a vitiis, sed temperemus : quia nonnulla existunt vitia quæ licet propter maiorem in nobis concupiscentiam penitus eradicare nequeamus, ea saltem ad usque radicem truncare, et sic temperare possumus.

Orationi cum stetit, lectioni, et compunctioni cordis, atque abstinencia operam demus. Quinque hic præscribit S. legislator, quibus ut liberius vacarent veteres monachi, ab omni hominum frequentia separati, aut in cellis reclusi vivebant, aut in solitudine se recipiebant, cujus rei præxim videre est in Vita S. Marci abbatis Bodanensis. n. 4 ; S. Marculi abbatis Nantuensis, n. 12 ; S. Samsonis l. II, n. 12 ; S. Emiliani, n. 10, et alibi passim, sed maxime in Vita S. Mariæ Aegyptiacæ, in qua Sophronius de monachis ad Jordanem degentibus sic loquitur (*Apud Rosweid. lib. 1 de Vitis Patrum*) : « Dominica, quam primam jejuniorum hebdomadam nominari mos est, agebantur divina sacramenta consueto, et unusquisque particeps efficiebatur vivifici et intemerati corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, et solito modicum cibum sumentes, congregabantur omnes in oratorium, et erectis genibus, factoque suppliciter oratione, salutabant se invicem monachi, et unusquisque genu flexo publice amplius crebatur abbatem, postulantes orationem, ut haberent ad inchoatum certamen eum cooperatorem et comitorem. His ita se habentibus fores monasterii patelebant, et psallentes consona voce, *Dominus illuminatio mea et salus mea : quem timebo ? Dominus defensor vitæ meæ ; a quo trepidabo ?* etc., exibant, unum multoties aut duos monasterii custodes relinquentes, non ut custodirent ea quæ intus erant posita, non enim erant apud illos aliqua scribus congrua, sed in oratorium atque divinis relinquerent solemnibus. Unusquisque autem se adnotabat prout poterat aut volebat ; nam

unus portabat corpori ad mensuram sufficiens, alius carycas, alius palmarum **655** fructus dactylos, alius vero legumina aquis infusa, alius nihil præter corpus proprium et vestimentum quo utebatur. Nutriebantur autem, quando necessitas exigebat naturæ herbis quas nascebantur per solitudinem. Canon autem erat unusquisque sibi ipsi et lex absque prævaricatione, ut non cognosceret aliquis consocium, qualiter abstinebat, aut quomodo agebat. Jordanem enim mox transmeantes, longe ab invicem se sequestrabant, et nullus se jungebat ad socium, civitatem æstimantes solitudinem. Sed et si unus ex ipsis a longe venientem ad se aliquem videbat, mox declinabat de itinere, et ad aliam partem pergebat. Vivebat autem sibi ipsi et Deo, psallens frequenter, et constituto gustans tempore cibum. Ita omnia jejunia celebrantes, revertebantur ad monasterium ante vivilicum diem Resurrectionis Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, quam festam dominicam cum ramis palmarum celebrare sancta accepit Ecclesia. Revertentur autem unusquisque habens proprii laboris testem propriam conscientiam, cognoscentem qualiter opera us est, et qualia laborum semina seminavit. Et nullus ullo modo interrogabat alium quomodo aut qualiter laboris certamina consummasset. » Isthæc autem in solitudine tempore Quadragesimæ secedendi consuetudo non monachis modo, sed episcopis etiam placuit, ut videre est in Vita S. Walarici, c. 13, et in Vita S. Kentigerni, cap. 5 (Sac. II Ben., Bolland. 15 Januar.), idque de S. Æthelwoldo narrat Willelmus Malmesburiensis lib. IV de Pontif. Angl., in fine.

Ergo his diebus augeamus nobis aliquid ad solitum pensum servitutis nostræ. Quod ait ad solitum pensum duobus modis intelligi potest. 1° Ad solitam aliorum temporum v. vendi rationem; c. superius enim definiatur, inquit Hildemarus, quantum panem, quanta pulmenta, vel quantum dormire. Nunc vero, ut augeamus ad istum pensum, hoc est mensuram aliquid suadet. » Quam explicationem confirmare possunt præcedentia verba, quibus hortatur aliorum temporum negligentias his sanctis diebus diluere. 2° Ad solitum pensum, id est, ad præscriptam etiam in Quadragesima a regula mensuram; qui sensus connaturalior videtur: nam quæ quadragesimali tempore facienda regula præscribit, omnes æqualiter servare tenentur: quæ autem hic addenda s. iudicet, non ita, sed pro cuiusque voluntate, et abbatis benedictione: quæ vero illa sint docent subsequenter.

Orationes peculiare. » Orationes peculiare Hildemaro et Bernardo Cassinensi sunt orationes private, et ad differentiam communium et regularium, quæ in conventu se habent ab omnibus statutis temporibus, » inquit Bernardo Cassinensis. Adiditque: « Et possunt etiam dici peculiare quæ adduntur et fiunt ultra illas quæ præter Quadragesimam fecit vel facere neglexit. » Istud porro sanctæ Regulæ statutum quo liberius adimpleret alter Bernardus, abbas Clarevalensis, etiam a scribendis libris abstinebat; unde provocanti amico Guillelmo abbati, ut Petro Abaelardo sese opponens, illius refutaret errorem, hunc in modum rescripsit (Epist. 392): « Operæ pretium puto, præsertim considerata **656** opportunitate, me atque eos pariter alicubi convenire et conferre de omnibus; idipsum tamen ante Pascha fieri posse non arbitror, ne quod præsens tempus indicit studium orationis impediatur. » Vide lib. III de Antiquis monach. Ritibus, cap. 10.

Ciborum et potus abstinentiam. Et hanc maxime, ut pote quam per hoc capitulo commendat sanctus legislator, ut observarunt Hildemarus, Bernardus Cassinensis, et Boherius. Primo enim dixit, abstinentiæ operam demus; deinde, ciborum et potus abstinentiam, actandem, subtrahat corpori suo de cibo, de potu, idque super mensuram sibi indiciam. Indicta autem mensura in Quadragesima alia non videtur fuisse, quam panis, et forte aqua sola: nam solum panem concessisse innotuit ea quæ supra diximus ad cap. 39: quod vero

A de aquæ potu addimus, haud obscure colligi potest ex Vita S. Placidi, de quo scribitur quod omni tempore quadragesimalem vitam ducens vinum nunquam bibit; confirmaturque ex Regula S. Isidori (Cap. 10): « In observatione autem Quadragesimæ, sicut fieri solet, post expletum jejunium pane solo et aqua contenti omnes erunt, vino autem et oleo omnes abstinebunt; » et ex Regula S. Fru tiosi (Cap. 18): « In Quadragesima vino et oleo penitus abstineendum. » Et sane par erat ut monachorum major esset abstinentia quam sæcularium. Porro sæculares siccis tantum cibis in Quadragesima usos fuisse constat ex decreto concilii Laodicensi can. 50, et ex Tertulliano libro I adversus Psychicos, ubi sic loquitur: « Xerophagiam observamus, siccatentes cibum, ab omni carne et jurentia, et viridioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis vel edamus vel potemus. » Tempore etiam S. Augustini a vino abstinnisse sæculares viros docet nos S. doctor (Serm. 206), monens populum ne quærat inausitatos liquores, quia vinum non bibit. Quid quod etiam nunc xerophagiam in jejunii observant Græci, apud quos abstinentiam a piscibus vigere testatur Balsamon? Sed et Armeni Christiani, licet Eutychniani et schismatici, non solum a terrestrium carnibus, lacticiis et ovis, sed etiam a piscibus, vino et oleo abstinent, ut scribitur diversi qui has nostro sæculo nationes peragraverunt. Docet præterea Balsamon ad apostolorum can. 69, servari quoque a Græcis omnibus xerophagiam totius anni decursu feriis 4 et 6, adeo ut neque his, neque quadragesimalibus diebus, vel cum agratis dispensetur unquam etiam in mortis ipsius casu, nisi circa pisces.

Ad hoc igitur servitutis pensum, id est, si bene conjiciamus, ad vespertinam in solo pane et aqua refectionem aliquid augeri cupit S. Benedictus, ut quibus integra panis libra in die conceditur, aliquam ejusdem partem sibi ipsis subtrahant; imo, si Deus dederit, integros sine cibo, sine potu dies transigant: id quod ipse S. Pater primique ejus discipuli Maurus et Placidus præstitisse leguntur in eorum Vita. Sed et de S. Austreberta narrat anonymus in ejus Vita (Sac. II Ben.) quod « omnibus quadragesimis, præter dies dominicos, non nisi ter intra hebdomadam comedebat. » Et Gervinus Centulensis abbas passim, referente Hariulfo, in Quadragesima **657** « vitæ confectum panem sumendo rarissimo, deputat pro potione modica aquæ puritate, talique utens cibi solamine, interim post triduum relicebatur (Chron. Centul. lib. IV, c. 26, Spicil. tom. IV). » At quod de S. Radegunde scribit Fortunatus (In ejus Vita num. 22, sac. I Ben.), omni dignum est admiratione. Hæc ex potentissima Franciæ regina humilis in Pictaviensi asceterio facta sanctimonialis, aliquando in Quadragesima rediit, « panis non sumpsit cibaria, nisi die dominica, sed tantum radices hirsurum, aut olera de malvis, sine olei gutta, sine sale composita; verum aquæ toto jejunio nec sumens duo sextaria. » S. Fidelus abbas (In ejus Vita num. 10, sac. I Ben.) etiam « sanctæ Quadragesimæ tempore tantam sibi corporis sui persecutor abstinentiæ austeritatem semper indixit, ut trium panum tantum et tulio plerumque transiret; sæpe quoque ex his ipsis panis unus superesset; potus vero in hujusmodi refectione non alius quam luxuria sumebatur. » Vide vitam S. Macarii Alexandrini, cap. 3 et 5, apud Bolland. 2 Januar.

Postea vero refrigerente charitate, refriguit etiam apud monachos tantus abstinentiæ fervor: nam Magister in Regula (Cap. 53) jam coctum tota Quadragesima pulmentum unum, crudum alterum concedit; potiones prima hebdomada duas, unum scilicet merum et unum caldum. Secunda hebdomada singulis singulos meros, et exinde usque Pascha vinum subtrahit, mixtum salibus cum cymino et apii semine aquam calidam indulgens, et feria sexta Parasceves omnem omnino cibum auferens. Remissior s. etiam us.

Germaniæ Consuetudines, quibus hæc tantum præscribuntur (Num. 30) : « In Septuagesima pinguedo ad edendum dimittitur; in Quinquagesima ova et caseum; in Quadragesima secunda, quarta, et sexta feria a piscibus abstinenceat. Et omni tempore præter quinquaginta dies post Pascha quarta et sexta feria semper a piscibus abstinenceat et pinguedine, et cruce sequantur, nisi duodecim lectionum festivitas interveniat, vel priori aliter visum fuerit. » Floriacenses quoque Consuetudines monachorum victum in Quadragesima ita ordinant (Cap. 7) : « Libra panis major solito et delicatior debet esse, et vinum melius quam alio tempore.... Cellerarius dominica, tertia et quinta feriis pisces vel valentiam piscium donat; cæteris diebus arentia et milium per totam Quadragesimam, quod præpositus debet ministrare. Quarta et sexta feriis herbas crudas debemus habere de horulano, et in jeuniis Quatuor Temporum per annum similiter. » Denique Cistercienses omnium austerioribus in capitulo generali anni 1293 id tantum, quod sciam, definiunt (Lib. Instit., dist. 13, cap. 6) : « Abstinentia sextæ feriæ in Quadragesima sic teneatur, ut tribus sextis feriis in conventu utamur pane et aqua; aliis vero tribus uno tantum pulmento simus contenti et potu consueto. »

De somno.] Sic et qui dormire solebat ab exitu de completorio usquequo ad vigilias pulsabatur, aut post completorium, aut antequam pulsetur ad vigilias, orationi se dabit vel meditationi, aut certe silentii psalmodum decantationi, quemadmodum loquuntur Bernardus Cassinensis et Boherius. Et sic in Piscariensi (Chron. Piscar. lib. III, Spicil. tom. V) monasterio « duo fratres religiosi 658 consuetudine quadragesimali tempore ante matutinos de lectulis consueverant surgere, et flexis genibus ante sacratissimi martyris ossa preces et singultus fundere, psalmos cantare, et sanctos Dei in adiutorium populi Christiani cum litanis interpellare. »

De loquacitate.] Ergo aliis temporibus loquebantur, qui in Quadragesima aliquid de loquacitate subtrahere jubentur. Ad hujus porro executionem mandati, Statuta Lanfranci decernunt (Cap. 1, § 5), ut in Quadragesima « tribus diebus, id est secunda feria, quarta, et sexta usque ad Pascha, nec pulsetur tabula post capitulum, nec loquantur in claustro : » id quod Lanfranco haud fuit singulare, sed omnibus passim Bene dictis commune, ex dictis in lib. III de Antiq. monach. lib. III, cap. 10. Imo Petrus Venerabilis continuum in Quadragesima Cluniacensibus indixit silentium in statuto 20. Cassinenses etiamnum nullas in Adventu et Quadragesima recreationes indulgent (Decl. Cass. in cap. 6, num. 5); atque nefas esse monachis talia cogitare, nedum permittere.

De scurrilitate.] Scurrilitates omni tempore monachis sunt interdictæ.

Hoc ipsum tamen quod unusquisque offert abbati suo suggerat.] Ritus explicat Regula Magistri in hunc modum (Cap. 53) : « Ipso die Quadragesimæ cum communicant primo jeunio, antequam communicent, detur licentia ab abbate in oratorio talis. Dicit abbas omnibus fratribus : Fratres, qui vult pro anima sua spiritualiter laborare et aliquid abstinere, ad bonum hoc opus liberam ei voluntatem concedimus; qui vero noluerit, Regula de hoc titulo constituta accipiet, et Quadragesimæ contentus erit mensura. Jam qui de fratribus voluerint aliquid abstinere, ibi in oratorio vadant, et humiliant se ad genua abbatum, agentes gratias de boni acius voluntate concessa, et post impensam humilitatem simul et ore suo abbati indicent quis quid voluerit abstinere. » Communis autem ordinis nostri usus obtinuerat, ut post librorum distributionem hæc jejunandi licentia concederetur.

Et cum ejus fiat oratione et voluntate.] Oratione, qua Dei imploret auxilium, ut quibus aliquid ad solitum pensum addendi dedit votum, quod eo inspirante petierunt, perficiendi iuxta daret adiutorium.

A Ubi observant commentatores non ita abbatum de sua oratione esse præsumendum, quin etiam aliorum cum suis fratrum adhibent preces; idque vel generali modo, omnium in capitulo orationes rogans, ut congregationis oblationes benigne suscipiat intuitu; aut speciatim aliquos singulari penitentia zelo ferventes commendans, verbi gratia his verbis : Sunt nonnulli in hac nostra congregatione qui ad magnam de nostra licentia macerationem corporis sese astrinxerunt, hos vestris orationibus specialiter commendando. Similiter si quos ita negligentes reperit ut secundum regulam jejunare nolint, hos aliorum orationibus commendare debet. Et hunc esse S. Benedicti sensum genuinum existimo; quem sequuntur Hildemarum, Bernardum Cassinensem, Boherium, et Turrecremata, 659 confirmaturque ex quadam versione Gallica, quæ hunc locum ita reddidit : *Quæ leurs mortifications soient aidées de ses prières.* Est tamen Nicolaus de Fractura, qui orationem hic prohibitionem interpretatur : « Oratione, inquit, id est benedictione, ut dicat abbas fratri abstinentiam suggerenti : « Faciatis in benedictione Dei. »

Et voluntate.] Non simpliciter permissionis vocabulo utitur, sed voluntatis; ut ei qui discretionis limites excedens, plus æquo corpus macerare velit, aut contra cui ex toto nihil facere animus sit, accedat abbatum voluntas, quæ et illum coerceat, et hunc ad majora impellat, uti docet Hildemarum, quanquam augere aliquid ad solitum pensum nolentem absolute ab abbate cogi non sudeat.

Cum autem aliquis aliquid offert, « debet considerare abbas si persona est discreta, si mobilis vel stabilis, constans et fixa; si potens est ad sustinendum ejus natura; si sanus vel ægrotativus, si fervens aut tepidus; et secundum ista, vel totum quod petit, vel partem, aut nihil omnino concedat, » inquit Bernardus Cassinensis.

Quia quod sine permissione patris spiritualis fit, presumptioni deputabitur, et vanæ gloriæ, non mercedi.]

C Recte hic Bernardus Cassinensis, Boherius, et Turrecremata observant, eum qui sine abbatum licentia boni aliquid aggreditur, tria ex S. Benedicto (Serm. de Abit. rerum) incurere damna : « Peccatum enim presumptionis incurrit, in laqueum vanæ gloriæ incidit, et mercedem de suis laboribus aut abstinentiis non acquirit. » Imo etiam factum sacrilegiumque committit, si Basilio magno creditum (Lib. IV, epist. 28). Recte ergo Goffridus abbas Vinodunensis Robertum monachum redarguit quod ex propria electione, sine ulla superioris permissione, tribus tantummodo in hebdomada diebus reficeret; et S. Basilius dixit (Serm. 2 de Institution. monach.) : « Ve a te perfecta obedientia subditorum ostenditur, non solum se a flagitiosis ex præposito consilio abstinendo, sed et res laudabiles nisi juxta illius sententiam faciendo; nam abstinentia et omnis corporis maceratio ad aliquid quidem utilis est, sed si quis propriam voluntatem sequens, præposito consilio, quod sibi placitum fuerit faciat, majus erit malum quod faciet quam bonum; qui enim potestatem resistit, Dei ordinationi resistit, et præmium obedientiæ continentia majus est. » Hinc etiam S. Theresia (Addit. ad ejus Vitam) cum aliquando sanctimonialem quandam magnis penitentia operibus sese macerantem vidisset, et cogitasset num et ipsa melius faceret, si postposito confessarii consilio majoribus se daret penitentia exercitiis, sibi a Domino responderi audivit : « Absit, o illa; errare non potes viam quam sequeris tenere; caute et secure in ea ambula; magnæ sunt illius religionis macerationes; verum plura æstimo tuam obedientiam. » Vide Haefken lib. X, tract. 8, disq. 6.

Ergo cum voluntate abbatum omnia agenda sunt.] Ita ut « præter abbatum mandatum nulla penitus voluntas vivat in nobis, » ut loquitur Cassianus (Lib. XII, c. 32). Hæc est enim secunda et unica monachum ad perfectionem tendentibus via; quam secuti sunt

quotquot aliquando **660** in cœnobiiis emiserunt: A cenda donec abbas præceperit. » *Vide S. Basilii Regulae etiam Regula S. Posthumio ab angelo tradita: Regulas breviores, interrog. 157, et S. Dorothæi Do-*
 « Si in via, inquit, calcaveris spinam, non est edu-
 cirin. 7.

CAPUT L.

De fratribus qui longe ab oratorio laborant, aut in via sunt.

Fratres qui omnino longe sunt * in labore, et non possunt occurrere hora competenti ad oratorium, et abbas hoc perpendit, quia ita est, agant ibidem opus Dei, ubi operantur, cum tremore divino, flecten-

tes genua. Similiter qui in itinere directi sunt, non eos prætereant horæ constitutæ: sed ut possunt, agant sibi ^b, et servituti pensum non negligant reddere.

* Oxon., Hadr., longe sunt, omisso in labore. Am., longe sunt ab oratorio. Al., longe sunt ab oratorio,

aut in via.

^b Al., agant ibi.

COMMENTARIUS.

Fratres qui omnino longe sunt in labore.] Id est, qui valde distantes ab oratorio et monasterio laborant.

Et non possunt occurrere hora competenti ad oratorium.] Scilicet ante gloriam primi psalmi, ut loquuntur Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, et Boherius.

Et abbas hoc perpendit.] Hæc perpensio notita est et licentia, vel auctoritate Regulæ, vel abbatis sermone fratri laboranti concessa: potest enim abbas ita dicere in generali: Frater qui tot passibus, vel stadiis, vel usque ad tales terminos distat ab oratorio, non teneatur ad tales horas ad oratorium venire, inquit iterum Bernardus Cassinensis et Boherius.

Agent ibidem opus Dei.] Antiquis monachis haud insolens fuit extra oratorium, etiam mediis in agris officia divina celebrare, ut patet tum ex hoc S. Benedicti testimonio, tum ex aliis SS. monachorum regulis. Maxime ex Regula S. Pachonii, art. 142; ex Regula S. Basilii a Rufino translata, c. 56; ex Regula SS. Pauli et Stephani, cap. 12; S. Ferreoli, cap. 14; S. Fructuosi, cap. 6; denique ex Regula Magistri, in qua decernitur ut, cum quinquaginta a monasterio passibus **661** laborant, ibidem opus Dei operentur. Nec certe mirum esse debet, quod in agris opus Dei persolverent, cum ibidem meridiano quoque somno corpus reficerent, uti supra notavimus.

Nostros tamen quod spectat, notandum eos non semper sub dio divinum exsolvisse officium; sed, ut decenter faciliusque illud explerent, oratoria sibi ubi operari solerent erexisse. Ita B. Benedicti Anianensis discipuli (*In Vita S. Ben. Anian.*, num. 58, *sec. 19 Bened.*) in montibus, in quibus fratres soliti erant alendarum ovium curam habentes habitare, sibi ad orandum exiguum oratorium construxerunt. Ita Leonas abbas Piccardiensis (*Chron. Piscar. lib. III, tom. V Spicil.*) a accepto fundo a regali curia, consursum oratorium domum in angulo ipsius civitatis circa portam quæ dicitur Marauca, ut fratres qui pro negotiis et eisdem rebus custodiendis et conservandis mitterentur, haberent ubi psallerent, et in officiorum obsequiis se frequentius et libentius ibidem occuparent.

Cum tremore divino.] Sive, ut habet Regula SS. Pauli et Stephani (Cap. 12): « Cum disciplina et timore Dei, consona voce, non prout unusquisque operis excusatione aut occupatione voluerit obtruncare. » Idque non singulatum, sed omnes insimul duos in chorus divisi ex constitutione Benedicti papæ XII, cujus hæc verba (Cap. 27): « Qui ad chorum vel ad ecclesiam accedere nequiverint, prædicationi, lectioni, studio, seu administrationibus, vel officiis suis, aut piis seu licitis operibus de licentia illius ad quem ea de re pertinuerit, occupati in alio loco congruo et honesto, debitum horæ juxta possibilitatem plures simul conveniant, et debite dicant divinum officium, et quotidianum pensum exsolvant debitæ servitutis. »

Atque ita etiam in itinere constituti observabant, ut patet ex Fausto in Vita S. Mauri num. 50 (Sec. 1 Ben.), ubi sanctus vir « matutinos hymnos cum aliis ejusdem habitus viris, » hoc est cum fratribus una cum eo in Gallias directis, celebrasse legitur, idque in basilica illius loci in quo diverterant.

Flectentes genua.] Ad preces scilicet et orationem, et hoc, ut aiunt Bernardus Cassinensis et Boherius, in diebus quibus genua fratres in conventu flectunt; ubi vides antiquum ad orationes divinalis cursus genuflectendi morem, a quo tamen abstinebant tam universi fideles quam monachi diebus dominicis et a Pascha ad Pentecostem, ut patet ex Tertulliano lib. de Corona milit., cap. 5; S. Ambrosio serm. 61, de Pentecoste; S. Hieronymo Dial. adversus Lucif., et in proœmio Epist. ad Ephesios; Cassiano lib. II, cap. 18, et Alexandro III in sua decretali lib. II Decretalium, cap. Quoniam. cujus institutionis rationem reddidit Rabanus Maurus lib. II de institut. clericorum, cap. 4.

Similiter qui in itinere directi sunt, non eos prætereant horæ constitutæ.] Hic locus multarum apud monachos, maxime Cluniacenses inter et Cistercienses querelarum seges fuit. Alii enim hanc vocem similiter ad præcedentia verba cum tremore divino flectentes genua referentes, ab itinerantibus horas canonicas **662** recitantibus genua flecti volebant; alii e contra ad subsequentia non eos prætereant horæ constitutæ, istud negabant; quorum sententia et si probabilior videatur ex sequentibus verbis sed ut possunt agant sibi; prior tamen confirmatur ex communi monasteriorum praxi, saltem quoad genuflectiones horarum initio ad tres orationes sicuti solitas: « Fratres in viam directi, inquit Lanfrancus (Statut. cap. 15), cum horam regularem dicunt, aut orationem faciunt, aut Deus, in adjutorium meum cum Gloria Patri dicunt; si dies talis est, sicut in monasterio genua flectunt; sed ante et retro nusquam faciunt, nec cum falluntur veniam petant, nisi sint in ecclesia. Diebus quibus super formas orant, dicturi aliquam horam, si equitant, de equis descendant, et inebona hora, et venia petita, a manibus chirobæ cas et a capitibus caputa auferant, et sic ascensus equis horam finiant. » Et Consuetudines mss. Farsensis et Romanæ Sancti Pauli monasteriorum: « Fratres in itinere directi, cum viderint horæ tempus, si aptus locus est sibi, ubi directi stant, vel perambulant; flectant genua descendentes de equis. Si faciunt in cœnobiiis genua super formas, et ipsi faciunt ubi degunt. Peracta oratione, signum S. crucis imprimant in frontibus suis, et non gyent; sed tantum petunt veniam et incipient horam ascendentes in equos, pergentes, et horam decantantes, wantos tollant de manibus suis usque dum finiant divinum officium. » Udalricus loquens de decanis villarum provisoriis (Lib. III, c. 5): « In via postius, si est privata dies, et hujusmodi in qua ad singulos horas cura est petenda, ipsæ quoque

quando quamlibet horam cantaverit, descendit ad terram, abstrahit capellum de capite, de manibus chirothecas, veniam petit, orationem dominicam dicit; unde se levans, signo crucis facto, iterum veniam petit, et hora imposita tenet viam. Idem docet Petrus Venerabilis ad Bernardum sic scribens (*Lib. 1, epist. 28*): « De genuflexionibus regularium horarum quidquid regula jubet omnimodis custodimus, et antequam horam decantare incipiamus, ubicunque simus, cum tremore divino genua flectimus. Prohibet hoc aliquando nimius imber, condensa nix, lutulenta tellus; et tunc loco metaneæ psalmum *Miserere mei, Deus*, decantamus; et tali commutatione præceptum, quod implere non possumus, compensamus. » Denique liber Usuum Cisterciensium de dirigendis in via loquens (*Cap. 88*): « Dicturus horas per diem, si dies prosternendi fuerit, in terram orationi incumbat: dicens *Gloria Patri* rursus flectat genua silentiam tenens, quousque locatus coeptam prosequatur horam: tam die quam nocte dum non equitat, stans horas, si non multum gravatur, dicat. » Unde etiam qui ab hujusmodi genuflexionibus abstinebant, non tanquam a re licita et non præcepta abstinebant; sed ex dispensatione id faciebant, metaneæ seu genuflexionis loco psalmum *Miserere mei, Deus*, recitantes, ut patet ex supra citato Petri Venerabilis loco: hinc et Boherius in primo comment. Bernardum Cassinensem exscribens, « propter hoc verbum, inquit (scilicet *similiter*), dicunt quidam quod etiam equitantes debent descendere ad singulas horas, et flectere genua, 663 quod usque hodie Cistercienses faciunt in itinere constituti. Attamen nostri temporis abbates et fratres non faciunt: fatentur tamen quod loco genuflexionis dicunt singulis horis psalmum *Miserere mei, Deus*; nam propter longitudinem vestimentorum, quæ talaria debent esse, et ponderositatem ipsorum, ac pluvias frequentes, viasque lutas, durum æstimant fieri similiter in via sicut in agro laborando. » Sed et his omnibus antiquior Hildemarus ad hunc sensum inclinatur: « Quamvis, inquit, sensum proprium S. Benedicti proprie nesciamus, tamen melius est, ut si possunt, qui equitant in terram descendant, et officium suum flectentes genua faciant. » Magister etiam in Regula (*Cap. 56*) præscribit, ut versantes in itinere fratres a via modice deflectant, flectentes genua, et post orationem impositam ambulando prorumpant in psalmum; quo expleto, *stent modicum, et inclinato capite modice orant*: et post orationem viam prosequantur cum psalmo; quo expleto, *iterato stantes orant*. Post incedendo psalmum similiter decantant; quo expleto, *iterato curvati orant*. Denique in Regula monastica communi S. Fructuosi hæc lego (*Cap. 10*): « Ubi eis properandi fuerit necessitas, et horarum cognoverint metas, continuo humo prostrati, indulgentiam a Domino suppliciter petunt, etc. »

Quod vero S. Benedictus ait, non eos prætereant horæ constitutæ, sic interpretantur commentatores, « ut hora tertia tertiam dicant, sicut sexta sextam, et sic in horis singulis proprias horas dicant. » Ita

A Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, et Boherius: addit tamen Hildemarus: « Si possunt; nam si necessitas cogit, faciant ut possunt. » Atque hæc fuit veterum monachorum praxis: « Serva etiam horas orationum, inquit sanctus Antonius (*In Regul. num. 4*), nec prætermittas ullam earum, ne rationem pro ea reddas. » Et Regula Orientalis (*Cap. 12*): « Ad collectam, et ad psallendum nullus occasiones inveniat quibus se dicat occupatum, quasi ire non possit: et si in monasterio, vel in agro, aut in itinere, aut in quolibet ministerio fuerit, orandi atque psallendi tempus non prætermittat. » Quæ verba desumpta sunt ex Regula sancti Pachomii, art. 81. Atque ita abbas Sosimas, teste Sophronio (*In Vita S. Mar. Ægypt., cap. 7, lib. 1 de Vit. Pat.*), « viginti diebus exigens iter, cum sextæ horæ tempus advenisset, stetit modicam ab itinere, et conversus ad orientem agebat solitam orationem; consueverat enim constituto diei tempore figere itineris cursum, et stans psallere, et genu flexo orare. » Ita S. Maurus ad Gallias missus (*In Vita S. Mauri, sæc. 1 Bened.*) in itinere nocturnum nocte peragebat officium, testante Fausto itineris socio, quia « ea nocte celebrantibus nobis nocturnale officium, advennerunt illuc duo nihilominus ex fratribus nostris. » Ita S. Bertulfus (*Sæc. 11 Ben.*) Roma Bobium rediens, cum jam atria nox irruisset, Jonam itineris socum accersivit, ac de nocturnis vigiliis sciscitavit, ut scribit idem Jonas in ejus Vita, n. 8. Ita S. Fructuosus postea Bracarenensis episcopus (*In ejus Vita, num. 13, sæc. 11 Bened., Bolland., 1 Martii*), constitutus in itinere officium sacrum cum suis fratribus in navi celebrasse dicitur. Ita denique Germanus monachus in hospitio « pro suo more, postquam acquievisset aliquantum, interpesta hora consurgens, 664 psalmodia nocturna perfunctus est, » uti legitur in Vita S. Eudociæ, n. 3.

Sed ut possunt agant sibi.] Quod ait ut possunt, Bernardus Cassinensis intelligit « quod hoc in loco non possunt facere æque prolixas orationes, nec officium tractim, et morose; sed ut possunt, supple ad minus verba integra, numerum psalmodiarum, numerum lectionum. » Quod vero agant sibi, « id est apud se, secreto, sine cantu; sibi solum, si sint soli: sibi vicissim dicendo versus psalmodiarum et horarum, si sint duo vel plures. » Nonnulli codices legunt agant sibi, hoc est in itinere, quam lectionem probat Bernardus.

Et servitui is pensum non negligant reddere.] Ideoque « debent a bibliotheca habere librum in quo sit officium ordinatum, » inquit Bernardus Cassinensis; idque juxta Gregorii papæ IX constitutionem pro Benedictinis, præscribentem ut « ipsi dicant horas in via, et de libris provideatur eisdem: » cui concinit Benedictus XII in sua item pro monachis Benedictinis constitutione, in qua sic lego (*Cap. 24*): « Nullus monachus pernoctaturus extra ecclesiam, monasterium, et alium locum suum, permittatur abire sine cuculla regulari clausa, nec non breviario, in quo servitutis pensum possit exsolvere Creatori. »

CAPUT LI.

De fratribus qui non satis longe a proficiscuntur.

Frater qui pro quovis responso dirigitur, et ea die speratur reverti ad monasterium, non præsumat foris manducare, etiamsi a quovis rogetur

nisi forte ei ab abbate suo præcipiatur. Quod si aliter fecerit, excommunicetur.

^a Conc., satis longe, Al., non longe.

^b Conc., sperantur; recentiores, sperant. Dunst., se sperant.

^c Al., omnino a quovis.

^d Lyr. et Ebrul. addunt vel priore.

COMMENTARIUS.

Frater qui pro quovis responso dirigitur.] Responsum, ut probat Menardus ex lib. II Dial. S. Greg. papæ, c. 42, et epist. 47, lib. II, est negotium quod quis tractat foris; unde responsales dicti sunt qui ad negotia tractanda mittebantur.

Et ea die sperat reverti ad monasterium, non **665** *presumat foris manducare.*] Juxta priscorum monachorum disciplinam, quæ fratres extra cœnobium edere non ferebat. « Nequaquam in sæculari domicilio sumere consueverant monachi, » inquit vetus scriptor Vitæ S. Pachonii, n. 42. Et Regula incerti auctoris: « Nemo extra monasterium sine præcepto manducet, neque bibat; non enim hoc ad disciplinam pertinet monasterii; » quæ pene iisdem verbis exstant in Regula Tarnatensi, cap. 9, laudatque hanc in rem duorum adolescentulorum religionem Cassianus (*Lib. V, cap. 40*), quos etiam ficus deferentes fames in cremo consumpsit. Atque eo referri potest quod S. Cuthbertus cum duobus sociis ad terram Pictorum profectus, « nec cibaria secum detulere, tanquam citius reversuri, » ut scribit Beda Venerabilis (*In Vita S. Cuthb., cap. 11, sæc. II Benedict.*).

Dura forte videbitur talis institutio, iis præsertim qui summo mane exeuntes, ad malam diem duntaxat revertuntur. At certe dura Petro Damiani visa non fuit, qui eam etiam aggravavit, cum de institutis suæ congregationis agens, sic locutus est (*Opusc. 15, cap. 11*): « Regularè est monasteriis ut in qui in via diriguntur foris non comedant, si eo die sperant reverti, cui videlicet observantiæ illud etiam apud nos additur, ut sive ipso, sive alio die fuerit quis egressus, exceptis præcipuis festivitibus, jejuniis semper ad eremum revertatur; sin alias, penitentia non deerit. » Idem habet (*Opusc. 14*) loquens de ordine eremitarum Fontis Avellani. Et sane consideranti quam periculosum sit monachis una cum sæcularibus manducare eorumque conviviis interesse, quam necessarium ut stimulante fame citius ad monasterium revertantur, æquum omnino videbitur S. Patris decretum: unde Gregorius IX in sua pro Benedictinis constitutione: « Nullus abbas, inquit, vel monachus prope monasterium suum, vel cellam monasterii sui ad leucam unam in domo sæculari comedat vel pernoctet. »

Etiam si a quovis rogentur.] Etiam ab episcopo, abbate, magnate, seu quovis nobili, quibus, ut ait Bernardus Cassinensis, « frater licentiam non habens debet respondere sibi comedere non licere. »

Nisi forte ab abbate suo eis præcipiatur.] Quia, ut monent commentatores, cum summa semper discretionè agere debeat, atque habita ratione personæ quæ dirigitur, illius ad quam dirigitur, laboris itineris, proficiscenti fratri comedendi licentiam dare debet, si forte ab episcopo aut principe invitetur, vel si ad seram duntaxat reverti debeat. Aliter quia pejor foret frater hujusmodi in viam directi conditionis, quam excommunicati, qui in monasterio citius relicerent. *Videsis Regulam Magistri cap. 59, 60, 61, et 62.*

Quod si aliter fecerint, excommunicentur.] Istud decretum anno 1198 renovavit Petrus abbas Silvæ Majoris his verbis (*Statut. mss. Petri Silvæ Majoris abb.*): « Præcipimus et mandamus in virtute sanctæ obedientiæ, et sub pœna excommunicationis, ne aliquis monachus nostri ordinis comedat, bibat, vel jaceat in villa Silvæ Majoris, vel aliis villis ubi habemus prioratus. » An vero de majori aut minori excommunicatione Regula intelligenda sit, S. Pater non satis exprimit; sed delicti habita ratione in abbatis **666** arbitrio reliquere videtur: licet Nicolaus de Fractura S. Benedictum interpretetur de excommunicatione qua a mensa simul et oratorio separatur. In Regula tertia SS. Patrum legitur (*Cap. 9*): « Si quis vero extra conscientiam abbatis vel præpositi, qualemcumque locum egressus, gulæ vel ebrietati se sociaverit, aut si in proximo transmissus, pro sua levitate et gula, non statim expedita necessitate ad cellam redierit; cum in id facinus detectus fuerit, ut canones docent, aut triginta diebus a communione separatur, aut virgis cæsus emendetur. » Longè mitius egit ipse S. P. Benedictus cum duobus fratribus qui missi ad quoddam responsum, cum tardiori hora remorari fuissent compulsi, apud religiosam feminam sumpserunt cibum; nam delictum confitentibus *protinus culpam pepercit* (*S. Greg. lib. II Dial., c. 12*). Ex quo patet excommunicationem qua de hoc capite, non præceptam esse, sed conuinctoriam.

CAPUT LII.

De oratorio monasterii.

Oratorium ^a hoc sit quod dicitur, nec ibi quidquam aliud geratur aut ^b condatur. Expleto opere Dei, omnes cum summo silentio exeant, et agatur ^c reverentia Deo: ut frater qui forte sibi peculiariter vult orare, ut non impediatur alterius improbitate. ^d Sed si alter vult sibi forte secretius orare, simpli-

^a Hild. addit *monasterii.*

^b Conc., *contendatur.* Gratian., Burch., Ivo., ex quibus hunc locum restituendum censet Menardus, addunt *quam quod divinis ministeriis conveniat.*

^c Al., *habeatur.*

ter intret et oret; non in clamosa voce, sed in lacrymis, et intentione cordis. Ergo qui simile opus non facit, non permittatur expleto ^e opere Dei remorari ^f in oratorio, sicut dictum est, ne alius impedimentum patiat.

^d Hild. deest, *Sed si alter vult sibi forte secretius orare; quidam legunt sed et si, etc.*

^e Conc. Comp., *explicito.*

^f Oxon. deest in oratorio. Narb., *ibi.*

COMMENTARIUS.

Oratorium hoc sit quod dicitur.] De oratorio ipso ejusque nomine pluribus agunt Menardus in hunc locum et Hæftenus lib. VII, tract. 1, disq. 1, quos lector consulere potest.

Nec ibi quidquam aliud geratur aut condatur.] Hunc locum respexisse videtur citatum ab Ivone concilium Turonense **667** cap. 3, cum dixit (*Ivon. part. III, cap. 75*): « Si enim domus Dei domus orationis vocatur, hoc debet esse quod dicitur, nec ibi debet

aliud geri aut recondi. » Simili prorsus modo loquitur S. Augustinus in Regula, cap. 4, et Regula Tarnatensis, c. 15.

Quæ autem in oratorio fieri permittantur aut prohibeantur, fusius referre supersedeo, cum ad id sufficiat abunde Hæfteni lib. VII, tract. 1, disq. 2 et 3. Unum hic observabo ex mente commentatorum Hildemari, Bernardi Cassinensis, et Boheri, S. Patrem Benedictum hoc loco respexisse ad canones ecclesiasticos

prohibentes in ecclesia fieri convivia : « Honestatem docet B. Benedictus, inquit Hildemarum, sequens auctoritatem canonicam : præcipiunt enim canonice in concilio Laodicensi, cap. 24, cujus titulus iste: *In ecclesiis prandia fieri non debeant.*] Et tamen diu post Laodicenum concilium hæc in ecclesiis edendi consuetudo perseveravit, etiam apud monachos. Vide Hist. monast. Orientis Gallicæ scriptam, l. II, cap. 2, n. 9.

Expleto opere Dei, omnes cum summo silentio exeant.] Hæc enim fuit priscorum monachorum religio, ut summo semper in oratorio silentium custodirent, maxime divinas laudes celebrantes : « Si acciderit ut psallendi tempore vel orandi, aut in medio lectionis aliquis loquatur, aut rideat, inquit Regula sancti Pachonii (Art. 4), solvet cingulum, et, inclinata cervice, manibus ad inferiora depressis, stabit ante altare, et a principe monasterii increpabitur. » Et infra (Art. 68) : « Qui una oratione tardius venerit, vel qui mussitaverit, aut locutus fuerit ad alterum, vel qui riserit, in reliquis orationibus constituto ordine agat penitentiam. » Regula sanctorum Pauli et Stephani (Cap. 9) : « Nulli liceat tempore quo opus Dei canitur qualibet occasione sermonem contra alium fratrem proferre, nisi seniori tantum. » Regula S. Cæsarii ad monachos (Cap. 8) : « Dum psallitur, nullus loqui præsumat. » Regula S. Aureliani ad monachos (Cap. 29) : « Dum psallitur, ... nec operari, nec loqui præsumant. » Regula Tarnantensis (Cap. 6) : « Qui aliis orantibus vel psallentibus fabulari præsumpserit, non solum fraternitati, sed etiam Divinitati reum se esse non dubitet. » Regula S. Isidori (Cap. 7) : « Quando celebrantur psalmodum spiritualia sacramenta, refugiat monachus risus vel fabulas. » Hinc S. Joannes Climacus (Grad. 4) de monachis Alexandrinis disserens : « Cumque frequenter, ait, precibus eorum interessemus, animadvertit sanctus illorum præses quosdam inter se sermocinari; quos ille per totam hebdomadam ante fores templi statui jussit, et ab omnibus tum ingredientibus tum egredientibus veniam petere. » Et quod nostros spectat, in antiquis S. Benedicti Anianensis Consuetudinibus (Tom. IV Analect.) præscriptum lego « in oratorio summo silentium, summam psallendi reverentiam, ... in sacrum magnum silentium et nitidissimam administrationem : » Et infra : « Vidimus etiam aliud observabile, si quis ad perfectionem taciturnitatis venire desideret; quod nullus fratrum in quolibet loco loqui aliquid præsumebat, præter duo ad hoc deputata. In ecclesia nullus præter divinum officium, et verba 668 orationis loquebatur. Si alicui cuilibet loqui necessitas erat, tacto vestimento abbas, vel cujuslibet fratris, annuit ad illa loca; expositisque paucissimis verbis vel rationabilibus, statim abscesserunt timentes ne propter necessaria verba in nociva et inutilia inciderent. »

Et agatur reverentia Deo.] Vel salutando altare,

A juxta Hildemarum et Boherium, vel per summum silentium, secundum Bernardum Cassinensem.

Sed si alter vult sibi secretius forte orare, simpliciter intret et oret.] Ubi « quod ait simpliciter, inquit Bernardus Cassinensis, est ac si diceret : plane, non sonore, non cum magno strepitu pedum, non altius tussiendo, vel excreando; sed modeste, plane, silenter. » Verum cum præter quietis refectionisque tempora, labore manuum, lectione, divinisque officiis semper occupatos monachos tenet S. P. Benedictus, qua ratione volentes orare oratorium ingredi poterunt? Respondet Hildemarum eos quibus compunctionis contemplationisque a Domino gratia concessa est, lacrymis haud esse fraudandos; relictoque labore, aut libro, oratorium intrare licite posse, quamvis paucorum sit ista virtus. Adderem ego : cum abbatis benedictione.

Non in clamosa voce.] Quia, ut dicit apud Cassianum abbas Isaac (Collat. 9. cap. 35), « cum summo orandum est silentio, non solum ne fratres astantes nostris susurris vel clamoribus avocemus, et orantium sensibus obstrepamus; sed et ipsos quoque inimicos nostros, qui orantibus nobis maxime insidiantur, lateat nostræ petitionis intentio. »

Sed in lacrymis et intentione cordis.] Vide quæ supra diximus ad cap. 20.

Ergo qui simile opus non facit, non permittatur expleto opere Dei remorari in oratorio.] Id summa cum religione observabant majores nostri, finito quolibet cursu operis Dei sæculares ejicientes, ut pluribus exemplis et factis demonstrari posset. Sed unus in hanc rem sufficere Udalicus de officio sacristæ loquens in hunc modum (Lib. III, cap. 42) : « Claudit quoque vel aperit ecclesie fores variis modis per diversa tempora. Nam cum ad nocturnos tam in hieme quam in æstate semper aperiat, in hieme tamen post officium, quod in nocte cantatur, semper eas claudit, atque ita permanent usque dum scilla sonetur; ad tertiam; finitaque missa matutinali claudit, clausæque permanent usque dum scilla pulsatur ad sextam. Tunc aperiuntur, et missa finita, usque ad vesperos clauduntur. Post vesperos vero regulares clauduntur, ita usque ad nocturnos permanent. In æstate autem cum statim post matutinas regulares clauduntur, ad primam aperiuntur, et usque dum missa matutinalis finitur patent; quæ tunc clausa ad missam aperiuntur, post quam usque ad vesperos obscurantur; quibus finitis, usque ad nocturnos omnino clauduntur. In Quadragesima privatis diebus post missam matutinalem clauduntur, et post sextam mox ut scilla sonaverit reserantur, nec clauduntur 669 usque dum vesperi finiantur. In vero lectionibus tam in hieme quam in æstate ad scillam quæ post capitulum sonatur, aperiuntur. » Atque hanc consuetudinem respicit quod in lib. Mir. S. Gualteri abbatis Pontisarenensis legitur : « Die altera, quæ Dominica habebatur, sacrista universos post missam exire cogente, » etc.

CAPUT LIII.

De hospitibus suscipiendis.

Omnes supervenientes hospites, tanquam Christus D suscipiantur : quia ipse dicturus est : *Hospes fui, et suscepistis me* (Matth. xxiii). Et omnibus congruus honor exhibeatur, maxime domesticis fidei et peregrinis. Ut ergo nuntiatus fuerit hospes, occurratur ei a priore vel a fratribus, cum omni officio charitatis; et primitus orent pariter : et sic sibi socientur in

pace. Quod pacis osculum non prius offeratur, nisi oratione præmissa, propter illusiones diabolicas. In ipsa autem salutatione omnis exhibeatur humilitas. Omnibus venientibus sive discedentibus hospitibus, inclinatio capite, vel prostrato omni corpore in terra ^b, Christus in eis adoretur, qui et suscipitur.

Suscipi autem hospites ducuntur ad orationem :

^a Flor., ipsa, omisso in.

^b Oxon., Conc., deest in terra. AL., in terram.

et postea sedeat cum eis prior, aut cui ^a iusserit **A**quam desunt monasterio, non inquietent ^e fratres. In quam coquinam ^f ad annum ingrediantur duo fratres, qui ipsum officium bene impleant; quibus, ^g indigent, solatia administrentur, ut absque murmuratione serviant ^h; et iterum quando occupationem minorem habent, exeant, ubi eis imperatur ⁱ, in opera ^j. Et non solum in ipsis, sed et in omnibus ^k officii monasterii ista sit consideratio, ut quando indigent, solatia accommodentur eis; et iterum quando vacant, obediant imperatis.

Aquam in manibus abbas hospitibus det; peles hospitibus omnibus ^c tam abbas quam cuncta congregatio lavet. Quibus lotis, hunc versum dicant: *Suscipimus, Deus, misericordiam tuam, in medio templi tui (Psal. XLVII)*. Pauperum et peregrinorum maxime susceptioni cura ^d sollicitè exhibeatur: quia in ipsis magis Christus suscipitur. Nam divitum terror ipse sibi exigit honorem.

Coquina abbatis et hospitum super se sit, ut incensis heris **670** supervenientes hospites, qui nun-

^a Oxon., quem.

^b Al., Consuetudinem.

^c Conc. deest omnibus.

^d Cassin., Hild., Dion., Al dr., Hadr., Boher., susceptionum cura. Narb., Haet., susceptionis cura.

^e Narb., Cassi., Flor., non inquietentur.

^f Oxon., Flor., in qua coquina.

^g Oxon., sint.

quam desunt monasterio, non inquietent ^e fratres. In quam coquinam ^f ad annum ingrediantur duo fratres, qui ipsum officium bene impleant; quibus, ^g indigent, solatia administrentur, ut absque murmuratione serviant ^h; et iterum quando occupationem minorem habent, exeant, ubi eis imperatur ⁱ, in opera ^j. Et non solum in ipsis, sed et in omnibus ^k officii monasterii ista sit consideratio, ut quando indigent, solatia accommodentur eis; et iterum quando vacant, obediant imperatis.

Item et cellam hospitum habeat assignatam frater, cujus animam timor Dei possidet: ubi sint lecti strati ^l sufficienter, et domus Dei a sapientibus sapienter ^m administretur. Hospitibus autem, cui nos ⁿ precipitur, nullatenus societur neque colloquatur; **B** sed si obliaverit aut viderit, salutatis humiliter, ut dictum est ^o, et petita benedictione, vertranseat, dicens non licere sibi colloqui cum hospite.

^h Narb., quod imperatur. Al., ubi eis imperatum fuerit. Al., uti eis imperatur.

ⁱ Al., in opere.

^j Al., ipsis, sed et omnibus, bis omisso in.

^k Al., lecti sternia.

^l Flor., Cassin., et sapienter.

^m Sabin., edificetur.

ⁿ Al., ut diximus.

COMMENTARIUS.

Ab oratorio transitur ad hospitium; tanta est enim utriusque loci affinitas, ut ab invicem separari non debeant: utrobique Christus adoratur, utrobique suscipitur; in oratorio quidem ad altare, in hospicio autem in hospite et peregrino. Neque vero necesse arbitror pluribus hic hospitalitatis virtutem commendare, quam tot ac tantis SS. Patres celebrarunt encomiis. Hanc abunde laudat Petrus Blesensis in epist. 29, quem si lubet consule: nobis interim sufficiat exemplum patris charum, præceptum apostolorum, Christi Domini promissum, quo cælestis se suscipientibus in hospite regnum spondit, ut merito Gregorius IX in constitutione pro Benedictinis monachis decreverit, ^a ut in quolibet monasterio vel prioratu, abbas vel prior, aut ipsis cessantibus visitatores qui pro tempore fuerint, secundum possibilitatem locorum, hospitalitatem ordinem ad eleemosynas faciendas, certo hospicio ad recipiendos pauperes, et alios hospites, et ministro idoneo qui eis deserviat deputato. Et si alicui personæ religiosæ hospitium denegatum fuerit, qui hospicio deputatus fuerit, tribus diebus jejundet in pane et aqua. ^b

671 Omnes supervenientes hospite, tanquam Christus suscipiantur. (Omnes supervenientes hospites; ^c quia, inquit Bernardus Casinensis, ignoratur in quo magis Christus suscipiatur; nonnunquam enim suscipitur pauper et egenus, qui prima facie creditur abundans et locupletatus; nonnunquam etiam susceptus cum humilitate edificatur suscipientium charitate, et induens animi lepitatem, et mentis privator feritate, et per consequens Christi efficitur habitaculum; et sic in eo contingit suscipi Christum. Nullus ergo prætermittendus, nullus repellendus, nullus excludendus, omnis superveniens suscipiendus. ^d Idem habet Petrus Boherius. Et tamen Hildemarum hunc locum exponens, ^e quod dixit omnes, inquit, videtur arduum et pene difficile, eo quod multi sunt hospites qui ad monasterium veniunt. Sed isto modo potest intelligi: sive ideo dixit omnes hospites, quia tunc pauci veniebant, sicut Cassianus dicit in collatione, et in Vita Patrum

legitur, tanquam dicat S. Benedictus nunquam deesse monasterio hospites. Potest etiam unus vel duo intelligi venisse, nam tanti tunc forte non erant sicut nunc; et secundum hunc sensum intelligebat Teodulfus. Per Deum, si nunc adesset S. Benedictus, claudere illis osium fecisset. Sive altero modo intelligitur omnes, subaudi quos potest monasterium suscipere, tanquam Christus suscipiantur, quia Regula nihil impossibile dicit. Sive solvitur hæc ratio in intentione, de qua intentione omnes debent ita recipi ut hospites sicut Christus, quanquam non possit omnibus serviri sicut Christo, sed paucis. ^f

Quamvis autem omnes quos potest monasterium hospites sine discrimine debeat suscipere, nonnullis tamen denegandam esse hospitalitatem, et recta ratio docet, et antiqua monet institutio. Hos inter accensere debemus primum hæreticos, quibus majores nostri sua claustra clauderant: ^g Nobis in monasterio hospitalitas cordi est, inquit S. Hieronymus (*Apolo. advers. Rufin.*), omnesque ad nos venientes læta humanitatis fronte suscipimus: veremur enim ne Maria cum Joseph locum non inveniat in diversorio, ne nobis Jesus dicat exclusus: *Hospes eram, et non suscepistis me*. Solos hæreticos non suscipimus. ^h Et S. Basilius (*Regul. brev., interr. 124*): ⁱ De cibo capiendū cum hæreticis habemus præceptum Apostoli in quibus hoc fugere conveniat, etc. ^j

Secundo. Eadem lege excludendi sunt ab hospitio homines malitiosi, ad omnia crimina parati; id quod enixe postularunt in supplicio ad Carolum Magnum libello monachi Fuldenses his verbis (*Cap. 17*): ^k Malitiosæ et furiosæ mentis homines, et ad cuncta flagitia perpetranda promptissimi, non colligantur intra monasterium, sicut factum est de illo homicida clerico qui monachum interfecit, qui contra omnium fratrum voluntatem et consensum locatus est in monasterio. ^l Atamen, ut cum S. Augustino loquar (*Epist. 38*): ^m In recipendis hospitibus ignotis solemus dicere multo esse melius malum hominem perpetui, quam forsitan

per ignorantiam excludi bonum, dum cavetur ne recipiatur malus. »

Tertio. Sub hac etiam lege contineri debent et feminæ, quibus **672** non modo monasterii semper, sed ipsius etiam oratorii aditus est aliquando denegatus, ut supra demonstravimus ad caput 4 : « Ne appropriare sinas ad te mulierem, inquit S. Antonius in Regula (Num. 7), nec permittas ingredi domicilium tuum; ira enim graditur post illam. » Et S. Ephrem (Tom. II in Doct. varia.) : « Non decet monachum ullam habere cum femina societatem : ad eam vero quæ virginitatem profitetur, prorsus ne accesseris, siquidem illus in te carnalis sensus viget; nam monachum inter epulas cum feminis versari, idem est ac te in ignem projicere : qui autem earum fugit consuetudinem, fugiat tanquam damæ ex retibus, et velut avis ex laqueo. » Iluc spectat quod Godehardus abbas Tegernsensis ad quamdam abbatissam scribit (Tom. IV Analect.) : « Ista soror nostra venit ad nos ante Natale Domini multiplicis necessitatis suæ miseriam nobis conquesta; quam libentissime nobiscum commorari permittemus, et in quantum sufficeremus ministrare illi necessaria juberemus, si qualitas sexus aliquot permitteret monasterio fratrum feminas cohabitare : quia, ut a sanctis viris comprobatur, stipulæ, paleæ, ignisque nunquam sibi pacificantur, nisi alter alterius damno citius consummentur. » Cisterciensium hac in re religionem experta est quædam mulier devotionis causa ad sepulcrum S. Roberti profecta (Bolland., 29 Aprilis); nam « inclinata jam die venit ad monasterium Quincel, hospitium mendicans a monachis; sed, quia illorum traditio inter fines suos sexum muliebrem non admittit, compulsa est misera mulier inde recedens in nemore pernoscere, » ut scribit auctor Vitæ S. Roberti abbatis Moissismensis num. 17. Idem postea confirmavit Gregorius IX in bulla ad Cistercienses, in qua hæc lego : « Auctoritate præsentium inhibemus ne quis in domibus vestris uti carnibus, seu mulier aliqua eas intrare præsumat contra ordinis statuta. »

Non desuere tamen qui humanitatem hospitalitatis extra monasterii claustrum feminino sexui exhiberent; imprimis Pachomiani, in quorum Regula hæc habentur (Art. 29) : « Si sæculares homines, aut debiles, aut vasa infirmiora, id est mulerculæ, venerint ad ostium; suscipiens singulos in diversis locis juxta ordinem præpositi et sexus sui; præcipue feminas majori honore et diligentia curabunt, cum omni timore Dei, et locum separatam ab omni viro- rum vicinia eis tribuent, ut nulla sit occasio blasphemandi. Quod si ad vespas venerint, adjicere eas nefas est; sed accipient, ut diximus, separatim locum, et clausum cum omni disciplina atque cautela, ut grex fratrum libere suo officio serviat, et nulli detur offendiculum detrahendi. » Idem præstabant et Cluniacenses, ut testatur Petrus Venerabilis ad S. Bernardum scribens (Lib. 1, epist. 28), et Farsenses ex mss. Consuetudinibus ejusdem monasterii. Ipsi etiam Cistercienses, etsi feminas ad hospitandum haud reciperent, foris nihilominus eis victum præbebant ex lib. Usuum Cisterciensium cap. 120.

Quarto. « Quod S. Benedictus ait *supervenientes, videtur excludere contiguos vel proximos habitatores, qui potius domestici seu concives, quam hospites appellari possunt, » ut cum Bernardo Cassinensi loquitur **673** Boherius. Addit tamen : « Sed et contra illos indifferenter admittendos, vel totaliter excludendos discretio debet haberi. Pauperem tamen sive remotum, sive propinquum admittendum hortor. »*

Fuerunt etiam qui hospitalitatem tanquam monasticæ quieti et solitudini contrariam a monachorum cœnobis omnino arcendam esse existimarent. Hac ratione S. Augustinus in Hipponensi monachorum cæterio, in quo presbyter vixit, hospites recipi nolbat. In statutis quoque Guignonis Carthusiæ prioris lego (Cap. 19) : « Ipsorum hospitum personas tantum, non etiam equituras procuramus. »

Tanquam Christus suscipiantur, quia ipse d'cturus est : Hospes fui, et suscepistis me.] Ex hoc maxime capite hospitalitatem commendant SS. Patres, atque in primis S. Augustinus (Serm. 136) : « Discite, inquit, hospites suscipere, ubi agnoscitur Christus : an nescitis quia si quem Christianum suscepistis, ipsum suscipistis? Nonne ipse dixit : *hospes fui, et suscepistis me?* et quando ei dicitur, *Domine, quando te vidimus hospitem?* respondet : *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Cum ergo Christianus Christianum suscipit, serviunt membra membris, et gaudet caput, et sibi imputat datum quod membro ejus fuerit erogatum. Hic ergo pascatur Christus esuriens, accipiat potum sitiens, vestiatur nudus, suscipiatur peregrinus, visitetur ægrotus. » Et revera qui in hospite se suscipi asserit, in se ipso aliquando excipi voluit, ut de quodam ignoto testatur S. Gregorius his verbis (Homil. 23 in Evang.) : « Quidam paterfamilias cum tota domo sua magno hospitalitatis studio serviebat, cumque quotidie ad mensam suam peregrinos susciperet, quodam die peregrinus quidam inter alios advenit, ad mensam ductus; dumque paterfamilias ex humilitatis consuetudine aquam vellet in ejus manibus fundere, conversus urceum accepit; sed repente eum in cujus manibus aquam fundere voluerat non invenit. Cumque hoc factum secum ipse miraretur, eadem ei nocte Dominus per visionem dixit : *Cæteris diebus me in membris meis, hesterno autem die me in meipso suscepisti.* » At quod S. pontifex de alio quodam quasi ignoto, hoc ipsum de illo narrat Joannes Diaconus l. II Vitæ S. Greg., c. 22 (Sæc. II Ben.), et sequenti capite refert quoque alia vice susceptum ab eo fuisse angelum. Simile aliquid de S. Agilo abbate Resbacensi in ejus Vita, c. 20, et de S. Cuthberto, apud Bedam, in ejus item Vita, cap. 7, legitur.

Et omnibus congruus honor exhibeatur.] Quem in locum Bernardus Cassinensis et Boherius : « Aliter enim, inquit, debet honorari episcopus et abbas, et aliter clericus vel monachus; aliter prælatus, aliter subditus; aliter magnæ religionis fama adveniens frater, aliter sarabaita vel gyrovagus; aliter nobiles et potentes, aliter ignobiles et pauperes; et ideo dicit *congruus*, ut secundum qualitatem susceptæ personæ sit et condescendentis in honoris exhibitione, in ciborum præparatione, in occasione, in associatione: una enim debet esse ad omnes charitas secundum interiorum hominem; **674** sed debet esse diversitas in exterioris honoris exhibitione. Pauperi enim sufficit panis grossus, olus et faba; diviti vero vix sufficit porcus, vel caro bovina, aut alilia delicata : pauper ubique jacet; diviti vero lectus pretiosus vix placet. » Et Smaragdus : « Quamvis una charitas omnes amplectatur interius, aliter pauperibus, aliter vero exterius congruit ministrare potentibus : neque enim æqualis omnibus paranda est sessio, neque omnium æqualis ciborum conventio præparatio; sed unicuique necesse est cum charitatis discretionem congruus locus, congruus cibus, congruus lectus, congruus omnibus exhibeatur et honor. » Quibus ex verbis patet solutio

ad eam difficultatem, quam ex cura et sollicitudine, quam pauperibus et peregrinis impensis exhiberi præcipit S. legislator, hic movet et solvit Hildemarus : nam « hæc sententia, inquit, in qua dicit omnibus congruus honor exhibeatur, attinet ad exteriorum hominem : illa autem sententia qua dicit pauperum et peregrinorum, attinet ad interiorum hominem. Id est, ac si diceret in præparatione servitii unusquisque hospes juxta suam mensuram recipiendus est tamen in mente debet præferri pauper diviti. »

Maxime domesticis fidei et peregrinis.] Quem locum ita explicat Smaragdus : « Domesticus dicitur amicus, familiaris, vel sodalis, quos duobus modis intelligere debemus : sive omnes generaliter Christianos, unam nobiscum fidem, unum habentes baptismum; sive specialiter monachos, qui nobiscum Deo peculiariter fidei cultum et religionis servant familiarum. Peregrinus dicitur in longæ patriæ agro positus. » Eodem fere

modo loquitur Bernardus Cassinensis. Similiter etiam Regula S. Pachonii (Art. 28) : « Quando ad ostium monasterii aliqui venerint, si clerici fuerint vel monachi, majori honore suscipiantur. » Idem habet Regula Orientalis cap. 40. Et Regula S. Isidori (Cap. 21) : « Licet omnibus hospitalitatis bonum cum gratia oporteat referri, uberior tamen clericis et monachis deferenda est honorificentia hospitalitatis. » Denique Regula S. Stephani ordinis Grandimontensis institutoris (Cap. 56) : « Religiosis plus honoris et reverentiam quam ceteris exhibere studeatis. »

Ut ergo nuntiatus fuerit hospes, occurratur ei a priore, vel a fratribus cum omni officio charitatis. Incipit hic S. Benedictus hospitis suscipiendi ritum describere. Et primo quidem arte omnia vult ut adveniens i. occurratur, juxta priscorum monachorum morem, quem videre est apud Rufinum, lib. II de Vita Patrum, cap. 1 et 7, et insuper cap. 21, ubi de Nitriensibus loquens, hæc habet : « Huic cum appropinquavimus loco, ubi peregrinos fratres advenire senserunt, continuo velut examen apum, singuli qui que ex suis cellulis prorunt, atque in obviam nobis facto cursu et festina alacritate contendunt, portant secum quamplurimum ipsorum urceos aquæ et panes, secundum quod propheta corripiens quosdam dicit, quia non existis filiis Israel in obviam cum pane et aqua. » Vide Palladium, in Lau. cap. 52, et Vitam sancti Martini abbatis Vertavensis, sæc. I Bened., pag. 378.

675 Sed quam sibi singuli Nitrienses monachi sumebant hospitibus occurrendi curam, quamque Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii, ei qui sollicitudo hospitalitatis data erat committit, hæc S. Benedictus sub distinctione prioris vel fratris injungit, ut a priore occurratur majoribus, minoribus a fratribus, uti exponunt Smaragdus et Bernardus Cassinensis : « Quia enim dux ad monasterium solent venire personæ, inquit Smaragdus, duas et illis personas rationabiliter jubet occurrere. Prioribus enim necesse est occurrat prior, fratribus occurrat frater. Si enim venerit rex, episcopus, aut aliquis de summo apice potens, exeat illi obviam abbas; si autem venerit alter, obviam illi exeat alter. » Quod autem S. Benedictus dicit vel a fratribus, non est intelligendum ab omnibus, sed ab iis quos ad id officii deputaverit abbas, ut patet ex lib. Usuum Cisterciensium, cap. 87.

E primitus orient pariter, et sic sibi socientur in pace.] Secundo præscribit S. Benedictus ut primitus orient pariter, id quod Richardus de S. Angelo intelligit « unus alterum salutando, vel unusquisque dicendo Benedictio, prout vult, » inquit. Rectius S. Hildgardis primitus orient pariter exponit, ut « omnes quicumque sint ad ecclesiam ad adorandum ducantur, ita quod fratres Deum orient, ne cum eisdem hospitibus ordinem suum infringant, isti autem ut conversationem illorum videntes meliores fiant. » Quoniam vero ritu id fieret, ita explicat liber Usuum Cisterciensium (Cap. 87) : « Occurrentes vero hospitibus deponant caputia de capitibus, si tunc superposita fuerint, et sic, prostrati super genua, ducant ad orationem. Ingressi vero ecclesiam, aspergat illos aqua benedicta ille cui officium illud injunctum est. Postea faciant orationem incurvi vel prostrati, sicut tempus exigit. Sed si episcopus vel abbas fuerit, qui eum suscipit offerat ei sparsorium, osculando manum, et ducto eo ad locum ubi orare debet, subtrahat se paululum cum socio post ipsum orantem, faciens orationem, sicut supra dictum est : qua completa, signent se et exeant. » Idem fere habent Bursfeldenses in Cæremoniali, dist. 3, cap. 26. Cluniacenses ad plura altaria hospites ad orandum ducebant, testante Udalrico, lib. III, cap. 22. Sithiven-es S. Bertini ad altare S. Dionysii ex Joanne monacho Bertiniano in Mir. B. Bernardi Pœnitentis, n. 31. Cassinenses vero præscribunt (Decl. Cass., cap. 53, n. 2) ut « sit sacellum, quantum possibilitas permittit, juxta ostium

monasterii, quo ad orationem hujusmodi hospites introducantur. » Quod sane haud ita novum recensere videri debet; nam Hildemar, in cap. 66, scribit : « In nostra provincia solarium habetur super portam et oratorium ibidem. » Vallisoletani volunt (Const. Vallis., cap. 74) ut prælatus recipiat hospites loco deputato, aut mittat qui eos recipiant; deinde ducantur ad ecclesiam, aut locum aliquem in hospitio, in quo decenter ante aliquam imaginem preces fundi possint. Denique in mss. Constitutionibus Casatis Benedicti hæc lego (Cap. 32) : « Sufficiet orare mente, et dicere quod ad orationem vel laudem Dri pertineat, puta Deo gratias, vel Benedictus qui venit in nomine Domini; Deus laudetur, aut tale. Alioquin 676 post pacis osculum ducatur ad oratorium, et ibi oretur. »

Manavit autem iste ritus ab antiquis monachis, ut docet Rufinus his verbis (Lib. II de Vita Patrum, cap. 1) : « Illic enim mos apud Ægyptum, ut ubi advenissent, statim per orationem sibi invicem confederentur. » Et loquens de S. Apollonio (Ibid., cap. 7) : « Ubi ingressi sumus monasterium, oratione prius ut moris est, data, pedes nostros propriis manibus lavat. » Et de Nitriensibus : « Tunc deinde nos susceptos adducunt primo cum psalmis ad ecclesiam. » Idem patet ex Vita sancti Pachonii, num. 44, apud Rosweidum.

Quod pacis osculum non prius offeratur, nisi oratione præmissa, propter illusiones diabolicas.] Tertio ductis ad orationem hospitibus pacis osculum offerri præcipit S. legislator, in signum reconciliationis, in signum amoris et dilectionis, in signum pacis, in signum unitatis catholice: quadruplex enim hujusmodi osculum distinguit auctor libri de Amicitia apud S. Augustinum, quoniam ultimum maxime hospitibus offerri dicit cap. 6.

Illud autem non nisi oratione præmissa propter illusiones diabolicas exhiberi voluit; id quod ab antiquis item monachis didicerat, testante Rufino (Lib. II de Vita Patrum, cap. 1), quia « hic est mos apud Ægyptum, ut ubi advenissent fratres, statim per orationem sibi invicem confederentur... Propterea enim forma hujusmodi inter monachos observatur, ut si quis ad eos veniat, sive vir ille, sive mulier sit, sive senex, sive juvenis, sive ignotus, sive notus, ante omnia ut oratio fiat, ut nomen Domini invocetur, quia si fuerit aliqua transformatio dæmonis, continuo oratione facta diffugiet. » Nonnulli tamen ex priscis etiam monachis ante orationem advenienti hospiti osculum præbebant, ut manifestum est ex eodem Rufino (Ibid., cap. 9), ubi de Corete : « Is, inquit, cum nos vidisset, et osculo salutasset, atque ex mora etiam post orationem pedes lavisset, requirebat quæ gererentur in sæculo. » Et de monachis sub sancti Apollonii disciplina degentibus (Cap. 7) : « Occurrerunt autem nobis cum psalmis, hoc enim moris est eis tacere in adventu omnium monachorum, et adorantes in facies suas usque ad terram osculabantur nos.... Alii ergo ex fratribus præcedebant nos, alii sequebantur; utraque tamen turba psallebat. Ubi autem appropinquare jam cœpinus audita voce psalmi, ipse etiam Apollonius procedit in occursum, et vidit, nos statim prior adoravit usque ad terram, et surgens osculo nos suscepti; ubi autem ingressi sumus monasterium, oratione prius, ut moris est, data, pedes propriis manibus lavat. » Sed et non Cassinenses (Decl. Cassin., cap. 53) sola oratione mentali præmissa, osculum ante offerunt quam durant hospites ad orationem. De osculo ipso videtur Hæftenum, lib. XI, tract. 2, disq. 1. De modo illud offerendi, ita scribit citatus a Bernardo Cassinensi Petrus Diaconus : « Antiqui quando recipiebant homines venientes, stabant in ostio domus suæ, et ponebant pedes hospitis super pedes suos, et dabant eis pacem; et sic eos recipiebant in domum suam. » Cistercienses 677 vero statuunt (Lib. Usuum Cist., c. 87) ut post orationem expressi ab ecclesia dicat Benedictio

qui sententiam debet legere; deinde snectant semel coram omnibus genua, et erecti osculentur eos, et postmodum resideant. »

*In ipsa autem salutatione omnis exhibeatur humilitas.] Omnis, id est tam mentis quam corporis, ut loquuntur commentatores. Salutatio autem, juxta Boherium, « fit communiter verbo, manu et osculo: quandoque fit solo verbo: unde Hispanorum salutatio est *Humilianus nos*, ad quod facit verbum sequens Francorum, *Deus vos salvet*; Lombardorum, *Benevehaui*; Sarracenorum, *Ey ylla Melaar*. Multi tamen salutant hodie inclinando caput, pileumque, sive caputium a capite in totum vel in partem amovendo. »*

Omnibus venientibus sive disc. denitibus hospitibus inclinatio capite, vel prostrato omni corpore in terra, Christus in eis adoretur, qui et suscipitur.] Quem in locum Hildemar: « Reges, inquit, et episcopus, et abbates prostrati in terra debemus salutare propter exemplum Nathan prophete, qui prostratus David regem salutavit. Reginam vero cum videt monachus, non debet monachus prostratus salutare; sed unum genu in terra ponere, aut humiliari debet capite suo. Abbatem vero nostrum, si rarius videmus, in terra salutare debemus. Ceteros autem, id est comites, presbyteros, monachos, et reliquos inclinatio capite salutare debemus. » Ubi triplicem distinguit salutationem: unam, qua toto corpore prostrato reges, episcopus, et abbatem proprium; secundam, qua unico flexo genu reginam; tertiam, qua capite inclinatio reliquos salutamus. Rectius tamen, meo iudicio, Smaragdus: S. Benedictus, inquit, « hic sicut superius duas advenientium inducit personas: unam mediocrem, cui tantam caput inclinatur a fratre; aliam vero summam, quæ in terram toto prostrato adoratur et corpore; sed tamen in utrisque Dominus Jesus Christus adoratur qui et suscipitur. » Simili modo Bernardus Cassinensis: « Nam reges et episcopi genuum slectione; alii mediocres, comites, abbates, et ceteri capitis inclinatione sunt honorandi; et ideo dicitur *vel*. » Et Nicolaus de Fractura: « *Inclinatio capite*, ut si fuerint mediocres, vel etiam comites, barones, abbates, et ceteri, capitis inclinatione honorentur. *Vel prostrato omni corpore in terra*. Et hoc si fuerint reges, vel principes, vel marchiones, et eorum majores, sive spirituales, sive temporales, qui sunt prostrato corpore adorandi. Sic legitur fuisse Nathan propheta, qui regem, ut vidit, adoravit. » Nimirum monachi ad regem non accedebant nisi prostrato in terram corpore: unde Wlfridus Boetius, in Vita S. Juniani, num. 9 (Sac. 1 Ben.), « Ut appropinquavit solio regis, ut est consuetudo monachorum, pronus regem adoravit. » Hoc tamen Petri Boherii tempore jam obsoleverat: « Quod nec, inquit, vidi observari, nec qualiter intelligi debeat planam expositionem legi; unde credo quod iste paragraphus debeat intelligi de inclinatione capitis vel corporis, quæ fit in oratorio, 678 dum hospes orat: nec illud præstat differentiam personarum, sed temporum, ut frater qui hospitem comitatur, dum orat pariter cum eo, prout tenetur supra, snectat genua et corpus tempore quo hoc fratres faciunt in conventu; vel sit inclinatio capite, si fratres in horis non se prosternant in terra: et taliter Christus in eis, id est cum eis adoratur, qui et suscipitur. »

Suscepti autem hospites ducantur ad orationem.] « Id est ad ecclesiam coram altari, » inquit Richardus de S. Angelo. Superius dixerat *orent pariter*; nunc iterum dicit *ducantur ad orationem*. An vero de duplici oratione, aut de unica tantum intelligendus sit, non satis explicant commentatores. Nicolaus de Fractura de unica intelligit; Menardus primum locum de oratione, quæ in ipsis monasterii foribus fit propter illusiones diabolicas, interpretatur; alterum de oratione, quæ fit in oratorio, cum susceptus hospes illuc ducitur, gratias acturus Deo de prospero adventu, et erratorum in via veniam deprecaturus.

Fortassis etiam hic S. Benedictus respexit ad *Regulam S. Pachonii (Art. 18)*: « Quod si voluerint (hospites) oratione tempore atque collectæ venire ad conventum fratrum, et ejusdem sileii fuerint; janitor, vel minister xenodochii nuntiabit Patri monasterii, et sic deducuntur ad orandum. » Et revera solebant olim hospites monachi una cum fratribus tam die quam nocte divinis interesse laudibus; unde et S. Hildulfus « ordinans interius claustrii cuncta religiose, decrevit domum hospitem, ne fratres a supervenientibus molestentur, ad portam monasterii edificare; et juxta illam, capellam in qua hospites ad divina audienda convenirent, » ut scribit Richerus in ejus Vita, cap. 19 (*Append. ad sac. 11 Ben.*). Hinc S. Benedictus Anianensis, teste Ardene in ejus Vita, num. 52 (*Sac. 14 Ben.*), volebat ut nocte « ecclesie ostiis patefactis hospitibus patret ingressus: » hinc et in antiqua monasterii S. Galli delineatione contra basilicam describitur *susceptio supervenientium fratrum*, cum eorum dormitorio. Ita denique Ingelramus abbas Centulensis (*Sac. 11 Ben.*), in Corbiensi monasterio hospes, intermissis matutinis legitur in lib. 1 Mir. S. Adalardi, cap. 2, et Urbanus papa II ad Cavense cœnobium accedens (*Ms. Chron. Cuvens. monast., apud Boiland., 4 Martii*): « *Edes ingressus pontifex sacratissimæ eucharistie primum reddito cultu, ad specum se contulit... et nocte ipsa cum eisdem fratribus matutinan laudem solemniter persolventibus devotus interfuit.* » Hæc obiter dicta sicut, non quasi absolute velim hunc esse S. Benedicti sensum, sed ad demonstrandum antiquam consuetudinem, qua ipsi etiam hospites nocte divinis intererant officiis.

Et postea sedeat cum eis prior, aut cui jusserit ipse.] Quia prior, id est abbas, potest esse calas occupatus, vel potest esse talis, cui necessarius est interpres, vel est minor persona, cui debet sufficere alius comes quam prior, nec abbas sive prior hoc posset adimplere in cœnobii in quibus hospites frequentant, ut loquitur Boherius. Is autem cui jusserit abbas, debet esse ductus et literatus, ex concilio Aquisgranensi, decernente (*Can. 63*) « ut docti 679 fratres eligantur, qui cum supervenientibus loquantur.

Legatur coram hospite lex divina ut edificetur.] Circa hæc lectionem plurima hic occurrunt observanda.

Primo, nomine legis divine non solum Decalogus, aut quinque Moysis libri intelliguntur, sed utrumque Vetus et Novum Testamentum, imo « omne verbum ex lege divina sumptum quod edificat, » inquit Bernardus Cassinensis. Quid vero absolute legendum sit, vix aliqui definiunt. Olim in Cassinensi cœterio « coram hospitibus legebantur exhortationes quædam excerptæ ex libris divi Gregorii pape, » ut testatur Paulus Augustinus a Janna. Has exhortationes sive sermones in Cassinensi bibliotheca vidit noster Mabillonius. Rodulfus abbas monasterii S. Theodorici prope Rhemos, coram Roberto Flandrensium comite, et Danorum regina Vitam S. Theodorici (*Sac. 1 Ben.*) jussit legi, ut scribit Adalgisus in lib. Mirac. ejus, cap. 15. Denique Patres congregationis Anglicanæ statuunt (*In cap. 53*), ut « ducatur ad cellam hospitum, ubi a fratre cui mandatur cura hospitem legatur lectio ex 1 Joan., cap. 14, *Charissimi, diligamus*, etc., usque ad finem; et dicatur, *Tu autem, Domine*, et statim prosternat se coram hospite, deosculans terram, quo Christus in eo adoretur juxta regulam. »

Secundo, statim post factam in ecclesia orationem, et exhibitum pacis osculum, antequam hospes duceretur in hospitium, fiebat hujusmodi lectio, ut videre est in libro Usuum Cisterciensium (*Cap. 87*): « Osculentur eos, et postmodum resideant, et lecta sententia, si expositione indiget hospes, exponatur ei; deinde ducatur ad hospitium, vel præsentetur hospitali; fratres autem redeant in claustrum; » et apud Richardum de S. Angelo ad hæc verba: *Post hæc*

omnis ei exhibeatur humanitas : « Post hæc, id est ducto ad orationem et lecta coram eo lege divina. » Sed Bursfeldenses ducto ad hospitium hospite, coram eo aliquid de divinis Scripturis recitant. Cassinenses vero hunc ad locum ista declarant (*Decl. Cassin., cap. 53*) : « Maxime laudamus hoc fieri si commode possit, et tempus hoc permiserit, ut dum refectio paratur, aliquid hospiti legatur, vel spiritualia dicantur, unde ædificetur, habito respectu ad personæ qualitatem, et necessitatem. Saltem non omitatur quin ad mensam hospiti aliquid legatur juxta conditionem personæ, ut ædificetur. » Similiter in *ms. Casalino* Constitutionibus hæc lego (*Cap. 52*) : Post pacis osculum « ducatur ad hospitium, et legatur coram eo lex divina expectando refectionem, si tempus ecesserit, vel dicantur spiritualia ad edificationem. Saltem non omitatur quin ad mensam aliquid hospiti legatur in principio et in fine refectionis, juxta conditionem personæ. »

Tertio, hæc omni lectio fiebat in auditorio, ut patet ex Vita sancti Guillelmi ducis et monachi Gelloniensis (*Sæc. iv Ben.*), ubi narratur quomodo suo susceptus fuerit in monasterio. Ac primo quidem num. 21, longe occurritur ei a fratribus, ducitur ad orationem, ecclesiæque dona confert. Et postea, num. 22 : « Completa oratione, factaque eunctis altaribus 680 sua cuique digna veneratione.... itur in auditorium, et osculatis fratribus, lectaque ex more lectione, factoque pro tempore brevi sermone de animæ ædificatione, mox vir Dei subinfert, et indicat manifeste cur ipse venisset. » Idem videre est apud Ekkehardum in lib. de Casibus S. Galli cap. 41, ubi referens quare ratione episcopi et abbatis ad visitandum S. Galli saceterium missi ab Ottone imperatore recepti fuerint : « Adveniunt omnes, inquit, festivo receptis Cives apostolorum responsorium canitur. Abbas in auditorio debilis residens, introductis quidem eis assurgit. Legitur consentibus lectio de charitate et de pedisequa ejus discretione. Qua finita assurgunt omnes in abbatem et fratrum oscula. Deinde abbas : *Benedicti vos a Domino. Et fratres : Qui fecit caelum et terram.* » Et ita forte capiendus est locus ex Vita S. Aladri abbatis Gemmeticensis, num. 41 (*Sæc. ii Ben.*) : « Suscepit monachus ad domum auditorii eos perduxit. » Est autem auditorium locus capitulo proximus : locutorium appellare solent. Auditorii tamen nomine hic capitulum intelligit noster Mabillonius.

Quarto, exponebatur hospiti recitata lectio, ut docet Hildemarus : « Si autem talis fuerit hospes, debet etiam exponi lectio ; » pateque ex supra citato libro *Usum Cisterciensium*, cap. 87, et ex Adalgi monacho in lib. *Mir. S. Theoderici* cap. 15, ubi refert Rodulfum abbatem suo in monasterio excepisse Robertum Flandrensem comitem, et reginam, eisque ad mensam adhibuisse lectionem ex Vita S. Theoderici : « Beatissimi Theoderici Vitam virtutibus illustrem coram eis a fratribus lectam et expositam, quasi saluberrimum animæ ferculum illis apposuit, quod præ cæteris sumptibus et impensis uterque magni fecit. »

Quinto, ubi ignotus advenisset monachus, lectioni tota simul congregatio aderat, ut manifestum est ex *Capitulis monachorum ad Augiam directorum* (*Cap. 42*) : « Omnes hospites supervenientes cum lectione divina suscipiunt ; incognitis tamen monachis ad lectionem omnis pariter concurrat congregatio, ut Christus in eis adoretur, qui et suscipitur. »

Sexto, Hildemarus : « Sciendum est, inquit, quia sunt multi qui postquam prima vice legunt lectionem hospiti, jam postea nunquam legunt eidem hospiti, etiamsi post unum, vel duos, vel decem annos venerit. Isti tales non regulariter faciunt, eo quod regula dicit hospiti legi lectionem. Jam si humanitas illi exhibenda est, cur non et lectio ei legenda est, quod melius est ? Unde ista potest esse discretio ? si enim frequenter venerit ipse hospes ad monasterium, ita ut post quindecim aut viginti dies venerit, quot es

A venerit, toties et lectio legenda sit, et omnis humanitas præbenda. »

Denique singulare baudquaquam existit S. Benedicto lectionem adhibere hospitibus ; nam in *Regula abbatis Isaiæ* hæc lego (*Cap. 33*) : « Hilariter occurre extero, et saluta illum, ne discessus vester ab invicem sit cum detrimento ; et cave ne cum advenerit ad te interroges illum inutilia 681 tibi ; sed postulat ab illo ut oret, et cum sederit, dic illi : Quomodo vales, frater mi ? et exhibe illi librum aliquem ad legendum. »

Et post hæc omnis ei exhibeatur humanitas.] Omnis humanitas Smaragdus « dicitur omnis miserantis affectus, et obsequium plenum et perfectum amoris, quod hospitibus exhiberi oportet in cibi, et potus, et omnium illis competentium administratione. » Hildemarus, « omnis dilectio.... sufficiens omnis honestas... de temporalibus, id est panis et vinum, cibus, lectum, etc. » Similiter Nicolaus de *Fractura humanitatem* intelligit « in cibo, potu, in lecto et aliis qualitatibus rerum administrandarum. » S. Hildegardis, « tam in affabili et sociali sermocinatione colloctionis, quam in omni necessaria corporali necessitate. » Denique Richardo de S. Angelo omnis exhibeatur humanitas idem est, « quasi dicat ostendatur benevolentia eis, ducendo ipsum per monasterium, quærendo de eorum provincia, et hujus similia dicatur. » Humanitas etiam complectitur omnem honoris exterioris demonstrationem ; atque ita S. Sabas (*Tom. III Mon. Eccles. Græc.*) « cum hospitem quemdam accedentem susceperat, qui presbyterii ordinationem haberet, eum peragere faciebat in oratorio sanctam orationem, » ut scribit Cyrillus in ejus Vita, n. 17.

B Bernardus Cassiniensis, Boherius, et Turcremata in omni humanitate etiam carniū esum comprehendendi existimant : « Male quidem serviretur regi, inquit Bernardus, episcopo, vel principi, si ad carniū abstinentiam astringerentur. Sentiat aliter qui vult, tamen in hoc signo universali omnis hoc comprehendendi puto, habita consideratione discretionis ad hospites religiosos sanos, quibus uti carniū non licet. » Et Turcremata : « Si hospitibus cibus carniū indifferenter negaretur, non omnis humanitas eis conseretur exhiberi. »

C Sed huic opinioni, quæ contraria est optimæ monasteriorum ordinis nostri praxi, et quam expresse damnavit Innocentius Papa III, in brevi ad abbatem et conventum Sylvæ Majoris, qui tale aliquid præsumperant, merito potest opponi illud S. Ambrosii (*Lib. vi in Hexam., cap. 8*) : « Melior est enim hospitalitas in oleribus cum gratia, quam vitulorum pinguium præparatio cum discordia. » Et illud Evagrii in *Monachis*, n. 2 (*Tom. III Monum. Eccles. Græc.*) : « Si prætextu hospitalitatis de sumptuoso cibo in mentem venerit, alijce eam cogitationem, nec illi adhæreas ; per illam quippe insidiatur tibi adversarius.... licet panem duntaxat habueris, aut sal, aut aquam, potes per hæc mercedem hospitalitatis acquirere ; quod si ne illa quidem habueris, tantummodo autem bono affectu peregrinum exceperis, benigneque sermone eum donaveris, consimili ratione potes hospitalitatis mercedem consequi. » Itemque integrum S. Basilii caput 20 in *Regulis ferioribus*, quo vetat ne obtentu cujuscunque dignitatis, auctoritatis, qua pollere possent ipsi hospites, soliti commutentur cibi, « nisi forsitan, inquit, et ves ea nostras immutabimus, si quando cum illustrioribus conversandum est. Si vero id turpius esset, multo turpius est propter delictos aliquos mensæ nostræ frugalitatem mutare. » Et paulo post 682 superfluum ac nimis sumptuosum ciborum apparatus redarguens, addit : « Et tu cum multitudine et luxu ciborum mensam fratri præter solitum ad voluptatem paras, illum luxuriæ accusas, et gulæ probris per ea que instituis inonestas, dum arguis quod hujusmodi luxus voluptate delectetur. » Favet antiqua ordinis nostri consuetudo, quæ pontificibus olim, regibus et cæteris magnatibus, pis-

res, olera, legumina, et similia monachorum edulia in monasteriis apponebantur. S. Joannes Gualbertus, congregationis Vallis Umbrosæ auctor, Leonem papam cum universa curia Romana hospitio excepit, eisque pisces apposuit, ut in ejus actis habetur. Parcius S. Bernardus abbas Clarevallensis, qui pontifici maximo Innocentio II pisciculum ministravit, cum cardinales vix haberent legumina, ut videre est in ejus Vita. Anglorum rex interdu in monasterium Lindisfarnense sub S. Colmano veniebat, et communibus fratrum cibus cum eis in refectorio vescabatur, ut scribit Venerabilis Beda in lib. III Hist. Angl., c. 26. Rex Castellæ Fernandus cum veniret ad monasterium S. Facundi, cibus fratrum vulgaribus tantum utebatur, ut refert Rodericus lib. VI de Rebus Hispaniæ, cap. 14. Conradus rex Romanorum in die Innocentium cum duobus episcopis comedit in refectorio monasterii S. Galli una cum monachis, vilibus eorum cibus contentus; sicut et postridie fecit solo pane et fabis crudis satiatus, ut habetur in Vita S. Notkeri, cap. 16.

Certe vix dici potest quanta Cistercienses religione hanc custodierint observantiam, quot decretis, quot statutis veterint ne carnes ullo modo ministrarentur hospitibus: « Episcopis et aliis personis, inquit in libro Institutionum (*Dist. 13, cap. 3*), quæ non sunt de ordine nostro infra septa abbatia, et in domibus contiguis carnes nullatenus ministrantur, nec comedere permittantur, nisi graviter infirmantur. » Et in capitulo generali anni 1192: « Abbates qui hospitibus in sexta feria caseum et ova apposuerint, tribus diebus sint in levi culpa, uno eorum in pane et aqua. » In libro Definit. antiq., renovato prædicto decreto libri Institutionum, addunt (*Dist. 13, cap. 2*): « Sæculares item vel alterius religionis personæ prope cœmeteria nostra habitare, vel carnes comedere nullatenus permittantur; et quicumque abbas infra septa abbatia, vel in domibus contiguis carnes talibus ministra erit, vel ministrare fecerit, præter pauperibus infirmis aut personis assidue in abbatia commorantibus in loco ad hoc specialiter deputato, veniam inde petat in capitulo generali, super hoc graviter puniendus. Officiales vero, et monachi, et conversi hoc procurantes vel facientes, omni sexta feria sint in pane et aqua usque ad sequens capitulum generale. » Et infra (*Dist. 15, cap. 2*): « In monasteriis quoque monialium, districtius inhibemus, ne quibuscunque personis regularibus vel sæcularibus, nisi in extrema necessitate carnes de cætero ministrantur; sed cibi conventuales, si necesse fuerit, apponantur una die: ubi autem aliter attentatum fuerit, tam ministrantes quam ministrari procurantes per ablationem habitus puniantur. » His addenda sunt summorum pontificum decreta, quibus prohibentur 683 ne visitantes etiam ex officio monasteria Cisterciensis ordinis episcopi carnes ab eis exigant, ut videre est Clement. I. III, lit. 13, cap. 2, et ne nobiles sub specie patronatus conjuges in monasteriis introducere, et carnes comedere præsumerent, ut patet ex bulla Gregorii papæ IX a nobis supra citata. Absit ergo procul ab hospitibus nostris omnis pinguedo carniū, absit omnis superfluus sumptuosusque ciborum apparatus: hæc in domibus regum sint, non monachorum: « Pulsante cellam tuam fratre, inquit Petrus Damiani (*Opusc. 15, cap. 10*), protinus tristes rugæ di-cedant, contracta se ora resolvant, serena facies occurrat, festiva frons lætitia præferat. » Hæc est omnis humanitas quam hospitibus exhibere debemus. Nec quis obtendat auctoritatem, noilitatem, potentiamque hospitem ad excusandos lautiores ciborum apparatus; nam quæcumque hanc in rem proferri possent, jam longo ante tempore refutavit, et valide quidem, S. Hieronymus scribens ad Nepotianum his verbis (*Epist. 2*): « Convivia tibi vitanda sunt sæcularium, et maxime eorum qui honoribus timent. Turpe est ante fores sacerdotis Christi crucifixi et pauperis, et qui cibo

A quoque vescabatur alieno, lictores consulum, et milites excubare, judicemque provinciæ melius apud te prandere, quam in palatio: Quod si obtenderis te facere hæc, ut roges pro miseris atque subjectis, judex sæculi plus deferet clerico continenti quam diviti; et magis sanctitatem tuam venerabitur quam opes; aut si talis est qui non audiat clericos pro quibuslibet tribulatis, nisi inter pialas, libenter carebo hujusmodi beneficio, et Christum rogabo pro judice, qui magis et citius subvenire potest quam judex. *Melius enim est confidere in Domino quam confidere in homine; melius est sperare in Domino quam sperare in principibus.* » Optimum et salutare monitum, quod, obsecro, attendant monachi illi qui ad unum aliquando convivium expendant quod unum per annum integrum nutriendo monacho sufficeret;

Jejunium frangatur a priore propter hospitem. Nam, ut dicit apud Cassianum (*Collat. 21, cap. 14*) abbas Theonas, « Si velit quis in fratris adventu, in quo Christum debet humanitate rescire, et gratissima susceptione complecti, austeritatem jejunii custodire, nonne inhumanitatis potius crimen incurrit, quam laudem aut meritum religionis acquirit? » Et abbas Moyses (*Collat. 2, cap. 26*): « Satis absurdum est ut fratri, imo Christo mensam offerens, non cum eo cibum pariter sumas, et ab ejus refectione te facias alienum. » Vide eundem Cassianum, lib. V, c. 24.

Nisi forte præcipuus sit dies jejunii, qui non possit violari. Veluti est indictum jejunium, inquit Hildebrandus, et sicut Quadragesimæ dies, vel Litanias, et cæteri dies jejuniorum quos Ecclesia celebrat. » Et Smaragdus: « Dies jejunii, qui violari non possunt, dies intelliguntur sanctæ paschalis Quadragesimæ, Litaniarum et quatuor anni temporum, aut si alicujus diei festi fuerit agenda vigilia, quando non solum a canonicis clericis, verum etiam a laicis 684 catholicis jejunatur. » Eodem fere modo loquuntur Nicolaus de Fractura et Richardus de S. Angelo. Inter hos etiam præcipuus jejunii dies, qui violari nequeunt, veteres monachi accensebant quartam et sextam feriam: « Solve jejunium si frater aliquis ad te peregre venerit, inquit S. Athanasius (*Syntagma doct. ad mon.*, etc.) seu quilibet alius; nequaquam vero jejunium certum quartæ diei et Parasceves, et Quadragesimæ et Passionis. Sermo est de illo jejunio, cujus tu auctor es, secundæ, tertæque nimirum et quintæ dierum. » Et Cassianus de Ægyptiis monachis loquens (*Lib. V, cap. 24*): « Absque legitimis quartæ sextæque feriis, quocumque pergebamus, quotidiana statio solvebatur. » Vide Rufinum, lib. II de Vit. Pat., cap. 7, et Pallad., in Lausiaca, cap. 52.

Fratres autem consuetudines jejuniorum prosecuantur. Ne forte humanitatis obtentu rigor jejunii et disciplina omnino relaxetur, maxime cum hospites nunquam desint monasterio. Imo recte decernunt Carthusiensium Statuta (*Nova Collect. Stat., part. II, cap. 3, n. 31*), ne « prior in domo sua cum hospitibus advenientibus debeat passim et indifferenter comedere, sed duntaxat cum personis honestis, et talibus quibus hoc commode negare non possit; et tunc etiam quanto rarius, tanto melius. »

Aquam in manibus abbas hospitibus det. Id ipsum hospitalitatis gratia præstabant olim etiam ipsi episcopi, ut patet ex Baudemundo in Vita S. Amandi, cap. 20, cui in civitatem quamdam advenienti « hospitalitatis more episcopus aquam in manibus fudit. » Imo ipsi sæculares viri, ut constat ex Beda in Vita S. Cuthberti, c. 29.

Pedes autem hospitibus omnibus tam abbas quam cuncta congregatio lavet. Hæc sententia duobus modis intelligi potest: 1° ut singulis hospitibus abbas et omnis simul cum eo congregatio pedes lavet; 2° ut singulis hospitibus singuli congregationis monachi suo quique ordine, ipso incipienti abbate pedes abluant. Sic enim cuncta congregatio pedes hospitibus lavare dicitur, sicut omnes fratres coquina offi-

clum implere, eo quod suo quisque ordine illud exerceat. Et primo quidem sensu vix unquam crediderim hoc Regulæ caput observatum fuisse, nisi forte erga ignotos monachos, quibus ad lectionem diuinæ legis, quam S. legislator faciendam præscribit, omnis concurrebat congregatio, ut supra vidimus. Atque ita Paulo postea Virodunensi episcopo pedes manusque lavasse dicitur *abbas cum fratribus Theologiæ monasterii* (*In ejus Vita, n. 3, sæc. II Ben.*). S. Thomas abbas Fariensis (*Sæc. III Ben.*) cum viros sanctissimos Paldonem, Tasonem et Tatonem hospitiis suscepisset, ut monachorum ac honorum moris est Christianorum, *cum fratribus*, ut et solitum fuit, secundum Domini præceptum eorum pedes ablueret peregit, ut scribit Autpertus in *Vita S. Paldonis, n. 5*. Alioquin si omnibus indifferenter hospitibus cuncta simul congregatio pedes lavare coacta esset, fratres in hoc hospitalitatis officio occupati cætera Regulæ officia implere non possent, quod argumentum valide urget Petrus Venerabilis ad S. Bernardum scribens.

685 Posteriori sensu beatum Benedictum intellexisse videtur S. Hildegardis ad hæc verba *cuncta congregatio lavet*, sic scribens: « Scilicet illi, quibus abbas illud opus injungit; » et Richardus de S. Angelo: « Id est aliqui de congregatione. » Clarius Hildegardis: « Quod vero dicit pedes hospitum cuncta congregatio lavet, per dies vicissim discretio est facienda. » Et infra: « Sic enim facimus de pedes lavare pauperibus; id est illi qui offerunt in die ad missam, illi etiam post vesperam vadunt pedes pauperibus lavare, et cantando lavant pedes, et post lotos pedes miscent; post miscere dicunt capitula, et orationem *Adesto officium servitutis nostræ*, etc. » Ubi respexisse videtur ad illud monachorum ad Augustinum directorum capitulum (*Cap. 3*): « Ut sint equidem quotidie sex per brevem deputati fratres sacram offerentes oblationem, incipientes ab abbate, omnes per ordinem, sicut et nos aliquando fecimus, qui etiam pedes peregrinorum in unaquaque feria lavant. » De Cluniacensibus ita scribit Petrus Venerabilis ad S. Bernardum (*Lib. I, epist. 28*): « Facimus tamen quod possumus, et per totius anni spatium, unaquaque die, tribus peregrinis hospitibus manus et pedes abluimus, panem cum vino offerimus, abbate in ordine suo id faciente, nullisque nisi infirmis, qui hæc implere non valent, exceptis. » Idem in Cassinensi monasterio suo tempore observatum fuisse inquit Bernardus Cassinensis. Nunc vero Cassinenses iis potissimum pedes abluunt, qui ad conversionem veniunt (*Decl. Cass., cap. 55*). In Regulari Concordia S. Dunstani istud ea de re statutum reperio (*Cap. 10*): « Omni die sine intermissione tres ex his qui continuo in monasterio pascuntur eligantur pauperes, quibus ejusdem mandati exhibeatur obsequium; quique eisdem pascuntur victualibus quibus fratres utuntur. Hoc ergo modo illuc eundi ordinem prosequantur: scilicet sabbato pueri dexteri chori cum suo custode illud peragant; sequenti die dominica residui pueri sinistri cum alio custode; deinde singulis diebus hebdomadæ ad unamquamque feriam tot constituentur fratres ad hoc agendum, ut extra abbatem nullus ab hoc debito servitutis excusetur; qui tamen abbas non una tantum feria, sed sæpius, dum ei vacuum fuerit, utque opportunitas dixerit, sese ad hoc agendum impendat. De cætero superveniens peregrinis pauperibus, abbas cum fratribus quos elegerit, secundum Regulæ præceptum, mandati exhibent obsequium. » Simile aliquid ceruitur in mss. Farsensis monasterii Consuetudinibus; quibus editum ab Ingulfo abbate pro suo Croylandensi monasterio decretum adjicere possumus, quod etsi prolixum videatur, tamen multa ædificatione digna continet, quæ pii lectores in nobis merito desiderarent (*Hi I. Croyl. monast. an. 1094*): « Ad honorem etiam Dei, et populi sui ædificationem, recolens ego in transma-

rinis monasteriis, scilicet Fontanellensi, Fiscanensi, Gemmeticensi, Molismonsi, Cluniacensi, nec non et in Floriacensi, et in omnibus aliis antiquioribus cœnobiis mandatum pauperum quotidie post magnam missam fieri, et populum Dei in hoc multum ædificari; ac in omnibus Anglicanis cœnobiis hujusmodi mandatum pauperum vel omitti, vel penitus

686 ignorari, cum totius conventus mei consilio, ut pro nostris benefactoribus in nostro monasterio deinceps quotidie perage dum; donans eleemosynario nostro, qui pro tempore fuerit, licentiam exeundi de choro ad magnam missam statim post dominici sacramenti consecrationem, volens ipsum eleemosynarium ad portam monasterii tunc directe procedere, et tres peregrinos in locutorium magnum ante finem magnæ missæ adducere. Quod si peregrini non fuerint, tres senes inopes sint adducti. Quod si nec tales senes adierint, tunc tres honesti pueri in loco trium paralyticorum circulariter per villam lectis decumbentium, tam mulierum quam virorum, in dictum locutorium inducantur; et eis sicut aliis peregrinis aut senibus pedes abluantur, sed victualia ad paralyticos, in quorum loco sederant, integre transmittantur. Peregrinorum vero ac senum pedes abluantur, ibique sua victualia comedant, si voluerint; et reliquias tam cibi quam potus secum deferant. Quod si ibidem comedere noluerint, omnia victualia in villam libere secum tollant. Recipiet autem quotidie eleemosynarius ad hoc mandatum faciendum tres panes monachales, tres lagenas cervisæ conventualis, et tria fercula coquant; quæ omnia ut ibi parata existant, ante adventum monachorum, qui magna missa finita, statim de choro venient ad pedes prædictorum pauperum abluentium, eleemosynarius providebit, et tam personam quam victualia quam honestius poterit procurabit. Quod si snadente diabolo ex avaritiæ malo, vel obedienciæ odio dictus eleemosynarius non tres, sed duos, vel unum aliquando pauperem introduxerit, illo die sit in pane et aqua absque aliqua misericordia sibi super hoc facienda; et nisi quot illo die subtraxerit, alio die suppleverit, totidem ministraciones die sequente subtrahantur, quot personam ille subtraxit, nihilominus ipso in sua poenitentia pro sua inobediencia remanente, nisi dominicus dies, seu festum alicujus sancti intervenierit. Quod si nec tali poenitentia se corrigere voluerit, ejectus de officio suo, alius fiat eleemosynarius, qui negotia pauperum juxta formam prætaxatam melius voluerit procurare. Hanc namque consuetudinem cum aliquandiu tenuissemus, de aliis monasteriis comprofessi nostri ad nos accedentes, multum ædificati cum ad sua rediissent, eundem modum etiam apud suos introducebant. »

Antequam hinc discedamus, quaeret fortassis aliquis quonam potissimum tempore veteres monachi pedes hospitibus abluerint? hoc enim S. Benedictus tacuit. Regula S. Pachonii statim post ipsorum hospitum adventum, etiam antequam ducantur ad hospitium, id fieri velle videtur (*Art. 28*). In Regula vero S. Fructuosi lego (*Cap. 10*): « Hospitibus vel peregrinis fratribus cum summa reverentia charitatis et ministraciones obsequia sunt præbenda, et ad vesperum lavandi pedes; et si ex itinere sunt confecti, oleo perungendi. » Ita S. Barnardus abbas Ambriacensis et postea Viennensis episcopus (*Sæc. IV Ben.*) « receptorum hospitio peregrinorum omnium vespere pedes abluet, » ut legitur in ejus Vita, num. 5. **687** Sed et ipse S. P. Benedictus, ut scribit S. Hildegardis, cum hospites quos susceperat comesturi essent, aquam manibus eorum porrexit; et cum a mensa surrexissent, pedes eorum lavit; et hoc propter exemplum Filii Dei, quod in cœna discipulis exhibuit, fecit, exceptis mulieribus, quarum pedes non tetigit; sed contemptum mundi et in habitu, et in sancta conversatione sua ostendebat eis. Denique in concilio Aquisgranensi exsta-

Canon (Can. 22) « ut mandatum, si tempus cœnæ A est, tam fratrum quam etiam peregrinorum post cœnam fiat. » Et tamen S. Paolo postea Virodunensi episcopo in Theologiensi monasterio divertenti statim post orationem pedes loti sunt, ut habent ejus acta num. 3. Nicolaus Bravus scribit Orientalibus in communi usu fuisse antequam cibus sumeretur; Occidentalibus vero post cœnam, antequam cubitum eatur (Dist. II, c. 12), hospitum abluere pedes. Bursfeldenses etiam post completorium hospitum mandatum præscribunt in Cæremoniali.

Pauperum et peregrinorum maxime susceptioni cura sollicitè exhibetur.] Olim in monasteriis nostris aliquis frater pauperum susceptioni præficebatur, qui eos in xenodochio monasterii ædibus vicino excipiebat; cujus rei exempla habemus in Vita S. Agili abbatis Resbacensis, num. 20, sæc. II; apud Adrevaldum, in lib. Mir. S. Benedicti; apud Walfridum, in lib. Mir. S. Galli, cap. 43; in Vita S. Popponis num. 43; apud Bollandum, 25 Januarii. Idipsum etiam enixe rogant olim monachi Fuldenses, in libello supplicii ad Carolum Magnum, postulantes (Num. 13), ut « peregrinorum susceptio et lavatio in eis pedum non negligatur, sed secundum Regulam, et secundum priorum nostrorum consuetudinem, quandocunque venerit misericorditer suscipitur, et ab omnibus fratribus lavatio pedum eis exhibetur. »

Coquina abbatis et hospitum super se sit, etc.] In quem locum Smaragdus: « Æstimatur enim a multis, quia sicut coquina alia quam fratrum, et in alio erat constituta loco, ita et mensa abbatis non tunc in communi refectorio erat cum cæteris mensis posita; sed in alia erat cellula segregata, quam crebro venientes hospites frequenter cibis invenirent parati. Sed modo ab episcoporum, abbatum, et cæterorum Francorum magno concilio salubre inventum est consilium, ut pro sua et fratrum custodia habeat in communi refectorio mensam, ubi quando adfuerint cum hospitibus; quando vero defuerint, cum quibus voluerit reficiat coram fratribus. » Istud Francorum magnum concilium haud erat aliud ab Aquigranensi, in quo statutum est (Can. 27), « ut abbas, vel quispiam fratrum ad portam monasterii non reficiatur. In refectorio autem omnem eis humanitatem manducandi ac bibendi exhibeat. Ipse tamen «a cibi potusque mensura contentus sit, quam reliqui fratres accipiunt. Si vero propter hospitum voluerit ad solitam mensuram fratribus sibi augere aliquid, in sua maneat potestate. » Sed plura de his inferius ad caput 56; sufficiat hic interim notare ex Hildemaro coquinam hospitum ita collocandam esse 688 juxta coquinam monachorum, ut inter utramque parva sit fenestra, per quam ex una parte fratribus, ex alia hospitibus in refectorio comedentibus ministratur.

In quam coquinam ad annum ingrediantur duo fratres, qui ipsum officium bene impleant.] Nam « tales sunt eis ministri delegandi, qui et pulmenta strenue præparent, et devoto eis ministerio obsecrudent, et de his que illis residua sunt, neque fraudem faciant, neque occulte comestione se illicita polluant, » inquit S. Fructuosus (Cap. 10). Ex Regula autem Orientali (Cap. 25) « advenientibus diversis fratribus «cas parabit » cellerarius.

Quibus ut indigent solatia administrantur, etc.] Huc facit quod in mss. S. Benigni Divionensis Consuetudinibus legitur (Cap. 44): « Ut autem decesse non possint qui hospitibus honeste obsequantur, constitutum est ut famuli D. abbatis et prioris, qui cum eis equitare solent, omnes accipiant quotidianum victum de manu hospitalii, et quotidie sint in ejus præsentia, ut quod ipse jusserit faciant; et si quis illorum quoquam abierit absque ejus licentia, illo die justitia carebit. Præterea habet proprios famulos, et proprium coquum, et duos asinos ad ipsum hospitium deputatos, qui ligna quotidie apportent, ut cum hospites supervenerint in promptu sit copia lignorum. »

Item et cellam hospitum habeat assignatam frater, etc.] Ejus munia describit Hæftenus l. II, tract. 2, disq. 3. Cellæ autem nomine S. Benedictus integrum intelligit hospitium, plures in cellas divisum; ubi illud maxime notandum est, in nostris olim monasteriis aliud fuisse monachorum ab hospitio divitum et pauperum, ut patet ex Consuetudinibus S. Benedicti abbatis Anianensis (Tom. IV Analect.), in quibus legitur « in hospitali hospitum monachorum honestissimam susceptionem, segregata domo susceptionis aliorum hospitum; » ex Hildemaro hunc in locum sic scribente: « Notandum est enim quia, si potest fieri, talis claustra hospitum debet esse nobilium sicut monachorum cum sua ordinatione. Talis etiam debet esse claustra pauperum qualis infirmorum. Talis etiam monachorum hospitum qualis etiam infirmorum, ubi omnia necessaria preparari possint. Si autem non potest esse, sicut dixi, separata loca episcoporum a divitibus, sint simul tamen separata a pauperibus, et abbatibus, et monachis; eo quod non possunt insimul convenire comes et episcopus cum pauperibus et abbatibus peregrinis. » Et alibi (Ia cap. 67): « Verum quia dicit regula de hospitibus suscipiendis: Et domus Dei a sapientibus sapienter administratur, intelligunt, quia dormitorium ubi monachi suscipi debent habetur separatim a laicorum cubiculo, id est ubi laici jacent, eo quod laici possunt stare usque mediam noctem, et loqui, et joculari, et monachi non debent, sed magis silentium habere, et orare: ideo juxta oratorium illorum monachorum hospitum est dormitorium, ubi ipsi jaceant soli reverenter, et possunt nocte surgere qua hora velint, et ire in ecclesiam... Quod si dormitorium monachorum hospitum non est juxta oratorium propter orationem faciendam, 639 sed cum laicis; tunc domus Dei non sapienter a sapientibus ministratur. » Erat ergo monachorum hospitum dormitorium juxta oratorium; et quidem idem forte cum dormitorio fratrum, aut saltem ab eo non longe separatum, ut patet ex lib. II Dial. S. Greg., cap. 55, ubi S. Benedictus describit in turri quærens una cum Servando diacono; « ante eandem vero turrim largius erat habitaculum, in quo utriusque discipuli quiescebant; » S. Benedicti scilicet et Servandi. Hinc illud concilii Agnis. decretum (Can. 58), « ut dormitorium juxta oratorium constituitur, ubi supervenientes monachi dormiant. » In antiqua tamen delineatione S. Galli monasterii dormitorium monachorum hospitum longe dissitum erat a dormitorio fratrum, licet et ipsum contra oratorium: nam dormitorium fratrum ecclesie contiguum ex parte meridionali, dormitorium autem monachorum hospitum ex septentrionali. Quæ autem dicimus de separatione hospitii monachorum ab hospitio divitum atque pauperum, confirmantur ex eadem delineatione, ex Bernardo Cassinensi, et ex Boherio.

Ubi sint lecti strati sufficienter.] Hic Smaragdus, « a sternendo, inquit, lecti strati dicuntur; strati quasi storati; storia enim dici ut quod nos mattam vel nattam dicimus: in his autem solis antiqui monachi dormire solebant, et his solis lectulos suos sternerant. » Eodem modo loquitur Petrus Diaconus, sed Bernardus Cassinensis et Boherius lectos stratos intelligunt lectos « ordinatos cum suis stramentis, id est omnibus ad quiescendum necessariis præparatos. » Similiter Richardus de S. Angelo lectos ordinatos quos etiam molles vult esse S. Fructuosus, c. 10. Vide Regulam Magistri, cap. 79.

Et domus Dei a sapientibus sapienter administratur.] S. Pachomius « sollicitudinem totius dispensationis erga fratres et peregrinos eisdem commisit, qui se in ordine sequebantur, » ut legitur in ejus Vita, cap. 25 (Apud Rosweid, lib. I de Vit. Patr.).

Hospitibus autem, cui non præcipitur, nullatenus societur neque colloquatur.] Hæc fuit communis veterum monachorum praxis, quam videre est in omnibus pene antiquis Regulis, Regula SS. Scapionis,

Macarii, Paphnulli, et alterius Macarii (Cap. 8): « Nec licebit aliqua fratri cum superveniente sermone, non sit illi cura interrogandi unde venerit, ad quid venerit, vel quando ambulaturus sit, nisi soli qui præest Patri, aut quibus jusserit ipse. » Regula secunda SS. Patrum (Cap. 3): « Advenienti peregrino nihil plus exhibeat quam pacem; reliquum non sit illi cura unde venerit, pro quo venerit, nec quando ambulaturus sit, nec se jungat ad fabulas eum illo. » Pœnæ incerti auctoris apud S. Basilium (Num. 59): « Si quis cum accedentibus peregrinis congressus colloquatur, præterquam quo det pacem, exceptis ad hoc designatis, caseat benedictione. » Regula Tarnatensis (Cap. 7): « Advenientibus quoque nihil præter humilitatis affectum et debitum famulatum junior exhibebit; et curam habere de causa qua venerit, quandoque reversurus sit, non præsumat; quia 690 hoc seniorum sollicitudo, non juniorum præsumptio debet inquirere. » Denique Regula S. Isidori (Cap. 22): « Nullus propinquum, vel extraneum hospitem, vel monachum, familiarem seu parentem, videre absque imperio audeat senioris. » Hic videtur respicere S. Isidorus ad illud S. Pachomii (Art. 30): « Si quis ante ostium steterit monasterii, dicens se velle videre fratrem suum vel propinquum, janitor nuntiabit Patri monasterii, et ille accitum interrogabit præpositum domus, si apud eum sit; et permittente eo, accipiet comitem egressionis suæ, cujus fides probata est, et sic mittetur ad fratrem videndum, vel ad proximum. »

Sed si obviaverit, aut viderit, salutatis humiliter, ut

dictum est, et petita benedictione prætransat, etc.] Quid esset illa benedictio, quove modo peteretur, explicat Boherius his verbis: « Secundum modum religionis etiam in salutando dicunt religiosi majoribus Benedicite; hoc enim benedictionem esse puto, vel debet dicere frater Domine mi, aut Reverende Pater, non licet mihi vobiscum loqui, quare cum benedictione vestra discido. Illo pes autem debet utrique respondere, Ite, Pater, vel Frater, in benedictione Dei. » Et in secundo comment., « Petita benedictione, id est dicio Benedicite. Sed quid, inquam, huic bene respondetur? Ite, Pater, vel Frater, in Dei benedictione. » Similiter et Nicolaus de Fractura benedictionem ait peti « per illa verba Benedicite. » Porro mos fuit apud veteres monachos, non tantum ut ab ipsi hospitibus benedictionem peterent, sed etiam ut ipsi eam hospites ab se suscipiente rogarent, ut clarum est ex Rufino (Lib. II de Vit. Pat., c. 1): « Cumque salutassemus eum..., regatus est a nobis, ut orationem simul et benedictionem daret. » Hancque iterum, cum recederent, resumebant: « Ut autem, addit idem Rufinus, cepimus ab eo velle proficisci, datis nobis benedictionibus, Pergite, inquit, filii. » Et de S. Apollonio loquens (Cap. 7): « Benedicens ergo nos dimisit, atque in hæc verba benedictionem dedit, Benedicat vos Dominus ex Sion, et videatis quæ bona sunt Jerusalem omnibus diebus viæ vestræ. » Ita etiam Marculus monachus (Sæc. II Ben.), qui S. Columbanum convenerat, « accepta ab eo benedictione, calle quo venerat repedavit » ut scribit Jonas in ejus Vita, n. 14.

CAPUT LIV.

Si debeat monachus litteras vel aliquid suscipere.

Nullatenus liceat monacho nec a parentibus suis, nec a quoquam hominum, nec sibi invicem 691 litteras, eulogias, vel quælibet munuscula accipere aut dare, sine præcepto abbatis. Quod si etiam a parentibus suis ei quidquam directum fuerit, non præsumat suscipere illud, nisi prius indicatum fuerit

abbati. Quod si jusserit suscipi, in abbatis sit potestate cui illud jubeat dari: et non contristetur frater cui forte directum fuerat; ut non detur occasio diabolo. Qui autem aliter præsumperit, disciplina regulari subiaceat.

^a Lyr. deest nec a parentibus.

^b Hild., suscipere.

^c Al., dare.

^d Al., fuerit.

^e Al., maligno.

COMMENTARIUS.

Nullatenus liceat monacho nec a parentibus suis, nec a quoquam hominum, nec sibi invicem litteras, aut eulogias, vel quælibet munuscula accipere, aut dare sine præcepto abbatis sui.] Acute hic Bernardus Cassinensis: S. Benedictus, inquit, « in hac prohibitione tria genera personarum, et tria genera nominat rerum: personæ sunt parentes, aut alii quilibet homines, et etiam invicem fratres; res sunt litteræ, eulogiarum, et munuscula, quæ a parentibus non licet suscipere, ne de affectu parentum videatur monachus per munus aliquid retinere; ab aliis etiam hominibus non licet, quia nihil cum mundo commune monachus habet; sibi invicem etiam non licet, quia singularitatem amoris vel foedus illicitum demonstraret. »

Primo ergo S. Pater vetat litteras absque licentia abbatis mitti aut recipi; idque ex veterum monachorum disciplina, quam videre est apud Cassianum lib. IV, cap. 16; apud S. Basilium, hic a Smaragdo citatum; in Pœnis incerti auctoris apud eundem Basilium; in Regula S. Augustini, cap. 9; S. Casarii ad monachos, c. 15; ad virgines, c. 23, et in Recapitulatione, c. 6; in Regula S. Aureliani ad monachos, c. 6; ad virgines, c. 4; in Pœnitentiâ S. Co-

lumbani; in Regula Tarnatensi, c. 19; S. Isidori, c. 22; S. Fructuosi, c. 8, et S. Donati, cap. 53.

Hujus instituti causa præcipua fuit, ne divinis contemplationibus mens devota a Deo avocetur; vit enim lingua effari aut intellectus capere potest quæ animi perturbationibus nimia et inordinata litterarum scriptio exagitet. « Quantus tumultus est in mente dictantium, verba sunt S. Bernardi (Epist. 89), ubi multitudo obstrepit dictionum, ubi orationum varietas et diversitas sensuum concurrat, ubi sæpe respicitur quod occurrit, et requiritur quod excidit, ubi quid pulchrius secundum litteram, quid convenientius juxta sententiam, quid planius propter intelligentiam, quid utilius ad conscientiam, quid denique 692 cui, vel post, vel ante, ponatur, intentius sine attenditur, multaque alia, quæ a doctis in hujusmodi curiosius observantur! » Quantis animi pulsant motibus præteritorum recordatio, charorum, propinquorum, et relicta patriæ suavis memoria! Hæc cum serio perperderet quidam monachus (Cassin. lib. V, cap. 32), et ei post annos quindecim patris et matris, amicorumque multorum de provincia Ponti complures epistolæ delatæ fuissent, accipiens grandem fasciculum litterarum, « inquit » apud

semetipsum volvens: Quatarum, inquit, cogitationum causa erit mihi hæc lectio, quæ me vel ad inane gaudium, vel ad tristitias infructuosas impellit! Quot diebus horum recordatione, qui scripserunt, intentionem pectoris mei a proposita contemplatione revocabunt! Post quantum temporis digerenda est hæc mentis concepta confusio, quantoque labore rursus iste tranquillitatis reparandus est status, si semel animus litterarum permotus affectu, eorumque recensendo sermones ac vultus quos tanto tempore dereliquit, iterum eos revisere, ipsisque cohabitare, et animo ac mente cœperit interesse? quos profecto corporaliter deseruisse nihil proderit, si corde eos incipiat intueri, ac memoriam quam sæculo huic renuntians quisque velut mortuus abdicavit, reviviscens eandem rursus admiserit. Hæc volvens in corde suo non solum nullam resolvere epistolam destinavit, sed ne ipsum quidem fasciculum resignare, ne scilicet eorum qui scripserant, vel nomina recensendo, vel vultus recordando, a spiritu sui intentione cessaret. Itaque, ut eum constrictum susceperat, igni tradidit concremandum: he, inquit, cogitationes patriæ, pariter concremavimus, nec me ulterius ad illa quæ fugi revocare tentetis. » Egregium plane facinus, ac vero monacho dignum! Eadem prorsus mente Gerardus pater Belga monachus (*Bucelinus in addit. ad Comment. Gerardi, cap. 54*) litteras sibi missas, nisi argentissimæ causæ essent, et respondere illico cogere, nunquam nisi pomeridiano tempore legebat, ne quid potissimæ, ut dicebat, diei parti et Deo sacraliori lectione profana detraheret, et distractioni alicui junam aperiret. Solitus etiam, si ad eas non nihil affici videretur, multo sæpe tempore, priusquam legret, seponere: litteras autem ad suos missas sollicitè perlegens, si quid rumoris e sæculo afferrent, ejusmodi delere, sive præscindere solebat; si quid vero perturbationis, sive inanis gloriæ allaturæ viderentur, omnino cremabat, quæ autem ex iis condurere viderentur, ipse significabat. »

Secundo, vetat S. Benedictus dare aut accipere eulogias sine præcepto abbatis. Quid autem sint eulogiæ hic inquirendum est.

Eulogiæ non ab eò Græco, quod est bonum, et *rego* Latinum, quod est eligo, quasi *bonum aliquod electum*, ut volunt Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura et Boherius; sed ab eò Græco, hoc est bene, et *λόγος* estiam Græco, id est dico, vel *λόγος* sermo, Latine benedictio dicitur: quo nomine intelligitur

Primo, quodcumque munus ex charitate datum, loquendi formula ab Hebræis deducta, qui munuscula benedictiones appellabant, ut I Regum xiv: « Accipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua; »

693 ubi Septuaginta legunt *eulogia*. Et ita intelligendus est S. Bernardus ad episcopum Laudunensem scribens (*Epist. 272*): « Ex quo episcopari cœpisti, nullam a vobis adhuc benedictionem accepimus, neque sacculum, neque peram, neque calceamenta in pedibus; » et ad Guidonem diaconum cardinalem (*Epist. 335*) « Sollicitus sui fratribus nostris... benedictionem quoque, quam destinaveras exhibere. »

Secundo, specialius eulogiæ dictæ sunt munera ex SS. reliquiis missa. Sic S. Gregorius Eulogio Alexandrino episcopo scribens (*Lib. xi Regist., cap. 47*): « Eulogias, inquit, S. Marci a beatissima fraternitate vestra transmissas, cum ea charitate qua transmissæ sunt secundum notitiam earum susceperimus. » Et iterum in eadem epistola: « Præterea transmissimus crucem parvulam, in qua de catena amatorum vestrorum inserta est benedictio. »

Tertio, eulogiæ sumuntur pro pane illo qui ad consecrandam eucharistiam destinatur, ut videre est apud Joannem Moschum (*Lib. x de Vita Patr., cap. 25*): « Easdem vero benedictiones imposuerunt diaconi sancto altari, quas cum Joannes presbyter offerret, etc. »

Quarto, pro eucharistia ipsa, ut apud Maximum

A martyrem (*Ad cap. 3 Eccles. Hierarc.*): « Elevans sacerdos sacrum panem, ostendebat eulogiam dicens: *Sancta sanctis.* »

Quinto, apud nostros dictæ sunt hostiæ benedictæ, quæ singulis diebus ante communes cibos monachis non communicatis in refectorio præbebantur, de quibus vide lib. i de Antiquis monach. Ritibus, cap. 9. Eulogias etiam vocabant panes qui in ecclesia benedicuntur, olimque distribuebantur iis qui ob quoddam impedimentum diebus festis et dominicis non sumebant eucharistiam; idque, ut nonnulli arbitrati sunt, ex decreto Pii papæ, quamvis epistola illa unde id deducunt sit supposititia; de quibus in concilio Nantenensi, can. 9, et in capitulis Hincmari Rhemensis episcopi, cap. 7, qui panes etiam fidelibus in signum communicationis in eadem fide mittebantur, unde in Laodiceno concilio, can. 32, statuitur « quod non oportet hæreticorum eulogias accipere. »

Sexto, eulogiæ dictæ sunt quæcumque res benedictæ, quo sensu Fortunatus in Vita S. Germani Parisiensis episcopi, num. 11, liquorem benedictum eulogiam vocat, et in Vita S. Mederici panis benedictus eulogia appellatur.

Septimo, eulogias etiam vocabant communem panem, quem in amoris et benevolentiae signum invicem sibi mittebant; unde Paulinus epist. 1 ad Severum: « Panem campanum de cellula nostra tibi pro eulogia misimus. » Et Florentius presbyter infectum veneno panem S. Benedicto, quasi pro benedictione transmisit, ut testatur S. Greg. lib. ii Dial., cap. 8.

Octavo: « In jure, inquit Richardus de S. Angelo, exponitur eulogium, id est testamentum. Extra de Testamentis cap. *Vos quidem*, et Codex lib. ii, cap. *Jubemus.* »

694 Nonno: « Vel dicas, addit idem Richardus, quod sunt boni sermones facti de aliquo, sic exponitur. san. extra de do. et cantu. *Cum olim*, super prima glo. sa. »

Jam vero quæritur quo sensu hic eulogia a S. P. Benedicto sumatur. Nonnulli, ut scribit Bernardus Cassinensis, eulogias dixerunt esse adjectivum ad litteras. Menardus de eulogiis panis, quas antiqui Patres sine superioris licentia dare prohibuerunt, ut videre est in Regula sancti Cesarii, cap. 23, et S. Donati, cap. 53, S. Benedictum intelligit. Hildemaro, « eulogiæ sunt munera majora, veluti sunt cappa serica, vel alii, quæque majoris pretii sunt. » Idem sentiunt Bernardus Cassinensis et Boherius. Richardus autem de S. Angelo dicit esse *gaudeolas*. Ego vero eulogiarum nomine omne munus genus prohibitum existimo. Atque ita Benedictus Hæftenus: « Asserendum videtur, inquit, interdictas ab eo cujusvis generis eulogias, sive panes, sive esculenta, sive alia quælibet fuerint munera, ut i lud: *Aut quælibet munuscula*, accipi possit pro prioris vocis explanatione. »

Tertio, denique S. Pater vetat *quælibet munuscula*, quod non sic acceperim pro prioris vocis explanatione, quasi eulogiarum nomine sanctus Benedictus sola intellexisset munuscula: nam et majora prohibuit; sed addidit *quælibet munuscula*, ne quis ea tanquam minoris pretii dare vel recipere propria auctoritate præsumeret.

Porro in mittendis recipiendisque litteris aut eulogiis attendere debemus imprimis ad illud S. Hieronymi (*Epist. 2*): « Crebra munuscula, sudariola, et fasciolas, et oblatos ac degustatos cibos, blandasque ac dulces litterulas sanctius amor non habet. » Maxime autem a parentum numeribus cavere oportet, juxta illud S. Orsiesii (*Num. 39*): « Si quis in domo monasterii sub præposito manens, nulla re indigens, quam in monasterio habere permissum est, et habet patrem fratremque, et amicum charissimum, nihil ab eis penitus accipiat, non tunicam, non palliolum, non aliam quamlibet rem. » Ne quam tamen conquerendi occasionem fratres habeant, prudenter addit: « Si autem comprobatum fuerit quod

minus habeat de his quæ præcepta sunt, culpa omnis A atque correctio ad præpositum convertetur. »

Quod si etiam a parentibus suis ei quidquam directum fuerit, etc.] Ita fere Regula S. Aureliani, cap 5; Regula Tarnatensis, cap. 19, et S. Isidori.

Et non constituetur frater, cui forte directum fuerat, ut non deur occasio diabolo.] Scilicet aut per tristitiam, aut per invidiam, aut per murmurium, ut loquitur Smaragdus.

Qui autem aliter præsumpserit, disciplinæ regulari subiaceat.] Hæc verba referri possunt vel ad præcedentem periodum, et non tristitetur frater, etc., vel ad omnia quæ hoc continentur in capite. Priorum sententiam sequitur Smaragdus; posteriorem Hildemarum; Bernardus Cassinensis, Richardus de S. Angelo, 695 et Boherius in utroque commentario: In illud vero, inquit Hildemarum, quod dicit, regulari disciplinæ subiaceat, ad illa omnia quæ superius vult respicit, id est si tribuerit, si acceperit, aut litteras, aut eulogias, id est majora munera, aut munuscula, id est parva, aut murmuraverit, vel contristatus fuerit, et reliqua, disciplinæ regulari subiaceat. »

Quanti vero hoc Regulæ Benedictinæ caput fecerit S. Gregorius, vel exinde patet, quod cum in illud peccasset Catellus monachus, et eum postea Urbicus abbas præpositum monasterii Lucusiani sub Bono

abbate fieri petiisset, negavit S. pontifex, quia, inquit (Lib. ix, epist. 42), « quod monachus non sit agnovimus: ex parva enim eulogia quam bonus monachus accepit, partem petendo contentionem facere in itinere minime timuit, quod ex quanta amaritudine cordis descenderit, poterit tua dilectio scire, si Regulam monachorum nosse voluisset. » Antiquiores etiam monachi (Cassian. lib. iv, cap. 16) scribentes aut recipientes absque permissione litteras, congregatis in synaxi fratribus, prostratos in terram veniam postulare iuebant, quandiu culpam abbas indulsisset. Poenæ incerti auctoris, apud S. Basilium, num. 49, eos excommunicant; S. Columbanus in Pœnitentiali superpositione damnat; S. Isidori Regula, cap. 16, triduana excommunicatione etiam emendandos decernit. Denique in ms. codice 47 bibliothecæ Cassinensis inter casus priori reservatos ab annis fere trecentis tertium exstat: « Quod nullus mittat litteram vel ambasciatam extra monasterium, nec ab aliquo ea recipiat sine licentia. »

Quod si mittentes aut recipientes litteras ita plecebant, quanto magis eulogias, aut alia quælibet munuscula, quæ quidem juxta Regulam Tarnatensis monasterii (Cap. 19) « peregrinis et ignotis deputantur, aut certe incendio cremabuntur. » Recipientes vero aut mittentes ad minus in capitulo verberentur, ex lib. Instit. cap. gener. ordin. Cisterc., dist. 6, cap. 9.

CAPUT LV.

De vestiario et calciario^a fratrum.

Vestimenta fratribus secundum locorum qualitatem ubi habitant, vel aerum temperiem, dentur: quia in frigidis regionibus amplius indiget, in calidis vero minus. Hæc ergo consideratio penes abbatem est. Nos tamen mediocribus locis sufficere credimus monachis^b, per singulos cucullam et tunicam: cucullam, in hieme 696 villosam^c, in æstate puram, aut vetustam; et scapulare propter opera: indumenta pedum, pedules et caligas. De quarum rerum omnium colore aut grossitudine non causentur monachi, sed quales inveniri possunt in provincia qua degunt^d, aut quod vilium comparari possit.

Abbas autem de mensura provideat ut non sint curta ipsa vestimenta utentibus ea, sed mensurata. Accipientes nova, vetera semper reddant in præsentem, reponenda in vestiario propter pauperes. Sufficit enim monacho duas tunicas et duas cucullas habere, propter noctes, et propter lavare ipsas res: jam quod supra fuerit, superfluum est^e, amputari debet. Et pedules, et quodcumque est vetus reddant, dum accipiunt novum. Femoralia hi qui in via

diriguntur de vestiario accipiant; quæ revertentes^f lota ibi restituant. Et cucullæ et tunicæ sint aliquanto a solito quas habent modice meliores: quas exeuntes in via accipiant de vestiario, et revertentes restituant.

Stramenta autem lectorum sufficiant, matta, solum, lena^g et capitale. Quæ tamen lecta frequenter ab abbate scrutanda sunt, propter opus peculiare, ne inveniantur. Et si cui inventum fuerit quod ab abbate non accepit, gravissimæ disciplinæ subiaceat. Et ut hoc vitium peculiare^h radicitus amputetur, dentur ab abbate omnia quæ sunt necessaria: id est, cuculla, tunica, pedules, caligæ, bracteæ, cultellusⁱ, graphium, acus, mappula, tabulæ, ut omnia auferatur necessitatis excusatio. A quo tamen abbate semper consideretur illa sententia Actuum apostolorum: quia dabatur singulis prout cuique opus erat (Act. ii). Ita ergo et abbas consideret infirmitates indigentium, non malam voluntatem^j invidentium. In omnibus tamen judiciis suis Dei retributionem cogitet.

^a Flor., De vestiario et calciario. Cassin., Conc. ali s quibusdam, De vestiariis et calciariis.

^b Al. deest monachis.

^c Sabin., villosam.

^d Al., qua habitant. Al., in qua habitant.

^e Cassin. deest est.

^f Oxon., Flor. et quidam mss., qui revertentes.

^g Oxon., lena.

^h Conc., Hild., Flor., Sabin., Dunst., Guido, edit. Paris., peculiaris.

ⁱ Al., cultellum.

^j Oxon., mala voluntate.

COMMENTARIUS.

697 Vestimenta fratribus secundum locorum qualitatem vel aerum temperiem dentur, etc.] Quod S. P. Benedictus hic ait secundum locorum qualitatem, juxta Hildemarum « duobus modis intelligitur. Uno modo intelligitur qualitatem locorum, juxta quod potest in

illo loco, ubi habitant, abbas vestimenta invenire. Altero modo intelligitur secundum qualitatem loci, et aerum temperiem, quod unum significat, ac si diceret secundum locorum qualitatem, et exponendo quid sit locorum qualitatem, subjungit, id est aerum

temperiem. Sed iste sensus posterior verior est.) A Fulgentii Ruspensis episcopi, et ex Vita S. Filiberti abbatis Gemmeticensis, sæc. II Benedict. Quid autem sit casula docet S. Isidorus, scilicet vestis quæ totum hominem tegat, unde dicitur casula, quasi parva casa, quæ totum corpus in se contineat, sine manibus, et cum hujusmodi forte cucullis Parthomiani accedebant ad sacram communionem : vestimenti genus satis incommodum, cuius forsitan loco, si conjecturis locus sit, S. Benedictus indulsit scapulare propter opera, quod ex utroque latere apertum est, ut facilius brachia exerantur, et liberiores eorum usum habeant laborantes. Casulam etiam aliquando protunica trari, aliquando pro alio indumenti genere usurpari docet noster Mabillonius in præfatione ad sæculum I Bened. pag. 55.

Nos tamen mediocribus locis sufficere credimus monachis per singulos cucullam et tunicam, etc.] Quid sit cuculla, quid tunica, quid scapulare, pedules, et caligæ paucis inquirendum est.

Cuculla apud antiquos genus erat vestimenti caput et humeros circumambiens, ut docet imprimis Cassianus (Lib. I, cap. 4), de cucullis Ægyptiorum loquens in hunc modum : « Cucullis perparvis usque ad cervicis humerorumque dimissis confinia, quibus tantum capita contegant, indesinenter diebus utuntur ac noctibus, scilicet ut innocentiam et simplicitatem parvulorum jugiter custodire, etiam imitatione ipsius velaminis commoveantur. » Eandem cucullæ notionem dedit nobis vir doctissimus Floridus eo in libro quem Gallico idiomate de Moribus Christianorum conscripsit, ubi sic discurreit (Pag. 367) : *La cuculle estoit un capot, que portoient les puisans, et les pauvres. Cet habillement de teste devint commun à tout le monde dans les siècles suivans; et estant commode pour le froid, il a duré dans nostre Europe environ jusqu'à deux cents ans d'icy. Non seulement les clercs et les gens de lettres, mais les nobles mesmes, et les courtisans portoient des capucets, et des chappurons de diverses sortes.* A monachis tamen non tam commodi atque utilitatis gratia gestabatur, quam ad innocentiam et simplicitatis signum, ut patet tum ex citato Cassiano, tum ex his Evagrii verbis (Tom. III Mon. Eccles. Græcæ, p. 68) : « Cucullus equidem signum est gratiæ Dei 698 Servatoris nostri, quæ caput eorum partem principalem tegit, et in Christo infantiam fovet; » tum ex Sozomeno de monachis sic loquente (Lib. III Hist., c. 13) : « Caput integramento, quod cucullum appellare solent, operiebant, quo ostenderent se vitam perinde simplicem et sinceram agere, atque pueros lacte nutritos, quorum caput ejusmodi tiaris involvunt, ut tegatur simul et foveatur; » tum denique ex S. Dorotheo, doctrina I. Hujusmodi cucullas gestabant etiam sanctimonialia, ut patet ex Palladio (Lausiac, cap. 41). Parthomiani suis cucullis figuram crucis purpureæ assuebant; hisque solis induti sabbato et dominica ad corporis Christi communionem accedebant, testante eodem Palladio (Ibid., cap. 28). Ex quo conjicere licet cucullas illas non solum caput et humeros, sed integrum etiam corpus subtexisse; quis enim credat eos toto fere corpore nudos ad communionem accessisse?

Aliam cucullæ notionem innuit Theodemarus in epistola ad Carolum Magnum : « Sed quia percontati estis quid vestimentum cucullæ debeat intelligi, cucullam nos esse dicimus quam alio nomine casulam vocamus, et inde est quod in hieme villosam, in æstate puram aut vetustam beatus Pater habendam instituit, quia scilicet hoc genus vestimenti solet cum villis intexi. » Huic notioni consonat S. Isidorus (Lib. XIX Origin., cap. 24) : « Casula, inquit, est vestis cucullata, per diminutionem a casa, quod totum hominem tegat. » Et Smaragdus : « Per diminutionem a casula dicitur cuculla, et a casa casulla, et a casulla cuculla. » Certe casulam monachorum fuisse indumentum patet ex Vita S. Severini abbatis Agunensis, apud Bollandum, 11 Februar.; ex Vita S. Casarii Arelatensis episcopi, lib. II; ex Actis S.

Fulgentii Ruspensis episcopi, et ex Vita S. Filiberti abbatis Gemmeticensis, sæc. II Benedict. Quid autem sit casula docet S. Isidorus, scilicet vestis quæ totum hominem tegat, unde dicitur casula, quasi parva casa, quæ totum corpus in se contineat, sine manibus, et cum hujusmodi forte cucullis Parthomiani accedebant ad sacram communionem : vestimenti genus satis incommodum, cuius forsitan loco, si conjecturis locus sit, S. Benedictus indulsit scapulare propter opera, quod ex utroque latere apertum est, ut facilius brachia exerantur, et liberiores eorum usum habeant laborantes. Casulam etiam aliquando protunica trari, aliquando pro alio indumenti genere usurpari docet noster Mabillonius in præfatione ad sæculum I Bened. pag. 55.

Aliter etiam Smaragdus cucullam explicat : « Cucullam, inquit, dicit ille (S. Benedictus) quod nos modo cappam dicimus. » Idem asserit Hildemarus infra citandus. Quid autem sit cappa vix conjicere possum. Theodemarus in citata ad Carolum Magnum epistola seipsum ita explicat : « Illud autem vestimentum quod a Gallicanis monachis coculla dicitur, et nos cappam vocamus, quod proprie monachorum designat habitum, melotem appellare debemus, sicut et hactenus in provincia a quibusdam vocatur, de quo, sicut B. Gregorius scripsit in libro Dialogi, ereptus ab aqua per Maurum monachum puer Placidus 699 dixit : Ego cum ab aqua abstraherer, melotem supra me abbatis cernebam, eumque me ab aquis educere considerabam. » Jam vero quid sit melotes discimus ex Isidoro (Lib. XIX Orig., cap. 51) : « Melotes, quæ etiam pera vocatur, pellis est caprina, a collo pendens præcincta usque ad lumbos, etc. » Ubi pro pera legendum esse penula credit Alardus Gazæus in comm. ad Cassian., lib. I, cap. 8. Sed non hujusmodi habitum gesserit aliquando S. Benedictus merito dubitaverim. Hæstenuis censet melotem S. Benedicti tempore alio nomine vocatam fuisse cucullam; id quod probari posset ex capitulari C Theodori Cantuariensis episcopi, in quo præscribitur ut in monachorum ordinationibus abbas caput monachi velut cuculla per dies septem; nam Hildemarus in Regule cap. 58 ritus hujus mentionem faciens, melote exprimit quod Theodorus cucullam vocat. Verum idem Hildemarus hunc in locum scribens melotem ad scapularis, quod tamen nonnulli etiam cucullam vocarunt, similitudinem accessisse asserit; cucullamque, quam idem cum cappa esse docet, a melote distinguit; « nam aliud est cuculla, inquit, aliud melota, eo quod S. Benedictus cucullam dicit de ea quam nos cappam vocamus. » Cappam aliter describunt Bursfeldenses in Cæremontali his verbis : « Itinerantes pro floccis, si velint, poterunt uti cappa rotunda, quæ flocco sit brevis, ut ex utraque parte foramen habeat ad exserenda brachia, et desuper caputium assutum, ad instar caputii regularis : subtus vero cappam scapulare deferant, et capellum de filtro nigrum in superficie, non hirsutum, sed planum. »

Clariorem cucullæ notitiam tradunt recentiores. S. II Idegardis cucullam dicit esse vestem « amplam, et ad talum descendentem, manicis brevibus, et manum modice præcedentibus, duobus quoque gyronibus in utroque latere sub ascella deorsum profluentibus, cui caputium desuper adhæret, quod singulare signum monachi est, significans ne hac vel illac ad sæculum prospiciat, cum illud super caput suum habet. » Ab hujusmodi cuculla haud multum discrepat ea quam gestabant olim monachi Fuldenses, cujus figuram ex tabel a Fuldensi, qua legatio ad Ludovicum imperatorem impetrando novo abbati destinata ob oculos ponitur, exhibet noster Mabillonius in præfatione ad sæculum V Benedictinum. Horum siquidem cernitur « cuculla non adeo ampla, manicis sat strictis, caputio in acumen desinente, et ad pectus magis apertio, cætera totum corpus ambiens ad talos usque. » Hanc cucullæ descri-

ptionem confirmat antiqua Imago: Desiderii abbatis cucullati, talarum scilicet vestimento undique clauso, nec admodum sinuoso, manicis non amplis, » quam in archivo Cassinensi asserit Angelus de Nuce in notis ad epist. Theodemari ad Carolum Magnum. Sed et Bernardus Cassinensis hunc in locum ita scribit: « Cucullam dicit Petrus Diaconus esse cappam, propter diminutionem a casula; cujus est diminutivum cuculla. Paulus vero Diaconus quod cuculla tunica est de lana. In hoc vero Cassinensi monte cucullam appellamus habitum cum caputio ex omni parte clauso, longisque manicis 700 manicatum; quod dictum Cistercienses sequuntur in vocabulo et figura. » Bernardus concinit Nicolaus de Fractura, ex quorum testimonio elicitur, a tempore Desiderii ampliatas fuisse Cassinensium cucullarum manicas. Ad Cistercienses vero, de quibus hic Bernardus, quod spectat, vide Juliani Varnerii librum quem Gallice de antiqua Regulae Benedictinae praxi composuit, cap. 29. At vero, juxta Boherium, « cuculla est habitus longus et amplus, sed manicas non habens; locus autem, de quo non habetur in Regula, neque in jure antiquo, est habitus longas habens manicas. » Aliquod hic discrimen assignat Boherius inter cucullam et frocum, quem nonnulli cum ea confundunt. Istud discrimen agnovit etiam Bernardus Cassinensis infra citandus, dum scribit Cluniacenses et Ultramontanos monachos scapulare appellare cucullam, et desuper manicatam vestem sine caputio gerere, quam frocum vulgariter dicunt. Hanc differentiam confirmat et explicat scriptor Apologiae Henrici IV imperatoris: ita enim habet: « Cuculla dicitur vestis cucullata propter cucullum, qui est capitis operimentum.... Igitur cuculla est tunica talaris, et cucullata, atque manicata, habens speciem crucis per quatuor partes extensa, ut eum qui mundo crucifixus est, haec quadriga ex omni parte concludat. » Et post multa: « Sed quia otiositas inimica est animae, ideo propter operantem constituit S. Benedictus alteram cucullam, quae dicitur scapulare, eo quod ejusmodi vestis apta sit caput tantum et scapulas tegere. » Itaque iste auctor duas distinguit cucullas: unam parvam, quae, ut infra scribit, *ad renes tantum defueret*, quam scapulare S. Benedictus appellat, et simpliciter cucullam nuncupabant Cluniacenses, alique Ultramontani monachi, vocantque haec Cluniacenses; aliam majorem, quae totum corpus ambiret, manicas et caputium habentem, quam illi frocum sive frocum vocabant, qualem supra descripsimus, cum hoc tamen discrimine, quod frocum Cluniacensium caputio careret, major autem cuculla minime. Ultramque vestem S. legislator concessit, et quidem cum caputio; unam ad laborem, alteram ex tra opera; unde corrigendus est Boherius, dum scribit de froco in Regula nihil contineri, cum frocum, si ei caputium assuatur, et cuculla major non differant. Hanc S. Benedictus in hieme villosam, in aestate puram esse voluit: Cluniacenses tamen, ut scribit Nicolaus de Fractura, tam in aestate quam in hieme villosam deferebant. Villosam autem, secundum Bernardum Cassinensem, « intelligunt quidam, quod de panno debebat fieri villosus, id est quod vellus ovis sit ad ministrandum calorem. Alii vero dicunt, cucullae pellem ovinam cum suo vellere jungi debere; sed qualiscunque sit cuculla, cum vellere debet esse ut frigus propellat. » Et revera pellicis usus fuisse olim monachos et moniales infirmis posset exemplis demonstrari. Iis certe usa est saeculo vii S. Austrudis Laudunensis abbatissae, ex ejus Vita, n. 24, saec. ii Bened. Sed de cuculla satis, nunc de tunica.

Tunica, quam alio nomine co'obium appellabant, vestis erat lineae, 701 parparvas adeo manicas habens, ut cubitos non excederet, unde vestis sine manicis vulgo nuncupatur; de qua Cassianus scribens de monachi habitu (*Lib. 1, cap. 5*), « colobus,

A inquit, lineae induti, quae vix ad cubitorum ima pertingunt, nudas de reliquo circumferunt manus. » Et certe assutas olim non fuisse tunicas monachorum manicas colligi posse videtur ex lib. i Mir. S. Bertini, cap. 2; ex Vita S. Austrebertae abbatissae, n. 10, patetque ex Vita S. Guthlaci, n. 26, saec. iii Benedictino. Cujus rei rationem hanc reddit Evagrius (*Tom. IV Monum. Eccles. Graecae*): « Quod autem nudas habent manus, indicat vitam absque hypocrisis et simulatione; inanis enim gloria virtutes obtegere et obumbrare valet, quae laudem semper ab hominibus captat, fidemque expellit. »

Tunicas ex lino gestasse testatur Cassianus; sed ex Hildemaro « tunica de lana intelligenda est esse; nam potest esse et linea tunica, et serica, sed in hoc loco videtur intelligere de lana tunicam esse debere. » Magister hebdomadarii coquinam intrantibus tunicas ex sacco, cucullas ex segestri fieri mandat in Regulae cap. 81.

B Tunicas assuebant caputia nostri Fuldenses, ut ex Browero notat Haeftenus (*Lib. v, tract. 3, disp. 7*); sed et Cistercienses, ut ex lib. Usuum, cap. 70, manifestum est; testaturque Julianus Varnerius vidisse se anno 1612 in monasterio Clarevillensi tunicam assutum habentem caputium quadratum, manicas ad brachii longitudinem, et ita latas ut duo pugna capere possent, quam ad instar tunicae S. Bernardi factam esse asserbant. In statutis quoque Lanfranci praescribitur, ut novitius *capitio assuto tunicae induatur*. Et tamen S. Hildegardis tunicam describit lineam, « et aliquantulum cuculla constrictiorem, sed circa crura aliquantulum largiorem, et ad pedes tendentem, brachialibus nec multum amplis, nec malum constrictis, ad manus tendentibus; imo autem gyronem in utroque latere sub ascella deorsum descendente, quae desuper caputio carebat. » Et Bernardus Cassinensis, « tunicam vero, inquit, appellamus illam quam sub cuculla portamus, corpus nostrum utrinque tegentem, sed caputio carentem, cum manicis mediocriter et mensurato longis. » Similiter et Boherius: « tunica est vestis quam subscapulariter portamus, corpus utrinque tegens, sed caputio carens, sed manicis mediocriter mensuratis et longis. Hoc apud nos cotardia vocatur, quae rotunda etiam esse debet per circuitum, et non scissa, nec longitudine nimia, aut brevitate notanda, largas etiam habet manicas usque ad pugnum protensas, non consutias. »

C Scapulare, quod et analabus, vestis est monastica, quam nobis sub crucis similitudinem representant veteres, ut videre est apud Evagrium in tom. III Monum. Eccles. Graecae, pag. 69, probatque Menardus in notis ad Concord. Regul., cap. 62, § 1, eo quod ante et retro penderet, et ad humeros latius esset, unde et de scapulari locum illum ex Vita S. Guillelmi ducis et monachi Gellonensis intelligit (*Saec. iv Ben., part. 1*): « Veste apostolica instar crucis induitur, » approbante etiam nostro Mabillonio. De hac veste ita scribit Hildemarus: « Scapulare dicitur illud unde Graeci 702 schema vocant, cum quibus capita tegunt, et cingunt illa sibi, ad cujus similitudinem videtur esse illud vestimentum quod melotam vocamus. » Et Bernardus Cassinensis: « Puto scapulare dictum a scapulis, eo quod scapulas tegat; et usque hodie tam Cassinenses quam Cistercienses habitum caputiatum a scapulis ex utraque parte dependentem scapulare appellant. Sed Cassinenses idem scapulare sub brachiis circa medium corporis, quasi ad locum cinguli sutum quasi ad mensuram medii palmi de consuetudine claudunt, quod scapulare quando operantur ne opus impediatur desuper cingunt, sine quo etiam scapulari, vel sine cuculla manicata non se sacris vestibus ad explenda divina officia induere debent. Illud insuper scapulare benedicitur ab abbate, quando monachus proficitur. Attamen Cluniacenses et Ultramontani monachi scapulare illud cucullam appellant, et desuper vestem manicatam sine

capitio gerunt, quam vestem frocom vulgariter dicunt. Puto autem quod Cistercienses ad fontem recurrerunt Cassinenses * et ab illo tam vocabulum quam figuram utriusque traxerunt scapularis et cucullæ. » Simile aliquid habet Nicolaus de Fractura. De Cisterciensibus vide Julianum Varnerium loco supra citato. Bursfeldenses scapulare suum ita describunt (*Dist. 3, cap. 21*): « Pro opere vero manuali, et, ex apostolico indulto, etiam in ministerio divino sub sacris vestibus etiam scapulari utimur; cujus capitium eidem assutum retro et ad utrumque latum unam palmam habebit, minus in extenso quam cuculla. Pars vero scapularis ante et retro dependens latitudinis modice ulnæ sit, vel quasi, longitudo usque ad talos. » Cassinenses vero præscribunt (*Declar. Cass., cap. 55*), ut « scapularia monachorum sint longa super tunicam per dimidium quartæ, lataque secundum latitudinem rasciæ. Scapularia novitiorum sint stricta et curta, et protendantur usque ad genua. »

Scapulare S. P. Benedicti indulisit propter opera loco cucullæ, quam tunc deponebant, unde et cucullæ notam ei inditum est, sive quia cucullæ vices teneret, sive propter capitium: hinc de scapulari locum hunc ex Vita S. Benedicti Anianensis (*Sæc. IV Ben.*) merito intellexeris: « In habitu quoque dissimiles fecerat multorum consuetudo; siquidem nonnullis usque ad talos cucullæ pendebant, quamobrem vir Dei uniformem cunctis tenendum monachis instituit modum, ut non amplius a duobus cubitis excederet mensura, vel usque ad genua pertingere posset; » id quod confirmat Smaragdus ad hunc locum sic scribens: « Quod vero ille dicit scapulare propter opera, hoc nos modo dicimus cucullam. » Postea vero usus invaluit, ut non solum ad opera, sed omni etiam tempore scapulare deferretur; rarius cuculla, nec nisi ad divina officia et alia hujusmodi exercitia.

Nullam hic S. legislator zonæ mentionem facit; cuius tamen usum supra, cap. 22, præscripsit, decernens ut vestiti dormiant monachi, et cincti cingulis aut funibus. S. Cuthbertum zona linea usum fuisse constat ex Bedæ in ejus Vita, cap. 23; sed S. Fulgentius Ruspensis episcopus « pelliceo cingulo tanquam monachus utebatur, » uti legitimus 703 in ejus Vita. De zonæ usu et significatione videsis Hæftenium, lib. v, tract. 4, disq. 4, et tract. 10, disq. 7.

Nihil quoque de camisiis sive interulis S. Benedictus, quas S. Robertus abbas Molismensis repudiasset legitur apud Ordericum Vitalem in Hist. lib. v, et consequenter Cistercienses, quorum in Institutis, cap. 4, decernitur « vestitus simplex et vilis, absque pellicis, camisiis, stamineis, qualem denique Regula describit. » Harum loco S. Patrem Benedictum, primosque ejus discipulos cilicium carne tenus gestasse contendit Hæftenius (*Lib. v, tract. 3, disq. 7*): exemplo esse potest S. Tillo monachus Sollempiensis (*Sæc. II Ben.*), cujus « indumentum valde erat vilissimum, sola tunica videlicet atque cuculla, et intrinsecus ad carnem cilicium, quod tandiu donec præ nimia vetustate consumptum nulli usui aptum esset portabat, » ut habent ejus acta. Carthusianis etiam duo cilicia indulget Guigo in Statutis, cap. 28; de primis etiam S. Emeranni Ratisponensis monachis scribit Arnulfus ejusdem monasterii monachus (*Lib. II Dialog.*), quod « lineis camisiis utebantur seniores, qui eas habere potuerunt, cæteri laneis utebantur, ob penuriam scilicet cilicinarum vestium. » Postea tamen cilicio subjectæ sunt laneæ camisiæ sive stamineæ, ut patet ex Vita S. Benedicti abbatis Anianensis (*Sæc. IV Ben.*), qui, testante Ardone ejus discipulo, « concessit necessitatis causa, propter quam regula jubet, duas scilicet stamineas, etc. » Totidem antea suis permiserat S. Fructuosus in Regulæ cap. 4, et postea concilium Aquigranense, can. 22, Regulaque solitariorum, cap. 49. Sed et Ansegusus abbas Fon-

tanellensis in sua constitutione de victu et vestitu monachorum « drappos albos 20, de quibus camisiæ 20 fieri possent, » suis Fontanellensibus assignavit. Denique sanctus Odilo abbas Cluniacensis (*Apud Boll. 1 Januar.*) « die quodam duos in itinere pueros fame peremptos reperit. Mox equo desiliens, laneam qua indutus erat ad carnem subduxit sibi interulam, eaque, prout velaminis quantitas permittebat, utrumque cadaver obvolvens, exhibet mortuis sepulturam, » quemadmodum scribit Petrus Damiani in ejus Vita. Cæterum nostris lineis uti camisiis, præterquam forte infirmis, nunquam licuit. « Monachi, inquit Zacharias papa in epistola ad Pipinum et universos Franciæ episcopos et abbates (*Apud Bar., ann. 744*), laneo indumento, juxta normam et regulam monasticæ disciplinæ, atque traditionem sanctorum probabiliū Patrum, sine intermissione utantur; quia monachi ab omnibus illicitis debent abstinere. Apostolis autem divinum datum esse mandatum duas tunicas non habendi: tunicas dixit itaque laneas, non lineas. » Et antea S. Ferreolus in Regula præscripsit (*Cap. 31*) « ut monachus quamlibet delicati corporis linea ad nuda corporis non utatur. » Et S. Isidorus: « Lineo non oportet indui monachum. » In litteris etiam G. abbatis Mosomensis, et A. abbatis Marchianensis ad abbates S. Theoderici (*Hist. ms. S. Theod., ad ann. 1279*) et S. Crispini, quibus eos suæ provinciæ constituunt visitatores, hæc lego: « Inhibeatis in eisdem capitulis districte, ne abbates vel monachi lineis utantur extra monasterium, quando equitant, cum hoc cedat in scandalum sæcularium, et totius ordinis nostri derisum, nec 704 etiam intra monasterium, nisi evidens infirmitas et corporis debilitas hoc requirat. » Idem decernunt in suis constitutionibus pro monachis Benedictinis Innocentius III, Gregorius IX, Nicolaus IV in bulla ad Cluniacenses, et Benedictus XII. Pueris tamen lineas camisiis permittebant Cluniacenses ex Udalrico, lib. III, cap. 8. Aelredus vero (*Reg. cap. 20*) virginibus suis duas

stupacio camisiis vel staminas.

Pro pedum indumento S. Benedictus indulisit pedules et caligas. Quid vero sint pedules, quid caligæ, non facile explicaverim: « Pedules, inquit Smaragdus, dicit ille, quod nos modo dicimus calceos: caligas ille, quod nos subtalares vel soccos vocamus; caligæ autem a callo pedum dicuntur, vel quia ligantur, nam et calcearii vocantur. » Hildemarum: « Pedules sunt illa vestimenta quæ in modum tribuci facta sunt, sed pedes tegunt, unde quia in pedes mittuntur, pedules vocantur; sunt enim multi monachi qui propter sudorem pedum dividunt illud, quod in pedes mittunt, ne grave sit eis ad lavandum. Caligæ autem, ut Isidorus dicit, dicuntur a callo pedum, vel quia ligantur; nam socci non ligantur, sed intromittuntur. » Bernardus Cassinensis: « Quanquam expositores diversimode de istis duobus indumentis pedum exponendo dicant, quidquid in pedibus mittitur, sive de corio, sive de lana fiat, pedules congrue appellantur: pedules enim a pede dicuntur, caligæ autem dicuntur a calcementis erurium, a calcio, calcias, calciare; hinc caliga, caligæ. Vel etiam caliga dicitur a colligo, colligas, quasi circa collum ligata, quia caligæ ligantur.... Sed nota quod monachi ultramontani habent pedules de lana diversos ab illo indumento in modum tibiæ facti, et operiunt tibiæ propter facilem abluionem, et ad evitandum quandoque pedum sudorem; de nocte autem abstrahentes illos pedules, pedibus jam nudatis, retentis tibiæ in lecto quiescunt, ne forte pedulum impedimento fumositates per poros emissæ retineantur inclusæ, et sic per consequens caput lædant ad cerebrum ascendendo. » Nicolaus de Fractura « pedules de corio, et caligas de lana intelligit. » Econtra Richardo de S. Angelo caligæ sunt: « Ocreæ, vel calsaria, vel aliud genus vestimenti; et dicitur inquit,

* *Lege Cassinensem, aut, Cassinensium.* EDIT.

a callo pedam, vel quasi a colligando, quia ligantur dure. » Boherius in primo commentario, relata Bernardi et Smaragdi sententia, addit: « Ego credo cum Caro quod pedules, his, dicitur a pes, et est pars caligarum quae pedem capit, licet largius forsitan hoc magister hic intellexerit, ut supra dicitur. Et scias quod snecis de corio commodius utimur; et hi non ligantur, sed caligae, sed tantum mittuntur, quod Teutonia, et nos botas dicimus. » Antiqua versio Gallica ms. haec duo vocabula *pedules et caligas* ita reddit: *Chaussons et hauts soullés*; versio Joannis de Præcis, *soulers chausses*; versio Theobaldi Araldi, *les chaucés et les chaucéons de drap, et les souliers de cuir*; versio Guidonis, *des souliers, ou des chausses, et des chausses*; versio recentior, *des bas et des soullers*. Menardus noster *pedules* dicit esse *fascias*; et revera fascias usos esse veteres patet ex **705** Aimoino in lib. II de Mir. S. Benedicti, num. 2: *Fasciolas a tibiis resolutis ad binas pontis tabulas se alligavit*. Caligas vero calceamentum ex pellibus, quod ad mediam suram surgebat, multisque ligulis seu corrigiis constringebatur. Haestenus *pedules* interpretatur udones, sive laneos soccos, Gallice *des chausses*. Caligas vero sandalia, sive soleas simplices sine superiori corio, sed multis corrigiis ligatas, fere ad instar sandaliorum, quae hodie ferunt Patres capucini. Sed tamen sancta Radegundis (Sæc. I Ben.) *de caliga sua sibi duas fecit manicas*, ut scribitur in lib. II de ejus Vita, num. 8, quod coriaceis sandallis parum convenit. In hac tanta varietate aliquid certo definire difficile est. De pedulibus apud antiquiores monachos nihil quod sciam reperi: caligis vero ad propellendum in hieme friget, et in æstate cum meridiano æstus fervor exigeret, utebantur. Existimaret aliquis S. Benedictum æstate caligas induisse, quibus hieme pedules addiderit, quidquid tandem indumenta illa pedum extiterint. Ita S. Isidorus, qui utrumque, pedules et caligas concedit, « pedules, inquit (Cap. 13), utentur in monasterio, quandiu hiemis cogorit violentia, sive dum fratres gradientur in itinere, vel proficiscuntur ad urbem. » Et S. Fructuosus (Cap. 4): « In ipsis quoque calcearlis hoc utendum est, ut hieme pedules calceent qui voluerint, a die calendarum Novembrium usque ad calendas Maias. Reliquis æstivis mensibus caligarum tantum solatiis muniendi sunt. » Magister tamen in Regula sua de calceamentis hæc habet (Cap. 81): « Oportet fratres caligas habere ferratas tricinias, non ad luum, sed ad usum, quas debent tempore hiemis uti; æstatis tempore uactas reponi. Et caligas omnes oportet habere clavatas, tam in monasterio quam in via, ut et diu repositæ caligas conserventur, et pes fratris in caliga refrigeretur. Ad nocturnos vero ligneos culpas (Sic) utantur, ne inquinatis pedibus ad saum revertentes stratum, lectorum sagas non inquinent. In hieme vero ad nocturnos pedulibus utantur pelliceis propter frigus pedum. » Quod de clavatis caligis hic dicitur confirmari potest ex eo quod S. Gregorius papa de S. Equitio abbate scribit (Lib. I Dial., cap. 4): *Clavatis calceatus caligis* D erat. S. Eugendus abbas Jurensis (In ejus Vita, num. 6, sæc. I Bened.), habebat calceamenta fortia rusticaque in modum prisecorum Patrum, constrictis ocreis crura, fasciisque plantas. » An vero per ocreas caligas, per fasciolas pedules intellexerit? At decessor ejus S. Lupicianus (Bolland., 21 Mart.) « calceamento tantummodo usus est, cum pro aliquibus forsitan ad comitatum intercessurus ingressus est. In monasterio vero etsi prolixius egressus est ad culturam, lignea tantum sola, quæ vulgo so eos monasteria vocitant Galicana, continuo posita est usu. » Non defuere etiam tam ex antiquis quam ex recentioribus monachis qui nudis ambularent pedibus. De S. Antonio id colligere licet ex ejus Vita, cap. 23. S. Fructuosus, teste Valerio in ejus Vita, num. 3 (Sæc. II Ben.), « Nudus vestigiis penetrabat loca nemorosa. » Et infra, num. 11, « Vili habitu ex-

calceatis nudisque pedibus dicitur. Idem de Sitricesibus monachis scribit Petrus Damiani in Vita S. Romualdi, cap. 64. Denique primos Moissæenses **706** fratres civitatem Treceas nudis pedibus aliquando ingressos esse constat ex Vita S. Roberti, num. 8 (Bolland., 29 Aprilis).

Haestenus de vestibus a S. Benedicto concessis; nunc quas illi monachorum Patres suis induerint gestaverintque rescire forte an optabit aliquis. Rem ex antiqua eorum regulis et factis illustrare juvat. Atque ut a S. Pachomio, qui primus conobitarum Pater existit, ducamus exordium, in Regula sua, prout est in codice Regularum excusa, sic loquitur (Ars. 81): « Exceptis his quæ a Patre monasterii per domorum præpositos dividuntur, id est armatura sua, levitonariis duobus, et uno attrito ex usu, sabano longiore, quod collo humerisque circumdat pellicula, quæ pendet ex latere, gallicis et cucullis duobus, zona et bacello; præter hæc quidquid inveneris absque contradictione auferes. » Eadem fere habet Orsiesii abbatibus ejusque discipuli doctrina (Num. 22): « Sufficit nobis habere quod homini satis est, duo levitonaria, et alium attritum, et palliolum lineum, duos cucullos, zonam lineam, gallicas, pellem et virgam. » Quales essent Basilianorum vestes discimus ex Vita S. Philareti sæculo XI a Nilo monacho constantino scripta, num. 21 (Bolland., 6 Aprilis), ubi agens de illius ad habitum monasticum receptione, hæc reconset vestes: *Siticarium, id est tunicam; pallium, quod supra cervicem et scapulas est; cucullium, quod capiti imponimus; erasem in fronte gestandam, et cingulum cum sua fibula*. Inter Ægyptiorum monachorum vestes Evagrius Sithensis monachus in epistola ad Anatolium (Tom. III Mon. Eccles. Græc.) hæc nominat: Cucullum, analabum, melotem, zonam, et baculum. Atlas addit Cassianus eo in libro quem de habitis monachi conscripsit, ubi has eorum vestes earumque symbola explicat, scilicet cucullum, colobium, rebrachiatoria, mafortes, melotem et pellem caprinam, cingulum et caligas.

Abbas Paternuthius adolescentem ad se conversionis gratia accedentem « lebitone indutum, cuculla capiti circumposita, ac melote ad humeros, cinctumque linteo ad monachale institutum, exercitiumque promovit, » ut videre est in Ægypt. monach. Historia (Tom. III Mon. Eccles. Græcæ). In Regula S. Isidori hæc logo (Cap. 13): « Ternis tunicis, et binis palliis, singulisque oculis contenti erant servi Christi, quibus supra adjiçietur melotes pellicea, mappula, manicæ quoque, pedules et caligæ. » In Regula vero S. Fructuosi (Cap. 4): « Vestimenta non multa nec superflua sint, duabus tantum cucullis, villata et simplici, et uno palliolo, ternisque tunicis, et stamineis duabus cujusque necessitatis quærimonia sufficiens est. In ipsis quoque calceis bog utendum est, ut hieme pedales calceent, qui voluerint, a die calendarum Novembrium usque ad calendas Maias: reliquis æstivis mensibus caligaram tantum solatiis muniendi sunt. Femoralium usus cuiquam est permittendus, maxime his qui ministerio implicatur altaris. » Denique in Regula Magistri (Cap. 81): « Habere debent fratres in hieme paraturam grossam, quotidianam, stamineam, et tunicam aliam nocturnam, quam post nocturnos pudevcent (Sic); quia in die diversis occupantur laboribus. Habeant enim in hieme et pallium **707** stamineum, braccas laneas, et fasciolas aut pedules. In æstate vero habeant paraturam linostimam, non satis grossam propter laborem et sudorem; et habeant pallies, linostimos subtiles non satis propter æstus sudoris, et braccas lineas. Fasciolas lineas vero uti Dei homines prohibemus, ut aliquid distet a clerico monachus. Et habeant singulas paraturas linostimas subtiores, quas diebus festis solum in processionibus utantur. Et in æstate habeant singula mannariola lineæ propter sudores, et singula facitergia per de-

cadam . . . . . Hebdomadarius equinam intransibitibus socii sint tamen, et cuculle sint segetras. »

Ex dictis hactenus satis refutata manet eorum sententia qui priores monachos a sæcularibus viris non fuisse habitu distinctos, nisi quod simplices et rusticanas vestes portarent, inæcunctanter asserunt. Certe S. Palæmon Pachomium adolescentem post multas preces in cellam admissum *monachorum habitum* induisse scribitur in antiqua ejusdem S. Pachonii Vita, n. 4 (Apud Boll., 14 Maii). In Regula eidem ab angelo tradita inter alia ferebatur scriptum, « ut peregrinus alterius monasterii, si veniret, *habens habitum diversum*, nullus cum eo comederet, excepto eo qui iter agens id observare non posset; » et inter præcepta ejusdem S. Pachonii, quæ post ejus vitam edidit Bollaadi continuator, decimus sextus præscribit, ut monachum fieri volentem *sæcularibus vestibus exuant, et novitiorum habitu restant*. Ipse S. Pater Benedictus sæculum fugiens sanctæ conversationis habitum *quæsiit*, ut scribit S. Greg. in lib. II Dial. Et plane, sicuti optime argumentatur S. Basilii (Regul. suæ, c. 23), « juxta cujusque propositum competens ei debet esse vestimentum; sicut enim alius est habitus militis, alius senatoris, ex quo intelligitur quod iste senator sit, ille miles, ita monacho suus debet esse vestitus, ex quo vel ipso intuitu cognoscatur quod sit monachus. »

De quarum rerum omnium colore aut grossitudine non causentur monachi.] Quod ita exponit Hildemarus : « Non debeat monachi causari si pedules albi fuerint, et tunicæ fuscæ; id est si pedules alterius coloris fuerint, et alterius tunicæ, atque alterius cucullæ, aut si grossæ fuerint. » Bernardus autem Cassinensis : « Si non est splendidus, aut speciosus, vel si non est multum vilis, humilis et abjectus, non causentur. » De colore habitus Benedictini litigant inter se auctores. Nigrum communiter propugnant commentatores : ita Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Richardus a S. Angelo, Petrus Boherius, et alii, quorum præcipuæ rationes sunt 1° quod eo S. Benedictum usum esse asserunt : « Beatus vero Benedictus, inquit Bernardus, a quibusdam antiquis doctoribus Cassinensibus nigris usus vestibus et vilibus traditur in scriptis fuisse. » Et Nicolaus : « In antiqua Chronica Petri Diaconi scriptum a nobis et nostris majoribus reperitur, quomodo in monasterio Floriacensi repertus est caputis cucullæ B. Benedicti ex nigris villis contextus. » Et infra : « Legimus in Vita Caroli Magni Cassinensis cœnobii monachi, quod cum Carolus Magnus in territorio Vituriensi, in loco qui Macyatus 708 appellatur construxisset monasterium in honorem B. Martini, illudque submittere Cassinensi cœnobio, posuit ibi caputium P. N. Benedicti ex villis nigris contextum, longitudinetrium unciarum. » Idem scribit Richardus de S. Angelo. Et Petrus Boherius : « B. tamen Benedictus nigris vestibus usus traditur a quibusdam SS. antiquis doctoribus Cassinensibus, quorum aliqui dicunt apud montem Cassinum usque nunc schema monasticum quo B. Benedictus usus est perseverare. » Denique Petrus Diaconus interrogatus a monacho Cistellensi coram Lothario imperatore, cur nigris semper vestibus uterentur, respondit : « Quia talibus Benedictus Pater usus est, ut habitu quoque mundo renuntiasse videretur. » Verum fides sit penes istos auctores.

Secunda ratio est quod non solum S. P. Benedictus, sed omnes insuper ejus primos discipulos nigris usos esse vestibus asserunt, quod ad annum saltem millesimum perseverasse auctor est Antonius Yezzius in Chronico ad ann. 525, unde et *Monachorum Nigrorum* nomen illis inditum est, quo ab annis fere mille appellatos fuisse constat, ex charta Ethelbaldi regis ann. 716 data, in qua hæc leguntur (Inguif. in Hist. Croyt.) : « Trado et concedo omnipotenti Deo, B. Mariæ, et S. Bartholomæo de

dominiis meis ad fundationem *Nigrorum Monachorum sub norma S. Benedicti famulantium* totam insulam Croylandiæ. » Et postea Offa rex Merciorum anno 755 (Ibid.), « monasterium *Nigrorum Monachorum* in Verolamia civitate ad honorem Dei et protomartyris Anglorum S. Albani » apud Ingulfum fundasse dicitur. Id quod confirmat Thomas Eliensis monachus in Vita S. Ethildritæ reginæ (Sæc. II Ben.), de qua n. 24 ita loquitur : « Pro regali diademate humili obumbratur velamine, pro bysso et purpura ambitur nigra veste et aspera. » Et anonymus Trevirensis, in lib. de Reliquiis S. Matthiæ, n. 11 (Bolland., 24 Febr.), in quo hæc leguntur : « Interea maligni quidam consilio inito Matthiam inde asportare volebant, asserentes monachos sicut veste, ita etiam moribus nigris indignos esse Matthia. » Hinc tanta apud nostros nigri habitus retinendi obstinatio, ut cum Cælestinus papa V cœnobium Cassinense unire suæ congregationi, et monachos ejusdem monasterii ad mutandum habitum inducere vellet, permulti Cassino cedere maluerunt quam nigram dimittere vestem, ut docent in suis Commentariis Nicolaus de Fractura hic, et Richardus in cap. 21, ab Augustino a Janua citatus.

Tertia ratio repetitur ab exemplo antiquorum S. Benedicto monachorum, quos atra veste usos esse aiunt. Istud argumentum fise et elegantius prosequitur Petrus Venerabilis ad S. Bernardum scribens (Lib. I, epist. 28, et lib. IV, epist. 17), profertque inter alios S. Martinum, quem *nigro ac pendulo pallio* circumtectum describit Sulpicius; S. Hieronymum ad Nepotianum scribentem : *Vestes pallas æque ut candidas devita*; et S. Paulinum de mobilissima quadam femina, ad propositum religionis nuper conversa, ita scribentem in epistola ad Severum Sulpicium : « Vidimus dignam Deo hujus mundi confusionem, purpuream sericam, auratamque suppellectilem pannis veteribus et nigris servientem. » Addere potuisset illud Reguæ 709 tertiæ SS. Patrum cap. 3 : « Vestimenta fratribus necessaria ita abbas omnibus ordinare debet, quæ monachis deceant, non diversis coloribus tincta, excerptis cucullis, quæ comparantur, si fuerint nigræ, uti eas debere censemus. » Item illud Regulæ S. Aureliani ad monachos (Cap. 26) : « Vestimenta alio colore non induatis, nisi laia, lactina, et nigra; » denique Regulam S. Ferreoli (Cap. 32) : « Vestimentorum fragrantiam, vel nimium propter elationem nitorem monachus studeat non habere; sed sequens melius Apostolum dicentem : *Bonus odor sumus Jesu Christi*. Colorem etiam in his album, vel nimis rufum, per quem sæpe species corporis ad perniciem suam videntibus commendatur, vitet, et habere non ambiat. » Vide S. Augustini epist. 209, n. 9, in nova editione.

Quartam rationem innuit Boherius his verbis : « Tenemus quod crucifixo Domino et mortuo, quidam apostoli nigra sibi operimenta fecerunt; quæ usque hodie a viduis et charissimis amicis post obitum virorum et charorum fiunt, et lugubres appetantur. In his Italicæ partibus hunc colorem in suo habitu conservasse leguntur in memoriam mortis Christi. Græci etiam monachi nigro utuntur colore, quæ haud dubium desumpsit ex Nicolao de Fractura.

Quintam rationem ita exponit Petrus Venerabilis (Lib. IV, epist. 17) : « Ut quod sentio fatear, visum est, ut mihi videtur, magnis Patribus illis nigrum de quo agitur colorem magis humilitati, magis penitentia, magis luctui convenire, quibus studiis, quia totam monachi vitam invigilare oportet, decreverunt ut color moribus, vestes virtutibus qua possent cognitione jungerentur, etc. » et Richardus de S. Angelo : « Color niger magis convenit monacho quam alius color : designat enim tristitiam, sicut communiter patet, cum moritur aliquis in hoc mundo, omne consanguineum ejus induunt pannos nigras ad designandum tristitiam. » Idem fise prosequitur Nicolaus de Fractura. Denique S. Joannes Climacus (Grad.

7) : « Cultus, inquit, ipse corporis, et vestis tua religiosa te ad luctum excitet; omnes quippe qui funera lugent, pullati incedunt. »

Tandem Richardus a S. Angelo, « credo, inquit, quod hac de causa fuerit electus color niger, quia turpior et vilior est aliis coloribus, sicut patet per rei evidentiam, vel ut semper recordaremur turpitudinis diaboli, qui dicitur esse hujus coloris, quamvis aliquando in lucis angelum se transformet. »

Attamen non obstantibus hisce rationibus pro albo colore erat Mabilionius noster in præfatione ad sac. v. Bened., ubi sic discurrit (Pag. 40) : « Tria sunt instituti nostri vestimenta propria, tunica, cuculla, scapulare. Tunica ad talos defluit, *albi passim coloris* ante annos octingentos, ut in variis Rabani aliorumque iconibus observavimus, atque etiam in Rituali Anianensi. Et ratio sane id postulabat, quandoquidem tunicam, quæ cuti adhærebat (nam laneæ interlucæ præter Regulæ auctoritatem postea concessæ sunt), cum sæpius lavari ad munditiam exigeret, potius ex lana candida quam ex nigra fieri congruum **710** erat. Scapulare ita dictum, quod scapulas præcipue tegat et caput, ad laborem qui corpore exercetur, a sanctissimo legislatore concessum est. Cuculla summa vestis est, cum operimento capitis, undique corpus et brachia obvolvitur. Utraque nigri semper co oris fuit; unde *Monachi Nigri* appellati; Cistercienses vero Albi, quod cucullam candidi coloris nigra perolverint. Verum etiam cucullam albi fuisse coloris probat id quod de S. Juniano, qui eodem cum S. Mauro vivebat tempore, scribit Willmus Boetius in ejus Vita, n. 7 (Sæc. i Ben.) : « Vestis ejus cilicina de caprarum pilis, quæ in modum caracallæ, quam nunc cappam vocamus, perseverat usque hodie apud nos, quæ ita illæsa perseverat, ut nihil vetustatis redoleat, *candido colore* perfusa. » Sed et S. Maurum Jacobo abbati Cormaricensis monasterii *candidissimum monachi præferens habitum* apparuisse scribebat anno 869 (Sæc. iv, part. ii) Odo Glannafoliensis abbas in Historia translationis S. Mauri, n. 9, et Ansegisus (in ejus Vita, sæc. iv Ben., part. i) in Constitutione de victu et vestitu monachorum Fontanellensium assignat « ad saccos 15 comparandum griseos siccosos unde cappæ fiant. » Porro cappæ nomine intelligi cucullam constat ex dictis; griseumque colorem magis ad album quam ad nigrum accedere omnibus notum est. Erant ergo etiam cucullæ albe, saltem aliquibus in monasteriis, nam de omnibus quis id asserat? Alioqui Mabilionii sententiam confirmat id quod ipse alibi scribit, vidisse se in Vaticana bibliotheca codicem unum (Iter Ital., pag. 122), « in quo Gregorii et Victoris III de B. Benedicto Dialogi, et quidquid ad S. Patrem pertinet, continetur, cum variis monachorum atque abbatum figuris, in quibus cuculla atra, toga alba depingitur. » Et in Barberiana autographum Chronici S. Vincentii de Vu'turno (Ibid., p. 133), in quo variæ depinguntur figuræ, in his « Monachus cum tunica alba, et *substituto* scapulari quod tribus redimiculis ad utrumque latus strictum est. » Exstat etiam in codice bibliothecæ Cassinensis, n. 370, ante initium litaniarum S. Gregorii pro peste, imago monachi defuncti, cujus tunica albi, parva cuculla seu scapulare violacei subobscuri coloris cernitur.

Et certe antiquiorum monachorum vestes albi passim fuisse coloris infinitis posset testimoniis demonstrari. Talem fuisse S. Antonii habitum probat Bollandus in prævio commentario ad ejus Vitam, § 15 (Bolland., 17 Januar.), patetque ex ejus Vitæ cap. 25, ubi *candente præcinctus veste* suo iudicem aspectu provocasse dicitur. In Regulâ etiam S. Pachomii ab angelo tradita, prout exstat in ejus Vita, et apud Palladium in Lausiaca, cap. 38, præscribitur « ut habeant singuli melotem, id est caprinam pellem, confectam albam, sine qua neque comedant, neque dormiant. » S. Apollonii discipuli, numero quingenti, *tota veste candidati* erant, teste Palladio in eadem Lausiaca, cap.

A 52, unde et S. Joannes Chrysostomus in homilia 70 in Matthæum de monachis loquens : « Cur, inquit, ad illos angelos non gradiemur? cur non *candidas vestes* sumamus, etc.? » S. Patricius etiam in Hibernia *ex-cuculla candida amiciebatur*, ut refert Jocelinus in ejus Vita, cap. 185. Mackalle episcopus, uti auctor est Cogitosus **711** in Vita S. Brigidæ virg., num. 5 (Apud Boll., 1 Februar.), « pallium album et vestem candidam super ipsius venerabile caput imposuit. » Denique in Vita S. Columbæ abbatis Hilensis a Cummeneo Albo scripta, nom. 26 (Sæc. i Ben.), hæc lego : « *Candidam tunicam* B. viri, qua in hora exitus sui indutus erat, in aere levaverunt. » Jam vero si antiquas regulas consulamus, præter Pachomianam, quam modo citavimus, Regula S. Casarii ad virgines ita habet (Cap. 40) : « Omnia indumenta simplici tantum et honesto colore habeant, nunquam nigra, non lucida, sed tantum laia, vel *lactina* in monasterio per industriam præpositæ, vel sollicitudinem lanipendia facta. » Regula S. Aureliani item ad virgines (Cap. 22) : « Vestimenta alio colore non induatis, nisi laia et *lactina*. » Regula S. Donati (Cap. 63) : « Moneo specialiter ut vestimenta lucida, vel cum purpura, vel bebrina nunquam in usu habeatis, nisi tantum laia et *lactina*. » Tandem Regula Tarnatensis (Cap. 19) : « Vestes tam simplici erant et nativo colore procurandæ, ne disparilitas vestium nutriat arrogantia vitium. » Porro nativus ovium color est communiter albus. Ex his omnibus patet quam immerito olim Cistercienses novitiatis increpati fuerint, quod vestem candidam stræ prætulerint, cum potius laudandi fuissent, quod in vestium colore, sicut in aliis multis, ad primitivum fontem recurrerint. Candidum colorem cum Cisterciensibus deferunt Camaldulenses, Carthusienses, Coelestini, et Olivetani, quamvis Coelestini nigro utantur scapulari et cucullo. Eremitæ etiam Fontis Avellani albis induti erant vestibus, cum pallio cærulei coloris. Tironensibus monachis *habitus grisei coloris fuisse* legitimus in Monastico Anglicano, pag. 704, et in littere Italico Mabilionii, pag. 197, unde et de his ita scribit Gaufridus in Vita Bernardi abbatis Tironensis, num. 71 (Apud Boll., April.) : « *Habitus quidem monachi habentes, sed vilium, incultum, villosum, a cæterorum habitu monachorum valde dissimilem, ovibus ipsis a quibus sumptus fuerat valde consimilem.* » In statutis etiam Gauderici abbatis Roemaensis circa annum 1280 decernitur quolibet anno singulis tradi *cucullam et froccam de panno rosseto*. Denique scribit Antonius Ypezius primarium suæ congregationis habitum castaneum sive cervinum fuisse. Ad vitandam autem omnem in habitu diversitatem, Clemens V in concilio Viennensi statuit, « ut superior vestis ipsorum habitui proxima nigri, brunni, aut albi coloris existat. » At quid pluribus disputare de colore vestium, cum de eo monachos causari veterit S. P. Benedictus? « Noli, inquit, Petrus Venerabilis (Lib. iv, epist. 17), oro te, frater, si ovium Christi esse cupis, vario de vellere causari, quia nullum de ovili suo pastor ille projicit, nisi quem non coloris varietas, sed fidei vel caritatis læsio ab ovium suarum grege secernit : non, inquam, secernit quemquam ab ovili suo propter colorem, qui de tam semotis regionibus, de tam diversis regionibus in uno fidei Christianæ ovili Judæum congregavit pariter et gentilem. » Et alter Petrus, Blesensis scilicet (Epist. 97) : « Sive in alba, sive in pulla veste in omni professione et ordine, in omni gente quicumque operatur voluntatem Domini acceptus **712** est illi : inter album et nigrum habitum non distinguit ille, apud quem non est distinctio Judæi et Græci. Attendit Dominus mentem, non vestem; merita, non colorem. In monte Cassino schema monasticum quod B. Benedictus usus est, usque hodie, sicut dicitur, perseverat. Quis audeat tanti Patris habitum blasphemare in filiis? Nam si delibatio sanctia, et massa : si radix sancta, et rami. Sive cum Nazaraeis candidior nive sit aliquis; sive cum B. Job super

* Non video ad quid vox *nigræ* referri posset : redundare videtur. Edit.

carbonem denigrata sit cutis ejus; uterque salutem in domo Domini operatur. Sane in ovili Jacob sunt agni albi et nigri; in vinea Sorec sunt uvæ albæ et nigre. Sed et sponsa, quæ liliis convallium præalbescit, ipsa eadem dicit: Nigra sum, sed formosa. Apud sponsam Christi non est absurda varietas, cum ipsa circumamicta varietatibus describat. Ipsa varietas uniformitatis causa est, nam in cithara ex diversitate chordarum fit uniformis modulatio ad concentum.

Neque vero de colore tantum, sed etiam de grossitudine ne causentur monachi vetat S. legislator, his duntaxat volens esse contentos vestibus, quæ inveniri possunt in provincia qua degunt, aut quod vilius comparari potest. Nihil enim indignum monacho veste pretiosa et lucida: « Vestis sit monachi, inquit Cassianus (*Lib. v, c. 3*), quæ corpus contegat tantum, et repellat nuditatis verecundiam, et frigoris retundat injuriam; non quæ seminaria vanitatis et elationis enutriet, etc. » Et S. Odo abbas Cluniacensis (*Lib. III Coll., num. 17*): « An non apostasia est humilem vestitum spernere, et decorem vestimenti querere, cum angelus apostata perfectus decore superbens in tartarum ruerit? » Et alio in loco: « Sicut B. Hieronymus in epistola ad filiam Mauricii perhibet (*Lib. II, n. 7*), grandis divinæ gratiæ contumelia est mundani et sæcularis ornamentis prælatio; et crime» est, post christianis sanctificationem cujuscuque specie terreus creaturæ caput vel corpus ornari, quod jam cœlesti splendore refulget. » Et infra S. Cyprianum in libro de Virginibus sic loquentem inducit: « Serico et purpura indutus Christus induere non possunt: auro et margaritis et monilibus adornatæ ornamenta cordis perdidit. » Vide S. Basilii Constitutiones monasticas, cap. 31; S. Dorothei Doct., cap. 19, et Regulam solitariorum cap. 49, et S. Bernard. homil. 4, super *Missa est*.

Porro acute hic notant Hildemarum, Bernardum Cassinensem, et Nicolaum de Fractura, S. Benedictum non simpliciter viles, nec omnino vilissimas vestes præscripsisse; ne si viles instituisset, ad preciosas; si vilissimas, ad sordes, et affectatam nimis abjectionem aut immonditiam accedere videretur: utrumque enim pari studio monachis esse vitandum docent S. Hieronymus epist. 2 et 22, S. Isidorus in Regula cap. 43, et concilium Aquisgranense can. 20. Atque ita S. Cuthbertus, teste Beda (*In ejus Vita, cap. 16, sæc. 2*), « vestimentis utebatur communibus, ita temperanter agens, ut horum neque munditiis, neque sordibus esset notabilis. Unde usque hodie, in eodem monasterio exemplo ejus observatur, ne quis varii aut pretiosi coloris habeat indumentum, sed ea maxime **713** vestium specie sint contenti, quam naturalis ovium lana ministrat. » Narrat etiam de S. Maglorio (*In ejus Vita, sæc. 1*), quod « corpus ejus jugiter cilicio tegebatur, vestimentis quoque a foris nec multimodis vilibus, nec pretiosis, sed mediocribus; ne forte humanarum laudum blandiretur fomentis, quod est muscipula æternæ damnationis, induebatur; » et de S. Bernardo (*Lib. III de ejus Vita, c. 2*): « In vestibus ei paupertas semper placuit, sordes nunquam: nimirum animi fore indices aiebat, aut negligentis, aut foris gloriam affectantis humanam. » Vide Vitam Walæ abbatis Corbeiensis lib. I, cap. 22, sæc. IV.

Abbas autem de mensura provideat, ut non sint curta ipsa vestimenta utentibus ea, sed mensurata. Hoc est nec nimis longa, nec nimis curta: unum enim vanitatem, alterum modestiam minus sapit. Curtum autem nimis vestimentum Bernardo Cassinensi est, « quod talum non attingit protensum: nimis longum, quod defluit per humum, et pulverem movet, seu congregat lutum. » De mensura vestimentorum hæc habent mss. Romani S. Pauli, et Farfensis monasterii Consuetudines ab annis circiter septingentis descriptæ: « Vestimenta fratrum mittit S. Benedictus in prudentia abbatis, ut sint mensurata. Qualis autem sit illa mensura secundum Patrum definitionem quan-

tum possumus indagamus. Cuculla quæ nostro singulariter convenit ordini, quod vestimentum antiquitus vocabatur colobium, id est tunica sine manicis, tantum debet habere latitudinis, ut ambobus convenienter aptetur cubitis: longitudinis vero tantum antea, quod ad collum pedis usque pertingat, et sit apta corpori, ut sit ex omni parte rotunda. Capellum ipsius præter limbam integrum virilis pedis ex omni parte quadratam debet continere mensuram. Apertura superior habeat cubitum usque ad pollicis summum; inferior cubitum integrum, et trium digitorum in ante appareat latitudo cucullæ capitis. Similiter autem subius circa pedes tunica debet esse rotunda, qualitate mensurata: sagittas vero vel gerones tantum habeat, ut iter gradientes vel superfluitate, vel paritate non impediatur; cujus manicæ debent ex utraque parte ad secundos digitorum nodos usque pertingere. Stamina talem debet mensuram habere, ut possit collum pedis cincta pertingere. Similiter autem sicut cucullæ subius apertura digito terminetur. Capitulum habeat pedem integrum: similiter et manica parte latiori; contra manum vero, quo manere solet, angustior, e radice pollicis usque terminum indicis extendatur. Corrigia, qua cingitur stamina, postquam fuerit bene extenta, latitudinem in se pollicis habeat. Cutellum inter ferrum et manubrium trium adjecta latitudine digitorum habeat pedem dimidium. Femoralia, quæ S. Benedictus concessit iter agentibus, quia nunc temporis incertum est quo vel quali tempore foris mittantur, omnibus conceduntur: taliter mensurentur, ut in longitudine corporis possint convenienter aptari; latitudine vero pars utraque, sicut esse solet, dupla cubitum usque ad pollicem habeat **714** jam consuta. At vero caligæ pedem integrum superius habeant jam consutæ, quæ fiant etiam longæ, ut secundum staturam hominis, quod in omnibus procurandum est vestimentis, curribus convenienter aptentur; quæ de summo usque ad pedem taliter constringantur, ut cum superius pedem habent, inferius dimidium. Cesta caligæ, cum fuerit assuta, debet esse tam longa, quæ possit intra pugnum fieri constricta. Calcei præter limbam, qui assuitur, altitudinem habeat pedem dimidium. Anteriori vero parte latitudine digitorum nodos. Pedules similiter mensurati, ut possint pedibus sufficienter aptari. » Divionenses vero S. Benigni Consuetudines mss. vestium mensuras ita definiunt (*Cap. 45*): « Sed ut de mensura eorumdem vestimentorum pauca perstringam, froccus debet esse longus usque ad corrigiam, ut videatur si, frater est calcatus: tres sagittas continens in dextra, et tres in sinistra: tamen tantæ latitudinis sit illa quæ est in medio, quam duæ, et frons uniuscujusque jungatur a manica. Manicæ in latitudine sint unius pedis et trium digitorum; et juxta antiquam consuetudinem debent tenere usque ad medium indicis, sed modo longiores fiunt. Apertura unius pedis. Cuculla debet tenere usque ad summitatem corrigiarum sicut froccus; in latitudine vero cooperire cubitos; orlata ex omni parte: apertura superior a cubito usque ad digitum minimum; deinde consuta dimidio pede, et integro pede aperta, et post conjuncta, deinde aperta similiter. Capellum ex omni parte duplex debet habere unum integrum pedem, et tres digitos. Oro, quando est consutus, tres digitos, minimum digitorum inter juncturam anteriorem. Stamina, quando est induta et cincta, debet cuculla brevior esse, ex utraque parte orlata, et aperta in alna rasa: extrema ora duplex consuta, et duobus digitis lata. Manica una alna juxta causum, et in summitate duplex in latitudine a radice pollicis usque in summitatem indicis. Apertura capitis unius pedis. Femoralia tres alnas, et una inter cavallones et sellas. Cavallones XII. Naslerius mensura quatuor alnis rasis, deinde cum fuerit consutus cum duobus plicis, debet habere plenum pollicem in latitudine. Corrigia ad cingendum unum

polleem in latitudine quando bene est tracta. Cui-tellum inter manubrium et ferrum dimidii pedis et digitorum trium: vagina aliquid plus cum capello: corrigia, in qua pendet, absque circumligatione dependente, debet esse dimidii pedis. Calceus debet habere unum pedem, et in fronte tres digitos, orlatus in circuitu. Corrigia vero tam longa, ut ter valeat pedem circumire. Pedules similiter longi, et in recto fissi. Nocturnales similiter longi, et minime fissi, sed clausi. »

Accipientes nova vetera semper reddant reponenda in vestiario propter pauperes.] Erat ergo in monasterio vestiarius, seu locus, in quo sub diligentis alicuius fratris custodia vestes asservabantur; de quo in Regula S. Augustini (Cap. 10): « Vestes vestras in uno loco habete, sub una custode, vel duabus, vel quot sufficere poterint, ad eas excutiendas, ne a tineâ lædantur, et sicut 715 pascimini ex uno cellario, sic induamini ex uno vestiario. » S. Isidorus vestiarii custodem constituit eum, quem et sacrarii. Ejus officium ex Farfensis monasterii Consuetudinibus supra descripsimus ad caput 52. Præcipuum ejus munus erat, necessaria singulis indumenta ministrare; in quibus distribuendis non expectabat ut usu et contritione omnino essent consumpta, sed certis statibus temporibus sua singulis præbebat. In Croylandensi monasterio Egelricus, qui obiit anno 992, « induit omni anno totum conventum cum secta sua de tunicis, omni altero anno de cucullis, et omni tertio anno de froccis, » ut auctor est Ingulfus in sua Croylandensi Historia. De Cluniacensibus audiendus est Udalricus (Lib. III, cap. 11): « Cuilibet autem fratri unoquoque datur anno froccus novus et nova cuculla, ita ut ambo habeat parata et consuata ante Nativitatem Domini. Novum pellicium secundo datur anno, et in festivitate S. Michaelis: interim dum conventus fuerit in refectorio ad prandium ponitur in ejus lectum. Iterum in festivitate S. Martini pedules. De calceamentis alio loco dixi quomodo dantur in Cœna Domini. De stamineis et femoralibus, vel si quæ sunt alia hujusmodi, nihil aliud est constitutum, quam quod cum fuerint inveterata, nec magis proficua, eis ablutis, et per ipsos fratres ad cameram redditus, alia sunt tribuenda. » De calceamentorum distributione in Cœna Domini, qua die etiam ex mss. Germaniæ Consuetudinibus, « omnia vestimenta quæ tunc necessitatem patientibus danda sunt » ministrari debent, diximus in lib. III de Antiquis monachorum Ritibus. Divionenses S. Benigni Consuetudines de vestium distributione ita habent (Cap. 45): « Novum pellicium tertio datur anno, et in festivitate S. Michaelis, dum conventus fuerit in refectorio ad prandium, ponitur in ejus lecto. Calceamenta in Cœna Domini. In festivitate S. Martini per singulos annos pedules. De froccis et cucullis, stamineis et femoralibus, vel si qua sunt alia hujusmodi, non est aliud constitutum, nisi ut, cum fuerint inveterata, nec magis usui congrua, eis camerario redditus, prius tamen stamineis et femoralibus ablutis, alia tribuantur, et ipsa elemosynario pauperibus distribuenda tradantur. » Alexander papa confirmans statuta facta ab Hugone cardinali tituli S. Sabinae presbytero pro reformatione cœnobii Athanacensis, in primis dat cucullas et frocos et sotulares quantum expedit, annuatim singulis tres stamineas et tres brachas in capite jejunii. Item duo paria caligarum, unum par grossum in festo S. Lucae, et in Cœna Domini aliud de cordato. Item in festo S. Lucae uno anno tunicam et alio pelliciam, et de triennio in triennium nocturnales. In Constitutione etiam Benedicti papæ XII læcernitur (Cap. 17), ut « ubi alius certus terminus super hoc non fuerit ordinatus, singulis annis, prima videlicet die mensis Octobris, vestimenta præbeantur. » Et in Constitutionibus Cœlestinorum (Cap. 10, § 5): « Quod uno eodemque tempore de supradictis vestibus singuli monachi provideantur de triennio in triennium modo infra scripto. Anno primo triennii

superiores monasteriorum providere 716 teneantur eis de tunica, scapulari et caputio, secundum modum ut supra. Secundo anno de tribus interulis lanceis, scapulari cum caputio, prout supra. Tertio anno provideatur de tunica, scapulari cum caputio et cuculla, prout supra. Prædicta vero omnia, uno et eodem tempore consignentur, scilicet in festo Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi integra, et absque mora et dilatione aliqua. Provideantur eisdem annuatim in festo scilicet omnium Sanctorum femoralium, caligarum et crepidarum. De calceis vero provideatur eis secundum necessitatem et indigentiam. Oblatis autem professis provideatur primo anno de tunica, scapulari et bireto. Anno secundo de tribus interulis, scapulari et bireto. Anno tertio de tunica, scapulari, bireto et pallio, tempore quo supra. Provideatur similiter eis annuatim in festo Omnium Sanctorum de femoralibus et caligis. De calceis vero secundum eorum indigentiam. »

At magis placuit Aquisgranensi concilio (Can. 55), ut, nulla temporis habita ratione, « quoties exposcit necessitas, vestimenta, et calciamenta, et omnia necessaria fratribus dentur. » Quam legem sequuntur Cistercienses in lib. Instit. dist. 8, c. 9, Bursfeldenses in Cæremoniali, dist. 2, c. 9, et Cassinenses in Declarationibus, ad cap. 53. Ne quid autem fratribus desit, Cassinenses statuunt, ut « singulis annis post prælati a capitulo regressum, omnes conscribant inventarium vestium quarumcumque quas habent, apposita qualitate, num vetera, an nova, an mediocria sint, ibique subscribant quibus vestibus indigent; scriptumque hoc prælato consignent, qui uniuscujusque indigentia considerata, omnibus rationabiliter providebit, ita ut superflua amputentur, et necessaria abunde subministrantur, qua decet charitate. »

Accipientes autem nova, quæ ex Hildemaro publice in capitulo vestiarius dare debebat, vetera semper reddi S. Pater instituit, idque propter pauperes: quam legem in sua ad monachos Benedictinos Constitutione renovavit Gregorius IX his verbis: « Nullus de veteribus vestimentis, vel calceamentis, cum recipit nova, defraudet elemosynam; sed hæc omnia ad manum elemosynarii proveniant, qui eadem pauperibus largiatur; nec aliter dentur nova, qui vetera non resignat. » In regula etiam S. Fructuosi (Cap. 4) decernitur, ut « quidquid in vestimentis, calceamentis, vel lectariis monachorum vetustum fuerit, dum nova percipiunt, totum ab abbate pauperibus erogetur. » At Regula S. Cæsarii ad virgines (Cap. 41) tantum habet, ut « indumenta ipsa cum nova accipiunt, si vetera necessaria non habuerint, abbatissa refundat pauperibus; aut incipientibus vel junioribus dispensanda. » Idem pene ad verbum exstat in Regula S. Aureliani ad monachos, cap. 45.

Porro vetera vestimenta Hildemarus, Bernardus Cassinensis et Boherius intelligunt, quæ amplius portari non possunt; nam quæ adhuc deferri queant, æstati reservanda esse existant. Id tamen non sic accipiendum censeo, quasi usque portanda essent, quo jam omnino contritione 717 consumpta, nulli postmodum apta sint usui; alioquin quid pauperibus erogaretur? Aliam S. P. addit rationem, cur vetera reddi debeant, scilicet, ut omnis in fratribus amputetur superfluitas; unde et subjungit:

Sufficiat enim monacho duas tunicas et duas cucullas habere, etc.] Tres tunicas cum una cuculla S. Isidorus concedit (Reg. S. Isid. c. 43); tres tunicas et duas cucullas villatas S. Fructuosus (Fract. c. 4). Nec refert quod Christus in Evangelio dicit, neque duas tunicas habeatis; nam, ut recte exponit S. Ferreolus, « duas tunicas intelligere debemus non numero, si propter hiemem necessaria esse viderentur; sed supra usum, si reservata fuerint, computari. »

Propter noctes.] Id quod duobus modis intelligi posse docet Bernardus Cassinensis, « vel quia de nocte frigidior aer solet esse; et ideo pluribus vesti-

mentis egemus: vel gula vestiti jacentes aliquas superfluitates naturæ non studiosè procuratas emittere solent, et ideo vestis est ablenda, nec oportet nudum monachum remanere. Idem dicunt Nicolaus de Fractura, et Boherius. At vera videtur ratio, quia vestiti dormientes, diurnis vestibus depositis, nocturnas assumebant, cum quibus et dormiebant, et nocturnas vigiliis celebrabant: nam surgentes a lecto eas minime deponabant, ut observat hic Menardus; unde et Sidonius lib. vii, epist. 16, Chariabaudi abbati nocturnalem cucullum, quo membra confecta jejuniis inter orandum, cubandumque dignanter tegeret, transmisit.

Et propter lavare ipsas res.] Lavabant ergo vestimenta sibi, flaud dubium, quin propriis ipsorum manibus, sicuti declarat synodus Aquisgranensis statuens (*Can. 4*), « ut monachi propriis operentur manibus, et vestimenta sua opportuno tempore lavent. » Et certe ea fuit veterum monachorum praxis, quam in eorum passim Regulis videre licet. Ita Regula S. Pachonii (*Art. 37*): « Si quis voluerit lavare vestimentum, commonebit præpositum suum, et ille mittet cum eo alium, et lota veste revertantur domum, et siccata reponet ille cui injunctum est. » Pœnæ incerti auctoris apud S. Basilium (*Num. 22*): « Si quis lavat aut alterius, aut suam vestem præter voluntatem archimandritæ, careat benedictione. » Regula S. Augustini (*Cap. 11*): « Indumenta vestra secundum arbitrium præpositæ laventur, sive a vobis, sive a fallonibus. » Regula SS. Pauli et Stephani (*Cap. 28*): « Vestimenta vel lectualia nullus sibi lavare audeat absque oratione et permissione superioris. » Denique Regula Tarnatisensis (*Cap. 19*): « Observandum est etiam ne interioris animæ sordes contrahat vestis mundæ nimius appetitus. Quapropter secundum præpositi ordinationem sunt lavandæ: His accedunt acta S. Salabergæ abbatissæ Laudunensis, n. 20 (*Sæc. II Ben.*). « Soror quædam lavando vestimentorum sordes, ut mos est, ad cellam, qua hæc agi solitum erat, veniens, etc. »

De disciplina et ritu quem hoc in exercitio observarent, audiendus est iterum S. Pachomius in Regula, prout excusa est in codice Regularum: « Levitarium, inquit, et quidquid in veste est monachorum 718, nemo lavet in die Dominica, præter nauas et pistrinarios. Nec vadant ad lavandum, nisi omnibus unum signum insonuerit; sequentur præpositum suum, et lavantur tacili cum disciplina. Nemo lavet retractis in altum vestibus plusquam statutum est: cumque laverint omnes pariter revertentur. Si quis remanserit eo tempore quo ibitur ad lavandum, vel in præsentem non fuerit, commonebit præpositum suum, et ille mittet cum eo alterum, et sic lota vestimento revertentur domum. Vespere sicca levitaria tollent, et dabunt secundo, id est ei qui post præpositum est, et ille reponet ea in cellula: quod si sicca non fuerint, altera die expandentur ad solem donec siccaverint, nec dimittentur in ardore solis plusquam horam tertiam; cumque collecta fuerint, leviter mollifentur: nec tenebunt ea singuli apud se, sed dabunt, ut reponantur in cellam usque ad sabbatum. » De nostris vero ita scribit Hildemarum (*In cap. 6*): « Pannos autem lavare non debent nisi isto modo: Illi fratres qui dimiserunt hebdomadam in coquina, debent calefacere aquam, et in quinto decimo die debent illam aquam calefacere: v. g., si fratres raduntur sabbato, aquæ præparatio debet esse sequenti tertia feria, aut secunda feria, vel quarta feria; et tunc debet abbas decere in ipso die, in quo præparatio aquæ est, fratribus: Unusquisque hodie lavet pannos suos.... Et hoc sciendum est, quia omnia debent esse præparata, id est locus, concha, aqua, sapon, et reliqua necessaria. » De Cluniacensibus etiam Udalricus (*Lib. II, cap. 15*), agens de novitiorum institutione: « Si quid ei placuerit de pannis suis lavare, in coquina regulari ad hoc solum æneum of-

fendit, in quo aqua calefiat, lexivique temperetur. In claustro autem truncum amplissimum cum ple-risque intervallis cavatum, ut hic stamineum, illic femoralia lavari possint separatim; quæ ante capitulum mitti in aquam calidam, ut mollescant: post tabulæ percussione lavat, et non diutius, nisi quandiu licentia loquendi durat, excepto si est dies jejuniæ, lavare non prohibetur post tertiam; vel si est Quadragesima, vel dies privata, non solum post tertiam, sed etiam post sextam lavat, tamen non loquantur in claustro. Quidquid autem lavat, quoquo modo sit lavatum, post horam lavandi aufert et siccatur, ne jaceat ita sordidum et horridum, maxime ubi totus conventus videbit de refectorio exiturus. »

Jam quod supra fuerit superfluum est, et amputari debet.] Et tamen S. Benedictus abbas Anianensis concessit necessitatibus causa propter quam Regula jubet, duas scilicet stamineas, et femoralia, pelliceas quoque, et tegumenta eorum, cappas duas, et quæcunque necessaria prospexit, ut omnem amputaret occasionis ambagem, tribuit et concessit, quemadmodum scribit Ardo in ejus Vita, n. 52. Sed et concilium Aquisgranense statuit (*Can. 22*), ut abbas omnino provideat ut camisis duas, et tunicas duas, et cucullas duas, et cappas duas unusquisque monachorum habeat; quibus vero necesse est, addatur et tertia; et pedules quatuor paria, et femoralia duo paria, froccum unum, pellicia usque ad tallos duo, fasciolas duas; quibus 719 autem necesse est itineris causa alias duas, wantos in ætate, mufulas in hieme vervecinas, calciamenta diurna paria duo, subalares per noctem in ætate duos, in hieme vero soccos. Cluniacensium vestes erant « duo frocci et duæ cucullæ, duo staminea, duo quoque femoralia, duo paria calceorum cum corrigiis, unum par viltronum ad hiemem in nocte, et alterum sine viltrono ad æstivas noctes, duo paria caligarum, tria pellicia, vel unam pro tertio gunellam, capellum de pelibus, quinque paria pedulum. »

Femoralia hi qui in via diriguntur de vestitio accipiant, etc.] Remanentes enim in monasterio femoralia non portabant; a quibus etiam abstinuisse S. Martini discipulos colligimus ex Severo Sulpicio (*Lib. III de Vita S. Martini*). Femoralia quoque Molismensibus abstulit S. Robertus, ut scribit Ordericus Vitalis Hist. eccles. lib. viii. Idem de Cisterciensibus et Cassinensibus sui temporis docet Bernardus Cassinensis. Imo de Cassinensibus nostra ætate ita scribit Paulus Augustinus a Janua: « In congregatione nostra Cassinensi usque ad nostram ætatem vidimus senes non utentes femoralibus intra monasterium, sed interiorem vestem ultra genua defluentem ipsis genibus alligabant. » Eorum quoque usum improbat Hildemarum, hunc in locum sic loquentem: « Notandum est enim quia sunt talia monasteria, ubi cum necessitas fuerit, femoralia de vestitio accipiunt: ista monasteria omnino bona sunt. Et iterum sunt alia monasteria ubi omnes generaliter accipiunt femoralia, sed tamen non omnes generaliter semper utuntur, nisi cum necessitas exproceat; quamvis omnes generaliter illa accipiant: ista monasteria bona sunt, eo quod illa maxima pars semper non portat. Et iterum alia monasteria, ubi omnes generaliter accipiunt, et generaliter portant: ista monasteria non sunt laudabilia. » Hic denotare videtur ultramontana monasteria, in quibus saltem tempore Bernardi Cassinensis fratres promiscue femoralibus utebantur. Regula quoque Magistri (*Cap. 81*) taneas in hieme, lineas in ætate braccas concedit. Ex Regula etiam S. Fructuosi (*Cap. 4*) femoralium usus cuiquam est permittendus, maxime his qui ministerio implicatur altaris; sed et hoc qui studere noluerit, reprehendendus non erit, cum hæc usque nunc constet plerique hunc usum monasteria etiam in his regionibus non habere. » Ubi quod de ministris altaris dicitur, in memoriam revocat id quod de Cluniacensibus scribit Udalricus (*Lib. III,*

cap. 14) : « Sacerdos et diaconus habere solent tria femoralia, ut si quid eis in nocte contigerit in promptu sit ea mutare. » Cujus statuti æquitatem probat hoc ratiocinio Petrus Venerabilis (*Lib. 1, epist. 28*) : « Femoralia ratione necessitatis, munditiæ et honestatis, nobis defendimus, recolentes insuper Deum præcepisse ne summus sacerdos sine femoralibus lineis ad altare suum accedere præsumeret, ne si hoc faceret, poenam mortis incurreret.... Et quamvis in feminalibus lineis ministris Dei castitas indicetur, tamen honestas velandorum non excludatur, imo sollicite præcipiebatur, unde et Apostolus : Inhonestas, inquit, nostra abundantiori honore circumdamus. » Quare vero **720** S. P. Benedictus remanentes in monasterio femoralibus interdixit, explicat S. Hildegardis his verbis : « Quia multitudo hominum lemmoralibus eo tempore non utebatur, idcirco idem Pater propter mores hominum, et propter signum puerilis simplicitatis et humilitatis dum in cella residerent, discipulis suis femoralia non concessit. Sed exeuntibus, sive equestribus, sive pedestribus, propter exemplum castitatis, et propter virilem honestatem et reverentiam hominum eis indulgit. » Præter femoralia quæ itinerantibus S. Pater concessit, wantos etiam seu chirothecas in via ferebat S. Filibertus abbas Gemmeticensis, ut discimus ex anonymo in ejus Vita, n. 11 (*Sec. II Ben.*).

Et cucullæ et tunicæ sint aliquanto iis quas habere soliti sunt modice meliores.] Scilicet illis in regionibus, « ubi multum vilibus soliti sunt uti vestimentis, inquit Smaragdus; ubi vero meliora sunt vestimenta, non sunt propter itinera commutanda. » Unde et Hildemarum ait : « Qui bona vestimenta portant intus, non debent alia vestimenta portare. » Et certe cum nonnulli sint, « qui meliora vestimenta in monasterio portant, quam illa, quæ S. Benedictus dixit in monasterio servanda propter foras portanda, » ut loquitur idem Hildemarum; omnino alienum esset a monasticæ paupertatis proposito, pretiosiores insuper vestes extra conobium portare.

Acute vero Bernardus Cassinensis hunc in locum, « nota, inquit, tria temperamenta, quia dicit aliquanto, et modice, et meliores. Aliquanto dicit aliquid plus a pretii quantitate. Ne vero illud aliquanto multum intelligatur, dicit modice. Et ne abjectio multa notetur, et notabilis reprehendatur, addidit meliores.

Quas exeuntes in viam accipiant de vestiario.] Quid per viam hic intelligere debemus docet Hildemarum, scilicet viam non esse, « cum prope vadunt ad notos homines, qui eos cognoscunt, sed quando longius ire debent. » et non multo post : « Non est via, inquit, si in obedientiam vadit, veluti est in cellam; sed illa est via cum ad episcopum, aut nobiles potentes homines vadit ignovis : et non solum alia vestimenta debemus portare, cum in via imus; verum etiam si talis persona quæ est nobilis venit ad monasterium, tunc ille frater qui illi ministrare debet, meliora vestimenta debet habere, propter fastidium rusticæ monasticæ vestis. »

Stramenta lectorum sufficiant matta.] Matta Græce psithium est teges ex juncis contexta, ut patet ex Gregorio Turonensi de S. Monegunde (*Lib. de Vit. Patr. cap. 19*) : « Nullum habens stratum seni, paleaque mollimen, nisi tantum illud quod intextis junci virgultis fieri solet, quas vulgo mattas vocant. Hoc superponebat formulæ, hoc solo supersternebat, hoc erat quotidianum scamnum, hoc culcitra, hoc plumella, hoc erat stragulum, hoc omnis lecti commoditas. » Unde et Petrus Venerabilis ad Gislebertum eremitam scribens (*Lib. 1, epist. 20*) : « Si palustria, inquit, prope sunt loca, mattas antiquum opus monachorum compone, super **721** quas aut semper, aut sepe dormias. » Ejus usum apud veteres monachos quadruplicem distinguit Hæftenus (*Lib. XII, tract. 1*) : 1° super mattam dormiebant, imo aliquando super unam illius partem jacentes, al-

tera corpus contegebant; 2° mattæ assidebant, ea pro sede utentes; 3° in matta seu psithio oratori genuflectebant; 4° mattam jamjam morituris sternebant. Aliter tamen mattam explicat Bernardus Cassinensis hunc in locum sic scribens : « Matta vel est filtrum secundum Cluniacenses, vel quod loco culcitæ habetur; unde nique hodie illud quod ponitur super paleas vulgo dicitur mattaratum, non tamen intelligo quod debeat esse mollitie delicatum; nam ipse magis debet dormire labore ac vigilia fatigatus, quam strati mollitie invitatus. » Similiter Nicolaus de Fractura : « Matta, id est pannus, vel filtrum quod habetur loco culcitæ. Vel secundum nos dicas, matta, id est mattaratum, non multum molle, sed tale quod quasi carnem mactet et maceret, vel mactando fatiget. In Papia vero macta dicitur cella; inde mactilla pro culcitra. » Confirmant autem quæ versiones Gallicæ Joannis de Précis, et Guidonis Juvenalis, mattam reddentes un materas. Sed prior explicatio potior videtur; nam matta erat stratum durum et mortificationi aptum, ut patet ex S. Augustino, l. v contra Faustum Manichæum, c. 5.

Sagum.] Quod S. Hildegardis est (*Lib. XIX Orig., c. 24*) « aut de grosso lino, aut de canabe factum, et fere in modum sacci formatum, et quodam genere stramentorum repletum, et hic super mattam positum, quod monachi pro lectisternio habebant. » Huic sagi acceptioni concinit Bernardus Cassinensis his verbis : « Puto secundum intellectum modernum sagum istud esse, quod continet paleas, vel fenem, et hoc vulgari hujus regni concordat. » Idem habet Nicolaus de Fractura; eoque sensu sumitur in antiqua Vita S. Eugendi abbatis Jurensis, in qua hæc lego : « Paleis vero lectuli in eremo lectis, multo tempore, vilique sagello constrictis, pellicioque superposito conquevit. » (Ubi etiam obiter observandum est lectorum omnium fenem ex statutis Lanfranci, singulis annis esse renovandum : idque inter festivitatem S. Joannis et SS. Apostolorum Petri et Pauli, uti præscribunt Consuetudines S. Benigni, c. 43.) Existimat tamen Hæftenus sagum esse monachalis lecti operimentum, monachi enim in ipsa matta cubabant; cui consentit Guido Juvenalis sagum Gallicè vertens une grosse sarge velue à mettre sur le materas.

Læna.] Quæ Hildemaro dicitur « toga duplex, seu vestis regia; » et Smaragdo « species vestis villosa est, quam nos toxam vocamus; alii vero galnapem eam vocant. » Galnapis autem seu galbanis est stragulum villosum, quod frigori resistere possit. Atque hoc sensu hic a S. Benedicto sumi censent Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Richardus a S. Angelo, Boherius, Turrecremata, Menardus, et Hæftenus. Lænas tamen cum sagis confundere videtur anonymus Dunelmensis in lib. de Transl. et Mirac. S. Cuthberti cap. 4, sæc. IV Bened., part. II.

722 Capitale.] A capite dictum, eo quod capiti supponatur; estque cervical, lana, paleis, aut plumis plenum : unde Smaragdus : Capitale dicit, quod nos plumacium dicimus. Et hæc quidem S. Benedictus lectorum stramenta fratribus indulgit : quæ nam vero alii ?

In Regula S. Pachonii ab angelo tradita (*Cap. 41*) præscribitur ut monachi « dormiant non recumbentes, sed extructis sibi sedibus paulo supinioribus, et illis suis impositis stragulis, dormiant sedentes. »

Regula S. Cæsarii ad virgines ita habet : « Lectualia ipsa simplicia sint; nam satis indecorum est, si in lecto religioso stragula sæcularia, aut tapetia picta respliceant. » Idem habet Regula S. Donati, cap. 63.

Similiter Regula S. Aureliani ad monachos (*Cap. 27*) : « Lectuaria sæcularia de coloribus facta in usu non habeatis. »

Regula quoque S. Isidori (*Cap. 14*) : « Speciosam vel variam suppellectilem monachum habere non licet; cujus stratus erit storea, et stragulum, pellesque

lanatæ duæ, galnabis quoque, et fæcistergium, geminusque ad caput pulvillus. »

Regula S. Fructuosi (Cap. 4) : « In stramentis competens adhibenda est disciplina, nec amplius quidquam ab aliquo requirendum, quam unum stragulum, canabomque villatum, mappulam, et duabus lanatis pellibus arietam. »

Denique Regula Magistri (Cap. 81) : « In lectis habeant in hieme singulas mattas, et sagos tomentatios singulos, et lanas. In æstate pro lanis, rachinis propter æstus utantur; et ante ipsos lectos singulas pelles, ubi tergant a sordibus pedes, et sic in suos lectos ascendant. »

Quæ tamen lecta frequenter ab abbate scrutanda sunt, etc.] Frequenter ait indefinite; sed Regula S. Isidori (Cap. 14) præscribit, ut « per singulos menses abbas sive præpositus lectulos cunctorum perspiciat, ne quid indigeant fratres, nec superfluum habeant. » Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 2) : « Omnibus sabbatis post horam orationis nonam tam senior quam juniores præpositæ lectos omnium sororum visitent, et faciant, propter earum negligentias inquirendas, aut si quid inveniantur illicite et sine commeatu retentum. » Denique Regula S. Fructuosi (Cap. 17) : « Lectula singulorum abbas vel præpositus bis in hebdomada revolvat atque perscrutetur, ut videat ne quis superfluum aliquid illic vel occultum habeat. »

Scrutandorum vero lectorum apud nostros ordinem hunc describit Hildemarus : « Mane congregatis omnibus in capitulo, abbas monebat fratres de lectis perscrutandis; tuncque remanentibus in capitulo omnibus, quatuor aut quinque bonæ conversationis fratres dirigebat in dormitorium, qui singulorum lectos perlustrarent : et si opus peculiare alicubi reperissent, reversi in capitulum, ante pedes illius cuius in lecto fuerat inventum, illud deponabant; qui jussus ab abbate rationem reddere, pro delicti qualitate plectebatur. »

Et si cui inventum fuerit, quod ab abbate non acceperit 723 gravissimæ disciplinæ subjaceat.] Quod ita intelligit Hildemarus, ut si furto reprobam rem habeat, et illa sit quatuor valens denariis, in minori culpa judicetur. Si autem major sit, tunc debet res incendi, inquit, et ipse in graviori culpa judicandus est. » Bernardus Cassinensis et Nicolaus de Fractura gravissimam disciplinam hic intelligunt majorem excommunicationem, ita tamen, ut « attendatur circa ista inventa qualitas et quantitas rei, quæ ablata sit; quia hæc prudenter sunt consideranda in poenitentia infligenda, » ut loquitur Bernardus. In Regula S. Donati præscribitur, ut « quæ soror ad lectulum suum, quæ ad manducandum, vel ad bibendum pertinent præsumperit occultare, publice coram omnibus arguatur; et tunc demum palam cunctis præsentibus objurgata superpositionem sustinere cogatur. »

Et ut hoc vitium peculiare radicitus amputetur, dentur ab abbate omnia quæ necessaria sunt, id est cuculla, tunica, pedules, caligæ, braciæ, cultellus, etc.] Nonnullas jam ex his vocibus exposuimus, de reliquis aliquid subjiciendum.

Bracile indumentum brachiorum esse quidam existant, a brachio dictum credentes. Ita Guido Juvenalis in sua Gallica versione bracile reddit *manche*, et alia versio *manchon*; sed absque ullo probati alicujus auctoris testimonio. Hæstenuus bracile a bracea deducens, femorale brevius velandis verendis idoneum esse affirmat; sed et hoc absque ulla antiquitatis auctoritate. Verius Menardus bracile assertit esse zonam, sive cingulum, id quod probat auctoritate Papiæ : « Brachile, quod succinctorium sive redimiculum dictum, quod nunc non brachiorum, sed renum sit cingulum. » Et ex Regula Magistri, cap. 11 : « In die vero cingatur braciibus. » Confirmarique pos et ex Boboleno monacho in Vita S. Germani ab-

batis Grandivillarensis, num. 15 (Sæc. II Bened.) : « Unus autem e fratribus ipsa die interfectionis ejus inter hostium cuneos cingulum quod vulgo braciæ vocatur, inter manus trahentium invenit. » His accedunt antiquæ et recentiores versiones braciæ Gallicæ redentes *sainture*, aut *ceinture*. Boherio braciæ est « zona in qua braccæ et corrigiæ quibus ligantur caligæ dependent. »

Graphium stylus erat quo scribebant in cera. Eo primum usi sunt ferreo Græci, Tusci et Romani; postea autem osseo, ut docet sanctus Isidorus his verbis (Lib. VI Orig., cap. 8) : « Græci enim et Tusci primum ferro in ceris scripserunt. Postea Romani jusserunt ne graphium ferreum quis haberet; unde et apud scribas dicitur : *ceram ferro ne cædito*. Postea institutum est ut in cera ossibus scriberent, sicut indicat Atta in satira dicens : Vertamus vomerem in ceram, mucroneque aremus osseo. » Postea tamen Romanos ad graphium ferreum rediisse patet ex Martia'i lib. XIV, epigr. 21. Erat autem graphium qua parte scribebatur acutum, altera obtusum, vel latum, qua characteres in cera scripti obliterari 724 possent aut radi; unde *vertere stylum* apud Latinos idem erat ac corrigere, retractare, et mutare sententiam.

De acu vide Hæstenuum lib. V, tract. 2, disq. 6. Mappula est sudarium, sive linteum tergendæ pituitæ aptum. Vulgatus Alcuinus in lib. de Offic. eccl. cap. 39 : « Mappula quæ in sinistra parte gestatur, qua pituitam oculorum et narium detergimus. » Honorius Augustodunensis : « Ad extremum sacerdos fanonem in sinistrum brachium ponit, qui et mappula et sudarium vocatur, per quod olim sudor et narium sordes extergebantur. » Hildemarus (Lib. I de Gemma animæ, c. 108) : « Mappulam ideo præcepit dari causa sudorum tergendis in labore aut in via. Nam in Francia intelligitur pro sudore et in via dixisse sanctum Benedictum mappulam habere; et quanquam forte intentio fuit S. Benedicti ut etiam in monasterio pro facitergulo habeatur mappula, tamen modo in Francia in commune habentur panni ubi suam fratres faciem terunt. » S. Hildegardis : Mappula velut sudarium ex lino formata, qua sudorem a se profluentem dum in opere laborant abstergebant. » Nicolaus de Fractura : « Mappula, id est parva tubalea, quam nonnulli tempore æstivo ad sudorem purgandum ad latus portare consueverunt. » Addit Paulus Augustinus a Janua : « Quam consuetudinem usque hodie retinent senes nostri. Olim enim femoralibus non utentes mappulam, clavem, cultellum a lateribus pendulos portabant. » Ex his omnibus satis refutata manet Antonii Perezii sententia, qui, sublata interpunctione, hanc vocem cum sequenti jungens hoc modo : *mappulas tabulæ*; hoc est, inquit, mappulas mensæ. Sed neque hic tabulæ pro mensa sumuntur, neque mappulæ pro linteo quod mensæ sternitur; ut quid enim monacho singulari hujusmodi supellex? Certe versiones Gallicæ communiter mappulas interpretantur *des mouchoirs*. Horum de mensura ita scribit Hildemarus : « Mensuræ enim mappulæ duo debent esse cubiti præter ora in longitudinem, et unius pedis latitudo. » Tabulæ sunt pugillares in quibus scribitur, vel scriptura imprimitur, et impressa deletur, ut loquitur Nicolaus de Fractura. Vide Hæstenuum, lib. IX, tract. 2, disq. 5.

Præter ea, quæ hoc in capite danda singulis fratribus præscribit S. P. Benedictus, auctor est Hildemarus antiquæ fuisse consuetudinis, unicuique ad faciem manusque extergendas, saponem, et ad calceos ungendos unctum in uno eodemque vasculo, quod servabant ad lectum, dandi; et vasculum quidem ab abbate, saponem a camerario æqualiter divisum in capitulo recepisse.

* Omnino perturbata syntaxis. Legendum esset præter, loco quam, et omnia deinde complementa in

accusativo ponenda; vel conjunctio quam cum nominativo construenda. Edit.

CAPUT LVI.

De mensa abbatis.

725 Mensa abbatis cum hospitibus et peregrinis sit **A** niores ^a tamen unum, aut duos semper cum fratribus ^b dimittendum ^c procuret, propter disciplinam. semper. Quotiens tamen minus sunt hospites, quos vult de fratribus vocare, in ipsius sit potestate. Se-

^a Hild., Seniores.

^b In Conc. deest cum fratribus.

^c Al., dimittendos. Sed in cod. Oxon. hæc perio-

duo ita legitur: *Senior tamen unus aut duo semper cum fratribus dimittendi.* Similiter in Concordia Vindocinensi, præter primum verbum *seniores.*

COMMENTARIUS.

Mensa abbatis cum hospitibus et peregrinis sit semper, etc.] Inter hospites et peregrinos hic distinguunt commentatores. Hildemarum: « Hospites, inquit, sunt qui de eadem regione sunt de prope. Peregrini sunt qui de alia regione; peregrinus enim dicitur, sicut dicit Cassiodorus, quasi pergens longius. » Idem habet Bernardus Cassinensis, cujus verba cum retulisset in primo commentario Boherius, addit: « Vel dicuntur peregrini qui ad monasterium aut locum aliquem devotionis causa declinant; hospites vero, qui alia de causa ad ipsa loca accedunt. » Utrumque discrimen affert Nicolaus de Fractura. Richardus autem de S. Angelo sic scribit: « Hospites intelligimus pauperes et non pauperes; per peregrinos intelligimus illos qui vadunt per oratoria pro indulgentiis obtinendis. » Qui tamen addit: « Vel dicas quod unum sunt. » Hi vero qui in eadem civitate vel oppido in quo situm est monasterium, residentes, ulro convivium emendicant, aut ab abbate invitantur, non hospites, sed convivæ potius dicendi sunt, ut notat Menardus.

Is acute observat non hic cellæ, aut cameræ, aut palatii abbatis, in quo seorsum a sua congregatione cum hospitibus et peregrinis reficiat, sed solius mensæ fieri mentionem: ex quo infert abbati reficiendum esse cum hospitibus et peregrinis in conventu fratrum. Quæ quidem sententia non uni singularis est Menardo: nam multis jam ante sæculis sub lite res erat, ut patet ex Smaragdo, Hildemaro infra citando, et Bernardo Cassinensi. Smaragdus enim in hæc cap. 53 verba, *Coquina abbatis et hospitum super se sit*, scribens, ita habet: « Estimatur **726** a multis, quia sicut coquina alia quam fratrum, et in alio erat constituta loco, ita et mensa abbatis non tunc in communi refectorio erat cum cæteris mensis posita; sed in alia erat cellula segregata, qua crebro venientes hospites, frequenter cibis invenirent paratam. » Quo ex loco sic argumentari licet: Si estimabatur a multis, ergo non ab omnibus: ergo estimabant aliqui mensam abbatis in communi fratrum refectorio cum cæteris fratrum mensis esse debere. Clarius Bernardus Cassinensis: « Dicunt, inquit, hic quidam, quod abbas semper in refectorio cum fratribus comedere debet, et hoc etiam statuto super hoc facto declaraverunt dicentes, quod mensa abbatis debet esse in superiori loco, et ibi cum hospitibus considentibus debet sumere refectionem. » Talem fuisse Cluniacensium disciplinam insinuare videtur Adalricus his verbis (*Lib. III, cap. 3*): « Clericis, et peregrinis monachis, qui ita vadunt pedites absque jumento, nobiscum in refectorio comesturis aquam ad manus ministrat (abbas), talesque sedent ad mensam principalem. » Ego vero sic Menardi sententiam sequar, et defendam, ut oppositas etiam rationes et auctoritates, si quæ sunt, haud sileam.

Itaque abbatem cum hospitibus in communi fratrum conventu refici debere probat antiqua et recepta monachorum veterum praxis, a quibus S. P. Benedictum recessisse in re tanti momenti facile non est credendum. Hanc vero praxim passim videre est in eorum regulis et actis. Regula tertia SS. Patrum

ita habet: « Illud quoque statuimus, ut abbates omni tempore cum fratribus reficiant; quia eo tempore quo fratres, aut pro negligentia arguere, aut spiritali debent sermone imbuiere, absque certa necessitate se removere non debent. » S. Cæsarius in epistola ad Oratorium abbatissam (*Cap. 11*): « In quotidiano corporis alimento, atque communi cibo par sis his cum quibus pari in mensa uteris consessu, iisdem denique quibus sorores, ferculorum saporibus delectare, et æqualia vobis cibaria potionisque communes exhibeant discoferæ et pincernæ, etc. » S. Aurelianus in Regula ad monachos (*Cap. 50*): « Sanctus abbas, nisi inæqualitate faciente, extra congregationem non reficiat. » Regula S. Isidori (*Cap. 10*): abbas citra languoris necessitatem cibos in conspectu pariter cum fratribus sumat: nec aliud quam cæteri, nec cultius quam quæ in commune consistant, preparari sibi quidpiam expetat. » Regula monastica communis S. Fructuosi (*Cap. 10*): « Abbates cum fratribus, advenientibus hospitibus et peregrinis, in una mensa communiter vivant. » Regula S. Donati ad virgines (*Cap. 59*): « Abbatissa, nisi inæqualitate aliqua, aut infirmitate, vel occupatione compellente, extra congregationem suam penitus non reficiat. » Quod desumpsit ex Regula sancti Cæsarii ad virgines, cap. 38. Denique Regula Magistri passim indicat abbatem in refectorio debere reficere. Idem confirmat praxis. De S. Eugendo abbate ita Vita scriptor: « Abbas iste mensulam suam (ut facere quosdam nuper audivi) nec victum unquam excepit a fratribus. » S. Eastervinus, teste **727** Beda in lib. I de Vita S. Benedicti Biscopi, eodem quo fratres cæteri cibo, semper eadem vesceretur in domo. » S. Hermelandus Agatheo comiti in Antrensi monasterio (humanitatis gratiam exhibens, in refectorium eum secum duxit, calicemque meri ei dari iussit, ut scribit anonymus in eius Vita cap. 13; et infra, cap. 15, inter corruptos mores Adalfridi abbatis, Hermelandi successoris, illud recenset, quod « cepit aulam sibi ædificare. » Imo auctor est Carmuel omnes fere Hispanos credere S. Benedictum in regulari refectorio, et sæpius communi hora peregrinos et exteros tractasse. His accedit concilii Aquigranensis decretum, statuens (*Disp. 132 in Regul. S. Benedicti*), « ut abbas, vel quispiam fratrum ad portam monasterii cum hospitibus non reficiantur. In refectorio autem omnem eis humanitatem man ducandi ad bibendi exhibeat. Ipse tamen ea cibi potusque mensura contentus sit, quam reliqui fratres accipiunt. Si vero propter hospitem voluerit ad solitam mensuram fratribus sibi que augere aliquid, in sua maveat potestate. » Quod statutum confirmat Caroli Calvi præceptum pro partitione prædiorum S. Germani a Pratis, in quo assignat vineas in fratrum et hospitum usus in refectorio edentium.

Deinde S. Benedictus, Regula cap. 38 agens de lectore mensæ, statuit ut non præsumat ibi quisquam de ipsa lectione aut aliunde quidquam requirere, ne detur occasio maligno, nisi forte prior voluerit pro ædificatione aliquid breviter dicere; ubi prior pro abbate usurpatur. Verum si abbas nunquam re-

sciat in conventu fratrum (debet enim reficere cum hospitibus, qui nunquam desunt monasterio, et si defuerint in ejus manet potestate quos vult de fratribus vocare, qui cum ipso reficiant), frustra permittitur ei in refectorio de lectione aliquid dicere, ut pote qui nunquam ibi cum fratribus manducaturus sit.

Ut vim hujus argumenti eludat Haestenius, respondet nomine prioris hic intelligi quemcumque superiorem, sive abbas sit, sive prior, sive subprior, qui conventuali mensæ præsideat. Sed prioris nomen in omnibus Regulæ locis, ubi singulariter et absolute, non respective ponitur, abbatem significare merito contendit Menardus noster (*Menard. in Conc. Regul., cap. 47, § 1*), et ipse Haestenius (*Haest. lib. III, tract. 6, disq. 2*) alibi fatetur prioris vocem in Regula pro abbate sæpius usurpari, ut cap. 6, 7, 13, 40, 53: quidni etiam in isto de quo agitur loco? Certe antiquiores monachi ideo maxime nolebant abbatem a communi fratrum mensa abesse, ut posset eis post cibum ædificationis verba proferre, et spiritali sermone eos imbueret, ut habet supra citata Regula SS. Patrum; refectione enim tractata, spiritalis apud eos collatio agiatur, ut probat idem Haestenius lib. x, tract. 5, disq. 4, quod S. Benedictum neglexisse non est prorsus qui credat; multo minus qui existimet eum voluisse aut permisisse ut abbas vices suas in exhortationibus faciendis alteri committeret, cum nusquam plus valeant exhortationes quam in ore abbatis et superioris. Adde quod Regula Magistri (*Cap. 24*), quæ hoc statutum a S. Benedicto mutuavit, clare 728 et distincte præscribit, ut de singulis mensis quos voluerit fratres quid lectum est abbas interroget; non præpositus, seu quivis prior.

Præterea, ut optime arguit Hildemarus, S. Benedictus voluit ut abbas majoris nomen facili impleat, et omnia bona et sancta factis amplius quam verbis ostendat; sed si separatam a fratribus seorsim mensam habeat, jam factis suis discipulos non docet: neque enim videt eum quanta moderatione, cum quanto silentio, cum quanta gravitate cum hospitibus manducet.

Insuper, S. legislator decernit ut omnes intersint versui qui ante cibum dicitur, et sub uno simul omnes accedant ad mensam; ubi non exceptavit abbatem; inquit Hildemarus, dicens exceptio abbate, qui cum hospitibus manducaturus est; sed tantum dicit: omnes dicant versum. Et hoc non sufficit ei dicere semel omnes; sed bis cum subjunct, et sub uno omnes accedant ad mensam; ac per hoc cum ita intelligendum est, ut abbatis mensa in refectorio cum mensis fratrum esse debeat.

Tandem nulla potest adduci ratio qua S. Pater induci potuerit ad separandam abbatis mensam a fratribus; nam quod ait Bernardus Cassinensis: «Gratia charitatis mensam abbatis separatam esse voluit beatissimus Benedictus: qui vero contrarium ediderunt statutum, aut avaritiæ studuerunt, aut incogniti qualiter viverent esse voluerunt; » tolerari non potest. Magna sane charitas, quæ omnem destruit charitatem, pastorem segregat a grege, viam lupo pandit liberam, omnemque vitiiis omnibus aditum ministrat. Quis enim exprimere valet quanta inde tum in spiritualibus, tum in temporalibus oriuntur mala, dum sorvet olla abbatis, et alget congregationis cacabus? Quanta abbati permittitur licentia, cum ei datur occasio quotidie comessandi cum secularibus, decoquendi, abligurandi, dilapidandi bona monasterii! quanta inde in vita monastica corruptela, quot inter fratres in abbatem mormurationes, quot distractiones, quot maledicta, ne quid pejus dicam! O singularis charitatis! Præclarum sane est quod aient nonnulli (*Apud Haest., lib. XI, tract. 3, disq. 4*), S. Benedictum providentem quod futurum erat, scilicet divisionem mensæ abbatis a mensa monachorum, hoc caput edidisse, non quidem per modum præcipientis, sed per modum prænuuntiantis quod futurum videbat. Quasi vero S. Pater prævi-

dens quod futurum erat, tanto morbo non occurrisset, et adversus illud suos non præmunisset.

Nec majoris sunt momenti quæ dicit Haestenius (*Ibid., disq. 1*), «non defuisse illi justas rationes separatæ mensæ: 1° ne fratres turbarentur; 2° ut præ illis liberalius exciperentur (hospites); 3° ne moribus imperfectiorum fratrum forte offenderentur; 4° ne daretur occasio hospites sine venia alloquendi.» Nam easdem rationes ipse refellit postea. Et certe non moverunt rationes istæ Patres Aquigranenses, quominus statuerent (*Can. 27*), «ut abbas vel quispiam fratrum ad portam monasterii cum hospitibus non reficiatur: in refectorio autem omnem eis humanitatem manducandi exhibeat.» Non moverunt concilium Londonense II, statuens, 729 «ne abbates faciant milites, et ut in eadem domo cum monachis suis dormiant, et comedant, nisi aliqua necessitate prohibente.» Non moverunt Cluniacenses, aliasque congregationes monasticas, quæ ad puriorem Regulæ normam vitam instituire studuerunt; quæ omnes abbatem ad commune fratrum refectorium remittunt, et hospites illo duci et manducare permittunt. Et certe non multum esse timendum ne fratres inde turbentur experientia docet; deinde quid prohibet quominus hospites in refectorio liberalius excipiantur? Quod vero timetur ne scandalizentur minus perfectorum fratrum moribus, multo magis sperandum fuisset, «ut hospites cum viderint tam abbatem quam et monachos cum timore Dei, et cum reverentia, atque moderatione, sive etiam gravitate manducare, glorificent Dominum, sicut Dominus dicit: *Videntes vestra bona opera, glorificant Patrem vestrum qui in caelis est*; et quandoque, Domino miserante, ipsi hospites contententes ea quæ sæculi sunt, ad Dei servitute venire festinabunt, » ut cum Hildemaro loquar. Tandem non esse periculum ne fratres haudquam jussi hospitibus loquantur experientia magistra docet.

Unum est quod majorem videtur pati difficultatem. Nam cum S. Benedictus abbatem velit frangere jejunium propter hospitem, et hospites nunquam desint monasterio, si abbas cum hospitibus in refectorio reficere debet, sequetur abbatem quotidie coram toto conventu, aliis interim jejunantibus, jejunium frangere; quod quis credat? Itæ obiectio, quæ prima fronte videtur aliquid habere difficultatis, nullam in rei veritate complectitur; nam quid melius jejunium extra aut coram conventu violare? quid perfectius? Deinde hæc obiectio locum tantum habet quando abbas solitas refectionis horas propter hospitem cogitur prævenire; nam quando hospites una cum conventu reficiunt, abbas nec debet frangere jejunium, nec aliis quam fratres uti alimentis, saltem communiter. Non ita vero frequens est abbatem prævenire solitas refectionis horas, cum non quotidie veniant hospites, et sæpius horam congregationis facile expectent. Adde quod S. Pater præscribit ut quoties minus sunt hospites, in abbatis sit potestate quos vult de fratribus vocare; qui scilicet ejus vice cum hospitibus reficiant, dummodo duos seniores propter disciplinam dimittat cum fratribus, ut ipse possit in communi fratrum conventu refectionem sumere; nam ita explicare Regulæ textum nihil est incommodi.

Major difficultas repetitur ex duobus Regulæ locis qui mensæ abbatis separationi favere videntur. Primus exstat cap. 53: *Coquina abbatis et hospitum super se sit*: quem locum exponens Smaragdus ait: «Estimatur a multis quia, sicut coquina alia quam fratrum, et in alio erat constituta loco, ita et mensa abbatis non tunc in communi refectorio erat cum cæteris mensis posita: sed in alia erat cellula segregata, quam crebro venientes hospites frequenter cibis invenirent paratam.» Sed quod æstimabatur a multis, contrarium tenebatur ab aliis, ut supra vidimus. Et certe coquina abbatis et hospitum olim construe-

batur **730** prope coquinam monachorum, et inter utramque erat fenestra, per quam ex una parte pulmenta monachorum, ex altera fercula ministrabantur hospitum, ut docet Hildemarus in cap. 53. Ideo autem S. Benedictus separatam voluit esse coquinam hospitum, non ut separato cum abbate reficerent in loco, sed ut incertis horis supervenientes hospites non inquietent fratres; cum enim paulo lautius hospites excipi voluerit, et aliunde nullum a coquinæ officio excuset, certe si fratres ad coquendos monachorum cibos aliunde satis inepti, ad præparanda hospitum fercula cogèrentur, non parum perturbarentur; maxime cum incertis horis superveniant hospites, et brevi tempore omnia præparari necessum sit: propterea S. Benedictus separavit abbatis et hospitum coquinam; non vero ut seorsim abbas comessaretur cum eis, et omnia monasterii bona in comensationibus dilapidaret.

Alter locus in sequentibus hujus capituli verbis continetur: « Quoties tamen minus sunt hospites, quos vult de fratribus vocare in ipsius sit potestate. Seniores autem unum aut duos semper cum fratribus dimitendum procurat propter disciplinam. » Hic triumphant *abbates carnales*: quidni enim tales cum Hildemaro ita liceat appellare? « Dicunt quidem abbates carnales, inquit, quia cum hospitibus extra refectorium debet esse mensa abbatis. Assumunt in adiutorium sui erroris illud quod S. Benedictus dicit: Quoties tamen minus sunt hospites, quos vult de fratribus vocare in ipsius sit potestate; seniorem tamen unum aut duos semper cum fratribus dimitendum procurat propter disciplinam. Quid enim necesse fuerat S. Benedicto dicere, unum aut duos semper cum fratribus dimitendum procurat propter disciplinam, si in refectorio abbas manducare debuisset; eum ipse abbas, si ibi manducat, potest disciplinam habere ne aliquid inhoneste aut agatur, aut loquatur quis? Et in eo quod dicit dimitendum, apparet, quia alibi est ipse abbas, et alibi illi super quos dimittit seniores propter disciplinam, et non simul, etc. » Unam jam hanc difficultatem solutionem adhibuimus; scilicet cum pauciores sunt hospites, esse in potestate abbatis quos vult de fratribus vocare, qui vices ejus cum hospitibus edendi suppleant, non ut secum extra commune refectorium reficiantur. Aliam accipit ab Hildemaro: « Queritur, inquit, in hoc loco ubi debet abbas manducare, utrum in refectorio, an foris? Sunt alii qui dicunt, in refectorio debet manducare. Quomodo ergo debet dimittere fratres suos cum fratribus in refectorio, si ille debet manducare ibi? Qui respondentes dicunt: Propterea dixit B. Benedictus seniores dimittere, quia sunt talia refectoria in quibus ita sedent fratres propter multitudinem fratrum, ut ab abbate non possint videri, veluti sunt in Sancto Gallo. » Hanc responsionem confirmat Regula Magistri, quæ licet aliquando recedat a Benedictina, in multis tamen potest spectari ut ejus interpretatio et commentarius (Cap. 84): « Ad mensam abbatis, inquit, sedent seniores, extranei supervenientes, vel vicibus fratres psalterati, quos voluerit abbas; **731** præter præpositos, qui in decadis suis ideo ad suas mensas jubentur esse præsentés, ut causam Dei, id est taciturnitatis et gravitatis in susceptis suis custodiant. » Et ita forte intelligendus est locus ex Vita S. Filiberti abbatis, n. 3 (Sæc. II Ben.): *Jussus igitur sedere ad priorem mensam, etc.* Quod si quis nolit S. Benedictum respexisse ad amplam illam refectoria, satis vero simile est seniores etiam ad mensas permiscuisse junioribus, ut super eos invigilarent; sicut in dormitorio noluit adolescentiores fratres juxta se lectos habere, sed permixtos cum senioribus dormire. Et certe decani, quos S. Benedictus, cap. 22, seniores appellat, ex antiqua monachorum disciplina suis decaniis assidebant ad mensam, ut supra diximus ad cap. 21. Ab hac vero disciplina S. legislator recedere noluit, unde cum vollet abbatem in sua mensa remanere solum, ubi

pauci, vel nulli sunt hospites, quosdam ex senioribus vocare permisit, ita tamen ut unum aut duos ex fratribus permixtos relinqueret, ne hanc disciplinam a monachis receptam ex toto dimittere videretur. Et sane qualis esset illa disciplina, si uno aut duobus senioribus cum fratribus relictis, abbas cum reliquis sibi seorsim indulgeret?

Aliter etiam respondet Hildemarus, hunc locum intelligendum esse de illis diebus quibus hospitalitatis gratia solitam refectionis horam abbas prævenire cogitur. Tunc enim cum pauci sunt hospites, quos vult ex fratribus potest vocare, qui cum eo et hospitibus reficiant in refectorio. Respondebit hic Hæstenus hoc esse restringere verba S. Benedicti ad certum casum, quem nusquam insinuat. Verum quid prohibet S. Benedicti textum ad certum restringere casum, cum recta ratio id exigit, et antiquissimi Regule commentatores, qui omnium optime S. Patris mentem assecuti sunt, ita Regule verba intellexerint? Quod vero urget Hæstenus in verbo *semper*, dicit enim S. Benedictus, Seniores semper cum fratribus dimittat, certe non urget: nam, ut optime dicit Hildemarus, verbum illud in divinis Scripturis non semper sumitur universaliter; sed neque in Regula S. Benedicti, ut facile demonstrare possem. Quod ergo S. Pater ait, Seniores semper cum fratribus dimittat, non sic capiendum est quasi quotidie fratres secum assumere deberet; id enim quotidie S. Benedictus non permittit, sed quando minus sunt hospites, et abbas hospitalitatis gratia canonicas refectionis horas prævenit.

Opponi insuper posset Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii, ita præscribens: « Venientibus vero fratribus ad horam refectionis, non licebit peregrino fratri cum fratribus manducare, nisi cum eo, qui præest, Patre, ut possit edificari. » Sed hic locus intelligitur non de quibuscunque hospitibus, at de peregrinis, hoc est de longe venientibus, quos non semper expedit admittere cum fratribus; nec de quibuscunque peregrinis, sed de venientibus hora refectionis, qui consequenter nihil sibi paratum inveniunt, saltem quo paulo humanius excipiantur.

Quibus autem ista non sufficient, sufficere prorsus debet id quod scribit **732** Petrus Venerabilis ad S. Bernardum his verbis: (*Lib. I, epist. 28*): « Quocunque abbas substantia monasterii reficit, nonne mensæ propriæ participes facit? Quod si isto modo impleri a nobis Regula secundum vos minime potest, et hoc esse mandatum, ut cum abbate manducant, affirmatur; sit et istud quandoque de honestis personis; nam indecens credimus, ut præsentis conventus quarumcunque personarum non cunctis placitura incongruentia indiscrete introducatur; et ipsis forte bonis inde scandalum oriatur. Si vero oppositis non in conventu, sed extra conventum mensæ abbatis hospites debere sociari, respondemus hac occasione abbates a fratribus se sequestrare solere, et sub prætextu hospitum lautioribus sibi ac familiaribus epulis indulgere, neque de ovium suarum pastu curare; et secundum Prophetam (quod salvo mystico intellectu dicimus) quod crassum videbant assumere, et quod debile erat projiciebant; et cum limpidissimam aquam biberent, reliquam pedibus suis conturbabant, et gregem Domini turbida et cæmosa aqua potabant; hoc est, sibi optime providentes, de cæteris non curabant: qui quoniam bono præcepto male abutebantur, novo ulceri novum emplastrum superponendum fuit, et præceptum quod aliquando salubre fuerat, salubriori consilio commutandum; eapropter ut vitium de virtute ortum rursus virtute exstingeretur, cum de communi mensa ad singularem Regula transmisisset, iterum de singulari mensa ad communem regula rationis et charitatis adduxit; unde et abbates nostri, nisi infirmitas obstiterit, nobiscum semper comedunt: et aliquando cum hospitibus, quando tales adsunt, aliquando sine illis, a

communis tamen mensa nunquam vel raro discedunt, hospitibus autem et peregrinis nihil deesse patiuntur. » Audiant et aliam Petrum (*Petrus Dam., opusc. 33, cap. 7*) : « Nonnulla in nostris partibus monasteria præclaram nuper institutionis normam sibi met indiderunt, ut præter cætera pietatis opera, etiam tres pauperes cum privata mensa juxta se semper

A abbas habeat, eisque singulis mensuram cibi, quem quisquis habet frater, apponat. Nam cum regularis norma præcipiat ut abbatis mensa semper sit cum hospitibus, hoc modo noviter utrumque completur, ut et abbatis mensa non superbi sæculi, sed sanctis hospitibus hæreat, et ipse convesci fratribus non omitat. »

CAPUT LVII.

De artificibus monasterii

Artifices, si sunt in monasterio, cum omni humilitate faciant ipsas artes, si permiserit abbas. Quod si aliquis ex eis extollitur ^a pro scientia artis suæ, eo quod **733** videatur aliquid conferre monasterio: hic talis evellatur ^b ab ipsa arte, et denuo per eam non transeat, nisi forte humiliato ei iterum abbas jubeat.

Si quid vero ex operibus artificum venundandum est, videant ipsi per quorum manus transigenda sunt:

^a Hild., extollatur.

^b Oxon., egrediatur. Cass. cum Floriacensi et aliis quibusdam, erigatur. Al., ejiciatur

ne aliquam fraudem monasterio facere præsumant. Memorentur semper Ananizæ et Saphiræ (*Act. v*), ne forte mortem quam illi in corpore pertulerunt, hanc isti, vel omnes qui aliquam fraudem de rebus monasterii fecerint, in anima patiantur. In ipsis autem pretiis non subripiat ^c avaritiæ malum: sed semper aliquantulum vilius detur quam ab aliis sæcularibus datur ^d, ut in omnibus glorificetur Deus.

^c Hild., subrepat.

^d Al., dari potest. Al. deest.

COMMENTARIUS

Artifices si sunt in monasterio, cum omni humilitate et reverentia faciant ipsas artes, si tamen jusserit abbas. Cum omnia in monasteriis obedientiæ subjaceant, nec ipsas quas artifices callent artes, exercere permittit, nisi jubente abbate. Id quod ex antiquis monachorum regulis accipere potuit, nam Pachomiana ita habet (*Art. 125 in cod. Reg.*) : « Nemo quidquam operis faciet, nec scyphos plenos aqua circumferet, nec funiculum quidem torquet, nisi præpositus juserit. » Et S. Basilij interrogatus (*Regul. brev., in terr. 142*) : « Si oportet eos qui noverunt artificia suscipere aliquod opus absque conscientia vel jussione ejus qui præest et operum sollicitudinem gerit? » respondet : « Furti reus erit hujusmodi, vel similis eis qui furibus concurrunt. » Idem videre est in Regula SS. Pauli et Stephani, cap. 33, et in Regula S. Aureliani ad monachos, cap. 23.

Operantes autem remanebant soli, nec ulli fas erat alterius officinam sine abbatis commentu ingredi : « Nulli liceat, inquit Regula SS. Pauli et Stephani (*Cap. 26*), tam in cellario quam in singulis officinis artificum improba et importuna absque senioris jussu aulacia introire; quia et communem utilitatem valde impedit hæc præsumptio, et ipsis artificibus rancorem animorum ex superflua importunitate impingit. »

Quod si aliquis ex eis extollitur pro scientia artis suæ, eo quod videatur aliquid conferre monasterio, hic talis evellatur ab ipsa arte. « Et merito quidem arte et artificio suo prohibetur, qui illi plus perdit quam **734** lucratur, » inquit Gerardus Belga monachus : qui enim pro scientia artis suæ extollitur, pro levi ac temporali lucro quod confert monasterio, animam suam perdit, qua nihil pretiosius : longe omnino ab illa Ægyptiorum monachorum humilitate, de quibus Cassianus (*Lib. iv, c. 14*) : « Et cum tantos unusquisque eorum quotidie de opere ac sudore proprio redditum conferat monasterio, ut ex his sustentare non solum suam valeat parcitatem, verum etiam usibus possit exuberare multorum; in nullo tamen inflatur, nec sibi de tanto operis sui quæstu ac sudore blanditur, sed præter duo paximata, quæ tribus vix denariis ibidem distrahantur, nihil sibi met amplius unusquisque præsumit. »

Quos autem S. Benedictus ab arte sua evellit, horum etiam opera ab operibus fratrum evellit S. Basilij

placuit (*Regul. fus. cap. 20*) : « Ejus sane opus, inquit, qui vel murmurare, vel animo esse elato inter laborandum deprehenditur, commiscendam non est labori qui sit ab humilibus corde et apertis contritis; nec prorsus insumi debet in usus religiosorum, propterea quod abominatio est coram Deo quod altum inter homines est.... Et hanc rem diligenter curare debent præpositi, ut neque ipsi sententiam ejus corumpant, qui dixit : Qui ambulat in via immaculata, is mihi ministrabat : non habitabit in medio domus meæ faciens superbiam; neque suffulciant eum qui delictum præcepto immiscet, et socordia laboris vel animi elatione sese supra reliquos efferentis, opus suum commaculat, ut in ista perversitate permaneat, quod fit dum operam ipsius approbant, non sinentes eum ad proprii defectus pervenire sensum. »

Et denuo per eam non transeat, nisi forte humiliato ei iterum abbas jubeat. Hic duo notat Hildemarus : primum non esse in abbatis potestate hujusmodi artificem superbum ab ipsa arte evulsam eidem denuo implicare, nisi humiliatus fuerit; secundum, etiam humiliatum non posse per eam iterum transire, nisi permiserit abbas.

Si quid vero ex operibus artificum venundandum sit. Antiqui monachi sua vendebant opera, non tantum ut sibi providerent necessaria, sed etiam ut aliorum consulerent inopiæ, haberentque unde tribuerent necessitatem patienti.

Videant ipsi. « Scilicet abbas et fratres, quia communia sunt hujusmodi opera, » inquit Boherius. At de ipsis artificibus loqui videtur S. Pater, quamvis ad beneplacitum abbatis opera distraherent.

Per quorum manus transigenda sunt. « Id est in quibus manibus ponenda sunt ad vendendum, ut ille venditor sit legalis, sive fidelis, » inquit Richardus de S. Angelo; ita ut ipsi per se non vendant, sed per domesticos, aut alios amicos : quia magnum est monachis periculum vel minimum claudire egredi. Eadem ratione S. Stephanus Grandimontensis (*In Regul. cap. 15*) fratres suos volebat quidquam per se emere; sed « cum aliquid emere volueritis, inquit, mandate alicui amicorum vestrorum, quatenus hoc vobis afferat; quod si vobis dare noluerit, **735** postquam ab eo ad emendum petieritis, nullatenus accipiatis. Sed nobis fortasse dicetis, Melius mercabimur

si vendinas ademasus? hoc vobis prohibemus, nam multo melius vobis est parum substantiæ amittere, quam redeundo ad sæculum animam perdere. Et sane cautum olim fuit ne monachi venderent, ut passim videre est in conciliis. Sed ante sancti Benedicti tempora id passim consueverant, quamvis illud omnino non probet S. Basilii (*Regul. sus. cap. 39*), de distractione operum hæc scribens: « Cavendum est ne opera fratrum longius aliquo venum exponantur, ne ipsi vendendi gratia in publicum procedant; honestius est enim ut uno in loco agant, et utilius quoque ad mutuam ædificationem, et diligentem quotidianæ disciplinæ custodiam; ita ut satius sit aliquid de justo pretio demere, quam modici lucri gratia extra regionis fines proficisci. Si vero id fieri non posse ipsa docuerit experientia, eligenda sunt loca et urbes virorum piorum, ne infrugiferam perfectionem instituantur; et curandum ut plures fratres ad demonstratas panegyres una proficiantur, quorum quisquis quæ operatus est ipse portet. Deinde ut communem quidem alienorum comitatum fugiant, ut id hinc licet cum psalmis et precationibus, ac reliqua in aliis ædificatione conficere. In ipso vero loco quo proficiscendum est constituti, eadem eligant diversoria, ut se invicem observare, et nullum precandi tempus, sive diurnum, sive nocturnum negligere: deinde et avarorum cum quibus ægre distrahendo convenitur, et fraudatorum congressus vitare queant; quod sane cum minore detrimento fieri potest, si cum multis sit quis, quam si solus: fugiunt enim multorum testimonium etiam qui alioqui sunt iniquissimi. »

Memorentur Anania et Saphira, etc.] Innuere videtur hic S. Benedictus Ananiam et Saphiram mortem duntaxat corporis, non animæ pertulisse; id quod etiam asserunt plerique et gravissimi Patres Ecclesiæ, maxime Origenes, tract. 8 in Matth.; S. Augustinus, lib. ut contra Parmenian., et serm. 148; Cassianus, collat. 6, cap. 11; et Petrus Damiani, opuscul. 12, cap. 3. Vide Hæftenum, lib. ix, tract. 5, disq. 4.

In ipso autem pretio non subrepat avaritiæ malum.] Hæc est enim idolorum servitus, quæ, ut dicit Gerardus Belga, « monachum sordidum non facit, sed monachum diabolum: quod enim ex angelo facit superbia, hoc ex monacho facit avaritiæ: et sicut illa

A angelum Deo ingratum ingratitude arguit, sic illa monachum porinum efficit. »

Sed semper aliquandam villam datur quam a secularibus datur.] Idem docet Evagrius in Monachis, num. 8 (Tom. III Monument. Eccl. Græc.): « Sive ergo vendis, sive emis, parum te de justo pretio fraude: ne in mores invidiosos exactos, aut erga pretium lucri cupidus inductus, ad noxias animæ causas decidas, etc. » Et Regula Magistræ (Cap. 85): « Cum unaquaque ars aliquid perfectum, supervacuum usibus monasterii, vel mittendarum eulogiarum abundaverit, interrogata qualitate pretii, 736 quantum a secularibus distrahi potest, tantum infra numerum minori semper distrahetur pretio, ut agnoscat in hac parte spirituales a secularibus actibus distantiæ separari, quæ diminutio pretii æstimatione abbatis artificibus debet constitui, ut sciant item quanta ementibus summa respondeant, et accepti pretii fraudem non possint facere de ipsa quantitate jam scienti abbati. » Sed et Regula S. Stephani Grandimontensis (Cap. 16): « Annonam, vel quodlibet aliud propter expensam vestram a vobis comparatum, si charius potestis vendere quam emitis, nulla cupiditate id faciatis; hinc enim negotiatores efficeremini: imo potius quod venditis, vilis vendere, et quod emitis, charius emere vobis præcipimus, ut semper a fraude declinetis. » Atque ad hujusce statuti praxim auctor est Hildemarus, ut « si alii volunt dare pro illa re viginti denarios, tu debeas dare uno minus, id est decem et novem: et quamvis non specialiter Regula dicat, tamen subintelligitur, ut sic cum emis aliquam rem pro qua alii volunt dare viginti denarios, tu vero debeas dare viginti unum. » Et

Udalricus Cluniacensis Consuetudines describens (Lib. III, c. 11): « Si quando tale quid comparaverit vel vendiderit camerarius, negotiatione sua ex toto peracta, mercatori cum quo negotiatus est, secundum quod negotium est et persone, aliquantulum etiam addit vel reddit sua sponte denarios, propter illud S. Benedicti præcipiens ut res nostra semper vilis vendatur quam aliorum hominum. » Quæstione etiam observari voluerit S. Pachomius, habes in ejus Vita, apud Bolland., num. 25, et Sar. cap. 75, Maii die 14. Vide Vitam S. Filiberti abbatis Cometicensis, num. 21, sæc. II Bened.

CAPUT LVIII.

De disciplina suscipiendorum fratrum.

Noviter veniens quis ad conversionem^a, non ei facilis tribuatur ingressus: sed, sicut ait Apostolus: *Probate spiritus, si ex Deo sunt* (Joan. 17). Ergo si veniens perseveraverit pulsans, et illatas sibi injurias, et difficultatem^b ingressus, post quatuor aut quinque dies visus fuerit patienter portare, et persistere petitioni suæ^c, annuatur ei ingressus, et sit in cella hospitum paucis diebus: postea autem sit in cella novitiorum, ubi meditetur, et manducet, et dormiat.

Et senior ei talis deputetur, qui aptus sit ad lucrandas 737 animas: qui super eum omnino curiose intendat et sollicitus sit si revera Deum querit, si sollicitus est ad opus Dei, ad obedientiam, ad op-

probria. Prædicentur ei omnia dura et aspera per quæ itur ad Deum. Si promiserit de stabilitatis suæ perseverantiam^d, post duorum mensium circuitum legatur ei hæc regula per ordinem et dicatur ei: Ecce lex sub qua militare vis: si potes observare^e, ingredi: si vero non potes, liber discede. Si adhuc steterit, tunc ducatur in supradictam cellam novitiorum: et iterum probetur in omni patientia.

Et post sex mensium circuitum^f, legatur ei regula, ut sciat ad quod ingreditur. Et si adhuc stat, post quatuor menses iterum relegatur ei eadem regula. Et si, habita secum deliberatione, promiserit se omnia custodire, et cuncta sibi imperata servare, tunc suscipiatur in congregatione, sciens lege regulæ

^a Al., conversionem.

^b Hild., difficultates.

^c Narb., in petitione sua.

^d Al., de stabilitate sua perseverantiam. Sabin., sta-

bilitatis suæ perseverantiam. Narb., Deo stabilitatis suæ perseverantiam.

^e Al., servare.

^f Al., circuitum.

constitutum ^a, quod ei ex illa die non liceat de monasterio egredi, nec collum excutere de sub jugo regulæ, quam sub tam morosa deliberatione licuit aut excusare aut suscipere.

Suscipiendus autem, in oratorio coram omnibus promittat de stabilitate sua ^b, et conversione ^c morum suorum, et obedientia ^d coram Deo et sanctis ejus, ut si aliquando aliter fecerit, ab eo ^e se damnandum sciat quem irridet. De qua promissione sua faciat petitionem ad nomen sanctorum quorum reliquæ ibi sunt, et abbatis præsentis ^f. Quam petitionem manu sua scribat: aut certe si non scit litteras, alter ab eo rogatus scribat: et ille novitius signum faciat, et manu sua eam super altare ponat. Quam dum posuerit, incipiat ipse novitius mox hunc versum: *Suscipe me, Domine, secundum eloquium tuum, et vivam: et non confundas me ab expectatione mea (Psal. cxviii)*. Quom versum omnis congregatio tertio

^a Oxon., *sciens se sub lege regulæ constitutum*. Hild. cum quibusdam, *sciens se lege regulæ constitutum*. Cassin., *sciens se jam regulæ constitutum*. Menardus existimat legendum, *sciens esse lege regulæ constitutum*. Sabin., *sciens se lege regulæ subditum*. Narb., *sciens se in legem regulæ constitutum*.

^b Sabin., *stabilitatem suam*.

respondet, adjunctes, *Gloria Patri*. Tunc ille frater novitius prosternatur singulorum **738** pedibus, ut orent pro eo: et jam ex illa die in congregatione repetatur.

Res si quas habet, aut erogat prius pauperibus, aut facta solemniter donatione, conferat monasterio, nihil sibi reservans ex omnibus: quippe qui ex illo die nec proprii corporis potestatem se habiturum sciat. Mox ergo in oratorio exuatur rebus propriis quibus vestitus est, et induatur rebus mo asterii. Illa autem vestimenta quibus exutus est, reponantur in vestiario conservanda, ut, si aliquando, suadente ^h diabolo, consenserit ut egrediatur de monasterio, quod abiit, tunc exutus rebus monasterii, projiciatur. Illam tamen petitionem ejus quam desuper altare **B** abbas tulit, non recipiat: sed in monasterio recrevetur.

^c Hild., *conversionem*.

^d Hild., Flor., *obedientiam*.

^e Oxon. cum quibusdam, *a Deo*.

^f Oxon., *abbate præsentis*.

^g Al., *hora*.

^h Flor. et Lyr., *suadenti*.

COMMENTARIUS.

Noviter quis veniens ad conversionem, non ei facilis tribuatur ingressus. Cum ex novitorum receptione præcipuum religionis bonum pendeat, non cunctos facile absque ullo discrimine in monasteriis admitti voluit; sed probatos Dei spiritu duci, qui iis carerent defectibus et impedimentis quibus vulgo monasterii præcluditur aditus, atque iis, tum corporis, tum animi **C** dotibus præditi essent sine quibus vix aut ne vix quidem monastice viverent. Quinam vero sint ii defectus, quænam animi dotes, paucis inquirendum est.

Ante omnia servos a monachatu excludendos esse censuerunt majores nostri, nisi prius a propriis dominis libertate donatos: unde S. Ferreolus cap. 5: « Interrogetur ab eo utrum liber sit. » Et S. Fructuosus in Regula monastica communi, cap. 4: « Quod si servi sunt, non recipiantur, nisi libertatem a proprio domino præ manibus attulerint præsentandam. » Sed eis postmodum paulo indulgentiores fuere leges civiles imperatorum. *Vide* Menardi notas in Conc. Regul., c. 65, § 43.

Secundo, legitimam requirebant ætatem; quam qui non attigisset, in monasterium non admittebantur. De necessaria dicemus infra, cum de professione agemus.

Tertio, eos qui actionem egissent publicam, aut inter milites habiti fuissent, nisi expleta militia, aut pro corporis debilitate repulsi **739** essent, monachatu interdixit Mauritius imperator: qua de re conquæritur S. Gregorius papa, Theodoro medico scribens in hæc verba (*Lib. II Regist.*, c. 403): « Præcepit ut nullus qui actionem publicam egit, nullus qui officio vel manu signatus, vel inter milites fuit habitus, ei in monasterio converti liceat, nisi forte si militia ejus fuerit expleta. Quam legem primum, sicut ii dicunt, qui leges veteres noverunt, Julianus protulit; de quo scimus omnes quantum Deo adversus fuerit. » Rescripsitque de iniustitia hujus legis; cui tamen subjectus paruit, eam variis in locis promulgans, uti ipse testatur huic in modum (*Lib. II Regist.*, c. 400): « Ego quidem jussioni subjectus eandem legem per diversas terrarum partes transmitti feci;

et quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordet, ecce per suggestionis meæ paginam serenissimis dominis nuntiavi. Utrobique ergo quæ debui exsolvi, qui et imperatori obedientiam præbui, et pro Deo quid sensi minime tæui. » Neque omnino inutilis existit S. pontificis objurgatio, nam quinquennis post ad plures episcopos scribens, milites ad monasterium conversionis gratia venientes, temere non esse suscipiendos dicit, sed triennio in habitu suo probatos monastica veste indui mandat, « qua de re, inquit, etiam serenissimus et Christianissimus imperator, mihi credite, omni modo placatur. »

Quarto, conjunctos matrimonio, vivente uxore et continentiam non vovente, haudquaquam recipiebant: « Si quis vult conjugatus converti, inquit S. Isidorus (*Cap. 4*), ad monasterium non est recipiendus, nisi prius a conjugate castimoniam profertente fuerit absolutus. » Concilium Abriacense anno 472, cap. 10 (*Apud Spelman.*): « Vir ad religionem non transeat, uxor in sæculo remanente, vel e converso, nisi ambo vacandi operibus carnis tempus excesserint. » Et Constitutiones Richardi episcopi Sarum (*Ibid.*): « Doceant sacerdotes frequenter populum, et prohibeant sub anathemate, ne alter conjugum transeat ad religionem, nec recipiatur nisi per nos, aut per licentiam nostram. » Hinc S. Gregorius papa Urbico abbati de suscipiendis Agathensibus scribens (*Lib. V Regist.*, c. 149), « quem, inquit, ita suscipiendum esse agnosce, si et uxor ipsius similiter converti voluerit; nam dum unum utrumque corpus conjugii copulatione sit factum, incongruum est partem converti, et partem in sæculo remanere. » Et abbi (*Lib. IX, cap. 44*) virum in via uxore conversum, etiam jam tonsuratum et monachum factum, propriis conjugii restitui præcipit. In libro etiam Usuum Clistercensium hæc lego (*Cap. 102*): « Si contigerit ut aliquis conjugali nexu ligatus, monachis hæc ignorantibus, suscipiatur, dum cognitum fuerit, ejiciatur: quod si postea sigillum episcopi sui, vel certum testem ad duxerit, quod uxor ejus castitatem vovens eum absolvet, recipi poterit, annum integrum in probatione denuo peracturus. Quod si habitum monachi

jam accepit, similiter recedat; si in cella moritur, A
de eo sicut de monacho fiat. »

Et tamen S. Basilius conjugatos etiam reluctante
conjuges admitti volebat; ita enim habet (*Reg. fus.*,
cap. 12): « Si qui in conjugio sunt constituti ad hanc
vitam accedere cupiant, examinandi sunt an id ex
consensu faciant, **740** secundum Apostoli manda-
tum; potestatem enim, inquit, qui talis est proprii
corporis non habet; atque ita demum, adhibitis plu-
ribus testibus, suscipiendi: nihil enim obedientiæ
Deo debitæ preferendum est. Si vero pars altera
dissentiat ac reluctetur, minus intelligens quid Deo
placeat, recordandum est Apostoli dicentis: In pace
autem vocavit nos Deus; et *mandatum Domini adim-
piendum*, dicentis: Si quis venit ad me, et non odit
patrem et matrem, et uxorem, etc., non potest meus
esse discipulus: obedientiæ namque Dei nihil est
preferendum. » Basilio favent etiam humanæ leges,
ut discimus ex S. Gregorio (*Lib. ix Regist.*, *cap. 44*),
qui tamen eas non probat: « quia, inquit, etsi mun-
dana lex præcipit, conversionis gratia, utrolibet in-
vito, posse solvi conjugium, divina hoc tamen lex
fieri non permittit. » Vide Cassian. collat. 21, c. 9.

Quinto, debent esse qui recipiuntur corpore sano
et robusto, quo possint monasticæ vitæ jugum por-
tare suavius; ac præsertim morbis contagiosis et in-
sanabilibus carere: nam licet Fuldenses olim mo-
nachi in libello supplicii ad Carolum Magnum postu-
larint (*Num. 6*), « quod omnibus ad monasterium
vitæ hujus amore venientibus pietas congrua impen-
datur; et nec infirmi, neque seniores, neque delicati
duritia aufugentur; sed omnes cum misericordia
suscipiantur, et solatium quod petierint honeste iu-
firmitati eorum impertiat; » tamen experientia
magistra docuit ex hujusmodi hominum receptione
non parum relaxari vigorem observantiæ regularis,
qua nihil antiquius monachis esse debet; hinc S.
Stephanus ordinis Grandimontensis institutor, « præ-
cipimus, inquit (*In Reg. cap. 44*), ne quis infra vi-
ginti annos, aut homo infirmus nisi equitando aut
pedibus ambulando venire possit in hac religione
recipiatur; quemlibet etiam leprosum manifeste cog-
nitum in nostra religione recipi prohibemus. » Et
Institutiones Cistercienses (*Dist. 10, c. 2*): « Novitii,
qui in probatione lepram incurrun, de jure emittan-
tur; sed de misericordia poterit eis provideri. Idem
statuitur de caducis. »

Sexto, attendendum est maxime ne suscipiendus
inventus convertatur, aut cogentibus eum parentibus
monachus fiat. Ita Fuldenses in libello supplicii postu-
lant (*Num. 9*), « quod nullus vi monachus fieri cog-
atur, nec ad clerum tondatur, sive liber sit, sive
servus; quia tales in monasterium suscepti auctores
sunt scelerum, et executores vitiorum. »

Septimo, Cistercienses volunt (*Lib. antiq. defin.*,
dist. 11, cap. 1), ut « in recipiendis novitiis clericis
tanta in literatura competenti, ætate legitima, et
probatione spirituum, si ex Deo sunt, adhibeatur
diligentia, quod cedant ad utilitatem ordinis et hon-
orem. Et idcirco strictissime prohibetur ne aliquis
deinceps recipiatur in ordine, nisi constet eum de
legitimo matrimonio natum, vel super dispensatione
sua litteras apostolicæ sedis ostendat. Quod si quis
defectum natalium patiens, vel fallaciter recipientis
dissimulatione receptus fuerit, a visitatore, quam ci-
lius hoc eidem innoverit, expellatur; et abbas in
hoc delinquens per patrem abbatem vel visitatorem
citetur ad capitulum generale. Eidem poenæ sit sub-
ditus, qui aliquem de mendicantibus ordiibus, vel
apostatam, **741** seu fugitivum, aliorumque ordinum
aliquem nostro præsumperit ordini sociare. » In
antiquis etiam Carthusiensium statutis hæc lego (*Part.*
ii, c. 23, n. 3): « Volens fieri monachus, aut con-
versus, aut redditus, si nobis pauerit ut probandus
recipiatur, primo quærat ab eo coram testibus si
de ordine aliquo exierit, si liber, si absolutus, si
absque incurabili sit morbo, si de querelis satisfec-

erit. Is vero qui vult fieri monachus insuper inter-
rogetur, si possit ad sacros ordines accedere. Exa-
minetur quoque si legere et cantare novit et possit:
sciturus quicumque sit ille, clericus, aut laicus; quod
si id de quo interrogatur celaverit, poterit etiam post
professionem expelli. » Eadem habent in Nova sta-
tutorum Collectione parte II, cap. 17, n. 11. Eadem
fere etiam leguntur in Bursfeldensium Cæremontiali,
dist. 3, c. 1.

Ex recentioribus Olivetani circa novitiorum re-
ceptionem hæc constituunt (*In Constit.*, *part. II, c.*
58): « Recipiendi novitii videndum imprimis erit si
spiritu Dei aguntur, si e legitimo matrimonio nati
bonæ indolis sunt, si quinto decimo suæ ætatis ex-
pleto anno sextum-decimum attigerunt, si bene an-
teactam vitam transegerunt, et grammaticam saltem
didicerunt. Caveatur autem ne recipiendi alicujus
favore et gratia recipiantur, nisi in eis prædicta
qualitates elucescant. Spurii et incensurabilibus morbis
obnoxii non admittantur. Criminosi, facinorosi,
infames, ac malæ vitæ, qui ut sæcularem justitiam
vitant, ad religionem, tanquam ad asylum confugere
audent, nisi certissimæ respicientur, contritionis
ac devotionis signa per longum tempus ediderint,
arceantur. Qui patres infame opus exercentes ha-
bent, non accipiuntur, nisi arctiori quam alii exa-
mine probentur, et in ipsis tot qualitates reperiantur
quot satis sint ad patris deleendam maculam. Ab alia
religione ejecti, aut qui illam deseruerunt, licet in ea
perpaucos dies egerint, non accipiuntur. » Cælesti-
orum etiam Constitutiones ita habent (*Cap. 5, § 2*):
« Recipiendi sint corpore sani, ex legitimo matri-
monio nati, sint conditione liberi, et in ætate legiti-
ma constituti, ut saltem quantum decimum ætatis
annum compleverint, grammaticalibus rudimentis
instructi, non excommunicati, non schismatici, non
alterius religionis professi, nisi summus pontifex
expresse jusserit ut recipiantur. Nulla sint vulgari
infamia maculati, de nullo errore suspecti, non cri-
minosi, non ære alieno gravati, vel reddendæ alicujus
administrationis rationi obnoxii; sani mente,
Deum timentes, qui sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidem
et obedientiam in omnibus et per omnia servaverint
et tenerint. Sint etiam cum membris aptis, et nul-
lum habeant in illis notabilem defectum, nec in
vultu cicatrices, ac demum tales qui rite et canonicè
possint ad sacros ordines promoveri. Quod si vige-
simum annum excesserint, non nisi per capitulum
definitoriale admittantur. » Denique Fulsienses (*In*
const. cap. 58) decem declarant impedimenta quibus
ab ingressu religionis pulsantes auctantur: 1º ætas
minor septemdecim annis, aut major quadraginta
quinque pro clericis; pro conversis aut donatis vero
viginti minor, aut quadraginta major; 2º si quis
fuerit hæreticus, aut **742** de hæresi probabiliter
suspectus, aut etiam a Judæis oriundus; 3º si schi-
smaticus fuerit; 4º si ea sit irregularitate astrictus
quæ nullam aut difficilem dispensationem admittat;
5º si non sit ex legitimo matrimonio natus; 6º si ære
alieno sit obstrictus, aut aliquarum personarum
egestati subvenire teneatur; 7º si futurus clericus
linguæ Latinæ sit imperitus; 8º si qua sit ignominia
notatus, præsertim in ipso loco in quo habitum pe-
tit; 9º si flagitiis aut sceleribus sit contaminatus;
10º si ea corporis infirmitate laboret quæ disci-
plinæ austeritatem diu ferre non posse videatur. De
quibus tamen, exceptis 2, 6, 9 et 10, impedimen-
tus, justis de causis potest haberi dispensatio a
superiore congregationis cum consilio seniorum assi-
stentium.

Præter hujusmodi impedimenta, quibus retardatur
aut ex toto impeditur religionis ingressus, simplici-
tatem insuper atque humilem prudentiam in susci-
piendo requirit Guillelmus abbas S. Theoderici ad
fratres de Monte Dei scribens in hæc verba (*Cap.*
12): « Ex duobus hominum generibus eorum habitatio
supplenda est, scilicet vel de simplicibus,

qui et *sensu* et *voluntate* ad *assequendam* religiosam *A* prudentiam ferventes apparuerint et humiles; vel de prudentibus quos religiosæ et sanæ simplicitatis consisterit esse *emulatores*. Stulta vero superbia, vel superba stultitia a tabernaculo justorum semper procul sit. Est autem omnis superbia stulta, quamvis non omnis stultitia sit superba; stultitia enim sine superbia nonnunquam simplicitas invenitur; que si ignorat, forsitan est docibilis; et si nequit doceri, forsitan est tractabilis. Et est propria civitas refugii simplicitati cohabitatio religionis, nisi sit talis quæ nolit humiliari, vel tam bruta, ut non possit regi et tractari. Bona tamen voluntas etsi multum sit bruta, non tamen est deserenda, sed salutari consilio ad laboriosam et actuosam vitam transmittenda. Superba autem quantumvis prudens sibi videatur, dimittenda sibi est et abigenda: si enim admittitur superbus, prima die qua ingreditur habitare, incipit leges dare; ninium vero stultus discere non potest quas invenit. Sollicite ergo et prudenter perpendendum est quis admittatur ad habitandum secum; qui enim habitat secum non nisi scipsum qualis ipse est habet secum: malus autem homo nunquam tuto secum habitat, quia cum malo homine habitat; et nemo molestior ei est quam ipse sibi.

Sed sicut ait Apostolus: Probate spiritus si ex Deo sunt. Quatuor enim sunt genera spirituum, ut docet S. Bernardus (*Serm. 23, de Diversis*): Spiritus carnis, qui suadet mollia; spiritus mundi, qui suadet vana; spiritus malignus diaboli, qui suadet amara, ut sunt rixæ, scandala, etc. Quibus nonnunquam addit se spiritus noster, ac tandem spiritus Dei, qui suadet castigationem corporis, humiliationem cordis; et conservationem. Et istum maximo spiritum hic requirit S. P. Benedictus. Eodem respexit S. Pachomius in Regula, art. 26; S. Basilii in Regula a Rufino translata, cap. 7; S. Ferreolus in Regula, cap. 5, et Regula Tarnatensis, cap. 1.

743 Ergo si veniens perseveraverit pulsans, et *illatas sibi injurias et difficultatem ingressus post quatuor aut quinque dies visus fuerit patienter portare, etc.* Probationem venientium ad conversionem ad quartum aut quintum diem duntaxat S. Pater extendit, magnum imitatus Antonium, qui, teste Palladio (*Laus., c. 28*), Paulum Simplicem post quartum in cella suscepit. In monasterio etiam abbas Timothei quinque diebus probabantur pulsantes, ut patet ex Vita S. Simeon s. Stylitæ, cap. 2.

Hunc dierum numerum paululum auxit S. Pachomius, qui, ut scribit Palladius (*Laus., c. 20*), Macarium, rejectum et objurgatum, post septem dies admisit: quem probationis terminum etiam desinit Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii, cap. 7, ubi sic loquuntur: «li qui tales sunt, cum de sæculo hujus illecebris liberari voluerint, appropiantes monasterio, hebdomada pro foribus jaceant: nulli cum eis de fratribus jungantur; et semper dura et laboriosa eis proponantur. Si vero perseveraverint pulsantes, eis non negetur ingressus.»

Aliis vero placuit decem probationis constituere dies, de quibus Cassianus: «Ambiens quis intra cœnobia recipi disciplinam, non ante prorsus admittitur, quam diebus decem, vel eo amplius pro foribus excubans, iudicium perseverantiæ ac desiderii sui, pariterque humilitatis ac patientiæ demonstraverit.» Atque ita in Regula vivendi monachis a S. Davide scripta (*In ejus Vita, apud Boll., 1 Martii*), «qui sancto proposito a mundo se convertens fratrum iure consortium affectabat, prius decem diebus pro foribus monasterii, quasi reprobatus et verborum opprobriis conviciatus, remanebat. Si tamen bene utens patientia ad decimum perseveraret diem, acceptus prius sub seniore, qui pro tempore præerat, constitutus serviebat; ibique multo tempore desudans, fractusque multis adversitatibus, tandem fra-

trum merebatur consortium.» Hinc et S. Fructuosus episcopus in prima Regula (*Cap. 21*): «Conversum, inquit, de sæculo Patrum decreta docent non suscipiendum in monasterio, nisi prius experimentum sui in opere et penuria, in opprobriis dederit et conviciis; quique decem diebus persistens ad januam cœnobia, orationibus et jejniis, patientiæ et humilitati operam dederit.» Sed in secunda Regula (*Cap. 4*) hunc dierum numerum ita contraxit, ut «monachi qui ob religionis obtentum monasterium ingredi petunt, primum ante fores tribus diebus et noctibus excubent: et ex industria jugiter ab hebdomadariis exprobreantur.»

Qualis esset interim pulsantis probatio, innuit S. P. Benedictus dum ait, *post illatas injurias et difficultatem ingressus perseveranti annuendum esse ingressum*. Ubi respexisse videtur ad illud Cassiani (*Lib. iv, c. 3*): «Cumque omnium prætereuntem fratrum genibus provolutus, et ab universis de industria refutatus atque despectus, tanquam qui non religionis, sed necessitatis obtentu monasterium optet intrare, injuriis **744** quoque et exprobrationibus multis affectus experimentum dederit constantiæ suæ; qualisque futurus sit in tentationibus opprobriorum tolerantia declaraverit, atque ita fuerit explorato mentis ardore susceptum, diligentia summa perquiritur, ne de pristinis facultatibus suis inhæserit ei vel unius numeri contagio.» In Regula vero Magistri præscribitur (*Cap. 90*), ut «cum aliquis novellus de sæculo ad servitium Dei in monasterium confugerit, et indicaverit se velle converti, non ei credatur tam facile. Nam sicte ab abbate solo verbo, non facto habitatio ei monasterii denegetur, ad probationem gravia proponantur, ad obedientiam ejus inveniendam prædicantur contraria, et voluntati ejus amara, quotidiana ei jejunia promittantur. Nam et hoc ex lectione regulæ et dic. o abbatis agnoscat, quia in monasterio nulli licet dicere: Hoc volo, et hoc nolo: Hoc amo, et hoc odio, ut non propria eligatur voluntas. Et sciat quia qui in monasterio conversus fuerit, quidquid ex voluntate sua voluerit, hoc magis non permittitur.» Atque ita fere S. Stephanus ordinis Grandimontensis institutor adoriebatur eos quos in disciplina sua recipiebat: «Cum aliquis causa veniendi ad eum charitatem ab eo postularet, inquit ms. liber de ejus doctrina, antequam ei tribueret, hoc modo respondebat: Frater, quomodo poteris onus sustinere quod tibi vis imponere? Aspice crucem: multum est difficile tibi manere: si huc adveneris, in ea configeris, et amittes dominationem quam habes in temetipso, in oculis, et in ore, ac in cæteris membris. Manducandi, jejunandi, dormiendi ac vigilandi tuam relinquis voluntatem, multarumque rerum aliarum; et hoc quod in sæculo diligis, continget tibi odio habere. Exinde non revertaris ad domum cognatorum tuorum; et si ad te veneris, nequaquam eis paupertatem tuam ostendes. Poterisne, frater, fossor esse, lignum et fenum portare, cunctisque fratribus **D** servire? Hoc totum esset facile; sed captus tali carcere manebis ubi non est foramen pro quod ad sæculum revertaris, nisi tu ipse feceris. Et ego curam tui non agam, nec temetipsum agere sinam: a sæculo quippe meos ascendi pedes; et si propter me non redeo, propter te non redibo. Adhuc aliud superfuert: forsitan mitterem te in aliquod nemorum, et annonam quam manibus tuis cum ligno ligone acquisieris laborando, ego acciperem, et eis qui me hic custodiunt tribuerem. Aliud vero restat horribilius: centupliciter tibi melius est damnari in sæculo quam hic; qui enim ab altiori cadit, amplius læditur; et si hinc in infernum caderes, omnibus aliis perditis inferior esses: tu vero pergere potes ad quodlibet monasteriorum, ubi magna invenias ædificia, cibosque delicates suis temporibus constitutos: illic bestias reperies terrarumque latitudinem; hic tantum crucem ac paupertatem. Talibus

verbis vir bonus experiebatur si ille firmum relin-
quendi sæculum cor haberet. » Hildemarus quoque
hanc Regulam locum exponens ita habet : « Cum ve-
nit ad monasterium quis, debet illi dicere injurias
isto modo : Frater, tu forte fecisti furtum, aut
adulterium, 745 aut aliquid scelus; et nunc ve-
nisti ad monasterium, et te decipere et alium. Sed
tamen in prima vice debet duriter illi dicere inju-
rias; in secunda autem vice jam leniter, et hoc
facto vel dicto. Si quatuor vel quinque diebus istam
maoram vel injurias patienter portaverit, tunc debet
suscipere illum in hospitale. » Et iterum : Abbas
« debet illi dicere : Frater, non potes observare hoc
quod petis : melius tibi est in sæculo esse, quam
huc venire, et promittere ea quæ non potes obser-
vare. Forte fecisti mala in sæculo, nunc venis et
alios perdere. » Addit tamen : « Verum debet unus
ex fratribus dicere illi semoto : Frater, nostra regula
dicit ut te noster abbas non recipiat cito, sed si per-
severaveris pulsando, faciet tibi sicut tu postulas;
quia Regula dicit : Non facilis tribuatur ingressus.
Ideo tibi noster abbas non dixit venire; sed veni ad
portam monasterii, et nos exhibeamus tibi aliquid
adjutorium et sublevamentum, usquequo iterum lo-
quaris cum illo. » Et Bernardus Cassinensis : « Os-
tarius causa probationis poterit sibi dicere aliqua
verba, quæ impatientes cito ad animum revocare
solent, ut pote, Frater, quid scimus si tu commisisti
furtum, vel adulterium, aut si tu servilis conditio-
nis es, et fugis dominum tuum? et similia : vel forte
injungens ei aliquid opus vilissimum, quod pro in-
juria videtur haberi, ut purgare aliquem locum sor-
didum, et cætera talia. » Vide Drogonis monachi
Floriacensis probationem apud Aimoinum in lib. I
de Mir. S. Bened. num. 13, et concil. Cloveshoviense,
cap. 24, apud Spelmanum tom. I.

Et sit in cella hospitium paucis diebus.] Quid autem
in ea facturus, quandiuve immoraturus arbitrarium
consent Richardus de S. Angelo et Boherius. Sed
rem tum ex antiquis Regularum conditoribus, tum
ex Benedictinæ commentatoribus discere licet :
« Cum igitur, inquit Cassianus (Lib. iv, c. 7), quis
susceptus, et hac perseverantia, quam diximus,
comprobatus, ac depositis propriis vestimentis, ha-
bitu monasteriali fuerit accinctus, non statim congre-
gationi fratrum commisceri permittitur, sed deputa-
tur seniori, qui seorsum haud longe a vestibulo
monasterii commanens habet curam peregrinorum
et advenientium deputatam; eisque omnem diligen-
tiam susceptionis et humanitatis impendit; cumque
ibidem integro anno deserviens absque ulla querela
suum circa peregrinos exhibuerit famulatum, imbutus
per hoc prima institutione humilitatis ac patientiæ,
atque in ea longa exercitatione præcognitus, admis-
cendus ex hoc congregationi fratrum. » Simili modo
Regula Tarnatensis (Cap. 1) : « Uni de senioribus
deputatus tandiu jubeatur advenientibus deservire,
quousque ejus devotio fuerit patientia teste demon-
strata. » Regula S. Isidori (Cap. 4) : « Qui renuntians
sæculo ad monasterium venerit, non statim in cœ-
tum delegandus est monachorum; vitam enim unius-
cujusque in hospitalis servitio tribus mensibus con-
siderari oportet. » Regula S. Fructuosi (Cap. 21) :
« Hospitibus sive peregrinis stramina comportabit,
aquam calefaciens pedibus, et omnia humiliter mi-
nisteria exercebit; fascemque lignorum suo quotidie
746 dorso ferens hebdomadarius tribuit. » Regula
Magistri (Cap. 87) : « In quibus duobus mensibus sub
cura illorum fratrum qui peregrinos custodiunt, et
ipsi similiter ex improvviso custodiuntur; et in cella
peregrinorum dormiant, ut ingressus illorum vel exitus
in monasterio custodum præsentia videatur. »
Eodem forte etiam respexit S. Basilius (Apud Ruff.
cap. 6) cum scripsit : « Priusquam corpori fraternita-
tis inseratur, oportet ei injungi quædam laboriosa
opera, et quæ videantur opprobrio haberi a sæculari-
bus; e. observare oportet si libenter hæc et libere

ac fideliter expleat, nec confusionem eorum graviter
ferat, vel etiam in labore impiger inveniat, et
promptos. » Denique Hildemarus : « Deinde suscipia-
tur in cella hospitium adhuc laicus; debet enim illum
suscipere quæ hospitalem tenet, et debet illi impe-
rare, ut discalciet hospites; et faciat locum, et ser-
viam quæ necessaria sunt hospitibus : et debet ille
frater hospitalis illum admonere qualiter obediens
et mortificatus esse studeat : si autem illum cogno-
verit frater hospitalis per duos menses, tunc debet
illi legi Regula. » Tandem concilium Aquigranense
(Can. 34) : « Novitio non facilis in monasterium tri-
buatur ingressus, et ut in cella hospitium probationis
causa hospitibus serviat paucis diebus. » Sed hæc
jam dudum abiere in disuetudinem; nam Clunia-
censes novitios in hospitio nisi unum diem non reti-
nebant ex Udalrico lib. II, cap. 1; Cistercienses tres
duntaxat ex lib. Usuum, cap. 102; Camaldulenses
tres vel quatuor ex eorum Constitutionibus, cap. 58;
Vallisoleiani tandiu quoad Regulam a capite ad cal-
cem perlegerint, et generali peccatorum confessioni
præparandæ dies aliquot insumperint ex Consti-
tutionibus eorum, cap. 58.

Postea autem sit in cella novitorum.] Hæc cella a
communi fratrum habitaculo erat separata, velut al-
terum monasterium, suum habens claustrum, refe-
ctorium, coquinam, dormitorium, infirmitorium,
lavatorium; ut patet ex antiqua delineatione mona-
sterii S. Galli; idque omnino ad mentem priscorum
monachorum, qui novitios corpori congregationis
misceri haud patiebantur, ut videre est apud Cassia-
num, lib. IV, cap. 7, jam citato; in Vita S. Sabas-
ton. III Monumentorum Ecclesiæ Græcæ; in Regula
S. Ferreoli, cap. 5, S. Fructuosi, c. 22; apud Bed-
am in lib. IV Historiæ Gent. Angl., cap. 23, et in
Vita S. Austrudis abbatissæ Laudunensis, num. 34.
Ejusdem cellæ sit mentio in Vita S. Hermelandi, in
Vita S. Guillelmi ducis et monachi Gellonensis,
in Reginonis Chronico; apud Leonem Ostiensem in
Chronico Cassinensi, lib. III, cap. 31; apud Udalri-
cum, lib. II, cap. 2; in Statutis Petri Venerabilis,
num. 19, et alibi passim. De ea mss. Farfensis mo-
nasterii Consuetudines : « Constructur cella novi-
torum, et sit angulata in quadri modis : videlicet
prima ubi meditentur, in secunda reficiantur, in tertia
dormiant, in quarta latrina ex latere. »

Postea vero successu temporis coeperunt novitii
commisceri professis. Udalricus loquens de Clunia-
censibus : « Quando pauciores sunt, non separatim
dormiunt. » Statuta Lanfranci, cap. 18 : « In cella
novitorum 747 dormiat, aut in dormitorio; si
cœnobium cellam hujusmodi non habet, in claustro
separatim sedeat cum magistro suo in loco novitius
deputato. » Sed tandem Clemens papa VIII anti-
quam formam restituere conatus est, decernens ut in
omnibus Ordinibus novitatus haberetur commu-
nis, in quo novitii loco a professis separato educa-
rentur.

Ubi meditetur.] In hoc quod dicit meditari, inquit
Bernardus Cassinensis, « intelligit et lectionem, et
meditationem, et orationem, et psalmodiam, et om-
nia quæ ad spiritales actus comprehendantur, ut sit
hic meditatio quasi genus. » Concinnus Boherius et
Turrecremata; sed et Smaragdus : « Meditetur, in-
quit, in canticis, et psalmis, et hymnis, sive in
regularibus præceptis, quibus tradendus est, obser-
vandis. »

Manducet.] Cum eadem omnino disciplina qua
monachi professi, ita ut « Cum manducet lectionem
audiat, et sileat, » sicut loquitur Hildemarus. Au-
diendus est hanc in rem Udalricus (Lib. II, c. 2) :
Novitii « quando sunt præsentes, ante conventum
exeunt de ecclesia; et lotis manibus Incedunt ad co-
quinam regularem, ut singuli fabas suas apportent :
ad generale quoque apportandum, vel ad pulmentum
tantum surgunt de mensa, quanti opus fuerit, et ille
voluerit qui in loco cellerarii eis servit; namque

lectiones habent, et scillam; et aliis modis simulant eandem disciplinam, quam nos in refectorio habemus. » Cassinense vero hunc in locum declarant, « quod novitii in refectorio comedant simul cum monachis, sed in mensa segregata ab eis, ubi comode videri possint a Patribus. »

Et dormiat.] Et simul cum eo novitiorum magister, qui ut in eos omnem sollicitudinem habere possit, ab eis separari non debet: unde et Hildemarns: « Ille magister novitiorum debet cum illo manducare, et dormire, et per omnia intentus debet esse, et nullo modo debet illum dimittere; et ita debet admoneri, et corrigi, et excommunicari, et flagellari sicuti monachus. »

Et senior ei deputetur talis, qui aptus sit ad lucrandas animas.] Quia novitios ab omni fratrum consortio segregaverat, et solos remanere non parvi esset periculi, sapientem eis seniore, aptum ad lucrandas animas præfexit, qui eos in vita religiose instituenda informet. Quod sic intelligit Hæstenus (*Lib. iv, tract. 4, diq. 1*), ut singulis novitiis singuli seniores deputandi sint: at quæ ad id probandum profert, minime evincunt. Et certe si singulis novitiis singuli præficerentur magistri, jam non separati, sed professis permixti habitarent, nec necesse foret separatam eis assignare cellam, cum novitiorum numerus aliquando accedat ad numerum professorum. Adde quod difficile esset tot in congregatione reperire magistros: nam etsi nullo negotio invenias qui regantur, ægre tamen reperies qui regere possint; maxime in Hæsteni sententia, qui seniore non tantum moribus, sed et ætate requirit. Notat enim tria in eo requiri. **748** Primum ut sit ætate et moribus senex; quia, inquit, verissima est Cassiani sententia, non posse alios utiliter institui ab eo « qui virtutum laboriosa certamina ipsis non fuerit expertus; harum enim rerum ratio nequaquam potest otiosa meditatione doctrinaque verborum vel tradi, vel intelligi, vel memoria contineri; totum namque in sola experientia usque consistit. » Secundum ut sit aptus ad lucrandas animas; qualem describit S. Basilius his verbis (*Sermon. de Abdic. rerum*): « In omnibus deinceps delectæ tibi vitæ studiis certissimum ducem sequaris ejusmodi, videlicet qui certum iter ad Deum volentibus pergere sciat monstrare, qui ornatus sit virtutibus, cujus universæ totius vitæ actiones testimonio sint, charitatem in eo erga Deum inesse, qui divinarum litterarum scientiam habeat, virum integrum, ab avaritia abhorrentem, minime libenter gerendis se negotiis admiscentem, quietum, amantem Deum, egentium studiosum, minime iracundum, inmemoremque injuriarum, natura propensum ad eos docendos qui ad ipsum accedant, quem gloria inanis non inflat, superbia non extollat, adulatio non frangat, severum atque constantem, cui denique Deo nihil sit potius. » Tertium ut sollicitus intendat super novitios: quoniam vero extendere se debeat ejus sollicitudo, S. Pater explicat his verbis:

Et sollicitus sit si revera Deum querit.] Quid sit revera et in simplicitate cordis, ut alunt, querere Deum, docet S. Bernardus, scilicet « non aliud tanquam illum, non aliud præter illum, non aliud post illum. » Et infra ait: « Si notamus frustra querere Deum, queramus veraciter, queramus frequenter, queramus perseveranter; ut nec præ illo aliud, nec cum illo aliud, nec ab illo ad aliud convertamur: factius est enim cælum et terram transire, quam ut sic querens non inveniat, sic petens non accipiat, sic pulsanti non aperiat. »

Jam vero si quis querat quibus indicis dignoscatur novitius ita querere Deum, respondet Adam abbas Persennæ in epistola ad Osmundum monachum (*Tom. I Miscell. Baluz.*): « Certe si ad illa tria ipsum magister paratum invenerit; si in opere Dei ipsum fervere cognoverit; si bono et læto animo bonum obedientiæ superioribus, cœqualibus, inferioribus

exhibentem; si ad peragenda opprobria patientem potest intelligere quod vere Deum querit; si tamen felici perseverantia felix initium claudere non omittit. »

Ad opus Dei.] Sive divinum officium, ut videat « an ad horam divini officii mox ut auditum fuerit signum, relictis omnibus quælibet fuerint in manibus, summa cum festinatione occurrat, an de nocte festinet alios prævenire ad opus Dei, num frequenter tarde occurrat, et qua ex causa, an officium prævideat, et sedulus sit in addiscendis iis quæ illud concernunt, » ut loquitur Hæstenus (*Lib. iv, tract. 3, diq. 5*). Sed Smaragdus paulo latius hic opus Dei intelligit et extendit, ad ea quæ proprie ad Deum pertinent, videlicet ad orationem, ad lectionem divinam, ad vigiliis nocturnas, cursusque diurnos, ad jejunium, et ad omne divinum **749** officium. » Similiter Nicolaus de Fractura « ad ea per quæ itur ad Deum, ut sunt horæ canonicæ, oratio Dominica, lectio, psalmodia, et his similia. »

Ad obedientiam.] Ut pote quæ proprius sit vitæ cœnobitiæ scopus, in qua exercendus ante omnia novitius, a qua si vel minimum abhorruerit, a congregatione procul pellendus; nam, ut recte dicebat Guillelmus abbas S. Theoderici (*De vit. solit. ad fratres de Monte Dei*); « animalem discretum, novitium prudentem, incipientem sapientem, in cella diu posse consistere et in congregatione durare impossibile est. Stultus stat, ut sit sapiens; et hæc omnis sit ejus discretio, ut in hoc nulla sit discretio: » hinc et Severus Ursipicius de monachis loquens (*Dial. 1, c. 11*): « Præcipua, inquit, tibi virtus et prima est obedientia; neque aliter adveniens ad monasterium abbatis suscipitur, quam qui tentatus prius fuerit et probatus, nullum unquam recusaturus quamlibet arduum, ac difficile, indignumque toleratu abbatis imperium. » Et Cassianus (*Lib. iv, c. 8*): « Hæc erit sollicitudo, et eruditio principalis, ut doceat juniorem primitus suas vincere voluntates, quem studiose in his ac diligenter exercens, hæc illi semper imperare de industria procurabit, quæ senserit animo ejus esse contraria. Multis siquidem experimentis edocti tradunt monachum, et maxime juniores, ne voluptatem quidem concupiscentiæ suæ refrenare posse, nisi prius mortificare per obedientiam suas didicerint voluntates. »

Ad opprobria.] Quo nomine intelligit injurias, humiliationes, irrisiones, abjectiones, aliasque tum animi tum corporis mortificationes. Et hoc quia, ut dicebat abbas Esaias (*Monum. Eccles. Græc., p. 445*), « nihil adeo utile est novito monacho ut contumelia; nam quemadmodum arbor singulis diebus irrigata, sic novitius contumelia affectus, et tolerans: » unde et S. Basilius (*Regul. fus., cap. 10*): « Erga quosvis probandi modus sit, an ad omnis generis humiliationem citra verecundiam appositi sint, ita ut vilissima artificia injungi sibi sinant, quo certa ratione probeatur, num utile futurum sit eorum studium: maxime vero si relicta quisquam illustriore vita ad eam aspiraverit vitæ humilitatem, quæ est ad similitudinem Domini nostri Jesu Christi; illi decernenda, et injungenda talia quædam, quæ apud sæculares homines turpia ducuntur; et observandum an cum omni diligentia se non pœnitendum Domino operarium exhibeat. »

Prædicentur ei omnia dura et aspera.] Primo quidem ad portam monasterii antequam admittatur, secundo in cella hospitum postquam admissus est, tertio in cella novitiorum ubi probandus est. Quid autem sit prædicare dura et aspera, ita explicat Adam abbas Persennæ in præfata epistola (*Tom. I Miscell. Baluz.*): « Hoc ei prædicare non est aliud quam ex Scripturis aut ex propriis exemplis ostendere arctam et arduam esse viam quæ ducit ad vitam: quam viam procul dubio non incedit, qui intrare per angustam portam juxta præceptum Domini non contendit. »

Porro etsi « dura et aspera quasi idem videntur

esse, inquit Bernardus Cassinensis, illa tamen sunt propria dura, quæ sunt per perseverantiam 750 durabilia; nam forte per duos aut tres dies quis jugum Ordinis leviter portare posset, sed non amanti ad finem usque perseverare valde difficile esset. Aspera vero sunt cibus regularis, abstinentia Ordinis, durus lectus, continuum silentium, prolixum officium, longæ vigiliæ, abjectio sui, dura imperia prælati, patientia in adversitatibus, totalis abrenuntiatio mundi, et affectionis consanguineorum et omnium propinquorum, vivere sine proprio, et sine propria voluntate, et similia. »

Et si promiserit de stabilitatis suæ perseverantia.] Id est promissurum se dixerit, quia adhuc promissio ejus, quæ ad professionem pertinet, recipienda non est, inquit Bernardus Cassinensis, Richardus, et Boherius.

Post duorum mensium circulum.] Quos in hospitio vult transigi Hildemarum, reliquis decem in cella novitiorum peragenda; quamvis æquior Regulæ sensus indicare videatur integrum probationis annum in cella novitiorum esse transcurrendum, ut etiam haud obscure docent Smaragdus, Bernardus Cassinensis, et Boherius, qui exponentes sequentia verba: *ducatur in supradictam cellam novitiorum*, supponunt exivisse ex ea lectionem Regulæ audiendi gratia.

Et legatur ei hæc Regula per ordinem.] Juxta priorum monachorum instituta, quæ venientibus ad conversionem, ut sciant ad quid ingrediuntur, legi Regulam mandant, ut videre est in Regula tertia SS. Patrum, cap. 1; in Regula S. Cæsarii ad virgines in recapitulatione, cap. 8; in Regula S. Aureliani, cap. 1; S. Ferreoli, cap. 5; Tarnatensis monasterii, cap. 1, et Magistri. A quibus, si S. Cæsarium excipias, in hoc tantum differt S. Benedictus, quod illi semel tantum introeunti sive admisso legendam decernunt Regulam; S. Benedictus vero ter in ipso probationis anno; cujus statutum renovavit Gregorius papa IX in Constitutione pro monachis Benedictinis, decernens, ut admittendis « novitiis dura prædicentur et aspera; et eisdem admissis legatur, et exponatur regula ter in anno, probationis terminis a B. Benedicto constitutis. »

Hanc lectionem fieri per ordinem S. Pater instituit, quod Bernardus Cassinensis exponit, ut non sit « superficialis, sed diligens, et expositiva, et intelligibilis. Et hoc est, inquit, legere per ordinem. » Hinc et Hildemarum: « Bene dixit, *legatur ei regula per ordinem*, ut sciat quid observare debeat, et manifestare illi debet totum sensum regulæ. »

Locus autem huic lectioni deputatus erat capitulum seu auditorium, ut patet ex Smaragdo et Bernardo Cassinensi; quorum primus exponens illud Regulæ: *Ducatur in supradictam cellam novitiorum*. « Intelligitur, inquit, exisse eum ab ipsa cella novitiorum, et venisse ad auditorium, sive ad eum quem abbas elegit locum, et ibi audire Regulæ præceptum; et tunc iterum reverti in cellam novitiorum. » Alter vero in eundem locum: « Quia de illa exierat, ut admonitionem abbatis 751 audiret, et suam ipse voluntatem de stando vel exeundo dicere posset; exierat enim ad aliquod auditorium, vel ad ipsum capitulum. » Sed Hildemarum hospitium designat: « Sub duobus vel tribus diebus potest illi legere regulam, et manifestare sensum regulæ.... deinde postquam in hospitali legerit regulam, » etc. Præter hanc regulæ lectionem, concilium Aquisgranense decernit, « ut monachi omnes, qui possunt, Regulam memoriter discant. » Idem præscribit Constitutiones Othoboni Legati in Anglia anno 1248, apud Spelmanum tom. II Conc. Angliæ, pag. 255.

Et dicatur ei.] Scilicet in capitulo, coram omnibus ex lib. Usuum Cisterciensium.

Ecce lex.] Legem nuncupat suam Regulam, de qua appellatione videtur Haestenum l. II, tract. 2, disq. 1.

Sub qua militare vis.] Apposite hunc a locum Smaragdus: « Non ait, ecce lex sub qua quiescas, vel vacans otio quietus vivas; sed sub qua militare vis, inquit, ut intelligas quia militia est vita hominis super terram, et sicut mercenarii dies ejus. »

Tunc ducatur in supradictam cellam novitiorum.] Fratrum orationibus commendatus, ex Udalrico l. II, c. 26: « et aliquando, inquit, si videtur unum psalmum post singulas horas in illo die cantari, » abbas jubeat.

Et iterum probetur in omni patientia.] Nam, ut dicit Guillelmus abbas S. Theoderici (*Ad Frat. de Mont. Dei*, num. 17), « Pia simplicitas, et in professione religionis, et solitudinis novus homo, qui non habet vel rationem ducentem, vel rationem trahentem, vel discretionem moderantem; sed vi quadam a iur in semetipsum, tanquam a sigulo figmentum lege quadam mandatorum Dei quasi manibus alienis faciendus est, et formandus in omni patientia, et in rota volubilis obedientiæ, et in igne probationis sume plamatorum et formatoris sui voluntati et arbitrio subdendus, etc. » Atque ita S. Plato in monasterium Symbolicam admissus, « omnia recte faciens, reprehendebatur coram hospitibus, et veluti si laudatus fuisset, perseverabat immotus: vir laude dignissimus legebat, audiente fraternitate, ut congruum erat; et veluti obsona vitiosæque legis, castigatus verecundatior sapientissimus, etc. » quemadmodum scribit Theodorus Studita in ejus Vita, n. 12 (*Bolland., 4 April.*). Vide Petr. Blesens., epist. 13.

Suscipiatur in congregatione.] Post expletum scilicet annum, quod temporis spatium ad probandos tirones præfixerat sibi veteres monachi, ut patet ex hoc Cassiani testimonio (*Lib. IV, cap. 7*): « Cumque integro anno deserviens absque ulla querela suam circa peregrinos exhibuerit simulatum... admittendus ex hoc congregationi fratrum, alii traditur seniori, qui decem juvenibus præest. » Ex Regula S. Cæsarii ad virgines (*Cap. 5*): « Et ergo quæ Deo inspirate convertitur, non licebit statim habitum religionis assumere, nisi antea in multis experimentis fuerit voluntas illius approbata, sed uni ex senioribus tradita annum 752 integrum in eo quo venit habita perseverat. » Ex Regula S. Ferreoli (*Cap. 8*): « Si quis veniat religionem exiens, monasterium intraturus, nisi elapso prius anni circulo, vel certe si abbati visum fuerit aliquantulum temperare, antequam sex mensium dierum numerus complatur, monachorum contubernio non jungatur. » Ex Regula Tarnatensis (*Cap. 4*): « Et nisi expleto anno nullus mutare habitum permittatur. » Ex Regula S. Fructuosi (*Cap. 21*): « Sicque anno illo integro uni spiritali traditus seniori, non statim commiscendus erit congregationi. » Ex secunda Regula (*Cap. 18*): « Anno integro a cunctis fratribus ex industria conviciis comprobatur. » Denique ex Regula Magistri (*Cap. 90*): « Cum ergo ex illa die omnia cum cæteris fratribus inculpabiliter in monasterio per annum integrum expleverit, tunc demum sine aliqua dubitatione tonsedatur, vel ei sancti propositi veteres mutantur. » Quamvis annuam probationem aliquando ex justis rationibus contrahi permittant S. Cæsarius, S. Ferreolus, S. Fructuosus, Regula Tarnatensis, et quidem S. Ferreolus ad sex menses. Illud etiam contrahit S. Isidorus ad trimestre spatium in Regule c. 4. Sed in Acemetarum monasterio sufficiebat Ierum quadraginta probatio, ut constat ex Vita S. Joannis Calybitæ, qui sæculo IV florebat; cuique in congregatione admitti postulanti abbas respondisse dicitur (*Bolland., 15 Januar.*): « Nobis mos est, ut qui vitam monasticam profiteri velit, quadraginta dies apud monasterium maneat; et cum exercitationis regulam consideraverit, ita tonsedatur. » Li-et ille moræ impatiens ab abbate obtinuerit, ut eadem die « et ad monasterium venerit, et monachus factus. » Quapropter haudquaquam mirum videri debet quod ait Petrus Venerabilis, ad S. Bernardum

scribens (*Lib. 1, epist. 28*): « Nos quando expedire videmus annum ad novitii susceptionem integrum expectamus: aliquando post dimidium annum certis illum fratribus aggregamus: multotiens non tantum mensem, aut hebdomadam, sed nec biduum præstolamur: semper tamen quod animabus utilius esse perpendimus facere non differimus; sic charitatem sequentes, regulam sequimur. » Et in Statutis (*Statut. 37*): « Statutum est ut pro annua et regulari probatione, saltem menstrua, hoc est unius mensis probatio erga novitios observetur antequam voto promissæ obedientiæ astruantur. » Porro quamvis hæc praxis explicitè in regu a non continueatur, eam tamen his rationibus defendere nititur.

Primo, quia nec Dominus, nec apostoli accedentes ad fidem in annum repellabant; sed volenti abire tantum ad sepeliendum Patrem Christus non permisit.

Secundo, « Nec contrarii sumus regulæ, inquit, quoniam charitatis oculum erga salutem proximi apertum habemus; perpendimus enim quia si cum ab Ordine nostro tam aspere deterreremus, ad sæculum convertens post Satanam converteretur; et qui in salutem venerat, in perniciem laceretur.... Pertractamus et hoc, quia sæpe etiam invitit bona præstantur: hoc dicimus quod apud nos sæpe contingere cernimus: nonnulli huic iugo colla submittentibus post aliquantum temporis 753 diversis seu tentationibus, seu tribulationibus oppressi, ad fauces mundi, quas dimiserant revertentur, nisi cogitarent quod semel fecerunt non posse absque damnatione æterna prævaricari; qui si aliquando hoc præsumunt, postmodum tamen hoc timore compulsi ad ovile revertuntur; et quia se aliter salvari non posse cognoscant; velint nolint, servant quod voverunt. »

Tertio, adversarius objicit, et proposito suo adaptat illud Regulæ: *Sic abbas omnia temperet atque disponat, ut animæ salventur.*

Quarto, quod charitatis intuitu plerumque Ecclesiæ magistris Patrum instituta transgredi licet, et a utilitatem animarum regularum præcepta moderari; id quod multis probat exemplis, et fusissime tractat.

His accedit Petri Damiani testimonium (*Opusc. 16, cap. 9*), qui relato Regulæ textu, *Noviter quis veniens ad conversionem non tam facilis tribuatur ingressus, sed, sicut ait Apostolus: Probate spiritum si ex Deo est; e eo sic infert: « In quibus verbis patenter cognoscitur quia qui quisque ad conversionem divino spiritu provocatus accesserit, tam morosæ probationis interstitio penitus non egebit. »*

Sed istis rationibus refragator istud Alexandri II papæ suffragium: « B. Benedicti Regula, et præcipue patris et predecessoris nostri sancti Gregorii canonica institutio interdicit monachum ante unius anni probationem effici. » Quidquid sit, sive licite, sive illicite ante expetum probationis annum quis profiteatur, validam esse professionem, si ex utriusque partis consensu fiat, declaravit Innocentius III, asserens (*3 decretal. de Regul., etc., cap. Ad apostolicam*), « Tempus probationis a SS. Patribus fuisse indulgent non solum in favorem conversi, sed etiam monasterii, ut et ille asperitates istius, et istud mores illius valeat experiri. Si tamen ante tempus probationis regulariter prælitum, is qui converti desiderat, habitum recipit, et professionem emittit, abate per se vel per alium professionem recipiente, monasticum et monachalem habitum concedente, uterque renuntiare videtur ei quod pro se uscitur introductum: id-oque obligatur per probationem emissam pariter et acceptam ad observantiam regularem, et vere monachus est censendus, quia multa fieri prohibentur, quæ si facta fuerint obtinent firmitatem. »

Nunc vero ex decreto concilii Tridentini (*Sess. 25, de Regul., cap. 19*) emissa ante annum probationis tempus professio nulla censetur. Nec immerito: nam, ut objiciebant olim Cluniacensibus Cisterciensis,

« inde contigit, ut quia incaute recipiantur, incautius recepti converterentur; et quia ad quod veniunt venientes non intelligunt, jam cæteri sociati, quid agere debeant nesciunt; dumque in stadio more abietarum ante pugnam non exercentur, ad conflictum venientes, cum pugnare debeant fugiunt; et cum fortiter dimicantes vincere, ut pote talium inexperti vincuntur. » Unde non sine causa Fuldenses olim monachi in supplicii ad Carolum Magnum libello postularunt (*Num. 7*), « ut nullus ante probationem suscipiatur, neque corpori monasterii societur, ne forte aliquis magis propter commoda terrena, quam propter æternæ vitæ amorem se 754 monasterio sociare voluerit, et receptus inhonesto suo more conturbet fratres. » Et concilium Cloveshoviz (*Apud Svel. tom. I Conc. Angl.*) an. 747 celebratum, can. 24 decernit, « ut si quis sæcularium sanctæ professionis famulatum subire desiderat, non antea tonsuræ habitum suscipiat quam illius conversatio et mores ac morum qualitas secundum monasticæ regulæ destinationem manifestius probetur, juxta apostolicum præceptum: *Probate spiritus si ex Deo sunt*, nisi aliqua rationabilis causa ut ante suscipiatur in congregationem persuadeat. »

Sed quaeritur quandonam censendus sit incipere probationis annus. Si Smaragdo fides sit, « hic anni cursus impletur novitio a tempore quo pulsans venit ad monasterium, cui et ordinatim in hoc anni circulo ter lecta est regulæ demoranti adhuc in cella novitiorum. » Hildemarum probationis annum incipit a tempore quo cellam hospitum ibi serviturus ingreditur, duos nimirum menses in hospitio, decem duntaxat in cella novitiorum vult demorari novitium. Cistercienses a die quo cellam novitiorum inhabitat ex lib. Usuum cap. 102. Idem sentire videtur Bohemius, dum menses duos in cella novitiorum iudicari manere requirit antequam eis primo regula legatur. Bursfeldenses a die quo novitius novitiali veste indutus est.

Sed qui forte nonnullis prolixior visus est ad probandos novitiorum mores anni circulus, ab aliis plus æquo brevior iudicatus est: cui consequenter alterum annum adiciendum esse existimavit S. Gregorius papa, Fortunato episcopo Neapolitano sic scribens (*Lib. viii, epist. 23*): « Monasterii omnibus fraternitas vestra interdicit ut eos quos ad conversionem susceperint, priusquam biennium in conversione compleverint, nullo modo audeant tonsurare; sed hoc spatio vitæ moresque eorum sollicitè comprobentur, ne quis eorum aut non sit contentus eo quod voluit, aut ratum non habeat quod elegerit: nam cum grave sit inexpertos hominum obsequiis sociari, quis possit dicere quanto sit gravius ad Dei servitium improbatos applicare? »

Sed neque hoc spatio contenti fuisse nonnulli. Regula S. Pachomii ab angelo tradita triennium præscribit; in ea siquidem, prout exstat apud Palladium (*Laus. c. 38*), hæc lego: « Qui semel ingreditur, nec potest cum eis ad triennium sustinere certamen, non admittes; sed cum opera fecit difficiliora, sic prodeat post triennium. » Atque huic respicere videtur Joannes Antiochenus in oratione in monast. donationes laicis, num. 14 (*Tom. I Mon. Eccles. Græc.*), ubi sic scribit: « Sacra monachorum lex præcipit ut qui mundo mundique rebus jam renuntiat, a monasterii præposito ac fratribus recipiatur per integrum triennium vero probetur si fieri possit monachus; et si quidem visus fuerit idoneus, tondeatur, et comptetur ad monachorum collegium: sin minus, redeat unde profectus est. »

Hanc quoque triennialis probationis regulam tam civilibus quam ecclesiasticis legibus confirmatam reperimus. Justinianus imperator in novella 5 sic loquitur: « Sancimus sacras sequentes regulas eos qui singularem conversationem profitentur, non prompte mox a reverendissimis 755 præsulibus venerabilium monasteriorum habitum percipere mo-

nachalem; sed per triennium totum, sive liberi forte sint, sive servi tolerare, nondum monasticum habitum promerentes, sed tonsura et veste eorum qui laici vocantur uti, et manere. » Et paulo post: « Cum triennio toto in ea vita permanserint, optimos semetipsos et tolerabiles aliis monachis et presuli demonstrantes, hos promereri vestem atque tonsuram. » Idem tamen imperator alibi ita habet (*Novell. 125*): « Si quis ad monasticam venire vitam voluerit, jubemus ut siquidem de eo constet, quod nulli servili conditioni obnoxius sit, presul monasterii habitum illi quando sibi visum fuerit adhibeat: si de eo non constet, cuinam conditioni obnoxius sit, intra tres annos habitum is monasticum non assumat; sed intra predictum tempus monasterii presul periculum facito, si pedem referre velit. » In conciliis etiam Constantinopolitanis I et II, can. 5, decernitur, « ut nemo monachi habitu dignus putetur, priusquam triennii tempus eis ad experientiam relictum eos probatos et dignos esse tali vita ostendit. » Similiter in concilio Aurelianensi V, can. 19, sanctimonialibus quæ non perpetuo tenentur inclusæ, probationis triennium ante habitum susceptionem decernitur. Idem observari voluit S. Gregorius erga milites quos monastico habitu indui vetuit (*Lib. VII, epist. 41*), « nisi eorum vita subtiliter fuerit inquisita; et juxta normam regularem, inquit, debent in suo habitu per triennium probari, et tunc monachicum habitum Deo auctore suscipere. » *Vide Mabillonii tom. II Anallect., pag. 307.*

Multo severior existit quorundam monachorum disciplina, qui suos tirores ad multos annos probabant. Sic Isidorus quidam Alexandrinæ civitatis primarius in monasterium veniens, teste S. Joanne Climaco (*Gradu 4*), « cum septem annos peregisset, atque ad profundissimam humilitatem compunctionemque pervenisset, voluit Pater post incomparabilis viri tolerantiam, cujus superiori tempore aptum documentum dederat, hunc fratribus connumerare. » At multo magis stupendum videtur quod de alio fratre cui nomen Abba Cyro refert idem auctor: hic enim interroganti cur quotidie a mensa expulsus juberetur inconatus dormire, respondit (*Ibidem*): « Crede mihi, Pater, probant me Patres mei utrum monachus esse cupiam; non autem vere id faciunt: quam ego Patria aliorumque intentionem non ignorans, levissime ac sine ulla molestia omnia tolero; et ecce decimum quintum jam annum ego istud cogitans, sicut et ipsi quando monasterium intravi, dixerunt mihi quod usque ad trigesimum annum renuntiantes probare solerent. »

Sciens lege Regulæ constitutum, quod ei in illa dia non liceat de monasterio egradi.] Ut scilicet ad seculum revertatur; quia, ut dicit S. Leo papa ad Rusticum episcopum scribens: « Propositum monachi proprio arbitrio aut voluntate susceptum deseri non potest absque peccato. » Ita citatur in excerptis Egberti episcopi Eboracensis, apud Spelmannum tom. I Concilii Angl. anno 750, et a Gratiano 20, quest. 3, cap. *Propositum*; hinc **756** Chalcedonense concilium (*Act. 5, can. 7*): « Qui monachorum vitam expetiverunt, statuimus neque ad militiam, neque ad dignitatem aliquam venire mundanam; sed hoc tentantes, et non agentes penitentiam, quominus redeant ad hoc quod propter Dominum primitus elegerunt, anathematizari. » Idem docet S. Basilius in Constitutionibus monasticis, cap. 22; S. Cæsarius in Regula ad monachos et ad virgines, cap. 1, et sanctus Aurelianus in Regula monachorum, cap. 2. *Vide Petri Blesensis epist. 15.*

Nec collum excutere de sub jugo regulæ, quam sub tam morosa deliberatione licuit excusare aut suscipere.] Ad hunc locum respicere videtur Petrus Blesensis ad E. priorem de monasterio scribens in hæc verba

(*Epist. 151*): « Quandoque in arbitrio fuit jugum Domini non recipere, semel autem acceptum non licebit abjicere: Deus ergo nunc exigit oblatum, qui non exegerat offerendum: voluntas in necessitatem translata est, et vinculo professionis arctaris reddere vota, quæ distinxerunt labia tua. »

Suscipiendus autem in oratorio coram omnibus promittat de stabilitate sua et conversione morum suorum, et obedientia coram Deo et sanctis ejus.] Formam hic substantiamque professionis monasticæ S. P. Benedictus exprimit; cujus varias et ab antiquis nobis relictas hic referre haud erit fortassis abs re.

Ex epistola Theodemari abbatis Cassinensis ad Carolum Magnum.

In nomine Domini. Promitto me ego ille in sacro monasterio B. martyris, sive confessoris ill., secundum instituta B. Benedicti coram Deo et SS. angelis suis, præsentem etiam abbate nostro illo omnibus diebus meis in hoc sancto monasterio amodo et deinceps perseveraturum, et in omni obedientia quodcumque mihi præceptum fuerit, obediturum. Ego illi talis hanc promissionem a me factam manu propria coram testibus scripsi et roboravi.

Ex chartulario Bellilocensi.

Ego frater Geraldus promitto stabilitatem meam loci istius secundum Regulam S. Benedicti et SS. apostolorum Petri et Pauli, in præsentia Domini Geraldii abbatis, et cæterorum fratrum: et cedo aliquid de rebus meis ad istud monasterium quod est constructum in honorem S. Petri, ubi vir venerabilis Geraldus abbas præcesse videtur.

Ex Smeragdo.

Ego ille in hoc monasterio sancti Illius promitto stabilitatem meam, et conversionem morum meorum, et obedientiam secundum Regulam S. Benedicti coram Deo et sanctis ejus.

Ex Udalrico, lib. II, cap. 27.

757 Ego frater promitto stabilitatem monachi, et conversionem morum meorum, et obedientiam secundum Regulam S. Benedicti coram Deo et sanctis ejus, in hoc monasterio, quod est constructum in honore SS. apostolorum Petri et Pauli, in præsentia domni N. abbatis.

Ex ms. codice S. Dionysii in Francia.

Ego frater N. humilis monachus monasterii S. Dionysii in Francia, Parisiensis diocesis, voveo et promitto Deo, B. Mariæ, B. Dionysio, B. Benedicto, et omnibus sanctis, et tibi, Pater, obedientiam, castitatem, paupertatem. Insuper promitto loci stabilitatem, morum conversionem, secundum hujus loci constitutionem, et Patrum traditionem testibus presentibus.

Ex primo commentario Boherii.

Ego frater P. B. promitto stabilitatem meam, conversionem morum meorum, et obedientiam secundum Regulam S. Benedicti coram Deo et sanctis ejus, in hoc monasterio S. Aniani, ad cujus honorem est constructum.

Eadem est formula Bursfeldensium; Cassinensium vero, Vallisoletanorum, sanctimonialiumque in Belgio habes apud Haeftenum lib. IV, tract. 5, disq. 4.

Formula Cisterciensium.

Ego frater N. promitto stabilitatem meam, et conversionem morum meorum, et obedientiam secundum Regulam S. Benedicti abbatis coram Deo et omnibus sanctis ejus, quorum reliquiæ hic habentur, in hoc loco qui vocatur N. ordinis Cisterciensium, constructo in honorem beatissimæ Dei Genitricis semper virginis Mariæ, in præsentia domni N. ejusdem loci abbatis.

* Antiquus est iste ritus vovendi vota sua Deo et sanctis ejus, ut patet ex Mir. S. Marii abbatis Boda-

nensis, sæc. I Bened.: *Videant illi qui in hac ecclesia Deo et sancto Mario morum stabilitatem promiserunt.*

Ex Statutis Guigonis, cap. 23.

Ego frater ille promitto stabilitatem, et obedientiam, et conversionem morum meorum coram Deo et sanctis ejus, et reliquiis istius eremi, quæ constructa est in honorem Dei, et B. semper virginis Mariæ, et B. Joannis Baptistæ, in præsentia domni illius prioris.

Ex oratione Joannis Antiocheni in monast. donationes laici tom. I Monum. Eccles. Græcæ.

Renuntio parentibus, fratribus, cognationibus, amicis, familiaribus, possessionibus, facultatibus, inanique et vanæ tum voluptati tum gloriæ: et non solum hæc abnego, sed et animam meam juxta mandatum Domini: et sustineo omnem austeritatem monasticæ vitæ, **758** ac me servo in puritate, virginitate, et inopia propter regnum colorum, perstoke in monasterio et vita monachica usque ad extremum habitum meum, etc.

Alias formulas vide in sæculo IV Bened., tom. I, sub finem.

Ut autem ad S. Regulæ textum revertamur, « Per forum promissæ stabilitatis tanquam pia jumenta ad coeleste præsepium religamur; per conversionem morum pietati angelicæ simulamur; per exhibitionem obedientiæ ipsa angelica ministeria imitamur, » inquit Adam abbas Persennæ ad Osmundum monachum scribens (*Tom. I Miscel. Baluz.*). Verum quid hæc tribus votis Deo promittatur paulo fusius explicare necessum est.

Licet stabilitatem loci in nonnullis professionis formulis specialiter expressam videamus, non ea tamen una sufficit ad omnes voti stabilitatis partes expressas; sed præterea requiritur stabilitas status, seu perseverantia in arrepto vitæ monasticæ proposito, ut non obscure demonstrat usitata apud Cluniacenses professionis formula, qua non simpliciter stabilitas promittitur, sed stabilitas monachi; et edita ad calcem sæc. IV Bened. prima petitionis formula, in qua novitius promittendam stabilitatem ita exprimit: « *Stabilitatem conversationis nostræ in congregatione vestra, teste Domino, devoto animo cura observatione regulæ usque in finem profitemur servare.* » Atque ita forte intelligendus est locus ex Vita S. Remberti, n. 12 (*Sæc. IV Ben., part. I.*), ubi dicitur promississe stabilitatem morum suorum.

Neque aliam nobis stabilitatis notionem exhibent qui super Regulam S. P. Benedicti scripserunt auctores. Audiendus in hanc rem antiquissimus pene omnium Hildemarus: « *Stabilitas, inquit, attinet ad perseverantiam. . . stare enim est in cæpto bono opere perseverare. Ubi animadvertendum est quia si non perseveraverit in illo cæpto opere aut desiderio, sed aut minus aliquid, aut ex toto non perseveraverit, iste talis si videatur stare in monasterio coram hominibus, tamen coram Deo non stat.* » Non ergo sola sufficit stabilitas loci, nisi accesserit insuper stabilitas in cæpto bono opere et desiderio perfectionis. Clarius Bernardus Cassinensis: « *Per stabilitatem astringitur quod nullo modo deserat monachatum, et quod sine necessitate et superioris auctoritate non exeat monasterium.* » Idem docent Nicolaus de Fractura, Petrus Boherius, Joannes de Turrecremata, Columbanus Uranx, Antonius Perizius, et Benedictus Haestenius l. IV, tract. 6, disq. 3. Idem etiam insinuat S. Bernardus ad Adam scribens in hæc verba (*Epist. 7*): « *Qua die autem (quod quidem Deus avertat) aliis incipiam vivere legibus, aliis moribus conversari, diversis deservire observantiis, adinventre nova, extraneas usurpare consuetudines, transgressor professionis, promissam stabilitatem jam non me tenere confido.* » Et certe ipse S. Benedictus stabilitatis votum explicuisse videtur, cum professionis emittendæ forum præscripturus præmisit: *Sciens lege regulæ constitutum, quod ei ex illa die non liceat de monasterio egredi, nec collum excutere de sub iuvo regulæ, quam sub tam morosa delibe-*

ratione tenuit excusare aut suscipere. Duo ergo includit **759** stabilitatis votum, et perseverantiam usque ad mortem in monasterio, et observationem regulæ; id quod clarius alibi S. Pater explicat permittens monasterio sociari clericum, si tamen promittit de observatione regulæ vel propria stabilitate, quæ duo synonyma reddere videtur particula vel.

Maxime tamen S. legislator stabilitate monachos in monasterio perpetuo retinere intendit, ad vitandas frequentes illas de monasterio ad monasterium transmigrations, coercendosque inquietos gyrovagorum discursus: hinc S. Bernardus (*De Prac. et disp.*): « *Præscribat proinde stabilitatis pactum omni deinceps remisso descensui, contentioso discessui, vago et curioso discursui, totius denique inconstantiae levitati.* » Et primum Angliæ concilium apud Bedam statuerat (*Lib. IV Hist., cap. 5*), « *ut monachi non migrarent de loco ad locum, hoc est de monasterio ad monasterium, nisi per dimissionem proprii abbatis, sed in ea permanente obedientia, quam tempore suæ conversionis promiserunt.* » Et merito quidem: nam, ut dicebat Guillelmus abbas S. Theoderici (*Ad fratr. de Monte Dei*), « *impossibile est hominem ligere in uno animum suum, qui non affixerit in aliquo loco corpus suum.* » Quod tamen non sic capiendum est, quasi æternæ sæcæ clausuræ devotent monachi; licet id præscripserit olim S. Aurelianus, et Vallisoletani in Hispania in professione promittant stabilitatem perpetuæ inclusionis. Nonnulli enim sunt casus et rationes pro quibus licite potest aliquis exire: tres recenset Hildemarus, scilicet pro melioratione, pro salvatione atque obedientia. Pro melioratione, ut perfectius in alio quam in proprio monasterio vivat, licet in eo observantia vigeat; pro salvatione, ut periclitantem in eo quo stabilitatem vovit monasterio, salutem suam tutetur; pro obedientia, quando abbas jubet. Quatuor alias causas assignat Julianus Parisius in libro de Prima vivendi Ratione Cisterciensium: 1° ad fundandum novum monasterium; 2° propter inopiam illius coenobii in quo vovit stabilitatem; 3° ad agendam poenitentiam pro commissa aliqua culpa; 4° ad reformanda monasteria quæ ab ætiori disciplina deflexerunt. De secundo et tertio casu exstat Gregorii IX decretum in constitutione pro monachis Benedictinis: « *Si paupertas loci, vel defectus loci, vel defectus ordinis, seu poena delicti hoc exigit, ut de sedibus propriis monachi aliqui emittantur, abbates ad quos missæ fuerint personæ hujusmodi, eas recipere non recesent, quandiu visitoribus visum fuerit expedire, nisi tales fuerint quod eorum conversatio non possit sine gravi scandalo tolerari: quod si eas recipere noluerint cum possint, per visitatores compellantur, etc.* Vide Haestenium lib. IV, tract. 6, disq. 5 et 6.

Conversio morum duplex vulgo concipitur, a malo ad bonum, et a bono ad melius. Quæ Hildemaro dicitur *eradicatio vitiorum et plantatio virtutum*, per quam « *monachus obligat se ut non sæculariter vivat, sed mores suos secundum regulam dirigat,* » ut post Bernardum Cassinensem, Nicolaum de Fractura, et Boherium, loquitur Joannes de Turrecremata. Sed Boherio in secundo commentario, « *conversio morum in 760 hoc casu est idem quod abrenuntiatio mundanorum, quæ triplex est. Prima est, inquit, qua corporaliter universas divitias mundi facullatesque contemnimus. Secunda, qua mores et vitia affectusque pristinos animi carnisque respicimus. Tertia, quo mentem nostram de præsentibus universis ac visibilibus evocantes futura tantummodo contemplamur, et ea quæ sunt invisibilia concupiscimus,* » quod desumpsit ex Cassiani collat. 3, cap. 6. At vero Richardus de S. Angelo hunc Regulæ locum exponens, et facta sibi objectione, « *quod autem habet bonos mores, aut malos: in primo casu non est necesse quod convertatur, cum jam sit conversus; si malos, tunc non est recipiendus ad hujusmodi conversionem, ne una ovis morbida totum gregem con-*

tamiet;) mentem suam de conversione morum ita exprimit: « Potest dici *morum suorum*, id est actuum sæcularium, et licet ipse fuisset conversus ante, sicut patet per prædicta, tamen nunc debet promittere cum solemnitate, quæ hic sequitur; et sic erit quasi civiliter obligatus, alias erat naturaliter obligatus. Vel dic, quod aliquos forte mores sæculares retinuit, quorum conversionem nunc promittit. Vel dic, conversionem morum suorum de bono in melius, ut sit sensus, si bonus fuit in supradicta probatione, ex nunc melior efficiatur, juxta illud, *Ambulabunt de virtute in virtute*; ex ista enim conversione morum, seu promissione ipsorum, veterem ex toto exiit hominem, sine aliqua spe redeundi ad sæculum, et induit vitam perpetuo monachorum, ut infra sequitur. Vel dic, si olim conversus sit corpore, nunc promittat et mentis conversionem, unde exponere conversione, id est mentis et corporis versione; unde dicit R. Bernardus: *Conversio corporis, si sola fuerit, erit nulla.* Denique Haestenius (*Lib. iv, tract. 6, disq. 5*) ex vi hujus voti asserit monachum teneri: 1° ad omnimodam sæculi renuntiationem; 2° ad exactam regulæ observantiam; 3° ad bonas consuetudinæ loci, quæ professioni tempore observabuntur. Tertium monasticæ professionis votum est obedientia, quæ prima et maxima monachorum est virtus, quam ante omnia intendit et commendat S. Benedictus in Regula, quæque virtuti illius est spiritus. Hanc ita definit in hunc locum Hildemaricus: « Obedientia est, quæ in prosperis non habet de suo, et in adversis de suo habet, hoc est quæ ad honorem, et delectationem, et prosperitatem sæculi pergit invite: ad tristitia, et ad probra, et adversitatem sæculi pergit sponte. Si enim ad gaudia et prosperitatem seris sponte, non es obediens; si autem ad tristitia et tentationes perrexeris invite, non es obediens; unde considerare debes quæ est obedientia quam agis, et vide quo animo agis. » Et Bernardus Cassinensis: « Per obedientiam autem astringitur monachus, ut non suo sensu, non sua voluntate vivat, non quo vult vadat, non quod vult faciat, sed alieno imperio, et alterius voluntati subjectus existat. » De ea cum jam plura dixerimus cap. 5, hæc pauca sufficiant. Attamen priusquam ultra gradum faciamus, nonnulla circa tria hæc professionis monasticæ vota veniunt observanda.

761 Primum est, quam convenenter tribus hisce stabilitatis, conversionis morum, et obedientiæ votis suos S. Benedictus alligari voluerit; nam, ut observat Menardus, cum mens humana sit inconstans et mutationi obnoxia, convenienter omnino institutum est stabilitatis votum quo monachus perseveraturum se promittit in statu cœnobitico. Deinde quia non sufficit in monasterio conversari, nisi monasticæ vivatur, additum est votum conversionis morum. Tandem quia multæ possunt oriri in congregatione difficultates, diversæ opinioniones, et studia, ex quibus non leves procellæ et tempestates queunt excitari, accessit tertium obedientiæ votum, ut singuli et omnes monachi uni rectori subditi, summa cum securitate et tranquillitate vivant. Præterea cum capite 1 ex assignatis quatuor monachorum generibus, aliis postpositis, cœnobiticum elegisset, singularibus votis suos ab aliis discerni voluit, nimirum a gyrovagis stabilitate, a sarabaitis morum conversione, ab anachoretis obedientia, quemadmodum hic notat Bernardus Cassinensis.

Secundum est, tria prædicta vota non simpliciter et absolute promitti, sed *secundum regulam*, quod non solum super obedientiam cadit, sed etiam super stabilitatem et conversionem morum, ita ut monachus eam stabilitatem servet quam regula et loci constitutiones precipiunt; mores ad eorum præscripta convertat, et obediat prælato in iis quæ regulæ conveniunt; hinc S. Bernardus: « Non parum, inquit, prælati præscribitur voluntati, quod is qui proficitur, spondet quidem obedientiam, non tamen omnimo-

dam, sed determinate secundum regulam, nec aliam quam S. Benedicti; et oportet eum qui præcat, non frenâ suæ laxare voluntati super subditus, sed præfixam ex regula sibi scire mensuram, et sic domum suam imperia moderari circa id solum quod rectum esse constiterit. Proinde si professo secundum illam regulam abbas meus mihi aliquid forte imponere tentaverit quod non sit secundum regulam, aut etiam quod non sit secundum ista instituta, verbi causa, Basilii, Augustini, Pachomii, quænam mihi, quæ-o, in hac re necessitas imminet obsequendi? Solum quippe id a me posse exigi arbitror, quod promisi. Videtis jam ergo obedientiæ limites quos requiritis, si modus est obedientiis, tenor professionis, nec se valeat extendere potestas imperantis, nisi quatenus attigerit votum profitentis. »

Tertium, nullam paupertatis aut castitatis mentionem facit in ea professionis formula quam nobis præscripsit, id quod nobiscum commune est Carthusianis, Præmonstratensibus, Carmelitis, et Eremitis S. Augustini, ut probat Haestenius lib. iv, tract. 6, disq. 6; neque tamen minus tenentur monachi ad castitatem et puritatem quam ad obedientiam; quippe, ut ait Innocentius III (*Cap. Cum ad monasterium*), « Abdicatio proprietatis, sicut et continentia castitatis adeo est annexa regulæ monachali, ut contra eam nec summus pontifex possit licentiam indulgere. » Sunt qui paupertatem et castitatem sub conversione morum contineri existimant, **762** ut Bernardus Cassinensis, Boherius et alii: *nonnulli* sub obedientia, ut S. Thomas, Turrescramata, etc. Certe sub utraque, imo etiam sub stabilitate. Hæc enim ita monasticæ professioni sunt connexa, ut ab ea nequeant separari, et qui unum promiserit alia promittere censeatur, non secus ac clerici dum sacris ordinibus initiantur, tacite continentiam profiteri noscuntur. Non defuerunt tamen, nec desunt etiam nunc ex nostris, qui castitatem et paupertatem explicitè voveant, ut Dionysiani, quorum formulam supra retulimus; Celestini, ex eorum Constitutionibus, cap. 5, § 13; nonnullæ sanctimonialiales in Gallia et in Belgio.

Quartum, professionem emittendam esse in oratorio, uti cum sancto Benedicto decernit S. Fructuosus in Regulæ cap. 21, statuens ut « epleto anno, probatus moribus, et laboribus eliminatus, percepta in ecclesia benedictione, fratrum societate donetur. » Et recte quidem, ut actio sacra in loco sacro perageretur, et qui Deo se consecrat, Deum, qui speciali modo templum inhabitat, habeat præsentem.

Quintum, ut magis sollicitos reddendæ professionis faceret monachos, Deum et sanctos ejus testes adhiberi voluit: *coram Deo et sanctis ejus*, inquit.

Ut si aliquando aliter fecerit. Stabilitatem deserens apostatando, modos regulares abiciens ad sæculariter vivendum se dando, obedientiæ frenum dimittens per campos propriæ voluntatis discurrendo, ut loquitur Bernardus Cassinensis.

Ab eo se damnandum sciat, quem irridet. Se damnandum sciat tanquam sacrilegum; « nam qui seipsum Deo obtulit, si postea ad aliud vitæ genus resiliat, sacrilegus redditur, dum seipsum furatur, et oblationem Deo factam aufert, » inquit S. Basilus (*Regul. fas., cap. 14*): unde et S. Gregorius ad Venantium quemdam ex monacho cancellarium Italiam factum scribens (*Lib. i Regist., cap. 33*), eum ita adortur: « Ananias pecunias Deo voverat, quas post diabolica victus persuasiones subtraxit: sed qua morte mulctatus est scis. Si ergo ille mortis periculo dignus fuit qui eos quos dederat nummos abstulit, considera quanto periculo in divino judicio dignus eris, qui non nummos, sed temetipsum Deo omnipotenti, cui te sub monachali habitu devoveras, subtraxisti. » Vide Cassianum, lib. iv, cap. 53, et Petrum Damiani, opusc. 16, cap. 4.

De qua promissione sua faciat petitionem ad nomen sanctorum, quorum reliquæ ibi sunt, et abbatibus præ-

sentis.] Hanc petitionem cum promissione confundunt recentiores Regule commentatores, licet ex Ipso Regule textu non obscure videantur distingui; id quod amplius potest ex antiquis Regule commentatoribus Smaragdo et Hildemaro: uterque enim hunc initiandi monachi ordinem commemorat, ut primo novitius promittat *de stabilitate, conversione morum, et obedientia secundum Regulam S. Benedicti.* « Et cum hæc dixerit promittens, inquit Hildemarus, tunc **763** debet facere petitionem, id est, aut tunc debet scribere ipsam petitionem, aut si scripta fuerit ipsa petitio, tunc in præsentia debet scribere aliquid ibi, hoc est nomen suum, aut si non sapit scribere, tunc in præsentia fratrum ibi debet facere signum crucis: deinde cum hoc fecerit, tunc debet ipsam petitionem manu sua ponere super altare. » Sed multo clarius Smaragdus, qui utriusque et petitionis et promissionis formulas in suo commentario exhibet. Promissionis formulam supra retulimus, hic petitionem representare alicujus erit fortassis operæ prærium.

Monachatus mei tirocinium diligenter attendens, considero quod petitioni meæ primum non facilis monasterii concessus est introitus, sed diu mihi pulsanti, vix hospitii locus est attributus misericorditer, in quo per paucos dies demoratus, novitorum sum domum progressus, in qua mihi dura et aspera primo diligenter a seniore sunt prædicata, et stabilitatis meæ promissio suppliciter adimpleta, qui senior comminans mihi hæc terribiliter verba auribus intimabat: Sciendo scias quoniam si post promissionem regularis observantiæ retro convertens respexeris, aptus regno cælorum non eris. Insuper quilibet te lectum vestibulo monasterii claustra suscepert, in talibus te fore ab illis projiciendum cognosce. Et quia te pannis exspoliatum veteribus, pariterque exspoliatum vitis perdidit mundus, fas est utroque vestitum suum recipiat servum ad ignominiam omnium in perpetuo servandum. Ego autem Davidico confortatus exemplo, Domino clamans, aiebam: *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras:* certissime sciens, quia si participes Christi passionis fuero, ero et resurrectionis. His et similibus confortatus divinis oraculis, omnia me constanter perpeti pro vita prolebar æterna. Ilanc nostram cernens Pater constantiam, ter jussit in anno per ordinem nobis legere pariterque tradere regulam cum protestatione momentis atque dicentis: Ecce lex sub qua militare vis: si potes observare, ingredi; si non potes, liber discorde. Hoc ergo videns ordinatissimum, atque morosum mihi spatium attributum, dubitationis aditu prætermisso, ut me jam vestro corpori sociare dignemini, lacrymabiliter rogans depono. Ego vero jam mecum salvationis deliberatione salubriter adhibita, promitto in omnibus hujus regule custodire, Domino juvante, insti-tuta, libenterque abbatis mei servare præcepta, fratrumque majorum cunctis Domino favente obtemperare mandatis, et propter æternam libertatem legibus hujus regule deinceps me polliceor fideliter mancipari, ita ut jam non mihi ex hac die liceat egredi de monasterio, collumque sub regule excutere iugo, quod sub annali optione aut excusare licuit, aut suscipere; sed, ut præfatus sum, omni excusatione postposita, promitto stabilitatem monasterii, morumque meorum conversionem, et propter professionis meæ servitium, et vitæ æternæ præmium, metumque gehennæ, sanctæ me obedientiæ coram Deo et angelis ejus militaturum subijcio. Et ut hæc promissionis meæ petitio a vobis firmiter teneatur, ad nomen sanctorum quorum hic reliquiæ continentur, et præsentis abbatis illis **764** conscriptam petitionem trado in perpetuum habendam, et manu mea roboratam super altare pono, in hoc monasterio perenniter conservandam.

Duas alias petitionis formulas ad calcem sac. iv Bened., part. 1, p. 758, edidit noster Mabillonius, in quibus perinde ac in promissione novitius stabilitatem; conversionem morum, et obedientiam, aut quid

A hujusmodi promittit; sed promissione Deo, petitione veluti contractu et pacto abbati ac religioni obnoxium se facit. Promissionem quidem præmittebat, deinde petitionem faciebat, ut naturalis Regule intellectus requirit, patetque ex Smaragdo et Hildemaro; quod tamen non usquequaque obtinebat ubique; nam in formulis a Mabillonio editis promissioni præmittitur petitio, cujus super altare positæ fit in ipsa promissione mentio.

Quam petitionem manu sua scribat, aut certe si non scit litteras, alter ab eo rogatus scribat; et ille novitius signum faciat, et manu sua eam super altare ponat. In quem locum Bernardus Cassinensis: « Vide igitur quod quasi tribus modis se monachus obligat: 1° quod dem se obligat oris verbo, 2° scripto, 3° quodammodo juramento. Primo in promissione voti, secundo in confessione vel signatione scripti, tertio impositione ipsius scripturæ super altare in qua est ostensio juramenti, vel confirmatio voti. » Quæ tria designat Arnulfus Lexoviensis in epistola 13 (Tom. XII Biblioth. Patrum), ubi sic loquitur: « Nosse siquidem debes, in eo qui religionem professus est inobedientiam crimen esse, ipsumque ad exactissimam diligentiam teneri, qui obedientiam prælato suo viva voce, et scripto, juramento etiam corporaliter interveniente, adhibita salutifera crucis impressione signavit. » Notandum quoque id quod scribit in secundo commentario Boherius, cap. 7, ubi explicans hæc verba, *Imposuisti homines super capita nostra,* sic habet: « In multis namque monasteriis Gallicanis lecta professione ponit super caput suum eam novitius, sicque ad altare eam deferri; quamvis tamen hoc manu sua textus facere jubeat. »

Quam dum posuerit incipiat ipse novitius mox hunc versum: « *Suscipe me, Domine, secundum eloquium tuum,* » etc.] Quod idem est, inquit Hildemarus, « ac si diceret: Domine, eloquium tuum est, quo dixisti, *Qui reliquerit omnia quæ possidet, centuplum accipiet,* etc. Et ecce ego propter hoc eloquium, id est præceptum tuum deserui sæculum, et omnibus meis abrenuntiavi; et nunc rogo ut suscipias me. Et reddidit causam quare, cum dicit: *Et vivam, et pro ut est,* id est ut vivam; et rogo ne confundas me ab expectatione mea; ac si diceret: Rogo clementiam tuam, ut quia tandiu distuli converti, ne ob hoc confundas me, id est ne sit mihi confusio et verecundia ante te. »

Quem versum omnis congregatio tertio respondent, adjungentes Gloria Patri.] Quod ita intelligit **765** Bernardus Cassinensis, ut totum versum ex integro a novitio dictum repetat omnis congregatio, eique tertio repetito adjungat *Gloria Patri*, non novitius.

Tunc ipse frater novitius præstatur singulorum pedibus, ut orent pro eo; et jam ex illa die in congregatione reputetur.] Ita nimirum S. Pater monachos Deo consecrari voluit. Sed varios consecrationis ipsorum ritus hic referre haud ingratum lectoribus futurum speramus.

D *Ex Regula Magistri, capite 89: Quomodo debeat frater novus in monasterio suum firmare introitum.*

Cum expletæ duorum mensium ad tractandum induciæ fuerint, et placabili disciplina ab eo magis stabilitas eligatur, et perseverantiam repromissæ lectæ regule firmitate ei placeat adimplere, reinterrogatus ab abbate novus frater quid secum in concessio induciarum spatio definisset, cum responso ejus implendam in omnibus promittat obedientiam: respondeat abbas *Deo gratias.* Alia die post primam dictam, missas explicitas, exeunti limen oratorii cum congregatione abbati slectat ad genua ejus novus frater suam cervicem, rogans eum, vel omnem congregationem ejus debere modicum in oratorio remorari, et orare pro se, a quibus mox diutissime pro eo oratur, et completis omnibus, abbas volens egredi, humiliter apprehenso ejus vestimento, novi retineatur manu discipuli, qui hoc rogando insinuat: Est

quod suggeram primo Deo, et oratorio istius sancto, vel tibi, et congregationi. Cum responderit abbas, Quid illud est intimato, subsequatur peccator dicens: Volo Deo servire per disciplinam regulæ mihi lectæ in monasterio tuo. Cum responderit abbas dicens: Et hoc placet tibi? subsequatur futurus discipulus: Hoc primo Deo, sic et mihi. Tunc dicat abbas: Vide, frater, mihi nihil promittis, sed Deo, et huic oratorio, vel altari sancto: si ad omnia obaudieris divinis præceptis, vel meis monitis, in die iudicii tu coronam accipies honorum actuum, et ego de peccatis meis indulgentiæ aliquid promerebor, qui ut diabolum cum sæculo vinceres incitavi: si autem nolueris mihi in aliquo obedire, ecce ego Dominum contestor, quin et hæc congregatio testimonium mihi est in die iudicii præbitura, quia, ut supra dixi, cum non mihi vel congregationi in aliquo obaudieris, in iudicio Dei ego absolutus, tu pro tua anima, vel contentione rationem restitues. Post hæc verba, si cum rebus suis i troierit, tunc ille brevis, vel donatio rerum suarum Deo, vel monasterio facta ipsius donatoris manu super altare ponatur, dicente ipso fratre: Ecce, Domine, cum anima mea et paupertate mea quidquid mihi donasti tibi reassigno et offero, et ibi volo ut sint res meæ ubi fuerit cor meum et anima, sub potestate tamen monasterii et abbatis, quem mihi, Domine, in vice tua timendum præponis, cum eis diebus: *Qui vos audit me audit, et qui vos spernit me spernit: 766* unde quia per eum nobis tu omnia necessaria cogitas, ideo nihil nos oportet peculiare habere, quia tu nobis de omnibus es idoneus, et in omnibus sufficiens solus, ut jam nobis vivere, et spes Christus sit, et mori lucrum. Post hæc dicit ipse novus frater responsorium hoc: *Suscipe me, Domine, secundum verbum tuum, et vitam; et non confundas me ab expectatione mea.* Post hoc responsorium dicat abbas hunc versum: *Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis.* Post quem versum dictum, mox data et ab omnibus pace, compleat abbas, et tollens brevem desuper altare, mox ab eo novus discipulus sub præposito ordinetur, et in manu eorum consignatus, cum aliis fratribus exeat disciplinæ. Eadem namque die pro humilitatis indicio aquam manibus fratrum ad communionem intrantibus ipse ministret; et cum dat, osculetur omnium manus, et petat pro se singulos debere orare. Breves vero donationum factos a fratribus tempore mortis suæ abbas in quod visibus monasterii restituerit, testamento suo inserat, etiam nomina eorum quorum noscuntur collata, ut nullus post mortem ejus forte de monasterio exiens, repetendi rerum suarum fiduciam habeat, et stabilitatem monasterii, et fidem frangat defuncti, vel dicat sine donatione aliquid suum in monasterio contineri.

Ex Capitulari Theodori Cantuariensis archiepiscopi, n. 2, Spicilegii tom. IX.

In monachorum ordinationibus abbas debet missam agere, et tres orationes complere super caput ejus; et septem dies velat caput suum cuculla sua, et septimo die abbas tollat velamen de capite monachorum. Sicut in baptismo presbyter septimo die velamen infantium abstulit, ita et abbas debet monacho, quia secundum baptismum est, juxta iudicium Patrum, et omnia peccata dimittuntur sicut in baptismo.

Ex Hildemari Commentario in Regulam S. Benedicti, cap. 58.

Incipit ordo qualiter debet agere novitius, quando regulam promittit.

Imprimis cum venit in oratorium debet promittere coram hominibus his verbis: Ego... promitto de stabilitate mea, et conversionem morum meorum, et obedientiam secundum Regulam S. Benedicti coram Deo et sanctis ejus. Et cum hæc dixerit promittens, tunc debet facere petitionem, id est aut tunc debet scribere ipsam petitionem, aut si scripta fuerit ipsa petitiō, tunc in præsentia debet scribere aliquid ibi,

hoc est nomen suum; aut si non sapit scribere, tunc in præsentia fratrum ibi debet facere signum crucis. Deinde cum hoc fecerit, tunc debet ipsam petitionem manu sua ponere super altare; deinde cum eam posuerit super altare, statim debet inclinato capite dicere istum versum tertio, id est, *Suscipe me, Domine, secundum eloquium tuum, et vitam; et ne confundas me ab expectatione mea.* Et cum dixerint **767** fratres ipsum versum, debent etiam subjungere *Gloria Patri*, etc. Deinde cum hæc dixerint, tunc debet ille novitius ponere genua in terra, et salutare omnes fratres volvendo se in gyro, ut omnes orent pro eo. Deinde cum salutaverit omnes fratres, sicut dixi, tunc debet ipse novitius se prosternere, et prostratus facere ante altare in terra, et sic genibus flexis cantare pro illo quinque psalmos ad illud opus pertinentes, id est, *Levavi oculos meos; Ad te levavi oculos meos; Nisi quia Dominus; De profundis*, atque *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam*, cum *Gloria*. Omnes debent canere, et tribus vicibus dicere *Kyrie eleison*. Deinde cantatis his quinque psalmis, tunc debet aut abbas, aut, si non vult abbas, tunc presbyter debet dicere *Pater noster*, deinde, *Et ne nos inducas in tentationem*, atque capitula dicere ad ipsum versum pertinentia, id est, *Salvum fac servum tuum; Convertere, Domine, usquequo; Dominus custodiat te ab omni malo; Dominus custodiat introitum tuum, et exitum tuum ex hoc nunc et usque in sæculum; Dominus robiscum*; et orationem ad ipsum opus pertinentem. Deinde cum hæc omnia fuerint facta, tunc debet se erigere omnes, atque novitius; et erecto novitio, tunc debet abbas induere caput novitii cum melota; et post hæc debet ille novitius omnes fratres osculari, et usque tertium diem coopertum caput habere. In die tertio debet auferre, et communicare, et sic abbas debet caput novitii discooperire ante altare.

Quod de cooperiendi tribus diebus novitii capite hic legitur, statutam existat in concilio Aquisgranensi, can. 35.

Item ex eodem Hildemaro ibidem.

Postquam compleverit annum, et visus fuerit patiens, et obediens, et probatus, tunc venire debet in capitulum, et debet dicere illi abbas: Si potes observare? Et ille si responderit: Domino juvante possum et volo; tunc debet dicere illi abbas: Ecce, frater, si vis Deo omnipotenti monachico habitu deservire, et placet tibi sancta regula, vade et vende omnia, et da pauperibus, et veni, sequere Christum. Si ille dixerit, quia in hoc monasterio volo tribuere; tunc dicat illi abbas: Frater, adjuvante Deo, nobis non est necessaria tua res, eo quod nostram indigentiam habemus unde suppleatur; sunt enim pauperiores nobis, aut etiam monasteria, vel certe parentes tui plus sunt pauperes quam nos, et ideo melius est ut pro mercede illis tribuas, qui plus indigent, quam nobis. Si autem ille dixerit, quia volo pro mercede animæ meæ magis in hoc monasterium tribuere quam alteri dare, tunc debet rem suam aut pauperibus, aut in monasterium dare. Cum hoc fecerit, tunc debet venire in oratorio, et ibi exui suis vestibus, et vestiri rebus monasterii in uno angulo oratorii, petitione jam facta. Et hoc notandum est, sive antequam promittat, sive post vestiatur in oratorio, nihil obstat, tantum ut caput ejus post missionem veletur, et in die septimo (Al. octavo) debet develari, quia vice baptismi est **768** melota. Deinde debet venire ante altare, et ibi dicere debet: Promitto me de stabilitate mea, et conversionem morum meorum, et obedientiam coram Deo et sanctis ejus. Deinde illam petitionem suam, quam scriptam habet, secundum regulam debet ponere super altare... et postquam posuerit, tunc debet dicere tribus vicibus: *Suscipe me, Domine, secundum eloquium tuum, et vitam; et ne confundas me ab expectatione mea.* Deinde omnis congregatio tribus vicibus, sicut Regula dicit, debet respondere. Tunc debet ille novitius prostratus jacere in terra, et omnis

congregatio solummodo genibus fixis: et debent pro illo cantare istos psalmos, id est, *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, et De profundis*, et ceteros psalmos qui ad hoc pertinent. Post hæc debent surgere, et dicere hæc capitula: *Salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te: Convertere aliquantulum et deprecabilis esto super servum tuum: Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum, ex hoc nunc et usque in sæculum. Et oratio postea dicatur pro illo.*

Ex ms. codice S. Benedicti Floriacensis.

Cum autem novitius in cella novitiorum regulæ examinatione jam bene probatus fuerit, egrediatur pariter cum suo magistro, veniant in capitulo; ipse vero novitius, ut sibi traditum fuerit, prosternatur ante pedes abbatis; residentibus fratribus cunctis, et deprecatur sociari se sanctæ congregationi. Si vero sibi concessum fuerit, festinet et osculetur pedes abbatis. Deinde in conspectu omnium fratrum flexis genibus faciat suam petitionem. Abbas vero jubet sibi scribere professionem; aut certe, si non scit litteras, alter ab eo rogatus, qui scit, scribat. Jamque cum hora tertia decantata fuerit, vel litania, præsentem abbatem, et cunctis astantibus fratribus, ipse novitius secum gestans chartulam, veniat ante altare, elevataque voce dicat: Ego frater ille promitto stabilitatem meam, et conversionem morum meorum, et obedientiam secundum regulam S. Benedicti, coram Deo et sanctis ejus, et in præsentia domni illi abbatis. Mox ipse manum suam super altare ponat, statimque hunc versum dicat: *Suscipe me, Domine, secundum eloquium tuum, et vitam; et non confundas me ab expectatione mea.* Et per unumquemque versum fleat genua, quem versum omnis congregatio respondeat adjungentes *Gloria Patri*. Deinde toto corpore prostratus in pavimento jaceat, cum gemitu et compunctione cordis. Tunc abbati deferatur a ministris stola, nec non et codex, et aqua benedicta; et ipse surgat, dicatque *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Salvum fac servum tuum: Mitte ei, Domine, auxilium: Nihil proficiat inimicus in eo. Oratio Deus indulgentia Pater, etc.; Deus, qui per coæternum Filium, etc.; Domine Jesu Christe, qui es via sine qua, etc.; Domine Jesu Christe, qui es via, veritas, et vita, etc.; Sancte Spiritus, qui te Deum, etc.* Tunc novitius se erigat de pavimento, et stet incurvatus quousque dicta ab abbate super vestimentum cucullæ fuerit hæc oratio. Benedictio cucullæ: *Deus bonarum virtutum, etc.; Adesto, Domine, supplicationibus, etc.* Tunc exuat novitius vestimenta quibus utebatur, et aspergat aqua benedicta super cucullam, nec non et super ipsum novitium, induat eum abbas dicens: *Exuat te Dominus velerem hominem cum suis actibus, et induat te novum, qui secundum Deum creatus est.* Tunc abbas super novitii caput.... inducat: *Domine Jesu Christe, qui tegumentum, etc.; Præsta, Domine, huic famulo tuo illi, etc.; Deus, qui famulum tuum, etc.* His expletis, ab omnibus fratribus pacis osculum accipiat, sicque in ultimo constituatur gradu. Capitulum vero cucullæ in capite die noctuque usque in tertio die habeat, nec non et summum silentium teneat, ad missam offerat, et communicet. Tertio jam die post pacem missæ magnæ, mox ut data sibi fuerit ab abbate pax, tollat abbas capellum de capite, et amodo in congregatione reputetur perseverans usque ad mortem. Amen.

Ex primo commentario Petri Boherii in Regulam S. P. Benedicti.

Cum novitius solemniter profiteretur, abbas induitur missam celebraturus; et post offertorium abbas interrogat ipsum dicens: Frater talis, vis abrenuntiare sacculo et omnibus pompis ejus? Respondet: Volo. Item abbas: Vis assumere conversionem morum tuorum? Respondet: Volo. Item abbas: Vis profiteri obedientiam secundum Regulam B. Benedicti? Respondet: Volo. Et abbas subdit: Deus auxilietur tui,

Inde legit novitius prædictam professionem, vel alius rogatus ab ipso, quæ perfecta, ponit eam super caput suum, et deinde super altare. Post quæ, provolutis genibus quatuor in partibus in modum crucis, dicit versum *Suscipe me, etc.*, ut supra. Et post *Gloria Patri* dicitur *Kyrie eleison: Pater noster*, et litania, ipso novitio in silentio ad terram prostrato ante altare usque ad finem missæ. Quando tamen litania dicitur, fratres flexis genibus in choro esse debent. Dicitis vero litanis sequuntur orationes valde devotæ a Patribus institutæ, et statim post communionem, priusquam dicatur oratio, benedicuntur vestes novitii, quæ ante altare plicatæ existunt, cum suis orationibus; et adolentur, et asperguntur aqua benedicta ab abbate, et post *Ite, missa est*, surgit a terra novitius, et exiit ab eo habitu primævo non benedicto, induitur benedicto, dicente abbate: *Exuat te Dominus, etc.* Et dato osculo ab abbate, omnes dant ei per ordinem fratres osculum pacis, et cooperto capite per dies tres, in continuo silentio perseverat, sacram communionem recipiens in eisdem; et sic completur quod dicitur: Et jam in illo die. *Vid. lib. v de Antiquis monachorum Ritibus, cap. 4.*

Hactenus antiqui professionis monasticæ ritus. Restat ut de ætate ad profitemdum necessaria aliquid dicamus. Rem ipsam non absolute definit S. P. Benedictus, ut pote qui nullam ætatem serviendo Deo non aptam judicans, ipsos etiam infantes et pueros in monasteriis suscipi **770** voluit: non immerito tamen antiquis Patribus visum est aliquos juniorum devotioni et zelo limites præstigiare, ne suscepta incaute et absque maturo sacris iudicio religiosa professio, eam postea excutere non valenti lædio sit et molestiæ. Ea ratione Basilius Magnus, qui omnem Deo serviendo ætatem idoneam dicebat, virginitalis nihilominus professionem ante adultam ætatem firmam et stabilem esse volebat. Ita quippe in Regula a Rufino translata (Cap. 7); « Omne tempus a prima ætate opportunum quidem esse ducimus ad suscipiendum timorem et eruditionem Domini: firma tamen tunc erit professio virginitalis, ex quo adulta jam ætas esse cœperit, et ea quæ solet nuptiis apta deputari, ac perfecta.» Et in epistola ad Amphilo-chium 2, can. 48: « Professiones autem ab eo tempore judicamus, quo ætas rationis complementum habuerit: non enim pueriles voces omnino in his esse ratas existimare oportet; sed eam quæ supra sexdecim vel septemdecim annos nata fuerit, rationisque compos, et diu examinata, probataque perseveraverit, et ut admittatur precibus contendat, tum oportet in sacrarum virginum catalogum referri, ejusque confessionem comprobare, et ejus infirmitatem inexorabiliter punire.» Verum non usque adeo progreditur synodus vi in Trullo celebrata, annos dumtaxat decem in proficiente requirens can. 40, ubi sic loquitur: « Qui ergo monachicum jugum est subiturus, ne sit minor quam decem annos natus, ejus quoque rei examinatione in præsulis arbitrio sita, an augeri tempus conducibilis existimet ad introductionem et constitutionem in vita monastica.» Utriusque vero sententiam et definitionem amplectitur conciliatque Leo imperator (Novella 6), hæc ratione et qui anno decimo sexto ætatis monasticam vitam capessunt, liberam suorum bonorum dispositionem habeant: secus qui decimo, donec ad legitimam ætatem perveniant.

Paulo severior saltem quoad loca nonnulla S. Gregorius, qui ante annos decem et octo adolescentem in monasteriis admitti vetat: « qui, inquit (Lib. 1, epist. 48), dura est in insulis congregatio monachorum, etiam pueros in eisdem monasteriis ante decem et octo annorum tempora suscipi prohibemus. Vt si qui nunc sunt, tua eos experientia auferat, et in Romanam urbem transmittat.» Eandem ætatem requirit alter Gregorius papa IX in sua pro Benedictinis monachis constitutione: « Nullus autem qui ætatis suæ annum octavum decimum non attigerit,

admittat, nec talibus admittendis permissio ulla fiat.) Similiter Oxoniense concilium anno 1222 apud Spelmannum (*Tom. II Concil. Angl.*): « Monachi infra decimum octavum annum non recipiantur, nisi evidens utilitas vel necessitas aliud inducat. » Et Cistercienses Institutiones (*Dist. 10, cap. 1*): « Novitii infra decimum octavum annum recepti a visitatoribus ejiciantur. Abbates vero qui tales scienter receperint, quanto tempore eos retinuerint, tanto tempore sint in pane et aqua omni sexta feria. Excipiuntur ab hac lege qui remotas inhabitant regiones, ut pote Phrygiam, Hungariam, Poloniam, Bohemiam, Livoniam, et Germaniam 771 partes, et alia loca, in quibus adulti raro veniunt ad conversionem, quibus indulgetur ut a quindecim annis et supra ad conversionem venientes licite recipiant. Si vero infra annos quindecim receperint, pœnæ subjacent prænotatæ. » Antea tamen novitios ubique recipiebant post exploratum annum ætatis decimum quintum, ut patet ex libro Institutorum, c. 76 : quam etiam ætatem tantum pro admittendis ad professionem requirit Gregorius IX et Nicolaus IV in suis bullis ad Cluniacenses; licet Petri Venerabilis statutum legamus (*Statut. 36*). « ut nullus etiam ex concessione futurus monachus regularibus usque ad viginti annos vestibus induatur. » Hæc ætas Guigoni Carthusiensium priori maxime placuit, cujus antiqua Statuta hæc legunt (*Cap. 27*): « Pueros sive adolescentulos non recipimus, quia per eos monasteriis multa contigisse do'emus, et magna spiritalia simul et corporalia pericula formidantes; sed viros qui juxta præceptum Domini per manum Moysi, viginti ad minus annorum sacra possunt ad bella procedere. » Ita etiam Stephanus ordinis Grandimontensis institutor in Regula (*Cap. 44*): « Præcipimus, inquit, ne quis infra viginti annos.... in hac religione recipiatur; » cujus decretum renovatur postea Innocentius IV et Clemens V in suis constitutionibus pro dicto ordine. Eadem etiam ætate in institutis a S. Patricio monasteris is novitii vota nuncupabant. At novissimis ante Tridentinum concilium temporibus ætas ad monasticam professionem requisita eadem profertur erat quæ ad contrahendis nuptias, hoc est annorum 12 in feminis, 14 in viris, ut constat ex cap. *Significatam*, et cap. *Cum ritum* de Regularibus. Sed tandem concilium Tridentinum (*Sess. 25, de Regul., c. 15*) invalidam irritamque professionem omnem religionis infra annos 16 factam declaravit. Vide Petri Damiani opus. 16, cap. 6.

[*Res si quas habet aut erogat prius pauperibus, etc.*] Quam periculosa sit et noxia monachis rerum terrestrium possessio S. Benedictus agnoscens, atque antiquiorum Patrum vestigiis insistens, nullum ante voluit ad solemnem vitam religiosam professionem admittere, quam rebus omnibus ac possessionibus omnino renuntiaret. Sic veteres illi Tabennenses Egyptique monachi summa diligentia, ut ait Cassianus, requirebant, ne suscepto throni de pristinis facultatibus suis vel unius nummi contagio iubarerent: « Sciant enim, inquit (*Lib. IV, c. 3*), eum sub monasterii disciplina diuturnum esse non posse; sed ne humilitatis quidem aut obedientiæ apprehensurum esse virtutem, nec illa cœnobii paupertate ac restrictione contentum fore, si in conscientia ejus pecuniæ quantaluncunquæ latitaverit; sed ubi primum exorta fuerit qualibet occasione commotio, fiducia stipis illius animatum continuo de monasterio velut fuida rotante fugituum. » Hinc Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et aliorum Macarii docens qualiter examinandi sint ii qui ex sæculo convertuntur: « Amputandæ sunt, inquit (*Cap. 7*), primo ab hujusmodi divitiæ sæculi. Et si quis pauper converti videatur, habet et ipse divitias, quas computare debeat, 772 quas Spiritus sanctus ostendit per Salomonem dicens: *Odit anima pauperem superbum, et divitem mendacem*; et alio loco dicit: *Sicut ruturum superbum*. Debet ergo is qui præest Pater

A magno studio hanc regulam tenere, ut si pauper convertitur, primo exponat sarcinam superbiæ et sic exinanitus suscipiatur... Quod si dives est habens multas divitias in sæculo, et converti voluerit, debet primo Dei voluntatem implere, et consequi præceptum illud præcipuum quod adolescenti diviti dicitur: *Vende omnia bona tua, et da pauperibus, et tolle crucem tuam, et sequere me.....* Quod si voluerit monasterio partem conferre, noverit quo ordine sive ipse, sive ejus oblatio suscipiatur. » Et Regula tertia SS. Patrum (*Cap. 1*): « Si aliquam in cellulam voluerit inferre substantiam, in mensa ponatur coram omnibus fratribus, velut Regula continet. Quod si susceptus fuerit, non solum de substantia quam intulit, sed nec de seipso ab illa judicabit hora. » Quæ totidem verbis continentur in Regula sancti Macarii (*Cap. 4*). Idem docet sanctus Basilus in Regula a Rufino translata exemplo Jacobi et Joannis, qui patrem suum et navem in qua erant reliquerunt; et sancti Matthæi, qui vectigal ut sequeretur Christum abiecit; id quod fuse prosequitur in Regulis suis, cap. 8. Et sanctus Casarius (*Regula ad monachos c. 1, et ad virgines cap. 4*): « Vestimenta, inquit, laica non ei mutantur nisi antea de facultate sua chartas venditionis suæ faciat, sicut Dominus præcepit dicens: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia que habes, da pauperibus, et veni, sequere me*. Certe si non vult vendere, donationis chartas, aut parentibus, aut monasterio faciat, dummodo liber sit, et nihil habeat proprium. » Eodem modo loquitur S. Aurelianus in Regula ad monachos, cap. 3, et ad virgines, cap. 2. In Regula quoque S. Isidori lego (*Cap. 4*): « Qui relicto sæculo ad militiam Christi pia et salubri humilitate convertuntur, omnia sua primum aut indigentibus dividant, aut monasterio conferant; tunc enim servi Christi liberum animam divine militiæ offerunt, quando a se ipsi sæcularia vincula cuncta præcidiunt. » S. Fructuosus (*Regul. monast. comm., cap. 4*) etiam ad monasterium accedentes religionis obitu vult interrogari, « utrum recte abrenuntiaverint, an non: Si omnia fecerunt quæ in Evangelio voce veritatis audierunt, quæ ait: *Qui non renuntiaverit omnibus que possidet, meus non potest esse discipulus*. » Adde quoque: « Quod si horum quos supra diximus, more pietatis, vel nonnumquam alicubi male renuntians reliquit, statim eum foras repelli mandamus, quia non eum in apostolorum numero, sed Ananiam et Saphiram sequeremur videmus. » Denique Magister præscribit (*Cap. 87*) ut venienti ad conversionem abbas dicat: « Constituiamus salubre consilium, ut audias vocem Domini tibi dicentis: *Vade, vende omnia, et da pauperibus, et veni, sequere me*. Quam ergo si sequi vis vocem, vade, vende que habes, et omne pretium huc ante me defer, ut te presente, a me pauperibus erogetur, ut nullum sæculo pignus tuum remaneat ad illud iterum revertendi. » Vide S. Augustinum, epist. 85.

773 S. Benedictus autem aut pauperibus erogari, aut lacta solemniter donatione, monasterio conferri bona novitiorum constituit: sed postremum istud summa restrictione cavebant Tabennenses Egyptique monachi, qui, ut scribit Cassianus (*Lib. IV, c. 4*), « idcirco ne usibus quidem cœnobii profuturas suscipere ab eo (novitio) pecunias acquebant. Primum ne confidentia hujus oblationis inflatus, nequaquam se pauperioribus fratribus coæquare dignetur. Tum ne per hanc oblationem nullatenus ad humilitatem Christi descendens, cum sub disciplina cœnobii non potuerit perdurare, egressus exinde, ea que in principio renuntiationis suæ spirituali fervore succensus intulerat, tepelactis postea, non sine injuria monasterii, sacrilego spiritu recipere atque exigere molitur; quod nimmodis observari debere multis sunt experimentis frequenter educti: nam per alia minus cauta monasterii simpliciter quidam suscepti, eorum que intulerant, quæque in Dei opere fuerant dispensata, cum ingenti post blasphemia redhibitionem

poscere tentaverunt. » Eadem ratione S. Fructuosi A Regula monastica communis jubet (Cap. 18), ut « nihil de pristinis facultatibus in eundem locum, ubi ingredi se petit monasterium, vel ad unum numerum recipiatur; sed et ipse manu sua cuncta pauperibus eroget, et postmodum comprobatus monasterium sub regula introducat. » His accedere videtur S. Basilus, qui nulla monasterii facta mentione, pauperibus distribuenda esse bona novitii tantum asserit. Non desunt tamen, et quidem majori numero monachorum regula, quæ Benedictinæ concinant, ut Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii, Regula tertia SS. Patrum, S. Cæsarii, S. Aureliani Tarnatensis, S. Isidori, et Magistri: imo S. Cæsarii parentibus, S. Aurelianus cui novitio placuerit bona ejus distribui permittunt, id quod otium magna animi constantia facere recusavit S. Filibertus (In ejus Vita, sæc. II Ben.), qui ad S. Agilum Resbacum veniens, « quidquam habere potuit in elemosynam erogavit, nec quidquam exinde amicis vel parentibus gratis aliquid tribuit; sed totum ac si regalia negotia sibi credita caute et fideliter dispensavit. »

Sed ex his omnibus constat quam longe a veteri monachorum disciplina dissideant ii qui novitius ad professionem ante non admittunt, quam pacto pretio, summa constituta solvatur, ita ut si vel unus deficiat nummus, ad sæculum forte perituri reverti cogantur. Certe nullum hujus corruptionis vestigium in antiquis deprehendimus regulis, quæ aut omnino pauperibus erogatis facultatibus, quidquam dari monasterio vetant; aut si quid tribui permittant, ita plane permittunt, ut prius egenis distribui consulant. Imo legimus apud Hildemarum ægre a monasteriis accepta fuisse sponte oblata a novitiis bona, id quod probat professionis admittendæ ritus ex eo supra relat. Horruerat prorsus diabolicum hoc Simonis Magi inventum Carolus Magnus cum in Capitulis suis definiit (Num. 15), « ut nullus abbas pro susceptione novorum præmium querat; » horruerat et concilium 774 Nicænum II, act. 8, cap. 19; horruerat Francordense anno 794, can. 16; horruerat Aquisgranense, can. 75; Melphense an. 1090, can. 7; Westmonasteriense an. 1127, cap. 3, et an. 1175; Lateranense III, an. 1179, cap. 10; Londonense an. 1200, cap. 14; Lateranense IV, an. 1215; Oxoniense an. 1222, et Senonense sub Tristando, an. 1485: quæ omnia monasterium istud suis decretis et sanctionibus confodere tentarunt. Verum an idcirco excusandi sunt parentes qui privatos hereditate debita filios in monasterio intrudunt, hic non discentio. Vide interim, si lubet, Rodulphi abbatis S. Trudonis ad Sibertum priorem S. Pantaleonis epistolam cum Mabillonii notis in Veterum Analectorum tom. II.

Ex hoc etiam Regula loco Petrus Venerabilis recte infert licitum esse monachis terras habere et possessiones. Cum enim Cistercienses objecissent Cluniacensibus quod in nullo discrepant a sæcularibus, ut pote qui « castra, villas, et rusticos, servos, et ancillas, et quod deterius est, thelonearia lucra, et fere cuncta hujusmodi emolumenta indifferenter » susciperent, inter alia hæc reposuit: « Regulam imprimis obtendimus; tractans quippe de novitiis suscipiendis ait: Res si quas habet, aut eroget prius pauperibus, aut facta solemniter donatione conferat monasterio. Dicendo ergo: Res si quas habet, nullam rem exceptit; quod si nullam rem exceptit, nec fructum aliquem, nec villam, nec rusticos, nec servos, nec ancillas, nec aliquid hujusmodi exceptit. Sed constat nihil exceptum esse. Patet igitur hæc quæ posuimus excepta non esse. » Et infra idem probat auctoritate et exemplo S. Gregorii, S. Mauri, et S. Columbani.

Verum etsi liceat monachis terras habere et prædia, longe tamen præferimus eos qui majores divitiarum æstimantes Christi paupertatem æmulari, omnes omnino possessiones resoluunt, quales existerunt ex

præcis non pauci, ut S. Euthymius, qui oblatos ab Eudoxia Augusta redditus recusavit; ut S. Sabas, qui in simili casu imperatori respondisse dicitur (Tom. III Monum. Eccles. Græc., p. 345): « Qui pro vestra pietate precantur, hujusmodi redditu non egent; pars enim eorum ac reditus Dominus est; » ut S. Pæmæ (Ibid., tom. I, pag. 593), qui « nolebat quidquam a quoquam accipere, ad vitandam nimirum turbam vexationem; » ut S. Lupicinus abbas (Lib. de Vitæ Patr., cap. 4), qui, teste Gregorio Turonensi, ad Chilpericum Burgundiæ regem profectus, aliquid ab eo pro victu vestituque fratrum, quibus præ multitudine non pauca deerant, petiturus subsidium; agros et vineas quibus necessitates suas experient offerenti regi respondit: « Agros et vineas non accipiemus, sed si placet potestati vestræ, aliquid de fructibus delegate; quia non deret monachos facultatibus mundanis extolli, sed in humilitate cordis Dei regnum justitiamque ejus exquirere. » His accedit S. Isaac, qui, ut scribit alter Gregorius papa (Lib. III Dial., cap. 14), « cum ei crebro discipuli humiliter imminerent, ut pro usu monasterii possessiones quæ offerbantur acciperet, ille sollicitus suæ paupertatis fortem sententiam tenebat, dicens: Monachus qui in terra possessiones querit, monachus non est. Sic quippe metuebat paupertatis suæ securitatem perdere, sicut avari 775 divites solent perituras divitias custodire; » sed et monachi sub S. Davidis legibus viventes, « possessiones et dona reproabant, et divitiis detestabant, bonum quoque nulla ad arandum cervix ab eis introducebatur. » Ex nostris etiam S. Richinus abbas apud Cenomanos, cum a Gilberto episcopo locum aliquem petivisset, ubi sub sancta regula relictam ædificare fratresque congregare posset (Sæc. III Ben.), « voluit ei memoratus episcopus aliquem locum dare locupletem ad hoc opus perficiendum; quod ille renuens ait: Non quero locupletem, nec plurimis ædificiis sublimatum, sed pauperem, in quo ego pauper pauperem Christum sequi et imitari merear. » Et S. Corbinianus (Ibidem), fidelium elemosinis auctus, divitiis sibi locupletatas, haud secus ac avari omissas, desebat. Demique S. Vita abbas ordinis S. Basilii (Bolland., Mart. 9), morti proximus, suos exhortans dicebat: « A terrenis possessionibus abstinete. » Hæc in gratiam eorum qui arctiori paupertatis vinculo constringuntur fusius retulimus, utque tot illustrium clarissimorumque monachorum exemplis singularis hujus virtutis studium cordibus nostris altius insigatur; turpe est enim monachos post abdicatas sæculi facultates, rebus terrenis plus æquo adhaerere. His plura superaddere potuissimus, quæ, ne fastidium legenti generent, narrare superseodem. Non possum tamen prætermittere insignes illas in Ægypto virgines, quibus cum Eupraxia nobilis matrona aurum et argentum obtulisset, oblatum suscipere renuit abbatissa dicens (Vita S. Eupraxiæ, apud Bolland., 13 Mart.): « Domina mi sen trix, ancillæ tuæ non egent redditibus, neque pecuniam concupiscunt: propterea namque omnia reliquerunt et cuncta despiciunt in hoc sæculo, ut æternis bonis frui mereantur; et nihil possidere volumus, ne cælesti regno privemur. » Et iterum eadem abbatissa morti proxima ad electam sibi successuram: « Conjuro te, inquit, per intemeratam Trinitatem et consubstantialem, ne istius mundi quaras divitiarum, aut possessionem, neque occupes sorores ad terrenas sollicitudines; sed magis ad contemnentem bona temporalia, perpetua mereantur accipere. » Præclare omnino S. Stephanus ordinis Grandimontensis institutor (In ejus Vita, tom. II Bibliot. Labb.) discipulis « querentibus quomodo post ejus mortem sine temporalibus viverent, respondit: Deum solum vobis relinquo, cujus sunt universa, cujus etiam amore cuncta pariter ac vosmetipsos reliquistis. Si amando paupertatem ei constanter adhæseritis, nec a veritatis via declinaveritis, ipse, juxta providentiam suam, qua mirabiliter gubernat omnia, vobis quod expedire

noverit largietur.) Sed de his satis : ad Regulæ A textum revertor.

S. Benedictus igitur hoc loco permittit ut novitius, facta solemniter donatione, bona sua conferat monasterio. Sed queritur quid *solemni donatione* intelligendum sit? Respondet Richardus de S. Angelo solemnem donationem eam esse quæ sit *per scripturam, coram publicis personis, exprimendo voluntatem suam, et quantitatem donationis*. Similiter Boherius eam quæ sit *in scriptis*, et Smaragdus eam quæ sit *religiose coram testibus, et universa monasterii congregatione*: adducitque locum istum ex Regula tertia SS. Patrum (Cap. 4): « Si aliquam novitius in cellulam voluerit inferre **776** substantiam, in mensa ponatur coram omnibus fratribus; » et alium ex Regula Magistri (Cap. 87): « Una cum anima sua Deo et oratorio monasterii per donationem offerat totum, subscribentibus religiosiis testibus, episcopo, presbytero, et diacono, vel ipsius territorii clero: et in ipsa cautione taxans hoc, quod si aliquando de monasterio discedere voluerit, sine rebus suis de monasterio, vel sine indulgentia peccatorum a Deo recedat. » Huic addendus est alter locus ex eadem Regula Magistri (Cap. 89): « Si cum rebus suis introierit, tunc ille brevis vel donatio rerum suarum Deo vel monasterio facta, ipsius donatoris manu super altare ponatur, dicente ipso fratre: Ecce, Domine, cum anima mea et paupertate mea, quidquid mihi donasti tibi reconsigno et offero, et ibi volo ut sint res mee, ubi fuerit cor meum et anima; sub potestate lamen abbatis, quem mihi, Domine, in vice tua timendum præp nis cum eis dicis: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit*: unde quia per eum nobis tu omnia necessaria cogitas, ideo nihil nos oportet peculiare habere, quia tu nobis de omnibus es idoneus, et in omnibus sufficis solus, ut jam nobis vivere, et spes Christus sit, et mori lucrum. »

Et certe ad donationis solemnitatem pertinuisse videtur ejusdem ad altare manu offerentis delatio; id quod ideo præsertim agebant, ut illius aliquando revocandæ donatoris religio major fieret: hinc Regula Tarnatensis cap. 1: « Si ejus votum tale est, ut quæ sua sunt, monasterii usibus conferre desideret, oblationem ejus ad integrum devotio sincera commendet, et super altare statuatur, unde repositi aliquid sacrilegium judicatur. » Hujusce ritus sit mentio in Chronico Piscariensi, lib. 1 (*Spicil. tom. V*), ubi: « nobilis ac ditissimus Luro filius quondam suprascripti Aderisi obtulit se cum omnibus rebus suis mobilibus et immobilibus quas habebat in Bectorita, domno Romano abbati; et veniens ante altare, fecit oblationem rerum suarum, et secundum Regulæ morem vitam monasticam assumens in congregatione receptus est. » In charta donationis villæ de Porta, facta ab Ingelranno comite Pontivorum Centulensi monasterio (*Chron. Centul., lib. iv, cap. 21*), in qua post subscriptiones ita legitur: « Facta est hæc traditio super altare S. Richarii, die sepulturæ Hugonis comitis, xii cal. Decembris, ab Ingelranno filio ejus cum optimatibus suis. » In Chronico S. Benigni Divionensis, ubi anno 1017 quidam Ilugo miles « donationem ad altare S. Benigni coram multitudine populi » reiterasse dicitur (*Spicil. tom. 1*); et anno 1052 Hugo Chrysopolitanæ sedis archiepiscopus cujusdam ecclesiæ « donationem posuit super altare S. Benigni, die nativitate ipsius martyris ibidem missas celebraturus. » In charta etiam Whitredi regis Cantie (*Spelman. tom. 1 Conc. Angl.*), qua terram quamdam in insula Teneti Eabbæ abbatissæ donat anno 696, sub cujus finem hæc lego: « Ad cujus convulium et affirmationis cespitem hujus supradictæ terræ super sanctum altare posui, et propria manu pro ignorantia litterarum signum S. crucis in hac chartula expressæ, etc. » Denique Matheus Parisius refert Offam Merciorum regem, et monasterii S. Albani conditorem (*In Vitæ abbatum S. Albani*), **777** « chartas donationis suæ super majus altare S. Albani in conspectu Willigodi

abbatis, et totius conventus, et multorum magnatum obtulisse. » Vide Menardi notas ad Conc. Regul., c. 65, § 17.

Mox ergo in oratorio exuatur rebus propriis quibus vestitus est, et induatur rebus monasterii.] Ne forte margaritas ante porcos projicere videretur, et ab indignis aliquando vestis monastica deturparetur; neve etiam novitios redderet obnoxios decretis Nicænæ synodi, gravissimæ poenitentia subjectis eos qui vocati per gratiam, militia cingulo semel deposito, ad sæculum reverterentur; illos ante emissam professionem monasticis vestibus indui noluit S. Benedictus, sed integro probationis anno in habitu sæculari remanere. Et hæc quidem videtur fuisse veterum monachorum praxis, maxime in Occidente, quam videre est in Regula Tarnatensi cap. 1, S. Fructuosi communi cap. 18, Magistri cap. 90, et S. Cæsarii ad virgines. Exstat etiam de virginibus decretam concilii v Aurelianensis anni 549, decretum (*Can. 19*) ut « quæcunque puellæ, seu propria voluntate monasterium appetunt, seu a parentibus offeruntur, annum in ipsa qua intrant veste permaneant: in his vero monasteriis ubi non perpetuo tenentur incluse, triennium in ipsa qua intraverint veste permaneant; et postmodum secundum statuta monasterii ipsius in quo elegerint permanere, vestimenta religionis accipiant. » Idem etiam civilibus legibus reperitur confirmatum, ut patet ex Justiniani imperatoris novella 5, cujus hæc verba: « Sancimus sacras sequentes regulas eos qui singularem conversationem profitentur, non prompte mox a reverendissimis præsulibus venerabilium monasteriorum habitum percipere monachalem, sed per triennium totum, sive liberi forte sint, sive servi, tollerare, nondum monasticum habitum promerentes, sed tonsura et veste eorum qui laici vocantur, uti et manere, sic divina addiscentes eloquia. » Ubi laicos intelligit, non fratres conversos, uti aestimavit Hæftenus; sed aut servos sive famulos ad monachorum servitia deputatos, qui nec vestem, nec tonsuram monasticam ferebant, sed amputata duntaxat capillorum superfluitate, modesto induebantur habitu, et sæcularia eorum negotia exsequebantur, quales sunt in nostra congregatione commisi, qui nec ita pretiosis utuntur vestibus; de quibus S. Isidorus in Regula (Cap. 20): *Ars pistoria ad laicos pertinet*; et Regula S. Fructuosi (Cap. 25): *Laici foris abbas vel præpositi mandata peragant*. Hi apud Cluniacenses froco utebantur, saltem ii qui decanis villarum provisoribus serviebant, ut patet ex his Udalrici verbis (*Lib. iii, c. 5*): « In ipso loco decaniæ famulus, qui ei cibum et potum administrat, nunquam in sola comisia administrat, vel in femoralibus solis, nisi etiam froco, vel pellicio, et caligis sit amictus. » Vel clericos intelligit sæculares, quos laicos vocat, ad distinctionem clericorum regularium seu monachorum (neque enim eos laicos appellare antiquus fuit inusitatum, cum Regula Magistri cap. 85 sacerdotes ipsos *laicos* vocet), id quod manifestum **778** probatur ex Hildemaro, qui modum referens novitios nonnullis in cœnobiis recipiendi, dicit primo vitæ monasticæ candidatum per quinque dies ad portam monasterii permansisse, deinde susceptum in cella hospitium, ubi peractis in habitu laicali duobus mensibus, ei legebatur Regula sub duobus vel tribus diebus, ad quam observandam si se parem esse testatus fuisset, tunc indutus suis bonis vestimentis, id est lorica, scuto, lancea, spatha, et balteo, in capitulum adducebatur. Post exhortatorium abbatis sermonem, si sæculo renuntiare pergebat, acceptis rursum induciis, denuo in capitulum accedebat eodem ritu; et ibi coram fratribus aut balteum et armillas, aut spatham solummodo deponebat. Jam si reverti ad sæculum omnino pernegabat, tunc ibidem abjectis aliis omnibus suis vestimentis, radebatur, atque aliis vestibus, id est clericis suis induebatur, ac tan-

dem in novitiorum cellam mittebatur. Eam sententiam confirmare videtur Aigradus in Vita S. Ansberti, n. 8. Hic enim relicta regis aula Fontanellam confugiens, et ibi receptus hospitio, cepit ministrum implorare, quatenus sanctum monasterii Patrem videre mereretur, ad cuius pedes humiliter prostratus postulabat ab eo se monachum fieri. Audias autem venerandus Pater sanctam et Deo dignam postulacionem, inducias super hoc dicebat habere se velle, « quibus expletis spiritualium fratrum consulta suscipiens inclytus Pater, pia ejus vota veluti postulaverat impleverunt, clericatusque habitu decorabilem reddiderunt. » Ast alii neque arma neque sæcularem vestem deponabant, nisi expleto probationis anno, quibus favit Aquisgranense concilium, statuens (Can. 34) ut novitius « nec tondeatur, nec vestimenta pristina immutet priusquam obedientiam promittat. » Cujus rei praxim videre est in Vita S. Landeloni, n. 3, sæc. II Bened.; S. Botulfi, n. 2, sæc. III; S. Leufredi, n. 9, ibidem; SS. Harlindis et Reinula, n. 11, ibid., et in Chronico Centul., l. IV, c. 14.

Sed jam diu obsolevit ista consuetudo. Nam Benedictus, qui Anianensis postea abbas exstitit, ad S. Sequani monasterium accedens, ingrediendi licentia adeptus, « mox capitis comam deposuit, et veri monachi habitum suumpsit. » Cluniacenses etiam novitius tonsuram et habitum monasticum, una excepta cuculla, impertiebant, ut discimus ex Udalrico: idque postmodum communis usus obtinuit, unde Statuta Lanfranci decernunt (Cap. 18), ut « novitius, sive laicus, sive clericus tondeatur, et radatur more monachorum; dehinc vestibis sæcularibus exuatur, et rebus monasterii regularibus, præter cucullam, capito assuto tunicæ, induatur. » Apud Cistercienses etiam (Lib. Usuum, cap. 102) novitius iisdem pannis induebatur quibus alii professi, « excepto habitu monachali, pro quo cappam, et mantellum, vel pelles » habebat; quamvis in ipso nascentis ordinis exordio sæculares vestes ad professionem usque reservaret, ut probat S. Bernardi epistola 1 ad Robertum nepotem, ad quem sic loquitur: « Tuis precibus multisque lacrymis diu expectatam impetrasti misericordiam, et quem satis desideraveras, ingressum obtinisti. » 779 Post hæc per annum juxta Regulam in omni patientia probatus, perseveranter et sine querela conversatus, post annum sponte professus, *Tunc primum sæculari veste rejecta religionis habitum suscepisti.* » De Cassinensibus audiendus est Bernardus Cassinensis: « Nos autem moderni, inquit, de consuetudine, o utinam rationabili in ipso ingressu probationis, et radimus, et tonsuramus, et habitum induimus, non tamen habitum benedictum: et licet ista consuetudo non reprobetur de more, tamen consultius videtur opinio dicti Pauli sequenda. » Hæc est opinio Hildemari a nobis supra relata, quem sub nomine Pauli Diaconi solet citare. Addit Boherius: « Ego credo bene factum, si initio probationis tradantur ei vestes, tonsura, et clausura regulares, ut per annum probetur in eis, et aliis duris et asperis observationibus ordinis. » Et infra: « Similitudinem tamen et asperitatem habere debet alicujus monachalis habitus, ut habetur hodie in constitutione Benedicti papæ, c. 22. Scissura tamen, colore vel benedictione distingui debet hujusmodi habitus novitiorum ab habitu professorum. » Et certe cum monastici habitus gestatio ad religionis austeritatem pertineat (laneis enim ad eum indui, vestitum dormire, contemptibilem sæculo habitum deferre, naturæ contrarium esse nemo non videt), et aliunde novitios omnem monasterii asperitatem experiri deceat; non sine causa posteris visum est eos sub aliqua distinctione monasticis induere.

Neque hoc vacat exemplis apud antiquos monachos, maxime in Oriente, ubi Aegyptii Tabennensesque monachi in ipso religionis ingressu suos novitios habitu monastico vestiebant, sicuti testatur Cassianus his verbis (Lib. IV, c. 5): « Ita nudatur quisque,

A cum receptus fuerit, omni pristina facultate, ut ne ipsum quidem quo operatus est indumentum habere permittatur ulterius; sed in concilio fratrum productus in medium exuatur propriis, ac per manus abbatis induatur monasterii vestimentis, ut per hoc se non solum universis rebus suis antiquis noverit spoliatum, verum etiam omni fastu deposito mundiali, ad Christi paupertatem et inopiam descendisse, jamque opibus sustentandum non sæculi arte quassatis; nec de infidelitate pristina reservatis, sed de sanctis ac piis monasterii largitionibus militæ suæ stipendia percepturum; atque inde se deinceps vestiendum alendumque cognoscens, et nihil habere, et nihilominus de crastino non esse sollicitus secundum Evangelii discat sententiam, nec erubescat pauperibus, id est corpori fraternitatis coæquare quibus connumerari Christus, et quorum se fratrem non erubuit nuncupare, quin potius gloriatur domesticis ejus factum se esse consortem. » De Tabennensibus seu Pachomianis constat ex Regula S. Pachomii, cap. 26, sed clarius ex ejus præceptis a Bollandianis editis post ejus Vitam, in quibus n. 16, (Maii 14) ita præcipitur: « Si quis ad monasterium accesserit volens fieri novitius, precationem et evangelicam (Orationem dominicam) porrigent, et psalmos docebunt. Maneat porro ad monasterii fores, ibique probetur: quidquid autem alii norunt fratres, scire et ipse addiscat. Quo facto, sæcularibus eum vestibis exuent, et novitiorum habitu vestient. » 780 Cujus præcepti praxim videre est in epistola Ammonis ad Theophilum n. 1, ibidem etiam a Bollandianis edita; quin et ipse S. Pachomius a Palamone admittus statim habitu monastico indutus legitur.

Locus hic esset loquendi de monachis ad succurrendum, hoc est qui in extremis positi pœnitentiæ causa vestes monasticas postulabant; qui ut semel iis induti fuerant, in professorum numero censebantur si postmodum convalescerent, de quibus agit noster Mabillonius in præfat. ad sæc. IV Bened., part. II, p. 99, quem consulere quisvis potest.

Illam autem vestimenta quibus exatus est, reponantur in vestiario conservanda. Idem præscribit Regula Magistri, cap. 90. Eandem etiam praxim de Aegyptiis et Tabennensibus refert Cassianus, lib. IV, cap. 6. De Tabennensibus res constat ex Regula S. Pachomii, art. 26, et ex Paralipomenis ad ejus Vitam apud Bollandum, ubi Silvanum monachum ob remissum fervorem post annos viginti, et in cœtu fratrum veste exui monastica, et sæculari indutum habitu e monasterio per fratres expelli mandasse dicitur (Boll., 14 Maii). Sed et Joannes Moschus de quodam latrone refert (Prat. spr., c. 168), quod in Firmini monasterio monachus effectus, post novem annos ad abbatem accedens dixerit: *Da mihi vestimenta mea sæcularia, et recipe monastica; quæ ubi recepi, sequenti die laqueo suspensus est miser.*

Illam tamen petitionem ejus, quam desuper altare abbas tulit, non recipiat; sed in monasterio reservetur. Ut per illam, etiam illo nolente, si voluerit abbas, possit eum iterum in monasterium reducere, ibique subjectum tenere. Aut forte, si dixerit se non esse monachum, ab illa petitione victus, in monachatus redigatur servitium, inquit Smaragdus. Sive etiam, ut ait Hildemarus, « Ut si forte aliquando negaverit habitum monachicum aut forte clericalem, habeatur quo illi probetur episcopo, quia aut in monasterio, aut certe sub canone constitutus etiam coacte ab episcopo, postquam exiit de monasterio, vivere debet, juxta auctoritatem Nicæni canonis. » Notandum porro quod de hujusmodi petitionis assertionem narrat Boherius: « Consuevit apud nos reservari in armario reliquiarum, non in chartulario, cum charius reservari debeant obligationes personarum quam rerum. » In ms. etiam constitutione Clementis V pro ordine Grandimontensi præscriptum

lego, ut novitiis professionis schedulam offerat in A monasterii tradere ad aeternam rei memoriam in altari, priore ipsam recipiente, et eam cantori ipsius sacrario ipsius monasterii reponendam.)

CAPUT LIX.

De filiis nobilium vel pauperum qui offeruntur.

781 Si quis forte de nobilibus ^b offert filium suum Deo in monasterio, si ipse puer minori ^c aetate est, parentes ejus faciant petitionem quam supra diximus. Et cum oblatione, ipsam petitionem et manum pueri involvant in palla altaris, et sic eum offerant. De rebus autem suis, aut in praesenti petitione promittant sub jurejurando, quia nunquam per suspectam ^d personam, nec quolibet modo ei aliquando aliquid dent, aut tribuant occasionem habendi.

Vel certe si hoc facere noluerit, et aliquid of- **B** testibus ^e.

^a Al., quomodo.

^b Flor., nobilium.

^c Hild., Flor. cum quibusdam, minor.

^d Oxon., subjectam. Recentiores, suspectam.

ferre volunt in eleemosynam monasterio pro mercede sua, faciant ex rebus quas dare volunt monasterio donationem, reservato sibi, si ita voluerit, usufructuario ^e. Atque ita omnia obstruantur ^f, ut nulla suspicio remaneat puero, per quam deceptus perire possit, quod absit, quod experimento didicimus. Similiter autem et pauperiores faciant. Qui vero ex toto nihil habent, simpliciter petitionem faciant, et cum oblatione offerant filium suum coram

^e Oxon., usum fructuum. Flor., usum fructum. Al., usu fructu. Naib., fructus usus.

^f Oxon., Concord. et Bern. Cass. observantur. Deest in Flor. et Hadr. coram testibus.

COMMENTARIUS.

Ab adultorum receptione S. Benedictus transit ad oblationem infantium, quos olim in monasteriis admissos fuisse et enutritos constat non solum ex hoc S. Benedicti capite, sed etiam ex antiquis monachorum regulis, aliisque probatis auctoribus non paucis. Hos autem S. legislator tam ex pauperibus quam ex divitibus indifferenter recipi sancivit, quia nulla utrorumque est apud Deum distinctio, cui plerumque acceptior sit pauper humilis quam nobilis superbus; unde et S. Augustinus, et ex eo S. Isidorus de monachis loquens dicebat (*August. de Opere monach.*; *Isid. lib. II Offic. eccl.*): « Veniunt quoque ex ipsa vita rustica, et ex opulicium exercitatione, et ex plebeio labore, tanto utique felicius, quanto fortius **782** educati; qui si non admittantur, grave delictum est: multi enim ex eo numero viri magni imitandique exstiterunt: nam propterea et infirma mundi elegit Deus, ut confunderet fortis, etc. » Quamvis ista non sapuerit Leofricus decimus abbas S. Albani in Anglia, qui, ut scribit Mathæus Parisius (*Vita viginti trium abbatum S. Alb.*), « acceptor fuit personarum: nullum nisi genere clarum, vel saltem legitimum in monachatum admisit, asserens ignobiles et illegitimos, ignotos maxime et instabiles, ad enuntia fore proniores. » At longe aliter sentiebat S. Fulgentius (*In ejus Vita, apud Boll., 1 Januar.*), qui « quos multa largiendo de temporali fame liberabat, renuntiare saeculo sapienter admonendo faciebat, et quamvis nihil habentes habendi voluntatem contemnere suadebat. » Et S. Gildasius abbas Ruyensis (*Saec. I Ben.*), qui « ut plures Domino offerre posset alumnos, collegit monachos secum tam ex nobilibus quam ex pauperibus, pupillis et orphanis, quemadmodum habent ejus acta, num. 12. Et certe vera et certa est Gerardi Belgæ monachi sententia: « Tanto indignius esse pauperem non admittere, quanto turpius est monachum superbire; si tamen non tam fortuna quam spiritu insuper probentur Christi pauperes esse, et appareat non venire paupertatem exuere, sed diligentius querere. » Hæc obiter dicta sint occasione tituli hujus capituli, qui est *De filiis nobilium vel pauperum qui offeruntur*. Ad textum venio.

Si quis forte de nobilibus.] Nobiles hic S. Benedictus intelligit, non s. rictè, pro insignitis aliquo gradu, titulo, aut dignitate, qua distinguantur a plebeis; sed late, pro potentibus et divitibus quibuscunque,

« sive sint nobiles sive ignobiles, inquit Hillemarus, id est, de illis dicit qui divitias habent. » Et Boberius: « De nobilibus, id est divitibus et potentibus. » Et sane nobiles hic pauperibus S. Pater opponit.

Offert filium suum Deo in monasterio.] Regularibus disciplinis instituendum, et in perpetuo Dei servitio ibidem permansurum.

Si ipse puer minori aetate est.] « Id est, si est minor quatuordecim annis, » inquit Richardus de S. Angelo. Et Boberius: « Hæc est minor aetas in saeculo quatuordecim annorum, et in femina duodecim. » Idem habet Nicolaus de Fractura, atque ita definitum est in concilio Toletano x (*Can. 16*): « Parentibus sane filios suos religioni contradere non amplius quam usque ad quartum decimum eorum aetatis annum licentia poterit esse. » Saltem ita legit Gratianus 20, quæst. 2, cap. *Si in qualibet*. Sed Ivo Carnotensis in part. VII Decreti, cap. 27, non *quartum decimum*, sed *duodecimum* habet: in editione vero Conciliorum legitur *decimum*. Ex quo forte utrumque emendaveris, qui concilii Toletani canonem ad sui temporis praxim adaptavit. Ergo ultra hanc aetatem jam haud licitum erat parentibus filios suos in monasterio offerre. An vero infra hujusmodi aetatem quoscunque parentes offerrent recipere oporteret S. Benedictus non aperuit, sed neque S. Basilus. Sed Regula S. Aureliani præscribit (*Cap. 17*), ut « minori aetate in monasterio **783** non excipiantur, nisi ab annis decem, aut duodecim, qui et enutriti voveant, et cavere noverint culpas. » Et synodus VI in Trullo (*Can. 40*), ut « qui monasticum jugum est subiturus, ne sit minor quam decem annos natus. » Nisi forte concilium intelligas de his qui sponte se offerunt, non autem de his qui offeruntur ab aliis. In plerisque monasteriis oblatos infantes haudquam admittebant ante septimum annum. Atque ita forsitan interpretandum est S. Joannes apud Rufinum (*Lib. II de Vit. Patr., cap. 1*), ad quemdam iulium præpositum de filio ejus ita loquens: « Hic nutritur in domo tua absque ulla contaminatione gentili septem annis; quibus peractis, trade eum monachis erudendum sanctis et caelestibus disciplinis. » In Regula S. Cæsarii ad virgines hæc legitur (*Cap. 5*): « Si fieri potest, aut difficile, aut nulla unquam in monasterio infantula parvula, nisi ab annis sex aut septem, quæ jam et litteras discere, et obedientiæ possit obtemperare suscipiatur. Nobilium filia, sive igno-

biliam ad nutriendum aut docendum penitus non accipiuntur. » Idem habetur in Regula S. Donati, cap. 6. Atque hac aetate aut circiter plerisque in monasteriis nostris oblatos reperimus, ut Placidum, Faustum, Gordianum, Bertulfum, Bedam. Plurimos etiam in minori, ut Samsonem, Bonifacium, Godofridum et Petrum Diaconum quinquagenos. Aliquos quoque triennes, imo anniculos. Prætermittere hic non possum pius S. Stephani Obazinensis abbatis institutum. Illic, uti legimus in ejus Vita, lib. II, num. 4 (Tom. IV Miscel. Baluz.), duo virorem et mulierum collegia adunaverat, et in utroque pueros admittere ita decreverat, ut in seminarum monasterio usque dum quinque annorum metas excederent nutrentur, inde ad virorem cellam transirent.

Parentes ejus.] « Parentes nominat solummodo patrem et matrem, quia parentes de patre et matre dicuntur a pariendo, » inquit Hildemarum. Similiter Smaragdus, relato S. Isidori testimonio, in quo fit mentio Simuelis ab Anna matre Deo oblato, « Hinc datur intelligi, quia parentes non parentes alios quam patrem aut matrem, qui eum genuerunt, dicit. » Idem habet Boherius. Et tamen Bernardus Cassinensis fieri posse asserit, « quod juxta vulgare regionis propinquitatem sibi carne parentes voluit appellare, » cui suffragari videtur Nicolaus de Fractura. At contrarium ex ipso textu evincitur, in quo filius appellatur ille qui debet offerri, quod certe nisi aut patri aut matri nulli prorsus convenire potest.

Sed quaeritur a quonam parentum puer offerendus sit? Respondet Hildemarum: « Debet, si pater est vivus, dicere pater (petitionem.) Si autem mortuus est, dicere mater; nam alius propinquus non debet. » Sed Suarez (De Religione, tom. III, lib. v, cap. 2) docet potestatem offerendi pueri in utroque parente residere; altero mortuo, remanere penes superstitem. Quod si pater offerat, et mater repugnet, validam esse et licitam hujusmodi oblationem; secus si velit mater, patre repugante; licitam nihilominus validamque fore factam a matre absque patris consensu, modo **784** pater non resiliat; qui tamen infra annum filium revocare poterit. Deinde idem jus competere tutori, quia tutor parenti, quoad omnia quæ ad filii educationem pertinent, succedit, nec jus hunc casum exceperit. Imo posse tutorem invita matre, non vero matrem reluctante tutore filium offerre. Econtra vir clarissimus Petrus de Gussanvilla in notis ad epistolam 54 Petri Blesensis scribit non licere tutoribus, affinis et consanguineis addicere in monasterio in perpetuum impuberes patre et matre orbatos nobiles. Citatque ad id concilium Aurelianense v, Toletanum ix et x, SS. Benedictum, Lanfrancum et Bernardum, qui voce *parentes* utuntur, quæ proprie patrem et matrem signifi- cant, non affines, non consanguineos, non tutores. Eadem est Mabillonii sententia in Veterum Analectorum tomo III (Pag. 479), et Caroli Coitii in Annalium Ecclesiæ Francorum tom. I, ad annum 541. Poterant tamen parentes per alios filios suos offerre, ut patet ex Othlono in Vita S. Bonifacii, cap. 2 (Sæc. III Ben., part. II), qui quinquennium ab ægrotante patre per legatos idoneos ad monasterium directus est; et ex formula oblationis apud Clunianenses usitata, qua monachus puerum offert Deo in monasterio *vice parentum ejus*. Atque ita intelligendus videtur Petrus Boherius, dum ait in suo monasterio pueros aut a parentibus, aut ab amicis oblatos fuisse. Poterant etiam ipsi tutores et consanguinei, cum id infantes desiderarent, eos offerre; secus si reluctarentur. Aliquando etiam adultos legitimus a parentibus oblatos, de quibus vide quæ diximus in lib. v de Antiquis monachorum Ritibus, cap. 5.

Faciant petitionem, quam supra diximus.] Superlorigo capite nimirum, promittentes etiam pro filio stabilitatem, conversionem morum, et obedientiam, ut pa-

ter ex Smaragdo, Hildemaro, Boherio et aliis, ex quibus corrigas Bernardum Cassinensem, qui petitionem hic interpretatur illam qua parentes abbatem et congregationem simul rogant filios suos in monasterio enutriri. Sic enim ille, relato Hildemari sub nomine Pauli Diacovi sententia: « Sed certe mihi sicut modo videtur, et puto quod hanc petitionem debemus intelligere sicut in capitulo præcedenti: Post quatuor vel quinque dies persistere petitioni suæ, etc. Id est ut petant eum in monasterio recipi, nutrirı, et deceri regularibus disciplinis, et quantum in se est offerant ipsum Deo. Nam secundum jura cum ad annos discretionis pervenerit, reclamare potest, et ad sæculum redire; unde illud non intelligo de verbis professionis. » Bernardo subscribunt Richardus, et Nicolaus de Fractura. Verum contrarium evincit sequens Regulæ textus, quo præscribitur pueri manum cum ipsa petitione in palla altaris involvi. Ipsius petitionis sive oblationis formulas aliquas edidit noster Acherius in notis ad Lanfrancum; alias item noster Mabillonius, alias Carolus Coitius a nobis supra citatus, aliam insuper Smaragdus quam refert Hæftenus lib. IV, tract. I, disq. 4; duas hic breviores adjicio, unam ex veteri mss. codice S. Cecilie Albiensis sæculo IX exarata, quæ est hujusmodi.

785 Trado puerum istum in devotione Domini nostri Jesu Christi, coram Deo et SS. ejus, ut persistat omnibus diebus vitæ suæ, et fiat monachus usque ad mortem suam.

Alteram ex mss. codice Montis Majoris in hæc verba:

Sancitum est in Veteri et Novo Testamento pueros Deo offerre, ut Abraham (*Hic deest aliquod verbum*) leguntur fecisse, quorum exemplo et aliorum multorum instructus, ego ille, pro remedio animæ meæ et parentum meorum, nunc offero hunc filium meum illum Deo omnipotenti, et S. Mariæ genitrici ejus, secundum Regulam B. Benedicti in monasterio Montis Majoris, in præsentia domini abbatıs illius, ab hac die, ut non liceat ei collum de sub jugo Regulæ excutere, et promitto nunquam per me, neque per suspectam personam ullo modo ei occasionem dare egrediendi, quod absit; et ut hæc scriptio firma permaneat, manu propria firmo.

Et cum oblatione.] Hæc oblatio erat ipsa inveniuntur sacrille materia, panis et vinum, ut constat ex Hildemaro: « Debet ponere in dextera manu filii sui oblatam cum mappula, in sinistra autem amularium. » Et infra: « Oblatio altaris et ad panem et vinum quæ in sacrificium offeruntur; » quod etiam patet ex Statutis Lanfranci (Cap. 18): « Offerendus puer, facta prius corona, manibus portans hostiam et calicem cum vino, sicut mos est; » et ex Udalico: « Accipit ipse puer cum offeritorio patenam et calicem, hostia imposita et vino infuso, et ita vicarius ille involvit manum pueri cum palla altaris. » Ex quibus emendandus est Nicolaus de Fractura, qui oblationem intelligit « forte de rebus suis monasterio faciendam. »

Involvunt in palla altaris.] Sacras altaris pallas tangere sacratis Deo feminis et monachabus Soteris papæ decreto prohibitum dicitur; et ex synodo Antissiodorensi (Can. 37) « non licet mulieri manum suam ad pallas dominicas mittere; » ut mirum sit S. Benedictum pueris adhuc laicis pallæ tactum permisisse, quem sacratis Deo feminis legitimus vetitum. Sed hæc Regulæ locus non de altaris palla sacra quam dominico corpori immediate supponitur, qua etiam aliquando obtegebatur, quamque ideo corporale vocabant, intelligitur; sed de linteo seu velamine quo sternitur et operitur altare, cujus olim pars ante altaris faciem dependebat, qua pueri manum obvolvere facillimum erat, dicebaturque palla a palliando, eo quod altare cooperiret. Hæc pallæ expositio con-

* In S. Aredii testamento, tom. II Analect., *pallas corporales* legitimus.

firmatur tum ex libro Mirac. S. Remacii episcopi, n. 14 (Sæc. II Ben.): « Pallam qua prædicta materfamilias altare tlexerat sustulit; » tum ex Statutis Lanfranci (Cap. 18): « Qua oblatione a sacerdote suscepta, involvant prædicti parentes manus pueri in palla qua altare coopertum est, et cujus pars anterior pendet; » tum ex libro Usuum Cisterciensium (Cap. 114): « Pallam altaris super quam extenditur corporale in vase ad hoc deputato separatim lavans. » Neque enim extenditur corporale, nisi super altaris mappam. Suffragantur versiones Gallicæ, quæ pallam exponunt, *la nappe de l'autel*; et Nicolaus de Fractura: « In palla altaris, id est in **786** illa tubalea, vel mappa sacrata, quæ semper est super altare. » Atque ita intellexisse existimo Bernardum Cassinensem, cum dixit: « Puto ego secundum litteram intelligi debere de palla quæ est in altari, et ita vidi etiam de facto servari; » et Richardus: « Credo quod pars superior altaris vocetur palla, sicut sumitur de Consecratione, dist. 4, c. *Altaris palla*. » At vero Boherius in primo comment. usum monasterii sui ita explicat: « Apud nos facta receptione in capitulo, per parentes vel amicos puer offertur ad altare, et super ipsum genibus flexum, et capite inclinatum, duo fratres imponunt pallam, seu pallium quod ante altare dependet. » Sed ab his omnibus discrepat Hildemar, qui pallam interpretatur de mappula illa cum qua puer oblationem offert: « Non enim, inquit, dicit in illo panno altaris involvi qui sacratusest, id est qui super altare ponitur, sed de illo panno cum quo nos offerimus, quem nos mappulam vocamus, et hoc altaris pannus est, quia ipsum officium altaris per hoc agitur. »

Et sic offerant eum.] Idque ex decreto concilii Aquisgranensis, can. 36: « Tempore oblationis, et petitionem pro eo coram laicis testibus faciant, quam tempore intelligibili ipse puer confirmet. » Sed juxta hic integrum oblationis ritum ex Hildemaro describere: « Ita faciendum est. Debet, si pater est vivus, dicere pater; si autem mortuus est, dicere mater; nam alius propinquus non debet. Id est: Promitto ego ille coram Deo et sanctis ejus, pro filio meo, de stabilitate sua, et conversione inuorum suorum, atque obedientiam habendam. Et debet habere petitionem scriptam, et promissionem in manu pro filio suo, verbi gratia, cum lectum fuerit Evangelium, quando debent offerre, antequam incipiant offertorium, debet ponere in dextra manu filii sui oblatam cum mappula, in sinistra autem amulam vini. Deinde debet illum pater ante se tenere infantem, et debet involvere manum filii sui in illa mappula cum qua offert; quia de ipsa mappula dicitur palla altaris, non de altaris panno sacrato. Deinde debet tenere manu sua manum filii involutam in illa mappula, et petitionem qua firmat filium suum in illo monasterio; et debent adesse testes. Tunc abbas interrogare illum isto modo: Quid petis, frater? Ille debet respondere dicens: Volo tradere filium meum Deo omnipotenti, ad serviendum sibi in hoc monasterio, quia præcepit Dominus in lege filiis Israel, ut offerrent filios suos Deo: et propterea ego volo hunc filium meum similiter Deo offerre. Deinde debet dicere abbas testibus: Auditis, fratres, et videtis quid iste dicit? Isti debent dicere: Audimus et videmus. Tunc debet ille pater ante se filium suum ducere ad illum locum ubi homines offerre consueverunt. Deinde debet presbyter tollere oblatam et amulam de manu infantis, tentam in manu patris; et abbas debet recipere infantem, et tollere petitionem, ita tamen ut pater illam petitionem super altare ponat, eo quod abbas illam petitionem de super altare debet tollere, quia sic in capitulo quinquagesimo octavo: Desuper altare ponat; et alibi: Non reddat illam petitionem, quam desuper **787** altare tulerit. Verumtamen melius est, si potest fieri, ut abbas cantet missam, ut ille accipiat etiam illa oblata, et vinum. Ideo præcepit B. Benedictus cum oblatione offerri,

A ut per hoc, quod foris ostenditur, significetur hoc quod geritur: id est sicut oblatio efficitur holocaustum Domino, ita etiam ille infans holocaustum Domino efficitur, etc. » Vide Lanfranci Statuta, c. 18: Udalricum, lib. III, c. 8, et lib. V de Antiq. monach. Ritibus, cap. 5.

De rebus autem suis, aut in præsentis petitione promittant sub jurejurando, quia nunquam per se, nunquam per suffectam personam, nec quolibet modo et aliquando aliquid dent, aut tribuant occasionem habendi.] « Multis enim modis, ut ait Bernardus Cassinensis, potest aliquis invenire occasiones, ut pote si fore rogarent aliquem ut puerum oblatum suum faceret hæredem; vel si enim affici substituerent instituto, et diversis aliis modis, quos malitiosi homines adinvenire noverunt. » Quam vero ratione hanc promissionem facere debeant parentes, ita exprimit Hildemar: Pater: « quando offert filium suum, tunc debet dicere: Sancti, promitto per viventem in sæcula quia nunquam do illi hæreditatem suam, aut aliquid quidquam; sed ex hæredo illum ab omni mea hæreditate, ut ex hæres sit in perpetuum, ita ut per nullum ingenium possit querere hæreditatem meam pro successione sua. » Aliquid hujusmodi videre est in formulis petitionis apud Smaragdum et alios a nobis supra citatos. Sed Boherius in primo comment., « hoc, inquit, apud nos non servatur, » forte ex aliquo apostolicæ sedis privilegio, quo monachis potestas facta fuerit parentum hæreditatis participes fore: cujusmodi legitimus olim concessum ab Innocentio IV monasterio S. Theoderici prope Remos in Hist. ms. ejusdem monasterii ad annum 1217, et ab eodem, et a Nicolao monachis S. Germani a Pratis in hunc modum: « Auctoritate vobis presentium indulgemus ut possessiones et alia bona mobilia et immobilia, quæ personis fratrum qui, e sæculo fugientes, in monasterio vestro habitum religionis assument, ibique se vinculo professionis adstringunt, contigi sent ratione successionis, vel alio justo titulo in eodem sæculo permanendo, percipere, petere ac retinere libere, exceptis rebus feudalibus, valeatis. »

Vel certe si hoc facere noluerint, etc.] « Hoc est, inquit Hildemar, si eum ex hæredate de rebus suis noluerint, sed voluerint ejus portionem offerre in monasterium, tunc offerant ejus portionem cum ipso infante. Debet enim isto modo fieri, id est si voluerint offerre ejus portionem in monasterium, tunc debet etiam dicere, quando offert filium suum: Offero etiam ejus portionem pro mercede animæ meæ in hoc monasterium, ut dum ego adjuxero ejus portionem, usufructuarium habeam; post meum vero discessum, tunc veniat ejus hæreditas in hoc monasterium, aut certe aliquid plusquam portionem suam. » Hujusce donationis mentionem faciunt in formula petitionis, **788** sub finem, quam una cum manu pueri in palla altaris involvunt, juxta antiquam morem, quo nonnunquam legitimus oblationes Deo factas in palla seu pallio altaris involutas fuisse, ut videre est in Vita S. Virgilii episcopi Salzburgensis, n. 16 (Sæc. III Ben., part. II), ubi Gunterius comes « per pallium altaris Virgilio episcopo ipsam ecclesiam cum omnibus quæ in antea perdonavit » tradidisse dicitur. Ad hunc vero locum spectat quod scribit Regula Magistri, cap. 91, ubi parentibus primum suadet ut filii sui portionem totam erogent pauperibus juxta præceptum Domini; aut si noluerint, eandem saltem portionem in tres dividant partes æquales, quarum una manu abbatis egenis distribuatur, altera parentibus vel fratribus ejus remaneat, tertia in commune monasterii commuodum cedat.

Atque ita omnia obstruantur, ut nulla suspicio remaneat puero, per quam deceptus perire possit, quod absit, quod experimetur didicimus.] In quem locum Smaragdus: « Viderat enim ille tali occasione de monasterio juvare; foras exire, et pro terrenis rebus servitium Dei relinquere, sæculumque diligere,

et ideo ait, quod experimento didicimus; quod si tunc raro fiebat, nunc vero factum nos frequentissime esse cognoscimus. »

Porro ex hoc Regulae loco recte omnino concludit noster Menardus, oblatos hoc modo in monasteriis infantes ita monachatu fuisse astrictos, ut resiliere et ad sæculum redire postmodum, etiam cum ad pubertatis annos pervenisent, eis integrum non foret. Uiquid enim exheredare filios, idque cum solemnijuramento nunquam se aliquid eis duros, si venientibus ad pubertatis annos liberum fuisset excutere jugum vitæ monasticæ? Injusta prorsus exhereditatio, et irreligiosum juramentum. De ade si ad sæculum reverti licitum fuisset, cur ita obstruenda essent omnia, ut nulla suspicio seu occasio remaneret pæro, per quam deceptus perire posset? an ideo periturus caset, quod illud vitæ genus repudiasset, ad quod sectandum nullo prorsus vinculo fuisset constrictus? nam ad sæculum tuto conscientia ingredi poterat. Hæc autem ex Regula S. Benedicti illatio confirmatur ex oblationis sive petitionis formula, in qua parentes omnem filio ad sæculum redeundi libertatem tollunt, tradentes eum « regulariter permansurum, ita ut ab hac die non liceat illi eorum de sub jugo excutere Regulae, sed magis ejusdem Regulae fideliter se cognoscat instituta debere servare, et Domino cum cæteris gratanti animo militare, » uti habetur in formula Smaragdi, Udalrici, et alii; sive « ut persistat omnibus diebus vitæ suæ, et fiat monachus usque ad mortem suam, » ut legitur in formula S. Cecilie Albiensis: unde etiam pro filio promittebant stabilitatem, conversionem morum et obedientiam, secundum Regulam S. Benedicti. Confirmatur etiam ex Regula S. Isidori (Cap. 4), in qua legitur: « Quicumque a parentibus propriis in monasterio fuerit delegatus, noverit se ibi permansurum. » Quem locum reperies in excerptis Egberti Eboracensis episcopi, n. 92 (Apud Spel., tom. I Conc. Angl.).

789 Idem patet ex conciliis. Concilium Toletanum IV (Can. 49): « Monachum aut paterna devotio, aut propria professio facit: quidquid horum fuerit alligatum, tenebit. Proinde de his ad mundum reverti intercludimus, et omnem ad sæculum interdicens ingressum. » Et infra (Can. 55): « Quicumque ex secularibus accipientes poenitentiam tonderunt se, et rursus prævaricantes laici effecti sunt, comprehensi ab episcopo suo ad poenitentiam, ex qua recesserunt, revocentur. Quod si aliqui per poenitentiam irrevocabiles sunt, nec admoniti revertentur, vere ut apostatæ coram Ecclesia anathematis sententia condemnentur. Non aliter et hi qui detonsi a parentibus fuerunt, aut sponte sua amissis parentibus seipsos religioni devoverunt, et postea habitum sæcularem sumpserunt, etc. » Concilium Wormatiense (Can. 22): « Si pater, vel mater, filium suamque intra septem monasterii in infantie annis sub regulari tradiderit disciplina, non liceat eis postquam ad annos pubertatis pervenerint egredi, et matrimonio copulari. Hoc ergo omnibus devitandum est, quia nefas est ut oblato Deo a parentibus filiis voluptatis frena laxentur. Igitur, ut prædiximus, non liceat eis susceptum habitum unquam dimittere, sed convicti quod tonsuram aut religiosam vestem aliquando habuerint, in religionis cultu habitumque, velint, nolint, permanere cogantur. » Concilium Triburiense (Can. 6): « Quem progenitores ad monasterium tradiderunt, et in ecclesia cepit canere et legere, nec uxorem ducere, nec monasterium deserere poterit; sed si discenserit, reducatur; si tonsuram dimiserit, rursus tondeatur; uxorem si usurpaverit, dimittere compellatur. » His accedit Gregorii papæ II ad S. Bonifacium Germanorum apostolum, qui summum pontificem hac de re consultaverat, responsum, cujus verba expressit concilium Wormatiense a nobis supra relatum; hinc Lambertus quidam apud Gratianum, qui inviuis inter octavum et decimum annum a patre cuculla indutus

A fuerat, nec multo post ab episcopo etiam inviuis habitum monachicum acceperat, postea reclamans a Nicolao I pontifice absolvitur et dispensatur, non quia minori ætate veste monastica indutus postea reclamavit, sed quia invitum pater cuculla induisset, nec manum ejus palla altaris involvisset, nulla ab abbate benedictione percepta.

Sed et S. Bernardus ad Robertum nepotem, qui delectionis suæ a Cisterciensibus ad Cluniacenses inter alias rationes hanc afferbat, quod Cluniacensi cœnobio a parentibus oblatum fuerat, scribens ita respondet (Epist. 1): « Quanquam dubium non sit promissum illum fuisse, non donatum; nec enim petitio quam Regula præcipit pro eo facta fuit a parentibus, nec manus illius cum ipsa petitione involuta palla altaris, ut sic offerretur coram testibus. » Si ergo ita oblatum fuisset, rata omnino exstitisset ejus oblatio. Et alibi (Epist. 324) docet Thomam in monasterio S. Bertini olim oblatum prohibendum non esse quominus a Bertinianis transiret ad Clarevalenses, non quia non ligaretur ejus oblatio, sed quia « votum parentum integrum manet, et oblatio eorum non est exinanita, sed cumulata. »

790 Atque ita Aldricus puer in Centulensi monasterio a parentibus oblatum legitur apud antiquum auctorem, lib. I Mir. S. Richardii abbatis, num. 14 (Sæc. II Ben.): « Ea conditione vel tenore, ne in reliquo ad hæc professione retro pedem vertere voluisset. » Ita Aldricum alterum in Ferrariensi cœnobio (Sæc. IV Ben.), « Deo perpetuo servituum » parentes ejus obtulerunt, uti testatur anonymus in ipsius Vita, num. 4. Factum tamen oblationem tempore intelligibili puer ipse confirmare debebat, ex decreto 36 concilii Aquigranensis, Statutis Lanfranci, et ex Udalrico, non ut novam sibi induceret obligationem, sed ut induciam se ratam habere et acceptare probaretur.

Quæ hæcenus a nobis dicta sunt adeo clara sunt et perspicua, ut vel cæcus ea digito tangat, omnique oporteat rationis lumine destitui, qui hæc non adverterit, adeo ut mirum sit aut potius stupendum, quosdam per multiplices alienarum violentiarumque glossarum invectiones in oppositum sensum illa detorquere: qui tamen nulla sive rationis, sive auctoritatis fundamento suam sententiam stabilire possunt. Quis enim neget potestatem filios in monasterio perpetuo mansuros offerendi penes parentes fuisse? Qui possunt dare, qui possunt vendere, servitutis jugo subjicere, possunt utique suavissima Christi jugo submittere, et Deo consecrare: qui propria voluntate Christianæ religioni astringere per baptismum potuerunt, potuerunt et vitæ monasticæ. At, inquit, hæc praxis fons est, causa et origo damnationis plurimorum, qui invite in monasteriis detenti, in deterius ruunt. Multo æquius dixissent, hæc praxis fons exstitit, causa et origo salvationis plurimorum, et plane multo plurium, qui in sæculo mundi corruptelæ participantes æternam damnationis poenam incurrisserunt. Deinde quis credat eos qui vitæ monasticæ onus leve ferre nequeunt, in sæculo meliores et salvandos fore? Ut quid enim exire de monasterio volunt? ut Christi fiant discipuli, an sæculi? Plane ut sæculi, ut vanis ejus serviant pompis, perfruantur deliciis, gaudeant divitiis, effertantur honoribus. Cum his vero quis salvabitur? Qui se negat in Christi schola salvari posse, salvabitur in schola diaboli?

Sed econtra non sine fundamento asserere possumus, hanc ad sæculum redeundi facultatem, iis qui ad discretionis annos pervenerint positam fuisse in ruinam multorum, quibus ipsa sæculi repetendi potestas, tanquam tentationum fomes, sola reversionis, ac consequenter perditionis exstitit occasio. Quam potestatem si non habuissent, nusquam de sæculo repetendo cogitassent, sed necessitatem ipsam convertentes in virtutem, in Dei servitio religiose

et humiliter perseverassent, sæculum solo nomine A cognoscens.

Nonnulla opponunt jura, sed vel falsa, vel saltem dubia, vel solos adultos tangunt non infantes, vel tandem nova sunt. Novo enim jure infantibus a parentibus oblatis, cum ad annos discretionis pervenerint, permittitur oblationem confirmare parentum, aut ad sæculum remeare: hanc eis licentiam fecit Clemens III, cap. *Cum virum*, de Regularibus, 791 et Celestinus III, cap. *Cum simus*, eodem titulo, idque propter abusum nonnullorum qui non tam devotionis quam sublevandæ familiæ gratia, si quos gibbosos, deformes, aut sæculo ineptos habebant filios, hos in monasteria intrudebant, id quod non solum ipsis pueris, sed etiam in disciplina regularis ruinam vergebat. Unde nonnulli abbates, etiam antea, pueros in monasteriis haudquaquam recipere volebant. Qua de re S. Udalricus in præfatione ad Consuetudines Cluniacenses (*Spicil. tom. IV*), quam Willelmo Hirsaugien. abbati nuncupat; eundem laudat quod lege lata providisset ne pueri in monasterio admitterentur, « ut opus sit, inquit, præfata secularibus alium sibi nidum providere, ubi reponant pullos suos abortivos velut exheredatos. »

De qua re, add t paulo post, sentiat quisque quod voluerit; ego certus sum illam te radicem funditus exstirpasse, ex qua sola præcipue omnia sunt monasteria destructa, quæ destructa sunt vel in Teutonica, vel in Romana lingua. » Idem quoque animadvertet Guigo Carthusiæ Majoris prior quintus, uti ipse testatur in Statutis (*Cap. 27*): « Pueros sive adolescentulos non recipimus, quia per eos monasteriis multa contigisse dolemus, et magna spiritualia simul et corporalia pericula formidantes. » Unde etiam Petrus Damiani ad Cassinenses scribens (*Opusc. 36, cap. 16*): « Inter cæteros, inquit, virtutum flores quos in illo agro pleno, cui benedixit Dominus, reperi, fateor, hoc mihi non mediocriter placuit, quod ibi scholas puerorum, qui sæpe rigorem sanctitatis enervant, non inveni; sed omnes aut senes, cum quibus utique nobilis vir sedebat in portis ecclesiæ, aut juvenili vivendi decore lætantes. » Verum longe benignius in pueros affectus fuit S. Anselmus, qui conquærenti cuidam abbati quod indociles sustineret, respondit id non tam ex prava puerorum indole, quam ex mala præpositorum institutione oriri, ut testatur Eadmerus in lib. I de ejus Vita (*Misc. Baluz., tom. IV*). Anselmi sententiam confirmare possent ea quæ de mira puerorum simplicitate, pietate et sanctimonia, leguntur in Vita S. Stephani abbatis Obazinensis, lib. II. Cæterum ut periculis quæ ex mala puerorum indole possent contingere obviameretur, non quoslibet indifferenter in monasteriis admitterebant, sed probatos (saltem in aliquibus monasteriis) per annum non secus ac adultos; id quod probat concilii Aurelianensis v decretum, can. 19: « Quæcunque puellæ seu propria voluntate monasterium appetunt, seu a parentibus offeruntur, annum in ea qua intrant veste permaneant. » Eadem haud dubium lex imposita erat pueris, qui in ipsa oblatione veste inducebantur monastica. Deinde non pro libito quoscunque abbas vellet recipiebat, sed quos fratres probassent; horum enim consilium et con-

sensum postulasse patet ex Vita S. Willibaldi a sanctimoniali scripta, in ejus num. 5 Willibaldus quinquennis abbati Egball oblatus dicitur (*Sæc. III Bened., part. II*), et statimque ille abbas monasterii secundum regulæ vitæ disciplinam declarabat ista suæ congregationis, sique, ut cum eorum consilio sive licentia hoc foret, ille flagitabat, cui protinus illa conventio fratrum simulque responsum seu licentiam dabant, 792 suæ voluntatis arbitrio hæc omnia fas fore dicebant, etc. »

Quæ hactenus de oblatione infantum dicta sunt, movent me ut motam aliquando brevi resolvam questionem de viduis pupillis habitibus, et tamen sæculo renuntiare desiderantibus, quomodo filiorum educationi et saluti, quæ ad eos singulariter ex jure pertinet, providereant.

Quia solos in sæculo relinquere nimis periculosum foret, et alii de jus omne in filios olim obtinebant parentes: qui speciali Spiritus sancti vocatione sæculi vanitatem abjicere, et Christi humilitatem in monasteriis sectari cupiebant, filios suos una cum offerbant Deo servituros, quorum saluti et educationi hæc ratione abunde sufficiebant. Cui probando præsto est Vita S. Rictrudis abbatissæ Marcianensis, cap. 11, sæc. II Bened.

Similiter autem et pauperiores.] Id est minus divites; nam, ut notant hic commentatores, tria hominum genera distinguit hoc capite S. Benedictus: divitum, quos nobiles vocat; mediocrium, quos pauperiores; et omnino pauperum, qui ex toto nihil habent.

Faciant.] Sicut supra dictum est de nobilibus, filium suum exheredando, aut portionem ejus qualemcunque facta solemniter donatione monasterio conferendo.

Qui vero ex toto nihil habent, simpliciter peiorem faciant.] Nulla donatione aut exheredatione facta.

Et cum oblatione offerant filium suum.] Cum oblatione, id est, cum incrementum sacrificio missæ, vel cum pane et vino ad illud offerendum ex dictis superius. Unde merito redarguit Caramuelam, qui in tam claro textu tenebras objiciens, particulam cum hic stare pro particula pro asserit, ita ut hunc sensum referat: « Simpliciter petitionem faciant, et cum oblatione et pro oblatione offerant filium suum, quasi ipse filius sit oblatio. » Et sic debere textum exponi, inquit, clarum est, quia quam oblationem possent Deo dare, qui supponuntur non modo esse pauperes, sed et nihil omnino habere? » Verum aliam oblationem ab eis S. Benedictus non exigit.

Coram testibus.] Forte duobus vel tribus, » inquit Richardus de S. Angelo; et quidem laicis ex concilio Aquigranensi, can. 36, ne forte suspectum sit in re propria monachorum testimonium. Ita etiam S. Basilius (*Regul. fus. cap. 16, et apud Rufin. cap. 7*): « Oportet tamen infantes voluntate et consensu parentum, imo ab ipsis parentibus oblatos, sub testimonio plurimorum suscipi, ut omnis occasio male dicti gratia excludatur hominum pessimorum. » Quod tam de nobilibus quam de pauperibus intelligendum esse usus comprobavit.

CAPUT XL.

De sacerdotibus qui forte voluerint in monasterio habitare.

793 Si quis de ordine sacerdotum in monasterio se suscipi rogaverit, non quidem ei citius assentiat: tamen si omnino persisterit in hac supplicatione, sciat se omnem regulæ disciplinam servaturum, nec

aliquid ei relaxabitur, ut sit sicut scriptum est: *Amice, ad quid venisti (Matth. xvi)?* Concedatur ei tamen post abbatem stare, et benedicere, aut missas tenere, si tamen iusserit ei abbas: sin alia,

nultaten aliqua ^a præsumat, sciens se disciplinae A regulari subditum, et magis humilitatis exempla omnibus det.

Et si forte ordinationis aut alicujus rei causa fuerit in monasterio, illum locum attendat, quando ingressus est in monasterium, non illum qui ei pro

^a Deest aliqua apud Hild.

^b Quidam miss. reliqua in plural. efferunt, si qui, etc.

reverentia sacerdotii concessus est. Clericorum autem si quis ^b eodem desiderio monasterio sociari voluerit, loco mediocri collocetur. Et ipse tamen ^a promittit de observatione regulæ vel propria stabilitate ^c.

^c Flor., propriam stabilitatem.

COMMENTARIUS.

[*Si quis de ordine sacerdotum.*] « Sacerdotis nomen inquit Hildemarum, ad episcopum seu presbyterum atque diaconum, sicut ipse inferius dicit. » Sed Rupertus de solis episcopis hunc locum interpretatur (*Lib. III in Reg. S. B.*): quod confirmat codex mss. monasterii S. Hadriani Gerardi montis, cujus caput præsens inscribitur *De episcopis qui in monasterio habitare voluerint*. Et certe sacerdos proprie de episcopo dicitur. Econtra vero S. Hildegardis non de episcopis, sed de solis presbyteris S. Benedictum intelligit; sic enim illa: « Sacerdos intelligendus est ille qui aut preposituram, aut archipresbyteratam, aut parochiam præerat, qui etiam propter eandem prælectionem animam suam vix ad subjectionem coercere poterit; non autem episcopus, qui indecens **794** esset quod princeps animarum populi, qui et magister abbatis existit, abbati subiceretur; sed hic si converti voluerit, solus sit in poenitentia absque subjectione magisterii. » At tam de episcopis quam presbyteris textum hunc intelligendum esse docet ac probat antiqua monasteriorum nostrorum praxis; nam, ut scribit Petrus Venerabilis (*Lib. II, epist. 11*), « solebat clericis diversorum ordinum, canonici diversarum professionum, et ipsa Ecclesie cacumina, episcopi dico, pontificalem dignitatem pro abstracta monachorum vilitate commutare, et de summis ecclesiasticorum honorum gradibus, ad humilem se huius propositi ordinem inclinare. » Cui exemplo esse possunt S. Arnulfus Metensis, S. Claudius Biantinus, SS. Wulframus et Amatus Senonense, S. Hildulfus Treviricus, Leydradus Lugdunensis, Adalbertus Bohemorum apostolus, Leo Ravennensis, Petrus Damiani Ostiensis, Brunus Signiensis, et alii quamplurimi, qui dimissis pontificalibus insignibus, humiliter in claustrum monachorum habitare non dubitarunt.

[*In monasterio se suscipi rogaverit.*] Acute observat Hæftenus S. P. Benedictum non, ut superius, dixisse *converti voluerit, sed se suscipi rogaverit*; quia censetur clericus jam a sæculo conversi, cum clericalem statum arripuit: quod probat ex concilio Callicensi, c. 5, quo prohibetur, « ne sæculares, qui nondum sunt ad clericatum conversi, res parochiarum deleant habere commissas. »

[*Non quidem ei citius assentiatur.*] Quem in locum Bernardus Cassinensis: « Istud citius potest esse comparativum ad illud quod in 58 cap. dictum est, videlicet *non ei facilis tribuatur ingressus*: ac si diceret S. Benedictus, non assentiatur facilius quam laico, in ingressu, imo sicut ille probatur, probetur et iste. » Imo amplius. Idem habet Boherius. Quam vero ratione probandus, « xpl. cat. Grimalicus in solitariorum Regula, cap. 18, his verbis: « Sed ne furto quis simulata mente ad hoc propositum venire perentet, primitus duriter probandus est: quod ita demum facile dignoscitur, si omnem laborem corporis qui ei injungitur æquamiter ferat, et ad austeriorem vitam libenter inclinetur; vel si delictum aliquis suum, cum interrogatus fuerit, nequaquam pronuntiare confunditur, et medelam delicti, que ei adhibita fuerit, gaudenter assumat; et si ad omnem humilitatem absque verecundia inclinatur, ac vilioribus et abjectivioribus artificiois, si ita ratio poposcerit, tradi e non erubuerit. Cum autem his atque aliis

exercitiis probatus fuerit, si stabilis et prompto animo persistit, tunc eum suscipi decet. » Quæ verba ex S. Basilli Regula a Rufino translata, cap. 6, de omnibus generatim dicta, ille presbyteris singulatum adaptat.

[*Tamen si omnino persistit in hac petitione sua, sciat se omnem regulæ disciplinam servaturum.*] « Dignum est enim ut qui similem cum aliis vitam suscipiunt, similem sentiant in legibus disciplinam, » ut ait Alexander III (*In Decretal., c. Recolentes*). Hic autem Hildemarum observat vocem *disciplinam* varias habere acceptiones **795**; sed hoc loco præcipue sumi a nonnullis pro flagello, ab aliis pro Regulæ observatione, quæ acceptio posterior aliis quibuscunque præferenda est: « Regulæ disciplinam, inquit Smaragdus, dicit regularem in omnibus doctrinam, et eruditionis sanctæ præcepta: disciplina enim a discendo nomen accepit; quidquid enim in schola regulari sancta discitur, non incongrue disciplina vocatur. Eruditio enim regularis disciplinæ in præceptis ejusdem Regulæ, et in castigationibus et increpationibus, et in variis judiciis constat, in quibus qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. » Eodem fere modo loquuntur Bernardus Cassinensis et Boherius; et hunc esse Regulæ sensum verba sequentia clare demonstrant.

[*Nec aliquid ei relaxabitur.*] « Quia, ut ait Hildemarum, per omnes gradus debet probari velut laicus, et etiam plusquam laicus. Nam tres sunt gradus quibus probari debent novitii: id est unus ad portam monasterii per quatuor aut quinque dies: deinde secundus in hospitio paucis diebus, id est duobus mensibus: tertius in cella novitiorum per decem menses. » Similiter Bernardus Cassinensis intelligit nihil esse relaxandum *de gradibus probationis*, quos totidem recenset. Ita etiam Turrceremata et Matthæus Lambertus. At Menardus noster S. Benedictum interpretatur *non de novitiatu*, sed de observatione Regulæ. Rectius quidem, meo judicio, Richardus de S. Angelo, et Boherius in primo comm. de utroque, ut nihil relaxandum sit *de observatione regulæ, vel de gradibus probationis*. Atque ita « cum clericus aliquis ad S. Pachomium, ut monachis ascriberetur, accedebat, ordini quidem ejus deferrebat reverentiam, quemadmodum divina lex præscribit nobis: quantum vero ad observationem canonis fratres obligantis, præstabat illam æque ac ceteri, » ut habent acta S. Pachonii, n. 18.

[*Ut sit sicut scriptum est: Amice, ad quid venisti?*] Subaudiendum est, hoc age, quibus verbis se ipse excitare solebat S. Bernardus, qui, referente Guilhelmo abbate (*Lib. I de ejus Vita, c. 4*), « hoc semper in corde, frequenter etiam in ore habebat: Bernarde, Bernarde, ad quid venisti? » Et S. Arsenius: « Arseni, propter quid existi? » Observat autem hic Hildemarum hæc Christi Domini ad proditorem discipulum verba duobus modis sumi posse; nam « alii dicunt quia dolentis vox est, quasi dolenter dixisset Dominus: Amice, ad quid venisti? id est ad quod scelus uillapsus es? Venisti discipulum tradere magistrum, servus Dominum, creatura Creatorem, et dum eses apostolus, effectus es traditor. Sunt iterum alii qui intelligunt *Amice, ad quid venisti?* subaudiendum est *fac*, id est non venisti oculum dare,

sed tradere, quasi diceret : Ad quod venisti fac, id est trade, et imple quod spondidisti. Et secundum hunc sensum S. Benedictus in hoc loco illud intellexit : Amice, ad quod venisti fac, id est, non venisti imperare, sed imperari; servire, non servi; subesse, non præesse. Ita etiam Bernardus Cassinensis et Boherius.

Concedatur ei tamen post abbatem stare.] « Ac proinde **796** ante præpositum, et decanos, si non sint sacerdotes, » inquit Bernardus, quamquam Bernardus Cassinensis *post abbatem stare* exponat, stare tantum « in aliquo superiori loco cum senioribus, ut apud Cassinum, inquit, in tertia vigilia; » idque ob honorem sacerdotii. Si tamen talis fuerit ejus vita, quæ talem meretur prælationem; nam si propter crimen aliquod penitentiam causa confugerit ad monasterium, non ita proponendus est aliis, sed ordinis sui loco humiliter debet esse contentus, ut loquitur Smaragdus. Communis autem monasteriorum praxis apud nos est, ut sacerdotes novitii omnes etiam professos non sacerdotes præcedant, quoad illi sacerdotii gradum adipiscantur : sed apud Cassinenses et Fulienses sacerdotes novitii reliquis tantum novitii non sacerdotibus præponuntur. Vide locum suprascriptum ex Vita S. Pachomii.

Benedicere,] scilicet cibum et potum in refectorio, vel ad lectiones in ecclesia, ut exponunt commentatores.

Aut missas tenere.] Observavimus supra missam plures habere acceptiones. Hic vero sumitur pro incremento Christi sacrificio : et sic missas tenere ex commentatoribus et Gallicis vers. onibus idem est ac missas celebrare, idque ordine suo, ut exponit Theobaldus Artaldus. Est etiam qui Gallice reddit, *faire dire des messes*. Insuper missas tenere est eis interesse, easque audire, ut clarum est ex concilio Agathensi, can. 47 : « Missas die dominico secularibus totas tenere speciali ordine præcipimus. »

Si tamen ei jusserit abbas.] Ubi Hildegardus : « In eo quod dicit, *si jusserit abbas*, manifestatur quia per probationem vitæ debet jubere. »

Sin alias, nullatenus aliqua præsumat.] Ex prædictis, « scilicet de stando inter seniores post abbatem, de benedictionibus dandis, de missis celebrandis : ab istis enim abstinere, et humiliorem locum tenebit, » inquit Bernardus Cassinensis. Et certe hæc olim apud Cluniacenses consuetudo vigeat, ut sacerdotibus novitiis non statim concederetur sacrificium offerre, uno nec statim post professionem, testante Udalrico, l. II, c. 28, ubi agens de novitiorum habitatione triduo post vota emissas, inter alia hæc habet : Abbas « de his tamen qui sunt sacerdotes et levitæ, diligenter examinat quomodo sint ordinati, qualis sit eorum scientia, qualis conscientia, et per aliquod tempus probat eorum conversationem, antequam eis hujus ministerii licentiam permittat : præcipue qui sacerdos erat antequam veniret, omnino ab officio prohibetur, usque dum sæpius pro precians addiscat quam multipliciti studio tale sacramentum tractetur a nobis. » Idem habent Divionenses S. Benigni Consuetudines miss., c. 31. Idem etiam obtinuisse apud Cistercienses colligimus ex l. b. Antiq. deflnk. (*Dist. 4, cap. 1*), in quo sic lego : « Si vero doctores in theologia, vel alia reverenda personæ ad ordinem se transtulerint, et fuerint sacerdotes, de consilio abbatis loci illius tempore probationis poterunt celebrare. » Unde **797** merito licet inferre alios, qui doctores non erant, hanc quoque celebrasse. Cassinenses etiam inbibent (*Declar. Cassin.*, c. 60) « plerumque præfatis sacerdotibus celebrationem missarum ad tempus, ut ex hoc eorum humilitas comprobetur, et ut eam etiam melius addiscant. Et tunc, inquit, ipsi communicent cum clericis. » Neque vero id mirum videri debet, cum nec sacerdotes professi missas quotidie cantarent; ut demonstravimus in lib. II de Antiquis monach. Rit., c. 6. Sane Clemens ex regali Anglorum prosapia, Fiscaneus primum, deinde Divionensis monachus, « in

tantum se abjectum et vilem asserbat, ut cum sacerdotii gradu fungeretur, nunquam in omni vita sua nisi semel ad hoc ministerium accedere præsumpsit, » ut docet chronographus S. Benigni.

Sciens se disciplinæ regulari subditum.] « Hic omnem ei materiam auferit præsumptionis, cum ei ad memoriam reducit statum suæ subjectionis, » inquit Bernardus Cassinensis.

Et magis exempla humilitatis omnibus det.] In quem locum Richardus de S. Angelo : « Littera ista potest exponi duobus modis : 1° ut sit sensus, ut iste plus ostendatur humilis quam alius monachus; 2° ut sit sensus, si abbas jusserit ei ut celebret, vel ut sedeat post ipsum, ipse magis ostendatur humilis. »

Si forte ordinationis, aut alicujus rei causa fuerit in monasterio, illum locum attendat quando ingressus est monasterium, etc.] Hunc locum varie exponunt commentatores : 1° Hildegardus S. Benedictum ita intelligit : « Si forte fuerit dignus ut decanus, aut præpositus fiat, aut consiliator, aut certe alicujus utilitatis, cum tali humilitate et subjectione debet abbati consilium dare, aut certe agere hoc quod illi injunctum fuerit, cum quali humilitate et reverentia seu subjectione locutus fuerat, quando in monasterium ingressus est. » Ita etiam Turcremata. 2° Smaragdus, et Petrus Diaconus seipso, ita expliunt : « Quod vero dicit : *Si forte ordinationis*, aut quia sacerdos est ordinatus, aut quia ordinationis ministerium, id est ut aliquid ordinaret potestatem accepit ab abbate in monasterio. *Aut alicujus rei causa*, subauditur, fuerit exaltatus in monasterio; illum locum attendat, etc. 3° Boherius, relata utraque expositione, tertiam addit in primo commentario his verbis : « Vel intendit quod, præterquam in præmissis, debet semper servare ordines suos, ut tempus conversionis discernit, ut si aliqua ardua sunt in monasterio ordinanda, et abbas petat consilium fratribus, non primus respondeat, non primus loquatur; » et in secundo commentario : « Hoc etiam est dicere, quod licet sacerdos honoretur in sedibus, benedictionibus et missis, in aliis tamen tractatibus et officiis tenere debet locum sui ingressus. » 4° S. Hildegardus illud si vero ordinationis, etc., ita exponit : « Si aut in obedientiis, aut in officiis magisteriorum, seu in negotiis exteriorum, aliqua ibi per consilia tractanda sunt, illum locum attendat quando ingressus est in monasterium, videlicet locum, id est propositum conversationis, humilitatis et subjectionis, quæ bonum et **798** altum gradum sibi acquirit, etc. Denique Theobaldus Artaldus locum illum attendat, etc., sic interpretatur, ut attenda meditatione consideret quem locum obtinere deberet, si ingressus sui in monasterium ratio haberetur, ut inde humiliter; non illum qui pro sacerdotii reverentia concessus, ut non extollatur.

Clericorum etiam si quis eodem desiderio monasterio sociari voluerit.] Etsi Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii præscribat ut « Nulli permittatur clerico in monasterio habitare, nisi ei tantummodo quem lapsus peccati ad humilitatem deduxit, et est vulneratus, ut in monasterio humilitatis medicina sanetur; » eos tamen in monasteriis admittendos et admissos fuisse ex hoc Regulæ testimonio evidenter probat Lupus Ferrariensis episcopus. 129, eosque non solum criminosos, sed etiam pios ac probos, ut pote quibus prælationis gradum, et altaris ministerium criminosus indebitum permittit. Idem constat ex Regula S. Pachomii supra citata. Eodem quoque constitit mens concilii Toletani IV, cum hoc edidit statutum (*Can. 49*) : « Clericis qui monachorum propositum appetunt, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos ab episcopo in monasterio largiri oportet ingressus. » Simile reperitur decretum in concilio Augustano, anno 952. Eodem etiam respexit Paschalis papa II ad Joannem priorem de Valeris scribens in hæc verba (*Miscel. Baluz. tom. II*) : « Læicos sane sive clericos seculariter viventes ad conversionem suscipere, nullius episcopi vel præpo-

siti contradictio vos inibreat; » et Innocentius IV in litteris ad abbatem et monachos monasterii S. Theoderici anno 1244 datis (*Ms. Hist. S. Theoder.*): « Liceat quoque vobis clericos, et laicos liberos, et absolutos, e seculo fugientes ad conversionem recipere, ac eos absque contradictione aliqua retinere. » In concilio quoque Aquisgranensi constituitur (*Can. 42*), « ut nullus plebeius, seu clericus secularis, in monasterio ad habitandum recipiatur, nisi voluerit fieri monachus. » Vide S. Gregorium, lib. x, epist. 59, ad Desiderium in Gallia episcopum, qui cum Pancratium clericum olim suum, postea monachum factum, in ecclesiam, cui mancipatus fuerat, revocare vellet, ut ne id tentaret, admonitus a Gregorio est. Vide etiam Petri Venerabilis lib. ii, epist. 50, ad Attonem Trecentum episcopum, quem ad implendum vitæ monasticæ votum exhortatur; et

A S. Anselmi lib. ii, epist. 12, et lib. iii, epist. 15. *Loco mediocri collocetur.*] « Si mediocrem ejus vitam cognoverint; nam si talis fuerit ut etiam juxta abbatem stet, aut debet collocari, collocetur. Similiter si talis fuerit, in ultimo stet, » inquit Hildemar. *Et ipse tamen si promittit de observatione regulæ, vel propria stabilitate.*] « Id est postquam probati fuerint, et professionis emisserint votum; nec enim antea sunt nisi cum novitiis et sub magistro novitiorum, » inquit Bernardus Cassinensis. Hujusmodi autem promissio fieri debet et verbo et scripto, sicut ab aliis. Atque ita S. Ursmarus (*Sæc. iii Ben., part. i*) in Laubiensi monasterio Erminonis 799 presbyterum recipiens, « secundum morem ibidem degentium fecit spondere observare regulam, et obedientiam exhibere majoribus, » quemadmodum auctor est Anso in Vita S. Erminonis, n. 4.

CAPUT LXI.

De monachis peregrinis, qualiter suscipiantur.

Si quis monachus peregrinus de longinquis provinciis supervenerit, si pro hospite voluerit habitare in monasterio, et contentus fuerit consuetudine loci quam invenerit, et non forte superfluitate sua perturbat monasterium, sed simpliciter contentus est quod invenerit, suscipiatur quanto tempore cupit. Si qua sane rationabiliter et cum humilitate charitatis reprehendit aut ostendit, tractet abbas prudenter; ne forte eum pro hoc ipso Dominus direxerit.

Si vero postea voluerit stabilitatem suam firmare, non renuntur talis voluntas: et maxime, quia tempore hospitalitatis prout ejus vita dignosci. Quod si superfluus aut vitiosus ^a inventus fuerit tempore hospitalitatis, non solum non debet sociari corpori monasterii, verum etiam dicatur ei honeste ut discedat, ne ejus miseria etiam ^b alii vitentur. Quod si ^c

B non fuerit talis qui mereatur projici, non solum si petierit, suscipiatur congregationi sociandus, verum etiam suadeatur ut stet, ut ejus exemplo alii erudiantur: quia in omni loco uni Domino servitur et uni Regi militatur.

Quem etiam si talem esse perspexerit abbas, liceat eum in superiore aliquantulum ^e constituere loco. Non solum autem monachum, sed etiam de suprascriptis gradibus sacerdotum vel clericorum stabilire potest abbas in majori quam ingreditur ^d loco, si eorundem perspexerit esse vitam. Caveat autem abbas ne aliquando de alio noto monasterio monachum ad habitandum suscipiat, sine consensu abbatis ejus, aut litteris commendatitiis: quia scriptum est: *Quod tibi non vis fieri, alteri ^e ne feceris (Tob. iv).*

^a Deest in Concord. aut vitiosus.

^b Narb., miseri vitio.

^c Al., aliquantum.

^d Al., ingrediuntur.

^e Al., alio.

COMMENTARIUS.

800 Si quis monachus peregrinus de longinquis provinciis supervenerit, si pro hospite voluerit in monasterio habitare, et contentus fuerit consuetudine loci quam invenerit. Solebant enim veteres monachi hospitem monachum post duos tresve dies ad communem congregationem vivendi rationem redigere. Nitrienses permittebant (*Pall., Laus. cap. 7*), « una hebdomada manere in otio; aliis autem diebus deinceps occupabant eum in operibus, aut in pistrino, aut in coquina. Quod si quisquam fuisset cujus habenda esset ratio, dabant ei librum legendum, non permittentes ei ut cum ullo colloqueretur usque ad horam sextam. » In Regula tamen S. Pachomio ab angelo tradita prescriptum lego (*In ejus Vita, apud Boll., 14 Maii*), ut « peregrinus alterius monasterii, si veniret habens habitum diversum, nullus eum eo comederet, excepto eo qui iter agens id observare non posset. »

Et non forte superfluitate sua perturbat monasterium.] Hildemar superfluitatem intelligit in cibo, aut potu, vel in aliquo opere; Bernardus Cassinensis in cibo potu, somno, lecto et labore; « dicunt enim, inquit, isti superflui: Ego non possum comedere istas fabas, ista cicera, istas lenticulas, istud antiquum oleum, istud mucidum caseum, ista ova putrida, istos pisces corruptos. Istud vinum desipit mihi; iste est panis canum, non hominum. Tales superfluitates monasterium perturbant, quia inde scandalizantur fratres, et nonnulli

minus perfecti horum verborum corrumpuntur exemplis. » Bernardum suo more exscribit Boberius.

Suscipiatur quanto tempore cupit.] « Id est uno vel duobus annis, » inquit Hildemar. Atque ita in monte Nitriæ (*Pall., Laus. cap. 7*), « prope ecclesiam positum erat xenodochium in quo venientem hospitem toto tempore accipiebant, etiamsi biennium aut triennium voluisset manere, donec vellet sua sponte discedere. » Et S. Basilius interrogatus (*In Regul. a Rufin. translata*): « Si dicat quis, Volo apud vos parum aliquot temporis facere ut proficiam ex vobis, si oportet eum suscipi, » respondet: « Concedi quidem ei convenit ingressum, propter incertos exitus rerum. Interdum enim potest fieri ut per tempus proficiat, et delectetur sanctitate vitæ, et permoneat in coeptis, sicut et frequenter factum scimus. Sed et ut manifesta fiat veritas institutionum nostrarum, de quibus for assis homines aliter opinantur. Oportet tamen circa eum cautius agi et diligentius, ut sive in veritate permaneat, vel proficiat, sive institutionum nostrarum veritas exploretur, probabilis inveniatur et pura. Ita namque Deo placebimus, et ille aut proficiet, si verax est; aut, si simulator est, erubescet. » Ea de causa scribit Anonymus **801** in Vita S. Philiberti (*Sæc. ii Ben.*), quod « alii abbates sua propria monasteria relinquerent, et monachos probatissimos ad eum dirigerent, ut cum eo longo tempore demorantes, discerent ejus vitam, vel conver-

sationem, ut in suis propriis recte proficere deberent. » Cassinenses quoque monachi in epist. ad Alemannos hæc testantur (*Analect. tom. IV*): « Plerique nostræ consuetudinis nostræque conversationis cupidi, de suis, quem cognoscunt i genii, unum hoc transmittunt, quo non solum auditu, verum etiam ipso visu, pro quibus mittitur, perspiciat; eoque modo quasi unus ex nobis hic quida » per integrum annum, quidam etiam diutius manent. Tandem omnibus perspectis ad sua certus cum gaudio redit. » Ne tamen inde monasteria gravarentur nimis, in lit. eris G. Mosomensis et A. Marchianensis abbatum ad abbates S. Theoderici (*Ms. Histor. S. Theod.*) et S. Crispini Susionensis, quibus eos suæ provinciæ visitatores constituunt, inter alia generalis capituli statuta, quorum eis maxime commendant observationem, istud est: « Ut nullus hospes detineatur ultra annum, nisi de abbatis et conventus ad quos missus fuerit, processerit voluntate, vel visitoribus visum fuerit exire. »

Si qui sane rationabiliter, et cum humilitate charitatis reprehendit aut ostendit.] Idque verbo aut exemplo, sive de servitio Dei, sive de Regule observationibus, sive de præceptis Domini custodiendis. Ubi notat Boherius triplicem esse reprehensionem: imperiosam, quæ sit imperio potestatis, quæ solum majoribus conceditur; temerariam, quæ malo sit animo, et societatem, quæ minoribus conceditur, quæ sine acerbitate, devoto et reverenti animo fieri debet, de qua hic S. Be. edictus.

Tractet prudenter abbas.] « Apud se, et cum aliis qui hospitis conversationem noverunt et verba, » inquit Bernardus Cassinensis.

Ne forte cum propter hoc ipsum Dominus direxerit.] Ad hujus Regule proximum referri debent ea quæ scribit Hildemarum in cap. 63, sub finem: « De hospitibus monachis ita in Francia agitur. Si est familiaris monachus, in dormitorio monachorum dormit, et in claustra cum aliis monachis legit, et in refectorio manducat, et mane et ad seram ad capitulum venit fratrum. Si iste talis videt negligentiam, debet admonere ut emendetur. Si vero novus hospes fuerit, tantum ad capitulum venit fratrum, causa ædificationis ex lectionis traditione, et ducitur in refectorium fratrum ad manducandum: dormire vero foris debet in dormitorio hospitem monachorum. Nam prima vice cum venit iste novus, ducit eum prior per tota officina monasterii dicens: Frater, ubi negligentiam forte vidisti, charitatis amore deprecamur ut dicas, quatenus emendemus. »

Si vero postea voluerit stabilitatem suam firmare, non renuat talis voluntas.] Ad quem l. eum Smaragdus: « Quomodo firmet stabilitatem suam, sive in corde tantum, sive in corde simul et verbo, hic aperte non dicit; sed 802 ut datur intelligi, sicut ille novitius promittit de stabilitate sua coram Deo et sanctis ejus, ut si aliquando aliter fecerit, ab eo se damnandum sciat quem irridet: ita et iste, quamvis non promittat, quia jam promissum habet, firmet tamen stabilitatem suam corde, similiter et verbo coram Deo, et sanctis ejus, et idoneis testibus, ne mereatur accipere damnationem pro multa sua et illicita vagatione. » Formulam autem confirmandæ stabilitatis habemus apud Hildemarum his verbis conceptam: « Ego N, veniens de longinquis provinciis in hoc monasterium, quia placuit mihi conversatio fratrum istius loci, et illis placuit mea conversatio; ideo stabilitatem meam in hoc monasterio per hæc scripturam manu mea scriptam perpetuum confirmo. » Addit Hildemarum: « Si autem nescierit litteras, debet rogare alium qui scribat, et debet dicere inferius: Manu mea pro majore firmitate subscripsi. Hoc vero notandum, quia non debet nomen nare monasterium unde fuit. » Sed Bernardus

A Cassinensis ad hunc locum scribens: « Puto ego, inquit, quod promittendo obedientiam abbati loci istius, maxime si in alio monasterio fuit professus, satis potest ejus stabilitas esse firmata; nec est apud nos consuetudo aliter stabilitatem firmare. » Idem habet Nicolaus de Fractura.

Maxime quia tempore hospitalitatis potuit ejus vita dignosci.] Ad probationem monachorum peregrinorum, aliud a tempore hospitalitatis spatium, quod Boherius vult esse annuale, non indicit S. P. Benedictus. Ex quo datur intelligi, statim ut stabilitatem in monasterio firmare roga-verint, congregationis corpori esse sociandos. Et certe Regula Magistri (Cap. 89) duorum duntaxat mensium inducias hujusmodi monachis jam conversis ad tractandum instituit, quibus expletis, stabilitatem firmare permittit. De Cisterciensibus hæc reperit in libro Institutionum (Dist. 2, c. 3): « Monachus alterius ordinis professus secundum Regulam S. Benedicti in aliquo ordinis nostri monasterio receptus, si benedictus non est, in cella novitiorum sit per annum, et eodem ordine quo novitius benedictus. Si autem benedictus fuerit, statim datur ei cuculla, et completis ad minus antea quatuor mensibus, postea ad nutum abbatis in capitulo petitionem faciat de professione facienda, et in ecclesia sicut novitius monachus professionem suam legens, super altare offerat, nihil amplius faciens. »

Dicatur ei honeste ut discat.] Admiranda prorsus S. legislatoris indulgentia, qui etiam superfluum et vitiosum, non cum dedecore, ut meretur, sed honeste vult dimitti: id quod hoc modo fieri debere tradit Hildemarum: Debet illi dici: « Optabamus, frater, te meliorem esse, sed nunc quia tui mores cum nostris non conveniunt, nec nostri cum tuis, ideo tolle quod tibi in via sufficiat, et vade. » Alioquin: « Si i admittentur in congregatione, illam retributionem redderent quam juxta vulgare proverbium, mus in pera, serpens in gremio, ignis in sinu, suis consueverunt hospitibus exhibere, » ut loquitur Richardus de S. Angelo.

803 Verum etiam suadeatur ut stet.] Dicendo ei, juxta Smaragdum: « Sia, frater, nobiscum immobilis in hoc monasterio, ut tuo bono alii erudiantur exemplo; non enim opus est Deum in alio quaerere loco, qui ubique est et totus. Ipsi enim Domino et nos in hoc loco servimus, et ipsi Regi militamus; unus enim Dominus est in omni loco, cui a servis suis quotidie servitur, et unus Rex regum, cui a militibus suis semper et in omni loco militatur; et ideo non est tibi opus alium quaerere locum, ubi melius servias Domino, quia hic bene laborando, Domino bene serviendo, caelorum poteris conquerere regnum. » Neque hoc vacat exemplis apud antiquos; nam Zosimam monachum Dei monitu monasterium quod juxta Jordanem erat ingressum, abbas ut ibidem remaneret hortatus est his verbis (*In Vita S. Mar. Egypt., lib. 1 de Vita Patr.*): « Quia Christi charitas te videre nostram paupertatem invitavit, commane nobiscum, si pro hoc ad nos te adungere festinasti. Simul omnes nos satiabit Christi Dei gratia, idemque pastor bonus, qui tradidit animam suam pro nostra redemptione, vocavitque oves suas nominatim. » Quæ cum ille perorasset, Zosimas faciem humi inclinavit, orantesque pariter, celebrata oratione, dixerunt, Amen; sicque remansit.

Ut ejus exemplo alii erudiantur: quia in omni loco uni Domino servitur, etc.] Duplicem S. Pater subjungit rationem cur peregrinus monachus sit retinendus: unam, quæ monasterium respicit, ut ejus exemplo alii erudiantur; alteram, quæ peregrinum monachum, quia in omni loco Domino servitur, et uni Regi militatur; « ne forte enim prioris sui monasterii memor, reincordente, ut assolet, conscientia, incipiat denuo de rupta stabilitate causari, inquit

* Forte legendum officia, quæ vox significare poterit loca implendis officiis destinata. Sic Plinio junio officium præ oris est prætorium. EDIT.

S. Bernardus (*De Præc. et di p., c. 16*), generalem A super huiusmodi scrupulo consolatoriam profert sententiam, dicens : *Ubiq̄ue enim uni Deo servitur, et uni Regi militat.*

Quem etiam si talem esse perspexerit abbas, liceat enim in superiore aliquantulum constitere loco.] Atque ita Guillelmum Luciensem monachum in Cluniacensi monasterio S. Majoli (*Bolland., 4 Januar.*) « promovit honorifice cum consilio fratrum, » teste Glabro Rodolfo in Vita S. Guillelmi. Ita in Viridunensi S. Vitoni monasterio S. Popponem (*Bolland., 25 Januar.*) « in sublimiori quam fuerat loco » promovit Richardus abbas. Ita Petrum Abaelardum in Cluniacensi stabilitate firmata, ad altiorum gradum Petrus Venerabilis extulit, ut ipse docet ad Eloysam scribe s. Ex hoc tamen loco Flaestenus recte infert (*Lib. IV, tract. 2, disp. 5*) communi jure peregrinum hunc monachum ultimo collocandum loco. Et certe in Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii, et alterius Macarii, hæc lego (*Cap. 13*) : « Ille vero monachus quantos fratres in alio monasterio invenierit, tantos se novit habere priores; nec attendendum est qui fuit antea, sed probandum est qualis esse cœperit. »

Caveat autem abbas ne aliquando de alio noto monasterio monachum ad habitandum suscipiat 804 sine consensu abbatis ejus, etc.] Hæc fuit antiqua et constantis priscorum monachorum praxis, conciliorum, summorum pontificum, monasticarumque regularum decretis confirmata. Concilium Agathense, cui præfuit S. Cæsarius Arelatensis episcopus, ita habet (*Can. 27*) : « Monachum nisi abbas sui aut permissu, aut voluntate, ad alterum monasterium commigrantem, nullus abbas aut suscipere aut retinere præsumat. » Quæ verba desumpta sunt ex Regula tertia SS. Patrum, cap. 14. Concilium Augustodunense, sub S. Leodegario (*Can. 10*) : « Statuimus ut nullus monachum alterius abbas permissu sui abbatis præsumat retinere. » Concilium Anglicanum a Theodoro Cantuariensi episcopo anno 673 congregatum, can. 4 :

« Ut ipsi monachi non migrent de loco ad locum, hoc est de monasterio ad monasterium, nisi per dimissionem proprii abbatis, sed in ea permaneant obedientiam quam tempore suæ conversionis promiserunt. » Hic locus citatur in excerptis Egberti Eboracensis epi copi, cap. 66, circa quem notandum in quibusdam Bedæ exemplaribus legi : *Ut episcopi monachi, etc.*; unde si episcopi monachis non licuit, multo minus aliis. Septima synodus : « Non oportet monachum vel monacham proprium relinquere monasterium, et ad aliud se conferre. Si autem hoc contigerit, ipsum ut hospitem accipi est necessarium; sed eum recipere sine mente monasterii perfecti non convenit. » S. Gregorius papa ad Anthemium Subdiaconum scribens (*Lib. I, epist. 40*) : « Neque monacho ulterius de monasterio in monasterium liceat migrare, neque eorum aliquando peculare quidquam habere permissas. Sed si quilibet hoc præsumperit, in monasterio in quo ab initio conversatus est, et sub abbatis sui regula de qua fugerat, cum competentis coercionem reddatur. » Capitula selecta ex antiqua canonum collectione sæculo circiter VIII in Hibernia facta (*Spicil. tom. II, pag. 23*) : « Illos vero monachos quorum abbatem de mensa sanctorum propter infamiam non arcemus, non debemus illo nolente suscipere; quanto magis venientes de sancti abbatis et nullo alio modo suspectis! » S. Basilius (*Constit. monast., c. 31*) : « Oportet autem spiritualium congregationum præceptores, mutuum inter se benevolentiam colentes, et curam sui vicissim gerentes, non alios aliorum conatus ac studia demoliri, neque temere et sine iudicio deficientes alterius congregationis fratres suscipere; hoc enim ad omnimodam spiritalis ædificii confusionem, dissolutionem, imo et destructionem vergit. »

Neque vero hoc sine causa a SS. Patribus tam pie et salubriter institutum est. Una ex precipuis fuit, ut pax et concordia in monasteriis salva et integra permaneret; unde S. Benedictus ait : *Quia scriptum est, Quod tibi fieri non vis, alteri non feceris.* Hanc rationem affert Regula SS. Serapionis, Macarii, Paphnutii et alterius Macarii, in qua sic lego (*Cap. 13*) : « Nec tacendum est qualiter inter se monasteria pacem firmam obtineant. Non licebit de alio monasterio, sine voluntate ejus qui præest Patris, fratres recipere; sed nec videre oportet, dicens Apostolo, *Quia qui primam fidem irritam fecit, est infideli 805 deterior.* Quod si precatus fuerit ab eo qui præest patre ut in alio monasterio ingrediatur, commendetur ab eo ei qui præest, ubi esse desiderat, et sic suscipiatur. Nam sine voluntate, qui præesse debet in monasterio, Patris, nullatenus alicui recipiatur frater. Quod si præsumperit talia facere, noverit se in synodo episcoporum, aut in conventu fratrum suorum in audientiam venire, et tunc recedet tanquam junior suus, donec ab eo cui injuriam fecit veniam petat, ut non per ipsius viciniam despiciantur Patres. » Eandem rationem etiam adducit Regula S. Ferreoli (*Cap. 6*) : « Illic enim, inquit, plerumque non tantum inter abbates, sed etiam inter monasteria lites insanabiles oriuntur, dum unus nititur defendere quem suscepit, alter revocare quem perdidit : et ad extremum nisi reddatur illi petitori petitus, et isti restauratio recepti placaverit injuriam acceptam, sit ut non secundum B. Apostolum vincant in bono malum, sed utriusque mali vincantur uno malo. Attamen nec illud prætereundum censuimus, ut si forte alterius loci, ut supra dixi, monachus sive clericus scripta abbatia, vel episcopi sui deferat, in quibus manifeste probetur non propter vitia cavendus, sed propter charitatem Dei missus, ipse tantum socius fieri congregationis obtineat. » Et S. Bernardus (*De Præc. et disp., c. 16*) : B. Benedictus « de vicino prohibet, quod jubet de peregrino, ne vicinitas inter monasteria lites scandali, rixæ materia sit, si alterutrum recipere monachos acieverint absque mutuo duntaxat assensu. » Eadem denique de causa Cistercienses in libro Instituti in hoc ediderunt statutum (*Dist. 10, c. 3*) : « Pacis charitatisque gratia statuimus ut nullum de ordine Carthusiensium sine eorum licentia recipiamus, nec ipsi de nostris sine nostro assensu ullum recipiant. Si vero aliqui de nostris ad ordinem Prædicatorum, vel Fratrum Minorum, vel ad aliam quamcunque religionem transierint, pro fugitivis habeantur. » Quamvis hoc Cisterciensium statutum videatur de solis intelligendum fugitivis aut egressis, quibus postea penitentibus ex Guigonis Statutis, cap. 77, datur licentia ad aliquam aliam religionem eundi domum, in qua suam possint animam salvam facere; neque enim verosimile est ut in tam sanctis ordinibus fratres, proprio derelicto professionis proposito, in quo omnia ad salutem æternam secure sibi procurandam abunde sufficiebant, prohibitu ad alias religionis transiissent; saltem aliquod ea de re desideremus exemplum.

Alteram rationem profert S. Basilius his verbis (*Const. monast., c. 34*) : « Si ignavior viderit sibi liberum esse ut semel electæ congregationis labores fugat, et ad aliam fratrum mansionem divat, vivatque absque ulla custodia, pro ingenii sui licentia facile avellitur a contubernio fratrum, et perditionis ipsius reus erit, qui illum prompte suscipit; et malum hoc si progrediatur, plerumque et recte ambulantes a recta et justa via seducit, atque ita omnium perditio in eum cumulate recidit, qui huiusmodi lapsibus causas dedit. Proinde ne hoc accidat, deficientes fratres vel admoneamus, ad eos a quibus defecerunt reducamus; aut si 806 noverint obtemperare, caveamus et aversemur, recusemusque convictum illorum, idemque fratribus omnibus denuntiemus, ut tali aversione castigati, ad suam ipsorum causam redeant, et sub eo grege in quem primum collecti sunt pascantur, aut si ipsi spiritalium soci-

tatem pertinaciter contempserint, reliqui saltem animadvertentes quam isti habeantur abominabiles. ipsorum exemplo admoniti, nolint imitari, quorum turpitudinem abhorrent. »

Tertiam addere possumus rationem, ut nimirum ex dimissoriis litteris seu commendatiis veri a fugitivis apostatisque monachis discernantur, de quibus Regula monastica communis S. Fructuosi (Cap. 20) : « Cum aliquis per vitium dilapsus fuerit a monasterio, in aliud non recipiatur cœnobium, neque in humanitatis charitatem, neque in pacis osculum; sed continuo vincitis post tergum manibus abbati redudatur proprio. »

Porro commendatiis illæ litteræ quas etiam dimissorias appellare placuit, duplicia erant generis : aliæ speciales, quæ speciali ac singulari alicui abbati mittebantur; generales alteræ, quæ cunctis et universis abbatibus aut episcopis inscribebantur. Utrarumque formulas, quas nonnulli deservare possent, accipe.

Ex Hildemaro, et ex Farsensis, et Romani S. Pauli monasteriorum Consuetudinibus ms.

Ego humilis abbas. Noverit dilectio tua quia suggestit iste frater nomine Joannes, vel Paulus, nobis, ut illi licentiam daremus vobiscum habitandi. Nos autem quia te cognovimus regularem ordinem tenere, assensum illi præbuimus vobiscum habitandi. Nunc autem illum tibi commendo, ut illum ita tractes sicuti ego, et pro illo Deo rationem reddas sicut ego.

Ex Bernardo Cassinensi et Boherio.

Venerabili Patri talis monasterii abbati N. talis monasterii abbas salu em in osculo sancto.

Cum monasterium nostrum sit diversis oppressioibus et paupertate gravatum, paternitatem vestram rogamus, quatenus fratrem nostrum in monasterio vestro ad habitandum suscipiatis, quem nos per has commendatitias seu dimissorias litteras vestræ jurisdictioni et obedientiæ commendamus. *Vel sic.* Eum dimittimus ab obedientia nostra sub obedientia vestra Domino servitutum.

Ex Richardo de S. Angelo.

Reverendo in Christo Patri. Vel, Religioso et honeste viro. Aut, Venerabili viro tali abbati talis abbas in Domino salutem.

Noscat sancta fraternitas vestra, vel benignitas vestra, aut sanctitas, quod religiosus vir talis a nobis cum instantia petiit ut ei commendatitias litteras conscribere dignaremur, quibus vestræ fraternitati, vel sanctitati, aut benignitati commendatus sub tuitione vestri regiminis valeret in monasterio vestro Domino deservire. Cujus voluntati consentientes, secundum canonice auctoritatem ei has litteras commendatitias concedimus, per quas vobis licentiam largimur in monasterio vestro ipsum recipere infra unius mensis spatium, alias ex tunc decernimus ipsas litteras non valere; redeuntes ipsum postquam in monasterio vestro receptus fuerit a nostra obedientia absolutum, et ipsi fratri tali ad vestrum monasterium licentiam transcendendi, scientes ipsum non pro sua nequitia expulsum fuisse de monasterio nostro, sed quia affectabat non modicum in vestro monasterio Domino mutari, unde ad futuram rei memoriam, etc.

Litteræ generales ex Hildemaro.

Omnibus episcopis, seu cunctis ordinibus sanctæ Ecclesiæ, nec non cuncto populo fidelium.

Nunc sit vobis quia ego dedi licentiam isti fratri nostro nomine Joanni, vel Paulo, ut ubi invenerit sibi commodum habitare regularem ordinem duceudo, habeat licentiam habitandi, ad utilitatem suam et monasterii.

Ex Bernardo Cassinensi.

Cum talis frater desideret in alio monasterio mo-

rari, ubi, secundum quod sibi videtur, animam suam salvare possit, et Domino famulari; noveritis nos sibi licentiam dedisse per has dimissorias litteras ad aliud monasterium transeundi.

Præter has generales specialesque litterarum formulas quibus monachis indultum erat ad aliud transire monasterium, erant et aliæ pro abbatibus seu monachis ad fundandum novum monasterium missis, a quibus absoluti ab obedientia sui abbatis futuro monasterii, ad quod mittebantur, abbati subijcebantur, ut patet ex Vita S. Germani abbatis Grandivalensis, n. 10 (Sæc. II Ben.). Harum litterarum formulam ex Hildemaro habes in tomo II Analectorum, p. 81.

Porro quod S. Benedictus commendatitias exigit litteras, hoc tantum venientes ex noto monasterio respicit, non peregrinos, qui, ut observant commendatores, in aliud monasterium stabilitatem sine dimissoriis litteris licite poterant firmare.

Sed quia de monasterii mutatione hic agit S. Benedictus, quam etiam peregrinis monachis suadet, vicinis cum licentia abbatibus permittit; celebris est quæstio an expediat monacho transire ab uno ad aliud monasterium: quam ut clarius resolvam, tribus modis eam proponi posse suppono. Primo enim fieri potest ut ex inordinato aliquo monasterio in quo penitus collapsa fuit disciplina, nec ulla restauranda observantia spes affulgeat, ad aliud in quo integra atque illibata permaneat, aliquis transeat. Secundo ex ordinato monasterio, in quo tuta conscientia sine ullo salutis periculo versari potest, ad aliud strictioris observantiæ, idque majoris perfectionis intuitu. Tertio ex ordinata et stricta ad laxiorem observantiæ, et hoc cum summi pontificis licentia.

In primo casu dico non modo licitam, sed et aliquo modo necessariam esse transmigrationem ad aliud monasterium, in quo religiose et secure vivatur; nam et si hæc ibidem pro improbitate nimirum atque irreligiositate cohabitantium obtineri forte nequiverint, inquit S. Bernardus (*De Præc. et disp.*, c. 10), duce spiritu libertatis transire indubitanter audeo ad locum alium, ubi non impediatur homo reddere Deo vota sua, quæ distinxerunt labia sua. Et quidem cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris. » Et alibi (*Epist.* 7) reddens rationem cur ex aliis monasteriis ad suum transeuntes reciperet: « Hac ergo illos ratione suscipimus, quoniam non putamus esse malum si vota labiorum suorum, quæ in locis suis potuerunt quidem promittere, sed nequaquam persolvere Deo, qui ubique est, ubicunque poterunt reddant, et solius stabilitatis damna reliquorum regularium præceptorum integra observatione compensent. » Et infra, adversus eos qui inde in se murmurarent: « Quid molestus es fratri tuo, quoniam satagit quemadmodum quæ processerint de libris suis non faciat irrita? Si querit homo ubi et quomodo persolvat quod pollicitus est Deo, quid tu perdis? Forassis si aliquantæ pecuniæ tu eum debitum teneres, circuire cogeres mare et aridam, donec usque ad novissimum quadrantem debitum redderet universum. Quid igitur meruit de te Deus, quoniam non vis ut et ipse a suo quod suum est debitum recipiat? » Idem docet Petrus Venerabilis ad S. Bernardum sic scribens (*Lib. 1, epist.* 28): « Scimus non debere alicujus monachum absque ejus permissione suscipere, quandiu ut verus pater filio, ut bonus pastor ovi propriæ cuncta tam corporis quam animæ necessaria, ea scilicet sine quibus nec anima salvari, nec corpus potest sustentari providerit. Quod si hec unum aliquid defuerit, licet fratri, etiam invito abbate, locum sibi tam inutilem, imo tam noxium et perniciosum deserere, atque suæ animæ interitum modis omnibus declinare, locumque alium, in quo hoc, quod prius non poterat, implere possit, querere.... Neque enim voti vel professionis transgressor potest dici monachus, si, loco qui votum implere non sinebat dimisso, ad eum

quo votum persolvere queat, transmigrat, ut cum propheta dicere valeat: *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea.* Arguendus potius esset, et dignus morte judicandus, si tantæ rei dispendium parvi pendens, mortem suam stulta patientia sustineret. Hinc ecclesia Cluniacensis ab apostolica sede concessionem retinet, taliter ad se venientes recipere, quod tamen non ut privatum aut singulare, sed velut omnibus commune et licitum obtinet. Ita quippe venientes non solum illa ecclesia, sed et universa Christi cœnobio suscipere, retinere, atque fovere debent. » Hactenus Petrus Venerabilis, ubi quod dicit indultum suo monasterio a sede apostolica alios monachos ad se venientes recipere, Andreas Quercetanus in notis ad hanc epistolam duplex citat diploma pontificium, unum Alexandri II ad S. Hugonem, et alterum Urbani II. Eodem respexit Gregorius IV in epist. ad episcopos, etc. (*Miscell. Baluz. tom. II*), de dignitate et privilegiis monasterii Floriacensis, anno 834 scripta. His omnibus **309** accedit S. Lanfranci suffragium ad Rodulfum abbatem sic scribentis (*Epist. 60*): « Si ego Lanfrancus manu propria n. e. de aliquo monasterio non recessurum jurassem, viderem autem quod ibi animam meam salvare non possem, exirem, nec perjurii crimen incurrerem. Qui enim Deo propter Deum alligatur, non solvitur ab ipso, nisi contra ipsum solvatur: porro ab ipso contra ipsum minime solvitur, qui propter amorem ejus, et ut bene sibi complacet, a filiis discordiæ, superbiæ, d. infidentæ, et, ut aptius dicam, a filiis diaboli migrat ad filios paciæ, humilitatis, spei, imo ad filios Dei: qui enim sic transit, nonne plane fugit a sede diaboli ad sedem Dei? etc. » Eadem est doctrina S. Anselmi, l. 1, epist. 29.

Secundo, dico majoris perfectionis intuitu posso quidem monachum transire ex ordinato et regulari monasterio ad aliud observantiæ strictioris; sed tamen communiter non expedire, nec tenere id aggrediendum, cum hujusmodi desiderium fere semper sit purum caedæmonis tentamentum. Hæc est sana et constans sanctorum vitæ monasticæ Patrum doctrina, quam perspicuis et infinis prope eorum testimonis licet comprobare. Ita S. Euthymius, cujus hæc ad suos verba refert Cyrillus in ejus Vita (*Bollan., 20 Januar.*): « Si quis autem hic forte non possit virtutem exercere, ne existimet, si alio transiverit, id cuius studio tenetur, alibi posse facilius et rectius perere; non enim ex loci natura, sed ex libero animi nostri instituto boni sit operatio. Contra autem hoc est et periculosum monachis, et quod eos potest reddere imbecilles, et virtutum carentes fructibus; nam nec planta quidem potest ferre fructus quæ assidue transplantatur. » Ita apud Cassianum abbas Nesteros (*Collat. 14, cap. 5*): « Unicuique utile atque conveniens est, ut secundum propositum quod elegit, sive gratiam quam accepit, summo studio ac diligentia ad operis arrepti perfectionem pervenire festinet, et aliorum quæ dem laudans, admiransque virtutes, nequaquam a sua, quam elegit, professione discedat. » Ita S. Anselmus ad Lanzonem monachum, qui talia sorte meditabatur, scribens, fuse et eleganter hoc prosequitur argumentum, respondetque omnibus quæ adversus hanc sententiam proferri possent.

At nullum hanc in rem S. Bernardi testimonio loculentius proferri potest: « Sane de religiosis, inquit (*De Prac. et disp., cap. 26*), ac bene ordinatis monasteriis nullus professorum, meo consilio, ne ætioris quidem vitæ desiderio, sine licentia sui senioris egrediatur. . . . Et accipite manifestum in exemplis hujus sententiæ rationem: Forte vult aliquis de Cluniacensis institutis ad Cisterciensium sese transferre paupertatem, eligens præ illis nimirum consuetudinibus magis regulæ puritatem. Si me consulit, non consulo, si non sane id abbas sui usurpaverit a sensu. Quamobrem? Primo propter scandalum ipsorum quos deserit. Deinde quia certa pro dubiis relinquere certum non est: forsitan enim hoc tenere

A potest, illud non poterit. Tertio suspectam habeo levitatem qua sæpe id quod facile volumus antequam probemus, experti jam nolumus, uno prope momento id ipsum et cupientes et respuentes, tam leviter quam et irrationabiliter. Quales utique non paucos frequenter experimur qui **810** una vix hora in una voluntate durantes, aura levitatis impulsus, vagi et instabiles hæc et illac velut ebrii nutant, mutantque pro experimento iudicium, imo sine iudicio fluctuantes et tumultuantes tot de se consilia præsumunt quot loca revisunt, semper quod non habent cupientes, et quod habent fastidientes. » Et alibi ad abbatem S. Nicasii scribens (*Epist. 32*): « Fratrem Hugonem de Lausanna ore tuo et nostro spiritu commoneamus, non omni spiritui credere, et ne cito moveatur certa pro incertis deserere; sciens diabulum soli semper perseverantiæ insidiari, quam solum novit coronari, tutiusque esse in ea vocatione qua vocatus est simpliciter perseverare, quam sub specie quasi melioris boni, id quidem, quod jam cepit dimittere, nec ad id quod præsumit, fortassis sufficere. » Item alibi (*Epist. 86*) ad Guillelmum abbatem S. Theoderici, qui ardentissimo flagrabat desiderio abjiciendi onus pastorale, privatamque in Clarevallensi monasterio vitam agendi: « Tene itaque, meo consilio, quod tenes, mane in quo es, et stude prodesse quibus præes: nec præesse refuge, dum prodesse potes; quia vix quidem tibi, si præes, et non prodes; sed vix gravius si quia præesse metuis, prodesse refugis. » Denique ad abbatem Præmonstratensem (*Epist. 253*): « Inveni ego in claustris vestris, qui ad verbum prædicationis nostræ compuncti et conversi, ad nos venire disposerant, cum ecce sollicitantibus vestris, retrahentes pedem recepti et retenti sunt in ordine et habitu vestro. Postmodum vero remordente eos conscientia exire voluerunt, et, ni fallor, exissent, nisi nostro firmentur, non assensu tantum, sed et hortatu. » Et certe solebat S. doctor ex alienis monasteriis ad se venire cupientes monachos repellere, venientes remittere, ut ex hac epistola, et ex 67 et 293 patet. Unde si quosdam aliquando admisit, aut ex non noto monasterio, aut de consensu sui abbatis admisit, aut sane hi pauci sunt recepti, et contra communem agendi sancti viri consuetudinem, et singularibus de causis, quorum admissionem nullus potest in exemplum adducere. Eadem fuit Guillelmi abbatis sententia, licet ipse singulari Dei vocatione ad Cistercienses tandem transmigrarit: nam inter alia ad fratres de Monte Dei hæc scribit (*Cap. 9*): « Impossibile est hominem fideliter stare in uno animo suo, qui non prius aliquo loco perseveranter affixerit corpus suum. Nam qui per ægritudinem animi migrando de loco ad locum fugere nititur, sic est sicut qui fugit umbram corporis sui: seipsum fugit, seipsum circumfert, locum mutat, non animum: eundem ubique se invenit, nisi quod deteriolem facit ipsa mobilitas, sicut lædere solet ægrum, qui circumferendo concutit eum. » Eodem modo loquitur Petrus Blesensis in epist. 102. Tandem Petrus abbas Celsensis variis comparationibus idem demonstrat (*Lib. ix, epist. 12*): « Ranæ et muscæ inquietantes penetrantia cordi vestri utinam vos abjicere vel potius exterminare brevi admonitione possem! Non ignoro apud Aristotelem dubitare de singulari non esse inutile. Teneo autem apud Hippocratem quod mutationes maximæ generant morbos. Dicit Gregorius quod plantæ quæ sæpe transponuntur radices non mittunt. . . . In parabola **811** quoque Evangelii dum fatuæ virgines irent emere oleum, clausa est janua. Harum aucteritatum sensus hic est, ne instabiles simus, ne fluctuemus, ne cuncti vento circumferamur, ne dicamus, Ecce hic Christus, ecce illic. Videte itaque vocationem petram, et bases, et planities vestras statuite supra petram; et cum J. h. dicite: *In sidulo isto moriar, et tanquam palma multiplicabo dies meos.* » Denique in Regula S. Stephani Grandimontensis ex-

stat integrum caput 40, *De vitis alterius religionis non recipiendis*, quod ita incipit: «Alterius religionis vitis in hac religione recipi omnino prohibemus.» Scio equidem aliquos cum laude ad strictiora monasteria transfugisse: sed ne quis de eorum sibi blandiatur exemplo, scio etiam multo plures ad suam et aliorum confusionem id tentasse. Querebatur olim ea de re S. Bernardus ad Guillelmum abbatem scribens hoc modo (*Apolog. ad Guil.*): «Scio nonnullos de aliis congregationibus et institutionibus ad nostrum ordinem pervolasse, pulsasse, intrasse; qui hoc quidem agendo suis scandala reliquerunt, et nobis nihilominus attulerunt, dum quantum illos sua temeraria discussione, tantum nos turbaverunt suam invidiosa conversatione, quoniam superbe spreverunt quod tenebant, et temere præsumperunt quod non valebant.» *Vide Haest. l. iv. tr. 2, disp. 6, et Goffrid. Vindoc. l. iv. epist. 2.*

Tertio, his qui ex regulari et ordinata congregatione cum summi pontificis licentia transeunt ad laxiora, responderi forte merito posset quod S. Bernardus Roberto nepoti, qui ex Cisterciensi familia ad Cluniacenses se transtulerat (*Epist. 1*): «O insensate puer! quis te fascinoavit non solvere vota tua, quæ distinxerunt labia tua? Annon ex ore tuo iustificaberis, vel ex ore tuo condemnaberis? . . . Quid tibi iuxta quispiam blanditur de absolute apostolica, cujus conscientiam divina ligatam tenet sententia? Nemo, inquit, mittens manum ad aratrum et respiciens retro aptus est regno Dei. . . . Tolle occasiones, resque blandimenta, adulationibus claude aures, te interroga de te, quia tu te melius nosti quam alius: attende cor tuum, discute intentionem, consule veritatem, tua tibi conscientia respondeat, cur abieris, cur ordinem tuum, cur fratres, cum locum, cur me, qui et propinquus carus, et propinquior spiritu sum, deserueris. Si ut arctius, si ut rectius, si ut perfectius viveres; securus es, quia et non retro aspexisti; sed et gloriare cum Apostolo dicens: Quæ retro oblitus, et ad ea quæ ante sunt, extensus, sequor ad palmam gloriæ: sin alias, noli altum sapere, sed time; quoniam (ut cum venia tui dixerim) quidquid tibi amplius indulgens in vestris itaque superfluo, in verbis ostendis, in vagatione

licentiosa et curiosa, quam villicam pronamisti, quam apud nos tenuisti: hoc procul dubio retro aspiciere est, prævaricari est, apostatam esse. Illis etiam posset et istud ejusdem S. Doctoris ad Adam monachum aptari (*Epist. 7*): «Quod et vos quoque non immerito timentes, nec satis de propria causa confidentes, remorsas ac remordentes conscientias apostolica cuncti estis delinire licentia. O frivolum satis remedium! quod non est aliud, nisi more protoplastorum canterietis conscientias texere perizomata, videlicet ad velamentum, non ad medicamentum, etc.» Et alibi mentem suam auctoritate S. Gregorii papæ ita explicat (*Epist. 94*): «Quisquis bonum majus subire, inquit, proposuit, bonum minus, quod potuit, sibi illicitum fecit: ad quod præstandum subjicit testimonium de Evangelio dicens: Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno caelorum. Et infert: Qui igitur fortiori studio intenderat, retrospicere convincitur, si relictis bonis amplioribus, ad minima retorquetur (S. Greg. Past., part. iii, cap. 28). Item ipse in homilia tertia super Ezechielem: Sunt nonnulli qui bona quidem quæ novcrunt operantur; atque hæc operantes, meliora deliberant; sed retrahentes, meliora quam deliberaverant, immutant. Et quidem bona agunt, quæ cœperant, sed a melioribus, quam deliberaverant, succumbunt. Illi nimirum ante hominam judicia stare videntur in opera, sed ante omnipotentis Dei oculos ceciderunt in deliberatione.» Denique alibi (*Epist. 371*) loquens de his qui, cum a laxioribus ad strictiora transierint, postmodum ad priorem vivendi rationem redeunt: «Ego, inquit, de me dicam quod sentio. Ego Bernardus, si de bonis ad meliora, vel de periculo ad securiora voto et opere libere pertransissem; et illicita voluntate ad ea quæ mutari denuo recurrere præsumpsem, non solum apostata, verum etiam regno Dei non idoneus fieri pertimescerem. Hoc et B. Gregorius ait: Quisquis, inquit, majus bonum subire proposuit, minus bonum, quod licuit, illicitum fecit: scriptum quippe est: Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei. Qui ergo fortiori studio intenderat, retrospicere convincitur, si relictis amplioribus bonis ad minima retorquetur.»

CAPUT LXII.

De sacerdotibus monasterii.

Si quis abbas sibi presbyterum vel diaconum ordinari petierit, de suis eligat qui dignus sit sacerdotio fungi. Ordinatus autem, caveat electionem aut superbiam. Nec quidquam præsumat, nisi quod ei ab abbate præcipitur, sciens se multo magis disciplinæ regulari subditum. Nec occasione sacerdotii obliviscatur regulam obedientiam et disciplinam, sed magis ac magis in Deum proficiat.

Locum vero illum semper attendat, quo ingressus est in monasterio, præter officium altaris, et

si forte electio congregationis et voluntas abbatis pro vitæ merito eum **813** promovere voluerit. Qui tamen regulam a decanis vel præpositis constitutam sibi servare sciat: quod si aliter præsumperit, non sacerdos, sed rebellio judicatur: et sæpe admonitus si non corruerit, etiam episcopus adhibetur in testimonium. Quod si nec sic emendaverit, clarescentibus culpis projiciatur de monasterio: si tamen talis fuerit ejus contumacia, ut subditi obedire regulæ nolit.

^a Al., diaconem.

^b Flor., subd. ndum.

^c Al., in monasterium.

^d Narb., sacerdotis.

^e Al., servari. Ed. li servandam.

^f Oxon. cum editis, r. bellis.

^g Narb., qui sæpe.

COMMENTARIUS.

Si quis abbas sibi. Sibi, hoc est suo monasterio. Ubi observat Menardus duplici olim nomine sacerdotes ordinatos fuisse: vel pro monasteriis suis, ut ex hoc capite constat; vel pro secularibus ecclesiis seu parochiis, ut habetur 16, quæst. 1, cap. Si quis, cap. In parochia tua, cap. Cum pro utilitate Ecclesiæ, cap. Monachi, et cap. Ne pro cujuslibet. Ad primos spe-

ctat nostri Mabillonii observatio, qua docet (*Præf. in sæc. v. Bened., pag. 83*), «Monachos olim, non (ut modo) sub titulo paupertatis, sed sub monasterii sui fuisse ordinatos. Id quod patet ex concilio Londinensi anni 974, in quo Edgarus rex Glastoniensi monasterio certas leges ac prerogativas concessit, atque inter alia: Sanxit etiam ut quoties abbas loci vel

monachi aliquos suorum sacris ordinibus initiari decernerent, a quocunque presulum canonice ordinato, aut in illius sede, aut in eodem Sanctae Mariae Glastigonsi monasterio, tam monachos quam clericos, quos idoneos iudicarent, ad titulum S. Mariae ordinari facerent. Et ita quidem sancitum fuerat in concilio Chalcedonensi; sed postmodum hæc disciplina mutata est. Concilii hæc verba sunt in can. 6: *Nullum absolute, id est sine titulo, ordinari debere presbyterum aut diaconum, nec quemlibet in gradu ecclesiastico, nisi specialiter in ecclesia civitatis aut pagi, aut in martyrio, aut in monasterio qui ordinandus est pronuntietur.* Contrarium morem induxit Mendicantium (ut conjiciunt) exemplum, et instabilitas monachorum. Illius loci occasione observandum venit id quod in Actis S. Dunstani ad num. 29 notamus, eum primo ordinatum fuisse episcopum sine titulo, ea maxime ratione ut *regali presentia*, propter sua provida consilia *jugiter adesset.* Vide ejusdem S. Dunstani Vitam auctore Osberno, num. 12, sac. v. Benedictino. Secundus respicit id quod scribit sanctus Gregorius papa Marinianum Ravennati episcopo in gratiam monasterii SS. Joannis et Stephani (*Lib. vii, epist. 18*): « Ad ecclesiasticum officium nullus exinde producat, nisi quem abbas loci admonitus propria voluntate obtulerit. Quisquis autem ex prædicto monasterio ad ecclesiasticum ordinem pervenerit, ulterius illic nec aliquam

814 potestatem, nec licentiam habeat habitandi. » Contra vero qui sub titulo monasterii ordinabantur, ei ita alligabantur, ut in eo perpetuo manere cogentur, ut patet ex eodem S. Gregorio scribente (*Lib. vii, epist. 92*) Victori Pavornitano episcopo, ut unum in Præcoritano monasterio monachum ordinare debeat sacerdotem, « atque eum nec in ecclesia, nec in loco alio observare, sed illic jugiter permanere ex nostra quoque auctoritate constituit: quatenus et ille dum alibi non fuerit occupatus, in officio suo assiduus possit et utilis inveniri, et congregatio quæ sibi eum postulat ordinari, quoties necesse fuerit, ipso sacrificii solemnitate veneratione debita celebrante, valeat refoveri. » Hinc S. Fulgentium monasterii sui abbatem, et delitescere cupientem, Felix presbyterum ordinari curavit, « ut abbas et presbyteri decoratus officio, nec monasterium relinquere, nec in loco alio observare, sed illic jugiter permanere ex nostra quoque auctoritate constituit: quatenus et ille dum alibi non fuerit occupatus, in officio suo assiduus possit et utilis inveniri, et congregatio quæ sibi eum postulat ordinari, quoties necesse fuerit, ipso sacrificii solemnitate veneratione debita celebrante, valeat refoveri. » Hinc S. Fulgentium monasterii sui abbatem, et delitescere cupientem, Felix presbyterum ordinari curavit, « ut abbas et presbyteri decoratus officio, nec monasterium relinquere, nec in loco alio observare, sed illic jugiter permanere ex nostra quoque auctoritate constituit: quatenus et ille dum alibi non fuerit occupatus, in officio suo assiduus possit et utilis inveniri, et congregatio quæ sibi eum postulat ordinari, quoties necesse fuerit, ipso sacrificii solemnitate veneratione debita celebrante, valeat refoveri. »

Presbyterum vel diaconum ordinari p. terit.] Olim monachi non solebant sacris ordinibus initiari, nisi ad petitionem, aut saltem de licentia proprii abbatis, ut patet ex S. Gregorii epistola supra citata ad Marinianum, et insuper ex concilio Agathensi (*Can. 27*): « Si necesse fuerit clericum de monachis ordinari, cum consensu et voluntate abbatis præsumat episcopus. » Oblatus autem ab abbate, nisi obstaret aliquid, ab episcopo ordinabatur, ex decreto Gelasii papæ, quod refert Gratianus his verbis (*Dist. 16, q. 1, c. Si quis monachus*): « Si quis monachus fuerit qui venerabilis vitæ merito sacerdotio dignus videatur, et abbas, sub cuius imperio Regi Christo militat, illum fieri presbyterum petierit, ab episcopo debet eligi, et in loco quo iudicaverit ordinari. » Quid autem ab ordinando exigenter episcopi, discimus ex hoc concilio Cloveshovienis canonice (*Apud Spelm., tom. I Conc. Angl.*): « Episcopi nullum de clericis seu monachis ad sacrum presbyterii gradum ordinent, nisi prius ejus vitam qualis existiterit, vel tunc morum probitas ac scientia fidei existat, manifeste perquirant. »

De suis eligat.] Non de externis, ut semper præstitit ad sacramenta fratribus administranda, nec necesse sit foras egredi ad extraneum sacerdotem perquirendum: neque enim expedit omnino monachis

A foras prodire: eoque respexit S. Gregorius cum ad petitionem Urbici, abbatis monasterii S. Ilmeræ, Victori Pavornitano episcopo scribit (*Lib. v, epist. 41*), ut electum a congregatione, et ejus vita, mors, et actio, tanto possint ministerio convenire, sine mora auxiliante Domino valeat consecrari: quatenus nec ille de monasterio suo hæc pro causa egredi, nec extraneum sibi ad peragendum sacrum opus cogatur adducere. » Et certe hujusmodi extraneus deesse posset, et revera aliquando deerat, ut patet ex Rufino, lib. II de Vita Patrum, cap. 11, ubi de sancto Illeaco loquens hæc habet: « Alii rursus tempore dominica die veniunt ad monasterium quoddam fratrum, et cum vidisset eos non agentes **815** solemnitatem diei, causam requirit: cum autem dixissent, pro eo quod presbyter non adesset, qui trans flumen maneret, etc. » Ex his manifestum est quam longe a vero aberrent qui monachos olim in ecclesiis parochialibus divinis interfuisse mysteriis incunctanter asserunt: quod ut verum sit de cœnitiis, et foras de aliquibus virginibus Deo sacratis, de cœnitiis usquam demonstrari poterit. Sane primus eorum Pater S. Pachomius, si quando inter suos sacerdotem monachum non habebat, « ubi ad peragenda sacra mysteria erat necesse, presbyterum vicinarum ecclesiarum una aliqua evocabat, atque ita ipsis absolvebatur solemnitas, » quæ admodum legitimus in ejus Vita, num. 18 (*Bolland., 14 Muii*). Dixi excerptis forte virginibus, quia revera moniales in civitate Autoni sub Talida abbatissa viventes die dominico gratia communionis progrediebantur in ecclesiam, testante Palladio in Iansia, cap. 158.

De suis ergo eligat, non proprio dumtaxat modo, sed totius congregationis assensu et consilio: nam talem fuisse monasteriorum proximum colligitur ex S. Gregorii epistola ad Victorem episcopum Pavornitanum de ordinando sacerdote in monasterio Præcoritano, in qua sic loquitur (*Lib. vii, epist. 92*): « Quia monachorum congregatio quæ in monasterio Præcoritano consistit, pro sacris missarum solemnibus peragendis presbyteri indigere probatur officio, atque de sua sibi congregatione in hoc ordine postulant consecrandum; fraternitatem vestram presentibus scriptis adhortatur ut quem sibi de congregatione sua unanimes duxerint eligendum, in prædicto monasterio, sine mora vel excusatione aliqua, presbyterum debeat ordinare. » Idem patet ex Vita S. Germani abbatis Grandivallensis, num. 7 (*Sæc. II Ben.*), quem « cum cerneret B. Waldebertus virum esse industrium, eum presbyterum fieri jussit; omnique chorus fratrum in ejus veneratione clamaverunt, dicentes Germanum dignum et se presbyterio. » Item ex Vita S. Sivardi, abbatis Anisolensis (*Sæc. III Ben.*), qui « factus est non solum monachus, sed et per electionem fratrum sacerdos. » Et ex Vita S. Benedicti abbatis Clusani, auctore Guillelmo ejus discipulo (*Sæc. VI Ben.*), qui « fratribus annuentibus et abbate jubente ad sacerdotium » promotus est: unde et Böhnerius in primo commentario: « Quanquam abbas scire præsumatur conscientias monachorum, et ei competat jussio in hujusmodi ordinum receptione, consulo tamen quod seniorum viatorum consilio; multa enim oculos latent prælati. » Et in secundo: « Hanc autem electionem puto debere fieri ad testimonia fratrum: nam et antiquitus presbyter monasterii Pater monasterii dicebatur, ut hæc electio inter præcipua numeretur. » Vide Vitam S. Hugonis Eduensis monachi, num. 6, sæc. v, et Vitam S. Gerardi abbatis Broniensis, num. 9, sæc. etiam v.

Porro ex hoc loco constat, nec S. Benedicti mentem fuisse, nec consuetudinem, ut omnem passum in monasteriis, quemadmodum jam usus invaluit, sacerdotio initiarentur. Si enim omnes promiscue ad sacros ordines fuissent admissi, non necessaria visa esset electio. Et certe **816** in pluribus monasteriis

* Legendum videtur more, ut sensus constet. Edit

aut nulli, aut pauci olim erant sacerdotes. S. Pachomius non patiebatur quemquam ex suis ad clericalem gradum ascendere, ut testatur ejus Vitæ scriptor, cap. 24 (*Apud Rosweid.*). In pluribus aliis monasteriis nonnisi missi ab episcopo presbyteri sacra mysteria celebrabant. In aliis quibusdam pro magno reputabatur unum aut alterum in monasterio esse sacerdotem: hinc S. Epiphanius ad Joannem Hierosolymitanum se excusans quod Paulinianum S. Hieronymi fratrem in monasterio Bethleemitano sacerdotem ordinasset (*Inter epist. S. Hieron. epist. 60*): « Cum vidissem, inquit, quia multitudo sanctorum fratrum in monasterio consisteret, et sancti presbyteri Hieronymus et Vicentius propter verecundiam et humilitatem nolent debita nomini suo exercere sacrificia, et laborare in hac parte ministerii quæ Christianorum præcipua salus est: invenire autem et comprehendere servum Dei non posses, qui te, eo quod grave onus sacerdotii nollet suscipere, sæpe fugiebat; sed nec alius quis episcoporum facile eum reperiret, etc. » In mo. te Nitriæ erant quidem octo presbyteri pro omnibus ibi constructis monasteriis; sed tamen ita ut quandiu primus illis ecclesiæ presbyter vixisset, nullus a ius offerret, nec jul caret, nec haberet sermonem. Neque id ante S. Benedicti tempora tantum, sed etiam multo post ejus mortem, ut patet ex S. Gregorii papæ epistolis, in quibus discimus de fuisse aliquando in monasteriis sacerdotes: id quod nec miramur, cum etiam in ipsis parochiis aliquando defuisse constat ex l. i, epist. 45 et 51; l. v, epist. 2; l. vii, epist. 77, secundæ indictionis. Denique S. Aurelianus in Regula sua decernit (*Cap. 46*), ut « nullus honorem presbyterii aut diaconatus accipiat, præter abbatem, si voluerit ordinari presbyterum, et unum diaconem et subdiaconem, quos ipse voluerit, et quando voluerit ordinandi habeat potestatem. »

Postea vero sensim et sine sensu ita accrevit in cœnobiiis sacerdotum numerus, ut ineunte sæculo ix jam plures sacris essent initiati. In Centulensi monasterio sub S. Angilberto abba e, qui anno 814 vivere desiit, ex trecentis monachis triginta duo, ut minimum, erant presbyteri, sicuti constat ex ejusdem scripto ab Harulfo in Chronico Centulensi relato (*Spicil. tom. IV*), quo mandat « ut nulla dies prætereat absque sacrarum missarum decantatione: videlicet ut, si non plus, v. l. triginta a fratribus diversorum chororum per diversa altaria missæ quotidie agantur, exceptis illis diebus de conventu, quæ mane et meridie solemnissime celebrantur. » Non multo post sub Salomone abbate S. Galli: « Fuerint simul in nostro monasterio presbyteri 42, diaconi 24, subdiaconi 15, pueri 20, » l. i. quæ Ekkehardus Junior in libro de Casibus S. G. III, cap. 1 (*Spicil. tom. IV*). In litteris monachorum S. Remigii Rhemensis, quibus circa annum 838 soc etatem iuvenit cum Diophysianis, existat fratrum monasterii S. Dionysii in Francia catalogus in quo « monachis centum viginti tribus recensetur unus episcopus, presbyteri triginta tres, diaconi septemdecim, subdiaconi viginti quatuor, acolyti septem. Ex triginta monachis monasterii Croylandensis quos anno 870 **817** Normannorum rabiem fugisse scribit Ingulfus (*Hist. Croyl.*), decem erant sacerdotes. In Chronico Piscariensi anno 1047 electo abbatem Domitico ex triginta duobus undeviginti sacerdotes, unus diaconus, reliqui monachi subscribunt (*Spicil. tom. V*). Denique in subscriptionibus venditionis ejusdem terræ a monachis Laudunensibus S. Joannis monasterio S. Theoderici factæ anno 1184 (*Hist. ms. S. Theod.*) ex quatuordecim monachis octo presbyteri, tres diaconi et tres subdiaconi recitantur. Tandem Clemens V in concilio Viennensi ad ampliationem cultus divini statuit « quod monachi quilibet ad monitionem sui abbatis se faciant ad omnes ordines sacros, excusatione cessante legitima, promoveri. »

Qui dignus sit sacerdotio fungi.] Hanc dignitatem seu sacerdotii meritum in tribus potissimum consti-

toit Alexander III in concilio Lateranensi, cap. 3, ubi sic loquitur: « In cunctis sacris ordinibus et ecclesiasticis ministeriis ætatis maturitas, gravitas moorum, et litterarum scientia inquirenda est. » Id quod summo studio observari rogabant monachi Fuldenses in libello supplicii ad Carolum Magnum, postulantes (*Num. 2*) ut « illi ad sacrum ordinem eligantur qui eruditi sunt verbo et sancta conversatione probati, et nec fures, nec scelerati, et qui sacerdotii juris penitus sunt ignari. » Ad ætatem vero quod spectat, ex lat Petri Venerabilis statutum (*Statut. 43*), « ut nullus nostrorum ad sacerdotium promoveatur, usque ad triginta vel saltem viginti quinque annos. »

Optabit fortean aliquis antiquum rescire ordinem quo majores nostri suos ad sacerdotii gradum promoverent. Rem ex antiquissimo Regulæ commentatore discere est operæ pretium. Ut ergo abbas aliquis unum ex suis sacerdotali honore volebat insignire, eum cui frater ille peccata confiteri soleret convenire, suam ei de promovendo illo monacho ad sacerdotium voluntatem aperiebat, consiliumque ejus rogabat: poterat enim latens aliquid in illo existere impedimentum abbati ipsi ignotum. Cumque ab eo abbas responsum accepisset, aliquam prætendebat occasionem qua alius ordinandus in capitulum non veniret: « Et tunc, inquit Hildemarns, debet abbas pro illo fratre dicere sermonem ad fratres: Ego volo cum Dei adjutorio facere talem fratrem presbyterum; unde rogo dilectionem vestram ut tam pro amore Dei, et salvatione nostra, et animæ suæ, qui sapit aliquid de isto fratre, per auctoritatem nostram dicat. Et hoc quidem jam de illo fratre nuntiatum est; sed nolo dicere et manifestare, sed per vos scire: nam in processu temporis majori conjuratione vos constringam, si hoc non manifestaveritis. Hoc dicto, debet dare inducias per octo dies. Deinde debet venire in capitulum, si aliquis non dixerit, et indicaverit de illo fratre, et conjurare omnes iste modo: Adjuro et conjuro per communionem corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, et per sanctum baptismum, et remunerationem cœlestis gaudii, et professionem nostram, quam professi sumus, ut quicumque cognovit illum in tali peccato detentum, quod illum prohibet accedere ad oblationem **818** sacrificii, nuntiet mihi atque manifestet, quatenus ego prevaricator hujus præcepti non existam. Deinde si aliquis cognoverit, veniat et nuntiet. Si autem non venerit, tunc debet spe ialiter vocare unumquemque, et illum interrogare de morte, de iucessu illius. Deinde si non poterit cognoscere indignum, tunc offerre debet ad ordinandum. » Hanc disciplinam aliqua ex parte imitantur Fuldenses monachi, in quorum Constitucionibus hæc lego (*Cap. 62*): « Quoties quis erit in aliquo monasterio ordinandus, denuntietur id palam in monasterii cujus est capitulo; ut si quis labem aut vitium ejus aliquod sciat propter quod ordinari debere non videatur, indicet non publice quidem, sed privatim superiori, aut uni alicui seniorum. » Et hæc ex parte abbatis ordinandi eligentis: quid vero ex parte ipsius ordinandi? Saluberrimum omnino sequatur S. Joannis abbatis consilium (*Lib. II de Vit. Patr., c. 1*): « Sic ergo, filii mei, neque fugiendum omnimodis dicimus clericatum vel sacerdotium, neque rursus omnimodis expetendum: Dei autem judicio relinquendum est quem velit, et si velit, assumere sibi ad ministerium vel ad sacerdotium. » Ea fuisse videtur Fromundi Tegernsensis monachi animi dispositio, quam Peringero abbati suo scribens aperit his verbis (*Analect. tom. IV*): « Hunc gradum nec multum renuo, nec multum desidero; sed vobis cæterisque senioribus in hoc obedio. »

Caveat ergo imprimis ne sacerdotii honorem ambiens abbatem proprio motu conveniat, ab eo sacrum ordinem extorqueat, aut etiam eo invito ad tantum gradum asceadat: nam « Clericatum aut præsiden-

tiam fratrum desiderare religioso haudquaquam A
competit: est enim morbus diabolicus, et vitium
ambitionis, iudicium habens extremæ diaboli ma-
litiæ, et cum S. Basilio loquar (*Const. mon., cap.
10*): unde et illud eujusdam imperatoris: *Profecto
indignus est sacerdotio nisi fuerit ordinatus invitus;*
et Lucius papa III ad archiepiscopum Turonensem
rescribens: « Honestas et tutius est subjectis, debita
præpositis obedientiam impendendo, in inferiori
ministerio deservire, quam cum præpositorum scanda-
lo graduum appetere dignitatem; nec est in hac
parte subjectorum desiderium confovendum. » Qua-
propter recte omnino Cistercienses olim decreverunt,
ut « qui abbates suos per se vel per alios inquietant,
ut promoveantur ad ordines; a die quo fecerint,
usque ad biennium, non ordinentur, nisi promoti
fuerint in abbates. »

Cæterum cum S. Benedictus presbyterum et
diaconum simul prius nominaverit, moverit fortassis
a'iquem, quod solius p' stea sacerdotii meminerit,
et cens, de suis eligat qui dignus sit sacerdotio fungi.
Sed cum Menardo « notandum est sacerdotii nomen
aliquando diaconis attribui. Nam diaconatus est
quidam ordo sacerdotii, qui tertius appellatur, et
presbyteratus secundus, ut patet ex Optato Milevi-
tano, l. 1 cont. Parmenianum: *Quid (commemorem)
diacones in tertio, quid presbyteros in secundo sacer-
dotio constitutos? ac proinde recte dicitur potest diaconus
dignus sacerdotio (un, i, quia sacerdotium non modo
de episcopatu et presbyteratu, sed etiam de dia-
conatu dicitur. » Addi etiam cum Bernardo 819
Cassinensi potest, istud sacerdotio fungi referri ad
omnes sacros ordines, quorum sacerdotium, tanquam
dignius nominaverit.*

Ordinatus autem caveat elationem aut superbiam.]
Quoniam, ut ait S. Bernardus, « in alto posito non
altum sapere, difficile est, et omnino inusitata-
tum; » et, ut loquitur S. Gregorius (*Epist. 42*),
« plerumque rector eo ipso quo cæteris præcæmet,
elatione cogitationis intumescit. » Et i em (*Past. part. C
II, cap. 6*): « Humana mens plerumque extollitur,
etiam cum nulla potestate fulciatur; quanto magis in
altum se erigit cum se etiam potestas adiungit! »
Sapienter proinde sanctus legislator ordinatum ab
electione et superbia deterret, dicens: *Ordinatus
autem caveat elationem aut superbiam; quæ duo,
licet idem prorsus significare videantur, et in eo
tamén differunt, inquit Bernardus Cassinensis, quod
elatio pertinet ad anteriorem hominem, superbia
vero ad illa signa per quæ perpenditur et cognoscitur
superbire de gradu. » Utramque autem summo studio
cavere debet ordinatus, quia quanto prelatatus est
a iis, tanto debet esse humilior: ut dignitatis alti-
tudo mensura sit humilitatis. Recte enim Basilius
Magnus (*Sermon de Abdic. rerum*): « Non te gradus
cleri extollat, sed potius humiliet: progressus enim
animæ progressum humilitatis facere debet; e contra
in postremis relinqui, et inhonoratum esse, ab
elatione gignitur. Quanto magis ad sacros gradus te
accedere contigerit, tanto magis humilia te ipsum. »
Hæc erat ipsissima mens S. Romani abbatis Jurensis,
qui, ut scribit auctor antiquissimus in ejus Vita, n. 6
(*Bolland., Februar. 28*), ordinatus sacerdos « profes-
sionis pristinae memor, auctoritatem clericalis
officii monachali humilitate calcabat; ita ut cum
solemnitas advenisset, vix a fratribus sacrificii causa
cogeretur stare superior; reliquis vero diebus
monachum monachis exhibens, nihil in se eminentiæ
sacerdotalis præstabat. » S. quoque Joannes Dama-
scenus, teste Joanne Hierosolymitano, ex monacho
presbyter factus, et laurus S. Sabæ ingressus (*Sur-
., Maii 6*), « illud, quod duplici honore presbyteri
digni sunt haudquaquam in mentem suam iniecit;
sed velut hoc dictum commutans, illud secum volve-
bat, presbyteris duplici humilitati studendum esse,
presbyteros religiosæ vitæ exercitationem duplo
quam prius in jorem sibi vindicare. »*

Sciens se multo magis di. ciplinæ regulari subditum,
etc.] Quem in locum Hildemarum: « In hoc loco in
quo dicit, *sciens se multo magis disciplinæ regulari
subditum*, intelligunt alii, ut debeat duci per septem
gradus, id est ut etiam flagellatur. Et hoc compro-
batur per hoc quod inferius dicit, *nec occasione sacer-
dotii obliviscatur regulæ obedientiam et disciplinam*:
obedientia ad operis exercitium; disciplina vero ad
septem gradus. » Similiter Bernardus Cassinensis:
« Hæc clausula exercitium respicit operis; disciplina
vero ad deductionem per gradus septem referri
potest. » Boherius addit: « Vel dic disciplinam, id
est regulæ rigorem, vel id est coercionem ac cor-
rectionem. »

Sed magis ac magis in Deum proficiat.] Tanto
820 enim perfectiorem esse oportet sacerdotem
monachum, quanto perfectius sacerdos ad altare non
tam imitari tenetur, quam referat Christum, et
Christum quidem ad mortem usque obedientem,
agnicum, factum pro nobis omnibus holocaustum
et sacrificium, » inquit Gerardus Belga monachus.

*Locum vero illum semper attendat quo ingressus est,
monasterium, præter officium altaris.]* « Hoc est
præter quando officium altaris agit, » inquit Hilde-
marus. Et Smaragdus: « Humilitatem semper inten-
dens, locum suum in omnibus regulariter observans
custodiat; et sic accedat ad pacem, ad commu-
nionem, ad psalmum imponendum, in choro standum,
et in omnibus omnino locis, præter officium altaris,
id est quando altario ministrat: altario enim
assistens, primus stat, sacrificat, et primus pro
omnibus orat, etiamsi ultimus inveniat in ordine:
et ideo nec locus ibi consituendus est, nec ordo
tenendus. » Et Bernardus Cassinensis: Perinde est
« ac si diceret: Non sedebit sacerdos superior
seniore suo acolyto, præterquam quando exercet
officium altaris: quia tunc, quando indutus est sacris,
sedet post abbatem, vel præpositum, vel decanum
super omnes alios; et quando celebrat, est super
omnes, et pro omnibus sacrificium reddit Deo. » Et
certe in catalogo monachorum S. Dionysii in Francia
supra citato (*Spicil. tom. IV*) sacerdotes et alii sacri-
ordinibus initiati, imo ipse etiam episcopus cum aliis
inserti monachis inscribuntur.

Et si forte.] « Expone nisi forte, » inquit Richardus
de S. Angelo.

Electio congregationis.] Boherio hic in secundo
comm. electio est « votum, vel postulatio, aut appro-
batio. » At ex Bernardo Cassinensi electio hic pro
sola approbatione sumitur.

Et voluntas abbatis.] Voluntatem Bernardus Cassi-
nensis mandatum interpretatur; Boherius mandatum,
vel licentiam.

Promovere voluerit.] Altiori gradu, aut officio
donando.

*Qui tamen regulam a decanis vel præpositis consti-
tutam sibi servandam sciat.]* Id est « quod a decanis
et præpositis sibi imperatum fuerit custodiat, » inquit
Hildemarum. Regula enim pro præcepto hoc loco
sumitur, quemadmodum docet Bernardus Cassi-
nensis: nam nec decani, nec præpositi regulam edere
possunt, ut scribit Boherius: quamvis Richardus de
S. Angelo ex hoc textu inferat, « quod decani, sive
præpositi possunt aliquid ordinare, sive statuere in
monasterio, » citatque argum. extra de constitut.
Cum accessissent.

*Quod si aliter præsumpserit, non sacerdos, sed
rebellio judicetur.]* Quod duobus modis inteligi po-
test: vel ut æstimetur rebellis, vel ut puniatur
tanquam rebellis. Duplicem hunc sensum aperit
Hildemarum sic scribens: « Istud judicetur duobus
modis intelligitur, id est pro condemnatur uno modo,
et altero modo pro æstimetur. Et ideo varie intelli-
gunt sapientes illum locum 821: sed illi qui intel-
ligunt pro æstimetur, ut sacerdos non illi gelletur aut
excommunicetur, sed credatur, pro reverentia cano-
nica, hoc intelligunt; et pro hoc quod S. Benedictus

dicit : *Etsape admonitus si non correxerit, adhibeatur episcopus in testimonium.* Si vero depositus fuerit, tunc postea potest flagellari aut excommunicari.... Tamen in monasteriis Francorum ita flagellatur presbyter veluti alius monachus. » Ipse vero infra eam sententiam ita exponit : « Sanior est sensus, ut sicut diximus de monachis, si talis est persona cui non competat flagellum, nullo modo debet illi adhiberi; si talis est quem adjuvet flagellum, et non noceat, adhibeatur flagellum. » Ita quoque sentit Bernardus Cassinensis : « Licet nonnulli aliter hoc assument, mihi tamen sic videtur intelligendum, quod ex quo est inobediens et contumax, non jam debet judicari sacerdos, id est non debet sibi deferri sicut sacerdoti, sed judicari rebello, id est sicut contumax et rebellis. » Similiter Richardus de S. Angelo : « Melius dicas, scilicet, quod potest et debet judicari, seu puniri tanquam contradictor. » Priorem nihilominus sententiam sequitur Menardus noster : « Ob dignitatem et reverentiam sacerdotii... neque illos flagellis aut excommunicationi subjicit; sed statuit ut judicentur ut rebelles; deinde si non emendaverint sæpius admoneantur; si nec sic correxerint, episcopus adhibeatur in testimonium : tandem clarescentibus culpis, id est patentibus et manifestis, ita ut propter dignitatem presbyteratus sint aliis scandalo, projiciantur. »

Et sæpe admonitus. « Ac si diceret, inquit Hildemarus, non per gradus ducatur, sed admoneatur. » Illud autem sæpe Boherius in secundo comment. exponit tertio, ut supra de decanis, vel quater, ut infra de preposito monasterii.

Etiã episcopus adhibeatur in testimonium. Hunc locum varie varii exponunt. Hildemarus mentem suam ita explicat : « Notandum est quia pro illis sacerdotibus qui sacerdotes veniunt in monasterium, non dicit regula adhiberi episcopum in testimonium, sed solummodo pro illis sacerdotibus qui in monasterio consecrantur. Ideo non pro illis qui sacerdotes veniunt in monasterium, eo quod illi in alio titulo fuerint consecrati, non est opus episcopum adhiberi in testimonium. Illi autem sacerdotes, quia in illo titulo fuerunt consecrati, ideo necesse est ut adhi-

beat episcopus in testimonium. » Bernardus Cassinensis, quod episcopus adhibeatur in testimonium, non necessitatis esse existimat, sed honestatis duntaxat : « Dictum hoc, inquit, in monasteriis non exemptis de diocesano locum habere potest; quia ductus per septem gradus per diocesana habebit deponi secundum quosdam. Ego vero a littera non recedens, quando dicit adhibeatur in testimonium, puto quod solummodo exponenda est contumacia et inobediencia episcopo, ut sit quasi testis, ad iustificandam correctionem et disciplinam. Et propterea hoc non credo esse necessarium, sed honestum : manifestum est enim per sequentia quod adhuc remanet 822 in foro abbatis, iudicandus ab eo; nam sequitur : *Qui si nec sic emendaverit, clarescentibus culpis, etc.* » Nicolaus de Fractura hæc intelligit « in monasteriis non exemptis, ubi ad episcopos in defectum abbatum non corrigentium subditorum excessus spec at correptio. » Similiter Boherius se ut hoc locum habere in monasterio non exempto; ut deductus per septem gradus a diocesano episcopo deponatur. Et certe olim monachi sacerdotes non minus episcopo quam abbati subjecti erant, ut probat Menardus, quod tamen improbat videtur Glaber Radulfus in Vita S. Guillelmi, Luciacensis primus monasterii monachi, ac postea abbas S. Benigni Divionensis, ubi hæc scribit : « Insolenter etiam male arreptæ consuetudinis usus, ut nullus fratrum loci illius (Luciaci) levitici ordinis gradum prius susciperet, quam sese assertionem jurandi promitteret servaturum fidelitatem episcopo.

Quod si nec sic emendaverit, etc. Ubi Hildemarus : « Quod vero dicit : *quod si nec sic emendaverit, etc.*, manifestatur quia iste sacerdos per octo gradus duci debet, non per septem, sicut alius monachus vel sacerdos. Id est, primus gradus est secre a admittio, secundus publica correptio, tertius gradus est excommunicatio simplex, quartus gradus est nuncius junioris, quintus gradus si dignus est flagellis, sextus gradus est oratio, septimus gradus episcopus, deinde expulsio. » Atque ex hoc loco non obscure colligitur monachos sacerdotes olim ex monasteriis inconsulto episcopo haud expulsos fuisse. Vide concil. Meldense can. 59.

CAPUT LXIII.

De ordine congregationis.

Ordines suos in monasterio ita conservent, ut conversionis tempus et vitæ meritum discernit, utque abbas constituerit. Qui abbas non conturbet gregem sibi commissum, nec quasi a libera utens potestate, injuste disponat aliquid; sed cogitet semper quia de omnibus judiciis et operibus suis redditurus est Deo rationem. Ergo secundum ordines quos constituerit, vel quos habuerint ipsi fratres, sic accedant ad pacem, ad communionem^b, ad psalmum^d imponendum, in choro stantium. Et in omnibus omnino locis ætas non discernat ordines^e, nec prajudicet, quia Samuel et Daniel pueri presbyteros judicaverunt.

Ergo exceptis his quos, ut diximus, alio consilio abbas 823 prætulit, vel degradaverit ceteris ex

causis, reliqui omnes ut convertantur, ita sunt : ut, verbi gratia, qui secunda hora diei venerit in monasterio, juniorem se noverit illo^d esse qui prima hora venit diei, cujuslibet ætatis aut dignitatis sit : pueris per omnia ab omnibus disciplina conservata^e.

Juniores igitur priores suos honorent, priores juniores suos diligant. In ipsa appellatione nominum, nulli liceat alium puro nomine appellare : sed priores juniores suos fratrum nomine. Juniores autem priores suos nonnos vocent : quod intelligitur paterna reverentia. Abbas autem, quia vices Christi agere creditur, Dominus et Abbas vocetur; non sua assumptione, sed honore et amore Christi. Ipse autem cogitet, et sic se exhibeat, ut dignus sit tali honore.

^a Hild., ne quasi.

^b Drest in Concor. ad communionem.

^c Al., discernatur in ordine.

^d Al., alio. Al., illius.

^e Al., servetur. Al., teneatur. Al., exhibeatur.

^f Oxon., cgit.

Ubiunque autem sibi obviant fratres, junior a A
priori benedictionem petat. Transeunte majore,
minor surgat, et det ei locum sedendi. Nec præsumat
junior consedere, nisi ei præcipiat senior suus,
ut fiat quod scriptum est: *Honore invicem prævenien-*

tes (Rom. xii). Pueri, parvi, vel adolescentes, in ora-
torio, vel ad mensas, cum disciplina ordines suos
consequantur. Foris autem, vel ubi ubi, custodiam
habeant et disciplinam, usque dum ad intelligibilem
ætatem perveniant.

• Conc., Hild., vel ubi et ubi. Al., ubi ubi, omisso vel. Narb., ubique hanc.

COMMENTARIUS.

Ordines suos in monasterio ita conserrent, ut conver-
sionis tempus, et vitæ meritum decernit, utque consti-
tuerit abbas.] Tria in statuendis ordinibus attendi
voluit: 1° conversionis tempus, 2° vitæ meritum,
5° quæ constituerit abbas: quanquam nonnulli, ut
asserit Hildemar, secundum cum tertio confundant,
eo quod abbatis sit discernere vitæ meritum, nullus-
que existat qui pro vitæ suæ merito superiorem sibi
gradum petere præsumat; et eum qui talia auderet,
hanc pro vitæ merito, non superiorem, sed in initio
inferiorem locum cons. qui mereretur. Non sine causa
tamen utrumque distinguitur ab aliis: sunt enim
nonnulli qui ex vitæ merito nullo sunt digni superi-
ori loco, quos tamen 824 necessitatis, aut etiam
utilitatis ergo ad altiorum locum promovere sola ab-
batis voluntas solet. Verbi gratia, est aliquis qui nulla
vitæ sanctitate discernitur ab aliis, qui nihilominus,
eo quod egregie cantat, aliis in choro sola abbatis
voluntate præfertur. Sed qui sunt hujusmodi, in his
tantummodo artibus quibus præcellunt aliis, eos
præcedere oportet: verbi gratia, cantor in choro,
non in capitulo, non in refectorio, etc., ut recte
observavit Hildemar. Unde quamvis sit abbas
discernere singulorum merita, et quosque, ut volue-
rit, ad altiorum quam ingrediuntur gradum promo-
vere possit, sub iis tamen hæc uti debet potestate.
Hinc S. Pater subdit.

Qui abbas non conturbet gregem sibi commissum,
etc.] Hic, ut scribit Bernardus Cassinensis, « triplici
freno considerationem constringit abbas. Primo
quod paci subditorum intendat, gregem non contur-
bando. Secundo quod omnia jure disponat, potesta-
tis libertate non abutendo. Tertio quod tam opera
quam judicia Deo sunt cognita, et semper timeat
discussionem extremi judicii cogitando. »

Sic accedat ad pacem.] Scilicet quæ datur in missa,
ut docent Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura,
Richardus de S. Angelo, Boherius in secundo com-
mentario, Theobaldus Artaldus, et Nicolaus Bravus;
vel quæ datur adventibus hospitibus aut in missa,
ut Menar us; vel tandem quæ datur in missa, aut
accedentibus hospitibus, aut profes-sis post missam,
aut in missa Evangelio dicto *a textu Evangelii sine*
cruce in quibusdam monasteriis, ut exponit in primo
commentario Boherius. De modo dandi et accipiendi
in missa pacem ante communionem, de qua hunc
locum interpretor, vide quæ diximus in l. ii de Antiq.
monach. Ritibus, c. 3.

Ad communionem.] Hunc locum de communione
corporis et sanguinis Christi exponunt omnes com-
mentatores, nullo, quem sciam, refragante, ad quam
concilii suo quique ordine accedebant, ita tamen ut
ministri alteris alios præcederent. Ubi observandum
venit quod scribit Udalricus (*Lib. ii, cap. 30*), scilicet
quod si abbas justis ex causis a iquem conversum
in capitulo, aut in refectorio, elevare voluerit, tamen
« ad pacem, et ad communionem, sicut et ad aquam
benedictam, secundum ordinem suæ conversionis »
accedere debet. Porro qui jus is ex causis abierant
a missa, communicaturi tamen præerant circa
tempus orationis dominicæ, ut discimus ex Regula
SS. Pauli et Stephani (*Cap. 13*): « In hora qua
sanctum corpus et sanguinem communicaturi sumus,
presens esse festinamus ad decanatum: *Libera nos*
a malo. » Ex quo loco patet non omnes olim monachos
diebus dominicis, quibus præsertim communi-

cabant, integro missæ sacrificio, interfuisse, id quod
maxime coquinæ hebdomadariis contingere poterat.

Ad psalmum imponendum.] Id est ad antiphonam
psalmi (hoc est quæ psalmum præcedit) imponendum,
ut exponunt Hildemar, Bernardus Cassinensis, Ni-
colaus de Fractura, Boherius, Turresemata, 825
Hæsternus. Additque Bernardus Cassinensis: « Et hæc
est supplendum, quod illi secundum ordines suos
legant, aut cantent, qui possunt officium imolare, ut
il. u. cum 58 capitulo concordare possit, ubi dicitur:
Fratres autem non per ordinem legant aut cantent. »

Quia Samuel et Daniel pueri presbyteros judicaverunt.]
Samuel quidem Heli et ejus filios judicavit; Daniel
vero duos iniquos presbyteros Susannam opprimere
volentes. Sic S. Ignatius Magnesiano monet, ne De-
nam episcopum ob juniore ætatem contemnant,
cum Daniel duodecennis senes calumniatores con-
vicerit; et Samuel parvulus Heli nonagenarium redar-
guerit; Salomon annum ætatis duodecim adeptus
mulieres pro filijs judicaverit; Josias erum potius
ætatis anno octavo aras et templa subverterit, lu-
cosque succiderit.

Religiosi omnes, ut convertuntur, ita sint.] Id est juxta
tempus et diem conversionis ordines suos obser-
vent. Hanc disciplinam S. Benedictus ex S. Pachomio
ejusque discipulis accepit, de quibus S. Hiero-
nymus ait (*Præf. in Reg. S. Pachonii*): « Quisquis
monasterium primus ingreditur, primus sedet, pri-
mus ambulat, primus psalmum dicit, primus in
mensa manuum extendit, prior in ecclesia communi-
cat; nec ætas inter eos quæritur, sed professio. »
Idem postea decrevit S. Isidorus in Regula (*Cap. 4*):
« Qui in monasterio prior ingreditur, primus erit in
cunctis gradu vel ordine; nec quærendum est si
dives sit aut pauper, servus an liber, juvenis an se-
nex, rusticus an eruditus: in monachis enim nec
ætas nec conditio quæritur, quia inter servi et liberi
animam nulla est apud Deum differentia. » Et S.
Fructuosus (*Cap. 23*): « Qui primus in monasterio
conversus fuerit, primus ambulet, primus sedeat,
primus eulogiam accipiat, primus communicet in
ecclesia, prior loquatur cum interrogantur fratres
pro aliqua quæstione, prior psalmum dicat, in choro
primus consistat, hebdomadam primus faciat, ma-
num in mensam primus extendat; nec ætas sola
inter fratres requirenda, sed conversatio est, et la-
boris studiique propositum: Unde et hæc discretio
senioris est præstolanda, ut quem quomodo erga
Dei amorem cultumque ferventem viderit, sic hono-
ret: non enim generis dignitas, aut rerum opulen-
tia quam quisque habuit in seculo, vel ætatis
grandævitas exquirenda, sed vitæ rectitudo, et
ardentissima fidei merita debent esse pensata: ille
enim potior, qui Deo proximior, judicandus est. » S.
Donatus in Regula ad virgines, c. 66, S. Benedictum
pene ad verbum exseruit, eique concinit Regula
Cujusdam item ad virgines, c. 22. Unus est Magi-
ster, qui ab aliis discrepans, nulla conversionis ha-
bita ratione, ordines ab abbate vult quotidie con-
fundi, ut nullus inter fratres videatur primus, nullus
appareat novissimus: Abbas, inquit (*Ca. 92*), « sem-
per eorum confundat gradus, vicibusque ad mensam
secus se sedere faciat, vicibusque in oratorio jubeat
secus se universos stare, unives os vicibus post se
psalmos imponere, ut nullus de secundo honore jam
reddatur elatus, sive de ultimo gradu aliquis se faciat

desperato. Sed ad S. Benedicti textum revertor.

826 Cum omnes, ut convertuntur, ita esse S. Pater instituerit, quaerunt an ab ingressu in monasterium, an vero ab emissa professione conversionis tempus intelligendum sit. Posterius asserit Boherius, prius Haestenus. Fundamentum Boherii est maxime, quia fratres perfecte non convertuntur, nisi per professionem monasticam, per quam tunc primum duntaxat in congregatione suscipi et reputari incipiunt. Contrarium elicit Haestenus (*Lib. III, tract. 3, disq. 6*) ex ipso S. Regulæ textu, quem ipse S. Benedictus quasi exponens, dicit, ut qui secunda hora diei venerit in monasterium, juniorem se noverit illius esse qui prima diei hora accesserit. Quem locum non de professione, sed de ingressu in monasterium intelligendum esse contendit; cum vix fieri possit ut unus prima hora, alter secunda professionem emittat; sed si plures una hora profiteri necesse sit, eadem hora, non diversis, vota pronuntiare experientia docuerit: quod confirmat auctoritate Petri Walnen, et Walloncapellii, qui idem sentiunt. Et certe ita observatum fuisse olim apud nostros Dionysianos a majoribus accepti. In Institutionibus etiam ordinis Cisterciensis hæc lego (*Dist. 10, cap. 2, et Antiq. Definit. dist. 11, c. 2*): « Novitiorum autem qui primus ingreditur capitulum, si perseveraverit, prior habeatur, etiam si benedicatur posterior ante ipsum. » Et in Statutis Guigonis (*Cap. 26*): « Ordinem autem sive in refectorio, sive ubicunque, eum cuncti tenemus, quem singulis suis dedit adventus: » a quo derogant antiqua Statuta Carthusiensium dum scribunt (*Part. II, cap. 24*), ut « quando novitii duo ad aliquam domum veniunt, qui posterior venit, si prius professionem legerit, primus deinceps remaneat. » Sed in his omnibus laudabili cujusque congregationis consuetudini insistendum existimo: neque vero ita ad litteram accipiendum esse exemplum a S. Benedicto propositum, quod forte duntaxat proposuit, ut clarius doceret eum qui primus per professionem monasticam congregationi insertus est, alios debere præcedere.

827 Sed cum B. Benedictus aliquos certis de causis aliis præponi permittat, optabit fortean aliquis rescire quoniam illi esse debeant. Verum id cujusque monasterii et congregationis constitutiones satis declarant. Hildemarus sui temporis morem ita exponit: « Sciendum est quia decani minores vel circatores, pro hoc quia decani sunt vel circatores, non debent præesse aliis, hoc est non debent præponi in choro, aut in capitulo, aut in alio vero loco, excepto si deesset abbas, aut præpositus, aut decanus major. Tunc unus illorum debet præponi, qui teneat locum abbatis. Nam ideo dixi non debere præponi, quia non est ratio ut in isto uno anno, cum habent ministerium, supponantur: in altero anno, cum non habent ministerium, iterum sedeant inferius loco quo intraverunt. Decanus vero major aut præpositus debent præponi, pro eo quod illi servant locum abbatis si non est. Quando non est, servat præpositus locum abbatis; quando vero non est præpositus, servat decanus major locum abbatis in excommunicando et in omnibus. » Apud Cluniacenses ad abbatis dexteram sedebat major prior ex Udalrico, *lib. III, c. 4*; sed non item prior claustralis, de **827** quo idem Udalricus ejusdem libri *cap. 6*: « Prior claustralis vicarius est majoris prioris per omnia. Hic est, quocunque D. abbas proficiscatur, quocunque prior, qui in clauastro jugiter moratur, et qui præcipue pondus totius ordinis portat: propter quod tamen in choro non est aliquantulum promotus, excepto quod, absente priore, prius offert, prius procedit ad pacem, et prius ad aquam benedictam. » Apud Cistercienses prior, ex libro *Usuum cap. 111*, primum post abbatem locum ubique tenebat; at subprior præsentem abbatem, neque in choro, neque in capitulo, neque ad collationem proprium locum mutabat, ex *cap. 112*. Eadem erat Bursfeldensium disciplina, ex *Ceremoniali, dist. 2, cap. 2 et 5*.

A Querit insuper Boherius, « an quoad loca et subscriptiones in abbatibus ad concilia congregatis considerari debeat tempus conversionis, an tempus suæ promotionis; » respondetque: « Dico quod tempus promotionis. Generale enim est ut qui prius dignitatem assequuntur aliis præferantur, et ille gradus cæteros antecedit, quem labor prolixior et stipendia longiora fecerint antea. Exemptos tamen abbates puto aliis præferendos; cæteris enim concurrentibus, ratio privilegii est habenda. »

Pueris vero per omnia ab omnibus disciplina teneatur. Ergo quæ hactenus a S. Benedicto dicta sunt solos in adulta ætate conversos spectant, non pueros, qui separatim ab aliis una cum pulsantibus, seu novitiis, instituebantur, ut patet ex antiquissima monasterii S. Galli delineatione, in qua collæ novitiorum inscriptus legitur hic versus:

Oblati hoc clauastro pulsantibus associantur,

B et qui proinde ab aliis ordines suos inter se servare debent donec ad annum ætatis decimum quintum perveniant: quo tempore, aut circiter, exeuntes de custodia, eum accipiebant locum quo monasterium ingressi erant, ut auctor est Hildemarus in *Regulæ cap. 70*. Unde et Petrus Boherius hunc locum exponens: « Hoc, inquit, dicit, ne credat aliquis quod puer vel adolescens decrepito vel presbytero ultimus converso præponatur. »

In ipsa autem appellatione nominum, nulli liceat alium puro nomine appellare. Laudatur ea de re S. Fulgentius, quod « circa singulos ita mansuetos fuit, ut neminem fratrum puro nomine clamaret. » Puro autem nomine appellari est appellari solo nomine, ut dicit Hildemarus, sive, ut loquuntur Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, et Boherius, *sine adjectione*, id quod tribus quatuorve modis fieri potest: vel solum baptismi nomen enuntiando, verbi gratia, *Patre, Paule*; vel solum familiæ nomen, verbi gratia, *le Blanc, le Noir, la Perche*; vel solum nationis, ut *Germane, Hispane*; vel officii aut dignitatis, ut, *Sacrista, Cantor, Decane, Præpositus*, quo l aut sæculum sapit, aut contemptum, imo etiam aliquando præbet occasionem superbiendi, dum ei suggeritur a cogitationibus suis se non **828** esse ut cæteri hominum, ut pote tali præpositum officio, ex tali oriundum familia, tam clara, tam illustri.

Sed priores juniores suos fratres nominent. Juniores hic vocat, non quidem infantes, sive, ut aiunt, simpliciter ætate juniores; sed comparative ad antiquiores et priores in ordine professionis, ut indicat pronomen *suos*: non enim dicit *priores juniores fratres nominent*, sed *juniores suos*, id est sibi inferiores in ordine professionis: unde contingere potest ut unus et idem monachus frater et nonnus vocetur, frater ab antiquiore, nonnus ab inferiore. Certe sæculo XII Joannes sacerdos et monachus frater Joannes appellatus legitur in Vita S. Aiberti num. 7 (*Bolland., 7 Aprilis*). Alius tamen usus viguit apud Cluniacenses, in quorum antiquis Consuetudinibus reperio (*Lib. II, c. 20*): « Si quem fratrem appellat, nunquam puro nomine appellat, nisi *domnus* adjungat; et pueros *fratres* nominat. Item proprium nomen dicitur, semper *fratri* præmittit. » Quare autem juniores S. Benedictus appellari voluerit fratres, ita explicat Hildemarus: « Bene fratres jussit appellari, quia uno sacro fonte baptismatis sunt renati, et uno Spiritu sanctificati, et unam professionem professi sunt, et unam remunerationem adipisci desiderant, et una matre, id est sancta Ecclesia editi sunt. » Aliquid simile habet Bernardus Cassinensis. *Vide Haestenium, lib. III, tract. 4, disq. 2*.

Juniores autem priores suos nonnos vocent, quod intelligitur paterna reverentia. Idem ergo significat nonnus quod *Pater reverendus*. Vox antiqua, et apud monachos honoris ac reverentiae causa usurpari solita, ut patet ex hoc loco, tum ex concilio Aquisgranensi, decernente (*Can. 54*), « ut qui præponuntur *nonni* vocentur, id est paterna reverentia. »

ita etiam Papias: « Nonnos vocamus maiores ob reverentiam: nam intelligitur paterna reverentia. » Favo S. Columbanus Petrum apostolum nuncupat: « Privilegium dedit claviculario, communi omnium nonno. »

Porro cum synodus Aquisgranensis decernat ut præpositi nonni vocentur, suspicabitur forte non nemo præpositos, nonni nomine spreto, domni, quod soli abbati competit, sive honoris aut ambitionis, sive ejuscunque alterius rationis gratia, sibi assumpsisse, quod corrigere voluerit. Aut forte præpositos intelligit quoscunque professione antiquiores, qui suis junioribus ubique ex Regula præponuntur, quique jam nonni nomen in domni mutaverant, ut colligitur ex Smaragdo illius temporis auctore, qui hunc locum exponens sic scribit: « Sicut tunc apud illos paterna exhibebatur reverentia, ut priores vocarentur nonni: ita nunc apud nos exigitur hodie ut ipsa paterna reverentia priores nostri a nobis vocentur domni: » Id quod viguit etiam apud Cluniacenses, teste Udalrico lib. II, cap. 20. Perseverabat tamen apud nostros Corbeienses nonni appellatio sæculo IX, ut patet ex Vita Ansharii Corbeiensis primum monachi (Sæc. IV Ben., part. II), postea episcopi Bremensis, in qua lego: « Socium illi ex vestra fraternitate venerabilis abbas invenit nonnum Witmarum. » Perseveravit 829 et apud Cistercienses, ex libro Usuum cap. 98 et ex Vita Caroli abbatis Villariensis (Bolland., 29 Januar.), ejus hæc verba: « Cum videritis nonnum Conradum ovillum Villariensem. » Et item: « Una cum nonno Waltero simplici monacho. » Perseveravit et apud Cassinenses usque ad tempora Bernardi Cassinensis, ut constat ex caeremonia pronuntiandi officiales ab eo instituta, quæ est hoc modo: « Vicarius ordo postulat ut in hac futura hebdomada canat nonnus Amicus missam; coquinæ servitium nonnus Reniguis faciat; ad servitium ecclesiæ nonnus Jacobus, etc. » Sed de hac voce videsis Menardum, Hæsternum, et Cangii Glossarium.

Abbas autem quia vices Christi agere creditur, dominus et abbas vocetur. Ubi Bernardus Cassinensis: « Littera ultramontana non habet dominus, sicut littera Cassinensis, sed habet dominus; et sine dubio dominus videtur plus habere reverendæ maturitatis, et dominus plus merendæ potestatis. » Bernardum sequitur Nicolaus de Fractura: dominus etiam legit Richardus de S. Angelo. Item Concordia Regularum, codices Victorini, editio Guidonis Juvenalis, Lovaniensis, et Joannes Berliellus; eamque lectionem, quam in omnibus Cassinensis bibliothecæ mss. reperiri asserit, pluribus tueri conatur Paulus Augustinus a Jantua. Verum antiquis non videtur fuisse nisi unus Dominus Deus: unde etiam Augustus imperator domini nomen recusasse legitur apud Orosium, lib. VI, cap. 22. Quanquam postea a scriptoribus, ut humiliori vocabulo uterentur, ex verbo dominus factum sit per syncopen dominus. Qua voce sanctos viros, episcopos, reges, aliasque honorabiles nobilesque personas appellarunt: unde in antiquis litanis summus pontifex dominus apostolicus appellatur. Ita apud Severum Sulpicium, epist. 2, *Domnum Marinum obisse nuntiant*; Vita B. Alcuini, num. 22, sæc. IV Bened., *Vade ad sepulcrum domni Martini*; S. Gregorius, lib. I Regist., cap. 6, *Domnum Alexandrum, domnum Theodorum, filium meum Marinum, domnam Eusciam, domnam Eudochiam, domnam Dominicam mea peto vice salutari*; Statuta S. Adalardi, *Missæ domnæ Bathildæ*; Almonius, lib. IV de Gestis Francorum, c. 68, *Domnus Carolus rex habuit conventum generalem in Wormatia civitate*. Hinc vitus ille versiculus:

Cœlestem Dominum, mortalem dico domnum.

Sed quod soli tunc abbati competeat domni nomen, nunc omnibus fere monachis promiscue tribuitur; id quod jam tempore Smaragdi abbatis usu receptum fuisse constat ex ejusdem loco supra citato, et apud Cluniacenses ex Udalrico etiam laudato.

A Esi credamus non defuisse etiam olim quæ utrumque domini et domni titulum respuerint, patres simpliciter appellati. Ita Hilboldus Heriensis abbas ab Ermentario in Translatione S. Filiberti, cap. 4, vocatur pater Hilboldus. Ita Geilo abbas Heriensis in Chronico Trenorchensi pater Geilo appellatur. Ita Usuardus monachus S. Germani a Pratis ab Aimoino in Histor. Translat. SS. Georgii et Aurelii, num. 6, *Usuardus pater 830* dicitur. Denique in Vita S. Ansharii, quem primo nonnum Witmarum appellatum legimus, postea pater Witmarus nuncupatur. Cæterum in subscriptione nominum non solum simplices monachi, sed ipsi etiam abbates proprii nomini frater præmittere solebant. In Chronico Centulensi, lib. IV, Gervinus chartam quamdam ita incipit: *Ego frater Gervinus abbas monasterii S. Richarii*. Sæculo XI (Sæc. III Ben., part. I) Bovo abbas Sithiensis Widoni Rhemensi archiepiscopo scribens, epistolam ita inscribit (*Spicil. tom. V*): *Domino præstantissimo archiepiscopo Widoni frater Bovo indignus abbas Sithiensis cœnobii*. In subscriptionibus monachorum Piscariensium in electione Dominici abbatis omnes, etiam præpositi et alii sacerdotes, nomini proprio præmittunt frater. Anno 1315, Adam abbas S. Faronis Meldensis chartam ita incipit (Sæc. II Ben., pag. 601): *Frater Adam divina permissione monasterii S. Faronis ordinis S. Benedicti abbas humilis*. Denique anno 1493, in Instrumento Reformationis ordinis Cisterciensis articulis Parisiensibus præmisso omnes abbates inscribuntur fratres (*Nomast. Cist. p. 574*).

Ubiunque autem sibi obviant fratres, junior a priore benedictionem petit. Scilicet « in his locis et horis ubi licet loqui; verum si alis locis et horis fuerint, in corde suo petet benedictionem inclinatio capite, » inquit Hildemarus. Similiter et Bernardus Cassinensis: « Ubi et quando licet loqui, tunc modeste potest dicere benedicite; ubi et quando non licet loqui, sic capitis inclinatio erit benedictionis postulatio. » Concinunt Nicolaus de Fractura, Boherius, et Turrecremata, ut merito ad Cisterciensium obiecta Petrus Venerabilis responderit (*Lib. I, epist. 28*): « Ubiunque sibi obviant fratres, junior a priore benedictionem petit, benedicite dicendo, si extra regularia loca fuerit, et humiliter inclinando; sed nihil ora proferendo, si intra officinas regulares sibi occurrerit. Quod si semper loquendo hanc peti debere dicitis, videant discreti utrum superflue locutioni utilis silentium imponi an supponi debeat: superfluum idcirco dicimus, quia ad id quod æque bene silentio potest fieri, linguam non esse necessariam, et ideo superfluum existimamus, maxime cum nullius sermonis propter hanc salutationem proferendi in regula facta fuerit mentio; sed et si hoc, prout vultis, indifferenter concederetur, forte ab aliquibus, non plane maturitate fundatis, inania pro utilibus, ludicra pro seriis, maledictiones pro benedictionibus proferrentur; hoc ne contingat, censura silentii prohibemus. » Quæ hactenus a Petro Venerabili dicta sunt movent nos ad quærendum amplius quomodo quibusve verbis petereetur ac daretur hæc de qua hic agit S. Pater benedictio. Regula Cjusdam ad virgines decernit (*Cap. 22*), ut « quando sibi mutuum in via vel in quocunque loco occurrerint, cum omni humilitate ab invicem flexentes benedictionem rogent; et si una ex eis senior fuerit, prius junior benedictionem postulet, tunc demum senior prosequatur. » Capitulum 29 monachorum Sangallensium, « ut ubique sibi obviaverint fratres, junior benedictionem petens, in uno loco inclinatus, usque dum tribuens benedictionem prior transeat. » §. Hildgardis 831 hanc benedictionis petitionem constituit in simplici « salutatione, qua seniori suo se subjectum esse in omni humilitate demonstrat. » At Boherius benedictionem vult peti « inclinatione et verbo pariter, si locutionis tempus sit; sin autem, inclinatione tantum. Et pari utique modo, inquit, sit responsio per

priorem. » Juxtam vero sint illa verba quibus petitur benedictio, ex Ordine conversationis monasticæ didicimus : « Ubiunque exinde sibi obviant fratres, junior priori inclinatio capite dicat *benedicite*. » Cui concinunt ea quæ supra scribebant Petrus Venerabilis et Bernardus Cassinensis. Adlere possumus Bohe-
 in in secundo commentario ita scribentem : « In monasteriis quidem Specus Sublatis et montis Cavensis hoc optime practicitur : nam in obviatone, ut ipse vidi, semper junior ait priori *benedic, pater*. Sed quod prior quidquam respondeat non audivi, nec etiam ex regula capio quidquam de prioris respon-
 sione, nisi *D o gratias* respondeat. » Sed quod Boherium præterit, Regula Magi tri declarat, præscribens (Cap. 15) ut excommunicato et petenti benedictionem nullus respondeat *Deus*. » Bernardus Cassinensis ad caput 25 de excommunicato loquens : « Si forte ille *benedicite* diceret, nullus *Deus* vel *Dominus* respondere deberet. » Et Vallisole'anon' Constitutio-
 nes : « Hanc benedictionem petimus dicendo *benedicite*, et inclinando versus illum qui præterit; qui si sit decanus, vel multi temporis professor, dicat *Dominus*. Vel si malit, ob majorem humilitatem, petat ejus junioris benedictionem dicendo *benedicite*. » Nunc vero Cassinenses hanc benedictionis petitionem intelligunt signo magis quam ve bo, ideoque per solum capitis inclinationem faciendam esse præscribunt.

Hanc porro pe. endæ benedictionis consuetudinem non solum ab antiquis monachis, apud quos occur-
 rens S. Apollinari Macarius ei dixit, *Benedic, pater* (Bolland., 5 Januor.), hausit S. Benedictus; sed etiam a primis Christianis, qui inter se conversantes, sibi invicem occurrentes, se salutantes benedicebant, ut ex Tertuliano manifestum est (Lib. de Test. animæ, c. 2) : « Et quod penes Deum bonitatis et benignitatis omnis benedictio inter nos summum et disciplinæ et conversationis sacramentum, *benedicat te Deus* tam facile pronuntias quam Christiano necesse est. »
Transiente majore, minor surgat, etc. Ita etiam S. Basilus (Serm. de Abdic. rorum) : « Ne festinus sedere coram majore : si vero tibi præcipiat, ne sedas in eadem cum illo sella; sed recipiens bine inde, festina inferiorem invenire cathedram, ut te Deus ob bonæ humilitatem honoret. » S. Fructuosus (Cap. 12) : « Coram sen oribus suis prior nullus ambulet, neque non jussus sedeat vel loquatur, sed honorem fratri seniori et reverentiam ut condecet competenter exhibeat. » Regula Cujusdam ad virginem (Cap. 22) : « In consensu sororum si alia supervenerit, quæ juniores sunt ordine insurgant, et seniori locum præbeant, » si nimirum ibidem remanere debeat : nam si pertransseat tantummodo, « debet parum surgere et caput inclinare, petens benedictionem, » inquit Hildemar.

832 Quod vero S. Benedictus ait : *Nec præsumat consedere, nisi ei præcipiat senior suus*, majorem informat, ut loquitur Bernardus Cassinensis, « ut sicut junior assurgit, benedictionem petit, et locum sedendi reverenter ostendit : ita et prior quasi eodem momento, ut salutando benedicat, et ut juxta eum sedeat, vel alibi prope, debet quodammodo præve-
 nire; et sic impletur quod sequitur, *honore invicem*

A *prævenientes*. » Unde etiam Hildemar ad hunc locum : « Sciendum est quia debet in capitulo abbas docere, ut sicut junior surgere debet ante suum seniorem, ita et ipse prior statim innotet juniori sedere. Quod si non dixerit statim sedere prior juniori suo surgenti, admonetur regulari disciplina, sicut diximus, per septem gradus. Si autem non se emendaverit, debet in ultimo gradu illum priorem constituere, et disceat qualiter prior debeat juniori suo sedere dicere. » In ipsa vero sessione iud S. Basilii obervandum : « Cum sedes, crux cruri ne superponas; hoc est enim elata et non attentæ mentis. »

Porro non solum monachis, sed i. sis etiam ethnicis sacratus fuit senio i a-surgendi usus : « Omni seniori, inquit Aristoteles (Lib. ix Ethic., cap. 2), honor pro ætate rehlendus est assurgendo, et sessione cedendo, atque hujusmodi ceteris. » Et Cicero (De Senectute) : « Lacedæmonii venientibus senibus omnes in theatro assurgere solebant, et eos sessum reci; cre. » Et Juvenalis de Romanis (Satir. 13) :

Credabant hoc g'ando nefas, et morte tandem,
 Si juvenis vetulo non assurrexerit, et a
 Barbato culcitraque puer.

Pueri parvuli.] Recte S. Benedictus cum additione dicit, « pueri sive parvuli ad differentiam famulorum et filiorum, » inquit Boherius; « nam puer, ut docet S. Hieronymus (In epist. ad Titum), secundum Græcos et latinum significare potest et filium. »

Cum disciplina ordines suos consequantur.] « Juxta tempus ingressiois suæ in monasterium, inquit Menardus, non solum inter se, sed etiam inter alios monachos; quia ætas non debet discerni, nec præjudicare in ordine, ut supra dixit, nisi forte abbas rationabili causa velit aliquem eis præferre. » Contrarium tamen supra docuerunt Boherius, et Hæftenus, l. iv, tr. 1, disp. 6, ubi ex hoc Regulæ textu recte omnino int lit pueros olim in ordine nostro seorsim ab aliis monachis institutos fuisse, quia, in-
 flit, « dum ait *ordines suos*, aperte significat eos non commiscendos ordinibus seniorum, sed habere particularem inter se ordinem. Unde Bernardus Cassinensis ait : Hic fit mentio de pueris qui sua loca specialia, suosque spec. al s habent magistros, nec sedent nec stant cum aliis majoris ætatis. » Atque hanc fuisse communem ordinis consuetudinem probant : a quæ diximus in lib. v de Antiquis monachorum Ri-
 bus, cap. 5. Eamque S. Benedictus potuit accipere a S. Basilio in Regul. fus., c. 15, ubi pueros a senioribus ita s-parandos constituit, ut tamen communes sint omnibus preces.

Foris autem vel ubi ubi.] « Hoc est in omni loco : nam cum 833 dicit ubi, nullum locum prætermittit, » inquit Hildemar.

Custodiam habeat, et disciplinam, usque dum ad intelligibilem ætatem perveniant.] Hildemar, quem sub nomine Pauli Diaconi hic citant Bernardus Cassinensis et Boherius, ætatem intelligibilem sic intelligit usque ad annos 15 in bene mortigeratis, ut alios etiam usque ad viginti, imo triginta annos ferula magistr. ali subduendos existimet, si desit eis necessaria maturitas.

CAPUT LXIV.

De ordinando abbate.

In abbatis ordinatione illa semper consideretur ratio, ut hic constituatur quem sibi omnis concurs congregatio^a secundum timorem Dei, sive etiam pars quamvis parva congregationis saniori^b consilio elegerit. Vitæ autem merito et sapientiæ doctrina eli-

gatur qui ordinandus est, etiamsi ultimus fuerit in ordine congregationis. Quod si etiam omnis congregatio vitis suis, quod quidem absit, consentientem personam pari consilio elegerit^c, et vitia ipsa aliquatenus in notitia episcopi ad cujus diocesium per-

^a Narb., cum duobus aliis mss. et quatuor editis, *cohors congregationis. Lyr., concurs.*

^b Narb., *seniori.*

^c Al., *elegerint.*

inet locus ipse, vel abbatibus ^a, aut vicinis Christianis claruerint, prohibeant pravorum prævalere consensum, sed domui Dei dignum constituent dispensatorem; scientes pro hoc se recepturos mercedem bonam, si illud caste et zelo Dei faciant, sicut e diverso peccatum, si negligant.

Ordinatus autem abbas cogitet semper quale onus suscepit, et cui redditurus est rationem villicationis suæ. Sciatque sibi oportere prolesse magis quam præesse. Oportet ergo eum esse doctum lege divina, ut sciat et sit unde ^b proferat nova et vetera, castum, sobrium, misericordem, semper superexaltet misericordiam iudicio ^c, ut idem ipse consequatur. Oderit vitia, diligat fratres.

In ipsa autem correptione prudenter agat, et ne quid nimis, ne dum nimis cupit eradere æruginem, frangat vas: suamque fragilitatem semper suspectus sit, memineritque **834** calamum quassatum non contendendum. In quibus non dicimus ut permittat

^a Al., ad abbates, aut vicinos Christianos.

^b Al., ut sciat unde.

^c Al., misericordia iudicio. Al., misericordia iudicium.

^d Narb., anxiosus.

^e Al., minus nec nimius.

nutriri vitia, sed prudenter et cum charitate ea amputet, ut viderit cuique expedire, sicut jam diximus; et studeat plus amari quam timeri. Non sit turbulentus et anxius ^d, non sit nimius ^e et obstinatus, non sit zelotypus et nimis suspiciosus, quia nunquam requiescit ^f.

In ipsis imperiis suis sit providus et consideratus, sive secundum Deum, sive secundum sæculum sint. Opera quæ injungit discernat et temperet, cogitans discretionem sancti Jacob, dicentis: *Si greges meos plus in ambulando fecero laborare, morientur cuncti una die* (Gen. xxxiii). Ilæc ergo aliaque ^g testimonia discretionis matris virtutum sumens, sic omnia temperet, ut sit quod et fortes cupiant ^h, et infirmi non refugiant. Et præcipue, ut præsentem regulam in omnibus conservet ⁱ; ut dum bene ministraverit, audiat a Domino, quod servus bonus qui erogavit triticum conservis suis in tempore suo: *Amen dico vobis, ait, super omnia bona sua constituet eum* (Matth. xxiv).

^f Cass., Flor., Conc., cum quibusdam mss., requiescit. Narb., requiesceret.

^g Narb., aliqua.

^h Narb., ut et fortibus sit quod cupiant.

ⁱ Al., conservent.

COMMENTARIUS.

In annatis ordinatione.] Id est electione; sic enim antiqua jura loquuntur, inquit Bohe ins. De ea pluribus egimus in libro v de Antiquis monachorum Ritibus, c. 1.

Ille semper consideretur ratio, ut hic constitua'tur quem sibi omnis concurs congregatio, etc.] Ad ipsam ergo congregationem pertinebat abbatis electio. Hæc fuit antiqua ordinis monastici disciplina, præcorum monachorum regulis, ecclesiasticis civilibusque sanctionibus confirmata, ut probat hic Menardus, patetque ex antiqua formula chartæ faciendæ cum aliquis monasterium in proprio ædificat, ex formula condendi beneficii, quas videre est in Sæc. iv Bened., part. 1, p. 745; ex Vita S. Benedicti Anianensis, n. 27; ex plurimis imperatorum, regum ac principum diplomatibus, quorum nonnulla exhibet Veterum Analectorum tomus IV. Quamvis in abbatis ordinatione allam inierit rationem Regula Magistri: ut nimirum is ordinetur quem moriturus abbas ante obitum elegerit. **835** Aut si improvisa morte abbatem defungi contingat, ab episcopo et clero unus ex proximis abbatibus eligatur, qui triginta diebus in congregatione maneat; quibus expletis, quem hic designaverit ex congregatione, ille abbas sit. Verum non solum in congregatione, sed etiam ex ipsa abbas ordinandus eligi debebat: aut si idoneus in illa non esset reperiret, alius ex alio monasterio, ut patet ex formulis citatis et diplomatibus hæc de re innumeris: mandati enim antiquis monachis abbates sæculares, qui sæculo præsertim viii sinente Carolo Martello prodierunt, de quibus vide præfat. ad Sæc. iii Bened., part. 1, p. 89.

At vero quod S. Benedictus ait: *Sive etiam pars quamvis parva congregationis saniori consilio elegerit, non parum torquet aliquorum ingenia.* Hildegardus non satis clare mentem suam explicat, hunc in locum hæc scribens: « Hoc notandum est, quia in hoc loco, hoc quod dicit, *quamvis parva*, subintelligit si media pars congregationis saniori consilio, sive etiam pars major congregationis saniori consilio elegerit, illis consentiendum est qui saniore, id est meliore

consilio eligunt. Quid est parva congregatio? Verbi gratia, si quinquaginta monachi sunt qui malum abbatem eligunt, et sunt duo boni fratres qui meliorem abbatem eligunt, istis duobus consentiendum est, et non illis quinquaginta, etc. Nam, si nihil de-it in textu ejus primo minorem congregationis partem intelligere videtur *mediam fratrum partem*; deinde contrarium docere, asserens duorum melius consilium quinque inta malis esse præferendum, id quod aliis hujusmodi exemplis confirmat. Huic sententiæ omnino opponitur Joannis Caranuelis opinio, qui in suo super Regulam S. Benedicti commentario, n. 1479, ad hunc locum sic scribit: « Verba sunt difficilia, et si bene examinentur, vere schismatica apparent. Si pauci saniori consilio quempiam eligant, ille sit abbas. Sed quis resolvat utra pars nitatur saniori consilio? Fere omnes existimant D. Benedictum asseruisse illum debere esse monasterii antistitem qui saniori etiam minoris partis consilio electus fuerit. Verum non ita expone da est littera, nisi forte quis velit menti legislatoris contraire. Non comparat divus Pater partem minorem majori, sed partem toti: dicit illum esse declarandum abbatem quem vel tota communitas elegerit, vel saltem pars sanioris consilii, licet parva, hoc est pars cui plures subscripserunt, licet pauci. Exemplo res clarior evadit: Dantur viginti activæ voces; si omnes Petro faveant, nulli est quæstioni locus. Si ipsi faveant quatuor, Joanni septem, Paulo sex, et Ambrosio reliquæ: vult institutor sanctissimus præponi Joannem: quamvis enim sit parva congregationis pars quæ illum elegit, numerosior tamen est aliis, et propterea sanior presumitur. » Econtra Paulus Augustinus a Janua monachus Cassinas, quam Caranuel fore omnium esse dicit interpretationem, et tamen reprobat, propius ad S. legislatoris mentem accedere sibi persuadet ex antiqua sui cœnobii, ut ait, intelligentia, et ex praxi: quod probat ex codice abatis Joannis, is est Hildegardi commentarius, qui, ut vidimus, ad hæc verba sic habet: « Si quinquaginta **836** monachi sunt qui malum abbatem eligunt, et sunt duo boni fratres qui meliorem eligunt abba-

tem, istis duobus consentiendum est, et non illis quinquaginta. Similiter si centum, similiter si ducenti, quinginti, etc.; alii vero tres, vel quatuor, vel quinque, etc. » Et ex Richardo : « Pars parva numero præferatur majori consilio. Et scias quod tunc præferatur majori parti, quando major pars eligit scienter indignum, secundum quosdam : secus, si ignoranter ; tunc enim utraque cassaretur. » Paulo aliter tamen legit, qui penes nos est codex ms. Richardi de S. Angelo : nam ad verbum parva, « Supple, inquit, numero tamen majori, et saniori consilio, ut infra sequitur : » quæ est ipsissima Caramuelis sententia. Addit tamen : « Et scias quia tunc præferatur minoræ majori, quando major pars eligit scienter indignum ; secus, si ignoranter, quia tunc utraque electio cassaretur, ut extra de electione *Scriptum est*; et iterum insimile celebrarent aliam electionem, ut c. l. victoim. Aliqui dicunt quod si electiones factæ sunt uno contextu, et minor pars eligat dignum, et major pars indignum etiam ignoranter, quid valet electio facta a majore parte. Hoc audivi a magistro Richardo de Senis doctore meo, cum legebat cap. *Congregato*, extra de electione. Si vero omnes elegerunt ignoranter indignum, tunc non sunt privati potestate eligendi, sed debent iterum eligere, ut legitur et nota c. l. *Innotuit*. » Ad interrogationem vero Caramuelis, quis nimirum resolvat utra pars saniore nitatur consilio? respondet Paulus Augustinus a Janua ex mente Regulæ hoc pertinere ad abbates, et vicinos Christianos, vel episcopum loci : tandemque suam sententiam confirmat exemplo Innocentii pape II, qui, defuncto Honorio II, sexdecim tantum cardinalium suffragiis summus pontifex reunitus, Anacleto, quem paulo post unus supra viginti cardinales elegerant, prælatum est. Eadem videtur fuisse Menardi sententia, qui parvam partem interpretatur minorem, sentitque hic esse hellenismum, quo positivum pro comparativo ponitur, quod docto suo more probat.

Vitæ autem merito et sapientiæ doctrina eligatur qui ordinanda est. Declarat hic S. Pater quem velit in abbatem eligi, nimirum aliquem vitæ merito et sapientiæ doctrina inclarum; nam, etsi « cœnobitæ sufficiat vitæ meritum, ut loquitur Boherius, sapientiæ tamen habere doctrinam convenit abbati. » Hic enim locum habere potest illud S. Hieronymi : « Sancta rusticitas quantum ex vitæ merito ædificat Ecclesiam Christi, tantum nocet, si destruentibus non resistat. » Resistere autem non potest, nisi fuerit sapientiæ doctrina instructus. Quantum ergo fieri possibile est, et vitæ sanctitate, et scientia fulgeat, qui in abbatem ordinandus est. Quod si talis reperiri nequeat, ex Hildemaro præstat sanctum ac pium doctrina carentem ordinare, quam doctum, qui alioqui malis sit moribus : quanquam si non sit multum malus, sed magis fragilis, potius eligendus sit vir doctus, alioqui disciplinæ zelum habens, quam pius et sanctus, sed discretionem carens. Porro, ut ait Bernardus Cassinensis, « vitæ meritum **837** ad conscientiam sanitatem et ad sanctorum referitur veritatem. Sapientiæ vero doctrina ad prudentiam, et ad sanam intelligentiam, et ad faciendam eloquentiam, et ad eminentem, vel minus competentem scientiam, et ad temporalium prudentiam potest congrue aptari. »

Etiam si ultimus fuerit in ordine congregationis. Hæc verba duplicem sortiri possunt intellectum. 1° Ut etiam ex fratribus ultimus genere, si mereatur, eligatur ; neque enim ulla in his generis aut prosapiæ habenda est ratio ; unde et S. Benedictus Biscopus abbas, inter alia ad fratres monita, teste Beda (*Sæc. II Ben., pag. 1007*) : « Hoc sedulus eisdem solebat iterare mandatis, ne quis in electione abbatis generis prosapiam, et non magis vivendi docendique probitatem putaret esse quærendam. Et vero, inquit, dico vobis, quia in comparatione duorum malorum, tolerabilis mihi multo est, totum hunc locum in quo monasterium feci (si Dominus judicaverit) in

A solitudinem sempiternam redigi, quam ut frater meus carnalis, quem novimus viam veritatis non ingredi, in eo regendo, post me abbatis nomine succedat, etc. » 2° Ut etiam ultimus professione, si tantæ sit maturitatis et prudentiæ, defuncto abbati succedat ; neque enim ætas in his præjudicare debet, aut gradus, ut docet Justinianus imperator in novellis 5 et 123 ; unde etiam Ingelardum Corbeiensem monachum, cum adhuc esset in scholis, et solum subdiaconus, Centulensi monasterio præfectum legimus circa medium sæculum x in Chronico Centulensi, lib. III, cap. 23 ; *Witetrudem Nivalensi, Austradem Laudunensi annos duntaxat viginti natus, in utriusque Vita ; Rusticulam, sive Marciam anno ætatis suæ duodevigesimo Arelatensi. Quid quod Gertrudi abbatissæ Hamaticensi mortuæ successa est Eusebia duodennis, ut habetur in Vita S. Rictrudis, cap. 16 ?* Hæc tamen exempla quæ proferimus, caute accipi volumus : neque enim in electionibus *exhonorandum est omnino tempus, et ex eo ordo*, ut dicebat Justinianus (*Novella 5*), nec decet omnino artis spiritalis tirunculos discipulosque statim evadere in *magistros*. Id velant tam monasticam quam ecclesiasticam leges : « Nullus congregationi fratrum præfuturus eligitur, inquit Cassianus de antiquis monachis loquens (*Lib. II, c. 3*), priusquam idem qui præficiendus est quid obtemperaturis oporteat imperari obediendo didicerit, et quid junioribus tradere debeat institutis seniorum fuerit assecutus ; bone enim regere, vel regi sapientis esse pronuntiant, summumque *donum* et gratiam S. Spiritus esse definiunt : nam neque salutaria præcepta quempiam posse obtemperantibus præstituræ, nisi eum qui prius universis virtutum disciplinis fuerit instructus ; nec obedire quemquam seniori posse, nisi eum qui consummatus timore Dei et humilitatis fuerit virtute perfectus. » Et S. Fructuosus in Regula monastica communi (*Cap. 3*) : « Primum prævidendus est abbas, vitæ sanctæ institutione duratus, non conversatione novellus, sed qui per diuturnum tempus in monasterio sub abbate deudans inter multos est comprobatus. » Similiter S. Gregorius papa (*Lib. III Regist., cap. 11*) : « Juvenculus abbatissæ fieri vehementissime **838** prohibemus. » In Jure etiam canonico legitur : « In magistrum assumi non debet qui formam discipuli non assumpsit ; neque præficiendus est qui subesse non didicit. » Idem docet Zosimus papa ad Hesychium, cap. 1 ; Cælestinus item papa ad episcopos Galliæ scribens, cap. 3, et Ruricius lib. II, epist. 25, æ tandem concilium Tridentinum decernit (*Sess. 25, de Regul., c. 7*), ut « abbatissa et priorissa et quocunque alio nomine præfecta, vel præposita appelletur, eligatur non minor annis quadraginta, et quæ octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit. Quod si his qualitatibus non reperitur in eodem monasterio, ex alio ejusdem ordinis eligi possit. Si hoc etiam incommodum superiori, qui electioni præest, videatur, ex iis quæ in eodem monasterio annum trigesimum excesserint, et quinque saltem annis post professionem recte vixerint, episcopo vel superiore consentiente, eligatur. » Et hæc quoad feminas. Viros autem quod spectat, ex jure nunc debent esse sacerdotes, ac proinde annum attigisse ætatis vicesimum quintum. Id primum decretum est anno 826 ab Eugenio II, in concilio Romano, his verbis (*Can. 27*) : « Abbates per monasteriales ordinentur, qui sibi subjectos bene regere possint, sacerdotalem quoque gradum adepti. » Et postea in concilio Pictaviensi anno 1078 (*Can. 7*) : « Abbates diaconi qui presbyteri non sunt, presbyteri fiant, aut prælationes amittant. » Longe tamen antea id quasi pro lege usus obtinuerat, ut patet ex Actis sancti Maximini abbatis, cap. 5 (*Sæc. I Ben., ad an. 520, pag. 585*), ubi unum ei defuisse dicitur, quo *insurgere debet, secundum regularem sanctionem, qui monachis præest, sacerdotale scilicet ministerium* : quod rogante S. Euspicio ab Eusebio episcopo acce-

pit, qui insuper et benedictionem, qua Patres abbatesque monachorum confirmari solent, superaddidit; et ex Actis S. Leobini abbatis primum, deinde episcopi Carnotensis (Sæc. I Ben., ann. 856, pag. 124), cujus sanctitatem cum Ætherius episcopus perspicuus, eum ad diaconatus proveheret officium, et fratribus Brajancensis monasterii præponeret, dignum duxit ut præfecturæ officium commodius ageret, ad presbyterii onus eum ordinabiliter sublimaret.

In Occidente tamen haud ita generis usus ille evaserat; nam et multos reperimus abbates diaconos duntaxat, et S. Eugendus abbas Jurensis (Sæc. I Ben., pag. 572) dicebat: «utilius multo esse abbati propter juniorum ambitionem, liberum a sacerdote proësse fratribus, et non illigari dignitate quam abrenuntiantes ac remotos minime convenit affectare.» At longe alia erat mens Orientalium monachorum (Monum. Ecclesie Græcæ tom. III, pag. 205), ex quibus qui S. Sabæ abbati rebelles exstitere, eo inter alia nomine eum ad Salustium episcopum accusarunt, quod «neque ipse ordinem sacrum haberet, neque alium clericum fieri permisisset.» Et certe ante S. Sabam omnes communiter abbates sacerdotio fungebantur, ut probat imprimis epistola Martini, Petri, et aliorum numero decem et octo archimandritarum ad Marcianum imperatorem contra Eutychem, qui omnes erant sacerdotes (Tom. IV Conc. Labb., pag. 534); Acta depositionis Eutychemis hæresiarchæ factæ in concilio Chalcedonensi, aot. 7, (Tom. IV Conc. Labb., pag. 230), cui ex viginti tribus abbatibus octodecim sacerdotes subscribunt; denique libellus monachorum ad concilium 839 Constantinopolitanum tempore Justiniani imperatoris pro condemnatione Severi (Tom. V Concil., pag. 171), in quo abbates sexaginta quatuor subscribunt, sacerdotes omnes, uno excepto diacono; tandem alter libellus monachorum Apamæ ad proprios episcopos de sceleribus Petri (Tom. V Concil., p. 250), in quo ex decem et octo abbatibus sexdecim leguntur sacerdotes, duo diaconi. Quid quod ipse abbatissæ prius ordinarentur diaconisæ? ut docet Henschenius in notis ad Vitam S. Eupraxiæ, probatque ex Vita sanctæ Irenes (13 Martii, Bolland.).

Cæterum ex hoc S. Regulæ textu manifestum est ex ipso congregationis corpore, et non aliunde, maxime si alterius ordinis existant, abbates eligendos esse, nec nisi per summum abusum clericos, ut vocant, sæculares monachorum cœnobiis prælici, contra expressam S. Gregorii papæ prohibitionem (Lib. III Regist., cap. 11): «Presbyteros, diaconos, cæterosque cujuslibet ordinis clericos, qui ecclesiis quoquomodo militant, abbates fieri per monasteria non permittas; sed aut admissa clericatus militia monasticis non promoveantur ordinibus; aut si in abbatis loco permanere decreverint, clericatus nultatenus permittantur habere militia. Satis enim incongruum est, si cum unum ex his pro sui magnitudine diligenter quis non possit explere, ad utrumque iudicetur idoneus; sicque invicem et ecclesiasticus ordo vitæ monachicæ et ecclesiasticis utilitatibus regula monachatus impediatur.» Recte alibi idem S. doctor (Lib. I Dialog., cap. 1): «Usus quidem rectæ conversationis est, ut præesse non audeat, qui subesse non didicerit; nec obedientiam subjectis imperet, quam prælatis non novit exhibere.»

Quod si etiam omnis congregatio, etc. Prohibeant pravum prevalere consensum.] Et quidem episcopus, coercendo pravos sua auctoritate; abbates, fratres dirigendo consilii sanitate; vicini Christiani, manuali, si necesse sit, adjuvando executione, ut cum Bernardo Cassinensi loquar.

Scientes pro hoc se recepturos mercedem bonam, si illud caste et zelo Dei faciant.] Caste, id est sine corruptione vanæ gloriæ aut pramiorum; et zelo Dei, id est amore perficiendi Dei præcepta, ut exponit Hildemarus.

Sicut e diverso peccatum si negligant.] Ex hoc loco

A patet olim abbates eorumque monasteria, sub episcoporum jurisdictione fuisse; licet postea, ad consulendum monasteriorum quieti, et compescendas quorundam episcoporum exactiones, prudenter sit provisum ut ab hujuscemodi episcoporum subiectione eximerentur monachi. Verumtamen hujus exemptiones valde improbavit Richardus archiepiscopus Cantuariensis ad Alexandrum III summum pontificem ita scribens (Apud Petrum Blesens. epist. 68): «Monasteria quæ hoc beneficium damnatissimæ libertatis, sive apostolica auctoritate, sive, quod frequentius est, bullis adulterinis adepta sunt, plus inquietudinis, plus inobedienciæ, plus inopiæ incurrerunt; ideoque et multæ domus quæ nominatissimæ sunt in sanctitate et religione, has immunitates aut nunquam 840 habere voluerunt, aut habitas continuo rejecerunt.» Et antea: «Quæ est hæc forma justitiæ, aut potius juris deformitas, prohibere ne discipuli magistro consentiant, ne filii obediant patri, ne milites sequantur principem, ne servi domino sint subjecti? Quid est eximere ab episcoporum jurisdictione abbates, nisi contumaciam et rebellionem præcipere, et armare filios in parentes?» Eadem erat mens Petri Blesensis, qui Richardi nomine prædictam epistolam scripsit; quique ad Guillelmum abbatem fratrem suum scribens eum ad inducenda hujusmodi exemptione ita dehortatur (Epist. 90): «Si Romanus pontifex a jurisdictione vestri episcopi vos exemit, nolite, quæso, uti privilegio quod materiam rebellionis inducit.»

Verum longe alia erat mens S. Gregorii papæ, qui necessarias hujusmodi exemptiones propria didicerat experientia, uti ipse testatur his verbis: «Quam sit necessarium monasteriorum quieti prospicere, et de eorum perpetua securitate tractare, anteaquam nos officium, quod in cœnobiis regimine exhibuimus, informat. Et quia in plurimis monasteriis multa a præsulibus præjudicia atque gravamina monachos pertulisse cognoscimus, oportet ut nostræ fraternitatis provisio de futura quiete eorum salubri disponat ordinatione, quatenus conversantes in illis, in Dei servitio, gratia illius suffragante, mente libera perseverent.» Eandem necessitatem agnovit S. Theodorus Siceota, cœnobiorum in Galatia archimandrita, qui a Mauritio imperatore et Cyriaco patriarcha C. P. privilegium obtinuit, ut sua monasteria «nulli alii episcopati subjecta essent, sed sanctissimæ tantum et magnæ Ecclesie apostolicæ regie ipsius civitatis,» quemadmodum scribit Georgius illius discipulus in ejus Vita, num. 72. Et Gregorius VII (Lib. II, epist. 69): «An ignoras quod SS. Patres plerumque et religiosa monasteria de subiectione episcoporum, et episcopatus de parochia metropolitana sedis, propter infestationem præsentium dividerunt, et perpetua libertate donantes, Apostolicæ sedis velut principali capiti suo membra adhærere sanxerunt?» Vide Petri Venerabilis epist. ad S. Bernardum, et Notas ad Petri Blesensis epistolam 68.

Ordinatus autem.] Et quidem ab episcopo, ut diximus in lib. V de Antiq. monachorum Ritibus.

Cogitet semper quale onus suscepit.] In quem locum Hildemarus: «Sciendum est enim quia non dicit honor, sed onus, id est pondus, et bene pondus dicit illum suscepisse, et non honorem, quia qui hoc pondus suscipit, non ut honoretur suscipere illud debet, sed ut laboret, et aliis proficiat.»

Sciatque sibi oportere prodesse magis quam præesse. Ita quoque S. Bernardus (Sermon. 36 de diversis): «Puritatem quidem cordis in eo prælati habeat, ut prodesse desideret, non præesse, ut scilicet proprium commodum, vel honorem sæculi, seu aliud quidpiam in prælatione non quærat, præter solum beneplacitum Dei, et animarum salutem.» Et alibi: «Improbe satis præesse affectas, quibus prodesse non curas; et 841 quorum non zelus salutem, subiectionem nimis ambitiose vindicas tibi.» Et

Iterum ad Eugenium papam (*Lib. II de Consid., c. 4*): « Ita et tu præsīs, ut provideas, ut conulas, ut procures, ut serves; præsīs, ut prosis; præsīs ut fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam: ad quid? ut des illis escam in tempore, hoc est ut dispenses, non imperes. Hoc fac, et dominari ne affectes hominum homo, ut non dominetur tui omnis injuria. »

Oportet ergo eum esse doctum lege divina.] Etsi « constet neminem pro- us ob imperitiam litterarum a perfectione cordis excludi, nec rusticitatem obesse ad capes-endam cordis atque animæ puritatem, » ut loquitur Cassianus (*Collat. 10, cap. 14*); imo cum sæpe « scientia seculari, teste S. Bernardo (*Serm. 9, in Cant.*), inebriet curiositate, non charitate, impletis, non nutriens, inflans, non edificans, ingurgitans, non confortans; » necessariam esse nihilominus abbati, et omni animarum pastori, si non sacerdotem, saltem divinæ legis scientiam nemo jure dubitavit: quin et sacerdotem, si ea recte utatur, omnino perutilem. Divinæ vero legis scientiam Hildemarus interpretatur Veteris et Novi Testamenti cognitionem: ego autem præterea sanctiones tam ecclesiasticas quam monasticas, sanctorumque Patrum scripta.

Ut sciat et sit unde proferat nova et vetera.] Quod Richardus de S. Angelo exponit *dicta Novi et Veteris Testamenti*. Verum Hildemaro « ille scit nova et vetera proferre, qui cognoscit dicere penam perpetuam, et gaudium patriæ cœlestis. Quid enim, inquit, per nova nisi gaudium, et quid per vetus nisi pena intelligitur? quia, sicut B. Gregorius dicit, ille in sancta ecclesia doctus prædicator est, qui et nova scit proferre de suavitate regni, et vetusta dicere de terrore supplicii. »

Misericordem, semper superexaltet misericordiam judicio.] Apposite hic Hildemarus: « Notandum est quia misericordem oportet illum esse in cibo, et potu, et vestitu. Si autem in vitiis ventum fuerit, et ibi dubium fuerit utrum penam exerceat an misericordiam, tolerabilius est flectere ad misericordiam quam ad penam. » Simili fere modo loquitur Bernardus Cassinensis: « Sit in abbate justitia, sed non crudelis: sit misericordia, sed non multum remissa. Sed ubi dubium est de aliquo judicio, nunquam utendum est per se justitiæ severitate: ubi vero clarum est judicium, ultra condignum nunquam, sed circa condignum exercendum erit. Et hoc modo mihi misericordia judicio præponitur et exaltatur. » Eximium hujusce misericordiæ habes exemplum in Petro Venerabili Cluniacensi abbate (*Lib. VI, epist. 46*), cujus ipse testis auctorque est ab omni furo alienus: « Assuetus sum pati, inquit, assuetus et indulgere. Declarat hoc (quod tamen non superbe jactito) de Pontiano sellimate, in quod cum innumeri declinaverint, ac nefanda et in ordine monastico inaudita fecerint, nunquam gladium meum, nunquam mucronem, nunquam frameam experti sunt, vix unquam asperum verbum de ore meo audiverunt. Feci hoc 842 tunc, feci et postea sæpe, etiamsi non de tam gravibus, tamen de gravibus, et juste forsan, nisi tantia intercessisset, graviter puniendis excessibus: facio et adhuc frequenter, nec, ut sic dicam, facere assidue cesso. » Sed et S. Odilo ejusdem decessor (*Petrus Dam. in ejus Vita*) etiam eo nomine reprehensus respondebat, quod si damnandus foret, se malle ob clementiam quam ob severitatem damnari. Et certe tales decet esse pastores, qualem se supremus omnium et bonus pastor exhibuit, qui nusquam delictum aliquod ex condigno punivit. Plus enim aliquando obsunt prælati nimia severitate, quam si impunitum omnino peccatum reliquissent: exasperant animos, non corrigunt; et quos emendare debuerant, in pejus velle faciunt. Quemadmodum enim qui debili dorso graviorem sarcinam imponit, aut sarcinam abjicere, aut sub ejus pondere infirmum succumbere cogit, haud secus abbates qui gravio-

rem delinquentibus poenitentiam injungunt, aut detrectare judicium, aut illud subeundo gravius delinquere faciunt. Unde et Mabillonius noster (*Profr. in Sæc. IV Benedictic., part. 1*) inter alias collapsæ disciplinæ regularis causas, primo loco quorundam abbatum nimiam rigiditatem ponit; cum nonnulli errata monachorum suorum punirent oratione oculorum, ac membrorum mutilatione: in quod prohibent Carolus Magnus in capitulari anni 789, c. 16, et Patres concilii Francofurtensis anno 794, c. 18.

Oderit vitia, diligit fratres.] Idem monet S. Gregorius (*Lib. IX, epist. 8*): « In correctione hunc esse ordinem noveris, ut personas diligas, vitia persequaris. » Et in alio loco (*Lib. I, epist. 24*): « Summus itaque locus bene regitur, cum is qui præest, vitis potius quam fratribus dominatur: bene acrepam potestatem regit, qui et tenere illam novit et impugnare; bene hanc regit, qui scit per illum super culpas erigi, sicut cum illa cæteris in æqualitate componi. » Eandem ipse S. pontifex servabat regulam: unde et ad Venantium Italici cancellarium scribens (*Lib. I, epist. 33*), « sic, inquit, culpam tuam insequor, ut te diligam: sic personam diligo, ut ea peccatum non amplectar. » Eandem et S. Fulgentius (*Bolland., 4 Januar.*), qui « odians vitia, diligens homines, tandem severus apparebat quandiu disciplinæ spiritualis utilitas exigebat: alias autem cetera singulos ita mansuetus fuit, et communis, et facilis, ut neminem fratrum puro nomine clamaret, neque cum typho sæcularis dominationis aliquibus quamvis parvulis imperaret. »

In ipsa autem correptione prudenter agat.] Qualiter fieri debeat correptio, alio juvat ex ore audire: « In his, qui plerumque contingere solent, lapsibus et erroribus, inquit S. Dorotheus monasteriorum præfectos alloquens (*Doctr. 17*), ne nimium iniquis; sed absque animi perturbatione illi us erroris aut delicti deformitatem et damnum ostende. Increpa quidem, si opus fuerit, servata tamen utriusque personæ qualitate, et dignitate, et tempore opportuno. Noli vero in parvis erratis minimisque delictis nimis exactor et severus indagator existere, tanquam et in nimium fueris justus, et perfectus juris interpret. Noli etiam frequenter et assidue increpare et arguere; 843 hoc enim grave admodum est, et durum, et ex assiduitate vilescent, nimisque sentitur. Neque superbe et cum imperio præsis et imperes; sed cum animi humilitate et mansuetudine consulta cum fratre tuo. » Ex quibus vides ad prudentem utriusque correptionem necessarium esse: 1º ut fiat absque indignatione et animi perturbatione; 2º observando personæ qualitatem, dignitatemque, ac tempus opportunum; 3º ut pro minimis erratis non sit nimis; 4º ut non sit frequens et assidua; 5º ut cum humilitate et mansuetudine fiat.

Et ne quid nimis.] Solemne effatum, ab anti-juris valde celebratum, et tanquam pro certa discretione et prudentiâ regula positum, cujus auctorem Solem sapientem facit Diogenes Laërtius in lib. I de ejus Vita, quodque hic merito a S. Benedicto positum existimat Boberius « propter duo extrema justitiæ sive æquitatis, scilicet severitatem et remissionem; quia utrumque in corrigendo et puniendo vitium habet. » Hinc Regula Cujusdam ad virgines (*Cap. 1*): « In utroque abbatissæ cavendum est, ne aut nimia bonitate in subjectarum cordibus vitia nutriat, aut nimia disciplinæ auctoritate ea quæ levi increpatione sananda fuerant, rigida correptione diripiuntur. » Id præcipue in Urbico abbate restatigit S. Gregorius papa (*Lib. IX, epist. 42*): « Vehementer ingemisco, inquit, quia aliter esse monasterium vestrum, quam putabam, invenio: quod ex nulla re alia evenire vult, nisi quia tua dilectio in regimine suo inordinata est, nec cum gravitate aliqui vult disponere, sed modo studet precantibus leniter blandiri, modo inordinata extra modum nimis irasci. »

Porro licet S. legislator ad utramque respexerit, et animam severitatem cum indiscreta remissione ex quo damnaverit, primam tamen præsertim intendisse sequentia verba demonstrant

Natum nimis cupit eradere æruginem, frangatur vas. | Alia similitudine utitur S. Gregorius Bononi abbati Lerinensi ita scribens (*Lib. ix, epist. 8*): « Sic enim culmus debet abscindere, ut non possit ulcerare quod sanum est, ne si plus quam res exigit terram impreseris, noceas cui prodesse festinas. » *Vide S. Dorothei doctrinam 6.*

Sumque fragilitatem semper suscectus sit. | Egregie in hanc rem S. Gregorius papa (*Lib. xiii Moral., c. 8*): « Consideremus qui aut tales sumus, quales nonnullis corrigimus, aut tales aliquando fuimus, nisi divina gratia operante non sumus, ut tanto temperatius corde humili corrigamus, quanto nosmetipsos verius in his quæ emendamus agnosimus. Si autem tales nec sumus, nec fuimus, quales adhuc illi sunt quos emendare juramus, ne cor nostrum forte superbiat, et de ipsa innocencia pejus ruat, quorum mala corrigimus, alia eorum bona nobis ante oculos revocemus: quæ si omnino nulla sunt, ad occulta Dei iudicia recurramus, quia sicut nos meritis nullis hoc ipsum bonum quod habemus accepimus, ita illos quoque potest gratia supernæ virtutis infundere, ut et citati poterimus, etiam ipsa possint bona quæ nos ante accepimus prævenire. »

Meminerite calamum quassatum non conterendum. |

844 « Id est monachum, inquit Smaragdus, maculis peccatorum confectum, variisque vitiis quassatum, ad desperationis foveam, vel fugæ lapsum non impellendum. Calamum enim quassatum sine dubio comerit, qui peccatori non salutis, sed perditionis præbet occasionem. Hinc B. Hieronymus ait (*In Matth. xii*): Qui peccatori non porrigit, nec portat onus fratris sui, iste quassatum calamum confringit. » Id quod duobus fieri docet Richardus de S. Angelo: « 1° Si per superfluum remissionem seu immoderate dimittitur peccatum, et sic incurrit laqueum perpetuæ mortis; 2° si immoderate corripitur, et per desperationem simili modo in laqueum moris cadit: ad quod evitandum præcipitur calamum quassatum non conterendum. »

In quibus non dicimus ut permittat nutriri vitia, sed prudenter et cum charitate ea amputet. | « Nil enim sædulis præceptore turio-æ, qui cum debet esse mansuetus et eruditus, e contra torvo vultu, tremantibus labiis, rugata fronte, effrenatis conviciis, facie inter pallorem ruboremque variata, clamore perstreptit, et errantes non tam ad bonum retrahit, quam ad malum sævitia sua præcipitat, » inquit citatus hic a Boherio S. Hieronymus in epistolam ad Titum.

Sicut jam diximus. | Nimirum supra ubi dixit: *oderit vitia, divi et fratres*: in ipsa autem correptione prudenter agat, ut exponunt Bernardus Cassin. et Boherius in secundo comm., vel capite 2 Regul., ut volunt idem Boherius in primo comm. et Richardus de S. Angelo.

Et studeat plus amari quam timeri. | Præclare ad hunc locum S. Bernardus (*Serm. 23, in Cant.*): « Audiant hoc prælati, qui sibi ipsorum temper volunt esse formidini, utilitati raro. Erudimini qui iudicatis terram; discite subditorum matres vos esse debere, non dominos: studere magis amari, quam metui. Et si interdum severitate opus est, paternam sit, non tyrannicam. Matres fovendo, patres vos corrigendo exhibeatis: manserescite, ponite feritatem, suspendite verbera, producite ubera: pectora lacte pinguescant, non typho turcant. Quid jugum vestrum super eos aggravatis, quorum potius ubera portare debent? » At his in omnibus sequenda est reguli S. Gregorii ad Bononem Lerinensem abbatem ita scribitis (*Lib. ix, epist. 8*): « Ipsa in te dulcedo cauta, non remissa sit: correctio vero diligens sit, non severa: sed sic alterum conditior ex altero, ut

et boni habeant amando quod caveant, et pravi metuendo quod diligant. »

Non sit turbulentus et anxius. | Turbulentus Sin raglo dicitur, commotionis ira turbatus, molestus, molestus, vel atrox. Anxius vero dicitur acedia vel anxietate plenus. | Hildemaro turbulentus, « qui in vultu suo hilaritatem non ostendit: anxius est superfluus, sicut nos dicimus. Sive anxius est ille, qui uno in tempore diversa cupit agere sine aliqua in expositione. » Denique Bernardo Cassinensi « turbulentus est qui semper incedit quasi iratus, vel iratus turbatus aut commotus: anxius dicitur commotus. »

845 *Non sit nimis et obstinatus.* | Secundum Hildemarum « nimis et obstinatus unus significat. Obstinatus autem est qui aliquid præcipitur et sine revocatione facere festinat. » At Smaragdus utrumque sic distinguit, ut nimis sit « dilargus, prodigus, vel rerum monasterii nimius et superfluus dispensator. Obstinatus vero insuperabilis, obfirmatus, pertinax et obduratus. » Similiter, juxta Bernardum Cassinensem, « nimietas ad prodigialitatem pertinet: obstinatio vero ad proprii sensus obdurationem; ne per unum res monasterii indiscrete dissipet, et per aliud de proprio sensu confidens, vel non requirat consilia, vel sequi contemnat fatuæ requisita. » Sed hæc omnia præclare explicant Fuldenses monachi in libello supplicis ad Carolum Magnum postulantes (*Num. 20*), ut abbas « fieret non turbulentus vultu, non anxius animo, non nimis in iudicio, non obstinatus in consilio; sed hilaris facie, lectus in mente, discretus in opere, consentiens in utilitate. »

Non zelotypus et nimis suspiciosus. | Quid sit zelotypus, sive suspiciosus (eadem est enim utriusque vocis significatio) explicat Smaragdus his verbis: « Zelotypus dicitur zelo soli civitatis plenus, et suspicionis typo repletus, qui etiam ea quæ non sunt, fieri in absentia suspicatur, et ea quæ nemo committit, committi in abscondito pertimescit, et idec spiritus ejus nunquam requiescit. » Hoc vitium sollicite vitabat V. Egit abbas Fuldensis (*Sæc. iv Ben. part. 1*), qui, ut scribit Candidus in ejus Vita, n. 8 « accusatorum nugæ et frivola vaniloquia audire non consensit, sciens se inde magis turbari quam jucundari. Suspicionem prorsus menti suæ quietæ amator non permisit dominari, neque angulosis visum, lex delectabatur insidiis. »

In ipsis autem imperiis sit providus et consideratus. | Et quantum ad personas quibus committuntur et quantum ad res ipsas quæ fieri imperantur, ut loquitur Bernardus.

Sive secundum Deum, sive secundum sæculum sint. | « Id est sive in temporalibus, sive in spiritualibus, » inquit Richardus de Sancto Angelo. Hildemarus hæc verba non ad imperia, sed ad opera quæ injunguntur referit: nimirum virgulam post considerationem ponens, reliqua consequenter ita legit: *Et sive secundum Deum, sive secundum sæculum sit opera quam injungit, discernat atque temperet.* Quid ideo fecit, inquit Bernardus Cassinensis, « propter hoc quod in aliquibus regulis est bis illud sit; dicit enim alia littera: *Sit providus et consideratus, sive secundum Deum, sive secundum sæculum sit.* Ubi vero, inquit, non est nisi unum sit, non est necessaria hæc expositio Pauli (id est Hildemari, quem sub nomine Pauli convenit citare). Ubi vero est bis illud sit, expositio est bona: et puto illam litteram, ubi est bis, esse meliorem. » Vulgatam tamen lectionem, quam etiam habet vetustissimus codex Oxoniensis, præferendam esse censet Menardus, ita ut verbum substantivum sit referatur ad imperia, citatque Smaragdum hunc locum ita explicantem: « Imperia secundum sæculum sunt, quæ **846** ad corpus spectant, ut sunt arare, metere; secundum Deum, quæ ad animam, ut orare, jejunare. » Verum aliter ejusdem Smaragdi Floriacensis codex ab annis circiter octingentis descriptus, in textu legit sit, non sint, et expositionem aliter

etiam exhibet hoc modo : « Opera secundum Deum sunt hæc : Vigiliæ, jejunia, abstinentia, et his similia; secundum æternum autem sunt opera, quæ corpori tantum exhibentur, non animæ, id est arare, fodere, metere, et omnia similia corporis opera. »

Opera quæ injungit, discernat atque temperet.] Discernat, nimirum an facienda sint necne, ut loquitur Hildemar; et si facienda sint, temperet, hoc est non plus quam oportet debet imperare, sed sicut habet Regula S. Paehomio ab angelo tradita (*In ejus Vita apud Rosv.*) : « Validioribus quidem et comendentibus validiora opera; leviora vero infirmioribus et abstinentibus » imponat.

Cogitans discretionem S. Jacob dicentis : « Si grege meos plus in ambulando fecero laborare, morientur cuncti una die. »] Hinc tantas in Fuldensi cœnobio turbas excitavit Katgarius, ut etiam proprias oves alium sibi pastorem quærere coegerit, cum addictis duro operi monachis, nec concederet spatium feriatis diebus sacra faciendi : quinimo festos dies propria auctoritate rescinderet; libros studique interdiceret; infirmis remedia, omnibus vestimenta necessaria denegaret, uti conqueruntur Fuldenses in libello supplici ad Carolum Magnum.

Hæc ergo aliaque testimonia discretionis matris virtutum sumens.] Discretionem virtutum matrem appellat S. Benedictus, quia, ut dicit Petrus Venerabilis (*Lib. 1, epist. 20*), « nisi eas, ut filias mater, nutrierit, statim cuncta virtutum soboles interibit. » Hanc plurimis commendat Cassianus in collatione 2, in cujus cap. 4 ait « tam B. Antonii quam universorum sententia definitum esse, discretionem esse, quæ fixo gradu intrepidum monachum perducit ad Deum, prædictasque virtutes jugiter servet illæsus, cum qua ad consummationis excelsa fastigia minore possit fatigatione conscendi, et sine qua multi etiam propensius laborantes, perfectionis nequiverunt culmen attingere;

A omnium namque virtutum generatrix, custos, moderatrixque discretio est. »

Ut sit quod et fortes cupiant, et infirmi non refugiant.] « Quia, inquit Hildemar, si temperatum fuerit opus, infirmi illud non refugiant, et fortes illud cupiunt agere, sicut superius diximus : quia si fortes, qui possunt laborare, refrenaverit, illi fortes semper desiderabunt illud opus semper plus agere, eo quod volunt sicut possunt, et non sinuntur; et infirmi non refugiant, veluti cum quis ducit equum nimis cupientem ambulare, et iterum ducit debilem : Illi cupienti mittit frenum, ut nimis non ambulet, et debilem non contristet, sed in sua libertate dimittit, ut ambulet prout vult. »

847 *Præcipue ut præsentem regulam in omnibus conservet.*] In quem locum Bernardus Cassinensis : « Audiant hoc verbum illi qui dicunt abbatem ad observationem regulæ non teneri : eis enim hæc regulæ contradicit. Dicit itaque in littera Pater præcipue; quia præ aliis debet regulam observare, qui alios habet ad regulam informare. Dicit insuper præsentem, ut non faciat sibi aliam, sed conservet istam. Dicit in omnibus, in quo nullum excipit regularium institutorum. » Eodem modo loquuntur Boherius, Turremata, et Mathæus Lambertus. Hinc et illud concilii Aquisgranensis decretum (*Can. 1*), « ut abbates mox ut ad monasteria sua remeaverint, regulam per singula verba dicentibus, pleniter legant, et intelligentes Deo optulante efficaciter cum monachis suis implere studeant. » Equum est enim « ut qui est primus in nomine, sit et primus in operatione, et quod ore prædicat, opere compleat, et prior in humeris vel in cervicibus suis portet, quæ portare fratres jubet, ut utrum sint levia aut gravia, quæ fratribus imponit onera experimento cognoscat, primumque suum, quem prior ad mensam tenet, primus ad virtutis parcimoniam indicet, et abstinentiam quam lingua prædicat, experimento cognoscat » ut cum Smaragdo loquar.

CAPUT LXV.

De præposito monasterii.

Sæpius quidem contingit ^a ut per ordinationem C præpositi scandala gravia in monasteriis oriantur, dum sint aliqui maligno spiritu superbiæ inflati, et æstimantes se secundos abbates esse, assumentes sibi tyrannidem scandala nutriunt, et dissensiones in congregatione faciunt, et maxime in illis locis ubi ab eodem sacerdote, vel ab eisdem abbatibus qui abbatem ordinant, ab ipsis etiam et præpositus ordinatur.

Quod quam sit absurdum facile advertitur, quia ab ipso initio ordinationis materia ei datur superbiendi, dum ei suggeritur a cogitationibus suis exitum eum esse a potestate abbatis sui, quia ab ipsis est ordinatus ^b a quibus et abbas. Hinc suscitantur invidia, rixæ, detractiones, æmulationes, dissensiones, exordinationes. Et dum ^c contraria **848** ^D sibi invicem ^d abbas præpositusque sentiunt, et ipsorum necesse est sub hac dissensione ^e animas periclitari; et illi qui sub ipsis sunt, dum adulantur partibus,

eunt in perditionem. Cujus periculi malum illos respicit in capite, qui talibus in ordinatione ^f se fecerunt auctores ^g.

Ideoque nos prævidemus ^h expedire, propter pacis charitatisque custodiam, in abbatis pendere arbitrio ordinationem monasterii sui. Et, si potest fieri, per decanos ordinetur, ut antea disposuimus, omnis utilitas monasterii, prout abbas disposuerit, ut dum pluribus committitur, unus non superbiat.

Quod si aut locus expetit, aut congregatio petierit, rationabiliter cum humilitate, et quemcunque elegerit abbas cum consilio fratrum timentium Deum, ordinet ipse sibi præpositum. Qui tamen præpositus illa agat cum reverentia quæ ab abbate suo ei injuncta fuerint, nihil contra abbatis voluntatem aut ordinationem faciens : quia quantum prælatus es : cæteris, ita eum ⁱ oportet sollicitius ^j observare præcepta regulæ.

Qui præpositus, si repertus fuerit vitiosus, aut

^a Oxon et Flor., *contigit*.

^b Cassin., Flor., Conc., *quia ab ipsis es et tu ordinatus*.

^c Cassin., Hild., Conchens., *Ut dum*.

^d Al. *deest invicem*.

^e Conc., Flor., *hanc dissensionem*.

^f Cassin., *talibus inordinationibus*.

^g Al., *actores*.

^h Al., *prævidimus*. Al., *vidimus*. Al., *videmus*.

ⁱ Cassin., *in tantum*. Hild., *tantum*.

^j Oxon., Hild., Guid., *sollicite*.

elatione deceptus superbiae ^a, aut contemptor sanctae A regulae fuerit comprobatus, admoneatur verbis usque quater: si non emendaverit, adhibeatur ei correctio disciplinae regularis. Quod si neque sic correxerit, tunc deiciatur de ordine praepositurae, et alius qui dignus est in loco ejus subrogetur. Quod si et postea

^a Al., *superbire*.

^b Oxon., Cassin., *pellatur*.

in congregatione quietus et obediens non fuerit, etiam de monasterio expellatur ^b. Cogitet tamen abbas se de omnibus judiciis suis Deo reddere ^c rationem, ne forte invidiae aut zeli flamma urat animam.

^c Oxon., *redditurum*.

COMMENTARIUS.

849 De praeposito monasterii duo potissimum hic tractat S. Benedictus, qualiter ordinandus sit, et quomodo corrigendus, si repertus fuerit vitiosus. Quid autem sit praepositus, quae institutionis ejus causae, quae munia, quae virtutes, aut omnino tacuit, aut ita leviter tetigit, pene ut praeterlisse videatur. Quapropter antequam S. Regulae textum expendamus, isthaec aliunde repetere duximus operae pretium.

Praepositus itaque, si vim nominis attendamus, idem significat quod praelatus; eoque nomine apud Romanos appellabatur regii satelliti praefectus, ut patet ex Theophilacto Simocatta (*Lib. iv, c. 15*): « Satelliti regii principem, quem praepositum appellare Romani solent, Martyropolim misit. » Apud Apostolum (*Hebr.*) episcopi et pastores: *Mementote praepositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei*. Et: *Obedite praepositis vestris, et subjacete eis*. Apud monachos qui primus post abbatem erat, ut patet ex eorum passim regulis. Dicebantur etiam praepositi aliquot monasteriorum superiores, qui uni abbati subdicebantur, ut observavit Menardus, quem, sicut et Haestenum *lib. vii, tract. 6, disq. 1 et 2*, consulere potes. Nunc vero licet remaneat in caenobiis praepositi munus et officium, nomen pene antiquatum est, cujus loco *prioris* vocem uti solemus: qua etiam usus est Lanfrancus in Statutis, ubi dicit (*Cap. 3*), quod, « servata abbati in omnibus reverentia, prior, qui et praepositus in Regula nominatur, honorabilior est reliquis ministris domus Dei. » Eadem et Ingulfus in Historia Croylandensi non semel, maxime ubi refert quod in excidio monasterii « dominus Askerus prior in vestimenta, dominus Letwynus subprior in refectorio, » barbarorum gladio occisi sunt. Eadem longe ante S. Gregorius Magnus ad Victorem episcopum scribens in haec verba (*Lib. iv, epist. 4*): « Victoria... res monasterii dispersit, ut ad prioratus locum pertingeret, et ipsa post abbatissimam interim inveniri debuisset. »

Illius instituendi causas tres omnino recensere possumus. Prima, quae S. Basilii est (*Regul. fus., cap. 45*), ut absente abbate remaneat semper aliquis qui monasterium regat, fratrumque curam suscipiat. « Quoniam saepe numero accidit, inquit S. doctor, aut per corporis infirmitatem, aut necessariam peregrinationem, vel alio quodam casu, ut a fratribus absit hegumenus, sit alter quisquam qui per illius et aliorum iudicio valentium probationem ad hoc electus sit, ut absente illo curam fratrum in se recipiat, ut et praesentibus fratribus ab uno aliquo administraretur adhortationis sermo, et non in absentia hegumeni democraticum quemdam statum arripiant fratres ad destructionem regulae et traditi ordinis, sed quae ad gloriam Dei diligenter sunt decreta custodiant, etc. »

850 Secunda ratio est ut etiam praesens abbas aliquem habeat in solatium, cujus auxilium onus impositum facili negotio portare possit. Hanc rationem videre est in Regula S. Ferreoli, cap. 17; in Regula monastica communi S. Fructuosi, cap. 11; in Regula Cujusdam ad virgines, cap. 2, et apud S. Gregorium *lib. ix, epist. 42*. Ita S. Aventinus Fidorum monasterii sui praepositum constituit (*Sac. i Ben.*), « ut tanto securius orationi et divinae contemplationi

posset insistere, quanto sciret eum nihil extra communis regulae ordinem agere vel jubere, » ut habent Acta S. Fidoli, num. 8.

Tertia ratio est ut, si contingat abbatem esse negligentem, praepositi sollicitudine salva et integra maneat ordinis disciplina. Hanc rationem adducit S. Gregorius Victori episcopo Panormitano scribens, ut Gregorium abbatem atque presbyterum monasterii S. Theodori poenitentia afflicti in locum suum constituat, « ita tamen, inquit (*Lib. iv, epist. 4*), ut Urbicus monasterii mei praepositus dare aliquem de servis Dei debeat, qui ejus praepositus fiat, ut quod istius incuria negligitur, illius sollicitudine servetur. »

Jam vero quaerat aliquis quibus potissimum in rebus praepositus adjuvare debeat abbatem, quaeve sint ejus officii munia; de his enim mentem suam non satis explicat S. Benedictus, contentus dicere ut illa praepositus agat cum reverentia quae ab abbate suo ei injuncta fuerint. Sed res aliunde repetenda est. Igitur ex Regula S. Pachomii, art. 152 et 154 (*In cod. Regul.*), ad praepositum pertinebat fratrum negligentias ad abbatem deferre; et art. 152 binas singulis hebdomadis disputationes, id est catecheses complere. Regula Orientalis generatim tantum decernit (*Cap. 3*), ut « ille qui secundum ordinem disciplinae, ordinatione abbatis, ex consilio et voluntate omnium fratrum fratribus praepositus est, omnem ad se curam de disciplina fratrum et diligentiam monasterii revocabit, habens potestatem absente abbate faciendi omnia quae abbas praesens facit. » Regula vero Tarnatensis ita habet (*Cap. 25*): « Ad praepositum praecipue pertinebit ut ad abbatem, cujus est apud vos major auctoritas, referat quod modum et vires ejus excedit.... corripiat inquietos, consoletur pusillanimes, suscipiat infirmos, patiens sit ad omnes: disciplinam libens habeat, metum imponat; et quamvis utrumque sit necessarium, tamen plus amari appetat quam timeri. » Regula S. Isidori (*Cap. 19*): « Ad praepositum pertinet sollicitudo monachorum, actio causarum, cura possessionum, satio agrorum, plantatio culturaque vinearum, diligentia gregum, constructio aedificiorum, opus carpentariorum, sive fabrorum. » Regula prima S. Fructuosi (*Cap. 3*): « Praepositus sane in medio consistens dormitorio, quoadusque cuncti quiescant, omnibus jam cubitibus, circumeat silenter lecta singulorum, ne quis aut tarde se jactet, aut extra regulam occultis mussionibus vacet, et ut plenius perscrutans gesta singulorum et merita, intelligat quem quomodo veneretur, atque suscipiat.... Ante mediam surgentes noctem... priusquam caeteri surgant, a vigiliariis fratribus praepositus excitetur, **851** ut cum benedictione sua et signum moveatur, et cunctorum lectula ab eo, priusquam consurgant, sirene visitentur. Hoc quoque in omnibus nocturnis orationibus, ut semper prior surgat praepositus, quam ad consurgendum caeteri moveantur, et ipse videat quis quomodo jaceat, ne aliquam lasciviam per incuriam quietionis suae dormiens incurrat; » Et Regula ejusdem monasticae communis (*Cap. 11*): « In potestate habeant praepositi omnem regulam monasterii.... Omnem monasterii substantiam praepositi accipient dispensandam; et si quispiam captivorum aliquid affi-

menti petierit abbatem, et pro quacunq; causa, ipse A
 praepositus hoc provideat, et ut abbas nullum labo-
 rem habeat, exceptis quae supra diximus, omni in-
 tentione sollicitudinem gerat: excommunicandi ta-
 men causam sicut abbas, sic praepositus habeat. Et
 quod per singulos menses expressum fuerit, per omni-
 um capita mensiam rationem suo abbati faciat; et
 hoc cum tremore et simplicitate, et vera cordis hu-
 militate, tanquam redditurus Domino rationem. Et
 quod fecerit semper in arbitrio pendeat abbas. »
 Regula Cujusdam ad virgines (Cap. 2): Praeposita
 « debet esse omnium necessitatum tam corporis
 quam animae provida, ut et subsidia praesentis ne-
 cessitatis porrigat, et corda subditarum ad laudem
 Creatoris intonandam ex sedula admonitione exci-
 tando erigat: humiles et propter Christum subjectas
 honorando in sublimi provehat, sese vero attollentes
 castigationis flagello ad gradus humilitatis retrahat.
 Curam in rebus omnibus monasterii, seu vasis, seu
 suppellectilibus, ita habeat intentam, ut in nullo ne-
 gliguntiae tenebris reperitur luscata, ut dum sui
 laboris omnem curam adhibet, ab Omnipotente fru-
 ctum laboris recipiat. Omnibus sabbatis post horam
 orationis nonam tam senior quam junioris prae-
 positae lectos omnium sororum visitent, et faciant
 propter earum negligentias inquirendas, aut si ali-
 quid inveniunt illicite et sine commensu retentum,
 Itemque post completam lectos omnium cum lumina-
 ribus visitent, ut omnium expergiscentem sensum
 vel tepescentem ex oratione agnoscant. Similiter ad
 omnes cursus nocturnos, hoc est faciendum, ut sciant
 quae cum fervore vel quae cum tepiditate ad cursum
 assurgunt; et eas quas tarditate vel segnitia culpa-
 biles repererint, prout culpa vel actus fuerit, aut in-
 crepatione, aut flagello corripiant. » Sed haec alii,
 nostri autem quid? In concilio Aquisgranensi de-
 cretatur solum (Can. 31), « ut praepositus intra vel extra
 monasterium post abbatem majorem reliquis abbati
 subjectis habeat potestatem: » quod quasi explicare
 videntur capitula monachorum Sangallensium his
 verbis (Cap. 30): « Absente abbate, praepositus lo-
 cum ejus in ecclesia, in capitulo atque in refectorio
 teneat, ejusque vice lectiones in unoquoque conventu
 interpretetur, et benedictionem legentibus tribuat.
 Et praeposito non praesente, senior decanus eadem
 faciat: qui praesente abbate propria teneant loca. »
 Et Hildemar: « Sciendum est enim quia cum ab-
 bas non fuerit in monasterio, eandem potestatem
 quam abbas habet, debet habere praepositus: videlicet
 in arguendo, vel in excommunicando, seu etiam
 in flagellando, § 32 atque in ceteris locis. Si prae-
 positus non fuerit, debet habere decanus; si decanus
 non fuerit, debet habere ille qui in loco suo consti-
 tuerit. » Et paulo antea dixerat: « Praepositus ap-
 pellatur, eo quod sit subjectorum ac famulantium
 ordinator vel rector. » Fusius Udalricus (Lib. III, c. 4):
 « Ab hora autem ordinationis suae, post D. ab-
 batem de omnibus rebus vel causis quae ad monaste-
 rium pertinent, et spiritualibus, et temporalibus, se-
 introuitur. Quotquot sunt qui ullam habent obe-
 dientiam, ad eum respiciunt omnes; et si tale quid
 praecipuum acturi sunt, nequaquam agunt absque
 consilio ejus et nutu. In choro sinistro stat supremus,
 et in refectorio ad supremam mensam, quae est
 ad dextram D. abbatis, et si ille non aderit, sedet in
 ejus sede, etc. »: quae fere iisdem verbis exstant in
 msa. S. Benigni Divionensis Consuetudinibus, c. 2.
 Vide, si lubet, Lanfranci Statuta, cap. 3; lib. Usuum
 Cisterc., cap. 114, et Carmoniate Bursfeldensium,
 dist. 2, c. 2, ubi prioris officium fuse describitur.
 Illic tantum adnotare sufficiat, praecipuum praepositi
 officium fuisse exteriora monasterii negotia pro-
 curare, ut patet tum ex citatis Regulis S. Isidori et S.
 Fructuosi, atque ex Udalrico, tum ex Fausto in Vita
 S. Mauri (Sec. I Ben.), in cujus n. 15 ita habet:
 « B. Maurus, qui, imperio Patris nostri, in monasterio
 tunc praepositi, ac totius coenobii procuratoris, post

ipsum fungebatur officio; » tum denique ex his quae
 scribit S. Gregorius papa (Lib. I Dal., c. 2) de Li-
 bertino Fundensis monasterii praeposito, quem saepe
 repraesentat utilitates monasterii foris procu-
 rantem, vixque aliud de ipso refert.

Ex dictis hactenus liquet quales debeant esse prae-
 positii virtutes, et quam merito jura S. Fructuosus,
 cap. 11, easdem in eo dotes quas in abbate requirat,
 atque S. Ferruolus (Cap. 17) velit personam strenuam
 et disciplinae valde amantem, quae nomen et officium
 praepositi suscipiat. Sed juvat hanc in rem Regulam
 Cujusdam ad virgines disserentem audire (Cap. 2):
 « Praeposita monasterii non aetate senili, sed moribus
 constituenda est: multas enim prolixitas annorum
 attollit, sed dederit torpentis vitae aet infantiae im-
 maturitatem tepescentem reducit. Constituenda ergo
 est praeposita moribus gravis, et sermonibus solers,
 ingenio fortis, consideratione vigil, cursu impigra,
 correptione pia, disciplina moderata, actu casta,
 moribus sobria, dispensatione aequa, humilitate ornata,
 patiens, mitis, non turbulenta, non iracunda, non
 superbiae vel arrogantiae vitio maculata, non prodi-
 ga, non garrula, sed omni actu religionis ornata,
 quae sciat languentium moribus subvenire, et tepes-
 centium ignaviam excitare, super quam abbatissa re-
 quiescat, ut in nullo ab ejus praecipis deviet; sed
 in omnibus subdita, et in jussis senioris detenta.
 nihil quod abbatissa voluntati sit contrarium aut
 faciat, aut ordinet faciendum, sed omnia per ejus in-
 terrogationem. » Illic referenda sunt quae scribit
 Regula S. Pachonii, articulo 128, de vitiis praeposita
 fugiendis, et Regula Orientalis, cap. 17. Vide etiam
 Petri Damiani opusc. 13, c. 16. Ad Regulam textum
 venio.

Supius quidem contingit ut per ordinationem § 53
 praepositi scandala gravia in monasteriis oriuntur, etc.]
 Illic declarat S. Benedictus quam longe a monasteriis
 amandari scandala voluerit, quorum causas, effectus
 et remedia detegit.

Et maxime in iis locis ubi ab eodem sacerdote.] Id
 est episcopo, qui proprie sacerdos dicendus est; alii
 enim presbyteri tantum titulum demandant.

Vel ab iisdem abbatibus.] « Supple episcopo ordi-
 nanti assistentibus, » inquit Bernardus Casinensis.
 Illic enim particula vel sumitur copulativa pro et.

Qui abbatem ordinat, ab ipsis etiam et praeposita
 ordinatur.] Nam, ut ait Smaragdus: « Mos eorum
 tunc erat ut quando abbas ordinabatur, tunc ab eodem
 episcopo, et ab aliis eorum astantibus abbatibus
 et praepositis ordinaretur. Sed quia inde superbia
 vitium nascebatur, jam non ab alio bodie apud nos
 ordinatur, sed a proprio abbate praepositorum illi in-
 jungitur obedientia, ut quodcumque abbati visum
 fuerit, ab ipso ministerio praepositi mutetur, ne fo-
 mes illi superbiae nascatur. »

Cujus periculi malum illos respicit in capite, qui ta-
 libus in ordinatione se fecerunt auctores.] Quod et de il-
 lis, inquit Smaragdus, dici videtur, qui sicut abba-
 tem, ita et praepositum ordinaverunt, qui unius mo-
 nasterii ordinationem non duobus, sed uni debuerunt
 impingere; et ne inter duos nascerentur periculosa
 scandala, soli abbati congregationis suae debuerunt
 committere curam. » Eodem fere modo loquitur
 Hildemar, Bernardus Cassinensis et Boherius.

Ideoque nos praevideamus expedire, propter pacis
 charitatisque custodiam, in abbatibus pendere arbitrio
 ordinationem sui monasterii.] Quod de ordinatione lo-
 corum, negotiorum et officialium interpretatur Bo-
 herius, de sola officialium ordinatione Bernardus
 Cassinensis, et rectius; nam S. Pater agit de praepo-
 siti ordinatione.

Et si potest fieri, per decanos ordinetur, ut antea
 disposuimus, omnis utilitas monasterii, prout abbas
 disposuerit.] Quod ita intelligit Carolus Coelius, ut
 nullo praeposito constituto, soli instituantur ordina-
 turque decani, qui monasterium sub abbate regant.
 Consentit Hildemar S. Benedictum ita explicans,

« ac si diceret : Quicquid ordinandum est in monasterio, deo ani debent ordinare ; et decani debent disponere, sicut abbas disposuerit. » Per decanos autem hic Bernardus Cassinensis et Boherius in utroque commentario *officiales* intelligunt. Ego vero decem monachis prefectos, inter quos et ipsi officiales reperiri poterant : unde et Hildemarus : « Prout intelligo, antiqua consuetudo fuit ut in omni officio et obedientia monasterii semper esset unus de annis super illos decem monachos, verbi gratia : si grammatici erant qui **854** discabant, unus decanus erat super illos fratres qui erant deputati ad illam obedientiam : et isti decani habebant curam de eorum necessitate et corporali, et illi necessitate eorum querebant ab abbate, et illi erant solliciti de eorum negligentia, sicut legitur in Instituta Patrum, quando ad mensam sedebant ; quomodo illi decani faciebant signum, si qua necessitas querebatur erat fratribus. Deinde forte quando querebant *(forte coquebant)* panes, ibant quatuor aut tres decani, prout necesse erat, cum fratribus. Quando vero in hortis ibant, quatuor decani cum decania sua ibant. Deinde non audebat ire de istius decania quis, et ire ad illius decaniam, et loqui nisi iussus. Similiter et in capitulo semper decanus erat super decaniam suam ; et in omni loco quo ibat decanus, cum decania sua ibat, et erat magna sollicitudo ; sed modo non fit. » Denique istud Regule decretum renovavit sub Carolo Magno concilium Moguntinum his verbis *(Can. 12)* : « Deinde decrevimus, sicut sancta Regula dicit, ut monasterium, ubi fieri potest, per decanos ordinetur, quia illi præpositi sæpe in electionem incidunt. »

Ut dum pluribus committitur, unus non superbiat.] Huc forte reppererat Albricus op seipus et abbas Trajectensis monasterii, de quo Africus in Vita S. Ludgeri episcopi, lib. 1, n. 15 *(Sæc. IV Ben, part. 1)* : « Divisit idem Albricus annum in distributiones quatuor, ita ut in Trajecto monasterio præ cæteris præpositis ipse in tempore vernali, in doctrinæ studio et sanctæ conversationis præcæset fratribus menses tres. Deinde post eum inestate Adalger præbyter in vice sua menses tres. Post hunc Ludgerus præbyter menses tres. Deinde in hieme Thiadbraht præbyter menses tres. »

Quod si aut locus expetit, etc.] Ubi Bernardus Cassinensis, et post eum Boherius : « In ordinatione, inquit, præpositi quatuor concurrere debent : utilitas monasterii, congregationis petitio humilis, causa rationalis, et iudicium seu voluntas abbatis. » Similiter modo Richardus de S. Angelo : « Tria debent concurrere in ordinatione istius præpositi : scilicet ut locus expetat, congregatio petat, et abbas iudicet. »

Quod vero S. Benedictus adit, *cum consilio fratrum* : *time-tium Deum*, Hildemarus intelligit *seniorum*, ita tamen ut postmodum interroget omnes in capitulo. Cujus rei praxim videre est apud Udalricum modo citandum, et in m. s. Consuetudinibus S. Benigni Divionensis, cap. 2. Ex Regula tamen Orientali *(Cap. 3)* præpositus eligendus est *consilio et voluntate omnium fratrum* ; sed et in Portuensi virginum monasterio S. Austreberta, « eligentibus cunctis, consentiente matre licet invita, præposita » constituta legitur in ejus Vita, num. 9 *(Sæc. III Ben.)* ; in Cluniacensi S. Hugone, « ex consensu fratrum B. Otilio priorem constituit, » teste Hildeberio in Vita S. Hugonis, num. 3 *(Bolland., 29 Aprilis)* ; in Cellesi, Deus, in cujus manu corda sunt hominum, « fratribus inspiravit ut virum Dei Robertum sibi ei gerent in priorem, » ut legitur in Vi a S. Roberti abbatis Molismensis, num. 3 *(Ibidem)* ; denique in Crispiniensi S. Aybertus *(Bolland., 7 Aprilis)* : « Præpositus, et communis **855** fratrum electione cellerarius » factus dicitur in ejus Vita, num. 9. Nisi forte quis dicat h. c. electionem et consensum late suum pro consilio, sicut S. Aventinus Fuldum cernens ad virtutem alta conscendebat, « unanimiti fratrum consilio præposituræ ei lo-

cum delegavit, » ut habent Acta S. Fuldii, num. 8 *(Sæc. I Ben.)*. In libro Institutionum Cisterciensium etiam hæc lego *(Dist. 7, cap. 23)* : « Priores nullatenus eligantur, sed abbates ipsos instantium cum consilio fratrum timentium Deum, quos et quomodo voluerint ad hoc convocare. » Rectius, ut videtur, ad mentem S. Benedicti.

Porro quod de abbate supra diximus, idem de præposito asserendum est, eum scilicet de gremio monasterii esse creandum, Aquisgranensi synodo statuen- *(Can. 32)*, « ut monachis non nisi monachos constituatur præpositus, » et capitulari Caroli Magni ad Theodolum Villam anno 805 dato *(Num. 15)*, « ut laici non sint præpositi monachorum infra monasterium. » Imo etiam pro- *hyterum*, juxta istud concilii Wesmonasteriensis anni 1126 decretum *(Apud Spelm. tom. II Conc. Angl.)* : « Nullus in decanum, nullus in priorem nisi presbyter, nullus in archidiaconum nisi diaconus promoveatur. »

B Formulam seu ritum insituendi præpositi habemus tum in m. s. Farsensis monasterii Consuetudinibus, tum apud Udalricum. Farsensis Consuetudines ita habent : « Cum prior fuerit electus ab omnibus fratribus, post capitulum surgant omnes, eantque in ecclesiam. Dein tunc ille qui exiturus est ab ipso opere dicat tertio, omnibus repetentibus hunc versum ante altare : *Benedictus est Dominus Deus* ; et accepta benedictione illa quæ dicitur quando ab aliquo opere absolvuntur fratres, sic recedat. Accedat ille qui intraturus est in antea, et dicat tertio omnibus audientibus hunc versum : *Deus, in adiutorium meum intende* ; et accepta illa benedictione quæ dicitur cum in aliquo opere ordinantur fratres, et sic ipsum officium administret. » Paulo post Udalricus *(Lib. III, c. 4)* : « Quando prior est ordinandus, primo dominus abbas habet inde censuram cum senioribus congregationis ; postea refert sententiam suam in capitulo, et quod sibi videtur laudant omnes. Quem elegerit, si sapit, veniam petit, excusatur se ad munus hujusmodi non idoneum esse. Ad ultimum si jussa et injuncta fuerit obedientia, non aliud facit quam inclinari. Sedet ad sinistram domini abbatis. Cum surrexerint de capitulo, eunt cum psalmodia solita ad ecclesiam majorem ; ubi novus prior ante facit et retro, hunc versum dicendo ter : *Deus, in adiutorium*, et totus conventus similiter respondet. Dat ei ipse dominus abbas hanc benedictionem : *Tuam, clementissime Pater, omnipotentiam supplices deprecamur, ut infunderis digneris super hunc famulum tuum, quem tuo servorum, quæ tuorum servitio mancipamus, spiritum sapientiæ, et intellectu, discretio, isque : dona ei in hac domo tua ita agere, et injunctum sibi officium ita administrare, ut et tibi placere valeat, et utilitatem servorum tuorum te auxiliante perfectissime expleat, propter quod et hic, et in futuro seculo mercedem laborum suorum in consorcio sanctorum tuorum a te piissimo **856** largitore percipiat. Per Dominum, etc.* Quando autem est absolvendus, mittit cum illo versum : *Benedictus es, Domine, qui adjuvisti me, et tali absolvitur benedictione : Domine Jesu Christe, qui pie servientibus tibi munificus retributor et clemens largior existis, hunc famulum tuum, qui in hac domo tua nunc usque fidei et laboravit, et tibi servitio tuis obediendo injunctum sibi te auxiliante administravit officium, laboribus suis solita benignitate responde, et pius remunerator appare ; et præsta ut in hac domo jugiter permaneat, et mercedem laborum suorum, et hic, et in retributione justorum a te percipiat, largitoremque omnium bonorum te esse plenissima fide non dubitet. » Idem habent Benignianæ Consuetudines *miss. cap. 2.**

C Qui tamen præpositus illa agit cum reverentia quæ ab abbate suo ei injuncta fuerint. Ita quoque S. Pachomius *(Art. 128)* : « Ipse autem præpositus nihil faciet, nisi quod Pater jussit, in re nova in ximo ; nam quæ ex more descendit, observabit regulas monasterii. » Quæ quidem intelligenda sunt, non solum

quando præsens est abbas, sed etiam quando est absens; unde magna licet sit in monasterio absente abbate præpositi auctoritas, limites tamen ejus potestati ponit semper abbatii voluntas. Hinc et liber Usuum Cisterciensium (Cap. 114) ista vetat absente abbate fieri a præposito: « Locum ejus (scilicet abbatis) in ecclesia non occupabit, nec missas solemnes pro eo cantabit, nec candelas, cineres, ramos, ignem, coronam, novitium benedicet, nec ad Evangelium benedictionem dabit: infirmum non unget, mortuum non sepeliet; nullum promovebit, vel degradabit, nec ordinara faciet; nullum in gravi culpa mittet, aut inde absolvet; monachum de monasterio non ejiciet, nec novitium recipiet nisi jusserit, nec confessionem de criminabilibus nisi in extremis positi recipiet. Non ei committetur cura operum, vel gregum, aut grangiarum; sufficit enim ei officium suum. »

Nihil contra abbatis voluntatem aut ordinationem faciens.] S. Fulgentius (Bolland., 1 Januar.) « illos veros esse monachos dicebat qui mortificatis voluntatibus suis parati essent nihil velle, nihil nolle, sed abbatis tantummodo consilia vel præcepta servare. Propterea sine consilio suo, nec eum fratrem qui præpositi gerebat officium sinebat aliquid agere, » ut scribit auctor Vitæ illius. Porro circa S. Benedicti textum duo notant Regulæ commentatores, Bernardus Cassinensis, Boherius et Turrecremata. Primum est ut nihil præsumat præpositus contra abbatis ordinationem verbo vel scripto significatam. Secundum quia omnia verbo aut scripto debent fieri, et ad certam regulam deduci nequeunt; quam novit, aut credit in ejusmodi esse abbatis voluntatem, hanc impigre exsequatur: unde si nec ipsa satis innotescat, abbatem consulat, juxta illud Regulæ Orientalis (Cap. 3): « Hæc observabit senior monasterii qui fratribus præpositus est, referens ad abbatem omnia, vel præcipue illa quæ per se non valuerit explicare; » et Regulæ Tarnatensis: « Ad præpositum præcipue pertinet ut ad abbatem, cujus est apud nos major auctoritas, referat quod modum et vires ejus excedit. »

Qui præpositus, si repertus fuerit vitiosus aut contemptor sanctæ regulæ.] Hic observat Boharius in suo secundo commentario quosdam hujus occasione textus negare eam quam habemus Regulam a S. Benedicto scriptam fuisse, eo quod sanctam illam appellet, ac proinde abuendam esse fidem his quæ a Gregorio Magno lib. II Dialogorum scribuntur. Verum non ideo S. Pater Regulam suam appellavit sanctam, quod a se scripta sit, sed quia sancta est

A salutaria continet præcepta, quorum præcis ad supremum perfectionis fastigium perducit.

Comprobatus.] Neque enim simplex suspicio hic sufficere debet.

Admonetur verbis usque quater.] Idque secreto, secundum Bernardum Cassinensem, et quidem ab abbate, juxta Boherium. Nam simplex monachus his, decanus ter, præpositus quater admoneri debet.

Si non emendaverit, adhibeatur ei correctio disciplina regularis.] Quasi diceret, inquit Hildemarus, « Si per quatuor vices fuerit admonitus, et se non emendaverit, ducatur per gradus, hoc est publica correptione, excommunicatio, nimis jejuniis, si dignus est, flagello, deinde oratio, postea ejiciatur de ordine præposituræ, postea expellatur. » Idem habent Bernardus Cassinensis, Boherius et Turrecremata.

Quod si neque sic correxerit, tunc deficiatur de ordine præposituræ.] Ita præpositum quemdam superbia elatum aliquando deposuisse dicitur Benedictus abbas Anianensis in ejus Vita, auctore Ardone, n. 24 (Sæc. IV Ben., part. I). Causas vero seu rationes hujusmodi depositionis præpositi declarat Gregorius papa IX in bulla ad Cluniacenses his verbis: « Conventuales quoque priores, quandiu in spiritualibus et temporalibus bene administraverint, non nisi ex certis causis debent amoveri: videlicet si dilapidatores, vel inobedientes, aut rebelles, seu infames, vel incontinentes extiterint, seu etiam ad majorem dignitatem admovendi: quod etiam de majoribus volumus observari: nullusque litteras confirmationis habeat, quod de suo prioratu vel obedientia non debeat amoveri. » Idem habet Nicolaus IV in bulla item ad Cluniacenses, et concilium Londinense anno 1200, apud Spelmanum, tom. II Conc. Angliæ.

De monasterio expellatur.] Quod Richardus de S. Angelo ita intelligit ut « in alio monasterio arctiori ponatur, ne valeat de sua malitia commodum reportare. »

Cogitet tamen abbas se de omnibus judiciis suis Deo reddere rationem.] Apposite hic observat Hildemarus, quod quoties de judicio ab abbate dando loquitur S. Benedictus, toties ipsi abbati frenum immittit recordationem judiciorum Dei.

358 Ne forte invidia aut sibi flamma, etc.] Etsi zelus et invidia unum et idem significant, ut hic notant commentatores, observat tamen Hildemarus zelum ad præteritum malum, invidiam ad futurum pertinere; quasi diceret S. Benedictus: « ne qua videt illum bonum esse, aut futurum esse, ideo ejiciat de monasterio. »

CAPUT LXVI.

De ostiarii monasterii.

Ad portam monasterii ponatur senex sapiens, qui sciat accipere responsum et reddere, cujus maturitas eum non sinat vagari ^a. Qui portarius cellam debet habere juxta portam, ut venientes semper præsen eum inveniant a quo responsum accipiant. Et mox ut aliquis pulsaverit aut pauper clamaverit, *Deo gratias* respondeat, aut benedicat ^b, et cum omni mansuetudine timoris Dei, reddat responsum festinanter, cum fervore charitatis. Qui porta-

rius si indiget solatio, juniorem fratrem accipiat.

Monasterium autem, si potest fieri, ita debet constitui, ut omnia necessaria, id est, aqua, molendinum, hortus, pistrinum ^c, vel artes diversæ, intra monasterium exercentur, ut non sit necessitas monachis vagandi foras, quia omnino non expedit animalibus eorum. Hanc autem Regulam aspiimus volumus in congregatione legi, ne quis fratrum de ignorantia se excuset.

^a Oxon., *vagare*.

^b Flor., Conc. et duo mss., *benedic*.

^c Deest in Cassin. et Flor. pistrinum.

COMMENTARIUS.

Cum ostiarii monasterii sint veluti congregationis custodes, non nisi præcipuis olim et dignioribus hoc

munus credebatur: unde et S. Benedictus postquam de ordinando abbate, deque præposito monasterii

tractavit, consequenter de ostiariis tanquam post ipsos dignissimis disseruit. Et certe in Thebaidis monasterio magni Isidori erat presbyter janitor, teste Palladio (*Laus.*, c. 71); sive, ut loquitur Rufinus (*Lib. II de Vita Patr.*, cap. 17) senior vir gravis, et de primis electus. S. Willibaldus, ex decem annis, quibus in Cassinensi monasterio vixit monachus, primo anno ecclesiam cubicularium 859, secundo decanus, reliquis octo portarius constitutus dicitur, in ejus Vita, n. 25 (*Sæc. III, part. II*). S. Veremundus abbas Hyrachensis prius monasterii sui janitor exstiterat, uti legitur in ejus Vita, n. 8 (*Bolland., 8 Mart.*). In monasterio S. Theoderici prope Remos Eilbertus, qui postea abbas Martiliacensis exstitit, ostiarii officio fungebatur, testante Everhelmo in Vita S. Popponis, n. 15 (*Bolland., 25 Januar.*). In Tegernsensi S. Quirini Fromundus janitor unus ex præcipuis conobii sui monachis fuisse colligitur ex epistola quam scripsit ad Theodulum episcopum (*Anal. tom. IV*), qua se excusat quod ratione sui officii ad synodum proficisci haud poterit. Idem dicendum de Ingelbaudo Vindocinensi portario (*Misc. l. Bal. tom. II*), qui cum Frotmundo priore pro causis sui monasterii ad rhanum papam missus fuit. Sed his missis ad Regulæ textum veniamus.

Ad portam monasterii.] Ex primo hujus capituli vocabulo Hæftenus (*Lib. III, tract. 7, disp. 5*) colligit ex mente S. legislatoris non plures in monasterio, sed unicum duntaxat januam esse constituendam; id quod etiam statuit Justinianus imperator in novella 133: « Et primum quidem ne monasterium multos habeat editus, sed animum tantum, aut duos forte. »

Ponatur senex sapiens.] « Notandum, inquit Sinagradus, quia non dixit: Ad portam ponatur senex ætate; sed ait: Ponatur senex moribus sapiens: ubi datur intelligi quia non ætas in portario querenda est corporis, sed sapientia et intellectus. » Smaragdum sequitur Joannes Craesbeek, similiter Cassinenses (*Decl. Cassin., cap. 66*) ad hoc caput declarantes non tam ætate quam moribus ostiarium esse instituendum. At refragatur tam communis commentatorum sententia quam antiqua veterum monachorum praxis. Nam licet in divinis Scripturis senex idem significet ac sapiens, ut ex SS. Ambrosio et Gregorio hic notat Hildemar, « tamen S. Benedictus, addit idem auctor, in hoc loco duo vult ut habeat, et senectutem per ætatem, et sapientiam per vitam. Nam quare vult duo, manifestat inferior cum dicit: *Ut sciat accipere responsum et reddere, cujus maturitas eam non sinat vagari.* In eo quod dicit: sciat accipere responsum et dare, attinet ad sapientem; in eo quod dicit: cujus maturitas, attinet ad ætatem. » Hildemaro subscribit Bernardus Cassinensis his verbis: « In hoc textu tria dicit (S. Benedictus), quod ait senex, sapiens, maturus. Senex morigeratus, sapiens, affabilis et discretus, maturus, stabilis et firmus.... Senex iste annosus si sequentes duas haberet conditiones, janitor esse deberet; sed si non potest annosus talis haberi, habeatur ad minus sapiens et maturus; nam ad sapientiam pertinet quod dicit in littera; qui sciat accipere responsum et reddere; ad maturitatem: ejus maturitas non sinat eum vagari foras. » Bernardum exscribit in primo commentario Boherius. Eadem est sententia Nicolai de Fractura, Joannis de Torrecremata, Matthiæ Lamberti, Hugonis Menardi, Benedicti Hæfeleni et Nicolai Bravi: cui omnem dubitationis locum adimit id quod postea subdit S. Benedictus: qui portarius si indiget solatio, juniorem fratrem accipiat: qui 860 haud dubium, licet sit ætate junior, senior tamen debet esse moribus; alioquin ad portam non esset ponendus.

Confirmat hanc sententiam veterum monachorum praxis, qui non solum moribus, sed etiam ætate senes ad portam constituebant, ut patet ex Rufino supra citato, et ex Regula Magistri præcipientis

(*Cap. 95*), ut « duobus fratribus ætate decrepitis cella intra regias monasterii prope constituantur, qui deputati ibi, et claudant monasterium omni hora post exeuntes, aperiant ingredientibus, et advenientes nuntiant abbati. » Ex Regula Cujusdam ad virgines (*Cap. 3*): « Portarie seu ostiarii monasterii tales esse debent, quæ omnium simul mercedem edificent; ætate senili, quibus mundus silet, quæ jam ex præsentibus pompis nihil desiderent. » Et ex Justiniani novella 133: « Ut portæ assistant viri ætate graves et cævi, neque non omnium testimonio comprobati. »

Quare autem ad portam senes sint constituendi explicat Gerardus Belga monachus his verbis: « Expedit enim: 1° propter firmandam in perfectione senum sanctam humilitatem, quando vile vulgo censetur, et cætera inutilem senem; 2° propter ædificationem, quando etiam ad portam et in atria domus Dei omnes observant loci et incolarum sanctitatem; 3° propter necessitatem, quia oportet ad aditum omnem hominem excubare circumspicuum et vigilem, qui omnem a cenobio excludat sæculi rumorem, omnem a porta abigat curiositatem. »

Sed jam pene obsolevit apud monachos tam sanctæ et laudabilis consuetudo; vixque offendes unum monasterium in quo non dicam senex sapiens, sed ne monachus quidem constituatur ostiarius: quin pro magno reputatur si fratri lateo, sive, ut vocant, converso, hoc munus injungatur. Quondam vero desiderit, omnino me fugit. Certe Cluniacensibus jam olim objecerat Cistercienses, quod in hac parte a Regulæ præscripto deflexissent: quibus Petrus Venerabilis ad S. Bernardum scribens ita respondit (*Lib. I, epist. 28*): « Nos autem ad portam portarium cur poneremus, qui nec portam habemus? Portæ quippe nostræ non clauduntur per diem, sed assidue patent, sine personæ discretionem, introitum advenientibus præbent. Nec necesse est aliquem pulsare, nec necesse est aliquem clamare, quia non tantum murorum aditum, sed etiam hospitii introitum apertum invenit, et illico recumbens, universa parata reperit. Ne cogantur vero fratres extra domos proprias manere et jacere faciamus, qui meridianis horis, sive illis quibus ostia cuncta monasterii ex consuetudine clauduntur, pulsantibus vel clamantibus non tantum vocis clamore quantum obsequii exhibitione respondeat. » Singulare prorsus exemplum, cui analogum simile reperire sit valde ambigo. Longo alia erat in monasterio ad Jordanem sito agendi ratio; in eo siquidem, teste Sophronio in Vita S. Mariæ Ægyptiacæ, c. 8 (*Lib. I de Vita Patr.*): « Regia nunquam aperiebatur, sed semper erat clausa, et absque ulla perturbatione monachi cursum suum explebant: nec enim erat licitum aperire aliquando, nisi fortassis monachus propter aliquod opus necessarium adveniebat. » 861 Eadem viguisse consuetudo videtur in monasterio abbatis Isidori in Thebaidæ (*Pallad., Laus. c. 72*), ubi « erat presbyter janitor, qui nullum permittebat egredi, neque alium ingredi, præterquam si quis vellet usque ad mortem illic permanere, nusquam progrediens. » Ipsi vero Cistercienses, qui hunc respondebat præfatus Petrus Venerabilis, in capitulo generali anni 1217 (*Lib. Institut., dist. 7, c. 40*) hæc diffinierunt: « Ad ostia claustrum in majoribus congregationibus duo monachi, vel unus monachus et conversus vicissim sedeant, qui sæculares claustrum ingredi volentes diligenter et honeste student amovere, ibidem canonicas horas solventes, qui etiam loqui cum illis poterunt quos ab ingressu claustrum amovebunt, etc.... In minoribus autem congregationibus unum maturis moribus ad hoc sufficiat deputari, etc. »

Qui sciat accipere responsum et reddere.] Accipere responsum, inquit Menardus, est concipere advenientis voluntatem, quam ab eo sciscitatus fuerit.

Cujus maturitas non sinat eum vagari.] Regula Ca-

Judam ad virgines addit (Cap. 5) : « Fabulis quas ad portam vel a sæcularibus, vel a quibuslibet audierint, nullatenus aurem accommodent : et si nolentes audierint, vel intellexerint, nullatenus consodalibus suis referant. »

Qui portarius cellam debet habere juxta portam, ut venientes semper inveniant. Ex mente ergo S. Benedicti nullo unquam tempore ab ostio recedere debet janitor; sed Regula Magistri præserbit (Cap. 95), « ut horis quibus oportet in monasterio legere, seratis regis, congregationi se jungant, ut legentes audiunt, et cum ad opus divinum oratorii index sonaverit, seratis item regis, ad opus Dei oratorio præsententur. » Optima sane institutio, ut nullus ab officio abesse permittatur.

A quo responsum accipiant. Non dixit qui monasterii januas aperiat, neque enim omni venienti monasterii aditus patere debet, nec nisi post acceptum ab abbate responsum ostium aperiri : saltem hæc olim erat « consuetudo Cassinensis monasterii, quod adventus hospitem undecunque venientium, antequam intrent, pandatur abbati, vel ipsius locum tenenti, » ut scribit Nicolaus de Fractura. Sed et in libro Usuum Cisterciensium præscribitur (Cap. 120), « Quod si de vicinis vel notis aliquis ad portam venerit, postquam quid velit cognoverit, extra portam eum demorari faciat, donec ab abbate quid de eo agatur cognoscat. Si autem talis fuerit quom nec nutiare, nec ibi remanere deceat, intare et quo vult ire permittat. » Illic facit quod in Vita S. Alexandri acemeti abbatis lego (Bolland., 15 Januar.), quod nimirum ad monasterium Peri fratris sui veniens, « fratre uno secum assumpto, januam pulsavit. Janitor vero, præstolare, inquit, tantisper; sine primum ad prepositum referam, et tunc ingredieris. » Erat autem ad januam fenestella, per quam ostiarius venientes respiciebat et alloquebatur, ut patet tum ex Vita S. Agili abbatis Resbacensis, cap. 20 (Sæc. II Bcn.) : « Audivit ad 862 portam monasterii veluti plangentis hominis exitum vocem, aperta que fenestra, que portæ inhærebat, cernit ante fores pauperem jacere ulceribus plenum; » tum ex Vita S. Eudociæ, n. 29 (Bolland., 1 Mart.), ubi Philostratus quidam sub monachi habitu « progressus ad ejusdem Parthenonis oculis asforas, cum ostium pulsasset, aditit puella janitrix una e loci virginibus, que aperta non plane fenestra januæ, per simulam vocis transmissioni solius exiliter patientem, alio converso vultu breviter interrogavit quis et quid ibi querens ostium pulsasset? Ille consueva monachorum formula respondet : Peccator sum vestrarum precum consortium et benedictionem petens. »

Et mox ut aliquis pulsaverit, aut pauper clamaverit, Deo gratias respondeat, aut benedicat. Concursu commentatorum sententia est S. Benedictum duo hominum genera designasse, divitum scilicet et pauperum : nam pauper clamavit, dives pulsavit, ut loquitur Hildemarus. Quibus proinde duplicem assignat responsum : ut pauperi dicatur Deo gratias, diviti benedicat, pro benedicat, imperative, ut exponit idem Hildemarus; vel benedicat in paternitas vestra, ut Tutrecemata, qui hinc benedictionis petitionem ab ecclesiasticis personis alicujus auctoritatis duntaxat faciendam dicit : sæcularibus vero vel ecclesiasticis non tanta auctoritatis Deo gratias esse respondendum. Aliter tamen Smaragdus, Hildemarus, et alii, qui uno ore Deo gratias a pauperibus, benedicat ad divites seu potentes attingere asserunt. Et certe moris erat apud veteres monachos non solum ab ecclesiasticis, sed etiam ab aliis maxime monachis benedictionem postulare. Cistercienses utrumque usurpant, et Deo gratias, et benedicite : primum, audiens pulsantis seu clamantis voce aut signo; secundum, cum ad eum accederent : « Cum hospes pulsaverit, inquit liber Usuum (Cap. 120), responso Deo gratias januas aperiat; et postquam benedicite dixerit, humiliter quis sit vel quid velit ab eo requirat. » Et infra : « Quod

si dum hora in ecclesia celebratur hospes ad portam pulsaverit, more solito Deo gratias, et benedicite dicat. » Eadem existit etiam Bursfeldensium consuetudo.

Posset etiam aliter intelligi istud benedicat, ut scilicet ostiarius venienti benedictionem tribueret : solebant quippe veteres monachi ad aliquod monasterium hospitaturi venientes, in ipso accessu de foris benedictionem petere dicentes benedi, vel aliquid hujusmodi, ut patet ex citata Vita S. Eudociæ, et ex Regula Magistri, cap. 1. Cui expositioni favet antiqua versio Gallica Joannis de Précis, ita reddens, ou dogne benoison; et alia recentior, ou qu'il donne quelque parole de benediction. At prior expositio, quæ omnium terra est commentatorum, præstat, monachi æ humilitati magis contentam a, et ad S. Benedicti mentem magis accedens. Nam cap. 53 ab obvio hospite vult peti benedictionem : unde etiam S. Benedictus Anianensis in sua Regularum Concordia pro benedicat legit benedic.

Antiqua alia versio Gallica alium sensum hujus vocis reddit, quasi 863 janitor aliquam ad Dram precem fauderet, ita nimirum vertit, ou benere Dies. Similiter Guido Juvencalis, ou bénisse comme disent : Benedicamus Domino. Idem habet alia recentior Gallica versio.

Aliter etiam Boherius : « Illic benedicere pro nitar pro bona vobis dicere, ut dicat pulsanti : Bene venistis; vel : Benedicite Deus qui vos huc misit. »

Quod vero spectat ad vocem Deo gratias, ea olim utebantur in occurribus et congressionibus Christiani, ut observat Menardus noster ex S. Augustino in psalm. cxxxii, et ex Optato Milevitano lib. II contra Parmen. Usitatum etiam a patris monachis docet Hæftenus lib. III, tract. 4, diq. 7. Sed et Boherius in secundo commentario ad hunc locum ita scribit : « Hoc salutare verbum semper est in ore fratrum, ut ipse vidit, cognobiturum Patris Benedicti, Cassinensis scilicet, Sublacensis, et Speu. : et est forsitan responsio ad benedicite, de quo legitur supra de ordine congregationis. »

Et cum omni mansuetudine timoris Dei reddat responsum scilicet cum ferore charitatis. Ita ferè Orientalis Regula (Cap. 26) : « Ostiarii cura sit ut omnes advenientes iura januas recipiat, datus eis responsum honestum cum humilitate et reverentia, ac statim nuntians vel abbati vel senioribus quis venerit et quid petierit, nec ullus extraneorum patiar injuriam. » Alia janitoris munia S. Benedictus sua declarat, quapropter ea aliunde repetere oportet.

Primum erat hospitum cura, ei que præparandi cibos, ut docet Hildemarus ad hunc locum his verbis : « Antiquitus qui coquinam abbatis faciebant, ipsi etiam erant portarii; quia tunc non erat multitudo hospitum venientium ad monasterium; et ideo illi poterant hoc facere. » Coquina vero abbatis et hospitum ex Regula eadem erat. Sed clarius S. Isidorus (Cap. 19) : « Ad janitorum pertinet cura hospitum, custodia exterorum clausurorum. »

Alterum erat elemosynarum distributio, ut videre est in libro Usuum Cisterciensium (Cap. 120) : « Portarius vero debet habere panem in cella sua ad distribuendum transeuntibus. » Et infra : Portarius « cum servitoribus solet comedere, et solatium ejus interim portam servare, et elemosynam transeuntibus dare : qui solet etiam vasa sua ad colligendas reliquias ciborum in coquinam deferre, et pulmenta defactorum, et cætera que calorarius dederit in ipsis recipere : qui postquam a reflectione surrexit, debet ad portam pauperibus distribuere : quia distributionem non debet propter subsequens opus Dei dimittere; sed paucis utens verbis et moderatis, citius quod inceperat perficere. » Et in Cæremionali Bursfeldensium (Dist. 2, c. 11) : « Ad officium portarii pertinet elemosynas mendicantibus erogare : unde et reliquias de refectione fratrum, et hospitum et coquinæ colligere debet, et distribuere petenti-

bus. » Nunc etiam Hildemarum ad hunc locum : Ostiarius, « si pauper fuerit, inuit illi ut ad hospitalem vadat. » Qui scilicet **865** prope monasterium ad receptionem pauperum constructus erat.

Præterea Regula Magistri ostiariis animalium curam committit : « Annonam canum a celerario ipsi incipiant, et eis cum aqua vel culinæ remanente iuscello ministrent. Animalium intra monasterium curas, adjuncto in septimana illorum hebdomadario- rum solatio, ipsi impleant, et regis munditias exerceant. »

Denique in Resbacensi monasterio sub S. Agilo abbate (Sæc. II Ben.), « consuetudo talis erat, quod junior, ut signum pulchatur ad completam, confestim portas monasterii firmans et claves deferabat. »

Qui portarius, si indiget solatio, januam fratrem accipiat.] In quem locum Richardus de S. Angelo : « Per hoc patet quod ostiarius debet esse monachus, licet in aliquibus monasteriis contrarium observetur; et male, quia conversatio nostra debet esse secreta, et a laicorum actibus remota. » Porro junioris istius fratris officium erat advenientes abbati nuntiare, dum senex sapiens remaneret cum hospite, et superventurum reciperet responsa : durum enim foret seni semper currere, quem propter adificationem et sapientiam magis deceret ad januam remorari, ut cum hospite, si tamen id ejus qualitas exigeret, sederet.

Monasterium autem, si fieri possit, ita debet constitui, ut aqua.] Scilicet fons, puteus, aut cisterna.

Molendinum.] Ad molendum triticum.

Hortus.] De quo etiam Regula S. Isidori (Cap. 4) : « Hortulus sane intra monasterium sit inclusus, quatenus dum intus monachi operantur, nulla occasione exterius evagentur. » Et infra (Cap. 6) : « Hortus oleum, vel apparatus ciborum propriis sibi manibus exerceant. » Nihil tamen minus ad hoc officium unum specialiter deputabatur; de quo in eadem Regula (Cap. 49) : « Ad hortolanum pertinebit munus custodiaque hortorum, alvearia apum, cura seminum diversorum, ac denotatio quid, quando oportet in hortis seri aut plantari. » Istud officium laudabiliter exercuit in Corbeiensis monasterio S. Adalardus, teste Paschasio; in Laudunensi Lanfredus ex Vita S. Salabergæ, et in Rotonensi Condelucus ex libro de Gestis SS. Rotonensium. Vide Udalricum, lib. III, c. 20.

Pistrinum.] De quo Hildemarum : « Pistrinum quasi pistrinum, qui pilo ante tundebant granum : unde et apud veteres non molitores, sed pistores dicti, quasi pinsores, a pinsando granis frumenti; molæ enim in usus nondum erat, sed granum pilo fundebant : unde et Virgilius :

Nunc torrete fruges flamma, nunc franxite saxo.

Ubi pistrinum a molendino distinguere videtur. Et certe : « Antiquius ipsum molendinum vocabatur pistrinum, eo quod frumenta non molebantur, sed tundebantur; » inquit Paulus Augustinus a Janua, qui etiam scribit in nullo Cassinensi codice ms. reperiri pistrinum. Præterea S. Isidorus artem pistoriam a confectione massæ et panis distinguit in Regula (Cap. 49), ubi iam laicos, isam fratribus committit : « Ars pistoria ad laicos pertinebit; ipsi enim triticum purgant, ipsi ex more **865** movent. Massam tantumdem monachi conficiant, et panem sibi propriis manibus ipsi faciant. Porro pro hospitibus et infirmis laici faciant panes. » Ex his forte suspicabitur nonnemo additum esse in Regula pistrinum, maxime cum desit in codicibus Cassinensibus : existat tamen in vetustissimo codice Oxoniensi, in textu Hildemari, et Smaragdi Floracensis, in Concordia Benedicti Anienensis, et omnibus nostris mss. Sed quid sit, certe utrumque a nostris usitatum fuit; nam et granum molebant sive tundebant, et farinam ipsi mellebant; ut patet ex supradictis ad caput 48, et insuper ex mss. Germanis Consuetudinibus, in quibus lego : « Fratres interdum generaliter intrant pistrinum, pastamque propriis manibus præparant, et temperant ad faciendos panes. »

Quinimo pistoris officium hebdomadatum exercebant, ut vidimus supra, cap. 46, patetque ex Vita S. Stephani abbatis Obazinensis, lib. II, num. 54; communiter tamen id munus uni alicui committebatur, quod in Gellonensi monasterio summa cum humilitate exercuit S. Guillelmus, ejusdem loci fundator et monachus.

Vel artes diversæ intra monasterium exercentur.]

Tale erat Fuldense cœnobium sub Sturmio abbate, teste Eigile abbate in ejus Vita, num. 20; tale Faviacense sub S. Geremaro, ex ejus Vita, num. 25; tale Solemiacense ex S. Audoueno in Vita sancti Eligii; tale Lesciense ex Vita S. Hiltrudis, num. 3; tale Centulense ex Hariulf Chronico, lib. II, cap. 7; tale Taliptacum ex gestis S. Aldrici, num. 28; tale Sanctigallense ex antiqua ejus delineatione; tale denique Divionense S. Benigni ex ejusdem Chronico. Talia etiam construi volebat monasteria Moguntina sub Carolo Magno concilium, S. Benedicti præceptum renovans his verbis (Can. 20) : « Dignum et necessarium est, ut missi per quæque loca directi simul cum episcopo uniuscujusque diocesis perspiciant loca monasteriorum canonicorum pariter et monachorum, similiterque puellarum, si in apio et congruo loco sint posita, ubi necessarium commodum possit acquiri, quod ad utilitatem pertinet monasterii, sicut in S. Regula dicitur : Monasterium autem ita debet constitui, ut omnia necessaria intra monasterium exercentur, ut non sit necessitas monachis vel clericis vagandi foras, quia omnino non expedit animabus eorum. » Favet quoque Regula Magistri (Cap. 95) : « Omnia necessaria intus intra regias esse oportet, id est, furnum, macinæ, refrigerium, hortus, et omnia necessaria, ut non sit frequens occasio, propter quam fratres multoties foras egressi, sæcularibus mixti, forte a religiosorum oculis visi, ad damnationem potius nostram ab eis pro angelis adoremur, et benedicite nobis non meritis indigne dicatur. » Atque hæc erat veterum monachorum praxis, quam videre est apud Rufinum, de monasterio Isidori abbatis sic loquentem (Lib. II de Vitæ Patr. cap. 17) : « Vidimus et apud Thebai tam etiam Isidori nominatissimum monasterium, amplissimis spatiis circumseptum, muroque circumdatum, in quo habitantibus viris larga præbebantur habitacula. Intrinsecus putei plures, horri irrigui, omnium quoque pomorum arborumque paradisi, **866** et quæcumque necessaria usibus erant, sufficienter, imo et abundantè provisæ; ob hoc ut nulli monachorum habitantium intrinsecus necessitas ulla fieret exeundi foras ad aliquid requirendum. »

Porro S. Benedictus prædicta omnia non absolute requirit, sed conditionate, si possit fieri; cujus mentem ita explicat Hildemarum (Hist. Gallic. Ord. S. Ben. lib. III, c. 28), ut si prædictorum nonnulla dumtaxat desint, nihilominus construat monasterium; sicque S. Berta in territorio Rhemensis monasterium cum omnibus quæ præceptum S. Benedicti edificavit, uno excepto molendino, quia deficiebat aqua. Sin autem prædicta omnia defuerint, non edificetur.

Cum vero aliquis monasterium edificare cogitat, quatuor ex Hildemaro providere debet. Primum ut locus in quo construitur nullum potius impedimentum a regibus, principibus, episcopis, aliisque magnatibus : qui proinde ab hujusmodi aula remotus sit. Illius rei exemplum habemus in Vita S. Frodoberti abbatis Cellensis (Sæc. II Ben.), qui « quæquam plurimum nobilium regionis sanctitati ejus familiaris omne cohererent, ineptum tamen duxit a quoquam illorum partem agri vel prædii postulare; non sibi solum, sed etiam posteris consulens, ne religio a fraternitas, quam ipse in sacro habitu aggregare cupiebat, a quolibet sæcularium pro loco suæ habitationis quid inquietudinis vel molestiæ pateretur. »

Secundum, ut monasterium sit ab his locis remotum, « Ubi feminæ, aut clerici, vel laici causa officii faciendi veniant, » hoc est iis in locis in quibus causa devotionis aut peregrinationis sit concursus populorum; quia exinde non parum turbatur quies monachorum: unde etiam aliquando exosa majoribus nostris si sic loqui fas sit, sanctorum miracula legimus, eo quod ad suas ecclesias populorum turbas invitaret, ut de Sarlatensibus monachis scribit Gaudfredus in Chronici lib. 1, quod scilicet S. Pardulfi corpus « illic multarum signis virtutum populorum turbas invitans, monachis tunc ibidem religiosis nauseam ingererat. » At omni prorsus admiratione dignum videtur quod de S. Hidulfo hanc in rem legimus in Chronico Senoniensi, in cujus templo cum meritis S. Spinuli frequentia virtus divina patretur miracula, « S. Hidulfus sæ inquietationis molestiam, quam ab adventibus sustinebat, ferre non valebat; licet monasterio suo pro virtutibus sancti, et salinarum questu aliquid emolumenti conferri ab illa gente videretur. Vir igitur B. Hidulfus, qui pro divitiis mundi acquirendis paupertatis onus sibi non assumpserat, videns se et suos a proposito suo non modicum affluentia populi deviare, auxilium divinum super hoc duxit requirendum. Ecclesiam tandem B. Gregorii, baculo artus sustentante, ut jam erat vigilis, et orationibus, et jejniis satis attenuatus, lento gradu pervenit; doloremque se prementium populorum corde concipiens, cum ad sepulcrum dilecti sui Spinuli pervenisset, orationi incubuit, et quasi vivo loqueretur, sic ait: Gratias agimus Deo Salvatori, o frater Spinule, quod miraculis fidem facientibus, te divinæ majestati adstare **867** certissime credimus, etiam naufragia præsentis sæculi evasisse te, ac cœlesti gloria potiri gaudemus. Sed si frequentia populorum, quam Deus per te huc confluere fecit, aliquandiu pressi fuerimus, non modicum a via regia, quæ ducit ad vitam, nos declinare videbis. Unde te illa obedientia, quam dum viveres nobis intædiabiliter exhibere solebas, admonemus et exhortamur in Domino, ut affluentem et omnium honorum largitorem Deum pro nobis interpesles, ut repressa inquietudine gentium, et præsentis vitæ fluctuationibus amotis, cursum cœlestis vitæ expedito gressu nobis liceat peragere. » Addit chronographus: « Videres mortuum, quasi viveret, magistro jubenti obedire, cessantibus signis miraculorum, etc. » Istud exemplum ad morum ædificationem fuscus referre libuit. Similes querelas monachorum Casæ Dei adversus S. Robertum refert Berirandus in tripartito libro miraculorum S. Roberti, dist. 2, n. 8; nam cum ille plurimis coruscaret signis, ex quibus divina turbarentur officia, « Majores natu et ferventiores spiritu ad B. viri sepulcrum accedentes, hujusmodi sermonibus eum convenisse feruntur: Hos, inquit, domine pater eremi, squalores vestro ducatu optavimus, et ut delictorum veniam et Redemptoris gratiam consequeremur, gaudentes intravimus: præsentium miraculorum abundantia tanta nobis successit divinorum officiorum inopia, ut nec peccata nostra plangere, nec divinas laudes valeamus decenter exsolvere; vestra ideo nobis impetrent merita, ut his diebus importunitatibus sopitis, cum tranquillitate sic Christo Domino serviamus, ut in futuro veniam delictorum invenire valeamus. Proinde interim cautum est ne quis infirmorum ad sepulcrum accederet, quoniam nec ei amodo valvæ aperirentur, nec obsequia præberentur. » His adde quod de Grandimontensibus narrat Fremonus, scilicet « Petrum secundum Grandimontis abbatem, cum certatim concurrere turbas videret ad sepulcrum S. Stephani, sancto quodam zelo inflammatum expostulasse cum sancto, verbis tamen reverentiæ plenius, quod quam iis præcepisset quietem, ipse turbatum irat: ac demum rogasse, imo simpliciter quadam innocentia impetrasse, ut desineret miracula patrare, se alioquin ossa ejus refossurum, et in aquam abje-

eturum. Paruit sanctus successeris imperio, neque, quoad ille vixit, miraculorum ullam amplius fecit. Postea Petrus quartus prior cum multa sibi accidere miracula S. Stephani invocatione audiret, veritus ne ea turbam denuo ad Grandimontensem ecclesiam excirent, sancti ossa e tumulo clanculum eximit, atque in claustro recondit, quasi minus exauditum iri preces crederet, quam ad ipsas reliquias non essent conceptæ. » Aliquid hujusmodi referunt de S. Bernardo et aliis quibusdam sanctis.

Tertium est, ut monasterium eo in loco construat, ubi sit aqua, silva, et cætera quæ hic enumerat S. Benedictus, quæque raro offendas in urbibus, in quibus proinde monasteria difficiliter sunt construenda. Et certe S. Benedictus nulla aliquando in civitatibus extruxisse monasteria legitur (*Lib. II Dial.*): Duodecim quidem in Sublacensi solitudine, unum in **868** Cassino monte, alterum juxta urbem Terracina edificata ab eo scribit S. Gregorius papa, nallum intra civitatis alicujus muros. S. Maurus in Gallias profectus ad Florum, monasterium illi edificare cupientem dixisse fertur (*In ejus Vita, sæc. 1*): « Observatio ordinis nostri summam deposcit quietem et securitatem. » Similiter cum Ansoaldus Pictavorum episcopus S. Filibertum (*Vit. S. Filib., sæc. II*) « vellet secum retinere in urbe, et S. Filibertus semper desideraret eremi vastitatem, largiente Domino, Merio maris insula locavit cœnobium. » Atque hic passim fuit Majorum nostrorum usus, qui vix ultra in urbibus cœnobium constituasse leguntur. Cistercienses præsertim id præ cæteris vitasse videntur; nam et in antiquis eorum Institutis hæc reperio (*Cap. 1*): « In civitatibus, in castellis aut villis, nulla nostra construenda sunt cœnobia, sed in locis a conversatione hominum remotis. » Idem statutum renovant in institutionibus, ubi et illud addunt (*Dist. 1, c. 1*): « Omnesque ecclesie ordinis nostri in honorem B. Mariæ fundentur et dedicentur. »

Quartum est, ut qui novam aliquod monasterium fundat, illud sufficienti ad victum vestimentorum monachorum illic degentium reddito dotet: ex eorum quippe defectu sæpenumero oriri solet inter fratres murmurandi, forsique vagandi occasio, eoque respexisse videtur S. Maurus, cum tam sua quam sæ congregationis auctoritate in suo Andegavensi monasterio numerum centum quadraginta monachorum præfixit, quem nec minuire liceret, nec excedere, « quoniam, inquit Faustus, et res quæ jam tunc ibi delegate erant tantorum fratrum numero in his quæ necessaria erant, sufficiebant, et si amplius esset numerus, occasionem patientiæ necessitatis forte inferre potuisset. » Quare et Cistercienses in *lib. Institutionum (Cap. 12)* volunt, ut « duodecim monachi cum abbate tertio decimo ad cœnobium nova transmittantur, nec tamen ibi destinentur, donec locus libris, domibus, et aliis necessariis aptetur: libris duntaxat Missali, Epistolari, Textu, Regula, libro Usuum, Psalterio, Hymnario, Collectaneo, Antiphonario, Lectionario, Graduali; domibusque, oratorio, refectorio, cella hospitum, et portarii: necessaria etiam temporalibus, ut et vivere, et regulam ibidem sta im valeant observare. » Idem repetunt in libro *Institutionum, dist. 1, c. 6*. Idem etiam decorant Carthusienses in nova Collectione Statutorum, part. II, c. 21, n. 3. Verum, sicut cavendum ne monasterio fundando desint necessaria, ita vicissim providendum est ne abundant superflua. Præclara sunt hæc in rem monia quæ suis Corbeiensibus in Saxo iam primum positæ dabant eximii abbates S. Adalardus, et germanus ejus Venerabilis Wala (*Lib. I de vita Wale, c. 18, sæc. IV*), cum monasterii sua damenta jacerent: « Tria ista, inquit Paschasius, omnino monabant, ne rebus multum ditescere gauderent, neque divitiis appeterent, ut in eis cor apperent: sed omnino delicias et voluptates, ac si venena fugerent: ad ultimum, ne ullis ac si pro religione honoribus et fastu delectarentur superbie,

ne forte ex toto latescerent, et in vacuum deperirent, sicut in Galliis multas deperissas ecclesias bene olim fundatas cernimus. » Et infra (Cap. 19): « Monebant **869** enim ne aut nos (Corbeisenses Franciæ) aut illi (Corbeisenses Saxonix) res non necessarias susciperemus, neque facultatem habere amplam ambiremus; quasi pro Dei religione: sed rebus ac possessioni ecclesie modum imposeremus, ne digitum illi ultra extenderent, monente propheta, aut agrum agro usque ad terminum loci absque concupiscentiæ sine copularent. »

Præterea Justinianus imperator sancivit (Novella 5), « ut quocumque tempore et quocumque loco quis ædificare venerabile monasterium voluerit, non prius licentia sit hoc agendi, quam Deo amabilem locorum episcopus advocet. At ille extendat manus ad cælum, et per orationem locum consecret Deo, figens in eo salutis nostræ signum (dicimus autem adorandam et vere honorandam crucem), sicque inchoet ædificium, bonum utique quoddam in hoc et decens fundamentum ponens: hoc itaque principium piæ venerabilium monasteriorum fabricæ fiat. » Quibus in verbis duo licet advertere: primum nullum absque episcopi licentia construendum esse monasterium; alterum antequam inchoetur apponendam esse eo in loco crucem, ubi ædificandum est, præsertim ubi altare collocandum est. Utriusque praxim videre est in Actis sanctorum passim (Sæc. II), prioris quidem in Vita S. Humberti confessoris, qui « impetrata Cameracensis episcopi licentia » Maricolense cœnobium condidit; et in Vita S. Alcadi, qui in episcopatu Pictaviensi idem præstitisse dicitur cum permissione Ansoaldi episcopi, ut pote qui « ad plene erat eruditus, canones etiam non ignorabat: legerat enim ne quis in alicujus episcopo ecclesiam construeret, altare erigeret, sine licentia sui episcopi; » et in Vita Rabani (Sæc. IV, part. II), « qui per cellas quoque fratrum sibi commissorum et per alia multa loca ad se pertinentia, in quibus prius non erant, ecclesias cum permissione episcopi sui construxit, quas collectis undecunque SS. reliquiis, eorum nomine et honore consecrari fecit. » Vide Vitam S. Theudericii abbatis Viennensis, n. 7, sæcul. I, p. 680. « Posterioris habemus exempla in antiquis Patrum Apophthegmatis (Mon. Eccles. Græc. tom. I), in quibus S. Antonius, reperto ad construendum monasterium loco, dixit: « Oremus, atque hic statuamus erucem, ut ibidem ædificent, qui ædificare volunt; » in Vita S. Botulfi abbatis, ubi anonymus loquens de constructione monasterii Ikanhoensis ab eo facta (Sæc. III Ben.), « in Christi, inquit, cruce præfigitur signum cœlestis potentatus, et construitur aula divini incolatus; » in Historia translationis S. Viti Corbeiam, n. 11, ubi de constructione Corbeis Saxonix (Sæc. IV, part. I): « Venerunt ergo anno 822 dominicæ incarnationis, sub die 8 idus Augusti, regnante Ludovico serenissimo Augusto XI anno, ad locum memoratum: circumspicteque ex omni parte, et undique circumstantes, prostrati in orationem decantaverunt psalmos ad hoc officium pertinentes; et postquam complerent litaniam et orationem, jactaverunt lineam, et infixerunt paxillos, et cœperunt mensurare prius quidem templum, inde habitationes fratrum... et primum petierunt episcopum, ut veniret, ut sanctificaret locum, vexillumque S. crucis in loco altaris poneret, nomenque **870** ut Corbeia vocaretur apparet. » In Vita S. Stephani abbatis Obazinensis, lib. II, n. 9 (Misc. Baluz. tom. IV), qui « quotiens aliquem locum ædificaturus esset, assumpta cruce et aqua benedicta, cum paucis fratribus ibi pergebat, pensansque tellure juxta quod futuri ædificii qualitas vel quantitas exegisset, ubi altare fundandum esset, ibi crucem figebat, etc. » Porro ipsa crux aut ab ipso episcopo prius invitato apponebatur, ut in Historia translationis S. Viti Corbeiam, aut saltem prius ab eodem benedicebatur, uti colligimus ex eadem Vita S. Stephani Obazinensis, lib. I n. 7.

A cujus cum duo ex discipulis ad Lemovicensem episcopum accessissent, ille « benedicens eis crucem, quam ei detulerant, consecravit; eisque cum aqua a se benedicta tradidit, dans potestatem missam celebrandi, et monasterium construendi: ita duntaxat ut morem a Patribus traditum per omnia sequeretur. » Hæc omnia fuse referimus, ut inde appareat quanta religione majores nostri in condendis cœnobii procederent; qui non solum in monasteriorum, sed in cujuslibet ædificii constructione primum non ponebant lapidem, quin prius solemniter divinum implorassent auxilium: quod præsertim videre licet in præfata Vita S. Stephani Obazinensis, lib. II, n. 18, ubi de ædificatione novæ basilicæ cœnobii Obazinensis hæc habentur: « Sequente feria 6, quæ est ante Palmas, omnes a monasterio usque ad locum ædificationis, cum cruce et aqua benedicta devote procedunt, dictisque litanis, et psalmis ad hoc pertinentibus, mox ab episcopo et abbate, atque electo operis magistro cum invocatione trinxæ majestatis primas lapidis in fundamentum deponitur, etc. »

B Ad ipsius monasterii dispositionem quod spectat, illud observare solebant ut ecclesia in parte Aquilonari posita, Orientem in superiori parte, ubi altare principale collocari consuevit, respiceret; in inferiori, ubi janua, Occidentem. Dormitorium statum, sub se habens capitulum, ad Orientem construeretur. Cella hospitum ad Occidentem prope Januam monasterii, ut hospitibus interiora monasterii loca penetrandi fas non esset. Ad meridiem usque ad locum ædificationis, coquina in inferiori parte refectorii ab ecclesia, præsertim a choro remotissima: atque inter hæc omnia claustrum. Cella novitiorum, et cella infirmorum, utraque in modum alterius monasterii separata erat a locis regularibus. Saltem ita fere videre est in antiqua delineatione monasterii S. Galli. Romani tamen claustrum contra occidentalem plagam collocabant, ut docet Candidus in Vita Venerabilis Eigilii Fuldenensis abbatis. Vide Vitam Ansegisi abbatis Fontanelensis, n. 9. Unum hic addo de dormitorio ex gestis S. Aldrici episcopi Cenomanensis, qui in monasterio a se constructo « dormitorium novum decenter compositum fecit, et in ipso dormitorio absidam in orientali parte thirifice construxit, et in ea altare construxit et erexit; ipsam vero absidam una cum prædicto altare in die IV iduum Septembris, una cum suis reliquiis, in honore S. Benedicti confessoris præcipui solemniter consecravit. »

D **871** Ut non sit necessitas monachis vagandi foras, quia omnino non expedit animabus eorum.] Imo omnino perniciosum, ut clare demonstrat Petrus Damiani his verbis (Opuscul. 12, cap. 11): « Ut pauca referantur e multis, monachus in itinere positus tenere jejuniū nequit, quia hospitalis ei humanitas non permittit; non sapienter psallit, quia obambulantis comitatus eum loquacitas impedit; nocturnis non insistit excubiis, quia secretum deest singularibus; flectendis genibus non insudat, quia sanctæ devotionis studio labor itineris non concordat; nequam sub silentio censura stringitur, quia frequenter emergentibus causis, invitis etiam per multiloquia defrenatur, etc. » Vide ejusdem opusculi cap. 12, 13 et 14, et opusculi 27 cap. 3 et 5. Præclara etiam idem argumentum prosequitur Petrus Blesensis epistola 134. Nota est omnivisa sententia, quam sancto Antonio tribuunt sanctus Athanasius in ejus Vita, cap. 53, et Sozomenus libro I Histor. cap. 13, abbati Moysi Rufinus libro III de Vitis Patrum num. 109, quod piscibus aqua, hoc monachis claustrum: quemadmodum ergo piscis extra aquam cito extinguitur, sic monachus extra monasterium facillime perit: adeo ut non mirum sit quosdam Patres etiam consolandorum parentum causa egressum e claustro suis denegasse. Præclarum habemus ea de re Petri Blesensis in præfata epistola testimonium: « Juxta doctrinam Hieronymi: Sis honestus in domo, sis rarus in publico, si ægrotaverit aut obierit aliquis de tuis

parentibus, non sit tibi eorum ægritudo, vel mors egressionis occasio; sine mortuos sepelire mortuos suos. Fallax et proditoria est affectio parentelæ. Carnalis amor extra Dei amorem cito te capiet, et affectio mundi, quæ jam in te aruerat, in pernicem animi revirescet. » Multa jam ea de re diximus ad cap. 4, quibus etiam addere liceat istud S. Anselmi ad Mabilliam sanctimoniam scribentis (*Lib. III, epist. 1. 127*): « Filia mea, in quo indiges visitare al quos propinquos tuos? cum ipsi nullo modo egeant consilio et auxilio tuo, nec tu aliquid consilium aut auxilium accipies ab illis ad propositum et professionem tuam, quod non invenias in claustrum tuo. Divisum est propositum vitæ tuæ a conversatione illorum: nec illi fient propter te monachi, nec tu redibis propter eos ad sæcularem vitam.... Si ipsi volunt te videre, aut egeant aliquo modo consilio tuo aut auxilio, veniant ad te; quia illis licet vagari et discurrere per diversa: tu noli ire ad eos, quia tibi non licet exire de claustrum, nisi ea necessitate quam Deus testetur. »

Quod si non decet monachos parentum ergo exire de claustrum, multo minus pro aliis pietatis operibus. Unde etiam Regula S. Stephani Grandimontensis (*Cap. 35*): « Cellas quoque causa procurandi pauperes exire non debetis; nullus enim meliores pauperes valet procurare, quam Martha procurabat, Deum videlicet procurando: nec tamen Jesus Christus dixit Mariæ pedibus suis assidenti: Surge, adjuva illum. » Et alibi: « Vobis præcipimus ne causa faciendi prædicationem, solitudinem **872** exeatis; dum enim manetis in eremo, et cavetis a sæculo, lumen est super candelabrum, id est vita bona, quæ illucescit fidelis populo; ut enim B. ait Gregorius (*Cap. 48*): « Vita justii viva prædicatione. » Ac tandem (*Cap. 49*): « Præterea vobis præcipimus ne causa audiendi prædicationem eremum exeatis: constat enim quod Joannes Baptista manebat in eremo dum Jesus Christus prædicaret in terris; nec tamen dicit Evangelium inde Joannem exisse, ut Domini prædicationem audiret. » Item diendum est de peregrinationibus quas devotionis aut poenitentiae causa nonnulli suscipiunt. Unde et S. Bernardus monachum quemdam a peregrinationis proposito, quam de licentia sui abbatis inceptorat, dehortatum ad suum remisit monasterium (*Epist. 319*): « Rectius judicantes, inquit, ad ejus abbatem scribens, quantumlibet reum in suo monasterio monachum poenitentiam agere, quam foris vagando provincias circumire; neque enim terrenam, sed celestem requirere Jerusalem monachorum propositum est, et hoc non pedibus proficiscendo, sed affectibus proficiscendo. » Et Gaufridus abbas Vindocinensis (*Lib. IV, epist. 21*): « Fides utique monasticæ professionis eundo Jerusalem observari minime potest, sed violari. Jerusalem etenim ire sicut indultum est laicis, sic interdictum est monachis ab apostolica sede: quod novi ego ipse sicut ille cujus aures erant ad os domini Urbani papæ, cum et eundo Jerusalem peregrinari præciperet laicis, et ipsam peregrinationem monachis prohiberet, etc. » Exstat ea de re decretum concilii Eboracensis anno 1195 (*Can. 13, apud Spelm.*). « Exigit professio religiosæ sanctitatis, ut monachi, et canonici regulares, et moniales religiosæ, et religiosæ et regulariter conserventur. Ut ergo eis adimatur oportunitas evagandi, prohibemus ne redditus, quos obedientias vocant, ad firmam teneant, nec iter peregrinationis arripiant. » Similiter et concilium Londonense anni 1200 vetat ne monachi « obtentu peregrinationis claustrum egrédiantur. » Vide S. Lanfranci epist. 57, et S. Anselmi lib. III, epist. 130.

Quid quod ne quidem ad procurandas res monasterii temporales monachos foras exire probaverunt nonnulli? Certe ea videtur fuisse mens S. Gregorii papæ, ut colligimus ex epistola ad Petrum subdiacolum Sicilia, qua præcipit ei ut exteriorem curam monasterii Fausto commendet, quia, inquit (*Lib. I, epist. 67*), « sicut studii nostri concedet, et litigiis

A foralibus monachos submovere, ut divinis ministeriis pie ac soleriter invigilent, ita necesse est nostra provisione, quemadmodum negotia eorum disponi debeant ordinari, ne districta mens per varias causarum curas distat, et ad celebrandum opus consuetum enervata torpescat. » Et infra: « Expedit enim parvo incommodo a strepitu causarum servos Dei quietos existere, ut et utilitates cellæ per negligentiam non pereant, et servorum Dei mentes ad opus dominicum liberiores existant. » Hæc eadem etiam erat mens S. Dunstani, qui Wilfridum germanum fratrem suum « sibi forinsecus in villarum suarum negotiis potentem propositum, ne vel ipse, vel quispiam ex monastica **873** professione foris vagaretur inepta rei sæcularis discursione, constituit. » Imo non deservit ex monachis qui, ut omnem foras discurrendi locum amputarent, possessiones extra monasteria habere recusarunt, ut de Carthusianis constat ex Statutis Guigonis, cap. 41; ex antiquis Statutis, parte II, cap. 19; et ex tertia compilatione Statutorum, c. 3, num. 7; atque de Grandimontensibus, ex Regula S. Stephani, et ex ejus Vita, apud Labbeum, tom. II Bibliot. novæ.

B Denique, una excepta charitatis causa, indecorum omnino judicabant monachos prodire foras: unde S. Bernardus monachos dentibus sponsæ conspuens, eisque proprietates eorum attribuens (*Serm. 95 de diversis*), « Indecens est, inquit, si appareat, nisi interdum forte ad risum; quia nihil turpius est quam monachus per urbes et castella discurrens, nisi cum illa cogit, quæ operit multitudinem peccatorum: charitas enim risus est, quia hilaris; luxa quidem, non tamen dissoluta. » Sed et hoc quoque cum magna cautea; « plerumque enim contingit ut qui propria non contentus, alienæ progreditur salutis consulere, sui potius cogatur periculum susinere; eamque atque velut inter procellos naufragia palpantem manum porrigit, ipsum quoque præcipitem vorax fluctus involvit. » Vide S. Joannem Climacum, gradus 5.

C Ceterum quæ hæcenus a nobis dicta sunt, non minus abbatibus, aliisque superiores, quam ipsos fratres respiciunt: hinc et Gregorius IX in sua præ Benedictinis Constitutione: « Cum abbates vel priores dacurrere vel vagari non debeant, volumus ut in claustrum cum fratribus sedeant, et divinis intersint officiis, maxime vigiliis, capitulo, et collationi, et aliis divinis officiis cum eisdem, nisi causa remedi necessaria, vel honesta fuerint præpediti. » Et Regula Cujusdam ad monachos (*Cap. 20*): « Si abbas « in curribus et in equis de loco ad locum discurrat, hic non solum principatu fractum indignus est, verum etiam homicida animarum judicandus est, et alius monasterio ejus præesse constituatur. Sin vero non poterit monachi, ab illo excant, et ille excommunicetur. »

D Hanc autem Regulam sæpius volumus in congregatione legi. Hæc verba ad modo prædicta hinc in capite possunt referri, ut vel inde discant monachi quantum periculum sit foras prodire: vel ad totam Regulam, ut vult Bernardus Cassinensis. Et certe antiquiores monachorum Patres suam in conventu fratrum Regulam frequenter legi decernunt. Regula S. Augustini, ex cap. 24, et Tarnatensis singulis hebdomadis in conventu legebantur. Regula S. Arneliani et S. Ferreoli semel in mense, scilicet in calendaris. Magister suam quotidie in rectorio legi jubet. Similiter et Regula Cujusdam ad virgines (*Cap. 9*): « Ante mensam vero semper capitulum Regule unum aut amplius, si abbatibus placuerit, legatur. » S. Benedictus autem nullum determinate tempus assignavit ad lectionem Regule, contentus dicere ut sæpius in congregatione legatur. Sed antiquus ordinis nostri usus obtinuit ut aliquid ex ea quotidie, saltem semel in capitulo **874** pronuntiaretur, ut videre est in concilio Aquisgranensi, canone 69, in libro Supplicii monachorum Fuldensium, num. 1, in Vita S. Benedicti Anianensis, in Vita S. Odonis, in mss. Germanicæ Consuetudinibus, in Historia Relationis S. Wa-

larici, et apud Bernardum Cassinensem, in hunc locum sic scribentem: « Hoc in consuetudinem est conversum apud nos, quod quolibet die unum Regulae capitulum legatur. Imo debet diligenter exponi ad ignorantiam crassam tollendam omnino. Novitii vero totiens debent ruminare legendo, ut totam ex integro sicut p-alterum mente perfecte scient. » Sed et Boherius: « Apud nos, inquit, in capitulo consuevit legi quotidie, et qualibet die infra capitulum iarius Regulae, exceptis diebus xii lectionum, et vigiliis festivitatum, quibus pronuntiatur evangelium homiliarum, ut in vigilia Paschae, Pentecostes, et similibus. Dividuntur tamen ad instar psalmodiarum prolixiorum, proemium huius Regulae, cap. 2, 43, 48, 63, 64, 65. Constitutiones vero papales his in anno legi debent, et semel in capitulo provinciali. » Cistercienses in legenda Regula ita singula distribuunt capita, ut eam quater in anno percurrerent. Dies autem in quibus inchoari deberet explicantur his versibus:

Tu Benedicte caput, sequitur vigilia Baptistae.
Crastinus Andochii, tandem festum puerorum.

Cum vero festum B. Benedicti transferretur, transferrebat etiam ipsa Regulae inchoatio ex libro Instit., d. st. 6, cap. 1.

Ne quis fratrum de ignorantia se excuset. Ex his postremis huius capituli verbis recte omnino Bernardus Cassinensis infert, non modo legendam, sed insuper exponendam esse Regulam; alioquin de ejus ignorantia posset se aliquis excusare. Et certe nonnulla occurrunt in textu Regulae loca quae varios possunt sortiri sensus, nec facile, ni exponantur, intelligi queunt. Bernardo lucem praetulerat Hildemar, « quia, inquit, nihil valet illa lectio, nisi fuerit ejus traditio adhibita. » Hinc congregata Aquisgranensis synodus decernit (Can. 70), « ut ad capitulum lectio tradatur (sic exponatur). Similiter ad collationem, si tempus fuerit opportunum. » Et Alcuinus ad fratres Wiremutensis et Girwensis ecclesiae scribens (Epist. 49):

A « Vos vero qui estis patres et pastores sanctae congregationis, docete diligentissime fraterno amore familiam, quam accepistis regendam, omneque bonitatis exemplum in vobismetipsis ostendite; saepiusque Regula S. Benedicti in conventu fratrum propria exponatur lingua, ut intelligi possit ab omnibus. » Similiter S. Dunstanus (*In Concord. cap. 1*): « Residentibus legatur Regula, vel si dies festus fuerit, evangelium ipsius diei, de qua lectione a priore, prout Dominus dederit, dicatur. » Et Udalricus de capitulo feriae 5 in Coena Domini (*Lib. 1, c. 12*): « Exposita Regulae sententia, jubente domno abbate, consurgit camerarius, etc. » Denique Joannes Trithemius (*Praefat. ad lib. Region. claustr.*): « Sicut moris est observationibus Bursfeldensibus, cujus unionis et observantiae secundum regulam S. Benedicti sumus, paragraphum unum de eadem Regula, quae nobis capitulariter ter in anno legi consuevit, fratribus meis 875 singulis diebus compellor declarare: super qua subit animum colligere, et de sanctorum promptuariis mendicare, ut loquens habeam ad manum quod placeat audientibus. » His adde summorum pontificum constitutiones. Gregorius IX: « Quia, inquit, in multis monasteriis a paucis intelligitur Regula cum legitur, praecipimus ut lectio Regulae, quae legitur in capitulo, propter minores statim in vulgari exponatur ab ipso qui capitulum tenet, vel ab illo cui duxerit injungendum. » Idem habent Clemens V in sua decretali, et Benedictus XII in sua constitutione. Hinc Cistercienses Congregationis Reformatae in Hispania, in capitulo generali anni 1557, Ludovico de Estrada injunxerunt ut commentarios super Regulam S. Benedicti scriberet, « quibus abbates in capitulis privatis ad illam exponendam uti possent, » quemadmodum scribit Angelus Marriquis in Serie abbatum Palatiolensium. Hinc etiam forte capiendus est locus ex Beda in Vita S. Gulbberri cap. 16 (*Sae. u. Ben.*), « Saepius in coeta fratrum de Regula disputans, etc. »

CAPUT LXVII.

De fratribus in viam directis.

Dirigendi fratres in viam, omnium fratrum, vel abbatum orationi se commendent: et semper ad orationem ultimam operis Dei, commemoratio omnium absentium fiat. Revertentes autem de via fratres in ipso die quo redeunt, per omnes canonicas horas, dum expletur opus Dei, prostrati solo oratorii ab omnibus petant orationem, propter excessus: ne quid forte subriperit in via vi-

C sus^d, aut auditus maerorei, aut otiosi sermonis e.

Nec praesumat quisquam alio f referre quaecumque foris monasterium g viderit aut audierit: quia plurima destructio h est. Quod si quis praesumpserit, vindictae regulari subiaceat. Similiter et qui praesumpserit claustra l monasterii egredi, vel quocumque ire, vel quidpiam quamvis parvum j sine abbatis jussione facere k

a Al., orationibus.

b Oxon., loco orationis. Narb. loco oratorii.

c Oxon., ne quis, etc. Conc., Flor., ne qui forte subriperint. Cassin., ne cui, etc.

d Lyr., visu, aut auditu.

Narb., otiosus sermo.

f Hild., Comp., Haest., alii. Editi, altis.

g Al., monasterio. Al., monasterii.

h Oxon., discretio.

i Flor., clausa.

j Plures mss., parum.

k Narb. addit vindictae subiaceat.

COMMENTARIUS.

876 *Dirigendi fratres in viam.* Acute Petrus Boherius in utroque commentario hunc locum exponens, et post eum Haeftenus observant, non sine causa pluralem hic a S. Benedicto usurpatum esse numerum, quod tacite saltem inuenerit solos extra cenobium monachos sine socio fratre progredi non debere. Et certe eam fuisse veterum monachorum disciplinam, patet ex Regula S. Antonii, n. 12; ex Regula tertia SS. Patrum, cap. 8; S. Macarii, c. 22; S. Pachonii, art. 34; Orientali, c. 22; S. Basilii fus., c. 39; incerti auctoris,

D c. 3; S. Augustini, c. 12; Tarnatensi, c. 2; S. Isidori, c. 22; ex Vita S. Benedicti, passim; ex Vita S. Samsonis, S. Eparchii, S. Gregorii papae, auctore Joanne Diacono, l. 1, c. 11, et ex Vita S. Cuthberti, c. 11. Hic tamen aliquando cum uno comite puero egressus sui se dicitur in ejusdem Vitae c. 12. Hanc disciplinam singulari canone renovavit concilium Aquisgranense statuens, « ut soli et sine alio fratre in via non dirigantur. » Et Gregorius IX, in constitutione pro monachis Benedictinis his verbis: « Inhibemus quo-

que districtius ne libera detur monachis evagandi potestas, nec dent claustralibus licentiam revisendi secularia, nisi forte rarissime, et ex causa rationali, et ad tempus modicum, matura quoque societate eisdem ad custodiam deputata. » Sane hanc monachorum consuetudinem tanti faciebat S. Gregorius (*Lib. x Regist., cap. 22*), ut Constantinum monachum a fratribus in abbatem expetitur ideo repulerit, quod peculiaritati studeret, et quia « ad monasterium quod in Piceni provincia situm est, solus pergere sine aliquo fratrum suorum præsumpsit. Ex qua ejus actione cognoscimus, inquit, quia si sine teste ambulat, recte non vivat. » Constitutiones Coelestini prescribunt (*Tract. 1, cap. 12*) ut monachi sine licentia euntes aut soli, carceribus tradantur. » Hujus instituti causas habes apud Haestenum, lib. xi, tract. 4, disq. 1.

Omnium fratrum vel abbatis orationi se commendent. Idem habes in Regula S. Isidori, cap. 22, et Magistri, cap. 66. Ritus explicat Hildemarus his verbis: « Et hoc notandum est, si longa via vadunt, veluti est ad regem aut etiam in aliquid longe: tunc in capitulum veniet sive abbas sive ceteri quilibet ambulaverint, et ibi coram fratribus manifestatur locus que pergant, et in illo capitulo prius prosternuntur fratribus, et commendant se orationibus, et osculantur omnes. Et tunc in oratorio prosternuntur, et sic vadunt. Si autem non valde longe vadunt, solummodo in oratorio petant benedictionem, » et fratrum orationes, « dicentes: Orate pro me, fratres, » inquit Richardus de S. Angelo. Id autem tam ex Smaragdo quam ex Hildemaro, et libro Usuum Cisterciensium, c. 88, præstare debent prostrati ante altare, si tempus ferret; alias tantum incurvati: **877** quamvis in Franciæ monasteriis omni tempore recollecterent, cum hoc discrimine quod diebus quibus ex ecclesiæ præscripto genua flectenda essent, etiam prosternerentur, aliis minime, quemadmodum testatur Hildemarus. Prostrati vero ex eodem auctore dicebant: « Domine Jesu Christe, tu scis fragilitatem meam, adjuva me in hoc itinere, quatenus hoc iter obedientiæ meæ valeam orationibus fratrum sine offensione peragere. » Preces dicendas super eos habes apud Smaragdum et Haestenum, passimque occurrunt in antiquis libris. Porro hanc petendæ benedictionis legem tanti faciebant Cistercienses, ut qui eadem die reversuri illam non flagitarent, hos panis et aquæ poenitentia mulcerent, nisi evidenti necessitate aut utilitate ordinis excusarentur, quemadmodum continet libellus antiquarum definitionum, dist. 10, c. 2.

Duo hic restant circa Regulæ textum adnotanda. *Omnium fratrum vel abbatis orationi se commendent*, inquit S. Benedictus. 1° Terminus universalis omnium S. Stephanum abbatem Obazinensem movere potuit, ut « in itinere processurus, post generalem fratrum benedictionem, etiam infirmorum se orationibus commendaret. » 2° Particula *vel*, quam Menardus asserit hic esse conjunctivam, secundum Bernardum Cassinensem et Boberium disjunctive accipi debet, propter improvisos et inopinatos casus urgentesque necessitates, quæ conventum congregari non sinunt, verbi gratia, cum nocte recumbentibus adhuc in lecto fratribus, aut per diem extra monasterium laborantibus, proficiscendum est: quo casu solam abbatis benedictionem percipi voluerit S. Benedictus: cuius rei proximum videre est in lib. i Dialogorum S. Gregorii papæ, cap. 2, ubi de Libertino ita habes: « Erat pro utilitate monasterii causa constituta: expletis igitur hymnis matutinalibus, Libertinus ad lectum abbatis venit, orationem sibi humiliter petiit. »

Et semper ad orationem ultimam operis Dei commemoratio omnium absentium fiat. Per ultimam operis Dei orationem Menardus et Coitius completorii

A collectam intelligunt, non ultimam cujuscunque horæ canonicæ orationem. Econtra Petrus Boberius hunc locum exponens ad verbum *semper*, « id est, inquit, in omnibus horis canonicis. » Et ita usus obtinuit non solum apud nos, sed etiam apud Camaldulenses et tenacissimos Regulæ ad litteram observatores Cistercienses, teste Juliano Parisio in libro de prima vivendi ratione Cisterciensium, parte m, cap. 4, § 1. Et ratio est quod sicut absentium ministerium omnibus in clastro remanentibus proficit, par quoque erat, ut totius congregationis orationes absentium prodesent. Qualis autem esset illa commemoratio, S. Pater non explicat: unde et variis ubique usus obtinuit: de quo vide Haestenum, in lib. ii, tract. 4, disq. 3, et Menardum hic.

Revertentes autem de via fratres, ipso die quo redeunt, etc.] Ex hoc loco recte inferunt commentatores, sic omnia a viatoribus peragenda esse negotia, ut multa adhuc hora revertentes, monasterium ingrediantur saltem ante completorium. Ita **878** Hildemarus, Bernardus Cassinensis et Boberius in 1° commentario. Hildemari verba hæc sunt: « Non dixit S. Benedictus, ipsa nocte qua redeunt, sed ipsa die, eo quod intentio S. Benedicti fuit ut in die veniat monachus, quatenus per omnes canonicas horas ante quas venerit, valeat negligentiam suas abstinere: unde pro hac causa in terra nostra consuetudo est, et debet etiam fieri, ut tali hora debeat venire, ut etiam ad completorium paratus esse possit, si alius horis non potest, ut hoc capitulum valeat implere, ne pravaricator suæ professionis existat. Aut certe si non potest tali hora venire, aut vadit ad mansionem in alterum locum nostrum, si habemus; aut certe si hoc non potest, tunc maneat ad portam monasterii in illa nocte, et ibi pro necessitate manducare illi præparatur sicut hospiti, aut sicut potest illi præparare, ita tamen si non possit in alium locum ire ad manducandum. Quod si poterit alium locum habere, inhonestas est ad portam monasterii manducare. »

Ab omnibus petant orationem.] Hæc oratio sibi ante commemorationes ex libro Usuum Cisterciensium, cap. 78. Boberius tamen in secundo commentario existimat solam abbatis benedictionem sufficere egressis et eodem die reversis. Qualis autem esset illa oratio, habes apud Menardum et Haestenum, lib. ii, tract. 4, disq. 3.

Propter excessum.] Excessum hic (*transgressionis lapsus*) interpretantur Smaragdus et Bernardus Cassinensis. Sed Hildemaro *excessus est maxime, ubi non sponte peccatur, sed cum improvise, ad quem sensum inclinat Boberius, ita ut excessus non a verbo excedo, sed ab excido derivetur. Et tunc esse genuinum S. Patris sensum verba sequentia demonstrant, ne quid forte subripuerit, non dicit commissur, sed subripuerit, id est, non satis advertenti exciderit.*

Nec præsumat quisquam aliis referre quæcumque foris monasterium viderit, etc.] Idem præscribit Regula S. Pachonii, art. 34, 48 et 49; Orientalis, cap. 23; et Tarnatensis, cap. 2.

Quia plurima destructio est.] Ita fore abbas Pæmen in Patrum Apophthegmatis, tom. I Mon. Eccles. Græcæ: « Si videris spectacula et audieris sermones, noli enarrare proximo tuo: est enim bellica subversio. » Id plane agnoverat S. Hugo episcopus Lincolnensis (*Surius in ejus Vita, cap. 22*), qui concitata inter Angliæ et Franciæ reges pace, et de modo quo inita fuisset interrogatus a suis Carthusianis, respondit contristatus: *Rumores audire et referre etsi licet episcopis, sed non licet monachis.*

Quod si præsumpserit, vindictæ regulari subjaceat.] Ad quem locum ita declarat Cassinenses: « Si quis in hoc notabiliter excesserit, dicat culpam suam in

Ita sancto Mauro in Gallias directo S. Benedictus osculum dedisse legitur in Vita S. Mauri, n. 29, et

S. Placido in Siciliam proficiscenti, in ejus item Vita, n. 20,

capitolo, et comedat in terra in pane et aqua in refectorio, arbitrio prælati toties quoties contraverit. » Reversi tamen omnium rationem abbati reddere debent. ut præscribit S. Basilius his verbis (*Regul. fus. cap. 44*): « Post regressum ex itinere 879 præpositus ex itinere reversum, quales fuerint rerum contractus, cum qualibus viris negotium habuerit, quos sermones miscuerit, quæ fuerint animi cogitationes, an quamvis diem ac noctem in timore Dei transegerit, an motu externarum calamitatum percussus, aut propria socordia dissolutus, decretorum aliquid perverterit. Et si quid recte administratum fuerit, approbando confirmet; si vero error quispiam irrepserit, cura ac prudenti doctrina corrigatur. Ita quippe et vigilantiores erunt peregre proficiscentes fratres propter sollicitudinem reddendæ rationis, et nos videbimur vitam eorum ne absentium quidem negligere. »

Similiter et qui præsumpserit claustra monasterii egredi, etc.] Eodem fere modo loquuntur S. Pachomius in Regula, art. 36; S. Basilius in Regulis brevioribus, interrog. 120; S. Ferreolus in Regula, cap. 20; et S. Isidorus, cap. 22. In concedenda autem ista licentia abbas non nimis facilem exhibere se debet; sed ad solam monasterii necessitatem aut piam aliquam utilitatem attendere. Et tunc tam egredientes quam revertentes abbatis benedictionem excipiant juxta veterum monachorum morem, quem videre est

A in sexta synodo, can. 46; in Poenitentiis incerti auctoris, apud S. Basilium, n. 1; in Regula S. Fructuosi, cap. 8; in lib. II Dialogorum S. Gregorii papæ, cap. 7 et 12, et apud S. Joannem Climacum, grad. 4. Hanc autem benedictionem edito super egredientes crucis signo dabant, ut patet tum Poenitentiis S. Columbanii, tum ex Ardore in Vita S. Benedicti Anianensis, n. 25.

Quod vero S. Benedictus addit *vel quocumque ire*, Menardus id intelligit « de his qui in via dirigitur, ut tantum ad locum ad quem missi sunt, nec declinando ad dextram vel ad sinistram recta se conferant. » Sed omnes Cassinenses commentatores id interpretantur de discursu *intra claustra monasterii*, ut nec vagari per monasterium sine abbatis jussu liceat. Et certe id non expedit, nec nisi noxiis fratribus esse potest; unde etiam Regula sancti Pachomii (*Art. 47*): « Nullus neque ambulandi in monasterio, neque extra murum monasterii procedendi habeat facultatem, nisi interrogaverit præpositum et ille concesserit. » Et Poenitentiis incerti auctoris, apud S. Basilium (*Num. 37*): « Si quis egressus fuerit ad ostiarium sive janitorem, si non permissum fuerit ipsi a designatis præfectis, careat benedictione. Si vero egressus fuerit ad munitionis prospectum, excommunicatur. » Vide Regulam SS. Pauli et Stephani, cap. 26, et lib. de Antiquis monachorum Ritibus, cap. 47.

CAPUT LXVIII.

Si fratri impossibilia injungantur.

880 Si cui fratri aliqua forte gravior aut impossibilia injungantur^a, suscipiat quidem jubentis imperium cum omni mansuetudine et obedientia. Quod si omnino virium suarum mensuram viderit pondus oneris^b excedere, impossibilitatis suæ causas ei qui

^a Hild., *injungantur*.

sibi præest, patienter et opportune suggerat, non superbiendo, aut resistendo, vel contradicendo. Quod si post suggestionem suam in sua sententia prioris imperium perduraverit, sciat junior ita sibi expedire, et ex charitate confidens de adjutorio Dei, obediat.

^b Hild. cum alio ms., *operis. Flor., humeris.*

COMMENTARIUS.

Si cui fratri aliqua forte gravior aut impossibilia injungantur.] Duo hic distinguit S. Benedictus, gravior et impossibilia; in quibus hoc intercedit discriminis, quod gravior sint dura, difficilia, aut quæ vix fieri possunt, nisi cum summo conamine; impossibilia vero nullo modo. Ita fere Hildemar, Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, Boherius, et Torrecremata. Impossibilia autem cum Boherio triplicis generis distinguere possumus: 1° juris, ut cum aliquid contra jura præcipitur; 2° facti, ut Alpes ultra mare transferre; 3° naturæ, ut cælum conscendere, aut digito tangere. Vel etiam cum Ambrosio (*Lib. IV de Fide, cap. 3*) impossibilia in quadruplici differentia constituere possumus: 1^a aliquid est impossibile per naturam, verbi gratia, ut avis sapientiæ disciplinam assequatur aut artem; 2^a est aliquid possibile quidem per naturam, sed impossibile per infirmitatem: sic impossibile est infirmo onera deferre robusti; 3^a aliquid est impossibile per imperitiam aut impotentiam, ut, verbi gratia, idiota litteras doceat; 4^a est impossibile per definitionem incommutabilis propositi, et constantis perseverantiam voluntatis, atque amicitiam fidem, ut si quis contra legem Dei vota, etc., agere jubeatur. Verum impossibile hoc loco non physice, sed moraliter accipiendum esse censent Menardus et Caramuel.

Suscipiat quidem jubentis imperium.] Nihil omnino dijudicans inter graviora et levia, possibilia et impossibilia: nihil enim 881 asperum, nihil grave, aut impossibile perfecte obedienti; et, ut ait S. Basilius (*In Reg. a Ruff. transl., c. 32*), « qui fideliter et puriter Deum diligit, et certus est de retributione Do-

C mini, nec sufficere sibi putat ea quæ injungantur; sed semper augmenta operis quaerit, et majora quam injunguntur desiderat et exoptat, etiamsi supra vires esse videatur quod facit. » Unde etiam Cassianus (*Lib. IV, c. 10*): « Vera obedientia est quam, quamvis aliquid difficile ei imperetur, nihil tamen discutens sine aliqua cordis hæsitacione perficere nititur et consummare quod jussum est; et pro reverentia senioris nihil de impossibilitate aut stultitia præcepti dijudicat; sed plena fide ac devotione quicquid dictum fuerit, non tanquam ab homine, sed tanquam a Deo sibi suscipit imperatum. »

Cum omni mansuetudine et obedientia.] Hoc est, inquit Hildemar, « non solum ore dicere non debet se nolle aut non posse suscipere, sed etiam in vultu non debet se significare resistere; ut sicut in corpore ostendit mansuetudinem, ita etiam in mente. »

Quod si omnino virium suarum mensuram viderit pondus oneris excedere, etc.] Recte omnino Bernardus Cassinensis ad hunc locum: « Nota, hæquit, sensum litteræ; non enim in gravibus seu difficilibus dicit excusationem aliquam suggerendam, sed impossibilibus tantum. Et nota quoque illud debet esse ita impossibile, quod et viribus pensatis et pondere oneris, impossibile sibi vere debeat judicari: onus autem et vires ex parte negotii injuncti, et ex imbecillitate obedientiam susipientis sollicita consideratione pensetur. » Idem habet Boherius in utroque commentario.

Quinque etiam in hujusmodi excusatione S. Benedictus attendi voluit: 1° ut fiat *patienter*, hoc est cum humilitate, ut loquitur Hildemar; 2° *opportune*,

id est suo loco, secreto, non palam; 3° non superbiendo, A quasi respuendo quod fuit a majore imperatum; 4° non resistendo, id est renuendo in facie ea implere quæ fuerunt jussa; 5° non contradicendo, alta et aperta voce clamando ea non esse servanda.

Prioris imperium perduraverit.] Per priorem hoc loco Menardus intelligit seniorein, quem juniorei opponit dicens: Sciat junior ita sibi expedire. Sed refragatur Boherius, cum omnibus quas viderim tam antiquis quam recentioribus Gallicis versionibus, quas omnes priorem hic interpretantur prælatum seu superiorem.

Sciat junior ita sibi expedire.] « Quasi diceret, inquit Hildemarus, non pro hoc dimittat obedientiam; quia si in illis difficillimis rebus obedierit, hoc suæ salutis convenit. »

Et ex charitate confidens de adjutorio Dei, obediat.] Nisi forte aliquid præcipiatur quod sit impossibile juris, sive, ut loquitur S. Ambrosius (*Lib. iv de Fide, cap. 3*), impossibile per definitionem immutabilis pro-

A positi, et constantis perseverantiam voluntatis, etque amicitia fidem. Hoc enim, cum legi Dei repugnet, ex charitate fieri non potest. Cæterum, quidquid aliud præcipiatur, quocumque modo sit impossibile, cum firma spe de Dei adjutorio aggrediendum est, ut si effectus exhiberi nequeat, saltem 882 ostendatur affectus. Præclare autem hunc in locum exclamavit Bernardus Cassinensis: « Mirabilis obedientia perfectio regularis, quæ etiam ad impossibilia se extendit. et soli Deo relinquitur, quando impossibile est quod jubetur: et mirabilis Patriæ nostræ consolatio, quæ et sic expedire dicit, et confidentiam de Dei adjutorio reponit, cum dicit, *Sciat junior sibi expedire*, etc. Cum Deus secundum Joannem charitas sit, cum amanti nihil sit difficile, Deum in charitate habenti nihil erit impossibile, quia, juxta Domini vocem, quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Charitas, ut hæc littera explicat, omnia expedire facit; confidentia in merito Dei parit adjutorium, in operatione impendit. »

CAPUT LXIX.

Ut in monasterio non præsumat alter alterum defendere.

Præcavendum ^a est ne quavis occasione præsumat B alter alium defendere monachum in monasterio ^b, aut quasi ^c tueri: etiamsi qualevis ^d consanguinitatis propinquitate jungantur ^e. Nec quolibet modo id a

monachis præsumatur, quia exinde gravissima occasio scandalorum oriri potest. Quod si quis hæc transgressus fuerit, acrius coerceatur.

^a Oxon., recavendum.

^b Deest in duobus ms. in monasterio.

^c Al. deest quasi.

^d Oxon., Conc., quavis.

^e Oxon., jungatur. Boher., conjungatur.

COMMENTARIUS.

Præcavendum est ne quavis occasione præsumat alter alterum defendere monachum in monasterio, aut quasi tueri.] Inter defendere et tueri sic distinguunt commentatores, ut defendere de aperta et manifesta defensione intelligendum sit; tueri vero de occulta et callida; non manifesta, sed verbis cooperta: « Sunt enim, inquit Hildemarus, qui palam et manifeste defendunt alios; ut hoc non fiat, dixit defendere. Et sunt alii qui non audent manifeste defendere, defendunt ingeniose cum dulcibus verbis et aliis talenter, cogitantes abbatem non intelligere se causa defensionis hoc agere, de quibus dixit quasi tueri. » Ita cum Hildemaro Bernardus Cassinensis, Nicolaus de Fractura, et Boherius in utroque commentario. Tueri tamen Smaragdo dicitur 883 sustinere, opem ferre, vel præsidium; et Menardus plus est tueri quam defendere. Magis tamen nonnullis arridebit primus sensus, quia S. Benedictus non dicit simpliciter tueri, sed quasi tueri, quod callidam defensionem potius significare videtur.

Etiamsi qualevis consanguinitatis propinquitate jungantur.] Et certe, ut optime hic ratiocinatur Hildemarus, cum nec proprias voluntatis in propria potestate suis discipulis S. Benedictus reliquerit, eosque etiam impossibilia imperant per omnia obedire velit: « Si ita est ut monachus pro se non audeat quidquam loqui, multo minus pro aliis. » Cui concinit S. Columbanus hic a S. Benedicto Aniaugiensi in Concordia citatus.

Nec quolibet modo id a monachis præsumatur.] « Multis enim modis, uti observat Hildemarus, fit defensio: aliquando pro consanguinitate; aliquando pro patria, quia de una patria est; aliquando pro discipulatu; aliquando pro amicitia; aliquando pro gula. » Sed nullo modo id a monachis præsumatur.

Quia exinde gravissima occasio scandalorum oriri potest.] Quia, ut ait S. Basilus (*Reg. a Ruf. transl., c. 26*): « Non jam correptionem ad emendationem,

sed defensionem ad confirmandum peccatum suscipit, qui delinquit. Sed et alios ad simile provocat malum: ita ut conveniat ei, qui peccantes defendit, illud quod dictum est: *Quia si non ostenderit fructus dignos penitentia, excidimini, et in ignem mittimini.* » Et Orsiesius (*Doctr. c. 24*): « Si præpositus domus

C aliquem corripuerit ex fratribus qui sibi subjecti sunt, erudiens eum in timore Dei, et cupiens ab errore corrigere; et alius voluerit pro eo loqui, et eum defendere, subvertens cor illius; qui hoc facit peccat in suam animam, quia subvertit eum qui corrigi poterat, et consurgentem dejecit in terram, atque ad meliora tendentem mala persuasionem decipit, errans ipse, et alios errare faciens. Illic illud apte congruenter: *Vae qui potum dat proximo suo subversionem turbidam, et inebrians eum! Vae qui errare facit cæcum in via, qui scandalizat quem am de his qui credunt Deo! Expediit ei ut appendatur ei mola asinaria super collum ejus, et præcipitetur in mare;* quia subvertit, ut diximus, sublevationem se, et obedientem transtulit ad superbiam, et eum qui in dulcedine charitatis poterat ambulare, convertit in amaritudinem, et subjectum legibus monasterii malis consiliis depravavit, fecitque odisse eum, et contristari contra illum, qui eum docebat Domini disciplinam, lites serens inter fratres et discordias. »

D *Quod si quis hæc transgressus fuerit, acrius coerceatur.*] Hæc verba duobus modis intelligit Hildemarus: « Aut enim in ipso gradu quo stat durius debet argui, aut certe unum gradum transcendere. » Bernardus Cassinensis vero: « Ego autem, inquit, puto quod B. Benedictus vidit ex quantitate delicti poenam transgressoribus imponendam, arbitrio relinqui abbas hujus impositionem poenæ, ut secundum æritudinem medicina præstetur. » Sed Boherius, relata 884 utriusque expositione, suam ita exprimit: « Ego autem dico: acrius puniatur, scilicet defendens illo qui deliquit. » Et certe si ipse qui aliorum er-

rorem defendit, multo est damnabilior illis qui errant, A quia non solum ille errat, sed etiam aliis offendicula erroris præparat et confirmat; » merito acrius puniendus est qui alios tuetur. Apposite ergo S. Pachomius (Art. 99): « Qui consentit peccantibus, et defendit alium delinquentem, maledictus erit apud Deum et homines, et corripie ut increpatione severissima. » Et Regula Orientalis (Cap. 33): « Si quis errori ejus consenserit, et secundum duritiam illius magis consilium dederit, ut se tardius humiliet, sciat se cum in hoc errore fuerit deprehensus, simili modo culpabilem judicandum. » Denique Regula secunda SS. Patrum (Cap. 5): « Si quis vero de fratribus, vel qui in cellis consistunt, ejus errori consenserit, culpabilis erit, atque excommunicatione dignissimus. »

CAPUT LXX.

Ut non præsumat passim quisquam cedere

Vetetur ^b in monasterio omnis præsumptionis occasio. Constituimus ut nulli liceat quemquam fratrum suorum excommunicare aut cedere, nisi cui potestas ab abbate data fuerit. Peccantes autem coram omnibus arguantur: ut cæteri metum habeant. Infantum ^c vero usque ad quindecim annorum ætates,

disciplinæ diligentia ab omnibus, et custodia sit. Sed et hoc cum omni mensura et ratione. Nam in fortiori ætate qui præsumperit ^d aliquatenus, sine præcepto abbatibus, vel in ipsis infantibus sine discretionem exarserit, disciplinæ regulari subiaceat, quia scriptum est: *Quod tibi non vis fieri, alto ne feceris (Tob. 14).*

^a Quidam addunt, aut excommunicare.

^b Al., vitetur, editi, ut vitetur.

^c Al., Infantibus.

^d Cassin., Flor., præsumit.

COMMENTARIUS.

Æqualis utriusque periculi est, et tueri nocentem, et persequi innoxium: unde cum illud superiori capite prohibuisset S. Benedictus, istud præsentis capitulo damnat: ubi quod ait in titulo *passim*, Hilde-
marus interpretatur « leviter, præsumptive, prout quis vult, vulgo **885** ubique; » Smaragdus « inordinatè, incongrue, et sine rationis modo; » Boherius « indiscrete, indifferenter, quandocumque. » Idque secundum Hildemarum tam abbatem respicit quam eos quibus excommunicandi et cædendi potestatem fecit, aliove quoscumque, qui pro libitu, leviter, inordinate indifferenterque cedere aut excommunicare debent neminem, sed omnia cum pondere et mensura facere.

Vetetur in monasterio omnis præsumptionis occasio.] Hoc membrum, ut scribit Menardus, est quoddam generale edictum ad sequentia stabilienda.

Constituimus, ut nulli liceat quemquam fratrum suorum excommunicare.] Sive propter majores, sive propter minores culpas.

Aut cedere.] Sive per se, sive per alium; aut percutiendo, aut pœnitentiam injungendo.

Nisi cui potestas ab abbate data fuerit.] Sive data sit in commissione alicujus officii, cui annexatur correctio fratrum; sive per specialem delegationem ad aliquem particularem hujusmodi actum, ut post Bernardum Cassinensem et Boherium loquitur Turrecremata. Hæc potestas vulgo tribuitur priori majori et subpriori, sive, ut majores nostri vocabant, priori claustrali; « hi enim apud nos exercent hoc officium absente abbate potissime, inquit Boherius. » Præterea decanis et senioribus.

Idem cum S. Benedicto decernit S. Ferreolus cap. 21, et merito quidem; nam optime arguit S. Basilus (Regul. fus., cap. 53): « Si increpato medicina est, non est cujusvis increpare delinquentem, quem admittimus neque curare ægrotum, nisi alicui ipse præpositus cum majore censura id muneris commiserit. »

Peccantes autem coram omnibus arguantur.] Hildemarum hic alium regulæ locum objicit, ubi peccantes bina admonitione secreta corripitur jubentur, non publica. Sed ipse etiam solvit objectionem distinguendo inter privata et publica peccata: illa secreto, hæc publice coram omnibus emendanda: unde et hæc periodum cum hæc interruptione scribit: *Peccantes coram omnibus, arguantur, supple: coram omnibus.* Ita quoque S. Augustinus hunc Apostoli locum; *Peccantes coram omnibus arguantur, conciliat*

cum illa Matthæi sententia: *Si peccaverit in te frater tuus, corripie eum inter te et ipsum solum (Serm. 82, de Script.).* « Ipsa, inquit, corripienda sunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus. Ipsa corripienda sunt secreta, quæ peccantur secretis. Distribuite tempora, et concordat Scriptura. » Illud etiam Regulæ locum de peccatis publicis interpretantur Smaragdus, Richardus de S. Angelo, Boherius, Turrecremata, Matthias Lambertus. Atque ita in Regula Tarnatensi decernitur (Cap. 8), ut « quæcumque absque testibus admittuntur, si ad abbatem notitiam pervenerit, secretius emendetur; si omnibus innoverit, coram omnibus est reus admissi criminis arguendus. »

886 Ejus rei praxim videre est in antiquis Cluniacensis monasterii Consuetudinibus, auctore Udalrico, ubi hæc leguntur: « Sunt adhuc apud nos alia genera correctionis, quæ non solum domus abbas facit, sed etiam, si opus fuerit, prior. Nam et inde audivi quam verissime domus abbas dixerit (Lib. III, cap. 3) nullam monachorum ecclesiam dehonestari propter quod tale quid committitur ab aliquo fratre; sed hoc esse quod plane faciat ad ignominiam nostram, si quid nequitur committitur, et absque digna emendatione dimittitur. Idcirco si quis de aliquo flagitio divulgatur in populo, in præsentia quoque populi solet emendari; ut qui ejus excessum cognoverint, cognoscant et emendationem. Cunctis enim qui videre voluerint videntibus, et maxime in media platea nudatur, ligatur, et verberatur. Et si culpa non est de gravioribus malis, sed forte ut cum aliquo inhoneste et irreligiose in audientia popularium contenderit, pro hujusmodi, cum venerit dies dominicus, ad initium missæ matutinalis concurrente populo ad ecclesiam, stat ipse nudus pedibus prope fores ecclesiæ, et unum codicem grandiusculum tenet in manu; capellum non induit, ut ab omnibus possit agnosci; nemini loquitur intranti vel exeunti; unus famulus semper est juxta illum, qui dicat interrogantibus propter quod talis ei pœnitentia sit injuncta, nec recedit inde usquequo missa finiatur. » Vide quæ supra diximus ex Benignianis Consuetudinibus ad cap. 44. Sed econtra Bernardus Cassinensis hic conqueritur de nonnullis religiosis qui, « quando aliquis fratrum etiam sæculares homines suo pravo corrumpit exemplo, eum occulte puniunt, vel de uno loco transferunt ad alium locum, et peccatum licet publicum aut negant mendaciter, aut palliant turpiter. Et qui malo ejus exemplo corrupti fuerant delinquentis,

poenam ignorantes disciplinae latentis, magis corrumpuntur, et assumunt audaciam faciendi similia, vel etiam majora : contra quos invehitur hac auctoritate B. Benedictus : *Peccantes coram omnibus arguantur.*

Infantum vero usque ad quindecim annorum aetates disciplinae diligentia sit.] Et etiam ultra si non sint morigerati, ut docet Hildemar. Et tamen in excerpto 94 Egberti episcopi Eboracensis exstat canon Roman. et Francor. (*Spelm. tom. I Concil. Angl.*) : « Parvulus usque anno 15 pro delicto corporali disciplina castigetur ; post hanc vero aetatem quicquid deliquerit, vel si furatur, retribuatur, seu etiam secundum legem exsolvat. »

Et custodia adhibeatur ab omnibus.] Qui disciplina non indigent, eamque apprime noverunt : « Neque enim consequens est, ut illi disciplinam dent, qui indigent disciplina et nesciunt disciplinam, » inquit Hildemar. : hinc etiam Menardus : « Cum dicitur ab omnibus, hoc de praepositis, decanis, sacerdotibus, diaconis, senioribus, aliisque intelligitur, qui ad paucam aetatis maturitatem pervenerint, ut tempus, rationem et modum discretam correctionis cognoscere valeant. Vel, ut loquitur S. Ferreolus, ad quos pertinet correctionis 887 vel nosse modum, vel tenere iudicium. Nec puto unquam fuisse permissum iis qui 17 aut 16, imo et 20 aetatis annum vix attigerunt, passim pueros caedere. »

Nam tu fortiori aetate qui praesumpseris, etc.] Haec S. Aurelianus decernit (*Cap. 13*), ut « frater in fratrem si ausus fuerit manum mittere, legitimam disciplinam accipiat. » Quae verba tanquam ex concilio Ilerdonsi, cap. 7, citantur ab Ivone Carnotensi, p. 6 decreti, cap. 292. Sed ea desumpsisse videtur S. Aurelianus ex Regula S. Caesarii ad virgines, ubi haec leguntur (*Cap. 24*) : « Si forte, ut se habet humana fragilitas, in tantum nefas aliquae de sororibus ausae fuerint, diabolo instigante, prorumpere, aut ut furum faciant, aut in se invicem manum mittant, justum est ut legitimam disciplinam accipiant. » In Regula vero S. Ferreoli praescribitur (*Cap. 21*), ut « quisquis taliter incontinens manibus invenitur, ita ut nesciat ab illicitis temperare, manus illae quas erexit in proximum, per longum tempus non solum jejuniis, sed etiam operis assiduitate lassentur, ut deinceps ad Deum levantur in oratione, non cum furore extendantur in fratrem. »

Ceterum quod hic statuit S. Benedictus de pueris usque ad annos 15 caedendis, confirmatur ex praxi veterum monachorum, quam videre est apud Severum Sulpicium, lib. I Dialog., cap. 5, ubi refert duos pueros, quorum unus 12, alter 15 erat annorum, ab abbate suo flagris exceptos fuisse, eo quod patrum a se miraculum aliis fratribus divulgaverant, ne scilicet vana elati gloria perirent.

CAPUT LXXI.

Ut obedientes sint sibi invicem.

Obedientiae bonum non solum abbati exhibendum est ab omnibus, sed etiam sibi invicem ita ^a obediant fratres, scientes se per hanc obedientiae viam ituros ad Deum. Praemisso ergo abbatis aut praepositorum ^b qui ab eo constituuntur imperio, cui ^c non permittimus privata imperia praeponi, de caetero omnes ^c juniores prioribus suis omni charitate et sollicitudine obediant. Quod si quis contentiosus reperitur, corripitur.

Si quis autem frater pro quavis minima causa ab

abbate, vel a quocunque priore suo corripiatur quolibet modo ; vel si leviter senserit animum ^d prioris cujuscunque 888 contra se iratum vel commotum, quamvis modice ; mox sine mora tandiu prostratus in terra ante pedes ejus jaceat satisfaciens, usque dum benedictione sanetur illa commotio. Quod si quis contempserit ^e facere, aut corporali vindictae subiaceat ; aut, si contumax fuerit, de monasterio expellatur.

^a Al. deest ita.

^b Cone., ut praepositorum.

^c Al., quibus.

^d Cassin., Narb., Flor., cum quibusdam mss., animos . . . iratos vel commotos.

^e Al., quod qui contempserit.

COMMENTARIUS.

Obedientiae bonum non solum abbati exhibendum est ab omnibus, sed etiam sibi invicem ita obediant fratres.] Eandem doctrinam tradit abbas Isaia in Regula sua his verbis (*Cap. 50*) : « Si habitaveris cum aliquo fratre, esto cum illo ut peregrinus, nec praecipias illi quidquam, nec te superiorem illi facias, nec praesidenter agas cum illo ; et si praeeperit tibi aliquid quod nolles, abscinde voluntatem tuam, et ne contristes illum, ne abscindatur pax a vobis, et scias quod obediens est major. » Idem etiam docent S. Basilius in Regul. brev., interr. 115 ; S. Dorotheus doct. 19 ; Regula Cujusdam ad monachos, cap. 3, et S. Bernardus sermone II, in Cant.

Scientes se per hanc obedientiae viam ituros ad Deum.] Praeclara sane, et digna S. Benedicto sententia, quae multos, si quibus excitari possimus stimulis, animos addere debet ; neque sub dubio aliquo obedientem ad Deum iturum promittit, sed constanter, certissimeque affirmat dicens : *Scientes se per hanc obedientiae viam ituros ad Deum* ; quia « solis obedientibus aeterna salus haereditario jure debetur, » ut ait Petrus Damiani (*Serm. de S. Bened.*), seu quivis alius : unde et S. Fructuosus in Regula monastica communi dicit (*Cap. 5*) : « Qui per

Christum ad Deum ire desiderant, . . . obedientes sint abbati usque ad mortem, in tantum ut nullam propriam faciant voluntatem, sed Patris. »

Praemisso ergo abbatis et praepositorum qui ab eo constituuntur imperio.] Praepositorum nomine S. Benedictus hic non eos solum qui supra decanos post abbatem sunt secundi, intelligit ; sed ipsos etiam decanos, circatores, officiales, cujuslibet artis praepositos.

Cui non permittimus privata imperia praeponi.] Ordo enim obedientiae exigit ut primum majoribus, deinde minoribus pareamus, ut etiam docet S. Augustinus his verbis (*Serm. 62, de Script.*) : « Ipsos humanarum rerum gradus advertite. Si aliquid jusserit curator, nonne faciendum est ? Tamen si contra proconsulem jubeat, non utique contemnis potestatem, sed eligis majori servire ; nec hinc debet minor irasci, si major 889 praelatus est. Rursum si aliquid ipse proconsul jubeat, et aliud jubeat imperator, nunquid dubitatur isto contempto illi esse serviendum ? Ergo si aliud imperator, et aliud Deus, quid judicatis ? »

De caetero omnes juniores prioribus suis cum omni charitate et sollicitudine obediant.] Verum cum omni

chos (Cap. 7) : « Si quis tardior ad veniam inventus fuerit, sive aliqua verba religioni contraria, sive pro excusatione delicti sui protulerit; mittendus est in carcerem, et poenitent secundum quod iudicaverit senior, usquequo corrigatur. Si autem obstinatus invenitur, separandus est a fratribus. » Richardus autem de S. Angelo hanc expulsionem ita intelligit, ut

A expulsus « ponatur in alio arctiori monasterio; alias daretur vagandi materia, quod esse non debet. » Sed loquitur secundum jura recentiora, non juxta priscum veterum monachorum morem, qui contumaces de monasterio exturbabant, ne una ov. s morbida totum gregem contaminaret.

CAPUT LXXII

De zelo bono, quem debent habere monachi.

892 Sicut est zelus amaritudinis malus, qui separat a Deo et ducit ad infernum, ita est zelus bonus qui separat a vitiiis ^a et ducit ad Deum et ad vitam æternam. Hunc ergo zelum ferventissimo amore exercent monachi; id est, ut honore se invicem præveniant ^b. Infirmi- tates suas sive corporum, sive morum, patientissime tolerant; obedientiam sibi

certatim impendant. Nullus quod sibi utile iudicat sequatur, sed quod magis alio. Charitatem fraternitatis casto impendant amore ^c, Deum timeant, abbatem suum sincera et humili charitate diligant ^d; Christo omnino nihil præponant, qui nos pariter ad vitam æternam perducat.

^a Conc., a vitio.

^b Hild., prævenientes.

^c Narb., charitate fraternitatis castum impendant

amorem.

^d Oxon. cum tribus mss., humiliter diligant.

ilitate

COMMENTARIUS

[Sicut est zelus amaritudinis malus, etc.] Etsi zelus apud veteres invidiam proprie significet, in sacris tamen Scripturis, et a SS. Patribus in bonam et in malam partem promiscue usurpatur, ut hic a S. Benedicto; et Hildemaro autem « zelus qui in bono ponitur, intelligitur vis, id est amor mentis; et zelus malus intelligitur invidia. » Utrumque vero S. Pater philosophice, ut loquitur Bernardus Cassinensis, distinguit per oppositionem unius ad alterum contrarium, « ut unum per aliud possit clarius apparere: distinguit enim inter zelum bonum et malum, utriusque proprietates et effectus ponens. » Proprietas zeli boni est, quod sit natura sua bonus, mali malus: « Zelus enim bonus est amor virtutum, et horror vitiorum; zelus malus est amor vitiorum, et horror virtutum, » ut scribit Hildemarus. Effectus zeli boni tres hic annotat S. legislator: 1° quod separet a vitiiis, 2° quod ducat ad Deum, 3° quod vitam æternam conferat. Zeli vero mali duos, 1° quod separat a Deo, 2° quod ducat in infernum.

[Hunc ergo zelum ferventissimo amore exercent monachi.] Nota quantum in discipulis zelum ardere desideret, qui non ferventi tantum aut ferventiori amore contentus, ferventissimo omnium agi peroptat, cujus exercitium in octo potissimum constituit.

893 Id est ut honore se invicem præveniant.] En primum zeli boni exercitium, quod velim attendant si qui contrariam monasticæ vitæ honestatem contendunt: etsi nolim sæculares agendi modos in claustra transferri, a quibus alienum se facere tenetur quilibet monachus.

[Infirmi- tates suas sive corporum, sive morum, patientissime tolerant.] En secundum boni zeli exercitium, quod commendat apud Cassianum abbas Joannes his verbis (Collat. 19, c. 9): « Is vere et non ex parte perfectus est, qui et in eremo squalorem solitudinis, et in cœnobio infirmitates æquali magnanimitate sustentat. » Et S. Bernardus (Serm. 12 in Cant.): « Omnis in vobis, qui fraternas infirmitates tam corporum quam animorum non solum patienter suppetat, sed i. super, si licet, et si valet, juvat obsequiis, confortat alloquiis, consiliis informat; si hoc non potest propter disciplinam, sollicitus saltem orationibus solari non cessat infirmo; omnis, inquam, qui talia operatur in vobis, bonum omnino spargit odorem inter fratres, et odorem de

inguentis optimis. balsamum in ore nujusmodi frater in congregatione, monstratur digito, et dicunt de eo omnes: Hic est fratrum amator, et populi Israel; hic est qui multum orat pro populo, et universa sancta civitate. » Et alibi (Serm. 1 de omn. b. SS.): « Quibus laudibus dignum, quanto amplectendum putas affectu fratrem illum qui, sine querela conversans inter fratres, tota sollicitudine cavet ne quid in eo sit quod ab aliis portari oporteat, et quidquid in aliis est onerosum, patientissime portat. » Vide ejusdem S. Bernardi serm. 36° de Diversis.

[Obedientiam sibi certatim impendant.] Præmissa tamen abbatis et præpositorum imperio: en tertium zeli boni exercitium.

[Nullus quod sibi utile iudicaverit faciat, sed magis quod alio.] Ecce quartum, de quo Benedictum Anianensem laudat Ardo Smaragdus in ejus Vita, n. 31.

[Charitatem fraternitatis casto impendant amore.] Et in hoc quintum boni zeli exercitium reponit S. Benedictus; in quo, ut notant Bernardus Cassinensis et Boherius, non sine causa dixit casto, « ut videlicet inordinatum, indiscretum, carnalem, et immundum, seu pollutum, compestat et excludat amorem. » Atque ita S. Macarius dicebat (Cap. 7): « Omnes oportet diligere fratres, cum quibus etiam te confidis videre gloriam Christi. »

[Deum timeant.] Filiali utique timore, et hoc est sextum zeli boni exercitium.

[Abbatem suum sincera et humili charitate diligant.] Ecce septimum. Sincera vero charitas dicitur illa quæ nullo carnali amore, nullo timoris aut remunerationis intuitu corrupta est, sed pro solo Dei amore impenditur.

[Christo omnino nihil præponant.] Dignus est enim plane omnibus poni, qui Christo aliquid præponit; cum summo 894 et infinito bono nihil sit præferendum. Et hoc est ultimum zeli boni exercitium, quod licet absque ullo remunerationis intuitu sit habendum, sua tamen mercede non caret, quam S. Pater indicat cum addit:

[Qui nos pariter ad vitam perducat æternam.] Istud pariter commentatores interpretantur simul omnes, nullo excepto. Nonnulli codices addunt amen, qua de voce Boherius in 2 commentario: « Gallici quidem hoc amen raro habent, quod tamen bene convenit, cum finis Regulæ sit hic verus, quoniam sequens caput non est utique regulare, sed intentum magistri.

Regulaeque effectum summam indicat. Amen itaque **A** quissimo codice Oxoniensi, in Cassinensibus, apud hic optative ponitur, ut hic conclusio ejusdem operis esse demonstraretur. Desideratur tamen in anti- Hildemarum, Smaragdum, Haestenum, atque in aliis mss. et editis non paucis.

CAPUT LXXIII

De eo^a quod non omnis observatio justitiæ in hac sit Regula constituta.

Regulam autem hanc descripsimus, ut eam observantes in monasteriis^b, aliquatenus vel honestatem morum, aut initium conversationis^c nos demonstrare habere^d. Cæterum ad perfectionem conversationis qui festinat^e, sunt doctrinæ sanctorum Patrum: quarum observatio perducit^f hominem ad celsitudinem perfectionis. Quæ enim pagina, aut quis sermo divinæ auctoritatis Veteris ac Novi Testamenti, non est rectissima norma vitæ humanæ? aut quis liber sanctorum catholicorum Patrum hoc non resonat, ut recto cursu perveniamus ad Creatorem nostrum?

^a Al. deest, *De eo.*

^b Oxon., in hanc observationem monasterii.

^c Al., conversionis.

^d Oxon., novam demonstrare haberi.

^e Al., qui festinant.

^f Al., perducatur. Al., perducit.

^g In conc. deest, et instituta et vita eorum.

^h Al., vitas. Al., vita.

ⁱ Conc., amplius.

Nec non et collationes Patrum, et instituta^g, et vita^h eorum; sed et Regula S. Patris nostri Basilii, quid aliudⁱ sunt nisi bene viventium et obedientium monachorum instrumenta virtutum? Nobis autem desidiosis et male viventibus atque negligentibus, rubor confusionis est. Quisquis ergo ad patriam celestem festinas, hanc minimam inchoationis Regulam descriptam, adjuvante Christo, perforce: et tunc demum ad majora, quæ supra commemoravimus, doctrinæ⁸⁹⁵ virtutumque culmina, Deo protegente, pervenies^j.

^j Flor. addit, Amen. Facienti hæc vita erit æterna. Concord. cum quibusdam mss. et commentatoribus, Facientibus hæc regna patebunt superna, vel æterna; quidam etiam addunt, Amen. Sed hæc clausula desideratur in antiquioribus Cassinensium codicibus, esseque additam patet ex Hildemaro, qui suo commentario hunc finem imponit: *Explicit Deo gratias. Amen. Explicit traditio quam Hildemarus monachus exposuit super Regulam S. Benedicti, et tradidit discipulis. Facientibus hæc regna patebunt superna. Amen.*

COMMENTARIUS.

Regulam autem hanc descripsimus, ut eam observantes in monasteriis, aliquatenus vel honestatem morum, aut initium conversationis nos demonstrare habere. Ita nimirum de se ipso sentiebat Pater sanctissimus, suorumque discipulos in humilitate fundatos atque firmatos esse peroptabat, ut Regulam discretionem præcipuam, sermone luculentam, quam etiam inter præcipua ejus miracula S. Gregorius recenset (*Lib. II Dial.*), observantes, non absolute, sed aliquatenus tantum honestatem morum, aut conversationis initium, se esse arbitrentur habere.

Honestatem vero morum in tribus consistere docet Joannes de Turrocremata: 1° In fuga vitiorum, juxta illud S. Ambrosii (*Lib. I de Offic. c. 46*): « Quid est aliud honestum, nisi ut fugibilia fugiantur? » 2° In timore, amore, cultuque Creatoris, juxta illud ejusdem Ambrosii (*Ibid., c. 45*): « Honestum est, Domine, ut te timeamus, te diligamus, te deprecemur et honoremus: te enim decet hymnus in Sion. » 3° In disciplinata conversatione exteriori, secundum illud Regulæ S. Augustini: « In incesso, statu, habitu vestro, et in omnibus motibus vestris, nihil fiat quod cujusquam offendat aspectum, sed quod vestram decet sanctitatem. »

Cæterum ad perfectionem... qui festinat, sunt doctrinæ SS. Patrum, etc.] Apposite ad hunc locum Petrus Damiani de monachorum perfectioe uno disserens (*Opuscul. 13, cap. 3*): « Ad hanc, inquit, profecto agriculturam (cordis) typice impellebat Josue filios Joseph, cum eis de parvæ sortis funiculo conquerentibus diceret: Si populus, inquit, multus es, ascende in silvam, et succide tibi spatia in terra Pheresæi, et Raphaim, quia angusta est tibi possessio montis Ephraim. Nam ut rem ad id quod propius adjacet non incongrue referam, in angustia se montis Ephraim possessione contulit, qui sola B. Benedicti Regula contentus esse decrevit. Sed audi quomodo te ad montem Josue novus impellat, et ad latiora pos-

sessionum spatia festinare præcipiat: Regulam, inquit, hanc descripsimus, ut hanc observantes aliquatenus, vel honestatem morum, vel initium conversationis, nos demonstrare habere. Ecce mons Ephraim. Sed quoniam angustam hic possessionem esse perpenderit, mox ad altiora simul et latiora transmittit. Cæterum qui festinant ad perfectionem, sunt doctrinæ sanctorum, sive Collationes, et Instituta Patrum, etc.; quæ quoniam vobis notissima novimus, hic apponere superfluum judicamus. »

Porro doctrinæ SS. Patrum, secundum Bernardum Cassinensem et Nicolaum de Fractura (*In 2 comm.*), « Magis intelligendæ sunt per exempla factorum quam per scripta verborum: » unde acute observat Boherius S. Benedictum non in singulari, sed in plurali numero dixisse doctrinæ; « quia, inquit, quædam doctrina est verbalis, quædam autem exemplaris. » Sed Richardus de S. Angelo, nulla facta utriusque doctrinæ distinctione, doctrinas hic intelligit eas quæ recipiuntur ab Ecclesia Romana; et sunt istæ, inquit, in primis Opuscula B. Cypriani martyris et Carthaginiensis episcopi, item Opuscula B. Athanasii Alexandrini episcopi, item Opuscula B. Basilii Cappadoceni episcopi, item Opuscula B. Gregorii Nazianzeni episcopi, item Opuscula B. Joannis Constantinopolitani episcopi, item Opuscula B. Hilarii Pictaviensis episcopi, item Opuscula B. Ambrosii Mediolanensis episcopi, item Opuscula B. Theophili episcopi Alexandrini, item Opuscula B. Hieronymi presbyteri, item Opuscula B. Prosperi religiosi viri, item Opuscula B. Leonis papæ ad Flavianum episcopum destinata; item Opuscula atque Tractatus omnium Patrum orthodoxorum, qui in nullo a S. Romana Ecclesia devierunt; item Decretales epistolæ quas beatus vir diversorum Patrum consolatione dederunt, venerabiliter suscipiendæ sunt. » Boherius autem inter catholicos Patres, Ecclesiæ doctores; atque hos inter S. Hiero-

nymum præterit, maxime quoad actus cœnobiticos, ut pote qui cœnobiticam in Urbe, eremiticam in vasta Ægypti eremo, abbatialem in Bethleem vitam peregerit, et præclare de monastica scripserit, præsertim in epistolis ad Heliodorum, Nepotianum, Paulinum, et Rusticum.

Quæ enim pagina, aut quis sermo divinæ auctoritatis Veteris ac Novi Testamenti, etc... hoc non resonat, ut recto cursu perveniamus ad Creatorem nostrum?] Istud præclare resonabat apud Cassianum abbas Pynulfus, cum compendiosam ad perfectionem viam demonstrans, et ascendentes ad ipsam charitatem, quæ Deus est, gradus componens diceret (*Lib. IV, c. 43*): « Audi paucis ordinem per quem ascendere ad perfectionem summam sine ullo labore ac difficultate valeas. Principium nostræ salutis sapientiæque, secundum Scripturas, timor Domini est; de timore Domini nascitur compunctio salutaris; de compunctione cordis procedit abrenuntiatio, id est nuditas et contemptus omnium facultatum; de nuditate humilitas procreatur; de humilitate mortificatio voluntatum; mortificatione voluntatum extirpantur atque marcescunt universa vitia; expulsione vitiorum virtutes fructificantur atque succrescunt. » 897 *pullulatione virtutum puritas cordis acquiritur, puritate cordis apostolicæ charitatis perfectio possidetur.* »

Neon et Collationes Patrum, et Instituta, et Vitas eorum.] Patrum Collationes hic commentatores intelligunt eas quas numero viginti quatuor descripsit Cassianus. Similiter Instituta libros duodecim quos de Institutis renuntiantium composuit. Per Vitas autem Patrum interpretantur aut eos libros qui dicta et facta priscorum monachorum continent, quos vulgo *Vitas Patrum* appellant, aut etiam acta quorumcunque sanctorum scripta, quorum exempla ad perfectiorem vitam segiores haud parum excitant, uti nos docet S. Joannes Climacus his verbis (*Grad. 26*): « Religiosorum Patrum vitæ et virtutes auditæ, seu recitatæ, et lectæ, mentem nostram ad imitandi studium excitant: doctrinæ vero auditio est lucerna quæ pellit tenebras, quæque errantes in viam reducit, cæcutientes illustrat. » Certe Gregorius episcopus Turonensis (*Lib. de Vit. Pat. cap. ult.*) *Vitas Patrum, et Institutiones monachorum* Leobardo monacho, ad Majus monasterium recluso direxit, ut eum adversus tentationes præmuniret.

Sed et Regula S. Patris nostri Basilii.] Cæsariensis nimirum in Cappadocia episcopi, ejus habemus regulas breviores, et fusius disputatas, et alteram ex utrisque conflata, quam ex Græco in Latinum Rufinus Aquileiensis presbyter convertit, cum monasticis Constitutionibus, quas omnes hoc in commentario non semel citavimus: unde miramur Boherium Basilii Regulam, de qua hic S. P. Benedictus, Basilio cuidam monacho a Cæsariensi episcopo distincto ascripsisse: nam Regula illa Basilii monachi, quam observant, ut ait, Orientales cœnobitæ, quamque ipse multoties citat, haudquaquam est alia ab illis quæ scripsit Cæsariensis episcopus.

Quod vero S. Benedictus eum vocat Patrem et suum, non inde sequitur eum militasse sub S. Basilii institutis; sed eum Patrem appellat, vel honoris gratia tanquam antiquiorem, juxta illud S. Augustini: « Honorificentæ causa P. tres appellamus eos qui nos vel tempore vel meritis præcesserunt; nam illud honoris est, quod quotidie senibus dicamus *Pater*. » Vel quia, ut ait S. Hieronymus: « Vulgato sermone maxime in Palæstina et Ægypti monasteriis se invicem Patres vocant. » Unde Cyrillus episcopus Alexandrinus epistolam ad presbyteros et diaconos missam, quæ habetur in actis concilii Ephesini, inscripsit *Patribus monachis*. Vel denique quia nomen

A Patris præstantissimis Ecclesiæ scriptoribus, inter quos haud erat inferior S. Basilii, tribui solebat, quemadmodum observat Haestenus lib. II, tr. 1, disq. 1.

Similiter quod suum nuncupaverit, addens pronomen *nostrum*, hoc ideo maxime fecit, vel honoris atque observantiæ gratia, vel quia hic titulus *sancti Patris nostri* sanctorum ac præsertim monachorum libris solet præfigi, ut videre est in omnibus S. Basilii, S. Joannis Climaci, S. Germani patriarchæ Constantinopolitani operibus: quin etiam ipsi Græci S. Benedicti natalem in suo Menologio die 14 Martii ita annuntiant: 898 « S. Patris nostri Benedicti, multorum monasteriorum Patris, celeberrimi pietate, et miraculorum multitudine illustris. »

Nobis autem desidiis, et male viventibus, atque negligentibus rubor confusionis est.] Ibi, quemadmodum notat Bernardus Cassinensis, de tribus nos S. Pater arguit: de desidia, per quam bonum agere omitimus; de mala vita, per quam peccata committimus; de negligentia, per quam contemnimus, et surgere a nostris iniquitatibus non curamus. Nobis ergo talibus existentibus rubor confusionis est, scilicet legere et attendere libros Patrum et facta eorum; quia magna verecundia nobis est et confusio, nomen SS. monachorum habere, et opera eorum non facere, » inquit Boherius. Vel, ut ait Hildemarus, Collationes, Instituta, et Vitas Patrum, nec non et Regula S. Basilii, quæ obedientium et bene viventium monachorum sunt instrumenta virtutum, nobis desidiis sunt rubor confusionis, non secus ac duobus hominibus, quibus idem labor injungitur, eadem instrumenta ministrantur, eadem merces promittitur, quod studioso et diligenti est materia laudis, negligenti et torpenti est vituperii et confusionis.

Quisquis ergo ad patriam caelestem festinas.] Recte festinas, neque enim lento gradu illuc pervenitur.

Hanc minimam inchoationis Regulam descripiam adjuvante Christo perfice.] Hic enim probe usurpare possumus illud Orasies de Patre Pachomio: « Traditiones Patris nostri scalam putemus ad caelorum regna tendentem: » unde et S. Paldo abbas, ut fratres in ea quam arripuerant paupertate firmaret, dicere solitus erat (*In ejus Vita, num. 3, sæc. in Bened.*): « Credite mihi, fratres, quia monachus illa qui in hoc monasterio persistens usque ad finem permanserit, anima ejus æterna supplicia nequaquam sustinebit, sed vitam æternam possidebit. »

Porro Regulam suam S. Benedictus *minimam inchoationis Regulam* nuncupat, vel modestiæ, aut humilitatis gratia, vel respectu Anachoreseos, ad quam est præludium, vel quia observatu facilis est, ut fuse disserit Haestenus lib. II, tract. 2, disq. 5.

Illud autem quod habet *adjuvante Christo*, ex Bernardo Cassinensi referri potest vel ad præcedens verbum *descriptam*, vel ad sequens *perfice*.

Et tunc demum ad majora quæ supra commemoravimus doctrinæ virtutumque culmina, Deo protegente, pervenies.] Ad majora quæ supra commemoravimus, nimirum initio hujus capituli, doctrinas scilicet Patrum, Collationes, Instituta, Vitasque eorum, ac Regulam S. Basilii; quæ, ut observat Bernardus Cassinensis, S. Benedictus majora appellat, « quia in se continent doctrinæ sanctitatem, virtutum acquisitionem, et caelestis patriæ culmen. » Richardus de S. Angelo illud *supra commemoravimus* refert, vel ad præcedens caput de zelo bono quem debent habere monachi, vel ad præsens capitulum ultimum: Boherius ad plura alia Regulæ loca; sed prior nostra sententia, quæ est Hildemari, magis arridet.

S. P. BENEDICTI OPUSCULA.

SERMO S. P. BENEDICTI

MAURITUS IN DISCESSU S. MAURI ET SOCIORUM.

Si tristandum (dilectissimi Patres ac filii) pro tali esset negotio, mihi magis quam vobis in hoc esset mœrendum, qui quantum ad præsens, magnis videor destitui solatilis. Sed quia, dicente Apostolo, charitas benigna est, benignitatem charitatis nostræ omnimodis impendere debemus his quo aliquo modo ea indigere cognoscimus: nec nostra tantum, quantum aliena quærere. Quapropter vos amoris paterni sollicitudine a fletibus et mœrore temperare deprecamur, quia potens est Deus meliores nobis post hujus depositionem corporis huic sanctæ immittere congregationi: quorum meritis et exemplis, longe præstantius quam nostris, ædificemini. Sed et illud summopere nobis procurandum est, ne versutia antiqui hostis, unde aliis salus acquiritur, inde nobis tristitiæ malo, detrimentum in aliquo ingeratur. Non etenim quos ubi semel in sancta charitate junxit concordia, nunquam vel longissima terrarum dividunt spatia: quoniam semper interioris hominis aspectu, qui renovatur secundum imaginem ejus qui creavit eum, nos quoad vixerimus tempore invicem intuebimur.

Post quæ verba, D. Maurum et socios sic effatus est: Vos autem, fratres charissimi, quos ad opus Domini construendum, ad illas dirigimus partes, viriliter agite et confortetur cor vestrum in sancto proposito et religione: procul dubio scientes quia quanto austeriora, causa salutis aliorum, in hujus via sæculi pertuleritis, tanto majora a Deo recipietis cœlestium gaudia præmiorum. Nec vos ullo modo resolutio hujus nostri mœstificet corpusculi: quoniam præsentior vobis ero carnis deposito onere, vestrique per Dei gratiam cooperator existam assiduus.

Melius confirmari non potest sermo iste quam testimonio oculati simul et auriti testis, scilicet B. Fausti S. Pauli discipuli, ad quem et alios tres socios tendebant ultima verba hujus sermonis: venit enim in Galliam una cum B. Mauro, post cujus obitum, a fratribus Romanam advocatus, et scribens jussu summi pontificis Vitam sancti Mauri, hæc ipsa verba sancto Benedicto ascribit. Sequitur sanctum Faustum Adrenaldu Floriacensis auctor antiquissimus (florebat siquidem anno 890) lib. 1 de Miraculis sancti Benedicti, cap. 6. Sanctus Faustus (inquit) Vitam beati Mauri composuit, ex quo opere nos quoque hæc quæ scripsimus mutuavimus; et immediate postea subjungit istum sermonem una cum epistola ad sanctum Maurum missa. Vide Surium tomo primo, et Arnoldum Uvion Ligni Vitæ lib. 1, cap. 1. Denique hujus sermonis veritatem videntur valde stabilire cum verba illa sancti Mauri quibus san-

Actum Roman. de obitu sancti Benedicti consolatur apud scriptorem antiquissimum Vitæ sancti Romani in Bibliotheca Floriacensi, tum versus isti P. Damiani S. R. E. cardinalis, ubi de laudibus montis Cassini, his verbis:

Si cecidit Sinai mons qui legem dedit olim.
Quod periisse tamen sua membra credere nolim
Regula namque manet digitis descripta sacratis.
Tradita discipulis Mauro Flacidoque beatis.
Si rex Antiochus ex auro vendidit aram,
Lege labore novem Machabæus restruct aram.
Iator ait legts, vobis præsentior adsum,
Post mortem, quam nunc dicam clamanibus, adsum.

Citat Arnold. Uvion in martyrologio suo ad diem S. Mauri.

EPISTOLA SANCTI BENEDICTI

AD SANCTUM MAURUM MISSA.

Accipe, dilectissime, extrema institutoris tui dona, quæ et longum nostrum testentur amorem, et tibi ac commilitonibus tuis contra omnium perpetuam munimen præbeant impedimenta malorum. Post expletam enim totam trinam vicenorum annorum decurcionem, ex quo monasterialem adisti perfectionem, in gaudium Domini tui es introducendus: ut nobis hesternum die, postquam a nobis digressus es, Dominus ostendere est dignatus. Prædico etiam, ibi moram vos in eundo esse passuros, ac cum difficultate habilem locum inventuros, pro his quæ et Deo ordinante perficientur, et quæ inimicus humani generis molimine calliditatis suæ in vos concitabit. Nusquam tamen benignitas misericordis Dei vobis deerit: sed potius differendo licet, ac desiderium animi vestri in longum experiendo, aliter quam speravimus aptissimam largiri dignabitur metationem. Jamque valeas felix in professione, felicior futurus in perventione.

Auctores omnes superius citati in not. ad sermonem in discessu S. Mauri habitum, hanc etiam afferunt epistolam ascribuntque S. Benedicto: quos citasse de novo visum est superfluum. Adde solum testimonium Adrevaldi Floriacensis eodem libro quo supra, cap. 7, ubi de sanctis Mauro et sociis loquens, sic ait: Profecti itaque a cœnobio Cassini Epiphonorum diebus, quinta sabbati haud procul in prædium ejusdem cœnobii ea deveniunt die: susceptique sunt a duobus fratribus quos pridie illinc hac de causa reverendissimus pater miserat: dumque illic quietis gratia pernoctarent, superveniunt eis nocturnam synaxim agentibus duo fratres, missi a S. Benedicto cum plis muneribus, capula scilicet reliquiarum ac brevi epistola, etc.

Capsula illa reliquiarum, quæ eburnea est, ostenditur apud S. Maurum Fossatensem juxta Parisios: epistola sepulta cum S. Mauro, juxta ipsius desiderium et voluntatem, aliqui testantur.

APPENDIX

AD OPERA S. P. BENEDICTI.

SCRIPTA SUPPOSITA.

EPISTOLA SANCTI BENEDICTI

AD SANCTUM REMIGIUM BREMONORUM ANTISTITEM MISSA.

Dominico sacerdoti Remigio, et frater et conservus in Christo Jesu, cœnobialis vitæ humilis cultor Benedictus, æternæ benedictionis nunus.

Sanctissimo tuo congratulans profectui (sacerdos Regis summi), quia summi capitis membra sumus, quod mihi deesse sentio in me, totum (laus Deo) possidere me credo in te. Ecce quod mea peccata fieri prohibuerunt, tuæ auctoritatis sacerdotalia habent merita : et desinant amodo circa me rumores hominum, cum apud te constet omnium esse perfectionem virtutum. Hanc captivam et ab antiquo hôte obsessam, tuæ delecto celsitudini ; quatenus pro ejus liberatione sacram hostiam offerre Deo debeas, et meam pravitatem victoria ipsa non minimum lætifices. Vale, sacerdotum Christi lepidissime calcule.

Cum vero signa:is litteris idem hospitibus valesceret, proprium nuntium cum illis in Galliam destinavit, qui beato Remigio tantæ humilitatis munus offerret. Cumque Rhemensium urbem intrarent, et sanctus Domini pontifex tanti patris apices providisset, lacrymis uberimè profusus, in hæc verba prosilivit : Gratias tibi, Christe Redemptor clementissime, qui nostra tempora tanta sublimasti gloria, ut in speciali famulo tuo Benedicto tota te per orbem magnificet Ecclesia. Surrexitque continuo gloriosus archimandrita Remigius, et episcopali se infula more solito trabeavit : atque obtaturus Deo sacrificium, ecclesiam concitus intravit. Cumque miserabilis illa parentum solatio in ecclesiam venisset, versipellis vaser ille per os puellæ hæc verba inuitus protulit : O sacerdos Remigi, noli adversus Benedictum gloriari : quia non per tuum imperium, sed per ejus humilitatem exire cogor. His dictis, liberata est mulier : et omnes qui audierunt dederunt gloriam Deo, qui est mirabilis in sanctis suis et benedictus in sæcula.

Epistolam hanc una cum miraculo in fine epistolæ contento offert Hincmarus Rhemensis antistes, successor sancti Remigii et Vitæ ipsius scriptor antiquissimus : florebat siquidem tempore Caroli Magni ante annos octingentos. Et quamvis in testamento S. Remigii quod est apud Brissonium in suis formulis, ipse miraculum istud sibi ascribat de curata filia cujusdam nobilis nomine Benedicti, non abnuimus nullis, siquidem potest ascribi miraculum illud, primo quidem et præcipue missæ sacrificio, secundo sancti Remigii ardentissimis precibus, tertio et humilitati sancti Benedicti, quam mirum quantum præ se fert tota hæc epistola, ut et tota vita et doctrina ipsius. Quod si adhuc irrepsisse hac in re errorem ob similitudinem nominis Benedicti, suspiceris, cur non potius ardeat conjectura opposita : fuisse scilicet horum nominum convenientiam occasionem aptissimam sancto Remigio agnoscendi divi Benedicti, cujus sanctitatis fama undique volabat, maxime autem in Gallia nos ra per sanctum Romanum, qui sancto Patri sanæ conversationis habitum dederat ; cui cum esset dictum divinitus ut illis perceret locis, quæ alter amicus aderat, in Galliam venerat : ubi monasterium Fons Regis nominatum ædificabat in territorio Antiodorensi, tempore quo sanctus Maurus in Galliam venit, teste Adevaldo Floriacensi qui florebat anno

A 890. Lib. 1 de Miraculis S. Benedicti, cap. 8. Eandem epistolam offert appendix Chronici Cassinensis, et Arnoldus Uvion Ligni Vitæ lib. 1, qui et eam sæpe diversis in locis impressam. Eam vidi excusam una cum Regula et ipsius explicatione facta per cardinalem Turcremata, anno 1517.

SERMO SANCTI BENEDICTI

In mortem S. Placidi.

Sicut patris est gaudere in suorum profectibus filiorum, ita et filiorum est augmentum patris sua lucra reputare. Quapropter noveritis dulcissimum et amantissimum filium meum Placidum, martyriale trabea adornatum, migrasse ad Dominum. Jam enim meis interioribus oculis ejus immaculatam hostiam et Deo beneplacentem deduxi in alta celorum. Hunc nepem, quo illum a patre suo suscepi, memineraui esse mortalem, nec sefellit opinio. Nunc non est quod conquerar, habeo in quo Deo gratiam agam : quia semper optavi ut de fructu cordis mei omnipotenti Deo sacrificium offerretur. Nihil enim hoc sacrificio habui pretiosius, nihil amabilius, nihil charius : egerit namque Placidus pro Christo momentaneam mortem, et pervenit ad eum, in celesti solio ad dexteram Patris regnantem. Ob id enim Christus pro omnibus mortuus est, ut nos non nobis, sed Christo viveremus. Grates autem omnium refero Redemptori, quia ingratus esse non possum. Congaudendum enim mihi est, quod talem discipulum habuerim, non dolendam quod amiserim. Nam illud munus fecit, hoc debuit esse : functus sum famulatu Placidi discipuli mei quando Deus voluit, et post, qui dedit recepit. Quod naturæ communis fuit, Placidus pro Christo posuit, et quod singularis est gratiæ, meruit. Cur autem ego doleram mihi Placidum filium meum ereptum, cum ob salutem nostram Deus Filio suo non parceret, pro nobis omnibus tradidit illum ? Quis unquam exceptus est a conditione moriendi, qui non est exceptus a conditione nascendi ? Non ergo Placidum delectam filium, quem scio transisse de morte ad vitam, in illius namque morte gaudendum est, non dolendum, quia illum pro veritate gustavit. Nam cur ego te, Placide, illi charissime, delectam, qui mihi sic ereptus es, ut omnium esses ? Non enim perdidisti usum naturæ, sed commutasti, ante corpore separabilis a Deo existens, nunc individuum cum Deo permanens : felicia verba quæ in te expendi ! felices labores quos in te sustinui ! Dum viveres mecum, non te Tertullii patricii patris tui amor a me divellere potuit : nec ipse mihi unquam patrem prætulisti, usquequo ad æternam vitam migrasti.

Sermonem istum videre potes apud Surium, tom. VII, in Vita S. Placidi, quæ ascribitur Cordiano S. Benedicti discipulo ; eundem offert appendix Chronici Cassinensis, in fine epistolæ missæ a Siculis ad S. Benedictum, et citatur ab Arnaldo Uvion-Ligni Vitæ, lib. 1 cap. 1. Conjecturam probabilem facit eum esse S. Benedicti, ultra supradictas auctoritates, convenientiæ sigilli illius cum stylo sermonis præcedentes habiti in diocesi S. Mauri, qui a multis auctoribus antiquis C. Benedicto ascribitur.

OBSERVATIO CRITICA IN OPUSCULUM SUBSEQUENS.

Hoc sequens opusculum non pro vero fetu magni S. Benedicti vendere præsumimus, quamvis id ad calcem Regule Benedictinæ, jam anno 1595, Arnoldus Wion typis mandare curaverit, quod etiam postea Patres congregationis Bursfeldensis, anno 1610, Parisiis præstiterunt, atque Cistercienses suis statutis inseruerunt; imo et illud magnæ Patrum Bibliothecæ inscribere voverunt editores Lugdunenses. Nam celeberrimus Mabillonius de epistolis ad S. Remigium loquens, altum silentium de hoc opusculo observat, neque epistulas illas ut veras et genuinas existimat, etiamsi S. Benedicti

A sermonem in discessu S. Mauri habitum agnoscat, sed aliis verbis proferat. Hinc etiam clarissi. Calmetius hoc opusculum S. Benedicto Anianensi abbati attribuit, cujus quidem ardens observantiæ monasticæ zelus maxime entuit, in scribenda Regularum monasticarum Concordia. Ut ut sit, antiquissimum est monasticæ disciplinæ monumentum, dignumque proin ut inter codicis Holsteniani additamenta numeretur, cum eius antiquitatem satis superque probent tot doctorum virorum testimonia ad calcem opusculi apposita.

ORDO MONASTICUS

S. P. BENEDICTO ATTRIBUTUS.

Qualiter fratribus in monasterio religiose ac studiose conversari, ac Domino militare oportet.

Imprimis nocturnis horis, cum ad opus divinum de lecto surrexerit frater, primum signum sibi sanctæ crucis imponat, per invocationem sanctæ Trinitatis; deinde dicit versum, *Domine, labia mea aperies*; postea psalmum: *Deus, in adiutorium*, cum *Gloria Patri*. Tunc providet sibi frater corporeæ necessitati naturæ, et sic ad oratorium festinet, psallendo psalmum: *Ad te, Domine, levavi animam*, usque ad finem, cum summa reverentia et cautela intrans, ne alios orantes impediat: et profectus in locum congruum, effundat preces in conspectu Domini, magis corde quam ore: ita ut illius vox vicinior sit Deo quam sibi: et tunc referat gratias Deo, dicendo:

Gratias tibi ago, omnipotens Deus, qui me dignatus es in hac nocte custodire; deprecor immensam clementiam tuam, ut concedas mihi venturum diem sic peragere in tuo servitio cum humilitate et discretione, quantum tibi complaceam. Amen.

Tunc omnes sibi parati, stantes in loco suo in choro per ordinem, ut cum signum novissimum cessaverit, cum summa humilitate et honestate referant laudes Deo in conspectu angelorum, et si forte alicui frequens tussis aut phlegma evenerit ex pectore aut naribus, post dorsum projiciat, aut juxta latus. Caveat autem curiose ut infirmis fratribus non vertatur in nauseam; sed semper, quod spuitur, pedibus conculcetur: ut dum ad orationem curritur, vestimenta eorum non sordidentur. Quod omnibus locis eis observandum, sive sint in ecclesia, sive in refectorio, sive in portica, et in omni loco et conventu, ut, quod spuitur, pedibus conculcetur.

Post expletionem vero nocturnæ laudis, in illo intervallo, summum silentium fiat, tam in voce quam in incessu, sive sono alicujus rei: ut liceat unicuique sine alterius inquietudine, peccata Domino confiteri, et veniam, et remissionem pro ipsis flendo postulare.

Cum vero inchoante aurora diei signum insonnerit, omnes festinent cum humilitate cordis, quasi ad Deum clamantes, ac misericordia sibi placabilem factum, matutinis laudibus prompta voluntate, vocum modulis, nec nimis producte, nec multum correpte, cum summa gravitate et honestate officium persolvere divinum: et hæc autem matutina laude summum et præcipuum silentium fiat in orando vel loquendo.

Convenientes vero fra res ad primum, postquam completum fuerit ipsum officium, ante psalmum quinquagesimum, dōnent confessiones suas vicissim, pariter supplicii voto pro se certatim orantes. Hoc expleto veniant omnes ad capitulum, et conversi ad orientem, saluent crucem et cæteris fratribus se undique humiliter, similiterque faciant in omni conventu. Post recitata nomina sanctorum, quorum festa crastina dies excipiet, surgentes pariter dicant versum: *Pretiosa*, quem sequatur oratio a priore; deinde versus: *Deus, in adiutorium*. Tribus vicibus, cum

B *Gloria Patri*. Surgentes iterum, dicant versum *Respice, Domine, in servos tuos*, cum *Gloria Patri*. Post hunc versum sequatur oratio a priore, *Dirigere et sanctificare, Domine*, etc.

Post hæc, qui culpabilis est, veniam postulet, et secundum modum culpæ, vindictam recipiat; et tam in claustro quam in quolibet conventu vel loco, veniam postulet frater, ante dominum abbatem, vel præpositum, aut decanum, aut quemlibet de senioribus: cum enim dixerit senior, *Quæ est causa? frater ille qui veniam postulat, respondeat, Mea culpa, domine*: si vero aliud quodcumque dixerit, judicetur exinde culpabilis. Postea dicatur a domino abbate vel cæteris, a quibus obedientia est facienda, quidquid est necessarium, et utile fuerit in communi monasterii: frater qui veniam postulat pro culpa, quanto plus se humiliat, et culpabilem asserit, tanto misericordius et levius a priore judicetur, necesse est enim ut omnes negligentias nostras, vel cogitationum, vel linguæ, vel operis, in præsentia vita per humilem confessionem et humilitatem semper judicemus, ut non post mortem nos reos faciant.

C Surgentes a capitulo, atque ad opera exeuntos, simul omnes circumstantes dicant versum, *Deus, in adiutorium*, etc. *Gloria Patri*, et orationem dominicam, flectentes genua. Post orationem dominicam, dicat prior: *Adiutorium nostrum in nomine Domini*. Et respondentibus omnibus: *Qui fecit cælum et terram*, vadant omnes simul aut separatim ad opus injunctum sibi, custodientes silentium, decantent psalmos, aut *Pater noster*, bini aut singuli, juxta id quod congruum est, nihil aliud loquentes: nisi forte de ipsa arte necessarium fuerit dicere, quod dicatur caute.

Cum ad opus divinum horis canonicis auditum fuerit signum (sicut continet Regula), relinquunt statim quicquid in manibus est, sic tamen ut non peccent: et tunc conveniant simul omnes ad ostium oratorii, aut certe sint parati ad obedientiam, et dicant versum: *Benedictus es, Domine Deus, quia dividisti me, et consolatus es me*, tribus vicibus, priora incipiente, subjungentes, *Gloria Patri*, flectentes genua; oratione completa, surgant et dicat prior: *Misereatur nostri omnipotens Deus*, et respondeant omnes, *Amen*.

A calendis Octobris usque ad Pascha, tertia hora hoc faciant: a Pascha autem usque ad calend. Octobris, hoc hora sexta et nona fiat.

Omni tempore, in ecclesia summum silentium tenetur, excepto hoc quod ad aures Dei perinet: et nullus ex fratribus alium pro nomine aliquando audeat appellare, sed (sicut decet) seniores minores, suos fratres nominent, juniores vero seniores suos nonnos, quod est patris reverentiæ; abbas autem dominus et pater ab omnibus vocetur.

Juramentum aliud nemo proferat, nisi *crede mihi*, sicut in Evangelio legitur Dominum Samaritanæ affirmasse : aut *certe*, aut *sane*.

Si frater inrepetur a priore qualibet de causa, aut ab alio quolibet, etiam minore, statim cum summa velocitate in faciem suam cadens veniam postulet : quia hæc humilitas Deo exhibetur, non homini, et si ex corde fiat, indulgentiam promerebitur.

Oportet autem ante omnia ut obediens sibi invicem sint, et ipsa obedientia (si recto corde omnino Deo offertur), ipsa est quæ ducit ad vitam : citius enim exauditur una oratio obediens, quam decem mille contemnentis.

Cum vero sibi obviant fratres, ubique dicat junior seniori, *Benedicite* ; si junior sedeat, transeunte seniore, surgat ; et si senior voluerit sedere, junior non sedeat, nisi jussus. Si deprehensus fuerit frater aliquis invidiam, iram, aut tristitiam in corde retinere, statim corripiatur, ut emendetur, et quot dies hoc cõsulteri neglexerit, tot dies peniteat, et si humiliter responderit, penitentiam postulerit, cum venia judicetur.

Cum autem dominus abbas, aut certe aliquis ex senioribus, alicui ex fratribus aliquod opus præceperit, suscipiat junior cum summa honestate jubentis imperium, et sit auris parata ad audiendum, ac si divinitus dicatur, sint pedes recti, manus expeditæ ad faciendum opus, et humiliato capite dicat, *Benedicite*.

Egredientes de domo aut de conventu, dicant, *Benedicite*, etiamsi solus sit : quia Dominus ubique præsens est, unicuique postulanti paratus reddere rationem.

Si aliquid in cellario, vel refectorio, vel coquina, vel quolibet alio loco frater neglexerit, statim sine ulla mora currat ad veniam postulandam : et si talis est res quam neglexerit, manu teneat, in terram prostratus veniam postulando de eo quod egerit.

Caveant a sæculari et superfluo risu, et a frequenti locutione cum amicis sæcularibus, si tamen necesse fuerit. Ubi aliter esse non poterit, non loquatur quisquam solus cum sæculari, nisi præsentibus et audientibus aliis fratribus, de quorum fide certa sit fiducia. Et hoc maxime in juvenibus observetur : mens enim quæ Deo servire cupit, sæcularium locutionem et conversationem contemnere et derelinquere debet.

Non vadant infra monasterium passim, ubicunque voluerint, nisi obedientia cuiuscujusque exigat, vel licentiam impetraverint.

Nullum opus, etiamsi bonum videatur, sine iustione agere præsumant, nihil dare aut accipere, sine jussu abbatis : nec habere proprium, nisi quod abbas dederit aut permisit ; non debet aliud unicuique in cibo, et potu, vel vestimento dari, quam Regula præcipit : qui autem plus habere desiderat, occasionem contra se occulti hostis nostri excitare non peritescit.

Nullus alteri aliquid præteritum vel turpe peccatum improperet ; si senior viderit juniorem delinquere, corripiat eum inter se et ipsum solum, semel, secundo et tertio de levioribus tantum culpa : quia a gravioribus, si contingat aliquid perpetrari, statim secundum Regulam emendetur : et qui alium vult castigare, leviter solidare studeat secundum qualitatem neglecti, quia sæpe fractura membri deterius frangitur, quæ incaute ligatur. Pro immundis vero cogitationibus, et nocivis vel ineptis locutionibus, semper ad confessionem recurratur : humiliter sibi invicem respondeant fratres.

Hora canonica, audito signo, cito ad orationem recurratur, et non contendant de aliquo : quod si contigerit, qui prius tacuerit sapientior reputetur.

Ante horam vel post horam, nihil cibi percipiant : exceptis infirmis et infantibus, quorum imbecillitas a priore consideranda est.

Non detrahatur quis, aut detrahenti e negligentia. Pa-

cem inter se seminant fratres, non discordiam sæcularium : fabulae longe sint ab eis.

Statutis horis, non negligant opera manuum agere, quia virtus est animæ et corporis : cæteris autem horis, lectioni vacent : et si fieri potest, in uno loco aut in claustro sedeant, ut invicem se videntes coarctentur, et sub silentio legant, et ne alius ad alium jungatur, nisi necessitas exposcat ; id ipsum tamen sine inquietudine alterius fiat. Æstivo tempore unusquisque ad proprium locum pergat, cum summa cautela, et sine alterius perturbatione aut legat aut dormiat.

Nullus ex fratribus suum aliquid dicat aut rem aliquam aut membrorum corporis, sed semper nostrum ; hæc solum oportet dicere proprium, mea culpa ; omnia quæ Deus donat nobis communia esse debeat, excepto peccato, quia ex nostra fragilitate est.

Providendum magnopere est ut jussum domini abbatis de quacunque re impleatur sollicite, quia illi ministratur qui præcipit, si recte perficitur, non illi ministratur qui præcipit, sed Deo ; et si forte negligatur (quod absit), qui deliquerit, cito recurrat ad indulgentiam postulandam.

Quando in choro ad psallendum stant, consona voce et corde psallant, et illi incipient versus, qui præ cæteris utilius possint, ut ad primam vel secundam syllabam cæteri convenire possint pronuntians voce.

Ad horam vero refectionis post expletionem expectent in ecclesia psallentes in choro ; cum audierint cymbalum, ordinate et sine ullo strepitu, festinent lotis manibus introire refectorium, salutantes crucem, versis vultibus ad orientem, et sedent omnes ad mensam, singuli ordine suo, cum omni silentio. Nullusque præsumat quidquam accipere cibi aut potus, ante domnum abbatem ; ipse autem abbas non tardet accipere. Cum autem accipiant panem, dicant frater fratri, *Benedicite*, et respondeant : *Dominus*, et similiter faciant de potu, cum primum biberint. De cæteris pulmentis, quæ sunt in mensa, non est necesse amplius benedictionem petere.

Antequam incipient cibum sumere, petat lector benedictionem, et incipiat legere, et nullius ibi vox audiat, nisi solius legentis, nisi forte pro ædificatione aliquid brevius dicatur. Postea vero quidquid pulmenti ex coquina ministratur, qui ministrat, a novissimo incipiat, et usque ad domnum abbatem ministrando perveniat, et tunc sonent cymbalum tacite, et dicant fratres : *Benedicite*, æqua voce, et producte. Data benedictione in communi, expectent (sicut, jam diximus) ut abbas prius accipiat, postea singuli dicentes : *Benedicite*.

Quando benedicunt cibum, aut potum, aut aliud, non sedendo, sed stando benedicant : si autem cum talibus mixtum fuerit, cellarius facit modicæ signum ad ministrum, et statim surgant juvenuli ad miscendum, et lotos calices impleant potu aquæ mensura, et stent ordinati, sicut sunt conversi : tunc cellarius iterum sonet cymbalum tacite, et dicant fratres una voce, producte, *Benedicite*, et data benedictione a priore, frater junior, qui dat calicem in manu sedentis, caput inclinet humiliter : cum vero impletum fuerit opus miscendi, inclinet se in circuitu ad omnes fratres, sic quoque ad mensas suas. Poma autem et quælibet nascentia terræ, quæ cruda sunt, sive hora prandii, sive æqualiter cum alio cibo. In mensa, antequam fratres veniant, aut sedeant, a cellario unicuique fratri partiantur : et statim post aliqum cibum, illa ad mensam adjuncta comedantur. Quo expleto statim finiatur lectio, et surgentes a mensa dicto versu, sinister chorus exeat prior ordinate dexter vero posterior, novissime autem domnus abbas, psallentes psalmum, *Miserere mei, Deus, secundum*, etc., distincte et non festinanter. Cui introierint oratorium, psallentes inclinent se usque ad *Gloriam* : ad *Gloriam* vero, flectant genus, et post

orationem dominicam surgentes, vadunt cum silentio A
secundum quod tempore congruit.

Post vespervas autem, hora competenti facto signo
omnes conveniant in capitulo, et legatur Scriptura
quæ ædificet audientes, quantum hora permittit;
finita lectione, surgant omnes pariter, et domnes
dicat abbas: *Adjutorium nostrum in nomine Domini*,
et omnes respondeant: *Qui fecit cælum et terram*, et
cum silentio et reverentia intrent ad completorium,
et orent cum intentione mentis, et dent confessiones
suas ad alterutrum, et sic incipiant completorium.

Expleto vero officio, summum silentium teneant:
et ore et corde fiant orationes secretæ, et recorda-
tiones peccatorum, cum gemitu et lacrymis, et fletu:
sine suspirio, ita ut alteri nullus noceat. Tunc agat
gratias Deo, ita referendo: *Gratias tibi ago, omnipotens
æterne Deus, qui me per tuam sanctam misericordiam
in hac die custodire dignatus es; deprecor
immensam clementiam tuam, ut concedas mihi hanc
noctem sine ullo peccato, aut impedimento Satanæ,
cum dulci et pudica requie pertransire, ut matutino
veniente tempore pure et strenue surgens tibi Deo meo
laudes referre valeam. Et sic cum magna cautela*

vadant ad dormitorium, et dum ad proprium lectum
frater accesserit, dum se collocat, dicat psalmum:
Deus, in adjutorium, totum Gloria, et postea dicat
versum: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium
circumstantiæ labiis meis*; et sic maneat ad signo
sanctæ crucis, et dormiat in Domino. Amen

*Ita vetus quoddam ms. Cassinense, cujus exemplar
ab ipso originali extractum mihi communicavit R. P.
Jacobus de Brevil, monachus S. Germani a Pratis:
quod quidem ms. hujusmodi ordinationes S. Benedicto
ascribit: quia repertæ sunt in fine Regulæ quam S.
Benedictus propriis manibus scripsit, et S. Mauro,
cum ad Gallias eum mitteret, tradidit: quas D. Petrus
Venerabilis nonus abbas monasterii Cluniacensis, cum
apud majus monasterium Turonense in eadem Regula
(quæ pro reliquis ibi servabatur) invenisset, rogavit
sibi transmitti. Ita ms. Quod si ita sit, credendum est
hujusmodi ordinationes valde esse antiquas. Et si non
sint S. Benedicti, fuisse saltem antiquissimi nostræ
Galliæ cœnobii piæ et sanctas constitutiones, quas
propterea Fr. Arnouldus Wion unâ cum Regula curavit
imprimendas Venetiis, anno 1593 apud Juntas.*

MONUMENTA QUÆDAM

S. P. BENEDICTI OPERIBUS ANNECTENDA.

ALBERICI DIACONI

SERMO IN SANCTAM SCHOLASTICAM.

PROLOGUS.

Tempore quo Justinus senior Romanæ reipublicæ C
jura moderabatur, beatissimæque Joannes memoriæ
summæ sedis et vita et doctrina pontifex dignissimus
habebatur, sanctus vereque per omnia apostolicus
Benedictus pater in sinibus Occidentis effulsit; cujus
incomparabilem sanctitatem, virtutes magnificas,
stupenda signa, ortus et occidens, meridies cum
aquilone, miratur. Huic soror fuit nominis proprietate
Scholastica, in schola Christi sub sancti Spiritus
magisterio ab infantia tempore in sanctimoniali
habitu conversata; femina quæ et jejuniis continuis,
et orationibus crebris, et vigiliis indefessis, et
compunctionis prærogativa, et lacrymarum gratia,
earum inter quas ei conversari concessum est, nulli
penitus visa est exstitisse secunda. Et ut ejus virtutes
innumeras verbis claudam paucissimis, Benedicto D
exstitit quam sanguine tam etiam sanctitate germana.
Hæc igitur et moribus et pedibus secuta Fratrem,
ex voluntate et consensu ejusdem, in vicinia Casini
montis stationem fixit; ubi etiam, sicut in sequentibus

erit liquidum, vitam sanctissimam morte celeberrima
consummavit. Stnduit autem illuc veniens obnixia
fratrem precibus flagitare, quatenus ei de totius anni
summa, diem saltem unam dignaretur concedere, in
qua videlicet eum loco constituto adire, atque cum eo
de fide, de spe, de Dei dilectione ac proximi confa-
bulari liceret. Annuit piis germanæ petitionibus
sanctus frater, locumque in ipso montis vergentis
descensu, in quo ad honorem ejusdem virginis ec-
clesiam posterî fabricarunt, ad id negotium habilem
judicavit; ad quem videlicet et virgini non minus
esset laboriosus ascensus, et sibi a monasterio non
multæ esset elongationis descensus. Ad hunc igitur
locum quoadusque præsens anima corpus rexit vir-
gineum, et virgo annis singulis die constituta ascen-
dit, et Benedictus choro semper comitatus discipu-
lorum descendit. Dieque illa in rerum spiritualium
sermocinatione consumpta, relictisque vergente sole
cum gratiarum actione corporibus, illa ad cellam
virginum, iste ad habitaculum monachorum redibat.

INCIPIIT SERMO.

*In illo tempore dixit Jesus discipulis suis parabolam
hanc: Simile est regnum cælorum decem virginibus
quæ accipientes lampades suas exierunt obviam
sponso et sponsæ: quinque autem ex eis erant fatuæ,
et quinque prudentes. Et reliqua. Matth. xxv, 1.*

Audistis, fratres charissimi, cælorum regnum

decem virginibus, quæ, acceptis lampadibus, sponso
et sponsæ exierunt obviam, comparatum. Audistis
earundem virginum alias quidem vitio fatuatas
inertes, alias vero prudentiæ virtute solertes. Au-
distis fatuas, acceptis lampadibus, secum oleum non

sumpsisse; prudentes vero secum et lampades, et in vasis oleum habuisse; sponsoque moras faciente diutinas, et fatuus et prudentes pariter obdormisse. Media vero nocte de adventu sponsi clamore facto, omnes simul ad aptandas lampadas surrexerunt; extincti-que oleo deficiente lampadibus, virgines fatuas ad venditores olei a prudentibus destinatas; eisque proficiscentibus, quæ paratæ erant ad convivium nuptiale cum sponso pariter ingressas; fatuis-que clauso ostio redeuntibus, vocesque supplices ut sibi janua aperiri deberet ingeniantibus, voce sponsi in hæc eis verba protinus fuisse responsum: *Amen dico vobis, nescio vos.* Finitaque parabola, clausula est continuo admonitionis illata, dicente Domino: *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.*

Volo in auribus vestris, fratres mei, similitudinis hujus profunda mysteria, quanto absque obscuritatis caligine valeo, compendio brevitatis transcurrere, ut post in sanctæ virginis Scholasticæ laudibus, cujus hodie migrationem ad cœlestia colimus, moras congruas licenter valeamus habere. Scitis, fratres dilectissimi, hanc esse fidei catholicæ regulam, ut Patrem et Filium et Spiritum sanctum tres astruat esse personas, et ita unamquamque harum personarum singulariter Deum perfectum habeat, ut totæ tres pariter non tres Deos, sed unum dumtaxat Deum et corde ad salutem credi, et ore ad justitiam doceat confiteri. Igitur unitas deitatis triunitati personarum conjuncta numerum conficit quaternarium; completurque quaternarius numerus cum credimus exinanitionem Verbi Dei qua semetipsum exinanisse legitur, *formamque servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitum inventus ut homo, seque ipsum humiliasse, obedientiam Patri exhibens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genua flectatur, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus sedet ad dexteram majestatis in excelsis, unde venturus est judicare vivos et mortuos.*

Quoniam igitur orthodoxa et apostolica fides hæc est, qua in personis tribus unitas creditur deitatis, et qua Verbum caro factum generis humani salutem creditur operatum per carnem, rectissime et convenientissime omnes qui hanc supputationis quinarie tenent fidem, numero quinario designantur. Virgines etiam vocantur aptissime, qui ab hac fidei integritate nullo dividi schismate, nulla potuerunt infectione hæreseos violari. Sed quoniam hæc fides in aliis, juxta Jacobum, dilectionis operibus vacans mortua est, in aliis, juxta Paulum, per dilectionem operari non cessat, in utrisque partibus quinquepertita fides numerum denarium consummavit. Quinque igitur prudentes virgines commodissime illi accipiuntur, in quibus fides numero designata quinario justitiæ operibus per dilectionis affectum incessanter invigilat. In quibus vero hæc ipsa fides operatur quidem fortassis quæ pertinere ad justitiam videantur, sed ipsa

opera magis ex adeptione alicujus temporalis queritas, quam ex intentione prodeunt charitativi affectus, hi tales et virgines dicuntur, et quinque, propter intermeratam compunctione quinarie significatam fidem; et fatuæ tamen propter insipientem et ineptam operationis intentionem. Quod autem charitate et dilectione carentes, multa quæ esse justitiæ videantur valeant operari, et ex eis nullum penitus consequantur emolumentum salutis, Vas electionis liquidissime protestatur, cum scribit: *Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.*

Hoc est igitur illud oleum quod fatuæ virgines in vasis, id est in receptaculis interioris hominis non habent, unde et fatuæ nuncupantur. Per oleum vero propterea charitas figuratur, quoniam sicut oleum semper liquoribus universis quibus admiscetur supersidet, ita charitas virtutibus universis præminet. Unde et Doctor gentium de charitate locutus præmittit: *Ostendam, inquit, vobis eminentiorem viam, fratres.* Et post plura de laude charitatis commemorata, hæc intulit: *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc; major autem his est charitas.* Hoc est itaque, fratres dilectissimi, oleum quo lucente operationes videlicet sanctæ prudentium virginum confortæ magni lucem fulgoris emittunt. Hujus olei nutrimentum quia lucernæ, id est operationes virginum fatuarum non habent, tametsi in præsentem minime videantur extinctæ, lucent tamen in discussione districti examinis extinguendæ. Hæc virgines universæ sponso et sponsæ occurrere parantur, quoniam quinquepertita credulitas ea spe ab universis tenetur, ut post emensum vitæ spatium, sponsi Christi sponsæque ejus, quæ est cœlestis Hierusalem, gratulabundi omnes conspectibus præsententur.

Sed dum sponsus moram facit, dormitant virgines omnes et dormiunt, quoniam dum suspendit examen iudex, vitæ hujus cursum omnes incipiunt, et metiuntur inceptum. Dormitare enim est, vitæ cursum incipere, dormire vero semel cœptum metiendo transcurrere. Quod autem dormitionis nomine hujus vitæ valèat significari decursum, Psalmistæ instruitur auctoritate dicentis: *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.* Omnes viri divitiarum somnum suum dormiunt, cum per hujus adhuc vitæ spatia gradiuntur. Sed tunc non dormiunt, sed dormierunt de eis dicitur, cum jam per mortem eis vitæ cursus fluitur. Et tunc in manibus suis nihil inveniunt, quoniam hic omnes quas frustra congregarunt divitias reliquerunt. Hic ergo somnus dum a virginibus fatuis prudentibusque percipitur, ut sponso omnes maturent occurrere, clamor nocte mediante auditur. Sæculum præsens, fratres mei, comparisone futuri nox dicitur; quoniam hic, juxta Apostolum, *videmus per speculum et in ænigmate, tunc autem facie ad faciem; et hic ex parte cognoscimus, tunc autem cognoscemus sicut et*

cogniti sumus; quando videlicet venit Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et cum laus erit unicuique a Deo.

Nocte igitur hac mediante, nocte hac nondum expleta, nondum consummata, vox auditur clamosa, ut in advenientis occursum sponsi omnes se virgines deberent præparare. Iste est, fratres dilectissimi, clamor qui Isaia Domini præceptione iungitur dicentis ad eum: *Super montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam qui evangelizas Jerusalem, exalta, noli timere; dic civitatibus Judæ, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine venit, et brachium ejus dominabitur.* Item ad eundem clamat: *Ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum.* Audistis, fratres, in clamore prophetæ verbis aliis, sed sensu non alio, *Ecce sponsus venit; ecce, inquit, Deus vester; ecce, inquit, Dominus in fortitudine venit.* Audistis quod prophetæ illud etiam iungatur, ut vociferetur et clamet, Exite obviam ei, cum ei voce dominica imperatur ut annuntiet populo suo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum, et cætera plurima quæ sequuntur. In quibus profecto omnibus nihil aliud agitur, nisi communitio quæ venienti sponso exire virgines obviam hortatur. Iste clamor, fratres, dum in hujus sæculi nocte dormimus, in auribus nostris per legem agitur, per psalmos agitur, per prophetias agitur, per Evangelia agitur, per Epistolas apostolicas agitur, per expositiones et commonitiones Patrum orthodoxorum agitur. Omnium hic est clamor, hæc est vociferatio omnium, *Ecce sponsus venit, exite obviam ei.* Ecce venit, prope est, jam aderit, exite, obviate, occurrite. *Hora est jam de somno surgere; nunc enim prope est nostra salus quam eum credidimus. Nox præcessit, dies appropinquavit, abjiciamus opera tenebrarum, induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulamus.*

Surgunt ad hunc clamorem virgines et prudentes et fatuæ, lampadas aptant, ad operationes se præparant; deest oleum virginibus fatuis, deest eis dilectionis affectus, deest intentio charitatis, desunt misericordiæ viscera quæ ea in districto examine misericordiam faciant promereri. Oleum a misericordia accipit vocabulum; *ἔλεος* enim Græce, Latine misericordia dicitur, et propterea congrue per oleum misericordia figuratur. Neque aliud existimetis, fratres charissimi, modo me dicere, aliud prius ex ore meo vestris in auribus sonuisse. Videri enim fortasse quibuslibet potest diversum, quod prius per oleum dixi debere charitatem intelligi, modo per oleum misericordiam dico significari. Nunquam, fratres mei, misericordiæ visceribus charitas, nunquam misericordia affectu poterit dilectionis carere. Non poterit igitur oleum typus existere charitatis, ut non etiam typus pariter existat misericordiæ. Et non poterit figuram misericordiæ gerere, et figuram charitatis pariter non habere. Cum igitur per oleum charitas figurari dicitur, simul etiam figurari per oleum miseri-

cordia intelligitur. Et cum per oleum dicitur misericordia designari, oportet necessario dilectionem per oleum designatam intelligi.

Hoc igitur oleum non habent virgines fatuæ, et plerumque recognoscunt se non habere, carent miserationis, carent dilectionis affectu, seque eo carere intelligunt. Unde ad virgines prudentes confugiunt, sibi que ab eis de earum dari oleo deprecantur. Intelligunt nonnunquam reprobis opera sua aut non recta esse, aut nequaquam ex recta intentione procedere. Intelligunt et compunguntur; sed quia secus viam scrutuntur et temporales sunt, ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Veniunt fatuæ ad prudentes, lucernas suas extinguere clamitant, dari sibi oleum flagitant, quia nonnunquam B compuncti reprobis ad sanctos viros confugium faciunt, atque ea quæ videntur operari bona, ex non bona intentione procedere propria contestatione fatentur. Commendant se charitati, commendant se dilectioni eorum, commendant se precibus, commendant se misericordiæ eorum visceribus. Hoc est ab eis oleum petere, hoc est ex eorum fomento suas velle lucernas ardere. Sed quid virgines prudentes responderunt, audistis: *Ne forte, inquit, non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite vobis.*

Dicunt hoc aliquotiens, fratres, timoratae, dicunt hoc humiles animæ, respondent eis qui earum se precibus, earum se orationibus satagunt commendare: *vix orationes nostræ, vix preces, vix obsequia quæ exhibemus Deo, nobis ipsis sufficiunt: vix sumus tales qui pro nobis ipsis audiri digni inveniamur: non sunt orationes nostræ, non sunt famulatus nostri servitia ante Deum tanti, ut per ea possint alii promereri salutem: nolite in precibus nostris, quæ nullius momenti existunt, spem ponere: ipsi pro vobis potius laborare studete.* Oleum, ut ipsi confitemini, non habetis; olei venditores plurimos invenire potestis. Venditores olei, venditores misericordiæ, pauperes sunt, quoniam dum ipsis misericordiam impertimus, et ipsi a Domino misericordiam promeremur. Ipsique sunt qui de mammona iniquo nobis amicitie vinculo copulati, in æterna nos recipiunt tabernacula. Et in qua mensura metimur eis, in eadem remittetur nobis. Ad hos igitur ite, eos vobis amicos facite, eis non vanitatis intentione, ut hactenus, sed spe olei, spe divinæ misericordiæ consequendæ, de mammona vestro iniquitatis tribuite; certi et inambigui, quoniam mensuram bonam et confertam et coagitatam et supereffluentem dabunt in sium vestrum.

Audiunt prudentium consilia fatuæ, eunt ut olei faciant emptionem. Sed illis euntibus sponso venit, intrat cum paratis ad nuptias, janua obseratur. Quid est eunt? Decernunt, statuunt, disponunt. Decernere, statuere, disponere aliquid animo, ire est. Dicuntur ut oleum emerent esse, non dicuntur emisse. Eunt, sed non emunt, quia statuunt, sed non faciunt, spondent, sed non implent, pollicentur, sed non exercentur, pro-

telaui, procrastinant, differunt. Fatuis ad olei emptio-
nem quantibus, prudentibus vero de eo quod in vasis
habebant oleo lucernas aptantibus, sponsus venit;
quoniam reprobis bona semper facere differentibus,
et electis indesinenter eis insistentibus, iudex per
mortem et hos et illos ad examen accersit, et electis
per mortem assumptis in gloria, per mortem nihilo-
minus reprobis clauditur, nunquam eis ultra in perpetuum
aperienda janua. Illa enim hora jam illis adest de
qua alibi Veritas loquitur: *Veniet, inquit, hora in
qua nemo potest operari*. Præteritque jam eis tempus
placitum, et salvationis dies, de quo Dominus ore
prophético, *tempore*, ait, *placito exaudivi te, et in die
salutis auxiliatus sum tibi*. Unde in vacuum ingemunt
voces clamoris, quibus tempus exactum est
exauditionis; diciturque eis, *Amen dico vobis, nescio
vos*. Negat eas in vita illa, quæ in hac eum vita, etsi
non verbis, tamen operibus negaverunt. Quod autem
Dominus verbis astrui, factis valeat denegari, palam
est prædicatoris egregii testimonium, quod de quibusdam
recta decentibus, et a pravis non secedentibus protulit
in hæc verba: *Confitentur se nosse Deum, factis autem
negant*. Ad quid vero totius series similitudinis tendat,
sequens confestim admonitionis clausula manifestat,
inferente Domino ac dicente: *Vigilate itaque, quia
nescitis diem neque horam*.

Explanationem lectionis evangelicæ succinota brevitate
decursa, ad laudes, ut in ipsis statim exordiis
repromissimus, virginis cujus a nobis dies colitur
natalitius, nostri sese continuo transferat sermonis
articulus; illudque nobis primo contueri sit studium,
nihil eorum omnino defuisse Scholasticæ, quæ ex
relatione dominica prudentes edidicimus virgines
habuisse. Virginitate namque omnimoda claruit, quæ
præter communem virginitatem fidei, carnis etiam
pudicitiam intemerata animi puritate servavit. Prudens
existit quæ in rerum finibus figens oculos, bona
sibi indefessa perpetuitate providit. Lucernam sponso
occursum succendit, quæ ad Christi visionem anhelans,
actionum sanctarum lucem solis fulgidiorum
radiis circumquaque dispersit. Oleum accepit in vasis,
in receptaculis animi fomentum piæ semper tenuit
charitatis. Per cujus videlicet charitatis vim intimam
tantum Scholastica valuit, ut miri exhibitione prodigii,
qua lacrymans cœli faciem pluviis irrigavit, fratris
sanctissimi voluntati obsisteret, eumque ad fratres
quem disposuerat reditum, cœlo pro ea dimicante,
aggredi prohiberet. Parata igitur accensis
lampadibus venienti sponso obviam die hodierna
exivit, atque lætabunda cum ipso ad nuptiales epulas
introivit.

Cujus artus regens corporeos quantæ extiterit
mansuetudinæ anima, orbi Deo revelante innouit,
quando corporis egredi jubetur ergastulo, cum videlicet
in specie avis carentis felle cœli penetrare secreta
fraternis est obtutibus demonstrata. Dicuntur
et aliæ, fratres charissimi, columbæ proprietates
existere, quarum mysteria sacratissimæ virgini dignissime
possunt et verissime coaptari. Perhibetur

A hæc avis libentius et frequentius in petras foraminibus
nidum ædificare, perhibetur nil vivum comedere,
perhibetur non rostro, non unguibus sese, sed alarum
motione defendere, perhibetur in volando societatem
amare, perhibetur oculos lippientes habere, solisque
volans adversa radiis non posse accipitrem obvium
lucida contemplatione videre; unde dicitur consuetam
insidere arbori secus decurrentium aquarum fluentem
plantatæ, oculosque quos radiis nequit objectare
solaribus, in aquas defigere, et imagine speculari
in aquis, in sui properantis diruptionem accipitris
dolos et impetus declinare. Illud vero, fratres mei,
quis nesciat, columbarum cantum nihil aliud quam
gemitum esse?

Harum omnium proprietatum mysteria si in Scholastica,
fratres charissimi, speculemur, causæ nobis patebunt
plures cur divinæ sapientiæ visum fuerit egressam
corpore virginis animam in columbæ specie fratris
conspicibus revelare. Nidificavit igitur columba
nostra in foraminibus petrae, quæ videlicet omnem
salutis vitæque suæ fiduciam in Christi statuit
passione ac morte. Petram vocari Christum Vas
electionis vos docuit. Hæc vero petra eo tempore
forata est, quando in cruce clavis ferreis pedibus est
manibusque confixa. Foramen petrae hujus illud etiam
existit, quo latus ejus miles lancea infixam aperuit.
In his igitur foraminibus nidum sibi Scholastica
statuit, quia per istam æternæ sibi in cœlestibus
mansione spem inambiguam collocavit. In his foraminibus
nidum statuit, quoniam ea salvationis suæ causas
existere certæ fidei credulitatem gestavit. In his, inquam,
foraminibus nidum statuit, in quo nimirum se
tutissimam ab animarum accipitri diabolo conservavit.
Nihil vivum columbæ nostræ cibus fuit, quæ
Apostolum audiens carnem suam cum vitis et concupiscentiis
mortificare satagit. Non se abs quolibet unguibus,
non rostro, sed alarum sola protectione defendit,
quæ mala nesciens pro malis rependere, sola sese
ab adversantibus omnibus Dei proximique dilectione
munivit. In volando societatem dilexit, quæ secum
ad cœlestia quascunque potuit trahere procuravit.
Oculos lippientes habuit, quæ in hac vita cum Paulo
per speculum et in ænigmate vidit. Arbor secus
decurrentes aquas plantata, cujus insidere cacumini
columba hæc consueverat, Christus Dominus est, in
cujus capite, quod utique Deum esse testatur
Apostolus, sedem sibi firmissimam ac munitissimam
stabiliebat. Hæc arbor, juxta vatem psalmographum,
secus decursus est plantata aquarum, quoniam
quidquid de ipso fideles credunt, satis firmatum est
auctoritatibus Scripturarum. *Aqua enim profunda*,
inquit sapientissimus hominum, *verba ex ore vii, et
torrens inundans fons sapientiæ*. In has aquas obtutus
figens venientem accipitrem deprehendit, quia
Scripturis intenta sacris, hostis versipellis insidias
conspiciens declinavit. Cantus columbæ nostræ gemitus
fuit, quæ actionis propheticæ imitatrix, in suo
gemitu laboravit, et per singulas noctes lavit lectum,
stratum lacrymis irrigavit, atque a voce gemitus ejus

adhæserunt ossa pelli ejus. Ut autem ad extremum, fratres mei, virginem sacratissimam verbis paucissimis et sufficiensissimis commendemus, Benedicti soror exstitit quam sanguine tam etiam sanctitate.

His in laudes virginis compendiosa brevitate decursis, ad exhortationem vestram, fratres dilectissimi, redeamus. Illam lectionis evangelicæ clausulam iterum atque iterum vestris et auribus et mentibus ingerentes: *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.* Vigilate, fratres, cohortor, suadeo, moneo; vigilate, quoniam migrationis vestræ et diem non nostis, et horam ignoratis. Currite dum lucem habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant. Operamini dum vacat, dum licet, dum sententiam suspendit iudex. Veniet enim hora in qua nemo poterit operari. Hortamur cum Apostolo ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim: *Tempore accepto exaudi vi te, et in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce dies salutis.* Quærite igitur, fratres mei dilectissimi, Dominum dum inveniri potest, invocare eum dum prope est. *Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserabitur ejus, et ad Deum nostrum, quoniam mul-*

tus est ad ignoscendum. Honor amittitur? recuperari potest. Amittitur dignitas? recuperari potest. Amittuntur opes? recuperari possunt. Innumera sunt quæ amissa possunt recuperari. Tempus operandi, tempus poenitendi, tempus Deo placendi, si semel amittitur, nunquam in sempiternum ultra recuperatur. Quod adhuc nobis liceat ad Deum converti per poenitentiam, fratres dilectissimi, scimus; sed utrum usque ad vesperam hæc nos licentia maneat, ignoramus. Scientes igitur, dilectissimi, quoniam patientia Dei ad poenitentiam nos adducit, non secundum duritiam nostram et cor impoentens thesaurizamus nobis iram in die iræ et revelationis justi iudicii Dei, qui reddet unicuique juxta opera sua. Vigilate igitur, fratres dilectissimi, vigilate; quoniam et diem nescitis, et horam ignoratis. *Beati servi illi, ait Veritas, quos cum venerit dominus, inveniunt vigilantes! Amen dico vobis quoniam super omnia bona sua constituet eos.* Quorum bonorum nos participes faciat Christus Jesus Dominus noster, cui cum Patre et vivifico Spiritu potestas, dominatio et imperium sine fine permanet in sæcula sæculorum. Amen.

SS. PAULI ET STEPHANI ABBATUM REGULA

VETERUM TESTIMONIA.

S. Benedictus Anianæ abbas in Concordia regularum sæpissime affert testimonia ex Regula Pauli et Stephani, sive, ut pag. 388 et 619: *Ex Regula sanctorum Pauli et Stephani, quam etiam solius Stephani et sancti Stephani nomine aliquando citat.*

Smaragdus abbas Expositione Regulæ S. Benedicti, cap. 23: *De hoc capitulo Paulus et Stephanus abbates ita scripserunt: Si quis alterum, etc., ut cap. 36.*

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEMTEM.

Etiamsi ignoremus patriam et statum horum duorum SS. virorum, neque ad notitiam monachorum pro quibus hæc regula composita est pervenire valeamus, tamen videntur vixisse in aliqua regione ubi frumenta ruri et in campis excutiebantur, quemadmodum apud Italos et Hispanos moris est. Existimat sæpe laudatus Calmetus hos sanctos hanc suam regulam scripsisse circa tempora S. Benedicti. Hoc unum certum est, quod

exsertis verbis S. Augustinus laudatur ibidem, cap. 14, atque Scriptura sancta citari solet juxta Vulgatam antiquam, non secundum S. Hieronymi versionem. Adeoque difficile erit præscribere his sanctis determinatam ætatem; quamvis illi hujus Regulæ veri sint auctores sub quorum nomine et illam citat S. Benedictus abbas Anianæ in sua Concordia regularum.

SS. PAULI ET STEPHANI ABBATUM REGULA AD MONACHOS.

CAPITULA.

1. Primum de timore Dei et charitate mutui puri D cordis et unanimitate habenda.
2. Qualis circa juvenes esse debent seniores.
3. Qualiter circa seniores se juvenes debeant exhibere.
4. Ut ab opera Dei nullus nisi permixtus discedat.

5. Ut initium versus in choro incipiatur ab uno.
6. Ut jugiter pronuntietur per choros.
7. De modo psallendi et seniorum arbitrio.
8. Ut cantantes non dormitent.
9. Ut cantantium et orantium nullus vel temeriter fabulis occupetur.

telant, procrastinant, differunt. Fatuis ad olei emptio-
nem euntibus, prudentibus vero de eo quod in vasis
habebant oleo lucernas aptantibus, sponso venit;
quoniam reprobus bona semper facere differentibus,
et electis indesinenter eis insistentibus, iudex per
mortem et hos et illos ad examen accersit, et electis
per mortem assumptis in gloria, per mortem nihilo-
minus reprobus clauditur, nunquam eis ultra in perpe-
tuum aperienda janua. Illa enim hora jam illis adest de
qua alibi Veritas loquitur: *Veniet, inquit, hora in
qua nemo potest operari.* Præteritque jam eis tempus
placitum, et salvationis dies, de quo Dominus ore
prophético, *tempore, ait, placito exaudivi te, et in die
salutis auxiliatus sum tibi.* Unde in vacuum ingemi-
nant voces clamoris, quibus tempus exactum est
exauditionis; diciturque eis, *Amen dico vobis, nescio
vos.* Negat eas in vita illa, quæ in hac eum vita, etsi
non verbis, tamen operibus negaverunt. Quod autem
Dominus verbis astrui, factis valeat denegari, palam
est prædicatoris egregii testimonium, quod de qui-
busdam recta decentibus, et a pravis non secedenti-
bus protulit in hæc verba: *Confiuntur se nosse Deum,
factis autem negant.* Ad quid vero totius series simi-
litudinis tendat, sequens confestim admonitionis
clausula manifestat, inferente Domino ac dicente: *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.*

Explanationem lectionis evangelicæ succinota brevi-
tate decursa, ad laudes, ut in ipsis statim exordiis
repromissimus, virginis cuius a nobis dies colitur
natalitius, nostri sese continuo transferat sermonis
articulus; illudque nobis primo contueri sit studium,
nihil eorum omnino defuisse Scholasticæ, quæ ex
relatione dominicæ prudentes edidicimus virgines
habuisse. Virginitate namque omnimoda claruit, quæ
præter communem virginitatem fidei, carnis etiam
pudicitiam intemerata animi puritate servavit. Pru-
dens existit quæ in rerum finibus figens oculos, bona
sibi indefessa perpetuitate providit. Lucernam sponso
occursum succendit, quæ ad Christi visionem anhe-
lans, actionum sanctarum lucem solis fulgidiorum
radiis circumquaque dispersit. Oleum accepit in vasis,
in receptaculis animi fomentum piæ semper tenuit
charitatis. Per cuius videlicet claritatis vim intimam
tantum Scholastica valuit, ut miri exhibitione prodi-
gii, quæ lacrymans cæli faciem pluviis irrigavit, fra-
tris sanctissimi voluntati obsisteret, eumque ad
fratres quem disposerat reditum, cælo pro ea dimi-
cante, aggredi prohiberet. Parata igitur accensis
lampadibus venienti sponso obviam die hodierna
exiit, atque lætabunda cum ipso ad nuptiales epulas
introiit.

Cujus artus regens corporeos quantæ exstiterit
mansuetudinis anima, orbi Deo revelante innouit,
quando corporis egredi jubetur ergastulo, cum vide-
licet in specie avis carentis felle cæli penetrare se-
creta fraternis est obtutibus demonstrata. Dicuntur
et aliæ, fratres charissimi, columbæ proprietates
existere, quarum mysteria sacratissimæ virgini di-
gnissime possunt et verissime coaptari. Perhibetur

A hæc avis libentius et frequentius in petra foraminibus
nidum ædificare, perhibetur nil vivum comedere,
perhibetur non rostro, non unguibus sese, sed alarum
motione defendere, perhibetur in volando so-
cietatem amare, perhibetur oculos lippientes habere,
solisque volans adversa radiis non posse accipitrem
obvium lucida contemplatione videre; unde dicitur
consueta insidere arbori secus decurrentium aquarum
fluenta plantatæ, oculosque quos radiis nequit objectare
solaribus, in aquas desigere, et imagine speculata
in aquis, in sui properantis diruptionem accipitris
dolos et impetis declinare. Illud vero, fratres mei,
quis nesciat, columbarum cantum nihil aliud quam
gemitum esse?

Harum omnium proprietatum mysteria si in Scho-
B lastica, fratres charissimi, speculemur, causæ nobis
patebunt plures cur divinæ sapientiæ visum fuerit
egressam corpore virginis animam in columbæ specie
fratris conspectibus revelare. Nidificavit igitur co-
lumba nostra in foraminibus petrae, quæ videlicet
omnem salutis vitæque suæ fiduciam in Christi sta-
tuit passione ac morte. Petram vocari Christum Vas
electionis vos docuit. Hæc vero petra eo tempore
forata est, quando in cruce clavis ferreis pedibus est
manibusque confixa. Foramen petrae hujus illud etiam
existit, quo latus ejus miles lancea infixæ aperit.
In his igitur foraminibus nidum sibi Scholastica sta-
tuit, quia per ista æternæ sibi in cælestibus mansio-
nis spem inambiguam collocavit. In his foraminibus
nidum statuit, quoniam ea salvationis suæ causas
C existere certæ fidei credulitatem gestavit. In his, in-
quam, foraminibus nidum statuit, in quo nimirum se
tutissimam ab animarum accipitre diabolo conserva-
vit. Nihil vivum columbæ nostræ cibus fuit, quæ
Apostolum audiens carnem suam cum vitis et con-
cupiscentiis mortificare satagit. Non se abs quolibet
unguibus, non rostro, sed alarum sola protectione
defendit, quæ mala nesciens pro malis rependere,
sola sese ab adversantibus omnibus Dei proximique
dilectione munivit. In volando societatem dilexit,
quæ secum ad cælestia quascunque potuit trahere
procuravit. Oculos lippientes habuit, quæ in hac vita
cum Paulo per speculum et in ænigmate vidit. Arbor
secus decurrentes aquas plantata, cuius insidere ca-
cumini columba hæc consueverat, Christus Dominus
est, in cuius capite, quod utique Deum esse testatur
Apostolus, sedem sibi firmissimam ac munitissimam
stabiliebat. Hæc arbor, juxta vatem psalmographum,
secus decursus est plantata aquarum, quoniam
quidquid de ipso fideles credunt, satis firmatum est
auctoritatibus Scripturarum. *Aqua enim profunda,*
inquit sapientissimus hominum, *verba ex ore veri, et
torrens inundans fons sapientiæ.* In has aquas obtutus
figens venientem accipitrem deprehendit, quia Scri-
pturis intenta sacris, hostis versipellis insidias con-
spiciens declinavit. Cantus columbæ nostræ gemitus
fuit, quæ actionis propheticæ imitatrix, in suo ge-
mitu laboravit, et per singulas noctes lavit lectum,
stratum lacrymis irrigavit, atque a voce gemitus ejus

adhæserunt ossa pelli ejus. Ut autem ad extremum, fratres mei, virginem sacratissimam verbis paucissimis et sufficientissimis commendemus, Benedicti soror exstitit quam sanguine tam etiam sanctitate.

His in laudes virginis compendiosa brevitate decursis, ad exhortationem vestram, fratres dilectissimi, redeamus. Illam lectionis evangelicæ clausulam iterum atque iterum vestris et auribus et mentibus ingerentes: *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.* Vigilate, fratres, cohortor, suadeo, moneo; vigilate, quoniam migrationis vestræ et diem non nostis, et horam ignoratis. Currite dum lucem habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant. Operamini dum vacat, dum licet, dum sententiam suspendit iudex. Veniet enim hora in qua nemo poterit operari. Hortamur cum Apostolo ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim: *Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce dies salutis.* Quærite igitur, fratres mei dilectissimi, Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est. *Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserebitur ejus, et ad Deum nostrum, quoniam mul-*

tus est ad ignoscendum. Honor amittitur? recuperari potest. Amittitur dignitas? recuperari potest. Amittuntur opes? recuperari possunt. Innumera sunt quæ amissa possunt recuperari. Tempus operandi, tempus poenitendi, tempus Deo placendi, si semel amittitur, nunquam in sempiternum ultra recuperatur. Quod adhuc nobis liceat ad Deum converti per poenitentiam, fratres dilectissimi, scimus; sed utrum usque ad vesperam hæc nos licentia maneat, ignoramus. Scientes igitur, dilectissimi, quoniam patientia Dei ad poenitentiam nos adducit, non secundum duritiam nostram et cor impenitens thesaurizamus nobis iram in die iræ et revelationis justi iudicii Dei, qui reddet unicuique juxta opera sua. Vigilate igitur, fratres dilectissimi, vigilate; quoniam et diem nescitis, et horam ignoratis. *Beati servi illi, ait Veritas, quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes! Amen dico vobis quoniam super omnia bona sua constituet eos.* Quorum bonorum nos participes faciat Christus Jesus Dominus noster, cui cum Patre et vivifico Spiritu potestas, dominatio et imperium sine fine permanet in sæcula sæculorum. Amen.

SS. PAULI ET STEPHANI ABBATUM REGULA

VETERUM TESTIMONIA.

S. Benedictus Anianæ abbas in Concordia regularum sæpissime affert testimonia ex Regula Pauli et Stephani, sive, ut pag. 388 et 619: *Ex Regula sanctorum Pauli et Stephani, quam etiam solius Stephani et sancti Stephani nomine aliquando citat.*

Smaragdus abbas Expositione Regulæ S. Benedicti, cap. 23: *De hoc capitulo Paulus et Stephanus abbates ita scripserunt: Si quis alterum, etc., ut cap. 36.*

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUENTEM.

Etiamsi ignoremus patriam et statum horum duorum SS. virorum, neque ad notitiam monachorum pro quibus hæc regula composita est pervenire valeamus, tamen videntur vixisse in aliqua regione ubi frumenta ruri et in campis excutiebantur, quemadmodum apud Italos et Hispanos moris est. Existimat sæpe laudatus Calmetus hos sanctos hanc suam regulam scripsisse circa tempora S. Benedicti. Hoc unum certum est, quod

exsertis verbis S. Augustinus laudetur ibidem, cap. 14, atque Scriptura sancta citari soleat juxta Vulgatam antiquam, non secundum S. Hieronymi versionem. Adeoque difficile erit præscribere his sanctis determinatam ætatem; quamvis illi hujus Regulæ veri sint auctores sub quorum nomine et illam citat S. Benedictus abbas Anianæ in sua Concordia regularum.

SS. PAULI ET STEPHANI ABBATUM REGULA AD MONACHOS.

CAPITULA.

1. *Primum de timore Dei et charitate mutua pari D cordis et unanimitate habenda.*

2. *Quales circa juvenes esse debent sensores.*

3. *Qualiter circa seniores se juvenes debeant exhibere.*

4. *Ut ab opera Dei nullus nisi permensus discedat.*

5. *Ut initium versus in choro incipiatur ab uno.*

6. *Ut jugiter pronuntiatur per choros.*

7. *De modo psallendi et seniorum arbitrio.*

8. *Ut cantantes non dormitent.*

9. *Ut cantantium et orantium nullus vel temeriter fabulis occupetur.*

10. *Ut dicta prima nullus se in lecto recubitet.*
11. *Ut meridiano tempore unusquisque in suo lecto dormiat mediante tempore definito.*
12. *Ut opus divinum cum disciplina in operatione decantent.*
13. *Ut qua hora communicandum est, omnes qui intra cellam sunt unam, studeant esse presentes.*
14. *Ut decantentur quæ jussa sunt cantari.*
15. *De his qui psalmos discunt, ut dictatoribus delegati observent.*
16. *Ut accepta a minoribus ex more reddantur ad mensam.*
17. *Ut nullus supra statutum modum in cibo vel potu præsumat.*
18. *Ut reficientes cum quiete audiant quæ leguntur.*
19. *Ut ad mensam nullus sibi peculiariter aliquid comedendum procuret.*
20. *Ut nullus se a mensa deputata migret in aliam.*
21. *Ut calix superfundens non misceatur.*
22. *De vicibus ministrorum.*
23. *Si de ordine juniorum quisquam a ministerio fuerit segregatus.*
24. *Ut nullus de assignato præsumat alterius.*
25. *Ut hi quibus custodia commissa est, devota*
- A** *charitate deseriant, nec ipsi econtra improbe contristentur.*
26. *Ut in cellario et artificum officinis nullus importune non jussus audeat intrare.*
27. *Ut de rebus alterius nullus sibi ad utendum præsumat, nec inter se liceat commutare.*
28. *De vestimentis et lectualibus servandis.*
29. *Nisi de usu prioris nullus tonsuret.*
30. *De eo quod alio perdet alter frater invenerit.*
31. *De his qui qualemcunque artem discere voluerint.*
32. *Ut in pistrino, vel ad omne opus terrenum unusquisque prompte occurrat.*
33. *De labore præteriti temporis, et quod nec his qui negligentes sunt quidquam de necessariis subtractum sit.*
34. *Ad orationem ut consueta amittatur pigritia.*
35. *De ferramentorum in operatione custodia.*
36. *Ut peccantem nullus tegat.*
37. *Ab immoderato joco et risu abstinendum.*
38. *Ut aliis litigantibus non commisceat alter.*
39. *Ut nullis causis extraneis quisquam se inserat.*
40. *Ut contra rusticorum prava excessus nullus humana virtute se audeat vindicare.*
41. *Quod et Patrum regulæ legantur assidue.*

I. Imprimis ergo hortamur, ut timorem Dei et mutuam charitatem et unanimitatem omnes in bonis studiis habeamus.

II. Seniores junioribus affectum paternum impendant: et cum imperandi necessarium fuerit, non tumentis animositate et clamoris vocibus, sed fiducia- liter tranquilla simplicitate et auctoritate bonæ vitæ ad peragendam communem utilitatem quæ fuerit opportuna injungant.

III. Juniores senioribus sincera subiectione obedi- ant, nec tumentis cervice in quocunque respon- deant, aut fastidienti animo et negligente aure imperantibus obedire detrectent: sed unanimiter et concorditer tam in spiritali opere quam in terreno labore omnes fideli intentione occurrant.

IV. Nulli liceat absque prioris permisso ab opere Dei discedere, sed quem causa manifesta compe- rit, oratione a priore sperata et concessa discedat. Nec bini aut terni, sed singillatim exeuntes oratio- nem sperent: ita ut qui sani sunt protinus rever- tantur; qui vero infirmi ex permisso redeant ad cu- bile.

V. Initium versuum psallentium in choro priores qui in eis stant incipiant; aut si eis adversatur infir- mitas, hi incipiant quibus jusserit. Pater. Quibus incipientibus mox omnes, si potest fieri, in prima aut secunda syllaba pariter unanimiter et uno ore sub- jungant: ut non sit dissonantia cantantium, quæ maxime ab inordinato initio, et quodammodo con- tentiosa varietate solet accidere.

VI. Juniores, et maxime qui adhuc psalmos discere meditantur, per choros ex ordine et sine negligentia dicent: ita ut ab eo loco a quo adhuc minores igno-

rant, hi juniores qui jam Psalterium finierunt, per ordinem sibi in dictando succedant; ut omni tem- pore pronuntiandi usus non desit.

VII. Psallendi quoque modus, si possibile est, omni tempore cum temperamento nobis tenendus est: ut nec nimium protracte, nec supra modum correpte, sed, ut dictum est, temperata semper modulatione dicatur. Servato tamen ut secundam vo- luntatem et arbitrium prioris, cui semper considerandi et perpendendi tempus, horam, causam per omnia imminet, sive protrahi, sive accelerare justo consi- derationis judicio jusserit, ad ejus nutum, sive etiam elevatius, sive humiliter voluerit, consona tamen quasi ex uno ore voce dicatur. Nec quisquam præ- sumat absque prioris permisso, vel elata vocis ex- tollentia, quæ sæpius inflationis jactantiam et arro- gantiam elationis minus cautis generat, aut turbulenta festinatione temperamenti modum excedere, vel mutare. Nec prior concessam considerationis licen- tiam in usu absque certa necessitate audeat usur- pare: sciens se Domino redditurum rationem, qui dixit: *Psallite sapienter (Psal. XLVI).*

VIII. Somnus, cum opus Dei dicitur, cum Dei ad- jutorio omnino a nobis fugandus est: timentes illud Prophetæ: *Maledictus qui facit opus Dei negligentem (Jer. XLVIII).* Et illud: *Dormierunt somnum suam, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis (Psal. LXXV).*

IX. Nulli liceat tempore quo opus Dei canitur, qualibet occasione sermonem contra alium fratrem proferre, nisi seniori tantum; cui sine dubio solent causæ cujuscunque rei aut ordinandæ, aut corrigendæ, nonnunquam emergere

X. Mane dicta prima nullus se in lecto recubitet; A et ea cantare debemus quæ, sicut beatus Augustinus excepto die dominico, aut festis diebus, in quibus vigiliarum labore et præteriti diei solito amplius fatigati paululum post primam, qui ex vobis voluerint, membra ponant in lectulis. Quod non omni tempore id ipsum, sed tantum æstivis mensibus liceat; reliquo vero omni tempore per singulos dies mox unusquisque post primam, dum acceptæ minoribus emendantur, calceet se, et paratus sit ad signum quod per sonum tabulæ fieri solet: quatenus omnes sine tarditate, ad agnoscendum imminenti diei futurum opus, in locum convenienter deputatum.

XI. Æstatis tempore nulli liceat meridie præter in suo lectulo dormire, nisi forte iubente priore ad nubi- B lita pro custodia arææ extra suum lectulum dormiat. In campo vero, quando messis colligitur, si meridie dormire licuerit, non divisi, sed in uno loco aut duobus locis dormiant. Quia non est incognitum quantum mali ex hac occasione diabolus fecerit. Tempora vero in quibus, si vacaverit, meridie dormiendum nobis est, a die iduum Martiarum usque in diem Iduum Septembrium observemus.

XII. Opus Dei, quod per diem in quocunque loco operantes fratres per horas constitutas dicent, cum disciplina et timore Dei consona voce dicatur: non prout unusquisque operis excusatione aut occupatione voluerit obruere. Nec præsumendo junior ante seniore[m] prosiliat, et immatura festinatione procedat; et divinum opus, quod cum timore agendum est, per inordinatam audaciam insipienter et non sapienter psallatur. Tali enim consuetudine jam infectæ mentes et fauces aliquorum fratrum, ad consonantiam intra oratorium nisi cum magno commotionis freno non queunt retineri. Ut ergo hoc usurpationis vitium abjicatis a vobis, charitatis simplicitate hortamur: talium enim Deus omnium exauditor est: *Ipsè misit angelum suum, et tulit me de ovibus patris mei (Psal. cxi, juxta LXX).*

XIII. In hora qua sanctum corpus et sanguinem Domini communicaturi sumus, præsentem esse festinemus ad dicendum: *Libera nos a malo*: præter quos certa causa, cum notitia senioris, non sinit esse præsentem. Omni modo cavendum est ne sanctum corpus et sanguinem indigne ad iudicium sumamus.

XIV. Nullus præsumat responsoria vel antiphonas, quæ solent aliqui composito sono, pro suo libitu, D et non ex canonica Scriptura assumpta canere, in congregatione ista vel meditari vel dicere. Nec ab adveniente hospite sine jussu prioris quidquam talium rerum aliquis audeat meditari: ne peregrinis varietatum doctrinis, et quodammodo deliramentorum suavitatibus irretiti, simplicitatis et veritatis maturitatem fastidiant; et per cantilenæ sonos levitatis et otiositatis compedibus illigati, aut de congregatione avolare diabolo suadente festinent; aut intra monasterium inflati quasi singulari scientia cunctos despiciant. Oportet autem nos unam et simplicem apostolicam et patrum nostrorum imitari doctrinam, et gratia stabiliri, cor moresque subdere disciplinæ,

et ea cantare debemus quæ, sicut beatus Augustinus dicit, ita scripta sunt, ut cantentur: quæ autem non ita scripta sunt, non cantemus. Nec alio modo quam quo ipse Dominus jussit per prophetas et apostolos suos manifestari ea hominibus, debent a nobis in laude ipsius dici: ne quæ cantanda sunt in modum præse et quasi in lectionem mutemus, aut quæ ita scripta sunt ut in ordine lectionum utamur, in tropis et cantilenæ arte nostra præsumptione vertamus. Si enim sacrificium Deo confessionis et laudis offerre debemus, quomodo ipse præcepit sibi offerre, a nobis Dominus magis obedientiæ quam victimarum sacrificium querit; nec cantilenæ artificiorum studio, quantum observantia mandatorum et cordis munditia delectatur.

XV. His qui litteras vel psalmos discunt, illis observent ad excipiendum, quibus fuerint deputati: qui pro eis aut de negligentia arguendi sunt, aut in eorum eruditione et studio approbandi. Si autem discedens dictator per se deputare neglexerit, ad Patrem revertatur is qui excipit, ut ipse deputet pro absente, qui ei dictare debeat. Dum absens revertetur, ad suum redeat dictatorem.

XVI. Accepta in hora refectionis omni tempore ab his qui ea quotidie de psalmis accipiunt, reddantur ad mensam primam fratrum ex more. Qui meditari neglexerit, et non reddiderit, nec manducet usque ad horam refectionis venturi diei.

XVII. Nulli liceat supra statutam consuetudinem, sive in potu, sive in cibo præsumere, nisi prioris permissu: cui ordinandi et considerandi facultas est: ita ut si gravi operatione fatigatis fratribus supra consuetudinem oportet quidquam adjungi, annuente et permittente priore, et non quolibet præsumente, hoc ipsum fieri liceat.

XVIII. Reficientes cum gratiarum actione et timore Dei lectiones audiamus. Non cum contentione, et murmuratione, et indignatione, et clamoris vocibus, et strepitu pedum, et sono vasorum, donum Dei, sed cum charitate et quiete, et dulcissimo disciplinæ freno sumamus: metuentes Israelitarum exempla carnalium (Num. xi), quibus manducantibus ad saturitatem angelorum panem (Psal. lxxvii), et coturnicum carnes usque ad nauseam, ore repleto murmurantibus ira Dei ad exterminandum dirigitur.

XIX. Nulli fratrum liceat vel pomum, vel quodcunque olerum ad condimentum, vel aliud aliquid, ad usus suos quasi peculiari apparatu in mensam ad manducandum deferre: ne parvissima occasione aut raucor inter fratres de injustitia aut horrendus aditus peculiaris aperiat studii; sed quæcunque harum rerum donante Deo a quolibet inventa fuerint, cellario fideliter contradantur, ut ipso distribuyente, vel per menses singulos, vel prout cuique opus fuerit, ministrentur.

XX. Nullus præsumere audeat de ea mensa in qua comedere scriptus est, transire ad aliam; nec liceat cuiquam alterum ad se de alia mensa venientem ad-

manducandum suscipere : sed unusquisque in mensa deputata comedat ; ita ut si in mensa major pars fratrum absens fuerit, residui usque ad tres in numero ad suam sedeant. Infra autem hunc numerum remanentes in alia mensa comedant, secundum ordinem deputatum.

XXI. Nulli liceat pincernarum calicem sic implere, ut transfundatur. Sed nec cuiquam liceat, ut si ei ab infrunito ministro transfundens oblatus fuerit, accipere : sed cum moderatione implere debet, et competenter : dicente Apostolo : *Omnia vestra honeste et secundum ordinem fiant (I Cor. xiv).*

XXII. In omnibus obsequiis et ministeriis, in quibus fratres juniores sibi vicissim succedunt, unusquisque bona voluntate susceptam hebdomadam vicis sum in quolibet ministerio hilariter absque murmuratione cum gratia Dei impleat. Quod si ita contingat ut is qui susceptum quodlibet obsequium, in alia utilitate, vel itinere, aut necessitate infirmitatis occupetur, vicem ejus qui in loco post ipsum in ordine esse videtur adimpleat, et si defuerit, tertius, sive quartus et quintus ab eo præsens et vacans inventus fuerit, ejus obsequium representet : ut ordo ministerii dispositus, quod charitatis et devotionis amore exhibetur mutuo, conservatus nullo modo perturbetur.

XXIII. Si in ipso juniorum ordine, qui sibi in ministeriis singulis per vices succedunt, talis forsitan persona in ordine misceatur, qui iudicio senioris debeat a vice ministerii removeri, nullus eum audeat provocare ; nec ei per jocum stimulum suspitionis et confusionis impingat.

XXIV. Nulli liceat de cellario quidquam, vel de quacunque artificum officina, vel ferramentum, vel quancunque rem, quæ singulis fratribus ad custodiendum assignata est, præsumere pro suo arbitrio : nisi forte aut tanta causa absentiae aut infirmitatis ejus, cui qualibet parte cura commissa est, coactaverit, ut, jubente abbate, aut certe ipso permitte, cui assignatum est, ab alio contingatur.

XXV. Hi quoque, quibus in singulis rebus custodia commissa est, convenienti devotione et charissimam humilitate, quæ necessaria sunt, sine mora et fastidio jubente seniore ministrent : nec per superbam inflationem differendo, occasiones faciant querelarum, per quas murmuratio contra eorum laborem qui nobis in assignatis rebus charitate deservunt non debet excitari.

XXVI. Nulli liceat tam in cellario quam in singulis officinis artificum improba et importuna absque senioris jussu audacia introire : quia et communem utilitatem valde impedit hæc præsumptio, et ipsis artificibus rancorem animorum ex superflua importunitate impingit.

XXVII. Nulli liceat vel vestimentum, vel calceamentum, aut tabulas, vel cujuscunque rei parvisimæ tam novum, quam vetus quidquam, quod alii fratri datum fuerit, prava præsumptione contingere ad utendum. Nec inter se fratribus liceat, ut id quod

A de communi quisquam acceperit, nisi permissu prioris, cum alio fratre, quasi peculiari amore mutare : ne hac occasione nascatur amor illicitus. Sed unusquisque, quod ei charitatis distributione datur, hoc libens et bona voluntate accipiat, et ad utendum delectetur habere.

XXVIII. Vestimenta vel lectualia nullus sibi lavare audeat, absque oratione et permissu prioris.

XXIX. Nullus fratrum audeat tonsurari sine oratione abbatis ; nec alia tonsura quisquam, nisi nobis solita, tonsurari affectet : exceptis infirmis, quos dictante medico pro humore contrario pressius forsitan expedit tonsurari.

XXX. Si quis invenerit, quodcunque illud est, quod alter frater perdidit, vel intra cellam, vel foris, non apud se uno die, vel, si possibile est, una hora retineat : sed in loco deputato quod invenerit ponat ; et qui perdidit in eo loco requirat : ut non patiatur errorem et laborem qui perdidit querendi per singulos.

XXXI. Nulli liceat ad discendam qualemcunque artem absque oratione senioris, vel cui ab eo ordinandi et disponendi concessa est potestas, suo ausu præsumere ; nisi hi tantum qui in singulis artibus prioris iudicio suo ordine, cum orationis gratia deputantur. Sed neque ad meditandas litteras, vel psalmos, aut lectiones quisquam ex sua quasi potestate præsumat ; et præbendum spiritali bono superbæ malum, et dissolutæ voluntatis arbitrium, et peculiare studium operetur. Sed si quis per bonam voluntatem qualemcunque artem terrenam, vel in spiritalibus rebus super id quod a nobis quotidie traditur, discere concupiscit, charissima humilitate sibi concedendum a priore expectet. Et si ei concessum fuerit, accepta oratione sic quod cupit incipiat. Cui etsi denegatum fuerit, quia forte ei non expedit, gaudens, et non tristis permaneat. Sed nec cuiquam liceat absque prioris notitia et jussione alii litteras vel qualemlibet artem occulte et quasi furtim ostendere. Quod si quis præsumperit, geminæ culpæ, hoc est, et furti et superbæ sine dubio subjacebit.

XXXII. Magnopere autem ab omnibus est cavendum ne aut in pistrino, aut in quacunque manuum operatione, aliquis fratrum pigre et non inter primos occurrat.

XXXIII. Nam adhortatio laborandi, quæ hactenus cum tanto temperamento a nobis charitati vestræ insinuata est, ab illa apostolica beati Pauli (*Ephe. iv*) instantia tantum est debilitata et remissa, quantum est et differentia personarum. Cum ille nobis jubeat hactenus manibus laborare, ut habeamus unde tribuere possimus necessitatem patienti : nos diximus, ut vel quod nobis sufficiat laboremus. Ille dicit, se ipsum in fame et siti, in frigore et nuditate nocte et die suis manibus laborasse, ut sibi et qui cum eo erant necessaria non deessent (*I Cor. xi ; I Thess. ii ; II Thess. iii*) : nos e contra duplicia habentes in nostris usibus vestimenta et calceamenta,

et quotidiani victus de domo Dei ad saturitatem plenissimum apparatus, hortamur ut otium non amittis, sed per sincerum unanimitalis consensum unusquisque ut prævalet, sic laboret. Ille præcepit: *Qui non laborat, non manducet (II Thess. III)*; nos fragilitatem nostram in vobis pensantes, nulli vestrum, qui hactenus subdola et lubrica voluntate laborare fideliter distulistis, de necessariis rebus a fidelium fratrum ordine quidquam subtraximus: patienter hactenus tolerantes, ut non vinceremur a malo, sed vinceremus malum in bono (*Rom. XII*).

XXXIV. Hoc scientes, fratres, quia otiosus corpore monachus mente a sordidis cogitationibus nunquam esse poterit otiosus, dicente Salomone: *In desiderii est omnis otiosus (Eccli. XXXIII)*. Et iterum: *Multa mala excogitat otiositas*. Abjecto ergo a se, qui hucusque talis fuit, hoc vitio, promptus ad omne opus accurrat: quia scriptum est: *Non oderis laboriosa opera, et rusticationem ab Altissimi creatam (Eccli. VII)*, ut donante Domino de propriis laboribus, et rebus quotidianis et necessariis abundemus, et his quos amor spiritalis ad visitandos nos invitat, possimus convenienti mediocritate occurrere: aut quos gravis urget necessitas, debito ministerio valeamus de proprio labore servire, quia Dominum Redemptorem nostrum, *Beatius esse dare quam accipere (Act. XX)*, certum est præcepisse.

XXXV. Euntes in quacunque opus, ferramenta necessaria is qui inter ipsos vadit prior a custode ferramentorum mane annumerata suscipiat, et uni de minoribus, ex his qui cum eo ituri sunt, quem ad hoc idoneum viderit custodienda assignet: quo opere completo ab ipso sollicite ipse recipiat, et custodi contradat; ut nihil depereat oblivione solita et negligentia plurimorum.

XXXVI. Si quis alterum in quacunque parte viderit illicitum quidquam vel sermone vel opere facientem, et priori distulerit publicare, cognoscat se esse nutritorem peccati, et per omnia æqualem peccanti. Et quia et animæ suæ et illi est quem tegit durissimus inimicus, ex hoc apud Deum, qui mala odit, et apud cunctam fraternitatem execrabilis et infidelis habebitur: quia per abundantiam malitiæ noluit proderere, ut corrigere potuisset, errantem; et odio disciplinæ dilexit malitiam, et *adstitit omni viæ non bonæ (Psal. XXXV)*.

XXXVII. Propterea cavenda est omnibus nobis joci et risus immoderata luxuria, per quam plerumque amarissima inter fratres nascuntur scandala. Nec debet ex hac re occasio discordiæ provenire, per quam etsi non nasceretur litigium, cavendus tamen nobis erat ad ædificationem sermo non pertinens. Et scientes quia et de otioso sermone ratio Domino est reddenda. Nam risum supra modum quis nesciat indiscipline et levitatis esse januam, per quam

A perniciosos cibos miseræ animæ diabolus subtiliter subministrat?

XXXVIII. Si unus provocatus ab altero contra vitium, respondens ad contentionem causam perduxerit, nullus se in eorum contentione, id est in aliena causa permisceat: ne inter fratres quasi diversarum partium studia litigantium nutrantur; nisi forte is senior, qui inter eos discordiam mitigando pacis verba cum moderatione et disciplina et sincera fide interserat.

XXXIX. Nullus præsumat in quibuscunque causis alienis, sive parentum, sive carnalium, vel quibuscunque mundanis occasionibus se miscere præter jussionem prioris: quem plerumque pauperum et oppressorum lacrymæ permovent, ut aut apud iudices, aut apud quos necessarium fuerit, precator accedat. Nec amplius quam jubetur vel sermonem addet directus præsumere. Scriptum est enim, ut *nul- lus militans Deo implicet se negotiis sæcularibus: ut illi placeat cui se probavit (II Tim. II)*. Et si necessaria, hoc est monasterii negotia, quæ nobis valde onerosa sunt, fugere cupimus et vitare, quanto magis aliena et quæ extra monasterii utilitatem sunt, abhorrerere debemus et fugere?

XL. Nullus vestrum contra rusticorum rabiem et pravos excessus, quos plerumque contra nos diabolo armante exercent, propria se audeat virtute, aut brachio humano repugnante defendere, cum noster defensor solus Deus sit, et patrocinium beatorum apostolorum atque omnium sanctorum Dei.

XLI. Regulæ quoque Patrum ideo nobis assidue leguntur, ut eorum sanctis exhortationibus interiorum accommodantes auditum, et disciplinæ concipiamus amorem duleissimum, et Domino per omnia adjuvante vitæ ipsorum exempla sequamur. Propter quod festinandum nobis est, ut a nostris mentibus tepor excludatur inolitus. Nam et hæc quæ vobis per singula præsentis loquimur scriptura, non in sugillatione sanctorum et beatissimorum Patrum regulæ ausu temerarij ad vos proferenda præsumpsimus; sed ea tantum specialiter ex eorum constitutionibus vobis litteris ingerenda curavimus. Plenitudo autem sanctæ conversationis, et spiritalis vitæ perfecta doctrina in eorum sanctorum Patrum regulis nobis quotidie recitatur, quorum et probata vita divino munere et docendi est attributa auctoritas.

Deus autem omnipotens, qui pacis auctor est, qui solus potest facere unanimes habitare in domo, aptet vos omnes ad faciendam voluntatem suam: faciens in vobis quod placeat coram se per Jesum Christum Dominum nostrum; et hujus adhortationis et comminationis semen in vestro corde per gratiam sancti Spiritus plantet et foveat, et ad maturam bonorum operum perfectionem perducatur, Amen; et nobis remissionem peccatorum condonans in æterna requie cum sua pace custodiat. Amen

DE S. FERREOLO EPISCOPO EJUSQUE REGULA

VETERUM TESTIMONIA.

Gregorius Turon. Hist. Franc. lib. vi, cap. 7 : **A** ejus partem in Concordiam regularum transtulit. *Et tempore Ferreolus Ucetiensis episcopus, magnæ ætatis, obiit, plenus sapientia et intellectu : qui libros aliquos epistolarum, quasi Sidonium secutus, composuit.*

S. Benedictus Anianæ abbas hanc quoque S. Ferreoli episcopi Regulam sæpius laudat, et maximam

Smaragdus etiam multa ex ea affert ad Expositionem Regulæ S. Benedicti.

Joan. Trithemius, lib. de Proprietate monachorum, cap. 5 : *Denique in Regula cœnobii sancti Ferreoli episcopi et martyris decimo capitulo sic scribitur : Illud etiam statui debere prospeximus, etc.*

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEM.

S. Ferreolus Uzetensis in Occitania episcopus, circa annum 558 monasterium pro monachis construxit, quod etiamnum a suo nomine Ferreolacense Cœnobium nuncupatur. Pro monachis ergo hujus cœnobii hanc præsentem Regulam conscripsit piissimus pontifex, triginta novem capitibus contentam, quam Lucretio Dicensi episcopo dedicavit, ejusque censuræ subje-

B *cit. Multa habet ab aliis antiquis regulis diversa, nec illarum mentionem facit. Præsertim hoc singulare videtur, quod capite 38 præcipiat ut abbas culinae inseruiat tribus solemnioribus monasterii festis; nimirum in Nativitate Domini, in Paschate, atque in festo S. Ferreoli martyris, qui fuit patronus monasterii.*

PRÆFATIO REGULÆ S. FERREOLI EPISCOPI.

Domino sancto et cæterorum comparatione sanctissimo, ac socio apostolorum, Christianique discipulo, Lucretio papæ Ferreolus episcopus.

Hortatus quondam operante Deo, in una devotione accensus, in qua servorum Dei habitaculum ipsa sibi divinitas collocaret, ipse terra obtuli aliam terram conferens. Quod deputo sanctæ congregationi, hoc mei donari salutem credo : ut in unum more apum religiosorum turba collecta, dum pro meis pene peccatis orationum suarum flores offerant, quam dulcia in intercessione mella conficiant. Et quoniam necesse fuit novo huic populo velut jugum novæ legis imponi, non quo eorum colla deprimerem, sed ut mentium cervices potius inclinarem; regulam quæ ab eis pro lege servetur, licentia a vobis tam petita quam accepta, conscripsimus. In qua si quid severitate durum, si quid remissione mollissimum iudicio

scientiæ adjudicaveritis, censuram manus vestræ pagina melius in quo diligetur placitura recipiet. Ut hoc multo magis gloriæ detur, quod digna inventa est regula, quam per vos correxistis, fugiendo a facie verecundiæ. Si vero, ut credo, iudicium amoris operam veram infligere dignetur correctione litterarum, quidquid demum ineptum lectio incastigata protulerit, liberum a culpa erit erroris, cum libellum vestram me constat subdidisse censuræ. **C** Mihi tamen orandum est, ut imprimis Deo, deinde vobis illud placeat quod scripsimus, et illis quibus hæc servanda mandamus. Ut in nomine Domini Jesu Christi obedientes in omnibus divinis præceptis, æterna ab eis præmia, et gloria sine fine, bonæ tamen vitæ emptæ pretio vindicetur, præstante Domino ac Deo nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit, dominatur et regnat in sæcula sæculorum, Amen.

S. FERREOLI UCETIENSIS EPISCOPI REGULA AD MONACHOS.

Regulæ principium de his quæ observanda, monachis Ferriolacensis monasterii statui institutor; orans, ut adjuvante Domino hi filii quos fide Domino genui, hæc tota animi et sancta intentione servantes, optimo perfectoque vitæ cursu cœlo, ut scriptum est, vim faciant, et mansiones præparent dignis se habitatoribus præparatas. Sicque fiat ut, sequendo Agnum quocunque ierit, ad hoc præsentia contemnant, ut futura diripiant.

CAPUT PRIMUM. De obedientia.

Primum ut monachus, quem proprie manet multas

D in se virtutes edificare, obedientiæ in se collocet fundamentum : ut impleat illa quæ B. Apostolus nos admonet observanda, quando præcepit dicens : *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis : ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddaturi, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes; hoc enim expedit vobis (Hebr. xiii).*

CAP. II. De reverentia, quanta servatur.

Ut abbati omnimodis reverentia a cunctis amore servetur; ut et amor ostendat concordiam, et timor noverit disciplinam. Recte enim timetur ut dominus,

et amatur ut pater, cui sanctæ congregationis grege commisso animarum proprie cura mandat: quem sollicitudo commissa quotidie per illud iter, quod est inevitabile morituris, aut trahit ad penam, aut perducit ad gloriam; dicente Scriptura: *Cui plus commendatur, utique plus ab eo exigitur (Luc. xii)*. Simi iter etiam aperiente nobis Evangelio per similitudinem parabolæ veritatem, ubi legitur quinque servo talenta Dominus tradidisse; et quia superlucratu alia quinque, a Domino meretur audire: *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis mihi, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv)*.

CAP. III. De charitate.

Tertio in loco propter ipsum etiam sacratum numerum Trinitatis, matrem omnium virtutum inserendam putavimus charitatem: quam Apostolus tali ante omnes virtutes laude prosequitur: *Charitas non agit perperam: charitas nunquam excidit (I Cor. xiii)*; et iterum: *Charitas cooperit multitudinem peccatorum (I Petr. iv)*. Huic ergo præcepto monachis convenit inhaerere, ita ut multi secundum beatum Apostolum unum corpus efficiantur in Christo (*I Cor. xii*), et impleatur in illis quod lectio Actuum apostolorum, quasi omnibus exemplo præmisso, specialiter tamen Religiosorum oculis anteposit: *Erat illis cor unum et anima una (Act. iv)*. Et illud in libro Psalmorum: *Deus, qui habitare facis unanimes in domo (Psal. lxxvii)*. Cavendum est ergo per omnia monacho ne aliquid simultatis aut odii vel corde gerat, vel opere proferat, vel ira victus ostendat: propter illud quod dicit Apostolus: *Ira enim viri justitiam Dei non operatur (Jac. ii)*; et illud sapientissimi Salomonis: *Ira in ventre requiescit stulti (Ecc. vii)*; nec non et illud Apostoli: *Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia (Ephes. iv)*.

CAP. IV. Ne ulla mulier in monasterium ingrediatur.

Illud namque statuendum opportune credimus, ut nulla penitus mulier ad monasterium, etiamsi pro dilectione expetere videatur, accedat. Similiter eam etiam religiosæ feminis vel puellis, ne qua forte excusatio minus intelligentibus relinquatur, accedendi licentiam amputamus: quia non potest habitatio in longum esse secunda, inimico proximo, vel hoste vicino: præsertim cum in dubium veniat, quis hoste publico et secreta pugna vincatur: ubi jam nihil aliud quam aut vincere sit aut perire. Sed longe a monasterio, quemlibet fratrum evidens causa colloquium cum feminis duntaxat honestis habere compulerit, sciente vel permittente abbate, et adhibitis testibus, id est, junctis secum duobus ex fratribus, accipiant licentiam colloquendi: ita tamen ut abbas causam de qua collocutio exstiterit, non ignoret.

CAP. V. De eo qui monachus esse vult, qualiter recipiatur.

Si quis veniat religionem expetens monasterium intraturus, nisi elapso prius anni circulo; vel certe,

si abbati visum fuerit aliquantum temperare, antequam sex mensium dierum numerus compleatur, monachorum contubernio non jungatur: ut in tanto spatio ignorantibus qualis sit futurus ostendat; et diuturna observatione clarere possit, si quid secum crudelitatis attulerit. At vero quando prius ad monasterium venit, et recipi se in numero postulat monachorum, interrogetur utrum liber sit: nec abbati prima cum satisfecerit, subsecuta responsio adjiciat: si nulla præter devotionis causam compulsus monasterium duxerit expetendum. Post hoc monasterii regula abbatis ei jussione legatur: ut imposterum nihil novum vel inusitatum, aut si discessurus prætereat; aut si mansurus, agnoscat. Vicinam tunc monasterio cellulam, dum pernoctatum tempus observat, accipiat, victumque quotidianum a monasterio, si inter reliquos operetur, expectet: lectioni ante omnia et orationi dans operam, ut dignetur eum ille omnipotens scrutator animæ cognitorque secretæ familiæ suæ meritis sacræ congregationis annumerare, et fiat, sicut scriptum est, *unus grex et unus Pastor (Joan. x)*.

CAP. VI. Ut nullus monachus vel clericus retinendus recipiatur.

Monachum omnino sive clericum alterius loci vel monasterii recipi sub qualibet causa nolumus, interdicimus, prohibemus: prospicientes talia studio charitatis, ne novum aliquod forte scandalum surgentes inducant. Dicit enim Scriptura: *Quidquid tibi non vis, alii non feceris (Tob. iv)*. Hinc enim plerumque non tantum inter abbates, sed etiam inter monasteria lites insanabiles oriuntur; dum unus nititur defendere quem suscepit, alter revocare quem perdidit: et ad extremum, nisi reddatur illi petitori petitus; et isti restauratio recepti placaverit injuriam acceptam, quam potest, fit, ut non secundum beatum Apostolum (*Rom. xii*), vincant in bono malum, sed utique mali vincantur uno malo. Attamen nec illud prætereundum censuimus, ut si forte alterius loci, ut supra dixi, monachus sive clericus scripta abbatis vel episcopi sui deferat, in quibus manifesta probetur, non propter vitia cavendus, sed propter charitatem Dei missus, ipse tantum socius fieri congregationis obtineat. Si tamen credi ulle modo potest, bono suo quemque velle exspoliari, et alium sua nuditate vestiri.

CAP. VII. De murmuratione sive detractone monachorum.

Ut nullius in congregatione murmur seu detractio, quod familiarissimum habent monachi, contra abbatem aut quemlibet alium de fratribus audiatur: ne ira Dei, quæ sæpe ob hanc culpam miserabilem populum condemnavit, in perditionem similiter murmurantium turbæ excitetur: et terram repromissionis, quam nos recte accipimus locum futuræ beatitudinis, perdat murmuratione propria, quæ debeat sponsione divina. Ille enim damnandos hujus vitii sectatores psalmus annuntiat: *Detrahentem adversus*

proximum suum occulte, hunc persequeris (Psal. 118). Et iterum arguens Apostolus dicit: Susurrantes, detractores, Deo odibiles (Rom. 1). Et iterum, Hi sunt murruratores querulosi, secundum desideria sua ambulantes, et os illorum loquitur superbiam (Jud. 1).

CAP. VIII. De superbia vel elatione vitanda.

Ut elatio superbiaque monachis omnino vitentur, ne jactantia cadat sui, propter Deum sublimitas deponatur. Abjectio et humilitas grandis altitudo est. Alias vero quid erit reliquisse sæculum, si a se ejus non abscederit vanitatem? Quid solitariam elegisse vitam, si intrinsecus tumeat corde? Quid humile inest profectus in capite, si cito a se hæc mala non rejiciat, qui vult invenire quo cadat, cavens terribile illud Scripturæ divinæ: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (1 Pet. v)*. Et illud: *Superbo oculo et insatiabili corde, cum hoc simul non edebam (Psal. c)*. Et illud Apostoli non obliuiscas auditor, qui dicit: *Hoc scitote, quia in novissimis diebus instabunt tempora periculosa; et erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemii (11 Tim. 10)*, et reliqua quæ sequuntur.

CAP. IX. De invidia.

Invidiam, quod est maximum vitium, ante omnia monachus foribus mentis excludat, nec patiar virginitatem animi occulto livore corrampi: ne in mente sua bonum semen sparsum enecat adulterina permixtio. Sed stet semper quasi fortis in acie, repugnans scuto charitatis armis invidiæ; et inde maxime superet invidum, quia non superatur invidia: non ignorans Scripturam, quæ dicit: *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum (Sap. 11)*. Imitantur autem eum qui sunt ex parte ejus.

CAP. X. De eo, ne aliquid proprii sibi monachus vindicet.

Illud etiam statui debere prospeximus, ut nullus monachorum aliquid sibi proprium absque societate fratrum audeat vindicare; ita ut etiam in his quæ sua sunt nihil amplius credat sibi juris esse quam cæteris. Quia cum se ipsum alterius subdidit potestati, omnia secum in alienam potestatem transmittit. Quidquid ergo secum rerum detulerit, expetito consortio monachorum, ac ubi corpori congregationis membrum factus adhæserit, statim cognoscat omnia in communionem transiisse, et hoc tantum iudicet proprium, quidquid cum fratribus possederit indivisum. Nam et lectio Actuum apostolorum tempore surgentis Ecclesiæ taliter fideles Christi vixisse commemorat: *Nullus, inquit, ex bonis suis dicebat aliquid suum esse; sed erant illis omnia communia (Act. 14)*.

CAP. XI. Ut nullus monachus litteras ignoret.

Omnis qui nomen vult monachi vindicare, litteras ei ignorare non liceat. Quin etiam psalmos totos memoriter teneat: neque se quacunque excusatione defendat. quominus sancto hoc studio capiatur. Si-

militer etiam his qui pastores pecorum, ut est iuoris, de congregatione mittentur, curæ erit vacare psalmis ut cæteri: ne in id quod majus est minores inveniantur, et in confusionem sui illud eis aptetur exemplum: *Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei (1 Cor. 11)*.

CAP. XII. Ut psalmi cunctis diebus in ordine psallantur.

Ut omni tempore psalmi usque ad finem Psalterii in ordine decantentur: sibi tamen secretius propter propriam mercedem; excepto publico psallendi cursu dominico, quantum per singulos dies, Deo tamen scienter laudes offerat occulta ruminations. Similiter etiam convenerit oratione subjuncta noctibus psalmodum frequentia vigilare, ut impleatur illud: *In die clamavi et nocte coram te (Psal. LXXXVII)*; et illud: *In lege ejus meditabitur die ac nocte (Psal. 1)*.

CAP. XIII. De vigiliis.

Quotiescunque vigilia nocturna propter exorandum Deum, aut devotione petitur, aut festivitate debetur, nullus monachorum, præter aegritudinem certam aut necessitatem, si præseors fuerit, absens esse presumat. Ne interiori tudio gravius laborare consuescens vivente carne spiritualis anima moriatur: sed potius promissi illius cupidus querere simul et invenire contendat, qui dicit: *Diligam eos qui diligunt me: et qui mane vigilant ad me inveniunt me (Prov. VIII)*. Et in psalmo etiam continetur: *Tunc quærebant eum, et convertebantur, et ante lucem veniebant ad eum (Psal. LXXVII)*. Nam ut quotidie ad matutinas omnes omnino surgant, si non conseretur superfluum, commonemus: ad nocturnas vero cunctis diebus ita omnes celeriter pariterque conurgant, ut cunctis simul concurrentibus nullus inveniatur venisse posterior. At vero qui contrarius huic deprehenditur statutu, tot diebus selus jejunet, quæ horis cum fratribus vigilare non voluit.

CAP. XIV. De vestimentis monachorum.

Vestimenta supersufficientia monachus non requirat: qui non amplius quam quod ad quotidianum usum abbas necessarium viderit, consequatur; dicente Domino ad discipulos: *Neque duas tunicas habeatis (Luc. VII)*: quas duas tunicas intelligere debemus non numero, si propter hiemem necessariæ esse videntur, sed supra usum si reservata fuerint, computari. Super ergo si quid fuerit, putabitur alienum: dum quidquid possessor avarus includit, magis utitur arca quam dominus: quod ut vitetur, maximus nobis beatus Apostolus testis assurgit, qui dicit: *Habentes victum et vestitum his contenti sumus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa, et inutilia, et nociva: quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix omnium malorum est cupiditas: quam appetentes, naufragaverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. Tu autem, o homo Dei, hæc fuge: sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei: apprehende vitam*

æternam, in qua jocatus es, et confessus bonam confessionem coram multis testibus. Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, ut serves mandatum sine macula irreprehensibile, usque in adventum Domini nostri Jesu Christi (I Tim. vi). Studete ergo, fratres, ut quod ad unum hominem, id est, ad Timotheum scribitur, ab una congregatione servetur.

CAP. XV. Ut in monasterio nullus baptizetur.

Baptizari in monasterio parvos tractavimus necessarium non esse, sicut in reliquis monasteriis observatur; neque monacho nullo loco de lavacro sancto filios cujuslibet excipere: ne parentibus illius, ut fieri solet, illiicita paulatim vel turpi familiaritate jungatur. Quod si quis præsumpserit, ut transgressor regulæ corrigatur.

CAP. XVI. Ut cellam separatim præter abbatem nullus habeat.

Cellam singularem, præter abbatem, neque ad manendum, neque ad alium quemcunque usum, ulli habere liceat monachorum. Artifices tamen ad operandum tantum habeant, hi nihilominus quibus abbas ordinatione conceditur: nam totam congregationem mansio et domus una concludat. Illos vero quos corporea fragilitas debilitat, cognita sibi inurmitate languor obsederit, dum vigorem pristinum corporis integritate sumunt, deputata intra monasterium et non nisi congrua mansione a congregatione interim separentur: ut celerius salutem conferat ipsa quæ fit a congregatione remotio.

CAP. XVII. Ut præpositum vel formarium monachi sub abbatis potestate habeant.

Sub abbate personam strenuam et disciplinam valde amantem, qui dignam curam præpositi nomenque suscipiat, decrevimus pro solatio abbatis institui: ut honor illi minus sit onerosus, dum labore diviso a duobus quotidiana sollicitudo suscipitur. Et ideo æquum erit ut cum jussione abbatis ei veneratio et obedientia exhibeatur. Nam et post ipsum quem supra diximus præpositum, qui in bonis sit forma, statuimus regularem formare formarium: ut facilius adjutorio isto subjuncto abbas, cui nomen Pater est, uberes fructus metat de perfectione dulcium filiorum, ambo tamen sub potestate abbatis cum reliquis atque inter reliquos se esse cognoscent.

CAP. XVIII. De passionibus martyrum quæ inveniri possunt, ut tempore suo desidia non impediende legantur.

Gesta martyrum, id est passiones sanctorum fidelium, quædam compaginata studio et sermone digesta sunt, tempore quo nobis diem migrationis eorum animi meta cursus sui legibus repræsentat; recenseri in oratorio audientibus cunctis omnino decernimus: ut non otiose prætereant dies, atque ut reliquis similis habeatur; quem sicut tunc illustravit constantia martyris, ita nunc commendat memoria passionis.

CAP. XIX. Ut in manibus monachi frequens sit lectio.

Propter pigras mentes quorumpiam excitandas, quibus sæpe generat lectio divina fastidium, ita ut magis otio eligant occupari, quam de Scripturis sanctis salutem bibere, ut spiritualiter inardescant, addi omnino placuit, ut unusquisque monachus, sive intra monasterium seu foris aliquid operis faciat, a lectione divina ne una quidem die se patiatur transire jejunum. Seu cum cessaverit manus ab opere, colatur anima lectione: audientibus cunctis monita beati Pauli ad Timotheum discipulum, dicentis: *Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ (I Tim. iv). Et iterum: Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in justitia: ut perfectus sit homo Dei, ad omne bonum paratus (II Thes. iii).*

CAP. XX. De vagis sive fugitivis monachis.

Vagari per loca monachum sicut non decet, ita non convenit; ne in quocunque vitio captus sæculi delectatione elabatur, ut redeat ad vomitum suum: dum recidiva animi voluntate mundi velus contemptor, novus quidam amator assurgens, a via salutis distortus exorbitet. Quapropter id definivimus observandum, ut præter illos qui pro utilitate monasterii ab abbate huc illucque habere jubentur excursus, nullus egredi monasterium loco alio moraturus absque voluntate abbatis pro qualibet re vel necessitate præsumat, ne ad eum respiciat quod Apostolus de adolescentioribus viduis scribens dicit: *Simul autem et otiosæ discunt circumire domus; non solum otiosæ, sed etiam verbosæ et curiosæ, loquentes quæ non oportet (I Tim. v).* Et ideo qui prætermissa sententia aliqua contrarietate discesserit, in tantum ut ejus inveniat fuisse transgressor, spatio illo temporis quo monasterio defuit computato, duplici dierum numero jejuret, et condemnatione mulctetur; cibi modum, vino quotidie abnegato, qualem abbas imposuerit, habiturus. Fugitivum vero monachum, deserentem disciplinam et perdentem se, velut contemptorem placuit revocare.

CAP. XXI. Ut frater fratri manus non injiciat.

Ut monachus in monachum ira inflammatus, quod est turpissimum, manus injicere non præsumat, præter illos ad quos pertinet correctionis vel nosse modum, vel tenere judicium; ne uno peccante cæteris præsumendi crescat audacia, et ita disciplinæ ordine confuso, irruptaque lege vivendi, ipsius sacræ religionis per singulos jura perdantur. Quapropter quisquis taliter incontinens manibus invenitur, ita ut nesciat ab illicitis temperare: inanus illæ, quæ erexit in proximum, per longum tempus non solum jejuno, sed etiam operis assiduitate lassentur; ut deinceps ad Deum teventur in oratione, non cum furore extendantur in fratrem. Dandam tamen veniam decernimus, juxta ut abbas moderari voluerit, postulanti: si poenitentia præmissa etiam dum deprecatur reatus sui, faciem lacrymarum effusione rigaverit.

CAP. XXII. *Ut a cōvicio atque maledicto monachi abstineant.*

Ut convicium sive maledictum ex ore monachi non procedat, neque lingua impatientiæ excitatione soluta effrenatum quid ministret ostiis labiorum, sed commotus ira, ut est humanitatis, dicat: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis (Psal. cxl).* Adjungat et illud: *Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea (Psal. xxxviii):* habens illud Apostoli ante oculos suos: *Quia neque maledici regnum Dei possidebunt (I Cor. vi).* Si quis ergo in his indomitus mento proruperit, triginta diebus ab omnium fratrum colloquio habeatur alienus: donec cognoscens se tantummodo in congregatione solitudinem incurrisse, veniam eligat postulare.

CAP. XXIII. *Ut jurare monachus et desinat et desistat.*

Ut jurandi consuetudo ad integrum, si fieri potest, de monachorum interlocutione tollatur; ut etsi secundum humanam fragilitatem minus forsitan possunt mendacii cavere peccatum, possint saltem damnandum vitare perjurium. Quos rogo simul atque commoneo, ut studeant in usum habere verba sacra, ne unquam sint necessaria sacramenta. Quemadmodum enim hujus vitii debeant omnes vitare flagitium, beato apostolo monente didicimus; ait enim: *Nolite jurare neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem verbum vestrum, est est, non non: ut non sub judicio decidatis (Luc. v).* Et illud similiter Scripturæ diviniæ: *Vir multum jurans replebitur iniquitate, et non discedet de domo illius plaga (Eccli. xxiii).* His namque magnis atque evidentissimis documentis etiam lectio Evangelii, quæ est maxima plenitudo, similiter attestatur, dicente Domino ad discipulos: *Audistis quia dictum est antiquis: Non perjurabis; reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Hierosolimam, quia civitas est magni Regis; neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est est, non non; quod autem his abundantius est, a malo est (Matth. v).* Sufficiat ergo nos propria inserenda monita exemplis docuisse vitanda.

CAP. XXIV. *Ut monachus raro rideat.*

Conveniens etiam hoc credo monachis, ut risu, etsi non assidue, frequenter tamen abstineant. Unde si exemplum legens fratrum quisque requiret, hoc solum ei sufficiat, quia Dominum nostrum Jesum Christum, Evangelio teste (Joan. xii), flevisse legimus, risisse nescimus; tristatum fletibus, risibus non solum. Attamen, ne quispiam dicat nullum nos præter hoc habere testimonium lectionis, Salomonem dicentem audiat: *Ilisus dolore miscbitur; et extrema gaudii luctus occupat (Prov. xiv).* Et iterum: *Melior est ira risu, quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis. Cor sapiens, ubi tristitia est: et cor stultorum,*

ubi lætitia (Eccl. vii). Et iterum: *Stultus in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite subridebit (Eccli. xxi).* Quicumque ergo ille in congregatione constitutus, ut assolet, aut mente juvenis aut ætate risibus, joca non fugerit, quid aliud nisi publicanum commutat ex monacho? qui in civitatibus amplius populosis hanc sibi tantum operam deputant, vacare jocis, plausibus et cachinnis. Specialiter tamen hoc cunctos moneo, servandum mando atque constituo, ut quotiescumque lectio animabus Dei deditis opportuna in ecclesia vel in refectorio, aut quolibet in loco publice recitatur, nullus risu aut moveatur aut moveat. Similiter etiam eo tempore fabulas fugiendas esse coguocant. Quod si quis non custodierit præsentis denuntiatione commotus, trijuani cum B jejunii multatio castiget. Quod triduum neminem volumus sub uno adimplere jejunio, ne in aliquo discretionis crearet disciplina: sed tria jejunia vespertina jubemus quotidie refectione distingui. Hoc etiam de reliquis jejuniis, quibus regulæ culpabiles corriguntur, statuimus observari: ita tamen si in reo quolibet monacho abbas superbiam duritiamque non viderit.

CAP. XXV. *Ut turpiloquium monachus omnino fugiat.*

Turpiloquium amore pudicitia sit monacho turpe proferre vitando verba luxuriæ, quæ ut mentem excitant, ita corpus inflammant. Ait enim beatus Apostolus: *Deponite malitiam, blasphemiam, turpem sermonem, de ore vestro (Colos. iii).* Interrogo ego, fratres, quid ille minus facit adultero, cujus communicat lingua peccato? Quid luxuriæ minus exercuit, qui os castum sermonis corruptione foedavit? Et ut hanc spurcitiæ cunctis etiam cavere metus damnationis imponat, statuimus hujus culpæ reum communicationem dominicam, vel osculum fratrum sex anni mensibus non habere.

CAP. XXVI. *Ut quotidie usque ad tertiam monachi legant.*

Ut usque ad horam diei tertiam in omni tempore jectioni monachus tam senior quam extremus vacare procuret, et sic demum in reliqua parte diei deputati operis cura succedat, præter ægrotos tantum, quibus imponi hoc supra propriam voluntatem, vel potius virtutem communis infirmitas non permittit. Nam et hi quibus fructuum colligendorum tempore ab abbate fuerit imperatum, ut matutinis horis operis aliquid vel laboris exercent, hac lege non tenebuntur: neque huic definitioni putabuntur existisse contrarii, cum imperata sibi utilitatis causa compleverint. Etenim moris est agricolis ut vix reddito adhuc mane arida frumenta, non nisi deciduo madida facta rore, succidant, ut lætam minus segetem facilius fervoribus insecutoribus eripiant, dum in exordio diei blandi aeris temperamenta custodiunt. Sæpe enim ex industria factum scio, ut dubia adhuc luce, priusquam, ut dicere possumus, orbe solis ardor ebiberit redactam in manipulos segetem, ignei jubaris flammæ

cum fructibus mensura ejus evaserit. Hoc ergo etiam a monachis qui operi insistant, ut superius diximus, fuerit observatum, non erunt pronuntiandi pro compendio operis regulæ transgressores.

CAP. XXVII. *Ut ante tertiam nullus monachus manducet aut bibat.*

Ut ne quis de monachis, præter infirmos, antequam hora diei tertia compleatur, quamvis supervenientis cujuslibet proximi vel amici gulæ potius exquisita occasio fulciatur, manducare vel bibere aut rogans præsumat, aut rogatus, illo dumtaxat tempore quo jejunia solita remissione solvuntur. Post hanc vero horam deliberationem comedendi usque ad sextam, si vel amicus ejus vel stomachus permittit, extendat. Sed in hac refectione unum vel duos fratres socios sibi, et quærat et faciat, ut, dum videtur, ista communicatione atque humanitate sit publicus, non appareat furtive suppositus

CAP. XXVIII. *Ut monachus quotidie operis aliquid faciat.*

Monachum, absque certis solemnitatibus vel manifesta ægritudine, diem sine operatione transigentem a convivio decernimus excludendum, jubente beato Apostolo : *Qui non laborat non manducet*. Secutores tamen excusationes inutilium prævidemus, et propterea modum ponimus otiosis. Dicturus est enim unus ex talibus : Ego non possum operari, quia amisso robore juventutis sum ad omnia senex invalidus; alius : Neque ego possum, quia sum infirmitate jam fractus; dicturus est etiam tertius, si potuerit inveniri : Non possum etiam ego, quia laborum ne assiduitas contrivit, itinerum longitudo quassavit, fortitudinem mihi abstulit sollicitudo commissa, virtutem meam actio exspoliavit imposita. Sed his quasi contrarius sermo rationis occurrit, revincens eos et dicens : Ut quis non valet insistere operi, det promptius operam lectioni : quicumque agrum non excolit, Deum dupliciter colat; et inter reliqua etiam hanc quærat artem, ut paginam pingat digito, qui terram non præscribit æratro. Nullus ergo, si quominus opera faciat, putet causam justæ excusationis afferre : quia qui, ut supra diximus, agriculturam exercere non valet, legere, scribere, quod est præcipuum opus, piscium etiam providere capturam, rete texere, calcamenta fratribus præparare vel reliqua, quæ similia sunt, facere atque implere potest. Quisquis ergo ex his omnibus non elegerit, quo occupetur opere, famem cum improprio sustinere contentus sit.

CAP. XXIX. *Ut monachus parce loquatur.*

Ut loquendi temperantiam monachus in omni colloquutione teneat : propter quod dicit Scriptura : *In multiloquio non effugies peccatum* (Prov. x). Et iterum in Evangelio : *Noli multum loqui, sicut ethnici* (Matth. vi). Habetur etiam in psalmo : *Vir linguosus non dirigitur super terram* (Psal. cxxxix). Et ideo quisquis ille frater, sint pauci sermones tui. Nec hoc tantum, sed etiam taciturnitatem tibi præsentia abba-

PATROL. LXVI.

tis vel etiam alterius senioris imponat : ita ut nix interrogatus ab eo vel jussus silentium irrumperere non præsumas, obediens Scripturæ, quæ dicit : *Præquam audias, ne respondeas; et in medio seniorum noli te injicere* (Eccli. xi). Quod etiam in convivio apertissime pronuntiamus esse servandum.

CAP. XXX. *Ut abbas absque voluntate sua nihil operis faciat.*

Ut abbas si non operetur ut cæteri, nemo audeat reprehendere : quia lectioni eum magis vacare convenit, quæ quotidie cæteros doceat, quæ commissos eruditos reddat, quæ cunctos sancta semper admonitione componat. Studere tamen eum oportet, ut quoties codex manibus non tenetur, secundum vires suas reddat se in qualibet fratrum operatione communi : ut etsi otiosum quicumque dicere non audeat, fastidiosum tacendo non murmurat.

CAP. XXXI. *Ut monachis tunica lineæ uti non liceat.*

Ut monachus quamlibet delicati corporis lineæ ad nuda corporis non utatur : quia incongruum est ut carnem, quæ semper vitio nature superbit, mollibus foveat indumentis, et ei quasi minus validæ blandiatur; quæ quotidie in expugnationem animæ novus quidam præliator ac fortissimus commovetur. Etenim toties reparat vires contra animam bellatura, quoties aliquid velut rebelle mancipium remissionis acciperit. De hoc namque certamine beatus Apostolus dicit : *Caro concupiscit adversus spiritum* (Gal. v). Et iterum : *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis* (Rom. vii). Et iterum : *Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanae qui me colaphizet, propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea : nam virtus in infirmitate perficitur* (II Cor. xii). Et iterum : *Si secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificetis, vivetis* (Rom. viii). Quicumque ergo vitam illam diligit, carnem conterat morituram; et in tantum eam quotidiano luctamine arduis quibusdam vinculis disciplinæ, velut impiger semper debellator afficiet, ut adversum animam de modica quidem remissione configat, secutus Apostoli magisterium vel exemplum, ita dicentis : *Castigo corpus meum, et in servitum redigo, ne forte cum aliis prædicavero, ipse reprobus efficiam* (I Cor. ix).

CAP. XXXII. *Ut vestimenta monachorum odores non habeant exquisitos.*

Vestimentorum fragrantiam vel nimium propter relationem nitorem monachus student non habere : sed sequens melius Apostolum dicentem : *Bonus odor sumus Jæsu Christi* (II Cor. ii), colorem etiam in his album, vel nimis rufum, per quem sæpe species corporis ad perniciem suam videntibus commendatur, vitet ac habere non ambiat : ne et jactantiæ suæ secum testimonium ferat; et, quod adsit, dum corpus vestimentis cito consumendis adornare temporaliter elaborat, de animæ, si qua æterna esse

poterant, ornamenti non curet. Etenim ista facientes taliter Scriptura divina castigat: *In amictu vestimentorum ne glorieris, et in die gloriæ noli extolli* (Ecclesi. xi). De calcamentis vero reliquorum vos tenere statuimus consuetudinem monachorum. Sed et hoc curandum est, ut pes ita sit ligamenti temperatus, ut non jactantiæ signo multos strictus habeat, sed sanctius vinculo laxiori follescat: ut in omnibus simplicitas sanctitate sociâ commendet Deo, quem ejus amore possessum, probatam sæculi viderit contemptorem.

CAP. XXXI. *Ut monachi lecta singulariter habeant.*

Ut duo, quamlibet proximi vel amici, propter secretam orationem, quæ melius ad Dominum nullo teste dirigitur, ut animo et uno lecto non teneantur: ut majorem licentiam orandi credat sibi mens compuncta concessam, dum neminem vigiliæ suæ aut testem pertimescat, aut judicem. Vigilando ergo, orando atque psallendo curet unusquisque minimam noctis somno cedere portionem; ut non decipiatur ab iniurico, qui est liber a socio: quia omnino non potest cubile proprium nisi vigilans vindicare. Imitandum etiam videtur quod propheta nobis sub quadam admonitione decantat: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis stratum meum rigabo* (Psalm. vi). Et iterum: *In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Domino* (Psalm. cxxxiii). Et illud: *Memor fui in nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam* (Psalm. cxviii). Hoc ergo ut devotus quisque vacatione concessa utilis possit implere, strati sui, ut supra diximus, erit solus ipse possessor, habens secum meliori commutatione pro dormitorio fratrem Dominum vigilantem.

CAP. XXXIV. *Ut monachus non venetur.*

Inter cæteras mundi delectationes noverit sibi monachus venationem exercere prohibitum, nec habendum cum feris periculosum sine utilitate certamen: cum scire potius debeat vitia pro bestiis esse maculanda. Et ideo non eum consuetudo loci, vicinitas opportunitasque silvarum, pervius etiam vel facilis ascensus montis, concava vallium, secreta nemorum, densa terrarum tam infructuosi laboris opus subire sollicitent. Oportet enim ut memor Apostolicæ sententiæ damna re igitur non inferat, ita momentis, ut unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat apud Deum (Ephes. iv). Bonum ergo vitæ suæ cursum cursibus vanis perire judicet, et se damnosam caveat; ne postponens monachum, ferarum et ipse captione capiatur, et sæcularibus desideriis irretitus, venator agrorum bestiarum adversarii fiat et ipse venatio. Sed soli Deo vacandum congaudeat, quem expetit; illi serviendum jugiter, quem elegit: sciens quod taliter præcepto evangelico convenimur: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (Math. iv). Et alibi: *Unam petiit a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ* (Psalm. xxvi). Studebit ergo, prætermisiss omnibus, qualiter ipsi omni servitio placeat jugiter:

A ut faciat illum regni sui participem, quem totum suum videt esse cultorem. Attamen nec illud putavimus omitendum, ut si forsitan feræ, quæ sunt violentiores, quærenti proprio labore victum insidiantur in fructibus, eas pro damnis tantum fructuum vindicandis, canum sævitia oportere deterreat, quas potius effugare quam persequi delectetur; ut non venationis, sed fructuum magis amator appareat.

CAP. XXXV. *Ut monachus nec pomis tangere absque ordinatione præsumat.*

Quicumque monachus cujuslibet generis pomum inordinatus hærens adhuc arbori suæ tantum edacitatis causa decerpserit, vel si terra collapsurus, seu reliquorum fructuum, ut assolet, primitias ausus fuerit gulæ incontinentia violare, veluti Adæ primo homini similis, simili quoque castigata edacitate jejuniis digne poeniteat; quæsi ad vicem paradisi convivio putetur indignus. Et nisi prius omnium fratrum remissione consequatur veniam, venire non permittatur ad mensam; quia justum est, ut cunctorum indulgentiam postulet, qui omnibus quod erat commune subtrahit. Cunctis ergo studendum est, ut omne quod in escam constat hominis deputatum, si alicui ex fratribus accipere vel etiam invenire contigerit, priusquam aut mensæ inferat, aut cellario tradat, omni fide conservet intactum; vitans ne communem omnibus cibum gustu sibi ipse furetur; et cum nullus illi comes adhareat, ad perdendam tamen innocentiam, vel ad exercendam prædam sit illi gula pro socio. Quapropter erit congregationi semper una proprietas, ita ut cuncta omnium, et omnia sint cunctorum.

CAP. XXXVI. *Ut abbas manumittere mancipium monasterii non præsumat*

Mancipium monasterii liberum facere abbas absque consensu omnium monachorum licentiam non habebit, nisi ut tradat cunctis fratribus in præsentem ejus meriti vel ætatis de propria facultate vicarium: quia non potest multorum servus natus ad ingenuitatem remissione transire, nec libertus fieri, quem omnes unanimiter non absolvunt, cum manifestum sit, illum tot dominos habere, quot monachos.

CAP. XXXVII. *De eo, qualiter abbas conversari debeat.*

Ut abbatem cunctis quibus præest monachis strenuitas quidem, sed mansuetudo, et potius vita commendat, ita ut magis sanctum illum timeant, quam severam: et plus in eo metuant quod meritis est primus, quam quod honore primarius. Habeat enim in correctione modum, et in familiaritate temperamentum: eritque in cunctis ita moribus dispensatus, ut blandineato vocet, terrore castiget; faciens se ab omnibus, eo quod vitia oderit, plus amari. Tot enim ejus conversatio erit quasi positam fundamentum, ut in eo superædificetur quisquis imitatione illius optat Deo meritis proximare. Nullus ab ipso erit potestate, sed ratione damnandus: nec tamen quisquam illi ita familiaris, ut cæteris plus præsumat; neque ita offensus, ut ad veniam expleta con-

tristitiae non redeat. Convenerit namque illi omnes A dñere, qui timetur ab omnibus, totoque studio atque industria providere, ne aliquis ex his quos regendos propria cura suscepit, adverso quolibet casu discedat ex numero. Et ideo plurimisque medicamentis necesse est istum monachorum subvenire languoribus, et ægritudinibus mentium remedium curæ spiritualis inferre: hoc est, si superbum viderit, jugi exhortatione porrigat humilitatis potionem; si iracundum, patientiæ illi offerat unguentum; si mendacium sectantem, veritatis ministret antidotum, beati in hoc ipsum Apostoli monitis excitatus, qui dicit: *Attende tibi et doctrinæ, inuta in illis: hoc enim faciens, et teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt (II Tim. IV)*. Et iterum ad Timotheum: *Formam habe sanorum verborum quæ a me audisti in fide et dilectione in Christo Jesu (II Tim. I)*. Et iterum: *Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Evangelistæ; ministerium tuum imple (II Tim. IV)*. Similiter et beatus Petrus scribit: *Seniores qui in vobis manu obsecro, consenior et testis Christi passionum, et ejus quæ incipiet revelari gloriæ socius, pascite qui in vobis est gregem Dei (I Petr. V)*. Et addidit: *Neque quasi dominantes in clero, sed forma estote gregi; ut cum apparuerit princeps pastorum, percipiatis illam floridam et immarcescibilem gloriæ coronam*. Jeremias quoque sanctissimus in persona Domini ait: *Dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos scientia et doctrina (Jer. III)*. Et iterum: *Hæc dicit Adonai Dominus ad pastores Israel: Nunquid semetipsos pascent pastores? Et adjungit: Ob hoc, pastores, audite verbum Domini, hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego ipse ad pastores, et requiram oves meas de manibus eorum (Ezech. XXXIV)*. Dominus vero idem in Evangelio Petrum apostolorum principem si se amaret interrogans adjungit: *Pasce oves meas (Joan. XXI)*. Manifestum ergo est, frater quisque ille præesse videris monachis, magnum tibi per honorem onus impositum; ita ut cum dignitate sis primus, desudes omnium pondere sarcinatus. Propter quod recti itineris corde semitam, quæ ad eælum perducit; et ire ostende gregi inoffensam callem, et sanctitatis eum quoque passibus antecede: atque ita stude, ut non erret quicunque te ducem gradibus imitationis insequitur; ut videaris apostolicæ monita sententiæ complere, quæ habet: *Exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate (I Tim. IV)*. Et iterum: *Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis (II Tim. II)*. Hunc itaque tibi, abbas, titulum, ut prætermissem te Regulæ sermone non doleas, sicque unum te ex congregatione cognoscas, quasi peculiariter annotamus: moneantes, seu coram Deo obsecrantes ut hæc omnia ferventi studio servans, etiam cætera propter exemplum, quæ reliquis sunt dicta, custodias.

CAP. XXXVIII. *Quibus temporibus abbas coquina ob-*
servet, similiter et lavandis pedibus.

Abbas tribus per annum vicibus, id est, die natalis

Domini, similiter primo Paschæ, nec non in festi-
tate peculiaris patroni, sancti ac beatissimi vene-
randi semper martyris Ferreoli, aut certe quidem ad
quorum nomina sanctorum idem locus consecratus
fuerit, coquinam cibos congregationi paraturus In-
troeat; ibique suscepto junioris ministerio serviendo
mensis humilitatis formam ministret in ferculis;
sanctæ huic abjectioni se libenter inclinans, quæ ma-
jorem illum producit cæteris, dum reddit æqualem.
Tantum enim magis in cunctis ejus potestas accipit,
quantum ad inferiora ministerii parilitate descendit.
Lavare vero pedes fratrum, sive etiam peregrinorum,
divinum imitatus exemplum, sæpius studebit; im-
plens dominicum mandatum, et tradens monachis
operibus potius quam verbis exemplum. Nam et Do-
minus in Evangelio discipulis ait: *Si ego lavi vestros
pedes Dominus et magister, et vos debetis alter alterius
lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemad-
modum ego feci vobis, ita et vos faciatis (Joan. XIII)*.
Abbatem ergo ista facientem, atque in hujus tituli
observatione communi omnes monachi sequacibus
animis imitentur: in tantum, ut temporibus dispo-
sitis vicibusque discretis de ciborum præparatione
solliciti serviant sibi invicem, atque alterutrum sub
æqualitate ministerii dominantur.

CAP. XXXIX. *Castigatio monachorum de multis excen-*
sibus.

Multis hic titulus monitis negligentias monachorum
castigare suscepit. Nec tam personas exigit damnare,
quam culpas. Mundos ergo illos et velut defecatos a
vitiorum omnium reddat inquinamento amor sani-
tatis, ambitio perfectionis, expectatio veritatis, præ-
missio gloriæ, perennitas vitæ, et illa, quam credi-
mus, habitatio cum auctore; de qua sic dicit Apo-
stolus: *Rapiemur in nubibus obviam Domino, et sic
semper cum Domino erimus (I Thess. IV)*.

Correctionis igitur sermo ad eos qui inter fratres
jurgia seminant hic est: ut si a via tam perversa
fides non traxerit, non tantum sententia abbatis, sed
etiam cunctorum odio feriantur, donec consuetum
errorem relinquunt. De quibus Lucas evangelista Do-
minum dixisse commemorat: *Impossibile est ut non
veniant scandala: vix autem illi, per quem veniunt:
melius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum
ejus, et projiciatur in mare (Luc. XVII)*.

Ad illos vero qui, post correctionem impugnant
judicia seniorum, nituntur excusare peccatum, et non
ad poenitentiam recordatione delicti, sed ad duriciam
indignationis nubem migraverint, respicit ista sen-
tentia, ut quædam a præposita intentione revocentur,
et tumorem mentis manifesta emendatione deponant,
secundum arbitrium abbatis arduæ omnino subjaceant
disciplinæ, quia non dixerunt: *Peccatum meum ego
agnosco (Psalm. L)*: sed dixerunt, quod in Isaiâ pro-
pheta de rebellibus legitur: *Nullus est qui agat poeni-
tentiam super peccatum suum, dicens, Quid feci
(Jer. VIII)*

Illi namque qui se prioribus anteponunt, et alio-
rum loca non erubescunt vitio elationis invadere,

ac præceptis dominicis contradicunt, quibus ita jubetur : *Quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister : et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus (Matth. xx)*, abbatis vel etiam reliquorum increpatione confusi, ad locum proprium quem reliquerant revocentur : quos ad majorem gradum tardius decernimus promovendi, ne addita dignitate radicata in eis præsumptio convalescat.

Illud itaque statimur, ut, ad mensam fratribus congregatis, de his quæ apponuntur nemo alterius aut præsumat aut rapiat portionem, ne frequentius cæteris manum paropsidi importunus immergat, propter illud Apostoli : *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est (I Cor. xi)*. Et iterum : *Esca ventri, et venter estis : Deus autem et hunc et has destruet (I Cor. vi)*. Et iterum : *Non est regnum Dei esca et potus : sed justitia et pax, et gaudium in Spiritu sancto (Rom. xv)*. Et iterum : *Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri (Rom. xvi)*. Et iterum : *Quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum (Phil. iii)*. Legimus etiam in psalmo, quod longe etiam a monachis : *Adhuc esca eorum erat in ore ipsorum et ira Dei ascendit in eis (Psalm. lxxvii)*. Quicumque ergo hujusmodi transgreditur statutum, abbatis judicio constabit, quantis jejuniis mensæ violentia judicetur.

De ebrietate vero superfluum puto monachum commoneri : cum, vel si parum vini accipiat, a præposita corporis contritione declinat. Attamen quia latere monachos non poterit quod Apostolus Timotheo scribit, dicens : *Vino modico utere propter stomachum tuum et frequentes tuas in firmitates (II Tim. iii)* : quantum eis, secundum vires monasterii, per singulos dies jussu vel dispensatione abbatis vini offertur, accipiant, et amplius penitus non requirant. Hoc etiam de reliquis stipendiis statuimus observandum. Nam ebrietatem illis etiam qui sæculo vacant prohibitam Scripturæ testimoniis approbamus, scribente Apostolo Ephesius : *Nolite, inquit, inebriari vino, in quo est luxuria (Ephas. v)*. Nec non et Propheta : *Væ qui fortes sunt ad bibendum vinum, et potentes ad miscendam siceram (Isai. v)*. Et iterum : *Væ qui consurgunt mane, et sectantur siceram : qui expectant vesperam, ut vino astuent*. Et ideo monachum si ebrium, quod dici nefas est, videri aliquando contigerit, zelans illi plenus ira præcepto, ut triginta diebus a vini potatione suspendatur : quatenus anima infusione congesta digestionem hoc spatio vacuetur.

Illos igitur monachos, quos vel unus diei finis

A discordes invenerit, qui usque ad vesperam lites trahunt, et ante non excludunt odium, quam sol cognoscat occasum; qui dicenti Apostolo : *Sol non occidat super iracundiam vestram (Ephas. iv)*, per inobedientiam contradicunt, statuimus tandiu abstinentia macerandos, quandiu ad veram se concordiam ultronea satisfactione convertiant. Quibus post longum scandalum pacificare in occulto non liceat, ne aliquid fectum puritas charitatis admittat : sed sit eorum reconciliatio publica, quorum fuit discordia manifesta. Fratribus ergo cunctis coram astantibus veniam invicem postulent : quia uterque reus diuturna similitate notatur, dum aut unus indulgentiam petere destitit, aut alter rogari desiderans non dimisit. Et ideo iste impius, ille remansit impositens :

B hic damnandus post iram, ille post culpam. Propterea offensus iste iram in contemptu Evangelii non retineat; sed cito ad illud recurrat exemplum : *Dimittite, et dimittetur vobis (Luc. vi)*. Et illud Apostoli : *Induite vos, sicut electi Dei et dilecti, viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam : supportantes invicem, et donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam : sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos (Col. iii)*. Ille vero qui injuriam intulit, hujusmodi exemplo velociter terreatur : *Faci Dominus judicium injuriam patientibus (Psal. cxlv)*. Et alibi : *Quæ seminaverit homo, hæc et metet (Gal. vi)*.

Furti scilicet conscium, si adhuc vocare monachum possumus, quasi adulterum, secundum flagello subdi, et magna censi afflictione jubemus; dante illi unam cum fornicante sententiam, quia et ipse luxuriatus est cum furaretur. Similes enim eos non incongrue dicimus, quos in sacra lectione pariter positos invenimus. Dicit ergo Dominus per Prophetam : *Non est scientia Dei super terram (Oss. iv)*. Et paulo post : *Furtum et adulterium inaudaverunt*. Et iterum in psalmo : *Si videbas furem simul, carreas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas (Psal. xliii)*. Legimus etiam in Evangelio Dominum dixisse : *Fornicationes, furtiva; et nec moratus addidit : Hæc sunt quæ coinquant hominem (Matth. xv)*. Ex his profecto intelligere possunt horum scelorum servi quia, sicut æqualiter his domiantur vitia, æqualiter debetur et poena.

D Et ne aliquid, dulcissimi in Christo fratres, de his quæ suprascripta sunt per oblivionem sitis negligentes, cunctis in unum positis semel ea in triginta diebus relegite, hoc est, in calendis.

DE TARNATENSI MONASTERIO EJUSQUE REGULA

VETERUM TESTIMONIA.

Jos. Simler. descript. Vallesiae lib. 1 : *Sub Octoduro ad sinistram Rhodani hi viculi sequuntur, Juviana, Servantia, Verosa, mox Tarnadæ oppidum. Tarnadæ autem Antoninum secuti oppidum hoc nominamus : veterum plerique Aquanum nominarunt. Exstant hoc loco vetustissimæ inscriptiones, quæ antiquitati testimonium perhibent. Hoc loco a Maximino imperatore legio Thebæa, cujus dux erat Mauritius, propter confessio-*

nem nominis Christi cæsa est. Ab eorum martyrio annis circiter 220 cum locus hic apud Burgundos, qui in his regionibus dominabantur, magnæ venerationi esset, Sigismundus rex Burgundiorum, Maximi Genevensis, Theodori Sedunensis et aliorum episcoporum, oratione impulsus, eodem loco in honorem martyrum cœnobium celebre construxit; oppidum Tarnadæ juxta positum manibus ampliatissimis cœnolio conjunxit : ab eo tempore

*Tarnada nomen obolevit, et nunc vulgo ad S. Mauri-
tium nuncupatur.*

Marius ep. Aventicen. Chron. ad an. Christi 515 :
*Florentio et Authemio consulibus monasterium Acano
a rege Sigismundo constructum est.*

Regulam vero Tarnatensem sæpissime citat S. Be-
nedictus Anianensis abbas in Concordia regularum;
et Smaragdus in Comment. ad Regulam S. Benedicti;
Item Trithemius lib. de Propr. monachorum, cap. 5.

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEMTEM.

*Hæc præsens Regula scripta est pro monachis in
monasterio Tarnatensi sive Tarnadensi habitantibus,
circa cujus situm inter eruditos haud minima est disce-
ptatio; nam Mabillonius in Annalibus Benedictinis exi-
stimat hoc monasterium non differre a prioratu Terna-
nensi aut Tarnayensi, inter Lugdunum et Viennam sito:
dum ex Simlero citato aliisque magni nominis histori-
cis constat illud juxta Rhodanum fuisse positum. In
confesso enim est, Tarnadæ oppidum sub Octoduro ad
sinistram Rhodani aliquando existisse satis celebre, ab
antiquis Aganum nominatum, ob ejusdem nominis ru-
pem, in cujus radicibus exstructum erat. Hinc monaste-
rium nominatur aliquando Tarnatense, aliquando Au-
giense, et sæpius Cœnobium S. Mauritiæ appellatur, ob
patrocinium illius S. martyris cujus sacro nomini et
illud dicatum erat; nam in hoc ipso loco S. Mauritius,
Thebææ legionis dux, cum suis militibus a Maximino
in peratore martyrium passus est, in cujus igitur sacram
memoriam, ad instantiam quorundam piorum episco-
porum, Sigismundus, Burgundiorum rex, hoc monaste-
rium erexit circa annum 515, prout allata testimonia
perhibent. Regula ergo hæc forsitan non nisi 70 anno
 sæculi sexti litteris mandata fuit; existimat enim Cal-
metus, Tarnatenses monachos hanc Regulam compilasse,
secundum laudabiles consuetudines in monasterio jam
usitatae, atque ejus auctorem sive compilatorem vixisse
circa finem sæculi sexti, imo eundem esse, qui S. Lu-*

*gendi Vitam scripsit, mandante S. Marino Lirinensi
abbate. Nec quidem admirari debemus, quod hoc mo-
nasterium gubernatum fuerit ab initio absque aliqua
regula scripta, nam hoc primis monasticæ vitæ sæculis
commune fuit, quod monachi viva voce et exemplo abba-
tis et Patris monasterii gubernarentur, quemadmodum
de Lirinensi in Galliis, Hyensi apud hodiernos Scotos
et Lindisfarnensi in Northumbria aperte constat. Interea
hæc Tarnatensis disciplina, saltem quoad perpetuam in
choro psalmodiam, etiam ad alia Gallicana cœnobia
transiit, præsertim postquam S. Apollinarius, Tullensis
abbas, hujus monasterii curam susceperat circa annum
579, prout ex Fredegario ad annum 23 Guntrammi
discimus. Nec sane magis refert quod eminentissimus
Norisius in sua Pelagianæ hæresis Historia existimet
quædam hujus Regulæ capita cum ipsa S. Augustini
Regula pro virginibus scripta magnam habere conne-
xionem, cum illis temporibus tanta existerit ubique vitæ
monasticæ unitas, ut diversæ scriptæ regulæ in præci-
pui materiæ non differrent, sed solum ab invicem dis-
crepant in aliquibus ritibus et cæremoniis cuilibet
loco et communitati propriis. Hinc, nobiliores scripto-
res, imo ipse laudatus Norisius, agnoscunt hanc Tar-
natensis monasterii Regulam 23 capitulis constantem
nunquam pro canonicis regularibus compositam fuisse,
sed solis monachis adaptatam; nondum enim tales
canonici in Ecclesia exortii sunt.*

REGULA MONASTERII TARNATENSIS.

CAPUT PRIMUM. Si quis fidei ardore succensus, re-
nuntians sæculo, monasterium magna dispositione
elegerit expetendum, novitatu ejus non confestim li-
centia tribuatur intrandi; sed primum studiosius in-
dagetur, utrum voluntarie, an necessitate aliqua
coactus advenerit, aut si nulla servitutis conditione
obnoxius teneatur. Quod cum ad abbatem notitiam
præposito nuntiante pervenerit, uni de senioribus
deputatus tandiu jubeatur adventibus deservire,
quousque devotio ejus fuerit patientia teste demon-
strata. Sequitur, ut informetur disciplinis regulari-
bus, et quæ facere debeat, quibusque eum conveniat
servire cognoscat: deinceps omnis regulæ constitutio
relegatur, et ad comprobendam obedientiam ejus,
dura ei et aspera præcepta mandentur, nihil in pro-
prietate de his quæ secum exhibuit habiturus. Sed
si ejus votum tale est, ut quæ sua monasterii usibus
conferre desideret, oblationem ejus ad integrum
devotio sincera commendet, et super altare statuat;
unde repositi aliquid sacrilegium judicatur. Si pe-
cora cujuslibet generis ad monasterium commigra-
turus adduxerit, ab abbate pretium consequatur,
cui de eodem pretio faciendi quod voluerit non
negetur. Quæ si abbas noluerit comparare, cui
voluerit vendere permittatur; aut, quod melius est,
præposito vendenda committat: pretium vero ipsum,

ut jam dictum est, ab eo cujus res fuerant, dispen-
setur, dummodo in ejus nihil potestate resideat.
Nefas est enim, ut qui decipulam hujus sæculi inten-
dit evadere, reserret unde eum infestatio diabolica
valeat irretire. Clientem vero, et famulum, aut
parentem secum exhibens, si postulet in consortio
religionis admitti, simili examinatione probatum
fratribus convenit aggregari: et qui fuerat ei ante in
servitute subjectus, frater est in Domini positus
servitio computandus: quia apud Deum, ut Apo-
stolus docet, nulla est acceptio personarum (Col. iii).
Ille tamen qui de humili conditione est in germani-
tatis æqualitate susceptus, non aliquo elationis tu-
more superbiat; sed per humilitatem in eo quæ hona
sunt convalescant: et non solum ei cui æqualis
effectus est, sed fraternitati omni, ut verus famulus
Christi, cum pietate et humilitate deserviat. Quia
sicut is, qui major esse videbatur in sæculo, per
humilitatis affectum frater vocatur ex Domino; ita
ille sui memor conditionem suam, non aliora pe-
tendo despiciat, sed testimonio humilitatis exaltet,
ut apud Deum inveniat gratiam. Et nisi expleto anno
nullus mutare habitum permittatur. Sed si poscentis
fuerit tanta compunctio, ut hoc sibi supplicatione
assidua exigat non negari, quod uni fideliter pos-
centi conceditur, non quasi licitum habeatur. Vesti-

menta quoque secum delata, quæ primi anni usus non valet expendere, redacta in pretium cui abbas præceperit, tribuantur: quia cum alia meruerit indumenta, priores exuvie in sua non erunt potestate, ut exterioris hominis immutatio cum interioris profectu plena ratione conveniat. Nihil de his quæ percepterit ei sit licitum commutare, nec pro abiectione villiora, nec pro commodo meliora, sed quæcunque fuerint attributa, cum gratiarum actione suo tantum usui vindicabit.

CAP. II. Nulli liceat sequestratam eligere mansiorem, nec armariolum, aut aliquid simile, quod peculiariter claudi possit, permittatur quasi propriam vindicare. Viam solus, nisi comitatus fratris contubernio, non assumat. Revertentes ea quæ foris agi viderint, referre non audeant, nisi illa tantum quæ edificent audientes. Posito seniore vereatur junior in præsumptionem loquacitatis erumpere: sed, ut sæpe contingit, si simplicioris naturæ fuerit senior, tunc junior quæ ei præcepta fuerint, exsequatur. Festivitate qualibet celebrem monachum, nisi permittitur, non licebit evetere, quia orantem secretius palam Dominus, Evangelio adstipulante, est pollicitus se auditurum (*Matth. vi*).

CAP. III. Si quis vero a fratribus in quocunque negotio ad civitatem, aut ad castellum, sive ad vicum seniore imperante dirigitur, nisi ad illum, quo destinatur, non præsumat accedere. Spiritalem se fieri patrem sine abbatis imperio nullatenus acquiescat; sed si causa tantæ necessitatis extiterit, aut enjuscunque fidelis personæ precibus inclinatus interdici non valet effugere, quod contradicenti cognoscitur impositum, charitatis intuitu est omnimodis admittendum.

CAP. IV. Cum extranea muliere colloquutiones absque testibus canonum auctoritate legitima prohibentur; matrum etiam et germanarum fabulis eos misceri secretius nullatenus concedatur: ne in ipsa novitate militiæ constitutos sæculari præsumptione subvertant. Et non a majore concessa licentia nullus qualibet parte discedat. Navigium etiam ad ulteriorem ripam sine imperio senioris transvehere non præsumat: nec capillos barbarique succidat, aut funiculum vel quodlibet aliud facere audeat, nisi hoc relaxatio senioris admittat. Vespertinis et nocturnis horis quibus fratres alii conquireunt, qui a mansione aut lectulo suo deesse cognoscitur, corripientibus senioribus castigetur: et in ipsa quiete positus alteri non loquatur.

CAP. V. Qui signo dato, ad opus Dei vel ad quæcunque opera tardius venerit, exclusus pro reati tanti facinoris confundatur. Pro qualibet etiam culpa quamlibet aspera fuerit increpatione correptus, respondere nefas iudicet arguenti, sed humiliando se emendationem delicti doceat secuturam: quia Deus humilibus daturum se gratiam repromisit (*I Petr. v*). Cum eo qui pro admessa culpa ab orationis vel a mensæ consortio removeatur, præter eum qui ejecti fratris amaritudinem doctrinæ et charitatis possit

A admixtione dulcare, nullus audeat conferre sermonem.

CAP. VI. In vigiliis, dum lectiones canentis residentibus releguntur, vel quando orationi incumbunt, intrandi aut exeundi facultatem sibi nullus astitimet fuisse concessam. Qui vero communis necessitatis causa compellitur, psallentibus aliis sine cuiusquam reatus timore discedat, continuo ad opus quod agitur reversurus. Et qui aliis orantibus vel psallentibus fabulari præsumperit, non solum fraternitati, sed etiam divinitati reum se esse non dubitet. Illud est etiam studendum, ne somnum manus otiosæ invitent: atque ideo hæc erunt opera in vigiliis faciendæ, quæ mentem non occupent, aut gravent operantis auditum, sed quæ soporis possint repellere torporem. Orationi autem et verbo Dei nihil est præponendum. Dominica vero nocte, pro reverentia resurrectionis dominicæ, manuum opera conquiescant: quod et certis solemnitatibus convenit observari.

CAP. VII. Meditantibus etiam fratribus nulli liceat rebus se aliis implicare; nec liberum iudicet a se hola, vel ubi meditantur fratres, discedere. Qui vero in hac præsumptione proruperit, excommunicationi, ut dignum est, subiacebit. Cellulam alterius, præter abbatem et præpositum, nisi dato signo est illicitum introire: quia ipsis tantum conceditur fratrum secreta cognoscere, et qualiter se unusquisque agat, occulta inspectione perquirere. Et ubi artifices operantur, absque superscriptis personis, nullus præsumat accedere. Advenientibus quoque nihil præter humilitatis affectum et debitum famulatum junior exhibebit, et curam habere de causa, qua venerit, quandoque reversurus sit, non præsumat, quia hoc seniorum sollicitudo, non juniorum præsumptio, debet inquirere.

CAP. VIII. Increpare junior non audeat senior: sed si extra regulam aliquid fieri, aut factum esse cognoscit, abbati est aut præposito reservandum: ut correctione regulari, quod reprehenditur, corrigatur. Quæcunque ab aliquo absque testibus admittantur, si ad abbatis notitiam pervenerit, secretius emendetur: si omnibus innotuerit, coram omnibus est reus admissi criminis arguendus. Qui cogitationum impugnationes consolationis suæ causa secretius confitetur, non oportet eum despici, nec aliis publicari. sed quantum in se est, blanda exhortatione foviri. Qui aliis secreta meditatione psallentibus inconvenienter fuerit locutus, regulariter arguatur. In quocunque ergo opere aut meditabuntur quæ sancta sunt, aut certe silebunt. Ad mensam loqui specialiter, nisi qui interrogatus fuerit, non præsumat. Quod vero necessarium vietui fuerit, præpositum decet agnoscere: et quod secundum consuetudinem deest, secretius jubeat ministrari. Sedentes ad mensam lectionem quæ legitur cum silentio audiant: si vero deierit persona lectoris, ad instar cibi sanctarum Scripturarum meditatio ruminetur: ne escam tantum corpus accipiat, sed et verbo Dei anima pascatur esuriens. Orationibus vacate horis et tempo-

ribus institutis; psalmis et hymnis cum Dominus A exoratur, ea plantentur in corde, quæ proferuntur in voce. Arator stivam tenens Alleluia cantet; sudans messor psalmis se avocet; et dum palmitem curvum tondet vitiorum falce, aliquid Davidicum canat. Hæc sint vestra carmina; hæc, ut vulgo aiunt, amatoriarum cantiones: hæc pastorum sibilus; hæc instrumenta culturae. De his, quæ hujus sæculi homines agunt, nihil curæ sit monachis; sed meditatio cordis eorum in timore Domini sit intenta.

CAP. IX. Omni tempore duabus horis in die spiri-
tuali meditationi vacabunt. Æstatis vero tempore
matutinis ex more completis, et prima dicta, omnes
opera quæ jubentur assumant. Deinde tertia cele-
brata, ad expedienda quæ suscepta fuerant, rever-
tantur: nec colloquutione quarumcunque fabularum B
sæcularium occupentur; nisi fortasse hoc proferat
sermo relatoris, quod animam ædificet audientis.
A sexta quoque hora usque ad nonam vacent quieti
vel etiam lectioni. Post horam vero nonam, aut in
horto, aut ubi possit utilitas, usque ad horam lu-
cernarii omnes in unum solatium commodabunt.
Hiemis vero tempore, matutinis vel prima trans-
actis, omnibus usque ad tertiam vacare conceditur
lectioni. Qua consummata, gratanter quod eis injun-
ctum fuerit, implere festinent, ut jam dictum est,
usque ad horam lucernarii. Hi vero qui deputati esse
videntur culturae, hac observatione constringi pro
operis assiduitate non possunt: sed ut tempus exe-
gerit, aut labor eorum opera injuncta monstraverit,
sic consideratione præpositi gubernentur, bis et C
ipsi horis lectioni nihilominus vacaturi. Quando mes-
ses et vindemiae colliguntur, bis in die, id est hora
sexta et duodecima, refectionem accipiant. Quarta
vero vel sexta feria ita moderari opera debent, ut,
si fieri potest, statuta jejunia non omittant. Sed
universa, prout utilitas aut labor exegerit, ita senio-
ris judicio disponantur. Nemo tamen extra monaste-
rium manducet aut bibat: hoc enim Regulæ non
recipit disciplina, ut vel poma villæ resumantur:
aquam ipsam ante refectionem legitimam bibere non
presumant.

CAP. X. Quando panes faciunt, vel in omni mini-
sterio corporali, laborem suum mutuo relevabunt; et
quamlibet cuicumque operi esse videantur intenti,
orandi et psallendi tempora non omittant: ut dum
escas eligunt præparare carnales, spiritaliter verbo
Dei et bonæ conscientiae meditatione pascantur. De
quo tamen opere nullum deesse convenit, nisi quem
retentat infirmitas; aut quem præpositus in alia
causa præceperit occupari. Ad cellarium vero talis
ordinetur abbatis judicio, vel consilio seniorum, non
qui voluntates aliquorum, sed necessitates omnium
cum timore Domini et fratrum dilectione conside-
ret: cui tamen, absente præposito, concursus obe-
dientia præbeatur; et ubi utilitas poposcerit, sola-
tium non negetur.

CAP. XI. Provisores monasterii tales oportet eligi,
vel ordinari, qui alios ædificare vitam suam probentur

exemplo; quique eleemosynam monasterio deputa-
tam, vel ea quæ a fratribus colliguntur, summa cura
pro Domini timore conservent. Quia si creditam sibi
famulorum Dei negligit servare substantiam, sicut
ait quidam Patrum, lædit Deum, et dispergens eam,
rationem est Domino redditurus. Quæ vero ipsis sue
rint pro Dei amore donata, in oblatione monasterii
adjuncta omni congregationi proficiant. Qui apostoli-
cam vitam optamus eligere, cur quasi propria vindicemus,
quæ novimus continuo peritura?

CAP. XII. Hortulanus ita debet constitui, ut et
præpositi et cellarii solatio sublevetur. Et quia ole-
rum beneficiis cellariæ juvantur expensæ, oportet
ut secundum dispensationem cellarii expendantur
pariter et colantur. Ferramenta quoque omnia, et
reliqua utensilia ab utraque persona convenit custo-
diri: ita tamen ut unicuique quod consignatum
fuerit, cum diligentia et summa strenuitate custo-
diat; et nullus de alterius cella quod ad eum non
pertinet, sine voluntate ejus in cujus datum est pote-
state, præsumat auferre. Quod qui facere nefanda
auctoritate præsumpserit, quia pro minimis rebus
scandala generare non metuit, omni congregationi
reus esse, dum prætermittit Regulam, doceatur. Nec
quis sibi diei opus eligat faciendum, quod tamen
constare debet in arbitrio senioris, ut quod utile per-
spexerit iudicio suo imperet faciendum. Nullus mur-
murando aliquid faciat, ne quorum sequitur exem-
pum, consequatur exitum. Nulli liceat ad parentes
frequentius commeare: illi tamen personæ, quæ de
proximorum salute probatur esse sollicita, certis qui-
bus, ne temporibus requirendi aditus relaxetur. Quem
tamen vehementer cavere decipulam sæculi conve-
nit; ne dum alios putat posse acquirere, seipsum a
Domino faciat alienum.

CAP. XIII. Ad convivium nuptiale nullus accedat:
ne per lasciviam sæcularium quæ sunt sæculi reco-
gnoscat; et, quod absit, ad mundi hujus vitam, etsi
non corpore, animo revocetur, sicut dixit beatissimus
Cyrianus: *Adulterium dum videtur, et discitur*
(Ephes. II). Qui joculariter aliquid vel risui aptum in
conventu fratrum proferre præsumpserit, vel qui
cum junioribus verba otiosa narrare voluerit, aut
habere amicitias ætatis infirmæ, increpationi, ut
dignus est, subiacebit. Si quis qualibet invenerit,
D inventa non celet, et cognoscenda non occultet.
Quod si reperto unius diei spatium vincitur reten-
tasse, furti contagio se maculatum esse cognoscat.
Si quis eum, qui distractionem monasterii non fe-
rens, fugam meditari agnoverit, si non statim pro-
diderit, perditionis illius participem se esse non du-
bitet; et tandiu est a conventu fratrum sequestran-
dus, quandiu ille valeat revocari. Si quis hæc non
omni virtute studuerit Domino placitura servare,
et semel ac secundo correptus non emendaverit,
reprehensa juxta ætatis formam convenit vindicari.

CAP. XIV. Hæc sunt quæ in monasterio constitui
pro Dei amore et timore convenit observare. Profecto

quod in unum estis pro timore Domini congregati, oportet ut in dono Domini unanimes habitetis, et sit vobis anima una, et cor unum in timore Domini per- vigilans; nihilque habere vos proprium reputetis, sed sint vobis cuncta communia, quæ vobis abbatis imperio dispensentur, non æqualiter omnibus, sed sicut ratio dispensationis, aut causa infirmitatis exegerit; unicuique tamen, secundum quod opus fuerit, tribuatur: sicut in Actibus apostolorum legimus: quia erant illis omnia communia, et distribuebatur unicuique, sicut cuique opus erat (Act. iv). Qui enim aliqua habuerint in sæculo, quando expetere monasterium meruerint, libenter tradant omnibus profutura; studentes, ut cum dimiserint facultatem, ipsam simul concupiscendi exuant voluntatem: et cum dimittitur possessio, abiciatur et passio. Qui autem non habuerunt, turpe est ut quærant quæ se non recolunt reliquisse. Et non ideo æstiment se felices, quia invenerunt in monasterio quod foris invenire non poterant: nec superbiant, quod sociantur eis, ad quos ante accedere pro divitiarum ubertate, aut pro natalium splendore non poterant: sed sursum cor habeant, et quæ sunt caduca vel cursu celeri peritura non quærant. Ubi autem divites humiliantur, pauperes non invident: ne incipiant monasteria utilia plus esse divitibus, quam egenis. Nam et illi qui locupletes videbantur in sæculo, fratres ad sanctam societatem ex paupertate venientes non fastidiose suscipiant: sed talium personarum societate et contubernio gratulentur. Nec ob hoc extollantur, si ad juvandas fraternitatis expensas quamcumque facultatum suarum particulam contulerint; et inde postmodum cadant, unde prius ascendere cupiebant. Quid prodest opes dispergere, et pauper fieri pauperibus erogando, si anima misera superbior efficiatur divitias contemnendo, quam fuerat possidendo? Omnes ergo in unanimitate perstantes honorate in vobis Deum, cuius templa effici meruistis. Imprimis diligamus Deum tota virtute animi, deinde proximum: ista enim nobis sunt præcepta specialiter data. Abbati post Deum impendatur honor, et reverentia reservetur: præposito, sicut Dei servus de- cet, plena dilectio, et concors obedientia commo- detur.

CAP. xv. In oratorio præter orandi et psallendi cultum penitus nihil agatur, ut nomini huic et opera ð jugiter impensa concordent: ut si aliquis præter constitutas horas Domino supplicaturus ingreditur, votum suum occupatio aliena non tardet. Nolite cantare, nisi quod legitis esse cantandum. Carnem vestram mortificate per abstinentiam, domate jejuniis atque vigiliis; animam vero vestram nitore bonæ conversationis abluite.

CAP. xvi. Si attenuatus abstinentia frater non va- luerit jejunia suscipere portare, nisi prandii hora completa, aliquid accipere iudicet indecorum. Illi vero qui incommodo detinentur, et designatas horas non possunt custodire, licite concedatur; percipiant quando possunt. Nec debet aliis infestiam generare,

si largior illis fuerit victus impensus; quæ in con- versatione sæculari sumptuosius tractabantur; atque ob hoc non beatorum æstiment se videri, quos facit aut natalium mediocritas, aut consuetudo alia fortio- res. Nec feliciores iudicent quibus in infirmitate præstatur quod sanis pro observantiæ rigore sub- trahitur: et si eis quos parentes delicatius alue- runt victus aut vestimenta largius tribuantur, non ob hoc debet commoveri fraternitas, quod fortiori- bus corpore pro constitutione regulæ denegatur, quod illis charitatis consideratione tribuatur: quia debet esse respectus quanta amore religionis con- tempserint, cuique se abiectioni divina inspiratione submiserint. Nec debet supra memorata præsum- ptio paucis impensa ab universitate quasi canonica reputari. Æquum namque non est, ut in beata ha- bitatione, ubi inclinantur divites, pauperes erigan- tur. Sane inæqualitate constricti, ita sunt tractandi, ut vires incommoditate confectas velocius præstatio larga corroboraret: nec in infirmitate manentibus dis- cretionem victus afferat distantia personarum. Qui tamen cum integram fuerint virtutem corporis asse- cuti, consuetudinarii habitus abstinentiæ teneantur; quia decet famulos Dei boni operis consuetudinem non minuere, sed augere.

CAP. xvii. Non sit notabilis habitus vester, nec intendatis vestibus placere, sed moribus. Cum autem proceditis, simul incedite. Cum ad optatum locum, custodiendo Domino, perveneritis, in unum fraternitas cuncta subsistat. In incessu, in statu, in omni C corporis motu nihil indecens videatur, quod inten- dentis offendat aspectum; sed illis operam date, quæ vestræ conveniunt sanctitati.

CAP. xviii. Oculi vestri, si in quacunque parte porrecti, vultum incurrerint feminarum, animus ta- men Deo deditus nulla concupiscentiæ macula pol- luitur. Procedentes ergo, quia non prohibemini, nec valetis contemplationem effugere feminarum, appe- tere tamen et ab ipsis appeti velle crimen est. Nec solo tactu et affectu, sed aspectu quoque concupi- scentia incurritur feminarum: nec statuatis habere vos oculos pudicos, si geratis animos impudicos: quia impudicus oculus impudici cordis est nuntius. Qui autem in femina libidinis conscia convertit as- pectum, non æstimet latere quod mens peccatis gra- vata concepit. Sed fac certum esse quod lateat, ut a nullo prorsus homine videatur, quid de illo facit in- spectore, quem secreta non fallunt, quem oculis la- tere non possunt? Ille ergo vir sanctus Deo timeat displicere, cui fidelem famulum se cupit ostendere: cogitet, ne animo suo feminas male placituras insi- nuet: metuat eum omnia videre, cui humanus actus nihil valet oculere. Illius ergo timor præsens jugiter habeatur, de quo scriptum est: *Abominatio est Dominus defigens oculum (Prov. xvi)*. Quando ergo simul estis in ecclesia, aut in quocunque loco, ubi esse possint præsentis et feminae, singuli de omnibus curam ge- rentes vestram studiose pudicitiam custodite. Deus enim qui habitat in vobis, adhibita huiusmodi solli-

ctudine, vos dignabitur custodire. Et si hanc, de qua loquor, oculi petulantiam in aliquo vestrum quis adverterit, statim monete, ut de proximo corrigatur. Nec se putet malevolum, quando hoc indicat; et ideo debet publicari qui ejusmodi est, ne in deterius crescat. Si vero admonitus emendare neglexerit, abbati est indicandum, ut ab ipso emendatoriam subeat disciplinam. Si autem nec sic emendaverit, quasi ovis morbida a vestra societate projiciatur, ne exemplo suo alios perdat, ita enim de cupiditatis vitio est inquirendum, ut cum hoc vitio agnoscitur quis laborare, castigetur a plurimis, cum dilectione proximi et odio vitiorum.

CAP. XIX. Qui vero litteras vel munuscula cujuscunque accipere præsumperit, si non statim, a quo accepit, et quæ accepit publicaverit, districtioni severissimæ subjacebit. Illa vero quæ transmissa sunt, peregrinis et ignotis deputabuntur, aut certe incendio cremabuntur. Sane si quis suis filiis, vel aliqua ad se necessitudine pertinentibus aliquid contulerit, in rem communem redactum, cui necessarium fuerit tribuatur. Si vero cui transmissum est, abbas præceperit dari, tanquam reliqua fidelium munera cum gratiarum actione percipiet. Observandum est etiam ne interioris animæ sordes contrahat vestis mundæ nimius appetitus. Quapropter secundum præpositi sunt ordinationem lavandæ. Quæ tam simplici erunt et nativo colore procurandæ, ne disparilitas vestium nutriat arrogantiam vitium: et ita sunt indigentibus tribuendæ, ne vitio avaritiæ reservatæ, providendis singulis detur audacia. Si quis vero his negligenter expetenda putaverit, præpositi sit cura, ut interversor rerum monasterialium corrigatur. Ante omnia procurantes, ut lites nullas habeatis; si autem diabolo insulgente factæ fuerint, celeri satisfactione sanentur; et inde proferantur remedia, unde facta sunt vulnera; nec occidat sol super iracundiam vestram. Consuetudinem jurandi abjicite. Sit sermo vester, est est, non non (*Ephes. iv*); quia, sicut Dominus ait: *Quod his abundantius est, a malo est (Matth. v)*.

CAP. XX. Femine vestrum non frequentent habitaculum, sed cum pro devotione sua, vel pro amore religionis vestræ expetierint monasterium, non eis concedatur interiores monasterii januas introire, sed in oratorio, aut in hospitali domo reddatur illis honor et gratia: non expectationis causa, sed pro constitutione regulæ vel monasterii disciplina.

CAP. XXI. Infirmis quoque, vel aliqua inæqualitate laborantibus satis fidelis et strenna debet persona præponi; quæ et ægrotis cum pietate serviat, et monasterialem disciplinam regulariter custodiat, et quæ conveniunt infirmis, rationabiliter expendat.

CAP. XXII. Qui cellario vero vel codicibus præpo-

nuntur, sine murmuratione serviant fratribus. Codices qui extra horam petierint, non accipiant; et qui apud se habuerint amplius quam constitutum est, retinere non audeant. Hæc in nomine Christi agentes, scitis vos proficere, et cum suavitate et quiete in monasterio perdurare. Quando autem necessitas disciplinæ in moribus coercendis dicere vos verba dura compellit, etiamsi in ipsis modum excessisse vos fortasse sentitis disciplinæ; non a vobis exigitur, ut veniam postuletis: ne apud eos quos oportet esse subjectos, dum nimium servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas. Tamen petenda venia est ab omnium Domino, qui novit etiam eos quos plus justo forte corripitis, quanta benevolentia diligatis. Caritas enim, de qua scriptum est, *quia non querit quæ sua sunt (I Cor. xiii)*, etiam hic intelligitur custodiri: quia dum alienam nituntur humiliare superbiam, quantum desiderant non possunt humiliari personas. Quia non carnalis, sed spiritualis inter vos debet esse dilectio; et ideo de omnium salute diligentius cogitate: quia de commissis sibi animabus unusquisque redditurus est Domino rationem.

CAP. XXIII. Præposito specialiter obediatur, multo magis abbati, qui vestrum omnium curam gerit, quia qui illos spernit, spernit eum qui dixit: *Qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit (Luc. xvii)*. Ut ergo cuncta ista serventur, et si quid servatum non fuerit, non negligenter prætereatur, sed emendandum corrigendumque curetur, ad præpositum præcipue pertinebit; ut ad abbatem, cujus est apud vos major auctoritas, referat, quod modum vel vires ejus excedit. Ipse vero qui vobis præest, non se æstimet potestate dominante, sed charitate serviente felicem; honore coram vobis prælatus sit, coram Deo subditus sit pedibus vestris. Circa omnes seipsum bonorum operum præbeat exemplum. Corripiat inquietos, consoletur pusillanimes, suscipiat infirmos, patiens sit ad omnes: disciplinam libens habeat, metum imponat. Et quamvis utrumque sit necessarium, tamen plus amari appetat, quam timeri: semper cogitans Deo se pro vobis redditurum rationem. Unde vos magis obediendo non solum vestri, sed etiam ipsius miseremini; qui inter vos quantum in loco superiori, tantum in periculo majori versatur.

Donet Dominus ut observetis hæc omnia cum dilectione tanquam spiritualis pulchritudinis amatores, et bono Christi odore de bona conversatione fragrantis: non sicut servi sub lego, sed sicut liberi sub gratia constituti. Ut autem vos in hoc libello tanquam in speculo possitis inspicere, ne per oblivionem aliquid negligatis, semel in septimana vobis legatur. Et ubi vos inveneritis ea quæ scripta sunt facientes, agite Deo gratias, bonorum omnium largitori: ubi autem sibi quisque vestrum videat aliquid deesse, doleat de præterito, caveat de futuro; orans ut debitum dimittatur, et in tentationem non inducatur.

DE CUJUSDAM PATRIS REGULA

VETERUM TESTIMONIA

S. Benedictus Anianæ abbas in Concordia Regula-

rum sæpissime hæc Cujusdam Patris Regulam ad

monachos scriptam laudat, ut et aliam ad virgines: A quamvis ipse eas non distinguat, sed utramque promiscue Regulam Cujusdam appellet, vel Regulam Cujusdam Patris, ut cap. 8, § 7, et alibi.

Smaragdus quoque monachus, in commentario ad Regulam S. Benedicti, subinde ex hac Cujusdam Patris Regula testimonia affert.

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEMTEM.

Sub hoc obscuro titulo duplicem habemus Regulam, unam pro viris, alteram pro sacris virginibus, nec ullius auctorem scimus; quamvis unus idemque utramque Regulam scripserit. Et quidem, sub hoc etiam incerto titulo, S. Benedictus Anianus in sua Regularum Concordia, atque Smaragdus hanc Regulam sæpius citare solent; prout hic notavit Holstenius. Asperior autem reliquis hæc regula 32 capita complectens, præsertim in monachos inobedientes vel murmurantes; imo perpetuum jejunium præcipiendo, aliæque præcepta durissima filiis suis imponendo. Hinc sæpe laudatus Calmetus exclamatur illam a monachis Scotis olim usitatam, præsertim in monasterio de Benchor, ubi S. Columbanus educatus erat; cum S. ille abbas eandem divini officii distributionem monachis suis Luzoviensibus præscribat. Et quidem hanc Regulam pro Scotis monachis scriptam agnoscimus; ibidem enim rigida Scotorum disciplina continetur, quæ omnibus hodiernæ Scotiæ et Hiberniæ cœnobiis communis erat, adeoque non unico specialis. Quisquis enim ordinem monasticum in monasterio Culrosensi olim usitatum rite attendat, tunc inveniet longe ante S. Comgelli et S. Columbani tempora hanc rigidam disciplinam apud Scotos monachos viguisse. Sic ex vita S. Kentigerni, olim monachi Calrosensis, et postea in Scotia episcopi Glasguensis discimus, illum nutritisse 900 monachos solo pane et aqua, nec lactici-
nia adhibuisse, nisi diebus dominicis et festivis. Deinde Angli boreales in Lindisfarnensi cœnobia a Scotis monachis Christiano dogmate et monastica vita instructi, ab eum carniæ et vini ac cerevisiæ potu abstinere, solo lacte aqua mixto contenti, donec Ceolulfus rex Northumbriæ, ibidem factus monachus, suis confratribus moderatum vini et cerevisiæ usum procuravit. Pari modo discurrendum est de perpetuo jejunio ubique apud

ipsum usitato, prout ex laudato ordine monastico Culrosensi omnino patet. Adeoque mirum non est, quod Ratramnus Corbeiensis monachus, sæculo nono contra Græcos scribens, perpetuum Scotorum monachorum jejunium commemoret; cum S. Columbanus in sua Regula, cap. 3, præcipiat: Ut cibis sit vilis et vespertinus monachorum.... Ergo quotidie jejunandum est, sicut quotidie orandum est. Cum igitur certum sit, in omnibus Scotorum monachorum cœnobiis rigidissimam vivendi normam olim exultam fuisse; sic hanc præsentem Regulam S. Columbæ, monachorum Scotorum patriarchæ, ascriberem, qui unus et unicus inter plures vitæ monasticæ legislatores archimandrita appellari potest; ut pote centum monasteriorum conditor, et cunctæ disciplinæ monasticæ per hodiernam Scotiam et Hiberniam, si non auctor, saltem reparator. Iste enim est archimandrita ille de quo S. Columbanus cap. 7 Regulæ ait: Sub uno archimandrita mille abbates esse, quibus duodenarius psalmodiarum numerus quaternis vigiliis nocturnis communis erat. Nec in dubium vocari potest quin inter tot Columbina monasteria apud horrida montium juga plerumque sita, quædam in adeo sterilibus locis erecta sint, ut vis grana frumenti pro alimento sufficerent, et sis promiscuum lactici-
norum usum admittere debuit Regula, quemadmodum et pro potu ordinario lac aqua mixtum, prout cap. 22 conceditur, et etiamnum hodie in sterilibus hodiernæ montanæ Scotiæ regionibus practicitur. Adeoque veritati proximum est, quod hujus Regulæ auctor existit S. Columba, abbas Hijensis cœnobii, et monachorum Scotorum verus patriarcha et archimandrita, de quo ven. Beda in sua Historia ecclesiastica scribit, multaque in ejus discipulorumque laudes profert.

REGULA CUJUSDAM PATRIS.

IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS D
SANCTI.

I. Caveat lector bonus, ne suo sensui obtemperet Scripturas, sed Scripturis sanctis obtemperet sensum suum. Calix passionis amarus est, sed omnes morbos penitus curat. Calix passionis amarus est, sed tamen prior bibit medicus, ne bibere dabit ægrotus. Oportet namque illum qui alterius vulnera mederi cupit, ab omni languoris morbo alienum sanumque subsistere. Nullo alio vitio diabolus monachum perdit, ac trahit ad mortem, quam cum eum neglectis seniorum consiliis suo iudicio defensionique conspexerit confidere.

II. Primum omnium Deus timendus et diligendus est ex totis viribus (Luc. x) : et proximus magnopere diligendus est, secundum mandatum Domini

III. Deinde virtus obedientiæ expetenda est, et secundum vires uniuscujusque exercenda est : et ad primum verbum senioris omnes, qui audierint ex fratribus, assurgere oportet : et qui non surrexerit, veniam petat, et poeniteat, quantum judicaverit senior; et impleat quod jussus est, licet durum videatur. Obedientia usque ad mortem facienda est, secundum exemplum Domini, obedientis Patri usque ad mortem (Phil. ii). Et unumquemque oportet fratri suo servire, sicut abbati proprio vel patri : sicut

Apostolus dicit : *Servite invicem in timore Christi* (Ephes. v). Et iterum : *Omnia vestra cum charitate fiant* (1 Cor. xxxvi).

IV. Si quis frater inventus fuerit inobediens abbati, sive œconomio, sive alicui ex fratribus, mittendus est in carcerem, et pœniteat quantum judicaverit senior. Si autem post examinationem carceris reprobus invenitur, semel et bis, iterum atque iterum, abscondendus est ab omni fraternitatis corpore, secundum mandatum Domini dicentis : *Expedit enim tibi ut pereat unum de membris tuis, quam totum corpus tuum eat in gehennam ignis* (Matth. v) : et quia *modicum fermentum totam massam corrumpit* (1 Cor. v).

V. Non omnibus præsentem abbate vel œconomio obtemperandum, quia unus non occurrat ad omnes : sed tamen unusquisque fratri seniori obedire contendat, sicut Domino. Quidquid facit proximo suo, Domino facere non ambigat.

VI. Si quis frater murmurans inventus fuerit, hic ipse mittendus est in carcerem, et opus ejus abjiciatur. Pœnitentiam agat secundum exæmen senioris. Si permittatur ei, satisfaciens : si autem hoc frequenter facit, ejiciendus est de monasterio.

VII. Ad primum verbum discussionis senioris, sive œconomi, sive alicujus fratris, venia petenda est : et tandiu in terra prostratus donec senior discussionem consummaverit. Si autem senior discussionem iteraverit, et ipse veniam iterare debet. Si quis tardior ad veniam inventus fuerit, sive aliqua verba religioni contraria, sive pro excusatione delicti sui protulerit, mittendus est in carcerem ; et pœniteat secundum quod judicaverit senior, usquequo corrigatur. Si autem obstinatus invenitur, separandus est a fratribus.

VIII. Mendacium, et juramentum, sive verbum otiosum per omne corpus fraternitatis damnandum est. Si quis ex fratribus ; cum quo aliquid horum inventum fuerit, mittendus est in carcerem, et pœniteat usquequo a vitio corrigatur : quia *quod mentitur occidit animam* (Sap. 1) : et Dominus in Evangelio juramentum prohibuit, dicens : *Ego autem dico vobis, non jurare omnino* (Matth. v). Et iterum : *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent pro eo rationem in die judicii* (Matth. xii). Et Apostolus dicit : *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat : sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus* (Ephes. iv). Si quis ex fratribus post examinationem carceris cavere hæc vitia non poterit, ejiciendus est a fratribus, et damnandus est.

IX. Si quis iracundus inventus fuerit ex fratribus, reus erit in concilio gehennæ ignis, nisi pœniteat, ut vulnera putrefacta castigatione, scilicet ignis medicamento, exurenda sunt : et tumidum vulnus spiritalis ferri sectione utatur : id est, capitalia et mortalia crimina, quæ ducunt ad mortem, oportet dure curari et emendari, usquequo corrigatur, et sanus fuerit, secundum judicium abbatis sive œconomi.

X. Si quis ex fratribus dixerit verbum de fratre,

illo non audiente, vel absente, si non ad laudem et dilectionem illius pertineat, hic tanquam blasphemator judicandus est : et petat a Deo veniam protinus, et confiteatur fratri hoc quod de illo locutus est. Si autem iterare inventus fuerit, mittendus est in carcerem, et pœniteat dure, usquequo discat illud quod Apostolus dixit : *Sermo conditus sit sale* (Coloss., iv). Excusatio delicti ante veniam non oportet ab omnibus fratribus ; post veniam oportet.

XI. In abstinentia ciborum unam regulam observari oportet ab omnibus fratribus, præter senes, et infirmos, sive infantes ; et una mensura sit in omnibus : id est, ab hora una usque ad horam alteram a cibis temperandum est. Nec ante, sive post mensam, quæ communiter ad cœnam fratribus apponitur, aliquid ori indulgendum est, nisi infirmitas, sive differentia ætatis sive corporis, aliquid coegerit. Sed neque ad saturitatem edendum est. Caro et vinum, sive potus, in quo sit ebrietas, refutanda sunt monachis, nec suscipienda, quibus pro Christo crucifixus est mundus, et ipsi mundo. Et ferias monacho non esse super terram, nisi modicum in adventu fratrum, tanquam Christi, lectior fuerit cibus gratia charitatis. Veruntamen abstinentia tegenda est, ne jactantiæ vitio decidamus in lapsum : quod præ omnibus vitiis gravissimum est.

XII. Nihil querere debemus ex his quæ ad sæculum pertinent, præter quotidianum panem nostrum, et breve vestimentum, quo induamur. Hæc ipsa sine sollicitudine a nobis requirantur ; ne inveniamur allquando de regno Dei non cogitare, et dicatur de vobis : *Hæc omnia gentes requirunt* (Matth. vi). Veruntamen monachos semper oportet laborare, et tunc sollicitudine vitam suam transigere : omnia quæcunque laboraverint, excepto, ut supra diximus, pane exiguo et vestimento, pauperibus distribuant. Cura pauperum semper facienda est, et omnia nostra cum charitate fiant ; et sine charitate infructuosa sunt apud Deum opera nostra.

XIII. Arbitrio uniuscujusque senioris relinquendum est, unde annuum panem monasterio suo provideat : si ex sarculo aut bubus, ut aliquibus mos est, sicut nobis ; aut artificis, sive negotiis, sive ex conductione mercedis, sive ex quolibet opere.

XIV. Non magnopere curandum est quomodo unusquisque laboret, sed quomodo unusquisque vivat. Quomodo res et ratio et situs loci unicuique permiserit, semper laborandum est, et lex Dei, quæ sive visibilia sive invisibilia continet, observanda est : et nihil ex mandatis Dei, sive magnum sive minimum, prætereundum est : *Quia qui transgreditur unum, factus est omnium reus* (Jac. ii).

XV. Propositum monachi quod promisimus, ex toto corde et ex tota dilectione exercendum est et faciendum : quod in tribus abrenuntiationibus consistit. Primo omnino omnes facultates nostras respicere debemus ; et omnes divitiæ mundi alienæ esse a nobis noscuntur. Deinde in secundo loco, omnia vitia carnis et animæ relinquenda sunt et cavenda ;

et omnis ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia auferatur a vobis, cum omni malitia (Ephes. iv). Tertia igitur abrenuntiatio est, hæc omnia quæcunque videntur, sive in cælo, sive in terra, sive in mari, seu et in omnibus creaturis Dei, non solum nihil ex his assimilare Domino debemus, sed omnia etiam illa inferiora nostri arbitrari a nobis oportet: qui ut pote nos ultra illa ad cælorum regna, et ad ipsius Domini notitiam extendimus. Et ideo his sanitati sentientibus, et mox transeuntibus non magnopere intendimus; secundum quod Apostolus dicit: *Omnia quæ videntur temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt* (II Cor. iv).

XVI. Silentium in omnibus sectandum est, et tærendi disciplina per omnia facienda est; maxime autem juxta missam et mensam: sed in omnibus nihil loquendum est, nisi quod necessitas poposcerit. Si quis præter hanc disciplinam cum clamore et acerbioris sermone responderit, notetur usquequo corrigatur. Si autem hoc vitio curari non poterit, ejiciatur ab unitate fratrum.

XVII. Nihil possidendum tanquam proprium, et specialiter inter monachos; sed sint eis omnia communia. Qui autem dixerit: Meum est hoc, aut illud, peccavit coram Deo; nisi tantum per obreptionem sermonis, sed pro hoc ipso tamen veniam petat a Deo, et caveat de reliquo, et ne iterare audeat. Si quis ex hoc vitio existat insanabilis, expellendus est ab universis fratribus: quoniam vitium philargyriae gravissimum est præ omnibus vitiis, et radix omnium malorum est philargyria (I Tim. vi).

XVIII. Si quis ex fratribus lugubriori lapsu, id est, fornicationis, ceciderit, ejiciendus est de congregatione fratrum, et usque ad diem mortis, sive in alia regione, pœniteat. Sorores igitur raro videndæ sunt, et frequenter loqui ad eas velle prohibemus; ne occasionem inveniamur dari infirmis. Beneficia tamen et munificentiam præstare illis ex toto corde præcipimus: quoniam sunt membra Christi, et matres Domini; et per virginem nos redemit Christus. Sed tamen per fidelissimos et probatissimos donaria mittenda sunt illis, ut evitetur occasio maledicti, gratia hominum pessimorum.

XIX. Non quisquam congregationi fratrum præesse permittendus, nisi qui obediendo didicerit ea quæ aliis præcipi debeant: sed si forsan in Scripturis sanctis satis sufficienter instructus est, tamen si factorum gestis adhibeat fidem, id est, ea quæ docet, opere compleverit, humilitatem ex charitate, patientiam et mansuetudinem ostendendo, et voluntatem senioris implendo, et omnia mandata Domini agendo.

XX. Si quis ex senioribus, sive is qui abbas nuncupatur, voluptuosus existat, et ebriosus, et dives; et qui huic sæculo conformatur, id est, in curribus et in equis de loco ad locum discurrat, hic non solum principatu fratrum indignus est, verum etiam homicida animarum judicandus est: et alius monasterio ejus præesse constituatur. Sin vero non po-

terint, monachi ab illo exeant, et ille excommunicetur. Si vero pœniteat, subdat se sub manibus senioris, et servituti se subiciat, donec probaverit is qui præest.

XXI. Monachos in curribus et in equis discurrere, præter infirmos, sed debiles et claudos, non permitimus. Si autem hoc fecerint, alieni sint ab unitate fratrum.

XXII. Fratribus, quibus habitatio in sterili terra, id est, absque pane, et sunt in montanis et fructuosiss, modicum lactis permittimus cum aqua mixtum. Habitare autem monacho uno cum feminis, id est, cum matribus et sororibus, non permittimus.

XXIII. Quomodo nos obedire ei oportet, qui nos ad opus mandati cohortatur? Sicut infans obtemperat nutrici, sive quæ ad ubera sua eum invitat; imo si quid promptius et celerius, pro eo quod multum pretiosior vita futura quam præsens, obedire usque ad mortem oportet,

XXIV. Quomodo senioreni oportet fieri ad fratres? Tanquam si nutrix soveat parvulos suos, diligens et confortans singulos; et viam perfectionis eis aperiat; et ipse procedat in omni perfectione, et sanctitate cordis et corporis; et sine ulla exceptione personarum omnes pariter et sincera dilectione, tanquam nato proprios, ex toto corde diligit. Si vero viderit aliquem illorum mandatum Domini præterire, non ira erga eum moveatur, sed commiseratione et compassione; secundum illum qui dixit: *Quis infirmatur et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror* (II Cor. xi)? Si vero negligens in his quæ ad usus corporis

et animæ pertinent, sine dubio subicietur illi sententiæ, quæ dicit: *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi bibere* (Matth. xxv): et ea quæ sequuntur. Et, *maledictus homo qui facit opera Dei negligenter* (Jer. xlviii).

XXV. Si quis ex senioribus et abbatibus iracundus inventus fuerit, notetur usque corrigatur. Si vero ab hoc vitio insanabilis fuerit, ab imperio fratrum destruendus est, quoniam sive juste, sive injuste, irasci non oportet.

XXVI. Si quis seniori suo detraxerit, non seniori detrahit, sed Domino, cui opus facit senior. Si vero hoc frequenter faciat, abscindatur a fraternitate ac sollicitudine fraterni corporis. Si vero pœniteat, remittenda sunt peccata sua. *Detrahentem, inquit Propheta, secreto proximo suo, hunc persequetur* (Psal. c).

XXVII. Si quis inventus fuerit in aliquo spernere senioreni suum, non hominem spernit, sed Deum, et reliqua. Si quis hoc faciat, pœniteat, et reconciliabitur seniori suo. Et omnia quæcunque senior præceperit, secundum mandatum Domini explenda sunt.

XXVIII. Si quis ex fratribus negligens inventus fuerit erga suppellectilem monasterii, hic reus sacrilecii judicandus est. Si quis viderit, eaque in die

adjuvari et corrigi præterierit, hic tanquam neglector et perversor sacræ substantiæ judicandus est. Quoniam oportet unumquemque laborare, et considerantius agere erga substantiam monasterii, ut ipse esset omnium dominus, et omnibus dominetur. Et iterum per nimiam humilitatem tanquam alienum se existimet, et ut nihil præter quotidiana ex ea requirat paximata.

XXIX. Si quis ad vocem compulsoris, sive invitantis ad aliud quodcumque, non statim surrexerit, hic inobediens reus est. Petat veniam ad Deum, et iterare non præsumat. Quoniam oportet unumquemque ad primam vocem invitantis assurgere; velut carbo ignis ardentis ascendisset super eum. Si autem obedientia hæc non fuerit, quam dicimus, mortua est, et non acceptabilis apud Deum. *Omne autem quod non est ex fide, peccatum est (Rom. xiv)*. Cum gaudio semper operandum est: *Gaudete in Domino, justi, et semper decet collaudatio (Psal. xxxii)*. Et iterum Apostolus dicit: *Gaudete in Domino semper: iterum dico, gaudete (Phil. iv)*. Si autem triste aliquid oblatum fuerit a nobis in donis Dei, non erit acceptabile apud Deum.

XXX. Tribus conventibus diei, totidemque noctis tempore in ecclesia conveniendum: tres psalmi in unoquoque conventu diei canendi sunt? duodecim vero in nocturnis conventibus cantabuntur, præter illam missam quæ celebratur or. u solis. Orationes vero et duæ lectiones, una de Veteri Testamento, et alia de Novo, in singulis noctis conventibus dicendæ sunt. In his vero conventibus, id est, sabbati et dominicæ, usque ad gallorum cantus, missa celebranda est: et quomodo vires uniuscujusque sufferre potuerint, excubiæ peragendæ sunt.

XXXI. Is vero qui ad primum psalmum in die non occurrit, in conventum fratrum non recipietur; sed postea in publico veniam petat. Si vero frequenter hoc faciat, confutabitur usque dum corrigatur. In noctis tempore usque ad secundum psalmum dilatio præbetur.

XXXII. In diebus vero dominicis eucharistia semper accipienda est ad remedium peccatorum: sed cum puro corde et omni sanctitate cordis et corporis oportet nos accedere ad corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi. Amen.

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEMTEM.

Hujus Regulæ auctor est incertus, quamvis sacræ antiquitatis manones illam, hæcenus pro prima S. Augustini Regula venditaverint, ejusque S. doctoris antiquis operum editionibus interpolare ausi fuerint. Hodie enim omnes eruditi consentiunt, S. Augustinum nullam aliam Regulam scripsisse, nisi quam ad Virgines, quam Holstenius in hujus codicis tertia parte adducit, de qua igitur suo loco plura dicemus. Interea brevis est hæc Regula, novem articulos solummodo continens, gene-

ralia quædam præcepta circa statum monasticum tradens, haud aliunde dicta Consensoria monachorum, nisi quia communi omnium in illo monasterio præsentium consensu promulgata fuerit; prout ex exordii colligimus. Antiquitatem autem ejusdem satis denotat, quod auctor citare solet S. Scripturam juxta antiquam Vulgatam, non vero secundum S. Hieronymi versionem.

REGULA CONSENSORIA MONACHORUM.

I. Communi definitione decrevimus apud nos, quod nunquam postmodum ab ullo poterit infringi.

Residentibus nobis in monasterio in nomine Domini nostri Jesu Christi omnibus placuit, secundum apostolicam traditionem, unum sentire et communiter possidere; sicut scriptum est: *Unum sentientes in Domino (Act. ii)*. Et nemo quidquam proprium vindicet: sed sicut scriptum est in Actibus apostolorum: *Habentes omnia communia, et nemo quidquam suum esse dicebat (Ibid.)*, quod et nobis scriptum est. In Domino ergo jure observationis et legis nos teneamus, et in eo usque in finem permaneamus: quoniam scriptum est: *Qui permanserit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x)*.

II. Si quis autem venire desiderat ad congregationem fratrum, qui in unum esse videntur, non ignorans Evangelii dictum, quo dixit: *Vendat omnia sua, erogat egenis et pauperibus (Matth. xix)*. Et iterum: *Abneget semetipsum sibi, et tollat crucem suam, et sequatur Christum (Luc. ix)*. Et ne tractet in corde suo

de victu, aut vestimento, et cæteris, quæ necessaria sunt corpori, ipso Domino in Evangelio præmonente et dicente: *Nolite cogitare dicentes: Quid edetis, aut quid vestiemini? hæc enim gentes cogitant. Scit enim Pater vester, quia horum omnium indigetis. Quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia apponentur vobis (Matth. vi)*.

III. Verumtamen antequam statuat esse in monasterio, probet propositum fratrum atque exemplum, et ipse probetur in omni conversatione ab illo qui prior est, et cæteris consentientibus: propter illud quod Propheta docet et admonet, dicens: *Anticum noli cito comprobare.*

IV. Sed si contigerit ut aliquis ex qualibet causa necessitatis a monasterio fuerit abstractus, ne vel mente concipiat secum aliquid ferre de his omnibus quæ in monasterio fuerint; sive etiam quæ secum aliquando attulerat; sive ea quæ cum fratribus acquisierit, quia scriptum est: *Vir mutabitur in lingua incidet in mala (Prov. xiii)*. Et iterum, ut nullum

omnino de fratribus secum provocet : ne magis de-structor quam ædificator monasterii judicetur ; propter illud quod scriptum est : *Qui non est mecum, contra me est : et qui mecum non congregat, dispergit* (Matth. xii). Et quicumque provocatus ab aliquo de monasterio voluerit abscedere, aut redarguat provocantem, aut indicet abbati, cui utique de his quæ in commune decrevimus nihil est subtrahendum, quia scriptum est : *Pacifici sint tibi multi; sed unus ex mille sit tibi consiliarius* (Eccli. vi).

V. Jugiter hæc quæ scripta sunt cum summa diligentia observanda sunt ab abbate usque ad omnes fratres. Aut si quis ab aliquo doctrinam audierit, præterquam in monasterio consecutus est ab eo cui se credidit, hanc aut non suscipiat, aut eam non subtrahat doctori, quia scriptum est : *Omne quod manifestatur lux est* (Ephes. v). Si enim bona fuerint, collaudanda sunt ; si vero prava, reprobanda.

VI. De his autem fratribus qui in unitate consistunt, si quis subito adversus alterum altercatus fuerit semel, sed secundum Evangelium, ei liceat exorare. Si autem noluerit se emendare, ille cui injuria irrogata est, cum post primam vel secundam correptionem non revocaverit contumacem, denuntiet et illud abbati : ne per taciturnitatem et ille et frater suus periclitentur ; sicut Propheta ait : *Qui occultat inimicitiam instruit dolum* (Prov. xvii).

VII. Si vero, ut fieri solet, incursio repentina supervenerit aut hostilitas, ut impossibile sit fratribus in unum fugam petere, propter insectationem inimicorum, et postmodum Deo favente evaserint, et potuerint pervenire ubi abbatem esse cognoverint, velut illi ad patrem festinare debebunt. Nec ullo

A modo poterunt separari, quos divina charitas sociavit : quia cautum est : *Perfecta dilectio foras mittit timorem* (I Joan. iv).

VIII. Si quis autem, quod superius diximus, causa necessitatis detineat id quod a monasterio secum portaverit, necesse habebit ubi abbas suus est illud perferre, quia non poterit proprie retinere quod per pactum ad omnes pertinet, et Deo utique est consecratum. Sed si cogitaverit de his aliquid retinere, contradictor Apostoli esse videtur, qui ait : *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem vos diligatis* (Rom. xiii).

IX. Omnia ergo quæ in isto libro continentur, omnes fratres observent atque subscribant, quia unum in Domino esse desiderant. Verum propter illos ista sunt cauta, qui in omnibus stabiles esse noscuntur.

LECTORI.

Consensorie monachorum, quam sacre antiquitatis mangones hactenus pro Regula S. Augustini vendiderunt, aliud veteris Regulæ fragmentum subjungo, quod itidem sub Augustiniano nomine delitescit, a quo doctissimi gravissimique viri jure merito id jampridem abjudicarunt. Nam Augustinum non nisi unam regulam, eamque virginibus scripsisse certum est, quam nos infra suo loco exhibemus. Tertiam vero illam, de Vita eremitica ad sororem, longius ab Augustini ævo styloque abanses res ipsa indicat, et nos B. Aelfredi Rievallensis in Anglia abbatis esse certo scimus, qui circa annum Christi 1150 vixit. Fors favent, ut hujus quoque fragmenti auctor vel ætas certioribus indicis innotescant.

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEMTEM.

Quæ de superiori regula diximus, et huic applicari possunt ; quia auctor incertus est, et male hæc regula S. Augustino, tanquam secunda ejus, attribuitur. Quinque tantum articulos continet, quorum primus circa officii divini dispositionem plerumque versatur, ubi auctor vespere a lucernario distinguit, ad quod officium ordinatum unum psalmum et unum responsorium, tres antiphonas et tres lectiones, quam officii divini distributionem videtur ex S. Casarii et S. Aureliani Regulis desumpsisse. Unde existimat reverendissimus Calmetus

in suis Observationibus criticis, hanc regulam scriptam fuisse pro aliquibus monasteriis Gallie vel Hispanie ad mare Mediterraneum sitis. Interim hic notari valium, hoc tempus dictum lucernarium, nostrarum vespere temporis convenire, nec per illud intelligi completorium a S. Benedicto inventum, quasi totius divini officii complementum ; et ideo illo peracto in monasteriis Benedictinis nullus audebat loqui vel publice legere ; cum tamen juxta Regulam monachi post lucernarium in unum conveniebant, et publicas lectiones audiebant.

ALIA REGULA INCERTI AUCTORIS.

I. Ante omnia, fratres charissimi, diligatur Deus (Deut. vi) ; deinde proximus (Matth. xvii) : quia ista præcepta principaliter nobis sunt data. Qualiter autem oporteat nos orare vel psallere, describamus : ita est, in matutinis dicantur psalmi III, LXII, VI et LXXXVIII, cum debitis antiphonis, versibus et responsoriis. Ad primam et tertiam dicantur sui psalmi, antiphonæ duæ, lectiones duæ. Simili modo ad sextam et nonam dicantur sui psalmi, cum debitis re-

sponsorii et antiphonis. Hoc idem in vespere et completorio servetur. Ad lucernarium autem psalmus unus, responsorium unum, antiphonæ tres, lectiones tres. Et tempore opportuno post lucernarium, omnibus sedentibus, legantur lectiones. Nocturnæ autem orationes mense Novembri, Decembri, Januarii et Febuario, antiphonæ duodecim, psalmi sex, lectiones tres ; Martio, Aprili, Septembri, Octobri, antiphonæ decem, psalmi quinque, lectiones tres ; Maio,

Junio, Julio et Augusto, antiphonæ octo, psalmi quatuor, lectiones duæ.

II. Operentur a mane usque ad sextam, et a sexta usque ad nonam vacent lectioni; et ad nonam red-
dent codices. Et postquam refecerint, sive in horto, ubi-
cunque necesse fuerit, faciant opus usque ad hu-
mani lucerarii. Nemo sibi aliquid vindicet proprium, sive in vestimento, sive in quacunque re: apostolica enim vita optamus vivere (*Act. II et IV*). Nemo cum murmure aliquid faciat, ut non simili iudicio murmuratorum pereat. Fideliter obediant: patrem suum post Deum honorent; præposito suo deferant, sicut decet sanctos. Sedentes ad mensam taceant, audientes lectionem; si autem aliquid opus fuerit, præpositus eorum sollicitus sit. Sabbato et dominica, sicut consuetudo est, qui volunt, vinum accipiant.

III. Si opus fuerit ad aliquam necessitatem mitti, duo eant. Nemo extra monasterium sine præcepto manducet neque bibat, non enim hoc ad disciplinam pertinet monasterii. Si opera monasterii mittantur

A fratres vendere, sollicite caveant ne quid faciant contra præceptum; scientes, quoniam exacerbant Dominum in sanctis suis. Si aliquid emant ad necessitatem monasterii, sollicite et fideliter, ut servi Dei, agant.

IV. Otiosum verbum apud illos non sit. Mane ad opera sua sedeant; post orationem tertiæ eant ad opera sua; non stantes fabulas contexant, nisi forte aliquid sit pro utilitate animæ: sedentes ad opera, taceant, nisi forte necessitas operum exegerit ut loquatur quis.

V. Si quis autem non omni virtute, adjuvante misericordia Dei, hæc conatus fuerit implere, sed contumaci animo desoperit: semel atque iterum commo-
nitus, si non emendaverit, sciat se subiacere disciplinæ monasterii, sicut oportet. Si autem talis fuerit ætas ipsius, etiam vapulabit. Hæc in nomine Christi fideliter et pie observantes, et vos proficietis, et nobis non parva lætitia erit de vestra salute. Hæc sunt quæ ut observetis præcipimus in monasterio constituti.

ADMONITIO IN SEQUEM ORDINEM ROMANUM.

Veteri Calendario Romano et Liturgiæ Gallicanæ expositioni (a) subjicere libet antiquum Ordinem Romanum, ad usum monasteriorum ab annis circiter mille accommodatum, cujus antiquitatem probat non solum codicis Morbacensis, a quo illum accepimus, character annos minimum 900 representans, sed etiam varii ritus qui in ea præscribuntur, qui jam dudum et in Romana Ecclesia et in Galliarum monasteriis, quibus usui fuisse videtur, obsoleti sunt. Imprimis est illud quod festum de conceptione B. Virginis, qua incarnatum Dei Verbum annuntians angelo in utero suscepit, hebdomada ante natale Domini celebrari præscribit: quem ritum commendat concilium Toletanum I, anno 656 celebratum, tanquam per diversas jam mundi partes observatum, servantque hactenus Ecclesiæ Mediolanensis et Toletana. Nec minus antiquitatem spirat ordo sacrorum librorum in nocturnis vigiliis legendorum, quo prophetas post Epiphaniam, non epistolas Apostoli, legendos decernit, id quod alio in codice Morbacensi annorum minimum mille præscriptum reperimus. Eandem anti-

quitatem representare existimamus ritum post communionem annuntiandi a diacono ventura festa, qui nullibi nobis aliquando præscriptus occurrit.

Porro cum plura notata digna hoc in ordine videantur, illud præsertim singulari consideratione ponderandum est, quod orationes post oblationem dicendæ secre-
nullo alio audiente recitandæ præscribuntur, qui locus sufficere debet ad refutandos nonnullos novitatum amatores, qui contra universalis Ecclesiæ Romanæ consuetudinem, propria auctoritate integram missam, secretas orationes canonemque ipsum eodem vocis sono, hoc est alte pronuntiant. Nam quod respondent variis antiquisque auctoribus secretas et canonem sub silentio recitari præscribentibus, quod, inquam, aiunt, silentium, apud illos cantui tantum, non altæ voci opponi, omnino falsi convincitur, ut nullus sit amplius effugiendi locus, cum SECRETE NULLO ALIO AUDIENTE ante annos mille in Ecclesia Romana aliisque ipsius ordinem sequentibus hæc dicerentur.

(a) Quæ scilicet opuscula Antiquo Ordini quem hic excudimus præmissa sunt in Thesaurio Marteniano ex quo illum expressimus. In illo autem Ordine orthographiam et syntaxim manuscripti servare debuimus. EDIT.

ANTIQUUS ORDO ROMANUS

AD USUM MONASTERIORUM,

AB ANNIS CIRCITER MILLE ACCOMMODATUS EX MS. CODICE MORBACENSI.

IN NOMINE DEI SUMMI INCIPIT BREVIARIUM ECCLESIASTICI ORDINIS,

Qualiter in canoniis fideliter Domino servientes, tam juxta auctoritatem catholicæ atque apostolicæ Romanæ Ecclesiæ, quam et juxta dispositionem Regulæ S. Benedicti missarum

solemnibus, vel natali sanctorum, sive officiis divinis anni circuli die noctuque, auxiliante Domino, debeant celebrare, sicut in sancta ac Romana Ecclesia sapientibus ac venerabilibus Patribus traditum fuit.

Primitus enim in Adventum Domini cum omni officio divino a kalendis Decembris incipiunt celebrare, et in ipsa nocte initiuntur legi ad vigiliis Esaiam prophetam usque in Natalem Domini, semper a capite rependendum ipsum leguntur. Deinde una ebdomada ante Natale Domini de ^a conceptione S. Mariæ incipiunt canere. In ipsa vero ebdomada quarta et sexta feria seu et sabbato stationes publicas faciunt, et omnes jejunium faciunt, et missarum solemnibus cum omni officio divino de ipso ordine pertinentem celebratur. In ipso vero sabbato sacerdotes et caeteri ministri Ecclesiæ, si necesse fuerit, ordinantur. Si autem et vigiliæ venerint natalis Domini sabbato præcedente hebdomada, omnem celebrationem vel ordinationem quam diximus usque in sabbatum consummantur. In ipsa autem ordinatione sacerdotum præter quatuor tempora anni, nullatenus ordinatur. Id est primum ver, quod est ebdomada prima mensis primi Martii: ita tamen si ipsa ebdomada infra Quadragesima contigerit. Deinde requiritur aliud tempus æstatis, quo venit mense 4 Junii, quod sequitur ebdomada prima post Pentecostem. Sequitur tertium tempus autumnii, quod est mensis septimi Septembrii, quod agitur tertia ebdomada ipsius mensis. Inde sequitur quartum tempus anni hiems, quod est mensis decimi, December sicut supra diximus. Hoc est ebdomada prima ante Natale Domini ordine quo diximus quarta et sexta feria seu sabbato celebrantur.

Gesta ^b S. Eugenii vel ejus commemorationem pridie Natalis Domini tantum ad vigiliis celebrantur. Matutinis vero de supradicto die pridie Natalis Domini ejus missa hora tertia cantatur et celebratur. Ipsa vero die nisi forte dominica contigerit omnes publicum jejunium faciunt, et hora nona vigilia Natalis Domini missas celebrant, et *alleluia* minime canuntur. Omni vero tempore quando jejunium faciunt, et hora nona missas celebrant, nec *Gloria in excelsis Deo* nec *alleluia* canuntur. In ipsa vero vigilia Natalis Domini in cœnobiiis monachorum nocte superveniente paululum requiescunt; deinde surgentes temporarius, celebrant sicut decet vigilia Domini. Id est expletis novem psalmis cum antifonis seu novem lectionis de humilis S. Augustini vel papæ Leonis aut S. Grigorii cum responsoriis, et finiunt vigilia, deinde secuntur matutinae cum antifonis. Expletis vero matutinis, præparantur se qualiter missas celebrare debeant; et ^a ut gallus cantaverit: mox cum omni

A decore vel ordine sacerdotum ad missas ingredientur. Expleta vero missarum solemnibus, communicent omnes, et in ipsa nocte ad missas semper *Gloria in excelsis Deo*, *alleluia* pariter canunt. Deinde mox luce super veniente, procedunt ad ^d aliam ecclesiam, et similiter celebrantur aliam missam sicut et prius. Similiter iterum competente hora diei procedant ad ecclesiam, et celebrant missas sacræ Nativitatis Domini. Unam postquam gallus cantaverit, aliam mane prima, tertiam in die, sicut mos est, in honore sanctæ Trinitatis celebrantur, sicut S. Gregorius in humilibus suis loquitur dicens: *Quia missarum solemnibus hodie celebraturi sumus; ita et nos oportet ut similiter sanctæ Nativitatis Domini diem in Trinitatis numero missarum solemnibus celebremus.*

B Modus autem vel ordo in agendis missarum solemnibus tam ipsius diei, quam et omnium principalium festivitatum talis esse videtur. Cum autem hora appropinquaverit, ut missas introcant, ingredientur sacerdotes et levitæ in sacrarium, induent se vestibus, cum quibus missas celebrare videntur. Ordinantur per ordines, sicut mos est, ipsas oblationes reverenter ad sedem suam, et iterum lavent manus. Item in monasterio ubi non ingredientur feminae, postquam primitus sacerdos lavaret manus, ingrediuntur sacerdotes cum levitis in sacrarium, et accipiunt oblationes, et procedant de sacrario, et offerentur super altare, canentibus interim fratribus offerturia. Deinde vero accedens sacerdos ante altare, et accipiens proprias oblationes elevatis oculis et manibus cum ipsis ad cœlum orat ad Dominum, et ponet eas super altare. Similiter offerat et vinum. Diaconi vero vadant retro sacerdotum, et ordinantur super ordinem. Subdiaconi autem ambulat retro altaris, et statuuntur per ordinem. Sacerdotes autem stent in ordine suo ante altare. Tunc vero sacerdos dextra lævaque aliis sacerdotibus postulat pro se orare; et inclinans vultum ad terram, dicat orationem et ^e secreta nullo alio audiente, nisi tantum ut venerit ad hoc verbum *Per omnia sæcula sæculorum*, et dicant omnes *Amen*. Statim dicat *Dominus vobiscum*. Deinde dicit *Sursum corda*. Deinde *Gratias agamus Domino Deo nostro*, et ingrediatur in præfationem, ita ut ab omnibus pene audiat. Deinde cum venerit ut dicat *Adorent Dominationes*, omnes sacerdotes vel levitæ inclinent vultum ad terram. Cum autem pervenerit ut dicat *Supplici confessione dicentes Sanctus*, inclinent iterum diaconi, clericus, cum omni populo.

^a Hic locus de activa conceptione B. Virginis qua Verbum divinum in utero operante Spiritu sancto concepit, intelligendus est.

^b S. Eugenii memoriam in idus Septembris olim recolant Cassinenses monachi una cum SS. Prothi et Hyacinthi.

^c Hic non obscure indicat primam in Natali Domini missam in primo galli cantu circa mediam noctem celebratam fuisse, quod præscriptum in pluribus iisque antiquis Sacramentorum libris reperimus, ac

demonstravimus in libro de Antiqua ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis officiis, pag. 88.

^d Hinc colliges tres in Natali Domini missas non in una, sed in diversis ecclesiis celebratas fuisse, quod alias a nobis probatum est.

^e Hic locus egregie confirmat ea quæ in libro de Antiquis Ecclesiæ Ritibus cap. 4, art. 8, n. 5, diximus de secretis et canone missæ sub silentio pronuntiandis.

Proclamantibus vero cum magna reverentia et tremore *Sanctus*, incipit sacerdos canonem dissimili voce leniter. Ipsi vero presbyteri, diaconi, subdiaconi semper permanent inclinati usque in eo loco ubi dicant, *Nobis quoque peccatoribus*, et mox ut veniret ad hoc verbum *propitio ac sereno vultum respicere digneris*, inclinato capite sacerdos ante altare suppliciter deprecans usque dum dicit, *ut quotquot ex hac altaris participatione*. Cum autem surrexerint subdiaconi, unus ex ipsis venit, et accipit patenam ab acolytho, et revertetur in ordine quo steterat, et tenens eam ante pectus suum usque dum dixerit *Omnis honor et gloria*. Sacerdos vero cum venerit ut dicat *per ipsum et cum ipso* elevat oblationes proprias de altare, et mittit in ore calicis, tenente ipso calice a diacono, sublevans eum modice usque dum dixerit *Per omnia secula seculorum, amen*. Sacerdotes vero et diaconi usque in istum locum semper manent inclinati, præter tantum diaconus qui ipsum calicem sublevatur. Subdiaconus autem qui patenam tenet, tradat eam ad ipso verbo diacono, ubi dicit *omnis honor et gloria*; et ille tenet eam usque dum finiatur oratio dominica, et porriget eam sacerdoti. Sacerdos vero post orationem dominicam oratione subsequata, accipiens oblationes et ponat eas in patenam, et frangat modicum de ipsa oblatione, et mittat in calicem ter faciendo crucem, et dicat *Pax Domini sit semper vobiscum*, et faciat populus pacem. Deinde vero sacerdotes confrangant ipsas oblationes super altare, si necesse fuerit. Diaconi vero juxta altari, tenente subdiacono ante ipsis patenam, et confrangant ipsas oblationes, canentibus interim fratribus *Agnus Dei*. Deinde communicent sacerdotes et levitæ in ordine suo. Postea quidem accipiens diaconus calicem in dextera parte altaris, elevans eum in manibus suis, pronuncians natalitia sanctorum in ipsa hebdomada venientia, ita dicendo: *Illa feria veniente, natale est S. Mariæ, aut confessoris, vel alius sancti* cujus evenerit, secundum martyrologium. Et respondenti omnes *Deo gratias*. Post hæc canentibus interim antifona ad communionem, communicantibus iis omnibus, dat orationem sacerdos, et dicat diaconus *Ite, missa est*. Respondentibus omnibus *Deo gratias*, et completum est: Post hæc revertetur sacerdos ad sacrarium cum ministris ecclesiæ, vel omni ornatu, sicut prius exierit; et exuant se vestibus cum quibus jam missarum solemniam celebraverunt, et consummata sunt omnia.

Post nativitatem vero Domini usque in octabas, præter sanctorum festivitatis, omne officium divinum tam in die quam in nocte de ipsa die natalis Domini est canendum. Octabas Domini in omni officio divino nocte et die, ordine quo in natali Domini in omnibus observatur. Deinde usque in Theophania, præter dominicis diebus vel natalitiis sanctorum, de cotidianis diebus canetur. Pridie Theophaniæ ^b jeju-

anum publicum faciant, et hora nona missa celebrentur, et medio noctis tempore ingredientur ad vigiliam, psalmos quoque vel lectiones vel responsoria de ipso die canentes tantum de muneribus Magorum et baptismo. De nuptiis vero quæ factæ sunt in Chanan Galilææ, octabas Theophaniæ celebrantur. Omne ebdomada usque in octabas Theophaniæ canuntur. Missa vero Theophaniæ ordine quo diximus natale Domini secuntur. Postea quidem, die secundo, mense Februo, quod est iv nonas ipsius mensis, celebratur cum magno decore vel accensis multis luminibus purificationem B. Mariæ, quando obtulit Dominum Jesum Christum in templo, et accepit eum B. Simeon in ulnis suis, et benedixit Deum.

Post nativitatem vero Domini usque quindecim diebus ante initium Quadragesimæ Isaiam atque Jeremiam et Ezechiel et Daniel, seu et xii prophetas minores cum expositionibus eorum legantur. Epistolæ vero Pauli apostoli omni tempore in posterioribus lectionibus in die dominica ad vigiliam legantur. Tractatus vero S. Hieronymi, Ambrosii, vel ceterorum Patrum, ut ordo poscit, legantur. In tempore veris, hoc est quindecim diebus ante initium Quadragesimæ, quinque libri Moysi, cum Hiesu Nave et Judicum atque Rut usque quindecim dies ante Pascha. Inde vero librum Isaiæ prophetæ et Lamentationes Jeremiæ, Osee et Zachariæ unde ad passionem Christi convenit. In diebus autem Paschæ epistolæ apostolorum et Actus atque Apocalypsis usque Pentecostem. A Pentecostem vero libri Regum et Paralipomion, deinde Salomonis libri, Job, Tubiæ, Judit, Ster atque Machabæorum usque calendæ Decembris.

In vigiliis omnium apostolorum et ceterorum sanctorum pluralium omnes jejuniis faciunt. Et hora nona natale eorum prævenientes absque *Gloria in excelsis Deo* et *alleluia* missarum solemniam celebrantur, et ipsa nocte ad vigiliam passionem eorum vel gesta leguntur. Quod si in Dominica natalitia venerint tam in adventu Domini quam et omni tempore, psalmi cum eorum passionibus, vel gestis cum responsoriis vel antefonis de istis pertinentibus canuntur. Si autem gesta eorum minor fuit, quod ix lectionibus sufficere non possit, in tribus tantum posteribus lectionibus leguntur, et octabæ eorum cum responsoriis vel antefonis suis, missarum solemniam, sicut et in die primo festivitatis eorum ita celebrantur. Quod si in eorum octavas natale sanctorum venerit, præcedente die octavas eorum celebrantur per auctoritatem sanctæ Regulæ. Omni tempore diebus dominicis legitur lectio S. Evangelii secundum tempus quo fuerit, et sequitur hymnum *Te Deum laudamus*, et versum cum *Kyrie eleison* et finiuntur Vigiliæ. Matutinis vero laudibus diebus dominicis, præter Quadragesimæ cum *Alleluia* sunt canendi. Una autem

^a Hinc colliges non minores oblatas pro populi communione olim consecratas fuisse, sed maximas; quas diaconi in plures particulas confrangebant.

^b Jejunium olim in vigilia Epiphaniæ a fidelibus

observatum fuisse singulari libello demonstravit olim Johannes Des Lions, decanus ecclesiæ Silvanectensis adversus prophanas quorundam superstitiones, qui hanc diem potationibus insumunt.

ebdomata ante natale Domini ex conceptione B. Mariae incipiunt celebrare.

Hoc autem quod super scribi debuimus septuagesimo die ante Pascha tamen dominica ingrediente Septuagesima apud eos celebrant. Hoc enim faciunt pro reverentia tantæ festivitatis, vel pro eruditionem populi, et per numerum dierum cognoscant adpropinquare diem sanctum Paschæ, et præparet se unusquisque secundum devotionem et virtutem suam, qualiter ad ipsum sanctum diem cum tremore et reverentia, contrito corpore et mundo corde perveniunt, et non solum septuagesima, sed et sexagesima, quinquagesima, quadragesima, tricesima, vice-sima, decima et octava semper per ipsum ordinem celebrantur, et quantum plus cognoverint adpropinquare diem sanctum Paschæ redemptionis nostræ, tanto amplius ab omni inquinamento carnis vel immunditia se abtineant, ut digni sint communicare corpus et sanguinem Domini. Monachi vero et Romani devoti vel boni Christiani a quinquagesima, rustici autem et reliquum vulgus a quadragesima.

Primum autem jejunium iv et vi feria post Quinquagesima, id est una ebdomada ante Quadragesima apud eos publice agitur. Inde vero prima ebdomada in Quadragesima iterum iv et vi feria seu et sabbato stationes publicas faciant, et jejunium cum xii lectionibus in ipso sabbato consumantur. Et si fuerit ipsud sabbatum de Martio mense, ordinationem sacerdotum faciant. Si autem in alia ebdomada vel tertia quando pontifex judicaverit, iterum iv et vi feria seu et sabbato cum xii lectionibus sicut prius ordinare videntur, et ordinantur qui ordinandi sunt.

A Quinquagesima vero incipiente usque quinto decimo die ante Pascha jam diximus ad vigilias Eptaticum leguntur et responsoria inde canuntur. Quod si inde responsoria minus habuerint, quadragesimalis responsoria canuntur. In matutinis vero laudibus Dominicis a Quadragesima incipient, id est *Miserere mei Deus*. Inde sequatur psalmus centesimus xvii, cum antefonis tam de Prophetis quam de Evangelio canentur. Et a xv die ante Pascha lectiones vel responsoria et antefonæ cum versibus de passione Domini incipient celebrare. Quinta vero feria ante Pascha, id est cena Domini ad missas antefona ad introitum non canuntur, apostolum et Evangelium non legatur, nec responsorium cantatur, nec salutatur presbyter, id est *Dominus vobiscum*; nec pacem faciant usque in sabbato sancto. Sed cum silentio ad missas ingredientur. Et in ipsa nocte in vigilia parasceven, id est vi feria non canuntur, *Gloria*, nec *Kyrie eleison*, nec signum pulsaverit, usque, in sabbato sancto ad vigilias. In parasceven autem, quod est vi feria passio Domini, hora nona colliguntur omnes in ecclesiam, et legantur duæ lectiones, quas

A in capitulare vel in sacramentario commemorat cum responsis suis, et legatur passio Domini secundum Johannem, et dicantur illas orationes a presbytero, quas in Sacramentario commemorat. Postquamque orationem admonentur omnes a diacono. Dicit *Flectamus genua*: ita prosternent se omnes in terra cum lacrymis vel contritionem cordis. Oratione facta, iterum admonentur a diacone ut surgant, et dicat diaconus, *Levate*. Expletas autem ipsas orationibus, dicat presbyter, *Oremus*. Et dicat orationem, *Præceptis salutaribus moniti, cum oratione dominica, et sequitur oratio, Libera nos, quæsumus, Domine*. Et accipit diaconus corpus et sanguinem Domini, quod ante die cœna Domini remansit et consecratum fuit, et ponet super altare, et communicant omnes corpus et sanguinem Domini, cum silentio nihil cægentes. Et in ipsa nocte lumen in ecclesia non accenditur, sed absconditur, ut non ab omnibus videatur, usque in sabbato. Illis expletis ingrediuntur ad vespervas, et ipsa nocte omnes devoti monachi vel viri venerabilis et religiosi abstinentes se ab omne delicia corporale, ut præter tantum panem et aquam cum aceto mixtum non sumentes cibum. Cui autem Dominus virtutem dederit pertranseunt sine cibo, usque in vigilia Paschæ in sabbato sancto, hora nona dñi ingrediuntur ad vigilias.

Primitus enim induunt sacerdotes una cum diaconibus vestibus cum quibus vigilias celebrantur, et procedunt de sacrario levitæ tantum cum subdiaconibus duo e: duo juxta se adherentes, sine luminibus accensis, canentibus interim fratribus lætania. Ut autem ad altare venerint stantes in ordinis suis, ille qui cereum benedici debet, stans in medio postulat eos pro se orare, et faciens crucem super cereum, et accipiens a subdiacono lumen quod in parasceve absconsum fuerit, et accenso cereo dicit, *Dominus vobiscum*. Respondent omnes, *Et cum Spiritu tuo*. Deinde dicit, *Oremus*, et dicit orationem primam. Deinde dicit, *Dominus vobiscum*. Respondent omnes, *Et cum Spiritu tuo*. Iterum dicit, *Sursum corda*. Respondent *Habemus ad Dominum*. Iterum dicit, *Gratias agamus Domino Deo nostro*. Respondent, *Dignum et justum est*. Vel omnia sicut in sacramentorum commemorat. Benedicto autem cereo, revertentur in sacrario. Deinde procedent sacerdotes de sacrario cum diaconibus juxta ordines suos cum accensis cereis de ipso lumine cum turabulis thimiamatum. Iterum canuntur lætania. Ipsa autem expleta, stantibus vero et dat sacerdos orationem retro altare, sicut mos est. Et sedentibus sacerdotibus in ordinis suis, et ingredientur ad legendum. Post unamquamque lectionem dat sacerdos orationem, sicut in Sacramentorum commemoratur. Expletis vero lectionibus, cum canticis eorum et benedictionibus, revertentur omnes ministri ecclesiæ in sacrarium cum accensis

^a Huic voto favet concilium Quini-sextum can. 89. *Dicit salutiferæ passionis in jejunio, et oratione, et cordis compunctione peragentes fideles, usque ad mediam magni sabbati noctem jejunare oportet*. Et Regula Ma-

gistri, cap. 58 decernit, ut qui præter infantes infirmos et senes, die Parasceves cibi aliquid gustare voluerit, benedictione quæ cibis impenditur privetur.

cereis, expectantes horam qua ad missas ingredi debeant. Cum autem stella in caelo apparuerit, statim iterum incipiunt tertio laetania, et procedunt de sacrario sicut ante fecerunt cum cereis accensis vel turabulis. Expleta autem laetania, incipiat abbas aut presbyter qui missas celebretur, *Gloria in excelsis Deo*, hoc finito, legatur lectio Apostoli et cantetur, *alleluia*, *Dominus regnavit*. Tractum qualem volueris, et legatur lectio Evangelii, aut episcopus, aut presbyter legatur. Ad communionem cantetur, *Agnus Dei*, et complebuntur omnia missarum solemnia ordine sicut reliquis diebus Dominicis. Et in ipsis vii diebus Paschae, et in omni officio divino, ita agatur sicut et diem sanctum Paschae praeter tantum psalmum de unumquemque die psaluntur semper cum *alleluia* et usque quinquagesimo die a Pascha, quod est Pentecostem, tam psalmi quam responsoria cum versibus et antefonis omnes cum *alleluia*, sunt canendi. Ascensione vero Domini, cum omni officio divino de ipsa die pertinente sicut reliquis diebus dominicis celebrantur. Responsorium vero vel antefonae, usque in sabbato Pentecosten de ascensione Domini, canuntur.

Sabbato Pentecosten omnes jejunium faciunt, et omne officio divino tam et lectiones quam et baptismum ordine quod diximus in sabbato sancto celebrantur. Tanto hora septima incipiente ingrediuntur ad vigiliis vel missarum solemnibus, ut hora nona diei expleta omne consumerentur. Diem sanctum Pentecosten, si ut et diem sanctum Paschae celebrantur. Ipsa vero eb luata post Pentecosten a iv et vi feria seu sabbato jejunium faciunt, et missarum solemnibus cum omni officio, sicut et in Sacramentorum commemorat, celebrantur. Octavas autem Pentecosten sicut et dominica praecedente ita celebrentur. Post hos vero dies anni circulus quae adventum Domini praeter natalitia sanctorum, vel quod commemoravimus, tam psalmi quam responsoria, vel antefonae et matutinis et vespertinis laudibus de cotidianis diebus canuntur. Agenda vero mortuorum ad vigiliis, psalmi quoque et lectiones cum responsoriis vel antefonis in matutinis laudibus sine *alleluia*, de ipsis est canendum. Ad missas eorum *Gloria in excelsis Deo* nec *alleluia* cantatur, et consummata eunt omnia.

INDEX

IN REGULAM S. P. BENEDICTI

A
 Abbas nomine quis intelligendus, 63.
 Abbatialis nomen simplici monacho datum, 63. Item presbyteris, *ibid.*
 Abbas non tam propter bonos quam propter malos institutus, 577.
 Abbas a congregatione et de congregatione eligendus, 834 et seq., 831.
 Abbatibus eligendi singulari ritus ex Regula Magistri, 831.
 In abbatis electione natalium aut antiquitas non habenda ratio, non tamen omnino posthabenda, 837.
 Abbates debent esse sacerdotes, 838.
 Abbas doctus esse debet, 221, 838, 841
 Abbatibus necessaria discretio, 816.
 Abbas prudens sit in correptione, 812. Misericors, 811.
 In se austerus in alios sit benignus, 73. Fragilitatem suam alter dat, 843.
 Abbatibus quanta debeat esse sollicitudo erga delinquentes, 377, 380.
 Abbas de subditorum culpis puniens, 63, 66.
 Abbas fratribus sit verus pater, 63. Ut se gerat erga fratres occurrit sibi cogitationes revelantes, 221 et seq.
 Abbas duplicem curam debet subditis, 67.
 Abbas curam non curationem debet subditis, *ibid.*
 Abbas temporal a subditis debet procurare, 66.
 Abbas plus prosit quam praesit, 840. Studeat plus amari quam timeri, 844. Oderit vitia, diligit fratres, 842.
 Abbas majoris nomen factis implet, 63.
 Abbas verbis et exemplis praecere debet, 68, 69, 71.
 Abbas praeter omnibus Regulam observet, 97, 178, 817
 Abbas cum fratribus dormire debet: ejus lectus in medio dormitorii, 348, 349. In refectorio cum hospitibus reat, 1, 725.
 Abbas a coquinae officio an eximendus, 412. Certis diebus Nam olim exercebat, *ibid.*
 Abbas quare officii divini tempus significare jubeatur, 608.
 Abbas infirmos visitet, 468. Eorum curam suscipiat, et qualem, 466.
 Abbatibus potestas in tribus sita, 64. Imperare supra, infra, aut contra Regulam non potest, 148, 149.
 Abbas an possit universam congregationem a carnis abstinence dispensare, 533.
 Abbas in deliberatione capitula in quomodo se gerat, 93.
 Fratrum sententias cum senioribus libret, *ibid.* Omnia cum voluntate abbatis agenda, 639

Abbas oratio pro fratribus in Quadragesima canentibus, 638.
 Abbas sit irreprehensibilis, 71. Vitia abbati fugienda, 844. In abbate reprehenditur nimia temporalium cura, 83. Ea tamen negligere debet, *ibid.* Nec super decanos omnium monasterii curam rejicere, 542.
 Abbas non sit litigiosus, 88. Ad placita saecularia non veniat sine consensu episcopi, *ibid.*
 Abbas vitiosus deponendus ab episcopo, 69, 873. Maxime proprietarius, 424.
 Abbas inducens feminas in monasterium deponendus, 154, 153, 151. Excommunicandus, 151, 153. Recludendus in alio monasterio tribus mensibus in pane et aqua, 151.
 Abbas non tam numero, quam virute fratrum gaudeat, 81.
 Abbas rationem reddet pro animabus subditis, 89, 90.
 Abbatibus timendum futurum iudicium, 64.
 Abbates S. B. consolatur de periculo relictis, 68.
 Abbatibus spernens Deum spernit, 18. Sine abbatibus Regularibus monasteria tempore Hildemari, 42.
 Abbatissae nomen diaconissae datum, 221.
 Abbatissae juvenulae non instituendae, 837.
 Abbatissae triplex, 427.
 Abbatissae semetipsum quid sit, 118.
 Abnegatio propriae voluntatis Regulae Benedictinae scopus, 8.
 Abstinencia a carnibus per totam vitam in poenam fornicationis, 111. Et simulatum, 167.
 Abstinenciam violantes ut puniendi, 531.
 Acceptio personarum vitanda, 73. Quid sit, *ibid.* In quibus habeat locum, 74.
 Accipere aliquid sine abbatis iussione vitium, 423.
 Actus saeculi monachis fugiendi, 127. Quare, 127, 128
 Ada ardi (S.) attentus ad opus Dei, 330. Singulos monachos suos singulis hebdomadis per aliam consolatur, 210.
 Adolescentia, 398.
 Adulterii varia genera, 110.
 Edificia veterum monachorum simplicia, 223. Superba improbanda, *ibid.*
 Egroti et debiles quid differant, 476.
 Elitum variae divisiones, 480.
 Etas et intellectus quid differant, 398.
 Affectus rerum radices amputandus, 422.
 Affectus alicujus rei, ejusdem privatione puniendus, 136
 Afflicto multiplex, 127.

Africanæ Ecclesiæ duo Ierlm psalmos ad nocturnos recitant, 276.
 Agenda quid, 293.
 Aleuinus lectionarius primus componit, 272. Perraro lacrymas in oratione fundit, 116.
 Alleluia vox lætitiæ, 300. Quam antiqua et celebrata, 298. Quid significet, *ibid.* Vox est Hebræica, et cur in Ecclesia retenta, *ibid.* Quo tempore dicenda, 297, 298 et seq. Ad omnes antiphonas et responsoria a natali ad Epiphaniam cantata, 301. Sed contra Regulam, *ibid.* In Septuagesima quando deponere cœperint monachi, 300. Eam retinent Cistercienses, Bursfeldenses, Ambrosiani et alii, *ibid.* In Quadragesima nullibi cantatur, 299. Et quare, 300. Tempore Paschali ubique, 293. Nunquam nisi in Pascha cantari volebat Vgiantius, 298. Omni tempore præter jejuniæ et Quadragesimæ dies cantant Ecclesiæ Hispaniæ, 299. Ad antiphonas et versus quomodo addi debeat, *ibid.*
 Altaria discooperienda pro admisis feminis in monasteriis, 153.
 Altarium visitatio post nocturnos, 233. Laudes inter et Primam, 233.
 Ambrosianum quid, 276. S. Ambrosius dominicis diebus media nocte surgebat, 278.
 Amen vox optantis, et asserentis, 282. Ad evangelium nocturnorum recte jussit referri S. Bened., *ibid.*
 Amen ad singulas petitiones orationis dominicæ in Missa, 283.
 Amicitia peculiaris improbat, 74, 75. Pestis est in prælatu, 74. In monachis puniendæ, *ibid.*
 Amor Dei in nos commendatur, 11.
 Amoris Dei excellens, utilis, necessitas, 106.
 Amoris Dei variæ rationes, 107.
 Amare Deum homini connaturale, 106.
 Ab amaro Deo nullus excusari potest, *ibid.*
 Amoris Dei nulla dantur præcepta, *ibid.*
 Amoris divini modus, 108.
 Amare Deum ex toto corde, tota anima, tota virtute quid sit, *ibid.* Ubi amor est, ibi non labor, sed sapor est, 36, 214.
 Amor Dei quid in novitiis et monachis operetur, 37. Per amorem Dei amor gignitur proximi, 103.
 Anachoretæ qui sunt, 42. Unde dicti, *ibid.*
 Anachoretæ et eremitæ quid differant, 43.
 Anachoretæ nullo loco consistunt, 43. Rerum supernarum contemplationi deputati, 42. Eorum principes Paulus et Antonius, *ibid.* Umbrae Elias et Joannes Baptista, *ibid.*
 Anachoresis non statim assumenda, 44.
 Anachoretæ in monasterio prius probandi, 44, 45, 46. Quanto tempore, 45.
 Anachoresi quales apti, 46. Fide Eremita.
 Analogium quid? 270, 271.
 Analogia tria in monasterio S. Galli, 271.
 An boni et mali angeli sint hominibus deputati, 209.
 Angeli hominibus quando deputentur, 209. Quomodo opera nostra Deo nuntiare dicantur, *ibid.*
 Angelorum sacerdotum ignorantia ante Dunstanum, 61.
 Angusta via, 173.
 Animalium regimen res difficilis, 83.
 Animalium cura quanto cum tremore habenda, 90.
 Animalia ad jocum monachis vetita, 191.
 Animalia sexus feminini in monasteriis monachorum non alenda, 155.
 Annona quid? 411.
 Annus quatuor tempestates quando incidunt, 214.
 Antiphona quid? 286.
 Antiphona et responsorium quid differant, 267.
 Antiphonas primi composuerunt Græci, easque ab eis accepit Ambrosius, 267. Laudes privatis diebus sub una antiphona cantant Cistercienses, 291.
 Antiphonæ singulis versibus psalmodum in nocturnis S. Martini Vigiliis interpositæ, 238. Cum antiphona psallere quid sit, 314.
 Antiquis deferendum, 831.
 Apostolorum collegium prima monachorum congregatio, 315.
 Aqua benedicta in ecclesiæ ingressu, 235.
 Aqua benedicta post comitorum leturum asperguntur infirmi, 471.
 Arcam cum clave habere non liceat, 431.
 Argentum aurumve quid esset ignorabant plures ex S. Pachomii discipulis, 424.
 Armariolum habere monachis illicitum, 426.
 Artes diversæ sint in monasterio, 863. Sed non exercendæ sine jussu abbatis, 753.
 Artifices alter alterius officinas non intrent, 753. Elati ab arte evellendi et eorum opera separanda, 734.
 Athanasii (S.) Symbolum, 319.
 Attentio ad opus Dei, 329. Et in oratione, 143.

Auferenti tunicam pallium dimittendum, 218.
 Auris cordis, 3. Aures audiendi quid? 14. Aures Dei, 18.
 Aurum et argentum quid esset ignorabant plures ex Pachomii discipulis, 424.
 Austeritates vitæ religiose mitigat gratiæ interna delectatio, 51. Amor Dei, *ibid.* Novissimorum recordatio, *ibid.* Con uetulo, 52. Regulæ discretio, *ibid.*
 Avaritia et prodigalitas ex æquo vitandæ, 409. Præcipue in cellerario, *ibid.*
 Aves habere monachis vetitum, 191.

B

Baculum deferrebant infirmi carnes comedentes, 476.
 Balnea sanis tantum concedenda, 474. Privata bis aut ter in anno olim monachis permessa, *ibid.* Infirmitas privata non publica sunt offerenda, 475.
 Balnea ex ra monasterium petentes monachis habita regulari privata, permittentes excommunicationi subdantur, 474.
 Beatitude æternæ præmium, 28.
 Benedicamus Domino, 290.
 Benedictio pro maledictione reddenda, 152.
 Benedictio lectoris, 488. Servitorum, 457. Iter agellium.
 Benedictio ante lectiones nocturnorum quid et quomodo danda, 267.
 Benedictio post evangelium ad nocturnos danda quid, 293. Ab Hebdomadario dicta, 284.
 Benedictio vestium novitorum profitentium, 702.
 Benedictio ab antiquis transeuntibus petenda et quomodo, 830.
 Benedictio pro Collata, 283, 284.
 Benedictiones pro hymno trium puerorum, 288.
 Benedictus (S.) arctissima vitæ magister, 6. Pii Patris et Magistri titulum respuit, 5.
 Benedictus Anianensis lacrymarum dono præditus, 146. Ejus religio in parvis rebus, 394, 409. Injuriam sibi facientibus munera destinat, 151. Librum de hæc sententia: dicitur a malo et facit bonum facere cogitat, 17. De cantico Benedictus, 289.
 Bernardi (S.) religio in summis in infirmitate solatiis, 483. Humilis de se opinio, 24. Tremor de futuro judicio, 158. Conuictum quemdam miræ sancti atque virum morti proximum dure increpat, 211.
 Biberes, 452.
 Bona nostra Dei dona, 11, 25, 137, 276. Eorum gloria Deo referenda, 21.
 Bona aliena magis quam nostra consideranda, 229. Dum tempus habemus bene operandum, 29. Sub boni specie nonnunquam latet malum, 207.
 Boni mali semper inserti, 82, 83.
 Bonos et malos quomodo respiciat Deus, 323.
 Bracte, 725.
 Breve quid, 419.
 Brolii plures de hemina vna Benedictina sententias refert, nulli adhaeret, unde et immerito notatur a Gallico dissertatore, 533.
 Butyrum edere in Benedictinis permittitur, 531.

C

Cædens fratrem in majori ætate ut poniendus, 837.
 Cædendæ Novembris Regulæ c. 8. Ut intelligendæ, 245.
 Caligæ, 704. Caligæ ferratæ seu clavatæ, 703.
 Camaldulenses psalterium quotidie recitant, tribus hebdomadæ diebus jejunant in pane et aqua, silentium inviolabiliter servant, 323. Eorum colloquia, 183.
 Camerarii officium, 416. Pecunias servabat, 417.
 Campanarum usus apud monachos, 608.
 Candelæ plures in dormitorio accendendæ, 352. Et cur, 351. In aliis etiam locis, 352. A quo accendendæ, *ibid.* Qua hora, 353. Accendere negligentes ut puniendi, *ibid.* Quando ardere debeant, *ibid.* Possunt omnibus decumbentibus extinguunt, 534.
 Canonici Regulares et sæculares omnes uno in loco dormiebant, 348, 349.
 Canonici post nocturnos dormire prohibitum sub pena excommunicationis, 232.
 Cantica ad nocturnos dicenda abbas instituit, 279.
 Cantica ad Laudes cantant Ecclesia Romana, 290, 291.
 Psalmi pro canticis ad nocturnos, 280.
 Canticum et Psalmus quid differant, *ibid.*
 Cantoris officium est lectiones terminare, 283. Lectoris officium in refectorio quando obire debeat, 438.
 Cantus in primitiva Ecclesia qualis, 279.
 Cantum post vigiliam non turnas discabant majores nostri, 249, 250, 252. Idque in capitulo, 230, 252.
 Cantus figurati et musici improbi, 326. Quis ordo cantandi in choro, 609.
 Capitale, 722.

Capitis decalvatio in pœnam culpæ, 373. Ad Capitulum fratres quomodo vocati, 93. Ibi quænam fratribus proponenda, 92. Quomodo abbas se gerat, 95. Quæ ratione dent fratres consilium, 95, 96. Inde quænam excludendi, 92, 93. Cappa quid, 699. Caputium tunicæ assutum, 701. Carcer pro excommunicatis, 371, 372. In pœnam fornicationis, 111. Loquentis cum femina sine socio, 164. Mendacii, 130. Murmuri, 135. Simulacris, 167. Proprietatis, 452, 454. Verbi otiosi, 192. Incorrigibilitatis, 385. Carnis abstinencia in Septuagesima, 300. Carnes frustatim incisæ a S. B. prohibita, 529. Carnes infirmis, quando et quomodo concedendæ, 473. Et quare, *ibid.* Eis uncias octo per diem concedunt Cassinenses, 476. Carnes comedentes baculum deerebant et caput capello cooperiebant, *ibid.* Nec celebrabant nec communicabant, 466. Statutum de comedendis ab iustro carnibus permisivum est, non præceptivum, 476. Carnis abstinencia tam ab infirmis quam a sanis apud plures monachos, 477. Hæc quando Carthusianos obligare coepit, 477. Quid sentiendum de his qui abstinenciam violant, 531. Latinis obijciunt Græci quod eorum monachi carnibus vescerentur, 331. Abbas an possit dispensare a carnis abstinencia omnes monachos, 535. Carnes infantibus et senibus an sint indulgendæ, 482. Hospitiis non ministrandæ, 672, 681. Abstinencia a carnibus per totam vitam in pœnam fornicationis, 111. Carnes sanctis diebus aliquando concedit S. Isidorus, 510. Carnes non edebant monachi ad episcopatum evecti, 531. Carnes in cremo Camaldulensi verbibus scateant, 478. Carthusienses a carnibus etiam infirmi abstinent, ad id quando obligati, 477. Contra facientes ut puniendi, 477. Carthusiensium cibi quales, 511. Olim panem album non coquebant, 519. Medicinis raro exceptis cauterio et sanguinis minutione utuntur, 461. Singulis annis res suas priori minutatim ostendunt, 453. Diebus domini is colloquium habent, 185. Domus non recipiunt nisi duodecim monachorum, 31. Lites improbant, 87. Eorum ecclesiæ feminis inaccessæ, 163. Caseus Benedictinis an permixti, 531. Casei et ovorum abstinencia in Quinquagesima, 657. Castitas vitus angelica, 150. Deo similis efficit, *ibid.* Castitatis votum in professione Benedictina includi, 761. Castitas qua ratione servanda, 151 *et seq.* Castitas in castris servata, 151. Cassiani collatio xvii censura affecta, 150. Castigandum corpus cum discretionem, 119. Casus a castitate dicta, 151. Casula vestis monastica, 698. Casuum reservatio in confessione, 605. Causari quid, 90. Cellæ variæ acceptiones, 53. Cella monachi sepulcrum, 127. Cella optimus doctor monacho, 171. Cellularum distinctio, 341. Cellulis distinctis usi sunt etiam ex antiquis monachis aliqui, 350. Cellæ singulares destructæ, 349. Eas reedificant recentiores, 350. Cellæ singulares senibus et infirmis concessæ, 318. Cella novitorum a conventu separata, 746. Cella infirmorum separata, 471. Qualis esse debeat, 472. Cellas apertas re inquietant S. Gerasimi discipuli, 424. Cellæ novæ seu monasteria sine licentia episcopi non construendæ, 51. Cellerarii varia nomina, 400. Cellerarii dotes, 402. Cujus ætatis esse debeat, 202. Cujus scientiæ, 402. A quibus, quando, et quomodo instituentus, 401. Ex monachis non ex laicis eligendus, 400. Plures in annos suo in officio potest continuari, 401, 418. Post quatuor annos deponendus, 401. Animum suam custodiat, 403. Divinis intersit officiis, 406. Quotidie communicet, *ibid.* Præcipuum gerat infirmorum curam, *ibid.* Infantium hospitium et pauperum, 407. Hospitibus in refectorio ministrat, *ibid.* A coquina excusetur, 446. Eius officia in coquina aut refectorii servitia, *ibid.* Vitia ab eo vitanda, 402. Certam sedem habeat ubi semper invenitur, 413. Ejus curæ quæ commissa, 403, 404. Commisissarum rationem reddat singulis mensibus, 417. Culpas in officio commissas publice confiteatur cum legitur in capitulo Regulæ capit 31, *De Celleraio monasterii*, 410. Ejus solatia, 412. Pius laicis uti potest ad negotia extra monasterium exequentia, 401. Caritas quid sit, 120. Caritas omnibus sit æqualis, 78. Charitatem in delinquento confirmare quid, 319. Charitatis pedibus ad Deum curritur, 14. Chartæ in turricula servatæ, 417. Arcu hypoleo contextæ,

ibid. Sacrorum vasorum custodi commissa, *ibid.* Chliperici regis Opuscula, hymni et missæ improbatæ, 510. Cibi monachorum quales esse debeant, 512. Quid de his præscribant antiquæ Regulæ, 510. Quid sentiant S. Patres, 509. Veterum monachorum quales fuere, 508. Ciborum condimenta quænam esse debeant, 513. Cibi cultiores in Sanctorum festis, 122. Ciborum mensura omnibus æqualis, 514. Sed pueris minor, 522. Eadem omni tempore, 505. Eadem abbatibus quæ monachis, *ibid.* Eadem servitoribus quæ aliis, 506. Propter majorem laborem augeri potest, et quis major ille labor, 521. De ciborum mensura in Quadragesima nihil dedit S. Benedictus, 504. Ciborum reliquia pauperibus dandæ, 122. Subtrahentes ut puniendi, *ibid.* Ante tertium cibum sumere Britannis erat religio, 339. Cilicium, 703. Cingulum et funis quid differant, 353. Circatores quando instituendi, 649. Eorum officium, *ibid.* Cistercienses valles humidæ ad habitandum eligebant ut sæpius infirmi mortem præ oculis semper haberent, 465. Eorum silentium, 181. Colloquia, 185. Cibi quales, 511. Piscibus aliquando utebantur, 507. Quomodo transigerent intervallum post nocturnos, 255. Eorum monasteria duodecim saltem habeant monachos, 50. Clamor quid sit, 240. Clamor superbiæ signum, 240. Clamor flagello puniendus, 240, 241. Claves officiorum desuper altari accipiunt Obedientiarii et ad zonam deferunt, 419. Clericatus amissio in pœnam fornicationis, 111. In pœnam furti, 112. Clerici orationem Dominicam quotidie dicere debent, 232, 234. Clerici tribus modis horas canonicas incipiunt, 319. Clerici in judicium vocati jurare prohibitum, 129. Clericus ebriosus ut puniendus, 155. Clericus perfectiores monachi, 316. Clerici fieri possunt monachi, 798. Clericorum aut religiosorum ministerio uti in refectorio non licet, 410. Clerici pro Monachi, 257. Colli via difficilis, 21. Cœlorum regnum promerentur bona opera, 27. Cœna veterum monachorum quam modica et quibus indulta, 562. Cœna cum unico pulmento crudo, 501. Cum fructibus aut pane tantum, 502. Cum unico pulmento cocto, 503. Cœnam per totum annum non faciunt Fuldenses, 562. Cœnam an concesserit ætate S. Benedictus, *ibid.* Cœna Domini Pascha appellatur, 273. In Cœna Domini nocturnæ vigiliæ in tenebris absolvendæ, 258. Cœnobitarum origo, 41. Cœnolites primi inter monachos tribus modis, *ibid.* Cœnobitica vita eremiticæ præferenda, 56 *et seq.* In cœnobio omnia eremi et solitudinis exercitia possunt adimpleri, 59. Cœnobitarum et eremitarum pugna, 47. Cœnobitæ citius a peccato resurgunt quam eremitæ, 58. Cœnobitæ copiosior in celo merces, 59. Cœnobitæ non licebat eremum petere nisi de consensu abbatis et fratrum, 48. Cœnobita castra, 47. In cœnobio difficilis cadit monachus, 57. Cœnobita et monasteria quid differant, 41. Cogitatio hominis Deo confiteri quomodo liceat, 206. Cogitationes prævæ abbati revelandæ, 140, 219. Idque mediante præposito, 224. Cogitationes revelatæ perpetuo silentio tegendæ, 222. Collectæ in fine psalmodiarum, 259. Collationes præ, 179. Collatio ante completorium an post cœnam sine intervallo faciendæ, 570. In ea quid legendum et quandiu, 571, 572. Lectio aliquando exponebatur, *ibid.* Ei intersunt infirmi, sed capitulum non ingrediuntur, 471. Collatio de Scripturis in intervallo post nocturnos, 232. Collaquia monachalium an recreationes dici possint, 187. Eorum hora apud Benedictinos varia, 183, 184. Locus, 186. Modus, *ibid.*, 187. Lectio initio colloquii, 186. Colloquii tempore necessaria petenda, 187. Colloquium secundum apud Cluniacenses tollit Petrus Venerabilis, 184. Colloquium majoribus nostris nullum fuit in Octavis Paschæ, Natalis Domini, et Pentecostes, in Rogationibus et festis xv lectionum, 187. Colloquium diebus festis apud Carthusianos, *ibid.* Color vestium quales, 707 *et seq.* Color vestium apud Benedictinos albus, 709 *et seq.* Et

- alios plerosque, 710. De vestium colore non causandum, 711.
- Color niger pœnitentiæ symbolum, 709. Cassinensium in retinenda veste nigra pertinacitas, 708.
- Comedere extra monasterium antiquis illicitum, 603. Contra facientes excommunicandi, *ibid.*
- Communia in monasterio omnia, 4. 9.
- Communio in Regula quid, 824.
- Communio frequens ad castitatem conservandam, 132.
- Communio quotidiana, 434. Tribus in hebdomada diebus, *ibid.* Diebus festis, 433 *et seq.* Dominica et sabbato, 434. Semel in mense, 433, 4. 6. Græci in Oriente semel in anno communicant, 434.
- Communio ad altare majus, 433. Erecto corpore, 430.
- Communicatis panis et vinum obatum, 494.
- Communio eucharistica causa concessum a sancto Benedicto mixtum, 493 *et seq.* Post communionem non statim sumendus cibus, 497. Illusionem nocturnam passi a communionem abstinent, 237.
- Competentes horæ, 412.
- Complere aliquid duobus modis dicitur, 313. Orationes ad complendum, *ibid.*
- Completorii varia nomina, 516.
- Completorio omnes debent interesse, 572. Idque observabant infirmi, 573.
- Completorium cum tribus psalmis cur dicitur, 316.
- Completorii psalmi in directum et quare, 317.
- Compositio quid, 332.
- Conjunctionis causæ quatuor, *ibid.*
- Concionibus audiendis aut faciendis non exeant de monasterio monachi, 872. Publice concionari non debet monachus ab episcopo non jussus, 738.
- Concupiscentia in bonam et malam partem, 113.
- Confabulatioes pie, 179.
- Confessio peccatorum cum lacrymis et gemitu, 116.
- Confessio humilis cogitationum in antiquis Regulis commendata, 219.
- Confessionis de cogitationibus ad abbatem faciendæ conditiones, 220.
- Confessio triplex in die, 219. An de confessione sacramentali loquitur S. Benedictus in quinto humilitatis gradu, 219.
- Confessio sacramentalis in Regula S. Benedicti, 601. Quam frequens apud monachos, 433, 430, 601. Quo loco, 603. Quo cor oris situ, 701. Cui faciendæ, 603. Casuum reservatio in confessione, *ibid.*
- Confessiones decanice sine audiant decani, 312.
- Confessiones parentum extra claustrum non excipiant monachi, 113. Serratum in confessione violans ut puniendus, 606.
- Confirmare quid, 433.
- Congius Farnesianus aut quis Romanorum uncis æquo non respondet, 536.
- Congregatio quid sit, 313. Quæ major, quæve minor, 314.
- Congregatio dicitur ubi tres sunt monachi, *ibid.* In minori ad certas horas sine antiphona in directum psallendum, 314, 315. Apostolorum collegium prima monachorum congregatio, 315.
- Consilium non consensus fratrum in capitulo abbas requirere ex Regula tenetur, sed ex jure debet, 94.
- Consilium in capitulo quomodo dent fratres, 93, 96.
- Cum consilio omnia faciendæ, 101.
- Consilium fratri ut potest dare monachus, 181.
- Consuetudo quantum possit, 32. Asperitates Regule mitigat, 32, 35, 36.
- Contemneus obedire et Regulam servare ut puniendus, 338. Deus quomodo contemni dicitur, 203.
- Contentio quid sit, 163, 889.
- Contentio fugienda, 99.
- Contentiosus ut puniendus, 163.
- Contumax qui sit, 357.
- Contumax et inobediens qui differant, 353.
- Convainere pro interpellare, 29.
- Conventus pro officio, 356.
- Conversionem differre periculosum, 29, 70.
- Conversione morum quid promittatur, 759.
- Conversi Barbat, 473.
- Conversi a capitulari deliberatione exclusi, 92.
- Convivia secularium monacho vitanda, 883. Lauta monachis prohibita, 506.
- Convivia in ecclesia prohibita, 667.
- Coquinæ officium hebdomatim exercere commune apud monachos, 440 *et seq.* Solis junioribus committebant nonnulli, 441. Uni duntaxat Ægyptii monachi, 441. Infirmi et gravi cura occupati a coquina excusandi, 441. A coquinæ officio abbas an eximendus, 442. Certis diebus illam olim exercebat, *ibid.*
- Coquinæ servitium quo affectu exhibendum et excipiendum, 443.
- Coquinæ vasa a cellerario accipiendæ et quando, 419.
- Coquinæ hebdomadae tria observent, 414. Psalmi in coquina, 413.
- Coquinæ hebdomadarii et servitores distincti, 443. Oratio pro coquinæ hebdomadariis qualis, a quibus, et quando faciendæ, 457 *et seq.*
- Coquinæ ingressus laicis prohibitus, 439.
- Coquina hospitum et eius ministri, 687, 729 *et seq.*
- Coqui Alexandrini monasterii juges lacrymar, 445.
- Cordis munditia ad orandum necessaria, 144, 143. Necessaria ad orandum in cordis puritate, 332.
- Cordis dilatatio iustitiæ delectatio, 36.
- Cordis indurati descriptio, 14.
- Coronæ abrasio in penam culpæ, 573.
- Correctionem qui negat, crudelis est, 80, 81.
- Correctio quomodo faciendæ, 79, 812.
- Correctio faciendæ suo tempore, 79.
- Correctio non faciendæ antequam irato et perturbato, 71, 80.
- Correctio severitate et mansuetudine temperanda, 80.
- Correctio sine personarum acceptione faciendæ, 78.
- Correptio non a quovis faciendæ, 883. Publice peccantes publice corrigendi. Cluniacensium ea de re praxis, 881, 886.
- Crapula quid, 521.
- Crucis signum in tentationibus adhibendum, 222.
- Crucis signo ora claudunt sacerdotes lectum petentes, 262.
- Crux collocanda ubi debet construi monasterium, maxime ubi altare, 869. Monachorum est crucem tenere, 57.
- Cuculla quid, 197.
- Cuculla casula dicta, 698. Cappa, *ibid.* Melote, 668, 691.
- A melote distincta, 699.
- Cuculla major et parva, 700.
- Cuculla et locus qui differant, 703, 702.
- Cuculla imlicita symbolum, 697, 493.
- Cuculle figura et uicis purpureæ assuta, 619.
- Cuculla ad sacram communionem percipiendam, 698.
- Culpa sub eorum vitam deprimit prætorum, 479. De culpis subditorum abbates puniendi, 63, 63. Ad abbatem pertinet dijudicare de gravitate culpæ, 343. Graviore quæ censori debeat, 367. Quæ leves, 363. Istæ non negligendæ, *ibid.* Benedicti Anianensis religio in juvenibus levibus culpis, 364.
- Cultelli quando sumendi, 233.
- Cultelli monachorum nocte de latere deponendi, 533.
- Currendum in via vitæ, non ambulandum, 113, 29, 21.
- Cursum hunc in a promovent, et quatuor retardant, 21.
- Curritur ad Deum pedibus charitatis, 11.
- Custodia sui quam necessaria, 139.
- Custodes ferramentorum et substantiæ monasterii quales esse debeant, 413.
- Cyathi mensura qualis, 514.

Decani incorrigibiles post trinam correptionem deponendi, 543.
 Decanorum officium apud monachos an diu vigerit, 538.
 Declina monasteriorum pauperibus data, 12.
 Dedicata recens ecclesie ingressus feminis per novem dies permissus, 135.
 Defendere et lueri quid differant, 882.
 Defendens alium in monasterio ut puniendus, 883.
 Defectio multiplex, *ibid.*
 Defendens alium acrius puniendus, 883.
 Delicata monachi perstringuntur, 512.
 Delicata corporales, 119. Quare non amplectendae, *ibid.*
 His uti quomodo oporteat, 120.
 Delinquentium in quibuslibet rebus satisfactio, 598 *et seq.*
 Desidia inobedientiae, 8.
 Desidia ad opus Dei notatur, 529.
 Detractio quid, 136.
 Detractio vulpibus comparata, 133. Item locustis, 136.
 Viperae, *ibid.* Lancea qua Christi latus perforatum, *ibid.*
 Spinarum aculei, *ibid.*
 Detractor est homicida, 110.
 Detractor tunc occidit, 136. A detractoribus quam sollemnitate cavendum, 137.
 Detractor ut puniendus, 136. Qua ratione malum de alio dici sine detractioe potest, 137.
 Devotio in B. Mariam Virginem ad castitatis tutelam, 152.
 Deus bonorum operum auctor, 25.
 Deo gratias vox apud monachos et christianos olim usitata, 865. Versum *Deus in adiutorium* ad initium cursus Divini instituit S. Benedictus, 261. Quam apte praemittitur operi Dei, 262. Ad laudes aut dicendum, 287.
 Deo totus homo consecrandus, 27.
 Dei praesentia, 206. Quam efficitur, 140.
 Deus quomodo ubique praesens, 329.
 Deus bonus et malus quomodo respiciat, 328.
 Dei aures et oculi, 18, 328.
 Deus quomodo tristari dicitur, 11. Quomodo irasci, 12.
 Dei patientia, 26. Ad poenitentiam nos adducit, *ibid.*
 Deus discernit homines opere non genere, 78.
 Diaboli etymon, 22. Non potest nocere, nisi volenti, 22.
 Diaconus et subdiaconus ad missam communicant, 453.
 Diaconus post susceptum ordinem rediens ad uxorem ut puniendus, 111.
 Diaconissae nomen abbatissae datum, 221.
 Dies boni, dies mali, 17.
 Digestus quis, 248, 249.
 Dignitates fugit humilis monachus, ambit superbus, 225.
 Dilatatio cordis, iustitiae delectatio, 36.
 Diligendi amplius meliores in operibus bonis, 75, 76.
 Dilectionis suavitas, 55, 56.
 Discabant memoriter Scripturas veteres monachi, 269.
 Disciplina regularis quid sit, 99.
 Disciplinae variae acceptioes, 72, 791.
 Disciplina pro flagello, 100.
 Discipularum usus apud Camaldulenses, 525.
 Disciplina in poenam mendacii, 130. Scurrilitatis, 191.
 Silentii violati, 188. Simulacrum, 168.
 Discipuli perfecti quinam, 180.
 Discipulorum tria munia, 6.
 Discretio in corporis maceratione, 119.
 Discretio mater virtutum, 846. Abbati necessaria, *ibid.*
 Dispensatio quae legitima, 98.
 Divonensium monachorum mira charitas in pauperes, 134.
 Docentis tria munia, 6.
 Doctores orthodoxi et nominatissimi qui, 272.
 Dolus, quid, 17, 21.
 Dolus ubi est, charitas non est, 128.
 Dominicae diei prerogativa, 277.
 Dominica die pietati vacandum, 630.
 Dominica die temporibus surgendum ad vigiliam sed hoc tantum estate, 258, 277.
 Dominicis diebus nocturnae vigiliae ad usque auroram productae, 257.
 Dominicis diebus an dormiendum post nocturnos, 256 *et seq.*
 Dominicus loriceus novem psalteria se scopis caedendo recitat, 321.
 Domini et servi secundum Diogenem quid differant, 76.
 De versu *Dominie, labia mea aperies*, nocturnis cur praemissus, 262. Cur ter repetitus, *ibid.*
 Domini appellatio quibus competat, 829.
 Donatio solemnis quid, 775. Donatio super altare delata, 776.
 Donatistae psalmos humano ingenio elaboratos concinunt, 522.
 Dormire una hora monacho satis esse censet S. Arsenus, 259. Veteres monachi omnes uno dormiebant in loco

et quare, 347, 349. Item canonici regulares, *ibid.*, 349.
 Veteres monachi dormiebant aut humi, aut in stratis junceis, aut in ciliciis, 347. Vestiti dormiant monachi, et quibus induti vestibus, 344, 335. Et quare, 356. Sine pedibus dormiebant ultramontani monachi, 701. Juniores senibus permixti dormiant, 356. Abbas cum fratribus dormire debet in dormitorio, 318, 349.
 Dormire post vigiliam antiquis monachis insolitum, 252. Et quare, 254.
 Dormientes post nocturnos a celebratione missarum privati, 252. Excommunicati, *ibid.*
 Dormire post nocturnos diebus dominicis an licitum, 256 *et seq.*
 Dormire post nocturnos infirmis permissum, 252.
 Dormire post nocturnos ab aliquibus permissum, 254.
 Dormiendi post nocturnos usus apud Benedictinos quam antiquus, *ibid.*
 Dormire post ludules aliquando permissum, 256. Sed praesertim innotis, 257.
 Dormitorii utensilia furto accipiens ut puniendus, 112.
 Dormitorii candelas coquinae helodomarii accendunt, 352.
 Dormitorium nocte obseratum, 616.
 Dormitorium Gemneticensis monasterii, 551.
 Dormitorium monachorum hospitium juxta oratorium, 689.
 Dura, contraria, et injuriae quid differant, 213.
 Duci corde, 82.
 Dux in via vitae habendus aliquis, 174.

E

Ebrietas ut punienda, 548.
 Ecclesiae suppellectilis quam vtilis esse debeat, 218.
 Ecclesiae vasa sacra in gratiam pauperum vendita, 123, 124. In Ecclesia summum silentium, 193, 191, 667.
 Ecclesia extra tempus officii clausa, 668.
 Ecclesiae feminorum viris inaccessa exceptis presbyteris pro missarum celebratione, 136, 157.
 Ecclesiae monachorum feminae inaccessae, *ibid.* *et seq.*
 Convivia in ecclesia prohibita, 617.
 Ecclesia pro monasterio, 412. V. Orationum. Ob reverentiam S. Edmundi Pontificiensis ecclesiae feminis Angliis aperta, 161.
 Egredi e monasterio quinque ex causis quis potest, 537.
 Elatio de bonis operibus fugienda, 23, 24.
 Elationis quatuor species, 166.
 Elatorum opera ab aliorum operibus separanda, 754.
 Elatio et superbia quid differant, 403.
 Elatio quid, 400.
 Eleemosynae largae monachorum Aegyptiorum, 120. Benedictinorum, 122, 123.
 Eleemosynae ad portam monasterii non dandae, 125. Eas distribuere ad quos spectat, 124.
 Eleemosynarum varia genera, 123.
 Eloquia sancta, 179.
 Emendatio peccatorum, 147.
 Emendatio vera quae, 359.
 Emere et vendere monachis S. Martini non licebat, 424.
 In Epiphania Domini tertia noctis hora surgendum, 508.
 Episcopi quomodo salutandi, 677.
 Episcopi et feminas aequaliter vitabant veteres monachi, 164, 225.
 Episcopi psalterium scire tenebantur, 270. Ignorantes non ordinandi, *ibid.*
 Episcopus missas in monasterio monachorum celebrare prohibetur, 151, 157.
 Episcopis etiam in iudicium vocatis jurare prohibitum, 129. Ab episcopo deponendi abbates vitiosi, 69.
 Episcopi monachi facti, 794.
 Episcopi et monachi carnes non edebant, 551.
 Epistola. Vide Litterae.
 Eremitae et anchoritae quid differant, 45.
 Eremitarum ordo bipartitus, *ibid.*
 Eremitiae vitae preferenda cenobitica, 56, 57, 58, 59, 60.
 Ab eremo ad cenobium transitum laudat et suadet S. J. Climacus, *ibid.*
 Eremiticam vitam ambit superbus monachus, 233.
 Eremita perfectionem difficilius assequitur, 59. Facillus cadit, 57. Tardius resurgit, 58. Multi acquiritas in cenobio vitutes perdidit in eremo, *ibid.*
 Eremitae superbiae obnoxii, 59.
 Eremiticam vitam non prohibuit S. Benedictus, 47. Sed non erat licita nisi de consensu abbatis et fratrum, 48. Alioquin cum sola abbatis permissione, *ibid.*
 Eremitae certis diebus ad monasterium veniebant, 11.
 Eremitarum et cenobitarum pugnae, 47.
 Eremitae in Monte-Serrato et Vosgo, *ibid.* Vide Anchoritae.
 Eucharistia remedium contra carnis tentationes, 152.

Elogiæ varîæ acceptiones, 692.
 Evangelium ad nocturnos quare legendum, 281. A quo, et quomodo cantandum, *ibid.* An possit a feminis legi, *ibid.* Cum honore et tremore audiendum est, *ibid.* Et quidem a stantibus et quare, 282.
 Evocatio quid, 204.
 Execratione aliquando puniti delinquentes monachi, 574.
 Excitandi fratres cum ecclesiæ campana, 246. Quæ satisfactio tardius ad nocturnos excitantium, 286.
 Excommunicari est tradi satanæ, 369.
 Excommunicatio quibus de causis inurenda, 337.
 Excommunicatio pro detractioe. 156. Pro somno post nocturnos, 252. Pro verbo turpi, 111. Pro violato silentio, 188. Pro proprietate, 426.
 Excommunicatio proprietariorum a priore et ab omnibus sacerdotibus, 435.
 Excommunicatio abbatissæ feminæ in monasterium introducentis, 154.
 Excommunicatio trium mensium in penam mendacii, 130.
 Excommunicationis formula, 360.
 Excommunicatio quæ a S. Benedicto præscripta, *ibid.*
 Excommunicatio pro gravioribus culpis de qua Regula S. B. an sit censura ecclesiastica, 368. De satisfactione excommunicatorum, 337.
 Excommunicatus sacrum ordinem recipere aut exercere non debet, 370.
 Excommunicati pro gravioribus culpis ab omni fratrum consortio et colloquio separati, 371. Incarcerati erant, 371. Opus aliquod in carcere exercentes, 372. Pane et aqua refecti, 373. Vasa quibus utitur excommunicatus frangenda aut pauperibus eroganda, 592.
 Excommunicatæ moniales cursum in alia ecclesia cantabant, 595.
 Excommunicatio pro levioribus culpis qualis sit, 361.
 Excommunicati pro levioribus culpis nec missam celebrabant, nec ad eam offerre ebant, 374. Communicantes cum excommunicatis excommunicantur, 374. Communicare cum excommunicatis quando licet, 376. Communicare cum excommunicatis quinque modis aliquis potest, 375. Pro excommunicato defuncto missa non debet offerri, 369. Oratio pro excommunicato, 380.
 Excommunicatus cum consilio fratrum absolvendus. Et quo ritu, 588.
 Excommunicati pro levi culpa quomodo satisfacerent, 595 et seq. Quomodo absolendi, 593. Theodosius junior a monacho excommunicatus, 370. Exemplis et verbis abbas prædicere debet, 68, 69, 71. Verba movent, exempla compellunt, 70.
 Exemplo prælo ad peccatum alios impellens homicida est, 110.
 Exemptiones monasteriorum ab episcopi jurisdictione improbatæ, sed a SS. Patribus propugnata, 839 et seq.
 Expulsio e monasterio apud veteres monachos communis, 384. Quomodo fieret, *ibid.*
 Expulsio e monasterio ad tempus, *ibid.* Crimina pro quibus eiciendus monachus, 387.
 Expulsio in penam clamoris, 241. Fornicationis, 111. Furti, 112. Murmurationis, 135. Proprietatis, 432. Violati silentii, 188. Verbi otiosi, 192. Simulatis, 167. Contumaciæ, 891. Loquens cum femina sine socii expellendus, 164. Gradus ad expulsionem, 382. Expulsi sub cura episcopi manebant, 381.
 Extensio manuum in oratione, 146, 263
 Extremitas quid, 221.

F

Facilis ac promptus quid differant, 259. Falsi fratres, 218.
 Falsilicis tribus personis obnoxius, 113. Quomodo puniendus, *ibid.*
 Femine hospitio non recipiendæ, 671 et seq. Eis tamen extra claustra monasterii potest obsequium exhiberi, 672.
 Feminas ad colloquium non admittebant veteres monachi, 164. Nisi forte præsentem socio, *ibid.* Tab illis remoti, *ibid.* Solum cum femina loquens ut puniendus, *ibid.*
 Feminas in monasteriis Cisterciensium admissis altaria discooperienda, officium in ecclesia non cantandum, 153.
 Feminini sexus animalia in monasteriis monachorum non alenda, *ibid.* In monasterio S. Faronis inclusæ femine, 43. *Vide* Mulier.
 Femoralium usus qualis apud monachos, 719.
 Feræ quid et unde dicantur, 291.
 Feriales psalmi ad nocturnos in festis an dicendi, 296.
 Fermentum in bonam et in malam partem, 64.
 Ferramenta monachi quid, 414.
 Ferramentorum custodes quales esse debeant, 415.
 Ferula ferendus qui tarde venit ad officium, 581.

Festa sanctorum cur celebrentur, 293.
 Festivitates et sollemnitates quid differant, *ibid.*
 Festivitates præcipuæ quæ per totum mundum celebrantur, *ibid.* In festivitibus sanctorum vigiliæ ut celebrande, 206. In festivitibus a psalmi feriales ad nocturnos dicentis, *ibid.*
 Festa de ascensu trium lectionum nulla præscribi Regula, 297.
 Festa trium lectionum tota ætate non habent Cistercienses, 275. In SS. Festivis cibi cultiores, 122.
 Festivis diebus an debeat augeri pulmentariorum numerus, 503. In præcipuis festis augerant nostri majores, 521.
 Fides sine operibus mortua, 19, 0.
 Fidem sæculo servare quid, 49. Domestici fidei qui, 671.
 Fidei sanctorum qui eorum imitantur et emula, 4.
 Finire et complere aliquid duobus modis dicitur, 513.
 Flagellatio clamoris pena, 210. Mendacii, 150. Proprietatis 452. Fornicationis, 111. Furti, 112.
 Flagellandus qui solus cum femina loquitur, 161. Infantes quo riu flagellandi, 597.
 Focus communis in hieme a quo accendendus, 450. Trias de foco observanda, *ibid.* Silentium in foco communis, 194, 195.
 Fontis Avellani eremiæ duo quotidie psalteria recitant, 528.
 Foras exire de claustro sine abbatibus benedictione, quam signo crucis dabit, illicitum, 879.
 Foras vagari monachi non expedit etiam pro visitandis parentibus, aut pauperibus ægrotis, pro audiendis facie disve concinibus, pro peregrinationibus, hæc pro procurandis rebus monasterii, 871 et seq.
 Foras proiens monachus cadaver putridum extra sepulcrum, 127.
 Fornicationis diversa genera, 110.
 Fornicatio qua ratione punita, 111.
 Frangentes aliquid ut puniti, 509.
 Frocus et cuculla quid differant, 700, 702.
 Fructuum refectio æstate ad comam, hieme ad vesperam, 515.
 Fugitivi etiam olim requisiti, 596, 597. Revertentes quo ritu et sub quibus panis recipiendi, 599 et seq. Separati a conventu manebant, 594. Habitu monastico privati, *ibid.* Qui tamen in postea concessus est, *ibid.* Omni otio in per triennium privati, 393. Ultimo loco collocandi, 598. Post tertiam fugam revertentibus potest aditus denegari, 393. Aut receptis debet habitus offerri, 596.
 Fugitivi de cella aliqua quomodo recipiendi, 589. Res a fugitivis acquisitæ ad monasterium pertinent, 391.
 Fuldensis basilica feminis inaccessa, 162, 163. Uni S. Liobæ aperta, 162. Fulmine lecta propter admissas in eam mulieres, 163. S. Bonifacii corpore ditata, *ibid.*
 Funis et cingulum quid differant, 355.
 Furti varia genera, 113.
 Furtum ut puniunt, 112.

G

Galli S. monachorum modestis ad opus Dei, 330. Inclusæ apud S. Gallum, 43.
 Gaufridus abbas S. Alliani capsam pretiosam S. martyris in gratiam pauperum discooperit, 124.
 Gaufridus Vindocinensis fornicatorem monachum ut punivit, 111.
 Gehenna expavescenda, 138.
 Generale et pitantia quid, 444, 511.
 Genesis liber infra unam hebdomadam lectus ad nocturnas vigiliis, 259.
 Genuflexio ad orationes operis Dei, 356, 691.
 Gladios monachis ferre prohibitum, 356. Versus *Gloria Patri* a quo institutus, 265. Modus illum exprimendi varius, 261. Eius appendix a quo addita, *ibid.* Nonnulla de illius usu, 265.
Gloria Patri in fine psalmorum dei an instituerit S. Hieronymus, 265.
Gloria Patri quibus in responsoriis debet dici, 271. Ad *Gloria Patri* surgendum et inclinandum, 279.
Gloria in excelsis Deo ad Laudes, 290. Transire per gradus quid sit, 99.
 Græci semel in anno communicant, 154.
 Granatarius sub e. librario, 412.
 Grandimontenses iuliani et sani abstineant a carnibus, 477.
 Grandimontenses monachi cedunt loco potius quam litigare, 87.
 Grandimontenses quibus diebus communicant, 453.
 Graphium quid, quis illius usus, 723.
 Gratiarum quatuor genera, 24.
 Gratiarum actio post refectionem in ecclesia, 581.
 Gravia et impossibilia quid differant, 880.
 Gregorius (S.) Scripturas ad nocturnos legi in Ecclesia

Romana iusti vit, 275. Libros suos in Job ad nocturnos legi improbat, 272.
 Grex inquietus quis, 66, 67.
 Gregis inobediens pœna, 68.
 Guillelmus abbas Divionensis sacram suppellectilem in gratiam pauperum vendit, 125.
 Guillelmus episcopus Bituricensis carnes etiam iustus nunquam comedit, 477.
 Gula quinque modis nos tentat, 154.
 Gyrovagi variis nominibus appellati, 53.
 Gyrovagorum instabilitas, 51. Cur ternis aut quaternis tantum diebus in monasteriis hospitantur, 54, 55. A monasteriis subtrahendi, 56. Eorum miserissima conversatio, 55. Sunt deteriores Sarabaitis, *ibid.* Eorum artes diversæ, 53. Gulae sunt addicti, 54, 55.

H

Habitus monasticus proprietario auferendus, 452. Fugitivo revertenti, 394.
 Hæretici hospitio non recipiendi, 671.
 Hebdomadarii coquinae et servitoris distincti, 445.
 Hemina vas parvissimum, 546.
 Hemina diversa pro regionum varietate, 538. Benedictina qualis, 535 *et seq.* Secundum Menardum, 536. Secundum Dissertatorem Gallicum et Nicolaum Bravum, *ibid.* Secundum Mabilonium, *ibid.* Romana in tota Italia accepta fuerit tempore S. B., 542. Dissertatoris Gallici auctoritates et rationes non probant heminam Romanam ad S. Benedictum pervenisse, 539.
 Hemina tres capiebat calices, 537, 538, 543, 544. Apud Cassinenses in duas mensuras divisa erat, 543. Quam ab eis recepit Carolus Magnus, 537. Error Dissertatoris de mutatae heminae per monachos factæ, 542. Brolli de hemina sententia a Dissertatore Gallico non satis intellecta, 535.
 Hemina cervisiæ duplex ubi vinum deest, 545.
 Hemina quibus ex causis possit augeri, 547.
 Henrici imperatoris coronam in gratiam pauperum frangit S. Odilo, 121.
 Hirsugiensis monasterii cellæ circa claustrum, 351.
 Homicidium multiplex, 110.
 Homicidium quali pœnitentia expiandum, *ibid.*
 Homo cur erecto corpore creatus, 138.
 Homo pretium regni calorum, 27. Totus homo Deo consecrandus, *ibid.*
 Honestas morum quid? 895.
 Honestores animi qui, 81.
 Honor quid sit, 114. Ex quadruplici motivo exhiberi potest, *ibid.* Virtuti tribuendus, 77. Congruus unicuique hospitii exhibendus, 675.
 Honorandi omnes homines, 115.
 Honores onerant, 545.
 Honorius papa Scripturas ad nocturnos legi instituisse creditur, 275.
 Horæ inæquales in Ecclesia per duodecim sæcula, 217.
 Horas inæquales observant Cistercienses usque ad annum 1429, 247.
 Hora noctis octava in Regula S. B. ut intelligenda, 216, 247, 248.
 Hora duodecima seu media nocte surgebant majores nostri ad vigilas dominicas, 278.
 Horæ competentes et incompetentes quid, 182, 412, 650.
 Horarum canonicarum numerus varius apud monachos, 501 *et seq.*
 Horas canonicas tribus modis incipiunt clerici, 519. Quædam mysteria horis canonicis colantur, 503. Horarum canonicarum institutio improbat, 504. Oratio pro hora canonica, 515.
 Hortulanus sub cellerario, 412.
 Hospitalitas commendatur, 670. Quibus exhibenda, *ibid.* *et seq.* Christus in hospite susceptus, 675.
 Hospitibus qualis exhibenda humanitas, 651.
 Hospiti occurrendum a priore vel a fratribus, 674.
 Hospites quomodo salutandi, 678, 690. Osculum pacis hospitibus offerendum et quare, 676.
 Hospites statim ad orationem ducendi et quomodo, 675. Prior cum hospitibus sedeat, 678. Vel docti monachi, 679. Lectio oram hospite legendi, quando, ubi, et quomodo, *ibid.* *et seq.* Huic tota intererat congregatio si hospes esset ignotus, 680. Jejuniu propter hospitem frangendum, 685.
 Hospitibus manus et pedes tam abbas quam cuncta congregatio lavet, et quomodo illud sit intelligendum, 684.
 Hospitibus an carnes ministrande, 681 *et seq.*
 Hospitibus etiam Principibus communes monachorum cibi exhibiti, 682.
 Hospites cum abbate in refectorio fratrum excipiendi, 725 *et seq.* Eisque ministret cellerarius, 407.
 Hospitibus siue permissione non loquendum, 689 *et seq.*

Hospites seu peregrini monachi quandiu cupiunt retinendi, sed ad communem monasterii regulam reducendi, 800. Paucis post eorum adventum diebus, 54.
 Hospites die ac nocte divinis intererant officiis, 678.
 Hospitum coquina, 687. Ejus ministri, 688.
 Hospitia monachorum, divitum, et pauperum distincta, *ibid.*
 Hospitum dormitorium, 801.
 Hospitum monachorum dormitorium juxta oratorium, 689.
 Hospites et peregrini quid differant, 725.
 Hugo princeps abbas S. Martini Turonensis, 100.
 Hugo (S.) fratris sui interfectorem habitu monastico induit, 150.
 Humiliatio coram arguente se, 890.
 Humilitas quid sit, 200.
 Humilitatem in quo constituent SS. Patres, 227, 228.
 Humilitas magnum aliquid, 202.
 Humilitatis culmen quid, *ibid.*
 Humilitas cordis, 251, 252.
 Humilitas regiam præfert dignitatem, 202.
 Humilitati inclinatur se divina majestas, *ibid.*
 Humilitate ad summa crescit, 205.
 Humilitas ex demoniis angelos facit, 202.
 Humilitas via ad charitatem, 215.
 Humilitate castitas servatur, 152.
 Humilitas etiam corpore exhibenda, 241.
 Humilitatis probatio cogitationum revelatio, 219.
 Humilitatem fucata m uluit S. B., 251.
 Humilitatis gradus a Cassiano mutuatus est S. B., 205.
 Caput ex Regula S. B. de Humilitate quanto habitum in pretio, 200.
 Hymni Ambrosiani dicti, 266.
 Hymnos ab Ambrosianis accipiunt Cistercienses, *ibid.*
 Hymnos, etc., S. B. mutari non permisit, sed tantum psalmos, 522.
 Hymni ad minores horas mutati, 520.
 Hymnus angelicus ad Laudes, 290.

I

Ignorantia regularis disciplinæ rutila, 844.
 Illecebra unde dicta, 55.
 Illusionem nocturnam passi a communione abstinent, 257.
 Imbecilles qui, 445.
 Immensitas Dei impugnata, 327.
 Imperare contra, supra, aut infra Regulam abbas non potest, 148, 149.
 Improbus quis, 82, 561.
 Inclitatio ad Gloria Patri qui lis esse debeat, 279.
 Inclusi infra et extra monasterium, 45. Feminae in monasteriis virorum inclusæ, *ibid.*
 Inclusi et inclusæ sub regimine abbatis vivebant, 41.
 Inclusionum clausulam benedicens observabat episcopus, *ibid.*
 Isidorus (S.) reclusionem prohibet, 60.
 Incorrigibiles acrius puniendi, 582. Incarcerandi, 585. Tandem ejiendi, 585.
 Inceptiones sors monachorum, 214.
 Incepatus ab alio etiam juniore genua flectat nihil dicere, 890.
 Incepantur viri piti et sancti sine mendacio, 214. Sub inceptions velo virtutes monachorum teguntur, *ibid.* Bernardus (S.) Conversum miræ sanctitatis virum morti proximum dure increpat, *ibid.* Qui plus indigent humiliantur, 456. Tanto quis plus elongatur a Deo, quo plus indiget, *ibid.*
 Indisciplinæ triplicis generis, 80.
 Indurati cordis descriptio, 14.
 Infantum nomine qui intelligendi in Regula S. Benedicti, 480.
 Infantum et senum qualis cubus, 481. Jejuniu solvant, *ibid.*
 Infantum in choro delinquentium satisfactio, 597.
 Infantes quo ritu flagellandi, 597. *Vide* Pueri.
 Inferni descriptio, 28.
 Inferni meditatio excusat ad buni prosecutionem, *ibid.*
 Infirmis utilitas, 461.
 Infirmis ratio consideranda est in distributione necessariorum, 455.
 Infirmis ut Christo serviendum, 460.
 Infirmi patienter portandi, 465. De infirmorum cura quid præscribant antiquæ monachorum regulæ, 459. Hanc curam super omnes commendat S. Benedictus, 460.
 Infirmorum qualem curam abbas suscipere debeat, 466
 Infirmi quatuor ex causis visitandi, 126.
 Infirmos visitare cuius sit, 125, 465.
 In infirmorum visitatione qui observandum, 125.
 Infirmi spiritualiter visitari quomodo possunt, 126.

Infirmi omnes leges auti, usq. 459. Infirmi missam audiebant quotidie, *ibid.* Ecclesiarum sacramentis praeuniebantur, 460. Carnibus vescentes nec celebrabant nec communicabant, *ibid.* Sed peccata sua confitebantur, 471. Canonicas horas suis temporibus recitabant, 400. Servientium sibi manibus sustentati tam die quam nocte ad officium regulare veniebant, 458. In lecto minime decumbentes officium regulare in oratorio infirmorum horis solitis simul recitabant, *ibid.* Alioquin coram decumbentibus recitabatur, 467. Post nocturnos dormire permittentur, 252. Aqua lastrali post completorium aspergebantur, 471. Pias lectiones ab illis auscultabant, *ibid.* Etiam lectionem Regulae et collationem firis capitulum, *ibid.* Eis quantum legitur ad mensam, 485. Disciplinam ibi eandem quam conventus in refectorio servabant, 463. Silentium ut caeteri servabant, 470. Sed de necessitatibus suis infirmo vel aliis loqui poterant, *ibid.* Obediebant infirmario, 461. Obedientias suas non curabant, 471. Delinquentes corrigebantur, 461, 468.

Infirmorum querelae de rebus quatuor, 461. In lecto languentibus, nulli lex in cibo aut in verbo, 471. Eis nihil denegetur, 406, 479.

Infirmis carnes concedendae, 475. Ab his tamen abstinere licite possunt, 477. Carnes edentes baculum et capellum olim gerebant, 476. Eis uncias carnis octo per diem concedunt Cassinenses, *ibid.*

Infirmi oblata remedia recusantes cogendi sunt, 462. Noxia petentis non audiendi, 464. Nimis pretiosa aut insolita remedia non quaerant, 462, 465. A parentibus non petant remedia, 465.

Infirmi pro levi infirmitate non quaerant solatia, 464. Infirmis qualis opera aut ars injungenda, 651.

Infirmi et gravi cura occupati a coquina excusandi, 441. Infirmis cellae singulares concessae, 348. Et qualis, 472. Infirmorum cella qualis olim in monasterio S. Galli, *ibid.* Infirmi a cella infirmorum non recedebant, *ibid.* Infirmorum oratorium in quo jacentes missam audire valeant, 468.

Infirmorum locus ubi Fratres defunguntur, 195. Silentium in infirmario, 193, 194.

Infirmorum curam praecipuam gerat cellerarius, 406. Infirmis serviant monachi non laici aut canonici, 465. Infirmis servitor deputandus, quem elegerint, *ibid.* Infirmis serviebant vicibus sanctimonialis, *ibid.* Infirmis servientium merces copiosa, 463. Infirmi servientes sibi non consentent, 467. Infirmi sanitati restituti ut redirent in conventum, 478. Quibus infirmis vinum fuerit concessum, 531. Infirmi in monachos an recipiendi, 740, 741. Infirmis sive corporum sive morum patienter tolerandae, 835.

Ingenius quis, 76.

Injectiones manuum prohibita, 191.

Inimicus noster quis dicendus, 151.

Inimici quam nobis utiles, 152.

Inimico quid d. beamus, 151, 152.

Inimici cur diligendi, *ibid.* Oratio pro inimicis, 166.

Inimicitias exerceat ut puniendi, 167.

Iniquitas pro cogitatione prava, 307.

Initia vitae religiosae difficultia, 32, 33, 38.

Injuria duplex, 151.

Injuriae patienter tolerandae, *ibid.*

Injuriae cum amore amplectendae, 215.

Injuriis probatos tantum ad sapientiae studium admittunt Athenienses, 151. Dura, contraria, et Injurie quid differant, 215.

In his tota ablit vita monastica, 214.

Inobedientiae desidia, 8.

Inobediens ut puniendus, 358, 359.

Inobedientis gregis poena, 68.

Inquietudo duplex, 67.

Inquietus grex quis, 66, 67.

Instrumentorum custodes apud antiquos instituti, 415. Caput de Instrumentis bonorum operum Regulae totius compendium, 104. Quanto apud veteres fuerit in pretio, *ibid.* Perperam tributum Clementi, 105. Difficultas de titulo hujus capituli solvitur, *ibid.*

Interiores animae cogitationes ahati revelandae, 219. Hujus revelationis condiciones ex parte consultantis, 220. In ea ut se gerat abbas, 221, 222.

Interrogatio quadruplex, 258.

Intervallum post nocturnas vigilias ut tractandum, 249. Et ubi, 253. Quantum esset aestate, 260. In intervallo inter Laudes et Primam quid agendum, 254 et seq.

Interula Benedictina non permittitur, 705.

Invidia vitanda, 436.

Invidiosorum palam varia nomina, 585.

Invitatorum quomodo diendum, 266. In partibus Galliarum aestate dicebatur sine cantu modulatione, *ibid.*

Ira Dei, 12.

Ira et iracundia quid differant, 128.

Ira ut puniendus, *ibid.*

Iratus et irritatus quid differant, 12. Item iratus et comotus, 890.

Isaiae prophetia infra sex privatas noctes ad vigilias lecta, 25).

Itinera Christi, 20.

Iter agentes librum seu breviarium secum deferre debent, 664.

Iter agentes quomodo suum recitent officium, 661.

Iter agentes eodem die ad monasterium revertantur fors non comedant, 665. Contra facientes excommunicandi, *ibid.*

Iteri solum sine socio fratre se committere monachis illicitum, 876. Et nisi petita fratrum benedictione, *ibid.* Aut saltem abbas si tempus urgeat, 877.

Iter agentium faciendae commemoratio ad omnes horas operis Dei, *ibid.*

Iter agentes ad monasterium revertantur de die, *ibid.* Fratrum orationem petant, et foris visa vel audita silentio tegant, 878. Omniumque rationem abbati reddunt, *ibid.*

J

Jejunium solum, 129.

Jejunium conservandae castitati inservit, 151.

Jejunium perfectum in pane et aqua, 505.

Jejunii dies praecipui quinque, 685.

Jejunium regulare apud Benedictinos quo die incipere debeat, 564.

Jejunium quadragesimale in Septuagesima incipit, 599.

Jejunium in pane et aqua in Quadragesima, 505, 636, 637.

Jejunium in pane et aqua, 505. Apud monachos inviolabile et quare, 560. Quando perseveraverit, 561. A Benedictinis aestate relaxatur, sed a Graecis haec us servatur, *ibid.* Jejunium feria vi etiam tempore Paschali, 55).

Jejunii relaxatio tempore Paschali, *ibid.* Diebus Dominicis, 565. Et in praecipuis festis, 566. Propter hospitium, 685. Pro senibus et infantibus, 451.

Jejunium omnibus imponendum pro fratre tentato, 221.

Jejunium in pane et aqua tribus in hebdomada diebus Camaldulenses observant, 325.

Jejunium in pane et aqua in poenam elictialis, 153. Violatae abstinentiae, 551, 552. Proprietatis, 451. Violati silentii, 185. Praesertim in locis vetitis, 191. In poenam detractionis, 156. Mendacii, 150. Loquenti cum femina sine socii, 164. Pro admissis feminis intra monasterii claustra, 154, 158. In poenam fornicationis, 111. Item furti, 112. Homicidii, 110. Simulatum, 167.

Jejunium triduum in poenam scurrilitatis 191. Ad mensam loquentibus, 491.

Jejunium imponendum his qui scripturas memoriae non mandant, 269.

Jesus Christus vita c. r. 15, 17.

Joci improbantur maxime in monachis, 141. Honesti non vetiti, 192.

Jonas monachus S. Pachomii post annos in monasterio octoginta quique transactos infirmorum locum ignorat, 464.

Judicia justitiae Dei quae, 505.

Judicium extremum pavendum, 63, 158. Illud abbat frequenter incutit S. Benedictus, 65.

Jugum Christi quam suave, 31.

Jurare monachis prohibuit, 129. Etiam in judicium vocati, *ibid.* Item episcopi, presbyteris, et clericis, *ibid.* Laicis monasteriorum defensoribus, *ibid.*

Juramentum monachorum *crede mihi*, vel *certe*, 156. Quare non jurandum, 129.

Juramentum ut puniret S. Augustinus, *ibid.*

Justitia quid, 22. An justus illaesa veritate maximis peccatoribus inferiorem se possit praedicare, 228 et seq.

K

Kyrie eleison quomodo dicendum, 274.

L

Labor manuum improbus, 618. Ab haereticis damnatus, 652. Wiclefus non laborantes Benedictinos apostatos facit, *ibid.* Quia ratione labore manuum viventes veri monachi dicantur, 617.

Labor quando incipere debeat et quando durare, 612, 619 et seq. Quibus potissimum laboribus vacent veteres monachi, 625 et seq. Praesertim Benedictini, 625 et seq.

Labor manuum ad opus Dei, 258. An teneantur monachi ad laborem manuum, 612. An ab eo possint dispensari et studiis applicari, 627.

Laborem manuum non esse essentiali statui monastico, 628.

- Laborem manuum plures non exereuerunt, 629. Quare veteres monachi studiis laborem prætulisse videantur, 631.
- Laborantes in nachos non laborantibus absolute non præferri S. Augustinus, 632. Ex apostolis Paulus et Barnabas soli post adventum Spiritus sancti laborabant manibus, 615.
- Labor infirmis qualis injungendus, 631. Ciborum mensura propter majorem laborem augeri potest, et quis major ille labor, 521. Ubi amor non est labor, 244.
- Lac Benedictinis an permissum, 530.
- Lacrymarum utilitas, 146.
- Læna quid, 721.
- Lairi claustrum ministeria agere prohibentur, 459. Eis ingredi coquina monachorum illicitum sub poena gravissima in permittentes, 459. Item et relectorium cum præparatur, *ibid.* Imo ipsum monasterium nisi habitu monastico indutus, *ibid.*, 440.
- Lampas in dormitorio cur accendenda, 352. A quo accendenda, *ibid.* Qua hora, 353. Accendere negligentes ut puniendi, *ibid.* Quandiu ardere debeat, *ibid.* Potest omnibus decumbentibus extinguui, 354.
- Lampas oratorii noctu in dormitorium deferenda si paupertas exigit, *ibid.*
- Lampades septem in dormitorio accendebant olim Cassinenses, 352. Quinque Parisienses S. Germani, præter alias quatuor aliis in locis, *ibid.* Quatuor Croylandenses cum tribus aliis in claustrum et unam in capitulo, *ibid.*
- Lampades ecclesiæ extinctas accendat sacrista ante primum nocturnorum signum, 246. Sine lateris novitii et juniores monachi nocte non incedunt, 352.
- Laudes incipiente luce dicendæ, 257. Et quare, 200.
- Laudes æstate nocturnis conjunctæ, 255. Privatis diebus ut agenda, 290 *et seq.*
- Laudes pro tribus ultimis psalterii psalmis, 288. Deus ore et corde laudandus, 505.
- Laudes non sunt appetendæ, 149.
- Lectiones sanctæ libenter audiendæ, 142.
- Lectiones sanctæ quales, *ibid.*
- Lectio omissa propter laborem, 617.
- Lectiones unde desumi debeant ad nocturnos, 271. An necessario debeant esse ex Scripturis, 275. Scripturas non legebat Ecclesia Romana ante S. Gregorium, 272.
- Lectiones ad nocturnos ex libri bibliothecæ dictæ, 284. Apud veteres monachos quam prælixæ, 258, 259. Prælixæ a cantore terminabantur, 285. Vel ad nutum abbatis finiebantur, 281. Idque quo ritu, 285.
- Lectiones ad nocturnos terminat Carolus Magnus, *ibid.*
- Lectiones de Passionibus Martyrum, 275. Auctorum nomina, quorum hominæ legebantur in nocturnis, ante Pauli diaconi tempus non legebantur, 275.
- Lectiones ad nocturnos aliquando breviate, aliquando protractæ, 284. Duodecima in nocturnis producenda si nondum lux advenerit, 258. Singulæ a singulis dicendæ, 270. Unicam ad nocturnos æstatis cur præscripserit S. Benedictus, 275.
- Lectiones tres ad nocturnos temporis Pascalis, *ibid.*
- Lectiones tres ad nocturnos in feriis II, IV, VI. quædam monasteria legunt, *ibid.*
- Lectio brevis ad 2 nocturnos a quo debeat legi, *ibid.*
- Lectiones breves memoriter dicendæ, 273, 316. Ad lectiones nocturnorum candelam quis provideat, 270.
- Lectio ad laudes qualis, 289.
- Lectiones publice recitandæ in intervallo post nocturnos prævidendæ, 270.
- Lectio ad refectionem fratrum, 485. Servitorum, *ibid.* Infirmorum, *ibid.* Her agendum, 486. Ad mixtum, *ibid.*
- Lectio mensæ prævidenda ubi et quando, *ibid.*
- Lectio coram hospite legenda qualis, quando, ubi et quomodo, 679 *et seq.*
- Lectio initio colloquii, 146.
- Lectio naria quando in Ecclesia haberi cœperint, et quis ea componere cœperit, 272.
- Lector mensæ Domini ingrediatur ad legendum petita prius benedictio e, 487. Ea qualis esse debeat, 485.
- Lectoribus arrogantibus vitium familiaris, 487.
- Lectori nihil deini nisi quod Regula jubet, 404. Hisdem quibus illi cibis reficiat, 498.
- Lectisternia quid sint, 343.
- Lectus monachorum debet esse durus, 347.
- Lectorum singularitas apud monachos et sacerdotes, 343.
- Lecti singuli duabus sanctimonialibus concessi, *ibid.*
- Lectus abbatis in medio dormitorii, 318, 349.
- Lectorum stramenta quæ, 416, 722.
- Lectorum fenum singulis annis renovandum octo diebus ante natale S. Petri, 416, 721.
- Lectorum scrutatio, 722. Perfecti monachi non semper in lecto dormiunt, 545.
- Legumina quid, 514. Qui nascencia legumintum, 514.
- Legumina aliquando concessa ad mixtum, 432.
- Lenitas in loquendo, 240.
- Leofricus abbas S. Albani vas sacra in gratiam pauperum expendit, 125.
- Librorum scriptio laudata, 626.
- Librorum custos Armarius dictus, 417. Is erat sacrarum custos, vel præceptor, *ibid.* Vel ferramentorum item custos, 418.
- Librorum distributio in Quadragesima, 618.
- Libri gentiliū a monachis rarius legendi, 143.
- Libri pro fratrum necessitate in conventu legendi, 221.
- Libertas vera quæ, 76, 78.
- Libra panis Benedictina ab aliis diversa, et quale eius pondus, 515. Quid sentiendum sit de diversis libræ panis ponderibus, 517.
- Libra propensa quid, 526.
- Libræ tertia pars ad cenam reservanda quomodo intelligenda, *ibid.*
- Licentia media inter obedientiam et inobedientiam, 89.
- Licentia extorta non licentia est sed violentia, 212.
- Lineis uti monachis illicitum, 705.
- Lingua quot peccatis obnoxia, 178.
- Lingua summpere custodienda, *ibid.* Vir linguosus quis, 239.
- Litanie supplicatio quid, 274.
- Lites prohibent Regula monasticæ, 87.
- Lites improbant S. Bernardus et Petrus Blesensis, 86.
- Lites procurans pro justitia monachus non minus acceptus Deo, quam ille qui orat in choro, 88.
- Lites suscipere monachis an liceat, 86 *et seq.*
- Lites per externos procurandæ, 83.
- Lites per arbitros terminandæ, *ibid.*
- Litteræ sine licentia abbatis nec mittendæ nec recipiendæ, 691.
- Litteras sine permissione accipientes aut mittentes ut puniendi, 695.
- Litteras a parentibus missas non resignatas igitur tradit pius quidam monachus, 692.
- Litteræ commenda litæ duplicis generis, earum formatæ, 806.
- Litteras omnes in monasterio discant, 269, 270.
- Litteraturæ defectus impedimentum vitæ monasticæ, 740. V. Studium.
- Loculo per signa, 181, 492.
- Loqui aliquando expedit, 182.
- Loquendi nullum tempus assignat S. Benedictus, 190, 181. Sed in abbatis illic arbitrio relinquit, *ibid.*, 185.
- Loquendo observanda, 240. Multum loqui non amare, 141. Duo ad loquendum loca deputata, 667.
- Loquentes in locis vetitis ut puniendi, 191. Item in ecclesia, 667.
- Loqui ad mensam quibus licitum, 491. Homo sit tardus ad loquendum, 211. Ante interrogationem non loquendum, 257.
- Loqui. Vide Colloquium.
- Lotio pedum hospitem, 684 *et seq.* Vide Mandatum.
- Ludi monachis prohibiti, 191.
- Lumen vitæ, 15.
- Lumen Deificum, 13. Qua ratione hieme cum luce flant omnia, 568.
- Luxuria carnis luxuria cordis, 13.

M

- Magnificat ad vespas cur dicatur, 316.
- Magnificat ad laudes, 259.
- Majores quinam censeantur, 235.
- Major in monasterio quis, 171.
- Mali bonis semper inserti, 82, 83.
- Malum et pravum quid differant, 141. Virtus et malitia determinant servos et liberos, 78.
- Mandatum sabbati qua hora, quo loco et ritu faciendum, 448. In feriis v aliquando translatum, 449.
- Mandatum hospitem quoniam tempore faciendum, 686.
- Mandatum trium pauperum quotidie, 685 *et seq.*
- Manuum extensio in oratione, 116, 268.
- Mappula quid, 721.
- Martini (S.) discipuli non laborant manibus, 629. Vigiliæ nocturnæ in festo S. Martini ad auroram usque productæ, 258.
- Martyrum passiones ad nocturnas vigilias lectæ, 275.
- Matrimonium vitæ monasticæ impedimentum, 739.
- Matta quid, 720.
- Matutina matuta id est aurora dicti, 257.
- Matutini pro laudibus, item pro nocturnis, 287.
- Maurus (S.) laborem manuum suscipit, 629.
- Medicinis an debeant uti monachi, 463, 464. Eos præservativæ non decet, 465.
- Medicinis nullis utebantur sanctimonialis in Ægypto, 461.
- Medicus spiritalis sapiens quis, 578, 582.

- Meditatio pro lectione, 251. Pro studio, 249, 251. Pro psalmodum decantatione, 249. Pro contemplatione, *ibid.*
Meditatio infirmi ad boni prosecutionem excitat, 28.
Meliores in operibus bonis amplius diligendi, 76, 76.
Melotes quid, 699.
Mendacium quid sit, 150. Ut punitum, *ibi*.
Mentiri nunquam licet, *ibid.*
Mense tarde advenientes ut puniendi, 282 *et seq.*
Meridianus somnus ætate tantum permissus, 614. A quibusdam etiam hieme, 615. In Rami: palmarum inceptus aliquando etiam ex toto dimissus, *ibid.* Jejunii diebus qua hora capiendus, *ibid.* Et quo situ corporis, 616.
Messis tempore operam suam elocant monachi, 120.
Milites in monachos recipere vetitum, 739.
Milites triennio probandi ante professionem monasticam, 755.
Milites duplicis generis in claustris, 10.
Milliarium quid, 218.
Minima ueglecia graviora sunt, 97, 98.
Minima non corrigere blaspheia in Spiritum sanctum, 98. Cum minimis peccatis, nisi per Christum deleantur, impossibile est salvari, *ibid.*
Ministeria monasterii per monachos exercenda, 458 *et seq.*, 625.
Minus pro non, 28.
Minutis dormire post laud s. permissum, 233.
Miracula in monasteriis lieti egre ferrebant veteres monachi, 166 *et seq.* Non desperandum de Dei misericordia, 167.
Missæ variæ acceptiones, 307.
Missæ vox in Regula cap. 17. Quo sensu a S. Benedicto usurpata, 308 *et seq.*
Missas in ecclesiis monachorum celebrare prohibetur episcopis, 154, 157.
Missa in Quadragesima non celebrata in feriis, 619.
Missa pro excommunicato merito dici non debet, 569.
Ad missam mutanda potius corda quam vestimenta, 351.
Missas tenere quid, 796.
Mixtum quid sit, 493.
Mixtum an de statuta annonæ aut præter, 451.
Mixtum esse concessum an propter communionem Eucharisticam, 493 *et seq.*
Mixtum an concessum non communicanti nec j. junanti, 498.
Mixtum ut sumendum, 495.
Mixtum servitorum quando sumendum, 450.
Mixtum an sumendum diebus ecclesiasticis jejunii, 498.
Mixtum diebus festis cur post missas sumendum, 453.
Mixtum monachorum et conversorum apud Cistercienses distinctum, 452. Legumina aliquando concessa ad mixtum, *ibid.*
Modestia, 212.
Modulatio quid, 279, 320.
Monachi etymon, 39.
Monachorum diversa genera, *ibid.*, 40.
Monachi simplices abbas in nomine appellati, 65.
Monachi clerici appellati, 257.
Monachi clericis perfectiores, 516.
Monachi sanctitatis perfectionem vovent, 21.
Monachorum prima sollicitudo querere Deum, 90.
Monachorum est Deum scire, amare, revereri, sapere, frui, 21.
Monachi studio rerum celestium venditi, 126.
Monachus S. Benedicti qui plus obedit Regula quam carni, 9.
Monacho carnali nihil execrabilius, 206.
Monachorum est pati, 57.
Monachus oculus in terra continuo figere debet, 243, 245.
Monachi parentibus sint mortui, 114. Eorum curam non suscipiant, *ibid.*, 115. Eis non est cognatio in terris, 155.
Monachi parentibus quid debeant, 117.
Monachi parentes suos non visitent, 114, 115.
Monachis quam periculosa parentum conversatio, *ibid.*, 116, 117.
Monachorum exempla parentum conversationem et conspectum fugientium, 116.
Monachus decet silentium, 189.
Monachus prædicare publice non debet ab episcopo non jussus, 238.
Monachus extra claustrum sub specie pietatis vagari non debet, 168.
Monachi claustrum non exeant ad excipiendas parentum confessiones, 115.
Monachus foras exiens cadaver putridum extra sepulcrum, 127.
Monachi in parochiis divinis mysteriis non participabunt, 813.
Monachi professi non licere ad sæculum reverti, 753.
Monachus ut nudum vestiat, 125. Et mortuos sepeliat, 123.
Monacho quæ spernenda, 226.
Monachus dignitates refugere debet, 223.
Monachus episcopos et mulieres omnino fugere debet, *ibid.*
Monachi antiqui feminas ad colloquium non admittebant, 164. Nisi forte præsentis socio, *ibid.* Et ab illis remoti, *ibid.*
Monachi commatres sibi facere prohibentur, 151.
Monachis gladios ferre prohibitum, 336.
Monachi antiqui Scripturas discabant memoriter, 269.
Monachus solus non habet, 51.
Monachi ex toto monasterio non recedendi et cur, 804 *et seq.*
Monachi peregrini ante firmam stabilitatem quædam probandi, 802. Et postea altiori gradu donandi, 805.
Monachus loci sui consuetudinibus sit contentus, 235.
Monachi sui non sunt, 427. Duodecim saltem monachi sint in monasteriis, 50.
Monachi in deserto duodecim sufficiunt, non in civitate, 51.
Monachorum duodecim numerum excedere volebat Guigo Carthusiensis, *ibid.* Apostolorum collegium prima monachorum congregatio, 315.
Monachorum mira caritas in pauperes, 120 *et seq.*
Monachis demonis insus per insomnia, 54.
Monachi et jumenti comparatio, 227.
Monachi ovibus comparati, 216.
Monachi inviti facti, 40.
Monasterium domus Dei, 415. Domini ovile, 52. Laqueus, 217. Officina Fullonica, 168. Arcæ Noe comparatur, 16.
Monasterium corpus mysticum, 7.
Monasteria et cenobia quid differant, 11. In fundandis construendisve monasteriis quid observandum, 866.
Monasteria non construenda nisi de licentia episcopi, 869.
Monasteria debent esse remota a principum curia, a locis devotionis seu peregrinationis et ab urbibus, 866 *et seq.*
Monasterii loca regularia quo situ constituenda, 870.
Monasterium ubi construendum, debet prius crux collocari maxime ubi altare, 869 *et seq.*
Monasterium una die edificatum, 42.
Monasteria debent esse sufficienti redditu dotata, sed non divitiis abundare, 868.
Minora monasteria improbantur, 50.
Minora monasteria de consilio fundatorum et capituli generalis unienda, 50. Venientes ad monasterium non statim introducendi, 861.
Monasterii aditus feminis denegatus, 154.
Monasteria virginitati viris inaccessa, 155 *et seq.* Et in episcopis, medicis, et feminis secularibus, 157. E monasterio egredi quinque ex causis quis potest, 387. Transire ad aliud monasterium quibus ex causis quis possit, 759.
Monasterii res ut vasa sacra conspiciendæ sunt, 408, 409. Negligenter tractantes puniendi, 420. Per externos sunt procurandæ, 872.
Monastice vitæ initia difficilia, 32, 33, 36.
Monastica professio angelicæ puritati similis, 21.
Mora periculosa, 17.
Moralium libros in Job ad nocturnos legi improbat S. Gregorius, 272.
Mortis meditatio utilis, 139.
Mortis meditatio sapientiæ studium, *ibid.*
Mors festina peccatoribus melior, quam diuturna in peccatis vita, 67. Sic vivendum, quasi hodie moriendum esset, 159. In rmitiorum locus ubi fratres moriuntur, 15.
Mortificatio carnis servandæ castitati inseruit, 151.
Mortificatio ad orandum necessaria, 143.
Mortificationis perfectio in duobus consistit, 119.
Mortuus ut sepelire debeat monachus, 126.
Mortuum resuscitat qui peccatorem convertit, *ibid.*
Mulierum conversatio monachis et clericis periculosa, 153 *et seq.*
Mulierum fuga castitas conservanda, *ibid.*
Mulieribus denegatus monasteriorum aditus, 154 *et seq.*
Mulieres in monasteria inducens abbas deponendus, 154, 155, 156. Excommunicandus, 154, 156.
Mulieres inducens in monasteria virorum abbas tribus mensibus recludendus in alio monasterio in pane et aqua, 154.
Mulierum monasteria viris inaccessa, 155, 156, 157. Etiam clericis, episcopis, medicis et feminis secularibus, 157.
Multiloquium quid, 188. In oratione vitandum, 331.
Mutilitas cordis ad orandum necessaria, 144, 145.

Munditiæ sob'ati, 447.
Munera non recipienda si. e. abbatibus permisso, maxime a parentibus, 694. Directa monachis distribuenda ad nutum abbatibus, 423.
Murmuratio quanta sollicitudine vitanda, 135, 437.
Murmuratio vitium monachorum familiare, 135.
Murmurantium poenæ variæ in Scripturis, 176. Apud monachos, 176.
Murmuratio ut puniendæ, 135.
Murmurans excommunicandus, 358. E monasterio ejciedus, 176. Ejus opus abiciendum, 135, 176, 177.
Musica apud monachos improhata, 326.
Mussitatio quid, 489.
Mutilatione aliquando puniti delinquentes monachi, 374.
Mutuo accipere aliquid sine abbatis licentia vetitum, 423.
Mysteria quænam horis canonicis colantur, 303.
Mystica explicatio ordinis a S. Benedicto ad Laudes iustitæ, 288.

N

Natalium defectus vitæ monasticæ impedimentum, 740, 741. In Natali Domini tertia noctis hora surgendum, 308.
Necessaria a Patre monasterii speranda, 428. In necessariis ad parentes non recurrendum, *ibid.*
Necessaria singulis prout indigent distribuenda, 435.
Necessaria petenda c. loquili tempore, 187. Quo ritu, 109. Ea petendo et distribuendo quantum observanda, 403.
Sollicitudo in dandis necessariis, 428.
Necessaria fratribus negant quid mereatur, 412.
Necessarium domum quomodo ingredi debent monachi, 260. Lucerna in domo necessariarum, 352.
Negligentiæ torpor somnus, 13. Nihil ut parvum negligendum, et quæ fuerit ea de re veterum monachorum mens, 49.
Negligentiæ in rebus monasterii ut puniendæ, 423.
Negligentium locus ad opus Dei quis, 579.
Negotiorum sæcularium abdicatio ad orandum necessaria, 143.
Nicolaus de Fractura immerito a Dissertatore Gallico notatus, 515.
Niger color poenitentiae symbolum, 709. Vestis apostolorum post Christi mortem nigra, *ibid.* Benedictini quando dicitur monachi nigri, 708.
Nimius quis, 845.
Nobilis in monasterio servo non præferendus, 76.
Nobilitas amittitur propter monachatum, *ibid.*
Noctis tempus ad orandum commodum, 145.
Noctis medium late sumptum in Regula S. Benedicti, 303.
Nomine puro aliquem vocare quid, 827.
Nona Asiaticæ quando dicenda, 617.
Nonnus quid, 828.
Novissimorum meditatio mitigat claustris asperitates, 51.
Tuendæ castitati inservit, 152.
Novitiorum admittendorum impedimenta, 758 *et seq.*
Simplicitas et prudentia in novitio suscipiendo requisitæ, 743.
Novitii quanto tempore probandi antequam admittantur ad novitiatum, et qualis esset illa probatio, 745.
Novitii in cella hospitum quanto tempore remanerent, et quid ibi facerent, 745.
Novitii probationem agebant in veste sæculari, 777. Sed postea alius usus invaluit, 778.
Novitiorum probationis annus quando inciperet, 754.
Probatio plurium annorum, *ibid. et seq.* Probatio annua, 751. Aliquando contracta, *ibid.* et 752. Valida eo casu fuit professio, 753. Pretium pro monachorum receptione non recipiendum, 775.
Novitius ante professionem satis se possessionibus exuat, 771.
Novitiorum facultates recusabant veteres monachi, 773.
Novitiorum habitus qualis, 707, 778. Quo ritu ad illum admittendi, *ibid.*
Novitii legenda Regula et exponenda, 750. Tria in novitiorum magistro, 748. An singulis novitiis singuli præficiendi magistri, 747.
Novitii nocte sine laterna et comite magistro non incedebant, 352.
Novitius erectæ cervicis incedens non negligitur ionotatus, 243.
Novitii in omni patientia probandi, 751. In obedientia et opprobriis exercendi, 749.
Novitii a capitulari deliberatione exclusi, 92.
Novitii intra annum probationis ab Ordine Grandimontensi exeuntes amplius non recipiendi, 393.
Novitii adversus tentationes præveniendi, 52.
Novitiorum primos virtutum flores non sustinent demones, 36. Quæ novitios tentationes pulsant ex parte religionis, 33. Ex parte diaboli, *ibid.*, 34. Ex parte sæculi, *ibid.*, 35.

Novitiorum cella a conventu separata, 746.
Novitius pro juniore professio, 249.
Nuditas pedum apud monachos, 707.
Nudum ut vestiet monachus, 125.
Numerus major ut minor congregationis observantiam regulari obest, 84. Non tam numero quam virtute fratrum abbas gaudeat, *ibid.*

O

O littera tristitiæ, 500.
Obedientia, 760.
Obedientiæ scopus Regulae S. Benedicti, 89.
Obediendum superiori, 148. Etiam malo, 149. Tanquam Deo, 175.
Obedientiæ labor, 8, 28. Arma, et victoriæ, 10. Per obedientiam reditur ad Deum, 7, 888.
Obedientia quomodo primus humilitatis gradus, 1708.
Obedientiæ gradus perfectus, 215.
Obedientiæ perfectæ conditiones, 174, 175.
Obedientia monachorum qualis, 217.
Obediendum in omnibus, 212. Sine discussione, 175. Sine tempore, 175. Sine mora, 171, 172, 174. Cum hilaritate, 175. Inobediens reputatur qui cum mora obedit, 171.
Obedientiæ promptæ tres stimuli, *ibid.*
Obedientia invicem exhibenda, 588.
Ordo in obedientis servandus, *ibid.*
Obedientia extorta monachos non excusat, 89. Novitii in obedientia exercendi, 749.
Obedientiæ monasticæ terminus qui et vitæ, 12, 212, 213. Inobediens ut puniendus, 358, 359.
Obedire abbati quando monachi non tenentur, 148.
Obedientiarum singulis annis renovati, 401, 418, 420. In oratorio in tituli, et quo ritu, 418, 419. Claves obedientiæ suæ de super altari accipiunt, 418. Rationem officiorum singulis trimestribus reddunt, 403.
Obedientiarum singularum singularia statuta, 419. De aliorum obedientis nihil curet simplex monachus, 235. Illi officinam alterius intrare illicitum, 755.
Obedientias exteriores qui quaerunt a proposito monachi declinant, 89.
Oblationes Deo factæ in pala altaris involutæ, 788.
Obstinatus quis, 845.
Oculi Dei quid, 18, 208, 328.
Oculos in terram continuo ligere debet monachus, 212, 243.
Oculos inculpabiliter levare quam lo possumus, *ibid.*
Odilo (S.) coronam imperatoris in gratiam pauperum fragit, 124.
Odium est diabolus, 165.
Officium. Vide Obedientia.
Officium divinum tribus modis incipiunt clerici, 319.
Officium a S. B. institutum constanter retinendum, 321.
Officium S. Benedicti a monachis celebrandum decernit concilium Aquigranense, 297.
Officium a S. Benedicto institutum mutare noluerunt summi pontifices, *ibid.* Quibus et quot signis ad officium vocarentur monachi, 608.
Officii horam significare e. jus esset, 606. Ad officium quanta velocitate currendum, 576.
Officio nihil præponendum, 578. Tarde venientium ad officium poenitentia apud monachos, 577, 579, 580, 581. Apud canonicos, 582. Et cardinales, *ibid.* Sine scapulari aut tunica divina non explenda officia, 702.
Orationes ad officium communes apud veteres monachos, 311. Ad officium psalmi memoriter cantandi, 269. Standum ad divinum officium, 269. Gallicani a ternis psalmis sedent, *ibid.* Attentione ad officium, 529. Ad officium quam infesti monachis demones, 262. Tempore officii servandum silentium in toto monasterio, 578. Tribus modis aliquis delinquere potest in officio, 596. Et tunc qualis ejus satisfactio, 595 *et seq.* Exire ab officio antiquis monachis vetitum, 536. Hospites die ac nocte divinis intererant officii, 678.
Officium horis constitutis etiam in via recitandum, 663. Et quomodo, 661.
Officium divinum in ipso laboris loco quo ritum celebrandum, 660 *et seq.*
Officium regulare coram infirmis recitatum, 467. Cessatio ab officio pro admissis feminis in monasterio, 155.
Opprobrium accipere adversus proximum quid, 23. Novitii solliciti sint ad opprobria, 749.
Opus Dei quid, 328. Vide Officium.
Opera doctrinæ conjungenda, 6.
Operandum bene dum vacat, 29.
Operibus bonis ad erium properandum, 27.
Opus murmurantis abiciendum, 153.
Oratio quid sit, 144. Ejus efficacia, *ibid.* N

Dispositiones remotæ et proximæ, 144, 147, 146. Si humilis et devota, 331. Frequens, 146. Submissa voce, 668. Sine multiloquio, 331. Sed brevis, 335.

Oratio pura quæ, *ibid.* Necessaria ad orandum in paritate cordis, 332.

Orationis reverentia qualis esse debeat, 350.

Oratio extensis manibus, 148.

Oratio mentalis, 336.

Quid sit in conventu breviare orationem, 355 et seq.

Orandum unicuique privatim pro sui cuiusque devotione, 337. Ad Oratorem S. Benedictus excitat, 10.

Oratio pro inimicis, 160.

Oratio abbatis et congregationis pro fratre tentato, 221.

Oratio pro excommunicato, 380.

Oratio pro coquina Hebdomadariis faciendâ diebus Dominicis qualis, a quibus, et quando, 457.

Oratio ad aliam inter divini officii signa, 554.

Oratio tria ante nocturnos, et primam et post eam, lectorium, 338.

Oratio in fine officii, 334.

Orationes a I opus Dei admittit S. Benedictus, 311, 313.

Orationes salinis interpositæ, 239, 354, 353, 355. Tales an admittit S. Benedictus, 313.

Oratio pro hora canonica, 313.

Oratio Dominica ad missam, 292. Apud Græcos ab omni populo dicitur, 293.

Oratio Dominica alta voce dicenda in laudibus et vesperis, et quare, 293, 294.

Orationem Dominicam ad horas omnes alta voce cantat ecclesia Lateranensis, 293.

Oratio Dominica a clericis quotidie dicenda, 292, 294.

Orationem Dominicam ignorare nulli licet Christiano, 293.

Orationem Dominicam pulsantes docendi, 269.

Orationis Dominicæ excellentia, 292. Cur ita brevis, *ibid.* Omnes, quæ possunt fieri, petitiones continet, *ibid.*

Orationis Dominicæ quia petitio fraudulenter a quibusdam omnia, 293. Circa orationem Dominicam Pelagianorum error, 294.

Oratorium extra tempus officii clausum, 668.

Oratorium in agris pro pas oribus ovium, 661.

Oratorium supra portam monasterii, 675. In oratorio nihil nisi oratio, 668.

Ordinatio decanorum per virgæ traditionem, 542.

Ordinibus sacris non initiati a capitulari tractatione exclusi, 93.

Ordinem conversionis omnes teneant, 825. Abbates inter se quem ordinem tenere debeant, 827. Tria in ordinibus distribuendis observanda, 825.

Organa Pipplio regi ab imperatore missa, 327.

Organa sæculo duc mo in ecclesia Wintoniensi et Ramensi, 326.

Organa in Gallia monasteriis tardius visa, 326.

Organorum usus apud monachos improbat, 326.

Orthodoxi doctores qui, 272.

Osculum pacis hospiti offerendum, quare, et quomodo, 676.

Ostarius debet esse senex ætate et moribus, 855.

Ostarii olim præcipui in monasteriis instituebantur, 853.

Ostarii illi apud Cluniacenses, 860.

Ostarii solatium, 864.

Ostarii munita, 863. Pulsanti quid respondeat ostarius, 862.

Ostium unicum in monasterio, 850. Fenestra ad ostium monasterii, 851.

Ostia tempore lecturis et officii obserata, *ibid.*

Ostia in quibusdam monasteriis semper clausa, 830.

Quantitas animæ inimicæ, ejus remedia, 611.

Otiosum verbum quid, 192. Ut puniendum, *ibid.*

Otium negotiorum vacare Deo, 8.

Ovis in agris custodiebant monachi, 623.

Ovil a Domini monasteria, 52.

Ovis Benedictinis an permitti, 550.

Ovorum et casei abstinentia in Quinquagesima, 637.

P

Pachomius (S.) oratorium porticibus et columnis ornatum destruit, 224.

Palla altaris quid, 785.

Panis monachorum qualis esse debeat, 319.

Panem album non coquebant olim Carlusienses, *ibid.*

Panis tria genera apud Cistercienses, *ibid.*

Panis libra Benedictina ab aliis diversa, et quale ejus pondus, 315. Quid de diversis ponderibus libræ panis sit sentiendum, 317. Cistercienses a coqueendis panibus abstinebant diebus Dominicis, 631.

Panis vini que custos cellerarii adiutor, 412.

Panis et vinum communicatis oblatum, 494.

Panis hœreticorum in panem mendacii, 130.

Panis et aqua cibum excommunicatorum, 375. Et fugitivorum, 393.

Parentibus mortui sint monachi, 114. Nec eorum curam suscipiant, 114, 115. Quia parentum conversio periculosa monachis, *ibid.*, 116, 117. Ideo nec eos visitent, 114, 115. Etiam ægros, 871. Nec eorum confessiones extra claustrum excipiant, 115.

Parentum occasione perierunt multi monachi, 116, 117. Parentum conspectum fugientium monachorum exemplum, 116.

Parentibus quid debeant monachi, 117. Munera a parentibus non recipienda, 694.

Parentum studio infirmi monachi non commendandi, 114. Nec ipsi infirmi ab eis petant solati, 465.

Parentum blanditiæ religionis ingressum retardare non debent, 35. Ex parte parentum quales novitiorum tentationes, 34.

Parvum nihil negligendum, 409.

Pascha quo die celebrandum, 245.

Paschata appellantur Christi solemnitates, 275.

Pascha pro tempore Paschali, 238.

Pastor malus homicida, 70.

Pastorum terrorum exemplum imitandum prælati proponitur, 66.

Pater monasterii quis sit, 428.

Pater pii titulum respicit S. Benedictus, 5.

Pater propter regnum celorum, 37.

Patientia Dei, 26. Ad poenitentiam nos adducit, *ibid.*

Pauli epistola ad Romanos infra duas noctes ad vigiliis lecta, 25.

Paulus apostolus quomodo de prædicatione sua nihil sibi attribuit, 25.

Paulus diaconus jussu Caroli Magni lectoris duo componit primus, 272.

Pauperes ut divites in monasteriis admittendi, 781. Erga pauperes quam propensus S. Benedictus, 120.

Pauperum susceptio in monasteriis, 687. In gratiam pauperum erecta xenodochia in monasteriis, 123. Vasa sacra vendita, *ibid.*, 121.

Pauperibus datæ monasteriorum decimæ, 121. Pars quinta reddituum monasterii, *ibid.*, 122. Item tertia pars, *ibid.*

Pauperibus datæ ciborum reliquiæ, *ibid.* Eas subtrahentes ut puniendi, *ibid.*

Pauperibus distribuendæ vestes veteres, 716. Tribus pauperibus pedes quotidie lavandi, easque elemosyna tribuenda, 683 et seq.

Pauperibus elemosynas distribuere ad quos spectat, 124.

Pauperibus aliquid dare simplici monacho vetitum, 422.

Pauperibus ad portam monasterii non eroganda elemosyna, 125.

Pauperibus procurandis non exeat monachi, 871.

Philibertus (S.) aves onustas alimentis pauperibus transmittit, 121.

Pauperes suis laboribus alunt monachi, 120.

Paupertas prima monachorum perfectio, 425.

Paupertatis amor in antiquis monachis, 774 et seq.

Paupertatis votum in professione Benedictina includi, 761.

Pax inquirenda, 18.

Peccatoribus melior est mors fiducia quam diu in peccato vivere, 68.

Peccatorem qui convertit mortuum resuscitat, 123. An illæsa veritas peccatoribus etiam maximis justus se prædicare queat inferiorem, 228 et seq.

Peccatum et vitium quid differunt, 205.

Peccatorum recordatio utilis, 146. Modo non sit nimia, 147.

Peccatorum confessio cum lacrymis et gemitu, 146.

Peccata omnia non esse æqualia, nec æqualiter punienda, 362.

Peccata nova committere non debet monachus, 146. Maxima cur monachis prohibita, 109.

Pecunias monasterii servabat vestiarii custos, 417.

Pedules quid, 704. Sine his dormiebant Ultramonachi monachi, *ibid.*

Pellicia, 700.

Perdentes: liquid ut puniendi, 599.

Peregrini et hospites quid differant, 725.

Peregrinationes monachis illicitæ, 872.

Perfecti nem sanctitati rovent monachi, 21. Ad perfectionem semper curendum, nunquam standum, *ibid.*

Perfecti discipuli quinam, 180.

Pericula undique in hac vita, 139, 140.

Permutare aliquid sine licentia abbatis non licet monacho, 425.

Persecutiones pro justitia suscipiendæ, 132.

Perserverantiæ necessitas, 37.

- Pedum nuditas, 75.
 Petendo et distribuendo necessaria quid observandum, 435.
 Petri abbatis Cavensis mira charitas in pauperes, 123.
 Petrus prior Olazine sis desitit et in cellam detrusus, eo quo aliquos solidos ex simplicitate occultasset, 433. In festo S. Petri apud Cluniacenses vigiliae tota durant nocte, 260.
 Pigris expellenda, 131.
 Pinguetudinis usus apud monachos quare concessus, 550.
 Piscibus usi sunt aliquando primi Cistercienses, 507.
 Pistrinum quid, 598, 864. An reperiri debeat in monasterio, 863.
 Pitantia et generale quid, 444, 511.
 Poculum herbis horticis mixtum ad tertiam, 530.
 Pœnitentiæ omne tempus aptum, 12.
 Pontificensis abbas ut punitus pro admisa in monasterio regna Franciæ, 156.
 Pontificensis ecclesia feminis Angliis aperta, 164.
 Potio triplex in Pascha addita, 522. De potu post nonam æstate, 563. Item in Quadragesima post vespères, 564.
 Præceptum pro consilio, 70.
 Præcepta Dei late sumpta, 150.
 Prædicare publice non debet monachus ab episcopo non iussus, 258. Vide Concionari. De præpositi nomine, 819.
 Præpositus quare institutus, *ibid.*
 Præpositus eligendus de consensu aut saltem de consilio fratrum, 834.
 Præpositi instituendi forma, 833.
 Præpositus ab episcopo ordinatus, 833. Quatuor in ordinatione Præpositi, 834.
 Præpositi us qualis esse debeat, 83.
 Præpositi munita, 830.
 Præpositus abbati in omnibus obediatur, 836.
 Præpositus plures in annis in suo officio potest continuari, 401, 418. Quibus ex causis possit deponi, 837. In corrigendis post quartam correptionem deponendus, 313.
 Præsentia Dei, 206. Quam efficax, 110.
 Præsumptum et malum quid differant, 141.
 Præbyteri abbates appellati, 63.
 Præbyteris in iudicium vocatis jurare prohibitum, 129. Vide Sacerdos.
 Prima laudibus sine intervallo medio conjuncta, 25.
 Prima cur incipiat a principio psalterii, 319. Ad primam cur psalmum e. v. n. non quotidie dici S. Benedictus instituerit, 320.
 Primus pro solus, 170.
 Prior in Regula S. B. quid significet, 183, 492.
 Prior pro abbate, 427, 548.
 Prior de lectione quomodo aliquid in refectorio dicere potest, 492.
 Priores decantant appella i, 338, 339.
 Prioratus sex saltem habeant monachos, 30. Duodecim, *ibid.* In prioratu unus solus monachus non maneat, 51.
 Processio diebus festis in albis, 707.
 Proclamationes in capitulo, 601.
 Procuratoribus rerum monasterii otium monitum, 91.
 Prodigalibus cum avaritia ex æquo vitanda, 409.
 Professio monastica angelicæ puritatis similis, 21. Est alter baptismus, 766, 767. Aetas ad professionem requisita, 769 et seq.
 Professionis monasticæ ritus diversi, 765 et seq. In professione promissio et petitio distincte, 762. Promissionis variae formulæ, 766 et seq. Item petitionis, 763.
 Professio in oratorio et cur, 762. In professione velandum novitii caput per tres aut septem dies, 766, 767, 769.
 Professionis scedula in sacrario conservata cum reliquiis, 788. Regulam non profitentur Benedictini, 761.
 Professionis Benedictinorum conventientia, *ibid.*
 Proficiendum semper aut deficientium, 203.
 Projicere post se Christi sermones quid, 72.
 Promptus et facilis quid differant, 239.
 Proprietatis quare amputanda, 427.
 Proprietatis abdicatio omnino annexa monasticæ professioni, 423.
 Proprietatem ab ore, a corde, ab opere amputavit S. Benedictus, 421.
 Proprietatem damnant antiquæ monachorum Regulæ, 424. Summi pontifices, 426. Et concilia, 427.
 Proprietatis frequens perscrutatio, 423.
 Proprietatis ut penitentia secundum antiquas monachorum Regulæ, 430. Decreta summorum pontificum, 431. Conciliorum, 432. Et recentiorum ordinum constitutiones, *ibid.*
 Proprietarii expellendi de monasterio, 426, 432. Excommunicandi, 426, 430, 431, 433.
 Proprietatis supra quatuor denarios ut penitentia, 430, 723. Item supra duodecim denarios, 433. Ultra tres solidos, *ibid.* Supra viginti solidos, 430.
 Prorietarius ecclesiastica careat seculi usque, 131, 432.
 Proprietarius abbas deponendus, 424.
 Proprietati abdegatio in Pentecoste, 426. Carthusienses singulis annis res suas priori militatim ostendunt, 633.
 Proprietatem monacho permittere papa non potest, 427.
 Proprium vitium quid sit, 386.
 Proximus noster quis, 108.
 Proximus noster omnis homo, 21. Omnis christianus, ipsi etiam angeli, 108.
 Proximo faciendum quod sibi quis ferri cupit, 117.
 Proximi dilectio insigne discipulatus Christi, 169. Qualis esse debeat, *ibid.* Quæ eius necessitas, *ibid.*
 Psallere in conspectu angelorum quid, 523.
 Psallere sapienter, quid, 523.
 Psallere cum antiphona et in directum quid, 314.
 Psallendi disciplina exterior qualis, 323, 326.
 Psalmodia iugis, 504.
 Psalmodiæ prolixitas improbata, 521.
 Psalmodia Cluniacensium prolixa a Petro Damiani laudata, 324.
 Psalmodia in coquina, 415.
 Psalmorum numerus, 322.
 Psalmus centesimus quinquagesimus primus, *ibid.*
 Psalmus quinquagesimus quare cum alleluia cantandus ad laudes, 427.
 Psalmus sexagesimus sextus ad laudes cur dictus, *ibid.*
 Psalmus Venite exultemus initio missæ Constantiнопoli celebratus, 265.
 Psalmum cxxviii cur ad primam quotidie dici S. Benedictus non instituerit, 320.
 Psalmi privati damnati, *ibid.*
 Psalmi et odæ Salomonis inter apocrypha, *ibid.*
 Psalmi ab hæreticis compositi, *ibid.*
 Psalmus et canticum quid differant, 280.
 Psalmi pro canticis ad nocturnos, *ibid.*
 Psalmos firmare, 250.
 Psalmorum divisio, 320.
 Psalmi feriales in festis Sanctorum ad hoc urnos ad incendi, 206.
 Psalmos feriales in nocturnis tantum vigiliis, non ad horas mutant Cistercienses, 297.
 Psalmorum duodecimarius numerus ad nocturnos apud monachos, et Africanas Occidentalesque Ecclesias, 276.
 Psalmi duodecim cur dicti ad vigiliis nocturnas, 520.
 Psalmos tres ad horas cur instituerit S. B., 307.
 Psalmos quinque ad vespères cur psallant clerici, quatuor vero monachi, 313, 316.
 Psalmorum distributionem a S. Benedicto institutam an mutare expediat, 321. Solam Psalmorum distributionem non hymnorum, etc. S. Benedictus mutare permisit, 322.
 Psalmos ad nocturnas vigiliis assignat a quidam temere commutant, 321.
 Psalmi in nocturnis dicti in tenebris, 270.
 Psalmi Completorii in directum et quare, 317.
 Psalmi memoriter cantandi, 269.
 Psalterium discabant memoriter veteres monachi, 239.
 Psalterium scire tenebantur episcopi, 270.
 Psalterii signati summi pontifices, *ibid.*
 Psalterium omni die recitatum a pluribus, imo ab integris congregationibus, 523.
 Psalterium in Parasceve, 324.
 Psalterium ante nocturnos, 232.
 Psalteria novem scopis se cædendo recitat D. mihi Loricatus, 324.
 Psalterium cur incipitur ad primam, 319.
 Psalterio Galicano usus est S. Benedictus, 323.
 Psalterium a S. Roberto Cistercium delatum, 336.
 Psalterium glosatum Benedicti Cluniacensis monachi, 330.
 Psalteria septem in monasterio Centulensi, 270. De Psalmo tertio, 263.
 Publice peccantes publice puniendi, 891, 892.
 Pueri in monasteriis qua ætate oblati, 782. A quibus, 783. Q. o. ritu, 784, 786.
 Puerorum oblatio coram testibus, 792.
 Pueri ante oblationem per annum in monasterio probati, 791.
 Puerorum oblationis formulæ, 785.
 Petitio pueri oblatus quid, 781. Oblatio in manu pueri involvenda quid, 785.
 Pueri oblatus exheredati, 787.
 Pueri solemniter oblatus ad sæculum redire nequebant, 788.
 Pueri inter fratres quem ordinem tenerent, 832.
 Pueris minor ciborum mensura, 522.
 Pueri delinquentes jejuniis et verberibus puniendi, 308, 399.
 Pueri usque ad annos quindecim flagellandi, 836, 837.
 Puerorum receptio improbata, 791.

Pueritia, 398.
 Pulmentum quid, 500.
 Pulmenta ad diem quot a S. Benedicto concessa, 500.
 Quot ab aliis, 506.
 Pulmentum tertium crudum, 515. An ex utroque pulmento gustare sit licitum, 513.
 Pulmenta plura fessis diebus an debeant poni, 505, 501. Tria ministrant Cassinenses per hebdomadam, festis diebus quatuor, 503.
 Pulsantes quanto tempore et quomodo probandi, 745. *Vide* Novitius.
 Pultis pro pane, 507.
 Pupilos habentes vilum et sæculum relinquentes quomodo eorum educationi providerent, 792.

Q

Quadragesimæ tempus penitentiam addictum, 652. Quando inciperet, 299, 655. In Quadragesima aliorum temporum negligentiam reparandæ, 655. Aliqui addendum ad solitum penum de licentia abbatis, 635. Quomodo petenda illa licentia, 658. Monachorum victus in Quadragesima qualis, 657. De ciborum mensura in Quadragesima nihil definit S. Benedictus, 501.

Quadragesimæ jejuniu in pane et aqua, 503, 656, 657. Laici a vino abstinere in Quadragesima, 656. Græcorum abstinentia in Quadragesima qualis, *ibid.* Silentium in Quadragesima majus, 651. Solitudo a monachis et episcopis in Quadragesima frequentata, 634. Missa in festis Quadragesimæ non celebrata, 619. Vita monachi Quadragesimalis esse debet, 653.

Quadrupes animal intra murum abbatæ S. Joannis Laudunensis intrare non potest vivum, 532.

Querere Deum prima monachorum sollicitudo, 30. Vere Deum querere qui, 748.

Quies mentis, 67.

R

Ratio reddenda ab officialibus singulis trimestribus, 405.

Rationalis est superhumeralis allegorica expositio, 69.

Reclusorum Regula, 44.

Reclusionem prohibet S. Isidorus, 60.

Reclusionem præcipere appetens ejicitur, 44. *Vide* Inclusioni.

Reconciliatio ante solis occasum, 166, 167.

Recreatio monachi digna quæ, 180.

Recreationes dici possunt monachorum colloquia, 187. *Vide* Colloquium.

Redituum monasterii quinta pars data pauperibus, 121, 122. Idem tertia pars, *ibid.*

Res monasterii tanquam vasa sacra conspiciendæ sunt, 408, 409.

Res monasterii negligenter tractans ut puniendus, 420.

Refectio ante sextam antiquis monachis ignota, 538.

Refectio ad nonam apud Romanos, 565.

Refectio vespertina in Quadragesima, 567.

Refectio fructuum æstate ad nonam, hieme ad vesperam.

315. Qui gratiarum actioni post refectorem non intersunt quomodo puniendi, 584. Ante communem refectorem nihil prægræsum, 581. Summa Benedicti Anianensis in hac re religio, 585.

Refectorarius, 444.

Refectorii utensilia furto accipiens ut puniendus, 112.

Ritus servandi in refectorio, 443, 444. Prior de lectione quomodo aliquid in refectorio dicere potest, 492.

Roges et reginæ quomodo salutandi, 677.

Regina Franciæ admissa in monasterio Pontiniacensi contra ordinem, 156.

Regulæ post professionem sunt præcepta, 5.

Regula S. B. via salutis, 32. Sancta cur dicta, 857.

Schola, 30.

Regulæ S. B. scopus, 8. Discretio, 52. Omnibus proportionata, *ibid.*

Regula S. Benedicti quomodo nihil contineat asperum, 50, 51.

Regulam omnes sequantur, 97.

Regula in minimis observanda, *ibid.* Imperare supra, infra, aut contra Regulam abbas non potest, 148, 149. Supra Regulam aliquid facientibus quid observandum, 259.

Regulam stricte observantes nullius rei indigent, 90.

Negligentes omnium patiuntur penuriam, *ibid.*

Regula publice frequenter legenda et exponenda, 873 et seq. Præsertim novitius, 750.

Regulam non profitentur Benedictini, 761. Communis monasterii Regula quomodo intelligatur, 252.

Religionis ingressum petentes ut suscipiendi, 260.

Religionis ingressum parentum blanditiæ retardare non debent, 55.

Religionis austeritas terret novitios, 55.

Religiosis infestiores sunt demones, *il. l.*

Rennitæ, 49.

Recomensis ecclesia femina inaccessibleis, 160. Viris etiam sæcularibus ad sacra mysteria, 159.

Reprehensio triplex, 801.

Responsorium quid et unde dictum, 271.

Responsorium et antiphona quid differant, 267.⁹

Responsorium cum *Gloria Patri* quæ dicenda, 271.

Responsorium in laudibus an cum *Gloria* dicendum, 269.

Responsoria in nocturnis quomodo possint breviri, 285.

Responsorium quartum cuiusque nocturni post *Gloria* repetendum, 271.

Responsum quid, 661.

Risus excessus improbat, 141.

Risus impudiciæ et amicitia signum, 259.

Risus quatuor hominum genera delectet, 142.

Risus monachis prohibitus, *ibid.*

Ridentes in monasteriis olim observati, *ibid.*

Risus triduo jejunio multatus, 259.

Risus qualis decet monachos, 141.

Robertus (S.) abbas Casæ Dei a miraculis cessare rogatur, 867.

Romana Ecclesia Scripturas in nocturnis non legit ante S. Greg. 272, 273.

Romanum officium a Benedictinis non recipiendum, 522.

S

Sabbati mundi læ, 417.

Sabbati mandatum in feriam vel præcipuis vigiliis et festis translatum, 419. Quo tempore, quo loco, quo ritu faciendum, 448.

Sacerdotis nomine qui intelligendi, 793.

Sacerdotis nomen dæconis attributum, 818.

Sacerdotes sæculares laici dicti, 777.

Sacerdotes sæculares silentium nocturnum observant, crucis signo lectum petendo, quasi clavi os suum claudentes, 282.

Sacerdotes olim aliquando deerant in parochiis, 816.

Sacerdotes in monasteriis difficilium admittendi, 794. Monachis sacerdos extraneus non ordinandus, 814. Monachi ordinati sacerdotes vel pro monasterio vel pro parochiis, 815.

Sacerdotes monachi ad monasterii titulum ordinati aliter transire non poterant, 814. Antiquus ordo promovendi monachos ad sacerdotium, 817. Ordinandi a fratribus eligendi, 815. Nec nisi ad petitionem abbatis iustitiam, 814.

Quam pauci monachi olim essent sacerdotes, et quomodo illorum creverit numerus, 815 et seq.

Sacerdotio quis dignus censendus, 817.

Sacerdotes altiori gradu donandi, 796.

Sacerdotes monachi professionis ordinem retinebant, 820.

Sacerdotes novitii raro sacrificabant, 796.

Sacerdotibus nihil relaxandum, 795.

Sacerdotes temporarium curam nimiam habere non debent, 85.

Sacerdoti fugienda superbia, 819.

Sacerdos regularum infractor ut rebellis iudicandus, 820. Si non emendaverit, episcopus in testimonium adducendus, 821.

Sacerdos carne lapsus ut puniendus, 111.

Sacerdotum Anglorum ante Dunstanum ignorantia, 641.

Sacerdotalis tonsuræ allegorica expositio, 85.

Sacra vasa in gratiam pauperum vendita, 125, 124.

Sacrista ante primum nocturnorum signum extinctas lampadas accendat, 246.

Sæculi vita nox, 29.

Sæculo servare fidem quid, 49.

Sæculi actus monachis fugiendi, 127. Et quare, 127, 128.

Sæcularium convivia monacho vitanda, 685.

Sagum quid, 721.

Salomonis odæ et psalmi apocryphi, 522.

Salutatio hospitis duplex vel triplex, 678.

Sanctionales triennio probatæ ante professionem, 755. Incorrigibiles non ejectione e monasterio, sed iacervatione, 585.

Sarabaltæ terribilissimum monachorum genus, 48. Unde dicti, 49. Quales, *ibid.* Ab Anania et Saphira originem ducunt, *ibid.* De cognobitis et anachoretis aliquid participant, 50. Per tonsuram Deo mientur, 49. Nulla sua Regula approbati, *ibid.* Eorum mores, 52. Habitatio, *ibid.* Bini aut terni habitant, 50.

Satanæ tradi quid, 369, 373.

Scalæ Jacob mystica explicatio, 202 et seq.

Scandalorum spinæ quid, 293.

Scapulare quid, 701.

Scapulare dictum cuculla, 702.

Scholæ variae acceptiones, 50.

Scientiæ necessitas ad Scripturæ intelligentiam, 646 et seq.

Sciētia bene ordinata humilitatem generat, 611. *Vide Studium.*
 Scriptura cur dicatur Testamentum, 73.
 Scriptura simpliciter prolata non semper intelligitur sacra, 211.
 Scriptura sacra Scala Jac. b designata, 201. Varios sortitur sensus, 179. Ejus studium post nocturnos, 251. Memoriz est mandanda, *ibid.* Exemplo veterum monachorum, 269. An præter Scripturas aliquid debeat legi in divinis officiis, 275.
 Scripturas in nocturnis ante S. Gregorium non legit Ecclesia Romana, 272, 275.
 Scurrillitas quid, 190. Improbatur, *ibid.* Damnaturque sub penis gravissimis, 191.
 Senectus morbus, 479.
 Senam nomine qui intelligendi in Regula S. B., 480.
 Senes Regularis observantiz sunt tenaciores, 255.
 Senes et infantes quomodo præveniant horas canonicas, 483. Jejunium solvant, 481. Eorum qualis cibus, *ibid.*
 Senibus singularis habitatio concedenda, 348, 483.
 Seniores pro Decanis, 331.
 Seniores monasterii quales, 100. Eorum numerus, *ibi.*
 Consilia fratrum cum eis expendenda, 93.
 Seniorum reverentia, 166.
 Senior spiritualis quis sit, 140.
 Sepelire mortuos ut possit monachus, 126.
 Septenarius numerus sacratus, 504.
 Sepulcrum in monasteriis semper apertum, 139.
 Sepultura feminis in virorum, viris in mulierum monasterio non danda, 153.
 Seras clandestinas habere prohibitum, 433.
 Sermo responsionis bonus, 410.
 Sermones Christi post se proficere quid, 72.
 Serviendum Deo de suis bonis, 11. Omni tempore, 12.
 Servi Dei et hominis ut differant, *ibid.*
 Servi et domini secundum Diogenem quid differant, 76.
 Servo non præferendus in monasteriis est nobilis, *ibid.*
 Servi iniviti dominis in monachos non admittendi, 738.
 Servire aliis quam fructuosum, 444.
 Serviant sibi fratres hebdomadatim, 440. Quo affectu, 445. Quo ritu, 445, 444.
 Servitoria a coquina hebdomadariis distincti, 445.
 Servitoribus eadem ciborum mensura quæ aliis, 506.
 Severitas nimia et nimia remissio ex æquo vitanda, maxime tamen severitas, 845. Hæc valde noxia, 842.
 Sextæ officium diebus festis non statim post missam cantatum, 453. Locutio per signa, 181, 492.
 Silentii necessitatem natura hominem docet, 211.
 Silentium monachos decet, 489.
 Silentium Ægyptiorum monachorum continuum, 181.
 Joannis Silentarii annorum triginta septem, *ibid.* Theonæ abbatis triginta quinque annorum, *ibid.* Cujusdam Virginis viginti quinque annorum, *ibid.*
 Silentium B. Mariæ Virginis, *ibid.*
 Silentium Cluniacensium, Cisterciensium, monasterii Pontis-Ebraci, *ibid.* 182.
 Silentium in Regula S. Benedicti duplex, 489. Perpetuum non instituit S. B., 192.
 Silentium summum post completorium, 573. Quando incipiat et desinat ejus obligatio, *ibid.* Extra monasterium observatum, 574. Quibus de causis ab eo possit dispensari, *ibid.* Illud violantes ut puniendi, 575.
 Silentium meridianaum quale et quomodo transigendum, 616.
 Silentium quibus in locis servandum, 192 *et seq.* Loquentes in locis velitis ut puniendi, 194.
 Silentium summum in oratorio, 667.
 Silentium in omnibus claustris officiis dum regularis hora canitur, 471, 579.
 Silentium summum ad mensam apud monachos, clericos et gentiles religiose observatum, 490. Illud violantes ut puniendi, 491.
 Silentium in refectorio extra refectiois tempus, et ad refectioem extra refectorium, *ibid.*, 492.
 Silentium ut ceteri servabant Inlrami, 470. Etiam ad mensam, 469.
 Silentium in quadragesima majus, 358.
 Silentium in penam scurrillitatis, 191.
 Silentium triiduanum pro verbo otioso, 192.
 Silentii infractores ut puniendi, 188.
 Silere et studere silentio quid differant, 183.
 Singularitas cur vitanda, 233. Est vanæ gloriæ signum, 234. A demonio suggeritur, *ibid.* Perturbat congregationem, *ibid.*
 Singularitas non dicendi Regulæ tenaciores, 250.
 Singularitas non est Regulæ aliquid addere, *ibid.*
 Sobrius quis, 402.
 Sola lignea, 705.
 Solatia cellerarii, 113

Solatia singulis secundum congregationis modum, 446.
 Solemnitates et festivitates quid differant, 298.
 Solemnitates Christi Paschata appellantur, 275.
 Solitudini quales apti, 46.
 Solitudine castitas conservatur, 153.
 Secessus in solitudinem in Quadragesima, 651, 655.
 Solitudo Thorneiensis monasterii, 182.
 Sollicitudo prima monachorum Deum querere, 90.
 Somnolentia quid sit, 154. Ejus causæ physicæ et morales et remedia, *ibid.*
 Somnus hora surgendi ut excutiendus, 357. Per somnia demones monachos infestant, 54. Cautelæ adversus diaboli insidias pro somnno, 344. *Vide Dormire.*
 Speruētia monacho quæ, 226.
 Spes veniæ, gratiæ, et gloriæ, 137.
 Spinae scandalorum quid, 295.
 Spinulus (S.) miracula facere in virtute obedientiæ prohibetur, 866.
 Spirituum quatuor genera, 743.
 Sputamen in facie pro dilecti poena, 575.
 Stabilitas in congregatione, 168.
 Stabilitate quid promittitur, 738 *et seq.*
 Stabilitatem in alio monasterio firmare poterant monachi peregrini, 801.
 Standum ad officium divinum, 268.
 Stephanus (S.) Grandimontensis a miraculis cessare jubetur, 867.
 Studia SS. Patrum alia præter Scripturam sacram, 656.
 Studiis an possint vacare monachi: rationes pro negativa, 627. Pro affirmativa, 628 *et seq.*
 Studia omni tempore floruisse apud monachos, 633 *et seq.* In antiquis monachorum Regulis præscripta, 630. Ecclesiasticis et civilibus legibus, 640. Summorum Pontificum et conciliorum decretis, 642.
 Studia apud Cistercienses tempore S. Bernardi, 641. Monachorum peregrinationes studiorum causa, 636.
 Studia instituit S. Benedictus, 631.
 Studia in reformandis monasteriis instituta, 610.
 Studio corpus affligi, 645. Devotionem foviri, 641. Humilitatem generari, *ibid.* Otium plus lugari quam labore, 643. Ei non bene ascribi rursam disciplinæ, 645. Ei nihil obest exemplum Christi et apostolorum, 645. Quibus studiis vacarent primi Benedictini, 635 *et seq.*
 Studia sancimonialium, 610.
 Studiis quare laborem prætulisse visi sint veteres monachi, 651.
 Substantia monasterii quid, 414.
 Superbia quid sit, 135. Unde dicat, 201.
 Superbia et elatio quid differant, 403.
 Superbiæ plura genera, 201.
 Superbiæ signum clamor, 240.
 Superbus gratia destituitur, 133. Humiliatur, 200.
 Superbos permittit Deus in turpe aliquid peccatum incidere, 201.
 Superbus ipse sibi dæmon est, 133.
 Superbi fumo comparati, 200.
 Superbus monachus primus in conventibus residet, 226.
 Ambit dignitates, 225. Eremiticam vitam desiderat, 253.
 Superbe silentes, 178.
 Superfluum quid, 428.
 Superflua rescenda, 415, 428.
 Superfluum possidere monachis abominatio est et infamium, 426.
 Superiores a subditis non corrigendi, 99.
 Superioris imperia discutens de ligno scientiæ Loni et mali comedere dicitur, 175.
 Supplicatio litanie quid, 274.
 Surgendi hora adveniente ut excutiendus somnus, 357. Qua hora monachis surgendum ad vigiliis, 246 *et seq.*
 Surgendum temporius ad nocturnas diei dominicæ vigiliis et quanto temporius, 277, 278. Præceptum Regulæ de surgendo temporius ad vigiliis dominicis solum respicit ætatis tempus, 258.
 Sum dicere aliqui d. sub gravissimis penis prohibitum, 429.
 Symbolum S. Athausii, 519.
 Synopsea quid, 378. Synopsea quinquagenarius in ordine, 379. Ejus officium, *ibid.*

T

Tabernaculum quid, 51.
 Tabulæ quid, 724.
 Tabula lignea significata hora operis Dei, 608. De hymno *Te decet laus*, 283.
 Te Deum laudamus a quo compositus, 290. Quam antiquus ejus usus, *ibid.* In dominicis Adventus et Quadragesimæ a Benedictinis cantatur, *ibid.* Et in quibusdam canoniorum ecclesiis, *ibid.* A Romanis in natali tantum Pontificum, *ibid.*

Temperius pro temporibus, 276.
 Temporalium nimia cura in abbate reprehenditur, ea tamen negligere non debet, 85. Sed subtilis procurare, 66. Dum tempus habemus operemur bonum, 29.
 Tenebræ mortis, 15.
 Tentationibus obnoxii monachi, 9.
 Tentatio es novitiorum ex parte religionis, 53. Ex parte diaboli, 53, 54. Ex parte sæculi, 54, 55.
 Tentationi orienti resistendum, et ad Christum recurrendum, 25.
 Tepida obedientia reprobat, 175.
 Terras et possessiones monachis habere licitum, præferendi tamen qui eas respuunt, 74 et seq.
 Testamentum cur dicatur Scriptura, 72.
 (Testamentum Novum) discebant moriter veteres monachi, 269.
 Testis falsus tribus personis obnoxius, 115.
 Theodorus Pachomi discipulus matrem videre recusat, 116.
 Theodosius Junior excommunicatus a monacho, 370.
 Timor triplex, 204, 215.
 Timor Dei proprie filialis est, 203. Gratiam promeretur, retinet, et recuperat, 15.
 Timor Dei quomodo primus humilitatis gradus, 201.
 Tonsuræ sacerdotalis allegorica expositio, 85.
 Transire ad aliud monasterium quibus ex causis quis possit, 759.
 Transitus a laxiori ad strictius monasterium probantur, 808. A stricto ad strictius non facile persuadendus, 809. Ad relaxatum damnandus, 811.
 Tribulatio ex triplici causa, 127.
 Tribulatio omne genus in hoc mundo electis, 217.
 Tristari Deus quomodo dicatur, 11.
 Tuba significata hora operis Dei, 603.
 Tunica quid, ex qua materia, caput illi assutum, 761.
 Tunicam auferenti pallium dimittendum, 218.
 Turbulentus quis, 403, 814.
 Turpe verbum fornicatio, 110. Sex mensium excommunicatione plectitur, 111.
 Typus quid, 414.

U

Unio fraternitatis commendatur, 7.
 Unum in Christo quomodo omnes sumus, 77.
 Ursarius (S.) ecclesiam separatam pro populo in Laubiersi cenobio construit, 162.
 Utilis frater quis, 207.

V

Vagari extra claustrum sub specie pietatis non debet monachus, 168.
 Vasa sacra in gratiam pauperum vendita, 123, 124.
 Vel pro et, 42. Opera vendita per domesticos laicos, notius quam per monachos, 754. Et viliori pretio quam a secularibus, 758.
 Vendere et emere monachis S. Martini non licebat, 424.
 Veniam negans petenti ut puniendus, 891.
 Verbis et exemplis præluere debet abbas, 68, 69, 71.
 Tria in verbis utilibus observanda, 190.
 Verbum otiosum quid, et ut puniendum, 192.
 Verbum turpe fornicatio, 110. Sex mensium excommunicatione plectitur, 111.
 Versus quid, 267. Quomodo dicendus, *ibid.*
 Vesperas cum quatuor psalmis cur cantent monachi, clericus cum quinque, 315, 316.
 Vestes veterum monachorum qualis, 700.
 Vestes fratibus quæ concedendæ, 416.
 Vestes præter præscriptas a Regula concessæ, 718.
 Vestes nocturnales, 717.
 Vestes iter agentium meliores, 700.
 Vestium mensura qualis, 715.
 Vestes pretiosæ et viles pari modo vi audæ, 712. De vestium grossitudine non causandum, *ibid.*
 Vestium color qualis, 707 et seq.
 Vestium distributio quo tempore faciendâ, 715. A quo, 511.
 Vestes scissæ ut resarciendæ, 416.
 Vestes vetustæ pauperibus distribuendæ, 716.
 Vestium lotio in antiquis Regulis præscripta, et quo ritu feret, 717.
 Vestes monachorum ex sæculo allatæ diu in monaste-

rio conservatæ, 780. Monachi a secularibus veste distincti, 707.

Vestium custos camerarius dicitur. Ejus officium, 416.
 Pecunias monasterii servabat, 417.
 Vestire nudum ut queat monachus, 123.
 Via angusta, 175.
 Via cœli difficultis, 21.
 Victorianus (S.) eremitas et solitarios ad cenobium revocat, 57.
 Vigiliæ nocturnæ cum psalmis deodecim, et quære, 530.
 Apud veteres monachos quasi prolixæ, 259. Ad auroram usque diebus dominicis productæ, 257. In festo S. Petri apud Cluniacenses tota durant nocte, 260. In cœna Domini in tenebris finiendæ, 258.
 Vilitas quid, 222. Ipsa vilitate et extremitate indignum se iudicat monachus, 226. Monachi S. Vincentii de Vulturno ad Farfense monasterium veniunt hebdomadas suas in coquina officio exacturi, 413.

Vindicta corporalis quid, 361.
 Violentus, 133.
 Vini abstinentia apud gentiles, 550.
 Vini abstinentiam suis perivit S. B., 516.
 Veterum statuta de vini abstinentia, 549.
 Vini abstinentia in Quadragesima, 626.
 Vinum omnibus subtractum pro fratre tentato, 211.
 Vinum etiam infirmis negatum, 551.
 Vinum quibus infirmis concessum, 554.
 Vinum monachorum non esse quis dixerit, 518. Excessus abstinentiæ a vino petita ab exemplo Timothei recollitur, 550.
 Vinum a tristate facit sapienter, 551.
 Vino captus ut puniendus, 153.
 Vinum et panis communicatis offeruntur, 494.
 Vini panisque custos cellerarii adiutor, 412.
 Virginitas virtus rara, 150.
 Virtus et malitia distinguunt servos et liberos, 75.
 Visitatio infirmorum. *Vide* infirmi.
 Vita lumen, 15.
 Vita cordium Jesus Christus, 17.
 Vita vera vita beata, *ibid.*
 Vita æterna concupiscenda, 158.
 Vitam beatam omnes cupiunt, 17.
 Vita monastica militia et tentationibus obnoxia, 9.
 Vita sæculi nox, 29.
 Vitium et peccatum quid differunt, 205.
 Vitia citius extirpanda, 81.
 Vitia sua ex diversis motibus prædicare solent homines, 251.

Vitium proprium quid, 386.
 Vocatio divina quid, 205.
 Vocationis religiosæ beneficium commendatur, 16.
 Vocationis modus triplex, *ibid.*
 Volatilia a carnibus distincta, 527.
 Volatilia carnis stimulos magis irritant quam quadrupedum carnes, 524.
 Volatilium esus in monachis a Patribus improbat, 521.
 Volatilia sanis an concesserit S. Benedictus, 478, 525.
 An infirmis, 528.
 Volatilia monachis in concilio Aquigranensi vitia præterquam in Pascha et in Natali Domini, 526.
 Volatilium esus in quibusdam monasteriis, 527.
 Volatilia comedere possunt in itinere constituti si princeps aut episcopus iubeant, 528.
 Voluntas propria, 172. Quid quam exitialis, 147.
 Voluntatis abnegatio, 209, 349.
 Voluntatis abnegatio Regulæ Benedictinæ scopus, 8.
 Voluntatis abdicationem præsertim a fratribus exigebat Wala, 427.
 Voluntatis abnegandæ exemplum in Christo, 210.
 Voluntas habet penam, 211.
 Vota tria professionis monasticæ, 174. Summus profana non potest dispensare a votis religiosis, 761.
 Vox divina, 15. Audienda, 14.
 Wistanus (S.) debet destructionem simplicis majorum suorum oratori, 221.

X

Xenodochia in monasteriis in gratiam pauperum, 123.

Z

Zelus in bonam et in malam partem, 852.
 Zeli boni exercitia, *ibid.* et seq.
 Zelotypus quis, 845.
 Zona, 702, 706.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

JOANNES PAPA II.

Notitia ex libro Pontificali.	9
EPISTOLÆ.	1
<i>Epistola Athalarici regis ad Joannem.</i> — Confirmatio venatusconsulti adversus Simoniacos edita. <i>Ibid.</i>	
<i>Epistola Cassiodori ad Joannem.</i> — Cum a rege prefectus prætorii constitutus esset, pro honore regimine preces pontificis ad Deum implorat.	15
<i>Epistola Justiniani imperatoris ad Joannem.</i>	14
<i>Epistola Joannis ad Justinianum.</i> — Laudat catholici imperatoris egregiam pietatem, debitumque ipsius religionis, quo sedem apostolicam prosequatur. Rogat Augustum, ut quos a recto fidei catholica itinere aberrare sciret, omni studio revocaret.	17
<i>Epistola Joannis ad senatres.</i> — Fidem de Christi divinitate et incarnatione confirmat: Acemetas monachos vitandos esse monet.	20
<i>Epistola Joannis ad episcopos Galliarum.</i> — Contumeliosum, Galliarum episcopum, episcopatu privatum in monasterium relegit ad penitentiam: Ecclesiam ejus Casarius Arelatensis commendat.	24
<i>Epistola Joannis ad presbyteros et diaconos Centumliosi.</i>	21
<i>Epistola Joannis ad Casarium Arelatensem.</i>	25
<i>Epistola Africanorum episcoporum ad Joannem.</i> — Pontificem de dubiis quibusdam consulunt.	
<i>Epistola Joannis ad Valerium episcopum.</i> — Docet Christum, secundum deitatis naturam, Patri æqualem, secundum vero humanam naturam, minorem esse.	27
CANONES Joanni ascripti.	28

AGAPETUS PAPA I.

Notitia ex libro Pontificali.	31
<i>Epistola Justiniani ad Agapetum.</i> — More majorum suorum apud pontificem Romanum recens electum sibi suæ professionem edit.	
EPISTOLÆ AGAPETI.	33
<i>Agapeti epistola prima (ad Justinianum).</i> — Justiniani fidei libellum confirmat.	37
<i>Epistola olim IV (ad eundem).</i> — Justiniano gratias agit, quod sibi de electione in pontificem fuerit gratulatus; illum ad catholicam fidem tuendam hortatur; lapsos episcopos cum honoribus recipi non posse respondet.	38
<i>Primum exemplar precum Justiniani ad Agapetum.</i>	41
<i>Secunda fidei confessio a Justiniano Agapeto oblatæ.</i>	42
<i>Epistola olim II (ad episcopos Africanos).</i> — Gratulatur quod ab hæreticorum manibus evaserint, et ad ea de quibus Joannem consulerant respondet.	45
<i>Epistola olim III (ad Reparatum).</i> — Agapetus gratias agit, quod sibi de electione fuerit gratulatus, simul significans se ejus consultationibus respondisse, idemque per legatos præstiturum. Interea hortatur ut quæ pro fide catholica scripta, divulgari curet.	45
<i>Epistola olim VI (ad Cesarium).</i> — Quod prædia juris Ecclesie nullo titulo alienari debeant.	
<i>Epistola olim VII (ad eundem).</i> — De Contumelioso, cum ad sedem apostolicam appellasset.	46
<i>Interpretatio Epi tolarum synodalis.</i>	48
<i>Libellus monachorum Agapeto oblatus.</i>	50
<i>Libellus episcoporum Orientalium.</i>	67
<i>Epistola olim V (ad Anthimum).</i> — Ostendit Agapetum in Christo duas perfectas esse naturas.	77

SYLVERIUS PAPA.

Notitia ex libro Pontificali.	79
SYLVERII EPISTOLÆ.	85
<i>Epistola prima (ad Vigilium pro eodem primo).</i> — Vigilio ambitionem sedis apostolicæ et simulæ crimen exprobrat Sylverius, eumque anathematizat.	
<i>Epistola Amatoris Anquodintensis ad Sylverium.</i> — Ad levandam inopiam exsili, mittit pontifici munuscula.	86
<i>Epistola II (ad Amatorum).</i> — Amatoris charitatem laudat Sylverius: quæ contra se acta sunt exponit. De falsis libellis contra episcopum non suscipiendis.	

S. LAURENTIUS NOVARIENSIS.

Notitia Margarini de Bigne.	87
S. LAURENTII HOMILIÆ.	89
HOMILIA PRIMA. — De penitentia.	<i>Ibid.</i>
HOMILIA II. — De eleemosyna.	105
LIBER de muliere Chananaea	116

S. P. BENEDICTUS.

VITA S. Benedicti.	125
<i>Præfatio in Regulam S. Benedicti.</i>	205
S. BENEDICTI REGULA COMMENTATA.	215
Prologus.	<i>Ibid.</i>
CAPUT PRIMUM. — De generibus vel vita monachorum.	245
CAP. II. — Qualis debeat esse abbas.	265
CAP. III. — De adhibendis ad consilium fratribus.	287
CAP. IV. — Quæ sint instrumenta honorum operum.	295
CAP. V. — De obedientia.	519
CAP. VI. — De taciturnitate.	555
CAP. VII. — De humilitate.	571
CAP. VIII. — De officiis divinis in noctibus.	409
CAP. IX. — Quanti psalmi dicendi sint nocturnis horis.	421
CAP. X. — Qualiter ætatis tempore agatur nocturna la s.	453
CAP. XI. — Qualiter dominicis diebus vigiliæ agantur.	455
CAP. XII. — Quomodo matutinorum solemnitas agatur.	445
CAP. XIII. — Privatis diebus qualiter matutini agantur.	445
CAP. XIV. — In natalitiis sanctorum qualiter agantur vigiliæ.	449
CAP. XV. — <i>Alleluia</i> quibus temporibus dicatur.	451
CAP. XVI. — Quot ter divina opera per diem agantur.	455
CAP. XVII. — Quot psalmi per easdem horas canendi sunt.	459
CAP. XVIII. — Quo ordine ipsi psalmi dicendi sunt.	467
CAP. XIX. — De disciplina psallendi.	475
CAP. XX. — De reverentia orationis.	479
CAP. XXI. — De decanis monasterii.	485
CAP. XXII. — Quomodo dormiant monachi.	489
CAP. XXIII. — De excommunicatione culparum.	501
CAP. XXIV. — Qualis debeat esse modus excommunicationis.	505
CAP. XXV. — De gravioribus culpis.	507
CAP. XXVI. — De iis qui sine jussione abbatis jungunt se excommunicatis.	513
CAP. XXVII. — Qualiter debeat abbas sollicitus esse circa excommunicatos.	515
CAP. XXVIII. — De iis qui sæpius correpti se non emendaverint.	519
CAP. XXIX. — Si debeant iterum recipi fratres exentes de monasterio.	525
CAP. XXX. — De pueris minori ætate, qualiter corripiantur.	553
CAP. XXXI. — De cellerario monasterii qualis sit. <i>Ibid.</i>	
CAP. XXXII. — De ferramentis vel rebus monasterii.	515
CAP. XXXIII. — Si quid debeant monachi proprium habere.	551
CAP. XXXIV. — Si omnes æqualiter debeant necessaria accipere.	563
CAP. XXXV. — De septimanariis coquinæ.	565
CAP. XXXVI. — De infirmis fratribus.	581
CAP. XXXVII. — De senibus vel infantibus.	595
CAP. XXXVIII. — De hebdomadario lectore.	60
CAP. XXXIX. — De mensura ciborum.	615
CAP. XL. — De mensura potus.	641
CAP. XLI. — Quibus horis oporteat reficere fratres.	655
CAP. XLII. — Ut post completorium nemo loquatur.	669
CAP. XLIII. — De iis qui ad opus Dei vel ad mensuram tarde occurrunt.	675
CAP. XLIV. — De iis qui excommunicantur, quomodo satisfaciant.	685
CAP. XLV. — De iis qui falluntur in oratorio.	691
CAP. XLVI. — De iis qui in aliis quibuslibet rebus delinquant.	695
CAP. XLVII. — De significanda hora operis Dei.	699
CAP. XLVIII. — De opere manuum quotidiano.	705
CAP. XLIX. — De Quadragesimæ observatione.	755
CAP. L. — De fratribus qui longe ab oratorio laborant, aut in via sunt.	745
CAP. LI. — De fratribus qui non satis longe proficiscuntur.	745
CAP. LII. — De oratorio monasterii.	747
CAP. LIII. — De hospitibus suscipiendis.	749
CAP. LIV. — Si debeat monachus litteras vel aliquid scribere.	767
CAP. LV. — De vestiario et calceario fratrum.	771
CAP. LVI. — De mensa abbatis.	795

CAP. LVII. — De artibus monasterii.	801	CAP. LXXIII. — De eo quo non omnis observatio iustitiae in hac sit regula constituta.	929
CAP. LVIII. — De disciplina suscipiendorum fratrum.	803	S. BENEDICTI OPUSCULA.	933
CAP. LIX. — De filiis nobilibus vel pauperum, qui offeruntur.	837	Sermo habitus in discessu Mauri et sociorum.	Ibid.
CAP. LX. — De sacerdotibus qui forte voluerint in monasterio habitare.	845	Epistola ad S. Maurum missa.	934
CAP. LXI. — De monachis peregrinis, qualiter suscipiantur.	851	SCRIPTA SUPPOSITA.	935
CAP. LXII. — De sacerdotibus monasterii.	861	Epistola ad S. Remigium Rhemensem.	Ibid.
CAP. LXIII. — De ordine congregationis.	869	Sermo in mortem S. Placidi.	936
CAP. LXIV. — De ordinando abbate.	879	Observatio <i>et</i> <i>de</i> in subsequens opusculum.	937
CAP. LXV. — De praeposito monasterii.	891	ORDO MONASTICUS. — Qualiter fratribus in monasterio religiose ac studiose conversari ac Domino militare oportet.	Ibid.
CAP. LXVI. — De ostiariis monasterii.	899	MONUMENTA QUÆDAM S. BENEDICTINI OPERIBUS ANNECTENDA.	941
CAP. LXVII. — De fratribus in viam directis.	913	Alberici sermo in S. Scholasticam.	Ibid.
CAP. LXVIII. — Si fratri possibilia iniungantur.	917	SS. Pauli et Stephani abbatum Regula ad monachos.	949
CAP. LXIX. — Ut in monasterio non presumat alter alterum defendere.	919	Ferreoli episcopi Regula ad monachos.	959
CAP. LXX. — Ut non presumat monachus alium cadere.	921	Regula Tarnatensis monasterii.	977
CAP. LXXI. — Ut obedientes sint sibi invicem.	925	Regula cujusdam Patris.	987
CAP. LXXII. — De zelo bono quem debent habere monachi.	927	Regula consensoria monachorum.	993
		Alia Regula incerti auctoris.	993
		Antiquus ordo Romanus ad usum monasteriorum.	997

FINIS TOMI SEXAGESIMI SEXTI.